

140. 255

BIBLIOTECA MITROPOLITANĂ

P 1-4

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX
Nr. 1-2
IAN.-FEBR.
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

«Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!»	5— 13
Telegrama Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. și Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, adresată Prea Fericitului Patriarh Justinian	14
Telegrama Prea Fericitului Patriarh Justinian către Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Repu- blicii Populare Romîne	15
Telegrama primită de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Romînă	16
Telegrama primită de Prea Fericitul Patriarh Justinian din par- tea domnului profesor D. Dogaru, 'secretarul general al 'De- partamentului Cultelor	17
Aniversarea a 60 de ani de la nașterea Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne	18— 31

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

Telegrama trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu pri- lejul Anului Nou 1961	32— 33
Schimb de telegrame cu prilejul Anului Nou 1961	34
Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian la Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, 1960	35— 48
Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Pa- triarh Justinian cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului, 1960, și Anului Nou 1961	49— 58

A N I V E R S Ă R I

Schimburi de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia	59— 60
O înaltă slujire	61— 71
Schimb de telegrame între Prea Fericiii Patriarhi Justinian al Bisericii Ortodoxe Romîne și Chiril al Bulgariei	72— 73
Omagiu, de † FIRMILIAN, Mitropolitul Olteniei	77— 80

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Hirotonia în arhieru, investitura și înscăunarea Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Aradului</i>	81—111 ✓
<i>Prăznuirea Sfinților Trei Ierarhi, patronii Institutului și Seminarului Teologic din București</i>	112—115.
<i>Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe dl. Pierre Paul Bouffanais, Ministrul Franței la București</i>	116—118
<i>Lucrări de restaurare și împodobire la Catedrala și Palatul Patriarhal, înfăptuite sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, de VICTOR BRĂTULESCU</i>	119—147 ✓
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe Române de peste hotare :</i>	
<i>— Sfințirea unei biserici ortodoxe române în Canada</i>	
<i>— Concertul de colinde de Crăciun, dat de corul bisericii ortodoxe române din Viena</i>	148—150 ✓
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare : Patriarhia Ecumenică, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă din Finlanda</i>	150—156 ✓

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Creștinismul în slujba păcii : Întrunirea comisiilor de lucru ale Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga (24—28 ianuarie 1961), de Pr. prof. M. ȘESAN</i>	157—160 ✓
---	-----------

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>O sărbătoare a cărții românești : Patru sute de ani de la apariția Tetravanghelului lui Coresi, de ȘERBAN CIOCULESCU</i>	161—168 ✓
<i>Circulația vechii cărți bisericești. — Contribuții la un catalog cumulativ, de BARBU TEODORESCU</i>	169—194 ✓

RECENZII

<i>In marginea întâiei Cronici a Țării Românești, de ȘERBAN CIOCULESCU</i>	195—207 ✓
--	-----------

„INTRU MULȚI ANI, PREA FERICITE PĂRINTE PATRIARH !“

RINDURI CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 60 DE ANI DE LA NAȘTEREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

...Scrisa cronicarul trecutelor vremi, în Letopisețul său, că «nu sînt vremurile sub cîrma omului, ci bietul om sub vremi»; dar istoria anilor noștri — care a fost martora atîtor lupte și biruințe, atîtor prefaceri politice și sociale, atîtor înfăptuiri de mare preț — a dovedit cu prisosință că vremurile pot fi și au fost puse sub cîrma omului, căci prin lupta dîrză a poporului, potrivniciile au fost învinse pentru totdeauna, rămînînd doar o tristă amintire.

Ca și istoria poporului, istoria Bisericii noastre Ortodoxe Romîne vădește aceeași putere a oamenilor asupra vremurilor, întemeiată pe purtarea de grijă și pe ajutorul neîntreput al lui Dumnezeu. Mitropoliți ca Teoctist, care l-a uns domn pe Ștefan cel Mare, Sava Brancovici, martir al chinuitei și eroicii Ortodoxii ardeleni, Dosoftei al Moldovei, Antim Ivi-reanul și alții, cărturari luminați și vrednici conducători, au știut să țină cu vrednicie cîrma Bisericii, în vremurile lor : oameni ai timpului lor, ei au depășit adesea timpul lor, demonstrînd că atunci cînd un conducător al Bisericii ascultă poruncile lui Dumnezeu și ține totodată seama de vrerile poporului, el poate înfăptui lucruri ce s-ar fi părut peste puterile unui om.

Acest adevăr este pe deplin confirmat și de actualul conducător al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian, care acum împlinește 60 de ani de viață. «Ostatec al dragostei» clerului și credincioșilor — cum însuși se mărturisește —, Prea Fericirea Sa a primit, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, de la același cler și de la aceiași credincioși, mereu mai înalte demnități și sarcini, care au culminat, în iunie 1948, cu aceea de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne. Iar acum, după șase decenii de viață și aproape patru de muncă plină de dragoste și abnegație pe ogorul Bisericii, Prea Fericirea Sa poate să arunce în urmă o

privire care să-i umple sufletul de mulțumire și să pășească spre viitor cu deplină încredere.

Intr-adevăr, dacă ne-am mărgini numai la activitatea desfășurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian pînă în anul 1948, — an de răscruce pentru viața Bisericii noastre —, și încă am constata cît de neîndreptățită era jelană vechiului cronicar, deoarece, ca preot de sat mai întîi, ca director de seminar apoi, ca vicar al Mitropoliei Moldovei și ca Întîistătător al acelei Mitropolii, Prea Fericirea Sa a dat peste tot dovadă de ce este în stare cînd își pune în serviciul semenilor săi toată munca, tot devotamentul și toată jertfelnicia de care este capabil. Această constatare se impune în chip deosebit, dacă amintim măcar unele din realizările de mare însemnătate pentru Biserica noastră, cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a împodobit cei aproape 13 ani de patriarhat și care constituie un impresionant «prisos la belșugul de roade duhovnicești agonisite și lăsate de predecesorii» Prea Fericirii Sale «în vistieria Bisericii».

Astfel, se știe că în aceiași ani, în care patria noastră își dobîndea, în sfîrșit, deplina sa independență națională, Biserica Ortodoxă Romînă, la rîndul ei, își încheia un drum și începea altul, dobîndind și ea, — în cadrul noilor orînduiri din statul nostru democrat popular —, o deplină și reală autonomie, iar membrii ei deplina libertate religioasă. Eliberată, în sfîrșit, de dominația nefastă a regimurilor burghezo-moșierești și înzestrată cu libertatea necesară împlinirii nestingherite a misiunii ei apostolice, Biserica trebuia însă reorganizată printr-o legislație întemeiată pe tradiție și pe canoanele ortodoxe. Ca numeroșii vlădici înaintași, dătători de pravile și legi bisericești, Prea Fericitul Patriarh Justinian a întreprins, din fruntea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, opera de înnoire, pe baze vechi sobornicești, a legislației noastre bisericești. Prin noul Statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Romîne și prin numeroasele regulamente care i-au urmat, s-a dovedit astfel capacitatea Bisericii noastre strămoșești de a găsi «forme noi într-o viață nouă». Prin noua organizație pe care a primit-o Biserica Ortodoxă Romînă, s-a realizat unitatea de conducere a Bisericii, patriarhatul devenind o realitate, de unde mai înainte se vădise a fi o simplă ficțiune. Și, în general, această nouă organizare, în care înțelepciunea Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a afirmat cu tărie, a adus Bisericii Ortodoxe Romîne un prestigiu sporit și a făcut cu putință funcționarea armonioasă a tuturor resorturilor ce alcătuiesc ansamblul administrativ al Bisericii.

Dar noua legislație, bazată pe vechile canoane, cuprîndea, încă de la începutul ei, și o Biserică nouă: Biserica Ortodoxă Romînă din nou una, așa cum fusese cu sute de ani în urmă, pe deasupra granițelor vremelnice, pe deasupra stăpînirilor străine diferite care apăsau pe umerii popoului. Dezbinarea bisericească de la 1698, care sfîșiase trupul Bisericii romînești, nu mai putea dăinui într-o țară în care poporul era în sfîrșit stăpîn pe viața și destinul său. Pentru reîfacerea unității luptaseră și se jertfiseră clerici înalți și preoți mărunți și călugări din Ardeal și din Țările Romîne de dincoace de Carpați, care se izbiseră însă de rezistența puternică a celor ce pescuiau în apele tulburi ale dezbinării popoului.

Ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române într-o țară nouă, Prea Fericitul Patriarh Justinian socotea că «cel dinfii și cel mai de seamă lucru» pe care îl avea de făcut pentru îndeplinirea idealurilor de veacuri ale Bisericii și ale credincioșilor ei, era înlăturarea dureroasei spărturi făcute de dușmani în credința noastră unitară ortodoxă. Cu prilejul înscăunării Prea Fericirii Sale, la 6 iunie 1948, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române înălța glas «de părinte și frate», chemînd pe cei plecați cu un sfert de mileniu înainte, să se întoarcă din nou către Biserica strămoșilor, a acelor strămoși care au luptat și au sîngerat pentru păstrarea unității de credință.

Chemarea părintească și caldă, rostită încă din prima zi de arhipăstorie a întregii Biserici, a primit răspunsul pe care frații noștri ardeleni îl purtau în suflele de veacuri. La 21 octombrie 1948, după numai patru luni de la înscăunare, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române consfințește reîntregirea Bisericii. În catedrala ortodoxă de la Alba Iulia, martoră a atîtor acte mărețe, dar și a unor dureroase umilînțe ale Bisericii și ale credincioșilor ei, se anula, în aceeași zi de 21 octombrie 1948, actul dureros al «uniației» și se refăcea unitatea noastră bisericească.

Și astfel, Prea Fericitul Patriarh Justinian putea să rostească o vibrantă rugăciune, pornită din cea mai curată dragoste de popor, de țară și de Biserică: «Doamne, Dumnezeu, Carele ne-ai dat bucuria acestei zile de 21 octombrie din anul mîntuirii Tale 1948, cînd se surpă deplin zidul urajbei între frați, după 250 de ani de dănuire, Ție umiliți Îți mulțumim, Treimii Tale celei de-o ființă, scutitoarea acestei Biserici, plecați ne închinăm și din inimă Te rugăm: îndreptează și plinește lucrul mîinilor noastre, apără neamul nostru de vrăjmașii văzuți și nevăzuți și întărește Biserica noastră Ortodoxă Română ca să poată aduna la sînul ei pe toți fiii poporului nostru, cărora dăruiește mulțumire pămîntească și cerească fericire. Amin!».

Urmas al unor mitropoliți cărturari și purtători de grijă pentru învățătura clericilor și credincioșilor lor, ca Antim Ivireanul sau Grigorie Dascălul, Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a urmat pilda și i-a depășit în multe domenii de activitate bisericească. Mari cărturari ai vremii lor, aceștia au fost și ctitorii primelor noastre așezămînte culturale și ai primelor noastre școli. În școlile de slovenie înființate prin mînăstiri și biserici învățau afit viitorii clerici cît și diecii sau pisarii care țineau rînduiala hrisoavelor din cancelariile domnești. Continuînd această tradiție, mitropolitul Varlaam întemeia la Iași, cu ajutorul efectiv al lui Petru Movilă, Școala domnească asemănătoare vestitei Academii teologice de la Kiev. Școlile catehetice înființate de alți ierarhi, episcopi și mitropoliți, aveau să fie treptat înlocuite de seminarii, ca cel înființat la Socola de mitropolitul Veniamin Costachi sau cel înființat mai tîrziu la București de mitropolitul Nifon.

O adevărată organizare a învățămîntului teologic a fost realizată însă de-abia acum, în primii ani de arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, cînd s-a împlinit «una din vechile și arzătoare dorințe ale

Sfintei noastre Biserici Românești, redându-i dreptul de a-și pregăti ea singură pe slujitorii altarelor, potrivit învățaturii, rânduielilor și nevoilor sale». Învățămintul teologic este astăzi un învățămînt al Bisericii, controlat și organizat de Sfîntul Sinod în conformitate cu doctrîna și canoanele Bisericii Ortodoxe și răspunzînd nevoilor acestei Biserici.

În afară de Seminarii și de Institutele Teologice de grad universitar, acest învățămînt, prin grija și clarviziunea Întîistătătorului Bisericii noastre, a găsit și forme noi, pe care le-a pus la dispoziția preoțimii noastre. În acest scop au luat ființă pe lângă Institutele Teologice de grad universitar, cursurile speciale de îndrumare pastorală, misionară și socială a preoțimii. Scopul întemeierii acestui «înalt laborator spiritual» era arătat de Prea Fericitul Patriarh Justinian ca fiind acela «de scrutare a conștiinței fiecăruia..., de verificare și completare a mijloacelor de activitate pastorală». În același scop al ridicării culturale și spirituale a clerului nostru funcționează și conferințele preoțești și protopopești. Rod al acestor strădanii ale Prea Fericitului Patriarh al Bisericii noastre este preoțimea noastră de astăzi, preoțime tot mai conștientă de înalta ei misiune, tot mai devotată poporului pe care îl păstorește.

Pe aceeași linie de activitate culturală se situează și opera editorială patronată de Prea Fericitul Patriarh Justinian. Și din acest punct de vedere, bogata istorie a Bisericii noastre este plină de fapte însemnate și de admirabile pilde. Pe tărîmul tipăriturilor bisericești începutul l-a făcut, precum se știe, cu peste patru veacuri în urmă, călugărul Macarie și apoi Dimitrie Liubavici, fugari din Serbia cotropită de turci, care și-au găsit adăpost și patrie nouă în țara ortodoxă de dincoace de Dunăre. Începutul făcut de aceștia a fost continuat de diaconul țîrgoviștean Coresi, care a tipărit, la Țîrgoviște sau la Brașov, cărțile fundamentale ale Bisericii, punînd astfel piatra de temelie a introducerii limbii romîne în Biserică. În fruntea acestei opere de traduceri și tipăriri de cărți bisericești se așează însă marii ierarhi cărturari ai Bisericii noastre: mitropolitul bălgrădean Simion Ștefan, mitropolitul Varlaam și marii cărturari Dosoftei, Antim Ivireanul, Veniamin Costachi, Grigorie Dascălul, care au continuat activitatea de tipărire și răspîndire a cărții bisericești.

În alte împrejurări și cu alte mijloace, Prea Fericitul Patriarh Justinian a înțeles să-și continue înaintașii și sub acest aspect. În cuvîntarea rostită cu prilejul alegerii Prea Fericitului Sale ca patriarh, spunea: «Îndeosebi voi lua pildă din rîvna fericitului Antim Ivireanul, care s-a dăruit Bisericii lui Hristos, ilustrînd acest scaun cu truda și jertfa vieții sale. Voi lua îndemn din truda cărturărească a cuviosului Grigorie Dascălul de la Căldărușani, sprijinitorul tălmăcirii vieților sfinților și celor douăsprezece Minee». Legămîntul făcut acum aproape 13 ani a fost împlinit cu prisosință. În primul rînd, vechea Tipografie a Cărților Bisericești a fost înglobată în Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă și înnoită în construcții și utilaj. S-au restaurat clădirile vechi și s-au construit altele noi, s-au reparat mașinile tipografice, s-a turnat literă nouă, toate acestea ducînd la perfecționarea condițiilor tehnice de tipărire.

Prin organizarea și priceputa conducere a Prea Fericitului Patriarh Justinian, de sub feascurile tipografiilor noastre bisericești și în primul rînd din Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii noastre au apărut și apar continuu numeroase lucrări. Acestea sînt: ediții noi ale unor părți din Sfînta Scriptură, cărți de ritual sau lucrări de doctrină și orientare, vieți de sfinți, predici, manuale pentru învățămîntul teologic, legiuiri bisericești, reviste ce fac cinste Bisericii noastre. Un loc deosebit de important în această activitate editorială îl ocupă opera masivă și actuală a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Apostolat Social. Apărută pînă acum în șase volume și al șaptelea fiind sub tipar, această operă de «pilde și îndemnuri» pentru cler și credincioși răspunde nevoilor actuale ale Bisericii noastre.

De altfel, întreaga activitate editorială condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian răspunde acestor nevoi actuale ale Bisericii. Se scrie și se tipărește pentru Biserica de azi, pentru clerul și dreptcredincioșii de azi, care trăiesc într-o țară nouă și merg pe o cale nouă, spre o viață nouă.

O altă activitate a Bisericii noastre, cu cinste ilustrată de înaintași și continuată de conducătorul ei de astăzi, este activitatea din domeniul artei bisericești. Iar în acest domeniu, pe primul plan stă ctitorirea de biserici. Lăsată în trecut mai mult la inițiativa domnilor și boierilor, această activitate este astăzi îndrumată și efectuată de Biserica însăși. Începînd cu restaurările de monumente istorice, continuînd cu ctitorirea de locașuri noi, sau rectitorirea altora, și sfîrșind cu lucrări mai mici de reparații sau renovări, numele Prea Fericitului Patriarh Justinian se leagă astăzi de numeroase monumente de arhitectură și artă bisericească. La aceste monumente — pe lîngă un substanțial sprijin material primit din partea statului, Prea Fericirea Sa a contribuit fie cu însemnate ajutoare bănești din partea Administrației Patriarhale, fie cu grijă, îndrumări și supravegheri directe și pline de competență. Sînt de remarcat îndeosebi dragostea și interesul pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian le-a arătat pentru bisericile de lemn maramureșene, rectitorite pe pămîntul vechii Țări Romînești. Este semnificativ faptul că aceste zvelte și grațioase bisericuțe de lemn maramureșene sînt semănate astăzi pe alte îndepărtate meleaguri ale patriei, ca un semn văzut al unității noastre spirituale. Și încă mai semnificativ este faptul că Întîistătătorul Bisericii noastre a rectitorit pe cheltuială proprie o astfel de biserică maramureșeană în satul său natal de pe meleagurile oltene.

În același domeniu al artei bisericești, grija Prea Fericitului Patriarh Justinian s-a îndreptat și spre reorganizarea și reutilizarea atelierului de obiecte bisericești, înzestrat și cu două secții noi, de filigran și email. Artă miniaturistică, a sculpturii în lemn, a broderiei artistice, a legătoriei și a «ferecării» în aur și argint, în cadrul căreia vechile noastre mînăstiri și biserici au creat adevărate comori, înfloresc din nou astăzi, tot sub îndemnul și supravegherea Bisericii. Prin finețea și măiestria execuției, obiectele lucrate în noile ateliere stau cu cinste alături de vechile lor

modele, depășindu-le chiar. Este suficient ca cineva să facă o vizită la reședința patriarhală, care a devenit un adevărat muzeu de artă bisericească, pentru a-și da seama la ce grad de desăvârșire artistică au ajuns meșterii Bisericii Ortodoxe Române sub îndemnul, încurajarea și îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

O altă inițiativă, care îl așează pe înatul ierarh de astăzi alături de marii săi înaintași, este atenția acordată cultului sfinților, atât de adânc legat de sufletul credincioșilor Bisericii noastre. Șirul vlădicilor al căror nume se leagă strâns de cultul sfinților începe chiar cu primul mitropolit al țării Moldovei, Iosif Mușat, care la 1402, cu sprijinul lui Alexandru cel Bun, aducea la Suceava, în biserica Mirăuților, moaștele Sfântului Ioan cel Nou, care devenea astfel patron al Moldovei. Cu sute de ani mai târziu, erau aduse la Iași moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva, iar în timpul vrednicului mitropolit Grigorie de la Colțea, Mitropolia Ungrovlahiei primea și așeza cu cinste, în biserica ei din București, moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov, după cum — cu cinstire plină de evlavie — au fost aduse la noi și păstrate ca odoare de mare preț duhovnicesc, moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul și ale Sfintei Filofteia.

Sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Biserica noastră a întărit cultul strămoșesc al sfinților prin generalizarea cultului unor sfinți venerați în anumite regiuni și mai ales prin canonizarea unor mărturisitori, cuvioși și mucenici ai dreptei noastre credințe. Prin proclamarea sfinților români: Calinic de la Cernica, Sava Brancovici, Ilie Iorest, Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara, Nicolae Oprea Miclăuș și Iosif cel Nou de la Partoș, Biserica noastră s-a întărit în duh, căpătând un însemnat spor de sfințenie.

Răsfoind istoria Bisericii Ortodoxe Române, vom întâlni, de la cea dintâi până la cea mai nouă pagină a ei, străbătînd-o ca o lumină curată și albă, legătura strînsă și permanentă cu Ortodoxia ecumenică. Zidirea de biserici pentru creștinii dreptcredincioși de sub stăpînirea turcească, tipărirea de cărți pentru țări ortodoxe îndepărtate ca Siria și Georgia, legătura cu Patriarhia Ecumenică și mai ales cu Biserica Ortodoxă Rusă, toate acestea au făcut ca Ortodoxia să nu cunoască granițe nici în trecut și nici astăzi. Moldoveanul Petru Movilă a stărețit în vestița lavră Peçerska din Kiev și a păstorit ca mitropolit Biserica Ucrainei. Iar ucraineanul Paisie Velicikovski a condus ca egumen Mănăstirea Nèamțu, din care a făcut un mare centru cultural teologic, introducînd duh de viață nouă în întreaga Ortodoxie românească. În cetatea de scaun a Moldovei, în anul 1642 s-a ținut Sinodul de la Iași, al cărui rod este Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă, cea mai importantă Mărturisire de credință a Bisericii Ortodoxe.

Ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române la 24 mai 1948, cu o astfel de tradiție în urmă și cu un viitor luminos înainte, Prea Fericitul Pa-

triarh Justinian spunea cu acest prilej: «Voi întinde mîna iubirii și prieteniei de frăție întru Hristos, tuturor Bisericii Ortodoxe surori întru ecumenicitate, luptînd pentru înflorirea Ortodoxiei, care zidește și întărește popoarele». În același an, după alegerea sa ca Patriarh, Prea Fericirea Sa se adresa, printr-o scrisoare irenică, tuturor Bisericii Ortodoxe surori, pe care le chema ca, «întinzînd punți de prietenie și de pace traianică», să ajungem «să ne iubim unii pe alții și într-un gînd să mărturisim, peste neamuri și peste veacuri, și să ajutăm în tot ceasul ca să fim o Biserică sobornicească și apostolească, o Biserică a bunătății, a dragostei și a păcii».

Și, într-adevăr, mîna prieteniei și a iubirii s-a întins permanent, astăzi, ca și cu veacuri în urmă, și și-a primit răspunsul cu aceeași prietenie și iubire. Marile sărbători ale unei Biserici Ortodoxe s-au transformat în manifestări ale Ortodoxiei ecumenice. Așa a fost sărbătorirea a 500 de ani de existență autocefală a Bisericii Ortodoxe Ruse în anul 1948, înscăunarea, în 1953, a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, sau sărbătorirea a 70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Romîne în anul 1955. Schimbul de vizite, de corespondență, de publicații, de studenți și profesori, de daruri și ajutoare continuă vechea și frumoasa tradiție a Ortodoxiei romînești.

Cei ce ar voi să urmărească mai îndeaproape nenumăratele înfăptuiri bisericesti ale Prea Fericitului Patriarh Justinian pe plan interortodox sau în vîlța Bisericii Ortodoxe Romîne, — înfăptuiri care îl situează pe linia marilor săi înaintași —, n-ar ști ce să aleagă și ce să lase totuși deoparte. Nu poate fi însă în nici un caz trecută cu vederea, pe plan intern bisericesc, grija Prea Fericirii Sale pentru împlinirea nevoilor materiale ale preoților și cîntăreților bisericesti, pe care i-a înțeles și i-a ajutat așa cum numai ierarhii Bisericii Ortodoxe au fost și sînt în stare s-o facă, deoarece această Biserică nu cunoaște prăpastia care desparte «clerul superior» de «clerul inferior», ca în alte Biserici creștine. Ieșit din rîndurile preoțimii, ca numeroși alți înaintași și actuali ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericirea Sa n-a pierdut nici un prilej ca să vină în ajutorul preoților și cîntăreților bisericesti, prin completarea salariilor acestora din fondurile proprii ale bisericilor, prin înființarea Casei de pensii a clerului, prin organizarea caselor de credit și ajutor reciproc care acum funcționează pe lîngă fiecare eparhie, prin înființarea caselor de odihnă de la Curtea de Argeș, Dragoslavele, Bușteni, Sinaia, Mînăstirea Dealu, prin importanțele îmbunătățiri aduse sanatoriului din Techirghiol, prin repunerea în funcțiune a căminului preoțesc din București, prin înființarea Fondului central misionar, care împlinește din obolul credincioșilor lipsurile parohiilor sărace. Și cîte alte realizări de felul acesta, care s-ar părea de mai mică importanță, dar care sînt mari prin semnificația lor profund omenească și creștinească!

Dar nici o altă activitate a Prea Fericitului Patriarh Justinian nu poate trece în umbră consecventa luptă pentru pace, pe care Prea Fericirea Sa o duce cu ferma convingere că pacea este cel mai înalt, cel mai omenesc și în același timp cel mai creștinesc dintre dezideratele vremii noastre. Și, în această privință, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a dovedit un vrednic urmaș al marilor săi înaintași, care nu o dată sînt întâlniți în istorie ca trimiși și mijlocitori pentru tratative și încheieri de pace. Pe același drum a mers Prea Fericitul Patriarh Justinian încă din preajma celui de al doilea război mondial, cînd, preot fiind, și în calitatea de membru al Comitetului Antifascist, milita prin reviste împotriva războiului și participa la lucrările Congresului de la Paris al Comitetului Internațional al Păcii. Fiind încredințat că «fiecare se mîntuiește numai în măsura în care ajută la întinderea și adîncirea păcii și a frățietății în lume», și considerînd că «pacea este, într-adevăr, cea mai sfîntă poruncă a lui Dumnezeu», Prea Fericirea Sa n-a precupețit nici o osteneală, luînd parte la reuniunile interortodoxe pentru pace, care s-au ținut începînd din vara anului 1948 și mobilizînd preoțimea Bisericii Ortodoxe Romîne pentru lupta cu adevărat sfîntă de a face din fiecare credincios «un crainic al păcii pe pămînt». Lupta aceasta perseverentă, entuziastă, pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a dus-o și o duce pentru apărarea păcii, a fost de altfel prețuită după cuviință nu numai de conducerea țării noastre, ci și de Consiliul Mondial al Păcii și de numeroși reprezentanți de seamă ai Mișcării mondiale a luptătorilor pentru pace din lumea întreagă. S-ar putea alcătui o întreagă antologie a cuvîntărilor, predicilor, pastoraletelor, scrisorilor irenice în care Prea Fericirea Sa a militat cu căldură, cu convingere adîncă, pentru viață, împotriva morții, pentru pace, împotriva războiului. Numai acest război sfînt împotriva războiului diabolic, pregătît cu atîta perseverență de țările imperialiste, și încă 'ar fi un mare titlu de glorie în biografia Prea Fericitului nostru Patriarh, care a știut nu numai să facă din fiecare preot ortodox român un slujitor devotat al păcii, dar a antrenat în această epopee duhovnicească și pe conducătorii celorlalte culte din Republica Populară Romînă, realizînd astfel și mult dorita pace interconfesională, cheazășie a sincerității și entuziasmului în lupta generală pentru pace.

De aceea sîntem încredințați că, beneficiind de o altă perspectivă istorică decît a noastră, cronicarii bisericești ai timpurilor viitoare vor privi cu îndreptățită mîndrie și admirație lupta pentru pace și înfăptuirile de tot felul ale conducătorului de astăzi al Bisericii Ortodoxe Romîne.

La 24 mai 1948, cînd era ales Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Prea Fericitul Patriarh Justinian știa că se alătură șirului lung de mari înaintași, a căror rodnică trudă avea să o ducă mai departe. «Îmi încredințați astăzi — spunea Prea Fericirea Sa — scaunul pe care l-au împodobit și l-au făcut să strălucească, umplîndu-l de lumină, fericiții întru

pomenire înaintași : Iachint de la Vicina Dobrogei, Antim de la Severin, Ștefan de la Sadova, Luca de la Chipru, Antim cel din Ivirul Georgiei, Grigorie Dascălul de la Căldărușani, Miron din Toplița Mureșului, Nicodim de la Neamțu și toată ceata veșnică a celor ce au fost mitropoliți ai Ungrovlahiei».

În pragul celui de al șaptelea deceniu de viață, făcînd popas și scurtă privire în urmă, Întîistătătorul de astăzi al Bisericii noastre strămoșești poate fi mulțumit. Din urmă îl binecuvîntează și îl îndeamnă «fericiți întru pomenire înaintași». Înainte îl așteaptă cu mîndrie și cu încredere păstoriții de azi și de mîine».

Pentru ca mărețele întocmiri de pînă acum să crească în număr și în valoare, — exprimînd sentimentele de dragoste și de prețuire ale ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși din țara noastră —, rostim cu adîncă smerenie și din adîncul inimii, creștineasca urare :

«Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!».

«BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»

**TELEGRAMA PREZIDIULUI
MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A R.P.R.
ȘI CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL REPUBLICII
POPULARE ROMINE, ADRESATĂ PREA FERICITULUI
PATRIARH JUSTINIAN**

La cea de a 60-a aniversare a Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne au adresat Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Romîne următoarea telegramă :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la nașterea Dvs., Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne Vă felicită călduros și Vă urează multă sănătate și viață îndelungată.

Încă preot fiind V-ați alăturat forțelor progresiste ale poporului român în lupta împotriva fascismului și a odioasei dictaturi militaro-fasciste. După eliberarea țării noastre, V-ați dedicat împreună cu ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Romîne acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare, acțiune căreia conducerea țării i-a acordat și îi acordă întreaga sa prețuire.

PREZIDIUL MARII ADUNĂRI
NAȚIONALE A REPUBLICII
POPULARE ROMINE

CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE
ROMINE

T E L E G R A M A
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
CĂTRE PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE
A R.P.R. ȘI CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMINE

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române și Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române pentru felicitările și urările exprimate, trimițând înaltelor foruri de conducere ale patriei noastre următoarea telegramă :

Prezidiului Marii Adunări Naționale
și
Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române

Adînc mișcat de felicitările și urările adresate cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață, Vă rog să primiți expresiunea profunde mele gratitudini pentru înaltele aprecieri pe care forurile de conducere ale Republicii Populare Române le aduc public modestei mele activități depuse în slujba poporului român, prin alăturarea mea la lupta contra fascismului și dictaturii militarofasciste, cum și prin sprijinul acordat, după eliberarea țării noastre, acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare.

Gratitudinea mea este cu atît mai deplină cu cît înaltele aprecieri ale Conducerii noastre de stat cuprind și strădaniile unite ale ierarhilor și clerului Bisericii Ortodoxe Române în slujba păcii.

Asigur Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române, în numele tuturor ierarhilor, întregului cler ortodox și al meu personal, că — însuflețiți de cea mai caldă dragoste față de poporul și patria noastră — vom depune toate eforturile spre a susține și în viitor acțiunile Conducătorilor Republicii Populare Române pentru continua înflorire a patriei, pentru fericirea vrednicului nostru popor și pentru biruința definitivă a păcii în lume.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

**TELEGRAMA PRIMITĂ
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
DIN PARTEA COMITETULUI NAȚIONAL
PENTRU APĂRAREA PĂCH
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMINĂ**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit — la cea de a 60-a aniversare — următoarea telegramă din partea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*
BUCUREȘTI

Cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață, urăm Prea Fericirii Voastre ani mulți și fericiți, sănătate și activitate neobosită pusă în slujba păcii.

COMITETUL NAȚIONAL
PENTRU APĂRAREA PĂCII
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMINĂ

**TELEGRAMA PRIMITĂ
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
DIN PARTEA D-LUI PROFESOR D. DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CULTEOR**

Cu prilejul celei de a 60-a aniversări a Prea Fericitului Patriarh Justinian, dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, a trimis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne următoarea telegramă de felicitare și de calde urări :

*Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUGUREȘTI

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, Vă rog să primiți felicitări călduroase pentru bogata Dvs. activitate desfășurată în spiritul năzuințelor progresiste ale poporului nostru și pentru promovarea păcii în lumea întreagă.

Totodată Vă fac cele mai calde urări de sănătate, fericire și viață îndelungată.

*DU MITRU DOGARU
Secretarul General al Departamentului Cultelor
de pe lângă Consiliul de Miniștri al R.P.R.*

ANIVERSAREA A 60 DE ANI DE LA NAȘTEREA PREA FERICITULUI JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

La 22 februarie 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a împlinit 60 de ani. Cu acest prilej, membri ai Sfântului Sinod, aflați în București, colaboratori apropiați de la centrele patriarhal și mitropolitan din București, protopopii Capitalei și preoți de la catedrala patriarhală s-au adunat în paraclisul palatului patriarhal, spre a înălța către Domnul, rugăciuni de mulțumire pentru darurile revărsate asupra Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române. La Te-Deumul ce s-a săvârșit au luat parte: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitii Episcopi Iosif al Râmnicului și Argeșului, Nicolae al Aradului, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal, Prea Cucernicii Preoți Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și ajutoare a salariașilor Bisericii Ortodoxe Române, consilieri și inspectori patriarhali și mitropolitani, profesori de la Institutul Teologic Universitar și de la Seminarul Teologic din București, protopopi din Capitală, funcționari superiori de la centrele patriarhal și mitropolitan, arhimandriți, preoți și diaconi.

După săvârșirea Te-Deumului, în cabinetul patriarhal, toți cei prezenți au prezentat felicitări și urări de viață lungă și sănătate Prea Fericitului Patriarh Justinian. Datorită faptului că ziua de 2 februarie a căzut anul acesta în cea dintâi săptămână din Postul Mare, sărbătorirea Întâistătătorului Bisericii noastre, cu prilejul împlinirii a 60 de ani, s-a făcut într-o atmosferă de sobrietate, potrivit datinilor și rînduielilor bisericești. Nu s-au rostit cuvîntări, ci în cartea de aur a Patriarhiei Române au fost scrise cuvinte de omagiere a personalității și activității Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Înălții ierarhi și clericii prezenți și-au mărturisit dragostea și devotamentul față de Prea Fericitul Patriarh Justinian prin graiul Sfintelor Cărți, din care au ales citate pline de înțelepciune și de mireasmă duhovnicească.

Înalt Prea Sfințitul *Iustin* al Moldovei și Sucevei a însemnat pe filele Cărții de Aur cea mai înaltă urare și cea mai frumoasă rugăciune: «*Arhieria Voastră să o pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa*», — iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit *Firmilian* al Olteniei a ținut să amintească, prin cuvintele psalmistului, darul de mare preț pe care Atotmilostivul Dumnezeu l-a făcut Bisericii Ortodoxe Române prin înălțarea Prea Fericitului Justinian la scaunul patriarhal: «*Să știți că Domnul Și-a cunoscut pe sluga credincioasă*» (Psalm. IV, 3).

Prea Sfințitul Episcop *Iosif* al Râmnicului și Argeșului, ierarh și arhipăstor al locurilor unde Întâistătătorul Bisericii noastre s-a născut, a copilărit, s-a pregătit pentru slujirea altarului și a slujit cu râvnă apostolică lui Hristos vreme de 20 de ani, — și-a îndreptat gândul către Părinții Prea Fericitului Patriarh Justinian, care-și dorm împăcați somnul de veci, lângă temeliiile bisericii ctitorite de fiul lor, în satul Suiești, scriind cuvântul de laudă al Sfintei Evanghelii: «*Fericit este pîntecele care Te-a purtat și pieptul pe care l-ai supt*» (Luca XI, 27).

Prea Sfințitul Episcop *Valerian* al Oradiei a desprins din Sfînta Scriptură cuvintele pe care le-a rostit altădată marele Apostol Pavel către Timotei, și care se cuvin deopotrivă Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh: «*Din pruncie cunoști Sfintele Scripturi, care pot să înțeleptească spre mîntuire, prin credința cea în Iisus Hristos*» (I Timotei III, 15).

Tot din cuvintele Sfintei Scripturi a fost desprinsă și mărturisirea Prea Sfințitul Episcop *Nicolae* al Aradului, care a dat expresie convingerii sincere ce stăpînește cugetele fiilor Bisericii noastre, scriind: «*Arhieriu ca acesta ne trebuia: cuvios, fără răutate, fără pată...*» (Evrei VII, 26); Prea Sfințitul Episcop *Teofil* al Clujului a subliniat grija părintească arătată neîncetat de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru turma dreptcredincioasă ce i s-a încredințat spre păstorire, amintind că «*Păstorul cel bun sufletul își pune pentru oile sale*» (Ioan X, 11); iar Prea Sfințitul Episcop *Teoctist Botoșăneanul*, vicar patriarhal, a îndreptat către înaltul sărbătorit îndătinata urare: «*Să se înnoiască ca ale vulturului tinerețele tale*», în care se cuprinde dorința sinceră a ierarhilor, clerului și credincioșilor ortodocși de a vedea încă mulți ani pe Prea Fericitul Patriarh Justinian cîrmuind cu înțelepciune și vigoare Biserica Ortodoxă Romînă.

Scurte, dar pline de înțelepciune citate scripturistice au însemnat și alți participanți, căutînd să evidențieze diferite aspecte ale personalității și multiplelor înfăptuiri ale Prea Fericitului Patriarh Justinian. «*Bărbatul înțelept se va umple de binecuvîntare și-l vor ferici toți cei ce-l vor vedea*» (Isus Sirah, XXXVIII, 27). — a scris Prea Sfințitul Arhieriu *Athanasie Dincă*, iar Prea Cucernicul Preot *Alexandru Ionescu*, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a amintit că «*Omul cel bun, din comoara cea bună a inimii sale scoate lucruri bune*» (Matei XII, 35). Prea Cucernicul Preot *Ioan Gagi*, directorul Administrației Patriarhale, a însemnat cuvîntul lui Iisus Sirah: «*Toți oamenii sînt din țărîină, din pămîntul din*

care a fost zidit Adam. Dar întru mulțimea înțelepciunii sale, Domnul i-a osebit și le-a dat să meargă pe căi felurite: pe unii i-a binecuvîntat, și i-a înălțat, pe alții i-a sfințit și i-a apropiat Sieși» (XXXIII, 10-12), — subliniind astfel adevărul că voia lui Dumnezeu a rînduit Bisericii noastre păstorul de care avea trebuință. Același adevăr a fost amintit și de Prea Cucernicul Preot prof. P. Vintilescu, președintele Consistoriului Central Bisericesc, care a scris: «Zice Domnul: Vă voi da păstori după inima mea, care vă vor păstori cu știință și pricepere» (Ieremia III, 15), iar Prea Cucernicul Preot Traian Ghica a însemnat darurile cu care a fost înzestrat Înalțul nostru Arhipăstor și faptele de folos Bisericii pe care el le-a săvîrșit: «Învățătură dreaptă fost-a în gura lui și pe buzele lui nu s-a aflat strîmbătate; întru tăria ființei lui și întru dreptate a umblat și mulți s-au înors de la fărădelege» (Maleahi II, 6).

Alte citate desprinse din Sfînta Scriptură au fost folosite de Prea Cucernicii Preoți consilieri administrativi patriarhali și mitropolitani pentru a exprima Prea Fericitului Patriarh Justinian simțămintele lor de adînc respect și nețărmurit devotament: «Prin binecuvîntarea oamenilor drepti, cetatea merge înainte» (Pilde XI, 11), — a scris Prea Cucernicul Preot Gh. Soare; «Turn ai fost pus în mijlocul poporului și stîlp ca să afli și să urmărești drumul lor» (Ieremia VI, 27) —, a însemnat pe filele Cărții de Aur Prea Cucernicul Preot Zaharia Bîlbîie; «Dumnezeu nu ne-a dat duhul temerii, ci al puterii, și al dragostei, și al înțelepciunii» (II Timotei I, 7), — a amintit Prea Cucernicul Preot Vasile Ștefan; «Ochii Domnului sînt peste cei drepti și urechile Lui spre rugăciunea lor» (I Petru III, 12), — a scris Prea Cucernicul Preot Atanasie Preda; «Preoții care cîrmuiesc bine, să se învrednicească de îndoită cinste, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîntul și cu învățătura» (I Timotei V, 17), — a amintit Prea Cucernicul Preot Stan C. Dimancea; iar Prea Cucernicul Preot Petre F. Alexandru a însemnat cuvîntul Apostolului neamurilor, care zice: «Nu mă rușinez de Evanghelia lui Hristos, pentru că puterea lui Dumnezeu este spre mîntuire, oricui crede» (Romani I, 16). Sensul profund al acestor cuvinte scripturistice oglindește personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a izbutit să cuprindă, într-o activitate preotească și arhierască de aproape patru decenii, toate tărîmurile vieții bisericești în care a înscris mărturia unor înfăptuiri pilduitoare pentru orice slujitor al altarelor lui Hristos.

Strădaniile depuse de Întîistătătorul Bisericii noastre în acțiunea sfîntă de apărare a păcii pe pămînt au fost de asemenea omagiate de unii dintre cei prezenți tot prin cuvinte desprinse din tezaurul dumnezeieștilor învățături: «Cît sînt de frumoase picioarele celor ce binevestesc pacea, ale celor ce binevestesc cele bune!» (Romani X, 15), a notat Prea Cucernicul Preot Leonida Mateescu; iar Prea Cucernicul Protopop V. Constanținescu a amintit cuvîntul Mîntuitorului: «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9).

Marele act al reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne — act înfăptuit prin vrerea clerului și credincioșilor uniți, care au răspuns cu însuflețire

chemării părintești a Prea Fericitului Patriarh Justinian —, a fost și va rămîne una dintre cele mai de seamă realizări din timpul păstoririi patriarhicești a Prea Fericirii Sale. Sentimentele de nețărmurită dragoste ale clerului față de Întîistătătorul Sfintei noastre Biserici, pentru rolul hotărîtor pe care l-a avut în consolidarea acestui act istoric, au fost subliniate tot prin graiul Sfintelor Scripturi de Prea Cucernicii inspectori generali patriarhali: Preot Iuliu Man, care a scris: «*Hristos este pacea noastră, Cel care a făcut din amîndouă una, și a dărîmat peretele cel din mijloc al despărțirii, vrajba, stricînd în trupul său legea orînduirilor din porunci, pentru ca întru sine să-i zidească pe amîndoi într-un om nou, făcînd pace, și să-i împace pe amîndoi cu Dumnezeu*» (Efeseni II, 14-16), și Preot Vasile Aștilean, care a amintit cuvîntul psalmistului: «*Cît de bine este și cît de frumos să locuiască frații împreună!*» (Psalmul 132, 1).

Omagii respectuoase și pline de dragoste au fost aduse și de reprezentanții instituțiilor de învățămînt bisericesc. Astfel, Prea Cucernicul Diac. prof. N. I. Nicolaescu, prorectorul Institutului Teologic universitar din București, a înscris în Cartea de Aur a Patriarhiei Romîne cuvîntul Apostolului: «*Cînd se va arăta Mai-marele păstorilor, veți primi cununa cea neveștejită a mării*» (I Petru V, 4); Prea Cucernicul Preot conf. Al. I. Ciurea, spiritualul Institutului Teologic universitar din București, a subliniat temeiul slujirii preoțești și arhieresti a Prea Fericitului Patriarh Justinian, notînd cuvintele Sfîntului Pavel: «*Așa să ne socotească pe noi fiecare orm, ca pe niște slujitori și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu; iar ceea ce se caută mai mult la iconomi este ca fiecare să fie găsit credincios*» (I Corinteni IV, 1-2); Prea Cucernicul Preot prof. N. C. Buzescu, directorul Seminarului Teologic din București, a scris: «*Nu pe noi propovăduim, ci pe Iisus Hristos Domnul, iar noi înșine sîntem slujitorii voștri prin Iisus*» (II Corinteni IV, 5).

Și alți reprezentanți ai clerului au ținut să aducă Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne mărturia dragostei și a recunoștinței lor: Prea Cucernicul Preot Zaharia Mintulescu, inspector general patriarhal, a scris: «*Iubit-ai dreptatea și ai urit fărădelegea; pentru aceasta, Dumnezeul tău a turnat peste tine din untdelemnul bucuriei mai mult decît peste părtașii tăi*» (Psalmul XLIV, 8); Prea Cucernicul Preot N. Cazacu, secretarul cabinetului patriarhal, a scris: «*Eu n-am îngăduit cerului gurii mele să greșească și să ceară moartea dușmanului, blestemîndu-l. Oamenii care țineau de casa mea, ziceau: Cine ne va aduce pe cineva care să nu fie sătul de la masa lui? Străinul nu petrecea noaptea afară; porțile mele le deschideam călătorului*» (Iov XXXI, 30-32); iar Prea Cuviosul Arhimandrit Ghervasie Crețu, marele eclesiarh al catedralei patriarhale, a însemnat cuvintele rugăciunii: «*Sfințește, Doamne, pe cei ce iubesc podoaba casei Tale!*». Numeroase alte citate pline de înțeles desprinse din Sfînta Scriptură, au fost scrise pe filele Cărții de Aur, spre a rămîne dovadă vie a sentimentelor pe care le nutresc slujitorii altarelor ortodoxe față de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Luînd cunoştinţă de cuvintele scripturistice, prin care i s-a exprimat dragostea caldă, preţuirea sinceră şi devotamentul neţărmurit, cu prilejul celei de a 60-a aniversări a zilei de naştere, — Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh a răspuns tuturor, folosind tot cuvintele sfinte ale Scripturii: «*Dacă le ştiţi pe toate acestea, fericiţi sînteţi cînd le veţi face*» (Ioan XIII, 17). Eu, «*ca un părinte pe copiii Săi — precum ştiţi —, aşa v-am îndemnat şi v-am povăţuit pe fiecare din voi şi v-am rugat cu stăruinţă să umblaţi cum se cuvine înaintea lui Dumnezeu, Cel ce vă cheamă la împărăţia şi slava Sa*» (I Tesaloniceni II, 11-12).

Recepţia s-a desfăşurat într-o atmosferă de sobrietate şi evlavie.

TELEGRAME PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Întîistătătorilor unor Biserici Ortodoxe, a unor personalităţi ale vieţii publice, a ierarhilor şi clericilor Bisericii Ortodoxe Romîne, ca şi a conducătorilor şi reprezentanţilor de seamă ai altor culte religioase din ţara noastră, numeroase telegrame de felicitări şi de sincere urări.

Publicăm în paginile de faţă cîteva din aceste telegrame.

Telegrama Sanctităţii Sale *Alexei*, Patriarhul Moscovei şi a toată Rusia :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREŞTI

Aducîndu-mi aminte de ziua naşterii Prea Fericirii Voastre, Vă felicit din inimă şi Vă doresc îndelungă înziliră, pentru ca să-L slăvim pe Domnul, care ne-a dăruit nouă fericirea de a petrece împreună în Ortodoxie şi întru unirea gîndurilor noastre.

Cu dragoste frăţească Vă îmbrăţişez,

† ALEXEI

Patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii

Telegrama Prea Fericitului *Chiril*, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREŞTI

În numele meu şi al Sfîntului Sinod, felicit bucuros pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia zilei Voastre de naştere.

Călduros rog pe Dătătorul darurilor desăvârșite să dăruiască pe Prea Fericirea Voastră cu îndelungată înziliră, sănătate și puteri, ca să dați slavă Domnului prin slujirea Voastră arhipăstorească, cea prea vrednică și cu bune roade pentru Sfînta Voastră Biserică.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Paavali, Arhiepiscopul Finlandei:

Prea Fericitului JUSTINIAN,

BUCUREȘTI

Întru mulți ani Prea Fericite, la popasul de 60 de ani. Întru mulți ani, Stăpîne!

† PAAVALI
Arhiepiscopul Finlandei

Telegrama Prea Sfințitului Episcop de Iaroslav și Rostov, Nicodim, președintele Secțiunii legăturilor bisericești cu străinătatea, de la Patriarhia Moscovei:

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primiți urări de bine pentru ziua nașterii și fierbinți doriri de mulți ani cu sănătate, spre folosul Bisericii Voastre și al credinței ortodoxe.

Mă încredințez rugăciunilor Voastre de Întîistătător și rămîn.

*Președintele Departamentului
legăturilor bisericești cu străinătatea,*

† N I C O D I M
Episcop de Iaroslav și Rostov

Dintre telegramele primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea unor personalități ale vieții publice din țara noastră, publicăm următoarele:

Telegrama domnului *I. N. Bărbulescu*, director general al Departamentului Cultelor :

Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Cu ocazia aniversării zilei Dvs. de naștere, Vă rog să primiți din parte-mi cele mai sincere și calde urări de sănătate, viață îndelungată și sporite succese în neobosita activitate ce desfășurați.

I. N. BĂRBULESCU
Directorul general al Departamentului Cultelor

Telegrama domnului *Dionisie Ionescu*, șeful ceremonialului de stat :

Prea Fericitului Justinian,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Vă rog să primiți, cu ocazia aniversării a 60 de ani a zilei Dumneavoastră de naștere, cele mai sincere și călduroase felicitări de sănătate și fericire personală, precum și urări de noi succese în lupta Dumneavoastră susținută pentru pace și contra uneltirilor monstruoase ale fascismului.

DIONISIE IONESCU

Telegrama conducerii Direcțiunii Monumentelor Istorice :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne

Cu ocazia aniversării zilei Dvs. de naștere, Vă dorim multă sănătate și activitate rodnică.

Conducerea Direcțiunii Monumentelor Istorice :
Arhitect VIRGIL BILCIURESCU
Inginer V. MUNTEANU

Telegrama d-lui acad. prof. dr. Vasile Rășcanu :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Vă doresc din toată inima, cu ocazia aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, sănătate îndelungată și mulți ani în slujba democrației și a luptei pentru pace.

Acad. prof. dr. VASILE RĂȘCANU

*

Reproducem mai jos și câteva din telegramele trimise Prea Fericitului Patriarh Justinian de membrii Sfântului Sinod și alți reprezentanți ai înaltului cler al Bisericii Ortodoxe Române.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului NICOLAE, Mitropolitul Ardealului :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

La împlinirea celor 60 de ani de viață trăită de Prea Fericirea Voastră din deplin pentru slava Sfintei noastre Biserici și a Patriei noastre iubite, Vă rugăm să primiți respectuoase felicitări și calde urări de bine.

Cler și credincioși, într-o simțire ne rugăm Tatălui ceresc : Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian dă-i Doamne zile îndelungate cu sănătate și bună sporire întru vestirea Evangheliei păcii și întru păstoriarea turmei celei cuvântătoare pe calea mântuirii, și-L păzește pe Dînsul întru mulți și fericiți ani !

† NICOLAE
Mitropolitul Ardealului

Telegrama Înalt Prea Sfințitului Firmilian, Mitropolitul Oteniei :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Bogăția de ani pe care i-ați închinat binelui obștesc, înălțării Sfintei noastre Biserici și slavei lui Dumnezeu, să Vă aducă mîngîiere și noi puteri în slujirea Voastră de mare Arhipăstor și de adevărat părinte al sufletelor noastre.

La vatra acestei arderi duhovnicești ne încălzim noi, clericii și credincioșii Arhiepiscopiei Craiovei, în frunte cu păstorul lor, și Vă zicem cu psalmistul : Să se înnoiască tinerețele Voastre ca ale vulturului.

† FIRMILIAN
Arhiepiscopul Craiovei,
Mitropolitul Olteniei

Telegrama Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Rîmnicului și Argeșului :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere din acest an, Eparhia Rîmnicului și Argeșului Vă roagă să primiți, prin glasul smereniei Noastre, respectuoase, călduroase și sincere felicitări, urări și mulțumiri pentru toată neostenita, pozitivă și progresista lucrare, pe care cu dărnicie, cu consecvență, cu convingere, cu elan și cu demnitate o depuneți, în slujba Bisericii Ortodoxe Romîne, în slujba patriei scumpe și în slujirea păcii, și prin care ați ridicat înăuntru și peste hotare prestigiul Bisericii, conduita clerului și hotărîrea credincioșilor din Republica Populară Romînă la culmile luminoase, vrednice de marii noștri înaintași și profund pilduitoare pentru generațiile viitoare.

Intru mulți și fericiți ani !

† IOSIF
Episcopul Rîmnicului și Argeșului

Telegrama Prea Sfințitului Antim, Episcopul Buzăului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Și pe această cale Vă facem calde și întru Hristos urări de viață lungă și împliniri duhovnicești, pentru binele Bisericii și Patriei.

La mulți ani !

† ANTIM
Episcopul Buzăului

Telegrama Prea Sfințitului Chesarie, Episcopul Dunării de Jos :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

La aniversarea celor 60 de ani de viață, Vă urez să trăiți mulți și fericiți ani cu sănătate deplină și cu bună sporire, spre folosul Bisericii și al Patriei.

† CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

Telegrama Prea Sfințitului Nicolae, Episcop al Aradului :

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Clerul și credincioșii Eparhiei Aradului cum și Episcopul personal, și din toată inima, Vă urează, cu prilejul aniversării Prea Fericirii Voastre, viață lungă, în deplină sănătate, pace și putere de muncă, spre deplina înflorire spirituală a Bisericii noastre.

† Episcop NICOLAE

Telegraam Prea Sfințitului Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Din motive de sănătate neputînd fi de față la sărbătorirea aniversării prezente, ne alăturăm pe această cale la rugăcîunile și urările ce se săvîrșesc.

Bunul Dumnezeu să Vă hărăzească îndelungare de ani, cu puteri îmbelșugate și sănătate neștirbită, pentru călăuzirea mai departe cu același spor a Bisericii Ortodoxe Romîne, spre îndeplinirea operei Sale evanghelicești, și a sfintelor ei năzuințe de pace și progres social.

† Episcop ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL

Telegrama Prea Sfințitului Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar patriarhal :

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, salariații Centrului Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și noi personal, Vă rugăm să primiți cele mai sincere și călduroase urări de sănătate și viață îndelungată.

Dumnezeu să Vă călăuzească și să Vă încununeze cu roade bogate activitatea de Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Române și de luptător pentru pacea omeniri.

Intru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

† Episcop TEOCTIST

Telegrama Înalt Prea Sfințitului proin-Mitropolit Tit :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu prilejul împlinirii vârstei de șaiszeci de ani, Vă rog să primiți frațești urări de viață lungă și de Dumnezeu binecuvântată.

† TIT Mitropolitul

Telegrama Înalt Prea Sfințitului proin-Mitropolit Efrem :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, primiți cele mai bune urări de sănătate și îndelungare de zile, spre binele Bisericii strămoșești.

† Mitropolit EFREM

Scrisoarea Prea Sfințitului proin-Episcop Partenie :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Cu ajutorul lui Dumnezeu, peste câteva zile Veți sărbători împlinirea vârstei de 60 de ani, precum și 13 ani de patriarhat, — deoarece încă din luna februarie 1948 ați preluat temporar conducerea supremă a Bisericii Ortodoxe Române.

Am dori să fim printre cei dintâi care să Vă exprimăm sentimentele de admirație, felicitările călduroase și toate urările de bine, cu prilejul acestui însemnat eveniment din viața Bisericii noastre.

Știm în ce situație și împrejurări ați primit acest înalt comandament și cunoaștem îndeaproape toată activitatea multilaterală ce ați desfășurat-o, precum și rezultatele strălucite ale acestei activități. Faptele sînt de la sine vorbitoare și influența lor asupra întregii Biserici va rămîne pentru veșnicie, încît socotim că nu mai este nevoie să le înșirăm sau să le comentăm. Istoria nepărtinitoare le va înscrie la locul ce se cuvine.

Din cauza depărtării, probabil că nu vom putea să fim de față la București în ziua serbării.

Ne asociem însă, alături de toți care Vă sărbătoresc, și din toată inima Vă urăm sănătate deplină și putere de muncă.

De asemenea Vă dorim, ca popasul ce-l faceți cu ocazia acestei festivități, să fie temelia solidă și începutul binecuvîntat de Dumnezeu al unei activități viitoare, cu rezultate cît mai rodnice și folositoare pentru Biserica Țara noastră.

Întru mulți și fericiți ani, Stăpîne Sfinte !

† PARTENIE CIOPRON
Episcop

Suceava, la 18 februarie 1961.

Telegrama Prea Sfințitului Arhiepiscop Pavel :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

La șirul anilor trecuți să adauge Bunul Dumnezeu încă mulți și fericiți ani, cu bogate realizări pentru binele Bisericii strămoșești, Vă urează împreună cu soborul paraclisului Mînăstirii Curtea de Argeș,

† Arhiepiscop PAVEL ȘERPE

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit telegrame și scrisori de felicitare și din partea unor conducători ai altor culte reî-

gioase din țara noastră. Iată câteva din aceste mărturii ale prețuirii de care se bucură Întâistătătorul Bisericii noastre în rîndurile altor credințe religioase :

Scrisoarea Eminenței Sale *Moses Rosen*, Șef-Rabinul cultului mozaic :

Prea Fericirea Voastră,

Întimplător am aflat că astăzi sărbătoriți aniversarea a 60 de ani de la naștere. Dau deci urmare unui îndemn izvorit din adîncul sufletului meu (care e, bineînțeles, mai puternic decît ar fi fost cel protocolar), spre a Vă adresa aceste rînduri.

O aniversare e un prilej de privire retrospectivă, nu numai pentru cel sărbătorit, dar și pentru cei care țin să-și exprime sentimentele de prețuire pentru dînsul. În cei 13 ani, în decursul cărora am avut cîntea de a colabora, la diverse ocazii, cu Prea Fericirea Voastră, și să urmăresc binefăcătoarea activitate ce desfășurați, am admirat mereu înțelepciunea deosebită, patriotismul luminat, creatoarea putere de muncă, precum și dragostea misionară de om, cu care V-a înzestrat Cel ce pe toți ne cîrmuiește.

Vă rog deci să-mi îngăduiți să Vă transmit, cu ocazia acestei zile de sărbătoare, urarea fierbinte ca binecuvîntarea Atotputernicului să Vă călăuzească și de acum înainte, în toți pașii vieții. Vă doresc ani mulți și fericiți, deplină sănătate și sporite puteri de muncă în slujba înaltelor idealuri ce slujiți, pentru propășirea Bisericii și înflorirea Patriei.

Cu distincție considerație,

MOSES ROSEN

22 februarie 1961.

Telegrama Prea Cuviosului Arhimandrit *Tirayr Mardighian*, conducătorul Eparhiei armene :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

În numele tuturor credincioșilor Bisericii Armene din R.P.R., Vă felicităm de ziua nașterii Prea Fericirii Voastre, urîndu-Vă din toată inima îndelungată arhipăstorire în pace și fericire, spre jala Bisericii Ortodoxe Romîne.

*Arhimandrit TIRAYR MARDIGHIAN
Conducătorul Eparhiei Armene*

Telegrama Cultului Creștin Adventist de ziua a șaptea :

*Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Excelenței Voastre, în numele Cultului Creștin Adventist de ziua a șaptea din Republica Populară Română, Vă urăm mulți ani cu sănătate, spre binele și propășirea turmei ce o păstoriți.

*Președinte,
PAVEL CRIȘAN*

*Secretar,
IOAN TACHICI*

*

Alte telegrame au fost primite din partea comunităților ortodoxe române de peste hotare, a comunităților ortodoxe de altă naționalitate din țara noastră, ca și din partea a numeroși clerici ortodocși din țară și din străinătate.

Tuturor li s-a răspuns la timp, mulțumindu-li-se pentru felicitările și urările exprimate Prea Fericitului Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii a 60 de ani.

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

TELEGRAMME TRIMISE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL ANULUI NOU 1961

Cu prilejul Anului Nou 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, următoarea telegramă :

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale*

În pragul Anului Nou 1961, exprimăm Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, și facem calde urări pentru continua prosperitate și înflorire a scumpei noastre Patrii și pentru sănătatea, pacea și fericirea conducătorilor săi în anul ce începem.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române*

La începutul Noului An 1961, din toată inima exprimăm alege felicitări Înaltului Guvern al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal, și cu căldură urăm ca în curgerea anului 1961, poporul român pașnic și muncitor, sub îndrumarea înțeleaptă a Conducătorilor săi, să adauge noi înfăptuiri menite să desăvîrșească bunăstarea sa și înflorirea patriei, iar Conducătorii săi să se bucure de sănătate și viață îndelungată. ca să-și vadă încununată cu deplină reușită strădaniile ce depun în slujba Patriei noastre iubite și cauzei păcii.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCHIMB DE TELEGRAME CU PRILEJUL ANULUI NOU 1961

Cu prilejul Anului Nou 1961, între Prea Fericitul Patriarh Justinian și dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a avut loc următorul schimb de telegrame:

*Domnului Profesor DUMITRU DOGARU
secretarul general al Departamentului Cultelor*

Din toată inima urăm Domniei Voastre și tuturor colaboratorilor din conducerea Departamentului Cultelor să întâmpinați Noul An 1961 cu sănătate deplină și puteri sporite, spre împlinirea cu succes a activității ce desfășurați pentru rodnică și fericită colaborare între Bisericile și Cultele din Republica Populară Română și Statul nostru de democrație populară, menită să aducă mulțumire și recunoștință credincioșilor noștri și spor de prestigiu Patriei noastre iubite.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

*Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă urez ca Anul Nou să Vă aducă deplină sănătate și puteri sporite în munca pe care o desfășurați în îndrumarea clerului ortodox pentru sprijinirea acțiunilor mărețe ale poporului român pe drumul propășirii scumpei noastre patrii și al apărării păcii în lume.

DUMITRU DOGARU,
Secretar General al Departamentului Cultelor
de pe lângă Consiliul de Miniștri

SCRISORI IRENICE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
LA SFINTELE SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI 1960

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din 1960, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Patriarhilor ortodocși scrisori irenice, — mărturii vii ale legăturilor de dragoste frățească dintre Bisericele Ortodoxe din lume.

Publicăm în paginile de față cuprinsul câtorva din aceste scrisori irenice, primite de Întâistătătorul Bisericii noastre :

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATHENAGORAS, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICA
Nr. 799

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, Frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și Împreună-slujitor cu smerenia Noastră, D. JUSTINIAN, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Cu voie bună și cu multă bucurie ajungînd, prin harul lui Dumnezeu, să sărbătorim sfințele și plinele de bucurie pentru toată lumea sărbători ale Nașterii după trup în Betleem și ale Botezului în Iordan al Domnului și Mîntuitorului nostru, am primit cu multă plăcere scrisoarea prea iubitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri și am citit-o plin de adîncă mulțumire împreună cu iubiții frați în Hristos din jurul nostru, primind cinstita Voastră îmbrățișare frățească exprimată în ea, cu prilejul acestor sărbători.

Cu simțăminte de afectuoasă dragoste și cinstire, venim, deci, a Vă înapoia, prin prezenta, sărutarea frățească, făcîndu-Vă, la rîndul nostru, Prea Fericirii Voastre, urări pline de voie bună și rugîndu-ne din tot sufletul, ca harul Mîntuitorului nostru Hristos, care s-a născut în trup,

să se reverse din belșug asupra Voastră și asupra Prea Sfintei Biserici în fruntea căreia Vă găsiți, ca și asupra binecredincioasei și iubitoarei turme a credincioșilor Voștri, întotdeauna și întru toate, și ca Anul Nou să fie pentru toți plin de toată bunătatea și binecuvântarea lui Dumnezeu, întru toate și mai ales în ce privește strădania comună pentru promovarea unității Sfintelor Lui Biserici.

Cu aceste urări din inimă ale noastre, îmbrățișînd iarăși pe Prea Fericirea Voastră, și dîndu-Vă sărutare în Hristos cel ce s-a născut, rămînem cu dragoste frățească și cu cinstire deosebită,

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† ATENAGORAS
al Constantinopolului

Crăciunul anului 1960.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului HRISTOFOR, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa :

PATRIARHIA ALEXANDRIEI
Nr. 738

HRISTOFOROS,
Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi
cătore

JUSTINIAN,
Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor,
Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei
și Patriarh al Romîniei,

Sărutare sfîntă în Hristos Cel ce s-a născut.

Dumnezeiasca Pronie, care pe cele slabe le întărește și pe cele de lipsă le împlinește, ne-a învrednicit, iarăși, să sărbătorim nașterea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos, pe care patriarhii de mai înainte au prevăzut-o, profeții cei de Dumnezeu insuflați au prezis-o, iar filozofii și dreptii au dorit-o.

Toată Biserica saltă de bucurie cu prilejul acestui fapt divin, și inimile credincioșilor sînt pline de bucurie duhovnicească, pentru că «*Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălăsluit între noi, și am văzut slava Lui, slavă ca Unuia Născut de la Tatăl, plin de har și de adevăr*» (Ioan I, 14).

Și în timp ce cerul s-a aplecat spre pămînt și Lumina dumnezeiască a Răscumpărătorului a luminat astăzi ceața deznădejdiei și a nenorocirii și a dăruit sufletului omenesc, care se lupta fără nici o ieșire, mîntuirea cea așteptată și pacea, inima noastră este umbrită totuși de durere, pentru că popoarele pămîntului petrec în tulburare și încordare.

Fie ca imnul heruvimilor : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie*», care se aude din nou zilele acestea, să răsunе ca un glas ceresc în urechile puternicilor pământului și ale tuturor locuitorilor lui, ca să-și îndrepte privirile către steaua de la Betleem și să-și aprindă de la ea făclia sufletului și sufletul lor să se facă alb ca zăpada, ca să-și prefacă — după cuvintele profetice — săbiile lor în pluguri și sulitele lor în seceri, și să nu mai ridice un popor asupra altuia sabia și să nu mai învețe să se războaie, ci să se odihnească fiecare sub vița de vie a lui și fiecare sub smochinul lui, și să nu mai fie nimeni care să se teamă, pentru ca generațiile care se duc să fie pentru cele ce vin sprijin și nu piedică și lunecare, binecuvântare și nu blestem (Mih. IV, 1-4 ; Is. II, 2-4).

De astfel de gânduri fiind stăpîniți cu prilejul sărbătorii pline de bucurie a Nașterii Mîntuitorului, împărtășim din inimă Prea Fericirii Voastre sărutarea noastră frățească, rugîndu-ne totodată Fiului Celui Unul Născut al lui Dumnezeu să reverse asupra Prea Fericirii Voastre, asupra ierarhiei, binecredinciosului cler din jurul Vostru ca și asupra credincioșilor, harul și binecuvîntarea Lui, spre slava și binele Bisericii noastre Ortodoxe de Răsărit.

† HRISTOFOR
al Alexandriei

Alexandria, Crăciunui 1960.

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubit în Domnul și Prea Fericit Vlădică,

Vă felicit cu prilejul mării sărbători a Nașterii Domnului. Cu credința păstorilor și înțelepciunea magilor, închinîndu-Vă lui Dumnezeu-Cuvîntului Celui ce s-a întrupat și purtînd pacea în suflet și nădejdea spre bunăvoința lui Dumnezeu, cu bucurie să cînte sufletul Vostru : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu !*»

Vă felicit și de Anul Nou al milei lui Dumnezeu, care iată, ne-a sosit. În mijlocul schimbărilor neconținute de vremuri, zile și ani, să ne rugăm ca să rămînă pururea cu noi neschimbată mila lui Dumnezeu, cel veșnic și neschimbător.

Rămîn cu frățească dragoste către Prea Fericirea Voastră și devotat întru Hristos,

† A L E X E I,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Nașterea Domnului, 1960.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului EFREM al II-lea, Patriarhul Catolicos la toată Gruzia :

Sanctitatea Voastră,
Prea Fericite Vlădică și Prea Iubit Frate în Domnul,

Incălzit de apropierea evenimentului betleemic, care este fără de seamă în istoria omenirii și a Bisericii lui Dumnezeu, — din suflet curat și inimă largă salut pe Sanctitatea Voastră și pe întreaga turmă încredințată Vouă, cu de Dumnezeu iubitorii ei Arhipăstori și Păstori —, de luminatul praznic al Nașterii lui Hristos.

Cu acest prilej, doresc din toată inima realizarea în viața omului a ideii ce se cuprinde în bunăvestirea cetelor cerești: *«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie»*.

Să ne binecuvînteze pe noi din plin Domnul, care pentru noi s-a întrupat, cu darurile acestei mari sărbători, deopotrivă pe toți cei ce ne bucurăm — pe îngeri și pe de Dumnezeu iubitorii oameni — cerul și pământul.

În numele străvechii Biserici Ortodoxe a Gruziei, al Nostru personal și al Sfîntului Sinod care lucrează cu Noi, Vă felicităm de acest praznic al Nașterii Domnului, dorindu-Vă din toată inima — Vouă și Sfintei Voastre turme cu Ierarhii ei, un binecuvîntat An Nou al Domnului, cu noi succese în ogorul Bisericii.

«Binecuvîntează, Doamne, cununa anului bunătății Tale!».

Pentru toate cîte au trecut — *«să binecuvîntăm pe Domnul și să nu uităm toate răsplătirile Lui»*.

Al Sanctității Voastre frate, din mila lui Dumnezeu,

† EFREM II,

Patriarh-Catolicos al întregii Gruzii

Tbilisi, Nașterea Domnului 1960 și Anul Nou 1961.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe :

PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al Romîniei, prea doritul și prea iubitul întru Hristos frate și împreună-slujitor cu smerenia Noastră, D.D. JUSTINIAN, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericea Voastră, Vă salutăm din toată inima.

«Și Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălăsluit întru noi și am văzut slava Lui» (Ioan I, 14).

Laudă și mărire Dumnezeului Celui Prea Înalt, că ne învrednicit și în acest an să putem sărbători praznicul de bucurie al Nașterii lui Hris-

tos. Fie ca în aceste zile să răsunе în bisericile din toată lumea creștină cântările pentru Hristos cel nou născut, cu curăția și frumusețea glasurilor îngeresci și cu bucuria păstorilor din Betleem.

În aceste zile de prăznuire a Nașterii lui Hristos, dorim să Vă felicităm împreună cu clerul și credincioșii noștri și să transmitem cele mai bune urări Prea Fericirii Voastre, clerului și poporului Vostru evlavios. În aceste zile de bucurie luminată și duhovnicească, când Atotmilostivul Dumnezeu dăruiește din nou neamului omenesc iubirea fiiască pierdută și pacea cerească, ne rugăm Pruncului din Betleem să reverse asupra Prea Fericirii Voastre darurile Sale cele bogate și în Noul An 1961.

Felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu vechiul și creștinescul salut de bucurie :

HRISTOS S-A NĂSCUT !

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămânem al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos și împreună-slujitor.

† GHERMAN
Patriarhul Serbei

Ajunul Nașterii Domnului, în Belgrad.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

PATRIARHATUL BULGAR

*Sfântul Sinod
Nr. 8.815*

Prea Fericirea Voastră,

În neconținută curgere a vremii, Domnul ne-a bucurat cu milostivire, ca să sărbătorim din nou Nașterea Dumnezeiescului Prunc Hristos. Din nou va răsună tot atât de solemn, imnul îngeresc al păcii și «*pământul va fi plin de cunoștința de Dumnezeu, precum marea este plină de ape*» (Is. II, 9). Spre sfânta iesle a Betleemului mulți își vor îndrepta pașii pentru a se închina și mulți, de departe, se vor ridica, duhovnicește, în fața ei și în smerenie vor preamări «marea taină a creștinătății».

Din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră de această prea binecuvântată zi a Nașterii lui Dumnezeu Cel mai înainte de veci, Care ne umple și pe noi cu bucuria cea mare, vestită pentru toți oamenii, precum îngerul a spus păstorilor, luminați de slava Domnului (Luca II, 9-10).

Din înălțimile cerești iarăși se vestește pace pe pământ, iarăși se face legământ pentru o bună învoire între oameni. Cât de minunat este acest fapt în ochii noștri ! Să chemăm, deci, cu cuvintele marelui cântăreț de psalmi, pe toți : «*Să cântăm Domnului... Mîntuitorului nostru, cu laude, și cu cântările noastre să-L preamărim*» (Ps. XCIV, 1-2), mulțumindu-I

că «El și-a adus aminte de mila Sa... a arătat mîntuirea Sa înaintea ochilor neamurilor» (Ps. XCVII, 2-3).

Domnul se arată lumii și credința noastră se întărește, sufletele noastre se umplu de nădejdea cea renăscută în puterea binelui și în stabilirea păcii trainice, după care însetăm cu toții.

Felicitînd, din nou, pe Prea Fericirea Voastră, în numele meu și în numele Sfîntului Sinod, de sfințitul praznic al Nașterii Domnului, sîrguitor rog pe Dumnezeuiescul Prunc Iisus Hristos să binecuvînteze și Anul Nou care se apropie, ca să fie el un an bineplăcut al Domnului, an al unor noi milostiviri dumnezeiești pentru Prea Fericirea Voastră, an de pace și fericire pentru poporul Prea Fericirii Voastre evlavios și pentru toată lumea.

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și sînt al Prea Fericirii Voastre smerit, întru Hristos, frate,

† CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei

Sofia, decembrie 1960.

**TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI 1960 ȘI ANULUI NOU 1961**

În afară de scrisorile irenice ale Patriarhilor ortodocși, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit, cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului 1960 și Anului Nou 1961, numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea unor Întîistătători, ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe din țară și de peste hotare.

Publicăm mai jos o parte din aceste mărturii ale dragostei și prețuirii de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian, în rîndurile reprezentanților de frunte ai creștinilor din lume.

Telegrama Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului :

Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh JUSTINIAN

Frățești felicitări Prea Fericirii Voastre cu prilejul Nașterii Domnului. Din inimă Vă doresc sănătate și viață îndelungată, pentru binele Bisericii. Noul An plin de daruri cerești.

† Patriarhul BENEDICT

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

Frățește felicit pe Prea Fericirea Voastră de Sfînta Naștere a lui Hristos.

Călduros rog pe Dumnezeu Prunc din Betleem să binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră și să umple sufletul Vostru cu o bucurie luminoasă pentru preamărirea lui Dumnezeu, întru pace și bună învoire între oameni

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea Prea Fericitului THEOCLITOS, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Greciei :

SFINTUL SINOD AL BISERICII GRECIEI
Nr. 3.427

Prea Fericite Patriarh al României, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor, D.D. JUSTINIAN, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Răsărit-au iarăși sărbătorile pline de bucurie ale credinței noastre, cînd Pronietorul Bisericii cel dumnezeiesc, născut din Fecioara, dăruiește bucurie oamenilor de pe pămînt. Nașterea lui Hristos este un fapt cît se poate de strălucit și plin de lumină, printre faptele celelalte ale dumnezeieștii iconomii și pentru aceasta se aud vesele glasurile credincioșilor ca recunoștință pentru răscumpărarea din jugul păcatului și pentru zidirea înfierii în Domnul.

Măreția și valoarea sărbătorilor acestora cer nu numai laudele oamenilor, ci și, mai ales, înflăcăratul imn îngeresc : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*» (Luca II, 14). Și astfel, Mîntuitorul nostru a venit din cer pe pămînt, ca să ne facă pe noi fii ai harului și ai binecuvîntării, să ne împace cu Dumnezeu și Tatăl, să nimicească zidul despărțitor dintre Dumnezeu și om și să ne dea harul ca să contemplăm strălucirea lui Dumnezeu. Dumnezeiești cu adevărat, în așa măsură, ca să cîntăm din nou imnul îngeresc, drept cea mai în așa măsură, ca să cîntăm din nou imnul îngeresc, drept cea mai cuvenită laudă spre preaslăvirea măreției și slavei lui Dumnezeu.

Mîntuitorul nostru, Cel ce este fără de început după Tată, se naște astăzi pentru mîntuirea noastră, fără părăsire bărbătească, din Născătoare de Dumnezeu, păzește Fecioară pe aceea ce L-a născut, ca semn al atotputerniciei Sale și prin nașterea Lui minunată dă mărtuire cu privire la dumnezeirea Lui.

De vreme ce Domnul s-a întrupat și a viețuit pe pămînt, cine nu are datoria să devină și el ceresc și să se înalțe de pe pămînt prin virtute ? De vreme ce El s-a născut din Fecioara, cine nu are datoria să se înveșmînteze cu curăția și să se îmbrace cu cumpătarea ? De vreme

ce Dumnezeu s-a umiliit pe Sine și a fost înfășat în zdrențe, cine nu are datoria să se împodobească cu umilința, îmbogățindu-se prin ea, cu slava și cinstea în Hristos? Să ne facem și noi vrednici de darul lui Dumnezeu și apropiindu-ne de El, împreună cu magii, să aducem Dumnezeului Celui Întrupat, în loc de aur, tămâie și smirnă, statornicia credinței, strălucirea sufletului, buna mireasmă a faptelor virtuozose.

Pentru aceasta, închinându-ne cu credință și suflet smerit Domnului, Celui ce s-a pogorât din cer, ne rugăm Lui să învrednicească pe Prea Fericirea Voastră timp de mulți ani de acum înainte să slăviți ca magii și păstorii pe Hristos Cel Întrupat și să conduceți Biserica încredințată Vouă de Dumnezeu, cu sănătate și putere de la Dumnezeu.

Și întrucât un An Nou bate la ușă, ne rugăm totodată Celui ce pune sub a Sa stăpânire timpurile și vremurile, să facă în așa fel ca și anul acesta Prea Fericirea Voastră să-l petreacă cu toată binecuvântarea și tot harul lui Dumnezeu și întărirea duhului spre binele întregii Biserici.

Cu acestea, îmbrățișând iarăși pe Prea Fericirea Voastră cu sărutare sfântă, rămânem iubitor frate în Hristos și cu totul devotat,

† *THEOCLITOS al Atenei*

În Sfânta Arhiepiscopie a Atenei.

Crăciunul Anului 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MACARIOS, Arhiepiscop al Ciprului :

ARHIEPISCOPIA CIPRULUI

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, prea iubite și mult dorite Frate și împreună-slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Unul Născut Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Care este Dumnezeu deopotrivă în ființă și deopotrivă în cinste cu Tatăl, a luat fire omenească și s-a făcut asemenea nouă întru toate, afară de păcat, ca să ridice pe omul cel căzut și să-l aducă la Tatăl. Prea Curata Fecioară a născut în Peștera din Betleem pe Mîntuitorul, «Care este Hristos Domnul».

Pămîntul se bucură și saltă în fața acestui eveniment supranatural și mîntuitor de lume, în fața acestei mari minuni și binefaceri. La bucuria aceasta participă tot universul, care în cor reia minunatul imn al îngerilor: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună învoire*».

Participînd și noi, laolaltă cu toate celelalte făpturi, la această cinstită cîntare dumnezeiască, plini de bucurie și de veselie pornim pe calea gîndului către respectabila Voastră Prea Fericire, plini de dorința frățască fierbinte de a Vă îmbrățișa și de a Vă felicita cu prilejul prea sfîntei sărbători a Întrupării Domnului. De asemenea, din tot sufletul și din tot

cugetul înălțăm rugăciuni către Mîntuitorul și Răscumpărătorul cel ce s-a născut, implorînd harul Lui dumnezeiesc cel atotputernic, ca să păstreze puterile Voastre spirituale și trupești în deplină înflorire, și să Vă hărăzească ajutorul Său în lucrările Prea Fericirii Voastre, spre binele Prea Sfintei Biserici încredințate Vouă și al dreptcredinciosului popor peste care ați fost așezat.

Și, iarăși, intrînd în Noul An mîntuitor, ne rugăm din tot cugetul Celui ce are timpurile și vremurile sub a Sa stăpînire, Domnului și Dumnezeului nostru, ca acest an să Vă fie dăruit Prea Fericirii Voastre și Prea Sfintei Biserici în fruntea căreia Vă găsiți, cu pace și plin de binecuvîntări dumnezeiești.

Rugîndu-Vă să transmiteți salutările și urările noastre sărbătorești și Înalt Prea Sfințiților Ierarhi și Frați întru Hristos, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru, Vă îmbrățișăm din nou cu dragoste frățască și rămînem al respectabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos, și cu totul devotat,

† *MACARIOS al Ciprului*

In Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului,
Crăciunul anului 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IOAN, Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia:

MITROPOLITUL DE PRAGA
ȘI A TOATA CEHOSLOVACIA

Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Hristos se naște — slăviți-L!

Cu aceste cuvinte, creștinii ortodocși preamăresc marea sărbătoare plină de bucurie a PĂCII — Nașterea lui Hristos.

Pe Pruncul dumnezeiesc Cel ce s-a născut L-au preamărit îngerii din Betleem cu imnul PĂCII: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt PACE, între oameni bunăvoire*».

Cu bucurie duhovnicească salut pe Prea Fericirea Voastră și pe de Dumnezeu păzita Voastră turmă la marele praznic al Nașterii lui Hristos.

Noi cu osîrdie înălțăm rugăciuni către Împăratul Păcii — Dumnezeu-Omul Hristos, pentru ca El să trimită milostivirea Sa asupra lumii întregi, pe care s-o călăuzească pe calea PĂCII și fericirii.

Imbrățișez și salut pe Prea Fericirea Voastră cu salutul Păcii: «Să ne umple pe noi Dumnezeu de toată bucuria și PACEA» (Romani XV, 13).

Cu frățescă dragoste în Hristos, al Vostru smerit rugător către Dumnezeu,

† IOAN
Mitropolitul de Praga
și a toată Cehoslovacia

Praga, Nașterea Domnului, 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului TIMOTEI, Arhiepiscop de Bialystok și Dantzig, ajutorul Mitropolitului Varșoviei și a toată Polonia:

AJUTATORUL MITROPOLITULUI VARȘOVIEI
ȘI A TOATA POLONIA

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

În sfintele zile de prăznuire a Întrupării Cuvîntului etern și venirii pe pămînt a Mîntuitorului și Dumnezeului nostru, rog călduros pe Prea Fericirea Voastră să binevoască a primi sincerele mele felicitări cu prilejul acestei mari sărbători, sărbătoarea bucuriei pentru toți creștinii.

Sfînta Biserica a lui Hristos preamărește astăzi negrăita dragoste dumnezeiască față de tot neamul omenesc atît de păcătos. Dragostea dumnezeiască s-a manifestat prin pogorîrea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu, Care a venit spre a ne mîntui.

Ne aducem 'aminte cu evlavie astăzi de această «mare și preaslăvită minune» a arătării Cuvîntului dumnezeiesc, a Soarelui Dreptății care luminează lumea căzută în păcat cu lumina divină și arată omenirii întregi calea adevărului, a păcii și a mîntuirii.

Împreună cu îngerii, care au vestit altădată păstorilor din Betleem vestea cea bună a Nașterii Mîntuitorului — Mesia cel făgăduit —, și noi preamărim pe Iisus Hristos Cel Nou Născut prin cîntarea îngerească: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie» (Luca II, 14).

Binevoiți a primi, Prea Fericirea Voastră, sincerele mele felicitări cu prilejul Noului An al milei Domnului, precum și sincerele urări pe care le fac pentru întărirea puterilor Voastre sufletești și trupești, ca și pentru sporul deplin al lucrării Voastre spre binele Sfintei Biserici a lui Hristos și să ne aducă pacea atît de mult dorită de omenirea întreagă neliniștită «în latura și umbra morții».

Smerit slujitor al Prea Fericirii Voastre,

† T I M O T E I
Arhiepiscop de Bialystok și Dantzig
Ajutorul Mitropolitul Varșoviei
și a toată Polonia

Varșovia, 25 decembrie 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PAISIE, Arhiepiscop a toată Albania :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Salutări frățești și cele mai bune urări pentru Crăciun și Anul Nou.

† P A I S I E
Arhiepiscop a toată Albania

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda :

ARHIEPISCOPIA ORTODOXA A CARELIEI
ȘI A TOATĂ FINLANDA

Prea Fericirea Voastră,

După ce Înalt Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul Gherman și-a dat demisia din demnitatea de Primat al Bisericii Ortodoxe a Finlandei, cel de al VII-lea Sinod General al Bisericii Ortodoxe Autocefale a Finlandei, întrunit în orașul Kuopio, a ales la 29 august 1960 pe smerenia mea Episcopul Vicar Paavali — ca Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda.

Aducînd la cunoștința Prea Fericirii Voastre cele de mai sus, salut cu multă smerenie pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul praznicului luminat al Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos. «*Dumnezeul nădejdiei să vă umple de toată bucuria și pacea prin credință...*» (Romani XV, 13).

Rog pe Sanctitatea Voastră să pomenească Biserica Ortodoxă a Finlandei în sfintele Voastre rugăciuni.

Al Vostru smerit frate în Hristos,

† P A A V A L I
Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

Kuopio, 16 decembrie 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IAKOB, Arhiepiscopul Arhiepiscopiei grecești din America de Nord și de Sud :

ARHIEPISCOPIA GREACA
A AMERICII DE NORD ȘI DE SUD

Prea Fericite,

Peste puțină vreme va răsări din nou sărbătoarea plină de bucurie pentru întreaga lume, a Crăciunului, aducînd omenirii mult frămîntate, mesajele bucuriei, nădejdiei, păcii și mîntuirii.

Pentru că Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Cel ce s-a întrupat, Cel ce a venit în lume «*ca să izbăvească pe poporul Său de păcate*» (Matei I, 21), El este Dumnezeu puternic, stăpînitor, domn al păcii, Părinte al veacului ce va să vină, «*coborînd pe cei puternici de pe scaune și înălțînd pe cei smeriți*» (Luca I, 52).

Dar El este și Împărat al lumii, întemeind pe pămînt împărăția Lui, care este Biserica, și Mîntuitor și Izbăvitor, venind în lume «*ca să lumineze pe cei ce sedeau în întuneric și în umbra morții, și să îndrepte picioarele lor în calea păcii*» (Luca I, 79).

Vă urez, deci, ca să întîmpinați sărbătoarea de lume mîntuitoare a Nașterii Domnului, care se apropie, ca și celelalte sărbători din ciclul celor douăsprezece zile, cu pace, cu bucurie și cu veselie, iar Noul An al bunătații lui Dumnezeu să fie, pentru Prea Fericirea Voastră și pentru Sfînta Biserică soră a Romîniei, plin de harul mîntuitor al Domnului, prin domnirea asupra oamenilor a unei adevărate bunăvoiri și iubiri reciproce.

Îmbrățișînd cu sărutare sfîntă pe respectabila Voastră Prea Fericire, rămîn cu dragoste adîncă în Domnul,

† I A K O B
Arhiepiscop al Americii.

15 decembrie 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfinițului Mitropolit IOAN, Exarhul Ucrainei :

• *Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră de marele și plinul de bucurie praznic al arătării lui Dumnezeu în trup.

Doresc Prea Fericirii Voastre sănătate și zile bune pentru mulți ani, cerînd aceasta și în rugăciunile mele.

† I O A N
Mitropolit, Exarhul Ucrainei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului BORIS, Mitropolitul Odesei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Vă rog să primiți fiești și cordiale felicitări de sărbătoarea Nașterii lui Hristos și de Anul Nou.

Doresc Prea Fericirii Voastre de la născutul Prunc dumnezeiesc — Hristos — tot binele.

Încredințându-mă sfintelor Voastre rugăciuni de Întâistătător, rămân

† *Mitropolit BORIS*

Telegrama Înalt Prea Sfințitului NIFON, Mitropolit de Zahlé și Baalbek (Liban) :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Sărbători fericite și An Nou cu sănătate.

† *N I F O N*

Mitropolit de Zahlé și Baalbek

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolitul Atticei și Megaridei (Grecia) :

MITROPOLITUL ATTICEI ȘI MEGARIDEI

Îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră cu sărutarea sfîntă,
Vă întîmpinăm cu multă bucurie.

Ne bucurăm în chip deosebit, venind în conuniune, pentru prima dată, cu Prea Fericirea Voastră, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Ico-
nomiei Nașterii în trup a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ca și cu
prilejul Noului An care vine, și Vă urăm din inimă ca Domnul Cel născut
în peșteră și culcat în iesle să Vă păstreze pe Prea Fericirea Voastră în
viață înfloritoare și în sănătate neîmpuținată, spre binele Sfintei și Maicii
noastre Biserici.

Al Prea Fericirii Voastre prea mic frate în Hristos,

† *I A C O B*

al Atticei și Megaridei

Kifisia, 24 decembrie 1960.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal :

*Prea Fericirii Sale
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Salut și felicit pe Sanctitatea Voastră de Marele Praznic al Păcii
creștinești — Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos.

Evenimentul acesta, atât de neobișnuit, care a prilejuit atîta bucurie întregii lumi cerești și la toată făptura pe pămînt să desfăteze și inima Voastră, întărindu-Vă puterile sufletești și trupești, spre a duce și pe mai departe slujirea Voastră întru arhierie, spre binele Bisericii și Patriei.

Al Prea Fericirii Voastre întru Hristos frate și smerit ascultător,

† O N I S I M

Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal

Telegrama Înalt Prea Sfințitului SOFRONIE, Mitropolitul Tîrnovei :

*Prea Fericitului Patriarh Justinian
al Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Felicitări frățești cu prilejul Crăciunului și Anului Nou 1961.

† SOFRONIE

Mitropolitul Tîrnovei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MIHAIL, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei :

Prea Fericirea Voastră,

Înainte de intrarea în peștera din Betleem, unde a răsărit o nouă zi pentru neamul omenesc, se întîlnesc la minunatul praznic al Nașterii lui Hristos, gîndurile și simțămintele credincioșilor. Însuflețiți de lumina veșnică a Aceluia Care, prin harul Său, a strălucit ca Soare al dreptății pentru omenirea scufundată în întunericul păcatului, noi Vă felicităm din inimă cu prilejul marelui praznic al împăcării pămîntului cu cerul, și dorim din tot sufletul nostru ca Domnul păcii să aducă pace lumii tulburate, să binecuvînteze cu pace, iubire și fericire Anul Nou care vine, și să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate, bucurie și fericită îndelungare de zile, ca să continuați cu același devotament slujirea față de Dumnezeu și Sfînta Sa Biserică.

Cu adîncă stimă și cu frățească întru Hristos dragoste,

† M I H A I L

Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Sofia, 24 decembrie 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului CLIMENT, Mitropolit de Stara Zagora :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Luminoasa bucurie de sărbătoare și nădejdi noi, cu sîrguințe comune să se zidească o lume a păcii și bunăstării, vor umple inimile a milioane de oameni în zilele Crăciunului care se apropie.

Întîistător bisericesc eminent și activist, atotsîrguitor pentru pacea lumii întregi, bunăstarea Sfintei lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, noi din toată inima felicităm pe Prea Fericirea Voastră de Anul cel Nou al Domnului și de Nașterea lui Hristos, urîndu-Vă sănătate deplină și propășire în toate acțiunile Voastre nobile de Arhipăstor.

Eis polla eti Despota.

† CLIMENT
Mitropolit de Stara Zagora

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului NICODIM, Mitropolit de Sliven :

Prea Fericirea Voastră,

«Mirîndu-se de preamărita Naștere, au stătut magii conduși de dumnezeiasca stea, și văzînd pe Soarele cel ce a răsărit din feciorescul nor, daruri I-au adus».

Și noi trăim cu lumina acestui Soare, care nu apune. Dar nu putem să-I prezentăm ca magii daruri, fiindcă totul este al Lui. El dorește de la noi inimile noastre pline de pace și dragoste, ca să le primească și să le curețe.

Prea Fericirea Voastră, din inima Voastră plină de pace și dragoste scoateți o comoară de preț și o oferiți credincioșilor, nu numai celor din mijlocul poporului român-frate, dar și tuturor oamenilor. Dumnezeu să înmulțească zilele vieții Voastre și să Vă țină în puteri ca de pe scaunul patriarhal să puteți, încă mulți ani, drept să îndreptați cuvîntul adevărului, pentru slava lui Dumnezeu și pentru folosul Sfintei Lui Biserici.

Nu pot să mă abțin să nu exprim Prea Fericirii Voastre, încă o dată, o mulțumire caldă, pentru atenția Voastră generoasă în timpul poposirii Noastre neprevăzute în orașul Vostru de reședință și pentru părinteștile purtări de grijă pe care ni le-ați arătat.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Vlădică !

Încredințîndu-mă Sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești, rămîn al Prea Fericirii Voastre cel mai mic întru Hristos frate,

† NICODIM
Mitropolit de Sliven

Sliven, 17 decembrie 1960.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului MAXIM, Mitropolitul Loveciului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN,

BUCUREȘTI

Primiți urările mele cele mai calde pentru Crăciun și Anul Nou, care să fie cu fericire și pace.

† MAXIM

Mitropolitul Loveciului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolitul Nevrocopolui :

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Vlădică și Arhipăstor,

Mare și mișcătoare este luminata sărbătoare a proslăvitei Nașteri a lui Hristos. Ea este izvor de bucurie mîntuitoare, care înalță sufletul credinciosului, bucurie care scînteiază în inima omului gînduri luminoase și simțăminte calde pentru iubirea cerească față de om :

«Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Unul Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Prin nașterea lui Iisus Hristos, cerul și pămîntul s-au unit, Dumnezeu a venit din cer pe pămînt, iar omul s-a ridicat la cer.

Acest adevăr ceresc a fost cîntat și de îngerii cu imn de rugăciune : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*» (Luca II, 14).

Exprimînd la acest praznic mare și de bucurie simțămintele cele mai alese de respect față de Prea Fericirea Voastră, însuflețitul Arhipăstor și prea cinstitul Întîistătător al credincioșilor ortodocși din frățeasca și frumoasa Romînie, cu frățească dragoste Vă rog să primiți felicitările mele sincere și urări în rugăciune cu prilejul Nașterii lui Hristos și Anului Nou.

Dumnezeul păcii să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate și puteri pentru propășirea sfintei Ortodoxii și a păcii între toți oamenii.

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat frate întru Hristos,

† P I M E N

Mitropolitul Nevrocopolui

Blagoevgrad, decembrie 1960.

: Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului DAMASCHIN, Mitropolitul Dimitriadei :

Prea Fericite,

Cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului care se apropie, prezentând Prea Fericirii Voastre respectul meu, înalt din adâncul sufletului rugăciuni către Cel ce s-a întrupat pentru noi, ca să petreceți aceste zile sfinte, ca și întregul An Nou care vine, în sănătate deplină, în bucurie și desfătare duhovnicească.

Cerîndu-Vă rugăciunile Prea Fericirii Voastre cele bine primite la Dumnezeu și sărutînd sfînta Voastră dreaptă, rămîn cu cel mai adînc respect,

† *DAMASCHIN al Dimitriadei*

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop NICODIM, președintele Secției pentru legăturile bisericești cu străinătatea a Patriarhiei din Moscova :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

În prea slăvita zi a Nașterii Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, cînd — după mărturia Bisericii — îngerii toți tresaltă în ceruri și oamenii se bucură pentru Cel ce s-a născut în Betleem — «Mîntuitorul și Domnul» —, noi toți ne facem părtași acestei bucurii.

Se apropie un Nou An al bunătății lui Dumnezeu și noi ne rugăm ca Domnul să sporească între oameni duhul dragostei, păcii și iubirii frățesti.

Primiți, Prea Fericite, felicitări cu prilejul marelui praznic al Nașterii lui Hristos și Anului Nou, însoțite de urări pentru Prea Fericirea Voastră personal de multă sănătate, iar Bisericii încredințate cîrmuirii Voastre, înflorire deplină.

Cerîndu-Vă binecuvîntare, cu dragoste sărut dreapta Prea Fericirii Voastre,

† *Episcop NICODIM*
Președintele Secției pentru legături
bisericești cu străinătatea a Patriar-
hiei din Moscova

Scrisoarea Prea Sfințitului SIMEON, Episcopul Șanghaiului (R.P. Chineză) :

*Sanctității Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Am cinstea să felicit pe Sanctitatea Voastră de prea luminatul și marele praznic al Nașterii lui Hristos și de Anul Nou 1961.

Vă transmit cele mai sincere și bune urări de sănătate și bună sporire în toate, și rog pe Dumnezeu să Vă învrednicească încă de ani îndelungați, ca să Vă rugați pentru noi și să ne călăuziți spre pășunile mîntuitoare.

Al Sanctității Voastre prea plecat ascultător,

† SIMION
Episcopul Șanghaiului

Șanghai, 25 decembrie 1960.

Telegrama Prea Sfințitului ANDREI MOLODOVANU, Episcopul romînilor ortodocși din America și Canada :

*Sanctității Sale Patriarhului JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Nașterea Domnului și Anul Nou să aducă Sanctității Voastre îndelungă păstorire culturală și spirituală.

La mulți ani fericiți. Să trăiți mulți și fericiți ani !

† *Episcopul ANDREI MOLDOVANU*

Telegrama Prea Sfințitului PAVEL, Episcop de Astrahan :

*Părintelui Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Din inimă felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Nașterii lui Hristos, și Vă fac cele mai bune urări pentru Noul An 1961.

† PAVEL
Episcop de Astrahan

Scrisoarea Prea Sfințitului LEONID, Episcop de Kursk și Bielgorodsk :

Sanctitatea Voastră,
Prea Fericite Vlădică;

Aduc Sanctității Voastre respectuoase și cordiale felicitări pentru marele și purătorul de lumină praznic al Nașterii lui Hristos, pentru Anul Nou și Bobotează.

Domnul să Vă dăruiască sănătate, lungime de zile și să Vă întărească puterile în slujba rodnică a Sfintei Biserici.

Încredințându-mă rugăciunilor Voastre de Întâistătător, respectuos Vă cer binecuvîntarea și am cinstea a fi cel mai smerit ascultător al Prea Fericirii Voastre și pururea rugător către Domnul,

† *Episcop LEONID*

24 decembrie 1960.

Telegrama Prea Sfințitului MIHAIL, Episcop de Ijevsk :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu fiinșcă dragoste felicit pe Prea Fericitul Vlădică de marele praznic al Nașterii lui Hristos, și-l rog să primească cele mai calde urări de Anul Nou.

† *Episcop MIHAIL*

Telegrama Prea Sfințitului VISARION, Episcop al Banatului (R.P.F. Iugoslavia) :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Sărbători fericite!
La mulți ani!

† *Episcop VISARION*

Scrisoarea Prea Sfințitului NICOLAE, Episcop Macariopolski :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și iubite Părinte Patriarh!

Cu multă dragoste Vă felicit cu ocazia luminoaselor sărbători ale Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, precum și cu prilejul Noului An 1961, care se apropie. Cu stăruință rog pe dumnezeiescul Prunc să

Vă dea sănătate și puteri sufletești și trupești, bucurie duhovnicească și spor deplin în activitatea ce desfășurați ca Arhipăstor al clerului și credincioșilor care sînt sub grija și îndrumarea Prea Fericirii Voastre, ca să puteți continua cu succes și entuziasm slujba Voastră ca propovăduitor al păcii și bunăvoinii între toți oamenii din lume.

Cu iubire în Hristos rămîn mai mic și smerit frate al Prea Fericirii Voastre,

† NICOLAE
Episcop Macariopolski

Sofia, 24.XII.1960.

Scrisoarea Prea Cuviosului Protopresbiter academician prof. dr. ȘTEFAN ȚANCOV :

Prea Fericirea Voastră,
Mult stimat Arhipăstor,

Fiește Vă rog să binevoiți a primi, ca un părinte, cele mai călduroase felicitări ale mele și urări de bine în rugăciune, cu prilejul luminatului praznic al Nașterii lui Hristos și Anului Nou.

Atotmilostivul Domn-Dumnezeu și iubitul nostru Mîntuitor Iisus Hristos, cu Duhul Sfînt, cu generozitate să Vă dăruiască sănătate deplină, puteri creatoare, succes și îndelungată înziliră în îndeplinirea vrednică a înaltei Voastre slujiri arhipăstorești, întru mulți și fericiți ani, pentru slava Prea Înaltului Dumnezeu, pentru progresul Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și al popoarelor noastre vecine-frățești și pentru sprijinul părintesc al colaboratorilor Voștri, pentru bucuria adînc recunoscătorilor și mulțumitorilor Prea Fericirii Voastre, între care, cu adîncă mulțumire, mă consider și eu.

Academician prof. dr. Protopresbiter
ȘTEFAN ȚANCOV

Sofia, 25 decembrie 1960.

Scrisoarea Prea Cucernicului Protoiereu MIHAIL ZERNOV, din Moscova :

Prea Fericite,

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră de marea zi a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

Mă rog pentru dăruirea în anul ce vine a întregii fericiri și a tot binele pentru Prea Fericirea Voastră.

Protoiereu MIHAIL ZERNOV

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit PIMEN, locțiitorul starețului Lavrei Troița-Serghievskia din Zagorsk :

Smerit felicit pe Sanctitatea Voastră cu prilejul prea luminatului praznic al Nașterii lui Hristos și de Anul Nou.

Fiește Vă doresc sănătate, zile bune și mulți ani de viață.

Smerit solicit sfintele rugăciuni și binecuvântări ale Sanctității Voastre.

Prea plecat ascultător al Sanctității Voastre,

Arhimandrit PIMEN

Locțiitorul de stareț

al Lavrei Troița-Serghievskia

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit METODIE, reprezentantul Patriarhiei Moscovei la Sofia :

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Vlădică !

În numele enoriașilor bisericii ruse «Sf. Nicolae» din Sofia, și în numele meu personal, din toată inima Vă felicit cu prilejul luminoaselor sărbători ale Nașterii lui Hristos și Anului Nou 1961.

Cu smerenie ne rugăm ca Împăratul păcii, Noul Născut, Dumnezeu-Fiul și Domnul Iisus Hristos, să binecuvânteze cu pace Noul An, pentru binele tuturor popoarelor și să dea deplină sănătate și noi puteri de muncă Prea Fericirii Voastre, ca să conduceți încă mulți ani Sfânta Biserică Ortodoxă Română pentru slava Lui !

Vă sărut dreapta arhipăstorească și rămân al Prea Fericirii Voastre în Hristos fiu duhovnicesc,

Arhimandrit METODIE

Reprezentant al Patriarhiei Moscovei

la Sofia

*

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit scrisori și telegrame de felicitare și de calde urări cu prilejul sfintelor sărbători ale Crăciunului 1960 și Anului Nou 1961, și din partea conducătorilor și reprezentanților de frunte ai altor Biserici creștine.

Astfel, Prea Fericitul VASKEN I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor, a trimis Întâistătorului Bisericii noastre următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie».

Cu dragoste frățească dorim Prea Fericirii Voastre sănătate, fericită păstorire patriarhală și viață îndelungată, cum și Sfintei Voastre Biserici și credincioșilor bună stare și propășire.

Crăciun vesel și An Nou fericit !

† VASKEN I
*Patriarh Suprem și Catholicos
al tuturor armenilor*

Din partea Eminenței Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Geoffrey, Primat a toată Anglia, s-a primit următoarea scrisoare :

Prea Fericite,
Prea Iubite Frate în Hristos,

Încă o dată sărbătoarea Nașterii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos ne cheamă să cugetăm la iubirea Atotputernicului Dumnezeu care, în cuvintele Liturghiei noastre, *«a dat pe Unicul Său Fiul ca să ia natura noastră asupra Lui și să se nască dintr-o Fecioară curată»*.

După cum toți creștinii de pretutindeni merg iarăși în pelerinaj la staulul unde Mama-Fecioară îngrijește Pruncul, Fiul său, și împreună cu păstorii și magii aduc laude Celui în care *«locuiește în trup toată plinătatea Dumnezeirii»* (Coloseni II, 9), — tot așa granițele care despart Bisericile noastre sînt trecute în adorarea noastră pentru Mântuitorul nostru comun.

Astăzi un babilon de voci, care nu sînt de la Dumnezeu, caută să tulbure omenirea și amenință viețile oamenilor și popoarelor cu un cataclism. Creștinii noștri, asemenea sfinților din vechime, despre care citim în Epistola către Evrei, au nevoie să îndure *«ca să vadă pe Cel nevăzut»* (Evrei XI, 27), și să rămîină credincioși în adorarea adevăratului Dumnezeu cel viu, descoperit acum de Fiul Său, *«în care avem răscumpărarea prin Sângele Său, chiar și iertarea păcatelor : care este chipul Dumnezeului Celui nevăzut, primul născut mai înainte de toată făptura»* (Coloseni I, 14-15).

După cum creștinii se unesc în acest timp al Crăciunului repetînd în cor cîntarea îngerilor: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu*» (Luca II, 14), fie ca tot așa rugăciunile lor să se ridice împreună și pentru pacea neamurilor, a lumii și a Sfintei Biserici a lui Dumnezeu.

Rugăciunea mea din inimă este ca Dumnezeu Cel Atotputernic să dea Prea Fericirii Voastre și tuturor credincioșilor Voștri acea pace a lui Dumnezeu, care întrece orice înțelegere, și să Vă păstreze inimile și gîndurile Voastre în cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu și a Fiului Său, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

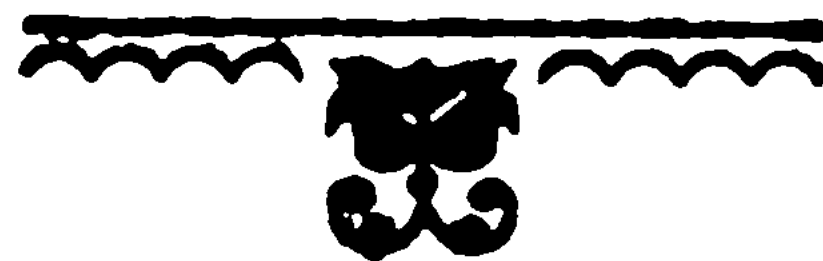
Al vostru frate iubitor în Hristos,

† GEOFFREY

*Arhiepiscop de Canterbury
Primat a toată Anglia și Mitropolit*

*

Numeroase alte scrisori și telegrame au fost primite din partea unor slujitori ai lui Hristos, aparținînd diferitelor confesiuni creștine, care exprimă Bisericii Ortodoxe Romîne și Prea Fericitului Patriarh Justinian sentimentele lor de prețuire și dragoste. Tuturor li s-a răspuns la timp împărtășindu-li-se binecuvîntarea Prea Fericitului nostru Întîistătător.

**SCHIMBURI DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI
AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA**

Cu prilejul celei de a 16-a aniversări a înscăunării Sanctității Sale Alexei ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de frățești felicitări și calde urări de îndelungată și rodnică arhipăstorire :

*Sanctității Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Aniversarea intronizării Sanctității Voastre ne îmbucurează în fiecare an bucuria comuniunii frățești care unește Bisericele noastre surori și, din prisosul acestei bucurii, cu dragoste Vă felicităm și rugăm pe Milostivul Dumnezeu să Vă hărăzească sănătate, putere și ani mulți, pentru ca din istoricul tron patriarhal al Moscovei și a toată Rusia să păstoriți clerul și poporul pravoslavnic rus și să ajutați Ortodoxiei să-și împlinească misiunea ei de păstrare neștirbită a dreptei credințe și de propovăduire a păcii și înfrățirii între toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele exprimate, trimițând următoarea telegramă de răspuns :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Din inimă mulțumesc Prea Fericii Voastre pentru felicitarea Voastră însoțită de rugăciuni și urări pentru cea de a 16-a aniversare a slujirii mele ca Patriarh.

† Patriarhul ALEXEI

*

De asemenea, cu prilejul prăznuirii zilei numelui Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

*Sanctității Sale Părintelui ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu dragoste Vă felicităm de ziua ingerului ceresc al Sanctității Voastre și din inimă Vă urăm să prăznuiți această zi încă mulți ani, cu deplină sănătate și bucurie duhovnicească, în mijlocul ierarhilor, slujitorilor și pravoslavnicilor credincioși ai Bisericii Ruse surori.

† J U S T I N I A N

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian, mulțumind pentru urările exprimate, prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUOUREȘTI

Mișcat de atenție, mulțumesc din inimă Prea Fericii Voastre.

† Patriarhul ALEXEI

O ÎNALTĂ SLUJIRE

Sub acest titlu, «Revista Patriarhiei din Moscova» nr. 11, din 1960, publică un interesant articol, semnat de Prea Sfințitul Episcop Ioan, în care se arată activitatea desfășurată de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în decursul ultimilor zece ani (din 1950 pînă în 1960). Redăm în paginile care urmează ideile și datele mai importante din cuprinsul acestui articol.

Din momentul alegerii sale în înaltul post de răspundere de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Autocefale Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei — spune autorul — se conduce după principiile pe care le-a enunțat în mod solemn la urcarea sa pe scaunul patriarhal. El cheamă neîncetat clerul Bisericii-mame la credință neșămutată în veșnica Providență dumnezeiască, la păstrarea cu grijă și cu rîvnă a sfințeniei harului Sfîntului Duh primită în taină, la o înaltă puritate morală, la cumpătare și la abținere în fața zădărniciilor vieții; el nu încetează de a aminti preoților, în special parohilor și protoiereilor, obligațiile lor de a se îngriji de frumusețea a tot ce este bisericesc, evitînd tot ceea ce este fără gust, și de a urma cu strictețe rînduiala bisericească, de a săvîrși cu osîrdie slujba bisericească, așa încît atenția celor care se roagă să se concentreze nu asupra persoanei slujitorului sau asupra laturii exterioare a slujbei bisericești, ci asupra rugăciunii. Patriarhul Alexei însuși dă exemplu de săvîrșirea slujbei bisericești așa cum se cuvine: el slujește reținut, modest și cucernic. O mare însemnătate atribuie Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei rugăciunii deobște. Pretutindeni unde se află, unde călătorește pentru scurtă vreme, el săvîrșește sfintele slujbe în bisericile locale. În localitățile reședinței sale permanente (Moscova, Odesa, Peredelkino) are paraclise, unde pot participa mulți credincioși.

Programul sfintelor slujbe săvîrșite de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care se publică în mod regulat în «Revista Patriarhiei din Moscova», arată în mod evident cît de mult timp consacră Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse rugăciunilor împreună cu credincioșii săi. În tot timpul activității sale ca Patriarh, Sanctitatea Sa a manifestat și manifestă o deosebită grijă pentru completarea scaunelor vacante de arhierei. El personal a săvîrșit patruzeci de hirotoniri de episcopi; afară de aceasta, cu binecuvîntarea sa s-a săvîrșit o serie de hirotoniri de episcopi, atît în Moscova cît și în alte orașe, precum și în străinătate, în exarhatatele de peste graniță.

În continuare, autorul articolului arată că una dintre grijile de seamă ale Sanctității Sale Patriarhului Alexei este comuniunea cu Bisericile Ortodoxe Autocefale și întărirea unității frățești în Ortodoxia ecumenică. În decursul ultimului deceniu, raporturile dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Bisericile Ortodoxe Autocefale surori au fost din ce în ce mai însuflețite. În fiecare an au sosit la Moscova delegați ai diferitelor Biserici autocefale surori și totdeauna ei au fost întâmpinați în modul cel mai cordial, cu căldură și bucurie, de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, ca oaspeți iubiți și frați întru Hristos. Fiecare dintre acești delegați a avut posibilitatea să cunoască viața și situația Bisericii Ortodoxe Ruse.

În decursul ultimilor zece ani, mai mult de patruzeci de delegați din partea Bisericilor Ortodoxe surori au fost primite cu dragoste și căldură frățească de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. În năzuința sa pentru comuniunea interbisericească, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, la rîndul său, a trimis diferite delegații din partea Bisericii Ortodoxe Ruse către celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale. În decursul ultimului deceniu au fost trimise peste graniță douăzeci de delegații bisericești. Însuși Sanctitatea Sa, cu toată vîrsta înaintată, a condus două din aceste delegații — în Bulgaria, în luna septembrie 1957, și în Iugoslavia, în octombrie același an. În afară de aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat Biserica Ortodoxă soră Gruzină, și a primit de nenumărate ori pe ierarhii acestei Biserici.

În toate aceste întâlniri, în discuțiile frățești privitoare la diferitele probleme ale vieții bisericești, s-a vădit deplina unitate duhovnicească a Ortodoxiei — în comuniunea liturgică și, mai presus de toate, cea euharistică. O expresie evidentă a acestei unități este faptul că, cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, Biserica Ortodoxă Rusă a inclus între sfinții săi, sfinții canonizați de Biserica Ortodoxă Română în anul 1955, precum și sfinții canonizați de Biserica ecumenică din Constantinopol, în anul 1956.

O importantă formă de comuniune interortodoxă este prezența unor reprezentanți permanenți ai Bisericilor, desemnați reciproc. Prin grija Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în afară de reprezentanții Patriarhiei Antiohiei și ai Bisericii Ortodoxe Bulgare, care existau încă din anul 1948, acum și Patriarhatul din Alexandria are, începînd din anul 1956, un reprezentant permanent pe lîngă Patriarhia Moscovei. Pe de altă parte, cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, și Biserica Ortodoxă Rusă are, începînd din anul 1957, un reprezentant pe lîngă Patriarhul Antiohiei. Comuniunea Bisericii Ortodoxe Ruse cu celelalte Biserici surori se manifestă și prin aceea că, cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, porțile instituțiilor de învățămînt duhovnicesc din U.R.S.S. sînt larg deschise pentru studenții Bisericilor Ortodoxe de peste graniță. În timpul de față, la școlile duhovnicești ruse se află studenți trimiși de Bisericile din Alexandria, Antiohia, Bulgaria, România și Cehoslovacia. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a continuat

în decursul acestor ani și lucrarea sa creatoare pentru înfăptuirea păcii între Biserici și a unirii frățești între toate statele ortodoxe. Amintim în legătură cu aceasta că, datorită străduințelor și mijlocirii sale, încă din anul 1945, Sfântul Sinod al Bisericii ecumenice a ridicat schisma Bisericii Bulgare. În octombrie 1951, la propunerea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, prin hotărârea tuturor arhierilor Bisericii Ortodoxe Ruse a fost acordată autocefalia Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, iar în aprilie 1957, prin străduințele Patriarhului Alexei a fost restabilită comuniunea canonică între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă din Finlanda.

La sărbătorirea împlinirii a 40 de ani de la restabilirea Patriarhatului în Rusia (1917-1957), sărbătorire care a avut loc în mai 1958, au participat căpetenii și reprezentanți ai Bisericilor din aproape toate țările ortodoxe. Astfel, sărbătorirea a 40 de ani de la restabilirea Patriarhatului în Rusia a fost nu numai o sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Ruse, ci a avut o însemnătate generală bisericească, constituind un act de comuniune a Bisericilor Ortodoxe Autocefale. Prea Fericitul Patriarh al Antiohiei, Alexandru al III-lea, care a participat la această solemnitate alături de numeroșii oaspeți de peste graniță, a spus, printre altele: «Noi vedem întreaga Biserică Ecumenică Ortodoxă în jurul surorii ei — Biserica Ortodoxă Rusă —, cu prilejul acestei sărbători și acestei bucurii. «Suferă un membru, împreună cu el suferă toate membrele, iar dacă un membru este slăvit, se bucură împreună cu el toate membrele» (I Cor. XII, 26).

Ceea ce s-a arătat mai sus se referă la latura luminoasă a vieții bisericești. Dar în viața Bisericii sînt și întristări și amărăciuni. O întristare a Bisericii Ortodoxe Ruse și a Patriarhului ei este prezența printre credincioșii ortodocși ruși de peste granițe a unor diferite grupuri care activează în afara cuprinsului Bisericii-mame, refuzînd unirea mîntuitoare cu ea. Și, ceea ce este mai trist, acești răzvrățiți exprimînd cu fățarnicie într-o formă religioasă, lipsa lor de dorință, se conduc de fapt de considerente politice, și nu bisericești. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei s-a adresat nu o singură dată acestor răzvrățiți, în numele său și în numele Sfîntului Sinod, cu îndemnuri părintești, chemîndu-i să se reîntoarcă la Biserica-mamă. Deosebit de elocventă, plină de adevărată dragoste creștină, de solitudine părintească și de grijă pastorală pentru oile rătăcite, este chemarea din anul 1957 «Către toți fiii duhovnicești ai Bisericii Ortodoxe Ruse, care se află înstrăinați și în afară de cuprinsul Bisericii-mame».

În această pastorală, Patriarhul cheamă încă o dată pe răzvrățiți să se pocăiască și să întoarcă la sînul mîntuitor al Bisericii-mame, spunîndu-le în mod solemn că «ei pot să rămîna cetățeni credincioși ai oricărui alt stat», și că «arhierilor și păstorilor li se păstrează rangul lor cuvenit și li se oferă slujba corespunzătoare cu înalta lor chemare ierarhică».

Nici în acest domeniu, activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei nu a rămas neroditoare: mulți dintre răzvrățiți s-au reîntors, pocăiți, la

sînul Bisericii Ortodoxe Ruse, și ierarhi, și preoți de rînd, și mireni. Dar Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei înalță neîncetat rugăciuni pentru cumințirea tuturoar celor care stăruiesc încă în răzvrătire, și continuă a le adresa chemări la căință. Cea din urmă chemare de acest fel este cea din luna martie 1960.

Năzuind spre o vie comuniune între Bisericile Ortodoxe, spre pacea interbisericească, spre unire frățească, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei activează intens și în domeniul apropierii de alte confesiuni. Această latură a activității sale întărește în inimile credincioșilor nădejdea că apropierea începută va duce la deplina unire a confesiunilor creștine, și astfel va fi «o singură turmă și un singur păstor». Patriarhul Alexei repetă adeseori cuvintele mitropolitului rus Platon Gorodețki: «Ingrădirile între confesiuni nu ajung pînă la cer», precum și cuvintele predecesorului său, răposatul patriarh Serghie: «Ramurile care se desfac din trunchiul Bisericii pot nu numai să trăiască îndelung și să înverzească, dar și să înflorească și să aducă roade... În ele se descoperă aceeași viață întru Hristos, deși ele sînt despărțite de izvorul lor». Insuși Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a rostit, în anul 1959, la Odesa, cuvinte care, fără îndoială, au găsit răsunset în inimile credincioșilor din întreaga lume: «Tatăl ne iubește pe noi pe toți deopotrivă, iar noi, fiii Lui, Îl iubim în chip diferit, dar sîntem frați». Aceste cuvinte ale Patriarhului Alexei exprimă credința nestrămutată în Providența atotcuprinzătoare și năzuința lui pentru împlinirea rugăciunii de fiecare zi a Bisericii «pentru unirea tuturor». În anul 1957, cu prilejul sărbătoririi sale la împlinirea vârstei de 80 de ani, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a spus: «Cu cît mai deplină va fi comuniunea între diferitele confesiuni creștine, cu atît mai repede se vor uni oamenii într-o singură turmă a lui Hristos». Acest mod de a gîndi, exprimat de Patriarhul Alexei, constituie linia sa generală de conduită față de confesiunile creștine.

În decursul ultimului deceniu au sosit la Moscova, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse, peste treizeci de delegații ale confesiunilor străine; în același timp, Patriarhul Alexei a trimis douăzeci de delegații către Bisericile și asociațiile religioase de alte confesiuni. Deosebit de însuflețite sînt raporturile cu Biserica Anglicană și cu Biserica Evanghelică din Germania și Danemarca. O atenție tot atît de mare acordă Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și vechilor Biserici creștine, despărțite de Ortodoxia ecumenică încă din veacul al V-lea, cum sînt Bisericile Armeană, Coptă și Etiopiană. Dintre acestea, în cea mai apropiată vecinătate este Biserica Armeană, cu care Biserica Ortodoxă Rusă întreține legături de tradițională prietenie. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei întărește din ce în ce mai mult această prietenie. El personal a vizitat locul sfînt Ecimiadzin, reședința Patriarhului Catolicos Suprem, care se află în granițele U.R.S.S., și de nenumărate ori a trimis acolo delegații. De asemenea, Patriarhii-Catolicoși armeni au fost oaspeții Patriarhului Alexei, cu prilejul evenimentelor însemnate din viața Bisericii Ruse. În cuvîntarea sa rostită la Ecimiadzin la 8 august 1950, Sanctitatea Sa Alexei a

mărturisit că nu deosebiri de ordin dogmatic au constituit cauza despărțirii Bisericii Armene de Biserica Ortodoxă în veacul al V-lea, și au împiedicat apoi apropierea lor în epocile următoare, ci dezbinările și nedreptățile politice dureroase. Se poate socoti ca definitiv lămurit faptul că nu trebuie considerate ca niște așociații religioase care împărtășesc monofizitismul, Biserica Armeană, Coptă și Etiopiană. Credința lor în Iisus Hristos, Dumnezeu și om, corespunde credinței creștine, iar la baza despărțirii lor dureroase stau cauze politice și neînțelegeri de exprimare. În anul 1959 a avut loc un schimb de delegații între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Etiopiană. Tot în anul 1959, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și căpetenia nou aleasă a Bisericii Copte din Egipt, Patriarhul Chiril, au schimbat pastorale foarte prietenești.

În anul 1958, în Olanda, la Utrecht, a avut loc o întâlnire între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse și conducătorii Consiliului Mondial al Bisericilor. De atunci Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a început să trimită observatori din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la sesiunile Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor: în insula Rodos, în anul 1959, și la St. Andrews (Scoția), în anul 1960. Totodată Patriarhul Alexei a adresat o pastorală personală către ultima sesiune. În decembrie 1959, Consiliul Mondial al Bisericilor a trimis la Moscova o delegație condusă de secretarul ei general, dr. Visser't Hooft. La 17 decembrie 1959, Patriarhul Alexei, în cuvântarea sa către dr. Visser't Hooft, a spus următoarele cuvinte semnificative: «Puterea noastră este în Tainele Bisericii, prin care însuși Domnul nevăzut se află de fapt printre noi... Păstrând mai înainte de toate comuniunea canonică și de rugăciune cu Bisericile autocefale locale ale Bisericii Ortodoxe Ecumenice — surorile noastre —, noi ne rugăm pentru unirea tuturor Bisericilor creștine. La aceasta ne îndeamnă porunca Mîntuitorului nostru Iisus Hristos pentru unirea oamenilor în legătura dragostei și a păcii». Întrucît o astfel de unire constituie scopul final și al Consiliului Mondial al Bisericilor, «Noi vom chema și de acum înainte binecuvîntarea dumnezeiască asupra năzuințelor voastre și vom întări prietenia noastră duhovnicească, silindu-ne să descoperim înaintea voastră comorile duhovnicești ale vechii noastre credințe, apostolice și străvechi».

Din aceste declarații reiese limpede că Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, lucrînd în mod hotărît pentru cauza apropierei confesiunilor creștine, nu admite nici o abatere de la Ortodoxie. Prim ierarh al uneia dintre Bisericile Ortodoxe locale, el consideră ca de la sine înțeleasă păstrarea purității și integrității Ortodoxiei și nevătămarea bogățiilor ei duhovnicești. Năzuind spre apropierea cu diferitele confesiuni creștine, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei indică prin cuvînt și faptă adevărata Biserică, ale cărei porți sînt larg deschise pentru orice om care crede și caută în mod sincer mîntuirea.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei ia parte activă la mișcarea internațională pentru pacea în întreaga lume. El participă la lupta pentru pace, nu numai în calitate sa de căpetenie a Bisericii Ortodoxe Ruse, dar

și ca un creștin profund credincios. Tocmai de pe pozițiile dogmatice creștine, Patriarhul Alexei afirmă că «Biblia... constituie izvorul ideii păcii generale» (cuvîntarea din februarie 1960). Proorocii Vechiului Testament doreau pacea și o preziceau ca un viitor fericit al oamenilor; «cînd Fiul lui Dumnezeu a venit pe pămînt..., pacea adevărată a devenit un bun posibil al oamenilor» (din Pastorală de Crăciun, 1952). În pastorală prăznuirii Nașterii Domnului din anul 1951, Patriarhul Alexei spunea: «În lanțul vremurilor, va veni negreșit acel moment făgăduit de Domnul prin glasul proorocului Isaia: oamenii «vor topi săbiile în pluguri și sulile în seceri, și popor asupra altui popor nu se va mai ridica» (Isaia II, 4). Sorocul împlinirii acestei luminoase proorociri depinde însă de oameni. Patriarhul Alexei spune: «Acest timp dorit se apropie sau se îndepărtează, în raport cu dorința oamenilor pentru pace, în raport cu năzuința lor de a birui răul și nedreptatea».

De aici decurge pentru toți oamenii de bună credință necesitatea unei acțiuni neîntrerupte pentru pace și a participării Bisericii la această acțiune.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei spune că datoria Bisericii este «de a apropia timpul binecuvîntat al păcii generale, nu numai prin rugăciuni fierbinți către Dumnezeu păcii, pentru pacea întregii lumi, ci și prin predicarea neîntreruptă a păcii și prin susținerea prin toate modalitățile a apărătorilor păcii». Patriarhul Alexei cel dintîi dă exemplu de împlinire a acestei datorii. Și în pastoralele către Bisericele autocefale, și în Consfăturile interbisericești, și în cuvîntările rostite la conferințele partizanilor păcii, și în adunările publice sovietice, și în predicile și chemările de pe amvonul bisericii, și în pastoralele trimise cu prilejul sărbătorilor către credincioși, răsună glasul Patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse, care cere luarea unor măsuri concrete pentru întărirea păcii. Cu încredere neclintită în puterea bunei credințe și cu nădejdea adevărat creștină în ajutorul lui Dumnezeu, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei trudește pe tărîmul luptei pentru pace în întreaga lume.

Un act deosebit de important a fost convocarea, din inițiativa sa, a Conferinței tuturor Bisericilor și asociațiilor religioase din U.R.S.S. pentru apărarea păcii. Această conferință a avut loc în Lavra Troița Sergheeva între 9 și 12 mai 1952. La ea au participat reprezentanți din partea a 13 confesiuni creștine, a patru asociații religioase musulmane, a comunităților religioase evreiești și a Asociației duhovnicești a budiștilor. Au participat de asemenea oaspeți străini din Bulgaria, Liban, Finlanda, Olanda, Austria și Danemarca. În cuvîntarea sa ținută la această conferință, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a spus, printre altele: «Nu ne îndoim de foloasele ideii unirii tuturor forțelor morale care există în lume, într-o singură năzuință —, pentru a condamna politica de pregătire și de dezlănțuire a unui război și pentru a colabora cu guvernele și popoarele la realizarea înțelegerii în această problemă foarte importantă a vieții internaționale». Conferința s-a adresat către credincioșii din întreaga lume cu chemarea de a susține cererea de încheiere a unui Pact

al Păcii între marile state. Lucrările conferinței au fost publicate în cinci limbi: rusă, engleză, franceză, germană și arabă. Conferința a avut mare răsunet în întreaga lume și, fără îndoială, a contribuit la crearea unei bariere morale împotriva războiului.

În cuvîntarea sa la cea de a patra Conferință a partizanilor păcii din U.R.S.S., Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a apreciat cu următoarele cuvinte însemnătatea conferinței religioase care a avut loc din inițiativa sa: «În istoria popoarelor și a religiilor, pentru prima dată a avut loc o atît de uimitoare apropiere a creștinilor de toate confesiunile cu reprezentanții religiilor mahomedană, budistă și iudaică, în discutarea și adoptarea unui program de acțiune pentru întărirea păcii».

În activitatea sa pentru apărarea păcii, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei nu se mărginește la afirmarea principiului general al necesității unei păci generale și trainice, ci se referă totdeauna și la problemele concrete care cer o dezlegare hotărîtă. Astfel, la 7 decembrie 1959, Patriarhul a trimis către popoarele din întreaga lume un apel împotriva creării de blocuri militare, împotriva înarmării Germaniei Occidentale, împotriva politicii «de pe poziții de forță» și pentru o rezolvare pașnică a problemei germane.

Îndată ce forțele agresive trec la atacuri deschise, Patriarhul Alexei își spune fără întârziere cuvîntul, care se aude în toate colțurile lumii. Astfel, la 5 noiembrie 1956, el a intervenit cu un apel împotriva agresiunii anglo-franco-izraeliteană în Egipt, și totodată a oferit ajutor material jertfelor creștine ale acestei agresiuni. La 28 iulie 1958, Patriarhul Alexei s-a ridicat împotriva agresiunii americane în Liban.

Patriarhul Alexei leagă dorințele sale concrete pentru apărarea păcii de principii profund creștine. Trimițînd la 12 august 1958 apelul său către cea de a patra Conferință mondială pentru interzicerea armei nucleare, el scrie: «Spiritul lacom politicianist care inspiră experimentarea bombelor hidrogenice, construirea de baze atomice și agresiunile militare împotriva țărilor mici, nu este deloc compatibil cu judecata sănătoasă și cu conștiința curată».

La 16 ianuarie 1959, Patriarhul Alexei, unind glasul său autoritar cu glasul opiniei publice mondiale progresiste, s-a adresat către Arhiepiscopul Teoclit, căpetenia Bisericii Grecești, spre a se ridica în apărarea patriotului grec Manolis Glezos, în numele iubirii creștine față de aproapele.

La 23 noiembrie 1959, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei împreună cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, a trimis un apel către căpeteniile Bisericilor Ortodoxe Autocefale, cu rugămintea ca, întru împlinirea datoriei creștine, să susțină propunerea președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciiov, pentru dezarmarea generală și totală.

În cuvîntarea sa de la 16 februarie 1960, la Conferința ținută la adunarea obștească din Moscova, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a precizat cu o deosebită claritate poziția Bisericii Ortodoxe Ruse în lupta

pentru pace, și a arătat rolul Bisericii Ortodoxe Ruse în istoria poporului rus. El a arătat că Biserica Ortodoxă Rusă este în slujba oamenilor și iubește pe oameni. Biserica propovăduiește întotdeauna pacea. Ea cere încetarea înarmărilor și binecuvîntează orice intenție a oamenilor de a distruge armele. Biserica Ortodoxă Rusă susține cu neîncetată râvnă propunerea guvernului sovietic pentru dezarmarea generală și totală... Biserica lui Hristos, care are ca scop fericirea oamenilor..., își îndeplinește datoria sa, chemînd pe oameni la pace și iubire... Iubirea noastră față de oameni nu se împuținează nici într-o împrejurare. De aceea, toți oamenii de bună credință pot fi convinși că, în lupta pentru dezarmarea generală și totală, Biserica Ortodoxă Rusă este aliatul lor cel mai credincios».

În septembrie 1960, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a trimis la Conferința Bisericilor creștine de la Praga o delegație, care, prin glasul Mitropolitului Pitirim, a declarat că susținerea popoarelor pentru înfăptuirea păcii generale constituie slujirea și preocuparea de căpetenie în timpul de față și că forțele care se opun năzuințelor pașnice ale omenirii abuzează de credință și de religie pentru scopurile lor ascunse.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, împreună cu întreaga Biserică Ortodoxă Rusă, pe baza principiilor profund creștine, condamnă în mod hotărît pe ațîțătorii la un nou război, considerînd aceasta ca o trădare a religiei creștine.

Întreaga omenire progresistă, toți oamenii de bună credință, reprezentanți ai celor mai diferite țări și popoare, au prețuit în mod deosebit activitatea Patriarhului Alexei pentru apărarea păcii. În anul 1959, cînd s-a împlinit un deceniu de activitate a mișcării mondiale a partizanilor păcii, Consiliul Mondial al Păcii a decorat pe Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii cu medalia jubiliară de argint.

Pe lîngă această intensă și multilaterală activitate a Sanctității Sale Patriarhului Alexei ca înțelept cîrmaci al Bisericii Ortodoxe Ruse Autocefale, ca neobosit luptător pentru pace, ca zelos susținător al Ortodoxiei ecumenice, ca luptător pentru comuniunea frățească a Bisericilor Ortodoxe și pentru unirea tuturor creștinilor într-o adevărată și unică Biserică a lui Hristos, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse este și un profund gînditor religios și însemnat teolog. Cuvîntările și pastoralele sale, oricît de scurte, sînt pătrunse de adîncă și înțeleaptă gîndire teologică.

În pastoralele trimise în fiecare an la Nașterea Domnului, precum și în admirabila pastorală trimisă cu prilejul împlinirii a 1500 de ani de la al patrulea sinod ecumenic (451-1951), Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei vorbește pe larg despre dogma întrupării Domnului. Mai întîi, el dezvoltă ideea că întruparea Domnului, mîntuitoare pentru creștinii ortodocși, «a fost o jertfă din partea Fiului lui Dumnezeu întrupat ca om..., o îngrădire de sine a dumnezeirii prin jertfa, în numele iubirii, pentru neamul omenesc... În ieslea umilă de la Betleem, ...Atotputernicul prin dumnezeire slăbește pentru mîntuirea noastră». (Din pastorală la Naș-

terea Domnului, din anul 1954). Mare este această jertfă, dar mari sînt și roadele ei. Căci «prin nașterea Sa pe pămînt, El se naște și în sufletele noastre..., în minte — prin credința cerească, în inimă — prin dragoste dumnezeiască, în voință — prin puterea harului...». (Din pastorală la Nașterea Domnului, din anul 1959). O consecință binefăcătoare a Nașterii lui Hristos pe pămînt este pacea dumnezeiască, pace «care este mai presus de orice închipuire», binefăcătorea pace interioară, care se reflectă și în raporturile reciproce exterioare ale oamenilor. Întruparea Domnului constituie începutul vieții Dumnezeu-Cm, adică al vieții oamenilor cu credință în Dumnezeu. Iar «centrul acesteia este Biserica lui Hristos, ca o unire vădită a lui Dumnezeu cu oamenii, ca împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Biruind răul și ispitele, credincioșii în Hristos se unesc în Biserică cu Dumnezeu cel fără de început» (din Pastorală din anul 1951, cu prilejul împlinirii a 1500 de ani de la Sinodul din Calcedon).

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei descoperă înaintea noastră și depărtările luminoase ale urmărilor întrupării Domnului. Aceste binefăcătoare urmări nu rămîn ascunse în sufletele omenești, ci apar și se înalță în raporturile reciproce dintre oameni, se răspîndesc în întreaga natură.

«Nu rămîne în afară de mîntuire — spune Patriarhul Alexei — nici restul din natură, care, după cuvîntul Apostolului Pavel, așteaptă cu nădejde slava fiilor lui Dumnezeu».

În pastoralele sale pascale din fiecare an, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei vorbește cu adîncă pătrundere duhovnicească despre însemnătatea învierii lui Hristos. Hristos a înviat și noi am dobîndit urmările binefăcătoare ale învierii Lui. «Prima urmare a învierii lui Hristos — spune Patriarhul Alexei —, este încredințarea noastră în viața veșnică viitoare după sfîrșitul existenței noastre pămîntești... A doua urmare este că și viața pămîntească de aici este un tărîm de activitate, un loc de pregătire pentru o viață mai bună și mai desăvîrșită» (din Pastorală pascală din anul 1951). Într-o altă Pastorală pascală, Patriarhul Alexei scrie: «Ziua de astăzi ne vorbește de nădejdea că după sfîrșitul acestui pelerinaj pămîntesc există o viață în domeniul luminos al lui Hristos cel înviat, și că nu există moartea ca o nimicire, ci există doar o trecere spre o viață mai bună și mai desăvîrșită... Dar dacă nu există moarte în general, atunci și viața actuală pămîntească apare în lumină și bucurie, și pe pămînt, unde a fost propovăduită învățătura lui Hristos despre pace și iubire, are loc înnoirea vieții, și noi toți sîntem chemați să zidim pe pămînt o viață luminoasă și plină de bucurii».

Adînc cuprinzătoare sînt și cele spune de Patriarhul Alexei despre dogma răscumpărării. Astfel, în precuvîntarea la ediția romînească a operei Patriarhului Serghie, «Învățătura ortodoxă despre mîntuire», Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei spune că opera răposatului Patriarh Serghie nu trebuie privită ca o negare totală a teoriei juridice a mîntuirii, ci ca o încercare de a îngrădi gîndirea credinciosului de extremele înțelegerii juridice și ca o dorință de a împlini latura obiectivă a mîntuirii (împăca-

rea lui Dumnezeu cu omul), descoperită de teoria juridică prin explicarea laturii subiective a mîntuirii.

Sanctității Sale Patriarhului Alexei îi place să vorbească și să scrie îndeosebi despre Providența dumnezeiască. Totdeauna și pretutindeni se manifestă această forță a Providenței dumnezeiești, dar nu totdeauna este observată de către noi, din cauza neatenției noastre. Păcatul și reaua voință constituie o piedică pentru Providența dumnezeiască, încetinind și îndepărtînd împlinirea pe pămînt a bunăvoinței lui Dumnezeu. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei subliniază că acest lucru se referă în special la Biserică, ai cărei membri trebuie să împlinească voința lui Dumnezeu cu deosebită osîrdie. Păcatele membrilor Bisericii aduc diferite căderi de ordin spiritual. Răspunderea pentru aceasta apasă îndeosebi asupra clerului. Și Patriarhul Alexei nu încetează să vorbească despre îndatoririle fețelor duhovnicești, raportîndu-se în primul rînd la el însuși, în calitate de căpetenie a Bisericii Ortodoxe Ruse. «A apăra Biserica de căderi, a ridica duhul ei mai sus, a întreține în ea căldura spiritului, — spune el —, toate acestea sînt în sarcina patriarhului și îi cer o priveghere neîncetată». De aceea patriarhul trebuie să trăiască «aducînd ca jertfă lui Dumnezeu tot ceea ce-i stă lui în putință, toată munca și liniștea, mîngîierea și întristarea și însăși viața».

Activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei se caracterizează printr-o dragoste și devotament fierbinte față de patrie. Biserica Ortodoxă Rusă, condusă de Patriarhul Alexei, este întotdeauna cu poporul.

Credincioșii își înconjură arhipăstorul cu dragoste și atenție. Fiecare dată mai importantă din viața și slujirea lui este sărbătorită de Biserica Ortodoxă Rusă ca o sărbătoare a întregii Biserici. Astfel, la 9 noiembrie 1952, Biserica Ortodoxă Rusă a sărbătorit împlinirea a 75 de ani de viață a Sanctității Sale Patriarhului Alexei. În această zi, slujitorii Bisericii, monahii și mirenii credincioși au înălțat pretutindeni calde rugăciuni pentru primul lor ierarh, și i-au trimis felicitări și bune urări, iar guvernul sovietic l-a decorat cu «Steagul Roșu al Muncii» (pentru a doua oară), pentru activitatea sa din perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei și din perioada de după război. Cînd a primit la Kremlin această decorație, Patriarhul Alexei a spus, în cuvîntarea sa: «Această înaltă atenție este deosebit de prețioasă pentru mine, fiind o expresie a atitudinii binevoitoare față de Biserică, din partea guvernului nostru». Puțin mai înainte de aceasta, la 30 martie 1952, Biserica și credincioșii sărbătoriseră împlinirea a 50 de ani de slujire a Patriarhului Alexei la altarul Bisericii: exact cu o jumătate de veac în urmă, monahul Alexei (actualul Patriarh al Moscovei și întregii Rusii), student la Academia Duhovnicească din Moscova, a fost hirotonit ierodiacon. La 11 mai 1953, Biserica și credincioșii au sărbătorit împlinirea a 40 de ani de slujire a Sanctității Sale Alexei în rang de episcop, iar la 4 februarie 1955, împlinirea a 10 ani de patriarhat.

Deosebit de importantă este data de 9 noiembrie 1957: în această zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a împlinit 80 de ani. Pretutindeni au fost săvârșite slujbe bisericești solemne și rugăciuni, organizându-se și două recepții: de către Biserică și de către guvern. Printre invitații de onoare se afla și fericitul întru adormire Patriarh al Antiohiei, Alexandru al III-lea, urmașul patriarhului Grigorie al IV-lea, care în anul 1913 săvârșise hirotonirea arhimandritului Alexei (Simanski) ca arhiereu. Guvernul sovietic a trimis Patriarhului Alexei o adresă de felicitare, iar reprezentanți din partea Comitetului Sovietic pentru Apărarea Păcii, din partea Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și alți reprezentanți ai opiniei publice sovietice l-au felicitat personal. În afară de acestea, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a primit numeroase felicitări din toate colțurile lumii, iar orașul Leningrad, unde a îndurat împreună cu locuitorii lui toată greutatea blocajului dușmane, i-a conferit medalia «În amintirea aniversării a 250 de ani ai Leningradului».

În anul 1960 a fost un alt popas sărbătoresc pentru fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Ruse: la 4 februarie s-au împlinit 15 ani de activitate a Sanctității Sale Patriarhului Alexei în înaltul post de Patriarh al Moscovei și întregii Rusii. Credincioșii au sărbătorit și această zi însemnată, prin sfinte slujbe solemne și prin rugăciuni înălțate pentru primul lor ierarh.

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITII PATRIARHI JUSTINIAN
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE
SI CHIRIL AL BULGARIEI**

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian a trimis În-
tîistătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare următoarea telegramă de fe-
licitare :

*Prea Fericitului Părinte CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

*Cu multă dragoste Vă felicit de ziua nașterii Prea Fericirii Voastre
și din toată inima Vă urez sănătate deplină și ani mulți, ca să conduceți
Biserica soră a Bulgariei, clerul și poporul ei dreptcredincios, cu înțe-
lepciunea și râvnă ce Vă sînt proprii, spre atingerea desăvîrșirii evanghe-
lice, sporind astfel prestigiul Ortodoxiei noastre și contribuind la trium-
ful păcii în lumea întreagă.*

† JUSTINIAN
Patriarhul Romîniei

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitu-
lui Patriarh Justinian pentru urările exprimate, prin următoarea tele-
gramă :

Prea Fericirea Voastră,

*Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru felicitările și
bunele urări cu ocazia zilei mele de naștere. Frățeasca Voastră atenție mă
mișcă adînc, deoarece aceasta este o expresie a bunelor Voastre senti-
mente față de mine, izvorînd dintr-o inimă luminată de Dumnezeu.*

Nu aş dori să saap acest prilej fără a Vă încredinţa şi acum despre dragostea mea continuă, întru Domnul, faţă de Voi, de Dumnezeu înţeleptul Întâistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Române, părinte duhovnicesc şi arhipăstor al evlaviosului şi dreptcrediniciosului popor român.

Atotmilostivul Dumnezeu să Vă învrednicească cu sănătate şi fericită îndelungare de zile, pentru a fi şi pe mai departe podoabă bisericească a Sfintei Biserici Ecumenice Ortodoxe şi bucurie a evlaviosului Vostru cler şi a credincioşilor Voştri iubitori de Hristos.

Solicit rugăciunile arhipăstoreşti ale Prea Fericirii Voastre şi sînt întotdeauna al Vostru devotat frate,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

OMAGIU

Prea Fericitul Chiril, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, a împlinit anul acesta vîrsta de 60 de ani, în 3/16 ale lunii ianuarie. Păstrînd întru totul vitalitatea și neistovita energie a neamului său, arată și azi ca un trunchi viguros, peste care anii au așternut o bună și deasă fulguire.

L-am cunoscut la Moscova, în 1948, cînd s-au prăznuit acolo 500 de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Ruse, și a avut loc și o Conferință Panortodoxă. În răgazuri, cerceta cu sîrg acest oraș al lumii, mare cît o țară, care își păstrează toate vîrstele și se înnoiește mereu, ca o pasăre a nemuririi. Culegea știri despre cartierele vechi, cu două caturi, cu geamuri mîci și case de culoare prăzulinie. Lua note și fixa în creion construcțiile îndrăznețe și centurile clădirilor muncitorești, ridicate după ultimele cutezanțe științifice ale avîntului și trebuințelor sovietice. În muzee, librării și alte localuri ale văzului public, rămînea cel din urmă, cu ochii duși după un tablou, o carte sau o dioramă. Cred că și pe oameni i-a prins în caetele sale, ca pe niște probe ale vieții, laolaltă cu vestitele monumente pe care le-am cercetat în jurul Moscovei și-n curmezișul Țării Sovietelor.

Ispitind îndeaproape, mi-am dat seama că Mitropolitul Chiril, atunci al Plovdivului, este un om al culturii, frămîntat de foamea cunoașterii și bîntuit și de neastîmpărul colecționării rarităților de mare calitate.

Mai tîrziu a venit la noi, cu prilejuri solemne și în diferite rînduri. Cunoaște limba noastră, de cînd și-a luat doctoratul. Iubește această țară, oamenii și plaiurile ei, Biserica și pe slujitorii săi.

În 1953 am fost la dînsul acasă, în țara vinului, a mierei și a untului de trandafir. Atunci «Biserica Ortodoxă Autocefală Bulgară s-a constituit în Patriarhie, ca membră nedespărțită a Uneia, Sfinte, Sobornicești și Apostolice Biserici». În paraclisul Sfîntului Boris al palatului sinodal, Mitropolitul Plovdivului a fost ales și a devenit: Chiril, Mitropolit de Sofia și Patriarh al Bulgariei. După 560 de ani de la înrobirea țării și de la pierderea neatîrnării bisericești, conducerea canonică a Bisericii Bulgare s-a încununat cu vrednicia patriarhală. Actul a fost de o co-vîrșitoare însemnătate, și pentru stările din lăuntru ale acestei surori și pentru legăturile ei din afară. Clocotul din lăuntru l-a arătat parohul

catedralei mitropolitane din Plovdiv, un preot înalt și frumos, când a întâmpinat pe patriarhul ales: «Astăzi, Săcătitatea Voastră, Prea Fericită Părinte Patriarh, deschideți grelele porți ale istoriei noastre și, după 560 de ani, înviați trecutul de neuitat al Sfintei noastre Biserici și al antichităților ei sfinte. Ea înviază azi, cu tot dramatismul său, cu toată măreția și frumusețea ei tristă». Soliile celor mai mari și vîguroase Biserici Ortodoxe, în jurul alegerii și înscăunării noului patriarh, au vădit căldura, dragostea și interesul pentru această ramură a Ortodoxiei, bătută de vînturile și de pustiirile fanatismului otoman.

Capitolul de față al Bisericii Ortodoxe din Bulgaria a început cu unul dintre cei mai înzestrați ierarhi ai vremii, așa cum bănuiam de la Moscova. Sub silnicia imperialismului turcesc, istoria ei s-a închis, ca o geană de lumină, în timpul patriarhului Eftimie, avvă, epistolar, isihast și mare mucenic, și s-a deschis cu Patriarhul Chiril, autoritate de netăgăduit în Biserica sa și o valoare cărturărească recunoscută a țării sale. Restaurarea demnității patriarhicești în ființa actualului Părinte al Bisericii Bulgare este un act de prestigiu și un semn de propășire și de durată. Pe cît știm, ocîrmuirea bisericască, orientarea clerului și îndrumarea credincioșilor s-au resimțit de îndată sub toiagul și vegherile sale. Iar în ogorul Ortodoxiei, Prea Fericitul Chiril a răzbătut cu nume bun și cu largă circulație. Îl vedem adesea la marile consfătuiri de pace și nelipsit de la întîlnirile interbisericești.

Gazdă generoasă, ne-a umplut de daruri când am fost oaspeții alegerii și înscăunării sale. Păstrez și astăzi țesătură din fibrele coconilor de mătase ai Bulgariei, dată nouă de mina Patriarhului Chiril. Intr-o amforă se mai află poate ceva din vinul de smeură și fragi de la Rila, mînaștere de peste o mie de ani. Și din cînd în cînd destupăm șipul uleiului de trandafir, ca să simțim balsamul acestor flori ale Cazanlicului. Sînt daruri ale unui pămînt desțelenit în piatră de var și-n pulbere de cremene.

Prin grija Prea Fericitii Sale, am călcat o mare parte din acest pămînt, cercetînd orașe, sate și cîteva stupine duhovnicești, însemnate aci la întîmplare. De pe Vitoșa, cu podurile ei de aur, am văzut Sofia, capitala aerisită de parcuri de verdeață și bulevarde largi. Am coborît pe valea Mariței și am văzut Plovdivul, pe cele trei coline, orașul de reședință al Mitropoliei Plovdivului și punctul de întîlnire al mărfurilor străine. Am urcat pe valea îngustă a Rilei, pînă la mînaștirea cu același nume, lăsînd în stînga metocul Orlîței, care se țîlcuiește în romînește Vulturîță. Am pătruns în Rodopi, munți bogați în aur, ape radioactive și felurite avuții, unde am cercetat Mînaștirea Bacicovo — așezată pe o terasă înaltă, ca Tismana lui Nicodim din țara noastră. La întoarcere ne-am oprit la Tîrnova, orașul celor mai puternice mărturii istorice și al acelor legendari Asani, fii ai vlahilor care au întemeiat aci imperiul romîno-bulgar și au spreriat puterea Bizanțului.

Insoțindu-ne, Prea Fericitul Chiril căuta și urmele pașilor săi duhovnicești, retragerile pentru carte sau locul sarcinilor avute, ca la Rila sau

Bocicovo; dar dorea să ne arate, mai ales, trecutul slăvit al patriei sale, povestit de monumentele țării; înscris în pisanii, zugrăvit pe murul bisericilor. N-am văzut emoție mai vie și întipărire mai vădită că pe chipul acestui învățat ierarh, care povestea cu buzele și cu ochii ceea ce desluse singur sau știa de la alții despre strălucirea și amurgul acelor sfinte rămășițe. Gustul cu care pipăia frescele de la Boiața sau manuscrisele din Mănăstirea Rila era încă sfios, dar și familiar, ca al unuia care a trăit frumusețea lor apusă și s-a împrietenit cu ele prin deasă și răbdătoare cercetare.

La despărțire ne-a dăruit cîte o legătură de cărți și un braț de lalele de la Plovdivul unde a păstorit cincisprezece ani, proaspete și prea curate. Cărțile sale sînt aplecări adînci asupra filozofiei creștine și trilogii exegetice și omiletice asupra pericopelor evanghelice sau scrisorilor apostolice.

Trilogia care a dovedit erudiția Prea Fericitului Chiril este acea migală științifică, în care a zugrăvit treimea care a luptat pentru neafîrnarea Bisericii Bulgare: Paisie, mitropolitul Plovdivului, Panaret, mitropolitul Plovdivului, și Natanail al Ohridei și Plovdivului. Iar studiul care l-a adus, colaborator, în aula Institutului de Istorie de pe lîngă Academia Bulgară este «Rezistența împotriva tratatului de la Berlin — răscoala de la Crasna». Din atelierul chiliei sale de lîngă Sofia, unde fuge cînd scapă de treburile publice, au mai ieșit și alte cărți și trilogii; unele de consacrare și de prestigiu științific. Și credem că scumpa osîndire a cărților și a făcerii lor nu va înceta nici după împlinirea vîrstei de 60 de ani.

La această împlinire, ne-am adus aminte că una din trilogiile Prea Fericitului Chiril se cheamă: «La izvor». Știm de la dumnezeiescul psalmist că «Cei răsădiți în Casa Domnului înflori-vor în curțile Dumnezeului nostru. Aceștia, și la bătrînețe vor înmuguri și vor fi vii și plini de vlagă». Mai știm că Prea Fericirea Sa va rămîne pururea lîngă izvoarele studiului, ale scrisului, ale frumosului și ale prieteniei, din care se adapă ca un pom răsădit lîngă ape. Și cunoaștem că inima sa bate pentru țara și Biserica noastră, ca pentru o vatră a înaltului său titlu teologic și a îmbrățișării sale prietenești.

De aceea am scris și-i închinăm acest omagiu.

† F I R M I L I A N
ARHIEPISCOPUL CRAIOVEI
ȘI MITROPOLITUL OLTENIEI

**LA CEA DE A 60-A ANIVERSARE
A ÎNALT PREA SFÎNȚITULUI FIRMILIAN,
MITROPOLITUL OLTENIEI**

La 18 februarie 1961, Înalt Prea Sfînțitul Firmilian, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, a împlinit vîrsta de 60 de ani. Această aniversare a prilejuit ierarhilor Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și clerului din Mitropolia Olteniei, manifestarea sentimentelor de dragoste și prețuire pe care le poartă înaltului ierarh și arhipăstor al slujitorilor și închinătorilor altarelor ortodoxe din eparhia Olteniei.

TELEGRAMA TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis Înalt Prea Sfînțitului Mitropolit Firmilian al Olteniei următoarea telegramă de sincere felicitări și de frățești urări pentru cea de a 60-a aniversare a Înalt Prea Sfînției Sale :

*Înalt Prea Sfînțitului FIRMILIAN,
Mitropolitul Olteniei*

CRAIOVA

Cu dragoste frățească Vă fericiim că, de pe culmea celor 60 de ani de viață, pe care faceți un popas mai îndelung în această zi, puteți privi cu suflet împăcat și mulțumit calea străbătută, de strădanii rîvnitoare și înfăptuiri temeinice în slujba Bisericii strămoșești și a Patriei noastre iubite, ca Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, și din toată inima rugăm pe Dătătorul tuturor darurilor celor bune, Părintele Luminelor, să înmulțească anii vieții Înalt Prea Sfînției Voastre și să Vă susțină puterile sufletești și trupești, pentru ca să duceți mai departe, cu spor și noi înfăptuiri, lucrarea arhipăstorească a Înalt Prea Sfînției Voastre, în mijlocul slujitorilor și credincioșilor Mitropoliei Olteniei, spre slava Bisericii, înflorirea Patriei și biruința păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele exprimate, prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă mulțumim cu profundă recunoștință pentru prețuirea modestelor noastre ostenele în ogorul bisericesc și Vă asigurăm că vom depune aceeași rîvnă și în restul vieții Noastre.

† F I R M I L I A N
ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

SĂRBĂTORIREA ÎNALT PREA SFINȚITULUI MITROPOLIT FIRMILIAN LA CENTRUL EPARHIAL DE LA CRAIOVA

Duminică 19 februarie a.c., în catedrala mitropolitană din Craiova s-a săvîrșit Sfînta Liturghie de către Prea Sfințiii Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Nicolae al Aradului și Valerian al Oradiei, înconjurați de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Pr. Constantin Nonea, vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, și P.C. Arhim. Laurențiu Busuioc, vicarul Mitropoliei Olteniei. La sfînta slujbă au fost de față Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian și Prea Sfințitul Episcop Teoctist, vicar patriarhal.

După săvîrșirea Sfîntei Liturghii, I.P.S. Mitropolit Firmilian a acordat Crucea mitropolitană comemorativă unui număr de slujitori de la Centrul mitropolitan din eparhie, înmîinîndu-le brîie, bedernițe și adeverirea chiriarhală. În numele preoților care au primit asemenea distincții, P.C. Pr. Ilie Brătan a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian pentru prețuirea arătată activității desfășurate de preoțimea din eparhia Olteniei, atît pe tărîm pastoral cît și în marea și nobila acțiune de apărare a păcii în lume.

S-a oficiat apoi un Te-Deum, înălțîndu-se rugăciuni de mulțumire către Dumnezeu, pentru darurile Sale revărsate asupra înaltului arhipăstor al Mitropoliei Olteniei.

Au rostit cuvinte de omagiere a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, și Prea Cuviosul Arhim. Laurențiu Busuioc, vicarul Mitropoliei Olteniei.

A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian, care a subliniat condițiile noi, de reală libertate religioasă, în care își desfășoară activitatea Biserica Ortodoxă Romînă în noul nostru stat democrat popular.

«Biserica noastră Ortodoxă — a spus, printre altele, Înalt Prea Sfinția Sa — grijește astăzi pe îndelete de comoara ei dogmatică și canonică, chivernisește nestingherită dumnezeiescul depozit al Tainelor și al slujirilor sale, călăuzește cu iconomia de sus clerul și credincioșii pe care îi are în seamă. Acolo unde se simte nevoie de sprijinul său și, cu osebire, pe marele front al luptei pentru pace, slujitorii și închinătorii Bisericii, precum și ocîrmuirea ei ierarhică nu pregetă să ajute cu milenara sa experiență, cu duhovniceasca ei investiție, cu acea apostolică și neostoită rîvnă pusă pururea în slujba cauzelor mari și generoase. Țintind către o desăvîrșită înnobilare sufletească și către o finalitate mîntuitoare, Biserica noastră simte că din corvanaua socială, din crezul și săvîrșirile vieții celei noi — așezată în patria noastră de vrerea poporului și cîrmuită de puterea lui —, se revarsă peste ogorul propriu untul de lemn al împrăștiării, al dreptății, al muncii dezinteresate, al propășirii și al binelui obștesc. Iar peste lume și peste cuprinsul ei, din aceeași corvană și din același duh, se împrăstie mireasma înțelegerii între neamuri, chemarea întrecerilor pașnice, avîntul spre dezlegarea tainelor naturii și spre cunoașterea lumilor din afară de noi și de pămînteasca noastră casă».

Arătînd, în continuare, că întreaga sa slujire, ca preot și ierarh al Bisericii lui Hristos s-a desfășurat și se desfășoară sub semnul unei asemenea înțelegeri a misiunii Bisericii creștine în lumea contemporană, — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian a adus adîncă și smerită mulțumire lui Dumnezeu, prin al Cărui har și din a Cărui milostivire s-au putut împlini toate faptele pe care Înalt Prea Sfinția Sa le-a săvîrșit spre slava Sfintei Biserici creștine și spre slujirea păcii pe pămînt.

În încheierea cuvîntării sale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian a mulțumit înalților ierarhi, clericilor și credincioșilor, care au sporit prin prezența, prin slujirea sau prin cuvîntul lor, semnificația acestei aniversări.

Solemnitatea s-a încheiat cu săvîrșirea îndătiantului polihroniu pentru conducătorii Republicii Populare Romîne, pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian, pentru Sfințiții Episcopi și pentru binecredincioșii creștini.

În aceeași zi, la orele 18, a avut loc la reședința mitropolitană o recepție oficială, în cadrul căreia reprezentanții ai ierarhiei, clerului și credincioșilor, precum și reprezentantul Departamentului Cultelor au felicitat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, cu prilejul împlinirii a 60 de ani.

Astfel, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, vicar patriarhal, a dat citire telegramei trimise înaltului sărbătorit de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Dl. Mircea Neicov, director în Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, a transmis — în numele Departamentului Cultelor și al domnului secretar general prof. D. Dogaru —, calde felicitări și urări de sănătate.

P.C. Pr. Constantin Nonea, vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, a dat citire scrisorii de felicitare trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Prea Sfințiții Episcopi Valerian al Oradiei, Nicolae al Aradului și Iosif al Rîmnicului și Argeșului au rostit cuvinte de frățescă dragoste în Hristos și au omagiat persoana înaltului ierarh al Olteniei, iar Prea Cucernicii Preoți Ioan Stoian, protoiereul Craiovei, și Ioan Ionescu, directorul Seminarului Teologic din Mofleni, au adus Înalt Prea Sfințitului Firmilian prinosul de adîncă prețuire și profund devotament al preoțimii craiovene, al corpului didactic și al elevilor școlii bisericești din eparhie.

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns înaltul sărbătorit, care a mulțumit pentru sentimentele de dragoste și prețuire ce i-au fost exprimate, și a mărturisit că își va închina și în viitor toate puterile sale slujirii Bisericii lui Hristos și sprijinirii acțiunii nobile ce se desfășoară în întreaga lume pentru intronarea păcii pe pămînt și buneii înțelegeri între oameni. «Ne angajăm — a spus Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian — atît cît va vrea Dumnezeu să ne păstreze sănătatea în bună stare, mintea trează și dragostea neîmpuținată, la această luptă, alături de frații noștri preoți și de fiii noștri sufletești. Ne angajăm să nu dăm sufletului nostru odihnă, cugetului liniște și limbii noastre tăcere, pînă ce această cauză mare nu va birui în lume».

A urmat o agapă frățescă, în cursul căreia Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian a toastat pentru conducătorii Republicii Populare Romîne, sub a căror înțeleaptă călăuzire poporul nostru merge spre un viitor din ce în ce mai luminos. De asemenea, I.P.S. Sa a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, oblăduitorul Bisericii Ortodoxe Romîne, și pentru dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne.

Numeroși participanți au toastat pentru înaltul sărbătorit. Agapa s-a desfășurat într-o atmosferă de dragoste sinceră și de prețuire față de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian.

*

Redacția revistei «Biserica Ortodoxă Romînă», al cărei distins colaborator a fost și este Înalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, se alătură tuturor celor care au exprimat înaltului ierarh calde felicitări și urări de viață lungă, sănătate și puteri de muncă mereu sporite, cu prilejul împlinirii a 60 de ani.

REDACTIA

VIATA BISERICEASCA

HIROTONIA IN ARHIEREU, INVESTITURA SI INSCAUNAREA PREA SFINTITULUI EPISCOP NICOLAE AL ARADULUI

În urma votului Colegiului electoral bisericesc din 15 decembrie 1960 și a aprobării sale de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în scaunul vacant al eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiu-lui a fost ales P.C. Diacon profesor dr. Nicolae Corneanu. În zilele ce au urmat acestei alegeri, s-a săvârșit la Mănăstirea Cernica — prin pur-tarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian — tunderea în mo-nahism a noului ales și înălțarea sa la rangul de arhimandrit.

La 15 ianuarie 1961, în biserica Sfântul Spiridon-Nou din București a avut loc hirotonia în arhieriu a Prea Cuviosului Arhimandrit dr. Ni-colae Corneanu. Hirotonia a fost săvârșită, potrivit rînduielilor îndătinate în Biserica Ortodoxă, în cadrul Sfintei Liturghii, de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgoviș-teanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali.

Au fost de față la solemnitate: dl. Dionisie Ionescu, șeful ceremo-nialului de stat, dl. Ion N. Bărbulescu, director general al Departamentului Cultelor, însoțit de dl. director I. Onțanu și dl. inspector Păun Rădulescu, Prea Cucernicii: Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Zaharia Mîntulescu, Pr. Iuliu Man, Pr. Vasile Aștilean, inspectori generali patriarhali, Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, Pr. prof. N. Buzescu, directorul Seminarului Teologic din București, profesori, studenți și elevi de la cele două instituții de învățămînt din Capitală ale Bisericii Ortodoxe Române, preoți și credincioși.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, Prea Sfințitul Arhiepiscop dr. Nicolae Corneanu a rostit următoarea cuvântare:

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Director General al Departamentului Cultelor,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Dreptmăritori creștini,*

Dintru începuturile ei și pînă se sfîrșește, viața noastră este un șir întreg de miracole de care nu ne dăm seama doar pentru că ne-au devenit foarte obișnuite. Ne naștem într-un chip cu totul neînțeles, fără s-o vrem noi, fără să știm ce vom deveni, fără să prevedem ce ne va aștepta. Apoi creștem, ajungem nesfîrșit de complecși, rămînem exemplare unice fără a ne putea asemăna cu altcineva, creăm alte ființe sau dăm naștere unor opere de care noi înșine ne minunăm, străbatem lumea toată și trecem dincolo de ea... În fine apunem și murim, fără să pricepem tocmai bine ce e însăși moartea. Omul a fost numit «ființă necunoscută», dar poate mai bine s-ar fi zis că e un «miracol».

Dacă acest lucru se potrivește omului obișnuit, apoi cu atît mai mult omului creștin. Este de-a dreptul uluitoare existența credinciosului care trăiește în permanentă comuniune cu Dumnezeu, care Îl știe mereu pe Hristos lucrînd într-însul, care în tot ce gîndește, simte sau face îl are alături de sine pe Domnul, care este tot atît de familiar cu cerul precum este cu pămîntul...

Există în viața creștină, vreau să spun, lucruri de-o amețitoare înălțime duhovnicească, care se petrec cu noi și sub ochii noștri, și care doar pentru că ne sînt prea obișnuite nu ne mai ating sensibilitatea în măsura în care s-ar cuveni. Iată și azi s-a săvîrșit ceva ce de peste 19 veacuri se săvîrșește mereu: invocîndu-se harul Sfîntului Duh, s-a încredințat încă o dată, pe temeiul imputernicirii date de Mîntuitorul Hristos însuși, dreptul și putința de a Îl se continua dumnezeiasca Sa operă. Am fost obiectul și ați fost martorii unei mari Taine, Taina hirotoniei într-un episcop. Nu sîntem nici unul din cei ce ne aflăm aici străini de aceea ce s-a petrecut cu acest prilej: Prea Sfințiții Arhiepiscopi au înălțat în treaptă pe încă un frate mai mic al lor; Dumneavoastră ați contribuit de asemenea, într-un fel, răspunzînd prin glasul corului, la cuvintele: «vrednic este». Care e însă mai îndeaproape semnificația celor ce s-au săvîrșit cu noi și sub ochii noștri?

Dreptmăritori creștini,

Înainte de a se despărți trupest de oameni, Mîntuitorul Hristos i-a asigurat că nu-i va părăsi, ci le va trimite pe Mîngîietorul, Duhul Adevărului, care nu va da nimic din ale Sale, ci va lua din ale Domnului și va împărtăși credincioșilor (Ioan XIV, 16; XV, 26; XVI, 7-14). Așadar, plecînd dintre noi, Hristos Domnul continuă să fie cu noi prin Duhul, — Duh care ni se împărtășește prin Sfintele Taine. Iar «iconomii» acestor

Taine dumnezeiești sînt preoții (I Petru IV, 10). Preoții au, prin urmare, marele rol de a împărtăși harul pe care ei l-au primit de Sus și de a-L face simțit pe Mîntuitorul, ca astfel orice adevărat credincios să poată spune și el ca oarecînd Maria Magdalena: «Am văzut pe Domnul» (Ioan XX, 18).

Dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, citind Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pentru deschiderea Colegiului Electoral Bisericesc.

Episcopul, în calitate de preot, și anume preot în sensul cel mai înalt al cuvîntului, este acela peste care coboară harul divin, ca la rîndul lui să-l comunice mai departe, «lumină din lumină». Prin Sfinții Apostoli și apoi prin urmașii lor, care sînt episcopii. Mîngîietorul lucrează de-a pururea în viața credincioșilor, ținînd mereu vie conștiința prezenței lui Hristos în mijlocul lor.

Invocat prin cerei stăruitoare, Duhul ne-a vizitat și astăzi și, coborînd asupra-mi, m-a înveșmîntat cu puterea de a împărtăși tuturor celor

ce au trebuință de el, harul care să umple viața și să aruncească mîntuirea.

Să ne pătrundem deci de însemnătatea celor ce s-au consumat în prezența noastră și să urmărim pildei date de însuși Domnul care, «ca să sfințească poporul cu Singele Său, a pățimit afară din poartă. Să ieșim și noi afară din tabără» (Evrei XIII, 12-13), adică să părăsim acel fel de a înțelege lucrurile căruia îi scapă tocmai ceea ce e mai important, și să reținem din cele la care am fost martori aceea ce ne ajută să ne sfințim pe noi și pe alții.

I.P.S. Vasile, Mitropolitul Banatului, rostindu-și cuvîntarea de deschidere a Colegiului Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Episcop al Aradului.

Dreptmăritori creștini,

Ca mare preot, episcopul îndeplinește sublimul rol de mijlocitor între cer și pămînt. El e puntea care leagă cele de sus cu cele de jos, e acea minunată scară pe care a văzut-o oarecînd Iacob, pe care coboară darurile cerești, și pe care urcăm spre Dumnezeu, noi pămîntenii.

Menit a fi de folos credincioșilor, episcopul tinde să împace cu Dumnezeu pe cei ce îi păstorește, creîndu-le o deosebită familiaritate cu El și, în același timp, să-i împace pe ei între ei, făcîndu-i să trăiască în desăvîrșită frățietate (Marcu IX, 50; Ioan XIV, 27; Romani V, 11 etc.). Pe de o parte, misiunea sa e orientată spre cer, iar pe de altă parte spre pămînt. El vrea să dobîndească pe seama fiilor săi duhovnicești mîntuirea veșnică, silindu-se să le-o asigure încă de aici de pe pămînt, potrivit ade-

vărului că doar cei ce fac binele în viața de aici, vor primi răsplata în cea de dincolo.

A realiza acest lucru nu e ușor. El cere de la arhiereu o dăruire completă și un suflet arzând neînterupt de iubire. Când Domnul a voit să-i încredințeze lui Petru, și prin el tuturor Sfinților Apostoli și urmașilor lor păstoria turmei celei cuvântătoare, de trei ori l-a întrebat: «Mă iu-

Prea Fericitul Patriarh Justinian depune în urnă votul pentru alegerea noului Episcop al Aradului.

bești tu mai mult decât aceștia?». Deabia după ce tot de trei ori Petru a răspuns afirmativ, i-a zis: «Atunci paște oile Mele» (Ioan XXI, 15-17).

Ceea ce dă conținut și sens demnității episcopale este harul dumnezeiesc, pe care arhiereul îl chivernisește, și credincioșii cărora li-l împărtășește. Ca să-l poată bine chivernisi, trebuie să-l întrețină mereu aprins într-însul (II Tim. I, 6 și I Tim. IV, 14), ducând o viață de mare curăție

și de înaltă duhovnicie. Același har trebuie apoi să-l împărtășească păstorilor săi, tuturor, și celor mai buni și celor mai puțin buni, «ca pe toți să-i tragă la mîntuire» (I Cor. IX, 22).

Dreptmăritori creștini,

Arhieria este sfîntă și sfînt trebuie să fie și cel ce o poartă. În atîtea rînduri însă omenescul covîrșește sfînțenia. Ci noi să nu ne poclinim văzînd aceasta. Să băgăm de seamă însă că vremea pe care o trăim este plină de măreție și că ei i se cuvin slujitori devotați, întru totul curați și însuflețiți de cele mai nobile gînduri și simțăminte.

Inalt Prea Sfîntitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, votînd.

Pe lîngă harul care îi sfînțește și îi întărește spre tot lucrul bun, preoții, și în mod deosebit episcopii, au trebuință și de sprijinul credincioșilor din rîndul cărora au ieșit și peste care au fost puși.

Eu, cel peste care s-a invocat astăzi harul Prea Sfîntului Duh, îl proslăvesc pe Dumnezeu, vistierul tuturor bunătăților, și-L rog să nu mă lipsească nicicînd de cercetarea Sa, dar în același timp mă îndrept și spre voi, dreptmăritorilor creștini, și prin voi spre cei pe care voi avea să-i păstoresc, cerîndu-vă să mă însoțiți cu rugile voastre, cu gîndurile voastre bune și de asemenea cu cuvîntul și cu fapta bună. Mîntuitorul însuși a fost doborît de povara Crucii urcînd drumul Golgotei, așa încît a trebuit să vină Simon Chirineanul să-L ajute! Arhieria este și ea o grea răspundere. Nu uitați acest lucru, rogu-vă pe voi în Domnul!

Avem cu toți îndatoriri mari de îndeplinit față de Dumnezeu și față de semenii, «Să ne purtăm unii altora sarcina și astfel să plinim Legea lui Hristos» (Gal. VI, 2).

Dreptmăritori creștini,

Cum spuneam, s-a împlinit azi o mare și dumnezeiască Taină, Taina hirotoniei unui episcop. Să ne pătrundem de înțelesul ei și să urcăm pe culmile sfințeniei ei. Dea Domnul ca cele ce s-au săvârșit să fie spre folosul duhovnicesc al nostru, al tuturor, cum și spre slava Sfintei noastre Biserici.

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, votind în Colegiul Electoral Bisericesc pentru alegerea noului Episcop al Aradului.

Cei prezenți au felicitat călduros pe Prea Sfințitul Arhiereu Nicolae, urîndu-i rodnică activitate în slujirea arhierească a Bisericii Ortodoxe Romîne.

*

În ziua de 19 ianuarie 1961, în sala sinodală din palatul Patriarhiei Romîne a avut loc solemnitatea învestiturii noului Episcop al Aradului, la care au luat parte: Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și Firmilian al Olteniei, Prea Sfinții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, Prea Cucernicii:

Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Zaharia Bîlbîie și Pr. Atanasie Preda, consilieri patriarhali, Pr. Zaharia Mîntulescu, Pr. Iuliu Man și Pr. Vasile Aștilean, inspectori generali patriarhali, Pr. prof. dr. P. Vintilescu, președintele Consistoriul Central Bisericesc, Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, reprezentanți ai eparhiei Aradului, protopopi din Capitală și magistranzi de la Institutul Teologic Universitar din București.

Prea Fericitul Patriarh Justinian felicită pe P.C. Pr. prof. N. Corneanu, ales de Colegiul Electoral Bisericesc, Episcop al Aradului.

La orele 12, Prea Fericitul Patriarh Justinian împreună cu dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, au intrat în sala sinodală. În timp ce corul magistranzilor intona «Imnul patriarhal», Prea Fericitul Patriarh Justinian a ocupat scaunul prezidial.

Prea Sfințitul Episcop Nicolae Corneanu, însoțit de doi arhidiaconi, a fost condus în sala sinodală de P.C. Pr. N. Cazacu, secretar patriarhal.

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pentru confirmarea alegerii și numirii P.S. dr. Nicolae Corneanu în scaunul de episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului. P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, se-

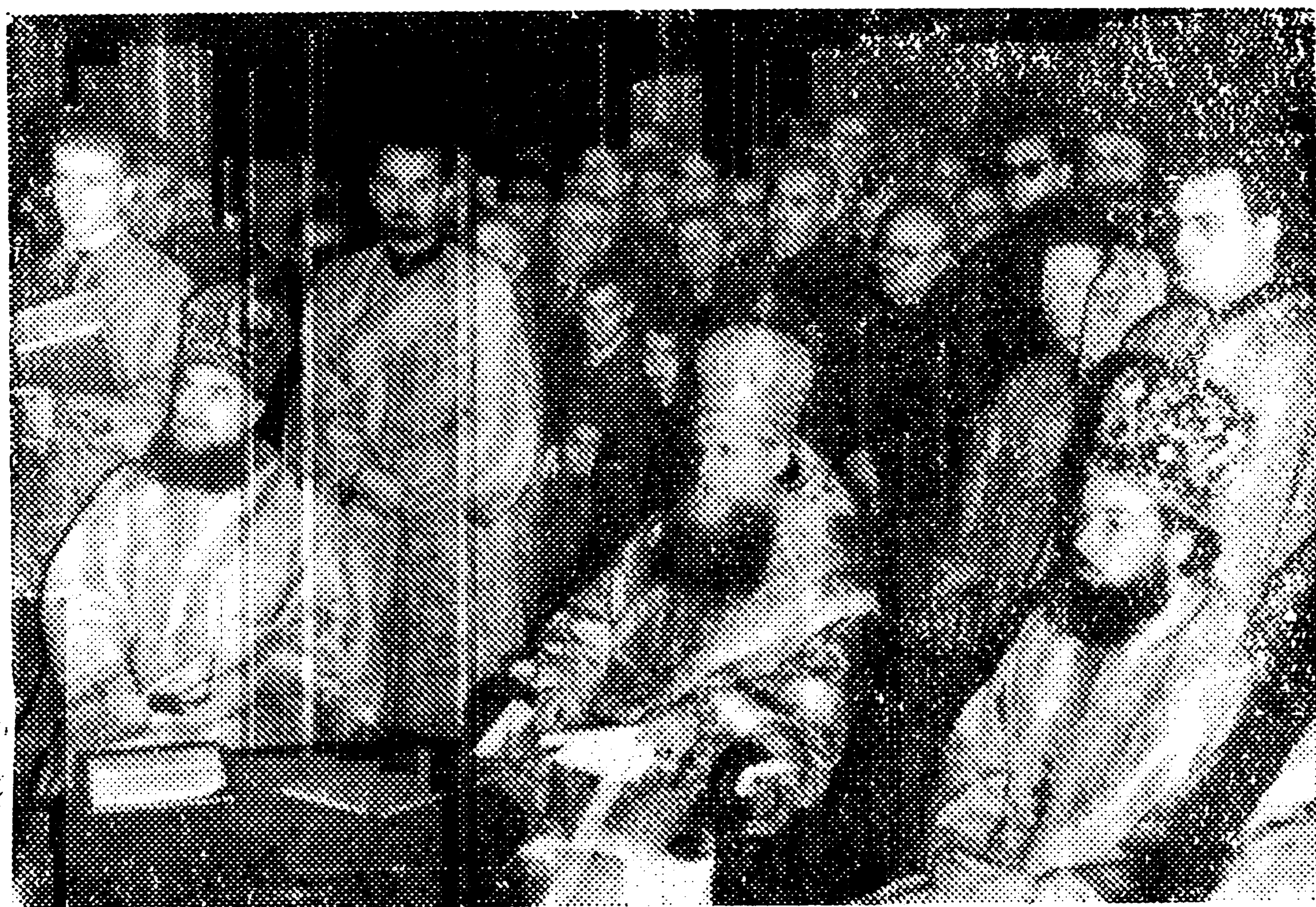
cretarul Sfîntului Sinod, a prezentat apoi Prea Fericitului Patriarh Justinian cîrja episcopală de păstorire a Episcopiei Aradului.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a înmînat această cîrjă Prea Sfințitului Episcop Nicolae, spunînd: «Primește cîrja aceasta ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție. Celor ascultători să le fie, prin tine, toiag de reazim și întărire, iar pentru cei nestatornici, să o folosești ca toiag de certare, toiag de îndreptare».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit apoi următoarea cuvîntare:

Prea Sfințite Episcop Nicolae,

Potrivit rînduielilor și legiurilor Sfintei noastre Biserici, Colegiul electoral bisericesc te-a ales la 15 decembrie 1960 să păstorești clerul

Moment din timpul slujbei hirotoniei în arhiereu a noului Episcop Nicolae al Aradului: Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Sfințiții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, ascultînd mărturisirea de credință ortodoxă a noului candidat la treapta arhieriei.

și credincioșii din cuprinsul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului. Sfîntul și îndreptătorul Sinod — împlinind cercetarea canonică îndătinată în Biserica noastră —, te-a socotit vrednic de această chemare ce ți s-a făcut, a aprobat alegerea săvîrșită de Colegiul electoral bisericesc și te-a hirotonit arhiereu, așezîndu-te în lungul șir al arhipăstorilor ortodocși, care coboară, prin necurmată succesiune, de la Sfinții Apostoli și de la însuși Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru.

Prin decretul ce s-a citit aici, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne confirmă — din partea forului suprem de stat — alegerea Prea Sfinției Tale.

Iar Noi — potrivit datinei și îndatoririlor Noastre de Întîistătător al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne — ți-am încredințat astăzi cîrja de arhipăstor, simbolul puterii de ierarh ortodox și al dreptului de a cîrmui pe calea cea bineplăcută lui Dumnezeu pe slujitorii și închinătorii altarelor drepte credințe străbune din eparhia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.

Un alt moment din timpul hirotoniei în arhiereu a noului Episcop al Aradului, dr. Nicolae Corneanu.

Vei porni de acum înainte la îndeplinirea înaltei și grelei răspunderi pe care voia lui Dumnezeu a așezat-o pe umerii Prea Sfinției Tale. Sintem încredințați că și cugetul și inima îți sînt stăpînite de conștiința clară a măreției slujirii arhieresti, pe care Sfîntul Ioan Gură de Aur a numit-o «dregătorie cerească», și în clipa aceasta îți răsună în minte cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, care spune: «Se cuvine episcopului să fie fără de prihană, ca un iconom al lui Dumnezeu..., iubitor de bine, treaz la minte, drept, cuvios, înfrînat, ținîndu-se de cuvîntul cel credin-

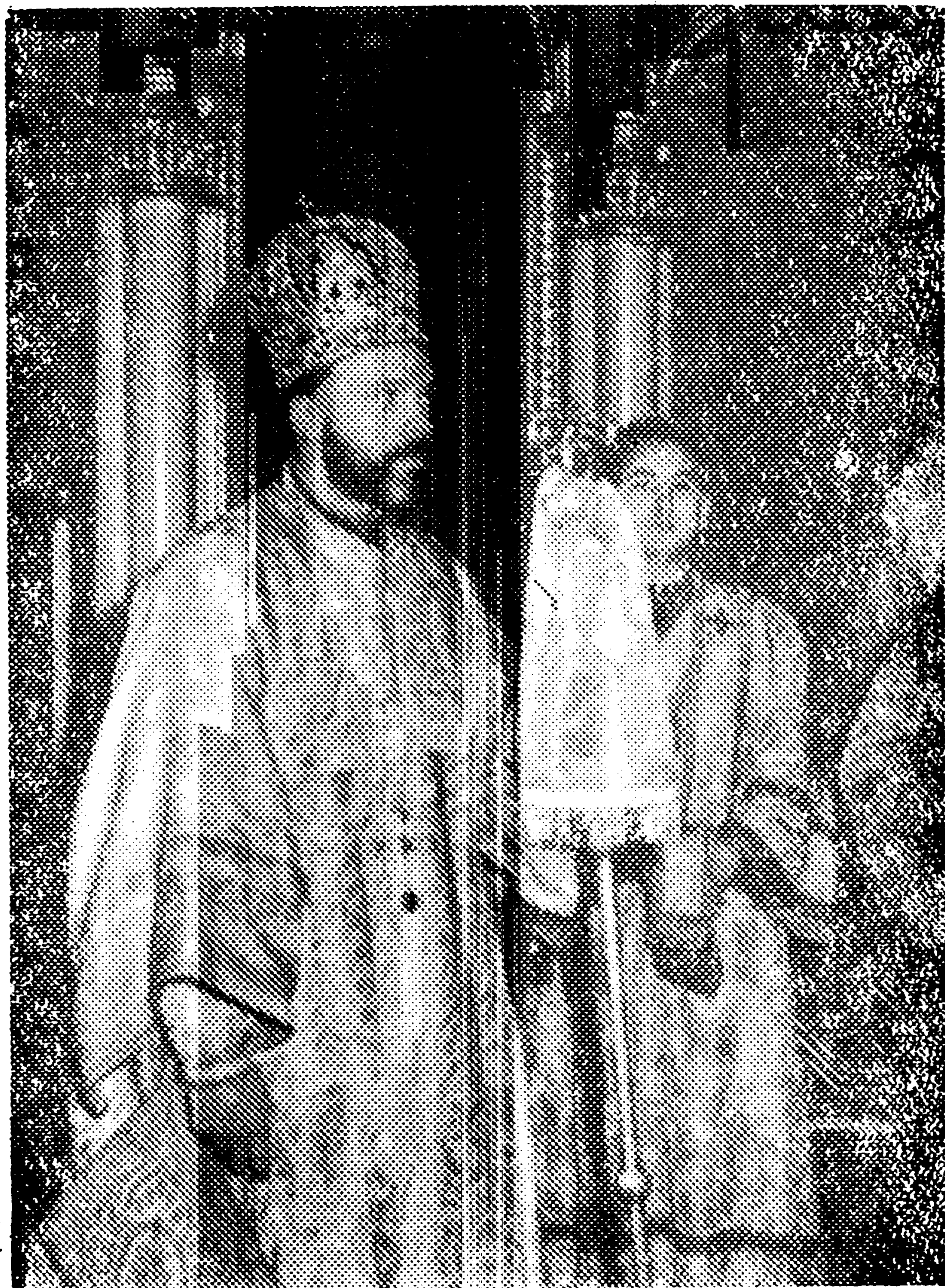
cios al învățaturii, ca destoinic să fie să îndemne la învățatura cea sănătoasă și să mustre pe cei potrivnici» (Tit I, 7-9). Pregătirea temeinică pe care Prea Sfinția Ta ai agonisit-o în anii mulți de osteneli cărturărești, ce ți-au fost încununare cu înaltul titlu de doctor în teologie, ca și munca fără de preget pe care ai depus-o ca profesor la școlile noastre bisericești, sînt o cheazășie că Sfîntul Sinod a dobîndit în Prea Sfinția Ta, un des-

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul și noul Episcop al Aradului, dr. Nicolae Corneanu, în timpul slujbei de la biserica Sf. Spiridon-Nou din Capitală.

toinic slujitor al lui Hristos, luminat cu lumina dumnezeieștii învățături a Bisericii Ortodoxe și înflăcărat de rivna de a se dovedi prin faptele sale cu adevărat «vas ales al Domnului» și stîlp de susținere a Bisericii Lui. Această cheazășie este izvor de bucurii duhovnicești pentru noi, care știm — după poruncile Sfinților Apostoli — că «Episcopul e slujitorul Cuvîntului, păzitorul învățaturii, mijlocitor între Dumnezeu și oameni», căci prin săvîrșirea Sfintelor Taine «el face pe oameni fii adoptivi ai lui

Dumnezeu» (Constituțiile Apostolice II). Prea Sfinția Ta pornești la această înaltă și înfricoșătoare slujire, la o vîrstă tînă, dar plin de o bună agoniseală a cunoștințelor teologice, pe care cu trudă le-ai adunat și, mai ales, plin de harul pe care însuși Dumnezeu ți l-a dăruit, prin Sfînta Taină a hirotoniei în arhiereu. Ca părinte duhovnicesc și ca Întîistătător al Sfîntului Sinod, Noi sîntem datori să-ți atragem luarea aminte că

Noul Episcop al Aradului, după hirotonirea sa în arhiereu, în biserica Sf. Spiridon Nou din Capitală.

toate acestea aparțin de acum înainte numai Bisericii lui Hristos și turmei ce ți s-a încredințat; datori sîntem, de asemenea; să-ți amintim cuvintele Apostolului Neamurilor, care se cuvin a fi dreptar de viață în toată slujirea arhierească a Prea Sfinției Tale; el te învață, zicînd: «pentru ca nimeni să nu defaima tinerețele tale, fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția... Păzește-te pe tine însuși și învățătura; stăruiește în ea, căci făcînd aceasta, și pe tine te vei mîntui, și pe cei ce te ascultă» (I Timotei IV, 12, 16).

«Pe cel bătrîn să nu-l înfrunți, ci să-l îndemni ca pe un părinte; pe cei mai tineri — ca pe frați. Pe femeile bătrîne îndeamnă-le ca pe niște mame, pe cele tinere ca pe surori, în toată curăția» (*I Timotei V, 1-2*).

«Iar de lumeștile și deșartele vorbiri, te ferește (*II, 16*), și de dorințele tinerețelor fugi și urmează dreptatea, credința, dragostea, pacea cu toți cei ce cheamă pe Domnul, din inimă curată.

Prea Fericitul Patriarh Justinian rostindu-si cuvîntarea cu prilejul investiturii Prea Sfîntitului dr. Nicolae Corneanu, Episcopul Aradului.

«Ține-te departe de convorbiri nesocotite și neziditoare, bine știind că dau prilej de ceartă, și unui slujitor al Domnului nu i se cade să se certe, ci să fie blînd față de toți, destoinic să dea învățătură, răbdător la necazuri, meșter să dojenească cu blîndețe pe cei ce stau împotrivă» (*II Timotei II, 22-25*).

«Pîră împotriva preotului să nu primești, fără numai din gura a doi sau trei martori. Pe cei ce păcătuiesc muștră-i de față cu toți, pentru ca și ceilalți să aibă teamă» (*I Timotei V, 19-20*).

«Silește-te să te arăți pe tine însuși lămurit înaintea lui Dumnezeu, lucrător cu fața curată, drept îndreptînd cuvîntul adevărului» (II Timotei II, 15).

Prea Sfințite Episcop Nicolae,

Mergi să păstorești o eparhie istorică, ale cărei începuturi urcă prin negura vremurilor pînă în veacul al XV-lea, adică pînă în acel veac în care poporul român a cunoscut, dincoace de munți, domnia plină de slavă a unui Mircea cel Bătrîn și Ștefan cel Mare, iar dincolo de Carpați, faptele de legendară vitejie ale unui Ioan de Huniade. În acest strălucit veac de lupte împotriva valului cîmpitorilor de popoare, cînd străbunii noștri își apărau «sărăcia, și nevoile, și neamul», — acești neștiuți străbuni, înaintea cărora ne închinăm cu smerenie și cu recunoștință, au pus temeliele scaunului episcopal în care urci acum Prea Sfinția Ta. Viața acestei Episcopii a fost zbuciumată și plină de greutate și suferințe, ca însăși istoria poporului nostru; dar în fruntea ei s-au găsit deseori ierarhi vrednici de laudă, ale căror fapte, menite să slujească deopotrivă lui Hristos-Dumnezeu și poporului pe care-l păstoreau, pot și trebuie să fie pilde însușitoare pentru Prea Sfinția Ta.

Sîntem încredințați că nu vei uita niciodată că în scaunul Episcopiei Ienopolei au păstorit — cu veacuri înaintea Prea Sfinției Tale —, ierarhi ieșiți din familia Brancovicilor, înrudiți cu marele voievod-mucenic Constantin Brîncoveanu; că unul din acești episcopi, Longhin Brancovici, a fost hirotonit de însuși patriarhul ecumenic Kiril Lucaris, că a călătorit în două rînduri la Moscova, în căutare de sprijin pentru Biserica dreptei credințe de pe meleagurile românești, și că și-a încheiat zilele în Minăstirea Comana de pe pămîntul Țării Românești; că în Inăul din eparhia Prea Sfinției Tale și-a început slujirea preoțească un nepot al acestui Longhin, care avea să ajungă apoi mitropolit al Bălgradului, și prin faptele și suferințele lui, să se învrednicească mai tîrziu a fi rînduit în cetele sfinților sub numele de Sfințul Ierarh Sava Brancovici. Prea Sfinția Ta nu vei uita niciodată aceste nume, care arată un drum de pe care nu trebuie să te abați și care simbolizează trăirea unor adevăruri legate de ființa Bisericii noastre și de însăși existența poporului nostru.

Și, mai aproape de zilele noastre, Episcopia a cărei conducere ți s-a încredințat, a avut parte de ierarhi vrednici ca Miron Romanul, Ion Mețianu, Ioan Papp, Grigorie Comșa, și de curînd adormitul întru Domnul Andrei Mager, care au păstorit cu rîvnă și care îți cer Prea Sfinției Tale să sporești zestrea duhovnicească agonisită de ei pentru Biserica Ortodoxă Romînă.

Îndatoririle ce te așteaptă în eparhia Aradului, Ienopolei și Hălmagiuului nu sînt nici puține, nici ușoare. Le vei împlini pe toate dacă, înarmat cu învățătura sfintei noastre credințe, vei avea ochii larg deschiși asupra realităților vieții, căutînd să cunoști sigur și amănunțit starea preoțimii și credincioșilor Prea Sfinției Tale. Și fiindcă de mic copil

cunoști Sfintele Scripturi, care pot să te înțelească spre mîntuire; prin credința cea în Hristos Iisus, și cum toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepciunea care duce la dreptate (II Timotei III, 15-16), propovăduiește cuvîntul ei, stăruiește cu timp și fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga răbdare și învățătură (II Timotei IV, 2).

Prea Sfîntul Episcop dr. Nicolae Corneanu, după primirea cîrjei de arhipăstorire a Eparhiei Aradului.

Credincioșilor Prea Sfîntiei Tale «adu-le aminte să se supună stărilor și dregătorilor, să asculte, să fie gata spre orice lucru bun, să nu defaime pe nimeni, să fie pașnici, să fie îngăduitori, să arate către toți oamenii deplină blîndețe (Tit III, 1-2), așa cum ne învață marele Apostol Pavel.

Viața nouă pe care poporul nostru liber și-o făurește acum, se cere a fi sprijinită cu sinceritate și cu entuziasm de toți slujitorii și închinătorii altarelor noastre; strădaniile ce se depun în lumea întreagă pentru

înlăturarea războaielor și pentru statornicirea păcii pe pământ, trebuie să găsească răsunet și în sufletele tuturor creștinilor: marile probleme ale veacului nostru — ca libertate națională, dreptarea socială, egalitatea în drepturi pentru toate rasele și popoarele — sînt deopotrivă problemele morale, la a căror rezolvare datori sîntem să aducem partea noastră de contribuție, spre a nu trăda prin nepăsarea noastră comoara valorilor etice pe care o reprezintă învățătura creștină. Cunoșcînd toate acestea, vei avea destulă vigoare tinerească pentru a te strădui cu timp și fără timp întru călăuzirea turmei credincioase pe calea împlinirii poruncilor evanghelice de iubire față de Dumnezeu și față de semenii, — căci aceasta este toată legea Noului Testament.

Și mai ai, Prea Sfințite Episcop Nicolae, o îndatorire de seamă, pe care ți-o punem la inimă, în numele Sfîntului Sinod: păzește ca lumina ochilor marele dar pe care ni l-a făcut Dumnezeu, care ne-a ajutat să refacem unitatea Bisericii strămoșești, prin revenirea la altarul dreptei credințe a fraților răzlețiți de vitregia vremurilor. Priveghează ca nimic să nu tulbure această slăvită față din viața Bisericii noastre și neincetat lucrează ca ea să fie deplină. Apleacă-ți luarea amînte și purtarea de grijă părintească și către acei credincioși care au fost amăgiți spre învățături religioase rătăcite, nu te lăsa odihnei pînă nu vei face pe toți cei credincioși să cunoască adevărul și pînă nu vei izbîndi «ca toți să fie una». Pe această cale să nu pregeți, bine știind că «Dumnezeu nu ne-a dat duhul temerii, ci al puterii, și al dragostei, și al înțelepciunii (II Timotei I, 7).

Prea Sfințite Episcop Nicolae,

Din încredințarea Sfîntului Sinod și avînd toate împuternicirile canonice și legale, mergi acum să păstorești turma dreptcredincioasă din Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului. În slujirea plină de mari răspunderi ce te așteaptă, vei avea sprijinul Sfîntului Sinod, ori de cîte ori vei crede că-ți este de trebuință. Dar sprijinul cel mai de seamă îl vei avea de la Cel Atotputernic, pe Care pururea să nu încetezi a-L ruga să-ți dea puteri ca să îplinești tot lucrul cel bun, spre slava Bisericii Ortodoxe Romîne și spre binele poporului român.

Așa să-ți ajute Dumnezeu!

Prea Sfințitul dr. Nicolae, episcopul Aradului, a rostit următoarea cuvîntare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

În urma votului exprimat de Colegiul Electoral Bisericesc, a aprobării sale de către Sfîntul Sinod și a confirmării ce a primit din partea Înaltului Prezidiu al Marii Adunări Naționale, am venit astăzi înaintea Prea Fericirii Voastre spre a mi se încredința, potrivit datinei, cîrja pastorală a scaunului episcopal al Aradului, pentru care am fost ales. Această cîrjă pe care mi-o înmînați, semn văzut al împuternicirilor arhieresti, o

primesc mulțumindu-Vă cu recunoștință pentru încrederea pe care mi-o acordați și pentru cinstea deosebită ce-mi faceți. Totodată însă, nu pot să nu mă înfior gândindu-mă la marea răspundere ce decurge din acest act.

Prin cele ce se săvîrșesc acum, se adaugă încă o verigă la neîntre-rupțul și lungul șir de ierarhi care dețin de la Sfinții Apostoli, precum aceștia de la Mîntuitorul Iisus Hristos, dreptul și puterea de a continua în lume dumnezeiasca Sa operă. Îmi pare chiar că, trecînd peste veacuri, mă găsesc în fața a însuși măritului Pavel, care zice :

«Luați aminte de voi și de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica Domnului pe care ați cîști-gat-o cu însuși Singele Șău» (Fapt. Apost. XX, 28).

Slujirea arhierească este împreunată cu deosebite îndatoriri, ea ce-rînd aceluia căruia i s-a împărtășit, desăvîrșită dăruire : dăruire lui Dumnezeu și dăruire oamenilor. Înainte de orice lui Dumnezeu, în Care și prin Care sînt toate. Dar nu mai puțin oamenilor căci, precum zice Sfînta Carte, nu este păstor bun acela care nu-și pune sufletul pentru oile sale (Ioan X, 11).

Cunosc marea răspundere ce-mi revine și, despre aceasta, mai ales, mă simt îndemnat să vorbesc acum. Ceea ce ține nemijlocit de sarcina arhipăstorului de suflete este îndatorirea de a face binele și numai binele. Acest bine țintește înspre cele înalte, spre dobîndirea mîntuirii celei veș-nice, dar nu e mai puțin adevărat că țintește și spre cele de aici de pe pămînt. În măsura în care sîntem aparținători ai cetății cerești, în ace-eași măsură sîntem și ai celei pămîntești.

Ca îndrumător al creștinilor ce-mi vor fi dați în grijă, nu voi uita că e de datoria mea să le arăt mereu calea pe care mergînd să de-vină pilduitori creștini, dar și lăudați cetățeni. Cu cîtă mîndrie zicea oarecînd Pavel Apostolul : «Eu sînt iudeu, născut în Tarsul Ciliciei...» (Fapt. Apost. XXII, 3). Avem și noi un Tars al nostru. Și noi ne-am născut pe un pămînt care ne este scump : e patria noastră iubită, Repu-blica Populară Romînă. A uita vreodată acest lucru de căpetenie, înseamnă a nesocoti voia lui Dumnezeu.

Drept aceea, împreună cu toți aceia pe care Dumnezeu ne-a hărăzit a fi o turmă și un păstor, vom fi conștienți și cinstiți cetățeni ai patriei noastre, supunîndu-ne stăpînirii (Tit III, 1), și muncind din răsputeri pen-tru asigurarea unei continue propășiri atât în cele materiale cît și în cele spirituale. Căci cum putea-vom uita vreodată acele cu neputință de răstălmăcit cuvinte : «Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănince» (II Tes. III, 10) ?

Cu vorba și mai ales cu fapta voi năzui să fiu printre cei dintîi care să dovedească cea mai loială supunere față de Întîistătătorii țării, după cum de asemenea să fiu și cel mai activ sprijinitor al tuturor străda-niilor de mai bine ale poporului.

Dar pentru că mai-binele nu se poate înfăptui decît în condiții de pașnică viațuire, îmi pun drept obiectiv de primordială importanță, susți-nera fără rezerve a cauzei păcii. Omenirea este pusă azi în situația de a

alege viața sau moartea. Sînt cu toată convingerea alături de cei ce militează pentru viață. E o atitudine întemeiată pe înseși cuvintele Domnului Hristos: «Eu am venit ca oile Mele să aibă viață și să aibă din belșug» (Ioan X, 10). Făgăduiesc ca împreună cu cei ce îmi vor fi dați spre păstorie să fim alături, cu toată vrerea și puterea noastră, de cei care ostenesc întru realizarea mărețului ideal de a exista o lume fără neînțelegeri și fără conflicte, fără armate și fără războaie, în care — după zisa Profetului — «săbiile să se prefacă în brăzdare de plug, iar lăncile în coase, în care nici un neam să nu mai ridice sabia împotriva altuia, iar pravila războiului să n-o mai deprindă» (Is. II, 4).

Prea Fericirea Voastră,

Dobîndind legiuitele imputerniciri voi purcede ca mine, cu voia lui Dumnezeu, să-mi încep păstoria de pe scaunul istoricei Episcopii a Aradului. Părăsesc o îndeletnicire ce mi-a fost dragă și căreia i-am închinat întreaga mea putere de muncă. Ca dascăl în Sfînta Teologie, am avut în grija mea cîteva zeci sau sute de tineri. De acum înainte îmi sînt dați spre îndrumare mii de credincioși de felurite vîrste și stări. Rog pe Bunul Dumnezeu să-mi ajute a le fi tuturor frate și părinte. Față de greutatea răspunderii ce mi se pune pe umeri, mărturisesc că mă simt neputincios. Nu uit însă o vorbă a aceluiași slăvit Pavel, de care am pomenit în cîteva rînduri, și care scria Corintenilor: «...tocmai cînd sînt slab, atunci sînt tare» (II Cor. XII, 10) — tare prin ajutorul și darul Mîntuitorului Hristos, care a luat asupra Sa neputințele noastre ale fiecăruia (Matei VIII, 17).

Și apoi, sînt ferm convins că mă voi împătrăși de sprijinul Prea Fericirii Voastre, al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit al Banatului, Vasile, și al celorlalți Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți membri ai Sfîntului Sinod, ca astfel datoria să mi-o pot face deplin și pînă la capăt.

Merg într-o eparhie în cuprinsul căreia sînt și credincioși de altă credință decît a noastră ortodoxă. Mă voi strădui să conviețuim în bună înțelegere, trecînd peste ceea ce ne deosebește și dîndu-ne mîna în cele ce ne apropie, nelăsînd însă să fie știrbită în vreun fel dreapta noastră credință. Îndemnul Prea Fericirii Voastre de a veghea să nu-și găsească loc în sufletul credincioșilor Bisericii noastre, ecouri ce duc la pierzanie, va fi un îndreptar permanent al activității mele. Cu osebire îmi vor sta la inimă frații cu care ne-am împreunat gîndurile și simțirile în neuitatul 21 octombrie 1948. Uniificarea Bisericii noastre strămoșești de 12 ani și mai bine, se cere prețuită ca un scump odor și continuu adîncită.

Cu aceste gînduri, precum și recunoscător Prea Fericirii Voastre, membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și domnului secretar general al Departamentului Cultelor, profesor Dumitru Dogaru, pentru tot ce au făcut ca să ne putem împărtăși de trăirea momentului festiv de astăzi, pornesc cu hotărîre și cu nădejde tare la drum.

Mă leg să păstrez neclintită credință patriei mele, Republica Populară Română, și desăvârșită ascultare față de conducerea Bisericii noastre Ortodoxe Române.

Dumnezeu să-mi ajute și să fie cu noi cu toți!

S-a săvârșit apoi un polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii Sfântului Sinod, pentru conducătorii Republicii Populare Române și pentru Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Aradului.

Dl. prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei, Prea Sfințiii Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, precum și toți cei prezenți au felicitat călduros pe noul ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, urîndu-i îndelungată și rodnică păstorie.

A urmat o agapă oficială în cinstea Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Aradului.

*

Festivitatea înscăunării a avut loc în catedrala episcopală din Arad, în ziua de 22 ianuarie 1961, în prezența Înalt Prea Sfințitilor Mitropoliți Vasile al Banatului și Firmilian al Olteniei, a d-lui Ion N. Bărbulescu, director general al Departamentului Cultelor, a Prea Sfințitilor Episcopi Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei și Teoctist, vicar patriarhal, a P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, a P.C. Prot. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, a P.C. Prot. Gh. Cotoșman, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, a P.C. Arhim. Emilian Birdaș, vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor, a PP. CC. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman și Pr. prof. dr. Sofron Vlad, rectorii Institutelor Teologice Universitare din București și Sibiu, a PP. CC. profesori I. Todoran și N. Mladin de la Institutul Teologic de la Sibiu, a consilierilor eparhiali și a numeroși preoți și credincioși.

Au fost prezenți Eminentele Lor : dl. dr. Friedrich Müller, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A. de la Sibiu, dl. Kiss Alexa, Episcopul Bisericii Unitariene din Cluj, și dl. Gheorghe Argay, Episcopul Bisericii Evanghelice S.P. de la Oradea, precum și vicarul Episcopiei Reformate din Oradea, Alexandru Buthi, vicarul Episcopiei Romano-Catolice din Banat, Cizar, reprezentantul comunităților mozaice din Ardeal și Banat, Rabinul Neumann.

De asemenea, au participat reprezentanți ai autorităților locale.

Slujba Sfintei Liturghii a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului și de Prea Sfințiii Episcopi Nicolae al Aradului și Valerian al Oradiei, înconjuțați de Prea Cucernicii Protopopi Traian Belasçu și Gh. Cotoșman, vicari mitropolitani, P.C. Pr. Cornel Oros, consilier eparhial, protopopi din eparhia Aradului, preoți și diaconi. La sfîrșitul Sfintei Liturghii a avut loc festivitatea înscăunării Prea Sfințitului Episcop Nicolae al Aradului.

Dl. Ion N. Bărbulescu, director general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pen-

tru confirmarea alegerii și numirii P.S. dr. Nicolae Corneanu în scaunul de episcop al Episcopiei Ardealului, Ienopolei și Hălmagiului.

Prea Cucernicul Prot. Gh. Cotoșman, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei, a dat citire gramatei mitropolitane pentru înscăunarea noului episcop.

A luat apoi cuvîntul Înalț Prea Sfințitul Vasile, Mitropolitul Banatului, care a spus următoarele :

*«Nu fii nebăgător de seamă față de darul care
este întru Tine prin punerea mîinilor preoției».*
(I. Timotei IV, 14).

*Înalț Prea Sfințite și Prea Sfințiți Părinți,
Domnule Director General,
Prea Sfințite Părinte Episcop,
Iubiți ascultători,*

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, dumnezeiescul întemeietor al Sfinței noastre Biserici, fiind Fiul lui Dumnezeu, deoșință cu Dumnezeu-Tatăl, cu aceeași atotștiință, atotînțelepciune și atotputernicie ca și Cerescul Părinte, dînd Sfințului Așezămînt scopul ca prin El să se ofere oamenilor putința de a se sfinți și mîntui, nu a putut lăsa realizarea acestui scop în seama neputinței omului, «dat stricăciunii și înjugat cu moartea».

Din purtarea Sa de grijă ca Sfînta noastră Biserică să-și poată ajunge scopul de a mîntui lumea, înainte de a se despărți de ei, a făgăduit Sfinților Săi Apostoli, că le va trimite pe Duhul Sfînt Mîngîietorul, «care va mărturisi despre El», și «îi va povățui pe ei la tot adevărul, căci nu va grăi de la Sine», ci «dintru» ale Fiului, ale lui Hristos Mîntuitorul «va lua și va vesti» Apostolilor.

Duhul Sfînt Mîngîietorul pogorîndu-se asupra Apostolilor în ziua Cincizecimii, El a îndrumat cuvîntul și fapta Sfinților Apostoli. El, Duhul Sfînt, activ de atunci în Biserica lui Hristos, «le dădea» lor ce să grăiască și cum să procedeze în toate împrejurările. Prin propovăduirea lor, Sfinții Apostoli au contribuit la renașterea în Hristos a celor ce au primit cu credință învățătura lor.

În antichitatea clasică, învățătorii erau numiți de către ucenicii lor : părinți, ca unii care i-au renăscut pe ei la o nouă viață, viață culturală, viața spiritului.

Mîntuitorul, și El prezintă învățarea, propovăduirea, drept cea dintîi îndatorire a misiunii apostolice. Cu cuvintele : «Mergînd învățați...», îi trimite Mîntuitorul pe Sfinții Apostoli la propovăduire, la învățarea tuturor neamurilor. Abia după ce, prin propovăduire, aceste «neamuri» devin creștine, urmează să primească ele «botezul». Deci să li se «săvîrșească cele sfînte» și să fie apoi păstoriți, lăsîndu-se învățați «să păzească toate cîte a poruncit» Domnul Apostolilor Săi.

Urmînd acestei porunci a lui Hristos Domnul, încep Sfinții Apostoli propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu, renăscînd pe această cale lumea la o nouă viață în Hristos Domnul și în Duhul Lui.

Astfel ajung Sfinții Apostoli părinți ai lumi creștine, primii Părinți ai Bisericii.

La fel cu Sfinții Apostoli fac și urmașii lor: ucenicii lor, episcopi și presbiterii instituiți de ei, fiind și aceștia, ca și Sfinții Apostoli, asistați și sprijiniți întru activitatea lor de același Duh Sfânt. Aceasta, potrivit cuvintelor Mântuitorului: «Iată Eu cu voi sînt pînă la sfîrșitul veacului» (Mat. XXVIII, 20).

În lumina acestei învățături creștine ortodoxe, aceia dintre urmașii Apostolilor, care s-au distins în Biserică prin învățătura lor, dovedindu-se, pe această cale, organe ale Duhului Sfânt, care este prezent în Biserică

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei și Prea Sfinții Episcopi Nicolae al Aradului și Valerian al Oradiei săvîrșind Sfînta Liturghie în catedrala episcopală a Aradului.

și viu lucrător pentru atingerea scopului Bisericii, se numesc Părinți ai Bisericii. Scrierilor acestor Sfinți Părinți au devenit, cu timpul, monumente ale Tradiției bisericești, tradiție singură chemată să dea o interpretare autorizată, autentică a textului Sfințelor Scripturi. În acest înțeles Sfinții Părinți devin Părinții Bisericii din toată vremea.

O notă caracteristică pentru Sfinții Părinți ai Bisericii, notă prin care ei se deosebesc de ceilalți urmași ai Apostolilor, episcopi și alți reprezentanți ai Bisericii, este aceea că ei s-au distins și printr-o activitate literară teologică, bisericească, în spiritul tradiției moștenite de la Apostoli ca și printr-o viață creștinească ireproșabilă.

E adevărat că mai sînt și alți membri ai ierarhiei bisericești din trecut, care și ei s-au distins printr-o activitate literară bisericească, unii

chiar prin una foarte bogată. Ei totuși nu intră în rîndurile Părinților Bisericii.

La această stare de lucruri s-a putut ajunge prin faptul că Duhul Sfînt, prezent mereu și viu lucrător în Biserică, nu alterează întru nimic libertatea voinței omenești. El se împlinește, dar nu se impune. De aceea a și fost posibil ca unii dintre învățătorii Bisericii să se abată de la învățătura Mintuitorului și a Sfinților Apostoli. Unii ca aceștia în loc să poată lucra la zidirea Bisericii, mai curînd puteau să-i strice, dînd naștere la rătăcirii și erezii. De aici deosebirea între Părinți și scriitori bisericești.

Iubiți ascultători,

Am crezut că e nimerit să fac, cu prilejul instalării noului Episcop în scaunul văduvit al eparhiei Aradului, această nepretențioasă dar prea lungă expunere a concepției teologice creștine ortodoxe despre Părinții Bisericii. Pentru că ce alt ideal mai măreț ar putea să însușească pe un ierarh tînăr și cu carte, conștient de misiunea sa, mai mult decît acela de a se strădui să devină cu adevărat părinte al Bisericii și al credincioșilor din eparhia sa.

Prea Sfințite Părinte Nicolae,

Părinții Bisericii, în accepția de luceferi ai Bisericii universale, reprezintă culmi, spre care noi cei de azi privim cu cucernică admirație și pioasă dorință. Puțini sînt însă în lumea de azi ierarhii care își pot permite să creadă despre sine că se apropie, măcar cît de cît, de marii clasici ai Bisericii Universale: Părinții ei. Rivna de a deveni Părinte al Bisericii și al credincioșilor din eparhia sa, părinte în sensul de a-i renaște, prin împlinirea cu prisosință a misiunii sale de ierarh, la o viață mai adînc și mai bogat creștină, este nu numai îndreptățită, ci chiar obligatorie.

Pentru Episcopul Aradului, trecutul acestei eparhii, cu tradiții de vajnică apărare a Ortodoxiei, de ridicare a culturii clerului și de mult admirate silințe de a reface unitatea vieții bisericești, răvășită de uneltiri și popagandă străină și nedorită de sufletul credincioșilor, reprezintă un puternic și strălucit suport pentru a continua, a desăvîrși și a actualiza aceste tradiții din trecut.

Adîncirea și consolidarea acestei reveniri la Ortodoxie poate spori produs marele și îmbucurătorul eveniment al regăsirii fraților și al întoarcerilor celor odată despărțiți, iarăși la vatra luminoasă a Bisericii strămoșești.

Adîncirea și consolidarea acestei reveniri la Ortodoxie poate spori mult atașarea filială a credincioșilor față de episcopul lor.

În lucrarea de ridicare culturală a clerului la nivelul și cerințele vremii noastre, ierarhii noștri sînt mult ajutați din partea înaltei noastre

stăpîniri. Prea Sfinția Ta ai declarat în fața măritului Colegiu Electoral, că te-ai format în spiritul vremii noi și al înnoirii de viață ce pulsează azi în patria noastră. Conducerea noastră bisericească, Sfîntul Sinod și noi, membrii lui, sîntem hotărîți să sprijinim toate acțiunile inițiate de înaltul guvern pentru rîdicarea și îmbunătățirea sub toate aspectele a vieții culturale și materiale a fiilor patriei noastre.

Conștienți că fără pace aceste aspirații de mai bine pentru toți nu pot fi împlinite, Sfîntul Sinod și clerul Sfintei noastre Biserici ia parte activă în acțiunea de luptă pentru pace. Te așteptăm cu frățească dragoste în rîndurile noastre și socotim că, fiind structural sufletește sub influența binefă-

Prea Sfințitul Nicolae dînd credincioșilor, în catedrala episcopală, cea dintîi binecuvîntare arhierescă, după înscăunare.

cătoare a libertății și democrației populare, vei aduce un însemnat aport în munca depusă de conducerea noastră bisericească pentru a încadra misiunea preoțimii noastre în viața de obște din patria noastră, în așa fel, ca această preoție să poată fi la înălțimea cerințelor ce i le impun vremurile noi ce le trăim.

Mai presus de toate însă :

«Ia aminte de tine și de toată turma întru care Duhul Sfînt te-a pus pe tine episcop, ca să păstorești bine Biserica lui Dumnezeu, care o a cîștigat cu Sîngele Său...» (Fapt. Apost. XX, 28).

Făcînd așa te vei dovedi următor și celeilalte povețe a Sfîntului Apostol, de a «nu fi nebăgător de seamă față de darul care este întru Tine prin punerea mîinilor preoției» (I Tim. IV, 14).

După care declar pe Prea Sfinția Ta Episcop instalat în scaunul văduvit al eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului. Și rog pe Bunul Dumnezeu să-ți ajute în a-ți îndeplini cu vrednicie misiunea la care ai fost chemat.

La sfârșitul cuvântării, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile s-a îndreptat către Prea Sfințitul Episcop Nicolae și — îmbrățișându-l — l-a condus spre jețul episcopal, unde l-a așezat ca părinte și cîrmuitor duhovnicesc al clerului și credincioșilor din eparhia Aradului. Corul catedralei a intonat imnul arhieresc, iar Prea Sfințitul Episcop Nicolae a binecuvîntat pe cei de față.

În numele Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, dl. director general Ion N. Bărbulescu a felicitat pe noul episcop rostind următoarea cuvîntare :

*Venerabili Ierarhi,
Onorată asistență,*

În numele Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, felicit Biserica Ortodoxă Română pentru alegerea și instalarea în scaunul de episcop al eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului a Prea Sfințitului Episcop dr. Nicolae Corneanu.

Alegerea cu unanimitate a Prea Sfinției Sale, de către Colegiul Electoral Bisericesc, dovedește încrederea și prețuirea de care se bucură ; dovedește grija forurilor conducătoare ale Bisericii Ortodoxe Române de a așeza în scaunul acestei vechi Episcopii un ierarh tînăr, cu putere de muncă și cu o aleasă pregătire.

Activitatea didactică și administrativă bisericească a Prea Sfințitului Episcop Nicolae Corneanu, precum și gîndurile sale, exprimate cu prilejul alegerii și investirii ca episcop al Aradului, dovedesc înțelegerea deplină a răspunderii ce o are față de sarcinile care îi revin. Prin aceasta, Prea Sfințitul Nicolae Corneanu se arată hotărît să urmeze exemplul conducerii Bisericii Ortodoxe Române de a sprijini în mod statornic năzuințele de mai bine ale poporului nostru.

Sîntem convinși că Prea Sfințitul Episcop Nicolae Corneanu va merge cu tot devotamentul pe acest drum, în munca de îndrumare a credincioșilor din Episcopia Aradului.

Onorată asistență,

Solemnitatea bisericească de astăzi are loc la scurt timp după aniversarea a 13 ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne și în preajma alegerilor de deputați în Marea Adunare Națională și în Sfaturile Populare.

Înfăptuirile economice, sociale și culturale, obținute în acești ani de poporul român, au consolidat orînduirea democrat-populară și au dus la creșterea prestigiului scumpei noastre patrii, pe plan internațional.

În Republica Populară Română, poporul român și celelalte minorități naționale muncesc împreună, cu avânt și entuziasm, pentru desăvîșirea construirii socialismului.

Asuprirea și vrajba națională de altădată au rămas ca triste amintiri ale trecutului.

În ceea ce privește libertatea de conștiință, aceasta este garantată prin Constituție tuturor cetățenilor, indiferent de rasă, naționalitate și credință religioasă.

Dl. I. N. Bărbulescu, director general al Departamentului Cultelor, rostindu-și cuvîntarea la înscăunarea Prea Sfințitului Episcop dr. Nicolae Corneanu al Aradului.

Oamenii muncii din patria noastră, mîndri de succesele obținute în anii puterii populare, își strîng tot mai mult rîndurile pentru apărarea regimului nostru și luptă cu toată hotărîrea pentru zădărnicierea oricăror încercări care ar amenința pacea și munca lor constructivă.

Pacea este astăzi bunul cel mai de preț al omenirii. În frontul larg al popoarelor care luptă pentru pace, poporul nostru își aduce o contribuție entuziastă și consecventă.

Nu ne îndoim, Prea Sfințite Episcop Corneanu, că împreună cu toți preoții și credincioșii ortodocși din eparhia Aradului, veți merge pe drumul năzuințelor de pace și viață fericită a poporului nostru.

Ca fiu al acestor meleaguri, noi sperăm că veți păstra bune legături cu celelalte culte și vă veți strădui să vă dați toată contribuția pentru înfrățirea poporului român cu celelalte minorități naționale din aceste locuri. În felul acesta veți putea aduce o contribuție prețioasă la menți-

nerea bunelor raporturi pe care Biserica Ortodoxă Română le are cu statul nostru democrat popular, la înflorirea patriei și la cauza păcii în lume.

În această sărbătorească zi, când vi s-a încredințat conducerea eparhiei ortodoxe a Aradului, Prea Sfințite Episcop, vă felicit pentru cinstea de care v-ați învrednicit și vă urez să împlătiți tinerețea și puterea de muncă cu marile răspunderi care vă stau în față și să aveți bucuria unei vieți îndelungate, plină de înfăptuirile ce se așteaptă de la Prea Sfinția Voastră».

În numele clerului și credincioșilor din Episcopia Aradului, a vorbit P.C. Pr. Viorel Mihuțiu, protopopul Aradului, care a spus următoarele :

Inalt Prea Sfințiți Părinți Mitropoliți,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Domnule Director General al Departamentului Cultelor,
Onorați reprezentanți ai autorităților locale,
Stimați oaspeți,

Clerul și credincioșii din cuprinsul de Dumnezeu păzitei eparhii a Ardealului trăiesc astăzi clipe de neuitat cu prilejul înscăunării noului lor Arhipăstor. Sufletele tuturor tresaltă de bucuria care se temeluieste pe încrederea și nădejtile ce își pun în noua conducere a acestei eparhii.

Prea Sfințite Părinte Episcop,

Ați fost chemat, ales și întărit ca episcop în scaunul de veche și glorioasă tradiție ortodoxă al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, care în cursul veacurilor a fost deținut de mărețele figuri ale unui lung șir de luminați ierarhi. Prin intronizarea de azi primiți pe tinerii umeri ai Prea Sfinției Voastre o sarcină de mare importanță și de tot atât de mare răspundere pe care urmează să o purtați privind spre minunatele și frumoasele realizări ale înaintașilor, cu aceeași înțelepciune, cu aceeași hărnicie și cu aceeași bunătate și blîndețe.

Prea Sfințite Stăpîne,

Actul intronizării de azi, atât de mult dorit și atât de mult așteptat, a răscolit sufletele credincioase a clerului și credincioșilor din această de Dumnezeu păzită eparhie, care prin smeritul meu cuvînt vă asigură că vor urma fără șovăire cuvîntul și îndrumările chiriarhale, pentru ca munca Prea Sfinției Voastre să rodească îmbelșugat în ogorul Bisericii și al Patriei.

Clerul ascultător și disciplinat al acestei eparhii, gata oricînd să stea în slujba marilor idealuri ale Bisericii și Patriei, cărora le este întru totul devotat, așteaptă să-și închine întreaga lor putere de muncă, sub înțeleapta îndrumare a Arhipăstorului lor, stînd în slujba lui Dumnezeu

și a poporului întru împlinirea îndatoririlor de înnoire a vieții, pentru slava lui Dumnezeu și spre înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Română, pe care o dorim cu toții puternică și prețuită între toate popoarele lumii.

Prea Sfințite Stăpîne,

Clerul și credincioșii acestei eparhii vom fi în jurul Prea Sfinției Voastre neostenita armată a luptătorilor pentru pace, întru împlinirea testamentară a Mîntuitorului Hristos, Impăraul Păcii. Incălziți de dra-

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului felicitînd pe
Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Aradului, cu prilejul
însăunării Prea Sfinției Sale.

gostea pentru altarul Bisericii și pentru altarul Patriei, cărora trebuie să le slujim cu credință și devotament, clerul și credincioșii din eparhia Aradului roagă azi pe Bunul și Atotputernicul Dumnezeu să vă dăruiască păstorire pașnică și îndelungată, ajutîndu-vă să ridicați viața bisericească și de obște în această de Dumnezeu păzită Eparhie la vechea ei strălucire, pentru binele Bisericii și folosul scumpei noastre Patrii.

Intru mulți ani, Prea Sfințite Stăpîne!

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns Prea Sfințitul Episcop Nicolae, care a rostit următoarea cuvîntare :

*Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,
Domnule Director General al Departamentului Cultelor,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi, membri ai Sfântului Sinod,
Cinstiți oaspeți,
Cucernici Părinți și iubiți credincioși,*

Îndeobște Biserica este numită de Srierile Sfinte «Trup al lui Hristos», și noi știm că așa și este. Dar mai știm că trupului, atunci îi merge bine când se poate bucura de toate mădularele sale. Biserica lui Hristos Domnul din acest colț de țară este de bună seamă și ea un trup, care însă și-a pierdut unul din cele mai de frunte mădulare ale ei. Moartea vrednicului de pomenire episcop Andrei, a lăsat eparhia de Dumnezeu oblăduită a Aradului fără legiuitul ei conducător. Tot Cel de Sus a voit însă ca văduvia aceasta să nu fie de lungă durată. Să-I dăm mărire și să-I aducem închinăciune pentru marea Sa purtare de grijă.

Iar dacă sorții au căzut pe mine, să continui strădaniile lungului șir de ierarhi care au păstorit din scaunul vlădicesc al Aradului, nu pot cugeta altminteri decât întocmai slăvitului Apostol Pavel, care scria oarecând: «...dintre Apostoli, eu sînt cel mai mic, ca unul care nu sînt vrednic să mă numesc Apostol... ci, prin darul lui Dumnezeu sînt ceea ce sînt» (I Cor. XV, 9-10). Într-adevăr, Pronia cerească este aceea care a întocmit lucrurile să fie astfel cum le vedem azi, Dumnezeu așezîndu-ne pe fiecare a osteni într-un loc sau într-altul. De aceea a și zis: «Nu voi m-ați ales pe mine, ci Eu v-am ales pe voi și v-am rînduit să mergeți și roadă să aduceți...» (Ioan XV, 16). Avînd această credință, în momentul în care se pune început lucrării mele duhovnicești în eparhia Aradului, îmi plec smerit genunchii în fața Atotputernicului, rugîndu-L să nu mă uite nici de acum înainte, ci să mă țină sub ocrotirea Sa, întărindu-mă spre tot lucrul bun.

Și cum cele ce le săvîrșește Dumnezeu în lume, le săvîrșește deseori prin mijlocirea oamenilor, mă simt dator să-mi îndrept cugetul și spre aceia care, mînați de Duhul care suflă unde îi este Lui voia, au grăbit împlinirea vacanței scaunului episcopal al Aradului. Recunoscător mulțumesc Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru grija arătată eparhiei din această margine de țară și pentru că și-a oprit părinteasca atenție asupra smereniei mele.

Mulțumiri sincere aduc onoratului Departament al Cultelor, care a recomandat înaltului guvern al Republicii Populare Romîne, iar acesta a propus Prezidiului Marii Adunări Naționale întărirea alegerii și numirii mele ca episcop. Ocîrmuirea iubitei noastre patrii poate fi sigură că va avea în mine un cetățean loial și un sprijintor fără rezerve al intereselor poporului.

Cuvînt deosebit de mulțumire aduc Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților membri ai Sfântului Sinod, în frunte cu președintele său, pentru că m-au primit cu dragoste în mijlocul lor, și-i asigur de neșovăitoarea mea ascultare față de forul suprem de conducere al Bisericii noastre.

tre, cum și de rîna mea neobosită spre binele Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne.

Și apoi, mulțumesc tuturor clericilor și credincioșilor care, prin glasul legiuitorilor lor imputerniciți, și-au exprimat dorința în ceea ce privește persoana care să ocupe locul rămas liber prin decesul neuitatului și prea bunului vlădică Andrei.

Iubiți credincioși,

Episcopia Aradului este una din cele mai vechi Episcopii de dincoace de munți și singura cu o continuitate neîntreruptă de sute de ani. Ea a fost păstorită de mulți ierarhi, care i-au făurit un strălucitor patrimoniu. Dintre antecesorii mei apropiați, se pot aminti: Miron Romanul, Ioan Meșianu, ale căror nume s-au înscris cu cinste în paginile istoriei noastre bisericești, iar alții și-au creat un bun nume care a străbătut și la credincioșii aparținînd altor Biserici. Mă gîndesc la adormiții în Domnul, Grigorie Comșa și Andrei Mager. Cel din urmă a reprezentat Ortodoxia noastră și peste hotare, și tot el a avut fericirea să asiste și să contribuie la întregirea Bisericii noastre străbune, înregistrînd ștergerea treptată a urmelor despărțirii săvîrșite prin silnicie acum 260 de ani în urmă.

Va fi strădania mea de zi cu zi să păstrez intactă scumpa lor moștenire, împreună cu perpetuarea memoriei lor binecuvîntate și, dacă Dumnezeu îmi va ajuta, s-o sporesc acolo unde va fi cu putință. O spun aceasta din respectul ce li-l port ca înaintași, nu pentru a formula un program. Căci, de atîtea ori programele rămîn literă moartă. Afară de aceasta, noi, oamenii Bisericii, nici n-avem trebuință de program, atîta vreme cît ne considerăm ai lui Hristos, a Cărui voie ne silim s-o împlinim. Ceea ce doresc din suflet e să pot fi următor lui Hristos, ca astfel și toți ceilalți împreună cu mine să-l urmeze Lui. «Fraților, zicea atît de frumos oarecînd Sfîntul Apostol Pavel, fiți mie următori, precum și eu sînt lui Hristos» (I Cor. XI, 1). Aceste cuvinte doresc să le rostesc și azi mai ales, așa încît să le audă orice preot sau credincios, chiar și din cel mai îndepărtat colț al eparhiei Aradului.

Vin aici cu o singură dar fierbinte dorință: aceea de a săvîrși oriunde, oricînd și oricum numai binele. Nu e ușor lucrul acesta. De atîtea ori neputințele și slăbiciunile pot face să covîrșească răul. Cu ajutorul Atotputernicului Dumnezeu și cu sprijinul împreună-ostenitorilor în ogorul Domnului, nădăjduiesc însă să izbîndească totdeauna adevărul, binele și lumina.

Îmi voi iubi păstorii și mă voi dăruia lor pînă la ultima suflare. Îi rog și pe ei să-mi facă un loc cît de mic în sufletul lor și să nu uite că trecînd prin orașul de reședință al episcopului, acesta îi așteaptă cu plăcere pe fiecare, cu ușa deschisă la orice oră, spre a-și depăna bucuriile și necazurile, gîndurile și dorințele, rugămințile și satisfacțiile...

Mi se pare că una din însușirile de căpetenie care se cere păstorului de suflete este arătată de Mintuitorul însuși în cuvintele: «Învățați de

la Mine că Eu sînt blind și smerit cu inima, și veți găsi odihnă sufletelor voastre» (Matei XI, 20). Credincioșii noștri, ca și lumea întreagă, au trebuință de iubire multă, de bună-înțelegere, de conviețuire pașnică, lăsîndu-se de o parte vrajbele izvorîte din cerbie și mîndrie, dușmăniile prilejuite de nesocotirea și desconsiderarea semenului, asupririle pornite din dorința de a năpăstui pe altul, spre satisfacerea interesului propriu...

Domnul nostru Iisus Hristos, ori de cîte ori întâlnea mulțimile și își cerceta ucenicii, îi întâmpina cu vorbele: «Pace vouă» (vezi Luca XXIV, 36; Ioan XX, 19, 26 etc...). Binecuvîntarea aceasta, pe care neîntrerupt o rostim la orice slujbă dumnezeiască, o voi duce peste tot acolo unde voi merge. Așa se istorisește că făcea și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan spre sfîrșitul vieții, cînd, împovărat de ani și ostenit trupest, îl duceau alții din loc în loc, iar el nimic altceva nu propovăduia decît învățătura cuprinsă în scurtul îndemn: «Iubiți-vă, frații mei, iubiți-vă!».

Strădanie neîntreruptă voi depune, așadar, ca toți să fim «făcători de pace» pînă cînd, după profeția lui Iezechiel, «locuitorii cetăților... vor ieși și vor aprinde foc și vor ard armele, scuturile, pavezele, arcurile și săgețile, buzduganele și lăncile... Și nu vor mai aduce lemne de la cîmp și nu vor mai tăia lemne din păduri, ci vor ard pe foc numai arme...» (Iezechiel XXXIX, 9-10).

Și mi-ar fi dorința ca în măsura în care vom avea putința, să contribuim, turmă și păstor, la înfăptuirea cît mai grabnică în toată lumea a visului omenirii înaintate de totdeauna, ca să nu se mai facă deosebiri între cei ce au pielea într-o culoare sau alta, între cei ce vorbesc graiuri felurite, să nu mai existe robi și nedreptăți, inși lipsiți de binefacerile civilizației, ci, după cuvintele unui alt mare profet, «să se rupă lanțurile nedreptății, să se dezlege legăturile jugului, să se dea drumul celor asupriți, să se sfărîme cătușele lor» (Isaia LVIII, 6).

În sfîrșit, îmi va sta mereu la inimă gîndul că, cetățeni ai Patriei noastre iubite fiind, avem îndatorirea — eu, cel dintîi, și în aceeași măsură păstorii mei — să ne supunem legilor ei, să dăm ascultare conducătorilor ce-i stau în frunte, să muncim pentru ea. Dragostea de patrie și slujirea poporului au caracterizat din totdeauna pe ierarhii Bisericii noastre. Unul din adormiții episcopi ai Aradului, Ioan Papp, avea următoarea lozincă: «Unde merge poporul, mergem și noi, vlădicii». E ceea ce nu voi uita nici eu vreodată.

Cu aceste gînduri, mulțumind încă o dată acelora care au prilejuit direct sau indirect acest praznic, cum și acelora care venind mai de departe sau mai de aproape, au ținut să participe la el, împărtășesc fiilor mei duhovnicești cea dintîi arhierească binecuvîntare, deodată cu cea mai fierbinte îmbrățișare de frate și părinte. Amin!

La sfîrșitul cuvîntării, toți cei prezenți au felicitat pe noul Episcop al Aradului, urîndu-i păstorire îndelungată și plină de roade pentru binele Bisericii și al Patriei.

A urmat o masă oficială, în timpul căreia s-au rostit toasturi.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului a toastat pentru guvernul Republicii Populare Române, pentru Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și pentru Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Aradului.

Eminența Sa dr. Fr. Müller, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A., a felicitat călduros pe noul Episcop al Aradului, mărturisind — în numele păstorilor și credincioșilor luterani din Republica Populară Română —, mulțumire și recunoștință pentru spiritul de largă înțelegere față de celelalte culte, de care au fost și sînt însuflețiți ierarhii Bisericii Ortodoxe Române și întregul popor român. Eminența Sa a elogiât pe Prea Sfințitul Episcop dr. Nicolae al Aradului, care a dovedit, prin cuvîntul cald rostit în catedrala eparhială, că este animat de același spirit profund creștinesc, de dragoste și prietenie față de cei de alte confesiuni.

Eminența Sa dr. Kiss Alexa, Episcopul Bisericii Unitariene din țara noastră, a felicitat pe noul Episcop și i-a urat ani îndelungați de arhi-păstorire, asigurîndu-l de toată prețuirea din partea credincioșilor săi.

Vicarul eparhial romano-catolic din Banat, Cizar, a salutat pe Prea Sfințitul Episcop Nicolae în numele preoților și credincioșilor romano-catolici, exprimîndu-și speranța unei rodnice colaborări între credincioșii celor două Biserici creștine, spre binele întregului nostru popor și spre fericirea patriei noastre dragi. În același spirit a vorbit și vicarul Bisericii Reformate din Oradea, Alexandru Buthi, care a subliniat activitatea pilduitoare pentru toate Bisericile creștine din lume, pe care o desfășoară Biserica Ortodoxă în slujba păcii și bunei înțelegeri dintre toate popoarele de pe pămînt.

În numele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat, a toastat P.C. Vicar Ștefan Tomici, care a salutat pe Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Aradului ca pe un vrednic continuator al bunelor tradiții ale prieteniei și ale colaborării dintre romîni și sîrbi, atît pe tărîm bisericesc cît și pe tărîmul luptei sfînte pentru apărarea păcii în lume.

Salutul comunităților mozaice din Ardeal și Banat a fost adus de Rabinul Neumann, care a urat noului Episcop păstorire lungă și rodnică.

Au mai toastat: P.C. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, care a adus și salutul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului; P.C. prof. Chifa din Deva, în numele preoțimii din eparhia Aradului; și Prea Cucernicii Preoți profesori Ioan G. Coman și Sofron Vlad, rectorii Institutelor Teologice Universitare din București și Sibiu, care au adus noului Episcop salutul și urările corpului profesoral de la cele două instituții de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române.

Tuturor le-a mulțumit Prea Sfințitul Episcop Nicolae Corneanu, care a toastat pentru conducerea statului nostru democrat popular, pentru conducerea Bisericii Ortodoxe Române, pentru Departamentul Cultelor, pentru preoțimea și credincioșii din Episcopia Aradului și penru toți cei prezenți.

PRĂZNUIREA SFINŢILOR TREI IERARHI, PATRONII INSTITUTULUI ŞI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREŞTI

Sfârşitul primei luni a fiecărui an marchează, prin sărbătorirea Sfinţilor Trei Ierarhi, un adevărat popas duhovnicesc pentru cele două şcoli de învăţământ teologic din Bucureşti. Ziua de 30 ianuarie dă prilej celor două instituţii teologice să îmbrace din nou haină de sărbătoare pentru a cinsti cu toată vrednicia şi pietatea pe cei trei «mari luminători» ai creştinătăţii primare, Sfinţii Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Teologul sau de Dumnezeu Cuvântătorul, şi Ioan Gură de Aur. Chipurile şi viaţa Sfinţilor Trei Ierarhi constituie totdeauna un model şi un imbold pentru strădaniile celor ce se pregătesc să fie nu numai adevăraţi slujitori ai lui Hristos, propovăduitori ai credinţei şi călăuzitori ai dreptcredincioşilor creştini din Biserica Ortodoxă Română, dar şi iubitori ai poporului, ai dreptăţii şi ai păcii în lume. Şi în acest an, sărbătorirea Sfinţilor Trei Ierarhi s-a făcut cu aceeaşi atmosferă de caldă însufleţire şi evlavie pentru cei ce rămân adevărate făclii ale culturii teologice şi pilde vrednice de urmat în viaţa clericilor de totdeauna.

În ajunul praznicului, spre seară, s-a oficiat la biserica Sf. Ecaterina, paraclisul celor două şcoli, slujba privegherii de către un sobor de preoţi, profesori şi studenţi, răspunsurile fiind date de studenţii şi elevii seminarişti.

În dimineaţa praznicului s-a săvârşit Sfânta Liturghie de către Prea Sfinţitul Episcop Teoctist Botoşăneanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor alcătuit din preoţi şi diaconi, profesori la cele două şcoli, personal administrativ şi studenţi ai Institutului. Răspunsurile au fost date de studenţi şi elevi, sub conducerea d-lui prof. N. Lungu.

Panegiricul pentru cinstirea Sfinţilor Trei Ierarhi a fost rostit de studentul Cristişor Manea, din anul IV, de la Institutul Teologic.

După săvârşirea Sfintei Liturghii, soborul a oficiat un parastas pentru profesorii şi studenţii decedaţi, urmat de Polihroniu.

La orele 13, în sala de festivităţi a Institutului Teologic, a urmat desfăşurarea programului cultural-artistic, închinat cinstirii celor trei ocrotitori ai Institutului şi Seminarului Teologic din Bucureşti.

Sărbătorirea Sfinților Trei Ierarhi a fost onorată prin prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Departamentul Cultelor a fost reprezentat la această festivitate prin dl. director Mircea Neicov și dl. inspector Păun Rădulescu.

De asemenea au participat la această sărbătorire înalt Prea Sfințitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, Prea Sfinții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, PP. CC. Părinți Consilieri din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, PP. CC. Părinți și domni profesori onorari ai Institutului, corpul didactic și personalul administrativ de la cele două școli teologice, studenții teologi și elevii seminariști.

Desfășurarea programului dedicat sărbătoririi Sfinților Trei Ierarhi s-a început cu următorul cuvînt de deschidere, rostit de P.C. Pr. prof. I. G. Coman, rectorul Institutului Teologic.

«Institutul și Seminarul Teologic din București fac astăzi un popas duhovnicesc prăznuindu-și hramul, adică pe ocrotitorii lor, Sfinții Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur. E o zi de bucurie pentru școlile noastre, care, lucrînd împreună pentru același ideal: formarea de preoți după chipul Sfinților Apostoli și ai Sfinților Părinți, își întorc cu recunoștință gîndul către ocrotitorii lor spirituali, spre a-și reîmprospăta puterile și a duce mai departe sarcina încredințată.

Cu acest prilej salutăm, cu bucurie și recunoștință prezența în mijlocul nostru a ocîrmuitorilor noștri bisericești, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Există în tradiția umană datina, venind din străfunduri de vremi, de a comemora prin cinstire aleasă pe unii dintre semenii noștri care s-au impus prin fapte de valoare, viață frumoasă sau știință deosebită, aducătoare de mult folos pentru obște. Sînt fiii aleși ai umanității în toate aceste sensuri și încă în multe altele. Cinstirea lor e o datorie sfîntă, pentru că ei ne-au transmis comorile neprețuite ale vieții și ale minții lor.

Biserica își are fiii ei aleși în sfinți, a căror viață și învățătură stau la temelia așezămintelor ei. Sfinții Trei Ierarhi merită din plin cinstirea noastră, pentru că au transmis Bisericii, școlilor și credincioșilor ei comori neprețuite de frumuseți duhovnicești, prin viața, faptele și gîndirea lor. Sfinții Vasile cel Mare și Grigore Teologul sînt creatorii genului literar-duhovnicesc al filocaliei, nu numai prin extrase din operele lui Origen, ci și prin numeroase din propriile lor lucrări. Și cine dintre noi nu dorește cu ardoare să guste din frumusețile nemuritoare ale spiritului lor! Școlile noastre caută cu rîvnă aceste frumuseți, spre a le sădi în sufletul ucenicilor. Iată de ce pomenirea lor de astăzi e o datorie a dragostei noastre față de ei, ca față de izvoare ale binelui și ale frumosului.

Sfinții Trei Ierarhi ocrotesc școlile noastre nu numai prin rugăciunile lor către Dumnezeu, ci și prin forța intrinsecă a unor elemente cu valoare permanentă din viața și teologia lor. Mitropoliți și patriarhi, ei au conceput și au tărit o preoție de excepțional nivel, care s-a impus ca model generațiilor următoare creștine. Ei au meritul de a fi ridicat ideea de om și chiar de a se fi ostenit să arate pe omul însuși la zenitul existenței, acordându-i respectul și prețuirea cuvenită, făcând adesea din sclavi preoți și episcopi —, militând cu ardoare pentru o viață de obște și pentru cel mai minunat dintre lucruri, pacea, pe care ei o califică drept «fruntea tuturor bunurilor». Puțini sînt scriitorii de la care studenții noștri pot să învețe disciplina, dragostea și supunerea față de autoritățile și legile statului ca de la Sfinții Trei Ierarhi.

Institutul și Seminarul se bucură că, sub ocrotirea Sfinților Trei Ierarhi, absolvenții și mai în vîrstă și mai tineri fac, în general, cinste Bisericii și Patriei, slujindu-le cu pricepere și abnegație și dîndu-și osteneala de a promova binele obștesc.

Din cei 13 membri actuali ai Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, opt, în frunte cu Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian, și-au făcut studiile teologice superioare la școala noastră. Cel mai tînăr dintre ierarhii Bisericii noastre, P.S. Episcop Nicolae Corneanu, care a fost instalat acum o săptămînă ca Episcop al Aradului, e licențiatul și doctorul în teologie al școlii noastre. Mulțumim cu fiiască recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ctitorul, îndrumătorul și purtătorul de grijă al Institutului și Seminarului, pentru atenția și dragostea părintească pe care ni le arată fără răgaz.

Mulțumim profund domnului secretar general al Departamentului Cultelor, profesorul Dumitru Dogaru, și colaboratorilor domniei sale, pentru sprijinul pe care ni-l acordă în permanență.

Mulțumim tuturor colaboratorilor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian : II. PP. SS. Mitropoliți și Episcopi, Prea Cucernicilor Părinți Vicari și Prea Cucernicilor Părinți Consilieri pentru sollicitudinea pe care o arată Institutului și Seminarului.

Mulțumim, de asemenea, cinstiților oaspeți care ne-au onorat cu prezența lor.

Urăm membrilor corpului didactic al Institutului și Seminarului, studenților și elevilor școlilor noastre, ca prin munca și viața lor să corespundă chemării pe care o au în Biserică și Patrie și ca Sfinții Trei Ierarhi să le stea într-ajutor spre tot binele.

Deschizînd această festivitate, urez școlilor noastre și tuturor celor de față : «La mulți ani!».

După cuvîntul festiv de deschidere, corul studenților și elevilor seminariști, sub conducerea d-lui prof. Drăgușin Constantin, de la Seminarul Teologic, a executat «Cîntarea a IV-a din Polieleul Sfinților Trei Ierarhi», armonizată și prelucrată pentru cor bărbătesc de dl. prof. Nicolae Lungu.

Din partea Institutului Teologic, P.C. Diac. prof. Emilian Vasilescu a vorbit despre «Sfinții Trei Ierarhi și cultura vremii lor», iar din partea Seminarului Teologic, P.C. prof. Nicolae Ciudin, despre «Lupta Sfinților Trei Ierarhi împotriva sclaviei».

În continuare, corul studenților și elevilor, sub conducerea d-lui prof. Nicolae Lungu, a executat «Rugăciune», de prof. C. Drăgușin, și următoarele bucăți muzicale din repertoriul clasic: «Clopote de seară», cu solo de studentul Axinia Vasile, din anul III, și «Nelegiuitul pocăit», cu solo de studentul Tudose Gheorghe, din același an de studii.

Sub conducerea d-lui prof. C. Drăgușin, de la Seminarul Teologic, același cor a executat bucățile muzicale: «Oda bucuriei», fragment din Simfonia a IX-a de L. Beethoven, și «Republică, măreață vatră», de I. D. Chirescu.

Programul cultural-artistic al festivității s-a încheiat cu «Cîntecul păcii» de D. Șostacovici, executat de același cor sub conducerea d-lui prof. N. Lungu.

La orele 14,30, după terminarea programului cultural-artistic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian însoțit de I.P.S. Mitropolit Firmilian, delegația Departamentului Cultelor și ceilalți invitați din conducerea și administrația centrală și eparhială, împreună cu corpul didactic, personalul administrativ, studenții și elevii, au participat la tradiționala agapă.

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN A PRIMIT PE DL. PIERRE PAUL BOUFFANAIS, MINISTRUL FRANȚEI LA BUCUREȘTI

În ziua de 16 martie 1961, orele 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita domnului PIERRE PAUL BOUFFANAIS, ministrul Franței la București. Au fost de față, cu acest prilej, și o parte din colaboratorii Prea Fericirii Sale: P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Aju-tore a salariaților Bisericii Ortodoxe Romîne, și P.C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a manifestat bucuria că poate să cunoască pe reprezentantul unei țări cu care ne înrudim, avînd aceeași origine și care — de-a lungul istoriei — a fost prietenă țării noastre în multe din momentele ei grele. Totodată Prea Fericirea Sa și-a exprimat nădejdea că dl. ministru va constitui o verigă puternică pentru continua dezvoltare a prieteniei între R.P. Romîna și Franța, pentru ca împreună cu toate țările iubitoare de pace să poată fi promovate năzu-ința și acțiunea de înfrățire, armonie și bună înțelegere între toate po-poarele și între toți oamenii.

La rîndul său, dl. ministru Pierre Paul Bouffanais a mulțumit căldu-ros Prea Fericirii Sale pentru înalta cinste ce i s-a făcut de a fi primit de Prea Fericirea Sa, și a declarat că în timpul cît va sta în țara noas-tră, dorește să cunoască mai deaproape monumentele de seamă ale Bise-ricii Ortodoxe Romîne, despre a căror arhitectură și frumusețe artistică a luat cunoștință pînă acum numai din scris. Domnia sa a precizat că a vizitat multe biserici și mînăstiri în Grecia și Bulgaria, dar în țara noastră n-a vizitat pînă în prezent decît Mînăstirea Curtea de Argeș și alte cîteva biserici, în care a văzut o frecvență mare de credincioși.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat că, într-adevăr, țara noastră este bogată în monumente istorice-religioase, mulțimea mînăs-tirilor și bisericilor ortodoxe dovedind dragostea pe care credincioșii au avut-o și o au astăzi față de credința dreptslăvitoare a Mîntuitorului.

Poporul romîn a primit creștinismul de la Sfinții Apostoli și l-a păstrat cu scumpătate în toată puritatea lui doctrinară și cultică. Cu toate încercările făcute de alte confesiuni de a face prozeliți în rîndul credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne, Ortodoxia a constituit pentru

strămoșii noștri și a rămas pînă în vremea noastră credința nestrămutată a mării majorități a poporului nostru.

În privința participării la slujbele care se fac în biserici, a credincioșilor din țara noastră, Prea Fericirea Sa a declarat că această frecvență se datorește pe de o parte activității pe care o desfășoară clerul Bisericii Ortodoxe Române, care are o pregătire temeinică și care este în mod permanent îndrumat de Sfîntul Sinod, iar pe de altă parte ea constituie o dovadă că libertatea de conștiință și libertatea religioasă înscrise în Constituția statului nostru democrat popular sînt o realitate.

Intrucît dl. Pierre Bouffanais s-a interesat și de felul cum este organizată Biserica Ortodoxă Romînă, Prea Fericirea Sa a făcut o prezentare amplă asupra legislației noastre bisericești, asupra împărțirii administrative a Bisericii noastre în cele 12 eparhii, asupra rolului pe care-l au Sfîntul Sinod și Adunarea Națională Bisericească, în conducerea treburilor duhovnicești și gospodărești, asupra jurisdicției Bisericii Ortodoxe Romîne, asupra școlilor teologice (cele șase Seminarii Teologice și cele două Institute Teologice de grad universitar), asupra pregătirii și activității clerului, asupra organizării și funcționării parohiilor etc.

De asemenea, pentru ca dl. Pierre Paul Bouffanais să cunoască în ce raporturi se găsește Biserica Ortodoxă Romînă cu celelalte culte din Republica Populară Romînă, Prea Fericirea Sa l-a informat pe distinsul oaspete că în statul nostru democrat popular s-a ajuns la o situație de respect reciproc atît între reprezentanții diferitelor culte cît și între credincioși. În anumite probleme și în special în problema apărării păcii în lume s-a stabilit o colaborare perfectă, slujitorii și credincioșii tuturor cultelor ajungînd la convingerea că nu poate fi o religie adevărată aceea care nu sprijină pacea și adepții diferitelor culte nu pot fi închinători vrednici de Dumnezeu pe care-L adoră, dacă nu lucrează pentru buna înțelegere, pentru libertate și pentru înfrățirea oamenilor și popoarelor.

În privința legăturilor externe ale Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat că, potrivit unei tradiții străvechi, în Ortodoxie între diferitele Biserici naționale s-au statornicit raporturi de adevărate surori, care lucrează fiecare, după măsura puterii sale, la păstrarea unității de credință, la comuniunea în același har sfințitor, participînd reciproc atît la momentele de bucurie cît și la cele de tristețe, prin care trece fiecare din ele.

Prea Fericirea Sa a amintit că în anul 1948, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la autocefalia Bisericii Ortodoxe Ruse, și în 1958, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la reînființarea patriarhatului aceleiași Biserici, s-au întîlnit la Moscova reprezentanții aproape ai tuturor Bisericilor Ortodoxe, iar la împlinirea a 70 de ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Romîne și cu prilejul canonizării unor sfinți romîni, în 1955, au venit la București delegați ai majorității Bisericilor Ortodoxe inclusiv o delegație care reprezenta pe Patriarhul ecumenic. De asemenea, în 1953, cînd a avut loc intronizarea Patriarhului Chiril al Bulgariei, o delegație a Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a luat parte la acest moment important al Bisericii

Ortodoxe Bulgare. Apoi, o altă delegație, tot în frunte cu Prea Fericirea Sa, a vizitat Biserica Ortodoxă Sirbă.

Pe lângă delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori, Biserica Ortodoxă Română a primit și vizita unor căpetenii sau delegații ale Bisericilor eterodoxe. «Credința noastră ortodoxă nu ne-a împiedicat să facem acest lucru, fiindcă noi ne rugăm neîncetat pentru unirea tuturor Bisericilor lui Hristos», — a spus Prea Fericirea Sa.

Dl. ministru Pierre Paul Bouffanais a solicitat părerea Prea Fericitului Patriarh Justinian în legătură cu acțiunea de unire a Bisericilor pe care o inițiază Papa Ioan XXIII.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a declarat că nu este, desigur, problemă mai importantă pentru întreaga creștinătate, decât refacearea unității sfîșiate mai întîi în anul 1054 și continuată după aceea prin reformele lui Luther, Zwingli, Calvin și multe altele care s-au săvîrșit mai aproape de vremurile noastre. «Noi nu cunoaștem de aproape — a spus Prea Fericirea Sa — felul în care crede Papa Ioan XXIII că s-ar putea realiza această unire a Bisericilor, dar trebuie să recunoaștem că nu este ușor să fie nivelată prăpastia care s-a surpat de-a lungul vremurilor între diferitele confesiuni creștine. Totuși, dacă se va renunța la spiritul de supremație papală și se va putea reveni la conducerea sinodală, așa cum a fost în primele opt secole ale creștinismului, înlăturîndu-se tot ce s-a adăugat mai ales de la 1870 încoace, fără consensul unanim al tuturor Bisericilor, împlinirea rugăciunii arhieresti a Mîntuitorului Hristos ca noi, toți creștinii, «să fim una» (Ioan XVII, 11), va fi cea mai măreață și mai plăcută lui Dumnezeu realizare a slujitorilor și credincioșilor Domnului Hristos. Noi așteptăm să vedem ce va hotărî sinodul episcopilor Bisericii Catolice în legătură cu această problemă», — a încheiat Prea Fericirea Sa.

Dl. ministru al Franței, Pierre Paul Bouffanais, în calitate de fiu al Bisericii Catolice, și-a exprimat convingerea că Papa Ioan XXIII va merge pe drumul cel bun al apropierii și înțelegerii tuturor Bisericilor

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit domnului Pierre Paul Bouffanais pentru cele șase volume cu *«Iconografia artei creștine»* de Louis Réau, trimise mai înainte în dar Prea Fericirii Sale și i-a oferit, la rîndul său, cîteva volume din publicațiile Bisericii Ortodoxe Romîne și cîteva monografii asupra unor așezăminte bisericești de valoare istorică și monumentală deosebită.

Domnul ministru al Franței a mulțumit încă o dată Prea Fericirii Sale pentru acest fericit prilej ce i s-a oferit, de a sta de vorbă personal cu Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru lămuririle date asupra organizării și activității Bisericii pe care o conduce, precum și pentru prețioasele daruri ce i-au fost oferite.

La plecare, dl. ministru Pierre Paul Bouffanais a semnat în condica de aur a palatului patriarhal.

LUCRĂRI DE RESTAURARE ȘI ÎMPODOBIRE LA CATEDRALA ȘI PALATUL PATRIARHAL

Este cunoscută grija deosebită ce se acordă în prezent de statul nostru democratic popular păstrării și restaurării monumentelor istorice și artistice ale poporului nostru. Mărturii ale trecutului de luptă și ale geniului artistic creator al poporului, aceste monumente de artă și arhitectură românească sînt obiectul unei atenții fără precedent și nici un efort nu este cruțat pentru salvarea lor de la distrugerea cu care le amenință scurgerea necurmată a vremii. Sume însemnate sînt alocate an de an din bugetul statului pentru consolidarea lor, și instituții de stat speciale se ocupă îndeaproape cu studierea și restaurarea acelor care necesită asemenea operații.

În aceeași direcție s-au îndreptat și se îndreaptă și preocupările gospodărești ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, care poartă de grijă acelor monumente artistice aflate în patrimoniul Bisericii Ortodoxe Române. În strînsă colaborare cu forurile de stat competente, conducerea Bisericii noastre a realizat restaurări de sfinte locașuri și refaceri de mare amploare, menite să redea forma și strălucirea inițială la multe monumente istorice și artistice bisericești.

În această acțiune importantă se înscriu și lucrările ce s-au executat în ultima vreme la reședința patriarhală din București și care cuprind: restaurarea clopotniței și catedralei patriarhale, a clopotniței paraclisului și împodobirea cu picturi a unor săli din palatul patriarhal.

Rîndurile ce urmează încearcă să prezinte succint aceste lucrări, subliniind totodată valoarea lor în raport cu lucrările similare executate în trecut.

REDAȚIA

RESTAURAREA CLOPOTNIȚEI

Restaurarea clopotniței brîncovenesti din latura nord-estică a incintei de altădată a Patriarhiei din București, căreia în 1958 i s-a refăcut etajul, în care s-a instalat clopotul cel mare, se datorește inițiativei Prea Fericitului Patriarh Justinian, care a stimulat mai apoi și restaurarea catedralei patriarhale.

Pisania săpată în relief și așezată deasupra intrării spre latura de est, amintește restaurarea clopotniței și refacerea etajului, în care se află astăzi clopotul cel mare și cuprinde cele ce urmează:

«† Cutremurul din anul 1802 a dărîmat încăperea de sus a clopotniței și clopotnița a rămas așa, pînă în anul 1956, cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian al Romîniei a început reconstruirea ei așa cum a fost

zidită de martirul domn Constantin Brîncoveanu, în anul 1698, învelind-o cu aramă, împodobind-o pe dinaafă cu cărămidă roșie, precum se vede, și așezînd la locul lor vechile clopote, dimpreună cu clopotul cel mare al Sfintei Patriarhii.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și cheltuiala Mitropoliei Ungrovlahiei, s-a isprăvit lucrul înainte de 6 iulie, anul mîntuirii 1958, cînd s-au împlinit zece ani de la înscăunarea Prea Fericirii Sale ca Patriarh al Romîniei».

O restaurare provizorie a acoperișului și a tencuielilor acestei clopotnițe a fost făcută în 1942, din fondurile Comisiunii Monumentelor Istorice, la care s-a adăugat și o contribuție a Patriarhiei.¹

Cum se înfățișa în 1868 clopotnița împreună cu ansamblul construcțiilor de pe dealul Mitropoliei, se vede dintr-o acuarelă a pictorului italian Preziosi.²

O altă clopotniță, de cealaltă latură a incitnei, către sud-vest, adăpostește sub arcadele ei, vechile uși de stejar ale clopotniței lui Brîncoveanu. Aceasta este legată de paraclisul ridicat în 1723 de Nicolae Mavrocordat, sub supravegherea mitropolitului Daniil de la Aninoasa (1719-1731).

În podul actual, în tencuiala exterioară a turlei pantocratorului, un grafit zgîriat cu cuiul în tencuială arată numele unui ieromonah și anul, sub forma: «Iorga iermonah 7245» (= 1746-47).

RESTAURAREA DIN 1960 A CATEDRALEI PATRIARHALE

Pășind la inițierea restaurării catedralei patriarhale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a cerut Serviciului Tehnic de pe lîngă Administrația Patriarhală, ca, împreună cu arhitecții anume angajați, să întocmească studiile, planurile și devizele necesare unei restaurări cît mai complete a catedralei.

Întreaga documentație a fost îndrumată la Direcția Monumentelor Istorice, pentru a se face cuvenitele observații și completări, după care apoi s-a trecut la executarea lucrărilor.

Direcția Monumentelor Istorice a pus la dispoziție fonduri și a delegat cu supravegherea executării proiectului pe unul din arhitecții săi. Supraveghînd și îndrumînd zilnic lucrările de restaurare, arhitecții angajați cu această lucrare au observat cu strictețe executarea în condiții optime a restaurării monumentului. Felul în care s-a executat această restaurare pune în lumină marile greșeli ce s-au făcut cu prilejul restaurărilor din trecut.

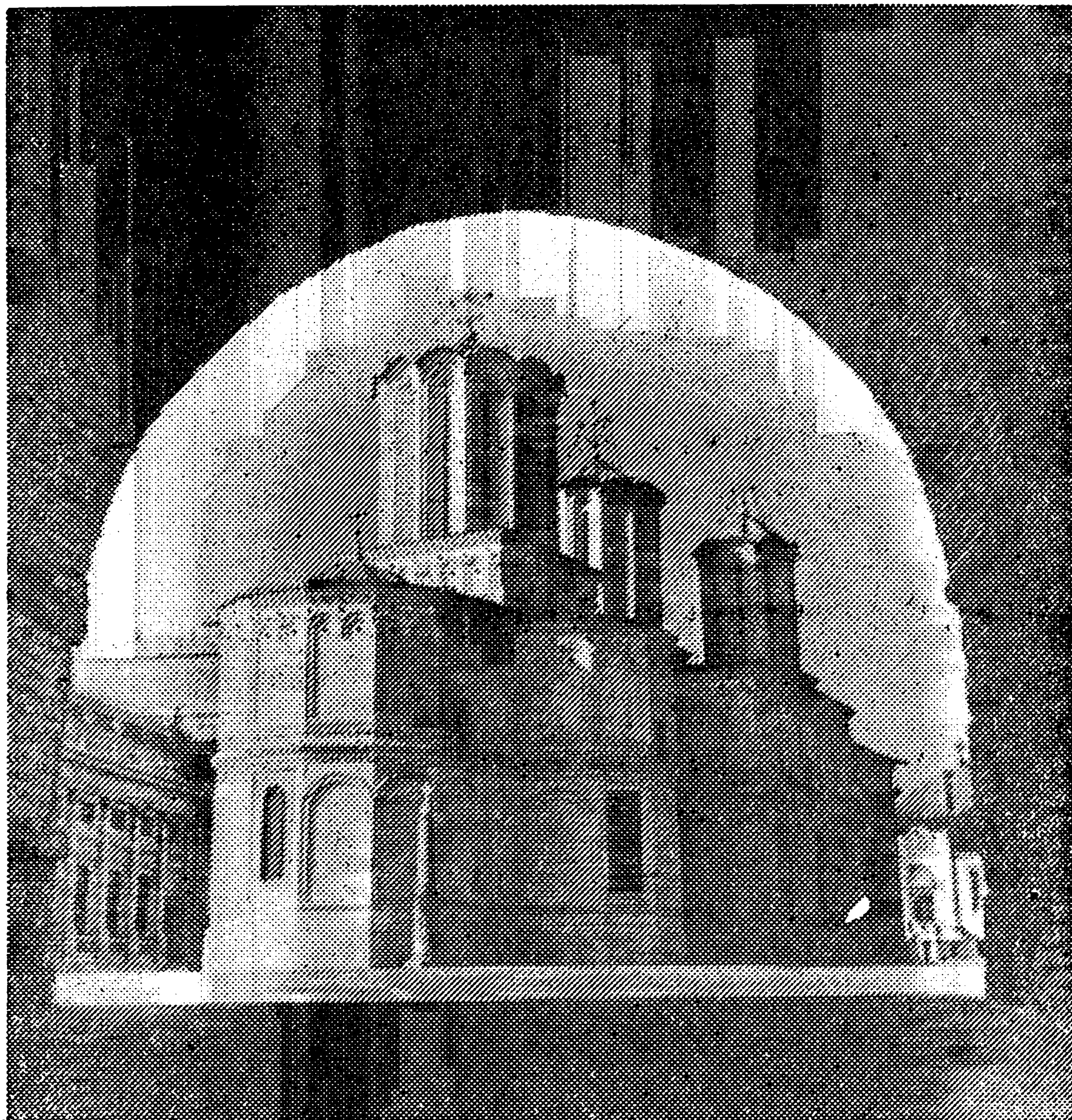
Procedîndu-se la sondarea fundațiilor catedralei patriarhale, s-a constatat că acestea merg pînă la o adîncime de 3,50 m.

Acoperișul. — Turlele bisericii, altarul, naosul, pronaosul și calotele pridvorului au fost învelite dintru început cu foi de plumb și au rămas

1. Victor Brătulescu, *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1942*, București, 1943, pp. 32, 33 și 38.

2. Idem, *Vechi vederi bucureștene*, București, 1935, fig. 1.

cu acest fel de înveliș pînă în 1904, cînd biserica a fost învelită cu aramă. Restauratorii actuali au purtat de grijă ca panta învelitorilor să capete înclinarea originală. Ei au observat că sub acoperișul uniform al pridvrului, se află cele trei calote ale acestui pridvor, evidente în interior. Calotele au fost scoase și puse în valoare prin îndepărtarea vechiu-

Catedrala patriarhală după restaurare. — Vedere de sub clopotniță, dinspre răsărit.

lui acoperiș care le ascundea, îndreptîndu-se în acest fel greșelile reparatorilor din trecut, greșeli făcute din motive de comoditate. Pe o foaie de plumb de la turla mare s-a găsit numele unui meșter «Pătur», sau poate Pătru. Astăzi aceste calote, vizibile și prin coborîrea nivelului cornișei pridvorului, dau alt aspect cornișei, prin jocul suprafețelor curbate, iar fațada a căpătat înfățișarea ei originală, prin înlăturarea acelei linii perpetue, drepte (marginea acoperișului plan), care tăia vizibilitatea spre acoperișul principal și supăra prin rigiditatea ei.

Apariția calotelor la pridvoarele de biserici din Țara Românească este un lucru foarte rar și forma aceasta cu trei calote în fațadă aproape neîntâlnită în arhitectura munteană.

Turlele. — În cursul lucrărilor, restauratorii au descoperit în podul bisericii un trafor în formă rotundă, cu un rest de geam subțire din var alb, amestecat cu nisip fin și, se pare, și cu un soi de gips, care rezistă la umezeală. Acest amestec formează un mortar special de culoare albă, care contrastează cu restul construcției, dând prețioase efecte de culoare. Un șanț interior încadra ochiul de geam, un altul, în exteriorul ramei rotunde, îmbrăca o muchie în relief, compusă din același soi de mortar. Această muchie, la rîndul ei, se îmbrăca în mortarul turlei. Trafoarele actuale au fost lucrate în ciment alb, și pentru ca să nu crape sînt armate cu bare subțiri de fier. Geamurile traforurilor aveau forma unui disc dublu convex și erau obținute prin fabricarea unei sticle speciale, suflate chiar la fabricare. Actualele geamuri reproduc vechea formă, însă sînt turnate, după cum afirmă tehnicienii, și nu suflate, cum ar fi trebuit, de aceea nici nu pot da același efect vizual, obținut altădată prin dispersarea luminii, datorită convexității, dar mai ales acelei suflări ultime de la fabricare.

Cornișa și profilul de la ferestrele turlelor. — Cele trei rînduri de zimți, din jurul părților superioare ale turlelor, corespunzînd tot atîtor profiluri, din jurul fiecărei ferestre cu traforuri, alcătuiesc un tot de mare efect vizual, în ansamblul arhitectural al turlelor. Ele domină partea superioară a construcției și răsar din jocurile de suprafețe plane și curbe ale acoperișului.

Bazele turlelor. — La origine, bazele turlelor au avut forma pătrată. În cursul vremii, acestor baze li s-a dat o formă octogonală, obținută prin scindarea colțurilor pătratului, prin cîte o nouă latură. Profilatura însăși a bazelor căpătase forme clasice. Restauratorii din 1960 au readus-o însă la forma ei originală, la forma pătrată.

În interiorul turlelor, pictorul Belizarie, care a zugrăvit, în cursul anilor 1932-1934 catedrala, pentru a-și mări spațiul de care avea nevoie, în vederea împlinirii planului iconografic, a construit la baza ferestrelor turlelor, în interior, cîte un parapet, cu ajutorul căruia a rezolvat problema desfășurării picturale, dar a călcat principiile de construcție, lucru neîngăduit, știut fiind că pictura se adaptează la spațiile oferite de arhitectura monumentului.

Aceste spații pot fi ajutate prin dimensionarea și așezarea subiectelor iconografice, în sensul că înălțimea exagerată, scundimea bolților sau anumite defecte constructive, pot să fie corectate prin iluzia optică pe care măiestria pictorului o creează, prin felul în care, și în raport cu porțiunea respectivă, el realizează ansamblul pictural. Se înțelege de la sine că o arhitectură ideală înlesnește pictorului o desfășurare iconografică din cele mai bune și nu-i cere eforturi pentru adaptarea picturilor la arhitectură, lăsîndu-i întreaga libertate pentru creația artistică.

Cornișa. — Sub panta ușor înclinată și liniștită a acoperișului catedralei, cornișa — «complet refăcută» în trecut — este astăzi marcată

printr-o zonă compusă din trei rînduri de zimți, despărțite prin două benzi orizontale. Modele de cărămizi pentru zimți s-au găsit în podul bisericii, rămase, de asemenea, de la vechile șiruri de zimți și chiar în operă, în locurile actuale, ceea ce a ușurat mult fixarea lor în rînd și readucerea cornișei la forma ei inițială.

Brîul de piatră. — Este în relief și încinge biserica, împărțindu-i fațadele în două zone, are forma unei funii împletite și este însoțit de două rînduri de cărămizi, așezate în unghi, în felul zimților, dispuși în adîncime, astfel încît muchiile lor sînt la nivelul suprafeței zidurilor. Sub acțiunea agenților atmosferici, culoarea albă a pietrei a căpătat o nuanță vînată. Motivul principal este funia împletită din trei vițe, răsucite. El amintește același motiv al brîului bisericii lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș, al cărui plan îl copiază; amintește, de asemenea, pe cel la Stelea din Tîrgoviște, zidită de Vasile Lupu, ca semn al împăcării cu Matei Basarab, și pe altele de la bisericile moldovenesti din secolul al XVI-lea.³

Cele două zone despărțite prin acest brîu de piatră, prezintă o serie de panouri mărginite de cadre rotunjite în relief, avînd partea superioară în formă de arc, — așa numitele arcade în plin centru, pe care le întîlnim mai tîrziu și la biserica din Mironesti, Regiunea București, Raionul Comana, ctitorie din anul 1671 a Elenei Cantacuzino, fiica lui Radu Șerban.

Zona inferioară se caracterizează prin panoul de formă dreptunghiulară, avînd latura superioară curbată în formă de arc.⁴ Zona superioară prezintă un șir de panouri mai mici, marcate în parte de sus prin arcaturi duble, mărginite de asemenea de ciubuce în relief.

Bumbii sau nasturii ceramici. — Este știut că în locul marmurei sau altui fel de piatră colorată, care să dea efecte plăcute vederii de la depărtare, acolo unde acest material lipsea, s-au folosit cărămizi smălțuite, discuri și bumbi sau nasturi ceramici smălțuiți. Între alte urme, restauratorii au descoperit în podul catedralei discuri ceramice, de formă rotundă, prevăzute cu cîte un bumb ceramic în relief, smălțuit și cu un gol la mijloc, în care era introdus un cep de lemn. Bumbii, goi pe dinăuntru, erau sferici la suprafață și unii terminați cu cîte un vîrf stilizat. Capul de lemn de brad era introdus la un capăt în golul din centrul discului și din gîtul bumbului ceramic, iar cu celălalt capăt, în mortarul zidului. Mortarul proaspăt al zidului cuprindea și o parte din discul rotund și pătrundea și pe lîngă cap în golul discului și chiar în gîtul bumbului ceramic, asigurîndu-i în acest fel o mai mare rezistență în ce privește prinderea lui de zid. Discurile de bază erau de culoare verzuie, iar bumbii de culoare cafenie închisă.

3. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea a III-a, București, 1933, p. 35. Incercarea de curățire a unor porțiuni din acest brîu de piatră, demonstrează cele spuse cu privire la schimbarea culorii sub acțiunea agenților din atmosferă, în decursul vremii.

4. *Ibidem*.

Din cercetările întreprinse pînă acum, se constată că decorațiunile ceramice au fost folosite și în Țara Românească și în Moldova. În Țara Românească ele se întîlnesc sub forma unor flori cu patru petale, cum găsim la arcăturile exterioare de la biserica Mînăstirii Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrîn din 1386, inspirate desigur de la bisericile din Valea Moravei și din Mesembria.⁵ Sub formă de discuri, dar tot în jurul arcaturilor, podoabele acestea ceramice se întîlnesc și la o altă ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn, la Cotmeana. Mai variate ca motive și în două sau trei stiluri, discurile de ceramică smălțuită înconjură pe sub streășină bisericile lui Ștefan cel Mare din Moldova. Originea lor pare a fi apuseană, însă cu vremea s-a lucrat și în Moldova, chiar de meșteri romîni. Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea găsim cărămidă smălțuită în zidurile Mînăstirii Cobia de lîngă Găești. În epoca lui Matei Basarab, găsim nasturi ceramici în părțile superioare ale zidurilor și pe turele bisericii Stelea din Țîrgoviște, la biserica din Vlădeștii Mușcelului, în panourile din zonă superioară și deasupra acestor panouri, cum și pe patul turlei la biserica din Golești-Mușcel. La această biserică sînt și stelute ceramice ca și la biserica Mînăstirii Cornetu de pe Olt și pe turnul-clopotniță al Mînăstirii Negru Vodă din Cîmpulung. Aceste podoabe ceramice le mai întîlnim la biserica din Băjești, Raionul Mușcel, ctitorie a lui Mareș Băjescu, ca și Cornetu de pe Olt. La Călineștii Prahovei aflăm de asemenea bumbi sau nasturi de teracotă,⁶ tot așa la biserica din comuna Schitul Golești, Raionul Mușcel.⁷

Chenarele sculptate în piatră. — Intre pietrele sacrificate de preînnoitorii din anii 1834-1839, pentru înălțarea cornișei, restauratorii actuali au descoperit și fragmente din cadrele ferestrelor sculptate în stilul celor de la Stelea din 1646, al celor de la Mironești din 1671 și al altora din aceeași epocă, în care influența goticului moldovenesc pătrunsese și în Țara Românească prin meșterii moldoveni, aduși de Vasile Lupu la Stelea. După unii cercetători, stilul acesta gotic apăruse cu mai bine de 100 de ani, și tot la Țîrgoviște, prin meșteri ardeleni.⁸

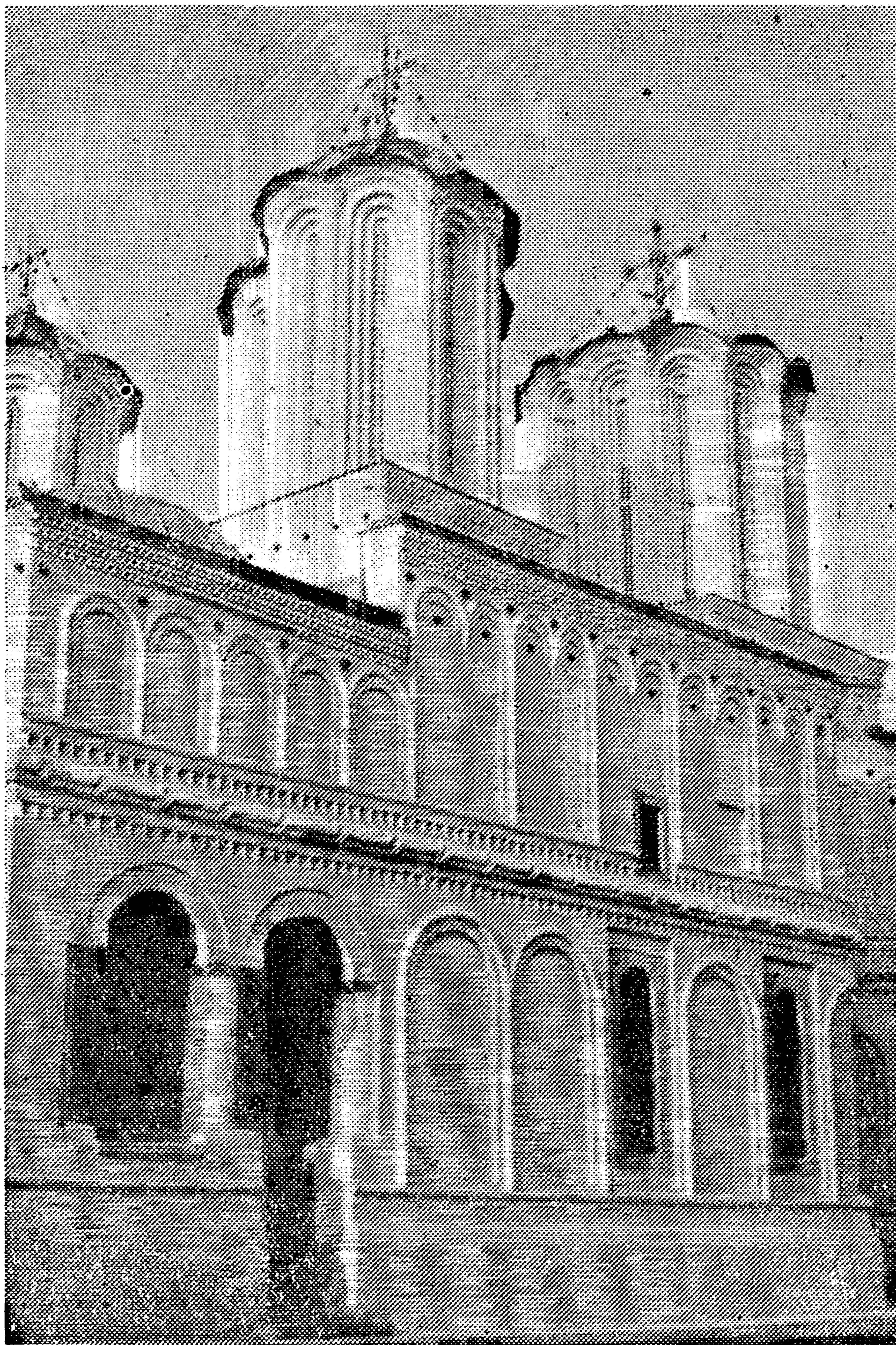
Cu aceste elemente sigure și cu modelele similare aflate la monumente contemporane, se poate ajunge la o restaurare completă a actualelor fațade ale catedralei. Păstrarea actualelor ferestre lărgite, avînd cadrele cu decorațiuni ce amintesc epoca 1834-1839, cu eronate preînnoiri ar fi o greșeală mai mare decît aceea de acum mai bine de 100 de ani,

5. Idem, *Evoluția arhitecturii*, partea I, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul XX (1927), p. 130 și pl. XXXV.

6. Idem, *Evoluția arhitecturii*, partea a III-a, pp. 32-33, 45-50, 52-53; fig. 319-321, 323-328, 433-435, 441, 463, 465-467.

7. Victor Brătulescu, *Documente, inscripții cu caracter istoric și zugrăvi țărani*, în «Glasul Bisericii», anul XIX (1960), p. 257, fig. 1.

8. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale*, București, 1959, vol. I, p. 500. Al. Lapedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii bisericilor din Țara Românească, în secolele XV și XVI*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul V (1912), p. 181. V. Brătulescu, *Mormintele voievodale de la Țîrgoviște și Arnota, și meșterii decoratori ai lespezilor mormîntale*.

Catedrala patriarhală după restaurare. — Vedere dinspre sud.

săvârșită de oameni fără pregătire, fără gustul și, mai ales, fără documentarea celor din epoca noastră.

Înlocuirea vitrourilor, total necorespunzătoare, cu geamuri obișnuite, este o excelentă măsură luată de restauratori. S-a înlăturat în acest fel neajunsul cauzat de o falsă lumină, cum și concurența fără rost între pictura vitrourilor, de slabă calitate, și aceea a pereților, care, deși nu este de cea mai bună calitate, are totuși meritul de a se fi păstrat pe linia tradițională a vechilor zugrăveli românești.

Pietre cu inscripții și decorațiuni folosite la supraînălțarea cornișei. — Între pietrele folosite, cu prilejul preînnoirii din anii 1834-1839, la supraînălțarea cornișei catedralei patriarhale aflăm o seamă de fragmente de cadre de fereastră cu sculptură în stil gotic, chenare cu sculptură florală, pietre de mormânt, dintre care două cu inscripții rusești, una din 1806, alta din 1810 și un fragment de inscripție grecească din 6 noiembrie 1751.

O piatră de dimensiuni mai mici, cu inscripția românească păstrată în întregime, cu chenar marginal sculptat floral, reprezintă pisania unei gropnițe, în care se aflau și osemintele mitropolitului Daniil:

«Tot într-această gropniță odihnescu-să și oasele răposatului kir Daniil, Mitropolitul Ungrovlahiei, leat 7240 d(ec) 11» (= 1731).

Se poate deduce de aici că data de 11 decembrie 1731 este și data morții mitropolitului Daniil, trecut, la timpul său, în gropnița comună, cu alți călugări.

Față de datele arătate de celelalte inscripții, de pe lespezile de morminte cu inscripții rusești din 1806 și 1810, nu mai încapă nici o îndoială că supraînălțarea cornișei a avut loc în timpul reparațiilor celor mari din anii 1834-1839.

Mai este o piatră de mormânt, aflată de mai mult timp în Muzeul Patriarhiei, dinainte de această restaurare. Chenarul marginal al acestei pietre este sculptat à-jour în adâncime. Ea a fost destinată să acopere osemintele lui Radu Iliș, ginerele lui Constantin Brîncoveanu, mort la 19 martie 1704. Fiind spartă pentru a se potrivi în zidărie, din inscripție s-au mai păstrat unele fragmente. Chenarul sculptat are multe asemănări cu decorațiunea de același gen pe care o aflăm pe piatra de mormânt și pe postamentul de piatră al lespezii respective, care acopereau odinioară osemintele Bălășei, fiica lui Ilie Cantacuzino din Moldova, și soția lui Ștefan, fiul lui Constantin Brîncoveanu, înmormântată în catedrala mitropolitană din Tîrgoviște.⁹

Fragmentele de inscripție de pe piatra lui Radu Iliș sînt următoarele: «... armură, coa... (f)ecior... lui Iliș, lui Alicsan(dru)... (St)rănepot... bă... voievod. Mai... (gin)ere lui Io Co(standin) Basarab(b) voievod, care... (A)nca iubit-u-s-o ...a, bine au trăit... prinsu în vîrstă (tr)ăîndu ani 33 ...r pre nimeni nu ... luat. Și cocon pre lăsîndu într-însu... domnească după ce tră... încheiat și s-au săvîrșit lu... (p)artea odihnă au dat iară ce ... duple urmă multă jale și întristare au lăsat. Săvîrșin-

9. Virgil Drăghiceanu, *Mitropolia din Tîrgoviște*, București, 1933, fig. 12 și p. 22.

du-se la anul 1704 mart. 19, într-al șaptesprezecelea an al domniei lui Io Costandin Basarab voievod, socrului său».

Pe un fragment de piatră sculptată, stema însoțită de inițialele R.D.B.D., adică Radu Beizadea. Numele lui Radu Iliș este amintit de inscripția cusută cu fir pe o perdea dăruită bisericii mitropolitane de el, în anul 1704.¹⁰ Dintre fiicele lui Constantin Brîncoveanu au fost înmormîntate aici Stanca, soția lui Radu Iliș, și Safta, soția lui Iordachi Crețulescu, din București.¹¹ Iordachi a murit în ziua de Sfînta Treime, anul 1746,¹² iar Safta în 1747.

Alte două pietre de mormînt, preînnoite și ele în secolul al XIX-lea, și înlocuind pe altele mai vechi, aminteau și de alți ctitori care s-au adăugat la ctitorii dintîi prin daniile făcute. Aceștia sînt din neamul Grădiștenilor și din acela al Bălăcenilor. Pentru Grădișteni a pus o piatră de mormînt cu inscripția cuprinzînd numele tuturor celor îngropați aici, Grigorie Grădișteanu, în 1836, iar pentru Bălăcenii, în 1830-1831, marele ban Constantin Bălăceanu.¹³

O inscripție grecească greu descifrabilă vorbește de împodobirea unei pietre «ighemonul Daciei» Grigore Ghica, în amintirea soției saela.

Pietre de mormînt de calcar slab cu inscripții rusești. — Pe margine, piatra prezintă un chenar împodobit cu un ornament în zigzag pe latura dreaptă, iar pe cea stîngă un ornament în linii oblice. În partea de sus este sculptată o cruce avînd de o parte și de alta cîte o rozetă. Piatra a fost spartă în două bucăți, de-a latul. Inscripția săpată în litere cursive are cuprinsul următor, în limba rusă :

Здѣсь лежить тылонска донска тотеносалок лейтинанта п разивъхъ орденовъ кавалера павла димитріева сына илованското рокоту раны получиною нмы на срдженшптоти въ августѣ нью тода присвѣснѣ атичѣ помвдѣ въ букарестѣ начкѣтоту отъ роду 24 октаврѣ 1810 года.

Adică : «Aici zace corpul locotenentului din Transcaucazia și Don și Cavaler al diferitelor ordine Pavel, fiul lui Dimitrie Illovaoschi, care a căzut în urma rănilor primite în lupta contra turcilor... patrie... pomenire... în București 24 octombrie anul 1810».

Pe o altă piatră de mormînt, de esență slabă, nisipoasă, o inscripție tot rusească, din anul 1806, are cuprinsul următor :

на линкаатѣсимъ испрѣбенъ белорѣскаго крѣмскаго по... росмистѣр... а... 1806 года.

«În acest loc este îngropat Rosmistr... din regimentul bielorus din Crimeea..., anul 1806».

Aceste inscripții sînt în nemijlocită legătură cu inscripția crucii aflată odinioară în dealul Patriarhiei, ridicată de generalul Mihail Miloradovici, comandantul oștirilor rusești din Țara Romînească, din toamna anu-

10. Pr. George I. Gibescu, *Istoricul Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, București, 1907, p. 46.

11. Virgil Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu, 1714-1914*, București, 1914. N. Șerbănescu, *Scurt istoric al catedralei Patriarhiei Ortodoxe Romîne*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVI (1958), nr. 9, sept., p. 835.

12. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 371.

13. Idem, *Inscripții din bisericile Romîniei*, I, 1905, pp. 240-242.

lui 1809 pînă la 20 ianuarie 1810, cînd a plecat din țară. După cum se vede din inscripție, și această cruce a fost ridicată în amintirea ostașilor ruși căzuți în luptele din jurul Bucureștilor.¹⁴

Pietrele de mormînt ale patriarhilor Miron și Nicodim. — Din inițiativa și îndemnul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și cu fondurile puse la dispoziție de Ministerul Cultelor, în 1948, s-au pregătit sculptîndu-se în stilul vechilor pietre de mormînt, cele două lespezi care acoperă mormintele primilor doi patriarhi ai Romîniei: Miron și Nicodim. Chenarul de pe marginea pietrei patriarhului Miron este sculptat cu motive florale, inspirate din sculpturile similare în piatră din epoca lui Brîncoveanu, iar chenarul pietrei patriarhului Nicodim este inspirat din motive vegetale de origine moldovenească, cu osebire din epoca și de pe piatra de mormînt a lui Ștefan cel Mare. Ambele lespezi sînt împodobite cu stema patriarhală. Inscripțiile sînt săpate în relief în cîmpul lespezilor. Cea de pe lespedea patriarhului Miron are cuprinsul următor: «Aici doarme în Domnul, așteptînd învierea, întiul patriarh al Romîniei, Miron, fiu de țăran, din Toplița de pe Mureș, 20 iulie 1868 † 6 martie 1939», — iar cea de pe mormîntul lui Nicodim sună astfel: «Aici doarme în Domnul, întru așteptarea învierii, patriarhul Romîniei Nicodim, ce au fost scut Minăstirii Neamțului, 6 dechemorie 1864 † 27 februarie 1948».

Vechele catedrale mitropolitane ale Țării Romînești. — Se știe că Nicolae Alexandru Basarab a statornicit în anul 1359, la Curtea de Argeș, scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei, primul arhipăstor fiind mitropolitul Iachint, adus de la Vicina, din Dobrocea, cu binecuvîntarea și înovirea patriarhului de Constantinopol.¹⁵ Nu cunoaștem și nici nu ni s-a păstrat vreo descriere amănunțită din care să ne facem o idee de cum se înfățișa această primă catedrală mitropolitană din Țara Romînească, căci în 1515, Neagoe Basarab «sparse» această Mitropolie și peste trei ani începu zidirea alteia în Țîrgoviște, unde se afla în scaunul de domnie, mutat de la Curtea de Argeș, încă din timpul lui Mircea Basarab. Această nouă catedrală mitropolitană, zidită în anii 1518-1520, fu sfințită cu mare fast în ziua de 17 mai 1520,¹⁶ fără să fi fost zugrăvită, ca și cealaltă ctitorie de la Argeș a lui Neagoe Basarab. Vechea Mitropolie a Țîrgoviștei se afla în latura de miazăzi a orașului, pe locul pe care se

14. *Ibidem*, p. 244, nr. 549: «Gheneral Porucic Mihail Miloradovici, poruncitor de un trup al armii rusești din Valahia și cavaler de multe cete, orînduieli, și spre pomenire a ofițerilor celor (ce au) pierit (sic) în deosebitele bătălii, spre cinstirea vitejiilor lor: polcovnic Isaiov, din polcul Cazacilor». N. Iorga spune că același cuprins al acestei inscripții era săpat în rusește pe o altă față a crucii generalului Miloradovici. Traducerea inscripțiilor rusești a celor două pietre mormîntale, scoase din ziduri și datînd din 1806 și 1810, se datorește cercetătoarei El. Chișcă de la Institutul de Istorie de pe lîngă Academia R.P.R., căreia și pe această cale îi mulțumesc.

15. C. C. Giurescu, *Intemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXXVII (1959), nr. 7-10, pp. 685-688. N. Iorga, *Istoria Bisericii Ortodoxe Romîne*, vol. I, București, 1928, pp. 32-35, 45, 60-61.

16. Virgil Drăghiceanu, *Mitropolia Țîrgoviștei*, București, 1933, p. 5; N. Șerbănescu, *Titulatura mitropolitilor, jurisdicția, hotarele și reședințele Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVII (1959), p. 716.

înaltă astăzi biserica refăcută din temelie din alt material și după alte planuri, cu o singură turlă în loc de opt, câte avea Mitropolia cea veche. Actuala înfățișare a bisericii noi aduce mai mult cu biserica Sf. Dumitru din Craiova, ctitoria lui Matei Basarab. O veche fotografie a acestei catedrale ne arată înfățișarea măreață a edificiului, marcat de opt turlă, de un număr de arcaturi exterioare la care se adăuga jocul suprafețelor aco-

Catedrala patriarhală după restaurare. — Vedere dinspre apus.

perisurilor. Se pare că totuși, în decursul vremii, biserica aceasta a suferit multe transformări.¹⁷

Rămasă nezugrăvită ca și biserica mănăstirii din Curtea de Argeș, catedrala mitropolitană din Tîrgoviște a fost zugrăvită sub Radu Paisie și fiul său Marco, în 1537,¹⁸ bănuiesc, de același zugrav Dobromir despre care vorbesc în altă parte.

17. N. Ghika-Budești, *op. cit.*, partea I-a, p. 141 și pl. LXVI-LXXXVI.

18. Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 6; N. Șerbănescu, *l. cit.*, p. 716.

De la Tîrgoviște Mitropolia s-a mutat la București, folosind drept catedrală biserica Sfîntul Gheorghe Vechi, ctitoria vistiernicului Nedelcu Bălăceanu, din 1562.

Catedrala patriarhală din București. — De la Sfîntul Gheorghe Vechi, după o sută și mai bine de ani, Mitropolia din București s-a mutat în așezările în care se află și astăzi. Lucrările actualei catedrale au început în 1656, sub conducerea a doi ispravnici, «logofătul Radul Dudescul și Gheorghe Șufariul din Tîrgoviște».¹⁹ Această nouă ctitorie, ridicată de Constantin Șerban Basarab (Cîrnul) și soția sa Bălașa, pe colina înconjurată cu vii, în locul unei biserițe de lemn ce-i zicea «schitul lui Oprea iuzbașa», a fost înconjurată cu ziduri mînăstirești. Împreună cu Mînăstirea Mihai Vodă dinspre nord-vest și cu Mînăstirea Radu Vodă dinspre sud-est, această așezare alcătuia odinioară ultima linie de apărare dinspre sud, a capitalei țării.

Înainte de a fi zugrăvită, noua catedrală mitropolitană din București avea să fie sfințită cu mare pompă, la 6 mai 1658, în Duminica Tuturor Sfinților, dar nu de ctitorul ei, care fusese scos din scaun în februarie același an, ci de urmașul acestui, Mihai Radu (Mihnea al III-lea, 1658-1659). Slujba sfințirii a fost săvîrșită de un sobor de ierarhi și clerici în frunte cu patriarhul Macarie, aflat în acea vreme în București.

Învelitoarea. — Paul de Alep, care a luat parte la sfințire, împreună cu patriarhul Macarie, atrage atenția, pentru prima dată, asupra marii asemănări dintre arhitectura acestei biserici și aceea de la Curtea de Argeș a lui Neagoe Basarab. Descrierea lui Paul de Alep este prețioasă pentru noi, fiindcă, în afară de amănuntele privitoare la arhitectura bisericii, el precizează că învelișul este de plumb și că greutatea lui «trece de 40.000 de oca», lucru ce trebuie reținut.

Reparații și restaurări. — În decursul anilor s-a simțit nevoia unor reparații, și cei dinții pomeniți pentru această treabă sînt mitropoliții Filaret și Dositei Filitti. Acesta din urmă termină în 1799 reparațiile începute în 1793, de Filaret. Atunci, spune cineva din zilele noastre, «s-a învelit din nou biserica cu aramă».²⁰

O reparație și mai mare, pe care am putea-o numi restaurare radicală a catedralei mitropolitane din București, a avut loc sub mitropolitul Girgorie al IV-lea Dascălul, care, în 1834, «văzînd-o cu totul învechită,

19. Idem, *op. cit.*, p. 6; N. Șerbănescu, *Scurt istoric...*, p. 827.

20. *Ibidem*, p. 833. Inscricția avea acest cuprins: «Învelitu-s-au această biserică din nou, tencuindu-se afară peste tot, înrîmuseșîndu-să și înlăuntru cu icoane și altele ce să vad de Prea Sfin(ți)tul mitropolit chir Dositei întru a doua Do(m)nie a Mării Sale Io Alexandru Moruz V(oe)u(od) Iule 28, 7307» (= 1799). (N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 239). I. D. Traianescu, *Mitropolia din București*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul V (1912), p. 154). După cum se vede din această inscripție, nu rezultă că biserica ar fi fost învelită cu aramă în 1799. Acest lucru s-a întîmplat în 1904, sub mitropolitul Iosif Gheorghian, în timpul căruia s-a reparat și pictura exterioră. (N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 720). Se constată astfel o revenire greșită la citatul anterior, privind materialul din care era alcătuit acoperișul bisericii catedrale. Plumbul a fost constant pînă în 1904, cînd a fost înlocuit cu aramă.

povățuit de rîvnă, a început preînnoirea ei : învelitoarea cu plumb, zugrăvitul, pardoseala, și celelalte înlăuntru și afară». Această lucrare, cum spune mai departe inscripția, «din porunca prea înălțatului... domn Alexandru Ghica voievod, dîndu-se ocîrmuirea Sfintei Mitropolii, sub îngrijirea pre sfințiților episcopi Neofit Rîmnic, Ilarion Argeș, Chesarie Buzău, prin îngrijirea Măriei Sale și osîrdia aceloră, a luat săvîrșire toată preînnoirea și înfrumusețarea (la anul 1839, aprilie 1)». ²¹

În acest înțeles de «preînnoirea învelitorii de plumb», arătat de inscripția din 1839, trebuie să luăm și cuvintele din inscripția de la 1779, «învălitu-s-au această biserică din nou».

Actul din 8 ianuarie 1836, care precizează că, în baza contractului din 1 mai același an, meșterii Antonie și Niculae Velicovici au învelit-o «cu tablă de plumb biserica și scaunele la cîte patru turlele», pentru suma de lei 16.500, ²² confirmă cele arătate mai sus că învelitoarea a fost totdeauna de plumb. Preînnoirea de care vorbește inscripția din 1839, privește și arhitectura exterioară și constă din :

— închiderea pridvorului deschis, rezemat pe coloane rotunde de cărămidă și adăugirea a trei pridvorașe, în fața celor trei intrări, unul în față și două în lături, cu stîlpi și cadre de piatră ²³ ;

— lărgirea ferestrelor și schimbarea cadrelor de piatră prin altele mai mari de marmură, sculptate cu motive de detalii, caracteristice epocii.

În interior, biserica a fost pardosită cu lespezi de piatră, probabil prin aceiași meșteri, «Milea Oțelea, fiul său Moise și Stoian Pietrarul, din Cornul de Sus-Prahova. ²⁴

Innoirile din interior au atins și tîmpla, care a fost înlocuită cu alta nouă, în spiritul epocii, de frații Preda, Radu și Antonie Crețulescu, și a fost poleită de Pavel Ioanovici. ²⁵

Cu prilejul acestei «preînnoiri» au fost scoase de la locul lor un număr de pietre mormîntale, care au fost folosite, de cele mai multe ori sparte, la supraînălțarea zidurilor. A fost și rămîne o mare greșală o atare întrebuintare, multe din aceste pietre reprezentînd documente prețioase pentru trecutul monumentului și chiar pentru istorie în general și pentru evoluția sculpturii în piatră, în special. Ușoare lucrări de reparații și îmbunătățiri s-au mai făcut în vremea mitropoliților Nifon, Calinic Miclescu și Iosif Gheorghian. Acesta a pus de s-a returnat clopotul cel mare în 1888, la fabrica Francisc Walser din Budapesta. ²⁶

Și sub mitropolitul Conon Arămescu-Donici (1912-1918), s-au făcut reparații ușoare. După primul război mondial s-au luat măsuri și s-au început studii pentru restaurarea cît mai completă a catedralei patriarhale.

21. I. D. Traianescu, *op. cit.*, pp. 154-156 ; N. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 833-834.

22. *Ibidem*, p. 834.

23. I. D. Traianescu (*op. cit.*, p. 154), a crezut că aceste trei pridvorașe fiind în stilul epocii, ar fi fost adăugate în 1799.

24. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 835. Actul privind angajarea acestor meșteri infirmă ipoteza lui I. D. Traianescu.

25. *Ibidem*, p. 835.

26. *Ibidem*, p. 839.

Lucrările începute în 1932, prin grija Comisiunii Monumentelor Istorice, au readus la forma inițială pridvorul din față, însă numai în ce privește partea de jos, prin înlăturarea celor trei pridvoare și prin degajarea coloanelor de geamlîcul adăugat, ca și pridvorașele, în anii 1834-1839.

Transformarea colinei și a incintei catedralei. — În 1931, organele municipale de atunci ale orașului București au luat măsuri pentru schimbarea radicală a «dealului Mitropoliei», desființînd vechea alee care pornea dinspre piața mare și urca printre două maluri, pînă la clopotnița brîncovenească și înlocuind-o cu două alei, una pentru urcat, alta pentru coborît, către și dinspre platoul pe care se află aceste edificii. Aceste două alei au fost realizate din astuparea făgașului din mijloc, pe care era vechea alee, înlocuită astăzi printr-o peluză de iarbă, care face și despărțirea celor două alei de la același nivel. Atunci au fost dărîmate chiliile din dreapta și din stînga clopotniței brîncovenești, dezgolindu-se înălțimea pe care erau așezate și lăsînd izolată, în mijlocul spațiului liber această clopotniță. Din această pricină însăși catedrala patriarhală apare tot izolată și nelegată de construcțiile înconjurătoare, de al căror stil, în parte, se și deosebește.

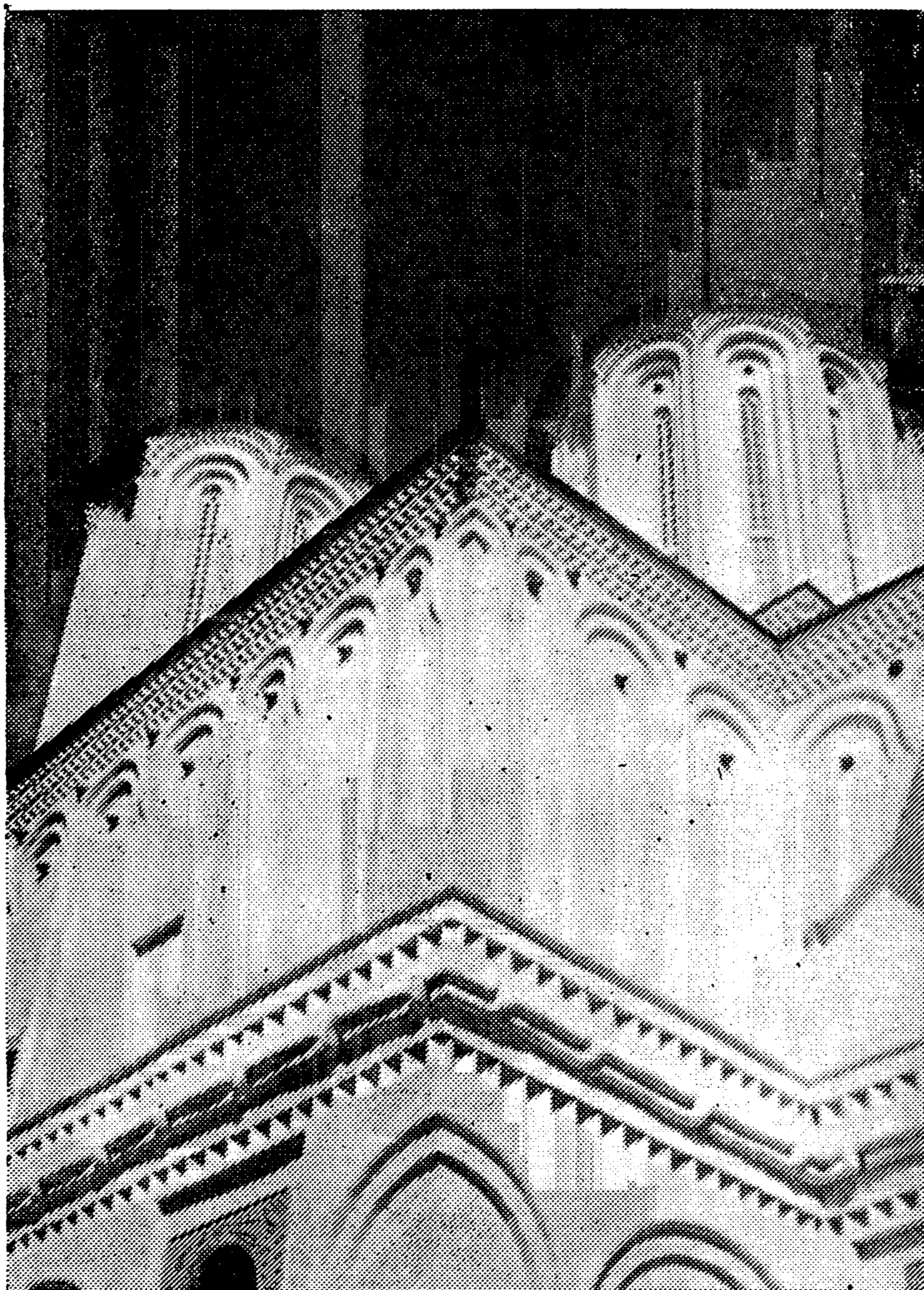
Începînd de la capătul dinspre piață, aleea de care s-a vorbit mai sus era străjuită de patru obeliscuri de zid, în vîrfurile cărora erau așezați patru vulturi cu aripile întinse. O dată cu înălțarea aleii la nivelul malurilor, au fost sacrificați și vulturii și obeliscurile. Uniformitatea colinei actuale, dar mai ales lipsa clădirilor legate de clopotniță, care alcătuiau odinioară cetatea mînăstirească a catedralei din București, un ansamblu bine gîndit al secolului al XVII-lea, izbește ochiul prin aceea că legătura organică de altădată dintre părțile componente ale acesui ansamblu lipsesc.

Vizitatorul care-și aruncă privirea spre vîrfurile platoului nu mai este întîmpinat de zidul cetății, din dosul căruia, — după ce trecea pe sub bolta clopotniței și intra prin porțița de stejar, tăiată în poarta cea mare, din același material —, îi apărea, în mijlocul curții, catedrala mitropolitană, pe care abia o ghicea de dincoace de zidul înalt al incintei. Și încă față de perspectiva din 1927, colina Patriarhiei se prezintă mulțumitor, căci s-a renunțat la proiectul unei alte catedrale, a cărei piatră fundamentală s-a și așezat în toamna aceluși an.²⁷ Lucrările s-au mărginit aci, și astfel a fost salvată de la ruină actuala catedrală, a cărei condamnare ar fi fost definitivă în cazul înfăptuirii celei proiectate.

Înfățișările mai vechi ale catedralei patriarhale. — Carol Pop de Szatmary a redat, între alte vederi colorate asupra unor colțuri pitorești din București, și o acuarelă care înfățișează actuala catedrală, în anul 1866. Această acuarelă documentară a fost tipărită în culori și a fost răspîdită la începutul secolului nostru. Într-însa se observă actualul pridvor închis, prevăzut cu jaluzele și ferestre, cum și două din cele trei pridvoare adăugate: cel din față și cel din latura de sud. La acea vreme, paraclisul reînnoit și rezugrăvit de Nicolae Mavrocordat, prin

27. *Ibidem*, p. 837.

purtarea de grijă a mitropolitului Daniil de Aninoasa, pentru turla pantocratorului, astăzi înlăturată. Pridvorul, din latura de sud a paraclisului,

Catedrala patriarhală după restaurare. — Detaliu.

este rezemat pe coloane de piatră, cu bazele sculptate cu motive vegetale și legate în partea de sus prin arcuri în trilob. Aceste arcuri cad peste

capitele nesculptate. Intrarea în pridvor se face pe scara de piatră, lipită de zidul clădirii de deasupra pivniței mari, pridvorul însuși servind ca acoperiș intrării în gangul boltit și înclinat, care coboară la capătul de sud al pivniței boltite cilindric și aflată sub palat. Odinioară ușa de intrare în pivniță era dincolo de actuala ușă în zidul principal al clădirii, sub pridvor.

Într-o fotografie socotită a fi din 1850 și publicată de arhitectul I. D. Traianescu în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice»,²⁸ nu apare și turla pantocratorului de la paraclis, pe care o vedem în acuarela lui Szatmary din 1866. Aceasta înseamnă că fotografia este mult mai recentă decât data arătată de Traianescu (1850), deci după 1866, dată când această turlă exista. La acea vreme se observă dedesubtul pridvorului trei arcade deschise, sprijinite spre vest de zidul clădirii, iar spre est, rezemându-se pe două coloane în capul cărora se reazimă colțurile pe care le fac arcadele de sud și de nord cu cea de est.

ARHITECTURA CATEDRALEI

După cum am mai amintit, planul catedralei patriarhale din București este inspirat după acela al bisericii episcopale din Curtea de Argeș al lui Neagoe Basarab, cu deosebirea că biserica Patriarhiei este mai mare, pronaosul apare mai lărgit, iar în față, prezintă: «un pridvor spațios cu arcade pe stâlpi».²⁹

Altarul. — În locul bolții obișnuite, de obicei mai scundă decât bolta naosului și pronaosului, bolta altarului catedralei din București este înlocuită printr-o calotă susținută de arcuri și pandantivi. Acest sistem de boltire a fost imitat de meșterii de mai târziu, care l-au aplicat la biserica Doamnei din București (1683), ctitorie a doamnei Maria, soția lui Șerban Cantacuzino, și la biserica din Ludești (cc. 1680), ctitorie a lui Șerban Cantacuzino și a cronicarului Cantacuzinilor, Stoica Ludescu.

Naosul. — Turla pantocratorului, rotundă înlăuntru și în douăsprezece laturi de afară, își descarcă greutatea pe patru stâlpi masivi de cărămidă, legați prin patru arcuri, între care aflăm patru pandantivi, în loc de patru trompe de bolți, ca la biserica Episcopală din Curtea de Argeș. Două abside rotunde, destul de largi, se desfac și se dezvoltă în afară, pornind din cele patru colțuri, în care se întâlnesc masive de zid, pe care se sprijină turla pantocratorului. Către pronaos, nava propriu zisă (naosul) este acoperit cu o boltă clindrică, delimitată cîndva prin timpanul sprijinit pe cele patru coloane de altădată, spre latura de est, din numărul celor 12, după numărul celor 12 Apostoli ai Noului Testament, sau ale celor 12 seminții din Vechiul Testament. Din cele patru coloane dinspre est, două au fost înlăturate la vreo răsturnare anterioară și cred că greșit a presupus Ghika-Budești că ele au fost cîndva dărîmate și așe-

28. *Loc. cit.*, p. 140, fig. 4, și p. 146, fig. 15.

29. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, partea III-a, pp. 63-64, și fig. 285-291.

zate în laturi spre intrare, pentru a susține cafasul, adăugat în urmă.³⁰

Pronaosul, mult lărgit, prezintă în axul median o turlă centrală, sprijinită odinioară pe 12 coloane, surmontate de timpane, și precedată către latura de vest de alte două turle mai mici, rotunde în interior ca și celelalte, avînd însă în exterior opt laturi, spre deosebire de cea mare din mijlocul pronaosului, care prezintă 12 laturi ca și aceea a pantocratorului.

Pridvorul, transformat în decursul timpului, a fost readus la starea lui inițială, în urma restaurării lui de către Comisiunea Monumentelor Istorice, în anii 1932-1935, afară de acoperiș. Coloanele rotunde de cărămidă se sprijină pe un soclu de zid destul de înalt și se leagă între ele prin arcuri simple. Cu prilejul acestei restaurări, s-au redeschis cele trei intrări originale. O banchetă de zid însoțește în interior pereții pridvorului, ca și la biserica Doamnei și biserica Colței, fiind folosite de acei care se opresc să se roage și să se odihnească aci.

Partea de sus a zidurilor, supraînălțate în secolul al XIX-lea cu pietrele de mormînt din biserică, a fost cercetată în timpul reparațiilor din 1932-1933. Cu acest prilej s-a atras atenția asupra lespezilor cu inscripții aflate în zid, dar se pare că nu s-a sesizat nimeni și s-a trecut la finisarea zidului, după care s-a procedat la acoperirea cu tencuieli, în vederea repictării.

Pictura catedralei. — Tot cu prilejul preînnoirii din 1834-1839, a fost înlăturată și vechea pictură din timpul lui Radu Leon. Dintr-însa nu a rămas decît icoana hramului, Sfinții Împărați Constantin și Elena, zugrăviți în firida de deasupra ușii de la intrare din pridvor în pronaos (vezi p. 143). Fiind ferită de contactul cu umezeala și chiar de razele solare, ea se păstrează în condițiuni foarte bune, încît a fost o mare greșeală că la ultima repctare a catedralei, această icoană în frescă a fost acoperită cu sticlă. De aceea, socotim salutară recenta înlăturare a învelișului de sticlă, la adpostul căreia, praful și microorganismele puteau lucra în voie, la distrugerea lentă a acestei opere de artă, singura ajunsă pînă la noi din vremea scurtei domnii a lui Radu Leon, — în orice caz singura frescă păstrată din vechea pictură.

Decorațiunile picturale descoperite cu prilejul actualei restaurări, în partea superioară a coloanei a doua, de pe latura de sud, în dreapta intrării în pridvor, sînt din mai multe epoci. În stratul de mortar de frescă (în fresca neagră), am putu descifra un grafit, care cuprinde numele «lordachi». E foarte posibil ca acest lordachi să fie unul din zugravii care au ajutat lui Nicolae Postelnicul la împodobirea cu zugrăveli, în 1835-1836, a catedralei. El este amintit în lista zugravilor din epocă, de o semnătură pusă pe un fragment dintr-o Erminie, în anul 1835, august 15. Manuscrisul respectiv «cuprinde și cîteva schițe în tuș, făcute de pictorul Gh. M. Tattărăscu, în 12 septembrie 1859».³¹

30. *Ibidem*, p. 64.

31. Șt. Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», Secția pentru Transilvania, 1926-1928, Cluj, 1929, p. 27.

Aproape o sută de ani a durat pictura meşterului Nicolae Polcovnicul, care a împodobit cu pictură tradiţională catedrala patriarhală din Bucureşti. Numele acestui zugrav, legat şi de alte lucrări de pictură ca aceea de la Mănăstirea Cernica³² şi de la unele icoane, a răzbătut această sută de ani după însăşi dorinţa sa, exprimată în cuvintele din contractul încheiat, pentru lucrările de zugrăvire de la Mitropolia din Bucureşti: «Mă îndatorez şi eu ca să săvîrşesc acest lucru aşa de plăcut şi aşa de laudă, încît să rămîie nemuritor numele meu». ³³ În anii 1932-1935, opera picturală a lui Nicolae Polcovnicul a fost dată jos şi înlocuită cu aceea a pictorului D. Belizarie. Pictura acestuia a fost curăţită de colectivul de stagiaři de la Şantierul de pictură al Patriarhiei, sub supravegherea Comisiunii de Pictură Bisericească, în toamna anului 1960.

În cursul lunii martie 1961, pictorul V. Rudeanu a pictat, pe pereţele de sud al pronaosului, în rîndul cuvenit ctitorilor, portretul Prea Fericitului Patriarh Justinian, completînd în acest fel şirul ierarhilor care au purtat grijă deosebită faţă de catedrala patriarhală.

PICTURA SALII DE PRIMIRE A PALATULUI PATRIARHAL

În dorinţa de a da o altă înfăţişare sălii de primire din palatul patriarhal, Prea Fericitul Patriarh Justinian a încredinţat maestrului Costin Petrescu împodobirea acestei săli cu subiecte din trecutul Bisericii Ortodoxe Romîne, trasîndu-i şi programul iconografic ce avea de urmat. Şi maestrul Costin Petrescu, octogenar la acea vreme (în 1950), şi-a întocmit schiţele subiectelor, potrivit spaţiilor pe care i le oferea încăperea, aproape rotundă.

Dintr-o singură ochire îţi poţi da seama că bătrînul maestru, coborîtor dintr-o veche familie de zugravi bisericeşti, a înţeles gîndul Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Romîne şi a înfăţişat în linii generale cîteva episoade caracteristice din trecutul Bisericii Ortodoxe Romîne, din toate provinciile locuite de romîni. Toată această desfăşurare este dominată de scena centrală din calotă: «Pogorîrea Duhului Sfînt».

În această calotă, sprijinită pe patru arcuri simple şi marcată prin 12 ferestre, încadrate în spaţii, limitate de cîte un arc frînt, care se descarcă pe cercul de bază, ieşit din linie, este zugrăvită, în medalion, crucea cu monogramele *Is. Hs. Ni. Ka*. În jurul medalionului, două inele mai late, împodobite cu decoraţiuni florale, sînt mărginite de o dungă roşie şi alta albastră, purtînd în jur raze. Fondul este de aur. Între ferestre, stînd pe scaune, sînt zugrăviţi Apostolii şi Maica Domnului, deasupra căroră, sub forma unor limbi de foc, coboară Sfîntul Duh. În pendentivii dintre cele patru arcuri de susţinere a calotei centrale, sînt zugrăvite chipurile a patru Sfinţi Ierarhi romîni: Sfîntul Ierarh Ioan de la Prislop, Sfîntul Ierarh Iosif de la Partoş, Sfîntul Ierarh Ioan de la Rîşca, Sfîntul Ierarh Calinic de la Cernica.

32. *Ibidem*, pp. 9, 93, 95, 96.

33. N. Şerbănescu, *op. cit.*, p. 834.

Subiecte inspirate din trecutul Bisericii Ortodoxe Române. — În aceeași sală, deasupra ferestrei de nord-vest, în fund, se află silueta elegantă a bisericii mari din Mănăstirea Neamțu, veche ctitorie a Mușatnilor, legată de trecutul Moldovei prin atâtea amintiri istorice. Privind la arcada de deasupra ferestrei zărești, parcă ieșind din cadrul însuși al legendei, cele două figuri: a lui Ștefan cel Mare și a lui Daniil Sihastrul, după ce s-au sfătuit în acel ceas de cumpănă pentru viitorul Moldovei. Sînt în momentul despărțirii: viteazul domn primește binecuvîntarea sihastrului și se întoarce la luptă. În preajmă oștenii așteaptă, în fund o cetate cu turnuri și ziduri înalte.³⁴

În planul inferior, sub înfățișarea Mănăstirii Voroneț, doi plăieși călări parcă răspund chemării de bucium și pornesc spre locul de adunare a oștilor lui Ștefan. Mai jos de ei, la baza arcadei, un oștean transformă coasa ascuțită în armă de luptă, legînd-o în vîrfurile copriei. De partea celaltă o mănăstire moldovenească cu ziduri tari și cu incintă, precum și silueta unei clădiri cu balcoane, iar dedesubt, ca un ecou îndepărtat al zbuciumului de altădată, un urmaș al plăieșilor de atunci, îngenunchiat pe lespede rece de la Putna, se închină, în zilele noastre, la mormîntul marelui domn.

Sub arcadă, de o parte și de alta a ferestrei amintite, apar două procesiuni cu moaște de sfinți. Cea din stînga înfățișează aducerea de la Cetatea Albă la Suceava, a moaștelor Sfîntului Ioan cel Nou, martirizat de tătari, la anul 1330, în Cetatea Albă. Cea din dreapta reprezintă aducerea moaștelor Cuvioasei Parascheva. Corespunzător acestor scene, la baza arcului din față, maestrul a zugrăvit în dreapta, în medalion, pe Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, iar sus pe arc, stema Moldovei.

În scena aducerii moaștelor Sfîntului Ioan cel Nou, sicriul purtat pe umeri de preoți în veșminte, urmați de credincioși, este întâmpinat la intrarea în biserică, de Alexandru cel Bun și soția sa, împreună cu toată Curtea și de poporul dreptcredincios. Scena aceasta a aducerii moaștelor de la Cetatea Albă și-a aflat reprezentarea în cîteva din mănăstirile moldovenești. Cea mai veche este cea din paraclisul Mănăstirii Bistrița și datează din vremea lui Alexandru cel Bun, deci este aproape contem-

34. Cultul bătrînului sihastru, din care localnicii au făcut un sfînt al ținutului, a fost concretizat prin icoane mobile, din care una pe fond verde, cu peisaj presărat cu arbori și acoperit cu iarbă și flori, îl înfățișează și astăzi în biserică Mănăstirii Voroneț. În fresca exterioară, deasupra ușii de intrare, în pridvor, spre stînga, în latura de sud, este zugrăvit în rîndul sfinților și în chip de sfînt cu aureolă și Daniil Sihastrul. El este prezentat alături de mitropolitul Grigore Roșca, vărul lui Petru Rareș, care, în anul 1547, a adăugat pridvorul închis, l-a zugrăvit și a pus de s-a zugrăvit și întregul exterior al bisericii acestei mănăstiri.

Piatra de mormînt a bătrînului sihastru, împodobită pe margine cu un chenar decorat cu motive lineare și frunze, se află în pronaosul Mănăstirii Voroneț avînd inscripția, al cărei cuprins, în romînește, este următorul: «*Aceasta este groapa tatălui nostru David, schimnicul Daniil*» (G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul XVIII (1925), p. 282).

35. Gh. Balș, *Bisericile moldovenești din secolul al XV-lea*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», an XXI (1928), p. 282, fig. 353.

porană cu aducerea acestor moaște la Suceava. Alte reprezentări le aflăm în pridvorul bisericii Sf. Gheorghe din Suceava, unde se păstrează moaștele aduse acolo de Bogdan al III-lea, fiul lui Ștefan cel Mare, în pridvorul Mănăstirii Slatina și în biserica Episcopiei Romanului, și datează din epoca lui Petru Rareș. Cea de a cincea reprezentare o găsim la Mănăstirea Voroneț, pe zidurile exterioare și anume pe latura de sud a pronaosului, deasupra intrării și cu cheltuiala mitropolitului Grigore Roșca, vărul lui Petru Rareș. O a șasea reprezentare, de o eleganță și de o marțialitate amintind solemnitatea clipelor aducerii moaștelor la Suceava, o aflăm în exonartexul bisericii Mănăstirii Sucevița, ctitorie a fraților Movilă, Ieremia, Simion, voievozi și Gheorghe, mitropolitul țării, zidită și pictată în anii 1583-1602).³⁶

Corespunzător scenei privitoare la aducerea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou, în cealaltă parte a ferestrei, deci pe zidul de est al nișei, o altă procesiune înfățișează aducerea de la Constantinopol la Iași a moaștelor Cuvioasei Parascheva, în vremea lui Vasile Lupu. În fund apare silueta zveltă a bisericii Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași, în față, în primul plan, sicriul purtat pe umer de preoți, urmați de credincioși. Cortegiul vine dinspre sala gotică și apucând pe lângă altar, prin latura de sud, se îndreaptă spre intrarea principală a bisericii Trei Ierarhi. În dreapta, o construcție în stil moldovenesc.³⁷

Deasupra ușii de intrare, cum privești spre sud-est, se află zugrăvită scena care înfățișează Sinodul de la Iași, ținut în anul 1642, în timpul domniei lui Vasile Lupu.

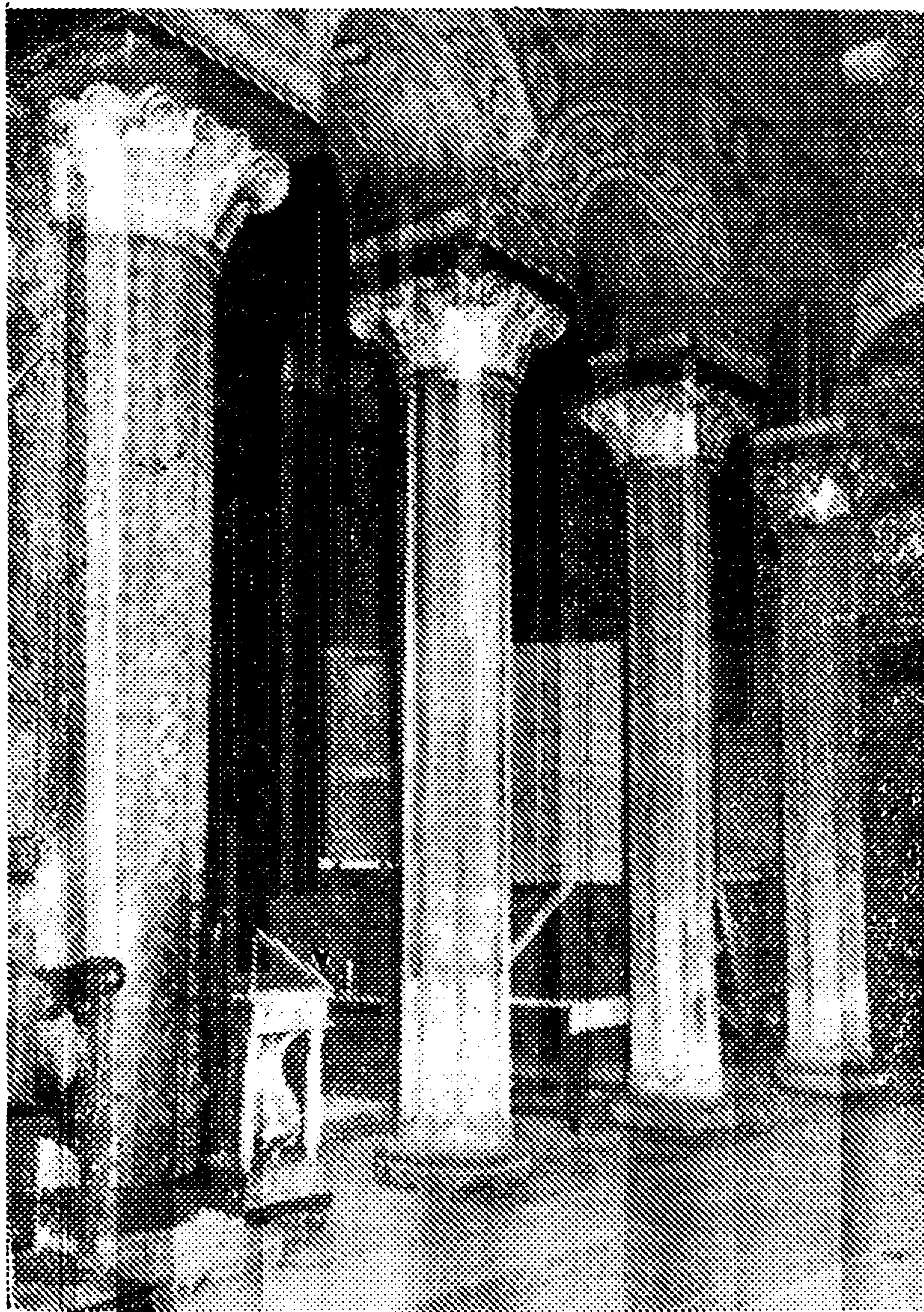
Chipul lui Vasile Lupu aduce într-o măsură cu acela al lui Mihai Viteazul, cu care pictorul Costin Petrescu era familiarizat de mulți ani.

36. O. Tafrali, *Le monastère de Sucevița et son trésor*, în rev. «Artă și Arheologie», III, fasc. 5-6, pp. 20-22. Victor Brătulescu, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1936, p. 5 și fig. 8. I. D. Ștefănescu, *Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et Moldavie*, Paris, 1929, Album, pl. 46. Corina Nicolescu și Florentine Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova, sec. XV-XVI*, în rev. «Studii și cercetări de istoria artei», 1-2/1957, p. 150. Maria-Ana Musicescu și M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, București, 1958, p. 94, fig. 93. Asupra reprezentării iconografice a martiriului și asupra detaliilor istorice privind viața Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava, se mai pot cerceta cu folos, pe lângă altele, lucrările notate mai jos: O. Luția, *Legenda Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, în rev. «Codrul Cosminului», 1924; Victor Brătulescu, *Frescele de la Mănăstirea Voroneț*, în «Artă și tehnică grafică», București, 1937, caetul 2, p. 57. P. Henry, *Les églises de la Moldavie du Nord*, Paris, 1930, p. 248, pl. XLVI. Pr. prof. P. Rezuș, *Viața și faptele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, în rev. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», anul XXXII (1956), nr. 6-7. Pr. prof. I. Zugrav, *Data serbării Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, *ibidem*, an. XXXIV (1958), nr. 9-10, pp. 763 și urm. Gherasim Timuș, *Dicționar hagiografic*, București, 1898, p. 435.

37. *Ibidem*, pp. 642-643; Șt. Gr. Berechet, *Documente slavo-române, culese de prin arhivele ruse*, București, 1920, p. 94. Asupra mutării moaștelor Cuvioasei Parascheva de la Epivat la Târnova, apoi la Belgrad și la Constantinopol, de unde au fost aduse la Iași de Vasile Lupu și așezate în biserica Trei Ierarhi, unde se află și acum, pe lângă publicațiile de mai sus, se pot folosi lucrările următoare: N. Iorga, *Guide historique de la Roumanie*, ed. II-a, București, 1936, p. 127; Pr. conf. Al. Ciurea, *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare în Moldova*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an LXXII (1954), nr. 11-12, pp. 1127.

Unul din învățați expune în fața voievodului și a altor doi ierarhi, tema, ceilalți ascultă și iau apoi parte la discuții.

În dreapta și stînga intrării principale din sala de așteptare se desfac două coridoare: cel din dreapta conduce spre căminul arhieresc, cel din stînga spre aripa de vest a palatului patriarhal. Intrarea spre aceste coridoare este marcată de cîte o semi-calotă, rezemată pe pereții laterali ai sălii.

Catedrala patriarhală. — Interior.

Pe semi-calota din dreapta este zugrăvită scena *cu aducerea moaștelor Sfintei Mucenițe Filofteia* de la biserica Domnească, *la biserica episcopală din Curtea de Argeș*. Sicriul cu moaștele sfintei este purtat pe umeri de preoți îmbrăcați în odăjdii. Înaintea sicriului merge mitropolitul țării, precedat de doi diaconi. Cortegiul pornește de la biserica Domnească, în care au stat mai întîi moaștele aduse acolo de peste Dunăre, prin Vidin, de Raidu Negru, tatăl lui Mircea cel Mare, și se îndrumează spre biserica episcopală din Curtea de Argeș, unde așteaptă Neagoe Basarab,

însoțit de doamna Despina, de Curtea lor și de credincioșii adunați la serbare; bărbați și femei în costume naționale. În fund o clădire în stil românesc local.³⁸

În dreapta ușii aflăm un medalion, în care este zugrăvită scena intitulată «*Moăștele Sfântului Dimitrie Basarabov la București*». Cortegiul, alcătuit din preoți îmbrăcați în odăjdii, care duc sicriul, și din credincioși care îi urmează, este primit pe scările paraclisului de mitropolitul timpului, precedat de trei diaconi și urmat de clerul respectiv. Între aceștia un creștin poartă prapur.³⁹

Alături, în dreapta scenei cu moăștele Sfântului Dimitrie Basarabov, este zugrăvită scena cu *ducerea moăștelor Sfântului Grigorie Decapolițul la Mănăstirea Bistrița* din Oltenia, ctitorie a boierilor Craiovești. Procesiunea cu sicriul purtat pe umeri de preoți în odăjdii, precedați de credincioși îmbrăcați în pitorești costume naționale, purtând prapore, se îndreaptă spre marea biserică a Mănăstirii Bistrița, zugrăvită în planul al doilea. În dreapta peisajului apare o casă în stil românesc, iar în fund, departe, se zărește silueta Schitului Păpușa din apropiere.⁴⁰

De observat că procesiunile cu moăștele sfinților prezintă sicrie prea mari pentru osemintele pe care le închideau, iar persoanele care ia parte la solemnitate sînt privite din spate.

Aceste două scene din urmă sînt încadrate de două martirii: cel din stînga înfățișează *uciderea la Constantinopol a lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, alături de cei patru fii ai săi, la care asistă însuși sultanul turc, împreună cu suita și invitații săi,⁴¹ — iar cel din dreapta arată

38. Cultul Sfintei Filofteia de la Curtea de Argeș, ale cărei moăște se află în biserica lui Neagoe din acel oraș, a avut o mare răspîndire în iconografia din Muntenia, mai ales în icoanele portative. Asupra acestei iconografii, a vieții și a martiriului, ca și asupra slujbei de prăznuire, se pot cerceta lucrările pe care le însemnăm aci: Ghenadie Enăceanu, *Mitropolitul Neofit I*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. II (1874), nr. 10 (iulie); Virgil Drăghiceanu, *Curtea Domnească de la Argeș*, București, 1923, pp. 35 și 37 și fig. 23, 24, 25, 26; idem, *Moăștele Sf. Filofteia*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», anul XXIV (1931), fasc. 67, p. 44; Cornelia Piliat, *Călătoriile mitropolitului Neofit în Țara Românească, în o doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», nr. 3-4/1956, București, pp. 277-285; Victor Brătulescu, *600 de ani de la zidirea bisericii Domnești din Curtea de Argeș*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. LXX (1952), pp. 880 și urm.; idem, *Inscripții, însemnări și date istorice culese din bisericile din Raionul Cricov, Reg. Ploiești*, în «Glasul Bisericii», an. XIX (1960), nr. 7-8, pp. 653, 654, 657. D. Mazilu, *Sfînta Filoteea de la Argeș*, București, 1933.

39. Gherasim Timuș, *op. cit.*, p. 209; Pr. George I. Gibescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, București, 1907, p. 85; Pr. N. Șerbănescu, *Scurt istoric al catedralei Patriarhiei Ortodoxe Romîne*, l. cit., p. 833.

40. Gherasim Timuș, *op. cit.*, pp. 339-340; N. Iorga, *Inscripții*, p. 19; idem, *Negoțul și meșteșugurile la romîni*, București, 1906, p. 50; Pr. N. M. Popescu, *Chiril Lucaris și Ortodoxia romînă ardeleană*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», nr. 7-9, p. 435; Dragoș P. Petroșanu, fiul Părintelui P. Petroșanu din Mihăeștii Vîlcii, a publicat un studiu complet, însoțit de o bogată bibliografie în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LIX (1941), pp. 682-703. Stelian și George Metzulescu, *Cîteva lămuriri în legătură cu ctitorul catedralei patriarhale*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXVI (1958), nr. 9, pp. 854-855.

41. La împlinirea a 200 de ani de la moartea de martir a lui Constantin Brîncoveanu.

înecarea în apele Tungiei a marelui mitropolit cărturar Antim Ivireanul. Martiriul acestui mitropolit și-a găsit reprezentarea iconografică în această scenă inițiată de Prea Fericitul Patriarh Justinian și realizată de maestrul Costin Petrescu, cum și în paraclisul Mănăstirii Antim, repictat, din aceeași inițiativă, de pictorul D. D. Nicolaide, în 1950.

În registrul superior este zugrăvit Constantin Brîncoveanu în ipostază de ctitor al Mănăstirii Hurezi, care se profilează în fund. Pe arcul din fața semi-calotei sînt zugrăvite medalioane cu chipuri de mucenici: *Sfînta Muceniță Filofteia și Sfîntul Dimitrie Basarabov* în dreapta; *Sfîntul Ioan Olteanul și Sfîntul Grigorie Decapolitul* în stînga, iar sus, în mijlocul arcului apare stema Țării Romînești.

Semi-calota de deasupra intrării în coridorul care duce spre aripa de vest a palatului este împodobită cu o succesiune de scene care amintesc clipele grele prin care a trecut Biserica Ortodoxă Romînă din Transilvania, în tot cursul secolului al XVIII-lea, îndată după trecerea la uniunea cu Roma a unei părți a romînilor ortodocși din Ardeal. Generalul Bucov desființează, din ordinul Curții imperiale de Habsburg din Viena, mînăstirile ortodoxe ale romînilor transilvăneni, punînd tunurile să tragă în clădirile mînăstirești și incendiindu-le. El arată celor două personaje din preajmă, împlinirea poruncii primite. Lucrători cu tîrnăcoape se îndreaptă spre ziduri pentru a le dărîma, desăvîrșind în acest fel prăpădul incendiilor. Pe fața peretelui pe care se reazimă semi-calota, observăm în stînga, țărani ardeleni resemnați, după pîrjolul la care au asistat și prin care au trecut mînăstirile lor: în fund case și biserici dărîmate. În dreapta sînt zugrăviți oșteni ai stăpînirii austriace, care duc la închisoare un călugăr ortodox cu mîinle legate la spate și bătut cu biciul de un oștean. În urma acestora, doi țărani valahi, călăuziți pe același drum; în fața grilelor de la intrarea în închisoare, un temnicer cu sabie.

Pe arcul acestei semi-calote sînt zugrăviți, în medalion, sfinții ardeleni de curînd canonizați, și unii dintr-înșii recunoscuți în rîndul celor care au un cult local: *Cuviosul Antonie de la Cheia și Mucenicul Nicolae Oprea* în dreapta; *Sofronie de la Cioara și Cuviosul Visarion* în stînga; sus pe arc, stema Ardealului.

În registrul de jos, sub calotă, sînt zugrăviți Sfinții Ierarhi ardeleni: *Sfîntul Ierarh Ilie Iorest, Sfîntul Ierarh Sava Brancovici*, iar între ei un sfînt monah fără inscripția cu numele.

veanu și a celor patru fii ai săi, s-au publicat o seamă de studii și articole cu caracter istoric și polemic, în jurul descoperirii candeliei de deasupra mormîntului lui Brîncoveanu, ale cărui oseminte au fost aduse de la Halchi la București, prin grija doamnei Marica, soția sa, și cu știrea lui Nicolae Mavrocordat, și îngropate în biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitoria lui Constantin Brîncoveanu. Pe lîngă studiile publicate atunci de N. Iorga, Pr. N. M. Popescu, Virgil Drăghiceanu etc., a mai apărut și un articol al lui Virgil Drăghiceanu, *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu*, în «Buletinul Com. Mon. Ist.», an. VII (1914), p. 116. Chestiunea descoperirii inscripției de pe candelă a fost reluată și publicată cu întreaga bibliografie, de Șt. Gr. Berechet, *O prezentare mai mult în legătură cu mormîntul lui Constantin Brîncoveanu Voievod*, în rev. «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXIV (1946), pp. 325-332.

Acești mucenici și luptători pentru cauza religioasă a românilor ortodocși de peste munți au fost înscrși în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărîrea luată de Sfîntul Sinod în februarie 1950, iar prin aceea din 1954 s-a hotărît să fie și zugrăviți în bisericile noastre, alături de alți sfinți romîni și alături de cei recunoscuți de întreaga Biserică Ortodoxă.⁴²

PICTURA SALII SECRETARIATULUI DE LINGA PARACLISUL PATRIARHAL

Sala de lîngă paraclisul patriarhal — în care funcționează secretariatul cabinetului, orientată de la est la vest, ca și paraclisul, prezintă o boltă cilindrică, întreruptă de șase spații, trei de o parte, trei de cealaltă, în forma unor lunete, limitate de arcuri frînte.

Pereții acestei săli au fost împodobiți, în parte de maestrul Costin Petrescu, în ultimul an al vieții sale, și în parte de ucenicul și elevul său, pictorul V. Rudeanu, ajutat de fiul maestrului, arhitectul Costin Petrescu. Pe panoul din fund de pe peretele de vest, este zugrăvită «stropirea cu aghiazmă», scenă în care Mihai Viteazul, cu capul gol, înconjurat de Curtea sa și de oșteni, asistă la sfințirea aghiazmei pe care o săvîrșește un cler numeros în frunte cu mitropolitul. În fund se profilează silueta bisericii ortodoxe. În colțul din dreapta, de jos, citim inscripția urmată de semnătura originală a maestrului: «*Personagiile : Mihai Viteazul, doamna Standa, domnița Florica, Preda Floricoiu soț*».

Se știe că în urma tratatului încheiat la 20 mai 1595, în Alba Iulia, între Mihai Viteazul și Sigismund Bathory, s-a stabilit ca bisericile ortodoxe romîne de peste munți să fie trecute sub jurisdicția Mitropoliei din București. Cu prilejul vizitei lui Mihai în decembrie 1596, se va fi făcut și solemnitatea punerii pietrei fundamentale a acestei mînăstiri romînești la Alba Iulia, dincolo de zidurile cetății, urmînd ca această biserică să fie și Mitropolia ortodoxă a romînilor ardeleni.

«*Stropirea cu apă*» fixează momentul slujbei de sfințirea apei cu prilejul punerii pietrei fundamentale.

Desfășurarea subiectelor următoare ține seama de spațiile arhitecturale și cuprinde titlurile următoare, pe peretele de nord :

Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia. — Mihai, călare pe cal alb, cu buzduganul în mînă, poartă pe umeri o mantie albă cu flori, împodobită pe poale cu un galon lat, pe care se observă stema țării. În urma lui, ostașii cu steaguri ; în față i se închină steagul cetății. Mitropolitul catolic, în veșminte bogate, cu tiara pe cap, cu cîrja în mînă, îi iese întru întîmpinare. În față, mai la o parte, un țaran și o țarancă, romîni ardeleni, în costume naționale.

42. Despre mînăstirile ortodoxe romîne din Transilvania și Ungaria și despre distrugerea celor din Transilvania și Banat, în 1761, din ordinul generalului Bucov, iar în 1782 din ordinul împăratului Iosif, aflăm știri prețioase la Șt. Meteș, *Mînăstirile romînești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936.

Mihai Viteazul în balconul palatului din Alba Iulia. — Mulțimile se îmbulzesc și îl aclamă. Sînt romîni ardeleni în costumele lor naționale, unii purtînd la șold straite.

Dezbateri în Alba Iulia între catolici și ortodocși asupra credinței celei adevărate. — Mihai Viteazul, urmat de mitropolitul și clerul orto-

Frescă din catedrala patriarhală.

dox al Transilvaniei, este întîmpinat de episcopul și clerul catolic al Albei Iulia.

În scena următoare, Mihai Viteazul și Curtea lui asistă la slujba sfințirii apei, în curtea catedralei catolice, din Alba Iulia. Clerul catolic, cu episcopul în frunte, clerul ortodox cu mitropolitul său, fiecare săvîrșind sfințirea apelor. Ostași și mulțimi, ortodoxe și catolice, asistă la ceremonie. Jos în stînga, apar semnăturile continuatorilor maestrului Costin Petrescu: Radu Costin Petrescu și V. Rudeanu.

Scenele acestea sînt în legătură cu împotrivirea clerului catolic de a se ridica o biserică ortodoxă în Alba Iulia, pe considerentul că adevă-

rata credință este cea catolică. De aci, «*dezbaterea în Alba Iulia, între catolici și ortodocși, asupra credinței celei adevărate*», despre care marele mitropolit Petru Movilă al Kievului (1633-1646), copiind din cronica munteană și întărind cu spusele dregătorilor munteni, Hrizea și Dragomir, arată că Mihai Viteazul a obținut dreptul de a clădi biserica ortodoxă din Alba Iulia, pentru Mitropolia Ardealului, în urma disputei dintre catolici și ortodocși, când Mihai Viteazul a propus ca fiecare dintre cele două Biserici, prin reprezentanții lor, să sfințească aghiazmă, care să se păstreze în vase pecetluite și încuiate în catedrala catolică din Alba Iulia timp de 40 de zile, după care să se deschidă vasele, și care aghiazmă se va găsi bine mirositoare și nestricată, acea biserică să fie recunoscută ca avînd credința cea adevărată.

Deasupra ușii de intrare, pe peretele de est, apare silueta catedralei catolice, în stînga, și aceea a bisericii ortodoxe. Dedesubt — și anume sub tabloul care înfățișează catedrala catolică —, se face pecetluirea vaselor cu aghiazmă, sfințită de preoții catolici; sub reprezentarea Bisericii românești, pecetluirea vaselor cu aghiazmă sfințită de preoții ortodocși.

Prima scenă de pe peretele de sud, reprezintă pe Mihai Viteazul, în genunchi, asistînd la încuierea vaselor pecetluite, în încăperea anume destinată. Ortodocșii privesc mulțumiți; preoții catolici, uimiți, privesc rușinați la vasul lor cu aghiazma stricată. Ambele tabere de credincioși pleacă în două părți deosebite. Titlul panoului este «*Rușinarea catolicilor*». ⁴³

În ansamblul ei, pictura acestei săli înfățișează o suită de subiecte cu caracter istorico-religios, legate de istoria romînilor sub Mihai Viteazul. Este ultima realizare a maestrului Costin Petrescu, sau, mai exact, conceptul și schițele colorate îi aparțin în întregime, primul panou descris la început fiind și pictat de mîna lui; celelalte, urmărind fidel interpretarea și coloritul statornicit de autor, au fost lucrate de pictorul V. Rudeanu și arhitectul Radu Petrescu, fiul maestrului.

Figura dominantă în toată această suită de scene este figura lui Mihai Viteazul, căruia Costin Petrescu i-a închinat din tinerețe studii serioase, de adîncire a cunoașterii acestei firi, plină de avînt și temperament, frămîntată de un ideal, care întrunea idealul întregului Orient ortodox: scuturarea jugului otoman. Trăsăturile figurii severe, nasul prelung, ochii negri, vii și pătrunzători, obrazul bronzat, fruntea lată, mustața și barba rotunjită, de culoare neagră, căciula cu penaj, dau capului eroului o măreție care impune prin ea însăși.

43. Relatarea privind disputa dintre catolici și ortodocși a fost scrisă în limba slavă de mitropolitul Petru Movilă al Kievului (1633-1646). Această relatare a fost publicată de Golubev, sub titlul: *Kiivskii mitropolit Petru Moghila I*, în 1833, și apoi reprodusă de Ghenadie Enăceanu în lucrarea sa despre Petru Movilă, în mai multe numere din revista «Biserica Ortodoxă Română» din 1883, 1884. Într-o traducere revizuită de slavistul I. Bogdan, N. Iorga reproduce această știre, în lucrarea sa: *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, publicată în «Analele Academiei Romîne», *Memoriile Secției Istorice*, Mem. nr. 27, seria a II-a (1906), pp. 12-17.

Toate celelalte personaje între care apare Mihai nu fac decât să contribuie la reliefaarea acestei personalități, fie că asistă la o solemnitate religioasă, fie că se află în mijlocul alaiului cu care este condus la palatul din Alba Iulia, fie că apare în balconul acelui palat, chemat de ovatiile și strigătele mulțimilor.

Coloritul liniștit al tablourilor, distribuția persoanelor, cerute de subiectul fiecărui tablou, desenul, compoziția în sine arată frământarea artistului pentru pătrunderea psihologică a personajelor ale căror figuri trebuie să exprime starea psihică a momentului pe care îl trăiesc. Toate aceste personaje sînt însă subordonate personajului titular, către care converg și pe care îl încadrează.

SUBIECTE SCULPTATE IN LEMN

Dedesubtul panourilor pictate, pe care le și concurează, apar 31 de panouri sculptate în lemn și executate de sculptorul Grigore Dumitrescu, reprezentînd figuri de clerici, care au sprijinit luptele revoluționare ale poporului sau au luptat pentru credința ortodoxă, precum urmează: popa Stoica din Farcaș; preoții Simion și Ioniță Date; preoții Ioniță Cazan și Crișănuț din Piatra, luptători în Revoluția din 1784 a lui Horia; popa Ilie de la Mînăstirea Butoiul, de lîngă Găești, luptător contra turcilor pazvangii, admirator al lui Tudor Vladimirescu; Constantin din Butoiești (1792—† 1870), pandur în oastea lui Tudor, aciuat în Mînăstirea Motru, unde se pregătea de preoție; frații preoți Dumitrașcu (panduri), din care unul a fost spînzurat; episcopul Ilarion al Argeșului, sfătuitor al lui Tudor Vladimirescu; popa Tun (călare pe tun); popa Neagu Benescu, popa Radu Șapcă, cunoscutul revoluționar; preotul Simion Groza, popa Avram din Uibărești și preotul Lupu Șandor.

Subiectele sînt tratate cu minuțiozitate, cu trăsături viguroase. Pentru spațiul pe care-l ocupă, pe alocuri, scenele par prea încărcate.

CHIPURILE IERARHILOR DIN BIROUL PATRIARHAL

În nișele terminate în arc frînt spre boltă, deasupra dulapurilor cu cărți rare, din biroul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au fost zugrăvite douăzeci de chipuri de ierarhi dintre ierarhii Țării Românești, ai Moldovei și ai Transilvaniei.

Distribuția lor s-a făcut fără a se avea în vedere ordinea cronologică sau vreo altă ordine a eparhiilor în care au păstorit. Pe lîngă mai toți ierarhii sînt zugrăvite și catedralele în care au slujit, încît din punct de vedere al evoluției arhitecturale, ele reprezintă diverse momente și diverse etape în dezvoltarea stilului construcțiilor bisericesti.

Începînd din colțul de sud-est, întîlnim chipul lui *Iosif I, episcopul Argeșului*, care a păstorit la Curtea de Argeș între anii 1798-1820. În fund spre colțul din stînga, apare silueta bisericii episcopale din Argeș,

ctitorie a lui Neagoe din Curtea de Argeș. În același rînd și în continuare, urmează chipul lui *Chesarie al Buzăului* (1823-1843), în spatele căruia, pe planul al doilea, se înalță clădirea seminarului, înființat de el, pe lângă Episcopia Buzăului. Un lucrător tipograf și un teasc, amintesc preocupările de carte ale acestui episcop cărturar. *Silvestru al Hușilor* (1884-1892) este reprezentat împreună cu vechea catedrală, ctitoria lui Ștefan cel Mare.

Șirul de pe peretele de vest îl deschide învățatul episcop *Melchisedec al Romanului* (1873-1892), care este zugrăvit alături de catedrala episcopală, ctitoria lui Alexandru cel Bun, reîntregită de Petru Rareș. *Iacob Stamate al Moldovei* (1792-1803) apare alături de fosta catedrală mitropolitană, biserica Înălțării Domnului din Mînăstirea Neamțu. *Varlaam al Moldovei* (1632-1652) este zugrăvit alături de faimoasa biserică Trei Ierarhi a lui Vasile Lupu, iar *Iosif Mușat al Moldovei* (1401-1416), mitropolitul lui Alexandru cel Bun, este reprezentat alături de biserica Mirăuților din Suceava, unde a păstorit. *Dosoftei al Moldovei* (1670-1686), pictat alături de biserica Sf. Gheorghe din Suceava, ctitoria lui Bogdan Vodă al III-lea, fiul lui Ștefan cel Mare, este autorul vestitei Psaltiri în versuri. *Veniamin Costachi* (1802-1842), înfățișat alături de actuala catedrală a Mitropoliei Moldovei, ctitorie a sa, și de o altă bisericuță mai scundă. *Isaia al Rădăuților* (1566-1580), înfățișat alături de biserica lui Bogdan, întemeietorul Moldovei, din Rădăuți.

Pe zidul de nord, șirul începe cu mitropolitul *Andrei Șaguna al Ardealului* (1846-1873), înfățișat alături de catedrala ortodoxă română din Sibiu. Urmează mitropolitul *Simion Ștefan* (1643-1656), pictat în cadrul actualei catedrale ortodoxe din Alba Iulia, ținînd în mînă Noul Testament, tipărit prin purtarea lui de grijă, în acel oraș, la 1648. *Nicolae Bălan al Ardealului* (1920-1956) este pictat alături de mînăstirea brîncovenească, de la Sîmbăta de Sus, restaurată de el.

Peretele de est începe șirul ierarhilor cu mitropolitul *Nifon* (1850-1875), reprezentat alături de ctitoria sa, Seminarul Nifon din București. *Teodosie al Ungrovlahiei* (1658-1708) este reprezentat în incinta unei mînăstiri, purtînd în mînă Biblia lui Șerban Cantacuzino, monument literar, tipărit în 1688, în timpul păstoriei sale. *Macarie al Ungrovlahiei* (1512-1520) este încadrat între vechea Mitropolie și biserica Stelea, amîndouă din Tîrgoviște. Poartă în mînă Liturghierul, tipărit în 1512. *Iachint de Vicina* (1359-1372), începătorul șirului de mitropoliți ai Ungrovlahiei, este înfățișat lângă cea mai veche biserică din țară, biserica Domnească din Curtea de Argeș. *Ștefan al Ungrovlahiei* (1648-1688) reprezentat împreună cu catedrala patriarhală din București, clădită și tîrnosită în timpul păstoririi sale. *Grigore Dascălul* (1828-1834), înfățișat în cadrul Mînăstirii Căldărușani, de unde, ca diacon, a fost chemat de domnitorul Grigorie Ghica și ridicat la rangul de mitropolit. *Damaschin al Rîmnicului* (1708-1725), înfățișat cu paraclisul Episcopiei respective, caracteristic pentru eparhie, dar zidit și zugrăvit la mai bine de 35 de ani după moartea episcopului Damaschin.

În afară de aceste chipuri de mitropoliți și episcopi sînt încă trei portrete, fixate într-un panou portativ, lucrat în email, și înfățișînd pe cei trei patriarhi ai Romîniei: Miron, Nicodim și Prea Fericitul Patriarh Justinian. Acest panou este pus pe peretele de est și este încadrat de două icoane împărătești, lucrate tot în email, după modele mai vechi, Iisus Hristos după o icoană din secolul al XVIII-lea, și Maica Domnului, după icoana pictată pe lemn și găsită la Snagov, din secolele XV-XVI.⁴⁴

Portretele ierarhilor se încadrează bine în lunetele din arhitectura sălii și se armonizează ca linii, mase de culoare, umbre și lumini, și cu plafonul și cu biblioteca lucrată în lemn sculptat.

Pictorii s-au folosit de informațiile pe care le-au avut la îndemîină: pentru unii, ca Varlaam, Dosoftei, Veniamin Costachi, toți ai Moldovei, și Andrei Șaguna al Transilvaniei, au folosit un număr de gravuri; pentru alții, au folosit portrete în ulei, unele din ele executate după moartea ierarhilor.

Busturile acestora au suficientă plasticitate iar culoarea gravă sau estompată se adaptează la fondul lunetelor și la tonalitatea mobilierului. Expresiile lor au aerul bisericesc cerut portretelor de ierarhi.

Pictorii Rudeanu și Șelaru s-au achitat conștiincios de sarcina primită, urmînd îndeaproape arta maestrului lor Costin Petrescu.

*

În timpul din urmă s-a început restaurarea clopotniței paraclisului, degajîndu-se din zidăria care le închidea coloanele pridvorului vestic.

Pentru completarea restaurării paraclisului, ar mai fi de adăugat restaurarea turlei pantocratorului acestui paraclis.

Supraînălțarea clopotniței brîncovenesti, restaurarea catedralei patriarhale, împodobirea sălilor de așteptare din palatul patriarhal cu picturi și sculpturi, reprezentînd trecutul de muncă și de jertfă al Bisericii Ortodoxe Romîne, precum și restaurarea în curs de lucru a clopotniței și turlei pantocratorului paraclisului, reprezintă o lucrare vastă, care a pus în valoare complexul de construcții de la reședința centrului patriarhal, înscriindu-se în șirul atîtor înfăptuiri ale neobositei activități a Prea Fericitului Patriarh Justinian.

VICTOR BRATULESCU

44. Icoana aceasta a fost reprodusă în culori, ca planșă hors text, în «Buletinul Monumentelor Istorice», anul XXXVII (1940), fasc. 105. Ea face parte dintr-o serie de vechi icoane romînești, reproduse în culori și însoțite de un studiu al subsemnatului, nepublicat încă.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE ROMINE DE PESTE HOTARE

SFINȚIREA UNEI NOI BISERICI ORTODOXE ROMINE IN CANADA. —
28 august 1960 s-a sfințit în orașul Regina din Canada o nouă biserică a românilor ortodocși de peste Ocean. Evenimentul a stîrnit un deosebit interes în opinia publică locală, iar ziarul «Leader Post» a publicat o amănunțită dare de seamă asupra solemnității.

Noua biserică ortodoxă romînă are hramul «Sfîntul Gheorghe» și la sfințirea ei au participat peste o mie de romîni canadieni din oraș și din împrejurimi.

Slujba sfințirii noului locaș de închinare a fost săvîrșită de Prea Sfințitul Andrei Moldovanu, Episcopul canonic al Bisericii Ortodoxe Romîne din America de Nord și de Sud, înconjurat de un sobor de preoți. Răspunsurile au fost date în limbile romînă și engleză de corul romînesc din localitatea Boian, provincia Alberta, unde se află cea mai veche parohie romînească de pe continentul american. Acest cor este format din 21 de persoane și este condus de P.C. Pr. D. Diaconescu.

Slujba sfințirii noii biserici, săvîrșită de Prea Sfințitul Episcop Andrei al Americii, a constituit o adevărată sărbătoare pentru populația romînească din Canada.

După săvîrșirea slujbei sfințirii, în sala «Mihail Eminescu», a avut loc o tradițională agapă creștinească. Sala s-a dovedit neîncăpătoare pentru marele număr de romîni din localitate și din împrejurimi, care au ținut să ia parte la această întîlnire frățească.

Potrivit precizărilor apărute în presa canadiană, noua biserică «Sfîntul Gheorghe» se distinge prin frumusețea ei arhitectonică, ea reprezentînd o fericită îmbinare a stilului bizantin cu noile stiluri arhitectonice moderne. Interiorul bisericii este apreciat de presa locală ca fiind de o rară frumusețe. Construcția bisericii a costat suma de 156.000 dolari, din care credincioșii au și acoperit pînă acum aproape jumătate, restul urmînd să fie acoperit tot de ei, prin donații și contribuții benevole.

În noua biserică, sfintele slujbe se vor săvîrși atît în grai romînesc cît și în limba engleză.

Trebuie amintit și faptul că — vizitînd orașul Regina, cu prilejul sfințirii bisericii «Sfîntul Gheorghe» —, Prea Sfințitul Episcop Andrei Moldovanu a mai cercetat și alte biserici romînești din Canada, unde a

săvîrșit sfintele slujbe. Publicația «The Eagle Review» din localitatea Edmonton (provincia Alberta) a relatat amănunțit despre aceste vizite canonice și a publicat o amplă expunere asupra slujei oficiate la 4 septembrie 1960, de Prea Sfințitul Episcop Andrei, la biserica «Sfînta Maria» din localitatea Boian. Cu acest prilej, înaltul ierarh a acordat Prea Cucernicului Preot D. Diaconescu rangul onorific de iconom, ca semn de cinstire pentru munca rodnică depusă atît în parohia sa cît și în alte colonii romînești mai mici din împrejurimi.

De asemenea, la 8 septembrie 1960, Prea Sfințitul Episcop Andrei Moldovanu a oficiat Sfînta Liturghie în biserica romînească din Kayville (provincia Saskatchewan), unde a fost primit cu cea mai mare dragoste și însuflețire de credincioși.

Toate acestea sînt o dovadă vie a legăturii strînse pe care credincioșii ortodocși romîni de pe continentul american înțeleg să o păstreze cu Biserica Ortodoxă Romîină și cu episcopul lor canonic, care se află în comuniune cu Sfîntul nostru Sinod.

CONCERTUL DE COLINDE DE CRACIUN DAT DE CORUL BISERICII ORTODOXE ROMINE DIN VIENA. — Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1960, parohia ortodoxă romîină din Viena a organizat un concert de colinde și datini de Crăciun. Concertul — care a avut loc în ziua de 17 decembrie 1960, în sala «Cosmos Studio» din Kirchengasse nr. 23 — a fost susținut de corul bisericii ortodoxe romîne din Viena, dirijat de d-na Maria Wölfl-Pavel.

În prezența unei numeroase asistențe, Prea Cucernicul Pr. prof. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, a vorbit despre colindele romînești, subliniind bogăția poetică și melodică a acestor creații folclorice ale poporului romîn.

Corul bisericii a executat apoi un bogat și ales program de colinde, dintre care notăm: «Bună dimineața la Moș Ajun», armonizat de Al. Podoleanu, «O, ce veste minunată», de D. G. Chiriac, «Mare minune s-arată», de P. Ciorogariu, «Nouă azi ne-a răsărit», de D. G. Chiriac, «Astăzi s-a născut Hristos», de Timotei Popovici, «Noi umblăm și colindăm», de G. Cucu, și «Trei păstori».

Programul a fost întregit cu prezentarea unor datini de Crăciun și Anul Nou, ca «Steaua», «Sorcova» și «Plugușorul», precum și cunoscutul cîntec popular german «Stille Nacht».

Concertul s-a bucurat de un desăvîrșit succes și a constituit totodată o frumoasă manifestare a artei populare romînești peste hotare. Posturile de televiziune din Viena au transmis părți din acest concert, care a stîrnit un viu interes printre iubitorii de muzică. O impresie deosebită au produs frumoasele costume romînești în care erau îmbrăcate coristele.

În ziua de 25 decembrie 1960, după săvârșirea Sfintei Liturghii, credincioșii bisericii ortodoxe române din Viena, în frunte cu Prea Cucernicul Preot prof. dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii, au organizat sărbătorirea tradiționalului pom de Crăciun, la care au participat aproape toți membrii coloniei românești din Viena.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA ECUMENICĂ

HIROTONIA ÎN ARHIEREU A ARHIMANDRITULUI EMILIAN TIMIADIS, REPREZETANTUL PATRIARHIEI ECUMENICE PE LINGĂ CONSILIUL MONDIAL AL BISERICILOR DE LA GENEVA. — La 25 septembrie 1960 a avut loc la Paris, în biserica grecească cu hramul Sfântul Arhidiacon Ștefan, hirotonia în arhieriu a arhimandritului Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhului ecumenic pe lângă Consiliul Mondial al Bisericilor de la Geneva, care a fost numit Episcop de Meloes. Hirotonirea a fost oficiată de către Arhiepiscopul Atenagoras, Exarhul Patriarhiei Ecumenice în Europa Occidentală și Mijlocie.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

ÎNALT PREA SFINȚITUL PITIRIM, MITROPOLIT DE KRUTIȚA ȘI COLOMNA. DATE BIOGRAFICE. — Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pitirim (ca mirean Petru Petrovici Sviridov) s-a născut la 20 decembrie 1887, în guvernământul Tambov, într-o familie de țărani. În anul 1907 a absolvit cursurile școlii normale-bisericești «Ioan Teologul» și, după ce a funcționat timp de patru ani ca învățător la școlile bisericești de doi ani, în anul 1911 a fost hirotonit diacon, iar în anul 1917, după ce a absolvit cursurile Seminarului duhovnicesc din Saratov, a fost hirotonit preot și numit director al școlii bisericești de doi ani. În anii următori, Părintele Petru a păstorit în diferitele eparhii din Saratov și Penzen, fiind numit protoiereu, în anul 1923. Între anii 1937-1941 a fost paroh al catedralei «Acoperământul Maicii Domnului» din orașul Kuibîșev. În decembrie 1941, Locțiitorul de Patriarh, Mitropolitul Serghie, l-a chemat la înalta slujire de episcop. Rămas văduv din anul 1931, a intrat în monahism sub numele de Pitirim, iar la 25 decembrie 1941 a fost hirotonit arhieriu, încredințându-i-se funcția de Episcop de Kuibîșev. Curînd el a fost transferat în scaunul episcopal de la Kaluga, iar în anul 1943 a fost numit Episcop de Kursk și Bielgorod. În februarie 1945, în semn de deosebită atenție pentru activitatea sa pastorală și patriotică, Prea Sfințitul Pitirim a fost ridicat la rangul de arhiepiscop, iar în ianuarie 1947 a fost numit Arhiepiscop al Minskului și Bielorusiei. În februarie 1949, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a acor-

dat Arhiepiscopului Pitirim dreptul de a purta cruce pe camilafcă, iar în februarie 1955 l-a ridicat la rangul de mitropolit. La 21 aprilie 1959, prin hotărârea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și a Sfântului Sinod, I.P.S. Pitirim a fost transferat la Leningrad, în funcția de Mitropolit de Leningrad și Ladoga, și cu atribuția de membru permanent al Sfântului Sinod, iar la 19 septembrie 1960 a fost numit conducător al eparhiei Moscovei, cu titlul de Mitropolit de Krutița și Colomna. La 4 octombrie 1960, Înalt Prea Sfințitul Pitirim a preluat conducerea eparhiei Moscovei.

SOSIREA ÎN AMERICA A MITROPOLITULUI BORIS, EXARH PATRIARHAL. — La 23 martie 1960, Înalt Prea Sfințitul Boris, Mitropolitul Americii de Nord, exarh al Sanctității Sale Patriarhului Alexei în America a sosit în exarhatul său din America, împreună cu persoanele însoțitoare. Pe aerodromul din New York a fost întâmpinat de Episcopul Dositei al New York-ului, de conducătorul treburilor exarhatului, Prot. P. Kroht, și de reprezentanți ai parohiei. De la aerodrom, exarhul a fost condus în catedrala Sf. Nicolae din New York, unde s-a săvârșit un serviciu divin. După sfințele sărbători ale Învierii de anul trecut, Înalt Prea Sfințitul Exarh a vizitat parohiile ortodoxe din Statele Unite și Canada. Întors la New York, I.P.S. Sa a sfințit catedrala Sf. Nicolae, care a fost renovată prin grija I.P.S. Sale. Trebuie amintit că rascolnicii din America ridicaseră pretenții asupra acestei catedrale, iscîndu-se un proces care a durat timp de 15 ani. La 6 iunie, în ziua prăznirii Coborîrii Sfântului Duh asupra Apostolilor, Curtea Supremă din Statele Unite ale Americii a dat hotărârea definitivă, recunoscînd ca proprietară legală a catedralei comunitatea ortodoxă care află sub jurisdicția Patriarhiei din Moscova. La solemnitatea sfințirii au luat parte reprezentanți ai clerului și comunităților ortodoxe din toate colțurile Statelor Unite ale Americii.

În timpul șederii sale în America, exarhul a avut importante întrevederi cu reprezentantul Patriarhului ecumenic, Arhiepiscopul Iacov, cu reprezentantul Patriarhului Antichiei, Mitropolitul Antonie, cu Mitropolitul Libanului, Ilia Saliba, cu Episcopul Rusiei Carpatice, Orest (care se găsește sub jurisdicția Patriarhiei Constantinopolului), cu reprezentantul Bisericii Ortodoxe Romîne, Episcopul Andrei Moldovanu. De asemenea, a avut întrevederi și cu reprezentanți ai altor confesiuni, ca reprezentantul Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos, și reprezentanți ai Bisericii Episcopaliene din Statele Unite ale Americii.

COMEMORAREA LUI ANDREI RUBLEV LA ACADEMIA DUHOVNICEASCA DIN MOSCOVA. — La festivitatea deschiderii cursurilor la Academia duhovnicească din Moscova, Pr. A. Ostapov a ținut o conferință despre marele iconograf rus Andrei Rublev, cu prilejul comemorării lui, la 600 de ani de la naștere.

«Sînt pictori, a spus conferențiarul, care au ajuns cunoscuți în întreaga lume, ale căror opere au devenit un bun al întregii omeniri. Acești oameni au dobîndit nemurirea și prin arta lor au îmbogățit patrimoniul universal. Pentru ei nu există timp și spațiu, căci creațiile lor nu încetează să entuziasmeze pe oamenii din diferite epoci și de diferite naționa-

lități. Prin arta lor, ei vorbesc peste veacuri oamenilor despre adevăr, frumusețe și măreție, și în aceasta constă însemnătatea mare și nepieritoare a creației lor. Cronicile au păstrat puține știri despre viața credinciosului Andrei Rublev. Nu știm unde și când s-a născut, cine au fost apropiații lui și cum și-a dus viața. Nu avem portretul lui, nu există nimic semnat de el, nu s-a păstrat nici mormîntul lui. Doar arta lui, păstrată și aceasta nu în întregime, trezește pînă astăzi sentimente de admirație și de înaltă apreciere. Șase veacuri n-au reușit să șteargă numele lui din mintea poporului. Modestul monah, neobosit prin darul său uimitor, și-a veșnicit numele, a adus glorie patriei sale, și a îmbogățit tezaurul de creații minunate ale geniului omenesc. Andrei Rublev a trăit și a lucrat într-o epocă de mare însemnătate pentru soarta patriei sale. Era perioada mării ascensiuni a statului moscovit, cînd, după biruința de pe cîmpia Kulikov, Moscova era în fruntea luptei de eliberare, împotriva tătarilor, constituind centrul de unde a pornit mișcarea pentru unitatea Rusiei fărîmițate. Lupta de la Kulikov a avut o uriașă însemnătate morală și politică, demonstrînd că eforturile unite ale întregului popor rus vor duce neapărat la biruința definitivă împotriva unui dușman, care se socotea pînă atunci de neînvins. Lupta de la Kulikov a avut răsunet și în întreaga cultură rusă, deșteptînd în popor sentimentul încrederii, reflectîndu-se și în arta de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Se consideră ca timp probabil al nașterii lui A. Rublev deceniul dintre 1369-1370. În «Viața prea cuviosului Nikon» aflăm știrea că Rublev a încetat din viață «în adînci bătrînețe». Se crede că el a murit între anii 1427-1430. Biografii lui Rublev presupun că și-a petrecut tinerețea în Mînăstirea Troița-Sergheeva. Trebuie socotit ca fapt pozitiv că a trăit în timpul Prea Cuviosului Serghie, care a încetat din viață în anul 1392.

Chipul lui Serghie, marea lui înțelepciune și nemărginita lui dragoste s-au întipărit, pentru totdeauna, în inima tînărului monah sensibil la tot ce era înalt și frumos. Fără îndoială că Rublev a văzut și a cunoscut tot ceea ce poporul rus crease mai desăvîrșit pînă la el. El a cunoscut vechile monumente iconografice de la Kiev și Vladimir și, probabil, a fost și în «Marele Novgorod» și a luat cunoștință de capodoperele de artă de acolo, cum era «Maica Domnului din Vladimir». O mare însemnătate în formarea lui Rublev a avut opera lui Teofan Greul. Primele lucrări ale lui Andrei Rublev se găsesc în orașul Zvenigorod, care era reședința celui de al doilea fiu al lui Dimitrie Donskoi, Iurii. A. Rublev a zugrăvit bisericile cu hramul «Nașterea și Adormirea Maicii Domnului» de la Mînăstirea Storojev din Zvenigorod. Pentru prima dată, cronicarul pomenește numele lui A. Rublev ca meșter zugrav în anul 1405, cînd lucra în catedrala «Buna Vestire» din Kremlinul Moscovei. Următoarea știre din cronică arată că în anul 1402, A. Rublev și Daniil Ciornîi zugrăveau catedrala «Adormirea Maicii Domnului» din Vladimir, lucrînd la iconostas. O altă știre, un fragment din «Povestirile despre iconograf», arată: «Prea Cuviosul Andrei, iconograful de la Radonej, cu numele de Rublev, a zugrăvit multe sfinte icoane, foarte minunate și împodobite.

Acest Andrei a fost mai înainte în ascultarea Prea Cuviosului Părinte Nikon de Radonej. Acesta i-a poruncit să zugărească icoana Prea Sfintei Treimi, întru lauda părintelui său Sfântul Serghie făcătorul de minuni. Apoi a trăit în Mînăstirea Andronikov, lucrînd împreună cu prietenul său Daniil, unde a și încetat din viață». Cele mai din urmă lucrări păstrate ale lui A. Rublev sînt datele din a doua jumătate a celui de al treilea deceniu al veacului al XV-lea, cînd Rublev, cu Daniil și alți pictori iconografi, a lucrat în Mînăstirea Troița la iconostasul din catedrala Troița și, în general, la pictura catedralei. Ultima lucrare a lui Rublev a fost zugrăvirea catedralei din Mînăstirea Andronikov. Rublev a creat stilul și trăsăturile fundamentale ale picturii moscovite din secolul al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, consacrată apoi ca o tradiție artistică a întregului popor rus. Această pictură constituie totodată continuarea, dezvoltarea și apogeul vechii picturi ruse.

Biserica Ortodoxă Rusă a păstrat moștenirea artistică a iconografului Andrei Rublev, așa cum ea păstrează tot ceea ce înzestratul popor rus a creat mai bun în decursul veacurilor.

DOI OBSERVATORI AI BISERICII ORTODOXE RUSE LA SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR DIN ST. ANDREWS (SCOȚIA). — La St. Andrews, vechi centru universitar din Scoția, situat nu departe de Edinburg, capitala Scoției, a avut loc, de curînd, a treisprezecea sesiune ordinară a Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericii. Aceasta a fost a doua sesiune a Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericii, la care au participat observatori ai Patriarhiei din Moscova. Au luat parte mai mult de 500 de delegați, dintre care unii au participat numai la ședințele diferitelor comisii, ținute înainte de deschiderea sesiunii Comitetului Central. La lucrările proprii ale sesiunii Comitetului Central au luat parte 176 de persoane (membri ai Comitetului Central, consilieri, observatori și colaboratori). În general, la sesiune au participat mai ales reprezentanți ai Bisericii din Occident. Numărul reprezentanților Bisericii din Orient a fost destul de redus. N-a fost nici un reprezentant al Patriarhatului din Constantinopol și nici din partea celorlalte Patriarhate din Orient, nici din partea Bisericii Sîrbe. În afară de cei doi observatori ai Patriarhiei din Moscova, au participat și doi observatori ai Bisericii Romano-Catolice. În schimb, au avut foarte mulți reprezentanți Biserica Anglicană și Bisericele Protestante din Statele Unite ale Americii și Canada. Lucrările sesiunii s-au desfășurat în cinci secțiuni:

1. Partea oficială-protocolară a deschiderii sesiunii și dările de seamă ale Comitetului Executiv și ale secretarului general;

2. Temele principale ale sesiunii (problemele unității);

3. Rapoarte speciale (libertatea religioasă și prozelitismul), pregătirea pentru cea de a treia Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericii);

4. Dările de seamă ale Secțiunilor și departamentelor Consiliului Mondial al Bisericii);

5. Diverse. (Raportul Comitetului special pentru alegerea noilor colaboratori ai Consiliului Mondial al Bisericii, planificarea viitoarelor sesiuni și conferințe, primirea de noi membri etc.).

În raportul Comitetului Executiv și al secretarului general s-a făcut istoricul dezvoltării mișcării ecumeneice de la Conferința misionară de la Edinburg, din anul 1910 și pînă în prezent. Comitetul executiv a aprobat rezoluția privitoare la încetarea experiențelor cu arme nucleare. În legătură cu manifestările antisemite care au avut loc în Republica Federală Germană și chiar în Anglia, America și Canada, Comitetul Central s-a referit din nou la rezoluția sa anterioară, prin care a condamnat segregarea și discriminarea rasială. Cu privire la dezvoltarea contactelor între Consiliul Mondial al Bisericii și Bisericele din U.R.S.S., raportul Comitetului Executiv a arătat că după întâlnirea de la Utrecht din anul 1958, se observă un remarcabil progres. În ultimele 12 luni s-au făcut noi pași în această direcție. În decembrie 1959, o delegație a Consiliului Mondial al Bisericii a vizitat U.R.S.S., fiind primită cu cea mai frățască ospitalitate. După discuții, la rapoartele făcute, s-a dat cuvîntul protoiereului V. Borovoi, care a citit scrisoarea de salut a Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și al întregii Rusii, Alexei. Toți participanții, membri ai Comitetului Executiv și ai Comitetului Central, observatorii, consilierii, presa și numeroșii oaspeți au întâmpinat călduros această scrisoare a Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Președintele Comitetului Executiv și al Comitetului Central, adresîndu-se către observatorii Patriarhiei din Moscova, i-a rugat să transmită Sanctității Sale Patriarhului Alexei recunoștința cordială pentru această scrisoare și expresia respectului sincer din partea tuturor participanților la această sesiune a Comitetului Central. Scrisoarea a fost publicată în presa locală și centrală din Anglia și Scoția, și transmisă prin radio, în limbile engleză și rusă.

Au urmat apoi rapoartele speciale ale sesiunii, precum și rapoartele referitoare la «Mărturisirea creștină», «Prozelitismul» și «Libertatea religioasă». Între rapoartele secțiunilor și departamentelor Consiliului Mondial al Bisericii a fost și raportul despre lucrarea Comisiei Bisericii asupra problemelor internaționale, în care s-a arătat că, deși relațiile dintre Orient și Occident se găsesc într-o stare critică, este totuși posibilă și necesară îmbunătățirea lor, în condițiile coexistenței pașnice și a colaborării cu Uniunea Sovietică.

Observatorii Bisericii Ortodoxe Ruse au luat pînă acum parte la două sesiuni ale Comitetului Central, și anume la sesiunea din insula Rodos, din anul 1959, și la sesiunea actuală; ei au participat, de asemenea, și la plenara Comisiei «Credință și organizare», precum și la ședințele Comitetului de lucru al Comisiei Bisericii pentru problemele internaționale. Cea mai importantă problemă care decurge pentru întreagă Ortodoxie din experiența acestor sesiuni ale Comitetului Central al Consiliu-

lui Mondial al Bisericii, după părerea observatorilor, este necesitatea unității de acțiune, de tactică și metodă în raporturile reciproce cu alte confesiuni, din partea tuturor Bisericilor Ortodoxe Autocefale surori, care alcătuiesc Biserica Unică, Sfântă, Sobornicească și Apostolească. Este necesar să se realizeze o astfel de unitate a tuturor Bisericilor Ortodoxe, încât oricare Biserică de altă confesiune și orice organizație care unește pe frații noștri de altă confesiune în Occident și Orient, și oricare reprezentanți ai Bisericilor și asociațiilor să știe de mai înainte, să-și dea seama și să fie convinși că a avea de a face cu oricare Biserică Ortodoxă locală, în materie de tratative, raporturi sau orice alt fel de relații, înseamnă a avea de a face cu toate Bisericile Ortodoxe, cu întreaga Biserică Ortodoxă, întrucât poziția, tactica și modul de a acționa al acestei Biserici coincid în totul cu poziția, tactica și modul de a acționa al tuturor celorlalte Biserici din sânul Ortodoxiei. Ultimele sesiuni ale Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor au dovedit în mod convingător necesitatea unei astfel de unități și uniri de acțiune a tuturor Bisericilor Ortodoxe, pentru ca în mod real, în viață și în practică, să se creeze o astfel de situație, întrucât înlăuntrul unicii, sfintei, soborniceștii și apostoleștii Biserici trăiesc și se conduc în mod cu totul independent diferitele Biserici — locale, autocefale —, iar în exterior (față de lumea de alte confesiuni) există numai una singură, Biserica Ortodoxă, indiferent de ce Biserică eterodoxă sau organizație religioasă s-ar îndreapta spre ea, sau cu care dintre Bisericile locale Ortodoxe ar avea de a face.

SFINȚIREA UNEI BISERICI ORTODOXE LA MÜNCHEN. — În orașul München din Republica Federativă Germană, din inițiativa unei grupe a populației ortodoxe locale, s-a ridicat o biserică ortodoxă în cinstea Înălțării Sfintei Cruci. Biserica este construită în stilul unui paraclis. La 14/27 septembrie 1960, în ziua Înălțării Sfintei Cruci a avut loc sfințirea bisericii, care a fost săvârșită de către exarhul Patriarhiei din Moscova în Europa Mijlocie, Episcopul Berlinului, Ioan.

VIZITA ÎN AFRICA DE NORD A EXARHULUI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA ÎN EUROPA OCCIDENTALĂ. — Exarhul Patriarhiei din Moscova în Europa Occidentală, Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Kersonului, a petrecut sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1960 în Africa de Nord, la Rabat (Maroc), unde a săvârșit sfintele slujbe arhieresti în biserica ortodoxă locală. Pentru slujirea zeloasă și folositoare Bisericii Domnului, Mitropolitul Nicolae a distins cu Crucea de Aur pe parohul bisericii locale, ieromonahul Vladimir Balina, cu binecuvântarea Sanctității Sale Patriarhul Moscovei și întregii Rusii, Alexei.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

ALEGEREA NOULUI ÎNȚIISTATATOR. — La sfârșitul lunii august 1960, Sinodul Bisericii Ortodoxe Autonome din Finlanda a ales pe episcopul Pavel (Paavali Olimari) ca Arhiepiscop al Finlandei, în locul Arhiepiscopului Gherman, care, fiind în vîrstă de 81 de ani, s-a retras la odihnă. Episcopul Pavel, de origine finlandeză, s-a născut la Petersburg în anul 1915.

Intronizarea Prea Sfințitului Pavel va avea loc după confirmarea alegerii sale de către Patriarhul Constantinopolului, Athenagoras, sub a cărui jurisdicție canonică se găsește Biserica Autonomă Finlandeză, și după confirmarea președintelui Finlandei.

CREȘTINISMUL ÎN SLUJBA PĂCII

ÎNTRUNIREA COMISIILOR DE LUCRU ALE MIȘCĂRII CREȘTINE PENTRU PACE DE LA PRAGA (24—28 IANUARIE 1961)

La 13 iunie 1961 se va întruni la Praga marea Conferință pancreștină pentru pace, la care vor participa aproape 600 de delegați din toate confesiunile creștine, din toate colțurile lumii, de toate profesiunile și fără nici o discriminare socială sau rasială. Va fi o dezbatere sinceră, la care va răsună glasul credincioșilor creștini care resping categoric orice răstălmăcire a Sfintei Evanghelii și a învățăturii de credință creștină din partea uneltitorilor nedemni față de dreptul la pace și la viață al omenirii.

În vederea acestei mărețe întruniri, pînă acum unice în felul ei în istoria confesională creștină, s-au întrunit în zilele de 24-28 ianuarie, la Praga, comisiile de lucru ale Mișcării creștine pentru pace, întrunind 30 de delegați și membri din țările europene. Au participat la ședințe delegați ortodocși, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Ioan al Pragăi, însoțit de vicarul său, J. Novak, P.S. Episcop Nicodim, conducătorul biroului pentru legăturile externe al Patriarhiei Ruse, împreună cu prof. L. N. Pariiski de la Leningrad și ieromonahul Juvenalie, precum și P.C. Pr. prof. Milan Šesan din partea Patriarhiei Române; delegații confesiunilor evanghelice erau: prof. R. Ullmann din Anglia, decanul J. Hromadka, prof. St. Turnsky, Episcopii M. Novak și J. Chabada, A. Ziak și alții din R.S. Cehoslovacă; prof. H. Vogel, W. Schmauch, M. Hager, G. Wirth și C. Ordnung din R.D. Germană; prof. W. Schweitzer, consilier H. Kloppenburg și A. Neumärker din Republica Federală Germană; prof. J. Rasker din Olanda; Episcopul A. Wantula și rector W. Niemczyk din R.P. Polonă; Episcopii Tibor Bartha și Z. Kaldy, prof. M. Pakfy și K. Toth din R.P. Ungară; Arhiepiscop I. Kiivit din U.R.S.S. Ședințele s-au ținut în sala Facultății de Teologie evanghelică «Ioan Huss» din Praga.

După salutul președintelui Mișcării, V. Hajek, și după citirea apelului nominal de către secretarul general al Mișcării, J. Ondra —, prof. Schmauch a prezentat raportul Comisiei și Biroului Mișcării asupra ședințelor din 27 noiembrie 1960 și 24 ianuarie 1961. Arătând că în situația actuală internațională, când forțele imperialiste continuă să amenințe omenirea cu înarmări atomice, misiunea Mișcării creștine pentru pace se accentuează tot mai mult, vorbitorul a subliniat necesitatea intensificării acțiunilor ei pentru lămurirea creștinilor din lumea întreagă că învățătura nealterată a Mântuitorului Hristos impune împotrivirea hotărâtă față de acei mistificatori care pun învățătura creștină în slujba ațîțătorilor la război. Aceasta este sarcina fundamentală a Conferinței pancreștine din iunie 1961 de la Praga. Pentru pregătirea ei, se vor întruni comisiile speciale de lucru: cea contra războiului rece, în zilele de 7-10 martie, la Debrețin, iar cea pregătitoare a întrunirii pancreștine, în zilele de 11-14 aprilie, la Greifswald, în R.D. Germană.

Programul întrunirii pancreștine va cuprinde un referat de bază intitulat «Pentru pacea omenirii» sau «Pace pe pământ», elaborat de decanul ceh J. Hromadka, apoi pentru coreferate asupra temelor: «Urmarea lui Hristos și lucrarea păcii», care va fi prezentată de delegația Patriarhiei Ruse; «Pace și pîine pentru toți», propus spre elaborare japonezului K. Shiozuki; «Pacea în epoca tehnicității moderne», oferită spre elaborare pastorului M. Niemöller, în colaborare cu un specialist în materie; și «Pacea și noile state independente», care va fi prezentat de Stivens din Ghana. În continuare se vor constitui zece comisii de lucru cu următoarele teme proprii: «Pacea și dreptatea», «Pacea și libertatea», «Pacea și războiul rece», «Pacea și noile state», «Pacea și problema Germaniei», «Răstălmăcirea creștinismului de către cercurile imperialiste și de către Vatican», «Dezarmarea», «Tineretul și misiunea lui pentru pace», «Pacea și mișcarea ecumenistă», și «Pacea și armele atomice de distrugere în masă».

Participanților la ședință li s-a distribuit proiectul de referat al profesorului Hromadka, cu rugămintea ca fiecare să-și exprime părerile sale asupra lui, în scris, pînă la 20 februarie, pentru ca acest referat să exprime un punct de vedere unanim acceptat. Cu această ocazie, profesorul Vogel a propus ca tema despre războiul rece — fiind mereu actuală, deoarece primește mereu forme noi —, să fie tratată ca un coreferat, alături de celelalte patru și nu numai în comisii, unde cadrul este mai restrîns, ea avînd nevoie de o prezentare și discuție în plen. După o amplă discuție se decide ca problema să fie înfățișată sub titlul: «De la războiul rece la adevărată pace», și să devină un coreferat, care va fi tratat mai apoi și în comisia specială.

În ce privește componența întrunirii pancreștine, vor fi invitați aproximativ 600 de delegați, dintre care 100 tineri creștini din lumea întreagă.

În continuare, profesorul Turnsky prezintă raportul Comisiei financiare asupra gestiunii pe anul 1960 și a prevederilor pentru întrunirea pancreștină din iunie 1961.

Ședința din ziua de joi 26 ianuarie a fost consacrată lucrărilor Comisiei pregătitoare a Conferinței pancreștine din 1961, de sub președinția Episcopului T. Bartha. S-a luat act de cele discutate în Comisia permanentă a Mișcării la propunerea Biroului și a Comisiei financiare și problemele au fost repartizate la trei subcomisii speciale, și anume: una teologică, alta operativă și ultima financiară, spre elaborare de amănunte corespunzătoare.

Subcomisia întâia s-a ocupat cu proiectul de referat al profesorului Hromadka; subcomisia a doua cu modalitățile concrete de întrunire și de activitate la Conferința pancreștină, în cadrul coreferatelor și a celor 10 comisii; iar ultima subcomisie s-a ocupat în amănunt cu problema finanțării Conferinței pancreștine. Probleme mai multe a avut Comisia operativă, căci acolo s-a stabilit și modalitatea de invitare la conferință, proporția delegaților fiecăreia dintre cele 63 de țări, ale căror delegați creștini vor fi invitați, organizațiile creștine mondiale care vor fi invitate etc.

Toate aceste chestiuni au fost din nou discutate în plenara comisiilor de lucru în după-amiaza aceleiași zile, pentru ca lucrările pregătitoare să fie bine îndrumate.

În seara aceleiași zile, dl. Hruza, secretarul general al Departamentului Cultelor din Republica Socialistă Cehoslovacă, a dat o recepție festivă în cinstea participanților la lucrările comisiilor de lucru ale Mișcării creștine pentru pace.

Vineri 27 ianuarie s-a întrunit Comisia informativă spre a dezbate problemele legate de publicitatea în jurul întrunirii pancreștine. A prezidat profesorul J. Smolik, care a arătat că pentru buna desfășurare a pregătirilor informative au fost organizate mai multe secretariate regionale și s-au publicat broșuri speciale, precum: «Documentarul asupra conferinței a 3-a a Mișcării de la Praga din septembrie 1960», «Despre Bisericile Evanghelice Cehoslovace» și «Zbornicul ortodox al Mitropoliei Cehoslovace». În pregătire se află publicarea «Buletinului informativ asupra întrunirii pancreștine», apoi «foi» volante de informare în timpul întrunirii, precum și publicații speciale asupra acelei întruniri. Se prevede și organizarea unui corp pregătit de traducători, cunoscători ai terminologiei creștine și teologice. Până atunci se prevede un schimb viu de informații și colaborări între membrii Comitetului și comisiilor de lucru ale Mișcării. De asemenea, s-a hotărât ca la lucrările Conferinței pancreștine să fie invitați laici, ziariști și oameni ai artei, catolici, care să poată informa obiectiv cercurile catolice din țările lor despre desfășurarea lucrărilor și despre opiniile ce vor fi expuse în cadrul lor.

La ședința paralelă a Comisiei tineretului s-a precizat că această comisie are de scop să caute modalitatea de participare activă a tineretului creștin la problemele actuale ale păcii în sens creștin și de încadrarea lui în acțiunea de slujire a păcii prin acțiuni concrete. În acest sens, cu o zi înainte de începerea lucrărilor Conferinței pancreștine, la 12 iunie va avea loc o întrunire specială a tineretului venit la conferință.

După amiază s-a ținut ședința Comisiei speciale contra războiului rece, sub președinția profesorului M. Pakfy. În referatul său, profesorul J. Heller a subliniat care sînt simptomele războiului rece contemporan, manifestate și prin atitudinea unor cercuri apusene de a produce neîncredere și suspiciuni față de Mișcarea creștină pentru pace; cum se abuzează de creștinism spre a-l prezenta cu o teologie militaristă și cum antiteza: prieten-dușman este exploatată chiar în mod nedemn de unele cercuri apusene revanșarde germane și americane.

Seara a fost o ședință plenară a Comitetului, care a luat cunoștință de toate hotărârile adoptate de comisii. A urmat apoi o recepție oferită de decanul J. Hromadka.

În ziua următoare s-au desfășurat convorbiri particulare între delegați, iar duminică 29 ianuarie s-a săvîrșit în catedrala «Sfinții Chiril și Metodieu» din Praga, Sfînta Liturghie interortodoxă, la care au oficiat I.P.S. Mitropolitul Ioan, P.S. Episcop Nicodim, protoiereii B. Aleș și M. Șesan, și ierom. Juvenalie, folosindu-se de limbile paleoslavă, rusă, romînă și cehă.

Lucrările comisiilor au fost deosebit de rodnice și există de pe acum convingerea că apropiata Conferință pancreștină, consacrată păcii, va fi încununată de succes și va aduce o contribuție de seamă la lămurirea adevăratei poziții a creștinismului față de problemele vieții contemporane și la marea cauză de zidire a păcii pe pămînt.

Pr. prof. M. ȘESAN

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

O SĂRBĂTOARE A CĂRȚII ROMINEȘTI

PATRU SUTE DE ANI DE LA APARIȚIA TETRAVANGHELULUI LUI CORESI

În 1958 s-au sărbătorit patru sute cincizeci de ani de la tipărirea întâii cărți în țara noastră: *Liturghierul* slavonesc, la Tîrgoviște, în 1508, sub Mihnea Voievod, din porunca lui Radu cel Mare, domnul Țării Românești, și cu osteneala smeritului monah și preot Macarie. Slavona era și avea să mai fie încă timp de aproape două veacuri, limba bisericească oficială. Era așadar firesc ca întâia tipăritură în idiomul sfînt să fie o carte de slujbe, pentru folosința preoților. Au urmat, în ordinea cronologică și în aceeași limbă sacră, un *Octoih* al lui Macarie (1510, Tîrgoviște), un *Evangelheliar* al aceluiași (1512, Tîrgoviște), un *Molitvelnic* (1545, Tîrgoviște), și un *Apostol* (1547, Tîrgoviște). Ciclul cărților rituale ale Ortodoxiei răsăritene din țară era astfel încheiat, în cetatea de scaun a Țării Românești. Multă vreme ar mai fi trecut pînă la repetarea aceluiași ciclu în limba națională, dacă n-ar fi intervenit un fenomen revoluționar, în sînul Bisericii apusene: reforma. Reforma, cu cele două înrămuriri, luteranismul și calvinismul, a avut pentru noi un singur fericit rezultat: acela al precipitării introducerii limbii naționale în Biserică și mai ales în cartea bisericească. Se cunosc împrejurările istorice. Sașii din Transilvania aderă la luteranism și încearcă, în 1544, catehizarea romînilor. Catehismul luteran de la Sibiu, din același an, atestat de socotelile municipale, nu ne-a ajuns.

Nici o altă tipăritură nu mai este destinată romînilor transilvăneni pînă ce judele Brașovului, Johannes Benkner fiul, cheamă în 1559, de la Tîrgoviște, pe diaconul Coresi, ca să-i încredințeze tipărirea unui nou catehism. Acest catehism reducea Tainele la două: Botezul și Împărtășania, desființînd porunca a doua («Să nu-ți faci ție chip cioplit»), scinda porunca a zecea și dădea rugăciunile Tatăl nostru, Crezul și Decalogul.

Urmează, după un an, *Tetravanghelul*.

Frumosul epilog al cărții este mai cuprinzător decât orice comentariu. Îl dăm așadar în întregime :

«Cu vreré tatălui și cu ajutorul fiiului și cu sfrășitul d-hului sf-ntu în zilele măriei lui Ianășu Crai, eu jupînul Hanășu Bégneru de în Brașov am avuțu jelanie peîntre sf-ntele cărți creștinești tetroevgl, și am scrisu acéste sfente cărți de învățătură, să fie popilor rumînești să înțelegă, să învețe rumînii cine-su creștini, cumu grăiaște și sf-ntul Pavelu ap-slă către Corinteni 14 capete : în sfânta beserică mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțelesu decât 10 mie de cuvinte neînțelese în limbă striină. După acéia vă rugămă toți sfenți părinți care vlădici, care episcopi, care popi, în căroră mină va veni acéste cărți creștinești, cumu mainte să cetască, necetindă să nu judece, neci să săduiască. Și cu zisa jupînului Haneșu Bégneru scris-am eu diiaconu Coresi ot Trăgoviște și Tudor diiacu. Și s-au începutu în luna lu mai 3 zile și s-au sfrășitu în luna lu ghenarie 30 zile. *Vă leato 7 mie 69 în cetate în Brașov*».

Tipărirea întîiului monument cultural românesc a ținut aproape nouă luni. Osîrdie explicabilă pentru desăvîrșirea unui volum în folio, de 246 foi, cu cîte un frontispiciu la fiecare Evanghelie, tipărit cu negru și roșu, osîrdie cu atît mai grea cu cît punea temeliile unui început ! Diaconul Coresi nu a fost decât principalul tipăritor, nu și tălmăcitorul textului, cum s-ar putea crede din formula : «Scris-am eu...». Era un foarte bun tipograf, nu și un cunoscător al textelor sfinte, ca să asigure interpretarea cea mai justă într-o formă cît mai limpede. I se atribuie totuși un rol covîrșitor, acela de stilizator, cum s-ar spune astăzi, al unor texte de limbă mult mai veche, în parte dialectale. Filologiceste, el s-a descurcat destul de greu, neînțelegînd totdeauna polisemantismele slavone, adoptînd cîteodată un înțeles din mai multe, cam la întîmplare, rămînînd perplex altădată în fața unui maghiarism, muntenizînd în genere limba, spre a o face pe înțelesul propagandei din părțile noastre, dar și șovăind adesea în fața unor fenomene arhaice și neîndrăznind să le transpună cu hotărîre în forma limbii vorbite de popor. Se vede că mai ales această parte prealabilă a lucrării a prelungit, peste marginile obișnuite, termenul trebuitor tipăririi unei cărți, care era de patru-cinci luni. Diaconul Coresi a avut să lupte cu o mai veche traducere a Evangheliilor, atestată de altfel documentar prin scrisoarea din 14 ianuarie 1559 a vlădicii Gheorghe de la Teiuș către judele din Bistrița, unde e vorba chiar de Sfînta Scriptură scrisă în romînește, al cărei text ar fi fost admis de o adunare preoțească în locul reședinței sale, adunare poate cu caracter de sinod, chemată să decidă asupra publicării. Cum data este anterioară punerii sub tipar a *Tetravanghelului* cu aproape un an și jumătate, ar fi fost răgaz îndestulător întru diortosirea atentă a textului sacru, pentru ca tălmăcirea să împlinească condițiile răspîndirii lui ușoare în toate părțile locuite de romîni și vizate de propaganda reformei : claritate, precizie, exactitate. Judele Brașovului, printr-o formulă abilă, se arată solicitat de cereri, — acesta este înțelesul cuvîntului «jelanie» —, ca să-și

dovedească bunăvoința și să răspundă înțelegător nevoii exprimate de popor, prin reprezentanții săi, preoții români reformați. Redactarea epilogului este probabil a lui Coresi, care formulează greșit, punîndu-l întîi pe jude să pretindă că a «scris aceste sfinte cărți de învățătură», ceea ce vrea să spună numai că a dispus tipărirea lor! Poate că, în felul său naiv de exprimare, Coresi a vrut să spună același lucru despre el și ajutorul său, Tudor Diacul, și anume nu că «au scris», ci au executat porunca judei. Tipărirea textelor sfinte în limbile naționale se sprijină pe cuvîntul greu al Apostolului Pavel, invocat pentru a înlătura piedicile și scrupulele din calea «popilor rumînești», care nu au aderat încă la reformă. Aceștia sînt poftiți să nu respingă cărțile, fără să le citească, iar citindu-le, să se încredințeze că nu cuprind nimic împotriva credinței ortodoxe. Într-adevăr, afară de elementul revoluționar al adoptării limbii naționale, *Tetravanghelul* nu conține nici un element de propagandă.

Nu vom privi, în cadrul acestei comemorări, totalitatea acțiunii lui Coresi și a propagandei reformate, întîi luterane, apoi calvine. Ne vom mărgini la examinarea *Tetravanghelului* primit în genere cu neîncredere și cu sfială, mai ales peste granițe. Cartea și-a făcut totuși drum, cu toate imperfecțiunile ei, străbătînd în textele de mai tîrziu, chiar și în Biblia lui Șerban de la 1688, chemată parcă să desăvîrșească opera de unificare a limbii, osîrdia uneori prea nedibace a lui Coresi.

Printre cercetătorii destul de rari ai activității vrednicului precursor de tipar românesc, surprindem două atitudini radical opuse: una, de slăvire, înfățișîndu-l ca pe un norocos reformator al limbii, iar alta, total negativistă, care-i tăgăduiește orice merit. Astfel, cu explicabilul sentiment al «descoperitorului», Constantin Erbiceanu, care în cursul unei călătorii, dimpreună cu arhiereul Gherasim Timuș Piteșteanu și cu un alt profesor de la Facultatea de Teologie, găsise la Mînaștirea Ciolanul, din eparhia Buzăului, prețioasa carte, pînă atunci lor necunoscută, și-a exprimat entuziasmul pentru aflarea «de o așa mare valoare literară», exclamînd: «Slavă Ție, Doamne!». Din însemnările manuscrise pe care le reproduce, nu se vedește însă vechimea mare a folosirii *Tetravanghelului*, întîi în posesia Mînaștirii Ungureului. La 1737, de cînd datează prima adnotare, toate cărțile de cult ortodoxe erau de mult tipărite în limba romînească. Semnează pe carte mai mulți călugări din aceeași vreme, care citeau pe ea, fără să se menționeze însă că s-ar fi folosit și în biserică. Limba era într-adevăr prea veche în formele «coresiene», ca să mai slujească pentru luminarea obștei credincioșilor. Erbiceanu relevă în scurta caracterizare literară, excelența traducerii Evanghelistului Ioan, cu mai puține «localisme» și forme arhaice în sintaxă, abundente la Luca. El se autoriză de observația că «limba în general din *Tetravanghel* nu este oglinda numai a unei localități, ci cuprinde cuvinte, expresiuni și chiar fraze ce sînt și pînă acum în întrebuintare în diferite localități și provincii romînești», și afirmă că «a dat și peste fraze și bucăți, care sunt așa de bine și limpede exprimate, încît s-au conservat pînă în prezent în toate edițiile Evangheliilor imprimate pînă la noi». Erbiceanu

recunoaște însă că topica Tetravanghelului, ca și a celorlalte tipărituri coresiene, fidelă textului slavon, face necesară schimbarea locului cuvintelor din frază pentru înțelegerea sensului. Fenomenul este scuzat prin faptul traducerii literale.

Aci este locul să nu evităm locul comun, afirmînd din nou cu acest prilej vechea regulă după care o bună traducere literară începe din clipa în care se diferențiază de traducerea literală.

Tălmăcitorii mai vechi ai *Tetravanghelului*, pus la punct pentru tipar de către Coresi nu au avut de unde să cunoască acest precept și nici n-au avut intuiția genială a limbii care păstrează tinerețea textului Scripturii lui Luther.

Erbiceanu spunea însă drept, cînd afirma că, în parte, textele coresiene s-au perpetuat, din ediție în ediție, pînă în zilele lui. O lucrare lipsită de orice merit, cum a afirmat cîte un cercetător cu curajul opiniei, ca eminentul istoric literar Petre V. Haneș, în spiritul de frondă al lui Ovid Densusianu, o asemenea lucrare, dovedind necunoașterea atît a limbii din care tălmăcea, cît și a propriei sale limbi, nu ar fi putut beneficia de un asemenea destin.

O lectură fără grabă, după «sondaje», în tot întinsul Tetravanghelului, ne duce la concluzia că opera este remarcabilă ca monument de limbă, pe alocuri foarte frumoasă, dar și cu scăderi surprinzătoare, cu frecvente eclipse ale sensului și cu nonsensuri destul de numeroase. Într-un cuvînt, ea lasă impresia categorică a inegalității.

Să reproducem însă cîteva pericope dintre cele mai izbutite:

Matei, pericopa (zaceala) 5, după ediția Gherasim Timuș Piteșteanu, București, 1889, p. 4.¹

«III, 1. În zilele acelea, vine Ioan botezătorul, mărturisirea în pustiea Iudeilor și grăia, pocăiți-vă, apropie-se amu împărăția ceriului. 3. Acestea sînt grăilele Isaiei prorocul ce grăia, glas strigă în pustie, gătiți calea dumnezească, derépte faceți cărările lui. 4. Acela Ioan avea veșmintele lui de păr de cămilă și brîu de curea pre mijlocul lui, și mîncarea lui era mugur, și miere sălbatecă. 5. Atunce eșiră către el ierusalénii și toți ovréii și toate laturile Iordanului. 5. Și boteza-se în Iordan de el ispovedea păcatele lor. 7. Văzură mulți farisei și saducheii viind de la (*de la* pentru: *la*) botejunea lui grăi lor: puii de năpîrcă, cine spune voao să fugiți dece vine mînie. 8. Faceți amu plod destoinic de pocăință. 9. Și nu încépereti a grăi întru voi, tată avem Avraam. 10. Așa amu și săcurea lîngă rădăcinile lemnului zace, tot amu lemnul ce nu face plod bun tăiat va fi și în foc aruncat. 11. Eu amu botez voi cu apă întru pocăință, veni-va după mine mai tare de mine easte, celui

1. Cifrarea versetelor și alte îndreptări, după ed. dr. M. Gaster, București, Imprimeriile Statului, 1929, impropriu intitulată: *Tetravanghelul Diaconului Coresi din 1561*, titlu astfel rectificat pe exemplarul Academiei de I. Bianu: «scris romînește de Radul grămătic la Rodos la 1574, pentru [Petrașcu] Marcu-Vodă, fiul lui Petrașcu-Vodă. Manuscriptul se afla la Londra (Muz. Brit. Harl. 6311 B). Descriș de B. P. Hasdeu în «Columna lui Traian», 1882. Transcriș și tipărit cu cheltuiala Statului pe la 1892». *B.A.R.P.R., cota III, 96.326, 788 D. 1932*. Copia lui Radu din Mănicești-Teleorman pentru Petru Cercel.

nu-s destoinic călțunii a purta. Acela voi va boteza cu Duhul Sfînt. 12. Celui e lopata în mîinile lui și curăți-va aria lui și aduna-va grîul lui în jîtnițe, e plévele va arde în focul nestins».

Cu foarte puține lămuriri, textul este perfect. Luăm cuvintele sau expresiile în ordinea succesivă.

Vine, p. s. veni.

Mugur (= în ediția Prea Fericitului Patriarh Justinian, *Noul Testament*, București, 1951, p. 5), *lăcuste*.

Toate laturile Iordanului = împrejurimile, ibidem.

Puii de năpîrcă etc. = Pui de năpîrcă, cine v-a arătat că veți scăpa de mînia ce va să fie?

Tată avem (pe) Adam.

Urmează *ibid.* text netradus la Coresi:

«Căci vă spun că Dumnezeu poate și din pietrele acestea să ridice fii lui Avraam».

Eu amu botez (*pe*) voi

Celui nu-s destoinic călțunii a purta : Lui nu sînt vrednic să-I duc în-călțăminte.

Acela (*pe*) voi (*vă*) va boteza.

E (*iar*) plévele

Pericopa strălucește însă prin neașteptate frumuseți, de cîte ori textul coboară în concret și solicită experiența directă de viață, prin imagini și comparații sensibile ascultătorilor țărani. Aspra poezie a pustiei, în interpretarea uneori liberă, ia caracterul unei adaptări la poezia zărilor noastre. Textul poate fi citat ca un monument de limbă cu puține particularități sintactice izbitoare, ca absența prepoziției *pre* sau *pe* înaintea acuzativului, care îngreunează deosebirea subiectului de obiect. *Amu* (conj.) are sensul de *așadar*, *deci*, și nu trebuie confundat cu *acmu* (adv.) (= *acum*).

Din cartea lui Ioan, să urmărim, pe două coloane, începutul (Evanghelia de la Înviere), punînd textul Tetravanghelului în față cu acela al Bibliei lui Șerban.

Tetravanghelul

De început era cuvînt, și Cuvîntul era cătră Dumnezeu și Dumnezeu era cuvînt. Toate acélea fură, și fără de el nimea nu fu ce fu. Întru acesta viață era, și viața era lumină oamenilor. Și lumină întru întunérec lumina și întunérecul el nu-l prindea. Fu un om trimes de la Dumnezeu numele lui Ioan. Acesta vine întru mărturie, de să

Biblia lui Șerban

Denceput era cuvîntul, și cuvîntul era cătră Dumnezău și Dumnezău era cuvîntul. Toate pren el s-au făcut și fără de el s-au făcut nice una carea s-au făcut. Întru el viața era și viața era lumina oamenilor. Și lumina întru întunérec luminează și întunérecul pre ea nu o apucă. Fū om trimis de la Dumnezău, numele lui Ioan. Acesta

mărturisească de lumină, toți credința să aibă lor. Nu era acela lumină, ce să mărturisească de lumină. Era lumină adevărată, ce lumina toți oamenii venise întru lume. Întru lume era și lumea aceea fu, și lumea lui nu-l cunoștea. Intr-ai lui vine, și ai lui el nu priimire. Cîți priimire el, dăde lor putere feciori lui Dumnezeu să fie, crezură întru numele lui. Și nu de în sînge, nece de în pohta trupului, nece de în pohtă bărbătească, ce de la Dumnezeu se născu. Și cuvîntul trup fu și lăcuia întru noi, și văzum slava lui, slavă ca unul născut de în părintele, înplut de dulceată și de adevăr. Ioan mărturisi de el, și strigă, grăi: Acesta era ce-am zis, ce după mine va veni naintea mea fu, că mainte de mine era. De înplutul lui nou luom, și dulceata drept dulceată. Că lege lu Moisi dată fu, dulceata și adevărul Isus Hristos fu.²

veni spre mărturie, ca să mărturisească pentru lumină, ca toți să crează prin el. Nu era acela lumină, ce pentru ca să mărturisească pentru lumină. Era lumina cea adevărată carea luminează pre tot omul, carele vine în lume. În lume era și lumea pren el s-au făcut, și lumea pre el nu cunosc. La ale sale veni, și cei ai lui pre el n-au luat. Iară cîți l-au luat pre el, dăde lor biruință fii ai lui Dumnezeu să să facă, celora ce cred întru numele lui. Carii nu den sînge, nici den voia trupului, nici den voia bărbatului, ci de la Dumnezeu s-au născut. Și cuvîntul trup s-au făcut și sălaş lui întru noi, și am văzut mărirea lui, mărirea ca unul sîngur născut de la Tatăl, plin de dar și de adevăr. Ioan mărturisește pentru el, și strigă zicînd: Acesta este carele am zis, cela ce dennapoia mea e viitoriu, înaintea mea s-au făcut, căci întîiul meu era. Și dentru plinirea lui noi toți am luat, și dar pentru dar. Căci legea pren Moysi s-au dat, darul și adevărul pren Isus Hristos fu.

Paralelismul este izbitor. Traducătorii Bibliei lui Șerban s-au ținut foarte aproape de textul coresiian. Pe alocuri acesta este parcă mai clar, ca în cuvintele lui Ioan despre Mîntuitorul: «ce³ după mine va veni înaintea mea fu, ca mainte⁴ era» — «cela ce dennapoia mea e viitoriu, înaintea mea s-au făcut, căci întîiul meu era». Nu este mai obscură și mai prolixă versiunea Bibliei lui Șerban? Un asemenea examen, după cum se vede, nu este spre scăderea înaintașului.

Să încercăm o confruntare între cea mai veche și cea mai recentă tălmăcire evanghelică.

2. Am adoptat punctuația la Coresi după Biblia lui Șerban. Am renunțat la *u*, pentru ambele texte, ca și în ediția lui Gherasim Timuș.

3. Cel ce.

4. Mai nainte.

*Tetравангhelul, Ioan,
zac. 21.⁵*

Zise Domnul cătră ceia ce merseră cătră el Iudeilor : Eu sînt pîine vie, cine va veni cătră mine, n-are a flămînzî. Şi cine va crede întru mine, n-are a se însetoşa nece dinioară. Ce zic voao că mă şi văzut şi nu credeţi. Toate ce-au dat mie părintele cătră mine vor veni şi cine va veni cătră mine, nu-l voi scoate afară. Că am deştins de în ceri, nu să fac voia mea, ci voia cela ce m-au trimes părintele. De toate ce mi-au dat, nu voi piérde de le el, ce-i voi învie în zilele de apoi.

*Noul Testament † Justinian
Ioan VI⁶*

35. Atunci Iisus a rostit către ei : Eu sînt pîinea vieţii ; cine vine la Mine nu va flămînzî şi cine crede în Mine, niciodată nu va înseta.

36. Dar am spus vouă, că M-aţi şi văzut şi (tot) nu credeţi.

37. Tot ce-Mi dă Tatăl, la Mine vine ; şi pe cel ce vine la Mine, nu-l voi da afară.

38. Pentru că M-am pogorît din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis pe Mine.

39. Iar voia Celui ce M-a trimis pe Mine, aceasta este, ca din toţi pe care Mi i-a dat Mie, să nu pierd pe nici unul, ci să-i înviez pe ei în ziua cea de apoi.

De cîte ori întîlnim în tipăritura coresiană limba orală, iar nu forme scriptice, subordonate topicii slavone, observăm perpetuarea ei în toate textele ulterioare, fără excepţie. Erbiceanu avea dreptate. Un ecou îndepărtat din *Tetравангhel* stăruie, după cum se vede şi în ediţia Justinian. Am verificat dialogul în parabole, ca aceea a dinarului dajdiei, din Evangelia lui Marcu : la Coresi, zaceala 54, la Justinian, 12, 13, 17. Uneori paralelismul este impresionant :

Ce mă ispiţi ? Aduceţi-mi argintul să văz.

Pentru ce mă ispiţi ? Aduceţi-Mi un dinar ca să-l văd.

Un instinct al ritmului îi inspiră editorului forma cea mai energică a interogaţiei, cu accentul parcă mai sugestiv la început decît la sfîrşit : *Tu cine eşti ?* (Ioan I, 19).⁷

Limba secolului al XVI-lea a fost caracterizată de lingvişti prin « morfologia complicată, fraza greoaie şi vocabularul sărac » şi mai ales în traduceri, unde « se mişcă, în regulă generală, greoi, fără eleganţă ».⁸ Specialişti au schiţat ipoteza că tipăriturile coresiene ar reprezenta fonetisme şi particularităţi morfologice mai vechi, ale secolului al XV-lea, care n-au putut fi eliminate. Limba bisericească naţională se constituie dintr-un vocabular sărac, împietrit în tiparele sloveniei, cu care au avut să

5. Ed. Gherasim Timuş, p. 196.

6. Ed. cit., p. 257.

7. La fel în Biblia lui Şerban, a lui Bob (Samuil Micu) şi a lui Şaguna. La Galaction şi la Justinian : *Cine eşti tu ?*

8. Al. Rosetti, *Istoria limbii romîne*, VI, 1946, p. 269.

se lupte întâii cărturari anonimi dinainte de Coresi, ispitiți de duhul vremii să încerce tălmăcirea cuvîntului evanghelic. Cum era să izbutească deplin o astfel de experiență, în lipsa completă a unei școli în limba națională și a deprinderii de folosință a acesteia în instituțiile publice, cum erau Biserica și cancelaria domnească? La chemarea judeului brașovean, pentru împlinirea unei asemenea lucrări, ar fi trebuit să răspundă nu un tipograf isteț cum s-a dovedit Coresi, ci un sobor de învățați, care să se alcătuiască anume pentru tălmăcirea cărților sfinte și să se bucure de răgaz deplin. Coresi a executat lucrări de urgență, prescriind și tălmăcind pe muntenie, textele de jargon slavo-ardeleano-maghiar, mult mai întunecoase desigur, decît cele încredințate tiparului. Nu știm nimic cert despre antecedentele profesionale ale lui Coresi. Ce a lucrat la Tîrgoviște înainte de trecerea lui în Ardeal? Genealogiile propuse de Stoica Nicolaescu și de Nerva Hodoș sînt ipotetice. Era însă desigur un tipograf cu experiență și un om cu școala vieții. A știut să se strecoare printre luterani și calvini, fără să le facă jocul, și a reușit să obțină de la judele Brașovului comenzi paralele de cărți bisericești slavone, ca mai rentabile decît cele românești, care erau împărțite gratuit, în vederea propagandei. Avea așadar însușirile unui diplomat, căruia i se mai cere răbdare, tenacitate, șiretenie, mutism, ca să nu-și descopere duplicitatea. În douăzeci și doi de ani, tipărește nouă cărți românești, o Psaltire și un Evangheliar slavo-romîne, și douăsprezece cărți slavone, dintre care un *Sbornic*, la Sebeșul săsesc, în 1580. Bilanțul: reforma falimentează în Transilvania, fără să fi putut descăleca peste munți, tradiția bisericească slavonă triumfă, iar primele texte bisericești romîne rodesc în veacul următor, punînd totodată temeliiile limbii literare romîne. Înconjurat mereu de taină, Coresi ctitorește cartea romînească și-i luminează căile.

SERBAN CIOCULESCU

CIRCULAȚIA VECHII CĂRȚI BISERICEȘTI CONTRIBUȚIE LA UN CATALOG CUMULATIV

Prima cerință a metodei științifice e *documentarea*, afirmă recent academicianul Tudor Vianu. Nu poți începe studierea unei probleme în vreunul din domeniile științei, fără să te informezi, mai întâi, asupra rezultatelor cercetării în legătură cu aceeași problemă, înainte de tine și în jurul tău.¹

A studia literatura veche românească, firește, trebuie mai întâi să te «documentezi» asupra acestui domeniu, adică să știi cât s-a scris și unde se păstrează toate documentele de orice natură, privind subiectul nostru. Cel mai vechi a fost genul popular, adică baladele, basmele, legendele, care s-au transmis pînă astăzi, din generație în generație, pe cale orală. Marile colecții de folclor ale lui Tocilescu, G. Dem. Teodorescu și ale Academiei Romîne au înregistrat în parte această literatură populară. În prezent, Institutul de folclor al Academiei R.P.R. colecționează, cercetează și publică în mod sistematic, științific, toată producția folclorică românească mai cu seamă în «Revista de folclor».

Literatura istorică, adică analele și cronicile au fost puse în valoare de Kogălniceanu și Bălcescu. Acum Institutul de Istorie publică, treptat, întregul tezaur de cronici, urmărindu-se atît fondul istoric cît și cel filologic al domeniului.

De altă parte, am avut o literatură religioasă, la început de limbă slavă și de concept bizantin. Am răspîndit cartea de slujbă, scrisă de mînă, cu minunate podoabe de artă, cum și prin mijlocul tiparniței, în decurs de mai multe secole, pînă după 1700. Prin tipografiile de la Tîrgoviște, Dealu, Govora, București și Iași, cartea cu stema celor două țări a ajuns la Athos, la Moscova, cît și la Belgrad, pretutindeni unde a fost o biserică de rit ortodox. Mărturisirile sînt cuprinse și în bibliografiile savanților ruși, cum e Karataev și alții.

Această bibliografie a fost cercetată îndeaproape și parțial cuprinsă în «Bibliografia românească veche». Spun parțial, fiindcă mereu se mai află cărți liturgice. Cînd Academia Romîna a statornicit în 1895 planul bibliografiei generale a culturii romînești, s-a stabilit ca să se înceapă cu cartea veche romînească dintre 1508 și 1830. La 30 iunie 1898, Ion Bianu lansa un «Apel pentru cărți vechi», care a fost republicat acum împreună cu tot dosarul ce conține răspunsurile primite la începutul veacului nostru.² Intențiile de atunci nu au fost înțelese, încît informațiile căpătate de Academie au o valoare relativă. Numai unele organe din Tecuci au trimis o listă bogată de cărți ce se aflau în acest ținut, ridicîndu-se la un total de peste 700 de cărți liturgice.

Problema completării patrimoniului culturii romînești rămîne continuu un deziderat și preocupă îndeaproape forurile de conducere ale Bibliotecii Academiei R.P.R. George Baiculescu s-a ocupat în acest sens cu «problemele organizării bibliografiei naționale

1. Tudor Vianu, *Bibliografie și documentare*. Studii și cercetări de bibliologie, București, 1960, pp. 17-22.

2. Augustin Z. N. Pop, *Bibliografia romînească veche*, operă de colaborare națională. Studii și cercetări de bibliologie. București, 1960, pp. 215-252, precum și George Baiculescu, *Despre problemele organizării bibliografiei naționale retrospective*. Studii și cercetări de bibliologie, București, 1957, pp. 29-52.

restrospective. «Pentru epoca veche a culturii noastre, izvoarele, adică posibilitățile de «documentare» aparțin Bisericii. N. C. Gudzii, în *Istoria drevnei russkoi literaturi*, Moscova, 1953, arată că specificul tipăriturilor și marea frecvență a manuscriselor feudale rămân de resort religios.

Tezaurul acesta s-a răvășit cu timpul, încît cu greu mai poate fi reconstituit în întregime. Dificultățile sînt aceleași în toate culturile, încît pentru a se ajunge la o reconstituire cît mai veridică, se folosește astăzi sistemul cataloagelor cumulative, alcătuite prin munca colectivă.

În vederea unui astfel de catalog cumulativ, încercăm aici să înregistrăm cartea liturgică cu locul ei de apartenență. Nu o căutăm personal în biblioteci sau în locașurile unde ea a fost folosită, ci în studiile de specialitate, în articolele de periodice — adică folosim tocmai acele izvoare neglijate de multe ori și uneori nu prea accesibile. Cercetarea o facem în cadrul fiecărui centru tipografic din trecut și urmărim fiecare tipăritură pe toate drumurile și în toate lăcașurile pe unde împrejurările au dus-o. Astfel stabilim atît factorul motor care a contribuit la întocmirea lor, cît și unele aspecte din viața culturală a trecutului românesc. Totodată avem în vedere și completarea unor lacune sau îndreptarea unor erori din «Bibliografia românească veche», cauzate din greaua muncă de identificare, fiind bine știut că exemplarele din cărțile ajunse pînă la noi sînt incomplete sau le cunoaștem indirect, prin studii de o valoare uneori relativă.

I. TIPĂRITURILE DE LA RÎMNIC

În cazul de față, zicala că «omul sfîntește locul» nu corespunde întru totul, fiindcă tipografia Episcopiei Rîmnicului a ajuns frunțășă, atît prin cărturarii care au condus-o, prin aprecierea justă a momentului cînd și-a desfășurat activitatea, cît și prin locul unde a fost situată, adică prin așezarea sa geografică. Prin urmare, și *locul* și *omul* au promovat în egală măsură activitatea unei tipografii, făcînd din ea o mare instituție de cultură ale cărei roade s-au revărsat asupra tuturor ținuturilor românești.

Trei cărturari i-au dat impulsul. *Antim* i-a pus temelile, dar scurta sa ședere la Rîmnice și poziția pe care s-a situat prin munca desfășurată nu au contribuit la faima de care s-a bucurat, fiindcă aceasta a venit mai tîrziu, după 1725. Prin urmare, acțiunea lui Ivireanu se reduce la deschiderea drumului, de a aduce tipografia de la Snagov la Rîmnice, unde tipărește cîteva cărți ce nu foloseau credincioșilor dornici de a asculta predica în grai românesc.

Aceasta e opera lui *Damaschin*, urmașul în scaunul episcopal al lui Antim. Prin el se răspîndește cartea de limbă românească pe o arie întinsă a țării, mai cu seamă în Ardeal, Banat și Oltenia. Cei ce vin după Damaschin îi tipăresc opera rămasă în manuscris, adică traducerea sale, *toate cărțile liturgice transpuse în românește*. Mai tîrziu, *Chesarie* continuă. Reînnoiește tipografia, în mai puțin de doi ani răspîndește pretutindeni cele 12 Mineie ale anului, împreună cu urmașul său, Filaret.

Intr-adevăr, tipăriturile rîmnice se mai păstrează și astăzi în bisericile din Iași, cît și ale oricăruia din satele bănățene, în bisericile bucureștene și mînaștirile oltenești, precum și în depărtatul Maramureș. Nu mai vorbim de Ardeal, unde Iorga află în 1905 cîteva sute, fiind departe — chiar după mărturia sa — de a le cuprinde pe toate. Din bogata salbă de Antologhioane, Octoihuri, Penticostare, Minee și Trioduri, ele mai dăinuiesc pînă astăzi, nu una, nu cîteva, ci sute și sute, după cum vom vedea mai la vale. Unele curate și bune de folosit la citit și astăzi, altele ferfenițite, mîncate de carii sau pline de petele lăsate de mucusul lumînărilor și al mîinilor unui nesfîrșit șir de preoți ai deceniilor și secolelor trecute.

Primele tipografii în Țările Românești au tipărit cărți în limba slavonă, destinate a satisface cerințele întregii Ortodoxii răsăritene. Atît Macarie, Liubavici cît și tipografii voievozilor Matei Basarab și Brîncoveanu, au lucrat în acest sens. Ideile noi de a da credincioșilor slujba religioasă în limba lor au impus răspîndirea cărții pe o rază mai restrînsă. Tipografiile au devenit locale, fiecare țară sau provincie avîndu-și tipografia sa pentru nevoile sale. Astfel, în 1776, aceeași carte, un Antologhion, se tipărește la Blaj, București și Rîmnice, adică fiecare pentru ținutul său. În acest fel au fost concepute tipografiile atunci

cînd au tipărit cărțile liturgice în romînește. Cu toate acestea, cărțile circulă din loc în loc, din țară în țară, făcînd ca literatura liturgică să înfrîngă sfera de circulație locală. Rîmnicul a tipărit, în primul rînd, pentru Oltenia, dar Oltenia de totdeauna a făcut un tot unitar cu Sibiul, cu Țara Făgărașului, iar la apus e greu de tras un hotar între Oltenia și Banat. Aceasta a fost sfera de circulație a cărților rîmnice.

De altă parte, Ardealul a avut o predilecție deosebită pentru cărțile în limba romînească. Lui îi aparține inițiativa pe linia literaturii în romînește, prin textele rotacizante, prin Catehismul calvinesc, prin tipăriturile coresiene. Cînd episcopul Damaschin a sesizat imperativul timpului, de a da cărți poporului pe limba lui, Ardealul le-a cerut în primul rînd. Le-a cerut Rîmnicului și datorită așezării sale geografice. Am putea spune că tipografia din Rîmnic era situată la drumul «al mare», bătătorit în decursul mileniilor de aceleași necesități economice și sufletești, care uneau cele două țări. Istoria a păstrat în filele ei nenumărate fapte ce și-au avut locul pe drumul Oltului, și nu e cazul a le enumera aici, deoarece sînt bine cunoscute. Din cele mai vechi timpuri, negustorii răsăriteni au pătruns pînă în văile Ardealului, cei mai mulți venind pe drumul Oltului la Sibiu sau pe la Cîmpulung și Prahova, la Brașov.³ «Companiile» din Sibiu au timpul de înflorire și în perioada 1716-1739, cînd Oltenia e ocupată de austriaci. Prin negustorii acestor companii se dezvoltă legăturile cu Craiova și Rîmnic. Activitatea aceiui Constantin Hagi-Pop este îndeajuns de cunoscută. Prin el, prin înaintași de-ai lui se aduce la Rîmnic tot ce trebuia tipografiei: hîrtie, plumb, după care, apoi, aceiași negustori răs-pîndesc cartea rîmniceană în Ardeal.

Transmiterea cărților în Ardeal se făcea și prin țărani localnici care treceau dintr-un loc în altul. Astfel, pe Octoihul din 1750 aflat în biserica din Veștem, stă scris: «Acest Octoih s-a vîndut de Gheorghe Grămăticul din Țara Muntenească».⁴ Sau în Sas-Sebeș e un Ceaslov din 1715, cumpărat de la nepotul «acuma Ieromonahul ot Rîmnesc».⁵ În comuna Breb din Maramureș ajunge un Octoih adus de Dumitru Tăba din Sibiul,⁶ același care mai vinde și un Evhologhion, tipărit la București în 1722, pentru biserica din Vălenii-Maramureșului.⁷

Iată cum așezarea geografică a tipografiei rîmnice a contribuit din plin la răspîndirea cărților sale în tot Ardealul, de-a lungul întregului secol al XVIII-lea.

SCURT ISTORIC. În timpul domniei lui Brîncoveanu, activitatea tipografică se leagă de numele lui Antim Ivireanu. Conduce pe cea de la București, orînduiește alte două noi, la Snagov și Rîmnic,⁸ organizează pe cea de la Tîrgoviște. Atît de legat era de tipografie, atît de bine i-a prins sensul, încît el transmite ca un jurămint generațiilor viitoare obligația de a nu se mai stinge în țară meseria tiparului: «Las cu blestem, și aceasta să aibă datorie, tipograful să învețe meșteșugul tipografiei, unul după altul; pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să părăsească lucrul cărților, pentru folosul țării».⁹

Fiind numit episcop de Rîmnic, la 16 martie 1705, aduce aici tipografia sa de la Snagov, unde lucrase încă din 1696. Localul tipografiei rîmnice luă numele de atunci de «Casa tipografului», denumire ce dăinuie mult timp în amintirea localnicilor. Din primul an, el tipărește un Antologhion slavo-romîn, o Evanghelie și o lucrare, în grecește, intitulată «Tomul bucuriei». În anul ce urmează dă la iveală un Octoih, bilingv, precum și Molitfelnicul, adică numai rugăciunile, dar pe romînește. La acesta se adaugă: Slujba Născătoarei de Dumnezeu, Cuvînt la Patima Domnului și Cuvînt panegiric la Sf. Nicolae, toate în grecește. Ultima lucrare rîmniceană a lui Ivireanu, este Cuvînt la Patima Domnului, într-o nouă ediție din 1707.

Cu aceste cărți se încheie primul capitol din viața tipografiei de Rîmnic. Fusese tipografia unui cărturar, în plină ascensiune, ținută mai mult din banii săi și privind, în primul rînd, dogmatica creștină.¹⁰

3. N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. XII, București, 1906, pp. IX-XV.

4. *Ibidem*, pp. 201-202.

5. *Ibidem*, p. 172.

6. Ion Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 49.

7. *Ibidem*, p. 202.

8. N. Șerbănescu, *Antim Ivireanu tipograf*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, LXXIV (1956), nr. 8-9, pp. 766-775.

9. N. Dobrescu, *Antim Ivireanu, Mitropolitul Ungrovlahiei*, București, 1910, p. 46.

10. Despre activitatea sa tipografică și culturală a se vedea și St. Dinulescu, *Viața*

Cu el pleacă și tipografia, urmându-l la *Tîrgoviște*.¹¹ Pînă în 1724 nu se găsește nici teasc, nici tipograf, care să dea noi tipărituri.¹² E o greșeală de a stăruî în ideea că la 1715 și 1717 au apărut aici nu știu ce cărți de liturgică.

Ca păstor la Rîmnic îi urmează Damaschin, «Dascălul». Noul episcop traduce din grecește mai toate cărțile de ritual, căutînd a le tipări și răspîndi. Încercările sale de a da Rîmnicului o nouă tipografie sînt însă înfrînte sau, mai bine zis, mult întîrziate de austriacii care puseseră mîna pe Oltenia. Adresîndu-se lui Tige, șeful trupelor austriace, că dorește să tipărească lucrările de slujbă, i se cere cartea spre a fi cercetată. Răspunsul dat de Damaschin scoate la iveală că lucra de zece ani, adică din 1715, la traducerea de cărți, dar că nu le-a tipărit, fiindcă îi lipseau atît banii cît și un tipograf bun. De asemenea lui Damaschin i se interzisese răspîndirea cărților pe care voia să le imprime, în țările vecine.¹³

În această perioadă tipografia Țării Romînești trece prin grele încercări. Împrejurările războiului făcură ca slovele Mitropoliei să fie amanetate la un negustor din Făgăraș, de unde, în zadar încearcă Damaschin să le ia pentru el.¹⁴ La Rîmnic nu mai era nici urmă de tipografie. Tîrgoviștea încetase de a mai tipări. În astfel de împrejurări începe Damaschin să tipărească, publicînd în 1724 *Ceaslovul* «în Sfînta Episcopie a Rîmnicului, cu porunca și cu toată cheltuiala la facerea tipografiei din nou», avînd ca tipograf pe Ilie Cernăvodeanu.¹⁵ Urmează *Învățăture pentru 7 taine*,¹⁶ iar în 1725 apare *Psaltirea*, tot în romînește, cu același tipograf.¹⁷ Zilele episcopului Damaschin se sfîrșesc o dată cu tipărirea *Psaltirei*. De acum tipografia își continuă activitatea cu mici întreruperi, dînd între una și trei cărți pe an. Episcopii ce urmează duc mai departe strădaniile lui Damaschin, fiind ajutați de corectori și îndreptători de manuscrise, ca Laurențiu sau Rafail, călugării culți de la Hurezi și Cozia, și de binecunoscuta familie de tipografi rîmnicești, Atanasie Vici. Întreruperile mai mari sînt între 1737 și 1742, 1755 și 1758, 1770 și 1776, 1788 și 1792, 1794 și 1806.

Tipografia Rîmnicului păstrează legături de tot felul cu Ardealul. Preotul Ion Făgărășanul, cel care ținuse la dînsul tipografia Mitropoliei, apare ca «diorthositoriu» de manuscrise. Episcopul Chesarie, traducătorul și tipăritorul celor 12 Mineie din 1776-1780, are strînse legături cu negustorul sibian Constantin Hagi-Pop.¹⁸ În 1778, episcopul cere plumb, cositor și ulei de la Sibiu pentru tipografia sa, precum tot de aici îi veneau și «figurile» necesare Mineiilor.¹⁹ Chesarie organizează și reînnoiește tipografia.

În timpul cînd tipografia nu funcționa, între 1794 și 1806, se caută a se tipări din nou Mineiele, dar la București, după cum reiese din corespondența cu Hagi Constantin Pop și episcopul Filaret, sau chiar la Sibiu.²⁰ Tot la Sibiu se încearcă a se tipări și o carte de rugăciuni. Din această corespondență aflăm că se tipărea pe hîrtie de Sibiu și pe cea de Veneția.²¹

Este inexplicabil de ce nu a apărut la Rîmnic nici o tipăritură în acest interval. Mai mult, se caută a se tipări la Sibiu, cînd tipografia Rîmnicului era și în bună stare, avînd și lucrători buni, în timp ce a Mitropoliei era în descompunere: «Pentru Mineie, ce-mi scrii că ai de gînd a se tipări în 100 de exemplare, eu unul cu toată bucuria aș fi vrut să se tragă aici în țară, dar știu că Mitropolia a căpătat privilegiul domnesc să nu fie slobode cărțile altei tipografii, cu toate că tipografia Mitropoliei acum nu mai are

și activitatea Mitropolitului Țării Romînești, Antim Ivireanu, 1886, și nr. 8-9/1956 al rev. „Biserica Ortodoxă Romînă”, care e închinat activității sale.

11. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, vol. II, București, 1932, p. 101.

12. G. Ionescu, *Tipografia Episcopiei de la Rîmnicul Vîlcea*, în „Rev. pentru Istorie, Arheologie și Filologie”, 1909, pp. 329-353. Istoricul tipografiei se reduce la publicarea listei cronologice a tuturor tipăriturilor rîmnicești, luate din *Bibliografia Romînească Veche*.

13. Nicolae Dobrescu, *Istoria bisericii Romînești din Oltenia, în timpul ocupației austriace (1716-1739)*, București, 1906, cuprinde toată corespondența lui Damaschin cu oficialitățile austriace.

14. N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, București, 1899, p. 157.

15. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. IV, p. 47.

16. *Ibidem*, vol. II, pp. 22-23.

17. *Ibidem*, vol. II, p. 23, și vol. IV, p. 225.

18. N. Iorga, *Contribuții la istoria literaturii romîne în veac. al XVIII-lea și al XIX-lea*, vol. I: *Scriitorii bisericești*, București, 1906, pp. 11-13.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*.

21. Vezi nota 9, p. 15.

nici o valoare, iar a Rîmnicului e bună, avînd meşteri buni». ²² Să fie ceea ce reiese de aici, adică concurenţa pe care o făcea Rîmnicul tipografiei din Bucureşti!

La trecerea episcopului Filaret ca mitropolit, se spune că el a luat «toate strumenturile tipografiei Sfintei Episcopii a Rîmnicului, pentru trebuinţele mitropoliei». ²³ În 1806, episcopul Sofronie de Vraţa tipăreşte la Rîmnic un Kiriadromion care e prima carte tipărită în limba bulgărească modernă, dar aici, la noi, la Rîmnic. ²⁴ În 1793 tipografia e reînnoită de Ierodiaconul Grigorie, după cum stă scris în Molitfelnicul din acest an. ²⁵ La 1813, la 13 decembrie, vodă Caragea îi consfinţeşte privilegiul de a avea 6 lude pentru trebuinţele sale şi de a tipări cărţile de ritual. ²⁶ După focul din 1847, tipografia a fost distrusă, iar peste cîţiva ani, episcopul Calinic o reînnoieşte cu literă şi teascuri noi. ²⁷ La 1861 apare ultima sa tipăritură.

CARTURARII tipografiei au fost episcopii şi acei corectori, veniţi de la Hurezi şi Cozia. Primul este *Antim Ivireanul*. În cadrul activităţii sale la Rîmnic a sprijinit în parte cultura grecească, a respectat tradiţia slavo-bizantină, atît de puternic îndătinată în Biserica Țării Româneşti. ²⁸ Abia în 1706, el publica un Evhologhiu, adică Molitfelnic, în care sînt date în romîneşte rugăciunile pe care preoţii trebuiau să le zică în biserică.

Inceputul secolului al XVIII-lea aduce această înnoire a culturii prin tipărirea cărţilor liturgice în romîneşte, spre a fi înţelese de tot poporul. Astfel chiar în Octoihul tipărit în Țîrgovişte la 1712 se scria că e «acum întîi tîlmăcit pre limba rumânească, spre înţelegerea de obşte». ²⁹ Urmară tot în romîneşte Liturgia şi Ceaslovul. ³⁰

Opera aceasta, de romînzare a cărţilor liturgice şi răspîndirea lor în popor, aparţine însă «dascălului» Damaschin, episcop de Rîmnic. ³¹ El era un om de carte, un intelectual ce ştia elineşte, latineşte şi slavoneşte. Se ridică din popor ³² şi activitatea sa culturală o dedică acestuia. Ca episcop de Rîmnic înfruntă conducerea austriacă ce ocupase Oltenia între 1716-1739, apărînd Biserica şi cultura romînească. ³³ A luat parte la traducerea Bibliei din 1688, fiind şi un talentat desenator. A fost dascăl la şcoala slavonă din Bucureşti şi ucenic al lui Mitrofan Moldoveanul. Iorga afirmă că «cele trei cărţi romîneşti pe care le dă Antim cu cheltuiala sa în 1712 şi 1713 n-au, fireşte, alt autor, deşi nu înţelegem cum Damaschin, acum episcop al Rîmnicului, s-a învoit ca lucrările sale să treacă sub alt nume, ca pe vremurile cînd era numai un «dascăl». ³⁴ La Buzău dă Apostolul romînesc din 1704 şi apoi nu mai publică nimic pînă în 1724. La Rîmnic începe să lucreze la tîlmăcirea tuturor cărţilor liturgice: Tipicul, Molitfelnicul, Ceaslovul, Octoihul, Triodul, Penticostarul, Mineele, Antologhionul, Catavasierul, precum şi Țîlcul Evangheliilor al lui Teofilact al Bulgariei, un Catehism şi o Învăţătură pentru şapte taine. Dar marele cărturar şi bunul romîn nu ajunge să tipărească decît trei din ele, celelalte urmînd a fi imprimate în decursul deceniilor de urmaşii săi în scaunul episcopal.

Indemnul de a tîlmăci cărţile liturgice îl are Damaschin fiindcă se ridicase de jos şi văzuse cum în biserică, credincioşii nu înţeleg ce se citeşte şi ce se cîntă. De aceea el începe «a prefăce cărţile din limbile grecească şi slavonească în limba noastră romînească şi a le da la lumină». ³⁵

22. *Ibidem*, p. 24.

23. Athanasie, *Sfînta Episcopie a Eparhiei Rîmnicului Noului Severin*, Bucureşti, 1906, p. 281.

24. *Bibliografia romînească veche*, vol. II, pp. 490-492.

25. *Ibidem*, vol. II, p. 335 : „Purtătoriu de grijă şi cheltuiitoriu la prefăcerea tipografiei şi la tipărirea acestei cărţi fiind sfînţia sa Chir Grigorie Ierodiaconul, Iconomul Sfintei Episcopii”.

26. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, tomul X A, Bucureşti, 1900 ; vezi şi nota 23.

27. N. Iorga, *Istoria bis. rom.*, vol. II, p. 237 : „El înţelegea să pue în mişcare tipografia, pentru aşezarea căreia hotări casele ce slujiseră odinioară ca bolniţă a călugărilor”.

28. În legătură cu aceasta vezi introducerea la *Predici*, Bucureşti, 1915.

29. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. I, p. 485.

30. *Istoria Bisericii romîne*, vol. II, p. 100.

31. A se vedea N. Iorga, *Opera episcopului Damaschin*, în „Ramuri”, IV (1909), nr. 1 (1 ianuarie), pp. 1-5.

32. M. Regleanu, *Contribuţii la cunoaşterea episcopului de Rîmnic, Damaschin*, în „Hrisovul”, I (1941), pp. 442-449.

33. N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 19-24.

34. N. Iorga, *Istoria bis. rom.*, vol. II, p. 101.

35. *Ibidem*.

Mărturisirea aceasta o făcea Damaschin la 22 noiembrie 1725 către Tige, printr-o scrisoare în latinește, în care căuta să-i explice de ce e necesar să tipărească lucrări în românește: «Qui libri cum sint slavonici et videns ego quod nostri Vallachi propter suos medietates stans in Ecclesiis tanquam boves, non intelligentes quid legunt ac cantant et absque ullo fructu ex Ecclesiis exeunt, curavi ex divino instinctu magno cum labore, id incipiens ante cursum decem annorum transponere ex lingua graeca et slavonica in nostram simplicem linguam Vallachicam...». ³⁶

Numai la distanță de câteva săptămîni de la această scrisoare, adică la 5/16 decembrie 1725, înainte de prînz, după ce ieșise din biserică i se deschide «ușa mormîntului». ³⁷ Biograful său, arătînd ce grea a fost opera de tîlmăcire în românește a literaturii liturgice, afirmă că e făcută cu «plan bine hotărît, cu îndelungată muncă, cu bogate cunoștințe, cu aleasă destoinicie și, mai ales, cu deplina conștiință a necesității ei, a rămas, pentru multă vreme și pentru toți cărturarii bisericești de mai apoi, cea dintîi, cea mai bună, cea mai întinsă». ³⁸

De aceea, laudele ce i se aduc de marii cărturari Samuel Klein, ³⁹ Radu Tempea, și de toți episcopii de Rîmnic: «Cea mai mare parte a cărților bisericești s-au tîlmăcit de Damaschin episcopul Rîmnicului, cu stil și graiu foarte luminat». ⁴⁰

Opera lui Damaschin e continuată de episcopul *Inochentie*. Tipărirea cărților românești era o necesitate, fiindcă preoții, după mărturia unui ofițer austriac care vizitează Oltenia în această epocă, «toată învățătura preoților nu stă în alta decît în a ceti și scrie puțin și anume cu slove românești în limbă slavonă, din care mai adesea, ba mai totdeauna, nu înțelege nici o boabă». ⁴¹ De aceea, Inochentie mărturisește și el în prefața Triodului din 1731 că, «văzînd sfintele biserici prea lipsite de trebuincioasele cărți în limba noastră cea de moșie, ce se cheamă rumînească», care se «îndestulează» pînă acum cu cărți slavonești și grecești, socotește a îmbogăți sfintele beseareci cu înmulțirea sfințelor cărți în limba patriei noastre românești». ⁴²

Nu însă episcopii se trudeau a îngriji de tipărirea traducerilor lui Damaschin —, ei numai patronau și plăteau —, ci acel *Lavrentie* ieromonahul, «diortositorul» manuscriselor, ce venea la Rîmnic din Mînăstirea Hurezi. Fost «chiliaș la părintele Ioan» la Hurezi, Lavrentie pornea și el de jos, fiind cu prea puțină învățătură, dar se învrednicise a se lumina prin Damaschin. Avea darul scrisului, exprimîndu-se cu simplitate și căldură, încît cele douăzeci și trei de cărți, diortosite de Lavrentie, au contribuit astfel și mai mult la pătrunderea în masa largă a cititorilor. Cu toții aveau un cult pentru înaintașul lor, după cum o mărturisește în Penticostarul din 1743: «Să știi, o iubitorule de Hristos, cetitoriu, că de vei osteni a cerceta cu amăruntul tîlmăcirea acestei sfinte cărți, și de o vei privi cu nescari izvoade tîlmăcite de alți dascăli de acum și nu se va potrivi, să nu te pripești a huli, pentru că noi am urmat izvodul răposatului părinte Damaschin episcopul Rîmnicului, din cuvînt în cuvînt, nimic schimbînd sau spre alte tîlmăciri alunecîndu-ne, slujindu-ne de cuvintele sfînției sale, ce scrie și mărturisește așa la începutul Tripesnețului că, lăsînd alte izvoade ale limbii slavonești și latinești, au urmat mai mult și au tîlmăcit și au îndreptat drept depre cel grecesc Penticostariu, ca să nu se facă sminteală rînduiei grecești și zăticneală limbii rumînești, ca să poată da folos la cei ce nevoiesc să facă roadă, după învățătura ca niște înțelepți mulțămitori». ⁴³

Mai-marele lui Lavrentie e vlădica Inochentie, pe care Iorga îl califică «cleric învățat și zelos pentru cultură». ⁴⁴ Ii urmează alt ucenic al lui Damaschin, adică episcopul *Climent*, de neam din satul Pietrari. Organizează tipografia, în care tipări numeroase cărți liturgice: «nu numai în Țara Măriei Tale, ci în toate țările și ținuturile ce vorbesc în limba rumînească, poruncind a se scrie și a se tipări multe fealuri de cărți spre folosul

36. N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 164-165.

37. „Convorbiri Literare“, 1906, p. 564.

38. *Ibidem*.

39. *Historia daco-romanorum sive valachorum*, în „Instrucțiunea publică“, București, 1861, p. 71.

40. Radu Tempea, *Gramatica romînească*, Sibiu, 1797. Cuvînt înainte, f. 4.

41. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. II, p. 44.

42. N. Iorga, *op. cit.*, p. 111.

43. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. II, p. 76.

44. N. Iorga, *Istoria literaturii rom. în sec. al XVIII-lea*, vol. I, București, 1901, p. 518.

a tot sufletul creștinesc... luminînd nu numai celor din casă, adică din Țara Măriei Tale, ci tuturor celor ce vorbesc în limba rumînească». ⁴⁵

Urmă învățatului cleric, un ucenic al lui Neofit, din 1748, *Grigorie*, e numit episcop de Rîmnic. ⁴⁶ Era un om de carte, cu școală înaltă, de cultură grecească, promovînd în continuare opera înaintașilor, adică răspîndirea cărții romînești în popor. Țin să subliniez că, începînd cu Damaschin, toți episcopii de Rîmnic sînt oameni culti și se încălzesc de același ideal, al dragostei pentru cartea în limba strămoșească, pusă la îndemîna celor mulți. Inflăcărata activitate rîmnicească l-a făcut pe Nicolae Iorga să sublinieze faptul, arătînd că teascurile din Rîmnic sînt superioare celor bucureștene. Școala rîmniceană produse tipografi, scriitori de condici, dascăli de slavonie și rumînie, traducători și chiar scriitori, reprezentînd pentru Țara Romînească ceea ce reprezenta pentru Moldova școala monastică din Neamțu, și ambele formează gloria culturii religioase romînești din al XVIII-lea secol. ⁴⁷

Un alt episcop, *Partenie de Rîmnic*, ca și predecesorii săi, se ocupă de tipografie, în care lucră peste 9 cărți în cîțiva ani. Venea călugăr de la Tismana. ⁴⁸ Fu și noul vlădică un mare editor de cărți «pre rumînie».

Dar pe deasupra tuturor se înalță luminoasa figură a lui *Chesarie*. «Un om frumos, cu purtări alese, un cititor asiduu al literaturii greacă și franceză». Bun cunosător al limbilor grecești, latinești și franceze. Pe lîngă faptul că era un om cult, și un iscusit și talentat scriitor, traducînd, «într-o limbă care a fost considerată de contemporani ca exemplară și a fost imitată și de scriitorii religioși din Ardeal». ⁴⁹ Sultzer aduce bogate informații asupra acestui episcop, ⁵⁰ care, printre altele, reazemă literatura religioasă pe cunoștința textului grec. Prin Hagi Constantin Pop de la Sibiu îi veneau la Rîmnic *Gazeturi* sau *Mercurii* «care se fac la Viena și sînt pe limba franțuzească» ⁵¹ Primea «*Mercure littéraire et politique*» și un «*Mercure historique et politique*», precum și anumite enciclopedii franceze, pe care era tare curios să le cunoască și să le citească. E de admirat insistența depusă pe lîngă negustorul sibian, să-i trimită mai repede pentru tipografia episcopală, materialele trebuincioase la imprimarea Mineiilor și a altor cărți liturgice. În cererile sale, pe lîngă dorința de a i se trimite «o carte ce se numește sfranțuzește Dictionnaire encyclopédique, adică Lexicon, care este despărțit în mai multe tomuri, unde se cuprind toate învățăturile și de toate științele cu alfaviton», ⁵² apare și rugămîntea de a i se procura plumbul, «ce ne trebuie pentru tipografie». ⁵³ Reînnoiește cererea de plumb, o dată 200 de oca, apoi altă sută, precum și cositor, ⁵⁴ apoi figurile ⁵⁵ necesare Mineiilor. Nu se mulțumește cu ce se tipărește la Rîmnic, fiindcă în Eparhia sa erau mari cereri, el dorea ca «600 de vivlie pentru am pohtitu pe dumn. a mi se tipări la Veneția», cărțile trebuitoare căuta să le tipărească pe hîrtie bună, cum caută să facă pentru Evanghelia în limba romînească, adică pe hîrtie de Veneția, din care cerea «400 de tocuri». ⁵⁶

Episcopul Chesarie, numit de Daponte «Romînul», ⁵⁷ a tipărit numeroase cărți și a dat un atît de mare avînt cultural episcopiei sale, încît cei doi episcopi ce i-au urmat au fost siliți să-l continue. ⁵⁸

În Predosloviile Mineiilor, Chesarie mărturisește că rugăciunile «pentru podoaba Bisericii și mîntuirea credincioșilor» ⁵⁹ au fost mai întîi în grecește, apoi transpuse în «limba cea slavonească, de cei ce au fost după vremi, iar acum a venit rîndul a le da pe romînește: Așîderea și luminătorii cei de al treilea, ai Bisericii Rumînești, fiind cu

45. Amănunte despre activitatea sa în *Sfînta Episcopie...*, pp. 134-141. Citatul în *Bibliografia Romînească Veche*, vol. II, p. 91.

46. *Istoria bis. rom.*, vol. II, București, 1958, pp. 249-250, și *op. cit.*, nota 45, pp. 141-146.

47. *Op. cit.*, nota 44, p. 516.

48. *Op. cit.*, nota 45, pp. 146-149, și Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 226.

49. Vezi nota 44, p. 523.

50. N. Iorga, vezi nota 18, p. 3.

51. *Ibidem*, pp. 14-15.

52. *Ibidem*.

53. *Ibidem*, p. 11.

54. *Ibidem*, p. 12.

55. *Ibidem*, p. 13.

56. *Ibidem*, p. 10.

57. Cf. N. Iorga, *Istoria Bis. rom.*, vol. II, p. 144.

58. *Ibidem*, p. 145.

59. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. II, p. 215.

totul înstrăinați de asemenea limbi cei grecești, și mai aproape de limba cea slovenească, întru aceea își face și slujbele lor. Care slujbe după vreme rămânând cu totul neînțelese la ascultători, din păstorii Bisericii Rumânești, cei ce au fost adăpați sau de limba slavonească sau de cea grecească, s-au sîrguit în tot felul de au dat în limba rumânească, precum se văd cîteva slujbe ale Bisericii». ⁶⁰

Cel care a sesizat nevoia slujbei în românește și deci de a da cărțile de slujbă în limba țării, mărturisește Chesarie, este «*Kir Damaschin episcopul de Rîmnic*». ⁶¹ De aceea, scrie Chesarie, «poci numi epohi al patrulea (în care se traduc cărțile în românește), adică veac însemnat, veacul de acum al Țării Românești, care l-a făcut însemnat și în vremile cele viitoare...căci... s-a învrednicit țara a cîștiga în scris» și slujba bisericească pre limba neamului. Chesarie a fost un om cult, bun organizator și îndeaproape sprijinitor al literaturii liturgice în românește, dar și el se întemeiază, după cum o spune, în primul rînd, pe truda și ideile lui Damaschin.

Episcopii de mai tîrziu, adică *Filaret*, *Nectarie*, *Galaction* și *Neofit*, promovează același ideal, de *continuatori* pe tărîmul cultural, adică de a răspîndi cartea românească pretutindeni. Filaret mărturisea în Mineie, că «să vadă și la alte cuvinte în limba noastră românească, ce să trage din cea latinească».

Ei sînt secondări cu cinste și trudă și de *corectorii* și *tipografi* din jurul tiparului rîmnice. Printre primii se impune *Lavrentie* și *Rafail*, amîndoi veniți de la Hurezi. Lavrentie ⁶² e diortositorul a 23 de cărți. A avut norocul să se formeze la Hurezi, pe lîngă egumenul Ioan, caligraf și scriitor, om cult, destoinic, bun gospodar primul egumen al mînăstirii și cel care pune bazele solide pentru a atinge faima-i de care se bucură. Clesiarhul Lavrentie învață carte în chilia lui Ioan, care-l și crescuse. Era ieromonah, «popă»; se pricepea la tot felul de lucrări literare, dar trece repede la Episcopie, unde ajunge dascăl, învățătorul copiilor ce veneau la școala Vlădicăi, precum și al viitorilor preoți. Într-o scrisoare din 1740 semna «dascăl ot episcopie Rîmnicului». Prin 1733-1737 era egumen la Polovraci. În opera de revizuire a manuscriselor lăsate de episcopul Damaschin, pe măsură ce intrau în tipărire, Lavrentie joacă un rol de seamă. El stiliza, corecta și chiar traducea. A tipărit, după Catavasier, cele dintîi versuri de stea și cea dintîi «orație». ⁶³

Înainte sa fusese corector, la 1726, ieromonahul *Ștefan*, egumen la Govora. A fost corectorul «dialectului slavons». În 1733 diortositorul era *Ivan Făgărășanul*. E urmat de un alt hurezean de frunte, și anume de *Rafail*. ⁶⁴ Între 1763-1780, lui i se datorește revizuirea integrală a Mineiilor, după traducerea lui Damaschin. Era un om de carte, cult, iubitor de cărți, bibliofil pasionat și adept al lui Paisie Velicicovschi. Ucenic al acestui faimos călugăr rus, Iorga îl arată pe Rafail și ca pe un caligraf de seamă, transcriind «Scrisoarea starețului Aftanasie către starețul Paisie», după chiar originalul aflat la Paisie. ⁶⁵ Obosit de munca depusă în opera de stilizare și revizuire a cărților de limbă românească, fiind și în vîrstă, se retrage din nou la Hurezi, unde e făcut egumen. Aici el înzestră biserica și cu o bibliotecă, și avea în 1791 peste 382 de volume, cuprinzînd domenii variate, chiar și cărți de umanistică. Din totalul de 382 de volume, 53 îi aparțineau.

Ceilalți diortositori de manuscrise sînt mai puțin însemnați. Ieromonahul *Grigorie*, precum și ierodiaconul *Anatoli*, activează paralel cu Rafail. *Iordan biv vel Gramaticul Cappadochianul* îndreaptă Mineiul pe Martie, în tilcuirea sa din elinește. După 1811 apare diortositor și tipograf *Dimitrie*, din neamul Atanasievici. Reținem faptul că cei mai de seamă corectori vin de la Hurezi. Tot aici fusese călugărit și episcopul Chesarie.

TIPOGRAFII. Antim însuși cunoscuse și practicase această meserie, dar prins de alte griji și nevoi culturale, își formează elevi pe *Gheorghe Radovici*, care îl secondează la Tîrgoviște, sau pe *Mihail Iștvanovici*, cel ce organizează tipografia Bălgradului. El tipări

60. *Ibidem*.

61. *Ibidem*, p. 227.

62. Pr. N. M. Popescu, *Lavrentie ieromonahul diortositor oltean, 1736-1759*, în „Mitropolia Olteniei”, 1955, nr. 5-6, mai-iunie, pp. 312-315.

63. I. Ionașcu, *Istoricul M-rii Hurezi, după documente inedite din arhiva Eforiei Spitalelor Civile*, în „Arhivele Olteniei”, XIV (1935), nr. 79-82 (mai-decembrie), p. 331. Despre toți cărturarilor olteni strînși în jurul tipografiei rîmnice, vezi și Pr. I. Popescu-Cilieni, *Cărturarii trecutului oltean*, în „Oltenia”, 1943, pp. 106-124.

64. I. Ionașcu, *op. cit.*, pp. 339-344.

65. N. Iorga, *Biserica Ortodoxă Română*, 1902, pp. 207-234.

la Rîmnic Octoiul din 1706. Lucrase mai întâi cu Antim la Snagov. Episcopul Damaschin și-a tipărit cărțile prin *Ilie Cernăvodeanu*, pe care-l avea, după spusele lui Iorga, de la mitropolitul sîrb al Belgradului, de care depindea în acea vreme Rîmnicul.

Cu *Ieremia Atanasie Vici* se deschide o epocă nouă în tipografia rîmniceană. Lui îi se datoresc două cărți imprimate între 1730 și 1732. Pînă să înceapă a lucra fiii acestuia, apar întîmplător la Rîmnic, la 1732, tipograful *Vladul Gheorghevici* și *Dimitrie Pandovici*, la 1737.

De la această dată întîlnim pe cei trei fii ai lui Ieremia: *Constantin*, *Dimitrie* și *Mihail*. Ei sînt tipografi și gravori, ilustratorii cărților rîmniceane. În Triodul din 1731 se află un Sfînt Nicolae făcut de Dimitrie, portret «meticulos lucrat». Liturghierul din 1733 și Catavasierul din anul următor sînt ilustrate de Mihail Rîmniceanu. Tot el a dat minunata stemă a țării în Octoiul din 1742, una dintre cele mai frumoase steme pe care le avem. Iorga socotește pe Mihail Atanasievici ca cel mai mare tipograf ilustrator al epocii.⁶⁶

Constantin Atanasievici, frate cu popa Mihail, lucrează între 1749-1780. În acest timp apare și un *diacon Constandin tip. Rîm.*, care semnează numai gravurile, fiind probabil tot una cu tipograful Constantin. Dimitrie Mihail sau Mihailo Popovici sau Mihailovici era tipograf și gravor, lucrînd 17 cărți între 1778 și 1806. El se află și pe Kiriaco-dromionul bulgar din 1806, împreună cu *Teodor Stoianovici* și *Calciu Nicolae Popovici*. *Dimitrie Tipograful* în 1796 era la București, unde tipărea «Secreturi ale lucrării pămîntului». În 1811 Octoiul e tipărit de Popa Mihail și de fiul său *Dimitrie*, acesta fiind și diortositor al manuscriselor. Dimitrie semnează și Mihailovici și Popovici. Are ca ajutor pe fratele său, *Nicolae*. În 1820, alături de Dimitrie se afla și preotul zețar *Dima Arnăuțanu*.

Familia aceasta atît de numeroasă încît te pierzi în arborele ei genealogic ca într-o pădure, și fiindcă își schimbă continuu numele, a contribuit la crearea unui prestigiu de larg răsunet în jurul tiparniței rîmniceane. Erau meșteri iscusiți și întreprinzători. Avea ramificații în toată țara, la București, Iași, Sibiu și Blaj. Prin ei s-a susținut tipografia și tot prin sprijinul lor s-a răspîndit cartea rîmniceană în toată țara. Petre Popovici ajunge conducătorul tipografiei de la Blaj. El adăuga, cu mîndrie, la numele său, locul de unde se trage, adică «Rîmniceanul», așa cum Coresi specifica «ot Tîrgoviște». Avea alături de el pe Ioan Rîmniceanul. «Radu de la Rîmnic» lucra la Sibiu. În 1802 se afla la Iași Dimitrie Mihail ca «așezătorul de slove». Pe un Liturghier de Moscova, aflat în biserica din Mehadia, stă scris: «Popa Constantin tipografu Rîmniceanu în anul 1767 venise în Temișvara, la episcopul Vichentie Ioanovicu Viddak și ceru să-și scoată slobozenie să facă aci tipografie, cu cheltuiala popii Constantin. Io fui de față la aceea... Episcopul nu primi...».⁶⁷ Însemnarea aceasta lapidară e atît de semnificativă pentru acele timpuri, fiindcă reprezintă și una din primele încercări de a se crea o tipografie particulară. Nu e de mirare că episcopul nu l-a înțeles pe Rîmniceanu tipograf, fiindcă pe o altă carte veche aflăm că pe acest Vichentie Popovici «norodul îl bătură» în 1777 la «sfîntul Dumitru în Verșeț».⁶⁸

Prodigioasa activitate a familiei Atanasievici Rîmniceanu, care cuprinde în secolul al XVIII-lea aproape în întregime tipografia Țărilor Romîne, l-a făcut pe Nicolae Iorga să dea Rîmnicului calificativul de «capitală a tipografilor».⁶⁹

Mai mult decît atît, avem convingerea că tipografia de Rîmnic, dacă s-a menținut timp de un secol și s-a bucurat de un astfel de renume, se datorește într-o mare măsură acestei familii celebre de tipografi. Prin ei și prin sîrguința lui *Laurentie* și *Rafailă*, țara a avut cărțile de cult ale lui Damaschin, altminteri ele ar fi rămas modeste manuscrise, ca multe altele, în colecția bogată și primitoare a Academiei.

Cărțile rîmniceane sînt curat lucrate, cu grijă și trăinicie. Această numeroasă familie de tipografi era mai cu seamă o familie de meșteri desăvîrșiți. Frumoasele tipărituri ieșite din mîinile lor au rezistat timpului, fiindcă toate elementele componente ale unei cărți sînt de prima calitate. Hîrtia era trainică, albă, păstrîndu-și frumoasa-i culoare și pînă astăzi. Paginile acestor cărți nu sînt îngălbenite de vreme, nici subțiate de între-

66. N. Iorga, *Tipografia la romîni*, în „Almanahul graficeii romîne“, Craiova, 1931, p. 45.

67. N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, p. 99.

68. *Ibidem*.

69. Vezi nota 66, p. 50.

buintare. Hîrtia e albă și acum, pîrînd a fi scoasă din fabrică în zilele noastre. Picăturile de ceară nu au izbutit s-o distrugă. Atunci cînd vreun exemplar rîmnicean a stat ascuns sub icoană, fiind folosit la zile mari, pagina sa albă, imaculată, pe care se răsfață cu sprinteneală buchiile de tipar, pare o iie pe care mîna harnică a țărăncii a brodat înfloriturile cu arnici negru și roșu. Litera mică și neagră, nedecolorată de timp, iese pregnant în evidență, pe albul neîntinat al hîrtiei.⁷⁰

Hîrtia vine din țară, din Sibiu, cît și din Veneția, de unde o cerea cu lăcomie Chesarie negustorului ardelean. Dar era «moară de hîrtie» și în partea locului. Într-un act din 12 aprilie 1842, se precizează că la Rîmnicul Vîlcea se pomenește de o seliște, numită «moara de hîrtie» a Sfintei Mînăstiri Fedeleșoiu, așezată la 4-5 km de Rîmnic.⁷¹ În Antologhionul de Cîmpulung, din 1643, în precuvîntarea de închinare către Matei vodă Basarab, e vorba și de o moară de hîrtie,⁷² pomenită și la 1694.⁷³

Litera e curată, aleasă, mărunță, corectă. Nu e atît de artistică, așa cum sînt slovele lui Macarie, nici greoaie, chiar dură, cum apare uneori la Coresi, nici prea mărunță și gingașă ca în Biblia lui Șerban din 1688. E o literă aparte, ușor de citit și de ochii obosiți ai monahilor vîrstnici, cu caracter folcloric, ordonată, uneori cam zgrunțuroasă. Ea poartă amprenta locală. Nu are proveniența occidentală și nici specificul săsesc. După cum litera lui Macarie vine din simțul fin artistic al moldoveanului Gavrilă, așa și litera lui Atanasievici, oriunde va fi fost turnată, și s-ar părea că nu-î știm locul de fabricație, aparține, ca stilizare, elementului oltenesc.

În pagina perfect zețuită de meșterii Constantin, Mihai sau Dimitrie, litera are un aspect de corectitudine, de seriozitate, de pură sfîntenie, ca și textul Evangheliei. Atunci cînd e prinsă în chenar de linii, așezată în pagină pe două coloane, ea iese și mai mult în evidență, încît N. Iorga scoate o exclamație de mîndrie cînd îi apare în față Evanghelia de Rîmnic. Tipograful își cunoșteau și își stăpîneau meseria, din care făceau o artă. Pentru ei tipografia nu era o meserie, ci o artă, o chemare.

Legătura e de asemenea perfectă și rezistență, făcînd ca tipăritura să reziste peste veacuri. Formatul e ales și place. Mineiul, Penticostarul, Evanghelia și Antologhionul sînt de același format dreptunghiular, mai mare. Nu se aleargă spre lățimea cărții, așa cum face Coresi, cu Sbornicul său din 1580. Sînt și formate mici, ca Ceaslovul sau eleganța mignonă a Acatistului. Ilustrația nu abundă și nu stă alături de cea care împodobește tipăriturile ieșene. Iese în evidență pe primul plan cele patru tipuri de steme de țară, simple sau îndoite. Stema Octoiului din 1742 e plină de farmec și armonie, o adevărată bijuterie, fiecare element component fiind așezat cu măsură la locul său. În mijloc stau simbolurile celor două țări, oarecum stilizate și lucrate cu dibăcie. Jos stă legată, prin împletituri artistic închipuite, aceeași podoabă, pe care o aflăm pe cădelnițele brîncovenești. Chenarul aproape pătrat pe fondul negru are înflorituri de o rară finețe și gust.

Molitfelnicul din 1758 are stema simplă a Țării Romînești cam asemănătoare cu prima, dar mai cu ușurință lucrată. Cadrul e același, cu mici modificări. Triodul din 1782 are un model nou de stemă, de asemenea numai a Țării Romînești, de o altă factură, inferioară primei.

Ultimul tip de stemă, îndoită, se găsește pe Apostolul din 1794. Este, oarecum, asemănătoare cu cea din 1742.

TIPĂRITURILE. Episcopii conducători ai tipografiei au meritul de a fi dat înțietate literaturii liturgice, adică au tipărit cărți de ritual ce s-au răspîndit pretutindeni, multe din ele ajungînd la cîte 7-8 ediții, în decurs de cîteva decenii. Explicația stă în faptul că erau tipărite în romînește și numai aceste cărți se căutau de întreaga Biserică romînească. Le vom cerceta pe toate, în legătură și cu datarea lor din Bibliografia Romînească Veche.

70. N. Iorga, *Istoria literaturii romîne*, vol. I, p. 516.

71. Revista „Arhivele Olteniei”, V (1926), nr. 28 (noiembrie-decembrie), p. 451.

72. Ion Bianu, *Despre „moara de hîrtie”*, în „Arhivele Olteniei”, III (1924), nr. 11 (ianuarie-februarie), p. 2.

73. N. Iorga, în „Arhivele Olteniei”, an. II (1923), nr. 9, p. 345.

I. *Acatistul* de Rîmnic e prins în Bibliografia Romînească Veche că a apărut în 4 ediții: 1746, 1747, 1784, 1819, după cum urmează:

I. *Acatistul* din 1746, tipărit de Mihail Atanasievici și diortosit de Laurenție de la Hurezi. Datarea e căpătată prin deducție.⁷⁴ Pe exemplarul din Biblioteca V. A. Ureche, după care s-a făcut descrierea, e scris de mînă «probabil Rîmnic 1746».

II. *Acatistul* din 1747, care «s-au tipărit și diortosit de Dimitrie, Typ. Rîm.» «Datarea, de asemenea, e dedusă. Dan Simonescu afirmă că «textul, cu unele deosebiri ortografice, asemănător, ceea ce ne face să considerăm acest acatist ca o nouă, imediată și mai îngrijită ediție a celui precedent». Xilogravura Maicii Domnului cu Iisus în brațe, e semnată de D. Mih. t. R., adică Dimitrie Mihailovici, tipograf Rîmniceanul. Cartea are 2+235 pagini și o foaie; tiparul e roșu și negru, cu 15 rînduri pe pagină și de format 16°.⁷⁵

III. *Acatistul* din 1784 e descris în întregime după un exemplar complet, adică are toate datele certe. E tipărit de Dimitrie Mihailovici și corectura aparține lui Grigorie Rîmniceanul.⁷⁶

IV. *Acatistul* din 1819, de asemenea are toate datele certe. Are specificat că «s-au tipărit și s-au diortosit de Dimitrie typ. Rîm.».⁷⁷

Tipograful Mihai începe să apară o dată cu Octoihul din 1742, iar Lavrentie din 1737, adică cei doi truditori ai ediției prime. Cei doi puteau deci tipări la 1746 *Acatistul*, fiindcă tot ei au lucrat în acest an și *Învățătura creștinească*, *Evanghelia* și *Psaltirea*. Cum în această perioadă tipografia din Rîmnic tipărea cîte 2-3 cărți anual, din acest punct de vedere, am înclina să credem că *Acatistul* a fost lucrat în 1745 și nu în 1746. Corect trebuie notat anul de apariție, nu cu precizie 1746, ci «apărut între 1742 și 1750».

În schimb, ediția a II-a, în orice caz, nu aparține anului 1747, fiindcă:

a) În acest an erau tipografi și corectori numai Mihai și Lavrentie. Or, pe carte stă scris că tiparul și corectura sînt făcute de Dimitrie, deci de o singură persoană. Pe Octoihul de Rîmnic din 1819 se precizează: «Asemenea și la lucrul tipografiei s-a potrivit că atunci a fost tipograf răposatul cucernic Kir popa Mihai, iar acum fiul său Kir Dimitrie».⁷⁸ «Kir Dimitrie» lucrează la Rîmnic pînă la 1819.⁷⁹ *Acatistul* din 1819 a fost tipărit și diortosit de Dimitrie typ. Rîm.». Vrea să zică, tipograful Dimitrie, la 1747 nici nu era născut și este, în același timp, cel care face tiparul și corectura, pe cînd la 1747 erau doi, Mihai și Lavrentie.

b) Gravura Maicii Domnului e semnată de Dimitrie Mihailovici, care începe să lucreze din 1778, în Mineiul acestui an.

c) *Acatistul*: «zis din 1747», dacă-l comparăm cu ediția din 1819, constatăm: amîndouă sînt tipărite și corectate de Dimitrie; același format (16°); același număr de pagini (235 ff.); același număr de rînduri pe pagină (15); ambele tipărite la negru și roșu; la fila 42 se află gravura semnată de «D. Mih. t. R.»; pe ultimele foi se află molitva de călătorie; ambele acatiste au același cuprins, fiecare capitol începînd la aceeași pagină.

Nu toate aceste date le au edițiile din 1746 și 1784.

Prin urmare, conchidem: categoric, ediția din 1747 s-a putut tipări numai între 1811-1819. Dar asemănările pe care le aflăm cu ediția din 1819 ne duc la ideea că ambele *Acatiste* ar reprezenta o singură ediție, adică aceea din 1819. În plus, *Acatistul* de Rîmnic e o carte cu circulație restrînsă și nu tocmai din această carte urmau să apară în 1746 și 1747 două ediții consecutive. De altfel, timp de 100 de ani, numai într-un singur caz, sînt două ediții consecutive ale aceleiași cărți.

74. *Bibliografia Romînească Veche*, vol. IV, p. 57.

75. *Ibidem*, p. 67.

76. *Ibidem*, vol. II, p. 283.

77. *Ibidem*, vol. III, p. 287.

78. *Ibidem*, p. 47.

79. *Ibidem*, p. 287. Dimitrie era fiul lui popa Mihai tipograful și frate cu Gheorghe sin Dimitrie. Semnat pe Pannyhidă și Litiia mică din 1809, și cu Nicolae de pe Octoihul din 1811. Pe acest Octoih (*Bibl.*, vol. III, p. 52) stă scris: „Asemenea și la lucrul tipografiei s-a potrivit că atunci a fost tipograf răposatul cucernic chir popa Mihai, iar acum fiul său chir Dimitrie”. Prima ediție a Octoihului din 1742 a fost tipărită de Mihai Anastasievici și tot el face și ediția a II-a din 1750.

2. *Antologhionul* are o primă ediție din 1705, când e tipărit în slavo-română de Antim Ivireanul.⁸⁰ Cartea e destul de rară, totuși Iorga află mai multe exemplare în Ardeal, dintre care unul fusese al lui Miclăuș, logofăt «ot Tîrgoviște».⁸¹

Antologhionul de Rîmnic în românește începe din 1737, urmat de edițiile din: 1745, 1752, 1766, 1786. În afară de aceste ediții sigure, descrise în *Bibliografia Românească Veche*, mai întâlnim pomenite în diferite studii, alte ediții din anii: 1717, 1731, 1736, 1741-1742, 1751, 1755, 1761, 1769, 1777. Dacă am aduna la un loc toate aceste ediții, ne dăm seama că nicicînd, în vechea cultura românească, o singură tipografie nu a putut tipări dintr-o singură carte atîtea ediții. Pentru ca numeroasele ediții imagine, născute printr-o eronată descifrare a anului sau a locului de apariție, să nu dea loc la divisiuni pe această temă, e bine să le lămurim definitiv, pe cît e posibil, cu acest prilej.

Mai întîi cîteva precizări pentru început. Tipografia nu a mai funcționat de la plecarea lui Antim Ivireanu, care a avut loc în 1708, și pînă cînd episcopul Damaschin a tipărit în 1724 cartea sa intitulată «Învățătura despre 7 taine». În al doilea rînd, Antologhionul a fost tradus de Damaschin și tipărit numai de episcopul Climent, între 19 iulie 1736 și 30 august 1737.⁸² Astfel se înlătură imaginile ediții din 1717, 1731 și 1736. Ediția din 1717 e reținută și în *Bibliografia Românească Veche*, avînd ca izvor pe dr. Gh. Bran, care, la rîndul său, o ia din «Însemnări din bisericile Maramureșului» a Pr. I. Bîrlea, despre care Iorga, editorul cărții lui Bîrlea, spune că «a citit cum a putut», adică de multe ori a greșit. Firește că trebuie să fie o greșeală tipografică, fiind scris 1717 în loc de 1737.⁸³

Cazul mai delicat e al Antologhionului din 1736, deoarece este citat, concomitent, de trei autori. Iorga afirmă că se află unul în biserică Sf. Gheorghe din Cîmpulung-Mușcel; Bîrlea pomeneste un altul în biserică din Ieud, și Titu Roșu în Cărpînet, Bihor.⁸⁴ În 1736 avem un Antologhion de București și nu de Rîmnic. De altă parte, edițiile de Rîmnic sînt numerotate: în 1745 e cuprins, în titlu, specificația «Acum a doua oară tipărită românește», deci înainte de 1745 nu s-a tipărit decît o singură ediție, adică aceea bine cunoscută din 1737, care s-a pus în tipar la 19 iulie 1736, lucrîndu-se la ea un an de zile. Avînd precizarea duratei de tipărire a ediției din 1737, precum și enumerarea edițiilor următoare, rezultă că în 1736 nu a existat o primă ediție a Antologhionului de Rîmnic, care trebuie să fie o descifrare eronată a anului sau se referă la Antologhionul de București. Dar o ediție se retipărește imediat, în cazul cînd e cerută cu insistență. Ne întrebăm dacă ediția anului 1736 s-a putut vinde în cîteva luni, într-o perioadă cînd circulația se făcea cu desaga așezată pe cal și cînd apariția unei cărți se făcea cunoscută de la om la om. Mai mult, adică în același an, la 19 iulie, să fie și pusă sub teasc din nou. Totodată subliniem faptul că în 1735 și 1736 nu cunoaștem nici o tipăritură rîmniceană. Pare-se că în acești doi ani nu s-a lucrat nimic.

Dariu Pop constată că în comuna Seini este un Antologhion tipărit de popa Mihai Atanasievici, în 1743, un altul din 1755 în comuna Tăuții și ultimul în Satu Mare, tipărit la 1761, dar aceasta fără localitate de apariție. Acela din 1755 posibil să aparțină tiparniței Iașilor, deoarece în acest an s-a tipărit acolo un Antologhion. Popa Mihai Atanasievici a tipărit ediția din 1745, prin urmare data din 1743 nu este altceva decît o eroare de tipar, cum se cade a fi și 1761. Ultimele două Antologhioane, din 1776 și 1786, au fost trecute în *Bibliografia Veche Românească*, după informațiile căpă-

80. *Op. cit.*, vol. IV, p. 43.

81. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, București, 1906, p. 95.

82. *Bibliografia Românească Veche*, vol. II, p. 52.

83. Aci se cade a da următoarea lămurire: D. Șandru, în *Indreptări la „Bibliografia Românească Veche”*, în „Revista istorică română”, 1947, vol. XVII, fasc. 1-2, pp. 138-156, arată că Gh. Bran publică un articol intitulat „Rarități bibliografice în bisericile maramureșene”, în „Graiul Maramureșului”, 1935, nr. 94 (31 martie), p. 1. Articolul e reprodus de V. Grecu, în „Codrul Cosminului”, 1935, pp. 342-344. De aici e luat și folosit de Dan Simonescu în vol. IV al *Bibliografiei Românești Vechi*. Șandru arată că dr. Bran comite numeroase greșeli de datare și localizare. În plus, dr. Bran nu mărturisește că își luase toate informațiile din I. Bîrlea, *op. cit.* Cartea acestuia e tipărită de N. Iorga, care precizează în prefața lucrării că „Bîrlea a citit cum a putut; pe alocuri citirea sa e discutabilă, ba chiar evident greșită”. La p. 143 Șandru, în articolul său, e de părere că nu poate exista un Antologhion de Rîmnic în 1717, dar nu motivează afirmația făcută.

84. Spre a nu repeta, nota bibliografică privind aceste Antologhioane se află mai jos, dată cu prilejul circulației cărților rîmnice.

tate indirect și nu luate din scrieri de pe exemplare văzute de vreunul din autori. Ediția din 1786 e sigură, fiind descrisă amănunțit de Preotul Fecioru. În schimb Antolighionul din 1776 e luat dintr-un citat sumar, pomenit în Bibliografia Românească Veche la numărul 156 din vol. IV. Eliminarea acesteia e ușor de făcut. În acest an, tipografia imprimă două ediții din Mineiul pe octombrie, un Octoih și Triodul. O ediție din Minei se lucra în 2-3 luni. Deci două Mineie s-au imprimat în cel puțin cinci luni. La Triodul din 1777 se începe lucrul din 20 octombrie 1776, iar până atunci se tipărise un Octoih. Antolighionul din 1737 are specificat că s-a început lucrul în iulie 1736 și a durat până la 30 august 1737. Având durata de tipărire a acestor cărți liturgice, rezultă prin urmare că este exclus să fi apărut vreodată un Antolighion în 1776, deoarece tipografia, folosind un termen de astăzi, nu avea liber spațiul grafic necesar unei cărți în plus. Avem, ca în nenumărate cazuri, o citire greșită a anului sau locului de tipărire, deci numărul 156 din vol. IV al Bibliografiei Românească Veche, trebuie radiat.

Prin urmare, din 16 ediții arătate cu circuit în toată țara, nouă se înlătură cu mai multă sau mai puțină siguranță, iar șapte se mențin cu certitudine.⁸⁵ De altfel, numai acestea au și o largă circulație, cunoscută nouă. Iorga dă ca existente în 1905, numai în Ardeal, următoarele: două aparținând lui Antim din 1705; apoi 25 de exemplare, din ediția anului 1737, opt din 1745, două din 1752 și câte 7 din edițiile 1766 și 1786.

Astfel se constată că Antolighionul de Rîmnic a avut o largă circulație în mai toată țara, de vreme ce cam 200 de exemplare se păstrează până astăzi, fiind prinse în studii de specialitate. Cîte vor mai fi neștiute prin atîtea biserici de țară! Afirmăm că față de celelalte Antolighioane, adică de Blaj, București, Buzău și Iași, de Snagov, Cîmpulung, Neamțu și Rădăuți, Rîmnicul a dat pe cel mai căutat și mai citit.

3. Din *Apostolul* se cunosc patru ediții românești, dintre care trei cu date sigure:⁸⁶ ediția primă din 1747, a treia din 1784 și ultima din 1794. Ediția a doua e confirmată de prima și a treia, dar pînă în prezent nu a fost descrisă de nimeni după un exemplar văzut. Bîrlea dă un *Apostol* în biserica din Cornești-Maramureș, datat cu anul 1749, și care are o însemnare din 1762, data cînd a fost cumpărat și dăruit bisericii. Pînă la proba contrarie, trebuie să admitem citirea lui Bîrlea, deci aceasta ar constitui ediția a doua. Alte ediții nu credem că au mai apărut, fiindcă cele știute sînt confirmate de numerotația făcută de tipograf, precum și de multe exemplare ce ne-au parvenit. Totuși, aflăm din studii și alte ediții. Astfel, Darius Pop descifrează o ediție din 1744 și alta din 1774 în Satu-Mare. Cornean citează, în Banat, una din 1713, adică într-un an cînd tipografia din Rîmnic nu mai lucra. T. L. Roșu dă în Remetea un altul din 1743. Și Bîrlea mai citează un *Apostol* din 1742. Toate acestea credem că reprezintă o citire eronată. Cele din 1743 și 1774 cred că aparțin tiparniței bucureștene.

4. *Catavasierul* — ca și celelalte cărți — ridică problema numărului de ediții, care ar fi nu mai puțin de 9. Să ne oprim mai întîi asupra celor sigure, peste care nu mai planează vreo îndoială.⁸⁷ Primul este din 1747, tipărit cu cheltuiala episcopului Inochentie, de către Mihai Atanasie Popovici, iar diortosirea aparține lui Lavrentie de la Hurezi. Această ediție, cît și cele trei care urmează (1750, 1753, 1759), poartă în titlu numerotația edițiilor. Ultimele două sînt din 1769 și 1784, dar nu mai au menționată ediția. Înaintea acestor patru ediții, ce formează un bloc, a mai apărut o alta în 1734. Volumul IV din Bibliografia Românească Veche menționează un *Catavasier* din 1715, exemplar incomplet, aflat în Biblioteca Academiei, din care nu rezultă datele anului și locului de tipărire. Dan Simonescu precizează că a fost tipărit la Rîmnic, «socotind felul

85. Edițiile Antolighionului sînt prinse în *Bibliografia Românească Veche*, la paginile următoare: ed. 1705, vol. IV, p. 43; ed. 1717, vol. IV, p. 43; ed. 1737, vol. II, p. 80; ed. 1752, vol. II, p. 120; ed. 1766, vol. IV, p. 170; ed. 1776, vol. IV, p. 92; și ed. 1786, vol. IV, p. 99, și „Biserica Ortodoxă Română”, LIII (1935), nr. 9-10 (sept.-oct.), pp. 433-443. Vezi și D. Șandru, *op. cit.*, p. 144, inclînînd să creadă că ediția 1736 este tirajul prim al ediției din 1737.

86. *Apostolul*, în *Bibliografia Românească Veche*, se găsește: 1747, vol. II, p. 94; 1749, vol. IV, p. 69; 1784, vol. IV, p. 96; 1794, vol. II, p. 356. Vezi și D. Șandru, *op. cit.*, p. 140.

87. *Catavasierul* se află în *Bibliografia Românească Veche*, în: 1715, vol. IV, p. 43; 1734, vol. II, p. 49; 1747, vol. II, p. 96; 1750, vol. II, p. 112; 1753, vol. II, p. 123; 1759, vol. IV, p. 75; 1769, vol. IV, p. 87; 1784, vol. II, p. 286.

literelor», în anul 1715, fiindcă începe «paschalia cu acest an». Că aparține unei tipografii din Țara Românească se dovedește prin rugăciunile închinat domnului și mitropolitului «a toată Ungrovlahia».

Argumentele de mai sus sînt valabile numai în parte, în aceea că este o tipăritură munteană. Se poate admite și anul. În ce privește locul de tipărire, ne gîndim să-l respingem, pentru următoarele motive: De la 1708-1724, tipografia Rîmnicului nu a lucrat. În acest interval se dau, totuși, ca tipărite la Rîmnic, trei cărți: Catavasierile din 1715 și 1717, precum și un Antologhion din 1717. Subliniem faptul că toate trei sînt cunoscute prin citate sumare, neavînd de la nici una o descriere precisă. Antologhionul de la 1717, am văzut că reprezintă o citire eronată a lui Bîrlea. Litera *asemănătoare* nu poate fi cîtuși de puțin o dovadă concludentă, cînd în această perioadă Antim Ivireanul se plimba cu tipografia de la Snagov și Rîmnic, la Tîrgoviște. Dacă acest Catavasier aparține anului 1715 și Țării Românești, el nu poate fi decît al lui Antim Ivireanul, și în acest caz e tipărit la Tîrgoviște. Într-adevăr, singurul autor de cărți liturgice, între 1708 și 1716, este Antim Ivireanul. Un altul nu cunoaștem. Și în acest caz, cum era să tipărească Antim Catavasierul la Rîmnic, cînd el își avea tipografia la Tîrgoviște? Și ne mai întrebăm, cu ce carte s-a comparat litera Catavasierului din 1715, cînd ultima cunoscută la Rîmnic e din 1708, adică Octoiul lui Antim, căruia îi urmează Ceaslovul episcopului Damaschin din 1724. Mai mult, există oare vreo diferență între litera tipografiei din Rîmnic în această perioadă și a tipografiei din Tîrgoviște, din moment ce ele sînt una și aceeași tipografie?

5. *Cazania* a apărut în mai puține ediții,⁸⁸ din care cunoaștem păstrate pînă azi peste 70 de exemplare. Edițiile sigure sînt din 1748, 1781 și 1792, care sînt cunoscute prin numeroasele exemplare ajunse pînă la noi: 38 de bucăți din prima ediție, 15 din 1781 și 13 din ultima ediție a anului 1792. În afară de acestea, întîlnim altele din 1743, 1746, 1768 și 1778, care nu au cum să aparțină Rîmnicului. Exemplarele pomenite de Darius Pop, din 1768, trebuie să fie *Cazania* de București, iar cea din 1743 reprezintă o eroare tipografică, adică 1743 în loc de 1748.

6. Descifrarea *Ceasloavelor* nu e o operație ușoară.⁸⁹ Ediția primă este tipărită la 1724 de Ilie Cernăvodeanu, din porunca și cu cheltuiala episcopului Damaschin, «la facerea tipografiei din nou». Ediția a treia este din 1753, după cum stă scris în titlul cărții: «Acum a treia oară tipărit», de către Popa Constantin Atanasievici. Ediția a II-a s-ar părea că nu se știe cînd s-a tipărit, fiindcă Bibliografia Românească Veche dă ca apărute între 1724 și 1753 ale două Ceasloave, la 1745 și 1746. Una din ele trebuie înlăturată, după cum vom vedea de îndată. Vasile Popp și P. P. Aaron vorbesc de un Ceaslov de Rîmnic, apărut în 1745, exemplar care, pînă la urmă, a fost găsit și a intrat în posesia Academiei. Dr. Bran, folosind pe Bîrlea, afirmă că în com. Berbești-Maramureș există un Ceaslov din 1746 și care e cunoscut Bibliografiei Românești Vechi. Dan Simonescu reține ediția lui Bran din 1746 și face rectificarea că nu este cunoscut. La mijloc e o confuzie. Ceasloavele sigure sînt cele din 1724, 1725 și 1753, iar cel din 1746 nu reprezintă altceva decît o greșeală de tipar, fiindcă specificarea din 1753, că este ediția a treia, arată că Bran nu a greșit cînd a afirmat că acest Ceaslov era cunoscut, dar, printr-o eroare de tipar s-a cules 1746 în loc de 1745. De altfel, Bîrlea, izvorul lui Bran, spune clar: «Ceaslov din Rîmnic, 7253» (adică 1745). După 1753 mai apar ediții noi la 1779, 1784, 1787 și 1815. Pe lîngă acestea Iorga află un Ceaslov din 1781, din care se găsesc exemplare în comunele ardeleni Hîrseni și Viștea de Sus. El e reținut sub nr. 446 din vol. II al Bibliografiei Românească Veche.

7. *Evangheliile*, cărțile rîmnicene cele mai frumos tipărite, au o ediție slavonă îngrijită de Antim în 1705 și altele trei românești apărute la 1746, 1784 și 1794.⁹⁰ Prima ediție din 1746, tîlmăcită după episcopul Damaschin, are titlul încadrat în flori, fronti-

88. *Cazania* se află în *Bibliografia Românească Veche*, în: 1748, vol. II, p. 105; 1782, vol. II, p. 271; 1792, vol. II, p. 347.

89. Ceaslovul se află în *Bibliografia Românească Veche*, în: 1724, vol. IV, p. 47; 1745, vol. II, p. 84; 1746, vol. II, p. 58; 1753, vol. II, p. 123; 1779, vol. II, p. 229; 1781, vol. II, p. 272; 1784, vol. II, p. 287; 1787, vol. II, p. 316; 1815, vol. IV, p. 143. Vezi și D. Sandru, *op. cit.*, p. 154.

90. Ele se află în *Bibliografia Românească Veche*, în: 1705, vol. IV, p. 31; 1746, vol. II, p. 88; 1784, vol. II, p. 229; 1794, vol. II, p. 361.

specii artistic lucrate, textul prins în chenare din linii. Poartă stema celor două țări. Diortosirea aparține lui Lavrentie de la Hurezi, care încheie precuvîntarea cu următoarele versuri:

«Precum cei streini doresc moșia să-și vază,
Cind sint într-altă țară de nu pot să șază,
Și ca cei ce-s pe mare, bîntuiți de furtună,
Și roagă pre Dumnezeu de liniște bună;
Așa și tipograful de a cărții sfîrșire,
Laudă neîncetată dă și mulțumire».

Cele trei ediții românești s-au răspîndit în toată țara, fiind cerute pretutindeni, mai cu seamă edițiile din 1746 și 1784. Sînt unii care dau ca apărută la Rîmnic o ediție din 1742, ceea ce e o greșeală, deoarece aici e vorba de Evanghelia de București.

8«. În schimb, *Liturghierul*, deși a apărut în șapte ediții, totuși prea puține au ajuns pînă la noi. Cele cunoscute sînt din 1733, 1747, 1759, 1767, 1787, 1813, 1817. Deoarece toate au date precise, nu mai e cazul a stăruia asupra lor.⁹¹

9. *Mineiele* de Rîmnic aparțin episcopilor Chesarie și Filaret, care s-au întemeiat mai cu seamă pe traduceri ale lui Damaschin, rămase nepublicate.⁹² Ele s-au răspîndit cu predilecție în Ardeal. Primul apare în 1776 și e Mineiul pe luna octombrie. Se continuă în 1778 cu cel pe noiembrie; lunile decembrie-martie se lucrează în 1779, și aprilie-septembrie, în 1780. Interesantă e semnalarea duratei de tipărire a fiecărui volum, dîndu-ne astfel puțința de a stabili posibilitățile de lucru ale tipografiei rîmnice. Între 6 februarie și 2 mai, 1779, popa Constantin și Dimitrie Mihai Popovici lucrează mineiul pe decembrie. Cel pe ianuarie e ținut în lucru de la 18 mai pînă la 8 august același an. Mineiul pe februarie se tipărește între 9 august și 28 septembrie. Urmează luna martie, de la 15 octombrie la 5 decembrie. De la 9 decembrie și pînă la 29 ianuarie 1780, ține Mineiul pe aprilie. La 1 februarie se pune în lucru Mineiul pe mai și e sfîrșit la 24 martie. Peste două zile se începe lucrul la Mineiul pe iunie și e terminat la 16 mai. După alte două zile și pînă la 18 iunie, durează lucrul la Mineiul pe iulie, iar de la 23 iulie și pînă la 24 septembrie e tipărit cel pe luna august. În sfîrșit, luna septembrie nu are durata de lucru, dar apare tot în anul 1780, fiind diortosit de Rafail de la Hurezi.

Rar se întîmplă în istoria tipografiei romîne ca o lucrare în 12 volume să cunoască o rapiditate și o continuitate de lucru ca *Mineiele* de Rîmnic. Meritul revine episcopului Chesarie, care a pregătit din timp toate condițiile de lucru pentru această carte mare și greu de imprimat.

10. *Molitfelnicul* e tipărit de Antim în slavonește, în 1706. Începînd din 1730 s-au dat 6 ediții românești în anii: 1747, 1758, 1768, 1782 și 1793.⁹³ Se mai dau ca apărute la Rîmnic, *Molitfelnicele* din anii 1776, 1777 și 1778. Cele cunoscute sigur apar la distanță de ani buni, încît e imposibil să se creadă că în trei ani consecutivi s-au imprimat trei noi ediții. Așa zisa ediție din 1776 nu înțelegem cînd putea fi tipărită, deoarece tipografia în acest an era ocupată cu imprimarea a două ediții din Mineiul pe octombrie, a Octoihului, iar de la 20 octombrie și pînă la 25 februarie 1777 a durat imprimarea Triodului. E clar că nu mai era loc pentru a se lucra și un *Molitfelnic*. Cum în anul 1777, din martie începînd, e liberă tipografia, din acest punct de vedere e posibilă apariția unui *Molitfelnic*, înlăturîndu-se astfel presupusele ediții din 1776 și 1778.

11. *Octoihul* are ediții în anul 1706, 1742, 1750, 1763, 1776, 1788 și 1811. Primul e al lui Antim Ivireanul, în slavonește. În românește avem întîia ediție din 1742, cu o minunată stemă îndoită, care se repetă și în alte tipăriri. În N. Iorga, cît și în alte

91. Ele se află în *Bibliografia Romînească Veche*, în: 1733, vol. II, p. 48; 1747, vol. II, p. 99; 1759, vol. II, p. 146; 1767, vol. II, p. 173; 1787, vol. II, p. 316; 1813, vol. III, p. 78; 1817, vol. III, p. 188.

92. *Mineele* sînt descrise în *Bibliografia Romînească Veche*, în vol. II, pp. 215-226, 231-241, 254-267.

93. *Molitfelnicul* este în *Bibliografia Romînească Veche*, la paginile următoare: 1706, vol. IV, p. 220; 1730, vol. II, p. 36; 1747, vol. II, p. 99; 1759, vol. II, p. 146; 1767, vol. II, p. 173; 1786, vol. II, p. 316; 1813, vol. III, p. 78; 1817, vol. III, p. 188, precum și D. Bejan, *Edițiile Molitfelnicului în românește*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, 1936, pp. 688-692.

studii, mai întâlnim o ediție din 1782, despre care nu mai avem alte știri. Cele mai cunoscute sînt edițiile din 1742, 1750 și 1763.⁹⁴

12. *Penticostarul* a fost tipărit în cinci ediții, la 1742, 1743, 1745, 1767 și 1785.⁹⁵ Cele mai răspîndite sînt din anii 1743 și 1767. Din primul, numai Iorga află în Ardeal, la 1905, 40 de exemplare. Și la Penticostar s-au strecurat unele erori. Primul e din 1743, în traducerea lui Damaschin, și diortosit de Lavrentie. Cheltuiala o suportă episcopul Climent, iar tipograful e Mihail Atanasievici. Tipărirea a durat din 20 octombrie 1742 și pînă la 20 martie 1743. Specificarea duratei de tipărire face să se excludă existența unui Penticostar în 1742, cum crede Bran și e specificată în *Bibliografia Românească Veche*, vol. IV, nr. 75. Între 25 mai și 11 septembrie, știm că s-a tipărit un Octoih. Din 1736 și pînă în mai 1742, tipografia nu a lucrat. Prin urmare, citirea lui Bîrlea trebuie să fie eronată, fiind vorba de un Penticostar din 1743 și nicidecum din 1742.

Penticostarul dat de Iorga din 1800 nu e posibil, fiindcă tipografia nu activează în această perioadă. Darius Pop pomenește în Satu-Mare un Penticostar din 1818, despre care nu mai știm nimic. O astfel de ediție ar fi posibilă, încît o reținem, atrăgînd totodată atenția asupra ei.

13. *Psaltirea* e pomenită în diferite lucrări, ca apărută în 11 ediții, la: 1725, 1746, 1751, 1764, 1779, 1783, 1784, 1787, 1793, 1817, 1819.⁹⁶ Prima Psaltire de Rîmnic ce o cunoaștem e din 1725, dar în titlul acestei ediții se specifică precum că nu e prima, ci e a doua ediție: «Psaltirea Proorocului și Împăratului David, acum într-acest chip, a doua oară tipărită», în Sfînta Episcopie a Rîmnicului. De aici ar rezulta cu hotărîre, că în 1724 a mai apărut încă o ediție, care ar fi prima. Afirmăm că în 1724, fiindcă tipografia Rîmnicului își reia activitatea din acest an. Sau Damaschin o consideră pe aceasta, ca o continuare a ediției din 1701, tipărită de Mitrofan la Buzău? Ediția din 1764 de asemenea poartă o explicație cam ciudată: «tipărită acum a doua oară», întru înfrîna domnie a prea luminatului domn Io Ștefan Mihail Voevod». Dacă luăm de bună această știre, am avea încă o Psaltire necunoscută, din timpul domniei voievodului menționat. Volumul din *Bibliografia Românească Veche*, sub nr. 180, înregistrează o Psaltire din 1783, comunicată de dr. Sabin Mureșan, ca existentă în Biblioteca «Astra». Punem la îndoială Psaltirea din 1783, socotind ca singură posibilă pe cea din 1784. Corneanu afirmă că în Banat e o Psaltire din 1774 și alta din 1781. Beju precizează că în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu se află o ediție din 1750. În 1750, din ianuarie pînă în 15 iunie s-a tipărit la Rîmnic un Octoih, după cum stă specificat în titlul cărții. În următoarele șase luni a mai fost timp să se imprime un Catavasier și o Psaltire, aceasta fiind mai mare decît Octoihul? Bănuim — și se poate controla — că ediția din 1750 nu e alta decît cea din 1751. Psaltirea din Banat și tipărită la Rîmnic în 1774, nu e posibilă, fiindcă între 1771 și 1775 nu s-a lucrat aici.

14. *Triodul* de Rîmnic e pomenit în șase ediții, nu toate fiind sigure.⁹⁷ Respectînd indicațiile din titlurile cărții, rezultă că edițiile 1-3 sînt din anii 1731, 1761 și 1777. Triodul dat de Bran, după Bîrlea, ca existent în comuna Bîrsana-Maramureș și înregis-

94. Octoihul se găsește în *Bibliografia Românească Veche*: 1706, vol. IV, p. 220; 1742, vol. II, p. 62; 1750, vol. II, p. 113; 1763, vol. II, p. 161; 1776, vol. II, p. 217; 1788, vol. IV, p. 103; 1811, vol. III, p. 50.

95. Penticostarul în *Bibliografia Românească Veche*: 1742, vol. IV, p. 55; 1743, vol. II, p. 73; 1767, vol. II, p. 173; 1785, vol. II, p. 309.

96. Psaltirea e în *Bibliografia Românească Veche*: 1725, vol. II, p. 23; 1746, vol. II, p. 94; 1751, vol. II, p. 120; 1764, vol. II, p. 163; 1779, vol. II, p. 244; 1783, vol. IV, p. 96; 1784, vol. II, p. 295; 1793, vol. IV, p. 109.

97. Triodul se află în *Bibliografia Românească Veche*: 1731, vol. II, p. 42; 1754, vol. IV, p. 54; 1761, vol. II, p. 156; 1777, vol. II, p. 222; 1782, vol. II, p. 277, și 1784, vol. IV, p. 97.

trat sub nr. 69, în vol. IV al Bibliografiei, nu e posibil, ci este o greșeală de tipar, 1735 în loc de 1731. Pînă în prezent nu se cunoaște nici o carte tipărită la Rîmnic în 1735. Iorga află în Ardeal 23 de exemplare din ediția 1731, 19 din cea a anului 1761 și nici unul din 1735. Ediția din 1784, găsită de preotul N. M. Popescu în Banat, e confirmată și de exemplarul descoperit de Urițescu în com. Stănișoara. Citiri greșite sînt și Trioadele din 1747, 1751 și 1771. În acest din urmă an, tipografia nu a lucrat. În 1747 se tipărește un Apostol, în trei luni, din decembrie și pînă la 7 martie. Urmează un Catavasier, cam de aceeași mărime, tipărit, probabil, tot în trei luni, adică pînă în iunie. Liturghia și Molitfelnicul vor fi durat cam tot pe atît. A mai rămas timp să se imprime și un Triod, cînd ediției din 1777 i-au trebuit patru luni de lucru? Prin urmare, e clar că nu poate exista un Triod de Rîmnic în 1747. Ediția din 1751 este oare? Cine știe!

Dăm mai jos un tabel al cărților de ritual, cu edițiile sigure și orînduite alfabetic:

1	Acatistul	1745	1784	18..?	1819				
2	Antologhionul	1705	1737	1745	1752	1766	1776	1786	
3	Apostolul	1747	1749	1784	1794				
4	Catavasierul	1734	1747	1750	1753	1759	1769	1784	
5	Cazania	1748	1781	1792					
6	Ceaslovul	1724	1745	1753	1779	1781	1787	1794	1815
7	Evanghelia	1705	1746	1784	1794				
8	Liturghierul	1733	1747	1759	1767	1787	1813	1817	
		oct.	nov.	dec.	apr.				
9	Mineiul	1776	1778	mart.	sept.				
				1779	1780				
10	Molitfelnicul	1706	1730	1747	1758	1768	1777	1782	1793
11	Octoihul	1706		1742	1750	1763	1776	1788	1811
12	Penticostarul	1743	1767	1785	1818	—	—	—	—
13	Psaltirea	1724	1725	1746	1751	1764	1779	1793	1817
14	Triodul	1731	1751	1761	1777	1782	1784	—	—

CIRCULAȚIA tipăriturilor rîmnice și prodigioasă pe acele vremuri. Raza sa de întindere este, mai cu seamă, Oltenia, Ardealul, Banatul și Maramureșul. Bogăția în cărți vechi românești a Ardealului o putem prețui astăzi — parțial — mai cu seamă cu studiile lui Nicolae Iorga, I. Bîrlea, Dariu Pop., T. L. Roșu, Atanasie Popa și alții. Nicolae Iorga face o călătorie prin Ardeal, în lunile august-octombrie 1905, căutînd să vadă, printre altele, «toate bisericile mai vechi», copiind inscripțiile și însemnările făcute pe biserici și pe cărțile vechi românești. A cuprins cu acest prilej peste 1300 de cărți, fără ca prin aceasta să ajungă la epuizarea lor.⁹⁸ Cu alte cuvinte, Ardealul putea să aibă la acea dată, în 1905, peste 13.000 de cărți vechi, aflate în lăcașurile sale, fără a mai pune la socoteală pe cele din biblioteci, casele cărturarilor sau chiar ale țăranilor.⁹⁹ Din cele 1300 de cărți cuprinse în vol. XIII din «Studii și Documente», 308 aparțin tipografiei rîmnice. Afirmăm de pe acum că ele depășesc numărul de tipărituri bucureștene. Dacă e să reținem ceea ce scrie Iorga, că în 1905 în Ardeal, a văzut abia 10% din întregul depozit, ajungem la concluzia că în acest an numai o provincie a țării păstra peste 3.000 de tipărituri rîmnice. Cifra nu este exagerată, fiindcă Ardealul este primul cititor al cărților în românește ieșite din teascurile oltene.

Cărțile erau răspîndite chiar prin familia de tipografi Atanasievici. Ne-au rămas documente prin care se arată cum episcopii trimit cărțile patronate de ei la Sibiu și Brașov, prin tipografii săi. La 16 iulie 1778, episcopul Chesarie duce prin tipograful Constantin cărți rîmnice lui Hagi Constantin Pop:

«Așijderea ne mai înștiințăm că, cărțile cele bisericesti ce sînt curate pentru credința noastră, sînt ne poprite de a le aduce aici înlăuntru, ca să le cumpere cei ce vor

98. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelen și maramureșene*, București, 1906, vezi prefața.

99. „*Omagiu Bălan*“, 1940, p. 351, și N. Iorga, *Viața lui Brîncoveanu*, București, 1914, p. 124.

avea trebuință; pentru care trimitem câteva cărți, cu cucernicul Popa Constantin tipograful, de a le trece înlăuntru, ci, după cum va fi porunca ca să dea, foarte pohtim pe dumneata să iei osteneala să vii pînă la lazaret, fiindcă este trebuință să vorbească preotul cu dumneata, și pentru niște pricini cu kir Dumitrache și să-l povățuiești și pentru aceste cărți tipărite, în ce chip este porunca, ca să nu facă vreo sminteală cînd nu va fi poruncă după cîte am auzit». ¹⁰⁰

Aceleași legături sînt și cu Brașovul, prin preotul Ivan de la Făgăraș, pe care-l aflăm apoi și diortositor la Rîmnic. ¹⁰¹

Dar cîtă luptă a dus bunul Damaschin în tot timpul ocupației austriace din Oltenia, de a trimite cărți românești în Ardeal! ¹⁰² Lipsiți în acele timpuri de tipografii proprii, credincioșii bisericilor din Ardeal simțeau nevoia de cărți în românește, și această sarcină a căzut în seama conducătorilor bisericești de la Rîmnic și București.

Cu Banatul, Oltenia are legături și prin Mitropolia de la Belgrad, care, pentru scurt timp a tutelat și Episcopia de Rîmnic. ¹⁰³ Am văzut cum același tipograf Constantin ajunge în Timișoara, în dorința de a ridica acolo o tiparniță de carte românească, dar fără sorți de izbîndă din pricina îngustimii de vederi a episcopului local.

Cărțile rîmnice au ajuns în Ardeal și de la om la om. Drumul era prin Sibiu, de aici mai departe pînă în Maramureș. Cînd lipseau cărțile, popa pleca în căutarea lor, așa cum se arată pe un Strastnic din 1773 sau pe un Antologhion de Rîmnic din 1766: «Cînd am îmblat la Blaj, în Ardeli, după alte cărți, l-am aflat acest Minei în oraș însemnat, în Turda, la popa Ieremie și mi l-am cumpărat drept 34 de florinți». ¹⁰⁴ Așa ajunge Antologhionul de Rîmnic din 1766 în satele maramureșene, Apșa de Mijloc, Bacicoiel, Breb și altele. În Berbești-Maramureș se afla un Octoih din 1750, și după el se face o copie de mîna în 1820, de Teodor Uibardi, care era dascăl și diac în orașul Sighet. ¹⁰⁵ Popa Stoica Iacovici, tipograful «ot București», vindea și el cărți în Ardeal, o spune parohul bisericii din Bîrsana-Maramureș. ¹⁰⁶ Deci tipografii erau interesați în a-și plasa cărțile, de unde reiese că aveau un cîștig de aici. Molitfelnicul de Rîmnic din 1768 e cumpărat de biserica din Breb, prin contribuția întregului sat, dînd fiecare după putință: Coman Gheorghe un patac, Bud Ion patru patori, Roman Loghin patru grăitări și așa mai departe. ¹⁰⁷ Un Octoih rîmnicean din 1742 e legat în anul 1848 de către Cointe Arimie din Sușești-Maramureș și e dat apoi lui Avram Lupuț din Chizbae, cu doi zloți. ¹⁰⁸ Popa Filip din Maramureș, din Călinești, scrie că «de șapte ori am îmblat în Ardeal pentru un Antologhion din 1737». ¹⁰⁹ Un Apostol de Rîmnic din 1749 e cumpărat de Ion Ciauc Simion cu 12 florinți și 2 măieri, spre a fi dăruit bisericii din Cornești-Maramureș. ¹¹⁰ Și un Triod rîmnicean din 1761 poartă în filele sale mărturia că «Io Popa Filip, popa Călineștilor, fac înștiințare că această sfîntă carte a cumpăratu pe casa lui Șerba Nichita. ¹¹¹ Același Nichita suportă cheltuiala și a Penticostarului din 1743. ¹¹² Și ce poate fi mai înălțător, ca în comuna lui Șerba Nichita, adică Băndreni-Maramureș, să aflăm tipăriturile rîmnice, adică un Penticostar din 1743, un Antologhion din 1737, Apostol 1747, Octoih 1742, Triod 1761, alături de Ceasoslovul din Iași 1750, Catavasierul de Blaj 1777, Evhologhion de Blaj 1757. ¹¹³

Cărțile se căpătau și prin schimb. Antologhionul de Rîmnic din 1737 ajunge în mînăstirea din Giulești-Maramureș, prin schimb cu un Minei rutenesc de la parohia Nakpari din comitatul Szabolcs. ¹¹⁴ Penticostarul rîmnicesc din 1743, care se află în

100. *Op. cit.*, nota 50, p. 12.

101. N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, București, 1899, p. 157.

102. N. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 58-59, 102 și 167.

103. Se tipărește la Rîmnic, în anul 1726, *Intîia învățătură pentru tineri din porunca și cu cheltuiala lui Moise Petrovici*, mitropolitul Belgradului.

104. Ion Birlea, *op. cit.*, p. 7.

105. *Ibidem*, p. 17.

106. *Ibidem*, p. 25.

107. *Ibidem*, p. 51.

108. *Ibidem*, pp. 57-58.

109. *Ibidem*, p. 69.

110. *Ibidem*, p. 73.

111. *Ibidem*, p. 72.

112. *Ibidem*.

113. *Ibidem*, pp. 69-72.

114. *Ibidem*, p. 129.

biserica din Susani-Maramureș, e cumpărat de la Mănăstirea Bîrsana și apoi vîndut în Sîrbi, în orașul Cosoului, unei femei, anume Forle Mărica, care-l dă bisericii.

Dumitru din Sibiel, feciorul lui Tăbanu, are cărți din țară și prin el acestea ajung în Maramureș.¹¹⁵

Cea mai răspîdită carte rîmniceană în *Maramureș* este *Antologhionul*, care se află în următoarele comune: Apșa de Sus (1737); biserica din Sus (1766); Bacicoiel (1766); Breb (1745); Băndreni (1767); Giulești (1745); Iapa (1737); Ieud (1736); și altul din 1752; Mănăstirea Giuleștilor (1737); Nănești (1745); Bătrova (1766); Poieni (1745); Rozavlea (1745); Săpînta (1717); biserica din Josani (1737); Văleni (1745); Vișaul de Jos (1745); Vișaul de Mijloc (1745); Vișaul de Sus (1745).¹¹⁶

Antologhionul e urmat de *Penticostar*, aflat în: Ieud (1742); Bacicoieș; Budești; Călineștii din Susani, Cornești, Dragomirești, Săcel, Săliște, Sîrbi, Giulești și Iapa, acestea din 1767. *Octoiul* se găsește în: Budești, Călineștii din Susani, Vișaul de Mijloc, din anul 1742; Bacicoiel, Berbești, Borșa, Cuhea, Poieni și Sat-Sugătag, toate din 1750. *Triodul* se află în: Sîrbi și Strîmtura (1731); Bîrsana (1735); Călineștii din Susani, Hărnicești, Ieud și Poieni, din 1761. Pe lângă acestea se mai află în puține exemplare și *Apostolul*: Călineștii din Susani, Cornești și Glob, din 1747; *Ceaslov*: Berbești (1745). *Evanghelia*: Pătrova (1746). *Liturghierul*: Vișaul de Sus (1777). *Molitfelnicul*: Poieni (1730); Ieud și Oancești (1747); Breb (1768). *Psaltirea* din 1746 este în: Rozavlea și Văleni.

Ardeul reprezintă o adevărată comoară de cărți rîmnice. Ele ajung rapid în bisericile de peste munți. Astfel, Antologhionul ieșit din teascuri la 30 august 1737 se afla în mai 1738 în Abrud, cumpărat de la popa Ieremie din Cluj, adică după ce își făcuse stagiul și în acest oraș.¹¹⁷ Biserica de lemn din Apoldul de Jos are zugrăveala făcută de «Simon zugrav et Craiova», iar în altar erau un Octoih din 1750 și un Penticostar din 1743, ambele de Rîmnic.¹¹⁸ În Arpașul de Sus găsim un Penticostar dăruit de monahul Spiridon, chelarul Episcopiei pe timpul lui Climent.¹¹⁹ Toate cărțile acestei biserici, adică un Antologhion, Apostol, Evanghelie și Triod, vin din teascurile Rîmnicului.¹²⁰ În Geoagiul de Sus stă scris pe o Evanghelie, că a fost cumpărată din București în 1711, pe cînd era domn Constantin Basarab, iar *episcop de Rîmnic kir Damaschin*.¹²¹ În Gura Rîului, o Evanghelie din 1742 e cumpărată «de la Dumitru Dascălu de Rîmnic».¹²¹ În biblioteca gimnaziului din Năsăud se păstrează un Antologhion scris în 1742 de popa Filip din Năprade, după unul tipărit în Sfînta Episcopie a Rîmnicului.¹²² Tot aici mai este un Antologhion, «primerit de pre limba slavonească, cu socotință pre limba romînească întoarsă...¹²³ fiindcă «noi rumîinii care sîntem întru acestea ținuturi amestecați printre alte limbi, sîntem ca trîmbița, de o răsufli și nu-i înțelegeam giasul ei, așa și tocmealele svinților le-audzim într-alte limbi, cumu-s străhiile de sara, slavele, prorocostviile, nastavnele, troparele cu sdealnele și canonul, tot și nahvalitele, și nici un folos nu luăm, iară alte limbi au de știu toată scriptura în limba lor, adecă cumu-s sîrbii, rușii, grecii, iar după aceea, jăluind și ai noștri spre înțălesul sloveniei, au întors mult den cartea sloveniască pre limba noastră cea rumînească».¹²⁴ Din această concepție ardelenescă a izvorît și izbînda tipografiei rîmnice, care a satisfăcut setea de limbă romînească în secolul al XVIII-lea, peste toată țara.

Pe Triodul de Rîmnic din 1731, păstrat în biserica din Ocna, protopopul Tatomir scria în 1734: «Această carte, anume Triod, iaste a orașului Vizogna, cine l-a fura să fie al dracului».¹²⁵ Biserica din Orăștie are un Minei «dat de părintele Episcop Chesarie, prin mîna protopopului ca dar la biserica din Săcele, la hramul lui Sfete Ion

115. *Ibidem*, pp. 202-203.

116. Comunele sînt orînduite alfabetic în lucrarea lui Birlea, încît nu ie mai dăm paginația.

117. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, București, 1906, p. 28.

118. *Ibidem*, p. 38.

119. *Ibidem*, p. 44.

120. *Ibidem*, pp. 42-44.

121. *Ibidem*, p. 121.

122. *Ibidem*, p. 136.

123. *Ibidem*, p. 135.

124. *Ibidem*.

125. *Ibidem*, p. 139.

Botezătorul». ¹²⁶ Și biserica de lemn din Poiana are zugrăveli făcute de același Simion Oproviu din Craiova, care sigur că se numea Simion Oprea din Craiova. ¹²⁷ Un Penticostar din 1743 se afla în același an în Rucăr (Ardeal), cumpărat de Popa Marcu, de la «Popa Dumitru din Rucăr, din Țara Românească». ¹²⁸ Antologhionul din 1705, tipărit de Antim la Rîmnic, e cumpărat de «Ermonah Iosaf pre bani gata», și după moartea lui, cartea «să fie a feciorului său» Apostol, iar «nefiind el, să rămîie fraților mei, care se află în Țara Moldovei, Popa Petre, la tîrgu Bacău, alt frate mai mic în Țara Muntenească, lîngă București, Popa Ursache». ¹²⁹ În Sas-Sebeș e un Ceaslov cumpărat de la «Stanciul nepotul»... ieromonahul ot Rîmnesc...». ¹³⁰ Octoihul din 1750 e vîndut bisericii din Veștem de Gheorghe Grămăticul din Țara Muntenească. ¹³¹

Așa au circulat cărțile rîmnicene, de la om la om, prin cîrturarii tîrgurilor, cu rapiditate și fără a se ține seama de distanțe sau de hotare, de deosebiriile dintre uniți și ortodocși, de poruncile venite de la Viena, care interziceau cărțile de peste munți.

Din cele 308 cărți rîmnicene aflate în Ardeal în 1905 de N. Iorga, cel mai răspîndit e *Penticostarul* din 1743, care se găsește în 40 de biserici ardelen, și anume în: Abrud, Abrud-Sat, Alba-Iulia, biserica din Măieri, Apoldul de Jos, Berivoiul Mare, Beșimbav, Bucium, Bungav, Corbu, Criscior, Deva, Dridiv, Făgăraș, Gura Rîului, Gura Sadului, Hîrseni, Ibașfalău, Inidioara, în cele două biserici, Ludoj, Năsăud, Orăștie, Petridul de Sus, Poiana, Pojorîta, Ponorel, Rod, Rucăr, Săliște, Șercăița, Sîmbăta de Sus, Stremț, Tebea, Tilișca, Ucea de Sus, Ucea de Jos, Veștem și Zărnești. Ediția din 1785 e numai în Viștea de Jos. *Antologhionul* din 1737 se află în: Abrud, Alba-Iulia, Bungard, Corbi, Drăguș, Făgăraș, Feleac, Gherla, Ibașfalău, Ileni, Inidioara, Lisa, Ludoj, Vaida-Recea, Rod, Rodna, Șelimbăr, Sebeș, Sîmbăta de Sus, Apuseană și Răsăriteană, Sîncel, Stremț, Vidra de Jos și Zlatna. Urmează ediția din 1745, în: Arpașul de Jos, Beiuș, Boholt, Bucium, Criscior, Feldioara, Mărgineni și Vișeu de Sus. Mai numeroasă se prezintă ediția din 1766, care pătrunde, deci, fără a se teme de concurența cărților din Blaj, unde se începuse a se lucra din 1750. Ele sînt în localitățile: Abrud-Sat, biserica din Măieri, Dridiv, Hațeg, Hurezi, Inidioara, Luța, Petridul de Sus, Seghești, Timișoara și Vidra de Jos. Alte șase exemplare din 1786 se găsesc la: Berivoiul Mare, Mediaș, Miercurea, Perjani, Teleki-Recea și Straiu. *Antologhionul* din 1752 e numai la Carborn și biserica din Suseni. ¹³²

În al treilea rînd vine, ca răspîndire, *Triodul* din 1731, în: Arpașul de Jos, Cîmpești, Deva, Dobîrca, Dobra, Făgăraș, în cele două biserici, Feleac, Geoagiul de Sus, Hîrseni, Ibașfalău, Inidioara, biserica din Măieri, Lisa, Ludișor, Ocna, Porcești, Sas-Sebeș, Sibiu, Sinca Veche, Stremț, Viștea de Jos și Zlatna. Ediția din 1761: Abrud, Alba-Iulia, Apoldul de Jos, Arpașul de Jos, Becleanul Făgărașului, Corbul, Lancrăm, Ludoj, Sarășău, Șelimbăr, Sas-Sebeș, Sîmbăta de Jos, Sîmbăta de Sus, Schitul și cea răsăriteană, Tebea, Ucea de Jos, Ucea de Sus, Veștem, și Viștea de Sus. Un exemplar din *Triodul* anului 1731 e în Săliște, și altele trei din 1782, în: biserica din Măieri, biserica din Suseni și Turda. Urmează, ca răspîndire mai mare, *Octoihul* din 1742 și cel din 1750. Primul este întîlnit în: Berivoiul cel Mare și cel Mic, Criscior, Geoagiul de Sus, Răhău, Teiuș, Ucea de Sus și Voivodanii Mari. Ultimul este în: Alba-Iulia, biserica din Măieri, biserica neunită din oraș, Apoldul de Jos, Beiuș, Becleanul Făgărașului, Boholt, Carborn, Făgăraș, Iași, Feldioara, biserica din Susani, Geoagiul de Sus, Hurezi, Poiana, Săliște, Sîmbăta de Sus, Tilișca și Veștem. *Octoihul* tipărit de Antim Ivireanu în 1706 îl aflăm la Apoldul de Jos, Beiuș și Petridul de Sus. Se dă un *Octoih* din 1743 la Sebeș. Cel din 1763 e în Deva, Feleac, Șelimbăr și Sas-Sebeș. Iar ultimul din 1811 este numai la Cluj și Lancrăm.

Evangelia din 1742 o găsim în: Arpașul de Sus, Berivoiul Mare, Bistrița, Boholt, Geoagiul de Jos, Gura Rîului, Hodoș-Bodrog, Nicula și Șercăița. — 1746: Corabia-Ciceu, Drăguș, Geoagiul de Sus, Gherla și Șelimbăr. — 1750: Amlaș, Boholt, Făgăraș, Sat-

126. *Ibidem*, p. 142.

127. *Ibidem*, p. 146.

128. *Ibidem*, p. 163.

129. *Ibidem*, p. 169.

130. *Ibidem*, p. 172.

131. *Ibidem*, p. 202.

132. Informațiile sînt luate din N. Iorga, *op. cit.*, nota 117, comunele fiind așezate în ordine alfabetică, se pot găsi cu ușurință, fără a mai fi nevoie de indicarea paginatiei.

Sebeș și Șinca Veche. — 1784: Criscior, Dobîrca, Feldioara și Ludișor. — 1794 în Miercurea.

Mineiele sînt dovezi că au fost pretutindeni în Ardeal, primite cu o sete de neînchipuit, dar în 1905, Iorga le arată numai în: Abrud, Alba-Iulia, Corabia-Ciceu, Feldioara, Gura Sadului, Suseni, Mediaș, Miercurea, Orăștie, Poiana, Răhău, Rod, Săliște, Șercăița, Sîmbăta de Sus și Tilișca.

Psaltirea, 1751: Hațeg și Tordaș. — 1779: bisericile din Suseni și Sîmbăta de Sus. — 1784: Beșimbav. — 1817: Săsciori.

Apostolul, 1784: Berivoiul Mare, Letca. — 1794: Ludișor.

Catavasierul, 1734: Ludișor. — 1769: Săliște, Sumcuta. — 1784: Hîrseni și Ocna.

Cazania, 1746: Hîrseni. — 1748: Alba Iulia, Berivoiul Mare, Feldioara-Făgărașului, Inidioara și Perjani. — 1781: Făgăraș, Geoagiu-Ferădău, Răhău, Ucea de Jos, Vidra de Jos, în biserica din Deal și cea din Vale.

Ceaslovul, 1753: Arad, Sibiu. — 1781: Hîrseni și Vișta de Sus.

Liturghierul, 1733: Sibiu. — 1744: Calborn. — 1747: Sibiu și Petridul de Sus. — 1759: Alba-Iulia, Copăcel, Deva, Feldioara, Geoagiu de Sus, Hîrseni, Losna și Săliște.

Molitfelnicul din 1747: Cetatea de Baltă, Geoagiu-Ferădău, Sas-Sebeș. — 1758: Șelimbăr și Valea Dosului. — 1768: Sibiu și Alba-Iulia. — 1793: Porcești.

Se mai găsesc «Invățătura creștinească» la Sibiu, și «Invățătura pentru ispovedanie», din 1813, în Lancrăn.

Valeriu Literat¹³³ află următoarele cărți rîmnice în bisericile din *Țara Oltului*: Un Penticostar din 1743 în Berivoi Mici. În Breaza: Antologhion 1737, Liturghier 1767, și Octoih 1811. În Cîrța: Penticostar 1767, Triod 1731. În Dejani: Antologhion din 1752, Triod 1731. În Grigu: un Octoih din 1742. În Hurezi, un Triod din 1731. În Iași, un Antologhion din 1737 și un Triod din 1731. În Netotu: un Octoih din 1751 și un Penticostar din 1743. În Noul Român e un Liturghier din 1767; În Rîușor e un Molitfelnic din 1758, cumpărat din București, un Triod din 1731 și un Penticostar din 1743. În Vaida-Rece e un Antologhion din 1737 și un Octoih din 1706, un altul din 1742 și un Triod din 1731. În Săscioși e Slujba Sfintelor Patimi, din Triodul de la 1731. La Săvăstreni se găsește Antologhionul din 1737. Șercaia are: Cazania din 1792, Octoihul din 1742, Antologhionul 1797 și Apostolul 1742. Comuna Toderița păstrează un Antologhion din 1752 și un Strastnic, desfăcut din Triodul anului 1731. Veneția de Jos are numai un Penticostar din 1743.

În Biblioteca Mitropoliei din Sibiu¹³⁴ se găsesc următoarele cărți rîmnice, venite acolo de prin împrejurimi: Antologhion din 1705 și 1737, Apostol 1747, Evanghelia 1746, 1794, Catavasier 1750, Liturghier 1733, 1759, 1767, Molitfelnic 1730, Octoih 1706, 1750, 1763; Psaltirea 1751, 1779; Triodul 1731; Cuvintele lui Teodor Studitul, 1764; Carte sau lumină a lui Nil, 1760; Slujba Născătoarei de Dumnezeu, 1760.

În biserica din *Deal-Cluj*, se află o Cazanie 1792, Evanghelie 1794, Triod 1777. În același oraș, Atanasie Popa arată în biserica din Luncă un Antologhion din 1766 și o Evanghelie a anului 1746, iar în biserica din Lunca de Sus, un Apostol al lui Climent.¹³⁶

T. L. Roșu, care cutreieră întreg *Bihorul*,¹³⁷ pentru a cerceta însemnările de pe cărțile bisericesti, află și următoarele cărți rîmnice: Cărpinet: Antologhion 1736. Totorenii: Antologhion 1737. Talpe, Ceisoara și Lunca Sprie: Antologhion 1745. Beinșele: Antologhion 1752. Călugări: Catavasier 1769. Vascău: Cazania 1748; Călugări: Ceaslov 1753. Roșia: Evanghelia 1746. Gurbești: Molitfelnic 1774. Vascău: Octoih 1706. Remeștea: Octoih 1742. Soimuș-Petreasa: Octoih 1750. Remeștea: Penticostar 1743.

Dariu Pop publică o interesantă lucrare despre tezaurul vechii culturi bisericesti ce mai dăinuiește în Satu-Mare,¹³⁸ și anume: Sătmărel: Antologhion 1705. Bixad, Cămărzana

133. Valeriu Literat, *Din Țara Oltului, Țara Birsei*, Brașov, 1938, 43 pp.

134. Ioan Beju, *Biblioteca Mitropolitană*. „Omăgiu Mitropolitului Bălan”, 1956, pp. 116-131.

136. At. Popa, *Biserici vechi de lemn românești în Ardeal*, în „Anuarul Comisiei Monumentelor istorice”, Transilvania, 1932, pp. 161-314.

137. T. L. Roșu, *Însemnări și inscripții bihorene*, vol. I, Beiuș, 1941.

138. Dariu Pop, *Mărturii strămoșești, note paleografice pe margini de cărți bisericesti sătmărene*, Satu-Mare, 1948, 153 pp.

și Homorodul : Antologhion din 1737. Cetatele și Șeini : Antologhion 1745. Mocire și Tăuții de Sus : Antologhion 1755. Săsari : Antologhion 1766. Chilia : Apostol 1747. Berchet : Cazania 1768. Tăuții de Sus : Cazania 1788. Soconzel : Evanghelia 1746. Apateu : Cazania 1770. Cuta : Cazania 1776. Terebești : Molitfelnic 1758. Magherăuș : Octoih 1708. Bicău și Stîna : Octoih 1742. Doba : Octoih 1770. Tarna Mare : Octoih 1774. Tarna Mare și Terebești : Penticostar 1743. Satu-Mare : Psaltirea 1764. Dumbrăvița : Triod 1782.

În *Oradea*, după lucrarea lui Nicolae Firu,¹³⁹ se găsesc în biserica greco-română o Psaltire din 1725, un Octoih din 1750 și un Ceaslov din 1784. Un Antologhion din 1731 e arătat de Iacob Radu în biserica Sf. Uniri din *Timpăhaza-Uifalău*.¹⁴⁰ În biserica Sf. Nicolae din *Brașov*¹⁴¹ e un Triod din 1731. Ștefan Lupșa, făcînd istoricul parohiei *Steii Beiuș*,¹⁴² pomenește de un Ceaslov din 1745 și de un Molitfelnic al lui Antim Ivireanul din 1706. În comuna *Sudrigin-Beiuș*¹⁴³ e un Antologhion din 1737, care se află și în școala normală din *Arad*, împreună cu un Penticostar din 1767.¹⁴⁴

Banatul a avut strînse legături cu Țara Românească, ca și Ardealul. La mînăstirea din Zlatița se pomenește de aducerea «unui călugăr din Țara Românească, care a trăit și a șerbit acolo», pînă după anul 1738. Pe lîngă mînăstirile de la Morava și Partoș erau școli, unde «învățători veniți din România învățau mai vîrtos pre tinerii care se preparau pentru chemarea preotească ori cea învățătoarească». Numeroși preoți bănățeni se hirotoneau la Episcopia Rîmnicului. Ignatie, în 1646, se numea arhiepiscop nu numai pentru Rîmnic, «ci și pentru toată Mehadia», sub care termen el înțelegea și pe cea din Banat. În 1771, protopopul Sebeșului și al Mehadii era Ion Popescu, venit din Țara Românească. Episcopul Damaschin de Rîmnic a atîrnat, după 1719, de Mitropolia Belgradului sîrbesc, dar el cerea austriacilor să fie recunoscut ca mitropolit al Olteniei și Banatului. Era firesc ca prin aceste numeroase legături și multe altele, să pătrundă în tot Banatul tipăriturile rîmnicele ale secolului al XVIII-lea.

Cunoaștem patru lucrări în care sînt cuprinse vechile tipărituri din *bisericile bănățene*. Același Nicolae Iorga, în anul ultim al vieții sale, publică un prețios studiu intitulat «Observații și probleme bănățene», în care, după un vechi obicei al său, are strînse și însemnările de pe cărțile bisericești din următoarele localități: Armeniș : Evanghelia 1746 ; Cazanie 1746 ; Bocoșnița : Antologhion 1745, Penticostarion 1767 ; Bogîltin : Evanghelia 1784 ; Bolvașnița : Antologhion 1766 ; Buchin : Ceaslov 1753, Antologhion, fără an, Apostol 1784 ; Ciclova Montana : Triod 1777 ; Cornereva : Cazania 1746 ; Corni : Octoih 1750, Penticostar 1785 ; Domajnia : Mineiele ; Globul Craiovei : Penticostar 1785 ; Jupalnic : Penticostar, f.a. ; Mehadia : Cazanie, pe care stă scris că Atanasie Stoica din Hațeg a fost preot în Rîmnic de episcopul Grigorie, în 1744, precum și un Minei ; Mehadica : Evanghelia 1742 ; Oravița : Triod 1731 ; Petric : Octoih 1763 ; Sasca Montană : are trei cărți de Rîmnic din patru : Penticostar 1767, Minei 1776 și Triod 1782 ; Teregova : Cazanie 1746, Liturghia 1787 și trei Mineie ; Topleț : Antologhion 1745.¹⁴⁵

Preotul profesor N. M. Popescu află în vara anului 1919 următoarele tipărituri de Rîmnic : Antologhion 1737 în com Hodoș, Octoih 1742 în Buziaș, Penticostar 1743 în : Cacova, Mărul, Petrovoselo, Răcăjdia, Silagiu și Teregova. Evanghelia din 1746 este în : Ohaba-Bistra, Petrovoselo, Rîtișar, Satul-Nou, Silagiu și Teregova. Liturghia 1747 în Gornia. Molitfelnicul 1747 în Hîtieș. Cazania din 1748 în Gornia, Hîtieș și Ohaba-Bistra. Octoih 1750 în Silagiu. Antologhion 1752 în Mărul. Triodul 1761 în : Boldur, Cacova, Cîlnic, Glimboca și Silaghi. Psaltirea 1764 în Cîlnic. Antologhion 1766 în Boldur, Gornia și Sîrbova. Penticostarul 1767 în Boldur. Molitfelnic 1769 la Răcăjdia. Octoih 1776 în Răcăjdia. Mineiele pe toate lunile în : Cacova, Rîtișor, Teregova. Cazania 1781 în Hodoș. Triodul din 1782 în Buziaș și Rîtișor. Evanghelia 1784 la Cacova. Triodul din 1784 la

139. Nicolae Firu, *Date și documente cu privire la istoricul bisericii greco-romane din Oradea Mare*, Arad, 1909, 76 pp.

140. Iacob Radu, *Biserica Sf. Uniri din Timpăhaza-Uifalău*, Oradea Mare, 1911.

141. C. C. Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*, București, 1943-1946, două volume.

142. Ștefan Lupșa, *Istoricul parohiei Steii Beiuș*, 1942.

143. T. Mărăscu, *Monografia comunei Sudrigin, Beiuș*, 1934.

144. Dr. T. Botiș, *Istoria Școlii Normale, Arad*, 1922.

145. N. Iorga, *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, pp. 66-96 : „Inscriptii și însemnări din biserici”.

Gornia, unde este și Penticostarul din 1785. Liturghierul din 1787 în: Cacova, Răcăjdia și Teregova. Octoiul din 1788 în Teregova.¹⁴⁶

Monografia Eparhiei Caransebeș, întocmită de Nicolae Cornean,¹⁴⁷ cuprinde un adevărat tezaur de cărți vechi bisericești. Din păcate, multe din ele au citirea greșită a anilor de tipărire sau nu au anul sau locul de tipărire identificat, sau se spune simplu că sînt cărți vechi de la Rîmnic, ca în comuna Canicea. Le dăm așa cum le-am găsit, deoarece ne lipsesc posibilitățile de control. Antologhion 1705 în: Voivodina. 1736: Forotic. 1745: Cadar, Firliș, Marginea, Valea Mare și Visag 1751: Gherntemi. 1752: Buziaș, Jupînești și Mărul. 1766: Bichigi, Dubos, Gornia și Pădurari. 1769: Băsești. 1776: Biniș. 1786: Globulrău și Povîrgina. Fără ani: Cîlnic și Doman. Apostol: 1747, Luncavița. 1784: Gîrbovați, Ilova și Visag. Cazania 1743: Bîrda. 1748: Cîlnic, Costeiu, Cîrliș, Gătaia, Gherntemiș, Logojel și Ruscova Nouă. 1768: Bucovățlu. 1781: Bozovici, Povîrghina și Vlaicovăț. Fără an: Luncavița. Ceaslov 1735: Bucovățu. 1784: Obad. Evanghelia 1742: Maurenii, Cadar, Partoș, Sacoșul Mare, Zăguzeni. 1746: Breazova, Cornea, Firliș, Forotic, Globulrău, Rogojeni, Mehadia, Petroman, Petrovoselo și Voiteg. 1754: Bogoltin. 1784: Cacova, Coșteiu, Gîrbovăț, Glogoveni, Lescovița și Vlaicovăț. Evhologhion 1796: Varadia. Liturghier 1727: Biniș. 1759: Petroman, Sacoșul Mare. 1760: Cornea. 1767: Mehadia. 1768: Bozovici. 1782: Gornia. Fără an: Cîrnecea. Mineie de Rîmnic: Bănia, Cacova, Coșova, Domasnia, Jebel, Lescovița, Varadia, Veredin, Voivodnița și Zolt. Molitfelnic 1758: Buziaș. 1776: Luncavița. 1782: Gornea și Petroman. Octoih 1750: Bănia, Cornea și Jupînești. 1776: Povîrgina. 1811: Celeza, Gătaia, Jamul Mic și Petroman. Rără an: Fărărești și Valea Mare. Osmoglasnic 1706: Cacova. Psaltirea 1764: Cîlnic. 1774: Bogoltin, și 1784: Petrila. Penticostar 1742: Opațița. 1743: Bîrda, Cacova, Coșova, Logojel, Macedonia, Mărul, Petrovoselo, Tincova, Valea Mare și Varadia. 1745: Firliș, Ramna. 1746: Remetea. 1767: Gherntemiș, Celeza, Ruscova Nouă și Sacoșul Mare. 1781: Gîliște. 1785: Bozovici, biserica Albă, Berezova, Ciclova Montana, Cornea, Petroman și Vlaicovăț. 1790: Romînești. 1802: Jebel. Fără an: Cîlnic, Triod. 1731: Ramna, Romînești. 1751: Bîrda. 1761: Cacova, Cîlnic, Cornea, Iaz, Mărul, Maurenii, Ruscova Nouă. 1771: Luncavița. 1777: Ciclova Montană, Obad. 1781: Buziaș și Lescovița. 1782: Gătaia și Opațița. 1785: Gornia. Fără an: Băsești, Glogoveni și Valea Mare. Și Părintele Cotoșman, în lucrarea sa intitulată «Din trecutul Banatului», cunoaște multe cărți vechi bisericești.

În *Țara Romînească*, cărțile de Rîmnic au fost la ele acasă, adică au dominat în bisericile din Oltenia și Muntenia. Cu toate acestea nu cunoaștem prea bine circulația lor în această parte din țară, fiindcă ne lipsesc izvoarele. Sînt cazuri cînd lucrări meritorii, care puteau deveni izvoare de bază pentru cunoașterea răspîndirii vechilor cărți bisericești, dar autorii respectivi nu au sesizat problema. Astfel, în Anuarul Mitropoliei Olteniei din 1941, unde se insistă asupra bibliotecilor bisericești din această regiune, nu se specifică și ce anume cărți vechi posedă aceste lăcașuri. Se spune aici că biserica Adormirii Maicii Domnului din Turnu-Severin are 2558 de cărți, că vechea biserică Obdeanu din Craiova are 150 de volume, că bisericile Brîndușa-Mîntuleasa, Sfînta Treime, Toți Sfinții, toate din Craiova, au fiecare, respectiv, câte 290, 176, 361 și 700 volume. Ion Ionașcu, în lucrarea sa intitulată «Biserici, schituri și documente din Olt», deși se oprește asupra tuturor bisericilor din acest județ, totuși nu scoate în evidență și tezaurul de cărți bisericești. Uneori se spune că în biserica din Drăgoiești de Jos se află mai multe cărți vechi de ritual, care au aparținut în secolul trecut bisericii de lemn din Buciumeni, sau «Penticostar anterior 1800» etc. Și Ion Mușeteanu, în *Mînăstirea Glavacioc*, arată, de asemenea, sumar, că biserica are «2 Evanghelii, 1 Molitfelnic romînesc, 1 Ceaslov romînesc» etc. Exemplele se pot continua, și de aceea vom avea o icoană destul de palidă, din păcate, a răspîndirii cărții rîmnice în casa sa proprie.

În primul rînd marile lăcașuri boierești și domnești, adică: Tismana, Bistrița, Hurezi, Arnota, Brîncoveni, au avut pe lîngă vechiul fond al tiparniței slave din sec. XVI și XVII și tot șirul tipăriturilor rîmnice. În astfel de biserici, unde erau și scoli de slavonie și de elinește, s-au păstrat și cele peste treizeci de cărți de dogmatică teologică lucrate la Rîmnic și pe care nu le întîlnim în modestele biserici de sat, unde s-a

146. Diacon Nicolae M. Popescu, *Prin Banatul Timișoarei*, București, 1918, 78 pp.

147. Nicolae Cornean, *Monografia Eparhiei Caransebeș*, Caransebeș, 1940, 663 pp.

păstrat numai literatura liturgică. Pentru un moment, în cunoașterea circulației vechilor cărți bisericești, baza ne-o oferă N. Iorga în «Inscripții din bisericile României», furnînd vol. XV din «Studii și Documente».

În bisericile din *Craiova*, istoricul află mai multe rînduri de Mineie, Evanghelia din 1746 și 1794, Triodul din 1731, Apostolul din 1794 și Liturghierul din 1813. În revista «Oltenia» din 1941 se arată că în biserica Hagi-Enus e o Evanghelie din 1794. În biserica din Podari e un Octoih din 1811. În Vîrîții-Dolj, sînt Mineiele. În bisericile din Rîmnicul-Vîcea, Iorga mai găsește în 1907 următoarele cărți: Mineiele, Octoih 1811, altul fără an, Antologhion 1737, Apostol 1784, Cazanie 1792, Liturghie 1784, Apostol, fără an, Liturghie 1813, Penticostar nedat, Cazanie 1746, Triod 1731, Penticostar 1767, Cazanie 1781, Apostol 1747, Triod 1782 și 1831, Penticostar 1767. La *Vălenii de Munte* sînt: Mineie, Octoihuri, Antologhioane și Trioade nedatate, afară de un Triod din 1777. La *Cheia*, un Octoih din 1811. Filipeștii de Pădure și Homorîciu au Mineie. La *Drajna*: Evanghelia 1794, Apostol 1794, Antologhion 1784, Molitfelnic 1793, și un alt Antologhion și Octoih nedatate. Biserica din *Bucov* are Mineie, Molitfelnic, Antologhion, și un Triod din 1731. Biserica din *Turbați-Ilfov* are: Evanghelia 1746, Molitfelnic 1793, Antologhion și Octoih nedatate, precum și o Cazanie dată de Mihai tipograful la 1750. În Schitul *Zamfira*, unde e îngropată mama lui N. Iorga, se află Mineiele. În biserica din *Olteni* e un Penticostar din 1743 și o Cazanie din 1746.¹⁴⁸ Biserica din *Goranul*¹⁴⁹ are cărți de Rîmnic. În satul *Catanele*¹⁵⁰ e un Octoih din 1811. *Arnota*¹⁵¹ are, de asemenea, cărți de Rîmnic. Biserica Sf. Nicolae din *Cîmpulung*¹⁵² are Octoih 1750, Evanghelia 1794, Psaltirea 1817 și toate Mineiele. În *Cornățel-Olt*¹⁵³ e un Liturghier din 1812. Biserica din *Deleni-Olt* posedă un Octoih din 1811. Biserica din *Dienci-Olt* are un Antologhion din 1786 și un Triod din 1782. Biserica din *Drăgoești de Sus* are o Evanghelie din 1746, precum și toate celelalte cărți liturgice, pe care le bănuim a fi de Rîmnic. Biserica din *Făgetel-Olt* are un Triod din 1782. Biserica din *Ivănești-Olt* are un Antologhion și un Penticostar din 1785. În biserica din *Buicești* e o Cazanie din 1748 și o Evanghelie din 1784. La *Jitia-Dolj* și *Hotărani-Romanați*¹⁵⁴ se găsesc numeroase cărți, dintre care cele mai multe sînt de Rîmnic. Biserica din *Bordeni*¹⁵⁵ are: Octoih din 1776 și Triod din 1776. Biserica Sf. Voievozi din *Bîșcenii de Sus*¹⁵⁶ are un Triod din 1782. Biserica din *Lăpoșel*¹⁵⁷ are un Apostol din 1794 și Mineiele. Biserica Sf. Voievozi din *Poenii de Sus*¹⁵⁸ are un Triod din 1777 și un Liturghier din 1817. În biserica Sf. Nicolae din *Poenii de Jos* se găsesc Mineiele. În *Lespezi* sînt cele 12 Mineie.¹⁵⁹ Mînăstirea Poiana¹⁶⁰ are un Penticostar 1785, cumpărat de la «Ion Ungureanu ce purta cărți de vînzare», în 1794. La Tismana,¹⁶¹ Tocilescu citează o Evanghelie din 1794. La *Vieroșu*¹⁶² e o Psaltire din

148. Athanasie, *Sfînta Episcopie a Rîmnicului...*, p. 328.

149. Pr. D. N. Ionescu, *Schituri și biserici de sat. Note de drum și însemnări de demult*, București, 1931.

150. St. St. Tuțescu și P. Danielescu, *Monografia satului „Catanele” din Dolj, Craiova*, 1908.

151. Pr. D. Cristescu, *Arnota*, Rm. Vîlcea, 1937.

152. Ion Răuțescu, *Biserica Sf. Nicolae, Cîmpulung*, 1943, pp. 275-278.

153. Toate bisericile din Olt, în lucrarea lui I. Ionașcu, *Biserici, schituri și documente din Olt*, Craiova, 1943.

154. Vezi nota 149 și Ion M. Nedea, *Două catagrafii mînăstirești: Catagrafia mînăstirii Jitia, „Oltenia”, 1941, partea II-a, nr. 10, p. 147.*

155. N. Iorga, *Biserici prahovene*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, an. XXX (1937), fasc. 92 (aprilie-iunie), pp. 66-67.

156. Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Voievozi din Bîșcenii de Sus*, în „Ingerul”, XI (1939), nr. 12 (decembrie), pp. 858-863.

157. „Ingerul”, an. X (1938), nr. 12, p. 1120.

158. Horia Constantinescu, *Biserica Sf. Voievozi din Poenii de Sus*, în „Ingerul”, an. X (1938), nr. 12, p. 1124.

159. Pr. D. Bădicescu, *Schitul Lespezi*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. LVII (1939), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 415-445.

160. Pr. D. Bădicescu, *Mînăstirea Poiana*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, LVI (1938), nr. 5-6 (mai-iunie), pp. 205-229.

161. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mînăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1887, 90 pp.

162. *Ibidem*.

1795. Mănăstirea *Hurezi*¹⁶³ are numeroase cărți de Rimnic, dintre care multe sînt donate de episcopul Chesarie și de corectorul Rafail. Mănăstirea din *Predeal*¹⁶⁴ are mai multe cărți rimnicene. Biserica Sf. Arhangheli din *Brăila*¹⁶⁵ posedă toate Mineiele, Liturghia din 1759 și Antologhionul din 1737. Mănăstirea *Stănișoara*¹⁶⁶ are: Evhologhiu 1706, Cazanie 1748, Liturghia 1778 și Mineiele toate, precum și Cuvintele lui Teodor Studitul din 1834, Apostolul din 1794, Octoiul din 1811, Liturghia din 1813. În biserica satului *Poiana-Vrancea*¹⁶⁷ e un Triod din 1759. Biserica Batiștea din *București*¹⁶⁸ are Mineiele, ca și biserica cu Sfinți,¹⁶⁹ unde mai e și un Penticostar 1743. Biserica Sf. Atanasie și Chiril¹⁷⁰ are o Evanghelie din 1794. În *Cimpulung-Moldova*¹⁷¹ se găsește Triodul din 1761 și Penticostarul din 1767. La *Vatra-Dornei* e un Antologhion din 1755.¹⁷² În biserica *Șerbești-Neamț*¹⁷³ se află un Triod din 1771, o Psaltire din 1769, un Antologhion fără an, și Mineiele. Mănăstirea *Dobrovăț*¹⁷⁴ are Cazania din 1781, iar *Bîrnova*,¹⁷⁵ Penticostarul 1785 și Liturghie 1758. Schitul *Hadîmbul*¹⁷⁷ păstrează Mineiele și o Evanghelie din 1742. Mineiele sînt și în biserica din *Pașcani-Suceava*.¹⁷⁸ În diverse localități din *Moldova*, se mai găsesc: Apostol 1794, 8 ex.; Cazanie 1781 și 1792, 7 ex.; Evanghelia 1747, 2 ex.; 1794, 4 ex.; Antologhion 1737, 1752, 1766 și 1786, 3 ex.; Triod 1731, 1777, 3 ex.; 1782, 4 ex.; Molitfelnicul 1782, 2 ex., și 1793; Penticostar, 1767 și 1786. Mineiele, Octoiul 1750, 1763 4 ex., 1776, 2 ex.; Liturghia 1759, 1768, 1787, 1813.¹⁷⁹

Încheiem acest bogat pomelnic de cărți rimnicene, pe care nu am putut să-l cuprindem în totalitatea sa, cu cele aflate de Iorga în bisericile *Iașului*. Biserica Toma Cosma: Penticostar 1800, Triod 1782. Biserica Sf. Haralambie, Evanghelia 1794. Biserica Sf. Dumitru, Triod 1777. Biserica Ziua Crucii, Apostol fără an. Biserica Sf. Andrei, Octoih 1731. Biserica Vulpe, Evanghelia 1794. Biserica Sf. Toader, Octoih, fără an. Biserica Sf. Sava, Mineiele. Biserica Sf. Voievozi, Penticostar 1767. Biserica Sf. Atanasie de la Copou, Octoih 1742, Triod 1741 și Antologhion fără an. Biserica Curelari, Evanghelia 1794, Penticostar 1767. Biserica Aron Vodă, Evanghelia 1742, Triodul 1770, Mineiele. Biserica Tălpădari, Mineiele. Biserica Banu, Octoih, fără an. Biserica Albă, Mineiele. Biserica de la Cișmeaua din strada Bașotă, Cazania 1748, Octoih 1811. Biserica Sf. Vasile din Tătărași, Antologhion 1786. Metohul Maicilor, Evanghelia 1784. Biserica Sf. Nicolae din Ciurchi, Cazania 1792.¹⁸⁰ În biserica din Lețcanii Noi e un Penticostar din 1743.¹⁸¹

163. N. Iorga, *Biblioteca lui Vodă Brîncoveanu la Hurezi*, în „Revista Istorică”, an. XI (1925), nr. 1-3 (ianuarie-martie), cit. și I. Ionașcu, *op. cit.*, nota 63.

164. A. Sacerdoțeanu, *Cercetări istorice...*, București, 1941.

165. N. Iorga, *Insemnări de pe cărțile vechi ale bisericii Sf. Arhangheli din Brăila*, în „Buletinul Comisiei Istorică a României, 1930. pp. 141-146, precum și Gheorghe Bîrsan, *Schitul Zimbrului*, Covurlui, Galați: „Are Molitfelnic, 1782, Evanghelie, 1742, Pavernița, 1782”.

166. Gr. Urîtescu, *Mănăstirea Stănișoara*, București, 1943.

167. Aurel Sava, *Contribuțiuni la istoria Bisericii vrîncene*, în „Milcovia”, an. II, 1931, pp. 16-36.

168. Pr. G. Negulescu, în „Amvonul”, an. XIX (1916), nr. 2-3, și în N. Filimon, *Nuvele*, București, 1942, pp. 48-65.

169. Dumitru L. Ioniță, *Biserica cu Sfinți din București*, și Pr. Grigorie N. Popescu, *Un colț de oraș și un sfînt lăcaș* (parohia și biserica Hagiu din București), București, 1935, p. 160; are Mineiele.

170. N. V. Hodoroabă, *Monografia parohiei Sf. Atanasie și Kiril cu biserica filială Vulpe din Iași*, Iași, 1934, p. 44.

171. Simion Florea Marian, *Inscripții de pe manuscrise și cărți vechi*, Suceava, 1900.

172. *Ibidem*.

173, 174, 175, 176, 177, 178. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XV, București, 1907.

179. C. Solomon, *Contribuții la cunoașterea vechilor tipărituri românești*. Cărți aflate la bisericile din Moldova. „Arhiva Romînească”, an. VI (1941), pp. 395-411, și vol. VII, pp. 339-352. În jud. Tecuci erau, la 1900, 96 de tipărituri rimnicene. Cf. Augustin Z. N. Pop, *Studii și Cercetări de bibliologie*, III, p. 232.

180. N. Iorga, *Inscripții și însemnări din bisericile Iașului*, București, 1907.

181. Vezi nota 179.

Șirul tipăriturilor rîmnicene ar putea continua, ele devenind cu timpul bunul oricărei biserici din țară. Sînt, în primul rînd, în Ardeal, în abundență, pînă ce tiparnițele din Blaj și Sibiu încep și ele să tipărească literatură liturgică, dar și după aceea, cu toate că Maria Tereza le oprește intrarea, așa cum a făcut și Tige la 1724 cu tipăriturile lui Damaschin. Peste aceste ordine imperiale ale politicii habsburgice, Ardealul a primit continuu toate edițiile celor 14 cărți de slujbă bisericească în limba populară a lui Damaschin, Lavrentie, Rafailă și Chesarie. A fost o biruință a unui curent local și a cărturarilor mărunți, care, dacă nu au creat opere originale, ei s-au trudit a da o limbă romînească curată, nescosă din teorii scolastice, ci păstrată așa cum o auziseră în satele lor,¹⁸².

Vom vedea că același belșug de cărți liturgice se revarsă peste toată țara și din tiparnițele de la București. Cam în aceeași măsură pătrund și acestea în Banat sau Maramureș, după cum și cărțile Sibiului ori ale Blajului au stat în altarele bisericuțelor muntenești și moldovenești.

BARBU TEODORESCU

IN MARGINEA ÎNTIEI CRONICI A ȚĂRII ROMINEȘTI¹

Puține dintre monumentele literare din trecutul nostru feudal ridică atâtea probleme ca «letopisețul cantacuzinesc», acumia întâiași dată scos la lumină în condiții alese de metodă critică și de prezentare grafică. De metodă critică: redactorii ediției, regretatul C. Grecescu și Dan Simonescu, specializați în tehnica editării — a «arhetipului» științific — ca să dea textul considerat cel mai vechi și mai complet, uneori amendat cu altele, de calitate, iar în subsol un aparat de variante și de completări, spre urmărirea confortabilă a întregii arborescențe crescute din rădăcina pierdută poate pentru totdeauna. Ne rezervăm, firește, dreptul examinării critice, nu însă fără a releva pregătirea metodologică și întinderea muncii, implicate de o astfel de lucrare, care se însoțește cu o introducere,² cu anexe,³ cu texte fotocopiate, cu un indice de nume de persoane și locuri, și altul de materie («teme și fapte principale caracteristice orînduirii feudale»). De prezentare grafică: supracopertă, artistic îngrijită, legătură sobră și solidă, hîrtie velină, literă clară, inclusiv «petitele», fotocopii descifrabile, spre plăcerea cititorului studios și bibliofil. Editat prima oară de N. Bălcescu în *Magazinul istoric pentru Dacia* (1847), după același vechi manuscris fost în stăpînirea succesorului lui Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino, reeditat fără pricepere de primul comercializator bucu-

1. *Croniclele medievale ale Romîniei*, III, *Istoria Țării Romînești*, 1290-1690, *Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simionescu, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1960, în 8°, LXXII+251 pp. numerotate.

2. Subtitluri: 1. Cum servește cronica interesele Cantacuzinilor; 2. Data redactării cronicii; 3. Autorul cronicii; 4. Opiniile social-politice ale cronicarului (domnia, boierimea, orașe, tîrguri și locuitorii lor, țărani); 5. Problema dărilor reflectată în cronică; 6. Concepția cronicarului cu privire la alte popoare; 7. Descrierea și filiația manuscriselor.

3. Printre ele, fragmentul neorganic încorporat cronicii: «izvodul cărții lui Theofan, patriarhul Ierusalimului».

reștean al romanelor de senzație, librarul-editor George Ioanid (1859), iar mai de curînd de profesorii N. Simache și Tr. Cristescu (Buzău, 1942), care s-au întors la ediția Bălcescu, letopisețul cantacuzinesc a rămas, ca și cronicile muntene ulterioare, aproape în afară de circulație în aceeași obscuritate ca toată istoriografia veche a Țării Românești, în izbitor contrast cu destinul luminos al literaturii cronicărești moldovene, cel puțin al glorioasei înlănțuiri Grigore Ureche—Miron Costin și Ioan Neculce, triadă beletristică mai norocoasă decît dubletul erudit Nicolae Costin-Dimitrie Cantemir.

O reconsiderare nu numai ideologică, dar și estetică este necesară pentru punerea în valoare a cronicarilor munteni, pe nedrept desconsiderați. Știm, există un timid reviriment în favoarea talentului de pamfletar a lui Radu Popescu, omul succesiv al Bălenilor și al lui Nicolae Mavrocordat, reviriment care n-a trecut însă de la specialiști la publicul cel mare. Recenta retipărire a *Cronicii anonime brîncovenești*⁴ a trecut aproape neobservată, deși cunoscători eminenți ca N. Cartoian îi relevaseră marea valoare literară. Între veninosul Radu Popescu, — rezervat, cum ar fi spus Rabelais, «distilatorilor celei de a cincea esențe», adică specialiștilor amatori de arome și de «complexe» psihice, — și anonimul brîncovenesc, creator al dialogului nostru literar și scriitor de clasă înaltă, cestălalt anonim, al letopisețului cantacuzinesc (care îi precede cronologic), pare mai puțin îndreptățit să aspire la o reevaluare favorabilă. Întîi în calitate de compilator. Letopisețul, așa cum s-a arătat încă de la sfîrșitul secolului trecut de către învățatul bucovinean I. G. Sbiera,⁵ este alcătuit din 14-15 fragmente de mîini diferite, din care puține se recunosc cu pecetea proprie, ca aceea a lui Gavriil, protul atonit, cu «Viața Sfîntului Nifon». Inceputul îl fac vechi anale, de la «descălecat» pînă la Radu cel Mare, anale neconservate sub altă formă, salvate de la dispariție și prelucrate de autorul compilației. Restul este supus controversei, începînd cu cronica lui Mihai Viteazul, redactată parcă pentru cinstirea sprijinitorilor săi, frații Buzești. Presupusul autor al compilației, logofătul Stoica Ludescu, începe a sluji înainte de urcarea în scaun a lui Matei Basarab, redactînd sub Leon Vodă Tomșa, în 1631, actul istoric al expulzării dregătorilor greci. Martorului atîtor evenimente din decurs de peste șaizeci de ani de istorie contemporană, i se tăgăduiește totuși altă calitate decît aceea de copist și «stilizator» al *Cronicii* lui Matei Basarab. Istoricii noștri moderni încep a-i recunoaște intervenția efectivă din momentul ciocnirii dintre fracțiunea Cantacuzinilor și Bălenii, cînd se trădează caracterul partinic al letopisețului, mai învederat decît personalitatea bătrînului logofăt, care-și spunea «bătrîna slugă» a familiei postelnicului Constantin Cantacuzino. Asupra identității compilatorului s-a redeschis nu de mult controversa, cînd parcă se realizase un

4. *Istoria Țării Românești* de la octombrie 1688 pînă la martie 1717, *Cronica anonimă*, Editura Științifică, București, 1959.

5. *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării, în răstimpul de la 1504-1714*, 1897.

acord unanim asupra persoanei lui Stoica Ludescu, desemnat de N. Iorga ca autorul probabil al letopisețului.⁶ Cercetătorul care a răscolit cu mai multă sagacitate arhivele ca să facă lumină asupra originii și ascensiunii lui Stoica Ludescu, prof. I. Ionașcu a stabilit⁷ că presupusul autor al compilației era fiul unui logofăt Șerban și nepotul unui Seman, Sema sau Sima, județ al Bucureștilor, că era originar din satul Săcșori-Ilfov de lângă Pasărea, și că și-a luat numele mai târziu după proprietatea sa principală din satul Ludești, *sud* (județul) Dîmbovița, unde a ridicat în 1682 o biserică, cu ajutorul domnitorului Șerban Cantacuzino. Deși se stabilește că Stoica logofătul Ludescu crescuse din copilărie în preajma familiei postelnicului Constantin Cantacuzino, în concluzie i se contestă paternitatea compilării, în favoarea unui simplu copist cantacuzinesc, Dumitrașco logofăt Dumbravici, din considerente de ordin stilistic religios; în actele redactate de acesta s-ar suprinde mai precis unele expresii de pietate din cronică, decît în lucrările de cancelarie ale lui Stoica Ludescu. Un studiu în pregătire este anunțat de I. Ionașcu, pentru sprijinirea noii ipoteze. Pe de altă parte, din Introducerea la noua ediție a Letopisețului cantacuzinesc se desprinde o concluzie limpede cu privire la situația exactă a cronicarului față de familia cantacuzinească, strîns unită pînă la urcarea în scaun a lui Șerban, dar adînc frămîntată sub domnia lui (1678-1688). Se dezvelește astfel o dramă necunoscută în afară de cercul specialiștilor. Văduva postelnicului Constantin Cantacuzino, Elina, fiica domnului Radu Șerban, și sora lui Constantin Șerban Cîrnul, era o femeie pioasă, care n-a înțeles să închidă ochii înainte de a vedea Sfîntul Mormînt la Ierusalim, și a-i închina bogate daruri. Postelniceasa era însă și o vajnică moștenitoare, care iarăși n-a înțeles să se lase despuiată, fie și *post mortem*, în persoana moștenitorilor ei și îndeosebi a stolnicului Constantin, de către răpitorul ei fiu Șerban, rămas întîiul născut după moartea suspectă a lui Drăghici. Autocrat ca domn al țării, Șerban se manifestă ca tiran și în sînul propriei lui familii, ca să-și jecmănească frații, să cuprindă și să înghită toate averile părintești. În aceste împrejurări și în ajunul hagiaticului, postelniceasa recurge la logofătul Stoica Ludescu, ca să redacteze un al doilea testament, sub complete blesteme arhipăstorești, pentru asigurarea descendenței primejduite în patrimoniul ei. Stoica nu se sfiește să-și pună pana iscusită în redactarea unor prea frumoase acte de zile mari, care ar putea indispune însă pe tiranul, descris în cronică groaznic la chip, «cît să sperea de el și păgînii și alte țări». Iar după moartea stăpînei sale, îndrăznește să răspundă temutului voievod printr-un refuz sec, de a sta ca martor într-un proces, invocînd, ce e drept, vîrsta înaintată și vechimea faptelor răscolite.⁸ Cu cîtă demnitate rănită se scutură însă de practicile mărturiilor strîmbe, care-i erau străine! Putea el să depună o asemenea mărturie pe

6. *Cronicile muntene*, în «Analele Academiei Romîne», tom. XXI, 1898-1899.

7. *Despre logofătul Stoica Ludescu și paternitatea cronicii «Istoria Țării Romînești»*, în «Analele Universității C. I. Parhon», 1956, 5.

8. La I. Ionașcu, în anexă.

placul stăpînului prădător? Stăpîna lui murise de două luni, fusese dusă la groapă cu cinste de «Șerban voevod cu toți boiarii lui», domnul «sărutatu-i-au cinstita mîna cu mare liubov», ca apoi, după împlinirea ceremonialului și satisfacerea fațadei, tiranul să strice a doua zi diata răposatei, smulgînd de la frații săi, sub cele mai strașnice amenințări, diresele lor de moștenire, ca să se facă singur stăpîn. La un an și jumătate după această dramă de familie, moare și Șerban în plină putere, la 55 de ani, lăsînd multor contemporani din țară și de peste hotare impresia că fusese ajutat de familia lui să se desăvîrșească. Iar după o lună de la înscăunarea lui, Constantin Brîncoveanu, nepotul de soră al răposatului, în cadrul firește al unei penibile publicități, adică al Divanului țării,⁹ la cererea unchilor și verilor săi, reîntărește diata postelnicesei și restituie celor «spoliați» averile uriașe acaparate în cursul unei singure generații de către postelnic și de postelniceasă, aducătoarea ea însăși a unei zestre domnești.

Stoica logofătul a trăit așadar să vadă năruindu-se actul nefilial și necreștinesc al despotului și să se bucure ca slugă credincioasă a postelnicesei, de justiția imanentă pe care el o interpreta, în calitate de drept-credincios, ca o hotărîre dumnezeiască. Șerban murise, așadar, sub blestemul mamei sale, ale cărei ultime porunci le călcase cu brutalitate. Așa gîndea desigur bătrînul om de casă al postelnicesei, rămas alături de ea, iar nu de domnescul ei fiu, care îl înălțase în treaptă, pentru răsplătirea credinței și pătimirilor lui,¹⁰ numindu-l judecător în orașul de scaun, Tîrgoviște. Firește, cronica țării nu putea consemna asemenea sfîșieri degradante, fie că era scrisă de un partizan al puternicei familii cantacuzinești, care făcea și desfăcea domniile, sau de un adversar al ei, ca vel vornicul Radu Popescu, în călugărie smeritul Rafail. Poleiala jețului domnesc trebuia să fie respectată și de prieteni, și de dușmani, ca un simbol al instituției feudale inviolabile. Atît de inviolabile, încît autorul cronicii cantacuzine nu cruță de epitetul evanghelic de «Iudă», nici pe boierii care au viclenit pe domnii cei răi sau pe domni străini și vrăjmași, ca Vasile Vodă Lupul. Spre cîntea lui, Stoica Ludescu n-a plecat capul înaintea tiranului, iar omagiul său epistolar reflectă mai puțin obișnuita obsecviozitate a curteanului, decît independența de caracter și condescendența pravoslavnicului, în formula introductivă și cea finală: «Prea luminate și milostive Doamne, dumnezeiasca milă să umbrească cîstit capul măriei Tale cu pace, cu sănătate, cu domnie îndelungată pînă la adînci bătrîneți». — «Și mila lui Dumnezeu să fie cu măriia ta deapururea», semnînd: «Sluga bătrînă a măreției tale». Da, dar fără sărutare de mîna și fără ploconiri! Ci numai abila măgulire a vanității tiranului, variînd în termeni de la «mărirea» la «măreția», lîngă banala formulă curentă «măriia» ta. Stoica avea condei.

9. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, pp. 58-60, doc. 195 din 25 nov. 1688.

10. Stoica logofătul «au fost în patimă ani 2 fără 2 luni», în *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 170.

Testamentul «doamnei» Elina, postelniceasa, este una din cele mai frumoase pagini din scrisul nostru cel vechi. Când, după recomandarea justă a profesorului I. Ionașcu, se vor strînge la un loc toate actele redactate de logofătul care a ținut condeiul în mînă, mai bine de o jumătate de veac, sîntem încredințați pe de o parte că se va recunoaște unanim talentul său literar, iar pe de alta că nu i se va mai putea contesta calitatea de autor al cronicii anonime cantacuzinești. Meritul de seamă al actualei ediții, în privința situării politice a cronicarului, constă în elucidarea devotamentului său fierbinte față de postelnic și de postelniceasă, afirmat cu atîta elocință la moartea fiecăruia dintr-înșii, încît termenii elogiului funebru închinat lui Șerban, apar ca reci și convenționali. Nimic mai firesc în împrejurarea «acordului» familial de fațadă, drapînd contradicțiile regimului feudal. Cine altul dintre «diecii» sau «logofeții» Țării Romînești, putea să fie mai apropiat de partida postelnicească decît Stoica, decît acela care din copilărie pînă la vîrsta de 75 de ani¹¹ servise unei singure «case», fără nici un moment de slăbiciune? Autorul cronicii nu este un poliglot ca Radu Popescu, care-i urmează ca să-i desfacă urzeala, în profitul familiei adverse. El nu știe probabil, în afară de limba părinților săi, decît slavona, limba bisericească oficială a țării. Face citate biblice și urări creștinești de pomenire a morților, în slavonă și în romînește, datează cu ziua (*dni*), luna (*mesița*) și anul (*leat*), în aceeași limbă, cum s-a deprins în cariera sa de cancelarist domnesc. Lectura sa favorită vor fi fost cărțile sfinte în text slavonesc, așa cum erau mai răspîndite, înainte de avîntul cărții romînești, sub Șerban Cantacuzino și Șerban Brîncoveanu, cînd înșiși mitropolitul și domnul îl dăruiesc cu *Evangelia* (1682) și *Biblia* (1688) în limba națională.¹² Un fragment autobiografic interesant îl surprindem în aceeași scrisoare de refuz către Șerban Vodă, din 1687, cînd privește cu aproape cincizeci de ani în urmă, «ca să-și amintească cu o stăpînită duiosie de «vremile acélea, fiind și noi logofețel domnesc, în toată vrémea ne aflam la slujbele sfintei beséricii împreună cu preoții și cu toți cliricii beséricii carei era într-ace vréme». Era de pe atunci, probabil, nu numai din îndatorire profesională, un cercetător statornic al bisericii și un ascultător atent al slujbei religioase pe care, ca un cunoscător al limbii oficiale de cancelarie, — limba slavonă —, o putea urmări și înțelege pe de-a-ntregul. Acolo, la lumina sfeșnicelor și a candelor, s-a desăvîrșit firea pioasă a logofătului, logofăt din tată în fiu, care a învățat desigur de la părintele său Șerban, să citească, să *slovenească*. Celălalt diac, de curînd presupusul autor al cronicii, Dumitrașco Dumbravici (adică fiul unuia Dumbravă, tot așa cum Stoica semnase Șerbanovici, ca fiu al lui Șerban), nu fusese decît diacul lui Șerban Grecianu, vtori logofătul, cam pînă prin 1684, un «copietor de acte» căruia autorul traducerii îi contestă cu dreptate, credem, pînă la proba contrarie, «darul redactării», la Ludescu excepțional! Dacă reținem însă mărturia vechii frecventări a bisericii, decă nu uităm mai ales

11. I. Ionașcu îl crede născut prin 1612.

12. *Introducere la Letopisețul cantacuzinesc*, p. XVIII.

cunoscuta lui ctitorie de pe Valea Potopului, cu una dintre cele mai frumoase tîmple bisericești din cîte cunoaștem, în aur și albastru, cu pajura bicefală cantacuzinească, caracterul religios al întîiei noastre cronici muntești n-ar putea fi decît un motiv mai mult pentru confirmarea paternității cronicii în care Stoica s-a numit pe el și pe fiul său Constantin sulgerul, de mai multe ori,¹³ cu prilejul prigoanelor suferite, dar nicio dată nu s-a numit la persoana întîia. În 7180 (1672), la 15 iulie, Bălenii «făcură sfat drăcesc» și trimiseră la ocna cea mare («vel ocnă») pe doi fruntași ai partidului cantacuzinesc «și pre Stoica logofătul Ludescul, care au fost slugă bătrînă la casa răposatului Costandin postelnicul». A fost și a rămas și după moartea postelnicesei, înfruntînd mînia eghemonului prădător, semnînd însă și pentru domnul în fața căruia se închina cu decență, tot «sluga bătrînă». Slugărnicia era, cum văzurăm, străină ființei lui de om înțegru. Se plecase în fața postelnicului, în care văzuse «un stîlp mare, care au sprijinit toate nevoile țării». Moartea lui cumplită, săvîrșită mișelește, fără judecată, prin strangulare, «în trapezăria mănăstirii» Snagov, i s-a părut cel mai mare doliu la care s-ar fi asociat «țara toată (...), săracii (...), păgînii și creștinii și toate țările care l-au știut și carii nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făcea în toate părțile». ¹⁴ Numai un om al casei putea simți atît de adînc greutatea pierderii. Cronicarul asociază pe însuși domnul care poruncise nelegiuirea, la unanimitatea doliului. «Iar Gligorașco Vodă, deaca-i spuseră că l-au omorît, iar el atuncea s-au deșteptat și au zis părintelui Ștefan, mitropolitul tuturor boiarilor, că n-au știut cînd l-au omorît și cum au fost adormit, căindu-se și plîngînd de moartea lui Costandin. Și blestemă pre Stroe și pe Dumitrașco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorît, nefiind nimic vinovat. Așa s-au căit pentru moartea domnului nostru Isus Hristos și Iuda; dar nimic n-au folosit, ci au luat plată matca focului. Și acestea încă o vor lua, precum zice la Sfînta Evanghelie: Cum ați judecat, așa vi să va judeca și cum ați măsurat, așa vi să va măsură». ¹⁵ Am lungit citatul, pentru expresivitatea stilului teologic al cronicarului, dar trebuie să relevăm și neadevărul afirmației istorice. Gligorașco Vodă Ghica nu numai că nu s-a desolidarizat de pîrîtorii probabil mincinoși, care i-au smuls porunca uciderii sumare, dar refăcîndu-și Divanul, îl numește pe Stroe Goleșcu Leordeanu ispravnic de scaun, iar pe Dumitrașco în locul de marele vistier al lui Mareș, ginerele celui asasinat.

Una dintre paginile cele mai frumoase, dictate de devotamentul cronicarului față de postelniceasă, care supraviețuiește soțului ei cincisprezece ani, descrie hagialîcul și apoi moartea ei. Nu cumva însă «evlavia», dacă se poate spune, a bătrînei slugi față de vrednica defunctă cade în păcat cînd întrebuintează pentru rămășițele ei trupesti necuvenita iperbolă de «sfintele moaște», ca să se repete apoi, fără epitet, «moaștele

13. *Letopisețul cantacuzinesc*, pp. 166, 168, 170.

14. *Ibidem*, p. 150.

15. *Ibidem*, p. 150.

ei» ? ¹⁶ Felul cum de unul singur cronicarul canonizează pe doamna Elena ni se pare cu totul în afară de tradițiile Bisericii creștine răsăritene, pe care el le cunoștea foarte bine. Dar mai surprinzător ne apare cuvîntul, cînd e vorba de «doamna Manda», fiica lui Șerban Cantacuzino, măritată cu un membru al familiei Băleanu și moartă la puțnie luni după căsătorie : «s-au dat moaștele gropii». Acum, sentimentul laic de «evlavie» îmbrățișează întreaga familie, iar bătrînul cronicar cucernic sfîrșește cu lacrimile sale fierbinți trupurile neînsuflețite ale stăpînilor lui de toate vîrstele. Ce e drept, zelul religios nu se mai repetă la dispariția eghemonului, pe care «dăderă-l gropii în biserică după jețiul cel domnesc», ca și astăzi la înmormîntarea arhiereilor, dar nu și «moaștele» lui !

De mirare că aceste impii iperbole sacre se întîlnesc la cronicarul care a dat desigur culturii noastre lucrarea cea mai întipărită de spirit religios din cîte cunoaște istoriografia romînă. Ceea ce constituie, într-adevăr, pe lîngă unitatea organică a compilației (alcătuită din atîtea mădulare risipite), pecetea stilistică proprie este nota bisericească, este cucernicia laicului crescut în climat pravoslavnic. Nu s-ar putea vorbi de o concepție teocratică răsădită, ca aceea a lui Bossuet, în istoriile lui *ad usum delphini*. Stoica Ludescu nu este un om de mare cultură și se pot face citate cu naivități ca aceasta : «O mare ciudă (minune !), multe răutăți au făcut diavolul neamului rumînesc ¹⁷ încă din ceputul lumii, de la moșul nostru Adam». Răul îi apare permanent ca opera diavolului, sînt drăcesc, întocmai ca și lui Gavril protul, cu o sută cincizeci de ani mai înainte, care interpreta conflictul dintre Radu cel Mare și Nifon patriarhul, adică lupta dintre puterea temporală și cea spirituală, specifică lumii feudale, ca o lucrare în care intervine «pizmașul diavolului». Sub acest raport fundamental, compilația Ludescului reprezintă îmbinări de mai scurte sau mai întinse anale sau cronici în același spirit nevariabil de interpretare teologică, de-a lungul perindării celor patru veacuri de istorie națională. Dacă se poate vorbi la un om de cultura modestă a lui Stoica, despre o concepție istorică, ea nu este alta decît providențialismul, răsplătirea sau pedepsirea popoarelor și a oamenilor după faptele lor bune ori rele, cu duelul oarecum bogomilic dintre principiul binelui și acela al răului : «De sîmbătă, februarie 17 dni începu diavolul a împărăți, și iar de sîmbătă, iulie 17 dni, începu a slăbi. Precum iaste scris, că nu iaste care să stea împotriva lui Dumnezeu». ¹⁸ Un alt fenomen specific lumii feudale, conflictul dintre suveran, puterea centralizatoare și forțele centrifugale ale clasei boierești, este interpretat de Stoica Ludescu, reprezentant al acesteia, ca o altă manifestare a «pizmașului», iar tăierea boierilor de către domn tot ca un îndemn al diavolului. Ca și în Vechiul Testament, unde intervenția lui Savaot este represivă și vindictivă, Dumnezeu trimite oamenii, pentru nebunia lor, «judecată și

16. *Ibidem*, p. 181.

17. *Ibidem*, p. 123. La aparatul de variante, unele manuscrise mai puțin vechi rectifică : *omenesc*.

18. *Ibidem*, p. 126, în legătură cu luptele dintre Constantin Șerban și seimenii.

caznă : Întîi robia, a doao ciuma 3 ani, a treia foamete mare în 2 ani, a patra multe boale și nevoi grele, și în tot chipul de bube», cu deosebire în cele două țiguri de scaun, Țîrgoviștea și Bucureștii, unde «era spurcăciuni multe», asemenea «Sodomului și Gomorului». ¹⁹

Nu este însă drept a spune, împreună cu N. Cartoian, că spiritul religios al expunerii i-ar întuneca interesul. Cronicarul, om de partid, dar encomiast numai cînd este vorba de postelnic și de postelniceasă, știe să se încălzească și sub stăpînirea pasiunilor puternice pînă lui se ascute și taie ca bisturiul. Iată cum repetiția adverbului *încă*, ²⁰ manevrată cu stăruință și calicul, obține efecte stilistice neașteptate : «Deci fiind împresurat (Radu Leon Vodă, 1665), cu multe datorii, căzut-au asupra țării multe nevoi și grele dăjdi. Și nu era numai despre dînsul, ci și grecii *încă-i* prăda și-i mîncă cu de tot feliul de meșteluguri, precum sînt ei de învățați. Boiarii *încă* să nevoia de slujia în dreptate. Țara *încă* i-au plătit datoriile. El *încă* au făcut avuție multă. Grecii, leșinații, *încă* i-au săturat. Și de bani *încă* s-au îndestulat». Este limpede, scurt, sacadat ca lovituri de secure întinse. Stoica Ludescu realizează în aceste rînduri mai mult decît atît de talentatul Ion Neculce, cu invectivele și lamentările lui excesive. Mai multă măsură în osîndire întîlnim la Stoica Ludescu și în privința fiscalismelor excesive, care-i smulg lui Neculce alte accese de mînie.

Mînia la Stoica Ludescu îmbracă straiul duhovnicesc. Este furia sacră a profeților, rostită în atitudini hieratice de anatematizator. Ea se rostește, cu caracter de clasă, împotriva domnilor sîngeroși, dar și în tradiția Bisericii, în contra boierilor uneltitori, a hainilor sau a viclenilor și mai ales a regicizilor.

Politica internă înveninează o cîtime din existența cărturarului care-și căuta pacea în liniștea cancelariilor domnești și în cîntecele evlavioase ale bisericilor. Cea externă îl preocupă mai puțin decît pe contemporanul său moldovean, Miron Costin, chiar și decît pe mai vechiul Grigore Ureche, care manifesta interes pentru popoarele vecine. Stoica Ludescu nu are idee despre încercarea demisiilor domni Constantin Șerban și Ștefan Petriceicu de a-și recîștiga scaunele cu ajutorul țarului Alexie Mihailovici și nu înțelege rostul ciocnirii hatmanului căzăcesc Ramadanovschi cu turcii. ²¹ Nu este un fost ostaș, ca marii croniciari moldoveni, dar are ambiția naivă de a explica bătăliile, ca ei, oarecum topografic. Îi plac cuvîntările, — fie cele cu caracter militar, ale lui Matei Basarab, fie aceea de la înscăunare, a lui Constantin Brîncoveanu —, și ceremoniile de Curte sau bisericești. Care este partea lui personală în redactarea cronicii și cine i-a comandat-o? Sînt întrebări rămase fără răspuns. S-ar putea să fie justă ipoteza că stolnicul Constantin Cantacuzino, fiul pos-

19. *Ibidem*, p. 147, evenimentele de la sfîrșitul anului 1660, după luptele cu semenii, sub Constantin Șerban.

20. *Ibidem*, pp. 157-158. *Încă* = de asemenea.

21. Cf. N. Iorga, *Istoria romînilor*, VI, *Monarhii*, 1938, p. 290, interpretarea acestui moment, «cînd pentru întîia oară se face legătura cu acela care, în Moscova sa, apăsă ca un ocrotitor, nu numai pentru cazaci, ci pentru Ortodoxia întreagă».

telnicului, simțind nevoia unui corp de anale și de cronici, ca o lucrare prealabilă monumentului istoric pe care voia să-l înfăptuiască, s-ar fi adresat harnicului și îndeminatecului logofăt, atât de amestecat în viața familiei lui. Logofătul era însă prea vîrstnic ca să dea de la el mai mult decît de la alții. Partea memorialistică propriu zisă nu i-a îngăduit să se «desfășoare» și să-și pună în valoare deplină iscusința penei. Totuși, «sluga bătrînă» este un vrednic introducător al cronicarului anonim brîncovenesc și al instabilului Radu Popescu. Este indiscutabil superior cronicarului brîncovenesc oficial, lui Radu Greceanu.

*

Am adus o recunoaștere neprecupețită pregătirii științifice a editorilor. Poate că lucrarea migăloasă, la lupă, de colaționare a textelor, i-a aparținut regretatului nostru coleg, C. Grecescu. În acest caz, regretul față de dispariția lui prea timpurie ar îndemna la închiderea oricărei discuții asupra metodei lui de lucru, ca inutilă și indecentă. Nu e însă vorba de modalitatea efectuării acestei lucrări de colaționare, ci de principiul însuși al editării, urmat în *Letopisețul cantacuzinesc*.

Metoda trebuie luată în discuție. Atitudinea noastră este sceptică față de efortul uriaș al collaționării și de minimele rezultate ale varianteilor. Cu excepția unor puține adausuri substanțiale, — de circa două duzini de fragmente, cele mai multe aparținînd manuscrisului O,²² al căror loc era mai nimerit la *Anexe*, unde contribuția aceleiași text apare masivă²³ —, restul este neglijabil. Jumătatea din pagină este mîncată fără folos de variante ortografice neînsemnate, altele interesînd pe filologi ca manifestări ale graiului regional (côpii moldovenești!), de variante topice (așezare a cuvîntului în propozițiune), iar la numele proprii, de confuzii sau șovăiri ale unor copişti uneori agramati. Sînt și alte cuvinte pe care cîte un copist nu le-a înțeles, cum este «solitor la Dumnezeu», transcris în V din 1716 «solitar»,²⁴ — cuvînt la acea dată fără nici un sens. L-am pomenit pe hatmanul căzăcesc Ramadanovschi. În subsol se repetă de două ori lecțiunea din text, *Ramadanotchi*, iar apoi *Ramadanoschii*, *Ramadunăschie*, *Ramadanovschii*.²⁵ Nu era mai bine ca în subsol să se dea ortografia exactă, în locul celor patru ortografii eronate? La textul românesc, «în ziua de Dumunica Floriilor» se adaugă în subsol «Duminica Floriilor / Duminica Floriilor AO», iar apoi variante slavone mai mult sau mai puțin corecte: *Ţveatonosnaia* C, *Ţveanosia* G, *Ţveatonosii* K, *Sfiatonosie* L.²⁶ Ce dovedește aceasta? Că modeștii copişti nu mai făceau slovenie bună, ca în trecut? Singurul avantaj, cu totul neprevăzut, al subsolului, este traducerea în limbă modernă a cîte unui arhiasm care ar rămîne cititorului mijlociu neexplicit, în lipsa unui glosar.

22. Vezi în *Introducere*, la *Letopisețul cantacuzinesc*, p. LI.

23. *Ibidem*, Anexe 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9.

24. *Ibidem*, text, p. 5.

25. *Ibidem*, p. 174.

26. *Ibidem*, p. 109.

Astfel citim în subsol la *ciudă*, minune.²⁷ Probabil și la forma *ciudeasă*, pl. *ciudese*, cu același sens! Un alt folos indirect este rectificarea în subsol a unei inadvertențe istorice din text, ca în cazul cu *Preda* Buzescu, dat ca învingător în lupta singulară cu nepotul hanului tătărescă, în locul lui *Stroe*, adevăratul erou, care apare în subsol,²⁸ ce e drept nu cu pronumele izolat, ci în context cu o interesantă variantă scurtă a aceluiași remarcabil ms. *O*. Subsolul mai dă neaștepte dezlegări istorice, ca în cazul misteriosului *Dumitrașco*, numit domn al Moldovei și mazilit pe aceeași pagină de text.²⁹ Aflăm, așadar, din subsol, că acest *Dumitrașco* este *Cantacuzino* (ms. C., K). La *Indice* (nume de persoane și locuri), este înregistrat un *Dumitrașco* (*Tarigrădeanul*), vel vistier, intrigant, 148-151 (paginile). Nimic despre *Dumitrașco*, domn, la pag. 179! Ei bine, este una și aceeași persoană, căruia același indice nu-i rezervă altă rubrică, la numele patronimic: *Cantacuzino Dumitrașco*! Un ultim avantaj al subsolului este la ms. K, titlul de capitol ce se repetă la fiecare schimbare de domn și pe care noul editor l-a găsit interesant numai pentru specialiștii care consultă subsolul. Așadar, aparatul de note poate fi, în tradiția disciplinei editării textelor, testimoniul de onoare al îngrijirii științifice, dar folosul lui este, în raport cu vastitatea muncii și efortul de acribie al ostenitorului, minim. Alta ar fi, desigur, valoarea aceluiași aparat științific, în eventualitatea unor variante, de manuscrise autografe, cu diferitele «stadii» sau etape ale originalului!

Pentru acest motiv credem că erau suficiente *anexele*, la care să se fi adăugat, din manuscrisul *O*, fragmentele de mai multe rînduri de la pp. 20, 42, 47, 79-80, 85, 86-87, 118, 119, 126, 127, 128, 138, 140, 147, 156, 167 (un citat din Cato filozoful!), 171, 177, precum și din mss. A, K, pp. 82-83, convenția dintre Mihai Viteazul și postelnicul Turturea, pe temeiul căreia acesta a adus de pe cîmpia Turzii, capul marelui voievod, apoi din ms. K și mss. A, K primirea făcută de popor lui Matei Basarab, la urcarea lui în scaun, p. 105, după ms. C, p. 144, cum l-a sfătuit postelnicul pe Gligorie Ghica să vorbească cu marele vizir, după ms. K, p. 152, furia antropofagă a unui slujitor, împotriva armașului Radu Vărzaru, iar după ms. C, p. 162, despre călugărirea silnică a lui Stroe Leordeanul.

Indicele de nume de persoane și locuri este cam prea sumar, nesatisfăcînd nici curiozitatea istorică elementară, nici cea geografică. Unor persoane li s-au hărăzit două rubrici, ca la *Baiazid* — vezi și *Ilderim*, sau ca la *Buicescul Diicu*, unde nu se mai face trimitere, ca la *Baiazid*, dar pe care-l regăsim la rubrica *Diicul*. La *Buzescul Stroe*, se dă just: «rănit la cap 86» și «moare 87» (paginile!), dar se dă pag. 86 și la *Buzescul Preda*, unde a fost greșit citat în text, ca eroul luptei singulare! La *Buzeștii*, citim: «cei 3 frați 83; vicleni lui Mihai Viteazul», apoi revin 83-84. «Revenirea» lor se face însă nu la Mihai Viteazul, care murise, ci împotriva lui Simion Movilă, epigonul acestuia. Redactarea nu

27. *Ibidem*, p. 146.

28. *Ibidem*, pp. 86 și 87.

29. *Ibidem*, p. 179.

este deci clară. «*Iacșici Dumitru*, împușcă pe Mihnea cel Rău, 20, 205». Din ambele texte, subsolul de la pag. 20, ms. O și anexa 13, ms. G, rezultă că Mihnea a fost tăiat cu hangerul! Un pușcaș al lui Mihnea îl împușcă pe regicid, «între sprâncene», punînd «pușca pe crăcane». Șișman nu este «țar sîrb», ci bulgăresc, de la Tîrnova.

Cîte un nume propriu e dat greșit, ca în text: «*Osnu David*, sol imperial 76», iar în subsol firește cu alte mutilări onomastice, în loc de numele corect al comisarului împărătesc, juristul *Ungrad David*. În sfîrșit, la «*Cantacuzino Alexandra (Manda, recte Smaranda)*, fiica lui Șerban Cantacuzino voievod», rectificarea e bună, dar în *Introducere* citim despre «moartea *Sandei*»! Descurcă-se cine poate!

Aceeași obiecție și față de *Indicele de materii* (nu «de materie»!). Prea sumar și pe alocuri neglijent. Citim: *rumîni*, în vremea lui Radu Negru 2; *rumîni* vînduți 165; 200». «*Rumîni* de la pag. 165 și 200 sînt șerbi, țărani neliberi; dar *rumîni* ceilalți, de la pag. 2, se referă la naționalitate «mulțime de noroade: *rumîni*, papistași, sași, de tot féliul de oameni», ridicați cu Radu Negru Voievod, legendarul descălecător. Pentru acești *rumîni* trebuia altă rubrică! La rubrica *năpaste, năpăști*, nici o explicație, numai indicația paginilor. La cele două pagini arătate, cuvîntul are sensul de *bir, impozit*. Mai sînt și alte două mențiuni omise de *năpăști*, la pp. 171 și 175, cu sensul din titlul dramei caragialiene: «învinuire nedreaptă». Multe cuvinte obscure ar fi trebuit explicate, ca «*raiaoa* (sic) Țării Romînești 159». Textul respectiv vorbește de boierimea și slujitorii ridicați să meargă la Țarigrad să se plîngă împotriva grecilor, «cum ei au spart *raiaoa* (sic) Țării Romînești» (pp. 159-160). Prin alte cuvinte, au împins la disperare pe contribuabili (pe atunci boierii fiind scutiți de biruri, este vorba de popor, de țărani, breslași, negustori etc.), care s-au bejenit, s-au risipit, au «dat bir cu fugiții». Expresia am mai întîlnit-o cu privire la postelnicul Constantin Cantacuzino; intervenind pe lîngă un vizir să nu ordone jefuirea țării de către tătari, pentru neplata haraciului, acesta îi împlinește rugămîntea și prinde dragoste de el, «căci îl aflase că grăiaște drept și ține cu *raiaoa* împăratului și poartă binele săracilor» (pp. 145-146). Autorul introducerii se folosește de acest pasaj ca de o probă a inconsecvenței cronicarului în atitudinea sa față de turcii, ca un semn de filoturcism. «De asemenea, cronicarul subliniază ca o însușire patriotică a postelnicului Cantacuzino faptul că acesta «ține cu *raiaoa* împăratului». Citește: «cronicarul subliniază greșit» etc.! Pe de o parte, nu cronicarul dă certificat de patriotism postelnicului, ci vizirul, care s-a convins că acesta apără interesele celor săraci, ale bir-

30. Vezi la H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, fasc. 21, București, 1914, p. 1294: «I. nicht mohammedanische Untertanen der Pforte, die die Kopfsteuer zahlen, 2. unter türkischem Schutze stehende Landschaft, deren Bewohner Rajas sind».

nicilor din «raiaua» Țarigradului = din Țara Românească, supusă haraciului. «Raiaale» erau în primul rînd creștinii supuși Porții și în special poporul din Principate, care plătea capitație turcilor, iar numai apoi cetățile sau ținuturile stăpînite de turci,³⁰ în țările închinete lor. Așadar, postelnicul nu era partizanul alipirii țării la turci, ci apărătorul mulțimilor de birnici de la care se aduna tributul convenit turcilor. Desigur că prin intervenția sa el apăra și interese de castă, dar o invazie ca aceea tătărești era mai resimțită de sărăcime decît de privilegiați, care aveau valori stocate și puse la adăpost de asemenea primejdii. Nu apărăm pe un feudal pe care cronicarul îl propune eronat ca un model de virtute umană, dar restabilim filologiceste semnificația unui text din care nu poate reieși turcofilia postelnicului. De fapt, Cantacuzineștii făceau o politică externă oportunistă și ambiguă, mai mult turcofilă, în speranța de a mai domni într-un Bizanț restaurat, dar prudența le dicta să nu se strice cu Semiluna, cît timp era încă puternică. Un nepot al postelnicului, spătarul Toma Cantacuzino, trece în 1711 la Petru cel Mare și rămîne în Rusia, unde țarul îi dăruiește întinse moșii cu robi. Radu Mihnea nu e atacat de cronicar din sentimente filoturcești, ci fiindcă domnul s-a hainit de turci, expunînd țara la represalii sîngeroase, la pîrjol și la jaf, el avînd însă grijă să-și pună pielea la adăpost de dușmani (nu însă și de prieteni, care l-au ușurat de viață și de vistieria țării!). Un servitor devotat al Cantacuzineștilor nu putea fi iubitor al turcilor, dar nici nu putea admite aventuri ca aceea a lui Radu Mihnea, dezastruoase țării, «raielii» împăratului!

Stoica Ludescu, ca autor al întîiului corp de cronici muntenesti, la care a pus și el mîna, era un spirit conservator, speriat de schimbări prea bruște, de riscuri ale unei politici externe neprevăzătoare, dar și un creștin pravoslavnic, care visa, în umbra stăpînilor săi imperiali bizantini, întoarcerea în cetatea bîntuită de «agarieni», biruința definitivă a Crucii asupra Semilunii. Cum a observat foarte just autorul introducerii, compilația lui leagă familia postelnicului, înrudită prin alianță cu Basarabii, de Craiovești sau de «banoveții» ipotetici din vechime, ca să găsească, în străfundurile istoriei, îndreptățirea neamului postelnicului, cu el recent stabilit în țară. Este desigur o cronică de partid, o cronică de castă, imbibată de toate prejudecățile feudale, dar și mărturia unui iubitor de țară, de popor, de sărăcime, din care se trăgea, și de Biserică, în calitate de credincios smerit și de ctitor în subordine, alături de trufașul domn al țării.

La o reeditare pe care o scontăm cît mai apropiată, am dori renunțarea la aparatul fastidios din subsol, lărgimea anexelor și a indicilor de ambele feluri, precum și un glosar care să explice toți termenii învechiți, cu care numai lingviștii și puțini filologi mai sînt familiarizați. Acest glosar va trebui să explice nu numai polisemantiesmele (sensurile

felurite ale aceluiasi cuvînt), dar și înțelesul vechi al cîte unui cuvînt ca acela de *ticălos*, astăzi peiorativ, iar în trecut termen de compătimire: biet, sărman, ca și *mișel*. Chiar cînd cronicarul îl admonesează pe domnitorul defunct Radu Leon, pentru sacrilegiile înfăptuite din lăcomie, spunîndu-i: «*O, ticăloase Radule, cum începuși a urma obiceiurile păgînești și nu-ți aduseși aminte de cea mare și groaznică judecată a lui Dumnezeu!*» (pp. 158-159), noi trebuie să înțelegem că nu este o insultă în sensul actual al cuvîntului, ci o manifestare de creștinească părere de rău față de greșelile unui rătăcit: «*O, sărmane Radule*» etc.

Salutăm apariția binevenită a ediției Academiei R.P.R., și așteptăm ediția portativă de care beneficiază monumentele istoriografiei vechi moldovene. Nimic nu se opune «clasicizării» operei și autorului ei probabil, logofătul Stoica Ludescu.

ȘERBAN CIOCULESCU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX
Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S Ū L

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

<i>Telegrama trimisă D-lui Gh. Gheorghiu-Dej, Preşedintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	213
<i>Telegrama trimisă D-lui Ion Gheorghe Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	214
<i>Telegrama trimisă D-lui Ştefan Voitec, Preşedintele Marii Adunări Naţionale a R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	215
<i>Telegrama de răspuns trimisă de Dl. Ion Gheorghe Maurer, Preşedintele Consiliului de Miniştri al R.P.R., Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	216
<i>Pastorala de Sfintele Paşti a Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	217—220 ✓
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	221—222

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Un monument de artă religioasă: ctitoria mitropolitului Antim Ivireanul, de prof. I. NANU</i>	223—318 ✓
<i>Contribuţii noi la istoricul relaţiilor culturale cu Orientul ortodox (1709-1712). Un ipodiaton ungrovlah Mihail, fiul lui Ştefan, meşter de tipar în ţări străine, de VIRGIL MOLIN</i>	319—338 ✓

<i>'150 de ani de la înființarea primei școli teologice ortodoxe din Ardeal</i> , de MIRCEA PĂCURARIU	339—375 ✓
<i>'Precizări privind cronologia mitropoliților Ungrovlahiei</i> , de Pr. NICULAE ȘERBĂNESCU	376—380 ✓
<i>Ecoul evenimentelor din Biserica Românească din Principate, în ziaristica bisericească din Sibiu</i> , de Pr. prof. SOFRON VLAD	381—392 ✓

RECENZII

<i>Un valoros catalog al manuscriselor slave din Biblioteca Academiei R.P.R.</i> , de IOAN IUFU	393—400 ✓
---	-----------

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R.,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul alegerii Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej ca Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducătorului iubit al poporului nostru următoarea telegramă :

*Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române*

BUCUREȘTI

Instituirea Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și alegerea Domniei Voastre ca Președinte al acestui înalt for de conducere a țării noastre, le salută cu bucurie Sfântul Sinod, Patriarhul și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, și din toată inima urează Domniei Voastre personal și membrilor Consiliului de Stat sănătate și putere de muncă, spre a vă îndeplini cu succes atribuțiunile conducerii supreme, asigurând Patriei noastre iubite, în mijlocul celorlalte state ale lumii, prestigiul și înflorirea la care o îndreptățesc însușirile alese și munca unită și stăruitoare a tuturor fiilor săi în făurirea unei vieți fericite poporului român și în promovarea păcii și bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 21 martie 1961.

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI AL R.P.R.
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu ocazia alegerii Domnului Ion Gheorghe Maurer ca Președinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R., Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis următoarea telegramă :

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne*

BUCUREȘTI

Salutăm cu căldură alegerea Domniei Voastre ca Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne și din toată inima urăm Domniei Voastre personal și membrilor Guvernului țării să îndrumați cu deplin succes elanul și eforturile poporului nostru spre înfăptuiri tot mai mărețe și folositoare, încredințându-Vă că ierarhii și preoții Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Patriarhul lor, vor continua cu însuflețire să sprijine strădaniile conducătorilor Republicii noastre, pentru înflorirea Patriei noastre iubite, pentru belșugul și fericirea tuturor fiilor săi și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 21 martie 1961.

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ȘTEFAN VOITEC,
PREȘEDINTELE MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A R.P.R.,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ștefan Voitec următoarea telegramă, cu ocazia alegerii Domniei Sale ca Președinte al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne :

*Domnului ȘTEFAN VOITEC,
Președintele Marii Adunări Naționale
a Republicii Populare Romîne*

BUCUREȘTI

Cu prilejul alegerii Domniei Voastre ca Președinte al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, Vă rugăm să primiți cele mai alese felicitări din partea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a Noastră personal, cu cele mai calde urări pentru îndeplinirea cu succes a înaltei funcțiuni ce vi s-a încredințat prin votul unanim al reprezentanților poporului român.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 21 martie 1961.

**TELEGRAMA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ DE DOMNUL ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R.,
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN**

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă de răspuns la felicitările și urările exprimate cu ocazia alegerii Domniei Sale în funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R. :

I.P.S.S. JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

În numele Consiliului de Miniștri și al meu personal, Vă mulțumesc călduros, pentru felicitările și urările cordiale adresate membrilor guvernului și mie personal, cu ocazia alegerii mele în funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri al R.P.R.

Sintem încredințați că ierarhii și preoții Bisericii Ortodoxe Române și Înalț Prea Sfinția Voastră personal veți depune și pe mai departe toate strădaniile în sprijinirea statului nostru democrat popular, pentru înflorirea și propășirea scumpei noastre Patrii și pentru cauza păcii în întreaga lume.

ION GHEORGHE MAURER
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMINE

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

PASTORALA DE SFINTELE PAȘTI A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor următoarea scrisoare pastorală :

«Dacă mărturisești cu gura ta pe Domnul Iisus și crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morți, te vei mântui» (Romani X, 9).

Iubiții mei fii sufletești,

Pretutindeni în lume, unde trăiesc fiii Bisericii creștine Ortodoxe, se prăznuiește în această noapte sfântă minunea învierii din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Sub bolta de întuneric a cerului ard acum făcliile credinței în nemurirea sufletului, căci «Hristos, înviind din morți, s-a făcut începutul învierii pentru toți cei din veac adormiți» (I Corinteni XV, 20). Pentru aceasta, fiori de bucurie sfântă pătrund în inimi, și sufletele ni se deschid în fața nădejzii învierii noastre, ca mugurii de pe ramuri sub îmbrățișarea caldă a razelor de soare.

Cel ce «s-a împovărat cu durerile noastre și a fost străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre» (Isaia LIII, 4-5) ; «Cel ce ne-a iubit și s-a dat pe Sine însuși pentru noi» (Efeseni V, 2) ; Cel ce spusese ucenicilor Săi : «Iată, ne suim în Ierusalim și Fiul Omului va fi dat în mîna căpeteniilor preoților și a cărturarilor și-L vor osîndi la moarte ; și-L vor da în mîna păgînilor, ca să-L batjocorească și să-L biciuiască și să-L răstignească ; dar a treia zi va învia» (Matei XX, 18-19), ne-a trecut «din moarte la viață și de pe pămînt la cer» prin învierea Sa din morți. Stăpîniți de fericirea pe care o dă încredințarea împlinirii celor

spuse de Iisus ucenicilor Săi, creștinii de pretutindeni «saltă de bucurie cu îngerii, se veselesc cu arhanghelii, prăznuiesc împreună cu heruvimii și serafimii» și cîntă: «Cerurile după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure, — și să prăznuiască toată firea cea văzută și cea nevăzută, căci a înviat Hristos, veselia cea veșnică» (Canonul Paștilor).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Încă înainte de începutul Păresimilor, cînd am pornit pe drumul pregătirii noastre sufletești pentru întîmpinarea cu vrednicie a sfintei sărbători de astăzi, ne-am rugat Mîntuitorului Hristos să ne deschidă «ușile pocăinței» și să ne primească în «casa Tatălui Său» cu iubire iertătoare de părinte, așa precum El însuși ne-a învățat prin pilda Fiului risipitor (Luca XV, 11-32). De bună seamă, noi creștinii știm că Învierea Domnului este sărbătoarea cea mai măreață a Bisericii, care revărsă peste inimi cele mai alese bucurii duhovnicești; dar nu putem uita că bucuriile acestea izvorăsc din Patimile și moartea Mîntuitorului, îndurate de El pentru păcatele noastre. Avînd conștiința înstrăinării sale de Dumnezeu prin păcat și chinuit de simțămîntul vinovăției față de Cel ce ne vrea fără întinăciune, creștinul adevărat nu se socotește vrednic să sărbătorească Sfintele Paști, dacă mai întîi nu și-a curățit sufletul prin pocăință. De aceea ferim pe acei creștini care, intrînd prin «ușile pocăinței» în biserică cea sfîntă a lui Dumnezeu, și-au mărturisit păcatele înaintea duhovnicilor și astăzi primesc din mîinile lor Sfînta Impărtășanie cu Trupul și Sîngele Domnului, «spre iertarea păcatelor și spre viața de veci» (Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur).

Potrivit învățăturilor evanghelice, creștinii știu că moștenirea vieții veșnice este legată de împlinirea mai multor îndatoriri în această viață. Cea dintîi dintre ele este cunoașterea lui Dumnezeu și credința în El, precum ne arată Sfînta Evanghelie de la Ioan, spunînd: «Aceasta este viața veșnică, ca toți să Te cunoască pe Tine, singurul adevăratul Dumnezeu, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis» (Ioan XVII, 3). Urmează apoi «împlinirea poruncilor» (Matei XIX, 17), adică iubirea față de Dumnezeu și iubirea față de aproapele nostru, în care se cuprind «toată Legea și proorocii» (Matei XXII, 40). În sfîrșit, moștenirea vieții veșnice este legată de săvîrșirea faptelor bune, căci Dumnezeu «va da fiecăruia după faptele lui: viață veșnică celor ce, prin stăruința în faptă bună, caută mărire, cinste și nestricăciune; minie și urgie fiilor zavistiei, care nu se supun adevărului, ci se supun nedreptății» (Romani II, 6-8). Iar cea mai mare dintre îndatoriri, care deschide porțile veșniciei pentru orice creștin la trecerea sa din această viață, este împărtășirea cu Trupul și Sîngele Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care a zis: «Cel ce mănîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi» (Ioan VI, 54). Amintindu-ne astăzi despre toate aceste adevăruri ale dreptei noastre credințe, vom rosti și noi împreună cu Sfințul Apostol Petru: «Binecuvîntat fie Dumnezeu-Tatăl, care, după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți ne-a născut pe noi

din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă, neîntinată și ne-veștejită, păstrată în ceruri pentru noi» (I Petru I, 3-4).

Vom spori strălucirea acestei sfinte sărbători și vom afla o și mai mare bucurie sufletească, dacă vom pune înaintea ochilor noștri duhovnicești și alte fapte și învățăminte evanghelice, legate de învierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Să-L privim pe Iisus și după slăvita Sa înviere din morți. Iată-L mai întâi în preajma Sfîntului Mormînt, în dimineața Învierii. Cuprinși de spaimă, ostașii care Îi străjuiseră mormîntul «s-au făcut ca niște morți» (Matei XXVIII, 4). Aceștia primiseră misiunea să-L păzească bine mormîntul «pînă a treia zi, ca nu cumva ucenicii Lui să vină și să-L fure și să spună poporului că *la înviat din morți!*» (Matei XXVII, 64). Dar văzînd ei strălucirea îngerului pogorît din cer, și auzind cuvintele lui Iisus Cel înviat către sfintele femei mironosițe, sînt copleșiți de măreția clipei, și «venind în oraș, au spus căpetenilor preoților toate cele ce s-au întîmplat» (Matei XXVIII, 11).

Iată-L apoi întîlnindu-se cu sfintele femei, care veneau la mormînt în revărsatul zorilor zilei Sfintei Învieri. «Bucurați-vă!», le spune El, iar «ele venind aproape au cuprins picioarele Lui și I s-au închinat» (Matei XXVIII, 9). Fericită clipa acestei întîlniri. Din ea cunoaștem cele ce s-au petrecut cu Iisus îndată după învierea Sa din morți. Din istorisirea evanghelică a acestei clipe, avem încredințarea că primul cuvînt rostit de Iisus, după ridicarea Sa glorioasă din moarte, a fost un îndemn spre bucurie — și cunoaștem că întîiul act de cult religios pe care l-au împlinit față de El cei care L-au iubit, a fost să-L cuprindă picioarele și să I se închine ca unui Dumnezeu adevărat.

Iată-L, în sfîrșit, în întîlnirile Sale cu ucenicii iubiți. Unora, pe drumul spre Emaus, le tâlcuiește «din toate Scripturile, locurile despre El», arătîndu-le că «Hristos trebuia să pătîmească și să intre în slava Sa» (Luca XXIV, 26-27). Pentru cei mai mulți pe care îi întîlnește în seara învierii, încremențiți și înfricoșați, le cere să-L vadă mîinile și picioarele, pentru a se încredința că este El, Învățătorul lor, în carne și oase; le adresează cuvinte de pace și stă la masă cu ei. În seara aceea, Mîntuitorul Hristos întemeiază preoția creștină, căreia îi și determină principalele rosturi, cînd zice: «Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată zidirea» (Marcu XVI, 15); «Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi... Luați Duh Sfînt; căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate; căroră le veți ține, vor fi ținute» (Ioan XX, 21-23). Propovăduirea Evangheliei de către Sfinții Ucenici ai Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și tot ceea ce ține de lucrarea preoției creștine în această lume, sînt roduri duhovnicești izvorite din minunea Învierii. Pentru aceea și cîntăm astăzi împreună cu psalmistul: «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea» (Psalmul CXVII, 24).

Iubiții mei fii sufletești,

Prăznuim învierea din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos o dată cu trezirea întregii firi la o viață nouă. În jurul nostru, toată firea

își schimbă acum veșmîntul. Înverzesc cîmpiile, iar florile — mîngîiate de lumina și căldura soarelui — țin covoare pe pajiști; din mugurii pomilor ies frumoasele flori, care anunță rod bogat; brazdele ogoarelor sînt acoperite de bogata verdeață a semănăturilor, care înveselesc inima semănătorilor; ramurile copacilor înverzesc și peste tot se aude ciripitul păsărelelor; sub streșinile caselor se primesc cuiburi de rîndunele; pămînturile bune de muncă sînt scormonite de brațe harnice; în fabrici și în uzine, în laboratoare și biblioteci, peste tot primăvara se muncește cu mai mult avînt, cu mai multă bucurie și însuflețire.

Ce și-ar mai putea dori o inimă creștină în aceste zile? De bună seamă, înainte de orice, adevăratul creștin dorește să se bucure de sănătate și rîvnește să poată munci în pace, încredințat că fericirea lui, a familiei, a neamului său și a lumii întregi nu-și pot afla împlinire fără sănătate și muncă, fără pace și bună înțelegere între toți laolaltă.

Cînd în lume ar domni pacea, țarinile ar fi lucrate în tihnă și cu voie bună, iar roada lor ar fi neîndoielnic mai bogată. Cînd în nici un loc al pămîntului nu va mai fi nici un neam înrobît și nu se va mai auzi «de silnicie, de prăpăd și de pustiire» (Isaia LX, 18); «cînd nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie», iar «din săbiile lor își vor face pluguri și din lăncile lor seceri» (Isaia II, 4), cum zice proorocul Isaia, atunci din oțelul, scos cu atîta trudă de brațele muncitorului, nu se vor mai fabrica arme, și marile descoperiri științifice vor fi puse în slujba omului, fără putința de a se mai întoarce vreodată împotriva lui. Atunci omul va fi sigur de propria sa fericire și de fericirea lumii întregi.

Nimic de mirare, deci, că Biserica îndeamnă pe credincioșii ei să se roage «pentru pacea a toată lumea», și prin glasul proorocului Iezechiel îndeamnă pe conducătorii popoarelor la dezarmare, spunîndu-le: «Ardeți armele, scuturile și pavezele, arcurile, săgețile și sulițele» (XXXIX, 9), pentru ca, după cuvîntul psalmistului, «mila și adevărul să se întîmpine, dreptatea și pacea să se îmbrățișeze» (Ps. LXXXIV, 11). Sîntem încredințați că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos — Cel înviat din morți — va asculta rugăciunile noastre și va împlini dorința de pace a întregii lumi, luminînd cugetele conducătorilor de popoare să afle căile păcii —, și astfel bucuria de a trăi viața în libertate și demnitate omenească să se reverse ca o ploaie binefăcătoare peste întreg pămîntul.

Rog pe «Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu, Tatăl nostru, care ne-a iubit și ne-a dat prin harul Său o mîngîiere veșnică și bună nădejde, să mîngîie însuși inimile voastre și să vă întărească la tot cuvîntul și la toată fapta bună» (II Tesaloniceni II, 16-17), și, îmbrățișîndu-vă cu dragoste părintească, vă spun din adîncul inimii: Hristos a înviat!

† J U S T I N I A N

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

**SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE INVIERII DOMNULUI, 1961**

Potrivit tradiției păstrate din primele veacuri ale Bisericii creștine, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor Bisericilor Ortodoxe următoarea scrisoare irenică:

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Iubite Frate în Hristos,*

Cu sufletul plin de bucurie sfântă pentru biruința Mîntuitorului Hristos asupra morții, îndreptăm către Prea Fericirea Voastră gîndul nostru frățesc și Vă salutăm din inimă cu vestirea de care este plin sufletul tuturor credincioșilor creștini: «Hristos a înviat din morți, cu moarte pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le».

Bucuria creștinilor pentru biruința Mîntuitorului asupra morții nu se sprijină numai pe faptul istoric al ridicării Sale din mormînt. Ea se desăvîrșește cu nădejdea propriei lor învieri, după cuvîntul Apostolului Pavel: «Hristos înviind din morți, s-a făcut începutul învierii pentru toți cei din veac adormiți» (I Corinteni XV, 20).

De aceea și cîntările Bisericii noastre, în această zi de praznic luminat, se întrec în întărirea nădejzii învierii noastre, ca urmare a învierii lui Hristos, spunîndu-ne: «...Din moarte la viață și de pe pămînt la cer, Hristos-Dumnezeu ne-a trecut pe noi» (Canonul Învierii).

Amintindu-ne astăzi despre toate aceste adevăruri ale dreptei noastre credințe, plini de bucurie, rostim și noi, împreună cu Sfîntul Apostol Petru: «Binecuvîntat fie Dumnezeu-Tatăl, care, după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă, neîntinată și neveștejită, păstrată în ceruri pentru noi» (I Petru I, 3-4).

Prăznuirea învierii Domnului înnoiește în fiecare an în sufletele tuturor oamenilor, — așa cum întreaga fire își înnoiește veșmîntul și înfățișarea prin căldura și lumina soarelui, — dorința «să nu se mai

audă de silnicie, de prăpăd și de pustiire» (Isaia LX, 18) pe pământ, și ca «nici un neam să nu mai ridice sabia împotriva altuia și să nu-și mai facă războaie» (Isaia II, 4), pentru ca astfel toate popoarele să poată trăi în fericire sporită neîncetat de cuceririle minunate ale științei și tehnicii timpului nostru.

Sîntem încredințați că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos — Cel înviat din morți — va asculta rugăciunile credincioșilor Săi, care neîncetat cheamă mila Sa — «pentru pacea a toată lumea» —, și va împlini dorința de pace a întregii lumi, luminînd cugetele conducătorilor de popoare în aflarea căilor păcii, din care să se reverse, ca o ploaie binefăcătoare peste întreg pămîntul, bucuria de a trăi viața în libertate și demnitate omenească. Atunci, după cuvîntul psalmistului, «mila și adevărul se vor întîmpina, dreptatea și pacea se vor săruta» (Psalmul LXXXIV, 11).

Impărtășindu-Vă aceste gînduri, Vă îmbrățișăm cu dragoste frățască în Hristos cel înviat, și din inimă dorim Prea Fericirii Voastre, Sfinților Ierarhi ai Sfîntului Vostru Sinod și tuturor slujitorilor și binecredincioșilor creștini de sub părinteasca Voastră arhipăstorire, să prăznuiți Învierea Domnului cu deplină sănătate, în pace și bucurie duhovnicească.

† J U S T I N I A N

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

UN MONUMENT ISTORIC DE ARTĂ RELIGIOASĂ : CTITORIA MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL

Mînăstirea Antim aparține epocii unui înalt stadiu de dezvoltare artistică.

Mînăstirea, cu întregul său complex arhitectonic, sculptural și pictural, reprezintă sinteza unei evoluții artistice ce trece de la vechea artă muntenească cu influențe sîrbești și de la alte popoare, la arta romînească bine stabilizată în primii ani ai sec. XVIII.

Întregul complex artistic Antim este rezultatul unei împletiri organice dintre tradiție, influențe străine și creație locală proprie, în esență este expresia calității darurilor ce le are de la natură poporul nostru.

Atît arhitectura cît și sculptura și pictura acestui monument reprezintă, pentru istoricul de artă, un bogat material artistic rar întîlnit în trecutul artelor noastre, modelul Mînăstirii Antim și al celor contemporane, devenind tipul clasic al epocii care marchează etapa dezvoltării maxime a stilului bisericesc român.

Ziua de 5 februarie 1713 este data la care Antim Ivireanul, mitropolit al Țării Romînești, sub domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu, hotărăște să clădească o mînăstire.

Hramul a fost «Toți Sfinții» și se numea «Mînăstirea Tuturor Sfinților». De-a lungul veacurilor, cetățenii Bucureștiului, drept recunoștință marilor calități ale mitropolitului ctitor, i-au zis sfîntului locaș, numai «biserica Antim», nume ce-l poartă și astăzi.

Mitropolitul Antim scrie că, pe locul unde s-a clădit noua mînăstire, era o veche biserică din lemn, cu hramul Sfîntul Nicolae, în care se păstra mirul, arătînd că la 6 decembrie să se facă o colivă frumoasă pentru Sfîntul Nicolae, să se aprindă o făclie de o oca, să se pună înaintea icoanei de hram și să se împartă la săraci 40 de bani, «*pentru că fiind*

biserica din lemn, în care se prăznuia și stricînd-o a făcut biserică într-altă parte pentru «neîndemîna locului».

La 5 februarie, în ziua Sfintei Mucenițe Agata, scrie el, să se îmbrace o fată cu ie, cu rochie, cu cizme, cu brîu, și să i se dea 30 bani «...pentru căci în ziua pomenirii sale, prin descoperirea dumnezeiască am hotărît să zidim biserică»¹.

«Pentru că fiind biserică cea veche mai înainte de mir și zidindu-se această...».²

Drăgușin vistierul, fratele lui Stoica paharnicul Merișanu, arată, la 24 aprilie 1713, că pe locul unde urma să se clădească noua mînăstire, se afla biserică de lemn a lui Stoica Paharnicul Merișanul³.

Din ziua cînd Antim a luat hotărîrea de a clădi mînăstirea pe locul vechii biserici de lemn, pune toată averea sa pentru a realiza această mînăstire, el arată că s-a apucat de a înălțat din temelie acest sfînt lăcaș în slava lui Dumnezeu și întru cinstirea tuturor sfinților și cu acea puțină agonisită, ce i-a dăruit mila lui Dumnezeu, și ce a cîștigat cu multe osteneli și cu sudoarea feței sale, a săvîrșit-o și a înfrumusețat-o, precum se vede, și a hotărît puțin venit după puțința sa⁴.

În afară de averea sa personală, Antim mai primește în dar, sau prin cumpărare, diverse locuri sau imobile. Din ostenelile sale, din tiparul cărților și din milosteniile îndurătorilor creștini, el s-a învrednicit de a înălțat din temelie biserică aceasta frumoasă, aici în București.

Astfel, la 24 aprilie 1713, dată la care Antim începe a scrie testamentul său relativ la mînăstire, zi pe care o considerăm ca dată a punerii pietrei fundamentale, Drăgușin vistiernicul, printr-o scrisoare către mitropolitul Antim, dăruiește un loc al său spre a se zidi pe el o biserică⁵.

La 1 iulie 1713, Constandin logofătul și femeia sa Smaranda întocmesc zapisul către mitropolitul Antim, prin care dăruiesc bisericii Tuturor Sfinților un loc de casă și grădină în București⁶.

La 17 mai 1713, Diicul biv vel logofăt dăruiește mitropolitului Antim un loc în grădina sa⁷, iar la 10 august 1713 Manea Ceașul și fratele său vînd un loc mitropolitului Antim, pentru biserică⁸.

La vestea că mitropolitul Antim, care era foarte mult iubit de popor, pentru marile sale calități, va construi o mînăstire în București, mulți oameni din Capitală și din alte orașe îl ajută pe ctitor să realizeze fondurile necesare terminării sfîntului locaș.

1. Antim Ivireanul, *Așezămîntul tuturor lucrurilor și orînduielilor ce va smerenia noastră, aici în București ce am zidit în slujba lui Dumnezeu întru cinstirea Tuturor Sfinților*, cap. XIII.

2. Idem, *ibidem*, cap. V.

3. Arhivele Statului, Dosarul Episcopiei Argeșului, pachetul 48, actul 17.

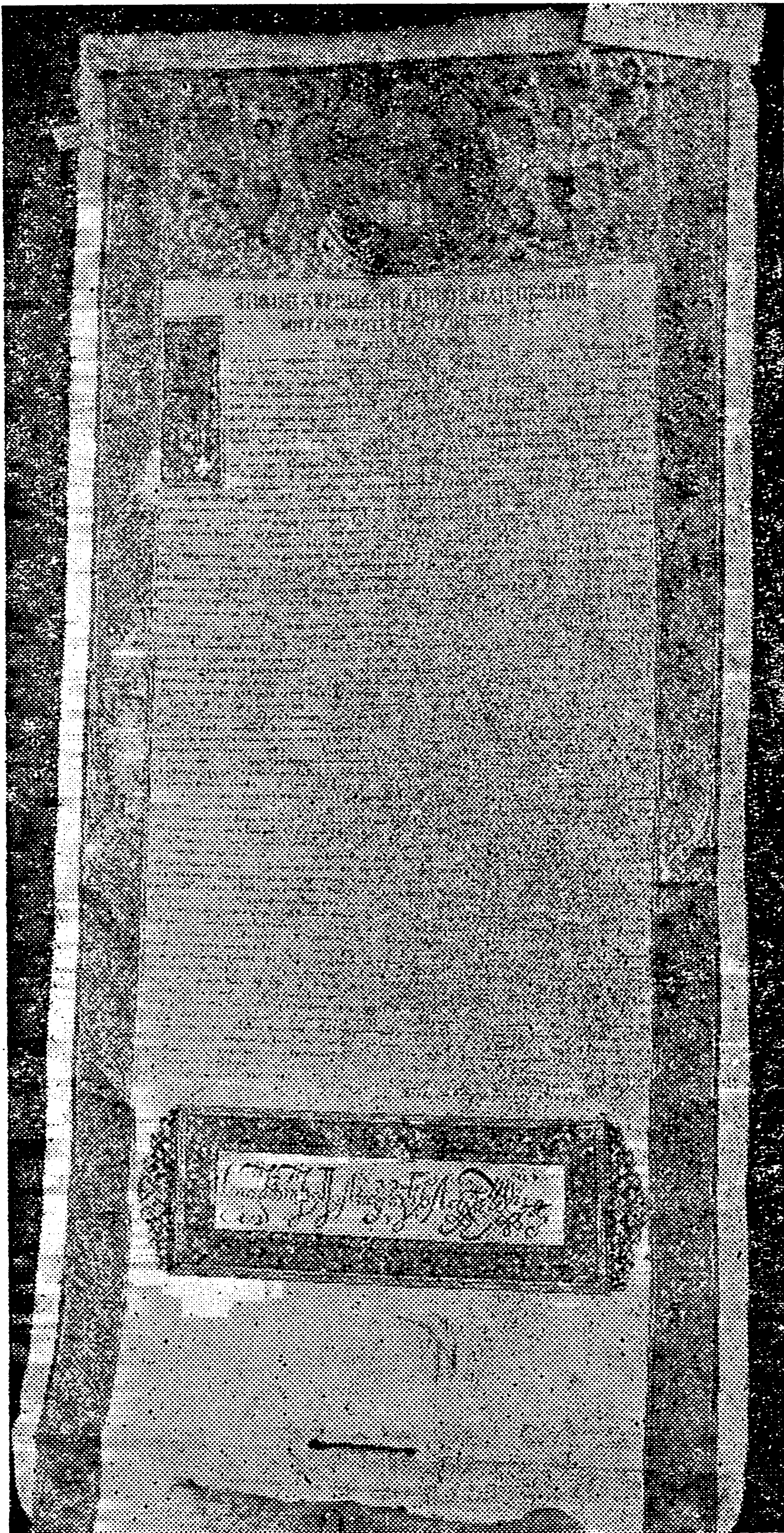
4. Antim, *op. cit.* (*Așezămîntul*), p. 1, Predoslovie (introducere).

5. Arhivele Statului, Dosarul citat.

6. *Ibidem*, actul 20.

7. *Ibidem*, actul 18.

8. *Ibidem*, actul 21.

Actul de fundație al Mănăstirii Antim. (Arhivele Statului).
Pergament decorat cu miniaturi colorate (1713).

Maria Băneasa Mileasca, împreună cu ginerele ei, dau mitropolitului Antim un loc cu venituri în Tîrgoviște, la 2 februarie 1714⁹. Ștefan Cantacuzino dăruiește mînaștirii Tuturor Sfinților, la 2 noiembrie 1714, printr-un act oficial, o magazie de piatră, o pivniță, o băcănie și toate ale ei¹⁰. Chirca Budeanu, vel sluger, dăruiește prin act de danie un codru de loc Mînaștirii Tuturor Sfinților, la 16 februarie 1715¹¹. Daniile și achiziționările de terenuri necesare mînaștirii continuă, și din documentele timpului aflăm că Barbu slugerul vinde mitropolitului Antim, la 17 februarie 1716, locul său spre a se zidi pe dînsul biserica Tuturor Sfinților (desigur că este vorba de zidirea unor anexe ale bisericii, deoarece la această dată biserica era deja în curs de construire).¹²

La 21 martie 1715, Șerban și Jani Stănceanu vînd Mînaștirii Tuturor Sfinților o pivniță de piatră cu prăvălie pe ea¹³, probabil pentru a fi dărîmată, iar locul folosit la mărirea suprafeței terenului necesar mînaștirii. Iorga cupețul biv vel staroste vinde Mînaștirii Tuturor Sfinților, la 14 august 1715, o pivniță de lemn cu prăvălie pe ea.¹⁴

Chiar înainte de realizarea tuturor fondurilor necesare, mitropolitul Antim continuă zidirea mînaștirii, începută la 24 aprilie anul 1713, și după cum rezultă din documentele arătate mai sus, fondurile și daniile se adună mereu, zidurile se înalță, atît la biserică, clopotniță, la chilii, cît și la clădirile anexă.

Lefter Vornicu dăruiește, la 25 octombrie 1715, Mînaștirii Tuturor Sfinților, 6 răzoare de vie¹⁵.

Mînaștirea a fost construită în mahalaua Popii lui Ivașco¹⁶.

Planurile de execuție sînt întocmite de mitropolitul Antim, mare cunoscător în arta desenului, sculpturii, arhitecturii și tiparului. Pînă în zilele noastre au fost păstrate două din ele și anume: planul original al bisericii mînaștirii¹⁷, care este lucrat de însuși ctitorul ei, pe hîrtie, în testamentul său, relativ la mînaștire, și altul în așezămîntul ce l-a întocmit pentru această biserică la anul 1715¹⁸, pe un frumos pergament.

Secretarul lui Constantin Brîncoveanu, Del Chiaro, care cunoștea destul de bine pe mitropolitul Antim, și care desigur că a asistat la sfînțirea mînaștirii descrie în felul următor ctitoria lui Antim: «Clădește din temelii în București o somptuoasă mînaștire, cu o splendidă biserică, cu hramul Toți Sfinții, înzestrînd-o cu prețioase odăjdii sfinte pentru slujbe și funcții pontificale, biserică în care spera să fie înmormîntat»¹⁹.

9. *Ibidem*, actul 22.

10. *Ibidem*, actul 23.

11. *Ibidem*, actul 24.

12. *Ibidem*, actul 25.

13. *Ibidem*, actul 26.

14. *Ibidem*, actul 27.

15. Arhivele Statului, Dosarul citat, pachetul 49, doc. 20.

16. Arhivele Statului, Condica Episcopiei Buzăului, vol. III, p. 526.

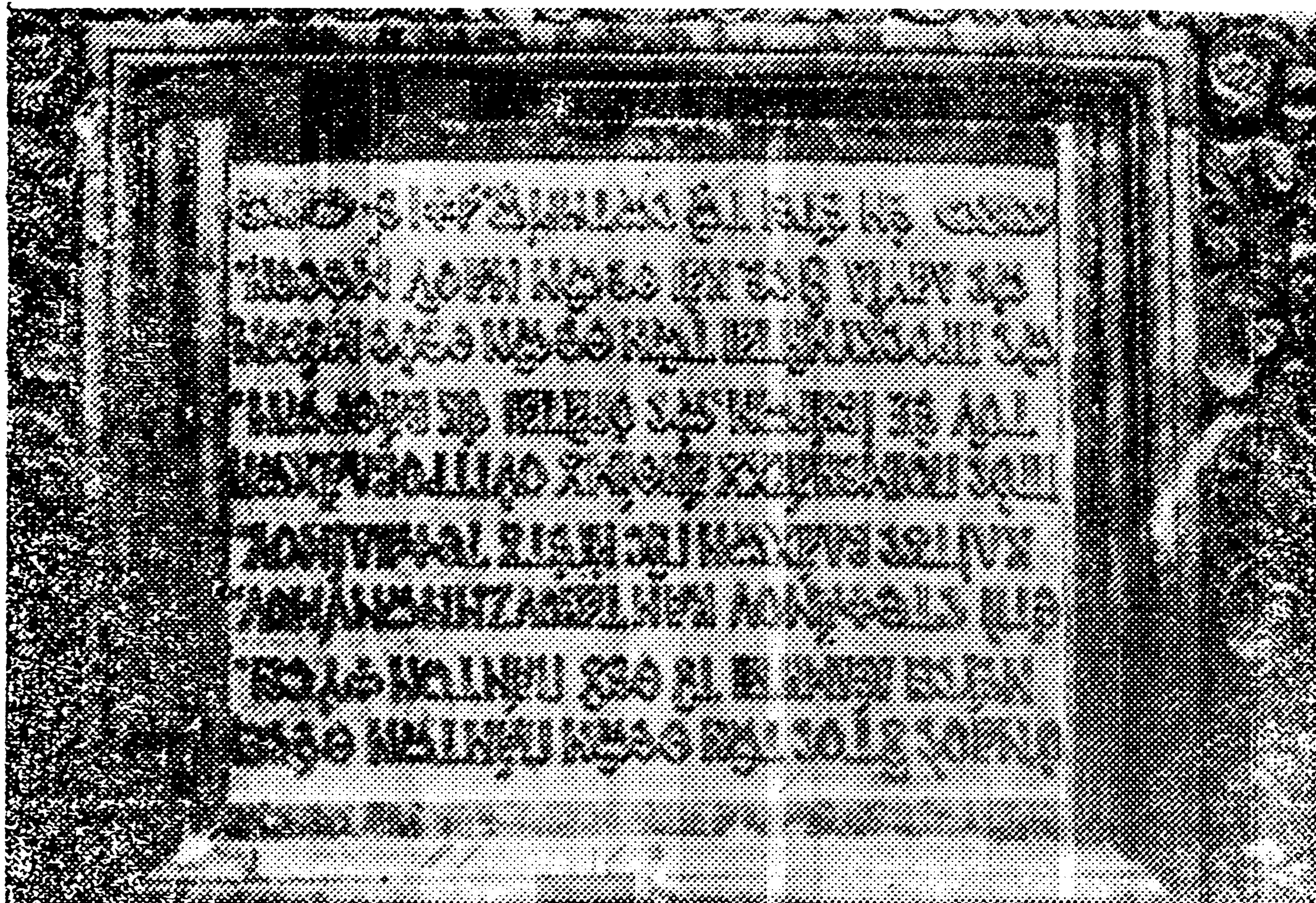
17. Antim, *op. cit.* (Așezămîntul).

18. Arhivele Statului, sub nr. 13 din 1713 (pergament).

19. Del Chiaro Anton Maria, *Storia delle Moderne Rivoluzioni della Valachia, con la descrizione del paese, natura, costumi, riti e religione degli abitanti*, composta in

Din păcate însă, contribuția esențială a domnitorului Constantin Brîncoveanu la terminarea Mînăstirii Antim nu poate avea loc, deoarece tocmai în timpul cînd zidurile de roșu ale mînăstirii se ridicau, domnia atît de importantă pentru Țara Romînească a lui Constantin Brîncoveanu este întreruptă și domnitorul, mazilit de turci, este dus la Constantino-pole, unde împreună cu cei patru fii ai săi este asasinat în mod mișesc în fața sultanului și a diplomaților ce se aflau la Poartă, în ziua de 15 august 1714, pentru atitudinea sa dușmănoasă stăpînirii otomane.

După moartea lui Constantin Brîncoveanu este numit domn al Țării Romînești Ștefan Cantacuzino, cu care mitropolitul Antim stă în foarte

Pisania bisericii mari. Altorelief (1713).

bune relații, noul domn fiind unul care dăruiește pentru terminarea mînăstirii un teren cu construcții pe el, o băcănie, o magazie cu pivniță și cu toate veniturile lor.

Sub domnia lui Ștefan Cantacuzino, mitropolitul Antim reușește să termine acea somptuoasă mînăstire cu o splendidă biserică, despre care ne vorbește italianul Anton Maria del Chiaro, în cartea sa din 1718, tipărită la Veneția.

Locul unde a fost clădită mînăstirea se afla nu departe de dealul unde era construită Mitropolia, și anume în mahalaua popii lui Ivașcu, la aproape două sute de metri spre apus. «Cu mila lui Dumnezeu Io Ștefan Cantacuzino Voevod, Domn al Țării Romînești, dăm știre cum se cade a ști, sfintei și dumnezeieștei mînăstiri ce astăzi se zidește, se înalță

Venezia, 1718, parte seconda, p. 220 (vezi *Marea enciclopedie italiană*, ed. 1931, Roma-Milano, vol. XII, p. 516.

și se înfrumusețează, întru cinstea și slava Tuturor Sfinților, care iaște în orașul Domniei Meale în București în mahalaua ce-i zice a popei Ivașco... 12 noembrie 1714²⁰.

Sfințirea bisericii are loc în anul 1715, după cum reiese din pisană frumoasă sculptată în cadrul portalului monumental al ușii de la intrare, și al cărui conținut scris în versuri, în grecește, este următorul :

*«Biserica asta a Tuturor Sfinților hramul,
S-a făcut cu vrerea lui Dumnezeu, fire-a tuturor
Subt Ștefan cel ce poartă numele Cantacuzino,
Stăpîn strălucit al Țării Românești vestite,
De către arhipăstorul Antim Ungro-vlahul,
Cel din Ivir, cum se vede din temelie.
Ca închinătorii zeilor față de Dumnezeu,
Ca David fii și în biserică Sfinților
În anul dela mîntuire 1715».*²¹

Stilul în care a fost executat complexul mînăstiresc este cel brîncovenesc, Mînăstirea Antim din București fiind printre cele mai de valoare și mai interesante monumente din Capitală²².

Mitropolitul Antim, deși era originar din Gruzia, nu a adus influența arhitecturii bisericii gruzine, nici măcar pentru biserică pe care a zidit-o el, fapt care ne demonstrează cît de mult s-a contopit cu poporul, în mijlocul căruia a fost primit, popor care l-a ridicat pe cea mai înaltă treaptă bisericească în Țara Românească.

După exemplul lui Vodă Brîncoveanu Constantin, și mitropolitul Antim Ivireanu își cheltuiește întreaga sa avere pentru zidirea mînăstirii ce-i poartă numele și pentru luminarea culturală a poporului.

Ctitorul mînăstirii a zidit împrejurul bisericii chilii destule și alte locașuri pentru odihna egumenului și acelor care vor vrea să aleagă viața sihăstrească, la care a adăugat multe cîștiguri mutătoare pentru îndestularea celor ce vor locui în ea, adică moșii, vii, mori, stupi și dobitoace de tot felul.

Biserica a împodobit-o și a înfrumusețat-o pe dinafară și pe dinăuntru cu multe podoabe de argint, înzestrînd-o cu veșminte scumpe, cu cărți de multe feluri și cu altele ce se obișnuiesc a se înzestra «zidurile cele cuvioase»²³.

Fericit că a reușit să dea capitalei Țării Românești una din cele mai frumoase podoabe de arhitectură, sculptură, pictură și icoane bisericești, mitropolitul Antim întocmește unul din cele mai interesante testamente

20. Arhivele Statului, Hrisovul domnitorului Ștefan Cantacuzino, dosarul Episcopia Argeșului, pachet nr. 48, doc. nr. 23.

21. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905, fascicula I, nr. 1-174, p. 280.

22. N. Ghika Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, Vălenii de Munte, 1936, vol. IV, p. 78.

23. Antim, *op. cit.* (Așezămîntul), cap. XIV.

prin care dă dispoziții de modul cum să fie administrate, organizate, menținute și îmbunătățite clădirile, averile și veniturile mînăstirii. Testamentul este început la 24 aprilie 1713²⁴, o dată cu începerea construcției mînăstirii, și este completat la 15 martie 1716.

În introducere arată cum s-a hotărît a-și cheltui toată averea pentru clădirea sfintei mînăstiri, pentru ca apoi în 32 de capete (capitole) și încă unul, cel din 1716, să treacă în amănunt toate problemele legate de mînăstire. Începe prin hotărîrea ca ctitoria sa să nu fie supusă nici unei alte mînăstiri, nici domnului țării, și să fie scutită de orice dări, chiar nici către Poarta otomană să nu dea nici o contribuție.

Antim scrie ca această biserică ce a zidit în slava lui Dumnezeu... și a închinat lui Dumnezeu și Mîntuitorului, hotărăște să fie slobodă, nesupusă și nestăpînită de nici un fel de obraz, nici de Domnul Țării, nici de arhiereul carele va fi după vremi, nici de vreunul din boieri, iar de va îndrăzni cineva să o supună și să o închine undeva..., unul ca acela să fie afurisit și neiertat și în acest veac și în cel viitor...²⁵.

Egumenului i se dau instrucțiuni pentru buna chivernisire a averii și clădirilor. În munca sa va fi ajutat de epitropi numai din «ciata negustorească», iar veniturile să fie «ale săracilor». Dispune de numărul de călugări și locuințele lor în chilii, precum și oamenii de serviciu. Asigură salariile fiecăruia în parte.

Antim este printre puținii ierarhi care se ocupă de luminarea prin carte a tineretului, bineînțeles prin posibilitățile sale, fixînd ca în fiecare an să fie dați la școală pe cheltuiala completă a sa și apoi a mînăstirii, cu casă, haine, masă, cărți etc., a unui număr de copii, cărora le dă și o bursă în bani. Pentru prima oară Antim condamnă obiceiul barbar de a se înmormînta morții prin purtarea lor pe uliță și a se cere milă și pomană pentru obținerea banilor de înmormîntare. El obligă pe preoți să facă slujbă gratuit și din veniturile Mînăstirii Antim să se procure cele necesare pentru înmormîntare și pentru pomenirea lor, ulterioară, la parastase.

Tot din veniturile mînăstirii se vor îmbrăca complet cu haine de iarnă și de vară fete sărace și bătrîni săraci, și în fiecare an să fie înzestrată cu toată dota de măritat o fată săracă. Străinii din altă țară ce nu au bani, vor fi găzduiți 3 zile cu masă și casă, apoi li se vor da bani de drum. Lasă cu mare blestem, ca cine va sluji la această casă, om bun de va fi, sau rău, sub *nici un mijloc să nu i oprească simbria*, pe cît va fi slujit, fie de va ieși el de bună voia lui, cu vreme, sau fără vreme, sau de-l va goni egumenul, ci i se va da peste ce-i va face simbria 1 taler mai mult, 3 pite să-i fie de cale²⁶.

24. Idem, *ibidem*, fila 1.

25. Antim, *op. cit.* (Așezămîntul), cap. I. Testamentul a fost întocmit de către Antim între anii 1713-1716. A fost publicat prima oară în anul 1855, în revista «Biserica Ortodoxă Romînă». Manuscrisul original se află la Academia R.P.R., sub nr. 3342.

26. Idem, *ibidem*, cap. XV.

Pentru tipografia de la mănăstire, ctitorul dă îndrumări: «Să aibă datoria tipograful să învețe meșteșugul tipografiei unul după altul, pentru ca *nu piară acest meștegu din țară*». ²⁷.

La Mănăstirea Antim, ctitorul înființează pentru prima oară în Țara Românească, o bibliotecă publică de împrumut, menționând că de va trebui cumva cineva să ia vreo carte sau să citească sau să o scrie, sau să caute ceva într-însa, să se ceară răvaș, iscălit de la cel ce o cere, cu făgăduiala că o va trimite înapoi cu termen hotărît, altfel să nu se dea și să poarte grijă ca să fie restituită ²⁸.

Nici bolnavii, indiferent de originea lor, nu sînt lăsați în voia întâmplării, egumenul, ieromonahii și preoții, erau datori cînd cădea cineva în boală, fie de ai casei, *sau măcar și străini*, fie mahalagii la această biserică, *sau și dintr-altă parte*, de parte bărbătească sau de parte femeiască, îndată să meargă să-l cerceteze, *chiar și la țigani și țigance și la copiii lor*, altfel vor avea blestem de nu-i vor cerceta ²⁹.

În biserica Mănăstirii Antim nu se află morminte ca în alte biserici, datorită faptului că ctitorul a dorit ca monumentul să-și păstreze forma interioară intactă și nici pentru el măcar nu a lăsat în testament dorința de a fi înmormîntat în biserică pe care a zidit-o, iar pentru păstrarea îndelungată a picturii, lasă indicații de folosirea cît mai puțin a lumînărilor. «În biserică morminte înalte, au scris cu slove să nu se facă, nici făclii, după cum au obiceiul de pus pe la dîsele în sfeșnice de lemn și de piatră, să nu se primească, numai să arză acele candelă deapururea ce se vor așeza pe la locurile rînduite» ³⁰.

Totuși pentru morții de seamă, ctitorul recomandă că pot fi îngropați în curtea cea dintîi a mănăstirii, adică afară din biserică, și să nu se facă morminte, să se îngroape oricine «că fiind curtea strîmptă se grozăvește, fără numai vreun om de cinste» ³¹.

De altfel, dorința sa a fost îndeplinită, în biserică nu există nici un mormînt, iar în curte există două morminte simple, al episcopului Ilarion și al altui arhieru.

Faptul că mitropolitul Antim arată în testamentul său sume mari ce se vor cheltui pentru săraci, bolnavi, morți, bibliotecă, tipografie etc., reiese că încă în 1716, Mănăstirea Antim dispunea de multe fonduri.

Nu multă vreme după sfințirea bisericii, domnitorul Ștefan Cantacuzino are aceeași soartă ca și marele domn Constantin Brîncoveanu.

Primul domn fanariot în Țara Românească este numit Nicolae Mavrocordat, care domnise pînă atunci în Moldova, pe care mitropolitul Antim nu l-a agreat încă de la început, deși acesta a căutat prin orice mijloc să obțină prietenia mitropolitului țării.

Anul 1716 a fost fatal pentru Țara Românească și pentru mitropolitul ei, Antim.

27. Idem, *ibidem*, cap. XVII.

28. Idem, *ibidem*, cap. XVIII.

29. Idem, *ibidem*, cap. XXII. (Sublinierile aparțin autorului).

30. Idem, *ibidem*, cap. osebit, 1716.

31. Idem, *ibidem*.

Nicolae Mavrocordat, deși era erudit și stima știința, avea un caracter violent, crud și avid după avere.

În urma unui conflict între domnitor și boieri, se cere ajutorul Austriei din partea boierilor pentru detronarea lui Mavrocordat. Austriacii pornesc cu oaste spre capitala Țării Românești, dar ei nu au mai înaintat de la Cîineni. Mavrocordat — care fugise spre Giurgiu —, se înapoiază cu oaste turcească în București, unde omoară pe vornicul Petrașcu Brezoianu, pentru motivul că și-a pus candidatura la domnie în timpul lipsei sale din capitala țării.

Aduce pe mitropolitul Antim la curte, unde îl întemnițează, obține caterisirea, degradarea și exilarea.

Del Chiaro, martorul ocular al evenimentelor, în descrierea acțiunii lui Nicolae Mavrocordat contra mitropolitului Țării Românești, arată că arhiepiscopul Antim, mitropolitul Valahiei, care era arestat de Curte, a fost constrâns, prin amenințări, să dea în scris renunțarea sa la funcția de mitropolit. A fost ales de domnitor și de sfetnicii săi ca mitropolit, Mitrofan, care fusese duhovnic al domnitorului Constantin Brîncoveanu. Antim, arestat, a fost degradat și acuzat ca vrăjitor și amăgitor, i s-a ridicat poctapul și i s-a pus un fes roșu, luându-i-se numele de Antim și i s-a dat apoi pe cel de Andrei, căci așa se numea el din mirenie. I s-a citit și aplicat sentința de închisoare pe viață, în mînăstirea de la Muntele Sinai. A fost pus noaptea într-un car și dat în paza cîtorva turci, care ajungînd în Galipoli, lângă rîul Dulcia (Tungia), care trece prin Adrianopole, au ucis pe nefericitul mitropolit, iar corpul său a fost aruncat în acel rîu.

«Fioroasa măcelărire a mitropolitului, pe care toți îl credeau că este închis la Muntele Sinai, a pus toată Valahia într-o profundă conster-națiune»³².

Alt martor contemporan al tragicelor evenimente, Vanderbech, medicul lui Constantin Brîncoveanu, ce se afla la București, scrie că Nicolae Mavrocordat nu s-a îngrozit a-și mînji mîinile sacrilege cu sîngele mitropolitului, prigonit de către domnitor³³.

Astfel, în chip tragic își sfîrșește viața mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul, care este un martir al cauzei naționale a romînilor, luptînd din toate puterile să scape țara de sub jugul turcilor și de îngenunchierea fanarioților.

El a dus lupta alături de ruși și austriaci, contra turcilor, fapt care l-a dus la tragica sa pieire. El este acela care a îndemnat printr-o chemare, pe toți slavii din Balcani și pe compatrioții săi gruzini la prietenie cu poporul rus, așa cum a spus P.S. Gavriil, episcopul Batumului, la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh al Bulgariei, în anul 1953, la Sofia³⁴.

32. Del Chiaro, *op. cit.*, pp. 219-220.

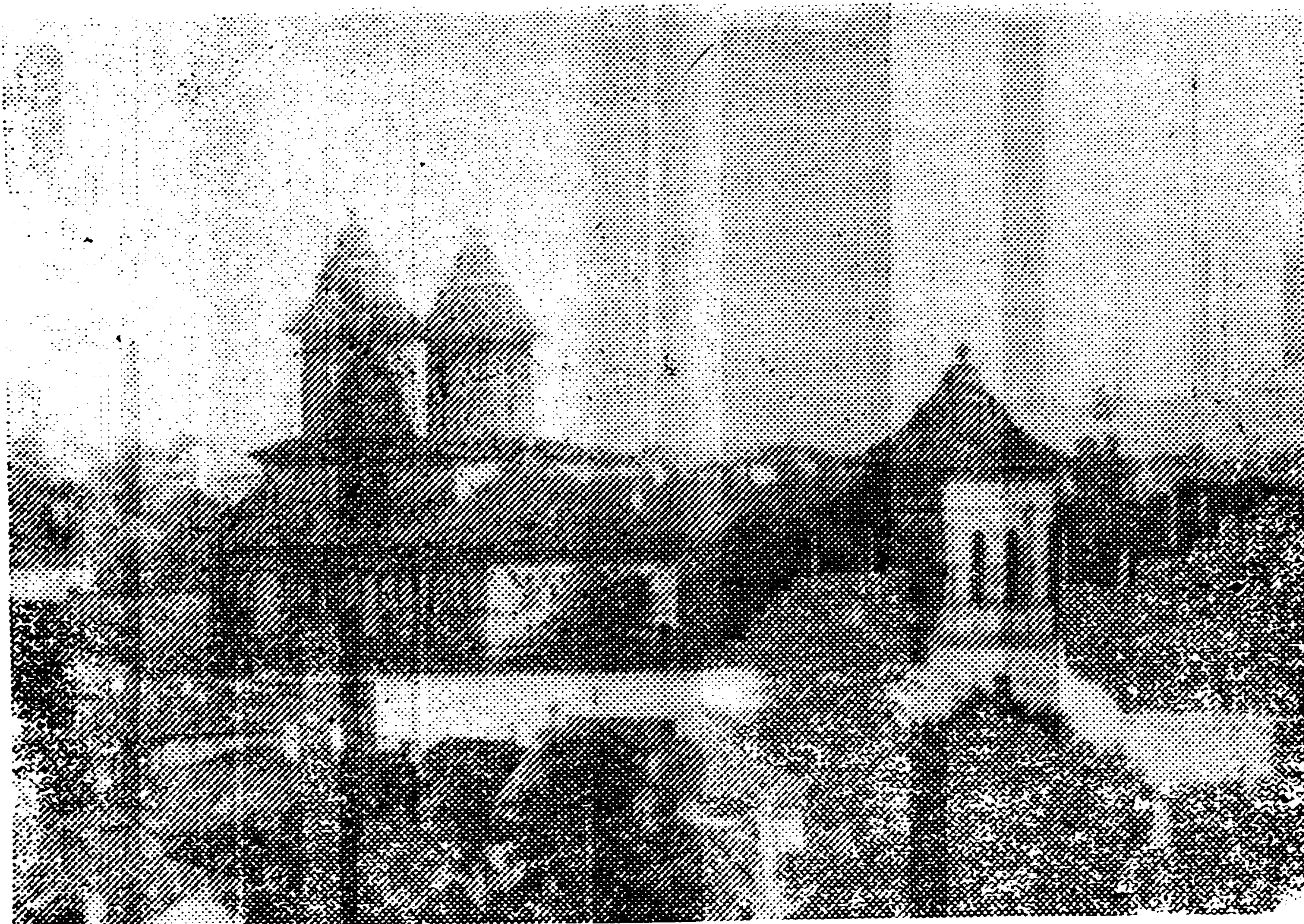
33. Timotei Cipariu, *Acte și fragmente istorice bisericești*, Blaj, 1855, p. 226, și *Cronica lui Radu Popescu*, în «Magazin istoric pentru Dacia», IV, p. 51, și N. Iorga, *Istoria literaturii romîne*, I, p. 56.

34. Ovidiu Marina, *Insemnări din Bulgaria*, București, 1954.

Exemplul său de patriotism a impresionat mult pe contemporani, cu atât mai mult cu cât meritele sale artistice deosebite s-au reflectat în toată activitatea sa ³⁵.

La 11 iunie 1717, domnitorul Ioan Mavrocordat întărește toate milele și scutirile ce Mînăstirea Antim le avusese de la domnitorii înaintași lui ³⁶.

Urmașul mitropolitului Antim este Mitrofan, fostul duhovnic al familiei lui Constantin Brîncoveanu și dușman al lui Antim, contra căruia uneltise încă în 1714, pentru a-l scoate din funcție, fără a avea însă vreun rezultat, datorită înțelepciunii lui Constantin Brîncoveanu. În

Mînăstirea Antim. Vedere de ansamblu (1839). — Fotografie din Muzeul de Istorie a orașului București.

anul 1717, noul mitropolit Mitrofan ia în «cercetare» gestiunea Mînăstirii Antim și pentru datorii ordonă sechestrarea întregii averi a Mînăstirii Tuturor Sfinților (Antim) ³⁷, mînăstirea în care tocmai în anul 1716, fără nici un rînd din partea mitropolitului, se tipărise «Istoria sacră» a lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, tatăl domnitorului ³⁸.

Cercetările făcute de Mitrofan nu duc însă la rezultatul dorit de el, gestiunea fiind găsită în regulă.

Memoria lui Antim este cinstită de popor, prin daniile ce continuă să le ofere mînăstirii clădită de el. La 27 februarie 1716, Despa și Stanca

35. Emile Picot, *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, Metropolit de Valachie*, Paris, 1886, p. 515.

36. «Revista istorică a Arhivelor României», vol. I, p. 74.

37. Revista «Biserica Ortodoxă Română», anul XV, pp. 397 și următoarele.

38. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, ed. II, București, 1932, vol. II, pp. 56-57.

dau danie Mînăstirii Antim, 11 pogoane de vie ³⁹. Din documentele ce s-au păstrat reiese că mînăstirea are o imensă avere care se mărește prin venituri foarte mari, fiind scutită de toate dările și obligațiile față de stat sau Poarta otomană, prin hrisoavele domnești. La 3 septembrie 1720, Chița, soția lui Grigore, dăruiește mînăstirii Antim două răzoare de vie ⁴⁰. La 8 decembrie 1721, Constantin Conțescu, vel vornic, dăruiește Mînăstirii Antim 200 stînji de moșie la Conțești, cu trei roți de moară, cu vadul lor, 30 măci de stupi, 10 oi și 10 rîmători ⁴¹. C. Postelnicu vinde la 20 octombrie 1728, o moșie bisericii Antim, în Văleni ⁴². Manea spătarul vinde Mînăstirii Antim, la 15 noiembrie 1733, o vie ⁴³.

Mihai Racoviță, domnitorul Țării Românești, la 16 august 1731 semnează hrisovul relativ la scutirea de orice dări și impozite a Mînăstirii Antim. El arată că a văzut această biserică, care este zidită și înălțată din temelia ei de sfinția sa răposatul părintele Kir Antim Ivireanul ce a fost mitropolit al Ungro-Vlahiei, aici în orașul scaunului Domniei sale în București. Domnitorul s-a milostivit de a întărit cu acest hrisov, mila și dania ce este dată și închinată la această biserică și de Domnia sa răposatul Ștefan Cantacuzino Voevod, adică să fie în pace de haraci, de cai împărătești, de cară de oaste, de unt, de zaharale, de împrumuturi, de calu domnesc și de alte orînduiale și porunci oricîte ar veni dela puternica Împărăție. (Sublinierile aparțin autorului). Nici o supărare să nu aibă, ci să fie slobodă, așisderea să fie în pace vinul cît va face în viile bisericii, să fie scutită de vinărici, și oile de oierit, stupii și rîmătorii de dijmărit... Pentru că *văzînd Domnia Mea hrisovul Domniei Sale răposatul Ștefan Cantacuzino Voevod și al lui Nicolae Vodă și al lui Ioan Vodă* ⁴⁴, întru acesta și Domnia Mea încă m-am milostivit de a înnoit și a întărit milele acestei biserici... Și s-au scris hrisovul acesta în anul 1731 luna lui august în 16 zile, Mihai Racoviță» ⁴⁵.

Logofătul Gr. Conțescu dăruiește Mînăstirii Antim 100 stînji de moșie în Conțești ⁴⁶, la 15 februarie 1733.

Domnitorul Grigore Ghica Vodă semnează hrisovul din 16 decembrie 1734, prin care se scutește Mînăstirea Antim de toate dările ce vor fi în țară. «Cu mila lui Dumnezeu, Io Grigore Ghica Voevod și Domn al Țării Românești, am dat Domnia mea poruncă sfinții și dumnezeestii besearici din orașul Domniei mele în București, unde să cinstește și se prăjmuiește prea sfințitul hram al Tuturor Sfinților, care besearică este zidită de Kir Antim, ce au fost mitropolit al Ungro-Vlahiei: ca să fie sfîntă această bisearică în pace și iertată de haraci... de poclonul hainului și al sultanului, de pocloanele bairamului... Și iarăși să aibă a lua sfînta

39. Arhivele Statului, Dosarul Episcopia Argeșului, pachet 49, doc. 21.

40. Arhivele Statului, Dosarul Episcopia Argeșului, pachet 49, doc. 21.

40. Arhivele Statului, Dosar Episcopia Argeșului, pach. 48, actul nr. 28.

41. *Ibidem*, pachetul 21, doc. 22.

42. *Ibidem*, pachetul 56, doc. nr. 20.

43. *Ibidem*, pachetul 49, doc. 28.

44. Arhivele Statului, LI, doc. 23, Episcopia Argeș.

45. Arhivele Statului, LI, doc. 23, Episcopia Argeș (pergament).

46. *Ibidem*, doc. 22 b.

biserică merit de sare dela Telega pre an sare bolovani 100... după cum *am văzut Domnia Mea hrisovul* răposatului Ștefan Cantacuzino Voevod și a răposăților unchilor Domniei Meale, Nicolae Voevod și Ioan Voevod și al Domniei Sale Mihai Voevod Racoviță, *făcut unul după altul...* S-a scris hrisovul acesta... la 1735 Decembrie 16 zile»⁴⁷.

La 31 mai 1738 a fost un mare cutremur în București, în urma căruia cele două turle originale din cărămidă ale bisericii au fost dărâmate și înlocuite cu altele, executate din lemn, așa cum le vedem din reproducerea executată înainte de anul 1850, ce se află la Mănăstirea Căldărușani, sau din fotografia publicată la Muzeul de Istorie a orașului București, cu ocazia aniversării a 500 de ani de existență documentară a Capitalei noastre.

În anii 1746-1747 are loc o restaurare a bisericii, când s-a dat la Mănăstirea «Toți Sfinții» danie de s-a zugrăvit și s-a poleit tîmpla bisericii cu 174 taleri...⁴⁸.

Cu cît trece vremea, cu atît poporul prețuiește mai mult meritele deosebite ale marelui și talentatului mitropolit Antim, și oamenii bogați și săraci nu mai conțin să facă danii mari și mici mînaștirii clădite de Antim. La 1 decembrie 1747, Toma Brăiloiu dăruiește Mînaștirii Antim casele sale din Tîrgoviște⁴⁹. Bonil împreună cu soția sa, dăruiește Mînaștirii Antim o casă la data de 12 august 1750⁵⁰. Roman, băcanul, dăruiește mînaștirii o prăvălie, la 1 mai 1759⁵¹. State Popescu dăruiește Mînaștirii Antim un codru de loc, în ziua de 25 ianuarie 1755⁵².

Deși Mănăstirea Antim este copleșită de danii din toate părțile, devenind una din cele mai bogate mînaștiri din Țara Romînească, călugării greci care conduc și jefuiesc averea printr-o proastă gospodărire, ajutați și de răspunzători de mînuirea fondurilor, fac ca veniturile mînaștirii să se irosească cu timpul și să nu mai poată fi îndeplinite scopurile umane și filantropice, propuse și lăsate moștenire de către mitropolitul Antim.

Din documentele cercetate la Arhivele Statului (Dos. Episcopia Argeș, pachetul 48, actele 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59; pachetul 49, actele 29, 30), rezultă modul cum egumenii greci ai mînaștirii risipesc averea prin închirieri de imobile la alți greci, schimburi de imobile, vânzări de moșii etc.

Risipa, jaful și lipsa de gospodărire a fondurilor duc cu vremea întreaga avere și clădirile mînaștirii la ruină, situație jalnică în care se găsea la anul 1797.

47. Arhivele Statului, Fond Episcopia Argeș, pachetul LI, act. 24, pergament, 40/60 cm, cu ornamente colorate.

48. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, București, 1905, fascicula I, nr. 1-764, p. 280.

49. Arhivele Statului, Dos. Ep. Argeș, pachetul 48, doc. 38.

50. *Ibidem*, doc. 39.

51. *Ibidem*, doc. 42.

52. *Ibidem*, doc. 40.

Pentru a remedia întrucîtva această situație nenorocită a sfîntului locaș și a averii sale, la 22 martie 1797, Alexandru Vodă Ipsilanti trece Mînăstirea Antim ca metoh al Episcopiei Argeșului⁵³.

La 12 noiembrie 1799, Alexandru Vodă Moruzzi întocmește hrisovul de scutiri de dări și, ca și predecesorii săi, continuă să dăruiască mînăstirii cîte 100 bolovani de sare pe fiecare an⁵⁴.

În anul 1746 se fac restaurări interioare printre care și decorarea tîmplei de piatră cu pictură nouă, cu deosebire poleirea ei cu aur⁵⁵.

La anul 1746 a fost executat un *pomelnic în triptic pe lemn*, cu următorul conținut:

a) Pe aripa stîngă:

Aici se pomenesc bunii credincioși Domni: Io Constandin Voevod Brîncovean, Io Ștefan Voevod Cantacuzino, Io Niculae Voevod Maurocordat, Io Grigorie Voevod Ghica, Io Mihai Voevod Racoviță, Io Constantin Vv. Niculae.

b) La mijloc:

Pomelnicul lui Pahomie monahu Bojoreanul și alu fiu-său Constandin Postelnic, care s-au îngropatu în tinda bisearicii, Costandin Post. și s-au dat la mînăstirea de la toți Sfînții danie de s-au zugrăvit și s-au poleit tîmplele bisearicii cu tl. 174 și s-au dat și 4 suflete de țigani și 4 boi și 4 vaci și 40 măci de stupi, ca să se pomenească la Sf.(ăn)tuțl jărvănicu, și să se caute la 3-4 ani, după obiceiul. Și s-au scris la leat 7255 (1746-7).

Pahomie monahu, Constandinu, Ilinca, Chiril monahu, Martha monahia, Nicolae, Ioanu, Mihai, Bălașa, Anca, Aspra, Mariia, Marica, Dima, Theodosia monahia, Goranu, Anca, Vladul, Albul, Ștefanu monahu, Marica, Tudoru, Ioana, Aspra, Ilinca, Bălașa, Alexandru... Anca, ...eca, Stana, Preda, Bălașa, Neagu, Safta monahia, Salomia monahia, Silvestru monah, Theodosie monah, Pîrvul, Drăghici, Mihai, Rafail monah, Niculae monah, Barbul, Drăghici, Gheorghie, Stanca, Safta, Sanda, Despa, Idița, Anca, Gheorghie.

Pe aripa dreaptă, lista mitropoliților:

Antim, Daniil, Ștefan, Neofit, Filaret, Partenie egumen de Argeș, shimonah, arhiepiscopul de Argeș Iosif (ale cărui versuri întru slava lui Antim au fost acoperite de mozaicul de jos), și Episcopul Grigorie de Argeș.

În anul 1688, Antim a venit în Țara Romînească, o dată cu numirea lui Constantin Brîncoveanu ca domnitor, în 1691 se află în București, iar în 1694 este numit egumen la Mînăstirea Snagov, pentru ca în 22 februarie 1708 să fie numit mitropolit. În decursul acestor 20 de ani de la sosirea sa pînă a fost numit mitropolit, în întreaga Țară Romînească au fost clădite 33 de biserici. În cei 6 ani cît a fost mitropolit, s-au construit și restaurat radical 20 de biserici și mînăstiri, din oare numai în anul 1715,

53. «Revista istorică a Arhivelor Romîniei», vol. I, p. 54.

54. «Revista Arhivelor», vol. I, p. 70.

55. N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, București, 1905, fascicula I, nr. 1-764, p. 280.

o dată cu frumoasa mănăstire Antim, au fost ctitorite 10 biserici (5 în București și 5 în restul țării; a se vedea tabloul cronologic de la finele lucrării).

Din cele de mai sus rezultă prodigioasa activitate a mitropolitului Antim, care paralel cu excepționala sa realizare pe tărîm cultural, de tipărituri de cărți românești și străine, duce o campanie de construcții bisericesti, cum rar întâlnim în istoria Țării Românești. Una din justificările acestor deosebite realizări era și dragostea cu care îl înconjura poporul pe acest mitropolit și pe care l-a ajutat prin toate mijloacele pentru a duce la bun sfîrșit toate acțiunile sale, care apoi se reflectau în mod binefăcător asupra poporului.

Printre monumentele importante clădite sau restaurate sub directa îndrumare a lui Antim, se află Mănăstirea Surpatele (1706), Mănăstirea Cozia și Mănăstirea Govora (unde se află portretul său), toate trei în fostul județ Vâlcea, executate în timpul păstoriei lui, ca episcop al Rîmnicului Vîlcii (1705-1708). La Cozia, «Antim fu și mijlocitor și ostenitor. Se spune că tot lui i s-ar datora și zugrăvirea paraclisului de la Episcopia Rîmnicului»⁵⁶.

O dată cu zidirea bisericii, a chiliilor și a clopotniței, construcții complet terminate în anul 1715, a fost început și paraclisul mănăstirii, care însă prin moartea prematură a ctitorului nu este terminat, și Matei Ruset continuă clădirea paraclisului, nu multă vreme după asasinarea mitropolitului Antim. În inscripția din interiorul paraclisului deasupra ușii, se poate citi: «Acest paraclis s-a început de răposatul mitropolit Antim și s-a isprăvit de boer Matei Ruset, însă mai scurt și mai strîmt. Iar răposatul Episcop Iosif Argeșiu l-a mărit și împodobit cu toate trebuincioasele la anul 1812 mai 23. Acuma iar din nou s-a reparat precum se vede în zilele Prea Sfinției Sale Episcop Clement la anul 1860».

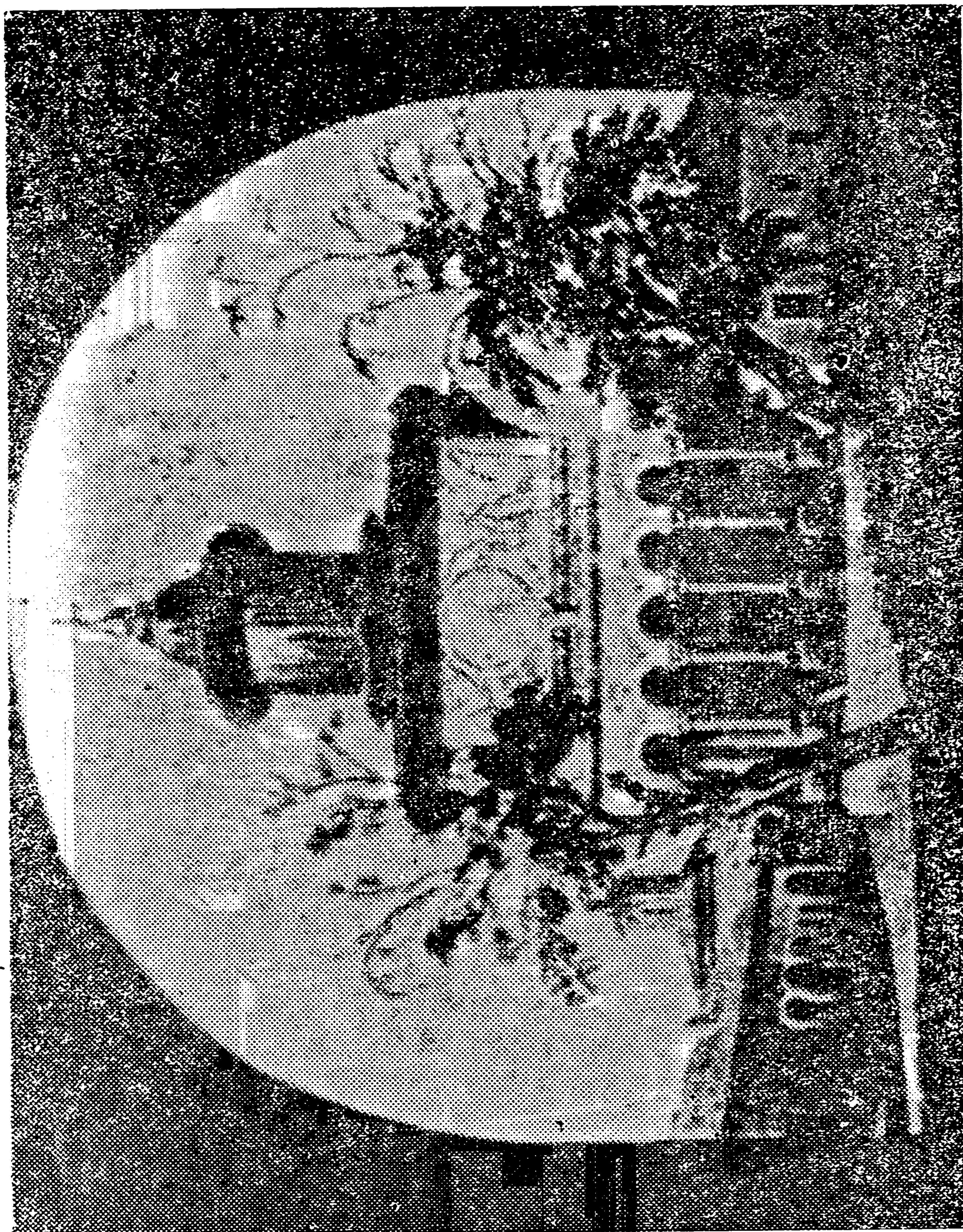
Episcopul Iosif I al Argeșului a fost înmormîntat în interiorul bisericii, lîngă una din coloanele dintre naos și pronaos, după cum reiese din versurile scrise pe acea coloană:

*«Chiar Antim mitropolitul
Ivireanul mult vestitul
Aicea ne-au așezat
Și cu zidul ne-a legat
Să ținem acest locaș
Al Sfinților toți, sălaș
De din'sul întii zidit
Iar pe urmă preînnoit
De chiar Iosif întiul
Episcopul Argeșul
Carele se odihnește
Drept mine, aici trupește»*⁵⁷.

56. N. Dobrescu, *Antim Ivireanul, mitropolit Ungro-Vlahiei*, București, 1910, ed. Biblioteca «Steaua», pp. 106-107.

57. Arhivele Statului, Dosar Minist. Cultelor, nr. 1103/1862, p. 213.

Aceste versuri au fost scrise prin anul 1815 și la restaurarea din 1860 au fost acoperite cu vopsea, pentru ca la cererea episcopului de Argeș, Neofit, să fie retranscrise de pictorul P. Alexandrescu, în anul 1863⁵⁸.

Biserica Mănăstirii Antim, după cutremurul din 1738, cu turla din lemn, ce au înlocuit pe cele originale din zidărie de cărămidă. — Pictură (1840).

Din starea de ruină în care se afla la anul 1797, când biserica Antim a devenit metoh al Episcopiei de Argeș, situația materială a mănăstirii începe să se îmbunătățească treptat, prin strădania episcopului Iosif al Argeșului și cu sprijinul mitropolitului Dosoftei, reparându-se parțial dete-

58. Idem, *ibidem*, p. 212.

riorările intervenite în cei peste 100 de ani de la clădirea ei. În primul rînd sînt refăcute turlele ce au căzut la cutremurul cel mare din 1738, apoi este înlocuită învelitoarea veche a bisericii, cît și a chiliilor, a paraclisului, a clopotniței și a caselor egumenești, cu o învelitoare nouă de șindrilă.

Lucrările cele mai importante de restaurare au loc în timpul episcopului Ilarion⁵⁹ al Argeșului, care începînd de la 27 octombrie 1820 are în grija sa Mînăstirea Antim, îmbunătățindu-i în mod substanțial starea materială, el fiind mult legat sufletește de acest așezămînt bisericesc, în care de altfel a și dorit să fie înmormîntat, în partea de miazăzi în afara bisericii, lîngă latura exterioară a naosului.

Cu timpul, clădirile încep a se deteriora, astfel încît e nevoie a se lua măsuri de reparații. La 17 august 1845, arhitectul I. Schlatter întocmește un raport prin care arată starea de ruină a clădirilor Mînăstirii Antim⁶⁰.

Cîteva stampe ale timpului ne arată starea și forma arhitecturală pe care o avea Mînăstirea Antim după restaurarea făcută de către episcopul Iosif în 1812 și episcopul Ilarion, în jurul anului 1820. În pictura ce se află la Mînăstirea Căldărușani, autor anonim, vedem fațada originală a pridvorului la înălțimea restului clădirii, apoi turla din față executată din lemn, sub o altă formă decît cea originală, precum și nivelul curții care este cu mult mai jos decît actualul ei nivel. În acuarela lui Stoeckler din 1847 și mai ales din fotografia⁶¹ publicată mai sus, rezultă profilul bisericii cu cele două turle din lemn, cu acoperișul conic, fațada laterală a bisericii spre miazănoapte tencuită, cu registrele și panourile bine conturate, rozetele de pe registrul superior, fațada originală a pridvorului și în special învelitorile din șindrilă ale tuturor clădirilor complexului mînăstiresc.

Începînd din anul 1840, Arhivele Statului sînt adăpostite în latura de răsărit a chiliilor, ocupînd marea lor majoritate. La 10 octombrie 1845, Departamentul Logofetei Trebirilor Bisericești și Instrucțiunii Publice din Principatul Țării Românești, cu adresa nr. 3363, anunță Cînsitul Sfat Orășenesc din București, că: «S-a cerut Domnitorului deslegarea pentru slobozirea a 1443,30 lei aur pentru repararea zidului bisericii Antim ce a început să se ruineze»⁶².

În anul 1851, atît chiliile cît și clopotnița și biserica erau într-o jalnică stare de ruină, deși trecuseră numai 30 de ani de la ultima restaurare. A fost nevoie de mai multe intervenții scrise către domnitor, din partea arhitectului domnitorului, anume arhitectul Schlatter, pentru a se interveni de urgență la restaurarea monumentului⁶³.

59. Episcopul Ilarion a fost prietenul și sfătuitoarea lui Tudor Vladimirescu.

60. Arhivele Statului, Dosar Min. Cultelor, nr. 1694/1845, p. 10.

61. Muzeul de Istorie a Orașului București, foto inventar nr. 116.

62. Arhivele Statului, Dosar Min. Cultelor, nr. 1794/1845, fila 7.

63. Arhivele Statului, Dosar nr. 2267/1850, Episcopia Argeșului.

Biserica mare. Tencuiala fațadei și rozetele din ipsos, montate în 1860, grav deteriorate.
Fotografie din anul 1925.

Sub domnia lui Bibescu Vodă se restaurează clopotnița mănăstirii.

Episcopul de Argeș intervine în mai multe rânduri la conducerea țării, în special în 1850, când starea de ruinare devenise jalnică. Cererile egumenului mănăstirii și ale episcopului nu mai conțin a fi trimise Departamentului Cultelor, arătându-se în ele starea de ruină a Mănăstirii Antim.

În urma acestor intervenții, deabia în anul 1854 Departamentul Cultelor dă dispozițiuni «arhitectului mănăstiresc» Schlatter, de a se ocupa de întocmirea documentelor în vederea restaurării. Chiar în acel an, arhitectul Schlatter întocmește devizele și proiectele cu planurile de restaurare, dar acestea nu pot fi traduse în fapte, din cauza guvernului domnitorului Țării Românești din acea vreme, care nu era dispus să pună fonduri la dispoziția restaurării mănăstirii.

Din anul 1854 până în 1859, documentele sînt trecute la arhivă, și numai datorită unui eveniment de mare importanță istorică pentru noi, și anume actul Unirii Principatelor Române din 1859, care aduce un nou domn și un nou guvern, se scot de la arhivă devizele și proiectele de restaurare pentru a fi cercetate și a se alocă fondurile.

În acest an al Unirii, 1859, sînt aprobate fondurile necesare destul de importante, în valoare de peste 15.000 de galbeni, iar în anul următor se fac contractele și încep lucrările interioare și exterioare de restaurare. Din documentele timpului, cercetate la Arhivele Statului, rezultă că domnitorul Ioan Cuza, personal, se interesează de mersul lucrărilor de restaurare, iar miniștrii săi ai Cultelor, Alex. Odobescu și Dimitrie Bolintineanu urmăresc pas cu pas ca aceste lucrări să fie executate de cei mai mari maștri artiști ai timpului, pictorii: Tattarescu, Alexandrescu, Trenck, — sculptorii: Storck, Babic —, arhitectul Schlatter și alții.

Episcopul Clement al Argeșului se interesează îndeaproape de restaurare. Restaurarea durează trei ani și au fost executate următoarele lucrări: la biserică a fost modificat pridvorul prin reducerea înălțimii, executarea unei mari rozete pe frontonul pronaosului, înlocuirea vechilor turlă de lemn, însă cu o arhitectură clasică, tencuirea exterioară nouă, iar în interior se înlocuiește tîmpla originală din 1715 din piatră sculptată, cu alta din lemn de stejar sculptat de către frații Babic, iar pictura originală este înlocuită cu alta de către pictorul Petre Alexandrescu. Se execută mobilier nou, de către sculptorul Carol Storck.

Paraclisul este complet renovat, după cum se arată și în inscripția interioară de deasupra ușii, pictura pereților și a tîmplei fiind executată de către pictorul Gh. Tattarescu.

Chiliile sînt renovate, iar casele egumenești modificate ca distribuție interioară, propunîndu-se spre dărîmare o parte din conpul lor. Clopotnița este restaurată complet în exterior și învelitorile la toate clădirile reînnoite, prin scoaterea șindrilei și acoperirea lor cu tablă de zinc.

Se procură noi odăjdii și obiecte de cult, în special icoane și candelă.

În ianuarie 1863 încă nu erau terminate lucrările de restaurare începute în 1860. Într-o cerere către Ministerul Cultelor, din 9 ianuarie

1863, locotenentul episcopal Neofit al Argeşului cere fonduri pentru odăjdii la biserică şi paraclisul Mînăstirii Antim, spre a reîncepe slujbele religioase întrerupte din cauza restaurării (aproape 3 ani) ⁶⁴.

«Mahalagiii şi enoriaşii o reclamă cu stăruinţă (redeschiderea bisericii) fiind lipsiţi de această mîntuitoare hrană a sufletului».

Faţada de miazăzi a naosului, cu tencuiala scoasă. La baza turlei, resturi de la tencuiala originală din 1713.

Ministrul de pe acea vreme pune următoarea rezoluţie pe cererea Episcopiei: «Se va răspunde Presf. locot. de Episcop, că mijloacele băneşti, nu iartă a se face lucrurile propuse...» ⁶⁵.

Lucrările de restaurare şi înzestrare a complexului mînăstiresc sînt terminate în cursul anului 1863, cînd biserica este redată publicului, în prezenţa domnitorului Alexandru Cuza, sub o haină nouă care întrucîtva

64. Arhivele Statului, Min. Cultelor, Dosar 1103/1862, p. 95.

65. *Ibidem*.

i-a schimbat înfățișarea sa originală, fără însă a i se reduce valoarea artistică. Fotografiile din text ne dau o clară imagine a felului cum arăta exteriorul bisericii, al clopotniței și al chiliilor. Valoarea acestei restaurări a costat peste 200.000 de galbeni (4.000.000 lei aur).

La numai un an și ceva după această importantă restaurare, în luna februarie 1865 are loc o inundație provocată de revărsarea Dâmboviței, ce curgea pe aproape și care aduce mari pagube și distrugeri în special fundațiilor soclului și zidurilor de la toate clădirile. «Spăimântătoarea inundație din luna trecută, precum știți, a lăsat mai în tot o tristă priveliște...», așa se exprimă starețul Mănăstirii Antim, într-o adresă oficială înregistrată la Ministerul Cultelor sub nr. 15.316 din 31 martie 1865, relativ la distrugerea zidurilor împrejmuitoare și distrugerea completă a grădinilor mănăstirii ⁶⁶.

În urma acestei grozave inundații, care pătrunde în fundațiile clădirilor, se distrug în mare parte pardoselile interioare de piatră, în special ale bisericii sub care se aflau și câteva morminte.

La 18 iunie 1865, același stareț, ieromonahul Dionisie, depune o cerere la Ministerul Cultelor, în care arată că umezeala ce a rămas de la inundația din februarie, distruge pardoseala, și descleiază sculptura în lemn a tîmplei și a mobilierului. Cere urgent ajutor pentru preîntîmpinarea ruinării bisericii ⁶⁷.

Dezastrul acestei inundații aduce după scurtă vreme o nouă cheltuială în valoare de cca. 50.000 lei aur, pentru repararea stricăciunilor la clădiri, reparare ce se termină în iunie 1867.

Timp de 41 de ani, pînă în anul 1908, restaurarea și reparațiile ulterioare, care nu au fost executate prea temeinic, rezistă în condiții mulțumitoare, ca spre sfîrșitul acestei perioade să înceapă iarăși a se ivi deteriorări mai mult exterioare, la tencuieli și la învelitori.

În anul 1908, Comisia Monumentelor Istorice reface acoperișul și învelitoarea chiliilor, completînd și reparînd zidurile în special la tencuieli în slabe condițiuni. Starea clădirilor însă se agravează și în special chiliile sînt mult deteriorate și chiar modificate la fațadă prin cîrpei și reparații provizorii ce le schimbă aproape complet forma originală prin acoperirea completă sau parțială a frumoaselor și pitoreștilor arcade.

În anul 1907 începe construcția palatului Sfîntului Sinod, plasat în prelungirea laturei de miazănoapte a chiliilor, spre latura clopotniței. Pe acest loc existau chilii, executate încă din 1715, de mitropolitul Antim, însă o mare parte a acestei laturi era dărîmată înainte de anul 1840. Amplasarea acestui palat în incinta mănăstirii a redus din valoarea artistică originală a complexului de clădiri, arhitectura sa modernă distonînd cu restul clădirilor, cu arhitectura feudală.

În timpul primului război mondial din 1917, au fost ascunse în biserica Antim moaștele Sfintei Filofteia. De atunci se serbează ca hram al bisericii și această sîntă.

66. *Ibidem*, p. 379.

67. *Ibidem*, p. 376.

Importanța ce se acordă Mînăstirii Antim este din ce în ce mai redusă, astfel că în anul 1927, biserica Antim era încă filiala bisericii parohia Albă Postăvari. Din acest an este transformată în parohie independentă, dîndu-i-se o rază de conducere spirituală pe mai multe străzi din cartierul său.

Starea clădirilor este din ce în ce mai agravată și totul merge spre ruină, și cum autoritățile nu iau nici o inițiativă pentru salvarea acestui

Chiliile, latura dinspre răsărit, în ruină (anul 1925). De remarcat lipsa arcadei din dreapta fotografiei ; arcada este mascată de zidul construit ulterior. Sub tencuială se observă însă arcele de zidărie de deasupra coloanelor. Turnul din colț complet dărîmat.

monument istoric, cîțiva iubitori și cunoscători de artă pornesc o campanie în presa timpului, de colectare de fonduri și de agitare a forurilor oficiale pentru inițierea unei serioase restaurări a clădirilor. Aproape că nu a fost ziar sau revistă publicată în Capitală, în care să nu apară articole și fotografii ale Mînăstirii Antim, în care să nu se arate starea jalnică de ruină în care a ajuns monumentul acesta istoric. Au fost date concerte și alte manifestări artistice pentru realizarea de fonduri, însă mulți bani nu s-au adunat pentru a ajunge la acoperirea cheltuielilor de restaurare, ci s-au efectuat numai unele reparații și acelea provizorii ⁶⁸.

68. Informații luate personal de la preotul Paraschiv Dumitrescu, parohul bisericii Antim în perioada 1929-1936.

Nicolae Iorga, președintele Comisiei Monumentelor Istorice, continuă și el campania începută de alții, și în anul 1937 ține o conferință⁶⁹ publică asupra ajutorării cu fonduri pentru salvarea de la ruină a mănăstirii, arătând printre altele că în București vedem una din cele mai frumoase biserici, opera unui arhiepiscop artist, realizatorul unei sinteze artistice și care a realizat această sinteză nu numai în condițiile bisericii Antim, ci în viața sa însăși, pentru că a fost un om de arte. A fost un politehnic al timpului său, a reunit cunoștințele tuturor meșteșugurilor și le-a însușit cu același sentiment înalt pentru frumusețe.

Biserica aceasta, arată N. Iorga, se află de o mulțime de vreme într-un hial de plîns, după unele reparații care s-au făcut cu totală neînțelegere, și în continuare spune că, pe lângă clădirile dărîmate care se găsesc de jur împrejur și care cuprind de multe ori elemente foarte frumoase de arhitectură, cum este bucătăria din colțul din stînga în fund, s-a mai făcut o neiertată greșală: introducerea fără nici un rost a clădirii Sfîntului Sinod, care este o zidire neartistică.

În urma acestei campanii, guvernul se hotărăște a repartiza ceva fonduri pentru restaurare. Astfel, în anii 1939-1944 sînt executate actualele turlă din zidărie de cărămidă aparentă, înlocuind turlăle construite la restaurarea din 1860-1863, sînt restaurate chiliile în anii 1934-1935, lăsîndu-li-se fațada în cărămidă aparentă. De asemenea, fațada paraclisului și interiorul său sînt restaurate radical, atît din punct de vedere arhitectural cît și pictural, înnoindu-i-se și mobilierul, lucrări executate în anii 1950-1952. Este scoasă toată tencuiala exterioară de pe fațada bisericii, urmînd a se continua lucrările de restaurare după un nou plan conceput de Comitetul pentru Arhitectură și Construcții de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Au trecut aproape 250 de ani de la zidirea mănăstirii de către mitropolitul martir Antim, unul din cei mai importanți prelați ai Bisericii romîne și totodată un mare artist, și generații au căutat prin mijloace mai mici sau mai mari, după putința lor, să mențină în picioare zidurile și să ocrotească interiorul și exteriorul încăperilor de distrugerea timpului.

Un plan nou de restaurare va căuta să readucă la forma sa inițială de acum un sfert de mileniu, acest frumos monument istoric, în interiorul căruia poporul a ascultat la început pe mitropolitul ctitor, în predicile sale celebre în istoria literaturii vechi romînești, și din a cărei tipografie au apărut unele din cele mai importante lucrări, printre primele în limba romînă și nu numai în limba noastră, ci și în limbile greacă și arabă, cărți ce au dus fala tipografiei romîne pînă în Orientul Mijlociu.

ARHITECTURA

În epoca construirii și multă vreme după aceasta, complexul mănăstirii se afla așezat într-un frumos peisaj pe malul drept al Dîmboviței, amplasamentul său fiind aproape la marginea Bucureștiului. Astăzi incintă

69. Ținută la Fundația Dalles, la 31 octombrie 1937 și publicată în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LV (1937), nr. 11-12, nov.dec., p. 609.

a fost modificată parțial din cauza construcției palatului Sfântului Sinod, și numai din stampele epocii mai putem admira încântătoarea poziție peisagistică ce o avea Mînăstirea Antim în ansamblul general al capitalei Țării Românești, situată la o relativă distanță de biserica Mitropoliei, biserica Sfinții Apostoli, biserica Sf. Spiridon Vechi și biserica Sf. Spiridon Nou.

Și astăzi pictorii beneficiază de peisajul, însă mai restrîns, din interiorul curții mînăstirii, mulțumindu-se cu punerea pe pînză sau hîrtie a pitorescului ce ni-l oferă chiliile și colțul lor dinspre nord-est.

Complexul mînăstiresc ocupă o suprafață dreptunghiulară perfectă cu o latură de 69 m și alta de 32 m, limitată de zidurile exterioare ale chiliilor înalte de 7 m și groase de 1,05 m, ziduri ce sînt executate numai din cărămidă cu mortar, fără nici o ornamentație exterioară din piatră brută sau fasonată, așa cum vedem la zidurile monumentelor din secolele anterioare. Zidurile au cărămidă aparentă, dînd impresia de masivitate. Nefiind prea înalte ele nu au contraforturi, nici măcar la colțuri.

Intrarea în incinta mînăstirii se făcea pe două laturi. Cea principală în partea de apus, prin gangul de sub clopotniță, intrare ce se folosește și astăzi, și o a doua intrare în partea de răsărit printr-un gang construit între chiliile acestei laturi, intrare care astăzi este blocată, din cauza construcțiilor executate imediat și lipit de latura de răsărit a mînăstirii. De această a doua intrare se foloseau călugării pentru aducerea aprovizionărilor necesare traiului, precum și pentru materialele necesare celor două tipografii montate în incinta mînăstirii. Tot pe această latură se mai pot observa în partea exterioară belciugele masive de care se legau caii sau vitele ce aduceau transporturi pentru mînăstire.

Intrarea principală este și astăzi cea din epoca de construire a mînăstirii și se află, așa cum am arătat mai înainte, sub puternica și masiva clopotniță, în formă de gang boltit semicilindric cu arcuri în dublou la cele două capete. Aceeași formă și cu dimensiuni identice o are și a doua intrare din partea de răsărit, doar lungimea gangului fiind mai redusă.

Pătrunzînd în incinta mînăstirii, privirea ne este cuprinsă de monumentală fațadă principală a bisericii cu turla sa ce se ridică maiestuos spre cer, pînă la înălțimea de 26 m, obligîndu-ne să ne oprim locului și să-i admirăm suplețea și armonia arcadelor, precum și splendoarea sculpturală a întregului ansamblu arhitectonic.

Proporțional cu înălțimea măreață a bisericii, construcțiile chiliilor ce înconjoară biserica par foarte mici și foarte scunde. Doar clădirea Sf. Sinod din stînga și clădirea cancelariei mînăstirii din partea dreaptă, amîndouă de două ori mai înalte decît chiliile, modifică raportul de contrast între biserică și chilii.

Inconjurînd biserica oricît ne-am îndepărta de clădirea sa, nu putem cuprinde complet cu ochii ansamblul său lateral, din cauza prea micii distanțe pînă la chilii, acest fapt dînd o notă în plus asupra masivității bisericii.

Colțul pitoresc al incintei constă din cele două turnulețe ce se află construite în cele două colțuri, de nord-est și sud-est, deasupra chiliilor, turnulețe ce în orice pictură, gravură sau fotografie apar câte unul alături de biserică mînăstirii, fiind totodată și elementul cel mai ușor de recunoaștere, elementul specific al oricărei reproduceri a incintei Mînăstirii Antim, indiferent de veacul în care a fost executată reproducerea.

În forma originală ansamblul arhitectonic al mînăstirii avea o simetrie perfectă, chiliile înconjurînd perimetrul dreptunghiului în care se aflau toate construcțiile mînăstirești.

În decursul veacurilor, aspectul general a fost modificat prin dărîmarea unei importante laturi a chiliilor în latura de miazănoapte, unde s-a construit clădirea Sfîntului Sinod, și în latura de apus, unde au fost dărîmate chiliile ce se aflau în dreapta și stînga clopotniței.

Clădirea chiliilor care cuprinde locuințele călugărilor, în veacurile trecute a adăpostit în parte tipografiile înființate de mitropolitul Antim, apoi sala de mese, bucătăria, camerele de oaspeți, iar pe latura de sud, în corpul clădirii lor, se află construit paraclisul vechi al mînăstirii, a cărui intrare este decorată cu o scară de piatră, două frumoase coloane și un portal de piatră, deasupra căruia se află o decorație în mozaic.

În anul 1958, Mînăstirea Antim a primit prin intervenția Patriarhiei, de la Sfatul Popular al Capitalei, un locaș nou de închinăciune, prin restaurarea capelei Pompilian, ce a fost transformată ca nou paraclis al Mînăstirii Antim. Paraclisul este lipit de grădina mînăstirii, mărindu-se astfel suprafața totală a complexului mînăstiresc.

Datorită înaltei prețuiri acordate de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în ultimii 10 ani, complexul Mînăstirii Antim și-a îmbunătățit în mod deosebit situația prin restaurări importante la paraclisul vechi, paraclisul nou, chilii etc.

În prezent se pregătesc, sub înalta și directă îndrumare, noi lucrări de restaurare a bisericii și celorlalte clădiri, precum și înființarea unui muzeu în incinta mînăstirii, continuînd astfel marea acțiune începută de mitropolitul Antim Ivireanul.

În acțiunea de restaurare a complexului mînăstiresc Antim și de continuare a îmbunătățirii stării operelor artistice ce se află aici, Prea Sfințitul Episcop Antim Nica Tîrgovișteanul, depune ca și înaintașii săi, episcopii Ilarion, Iosif și Neofit, aceeași strădanie pentru progresul instituțiilor și secțiilor de cultură ce au pornit de la mitropolitul Antim, ctitorul, încă din anul 1715.

În vremea lui Brîncoveanu, prin influența barocului italian, asistăm la o înnoire a elementelor arhitectonice. Chenarele ușilor și ferestrelor, coloanele și balustradele, tîmplele monumentale au un rol mult mai important decît pînă în această epocă. Ele își păstrează locul în ansamblul arhitectonic, însă devin mai bogate, cu o formă mai aproape de realism. Reprezentările florale devin mai fragede, mai mlădioase și elegante. Se mărește suprafața sculptată, iar reliefurile sculpturilor devin mai voluminoase și mai consistente. Apar sculptate flori, frunze groase de acant sau

alte specii vegetale, care se împletesc în torsade, înconjurînd uşile, ferestrele, fusul coloanelor sau balustradele.

Elementele arhitectonice cele mai folosite în manifestarea barocului sînt coloanele şi balustradele bogat ornamentate. Fusul coloanei care era drept pînă epoca barocului, se răsucesce şi se încarcă cu fel de fel de caneluri, fie drepte, fie răsucite, în cazul coloanelor în torsadă. Apar balustrade între coloane.

Acest nou stil străbate perioada de la sfîrşitul secolului XVII şi tot secolul XVIII, culminînd cu cîteva din monumentele arhitectonice bucureştenes (palatul Mogoşoaia, Mînăstirea Antim, Mînăstirea Văcăreşti etc.). Ornamentele sculptate în piatră sînt prinse în tencuială sau cărămidă aparentă, înconjurînd faţadele, dînd un frumos aspect exterior monumentului. Apar şi ornamentele în stuc de influenţă bizantină, ce decorează interioarele palatelor şi bisericilor din epoca lui Brîncoveanu.

«Dela începutul secolului al XVIII-lea, arhitectura din Muntenia se găseşte în plină înflorire, datorită meşterilor noi pricepuţi, precum şi bogăţiei lui Constantin Brîncoveanu; epoca Mavrocordaţilor, care merge de la 1715 pînă către jumătatea secolului al XVIII-lea, reprezintă ultima fază de dezvoltare»⁷⁰.

Stilul arhitectonic original al bisericii Antim este cel brîncovenesc din a doua jumătate a secolului XVII, caracterizat prin: pridvorul deschis cu portal monumental şi multă sculptură în piatră la pridvor şi în interior, mai ales la coloane, iar în exterior, rozete şi încadramente la ferestre sculptate ca la Argeş, Cozia⁷¹, Dealu etc.

Nu apar la Antim acoladele şi formele orientale, ce au fost mult folosite în arhitectura religioasă din acea epocă. Avem numai linii drepte, semicercul la arcade sau la registrul superior, iar rozetele sînt perfect circulare. Sculptura arhitecturală bogată în interior şi exterior, este şi ea mărginită de linii drepte şi severe. În general stilul are o influenţă a barocului italian, arta brîncovenească în special arhitectura şi sculptura fiind mult influenţate de arta italiană, unde mulţi romîni îşi făceau studiile mai ales la Veneţia şi Padova.

Planurile de construire a mînăstirii au fost întocmite de însuşi mitropolitul Antim. Din aceste planuri nu avem la îndemînă decît vederea laterală a faţadei dinspre miazăzi cu acoperişul şi turlele, executate în două documente originale ale ctitorului, şi anume: a) în Aşezămîntul de conducere al Mînăstirii Antim, întocmit pe pergament, în culori⁷²; b) în Testamentul⁷³ întocmit sub formă de carte, în care se află aceeaşi vedere laterală.

După această sumară prezentare a ansamblului clădirilor, vom cerceta în amănunt arhitectura clădirilor, fiecare luată în parte, şi anume: bise-

70. Grigore Ionescu, *Istoria Arhitecturii romîneşti*, Bucureşti, 1939, p. 203.

71. Mînăstirea Cozia este restaurată în 1706, cînd i se adaugă pridvorul brîncovenesc şi ornamente baroce.

72. Arhivele Statului, actul nr. 17.

73. Academia R.P.R., manuscrisul romînesc nr. 3342.

rica mare, paraclisul vechi, chiliile, trapeza și bucătăria, clopotnița, casele egumenești (stăreția) și arhondăria, paraclisul nou și palatul Sfîntului Sinod.

«Biserica și mînăstirea Antim din București, sînt printre cele mai de valoare și interesante monumente istorice din Capitală⁷⁴, fiind unele din cele mai remarcabile ale epocii»⁷⁵.

BISERICA MARE

Biserica Mînăstirii Antim, în ce privește planul, se aseamănă cu acela al bisericii din Rm. Sărat, construită în 1697, pe vremea cînd Antim era episcop la Rîmnicul Vîlcea, și cu acela al bisericii din Craiova.

Forma planului este trilobată, cu pronaosul ușor supralărgit, și asemănător și cu planul bisericii Colțea (1701), al bisericii Mînăstirii Cotroceni (1678) și al bisericii Stelea.⁷⁶

Dimensiunile sînt mari față de cele contemporane. Lungimea este de 32 m, lățimea de 10 m, măsurate în exterior. Nivelul terenului curții mînăstirii se afla înainte de 1865 cu 0,80 m mai jos decît este astăzi, iar după inundația din acel an, pentru a se evita acumularea de ape, nivelul terenului a fost ridicat.

În față are un pridvor de formă dreptunghiulară, pronaosul de formă pătrată și despărțit de naos prin patru coloane pe care se reazimă o arcadă; naosul cu partea dinspre apus pătrată, iar centrul cu cele două abside laterale, nu prea mult supralungite, altarul are absida mai prelungită decît absidele laterale⁷⁷.

La 17 iunie 1864, starețul Mînăstirii Antim cere Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice să se facă o ușe exterioară la altar⁷⁸, fiind o scăpare de prevedere la restaurarea din 1860. Ministerul răspunde la 14 iulie același an, că biserica se află zugrăvită deja, mobilată și terminată în totul prin cheltuirea de mai multe mii de galbeni și nu se poate compromite acestea pentru o scăpare din vedere, care acum cuvioșia sa o simte, cînd e prea tîrziu spre a i se satisface dorința⁷⁹.

În anul 1956 s-a executat o mică schimbare în planul orizontal, prin aceea că la altar, în partea de miazăzi a fost scoasă o fereastră și zidul de sub ea a fost demolat, executîndu-se în golul realizat o ușe pentru comunicarea din altar, direct afară. Executarea acestei uși exterioare este

74. N. Ghika Budești, în «Bul. Comisiei Monumentelor Istorice», anul XXIX, fasciculele 87-90, partea a patra. Noul stil din veacul al XVIII-lea, pp. 78-80.

75. N. Ghika Budești, *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, București, 1942, p. 48.

76. N. Ghika Budești, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1942, p. 48.

77. N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 109, și Gramata patriarhală pentru biserică (1714), Iorga-Hurmuzaki, XIX, pp. 629 și urm. pp. 660 și urm., p. 818.

78. *Arhivele Statului*, Dos. Min. Cultelor 1103/1862, p. 319.

79. *Ibidem*, p. 341.

Biserica. Pridvorul (1713). Cornișa și rozeta cea mare (1860). — În planul din stînga palatul Sfîntului Sinod (1909).

cerută de către egumen, încă din anul 1864, și aproape după un secol este realizată.

Planul orizontal nu a suferit aproape nici o modificare în decursul veacurilor, restaurările ulterioare au modificat însă aproape toate celelalte elemente arhitectonice ale bisericii.

Pardoseala bisericii, la 1715 era confecționată din dale de piatră, care mai târziu au fost scoase și anume după inundația din 1865, când au fost scoase și mormintele ce se aflau în interiorul bisericii. Din aceste dale de piatră masivă se mai află pardosit astăzi numai pridvorul. Restul bisericii este pardosit cu un strat gros de beton, peste care se află altul de mozaic.

Zidurile sînt cele originale, masive, cu grosimea variind între 1,20 și 1,42 m la proscomidie. Zidurile nu au suferit nici o modificare în grosimea lor, doar registrul superior al pridvorului și cornișa întregului monument au suferit radicale transformări la restaurarea din 1860.

Arhitectura exterioară, studiată și după planul original al ctitorului și după construcția existentă, a fost una din cele mai frumoase. În prezent, tencuiala exterioară este complet înlăturată, dar din fotografiile dinainte de anul 1935 ne putem da seama de proporțiile decorului de panouri și de arcaturi, care au o formă sobră și elegantă, cu o compoziție perfectă, avînd o frumoasă și bogată decorație, sculptată la: coloane cu capitele, baze și pedestale, la ferestre, rozete etc.

Biserica, în mod deosebit, a suferit în decursul vremii o seamă de modificări, care au dezbrăcat-o în bună parte de aspectul ei original, menținîndu-i totuși în mare măsură valoarea artistică. Aspectul fațadei, complet schimbat, prezintă un fronton foarte înalt deasupra acoperișului pridvorului, inovație a arhitectului Schlatter, destinată să dea o impresie de zveltețe, pe care biserica de stil brîncovenesc nu o atinsese încă⁸⁰.

Dintr-o descriere contemporană, de pe vremea cînd tencuielile existau încă, reiese că sînt foarte deteriorate, că arată mai multe straturi suprapuse peste o zidărie de cărămizi frumos lucrată, primul strat care vine de-a dreptul peste zid, înfățișează o zugrăveală imitînd cu culoare roșie fișii de cărămizi orizontal așezate în trei rînduri suprapuse și despărțite prin cîmpuri de tencuială simplă. Se poate ca aceasta să fi fost înfățișarea la origine a bisericii, amintind, poate, după dorința ctitorului, arhitectura de la Sfîntul Munte⁸¹.

Materialul de construcție principal folosit la biserică și la celelalte clădiri ale mînăstirii este cărămida, iar piatra sculptată alcătuiește în mod deosebit elementul decorativ.

Acoperișul original era în pante simple, iar învelitoarea confecționată din tablă, probabil de plumb, cu plăci în formă romboidală. De-a lungul secolelor, învelitoarea a fost schimbată cu șindrilă, în 1860 cu tablă de zinc și mai târziu, în 1908, cu tablă de oțel zincată, la restaurarea parțială făcută de Comisia Monumentelor Istorice.

80. Iorga N. și Balș G., *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris 1922.

81. N. Ghica Budești, *op. cit.*, IV, p. 79.

Socul bisericii, larg profilat ca și fundația, este executat din cărămidă specială rotunjită pe muchie și cu mortar de var.

Socul original al bisericii era de cca. 1,40 m înălțime, cu placaj din piatră sculptat, cu modele simple geometrice de formă romboidală în câmpuri dreptunghiulare, probabil buceardate sau striate.

Din cauza intemperiilor și în special a inundațiilor ce adeseori au ajuns și pătruns prin soclu, el a fost deteriorat aproape total, iar în anul 1865, prin ridicarea nivelului curții, soclul și-a pierdut forma originală, fiind și el restaurat, obținând o suprafață netedă, iar în profil dispărându-i orice urmă de decorație. Astăzi abia se mai văd câțiva centimetri din înălțimea sa, restul fiind îngropat în pământ.

Brîul, elementul de rezistență și decorație, ce desparte cele două registre ale fațadei bisericii, e un tor larg între două fișii plane și a fost, după cum se vede în planul original, întocmit de mitropolitul Antim, de o frumusețe deosebită, avînd o bogată decorație de frunze de lauri pe partea centrală, iar deasupra și dedesubt cu frumoase împletituri pe toată suprafața brîului. Elementul decorativ al brîului se găsește în această epocă la cele mai importante biserici contemporane, culminînd cu frumusețea celor de la Stavropoleos și Crețulescu.

La restaurarea din 1860, frumusețea brîului bisericii Antim a fost redusă prin înlocuirea tencuielii ornamentate, cu alta fără nici o decorație, avînd un profil simplu geometric, iar astăzi se vede cărămida aparentă fără nici o decorație.

«Brîul în torsadă apare pentru prima oară la Episcopia de Argeș..., puternică torsadă în formă de frînghie răsucită, din cărămizi rotunjite, așezate oblic: *Antim*, Sf. Elefterie, Sf. Ștefan și paraclisul Mitropoliei din București. Elemente în torsadă sînt frecvente în diferite țări, fiind folosite la cornișe, la încadrările ușilor și ferestrelor, dar sub forma obișnuită bisericilor românești nu apar decît în Armenia și în regiunile care au suferit influența ei: din Georgia și pînă în Kurdistan»⁸².

Cele două turle, inițial, au avut aceeași înălțime totală, cu deosebirea că la turla de pe naos baza era ceva mai înaltă, iar cornișa cupolei puțin mai scurtă decît la turla de pe pronaos. Ferestrele erau egale. În diametru, turla de pe naos era puțin mai mare. Prin restaurările atît din 1860, efectuate de arhitectul Schlatter, cît și cea din sec XX a arhitectului St. Balș, turla din est a fost executată mai înaltă cu cca. 30 cm și ambele turle au diametrul mai mare. Schlatter a găsit turla de pe naos mai înaltă, iar egalitatea în înălțime a turlelor desenate de mîna lui Antim, pare să fie numai aparent reală, datorită schiței de mînă făcută de ctitor.

Ambele soluții, 1715, 1860, dau o suplețe deosebită turlelor și un echilibru demn de remarcat al profilului longitudinal al acoperișului cu turlele sale.

82. P. Constantinescu-Iași, *Influențe ale arhitecturii rusești asupra celei românești*, București 1951, pp. 184-185.

La ultima restaurare s-a obținut un efect mai puțin avantajos prin supradimensionarea pe înălțime a ferestrelor turelor și îngustarea lor, efect ce nu mai realizează proporția originală a turelor, sau cea a turelor executate la 1860. Numărul ferestrelor a fost mărit de la 8 la 10, păstrându-se baza veche pătrată. Poate și faptul că ornamentele exterioare de la baza cupolei turelor au fost prea mult răsfărte spre înafară creează acest dezechilibru. Ornamentele desenate de Antim erau mai puțin răsfărte, iar cele ale lui Schlatter erau perfect verticale ca și la Mînăstirea Argeș. De asemenea St. Balș a făcut diametrul turelor puțin cam mare față de cele anterioare (diametrul e aproape egal cu latura pătratului bazei de susținere). Bazele turelor în formă originală ca și soclul bisericii erau decorate cu profile geometrice.

Circumferința cupolei turlei actuale, este cam mică față de circumferința cilindrului turlei. În execuția originală a mitropolitului Antim, această relație între cele două elemente arhitecturale ale turlei este mult mai proporționată, dîndu-i un aspect pitoresc. Toate cele patru cruci originale de pe ture și acoperiș au fost înlocuite la restaurarea din 1860, cînd a fost modificată, și forma lor, înlocuindu-se cele 3 extremități superioare de formă sferică, prin extremități în formă tot de cruce, mai mici. Crucile originale erau ancorate cu sîrmă, iar cele montate la 1860 nu sînt ancorate, fiind bine încastrate în baza lor.

Turile construite la 1860 de arhitectul Schlatter capătă o formă neoclastică, amintind în mic unele ture și cupole din arhitectura Renașterii italiene, cu colonete la colțurile laturilor, pe care se sprijină arcadele ce înconjoară ferestrele, nu prea înalte.

Între aceste arcade și baza cupolei turlei se află 3 rînduri de profile semicilindrice de dimensiuni diferite, cea mai mare dimensiune avînd-o cornișa turlei, pe care se află de jur împrejur, ca o coroană princiară medievală, un ornament din tablă de zinc, reprezentînd crini stilizați, ce imitau pe cei de la biserica Mînăstirii Argeș, de pe turilele mari.

Cupola propriu zisă, în 8 ape curbe, acoperită cu tablă de zinc, era construită în genul proiectelor de cupole ale bisericilor italiene din 'sec. XV la proporțiile reduse și bine echilibrate față de înălțimea turlei.

Ambele ture aveau tamburul cu 8 laturi, cu ferestre cu deschidere destul de mare pentru o bună iluminare a naosului și pronaosului. Erau executate în șarpantă de lemn acoperită pe întreaga fațadă a tamburului, cu placaj de tablă de zinc. Baza lor constă dintr-un zid de formă pătrată pe care se înscrie zidăria octogonală prin pandantive, a turelor propriu zise. Turla de pe naos avea ca dimensiuni pe înălțime și diametru cca. 10% mai mult decît turla de pe pronaos.

Cu ocazia acestei restaurări din 1860 au fost montate alte patru cruci, înlocuind pe cele vechi, despre care se dau detalii la capitolul «Sculptură».

Ca arhitectură generală exterioară, la registrele și tencuiala fațadei, biserica Antim poate fi asemuită cu arhitectura bisericii Patriarhiei (1655), Cotroceni (1678), Doamnei (1680), Colțea (1701), Sf. Gheorghe

Biserica mare. Arcada pridvorului (1925).

Nou (1709), Văcărești (1716), Crețulescu (1722), Enei (1724), Elefterie (1751).

Ornamentația din tencuială a fațadei originale, cât și cea executată la restaurarea din 1860, când s-a respectat prima formă, se prezenta astfel :

Registrul inferior era împărțit în 34 de panouri dreptunghiulare, cu dimensiunea cea mare pe verticală, despărțite între ele prin profile duble de cărămizi special rotunjite.

Registrul superior avea un număr de 38 de panouri în 1715, și mai puține în 1860, cu cele 4 din partea superioară a pridvorului ce a fost redus în înălțime. Ultimele două panouri spre apus au fost modificate în lățime, mărindu-se cu 4 cm. Partea superioară a panourilor era rotunjită în jumătate de cerc, avînd din două în două câte o frumoasă rozetă ajurată, în mijlocul lor.

Cornișa originală nu mai există și la restaurarea din 1860 a fost înnoită în stil neogotic.

Pridvorul original era înalt ca și restul bisericii (ca la bisericile Colțea, Crețulescu, Văcărești, Mitropolie etc.), avînd în fațada principală un cerc mare asemănător ca la biserica Sf. Dumitru din Craiova, la biserica Toți Sfinții și biserica Buna Vestire din R. Vîlcea. Prin restaurare partea superioară a fost modificată, iar bolțile au fost distruse. Din vechiul pridvor original, actualul pridvor, care este mult mai redus în înălțime, păstrează frumoasele coloane, cu capitele bogat sculptate, precum și bazele și pedestalele pe care sînt ridicate. Deasupra arcadei ce se rezimă pe cele 10 coloane se află un atic cu ornamentații și profile geometrice, iar sub cornișe un mic registru de firide dreptunghiulare, imitînd ocnitele. Partea centrală a frontonului pridvorului este marcată de un medalion (în interiorul căruia se află o pictură) de formă circulară, încadrat într-o parte și alta de două firide duble, înalte ca și celelalte, pînă la nivelul cornișei. Toate aceste elemente de fațadă sînt înconjugate de profile geometrice armonioase. Deasupra medalionului se află o cruce metalică montată pe o splendidă bază bogat sculptată în piatră, după stilul baroc. Comunicarea spre exterior din pridvor se face prin toate arcadele între coloane neexistînd balustrade, așa cum găsim în mai toate cazurile, cînd coloanele sînt așezate pe un soclu comun. Din acest punct de vedere, pridvorul bisericii Antim este imitat de către constructorii Mînăstirii Văcărești, care de asemenea nu are balustrade între stîlpi. Fusul coloanelor în prezent este neted și cilindric fără galbul obișnuit al coloanelor epocii brîncovenesti, așa cum poate fi observat într-o veche stampă a bisericii Antim, în care coloanele par a fi canelate în spirală. De altfel, acest lucru este ușor de presupus, făcînd comparație între fusul coloanelor de la pridvorul și de la colonadele chiliilor Mînăstirii Antim, executate de aceiași meșteri sculptori și în același timp și care au fusul canelat în spirală.

Modificarea suprafeții fusului coloanelor din pridvor probabil s-a făcut cu ocazia restaurării din 1860, prin răzuirea sculpturii, cu intenția

de a se sculpta sub altă formă aceste fusuri perfect cilindrice, sau spre a se picta.

Forma actuală cu fusul cilindric și fără galb nu este obișnuită arhitecturii din epoca brîncovenească.

Pridvorul deschis al bisericii Antim face parte din elementele noi ale arhitecturii bisericesti, ce apar la finele secolului XVIII, o dată cu portalul monumental al ușilor principale.

Are planul orizontal de formă dreptunghiulară, înconjurat spre miazănoapte, apus și miazăzi de 10 coloane, deasupra cărora se află o arcadă cu arcuri în plin cintru. Este elementul arhitectonic cel mai mult decorat, atît la coloanele de pe cele trei laturi exterioare, cît și peretele dinspre pronaos, pe care se află ușa cu frumosul cadru în care se află și pisania și doi pilaștri cu capitele probabil turnate în ipsos în timpul restaurării din 1860-1863. Plafonul pridvorului are în mijloc o cupolă mică, iar în părțile ei laterale cîte o boltă ce se reazimă spre apus pe arcada coloanelor, iar spre răsărit pe zidul ce desparte pridvorul de pronaos. Pardoseala pridvorului este din plăci de piatră, iar peretele dinspre pronaos este decorat cu mozaic colorat în stil bizantin, reprezentînd patru sfinți în mărime supranaturală.

Spre deosebire de celelalte pridvoruri ale bisericilor din epoca lui Brîncoveanu și de la începutul secolului XVIII, între pedestalele coloanelor nu avem balustrade ca de exemplu biserica Stavropoleos, palatul Mogoșoaia, biserica Colțea, Hurezi etc. Bazați pe planul orizontal⁸³ al bisericii, întocmit în august 1866, noi înclinăm spre ideea că și la Antim ar fi fost proiectate balustrade decorate, care s-ar fi înglobat în mod natural în ansamblul așa de frumos al acestui pridvor. Orientîndu-ne însă după reproducerea planului original executat de mitropolitul Antim, balustrada nu există. La început intrarea se făcea pe mai multe trepte înguste, pînă la înălțimea pardoselei, în dreptul celor două coloane din centrul fațadei principale, iar de aici se mergea direct spre ușa principală.

În planul orizontal, desenat de arhitectul Burelli în anul 1866, la pridvor sînt executate schematic, între coloanele pridvorului, balustrade, ca la pridvoarele bisericilor Colțea și Stavropoleos. Acest desen ne-a pus în fața unei probleme și anume, dacă într-adevăr au existat la Antim asemenea balustrade. Cercetînd reproducerea executată înainte de 1860, constatăm că între pedestalele coloanelor nu se aflau asemenea balustrade, folosite peste tot în stilul arhitecturii brîncovenești, biserica Antim făcînd deci excepție de la această regulă. Desenul arhitectului Burelli, credem că a fost făcut cu intenția de a se monta balustrade între coloane, așa cum arătăm mai sus, el presupunînd că ar fi existat balustrade în pridvorul original, deoarece nicăieri în această epocă nu există spații libere între pedestale, ca la Antim. «Este singurul monument unde găsim această dispoziție»⁸⁴.

83. Arhivele Statului, Ministerul Cultelor, Dos. 1103/1862, p. 572.

84. Ghika Budești N., *L'ancienne architecture religieuse de la Valachie*, București 1942, p. 48.

La 1860, cînd s-a redus înălțimea pridvorului, coloanele nu au fost demontate și zidul arcadei ce se reazimă pe coloane este cel original. Acest lucru se constată și prin faptul că mortarul între cărămizile acestei arcade este gros de 5 cm, identic ca în tot zidul original, spre deosebire de grosimea mortarului folosit în zidăria ce înconjoară marea rozetă montată în 1860, care are mortarul orizontal dintre rîndurile de cărămidă gros de numai 2 cm, metoda de lucru a sec. XIX.

Planul orizontal al pronaosului are forma unui pătrat de dimensiuni mai mari decît naosul. Este mărginit spre naos de o arcadă ce se sprijină pe patru coloane, spre miazănoapte și miazăzi de pereții laterali, iar spre apus de zidul ce îl desparte de pridvor. Deasupra acestora, pe patru-laterul format se sprijină turla înaltă a pronaosului, a cărei greutate se reazimă pe cele patru arcuri ce se descarcă pe ziduri și arcadă, cu ajutorul pandantivilor. Legătura plafonului pronaosului cu cel al naosului se face printr-o boltă cilindrică.

De jur împrejurul pereților pronaosului, în partea inferioară, se află cele 20 de strane executate din lemn de stejar, sculptate de Carl Storck. Este partea din interiorul bisericii cea mai bine luminată natural, prin două ferestre executate în zidurile laterale, iar cea mai multă lumină pătrunde în pronaos și se transmite și în naos, prin marea fereastră circulară montată în anii 1860-1863, cu ocazia primei mari restaurări.

Naosul, la început are formă dreptunghiulară, apoi spre altar are formă treflată, zidurile în prelungirea pronaosului fiind retrase spre mijlocul bisericii, ca apoi să se arcuiască spre exterior, luînd forme semicirculare, formînd sîni naosului, ce merg pînă la limita de apus a altarului. Forma sa amintește vechea structură sîrbească.

Partea dinspre pronaos are o formă pătrată și este luminată de două ferestre ce străpung zidurile laterale, una spre miazănoapte și alta spre miazăzi. Partea centrală a naosului este iluminată de patru ferestre, situație ce o găsim la marile biserici (Văcărești, Mitropolie și Mînăstirea R. Sărat). De jur împrejurul zidurilor sînt așezate stranele în număr de treizeci și patru, jilțuri două ale domnitorului și două episcopale, toate lucrate în lemn de stejar și frumos decorate cu sculpturi de către Carol Storck, în anul 1860.

Plafonul naosului are formă semicilindrică pe porțiunea dintre sîni și pronaos, iar deasupra părții centrale, plafonul are forma unor jumătăți de calote sferice pe fiecare latură, ce se sfîrșesc cu două puternice arce, ale căror reazeme stau pe zidurile laterale. La limita altarului și a primului compartiment al naosului se află alte două arce care se întîlnesc cu celelalte două laterale, unindu-se cu ele prin trompe, formînd în plan orizontal un pătrat, patul turlei. Din acest pătrat, pe baza principiului arhitectonic al pandantivilor se ajunge la formarea cercului puternic de zidărie ce formează baza de susținere a cilindrului turlei naosului.

În partea stîngă a naosului se află amvonul cu o frumoasă scară în spirală, amîndouă lucrate în lemn de stejar, decorat cu sculpturi de același mare sculptor Carol Storck.

Pînă în 1860, iluminarea naosului se făcea și prin niște ferestre mici circulare, care se aflau în registrul superior al fațadei, astăzi ele sînt marcate de către rozetele exterioare frumos sculptate în piatră.

Turla naosului are dimensiunile ceva mai mari decît turla pronaosului. Ferestrele sînt înguste și lumina ce trece prin ele nu este îndestulătoare pentru interiorul naosului. De altfel, întregul sistem de iluminare naturală a bisericii, prin ferestre, nu asigură o bună iluminare, aceasta fiind una din lipsurile ce poate fi considerată în zilele noastre pentru biserică. La timpul construcției însă, iluminarea semiobscură a interiorului era o realizare pozitivă.

Turla are tamburul sprijinit pe pandantivi ce se descarcă pe cele patru arcuri ale zidurilor de susținere ce formează un pătrat. La bazele arcurilor, în console se află decorații sculptate în piatră.

Între anii 1715 și 1860, turlile au suferit o restaurare, cele originale cilindrice din cărămidă cu acoperiș în cupola semisferică fiind înlocuite cu turla din lemn cilindrice, cu acoperiș de formă conică. Această primă restaurare o atribuim în urma cutremurului din 1738, fapt care îl determină pe arhitectul Schlatter, la anul 1860, să reconstruiască turlile tot din șarpantă de lemn, mult mai rezistentă la cutremur decît zidăria simplă de cărămidă.

Din cele patru modele de turla ce le-a avut biserica Antim în decursul veacurilor, turlile originale din 1715 și cele din anul 1860 au avut forma cea mai armonioasă ca realizare arhitectonică, în comparație cu planul de ansamblu al construcției monumentului, la epocile respective. Primele au fost construite în stilul bizantin, iar cele din 1860 în stilul baroc, adaptat la modificările esențiale aduse fațadei principale, în același stil baroc, pe care arhitectul Schlatter l-a considerat foarte necesar ansamblului colonadei pridvorului, ușilor principale și portalului monumental, toate executate sub influența stilului baroc al epocii brîncovenesti. Actualele turla sînt executate în 1939-1944 după proiectul arhitectului St. Balș.

Marea rozetă construită de către Johan Unghi în baza comenzii din 19 iulie 1861 pe frontonul pronaosului în stil neogotic, stil apreciat în 1840-1850, cu scheletul din lemn, are 37 geamuri în formă de petale rotunde care luminează din belșug interiorul pronaosului. Rama ferestrei e din piatră profilată. Are un frumos ornament exterior din piatră în formă de diademă, pe mai mult de jumătate a circumferinței în partea superioară, reprezentînd 16 crini stilizați, amintind o influență a motivelor ornamentale ale bisericii episcopale Curtea de Argeș. În secțiune, zidul rozetei este foarte oblic în partea de jos, pentru a se realiza un fascicol mai mare de lumină. Întreaga rozetă este înconjurată de o ghirlandă sculptată în piatră cu motive florale și geometrice, coborînd pînă la acoperișul pridvorului.

Deasupra mării rozete, pe aticul semicircular, la restaurarea din 1860 a fost montată o cruce similară cu cele de pe turla și frontonul pridvorului. Această cruce din fier era montată pe un soclu de formă triunghiulară, cu laturile rotunjite, în mijlocul său aflîndu-se o frumoasă sculp-

tură în piatră, de inspirație barocă. La ultima restaurare din secolul XX, crucea nu a mai fost montată, rămânând numai baza sa sculptată.

Pe fațadele de miazănoapte și de miazăzi ale pronaosului, în registrul superior se află câte o rozetă ce se repetă și pe registrul naosului și altarului, confecționată din blocuri masive de piatră, frumos decorate cu sculptură ajurată, amintind rozetele de la biserica episcopală din Curtea de Argeș. La montarea lor în 1715, rozetele aveau și oficiul de iluminare ca la Cozia, însă la 1860, golul din zid în spatele rozetelor a fost umplut cu cărămidă, mascându-se partea posterioară a rozetelor, ele rămânând numai ca ornament.

La restaurarea din 1860 s-au adăugat încă patru rozete, turnate în ipsos după modelul celor originale, și au fost montate în panourile registrului superior, avînd repartiția: un panou cu rozetă, altul fără, și așa mai departe. Această nouă distribuție a rozetelor are loc în urma modificării prin reducere a registrului superior de deasupra pridvorului. Rozetele de ipsos care s-au deteriorat cu timpul, au fost scoase în sec. XX, o dată cu tencuiala fațadei.

Lumina ce venea prin aceste rozete-ferestre, a fost suplinită întrucîtva de lumina ce pătrunde în mod abundent prin rozeta cea mare a pronaosului.

În restaurările monumentelor religioase de la Sfîntul Munte găsim modificări aproape asemănătoare în ceea ce privește montarea de rozete pe frontonul și pe fațadele bisericilor. «Rozete mari pe frontonul fațadei, se găsesc îndeosebi la bisericile din Moravia, ex. la biserica Krusevac, restaurată în anul 1860 (în același an ca Antim), folosind eclectismul, unde rozetele apar numeroase pe registrul superior al fațadei»⁸⁵.

Dintre restaurările sau propunerile de restaurare ale bisericilor sîrbești, redăm un caz deosebit de apropiat cu restaurarea de la Antim din 1860, cînd s-a executat marea rozetă pe frontonul fațadei și anume al Mînăstirii Kalenici. Biserica Mînăstirii Kalenici ce se află la Muntele Athos, are încă de la construirea ei, din secolul XVI, rozete sculptate pe registrul superior al fațadelor laterale, iar pe frontonul fațadei principale, o rozetă mică. În anul 1925 a fost întocmit proiectul de restaurare a bisericii, în care se prevede o mare rozetă în frontonul fațadei principale, aproape identică cu cea de la Antim⁸⁶.

Altarul formează partea din răsărit a treflei bisericii, cu o dimensiune mult mai mare în adîncime decît jumătățile de cerc ale absidelor laterale. Aici semicercul este prelungit cu o suprafață dreptunghiulară a cărei latură mică este de două ori raza semicercului dinspre răsărit.

Zidurile laterale sînt extrem de groase, 1,42 m, în ele fiind practicate golurile pentru diaconicon și arhondaric.

Iluminarea altarului se făcea prin trei ferestre, două mici pe zidurile laterale și una mare pe partea de răsărit. În anul 1957, fereastra

85. Millet Gabriel, *L'ancienne Art Serbe. Les églises*, Paris, 1919, pp. 164-171.

86. Zarko M. Tatic, *Pe urmele trecutului măreț*. Scrisori de la Sfîntul Munte și studiul monografic al arhitecturii sîrbești. Belgrad 1929, pp. 207 și următoarele, și fig. 163. (În limba sîrbă).

de pe latura de miazăzi a fost scoasă și înlocuită cu o ușă exterioară prin care se intră direct în altar.

Plafonul este realizat prin construirea unei bolți cilindrice deasupra dreptunghiului spre naos, iar deasupra semicercului spre răsărit, această boltă cilindrică se unește cu o jumătate de calotă sferică.

Întreg plafonul bisericii este construit din cărămidă, procedeu de construcție specific locașurilor bisericesti, bizantine, care au plafonul executat din același material ca și zidurile exterioare.

Interiorul altarului este simplu mobilat, cu masa centrală din piatră masivă de la 1715, în jurul pereților o laviță rotunjită după forma lor. Diaconiconul și proscomidia au decorații sculptate în piatră. Și aici găsim două console sculptate în piatră, o dată cu zidirea originală.

În general, interiorul bisericii are o linie arhitecturală simplă, sobră, dar sigură, cu arce suple, proporțiile bolților fiind armonios realizate. Doar iluminarea naturală nu este suficientă pentru un interior atât de mare, ferestrele fiind prea mici, atât cele de la turla cât și cele din pereții laterali.

Interiorul bisericii este mult decorat cu sculptură în piatră și îndeosebi cu sculptură în lemn. Pictura de asemenea armonizează împreună cu sculptura și arhitectura, completându-se unele pe altele într-un frumos ansamblu artistic.

CLOPOTNIȚA

Clopotnița este o construcție cu ziduri foarte rezistente, are un plan orizontal de formă aproape pătrată, iar pe planul vertical este împărțită în 3 registre: parterul, etajul și deasupra turnul clopotniței. Intrarea în incinta mănăstirii se face pe sub o mare și puternică boltă cilindrică ce străpunge întregul parter al clopotniței, sub formă de gang.

Pe fațada principală, conturul gangului este marcat prin patru rînduri de profile dreptunghiulare, avînd deasupra o cornișă în mijlocul căreia se află un medalion rotund, peste care cornișa este supraînălțată.

Din forma arhitectonică a acestui fronton, credem că s-a inspirat arhitectul Schlatter la restaurarea pridvorului, imitîndu-l aproape în întregime în ceea ce privește conturul. La cele două extremități ale frontonului se află două turnulețe ornamentate în stil gotic, acoperite de mici cupole în mijlocul cărora se află câte o cruce simplă de fier.

Turnul clopotniței are secțiunea orizontală perfect pătrată, iar înălțimea sa, aproape de două ori mai mare decît lățimea.

Toate cele patru fațade ale turnului sînt simetric decorate, avînd câte două ferestre înguste și proporțional dimensionate, conturate de mure cu profiluri rotunjite.

La baza turnului, pe fațada principală, găsim trei firide cu partea superioară în formă de arc arab. Deasupra ferestrelor un mic brîu cu profilul denticular înconjoară turnul. Imediat deasupra brîului, atât pe fațada principală cât și pe cea posterioară se află câte patru ocnite cu arcuri

Clopotnița și biserica în anul 1925. Tencuielile fațadelor au început să se ruineze.

duble, în acoladă, în interiorul lor fiind executate picturi. La mijlocul acestor firide, se află de asemenea pe ambele fațade câte un medalion rotund, și ele decorate cu picturi.

Cornișa turnului clopotniței este decorată cu intrînduri în formă de metereze, mult ieșite din fațadă, ca la castelele medievale, pe toate fațadele clopotniței, dîndu-i un frumos aspect de soliditate. Acoperișul turnului prezintă elementul arhitectonic cel mai pitoresc al întregii clopotnițe. Este executat în patru ape, avînd în centru o frumoasă cupolă semi-sferică, deasupra căruia se află o altă cupolă în forma unui clopot cu gura în jos, pe care se găsește montată o cruce cu patru brațe egale, avînd extremitățile în formă de talere rotunde, iar baza este o sferă. Forma acestei cruci este modelul fidel al crucilor desenate de ctitor în stampa ce se află la Academia R.P.R.

Pitorescul acestui acoperiș era completat de încă patru turnulețe ce înconjurau cupola acoperișului. Forma lor era asemănătoare cu cele două turnulețe de la baza turnului pe fațada principală, însă de dimensiuni mai mici, avînd fiecare câte o cruce simplă deasupra lor.

Păcat că la ultima restaurare, aceste frumoase turnulețe au fost desființate și n-au mai fost refăcute.

Tot pe fațada principală se află cele două laturi ale corpului principal, atît la parter cît și la etaj, câte o fereastră mascată cu zidărie, înconjurată cu profile de tencuială. Fațadele laterale sînt simetrice, avînd la parter câte trei ferestre mari, cu arcade în plin cintru, toate fiind așezate în panouri dreptunghiulare.

Etajul acestor fațade prezintă arcade ce se reazimă pe două coloane libere și două incastrate în zid. Fusul coloanelor este destul de gros, amintind de coloanele bisericii de la Mogoșoaia. Bazele și capitelele lor au formă de dale, iar arcele superioare sînt executate în plin cintru de o apreciabilă grosime. Cornișa întregului etaj este împodobită cu ornamente de formă geometrică. Fațada posterioară este, la parter, supralărgită ca cea principală, avînd în dreapta și stînga gangului de intrare-ieșire câte o ușă de intrare la scările ce duc la etajul clopotniței. Deasupra celor două uși se află câte două ferestre înguste și înalte cu arc de formă trilobată, iar deasupra lor câte o cruce executată în profunzimea zidăriei.

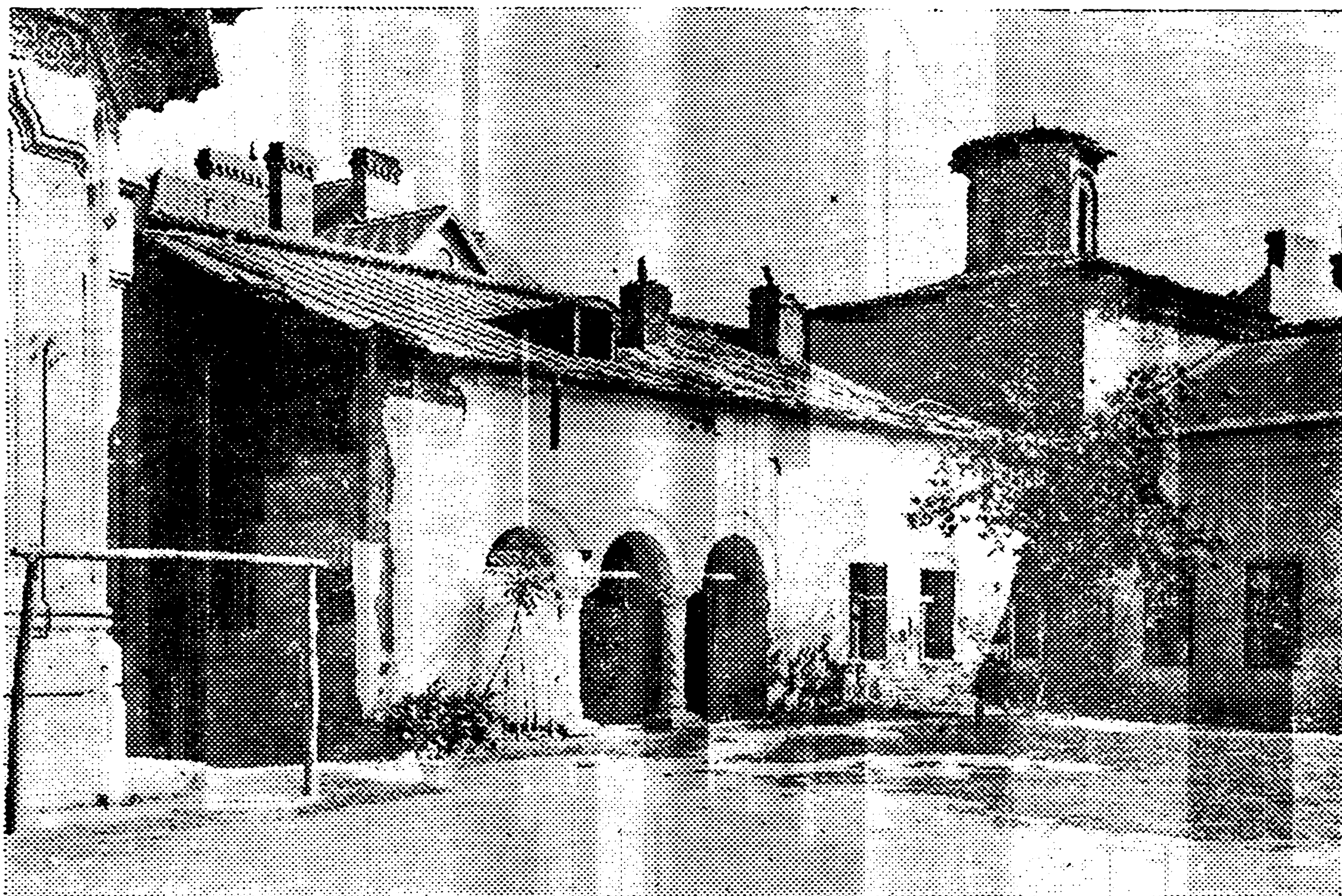
Fațada etajului are o arcadă asemănătoare cu cele laterale, avînd în plus în extremități câte o deschidere mare în zid în formă de ferestre cu arce trilobate, mai înguste decît la arcade. Bolta gangului pe această fațadă se prezintă sub forma unui arc dublu, cu cheia de boltă bine conturată. Cele trei fațade ale etajului sînt libere, prezentînd forma unei logii cu trei fațade.

Întreaga construcție a clopotniței prezintă o formă arhitectonică solidă și bine echilibrată. Suprafața gangului este acoperită de picturi rezultate din probele de examinare a unor pictori de biserici, începători, fără o valoare artistică deosebită. Ca formă, clopotnița poate fi comparată cu cea de la Patriarhie, Plumbuita, Aninoasa.

CHILIILE

Chiliile mănăstirii sînt construite o dată cu biserica, la 1715, și sînt pomenite de mitropolitul Antim în testamentul său, asupra modului cum să fie ocupate, de către tipografie, călugări etc.

Clădirile chiliilor limitau complet dreptunghiul ce-l formează incinta mănăstirii și se întîlneau la clopotniță, unde se afla intrarea principală. De-a lungul secolelor aripile chiliilor au fost reduse, și din planurile găsite la Arhivele Statului rezultă că încă dinainte de anul 1850, latura

Chiliile, latura de miazănoapte, în ruină (1928).

chiliilor dinspre miazăzi a clopotniței nu mai exista, fiind dărîmată cu mult înainte.

Din proiectul întocmit de arhitectul Schlatter la 1854, reiese că în acel an a fost dărîmată și latura chiliilor ce se afla la partea de miazănoapte a clopotniței ⁸⁷.

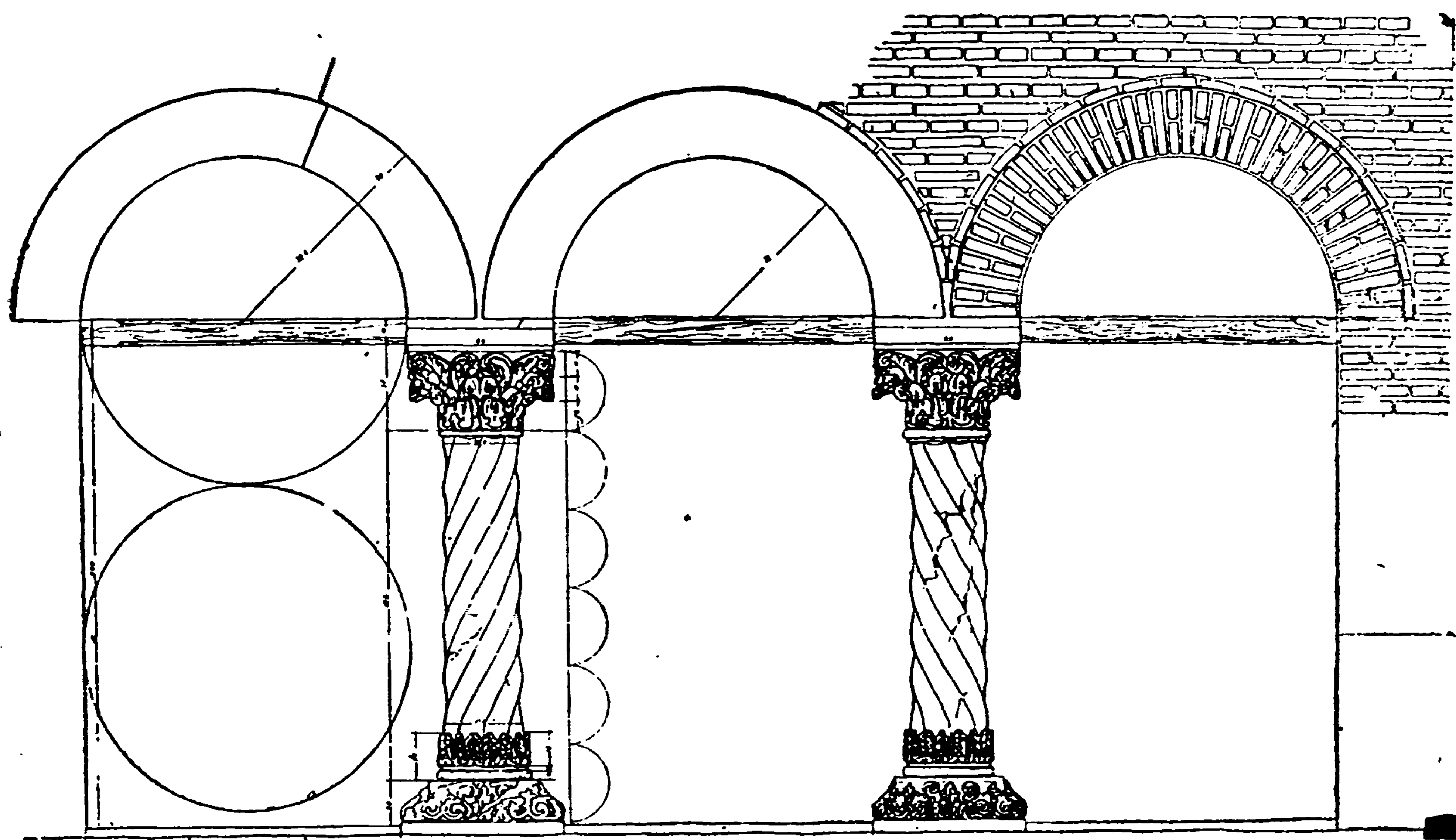
Prin restaurarea din 1860 s-au adus unele modificări esențiale aripii chiliilor din latura de miazănoapte, și anume pe porțiunea pe care mai tîrziu s-a clădit localul Sfîntului Sinod (1908). În rest, celelalte laturi

87. Arhivele Statului, Dosar Episcopia Argeș nr. 2267/1854. Programul (planul orizontal) de restaurare a Mănăstirii Antim, întocmit de arhitectul monastiresc I. Schlatter, fila 220.

de miazănoapte, răsărit și miazăzi au rămas intacte ca plan orizontal, pînă în zilele noastre.

În interiorul lor se aflau locuințele călugărilor, sala de mîncare, bucătăria, magazii de alimente etc. Aripa de răsărit a fost multă vreme ocupată de Arhivele Statului, începînd de prin prima jumătate a secolului XIX. Pe latura de miazăzi, aripa chiliilor se continuă spre apus cu clădirea paraclisului ce se află la același nivel orizontal cu chiliile, și mai departe cu locuința egumenului și camerele de oaspeți (arhondăria).

Fațadele principale ale chiliilor au fost într-o permanentă schimbare în decursul veacurilor, atît din cauza deteriorării cît mai ales din proasta gospodărire a egumenilor greci, care neglijau întreținerea permanentă a

Porticul chiliilor cu coloane.

tuturor clădirilor mînăstirii. Inițial au fost tencuite ca și biserica. Fațadele posterioare ale chiliilor, datorită zidăriei solide au rezistat și pînă astăzi forma lor a rămas aproape neschimbată, cu cărămidă aparentă. Chiliile au fost construite fără etaj, situație ce a fost menținută pînă în zilele noastre.

Credem că latura dinspre apus să fi avut etaj, încadrînd în mod armonios clopotnița. Pe colțurile unde se întîlnesc cele trei aripi și anume în partea de nord-est și sud-est, mitropolitul Antim a construit cîte un turnuleț de zidărie, ce se armonizează cu ansamblul chiliilor în mod foarte plăcut, și împreună cu cele patru arcade ale fațadelor principale formează partea cea mai pitorească a interiorului curții mînăstirii. Turnulețul din latura de sud-est a fost dărîmat la cutremurul din 1738, o dată cu turelele originale ale bisericii, și nu a mai fost reconstruit decît în

secolul XX, timp în care baza turnului dărîmat a stat în ruină și pe care crescuseră copaci.

Interesant la aceste turnulețe este reducerea spațiului de la secțiunea mare pătrată a încăperii pe care se află executate, la secțiunea cu mult redusă de formă octogonală a turnulețului, realizată prin trompe (ca la Plumbuita) și pandantivi, apoi încoronate cu turnulețul prevăzut cu ferestre pentru iluminat și ventilație. În secțiunea longitudinală, latura dinspre răsărit este perfect simetrică față de gangul ce străpunge aripa chiliilor ca un al doilea mijloc de comunicare în exteriorul incintei.

Frumos realizate sînt plafoanele de la încăperile saloane de sub turnulețe, cele de lîngă acestea și saloanele de lîngă gang, unde găsim boltiri în stil gotic, sistem «arc de cloitre», cu penetrații de jur împrejur. Aripile dinspre miazăzi și miazănoapte sînt absolut simetrice și cu o distribuție interioară identică, avînd și aici încăperi saloane cu plafoane executate cu bolți în stil gotic. Intrările în chilii au fost și sînt o frumusețe arhitectonică deosebită. În total sînt patru intrări, sub formă de pridvor, două pe latura din răsărit și cîte una pe laturile de miazăzi și miazănoapte. Fiecare este compusă dintr-o arcadă cu trei deschideri semicirculare, ce se reazimă pe două coloane din piatră sculptate în torsadă, cu splendide capitele și baze bogat decorate cu sculpturi. Aceste ansambluri de arcade dau specificul chiliilor Mînăstirii Antim, model ce este reprodus în nenumărate fotografii din aproape toate manualele de arhitectură romînească.

De-a lungul secolelor, frumusețea acestor arcade aproape dispăruse complet, cum este cazul celor din aripa de răsărit, care prin totala desconsiderare a artei de către egumenii greci, le-au acoperit complet cu o zidărie de cărămidă.

Iată cum descrie, la 30 iunie 1861, arhitectul Schlatter, starea clădirii chiliilor dinspre miazănoapte spre clopotniță:

«...numita parte a clădirii este în totul dărăpănată, învelitoarea precum și grindăria și plafonul au căzut, zidurile principale spre biserică sînt putrede și trebuie dărîmate, asemenea lipsesc ferestrele, ușile precum și dușumelele, de aceea este necesar la această clădire o reconstrucție totală».⁸⁸

În urma acestei constatări se aprobă ca aripa chiliilor dinspre miazănoapte să fie restaurată și să conțină următoarele încăperi: o sală de mîncare, o cămară, o odaie pentru bucătari, o odaie pentru vizitii și o toaletă.

Acoperișul chiliilor este în pantă simplă, cu un versant înclinat spre interiorul curții mînăstirii.

După inundația mare din 1865, și chiliile au avut foarte mult de suferit. Au fost reparate în mod superficial, fapt care le aduce din nou în ruină, stare în care stau, cu cîrpi și reparații de mîntuială, pînă în anul 1934, cînd Comisia Monumentelor Istorice alocă o sumă mai importantă pentru restaurarea chiliilor. Cu ocazia acestei restaurări se aduce

88. Arhivele Statului, Dosarul Episcopia Argeșului nr. 2267/1861, p. 110.

importanta modificare prin care fațada tuturor chiliilor este executată în cărămidă aparentă, părăsindu-se modelul original din 1715, când fațada era tencuită. Se scot la iveală arcadele înglobate în zidărie, și se reface total acoperișul, executându-se o cornișe nouă, situație în care se află și astăzi.

Fațada din cărămidă aparentă este mult mai rezistentă decât tencuiala și se armonizează cu fațadele posterioare, care se mențin în cără-

Chiliile, latura de miazăzi, în ruină, cu turnul din colțul de sud-est, dărâmat (1925).

mădă aparentă încă de la 1715. În prezent Mănăstirea Antim nu mai adăpostește călugări și încăperile chiliilor au destinație administrativă și se intenționează să fie folosite pentru un viitor muzeu al acestui monument de artă veche românească.

PARACLISUL VECHI

Clădirea paraclisului vechi a început-o mitropolitul Antim în anul 1715, după cum rezultă și din inscripția ce se află în interiorul său deasupra ușii, «început de ripo. Mitropolitul Antim». Ca urmare a tragicului

și prematurului sfârșit al mitropolitului, paraclisul este terminat de către boierul Matei Ruset.

Construcția paraclisului face corp comun cu chiliile din latura de miazăzi, în a căror prelungire se află și casele egumenești. Înălțimea acoperișului său depășește pe cea a chiliilor și este la nivelul caselor egumenești.

Mitropolitul Antim I-a proiectat și început a-l zidi, pe o suprafață mai mică, și ulterior a fost mărit. Are planul orizontal, de formă dreptunghiulară, împărțit în pronaos, naos și altar. Grosimea zidurilor este asemănătoare cu grosimea zidurilor chiliilor, fiind supralărgite la locul unde se află demarcarea celor trei părți componente arătate mai sus, sub formă de pilaștri, deasupra cărora se află patru arce cilindrice pe care se reazimă o cupolă pe pandantivi. Iluminarea naturală este obținută prin mai multe ferestre, trei pe fațada de miazănoapte și patru pe fațada de miazăzi. Ferestrele au dimensiuni mici și două sînt decorate: cu pietre sculptate sub formă de rozetă la miazăzi, și vrej la miazănoapte. Lungimea este de 12 m, iar lățimea 4 m. În decursul veacurilor a fost restaurat, în anii 1812, 1860 și 1951, ultima oară refăcîndu-i-se fațada în cărămidă aparentă. Turla este din paiantă de lemn și este cea din 1860.

Pe fațada principală se vede locul unde era vechea intrare (1715) marcat printr-o boltă de cărămizi în zidăria masivă. Actuala intrare făcută în anul 1812 de către episcopul Iosif, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu, are o frumoasă arcadă în acoladă, ce se reazimă pe două coloane de piatră de gresie, cu fusul nedecorat, însă cu bazele frumos sculptate în genul celor de la chilii, iar capitelele în genul celor de la pridvorul bisericii mari.

Ușa este încadrată de un portal de piatră și el decorat cu motive vegetale, avînd o frumoasă cornișă sculptată artistic. Timpanul și arcada au decorații în pictură. Deasupra intrării se află un mozaic de o interesantă realizare, ce se armonizează cu restul clădirii, spre deosebire de mozaicul din pridvorul bisericii mari. Pînă în anul 1951, intrarea era protejată de o copertină metalică, montată în anul 1860. Paraclisul nu a avut pisanie scrisă, deși piatra de deasupra ușii există, fără a avea inscripție. În anul 1958 a fost executată o inscripție ce marchează pe cei doi arhieri, pe Antim ce l-a început și pe Justinian ce l-a înfrumusețat și restaurat.

Întregul nivel al paraclisului este cu patru trepte mai ridicat decît pardoseala chiliilor. Interiorul a suferit și el restaurări în ceea ce privește decorația murală, care are trei straturi. Cea originală, al cărui autor nu se cunoaște încă, cea de la 1860 executată în ulei de către pictorul Gh. Tattarescu și cea din 1951, executată în tempera de pictorul D. Nicolaide.

Mobilierul este nou, inclusiv tîmpla, executat în anii 1955-1958. Pictura tîmplei este cea din 1860 a lui Tattarescu.

Proiectele tîmplei paraclisului vechi, ale mobilierului, ale stranelor, ale jețului arhieresc, precum și ale frumoasei uși de la intrarea paraclisului,

sînt opera arhitectului șef al Patriarhiei, D. Ionescu Berechet, care respectînd stilul tradițional al sculpturii romînești din epoca feudală, reușește să dea acestei sculpturi o linie ce se armonizează cu sculptura tîmplei originale și în special cu ușile principale ale bisericii mari, operă de mare valoare artistică executată de însuși mitropolitul Antim.

Față de sculptura mobilierului executată de Carol Storck pentru biserica mare, și sculptura lui Babic la tîmpla bisericii mari, sculptura arhitectului D. Ionescu Berechet, raportată la dimensiunile paraclisului este proporțional mai redusă, însă mai îngrijită, mai calmă și mai rafinată, iar întregul mobilier se armonizează cu decorația picturală a tîmplei și pereților executate în paraclisul vechi de către Tattarescu și Nicolaide.

Sub aceeași îndrumare s-au efectuat lucrările de restaurare a arhitecturii paraclisului vechi, prin execuția fațadei cu cărămidă aparentă, fapt ce a dus la o completare armonioasă a fațadei principale, a chiliilor și paraclisului ce fac corp comun și care încă de la 1713 au avut aspect exterior asemănător. Autorul acestor rînduri a contribuit la restaurarea fațadei sub conducerea arhitectului Berechet.

Prin proiectele arhitecturale de restaurare a paraclisului vechi, a paraclisului nou, a caselor egumenești și a chiliilor, arhitectul D. Ionescu Berechet continuă cu competență, în perioada secolului XX, acțiunea de restaurare a complexului mînăstiresc Antim, începută la 1857 de către arhitectul domnitorului Bibescu Vodă, Schlatter, iar prin lucrările de sculptură, continuă pe însuși ctitorul Antim și pe sculptorii Carol Storck și frații Babic.

CASELE EGUMENEȘTI

O dată cu construirea întregului complex, au fost clădite și casele egumenești, despre care Antim ctitorul pomenește în testamentul său, relativ la așezămîntul mînăstirii, întocmit la anul 1713.

Inițial, casele egumenești au avut etaj și, în decursul veacurilor, forma lor a fost modificată, mai mult în ceea ce privește fațada, iar ulterior au suferit mici modificări interioare.

Din documentele cercetate și zidurile existente, reiese că această clădire de două ori mai înaltă decît chiliile, cu ziduri foarte groase și acoperită cu șîță, a avut în perioada anilor 1715-1866 o fațadă cu arhitectură populară, cu un foișor în față pe care arhitectul Schlatter îl propune să fie dărîmat în 1857. Foișorul fiind construit pe o zidărie masivă nu a fost dărîmat, ci a fost resturat, iar la aliniamentul său din 1857, mai tîrziu se execută un alt corp de clădire, care mărește casele egumenești, dîndu-le o fațadă principală continuă pînă în dreptul clopotniței⁸⁹.

89. Academia R.P.R., *Panorama de Bucarest*, 1870, A. A. Reiser & Comp., Secția Stampe, III, nr. 216.

De la 13 încăperi în 1857, casele egumenești sînt completate pînă la 20, cîte există astăzi. Scara principală a fost propusă de Schlatter a se face pe fațada posterioară, în formă de semicerc. Nedărîmîndu-se foișorul, în interiorul încăperii foișorului și al parterului de sub foișor, a fost executată scara mare de comunicare cu etajul.

Pe fațada posterioară se află o scară de lemn cu două rampe. O frumoasă decorație exterioară împodobește atît fațada principală cît și cea posterioară, prin pilaștri cu baze și capitele frumos decorate în zid cu ornamente simple de influență net populară, iar în spațiul dintre capitele se află ornamente executate în tencuială, de asemenea cu stilizări vegetale în stil popular. Această decorație populară se încadra într-o perfectă armonie cu ansamblul foișorului ce avea o prispă și al cărui acoperiș se rezema pe șapte stîlpi din lemn decorați poate cu aceleași motive ornamentale ce ne-au rămas pe fațada tencuită. În restaurare s-a păstrat forma arhitectonică a foișorului, fiind transformat întreg spațiul fostului foișor într-un geamlîc de inspirație tot în stilul arhitecturii noastre țărănești.

Casele egumenești au încăperi foarte mari, spațioase și bogat luminate. Aici au fost primiți ca oaspeți marii arhieriei ai Bisericii noastre în decursul veacurilor, tot aci fiind și astăzi sediul principal. O parte din încăperi și culoare sînt decorate cu pictură murală.

SCULPTURA

Sculptura în piatră și în lemn, în epoca brîncovenească, ia alături de arhitectură de asemenea o dezvoltare largă, ornamentînd monumentele într-un nou stil deosebit de bogat. Cu această epocă se petrece o renaștere în sculptură, modul de a prelucra piatra face loc unei tehnici mult mai independente, mai libere, putînd fi considerată ca și execuția sculpturii rotunde. Aproape în mod realist sînt tratate motivele florale și vegetale ce apar din belșug în jurul ferestrelor, ușilor, la balustradele pridvorului, la rozete ajur montate pe registrul superior al fațadelor, pe brîiele ce încing monumentul, la pedestale, bazele, fusu-rile și capitelele coloanelor.

Renașterea și barocul împrumută noului stil românesc frunza de acant, motive figurative și în special portalurile de tip occidental ce culminează prin splendoarea lor în epoca brîncovenească la bisericile: Antim, Stavropoleos, Văcărești, Curtea Veche, Mihai Vodă, Colțea, Fundenii Doamnei, Sf. Ioan din R. Sărat.

Aceste portaluri sînt caracterizate printr-un stil monumental avînd în partea superioară au antablament în mijlocul căruia se afla pisană, iar în partea inferioară înconjoară ușa principală a bisericii.

Avînd în vedere numărul destul de mare al acestor lucrări de sculptură în piatră, apar în Țara Romînească școli locale de sculptură în piatră.

Alte elemente decorate în piatră sînt pietrele funerare și tîmplele monumentale ca cea de la biserica Antim, astăzi scoasă și depusă în

Arcada chiliilor, pe latura de miazănoapte. Tencuiala fațadei cu cărămidă aparentă, restaurată în anul 1944.

muzeul Stavropoleos, bogat sculptată, aurită și policromată, care prin abundența ornamentației lor ne dau impresia unei vegetații strălucitoare și luxuriante, printre care se admiră adâncă armonie de culori a icoanelor.

Din mobilierul frumos sculptat amintim jețul domnesc, jețul mitropolitan, amvonul, tetrapoadele, stranele și în mod deosebit ușile lucrate cu aceeași artă ca și portalurile lor, împodobite în întregime cu sculptură de o rară frumusețe (Cotroceni, Colțea, Antim, Stavropoleos, Văcărești etc.). Sfeșnice executate din lemn sau metal, tind spre imitarea candelabrelor italiene din Renaștere și epoca barocului.

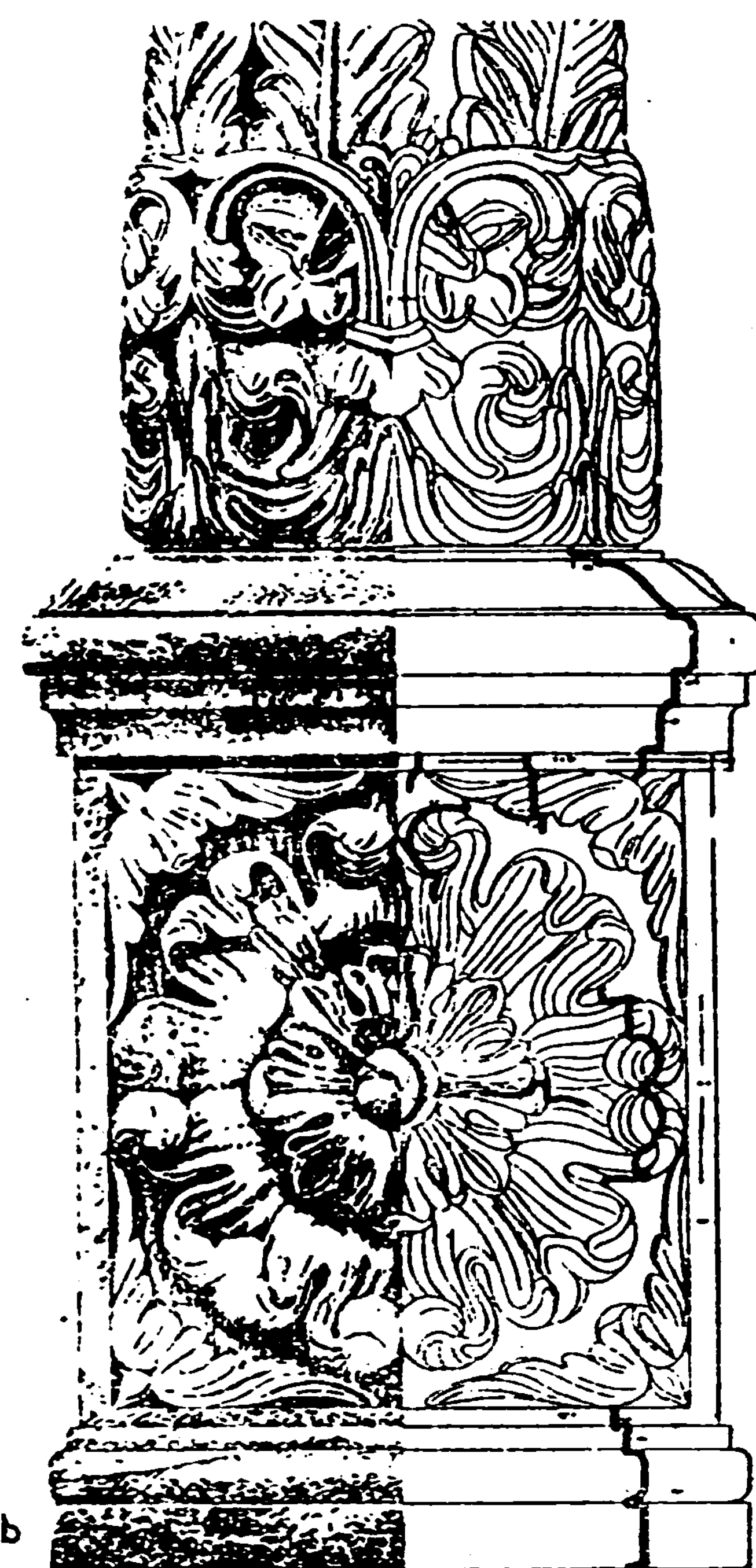
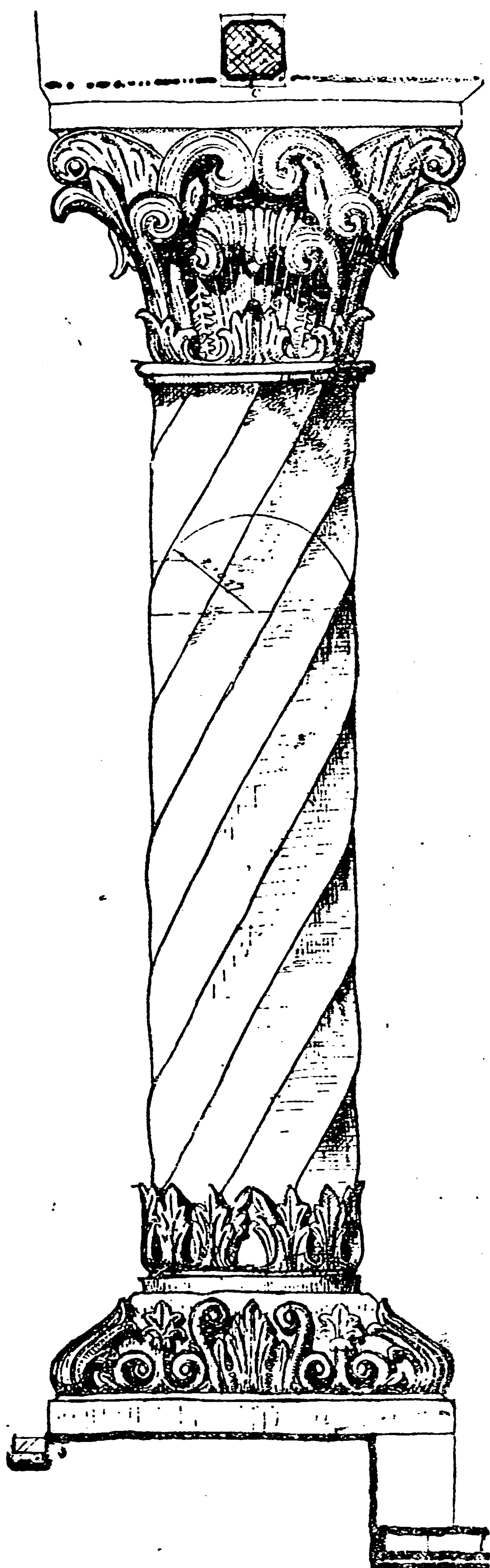
După sculptura în piatră de la palatul lui Brîncoveanu, construit pentru fiul său în anul 1708, cea mai frumoasă sculptură în București o găsim la coloanele pridvorului bisericii Mînăstirii Antim.

Spre deosebire de coloanele din epoca anterioară, coloanele de la Antim au baza așezată pe un pedestal de formă cubică, cu fețele verticale frumos decorate cu sculptură în relief, înalt, reprezentînd compoziții de ordin vegetal. În mijlocul pătratului sculptat se află un trandafir înflorit cu petalele dese și complet desfăcute, în jurul acestui trandafir apar palmete de acant cu frunze stilizate, ieșind mult din nivelul normal al sculpturii. Acest model este repetat pe toate suprafețele pedestalelor, cu deosebire la fețele interioare care au alt model și anume cadrul este de formă dreptunghiulară cu latura mare pe verticală. Același calm în distribuirea pe panou îl găsim peste tot, în sculptura mînăstirii. Doar vasul din care ies ramurile pare tratat mai puțin atent, în reprezentarea probabil a unor știuleți de porumb înmănunchiați în formă circulară, sau a unui fruct de mac din mijlocul căruia pornește decorația vegetală.

Sculptura aici este în basorelief mai puțin accentuat și reprezintă un vas din care ies o serie de flori și frunze frumos stilizate, ocupînd toată suprafața cadrului, fără să lase aproape nici un spațiu nedecorat.

Bazele pedestalelor sînt și ele cioplite fin, reprezentînd motive geometrice. Fiecare pedestal are un soclu din piatră simplu cioplit, de formă prismatică. Bazele coloanelor sînt bogat sculptate cu modele originale, în special la colțuri unde se află cîte o toartă formată dintr-o mare frunză stilizată, răsfrîntă spre colțul bazei. Între aceste toarte se află o sculptură reprezentînd frunze de acant stilizate și culcate cu vîrfurile în jos, urmînd profilul curbat al bazei, partea superioară a bazei este un tor sculptat cu frunze de laur întrerupte din loc în loc de flori de trandafir.

Fusul coloanelor în prezent este modificat față de forma originală, în sensul că acum are forma perfect cilindrică cu suprafața netedă. În nici un caz fusul original nu putea să aibă forma cilindrică, deoarece în epoca respectivă, în cazul că nu avea decorații pe el, forma sa trebuia să fie cel puțin la centru cu o mică supradimensionare, așa cum găsim la toate coloanele din epoca respectivă (cu galb). Cu siguranță că fusul acestor coloane a fost răzuit pentru a li se da altă decorație sculpturală, sau pentru a fi decorate cu picturi. De altfel, diferența evidentă între

a) Coloană la chiliile de la Mănăstirea Antim (1713) ; b) Coloană pridvor de la biserica Stavropoleos (1730). — Piedestalul și capitellurile inspirate după modelul de la Antim. Fusul coloanei decorat cu sculpturi (așa cum au fost decorate și cele de la Antim).

proporția fusului, a bazei și a capitelului ne îndreptățește să afirmăm că fusul a fost subțiat ulterior.

Pentru a reconstitui forma inițială a fusului coloanelor originale, considerăm că ele au avut forma decorativă cu caneluri în torsadă fără ornamente, așa cum vedem la coloanele chiliilor, dacă nu forma deosebit de frumoasă a fusului coloanelor de la palatul domnesc Mogoșoaia, în formă de torsadă, cu frumoase decorații de-a lungul canelurilor răsucite, sau ca la Văcărești, cele din pridvor și interior.

Biserica Mînăstirii Antim fiind construită curînd după palatul Mogoșoaia și cu un an înainte de biserica Mînăstirii Văcărești (1716), este ușor de presupus că mitropolitul Antim Ivireanul i-a executat cel puțin tot așa de frumoase coloane ca la cele două monumente arhitectonice pomenite mai sus. Presupunerea că fusul coloanelor a fost sculptat în torsadă, este ușor de constatat și din cercetarea amănunțită a gravurii întocmite de însuși ctitorul mînăstirii, document ce se află la Academia R.P.R. Iar în ceea ce privește modelul de detaliu al ornamentului torsadei, cu cea mai mare probabilitate că el era cel puțin tot așa de iscusit sculptat ca cel de la Mogoșoaia sau Văcărești.

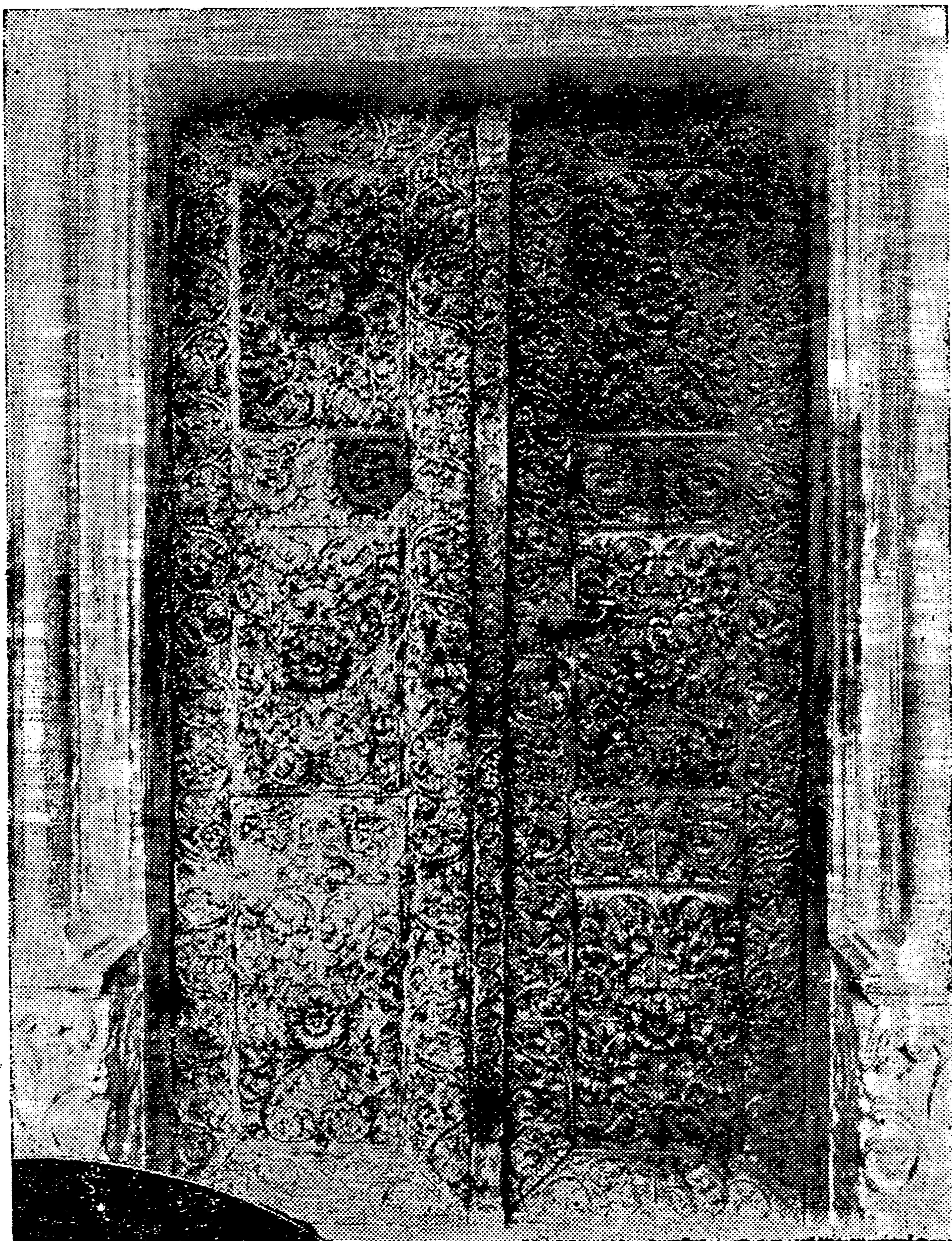
Capitelele coloanelor de la pridvor sînt frumos compuse, fiind inspirate după cele corintice, însă mai scurte, mai simple și interpretate în mod îndemînatec, în așa fel încît acest gen de capitel devine oarecum clasic în al doilea sfert al veacului XVIII și îl găsim la Stavropoleos, la Văcărești, la Mogoșoaia, la Balamuci etc.

Linia evolutivă a frunzelor urmează același drum calm dar maiestuos, care se reflectă în mai toate reprezentările vegetale din întreaga decorație interioară sau exterioară a mînăstirii. Armonia frunzelor stilizate pare a fi prinsă într-un moment de totală relaxare după furtuna ce s-a liniștit.

Sculptura artei baroce se manifestă în cel mai înalt grad la portalul monumental al ușii de la intrarea principală, care este executat din piatră de Sinaia, cu o luxuriantă decorație sculpturală, reprezentînd motive florale cu frunze și flori stilizate. Precizia desenului și a execuției sculpturii sînt demne de admirat, iar simetria este respectată cu cea mai mare exactitate.

Cadrul ce mărginește tocul ușii este de formă dreptunghiulară, avînd în dreapta și în stînga sculptate în blocul de piatră două colonete încastate de formă rotundă fără capitele, partea lor superioară prelungindu-se pe orizontală deasupra ușii și formînd un corp comun sub forma unei muluri ce pornește de la baza unei colonete, înconjoară ușa și ajunge la baza celeilalte colonete. Bazele colonetelor au formă geometrică profilată, ambele rezemîndu-se pe cîte un pedestal foarte frumos decorat cu o sculptură în basorelief, avînd motive florale armonioase și foarte asemănătoare cu capitelurile de o elegantă linie decorativă ale tîmplei originale.

Împrejurul acestui cadru se află decorația sculptată a marelui chenar care înglobează ușile și pisania. Cîmpul acestui chenar este plin de

Uşa principală executată de către mitropolitul Antim. — Sculptură în lemn de stejar (1715).

o deosebită și bogată ornamentație de vrejuri ce se împletesc între ele cu o rară eleganță, fără a ne lăsa impresia unei lucrări prea încărcate și obositoare.

Armonia realizată între florile ce apar din loc în loc în mijlocul unui câmp de tulpinițe și crenguțe, pline de frunze stilizate, este remarcabilă.

Pisania face parte integrantă din portalul monumental de la intrare, fiind înglobată în câmpul sculptat al acestuia deasupra ușii. Are un chenar dreptunghiular cu profiluri geometrice, iar în interiorul său sînt sculptate în relief literele grecești ce formează textul scris în rime. În rîndul ultim al pisaniei, pentru a completa spațiul rămas liber sînt executate două ornamente compuse dintr-o floare cu cîte două frunze răsucite în părți. Modelul simplu al literelor de dimensiuni perfect egale, lipsa de ornamente ce ar fi încărcat inutil această pisanie, cadrul de asemenea simplu, completează într-o armonie deosebită întregul ansamblu al portalului.

Deasupra ușii principale, pe chenarul sculptat între pisanie și chenarul ușii, se află decorația sculptată a emblemei mitropolitului Antim, «melcul», încadrat de o cunună de lauri, avînd în partea superioară o stea cu șase colțuri. Totul este înconjurat de o coroană rotundă din frunze. Un asemenea melc există sculptat pe fierăria broaștei de la ușa principală a bisericii, ce se afla în Muzeul Național în anul 1855.

Ușa originală. Din sculptura originală în lemn a bisericii a rămas și ușa de la intrarea principală. Această ușă este o capodoperă artistică, ce depășește cu mult realizările anterioare. Tradiția ne-a lăsat moștenire faptul că autorul acestei valoroase sculpturi este însuși mitropolitul Antim Ivireanul.

Deși nu ne-a rămas nimic scris în această privință, dacă luăm în considerare calitățile de mare artist ale lui Antim, bine conturate de contemporanul său Antonio del Chiaro, care l-a cunoscut bine pe Antim și i-a vizitat mînaștirea pe care o descrie în lucrarea sa, dacă de asemenea luăm în considerare aceleași cuvinte de laudă pentru talentele ctitorului, descrise de medicul lui Brîncoveanu, doctorul Vanderbech, precum și decorațiile excepționale făcute de mitropolitul Antim în miniaturile, documentele sale, ca acelea din Așezămîntul Mînaștirii Antim, și în special xilogravura sa de artă, nu mai încapе îndoială că sculptura acestei uși aparține marelui artist, care a ținut ca din mîinile sale să iasă opera aceasta, prin care se pătrunde în interiorul bisericii, nu mai puțin vrednică a se compara și întrece în frumusețe artistică cu toate celelalte opere similare contemporane.

Toate elementele ușii: rame, panouri, benzi orizontale, banda verticală, sînt decorate cu o sculptură reprezentînd o vegetație luxuriantă de o frumusețe rară. Rama fiecărui canat este sculptată cu motive florale, reprezentînd un lujer ce șerpuieste pe întreaga ei suprafață, iar spațiile dintre ondulațiile acestui lujer sînt încărcate cu frunze de diferite mărimi și flori. În colțuri se află patru frunze de ferigă pe locul de

întîlnire al celor patru laturi ale ramei. Benzile orizontale ce despart panourile sînt sculptate în același stil, cu decorații vegetale, la mijloc o frunză mare stilizată și printre ornamente, capete de șerpi.

Panourile centrale au fiecare în mijloc un motiv floral executat în altorelief, reprezentînd un trandafir de cîmp cu petalele larg desfăcute, cu două rînduri de petale frumos arcuite spre interior. Restul panoului este năpădit de vrejuri, frunze și flori, împletite între ele cu o rară.

Biserica mare. — Ușa principală. — Detaliu (1715).

măiestrie. Trandafirul de cîmp din centrul panourilor este folosit ca model și la pedestalele coloanelor de piatră din pridvor, cît și la cele dintre naos și pronaos, precum și la cele patru candelabre de argint ce se află montate în fața altarului.

Alături de ușile de la bisericile Cotroceni, Văcărești, Mihai Vodă (turnată în bronz), Curtea Veche și Cozia, ușile bisericii Antim formează una din realizările cele mai de seamă ale sculpturii monumentale în lemn din istoria Țării Românești.

Ansamblul sculptural monumental, ușe și portal, de la biserica Mînaștirii Antim, depășește orice realizare artistică în acest domeniu din țara noastră.

Păcat că împrejurul său nu se află și un ansamblu pictural de aceeași valoare artistică.

Pronaosul este separat de naos printr-o arcadă ce se reazimă pe patru coloane, din care două semiîncastate în zidurile exterioare. Sculp-

tura coloanelor este oarecum asemănătoare cu cea din pridvor, cu deosebirea că florile de pe pedestalele coloanelor sînt foarte mari și au forma rotundă, iar capitellurile au ornamentația mult mai liniștită. Modelul lor a fost folosit ulterior la Stavropoleos.

La Antim, elementele zoomorfe în sculptură apar foarte rar, și cînd le găsim, ele se află în locuri mai puțin vizibile. La reazemele celor patru arcuri de boltă de sub turla pantocratorului se află în console sculptate în piatră cele patru simboluri ale Evangheliștilor (leul, vulturul, vițelul și îngerul). În pronaos, la aceeași înălțime, tot sub forma de console, se află sculptate în piatră un grifon și o pajură, iar deasupra cafasului încă două sculpturi în consolă, reprezentînd un vultur și un leu.

Motivele zoomorfe sculptate aici sînt probabil inspirate de la biserica Colțea sau bisericuța mînăstirii din Sinaia, precum și de la biserica mînăstirii din R. Sărat, acesta fiind printre puținele monumente istorice în care găsim asemenea ornamente, de origine barocă.

Baptisteriul, situat lîngă peretele de miazănoapte al pronaosului, are o frumoasă sculptură în piatră, pe el se așeza cazanul pentru botez. Ornamentul acestui suport al cazanului de botez este asemănător cu cel al unui capitel, iar forma sa este apropiată de cele ale capitelurilor coloanelor ce se află între naos și pronaos, cu frunze stilizate care se răsfrîng în cele patru colțuri ale pătratului superior al capitelului. Pe laturi frunzele sînt decorate cu cîte doi melcișori, reprezentînd tot frunze în formă de muguri mari.

Țîmpla din piatră, executată în 1715, a existat în biserică pînă în anul 1860, cînd a fost înlocuită cu țîmpla din lemn de stejar. În prezent țîmpla originală din piatră se află demontată și se păstrează în curtea bisericii Stavropoleos.

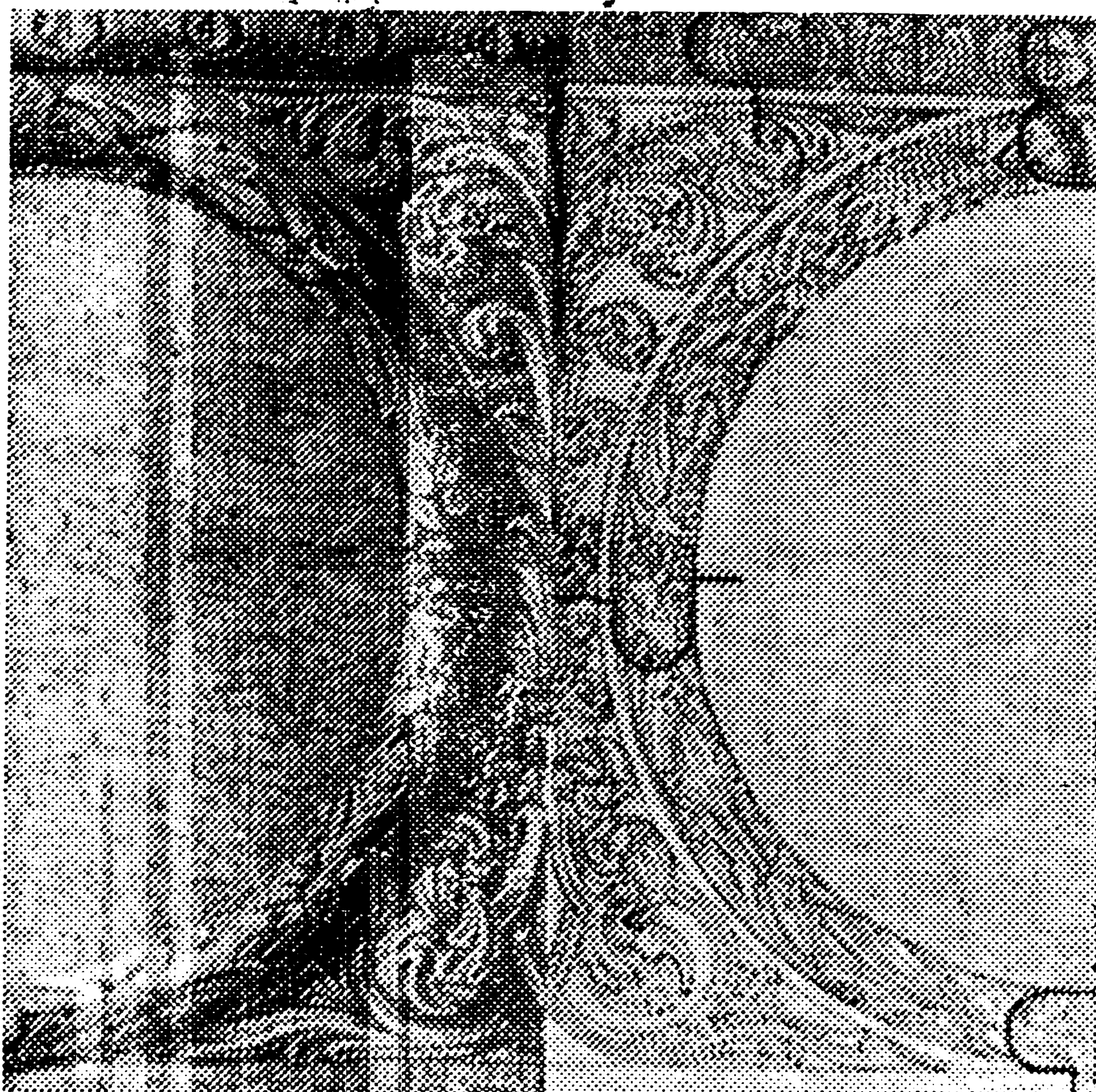
Este un rar exemplar de artă sculpturală monumentală în piatră, cu un raport de proporții desăvîrșit. Executată din blocuri masive de piatră, care asamblate formează una din cele mai frumoase țîmple din piatră sculptată din istoria sculpturii noastre religioase, modelul acesta a fost rar folosit în epoca brîncovenească.

Din fotografia ce reprezintă reconstituirea țîmplei (după piesele ce se află la Stavropoleos), țîmpla avea forma obișnuită a modelului bizantin vechi, fiind compusă din două registre. Registrul inferior, cel mai mare, cuprindea trei arcade treflate în interiorul cărora se aflau ușile altarului, în spațiile dintre uși se aflau cîte două coloane cu pedestale înalte, fusul cu caneluri verticale rotunjite pe înălțime, iar capitelul bogat decorat cu sculpturi de frunze mari stilizate, într-o manieră liniștită, spre deosebire de capitellurile din pridvorul bisericii.

Deasupra acestor mari medalioane se află un îngust brîu, sculptat cu reprezentări de frunze, iar deasupra sa un alt șir de treisprezece medalioane rotunde, cu excepția celui din mijloc care are forma rotunjită, numai în partea superioară, baza fiind dreaptă, iar diametrul lor fiind aproape de două ori mai mic decît cel al marilor medalioane de mai

jos. Și aici spațiul dintre ele este decorat ca și cununa inelelor, prin reprezentări florale și vegetale.

În partea superioară se află o frumoasă cornișă decorată cu motive vegetale, în genul cornișei portalului monumental de la intrarea principală a bisericii, reprezentînd pe două rînduri, la niveluri diferite, frunze tratate realist pe rîndul de jos, iar pe cel superior frunze puțin stilizate, fiind mult scoase în relief. În mijloc cornișa este întreruptă pentru a face loc unei cruci tot din piatră, ce are forma de treflă la toate cele

Timpla originală din piatră sculptată. —
Detaliu (1713).

patru extremități, iar în dreapta și stînga ei, în partea jos, se află două medalioane rotunjite în partea superioară, baza lor fiind dreaptă. Marginile crucii, ale medalioanelor și în special părțile laterale ale bazei crucii sînt bogat ornamentate cu sculptură, ale cărei modele sînt florile și frunzele.

Această tîmplă, împreună cu sfînta masă din altar și cu cele două firide de la diaconicon și proscomidie, formează un ansamblu sculptural cu motive înrudite, fără însă să se repete între ele, fapt de altfel ce se poate constata din zecile de modele sculptate, din întregul complex mînăstiresc, toate avînd același izvor de inspirație, florile și frunzele, dar nu pot fi găsite două modele identice de sculptură la elemente arhitectonice diferite.

Forma treflată a arcadei tîmplei este deosebită de forma semirotundă a arcadelor pridvorului și chiliilor. Motivele florale și vegetale ale

timpanului sînt executate oarecum după modelul folosit la chenarul monumental de la ușa principală din pridvor, cu deosebirea că înlănțuirea crengilor și vrejurilor este mai degajată. De remarcat friza timpanului executată pe două rînduri, cel de jos fiind înrudit cu friza piciorului sfintei mese din altar, iar rîndul de sus cu fragment din friza portalului monumental.

Motivele vegetale folosite în sculptura pedestalelor și a spațiului dintre ele sînt de inspirație vegetală, larg distribuite pe suprafețe mari,

Timpla din piatră sculptată (1713). —
Detaliu friză.

fără a avea impresia unei îngrămădiri. Proiectantul și executantul au dat dovada unei perfecte cunoașteri a legilor desenului ornamental, și realizarea depășește cu mult sculpturile similare de la alte monumente religioase contemporane (Colțea, Crețulescu, Enei etc.). Exemplarul acesta poate sta alături de orice alt model similar al artei noastre feudale, fără a-și pierde din valoarea sa artistică.

Sculptura stilului baroc, în partea sa culminantă, își găsește exemplificare în medalioanele frizei, unde flori simple și frunze, în cea mai mare parte naturale, se împletesc acoperind în cele mai reușite combinații suprafețele inelelor și ale spațiilor dintre ele. Desenul și execuția sînt desăvîrșite. Impresionează de asemenea dimensiunile mari ale acestor medalioane, care depășesc un metru în diametru.

Deschiderile colonadei tîmplei sînt realizate prin arce treplate ca la pridvorul bisericii Doiceşti (1706), foişorul palatului brîncovenesc Moşoiaia (1702), şi pridvorul bisericii Văcăreşti (1722).

Suprafaţa de deasupra arcului treplat pînă la cornişe este decorată cu o frumoasă împletitură de flori.

Întregul ansamblu al vechii tîmple din piatră sculptată a bisericii Antim, reprezintă o frumoasă realizare artistică, iar pe vremea cînd ea era montată în biserică, decorată cu picturi în policromie, completată cu icoanele şi uşile altarului, va fi avut un aspect de o splendoare rară.

De altfel, aşezarea ei în muzeul de la biserica Stavropoleos o pune alături de alte frumoase opere artistice sculptate ce stau la baza primei şcoli romîneşti de sculptură în piatră, şi este luată ca model pentru documentele de sculptură monumentală romînească.

Considerăm că această frumoasă tîmplă, de mare valoare istorică şi artistică, poate fi reconstituită.

Rozetele prezintă una din cele mai atrăgătoare forme de ornamentare a faţadelor bisericii, fiind proporţional distribuite pe registrul superior. Sistemul de ornamentare cu rozete este foarte vechi, fiind folosit încă la perşi, apoi la egipteni, greci, bizantini, în special la bisericile de la Muntele Athos, la bisericile sîrbeşti de unde s-au transmis şi în Ţara Romînească. Biserica Mînăstirii Cozia (1386) şi biserica episcopală din Curtea de Argeş (1512), sînt monumentele unde rozetele exterioare sînt foarte frumos executate şi de unde mitropolitul Antim s-a inspirat, îndeosebi de cele de la Cozia, unde restaurarea principală s-a făcut în anul 1706, cînd Antim era episcop al Rîmnicului şi personal s-a ocupat de lucrările restaurării.

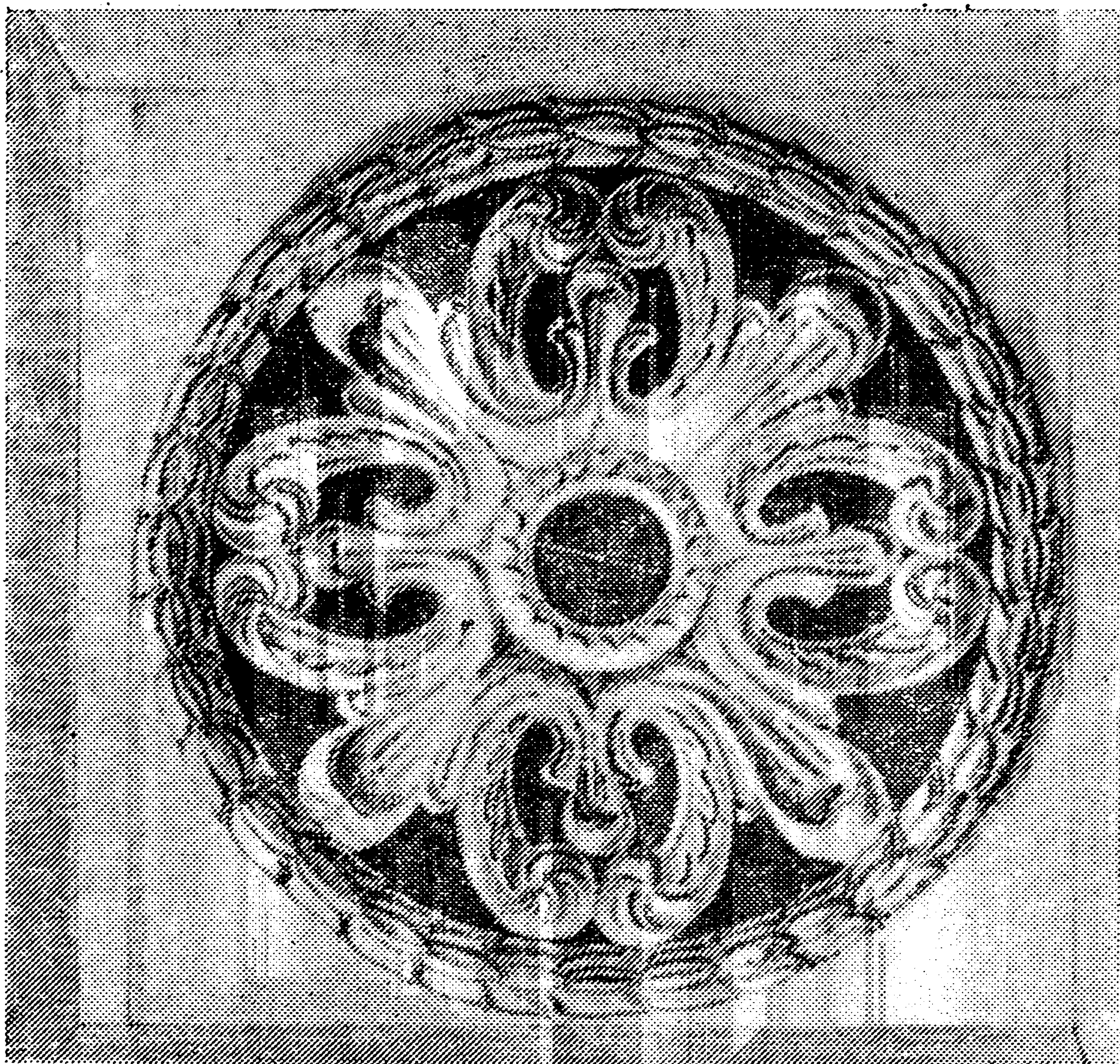
Rozetele de la biserica Antim au o valoare artistică, fiind realizate într-un stil liniştit şi sobru, faţă de cele de la Curtea de Argeş, care sînt mult mai complicate.

Mitropolitul Antim a pus să se monteze în total opt rozete repartizate astfel: două la pronaos, patru la naos şi două la altar. La restaurarea din anul 1860, în proiectul arhitectului Schlatter au mai fost prevăzute încă opt rozete, ce au fost confecţionate din ipsos, prin mulajul luat de la cele originale şi montate în registrul superior al faţadei, intercalate între celelalte pe panourile ce nu aveau asemenea rozete. O dată cu această modificare, s-a schimbat şi destinaţia primelor opt rozete care aveau şi funcţia de iluminare a interiorului bisericii. Suprimarea acestei funcţii a fost substituită de marea rozetă ce a fost montată în frontonul pronaosului. Rozetele confecţionate în anul 1860, cu timpul au început să se deterioreze şi în mare măsură ele şi-au pierdut forma iniţială, fapt ce a făcut ca la desfacerea tencuielii din anul 1948 ele să fie demontate, rămînînd doar cele opt originale.

Masa din altar este confecţionată din blocuri de piatră masivă cioplită, iar la partea superioară a piciorului de jur împrejur se află o decoraţie sculptată cu motive vegetale, reprezentînd frunze întrucîtva asemănătoare cu cele de pe cornişa tîmplei originale din piatră.

Fața mesei este un bloc masiv de asemenea decorat pe toată lungimea perimetrului cu o sculptură ce reprezintă frunze frumos stilizate. Ornamente sculptate în piatră mai găsim la cele două firizi din altar, care marchează proscomidia și diaconiconul. Atît rama firidei cît și cîmpul din jurul ei sînt decorate cu frunze frumos stilizate, în genul celor de la tîmplă sau de la portal. Tot în altar se mai află două console sculptate, cu ornamente zoomorfe.

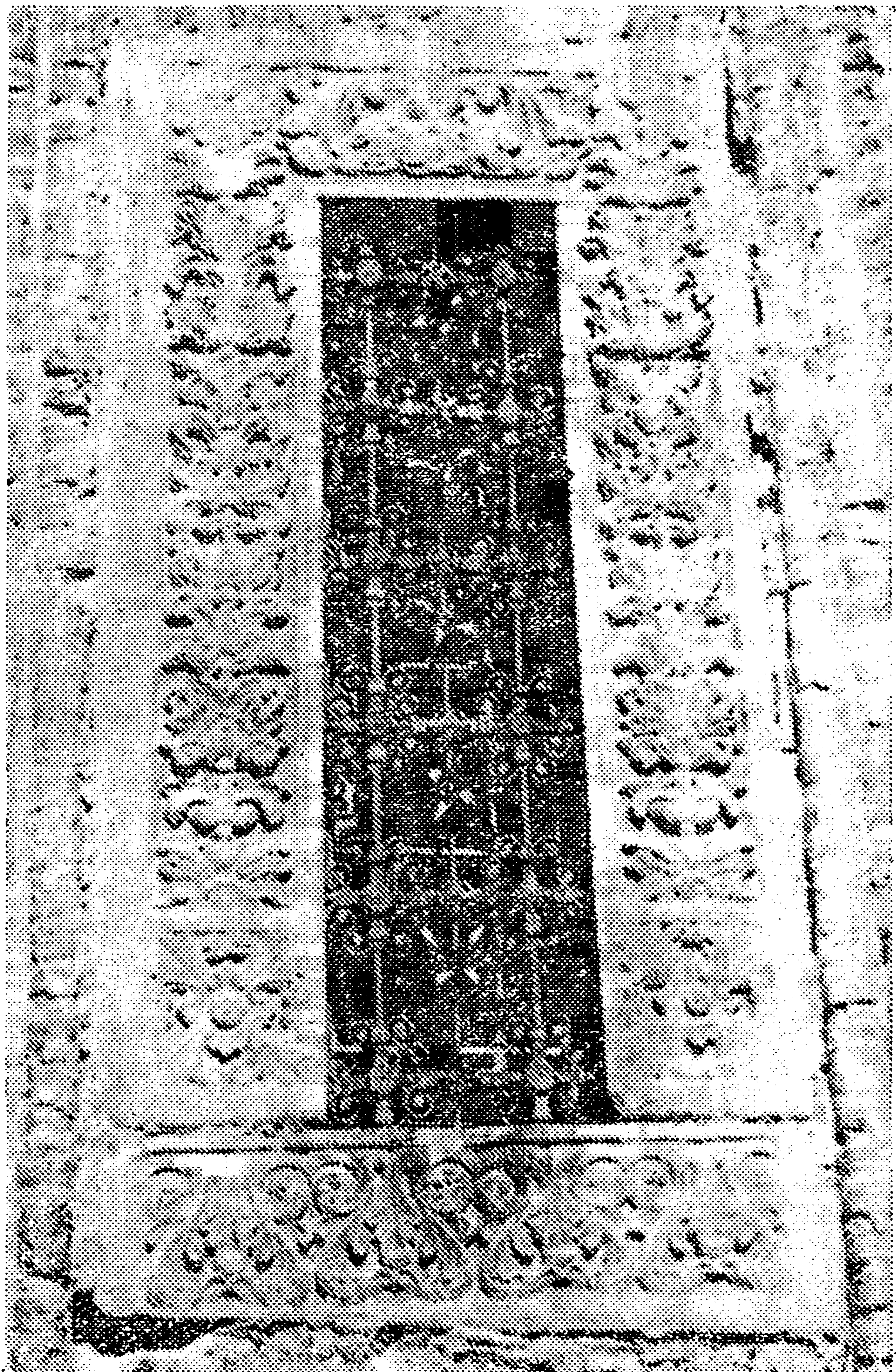
Rozetele montate pe registrul superior al fațadei sînt sculptate à jour și împodobesc cu mult gust monumentul, dînd ritmul spațiilor pline

Rozetă decorativă la chilii (1713).

și al celor goale în succesiunea lor. Partea exterioară a rozetelor este un inel compus dintr-o tulpină vegetală asemănătoare cu cele de la baza fusului coloanelor din pridvor. În mijloc se află un inel asemănător cu cel exterior, bineînțeles de dimensiuni mult reduse, din care pornesc opt tulpini cu frunze cu ajutorul cărora se face legătură între cele două inele. Îmbinarea între motivul floral și cel geometric, precum și execuția sculpturii sînt desăvîrșite, prezentînd un model rar între elementele asemănătoare ale epocii.

Chenarele ferestrelor prezintă o frumoasă sculptură în piatră destinată fațadei, cu ornamente vegetale și florale, distribuite armonios, fără o aglomerare, de proporții mai reduse și mai rafinate.

Ancadrament fereastră, sculptat în piatră și cu grilaj de fier forjat (1713).

Din mobilierul original nu s-a mai păstrat pînă în zilele noastre decît două pedestale de sfeșnice executate din lemn de stejar și bogat

sculptate cu ornamente de flori și frunze policromate, în stilul specific al barocului.

Țîmpla nouă. Întreaga țîmplă are o formă frenetică, pare că este agitată de fiori, se cutremură de la un cap la altul, este plină de neliniște, apărînd ca un fenomen de artă aproape patetică, în țara noastră. Este decorată sculptural cu toată bogăția imaginabilă și în ea dispăre echilibrul liniilor clasice ce existau în vechea țîmplă de piatră. Aici totul pare o cascadă de linii curbe.

În conținutul său găsim motive gotice la ornamentele simple, motive din Renaștere sub forma treflată și ornamente aplicate, motive din barocul german, cu ornamente dantelate deasupra icoanelor, precum și motive românești din epoca lui Brîncoveanu, la decorarea florilor mari.

Este executată din lemn de stejar, de către sculptorii Babic, la restaurarea bisericii din anii 1860-1863⁹⁰. Întreaga țîmplă pare o dantelă de lemn, admirabil sculptată, însă prea bogată, și poate prea încărcată, aproape obositoare, prin caracterul neliniștit al liniilor ce o desenează.

Ușile împărătești sînt executate din lemn de stejar, iar sculptura lor este așa de fină și delicată, încît dă impresia unui filigran. Se compun din două canate, fiecare avînd la mijloc un panou gol pentru icoane. În mare majoritate spațiul sculptat folosește modele decorative geometrice, toate bazîndu-se pe linii curbe, în partea superioară avînd motive florale și vegetale, ce se strecoară printre cele geometrice.

Deasupra ușilor se află crucea sculptată în formă de bucleuri alungite, fără să aibă fragilitatea și delicatețea sculpturii ușilor. Mult deasupra ușilor, în cadrul ce limitează pragul de sus, se află o sculptură dantelată cu motive geometrice ovale și eliptice de aceeași valoare artistică ce o găsim pe toată suprafața țîmplei. Părțile laterale ale tocului ușii sînt executate din lemn de ulm, în formă de coloane rotunde, cu baze și capiteluri în special frumos sculptate.

Stilul general al sculpturii țîmplei poate fi comparat cu barocul german. În fața ușilor împărătești se află un baldachin în stilul barocului occidental ce-l găsim mai ales în bisericile germane și spaniole, foarte frecvent în secolul XVII. Este sprijinit pe patru coloane rotunde, două la ușile împărătești, iar alte două identice cu primele, mai în față. Baldachinul are două etaje despărțite de o placă pătrată sub care se află o rozetă sculptată în stejar, de aceeași valoare artistică cu cea de la ușile împărătești.

Icoanele împărătești sînt încadrate de două coloane rotunde cu capitele decorate cu frunze stilizate. Ele sînt încoronate cu o arcadă compusă din frumoase ghirlande de frunze ce se prelungesc în dimensiuni mai reduse pînă în partea inferioară a icoanelor, încadrîndu-le complet.

Deasupra arcadei, o splendidă cunună formată din împletituri de vrejuri și crenguțe cu flori și frunze executate cu o măiestrie rară în gen de dantelă completează partea cea mai importantă și mai delicată a întregii țîmple. Sub această cunună, prin spațiile libere dintre motivele decorative, deasupra fiecărei arcade vedem un medalion rotund decorat

90. Arhivele Statului, Ministerul Cultelor, Dos. 469-1860, p. 31.

de asemenea cu motive geometrice și vegetale, fără să aibă însă spații libere între motivele decorative.

Coloanele rotunde laterale ale icoanelor, se prelungesc pe verticală pînă deasupra tîmplei, împărțind-o în panouri egale. Pe lungimea lor se află mai multe capitele la nivelul fiecărui registru, în total cîte trei.

Decorația de la baza icoanelor împărătești este mult mai bogată decît la icoanele diaconești, avînd aceeași valoare artistică cu decorația arca-delor de deasupra icoanelor.

Piedestalul icoanelor cuprinde un panou central de forma unui pătrat, în mijlocul căruia se află sculptat un trifoi cu patru foi stilizat geometric, în interiorul său avînd decorații de frunze și flori, iar în colțuri patru frunze rotunjite, după motivele Renașterii. Pe fiecare latură a panoului central vedem cîte o bandă dreptunghiulară plină cu flori și frunze de motiv ornamental popular.

În cele patru colțuri se află cîte o mică rozetă așezată în cîte un caseton cu marginile decorate geometric. Între rama icoanei și piedestal se află o cornișă de crini stilizați în model de arabesc.

Mobilierul bisericii. Din mobilierul original de la anul 1713 nu a mai rămas în biserică decît masa sfîntă din altar⁹¹, piciorul de sfeșnic⁹² și suportul baptisteriului⁹³, toate descrise mai înainte.

Actualul mobilier este executat de către marele sculptor Carol Storck⁹⁴ în anul 1861 și se compune din: 44 strane, două scaune domnești, un scaun arhieresc, două iconostase, două tetrapoade, un amvon și tribuna corului, toate în lemn de stejar⁹⁵.

Întregul mobilier este executat cu o deosebită măiestrie artistică, realizîndu-se adevărate opere de artă la scaunele domnești la amvon sau la iconostase.

Utilizarea colonetelor cu preferință în spirală, alternarea spațiilor ornate cu cele goale la tetrapoade și scaunele domnești, forma și dimensionarea tuturor elementelor componente ale mobilierului, impresionează printr-o desăvîrșită armonie. La caticumen, ornamentele capătă forme mai ușoare, iar valoarea funcțională a acestora este aproape nulă.

Peste tot predomină motivele geometrice curbe și mai puțin cele florale, iar lemnul sculptat se desprinde în relief, sub formă de panouri la amvon și caticumen.

Mobilierul se armonizează perfect cu tîmpla executată în același timp, și pentru care Alexandru Odobescu și Dimtrie Bolintineanu, în calitate de miniștri ai Cultelor din perioada restaurării, 1860-1863, au depus toate eforturile ca biserica Antim să fie înzestrată cu lucruri de mare valoare artistică după meritul ctitorului ei.

91. Mobilier din piatră sculptată.

92. Mobilier din lemn sculptat.

93. Mobilier din piatră sculptată.

94. Arhivele Statului, Ministerul Cultelor, Dos. 2267/1850.

95. Arhivele Statului, Ministerul Cultelor, Dosar 2267/1850, pag. 85, dosar 469/1850, p. 32 și 33.

În aceeași vreme a restaurării, se procură bisericii odăjdii noi⁹⁶.

Odăjdii. Mănăstirea Antim posedă o poală de icoană cusută cu mătase, avînd lucrat de mînă pe ea reprezentarea Duminicii Tuturor Sfinților, patronul bisericii.

O Evanghelie cu ferecătură de argint suflată cu aur are pe ea scrise cuvintele: «Fiind în rea stare, s-a prefăcut de prea Sf. Sa părintele Episcop de Argeșiu Clement: 1855 aprilie 19»⁹⁷.

Patru candelă de argint cu inscripție în limba greacă.

O cădelniță de argint ce are pe ea inscripția: «Prefăcută această cădelniță a Sfintei mănăstiri Antim, prin osîrdia smeritului Iconom Chesarie la leat 1822, Dec. 21».

PARACLISUL

Intrarea în paraclis se face pe o scară de piatră cu două trepte, avînd un podest din plăci de piatră. pînă la ușa încadrată cu un chenar, și străjuită de două coloane ce sprijină arcada în formă de acoladă dublă. Aceste două coloane de la intrarea paraclisului constituie un element deosebit de celelalte coloane de la pridvorul bisericii, cele din interiorul bisericii, cele de la chilii sau de la clopotniță. Sînt așezate pe cîte un pedestal simplu, baza coloanei este frumos decorată cu frunze de acant, iar fusul este simplu, cilindric, cu mijlocul puțin supradimensionat în formă de galb, element ce nu-l găsim la nici o altă coloană din mănăstire. Capitelul de asemenea este deosebit decît celelalte, fiind format dintr-un mănunchi de frunze de stejar care se răsfîrînge în cele patru colțuri, completat fiind cu mici volute ionice și lalele întoarse. Ușa de la intrare are un chenar decorat în stilul artei baroce, cu elemente sculpturale înrudite cu chenarele ferestrelor de la biserică. Deasupra chenarului se află o cornișă frumos sculptată cu motive vegetale, asemănătoare cu cele de la tîmpla originală a bisericii. Interesant este faptul că un portal de aceeași formă și dimensiuni se află la Mănăstirea Farni din provincia Toscana (Italia), nu departe de centrele universitare Padova și Veneția, unde Brîncoveanu și Antim Ivireanu trimiteau tineri romîni să facă studii și să învețe arta sculpturii.

În fațada de miazăzi a paraclisului se află o splendidă rozetă sculptată în piatră ajurată, în care ornamentele florale și cele geometrice sînt desăvîrșite. Ferestrele au încadramente din piatră cu decorații sculptate.

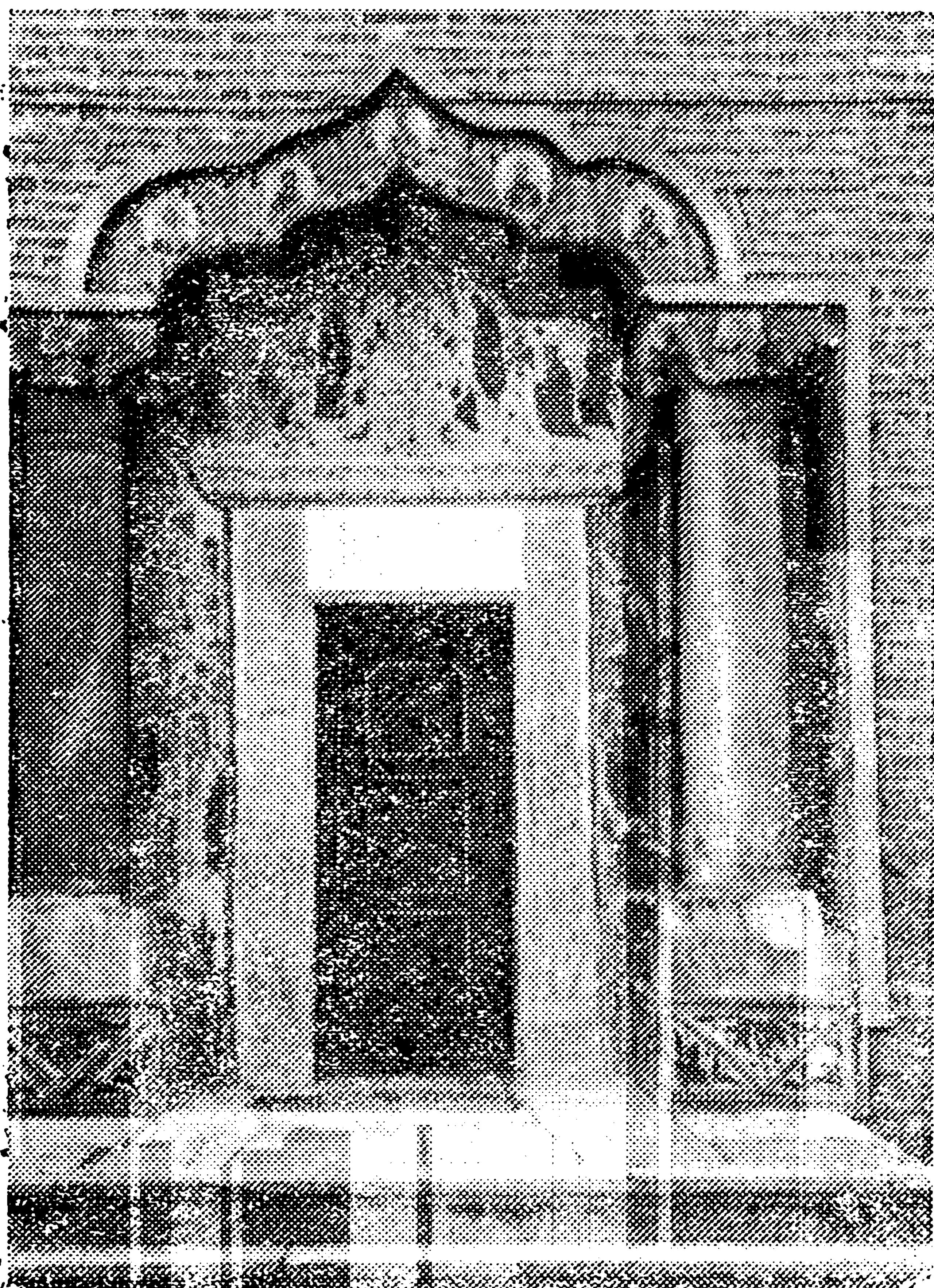
CHILIILE

Chiliile au patru colonade formate din cîte trei arcade ce se rezimă pe coloane de piatră frumos sculptate, cu fusul în torsadă, ca la biserica din Doicești, palatul patriarhal și Fundenii Doamnei. Coloanele

96. Arhivele Statului, Dosar Ministerul Cultelor nr. 1103/1862, p. 267.

97. Dumitrescu Marin Istoricul a 40 de biserici din România 1899, p. 145.

au baza în forma unui trunchi de piramidă, decorat cu sculpturi de frunze stilizate. Corpul fusului reprezintă o splendidă torsadă, ale cărei spirale la o coloană merg spre stînga, iar la cealaltă spre dreapta. Jocul de umbre și lumină al acestor torsade este obiectul unei admirații pentru amatorii de artă care vin să le picteze sau să le fotografieze. Capitelul

Intrarea în paraclisul vechi, restaurată
în anul 1951.

este bogat decorat cu puține frunze, însă de mari dimensiuni, ce-și desfac formele în frumoase volute, iar la cele patru colțuri volutele frunzelor iau forma celor ionice.

O interesantă decorație sculpturală de caracter popular găsim în ornamentele executate pe fațadele caselor egumenești. Aici pilaștri plasați în partea superioară a clădirii, despart în spații egale panourile construcției într-un ritm cu efecte de umbră și lumină, iar partea superioară este prelungită între capitele cu ornamente executate în ipsos, cu motive vegetale. Atît baza, corpul, capitelul și ornamentele dintre

capitele sînt fidele reproduceri ale sculpturii în lemn de la casele țărănești din secolul XVIII. Elemente decorative de influență populară mai găsim la plafoanele celor patru pridvoare prin care se face intrarea în chilii.

Mobilierul paraclisului vechi a fost complet înlocuit în anul 1958. Atît tîmpla cît și scaunul arhieresc și stranele sînt executate din lemn de stejar, cu decorații de ordin vegetal și floral, iar colonetele stranelor sculptate în torsadă. Ușa paraclisului vechi a fost înlocuită în 1958 cu alta nouă din stejar, bogat decorată cu ornamente influențate după modelul ușii originale de la biserica mare, executată la 1713 de către mitropolitul Antim.

Paraclisul nou are o tîmplă adusă de la Mînăstirea Dealu, executată în stil gotic în anul 1849 de către un sculptor numit Frederick Schiller, cu un aspect sobru dar încîntător.

Construcția paraclisului nou a fost restaurată de către inginerul Dumitru Popescu, în urma unui proiect ce a întîlnit deosebit de grele probleme de rezolvat, din cauza gravelor avarii suferite de construcție la cutremurul din 1940.

În ceea ce privește cine au fost artiștii sculptori și pictori ce au executat lucrările de artă în anii construirii mînăstirii (1713-1715), desigur că ei au fost meșteri creați din mijlocul poporului, fapt ce se poate verifica din lucrarea lui Del Chiaro (1717), în care descrie capacitatea, talentele și ingeniozitatea valahilor, care știu să execute orice fel de lucrări de artă chiar după stilul turcesc, italianesc, nemțesc, franțuzesc etc. El descrie că a văzut executîndu-se lucrări de sculptură în lemn și în aramă pentru folosința tipografiei, al cărei «director pe vremea mea era monsegnorul Antim, arhiepiscop Mitropolit al Valahiei, de națiune georgian»⁹⁸.

El continuă aprecierile sale asupra talentelor din poporul valah, arătînd că aceștia știu să execute în condiții excepționale orice lucrare de pictură sau chiar lucrări ce se execută pe cale mecanică, ei le imită în perfecte condiții⁹⁹.

Relativ la talentele artistice ale mitropolitului Antim, același Del Chiaro ne descrie că Antim era dotat cu talente deosebite, știind să execute în mod admirabil orice fel de lucrări artistice în special sculptură, desenuri și tablouri pictate¹⁰⁰.

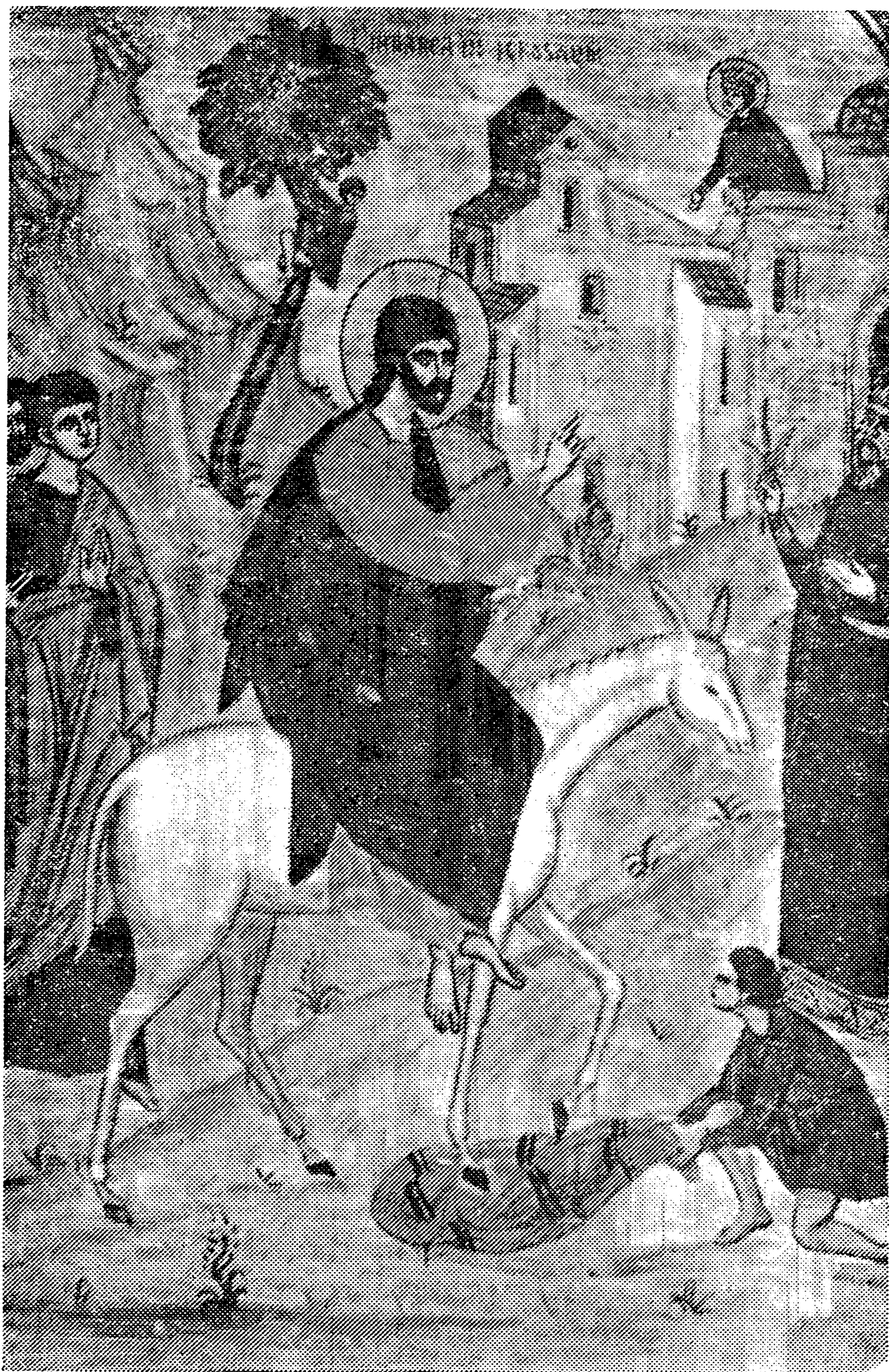
Mitropolitul artist Antim a întruchipat în persoana sa, cu multă măiestrie, talentele de arhitect, sculptor, pictor, gravor, fiind unul din temperamentele cele mai artistice ce se cunosc în trecutul istoriei noastre.

Din documentele cercetate nu se poate constata cu precizie cine anume au fost meșterii zidari sau sculptorii în piatră ce au contribuit la construirea și decorarea mînăstirii.

98. Del Chiaro, *op. cit.*, p. 42.

99. Idem, *ibidem*, p. 41.

100. Idem, *ibidem*, p. 219.

Paraclisul vechi. — Decor mural (Nicolaiide, 1951).

Considerăm însă că este destul de probabil ca aceiași specialiști ce au executat în epoca lui Brîncoveanu marile lucrări arhitectonice ale timpului, cum ar fi palatul Mogoșoaia, palatul Potlogi, biserica Colțea, Mînăstirea Hurezi, restaurarea Mînăstirii Cozia, portalurile sculptate în piatră de la bisericile Sfinții Apostoli, Mihai Vodă, Sf. Anton (Curtea Veche), să fi executat și construcțiile Mînăstirii Antim.

În ceea ce privește sculptura în piatră, considerăm că ea a fost executată sub directa îndrumare a mitropolitului ctitor care a întocmit desenele, iar meșter executant să fi fost sculptorul în piatră Vucașin Caragea, cel care a executat ornamentația în piatră la Mînăstirea Hurezi în anul 1694.

În pomelnicul (dipticul) din anul 1747, ce se afla în biserică la anul 1899, se arată că Pahomie Bujoreanu și fiul său Constantin Postelnicul au dat pentru Mînăstirea Antim 174 de taleri pentru zugrăvirea și poleirea tîmplei bisericii ¹⁰¹.

Din mobilierul vechi al bisericii se mai află un picior de sfeșnic din lemn, sculptat cu o deosebită măiestrie în genul capitelor de coloană, avînd ca ornamente motive florale și vegetale. Partea superioară și tija susținătoare nu s-a păstrat pînă în zilele noastre, dar și ele erau decorate cu frumoase sculpturi, așa cum găsim la exemplarele similare din epoca lui Brîncoveanu.

Într-o descriere a lui Al. Odobescu relativ la talentele lui Antim Ivi-reanu, se arată că ușile de la intrare ale bisericii sculptate în lemn cu multă măiestrie, sînt lucrate de Antim și în plus, un lucru important, este descrierea broaștei acelor uși, cu plăsele mari de aramă, gravate cu chipuri și care purta inscripția numelui său. ¹⁰²

Calitățile artistice ale lui Antim formate în Rusia, sînt confirmate în ornamentele sale florale de o frumusețe rară, precum și în decorațiile scrierilor sale ce corespund foarte bine cu cele folosite de ruși aproape în aceeași epocă ¹⁰³.

AȘEZĂMINTUL DE CONDUCERE AL MÎNĂSTIRII ANTIM

Este executat de însuși mitropolitul Antim la data de 20 iulie 1715, fiind scris și pictat în miniatură pe un pergament cu dimensiunile de 1,20 m lungime și 0,45 m lățime. Se află în prezent în Muzeul Arhivelor Statului din București.

Fiind un document de o valoare deosebită istorică și în special de o valoare artistică, îl vom descrie în cîteva cuvinte. Se compune dintr-un chenar, un frontispiciu, o vigneta cu semnătură, toate lucrate în culori, iar suprafața cîmpului interior din chenar conține textul Așezămîntului scris în tuș negru.

101. Dumitrescu Marin, *op. cit.*, p. 143.

102. Dobrescu N., *op. cit.*, p. 82-84.

103. Marea Enciclopedie Italiană, vol. VII, pag. 689-690, ed. 1939, Roma.

Frontispiciul, de formă dreptunghiulară, are la mijloc un medalion oval cu diametrul mare de 15 cm, iar cel mic de 12 cm, în mijlocul căruia se află desenată în perspectivă biserica Mînăstirii Antim în dimensiuni de 6/6 cm, deasupra bisericii aflîndu-se doi îngeri, iar deasupra lor Iisus Hristos Împărat. Această compoziție este identică, însă la dimensiuni mai mici, cu desenul miniatură ce se află executat tot de către mitropolitul Antim în testamentul său, ce se află la Academia R.P.R.

Aceste două miniaturi originale ne dau posibilitatea să cunoaștem exact forma arhitecturală ce a avut biserica mînăstirii în momentul construcției sale, fapt ce trebuie luat în considerare la întocmirea proiectului de restaurare. Din coloritul original al miniaturii, reiese că fațada bisericii era tencuită (culoare albă), cu cele două registre orizontale bine distincte, avînd pe fiecare panou din registrul superior cîte o rozetă. Turnele perfect egale, și ele tencuite (culoare albă).

Terenul din jurul bisericii este colorat în verde, cerul în albastru, norii în roz. Iisus și îngerii, globul și cununa din jurul său sînt colorate în auriu. Împrejurul acestui medalion central se află încă opt medalioane mici rotunde, cu diametrul de 3 cm, în interiorul cărora se află pictate într-o frumoasă miniatură următoarele compoziții:

1. Insignele mitropolitului, cîrja mitropolitană, o cruce, mitra, iar deasupra o mare pălărie arhierească.

2. Un liliac în zbor, deasupra sa aflîndu-se litera N.

3. Un porumbel avînd deasupra sa litera I.

4. Un șarpe deasupra căruia se află litera O.

5. Un melc ce are deasupra sa litera C.

6. O albină deasupra căreia se află litera M.

7. Un lup ce are deasupra sa litera O.

8. Un vultur cu aripile deschise, deasupra sa fiind litera A.

Între aceste mici medalioane, întregul cîmp este bogat decorat cu flori și frunze stilizate, de asemenea frumos colorate. De jur împrejurul medalionului o decorație barocă ce formează rama sa, este pictată cu ornamente sculpturale arhitectonice, cu flori și frunze stilizate.

Întreaga compoziție este susținută din părțile laterale de două sirene marine ce se află amplasate într-un cîmp de ornamente florale.

Coloritul este așa de frumos, armonios compus și plin de prospețime, încît sînt greu de găsit cuvintele potrivite pentru o descriere cît mai aproape de realitate. Culorile folosite sînt: roșu, roz, albastru, auriu, negru, maro și verde.

Chenarul format din cele două benzi verticale laterale, cu lățimea de 6 cm, conține o luxuriantă compoziție vegetală lucrată în culorile verde, sepia și auriu.

Vigneta în interiorul căreia se află semnătura mitropolitului Antim, are dimensiunile de 0,30/0,15 m. Este mai bogat și mai viu colorată decît chenarul, fiind lucrată pe un fond roșu, și este elementul compozițional al documentului, unde mitropolitul artist a atins maximum de realizare în desen și coloristică, iar armonia culorilor este impresionantă. Au fost

folosite culorile roșu, auriu, verde, albastru, sepia și tonuri intermediare. Semnătura mitropolitului este executată în culoarea sepia.

Litera de început a semnăturii are dimensiunile de 4/10 cm și prezintă aceleași frumoase decorații ca și vigneta cu semnătura.

Literele conținutului textului Așezământului sînt și ele executate cu aceeași deosebită îngrijire ca și elementele descrise mai sus.

Autorul acestei lucrări de artă este desigur însuși mitropolitul Antim, ale cărui caractere specifice identice le găsim și în celelalte opere ale sale, și anume: testamentul său ce se păstrează la Acadmia R.P.R., icoana de hram a bisericii sale, ce se află în biserica Mînăstirii Antim, ornamentele de pe ușa originală a bisericii, ornamentele de pe tîmpla originală a bisericii, care se află deocamdată în muzeul bisericii Stavropoleos etc.

Acest pergament ce conține Așezământul de conducere al Mînăstirii Antim, comparat cu toate celelalte documente asemănătoare din muzeele țării noastre, reprezintă cea mai frumoasă și mai de valoare operă de artă din istoria miniaturii românești.

Dacă nu originalul, dar cel puțin o copie lucrată de un pictor miniaturist, sau în cel mai rău caz o copie fotografică în culori, este absolut necesar a se afla printre documentele viitorului muzeu Antim.

PICTURA

Pictura, ca de altfel arhitectura și sculptura, cunoaște în secolele XVII și XVIII o nouă orientare. Contribuția meșterilor zugravi străini se simte din ce în ce mai puțin, și apar nume de zugravi de biserici și iconari romîni, pe care îi găsim fie în documente, fie în inscripțiile de pe operele lor. Astfel apar zugravii Pîrvu Mutu, Constantin Zugravul, pictori de curte ai familiilor Cantacuzino.

În timpul lui Brincoveanu, drumul deschis de cei doi artiști romîni este continuat de grupe de pictori de biserici, bine organizate, din care fac parte zugravi ca: Preda, care a pictat biserica Mînăstirii Antim, Marin, Ivan, Andrei, Stan, Neagoe, Ioachim și alții.

Se introduc teme noi și se tratează mai realist reprezentările religioase, care pînă în acea vreme erau legate de o manieră stilizată bizantină. Pe lîngă portretele tratate mai realist și de o armonie reușită a culorilor, cu deosebire la pictarea costumelor, apar în scenele religioase teme din viața înconjurătoare.

Acești pictori de biserici, ridicați din popor, sînt premergătorii pictorilor de teme laice românești, pictorii moderni.

Pentru pictura originală a bisericii Antim, avem două documente, și anume tabloul de la Mînăstirea Căldărușani și fotografia din Muzeul Orașului București, în care este reprezentată Mînăstirea Antim înainte de restaurarea din 1860, și care ne dă posibilitatea să ne dăm seama cum arată numai o parte din pictura exterioară. Frontonul pridvorului original era împodobit cu o pictură ce reprezenta doi îngeri mari ce susțineau un medalion (ca la biserica Sf. Îngeri din R. Vîlcea), în interiorul căruia

de asemenea se afla o pictură (ce nu poate fi însă descifrată). Despre pictura interioară nici măcar atât de puțin nu avem. Asupra primului pictor al bisericii, în testamentul mitropolitului Antim găsim o notă, prin care se arată printre altele că are de plată: «Predi zugravul... taleri 50».

Antim fiind și un pictor talentat, considerăm că prima pictură a bisericii a fost desigur executată sub directa sa îndrumare, eventual după schițele sale, sau mai mult, personal a executat alături de Preda zugravul parte din pictura bisericii sale.

Tradiția îi atribuie mitropolitului Antim zugrăvirea paraclisului Episcopiei din Rîmnicul Vîlcea (prima zugrăvire)¹⁰⁴, de la care model a folosit și la biserica Antim așezarea profeților lui Hristos și mai ales reprezentarea lor. De asemenea lui i se atribuie sculpturile ce ornamentează biserica în care se găsește motivul des repetat, melcul, care era emblema mitropolitului, simbol al modestiei și credinței¹⁰⁵.

În afară de Preda zugravul, despre care avem fapte sigure că a lucrat la pictarea bisericii, mai considerăm că și Radu zugravul, care în anul 1720 a executat cartoanele cu pictură religioasă (foste în colecția Kogălniceau), și-a dat contribuția.

O sursă ce nu s-a putut încă verifica, și anume un articol relativ la talentele lui Antim, semnat G. Ionescu, publicat în revista «Albina» din anul 1900, p. 881, ne arată că sfinții din biserica Antim și «Biserica cu Sfinți» din București sînt opera lui Antim Ivireanul.

Cel mai important document însă, care ne dovedește talentul de pictor al lui Antim, este manuscrisul lui ce se află la Biblioteca Academiei R.P.R., o copie alb-negru (fotografică) și în care Antim prezintă cîteva sute de medalioane pictate cu chipurile Vechiului și Noului Testament («Obrazele oamenilor celor mai vestiți ce se află în Sfînta Scriptură, în Biblie și în Evanghelie»).

La restaurarea picturii murale din anii 1860-1863, vechea pictură a fost complet scoasă, încît la cercetările făcute în ultima vreme de a se găsi măcar o parte din vechea pictură nu s-a obținut nici un rezultat pozitiv.

Ca orientare de modul cum arăta pictura originală, putem cerceta decorațiile murale contemporane de la bisericile din București, Colțea (pridvorul), Krețulescu (pridvorul), sau cele pictate chiar de Preda zugravul la paraclisul Mînăstirii Hurezi (1696-1697), bolnița Mînăstirii Hurezi (1699), biserica mare a Mînăstirii Cozia (1704-1705) și biserica Mînăstirii Sărăcinești (1718). Lucrările de pictură de la Hurezi și Cozia au fost executate sub ochii lui Antim, pe vremea cînd era episcop de Rîmnic și cunoscut de aici, Preda zugravul a fost adus la București de către mitropolitul Antim să-i decoreze biserica pe care a clădit-o.

Actuala pictură este executată în anii 1860-1863 de către profesorul Petre Alexandrescu.

104. Condica sfîntă, p. 116 și Emile Picot, *op. cit.*

105. Emile Picot, *op. cit.*, p. 522-523.

Pictorul Alexandrescu, născut în 1828, a fost profesor de desen la liceul Lazăr, apoi la școala de Arte Frumoase, alături de Aman și Gh. Tattarescu. A studiat la Viena și la Roma, unde a urmat cursurile Academiei din San Luca, fiind elevul maestrului Natale Carta, apoi la Paris, ca elev al lui Leon Cogniet. A fost profesorul marelui pictor I. Andreescu.

Pictura bisericii Antim în prezent este acoperită de fum, înnegrită și pe unele locuri distrusă prin lucrări de reparații. Deși au trecut aproape 100 de ani de la executarea acestei picturi, totuși se poate ușor descifra conținutul temelor reprezentate, și putem aprecia valoarea lor artistică deosebită. Spre deosebire de toate celelalte biserici al epocii anilor 1850-1860, pictura bisericii Antim reprezintă o cotitură în tematică și reprezentare, care se rupe de canoanele bizantine. Alexandrescu, influențat de arta picturii apusene, execută întregul decor mural prin reprezentarea unor celebre tablouri din arta Renașterii. Pictura bisericii este executată în frescă, fiind distribuită pe trei registre. Din decorul mural executat de Alexandrescu vom analiza doar câteva panouri.

Pictura pronaosului. Ctitorul, mitropolitul Antim, este reprezentat bust, în mărime naturală, văzut din față, având cîrja în mîna stîngă, cu mîna dreaptă face semnul binecuvîntării. Portretul este asemănător cu cel de la Govora, cel de la Patriarhie, sau cel din vechiul paraclis al Mînăstirii Antim. Ctitorul Neagoe Basarab Voevod, al cărui nume este scris sus, în dreapta panoului de către pictor, este reprezentat ca un portret de șevalet, cu personajul bust, în mărime naturală. Poartă pe cap coroana princiară, costumul cu care este îmbrăcat este specific domnitorilor din a doua jumătate a secolului XVIII.

În privința personajului reprezentat în acest portret s-a purtat o serie de discuții, unii cercetători fiind de părere că reprezintă pe Ștefan Cantacuzino, domnitorul în timpul căruia s-a sfințit biserica, și că pictorul Alexandrescu a scris greșit numele lui Neagoe Basarab. Adevărul este că portretul reprezintă figura lui Neagoe Basarab Vodă, care a fost ctitorul Mînăstirii Argeș, mînăstire de care aparținea în acea vreme (1860-1863), și Mînăstirea Antim, acesta fiind metohul Argeșului, iar episcopul Climent de Argeș a dispus să se picteze drept ctitor Neagoe.

În registrul superior, deasupra ctitorilor și a tribunei corului, pe un mare panou se află reprezentată «Coborîrea de pe cruce». Scena tabloului este o copie identică după celebra lucrare a lui Danielle da Voltera, pictată în anul 1541 în capela bisericii Trinita dei Monti din Roma. Comparînd cele două opere, cea originală cu reproducerea, aproape nu se poate constata nici o deosebire în ceea ce privește desenul și realizarea în general a compoziției. Culoarea este caldă, înnegrită de vreme, dar frumoasă. În colțul din stînga, jos, Fecioara Maria o susține pe Maria Magdalena cu un gest sfios, dar de o mare gingășie.

Un tablou identic, atribuit lui Danielle da Voltera, «La vierge au calvaire» (pînză 1/1,10) se află la castelul Peleş din Sinaia, tablou care nu este exclus să fie executat de pictorul Alexandrescu (Al. Busuio-

ceanu: *Danielle da Voltera e la storia di un motivo pittorico*, în «Revue Archéologique», Mai-Juin 1932, pp. 350-351).

În dreapta și în stînga marelui panou ce reprezintă «Coborîrea de pe cruce» se află cîte un panou în mijlocul cărora sînt reprezentați cîte un înger de mărime supranaturală în picioare, cel din stînga cu amîndouă mîinile întinse înainte, iar cel din dreapta are mîna dreaptă întinsă spre privitor. Ambii sînt reliefați pe fondul cețos al cerului, avînd pulpănele hainelor ușor deschise, și urmează în ondulația lor un fel de curbă melodică, aripile ușor arcuite și capetele abia aplecate.

Nici o stîngăcie în desen, ci o deplină stăpînire a tehnicii, care transpune viziunea lumii cerești.

Registrul al 3-lea nu este pictat, în el se află marea rozetă. Peretele dinspre miazănoapte al pronaosului cuprinde în registrul superior tema «Îngerul vestește preotului Zaharia nașterea Sf. Ioan Botezătorul». Suprafața decorată are forma unui sector de cerc. Desenul este marcat prin jocul de linii al hainelor, iar figura lui Zaharia vădește o mișcare stăpînită de bucurie.

În registrul de mijloc al peretelui se află scena «Punerea în mormînt», pe o suprafață foarte mare. Prospețimea petelor de culoare a dispărut cu timpul, dar liniile cutelor, faldurile îmbrăcăminte, policromia de roșu, verde, brun, alb, aștern un joc cromatic de o deosebită valoare decorativă. Ansamblul prezintă un sentiment de forță și echilibru, fiind executat în stil realist.

Pe registrul inferior se află pictat Sfîntul Teodosie, reprezentat în picioare în mărime supranaturală. Tabloul este o individualizare pe bază de portret analitic. În partea stîngă, decorul mural a fost acoperit ulterior de scara care duce la tribuna corului și nu a putut fi cercetat.

Pe peretele pronaosului dinspre răsărit se află pe două registre picturi pe panouri de asemenea de mari dimensiuni, reprezentînd în partea superioară «Jertfa lui Avraam», imediat sub această scenă se află pe un panou dreptunghiular scena «Intrarea lui Iisus în Ierusalim», iar în dreapta acestei scene «Iisus ispitit de diavol», în stînga ei «Iisus și îngerul». Din cercetarea acestor decoruri murale putem aprecia modul cît de bine stăpînea Alexandrescu tehnica în frescă. Peste tot se desprind tendințele naturaliste de care dădea dovadă pictorul. Interesantă este armonia ingenioasă obținută numai din 4-5 culori.

Pictorul reușește să evoce o atmosferă de pitoresc, cu subtilități de desen care este desăvîrșit și valorificat în plus de tușa de culoare ce reliefează ansamblul. Totul este dezlegat de convenția canoanelor obișnuite, iar dezvoltarea elementului ornamental amintește neconținut influența vie reînnoită a Renașterii italiene.

Peretele de miazăzi este împărțit în panouri similare cu peretele de miazănoapte, și are scenele distribuite în aceeași manieră, încadrînd arhitectura zidului într-o armonie desăvîrșită. Registrul superior conține o compoziție reprezentînd un înger în picioare, în fața cărui un personaj îi cere parcă îndurare.

Registrul mijlociu reprezintă într-un mare panou pe Iisus copil și pe Sfântul Ioan, care poartă în mână o cruce foarte mare.

Registrul de jos are în partea stîngă reprezentat pe Sfântul Antonie, în poziția în picioare, corespunzînd picturii Sfîntului Teodosie, ce se află în aceeași parte a zidului din fața sa. Și aici construcția de lemn a tribunei corului a acoperit fresca din partea de apus a peretelui. Simetria decorului mural, a pereților laterali ai pronaosului este perfectă, iar calitățile artistice ale scenelor reprezentate de asemenea sînt foarte asemănătoare.

Plafonul pronaosului cuprinde prima turlă a bisericii, care a fost executată în anii 1943-1945, iar pictura sa este executată pe suprafața cilindrului interior și cupolă de către pictorul Costin Petrescu, în anul 1950, decor despre care vom vorbi mai departe la analiza picturii din pridvor și a turlei din naos.

Găsim totuși la baza turlei din naos pictură executată de către Alexandrescu, și anume în pandantivii de la cele patru colțuri de descărcare a greutății turlei, pe cei patru pereți ce o susțin. În colțul de sud-est se află bustul regelui David, în cel din nord-est bustul regelui Solomon, în sud-vest Daniel, și în nord-vest Aaron. Fiecare personaj reprezintă un portret bine individualizat, Alexandrescu fiind unul din pictorii care și-au cîștigat o așa de mare faimă de portretist al fețelor bisericesti, încît multe mînăstiri au comandat copii după anumite figuri-portrete importante executate de artist.

Pictura naosului. Și aici desenul maestrului este plastic, puternic, evocator, marcînd viguros siluetele. El știe să pună în opera sa un ritm care clarifică și care dă întregului ansamblu un aer deosebit de grandoare.

Pe peretele de deasupra arcadei ce desparte naosul de pronaos, pe fața dinspre răsărit se află panoul cu «Înmormîntarea Maicii Domnului». Un mare ansamblu decorativ, o armonie de culori roșu, verde, galben, iar sugerarea adîncimii și distribuția luminii sînt perfect realizate.

Pe bolțile celor două jumătăți de calotă în registrul superior, în partea de miazăzi, se află panoul în sector de cerc cu scena «Nașterii Mîntuitorului» și panoul dreptunghiular «Iisus binecuvîntînd pruncii», iar pe peretele dinspre miazănoapte «Învierea» și «Ducerea crucii». În fiecare personaj se citește interesul real pentru spectacolul la care asistă, expresia suferinței fiind redată cu o noblețe rară.

În compoziția «Ducerea crucii» constatăm același realism manifestat în toată fresca bisericii. Iisus este reprezentat în momentul cînd, copleșit de greutatea crucii și de oboseală este gata să cadă în genunchi. Din spate un personaj sfînt vine să-l ajute, iar în față un soldat roman cu mîna dreaptă ridicată, în care ține un bici, este gata să lovească pe Mîntuitorul. De jur împrejur personaje biblice asistă cu îndurerare, în timp ce funcționarii imperiului roman par grăbiți să termine misiunea ce li s-a încredințat.

Grupul picioarelor se află în planul al 2-lea, în dreapta. Fondul compoziției este un peisaj muntos, cu cerul întunecat, care prevestește o mare

furtună, în fund două cruci mari împlîntate în pămînt aşteaptă, parcă, pe a treia a lui Iisus.

Pe registrul inferior al naosului avem în partea de miazăzi, în mărime naturală, în picioare, în panouri separate, Sfinţii Gheorghe, Dumitru şi Procopie. Fiecare sfînt are ceva din înfăţişarea omului de rînd, însă

Biserica Mare. — Tîmpla : Icoană împărătească (1860). Sculptura Babic. Pictura Alexandrescu.

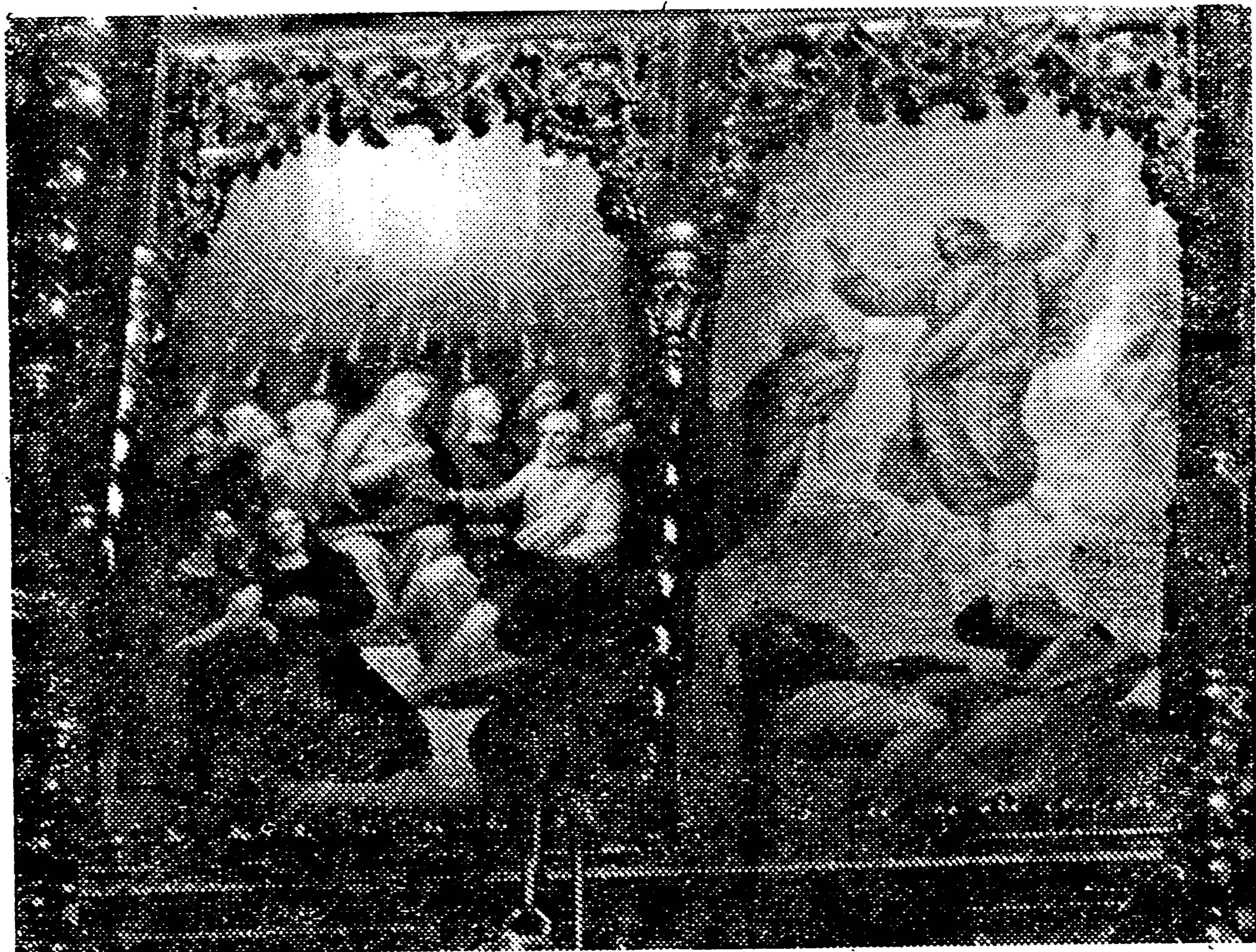
eroizat. Aproape toţi sînt reprezentaţi meditativ, în reculegere. Sf. Procopie are trupul obosit şi împovărat de ani, iar figura sa inteligentă oglindeşte viaţa sa spirituală.

Pe registrul superior al naosului, pe latura dinspre miazănoapte, de asemenea în mărime naturală, în picioare, sînt reprezentaţi Sf. Mina, Arhanghelul Mihail şi Sf. Ştefan.

În altar, pictura este mult deteriorată şi cu greu poate fi descifrată. Orientîndu-ne însă după contractul încheiat de pictorul Alexandrescu, pe pereţii altarului se află următoarele scene : pe boltă «Maica Domnului

cu Iisus în slavă», și «Dumnezeu Tatăl», iar pe cele două părți laterale, proorocii David și Solomon. Pe registrul superior, de jur împrejurul absidei «Adam și Eva în paradis», «Hristos între Fecioara Maria și Sf. Ioan», și «Moartea lui Abel». Pe registrul inferior în spațiile peretelui dinspre ferestre se află pictate figuri de arhierei.

Tîmpla este alcătuită din patru registre suprapuse în etaje, avînd în partea superioară «Crucea Răstignirii» între icoana Maicii Domnului și icoana Sfîntului Ioan. Pictorul Alexandrescu își așează nenumăratele

Tîmpla bisericii. — Detaliu. Sculptura Babic (1860). Pictura Alexandrescu (1860).

sale panouri după un program iconografic, din care reiese întreaga învățătură a Bisericii Ortodoxe. Cele mai importante evenimente din viața Mîntuitorului și a Fecioarei Maria sînt redată cu o deosebită măiestrie, fie după opere celebre, cum este cazul «Schimbării la față», copiată după tabloul lui Rafael, «Transfigurația», din Vatican, «Cina cea de Taină» după Leonardo da Vinci, sau tablouri după alți maștri ai Renașterii, sau chiar compoziții proprii.

Tablourile de mici dimensiuni din tîmplă cuprind scene mult pictate în perioada clasică a Renașterii. Pictorul folosește aici culorile cele mai fragede, purtate de o pensulă ce amintește sau imită perfect execuții celebre, constituind o armonie încîntătoare pentru ochi. Toate tablourile dau o impresie perfectă de echilibru. Pictura tîmplei executată de Alexandrescu este poate una din cele mai frumoase realizări de colorit, din arta noastră bisericească.

Cele patru icoane împărătești, cuprinzând de la stînga spre dreapta personajele biblice: Sf. Nicolae, Fecioara Maria cu Pruncul Iisus, Iisus și Sfinții Constantin și Elena, au dat posibilitate pictorului să-și arate calitățile de portretist, de pătrunzător în suflete și de redarea fineții epidermei, a gingășiei mîinilor Copilului și a felului inteligent cum se servea de distribuirea luminii.

În registrul prim se află cele 12 tablouri, reprezentînd praznicele, distribuite cîte șase de o parte și de alta a panoului central, care reprezintă «Cina cea de taină». Alexandrescu manifestă cunoștințele acumulate din arta italiană cu care a fost în contact atîta vreme. El dă dovadă că este în stare să execute orice subiect în stilul marilor maeștri ai trecutului, în special prin realizarea unui colorit rafinat, redus doar la cîteva tonuri dominante.

Cei doisprezece prooroci din ultimul registru sînt repartizați cîte șase într-o parte și alta a tabloului central ce reprezintă «Pogorîrea Sfințului Duh».

Alexandrescu a mai executat pentru tîmplă încă patru icoane pentru sărutat, ele fiind așezate înaintea icoanelor împărătești.

Ușa de la mijloc a altarului este decorată cu pictura «Bunei Vestiri», iar pe ușile laterale «Arhanghelul Mihail» în dreapta și «Arhanghelul Gavriil» în stînga.

Întregul program iconografic, în care se oglindește Vechiul și Noul Testament, este executat în ulei pe plăci subțiri de lemn, fiind așezate în cadrul frumoasei sculpturi a ansamblului tîmplei.

Pictorul Alexandrescu a reușit totuși în foarte bune condiții să împletească armonia compoziției generale cu Canoanele indicate de cerințele Bisericii Ortodoxe, obținînd un ansamblu de o valoare artistică deosebită, deși n-a respectat întocmai erminia (Canonul zugravilor de biserici).

Influența picturii realiste apusene și aplicarea ei în totalitate, excluzînd vechea pictură stilizantă bizantină, aduce o noutate în arta picturii bisericești ce urmează lui Alexandrescu.

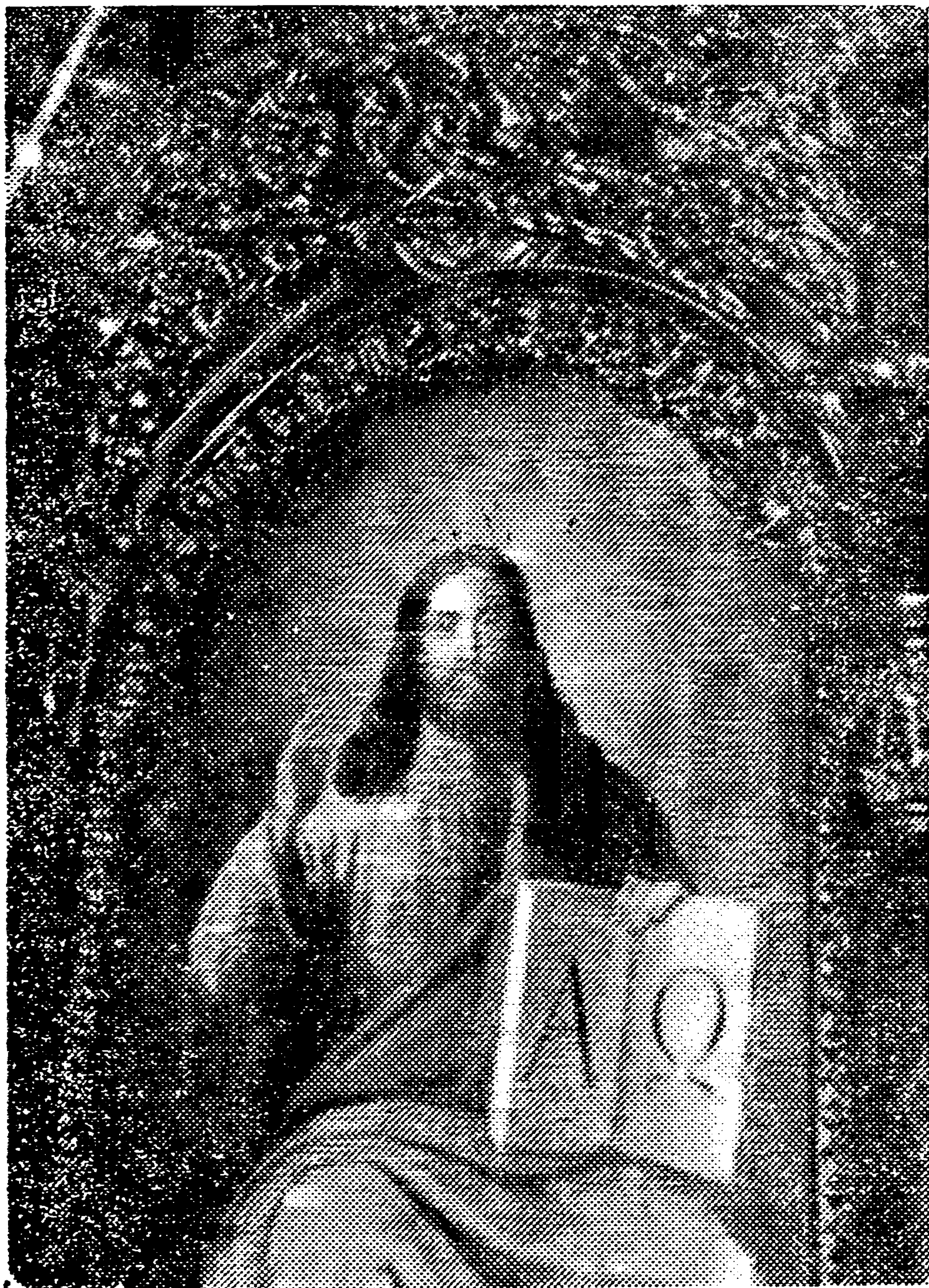
Din contractul său cu Ministerul Cultelor constatăm prevederea sa care a fost trecută ca un punct important între clauzele contractului, și anume că pictorul condiționează înlocuirea subiectului unui panou cu altul, în cazul că unul din ele nu se armonizează cu cele înconjurătoare și în general cu întreaga decorație murală. Ca urmare a acestei clauze constatăm că Alexandrescu s-a abătut în parte de la orînduiala Bisericii Ortodoxe, fie prin schimbarea subiectelor sau prin adăugirea unor panouri noi sau chiar prin modificarea ordinei tablourilor prevăzute în contract.

Toate panourile sînt încadrate cu motive și compoziții decorative, care în unele cazuri nu sînt în avantajul valorii artistice deosebite a scenelor reprezentate în interiorul panoului.

Influențat de arta picturii italiene din timpul Renașterii, Alexandrescu a înlocuit medalioanele și scenele multiple caracteristice picturii în stil ortodox răsăritean cu compoziții complexe de mari dimensiuni, ajungînd

uneori ca o singură scenă să acopere un perete întreg, cum e cazul celor din pronaos.

Întreaga lucrare a picturii bisericii Antim păstrează într-adevăr elemente de imitație a marilor artiști ai Renașterii atît în compoziție cît și în tratarea personajelor, însă este așa de bine realizată, încît acesta poate fi cinsiderat ca cel mai mare merit artistic al lui Alexandrescu.

Biserica mare. — Tîmplă : Icoană împărătească (1860).
Sculptura Babic. Pictura Alexandrescu.

În cîteva panouri se vede influența unor maștri italieni din epoca de formație a pictorului român și anume a lui Natale Carta și Cavalieri, precum și a francezului Leon Cogniet.

Peste tot Alexandrescu dă dovadă că stăpînește în perfectă măsură arta compoziției și a desenului, posedă sentimentul proporțiilor juste precum și simțul armoniilor de culori. Roșul și galbenul sînt culorile care predomină în picturile prezentate pe tîmplă, de altfel elementele care pot

fi cel mai ușor de cercetat, spre deosebire de fresca ce și-a pierdut mult din culoarea inițială.

Opera lui Alexandrescu de la biserica Antim, deși nu este considerată de unii istorici de artă ca o realizare deplină, ea este totuși un mare succes al picturii privit prin prisma dezvoltării acestei arte în țara noastră în perioada secolului XIX.

Dimitrie Bolintineanu elogiază opera lui Alexandrescu printr-o scrisoare specială în anul 1863¹⁰⁶.

O dată cu restaurarea picturii este repictată și poezia de pe una din coloanele din pronaos, în care se pot citi câteva date și fapte istorice în legătură cu biserica¹⁰⁷.

Pe pictorul Alexandrescu îl considerăm cu mult superior lui Tattarescu în ceea ce privește opera realizată în aceeași vreme, unul la biserică și altul la paraclis, în special la pictura icoanelor tîmplelor ce pot fi cu ușurință cercetate și studiate, ambele fiind în foarte bune condiții de conservare. În ceea ce privește fresca, considerăm că și aici există o deosebire destul de substanțială favorabilă lui Alexandrescu. Deși ea nu mai există în decorul mural al paraclisului, totuși ne putem da seama de valoarea ei prin comparație cu fresca executată de Tattarescu la biserica Colțea, cam în aceeași vreme cu cea executată la paraclisul Mînăstirii Antim. Cu certitudine afirmăm că frescele executate de Alexandrescu în biserica Mînăstirii Antim și biserica Sfîntul Nicolae din Brăila depășesc ca valoare artistică frescele lui Tattarescu, extrem de numeroase în acea epocă, în tot cuprinsul Țării Romînești.

Din lucrările lui Alexandrescu (pentru care nu avem încă o monografie), menționăm pe cele de la capela azilului Elena Doamna sau cele de la muzeul fost Pinacoteca Statului, publicate în *Pictura Romînească în sec. XIX*, de G. Oprescu, 1943, pp. 121-122.

El își întrerupe din păcate activitatea artistică în anul 1868, plecînd la Brăila, unde se ocupă de probleme de ordin economic, murind în anul 1899. Locul său de profesor este ocupat la liceul Lazăr de Henric Trenk, care și el contribuie la pictarea bisericii Antim.

O dată cu pictarea interioară a bisericii, pridvorul primește o ornamentație specială asupra decorului sculptural. Pictorul Henric Trenk zugrăvește cele douăsprezece coloane cu pedestaluri și capiteli în ulei, imitînd culoarea de galben antic. Ușa sculptată a bisericii este și ea pictată în ulei precum și portalul monumental din piatră ce înconjoară ușa, împreună cu inscripția pisaniei care este poleită cu aur. Niță Pîrîescu, în același an, 1862, execută poleirea cu aur a celor unsprezece cruci ale mînăstirii.

Pridvorul bisericii cu fresca și decorul colorat al sculpturii trebuia să dea o impresie de fast și somptuozitate deosebită. În anul 1950, pictorul Costin Petrescu realizează decorul mural la plafonul pridvorului, pre-

106. Arhivele Statului, Ministerul Cultelor, Dosar 1103/1862, p. 183.

107. *Ibidem*, p. 212.

cum și al celor două turle ale bisericii, reclădite în acea epocă. Distribuția iconografică în cele trei elemente arhitectonice arătate mai sus spre deosebire de restul ansamblului decorativ pictural se apropie cel mai mult de respectarea Erminiei.

În turla pantocratorului, Iisus este reprezentat ca împărat atotstăpînitor, înconjurat de Apostoli și prooroci, apoi Liturghia îngerilor, pantantivii de sub boltă fiind împodobiți cu figurile celor patru Evangheliști. Turla pronaosului are în calota sa chipul Fecioarei Maria, iar pe suprafața interioară a cilindrului, pe două registre, în cel superior proorocii și în cel inferior patru scene reprezentînd «Nașterea Fecioarei Maria», «Intrarea lui Iisus în Biserică», «Buna Vestire» și «Nașterea Mîntuitorului».

Pridvorul are plafonul acoperit cu următoarele scene pictate de Costin Petrescu în frescă: în bolta centrală pe Iisus Emanuil, în jurul său aflîndu-se cele patru simboale ale Evangheliștilor, pe arcurile bolților din dreapta spre miazănoapte figura Maicii Domnului, iar spre miazăzi figura lui Ioan Botezătorul. Celelalte scene reprezentate cuprind «Crearea lumii», «Ispitirea Evei», «Alungarea lui Adam și Eva din rai» și încă două subiecte caracterizate prin introducerea în conținut a unor atitudini de muncă a celor doi strămoși ai omenirii, Eva toarce lînă, iar Adam se întoarce de la munca cîmpului cu sapa la spinare.

Stilul de pictură al maestrului Costin Petrescu este foarte riguros monumental și ca tehnică de lucru este inspirat din pictura rusă religioasă a secolului XVI, figurile, faldurile îmbrăcămintei și contururile personajelor fiind realizate prin linii bine evidențiate, cu culori bine determinate și apoi completate cu culori calde, fără însă a se folosi tente intermediare, amintind grafismul simplu și luminos al picturii elenistice.

Întreaga reprezentare a frescei lui Costin Petrescu este străbătută de o simetrie desăvîrșită, bazată pe subtilități de desen corect, valorificat de tușa de culoare care reliefează tabloul.

Gesturile personajelor cu excepția celor două (Adam și Eva muncind), sînt legate de convenția Canonului obișnuit bizantin, ele reprezentînd sentimentul de uniformizare, de repetiție, care dă însă o unitate ansamblului. Spațiile dintre scene sînt decorate cu motive geometrice foarte minuoș executate, folosind în mare măsură medalioane rotunde sau ovale, sau benzi decorative.

Pictura lui Costin Petrescu are o grație care parcă plutește nu departe de jocul grafic al unei regii reușite.

Peretele dinspre răsărit al pridvorului a primit un decor mural foarte puțin obișnuit în istoria ornamentisticii Bisericii românești, și anume un mozaic monumental executat în stilul bizantin, de către Olga Greceanu în anul 1940.

Personajele celor patru sfinți sînt copiate după icoana de hram, ca îmbrăcăminte, atitudine și portret al figurii, prezentate în chip monumental de două ori jumătate, mărimea naturală.

Ca realizare artistică, opera Olgăi Greceanu este întrucîtva remarcabilă, reușind a ni se reda cîteva aspecte ale unor elemente din marea

Biserica, plafon pridvor. — Decor mural de Costin Petrescu (1950).

și uimitoarea decorație bizantină în mozaic, în stilul marilor realizări de la Ravena (Italia) sau Sfînta Sofia de la Kiev, celebre capodopere ale artei bizantine din secolele X și XI.

Asemănarea între pictura executată de mitropolitul Antim pe icoana de hram și cea din decorul de mozaic din pridvor este deosebit de apreciabilă în special în ceea ce privește figura, care în mozaic respectă forma hieratică hipnotizantă a stilului bizantin din epoca lui Justinian.

Păcat însă că acest decor nu-și poate etala valoarea sa reală, fiind plasat într-un ansamblu cu totul nepotrivit ca amplasament în pridvorul bisericii, imediat față în față cu privitorul, care numai de la câțiva metri poate să cerceteze lucrarea și de unde nu poate obține întreaga ei valoare artistică. În plus, considerăm că nu există nici o legătură între decorul în mozaic și biserica Mînăstirii Antim, unde nici ca relație istorică, nici artistică nu-și are rațiune.

În rezumat, decorul mural al bisericii înmănunchiază stiluri cu totul deosebite care strică total unitatea ornamentală coloristică, spre deosebire de unitatea decorului sculptural.

Trei mari epoci din istoria universală a decorului mural se întîlnesc în acest monument de artă: redarea mozaicului monumental bizantin al secolelor X și XI, în pridvor, pictura în frescă de ulei a Renașterii, de asemenea monumentală, dar cu mult deosebită de hieratismul vechii picturi bizantine, pe toată suprafața interioară a bisericii, precum și pictura frescă în tempera a plafonului pridvorului și a turelor, care are caracter eclectic din arta bizantină și acela al Renașterii.

Considerăm lipsa de unitate în realizarea decorației bisericii, ca o mare greșală a celor responsabili de restaurarea monumentelor noastre artistice istorice.

Pictura paraclisului vechi. Din pictura originală a secolului XVIII n-a mai rămas decît puține fragmente, și acelea reprezentînd doar o parte din elementele decorative. Pictura originală a fost executată în tempera și poate fi asemuită cu cea de la pridvorul bisericii Krețulescu.

Paraclisul este restaurat în anul 1812, iar în anul 1860 pictura veche este înlocuită cu alta executată în ulei de către pictorul Tattarescu. Acest decor mural a fost înlocuit cu altul executat în anul 1951 de către Nicolaide. Din fresca lui Tattarescu se păstrează numai tabloul votiv pictat deasupra ușii de la intrare. El este executat în stilul artei Renașterii, nu în stilul bizantin hieratic, și într-o parte spre dreapta, sus, pictorul a lăsat o mică porțiune din pictura anterioară (de la 1812), în care se vede parte din chipul unui personaj însoțit de numele Zoița, fiind vorba de fiica lui Matei Ruset și a soției sale Stanca (ctitorii paraclisului), care și ei sînt reprezentați, însă, de penelul lui Tattarescu, care a mai pictat în acest panou votiv și pe Climent, episcopul Argeșului.

Picturile tîmplei de la paraclisul vechi al Mînăstirii Antim sînt executate de Tattarescu¹⁰⁸ în 1860. În același timp ce lucra la paraclisul Mînăstirii Antim, Tattarescu era ocupat și cu pictura icoanelor tîmplei pentru biserica Sf. Spiridon Nou, biserica din Brînceni, Episcopia Rîmnicului cît și picturile murale din biserica Krețulescu. Decorarea paraclisului Mînăstirii Antim și decorarea paraclisului mînăstirii din Cîmpu-

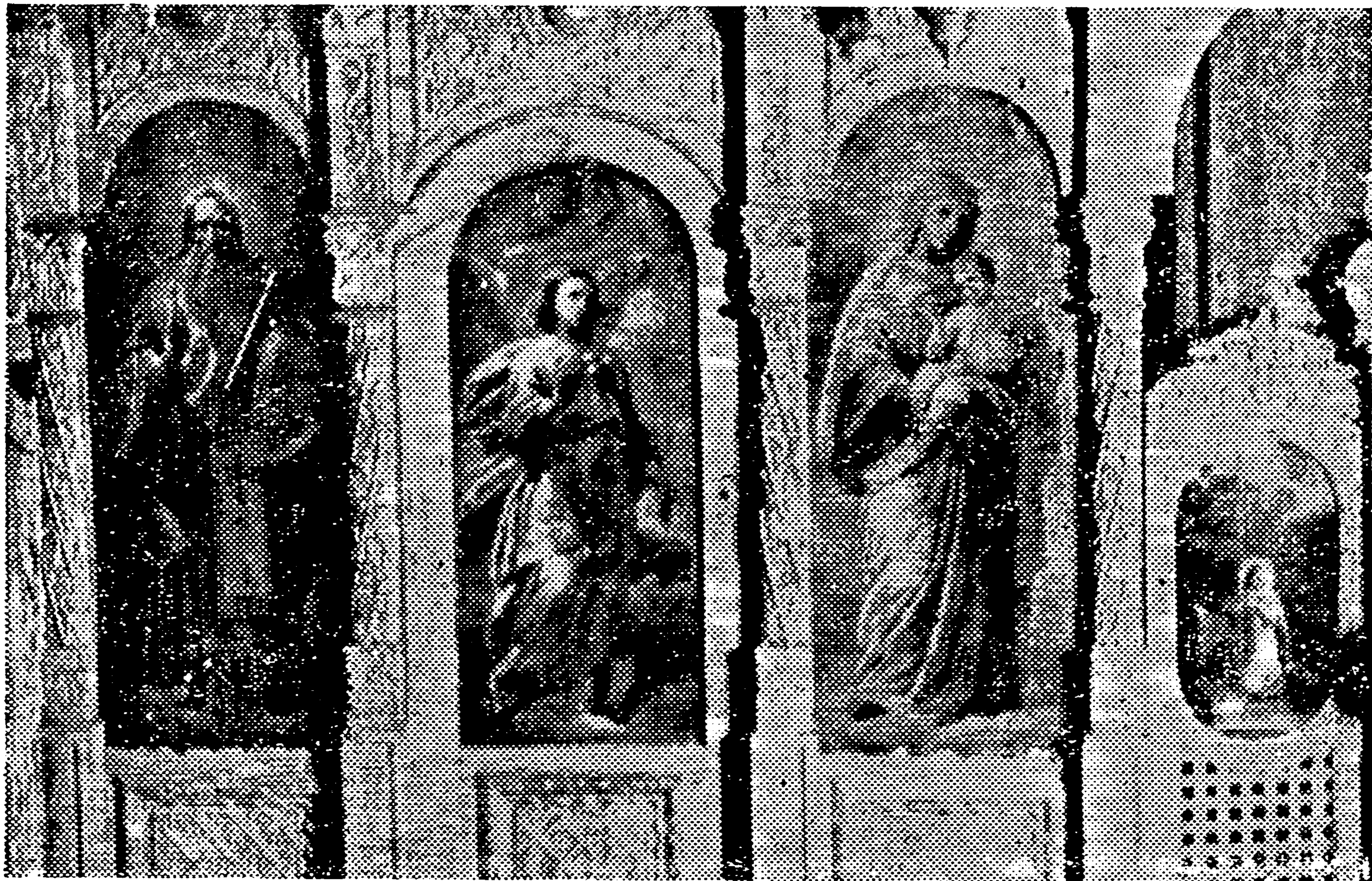
108. Arhivele Statului, Dosar Ministerul Cultelor 49/1862.

Paraclisul vechi. — Decor mural : partea centrală a tabloului reprezintă un fragment din pictura originală (1720) ; restul, executat de Nicolaide (1951).

lung reprezintă în cariera de pictor religios a lui Tattarescu, opera sa de maturitate artistică. Personajele de pe tîmpla paraclisului de la Antim sînt pictate în tehnica uleiului, într-o armonie plăcută de culori calde la icoanele ușilor și intervalului dintre uși și culori mai vii la personajele din registrele superioare.

Compozițiile cu subiecte din Biblie, pictate în primul registru deasupra icoanelor împărătești sînt remarcabile, prezentînd figuri nobile și pline de măreție, de sfinți și sfinte.

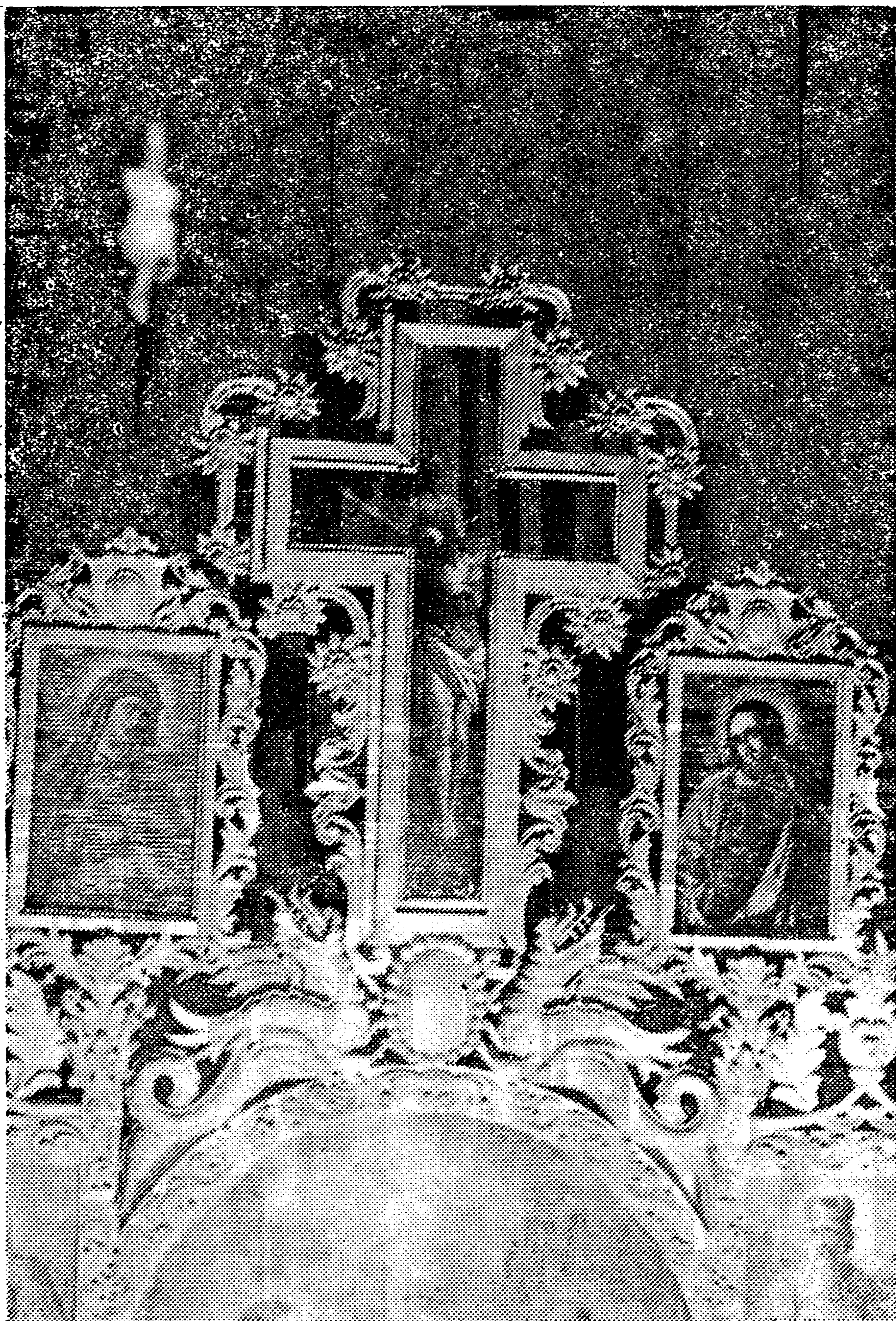

Paraclisul vechi. — Tîmpla. Pictura Tattarescu (1860).
Sculptură Berechet (1953).

În epoca sa el era cel mai cunoscut și mai apreciat pictor de biserici, fiind totodată foarte solicitat.

Tattarescu este îndemnat și hotărît să schimbe la noi felul de a concepe practica zugrăvirii, de realizările marilor maeștri italieni. El introduce un stil nou în care cerințele formale și decorative ale tradiției bizantine să se îmbine cu spiritul realist al artei Renașterii italiene. El nu disprețuiește tradiția picturii bizantine, dar o modifică, în sensul artei occidentale, păstrînd totuși prescripțiile principale prevăzute în Erminii.

Ca și Alexandrescu, el reduce numărul registrelor la două sau trei, eare după Erminii ajungeau pînă la cinci, acordă o importanță egală și spațiilor goale dintre panourile cu picturi, decorîndu-le în ulei ca și tablourile. El este inspirat în aceste decorațiuni de arta barocă, ce folosește mult imitația marmurei în spațiile libere.

Paraclisul vechi. — Pictură tîmplă Tattaescu (1860).
Sculptura Berechet (1953).

Constatăm că în compozițiile sale, ca și Alexandrescu în pictura bisericii mari și Pompilian în pictura paraclisului nou, este inspirat din marile opere ale Renașterii pe care, uneori le copiază identic. Tehnica sa de lucru a fost uleiul și tempera, dar pentru a da mai multă strălucire figurilor, sau a scoate în relief diferite podoabe ale costumelor, broderiile de pe stofe sau găteala bogată a costumelor feminine, el folosește procedeul picturii în ceară, pe care îl aplică deasupra picturii deja terminate în ulei sau tempera. Din pictura lui ne-a rămas numai tîmpla, și din decorul mural numai ctitorii, restul fiind distrus și înlocuit cu altul nou, în 1951. Făcînd o comparație între picturile tîmplei lui Tattarescu din paraclis și cele ale tîmplei lui Alexandrescu din biserică, considerăm mai valoroasă pe cea a lui Alexandrescu. Probabil că Tattarescu avînd în acea vreme prea multe comenzi, a fost mult ajutat de elevii săi, iar el retușa doar figurile, care în multe imagini sînt prea asemănătoare între ele. Foarte reușite sînt însă icoanele împărătești.

Din inițiativa Prea Fericitului Patriarh Justinian, în anul 1951 paraclisul vechi este repictat de către Nicolaide și ucenicii săi. Stilul folosit este cel bizantin, tratat mai liber, descătușat de hieratismul clasic. Pe alocuri folosește panouri mai mari, părăsind întrucîtva prescripțiile Erminiilor. Pictura nouă prezintă o valoare artistică importantă, atît prin compoziție cît și prin tratarea subiectelor, în care artistul introduce elemente din viața de toate zilele.

Privit în ansamblu, noul decor mural al paraclisului ne dă impresia unei miniaturi, prin gingășia și finețea cu care este lucrat. Aproape toate scenele, deosebit de reușite din punct de vedere plastic, ne atrag atenția. Din ansamblul picturii, următoarele scene merită să fie relevate pentru faptul că reprezintă dincolo de frumusețea coloritului, realizări artistice de o deosebită calitate. «Adormirea Maicii Domnului», unde atitudinile personajelor, gesturile și întreaga reprezentare sînt de o impresionantă somptuozitate. În redarea figurilor personajelor ce asistă la acest trist eveniment, artistul s-a folosit, ca și marele pictor Grigorescu, de modele luate dintre persoanele cunoscute și studiate de către el, chiar din personalul în viață al Patriarhiei la data execuției picturii.

Nicolaide realizează dramatismul scenei prin mijloace destul de complexe, în fața noastră povestirea curgînd mai departe oarecum diferită de textul biblic. Caracterul narativ al scenei reiese din redarea cu multă subtilitate a momentului ce sugerează întîmplarea petrecută. Două elemente domină tabloul: personajul central, Maica Domnului, pictată în poziție culcată, cu capul și gîtul mult curbat, ca în icoanele de la sfîrșitul sec. XVIII, înconjurată de fețele bisericesti și grupul persoanelor ce asistă la eveniment.

Reușita reprezentării scenei stă în ceea ce s-ar putea defini o sensibilizare a abstractului, obținută printr-o construcție deosebită față de toate celelalte scene pictate în paraclis. Spre personajul central acționează toate cîmpurile de forță înconjurătoare, personaj pentru care s-a clădit întreaga temă. Întreaga acțiune se petrece în curtea Mînăstirii An-

Paraclisul vechi. — Pictură Nicolaide (1951). Jos, partea superioară a scaunului arhieresc de Berechet (1953).

tim, pictorul plasînd în fundalul panoului toate clădirile mînăstirii. Restul picturii de aici, spre deosebire de cea din biserică, nu este monumentală; artistul a folosit formula povestirii multiple printr-o compartimentare relativ excesivă a pereților, temele tratate apărînd ca o serie de pagini miniate, așezate alăturat sau unele sub altele. S-a respectat totuși linia arhitectonică interioară, folosindu-se cu multă iscusință spațiile cu teme ce le-au acoperit în mod judicios. Astfel, nișele alungite sau pilaștrii au fost decorate cu cîte un singur personaj. Plafonul cu bolta sa, lumea superioară a arhitecturii, conține universul ceresc, iar pereții sînt decorați cu episoade din istoria Vechiului și Noului Testament, la care pictorul adaugă scena martiriului mitropolitului Antim, pe peretele dinspre miazăzi.

Întreaga frescă din punct de vedere artistic, prezintă o unitate aproape desăvîrșită, putînd fi comparată cu o viziune armonioasă, totul figurînd sub forma unor elemente plastice pe înțelesul tuturor.

În panoul «Nașterea Domnului», pictorul reușește să sugereze momentul esențial al povestirii prin elemente puțin variate, doar cu cîteva personaje prezentate în gesturi veridice care nu respectă legile compoziției dar care concordă cu viziunea bizantină. Este o scenă de o frumoasă vioiciune, marcată printr-un desen mărunt și detaliat, cu o arhitectură fantezistă pe fundal.

Scena botezului lui Iisus este zugrăvită într-un peisaj muntos, cu o vegetație convențională specifică iconografiei rusești a secolului XVI. Scena este clasică din punctul de vedere al Erminiei, nefiind însă complexă. Iisus poartă în mînă «zapisul lui Adam», iar în jurul Său se află doar Sf. Ioan Botezătorul și doi îngeri. Elementele puține dau tabloului o atmosferă de narațiune ce devine ușor familiară, privitorului.

În întreg paraclisul, destul de bine iluminat, privirea lunecă pe un nesfîrșit cîmp de culori, linii și scene care se preschimbă parcă într-o mișcare fără încetare, chiar și acolo unde ochiul percepe doar crîmpeie de culoare, firul povestirii nu se întrerupe.

Peste tot regăsim și recunoaștem cu multă ușurință personajele Bisericii creștine, drama jucată de aceste personaje, în paraclis fiind aceeași cu cea din biserica mare (pictată de Alexandrescu), doar viziunea maestrului regizor Nicolaide este schimbată. De la pictura monumentală a bisericii se trece la pictura în care pitorescul amănuntului are aceeași importanță ca însuși subiectul povestirii. Fiecare scenă are un element caracteristic, care îi dă o atmosferă specifică inspirată din realitate. Scenele sînt despărțite între ele prin benzi înguste, iar spațiile mai mari libere sînt decorate cu motive ornamentale geometrice sau florale, inspirate din pictura originală a paraclisului, cum este cazul glafurilor ferestrelor sau laturile înguste ale pilaștrilor.

Stilul picturii bizantine folosite de pictor nu ține cont de perspectivă, unele personaje fiind mai înalte decît arborii, sau casele mai mici decît oamenii, decorul este considerat numai ca o simplă punere în pagină. Culoarea este aceea care este folosită în mod judicios, numai decorativ,

Paraclisul vechi. — Tablou votiv (Nicolaiide, 1951).

lumina și umbra nefiind deloc folosite și neobținându-se relieful și adâncimea, ci numai contraste de tentă care animează ansamblul. Spre deosebire de personajele lui Tattarescu, reprezentate în registrele superioare ale tîmplei din acest paraclis, într-o varietate destul de redusă, personajele lui Nicolaide prezintă o varietate mare, și deși tratate în tehnica minuțioasă a miniaturii, datorită preciziei desenului s-a obținut o putere de expresie destul de felurită.

Tabloul votiv al ctitorilor, reprezentînd pe mitropolitul Antim și pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, susținînd planul în perspectivă al paraclisului, cuprinde o mare suprafață a peretelui dinspre apus. Personajele au portretele veridice, în toată plinătatea expresiei, cel al mitropolitului Antim fiind inspirat după tabloul de la Mînăstirea Govora. În ansamblu, ctitorii sînt prezentați sub forma portretului monumental zugrăvit cu noblețe și simplitate. Detașîndu-se pe fondul închis, personajele seamănă între ele ca atitudine, cu trăsăturile feții deosebite, portretul Prea Fericitului Patriarh Justinian fiind un portret psihologic foarte reușit. Atitudinea în care sînt reprezentați nu este lipsită de măreție, demnitate și eleganță.

Costumele sînt simple, din brocart, cu motive decorative de asemenea simple, în mîna fiecare mare ierarh ține cîrja pontificală.

În multe scene, pictorul Nicolaide aduce o notă personală cum ar fi spre exemplu în tabloul «Fuga în Egipt», unde Iisus este ținut de Iosif în spinare, atitudine specifică țăranilor noștri în transportul copiilor, sau în tabloul «Intrarea în Ierusalim», unde un personaj, pentru a privi mai bine scena s-a urcat într-un copac, de unde privește cu mult interes și curiozitate.

Foarte schematic este reprezentată scena punerii în mormînt, unde cu elemente și personaje puține, doar trei la număr, Iisus, Sf. Fecioară Maria și Sf. Ioan, la care pictorul a adăugat attributele răstignirii, crucea, sulița, buretele și tăietura de sub coastă a Mîntuitorului, s-a reușit a se povesti tristul eveniment, mai ales prin atitudinile deznădăjduite ale celor de față.

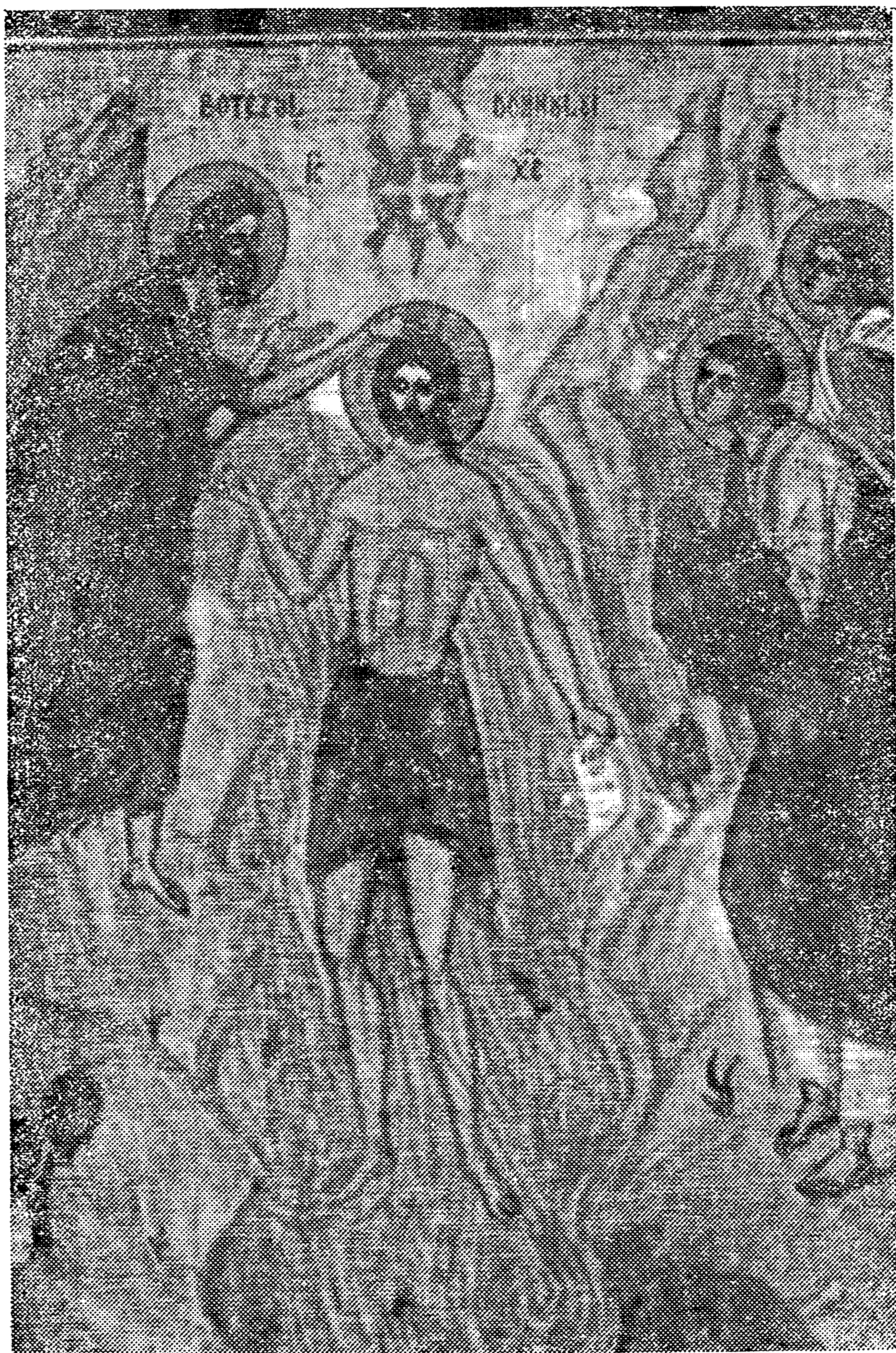
Libertatea pictorului de a așeza scenele după o ordine proprie este ca și la Alexandrescu, o emancipare de la Canon.

Pictura din altar este monumentală, spre deosebire de restul operei, accentul căzînd pe scene mari cu sens simbolic, mai greu de citit, caracteristică fiind prin monumentalitatea personajelor.

Privită în ansamblu, pictura paraclisului poate fi considerată ca o reprezentare rară în iconografia secolului XX, fiind o frumoasă întrupare a unui stil ajuns la maturitate.

În justetea proporțiilor, prin echilibrul maselor, prin lipsa de căutare a efectului scenic, și prin caracterul său gingaș și miniatural în marea sa parte, pictura lui Nicolaide pare a fi o inovație care își exercită farmecul prin frumusețea ansamblului.

Pictura paraclisului nou a fost executată de Pompilian, profesor la Academia de Arte Frumoase în perioada anilor 1880-1881. Ca aspect ge-

Paraclisul vechi. — Frescă de Nicolaide (1951).

neral, fresca paraclisului nou este executată în stilul Renașterii italiene și germane, din care artistul s-a inspirat sau a copiat capodopere ale marilor maștri.

Ceea ce impresionează este suprafața imensă a unor scene pictate, cum ar fi de exemplu «Răstignirea lui Iisus», executată pe un panou de aproape 30 mp. «Coborîrea de pe cruce» este reproducerea identică după opera cea mai importantă din perioada tinereții marelui pictor belgian Rubens (1577-1640), operă ce se află în catedrala din Anvers.

În această compoziție totul pare calm, spre deosebire de alte compoziții ale lui Rubens din acea epocă, ce erau într-o agitație frenetică, după influențele italienești. Dimensiunile personajelor sînt aproape de normal, iar compoziția respectă estetica barocă, fiind executată în diagonală. Iisus este reprezentat în momentul în care, desprins de cruce, atîrnă cu toată greutatea corpului în brațele celor ce-l susțin. Se poate citi în ochii celor prezenți singurul gînd, de a purta cît mai delicat sfînta povară, comparată cu un crin tăiat, și să o coboare cît mai încet pînă la pămînt. Figurile Sfîntului Ioan și a Mariei Magdalena sînt admirabil realizate, Maria Magdalena avînd concentrată în ea detaliile cele mai caracteristice ale frumuseții femeiești, inspirate din aspectul fizic al soției lui Rubens.

Pompilian a reușit în mod deosebit să redea aproape întru totul calitățile marii opere a lui Rubens, mînuind cu multă îndemînare culorile, puțin numeroase în această compoziție. Din dozarea, compunerea și ritmul ce îl au culorile, în totalitatea compoziției prin succesiunea petelor, uneori întrerupte pentru a fi mai bine puse în valoare pe fondul albastrui, se produce o sonoră și clară armonie.

Analizate separat, tonurile nu au nimic deosebit și nimic delicat, însă în ansamblul lor constituie unul din buchetele cele mai fermecătoare pe care le cunoaște pictura mondială, și pe care Pompilian a reușit să o prezinte poate pentru prima oară în țara noastră, cît mai aproape de opera originală.

În altar, pictorul are o reproducere fidelă după «Cina cea de Taină» a lui Leonardo da Vinci, de asemenea în mari dimensiuni. «Punerea în mormînt» este o copie în ulei după celebra operă ce se află la Vatican a pictorului italian Caravaggio (1560-1609). Această compoziție este din cele mai importante în istoria artelor universale, deoarece ea este considerată ca elementul specific de pornire a barocului în pictură, pe principiul așezării personajelor în diagonală.

Scena «Puneri în mormînt» este executată într-un stil realist, aproape de brutalitate ieșită din rațiune. Are un colorit puternic, plin de contraste vii de umbră și lumină, specific lui Caravaggio. Fondul compoziției este sumbru, figurile sînt expresive, de un pronunțat caracter popular-realist, cu gesturi naturale și cu atitudini de sănătate viguroasă. Asemănarea între opera lui Pompilian și originalul lui Caravaggio este impresionantă, fapt care confirmă marele talent al pictorului român.

Deosebit de interesant este decorul mural ce reprezintă «Răstignirea», în care compoziția este bazată pe conflictul dintre lumină și întuneric.

Aici găsim atitudini diferite, de la calmul desăvârșit al lui Iisus pînă la tumultul și atitudinile teatrale, uneori forțate ale mulțimii. Totul este monumental conceput, cu efecte puternice de lumină pe un fond sumbru..

Mînăstirea Antim. —
Icoană de hram, (1713).

Compoziția monumentală ce ne dă impresia că sparge zidul, deschizînd orizonturi largi, este una din cele mai interesante realizări ale lui Pompilian.

Deoarece arhitectura mînăstirii este realizată sub influența evidentă a Renașterii și în special a barocului italian, considerăm că pictura executată de Alexandrescu la biserică, Tattarescu la paraclisul vechi și Pompilian la paraclisul nou, cu subiecte din Renatșere și baroc, completează arhitectura în mod armonios, fiind o împletire artistică, istorică, a vremii în care s-a construit Mînăstirea Antim. Facem această afirmație în contradicție cu cele scrise de unii istorici de artă, care s-au manifestat contra tematicii folosite în special de Alexandrescu și Tattarescu, despre Pompilian încă neapărînd vreo lucrare asupra operelor sale.

Din icoanele ce le-a avut și le are biserica menționăm pe cele mai importante și anume :

Două icoane împărătești, una cu chipul Domnului Iisus Hristos iar cealaltă a Maicii Domnului. Ele sînt datate cu anul 1797, avînd inscripții grecești.

O icoană cu hramul «Toți Sfinții», pictată de mitropolitul Antim.

Icoană de hram
detaliu (1713).

O icoană a «Hramului» pictată de asemenea de ctitor, în care se află reprezentați sfinții : Nicolae, Alexe, Antim și Agata. Icoana este așezată în partea dreaptă a naosului.

O icoană lucrată în anul 1786 de către zugravul Nichifor, înfățișînd pe Fecioara Maria. A fost în colecția Comisiei Monumentelor Istorice.

Sfîntul Gheorghe, reprezentat călare, într-un medalion. Ulei pe lemn, 1,06/56 m, factură grecească, secolul XI.

Intrarea Maicii Domnului în templu. Tempera pe lemn, 0,90/0,70 m, caracter grecesc, sfîrșitul veacului XVIII.

Maica Domnului, bust, cu Iisus copil în brațe. Tempera pe lemn, 0,90/0,72, cu inscripția : Ruga robului lui Dumnezeu, Filaret, Episcopul Rîmnicului, mîna lui Nichifor, 1786.

Iisus Hristos bust, gen pantocrator. Tempera pe lemn, 0,86/70 m, gen de lucru asemănător ca la icoana de mai sus, aceeași epocă.

Sf. Nicolae bust. Tempera pe lemn, 0,90/72, la sfîrșitul secolului XVIII.

Sf. Ioan Botezătorul, bust. Tempera pe lemn, 0,90/0,71 m, sfîrșitul sec. XVIII.

Apostolul Toma, reprezentat tînăr. Tempera pe lemn, 0,56/0,41 m, finele sec. XVIII.

Sf. Apostol Iacob, reprezentat tînăr, șezînd, finele sec. XVIII.

Evangelhelistul Matei, bătrîn, stînd pe scaun, tempera pe lemn, 0,57/41 m, factură grecească, finele sec. XVIII.

Invierea lui Lazăr, tempera pe lemn, 0,50/0,40 m, factură grecească, finele sec. XVIII.

Evangelistul Luca, tânăr. Tempera pe lemn, 0,55/0,41 m, factură grecească, începutul sec. XVIII.

Sf. Nicolae, bătrîn, stînd pe scaun. Factură grecească, finele sec. XVII. Tempera pe lemn, 0,97/0,67 m, fondul de aur.

Sfinții 40 de Mucenici din Sevastia. Tempera pe lemn, factură romînească de la finele sec. XVIII.

Nașterea lui Hristos, tempera pe lemn, 0,70/0,55 m, finele sec. XVIII.

Sf. Ioan Evangelistul, în picioare. Ulei pe lemn, 0,72/0,27 m, factură romînească, începutul sec. XIX.

Multe din aceste icoane nu se mai află la Mînăstirea Antim, însă ele ar trebui căutate și depuse fie în biserică la locul lor, de odinioară, fie în muzeu.

La Academia R.P.R. se află importantul manuscris (nr. 3342), Testamentul lui Antim, relativ la mînăstirea sa, care se intitulează: «Învăță-turi pentru așezămîntul cinstitei mănăstiri a Tuturor Sfinților», adică capete 32 întru carele să coprind toată chiverniseala mănăstirii și rînduiala milelor ce s-au hotărît să se facă pe an la săraci și la lipsiți din venitul casei. Acum într-acestași chip așezat în zilele Prea luminatului și înălțatului Domn Io Constandin B. Basarab Voevod, de noi smeritul Mitropolit al Ungro-Vlahiei ctitorul, la leat 7221 (= 1713), aprilie 24, în care s-a început zidirea bisericii».

Coperta manuscrisului este legată în piele fiind decorată cu ornamente gruzine și cu motive geometrice, toate executate în aur, care împodobesc de jur împrejur chipul lui David.

În interior, textul este completat cu miniaturi executate în peniță și apoi colorate, prezentînd o valoare artistică deosebită pentru istoria artei romînești.

Cea mai mare majoritate a acestor decorațiuni sînt foarte asemănătoare cu cele executate pe documentul de fundație al Mînăstirii Antim, care se află la Arhivele Statului, ele fiind executate de mîna aceluiași artist.

Armonia culorilor, puține la număr, este deosebită, și de o prospețime ce impresionează.

Este absolut necesar ca și după acest important document istoric și artistic să fie executată o copie fotografică și să fie așezată în muzeul Mînăstirii Antim, de curînd înființat.

Pentru ctitoria sa, mitropolitul Antim nu a precupețit nimic și a căutat să împodobească atît interiorul cît și exteriorul bisericii, cît și icoanele, odăjdiile și documenele relative la această mînăstire, cu cele mai frumoase decorațiuni ale timpului. În ceea ce privește tehnica execuției acestor decorațiuni, fie ele sculptură în piatră sau în lemn, murală sau pe icoane, desen miniatural în manuscrise etc., o considerăm ca cea mai reușită din toată istoria artei din Țara Romînească. De altfel, arta din epoca lui Antim este preluată de generațiile următoare și prelucrată, fără însă a putea fi egalată decît în puține cazuri ce pot fi semnalate în arta noastră religioasă și în decursul secolelor XVIII, XIX și chiar XX.

Arhitectura complexului artistic al Mănăstirii Antim este o demnă întrupare a stilului brîncovenesc ajuns la maturitate și care culminează chiar în acest frumos monument istoric.

Este o operă deschizătoare de drumuri noi, o operă clasică prin justetea proporțiilor, echilibrul maselor și prin lipsa de căutare a oricărui efect scenic, ce începe să apară în anul următor construirii sale, la Mănăstirea Văcărești (1716). Arhitectura sa este marcată de Renașterea țirzie, cu influențe populare.

În sculptură, maeștrii sculptori de la Antim apar cu adevărat inovatori. Ei au dat monumentului un caracter sărbătoresc și plin de eleganță clasică, ce culminează prin pridvorul, portalul monumental, tîmpla originală din piatră și toate decorațiile sculpturale interioare și exterioare ale tuturor clădirilor complexului mînăstiresc.

Pentru arhitectura și sculptura ajunse în mare măsură nealterate în formele lor originale, precum și a unor icoane (regretăm că picturile originale n-au ajuns pînă în zilele noastre), nu găsim suficiente cuvinte de admirație pentru valoarea lor artistică.

Nu putem să încheiem aceste rînduri fără să aducem cel mai pios omagiu aceluia care a fost ctitorul acestei mari opere de artă, una din cele mai de seamă figuri ale culturii și artei romînești progresiste de la începutul secolului al XVIII-lea, MITROPOLITUL ANTİM IVIREANUL, care personal a lucrat și a condus lucrările de concepție și execuție a acestei comori de artă romînească feudală.

Restaurările ulterioare aduse monumentului, în special în pictură, le considerăm de o mare valoare artistică. Dacă ele, în biserică mai ales, au schimbat stilul original, totuși s-au încadrat în armonia arhitecturii și sculpturii originale.

Din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ctitor restaurator al complexului artistic mînăstiresc Antim, s-au executat importante lucrări de readucere la forma originală a întregului complex.

Prof. dr. ION NANU

A N E X E

AȘEZĂMINTUL MÎNĂSTIRII ANTİM

(Arhivele Statului, document pergament 13)

Antim cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop mitropolit la toată Țara Romînească și exarhul plaiurilor.

Ceea ce iau darul vredniciei cei arhieresti de prin toată lumea și se așează purtători de grijă la biserica cea sfîntă a lui Dumnezeu, au datorie mai cu deadinsul a păstori turma lor cea pravoslavnică ce li s-a încredințat, de la Hristos, cu cuvinte folositoare de suflet și cu învățătura cea evanghelizească. Și cu ochii privighelnic să păzească oile cele cuvîntătoare de lupii cei grei care nu cruțează turmele, și de păsurile ceale stricacioase sufletului, carele zic se ticnesc mîntuirea lor. Această învățătură dă fericitul Pavel milesianilor zicînd: «luați aminte de sine-vă și de toată turma, pre care pe voi v-au pus duhul sfînt — episcopii, a păstori biserica lui Dumnezeu care au cîștigat-o prin sîngele lui. După aceasta au altă datorie următoarea acestia, întocmai trebuincioasă, adică a purta grijă pentru zidirea, înălțarea și adausul sfintelor lăcașuri și dumnezeieștilor case.

Că de ar lipsi sfintele biserici unde s-ar aduna norodul ca să asculte duhovniceștile și evanghelizeștile cuvinte și cîntări, sau unde s-ar săvîrși sfintele și înaltele ale lui:

Dumnezeu taine: mai ales încă că și proorocul David ne poruncește, în biserici bine să cuvîntăm pre Dumnezeu și să iubim podoaba casei lui. Drept aceea și merenia noastră de vreme ce din mila lui Dumnezeu ne-am înălțat la treapta cea înaltă a arhieriei și am primit grija a păstori oile ceale cuvîntătoare, știind aceasta două datorii ce sînt asupra noastră n-am lipsit pînă acum după putința noastră a învăța turma cea cuvîntătoare ceale de folos și mîntuitoare — și cu laptele cel dulce al cuvîntului au hrănit. Așisderea și spre ridicarea, adausul și podoaba sfintelor lăcașuri, multă pohtă și rîvnă dumnezească am avut, care rîvnă cu năstavul și cu ajutorul dătătorului de bune Dumnezeu s-a lucrat și la săvîrșirea bună au venit. Că dintru ostenealele mele ceale multe, din tipăritul cărților și din milosteniile îndurătorilor creștini ne-am învrednicit de am înălțat din temelie besearică frumoasă aici în București, întru slava și mulțemită însuși celui întru troiță să proslăvească Dumnezeu și întru cinstea și lauda Tuturor Sfinților dimpreună, încît să fie și să se numească cinstita mănăstire a Tuturor Sfinților, cărora am și închinat-o și pe numele lor am zidit-o, ca să se prăznuiască întru ea cu mărire și să cinstească neconținut cu laude și cu cîntări ca niște prieteni ai lui Dumnezeu și ajutători și sprijinitori tuturor pravoslavnichilor creștini.

Zidit-am împrejurul ei chilii destule și alte lăcașuri pentru odihna egumenului care va fi după vremi și acelora ce vor vrea să aleagă viața sihăstrească, adăugînd întru ea și altele multe trebuincioase, la care am închinat multe și de toate cîștiguri mutătoare și nemutătoare pentru îndeștularea celor ce vor lăcui întru ea adecă: moșii, vii, mori, stupi și dobitoace de tot felul.

Încă și biserica am împodobit-o și am înfrumusețat-o cu ajutorul lui Dumnezeu pe dinafară și pe dinlăuntru cu multe adaose de argint și cu vestminte scumpe, cu cărți de multe feluri și altele ce se obișnuiesc a se înzestra zidirile cele cuvioase și pentru ca să se chivernisească toate nestrămutat după cugetul meu, și după socoteala cea bună și dreaptă am așezat 32 de capete în scris întru carele mai pre larg rînduesc toată îndreptarea mînăstirii precum se vede în condicul cel iscălit al bisericii, adecă: să se afle deapururi la acea casă 14 oameni pentru slujba mănăstirii, doi preoți mireni să slujească bisericii fieștecarele cu plata lui, să se facă milostenie la săraci în toate duminicile să aibe oarecare milă în toate sîmbetile, cei ce vor fi în temniță să se îmbrace în ziua de Joi Mari, trei săraci și trei fete sărace să se înzestreze pre an o fată săracă a doua zi de Sf. Dimitrie, să se odihnească în trei zile streinii nemearnici cu mîncare și cu sălășluire peste toată vremea, să se îngroape cu cheltuiala casei săracii ce-i scot pe ulițe morți, cerșind milă pentru îngroparea lor. Să se hrănească trei copii ce au învățat carte și dascălul lor să-și ia plata ostenelii din mănăstire. Să arză trei candelă neconținut în biserică peste toată vremea, să se prăznuiască pe an pomenirea a patru sfinți: a sfîntului Antim, la 3 zile a lui Septemvrie, a ciudotvorețului Nicolae în 6 zile a lui Dechemvrie, a sfintei mucenițe Agata la 5 zile a lui Fevruarie și a sfîntului Alexie omul lui Dumnezeu la 17 zile a lui Martie și într-aceste zile să se facă milostenie la săraci, după cum s-au scris în condică. Să se prăznuiască sărbătoarea Tuturor Sfinților pre an cu cinste cuviincioasă după obiceiul țării, și într-această zi să dăruiască pre mitropolitul țării ca să săvîrșească în ziua aceea și a doua zi. Să se facă sărindare și liturghii în toți anii pentru sufletul celora celor au miluit sau vor milui sfînta mănăstire, după cum s-au însemnat chiar în condici, să se strîngă într-o lăcriță osebită zeciuiala banilor din cîți se vor agonisi de pe veniturile mănăstirii și de la milostenii, ca să se afle la vreme de mare păs al ei, să se fie două tipografii: una grecească și una romînească, pentru folosul obștii și pentru agoniseala casei. Pre lîngă aceasta, mai marele mănăstirii și purtătorul de griji a treburilor ei să fie egumenul cel după vremi, chivernisind și îndreptînd toate veniturile ei și pre călugări, cu frica lui Dumnezeu și cu dreptate, carele cît va trăi să aibă cuviincioasa cinste — și după moarte pomenirile ceale obișnuite precum s-au însemnat în condică. Încă să mai fie și 5 epitropi din ceata neguțătorească, obraze de cinste pre cari i-am pus și i-am așezat ca să poarte de grije pentru buna chivernisală și adaosul casei și ca să ia socoteală egumenului pre an de două ori pentru tot venitul și cheltuiala. Și cînd ar lipsi egumenul ei să aleagă pe altul cu știrea luminatului Domn și cu blagoslovenia a prea sfîntitului mitropolit carele va fi după vremi. Însă voesc ca această sfîntă mănăstire care am înălțat-o și am înfrumusețat-o cu a mea cheltuială, să fie slobodă, singură ei își legiuitoare, singură stăpînitore și nimănui supusă, fără numai lui Dumnezeu și Sfinților Tuturor, cărora am și închinat-o. Să nu fie subț vreo

stăpînire patrierșească, nici sub vrednicie domnească, nici sub stăpînirea arhierelui țării, nici nepusă vreunui boiaru nici vreunei mănăstiri veri mare, veri mică, ci numai numele cel canonic al prea sfințitului mitropolit să se pomenească întru ea, după rînduiala cea bisericească. Iară mănăstirea să se stăpînească și să se îndrepteze întru toate numai de egumenul și de cei cinci epitropi, cu un gînd întru toate, după rînduiala ce am așezat în ceale 32 de capete. Iară de va vrea cineva din cei de acum, sau din cei mai de pre urmă ori din ce rînduială ar fi să supuie această slobodă a noastră mănăstire altui obraz, sau altei mănăstiri, sau va strămuta cevaș din ceale ce s-au hotărît de a noastră bună voie în ceale 32 de capete, unul ca acela să fie afurisit de Dumnezeu atotțiitorul și proclat și neertat în lumea aceasta și în cea viitoare, să aibă pârși la ziua judecării celei înfricoșate pre toți sfinții și procopseală să nu vază în toate zilele vieții lui. Și pentru aceasta s-au făcut acest arhieresc hrisov întărit cu iscălitura și cu pecetea smereniei noastre spre adeverința, întemeierea și nestrămutarea așezămînturilor și învățăturilor noastre ce s-au zis mai sus. Iulie 20 leat 7223.

Dat în scaunul mitropoliei noastre în București.

Antim smeritul mitropolit al Ungro-Vlahiei.

s-au scris de mine Nicolae rei,
notareșul mitropoliei¹⁰⁸

BISERICI DIN BUCUREȘTI LA CARE SE OBSERVĂ INFLUENȚE DUPĂ ARHITECTURA ȘI SCULPTURA DE LA ANTIM

1. Sf. Apostoli, restaurată 1715: portalul, sculptura, fațada.
2. Scaune, restaurată 1715: pridvorul și decor fațadă.
3. Zlătari, 1715: naos și intrare pe trepte multe în pridvor.
4. Văcărești, 1716: colonadă pridvor, sculptură, pedestale libere.
5. Krețulescu, 1716: proporții, suplețe, armonie volume, pridvor.
6. Enei, 1724: Raport de volume și siluetă, rozete pe fațadă.
7. Stavropoleos, 1724: decor sculptural la pridvor.
8. Cu Sfinți, 1726: boltire interioară și ferestre.
9. Schitul Maicilor, 1728: sculptură coloane foișor.
10. Mîntuleasa, 1734: distribuie interioară.
11. Sf. Spiridon Vechi, 1741: colonadă pridvor ca la chilii.
12. Elefterie Vechi, 1751: decorații ferestre și pridvor.
13. Balamuci Snagov, 1752: plan orizontal aproape identic.
14. Batiștei, 1763: decor fațadă.
15. Sf. Șefan, 1768: pridvor și soclu.
16. Dintr-o Zi, 1790: sistemul de boltire.

BISERICI CLADITE SAU RESTAURATE ÎN TIMPUL CONSTRUCȚIEI MĂNĂSTIRII ANTIM

1. Buna Vestire Bumbueni-Costești	1715
2. Cioclovina schit, Baia de Arămă	1715
3. Curtea Veche restaurată	1715
4. Goran-Uda Vedea	1715
5. Pătroaia-Găești	1715
6. Rătești-Buzău	1715
7. Sf. Apostoli București, restaurată	1715
8. Scaune București, restaurată	1715
9. Văcărești	1716
10. Vernești Buzău	1714
11. Zlătari București, reclădită din zid	1715

108. Arhivele Statului, Dosar Ministerul Cultelor 49/1862.

CONTRIBUȚIUNI NOI LA ISTORICUL RELAȚIILOR CULTURALE CU ORIENTUL ȚORTODOX (1709-1712)

UN IPODIACON UNGROVLAH, MIHAIL, FIUL LUI ȘTEFAN, MEȘTER DE TIPAR IN ȚĂRI STRĂINE

Acum două veacuri și jumătate, în anii 1709-1712, în cetatea de scaun a lui Vahtang al VI-lea din inima Caucazilor, într-o mînăstire de pe malul rîului Kura, un diacon ungrovlah se străduia de zor, înconjurat de ucenicii lui, să tragă la presă, foaie cu foaie, colile ce urmau să fie îndoite în folio și ferecate într-o viitoare Evanghelie, carte de mulțumire sufletească pentru cneazul domnitor, ca și pentru cucernicul sîrguitor al teascurilor. Acesta era ipodiaconul Mihai, fiul lui Ștefan, sau «Ștefanesvili cel din Țara Romînească», cum avea să-și semneze frumoasele și mult admiratele lui isprăvi tipograficești.

Cine a fost acest copil al lui Ștefan, care la începuturile activității lui s-a numit Mihai Iștvanovici, sau Ștefanovici?

Credem că a fost un fiu al Ardealului, ieșit din marea masă anonimă de iobagi ce roboteau pe la numeroasele curți de grofi împilatori. La curțile acestora, oamenii cu servicii apropiate de stăpîni nu erau nici Ioni, nici Ștefani, chiar dacă erau romîni, ci Iánoși sau Istváni, avînd numele maghiarizate. Mihai, fiul lui Ștefan, era deci al lui István. Nu s-a numit însă Istvan-*fy*, sufixul maghiar pentru «fiul lui», ci cu acel *vici* slav, cu mare trecere în mediul monahal-bisericesc din acea vreme din ținuturile romînești.¹ Ajungînd în legătură cu acest mediu, Mihai este primit în cea dintîi treaptă de slujitor al Bisericii, în aceea de *ipodiacon*, de care nu se va mai despărți în toate semnăturile puse la sfîrșitul cărților pe care le-a tipărit mai tîrziu.

1. Se pot cita tipografi care au activat în tiparnița înființată de Antim Ivireanul la Rîmnic, și care și-au întregit numele cu *vici*-ul sîrbizant: Popa (Mihai Constandin și Georgie) Atanasie-*vici*, tipograful Rîmniceanul; Vladul Gheorghe-*vici*; Petru Papa-*vici* Rîmniceanul; Popa Constandin Mihailo-*vici* etc. Pînă și ieromonahul Lavrentie, prodigiousul diortositor de cărți de la Rîmnic, semnează la un moment dat Lavrentie, ieromonahul Dimitrie-*vici*.

Mihai va fi plecat poate din starea lui de șerbie, sau ca fecior de preot, mînat de setea de carte. A venit în Țara Romînească, după cum au trecut munții mulți tineri ardeleni cu puțină carte, dornici de slovă, candidați la preoție.²

Școală nu va fi putut face Mihai, nici măcar în acele «rudimenta» (elementare) școli din Ardealul lui, căci despre studii la colegii, nici vorbă nu putea fi pentru un copil valah. Școala rumînului era în tinda bisericii ortodoxe. O restrînsă viață bisericească romînească pulsa doar în jurul vlădiciei din Bălgrad. Spre acest Bălgrad (Alba Iulia) își va fi îndrumat pașii Mihai, spre acea cetate unde avea să ajungă mai târziu mare meșter la tipar, tipăritor de Bucoavnă și Evanghelie.

La sfîrșitul veacului al XVII-lea, lîgătura între Mitropolia păstorită, după Vasile Varlaam, de Atanasie, încă «neunit», și între Țara Romînească continua să fie strînsă. În Muntenia strălucea în prodigioasa lui domnie Constantin Vodă Brîncoveanu, cu nimbul de protector al Bălgradului. Privirile Ortodoxiei ardeleni se îndreptau acum spre țara ocrotitoare, bogată și puternică a lui Brîncoveanu. Aci veneau pe rînd, pentru a fi hirotoniți, ierarhii Bisericii din Ardeal. Veneau și umilii slujitori ai altarului din toate părțile Transilvaniei, nu numai după preoție și pentru carte sau odoare bisericești, ci și după un îndemn, după o directivă, după un sfat, ca la o Romă a lor. Pentru aceasta a mers pe drumul des bătătorit de ardeleni și Mihai Iștvanovici, care de bună seamă că aci va fi fost făcut și «ypodiacon», cel mai mic dintre ajutători în funcțiile sacre ale preoției, un tilu de un grecism necunoscut în lumea bisericească din Ardeal.

Pe ipodiaconul Mihai, setos de carte, avînd însușiri literare, după cum vom vedea, l-a ispitit tiparnița, cu «misterioasa» ei artă, dorind a învăța acel meșteșug, în care secole de-a rîndul numai monahi și diaconi au muncit la teascuri, începînd cu ieromonahul Macarie, întîiul mergător în tiparul chirilic pentru țările noastre.

În acești ani, la București, mai târziu la Snagov, apoi la Rîmnic și Țîrgoviște și, în fine, din nou la București, în tot timpul domniei lui Brîncoveanu, îndrumătorul și însuflețitorul activității de a scoate carte de sub teascurile tiparnițelor a fost Antim Ivireanul, în toate treptele bisericești pe care le-a ocupat: ieromonah, egumen, episcop și apoi mitropolit. Indiferent de anul cînd va fi ajuns Mihai la București și dacă era stăpînit de dorința de a învăța arta lui Gutenberg, ar fi fost cu neputință să nu fie cunoscut și primit de Antim Ivireanul în lumea tipografică. În această lume de călugări-tipografi, Mihai a fost primit în perioada cînd

2. Pe lîngă această supoziție a noastră relativ la originea ardeleană a lui Iștvanovici, aflăm și o relatare din Tbilisi, trimisă la 7 iunie 1883 de către naturalistul și geologul Fridrich Bayern, un sas din Ardeal, așezat acolo, și care se adresează Societății Geografice Romîne din București, semnalînd pentru prima dată existența unei tipărituri făcute de «ungrovlahul Mihai Ștefaneșvili». În comunicarea făcută, Fr. Bayern scrie între altele: «Așadar, un român a introdus imprimeria georgiană în Caucaz, iar introducătorul artei tipografice în Georgia, a fost un compatriot, ca să zic așa, al meu, căci eu însumi sînt transilvănean..., care de la vîrsta de 15 ani am locuit în București...» («Buletinul Societății de Geografie», an. IV, p. 73).

Antim pregătea aşezarea teascurilor la Mînăstirea Snagov, unde avea să fie mai apoi egumenul lăcaşului (prin anii 1694). Iniţierea lui Mihai se va fi făcut încă la Bucureşti, de bună seamă în acea tiparniţă, pepinieră de mari meşteri tipografi, unde au zeţuit sau au gravat clişee în lemn şi Mitrofan, tipograf şi episcop, Ioanichie gravorul, Chiriac ieromonah şi «typarnic», şi Damaschin Gerbest, gravor şi tipograf. Aci, în tiparniţa care-şi cîştigase faima prin tipărirea Bibliei lui Şerban Cantacuzino, şi care avea ca îndrumător pe Antim, adus de vreo trei ani de la Constantinopol, ca specialist, de către Vodă Brîncoveanu, se formează Iştvanovici. Antim, spre deosebire de mulţi alţii, nu ţinea sub lacăte «taina» meşteşugului. În actul aşezămîntului mînăstirii pe care a ctitorit-o, Antim scrie: «Las cu blestem şi aceasta, să aibă datoria tipograful să înveţe meşteşugul tipografiei unul după altul, pentru ca să nu piară acest meşteşug din ţară, nici să se părăsească lucrul cărţilor, pentru folosul ţării şi ajutorul casei». Mihai, ataşat în totul lui Antim, îl urmează la Snagov, unde apare întîia carte încredinţată lui spre executare tipografică,³ în care publică şi cîteva versuri omagiale la adresa domnitorului, precum şi confesiunea de devotament filial către dascălul Antim, care i-a dat posibilitatea de a scoate această «părgă şi roadă noao a meşteşugului tipografiei», obţinută «cu purtarea de grije a cîstitului meu părinte... a lui Antim Ivireanul».

Între timp, tipărind cu spor la Snagov, prestigiul lui Mihai creşte, fiind considerat ca un meşter care ar putea lucra independent. Stăpîn pe meşteşug şi apreciat şi de Brîncoveanu, este trimis în misiune ortodoxă în Ardeal, la Bălgrad, la Mitropolia din ţara lui de baştină, ca organizator şi conducător al tiparniţei de acolo. În anul 1698, Mihai era la Alba Iulia, unde se urzeau firele «unirii» cu Roma, care la 1700 devine realitate. În acest scurt interval Mihai tipăreşte totuşi două cărţi: întîi o *Bucoavnă*,⁴ apoi o lucrare de proporţii tipografice, *Chiriacodromion* sau *Evangelhia* cu învăţătură, care are şi o gravură reprezentînd stema Mitropoliei de la Bălgrad. Lucrarea în sine nu excelează sub aspect tehnic-tipografic, fapt care îl determină pe Mihai să ceară, o dată cu iertarea pentru greşelile de tipar, înţelegerea cititorului pentru modul nesatisfăcător în care se prezintă cartea, rugînd să se ţină seama că «Typarul a fost foarte vechi şi tocit». Aceasta dovedeşte că Mihai a venit la Bălgrad cu mîna goală, doar cu autoritatea prestigiului său de meşter, şi n-a adus de la Bucureşti instalaţie tipografică, cum înclină să creadă unii cercetători. La Bălgrad funcţiona vechea tiparniţă rakoţiană, rămasă de la Teofil.

Rosturile şi stările de la Bălgrad sînt arătate de Mihai în textele care însoţesc *Evangelhia* cu învăţătură,⁵ texte ce nu sînt lipsite de fac-

3. *Orînduiala slujbei în 21 a lui mai la zioa Sf. Slăviţi şi deasemenia împăraţi Constandin şi Elend*, Snagov, 6 febr. 1696.

4. *Bucoavnă ce are în sine deprinderea...*, Bălgrad. 1699.

5. «...Însă ajutor nelipsit şi de la prea luminatul şi înălţatul biruitor al toatei Ungrovlahii, Io Constandinu Brîncoveanu Basarab Voevod carele... fiind patronoşu adevărat al Sfintei Mitropolii de aci din Ardeal şi tuturor celor ce năzuesc supt a Măriei Sale milă, nici Sfinţiei Tale nu ū-au trecut cererea ca după pohta Sfinţiei Tale şi a

tură literară, încît s-a putut vorbi despre Mihai ca despre «Un tipograf literat (Mihai Iştvánovici)», în «Tribuna» de la Sibiu.⁶ În finalul din Chiriacódromion, meşterul Mihai adulează pe domnitor, «care pururea s-a arătat... luminătorul credinţei pravoslavnice, întărindu-o cu dumnezeieştile cărţi» şi este «patronoşu adevărat al Sfintei Mitropolii de-acî din Ardeal». Iar prezenţa lui Mihai la Bălgrad se datoreşte faptului că Vodă Brîncoveanu a văzut că «de aciastă dată neamului nostru Romînesc aci în Ardeal îi lipseşte pentru lucrul tipografiei un meşter».⁷

Dar la Bălgrad, rosturile lui Mihai şi patronajul brîncovenesc iau repede sfîrşit. Căci abia se împarte zaţul tocit al Evangheliei cu învăţătură, pregătindu-se cartea următoare, (probabil) un Liturghier, şi iată că ipodiaconul Mihai, meşterul trimis de «înălţatul patronoşu» se vede nevoit să părăsească Bălgradul, fiindcă aci se instalează acum Bárányi Pál ca cenzor plenipotenţiar al iezuitismului de pe lîngă Atanasie, devenit unsul herţegprimaşului Kolonitch şi al Burg-ului vienez. Aci nu se mai vorbeşte acum în pitoreasca limbă a străvechii Ortodoxii, nu se mai tipăresc «Bucoavne», ci Katekismus valachicus-uri, iar Atanasie va fi de acum înainte «Illustrissimi et Reverendissimi Athanázie Den milá luy Dumnezeo şi szkáunului Aposztolészk în czára Argyeálului» păstor de paie, în umbra lui fiind catehetul iezuit. Ipodiaconul Mihai va trebui să se întoarcă la «înduratul dascăl», la Antim, care peste puţin timp este hirotonit arhieru, fiind ales episcop în locul caterisitului Ilarion de la Rîmnic. Aci, Antim instalează de îndată tiparniţa,⁸ iar ipodiaconul Mihai, devotatul meşter şi discipol, începe să semneze tipăriturile o dată cu apariţia: «Slujbei Adormirii Născătoarei de Dumnezeu» (1706), tipărită curăţel, cu frontispicii şi vignete finale iscusit gravate. Dar priceperea de maestru în ale tiparului, Mihai o arată la scoaterea de sub presă a Molitvelnicului din acelaşi an, 1706, extins pe 454 de pagini, în a cărei prefaţă apare din nou un text ocazional al tipografului literat. De sub mîna lui Mihai apar pe rînd mai multe şi voluminoase cărţi, între care un Octoih şi un Antologhion, tipărit cu osîrdia şi cheltuiala prea «cinstitului de bun şi mare neam al lui Mihai Cantacuzino, vel spătar».

Dar ascensiunea lui Antim pînă la scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei (1708) pune capăt şi prodigioasei activităţi de la Rîmnic. Antim îşi îm-

cinstitului sobor ca ne-tîmplîndu-se de aciastă dată neamului nostru Romînesc aici în Ardeal meşter pentru lucrul tipografiei, Măria Sa s-au milostivit pentru dragostea Sfinţelor Biserici a mă trimite pre slujba Sfinţiei Tale şi a Sfîntului sobor...» etc. Iştvánovici a fost trimis la Bălgrad fără tiparniţă, numai ca meşter, contrar unor susţineri că ar fi dus cu sine şi o tiparniţă dăruită de Constantin Brîncoveanu. Vodă Brîncoveanu a trimis Ardealului un ardelean, unul care — ca tipograf — să cunoască şi probleme de texte, să fie şi mînuitor de condei şi om de încredere al «patronoşului», cum se exprimă Mihai în textul citat aci.

6. Ziarul «Tribuna» din Sibiu, anul 1899, numerele 191 şi 192.

7. Vezi nota 5.

8. După unii autori, Antim ar fi adus aci tiparniţa grecească de la Snagov (D. P. Bogdan, *Viaţa lui Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», nr. 8-9, 1956, un valoros studiu, recapitulînd cercetări similare apărute şi în «Studii Teologice», anul VII, (1955). Vezi cu deosebire cercetarea semnată C., din revista «Studii», anul 1954, nr. 4.

parte reședința între București și Tîrgoviște, vechea capitală, unde încep să funcționeze din nou teascurile, ca pe vremea celei dintîi tiparnițe romînești, ctitorită de Matei Basarab. Ipodiaconul Mihai nu-l însoțește pe Antim la Tîrgoviște, unde locul lui de discipol, meșter de tipar, îl ia alt ucenic, Gheorghe Radovici, de asemenea iscusit tipograf, priceput cu deosebire în specialitate de drugar.⁹

Ce a intervenit de s-a despărțit Mihai de părintele său sufletesc?

Mihai, revenit de la Rîmnicea la București, împreună cu suita lui Antim, acum mitropolitul țării (1708), este pornit de îndată înspre țara Iviriei, înspre Georgia. Antim, cu toată dăruirea lui față de țara adoptivă, nu a uitat nici o clipă pămîntul Iviriei unde se născuse și în amintirea căreia și-a luat și numele de «Ivireanul». A ținut legătura statornică cu gruzinii lui, creștini ortodocși și ei la rîndul lor. La Tiflis (Tbilisi), cetatea unde domnea acum regele Vahtang, cel de al VI-lea din neamul lor, numit și «legiuitorul», ajunsese faima lui Antim, ca apărător al Ortodoxiei și ca mare realizator de carte bisericească, prețuit colaborator al lui Constantin Brîncoveanu, cunoscut în tot Orientul ortodox pentru dărnicia lui care dă «pretutindeni stătătoare și veșnică rodire».¹⁰

Răspunzînd cu promptitudine rugăminții lui Vahtang și satisfăcînd totodată și dorința lui Antim, Brîncoveanu a trimis la Tiflis pe meșterul ipodiacon Mihai Ștefanovici. Și astfel, Mihai a plecat în Georgia împreună cu «ucenicii săi», o echipă de specialiști în ale tiparului, care s-au pus fără zăbavă la treabă, reușind să scoată încă în anul 1709 întîiul produs cunoscut al tiparniței georgiene, o frumoasă Evanghelie, în folio, cuprinzînd 313 pagini, în care tipăritorul nu uită să pună și cuvenita iertăciune (absolvire) pentru eventualele greșeli de tipar și de limbă; de data aceasta în proză, semnînd cu mîndria lui de valah ajuns în țări străine: «Din partea smeritului tipograf al acesteia, slujitorul vostru, care lucrează din toată inima, Mihai Ungrovlahul, fiul lui Ștefan». La scurgerea unui an, Mihai mai termină o lucrare, cea de a doua carte importantă pentru slujba bisericească, un Liturghier, pe care îl semnează «Mihai Ștefan-esvili» (= fiul lui Ștefan), ceea ce dovedește aclimatizarea la mediul și împrejurările locale (mai tîrziu semnînd și cu varianta gruzină «Ștefan-idzé»).

În vechile cercetări bibliografice făcute la noi în legătură cu tipări-turile georgiene realizate de Mihai, nu figurează decît aceste două lucrări, neexcluzîndu-se de la început ipoteza că ar mai fi și altele.

Astăzi se cunosc mult mai multe cărți tipărite de Mihai și ucenicii lui. Cercetătorul Dan Dumitrescu, care a făcut un drum la Tbilisi pentru a culege date în legătură cu prezența lui Mihai în Gruzia, publică în revista

9. «*Drugar*» = tipăritor (de la germ. *Drucker*), cel care trage tiparele la presă, mai tîrziu la mașină. Termen ieșit din uz, ca și *pilcar* (de la polonezul *pilc*), cel care unge forma de tipar cu cerneală (vezi V. Molin, *Vocabularul tipografului*, Craiova, 1927; și București, 1939).

10. Din dedicația autografă scrisă de Antim la 21 mai 1710, pe un exemplar din Evanghelia tipărită de Mihai, întîia «rodire» a tiparniței de la Tbilisi:

«Studii»¹¹ o listă cu 9 cărți, toate «din mîna» lui Mihai Ștefanescu. Redăm și noi această listă:

În anul 1709, trei cărți bisericești: Evangheliile, Psalmii lui David și un Apostol.

În anul 1710, un număr de patru cărți: Liturghier, două Ceasloave cu variante de caractere, și un Molitvelnic.

În anul 1711, numai două cărți: Psalmii lui David, în ediție tipărită cu altă variantă grafică a alfabetului georgian, și Învățătura ieromonahului Gherman. Dan Dumitrescu amintește și de o *Biblie*, începută încă în 1709, continuată pînă în 1711, rămasă însă neterminată. (În anul 1712 nu mai apar alte cărți tipărite de ipodiatonul Mihai, căci după cum vom vedea, acesta părăsește Georgia și îndeletnicirea de la Tbilisi).

Cu toate cercetările făcute la Tbilisi în anul 1959, anul împlinirii a 250 de ani de la începutul (cunoscut) al activității meșterului Mihai, ne lipsesc deocamdată date de ordin bibliotecar, care ne-ar fi ajutat mult la luminarea activității desfășurate la Tbilisi. Nu sînt cunoscute amănunte cu privire la tehnica de ză, număr de pagini, ornamentația, gravuri (clisee), tehnica de tipar, hîrtie (filigran), legătura de carte etc. De asemenea ar fi fost de mare interes bibliotecar reproducerea unor eventuale pagini cu porți (titluri), gravuri, ornamentația, texte de prologuri sau postfețe, căci după cum vedem din textele din cele două cărți cunoscute (Evangheliar și Liturghier), meșterul Mihai înclină să fie mai destăinuit în ce privește condițiile de apariție ale cărților sale, și poate că ar fi fost cu puțință să se înlăture unele aspecte greșit interpretate, sau nu îndeajuns de descifrate și la a căror lămurire încercăm să aducem aci contribuția noastră.

*

Se pune întrebarea: a trimis Antim în Georgia numai pe meșterul Mihai și pe însoțitorii lui, ajutori în cele tipograficești (zețari, pilcari, drugari și eventual legători de cărți), cu misiunea de a pune în stare de funcționare o tiparniță existentă? Sau o dată cu aceștia a fost transportată de la București o instalație întreagă, prevăzută cu cantități îndestulătoare de literă, cu caractere specifice georgiene, gravate și bătute în matrițe în Țara Românească? Dacă în ce privește instalația, ca atare, lipsește o certitudine, în schimb, relativ la matrițe și literă, putem afirma, sprijiniți pe dovezi istorice, că georgienii aveau la această dată literă gravată și turnată după alfabetul lor, și anume la Amsterdam, cu vreo 20 de ani înainte de sosirea echipei lui Mihai la Tbilisi.¹²

Dar, să arătăm faptele pe care se bazează afirmația noastră.

După ce Țările de Jos au fost eliberate de sub dominația spaniolă, activitatea economică, și o dată cu aceasta și tiparul de care, a început să ia avînt în țărișoara olandeză. Olanda era singura țară unde absolu-

11. Anul XI, nr. 4 (1959), pp. 135-138, cu titlul *Activitatea tipografică a lui Mihai Ștefan în Gruzia*.

12. După unele păreri, pe lingă meșteri, întreg materialul tipografic și «mașinile» (?) necesare ar fi fost o contribuție a Munteniei la înființarea primei tiparnițe din Gruzia. (Dan Dumitrescu, *op. cit.*, p. 135).

tismul nu pusesese restricții preventive asupra produselor ieșite de sub teascurile tipografice. Tiparul era liber. Se tipărește mult și se formează centre tipografice, focare de cultură. Amintim viața spirituală a orașelor universitare, ca Leyda, Utrecht și cu deosebire Amsterdam.¹³ Aci se înființează oficine care au creat faima universală a acestor centre. Este de ajuns să cităm pe aceea a Elzevirilor (1570-1655), și să amintim de o altă dinastie de tipografi care s-a ridicat aci mai târziu, de oficina fondată de Blaeu (începând din 1640), renumită prin gravura și tiparul de hărți. Urmașii fondatorului, Johannus și Cornelius Blaeu, duc mai departe faima întreprinderii, specializându-se în gravură și în fonderia de litere. În atelierele Blaeu a fost reformată și construcția presei de tipar, după noi principii, devenind mai practică, mai ușoară, încet reprezentă tipul tranzitoriu la clasică presă de metal de mai târziu. Prin anii 1680, casa Blaeu era cu prestigiul bine stabilit, atrăgând pentru Olanda comenzi de literă și utilaj tipografic din toate țările de atunci. Caracterele de litere folosite în tipărițele din Rusia lui Petru cel Mare, cu deosebire după reforma alfabetului, tot din Olanda se aduc.¹⁴

La poarta acestor faimoși Blaeu din Amsterdam bate într-o zi din anul 1680, un tânăr venit din depărtări, tocmai din țara cea de dincolo de păduri (Transilvania). Venea din Cluj, era teolog reformat și se numea Tótfalusi Kis Miklós.¹⁵ În buzunar avea 200 de taleri, bursa ce-o primise ca să studieze în Olanda, nu atât teologia reformaților, cât mai

13. Orașul Amsterdam era în vremea aceea o Mecă a tiparului, depășind faima pe care o avea Leipzig-ul ca vestit centru poligrafic. Imprimerii mari, fabricanți de matrițe și prese de presă, furnizori de hirtie și materiale tipografice, atrag aci cumpărători din lumea întreagă.

14. Stăruința țarului de a da imbold tiparului de carte din Rusia de atunci, se remarcă pe planul a două acțiuni deosebite, având fond reformativ. Întii ia măsuri de a remedia radical incapacitatea de producție a tipărițelor din Rusia, și care la această dată erau bisericești, făcând comenzi de cărți (de învățămînt) în străinătate și anume în Olanda. Numeroși tipografi olandezi avînd titlul de «privileghiați», tipăresc vreo 20 de cărți de instruire, începînd cu un Indreptar de aritmetică, cu scopul vădit de a răspîndi învățătura în mase mai largi (Indreptarul tipărit la 1699 a fost editat în 3500 exemplare, un tiraj relativ mare pentru sfîrșitul aceluia veac). În al doilea rînd, reformează alfabetul rusesc. Petru cel Mare scoate tiparul de carte laică din sfera tipărițelor bisericești, care rămîn cu arhaicul alfabet chirilic, și elaborează prin studii personale un alfabet propriu poporului rus, cu caractere numite «civile» (laice), care în grafia lor au la bază formele literelor chirilice slave, dar cu modulări și simplificări care înlesnesc tiparul și cititul, sintetizînd totodată particularitățile scrierii ruse: trăsăturile sînt mai fine, mai lizibile, înlăturîndu-se balastul întortochierilor grafice din chirilica paleoslavă. La formarea acestui alfabet, care a rămas pînă în ziua de azi propriu culturii poporului rus, Petru s-a orientat, fără îndoială, și a ținut seama de considerentele specifice turnătorilor de litere, adaptînd anumite particularități din prototipul «antivă» de nuanță bodoniană. Matrițele numite «de Amsterdam» au fost aduse în urma dispozițiilor lui Petru I, de olandezul August Demé, la 1706 (vezi și nota 52).

15. Kis Miklós s-a născut la 1650 în comuna Măgherus, de prin părțile Sătmărulei, și a murit la 1702 la Cluj. Supranumele de Tótfalusi și l-a luat după numirea în limba maghiară a comunei natale: Alsómsz-Tótfalu. A urmat studii la școlile din Baia Mare, apoi la colegiul reformat din Aiud, pregătindu-se pentru cariera de preot-predicator reformat. A avut sprijinul marelui profesor Pápai Páriz Ferencz din Aiud, la stăruința căruia s-a hotărît să plece în Olanda pentru a învăța meșteșugul artistic al tipă-

ales arta tiparului,¹⁶ îngrijind și de tipărirea unei ediții mari a Bibliei lui Luther. Rezultatul discuției cu patronul Blaeu a fost sumar: îl primește să învețe meșteșugul lui Gutenberg, cu toate «secretele» lui profesionale, începînd însă «numai» cu una din multiplele lui ramuri, aceea a gravurii de litere și turnatul lor, — căci numai așa se învața temeinic măiestria —, susținea Blaeu, dacă plătește 200 de florini drept taxă de învățămînt, casa, masa și celelalte ale traiului privind pe învățăcel. Tótfalusi a acceptat, deși îi venea destul de greu să plătească toți cei 200 de florini pe care-i avea.¹⁷

Despre șederea lui Tótfalusi la Amsterdam și despre peripețiile lui în legătură cu tipărirea Bibliei, se cunosc multe amănunte. Din toate acestea, pentru tema pe care o cercetăm cu privire la tiparnița de la Tbilisi pe noi ne interesează numai faptul că Tótfalusi învățase pînă la o uimitoare perfecție gravura de ponsoane de litere și turnătorii de litere. Tótfalusi scrie la Cluj că poate realiza orice caracter de literă, deși Blaeu nu-i prevestea acest rezultat, și că este un meșter cu reputație în oficina de la Amsterdam. În al treilea an petrecut în ucenicie la Blaeu, prin 1683, îi vin însă vești neplăcute de la Cluj. Protectorul tiparului de carte reformată și al lui Tótfalusi, principele Apafi, moare, iar succesorul nu mai este dispus să finanțeze tipărirea Bibliei în Olanda, pentru care se prevăzuse un fond de 2500 de florini. Tótfalusi văzînd perspectiva de a nu putea să continue tipărirea Bibliei, o misiune pe care o credea legată de însuși rostul vieții lui, și văzînd, îndeosebi, că dacă s-ar declara meșter independent, ar putea să cîștige bani mulți, — părăsește pe negustorașii Bleu și înjghebează un atelier propriu. Din probarul de litere (matrițe) care a rămas din această perioadă a marelui gravor Tótfalusi, afirmă că acest atelier, care va avea să găsească solicitare în lumea întreagă, era instalat lîngă Brouwery van de Zwaan.¹⁸ Atelierul prinde, aduce venituri care depășesc pe cele mai optimiste așteptări ale lui Tótfalusi. Vin co-

rului, mergînd pe un drum pe care l-au bătătorit și alți tineri fii ai Ardealului, în același scop: înaintea lui a fost un anume Gávai, calfă de la același Blaeu, dar fără a se pricopsi cu învățatură, iar după Tótfalusi, tipograful Ferenczi Zoltan (în anii 1726-1728), care s-a întors ca turnător de litere, apoi un alt teolog reformat, Páldi Székely István (prin 1741), precum și legătorul de cărți Töltesi István, toți atrași de faima orașului Amsterdam, unde avea să facă drum și un alt fiu al Ardealului, Mihail, fiul lui Ștefan (Iștvanovici).

16. «În Ardeal sînt destui predicatori, dar prea puțini tipăritori de cărți» — acestea au fost cuvintele de îndemn ale profesorului Pápai Paris Ferencz, celebru lexicograf, autorul dicționarului maghiar-latin (1708), și al unei ode pentru glorificarea operii realizate de Tótfalusi.

17. Blaeu l-a primit pe Tótfalusi, deși cu cîțiva ani mai înainte făcuse experiență nu tocmai reușită cu Gávai, un alt tînăr ardelean, care, riscînd să-și piardă vederea la gravura microscopică de ponsoane, a preferat să lase Amsterdam-ul și să se înapoieze în Ardeal.

18. Indicația cu adresa exactă, tipărită în olandeză în josul paginii din probarul de litere al lui Kis, se traduce astfel: «Cine dorește tiraje (comenzi) de matrițe de pe aceste caractere (litere), înțîia dată gravate (originale) de Nicolaas Kis, se va adresa numitului măestru, care locuiește la Amsterdam la al 8-lea zid al cetății, lîngă Brouwery van de Zwaan, în casele lui Walther Warnersz, numărul al 12-lea, unde va afla și prețul».

menzi din Franța, din Germania, din Anglia¹⁹ și chiar din Italia, de unde marele duce Cosimo Medici al III-lea roagă pe Tótfalusi să facă un drum la Florența, în vederea instruirii unor lucrători de care avea nevoie la instalația cumpărată la Amsterdam, ba chiar Papa Inocențiu al III-lea roagă pe luteranul Tótfalusi să vină la Roma, pentru probleme de matrițe necesare faimosului institut grafic «De Propaganda Fide».

Faima lui Tótfalusi, «fabricant» de matrițe și iscusit turnător de litere, străbate și în țările din Orientul continentului, țări care erau atunci în căutare de instalații tipografice, cerute de năzuințele spre cultură și de nevoia de carte bisericească proprie. Tótfalusi se afla astfel în fața unor comenzi pentru alfabete «exotice». Întîia comandă îi vine din Armenia, căreia Tótfalusi îi toarnă caractere după grafica specifică a alfabetului armean, nu tocmai ușor de gravat. Condițiile în care s-a negociat și s-a realizat această comandă nu ne sînt cunoscute. Avem în schimb dovezi despre împrejurările în care regatul vecin, al Georgiei, s-a pus în legătură cu Olanda, pentru a obține litera necesară tiparniței din capitala sa, Tbilisi. Astfel, știm că Arcil, principe gruzin (imereth), care era numit și «poetul poporului său»,²⁰ dornic de a aduce lumina tiparului în țara gruzină și, poate, de a-și vedea operele tipărite, se adresează Amsterdamului, unde știa că armenii vecini au reușit să găsească slovele necesare. Neavînd vreo indicație precisă, își îndreaptă cererea către primarul orașului, nobilul și literatul Nicolaas Witsen, primar al marelui oraș și port Amsterdam.²¹ Witsen se arată binevoitor față de rugămintea ce-i venea de la regele unei țărișoare atît de îndepărtate și se pune în legătură cu vestita casă Blaeu, unde știa că se gravează hărți pentru

19. Unde face și o călătorie pentru comenzi de matrițe.

20. Arcil, rege al Georgiei (1684-1696), domnește după Alexandru al IV-lea și este urmat de George al IV-lea. Vahtang al VI-lea este «nepotul vestitului rege Arcil», după cum se arată în Evanghelia de la Tbilisi, în textul de închinare a cărții.

21. Nicolaas Cornelisz Witsen (n. 1641, m. 1717), un reputat cercetător geograf, jurist și om politic, luptător pentru răspîndirea preceptelor evanghelice «pour étendre les progrès de la lumière de l'Évangile». (Solicitase de la Petru cel Mare protecția evangheliștilor din Rusia). A avut și preocupări filologice și religioase, care au mers mîna în mîna cu cele mercantile, fiind director al «Companiei Olandeze pentru India de Est», după cum a căutat căi de legătură comercială cu imperiul chinez și cu Australia. Ca diplomat a avut misiuni politice (la Londra în 1689), figurînd ca un mare amic al rușilor. Era în bune relații cu Petru cel Mare, care, în călătoria lui din 1698, locuiește în casa primarului Witsen din Amsterdam. Witsen fiind și filolog, a făcut intense cercetări în ținuturile Rusiei (era deținătorul unor manuscrise, între altele și gruzine), întocmind celebra lui hartă a Tatariei (1692). Se presupune că a fost cunoscut și de Arcil, care îi adresează, după cum am văzut, rugămintea de a-i procura de la Amsterdam tiparnița cu caractere gruzine. În legătură cu cercetările făcute de biografii lui Witsen, s-au făcut aprecieri și în ce privește persoana și activitatea «*grecului* Nicolas Spatar Milescu», despre care Witsen are următoarea apreciere: «C'est un homme qui a de l'esprit. Il est en fonction dans la Chancellerie à Moscou. J'ai reçu autrefois plusieurs lettres de lui. Mais étant étranger à Moscou, il n'a pas à ce que je crois la hardiesse de donner copie de la relation de son voyage». Iar comentatorul lui Witsen îl consideră pe Milescu: «Spatar war ein umhergetriebenen abenteuernden Diplomaten...» (I. F. Gebhard, *Het leven van, Mr. Nicolaas Corneliusz Witsen*, Amsterdam, 1882, și Kurt Müller, *Gottfried Wilhelm Leibniz u. Nicolaas Witsen*, Berlin, 1958).

navigatori și cărturari din toată lumea,²² dar și matrițe pentru turnat caractere de litere. Evident, Blaeu, nemaiavînd pe Tótfalusi, îndreaptă comanda lui Arcil spre fostul său ucenic, cu care era, poate, în relații de afaceri, singurul om capabil să se descurce în gravura complicată a unei scrieri cu totul «exotică». Tótfalusi primește să execute comanda și începe gravarea ponsoanelor («stemplelor», cum le numește Kis), potrivit cu probele de scriere georgiană, probe (modele) care erau atașate la scrisoarea lui Arcil către primarul Witsen.²³ Un amănunt istoric este faptul că Tótfalusi n-a luat de bune în totul modelele primite de la Tbilisi, ci reface trăsăturile scrierii, «sistematizează» alfabetul după considerente tehnice, propabil pentru a putea concentra pe fiecare cheglu²⁴ de literă floarea²⁵ completă a fiecărui semn din alfabet, evitînd depășirile suspendate față de corpul literii, ceea ce și azi se evită, fiindcă se toarnă anevoios:²⁶ Tótfalusi amintind de străduințele lui cu realizarea caracterelor georgiene, spune că a realizat «alte litere mai îmbogățite». Nu încapă nici o îndoială că fixarea alfabetului pentru tipar al limbii georgiene i s-a datorează lui, fiindcă regele Arcil dă expresie mulțumirii sale, printr-o scrisoare de recunoștință trimisă primarului-mijlocitor, scrisoare care a apărut apoi reprodusă într-o lucrare a literatului Witsen. În felul acesta avem dovada de necontestat a locului și împrejurărilor unde s-a turnat întîiul caracter de literă pentru tiparul în limba gruzină.

De menționat însă că întîiul alfabet cu literă tipărită, cu care s-a cules Evanghelia (1709), numit *nushuri*, cu trăsături geometrizzate la extrem, o literă mărunță, colțuroasă, avînd literele mari (verzalele) drepte, iar cele mici cu înclinație spre «cursive», cu linii de legătură orizontale

22. Se cunosc hărți purtînd impressum-ul Blaeu și pentru «țările ilirice», dedicate poetului N. Zrinyi, ban al Croației.

23. Arcil alăturase la scrisoare și un alfabet, precum și un vechi manuscris georgian, pentru ca gravorul să vadă cum trebuie realizată legătura între caractere și să cunoască tradiționala grafie a scrierii gruzine. Referitor la alfabetul gruzin, trebuie menționat că este considerat cel mai vechi alfabet din regiunea Caucazilor, cunoscut încă din anii 410 d. Hr. Limba gruzină are două alfabet: unul numit *hutsuri*, adică scrierea bisericească, preoțească, numire primită de la *hutsi* = preot, și altul numit *mhedruli*, scrierea războinicilor, a ostașilor (de la *mhedri* = războinic). Întîiul este cel vechi (transcris în grafica de azi), este puțin folosit și aparține vechilor manuscrise religioase. Are litere mari și mici («verzale» și «de rînd»). De bună seamă că Tótfalusi a gravat la Amsterdam caracterul vechi (*hutsuri*), pentru tiparul de cărți religioase, iar caracterul *mhedruli* a fost realizat mai tîrziu, poate la comanda lui Vah-tang, după moartea lui Arcil, fiindcă atunci, cînd începe Ștefaneșvili activitatea (1709-1712), acesta se lăuda, spunînd: «Eu am acum literă și alte lucruri trebuincioase unei tipografii», desigur că nu le-a avut pe toate chiar de la început. În tiparnița lui Vah-tang-Ștefaneșvili erau deci din plin cantități de literă din ambele caractere. Dovadă că primele două cărți, Evangheliarul (1709) și Liturghierul (1710) au caractere deosebite.

24. Cheglu = corpul literii turnate în plumb.

25. Floarea literii = imaginea (desenul) din vîrfurile literii, așa cum apare la tipar (vezi și nota 9).

26. Se cunoaște deosebirea grafică între litera scrisă de mînă și cea tipărită, deosebire existentă la toate alfabetele. În cazul de față, gravorul Tótfalusi avea greutatea de a imagina litere de tipar după textele scrise, și a le transpune gravate pe ponsoane din material (oțel) greu de tăiat.

(cele subțiri) aproape imperceptibile —, acest alfabet n-a rămas cel definitiv. La tiparul cărții următoare, la Liturghierul din 1710, meșterul Mihai folosește alt caracter de literă, cu o grafie opusă lui nushuri, adică mai fin, rotunjit, alternanța ductusului între subțire și gros bine pronunțată și armonizată, întreg alfabetul lăsând impresia unei caligrafii delicate. Acesta s-a numit *mhedruli*, și se menține până în ziua de azi.²⁷

Afacerile lui Tótfalusi merg din ce în ce mai bine. Tótfalusi a învățat de la Blaeu meserie multă, dar și puținică negustorie. Căci de unde la început Tótfalusi vindea 3 matrițe pentru un florin, mai târziu urcase prețul la un florin de fiecare matriță. Banii curg din plin (numai de la ducele de Toscana primește 11.000 florini). Vestea îmbogățirii lui Tótfalusi ajunge și la Cluj,²⁸ încît încep tratativele de a fi adus acasă. Tótfalusi, stăpînit și de dorul de patrie, se hotărăște să se înapoieze, isprăvind între timp și tiparul Bibliei, în care investește o sumă considerabilă.²⁹

În toamna anului 1689, Tótfalusi umple o sumedenie de lăzi cu cărți și utilaj tipografic și părăsește Amsterdamul, locul propășirii și al culmii carierei sale. Înapoiat la Cluj, după o aventuroasă călătorie, în timpul căreia a fost atacat de briganzi care i-au vămuit bagajele, Tótfalusi nu-și găsește, în mult dorita lui patrie, mulțumirea, prețuirea și tihna pe care o visase. Dimpotrivă, este expus la fel și fel de hărțuiri, intrînd într-o neostoită dispută cu profesori filologi și cu anumite cercuri teologice.³⁰ Aceste supărări, din care n-a lipsit și aducerea lui în fața unui sinod care l-a umilit, îl macină prematur, încît slăbit, fără forțe, apoi lovit de o paralizie care-l pune în neputință de a mai munci și de a se apăra, «*Phoenix-ul Transilvaniei*»³¹ moare la 20 martie 1720. De atunci, în cimitirul

27. Dan Dumitrescu, *art. cit.*, pp. 135-138.

28. Nicolaus Bethlen, lacom ca orice feudal, îi scrie de la Cluj: «Să furi meșterșugurile Olandei și să facem din Ardeal o mică Olandă, pînă ce vom avea, atît eu, cît și tu, cîte-o tonă de aur» (Dézsi Lajos, *Erdélyi arcképek és képek (Portrete și chipuri ardeleni)*, Ed. «Minerva», Cluj, 1926, p. 24.

29. Numai legătura Bibliei în piele și cu poleitură de aur, au costat o mică avere.

30. Tótfalusi, cunoscut și ca apreciat filolog, a compus și o lucrare, un fel de vademecum pentru o corectă ortografie a limbii maghiare, precum și o carte de polemică în legătură cu Biblia, intitulată «*Apologia Bibliorum*», atrăgîndu-și ura acelor docti care nu concepeau ca un meșter-tipograf, «un căldărar», cum îl numeau ei cu dispreț, să se amestece în probleme care «nu-l privesc». Ca să se apere de șicane și de bîrfeli, Tótfalusi scoate o carte, în care, printre altele, am găsit și unele date interesante în legătură cu gravura caracterelor de litere pentru Tbilisi. Cartea are titlul: *M. Tótfalusi Kis Miklósnak maga személyének, életének és különös cselekedeténk mentsége, melyet az irigyek ellen, melyek a közönséges jónak eziránt meggátolni, irni kényszerítettett, Kolosvárott az 1698-adik esztendőben*, un titlu lung, cunoscut pe scurt sub «Magament-sége» (Întru salvarea sa», adică o scriere «prodomo»), apărută în 1698 la Cluj.

31. «*Erdélyi Féniks*». Sub acest titlu a compus profesorul Pápai (vezi nota 16) o istorioară în versuri despre viața și faptele lui Tótfalusi, tipărită întîia dată la 1757 la Cluj, și pe care Bód Péter, «părintele istoriografiei maghiare» (1712-1769) a comentat-o amplu în cartea despre literatura maghiară «*Magyar Athenas*» (Cluj, 1766). După

din Cluj, toate generațiile de muncitori tipografi îngrijesc mormîntul și pomenesc neîncetat pe acela pe care cărțile de istorie maghiară îl numesc «cel mai mare tipograf maghiar al tuturor timpurilor; mare a fost ca om, renumit în lumea întreagă ca gravor de litere și de veșnică amintire ca filolog». ³²

*

Ne-am ocupat ceva mai pe larg de Tótfalusi Kis Miklós, ca mare meșter, gravor de litere la Amsterdam, fiindcă activitatea lui este împletită și cu începuturile tiparului din Gruzia.

Am văzut că regele imereth Arcil al Georgiei — al cărui descendent se laudă a fi Vahtang al VI-lea — este acela care, cu vreo 20 de ani înaintea începuturilor tipograficești inițiate de Vahtang și Stefaneșvili, a găsit calea la gravorii de matrițe din Amsterdam, și anume la cel mai mare din aceștia, la Tótfalusi. Am făcut dovada că primele caractere georgiene au fost concepute la Amsterdam și de-ací au fost furnizate lui Arcil la Tbilisi, după cum se constată din scrisoarea de mulțumire a regelui către primarul orașului Amsterdam; dar tot atît de probatorie este ceea ce scrie meșterul Tótfalusi în cartea «Maga mentségében» («Pentru salvarea sa», p. 69): «Unde este Amsterdam față de Armenia? Acestora

această din urmă lucrare am luat și noi datele informative cu privire la legăturile lui Tótfalusi cu regele Arcil și cu gravura alfabetului gruzin.

Reproducem, după lucrarea lui Bód Péter, două din cele cinci strofe care se referă la relațiile Arcil-Tótfalusi, și anume strofele 52 și 53:

52. De mindezék után mi nagyobb benne,
Becsés szép munkája Azsiára menne;
Georgia-országnak nagy fejedelme
Ily szándékkal lön, hogy ily dolgot kezdene.

53. Tudni illik állitana egy tipográfiát,
Szemelvén idegen nemzetek példáját,
Metsze néki az ő betőjök formáját,
Követvén született nyelvének mivoltát.

care, în traducere liberă, sună astfel:

52. După toate acestea, ce este mai de seamă
Pînă în Asia ajunge opera lui prețioasă
Căci măritul principe al GEORGIEI țări
Vine cu dorința de a porni la lucruri noi.

53. Și anume, văzînd pilda neamurilor străine,
El voiește o TIPOGRAFIE să-și așeze,
Și mergînd pe urma limbii străbune,
Forma literelor lui să i se graveze.

Iar ca încheiere:

56. Treaba cea nouă, după încercări, la bun sfîrșit fu dusă,
Căci litera străină în forma ei a fost pusă.
Dorința regelui (Arcil) cu laudă o sfîrși.
Pentru care, faimă, renume și cinstire primi.

32. După Bód Péter, citat în Biró Miklós, *Nyomdászati Léxikon (Lexicon tipografic)*, Budapeșt, 1936, p. 481.

(armenilor) mult le-am servit (adică, și lor le-a gravat caractere proprii, *n. n.*). Unde este Georgia ad radices (sic) Caucazi? Aceștia (georgienii), neavînd niciodată tipar propriu, s-au servit numai de manuscriptum-uri, ca și turcii; de aceea s-a hotărît regele lor să scrie el însuși Alphabetum-ul lor, precum și ceva texte anexate (în original «Contextușt», *n. n.*), așa mi le-a trimis mie la Amsterdam. Eu însă, neaprobînd forma lor, le-am făcut (georgienilor, *n. n.*) alte litere, mai împodobite, pentru care fapt s-au bucurat foarte mult...». La această notă memorială scrisă prodomo de Tótfalusi, comentatorul Bod Péter adaugă (la 1757): «Georgienilor, care se numesc și Mingrelliushi, iar, după numiri mai vechi, Iberinushi, și acestora le-a înființat Tótfalusi atelier de tipărire».

Iată, prin urmare, originea istorică a alfabetelor gruzine³³ și a atelierului de tipărire din Georgia, care n-a început cu Vahtang al VI-lea, ci a fost temeinicit de antemergătorul acestuia, de regele Arcil, cu vreo 20 de ani mai înainte. Întrebarea care se pune este: cînd și ce s-a tipărit în această tiparniță înainte de combinația Vahtang-Ștefaneshvili? Nu se poate răspunde cu certitudinea probelor de pînă aci. O mențiune a unui apreciat istoriograf român, a tipografului George Ionescu, scrisă la 1906, va trebui însă să determine pe cei care studiază acest capitol din trecutul cultural al Gruziei, să adîncească cercetările lor. Căci iată ce scrie G. Ionescu într-un istoric al tiparului: «O carte de PSALMI, tipărită la 1701, în limba georgiană la Tiflis, ne denotă că arta tiparului exista prin aceste ținuturi chiar prin secolul al XVII-lea». ³⁴ Reputatul Fr. Faulmann, autorul unei opere de temelie pentru istoricul tiparului, face o constatare identică, fixînd ca dată a tipăririi Psalmilor, anul 1701. ³⁵ Nu excludem posibilitatea, ba ar fi chiar firesc, ca Arcil să se fi folosit de litera și instalația primită de la Tótfalusi (de la Amsterdam), în intervalul de la 1684 (data aproximativă a furnizării) și 1694, data înlăturării lui Arcil, sau poate ca urmașii acestuia, pînă la Vahtang al VI-lea, să fi făcut uz de tiparniță. S-ar putea să iasă la iveală astfel de dovezi. Pentru noi ar avea o deosebită importanță, fiindcă s-ar lămurii un punct nebulos din biografia lui Antim Ivireanul. Toți biografilor lui — și s-a scris mult în această privință — se întrebă: unde a învățat Antim meșteșugul tipografic? Un cercetător asiduu, ³⁶ analizînd amplu activitatea lui Antim

33. Nu încape deci îndoială că ponsoanele au fost gravate și bătute în matrițe la Amsterdam.

34. George Ionescu, meșter tipograf, cercetător fecund în domeniul istoriei tiparului, în *Un rezumat din istoricul tipografiei*, ca introducere la artistica și documentata lucrare *Călăuza tipografului*, București, 1906, p. 71.

35. Fr. Faulmann, *Illustrierte Geschichte d. Buchdruckerkunst*, Wien, 1888. Tot Faulmann scrie (*op. cit.*, p. 293) că literele georgiene gravate de Tótfalusi în secolul al XVII-lea (la Cluj) au fost cumpărate de către tipografi din Amsterdam și Florența, ceea ce, dacă ar corespunde adevărului istoric, ar însemna că tipărituri în limba georgiană s-au scos din presă și în aceste localități. Credem însă că este o confuzie cu faptul că Tótfalusi fiind la Amsterdam (nu la Cluj), a gravat și a vîndut direct Georgiei literele în limba gruzină, căci, după cum am arătat mai sus, se știe acum că Tótfalusi a executat comanda lui Arcil încă din Amsterdam.

36. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul-tipograf*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul 1956, nr. 8-9, p. 695.

ca tipograf, concludă că «problema locului unde Antim a învățat meșteșugul tipografiei, rămîne deschisă». Dacă a funcționat tiparnița lui Arcil la Tbilisi, între anii 1684-1690, problema ar găsi o soluționare: Antim, despre care se crede că a venit la noi prin 1691, ar fi putut învăța meșteșugul, lucrînd la Tbilisi cu slovele și instalația adusă de Arcil de la Amsterdam. Iar în acest caz, Constantin Brîncoveanu n-ar fi adus în voievodatul lui numai «un rob de la turci», — de care nu vedem ce nevoie ar fi avut —, ci un specialist, care a deprins «poate încă din adolescență meșteșugul tiparului, în care cu un talent înnăscut ajunge la desăvîrșire»,³⁷ și care îi era atît de trebuincios în tiparnița lui domnească.

Dar, mergînd pe firul datelor certe, știm acum că la 1709, la Tbilisi funcționa tipografia, și că nu a fost adusă de Mihai, ci acesta și cu ucenicii lui aveau numai rostul de a organiza și de a o pune pe roate. Vodă Constantin Brîncoveanu și Antim Ivireanul sînt însă ctitorii spirituali ai tiparniței din Georgia. Dovezile arătate ne-au dat această certitudine, care se întărește și cu textele din inscripțiile care s-au intercalat în cunoscutele cărți tipărite de Mihai la Tbilisi. Vahtang spune textual (în Evanghelia de la 1709): «...am adus un tipograf din Țara Romînească și am așezat o tipografie, drept preț al mîntuirii sufletelor regilor mai suspomeniți» (între care figurează ca rudă și Arcil). Iar în cartea următoare, Liturghierul de la 1710, Vahtang este tot atît de precis: «...am chemat din Valahia un tipograf și am întocmit o tipografie».

Prin urmare, Vahtang spune că a adus din Țara Romînească un specialist, care să-i «așeze», adică să-i organizeze tiparnița. N-a adus din Țara Romînească nici presă, nici unelte, nici literă. Le avea doar de la Amsterdam, moștenire de la unchiul său, Arcil. Iar Vahtang, cînd intenționează să lărgască tiparnița, introducînd o secție pentru carte grecească, sfătuindu-se cu Mihail, specialistul lui, îl trimite pe acesta în Olanda după literă, nu la București (vezi nota 48). Apoi Vahtang nu spune nici măcar că e *întîia* tiparniță din țara lui, cum de obicei se preamărea fapta (vezi inscripțiile similare în primele tipăriri ale lui Matei Basarab). Și nicăieri nu arată Vahtang că ceea ce posedă se datorează lui Vodă Brîncoveanu, cum s-a menționat de unii autori.³⁸ Acest aspect

37. Damian P. Bogdan, *Viața lui Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul 1955, nr. 8-9, p. 679.

38. Dan Dumitrescu, *art. cit.* (vezi nota 12). Cu prilejul sărbătoririi la Tbilisi a împlinirii a 250 de ani de la punerea în funcție a tipografiei georgiene, a participat și o delegație a țării noastre în frunte cu acad. prof. P. Constantinescu-Iași. La înapoiere, relatînd despre semnificația comemorării, acad. prof. P. Constantinescu-Iași scrie (în «Studii», anul 1959, nr. 5), între altele: «La finele veacului XVII și începutul veacului următor, domnea în Gruzia, țară cu veche tradiție culturală, regele Vahtang al VI-lea. Vrînd să-și întărească domnia prin reforme culturale, Vahtang s-a îndreptat cu gîndul către Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Romînești, — renumită pe atunci în întreg răsăritul pentru cultura ce prindea rădăcini tot mai adînci pe meleagurile ei —, rugîndu-l să-i trimită meșteri (s. n.) pentru a înființa acolo o tipografie». De reținut din acest citat, că Vahtang a cerut să i se trimită meșteri, nu și tipografie cu literă și «mașini», așa cum se crede.

a fost sesizat și de marele nostru bibliograf Ion Bianu, care presupune că: «susceptibilitatea pricipelui de atunci al Georgiei, Vahtang VI, sau poate *alte cauze* ar fi motivul că în aceste cărți tipărite la Tiflis, cel puțin în Evanghelia care singura ne este deplin cunoscută, nu se pomenește nici numele generosului donator cu a cărui cheltuială s-a făcut tipografia...». ³⁹ Tot astfel și tipograful, adică meșterul Mihai, nu amintește cu nimic eventualitatea unei donații voievodale, căci în aceeași Evanghelie (din 1709), în exortația lui către iumea cititoare, Mihai, sub titlul «Ca să se bucure toți cititorii», spune: «...cu ajutorul lui Dumnezeu, eu am *așezat* o tipografie în țara voastră. Fie binecuvântat vestitul și luminatul cîrmuitor al Georgiei, cneazul și stăpînul Vahtang... Eu am acum litere și alte lucruri trebuincioase unei tipografii în număr îndestulat. Conducătorul și meșterul acestei tipografii sînt eu, robul vostru...». Urmează apoi nelipsita rugămintă de «a nu fi luat în derîdere, dacă veți afla greșeli...». Deci acele «*alte cauze*» pe care le presupune I. Bianu, nu pot fi decît una: faptul că Vahtang se găsea în posesia unei tiparnițe (poate nu îndeajuns de utilată), pe care meșterul Mihai o completează («am acum litere și alte lucruri trebuincioase... în număr îndestulat»). Această tiparniță, sau un început de tiparniță, rămăsese moștenire de la Arcil, pentru a cărui mîntuire sufletească se roagă nepotul Vahtang VI în cărțile pe care le tipărește. Instalația care zăcea neîntrebuințată și completările de literă primite de bună seamă tot de la Amsterdam (unde se va duce mai târziu și meșterul Mihai), trebuiau puse în stare de funcționare. Treaba aceasta a făcut-o Mihai, fiul lui Ștefan, cel din Valahia, chemat pentru priceperea și reputația lui de meșter-organizator (vezi activitatea de la Snagov-Bălgrad-Rîmnice). Căci degeaba ar fi fost unelte bune, aduse de la Amsterdam, dacă mîna ar fi fost de cîrpaci. Or, ceea ce a tipărit meșterul Mihai, după faza de organizare, denotă că ce a ieșit din mîna lui este ispravă de maestru. Noi n-avem la îndemîină decît o singură tipăritură, Evanghelia, întîia lucrare de la Tbilisi, ⁴⁰ și cercetînd-o sub aspect bibliotehnic (literă, zaț, paginație, ornamentică, ilustrație, tipar, hîrtie etc.), putem formula aprecierea că la Tbilisi, din tiparnița așezată de ipodiaco-nul Ștefanșvili cel din Valahia, chiar întîia roadă ce-a ieșit, este de un nivel tipografic calitativ neobișnuit de reușit. Îngrijită de la fila de titlu (poartă) și pînă la cea de sfîrșit, se simte ochiul și mîna meșterului cu experiență, pe care condițiile tehnice ale unui atelier bine organizat l-au ajutat să facă treabă bună. Menționăm cu deosebire *tiparul*: bine așezat, obținut la teasc cu presiune echilibrată, rîndurile de la o față la alta calcă exact unul peste altul, ungerea cu cerneală de-o remarcabilă unitate, cerneala însăși are un negru intens care nu s-a decolorat, bine amestecată și bine frecată, lianții distilați pînă la degresare, încît nu străbat hîrtia, iar hîrtia ca atare (fără filigran), deși umezită, este per-

39. I. Bianu, *Din cărțile vechi*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 193.

40. Din celelalte cărți tipărite de Vahtang-Ștefanșvili (se pare că sînt în total 9 la număr), n-avem exemplare în fondul bibliotecilor noastre publice. Se găsesc însă la Tbilisi (vezi Dan Dumitrescu, *art. cit.*).

fect întinsă, neondulată, deficiențe de atelier ce se pot observa din plin la alte lucrări similare din aceeași perioadă de tipar. Un capitol deficitar este acela al ilustrației cu clișee xilogravate (dacă le comparăm cu cele din cărțile tipărite la noi de Antim și Mihai).⁴¹ La Tbilisi lipseau gravori cu îndemînarea unui Ioanikie, Gerbest, Ursu, Mitrofan și alți xilografi din perioada brîncoveană. Materialul decorativ (garniturile de chenare), din care iscusitul Mihai combină cadre, mici frontispicii, bare finale între Evanghelii și triumphiuri (spiț-uri) drept vignete de sfîrșit, se află din belșug, neuzate și cu destulă variație în desene din sursă olandeză, primite probabil o dată cu comanda de litere de la Amsterdam.⁴²

După ce Mihai «a așezat» cu temei tiparnița lui Vahtang și după succesele obținute cu primele tipăriri, care au asigurat Ortodoxiei din Iberia cuvenita carte de cult, spre marea mulțumire și mîngîiere sufletească a regelui-ctitor, care închină tiparnița drept preț al mîntuirii predecesorilor săi, s-a pus și la Tbilisi problema tipăririi unei Biblii. Tipărirea «Cărții cărților» a fost pentru toți tipograful, începînd cu străbunul Gutenberg, o sarcină de onoare profesională nu tocmai ușor de realizat, fiindcă cerea nu numai pricepere multă, avînd un atelier bine utilat, ci și rezistență materială pe durată lungă, cu investiții considerabile, în literă, cerneală și hîrtie și nu mai puțin într-o aspectuoasă legătură de carte. În urma cercetărilor⁴³ făcute în anul 1958, s-a ajuns la concluzia că încă de la începuturile tiparniței din Tbilisi, meșterul Mihai ar fi pornit la tipărirea unei Biblii. Datele privitoare la aceste începuturi nu sînt însă concludente. Se spune laconic doar că lucrările s-ar fi oprit la «Evanghelia lui Luca». ⁴⁴ Cîte coli s-au tipărit anterior și în ce condiții tipografice, nu se precizează. Din relatarea respectivă se deduce mai degrabă că este vorba de tipărirea Noului Testament, și nu a Bibliei, căci pînă la Evanghelia lui Luca ar fi trebuit să fie tipărite zeci de coale, și nu mai putea fi vorba de încetarea tipăririi, cînd se găsea aproape de sfîrșit. Cunoașterea unor date mai amănunțite ar fi fost de mult folos, căci în primăvara anului 1712 a intervenit plecarea oarecum interpestivă a lui Mihai în Olanda, și s-ar putea ca drumul făcut de el la turnătoriile de litere din Amsterdam să aibă vreo legătură cu starea tiparniței de la Tbilisi.

41. Ca mijloc de comparație, a se vedea clișeul frontispiciului, cu cele 3 medaioane (cu Mîntuitorul la mijloc), folosit de Mihai la Evanghelia de la Tbilisi (1709), și aceeași imagine din frontispiciul tipărit în mai multe cărți bisericești din Țara Românească (între altele, de exemplu, în Antologhionul de la Rîmnic, 1705, tipărit tot de Mihai), și se va constata că diferă unul de altul din mai multe puncte de vedere, ceea ce ar presupune că meșterul Mihai nu și-a luat cu el propriile clișee xilografice, ci s-au gravat altele. Din lipsă de precizări și probe, nu avem posibilitatea de a vedea ce fel de gravuri sînt cele care poartă semnătura celebrului xilograf Ioanikie, menționat de D. Dumitrescu, în *art. cit.* (vezi *Bibliografia veche românească*, tom. III).

42. Spațiul revistei nu ne îngăduie să extindem arătarea considerentelor noastre de prea pronunțat caracter tehnic și profesional, rezultate din examinarea exemplarului cercetat la Biblioteca Academiei R.P.R. (Evangheliarul).

43. Făcute de Dan Dumitrescu la Tbilisi și publicate în revista «Studii», anul XI, nr. 4, pp. 135-138.

44. *Ibidem*.

După părăsirea tiparniței de la Tbilisi și plecarea în Olanda nu mai avem nici o informație veridică despre viața de tipograf a ipodiaconului Mihai. Plecînd conducătorul și sufletul tiparniței, activitatea teascurilor de la Tbilisi n-a încetat. Căci în anul următor plecării (1713) și mai târziu pînă în 1722, cînd tiparnița nu mai funcționează, mai apar cîteva cărți, tipărite de către elevii georgieni instruiți de Mihai.⁴⁵ A fost înlocuit sau înlăturat Mihai, intrînd în vreun conflict cu mai-marele lui? A părăsit rosturile pe care le avea la Tbilisi, din îndemn, sau pe socoteala și pe riscul său propriu, numai pentru dorința «de mai mare învățătură», deci în interes personal, cum scrie Antim lui Hrisant?⁴⁶ Sau a plecat în Olanda «pentru probleme legate de tipografie», cum crede un cercetător?⁴⁷ Nu există informații precise cu privire la drumul lui Mihai în Olanda, și de aceea sîntem nevoiți să rămînem în domeniul ipotezelor, pe care le-am putea limita la următoarele:

1. Mihai a plecat în Olanda pentru interesele tiparniței pe care o conducea, deci din încredințarea, cu misiunea și mijloacele primite de la domnitorul țării, ctitorul tipografiei. Vreo nevoie legată de dorința de a dezvolta tiparnița, sau pentru vreo ieșire din impas profesional, legat probabil de tipărirea Bibliei, ar fi determinat acest drum în țara furnizorilor de utilaj și material tipografic: literă, presă, hîrtie, cerneală etc.

45. Elevii care au fost instruiți de Mihai la Tbilisi, în arta și tehnica tipografică, au continuat să tipărească și au scos de sub tipar următoarele cărți, în intervalul de la 1712 pînă la 1722, cînd încetează activitatea tiparniței: 1. *Viteazul în piele de tigru*, poem de Rustavili; 2. *PSALMII regelui David*, în ediția a III-a; 3. *Trebnîc*, tipărit la 1713; 4. *PSALMII*, într-o nouă ediție, cea de a patra, tipărită în 1716; 5. *Ceaslov*, o reeditare după *Ceaslovul* tipărit de Mihai (ed. a doua), în anul 1717; 6. *Molitvenic* (1717), tot o reeditare după cel din 1710, tipărit de Mihai; 7. *Consacrarea Bisericii*, tipărită între 1719 și 1720; 8. *Parakliton*, tipărit în 1720; 9. *Cosmografia*, fără altă indicație, și 10. *Ceaslov*, o nouă ediție, tipărită în 1722, care figurează deocamdată drept ultima carte ieșită din teascurile de la Tbilisi (după D. Dumitrescu, *art. cit.*). Alte date referitoare la format, ilustrații, autor, tipăritor, hîrtie, texte, introducere, perioadele de tipărire, legătură etc., lipsesc în *art. cit.*

46. Între Antim Ivireanul și Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului, a fost la un moment dat o intensă corespondență (publicată de C. Erbiceanu, în *Documente inedite*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul XV, 1891-1892, p. 391), din care aflăm unele prețioase amănunte cu privire la Mihai, care ne-au servit la descifrarea activității acestuia, precum și la cunoașterea raporturilor dintre Antim și Hrisant și a acțiunilor comune în lupta pentru apărarea Ortodoxiei (vezi I. Rămureanu, *Antim Ivireanul luptător pentru Ortodoxie*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul 1956, nr. 8-9, p. 831). Hrisant era viu preocupat de tot ce se petrece la noi, așteptînd de la Țara Romînească un esențial ajutor material. Între altele, Antim se obligase să contribuie la înființarea unei tipografii grecești noi, pe care Hrisant plănuia să o așeze la Constantinopol. Promisiunea era ca Antim să dea secția de tipar grecesc din tiparnița mitropolitană de la Tîrgoviște, iar ca meșter-conducător pe devotatul «ucenic» Mihail. La 21 ianuarie 1713, Antim scrie lui Hrisant la Ierusalim: «...de va da Dumnezeu sănătate în acest timp și va progresa acea ucenicul nostru Mihai, cele ce au ieșit din gura mea, nu le voi călca». Dar la 6 aprilie 1713, tot Antim scrie lui Hrisant — în grecește, datînd din Tîrgoviște —, că «elevul nostru Mihail are astăzi un an de cînd a ieșit din Ivir și, după cum am auzit, a trecut foarte greoiu calea pînă la Stolnitza, dar cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile voastre sfînțite, a sosit sănătos și de aceea, pentru dorința de o mai mare învățătură s-a dus în Olanda, dar nu știm cît timp va sta în acele locuri...».

47. Dan Dumitrescu, *art. cit.*

2. N-ar fi exclus ca Mihai să fi făcut drumul la Amsterdam cu scopul precis de a aduce litera și completarea de material necesar la înființarea unei secții pentru tipar de carte *grecească*, care urma să se înființeze la Tbilisi și care, după unele versiuni, ar fi și funcționat prin 1715. La trei ani după plecarea lui Mihai se pomenește într-o sursă istorică — discutabilă încă — de o «tipografie grecească adusă în Georgia din Olanda». În acest caz apare verosimil ca Mihail să fi fost acela care a achiziționat-o ca specialist de la furnizorii din Olanda.⁴⁸

3. S-ar putea presupune de asemenea că Mihai se găsea în Olanda, în căutare de literă și utilaj pentru proiectata tipografie grecească de pe lângă Patriarhia din Constantinopol, pentru a cărei realizare Antim Ivireanul se legase solemn față de patriarhul Hrisant să dea toată contribuția materială, inclusiv trimiterea meșterului Mihai ca organizator și viitor conducător al acestei tiparnițe.⁴⁹

4. Ar mai fi posibil ca Mihai, avînd concursul domnitorului gruzin, să fi urmărit în Olanda satisfacerea «dorinței de mai mare învățătură». Mihai era de bună seamă un bun meșter tipograf, dar nu cunoștea meșteșugul gravurii artistice, de a tăia în oțel vîrf de ponsoane cu imaginea literelor, cu ajutorul cărora se băteau în aramă matrițe și în care se turnau apoi literele în forma lor de bețișoare din aliaj cu plumb. Aceasta este o ramură de gravură de artă, aparte de meșteșugul tipograficesc propriu zis, și care se practica în acea vreme doar de cîteva țări cu ateliere specializate prin îndelungată tradiție profesională, cum era la Amsterdam, oraș renumit pentru gravorii și giuvaergii lui,⁵⁰ unde ardeleanul Tót-

48. A se vedea Damian P. Bogdan, *Legăturile Țărilor Romîne cu Georgia*, în «Studii», anul IV, 1951, nr. 4, p. 160, un vast studiu, privind îndeosebi pe Antim, studiu semnat cu inițiala C., dînd loc greșelii de a fi atribuit altui autor, ceea ce este cazul a se rectifica acum. Textul complet, după D. Cantemir, : «...de vreo trei ani încoace au adus un tipar grecesc din Olanda și au tipărit o carte în care se cuprind laudele fericitei Maria Fecioara și se pare că au prins gust de a se ocupa cu literatura greacă». D. Cantemir a scris acestea în 1715, ceea ce înseamnă că încă de pe la 1712 («de vreo trei ani încoace»), erau la Tbilisi slove grecești, aduse din Olanda, și în acest caz este de văzut cum a făcut drumul la Amsterdam, dus și întors, aducînd și litera grecească și avînd timp ca în același an să-și culeagă și să tipărească lucrarea amintită de Cantemir. D. P. Bogdan susține însă faptul, menționînd în textul principal al studiului citat (la p. 160), că: «Iștvanovici se întoarce în Georgia cu litere cumpărate în Olanda, și în Georgia el a tipărit cartea grecească amintită mai sus, cît și alte lucrări». Credem ca fiind posibilă întoarcerea lui Mihail cu literă grecească, datele lui Cantemir avînd numai o formă lipsită de certitudine cronologică («de vreo trei ani...»). Însă despre alte lucrări ale lui Mihai după 1712, nimeni nu știe, la stadiul de azi al cercetărilor. După 1712 s-au tipărit la Tbilisi încă alte lucrări, însă nici una nu mai este semnată de Ștefanșvili, ci de ucenicii care i-au urmat.

49. Vezi scrisoarea lui Antim către Hrisant (nota 46).

50. În turnătoriile de litere din România de pînă la 23 August 1944, nu a fost cunoscută și practică gravura de ponsoane pentru caractere *originale*, matrițele fiind obținute prin achiziție de ponsoane, sau garnituri de matrițe aduse din străinătate, iar mai tîrziu prin simplă copiere — cu sau fără autorizare — pe calea galvanoplastiei, în condiții mai puțin calitative. În ce privește furnizările de litere pentru tipografiile din perioade mai vechi, problema se cere a fi încă cercetată, pornind de la ceea ce un reputat istoriograf al tiparului de carte, C. Erbiceanu, a susținut, poate pe bună

Malusi Kis Miklós ajunsese la culmile acestei arte, fiind și creatorul în oțel al alfabetului gruzin.

Pentru una din aceste nevoi ale tiparniței domnești de la Tbilisi, sau pentru toate la un loc, legate și de dorința lui Mihai de a-și lărgi orizontul cunoștințelor profesionale, credem noi că a fost trimis în Olanda omul de încredere al regelui Vahtang.

Data plecării lui Mihai din Tbilisi se cunoaște cu precizie calendaristică, dintr-una din numeroasele scrisori ale lui Antim către Hrisant (scrisoarea din 6 aprilie 1713), în care Antim spune între altele: «Elevul nostru Mihai are azi un an de când a ieșit din Iviria». Deci ziua plecării a fost 6 aprilie 1712, la început de primăvară, când drumurile s-au mai ostit de apele de după dezghețurile primăverii, drumuri anevoioase, căci scrie Antim: «după cum am auzit a trecut (Mihai) foarte greoi calea pînă la Stolitza». ⁵¹

Ajuns la Moscova, Mihai va fi încercat să pătrundă și în «tainele» tiparniței bisericești (sinodale) care funcționa acolo și poate în acest sens, pentru o înlesnire la accesul în tiparniță, va fi purtat cu el vreo scrisoare de recomandare, dacă se confirmă afirmația că avea la el o înaltă misivă de la patriarhul Hrisant. În anii de după 1711, Mihai avea ce vedea în Moscova în materie de tipografie, căci Rusia trăiește în perioada reformelor lui Petru cel Mare, perioadă în care marele țar determină și o reformă de tipar, prin stabilirea alfabetului laic («civil») rusesc. ⁵²

Cum a decurs călătoria lui Mihai de la Moscova înainte, nu știm. «Greoi i-a fost calea» de la Tbilisi la Moscova, după cum este informat Antim. Dar de la Moscova înainte, cine știe cum au fost străbătute regiu-

dreptate: «La început, desigur că s-a adus literă din Apus, cea grecească (și arabă, susținem noi, n.a.), iar cea chirilică s-a trimis din Kiev» (C. Erbiceanu, în «Biserica Ortodoxă Română», *art. cit.*, p. 136).

51. După Damian P. Bogdan («Studii», *art. cit.*, p. 160), prin Stolitza se înțelegea capitala Rusiei. Deci Mihai ar fi avut pînă la Moscova un drum lung și greu de străbătut, ceea ce nu este de mirare pentru timpul și împrejurările de atunci, căci după cum reiese din corespondența Leibnitz-Witsen (citată mai sus), o călătorie în Rusia (prin Polonia, bîntuită de haiduci la drumul mare), era destul de temerară («gewagte Landreise»), încît se propunea o călătorie pe apă de la Marsilia în Persia, și de acolo la Moscova. Iar în ce privește faptul că Mihai ar fi avut asupra sa o scrisoare a patriarhului Hrisant către patriarhul Moscovei, nu vedem ce scrisoare ar fi fost — cu excepția uneia de recomandare (vezi mai sus) —, patriarhul Hrisant fiind în legătură directă cu Moscova, căci în acțiunea anticatolică pe care o ducea, el s-a bazat foarte mult pe concursul Bisericii Ortodoxe din Rusia.

52. Petru cel Mare a adus din Olanda, prin August Demé (la 1706), matritele caracterului de litere care s-a numit «de Amsterdam» (vezi și nota 14), iar la 1711 reforma este desăvîrșită, funcționînd la Moscova, pe lângă tiparnița Sfîntului Sinod (cu chirilică slavo-bisericească), și o tipografie «civilă» (laică), fondată de țarul-reformator și tipărind cu noul caracter de litere (noul alfabet). Tiparul de carte pentru promovarea învățămîntului ia acum avînt, iar acest avînt va avea efectul firesc și asupra altor părți din imperiul țarului, și chiar asupra țărilor învecinate, încurajînd dezvoltarea tiparului. Aceasta explică și stăruitoarea activitate cu roade bune a tiparniței de la Tbilisi unde, după cît se știe, nu s-au tipărit numai cărți bisericești. Iar trecerea lui Mihai prin Moscova, spre centrul tipografic de la Amsterdam (care joacă un rol de seamă în noul tipar introdus de Petru I la Moscova, devine din ce în ce mai explicabilă.

nile pe unde au fost atacate carele cu cărți și ponsoane ale lui Tótfalus, ⁵³ drumuri pe care viața era oricînd în pericol.

Dacă a ajuns cu bine în Olanda, unde și cît timp va fi stat acolo, este iarăși o întrebare fără răspuns, după cum întreagă această parte a vieții și activității lui Mihai rămîne învăluită în mister. Supoziții se pot face, dar n-au temei istoric. Va fi pierit pe drum și deci n-a ajuns la Amsterdam, fiindcă din Olanda nu avem nici o veste? Îl va fi înghițit pe smeritul ipodiacon anonimatul marelui oraș și port, cu lumea lui pestriță, adunată din traficul cu toate colțurile lumii? A fost primit sau nu de marile stabilimente poligrafice de acolo, pentru practică profesională? Se va fi înapoiat cu bine la Tbilisi cu materialul achiziționat în prea îndepărtatele Țări de Jos? Va fi continuat să tipărească la Tbilisi Sfînta Scriptură și Psalmii în limba grecească? Își va fi sfîrșit viața în capitala Gruziei, ⁵⁴ supraviețuind lui Vahtang, marele protector și, în acest caz, mormîntul lui va fi fost undeva, în preajma lăcașului mînăstiresc, unde a lucrat cu atîta rîvnă? Sau, poate, cuprins de dorul țării sale natale, s-a înapoiat acasă, unde n-a mai putut să-și găsească rosturi fiind proscris, ca fost discipol și cel mai apropiat ucenic al «înduratelui părinte» Antim Ivireanul, urgisit de domnitor și omorît de turci?

Iată atîtea întrebări la care ne lipsesc răspunsurile. Cercetătorii nu se vor opri însă aci. Cercetări se fac cu deosebire la Tbilisi, în cercurile de învățați din capitala gruzină. ⁵⁵

Am încercat să aducem și noi, prin expunerea de față, unele contribuții la istoricul relațiilor cu Orientul ortodox de altădată, pentru a ne apropia de adevărata lumină în care trebuie văzută activitatea aceluia care, cu un sfert de mileniu în urmă, a dus peste hotarele vechii Valahii faima țării sale, cunoscută ca răspînditoare de tipar în Orientul dornic de slovă tipărită.

VIRGIL MOLIN

53. Vezi nota 51.

54. Vîrsta lui Mihail în perioada Tbilisi era, după toate probabilitățile, între 40-45 ani.

55. Aflăm că la Tbilisi, azi, activitatea străvechii tiparnițe și implicit contribuția lui «Mihai Ștefaneșvili cel din Valahia» la realizarea primei tiparnițe gruzine, sînt obiectul unor stăruitoare cercetări ale erudiților oameni de știință din capitala Gruziei, atît în forul Academiei (academicienii Gh. Djotzenidze, Gh. Leonidze și David Tcicișvili) cît și la «Muzeul Gruziei», de către prof. I. V. Abuladze și prof. Kristiné Sarașidze, conducătorii muzeului.

150 DE ANI DE LA INFIINȚAREA PRIMEI ȘCOLI TEOLOGICE ORTODOXE DIN ARDEAL *

Este în general cunoscut faptul că secole de-a rîndul preoții noștri din Ardeal își primeau puținele cunoștințe de carte în diferite mînăstiri, ca Bălgrad, Prislop, Sîmbăta de Sus, Rîmeți, Vad, în care cîte un călugăr cu mai multă învățătură predă tinerilor candidați la preoție scrisul, cititul, cîntările bisericești și tipicul. Fiii de preoți dobîndeau cunoștințele trebuitoare unui viitor slujitor al altarului chiar în familie, de la tatăl lor, sau de la vreun călugăr venit din Țara Romînească ori din Moldova.¹ Această stare de înapoiere culturală a clerului nostru din Ardeal a fost remarcată și de unii martori contemporani, ca de pildă iezuitul Andreas Freyberger, care în 1702 scria: «Preoții poporului sau parohii oficiază Liturghia duminica și în zilele de sărbători, niciodată însă în zilele săptămîinii. Ei se ocupă cu munca cîmpului: ară, grăpează, seceră, treieră grîul, ca și ceilalți țărani... La adunări însă nu țin deloc cuvîntări compuse după puterea lor, căci ei, numai cu singura cunoaștere a scrisului și a cititului par a fi destul de învățați. Iar în zilele de sărbători și duminica, după ce s-a terminat Liturghia, dintr-o carte veche (Cazanie) vestesc vorbiri și nu pronunță nimic ce nu e cuprins în ea».²

* Notă. Istoricul primei școli teologice ortodoxe din Ardeal, actualul Institut Teologic Universitar din Sibiu, a fost înfățișat pînă în prezent în trei lucrări, și anume: Ioan Hannia, *Seminarul teologic și pedagogic «Andreian» al Arhidiecezei ortodoxe romîne din Transilvania*, în I. *Programă a Institutului pedagogico-teologic al Arhidiecezei...*, pentru anul scolastic 1884/1885, Sibiu, 1885, pp. 3-39; dr. Eusebiu R. Roșca, *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic «Andreian» al Arhidiecezei gr. or. romîne din Transilvania*, Sibiu, 1911, 6+332 pp.; Mircea I. Păcurariu, *Monografia Institutului Teologic Universitar Sibiu, 1911-1955*, teză de licență, Sibiu, 1956, 400 pp. dactilografiate. Publicăm în cele ce urmează un rezumat al acestei teze de licență, completată cu unele date noi pentru perioada 1811-1911, spre a pune la îndemîna cititorilor revistei noastre o istorie succintă a Institutului Teologic Universitar din Sibiu, stăruind mai mult asupra începuturilor școlii.

1. Ioan Matei, *Preoțimea romînească ardeleană în veacul al XVII-lea*, Sibiu, 1911, p. 39; D. Furtună, *Preoțimea romînească în secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915, p. 107; Ștefan Meteș, *Mînăstirile romînești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. CVII.

2. N. Dobrescu, *Fragmente privitoare la Istoria Bisericii Romîne*, Budapesta, 1905, pp. 66-67.

În secolul XVIII, știrile pe care le avem asupra pregătirii preoților se înmulțesc. În 1700, vlădica Athanasie Anghel cerea prin așa numita «Pohta vlădicăi» ca: «Diecii care vor vrea să se preoțească să știe Psaltirea de înțeles și glasurile și toate tainele Bisericii și pînă nu va fi la Mitropolie 40 de zile, pînă atunci vlădica să nu-l preoțească». Dispoziția aceasta e schimbată tot atunci în sensul că vor fi hirotoniți diecii, «vrednici și învățați». ³ Această situație umilitoare a pregătirii clerului se menține în tot secolul al XVIII-lea, cînd credincioșii ortodocși rămăseseră fără cîrmuitori sufletești, pradă prozelitismului catolic. Candidații de preoți ortodocși vor fi învățați rînduielile bisericești pe la reședințele chiriarhale din Țara Romînească și Moldova, unde vor fi fost apoi hirotoniți.

Abia către sfîrșitul secolului XVIII, în timp ce Biserica Ortodoxă din Ardeal era încredințată păstoririi unor episcopi sîrbi, se dau unele dispoziții privitoare la pregătirea viitorilor preoți ortodocși. Astfel, la 7 septembrie 1784, episcopul Ghedeon Nichitici (1783-1788) dădea protopopilor anumite îndrumări în privința candidaților la preoție, arătînd că «diecii care vor vrea să se preoțească, unde va fi mare lipsă și nu va fi alt preot ca să slujească, întîi să poruncește la diac să învețe să știe cetania, scrisoarea, cîntarea, rînduiala bisericii și catehismusul». ⁴ Același episcop, la 22 martie 1787, trimitea o circulară protopopilor în care le arăta «ca de acum înainte nici preot, nici cantor (= cîntăreț) să fie care nu va învăța la școala normalicească (= elementară) și nu va arăta de la dascăl atestatul despre această învățătură». ⁵ Episcopul Ghedeon Nichitici ridică pentru prima oară problema înființării unui seminar pentru pregătirea preoților neuniți. În acest scop el ceru încuviințarea guvernului pentru urcarea taxei sidoxiale (= sidoxia era darea de cult introdusă pentru ortodocși, din 1783, cîte 2 cruceri de familie) la o sumă mai mare, în vederea salarizării viitorilor profesori și a cumpărării unei reședințe episcopale. La 5 septembrie 1785, Curtea din Viena comunică guvernului ardelean că s-a hotărît printr-un decret imperial, dat la 1 august 1785, să se înființeze «un seminar central» în Timișoara, pentru pregătirea preoților ortodocși. ⁶ Seminarul însă nu s-a înființat, așa că atît sub Ghedeon Nichitici, cît și sub urmașul său Gherasim Adamovici (1789-1796) și în timpul sedisvacanței (1796-1810), candidații la preoție neuniți nu s-au putut bucura de o pregătire școlară temeinică și sistematică.

3. A. Tr. Laurian, *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*, în *Magazinul istoric pentru Dacia*, III, București, 1846, p. 313; I. M. Moldovan, *Acte sinodale*, II, Blaj, 1872, p. 119.

4. Dr. Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, tomul I, Sibiu, 1889, pp. 52-53; Matei Voileanu, *Momente din viața bisericească a românilor ortodocși din Transilvania (1780-1787)*, Sibiu, 1902, p. 8; Ioan M. Neda, *Din circulările episcopatului neunit al Ardealului la sfîrșitul sec. XVIII*, în rev. «Țara Bîrsei», an. X, nr. 4-6, 1938, p. 393.

5. Biblioteca Academiei R.P.R., Ms. 1747, p. 35, și Ms. 1412, p. 59, apud D. Furtună, *op. cit.*, p. 135. În vizitația canonică pe care o face în cea mai mare parte a Ardealului în anul 1787, episcopul Ghedeon Nichitici constată că erau numeroși preoți care nici nu știau să scrie bine. Cf. I. Pușcariu, *op. cit.*, I, pp. 83-154.

6. I. Hannia, *op. cit.*, pp. 8-9; E. Roșca, *op. cit.*, p. 3.

În 1786 se înființează însă în Sibiu un curs pedagogic pentru pregătirea viitorilor învățători, pus sub conducerea lui Dimitrie Eustatievici, primul «director al școalelor naționale neunite» din Ardeal.⁷ Acest curs a funcționat cu destulă regularitate și în vremea vacanței scaunului episcopesc, iar sub episcopul Vasile Moga (1810-1845) a continuat paralel cu cursul teologic, cum vom vedea mai jos. Se pare însă că directorul Dimitrie Eustatievici pregătea uneori și pe viitorii preoți, lucru ce reiese dintr-un «atestat de cualificațiune preoțesc», eliberat de el unui candidat, în octombrie 1790. Certificatul avea următorul cuprins: «Arătătoriu aces-tuia, Ilie Popovici din Orăștie, slăvit scaunul Orăștii, de legea grecească neunită, precum fiind aicea o vreme în Sibiu spre învățătura creștinească, care se cuvine fieștecăruia preot a o învăța spre mai bună întemeiere a credinței noastre și învățînd s-au examinăluit de mine cel mai în jos iscălit și am aflat a fi învățat toată învățătura creștinească cea mai în sus pomenită și de către cinstitul consistoriu în rînduială. Pe lîngă care au mai adăugat învățînd și cele patru specii ale aritmeticii». ⁸ Ar rezulta deci că directorul școlilor făcea și pregătirea viitorilor preoți. Lucrul acesta e confirmat și de cîteva știri mai tîrzii. Astfel, dintr-un protocol al ședințelor Consistoriului din anul 1804, se poate constata că exista în acea vreme în Sibiu un curs de pregătire a viitorilor preoți, pus sub conducerea protopopului Radu Tempea, urmașul lui Dimitrie Eustatievici la direcția școlilor. Consistoriul îl însărcinează pe Radu Tempea ca pe «diecii spre preoție candidăluiti după cum vor veni, cu tot dinadinsul să-i învețe, însă nu spre acest sfîrșit la dascălul școalelor normalicești de aicia să-i trimită (= Nicolae Tempea, fratele lui Radu, n.n.), de vreme ce încît-i pentru învățătorii normei la treapta preoției nici nu se primesc mai nainte de a se legitimălui despre săvîrșirea aceleia». Din aceste ultime cuvinte se poate vedea că la cursul candidaților de preoți nu se primeau decît absolvenți ai «școalei de normă». ⁹ Din cuvintele «după cum vor veni», ar reieși că acest curs era permanent. Tinerii dieci se prezentau la curs cînd erau admiși de guvern la preoție, iar cînd se credea că sînt pregătiți, li se elibera un certificat de absolvire, pe baza căruia erau apoi hirotoniți de episcopul din Arad, scaunul episcopal din Sibiu fiind vacant. ¹⁰ Tot din anul 1804 avem un ordin al guvernului către Consistoriu, ca să controleze cu severitate acest curs, întrucît a aflat între actele care i-au fost înaintate și un certificat școlar al unui candidat, din care reieșea că absolvisc cursul în numai trei zile. Ordinul guvernului arăta că și dacă acel candidat s-ar fi pregătit în particular, n-ar fi fost suficiente trei zile nici pentru examinarea lui. ¹¹ În același an, la 16 noiembrie, directorul Radu Tempea anunța Consistoriul că pleacă pentru 40 de zile să cer-

7. Dr. I. Lupaș, *Care este cea mai veche școală normală în România?*, în *Anuarul Școalei Normale «Andrei Șaguna» din Sibiu, 1922-1923*, Sibiu, 1923, pp. 3-7; idem, *Istoria bisericească a romînilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 128.

8. Il. Pușcariu, *op. cit.*, tom. II, Sibiu, 1897, p. 326.

9. Mateiu Voileanu, *Icoane din viața Bisericii. Anul 1804*, Sibiu, 1926, pp. 87-88.

10. *Ibidem*, p. 86.

11. *Ibidem*, pp. 85-86.

ceteze școlile din districtul Brașovului și că a lăsat în locul său ca să învețe candidații la preoție pe fratele său Nicolae, «dascăl de normă» din Sibiu.¹² Ar fi desigur interesant de știut cum era organizat acest curs, cât timp dura, în ce loc se ținea și mai ales ce materii se învățau și ce manuale se foloseau.¹³

La scurtă vreme după aceasta, cunoscutul negustor sibian Hagi Constantin Pop deschide o «școală de normă» în Sibiu, în suburbia numită «Iosefin», la care angajează pe dascălul Simion Jinariu din Făgăraș. Cunoaștem contractul încheiat între ei la 30 octombrie 1807, privitor la modul de funcționare a școlii și la plata dascălului.¹⁴ Acestui Simion Jinariu i s-a încredințat apoi și pregătirea viitorilor învățători ai școlilor românești ortodoxe, tot sub patronajul lui Hagi Constantin Pop, și cu ajutorul protopopului Gheorghe Haines, care îi urmează lui Radu Tempea ca director al școlilor. La 14 februarie 1809, protopopul Nicolae Huțovici din Hunedoara, vicarul Episcopiei din Sibiu, adresa protopopilor o circulară în care le arăta că «dascălii normalicești și alți dieci cari ar cugeta a lua treapta dăscăliei, pentru auzirea cursului învățaturii de normă, precum și pentru învățarea celor prin milostivul decret guvernialicesc din 26 ianuarie a.c. nr. 333 poruncite: să vie aici la Sibii la cuviinciosul director, anumit în săptămîna întîii după Paști fiindcă cursul se va începe luni după Dumineca Ftomii și va ține pînă în sîmbăta Rusaliilor, aducîndu-și fieștecare de chieľtuială pentru hrana sa pe vremea hotărîtă. Alminterea să știe că dascălii cari nu vor veni, vor fi lipsiți din dăscălie, precum și diecii cari vor cugeta a se face dascăli, dacă nu vor asculta mai înainte aceste învățături, nădejde de a se face dascăli niciodată nu pot avea...».¹⁵ Deci acest curs pedagogic continua pe cel început în 1786 de către primul director al școlilor, Dimitrie Eustatievici. În 1810, dascălul Simion Jinariu este îndatorat de către Gheorghe Haines să facă și pregătirea viitorilor preoți. În instrucția dată de Haines lui Simion Jinariu la 21 mai 1810, se prevedea ca el să predea: «cetania curată, fără opinteală sau poftorire sau rupere a cuvintelor, dar foarte deslușită..., scrisoare dezvoltată, așa ca slovele unui cuvînt să fie laolaltă scrise, iară cuvînt de cuvînt despărțit... cathihisisul cel mic de rost bine, din tablă în tablă; să se învețe cum trebuie a ceti Apostolul, Evanghelia și Leturghia, cu glasul cuviincios, curat și fără de nici o tărăgănare sau poftorire, așa ca slujba și cetania în urechile ascultătorilor să fie plăcută; să se învețe patru părți ale aritmeticii bine, precum și tabela aritmeticii de mine așezată... Fieștecare să știe cîntările sau glasurile bisericesti și așezarea slujbelor sf(i)ntei bisearici, după tipicul din octoihul cel bogat, spre care sfîrșit va

12. *Ibidem*, pp. 87-88.

13. Nu-i exclus ca printre manuale să se fi numărat și lucrarea lui Dimitrie Eustatievici, *Dezvoltatele și tilcuitele Evanghelii a Dumînicilor, a sărbătorilor și a oareș-cărora zile, spre trebuința cateheților și a dascălilor neuniți ce se află în Mare Principatului Ardealului*, Sibiu, 1790.

14. N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenе și maramureșene*, I (= *Studii și documente*, XII), București, 1906, pp. 198-199.

15. Il. Pușcariu, *op. cit.*, I, p. 176.

numi dascălul în fieștecare zi un cias, întru care în auzul candidaților va ceti tipicul. Să-i învețe cum să stea cu trupul drept, atîta înaintea celor mari, cît și în bisearică, cum să-și facă cruce și să fie totdeauna cu părul chieptănat, cu unghiile tăiate, cu fața și cu mîinile spălate». ¹⁶

Iată deci la cît se reducea învățătura candidaților la preoție în primul deceniu al secolului XIX! ¹⁷. Din cele expuse pînă aici, rezultă că înainte de 1811 a existat în Sibiu cîte un curs de pregătire a viitorilor preoți, paralel cu cel de pregătire a învățătorilor, puse sub conducerea directorilor școlilor naționale neunite. Rămîne însă ca cercetările ulterioare să stabilească de cînd au început aceste cursuri și să dea informații mai amănunțite asupra lor.

Un curs sistematic pentru pregătirea preoților ortodocși a început abia din anul 1811. La 13 august 1810, guvernul ardelean scria Consistoriului din Sibiu că a aprobat — după o vacanță de 110 ani — alegerea unui episcop pentru romîinii ortodocși. El urma să fie plătit din fondul sidoxial cu un salariu de 4000 de florini anual. Tot din acest fond urma să se înființeze și un seminar și să se plătească salariile viitorilor profesori. Prin același decret se prevedea trimiterea cîtorva tineri, absolvenți de gimnaziu, la Universitatea din Viena, — cu burse din fondul sidoxial —, în vederea pregătirii lor ca profesori la seminar. Din aceste motive guvernul cerea urcarea sidoxiei de la 2,50 cruceri la 3, iar pînă la înjghebarea fondului necesar cu care să se poată face față acestor cerințe, la 5 cruceri, urmînd ca pe viitor această taxă să nu mai fie încasată de către preoți, ci de către perceptorii regești. ¹⁸

Primul bursier al Consistoriului din Sibiu, trimis să studieze Teologia la Viena, cu o bursă din fondul sidoxial, a fost *Gheorghe Lazăr*, în 1806, fiind călduros recomandat de către vicarul Episcopiei, protopopul Nicolae Huțovici. În raportul Cancelariei aulice transilvane, înaintat împăratului Francisc I, se arăta că Gheorghe Lazăr se obligase ca după terminarea cursurilor teologice, «să instruiască candidații la preoție în științele de lipsă pentru păstorire și ocuparea oficiului preoțesc și a presta și alte

16. N. Iorga, *op. cit.*, p. 201. Gheorghe Haines plănuise încă din 1803 să înființeze în Brașov o școală teologică și pedagogică, cu doi învățători și cu două clase, pentru a pregăti candidați la preoție și dascălie din protopopiatul Brașovului. Planul său n-a fost aprobat însă de directorul școlilor din acea vreme, Radu Tempea. Cf. Candid C. Mușlea, *Protopopul Gheorghe Haines (1769-1812)*, în rev. «Țara Bîrsei», an. VI, nr. 2, 1934, p. 103.

17. De altfel, cam aceleași lucruri se cereau și prin instrucția împărătească din 24 decembrie 1810, impusă episcopului Vasile Moga, în care, prin punctul 18, se cerea de la candidații la preoție «să cunoască datoriile omului cătră Dumnezeu, cătră mai-marii săi și de aproapele lor, să știe ceti și scrie, să știe catihisul și cele cinci speții de aritmetică; mai departe s-au cerut de la candidații preoției ca nu numai școalele normale, ci și cele gramaticale să le fi învățat, ca să știe și limba ungurească, ceea ce este așa de trebuincioasă. Cf. Andreiu baron de Șaguna, *Istoria Bisericii ortodoxe răsăritene universale*, tomul II, Sibiu, 1860, p. 201; Nicolae Popea, *Vechia Metropolie ortodoxa romana a Transilvaniei*, Sibiu, 1870, pp. 149-152.

18. T. Cipariu, *Acte și fragmente*, Blaj, 1855, p. 158; A. Șaguna, *op. cit.*, pp. 193-194.

servicii la Consistoriul de ritul neunit». ¹⁹ Lazăr studiază Teologia la Universitatea din Viena din 1806 pînă în 1809, cînd pleacă la Carloviț, pentru ca să-și completeze studiile la școala teologică ortodoxă de acolo. Fiind însă respins de mitropolitul Ștefan Stratimirovici, se reîntoarce din nou la Viena, în aprilie 1810, dar nu se reînscrie la Universitate, ci se ocupă cu traducerea unor lucrări în limba romînă. ²⁰ Tot de acum cunoaștem două cereri ale sale către Cancelaria de Curte din Viena, prin care solicita «un ajutor în bani și grabnică aplicare la neamul său care zace în adîncul întunerec», primind în mai 1810 suma de 300 de florini, iar în septembrie 100 de florini. ²¹ Cere apoi un al treilea ajutor și Curtea din Viena îi dă 100 de florini ca bani de drum spre casă, la 13 februarie 1811. Este îndrumat să se prezinte la noul episcop Vasile Moga ca «să fie instruit în cunoștințele dogmatice și rituale ale Bisericii sale» și apoi «se poate promova la trepte mai înalte, dacă în urma moralității și a însușirilor inimii sale și a altor calități de lipsă, este vrednic de aceasta». ²² Îndată ce primește banii, Lazăr se îndreaptă spre Sibiu. Ajuns aici, își oferă serviciile directorului școlilor, Gheorghe Haines. Acesta îi încredințează pregătirea candidaților de preoți, pe care o făcuse pînă atunci Simion Jinariu la școala sa din suburbia Josefin. ²³ Activitatea lui Gheorghe Lazăr la cursurile pregătitoare de preoție din Sibiu începe la 16 martie 1811, așa cum reiese dintr-o declarație a sa pe care o vom vedea mai jos. ²⁴

În acest timp Vasile Moga se afla la Mînăstirea Cruședol, unde-și făcea noviciatul în vederea călugăririi, și apoi la Carloviț, în vederea hirotonirii. El se reîntoarce de la Carloviț abia în iulie 1811 și se stabilește la Sibiu, nu la Cluj, așa cum prevedea instrucția împărătească din 24 decembrie 1810. Cursurile conduse de Lazăr erau acum terminate. Dar, în loc să stea la dispoziția episcopului, așa cum i se poruncise din Viena la 13 februarie 1811, Lazăr pleacă la Brașov ca să-și caute altă ocupație. Episcopul Vasile Moga așteaptă însă ca Lazăr să-și reînceapă cursurile în Sibiu. Văzînd că așteptarea sa este zadarnică, face un raport guvernului ardelean, la 26 decembrie 1811, anunțînd plecarea lui Lazăr de la post, și arătînd că ar fi în Brașov. Guvernul dă ordin primarului din Brașov, la 9 ianuarie 1812, să-l caute pe Lazăr, să cerceteze motivele care l-au determinat să-și părăsească slujba și apoi să-l trimită sub pază la Sibiu. Lazăr declară în fața primarului din Brașov că a părăsit Sibiul din pricină că de la 15 martie pînă la 1 noiembrie 1811 i s-a

19. Dr. Avram Sădean, *Date nouă despre Gheorghe Lazăr*, Arad, 1914, p. 6; cf. și I. Mateiu, *Gheorghe Lazăr. Pagini de pomenire*, Cluj, 1936, pp. 11-13.

20. A. Sădean, *op. cit.*, pp. 6-9.

21. *Ibidem*, p. 19.

22. *Ibidem*, p. 24.

23. Dr. Ioan Mateiu, *Simion Jinariu*, Arad, 1916, p. 19; dr. Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga*, Cluj, 1939, p. 75.

24. I. Hannia (*op. cit.*, p. 12), și după el E. Roșca (*op. cit.*, pp. 5-6) susțin fără temei că Lazăr și-ar fi început cursurile încă din 1808. Cercetările mai noi au arătat că în acel an Lazăr studia încă la Viena. De asemenea, A. Sădean (*op. cit.*, p. 29) crede, tot fără temei, că Lazăr și-ar fi început cursurile numai în iarna anului 1812.

plătit leafa de profesor în bilete de bancă devalorizate, încît din leafa lui, care era de 25 de florini pe lună, i s-a plătit numai în valoarea redusă la $\frac{1}{5}$ a bancnotelor, adică 5 florini pe lună. Credem că acesta a fost adevăratul motiv al plecării sale din Sibiu, dorind să-și caute la Brașov un mijloc mai bun de trai. Îndată după aceasta, guvernul dispune să i se plătească leafa de profesor începînd cu data de 15 martie 1811, în valoarea încincită a bancnotelor, adică 125 de florini pe lună. Pentru timpul petrecut la Brașov, fără învoirea episcopului, leafa i-a fost oprită. Se pare că nici în urma acestor lucruri, Lazăr nu și-a reluat slujba de profesor, căci la 20 iulie 1812, guvernul îl îndeamnă să recunoască autoritatea episcopului Vasile Moga, de la care să primească hirotonia și să-și continue slujba avută, căci în caz contrar nu numai că i se va opri leafa, ci va fi obligat să restituie bursa de studii primită din fondul sidoxial.²⁵

Lazăr s-a întors la post numai în toamna anului 1812.²⁶

Neînțelegerile dintre el și superiorul său, episcopul Vasile Moga, continuă și acum, și ele nu se vor sfîrși decît o dată cu plecarea sa din Sibiu. Ca profesor, Gheorghe Lazăr a căutat desigur să pregătească oameni cît mai bine formați pentru viitoarea lor misiune preoțească. De aceea el «a încercat să spargă regulile impuse de vechea orînduire feudală și să transforme școala și Biserica în răspînditoare ale noilor idei; candidații la preoție trebuiau să fie oameni culti și Lazăr le dă acestor candidați cunoștințe acumulate de el în studiile de la Cluj și Viena, unde nu se mulțumise numai cu teologia, ci pătrunsese adînc și în domeniul științelor pozitive».²⁷ El avea de luptat însă pe de o parte cu episcopul Vasile Moga — care hirotonea numeroși candidați fără să mai aștepte să termine cursul de 6 luni —, iar pe de altă parte cu lipsa de pregătire a «bogoslovilor» sau «diecilor» săi. În vremea șederii sale ca profesor la Sibiu, Lazăr a alcătuit și cîteva manuale, unele desigur și spre folosul candidaților săi. La 17 octombrie 1814 înaintează guvernului spre aprobare o lucrare a sa, tradusă încă din ultimul an al șederii sale la Viena. Este vorba de cunoscutul Catehism al mitropolitului Platon Levșin al Moscovei, tradus după o ediție germană, sub titlul: Ieromonahul Platon, *Teologie creștină*. Lucrarea este trimisă de guvern episcopului Moga ca să-și dea părerea, dar acesta stăruie să fie tipărită o lucrare a Consistoriului trimisă spre aprobare tot atunci, și despre care vom vorbi mai jos.²⁸ La 15 martie 1815 prezintă guvernului un nou manuscris și anume un *Compendiu de Geografia Transilvaniei*, iar la 18 aprilie 1815 o *Gramatică romîno-germană*, dar nici acestea n-au văzut lumina tiparului.²⁹

25. Dr. Ioan Lupaș, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr. Cu mai multe acte și documente inedite*, București, 1915 (*Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.*, seria II, tom. XXXVII, Mem. 21), pp. 9-10.

26. S. Stanca, *op. cit.*, p. 77.

27. George Macovescu, *Gheorghe Lazăr*, București, 1954, p. 27.

28. I. Lupaș, *Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, p. 11; S. Stanca, *op. cit.*, p. 78.

29. I. Lupaș, *Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, pp. 11-12; S. Stanca, *op. cit.*, p. 79.

Gheorghe Lazăr era obligat să țină în fiecare zi câte 6 ore de curs cu elevii săi, cărora le predă Dogmatica, Morala, Cîntările bisericești și Tipicul. În mai 1814 se plînge episcopului de greutatea predării celor două obiecte din urmă. Vasile Moga cheamă din Viena pe *Moise Fulea*, trimis la studii teologice în 1812, și căruia îi oferă o catedră la cursul candidaților de preoție. Lazăr continuă să predea Dogmatica și Morala, iar Fulea ia Scrierea, Cititul, Aritmetica, «Manuarea protocoalelor matriculare», pe lîngă Cîntări bisericești și Tipic.³⁰ Tot atunci Moise Fulea a fost numit director al «școalelor naționale neunite», în locul lui Gheorghe Haines care murise.

În acest timp relațiile dintre Gheorghe Lazăr și episcopul său se înăspresc și mai mult, mai ales că Lazăr nega cu totul autoritatea episcopului. Va fi fost poate și dorința episcopului de a aduce ca profesor, în locul lui Lazăr, pe nepotul său Ioan Moga, care atunci studia la Viena. Prilejul pentru un incident mai grav și pentru înscenarea unui proces disciplinar lui Lazăr se ivește în 1814, prin candidatul la preoție Ioan Fechetici, omul de încredere al episcopului, pe care voia, potrivit obiceiului său, să-l hirotonească înainte de terminarea cursului de 6 luni. În ziua de 19/31 iulie 1814, Lazăr face o muștrare diacului Fechetici, dar acesta îi răspunde cu necuviință și îndrăznește chiar să-și bată dascălul. Acest caz, deosebit de grav, este relatat amănunțit de Lazăr într-o «species facti», adresată lui Moga la 2 august st. n., 1814. Nu cunoaștem rezultatul cercetării întreprinse de Moga în această chestiune foarte jignitoare pentru Lazăr.³¹

După acest incident, un fost preot ortodox din Sadu, Ioan Ștefanovici, scos din preoție de Vasile Moga, îl denunță pe acesta guvernului pentru diferitele sale abuzuri. Lazăr se oferă ca martor în ancheta pe care o fac, din însărcinarea guvernului, judele Martin Hochmeister și directorul poliției, Simion Schreiber din Sibiu. Cu toate că Ștefanovici moare în cursul procesului, guvernatorul Ardealului, Gheorghe Banffi, ordonă să se continue ancheta împotriva episcopului. Lazăr devine acum acuzator al lui Moga, arătînd că hirotonește preoți înainte de terminarea cursului și că ia de la cei hirotoniți câte 50 de florini de singhelie. Comisarii guvernului declară însă că acuzele aduse de Lazăr sînt neîntemeiate. Din această pricină, se agravează însăși situația lui Lazăr, care din acuzator devine acuzat. Situația lui Lazăr e definitiv distrusă printr-un raport al directorului poliției din Sibiu, din 14 iunie 1815, acuzîndu-l, printre altele, că la 9 iunie 1815 a băut în grădina publică a orașului în cinstea lui Napoleon. Guvernatorul Gheorghe Banffi face un raport Curții din Viena, propunînd să i se dea lui Lazăr o dojană aspră, 10 zile de închisoare, dintre care în două zile să fie pus la un regim de apă și pîine, iar după ispășirea pedepsei să se prezinte la Vasile Moga și să dea o declarație în care să promită că în viitor «se va reține de la orice act contrariu

30. I. Hannia, *op. cit.*, p. 20; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 11-12; I. Lupaș, *Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, p. 10.

31. *Ibidem*, pp. 13-14 și 37-48.

supunerii». Cancelaria de Curte din Viena află însă pedeapsa prea ușoară și, de aceea, la 15 septembrie 1815, propune împăratului Francisc îndepărtarea lui Lazăr din postul de profesor (cu retragerea salariului de 300 florini anual plătit din fondurile Episcopiei), și punerea sa sub supravegherea poliției, «ca un suspect și periculos». Împăratul este de acord cu această sentință și o întărește la 22 octombrie 1815. Curtea din Viena comunică guvernului ardelean decizia privitoare la destituirea lui Lazăr abia la 22 martie 1816.³²

La 8 noiembrie 1815, Lazăr încearcă o reabilitare, și de aceea înaintază guvernului ardelean un memoriu, în care înșira toate cele ce suferise din partea episcopului Vasile Moga. Sînt vrednice de reținut cele scrise de Lazăr, pentru a vedea cum au decurs neînțelegerile dintre acești doi oameni, unul reprezentant al ideilor noi, înaintate, iar altul reprezentant al ideilor vechi, fără inițiativă și doritor să mențină vechile stări de lucruri. Lazăr arăta că Vasile Moga nu voise să-i plătească chiria sălii de curs, îi reținea din salariu, nu-l invita la examinarea candidaților la preoție, ci, întîlnindu-i pe stradă sau în alte locuri, îi chema la sine și îi examina în ascuns, fără asistența sa, sau îi hirotonea fără examen, spunînd că acel examen ar fi numai de formă. Arăta apoi că episcopul hirotonea și pe unii candidați care se prezentau cu certificate școlare false, eliberate de protopopul Anghel Faurovici din Mohu, și că asesorii consistoriali (= consilierii eparhiali), precum și alte persoane, erau rugați să adune știri în defavoarea lui Lazăr. El își încheia memoriul arătînd că a suferit atît de mult din partea lui Moga, încît ceruse chiar să fie mutat cursul candidaților de preoți la Cluj și pus sub controlul guvernului, iar dacă ar rămîne tot în Sibiu, să fie scos de sub controlul episcopului și subordonat magistratului săsesc. Ruga apoi guvernul să pedepsească pe Ioan Fechetici și să numească o comisie pentru recercetarea cazului. Dar, dată fiind hotărîrea imperială din 22 octombrie 1816, memoriul său e pus la dosar.³³

Gheorghe Lazăr a părăsit Sibiul către sfîrșitul anului 1815, plecînd la Brașov și apoi, trecînd munții, în Țara Romînească. Acest lucru reiese din faptul că la 25 ianuarie 1816 a fost numit în locul său *Ioan Moga*, supranumit «Teologul» (1794-1859), care în 1812 fusese trimis împreună cu Moise Fulea la Viena să studieze Teologia pe spezele fon-

32. *Ibidem*, pp. 14-15; S. Stanca, *op. cit.*, pp. 79-80; G. Macovescu, *op. cit.*, pp.

33-34. E adevărat însă că și episcopul a fost îndrumat de Cancelaria de Curte să nu mai ia taxe de hirotonie mai mari decît cele stabilite în «Declaratoriul iliric» din 16 iulie 1779, și să nu mai hirotonească nici un candidat înainte de terminarea cursului de 6 luni, decît în cazuri cu totul excepționale și atunci numai cu aprobarea guvernului.

33. I. Lupaș, *Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, pp. 15-16; S. Stanca, *op. cit.*, pp. 80-81. (Aici lucrurile nu sînt prezentate însă cu obiectivitate). Asupra activității desfășurate de Gh. Lazăr în Sibiu, mai vezi: Nicolae Colan, *Apostolatul lui Gheorghe Lazăr, în Sibiu*, în «Revista Teologică», an. XIII, nr. 8-10, pp. 257-261; G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, București, 1924, pp. 45-49.

dului sidoxial.³⁴ Ioan Moga ia obiectele lui Lazăr, așa încît predă în trei luni un scurt tratat de Dogmatică, iar în alte trei luni un tratat de Morală. Moise Fulea rămîne cu Cîntările bisericești și cu Tipicul, Scrierea, Citirea, Aritmetica și «Manuarea protocoalelor matriculare». Era deci o instrucție cu totul elementară. E adevărat că guvernul ardelean înaintase împăratului, la 1 august 1814, un raport însoțit de un plan privitor la înființarea unui Seminar propriu zis. Acest plan a stat în cabinetul imperial aproape 2 ani, primind încuviințarea împăratului numai la 10 mai 1816, cînd s-a dat un decret, prin care se acorda episcopului dreptul de a-și cumpăra o reședință și o clădire pentru Seminar în Sibiu, cu bani din fondul sidoxial (anticipîndu-se din fond suma de 15.120 florini), și dintr-o colectă ce se va organiza în acest scop. În viitorul seminar urmau să se primească numai 24 de tineri, absolvenți de gimnaziu. Cursurile urmau să se predea vreme de cinci ani, și anume în doi ani studiile filozofice și în trei ani cele teologice.³⁵ Din acest decret, episcopul Moga nu s-a folosit decît de permisiunea de a-și cumpăra o casă care a servit ca reședință și ca școală pentru candidații la preoție, căci seminar cu 5 ani de studii, în care să se primească numai absolvenții de gimnaziu, nu s-a înființat nici peste 100 de ani! Dimpotrivă, vedem că încă înainte de plecarea lui Gheorghe Lazăr din Sibiu, episcopul reduce cele două cicluri de cursuri de cîte 6 luni la 4 cicluri de cîte 3 luni fiecare. Acest lucru este arătat într-o circulară a episcopului din 20 octombrie 1815, în care rînduia ca aceia care doreau să intre la cursul candidaților la preoție, «mai întîi să știe norma, aritmetica și scrisoarea bună, cetania și cîntările bisericești». Mai departe adăuga: «Cursurile s-au rînduit de patru ori într-un an: întîiu la prima de ianuarie, al doilea la aprilie dintîiu, al treilea întîia zi iuliu, al patrulea la prima octomvrie».³⁶ Totuși, din unele dispoziții ulterioare, cunoaștem că s-a revenit în curînd la cursul de 6 luni.

În tot timpul păstoririi episcopului Vasile Moga s-au dat numeroase dispoziții, atît cu privire la primirea candidaților la curs, cît și cu privire la procesul de învățămînt. Reproducem cîteva din ele, spre a ne da și mai bine seama de starea tristă a învățămîntului teologic ardelean din acea vreme. La 20 decembrie 1815 da o circulară, prin care cerea «să se trimită la preoție de acei dieci cari... într-atîta să știe norma, ca să poată învăța și teologhiceștile învățături». La 20 iunie 1817 da o nouă circulară, prin care cerea celor ce voiau să devină preoți «a învăța cele poruncite ale normii și a scrie romînește cu slove latinești». E adevărat că peste cîteva luni, anume la 3 octombrie 1817, da o circulară prin care arăta că în seminarul ce urma să se înființeze se vor primi numai absolvenți ai cursurilor de retorică, pentru ca să poată învăța filozofia și teologia.

34. E. Roșca, *op. cit.*, p. 7; S. Stanca, *op. cit.*, p. 34. Ioan Moga era nepotul episcopului Vasile, fiind fiul fratelui acestuia, protopopul Zaharia Moga din Sebeș. O soră a sa, Anghelina, era căsătorită cu Moise Fulea.

35. I. Hannia, *op. cit.*, pp. 16-17; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 8-9. Cuprinsul acestui decret e comunicat și de Moga subalternilor săi, la 17 septembrie 1816. Cf. Il. Pușcariu, *op. cit.*, I, pp. 185-186.

36. *Ibidem*, I, p. 184.

Dar, pentru că seminarul nu s-a înființat, a fost nevoit să se mulțumească și numai cu absolvenții școlilor de normă. În 1821 trimite două circulări în care arăta din nou că în cursul de preoție se primesc numai absolvenți ai școlii de normă. La 26 octombrie 1826, Moise Fulea rînduia, în numele episcopului, ca «la cursul de 6 luni de dogmă și de moral, nime nu se va primi fără dreptăți cuviincioasă, mai ales fără scrisoare de la protopopul locului». La 20 octombrie 1831, tot Moise Fulea dispunea: «pentru că în locul acelor învățături se vor trădălui candidaților meșteșugul catihizației și Pastoralul, care într-acestași chip vi se face știre ca de acest feliu de dieci cari nu vor ști desăvîrșit cele normalicești învățături, să nu-l trimiți la curs că nicidecum nu se vor primi». În două circulări din 1833 și 1837, rînduia ca «nici un preot să nu se mai pună dacă nu știe scrie cu litere latinești și ungurești». Cu toate că aceste dispoziții se dădeau an de an, totuși protopopii recomandau pentru cursul de bogoslovie numeroase elemente necorespunzătoare. Din această pricină, episcopul, într-o circulară din 14 februarie 1844, relatează protopopilor următorul caz: «În ajunul Crăciunului și a Bobotezii s-au văzut că nici unul din cei 30 de candidați veniți la cursul de preoție n-au știut psalmul «Miluiește-mă Dumnezeu» de rost și nici alți psalmi. Asemenea candidați nu se pot primi la preoție pentru că se spune la Psaltire că mai bine să stea soarele din curgerea sa, decât Psaltirea din biserică». ³⁷ De aceea, putea spune Ioan Hannia mai târziu, că acest curs de 6 luni «era cercetat — în loc de gimnasiști absoluți — de bărbați, partea cea mai mare căsătoriți, foști învățători sau cantori, a căror principală calificațiune — pre lîngă scriere și cetire — era: moralitate conprobată și desteritate în cîntările bisericesti și în cunoașterea ritualelor. Puțini fii de preoți și aceasta mai numai din cuprinsul fostului «fundus regius» se strecurau prin acest curs clerical, trecuți prin clasele gimnasiale». ³⁸

La lipsa de pregătire a candidaților se mai adăuga încă și lipsa de interes a celor doi profesori. Amîndoi erau și protopopi, Ioan Moga al Sibiului I, și Moise Fulea al Sibiului II, amîndoi erau și asesori consistoriali, iar Moise Fulea a fost, din 1814 pînă în 1838, și director al «școalelor naționalicești neunite» din Ardeal. E ușor de înțeles că ei nu puteau să continue cu succes munca lui Gheorghe Lazăr, care se ocupa numai de catedră, așa că învățătura pe care o dădeau ei candidaților era cu totul insuficientă, chiar și pentru cerințele de atunci. În fiecare an se țineau două rînduri de cursuri, fiecare de cîte 6 luni, cu materiile arătate mai sus. Supravegherea lor o avea Consistoriul. Înaintea Consistoriului se dădeau și examenele, la sfîrșitul fiecărui curs de 6 luni. Acestea erau mai mult de formă, căci toți cei care ascultau cursul erau promovați și trecuți — fără nici o altă clasificare — într-un tabel, spre a fi ținuți în evidență, în vederea hirotoniei. ³⁹

37. E. Roșca, *op. cit.*, pp. 12-14, dar mai ales S. Stanca, *op. cit.*, pp. 33-35.

38. I. Hannia, *op. cit.*, p. 19.

39. *Ibidem*, p. 20; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 11-12.

Cel care absenta mai mult de la cursuri era Moise Fulea, căci în calitate sa de director al școlilor, era nevoit să umble în diferite părți ale Ardealului, în inspecții. El era suplinat uneori la cursurile sale — mai cu seamă la Cîntări bisericești și Tipic — chiar de către unii candidați, care cunoșteau acestea de acasă. Relatări asupra felului în care se învăța pe vremea aceea avem de la doi martori contemporani, foști elevi. Primul este preotul Nistor Socaciu din satul Biscaria (Reg. Hunedoara), care într-o autobiografie a sa ne arată cum a făcut slujbă de cîntăreț pe lîngă preotul din satul Folt, vreme de 6 ani, și apoi a fost învățător în trei ierni. Obținînd la 10 ianuarie 1837 o recomandatie de la protopopul Petru Pipoș din Hondol, s-a dus la Sibiu «spre ascultarea cursului de preoție». Ajungînd în Sibiu, «m-au și primit, fiind cursul numai de 6 luni..., și sub vremea cît am fost la Sibiu m-au datorat Prea Luminatul și Prea Sfințitul episcop Vasile Moga fiind în cursul de preoție studenți cari erau și la cancelaria episcopoească în vreme de lipsă, cari nu erau dedați cu cîntările și cu tipicul Bisericii noastre, pe aceștia m-au îndatorat, ba și casă în una din casele episcopiei mi-au dat, în care seara și dimineața luam vreme în care cîntam cîntările bisericești studenților aceloră». Iată deci că Nistor Socaciu ajunge «dascăl» al celor care făcuseră și studii gimnaziale! El își continuă autobiografia arătînd că venind acasă în vacanța de Paști, a fost cerut ca preot de credincioșii din Biscaria. Se reîntoarce însă la Sibiu ca să termine cursul de 6 luni. Dar, la două săptămîni după reîntoarcerea sa din vacanță, cîntărețul bisericii din Biscaria, delegat de credincioși, vine la Sibiu să-i aducă la cunoștință dorința lor de a se hirotoni cît mai curînd. Aducînd și la cunoștința lui Moga această dorință a credincioșilor, el își dă consimțămîntul să plece și înainte de terminarea cursurilor, ca să se facă alegerea de preot și apoi să-l hirotonească.⁴⁰

O a doua mărturie o avem tot de la un fost elev din vremea episcopului Moga, Nicolae Hențiu, care relatează cum mulți dintre candidați făceau cu rîndul slujbe de îngrijitori la curtea episcopoească și cum mergea episcopul seara în mijlocul elevilor ca să le dea sfaturi practice pentru viitoarea lor misiune preoțească. «În curtea vlădiciei — spunea preotul Hențiu — era o capelă, acolo ne chema vlădica seara și ne da sfaturi».⁴¹

Pentru nevoile diecilor sau bogoslovilor care învățau în cursul de preoție, Vasile Moga se gîndește și la tipărirea unui manual de Teologie. Am văzut că și Lazăr încercase să publice cîteva manuale, între care și Catehismul mitropolitului Platon, dar planurile i-au fost zădărnice de Vasile Moga, care a izbutit să obțină aprobarea pentru tipărirea unui manual lucrat de unul din membrii Consistoriului. Pînă atunci, se învăța după notele luate la curs, probabil dictate, așa cum se arată într-o circulară adresată preoților, prin care erau îndemnați să facă abonamente

40. I. Lupaș, *Vasile Moga și Gheorghe Lazăr*, pp. 18-19; idem, *Cum erau învățăturile în seminarul din Sibiu în vremea episcopului Vasile Moga*, în «Tribuna», Arad, an. XV, nr. 218, din 5/18 octombrie 1911, și nr. 219 din 6/19 octombrie 1911.

41. *Ibidem*, nr. 219.

pentru manualul ce urma să apară: «Fiindcă clerul nostru pînă acum n-a avut cartea ce se cheamă Moralul teologicesc și diecii cei de preoție în cursul de 6 luni la Sibiu, cu greu învăța acela numai de pe scrisoare...». ⁴² Cartea apare în 1820, cu titlul: «*Învățătura theologhicească despre năra-vurile și detoriile oamenilor creștini*». Pentru trebuința candidaților de preoție neuniți. Acum întâia oară tipărită cu blagoslovenia Preosfinției Sale Domnului Vasile Moga, episcopului de legea grecească neunit din Ardeal, Sibiu, în tipografia lui Ioan Bart, 1820, 490 pagini, format mic. ⁴³ A fost prelucrată după vreun manual de teologie nemțesc sau latinesc, probabil de către Ioan Moga Teologul. ⁴⁴

Aceasta a fost deci situația cursului de bogoslovie din Sibiu, pe vremea episcopului Vasile Moga. Mai trebuie să amintim aici că paralel cu acest curs s-a ținut și unul pentru pregătirea învățătorilor, de care am amintit mai sus. Acest curs ținea de la Duminica Tomii pînă la Duminica Rusaliilor, deci 6 săptămîni. După numirea lui Moise Fulea ca director al școlilor, i-a fost încredințată lui conducerea acestui curs. E interesantă o circulară în legătură cu acest curs din 1816: «La porunca domnului director Moise Fulea, se poruncește dascălilor și diecilor pe luni după Dumineca Tomii a se afla la învățătură la Domnia Sa cu merinde pe 6 săptămîni. Dascălii cu atestaturile ce au de întărire, iar diecii cu recomandatie de la protopopul și de cătră jurați întărită, sub aspru canon să ducă și dascălii care sînt extractul despre sporul învățăturii pruncilor». ⁴⁵ La acest curs de 6 săptămîni se învățau: Cîntările bisericesti și Tipicul, Citirea și Aritmetica, Scrierea și Catehismul. Cursul a durat pînă prin 1830. ⁴⁶

O ultimă chestiune care ne interesează pentru vremea păstoririi lui Vasile Moga este aceea a clădirii în care se țineau cursurile de «bogoslovie». Fostul director Ioan Hannia ne informează că sub Gheorghe Lazăr și după el, pînă în 1821, cursurile se țineau într-o casă închiriată înspre suburbia Turnișor, care, cu unele transformări mai există și azi (str. Prot. Rusu nr. 9 a). ⁴⁷ Prin decretul din 10 mai 1816, de care am amintit mai sus, i se dă episcopului aprobarea pentru cumpărarea unei case, care să servească drept reședință și școală. Se avansează din fondul sidoxial suma de 15.120 florini, urmînd ca restul să fie completat printr-o colectă în eparhie. La 17 septembrie 1816, episcopul adresează o circulară protopopilor, prin care-i îndemna să contribuie cu bani, în vederea cumpărării unei case, căci — arăta el — «clerul nostru ca Fiul Ome-

42. E. Roșca, *op. cit.*, p. 36.

43. Ioan Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia romînească veche*, tomul III, București, 1936, p. 332.

44. Gavriil Hango, în «Telegraful Român», nr. 122, din 1909; E. Roșca, *op. cit.*, p. 37 (deși afirmă greșit că ar fi tradus-o din sîrbește); I. Lupaș, *Cum erau învățăturile*, nr. 218; S. Stanca, *op. cit.*, pp. 38-40; făcîndu-i o analiză amănunțită, dar susținînd că ar fi fost prelucrată de însuși episcopul Vasile Moga.

45. E. Roșca, *op. cit.*, pp. 25-26.

46. *Ibidem*, p. 25; I. Hannia, *op. cit.*, p. 15.

47. *Ibidem*, p. 12; *Anuarul Școalei Normale Andrei Șaguna din Sibiu*, Sibiu, 1938, p. 44.

nesc, nu are pînă acum unde să-și plece capul și de unde să se lumineze cu lumina Bogosloviei». ⁴⁸ La acest apel răspund numeroși preoți și protopopi, ba chiar și mitropolitul Ștefan Stratimirovici din Carloviț îi trimite 100 de galbeni. Episcopul mulțumește tuturor binefăcătorilor printr-o circulară cu data de 1/13 octombrie 1819. La 11 decembrie 1819, Vasile Moga cumpără casa guvernatorului Ardealului, Gheorghe Banffi, situată în centrul Sibiului, în strada Cisnădiei nr. 7 (azi, Stalin nr. 7), cu suma de 36.00 florini, deși n-avea toți banii. De aceea, prin alte circuli, îndemna pe protopopi, preoți și credincioși, să-l ajute cu bani ca să poată plăti casa. Magistratul Sibiului se opune însă la încheierea contractului, căci nu voia ca românii să pătrundă cu reședința episcopului și cu școala de preoție în centrul orașului care pe atunci era locuit numai de sași. Dar, în urma intervenției episcopului, Curtea din Viena cere autorităților orașului să nu-i mai facă neplăceri, așa că la 13 martie 1821, casa ajunge în proprietatea Episcopiei. Casa cumpărată era o clădire veche, cu un etaj, avînd 13 camere, dintre care 10 au fost date ca locuințe celor doi profesori, iar trei erau folosite pentru candidații la preoție și dăscălie. Mai tîrziu se clădește o sală mare în care se țineau cursurile. În 1839 întreaga clădire se transformă în reședință episcopală, iar pentru cursul de preoție n-a rămas decît sala de prelegeri, folosită în continuare pînă în timpul lui Șaguna. ⁴⁹

Starea de inferioritate a cursului de preoție încetează o dată cu moartea episcopului Vasile Moga (1845) și cu venirea lui Andrei Șaguna în fruntea Bisericii ardeleni, întâi ca vicar (1846), apoi ca episcop (1848) și mitropolit (1864). Ca om de cultură și fost profesor de Teologie, desigur că starea de înapoiere culturală a preoțimii l-a nemulțumit adînc. El însuși s-a convins, îndată ce a venit în Ardeal, că «în școala clericală se predau mai mult învățături elementare decît teologice, și că de la anul 1815 pînă la anul 1846, nici o mutare trebuinței treptei preoțești corespunzătoare nu s-a făcut, pentru că afară de Teologia Dogmatică și Morală nimic mai mult pentru pregătirea la treapta preoției elevii nu învăța». Drept aceea, vicarul Șaguna hotărăște «eliminarea studiilor elementare și cu introducerea învățăturilor într-o adevărată trebuincioasă pentru preoție, adică: a Gramaticii romîne, a Metodului, a Teologiei Pastorale și a Exegezei», iar «cursul de 6 luni l-a ridicat la un an». ⁵⁰

Șaguna însă nu se mulțumește numai cu ridicarea cursului la un an, ci printr-un raport adresat baronului Iosif Eötvös, ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 10 august 1848, îi arată starea în care se află școala de preoție la venirea sa în Ardeal: 1. La cursul teologic se primea oricine, fără nici o pregătire. 2. Cursul era de 6 luni. 3. Tinerii erau numai ascultători, căci numai ascultau explicațiile, fără ca să le învețe. 4. În afară de Dogmatică și Morală, se predau unele obiecte prevăzute.

48. E. Roșca, *op. cit.*, pp. 9-11.

49. *Ibidem*, p. 11; I. Hannia, *op. cit.*, pp. 18-19; multe amănunte la S. Stanca, *op. cit.*, pp. 21-26.

50. *Despre un memorial al episcopului Șaguna*, în «Transilvania», nr. 23-24 din 1885, apud E. Roșca, *op. cit.*, p. 15.

pentru școlile elementare: Scrierea, Citirea și Aritmetica. 5. Erau doi profesori, dar de fapt putea fi considerat ca atare numai unul, căci celălalt era singurul director al școlilor ortodoxe din întreg Ardealul. În continuare arăta măsurile pe care le-a luat în vederea înlăturării acestor neajunsuri: a ridicat cursul la un an, urmînd să fie primiți numai absolvenți de gimnaziu, a introdus materii noi de studiu care să fie predate de doi profesori, și «să nu fie numai ascultare, ci adevărată învățare». În încheierea raportului, Șaguna arăta că nici aceste măsuri luate de el nu pot fi socotite corespunzătoare, și de aceea propunea ridicarea cursurilor la doi ani, chiar din anul școlar 1848-1849, cu doi profesori, plătiți fiecare cu cîte 500 florini și cîte 20 de elevi în fiecare curs, urmînd să se dea fiecăruia cîte un ajutor de 40-50 florini.⁵¹ Izbucnind Revoluția, planul lui Șaguna n-a putut fi realizat pentru moment, ci cursul a rămas tot numai de un an.

La 10 decembrie 1848, profesorul Ioan Moga, după o activitate de aproape 33 de ani, și-a dat demisia de la catedră. În locul său a fost numit *Ioan Hannia* (1818-1897), care absolvise cursurile de Teologie la Viena. Acesta a funcționat la școala teologică din Sibiu ca profesor, iar din 1865 și ca director, pînă în 1895, deci vreme de 47 de ani.⁵² După reîntoarcerea lui Șaguna la Sibiu, în ședința Consistoriului din 17/29 octombrie 1849 se aduc mai multe hotărîri cu privire la reorganizarea cursului clerical. Printre altele, se stabilea ca nimeni să nu fie primit la cursuri fără aprobarea episcopului. Cursurile erau împărțite în două semestre (semestrul I de la 1 noiembrie la 1 martie, iar al II-lea de la 1 martie la 1 august), stabilindu-se ca în semestrul I să se predea: Gramatica romînă, Metodica, Dogmatica și Pastorală, iar în semestrul II: continuarea Pastoralei, Morala, Pedagogia, Istoria bisericească și Tîlcuirea Evangheliilor. Se făcea și împărțirea materiilor între cei doi profesori, adică Moise Fulea și Ioan Hannia. Lecțiile urmau să se țină de la 8 la 10 înainte de amiază, și de la 2 la 4 după amiază, în afară de marți după amiază și joia întreagă, cînd elevii erau liberi. Profesorul cel mai în vîrstă va ține lecțiile înainte de amiază, iar cel mai tînăr după amiază. În fiecare zi, dimineața la 7, și după amiază la 4, se vor face rugăciunile în capelă, la care erau datori să participe atît profesorii cît și elevii. În fiecare zi, după rugăciunea de seară, urma să se predea o oră de cîntări bisericești. La începutul lunii martie și la sfîrșitul lunii iulie urmau să se dea examenele semestriale. Șaguna însoțește aceste dispoziții și cu cîteva îndrumări de ordin didactic-moral: «Și fiindcă scopul școalelor clericale nu se cuprinde numai în aceea ca clericii să învețe studiile hotărîte, ci scopul acestora este încă și aceea ca să vază dacă au clericii chemarea către treapta preoțească, care se descopere prin purtarea bună și sîrguitoare a studiilor, datori vor fi profesorii a avea ochi privighetor asupra purtării și aplecării clericilor în și afară de școală și biserică și pe cei nebăgători de seamă la moralitate, întîi și a doua oară

51. *Ibidem*, pp. 15-19.

52. *Ibidem*, p. 18; I. Hannia, *op. cit.*, p. 23.

să-i dojenească, iar a treia oară să-i arate mie. Încă vor păzi profesorii ca tot insul să aibă studiile curat scrise cu mîna sa. Pe clerici nu este ertat a-i taxa nici într-un chip, drept aceea, cele trebuincioase pentru școală se vor împlini totdeauna din fondul clerical». ⁵³

La cîteva zile numai, anume la 25 octombrie 1849, și-a dat demisia din postul de profesor și Moise Fulea, după ce slujise la cursul de preoție și dascălie vreme de 35 de ani. Deși, nici el și nici cumnatul său Ioan Moga, n-au fost oameni de inițiativă, totuși au avut rolul de a pregăti atîtea generații de preoți ardeleni, care, în mijlocul poporului nostru și în condițiile de acum un veac, și-au adus contribuția lor deosebit de însemnată la pătrunderea culturii în lumea satelor ardeleni. În locul lui Moise Fulea e numit ca profesor secretarul consistorial *dr. Grigorie Pantazi* (1825-1854), doctor în filozofie de la Budapesta și absolvent al Teologiei din Viena. În urma numirii sale, se face următoarea împărțire a materiilor: semestrul I: Dogmatica și Pastorală, predate de Hannia, Gramatica românească și Istoria bisericească predate de Pantazi; în semestrul II: continuarea Pastoralei și Metodica, predate de Hannia, și Morala, Pedagogia și Tîlcuirea Sf. Scripturi, predate de Pantazi. ⁵⁴ Gramatica românească, Pedagogia și Metodica s-au introdus pentru ca absolvenții cursului de Teologie să poată fi și învățători la școlile confesionale ortodoxe, suplinind în felul acesta lipsa unui curs pedagogic de sine stătător. Lucrul acesta se vede și din hotărîrea primului sinod al Episcopiei ortodoxe din Ardeal, ținut la 12 martie 1850, care, între hotărîrile luate, asupra cursului clerical, stabilea următoarele: «Școala clericală a diecezei acesteia să se prefacă într-un institut teologico-pedagogic, să se înzestreze întocmai după cum sînt întocmite alte seminarii și tot clerul să fie dator înainte de ce s-ar preoți a fi învățător după stările împrejur». ⁵⁵

Printr-un memoriu adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii la 1 ianuarie 1850, Șaguna ceruse să i se dea învoirea să ridice cursul clerical din Sibiu la nivelul școlilor teologice din Austria și Ungaria. El arăta că nu poate accepta propunerea ce i se făcuse de a-și trimite clericii la institutele teologice din Cernăuți și Viena, în primul rînd pentru că dorea să-i aibă în apropierea sa, spre a-i cunoaște cît mai bine, și în al doilea rînd, trimițîndu-i în alte părți, s-ar face nevrednic de slujba sa arhierască, lăsînd educația clerului său în seama altora. ⁵⁶

53. *Ibidem*, pp. 24-25; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 20-21.

54. I. Hannia, *op. cit.*, p. 25; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 21-22. Asupra lui G. Pantazi vezi: Axente Baci, *Suflete uitate: dr. Grigorie Pantazi*, în «Țara Bîrsei», an. II, nr. 1, 1930, pp. 35-39.

Menționăm aici că biografiile tuturor profesorilor care au funcționat pînă la 1911 se află la E. Roșca, *op. cit.*, pp. 82-136, iar ale celor care au funcționat după 1911 în *Teza de licență citată*, pp. 235-354. În cele ce urmează vom da în note numai lucrările privitoare la viața și activitatea profesorilor mai însemnați.

55. *Actele soborului Bisericii Ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1850*, apud. E. Roșca, *op. cit.*, p. 27.

56. Dr. Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andreiu Șaguna*, ed. II, Sibiu, 1911, p. 126.

La 1 octombrie 1852, Șaguna aduce la cunoștința profesorilor că pe viitor, cursul clerical se ridică la 2 ani de studii, cu următoarele materii: anul I, sem. I: Gramatica română, Pedagogia și Metodica; sem. II: Istoria bisericească, Fizica populară și Economia rurală; anul II, sem. I: Exegetica, Dogmatica și Teologia Morală, partea generală; sem. II: Pastorală, Teologia Morală, partea specială, și Retorica bisericească. Observăm, deci, că în anul I erau și materii pedagogice — ca astfel preoții să poată funcționa și ca învățători —, iar în anul II numai materii teologice.⁵⁷ În anul școlar 1853/1854 programa e puțin modificată, astfel că se predau următoarele materii: anul I, sem. I: Pedagogia, Gramatica Română, Geografia, Aritmetica și Caligrafia; sem. II: Istoria bisericească, Fizica populară, Metodica și Economia; anul II, sem. I: Dogmatica și Morala; sem. II: Pastorală, Dreptul canonic, Retorica și Polemica. În acest an se pun și bazele cursului pedagogic de sine stătător, cu o durată de studii de un an. Pedagogilor li s-au predat, separat, aceleași materii ca și clericilor din anul I, așa că în acest an avem prima serie de absolvenți ai cursului pedagogic.⁵⁸ Pentru anul școlar 1854/1855, avînd în vedere că era acum un curs pedagogic independent, se face o nouă așezare de ore, printr-o dispoziție a lui Șaguna, prin care se arăta și aceea că «școala pedagogică dimpreună cu profesorii ei s-a deosebit cu totul de școala clericală». Aceste materii erau: anul I: Dogmatica, Morala, Istoria bisericească și Gramatica română; anul II: Dogmatica, Morala, Dreptul canonic, Pastorală, Exegetica, Retorica și Polemica. Pe lângă acestea, cum era și firesc, se mai predau Cîntările bisericești și Tipicul. Toate aceste materii rămîn pînă în 1861, cu observarea că Gramatica s-a predat numai pînă în 1857/1858, apoi din 1858/1859 s-a introdus și Catehetica, iar în anul școlar 1855/1856 s-a predat și Arheologia biblică. În cursul pedagogic s-au prevăzut următoarele materii: Religia, Gramatica română, Pedagogia, Metodica, Geografia, Aritmetica și Economia.⁵⁹ La 23 decembrie 1854, Șaguna dă și așa numitele «*Regule școlare pentru clericii și pedagogii din institutul diecezan*», care erau o serie de norme disciplinare pentru elevi.⁶⁰

Trebuie să spunem cîteva cuvinte și despre profesorii care au funcționat pînă în 1861. În cursul teologic erau Ioan Hannia, numit încă din 1848, iar în locul lui Grigorie Pantazi, mort la 28 noiembrie 1854, a fost numit în mod provizoriu preotul rășinărean Sava Popovici-Barcianu (1814-1879). Acesta făcea parte dintr-o veche familie preotească, a fost multă vreme asesor al lui Șaguna, autor a numeroase lucrări, între care se numără mai multe manuale pentru învățarea limbii germane și o gramatică romînească, ajunsă la mai multe ediții. El funcționează numai în anul școlar 1854/1855, fiind numit apoi în locul său preotul Nicolae Lazăr (1813-1888), mai tîrziu paroh în Sebeș, dar și el funcționează numai în

57. I. Hannia, *op. cit.*, p. 25; E. Roșca, *op. cit.*, p. 27.

58. I. Hannia, *op. cit.*, p. 25; E. Roșca, *op. cit.*, p. 28.

59. *Ibidem*, pp. 28 și 62.

60. *Ibidem*, pp. 267-269.

anul școlar 1855/1856. În locul său e numit în 1856 *Nicolae Popea* (1826-1908), care a funcționat pînă în 1870. Acesta a fost mai tîrziu vicar al Arhiepiscopiei, iar din 1889 episcop al Caransebeșului și apoi membru al Academiei Romîne, ales pe baza lucrărilor sale istorice (*Vechea Mitropolie a romînilor din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1870, *Biografia arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna*, Sibiu, 1879 ș.a.).⁶¹ Cîntările bisericești și Tipicul le-au predat: *Nicolae Begnescu*, trecut apoi la Biserica greco-catolică, *Ioan Bobeș*, fost paroh în Boița, apoi din 1860 pînă în 1864 *Ioan Dragomir* (1833-1864). În secțiunea pedagogică în acest timp au funcționat: *Nicolae Lazăr*, de care am amintit mai sus, în anii școlari 1853-1855, *Visarion Roman*, în anul școlar 1854-1855, *Ioan Bădilă*, în anii școlari 1854-1857, *Vasile Pipoș* în anul școlar 1855/1856, *Ioan Popescu* și *Zaharia Boiu* în anii școlari 1857/1859, *Ioan Rațiu* în semestrul I din anii școlari 1859/1861, *Moise Lazăr* în anii școlari 1859/1861, și *Nicolae Cristea* în semestrul II din anul școlar 1859/1860.⁶² *Visarion Roman* (1833-1885) a fost primul mare economist din Ardeal, om politic, ziarist, redactor la «Telegraful Romîn», fondatorul Băncii «Albina», membru corespondent al Academiei Romîne.⁶³ *Ioan Bădilă* (1824-1873) a fost redactor la «Telegraful Romîn», apoi profesor la diferite școli medii din București, autorul unor manuale didactice. *Vasile Pipoș* (1831-1907) a fost protopop în Geoagiu. *Ioan Rațiu* (1827-1891) a fost o vreme redactor la «Telegraful Romîn», apoi protopop în Hațeg. *Moise Lazăr* (1832-1909) a fost protopop la Brad și apoi asesor consistorial la Sibiu. Despre ceilalți vom vorbi în cele ce urmează.

Deși din 1854 pînă în 1861 cele două secțiuni au fost separate, ele totuși purtau denumirea comună de «institut teologic-pedagogic». În 1861, corpul profesoral al ambelor secțiuni s-a reunit, rămînînd în această situație pînă în 1919. În 1861/62 cursul clerical este ridicat la 3 ani de studii, deci elevii care în acest an școlar urmau cursurile anului I, termină în 1863/1864. În 1862/1863, cursul pedagogic este ridicat la 2 ani de studii, deci elevii care în acest an școlar urmau cursurile anului I, termină în 1863/1864. Cursul teologic rămîne cu 3 ani de studii pînă în 1924/1925, iar cel pedagogic pînă în 1881/1882. În urma acestei reorganizări se face o nouă împărțire a materiilor. În secțiunea teologică s-au predat în anul I: Dogmatica și Istoria bisericească; anul II: Morala, Retorica bisericească și Polemica; anul III: Pastorală, Dreptul canonic, Exegeza, Catehética și Pedagogia; iar Cîntările bisericești și Tipicul se predau în toți anii. În secțiunea pedagogică, în anul I: Religia, Limba romînă, Geo-

61. Vezi asupra lui: prof. Ioan Lupaș, *Episcopul Nicolae Popea*, Cluj, 1933.

62. Vezi despre toate aceste numiri la I. Hannia, *op. cit.*, p. 27; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 86-87 și 118-119. Nu vom arăta ce materii a predat fiecare profesor. Acest lucru ar fi de altfel și prea greu, avînd în vedere că fiecare predă mai multe materii (avînd peste 20 de ore pe săptămîină), și apoi, aproape în fiecare an școlar se produceau schimbări de materii între profesori.

63. Vezi asupra lui: Pavel Berariu, *Economistul ardelean Visarion Roman*, Cluj, 1937; O. Ludu, *Visarion Roman în viața economică a Ardealului*, Sibiu, 1940; Vasile Netea, *Noi contribuții la cunoașterea vieții și activității lui Visarion Roman*, Sibiu, 1942.

grafia, Aritmetica, Istoria naturală, Fizica, Caligrafia, Cîntările bisericești și Tipicul, iar în anul II se continua cu aceleași obiecte.⁶⁴ Materiile din secțiunea teologică s-au predat cu mici modificări pînă în 1877. Între timp, ca materie teologică s-a mai adăugat Isagogia (= Introducerea în cărțile Sfintei Scripturi), începînd din anul 1866/1867. Lipsa de învățători a făcut ca numeroși absolvenți ai cursurilor de Teologie să fie încadrați ca învățători la școlile confesionale ortodoxe. Din acest motiv s-au introdus și unele materii pedagogice în vederea formării lor ca învățători: Gramatica limbii romîne, Geografia, Științele naturale (Zoologia, Botanica și Mineralogia) și Aritmetica, toate din 1872/1783, pînă în 1876/1877, apoi Zootehnia agricolă din 1874/1875 pînă în 1878/1879, Pomologia și Plantologia din 1874/1875 pînă în 1891/1892, Metodica din 1874/1875 pînă în 1927/1928, și Fizica în 1876/1877.⁶⁵

La începutul anului școlar 1861/1862 se reorganizează și corpul profesoral pentru ambele secțiuni, cu 4 profesori «ordinari» și un profesor «extraordinar» pentru Cîntările bisericești și Tipic. Cei 4 profesori ordinari erau: Ioan Hannia și Nicolae Popea, care erau de mai înainte, la care se mai adaugă Ioan Popescu și Zaharia Boiu, reîntorși acum de la studii din Lipsca, și care funcționaseră și în 1857/1859 în secțiunea pedagogică. Ioan Popescu (1832-1892) a funcționat ca profesor pînă la sfîrșitul vieții, îndeosebi pentru studiile pedagogice. El este cel care a încetățenit pedagogia herbartiană la noi prin numeroasele sale lucrări și prin revista «Organul pedagogic» din 1863, prima de acest gen la noi. A fost membru corespondent al Academiei Romîne.⁶⁶ Zaharia Boiu (1834-1903) a fost profesor pînă în 1870, cînd a fost ales asesor consistorial. A scris numeroase manuale didactice, precum și trei volume de predici cu titlul «Semințe în agrul lui Hristos» și altele. A fost și el membru corespondent al Academiei Romîne.⁶⁷ În 1863/1865 a mai funcționat și Nicolae Cristea, de care am amintit și mai sus. Ca profesor de Cîntări bisericești și Tipic a funcționat *Dimitrie Cunțan* (1837-1910), din 1864 pînă la moartea sa. Acesta este cunoscut prin faptul că a pus pe note melodiile cîntărilor bisericești folosite în Biserica Ortodoxă din Ardeal. Cu acest corp profesoral s-au ținut cursurile pînă în 1870, cînd Nicolae Popea a fost ales vicar arhiepiscopesc, iar Zaharia Boiu, asesor consistorial. În locul lor au fost numiți Nicolae Cristea, care mai funcționase și înainte, și *dr. Ilarion Pușcariu*. Nicolae Cristea (1834-1902) a funcționat pînă în 1873 și a fost vreme îndelungată redactor la «Telegraful Român» (1865-1883), precum și asesor consistorial.⁶⁸ Ilarion Pușcariu (1842-1922) a

64. I. Hannia, *op. cit.*, p. 28; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 30-31.

65. *Ibidem*, pp. 62-63.

66. Vezi asupra lui: Nicolae Terchilă, *Profesorul Ioan Popescu. O sută de ani de la nașterea sa*, în *Anuarul VIII al Academiei Teologice «Andreiane»*, Sibiu, 1932, pp. 5-50, și în «Revista Teologică», an. XXII, nr. 6-7, 1932, pp. 217-223.

67. Vezi asupra lui: A. P. Bănuț, *Zaharie Boiu*, în «Țara Bîrsei», an. VII, nr. 1, 1935, pp. 51-56; Gh. Popovici, *Zaharie Boiu autor de manuale didactice*, în «Revista de Pedagogie», an. V, nr. 6, 1956.

68. Vezi asupra lui: prof. I. Mateiu, *Figuri din vechea ziaristică ardeleană: Nicolae Cristea*, în «Societatea de mîine», an. X, nr. 3-4, 1933, pp. 61-63.

funcționat ca profesor din 1870 până în 1878, fiind apoi asesor consistorial și vicar, iar către sfârșitul vieții sale a fost hirotonit arhiereu. A scris numeroase lucrări de istorie (*Documente pentru limbă și istorie, Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*) și manuale didactice pentru folosul elevilor din seminar (*Istoria bisericească, Isagogia sau introducerea în cunoștința cărților Sf. Scripturi*), manuale folosite chiar și în seminariile din România. Aceștia au fost deci profesorii care au funcționat în timpul mitropolitului Andrei Șaguna.⁶⁹

Pentru această perioadă din viața școlii teologice sibiene mai trebuie să amintim și alte câteva fapte însemnate. În primul rând interesează problema manualelor școlare folosite de elevii din secțiunea teologică. Am arătat în primele pagini ale lucrării de față că în vremea episcopului Vasile Moga se folosisse un singur manual și anume *Învățătura teologhicească*, tipărită în 1820. Șaguna și-a dat seama și de acest neajuns, și de aceea a alcătuit sau a retipărit numeroase manuale de teologie pentru clericii săi. Între acestea se numără următoarele lucrări originale: 1. *Elementele Dreptului canonic al Bisericii ortodoxe răsăritene spre întrebuințarea preoțimii, a clerului tânăr și a creștinilor*, Sibiu, 1854; 2. *Istoria Bisericii ortodoxe răsăritene universale...*, tom. I-II, Sibiu, 1860; 3. *Compendiu de Dreptul canonic al unei, sîntei sobornicești și apostolești Biserici*, Sibiu, 1868; ed. II, 1885; ed. III, 1913; 4. *Enchiridion adică carte manuală de canoane ale unei, sîntei, sobornicești și apostolești Biserici, cu comentariu*, Sibiu, 1871; 5. *Manual de studiu pastoral*, Sibiu, 1872. Între lucrările prefăcute, revizuite și retipărite de Șaguna, se numără: 1. *Teologia Dogmatică scoasă din manuscrisul Prea Cuviosului Părinte Arhimandrit Ioan Raici și pre scurt întocmită spre întrebuințare în școalele de legea greco-răsăriteană*, 1854; 2. *Tîlcușul Evangheliilor în Duminecile Învierii și ale sărbătorilor*, tipărite cu binecuvîntarea..., Sibiu, 1854; 3. *Manual de Teologie Morală creștinească pentru întrebuințarea preoțimei și clericilor greco-răsăriteni*, revăzută și retipărită sub priveghierea și cu binecuvîntarea..., Sibiu, 1855 (retipărirea *Învățăturii teologhicești* din 1820); 4. *Teologia Pastorală pentru preoții de legea ortodoxă răsăriteană*, tipărită cu binecuvîntarea..., Sibiu, 1857; (retipărirea cărții intitulată *Datorințele presviterilor parohialnici*, apărută la Buda în 1817, precum și în alte ediții). La toate acestea se vor fi adăugat și alte lucrări care au putut fi folosite și ca manuale, cum ar fi: *Catehismul mic*, Sibiu, 1851; *Catehismul bogat*, Sibiu, 1854; *Mărturisirea Ortodoxă*, Sibiu, 1855; *Chiriadromionul*, Sibiu, 1855, și desigur că studiul Sfintei Scripturi s-a făcut după *Biblia* tradusă și tipărită de Șaguna în 1856-1858.⁷⁰

69. Pentru toate aceste numiri vezi I. Hannia, *op. cit.*, p. 28, și E. Roșca, *op. cit.*, pp. 87-88. Date biografice asupra profesorilor care au funcționat sub Șaguna se găsesc și la dr. Petru Șpan, *Școala lui Șaguna*, Sibiu, 1909, și dr. Ioan Lupaș, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, pp. 232-241.

70. Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulări școlare. Diverse*, Sibiu, 1938, pp. 18-44.

O altă problemă este aceea a clădirii folosite pentru trebuințele școlii. Am văzut că sub Vasile Moga se folosisese casa din strada Cîsnădiei, cumpărată în 1821. În 1852 Andrei Șaguna organizează o colectă în Eparhie pentru a strînge banii necesari pentru cumpărarea unei case noi. În circulara adresată în acest scop, la 8 ianuarie 1852, Șaguna spunea printre altele: «De a avut vreodată Eparhia noastră de ceva lipsă, lipsa aceasta a fost și este: *lipsa unui seminar*, în care candidații cei ce se pregătesc spre treapta preoției, să se crească potrivit chemării lor cei sfinte și înate și să se adape cu învățăturile trebuincioase pentru un păstor sufletească, ca apoi puindu-se în fruntea turmei pe care le-o încredințează Biserica, să o știe povățui pe calea adevărului și a virtuților creștinești». ⁷¹ În urma colectei, s-au adunat 26.062 florini, cumpărîndu-se cu 20.000 florini o casă pe strada Măcelarilor (azi 1 Mai nr. 24), care azi servește ca reședință mitropolitană. Ea a fost folosită ca internat pentru elevii mai buni din secțiunea teologică pînă în 1858, cînd a devenit reședință. Tot în acest timp Șaguna a cumpărat din banii săi o altă casă, în apropierea celei de mai sus, pe care a donat-o Episcopiei. Această casă — pe locul actualului Institut Teologic, str. 1 Mai nr. 20 — a fost amenajată în așa fel încît să poată fi folosită pentru seminar și pentru 50 de elevi interni. Școala este mutată de pe strada Cîsnădiei în casa aceasta, la începutul anului școlar 1864/1865. Cu timpul s-au mai cumpărat alte 4 case în apropiere, care să fie folosite ca internat, așa că de la începutul anului școlar 1879/1880, toți elevii au devenit interni, practică ce a rămas în folosință pînă astăzi. ⁷²

Pînă în 1865, cursurile de teologie și pedagogie erau sub conducerea directă a lui Andrei Șaguna. Totuși, registrele de clasificare și actele de cancelarie le întocmea profesorul Ioan Hannia, care era cel mai în vîrstă. La 15 mai 1865, corpul profesoral cere mitropolitului ca unul din profesori să fie numit în funcția de director al Institutului. La această cerere, Șaguna răspunde, la 6 iunie 1865, numind ca director pe Ioan Hannia, care a funcționat apoi în această calitate pînă în 1895. La 1 iunie 1865 Șaguna dă și un regulament pentru Institut sub numele de «*Instrucțiune pentru directorul și profesorul și duhovnicul Institutului arhidiecezan pedagogic-teologic de relegea greco-orientală*», după care s-a condus Institutul pînă în 1877. ⁷³ În urma publicării acestui regulament, s-a numit în același an și un duhovnic în persoana ieromonahului *Gherman Bogdan* (1823-1884), care a funcționat pînă în 1877. De atunci și pînă în 1910, slujba de duhovnic a îndeplinit-o profesorul Dimitrie Cunțan. ⁷⁴

Un alt fapt însemnat petrecut în vremea păstoririi lui Andrei Șaguna a fost și crearea unei Societăți de lectură a elevilor. Încă din jurul anului 1865, o seamă de elevi se grupează în jurul unei «foi» pe care o

71. *Ibidem*, pp. 250-252; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 208-210.

72. *Ibidem*, pp. 210-211.

73. *Ibidem*, pp. 269-277.

74. *Ibidem*, p. 129.

scot în manuscris sub numele de «*Speranța*», de la 30 octombrie 1865 la 28 mai 1867. Foaia avea abonați tot dintre elevi, iar din banii încasați din abonamente se pun bazele unei biblioteci a elevilor, în 1865. Foaia apăruse din inițiativa elevilor, având statute și un comitet de redacție. În 1868, elevii Institutului țin mai multe consfătuiri în scopul de a-i strânge pe toți elevii într-o «conferință», având acum sprijinul profesorului Ioan Popescu. Obținând încuviințarea corpului profesoral și a mitropolitului Șaguna, se convoacă prima ședință la 14 aprilie 1868. «Conferința își schimbă oficial numele în «societate» în 1871, fiind pusă în același an sub patronajul mitropolitului Andrei Șaguna». În 1876-/1877 ia denumirea de «Societatea de lectură» Andrei Șaguna, sub care a existat pînă în 1948. Scopul societății era acela de a citi, în cadrul ședințelor ei, diferite lucrări teologice sau literare, încadrate de un program artistic. Se urmărea îndeosebi cunoașterea scriitorilor români, datorită faptului că în liceele maghiare și germane pe care le urmaseră elevii Seminarului, nu studiaseră și literatura română. Societatea era condusă de un comitet, în frunte cu un profesor ca președinte de onoare, și un elev din ultimul an ca vicepreședinte (sau președinte activ). În mai mulți ani se întocmesc sau se revizuiesc statutele societății, biblioteca, ale cărei baze se pun încă din 1865, crește an de an, îndeosebi prin procurarea cărților și revistelor care apăreau în România. Din 1871 pînă în 1909, societatea a scos și o revistă în manuscris intitulată «*Musa*», în care se publicau cele mai bune lucrări citite în ședințele literare. Din 1897/1898 pînă în 1947/1948 s-au publicat în Anuarele Institutului dări de seamă asupra activității pe care o desfășura Societatea de lectură în fiecare an școlar. În 1909 societatea se desparte în două: Societatea de lectură a elevilor din secțiunea teologică, și a celor din secțiunea pedagogică. În cadrul «Societății de lectură Andrei Șaguna» au activat cei mai buni elevi ai școlii teologice sibiene și care mai tîrziu au avut rosturi însemnate în viața noastră bisericească.⁷⁵

Iată de ce sub Șaguna, Institutul teologic pedagogic a prosperat din toate punctele de vedere: cursul teologic e ridicat la 3 ani de studii, iar cel pedagogic la 2 ani, dîndu-li-se și un regulament; sînt primiți ca elevi tineri bine pregătiți, cu 8 clase de gimnaziu, în secțiunea teologică, și cu 4 clase de gimnaziu în secțiunea pedagogică; se tipăresc numeroase manuale didactice, se cumpără o nouă clădire pentru cursuri și internat, se pun bazele unei Societăți de lectură și, mai presus decît acestea, sînt trimiși la studii în străinătate numeroși tineri care devin apoi profesori la institut (Gr. Pantazi, N. Popea și Il. Pușcariu la Viena, I. Popescu, I. Boiu, M. Lazăr și N. Cristea la Lipsca). Cu drept cuvînt am putea spune că institutul ființează de la Șaguna, dacă ne gîndim la starea de înapoiere în care se găsea cursul de «bogoslovie» sub episcopul Vasile Moga. Din aceste motive sinodul arhidiecezan, în ședința sa din 10 aprilie 1874,

75. Amănunte asupra Societății la: Gheorghe Comșa, *Din viața Societății «Andrei Șaguna»*, în «Telegraful Român», nr. 107-119, din 1915, și în *Teza de licență citată*, pp. 177-217.

a luat hotărîrea ca : «Institutul seminarial pedagogic-teologic din Sibiu, ca unul din actele mărețe ale neobositelor stăruințe și sacrificii ale răposatului, să poarte de aici încolo numirea de «Seminarul Andreian». ⁷⁶

Sub urmașii lui Andrei Șaguna, adică sub mitropoliții Procopie Ivașcovi (1873-1874), Miron Romanul (1874-1898) și Ioan Mețianu (1899-1916), starea institutului s-a schimbat foarte puțin. La 13/25 aprilie 1877, Sinodul arhidiecezan aprobă noul «*Regulament pentru Seminarul teologic și pedagogic «Andreian» al Arhidiecezei ortodoxe române din Transilvania*». Prin acest regulament — care înlocuia Instrucția lui Șaguna din 1865 —, cursurile pedagogice se ridică la 3 ani. Se stabilește ca în secțiunea teologică să fie primiți numai absolvenți de 8 clase de gimnaziu cu maturitate, iar în cea pedagogică absolvenți de 4 clase de gimnaziu sau reale. S-a mărit numărul profesorilor, îmbunătățindu-li-se și salariile. S-a organizat un internat în care au fost primiți toți elevii, din ambele secțiuni, din anul școlar 1879/1880. Dispozițiile privitoare la pregătirea medie a elevilor nu s-au putut realiza întru totul, ci dimpotrivă, din lipsă de candidați cu pregătire de 8 clase de gimnaziu cu maturitate, în anul școlar 1878/1879 s-au pus bazele unui «curs clerical extraordinar», care a dăinuit pînă în 1900/1901. La acest curs se primeau candidați cu o pregătire medie mai puțină, predîndu-li-se următoarele materii : Dogmatica, Morala, Pastorală, Istoria bisericească, Dreptul bisericesc, Cîntările bisericești și Tipicul. ⁷⁷ Cursul II de pedagogie ia ființă abia în 1879/1880, deci elevii care în acest an școlar urmau cursurile anului I, termină în 1881/1882. În 1907/1908 ia ființă și cursul III de pedagogie, deci elevii care în acest an școlar urmau cursurile anului I, termină în 1910/1911, deși corpul profesoral ceruse ridicarea cursurilor de pedagogie la 4 ani încă din 1884. ⁷⁸ Alte noi regulamente — cu un cuprins asemănător celui din 1877 —, intră în vigoare la 1 septembrie 1892, apoi la 1 septembrie 1908, după cel din urmă conducîndu-se institutul pînă în 1924.

În ce privește materiile de studiu ale secțiunii teologiei pentru perioada 1877/1908, ele au fost următoarele : anul I : Introducerea în Teologie și Enciclopedia teologică 1 oră pe săptămîină, Isagogia (= Introducerea în Vechiul și Noul Testament) 3 ore, Exegeza și Ermineutica 4 ore, Psihologia empirică 2 ore, Logica 1 oră, Legumăritul 3 ore, Cîntările bisericești și Tipicul 4 ore ; anul II : Dogmatica în legătură cu Teologia comparativă și Polemica, 5 ore, Patrologia și Patristica 2 ore, Morala 5 ore, Limba și literatura romînă 3 ore, Didactica și Metodica 3 ore, Pomăritul 3 ore, Cîntările bisericești și Tipicul 4 ore ; anul III : Dreptul canonic 5 ore, Pastorală 5 ore, Omiletica 2 ore, Catehetica 2 ore, Liturgica 2 ore, Pedagogia 2 ore, Contabilitatea 2 ore, Cîntările bisericești și Tipicul 4 ore (Liturgica s-a introdus numai din 1878/1879, iar Legumăritul și Contabilitatea din 1879/1880). În decursul acestei perioade, adică pînă în 1908, s-au produs următoarele schimbări : Patrologia;

76. I. Hannia, *op. cit.*, p. 35 ; E. Roșca, *op. cit.*, pp. 47-48.

77. *Ibidem*, pp. 55 și 169 n.l.

78. *Ibidem*, pp. 58-59.

s-a unit cu Istoria bisericească universală din 1886/1887, Logica, Contabilitatea și Catehetica s-au predat pînă în 1891/1892, Legumăritul, Planologia și Pomologia s-au predat pînă în 1891/1892, iar din 1892/1893 s-a introdus în locul lor Economia la anul III, cu 3 ore, iar ca materii noi s-au introdus: Muzica vocală (obligatorie) și instrumentală (facultativă) din 1883/1884, Igiena (facultativă) din 1886/1887, Istoria Bisericii Române din 1887/1888 pînă în 1891/1892, reintrodusă apoi din 1903/1904, și Arheologia biblică din 1901/1902, la anul I, cu 2 ore.⁷⁹

Dăm și materiile prevăzute în regulamentul aprobat la 25 aprilie 1908, cu modificările făcute pînă în 1924: anul I: Enciclopedia și Metodologia 1 oră, Isagogia 4 ore, Exegeza 3 ore, Istoria bisericească 5 ore, Apologetica 4 ore, Arheologia biblică 2 ore, Limba și literatura română 2 ore, Psihologia 2 ore, Cîntările bisericești și Tipicul 3 ore, Muzica vocală 2 ore, Muzica instrumentală 1 oră; anul II: Dogmatica 6 ore, Morala 6 ore, Istoria Bisericii Române 2 ore, Exegeza 3 ore, Omiletica 2 ore, Limba și literatura română 2 ore, Didactica 1 oră, Cîntările bisericești și Tipicul 1 oră, Muzica vocală 2 ore, Muzica instrumentală 1 oră; anul III: Dreptul canonic 5 ore, Pastorală și Liturgica 4 ore, Omiletica 1 oră, Catehetica 2 ore, Pedagogia 1 oră, Economia 3 ore, Contabilitatea 1 oră, Noțiuni de drept 1 oră, Limba și literatura română 2 ore, Cîntările bisericești și tipicul 3 ore, Muzica vocală 1 oră, Muzica instrumentală 1 oră, Igiena 1 oră. Pînă în 1924 se produc următoarele modificări: Enciclopedia cu Metodologia, Noțiunile de drept și Contabilitate s-au predat pînă 1919/1920, Muzica instrumentală s-a predat pînă în 1918/1919, iar ca materii noi s-au introdus: Istoria pedagogiei din 1912/1913, Istoria românilor în anii școlari 1918/1920 și Introducerea în Filozofie din 1921/1922.⁸⁰

În 1873, la moartea lui Șaguna, corpul profesoral era format din directorul Ioan Hannia, profesorii Ioan Popescu, Nicolae Cristea, dr. Ilarion Pușcariu, Dimitrie Cunțan și ieromonahul Gherman Bogdan ca spiritual. La 1 septembrie 1873 părăsește școala Nicolae Cristea, care fusese ales asesor. În locul său e numit *Ioan Candrea* (188-1877), din 4 martie 1874 pînă la moartea sa, în 16 aprilie 1877. La 1 septembrie 1874 e numit Dimitrie Comșa (1846-1931), pentru materiile agricole, avînd studii de specializare în agronomie în străinătate. Funcționează pînă în 1909, deci 35 de ani. S-a preocupat mult cu arta populară asupra căreia ne-a lăsat și cîteva lucrări. Era membru onorar al Academiei Române din 1926.⁸¹ În 1876 e numit *dr. Daniil Popovici-Barcianu* (1847-1903), fiul fostului profesor Sava. A funcționat pînă în 1901. Este autorul mai multor manuale de Limba germană.⁸² În 1877, în locul lui Ioan Candrea e numit *dr. Nicolae Maier* (1839-1898), care funcționează pînă în 1883,

79. *Ibidem*, pp. 63-65, și *Programele (= Anuarele) Institutului* din 1884/1885, pînă în 1907/1908.

80. E. Roșca, *op. cit.*, pp. 285-286; *Anuarele citate*, 1911-1924; *Teza de licență citată*, pp. 385-390.

81. Vezi asupra lui: *Anuarul Școalei Normale Andrei Șaguna pe anul școlar 1926/1927*, pp. 15-27, și «Telegraful Român», nr. 75-80, din 1926, și 15-17 din 1931.

82. Vezi asupra lui: dr. Ioan Lupaș, *Luptători pentru lumină*, Arad, 1916, pp. 3-34.

cînd e ales protopop la Săliște. În 1878 Ilarion Pușcariu este ales asesor consistorial, iar în locul său ca profesor e numit *dr. Simeon Popescu* (1848-1919). Acesta funcționează pînă în 1883, cînd e ales protopop al Sibiului, iar în 1888 trece în România, unde ajunge pentru scurtă vreme profesor la Facultatea de Teologie din București și apoi profesor la diferite școli secundare, tot în București. A scris numeroase lucrări teologice și manuale didactice de religie.⁸³ În 1883, în urma plecării profesorilor Nicolae Maier și Simeon Popescu, au fost numiți *dr. Ioan Crișan* și *Ioan Ghibu*. Ioan Crișan (1853-1893) suplinise cîteva ore și în anul școlar 1882/1883, funcționînd apoi pînă la moartea sa. Este cunoscut prin mai multe lucrări istorice, între care și teza sa de doctorat asupra Unirii de la 1700, cîteva manuale didactice, un dicționar maghiar-romîn și altele. Ioan Ghibu a funcționat pînă la pensionarea sa în 1903, de cînd a ocupat slujba de paroh la Uioara. Tot în 1883 este numit ca profesor la catedra nou creată de Muzică vocală și instrumentală *George Dima* (1847-1925), bine cunoscut prin compozițiile și lucrările sale de muzică. El funcționează pînă în 1899.⁸⁴ Nu se mai produce apoi nici o schimbare în corpul profesoral pînă în 1892, cînd moare Ioan Popescu. În locul său e numit *dr. Petru Șpan* (1860-1911), care a funcționat pînă la moartea sa. El a continuat opera pedagogică a înaintașului său, scriind mai multe lucrări de pedagogie, manuale didactice și redactînd revista pedagogică «*Vatra Școlară*».⁸⁵ În 1893 moare Ioan Crișan, fiind numit în locul său *dr. Vasile Saftu* (1863-1923). Acesta funcționează pînă în 1896, cînd a fost ales protopop la Brașov. În 1894 sînt numiți ca profesori noi *dr. Remus Roșca* (călugărit în 1899 sub numele de *Eusebiu* — 1856-1944), și *dr. Ioan Stroia* (1865-1937). În 1895, Eusebiu Roșca este numit director în locul lui Ioan Hannia, care este pensionat. El conduce institutul pînă în 1928, deci vreme de 33 de ani. A jucat un rol însemnat în viața noastră bisericească din Ardeal, fiind hirotosit, din 1915, arhimandrit. Ioan Stroia a funcționat pînă în 1901, cînd a fost ales protopop la Săliște, iar mai tîrziu la Sibiu, și apoi episcop. În 1899 părăsește institutul George Dima, iar în locul său, ca profesor de Muzică vocală și instrumentală este numit *Timotei Popovici* (1870-1950), bine cunoscut prin compozițiile sale. Funcționează pînă în 1919, cînd rămîne ca profesor la școala normală. La sfîrșitul anului școlar 1900/1901, profesorii Daniil Popovici Barcianu și Ioan Stroia renunță la posturile lor. Pentru anul școlar 1901/1902 funcționează ca profesori noi *dr. Vasile Bologa* (n. 1859), fost apoi profesor la diferite școli din Sibiu, și *dr. George Proca* (1869-1943), fost apoi secretar și consilier arhiepiscopesc. Tot în 1901 e numit și *Nicolae Vătășanu* (1869-1911), care funcționează pînă în 1910, mai mult la secțiunea pedagogică. În 1902 e numit profesorul *dr. Vasile Stan* (1875-1945). El

83. Date amănunițe despre el la: dr. Veniamin Pocitan Ploșteanu, *Un dascăl de teologie din Ardeal la București: Protopresbiterul Simeon Popescu*, București, 1942.

84. Vezi asupra lui: A. P. Bănuț, *George Dima. Contribuții la cunoașterea vieții și operei sale*, București 1955 (supliment la revista «Muzica», nr. 9-12, 1955); Ana Voileanu, Nicoară, *G. Dima. Viața, opera*, București, 1957.

85. Vezi dr. Lucian Bologa, *Pedagogul dr. Petru Șpan*, Cluj, 1938.

funcționează pînă în 1919, cînd e numit director al Școlii normale, apoi vicar al Arhiepiscopiei, iar mai tîrziu ales episcop al Maramureșului. În 1903 este numit ca profesor *dr. Aurel Crăciunescu*, care funcționează pînă la 8 ianuarie 1929, cînd a fost numit consilier patriarhal. În anul școlar 1904/1905 a funcționat ca profesor și *dr. Virgil Ciobanu* (n. 1876), fost în anii din urmă conferențiar la Institutul Teologic din București. În 1905 au fost numiți ca profesori noi *dr. Nicolae Bălan* (1882-1955), și *dr. Ioan Lupaș*. Profesorul Nicolae Bălan a funcționat ca profesor de Dogmatică, Apologetică, Morală și Catehetică pînă în 1920, la alegerea sa ca mitropolit al Ardealului, iar profesorul Ioan Lupaș pînă în 1909, cînd a fost ales protopop la Săliște, mai tîrziu profesor la Universitatea din Cluj. Din 1909 pînă în 1911 a funcționat în secțiunea pedagogică și profesorul *Aurel Bratu* (1878-1911), care mai suplinise pe anumiți profesori și în anul școlar 1908/1909. Tot în 1909 e numit *Victor Păcală* (1874-1955), care funcționase ca suplinitor pentru anumite materii și în anii școlari 1902/1903 și 1904/1906. El predă pînă în 1919, cînd rămîne la Școala normală, ajungînd apoi inspector general al învățămîntului secundar. În 1910 e numit *Eugen Todoran* (1885-1931), care de asemenea activează pînă în 1919, cînd rămîne la Școala normală, ajungînd apoi și director al ei. În același an, în locul lui Dimitrie Cunțan e numit ca profesor de Cîntări bisericești și Tipic *Aurel Popoviciu* (1883-1929). În 1911 institutul pierde trei profesori: Petru Șpan († 4 martie 1911), Aurel Bratu († 12 iunie 1911) și Nicolae Vătășanu († 18 august 1911). În locul lor au fost numiți, în toamna aceluiași an: *dr. Pavel Roșca*, *dr. Silviu Dragomir* și *dr. Ioan Felea* (1885-1944 = mai tîrziu călugărit sub numele de Irineu). Primii funcționează pînă în 1919, cînd intră în învățămîntul universitar, iar Ioan Felea pînă în 1913, cînd e ales paroh în Pecica-Arad. În 1912 sînt numiți ca profesori *Ascaniu Crișan* (1887-1952) și *Ioan Oțoiu*. Primul funcționează — în special în secțiunea pedagogică — pînă în 1909, cînd e numit director al liceului «Miose Nicoară» din Arad, iar Oțoiu funcționează tot pînă în 1919, cînd e numit profesor la Academia de Agricultură din Cluj. În martie 1915 este numit *dr. Romulus Cîndea*, intrat și el în învățămîntul universitar.

Pe lîngă acești profesori au mai funcționat unii ca suplinitori, pentru perioade scurte de timp și numai pentru anumite materii, atunci cînd s-a simțit nevoia, mai ales în secțiunea pedagogică. Aceștia au fost: *Iovian Mureșan* (1891/1892), *dr. Emilian Popescu* (1892/1894), *Matei Voileanu* (1893), *Treboniu Almășescu* (1894-1895), *Ioan Matei* (1901/1902), *Ilie Hociotă* (1903/1905), *Augustin Bena* (1906/1909), *Victor Stanciu* (1909/1910), *Aurel Cosciuc* (1909-1912 și 1917-1918), *Dr. Nicolae Regman* (1917/1919) și *dr. George Proca* (1918/1919). Ca medici și profesori de Igienă au funcționat *Ioan Moga* (1878/1891), *Adalbert Balint* (1891-1894), *Ilie Beu* (1894-1912) și *Nicolae Ittu* (1912-1948).⁸⁶ E vrednic de remarcat faptul că aproape toți acești profesori și-au făcut studiile teo-

86. Toate aceste date sînt luate după E. Roșca, *op. cit.*, pp. 88-89, 119, 124-126; *Anuarele Institutului* pe anii 1884-1919, și *teza de licență citată*, pp. 30-49.

logice în institutul din Sibiu, fiind apoi trimiși la studii în străinătate, cu burse din partea Mitropoliei. Cei mai vrednici au fost trimiși pentru completarea studiilor la diferite universități din Germania sau Austro-Ungaria (Lipsca, Iena, Viena, Budapesta), unde își luau doctoratul în Filozofie: D. Popovici-Barcianu, N. Maier, I. Crișan, P. Șpan, V. Saftu, I. Stroia, V. Bologa, V. Stan, I. Lupaș, E. Popescu ș.a. Cei de după 1900 aveau doctoratul în Teologie în Austro-Ungaria: G. Proca, A. Crăciunescu, V. Ciobanu, N. Bălan, P. Roșca, S. Dragomir, I. Felea și R. Cîndea.

Nu e lipsit de interes să arătăm aici și care au fost manualele didactice folosite în secțiunea teologică a institutului pînă în 1924: *Biblia*, ed. Șaguna, Sibiu, 1856-1858; *Isagogia, adică introducerea în cunoștința cărților Sfintei Scripturi*, de dr. Ilarion Pușcariu, Sibiu 1904; *Introducerea în cărțile sfinte ale Testamentului Vechi și Nou*, de dr. Iosif Olariu, Caransebeș, 1903; *Evangheliile după Mateiu, Marcu și Luca*, de dr. I. Olariu, Caransebeș, 1894; *Epistolele Sf. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni*, de dr. Iosif Olariu, Caransebeș, 1910; *Istoria bisericească pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură*, de Calistrat Coca, 1910; *Manual de istoria bisericească pentru tinerimea de confesiunea greco-orientală din școalele medii și comerciale*, de dr. Ilarion Pușcariu, ed. III, Sibiu, 1907; *Apologetica creștină ortodoxă pentru clasele superioare ale școalelor secundare și alte institute mai înalte de cultură*, de Calistrat Coca, 1898; *Manual de Teologia Dogmatică Ortodoxă*, de dr. Iosif Olariu, Caransebeș, 1907; *Manual de Teologia Morală*, de dr. George Dragomir, Arad, 1915; *Omiletica*, de George Aramă, București, 1913; *Compendiu de Dreptul canonic*, de Andrei Șaguna, ed. II, 1885; ed. III, Sibiu, 1913; *Manual de studiul pastoral*, de Andrei Șaguna, Sibiu, 1878; *Liturgica*, de V. Mitrofanovici și T. Tarnavschii, 1909; *Elemente de Catihetică sau metodică religiunii*, de dr. Petru Barbu, Caransebeș, 1906; *Psihologia pentru școalele normale*, de Emanuil Martin, — trad., Sibiu, 1914; *Didactica pentru elevii institutelor pedagogice*, de dr. Petru Pipoș, ed. IV, Arad, 1905; *Metodica școalelor populare pentru elevii institutelor pedagogice*, de dr. Petru Pipoș, ed. IV, Arad, 1908; *Pedagogia pentru preparandii (școale normale)*, de dr. Petru Pipoș, Arad, 1907; *Istoria Pedagogiei pentru preparandii*, de dr. Petru Pipoș, Arad, 1907; *Literatura română veche pentru cl. VIII a școalelor secundare*, de I. A. Rădulescu-Pogoneanu, M. Dragomirescu și G. Adamescu, Buc., 1907; *Elemente de stilistică și poetică*, de E. Hodoș, Caransebeș, 1902; *Elemente de istoria literaturii române*, de E. Hodoș, Caransebeș, 1908; *Economia rurală și grădinăritul*, de N. Pop, Blaj, 1914; *Elemente de igienă*, de V. Hîncu, Blaj, 1912; *Cîntările bisericești după melodiile celor 8 glasuri*, de D. Cunțan, Sibiu, 1908. Vedem, deci că nu erau manuale pentru învățămîntul superior, ci mai mult pentru învățămîntul mediu. În afară de acestea, fiecare profesor își avea cursul său, după care învățau elevii.⁸⁷

Mai sînt și alte cîteva fapte din această perioadă care merită să fie amintite. În 1877/1878 se organizează biblioteca institutului, care crește

87. *Anuarul Institutului* pe 1915-1916, pp. 130-134.

apoi an de an prin diferite donații și cumpărături. Ca bibliotecari funcționează unii dintre profesori. În 1938, biblioteca Academiei Teologice se unește cu biblioteca mitropolitană, formînd un singur fond, care numără azi peste 50.000 de volume, în afară de periodice.⁸⁸ Din 1884/1885 încep să apară și *Anuarele școlii*. Pînă în 1903-1904 purtau titlul de «*Programa Institutului pedagogico-teologic al Arhidiecezei ortodoxe romîne din Transilvania în Sibiu*», iar din 1904-1905 pînă în 1948-1949 au apărut sub numele obișnuit de «Anuare». Erau publicate de directorul (apoi rectorul) școlii, și cuprindeau unul sau mai multe studii ale unora dintre profesori, apoi cronica obișnuită a anului școlar respectiv.⁸⁹ În 1911 are loc sărbătorirea centenarului institutului în cadrul unei modeste serbări ținute la 15/28 septembrie 1911. Cu prilejul centenarului apare lucrarea directorului Eusebiu R. Roșca, citată mereu și aici.⁹⁰ Încă din 1880, Sinodul arhidiecezan ia în discuție problema ridicării unei clădiri noi pentru institut. Această problemă a fost discutată apoi aproape an de an în fiecare sinod, aducîndu-se diferite hotărîri, dar fără să se aducă la îndeplinire. Doar în vara anului 1896 se construiește clădirea internatului, folosită și azi. În 1913/1914 se construiește actuala clădire a Institutului Teologic, prin adaptarea și mărirea casei cumpărate de Șaguna.⁹¹

În întreaga perioadă de care ne ocupăm s-au făcut numeroase încercări în vederea reorganizării învățămîntului teologic. Încă în ședința Congresului Național Bisericesc al Bisericii Ortodoxe Romîne din Ardeal și Ungaria din 12/24 octombrie 1878, deputatul Vichentie Mangra (mai tîrziu mitropolitul Vasile), pe atunci profesor la Seminarul din Arad, ceruse înființarea unei Academii teologice pentru a da o pregătire superioară clerului din întreaga Mitropolie. Propunerea este aprobată și Consistoriul mitropolitan este invitat să facă propuneri concrete viitorului Congres.⁹² Lucrurile merg însă încet, căci abia în 1885 mitropolitul Miron Romanul invită pe Mangra să întocmească un proiect pentru organizarea unei Academii. Mangra prezintă proiectul la 30 mai 1886, cerînd transformarea Institutului Teologic din Sibiu în Academie Teologică cu 8 profesori, cu același program de studii ca și la Facultățile de Teologie, plus limbile: Romînă, Greacă, Latină și Slavonă, apoi: Filozofie, Drept și Economie. Prevedea numai primirea de absolvenți de gimnaziu cu maturitate, care la terminarea cursurilor teologice să obțină titlul de licențiat în Teologie. Congresele următoare n-au mai luat problema în discuție, ci Mangra însuși a mai ridicat-o în 1900, dar fără rezultat.⁹³ În 1903 reia chestiunea protopopul Bistriței, Grigorie Pletosu, în ședința Sinodului.

88. *Teza de licență citată*, pp. 153-158.

89. *Ibidem*, pp. 233-234.

90. Amănunte asupra sărbătoririi centenarului în *Anuarul Institutului pe 1911-1912*, pp. 3-48.

91. *Teza de licență citată*, pp. 138-152.

92. *Protocolul Congresului ordinar național bisericesc al Mitropoliei romînilor greco-orientali din Ungaria și Transilvania din 1878*, Sibiu, 1879, p. 92.

93. V. Mangra, *Academie Teologică pentru Mitropolia ort. rom. din Transilvania*, în «Biserica și Școala», Arad, nr. 31, din 12 august 1900.

arhidiecezan. În anul următor el tipărește chiar o broșură, prin care propunea ridicarea secțiunii teologice la 4 ani de studii, sub numele de «Academia teologică română ortodoxă Andreiană», să se primească numai absolvenți de gimnaziu cu maturitate, care să obțină titlul de licențiat în Teologie. De remarcat că el propunea și introducerea limbilor biblice ebraică și greacă, limbi care pînă atunci nu se făcuseră.⁹⁴ Proiectul său nu e luat în considerare, căci se pusese tot pe atunci în discuția Congresului Național Bisericesc problema uniformizării învățămîntului din cele trei Institute Teologice din Ardeal (Sibiu, Arad și Caransebeș). Deși o comisie redactează un proiect în acest sens — e adevărat, cu totul necorespunzător —, el nu ajunge în discuția congreselor următoare.⁹⁵ În aceeași vreme și profesorul Nicolae Bălan cerea «să se reformeze din temelii întreaga oragnizație a seminarului nostru «andreian» sporindu-i cursurile de la trei la patru ani și întocmind viața de internat a studenților conform cu învățăturile ce li se propun».⁹⁶ Cu toate aceste discuții, nu se iau măsuri de îndreptare ci, dimpotrivă, la 25 aprilie 1908, Sinodul arhidiecezan aprobă noul regulament al institutului, care menținea vechea stare de lucruri. În 1916/1917 ideea reorganizării învățămîntului teologic din Ardeal pornește tot de la Vasile Mangra, acum mitropolit, care cere corpului profesoral să întocmească un proiect de organizare cu 4 ani de studii. Problema e discutată și în Sinodul episcopesc întrunit la Sibiu la 5 septembrie 1917, dar evenimentele de atunci au împiedicat ducerea la bun sfîrșit a acestor propuneri.⁹⁷

Cu anul 1919 începe o nouă perioadă în istoria școlii teologice din Sibiu. Încă înainte de începerea anului școlar 1919/1920, dîndu-se o nouă organizare institutelor pedagogice, care se transformă în școli normale cu 8 clase, corpul profesoral al Institutului pedagogic-teologic se declară pentru separarea celor două secțiuni. Secțiunea pedagogică devine acum «Școala Normală Andrei Șaguna» a Arhidiecezei ortodoxe romîne din Transilvania, fiind pusă sub conducerea profesorului dr. Vasile Stan. Cea mai mare parte a profesorilor rămîn în cadrele acestei școli (E. Todoran, V. Păcală, T. Popovici și A. Popoviciu). Cu această separare se încheie un capitol însemnat din istoria institutului. Pînă în 1919 terminaseră cursurile fostei secțiuni pedagogice aproape 2000 de elevi răspîndiți apoi ca învățători la școlile confesionale ortodoxe de pe întreg cuprinsul Ardealu-

94. *Reforma învățămîntului superior la Institutul gr. ort. din Sibiu. Propuneri și proiect de regulament prezentate Prea Veneratului Sinod arhidiecezan* de Greg. Pletosu, Bistrița, 1904, 24 pp. Pletosu reia discuțiile și în 1909, republicînd proiectul său, cu unele considerații, sub titlul: *La chestiunea unificării planului de învățămînt pentru Institutele Teologice din Mitropolia gr. ort. romînă din Ungaria și Transilvania*, în «Revista Teologică», an. III, nr. 6-7, 1909, pp. 285-297.

95. *Proiect de învățămînt uniform pentru Institutele Teologice din Mitropolia gr. ort. romînă din Ungaria și Transilvania*, în «Revista Teologică», nr. 7-8, 1908, pp. 305-312.

96. Dr. Nicolae Bălan, *Seminarul Andreian*, în «Revista Teologică», an. II, nr. 4, 1908, p. 173.

97. *Arhiva Mitropoliei Sibiu*, III, 517/1916, și *Arhiva Institutului Teologic*, 44, din 1916/1917. Amănunte asupra încercărilor de reformă amintite în *Teza de licență citată*, pp. 12-22 și 49-54.

lui. Secțiunea teologică rămîne pînă în 1924 sub denumirea de «Seminarul Arhidiecezan teologic Andreian ortodox din Transilvania». În 1919 Seminarul rămîne cu foarte puțini profesori, căci o parte intră în învățămîntul universitor. (S. Dragomir, P. Roșca, R. Cîndea și I. Oțoiu) și altă parte rămîn în cadrele Școlii normale. La începutul anului școlar 1919/1920, din foștii profesori mai rămăseseră numai directorul Eusebiu Roșca și profesorii Aurel Crăciunescu și Nicolae Bălan, care în februarie 1920 va fi ales mitropolit. În fața acestei situații, se angajează numeroși profesori suplinitori, unii chiar numai pentru cîteva săptămîni, spre a face față nevoilor învățămîntului. În anul școlar 1920/1921 este numit un singur profesor titular nou, *dr. Vasile Lăzărescu*, astăzi I.P.S. Mitropolit al Banatului, la catedra deținută de fostul profesor Nicolae Bălan, funcționînd pînă în 1924. În 1920/1921 a fost numit ca ajutor, dar în anul următor a fost titularizat profesorul *Ilie Beleuță*, care va funcționa apoi la catedra de Istorie bisericească, pînă în 1940. În 1922 e numit ca profesor de Noul Testament și Limba Romînă *Nicolae Colan*, astăzi I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care va funcționa ca profesor, iar din 1928 ca rector, pînă la alegerea sa ca episcop al Clujului, în 1936. Ca profesori ajutători în această perioadă au funcționat: *Nicolae Regman* (1919-1924), *Damaschin Ioanovici* (1920), *Aurel Popoviciu* (1920-1921), *Nicolae Topolog* (1920-1922), *Nicolae Oancea* (1921-1923), *Candid Popa* (1922-1924), *Dumitru Comșa* (1922-1923), și duhovnicul *Pompei Morușca* (1920-1921 = fostul episcop Policarp).⁹⁸ În această perioadă, cursurile sînt frecventate de un număr foarte mic de elevi, mulți fără pregătirea completă de 8 clase de liceu cu bacalaureat, sau absolvenți ai Școlii normale «Andrei Șaguna».

După ridicarea profesorului Nicolae Bălan la treapta de mitropolit al Ardealului, începe o nouă perioadă în viața școlii teologice sibiene, ajungînd la o înflorire deosebită și devenind un factor de seamă în promovarea culturii teologice romînești. Încă din 1921, Sinodul arhidiecezan aduce hotărîrea ca să se ridice cursurile seminariale la 4 ani de studii. Pe baza acestei hotărîri, tinerii înscriși în 1921 termină cursurile în 1925. Corpul profesoral e însărcinat cu întocmirea unui proiect de regulament, aprobat de Consistoriu și de Sinodul arhidiecezan la 25 aprilie (8 mai) 1924. De acum înainte fostul Seminar sau Institut seminarial ia denumirea de «Academia Teologică Andreiană», pe care a purtat-o pînă în 1948. Prin noul regulament se stabilea ca Academia să fie condusă de un rector ales pe o perioadă de 3 ani, iar corpul profesoral să fie format din profesori titulari provizorii suplinitori, conferențieri și profesori extraordinari, numiți de Consistoriu dintre licențiații sau doctorii în Teologie. Se puteau înscrie în Academie numai absolvenți de liceu cu bacalaureat sau absolvenți de seminarii teologice de peste munți. Totuși, din lipsă de candidați, s-au primit ca studenți și absolvenți de liceu fără bacalaureat, sau absolvenți de școli normale, chiar și în anii următori. Se prevedeau 10 catedre, iar materiile erau împărțite pe patru ani de studii, după cum urmează:

98. *Ibidem*, pp. 54-62.

anul I: Arheologia biblică 2 ore pe săptămână, Introducerea în Vechiul Testament 3 ore, Exegeza Vechiului Testament 4 ore, Ermineutica biblică 1 oră, Istoria bisericească universală 4 ore, Psihologia 2 ore, Introducerea în Filozofie 2 ore, Limba și literatura română 2 ore, Cântările bisericești 2 ore, Tipicul 1 oră, Muzica vocală 1 oră, Seminar biblic 1 oră; anul II: Introducerea în Noul Testament 3 ore, Exegeza Noului Testament 3 ore, Exegeza Vechiului Testament 2 ore, Istoria bisericească universală 4 ore, Istoria Bisericii Române 3 ore, Patrologia 2 ore, Didactica și Metodica 2 ore, Cântările bisericești 2 ore, Tipicul 1 oră, Muzica vocală 1 oră, Seminar istoric 1 oră; anul III: Exegeza Noului Testament 3 ore, Teologia Fundamentală 5 ore, Teologia Dogmatică 4 ore, Teologia Morală 6 ore, Catehetica teoretică 2 ore, Omiletica teoretică 2 ore, Pedagogia și Istoria pedagogiei 2 ore, Cântările bisericești 2 ore, Tipicul 1 oră, Muzica vocală 1 oră, Seminar dogmatic 1 oră; anul IV: Exegeza Noului Testament 2 ore, Teologia Dogmatică 3 ore, Dreptul bisericesc 4 ore, Pastorală 2 ore, Liturgica 3 ore, Omiletica practică 1 oră, Catehetica practică 2 ore, Sec-tologia 2 ore, Sociologia 2 ore, Cântările bisericești 2 ore, Tipicul 1 oră, Igiena 1 oră, Muzica vocală 1 oră, Seminar practic 1 oră, Seminar biblic 1 oră. În cadrul orelor de Vechiul și Noul Testament s-au introdus pentru prima oară Ebraica și Greaca. Examenele erau anuale și fundamentale. Cele fundamentale se dădeau la sfârșitul anului II din studiile biblice-istorice și la sfârșitul anului al IV-lea din studiile sistematice-practice, pe baza celui din urmă primindu-se titlul de «absolvent de Teologie». Academia s-a condus de acest regulament pînă în 1928. În acest an s-a votat un nou regulament, care era aproape identic cu cel din 1924, cu singura deosebire că prevedea pentru Academie dreptul de a elibera diplome de licență. Acest regulament a rămas în vigoare pînă în 1943, în afară de articolele care se ocupau cu examenul de licență, întrucît Academia n-a fost autorizată de forurile superioare să confere acest titlu. Se produc și unele modificări neînsemnate de ore: Didactica, Metodica și Psihologia nu se mai predau, introducîndu-se ca materii noi: Arheologia creștină (s-a făcut numai pînă în 1933), Istoria religiilor și Organizația bisericească (s-au făcut numai pînă în 1930), Filozofia creștină și Istoria filozofiei. Limba și literatura română s-au predat numai pînă în 1929-1930, iar din 1930 Ermineutica s-a făcut în cadrul orelor de Noul Testament. Deci, Academia avea un program de studii aproape identic cu al Facultăților de Teologie, deosebindu-se de ele prin aceea că era sub conducerea Bisericii și că dădea studenților și pregătirea liturgică, tipiconală și administrativă de care avea nevoie un viitor preot, precum și o temeinică educație duhovnicească, întrucît toți locuiau în internat, fiind obligați să participe în fiecare zi la slujbele săvîrșite în catedrala mitropolitană sau în paraclisul școlii.

Amintim aici și profesorii care au funcționat în perioada 1924-1943. Trebuie să reținem faptul că mitropolitul Nicolae Bălan, ca și înaintașul său Andrei Șaguna, s-a îngrijit îndeaproape să aibă un corp profesoral cît mai bine pregătit, și de aceea a trimis din vreme tineri la studii peste

hotare, din care apoi a recrutat profesorii Academiei, unii mai funcționând și astăzi. La începutul anului școlar 1924/1925 părăsește Academia profesorul dr. Vasile Lăzărescu, care este numit la Academia Teologică din Oradea. În același an — pe lângă rectorul Eusebiu Roșca și profesorii A. Crăciunescu, I. Beleuță și N. Colan —, au mai fost numiți: *dr. Grigorie Cristescu* (1895-1961) la catedra de Morală și Sociologie, care funcționează pînă în 1929, *dr. Nicolae Terchilă* la catedra de studii pedagogice și filozofice, care funcționează pînă în 1952, și *dr. Iosif Hradil* (1892-1954), ceh de origine — la catedra de Teologie sistematică, apoi la Teologia practică, și care funcționează pînă în 1943, ajungînd mai târziu decan al Facultății de Teologie din Preașev, în Cehoslovacia. La începutul anului școlar 1928/1929, are loc pensionarea rectorului Eusebiu Roșca, după ce stătuse în fruntea școlii vreme de 33 de ani. În locul său e numit ca rector profesorul Nicolae Colan, care deține această funcție pînă în 1936. Tot în cursul anului 1928/1929 e numit ca profesor nou *dr. Nicolae Neaga* la catedra de Vechiul Testament, catedră pe care o deține pînă azi. În 1929 părăsesc Academia Teologică profesorii Aurel Crăciunescu, numit consilier patriarhal, și Grigorie Cristescu, numit la Facultatea de Teologie din București. Sînt numiți ca profesori noi *Gheorghe Secaș*, azi consilier arhiepiscopesc, care nu funcționează decît un an la catedra de Morală, și un nou profesor la catedra de Teologie sistematică. Din 1930 pînă în 1933 funcționează la catedra de Morală *Iosif Vințan*, azi paroh, iar din 1933 pînă în 1939 catedra de Morală e ocupată de *Alexandru Popa*, azi preot în Brașov. Din 1933 pînă în 1936 funcționează un nou profesor la catedra de Teologie sistematică. În 1936 sînt numiți ca profesori noi *dr. Grigorie T. Marcu* la catedra de Noul Testament, și *dr. Spiridon Cîndea* la Pastorală (mai târziu și la Liturgică), amîndoi funcționînd în continuare pînă astăzi. În 1937 e numit profesorul *dr. Liviu Stan* la Teologia Fundamentală (iar din 1938 la Dreptul bisericesc), funcționînd pînă în 1948, cînd a fost numit la Institutul Teologic din București. În 1940 profesorul Ilie Beleuță este pensionat, iar în locul său, la catedra de Istorie bisericească este numit *dr. Teodor Bodogae*, care funcționează pînă în 1952. În 1940-1942 a funcționat ca suplinitor profesorul *dr. Corneliu Sirbu*. Ca profesori de Cîntări bisericești și Tipic au funcționat: *Candid Popa* (1874-1949), din 1922 pînă în 1937, *Petru Gherman* (1907-1941), din 1937 pînă în 1941, și *Gheorghe Șoima*, din 1941 pînă azi. La catedra de Muzică vocală au funcționat: *Nicolae Topolog*, în 1924-1925 și 1932-1937, *Candid Popa* în 1925-1928, *Nicolae Oancea* în 1928-1932, *Petru Gherman* în 1937-1941 și *Gheorghe Șoima*, din 1941. Ca duhovnici au funcționat: *Ieronim Grovu* (1924-1926 și 1929-1931), *Iosif Hradil* (1926-1929), *Mihail Neagu* (1931-1941), și *Nicodim Belea* (1941-1956). Amintim aici și faptul că în 1930-1932 profesorul P. V. Karagheorghievici a ținut studenților și un curs facultativ de Limba rusă. În această perioadă numărul studenților a fost mulțumitor pînă în 1932, de cînd a început să scadă. De pildă, în 1935-1936 erau numai 53 de studenți în toți anii, cîtă vreme în 1929-1930 fuseseră 147. E adevărat însă că

se primesc acum numai absolvenți de liceu cu bacalaureat. Numărul redus al studenților se explică prin aceea că în tot Ardealul erau 5 Academii Teologice (Sibiu, Arad, Caransebeș, Oradea și Cluj), pe lângă cele 3 Facultăți Teologice de peste munți, care atrăgeau un număr însemnat de tineri. Amintim și faptul că în semestrul II al anului școlar 1936/1937 cursurile Academiei au fost urmate și de un licențiat al Facultății de Teologie reformată din Cluj, iar în 1937/1938 de doi licențiați ai Facultății de Teologie anglicană din Mirfield, și în 1938/1939 timp de două luni de doi licențiați ai aceleiași Facultăți. În 1937-1941 urmează cursurile Academiei un student albanez.⁹⁹

În toată această perioadă, o dorință a mitropolitului Nicolae Bălan, precum și a corpului profesoral, a fost aceea ca Academia să obțină dreptul de a elibera diplome de licență. În ședința Adunării Eparhiale din 24 mai 1927, mitropolitul Nicolae face chiar propunerea de a se interveni la forurile competente în vederea obținerii acestui drept. Regulamentul Academiei Teologice din 1928 am văzut că avea și unele dispoziții privitoare la licență, dar nu s-au putut aplica, neavând aprobarea Ministerului Cultelor. În această vreme se punea mereu și problema reorganizării și uniformizării întregului învățământ teologic din țara noastră. În acest scop au lucrat două comisii sinodale încă din 1926-1927, care au întocmit un proiect de lege prin care se prevedeau trei tipuri de școli teologice: Facultăți, Academii și Seminarii de vocațiune, toate puse sub controlul Bisericii. Proiectul n-a putut deveni însă lege, cu toate că se bucurase de aprecieri favorabile din partea multor reprezentanți ai vieții noastre bisericești.¹⁰⁰ Un alt proiect se redactează în 1929 de o comisie formată din delegați ai Sfântului Sinod și ai Ministerului Cultelor, care întocmește un proiect ce menținea tot cele trei forme de învățământ teologic. Alt proiect se votează de Sfântul Sinod, în 1930. Profesorii de la cele cinci Academii Teologice alcătuiesc chiar un memoriu, prin care cereau și pentru Academii Teologice drepturile de care se bucurau Facultățile de Teologie.¹⁰¹ O altă comisie sinodală, sub președinția mitropolitului Nicolae Bălan, lucrează în 1931-1932. Alte proiecte se întocmesc de către diferiți alți reprezentanți ai Bisericii și ai Ministerului Cultelor, dar fără rezultat. Numeroase polemici în ziare și reviste continuă în toată vremea între reprezentanții Facultăților și ai Academiiilor, știrbind astfel prestigiul Bisericii.

Paralel cu aceste discuții asupra reorganizării întregului învățământ teologic, Adunarea Eparhială, Consiliul Arhiepiscopesc și corpul profesoral continuă să facă noi intervenții ca să i se recunoască Academiei Teologice din Sibiu dreptul de a elibera diplome de licență (Adunarea Eparhială în sesiunea 1931, iar Consiliul Arhiepiscopesc în 1932, 1933,

99. Amănuntele asupra acestei perioade, în *ibidem*, pp. 63-75 și 93-98.

100. Prof. Nicolae Colan, în «Revista Teologică», an. XVII, nr. 3, 1927, pp. 58-62, și an. XVIII, nr. 10-11, 1928, pp. 289-304.

101. *Reorganizarea învățământului teologic. Academiiile de Teologie din Ardeal*, Sibiu, 1930, 18 pp.

1934, 1937 și 1938), dar la aceste demersuri nu s-a răspuns nimic. În aceste împrejurări are loc Congresul profesorilor de la Academii teologice ortodoxe, întrunit la 19-20 aprilie 1935 la Sibiu, din inițiativa mitropolitului Nicolae Bălan. În moțiunea votată cu acest prilej, profesorii cer din nou să se recunoască și Academiiilor dreptul de a elibera diplome de licență.¹⁰² Abia la 19 mai 1938 se dă un Decret-lege pentru învățămîntul teologic și seminarial al Bisericii Ortodoxe Române, prin care se acorda Academiiilor Teologice dreptul de a conferi titlul de licențiat și magistru în Teologie. Decretul n-a fost pus în aplicare, căci nu peste mult, la 4 noiembrie 1938, se dă așa numita «*Lege de raționalizare*», prin care Academiiile Teologice erau puse în rîndul școlilor speciale (dispoziție revocată însă la cîteva zile), și care cuprindea o serie de alte dispoziții defavorabile Academiiilor Teologice, între care și faptul că Ministerul își rezerva dreptul numirii profesorilor și se reducea numărul de catedre. S-au ridicat însă numeroase voci împotriva acestei legi. Academia Teologică a rămas într-o situație neclară pînă în 1943, căci dispozițiile acelei legi nici n-au fost aplicate. Alte noi memorii în vederea acordării drepturilor amintite pe seama Academiiilor Teologice se fac de către Sinodul episcopilor ardeleni în 1939, Adunarea Eparhială, Consiliul Arhiepiscopal și corpul profesoral în 1940, dar toate rămîn fără rezultat.¹⁰³

În decembrie 1942 se dă noul «*Regulament al Academiei Teologice Andreiane*», ca decizie a mitropolitului Nicolae, recunoscut apoi și de Ministerul Cultelor și publicat în «*Monitorul Oficial*» din 30 ianuarie 1943. La 11 februarie 1943 apare un «*Decret-lege pentru organizarea și funcționarea Academiei Teologice «Andreiane»*. Prin acestea se prevedea că Academia Teologică rămîne și pe mai departe sub jurisdicția Arhiepiscopiei Sibiului, acordîndu-i-se dreptul de a elibera diplome de licență. Se prevedeau 10 catedre, 3 conferințe și 2 asistențe, profesorii fiind egali în grad, drepturi și salarizare cu cei de la Facultățile de Teologie. În Academia Teologică urmau să fie primiți numai absolvenți de liceu cu bacalaureat sau absolvenți cu diplomă ai Seminariilor teologice. Regulamentul preciza pe larg modul ocupării catedrelor, conferințelor și asistențelor. Noul regulament intră în vigoare chiar în acel an, așa că în iunie 1943 se proclamă primii licențiați ai Academiei Teologice. La 23 mai 1943 are loc festivitatea ridicării Academiei Teologice la rang universitar. La catedrele, conferințele și asistențele arătate au fost recunocuți: rectorul la catedra de Teologie Dogmatică, *Nicolae Terchilă* la catedra de Filozofie și Pedagogie, *Nicolae Neaga* la catedra de Exegeza Vechiului Testament și Limba ebraică, *Liviu Stan* la catedra de Drept bisericesc, *Grigorie Marcu* la catedra de Noul Testament și Ermineutică biblică, *Teodor Bodogae* la catedra de Istoria Bisericii Romîne (trecut apoi la

102. Asupra Congresului vezi: *Profesorii Academiiilor Teologice în conferința de la Sibiu*, în «*Telegraful Român*», nr. 18-19, din 21 aprilie 1935; *Primul Congres al profesorilor de la Academiiile Teologice*, în «*Revista Teologică*», an. XXV, nr. 5-6, 1935, pp. 273-275.

103. *Arhiva Mitropoliei Sibiu*, III, 1885-1926; *Teza de licență citată*, pp. 76-111.

catedra de Istorie bisericească universală), *Gheorghe Șoima* conferențiar de Muzică bisericească și Ritual. La începutul anului școlar 1943/1944 este numit la catedra de Apologetică *dr. Emilian Vasilescu*. Tot atunci sînt numiți ca suplinitori: *dr. Spiridon Cîndea* la Liturgică și Pastorală (titularizat în 1945), *dr. Nicolae Mladin* la catedra de Morală (titularizat în 1947), *Dumitru Călugăr* la conferința de Omiletică și Catehetică, *Corneliu Sirbu*, la conferința de Îndrumări misionare și Sectologie (definitivat în 1945). În 1946 este numit *dr. Ștefan Lupșa* la catedra de Istoria Bisericii Romîne. La 1 octombrie este numit, ca rector, profesorul *Nicolae Neaga*, care conduce școala pînă în 1952. Acești profesori funcționează pînă la 1948. În toată perioada 1943-1948 numărul studenților a fost foarte redus.¹⁰⁴

O ultimă perioadă în istoria școlii teologice sibiene în 1948. În urma publicării «*Legii pentru regimul general al cultelor religioase*» din 4 august 1948, Academia Teologică Andreiană devine Institut Teologic de grad universitar. La 13 noiembrie 1948 a fost semnată de ministrul Cultelor «*Decizia pentru pregătirea personalului deservent al cultelor religioase*». În cursul anului școlar 1948/1949 se fac mai multe modificări în ce privește numirea profesorilor. Pînă în ianuarie 1949 au fost încadrați următorii profesori: *Nicolae Neaga* la Vechiul Testament, *Grigorie Marțu* și *Sofron Vlad* la Noul Testament, *Teodor Bodogae* la Istoria bisericească universală, *Ștefan Lupșa* la Istoria Bisericii Romîne, *Nicolae Mladin* la Morală, *Spiridon Cîndea* la Pastorală și Liturgică, *Nicolae Terchilă* la Catehetică, *Milan Șesan* la Teologia Fundamentală și Istoria religiilor, *Ioan Petreuță* la Dogmatică, *Iorgu Ivan* la Drept bisericesc. Conferențieri: *Gheorghe Șoima* la Muzică bisericească și Ritual, *Simion Șiclovan* la Pastorală, Liturgică și Omiletică, *Corneliu Sirbu* la Îndrumări misionare, iar ca asistenți: *Nicolae Ciudin* la Teologia biblică, și *Dumitru Călugăr* la Teologia sistematică. Ca duhovnic este numit *Nicodim Belea*. În anii școlari următori se mai fac cîteva schimbări. La 1 noiembrie 1950 este numit ca lector la Limba latină *Alexandru Moisiu*, iar la 1 ianuarie 1951 e numit ca lector la Limba rusă *Chiril Pistrui*. În anii școlari 1950/1952 funcționează ca asistent *Simion Radu*, iar în 1951/1952 ca lector la Limba greacă *Nicolae Cotos*.

În 1952, Prea Fericitul Patriarh Justinian întocmește «*Regulamentul pentru organizarea și funcționarea instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc*», aprobat de Sfîntul Sinod și de Ministerul Cultelor. În toamna aceluiași an, Institutul Teologic din Cluj se contopea cu cel din Sibiu, astfel că se fac și cîteva schimbări în componența corpului profesoral. La catedra de Istoria Bisericii Romîne trece *Sofron Vlad*, la catedra de Istoria Bisericii universale *Milan Șesan*, la catedra de Teologie fundamentală și Istoria religiilor *Corneliu Sirbu*, la catedra de Omiletică și Catehetică *Dumitru Belu*, la catedra de Dogmatică *Isidor Todoran* (venit de la Cluj), la lectoratul de Limba ebraică

104. *Ibidem*, pp. 116-123.

Nicolae Ciudin, la lectoratul de Limba greacă *Ștefan Lupșa*, iar ca asistent nou e încadrat *Petru Procopoviciu* (din 1953 conferențiar), venit de la Cluj. Profesorii T. Bodogae, I. Petreună, S. Șiclovan rămân la parohii, iar Nicolae Terchilă este pensionat. În toamna aceluiași an e numit ca rector profesorul *Sofron Vlad*, care funcționează în această calitate pînă în prezent.

Alte schimbări se produc în 1955, cînd lectoratele sînt desființate: Nicolae Ciudin este transferat ca director la Seminarul din Curtea de Argeș, Dumitru Călugăr este numit secretar arhiepiscopesc, iar Ștefan Lupșa, duhovnic. În urma morții lui Petru Procopoviciu (1958), locul său este ocupat de *dr. Nicolae Corneanu*, astăzi P.S. Episcop al Aradului. Ca duhovnici au funcționat: *Nicodim Belea* pînă în 1956, *Ștefan Lupșa* pînă în 1957, *Irineu Crăciunaș* în 1956/1957, *Simion Radu* din 1957, și *Moise Popoviciu* din 1958 pînă azi.¹⁰⁵

În această perioadă cursurile institutului au fost frecventate de un număr destul de mare de studenți, absolvenți de școli de cîntăreți (apoi de Seminarii teologice), și absolvenți de liceu, care din 1953 dau un examen de diferență a școlii de cîntăreți bisericești și a Seminarului. Celelalte norme de funcționare sînt bine cunoscute din cuprinsul Regulamentului școlilor de învățămînt teologic din 1952, cu modificările făcute în 1956.

Sub conducerea nemijlocită a Bisericii și cu ajutorul larg al Departamentului Cultelor, care salarizează corpul didactic, personalul administrativ și de serviciu și acordă burse studenților, Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu își continuă activitatea în mod rodnic, pregătind an de an cadre noi de slujitori ai altarului și fii devotați patriei.

Se cuvine să arătăm în cîteva cuvinte și meritul pe care-l are școala teologică sibiană în ce privește absolvenții pe care i-a dat. Am văzut că o serie dintre foștii profesori au fost ridicați pe diferite scaune arhieresti: episcopul Nicolae Popea și mitropoliții Nicolae Bălan al Ardealului, și I.P.S. Vasile Lăzărescu al Banatului, precum și unii foști profesori care au și studiat în această școală: I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan, Episcopii Ioan Stroia, Vasile Stan și arhiereul Ilarion Pușcariu. Dintre studenții care au ocupat diferite scaune vlădicești amintim pe următorii: patriarhul Miron Cristea, mitropolitul Sebastian Rusan, episcopii: Nicolae Ivan, Nichita Duma, Iustinian Teculescu, Lucian Triteanu, Grigorie Comșa, Policarp Morușca și P.S. Andrei Moldovanu al Americii. Pe lîngă aceștia, mulți alți foști studenți ai institutului au ajuns să dețină rosturi de seamă în viața noastră bisericească sau culturală (Ilarie Chendi, Lucian Blaga, D. D. Roșca ș.a.), precum și o serie întreagă de profesori de Teologie la Sibiu sau în alte părți, consilieri la diferite centre eparhiale și directori de licee, profesori etc. Dar din rîndul absolvenților acestei școli teologice au ieșit cîteva mii de preoți și învățători risipiți pe întreg cuprinsul Ar-

105. *Ibidem*, pp. 124-137.

dealului, care au avut un rol însemnat în viața credincioșilor ortodocși din Ardeal, mai ales în vremurile de asuprire ale stăpînirii habsburgice.

*

Din această prezentare rezumativă asupra trecutului școlii teologice din Sibiu, se impun cîteva concluzii :

Din jurul anului 1790 — deci după înființarea primului curs pedagogic din Sibiu — pînă în 1811, pregătirea candidaților la preoție a fost încredințată directorilor școlilor naționale ortodoxe: Dimitrie Eustatievici, Radu Tempea și Gheorghe Haines, cel din urmă încredințînd, la rîndul lui, această misiune lui Simion Jinariu. În 1811 începe un curs propriu zis de «bogoslovie» cu o durată de 6 luni, pus sub conducerea episcopului Vasile Moga, primul profesor fiind Gheorghe Lazăr. Paralel cu acest curs a funcționat și unul de pedagogie de 6 săptămîni, condus de Moise Fulea. Școala cunoaște o înflorire deosebită în vremea arhipăstoririi lui Andrei Șaguna, cînd se transformă într-un Institut Teologic-pedagogic. Astfel, în 1846, cursul teologic e ridicat la un an, în 1852/1853 la 2 ani, iar în 1861/1862 la 3 ani. În 1853/1854 se creează un curs pedagogic de sine stătător cu o durată de studiu de un an, ridicat în 1862/1863 la 2 ani, în 1879/1880 la 3 ani, iar 1907/1908 la patru ani. În 1919 secțiunea pedagogică devine Școală Normală, iar cea teologică rămîne sub denumirea de Seminar. În 1924 se transformă în Academie Teologică cu 4 ani de studii, obținînd în 1943 dreptul de a elibera diplome de licență. În 1948 ia forma actuală de Institut Teologic de grad universitar, cum a și rămas pînă astăzi, și care reprezintă forma cea mai corespunzătoare nevoilor Bisericii Ortodoxe Romîne, ea fiind una din roadele cele mai însemnate ale libertății religioase asigurate de regimul democrat popular în țara noastră.

MIRCEA PĂCURARIU

PRECIZĂRI PRIVIND CRONOLOGIA MITROPOLIȚILOR UNGROVLAHIEI

În anul 1959, cu prilejul aniversării a 600 de ani de la prima mențiune documentară a Mitropoliei Ungrovlahiei — actul de strămutare a mitropolitului Iachint de la Vicina în scaunul vlădicesc de la Argeș —, am publicat în paginile acestei reviste șirul mitropoliților Țării Românești, începînd din anul 1359 și pînă azi.¹ Fiecare din ei a fost înfățișat, cu cîte o seamă de date biografice, culese parte de prin lucrări mai vechi în legătură cu subiectul, iar parte din acte și documente, aflate, mai ales, în fondurile Arhivelor Istorice Centrale din București. În cei aproape doi ani scurși de atunci, în cercetările mele am întîlnit unele știri ce sînt în măsură să precizeze și mai mult anii de început sau de sfîrșit ai păstoriei unora din ierarhii Ungrovlahiei.

În cele ce urmează voi prezenta cititorilor precizările ce am putut face pînă acum. Acestea nu schimbă cu nimic succesiunea ierarhilor din lista întocmită în anul 1959, ci în unele cazuri, numai, modifică, cu zile sau luni, timpul de păstorie al unor ierarhi, iar în altele împrăștie îndoiala ce se exprimase atunci cu privire la unele din date.

*

Despre mitropolitul *Grigorie* din veacul al XVII-lea, am afirmat că și-a sfîrșit viața și păstoria «probabil în primele zile ale lui (anului) 1637»,² deoarece urmașul său, *Teofil*, se amintește în această calitate (vlădică) în ziua de 30 ianuarie 1637, în precuvîntarea *Psaltirei slavone* de la *Govora*.³ Între timp, unul din cercetătorii Institutului de Istorie al Academiei R.P.R. mi-a atras atenția că în *lapidarul* din curtea bisericii *Stavropoleos* din București se află o piatră de mormînt a unui mitropolit *Grigorie al Ungrovlahiei*. Cercetînd cu atenție lapidarul, am dat de o lespede de mormînt, cioplită dintr-o piatră destul de slabă, avînd inscripție grecească, iar pe margine chenar simplu făcut din flori în formă de rozetă și frunze ascuțite la ambele capete.

1. Vezi Preotul dr. Niculae I. Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVII (1959), pp. 722-826.

2. *Ibidem*, p. 744.

3. *Bibliografia Romînească Veche*, I, pp. 105-106.

Inscripția arată într-adevăr că piatra aceasta, a acoperit cândva osemintele «unui mitropolit a toată Ungrovlahia, Grigorie» (Γρηγορίου μ(ητ)ροπολίτη πάσης Οὐγκροβλαχίας), care a viețuit «cu evlavie pînă la sfîrșit» (εὐσεβῶς μέχρι τέλους) și care ca «un bun păstor» (καλὸς ποιμὴν) și-a cîrmuit «în chip plăcut lui Dumnezeu turma ce-i fusese încredințată de Hristos» (Θεάρεστος δὲ οἰάδη... τὸ ὑπὸ τοῦ Χ(ριστο)ῦ ἐμπιστεύθεν αὐτῷ δι' ἑὸν ἀντι ποίμνιον). Totodată cuprinsul acestei inscripții — spre sfîrșit —, menționează că piatra «s-a făcut» (ἐτεκτήναντο) în cursul lunii «Voedromion» — ([Βοηδρο]μιῶνος) nume sub care, potrivit indicației din *Dicționarul grec-francez* al lui C. Alexandre, se înțelege o «lună a anului atenian, ce corespunde aproape lui septembrie» («mois de l'année athénienne qui correspond à peu près à septembre»).⁴ Din nefericire însă, ultimelor trei rînduri ale inscripției le lipsesc literele de la sfîrșit, — roase fiind de vreme —, astfel că anul așezării pietrei peste mormîntul vlădicăi Grigorie nu se mai păstrează.

Lipsa «leatului» îngreunează oarecum identificarea ierahului ce-și dormea somnul de veci sub această lespede, însă el nu poate fi decît mitropolitul Grigorie, care a urmat în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei după vlădica Luca, în anul 1629. Această identificare se poate face datorită faptului că celălalt mitropolit Grigorie din secolul al XVIII-lea, își are piatra de mormînt în muzeul Sfintei Patriarhii,⁵ iar cel din veacul al XIX-lea — Grigorie Dascălul — nu se știe dacă — în convingerile sale paisiene — a lăsat să i se pună sau nu piatră pe mormînt. Pe lîngă aceasta, caracterul literelor inscripției de pe piatra de față indică o epocă mult mai veche decît anul 1834, cînd a murit acesta din urmă. Deci, în chip neîndoios, ea este a mitropolitului Grigorie din veacul al XVII-lea.

Precum am arătat în studiul publicat în anul 1959, acest ierarh — din cît se cunoaște —, se întîlnește — sigur — pentru ultima dată în documente, la 10 decembrie 1635,⁶ iar urmașul său, mitropolitul Teofil, păstorea la 2 noiembrie 1636.⁷ În acest caz, piatra nu a putut fi pusă peste mormîntul vlădicăi Grigorie în septembrie 1635, căci el trăia încă la 10 decembrie același an; și nici în septembrie 1637, căci în acea vreme păstorea mitropolitul Teofil. Rămîne atunci luna septembrie din anul 1636, care într-adevăr reprezintă, în mod sigur, timpul cînd, precum se spune în pisană pietrei, sufletul părintelui mitropolit Grigorie, «a sburat spre ceruri» (εἰς οὐρανοὺς ἱπταμένην), iar trupul i «s-a ascuns» (κρυπτόμενον) sub această piatră, încheindu-și astfel și păstoria.

Prin urmare, data sfîrșitului păstoriei sale, admisă pînă acum, aproape unanim, trebuie schimbată din anul 1637 în anul 1636, cum ne lasă să înțelegem, cu siguranță, cuprinsul pisaniei acestei pietre de mormînt.

În afară de această prețioasă precizare, limba inscripției de pe piatră — grecească — întărește și mai mult părerea că mitropolitul Grigorie

4. C. Alexandre, *Dictionnaire grec-français*, ed. XXI, Paris, 1892, p. 286.

5. Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 797.

6. *Ibidem*, p. 773.

7. Arhivele Statului, M-rea Stavropoleos, XXX/4.

a fost grec, iar prezența pietrei printre vestigiile rămase de la vechea biserică Stelea din București, alungă îndoiala ce am exprimat cu privire la înmormântarea sa în acest sfânt lăcaș,⁸ rectificat de el prin anii 1629-1632.

*

Precizându-se acest fapt în legătură cu sfârșitul păstoriei mitropolitului Grigorie, trebuie, în același timp, schimbată și data începutului păstoriei urmașului său, Teofil, care nu mai poate fi anul 1637, cum s-a admis pînă acum, ci ultima parte a anului 1636. De altfel — cum s-a arătat —, el se întâlnește în scaunul mitropolitan la 2 noiembrie 1636.

*

În amintita listă a mitropoliților Ungrovlahiei, sfârșitul păstoriei mitropolitului *Ignatie Sîrbul* și începutul păstoriei a doua a vlădicăi *Ștefan*, de la jumătatea veacului al XVII-lea, le-am prezentat sub data: «cca. 1656»,⁹ afirmînd în text că: «în anul ce a urmat — 1656 — sau poate chiar către sfârșitul celui anterior», Constantin Voievod reabilitează pe Vlădica Ștefan, redîndu-i scaunul,¹⁰ și că întoarcerea în scaun a acestui ierarh «a avut loc în cursul anului 1656 sau poate și mai devreme». ¹¹ Această nesiguranță este înlăturată de un zapis din 15 decembrie 1655, privind împărțirea averii unei jupanițe *Elina*, pe care zapis își pune semnătura și mitropolitul *Ștefan*,¹² aflat acum în scaun.

Cum vlădica Ignatie Sîrbul, la 28 iunie 1655 fiind la Brașov, semna încă în această calitate diata aceleiași jupanițe *Elina*,¹³ rezultă că înlocuirea sa cu proinmitropolitul Ștefan a avut loc între această dată și 15 decembrie 1655, cînd cel din urmă era sigur în scaun. În acest caz, data de «cca. 1656», propusă de noi cu doi ani în urmă, pentru a marca sfârșitul păstoriei vlădicăi Ignatie Sîrbul și începutul celei a mitropolitului Ștefan, trebuie înlocuită cu anul 1655, care este cel adevărat.

*

În *Condica Sfîntă* a Mitropoliei Ungrovlahiei, versiunea grecească a actului de rejudecare a mitropolitului *Teodosie* din anul 1679 poartă data: 15 aprilie 1679,¹⁴ iar cea romînească: 25 aprilie 7287 (greșit pentru 7187 = 1679)¹⁵; în timp ce *Cronica țării* arată că Șerban Cantacuzino după ce vlădica Teodosie — la această judecată — a fost găsit nevino-vat, i-a dat cîrja, pusă pe masă — de bună voie — de mitropolitul *Varlaam*, și «l-au trimis la mitropolie cu mare cinste marți în săptămîna cea

8. Pr. dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 774.

9. *Ibidem*, pp. 776, 778.

10. *Ibidem*, p. 777.

11. *Ibidem*, p. 778.

12. Acad. R.P.R., *Doc. CXCVII/185*.

13. Acad. R.P.R., *Doc. CXCVII/187*.

14. *Condica Sfîntă*, ediția Ghenadie Enăceanu, București, 1886, p. 51.

15. *Ibidem*, p. 55.

*mare înaintea Pascilor, aprilie 26, 'an. 7187».*¹⁶ Urmînd spusa *Cronicii*, în lista alcătuită în anul 1959 am pus sfîrșitul păstoriei lui Varlaam și începutul celei de a doua păstorii a lui Teodosie în ziua de 26 aprilie,¹⁷ deși în text am arătat că soborul pentru rejudecarea pricinii acestuia din urmă s-a adunat în ziua de 15 aprilie. Acum socotesc că data cea adevărată este 15 aprilie, deoarece în anul 1679 Paștile căzînd în ziua de 20 aprilie,¹⁸ atunci «*marți în săptămîna cea mare înaintea Pascilor*», cînd, precum spune *Cronica*, vlădica Teodosie a fost trimis la Mitropolie pentru înscăunare, cade exact în ziua de 15 aprilie, cum se arată în versiunea grecească a actului amintit. Prin urmare, afirmația din *Cronică* este adevărată numai în ceea ce privește ziua din săptămîină — *marți* —, nu și în ceea ce privește data de lună: 26 aprilie. Pentru aceasta în viitor trebuie să se părăsească afirmația, potrivit căreia sfîrșitul păstoriei lui Varlaam și începutul celei de a doua păstorii a lui Teodosie a avut loc la 26 aprilie 1679, punîndu-se în loc data de 15 aprilie 1679, care, precum s-a arătat mai sus, este și cea adevărată.

*

În vara anului 1960 s-a restaurat catedrala Sfintei Patriarhii. Cu acest prilej, restauratorii au găsit sus, la cornișă, între altele și unele pietre de mormînt, puse acolo, se crede, la reparațiile din anii 1834-1839, pentru înălțarea zidurilor. Sprijinit pe un foileton, publicat în paginile ziarului «*Adevărul*» de *Em. Hagi Moscu*,¹⁹ încă din anul 1958 am semnalat prezența lor în acel loc, într-un mic studiu închinat ctitoriei lui Constantin Șerban Basarab.²⁰

În anul 1960, aceste vestigii din trecutul nostru bisericesc au fost date jos și unul din ele mi-a atras, în chip deosebit, atenția. El este o mică piatră de mormînt (0,65×0,45 cm), păstrată în întregime și cu chenar marginal format din podoabe florale. Inscripția ei, în limba romînă, are următorul cuprins: «*†Tot într-această grobniță odihn(e)su-se și oasele răposatului chir Daniil mitropolitul U(n)grovlahiei, leat 7240 (= 1731), dec. 11*». Această descoperire, pe deoparte arată că și vlădica *Daniil* din secolul al XVIII-lea este îngropat la Mitropolia din București în «*grobnița arhiereilor*», cum i se va zice apoi în pisania pietrei mormîntale a mitropolitului Grigorie († 1787),²¹ iar pe de altă precizează data morții și totodată și a sfîrșitului păstoriei sale: 11 decembrie 1731.

Menționez că, necunoscînd această dată precisă, în lista citată am afirmat că mitropolitul Daniil a murit «*către sfîrșitul anului 1731*»,²²

16. *Magazin istoric*, V, p. 20.

17. Pr. dr. Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 781, 783, 784.

18. Vezi *Documente privind Istoria Romîniei*. Introducere. Vol. I, București, 1956, pagina 644.

19. Nr. 16.037 din 6 mai 1936.

20. Vezi Pr. Niculae Șerbănescu, *Scurt istoric al catedralei Patriarhiei Romîne*, în «*Biserica Ortodoxă Romînă*», an. LXXVI (1958), pp. 827-842.

21. Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, p. 797.

22. *Ibidem*, p. 789.

sprijinindu-mă, mai ales, pe faptul că în primele zile ale anului 1732, la 8 ianuarie, țara avea alt mitropolit, pe Ștefan (1731-1738).

În sfârșit, amintesc că, în aceeași listă, am socotit ca moment al sfârșitului păstoriei mitropolitului *Neofit Cretanul* și al începutului păstoriei lui *Filaret Michalitzis*, anul 1754. Această dată, admisă unanim pînă acum, trebuie părăsită, deoarece la 22 și 25 septembrie 7262 (= 1753) era mitropolit al țării, *Filaret*. În aceste zile, voievodul *Constantin Mihai Cehar Racoviță* volnicea pe omul «*pre carele va orîndui Sfinția Sa preaosfințitul mitropolit al țării chir Filaret al nostru duhownicesc părinte*» să scrie «tot vinăriciul» din *Dealul Bolzeștilor* «ot sud *Slam Rîmnic*», la 22 septembrie,²³ și din «*Valea Mantii i de la Valea Poenii... ot sud Saac*», la 25 septembrie.²⁴

Deci în septembrie 1753, vlădica Neofit nu mai era mitropolit, deoarece acum, precum reiese din aceste două acte, Biserica Țării Românești era ocîrmuită de *Filaret*, fost pînă în anul 1752 episcop al Buzăului. Moartea mitropolitului Neofit — căci prin ea, desigur, și-a încheiat păstoria —, și alegerea lui *Filaret*, s-au petrecut între 15 martie și 22 septembrie 1753. La cea dintîi din aceste date, vlădica Neofit era în viață, căci acum voievodul *Matei Ghica* îi hărăzea vama tîrgiului din satul Pătroaia-Vlașca, cu obligația să întrețină școală în acel sat,²⁵ iar la 22 septembrie, precum am mai arătat, păstorea deja *Filaret*.

Din toate acestea rezultă că anul 1754, socotit pînă acum ca hotăr între păstoriile acestor doi ierarhi ungrovlahi, trebuie schimbat cu anul 1753, care este cel adevărat.

Și acum, la sfârșit, mai menționez că mitropolitul *Dositei Filitti* a murit la 14 decembrie 1826 la Brașov, și nu la 14 octombrie 1826, cum, din greșeală, s-a tipărit în lista amintită,²⁶ și că mitropolitul *Ghenadie Petrescu* a fost ales episcop al Argeșului la 14 februarie 1876²⁷; data de 14 martie 1876 din aceeași listă,²⁸ fiind în realitate ziua instalării sale în fruntea eparhiei.²⁹

Acestea sînt precizările pe care, deocamdată, le-am avut de făcut listei mitropoliților Ungrovlahiei, întocmită și publicată cu aproape doi ani înainte. Dacă va fi cazul, vom mai reveni și cu altele în viitor, dar aș fi recunoscător tuturor celor ce ar contribui, cu cercetările lor, la desăvîrșirea listei pe care m-am străduit să o întocmesc.

Pr. NICULAE ȘERBANESCU

23. Arhivele Statului, *Episcopia Buzăului*, pachet CXIII, doc. 5.

24. Arhivele Statului, *Ms. nr. 173*, f. 317.

25. Arhivele Statului, *Mitropolia București*, pach. LVII, doc. 129.

26. Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 804.

27. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», an. II (1875-1876), p. 363.

28. Pr. dr. Niculae Șerbănescu, *op. cit.*, p. 818.

29. Vezi «Biserica Ortodoxă Română», an. II (1875-1876), pp. 502-503.

ECOUL EVENIMENTELOR DIN BISERICA ROMINEASCA DIN PRINCIPATE, IN ZIARISTICA BISERICESCA DIN SIBIU

Ziaristica românească este destul de tânără, știind că pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, românii încă nu aveau gazete tipărite, cu toate că în Köln încă de pe la jumătatea secolului al XVI-lea apăruse prima gazetă sistematică, iar pe la începutul secolului al XVII-lea au apărut astfel de gazete și în alte țări, ziaristica luând astfel un avânt și dezvoltându-se repede.¹

Încă pe la 1789 a încercat vestitul oculist și om de litere Ioan Molnar Piuaru din Sadu, să tipărească un ziar românesc. Mai târziu, în 1793-1794, în colaborare cu Paul Iorgovici, el a reînnoit această încercare de a edita un ziar românesc la Viena, trimițând unele numere episcopului ortodox Gherasim Adamovici, pentru a le răspîndi între credincioși. Încercarea lui Ioan Molnar a fost împiedicată și de data aceasta de guvernatorul Ardealului, Banffy. După Iorga, proiectul lui Molnar ar fi rămas doar o dorință, căci din foaia proiectată n-ar fi apărut nici un număr.²

O încercare asemănătoare a făcut în anul 1817 și Teodor Racoce din Lemberg, de a tipări o foaie pentru românii din Austro-Ungaria, trimițând o înștiințare episcopului Vasile Moga, căruia îi cerea sprijinul pentru această întreprindere. Guvernatorul Banffy oprește pe episcop să publice înștiințarea, motivînd că preoții mai răsăriți au posibilitatea să citească ziare în limbi străine, iar cei mai puțin învățați, din anumite considerații politice, «nu-i consult să citează ziare».³

O încercare asemănătoare a făcut la anul 1825 și un român zelos din Lipsca, tipărind un număr de probă, cu titlul: «Fama Lipschei». Dar fie că această gazetă nu corespundea gustului cititorilor, fie că era primită cu mari întârzieri de abonați, pentru aceea ea a încetat să mai apară. În 1837 apare la Brașov «Foaia Duminecii», redactată de I. Barac, a cărei apariție durează numai un an, locul ei luîndu-l în 1838 «Foaia Literară», care primi numele de «Foaia pentru minte, inimă și literatură». Tot în același an apare și «Gazeta Transilvaniei», redactorul acestora

1. «Telegraful Român», 1899, nr. 7, p. 27.

2. I. Lupaș, *Din trecutul ziaristicii românești*, Arad, 1916, pp. 68-69.

3. Idem, *op. cit.*, pp. 67-68.

fiind Gheorghe Bariț.⁴ Începutul ziaristicii românești din Ardeal îl putem data deci de la anul 1838.

Începutul ziaristicii bisericești la românii ardeleni se face la anul 1853, prin tipărirea gazetei «Telegraful Român».⁵ Fondatorul acestui organ de publicație își făcuse un plan vast pentru ridicarea nivelului cultural, social, material și politic al obștei credincioase. Episcopul Șaguna voia ca centrul episcopal să aibă o legătură permanentă cu preoții și învățătorii confesionali, care pe acele timpuri erau singurii conducători firești ai satelor românești de dincoace de Carpați, și care trebuiau să împărtășească credincioșilor informațiile, învățăturile, îndrumările și directivele date prin acest organ de publicitate.

Printre hîrțile fondatorului nu s-a aflat nici un act din care să se poată constata ce plan și-a făcut marele ierarh prin editarea acestei gazete, ci numai avizul că ea va apare cu programul stabilit, astfel: «Plini de bucurie ne grăbim a face cunoscut, că gazeta noastră va ieși la lumină cu începerea lunei lui ianuarie 1853, sub denumirea de «Telegraful Român». Tendința acestei gazete va fi: a împărtăși poporului român din politică, industrie, comerț și literatură, idei și cunoștințe practice, potrivite cu timpul și amăsurate trebuințelor lui, a-l învăța să-și cunoască pozițiunea și drepturile ce-i sînt asigurate în stat, a-l lumina asupra intereselor, care taie în viața privată și publică a lui, a-i mișca activitatea puterilor fizice și morale, a da direcțiune spiritului lui către tot ce contribuie la înaintarea și dezvoltarea sa, și a-l convinge că numai prin îmbunătățirea stării sale materiale și morale poate ajunge la cultură și fericire».⁶

În coloanele acestei gazete erau redată și comentate pe larg evenimentele politice, culturale și sociale de peste Carpați, fiind semnalate și comentate uneori pe larg și evenimentele mai importante din viața bisericească de acolo. În intervalul de la apariția ziarului la 1853 și pînă la 1918, cînd a avut loc unirea politică a românilor din diferitele provincii, noi aflăm un material bogat și prețios din punct de vedere istoric, în coloanele acestei gazete.

Din acest material ne vom opri însă numai asupra acelor chestiuni care ni se par demne de semnalat, din primii 25 de ani de la apariția «Telegrafului Român» (1853-1877).

În anul 1858 se termina de tipărit Biblia ilustrată a lui Șaguna. În «Telegraful Român» apar cîteva articole despre Biblie, semnate cu inițialele «Z. B.», care credem că era cunoscutul scriitor bisericesc Zaharie Boiu. Tot în același an ajunse Șaguna în posesia a 4½ coale din «Biblia Sacră», care cuprindea Vechiul și Noul Testament, tradusă după Septua-

4. Idem, *op. cit.*, pp. 14-15.

5. Peste munți apăruse în 1839 o revistă: «Vestitorul Bisericesc», sub conducerea a doi ardeleni: Dionisie Romanul și Gavril Munteanu, care a avut însă o existență scurtă, iar mai tîrziu, la anul 1850, Dionisie Romanul editează «Ecoule ecleziastic», tot în Buzău. Art. *Ziaristica bisericească la român*, în «Telegraful Român», 1910, nr. 18, p. 76, și nr. 20, p. 83.

6 «Telegraful Român», 1903, nr. 1, p. 2. Art. *Din trecutul ziarului nostru*.

ginta de Heliade Rădulescu, ca și în posesia a o jumătate de coală din «Biblicile» aceluiași autor, care alcătuiă planul tălmăcirii lui Heliade la Biblia sa. Față de aceasta se ia atitudine în coloanele «Telegrafului Român». În numărul 22 din 1858 apare un articol împotriva încercării făcute de Heliade, articol care deși nu e semnat, nu încapă nici o îndoială că a fost scris de însuși Șaguna. După părerea autorului articolului, ediția biblică a ajuns în niște mâini profane, iar editorul «să povățuiește de un duh care nu respectă știința» și care nesocotește învățăturile Sfinților Apostoli, ale Sfinților Părinți și ale scriitorilor clasici bisericești. Autorul articolului crede că autoritatea bisericească luînd cunoștință despre această întreprindere, o va osîndi și o va opri, trăgînd la răspundere, în privința ortodoxiei sale, pe autorul acestei ediții biblice.

Ierarhii care ar privi cu răceală și dispreț o astfel de încercare, s-ar face singuri vinovați de răul care s-ar înrădăcina în cadrele Bisericii. Îndreptarea Bibliei, la toate confesiunile, a fost rezervată celor mai învățați fii ai Bisericii, cunoscători adînci ai învățăturilor dogmatice, ai regulilor ermeneutice, ai scrierilor clasice ale Sfinților Părinți, ai literaturii scriitorilor bisericești, ca și ai Canoanelor.

Autorul invocă în sprijinul părerii sale atît Canonul 64 al Soborului VI Ecumenic, cît și citate din Noul Testament, în care se reglementează dreptul mireanului de a învăța în Biserică.

Autorul articolului combate exagerările de limbă ale lui Heliade, fiind de părerea: «A rămînea pe lîngă limba pe care au făcut-o bărbații învățați ai Bibliei, susținînd dreptul de a-i îmbunătăți stilul..., iar nu a o schimba și înnoi...». Șaguna subliniază faptul că în Apus, Biblia nu era pusă în mîna credincioșilor cum e cazul la noi, pentru aceea o traducere romînească trebuie făcută într-un stil ușor, pentru a putea fi înțeleasă de toți.

Subliniind diferite greșeli de fond și de formă din noua ediție a Bibliei, Șaguna arată că Heliade, care nu are cunoștințe teologice, nu poate fi socotit ca un bărbat chemat a tălmăci și a reforma Biblia în Biserica noastră.

Articolul se încheie cu concluzia că Biserica căreia îi aparține Heliade, așteaptă de la el îndreptare, întrucît ceea ce a făcut este nepotrivit cu învățăturile primite de la Sfinții Apostoli, Sfinții Părinți și alți arhieri renumiți ai Bisericii noastre.

Întrucît articolul apărut în «Telegraful Român» a dat naștere la o polemică, în «Telegraful Român», nr. 27, pp. 105-106 se răspunde, într-un articol scurt, celor scrise în jurnalul «Naționalul» din București, care încredina articolul lui Șaguna. În răspunsul dat de «Telegraful Român», se spunea că se așteaptă «opinia bărbaților culti și versați în științele teologice, asupra pomenitei ediții biblice din Paris», și cu aceștia bucuros va continua discuția.

În numărul 36, p. 141, se răspunde apologiei lui Heliade, scrisă în «Biblicile» sale, ca și într-una din gazetele din Țara Romînească. De altfel, «Jurnalul Mitropoliei din București» a tipărit în întregime articolul

«Telegrafului Român», îndreptat împotriva întreprinderii lui Heliade, mulțumind chiar lui Șaguna și aprobând observațiile făcute de acesta ediției parisiene a Bibliei, sfătuind și îndemnând pe Heliade să se lase de o astfel de întreprindere.

Un alt articol din nr. 42, p. 166, al «Telegrafului Român», din același an, anunță că la 1 octombrie, episcopul Șaguna a dat o pastorală, «în care răsfrînge cu argumente canonice și dovezi luate din praxa Bisericii, toată apologia mai sus numitului biblicist mirean, în 17 §, la care s-a adaus și un tratat despre libertatea bisericească în 16 §». Gazeta sibiană recomandă publicului să citească pastorală și tratatul pomenit cu spirit de obiectivitate, convingîndu-se că Heliade nu este chemat a ne da o traducere și o tălmăcire a Bibliei.

După ce Heliade Rădulescu s-a recules din supărarea pe care i-a pricinuit-o opoziția lui Șaguna față de întreprinderea sa, a judecat el însuși altfel, ceea ce putem deduce din corespondența prietenească pe care a avut-o ulterior cu Șaguna, căruia îi trimitea produsele sale literare.⁷ În coloanele «Telegrafului Român» găsim chiar publicat un articol din amintirile lui Heliade despre Gheorghe Lazăr.⁸

Un ecou profund află în coloanele «Telegrafului Român» și reformele bisericești făcute sub domnia lui Cuza. Astfel, în nr. 9, p. 32, din 1864, este publicat proiectul de lege în 7 articole referitor la reforma monahismului, proiect semnat de ministrul cultelor, D. Bolintineanu. Pentru interesul ce-l prezintă, noi dăm pe scurt cuprinsul acestui proiect:

Art. I. «Călugăria în cuprinsul Romîniei este pe viitor oprită...».

Art. II. «Călugăria este permisă numai preoților de mir ce și-au pierdut soțiile, precum și a celor care se pregătesc pentru posturi clericale înalte... Condițiunea... ce se pune acestora e vîrsta de 30 ani și terminarea învățăturilor în facultățile teologice».

Art. III. «Călugăria pentru femei este permisă numai pentru acelea care se vor devota instrucțiunii publice și îngrijirii bolnavilor».

Art. IV. «Comunitățile... actuale de călugări și călugărițe se păstrează numai pe timpul generației actuale...», pentru locuirea acestora se rezervă șapte mînăstiri pentru bărbați și șase pentru femei, unde trebuiau să fie strămutați în mod treptat, toți călugării și călugărițele din celelalte mînăstiri, în timp de trei ani, statul garantîndu-le acestora întreținerea pînă la sfîrșitul vieții.

Art. V. «Guvernul va hotărî prin ordonanță domnească», care din mînăstirile desființate se vor păstra ca monumente istorice. «Celelalte se vor preface în biserici de mir, lăsate județelor și comunelor». Încăperile din jurul mînăstirilor desființate, urmau să fie întrebuințate pentru diferite așezăminte de utilitate publică.

Art. VI. «Nici un frate și nici o soră nu se vor mai primi în comunitățile religioase provizor învoite». Cei ce ar fi dorit să intre în mona-

7. «Telegraful Român», 1880, nr. 133, p. 529. Art. *Cărțile bisericești în Biserica Ortodoxă Română*.

8 «Telegraful Român», nr. 8-10, Foișoara. *Viața lui Gheorghe Lazăr*.

him după condițiunile Art. II și III, o puteau face numai primind învoirea prealabilă de la guvern, prin ministrul cultelor.

Art. VII. Oprea stabilirea în România a vreunei comunități străine de călugări și călugărițe de orice rit creștin, afară de acelea care se ocupau cu instrucțiunea publică, sau îngrijirea bolnavilor. Excepție se făcea numai cu misionarii catolici care deserveau parohiile acestui rit în România, pînă cînd acestea vor putea avea un cler permanent.

Întregul decret poartă pecetea spiritului apusean, pornit împotriva clericalismului de acolo. În același număr al «Telegrafului Român» e publicat un alt decret semnat de același ministru al cultelor, care reglementa situația bisericilor orășenești, care nu depindeau de stat.

Din coloanele «Telegrafului Român» se cunoaște și eco-ul pe care l-a avut secularizarea averilor mînaștirești închinate, în ziaristica diferitelor țări din Apus. Astfel sînt reproduse pasaje din presa parisiană, care publica știrea că «afacerea mînaștirilor închinate s-ar fi terminat cu desăvîrșire». Ziarele care reprezentau opinia guvernului francez, publicau cu satisfacție știrile din ziarele românești, în care se vorbea cu entuziasm despre această reformă. Prin aceasta se recunoștea, în același timp, că dreptul de a rezolva această chestiune aparținea statului român și guvernului său, iar nu unor puteri străine. Aceste ziare vedeau în reușita acestei reforme o slăbire a partidei opoziționiste din țară, care reprezenta intriga nemțească și engleză. Se reproduceau vești după alte ziare, care reprezentau opinia altor puteri garante ale Convenției de la Paris, aceste puteri fiind decise a lua în mîna lor reglementarea chestiunii mînaștirilor închinate, pe care domnitorul Cuza, după cum credeau ele, a făcut-o «în disprețul flagrant al convenției de care e vorba». Se cita apoi că reprezentantul Angliei a plecat să primească dispoziții de la guvernul său, în vederea convocării unei conferințe la Constantinopol, care avea sarcina să rezolve chestiunea mînaștirilor închinate.

Alte gazete vorbeau de concentrări de trupe făcute de turci, pentru intimidarea guvernului român. Domnitorul Cuza însă nu s-a înspăimîntat, căci el și guvernul său, după cum se spunea în aceste gazete, se simte tare sprijinit și se presupunea existența unei alianțe ofensive și defensive secrete, între România, Serbia și Muntenegru, care aveau scopuri comune: dobîndirea independenței. Atacarea uneia din aceste puteri, din partea Turciei, putea duce la o răscoală a populațiilor creștine din imperiul turcesc.⁹

Pentru lămurirea situației, domnitorul Cuza face o călătorie la Constantinopol, care e redată pe larg în numerele 47-52 ale «Telegrafului Român» din același an, 1864. Domnitorul, cu această ocazie, după cum spune «Telegraful Român», a făcut o vizită patriarhului ecumenic din Constantinopol, ca și celorlalți patriarhi ortodocși care se aflau acolo. Amintim din această vizită numai un incident caracteristic.

Domnitorul, cu ocazia vizitei făcute patriarhului ecumenic, și-a exprimat dorința de a asista duminica la Sf. Liturghie la Patriarhie. Acolo

9. «Telegraful Român», 1864, nr. 23, pp. 51-52. Art. *Principatele Unite Romîne*.

a fost întâmpinat de tot clerul superior, cu cele mai înalte onoruri, rostindu-se rugăciuni pentru domnitor și țară. După spusa unor martori, patriarhul, în cuvîntarea adresată domnitorului care a părăsit biserica înainte de terminarea slujbei lungi, a folosit o formulă veche, pe care patriarhii de altădată o adresau domnitorilor din Țările Romîne, care mergeau la Constantinopol să primească investitura Porții, mergeau în același timp și la patriarh să ceară consacrarea religioasă.

Fără a ține seamă că Biserica romînească este o Biserică națională, care-și are capul său, pe mitropolitul Ungrovlahiei, nici de situația schimbată în care se afla șeful statului față de vechii domnitori, care erau trimiși în Țările Romîne de Poartă, patriarhul în cuvîntarea sa a rostit formula: «Te ung și te recunosc de principe...» etc., care amintea de un trecut șters. Se spune că domnitorul a întrerupt în mod respectuos pe patriarh, spunîndu-i foarte accentuat în limba greacă: «Sînt șase ani, părintele meu, de cînd sînt principele domnitor al Romîniei, prin voința națiunii». Mulțumindu-i apoi pentru rugăciunile făcute pentru el și țara sa, i-a făgăduit a rămîne, ca și părinții săi, un fiu credincios al Bisericii Ortodoxe.

Ca o amintire a vizitei sale în Fanar, domnitorul, după întoarcerea sa în țară a făcut un dar de 100 de galbeni pentru spitalul grec, trimițînd și pentru școala grecească din Constantinopol un ajutor de 3000 de galbeni din partea Romîniei.

În călătoria pe care a făcut-o domnitorul Cuza la Constantinopol, în 25 mai 1864, acesta obținuse de la reprezentanții puterilor garante, rezultate mai mari decît se așteptase. Într-un articol din modificările aduse statutului, se prevedea că: «Principatele Unite vor putea în viitor modifica și schimba legile care privesc orînduirea lor lăuntrică, cu concursul legal al tuturor puterilor statului, și fără nici o intervenție din afară, exceptîndu-se bineînțelese legăturile ce unesc Principatele cu imperiul otoman.¹⁰ Țara abia acum ajungea deplin stăpînă pe situația ei lăuntrică.

În dorința de a elibera Biserica romînească de sub supremația grecească, prin o lege din 3/15 decembrie 1864, Biserica romînească din Principatele Unite era declarată autocefală. În primul articol se spunea că «Biserica Ortodoxă Romînă este și rămîne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce privește organizarea și disciplina...». În Art. II se adaugă că «unitatea Bisericii Romîne este reprezentată prin Sinodul general». În Art. III se prevedea că: «Unitatea dogmatică a sfinței religii ortodoxe romîne cu Biserica mare a Răsăritului o menține Sinodul general al Bisericii romînești, prin consultațiuni cu Biserica ecumenică din Constantinopol».¹¹

Prin o altă lege din mai 1865, se înlocuia alegerea ierarhilor, prin numirea de către domn, se organizează un Sinod general autocefal al Bisericii, din care urma să facă parte și preoți de mir și laici. Patriarhul, care nu putea ierta lui Cuza secularizarea averilor mînăstirești închinat,

10. Al. Xenopol, *Istoria Romînilor*, ed. III-a, vol. XIV; partea II-a, p. 16.

11. «Telegraful Romîn», 1865, nr. 76, p. 303. Art. *Principatele Romîne Unite*.

convoacă la 15 aprilie 1865 un sinod patriarhal, în care condamnă în numele dogmei și al Canoanelor aceste legi, provocînd pe domnitor să restaureze legile de mai înainte. Patriarhul a trimis prin delegatul său, arhim. Cleobulos, o scrisoare domnitorului Cuza, însoțind scrisoarea și de hotărîrea sinodului. Acest fapt este încrestat și în coloanele «Telegrafului Român»,¹² unde notița scurtă se termină cu propoziția: «Ablegatul (patriarhal) s-a dat astăzi peste graniță».

Cleobulos avea misiunea să blameze ultimele legiuiri ale lui Cuza, permițîndu-și a se adresa printr-o circulară episcopilor, cerîndu-le sprijinul împotriva domnitorului și făcînd intervenție în același timp și la consulii țărilor străine.¹³ Domnitorul trimite patriarhului o scrisoare datată din 26.VI/8.VII 1865, despre care Xenopol susține că nu se află publicată în «Monitorul Român», ci a găsit-o numai în ziarele străine, în unele în rezumat, în altele în întregime. Ea se află publicată în întregime în coloanele «Telegrafului Român».¹⁴ Este interesant cum a știut domnitorul Cuza să apere independența Bisericii românești din țara sa, și pentru aceea merită să arătăm măcar o parte din argumentele pe care le-a folosit.

Ca un fiu smerit — zice el — a primit cu cea mai adîncă pietate epistola patriarhului, a rămas însă adînc mîhnit de purtarea arhimandritului Cleobulos, care în loc să-și îndeplinească misiunea de conciliere pe lîngă domn, a făcut mai multe acte imprudente, frecventînd pe oamenii dezordinii și patronînd ideile lor, încît guvernul a fost silit să-l expedieze peste graniță. «O națiune este condamnabilă — se întrebă Cuza — fiindcă a voit să întărească în pămîntul ei fundamentele pe care sînt așezate strălucirea eternă și gloria neînvinsă a Bisericii Ortodoxe?».

Se mai întrebă dacă legile de organizare și disciplina consfințite de țara întreagă sînt atît de potrivnice Canoanelor și uzului secular din țările ortodoxe, încît să atragă o astfel de manifestare din partea patriarhului, către capul unei națiuni, care a arătat întotdeauna iubire pentru Biserica sa.

Misiunea lui Cleobulos, ca și actele pe care le-a adus, «sînt fără exemplu în analele țării și fără precedent în tradițiunile Bisericii independente a Daciei». Domnitorul accentuează că nu se aștepta la un astfel de act, tocmai de la reprezentantul Bisericii «care în zilele ei de asuprire și de necazuri, a primit de la noi în timpuri vechi și primește chiar și astăzi cu mîină largă și atît de mari dovezi de iubire și de generozitate, precum n-a primit din nici o parte a lumii creștine». Dacă în calitatea sa de creștin, ar fi putut ascunde durerea pricinuită de inițiativa patriarhală, «ca domn nu pot tăcea — zice el — și sînt dator a apăra în contra oricărei încercări vechea autocefalie a Bisericii dace». Pentru aceea, folosindu-se de dreptul Bisericii universale, de dreptul bisericesc, de uzul

12. «Telegraful Român», 1865, nr. 38, p. 151. Notiță: *O sentință a Sinodului din Constantinopol*.

13. Al. Xenopol, *op .cit.*, p. 41.

14. «Telegraful Român», 1865, nr. 76 și urm.

și datinile consacrate de veacuri în Biserica Daciei, care au fost recunoscute de toată Biserica și de cea a Constantinopolului, că românii în afacerile lor bisericești, acum și altădată, s-au menținut în cadrul prescripțiilor canonice, vrea domnitorul să arate independența Bisericii sale, ca și drepturile statului în raport cu Biserica sa. Românii din această Biserică — după cum zice domnitorul — au dreptul de a fi ascultați, căci «în ciuda tuturor cotropirilor din primele secole, au conservat limba, legile și tradițiile înaintașilor» și cu ele împreună și «instituțiunile și datinile primitive ale Bisericii, care s-au păstrat la noi într-o puritate mai neatinsă decât în alte părți».

El arată că la români s-a menținut datina Bisericii primitive, «care ar fi fost de dorit să se fi păstrat pretutindeni, că clerul și poporul împreună formează Biserica lui Hristos». Tocmai acele datini și instituții străvechi ne-au arătat că «o altă Biserică, oricare ar fi, nu poate avea dreptul de a se amesteca în trebile de administrațiune și disciplină interioare a unei alte Biserici independente și autocefale». Prin aceasta domnitorul nu vrea să conteste onorurile ce se cuvin patriarhului Constantinopolului, și pentru aceea i-a primit scrisoarea cu smerenia cuvenită, dar «avizul sinodului din Constantinople, ca vătămător drepturilor antice ale Bisericii independente a Daciei, nu-l pot primi» — zice el. «Ca domn creștin al României, îl resping în numele clerului și al poporului, și-l voi combate» pe baza legilor și a Canoanelor.

Patriarhul susținea dependența Bisericii Române de cea din Constantinopol, invocând pentru aceasta diferite Canoane, dar aceste Canoane, după cum zicea domnitorul în scrisoarea sa, mai mult confirmă decât combat independența Bisericii românești. «Independența Bisericii românești», așa cum se afirma în Art. I al legii votate sub Cuza, nu este o inovație, ci există din vechime și ea n-a fost condamnată de nici unul din Canoanele Bisericii noastre. În sprijinul acestei independențe, Cuza invocă ruperea Daciei de imperiul bizantin pe de o parte, ca și prevederile Canonului 34 Apostolic, care prevedea că «episcopii fiecărui neam se cuvine a cunoaște pe cel dintâi între dînșii și a-l socoti pe el ca și cap». În baza Canonului 34 Apostolic, s-a înființat Patriarhia din Tîrnova. Începînd de la 1447, rușii n-au mai primit mitropoliți trimiși de Constantinopol la Moscova, iar în 1589 au ridicat Mitropolia Moscovei la rangul de Patriarhie. Chiar și grecii, în baza aceluiași Canon, au urmat exemplul dat de Rusia, cerînd autocefalia în 1830 pentru Mitropolia din Atena. El se mai provoacă la novela 131, care arată provinciile de sub jurisdicția Justinianei I, fără să fie amintită printre ele și Dacia Traiană, care menținea cu Justiniana I, numai legături dogmatice. Mai citează pe Dimtrie Cantemir, care spunea că deși mitropoliții Moldovei nu aveau titlul de patriarh, ei nu erau supuși nimănui. El se provoacă la Pravila tipărită la 1652, sub Matei Basarab, care a servit ca regulă în Biserica românească și în care se arată că Mitropolia Țărilor Române nu depinde de alte centre bisericești din afară. El mai invocă și un firman al lui Abdul Hamid de la 1783, prin care se oprea patriarhul de a trimite

mitropoliți în Moldova, și prin care se recunoștea independența Bisericii noastre.

Această independență a fost recunoscută și prin Regulamentele Organice, în baza cărora ierarhii se alegeau de către adunările extraordinare din țară. El mai citează și cazul lui Atanasie Anghel, hirotonit de mitropolitul Teodosie al Țării Românești, pe care Atanasie îl recunoștea ca stăpînul său, făgăduindu-i să urmeze întru toate învățăturile acestui exarh. Chiar patriarhul Ierusalimului, Dositei, care se afla pe atunci la București, îl sfătuia pe Atanasie «ca în toate cazurile de îndoială să se adreseze exarhului din București», și numai cînd acesta n-ar putea rezolva chestiunea pusă, să se adreseze patriarhului din Constantinopol.

În fața acestor dovezi, «cum s-a putut pretinde că Biserica românească este o Biserică provincială și depinde de ocîrmuirea scaunului constantinopolitan?». Constantinopolul n-a putut niciodată să exerseze în mod real supremația sa asupra Bisericii românești, care într-o provincie era condusă de un exarh, iar în cealaltă de un mitropolit independent. Acțiunea patriarhilor — după cum spune domnitorul — s-a redus numai la o binecuvîntare spirituală cerută de ierarhii romîni, ca un semn de cinste față de capul Bisericii din Constantinopol.

Pentru justificarea admiterii mirenilor în Sinodul general, Cuza se referă la instituțiile Bisericii primare, la tradiția Bisericii Ortodoxe Romîne, la Sf. Ciprian, la felul cum a organizat Sf. Nifon Biserica din Țara Romînească, la organizarea Bisericii Ortodoxe din Ardeal, a Sinodului din Carlovitz, și spune că i se pare chiar că a rezervat un loc prea restrîns mirenilor în sinod.

Publicarea în întregime a scrisorii lui Cuza în ziaristica bisericească sibiană are o semnificație profundă, dacă ne gîndim că în aceeași lună, decembrie 1864, cînd domnitorul Cuza legifera autocefalia Bisericii romînești din Principate și independența ei față de Patriarhia din Constantinopol, printr-un autograf împărătesc din Viena, trimis episcopului Șaguna la Sibiu, se încuviința înființarea Mitropoliei romînilor ortodocși din Transilvania și prin aceasta emanciparea Bisericii lor de sub ierarhia sîrbească.

Opoziția față de dogma infailibilității Papei, pornită din cercul profesorilor catolici de la universitățile din Germania, a dus la formarea Bisericii vechi Catolice, care avea printre conducătorii săi pe profesorul Döllinger, iar ca episcop pe Reinkens, fost profesor la Breslau. La conferința religioasă inițiată de vechii catolici și ținută la Bonn, între 12—16 august 1875, au participat și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe din Rusia, Grecia, Serbia și România, și reprezentanți speciali trimiși de Patriarhia din Constantinopol. Din partea Bisericii Anglicane, din Anglia și America, au participat peste 50 de reprezentanți, ca și unii pastori ai Bisericii Protestante, ca observatori, iar din partea vechilor catolici, mulți profesori universitari în frunte cu profesorul Döllinger și Episcopul Reinkens. Delegația Bisericii Romînești, compusă din Melchisedec, episcopul Dunării de Jos și Ghenadie, fost la Argeș, înaintează Sf. Sinod un raport

amănunțit despre conferința de la Bonn, pe care «Telegraful Român» îl publică în întregime.¹⁵

Din raportul înaintat Sfântului Sinod, se poate desprinde tendința vechilor catolici și a anglicanilor, de a găsi o cale de unire cu Biserica Ortodoxă. O comisie formată din reprezentanți ai tuturor confesiunilor prezente, din care făceau parte și 6 ortodocși, a stabilit o formulă de unire pe care a prezentat-o apoi în ședința generală și care e cuprinsă în următoarele trei puncte:

1. Noi consimțim a primi simbolurile ecumenice și definițiunile de credință ale Bisericii antice.

2. Noi consimțim a recunoaște că «filioque» la Simbolul credinței s-a făcut în mod nelegal, din punct de vedere al dreptului canonic bisericesc.

3. Noi toți ne ținem de expunerea doctrinei despre Sf. Duh, în acea formă în care se expune la Părinții Bisericii nedespărțite. Noi renunțăm la orice concepțiune și la orice exprimare în care s-ar cuprinde vreo recunoaștere a două principii în Treime.

Această formulă, ca și cele cinci teze formulate de aceeași comisie, pe baza doctrinei Sfântului Ioan Damaschin, despre relațiile persoanelor Sfintei Treimi între ele, indicau atât din partea vechilor catolici ca și a anglicanilor reprezentați în comisie, hotărîrea de a se întoarce la doctrina Bisericii vechi, așa cum s-a păstrat în Biserica Ortodoxă. De altfel, declarațiile lui Döllinger făcute în ultima ședință a conferinței, că vechii catolici au renunțat la doctrina despre purgatoriu, despre indulgențe și epitimii, ca și comunicarea episcopului Reinkens, că în Catehismul și în Liturghierul vechilor catolici, care sînt gata spre publicare, Simbolul credinței va apare fără adaosul «filioque», toate confirmau apropierea de Ortodoxie. Publicarea unor astfel de știri în ziaristica sibiană nu era fără importanță, știind că după ce s-au potolit luptele confesionale dintre ortodocși și uniți din Ardeal, toți cei conștienți, fiind convinși că dezbinarea dintre ei a folosit numai străinilor, au început să manifeste dorința de refacere a unității religioase, ca la 1797 și mai ales la adunarea de la Blaj din 1848. Această dorință era vie nu numai în sufletul ortodocșilor, ci și în cel al credincioșilor uniți. Știrile despre mișcarea de la Bonn nu puteau decît să întărească dorința de a reface unitatea de credință dintre frați, arătînd clar și calea pe care se poate ajunge la unitatea dorită.

În anul 1876, în cercurile bisericești din Romînia se purtau discuții în legătură cu modificarea costumului preoțesc. Discuțiile acestea au avut ecou și în coloanele «Telegrafului Român».¹⁶

Reforma costumului preoțesc ar părea fără nici o însemnătate, căci nu e vorba nici de schimbare de dogme sau Canoane, nici măcar de haina liturgică a preoților, ci doar de costumul lor particular. Totuși merită să fie amintită, pentru scopul ce-l urmărea această schimbare și

15. «Telegraful Român», 1876, nr. 1, p. 3, și nr. 2, pp. 6-7.

16. «Telegraful Român», 1876, nr. 89, p. 350. Art. *Costumul preoților din Romînia*.

tendința din care pornea. Este adevărat că prin modificarea costumului preoțesc se urmărea și un scop practic de a se da preoțimii o haină mai comodă și mai estetică în același timp, dar prin modificarea ce se proiecta, se urmărea și tendința de a rupe cu un trecut de tristă amintire.

După cum se spune în articolul publicat după o gazetă din România, în numărul 89 al «Telegrafului Român» din 1876, Nicolae Mavrocordat primind la 1716 domnia peste Țara Românească, din spirit de lingușire față de stăpînul său turc, a introdus în țară costumul turcesc, îmbrăcînd pe boieri cu costumul importat din Fanar. După ce Nicolae Mavrocordat pocise pe boieri, în anul 1787, N. Mavrogheni, «cu toată opoziția veneratului mitropolit Cosma, român din județul Argeșului, (trebuia) să uniformizeze pe bieții preoți cu costumul din Fanar și nici acela original, ci al armenilor din Asia Mică».

Celor care ar critica noua modificare a costumului preoțesc și «vor striga poate că ne nemțim sau ne muscălim, că ne facem latini, sau că se dă o lovire religiei», autorul articolului le răspunde că, după cum Mavrogheni a schimbat portul național al preoților cu cel fanariot, fără a atinge dogmele, nici prin modificarea nouă a costumului preoțesc nu se atinge întru nimic credința. Autorul se referea la o carte a lui Martin Crusius, tipărită la Bazilia, în anul 1584, în care se vorbește despre patriarhii răsăriteni și spunînd: «găsim un chip de om bătrîn, cu barbă și pălărie, îmbrăcat cu haina care are nasturi de la gît pînă la brîu». «Același costum îl găsim sculptat în piatra de deasupra ușilor palatului mitropolitan și a paraclisului acestui palat» din București.¹⁷

Chestiunea modificării costumului preoțesc a fost rezolvată de mitropolitul primat în anul 1877, care a dat dispoziție protoiereilor, ca preoții din eparhia sa să-și conformeze costumul după cel aprobat de Înalt Prea Sfinția Sa. Ceea ce deosebea costumul nou de cel vechi, în mod deosebit era pălăria, care se purta în vechime în toată Biserica Ortodoxă, după cum se poate constata din diferitele monumente vechi și care obișnuit se purta în timpurile acestea și în Rusia, Bucovina și Transilvania. În articolul scurt din «Telegraful Român» din 1877 se spunea: «În momentul cînd România dobîndește independența ei politică și rupe legăturile ei cu despotismul, era trebuință ca și preoții noștri să lapede un costum care ne aduce aminte de timpurile cele mai triste din istoria patriei noastre».¹⁸ Preoțimea a satisfăcut această tendință, fiind astfel în armonie cu cerințele vremii.

În afară de chestiunile pe care le-am prezentat în studiul nostru, în coloanele «Telegrafului Român» se dau o mulțime de alte știri din viața bisericească din Principate. Astfel, au fost înștiințați cititorii despre înaintarea la rangul de arhiereu a lui D. Romanul, N. Scriban și Melchisedec («Telegraful Român», 1862, nr. 14), despre investirea noilor arhieriei, dintre care Neofit Scriban a refuzat să primească investitura din mîinile domnului, pentru care fapt este acuzat în unele gazete că e

17. «Telegraful Român», 1876, nr. 89, p. 350.

18. «Telegraful Român», 1877, nr. 91, p. 366.

vîndut rușilor, «Telegraful Român» luîndu-i apărarea («Telegraful Român», 1865, nr. 44, p. 176). La fel ni se relatează despre alegerea lui Calinic Miclescu, mitropolitul Moldovei, în scaunul de mitropolit primat («Telegraful Român», 1875, nr. 44, p. 175), și despre alegerea lui Ghenadie Petrescu la Argeș («Telegraful Român», 1876, nr. 18, pp. 71-72).

În coloanele «Telegrafului Român» se mai vorbește despre starea clerului din Romînia. Despre unele lucruri scrie pe larg; astfel publică în întregime testamentul mitropolitului Nifon («Telegraful Român», 1875, nr. 42-43), iar alte știri le semnalează numai pe scurt.

Ziaristica bisericească din Sibiu a căutat să informeze pe cititorii săi în mod fidel despre stările din Principatele Romîne. În coloanele ei sînt prezentate pe larg nu numai evenimentele din viața politică, ci, după cum am constatat, sînt încrestate și cele din viața bisericească, pe unele publicîndu-le fără nici un comentariu, pe altele semnalîndu-le cu aprobare, iar față de altele luînd poziție și criticîndu-le. Din materialul bogat publicat în ziaristica bisericească din Sibiu, se constată interesul viu al redactorilor, dar în același timp și al cititorilor, pentru desfășurarea întregii vieți din Principatele Unite. Ziaristica bisericească sibiană a contribuit în mod considerabil la întărirea legăturilor sufletești ale romînilor de pe cele două versante ale Carpaților. Prin publicarea de știri bogate din frămîntările și luptele romînilor ardeleni pentru dobîndirea de drepturi politice și sociale și lupta pentru apărarea limbii, ca și din activitatea pe teren bisericesc și școlar, iar pe de altă parte făcînd cunoscute evenimentele din viața politică și cea bisericească din Principate — cititorilor săi, această ziaristică a mijlocit un schimb de experiență prețioasă între romîni de dincoace și cei de dincolo de Carpați.

Prin mijlocirea «Telegrafului Român» de la Sibiu, s-a lucrat conștient și fără întrerupere pentru pregătirea zilei mari a unirii romînilor de pe cele două versante ale Carpaților, în cadrele aceluiași stat român și pentru unificarea bisericească în cadrele aceleiași Bisericii Ortodoxe Romîne.

Idealul unității naționale și al unității bisericești, pentru care a lucrat «Telegraful Român» în trecut, s-a realizat în mod deplin în vremea noastră, cînd poporul își făurește o viață nouă, înlăturînd toate dezbinările și cînd Biserica ardeleană reîntregită sub patriarhiceasca arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, este o ramură viguroasă a Bisericii Ortodoxe Romîne, care aduce contribuția sa însemnată la desfășurarea vieții bisericești din țara noastră și la lupta pentru pace și înfrățire între popoare.

Pr. prof. SOFRON VLAD

UN VALOROS CATALOG AL MANUSCRISELOR SLAVE DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI R.P.R.

Panaiteanu P. P., *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, 406 pp.

Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R., în număr de 730, au o deosebită însemnătate, atât pentru cunoașterea perioadei slavonismului cultural la români, cât și pentru studierea limbii și literaturii slave, în genere. Cea mai mare valoare o au manuscrisele din secolul al XV-lea. Studierea lor va contribui, în primul rând, la lămurirea problemei începuturilor literaturii slave la români, și în al doilea rând la cunoașterea literaturii slave, revizuită din inițiativa și prin grija patriarhului Eftimie al Bulgariei (1375-1393), și scrisă într-o ortografie nouă, așa cum sînt scrise majoritatea manuscriselor slave din secolul al XV-lea din țara noastră.

Un început îmbucurător și pozitiv pentru studierea sub aceste aspecte a literaturii slave de la noi îl constituie publicarea de către Academia R.P.R. a catalogului manuscriselor slave din Biblioteca Academiei R.P.R., întocmit de P. P. Panaiteanu. Se semnalează în felul acesta un bogat material documentar, de care se simțea mare nevoie, asupra cuprinsului și datelor respective pentru fiecare manuscris în parte. Descrierea manuscriselor slave, în catalogul întocmit de P. P. Panaiteanu, este mult mai amplă în comparație cu descrierea făcută de A. J. Jacimirskij (Славянскія и русскія рукописи румынскихъ библиотекъ, St. Petersburg, 1905).

Iată de ce este justificat interesul cu care slaviștii și istoricii români și străini așteaptă publicarea celorlalte două volume, anunțate de autor.

Fînd prima încercare de acest gen făcută în țara noastră, catalogul are unele lipsuri, care pot fi îndreptate în celelalte două volume, pentru ca cercetătorii să poată folosi cu mai multă siguranță materialul prezentat.

Semnalez cîteva din ele, de care m-am izbit la studierea unora din aceste manuscrise.

1. În majoritatea lor, manuscrisele slave au numerotarea făcută de întocmitori, pe coale, adică din opt în opt file. Urmărirea acestei numerotări înlesneşte indicarea cu mai multă precizie a numărului filelor din care a fost alcătuit iniţial manuscrisul respectiv, mai ales că majoritatea manuscriselor slave nu mai au astăzi nici începutul şi nici sfîrşitul cărţii. Neurmărirea acestei numerotări provoacă greşeli, care duc la neprezentarea reală a conţinutului cărţii respective. De aici şi o serie de alte erori, care îngreuiază stabilirea filiaţiei manuscriselor şi care pun în încurcătură pe cercetători.

Majoritatea greşelilor care apar în catalog se datoresc faptului că autorul n-a ţinut seama de numerotarea pe coale făcută de alcătuitoarii manuscriselor respective. Pentru exemplificare, semnalez cîteva cazuri:

a) La descrierea manuscrisului 149, alcătuit de monahul Gavriil de Mînăstirea Neamţu, primul caligraf şi miniaturist moldovean, autorul catalogului semnaleză, la început (p. 191), că «lipsesc foi după f. 245 v».

Dacă s-ar fi urmărit numerotarea pe coale făcută de întocmitor, s-ar fi putut constata că între ff. 245-246 lipsesc 19 foi şi cîte o foaie între ff. 248-249 şi 250-251, de care nu se face menţiune în catalog.

La p. 195 din catalog se arată că după f. 245 v s-au smuls 6 foi care cuprindeau sfîrşitul articolului şi începutul unui alt articol, al cărui titlu se dă după catalogul lui Iaţimirski, despre care se afirmă că ar fi avut în faţă exemplarul complet.

A. J. Iaţimirski nu pare să fi avut în faţă exemplarul complet, căci altfel nu ar fi căzut în greşeala de a afirma că textul cuprins între ff. 246-260 este din predica lui Efrem Sirul la Duminica Tuturor Sfinţilor.

În realitate, foile între ff. 246-260 sînt o parte din textul predicii patriarhului Filotei al Constantinopolei la Duminica Tuturor Sfinţilor, cum se poate vedea din manuscrisul 156 (f. 383 v). Cele 19 foi care lipsesc între ff. 245-246, cuprindeau, după toată probabilitatea: 1 foaie cu sfîrşitul predicii precedente, a lui Leon împăratul, 2 foi cu textul predicii lui Efrem Sirul, 6 foi cu textul predicii lui Grigore Teologul la Duminica Tuturor Sfinţilor şi 10 foi, care constituiau partea de la început a predicii patriarhului Filotei la aceeaşi sărbătoare. Textele acestor predici se află în manuscrisul 156, respectiv predicile 82, 84, 85 şi 86 şi, reduse la proporţiile manuscrisului 149, dau exact numărul foilor lipsă între ff. 245-246.

b) Manuscrisul 164, alcătuit de acelaşi caligraf Gavriil de la Neamţu, este de o valoare deosebită, pentru că el conţine 5 din cele 8 lucrări hagiografice ale patriarhului Eftimie al Tîrnovei.

Neurmărindu-se numerotarea pe coale, cartea apare în catalog ca avînd 19 lucrări, cînd în realitate Gavriil şi-a alcătuit sbornicul din 22 de lucrări. N-au fost semnalate din această cauză: viaţa Cuvioasei Eufrosina, viaţa împărătesei Teofana, — o lucrare rar întîlnită în manuscrisele slave —, şi sfîrşitul vieţii lui Onufrie. Dar nesemnălarea celor trei lucrări a provocat comiterea altor două erori: a) manuscrisul a

avut inițial 352 de file și nu 330 câte se menționează în catalog, și b) predicile la care au fost atașate filele cu lucrările nesemnificate, apar cu un conținut (recte cu un număr de file) mai mare decât sînt cunoscute în literatura slavă.

Astfel, predica întâia, a lui Alexandru Monahul, apare în catalog ca avînd 30 de file, deși în realitate ea are 25 de file, așa cum se indică în manuscrisele 151 și 301 de la Biblioteca Academiei R.P.R. și 700 de la Biblioteca Mănăstirii Dragomirna.

Predica a zecea are 12 file, în timp ce în catalog este trecută cu 33 de file, înglobînd și cele 21 de file din viața împărătesei Teofana, nesemnificată de autor.

c) Manuscrisul 297 reprezintă un miscelaneu cu vieți de sfinți sărbătoriți în lunile decembrie și ianuarie. După indicațiile date în catalog, din această carte «lipsesc începutul și sfîrșitul» (p. 396). Aici greșelile comise sînt și mai mari, pricinuite tot din neurmărirea colilor indicate de alcătuitoarea sbornicului. În realitate, lipsesc primele 17 file, apoi 93 de file în cuprinsul cărții, și peste 20 de file la sfîrșit.

De aici și greșeala ca «Viața lui Atanasie cel Mare», care are în mod obișnuit o întindere mai mică de 44 de file, să apară în catalog cu 62 de file, incluzîndu-se în ea, în mod greșit, de autorul catalogului, și o parte din «Viața lui Eftimie cel Mare», pe care autorul nu o semnalează.

4. La manuscrisul nr. 156 se arată în catalog că «lipsesc începutul și foi după f. 2 v și 287 v».

Dacă s-ar fi urmărit numerotarea pe coale, făcută de întocmitor, s-ar fi putut vedea cu ușurință că la începutul cărții lipsesc 14 foi între ff. 2-3 de astăzi, 10 foi între ff. 163-164, de care nici nu se face mențiune în catalog, și 3 foi între ff. 287-288, adică în total 27 de foi.

La ultimul rînd de la f. 287 v se începe titlul unei predici noi, din care însă a rămas numai un fragment, pentru că restul textului din titlul respectiv, al cărui sfîrșit se continua pe foaia următoare, s-a pierdut o dată cu foaia pe care s-a scris, și împreună cu încă alte două foi. Pe foaia numerotată astăzi 288, care de fapt era a patra foaie după f. 287 de astăzi, este începutul unei predici scrisă cu inițială mare, ornată, dar fără titlu. Neobservînd lipsa celor trei file, autorul catalogului a socotit că întocmitorul manuscrisului a omis să scrie titlul întreg și l-a întregit, trecînd completarea între paranteze. În felul acesta s-a atribuit greșit arhiepiscopului Proclu al Constantinoplei predica următoare, scrisă de Vasile, episcopul Seleucie. Greșeala se poate observa prin confruntarea textelor cu manuscrisul 149 (f. 107 v și 112).

Cercetătorul care nu are posibilitatea să studieze la fața locului manuscrisele slave de la Biblioteca Academiei R.P.R., poate fi înclinat să creadă că este vorba de vieți de sfinți sau lucrări omiletice, al căror cuprins este mai mare decât cel din alte sbornice, lăsîndu-se impresia că ne găsim în fața unor texte mai ample decât cele știute pînă astăzi.

2. În mod obișnuit, cu rare excepții, întocmitorii manuscriselor au indicat la începutul fiecărei predici: ziua de prăznuire, numărul de or-

dine și numărul filelor fiecărei lucrări în parte. Aceste indicații ne sînt foarte prețioase la stabilirea filiației manuscriselor slave din țara noastră. Astfel :

a) Indicarea zilei de prăznuire : 1 septembrie, Duminica Tomei, Injumătățirea praznicului, în aceeași zi etc., ușurează munca cercetătorului la stabilirea legăturii dintre diferitele manuscrise.

Dacă aceste indicații s-ar fi dat în catalog la descrierea manuscriselor 149, 152, 156, toate din secolul al XV-lea, din care primele două au fost scrise în Moldova, iar cel de al treilea la Muntele Athos, s-ar fi putut vedea imediat că ele cuprind predici din ciclul pascal.

b) Neurmărirea numărului de ordine indicat de întocmitor la începutul fiecărei predici a contribuit și la neprezentarea reală în catalog a cuprinsului manuscriselor 164, 297 și 156.

c) Menționarea numărului filelor făcută de întocmitori pentru fiecare lucrare în parte ne este și ea necesară pentru stabilirea filiației manuscriselor.

Întocmitorii sbornicelor au reprodus de cele mai multe ori numărul filelor așa cum a fost indicat în manuscrisele din care au copiat, chiar și atunci cînd acesta nu mai corespundea cu numărul filelor scrise de ei, fie din cauza folosirii unor foi de dimensiuni mai mari sau mai mici, fie din cauza scrierii la rînduri mai rare sau mai dese. Numerotarea filelor făcută de întocmitori ne ajută în al doilea rînd la identificarea filelor lipsă astăzi din manuscrise.

În catalog aceste indicații lipsesc aproape cu desăvîrșire, dînd naștere la unele erori semnalate la pct. 1, ceea ce s-ar fi putut evita, dacă autorul ar fi ținut seama de ele și le-ar fi menționat la locurile respective.

3. Un mare ajutor la stabilirea filiației manuscriselor slave din țara noastră ni-l dau titlurile lucrărilor cuprinse în cărțile respective.

După identitatea titlurilor putem afla dacă un manuscris din secolul al XV-lea este copiat după un altul din secolul al XIV-lea, sau dacă ne aflăm în fața unor texte revizuite din secolul al XV-lea.

Analizarea manuscriselor slave din țara noastră arată că românii au copiat identic numai cărțile de cult. În ce privește literatura hagiografică și omiletică, diecii romîni au fost alcătuitori de sbornice, chiar de la introducerea acestei literaturi pe teritoriul de astăzi al țării noastre, prin mijlocirea domnilor, pentru Biserica oficială a voievodatelor lor. Numai așa ne putem explica de ce în țara noastră nu se pot găsi două manuscrise cu conținut hagiografic și omiletic, care să fie identice între ele. Luînd din diferite manuscrise aduse în țara noastră cu cheltuiala domnilor romîni, de la Constantinopol sau de la Muntele Athos, un număr de vieți de sfinți, predici, povestiri, legende etc., românii și-au alcătuit la început sbornice noi, în scopul satisfacerii unor cerințe cărturărești și cultice mai restrînse ale mînaștirilor noastre. Cu fiecare sbornic scris în Moldova și Muntenia, literatura slavă la romîni a devenit mai variată, ajungînd să cuprindă, după un secol, aproape întreaga literatură hagiografică și omiletică cunoscută popoarelor slave ortodoxe, dar în alcătuiri noi, originale.

Acești alcătuitori, reproducând cu fidelitate titlul bucăților, ne dau astăzi posibilitatea să aflăm cu mai multă ușurință prototipurile după care ei au făcut copiile respective.

Iată de ce este necesar ca titlurile să fie reproduse în cataloagele întocmite în țara noastră, așa cum au fost scrise de alcătuitorii sbornicelor, redându-le în întregime și păstrându-se chiar și prescurtările făcute.

În Introducere (p. XIX), autorul catalogului arată că «unele titluri, care se repetă (de pildă numele aceluiași autor, înlocuit cu versiunea «același»), au fost prescurtate, indicându-se aceasta prin puncte». Nu întotdeauna această metodă este în măsură să înlesnească pe cercetător. Astfel, în titlul predicii din manuscrisul 149 (f. 32 v), se spune «al celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul Constantinopolei», în timp ce în manuscrisul 156 (f. 236 v), titlul începe cu «al celui între sfinți părintelui nostru Ioan, arhiepiscopul Constantinopolei, Gură de Aur». Cele două manuscrise au filiații deosebite. Primul este o copie făcută de Gavriil Monahul după un original adus din Constantinopol, iar al doilea — scris în redacție sîrbă —, este un original adus din Muntele Athos. Dar, deosebirea în titluri nu poate fi cunoscută din catalog, pentru că în cele două locuri, în loc de titlu este trecută expresia «aceluiași».

În catalog se mai fac prescurtări în titlu, chiar cînd acestea nu apar decît o singură dată, cum este cazul cu titlul de la manuscrisele 164 (f. 1) și 165 (f. 139), de la Biblioteca Academiei R.P.R., care nu se repetă nicăieri în vol. I al lucrării lui P. P. Panaitescu.

4. Rareori manuscrisele slave au titlul cărții. De obicei, titlul este semnalat de alcătuitorii copişti în însemnări, atunci cînd vor să arate cu a cui cheltuială s-a scris manuscrisul respectiv. Alteori, titlul este redat, tot în însemnări, de vreun cititor.

În secolul al XV-lea, manuscrisele mînaștirilor mari de la Muntele Athos și Constantinopol aveau un titlu făcut dintr-un singur cuvînt, scris pe cele trei laturi ale cărții, pornind de la partea de jos a cotorului. Titluri scrise în acest fel se găsesc la manuscrisul nr. 707 de la Mînaștirea Dragormirna, adus din Constantinopol sau Muntele Athos: VA-SI-LIA, la manuscrisul 791 tot de la Mînaștirea Dragomirna, adus din Constantinopol: SĂ-BOR-NIK.

În același fel este intitulat și manuscrisul 149, de la Biblioteca Academiei R.P.R., scris la Mînaștirea Neamțu: PRE-POLOVE-NIE.

Cu toate că, din lipsa de cele mai multe ori a foilor de la început, nu putem reproduce titlul exact al manuscrisului respectiv, totuși este necesar ca, în catalog, toate manuscrisele să fie însoțite de titlu, în care să se oglindească cuprinsul cărții.

Dacă ar fi respectat indicarea zilelor de prăznuire, menționate de întocmitori, catalogul ar fi putut apare cu următoarele titluri la unele mișcelanee:

- a) Manuscrisul 73 — Sbornic cu predici din Postul Mare;
- b) Manuscrisul 149 — Sbornic cu predici din ciclul pascal;

c) Manuscrisul 150 — Sbornic cu vieți de sfinți și predici pe lunile ianuarie-martie ;

d) Manuscrisul 151 — Sbornic cu vieți de sfinți și predici pe lunile septembrie-octombrie ;

e) Manuscrisul 152 — Sbornic cu vieți de sfinți și predici de peste tot anul ;

f) Manuscrisul — 153. Idem.

g) Manuscrisul 156 — Sbornic cu predici din ciclul pascal ;

h) Manuscrisul 164 — Sbornic cu predici și vieți de sfinți de peste tot anul ;

i) Manuscrisul 299 — Sbornic cu predici din ciclul pascal.

j) Manuscrisul 300 — Sbornic cu predici din Postul Mare.

k) Manuscrisul 130 este cartea cunoscută în literatura slavă veche sub denumirea de *Pandectele lui Nikon*. În catalog nu se dă nici un fel de titlu.

l) Manuscrisul 290 este *Parenesisul lui Efrem Sirul*. În catalog cartea apare fără titlu.

m) Manuscrisele 54 și 256 sînt Minee pe luna octombrie și în ele se găsesc și sinaxare pentru Cuvioasa Parascheva, Ioan de la Rila și Ilarion al Megleniei. În catalog se arată că cele trei texte se află reproduse în lucrarea lui E. Kaluzniacki : *Werke des Patriarchen von Bulgarien, Euthymius*. Trimiterea este greșită, întrucît Kaluzniacki nu a publicat în cartea citată decît viețile pe larg ale celor trei sfinți, nu și sinaxarele.

5. Manuscrisele slave din țara noastră sînt în majoritatea lor cărți de cult, iar restul cărți de literatură propriu zisă, avînd și acestea un conținut mai mult sau mai puțin religios.

Cărțile de cult își au denumirile lor cunoscute din timpuri vechi, deși conținutul unora din ele diferă de conținutul cărților respective de astăzi.

a) Astfel, pînă în secolul al XVI-lea, la slavii sudici și răsăriteni, după modelul bizantin, se foloseau pentru slujbele din ciclul sărbătorilor mobile (ciclul pascal), două cărți : *Triodul Postului* și *Triodul înflorit*. Primul cuprindea slujbele de la Duminica Vameșului și a Fariseului, pînă la vinerea din săptămîna a șasea din Postul Mare, iar al doilea, — din seara acestei zile pînă la Duminica Tuturor Sfinților. În Ardeal, pînă de curînd, acestei a doua cărți i se spunea *Penticostar cu Strastnic*. Astăzi, în locul celor două cărți sînt *Triodul* și *Penticostarul*. Primul cuprinde slujbele de la Duminica Vameșului și a Fariseului pînă în noaptea Paștilor, iar al doilea — din noaptea Paștilor pînă la Duminica Tuturor Sfinților.

Pentru *Triodul Postului*, în catalog se folosesc termenii : *Triod de post* (manuscrisul 50), *Triod* (manuscrisul 51) și *Triod al Postului* (manuscrisul 111), iar pentru *Triodul înflorit* : *Triod-Penticostar* (manuscrisul 112), și *Penticostar* (manuscrisul 113).

Ar fi fost bine ca aceste cărți să poarte titulatura folosită în cataloagele tipărite pînă acum, pentru ca cercetătorul să știe că ele nu sînt cărți de un altfel de conținut decît cel știut.

b) *Mineele* cuprind slujbele de fiecare zi din luna respectivă. Sînt și Minee slave vechi, pe două, trei, șase luni, sau pe un an, *Minee praznicare*, adică *Minee pentru sărbători*, *Minee cu proloage* (sinaxare) și *Ceti-Minee*.

Pentru studierea originii literaturii slave la romîni, importante sînt Mineele cu proloage, adică acele Minee care, în partea a doua a lor, cuprind și viețile pe scurt ale sfinților sărbătoriți în luna respectivă. În chip deosebit interesează Mineele în care sînt sărbătoriți sfinții bulgari, sîrbi și ruși, pentru că ele ne ajută în bună parte la stabilirea filiației manuscriselor.

Din aceste motive era necesar ca în catalog, aceste cărți să apară sub titlul de *Minee cu proloage*. Trecute cu titlul simplu de Minee, dar fiind în realitate Minee cu proloage, sînt manuscrisele 53, 54, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 119, 126, 127 și 256.

c) *Liturghierele* și *Tipicele* cuprind, între altele, și ectenii în care sînt pomeniți conducătorii Statului și ai Bisericii. În Tipicul (manuscrisul 207), adus de la Muntele Athos, la fila 71 se spune: «Încă ne rugăm pentru binecredinciosul... pomeneste pe împăratul lor sau pe regele nostru». Deși aparținînd Mînăstirii Xenofont din Muntele Athos, după indicațiile din ectenia respectivă se poate vedea că, inițial, manuscrisul a fost întocmit pentru sîrbi, căci numai ei aveau, pentru domnitori, titlul de «kral» (rege).

În catalog nu se dau astfel de informații din cărțile respective, necesare mai ales istoricilor.

6. Traducerea în romînește a titlurilor unor lucrări lasă uneori de dorit. Aici greșeala pe care o comite autorul este că traduce liber acele titluri în care se dau citate din Biblie. Din această cauză, autorul traduce același text în mai multe feluri, deși în slavonește, textul este identic.

Din multe cazuri semnaliez doar cîteva:

a) Pagina 191, rîndul 7, de jos: «au spus iudeii că pe Iisus L-a luat dracul...». Același text a fost tradus la p. 229, rîndul 10 de sus: «au spus iudeii că diavoli au luat pe Iisus. În Noul Testament, acest fragment este tradus astfel: «Nu cumva ai pe dracul în Tine?» (Ioan VII, 20).

b) Începuturile titlurilor de la ff. 13, 19, 22 v, din manuscrisul 149, sînt traduse în catalog cu *Cuvînt la mijlocul praznicului*. Aceleași titluri, care apar și în manuscrisul 156 (ff. 222, 226 v și 230) sînt traduse: *Cuvînt la joia Rusaliilor*. Traducerea corectă este «*Cuvînt la miercurea Cincizecimii*».

c) Titlul prediciei de pe fila 170 v din manuscrisul 164, a fost tradus în catalog cu «...la sfînta și slăvita nouă arătare a lui Iisus mucenicilor...». Textul slav trebuie tradus astfel: «...la sfinții și slăviții noi arătații mucenici ai lui Hristos...».

d) La manuscrisul 287 (f. 50) și 110 (f. 381), în loc de *[Viața Sfintei Parascheva, după Evtimie al Tîrnovei]* (rezumat), și *[Sfîntul Mihail Oșteanul, după Evtimie de Tîrnova]* (rezumat), trebuie scris: Sinaxarul Cuvioasei Parascheva și Sinaxarul Sfîntului Mihail Oșteanul, pentru

a nu se crea confuzia că este vorba de o viață pe larg și, în al doilea rînd, pentru a nu se lăsa impresia că se reconstituie un titlu, care în realitate n-a existat.

7. La transcrierea textelor slave s-au strecurat destule greșeli, netrecute în erată, dar care trebuie avute în vedere la o nouă ediție a catalogului.

8. În încheiere mai notăm alte cîteva greșeli, apărute în restul catalogului.

a) Manuscrisul nr. 137 este scris în redacție sîrbă, iar nu în redacție medio-bulgară (p. 172).

b) Manuscrisul 99 este scris în sec. XV, nu în sec. XV-XVI, pentru că filigranele : foarfeci și floare stilizată aparțin secolului al XV-lea.

c) Textul între paranteze la titlul nr. 1 din manuscrisul nr. 153 nu este redat corect. Titlul adevărat se află redat în manuscrisul 150, f. 33 v (în catalog, p. 195, rîndul 6 de jos).

d) La manuscrisul 156 lipsește o parte din titlul predicii de la fila 368.

e) Manuscrisul 72 este un miscelaneu din secolele XIII-XIV, scris pe pergament. Dată fiind vechimea lui, era necesar ca în catalog să fie descris mai pe larg, mai ales că este unicul sbornic slav al cărui cuprins este aproape identic cu sbornicul lui Svetoslav (secolul XI).

P. P. Panaitescu a pus la dispoziția cercetătorilor, la Biblioteca Academiei R.P.R., sub formă de manuscrise, și celelalte două volume ale catalogului. Astfel, potrivit unei cunoscute uzanțe științifice, întocmitorul catalogului a solicitat, singur, colaborarea tuturor celor interesați, în vederea îmbunătățirii manuscrisului acestei opere de certă valoare științifică, tocmai cu scopul de a se semnala eventualele scăpări din vedere. Rîndurile de față nu fac altceva decît să răspundă acestei chemări.

Mai mult, credem a merge în întîmpinarea însăși a rosturilor catalogului, atunci cînd propunem să se alăture străduințelor lui P. P. Panaitescu, colaborarea organizată a unui colectiv de specialiști, format din cunoscători ai literaturii și limbii slave vechi (în cele trei redacții : bulgară, sîrbă și rusă), căroro li s-ar mai putea asocia un paleograf și un cunoscător al literaturii religioase.

Căci, parțial sau în ansamblul lor, precedentele contribuții nu urmăresc și nu pot să scadă meritele lucrării întocmite de P. P. Panaitescu, un neostenit cercetător al literaturii slave vechi din țara noastră. Iar alăturarea la munca sa, a colectivului propus, sîntem convinși că va ajuta apariția cît mai neîntîrziată a lucrării, cu îmbunătățirile respective.

Constituind o temeinică și prețioasă colaborare la cunoașterea cît mai largă a unei bune părți din fondul de manuscrise slave aflate în țara noastră, catalogul în cauză va însemna, astfel, un documentat și constructiv aport la viitorul congres internațional al slaviștilor, din anul 1963.

IOAN IUFU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

- Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu
prilejul Sfîntelor Sărbători ale Învierii Domnului, 1961* 405—412
- Scrisori și telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Pa-
triarh Justinian cu prilejul Sfîntelor Paști, 1961* 413—436
- Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian al
Bisericii Ortodoxe Romine și Chiril al Bulgariei* 437—438
- Schimb de scrisori între Biserica Ortodoxă a Etiopiei și Biserica
Ortodoxă Romînă* 439—442
- Aprecieri ale Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei, des-
pre cartea «Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor
de peste an»* 443

ANIVERSĂRI

- A 13-a aniversare a înscăunării Prea Fericitului Justinian, Pa-
triarhul Bisericii Ortodoxe Romîne* 444—445
- Temeiuri patristice în gîndirea, trăirea și slujirea Prea Ferici-
tului Părinte Patriarh Justinian, de Pr. SERAFIM F. MO-
ROZANU* 446—482 ✓

VIAȚA BISERICESCĂ

- Vizitele reverendului anglican Francis House la Prea Fericitul
Patriarh Justinian și la cîteva din așezămintele noastre bi-
sericești* 483—486 ✓

O nouă vizită de cunoaștere și prietenie făcută Bisericii Ortodoxe din Polonia de reprezentanți ai Patriarhiei Române, în zilele de 17—25 mai 1961, de Episcop ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL 487—503 ✓

Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii la Patriarhatele Apostolice din Răsărit, la Patriarhia Ecumenică și la Atena, de Pr. prof. I. RĂMUREANU . . 504—517 ✓

† Gala Galaction 518—538 ✓

Incetarea din viață a mitropolitului Sofronie al Tîrnovei (R. P. Bulgaria) 539

Incetarea din viață a mitropolitului Mihail al Durostorului și Cerveniei (R. P. Bulgaria) 540—541

Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare 542—551 ✓

ÎN APĂRAREA PĂCII

Ședința plenară a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P. Română 552—557

Pentru asigurarea victoriei depline a forțelor păcii. Sesiunea de la Delhi a Consiliului Mondial al Păcii 558—565

Documentele adoptate de sesiunea de la Delhi a Consiliului Mondial al Păcii 566—568

Sesiunea de la Greifswald a Comitetului Mișcării Creștine pentru Pace din Praga, de Pr. prof. M. ȘESAN 569—572

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Povățuiri și îndemnuri părintești. Spicuri din Pastoralele de Paști ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române 573—584 ✓

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCRISORI IRENICE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE INVIERII DOMNULUI, 1961

Potrivit tradiției care datează din primele veacuri ale creștinismului, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor Patriarhilor ortodocși scrisoare irenică, prin care exprimă sentimente de pace și dragoste frățească, precum și urări de sănătate și de îndelungă și rodnică păstorie. Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost publicată în numărul trecut al revistei noastre.

Aceleași sentimente de dragoste creștină și de doriri de pace, bună înțelegere și colaborare, prilejuite de Sfintele Sărbători ale Paștilor, sînt exprimate și în scrisorile irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea Patriarhilor ortodocși.

Redăm în paginile de față textele acestor scrisori irenice.

Scrisoarea Sanctității Sale ATHENAGORAS, Patriarhul Ecumenic (Constantinopol) :

PATRIARHIA ECUMENICA

Nr. 256

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Romîne, frate prea iubit și mult dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Văzînd slăvita Înviere a Domnului, cu ajutorul harului Său celui dumnezeiesc, și închinîndu-Ne și prăznuind cu voie bună faptul acesta împreună cu frații întru Hristos, care sînt împreună cu Noi și cu turma

Scrisoarea Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului și al întregii Palestine :

PATRIARHIA IERUSALIMULUI
Nr. 300

† BENEDICT,
din mila lui Dumnezeu, Patriarh al Sfintei cetăți a Ierusalimului
și al întregii Palestine,
către
† JUSTINIAN,
Prea Fericitul Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh
al Bisericii Ortodoxe Române,
îmbrățișare sfântă în Hristos Iisus, Cel ce a înviat din morți.

Prea Sfînta mamă a Bisericilor, îmbrăcată în veșmînt de sărbătoare și luminată de lumina cea cerească a Celui ce umple astăzi de lumină toate, saltă și se veselește, închinîndu-se Dătătorului de viață al tuturor, Care a înviat din morți, pe Care cu două zile mai înainte, plîngîndu-L, L-a așezat în mormînt ca pe un muritor.

Dis-de-dimineață, tot așa ca și Mironosițele, și noi, cei care din îngăduința dumnezeiască am fost învredniciți a sluji acolo unde s-a săvîrșit mîntuirea neamului oamenilor, înconjurînd Mormîntul cel izvorîtor de viață, împreună cu evlavioșii credincioși, care s-au adunat aici, cu bucurie am cîntat imnele de mulțumire Biruitorului morții, aducînd jertfa cea dumnezeiască și fără de sînge pe însuși Mormîntul, în locul unde El s-a ridicat biruitor, și cu multă dragoste am pomenit și numele respectabilei Voastre Prea Fericiți, cerîndu-Vă tot harul de la Hristos Cel înviat.

Iar acum, cînd venim să Vă îmbrățișăm duhovnicește, cu prilejul amintirii lucrurilor celor minunate ale Domnului, purtînd pe buze cuvintele cerești, pline de dulceață, «Hristos a înviat», Vă facem din nou aceleași urări pornite din inimă, rugîndu-Ne Soarelui Dreptății, Celui răsărit din mormînt, să Vă învrednicească să sărbătoriți timp cît mai îndelungat, cu sănătate și bucurie, această strălucită și sfîntă zi, și să Vă împuternicească întru conducerea Prea Sfintei Biserici încredințată Vouă și întru povățuirea turmei Voastre iubitoare de Hristos, pe căile mîntuirii.

Rugîndu-Vă totodată, frățește, să binevoiți a împărtăși Prea Sfinților și iubiților în Hristos frați, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru, salutările și urările Noastre de Paști, Vă dăm din nou sărutare frățească în Hristos Cel înviat și rămînem,

în Sfînta Cetate a Ierusalimului, Paștile 1961,
al respectabilei Voastre Prea Fericiți iubitor frate în Hristos, cu totul devotat,

† BENEDICT al Ierusalimului

Scrisoarea Prea Fericitului ALEXEI, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii :

PATRIARHUL MOSCOVEI
ȘI AL ÎNTREGII RUSII

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN,
Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei,
Arhiepiscop al Bucureștilor

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite și Prea Fericite Părinte în Domnul,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Insemnat este bunul obicei creștin, potrivit căruia sărbătorind Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, păstorii Bisericii Lui își trimit unul, altuia, în numele Lui, salutări de bucurii și rugăciuni.

Prin această comuniune împărtășită în mod sincer, bucuria sărbătorii crește, dragostea reciprocă se cultivă și rugăciunea se înalță.

Felicitînd pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul Luminatei Sărbători a Învierii Mîntuitorului nostru, rog pe Domnul înviat, ca bucuria Voastră să fie deplină și viața Voastră, spre binele Sfintei Biserici, să fie îndelungată și în prosperitate, rămînînd cu sinceră dragoste și venerație față de Voi, în Domnul.

† ALEXEI,

Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii

Moscova.

Paștile lui Hristos.

Anul 1961.

Scrisoarea Prea Fericitului EFREM, Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,

BUCUREȘTI—ROMINIA

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite frate în Domnul,
întreaga lume creștină rostește cu bucurie :

HRISTOS A ÎNVIAT !

...Și ca să vedem și să gustăm toată dulceața marelui eveniment, glasul Domnului învrednicește pe fiecare creștin — «să ne curățim simțirile», și atunci vom vedea în lumina minunată Învierea lui Hristos.

Bucuria Învierii lui Hristos umple întreaga noastră ființă : mintea — spre gândire la Dumnezeu, inima — spre mulțumire lui Dumnezeu, gura — spre slăvire, și trupul — spre închinare Domnului și Mîntuitorului nostru.

Hristos înviat, — redînd omului nemurirea de mai înainte —, pentru statornicirea unei vieți fericite pe pămînt și în cer, să-i împărtășească încă din îmbelșugata Sa comoară — marea Lui milă —, și cu atotputernicul cuvînt al harului Său să recheme pe toți cei căzuți din Una, Sfîntă și Apostolească Biserică, să-i adune și să-i unească în turma Sa aleasă, iar pe noi să ne întărească în credința ortodoxă și să ne păzească în adevărată cucernicie creștină neclintit, pînă în cele din urmă zile ale vieții.

...Și atunci va domni în întreaga lume adevărata pace și nu va mai fi nici asupritor, nici asuprit.

În adevăr, a înviat Hristos !

În rugăciuni Vă doresc, Vouă și credincioșilor Voștri păziți de Dumnezeu, credință neșrămutată, pace, liniște și prosperitate.

† E F R E M al II-lea,
Patriarh Catolicos al întregii Gruzii

1961, Sfintele Paști. În Tbilisi.

Scrisoarea Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

PATRIARHUL SERBIEI

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, mult dorite și iubite frate întru Hristos și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D. JUSTINIAN, felicităm frățeste întru Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu salutarea pascală

HRISTOS A INVIAT !

«Cu adevărat s-a sculat Domnul» (Luca XXIV, 34), și cu negrăita lumină a strălucirii Sale dumnezeiești «a luminat pe tot omul care vine în lume» (Ioan I, 9).

Fiind cuprinși de acea bucurie pascală, care se revarsă asupra întregii lumi creștine, rugăm pe Fiul lui Dumnezeu Cel ce de bună voie s-a jertfit și a treia zi a înviat din morți, dăruind negrăită bucurie și mîngîiere Apostolilor, iar întregului neam omenesc răscumpărare de păcat și unire cu Dumnezeu (Ioan I, 12), de care ne-am împărtășit și noi, să Vă dăruiască și Prea Fericirii Voastre aceeași bucurie, sărbătorind acest praznic prea luminat.

Unind rugăciunile noastre stăruitoare cu rugăciunile Prea Fericirii Voastre, Noi rugăm cu osîrdie pe Mîntuitorul Hristos cel înviat din morți, să nu ne lase singuri pe valurile furtunoase ale lumii acesteia, ci să ne ocrotească sub umbra dumnezeieștilor Sale Patimi și Învieri, ferindu-ne, pe noi și tot neamul omenesc, de amenințările grozave ale războiului.

Nădăjduim că după mare mila Sa, El va da oamenilor «duhul înțelegerii, duhul înțelepciunii și duhul temerii de Dumnezeu», și ne va trimite acea pace și liniște pe care a dăruit-o sfintelor femei mironosițe.

Cu aceste rugăciuni și gânduri, precum și cu dorința sinceră «de a ne îmbrățișa unii pe alții», Noi vă sărutăm frățeste, dorind Prea Fericirii Voastre, Sfintei Voastre Biserici pe care o cîrmuiți, cinstitului cler și tuturor credincioșilor Voștri, să sărbătoriți cu bucurie Învierea Domnului.

Al Prea Fericirii Voastre devotat frate și împreună-slujitor în Hristos,

† GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Belgrad, Sfintele Paști, 1961.

Scrisoarea Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

PATRIARHATUL BULGAR
SFINTUL SINOD

Sofia, 28.III.1961

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă felicit frățeste, în numele meu și al Sfîntului Sinod, cu ocazia praznicului purtător de lumină al Învierii lui Hristos, Paștile Păcii și al îmbucurătoarei nădejdi creștine. «Această așa numită și sfîntă zi», nespuse de bogat izvor de puteri și mîngîiere, Dumnezeu a făcut-o pentru ca să ne petrecem viața noastră pămîntească în mod pașnic și prielnic desăvîrșirii, deoarece nouă ne este hărăzit să dobîndim mîntuirea (I Tesal. V, 9), prin «Iisus Hristos, Arhiereul credinței mărturisite de noi» (Evrei III, 1).

Prea luminoasele Paști ale Domnului : «Să ne bucurăm și să ne veselim...», fiindcă Dumnezeu Își descoperă puterea Sa, ne apropie la Sine prin harul Său și ne umple de dragoste înflăcărată, ca să primim darurile Sale cele bune pentru întărire duhovnicească și mîntuire.

Marile și Sfintele Paști ! Ele ne deschid drumul către nesecata comoară a tuturor bunătăților, care ne umple de lumină și înțelepciune, și cu bucurie să preamărim numele Atotputernicului Dumnezeu al păcii. Ce harică zi ! Zi a unui câștig neprețuit pentru om, deoarece se revarsă în inimile omenesti o nădejde plină de lumină și entuziasm.

Salutul sfânt de «Hristos a înviat !» vestește adevărul care desăvârșește veacurile și le umple de dragostea lui Hristos. Adevărul Învierii este temelia tare a mărturisirii noastre, dogmă fundamentală a credinței, care face să răsară în inimile noastre o lumină nepieritoare și ne dă să înțelegem predica Evangheliei asupra operei de răscumpărare a lui Hristos.

În prea slăvita zi a Învierii lui Hristos, chezășia învierii fiecărui trup omenesc, rugăm sîrguitor pe Stăpînul vieții, pe Care pămîntul nu L-a reținut întru putreziciune, să binecuvînteze cu mila și dragostea Sa pe Prea Fericirea Voastră, clerul și credincioșii Voștri, și să dăruiască pace și bună învoire întregii omeniri.

Fericite Paști ale Domnului !

Mă încredințez sfintelor voastre rugăciuni arhipăstorești și sînt al Prea Fericirii Voastre, întru Hristos, smerit frate.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI, 1961

Cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mai primit, pe lângă scrisorile irenice ale Patriarhilor ortodocși, și alte scrisori irenice, din partea Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe, precum și numeroase scrisori și telegrame de felicitare trimise de conducători și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și Eterodoxe de peste hotare, și de unele personalități ale vieții creștine din diferite țări.

Întrucât aceste scrisori și telegrame dovedesc prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română, publicăm în paginile care urmează cuprinsul unora dintre ele.

Telegrama Prea Fericitului Patriarh CHIRIL al Bulgariei :

— Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A INVIAT !

Frățește felicit pe Prea Fericea Voastră, de prea luminoasele Paști ale Domnului, cu buna urare și rugăciune, ca lumina și bucuria Învierii să Vă fie însoțitori permanenți și să Vă întărească în vrednica Voastră slujire arhipăstorească a Sfintei Biserici.

† CHIRIL

Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului THEOCLITOS, Arhiepiscopul Atenei și președintele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei :

BISERICA GRECIEI

Nr. 932

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor D. JUSTINIAN, îmbrățișându-Vă în Hristos cel înviat, cu multă plăcere Vă întâmpinăm.

A răsărit din nou marea sărbătoare a creștinilor ortodocși, Paștile, când Cel ce a înviat din morți, dumnezeiescul Mântuitor, a omorât

moartea, a smuls pe toți morții din stăpînirea ei și ne-a dat viață nestricăcioasă și nemuritoare nouă, celor ce credem în El. Învierea Domnului și Mîntuitorului nostru este un fapt vrednic de bucurie mîntuitoare și de aceea vesel sună cîntecul dreptei noastre credințe :

«Hristos a înviat». «Sculatu-s-a Domnul cu adevărat» (Luca XXIV, 34).

Salutul Domnului de la Înviere : «Bucurați-vă !» s-a spus ucenicilor ca să le arate că moartea s-a omorît, că blestemul Evei : «întru dureri vei naște fii» (Gen. III, 16) s-a stins, iar blestemul general : «pămînt ești și în pămînt te vei întoarce» (Gen. III, 19) s-a nimicit și el, Viața arătînd învierea din morți.

De toate aceste lucruri apăsătoare ne-a eliberat Mîntuitorul, iar eliberarea s-a făcut prin Învierea Lui, Eliberatorului nostru, precum a voit, dăruindu-ne nouă libertatea aceasta. Căci Domnul moare și înviază, coboară în iad și se ridică... Decî, pe noi cei ce eram morți de pe urma păcatelor noastre ne-a mîntuit din stricăciune și din moarte, ca să putem striga : «Unde-ți este, moarte, boldul ? Unde-ți este, iadule, biruința ?» (I Corint. XV, 55 ; Osia XIII, 14). Dar Dumnezeu îi ridică și pe cei ce cad, fiindcă întotdeauna El revarsă harurile Sale peste cei lipsiți și-i face mădulare ale Sfintei Lui Biserici apostolice și sobornicești, care este una, întru care ne botezăm și ne renaștem.

Cu acestea, dorind Prea Fericirii Voastre, Sfîntului și Sfînțitului Sinod și turmei celei creștinești din Prea Sfînta Voastră Biserică, toată bucuria, veselia și voia bună din partea Mîntuitorului Celui înviat, a Domnului nostru Iisus Hristos, rămînem frate iubitor în Hristos,

† THEOCLITOS al Atenei
Președintele Sfîntului Sinod

În Arhiepiscopia Atenei.
De Paștile anului mîntuitor 1961.

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfînțitului MACARIE, Arhiepiscopul Ciprului, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale Cipriote :

ARHIEPISCOPIA CIPRULUI

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, frate prea iubit și mult dorit și împreună-slujitor, D. JUSTINIAN, îmbrățișînd frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă plăcere Vă întîmpinăm.

Incepătorul și pricinuitorul vieții, Mîntuitorul și Domnul nostru, călînd moartea și prădînd iadul, a înviat biruitor din mormînt. Toate s-au umplut de lumină la Învierea Sa, cerul și pămîntul și cele dedesubt. Toate s-au umplut de bucurie la Învierea Lui.

Plini fiind și Noi de bucuria Învierii și umplîndu-Ne de strălucirea răsărită din lumina cea neînserată a aureolei și cununei Dătătorului de viață și Mîntuitorul întregii făpturi, care a înviat din morți, pe de o parte Îi înălțăm slavă și laudă Lui, că ne-a învrednicit pe noi și întreaga noastră omenire creștină să sărbătorim din nou această Sărbătoare a sărbătorilor, iar pe de altă parte felicităm din toată inima și salutăm frățeste de ziua aceasta vestită pe respectabila Voastră Prea Fericire, repetînd dulcea și vesela salutare: «Hristos a înviat!».

De această salutare îngerească legăm și doririle noastre pornite din inimă, pentru sănătatea, îndelungarea în zile și întărirea Prea Fericirii Voastre și pentru buna înziliră, bunăstarea și înflorirea Prea Sfintei Biserici încredințată Vouă.

Rugînd pe mult dorita Voastră Prea Fericire să împărtășească salutările noastre pascale și doririle noastre de bine și respectabililor ierarhi și iubiți frați în Hristos, care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Prea Fericirii Voastre, Vă îmbrățișăm iarăși în Hristos Cel înviat și rămînem

Al respectabilei Voastre Prea Fericiri frate cu totul devotat în Hristos,

† MACARIOS al Ciprului

În Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului
Sfintele Paști, 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului TIMOTEI, Arhiepiscop de Bialistok și Gdansk, Locțiitor de Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii :

Prea Fericirii Sale,

Patriarhului Bisericii Ortodoxe Romîne, Locțiitor al Cezareei Capadocii,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite Vlădică,

HRISTOS A INVIAT DIN MORȚI!

«Acum toate s-au umplut de lumină, cerul
și pămîntul și cele dedesubt» (Canonul Învierii, cîntarea a III-a).

Felicităm din inimă pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul mîntuitoarei și celei mai strălucitoare sărbători : a Învierii lui Hristos.

Acum, cînd întreaga lume creștină slăvește pe Hristos cel înviat a treia zi din mormînt, gîndul ne poartă spre Sfintele Locuri din Ierusalim, unde a pățimit și a înviat din morți Hristos, «Cel ce a rupt legăturile cele din veac». Împreună cu Apostolii și mironosițele femei dăm slavă lui Hristos și cu salutul de bucurie «Hristos a înviat», ne îmbrățișăm

unii pe alții, căci «iarăși din mormînt a strălucit Soarele dreptății» (Cîntarea a IV-a din Canonul Învierii).

Împlinind obiceiul străvechi creștin, Vă facem urările cele mai bune. Hristos cel înviat din morți să înnoiască și să Vă întărească cu puteri duhovnicești și trupești. Fie ca El, Atotbunul, să binecuvînteze întreaga lucrare a Arhipăstorilor, Păstorilor și credincioșilor Bisericii Voastre, să ne păzească pe noi toți în pace, ca să putem lăuda sfînt numele Lui.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

† T I M O T E I

*Arhiepiscop de Bialistok și Gdansk,
Locțiitor de Mitropolit al Varșoviei
și al întregii Polonii*

Învierea lui Hristos, 1961.

*Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IOAN, Mitropolit al Pragăi și al
întregii Cehoslovacii :*

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu această îmbucurătoare felicitare, milioane de creștini își împărtășesc bucuria reciprocă «a acestei mari și sfinte zile» —, a luminoasei Învieri a lui Hristos.

«Întreaga lume — văzută și nevăzută — este în sărbătoare, căci a înviat Hristos — «bucuria cea veșnică».

Domnul înviat a biruit moartea și a adus pacea pe pămînt. El a hărăzit pacea ucenicilor Săi, și prin ei nouă, creștinilor. El ne-a lăsat moștenire pacea : «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Din inimă curată felicit și salut pe Prea Fericirea Voastră și pe credincioșii Voștri, ocrotiți de Dumnezeu, cu prilejul marii și sfinte zile a Învierii lui Hristos.

Domnul Cel înviat să ne trimită «Pace și iubire nouă, fraților» (Efeseni VI, 23).

Cu dragoste sinceră în Hristos,

† I O A N

*Mitropolitul Pragăi
și al întregii Cehoslovacii*

Paștile lui Hristos.
Anul 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande :

BISERICA ORTODOXĂ FINLANDEZĂ
KUOPIO—FINLANDA

Paștile Domnului, 1961

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
BUCUREȘTI—ROMINIA

Prea Fericirea Voastră,

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».

În această «aleasă și sfântă zi» binevoiți a primi salutările de Paști din partea smereniei mele. Învierea lui Hristos să ne întărească în credință, în nădejde și în dragoste, să mîngîie și să lumineze inima noastră. Și, după cuvîntul Apostolului, să ne salutăm duhovnicește unii pe alții cu o sfântă sărutare (Romani XVI, 16).

Hristos a înviat ! — Cu adevărat El a înviat !

Cu frățească dragoste în Hristos,

† PAAVALI
Arhiepiscopul Careliei
și al întregii Finlande

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PAISIE, Arhiepiscopul întregii Albanii :

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A INVIAT !

Urări sincere și salutări frățești în Hristos cel înviat !

† PAISIE
Arhiepiscopul întregii Albanii

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop NICODIM, președintele Departamentului treburilor externe ale Patriarhiei din Moscova :

PATRIARHIA MOSCOVEI
SFINTUL SINOD
AL BISERICII ORTODOXE RUSE
Departamentul treburilor bisericești externe

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Cezareei Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

În această sfântă și mare zi a Învierii din morți a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, adresez Prea Fericirii Voastre salutarea pascală atotîmbucurătoare :

HRISTOS A INVIAT !

«Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pămîntul și cele dedesubt, căci toată firea prăznuiește Învierea lui Hristos, și noi Lui ne încredințăm».

Mîntuitorul înviat să dăruiască Prea Fericirii Voastre deplină sănătate și viață îndelungată întru slava Sfintei Lui Biserici și spre fericirea credincioșilor Voștri, iubitori de Dumnezeu.

Proslăvind pe Mîntuitorul Hristos înviat, Care a arătat prin Învierea Sa biruința vieții asupra morții, și Care a vestit pacea ucenicilor Săi, sîntem încredințați că El va dăruia pace pămîntului, și că dreptatea va triumfa asupra tuturor oamenilor, și iubirea de oameni și «unitatea duhului prin legătura păcii» (Efeseni IV, 3).

† Episcop NICODIM
*Președintele Departamentului treburilor bisericești
externe ale Patriarhiei din Moscova*

Paștile lui Hristos.
Anul 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Arhiepiscop al Americii de Nord și de Sud :

ARHIEPISCOPIA ORTODOXA GREACA
A AMERICII DE NORD ȘI DE SUD

28 martie 1961

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

... Prea Fericite,

Întâmpinînd pe mult dorita și prea iubita respectabilă Prea Fericire a Voastră cu veselul salut de Paște HRISTOS A ÎNVIAT!, doresc ca bucuria și pacea Domnului nostru Iisus Hristos, Celui înviat din morți să fie cu Voi.

Fie ca Dumnezeu Cel ce a sfîșiat catapeteasma templului prin îngerii Lui și a prăvălit piatra de pe mormîntul Domnului, Acela să îndepărteze orice zid care se ridică între credincioșii Lui și să dăruiască «celor ce jelesc și plîng» (Marcu XVI, 11) dintre urmașii Lui, bucuria Învierii celei purtătoare de viață...

Fie ca Domnul Cel înviat să ne întărească pe noi toți «pentru a propovădui Evanghelia Lui la toată făptura» (Marcu XVI, 16), pentru că Hristos nu numai pentru voi, ci «pentru toți a murit» (II Cor. V, 14).

Fie ca bucuria Învierii, pacea și iubirea lui Hristos să întărească pe păstorii Bisericilor Lui în strădaniile lor pentru unirea tuturor, «ca toți una să fie».

Și iarăși dorindu-Vă ca Domnul să dăruiască respectabilei Voastre Prea Fericiri sănătate, bucurie și putere, pentru a păstori ani cît mai îndelungați turma cea încredințată Vouă.

Rămîn cu adîncă dragoste în Hristos Cel înviat,

† IACOB al Americii

Scrisoarea Prea Sfințitului SIMEON, Episcopul ortodox al Șanghaiului :

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,
Atotmilostiv Arhipăstor și Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT !

În numele creștinilor ortodocși din orașul Șanghai, al cleriei și al meu personal, exprim Prea Fericirii Voastre respectuoase felicitări cu prilejul mării sărbători a Luminoasei Învieri a lui Hristos, Sfintele Paști.

Vă trimit cele mai bune urări și rog pe Dumnezeu să Vă dăruiască încă mulți ani, spre a Vă ruga pentru noi și pentru a ne conduce spre limanul mântuirii.

Al Prea Fericirii Voastre prea supus,

† SIMEON,
Episcopul Șanhaiului

Paștile lui Hristos.
Anul 1961.

*Scrisoarea Prea Cucernicului Protoiereu EUGRAPH KOVALEVSKY,
președintele Bisericii Ortodoxe din Franța :*

BISERICA ORTODOXĂ DIN FRANȚA
(Uniunea Asociațiilor culturale ortodoxe franceze)

Paris, Paștile 1961

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT ! ALILUIA !

Prea Fericirea Voastră,

În numele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe din Franța, Belgia și Elveția, Vă exprimăm urările noastre pentru praznicul Învierii, în care Hristos a biruit moartea și a izbăvit omenirea din jugul lui Satan.

Fie ca bucuria pascală să lumineze pe toți care lucrează pentru unirea creștinilor și să-i aducă la cunoașterea deplină a adevărului Bisericii Ortodoxe.

Spunîndu-Vă «Hristos a înviat!» și sărutîndu-vă dreapta Voastră binecuvîntătoare, Vă cerem rugăciunile pentru ortodocșii din Apus.

Al Prea Fericirii Voastre prea supus și plecat fiu duhovnicesc,

Protoiereul EUGRAPH KOVALEVSKY
Președintele Bisericii Ortodoxe din Franța

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PITIRIM, Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite frate în Hristos,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu aceste cuvinte sfinte, cu bucurie Vă felicităm pe Prea Fericirea Voastră în luminata sărbătoare a Învierii Domnului, dorindu-vă din toată

inima sănătate și bucurie duhovnicească, cu adînca credință că se va întrona pacea în toată lumea și cu nădejdea că va renaște frățietatea și dragostea între toate popoarele lumii.

Bucuria izvorîtoare de lumină a Învierii lui Hristos să se sălășluiască în inimile noastre credincioase.

Din prisosul inimii și al bucuriei duhovnicești vă îmbrățișez,

Cu dragoste frățească în Hristos,

† *Smeritul PITIRIM*

Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei

Paștile lui Hristos, 1961, Moscova.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului IOAN, Mitropolitul Kievului și Galiciei și Exarh patriarhal al Ucrainei :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCHUREȘTI

HRISTOS A INVIAT !

În această mare și luminoasă zi felicit cu bucurie și din inimă pe Prea Fericea Voastră cu prilejul luminoasei Învieri a lui Hristos.

Cu dragoste în Hristos,

† *Mitropolit IOAN*
Exarh al Ucrainei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului BORIS, Mitropolitul Odesei :

Prea Fericii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCHUREȘTI

Prea Fericea Voastră,
Cu prilejul luminoasei sărbători a Sfințelor Paști, cu bucurie fiiască felicit pe Sanctitatea Voastră,

HRISTOS A INVIAT !

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni de Întîistător,

† *Mitropolit BORIS*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MIHAIL, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A INVIAT !

Prea Milostivul Dumnezeu Ne-a învrednicit ca și anul acesta să Vă aducem cu bucurie acea felicitare purtătoare de biruință, să se întărească credința noastră că Hristos a biruit puterea morții și a sfărâmat porțile iadului. «Unde-ți este, moarte, acul?». «Unde-ți este, iadule, biruința?» (I Corinteni XV, 55).

Să se întărească nădejdea noastră că și noi vom învia împreună cu Hristos. «Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase, iar astăzi mă ridic împreună cu Tine...».

Să sporească bucuria noastră... «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa».

Felicitându-Vă astfel pe Prea Fericirea Voastră cu dragoste către Hristos Cel înviat din morți, Vă dorim sănătate, fericire și viață îndelungată spre folosul Sfintei Biserici.

Al Prea Fericirii Voastre cel mai mic întru toți frațe,

† MIHAIL,

Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Rusciuc, Paștile lui Hristos, 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului SOFRONIE, Mitropolitul Tîrnovei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Cînd clopotele bisericilor din București vor vesti marea, sfînta și minuitoarea sărbătoare — Învierea lui Hristos, eu vă trimit din Tarevețul Sf. Patriarh Eftimie al Tîrnovei salutul pascal :

HRISTOS A INVIAT !

Ne încredințăm sfintelor Voastre rugăciuni și rămînem al Prea Fericirii Voastre frațe întru Hristos,

† SOFRONIE

Mitropolitul Tîrnovei

Tîrnova, 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MAXIM, Mitropolit de Loveci :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A INVIAT !

Cu bucurie pascală și cu cele mai bune urări Vă felicit cu prilejul
marii Sărbători a sărbătorilor, Luminoasei Învieri a lui Hristos.

Adevărat Hristos a înviat !

Cu frățească dragoste în Hristos,

† MAXIM
Mitropolit de Loveci

Loveci, aprilie 1961.
Paștile lui Hristos.

Telegrama Înalt Prea Sfințitului CLIMENT, Mitropolit de Stara-Zagora :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu inima copleșită de cucernică bucurie felicităm pe Prea Fericirea
Voastră cu ocazia purtătorului de lumină praznic al Învierii lui Hristos.

În acest sfânt praznic al dragostei celei a toate învingătoare, cu sîr-
guință rugăm pe Stăpînul vieții să dăruiască din belșug milele Sale cele
bogate Prea Fericirii Voastre, clerului și credincioșilor Voștri, și să întă-
rească dragostea și pacea între toți oamenii pămîntului.

† CLIMENT
Mitropolit de Stara-Zagora

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului NICODIM, Mitropolit de Sliven :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A INVIAT !

«Înviat-ai din mormînt ca dintr-o cămară ieșind, ca să mîntuiești
lumea, Doamne, slavă Ție !».

Hristos Cel înviat ne-a vestit și nouă această bucurie pascală. Și nouă ne-a dăruit pace, pentru ca, cu binecuvântarea Lui, să vestim neîncetat și, mai ales, «în ziua cea vestită a Învierii» această bucurie și ca să propovăduim și să întărim, fără abatere, pacea.

Prea Fericirea Voastră,

Învingătorul morții și al iadului să Vă întărească în deplină sănătate și să Vă dea, din belșug, puterile Sale harice, pentru a Vă trudi tot atât de sîrguitor și de rodnic, pentru slava lui Dumnezeu și folosul Sfintei Lui Biserici — întru mulți ani!

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și, cu sărutare pascală, rămîn al Prea Fericirii Voastre cei mai mic frate și împreună-slujitor,

† NICODIM
Mitropolit de Sliven

Sliven, 1.IV.1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolitul Nevrocopolui :

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte și Arhipăstor,

HRISTOS A ÎNVIAT!

Respectuos rog pe Prea Fericirea Voastră, în aceste zile de rugăciuni și bucurie pascală, cu prilejul Învierii Domnului Iisus, să primiți și de la noi cele mai călduroase felicitări și urări pentru marea și luminoasa sărbătoare a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Mîntuitorul înviat să țină cu îndurare pe Prea Fericirea Voastră în deplină sănătate și în puteri spirituale, pentru fericirea și înflorirea Sfintei Ortodoxii, întru păstrarea păcii și fericirii tuturor oamenilor buni.

Adevărat Hristos a înviat!

Cu dragoste frățească în Domnul Hristos,

† PIMEN
Mitropolitul Nevrocopolui

Blagoev, aprilie 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolitul Atticei și Megaridei :

Kifisia, 1 aprilie 1961

Prea Fericite Stăpîne,

Cu prilejul purtătoarei de lumină Învieri a Domnului, supun respectabilei Voastre Prea Fericiri urările mele sărbătorești, rugînd pe Cel ce a nimicit moartea și a dărîmat întăriturile iadului, să păzească pe Prea Fericirea Voastră întru îndelungă sănătate, ca să conduceți la liman liniștit și la pășuni mîntuitoare turma creștinească încredințată Vouă.

Al Prea Fericirii Voastre frate prea mic în Hristos,

† *IACOB al Atticei și Megaridei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PANTELEIMON, Mitropolitul Tesalonicului :

Tesalonic, 14 aprilie 1961

Prea Fericirii Sale,

Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUÇUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Cu binecuvîntatul prilej al Sfințelor noastre Paști, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu dragoste frățească și Vă urăm pace, bucurie și putere de la Învierea Domnului.

Al Vostru frate în Domnul Hristos cel înviat,

† *PANTELEIMON*
Mitropolitul Tesalonicului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolitul Mitilenei :

Mitilene, 9 aprilie 1961

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului Bisericii Ortodoxe Romîne, D.D. JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Prea Fericite,

Cu prilejul strălucitei sărbători a Învierii Domnului vin să adresez Prea Fericirii Voastre prezenta scrisoare, pentru ca să mă fac părtaș mării bucurii sărbătorești și să Vă doresc ca Domnul nostru Iisus Hristos,

Gel ce a înviat din morți și a dăruit viață lumii, să Vă dăruiască și Prea Fericirii Voastre sănătate și putere, ani îndelungați, spre binele Prea Sfintei Biserici în fruntea căreia cu cinste Vă găsiți, și spre slava credinței noastre ortodoxe.

Cu acestea, cerînd rugăciunile ascultate de Dumnezeu și binecuvîntările Prea Fericirii Voastre ca ajutor asupra mea și a turmei mele iubite, rămîn cu cel mai adînc respect,

† IACOB
Mitropolitul Mitilenei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului HRISOSTOM, Mitropolitul Filippilor, Neapolului și Thasosului :

Prea Fericite,

Cu prilejul sfintelor zile care se apropie ale credinței noastre și al veseliei și de lume mîntuitoarei sărbători a Învierii din morți a Domnului și Mîntuitorului nostru, cu respect rog pe Prea Fericirea Voastră să binevoiți a primi smeritele mele omagii și dorințele repectuoase pentru îndelungarea în zile a Voastră și a patriarhatului Vostru plăcut lui Dumnezeu și rodnic, spre slava Prea Sfintei Maici Biserica și spre folosul sufletesc al turmei Voastre credincioase.

Cerîndu-Vă, mai departe, rugăciunile de Dumnezeu auzite ale respectabilei Voastre Prea Fericiri, asupra mea și a turmei duhovnicești încredințate mie, rămîn

Frate smerit și devotat în Hristos,

† HRISOSTOM
Mitropolitul Filippilor, Neapolului
și Thasosului

Cavala, 25 martie 1961.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ONISIM, Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne, Locțiitor al Cezareei Capadociei
Arhiepiscop al Bucureștilor

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite frate în Hristos Cel înviat,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Primiți din toată inima mea felicitare pascală și îmbrățișare în rugăciuni.

Lumina atotpătrunzătoare a strălucitoarei Învieri a lui Hristos să bucure pe Arhieria Voastră cu mari mîngîieri duhovnicești și bucuria Paștilor Domnului să fie cu Voi și cu credincioșii Voștri iubitori de Dumnezeu, veșnică comoară duhovnicească.

Împreună cu Prea Fericirea Voastră rugăm pe Hristos Cel înviat să reverse asupra tuturor popoarelor de pe pămînt îndurarea Sa și să dăruiască pacea atît de mult dorită de toți oamenii, să se înfăptuiască unirea și înfrățirea popoarelor în Hristos înviat și pe toți să-i adune și să-i împărtășească în împărăția lui Hristos.

Implor sfintele Voastre rugăciuni.

Al Prea Fericirii Voastre sincer cinstitor,

† O N I S I M

Arhiepiscop de Vladimir și Suzdal

Paștile lui Hristos, 1961.
Orașul Vladimir.

Telegrama Prea Sfințitului PAVEL, Episcopul Astrahanului :

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

HRISTOS A INVIAT!

Felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul luminoasei sărbători a Învierii lui Hristos.

Trimit cele mai bune urări. Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni.

† PAVEL

Episcopul Astrahanului

Scrisoarea Prea Sfințitului LEONID, Episcop de Kursk și Bielgorod :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

HRISTOS A INVIAT!

Primiți Prea Fericite Părinte Patriarh, din toată inima mea, salutarea pascală și felicitări cu prilejul luminoasei bucurii pentru Hristos Cel înviat și dătător de viață !

Domnul înviat să sălăşluiască în inimile noastre dragostea Lui dumnezeiască şi «să ne umple de toată bucuria şi pacea» (Romani XV, 13).

Implorînd binecuvîntările Voastre de Întîistătător şi încredinţîndu-mă Sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre smerit supus şi închinător lui Dumnezeu.

† LEONID

Episcop de Kursk şi Bielgorod

Scrisoarea Prea Sfinţitului MIHAIL, Episcop de Ijevsk (U.R.S.S.):

Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

HRISTOS A INVIAT!

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

Primiţi călduroasa mea felicitare cu prilejul Sfintei Sărbători a Paştilor Domnului, şi cele mai bune urări de bine în rugăciuni.

Al Prea Fericirii Voastre smerit şi supus,

† *Episcop MIHAIL*

Ijevsk, 31 martie 1961.

Scrisoarea Prea Sfinţitului VISARION, Episcop ortodox al Banatului (R.P.F. Iugoslavia):

Vîrşeţ — Paştile 1961

Prea Fericirii Sale,
D.D. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREŞTI

Prea Fericirea Voastră,

Rog fierbinte pe Domnul înviat să dăruiască Prea Fericirii Voastre încă mulţi ani de sfintele sărbători ale Învierii Lui, cu deplină sănătate, pace şi mulţumire duhovnicească.

Felicit pe Prea Fericirea Voastră cu salutarea Învierii:

HRISTOS A INVIAT!

Al Prea Fericirii Voastre frate mai mic în Hristos,

† VISARION

Episcopul ortodox sîrb al Banatului.

Telegrama Prea Sfințitului ANDREI, Episcopul românilor ortodocși din America :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhia Română

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

De Sfintele Sărbători, poporul credincios Vă urează viață lungă, cu
un : HRISTOS A ÎNVIAT !

† ANDREI
*Episcopul românilor ortodocși
din America*

Scrisoarea Prea Sfințitului Episcop NICOLAE, rectorul Academiei Teologice «Sfintul Climent de Ohrida» din Sofia :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte Patriarh,

Și în acest an, Prea Milostivul Dumnezeu ne-a învrednicit să prăznuim luminat Învierea Domnului Hristos, praznicul praznicelor și sărbătoarea sărbătorilor, — și iarăși ne salutăm unul pe altul cu felicitarea creștinească de bucurie :

HRISTOS A ÎNVIAT!

Această salutare sfântă tănuiește în sine nemărginita putere, care întărește credința, întemeiază nădejdea și sporește dragostea, risipește orice frică, gonește tot necazul aducînd în sufletele noastre pacea, umplîndu-le cu acea bucurie luminoasă, pe care nimeni nu o va putea lua de la noi (Ioan XVI, 22).

Astfel, împărtășindu-ne de acea bucurie luminată și curată pentru Învierea Domnului, felicităm din toată inima pe Prea Fericirea Voastră, ne rugăm lui Dumnezeu, dătătorul de toată bunătatea, ca să vă trimită și de acum înainte darurile iubirii Sale celei bogate, ca să viețuiți în pace și sănătate și cu bun spor să conduceți corabia Sfintei Biserici Ortodoxe Române, drept îndreptînd cuvîntul adevărului dumnezeiesc.

Al Prea Fericirii Voastre devotat, cel mai mic frate în Domnul,

† Episcop NICOLAE

Scrisoarea Prea Cuviosului Arhimandrit PIMEN, locțiitor de stareț al Lavrei Troița-Sergheeva, Zagorsk, Regiunea Moscova :

Zagorsk, Regiunea Moscova, Lavra.
Martie 1961.

HRISTOS A INVIAT!

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primească respectuoasa și fiiasca mea felicitare cu prilejul sărbătorii aducătoare de lumină și bucurie a Sfințelor Paști, o dată cu urarea de sănătate, deplină prosperitate și mare îndurare a Domnului către Prea Fericirea Voastră.

Al Prea Fericirii Voastre, atotmilostive Arhipăstor și Părinte, prea smerit și supus,

*Arhimandrit PIMEN
Locțiitor în Lavra Troița-Sergheeva*

Scrisoarea Prea Cucernicului Protoiereu MIHAIL ZERNOV din Moscova :

HRISTOS A INVIAT!

Prea Fericirea Voastră,

Respectuos felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul marii sărbători a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Mă încredințez rugăciunilor Voastre arhieresti.

Protoiereul MIHAIL ZERNOV

Paștile lui Hristos, anul 1961.

Telegrama Prea Cucernicului Protoiereu ȘTEFAN TOMICI, vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Banat :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Cu ocazia Învierii Domnului, Vă rugăm să primiți sincerele noastre felicitări și urări de bine.

*Protoiereu ȘTEFAN TOMICI
Vicarul Bisericii Ortodoxe Sîrbe
din Banat*

Telegrama Prea Cucernicului Preot profesor GHEORGHE MOISESCU, Parohul bisericii române ortodoxe din Viena, și a d-lui VASILE ONEA, președintele coloniei române din Austria :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

În numele credincioșilor ortodocși și al membrilor coloniei române din Austria, Vă rugăm să primiți, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, cele mai smerite urări de sănătate îndelungată și păstorie rodnică, împărtășindu-ne părintească binecuvântare la prăznuirea hramului bisericii noastre, săvârșit astăzi.

Paroh,
Preot profesor GHEORGHE MOISESCU

Președinte,
VASILE ONEA

Telegrama Prea Cucernicului Preot IOAN CRISTEA, parohul bisericii Patriarhiei Române din Sofia :

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A INVIAT !

Slăvitul și mîntuitorul praznic al Învierii Domnului ne dă fericitul prilej, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Patriarhiei Române din Sofia-Bulgaria, să exprimăm Prea Fericii Voastre cele mai sincere urări fiești de sănătate tare, viață patriarhală și fericită arhipăstorie asupra Sfintei noastre Biserici și binecredincioșilor ei, spre slava lui Dumnezeu, întărirea Sfintei Ortodoxii și așezarea unei păci trainice în lume.

Intru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh !

Iconom Stavrofor IOAN CRISTEA
Protoiereul bisericii Patriarhiei Române
din Sofia

Telegrama Prea Cuviosului Ieromonah TEODOR, parohul bisericii bulgare din București :

Prea Fericirii Sale,

Părintelui JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului, sărutăm dreapta Prea Fericirii Voastre și Vă urăm din toată inima sănătate și putere, spre a duce mai departe lumina Sfintei Biserici Ortodoxe Române, pentru triumful păcii lui Hristos, pentru pacea între popoare și binele omenirii.

Ieromonah TEODOR

Telegrama Prea Cucernicului Pr. profesor academician ȘTEFAN TANKOV (R.P. Bulgaria) :

Prea Fericitului JUSTINIAN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Din toată inima felicit pe Prea Fericirea Voastră de ziua Învierii lui Hristos-Mîntuitorul și Domnul nostru Iisus, ca și cu ocazia cinstitei Voastre zile, a aniversării a șaiszeci de ani, cu cele mai sincere urări de mulți și luminoși ani de arhipăstorire a Prea Fericirii Voastre.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Solicít binecuvîntarea Voastră arhipăstorească și sărut sfînta Voastră dreaptă.

Dr. ȘTEFAN TANKOV

După cum am amintit, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase scrisori și telegrame de felicitare și din partea unor conducători și reprezentanți de seamă ai Bisericilor Eterodoxe de peste hotare. Reproducem cîteva din ele.

Scrisoarea Prea Fericitului VASKEN I, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor :

PATRIARHUL SUPREM
CATOLICOSUL TUTUROR ARMENILOR

Edcimiadzin, 23 martie 1961

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Mult iubite frate în Hristos,

Lumina minunatei Învieri a Mîntuitorului nostru strălucește din nou peste orizonturile lumii, umplînd inimile noastre cu sfînte nădejdi și bucurii. Căci, cu adevărat credem noi că este gol mormîntul Domnului nostru Iisus Hristos, și slobod drumul spre viața cea veșnică.

Cu aceste dulci simțăminte, Vă felicităm de marele praznic creștinesc, cu prea sincere doriri de bine și de sănătate pentru Prea Fericea Voastră, și de înflorire în pace a Sfintei Biserici strămoșești a binecuvîntatului popor românesc.

Folosind acest fericit prilej, confirmăm frumoasa epistolă a Prea Fericii Voastre, în legătură cu vizita Noastră în Statele Unite, în vara trecută.

Într-adevăr, atît în Statele Unite, în diferite orașe, cît și în America de Sud, pentru Noi a fost o deosebită bucurie sufletească să salutăm pe numeroșii clerici și credincioși romîni cetățeni americani. Toți m-au întîmpinat cu lacrimi în ochi și nețarmurit dor de țară.

HRISTOS A INVIAT !

Cu frățească caldă dragoste,

† VASKEN I

Scrisoarea Excelenței Sale GEOFFREY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei :

PALATUL LAMBETH, S.E. 1

Paștile, 1961

Prea Fericii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI—ROMINIA

Prea Fericite,
Prea iubite frate în Hristos,

HRISTOS A INVIAT !

Cînd prăznuim sărbătoarea glorioasei Învieri a Domnului și Mîntuitorului nostru, pentru creștinii de pretutindeni vestea veche este în veci

nouă. Cuvintele îngerului de la mormîntul gol afirmă marea realitate a triumfului Mîntuitorului asupra puterilor întinericului, și a triumfului împăcării omului cu Dumnezeu, pentru care Tatăl a trimis în lume pe Fiul Său. «El nu a trimis pe Fiul Său în lume ca să condamne lumea, ci ca lumea, prin El, să fie mîntuită».

Pentru cei care sînt ai lui Hristos, această veste este asigurarea că El, care a zis: «Eu sînt învierea și viața», «a făcut toate lucrurile noi», că devenind membri ai Sfintei Lui Biserici, toți creștinii sînt născuți din nou în viața nouă a Învierii Sale. Noi primim harul și puterea Lui ca să triumfăm, devenind membri ai Trupului Său, care este Biserica.

În curînd eu voi preda însărcinarea Scaunului de Canterbury, și astfel voi înceta de a avea privilegiul de a fi asociat cu Prea Fericirea Voastră în «grija tuturor Bisericilor», dar veți fi de-a pururi în gîndurile și rugăciunile mele.

Privind înapoi peste anii de cînd am venit în Scaunul Sfîntului Augustin de Canterbury, sînt fericit să constat că, în zilele noastre, am înregistrat o notorie reînnoire a vieții creștine, între Biserici, și o unitate, în continuă creștere, a spiritului, în marile adevăruri ale Revelației creștine pe care o ținem în comun.

Pot să asigur pe Prea Fericirea Voastră de rugăciunile mele continue ca Dumnezeu să Vă binecuvînteze împreună cu clerul și credincioșii Prea Fericirii Voastre, și ca El să dea tuturor celor care vor fi slujitorii Lui acea deplină unitate în adevăr, pentru care Domnul nostru Iisus Hristos s-a rugat cu atîta ardoare Tatălui Său ceresc.

Cu iubire frățească și salutări, al Vostru iubitor frate în Hristos,

† GEOFFREY

Arhiepiscop de Canterbury

Primat al întregii Anglii și Mitropolit

Telegrama Excelenței Sale LAURISTON L. SCAIFE, Episcop al Bisericii Episcopale din New-York-ul de Vest:

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN

BUCUREȘTI—ROMINIA

HRISTOS A INVIAT!

Caldele mele urări frățești.

LAURISTON L. SCAIFE

Episcopul New-York-ului de Vest

Scrisoarea Reverendului ROBERT B. MAC DONALD, parohul bisericii Sfântul Simeon din Filadelfia :

BISERICA SFINTUL SIMEON
Filadelfia

21 martie 1961

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI—ROMINIA

Prea Fericirea Voastră,

De praznicul Învierii biruitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, îngăduiți-mi să exprim Prea Fericirii Voastre și fraților noștri preoți ai Bisericii Voastre, salutările acestei parohii și ale Bisericii Episcopale.

Prea Sfinția Sa Episcopul Scaife al eparhiei Western New-York se unește cu mine pentru a Vă da încredințarea noastră că rugăciunile Bisericii Episcopale sînt întotdeauna și pentru Voi, pentru marea Voastră Biserică și pentru unirea tuturor.

Binevoiți a primi, Prea Fericirea Voastră, expresia profundului nostru respect.

ROBERT B. MAC DONALD
Paroh

Scrisoarea Pastorului danez ALF JOHANSEN :

Salling, Lögstör, Danemarca.

Paștele, 1961

Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiți-mi să felicit pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Învierii lui Hristos și să Vă exprim adîncă noastră recunoștință pentru primirea deosebită făcută de Prea Fericirea Voastră mie și doamnei Johansen.

Am citit cu mare interes cele două volume: *Teologia Dogmatică și Simbolică*, și în curînd le voi recenza în «Internationale Kirchliche Zeitschrift».

Cu adînc respect,

ALF JOHANSEN
*Paroh rural al Bisericii Daneze
de Stat*

*

Numeroase felicitări și urări a primit Prea Fericitul Patriarh Justinian și din partea ierarhilor, cléricilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Prea Fericirea Sa le-a mulțumit tuturor pentru urările făcute, împărtășindu-le patriarhicești binecuvîntări.

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICIȚII PATRIARHI JUSTINIAN AL ROMINIEI ȘI CHIRIL AL BULGARIEI

Cu prilejul celei de a VIII-a aniversări a întronizării Prea Fericitului Patriarh Chiril în Scaunul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întâistătătorului Bisericii Bulgare următoarea telegramă de felicitare și urări de sănătate și prosperare :

București, 8 mai 1961

*Prea Fericitului CHIRIL
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Ziua în care prăznuiți cea de a opta aniversare a întronizării Prea Fericirii Voastre în Scaunul patriarhal al Bisericii Bulgare surori, este prilej de aleasă bucurie și plăcută evocare și pentru Noi personal și pentru membrii Sfântului nostru Sinod.

Din prisosul acestei bucurii, cu dragoste frățească felicităm pe Prea Fericirea Voastră și Sfântul Vostru Sinod, rugînd pe Atotputernicul Dumnezeu să înmulțească întru sănătate anii slujirii patriarhicești ai Prea Fericirii Voastre și să încununeze cu cele mai fericite realizări strădaniile ce depuneți pentru înflorirea Bisericii Bulgare, pentru sporirea prestigiului Sfintei noastre Ortodoxii și pentru triumful definitiv al păcii în lumea întreagă.

† *JUSTINIAN*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările și sentimentele frățești exprimate, prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Din inimă mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru felicitările și bunele urări cu ocazia jubileului restaurării Sfintei Patriarhii Bulgare și întronizării mele.

Calda expresie a sentimentelor frățești pe care mi le mărturișiți și acum îmi mișcă inima, și eu, sîrguitor, mă rog pentru sănătatea, puterile și îndelungata slujire arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre, pentru slava Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

*

Un nou prilej de exprimare a iubirii frățești dintre Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Romîna și Bulgară l-a oferit ziua numelui Prea Fericitului Patriarh Chiril, căruia Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis următoarea telegramă de felicitare și bune urări :

Nr. 603.

București, 24 mai 1961

*Prea Fericitului Părinte CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Cu multă dragoste și bucurie pomenim numele iubit al Prea Fericirii Voastre în această zi a prăznuirii îngerului Vostru ocrotitor și din toată inima Vă urăm sănătate, putere de muncă și viață îndelungată, ca să păstoriți în pace și cu strălucite realizări clerul și credincioșii Sfintei Biserici surori a Bulgariei.

Cu frățească dragoste în Hristos,

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Adînc mișcat de urările primite din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Chiril a mulțumit prin telegrama următoare :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Frățeștile salutări și urări de bine ale Prea Fericirii Voastre cu ocazia zilei mele onomastice mi-au umplut sufletul de cordială bucurie.

Adînc mulțumitor de prea bogata și mișcătoarea iubire frățească, și eu rog pe Dumnezeu să Vă blagoslovească și să Vă ocrotească din plin cu milele Sale cele bogate.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

SCHIMB DE SCRISORI INTRE BISERICA ORTODOXĂ A ETIOPIEI ȘI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Învierii Domnului din anul acesta Prea Fericitul Patriarh Aba Basilios al Bisericii Ortodoxe din Etiopia a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare, în care, printre altele, amintește că năzuințele și străduințele de veacuri ale Bisericii Etiopiene au dus la înălțarea acestei Biserici la rangul de Patriarhie, cu consimțământul și sprijinul neprecupețit al Bisericii Apostolice a Alexandriei :

ABA BASILIOS
«Succesor al Sfântului Taklehaymanot»
Patriarh al Etiopiei

9 aprilie 1961

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

De la BASILIOS, alesul lui Dumnezeu, Patriarh al Etiopiei,
«Harul și pacea să vă sporească» (I Petru I, 2).

Potrivit profeției lui David că «Etiopia își va întinde mâinile către Dumnezeu», chiar din zilele Apostolilor Etiopia a deschis porțile inimii ei Evangheliei lui Iisus Hristos, Domnul și Mântuitorul nostru, cu gândul de a revărsa pe munții ei proprii lumina care a izvorât din Muntele Sion. Și chiar în zilele Apostolilor ea a ținut cu tărie credința și a păstrat neștirbită Tradiția Părinților pe care a moștenit-o.

Fiii Etiopiei, care sînt vestiți pentru pietatea lor, și-au sacrificat în trecut viețile lor ca să păzească lumina credinței creștine împotriva tuturor forțelor distrugătoare. De-a lungul anilor de luptă răbdătoare, părinții noștri au privit neîncetat spre Ierusalim și Alexandria.

Bazîndu-se pe Tradiția Părinților ei istorici și primind pe Domnul Care s-a pogorît din ceruri, s-a întrupat de la Duhul Sfînt și s-a născut din Fecioara Maria, ca să mîntuiască pe oameni, ca piatra cea din capul unghiului, Biserica Etiopiei a așteptat cu răbdare pînă cînd credința creștină și-a înfipt adînc rădăcinile în inimile fiilor ei, punîndu-se astfel o temelie tare și de neclintit. Acum a socotit că a sosit vremea ca ea să-și asume pe umerii ei proprii responsabilitatea de a se administra singură, și de a răspîndi cuvîntul lui Dumnezeu printre fiii ei.

La timpul potrivit, dorințele ei fierbinți au fost traduse în faptă, căpătând, prin grația și bunătatea iubitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, păstorii ei proprii. Toate aceste etape de dezvoltare au fost încununate în mod strălucit prin ridicarea Bisericii independente a Etiopiei la rangul de Patriarhie, cu consimțământul și sprijnul Bisericii Ortodoxe din Alexandria.

Trecând un an de când Scaunul nostru a fost ridicat la rangul de Patriarhie, mulțumim Domnului, Care a făcut între noi mari și minunate fapte. Și acum, Vă trimitem Vouă și Sfântului Sinod vestea de bucurie, ca bucuria Noastră să fie și bucuria Voastră, potrivit cuvintelor Sfântului Pavel: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură», și în amintirea legăturilor noastre de prietenie de veacuri cu Voi, fiind pe deplin încredințați că raporturile care au existat între creștinii Etiopiei și frații lor în Iisus Hristos vor fi întru totul restabilite. Nădăjduim să reluăm aceste legături prietenești, pentru că sîntem împreună-trăitori în credința creștină, credință pe care înaintașii noștri au păstrat-o neîncetat.

Sarcina care ne stă nouă acum în față, de a predica Evanghelia în continentul Africii care se trezește, este într-adevăr destul de mare, și Biserica noastră are nevoie de ajutorul Bisericilor Ortodoxe de Răsărit, cum și al tuturor celorlalte Biserici ale lui Iisus Hristos, în bunătatea iubitoare a lui Iisus Hristos, Domnul nostru (II Timotei II, 1).

Și acum folosim ocazia Sărbătorii sărbătorilor, Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, ca să Vă dăm și Vouă vestea de bucurie a Bisericii noastre. Cu mare bucurie și veselie Vă trimitem Vouă, Sfântului Sinod și credincioșilor Voștri, vestea de bucurie: «Hristos Iisus, Domnul nostru, a înviat din morți».

Vă rugăm să Vă aduceți aminte de Noi și de poporul nostru în sfintele Voastre rugăciuni pe care le înălțați către Domnul, care a înviat din morți. Amin!

† ABA BASILIOS

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns Prea Fericitului Aba Basilios al Bisericii Ortodoxe din Etiopia prin următoarea scrisoare:

București, 17 iunie 1961

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului ABA BASILIOS,
«Urmașul Sfântului Taklehaymanot»,
Patriarhul Etiopiei

ADDIS-ABEBA

Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate întru Hristos,

Scrisoarea Prea Fericirii Voastre, din 9 aprilie 1961, ne-a sosit cu întârziere, dar bucuria pricinuită de primirea ei a fost mare și veștile împărtășite prin ea nu-și pot pierde niciodată valoarea și actualitatea.

Am citit cu mult interes relatarea ce ați binevoit a ne face despre credința creștină, vie și curată, a fiilor Etiopiei, adăpați chiar de la izvorul propovăduirii Apostolilor Domnului, precum și despre trăirea lor în decursul veacurilor, după învățăturile neschimbate ale Sfintei Evanghelii a Mântuitorului Hristos, lămurite și răspândite și prin scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii întemeiate de El.

Inima noastră s-a înduioșat aflând de evlavie și statornicie în credință a poporului etiopian, care a luptat și și-a jertfit viața pentru apărarea credinței creștine împotriva tuturor puterilor distrugătoare.

Am apreciat cu admirație drumul de înfăptuiri răbdătoare și temeinice, străbătut în curgerea timpului de Biserica soră a Etiopiei, reușind rînd pe rînd să-și aibă păstori ei proprii, să-și desăvîrșească organizarea bisericească și să ajungă la încununarea strălucită a ridicării la rangul de Patriarhie de sine stătătoare, încă de acum un an, cu înțelegerea și cu ajutorul binevoitor al Bisericii Apostolice a Alexandriei.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din România și Noi personal, luînd cunoștință de toate cîte ne-ați comunicat, din toată inima salutăm înființarea noii Patriarhii a Etiopiei și cu dragoste Vă felicităm pe Prea Fericirea Voastră și pe ierarhii care alcătuiesc Sfîntul Vostru Sinod, la împlinirea unui an de la acest fericit eveniment, pentru întărirea și sporul de prestigiu ce ați adus Sfintei noastre Ortodoxii și Vă încredințăm că sîntem cu totul bucuroși să reluăm și să dezvoltăm legăturile frățesti între Bisericile noastre surori.

Considerăm că, în adevăr, covîrșitoare și deosebit de importantă este misiunea evanghelizatoare, ce revine tinerei Patriarhii a Etiopiei, în continentul Africii, care acum se trezește la o viață nouă de libertate și cooperare pentru înfrățirea tuturor popoarelor și prosperitatea omenirii întregi.

Ținem să Vă informăm în treacăt, că Biserica Ortodoxă Română și Noi personal, încă de la început, ne-am unit glasul cu al tuturor reprezentanților popoarelor lumii, pentru a saluta dorința locuitorilor Africii de a scutura vechiul și umilitorul jug al colonialismului, și de a-și organiza viața în libertate și egalitate cu toate celelalte popoare. Astfel că, în misiunea de evanghelizare, la care este chemată Patriarhia soră a Etiopiei, în mijlocul popoarelor eliberate ale Africii, Vă rugăm să ne considerați alături de Prea Fericirea Voastră și pe Noi, ierarhii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne.

Mulțumindu-Vă călduros și pentru urările adresate Nouă cu prilejul marelui praznic al Învierii Mântuitorului Hristos, din inimă dorim, la rîndul Nostru, Prea Fericirii Voastre, ierarhilor Sfîntului Vostru Sinod, preoților și tuturor credincșilor care alcătuiesc Biserica soră a Etiopiei, har și pace de la Domnul Hristos Cel înviat, spre a împlini în totul învățăturile Evangheliei Sale în cuprinsul continentului Africii.

Încheiînd scrisoarea Noastră, voim să Vă încredințăm cu cuvintele Sfîntului Apostol Pavel că, «Mulțumim lui Dumnezeu totdeauna pentru voi toți și vă pomenim cu rugăciunile noastre, aducîndu-ne aminte neîncetat, înaintea lui Dumnezeu și Tatăl nostru, de lucrul credinței voastre».

și de osteneala iubirii voastre și de stăruința nădejdi voastre în Domnul nostru Iisus Hristos» (I Tesaloniceni I, 2-3).

Adăugăm aci și rugămintea de a ne comunica mai pe larg, cu un prilej binevenit, date cu privire la numărul ierarhilor care alcătuiesc Sfîntul Sinod al Bisericii Etiopiei, numărul preoților și al parohiilor, numărul mînaștirilor și al călugărilor și călugărițelor aflători în ele și, în sfîrșit, numărul credincioșilor din cuprinsul tinerei Patriarhii Ortodoxe a Etiopiei. Aceasta, pentru a cunoaște cît mai deplin viața și organizarea Bisericii surori a Etiopiei.

La rîndul Nostru, dacă Veți dori, cu bucurie Vă vom comunica date relative la viața și organizarea Bisericii Ortodoxe Romîne.

Dorindu-Vă sănătate, putere de muncă și spor deplin în lucrarea apostolică a Prea Fericirii Voastre, Vă îmbrățișem cu dragoste frățească în Hristos Mîntuitorul nostru.

† J U S T I N I A N

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

APRECIERI ALE PREA FERICITULUI CHIRIL, PATRIARHUL BULGARIEI, DESPRE CARTEA „TILCUIREA EVANGHELIILOR ȘI CAZANIILE DUMINICILOR DE PESTĂ AN”

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis în dar Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei, cartea *Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an*, întocmită de Prea Fericirea Sa după «Chiriadromionul» lui Nichifor Teotoche, și apărută de curînd în Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Prea Fericitul Patriarh Chiril a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea scrisoare, în care face și aprecieri elogioase asupra acestei lucrări a Întîistătătorului Bisericii noastre Ortodoxe :

Sofia, 3 martie 1961

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și mult iubite întru Domnul Arhipăstor,

Am primit cartea întocmită de Prea Fericirea Voastră : «Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an», pe care ați avut bună-tatea să mi-o trimiteți.

Vă mulțumesc din inimă pentru că m-ați onorat cu atenția Prea Fericirii Voastre.

Cartea aceasta este foarte prețioasă, nu numai pentru clerici, ci și pentru toți creștinii, fiindcă le lămurește — pe înțelesul tuturor — învățătura lui Iisus. Ea este prețioasă și prin aceea că, într-adevăr, păstrează ceva din mireasma graiului bisericesc și din limba vechilor Cazanii. Ca și cum omul merge printre flori de cîmp, a căror aromă o inspiră cu desfătare.

Rog pe Dumnezeu să dea Prea Fericirii Voastre sănătate și viață îndelungată, ca să continuați să-I slujiți cu toate puterile sufletului Vostru, pentru preamărirea Lui și înflorirea Sfintei Voastre Biserici.

Mă încredințez sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre și sînt al Vostru devotat întru Domnul confrate.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

A XIII-A ANIVERSARE A INSCĂUNĂRII PREA FERICITULUI JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

La 6 iunie 1961 s-au împlinit 13 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Este un binevenit prilej pentru clericii, credincioșii și toți ostenitorii din ogorul vieții bisericești, de a rememora toate înfăptuirile de seamă pe care le-a înregistrat Biserica noastră sub înțeleapta arhipăstorie a Prea Fericitului Patriarh Justinian, și a reînnoi mărturia sentimentelor lor de dragoste, recunoștință și devotament față de Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Într-adevăr, alegerea și înălțarea Prea Fericitului Părinte Justinian în Scaunul de patriarh al Bisericii străbune a însemnat începutul unei epoci de readucere a întregii noastre vieți bisericești în albia săpată de Sfintele Canoane și de bunele tradiții ale Ortodoxiei. Printr-o strînsă și frățească conlucrare în cadrul Sfîntului Sinod, sub îndrumarea și permanenta purtare de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, s-a realizat o vastă operă legislativă bisericească, statornicindu-se astfel — potrivit dogmelor și rînduielilor proprii — cadrul doctrinar și canonic în care avea să se desfășoare întreaga activitate a Bisericii noastre. De la «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române» din 1949 și pînă la ultimele decizii cu caracter normativ —, o lungă serie de regulamente au codificat îndatoririle și drepturile tuturor organismelor care alcătuiesc Biserica Ortodoxă Română și au stabilit, cu înțelepciune, drumul ce trebuie urmat de fiecare dintre ele, pentru realizarea adevăratei slujiri în duh și adevăr a lui Hristos, Domnul și Mintuitorul nostru. Toate aceste legiuri și regulamente bisericești, întocmite de înseși forurile supreme de conducere ale Bisericii, au urmărit îndepărtarea tuturor preocupărilor străine de doctrina și misiunea Bisericii, preocupări care, de-a lungul anilor, își făcuseră drum, sub influențe din afară, în viața bisericească.

În acest fel s-a putut obține în scurtă vreme o reală consacrare a preoțimii noastre exclusiv misiunii sale sfinte ; s-a realizat năzuința, dese-

ori afirmată de ierarhii și clerul ortodox, de a readuce învățămîntul teologic sub bolta ocrotitoare a Bisericii; s-a împlinit visul secular al strămoșilor și părinților de refacere a unității Bisericii Ortodoxe Romîne, prin înlăturarea dezbinării silnice, care, în preajma anilor 1700, a însîngerat inima Ortodoxiei romînești; s-a realizat o vastă operă de promovare a culturii noastre teologice și a sporit întru toate rîvna clerului și credincioșilor noștri pentru tot lucrul bun și bineplăcut lui Dumnezeu și grija pentru casa Domnului.

Toate acestea au însemnat, pînă la urmă, un belșug de roade duhovnicești și un spor de cinstire și de prețuire, agonisit Sfintei noastre Biserici în văzul creștinătății de pretutindeni. Biserica Ortodoxă Romînă s-a dovedit în acest timp nedezmințită luptătoare pentru întărirea unității Ortodoxiei întregi și n-a încetat a-și aduce partea ei de contribuție la realizarea unei apropieri și colaborări între toate Bisericile creștine, slujind astfel marea cauză care rămîne țelul oricărui creștin adevărat: refacerea unității Bisericii lui Hristos.

Autoritatea morală cu care Biserica noastră și-a spus cuvîntul în mari soboare mondiale sau în adunări pancreștine consacrate sprijinirii năzuințelor de pace ale întregii lumi, a fost rodul trăirii și gîndirii autentic creștine, care caracterizează în prezent viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Romîne.

De aceea, pentru toate cîte s-au înjăptuit în Biserica noastră de-a lungul celor 13 ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Justinian, — Înfîistătători de Biserici Autocefale, ierarhi și clerici din țară și de peste hotare, precum și credincioși ai sfintelor noastre altare au ținut să mărturisească Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian dragostea și recunoștința lor, prin numeroase scrisori și telegrame de felicitare.

Exprimînd aceste sentimente sincere, îndreptăm către Înfîistătătorul Bisericii noastre gîndul curat al celui mai sincer devotament și îi urăm după datina ortodoxă: «Întru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!».

REDAȚIA

TEMEIURI PATRISTICE IN GINDIREA, TRAIREA ȘI SLUJIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

«Sfântul Vasile cel Mare a inspirat în mare măsură toate inițiativele și înfăptuirile mele preoțești și lui îi datorez orientarea mea către «Apostolatul Social».

† JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, vol. V, p. 278.

Edificiul divino-uman și pluri-unitar¹, al Bisericii Ortodoxe Creștine², este temeluit puternic, împodobit cu toate darurile Sfântului Duh³, «pe

1. «După cum pîinea e unirea multor boabe adunate, așa încît să nu se arate grăuntele, ci ea să fie acele grăunțe, fără ca în unirea lor să fie vădită deosebirea dintre ele; tot astfel și noi ne unim unii cu alții și cu Hristos. Căci tu nu te hrănești dintr-un trup, iar acela din altul, ci din același». (Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariul asupra epistolei I către Corinteni*, Omilia 24, 2, Migne, P. G., vol. LXI, col. 200, cit., apud N. Chițescu, *Biserica, Trupul tainic al Domnului*, în B. O. R., an. LX, nr. 7-8, iulie-august, 1942, p. 306.

«Fraților, amintiți-vă cum se face vinul. Multe broboane atîrnă de o ciorchină, dar mustul din broboane se confundă în unitate. În acest fel Domnul ne-a înfățișat pe noi înșine în El, a voit ca noi să-I aparținem, și a consfințit, pe altarul Său, taina păcii voastre și a unității noastre». (Fer. Augustin, *Sermo CCLXXII*, Migne, P. L., vol. XXXVIII, col. 1248, cit., ibidem, p. 307.

2. «Sensul noțiunii de «Biserică», cum știm cu toții, este mult mai larg în accepțiunea creștină. Înțelegem prin «Biserică» nu numai locașul sfînt, ci și comunitățile de credință care mărturisesc același crez religios, strîns uniți prin legăturile aceleiaș sfinte iubiri și se simt tari prin aceeași nădejde a vieții eterne de dincolo de veacuri». P. F. Părinte Patriarh Justinian, *Cuvîntare rostită la 14 octombrie 1954, în Catedrala Patriarhală, cu prilejul sărbătoririi a 30 de ani de la intrarea în cler*, în «Apostolat Social», vol. V, București, 1955, p. 282.

Intrucît în cuprinsul studiului vom cita adeseori din primele șase volume de «Apostolat Social», operă a P. F. Părinte Patriarh Justinian, pentru economie de spațiu, vom face următoarele abrevieri: «Apostolat Social», *Pilde și îndemnuri pentru cler*, vol. I, București 1948=«Ap. Soc.», I; «Apostolat Social», *Pilde și îndemnuri pentru cler*, vol. II, București, 1948=«Ap. Soc.», II; «Apostolat Social», *Pilde și îndemnuri pentru cler*, ediția II, București, 1949 = «Ap. Soc.», III; «Apostolat Social», *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace*, vol. IV, București, 1952, «Ap. Soc.», IV; «Apostolat Social», *Pentru pacea a toată lumea, pilde și îndemnuri pentru cler*, vol. V, București, 1955=«Ap. Soc.», V și «Apostolat Social», *În slujba Bisericii și Patriei, pilde și îndemnuri pentru cler*, vol. VI, București, 1958=«Ap. Soc.», VI.

3. I Cor. XII, 4-11; 28.

cele două coloane de-a pururi neclătinate ale altarului adevărului»⁴: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sînt cele două izvoare revelaționale din care își trage seva viabilă Biserica lui Hristos — în via — retrăind «viața istorică a Mîntuitorului» și, — în statu gloriae —, retrăind viața «cea de după biruința negrăită a Învierii»⁵ Lui.

Așadar «Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție sînt cele două temeiuri de credință și de viață creștină —, complementare, echivalente și inseparabile»⁶, pe care se înalță, crește și se dezvoltă «Biserica, împărăția Harului pe pămînt»⁷.

De aceea, noi «trebuie să ne folosim și de Tradiție, căci nu se pot lua toate din Sfânta Scriptură, deoarece Sfinții Apostoli au transmis unele în Scripturi altele prin Tradiție»⁸. Dar nu oricum, ci trebuie să ne folosim de acea tradiție care ține și respectă cu sfințenie universalitatea, vechimea și unanimitatea, după cuvîntul lui Vicențiu de Lerin († 450): «În Biserica universală trebuie avută grijă supremă ca să ținem ce s-a crezut pretutindeni, totdeauna și de către toți»⁹. Căci «a vesti creștinilor sobornicești ceva în afară de ceea ce au primit, niciodată n-a fost îngăduit, niciodată nu va fi îngăduit; și a anatematiza pe cei ce vestesc ceva în afară de ceea ce au primit, niciodată nu a fost oprit, niciodată nu se oprește, niciodată nu va fi oprit... Păzește depozitul a zis (Apostolul). Ce este depozitul? — E ceea ce e crezut de tine, dar nu descoperit de tine, ceea ce ai primit și nu l-ai dat; nu fapta iscusinței tale ci a învățăturii (de sus); nu a uzurpării particulare, ci a tradiției publice, lucrul luat de tine și nu adus de tine, la care nu se cade să fii autor, ci paznic, nu institutor, ci împărțitor (sectator), nu conducător, ci următor»¹⁰.

Și cum Sfânta Tradiție «cuprinde Simbolul Credinței, ca sumar al adevărilor de credință mărturisite de Biserică, hotărîrile Sinoadelor Ecu-menice, canoanele unor Sfinți Părinți, cuprinse împreună cu hotărîrile sinodale în Pidalion, care e codul canonic al Bisericii Ortodoxe, scrierile Sfinților Părinți în consens cu Biserica, Sfânta Liturghie, Sfintele Taine și ierurgiile săvîrșite după rînduiala Bisericii, precum și rînduielile monahale

4. Prof. N. Chițescu, *Păstrător al Tradiției Bisericii Ortodoxe*, articol omagial P. F. Părinte Patriarh Justinian, în «B. O. R.», an. LXIX, nr. 3-6, martie-iunie, 1951, p. 243.

5. A. Khomiakoff, *L'Eglise latine et le Protestantisme, au point de vue de l'Eglise d'Orient*, Lausanne-Vevay, 1872, p. 45, cit. apud Magitr. D. Radu, *Învățătura Ortodoxă și catolică despre Biserică*, în «Ortodoxia», an. VI, octom.-decemb., nr. 4, 1954, p. 543.

6. *Sfânta Tradiție ca temei de credință în Biserica Ortodoxă*, în «Ortodoxia», an. VI, nr. 1, ian.-martie, 1954, p. 29.

7. Prof. Dr. Simion Radu, *Scurtă sinteză de eccleziologie ortodoxă*, art. în «Telegraful Român», an. 104, 15 iunie 1956, p. 1.

8. Sf. Epifaniu de Salamina, *Panarion*, Migne, P. G., vol. XLI, col. 1048.

9. *Commonitorium primum*, 2, Migne, P. L., vol. L, col. 640: «In ipsa etenim catholica ecclesia magnopere curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est».

10. Idem, *ibidem*, 9, 22, cit. apud prof. dr. N. Chițescu, *Despre dezvoltarea dogmelor în Teologia Ortodoxă Modernă*, art. omagial I. P. S. Mitropolit Vasile Lăzărescu, în «Mitropolia Banatului», an. VIII, nr. 7-9, iulie-septem., 1958, p. 262-263.

observate de Biserică»¹¹, e absolut necesar de cunoscut aceste comori spirituale și de pus la dispoziția credincioșilor.

De aceea, «reactualizarea învățăturii și vieții creștine din primele opt veacuri este o datorie vitală și continuă a Bisericii. Neglijarea acestei datorii înseamnă scoaterea unuia din cei doi plămîni ai credinței»¹², înseamnă staționare și regres în corpul Sfintei Biserici.

Din contra, reactualizînd viața și învățătura Sfinților Părinți din primele opt veacuri creștine, vedem cum «Sfînta Tradiție poate să crească și crește și în Biserica Ortodoxă, dar prin consensul general și în spiritul tradiției ortodoxe mai vechi»¹³. «Caracterul permanent al Sfintei Tradiții și necesitatea ei organică în sînul Bisericii fac ca ea să nu se poată improviza, uita sau schimba. Ea crește și se îmbogățește în adevăr, odată cu creșterea Bisericii, dar nu se crează din nimic și nu se prefacă din pă timp»¹⁴.

După timp putem vorbi despre «originalitatea ideilor teologilor izolați și a școlilor teologice»¹⁵, care fac să sporească, să crească și să se dezvolte Biserica și Tezaurul Sfînt al Ortodoxiei.

Lucru pe care îl și săvîrșește P. F. Părinte Patriarh Justinian în cele șapte volume de «Apostolat Social», apărute pînă acum, și care formează un vade mecum al vremurilor noi, pentru toți credincioșii noștri și slujitorii Sfintelor Altare.

Astfel «pastoralele, cuvîntările, articolele, scrisorile irenice, mesajele și chemările cuprinse în aceste pagini vădesc păstrarea consecventă a bunei tradiții ortodoxe și constituie mărturii trainice ale strădaniilor depuse de Prea Fericirea Sa»¹⁶ pentru noua îndrumare a Bisericii Ortodoxe Romîne pe făgașul Sfintei Tradiții.

«Ortodoxia, spune Prea Fericirea Sa, este învățătura creștină sprijinită pe Sfînta Scriptură și pe Sfînta Predanie, frămîntată de Sfinții Părinți, dospită în cele șapte soboare a toată lumea și coaptă în cuptorul înfierbîntat al celor opt veacuri creștine de la început. În Ortodoxia răsăriteană zac vistierii nesecate de învățătură mîntuitoare, de credință mutătoare de munți, de nădejdi mîngîietoare, de dragoste iertătoare a toată greșala și ajutătoare de orice frate căzut în nevoi ori în păcat»¹⁷.

11. Sfînta Tradiție ca temelie... *art. cit.*, p. 30.

12. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 9.

13. Sf. Tradiție ca temelie... *art. cit.*, p. 32.

14. *Ibidem*, p. 39, cf. Efes. IV, 12-13.

15. «Originalitatea — care — nu constă în descoperirea de adevăruri noi, necunoscute mai înainte Bisericii, ci 1. în alegerea din tezaurul trăirii bisericești a celui obiect de studiu, care corespunde mai bine cerințelor timpului; 2. în inovarea felului de a pune problemele, privind subiectul ales; 3. în originalitatea metodei cercetării lui; 4. în aflarea formulelor potrivite pentru exprimarea acelor elemente ale trăirii duhovnicești a Bisericii, care corespunde obiectului de cercetare ales de către teolog și răspund în chestiunile puse de el». A. Vedernicov, *Ideea de Biserică în scrierile lui A. S. Homiacov, la 150 de ani de la nașterea sa*, trad. rom., de Gh. Drăgulin, în «Mitropolia Oleniei», an. XII, nr. 1-2, ian.-feb. 1960. p. 43.

16. *Cuvînt înainte* la «Ap. Soc.», VI, p. XVIII.

17. *Cuvîntare rostită în Catedrala Ortodoxă de la Alba-Iulia, la 21 octombrie 1948, cu prilejul consfințirii reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne*, în «Ap. Soc.», III, p. 158.

Din acest inepuizabil izvor viu, pururea curgător de viață autentic creștină, din primele opt veacuri patristice, de foarte multe ori uitat și nevalorificat cum trebuie, sorbind cu nesaț P. F. Părinte Patriarh Justinian ne împărtășește și nouă nu puține temeuri patristice, în duh de nouă orientare creștină¹⁸, din viața și scrierile Sf. Părinți și Scriitori bisericești. Aceste temeuri patristice în gândirea trăirea și slujirea P. F. Părinte Patriarh Justinian, dorim să le scoatem în evidență în rîndurile ce urmează.

1. UNITATEA ȘI UNIFICAREA BISERICII¹⁹

«Domnul nostru Iisus Hristos a întemeiat numai o singură Biserică (Matei XVI, 18). Învățînd despre ea în parabole, Mîntuitorul a vorbit totdeauna numai despre o singură turmă, despre un singur staul (Ioan X, 16). despre o singură viță de vie (Ioan XV, 1-7), despre o singură împărăție cerească pe pămînt (Matei XIII, 24-50)»²⁰. În «Rugăciunea Arhierească», Mîntuitorul Hristos se roagă Tatălui: cerească pentru această sfîntă unitate și unificare a Bisericii (Ioan XVII, 20-36). Iar Sf. Apostol Pavel vorbește de «un singur trup și un singur duh, după cum ați fost chemați într-o singură nădejde... Există un singur Domn, o credință, un botez, un singur Dumnezeu, Tată al tuturor» (Efes. IV, 4-6). Este un singur Hristos «Cap Bisericii, care este trupul Lui iar El Mîntuitorul ei» și noi «sîntem membre ale trupului Lui din carnea Lui și din oasele Lui» (Efes. V, 23, 30). De unde reiese clar că «unitatea Bisericii este o comunicare și o extensiune a unității lui Dumnezeu»²¹.

Indrumat de aceste sfînte învățături și mergînd pe urmele Sf. Atanasie cel Mare († 373), Părinților Capadocieni, Fer. Augustin († 430), Fer. Ieronim († 420) și alți Sf. Părinți care au scris «adevărate tratate» teologice «sub formă de scrisori»²², P. F. Părinte Patriarh Justinian imediat după alegerea și investitura ca Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Romîne (24 mai și 6 iunie 1948), adresează tuturor Bisericilor Ortodoxe surori cuvenita scrisoare irenică, în care mărturisește unitatea Bisericii noastre cu celelalte mădulare vii ale Bisericii Ecumenice.

18. «Pentru scoaterea Bisericii din acest noroi politic, trebuiește o lege nouă, care să redea Bisericii haina cea curată, demnă de mirele ei, Iisus Hristos. În această lege să predomine spiritul Evangheliei și al canoanelor cu sancțiunile biciului de foc pentru cei care au transformat Biserica lui Hristos în peșteră de tîlhari». (P. F. Patriarh Justinian, *Ortodoxia Romînă și anticlericalismul liberal*, în «Ap. Soc.», I, p. 144).

19. Un studiu nou, despre unitatea și unificarea Bisericii, ca cerință imperioasă a vremurilor noastre, ne-a dat Părintele Prof. Ioan G. Coman, sub titlu: «Unitatea Bisericii și problema refacerii ei în lumina Sf. Părinți», în «Ortodoxia», nr. 2-3, an. VI, aprilie-septembrie, 1954, pp. 430-466.

20. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Unitatea Ortodoxă. Cadrul teoretico-doctrinal al problemei*, în «Ortodoxia», nr. 4, octom.-decem., 1958, p. 539.

21. M. J. Congar, O.P., *Ecclesia de Trinitate*, în «Irenikon», t. XVI, 1937, Mars Avril, p. 31.

22. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 131.

«Simțim o nespusă bucurie și o mare încurajare, spune P. F. Sa, că avem prilejul să facem cunoscut tuturor Bisericii surori, că — împreună cu mărturisirea de a păzi neclintite învățăturile și tradițiile Sfintei Biserici Ortodoxe de Răsărit — putem da chează, că întotdeauna, potrivit cu datoria ce avem și pe cât împrejurările ne vor îngădui, grija cea mai sfântă și cea mai arzătoare pentru noi va fi de a păstra și întări legăturile de dragoste și conlucrare între Bisericile surori, după pilda Sfinților Ierarhi și a fericitilor noștri înaintași, urmîndu-le faptele și desăvîrșindu-le jertfele pentru răspîndirea credinței și propovăduirea cuvîntului Adevărului. Căci, după îndemnul dumnezeiescului Apostol Pavel, datori sîntem «să păzim unitatea duhului întru legătura păcii», păstrînd ceea ce ni s-a încredințat (I Tim. VI, 20) și «propovăduind cuvîntul» (II Tim. IV, 2).

«Așijderea rîvnim ca Sfînta noastră Biserică să ajute și să vegheze mai departe, după datoria ce are, la buna întocmire, la apărarea și păstrarea neștirbită a ecumenicității, care trăiește vie în sînul Ortodoxiei și n-a lipsit nici în cele mai grele vremuri. Noi, Bisericile Ortodoxe surori, înfățișăm o mare familie, care am păstrat cu credincioșie învățătura curată a Mîntuitorului Iisus Hristos, fără să ne aplecăm schimbărilor trecătoare și fără să lepădăm nimic din tezaurul sfînt al dogmelor și canoanelor. Prin această unitate a Ortodoxiei se dovedește puterea dumnezeiască ce o susține, și vom fi laolaltă fericiți dacă Cel Atotputernic ne va hărăzi bucuria de a vedea biruind neconținut duhul dragostei și al înțelegerii frățești, care trebuie să stea la temelie tuturor lucrărilor cu caracter obștesc ortodox»²³.

În acest sens «Biserica noastră cultivă și strînge, cu deplină sinceritate, legăturile de dragoste frățască cu toate Bisericile Ortodoxe din lume, cu Patriarhiile Apostolice²⁴ și cu cele mai noi, și caută să-și dea contribuția sa generoasă pentru păstrarea și apărarea credinței adevărate și pentru înfăptuirea unei solidarități a întregii omeniri²⁵, în scopul salvării ei de la pieirea sufletească și trupească»²⁶.

Cînd P. F. Părinte Patriarh Justinian vorbește despre acea «mare familie» a Bisericilor «Ortodoxe surori» care au «păstrat cu credincioșie

23. «Ap. Soc.», V, p. 5-6.

24. A Ierusalimului, Antiohiei și Alexandriei.

25. «Rareori s-a văzut în istorie un efort mai considerabil al oamenilor de pretutindeni, de a se cunoaște, de a se ajuta, de a se iubi, de a-și crea fericire unii altora. E un duh al unității umane, cum n-a existat, poate, niciodată. Strădaniile pentru unitatea Bisericii se integrează în marele elan de unitate al omenirii contemporane». (Pr. prof. I. G. Coman, *Unitatea Bisericii...* p. 431).

26. Cuvîntare rostită în Sf. Sinod, la înscăunarea P. S. Andrei, episcopul romînilor ortodocși din America, la 19 noiembrie 1950, în «Ap. Soc.», IV, p. 233. «Biserica primind... această predică și această credință, cu toate că e răspîdită în toată lumea, le păstrează cu grijă, ca și cum ar locui o singură casă. De asemeni, ea crede în aceasta ca și cum ar avea un singur suflet și aceeași inimă și le predică și le învață și le transmite armonios ca și cum ar avea o singură gură. Deși în lume limbile sînt diferite, totuși puterea tradiției e una și aceeași... Credința fiind una și aceeași, nici cel care e în stare să vorbească mult despre ea n-o simplifică, nici cel care vorbește puțin n-o împrumutează». Sf. Irineu, *Adversus Haereses*, IV, 33, 8; I, 10, 2, Migne, P. G., VII, col. 1077 BC, 1078 A. 552 AB, 553 A, cit., apud Pr. prof. I. G. Coman, *Unitatea Bisericii...*, p. 443.

învățătura curată a Mîntuitorului» și «tezaurul sfînt al dogmelor și canoanelor», gîndul ni se duce la ceea ce spunea odinioară Sf. Ciprian, episcopul Cartaginei († 258) făcînd frumoase comparații despre unitatea Bisericii. «După cum soarele are multe raze, dar este numai o lumină, iar arborele are multe ramuri, dar este numai un arbore, întărit în rădăcină adîncă; și după cum dintr-un izvor curg mai multe rîuri și cu tot belșugul de apă, care se poate vedea din dărnicia împărtășită a bogăției revărsării, unitatea cu izvorul, se menține... Ea își întinde ramurile încărcate peste tot pămîntul, și face să curgă rîurile sale îmbelșugate pînă la mari depărtări; cu toate acestea este un singur corp, o singură origine și un singur izvor extrem de îmbelșugat. Ea (Biserica) ne naște în sînul ei, ne hrănește cu laptele ei și ne însuflețește cu duhul ei»²⁷.

De aceea «avem nu numai datoria, ci chiar porunca expresă de la Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, continuă P. F. Sa, să ne iubim unii pe alții ca *într-un gînd să mărturisim*, peste neamuri și peste veacuri și să ajutăm în tot ceasul *să fim o Biserică sobornicească și apostolească, o Biserică a bunătății, a dragostei și a păcii*»²⁸, așa cum au definit-o Sf. Părinți în sinodul II ecumenic, de la Constantinopol (an. 381) «εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν»²⁹. Căci prin cuvîntul sobornicească (καθολικὴ), folosit pentru prima dată de Sf. Ignatie Teoforul († c. 107)³⁰, părinte apostolic, se înțelege toată munca și contribuția Sfinților Părinți la consolidarea și unitatea Bisericii în fața tuturor ereziilor, începînd cu secolul II și pînă în secolul VIII³¹, care au atacat unitatea Bisericii sub diferite forme și pretexte.

Mai mare și mai periculoasă decît acele erezii, erezia zilelor noastre este războiul, față de care P. F. Părinte Patriarh Justinian ia o atitudine dîrză, potrivnică și combativă, pentru că războiul distruge și omenirea și unitatea Bisericii sobornicești.

Dorind să consolideze această temelie de granit a unității Bisericii Ecumenice, P. F. Sa spunea într-o fericită ocazie: «Putem încheia, că evenimentul de la Moscova — e vorba despre conferința panortodoxă din iulie 1948 — poate fi considerat ca un *Front al Ortodoxiei*, atît de

27. Sf. Ciprian, *De catholicae Ecclesiae Unitate*, vol. III, Pars I, cap. 5, in C.S.E.L., ed. G. Hartel, Vindobonae, 1868, p. 214.

28. *Scrisoarea irenică*, trimisă tuturor Bisericilor surori, după alegerea ca Patriarh..., în «Ap. Soc.», IV, p. 8.

29. «Una (μία) arată unitatea în credință și conducere, iar sfînta (ἁγία) o caracterizează ca așezămînt sfînt și totodată, sfințitor al credincioșilor prin Duhul Sfînt; sobornicească (καθολικὴ) este expresiunea istorică a unității, care arată că (în) toată vremea și în toate locurile, ea rămîne aceeași și nu poate fi distrusă, în opoziție cu Bisericile eretice parțiale, iar apostolească (ἀποστολικὴ) este legătura vizibilă, care o unește cu Biserica primară și arată că învățătura ei este aceeași cu învățătura Apostolilor cu care ierarhia, care o conduce, este legată prin succesiune canonică» (Hr. Andrușos, *Simbolica*, trad. rom., de prof. Iustin Moisescu, actualul I.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Craiova, 1955, p. 63).

30. Cf. Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 38.

31. Gnosticii, sabelienii, arienii de toate categoriile, pnevmatomahii, nestorienii, monofiziții, monoteliții, maniheii, pelagienii etc.

necesar pentru propovăduirea dragostei și apărarea păcii în lume, potrivit poruncilor Mântuitorului, *pe linia urmată de Sfinții Apostoli și de Sfinții Părinți*, rămasă neschimbată în tradiția corectă a Sfintei Noastre Biserici Ortodoxe a Răsăritului»³².

Gîndind și trăind profund această sfîntă unitate a Bisericii Universale, pe care o și slujește în toate împrejurările, P. F. Părinte Patriarh Justinian nă da noi mărturii și puternice temeuri patristice de susținere a ei și în reorganizarea Bisericii Ortodoxe Romîne pe făgașul Tradiției Ecu-menice.

Astfel «pe temeiul canonului 34 Apostolic³³, care stabilește principiile de organizare a unei Biserici naționale, sinoadele acestor Biserici au avut de la început dreptul de a se administra independent în chestiunile cano-nice și evanghelice, *păstrînd* — însă — *unitatea dogmatică* și canonică cu Biserica Ecumenică a Răsăritului»³⁴, afirmă P. F. Părinte Patriarh Justinian, la deschiderea sesiunii Sf. Sinod din aprilie 1955.

În baza acestor principii canonico-patristice P. F. Părinte Patriarh Justinian pornește la unificarea Bisericii ortodoxe din Ardeal, înfăptuită la 21 octombrie 1948, în urma chemării părintești a Prea Fericirii Sale și apoi trece la reorganizarea Bisericii Ortodoxe Romîne cu întocmirea noului Statut de organizare, elaborat la 23 februarie 1949³⁵, în duh de viață nouă creștină.

În acest sens, P. F. Sa stabilește în noul Statut :

a) «Principiul unității dogmatice și canonice... cu Biserica Ecumenică a Răsăritului,

b) Principiul autocefaliei și autonomiei bisericești, în materie de legiferare și organizare prin organe proprii, fără amestecul vreunei Bi-serici din afară,

c) Principiul sinodalității, în organizarea și conducerea Bisericii,

d) Principiul bazat pe sistemul colaborării în ceea ce privește raportu-rile dintre Biserică și Stat, în conformitate cu Constituția Republicii Popu-lare Romîne și cu Legea pentru regimul general al Cultelor,

e) Principiul democratic și reprezentativ, în baza căruia Biserica Ortodoxă Romînă își are o conducere sinodală ierarhică, potrivit învăță-turii, canoanelor și tradiției ortodoxe răsăritere și se administrează în mod autonom prin organele reprezentative, alese din cler și popor, prin votul credincioșilor ortodocși,

32. *Scrisoare-răspuns către I. P. S. Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, cu prilejul unui an de la conferința de la Moscova din vara anului 1948*, în «Ap. Soc.», IV, p. 72.

33. Vezi : Dr. Nicodim Mîiaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii*, vol. I, par. I, trad. rom., de U. Kovincici și Dr. N. Popovici, Arad, 1930, p. 236. Cf., 4, 6, 7 sin. I ecum.; 2, 3 sin. II ecum., 8 sin. III ecum., 28 sin., IV ecum., 36, 39 trul., Antioh., *ibidem*, p. 236.

34. «Ap. Soc.», V, p. 306.

35. Vezi : *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne*, în «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne sub I. P. S. Patriarh Justinian, 1948-1953», București, 1953, pp. 5-50.

f) Principiul centralismului patriarhal, armonizat în chip deosebit cu descentralizarea administrativă pe Mitropolii, Eparhii, Protopopiate și parohii,

g) Principiul apostolatului social, și

h) Principiul ordinei și disciplinei, pentru care — întotdeauna — a lucrat Biserica Ortodoxă, contribuind la ridicarea omului și la formarea de buni cetățeni ai patriei pămîntești și în același timp a împărăției lui Dumnezeu»³⁶.

Pentru respectarea acestor principii fundamentale care consolidează Biserica Ortodoxă Română în noua organizare, P. F. Părinte Patriarh Justinian repune la locul cuvenit de cinste dreptul de devoluțiune³⁷, prin art. 30 lit. h. și o, din Statut³⁸, fiind în centrul prerogativelor patriarhale³⁹.

Lămurind, reactualizînd și fixînd temeiurile patristice pe care s-a așezat Biserica Ortodoxă Română în noua orînduire statală, P. F. Părinte Patriarh Justinian ajunge și la bogate roade duhovnicești. Iată ce spune P. F. Sa la un moment epocal din viața Bisericii noastre: «Bucuria noastră este cu atît mai mare, cu cît la aceste înălțătoare solemnități religioase am avut încă odată dovada unității de nezdruccinat a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, mărturisită prin prezența în mijlocul nostru a atîtor distinși oaspeți conducători și delegați ai Bisericilor surori. Întîistătătorii și reprezentanții Întîistătătorilor a cinci Biserici Ortodoxe ne-am unit cugetele și glasurile în rugăciuni comune către Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și către Sfinții Săi; rugăciunile și cîntările noastre în graiuri

36. Pr. Dr. Gheorghe I. Soare, *Legislația bisericească*, articol festiv, în «B. O. R.», nr. 3-6, martie-iunie, 1951, (pp. 173-204), p. 186.

37. Idem, *ibidem*, p. 180-181: «Prin acest drept — de devoluțiune — se înțelege dreptul unui organ superior de conducere în cadrul unei administrații de a impune organelor inferioare aplicarea legii, în caz cînd acestea nu o aplică, sau aplicarea ei întocmai, în caz cînd legea este aplicată greșit, în cadrul funcțiunii lor. Poartă această denumire, pentru a se arăta că — prin exercitarea acestui drept — organul superior se coboară din cadrul competenței sale ordinare, într-un cadru de competență inferioară cadrului său; deci este vorba de exercitarea unui drept extraordinar, exercitare îndreptățită de anumite condiții și anume: a) neaplicarea legii de către un organ inferior sau b) aplicarea greșită, în cadrul funcțiunii lui». Cf., can. 11, sin. VII ecumenic (an. 787). Vezi pe larg această problemă la magistr. Const. Pîrvu, *Dreptul de devoluțiune*, în «Studii Teologice», nr. 7-8, 1954, pp. 386-398.

38. Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe în Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne sub I. P. S. Patriarh Justinian, 1948-1953, București, 1953, p. 12, 13 amintește numai dispoziția canonică importantă can. 11 sin. VII ecumenic, deși acest drept de devoluțiune are temeiuri canonico-patristice mai vechi: can. 52 sinodul din Cartagina, anul 419, can. 4 sinodul din Hippo, anul 397, recunoscute de sinodul quinisext an. 692 sau al doilea trulan, apud C. Pîrvu, *op. cit.*, p. 390.

39. Pr. Dr. Gheorghe I. Soare, *Temeiurile canonice, înscrise în Statutul Bisericii Ortodoxe Romîne*, în «B. O. R.», nr. 11-12, 1949, pp. 6-15, se arată pe larg temeiurile care au fost în gîndirea și trăirea P. F. Părinte Patriarh Justinian, la întocmirea noii Constituții a Bisericii Ortodoxe Romîne, sub noua orientare creștin-socială.

Vezi și Pr. prof. Liviu Stan, *Legislația bisericească a I. P. S. Patriarh Justinian*, în «B. O. R.», nr. 5-6, mai-iunie, 1953, în special pp. 509-513: P. F. Patriarh Justinian, «Stîlp și întărire a canonicității».

diferite⁴⁰, dar în una și aceeași credință s-au înălțat către ceruri ca un imn al dragostei creștine și al păcii la care ne-a chemat Hristos-Dumnezeu; *unitatea noastră în credință și în dragoste a constituit totodată simbolul lumii de mâine, care trebuie să-și zidească unitatea pe năzuința ei fierbinte spre pace și înfrățire*»⁴¹.

Aceleași sentimente de gândire, trăire și slujire patristică, puse în slujba unității și unificării Bisericii Ecumenice, observăm și cu ocazia vizitei de prietenie, făcută de P. F. Patriarh Justinian, Bisericii Ortodoxe Sîrbe și P. F. Părinte Patriarh Vichentie.

Iată cuvîntul lămurit și lămuritor al P. F. Părinte Patriarh Justinian: «*Tradiția biblică, apostolică și patristică* ne mîngîie de mii de ani cu adevărul așa de înălțător și de întăritor, murmurat în cuvintele: «Cît e de bine și cît e de frumos să fie frații împreună! Aceasta-i ca o mireasă frumoasă... Aceasta-i ca roua Ermonului, ca roua ce coboară de pe munții Sionului. Că unde-i unire, Domnul trimite viață și binecuvîntări ne-sfîrșite» (Psalm CXXXII, 1-2).

Vizita noastră în Patriarhia Sîrbă este urmarea invitației Prea Fericirii Sale Patriarhului Vichentie, care asemenea omonimului său din prima jumătate a sec. V d. Hr., Vicențiu de Lerin, socotea că viața ortodoxă autentică se desfășoară sub semnul unității depline în suflete de-a lungul timpului și spațiului, oricît de departe ar fi acestea. Tradiția creștină, adică fluviul de viață duhovnicească venind de la Mîntuitorul, Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți, unește pe frații de aceeași credință, peste deosebiri de origine și limbă»⁴².

Și continuă P. F. Sa: «Aci, la Bela-Palanca dumneavoastră, Remesiana de altă dată, a păstorit în secolele IV și V. vestitul Niceta, care și-a întins opera misionară pînă în țara noastră⁴³, unde era același popor. Aci, la Mitrovița dumneavoastră, Sirmium de altă dată, s-au ținut soboare și a fost în trecere Sfîntul Atanasie cel Mare. Aci, aproape de Lubliana dumneavoastră, în vechea localitate Stridoniu, s-a născut unul din cei mai mari bărbați ai Bisericii, Fericitul Ieronim. Aci, la Belgradul dumneavoastră, Singidunum de altă dată, s-au petrecut înalte și decisive fapte din istoria Bisericii și culturii creștine, tot atîtea temeuri pentru tăria și slava Ortodoxiei din aceste părți și din părțile noastre. Creștinați de către urmașii acestor mari misionari din secolele IV și V, dumneavoastră ați avut în fond, aceiași apostoli naționali ca și noi: pe marele

40. Fer. Augustin, *Enn. in Ps. 147*, 19 spune: «Eu vorbesc în toate limbile: limba — mea — este grecească; limba mea este siriană, limba mea este ebraică, limba mea este aceea a tuturor popoarelor, căci eu sînt în comuniune cu toate popoarele», cit. la Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, *Ura de rasă, păcat strigător la cer*, în «Ortodoxia», nr. 3-4, iulie-decembrie, 1952, p. 349, nota 19.

41. *Cuvîntare rostită în Catedrala Patriarhală, la 27 octombrie 1955, cu prilejul generalizării cultului Sf. Dumitru cel Nou-Basarabov*, în «Ap. Soc.», VI, p. 79.

42. *Cuvîntare rostită la 9 iunie 1957 la masa oficială oferită de P. F. Patriarh Vichentie în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Romîne*, în «Ap. Soc.», VI, p. 283.

43. Vezi documentarea acestei probleme, foarte interesantă pentru noi romîni, în studiul Părintelui prof. Ioan G. Coman, «*Aria misionară*» a Sf. Niceta de Remesiana, în «B. O. R.», nr. 5-8, mai-august, 1948, pp. 337-356.

Pavel și Sfinții Părinți cu rîvnă misionară din secolele de aur ale Creștinismului»⁴⁴.

În felul acesta și pentru mult dorita unitate și unificare a Sfintei Biserici Ortodoxe Creștine, P. F. Părinte Patriarh conchide: «Vechile Biserici Ortodoxe pot aduce autoritatea lor, morala și experiența lor milenară; Bisericile Ortodoxe naționale, vigoarea și avîntul lor, ca organe de nădejde și de rezistență pentru promovarea intereselor creștine»⁴⁵. Căci «misiunea Bisericii este, nu ca să împartă viața și pe oameni întreolaltă, ci ca să dea un înțeles dumnezeiesc rosturilor pămîntești, împăcînd pe om cu el însuși și cu semenii săi, prin apropierea de același leagăn sfînt care este Hristos»⁴⁶, făcînd «o turmă și un păstor» (Ioan X, 11).

2. PREOȚIA⁴⁷, DUHUL VIVIFICATOR AL BISERICII

Concepția ortodoxă despre Taina Preoției⁴⁸ este abundant alimentată în gîndirea, trăirea și slujirea P. F. Părinte Patriarh Justinian din Sf. Scriptură, dar și din gîndirea, trăirea și slujirea Sf. Părinți bisericești: Efrem Sirul († 373), Grigorie Teologul († 389-390?), Ioan Gură de Aur († 407), Grigorie cel Mare († 604), Simeon Noul Teolog († 1022) și alți Sf. Părinți și Scriitori bisericești.

«Nu mi-au rămas străine nici cuvintele de foc ale marelui Ioan Gură de Aur din cărțile despre Preoție, zice P. F. Părinte Patriarh Justinian, în care se arată: «Preoția se săvîrșește aici pe pămînt, dar ea are rang între dregătoriile cerești. Și pe foarte bună dreptate. Nici om, nici înger, nici arhanghel, nici o altă putere creată, ci Însuși... a întemeiat această servire. El a stabilit că în timp ce sîntem încă în trup să facem servire îngerească. De aceea, trebuie ca cel hirotonit preot să fie curat, ca și cînd s-ar afla în ceruri, în mijlocul puterilor îngerești»⁴⁹.

Și, însușindu-și cuvintele Sf. Efrem Sirul, continuă, la o prea aleasă aniversare, P. F. Sa: «Într-adevăr Preoția aceasta este o cetate neîn-

44. «Ap. Soc.», VI, p. 284.

45. *Valabilitatea actuală a canonului 28 al sinodului IV Ecumenic de la Calcedon*, articol comemorativ cu prilejul împlinirii a 1500 ani de la ținerea sinodului, în «Ortodoxia», nr. 2-3, aprilie-septembrie, 1951, p. 186.

46. *Scrisoare irenică*, trimisă tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, după alegerea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Romîne în «Ap. Soc.», IV, p. 6.

47. Cînd vorbim despre Preoție, desigur că trebuie să înțelegem cele trei trepte ierarhice: Diaconia, Preoția și Arhieria, lămurite de I. P. S. Părinte Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în: *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1955, pp. 5-62.

48. Vezi elucidarea acestei probleme în: *Concepția ortodoxă despre slujirea arhierască în gîndirea P. F. Patriarh Justinian*, articol omagial la 10 ani de slujire arhierască, în «B. O. R.», nr. 8-9, aug.-septem., 1955, pp. 676-698 și Pr. prof. Ene Braniște, *Preotul și preoția creștină în gîndirea și trăirea P. F. Patriarh Justinian*, articol omagial la 10 ani de Patriarhat, în «B. O. R.», nr. 5-6, mai-iunie, 1958, pp. 443-464, care întărește și punctul III din acest studiu.

49. *Cuvîntare rostită la 14 octombrie 1954, în Catedrala patriarhală, cu prilejul sărbătoririi a 30 de ani de la intrarea în cler*, în «Ap. Soc.», V, p. 278. Cf., Sf. Ioan

vinsă, un zid de nezduncinat care se înalță de pe pământ la ceruri și dincolo de ceruri»⁵⁰.

Dînd glas gîndirii, trăirii și slujirii acestei taine mari, fără de care nu există mîntuire în lume și nădejde de dobîndire a împărăției cerești, P. F. Patriarh Justinian se urcă duhovnicește pe aripile vulturilor patristici și exclamă cu același Sfînt Părinte: «O, minune a slavei! O, putere unică! O, mister de neînțeles al sfințeniei și măreției Preoției, a acestui sacerdoțiu venerabil și fără pată cu care Iisus Hristos a coborît pe pământ, a binevoit să îmbrace pe nevrednicile sale creaturi!»⁵¹.

Căci, «dacă pentru religiile tuturor timpurilor, preoția a jucat un rol esențial și decisiv», credința noastră nici nu poate fi concepută fără preoția creștină, «instituție divină creată prin Harul lui Iisus Hristos», căci fără ea «nu poate exista nici propovăduire infailibilă a cuvîntului dumnezeiesc, nici săvîrșirea dumnezeieștii Euharistii și a celorlalte Sfinte Taine, nici conducerea comunității creștine pe calea mîntuirii... Biserica ființează și se menține prin Preoție. *Preoția este existența Bisericii, stîlpul și puterea ei*»⁵².

Cînd P. F. Părinte Patriarh Justinian face mărturisirea de mai sus, referitor la preoția creștină, credem că nu greșim dacă afirmăm că P. F. Sa avea la inimă și în gînd frumoasa elogiare a Preoției făcută de Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului († 1430) în: Περὶ ἱερωσύνης = «Despre Preoție» sau «Despre Sacerdoțiu»⁵³.

«Prin Taina Preoției noastre, noi cei ce sîntem țărînă și lut ne arătăm puteri și stăpîniri. Și chiar mai mult decît atît, pentru că noi, cu

Gură de Aur, *Despre Preoție*, Cartea III, cap. 4, trad. rom., de Pr. D. Fecioru, în: «B. O. R.», nr. 10, octombrie 1957, p. 946.

50. *Ibidem*, p. 283.

51. *Ibidem*, p. 284. Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, cit. apud. Pr. prof. Spiridon Cîndea, *Sensul Preoției la Sfinții Părinți*, în «Studii Teologice», nr. 3-6, martie-iunie, 1950, p. 195: «Vă rog în genunchi, cu lacrimi și cu suspine, să cinstiți acest tezaur al Preoției — tezaur pentru cei care știu să-l păstreze cu sfințenie și cu vrednicie... Ea întrece orice idee, orice știință. Sfîntul Apostol Pavel la ea se gîndea, cînd scria: «O, adîncul bogăției, al înțelepciunii și al științei de Dumnezeu».

52. *Ibidem*, p. 274, 277.

53. Migne, P. G., vol. CLV, col. 956-957, trad. rom., apud. Pr. prof. Spiridon Cîndea, *op. cit.*, p. 195-196: «Prin Taina Preoției, preotul devine însuși Serafimul care vede direct tainele lui Dumnezeu, se apropie de ele, se face părtaș lor, le ține și le desăvîrșește. Căci noi sîntem deținători și ispravnici ai tainelor lui Dumnezeu.

Prin Taina Preoției noi am devenit stătători înaintea lui Dumnezeu și organe prin care alții sînt puși în legătură cu Creatorul, am devenit cale și povătuitori altora, spre lumina cea adevărată.

Prin Taina Preoției am devenit Heruvimi care văd pe Cel ce vede toate și purtători de foc care țin cărbunele cel viu.

Prin Taina Preoției noi sîntem îngerii care liturghisesc jos pe pământ Liturghia pe care îngerii o slujesc sus în ceruri. Căci prin noi, cei ce sîntem din firea cea smerită și căzută, ia loc în lume Cel ce toate le cuprinde și El însuși este necuprins. Prin noi se vede și se pipăie Cel nevăzut, se pricepe Cel neajuns de minte și se împărtășește celor muritori.

Prin Taina Preoției noastre se face și se arată, se dă și se poartă, se sălășluiește și se imbarcă, se minie și se împacă, se îmblînzește și se împărtășește Cel ce se împarte

puterea Preoției ne facem ziditorii unei zidiri mai bune și ne facem chiar părinții fiilor lui Dumnezeu și lucrători celor ce sînt dumnezei după dar și păcatului pierzători și izbăvitori de suflete și dezlegători de legăturile cele veșnice și descuitorii ușilor raiului și lucrători de lucrurile cele dumnezeiești și chiar lucrători împreună cu Dumnezeu ne arătăm spre mîntuirea oamenilor»⁵⁴.

Din aceste motive bine întemeiate, care înfricoșează slaba fire omească, anemiata prin păcat, «Marii Ierarhi, care au ilustrat Preoția creștină în veacul de aur al Bisericii, au primit hirotonia după ezitări îndelungate și aproape întotdeauna împotriva voinței lor. Au făcut această nu din lipsă de credință, ci din temere că nu vor putea sluji lui Dumnezeu, ca sacerdoți ai Lui, cu toată vrednicia cuvenită acestui sfînt oficiu»⁵⁵.

De aceea, spunea P. F. Părinte Patriarh Justinian cu prilejul tunderii în monahism a P. F. Sale: «Am reflectat cîtva timp și apoi am răspuns, dar vă mărturisesc drept, că am primit chemarea cu teamă și cu supunere.

Cu teamă, căci ca și Sfîntul Ioan Gură de Aur mi-am zis: eu îmi cunosc sufletul, slăbiciunea și micimea lui, cunosc și măreția acestei slujiri și cît de nespus de grea este înfăptuirea ei, căci «mai multe sînt furtunile care zguduie sufletul episcopului, decît vînturile care zbugiumă marea»⁵⁶.

3. VOCAȚIA⁵⁷ ȘI CHIPUL ADEVARATULUI PREOT⁵⁸

Despre vocația pentru preoție⁵⁹, se ocupă P. F. Părinte Patriarh cînd zice: «Este știut de toți că nu orice tînăr, cu orice aptitudini, e potrivit pentru Preoție. Pentru Preoție se cer în primul rînd unele calități înnăscute, din care nu trebuie să lipsească: cucernicia, altruismul, iubirea aproapelui,

pururea și niciodată nu se desparte, Cel ce se mănîncă pururea și niciodată nu se sfîrșește».

54. *Ibidem*, p. 196, Pr. prof. Ioan G. Coman, *Idei misionare, pastorale și sociale innoitoare la Sf. Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», nr. 1-2, ian.-febr., 1951, p. 102: «Preoția creștină e o realitate sublimă, neegalată nici chiar de vrednicia îngerească. Dar ea nu este un sublim teoretic, ci o faptă de lumină și ridicare a semenilor rătăciți sau prăbușiți în păcat și destrămare».

55. P. F. Patriarh Justinian, *Cuvîntare rostită la 14 octombrie 1955...*, «Ap. Soc.», V, p. 283.

56. *Cuvîntare rostită la 11 august 1945*, în «Ap. Soc.», II, p. 16, Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, cartea III, c. 8, 210-211, trad. rom., de Pr. D. Fecioru, în «B. O. R.», nr. 10, octom., 1957, p. 950.

57. Vezi această temă tratată cu competență la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru Preoție*, în «Studii Teologice», nr. 5-6, mai-iunie, 1954, pp. 239-269.

58. *Idem*, *Chipul preotului după Sfînta Scriptură și Sfîntii Părinți*, în «Studii Teologice», nr. 3-4, martie-aprilie, 1956, pp. 155-166. Vezi cap. 2: Preoția și chipul preotului patristic pp. 161-166, în sensul în care tratăm subiectul nostru propus.

59. Vocația se împarte în subiectivă=înclinațiile native spre religiozitate și fapte de evlavie și obiectivă=chemarea de la Dumnezeu prin înalta ierarhie bisericească sau hirotonirea. Cf. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea...*, p. 239-240.

stăpînirea de sine smerenia, decența în vorbe⁶⁰ și fapte, noblețea, generozitatea. Tînărul orgolios, pizmătăreț, gîlcevitor, necumpătat, leneș, vicios, lipsit de demnitate, mincinos, gata de răzvrătire sau de răzbunare nu are chemare pentru Preoție, chiar dacă ar avea cele mai remarcabile însușiri intelectuale. Tinerii cu chemare de sus aduc din familie simțăminte alese, ca : frica de Dumnezeu, iubirea de părinți și un cult discret pentru învățătorul și profesorul neuitat, pentru prietenul sincer, distins prin calități morale, rîvna în cercetarea cuvîntului dumnezeiesc al Sfintei Scripturi și lectura oricăror lucrări în legătură cu idealul ce arde în sufletul lui pentru Preoție și identificarea cu ucenicii lui Hristos. Un tînăr cu chemare de sus aude în fiecare clipă cuvintele Mîntuitorului : «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît, văzînd ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri» (Mt. V, 16) și trăind în toată virtutea împlinește îndemnurile Sfîntului Apostol Pavel, care zice : «ori de bem, ori de mîncăm, ori alte de facem, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le facem» (I Cor. X, 31)⁶¹.

Puse în comparație reflecțiile de mai sus ale P. F. Părinte Patriarh Justinian cu ceea ce ne spun numai doi dintre marii Părinți bisericești despre vocația preoțească, ajungem ușor la temeiurile patristice de inspirație în gîndirea, trăirea și slujirea P. F. Sale.

«Mi-era rușine de alții..., zice Sf. Grigorie Teologul, care se îndeasă spre Sfînta Sfintelor cu mîinile necurate, cum se zice, și cu sufletele nesfințite, uneltesc fel și chip ca să dobîndească tronul (episcopal), — preoția — se îngrămădesc și se îmbulzesc în jurul Sfintei Mese, ca și cum, pentru dînșii, treapta aceasta este nu un mod de virtute, ci un mijloc de cîștigare a existenței, nu o slujbă împreunată cu grea răspundere, ci o funcțiune lipsită cu totul de răspundere»⁶².

Iar Sf. Ioan Gură de Aur zice : «Pentru care pricină cînd este vorba de oștire, de negustorie, de plugărie sau de altă îndeletnicire omenească, plugarul nu vrea să conducă corabia, ostașul nu vrea să facă plugărie, iar căpitanul unei corăbii nu vrea să fie ostaș, chiar de i-ai amenința de mii de ori cu moartea ? Nu oare pentru că fiecare vede de mai înainte primejdia ce-l așteaptă, dacă se apucă de o treabă pe care nu o cunoaște ?»⁶³.

Credincioasa mamă a P. F. Părinte Patriarh Justinian, face să crească vocația pentru Preoție, cum și mărturisește P. F. Sa : «Preoția mea a fost visul sfînt al mamei mele și primii mei pași pe drumul adevăratei

60. Vezi și Pr. prof. Ene Braniște, *Despre vorbirea preotului în viața de toate zilele*, în «Mitropolia Olteniei» nr 3-4, martie-aprilie, 1958, pp. 165-175.

61. *Cuvîntare rostită cu ocazia deschiderii cursurilor Institutului Teologic, București, la 18 octombrie 1954*, în «Ap. Soc.», VI, p. 8-9.

62. *Apologia pentru fuga sa în Pont.*, apud. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea...*, p. 241.

63. *Despre Preoție*, IV, 2, trad. rom., de Pr. D. Fecioru în «B. O. R.», nr. 10, octombrie, 1957, p. 969.

înțelegeri a slujirii lui Dumnezeu printre oameni i-am făcut sub călăuzirea ei curată și evlavioasă» ⁶⁴.

Această vocație pentru Preoție a cultivat-o P. F. Sa ca mulți alți Părinți bisericești din veacul de aur al Creștinismului, făcând mărturisirea că «primind Taina hirotoniei în preot acum 30 de ani (14. X. 1924-14. X. 1954), nu greșesc dacă afirm că aveam deplin conturată imaginea adevăratului preot în slujba lui Iisus Hristos. Modelul desăvârșit al preotului creștin ortodox constituia pentru mine o obsesie, încă de pe băncile seminarului» ⁶⁵.

Conturarea «modelului desăvârșit al preotului creștin ortodox» nu s-a putut și nu se poate face niciodată fără legătura strânsă cu viața și opera Sf. Părinți, ceea ce arată, încă odată, aprofundarea P. F. Părinte Patriarh Justinian în comoara patristică a primelor opt veacuri de trăire autentic creștină.

Ocupându-se de «zestrea de seamă a Bisericii: preotul» ⁶⁶, P. F. Părinte Patriarh Justinian fixează programul de lucru al «preotului creștin ortodox» dorit de Iisus Hristos, trăit cu podoabă de Sf. Părinți bisericești și trasează țelurile sublime de activitate ale preotului.

«Acolo unde este îndoială, eu să semăn credință! Acolo unde este întristare, eu să semăn bucurie! Acolo unde este disperare, eu să semăn nădejde! Acolo unde este ceartă, eu să semăn pace! Acolo unde este ură, eu să semăn iubire! Acolo unde este întuneric, eu să semăn lumină!» ⁶⁷.

Iar după zece ani de rodnică activitate ne arată izvorul de energie și temeiul de rezistență pentru munca depusă în «slujba Bisericii și Patriei» ⁶⁸, spunînd: «*Acest legământ* — e vorba despre legământul citat mai sus — pe care m-am străduit și mă străduiesc neîncetat să-l împlinesc — *se întemeia în primul rînd, pe învățătura Sfinților Părinți*, care au arătat limpede că vrednicia preoțească și arhierescă stau mai presus de toate vredniciile. «Dintre toate cele dumnezeiești — spune Sfîntul Dionisie Areopagitul —, cel mai de preț lucru este să conlucrezi cu Dumnezeu la mîntuirea sufletelor». «Sfîntul Ioan Gură de Aur ne încredințează că Dumnezeu a pus slujitorii Bisericilor» «mai presus chiar decît pe îngeri și arhangheli». «Iar Grigorie de Nazianz, înlăturînd temerile care pot împovăra inima celui copleșit de greutatea îndatoririlor arhieresti, zice: Celui ce șovăie să primească vrednicia de cîrmuitor, îi mai poate veni în ajutor legea supunerii, adică gîndul că Dumnezeu răsplătește încrederea prin milostivirea Sa și că va ajuta să fie bun cîrmuitor pe cel ce îndrăznește și-și pune nădejdea în El.

64. Cuvîntare rostită la 30 ani de la intrarea în cler, în Catedrala Patriarhală, la 14 octombrie 1954, în «Ap. Soc.», V, p. 273.

65. *Ibidem*, p. 277.

66. I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Duhovnicul*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 1-3, ian.-mart., 1956, p. 3.

67. Cuvîntare rostită la hirotonia în arhierie, în Catedrala Mitropolitană din Iași, la 12 august 1945, în «Ap. Soc.», II, p. 26.

68. «Ap. Soc.», VI, p. 8.

«Acest legământ se întemeia, de asemenea, pe încredințarea nedezmințită în veac, că lepădarea de sine și slujirea Bisericii», «pe care Hristos a câștigat-o cu însuși Sîngele Său», «sînt răsadul celor mai bogate rodiri duhovnicești». «Cheia conducerii duhovnicești — spune tot Sfîntul Grigore de Nazianz — aceasta este: să treci cu vederea interesul tău personal și să faci totul numai pentru binele altora»⁶⁹.

Pentru aceasta «ars artium, regimen animarum», cum spune Sf. Grigore cel Mare († 604), care este păstoria sufletelor, P. F. Părinte Patriarh Justinian ne învață cum «Sfîntul Simeon (Noul Teolog) descrie chipul adevăratului preot: «Mai întîi de toate el (preotul) trebuie să fie curat nu numai trupest, ci și sufletește; să nu fie părtaș la nici un păcat. Apoi el trebuie să fie smerit nu numai în afară, dar și în viețuirea lui lăuntrică. Atunci cînd se află în fața Sfintei Mese, preotul trebuie să privească cu mintea prin Sfintele Daruri însăși Dumnezeu. Și nu numai atît, ci să-L cîștige pe însuși Domnul și să-L aibă pururea petrecînd în ființa sa, în inima sa... numai așa cu cugetul treaz și cu îndrăznire, va putea înălța rugăciunile sale de preot către Dumnezeu, pentru păstoriții săi, pentru fiii săi duhovnicești încredințați lui»⁷⁰.

Și aceasta cu atît mai mult, cu cît P. F. Părinte Patriarh ne încredințează cu noi mărturisiri ale Sf. Părinți, între care a Sf. Efrem Sirul, numit de compatrioți și «chitară a Sf. Duh»⁷¹, zicînd: «Văd pe preot în mijlocul celor fericiți, printre cetele de la curtea Regelui regilor. El stă în apropierea Stăpînului, Creatorul și Izvorul oricărei lumini, în tovărășia spiritelor strălucitoare de slavă»...⁷².

Această misiune a adevăratului preot este nespus de grea, ne lămu-rește P. F. Părinte Patriarh Justinian, cînd era încă preot de enorie și director de seminar, dîndu-ne cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur: «Părinte al unei familii atît de întinse și nedisciplinate, păstorul sufletesc trebuie să aibă însușiri și griji care întrec chiar pe ale unui rege, fiindcă el nu poate lucra decît pe calea convingerilor și numai rareori prin autoritate.

Dacă cineva admiră pe cel ce trăiește în singurătate, înlăturînd orice legătură cu lumea, și eu sînt de aceeași părere, că în adevăr acest fapt dovedește putere; însă eu nu pot afirma că în acest fapt s-ar găsi o întrupare completă a puterilor sufletești; căci acel care cîrmuiește luntrea în interiorul portului n-a făcut încă dovadă deplină a meșteșugului său, dar acela care în plină mare și în vreme de furtună e în stare să salveze luntrea, acela trebuie cu adevărat recunoscut de toți că e pilot bun»⁷³.

69. Cuvîntare rostită în Catedrala patriarhală, cu prilejul împlinirii a zece ani de slujire arhierească, la 12 august 1955, în «Ap. Soc.», VI, p. 47, Sf. Grigorie Teologul, *Despre fuga de preoție*, Migne, P. G., vol. XXXV, col. 425 A: «τῷ ὄντι γὰρ αὐτῇ μοι φαίνεται τέχνη τις τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν ἀνθρώπων ἄγειν, τὸ πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλιώτατον».

70. Cuvîntare rostită cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la intrarea în cler, în Catedrala patriarhală, la 14 octombrie 1954, în «Ap. Soc.», V, p. 281.

71. Preot prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 221.

72. Cuvîntare rostită la împlinirea a 30 ani..., *ibidem*, p. 283.

73. Vezi: «Ap. Soc.», I, p. 152-153.

Avînd permanent în gîndire și trăire aceste temeuri patristice, P. F. Patriarh Justinian le pune la întocmirea Statutului pentru organizarea și înționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, art. 2-3 ; 10 al. a-c ; 83, 120-128⁷⁴, în principiu și apoi le dezvoltă în Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului din parohii în cele 52 de articole⁷⁵.

«Nu poți învăța pe alții, enunță P. F. Sa, ceea ce tu nu cunoști sau cunoști insuficient. În această privință Sfîntul Grigorie ne spune : «A-ți propune să înveți pe alții, cîtă vreme tu nu ești destul de învățat... mi se pare că este un lucru nebunesc și semeț ; nebunesc pentru că nu-ți dai seama de neștiința ta, și semeț pentru că te apuci de un lucru pe care abia îl pricepi».

«*Precum au învățat la vremea lor preoții creștini din epoca patristică*, tot așa preoții zilelor noastre trebuie să stăpînească desăvîrșit cunoștințele meșteșugului lor teologic și să aibă o orientare din cele mai bogate în toate domeniile de activitate.

Preotul va învăța pe credincioși prin predică și cateheză⁷⁶. *O cere aceasta tradiția de două ori milenară a Creștinismului*, o cere timpul actual pe care-l străbatem, căci credința trebuie slujită de luminile rațiunii. iar balastul de superstiții care s-a țesut în jurul fenomenului religios autentic trebuie înlăturat cu vigoare⁷⁷.

Fiind bine orientați și întrarmați cu armele drepte credințe cum ne și învață P. F. Părinte Patriarh Justinian, zicînd : «Să nu uităm nici o clipă cuvintele Apostolului Pavel care ne spune : «Luați aminte de voi și de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica Domnului» (Fap. Ap. XX, 28).

«Să ne amintim pururea despre grija cu care Iacob a păzit turmele lui Laban» : «20 de ani am fost la tine..., ziua mă ardea căldura, iar noaptea sufeream gerul, și somnul de la ochii mei se depărta» (Fac. XXXI, 40) «și să ne întrebăm și noi împreună cu Sfîntul Grigorie cel Mare⁷⁸ : «Dacă așa muncește și veghează cel ce paște oile lui Laban, cu cîtă osteneală și cu cîtă veghe trebuie să ia aminte cel ce paște oile lui Dumnezeu?». «Să lăsăm toate și să ne plecăm inimile la chemarea întregii turme creștine, care ne cere să întemeiem pacea pe pămînt, ca să putem zidi mai cu folos mîntuirea în Hristos.

74. Vezi : *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne...*, p. 5, 7, 25, 33-35.

75. *Ibidem*, pp. 313-331.

76. *Regulamentul de procedură al Instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Romîne*, 1949, art. 27, *ibidem*, p. 59 : «Neglijarea și neîmplinirea datoriei de a predica în biserică..., se vor considera și pedepsi pînă la transferare». Vezi temeiura patristică a acestei probleme la Pr. Dr. Vasile Gregorian, *Restaurarea funcțiunii didactice în Sf. Liturghie*, în «Glasul Bisericii», nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1950, pp. 28-42.

77. *Cuvîntare rostită la 14 octombrie 1954...*, în «Ap. Soc.», V, p. 282.

78. Vezi și Pr. Asist. Alexandru Moisiu, *Sf. Grigorie cel Mare îndrumător al vieții preoțești*, în «Studii Teologice» nr. 9-10, noiembrie-decembrie, 1958, pp. 523-531 ; Idem, *Sfaturi omiletice și pastorale în opera Sf. Grigorie Dialogul*, în «Mitropolia Ardealului», nr.1-2, ian-feb., 1957, pp. 101-118.

Împreună, păstori și arhipăstori, să îndreptăm spre Atotputernicul Dumnezeu — ca odinioară Sfântul Grigorie de Nazianz — rugăciunea smerită, pornită din inimi curate, în care să ardă flacăra iubirii de Hristos și de semenii noștri» :

«Doamne, Dumnezeul Păcii, Cel ce ai ales pe David, sluga Ta, și l-ai luat de la turma de oi, Cel ce ai dat cuvîntul celor ce vestesc Evanghelia cu putere mare, spre desăvîrșirea Evangheliei — prinde mîna noastră dreaptă și ne călăuzește cu sfatul Tău și primește-ne în slava Ta, păstorind pe cei ce păstoresc și cîrmuind pe cei ce cîrmuiesc, pentru ca să păstorim bine turma Ta, spre binecuvîntare, iar nu spre blestem»⁷⁹.

În acest sens «preotul este dator să sădească și să cultive în sufletele credincioșilor : iubirea față de oameni, dragostea de muncă, respectul față de avutul aproapelui și al Statului, sentimentul întrajutorării, pacea și înfrățirea tuturor neamurilor...» Căci «*progresul în viața socială este condiționat, între altele, și de virtuțile morale*»⁸⁰, ale fiecărui om în parte.

4. REORGANIZAREA MONAHISMULUI DIN BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ⁸¹

Izvorul de inepuizabilă energie creatoare și de realizare epocală într-o cîrmuirea și reînnoirea Bisericii Ortodoxe Române a P. F. Părinte Patriarh Justinian este, desigur, după Sf. Scriptură și tezaurul patristic, țîșnit din trăirea și opera cea ortodoxă a Sf. Părinți în sînul Bisericii Ortodoxe Ecumenice.

79. P. F. Patriarh Justinian, *Cuvîntare rostită cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la intrarea în cler*, în «Ap. Soc.», VI, p. 50.

80. Idem, *Cuvînt de răspuns la urările făcute de anul nou 1959, de preoțimea Capitalei*, în «Glasul Bisericii», nr. 1-2, ian.-febr., 1959, p. 7.

81. Vezi : *Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mînăstirilor*, în vol. «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române», sub I. P. S. Patriarh Justinian, 1948-1953, București, 1953, pp. 385-423. Vezi și *Regulament pentru organizarea vieții monahale, aprobat de Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, prin Decizia nr. 11525/1959*, publicat în «B. O. R.», nr. 1-2, ian.-febr., 1960, pp. 171-183, care păstrează, principial, aceleași temeuri patristice ca și primul regulament din anul 1950. Idem, *Originea Monahismului la romîni*, în «Ap. Soc.», I, p. 10-11 : «Tradiția despre existența monahismului în țările noastre este veche. Sf. Vasile cel Mare, în așezămintele cele pe scurt (al XXVI), spune că se aflau monahi în părțile de pe lângă Marea Neagră, pe unde nu se face untdelemn.

Aceste «părți» nu puteau să fie țărmurile asiatice ale Mării Negre, căci pe acolo se face untdelemn (se cultivă masline), ci țărmurile europene ale Mării Negre. Probabil că acești monahi vor fi fost înaintemergători monahilor din Scîția, care erau foarte zeloși apărători ai învățăturilor ortodoxe. Dar urme de monahism găsim în veacul al IV-lea, chiar în părțile din stînga Dunării, spre răsărit de Olt. Tradiția ne spune că Sf. Nichita Romanul a înființat în această parte a Daciei nu numai o episcopie, ci și patru mînăstiri. În partea dreaptă a Oltului găsim urme de monahism încă de prin veacul al VII-lea. Aceste urme le găsim în Sirmium, orașul Panoniei, pe Dunăre, nu departe de gura Tisei, unde fuseseră episcopi pînă în veacul al VI-lea, cînd orașul fu dărîmat de huni. O inscripție din veacul al VII-lea, găsită la Salonta în Dalmația pe un mormînt, spune că în acel mormînt odihnește în pace stareța Ioana din Sirmium. Erau deci în Sirmium chiar călugărițe prin veacul al VII-lea nu numai călugări».

Iată însăși mărturisirea P. F. Sale : «O influență hotărîtoare a exercitat asupra mea una din gloriile veacului de aur, ale epocii patristice : Sfîntul Vasile cel Mare. Modul său de a înțelege și rezolva Preoția a pus pecete grea peste gîndurile și hotărîrile mele. Modul acesta nu se găsea descris în tratatele despre Preoție, cum au făcut în vremea lui și ceva mai tîrziu Sfinții : Grigorie de Nazianz, Ioan Gură de Aur, Ambrozie și Grigorie cel Mare. Spirit cultivat la marile școli teologice și filozofice ale timpului său, acest geniu al faptei și desăvîrșita întrupare a geniului de sacrificiu pentru semenii, deschizător de drumuri pentru *lucrarea socială a preoției* creștine din toate timpurile, *Sfîntul Vasile cel Mare a inspirat în mare măsură toate inițiativele și înfăptuirile mele preoțești și lui îi dătoresc orientarea mea către «Apostolatul Social»*. «Chipul» Preoției pe care a trăit-o Sfîntul Vasile cel Mare a exercitat asupra mea, o influență hotărîtoare. Ar fi o impietate să apropii inițiativele și înfăptuirile mele preoțești și arhieresti de acelea ale marelui ierarh. Dacă numele lui l-am pomenit acum, am făcut aceasta numai pentru a arăta *izvoarele de inspirație ale trudei mele sacerdotale pe plan social*, mînat de gîndul curat de a-i atribui lui tot ceea ce Providența mi-a ajutat să plănuiesc și să înfăptuiesc» ⁸².

Astfel, inspirîndu-se intens din aceste temeuri patristice, pe care le și trăiește, P. F. Părinte Patriarh Justinian întocmește primul Regulament de reorganizare a vieții monahale — cum arată articolul 125 ⁸³ — pe linia și făgașul trăit și trasat de Sfinții Părinți din răsărit și apus.

Căci «rînduielile principale cuprinse în noua pravilă călugărească sînt luate din regulile monastice ale Sfîntului Vasile cel Mare, părintele pravilnic al vieții călugărești din răsărit. El este și pomenit în numeroase articole» (13, 18, 50, 57, 62, 63, 64, 68).

Pe lîngă regulile Sfîntului Vasile cel Mare, mai sînt folosite și rînduielile altor părinți din răsărit (art. 54, 55, 58 etc.), între care și ale lui Teodor Studitul (art. 62), precum și canoanele prin care se reglementează viața monahală, începînd cu acelea ale Sinodului IV Ecumenic, unele din ele fiind indicate expres (4, IV Ec. ; 21, VII Ec. — art. 25 ; 5, I-II C-pol, 26 Nichifor Mărturisitorul art. 21 ; 6, I-II, C-pol, art. 66). Dar din vasta tradiție a vieții monastice, n-au fost date uitării nici unele rostiri sau rînduieli pentru călugări, rămase de la părinții apuseni care au temeluit monahismul în acea parte a Bisericii, cum sînt : Fericitul Ieronim († 420), Ioan Cassian († 435) și Benedict de Nursia († 543).

Din rostirile Fericitului Ieronim se citează (art. 57) celebra povățuire : «Diavolul să te afle pururea lucrînd» (Ad. Rusticum Monachum, Migne, P. L., t. 22, col. 1178), iar pe lîngă regulile Sf. Vasile, la alcătuirea art. 49-63 s-au urmat și regulile lui Ioan Cassian (cp. II, 1-14), și în fine, din regulile lui Benedict de Nursia s-a scos o bună parte din cuprinsul articolelor 11, 13, 45 a, 65, 80, 81, 82 (Cp. 58, 31, 72, 53 etc.), din

82. Cuvîntare rostită cu prilejul împlinirii a 30 de ani de slujire preoțească..., în «Ap. Soc.», V, p. 277-278.

83. Vezi : «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne...», p. 423.

regulile lui Benedict, precum și unele elemente din cap. 16 și 38, ale aceluiași reguli benedictine, pentru art. 51 și 58 din Regulamentul Monahal.

Acestea, de mai sus, confirmă odată mai mult că P. F. Părinte Patriarh Justinian are permanent în gândire, trăire și slujire bogate temeuri patristice, pe care le-a pus și la întocmirea Regulamentului de organizarea vieții mănăstirești din anul 1950, oglindite principial și în Regulamentul completat în anul 1959.

5. CULTURA TEOLOGICĂ ȘI LAICĂ A CLERULUI

Sf. Vasile cel Mare, farul călăuzitor al P. F. Părinte Patriarh Justinian, spune că «înțelepciunea este știința lucrurilor dumnezeiești și omenești și a cauzelor acestora»⁸⁴. Ca să putem dobîndi această înțelepciune noi trebuie să plecăm de la studiul teologic, de la cunoașterea lui Dumnezeu și a voii Lui. Cum ne încredințează Solomon: «El mi-a dat cunoștința cea adevărată despre cele ce sînt, ca să știu tocmirea lumii și lucrarea stihilor. Începutul, sfîrșitul și mijlocul vremurilor, întoarcerile anotimpurilor și prefacerilor văzduhului, cursurile anilor și rînduiala stelelor, firea dobitoacelor și apucăturile fiarelor, puterea duhurilor și gîndurile oamenilor, felurile specii ale plantelor și însușirile rădăcinilor» (Înțelepciunea lui Solomon VII, 16-20).

Despre necesitatea culturii teologice și laice și despre îngemînarea lor fericită, vorbește P. F. Părinte Patriarh Justinian, încă la 30 ianuarie 1933 — cînd era director de seminar — spunînd: «În Treimea Ierarhilor, Sf. Vasile are nota specifică erudiția clasică pe cînd Sf. Grigorie cugețarea filozofică, iar Sf. Ioan oratoria»⁸⁵.

În acest sens «știința laică și teologică, elocvența și tactul pastoral sînt calitățile celor trei Ierarhi, prin care ei au ajuns tipul preoției ideale. Cultura laică o posedau ca și cei mai mari învățați ai științei și filozofiei de atunci, cum se poate dovedi, în ceea ce privește Sf. Ioan, numai cu regretul retorului Libanius, dascălul său, că ar fi lăsat pe Ioan urmaș, dacă nu i l-ar fi răpit creștinii»⁸⁶.

Aceste temeuri avîndu-le în gândire și trăire P. F. Părinte Patriarh Justinian stipulează programul de reorganizare a vieții Bisericii Ortodoxe Romîne cînd spune că «Biserica noastră trebuie să se ocupe și de formarea clerului de mir și monahal în viitor... Păstrînd regulile canonice și monahale, clerul de — mir și monahal — trebuie să fie în slujba luminii, culturii și ajutorului societății condus de spiritul evanghelic al jertfelniciei pentru aproapele»⁸⁷.

84. *Omilia XII: «La începutul Proverbelor»*, 3, Migne, P. G., XXXI, col. 389 C, apud Pr. prof. Ioan G. Coman, *Originea și sensul înțelepciunii*, în «B. O. R.», nr. 11-12, noiemb.-decemb., 1945, p. 648, nota 1.

85. Vezi: «Ap. Soc.», II, p. 150.

86. *Ibidem*, p. 150.

87. *Cuvîntare rostită în fața Înaltului Prezidiu al Marii Adunări Naționale a R. P. R., cu prilejul investiturii ca Patriarh, la 6 iunie 1948*, în «Ap. Soc.», III, p. 130, 131.

De aceea «Seminariile și Institutele Teologice au în concepția Noastră două meniri: întâi să promoveze știința teologică, să adâncească și să sporească conținutul disciplinelor sacre; a doua să făurească suflete noi, să dăltuiască conștiințe creștine, să nască personalități integrale, caractere tari *luminate de știință și încălzite de focul entuziasmului religios*, gata să se dăruiască fără rezerve pentru slujirea lui Hristos și a Bisericii sale în această lume» ⁸⁸.

Arătînd drumul pe care merge de veacuri Biserica Ortodoxă, P. F. Părinte Patriarh Justinian zice: «Păstrînd de aproape două mii de ani și mărturisind neîncetat doctrina neschimbată a Creștinismului adevărat, Biserica Ortodoxă își îndrumază credincioșii potrivit acestor principii fundamentale ale vieții pămîntești. Ea binecuvîntează orice descoperire, orice realizări ale minții omenești, care tind să sporească cunoștințele oamenilor asupra tainelor naturii și să le facă viața mai frumoasă, mai fericită. Ea se bucură văzînd cum, în anii care au urmat ultimului război mondial, geniul uman a realizat uriașe cuceriri științifice, descoperind energia atomică și pornind să o întrebuințeze în viața pașnică a oamenilor, aflînd remediu unor boli ce măcinau milioane de copii și tineri, și, mai ales, deschizînd în ultimul timp calea către cunoașterea temeinică a spațiilor cosmice și a planetelor cu care se învecinează globul nostru în univers» ⁸⁹.

Pentru atingerea acestor țeluri înalte educativ-religioase și umanitare ale vieții bisericești, P. F. Părinte Patriarh Justinian prevede, principial, că «*Jurisdicțiunea canonică și învățătura dogmatică*, precum și îndrumarea și controlul învățămîntului și al gestiunii în școlile pentru pregătirea personalului bisericesc de orice grad, aparțin Bisericii Ortodoxe Romîne stabilite în Statut și prin regulament» ⁹⁰. Iar, apoi amănunțit, emană «Regulamentul de organizarea și funcționarea instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și recrutarea Corpului Didactic din Patriarhia Romîna» (1952) ⁹¹, care mai tîrziu, după ani de experiență a fost îmbunătățit prin noul regulament cu aceeași titulatură în anul 1956 ⁹².

«Prin aceste hotărîri și regulamente ale Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, se producea un eveniment epocal în istoria Bisericii și a învățămîntului teologic ortodox romînesc: revenirea școlilor bisericești la Biserică.. în tînda Bisericii.

88. P. F. Patriarh Justinian, *Cuvîntare rostită în Catedrala mitropolitană din Sibiu, la 26 mai 1957, cu prilejul înscăunării I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului*, în «Ap. Soc.», VI, p. 266.

89. Mesaj adresat «Organizației Națiunilor Unite», în noiembrie 1957, *ibidem*, p. 329.

90. Art. 118 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Romîne, în *Legiurile Bisericii...*, p. 33.

91. *Ibidem*, pp. 99-174.

92. Publicat în «B. O. R.», nr. 6-7, iunie-iulie, 1956, pp. 626-676.

Reintegrarea învățămîntului teologic de toate categoriile în structura însăși a Bisericii înseamnă revenirea la viața și misiunea deplină a dumnezeiescului Așezămînt din *epoca apostolică și cea patristică*⁹³.

6. RUGĂCIUNEA ȘI MUNCA, CEI DOI POLI AI VIEȚII

Pe frontispiciul edificiului Bisericii Ortodoxe Ecumenice a fost mereu și va rămîne deapururi scrisă maxima patristică: *ora et labora*. Această sfîntă maximă o repune la locul de cinste convenit și P. F. Părinte Patriarh Justinian, pe frontispiciul Bisericii Ortodoxe Romîne. Căci «la originile sale adînci, rugăciunea este o muncă mai întîi morală și apoi devine o fericită dispoziție pentru orice fel de muncă materială»⁹⁴.

Iată ce spune P. F. Părinte Patriarh Justinian despre rugăciune: «Rugăciunea este aripa credinței, roada nădejzii, oglinda dragostei, pecetea virtuții și zăvorul păcatului. Ea este izvor nesecat de sfințenie și de trăire creștinească; este pavăză care ne ocrotește de boldul ispitelor; este cheia cu care deschidem porțile cerului și lăsăm să se coboare asupra noastră harul lui Dumnezeu. Rugăciunea îmbărbătează pe cel deznădăjduit, ridică pe cel căzut, mîngîie pe cel întristat, înviorează pe cel obosit de povara vieții, întoarce la pocăință pe cel păcătos, întărește pe cel îndoielnic în credință și smerește pe cel trufaș, pe cel aspru îl îmblînzește, pe cel pizmaș îl potolește și către lucrarea de fapte bune pe toți îi povățuiește. Nimeni nu este oprit să se bucure de mîntuitoarea roadă a rugăciunii, nici cei buni, nici cei răi, nici cei veseli, nici cei întristați, nici cei sănătoși și nici cei bolnavi»⁹⁵.

Căci «ce poate fi mai sublim, zice Sf. Vasile cel Mare, decît a reproduce pe pămînt cereștile concerte ale îngerilor? Cînd se ivesc zorile să glorificăm pe Creator prin imne, cîntări și rugăciuni, iar cînd soarele răspîndește cu belșug razele, să lucrăm iarăși, neîncetat a-L slăvi prin rugăciuni»⁹⁶.

Avînd la inimă aceste temeuri patristice, P. F. Patriarh Justinian, adresîndu-se clerului moldovean, spunea: «Vă chem Prea Cucernici Părinți, la o muncă fără preget în scopul făuririi omului nou, omului social al păcii, al dragostei, al frăției, al cinstei și al muncii»⁹⁷.

93. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Prinos P. F. Patriarh Justinian, cu prilejul primului deceniu de Patriarhat*, în «Studii Teologice», nr. 5-6, mai-iunie, 1958, p. 277.

94. Vezi: *Rugăciunea Preotului*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 3-4, mart.-april., 1955, p. 175.

95. *Cuvînt către cititori*, la Cartea de rugăciuni, edit. Centrului mitropolitan al Ungro-Vlahiei, București, 1951, p. VI, Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia II, despre Ana*, 5, cit., în «Învățătura de credință creștină ortodoxă», București, 1952, p. 214: «Rugăciunea lucrează ca apa asupra focului; este ca o ancoră de mîntuire pentru sufletul în primejdie să se înece... Cel ce se roagă bine, știe să trăiască cinstit». Fer. Augustin, *Cuvîntarea LXXX*, 7, cit., *Ibidem*, p. 213: «Cel ce se așterne la rugăciune pune capăt păcatului, iar cel ce pune capăt rugăciunii, începe a păcătui».

96. *Sfîntul Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Kesariei Kapadokiei (329-379)*, trad. rom., de Iosif Mitropolit Primat, București, 1898, p. 68.

97. *Pastorala adresată clerului și poporului din Mitropolia Moldovei, cu prilejul anului nou 1948*, în «Ap. Soc.», II, p. 172.

Suștinând rugăciunea prin muncă și munca prin rugăciune «să-ți pleci urechea la suferința și durerea semenului tău, să împarți pâinea ta câștigată prin muncă cinstită cu cel în lipsă și nevoi, să ai acea sfântă înțelegere de dragoste și dreptate pentru toți oamenii»⁹⁸, ca fii ai aceluiași Părinte Ceresc, cum zicem în rugăciunea «Tatăl Nostru».

Dacă răsfoim numai Regulamentul de reorganizare a vieții monahale (1950) întocmit de P. F. Patriarh Justinian (art. 125) vedem că chiar și în acest loc se găsesc puternice temeuri patristice pentru practicarea rugăciunii (art. 50, 51, 52⁹⁹) și a muncii (art. 57, 58, 62 și 63¹⁰⁰) luate de la Sf. Vasile cel Mare, Fer. Ieronim și Sf. Teodor Studitul.

Cu aceste temeuri patristice în gândire și trăire, P. F. Părinte Patriarh Justinian ne explică noua orientare a vieții bisericești. «Cînd vorbesc de o viață nouă, spune într-o împrejurare P. F. Sa, voi face unele precizări: Cred că fiecare cunoaște moneda de mare preț azi, care întreține viața popoarelor și a neamurilor. Aceasta este munca. De aceea munca va fi organizată în toate mînaștirile noastre. Toată lumea va fi încadrată în mînaștirile noastre pentru muncă. Munca n-a fost niciodată despărțită de rugăciune¹⁰¹, ci a fost o îndeletnicire permanentă într-un fel sau altul a călugărilor»¹⁰².

În concluzie «munca și rugăciunea să fie cei doi luceferi spre care să graviteze toată ființa unui monah, desprins de lume, nu ca să vegezeze, ci să activeze cu forțe sporite»¹⁰³. În felul acesta «monahii să ia pildă și îndemnuri de urmat de la Sfinți și Cuvioși, de la mărturisitorii drepte credințe»¹⁰⁴.

Cu aceeași sîrguință și adînci sentimente de trăire patristică P. F. Părinte Patriarh Justinian se ocupă și de îndrumarea preoților de mir și a credincioșilor simpli pe calea rugăciunii și muncii bătătorită de Sf. Părinți. Căci și «misiunea preoțească cere muncă susținută — prin rugăciune — spirit de sacrificiu și disciplină»¹⁰⁵.

«Cler și credincioși, uniți-vă sufletele pentru această mare îndatorire patriotică — munca — la care sînteți chemați și avîntați-vă cu toată energia și puterea voastră de muncă în această sfîntă luptă închinată păcii și belșugului»¹⁰⁶.

98. *Ibidem*, p. 218, Pastorală de Paști 1948.

99. *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne...*, p. 401.

100. *Ibidem*, p. 405-406.

101. Sf. Vasile cel Mare, *Reguli tratate mai pe larg*, Migne, P. G., XXXI, 1009 sq., apud. prof. Iustin Moîsescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică, anexă: texte biblice și patristice despre muncă și pace*, Craiova, 1955, p. 76.

102. «Ap. Soc.», III, p. 169-170.

103. *Ibidem*, p. 181; «Ap. Soc.», VI, p. 320: «La temelia vieții călugărești din țara noastră stau astăzi vechile principii ale monahismului răsăritean, formulate de Sfinții Părinți: rugăciunea și munca».

104. Idem, «Ap. Soc.», III, p. 180.

105. Idem, *Cuvîntare de răspuns la urările prezentate de clerul Capitalei cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Învierii Domnului*, 1956, în «Ap. Soc.», VI, pg. 135.

106. Idem, *Pastorală adresată clericilor și credincioșilor agricultori în martie 1954*, în «Ap. Soc.», V, 173.

Incredințați fiind că prin sfânta rugăciune «cei Trei Ierarhi,—podoabele cele mai alese ale Bisericii Ortodoxe Ecumenice —,... ne vor da fiorul sfințeniei cu care vom pute afla izvorul curat și înțelesul istoric al trăiniciei noastre ca neam (creștin) pe acest pământ... pentru pace, frăție, muncă și unire»¹⁰⁷.

7. LUPTA CU PACATUL ȘI NEDREPTĂȚILE SOCIALE

După concepția creștină ortodoxă, rădăcina tuturor relelor morale și sociale din lume este păcatul. «Păcatul este călcarea cu deplină știință și voie liberă prin gând, cuvânt sau faptă, a voii lui Dumnezeu»¹⁰⁸. El a pervertit și strîmbat firea omenească.

Deși existența păcatului în viața lumii este din greșala protopărinților noștri — Adam și Eva — în Eden, totuși «concepția despre păcat apare abia în Creștinism ca o atitudine contrară voii lui Dumnezeu spre bine»¹⁰⁹.

Iar «din pricina păcatelor vin durerile, din pricina păcatelor se ivesc turburările, din pricina păcatelor sînt războaiele, din pricina lor, boalele și toate patimile grele de vindecat dau peste noi»¹¹⁰, spune Sf. Ioan Gură de Aur.

Din aceste motive toți Sf. Părinți iau atitudine net negativă împotriva acestui flagel care distruge lumea, și îi declară război sub toate aspectele, în viața morală și socială a creștinilor.

Și P. F. Părinte Patriarh Justinian urmînd pe Sf. Părinți, precum ei au urmat Sf. Apostoli, și Apostolii lui Hristos declară lupta împotriva păcatelor, nedreptăților sociale ale vremii și războiului — izvor nesecat de suferințe sufletești și trupești.

«Dogmele, spune P. F. Sa, cînd au fost discutate de Sf. Ioan Gură de aur din laturea lor practică au fost discutate și numai acelea care îi aduceau un folos practic. Pentru Sf. Ioan, care se lupta să îndrepte lumea, n-au fost dogme mai de trebuință a fi cunoscute ca dogma *păcatului* și a *mîntuirii*. Învățăturile lui în aceste dogme, cu mici schimbări, au ajuns învățăturile Bisericii Ortodoxe. Că mîntuirea este lucrarea grației divine și a voii libere a omului, Sf. Ioan Gură de Aur a precizat cel dintîi. «Păcătosul, zice el, este singur răspunzător de ce face. Dumnezeu nu se amestecă. El a dat omului minte, înțelegere și voie liberă; de aceea orice faptă îl privește pe om. E drept că pe omul care vrea să fugă de Dumnezeu. El îl lasă să fugă; dar pe cel ce vrea să se apropie, îi dă ajutorul Său a se apropia în măsura voinței lui»¹¹¹.

107. Idem, *Cuvîntare rostită la reînhumarea osemintelor Domnitorului Alexandru I. Cuza*, în «Ap. Soc.», I, p. 176.

108. «*Învățătura de credință creștină ortodoxă*», Buc., 1952, p. 375.

109. Prof. M. Șesan, *Despre Mărturisirea păcatelor*, în «Mitropolia Banatului», nr. 1-2, ian.-febr., 1960, p. 60. Rom. V., 13: «Păcatul și înainte de lege era în lume; dar cînd nu este lege păcatul nu se socotește».

110. *Περὶ Μετανοίας*, Omilia VII, Migne, P. G., vol. 49, col. 331-332.

111. Vezi: «Ap. Soc.», III p. 10.

Cunoscînd că «pofta zămislind, naște păcatul, iar păcatul săvîrșindu-se naște moarte» (Iacob, I, 15), P. F. Sa Patriarhul Justinian ne sfătuiește «să lepădăm păcatele care ne-au stăpînit — pofta trupului : mîncare, băutură, desfrînare, pofta ochilor : bogăție, lux și pofta inimii : trufie, mîndrie, bîrfire — să scuturăm zgura trecutului, să tragem cu lopata peste toate greșelile¹¹² și să devenim oameni noi pentru vremuri noi, pentru viața noastră bisericească și socială»¹¹³.

Experiența tristă multiseclară a omenirii a arătat întocmai ceea ce spune Sf. Apostol Pavel că «rădăcina tuturor răutăților (sociale) este iubirea de argint — pofta de înavuțire —, pe care unii poftindu-o s-au rătăcit de la credință și s-au supus singuri la multe necazuri» (I Tim., VI, 10).

În acest sens vorbind și P. F. Părinte Patriarh Justinian zice : «Mai mult ca oricînd învățătura marelui nostru dascăl Sf. Ioan Hrisostom, se dovedește atît de temeinică» în combaterea filarghiriei și păcatelor izvorîte din ea. Iată cum apostrofează pe bogați, cu cuvintele Sf. Ioan Gură de Aur, P. F. Sa : «Voi, bogaților, puteți să-mi spuneți de unde aveți averile voastre? Știu, aveți să spuneți că le aveți de la părinții voștri. Foarte bine! Dar părinții voștri de unde le-au avut? Desigur, veți spune că nu veți putea justifica aceste averi decît dacă sînteți de acord cu mine că a fost cineva în neamul vostru care a furat de la cei nevojnici»¹¹⁴.

Și continuă P. F. Sa zicînd că «mai spunea încă ceva Sfîntul Ioan Gură de Aur» :

«Bogaților, cînd dați ceva celor care nu au, cînd dați ceva săracilor, să știți că nu-i miluiți, fiindcă omul nu este făcut pentru a fi miluit de semenul lui ; ci atunci cînd îi dați ceva săracului să știți că îi dați un drept al lui, fiindcă asupra bogățiilor voastre apasă o ipotecă în favoarea celor mulți și lipsiți»¹¹⁵.

Iar în altă fericită ocazie, P. F. Sa Părintele nostru Patriarh conchidea sentențios : «Păcatele trebuiesc ținute minte pentru a putea fi curățite prin mărturisire și căință»¹¹⁶, călcînd pe urmele Sf. Ioan Gură de Aur, care

112. Prof. M. Șesan, *op. cit.*, p. 61 : «Păcatele trebuiesc mărturisite integral, pentru ca sufletul credinciosului să se nască la o viață nouă, să se îndrepte și să devină mai bun».

113. *Cuvîntare rostită cu prilejul inaugurării cursurilor de îndrumare Misionară de la Curtea de Argeș, la 20 octombrie, 1951*, în «Ap. Soc.», IV, p. 372.

114. *Cuvîntare rostită duminică 20 noiembrie 1949, în catedrala din Tirgoviște, după oficierea Sf. Liturghii*, în «Ap. Soc.», IV, p. 118-119. Sf. Vasile cel Mare, Omilia la cuvintele Evangheliei după Luca : «Strica-voi jînițele mele și mai mari le voi zidi, și despre lăcomie, cit., apud. Pr. D. Fecioru, *Biserica Ortodoxă sprijină strădaniile credincioșilor săi pentru o viață mai bună*, în «Studii, Teologice», nr. 9-10, noiemb.-decembr., 1952, p. 495 : «Cine-i hoț? Acela ce ia cele ce sînt ale fiecăruia dintre noi! Oare nu ești hoț, odată ce ți-ai însușit cele ce ți-au fost date în administrarea ta?... Argintul pe care-l ții îngropat este al celor nevoiași. Prin urmare pe atîția oameni nedreptățești, oîtor ai putea să le dai din avuțiile tale».

115. *Ibidem*, p. 119-120.

116. *Cuvîntare rostită la agapa frățească după tîrnosirea Catedralei din Constanța, la 14 ianuarie 1951*, în «Ap. Soc.», IV, p. 411.

ne-a trasat linia de vindecare a tuturor păcatelor prin Sf. Taină a Pocăinței ¹¹⁷ și «ca virtute», fiind în același timp «un motor al tuturor virtuților ¹¹⁸ morale.

8. LUPTA PENTRU APĂRAREA PACII ÎN LUME ¹¹⁹

Pornind de la unitatea Bisericii, care este întemeiată pe Capul Hristos (Ioan XVII, 21), luminați de focul harului Preoției, însoțiți de «omul lui Dumnezeu» (I Tim. VI, 11) preotul și monahul — culmile de glorie ale Creștinismului patristic —, putem respira aerul sfânt al rugăciunii pe grandiosul masiv muntos al muncii, putem alunga norii negri ai păcatelor moral-sociale, ca apoi să privim cerul însoțit al păcii lui Dumnezeu, cum ne exemplifică P. F. Părinte Patriarh Justinian prin gândirea și slujirea P. F. Sale, pe urmele și în lumina învățăturii Sf. Părinți și scriitori bisericești.

Problema apărării păcii în lume este moștenirea de temelie a Creștinismului autentic ¹²⁰ căci prin venirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos s-a făcut pace între Dumnezeu și oameni, pace între om și semenii săi și pace în ființa omului ¹²¹.

«Acest dumnezeiesc Testament al Mântuitorului — pacea — ne încredințează P. F. Părinte Patriarh Justinian, a fost slujit cu râvnă nu numai de urmașii Săi apropiați, dar și de scriitorii și Părinții bisericești de mai târziu. Iată câteva din spusele lor»: «Creștinul apără pacea cu munca sa, cu truda sa... și dacă este nevoie, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume» (Origen, Comentar la Epistola către Romani); «Îndată ce popoarele înțeleg învățătura lui Hristos, se îndeletnicesc cu munca ogoarelor în loc să se lupte; își împreună mâinile pentru rugăciune, în loc să le pună pe arme» (Sf. Atanasie cel Mare, Despre întruparea Cuvîntului).

117. Vezi: *Predici despre Pocăință*, trad. rom., de Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938. Treptele de urcuș ale Pocăinței, după Sf. Ioan Gură de Aur, sînt: frecventarea bisericii, căința, smerenia, milostenia, postul și rugăciunea.

118. Pr. Irineu Crăciunaș, *Învățătura ortodoxă despre pocăință*, în «Ortodoxia», nr. 3, iulie-sept., 1960, p. 404, 403.

119. I. P. S. Patriarh Justinian și lupta pentru apărarea păcii, art. redacțional în «Ortodoxia», nr. 1, ian.-mart., 1951, p. 3: «Pacea a devenit propovăduirea specifică a Ortodoxiei în vremurile contemporane». Diac. prof. O. Bucevski, *Prea Fericitul Patriarh Justinian luptător pentru pace*, în «B.O.R.», nr. 3-6, martie-iunie 1951, p. 112: «Lucrarea pentru pace a I. P. S. Patriarh Justinian nu-i determinată de configurația și prefacerile sociale ale vremurilor actuale; ea nu-i de dată recentă, dar nici sporadică și nici spre a fi laudă lumii. Ea pornește din adîncul conștiinței I. P. S. Sale, conștiință luminată, în toată adîncimea ei, de învățătura Mântuitorului și frămîntată mereu de realitățile vieții; și lucrarea face parte din programul permanent al misiunii, care, după voia Tatălui ceresc, i-a fost dat să o împlinească pe pămînt, ca luminător și îndrumător de suflete, pentru trăirea vieții în Hristos».

120. În Noul Testament cuvîntul «pace» (εἰρήνη) apare de 86 ori, fără derivatele sale: «a trăi în pace», «a face pace», «făcător de pace», «pașnic». Cf. Pr. prof. Grigorie T. Marcu, *Biserica Ortodoxă în slujba păcii*, «Ortodoxia», nr. 1, ian.-mart., 1951, p. 21.

121. *Ibidem*, p. 26.

Și continuă P. F. Sa, convingându-ne de biruința păcii în lume: «Încrederea noastră în biruința păcii este neclintită. Hristos «Domnul Păcii», care veghează asupra mersului înainte al lumii, va lumina cugetele Înălților dregători ai popoarelor și va netezi drumul bunei lor înțelegeri, căci așa cum ne arată Sf. Ioan Gură de Aur: «Nimic nu este asemenea păcii. Ea este maica tuturor bunurilor, ea nimicește războiul, distruge teama alungă vrăjmășia» (Comentar la Epistola către Coloseni 121) ¹²².

Din aceste temeuri patristice, de mai sus, se vede limpede că atunci «cînd propovăduim pacea și luptăm pentru ea, noi sîntem în rosturile permanente ale misiunii noastre apostolice», precizează P. F. Părinte Patriarh, la un fericit popas de rodnică muncă ¹²³.

«Pacea și bunăvoirea între oameni sînt, așadar, temeurile veșnice ale dobîndirii și desăvîrșirii Păcii noastre cu Dumnezeu și chează mîntuirii după care însetează sufletul oricărui creștin adevărat.

Pacea și bunăvoirea între oameni sînt căile pe care a mers întotdeauna Biserica Dreptmăritoare a Răsăritului, desfășurîndu-și lucrarea ei mîntuitoare. Căci, după cum mărturisește Sf. Ioan Gură de Aur: «Fără acest dar prețios, care este pacea, cu neputință este a zice sau a face ceva. Pacea este în chip hotărît hrănitoare și maica noastră și ea ne încălzește cu gingășie la sînul ei» ¹²⁴.

Asemenea Sf. Grigorie Teologul ¹²⁵, odinioară, P. F. Sa Părintele Patriarh Justinian înalță imn nostalgic acestui *summum bonum terrenum*: pacea. «Pacea este suspinul cel mai adînc al inimii omenești. Orice faptură omenească dorește să se bucure în această viață, în pace deplină, de soare, de lumină, de frumusețea și de belșugul acestei lumi. Mîna plugarului tremură pe coarnele plugului, cînd aude croncănitul corbilor, prevestitori de tristețe și moarte. Brațul muncitorului din fabrici, din uzine și din mine se frămîntă fără spor, cînd văzduhul se întunecă și peste împărăția de lumină a păcii se întind umbre sinistre ale războiului și ale morții. Fruntea cărturarului nu se mai poate apleca senină deasupra lucrului său din biblioteci și laboratoare, cînd în largul din afară al lumii se aude zăngănitul săbiilor. *Nu poate fi viață adevărată fără pace!*»

Pentru aceea «Cărțile noastre de slujbă, aceste vechi dreptare de credință — și întocmiri patristice — preamăresc pacea și laudă precum se cuvine pe Dumnezeuul Făuritor prin cuvinte ca acestea: «Vine Hristos, pe cel viclean să-l sfarme, pe cei dintru întuneric să-i lumineze... Dătătorul de pace, Hristos, vine ca să împace toate... Mărire lui Dumnezeu

122. *Pastorala adresată clerului și credincioșilor cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului, 1954*, în «Ap. Soc.», V, p. 289, 292.

123. *Cuvîntare rostită în Catedrala Patriarhiei la 6 iunie 1950, după slujba de mulțumire lui Dumnezeu pentru împlinirea a doi ani de la înscăunarea ca Patriarh*, în «Ap. Soc.», IV, p. 186.

124. *Ibidem, Pastorală de Crăciun, în anul mîntuirii 1950*, p. 332.

125. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea XXII*, apud. Pr. prof. I. Gh. Coman, *Atitudinea practică a Sfinților Trei Ierarhi*, în «Glasul Bisericii», nr. 10, octombrie, 1956, p. 539.

celui ce ne-a dat tuturor pace și a sfărîmat peretele cel din mijloc al vrajbei»¹²⁶. (Din canoanele Mineiului pe decembrie).

«Milioane de oameni din lumea întreagă doresc pacea și urăsc războiul, căci pacea este bucurie și viață; iar războiul este distrugere și moarte. Popoarele lumii doresc pacea și luptă pentru triumful și biruința ei pretutindeni în lume»¹²⁷.

Pentru aceea «roștiți împreună cu preoții voștri, îndeamnă P. F. Sa, cuvintele din rugăciunile Sfintei Liturghii¹²⁸ pentru cinstiții ocîrmuitori ai popoarelor dornice de pace, zicînd: «Doamne, întărește brațul, înalță dreapta lor, ține stăpînirea lor, supune-le lor toate neamurile care voiesc războaie: dăruiește lor adîncă și stătătoare pace», (Liturghierul ed. 1950, pag. 195) «și nu ne lăsa pe noi cei ce nădăjduim întru Tine. Pace lumii Tale dăruiește, Bisericilor Tale, preoților și cîrmuitorilor noștri și la tot poporul Tău» (Liturghierul cit. p. 154 și 206)¹²⁹.

Și «vrednici veți fi, iubiții mei,... dacă veți asculta povățuirea Sfîntului Ioan Gură de Aur, care zice: «Pilda pe care v-a dat-o Hristos, Fiul lui Dumnezeu, urmați-o și voi, pentru ca Dumnezeu nostru cel atît de bun, văzînd din înălțimea cerurilor pacea, dragostea voastră curată și adevărată frăție domnind în inimile voastre, să vă dăruiască și bunurile de aici și pe acelea pe care ni le-a făgăduit prin harul și dragostea Domnului nostru Iisus»¹³⁰.

9. IUBIREA DE PATRIE SAU PATRIOTISMUL¹³¹

Aproape nu există pagină din opera P. F. Părinte Patriarh Justinian¹³² în care să nu găsim cuvîntul pace, patrie și patriotism, precum și îndemnuri cu fapta de a munci pentru patrie și de a ne iubi patria, bazat fiind pe temeiurile scripturistice și patristice.

De la început trebuie să spunem că prin universalismul Creștinismului (Mt. XXVIII, 19; Lc. II, 30-31; XXIV, 47; Ef. III, 8; Rom. I, 5 etc.), Mîntuitorul Iisus Hristos n-a desființat deosebirile caracteristice fiecărui

126. *Pastorala de sărbătoarea Nașterii Domnului, 1953*, în «Ap. Soc.», V, p. 163.

127. *Ibidem*, p. 163.

128. Sf. Liturghie «este cel dintîi, cel mai prețios și cel mai venerabil monument al Sfintei Tradiții și al vieții religioase creștine, și care, în ordinea vechimii și a autorității creștine, vine îndată după Sfînta Scriptură». (Pr. prof. Ene Braniște, *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, în «Studii Teologice», nr. 1-2, ian.-feb., 1954, p. 25).

129. *Păstorală cit.*, la nota 126, p. 165.

130. *Pastorala de Crăciun, în anul mîntuirii 1951*, în «Ap. Soc.», IV, p. 334-335.

131. Vezi: Problema iubirii de Patrie cu temeiuri scripturistice la Pr. prof. M. Chialda, *Creștinism și patriotism*, în «Studii Teologice» nr. 1-2, ian.-feb., 1953, pp. 51-75, în special pp. 58-65, cu multe temeiuri patristice la prof. Iustin Moisesescu, actualul I. P. S. Părinte Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», nr. 3-4, aprilie 1953, p. 266, de care ne și folosim și cu temeiuri logice la Pr. prof. P. Rezuș, *Creștinismul și dragostea de patrie*, în «Studii Teologice» nr. 1-2, ian.-feb., 1952, pp. 108-112.

132. Ne referim la primele șase volume de «Ap. Soc.», în special.

popor și hotarele etnice, ci din contra și-a iubit în același timp și patria și poporul din care se născuse, ca om (Mt. X, 6; XV, 24; XXII, 34; Lc. XIX, 43-44). Iar Sf. Apostoli și Sfinții Părinți n-au avut o altă conduită și nici nu puteau să facă altfel.

Pe aceeași cale bătătorită de Sfinții Părinți a mers și merge și P. F. Părinte Patriarh Justinian când ne încredințează că «Biserica aduce la altarul Patriei, ca prinos de jertfă, iubirea noastră nețărnută de neam și de țară, toate puterile sufletului nostru, tot ce e mai bun în ființa noastră, viața noastră însăși pentru binele și fericirea unei Români libere și democratice»¹³³.

Ideea aceasta de cinstire, de iubire și de jertfire pentru Patrie, mama noastră comună, în gândirea, trăirea și slujirea P. F. Părinte Patriarh izvorăște, țîșnește tumultos chiar, din gândirea, trăirea și slujirea Sfinților Părinți: Vasile cel Mare¹³⁴, Grigorie Teologul¹³⁵, Ioan Gură de Aur¹³⁶, Fer. Augustin¹³⁷ și alții.

De aceea «Biserica noastră, afirmă P. F. Sa, a cultivat deopotrivă în sufletul credincioșilor ei iubirea de Hristos-Restauratorul omului în demnitatea sa edenică și iubirea de patrie.

Aceste două însușiri de căpetenie ale Bisericii noastre au stăpînit în permanență programul de activitate al Ierarhilor Bisericii noastre...

Trăind în această țară unii cu alții — de orice naționalitate am fi — datori sîntem să ne iubim Patria.

Să ne iubim Patria noastră și să nu cădem în cursele dușmanilor Patriei noastre... Datori sîntem s-o iubim și s-o apărăm¹³⁸ și întru nimic să nu ne lăsăm ispitiți de dușmanii Patriei noastre. Ținem să știți că dușmanii Patriei sînt și dușmanii Bisericii noastre»¹³⁹.

Cum ne și arată P. F. Patriarh Justinian: «Noi dorim dreptate și frăție, izvorîte din adevărata iubire creștinească, *revenind astfel la viața creștină primară*, căci așa servim cu adevărat pe Hristos și Biserica lui. De aceea, v-am sfătuit și v-am îndrumat să vă iubiți Patria, prin aposto-

133. *Cuvîntare rostită cu prilejul zilei de 9 mai 1946*, în «Ap. Soc.», II, p. 70.

134. «În una din epistolele sale laudă pe Sofronie fiindcă își «cinstește patria la fel cum cinstește pe părinții săi», Migne, P. G., XXXII, 492.

135. Adresîndu-se aceluiași Sofronie spune: «Mama fiecăruia este deosebită, dar mama comună tuturor este patria», Migne, P. G., XXXVII, 77.

136. «Nimic nu este mai plăcut decît patria», Migne, P. G., XLIX, 35, aceste trei note sînt luate după prof. I. Moiescu, *Temeiurile lucrării Bisericii...*, p. 266.

137. «Cetatea căreia îi aparținem este patria noastră, ea este și *mama noastră*», *De libero arbitrio*, lib. I, CXV, 32, Migne, P. L., XXXII, col. 238.

138. Sf. Isidor Peluziotul († 435-440) numit de Fotie «muza casei noastre», spune că moartea pentru Patrie este o moarte «pentru drepturile firii» = «ὀπὲρ τῶν τῆς φύσεως δικαιῶν»; iar războiul pentru apărarea Patriei și dreptății este legitim și necesar, Cartea III, Ep. 116 și Cartea V, Ep. 386, Migne P. G., LXXVIII, 320, 321, 1557, apud. prof. I. Moiescu, *Temeiurile lucrării Bisericii...*, p. 266.

139. *Cuvîntare rostită în Catedrala mitropolitană din Timișoara, cu prilejul vizitei colegiale făcută I. P. S. Mitropolit Vasile Lăzărescu, la 10 decembrie 1950*, în «Ap. Soc.», IV, p. 275-277. Fer. Augustin spune: «Crima împotriva Patriei conține în ea singură pe toate celelalte crime» (*Contra Academicos*, lib. III, C. XVI, nr. 26, ed. Pius Knöll în C.S.E.L., LXIII, p. 75).

Statul vostru, prin faptele voastre. *Patria este mama noastră cea scumpă*, care unește în dragoste pe toți fiii ei, fără deosebire de rasă, religie sau neam. Și iubiți pe conducătorii Patriei noastre¹⁴⁰, cinstiți și cu toată sinceritatea, căci ei priveghează pentru binele și fericirea tuturor —, încadrându-se fără șovăire în osîrduința pentru construirea unei lumi noi, alături de toți oamenii cinstiți și muncitori... Mama noastră nu poate fi decât Patria noastră și pentru înălțarea ei trebuie să muncim, pentru binele și fericirea ei să luptăm, pentru apărarea ei să ne jertfim»¹⁴¹.

În același sens și în același timp P. F. Părinte Patriarh Justinian se ocupă de îndrumarea și educarea tinerilor teologi și viitori preoți, în spiritul autentic creștin, de a deveni buni patrioți, dar nu șovini, căci «șovismul este străin Bisericii Ortodoxe — Ecumenice — și tradițiilor neamului românesc»¹⁴².

«Noi, afirmă P. F. Sa, creștem pe preoții noștri în spiritul iubirii lui Hristos — iubirii aproapelui nostru — și al iubirii de Patrie. De aceea, trebuie să vă întăriți hotărârea și râvna de a vă sluji Patria, de a vă iubi Patria, așa cum vă slujiți și iubiți Biserica voastră. În respectul față de conducătorii Patriei noastre, trebuie să se facă educația voastră. Permanent în ochii voștri trebuie să fie cinstirea față de conducătorii Patriei noastre, cum este cea pentru conducătorii Bisericii...

Biserica Ortodoxă Română slujește interesele Patriei noastre și le socotește ca și interesele ei. De aceea, noi toți trebuie să facem zid în jurul conducătorilor Patriei noastre și să sprijinim munca lor zi de zi pentru zidirea vieții celei noi. Dar mai ales voi tineretul, sînteți datori să fiți în fruntea tuturor, cînd este vorba de a sprijini Patria noastră»¹⁴³.

10. PRIETENIA, «FLOAREA SOCIALĂ A DRAGOSTEI»¹⁴⁴.

«Tradiția literară creștină știe că fruntea Bisericii e împodobită de un număr de perechi de prieteni: Mîntuitorul Iisus Hristos și Apostolul Ioan, Apostolul Pavel și Tit, Ignatie și Policarp, Clement și Origen, Origen

140. «Să cinstim pe conducătorii Statului și pe dregătorii lui ca pe niște răsplătitori ai lui Dumnezeu, căci ei sînt răsplătitorii oricărei nedreptăți, cărora se plătește și dajdie și orice contribuție cu recunoștință (*Constituțiunile Apostolice*, Migne, P. G., I, col. 1010).

141. *Cuvîntare rostită cu prilejul inaugurării Cursurilor de Îndrumare Misionară de la Curtea de Argeș, la 20 octombrie 1951*, în «Ap. Soc.», IV, p. 374-375.

142. *Ibidem*, p. 268.

143. *Cuvîntare rostită la deschiderea anului școlar 1953-1954 la Institutul Teologic-București*, în «Ap. Soc.», V, p. 141.

144. Vezi: Studiul despre prietenie cu temeuri scripturistico-patristice la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile prieteniei în concepția lumii vechi și a Sfinților Părinți*, în «Glasul Bisericii», nr. 9-10, sept.-octomb., 1954, pp. 496-511. Cu temeuri numai patristice la Pr. Magistr. Marin M. Braniște, *Elogiul prieteniei și păcii la Sfinții Părinți Capadocieni*, în «Studii Teologice», nr. 7-8, sept. oct., 1957, pp. 478, în special pp. 453-464. Idem, *Concepția Sf. Ioan Gură de Aur despre prietenie*, în aceeași revistă nr. 9-10, noiemb.-decem., 1957, pp. 649-672, în special pp. 649-661 și la Diac. prof. O. Bucevschi, *Pace și prietenie*, în «Studii Teologice», nr. 7-8, iulie-aug., 1953, pp. 447-453, cu temeuri scripturistico-patristice și logice.

și Grigorie Taumaturgul, Eusebiu și Pamfil, Atanasie și Antonie, Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, ș. a.»¹⁴⁵.

Pe aceeași linie și conduită creștină se oglindește prietenia în gândirea, trăirea și slujirea P. F. Părinte Patriarh Justinian încă cu mult timp înainte de a ajunge pe jețul patriarhal¹⁴⁶, dar mai deslușit se vede în înalta misiune de Arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Române¹⁴⁷.

«Eu țin la prietenii mei, spune P. F. Sa, și nu voi uita niciodată pe cei ce m-au ajutat cu un sfat, cu o vorbă, cu un îndemn sănătos...¹⁴⁸. Eu datorez foarte mult prietenilor mei, dar am o vie recunoștință pentru dușmanii mei. Din locul în care mă aflu țin să anunț: am iertat pe toți, mulțumindu-le că acțiunea lor mi-a venit într-ajutor»¹⁴⁹.

Pentru cultivarea acestei minunate și rare flori sociale — prietenia — cu ramurile încărcate «de parfumul virtuții», cum zice cel cu rostul de aur, P. F. Părinte Patriarh Justinian ne spune: «Veți asculta povățuirea Sfântului Ioan Gură de Aur, care zice: «Pilda pe care v-a dat-o Hristos, Fiul lui Dumnezeu, urmați-o și voi în măsura puterilor voastre, pentru ca Dumnezeu nostru cel atât de bun, văzînd din înălțimea cerurilor pacea, dragostea curată și *adevărata frăție* domnind în inimile voastre, să vă dăruiască și bunurile de aici și pe acelea pe care ni le-a făgăduit prin Harul și dragostea Domnului nostru Iisus»¹⁵⁰.

Pentru dărîmarea zidului despărțitor de ură și dușmănie pe care-l ridicase păcatul dintîi între om și Dumnezeu, între om și natură și între oamenii supuși păcatelor, cum spune Sf. Atanasie cel Mare¹⁵¹, P. F. Patriarh Justinian pornește la răspîndirea fermecătoarei flori patristice — prietenia — încă de pe cînd era arhiereu-vicar la Mitropolia Moldovei.

«Călăuziți de cele mai curate sentimente de dragoste și *prietenie* mergem la sora noastră mai mare întru ortodoxie și la conducătorii ei cu care nădăjduim să restabilim legături tot atât de binefăcătoare pentru

145. Pr. prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile prieteniei...*, p. 501.

146. Vezi: «Ap. Soc.», II, pp. 17, 87, 89, 90, 149 și 191 *passim*; III, p. 123, IV, pp. 28-31 *passim*.

147. Vezi: «Ap. Soc.», IV, pp. 8, 47, 147-152 *passim*, pp. 154, 159, 167, 196, 198, 233, 264, 271, 276, 331-335 *passim*, pp. 339, 419-420, 451-455 *passim*, pp. 462, 477, 491-496 *passim*; V, pp. 72, 86, 91, 102, 103, 111, 112, 126, 127, 129, 251, 255 *passim*; VI, pp. 3-5, 55-65, 67-74, 76-82, 407 *passim*.

148. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia II, 3-4 la I Tesaloniceri*, Migne, P. G., LXII, col. 403-406, apud. Pr. Magistr., M. Braniște, *Conceptia Sf. Ioan Gură de Aur...*, p. 661: «Prietenii cei în Hristos sînt mai presus de părinți și copiii... Prietenul nu e mai scump ca viața prezentă».

149. *Cuvîntare rostită în sala de festivități a Seminarului din Rm. Vilcea, la agapa frățească dată de foștii colaboratori și păstoriți din vremea apostolatului la Rm. Vilcea, la 21 iunie 1948*, în «Ap. Soc.», IV, p. 28, 31-32.

150. *Pastorală de Crăciun, 1951*, în «Ap. Soc.», IV, p. 334-335. Sf. Ioan Hrisostom, *Despre dragoste și prietenie*, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, București, 1943, extras din rev. «*Ortodoxia*», an. XII, nr. 15-18, p. 12: «După cum coardele lirei sînt multe, dar dau o singură melodie și scot o cîntare plăcută, tot astfel și cei care sînt strînși într-un singur gînd, dau drumul cîntării melodioase a dragostei și prieteniei».

151. Idem, *ibidem*, p. 331.

ambele Biserici, ca și cele ale trecutului»¹⁵², spunea P. F. Sa cînd pleacă pentru prima dată la Moscova în anul 1946

Iar în scrisoarea irenică după alegerea ca Patriarh, afirma : «înțelegeri să întindem *punți de prietenie* și pace trainică între toate neamurile și popoarele Bisericilor surori întru Ortodoxie»¹⁵³.

Pentru cultivarea acestei prietenii P. F. Părinte Patriarh Justinian a făcut multe călătorii la Moscova, Tbilisi, Kiev¹⁵⁴, Sofia¹⁵⁵, Belgrad¹⁵⁶ etc., legînd trainice, frumoase și rodnice prietenii cu Patriarhii Rusiei, Alexandriei, Antiohiei, Gruziei, Bulgariei, Serbiei și chiar cu șefi ai Bisericilor eterodoxe și șefii tuturor cultelor din țara noastră.

11. SFINȚII, «PARINȚI ȘI FRAȚI AI NOȘTRI PREA ALEȘI»¹⁵⁷.

Sfinții formează coroana de aur care împodobește fruntea Bisericii Ortodoxe Ecumenice și sînt în același timp prietenii lui Iisus Hristos (Ioan XV, 14) și ai tuturor creștinilor.

De aceea, «după învățătura Bisericii Ortodoxe, spune P. F. Patriarh Justinian, cinstirea Sfinților are o însemnătate deosebită în iconomia mîntuirii. În Vechiul Testament stă scris «Eu sînt Dumnezeuul vostru și vă veți sfinți și veți fi sfințiți, pentru că Eu, Domnul Dumnezeuul vostru sînt sînt» (Levitic, XI, 44) arătîndu-ne astfel putința pe care o avem, de a ne înălța prin harul lui Dumnezeu, prin credința și faptele noastre, pînă la asemănarea cu Dumnezeu, pînă la desăvîrșire. Aceeași nedezmînită încredințare ne-a lăsat și Domnul nostru Iisus Hristos, care, rugîndu-Se Tatălui pentru Ucenicii Săi și pentru urmașii acestora, a rostit aceste cuvinte de supremă mijlocire : «Precum M-ai trimis Tu pe Mine în lume, așa i-am trimis și Eu pe ei în lume și pentru ei Mă sfințesc pe Mine însumi, ca și ei să fie sfințiți prin adevăr ; și nu numai pentru ei Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvîntul lor, ca toți să fie una ; precum Tu, Părinte, ești în Mine și Eu sînt în Tine, așa și ei una să fie în Noi, ca să creadă lumea că Tu M-ai trimis ; și slava pe care Mi-ai dat-o Mie, Eu le-am dat-o lor, ca una să fie, precum și noi sîntem una» (Ioan, XVII, 18-22)...

Calea către sfințenie este deschisă tuturor, dar puțini sînt cei care o străbat pînă la capăt și reușesc să dobîndească această dumnezeiască însușire. Aceștia sînt Sfinții Mucenici și Mărturisitori, care prin tăria credinței, a nădejzii și a dragostei, prin viața lor, s-au învrednicit de cununa cea neveștejită a slavei cerești.

Pe acești părinți și frați ai noștri prea aleși ne îndeamnă Sfînta noastră Biserică să-i cinstim pentru că : «Cine cinstește pe Sfinți, cinstește

152. «Ap. Soc.», II, p. 90.

153. «Ap. Soc.», IV, p. 7.

154. Vezi : Ovidiu Marina, *30 de zile U.R.S.S.*, București, 1949, pp. 387.

155. Idem, *Insemnări din Bulgaria*, București, 1954, pp. 452.

156. Vezi : «Ap. Soc.», VI, pp. 268-305.

157. *Enciclica Sfîntului Sinod, de la 10 octombrie 1955*, în «Ap. Soc.», VI, p. 424.

pe Hristos, iar cine disprețuiește pe Sfinți, disprețuiește pe Domnul», ne spune Sfântul Ambrozie (Cuvîntarea 54). Iar Sfântul Ioan Damaschin zice : «În adevăr, se cuvine a-i cinsti, a înălța biserici în numele lor, a le aduce daruri, a ține zile rînduite întru pomenirea lor, a ne veseli duhovnicește în ele, pentru ca veselie noastră să fie vrednică de cei ce ne dau prilej de sărbătoare și să ne silim a le plăcea, nu a-i supăra, pentru că ceea ce place lui Dumnezeu place și aleșilor Săi, iar ceea ce întristează pe Dumnezeu aduce întristare și slujitorilor Lui (Expunerea credinței ortodoxe, cartea IV, cap. 15).

Același Sfînt Părinte spune : «Sfinții s-au învrednicit de închinare nu prin firea lor, ci pentru că au avut în ei pe Cel ce este vrednic de închinare prin firea Sa, după cum fierul înfierbîntat nu este arzător prin firea sa, ci pentru că a primit în sine foc, care are însușirea firească de a arde. Ne închinăm lor, pentru că Dumnezeu i-a preaslăvit și i-a făcut înfricoșetori pentru vrăjmași și binefăcători pentru cei ce se apropie deci cu credință» (Cuvîntarea III depre icoane) ¹⁵⁸.

Avînd permanent în gîndire, trăire și slujire învățăturile patristice, P. F. Părinte Patriarh Justinian vine cu noi mărturii spre încredințarea și îndrumarea noastră cea ortodoxă în duhul adevărului.

«Prin cinstirea pe care o dăm sfinților, sau moaștelor lor și icoanelor lor, noi cinstim în primul rînd pe Dumnezeu, căci așa cum spune și Fericitul Ieronim «noi nu adorăm moaștele sfinților ca să slujim mai mult fapturii decît Creatorului, ci noi cinstim moaștele mucenicilor ca să adorăm dumnezeiește pe Acela ai cărui mucenici sînt ei ; noi cinstim pe slugi, pentru ca cinstirea să treacă la Stăpînul lor», împlinind astfel porunca Mîntuitorului, care a zis : «Cel ce vă primește pe voi, pe Mine Mă primește ; iar cel ce Mă primește pe Mine, primește pe Cel ce M-a trimis pe Mine» (Matei X, 40).

«Iată, deci, că noi nu ne rugăm sfinților pentru ca ei, cu puterea lor, să ne ajute ; ci ne rugăm lor după rînduiala Părinților Sinodului al VII-lea ecumenic —, «cerîndu-le mijlocirea, pentru că ei pot să ne facă plăcuți Impăratului tuturor, lui Dumnezeu», în fața Căruia au dobîndit, prin credința și faptele lor, mare și multă cinste, ca niște fii buni și vrednici ai Săi. Insuși Sfîntul Vasile cel Mare adeverește aceasta spunînd : «Pe Sfinții Apostoli și Mucenici îi chem ca mijlocitori înaintea lui Dumnezeu, ca prin ei, adică prin solirile lor, să-mi fie milostiv iubitorul de oameni Dumnezeu și să-mi dăruiască iertare de păcate». Iar Sfîntul Ioan Gură de Aur mărturisește că «rugăciunile sfinților au putere foarte mare», dacă sînt urmate de căință și de îndreptare.

În acest fel, conchide P. F. Sa Patriarhul Justinian, cultul sfinților rînduit și trăit în Biserica Ortodoxă este în esență tot cultul lui Dumnezeu ; cinstirea sfinților înseamnă și cinstirea lui Dumnezeu, iar rugăciunile îndreptate către sfinți sînt adresate lui Dumnezeu — Celui în Treime slăvit de întreaga creștinătate. Sărbătorind pe Sfinți, noi îi ru-

158. Cuvîntare rostită în Catedrala patriarhală, la 27 octombrie 1955, cu prilejul generalizării cultului Sf. Dimitrie cel Nou-Basărabov, în «Ap. Soc.», VI, p. 77-79.

găm — cum spune Sfântul Efrem Sirul — să mijlocească la Dumnezeu «pentru noi cei slabi și păcătoși, ca să se pogoare asupra noastră harul lui Hristos și să lumineze întunecatele noastre inimi spre a iubi pe Dumnezeu»¹⁵⁹.

Aceste prea scumpe și prea sfinte temeuri patristice, avându-le în suflet și la inimă, P. F. Patriarh Justinian, în toată viața, după cum s-a putut vedea pînă aici, a avut «rolul precumpănitor și contribuția substanțială»¹⁶⁰, la canonizarea sfinților romîni, cu care crește și se dezvoltă Biserica lui Hristos, «in consensus ecclesiae dispersae».

Căci «canonizarea sfinților romîni cu asentimentul întregii Ortodoxii, este în același timp semn al unității ortodoxe, semn al comuniunii în credință și pietate între popoarele ortodoxe și al integrării organice a Bisericii noastre în marea Biserică a Răsăritului, în care Duhul Sfînt, asistînd la păstrarea intactă a credinței și virtuții Ortodoxiei ecumenice, odrăsleşte fără încetare sfinții ca icoane reprezentative ale vieții îngerești în trup, înavușind comoara de sfințenie a istoriei Bisericii, la care și eroismul credinței și evlavia romînească aduc o contribuție recunoscută»¹⁶¹.

12. INTRODUCEREA CÎNTĂRII COMUNE-TRADIȚIONALE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ¹⁶².

Trăsătura caracteristică și principală în activitatea multilaterală a P. F. Părinte Patriarh Justinian la cîrma Bisericii Ortodoxe Romîne este, *per excellentiam*, readucerea vieții bisericești «pe linia urmată de Sfinții Apostoli și de Sfinții Părinți, rămasă neschimbată în tradiția corectă a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe a Răsăritului»¹⁶³ cum ne și încredințează Prea Fericirea Sa.

Pe această «linie urmată de Sf. Apostoli și de Sf. Părinți» pentru propovăduirea drepte credințe în «duhul Ortodoxiei noastre»¹⁶⁴ ecumenice merge P. F. Patriarh Justinian, introducînd și cîntarea comună în Biserica romînească, amintind totodată și motivele care au determinat această binecuvîntată revenire la tradiția patristică ortodoxă.

159. Cuvîntare rostită în Catedrala patriarhală la 26 octombrie 1956, la praznicul Sf. Mucenic Dimitrie și al Sf. Dimitrie cel Nou-Basarabov, *ibidem*, p. 191-192. Vezi și Enciclica întocmită în ședința solemnă a Sfîntului Sinod, de la 10 octombrie 1955, *ibidem*, p. 427.

160. Pr. prof. I. Todoran, *În legătură cu canonizarea sfinților romîni*, în «B.O.R.», nr. 5-6, mai-iunie, 1958, p. 471.

161. *Idem*, *ibidem*, p. 470.

162. Vezi: Pr. prof. Ene Braniște, *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun a credincioșilor*, în «Studii Teologice», nr. 1-2, ian.-feb., 1954, pp. 17-38, temeuri numai patristice pp. 21-38. Prof. N. Lungu, *Cîntarea în comun ca mijloc de lămurire a drepte credințe*, în «B. O. R.», nr. 11-12, noiemb.-decemb., 1952, pp. 890-899, Mag. Ștefan C. Alexe, *Foloasele cîntării bisericești în comun după Sf. Niceta de Remesiana*, în «B. O. R.», nr. 1-2, ian.-feb., 1957, pp. 165-182 și prof. I. Pariischi, *Despre cîntarea bisericească*, trad. rom., de Pr. Paul Mihail, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 3-4, mart.-april., 1959, pp. 214-228, ne interesează în special pp. 215-220, care se referă la cîntarea comună în perioada patristică.

163. «Ap. Soc.», IV, p. 72.

164. *Ibidem*, p. 135.

«În Biserica noastră, afirmă P. F. Sa, în ultima sută de ani, începueră să pătrundă influențe străine de duhul melodiilor psaltice tradiționale, — mai ales în orașe, o dată cu introducerea muzicii corale, o muzică de împrumut, de caracter cu totul profan. Am socotit dăunător curentul acesta pentru dezvoltarea Bisericii Ortodoxe Române pe făgașuri tradiționale și am luat la vreme, prin Sfântul Sinod, măsurile cunoscute: *generalizarea cîntării psaltice omofone în toate bisericile din țară*, cu participarea credincioșilor la răspunsurile liturgice»¹⁶⁵.

Căci «Biserica Ortodoxă — Ecumenică — n-a reținut și n-a recunoscut ca ale sale decît acele compoziții muzicale, în care s-a putut întrezări simțirea religioasă a omului care se roagă, implorînd divinității milă, iertare și pace»¹⁶⁶, după însăși învățătura și practica lăsată nouă ca moștenire în Sfînta Scriptură¹⁶⁷ și Sfînta Tradiție¹⁶⁸, prin rugăciune și cîntare comună.

Bazat pe această temelie neclătinată a adevărului scripturistico-patristic care confirmă puternic obiceiul cîntării în comun, principial, în cultul Templului din Ierusalim, la sinagoge evreești și, extensiv, în tot cultul Bisericii creștine, încă de la nașterea ei, P. F. Patriarh Justinian introduce cîntarea în comun în cultul bisericii noastre, «păstrînd o cum-pănă dreaptă între porunca tradiției și chemările vremii»¹⁶⁹, cum se exprimă P. F. Sa, că «muzica bisericească trebuie perfect armonizată cu textul liturgic și cu innografia celorlalte servicii divine»¹⁷⁰.

Potrivit «chemărilor vremii» și asemenea Sf. Efrem Sirul la Edesa împotriva ereziarhilor Apolinarie (tatăl și fiul), Armonie și Manes, preoților Diodor și Flavian la Antiohia, Sf. Atanasie cel Mare la Alexandria, Sf. Ambrozio la Milan și Sf. Ioan Gură de Aur la Constantinopol împotriva arienilor, care au organizat cîntarea în comun lămurind dogmele

165. Cuvîntare rostită în seara de 23 decembrie 1957, cu prilejul concertului de corinde dat de Corala Patriarhiei, la palatul patriarhal, în «Ap. Soc.», VI, p. 354.

166. *Ibidem*.

167. Ps. 9, 1, 11; 12, 6; 29, 4, 12; 32, 3; 33, 3; 95; 97; 108, 30; 110, 1; 149, 1; 137, 1-2; etc. etc., Mt. XXI, 15-16; XXVI, 30; Mc. XIV, 26; F. Ap., II, 46-47; Evr. XIII, 15; Rom. XV, 5-6; Iacob V, 13; Ef. V, 18-20; Colos. III, 16; Apoc. IV, 11; V, 9-12; 14; XV, 3-4; XIX, 1-7, etc., după Pr. prof. E. Braniște, *Temeiuri biblice și tradiționale pentru cîntarea în comun...*, p. 18-21.

168. Eusebiu de Cezareia, *Comentar la ps. 65*, Migne, P. G., XXIII, col. 658: «Indemnul de a cînta psalmi în numele Domnului, e observat pretutindeni..., nu numai la greci, ci și la barbari... «În toată Biserica, popoarele lui Hristos... cîntă cu glas imne și psalmi unui Dumnezeu, vestit de prooroci, încît glasurile celor care psalmodiază se aud pînă afară». Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la ps. 145*, 2, Migne, P. G., CLV, col. 524: «Vocile noastre sînt ca coardele unei chitare, care scot sunete diferite, dar creiază o armonie a pietății. Căci credincioșii se deosebesc prin vîrstă, nu însă și la cîntarea în comun. Aceiași respirație care regulează vocile, face din toate o singură melodie, precum spune David, cînd cheamă toate vîrstele de ambele sexe la această simfonie, zicînd (Ps. 150, 5): Toată suflarea să laude pe Domnul...». Sf. Ambrozio, *Enarratio in psalmum*, 1, 9, Migne, P. L., XIV, col. 968: «Psalmul este binecuvîntarea poporului, lauda lui Dumnezeu, cîntarea de laudă a mulțimii, aplauzul tuturor, cuvîntarea tuturor lucrurilor, glasul Bisericii» etc., *ibidem*, p. 23-24.

169. «Ap. Soc.», VI, p. 386.

170. *Ibidem*, p. 354.

Ortodoxiei Ecumenice și P. F. Patriarh Justinian reactualizează cîntarea comună omofonă în Biserica Ortodoxă Romînă, readucîndu-o pe făgașul autentic creștin.

Apoi «cîntarea în comun a Sfintei Liturghii — sinteza cultului creștin — constituie mijlocul cel mai fericit pentru închegarea unității spirituale a credincioșilor dintr-o parohie. În bisericile unde a fost introdusă, preotul a realizat deodată mai multe lucruri, precum: adîncirea legăturilor sufletești cu biserica, nevoia de a te ști totdeauna prezent la săvîrșirea jertfei liturgice; o mai largă cuprindere a dogmelor Creștinismului și o mai intensă trăire a principiilor de morală creștină»¹⁷¹.

Ceva mai mult, pe plan general, «armonia care înfrățește pe oameni și muzica, ea deșteptînd în om sentimentele cele mai nobile»¹⁷² cum spune și Sf. Vasile cel Mare: «Căci cine oare mai poate fi socotit vrăjmaș al altuia, atunci cînd unește glasul la un loc cu el, pentru a da laolaltă laudă lui Dumnezeu? Psalmodia aduce cu sine tot ce poate fi mai bun: iubirea, făcînd din tovărășia laolaltă a glasului, un fel de trăsură de unire între oameni, adunînd credincioșii laolaltă într-un singur glas de cor»¹⁷³. Iar prin această sinceră comuniune de sentimente frățești crește, se dezvoltă și se întărește Biserica, Trupul tainic al Domnului Iisus.

13. BISERICA ORTODOXA SPRIJINA UNIREA ȘI INFRAȚIREA OAMENILOR ȘI POPOARELOR DIN TOATA LUMEA

«Biserica Ortodoxă n-a conținut niciodată să îndemne, prin puterea cuvîntului și prin puterea pîldei, pe toți oamenii și toate popoarele, la dragoste și bună înțelegere. Cunoscînd, însă, că dragostea și buna înțelegere nu se pot așeza între oameni și între popoare, decît pe temelii firești ale dreptății sociale, Biserica Ortodoxă a sprijinit întotdeauna pe făptuitorii acestei dreptăți.

Această Sfîntă «Biserică Ortodoxă, spune la un moment solemn din istoria Bisericii Ortodoxe Romîne P. F. Patriarh Justinian, a cărei viață e strîns legată de a popoarelor ei și care trăiește și lucrează în condițiunile și cerințele vieții lor, este chemată să le slujească potrivit cu necesitățile vremii. Ea este chemată totodată să împlinească un rol în lumea creștină, aducînd contribuția sa morală la promovarea marilor idei și interese de care este legat binele și viitorul omenirii: pacea.

Ea are de asemenea un cuvînt autorizat de spus în problemele care interesează toată creștinătatea, cum este problma apropierei și colaborării Bisericilor la opera de asistență spirituală-morală a omenirii actuale împotriva celor care mai doresc războiul și pregătesc arme nimicitoare»¹⁷⁴.

171. P. F. Patriarh Justinian, *Cuvîntare rostită în ziua de Paști, 1958, ca răspuns la urările făcute de clerul din Capitală*, în «Ap. Soc.», VI, p. 387.

172. Idem, «Ap. Soc.», IV, p. 32-33.

173. *Comentar la Psalm*, ps. 1, trad. rom., de Pr. Dr. Olimp Căciulă, București, 1943, în col. «Izvoarele Ortodoxiei», nr. 2, p. 29.

174. *Cuvîntare rostită în Catedrala Sf. Spiridon Nou din București, la 9 octombrie*

Dar, pentru întronarea unirii și înfrățirii dintre oameni și popoare, atât de mult dorite de lumea întreagă — simbol fiind Organizația Națiunilor Unite — se cere plecarea de la individ, plecarea de la crearea omului nou, pentru că «cine nu știe că omul este o ființă socială și nu una singuratecă? Căci nimic nu este așa de propriu ființei noastre ca a fi în comuniune unii cu alții, a avea nevoie unii de alții și a ne iubi unii cu alții», exclama odinioară Sf. Vasile cel Mare.

Se cere plecarea de la unirea însăși a Bisericilor din toată lumea pe drumul trăit și învățat de Sf. Părinți și Apostoli cum preconizează P. F. Sa, Părintele Patriarh Justinian zicînd: «Considerăm că singura condiție pentru înfăptuirea adevărată și durabilă a unirii Bisericilor este aceea de a străbate toată calea întoarsă care a dus la scindarea și separarea lor de trunchiul genuin al Bisericii, mînați de dorința de a ne jertfi unii altora și toți lui Hristos Dumnezeu, pentru «unirea credinței și împărtășirea Sfîntului Duh»¹⁷⁵, căci «Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo».

*

Ajungînd la sfîrșitul acestui modest studiu facem bucuroși fericita constatare că P. F. Părinte Patriarh Justinian este «stîlp al adevărului, păstrător al Tradiției Bisericii Ortodoxe»¹⁷⁶, «Păstorul vremurilor noi»¹⁷⁷, «nădejdea Ortodoxiei»¹⁷⁸, și «Patriarhul împlinirilor»¹⁷⁹ creștinești. Este omul providențial și în întregime practic cum ne și mărturisește P. F. Sa: «Recunosc că sînt un caracter eminamente practic, unde cuvîntul se transpune prin faptă palpabilă și nu prin stil sau artificiu literar. Aparțin deci grupului de oameni la care gîndul se exprimă prin acțiune și nu la acel fel de oameni din care ideile se conturează în forme ademenitoare ca vestmînt literar, dar care trebuiesc desăvîrșite tot de oameni de acțiune»¹⁸⁰, căci «eu nu sînt omul vorbelor, iar dacă am vreo mulțumire în viață, atunci ea izvorăște din priveliștea roadelor muncii prestate cu sudoare»¹⁸¹.

«Biserica noastră nu trebuie să fie numai un organism administrativ sau numai împlinirea unor formule rituale, ea trebuie să fie un organism care să cîucerească, să întărească și să păstreze sufletele credincioșilor în spiritul Evangheliei Domnului Iisus Hristos. Voi lupta deci ca Biserica prin slujitorii ei să vibreze și să fie vie. Să fie pătrunzătoare

1955, cu prilejul aniversării a 70 de ani de la proclamarea autocejaliei Bisericii Ortodoxe Romîne, în «Ap. Soc.», VI, p. 63.

175. *Unirea Bisericilor creștine este posibilă și necesară, răspunsurile P. F. Patriarh Justinian la întrebările directorului ziarului «Akropolis», din Atena, în «Ortodoxia», nr. 3, iul.-sept., 1959, p. 487.*

176. «B. O. R.», nr. 5-6, martie-iunie, 1951, pp. 243-256.

177. «Glasul Bisericii», nr. 5-6, mai-iunie, 1948, pp. 101-104.

178. *Ibidem*, pp. 91-98.

179. «Glasul Bisericii», nr. 5-7, mai-iulie, 1953, pp. 259-262.

180. «Ap. Soc.», II, p. 51.

181. *Ibidem*, p. 73.

de suflete, îndrumătoare pe calea sfântă a dreptății sociale, a ordinei, a credinței și deci a mântuirii»¹⁸².

P. F. Sa, Părintele Patriarh Justinian, este, după cum s-a putut observa din acest studiu, unul din stâlpii de valoare din minunata zidire în vedenia Păstorului lui Herma¹⁸³, este una din articulațiile vii și principale, care face să crească, să se dezvolte și să se întărească edificiul și trupul Bisericii Ecumenice, o dată cu creșterea, dezvoltarea și întărirea Bisericii Ortodoxe Române, în componența marii Biserici de Răsărit.

Căci «Biserica Ortodoxă, spune P. F. Sa, a avut ocazia de a lua — e vorba de Conferința Panortodoxă de la Moscova, 1948 — odată mai mult, cunoștință de ea însăși, în dimensiuni de ecumenicitate, de a deveni și mai conștientă de forța și de misiunea ei în legătură cu problemele și condițiunile pe care i le impune istoria și, în fine, de a-și afirma atitudinea pe aceeași linie a doctrinei și a concepției vechii Biserici Ecumenice și în antiteză cu pozițiile adoptate de eterodocși»¹⁸⁴ în frunte cu Roma Papală.

Cunoscând că «asemenea Arhiereu se și cuvenea să avem» (Evrei, VII, 26) la împlinirea a 60 de ani ca vîrstă și 13 ani ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, aducem smerit omagiu de muncă, supunere și dragoste fiiască P. F. Părintelui nostru Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, mărturisind :

*Uniți într-o credință, la tronul tău venim,
Iubirea-n dar Ți-aducem și-n coruri Te slăvim :
Ridică-Ți fruntea sus și zeci de ani-nainte,
In drumul spre Iisus, să ne conduci, Părinte...¹⁸⁵.*

Pr. SERAFIM F. MOROZAN

182. «Ap. Soc.», III, p. 72.

183. Vedenia III, 2, 6 ; 5, 1, în Patres Apostolici, ed. F. X. Funk Tübingen, 1901, pp. 436, 440, 442, cit, după Mag. Ștefan C. Alexei, *Eclesiologia Părinților Apostolici*, în «Studii Teologice», nr. 5-6, mai-iunie, 1955, p. 371.

184. «Ap. Soc.», IV, p. 71. «Biserica lui Dumnezeu trebuie să fie un trup, un cuget, o minte, o credință, o dragoste, și atunci Fiul lui Dumnezeu se va veseli și se va bucura» (Păstorul lui Herma, Asem., IX, 18, 4, ed. Funk, p. 612, cit., după Șt. Alexe, *op. cit.*, p. 399.

185. Pr. T. Leuștean, *Închinare P. F. Părinte Patriarh Justinian*, în «Glasul Bisericii», nr. 6-7, iunie-iulie, 1958, p. 530.

VIATA BISERICESCA

VIZITELE REVERENDULUI ANGLICAN FRANCIS HOUSE LA PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ȘI LA CITEVA DIN AȘEZĂMINTELE NOASTRE BISERICESTI

Reverendul anglican Francis House, venit în țara noastră ca delegat al Episcopului de Gibraltar pentru a săvârși slujbele religioase la biserica anglicană din București cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, a făcut în ziua de 30 martie 1961 o vizită de prezentare Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, transmițându-i totodată salutări frățesti întru Domnul și urări de sănătate și îndelungă viațuire, din partea Episcopului anglican de Gibraltar.

În calitate de membru în secretariatul general a Consiliului Mondial al Bisericilor, de la Geneva, rev. Francis House a înmînat Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare din partea secretarului general al acestui Consiliu, dr. Viser't Hooft.

Din convorbirea cordială avută cu Prea Fericitul Patriarh, oaspetele s-a putut documenta în mod obiectiv asupra organizării și activității Bisericii noastre ortodoxe, precum și asupra vieții religioase în general.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost totodată bucuros să satisfacă rugămintea reverendului Fr. House de a vizita cîteva din așezămintele noastre bisericesti, punîndu-i la îndemîină toate mijloacele necesare.

Reverendul Francis House a vizitat în primul rînd Institutul Teologic de grad universitar, în ziua de 31 martie, unde a avut convorbiri cu profesorii, care i-au dat toate lămuririle în legătură cu organizarea și funcționarea învățămîntului nostru teologic.

În ziua de 1 aprilie a vizitat tipografia și atelierele de obiecte bisericesti din cadrul Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Romîne, rămî-nînd plăcut impresionat de cele văzute și constatate.

În aceeași zi oaspetele anglican a vizitat cancelariile Sfîntului Sinod, Administrației Patriarhale și redacției revistelor Patriarhiei Ortodoxe Ro-

mîne, precum și Paraclisul Sfîntului Sinod de la mînăstirea Antim, fiind primit apoi de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, care i-a dat toate lămuririle în legătură cu aceste instituții ale Bisericii noastre.

Cu acest prilej, rev. Fr. House a răspuns și întrebărilor puse de redacția revistelor Patriarhiei Romîne, în legătură cu poziția Bisericilor creștine față de marile probleme ale vieții contemporane.

În după amiaza aceleiași zile, rev. Fr. House a vizitat mînăstirile Cernica și Pasărea, fiind însoțit de P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal. Oaspetele a admirat rînduiala din mînăstiri și frumusețea bisericilor, și a rămas mișcat de frumusețea cîntărilor noastre bisericești, pe care a avut prilejul să le asculte la slujba provigherii de sîmbătă seara de la mînăstirea Pasărea.

Duminică 2 aprilie, după amiază, a vizitat mînăstirea Ciorogîrla, iar, la înapoiere, biserica Sf. Elefterie din Capitală, unde a avut prilejul să vadă importante lucrări de pictură în fresco și sculptarea artistică a catapetesmei, în curs de executare. A vizitat apoi biserica Sfîntul Spiridon Nou, admirînd monumentalitatea clădirii și recente amenajări interioare.

În ziua de 3 aprilie, oaspetele anglican, a vizitat mînăstirile Țigănești, Ghighiu și Căldărușani.

La mînăstirea Țigănești, atenția i-a fost reținută în mod deosebit de atelierul de broderie artistică și de atelierul mecanic pentru țesutul stofelor de veșminte bisericești.

Mînăstirea Ghighiu l-a impresionat prin monumentalitatea bisericii și a cetății, renovată în anii din urmă. A rămas, de asemenea, încîntat de atelierul de înrămat icoane, cu mijloace mecanizate.

La mînăstirea Căldărușani, starețul arhim. Gherasim Cristea i-a vorbit despre trecutul istoric al Mînăstirii, subliniind marele sprijin dat de stat, prin Departamentul Cultelor, pentru restaurarea clădirilor mînăstirești, grav avariate în urma incendiului din iarna anului 1946. Oaspetele a vizitat clădirile terminate și cele în curs de finisare, precum și muzeul mînăstirii, amintindu-și cu plăcere de vizita pe care a mai făcut-o la acest sfînt locaș, în anul 1938.

În urma acestor vizite, reverendul anglican Francis House, secretar al Consiliului Mondial al Bisericilor, și-a putut da seama de activitatea Bisericii noastre, desfășurată în toată libertatea pe făgașul adevăratei învățături creștine, sub conducerea și îndrumarea Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian. El a luat cunoștință de modul de întreținere a bisericilor, de restaurarea acestora, de salarizarea clerului și a corpului didactic al școlilor de învățămînt teologic, de organizarea acestui învățămînt, precum și de organizarea Bisericii în general, constatînd totodată deplina libertate de care se bucură Biserica în Republica Populară Romînă.

El a remarcat de asemenea frumusețea deosebită a Capitalei țării noastre, datorită mărețelor blocuri care se ridică neîncetat pe întreg întinsul ei, precum și progresele realizate în satele noastre, în urma noii orînduiri sociale.

Declarațiile făcute în timpul vizitei sale în țara noastră, ca și cele scrise în cărțile de aur ale Patriarhiei și ale așezămintelor bisericești vizitate, ne îndreptățesc să credem că reverendul Francis House a rămas cu impresii din cele mai bune în urma acestei vizite.

Iată, de pildă, ce a scris el, în cartea de aur de la Cabinetul Prea Fericitului Patriarh, în ziua de 3 aprilie 1961, înainte de a pleca din țara noastră :

«Luîndu-mi rămas bun de la Prea Fericirea Sa Patriarhul Justinian, la sfîrșitul unei scurte vizite neoficiale, însă foarte interesantă, doresc mai întîi să-mi exprim adîncă mea mulțumire față de Prea Fericirea Sa, de Episcopul Antim, Secretarul Sfîntului Sinod, de Episcopul Teoctist, care cu atîta bunătate m-a însoțit în atîtea vizite, de profesorul onorar Vintilă Popescu, care a tradus pentru mine ca și pentru mulți alți vizitatori din trecut, față de superiorii mînăstirilor de călugări și călugărițe pe care le-am vizitat, și față de Rectorul și profesorii Institutului Teologic și Seminarului. Am fost primit de toți cu multă bunăvoință și răbdare neobosită, răspunzînd la multele mele întrebări.

În al doilea rînd, vreau să subliniez că cele constatate de mine în decursul vizitelor pe care le-am făcut au confirmat întru totul punctul de vedere exprimat de Prea Fericitul Patriarh Justinian, că în Biserica Ortodoxă Romîină se desfășoară o activitate care ar trebui să fie mai bine cunoscută în lumea din afara Romîniei ; sper că în viitor vizitele și schimburile de delegații vor fi cît mai frecvente.

În al treilea rînd, am fost rugat să-mi exprim pe scurt unele impresii mai de seamă din această scurtă vizită informativă. Voi menționa trei cu caracter special și una generală : 1. Rectorul și profesorii de la Institutul Teologic sînt foarte bine informați despre activitatea Consiliului Mondial al Bisericilor și despre Biserica Angliei, și au pus cele mai inteligent inspirate întrebări. 2. Faptul că în regiunea București au fost renovate sau zidite în anii din urmă multe locașuri de închinăciune este îmbucurător, fiind o dovadă a zelului depus de Prea Fericitul Patriarh Justinian. 3. Am fost plăcut impresionat de ceea ce am văzut în mînăstirile pe care le-am vizitat... În sfîrșit, păstrez multe amintiri despre viața Bisericii din Arhiepiscopia Bucureștilor, pentru care mulțumesc lui Dumnezeu.

Dumnezeu să binecuvînteze pe Prea Fericirea Sa și Biserica acestei țări, iar noi să avem cît mai multe ocazii de a ne întîlni și coopera, «pentru pacea lumii, bunăstarea Sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor».

În același spirit de admirație și de înțelegere a realităților din viața Bisericii noastre ortodoxe sînt concepute și impresiile scrise de reverendul anglican Francis House în cărțile de aur ale așezămintelor bisericești pe care le-a vizitat.

Ca încheiere a acestei succinte dări de seamă, reproducem rîndurile scrise de rev. Francis H. House în cartea de aur de la Cabinetul Patriarhal, după vizita de prezentare la Prea Fericitul Patriarh Justinian, în ziua de 30 martie 1961, la sosirea în țara noastră :

«Am fost foarte mulțumit că am avut posibilitatea să iau legătură cu Biserica Ortodoxă Română, pe de o parte ca trimis al Episcopului Anglican de Gibraltar, și pe de altă parte, ca recomandat din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Sper că această scurtă vizită va însemna începutul unei colaborări mai strînse între Biserici, legate prin rugăciunea Liturghiei, pentru pacea lumii, a Bisericilor lui Dumnezeu și pentru unirea tuturor creștinilor».

O NOUĂ VIZITĂ DE CUNOAȘTERE ȘI PRIETENIE FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA, DE REPREZENTANȚI AI PATRIARHIEI ROMINE, IN ZILELE DE 17—25 MAI 1961

1. La invitația Bisericii Ortodoxe din Polonia, care păstrează strânse legături cu toate Bisericele surori autocefale, o delegație a Patriarhiei Române a vizitat Biserica pravoslavnică poloneză în zilele de 17-25 mai 1961, participând la importante manifestări religioase.

Delegația bisericească română, formată din I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și preotul Ilie Băcioiu, parohul bisericii Icoana din București, ca interpret de limba polonă, a plecat din București spre Varșovia în dimineața zilei de 17 mai, cu avionul.

În ajun, delegația s-a prezentat la Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru a primi cuvenita binecuvîntare de călătorie, și a făcut o vizită la Departamentul Cultelor, Domnului Secretar General prof. D. Dogaru.

La plecare, pe aeroportul Băneasa, delegația a fost condusă din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, de P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal, preotul Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, preotul Ioan Gagiș, directorul Administrației Patriarhale, preotul Gheorghe Soare, consilier administrativ patriarhal, preotul N. Cazacu, secretarul cabinetului patriarhal și alții.

Călătoria s-a făcut prin Budapesta, cu o oprire de 10 ore în Capitala Ungariei. Aici, în aerogară, am fost așteptați și întâmpinați de vicarul Eparhiei ortodoxe române de la Gyula, Pr. Dr. Petru Mîndruțau, în același timp paroh al capelei ortodoxe române din Budapesta, și de protopopul F. Berki, administratorul protopopiei ortodoxe maghiare din Ungaria.

Cu multă bunăvoință, ei ne-au condus în oraș și ne-au însoțit în cursul vizitelor făcute. Am cercetat mai întâi capela și casa parohială a parohiei ortodoxe române, ambele așezate la etaj, într-una din clădirile fostei fundații Gojdu. Portretul ctitorului Gojdu și chipul mitropolitului Andrei Șaguna, după al cărui statut se conduc și astăzi parohiile ortodoxe române din Ungaria, sînt așezate cu cinste în pridvorul capelei. Părintele vicar este încă de curînd la această parohie, venit în urma trecerii la cele veșnice a preotului Toma Ungureanu. Pentru a face față lucrărilor de conducere ale centrului eparhial, el întreprinde adesea naveta

între Gyula și Budapesta. Sfinția Sa ne-a descris sumar situația bisericilor ortodoxe române din Ungaria, precum și nevoile capelei din Budapesta, care între altele necesită reparații și completări de inventar bisericesc. Parohia noastră de aici numără vreo 300 familii de credincioși.

Am vizitat apoi biserica ortodoxă maghiară (fostă grecească, întemeiată de coloniștii macedo-vlahi), la care oficiază părintele protopop F. Berki, împreună cu alt preot ajutător, fratele său. Așezată pe malul Dunării, într-o poziție pitorească, biserica impresionează prin monumentalitate și măreție. Protopopia ortodoxă maghiară ține de jurisdicția Patriarhiei Moscovei. Părintele F. Berki și-a făcut studiile teologice superioare la Atena, are o bogată activitate bisericească locală și pe teren interortodox și păstrează relații de bună colaborare cu vicariatul român.

De asemenea, am mers la biserica sârbească și aceasta impunătoare prin înfățișarea arhitectonică și bine înzestrată. Nu am găsit pe preot, fiind plecat din localitate. Mai este și o biserică bulgară, pe care însă n-am putut-o vedea din lipsă de timp.

Seara, pe la orele 6, am revenit la aeroport, pentru a ne continua călătoria. Aici am avut prilejul să întâlnim pe P. S. Episcop Iacob al Apamiei de la Londra, pornit spre aceeași destinație, ca reprezentant al Patriarhiei ecumenice.

2. La Varșovia am aterizat la orele 9 seara. În aeroport am fost călduros întâmpinați din partea mitropoliei locale de P. S. Episcop Vasile de Wroclaw și Szczecin, protoiereul N. Lenczewski și N. Lehaczewski, secretar eparhial. Apoi am fost conduși la hotelul «Polonia», în apropiere de Palatul Culturii, unde am fost găzduiți, atât delegația bisericească română, cât și reprezentantul Patriarhiei ecumenice. La hotel am fost așteptați de directorul cancelariei mitropolitane Pr. Const. Gromadski și de preotul Boris Dykaniec, ultimul fiind atașat ca însoțitor permanent pe lângă delegația noastră.

În cursul serii, ne-am cunoscut mai deaproape cu P. S. Episcop Iacob al Apamiei și cu P. S. Episcop Vasile și ne-am întreținut asupra programului stabilit pentru a doua zi, fiind invitați să slujim în cinstea marelui praznic al «Înălțării Domnului».

Sărbătoarea «Înălțării» de joi, 18 mai, a fost o zi plină de bucurii duhovnicești, legate în primul rând de bogata manifestare a unității interortodoxe, ce a avut loc la catedrala mitropolitană din Varșovia. Dimineața, la orele 9, delegațiile bisericești au primit, la hotelul «Polonia», vizita reprezentantului Oficiului pentru treburile cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, Serafim Kiryłowicz. Acesta a salutat prezența în R. P. Polonă a oaspeților și și-a exprimat bucuria pentru vizita frățească ce se face Bisericii Ortodoxe din Polonia, considerînd utile și binevenite acești contacte prietenești.

La orele 10, delegațiile sînt conduse la catedrala mitropolitană din cartierul Praga, cu automobilele Oficiului Cultelor. De departe, de pe podul Vistulei, se văd printre clădiri înalte, turlile catedralei, cu crucile lor proaspăt aurite, strălucind în soare. Catedrala Sf. Maria Magdalena, pe

care delegația română a vizitat-o în aceeași componență, cu 10 ani în urmă, cu prilejul întronizării regretatului mitropolit Macarie, ne primește din nou cu flori, cu pîine și sare și cu aceeași căldură a clerului și credincioșilor.

Urcînd scările catedralei, gîndul nostru se îndreaptă cu evlavie spre toți întîistătătorii și ierarhii pravoslavnici, care în curgerea vremii au înălțat rugăciuni în acest sfînt lăcaș, între care și ierarhi romîni. În pridvorul catedralei, P. S. Episcop Vasile a salutat pe rînd sosirea delegațiilor străine, spunînd între altele :

«Ați venit de departe ca să vedeți și să cercetați via aceasta, pe care însăși dreapta Domnului a sădit-o în aceste laturi. Acum vă rugăm să o binecuvîntați și să înălțați rugăciuni fierbinți pentru ea, ca prin purtarea de grijă cerească această vie să se desăvîrșească, să sporească și să rodească». Au răspuns cuvintelor de salutare I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Iacob al Apamiei.

Slujba sfintei liturghii s-a săvîrșit în sobor arhieresc, format din P. S. Episcop Iacob al Apamiei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. S. Episcop Vasile de Wroclaw și Szczecin, cu participarea unui însemnat număr de preoți, diaconi și ipodiaconi. I. P. S. Mitropolit Firmilian a asistat la sfînta slujbă în strănă, însoțit de preotul Ilie Băcioiu. Slujitorii preoți au fost aleși dintre profesorii academiei și seminarului teologic și dintre deservenții catedralei, în frunte cu protopresviterul mitroilor Vladimir Wiezanski. Deasemenea, cu cinste a împodobit slujba, prin calitățile sale artistice, protodiaconul Veniamin Semionov. Slujba s-a desfășurat într-un cadru solemn, în limbile slavonă, greacă și romînă și a fost urmărită cu emoție și adîncă reculegere de credincioși.

La sfîrșitul sfintei Liturghii, după polihroniu, P. S. Episcop Vasile, adresîndu-se delegațiilor străine, a rostit o scurtă alocuție :

«Venirea oaspeților noștri dragi, — arată P. S. Sa — înseamnă pentru noi o mare mîngîiere și bucurie. Această vizită constituie un sprijin moral pentru Biserica Ortodoxă din Polonia. Clerul și credincioșii noștri vor afla acum că Biserica noastră nu este singură, ci alături de ea, în toate împrejurările, se găsesc Bisericile surori.

Biserica Ortodoxă din Polonia a trecut prin mari greutăți și a împărțit întreg calvarul de dureri al țării și poporului polonez, în timpul ultimului război și al ocupației hitleriste. Numeroase biserici și așezăminte ortodoxe au fost bombardate și incendiate și un mare număr de preoți și credincioși ortodocși au fost omorîți. Dar de pe ruini și cenușă, țara noastră iarăși se ridică și odată cu ea și Biserica Ortodoxă».

A urmat apoi cuvîntarea P. S. Episcop Iacob al Apamiei, în care se elogiază tăria în credință a ortodocșilor din Polonia și se exprimă bucuria Patriarhiei Ecumenice de a vedea această Biserică în propășire.

Apoi a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, care evocă vechile legături bisericești și culturale de prietenie dintre noi și țara vecină polonă și arată unitatea de duh și credință, care în prezent stăpînește Bisericile surori, romînă și polonă.

Încheindu-se astfel solemnitatea de la catedrală, ierarhii îmbrăcați în mantii și clerul pornesc în procesiune, în sunetul clopotelor, spre reședința mitropolitană, în imediată apropiere. În capela casei mitropolitane, împodobită cu o frumoasă catapeteasmă în stilul vechilor picturi rusești, se oficiază un scurt Te-Deum, în prezența Prea Fericitului Timotei, noul ales mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia. Apoi, cu toții trecem în sala de recepție, unde se servește o masă oficială. Privirile ne sînt reținute de galeria foștilor ierarhi ai Varșoviei, expuși în portrete pe pereții sălii de recepție. Alături de vechii episcopi și arhiepiscopi ai acestor părți, stau în sir, în camilafce albe, chipurile mitropoliților ortodocși ai Poloniei: Gheorghe, Dionisie și Macarie. La loc de cinste, în apropierea icoanelor, vedem deasemenea portretul marelui mitropolit al Kievului, Petru Movilă, strîns legat de rostul Ortodoxiei din aceste ținuturi, în veacul al XVII-lea.

La masă participă și reprezentantul Oficiului Cultelor S. Kiryłowicz. Cu prilejul toasturilor, Prea Fericitul Mitropolit Timotei, arătînd că de 30 de ani Mitropolia Varșoviei n-a fost vizitată de vreun reprezentant al Patriarhiei ecumenice, aduce mulțumiri Sanctității Sale Patriarhului Atenagoras pentru trimiterea delegatului său. În același timp, el adresează frățescă salutare Prea Fericitului Patriarh Justinian, spunînd că Biserica Ortodoxă Romînă întotdeauna a fost atentă față de nevoile Bisericii surori din Polonia. În prezența delegaților romîni, Prea Fericirea Sa vede vechi prieteni și susținători ai relațiilor dintre Bisericile noastre, pe care-i cunoaște și-i apreciază de ani în urmă.

În continuare, reprezentantul Oficiului pentru treburile Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, S. Kiryłowicz, salută delegațiile bisericești în numele Guvernului. Apoi arată că deși credincioșii ortodocși formează o minoritate în Stat, totuși ca număr și importanță ei ocupă, în rîndul cultelor din Polonia, locul al doilea. Guvernul democrat popular acordă un tratament egal pentru toate cultele și le asigură libertatea religioasă.

În răspunsul său, reprezentantul Patriarhiei ecumenice, P. S. Episcop Iacob al Apamiei, omagiază pe Prea Fericitul Mitropolit Timotei și-i mulțumește pentru prilejul oferit de a cunoaște personal situația Bisericii ortodoxe de aici. I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei arată bucuria pentru realizările bisericești constatate în sectorul ortodox și pentru înlăturirile din largul vieții în această țară. Urează legături de colaborare tot mai largi între Bisericile ortodoxe romînă și polonă și între popoarele noastre prietene. P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul observă, în cuvîntul său, că prin recunoașterea autocefaliei de Biserica Mamă a Rusiei, Biserica Ortodoxă din Polonia a intrat în concertul relațiilor panortodoxe și a pășit pe făgașul ei normal de viață. Prezența în această vizită a reprezentantului Patriarhiei ecumenice este o mărturie că vechiul diferend de jurisdicție nu numai că s-a stins prin înțelepciunea conducătorilor ambelor părți, ci a fost și dat uitării.

3. Ziua următoare de vineri, 19 mai, a fost consacrată pentru contacte cu organizația centrală a Bisericii Ortodoxe și cu așezămintele ei pentru pregătirea clerului. Dimineața, la orele 9, delegația romînă a

făcut o vizită la sediul Mitropoliei, Prea Fericitului Mitropolit Timotei, cu care s-a întreținut asupra vieții și organizării Bisericii ortodoxe din Polonia. Am continuat apoi discuțiile cu P. S. Episcop Vasile și cu preotul C. Gromadski, directorul cancelariei mitropolitane, care ne-au dat prețioase lămuriri asupra activității centrului mitropolitan.

La orele 11, ambele delegații bisericești, însoțite de P. S. Episcop Vasile, au mers la internatul teologic din str. Paryska, 27, (Saska Kempa), unde funcționează secția de teologie ortodoxă a academiei creștine și seminarul teologic. La intrarea în clădirea cu două etaje, care adăpostește aceste așezăminte, am fost primiți cu tradiționala pîine și sare și cu însuflețita cîntare a tineretului studîos teologic. În capela instituției, după polihroniu, delegațiile au fost salutate pe rînd de protoiereul Atanasie Semeniuk, directorul internatului teologic, la care au răspuns I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Iacob al Apamiei.

Am fost apoi invitați la o ședință festivă, ținută într-o sală de cursuri arhiplină de studenți și seminariști, în frunte cu dascălii lor. Între profesorii prezenți era și rectorul Academiei de teologie creștină Dr. Victor Niemczyk. Ședința, însoțită de un program muzical, a fost deschisă cu salutarea rostită de protoiereul Serafim Zelezniakowicz, rectorul seminarului teologic. Din partea secției de teologie ortodoxă a Academiei a vorbit profesorul Dr. Jan Szeruda, despre misiunea de astăzi a clerului și despre eforturile ce se depun pentru formarea și orientarea lui.

După aceasta, în numele delegației romîne, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, a făcut o scurtă expunere asupra organizării învățămîntului pentru pregătirea clerului ortodox român și asupra desfășurării relațiilor dintre Bisericile ortodoxe romînă și polonă. P. S. Sa a încheiat cu următoarele cuvinte :

«Luînd îndemn de la cuvintele apostolului Pavel, ca *să păstrăm unitatea Duhului prin legătura păcii*, aducem salutul nostru frățesc conducătorilor spirituali ai acestei sfinte Biserici, slujitorilor și tuturor credincioșilor ei, și-i încredințăm că strîngerea legăturilor cu Ortodoxia de pretutindeni și îndeosebi consolidarea relațiilor de prietenie cu Bisericile surori vecine, formează o preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Romîne. Urăm tineretului teologic, preoții de mîine ai Bisericii Ortodoxe surori, să se pătrundă de chemarea vremii noastre, care cere ca toți cei ce propovăduiesc Evanghelia și slujesc lui Hristos să-și unească glasurile și să se alăture luptătorilor pentru pace din lumea întreagă, socotind că astăzi cea mai de seamă datorie față de umanitate a tuturor creștinilor, indiferent de confesiune sau naționalitate, este să susțină cauza păcii în lume. Pe acest drum larg al slujirii lui Dumnezeu și aproapelui, pe drumul colaborării cu toți cei ce luptă pentru ridicarea morală și materială a omenirii, noi urăm Bisericii Ortodoxe Polone îmbelșugate realizări».

P. S. Episcop Iacob al Apamiei, delegatul Patriarhiei ecumenice, a încheiat seria cuvîntărilor, înfățișînd dragostea creștină ca suprema virtute, care trebuie să călăuzească pe slujitorii Bisericii.

La amiază, Prea Fericitul Mitropolit Timotei a oferit o agapă delegațiilor străine, la reședința mitropolitană, cu participarea profesorilor de la secția ortodoxă a academiei și de la seminarul teologic, în frunte cu rectorul academiei de teologie creștină Dr. Victor Niemczyk. La masă s-au făcut urări pentru propășirea operei de pregătire a clerului și s-au ridicat toasturi pentru întărității celor trei Biserici surori, reprezentate aici.

După prînz, delegația romînă s-a întreținut cu rectorul Niemczyk, la hotelul «Polonia», asupra activității Academiei de teologie creștină. Tot aici am avut o întrevedere și cu episcopul Andrei Wantula, șeful Bisericii luterane poloneze, care păstrează raporturi de prietenie cu Biserica Ortodoxă din Polonia.

Menționăm deasemenea, că în cursul zilei, delegația noastră a făcut o vizită la Ambasada R. P. Romîne din Varșovia, unde a fost primită de reprezentanții diplomați romîni.

4. În dimineața zilei de sîmbătă, 20 mai, ne-am luat rămas bun de la P. S. Episcop Iacob al Apamiei, grăbit de interese bisericești să se înapoieze la Londra prin Atena. În cinstea Prea Sfinției Sale s-a oferit un mic dejun, în hotelul «Polonia», la care au luat parte Prea Fericitul Mitropolit Timotei, delegații Bisericii ortodoxe romîne, ambasadorul Greciei la Varșovia, P. S. Episcop Vasile de Wroclaw și Szczecin, rectorul V. Niemczyk și alții.

Restul zilei a fost rezervat pentru vizitarea capitalei, aproape complet reconstruită și înfrumusețată după dezastrul ultimului război, prin strădania eroică a poporului polonez. Am vizitat orașul vechi Staro Miasto, care în timpul războiului a ajuns în întregime ruinat. În prezent este complet refăcut; în urma restaurărilor întreprinse cu mari eforturi, vechile clădiri au reînviat în înfățișarea lor de odinioară. Am revăzut palatul din parcul Lazienski al regelui Stanislaw August Poniatowski, acum restaurat. Pe ruinele fostului ghetou s-au ridicat cartiere noi, cu clădiri înalte și bulevarde largi. Deasemenea, s-a refăcut cu grijă frumosul cartier Zoliborz. Din înălțimea celor 30 de etaje de 214 metri a Palatului Culturii și Științei, monument de arhitectură dăruit de U.R.S.S., am privit cu admirație panorama frumoasei Varșovii de astăzi, minunîndu-ne de rezultatele muncii gigantice depusă pentru refacerea ei.

Căutînd să vizităm locașurile de închinăciune ortodoxă, ni s-a spus că Ortodoxia din Varșovia a fost greu încercată în curgerea vremii, în lupta ei neegală cu catolicismul și mai ales în urma ultimelor două războaie. Din cele 30 biserici, capele și paraclise, care existau în Varșovia în anul 1915, în prezent au rămas numai 2 biserici și 2 capele, adică catedrala în care am slujit, biserica de la Wola, pe care o cunoșteam din 1951, capela reședinței mitropolitane și cea de la internatul teologic (Saska Kempa).

Urmele sfintelor altare de altă dată se păstrează cu evlavie în memoria credincioșilor ortodocși. În orașul nou, trecînd pe strada Swiento-Jerska, colț cu strada Ciaska, ni se arată locul unde cîndva a fost o mi-

năstire ortodoxă cu numele Sfântului Iur (Sf. Gheorghe). În piața Zwiczenstwa, vedem locul pe care odinioară străjuia marea catedrală Alexandru Newski, cu clopotnița ei înaltă de 120 metri. A fost dărîmată pînă în temelii în anii 1920-1927, din ordinul stăpînirii catolice. Arsă și ruinată în operațiunile de război din 1944 a fost biserica Sf. Treime din strada Podwale, în centrul orașului.

Pe strada Długa există și astăzi marea biserică ortodoxă, tot cu hramul Sfintei Treimi, ocupată de romano-catolici din anul 1918. În apropiere de aceasta, pe strada Miodowa, este fosta biserică ortodoxă a Adormirii Maicii Domnului, luată de călugării uniați basilieni și transformată în biserică catolică.

5. Duminică, 21 mai, de dimineață, părăsim Varșovia cu automobilele Oficiului Cultelor și ne îndreptăm spre Sfântul Munte Grabarka, important centru ortodox, cunoscut prin marile pelerinaje ale credincioșilor și prin așezămîntul de călugărițe de aici, aflat sub patronajul sfințelor Marta și Maria. Sîntem însoțiți de P. S. Episcop Vasile și de protoiereii Jerzy Klinger și Nicolae Lenczewski.

La început șoseaua ne duce spre orașul Siemiatycze prin cîmpiile întinse ale Mazoviei, presărate cu pîlcuri de pădure. De la Siemiatycze la Grabarka mai sînt 12 km. Clopotele anunță sosirea noastră. Pe vîrfurile unui deal rotund, înconjurat de întinse păduri, se profilează vechea biserică a «Schimbării la Față» și clădirile mînăstirii. Brazi înalți încercuiesc biserica, avînd creștetul coroanelor aplecate spre turlă. Sumedenie de cruci de lemn, vechi și noi, de toate dimensiunile, străjuiesc înfipte în jurul bisericii. Însoțitorii ne lămuresc că acestea sînt aduse de pelerinii ortodocși, care în fiecare an se adună aici, de ziua hramului, la praznicul «Schimbării la Față».

La început șoseaua ne duce spre orașul Semiaycze prin cîmpiile în-Zwirydowska cîntă troparul «Schimbatur-Te-ai la față în munte...». Duhovnicul mînăstirii Iona Golub ne face urarea de bun sosire :

«Cu inimile pătrunse de însemnătatea acestui loc sfînt — unde pururea slăvim pe Domnul învestmîntat în lumina Taborului — cu bucurie întîmpinăm astăzi pe înalții soli și iubiți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne...».

După polihroniu, P. S. Episcop Vasile, în numele centrului mitropolitan salută vizita în această localitate a delegației romîne, spunînd între altele :

«Ne găsim aici pe loc sfînt, cinstit și prețuit de toți credincioșii Bisericii noastre. De sute de ani creștinii pravoslavnici din toate laturile țării se îndreaptă spre acest sfînt lăcaș, afînd bucurie, alinare și tărie pentru sufletele lor. Ei vin cu credință nemărginită în puterea și bunătatea lui Dumnezeu, aducînd pe umerii lor aceste cruci, spre a mulțumi pentru binefacerile primite sau pentru a dobîndi mîngîieri și nădejdi noi în felurile necazuri. Ei vin aici să-și verse bucuriile și amarurile lor în rugăciuni și în cîntări duhovnicești, să-și ușureze inimile în mărturisiri la

duhovnici și să se întărească cu sfintele și de viață dătătoarele ale lui Hristos Taine.

Pelerinagiile de la Grabarka au o mare putere de atracție asupra credincioșilor noștri. Ele adună într-o singură familie spirituală pe credincioșii noștri risipiți în toate părțile. Sfântul Munte Grabarka este un simbol al unității noastre ortodoxe».

Răspunde I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, prezentînd aspecte din viața religioasă a Bisericii Ortodoxe Române. În timp ce primesc binecuvîntările ierarhilor, credincioșii intonează cu însuflețire, în cîntare de obște, imne religioase obișnuite în pelerinaje. Originea acestor pelerinaje, precum ne explică însoțitorii noștri, se leagă de o întîmplare nefericită, petrecută cu vreo 250 de ani în urmă. În anul 1710, o epidemie groaznică de holeră s-a abatut asupra târgului Siemiatycze și a satelor înconjurătoare. Piereau oamenii cu miile, încît unii putrezeau neîngropați pe drumuri. Cuprinși de spaimă, mulți și-au părăsit casele și s-au refugiat pe vîrfurile de la Grabarka, înconjurat de desișul codrilor. Cei care au venit aici au scăpat de moarte. Drept mulțumire lui Dumnezeu, după încetarea epidemiei, ei au înălțat pe acest loc o biserică cu hramul «Schimbarea la Față». De atunci credincioșii din împrejurimi și de mai departe au început să vină aici în fiecare an de ziua hramului, cu rugăciuni pentru toate necazurile vieții.

Am vizitat apoi clădirea nouă din curtea mînăstirii, cu paraclis de iarnă, trapeză și chilii. La trapeză s-a servit un dejun, la care au luat cuvîntul P. S. Episcop Vasile și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul.

La orele 13,30 ne înapoiem la Siemiatycze, centru raional, cu reședință de protopopie ortodoxă. Am vizitat întîi biserica parohială cu hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Aici am fost primiți călduros de clerul bisericii și de credincioși în frunte cu venerabilul protopop Petru Kuzmiuk, care a rostit cuvîntul de întîmpinare. După polihroniu a răspuns I. P. S. Mitropolit Firmilian și a împărțit credincioșilor cruciulițe. La amiază am luat masa în casa ospitalieră a Părintelui Petru Kuzmiuk, într-o atmosferă cordială de familie.

6. După amiază pornim spre Bialystok, unul din cele mai de seamă centre ortodoxe. Populație ortodoxă se găsește deasemenea în mare număr în jurul acestui oraș și în întreg cuprinsul voievodatului Bialystok.

Pe măsură ce înaintăm în partea de răsărit a țării, după ce trecem Bugul, peisajul devine tot mai variat, cu dealuri întinse și cu imense păduri seculare de brad, în care trăiește în libertate zimbrul, cu grijă însă protejat, fiind un animal rar, pe cale de dispariție.

Întîlnim în drum mai multe sate cu biserici ortodoxe, pe care le recunoaștem de departe după înfățișarea lor specifică. Însoțitorii noștri, cu îndreptățită admirație, ne vorbesc de aceste sate, care în cursul veacurilor au păstrat neclintită dreapta credință, neplecîndu-și capul în fața silniciei catolice.

Mulți credincioși și preoți din localitățile Bielsk, Zabłudow, Michalowo și Grodek, situate pe traseul călătoriei noastre, s-au pregătit să ne în-

tîmpine. Am regretat însă că, datorită unei întîrzieri neprevăzute de program, nu am putut să sosim la timpul așteptat.

Am ajuns la Bialystok la orele 6 seara. Epitropul catedralei ne prezintă pîine și sare, iar parohul mitrofor Wiaczeslaw Rafalski, protopopul raionului Bialystok, pe care l-am cunoscut cu ocazia vizitei noastre din 1951 și l-am avut ca însoțitor permanent, ne adresează, la intrarea în biserică, un călduros cuvînt de salutare, spunînd :

«Întîmpinăm cu nespusă bucurie pe scumpii noștri oaspeți, care din dragoste au venit să ne cunoască, să se unească cu noi în rugăciuni și să ne aducă binecuvîntarea sfîntă a mării Biserici ortodoxe romîne. Această vizită ne cinstește, ne încurajează și ne încălzește inimile. Noi am auzit de evlavia credincioșilor romîni și de activitatea sfintei Biserici surori din România...».

Se face polihroniu, după care I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei răspunde de pe solee, mulțumind pentru însuflețita primire.

Delegația participă la slujba privegherii, care se face în cinstea hramului bisericii «Mutarea moaștelor Sfîntului Ierarh Nicolae». Vohodul vecerniei și litia se săvîrșesc de P. S. Episcop Vasile, cu sobor mare de preoți și diaconi. Iar la polieleu ies în mijlocul bisericii I. P. S. Mitropolit Firmilian, P. S. Episcop Antim și P. S. Episcop Vasile. Impresionantă este cîntarea mărimurilor, executată de soborul slujitorilor, cu lumînări în mîini. Pericopa evanghelică se citește de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul în slavonește, după care cei trei ierarhi pe rînd miruesc clerul și pe credincioși. După slujba de seară am fost ospătați în casa protopopului W. Rafalski, iar peste noapte am fost găzduiți la hotelul «Cristal» din apropiere.

A doua zi, 22 mai, la orele 10 dimineața, sîntem din nou primiți la catedrală cu același alai, pentru sfînta liturghie. I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei este investmîntat în mijlocul bisericii, iar ceilalți doi ierarhi în sfîntul altar. Soborul este întregit cu 14 preoți și 3 diaconi. Credincioșii urmăresc sfînta slujbă și se roagă cu mare evlavie.

La priceasnă, P. S. Episcop Vasile rostește cuvînt de învățătură pentru credincioși, în legătură cu sărbătoarea hramului. Iar după «Fie numele Domnului», P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul adresează celor din biserică aceste cuvinte :

«Se cuvine să exprimi toată bucuria și mulțumirea sufletească ce am simțit, pentru primirea călduroasă și entuziastă ce ați făcut delegației bisericesti romîne, atît la sosirea noastră de ieri, cît și astăzi. Pe fețele și în privirile voastre ale tuturor, am citit dragoste pentru Ortodoxia de pretutindeni și am cunoscut sentimentele voastre pline de prietenie față de Biserica Ortodoxă Romîna și pentru poporul romînesc.

Vizita delegației bisericesti din Republica Populară Romîna se face în numele prieteniei și al unității ortodoxe ce există între Bisericile noastre surori, și în același timp sub semnul legăturilor strînse dintre popoarele noastre vecine și prietene, strîns unite astăzi în opera de colaborare pen-

tru ridicarea omului la o viață mai bună și în marea acțiune de statornicire a păcii în lumea întreagă.

Mulțumim din toată inima Prea Fericitului Mitropolit Timotei și tuturor celor care ne-au înlesnit calea venirii aici, pentru a ne cunoaște față către față și a ne ruga lui Dumnezeu împreună, în acest sfânt lăcaș. La această dumnezeiască slujbă am simțit vie unitatea Ortodoxiei; pe deasupra deosebirilor de limbă și naționalitate, am cunoscut și am trăit tot ceea ce ne strânge pe noi laolaltă: unitatea credinței, unitatea dragostei și unitatea nădejdi. În același timp, întâlnirea de aici ne-a dat prilejul să cunoaștem și să prețuim statornicia voastră în credință, în credința ortodoxă, pe care părinții și înaintașii voștri au păstrat-o cu scumpătate și au apărut-o cu mari sacrificii.

Urăm Bisericii Ortodoxe din Polonia să sporească pururea în lucrarea ei duhovnicească și în strângerea legăturilor cu Bisericile surori de pretutindeni, spre slava lui Dumnezeu și propășirea Ortodoxiei, care este stîlpul și întărirea adevărului».

După otpustul sfintei liturghii, facem întreită ocolire a catedralei, în procesiune, cu moleben și cu icoana Sfântului Nicolae, stropindu-se poporul cu aghiazmă. Apoi de pe treptele bisericii, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei îndreaptă către mulțimea credincioșilor din curte, următorul cuvînt:

«Am venit aci din prea frumoasa Varșovie, capitala țării voastre, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Timotei, înfîistătorul Bisericii Ortodoxe din Polonia.

Între Biserica Ortodoxă Romînă, pe care o reprezintă delegația noastră și între Biserica Ortodoxă din Polonia, au existat legături încă din veacul al XIV-lea, cînd mitropoliții de la Haliciu au sfințit ierarhi pentru Moldova și au purtat grijă de organizarea vieții noastre bisericești. Mulți dintre teologii Bisericii noastre s-au împărtășit din cultura voastră, iar unii din domnitorii țării noastre au ridicat și înzestrat biserici în părțile Cracoviei și în ținuturile vecine cu noi.

Aceste legături s-au cimentat în vremea din urmă prin vizite reciproce între ierarhii noștri și ai Bisericii Ortodoxe din Polonia, prin corespondență și printr-o neîncetată urmărire a intereselor Ortodoxiei de la noi și de pretutindeni. Prin aceste legături de dragoste și prin tendința comună de înălțare a Ortodoxiei, Biserica voastră a intrat în circuitul cel larg al vieții ecumenice și s-a așezat cu cinste în rîndul celorlalte biserici surori.

De aceea, inima noastră tresaltă azi de bucurie și cu părintească dragoste vă aducem binecuvîntările Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne și ale Sfîntului nostru Sinod. Vom povesti clericilor și credincioșilor noștri cît de vie este pășunea ortodoxă din Polonia și cît de întărită este nădejdea noastră într-o lucrare comună în largul vieții omenești.

Căci largul acestei vieții este încă tulburat de furtuni și de cele mai covîrșitoare probleme ale istoriei umane. Una dintre aceste probleme este

salvarea lumii de la dezastrele neînchipuite ale unui eventual război. Pentru îndepărtarea spaimii războiului și pentru rezolvarea atîtor uriașe probleme sociale și duhovnicești, omenirea are nevoie de pace. O imensă majoritate a oamenilor luptă pentru ea. Credincioșii Bisericilor ortodoxe din țările noastre s-au alăturat acestei cauze nobile și generoase cu tot sufletul. Această alăturare la lupta pentru pace este încă o legătură care unește țările noastre și Bisericile noastre.

Ducînd cu noi și în inimile noastre icoana credinței voastre ortodoxe, dragostea de pace a acestui popor harnic și ospitalier, precum și caldele simțăminte ale voastre pentru patria noastră, mulțumim călduros P. S. Episcop Vasile, P. C. Protoiereu Rafalski și preoților acestui oraș pentru primirea făcută delegației noastre, vă binecuvîntăm în numele Domnului nostru Iisus Hristos, vă urăm spor în credința voastră ortodoxă și dorim ca pacea lui Dumnezeu să sălășluiască în inimile voastre în vecii vecilor».

La sfîrșit, P. S. Episcop Vasile și protoiereul W. Rafalski exprimă satisfacția și recunoștința credincioșilor pentru această vizită și această slujbă. Întreaga masă a credincioșilor, cuprinsă de un vădit entuziasm cîntă «Mulți ani», pentru Biserica Ortodoxă Romîna. Despărțirea de credincioși este cu adevărat mișcătoare. Pe ochii multora mijesc lacrimi.

Vizita noastră s-a încheiat cu o agapă oferită la protoierie. Cu acest prilej, într-o atmosferă de caldă prietenie, P. S. Episcop Vasile a citit în fața asistenței, cuprinsul unei telegrame omagiale, adresată Prea Fericitului Patriarh Justinian al Romîniei și expediată din Bialystok, în aceeași zi, sub semnătura P. S. Sale și a protoiereului Wiaczeslaw Rafalski. Iată textul :

«Din Bialystok, cel mai mare centru al Ortodoxiei din Polonia, salutăm pe Prea Fericirea Voastră și din inimă vă mulțumim pentru mîngîierea duhovnicească ce ne-a fost arătată prin vizita înaltei delegații a Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne, în persoana I. P. S. Mitropolit Firmilian, a P. S. Episcop Antim și a protoiereului Băcioiu. Această vizită a delegației voastre ne este prețioasă și pentru aceea că s-a produs în ziua praznicului hramului catedralei noastre, cînd noi, cu participarea unei mari mulțimi de credincioși și clerici, ne-am unit în rugăciune, cerînd lui Dumnezeu să ne întărească în conștiința unității frățești și a dragostei frățești între toate Bisericile ortodoxe și totodată să ne învrednicească cu harul Său pentru împlinirea în viitor a misiunii noastre în Via Domnului».

Seara ne-am înapoiat la Varșovia pe o cale mai scurtă, prin frumoasa autostradă ce leagă capitala Poloniei cu partea de răsărit a țării și orașul Grodno.

7. Marți, 23 mai — ultima zi a șederii noastre în Polonia — vizităm din nou orașul, în cursul dimineții. Prea Fericitul Mitropolit Timotei oferă în cinstea delegației bisericești romîne o masă de rămas bun, la amiază, în reședința mitropolitană. Participă la aceasta, de asemenea, reprezentantul Oficiului cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, S. Kiry-lowicz, reprezentantul Ambasadei romîne la Varșovia I. Manciu, P. S. Episcop Vasile de Wroclaw și Szczecin, directorul cancelariei mitropoli-

tane preot Const. Gromadski și alții. Cu această ocazie. I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei recapitulând impresiile culese în aceste zile, a mulțumit Prea Fericitului Mitropolit Timotei, pentru dragostea și atenția de care s-a bucurat delegația română în cursul vizitei sale, precum și pentru primirea însuflețită a clerului și credincioșilor.

Seara, la orele 22,20, am părăsit Varșovia, despărțindu-ne cu duioșie de P. S. Episcop Vasile și de ceilalți care ne-au condus la gara de est. Ne-am înapoiat în țară cu trenul, intrând în hotarele noastre pe la Vicșani.

La București am ajuns în dimineața zilei de joi, 25 mai, aducând cu noi imaginea neștearsă a contactelor spirituale și a manifestărilor de prietenie oferite de această vizită. La sosirea în gara de nord, am fost primiți de reprezentanți ai Patriarhiei Române și Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal și din partea Departamentului Cultelor de d. Director I. Onțanu.

*

Această vizită, pe lângă că ne-a oferit prilejul să înnoim relațiile frățești cu Biserica Ortodoxă din Polonia, ne-a dat posibilitatea să luăm contact cu viața și organizarea ei. Prezentăm o sumară privire asupra situației ei actuale, în baza observațiilor și datelor culese cu grabă, în puținul timp ce am avut.

Existența Bisericii Ortodoxe Polone ca organizație administrativă de sine stătătoare, datează numai de patru decenii. Autonomia ei s-a declarat îndată după proclamarea din 1921 a independenței de stat a Poloniei. Ortodoxia însă, în ținuturile poloneze, este foarte veche; trecutul ei zbuciumat, legat de centrele pravoslavnice de la Kiev și Haliciu, așteaptă cercetătorul obiectiv spre a se scrie.

Biserica Ortodoxă din Polonia a luat ființă prin desprinderea ei de la sânul Patriarhiei Moscovei, Biserica ei 'Mamă, care, prin gramata patriarhului Tihon de la 28 august 1921, i-a recunoscut autonomia. În anul 1924, ea a obținut autocefalia, conferită de Patriarhia Ecumenică. Faptul a trezit un timp încordare în raporturile dintre cele două patriarhii, Biserica Rusă apărând principiul canonic stabilit că dreptul de a acorda unei biserici noi autocefalia este o prerogativă rezervată Bisericii-Mame.

Patriarhia Moscovei a recunoscut Bisericii Ortodoxe Polone dreptul de autocefalie, în anul 1948. De la această dată, Biserica soră din Polonia începe a juca un rol deplin în concertul relațiilor ortodoxe ecumenice.

Primul ei conducător este Gheorghie, fost episcop de Minsk, care a păstorit din 1921 pînă în 1923, întîi ca exarh al Patriarhiei Moscovei și apoi cu titlul de mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia. A urmat în scaunul de întîistătător mitropolitul Dionisie (Waledynski) în anii 1923-1948 și apoi mitropolitul Macarie (Oksiuk) de la 8 iulie 1951 pînă la 1 martie 1961, cînd a încetat din viață.

În configurația confesională din Polonia, Biserica Ortodoxă ocupă locul imediat după Biserica romano-catolică, sau primul loc în raport cu cultele ne-catolice. Ea numără în prezent o jumătate de milion de credin-

cioși, răspândiți pe cuprinsul întregii țări, majoritatea însă locuind în părțile ei de răsărit și de apus. Ca apartenență etnică, ei sînt ucrainieni, bieloruși, ruși și polonezi. Limba polonă o cunosc toți, fiind limba oficială. Pastorația credincioșilor, predica și catehizarea se face de preoți în graiul fiecărei comunități. Slujbele bisericesti însă se săvîrșesc într-o singură limbă, în slavonește.

Din punct de vedere administrativ, întreaga biserică formează o mitropolie, împărțită în patru eparhii: 1. eparhia Varșoviei; 2. eparhia de Bialystok și Gdansk; 3. eparhia de Lodz și Poznan; 4. eparhia de Wroclaw și Szczecin. Cea mai veche eparhie este a Varșoviei, înființată sub jurisdicția Bisericii ortodoxe ruse, în 1834. Cea mai nouă este eparhia de Wroclaw și Szczecin, organizată în regiunile noi ale Poloniei, după ultimul război mondial.

În total, în cuprinsul bisericii sînt 193 de parohii, împărțite în 20 protopopiate, cu un număr de circa 200 preoți și peste 270 de biserici. Eparhia Varșoviei are 85 parohii și 8 protopopiate; eparhia de Bialystok, 48 parohii și 5 protopopiate; eparhia de Lodz și Poznan, 13 parohii și 3 protopopiate; eparhia de Wroclaw și Szczecin, 47 parohii și 4 protopopiate. Mai sînt și 2 mînăstiri: una de călugări la Jableczno și alta de călugărițe, la Grabarka. Mînăstirea de călugări de la Jableczno, înființată în anul 1498, se află pe râul Bug, în voievodatul Lubelsk. Starețul ei este arhimandritul Evlohie Horbowiec. Este vizitată de credincioși, mai ales la ziua hramului, de praznicul Sf. Onufrie. Mînăstirea de maici de la Grabarka a fost descrisă pe larg, mai înainte.

Administrația bisericească și viața religioasă se dirijează după prevederile Statutului Interior, aprobat în 1938. Acesta însă fiind depășit de timp, așteaptă unele schimbări și adaptări. O comisie a fost însărcinată cu redactarea unui nou statut, care să corespundă situației și nevoilor prezente.

Capul Bisericii este episcopul Varșoviei, care poartă titlul de mitropolit. El își îndeplinește funcțiunile sale de administrator și reprezentant suprem al Bisericii, ca organ executiv al Sf. Sinod al episcopilor. Între altele, el are dreptul să viziteze toate eparhiile din cuprinsul mitropoliei. Numele său se pomeneste la sfintele slujbe, în toate bisericile ortodoxe din Polonia, înaintea ierarhului eparhiot. Ca semne distinctive, mitropolitul poartă două engolpioane, camilafcă albă cu cruce, și mitră cu cruce (episcopii avînd mitrele fără cruce).

Organul suprem al autorității bisericesti este Sf. Sinod al episcopilor. Acesta se întrunește cel puțin o dată pe an, sub președinția mitropolitului și este alcătuit din toți episcopii în funcțiune, diecezani și vicari. Hotărârile Sf. Sinod se execută prin cancelaria mitropolitană, condusă de un director. În prezent, Sf. Sinod se compune din următorii ierarhi:

1. Prea Fericitul Timotei (Szreter), noul mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia. Este absolvent al facultății de teologie ortodoxă de la Varșovia, din anul 1928. În 1938 a fost hirotonit arhieru și numit episcop vicar la mitropolia Varșoviei. În anul 1946, ridicat la rangul de arhiepiscop,

i se încredințează eparhia Bialystokului, în care sarcină funcționează pînă la alegerea sa ca mitropolit. În timpul vacanței mitropolitane din anii 1948-1951, el a ținut și locotenența scaunului de mitropolit. De asemenea, în timpul îndelungatei boale a mitropolitului Macarie, el a fost delegat cu sprijinirea postului de mitropolit, avînd conducerea efectivă a Bisericii în anii 1959-1961.

2. I. P. S. Arhiepiscop Gheorghe (Korenistow) al eparhiei de Lodz și Poznan. Născut în anul 1909, la Petersburg, el a petrecut multă vreme în atmosfera duhovnicească din Lavra Pociaevului. A fost hirotonit arhieru în 1942, iar în 1951 a fost ales episcop de Lodz și Poznan. Rangul de arhiepiscop l-a primit în 1958. Are reședința în orașul Lodz.

3. P. S. Episcop Ștefan (Rudyk) al eparhiei Bialystok și Gdansk, recent transferat aici, după trecerea arhiepiscopului Timotei în scaunul de mitropolit. Născut în 1891, el a absolvit seminarul din Orlov în 1915. A fost hirotonit episcop al eparhiei Wroclaw și Szczecin în 1953, pe care o conduce pînă la alegerea sa la Bialystok, în 1961.

4. P. S. Episcop Vasile (Doroszkevicz) al eparhiei Wroclaw și Szczecin, cel mai tînăr între ierarhi, este recent ales în scaunul acestei eparhii, după trecerea la Bialystok a P. S. Episcop Ștefan. A absolvit seminarul teologic din Wilna în 1936 și apoi facultatea de teologie ortodoxă de pe lîngă universitatea din Varșovia. La 26 martie 1960, în vîrstă de 46 ani, a fost hirotonit arhieru, cu titlul de episcop de Bielsk, și numit vicar al mitropoliei din Varșovia. Cu prilejul vizitei noastre, l-am cunoscut rîvnitor pentru sfintele slujbe și neobosit predicator, iubit de cler și credincioși.

5. Al cincilea membru în Sf. Sinod este episcopul vicar al mitropoliei din Varșovia, post în prezent vacant, în urma recentelor mișcări de ierarhi.

Toți ierarhii fac dese vizite canonice în parohii, însoțite de slujbe solemne, și păstrează legături strînse cu clerul și credincioșii. Credincioșii se îngrijesc de locașurile sfinte și susțin întreținerea slujitorilor bisericești, clerul de la parohii neavînd salarii. Pentru îndrumarea activității clerului se țin periodic, la centrul mitropolitan, conferințe generale cu protopopii din toate eparhiile.

Preoțimea colaborează la acțiunea pentru pace și îndrumază pe credincioși în acest sens. Biserica participă la Mișcarea creștină pentru pace de la Praga și la toate manifestările pe plan mondial ale luptei pentru pace. Menționăm că la Varșovia, cu sprijinul Bisericii Ortodoxe și al altor culte din Polonia, s-a ținut o conferință a Mișcării creștine pentru pace, în zilele de 2-4 noiembrie 1959, la care Patriarhia Romînă a fost reprezentată prin P. C. profesor Dr. Milan Šesan.

Biserica întreține relații cu Statul democrat popular, prin Oficiul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri. Este în bune raporturi cu organele de Stat și, alături de celelalte culte, se bucură de deplină libertate și de toate drepturile în exercitarea misiunii ei spirituale. Clerul de la parohii se întreține din veniturile bisericii și din ofrandele de la credincioși.

În relațiile cu celelalte culte din țară, Biserica Ortodoxă păstrează legături mai apropiate cu Biserica evanghelică luterană și cu Biserica veche-catolică, cu care colaborează în opera de pregătire a clerului în cadrele academiei de teologie și în acțiunea creștină pentru pace. Biserica luterană numără 115.000 de credincioși și 116 pastori. Aderenții ei sînt toți polonezi, centrul populației luterane fiind în Silezia. Biserica este organizată în episcopie, în frunte cu episcopul Andrei Wantula, cu sediul la Varșovia, ajutat de 6 superintendenți. Episcopul Wantula este prorectorul academiei creștine și secretarul comitetului ecumenic din Polonia.

Biserica veche-catolică are peste 100.000 de credincioși, toți polonezi. Este organizată în episcopie, sub conducerea episcopului Dr. Maximilian Rode. Slujbele se oficiază, după ritul roman, în limba polonă.

În prezent, Biserica ortodoxă din Polonia întreține relații frățesti cu toate Bisericile ortodoxe autocefale și participă, prin reprezentanții săi, la toate momentele importante ale Ortodoxiei de pretutindeni. Între ortodocșii din Polonia și Biserica noastră, în aceste patru decenii de viață independentă a Bisericii pravoslavnice poloneze, au existat neîntreprupte legături de prietenie, manifestate prin vizite reciproce ale ierarhilor, colaborare în opera de pregătire a clerului, schimb de corespondență între întîistătătorii bisericești etc. Biserica noastră a fost vizitată de mitropolitul Dionisie al Varșoviei în anul 1925, cu ocazia proclamării Patriarhiei Romîne. În 1937, același mitropolit, însoțit de episcopul Sava de la Grodno, ne-a vizitat a doua oară. În 1939, actualul mitropolit Timotei, fiind episcop al Varșoviei, a fost și el oaspetele Bisericii noastre.

Dintre ierarhii romîni, a vizitat Biserica din Polonia, mai întîi, mitropolitul Nectarie al Bucovinei, în anul 1925, luînd parte, în numele Sf. Sinod, la festivitățile primei ei proclamări de autocefalie. După recunoașterea autocefaliei ortodoxe polone de către Patriarhia Moscovei, Biserica noastră a participat la înscăunarea din 1951 a mitropolitului Macarie, printr-o delegație bisericească, condusă de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei. După 10 ani, aceleiași delegații i-a fost dat să facă noua vizită de prietenie de față.

Organul oficial al Bisericii Ortodoxe din Polonia este «Cerkownyi Wiestnik» (Vestitorul Bisericesc). Apare lunar, în editura mitropoliei din Varșovia, sub îngrijirea unui colegiu redacțional. Se tipărește în rusește, cu unele articole și informații în limbile polonă, ucrainiană și bielorusă. Textul pastoraletor mitropolitane se publică în toate cele patru limbi. Revista se adresează în primul rînd clerului, căutînd să-l îndrumeze în pastorație și să cultive conștiința înaltei lui misiuni. Ea cuprinde știri din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Polone și din cuprinsul Ortodoxiei de pretutindeni, articole de conținut teologic și de istorie bisericească, precum și materiale referitoare la mișcarea contemporană pentru apărarea păcii.

Pe lîngă această publicație, mitropolia editează în fiecare an, în rusește, și un anuar intitulat «Calendarul ortodox», cu prețioase informații bisericești și îndrumări pentru credincioși. În ediție separată, pentru credincioșii ucrainieni, mai tipărește «Calendarul Bisericesc Ucrainean».

Pregătirea clerului pentru întreaga Biserică, se face în două aşezăminte de învăţământ din Varşovia : seminarul teologic şi secţia de teologie ortodoxă a academiei creştine. Hirotoniile de preoţi se fac dintre absolvenţii acestor şcoli şi numai excepţional fără asemenea studii.

Seminarul teologic din Varşovia este înfiinţat în anul 1951 şi funcţionează de atunci sub conducerea rectorului preot Serafim Zeleznikowicz. În prezent are 5 ani de studii. Pentru admiterea la seminar, candidaţii trebuie să aibă cel puţin 7 clase de învăţământ elementar. După intrarea în seminar însă, pentru însuşirea culturii generale, elevii de seminar sînt obligaţi să urmeze paralel cursurile serale de liceu, de 4 ani, astfel ca odată cu absolvirea seminarului să poată obţine şi examenul de maturitate de liceu.

În toamna anului 1957, prin stăruinţa mitropolitului Macarie, s-a înstituit o secţie de teologie ortodoxă, în cadrul academiei creştine din Varşovia. Însăşi academia creştină se înfiinţase cu trei ani mai înainte, cu o secţie evanghelică, la care, pe rînd s-au adăugat o secţie veche-catolică şi una ortodoxă. Învăţământul la academie este de grad universitar. Personalul didactic este recrutat şi încadrat după normele învăţământului superior de Stat. Din fondurile de Stat se plătesc salariile profesorilor, întreţinerea studenţilor şi celelalte cheltuieli ale instituţiei.

Durata cursurilor este de patru ani. Numărul total al studenţilor din academie este de o sută, dintre care : ortodocşi 41, evanghelici 38 şi vechi-catolici 21. Rectorul academiei creştine este prof. Dr. V. Niemczyk. Decanul secţiei ortodoxe este însuşi mitropolitul. Totodată mitropolitul predă şi cursuri studenţilor.

Din cadrele didactice ale secţiei ortodoxe menţionăm pe următorii :

1. Prea Fer. Mitropolit Timotei, încadrat profesor pentru cursurile de Sf. Scriptură a Noului Testament şi Omiletică ;
2. Dr. A. F. Lapinski la Istoria Bisericească ;
3. Nicolae Sandulski, Patrologia ;
4. Protoiereu Atanasie Semeniuk, Liturgica, pastorală şi dreptul canonic ;
5. Protoiereu Jerzy Klinger, Dogmatica, Morala şi limbile greacă şi latină ;
6. P. M. Domancziuk, Limba slavonă bisericească.

Pentru unele materii, fără specific confesional pronunţat, se utilizează profesori de la celelalte secţii. În această situaţie sînt :

- Dr. Jan Szeruda, pentru catedra de Sf. Scriptură a Vechiului Testament şi limba ebraică veche ;
- Dr. V. Niemczyk, rectorul academiei, pentru cursurile de istoria religiilor şi filozofia religiei, precum şi alţii.

O preocupare a secţiei ortodoxe este să formeze şi să-şi completeze cadrele didactice cu elemente de specialitate proprii. În luna iunie a acestui an, secţia ortodoxă scoate prima ei serie de licenţiaţi în teologie, în număr de 15.

Secția ortodoxă a academiei este urmașa și continuatoarea facultății de teologie ortodoxă, de pe lângă universitatea din Varșovia, cu care noi am avut numeroase relații. La aceasta au funcționat un timp, doi profesori români: Dr. Iustin Moisescu, actualul mitropolit al Moldovei, la catedra de «Sf. Scriptură a Noului Testament» și Dr. Sergiu Chisel-Chiselevschi, la catedra de «Sf. Scriptură a Vechiului Testament și limba ebraică». De asemenea, la această facultate, în anii ei de existență 1925-1939, și-au făcut sau și-au completat studiile de teologie un număr de 8 studenți români, trimiși cu binecuvântarea Bisericii noastre. Dintre ei, unii sînt acum profesori de teologie, alții preoți în București sau în alte rosturi bisericesti. În același timp, doi dintre studenții polonezi ai facultății ortodoxe de la Varșovia și-au continuat studiile la facultatea de teologie din București. Cu ocazia vizitei noastre la secția ortodoxă a academiei creștine din Varșovia, am regăsit amintirea acestor legături, cu dorința viu exprimată a reluării lor, sub forma unor schimburi de studenți, utile pentru ambele Biserici.

În încheiere, se poate afirma că viața Bisericii Ortodoxe din Polonia a cunoscut, în ultimii 10 ani, îmbucurătoare schimbări și îmbunătățiri. Biserica a avut de învins imense greutăți, moștenite de pe urma ultimului război. S-au restaurat și reconstruit multe lăcașuri de cult bombardate și incendiate în vijelia războiului. S-au reparat catedrala din Varșovia și mănăstirile de la Grabarka și Jableczno.

În regiunile vestice ale țării, s-au organizat numeroase parohii noi și s-au ridicat noi lăcașuri de închinăciune. De asemenea, în aceste părți nou dobîndite, s-a înființat o nouă eparhie, cea de Wroclaw și Szczecin. Totodată s-a reorganizat viața administrativă din cele patru eparhii.

S-a dat o atenție deosebită pregătirii clerului, prin întemeierea celor două așezăminte de cultură teologică: seminarul teologic și secția ortodoxă a academiei creștine din Varșovia. Pentru orientarea clerului și îndrumarea credincioșilor, se editează o revistă bisericească și alte publicații religioase.

După lămurirea definitivă a situației sale canonice și după eforturile de vindecare a rănilor pricinuite de război, Biserica Ortodoxă din Polonia pășește acum pe făgașul ei normal de viață.

† *Episcop ANTIM TIRGOVIȘTEANUL*
Vicar Patriarhal

VIZITA SANCTITĂȚII SALE ALEXEI, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII, LA PATRIARHATELE APOSTOLICE DIN RĂSĂRIT, LA PATRIARHIA ECUMENICĂ ȘI LA ATENA

Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, purtînd pe umerii săi vîrsta înaintată de 83 de ani, a făcut, însoțit de o numeroasă delegație formată din șaisprezece persoane, o lungă călătorie în Egipt, în țările Orientului Apropiat, Israel, Iordania, Siria, Liban și Turcia, precum și la Atena în Grecia, spre a vizita vechile și venerabilele patriarhate apostolice din Răsărit și a discuta cu Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe surori asupra principalelor probleme interortodoxe și interconfesionale care se pun în timpul nostru¹.

În afară de Prea Fericitul Patriarh Alexei, din delegația Bisericii Ortodoxe Ruse făceau parte: Înalt Prea Sfințitul Pitirim, Mitropolitul Cruțiței și Colomnei, Prea Sfințitul Episcop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Directorul Serviciului Relațiilor Externe al Patriarhiei de Moscova, P. C. Arhimandrit Filaret, Directorul Administrației Mitropoliei Kievului, P. C. Protoiereu C. Rujitki, Rectorul Academiei Teologice din Moscova, P. C. Preot Alexei D. Ostapov, Profesor de Arheologie la Academia Teologică din Moscova, P. C. Protodiacon Vladimir Prokimonov, P. C. Ierodiacon Platon Lobankov și Domnii: D. A. Ostapov, Vice-Președintele Direcției Administrative de pe lîngă Sfîntul Sinod Rus, Nicolae

1. Pentru *cronica* de față să se vadă: возвращение в москву Патриарха Московского и всея Руси Алексия, în *Jurnal Moskovskoi Patriarii*, Anul 1961, nr. 1, ian. p. 6; Arhim. Filaret Denisenko (Kiev), Во имя единения и мира. Паломничество Патриарха Московского и всея Руси Алексия к святыням востока, în *Jurnal Moskovskoi Patriarii*, Anul 1961, nr. 3, martie, p. 10-64;

Коммюнике о встрече Папы и Патриарха Александрийского и всея Африки Христофора II и Патриарха московского и всея Руси Алексия, *ibidem*, nr. 3; p. 4-6;

Коммюнике о встрече Патриарха Антиохийского и всего востока Феодосия и Патриарха Московского и всея Руси Алексия, *ibidem*, nr. 3, p. 6-7; M. Dobrinin, Во имя единения и мира. Братские встречи святейшего Патриарха Алексия с восточными Христианами, în *Jurnal Moskovskoi Patriarii*, 1961, nr. 4, p. 8-29; Periodicul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol 'Απόστολος 'Ανδρέας, nr. 494, 28 dec. 1960, și nr. 495, 4 ian. 1961; Arhim. Iacob Kapeneca, Τὸ προσκύνημα τῆς Α. Μ. τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας Κ. Κ. 'Αλεξίου εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, în Νέα Σιών, Ierusalim 1960, nr. 55, p. 173-185; D. O. Rousseau, *Cronique religieuse*, în rev. *Irénikon*, t. XXXIV, 1961, nr. 1, p. 68-71, 72-73, 79.

D. Uspenski, Profesor de Literatură la Academia Teologică din Leningrad, Mihail Dobrînin, profesor de Vechiul Testament la aceeași Academie, Anatolie V. Alexiev, medicul personal al Prea Fericitului Patriarh Alexei, Ivan V. Varlaamov, Directorul protocolului Patriarhiei de Moscova, Dimitrie Kuznițov, atașat de presă, Victor C. Alexiev, interpretul delegației și alții care s-au adăugat în cursul călătoriei.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a sosit, împreună cu membrii suitei sale, sîmbătă 26 noiembrie 1960, la Alexandria, pe calea aerului, via Kiev, Lvov, Budapesta, Belgrad, Tirana, Rozeta, unde au fost înțîmpinați cu multă căldură și bucurie duhovnicească de Prea Fericitul Hristofor al II-lea, Patriarhul Alexandriei și al întregii Africi, de membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei de Alexandria și de o mare mulțime de credincioși.

Înalții oaspeți au rămas la Alexandria pînă marți 29 noiembrie, cînd au plecat la Cairo, unde au rămas pînă vineri 2 decembrie.

Prea Fericitul Patriarh Alexei a luat parte împreună cu membrii delegației Bisericii Ruse la diferite slujbe religioase și recepții și au vizitat monumentele și localitățile istorice mai importante din Alexandria și Cairo.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse a avut un schimb folositor de păreri cu Prea Fericitul Patriarh Hristofor al II-lea al Alexandriei și cu membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei de Alexandria.

Sîmbătă 26 noiembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei a ținut în marea sală de recepție a Patriarhiei din Alexandria, de față fiind Prea Fericitul Patriarh Hristofor al II-lea al Alexandriei și întregii Africi, Înalții Ierarhi ai Patriarhiei de Alexandria și foarte numeroși creștini de toate confesiunile: ortodocși, copti, armeni, romano-catolici și protestanți, o importantă cuvîntare în limba franceză, scoțînd în relief *necesitatea menținerii păcii în lume*.

«Toate guvernele și popoarele vorbesc despre necesitatea salvării păcii», a spus Prea Fericitul Patriarh Alexei.

«Noi credem cu tărie că cuvîntul sfînt al păcii, plin de iubire față de toți oamenii și străin de orice amenințări și învinuiri, poate să-l spună mai ales Biserica Ortodoxă, care, credincioasă spiritului Evangheliei lui Hristos, se ridică deasupra oricărei uneltiri și pasiuni politice.

«Ortodoxia se ridică deasupra deosebirilor naționale, fiind totdeauna printre ele o forță de împăciuire.

«Biserica Ortodoxă nu vorbește niciodată fără o necesitate deosebită. Dar, în timpul nostru plin de răspundere, cînd întreaga omenire așteaptă unirea și pacea, ea nu poate să rămînă o martoră fără de glas în lupta pasiunilor omenești, care amenință să prefacă lumea în împărăție a distrugerii și la morții, nu poate să lase fără de răspuns îngrijorările și speranțele oamenilor.

«A sosit timpul cînd Ortodoxia trebuie să se manifeste ca o unitate ecumenică a tuturor Bisericilor autocefale locale și să cheme toate Bisericile creștine la unire și la făurirea păcii între oameni și popoare.

«A sosit timpul cînd Bisericile noastre Ortodoxe locale trebuie să iasă din cercul intereselor lor locale, și, în spiritul desăvîrșitei unități, să vestească oamenilor voința Domnului cu privire la destinele lumii.

«Despre felul cum ni se descopere voia Domnului ne mărturisesc numeroasele semne ale timpului și schimbările ce se produc în lumea spirituală. Ele ne îndeamnă să mergem pe urmele Apostolilor și ale proorocilor ca să sădim în inimile oamenilor semințele iubirii și ale credinței. Biserica Ortodoxă Ecumenică trebuie să vorbească despre aceasta întregii lumi, pentru ca un număr cît mai mare de oameni să se împotrivească uneltirilor răului universal.

«Să ne grăbim, deci, să contrapunem grabei păgubitoare a răului rivna iubirii creștine față de toți oamenii, să ne grăbim în acțiunea unității noastre, și atunci vor veni zile cînd Domnul va trimite pe pămînt «nu foamea de pîine, nici setea de apă, ci setea de ascultarea cuvintelor Domnului» (Amos, VIII, 18), pe care Biserica lui Hristos o va potoli cu vestea binefăcătoare a împăcării omului cu Dumnezeu prin Hristos, Mîntuitorul nostru, și a servirii aproapelui în spiritul iubirii creștine, ca singură temelie a păcii dintre oameni și popoare...».

La Alexandria, Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii delegației ruse s-au întîlnit și cu Întîistătătorul Bisericii monofizite copte, Prea Fericitul Patriarh Chiril al VI-lea, sîmbătă și duminică, 26 și 27 noiembrie. Convorbirile dintre cei doi Înalți Ierarhi au avut ca subiect principal întărirea și adîncirea continuă a relațiilor prietenești dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Coptă din Egipt.

Comunicatul semnat de Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și Prea Fericitul Patriarh Hristofor al II-lea al Alexandriei și întregii Africi la sfîrșitul întrevederilor și convorbirilor, marți 29 noiembrie 1960, afirmă că «creștinul nu poate să se împace cu înrobirea și asuprirea omului, în orice forme exterioare s-ar ascunde și condamnă colonialismul oriunde se practică și sub orice formă se manifestă el».

După semnarea comunicatului, P. C. Protoiereu profesor C. Rujîtki, Rectorul Academiei Teologice din Moscova, a citit hotărîrea Consiliului Profesoral al Academiei de Teologie din Moscova din 19 noiembrie 1960, prin care se acordă Prea Fericitului Hristofor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi «Diploma de membru de onoare al acestei Academii».

De la Cairo, Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii suitei sale s-au îndreptat cu avionul spre Damasc, unde, începînd de vineri 2 decembrie 1960, au fost oaspeții Prea Fericitului Patriarh Teodosie al VI-lea al Antiohiei și întregului Orient, și ai Înălților Ierarhi ai Sfîntului Sinod al Patriarhiei de Antiohia, cu care au avut un prețios schimb de păreri. La Damasc, înalții oaspeți au rămas pînă vineri 9 decembrie.

Cei doi Patriarhi, Prea Fericitul Teodosie al VI-lea al Antiohiei și Prea Fericitul Alexei al Moscovei au liturghisit împreună cu unii dintre însoțitorii lor în catedrala din Damasc, duminică 4 dec. 1960, de față fiind o mare mulțime de clerici și credincioși.

După slujbă, în sala patriarhală din Damasc, Rectorul Academiei Teologice din Moscova, P. C. Protoereu profesor C. Rujički a dat citire deciziei Consiliului Profesoral al Academiei de Teologie din Moscova, din 19 noiembrie 1960, prin care se acordă Prea Fericitului Patriarh Teodosie al VI-lea al Antiohiei și întregului Orient *«Diploma de membru de onoare al acestei Academii»*.

După aceasta, Prea Fericitul Patriarh Teodosie al VI-lea al Antiohiei a decernat Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și unora dintre membrii delegației ruse, *«Ordinul Sfinților Apostoli Petru și Pavel»*, ca o cinstire deosebită pentru rodnicia lor activitate în slujba întregii Ortodoxii.

În seara aceleiași zile, s-a dat în cinstea Înălților oaspeți o mare recepție, la care Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a ținut o frumoasă cuvîntare scoțînd în relief vechea prietenie și colaborare frățească dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Patriarhia Apostolică a Antiohiei. Prea Fericirea Sa a insistat îndeosebi asupra datoriei Bisericilor și a creștinilor de a-și uni toate eforturile lor în vederea apărării păcii în lume.

«Sîntem convinși de faptul că creștinii din Răsărit și din Apus pot, în numele păcii lui Hristos, să se unească și să înlăture prin acțiunea plină de curaj a dragostei creștine orice motiv de ură dintre popoare», a subliniat, printre altele, Sanctitatea Sa Alexei.

Prea Sfințitul Episcop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, Directorul Oficiului relațiilor cu străinătatea al Patriarhiei de Moscova, a făcut la Damasc unele interesante declarații, în numele Prea Fericitului Patriarh Alexei, referitoare la problema *unirii Bisericilor și a pretinsului «sinod ecumenic»*, convocat de actualul papă Ioan al XXIII-lea. Astfel, Prea Sfinția-Sa a declarat că *«Biserica Ortodoxă Rusă favorizează orice mișcare sau acțiune care țintește să aducă apropierea sau unirea dintre diferitele Biserici creștine»*.

«Totuși, a adăugat Prea Sfinția Sa, Biserica Rusă socotește că acest scop nu poate fi atins pînă cînd Papa Ioan al XXIII-lea nu declară mai înainte că este de acord să se ocupe de această chestiune pe picior de egalitate cu conducătorii celorlalte Biserici creștine».

Întrebat de reporteri asupra sinodului al II-lea de la Vatican, convocat de Papa Ioan al XXIII-lea ca un pretins *«sinod ecumenic»*, Prea Sfințitul Episcop Nicodim a declarat că *«nici o declarație oficială n-a fost adresată Bisericii Ortodoxe, așa că subiectul acesta nu poate fi discutat efectiv»*.

Joi 8 decembrie 1960, un număr de membri din delegația rusă, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pitirim al Krutiței și Kolomnei, au făcut o vizită Întîistătătorului Bisericii Iacobite sau Siriene, Prea Fericitul Patriarh Iacob. Convorbirile dintre reprezentanții celor două Biserici au avut ca scop întărirea legăturilor lor de prietenie și colaborare. În timpul șederii delegației ruse la Damasc, Înalt Prea Sfințitul Șavarj, Arhiepiscopul Bisericii Armene din Damasc, a vizitat pe Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei, exprimîndu-și dorința ca între Biserica Rusă

și Biserica Armeană din Siria să se stabilească legături de prietenie și colaborare.

În ultima zi a șederii la Damasc, joi 8 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și Prea Fericitul Patriarh Teodosie al VI-lea au semnat un comunicat comun, publicat la Damasc, prin care își exprimă dorința *de a depune toate eforturile pentru întărirea legăturilor istorice frățești, care, de atât de mult timp, unesc Biserica Antiohiei cu Biserica Ortodoxă Rusă, și a colabora mai departe pentru păstrarea păcii dintre oameni și popoare.*

Vineri, 9 decembrie 1960, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, părăsind Damascul, a plecat cu avionul la Beyruth, în Liban, unde a rămas pînă joi 15 decembrie. Duminică, 11 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei a slujit cu o parte din însoțitorii săi Sfînta Liturghie în catedrala din Beyruth, producînd multă bucurie duhovnicească Înalților Ierarhi, preoților și credincioșilor libanezi. În restul timpului, membrii delegației au vizitat diferite biserici și mînăstiri, școlile și monumentele istorice din Liban, fiind pretutindeni întâmpinați cu multă dragoste și entuziasm.

*

Joi 15 decembrie 1960, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a plecat pe calea aerului să viziteze Locurile Sfinte de la Ierusalim. Prea Fericitul Patriarh Alexei vizitează pentru a doua oară Țara Sfîntă și Ierusalimul. La sosire, populația creștină, greci, sirieni, arabi, armeni, etiopieni, copti, ruși, la care s-a adăugat chiar și populația arabă mohomedană, au făcut Înalțului Ierarh rus și însoțitorilor săi o primire impresionant de caldă.

Au fost întâmpinați de asemenea cu deosebită dragoste de Prea Fericitul Patriarh Benedict al Ierusalimului și de toți Înalții Ierarhi ai Frăției Sfîntului Mormînt. Prea Fericitul Patriarh Alexei a răspuns la cuvintele de salutare și bună venire ale Prea Fericitului Patriarh Benedict al Ierusalimului, printr-o emoționantă cuvîntare, în care a spus în fața tuturor celor prezenți :

«Din toată inima aduc mulțumire Domnului și Mîntuitorului nostru, pentru că, datorită negrăitei sale milostiviri, pentru a doua oară vizităm Țara Sfîntă spre a ne închina la venerabilele ei Locuri Sfinte, pentru a doua oară sîntem oaspeții prea Sfintei Biserici a Ierusalimului — Mama tuturor Bisericilor și pentru prima dată salutăm față către față, în persoana Prea Fericirii Voastre, pe vrednicul ei reprezentant și pe cucernicii și înțelepții săi însoțitori.

«Prea Fericirea Voastră! Biserica Ortodoxă Rusă, cu adîncă evlavie aduce la picioarele Crucii lui Hristos rugăciunile ei stăruitoare, pentru pacea întregii lumi, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și unirea tuturor în legătura iubirii lui Hristos și cere ajutorul vostru în rugăciune.

«Unitatea noastră creștină, consfințită de Însuși Domnul și întărită de rugăciunea noastră comună, trebuie să slujească marei cauze a păcii,

la care sînt chemate să participe și Bisericele Ortodoxe, ca să potolească acum sbuciumatele patimi omenești. Conducătorul credinței noastre să ajute omênirii să-și găsească pacea pe pămînt.

«Noi ne rugăm pentru desăvîrșita unitate în dragoste a Bisericilor noastre Ortodoxe locale și pentru ca Domnul să întoarcă la noi pe frații care s-au separat de Ortodoxie».

Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii suitei sale au vizitat catedrala Sfîntului Mormînt, Învierea, zidită de Sfîntul Constantin cel Mare (305-337) și sfințită la 14 septembrie 335. În timpul șederii la Ierusalim, de mai multe ori au făcut rugăciuni la Mormîntul Domnului.

Vineri 16 decembrie, o parte dintre membrii delegației ruse, au vizitat Bethleemul, apoi, după ce s-au întors la Ierusalim au vizitat grădina Ghetismani, unde se află mormîntul Maicii Domnului, și muntele Eleonului, de unde Mîntuitorul s-a înălțat la cer.

Prea Fericitul Patriarh Alexei a vizitat Bethleemul mai tîrziu, luni 19 decembrie.

Sîmbătă 17 decembrie Prea Fericitul Patriarh Alexei și o parte din însoțitorii săi, au vizitat împreună cu Prea Fericitul Patriarh Benedict al Ierusalimului, Amanul, capitala Iordaniei.

O altă parte din membrii delegației au făcut o călătorie la rîul Iordan și Marea Moartă, trecînd prin Betania, satul în care a trăit Lazăr cel înviat din morți și surorile sale.

În noaptea de sîmbătă spre duminică, 17 spre 18 decembrie, o parte dintre membrii delegației ruse, în frunte cu Prea Sfințitul Nicodim, Episcopul Iaroslavului și Rostovului, au săvîrșit prima Sfîntă Liturghie în catedrala Învierii de la Sfîntul Mormînt. Duminică dimineața, alți membri ai delegației în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Pitirim, Mitropolitul Krutiței și Kolomnei au săvîrșit a doua Sfîntă Liturghie la Sfîntul Mormînt. După terminarea Sfintei Liturghii, unii membri ai delegației ruse au vizitat grădina Ghetsimani și mînaștirea Sfinților Ioachim și Ana, părinții Sfintei Fecioare, iar de aici au pornit pe drumul Crucii făcut de Domnul Hristos, care se termină pe înălțimea Golgotei, unde a fost răstignit.

Duminică după masă, 18 decembrie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Benedict al Ierusalimului a acordat Prea Fericitului Părinte Patriarh Alexei al Moscovei și al întregii Rusii cea mai înaltă distincție a Frăției Sfîntului Mormînt «*Ordinul Sfintei Crucii*».

La rîndul său, Prea Fericitul Părinte Patriarh Alexei a acordat Prea Fericitului Părinte Patriarh Benedict al Ierusalimului «*Ordinul Sfîntului Vladimir*». După aceea, Rectorul Academiei Teologice din Moscova, P. C. Protoiereu profesor C. Rujițki, a citit hotărîrea Consiliului Profesoral al numitei Academii din 19 decembrie 1960, prin care se acordă Prea Fericitului Patriarh Benedict al Ierusalimului și a toată Palestina «*Diploma de membru de onoare al Academiei Teologice din Moscova*».

Luni 19 decembrie o parte din membrii delegației, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Pitirim de Krutița și Kolomna, au pornit în procesiune la biserica Sfintei Treimi, reședința Misiunii Bisericești Ruse din Ierusalim

unde au săvârșit Sfânta Liturghie. Conducătorul Misiunii, Părinții călugări și credincioșii au primit pe membrii delegației ruse cu deosebită căldură și dragoste. În această zi, Prea Fericitul Patriarh Alexei cu alți membri ai delegației ruse au vizitat peștera sfântă de la Bethleem, unde s-a născut pruncul Iisus.

Marti 20 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii delegației ruse au mers să viziteze fântâna Samarinencii, care se află între munții Gheval și Garizim. Aci au fost întâmpinați cu multă bucurie de locuitorii orașului Nablus, vechiul Sihem, arabi și samarineni. De aci, o parte a delegației a plecat spre nord pînă la orașul Sevastia, unde se află ruinele palatului regelui Irod Antipa și temnița în care a fost închis Sfântul Ioan Botezătorul și a fost tăiat prea cinstitul lui cap, iar Prea Fericitul Patriarh Alexei, de la fântâna Samarinencii, s-a întors direct la Ierusalim.

Miercuri și joi, 21 și 22 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii suitei sale au făcut rugăciuni la Sfântul Mormînt și au vizitat diferite biserici, mînaștiri și locuri istorice din Ierusalim. În timpul șederii la Ierusalim, o parte din membrii delegației ruse au vizitat pe Întîistătorii Bisericilor Etiopiană, Armeană, Siriană sau Iacobită și Coptă din Ierusalim. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Etiopiene de la Sfântul Marmînt, Prea Sfințitul Episcop Filip, a făcut membrilor delegației Bisericii Ruse, o primire extrem de prietenoasă și călduroasă.

În dimineața zilei de vineri, 23 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei și însoțitorii săi au părăsit Ierusalimul și s-au îndreptat pe calea aerului la Constantinopol.

*

Membrii delegației bisericești ruse, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii, au sosit la Constantinopol vineri 23 decembrie, orele 11 și 50 de minute pentru a face o vizită oficială vechei și venerabilei Patriarhiei Ecumenice, Biserica mamă a tuturor Bisericilor Ortodoxe autocefale surori din sud-estul Europei.

Este pentru prima dată în istorie, cînd un Patriarh rus, însoțit de o numeroasă delegație face o vizită oficială Patriarhiei Ecumenice, încît acest fericit eveniment are o deosebită semnificație.

Primirea Înălților oaspeți a fost deosebit de amicală și călduroasă. Prea Fericitul Patriarh Alexei și însoțitorii săi au fost întâmpinați în catedrala Patriarhiei din Constantinopol, Sfântul Gheorghe, de Înălții Ierarhi ai Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, de clericii din Constantinopol și împrejurimi și de numeroși credincioși cu un entuziasm de nedescris.

După un scurt serviciu religios săvârșit în catedrala patriarhală, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras și colaboratorii săi cei mai apropiați au primit pe Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și pe însoțitorii săi în cabinetul său, cu mare bucurie și mulțumire sufletească.

Înaltul Ierarh al Bisericii Ruse și membrii suitei sale au avut convorbiri frățești cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului și cu Înălții Ierarhi ai Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice.

A doua zi, sîmbătă 24 decembrie, în ajunul sărbătorii Nașterii celei după trup a Domnului Hristos, o parte din membrii delegației ruse, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului și P. C. Protoiereu profesor C. Rujițki, Rectorul Academiei Teologice din Moscova, au făcut o vizită la Facultatea de Teologie a Patriarhiei Ecumenice din insula Halki, unde au fost primiți cu mare estuziasm de membrii corpului profesoral și de studenții în Teologie. După întoarcerea din insula Halki, membrii delegației ruse au vizitat diferite monumente istorice din Constantinopol, oprindu-se mai mult timp la catedrala Sfînta Sofia, capodopera arhitecturii și artei bizantine, a cărei măreție și splendoare, cu toată vitregia veacurilor, a rămas în mare parte neatinsă.

La 25 decembrie 1960, în ziua de Crăciun, cei doi Patriarhi, Prea Fericitul Alexei al Moscovei și Sanctitatea Sa Athenagoras al Constantinopolului au liturghisit împreună cu o parte dintre însoțitorii lor în catedrala Patriarhiei Ecumenice Sfîntul Gheorghe, producînd în sufletele credincioșilor, care au luat parte la Sfînta Liturghie, momente de neuitat de adevărată și curată bucurie duhovnicească.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras o salutat venirea Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și a însoțitorilor săi în vizită oficială la Patriarhia Ecumenică prin următoarea frumoasă cuvîntare :

«Prea Fericite, Înalt Prea Sfințite și prea iubit frate în Hristos !

«Așteptînd cu mare dorință, împreună cu însoțitorii noștri, venerabilii Ierarhi, și cu toată Biserica noastră pe Prea Fericirea Voastră cea mult dorită de noi, ne bucurăm acum din inimă, Vă primim în acest loc sfînt și salutăm în persoana Voastră pe vrednicul și venerabilul Întîistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Ruse, fiica prea iubită a sfintei și marii Biserici a lui Hristos.

«În cursul veacurilor, s-au înălțat în această sfîntă biserică rugăciuni către cerescul Întemeietor al Bisericii, către Hristos, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor.

«Acum prea iubite și venerabile frate, ne bucurăm de fericita voastră sosire și a prea iubiților voștri însoțitori, și simțim de asemenea bucuria rugăciunii în comun cu Prea Fericirea Voastră în sfintele biserici ale Marii Bisericii a lui Hristos.

«Și iată, în acest binecuvîntat moment, cînd Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, vizitează pentru prima oară acest preasfînt Scaun, privirea minții noastre se transportă în trecutul îndepărtat, cînd poporul rus a primit în apele Niprului Sfîntul Botez de la preoții trimiși de aici, și de asemenea la toată îndepărtata istorie multiseculară a creștinismului ortodox în Rusia, în decursul căreia Sfînta voastră Biserică a radiat mărturisirea credinței lui Hristos și a arătat desăvîrșirea vieții creștine, dăruind

lumii un mare număr de cuvioși, mărturisitori și mucenici pentru credință, care înfrumusețează sărbătorile Bisericii Ortodoxe.

«Pentru aceea a și fost ea proclamată independentă și autocefală de prea sfântul și apostolicul nostru Scaun patriarhal ecumenic, și a fost onorată cu demnitatea de Patriarhie, iar Înfăptuitorului ei i s-a acordat primul loc de Patriarh, urmînd după vechile Scaune ale Răsăritului.

«Însă, devenind independentă, Biserica Voastră a păstrat unitatea credinței în legătura păcii cu toate sfintele lui Dumnezeu Biserici, în deosebi cu mama ei spirituală, cu marea noastră Biserică a lui Hristos.

«Iar acum ea este condusă cu vrednicie de Prea Fericirea Voastră, de adîncă Voastră înțelepciune, de mintea luminată, de experiența îndelungată, de neclintitul vostru devotament în credința lui Hristos.

«Ca manifestare a spiritului de dragoste și unitate ce domnește între Bisericile Ortodoxe autocefale, care alcătuiesc una, sfîntă, sobornicească și apostolică Biserică Ortodoxă, noi socotim și călătoria actuală a Prea Fericirii Voastre la noi și la celelalte vechi Biserici patriarhale.

«Sîntem deosebit de bucuroși că Prea Fericirea Voastră sosiți la noi în ziua cînd prăznuim Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos în staulul de la Betleem, care a adus mîntuirea lumii.

«Binecuvînteze Dumnezeu pe cei ce se străduiesc pentru dobîndirea duhului său de iubire și de unitate, pentru zidirea unui singur trup al lui Hristos — Sfînta lui Biserică.

«Binecuvînteze și întărească Domnul Dumnezeu ierarhia, prea iubită preoțime și evlaviosul popor al sfintei voastre Biserici.

«Mulțumind din adîncul inimii Prea Fericirii Voastre mult iubită de noi, pentru această vizită a Voastră și pentru cuvintele de iubire pe care în amabila voastră salutare ați binevoit să le adresați prea cinstitului centru al Ortodoxiei și nouă Însine, sîntem onorați în smerenia noastră de a Vă avea de față și noi, împreună cu cinstita noastră ierarhie, cu întreaga noastră preoțime și poporul ortodox, salutăm încă o dată din inimă sosirea Prea Fericirii Voastre și a vrednicilor Voștri însoțitori.

«Bine ați venit, prea iubite și dorite frate!»

La cuvîntarea de bun sosit a Sanctității Sale, Patriarhului ecumenic Athenagoras al Constantinopolului, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii a răspuns astfel :

«Prea Fericirea Voastră, Prea iubite în Domnul Înalt Prea Sfințite Patriarh !

«Primiți salutarea noastră plină de bucurie și iubire pe care V-o aduc din partea întregii Biserici Ortodoxe Ruse, care înalță rugăciunile ei pentru Biserica din Constantinopol și pentru Prea Fericirea Voastră, Patriarhul Ecumenic.

«Biserica Ortodoxă Rusă nu va uita niciodată faptul că acum o mie de ani, în timpul Sfîntului Vladimir, poporul rus a primit de la Bizanț mîrgăritarul prețios al credinței lui Hristos.

«Biserica noastră păstrează o amintire plină de recunoștință despre îndelungata perioadă a grijei spirituale a Bisericii de Constantinopol și despre acea zi istorică, în care Biserica mamă i-a dăruit autocefalia.

«Acest eveniment s-a petrecut de mai bine de cinci sute de ani, dar, de-abia acum, Patriarhul Bisericii Ruse, în persoana nevredniciei mele, are, prin mila lui Dumnezeu, posibilitatea să facă la Scaunul cel Prea Sfânt rugăciuni comune cu Întâistătătorul lui pentru pacea întregii lumi, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor.

«Ne rugăm fără contenire Domnului ca El să dăruiască Bisericii Sale binecuvîntata unitate, spre slava Prea Sfîntului Său nume și spre plinirea poruncii despre pace și iubire.

«Noi știm că Biserica noastră Ortodoxă, credincioasă spiritului lui Hristos este în stare să aducă omenirii cuvîntul sfînt al păcii, pentru eliberarea ei de teama destinului ei viitor.

«Sînt fericit de a avea un contact personal cu Prea Fericirea Voastră și rog pe Dumnezeu să Vă binecuvînteze cu sănătate și îndelungare de zile, spre binele și înflorirea Bisericii lui Hristos».

După aceste cuvinte, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului a citit pastorală de Crăciun a anului 1960, consacrată unirii creștinilor. În prezența Înălților oaspeți ruși, soli ai celei mai mari Biserici Ortodoxe, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras a scos în evidență bucuria deosebită produsă în inimile Înălților Ierarhi ai Patriarhiei Ecumenice și în inimile credincioșilor ortodocși greci de relațiile amicale care s-au stabilit în timpul nostru între diferitele Biserici din lume.

«Astfel, a spus Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras, notăm cu gratitudine pilda Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei, care a vizitat mai mulți conducători de Biserici din Orientul Apropiat și pe noi înșine, și aceea a Arhiepiscopului Geoffrey Fisher de Canterbury, Primatul Angliei, care, după ce a mers la Ierusalim, a venit în vizită la Patriarhia Ecumenică.

«Aceste contacte și comunicări, directe și indirecte, arată că Bisericile au început să iasă din izolarea la care le condamna atitudinea lor seculară de neînțelegere și să se apropie de acum înainte ca Biserici surori. Ceea ce este mîngietor este faptul că aceste bune dispoziții manifestate prin conducătorii Bisericilor, găsesc la poporul creștin înțelegere și vie aprobare.»

În timpul vizitei delegației Bisericii Ruse la Constantinopol, Prea Sfințitul Nicodim, Episcopul Iaroslavului și Rostovului și Directorul Serviciului relațiilor cu străinătatea al Patriarhiei de Moscova, a făcut în numele Prea Fericitului Patriarh Alexei, unele interesante declarații referitoare la unirea Bisericilor și la așa zisul «sinod ecumenic» sau al II-lea sinod de la Vatican, convocat de actualul Papă Ioan al XXIII-lea.

Astfel, imediat după coborîrea din avion, Prea Sfințitul Nicodim a declarat: «Bisericile Ortodoxe sînt deja unite, numai scaunele lor sînt separate. Biserica Ortodoxă n-are intenția să se unească cu acele comunități ale credincioșilor, care nu aparțin comunității ortodoxe».

Intrebat la Constantinopol de ziariști, dacă Biserica Ortodoxă Rusă va participa eventual la așa numitul «sinod ecumenic», anunțat de papa Ioan al XXIII-lea, Prea Sfințitul Episcop Nicodim a răspuns categoric :

«Biserica Ortodoxă Rusă nu are deloc intenția să participe la acel sinod ; căci o unire nu poate fi realizată între Ortodoxie și Catolicism, dacă Vaticanul nu renunță în prealabil la unele inovații ca infailibilitatea papei și nu acceptă pozițiile dogmatice în vigoare în Biserica Ortodoxă. Respingem toate inovațiile lor. Nu vom discuta aici nici o problemă referitoare la relațiile cu Roma».

La întrebarea pusă de ziariști, dacă Biserica Ortodoxă Rusă ar consimți ca Patriarhul ecumenic Athenagoras să activeze în numele tuturor Bisericilor Ortodoxe în relațiile cu Biserica Romano-Catolică, Prea Sfințitul Episcop Nicodim a răspuns astfel :

«Noi respectăm și cinștim Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, dar Biserica Ortodoxă Rusă este în stare să vorbească pentru ea însăși».

În timpul convorbirilor, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras s-au înțeles și asupra participării la conferința pan-ortodoxă proiectată în insula Rhodos.

De la Constantinopol, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și membrii delegației ruse au plecat pe calea aerului la Atena, în Grecia, unde au rămas în zilele de 26 pînă la 29 decembrie 1960.

*

Luni 26 decembrie 1960, la orele 13 și 15 minute, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii împreună cu însoțitorii săi, au sosit la Atena, unde au fost întâmpinați cu deosebită bucurie de Înalt Prea Sfințitul Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade și de o parte din Înălții Ierarhi ai Sfîntului Sinod grec. Cu toții s-au îndreptat spre marea catedrală a Atenei, unde erau așteptați de Înălții Ierarhi ai Bisericii Greciei, de numeroși clerici și de o mulțime de credincioși.

Este pentru prima dată în istorie cînd un Patriarh rus merge în vizită oficială, în fruntea unei numeroase delegații, la Atena. Poporul grec ortodox *«a primit cu sentimente de profund respect și de iubire creștină»* pe Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și pe membrii suitei sale.

După o scurtă slujbă religioasă în catedrala din Atena, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theoclitos a salutat sosirea în Grecia a Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și a însoțitorilor săi, în cuvinte deosebit de frumoase, spunînd următoarele:

«Cu prilejul vizitei Prea Fericirii Voastre, noi am săvîrșit o rugăciune plină de recunoștință către Unul Dumnezeu cel în Treime lăudat, care a îndreptat calea Voastră în țările Ortodoxiei de Răsărit, în fruntea căreia se află vechiul patriarhat ortodox ecumenic.

«De acolo, în chip fericit, Prea Fericirea Voastră ați sosit în orașul nostru, pe care l-a vizitat odinioară marele Apostol al neamurilor. Și în acest moment, Vă aflați aproape de acea sfîntă stîncă, «Areopagul», unde a răsunat propovăduirea apostolică despre «Dumnezeul cel necunoscut».

«Marele Apostol a propovăduit credința, nădejdea și dragostea, dintre care cea mai mare însemnătate o are dragostea. Aceste trei virtuți, și mai presus de toate dragostea, leagă și ambele noastre Biserici surori, Biserica Greacă și Biserica Rusă.

«De aceea noi sintem convinși că vizita Prea Fericirii Voastre la căpeteniile Bisericilor Ortodoxe întărește credința noastră ortodoxă a tuturor, înviorează și sporește puterea speranței creștine, făurește legături trainice de iubire și înțelegere între cele două Biserici ortodoxe surori, face de neclintit unirea lor, oglindind în felul acesta măreția Bisericii noastre cea Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică.

«Desigur, rugăciunile și cîntările adresate Atotmilostivului Dumnezeu în diferite limbi, în cursul călătoriei Voastre, mărturisesc despre unitatea Bisericii noastre Ortodoxe, care se află unită sub întîietatea de onoare a Patriarhatului de Constantinopol, și este predestinată să joace un rol important în lumea contemporană, cînd a început să se manifeste tendința pentru unire a tuturor Bisericilor creștine.

«Învățați să păstrăm unitatea necesară a Bisericii și unitatea duhului în pace și iubire, în acea «unire desăvîrșită», noi Vă salutăm Prea Fericite Patriarh al Moscovei și sperăm că vizita Prea Fericirii Voastre va contribui la întărirea unității și iubirii și la creșterea înțelegerii dintre Sfintele Biserici Ortodoxe în domeniul soluționării problemelor bisericești, spre binele Bisericii noastre Ortodoxe și al întregii lumi, spre slava Domnului nostru Iisus Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, căruia se cuvine slava și puterea în vecii vecilor. Amin».

La cuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Theoclitos, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a răspuns astfel:

«Prea Fericirea Voastră! Întîlnirea cu Prea Fericirea Voastră a umplut inima mea de bucurie, adîncind cunoașterea personală a numeroși Arhierei, preoți și credincioși ai Bisericii Greciei. Primiți din partea mea și transmiteți întregii comunități bisericești iubirea și binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Ruse.

«Sosirea noastră în acest vechi oraș, unde acum o mie nouă sute de ani a răsunat propovăduirea inspirată a celui dintîi Apostol al neamurilor, Pavel, este pentru noi obiectul unor deosebite emoții. Sintem profund mișcați de feluritele moduri de exprimare a atenției cu care ne întîmpină pe noi, reprezentantul Bisericii Ruse, poporul Eladei. Această atenție este o mărturie clară a apropierii noastre spirituale, a înrudirii noastre în Hristos, Mîntuitorul nostru.

«Aceste întîlniri dintre Bisericile Ortodoxe ne îngăduie să simțim în chip deosebit de viu unitatea Bisericii lui Hristos, care, totdeauna și pretutindeni, mărturisește una și aceeași credință, și, fiind «semănată în toată lumea, trăiește ca într-o singură casă».

«Unitatea sfintelor lui Dumnezeu Biserici dobîndește în zilele noastre o importanță deosebită. Această unitate e necesară în marea acțiune de întronare a păcii, la care sînt chemați de Însuși Domnul toți creștinii.

Folosind înalta lor autoritate spirituală, datoria lor este să activeze cu rîvnă la restabilirea păcii binecuvîntate pe pămînt.

Ne este cunoscut cît de bogată este Biserica Ortodoxă Greacă în cuernicie și gîndire teologică. Bisericile noastre au colaborat și s-au ajutat una pe alta în dezvoltarea științelor religioase. Și în ultimul timp au încercat de nenumărate ori o legătură reciprocă. De aceea noi am venit aici cu convingerea că această legătură va deveni și mai strînsă și va sluji spre binele Bisericilor noastre.

«Domnul să încununeze cu succes și străduința noastră de a servi cauza instaurării păcii în omenire».

Marți 27 decembrie, Prea Fericitul Patriarh Alexei și membrii suitei sale au vizitat Acropolea, unde se află Parthenonul și Erechteionul, cele mai desvîrșite monumente ale arhitecturii și artei omenesti, și locul Areopagului, unde Sfîntul Apostol Pavel a ținut în mijlocul filozofilor atenieni renumita lui cuvîntare despre «Dumnezeul cel Necunoscut», pe care el l-a vestit pentru prima oară atenienilor. În aceeași zi, membrii delegației ruse au vizitat numeroase locuri istorice și așezăminte de cultură din Atena, iar în vecinătatea Atenei, au vizitat mînaștirea Pendele și Pireul.

Seara, profesorii Facultății de Teologie din Atena și studenții teologi au primit vizita Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și a însoțitorilor săi. Punctul cel mai important al discuțiilor l-a constituit problema întăririi colaborării în domeniul activității teologice comune a celor două Biserici. Totodată, Prea Fericitul Patriarh Alexei și-a exprimat dorința să se facă și un schimb de studenți între cele două Biserici. După aceasta, profesorii de la Academii Teologice din Moscova și Leningrad, care făceau parte din delegația rusă, au continuat discuțiile cu profesorii Facultății de Teologie din Atena, avînd un schimb folositor de păreri.

Miercuri 28 decembrie, o parte din membrii delegației ruse în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, însoțiți de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theoclitos al Atenei și alți Ierarhi greci, au vizitat Corintul. În trecere, membrii delegației s-au oprit la mînaștirea Daphne, renumit monument de artă bizantină din sec. al XI-lea, unde se păstrează pînă azi minunate mozaicuri.

La Atena, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a avut importante și folositoare discuții cu Înalt Prea Sfințitul Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Elade și cu înalții ierarhi membri ai Sfîntului Sinod Grec.

În declarațiile făcute la Atena, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a confirmat că *dacă e sigur că Biserica Ortodoxă Rusă nu va recunoaște niciodată primatul jurisdicțional al Romei asupra creștinătății, ea examinează totuși, «într-un spirit binevoitor», care va fi atitudinea sa față de «Consiliul Mondial al Bisericilor».*

Se știe în prezent că Biserica Ortodoxă Rusă a hotărît să participe la lucrările «Consiliului Mondial al Bisericilor», împreună cu celelalte Biserici Ortodoxe din lume.

Miercuri seara 28 decembrie, Înalt Prea Sfințitul Theoclitos Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade a dat o masă în cinstea Prea Fericitului Patriarh Alexei al Moscovei și întregii Rusii și a însoțitorilor săi. La toastul Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Theoclitos al Atenei, care a accentuat în cuvântarea sa necesitatea întăririi colaborării și a unirii tot mai strânse dintre Bisericile Ortodoxe, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei a răspuns afirmativ, scoțând în relief faptul că unirea dintre Bisericile Ortodoxe poate contribui efectiv la opera de apropiere dintre Bisericile Ortodoxe și celelalte Biserici creștine.

Joi 29 decembrie 1960, Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei și membrii delegației bisericești ruse s-au întors pe calea aerului la Lenin-grad și de acolo cu trenul la Moscova.

Vizita Înaltului Ierarh rus, una dintre cele mai luminoase figuri ale unei numeroase delegații, timp de peste o lună, în țările Orientului Mijlociu, în Egipt, la Constantinopol și la Atena, în Grecia, constituie un eveniment fericit din viața Bisericii Ortodoxe autocefale surori, care va contribui, fără îndoială, la adâncirea și întărirea relațiilor de colaborare frățească și de prietenie dintre ele, spre folosul întregii Ortodoxii.

Vizita Înaltului Ierarh rus, una dintre cele mai luminoase figuri ale Ortodoxiei contemporane, a fost totodată un prilej binevenit de a conlucra cu celelalte Biserici Ortodoxe surori *la întărirea și apărarea păcii, la înțelegerea dintre Biserici și la apropierea dintre popoare, care constituie țelul cel mai înalt și nobil al poruncilor și învățăturilor Domnului nostru Iisus Hristos.*

Pr. Prof. I. RAMUREANU

† GALA GALACTION

În ziua de 8 martie 1961, după o lungă și grea suferință, a adormit întru Domnul părintele academician Gala Galaction.

Născut la 16 aprilie 1879, în Didești, fostul județ Teleorman, Gala Galaction (Grigore Pișculescu) a urmat clasele primare în satul natal și în Roșiorii de Vede. După absolvirea liceului «Sfântul Sava» din București, se înscrie la Facultatea de litere și filozofie, dar în 1899 se înscrie la Facultatea de teologie și se consacră studiilor teologice. În anul 1903, și-a publicat teza de licență intitulată «Minunea din drumul Damascului», iar în 1909 a obținut titlul de doctor în teologie. A funcționat câțiva ani ca defensor eclesiastic al Casei Bisericii, pentru Oltenia și Moldova. În 1922 a fost hirotonit preot. A fost profesor universitar de teologie biblică, încununându-și strădaniile cărturărești în slujba Bisericii Ortodoxe prin traducerea (în colaborare cu pr. prof. Vasile Radu) a Sfintei Scripturi în grai românesc.

Dar Gala Galaction a fost și un mare scriitor, care a îmbogățit literatura românească cu opere de mare valoare. Încă din anii liceului, el a legat o trainică prietenie cu alți doi tineri care aveau să-și înscrie numele cu litere de aur în istoria literaturii noastre: Tudor Arghezi și N. D. Cocea. Această prietenie a dăinuit aproape trei sferturi de veac, neumbrită de nici un fel de neînțelegeri: deseori condeiele celor trei prieteni s-au întâlnit în paginile aceluiași publicații, luptând pentru dreptate, pentru apărarea celor umiliți, pentru binele celor mulți.

Gala Galaction a început să scrie din 1896 și vreme de aproape 60 de ani el și-a răspândit cu generozitate gândurile și cuvintele înaripate prin sute și sute de reviste și ziare. A publicat numeroase volume (unele în mai multe ediții), printre care se cuvine a fi amintite: «Bisericuța din răzoare» (1914); «Clopotele din Mănăstirea Neamțu» (1916); «La țărnul mării — reverii și note» (1916); «O lume nouă» (1919); «Răbojul pe bradul verde» (1920); «De la noi la Cladova» (1924); «Două întâmplări minunate» (1924); «Cartea creștinului ortodox» (1926); «Piatra din capul unghiului» (1926); «Meditare la Rugăciunea Domnească, adică Tatăl nostru» (1927); «Răbdare și nădejde» (1928); «Scrisori către Simforoza. În pământul făgăduinței» (1930); «Rozana», roman (1931); «Papucii lui Mahmud», roman (1932); «Nuvele și schițe» (1934); «La răspîntie de veacuri», roman (1935); «Doctorul Taifun» (1939); «În grădinile Sfântului Antonie» (1942); «Rița-Crăița», fantezie dramatică în trei acte (1942);

«Mustafa Efendi ajunge Macarie Monahul» (1943); «Din legăturile bisericești romîno-ruse, altădată și azi» (1946); «Mangalia» (1947); «Opere», vol. I (1949); «Nuvele» (1954); «Nuvele alese» (1955); «Oameni și gînduri din veacul meu» (1955); «Opere alese», vol. I și II (1956-1958); «Ziua Domnului» (1958).

ADUNAREA DE DOLIU DE LA BISERICA «SFINTUL NICOLAE-TABACU»

Corpul neînsuflețit al ilustrului dispărut a fost depus în biserica «Sfîntul Nicolae-Tabacu» din București. Aci a avut loc, în ziua de 10 martie a. c., adunarea de doliu, în cadrul căreia reprezentanți de frunte ai culturii romînești au adus un ultim omagiu marelui scriitor.

În numele prezidiului Academiei Republicii Populare Romîne, d-l prof. academician *Iorgu Iordan* a rostit următoarea cuvîntare:

S-a stins din viață, după o suferință peste măsură de îndelungată, unul dintre fruntașii literaturii romînești, colegul prețuit și iubit, academicianul Gala Galaction. Moartea lui înseamnă o mare pierdere, în primul rînd, pentru mișcarea noastră literară, în care el ocupa un loc aparte, greu comparabil cu al altora, grație unor calități foarte personale și de aceea numai rar întîlnite în operele predecesorilor sau ale contemporanilor. Apariția lui în literatură spre sfîrșitul secolului trecut și la începutul celui actual a constituit un adevărat eveniment, bogat în ecouri și prelungit, prin continuarea unei activități scriitoricești mereu surprinzătoare, datorită atîtor aspecte extrem de originale și adesea neașteptate, vreme de o jumătate de veac. Evenimentul a fost înregistrat, cu satisfacție, de critici literari aparținînd celor mai diferite concepții și curente ideologice, în ce privește noutatea atît de conținut, cît și de măiestrie artistică.

Calitățile pur umane ale lui Gala Galaction n-au fost prin nimic inferioare celor literare. Ceea ce l-a caracterizat, în toate manifestările lui, a fost o dragoste profundă și nemărginită, pentru om și umanitate. Acest sentiment ne întîmpină, cu o forță impresionantă, în întreaga sa creație și reprezintă, cred, cel mai accesibil aspect al ei, întrucît se adresează, în mod firesc, laturii sensibile prin excelență a sufletului oricărui cititor. Marea omenie a lui Gala Galaction l-a ajutat să înțeleagă suferințele celor mulți și oropsiți, determinîndu-l să ia, de timpuriu, atitudine pentru ei și împotriva asupritorilor. A luptat cu condeiul și cu cuvîntul, alături de forțele progresiste, pentru dreptul la o viață omenească, a celor care, prin truda lor, făceau posibilă existența întregii orînduiri social-politice.

Ziarele progresiste dinaintea primului război mondial, ca și cele de mai tîrziu, au publicat nenumărate articole scrise de acest mare iubitor de oameni în apărarea muncitorilor de toate categoriile. Glasul lui a răsunat adesea și la întrunirile acestora, organizate de reprezentanții lor autorizați.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a trezit, în sufletul lui, cum nu era posibil altfel, speranțe, care aveau să se realizeze peste cîteva decenii, cu privire la țara noastră. Expresia acestor speranțe, o găsim în

culegerea de articole, apărută în 1919 și intitulată, semnificativ «O lume nouă».

Profunda omenie a lui Gala Galaction l-a determinat să se ridice, cu aceeași convingere și dârzenie, și contra discriminării rasiale...

Aceeași atitudine, plină de adâncă înțelegere omenească, a manifestat Gala Galaction și în ce privește deosebirile de credință religioasă. De astă dată meritul lui este, dacă se poate, și mai mare. Calitatea lui de preot, de reprezentant oficial al Bisericii creștine ortodoxe, nu l-a oprit, ci, dimpotrivă, l-a făcut să se simtă oarecum obligat în conștiința sa, de a combate discriminarea religioasă, care era, de fapt, un aspect al celei politice, tot așa de înverșunat ca și discriminarea de ordin național.

Conducerea Academiei R. P. R., își exprimă, prin glasul meu, profundul regret pentru pierderea unui membru atât de distins al ei, exemplar uman de primul rang, și asigură familia îndurerată și pe nenumărații lui admiratori și prieteni că-i va păstra o amintire neștearsă.

Dl. prof. academician Tudor Vianu a vorbit în numele Secției de limbă și literatură a Academiei Republicii Populare Române:

Ne despărțim astăzi de unul din colegii noștri cei mai respectați la Academia Republicii Populare Române, de un mare scriitor, de un luptător pentru dreptate și de un mângâietor al suferințelor, de cineva a cărui inimă a răspîndit căldura bunătății în juru-i și, în timpul unei vieți lungi, bogată în fapte și opere, a întrunit în sine cunoașterea de oameni și darul de a o spune, priceperea și iubirea.

Acest om, al cărui drum de viață încetează aci, venea de departe. S-a ales din valul omenesc al Dunării și al cîmpiei, acolo unde cărarea multora rătăcise îndelungat, stîrnise pulberea depărtărilor, adunase experiență și înțelepciune, înainte ca, printr-un coborîtor al mării mulțimi de oameni, să poposească într-un ins chemat pentru împlinirile de seamă. Nu este oare uimitor drumul acestui om? Avea pentru el hărnicia și inteligența, farmecul și vigoarea, unele înlesniri de viață, învățătură multă și un dar cu totul neobișnuit al expresiei. Atunci, către sfîrșitul veacului trecut, cînd s-au clădit puterea și avuția atîtor, Galaction nu s-a așezat lîngă cei bogați și influenți și nu s-a repezit pentru a parcurge grăbit scara onorurilor. A preferat retragerea prielnică gîndului recules, ani lungi de învățătură, locurile modeste. S-a așezat lîngă cei slabi, desmoșteniți și loviți. Unde era o nedreptate puteai fi sigur că-l vei găsi, alături de ea, pe Galaction. S-a expus el însuși prigoanei și hulei, pe care le-a suferit fără minie și orgoliu. Părea mulțumit că face parte din armata oprimaților și că putea rosti, prin comunitatea de destin cu aceștia, cuvîntul mîngîierii și al vestirii vremurilor de dreptate și pace. Dăruitul scriitor, învățatul clasicist și teolog, viitorul preot creștin, a stat mereu lîngă cei ce sufereau și luptau. A simțit adînc tragedia țaranului român în vechea orînduire și a spus-o răsplat mai marilor zilei. A înțeles cu limpede lumină a minții ce s-a întîmplat în Rusia, în noiembrie 1917, și a vestit că de-acolo începe un ev nou în istoria omenirii. A privit rîndurile pașnice ale manifestanților de la 13 decembrie și a auzit răpăiala

gloanțelor care le culcau la pământ. Nu s-a înspăimântat. S-a strîns mai aproape de cei ce luptau și mureau pentru dreptate, și cauza acestora a devenit a lui. Cînd spre sfîrșitul existenței sale, mirați că nu mai vedem frumosu-i chip de patriarh printre noi, primeam știrea că Gala Galaction se închisese în nemișcare mută, știam că destinul acesta era al unui luptător, după grelele și multele lui încleștări. Se făcuse prea tîrziu ca să i-o spunem lui, dar o putem arăta astăzi obștei noastre întregi și urmașilor ei.

Ca scriitor Galaction coboară de asemeni dintr-un îndepărtat trecut. Unul din cei mai de seamă învățători ai lui a fost poetul popular. Duhul baladei poporane trece adeseori prin creațiile lui. A păstrat în fantezia lui, aceeași ca și a mulțimilor omenești din care cobora, amintirea vie, capabilă a deveni imagine poetică, a sabiei străine pătrunsă în țară, a refugiului în cetatea munților, a drumurilor negustorești prin locuri nesigure, a popasurilor de noapte în păduri, a mirajului comorilor în pământul pe care au trăit oameni cu sute și cu mii de ani înaintea noastră, trecînd prin întîmplări grozave. Privirile acestui om de la marginea de jos a țării s-au întins dincolo de apa cea mare pentru a cerceta lumea largă, în care s-au amestecat neamurile și credințele. A fost în firea lui o complexitate care l-a făcut capabil să înțeleagă mai bine luptele omului cu lumea și cu sine însuși, toate felurile conflictelor care dau sufletului întindere și adîncime... A fost creatorul unui suflet nou. Timbrul lui specific se distinge dintr-o mie. A făcut să răsune din rafinatu-i instrument de artă, nu numai creația lui originală, dar și opera lui de traducător al textelor sacre, tălmăcite de el înțîia oară după sute de ani cu mijloacele noi ale timpului și ale geniului său: document de mare însemnătate al evoluției și progreselor moderne ale limbii noastre literare.

Opera ridicată de Gala Galaction, din care s-au nutrit atîția din noi și se vor bucura cei ce ne vor urma, ne impune multe și grele îndatoriri. Se cuvine a avea vrednicia să le înțelegem și să le împlinim. Opera lui Galaction trebuie culeasă din multele izvoare, în care scriitorul a risipit-o cu generozitate, trebuie studiată în legătură cu împrejurările de timp în care s-a constituit treptat, în mijloacele ei de artă și în mesajul ei social, național și uman. Un întreg program de cercetări ni se impune de aci înainte, și îmi închipui că partea cea mai întinsă a acestui program va trebui să se desfășoare în institutele Academiei...

În numele Secției de limbă și literatură a Academiei Republicii Populare Romîne, adică a colegilor celor mai apropiați ai lui Gala Galaction, exprim aceste gînduri și nădăjdi și le înfățișez cu emoție și adîncă simpatie familiei îndurerate.

În numele Uniunii Scriitorilor din Republica Populară Romînă, d-l academician *Zaharia Stancu* a omagiat personalitatea marelui scriitor, subliniind contribuția de seamă pe care opera sa a adus-o la promovarea literaturii romîne.

După încheierea adunării de doliu, sicriul cu corpul neînsuflețit al părintelui Gala Galaction a fost ridicat de pe catafalc și purtat pe umeri pînă la carul mortuar, care s-a îndreptat spre mînăstirea Cernica.

SLUJBA POGRIBANIEI ȘI INHUMAREA DE LA MINASTIREA CERNICA

În biserica mare a Mănăstirii Cernica s-a săvârșit slujba pogribaniei de către Înalt Prea Sfințitul proin-mitropolit Efrem, Prea Sfinții Episcopi Antim Țîrgovișteanul și Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali, înconjurați de un mare sobor de arhimandriți, preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de corul studenților Institutului Teologic Universitar din București.

La sfârșitul slujbei, s-au rostit cuvântări, care au evidențiat încă odată prețuirea și dragostea de care se bucura părintele Gala Galaction, nu numai în rîndurile slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, al cărei pilduitor slujitor și dascăl a fost, — dar și în rîndurile adeptilor altor credințe religioase din țara noastră.

Prea Sfințitul Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, a adus un pios omagiu din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, rostind următoarea cuvîntare :

Zilele acestea înSORITE, pline de mireasma primăverii, care ne-au adus bucuria și mîngîierea primilor ghiocei, ne-au adus și vestea plină de tristețe duhovnicească, a trecerii către cele veșnice a iubitului nostru dascăl de teologie, a minunatului preot și mentor spiritual al atîtor generații, a marelui creator de artă, Părintele Grigorie Pișculescu, scriitorul sacerdot, cunoscut și elogiât în lumea literelor romîne sub numele de Gala Galaction.

Stăm cu toții înduișoși în fața raclei sale și privim chipul alb și împăcat cu sine al Părintelui Gala și ne simțim inimile îndurerate de clipa despărțirii noastre trupesti, de vasul, acum sfărîmat, care a purtat în această viață sufletul creator de bine și de frumos al iubitului nostru profesor și îndrumător sufleteșc. Nădejdea creștină a vieții viitoare ne cucerește însă ființa și ne dă încredințarea tainică a regăsirii noastre în duh, dincolo de zarea acestei lumi, în pridvorul de azur al Împărăției celei veșnice, unde Părintele Gala ne așteaptă să ne îmbrățișeze, cu aceeași dragoste și bunătate, așa cum ne îmbrățișa și în viața aceasta pămîntească.

Copleșit de marea pierdere pe care Biserica Ortodoxă strămoșească și cultura romînească o încearcă astăzi, gîndurile noastre se recunosc neurednice și nu sînt în stare acum să cuprindă în întregimea și splendoarea ei, viața și opera atît de variată și îmbelșugată în daruri spirituale; a celui ce cu bună credință și cucernicie a adormit întru Domnul.

Mă văd student sfios, ascultînd cu evlavie prelegerile universitare, pline de claritate și erudiție, dar încălzite de fiorul literar și de glasul cald de apostol devotat Domnului, al Părintelui Gala Galaction. Regăsesc în amintire, plin de emoție, întîlnirile și convorbirile mele cu Părintele Gala și păstrez cu scumpătate gîndurile și destăinuirile sale duhovnicești pentru propășirea culturii teologice romînești.

Multe sînt meritele și felurite sînt aspectele activității sale creatoare. Cercetătorii operei lui vor descoperi în Olimpul creației sale literare Ta-

borul creștin. Între idealul său literar și chemarea sa sacerdotală, se înscrie năzuința sa permanentă către sfințenie și aspirațiile sale neconținute către desăvârșirea vieții creștine din veacul primar. Scriitorul Gala Galaction propovăduia un umanitarism larg, inspirat și fecundat de harul preoției sale active, mistuite de suprema dorință de a jertfi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ofranda simțirii și iubirii sale de oameni.

Chipul său exterior, totdeauna împodobit cu un strai simplu preoțesc, trăda chipul său lăuntric, plin de sinceritate, de blîndețe și de o imensă milă față de toți necăjiții acestei vieți.

Rămînem uimiți de marea sa putere de creație și de muncă, închinată binelui obștesc. Scriitorul emerit, savantul teolog și preotul devotat, care a fost Gala Galaction, nu a știut niciodată ce este odihna.

Să-mi fie îngăduit să subliniez, în acest ceas al despărțirii noastre de Părintele Gala, cîteva din trăsăturile vieții sale duhovnicești.

Copilăria sa, petrecută lîngă vatra fostului schit Didești-Teleorman, atmosfera de pace cîmpenească, frumusețile firii înconjurătoare, trezesc în sufletul său doruri nelămurite și o sensibilitate religioasă delicată, cristalizate mai tîrziu în sentimente puternice creștine ortodoxe. După studiile liceale și doi ani la Facultatea de litere, tînărul Grigorie Pișculescu, în vîrstă de 20 ani, se dedică studiilor teologice, luîndu-și licența și doctoratul în Teologie. La 43 de ani, intră în cler, dăruindu-se Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia îi va sluji cu statornicie și convingere întreaga sa viață.

Ca profesor universitar de teologie biblică, Părintele Gala transformatuse catedra sa în amvon, iar ca preot, făcuse din amvonul său o catedră, de pe care propovăduia, cu temeiurile sale științifice, convingerile și adevărurile credinței noastre creștine ortodoxe. Apostolatul său de la catedră și amvon era investit, pe lîngă harul preoției, cu prestigiul scriitorului. Cine dintre ucenicii săi, va putea uita vreodată prelegerile sale atît de erudite, dar atît de clare și de simple în expunere? Cultura sa bogată, cunoștințele sale savante de filologie și arheologie biblică, făceau ca prelegerile sale, să aibă o ținută științifică superioară, ceea ce surprindea pe ascultătorul neavizat, obișnuit numai cu ipostaza de scriitor a Părintelui Gala Galaction. Plecînd de la exegeza textelor sacre, de la amănunte biblice, Părintele Gala reușea să se ridice la sinteze teologice, la principii călăuzitoare, care dădeau un sens spiritual înalt, atît cercetătorilor de teologie, cît și vieții intime a ascultătorilor, trezind, cu darul său literar și patosul său oratoric, dragostea față de Sfînta Scriptură.

Rămîne ca o cunună a vieții sale și ca o încoronare strălucită a studiilor sale biblice, tălmăcirea în graiul nostru romînesc a Sfintei Scripturi.

Dar, pe deasupra scriitorului inspirat și a profesorului savant, Părintele Gala a așezat activitatea sa preoțească, impunîndu-se în Biserica noastră, ca un mare liturghisitor, predicator și duhovnic.

În fața Sfîntului altar, Părintele Gala părea transfigurat. Contactul său cu cele sfinte, fiorul sacru al adorării lui Dumnezeu, copleșea făptura omenească, făcîndu-l să trăiască intens misterului liturgic. Chipul său

lăuntric se exterioriza în iradieri duhovnicești, cutremurat de prezența reală a Domnului în taina Sfintei Euharistii. Copleșit de taină, și de smerenie, vocea lui, cu scăpărări profetice în predică, se potolea în apropierea Sfintei Euharistii, și căpăta mlădieri sonore, duioase și profunde. Părintele Gala se ruga în șoaptă, invocând în grăiri tainice binecuvîntarea Celui Preaînalt. Căldura harului îi îmbujora fața și fără să fi fost înzestrat cu o voce deosebită, Părintele Gala cucerea prin fiorul rugăciunii sale atît pe slujitorii altarului din jurul său, cît și pe credincioșii din biserică.

Împărtășirea cu Sfîntul Trup și Sînge al Domnului nostru Iisus Hristos dădeau Părintelui Gala puteri noi în predicarea învățăturii Domnului său iubit. Părintele Gala, — o știe toată lumea — a fost cel mai mare conferențiar creștin al Bisericii noastre. În această calitate, el se dăruia pe sine, întregii turme duhovnicești a Ortodoxiei românești. Stilul său oratoric, unic în felul său, limba sa literară neîntrecută, patosul său evocator, conținutul predicilor și conferințelor sale bogat în idei creștine, morale, sociale sau literare, marea sa putere de sinteză și de generalizare a adevărurilor propovăduite, au făcut din Părintele Gala un orator prețuit și căutat. Descrierile sale minunate, portretele sale morale, zugrăvite cu atîta măiestrie, verva sa atrăgătoare și mai ales clocotul profetic, făceau din Părintele Gala vizionarul iluminat al unei lumi de dreptate socială, reușind totdeauna să capteze interesul și adeziunea ascultătorilor.

Cunoscător profund al tainelor sufletului omenesc, dublat de facultatea scriitorului de a pătrunde și de a intuit și cele mai adînci cute ale sufletului uman, dar mai ales dorința lui fierbinte de a alina suferințele omenești, au făcut din părintele Gala un mare duhovnic și îndrumător spiritual.

Studentii teologi, ca și credincioșii de rînd îl solicitau cu încredere și îi încredințau, la scaunul său de duhovnicie, păcatele și îndoielile lor. Părintele Gala biruia neastîmpărul celor mai rebele firi, cu firea sa dreaptă, plină de blîndețe și de bunătate. El urmărea în permanență dezvoltarea și creșterea spirituală a fiilor săi duhovnicești.

Filantrop convins, Părintele Gala a fost un creștin nu numai cu vorba, ci și cu fapta. El dăruia cu aceeași generozitate și bunurile sale culturale și bunurile sale materiale prisoselnice, adunîndu-și comorile cerești pe care creștinul adevărat le poate dobîndi numai cu ajutorul milosteniei. Mare umanist, Părintele Gala, așa cum se desprinde din scrisul său, și din viața sa zilnică, stimula în jurul său respectul pentru credințele religioase ale altor culte și propovăduia conviețuirea pașnică a poporului român cu naționalitățile conlocuitoare.

Sensibil în fața suferințelor omenești, Părintele Gala s-a alăturat poporului în lupta sa pentru o viață mai bună, pentru dreptate socială.

Membru titular al Academiei Republicii Populare Romîne, deputat în Marea Adunare Națională, Părintele Gala Galaction a fost răsplătit de ocîrmuirea democrat populară a țării noastre cu marea distincție «Ordinul Muncii clasa I». Luptător convins pentru pace, el a preconizat prin scris, un «Areopag al păcii» care să liniștească omenirea de teama războaielor nămicitoare.

Nu putem încheia cuvîntul nostru, fără a pomeni aici dragostea celui adormit întru Domnul pentru ridicarea culturală și morală a clerului de mir și în primul rînd a cinului monahal, pe care-l considera elita spirituală a Bisericii, și-l dorea înzestrat cu temeinice preocupări cărturărești, de meditație și de viață interioară.

De aceea, și gîndul lui din urmă a fost să-și găsească tihna de veci a trupului său istovit de suferința din ultimii ani, sub aripa ocrotitoare a Mănăstirii Cernica, lîngă umbra deasă a stejarilor iubiți, de aici, cărora le-a închinat ultimile sale gînduri într-o frumoasă poemă reverie, încredințîndu-se rugăciunilor statornice ale cuvioșilor părinți.

De altfel, gîndul morții nu l-a înspăimîntat niciodată pe Părintele Gala, care mărturisea odinioară: «Cînd am citit convertirea Sfîntului Apostol Pavel și am înțeles Învierea Domnului din morți, visarea mea a ajuns creștină și Pogribania adormiților noștri mi-a apărut — așa cum este — o îmbarcare pentru via veșnicie. De atunci «aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie...».

În fața marelui preot și duhovnic, în fața dascălului atîtor generații de de slujitori bisericești, în fața marelui literat dispărut, aducem în numele «a Fericitului Patriarh Justinian și al întregii Biserici Ortodoxe Romîne, precum și al nostru personal, piosul nostru omagiu de dragoste și recunoștință pentru tot ceea ce a însemnat viața și opera Părintelui Gala Galaction, acum mutat de la noi în corturile celor drepți.

Familiei sale îndoliate și prietenilor săi nemîngîiați de pierderea Părintelui Gala, le aducem patriarhicești binecuvîntări din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian și le dorim caldă mîngîiere de la Domnul, încredințîndu-i că memoria Părintelui Gala Galaction va fi pururea vie în Biserica noastră strămoșească.

Veșnică să-i fie pomenirea și Dumnezeu să-l așeze în cetele dreptilor săi.

În numele corpului profesoral și al studenților Institutului Teologic Universitar din București, a vorbit P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului, care a spus următoarele :

Bunul, blîndul și iubitorul nostru părinte, dascăl și coleg Gala Galaction a fost chemat în corturile dreptilor.

Institutul Teologic din București, Biserica noastră și cultura romînească încearcă o mare pierdere prin plecarea lui dintre noi. Profesorul Gala Galaction era în același timp și preotul și scriitorul și academicianul de prestigiu, care era atît de prețuit de cei ce l-au cunoscut, l-au auzit vorbind de la catedră sau l-au citit și nu va fi uitat de cei ce îl citesc și-l vor citi cît va exista o literatură romînească.

Părintele profesor Gala Galaction a funcționat în învățămîntul teologic întîi la Universitatea din Iași și apoi la cea din București circa 20 de ani. El a predat științele biblice cu erudiție aleasă, cu deosebit talent oratoric și cu mare căldură în convingeri. El a adus lumini noi în atîtea

capitole ale tălmăcirii Vechiului și Noului Testament, îndeosebi în problema convertirii Sf. Apostol Pavel.

Întinderea operei sale teologice nu atinge pe aceea a operei sale literare, dar ea e densă și substanțială sub raportul fondului și de o rară bogăție de sugestii pentru trăirea creștină. Minunea din drumul Damascului, teză de doctorat în teologie, pune într-un fel nou răscolitoarea problemă a schimbării fanaticului Saul în neasemuitul Apostol Pavel; Piatra din capul unghiului e o analiză erudită și profund psihologică a tezaurului Ortodoxiei, care, deși apropie 4 decenii de la apariție, e tot atât de actuală ca în ziua ei cea dintâi; Ziua Domnului, un volum masiv de peste 300 pagini în care părintele autor analizează cu pătrundere și evlavie numeroase idei, fapte și evenimente creștine în lumina Evangheliei și Ortodoxiei. Un număr considerabil de articole publicate în reviste și ziare nu epuizează problemele teologice puse și tratate de ilustrul adormit.

Ceea ce ridică la o înălțime neobișnuită valoarea profesorului de teologie Gala Galaction este traducerea Sfintei Scripturi în colaborare cu Vasile Radu, operă definitivată în 1938, adică la 250 de ani de la apariția Bibliei lui Șerban Cantacuzino. E o lucrare monumentală în care se ține seama de rezultatele științifice la zi și a cărei frumusețe literară îi face lectura așa de plăcută. Nu se poate stăruie îndeajuns asupra importanței și valorii acestei traduceri pentru Biserica și cultura ortodoxă românească.

Opera literară a Părintelui profesor Gala Galaction este ea însăși, în mare parte, străbătută de idei sau atitudini creștine. Atmosfera acestei opere e ca un zefir al bunătății care mîngîie toate cutele sufletului omenesc.

Concepția teologică a Părintelui profesor Gala Galaction e orientată spre iubirea de Hristos și iubirea de om.

Marele act al convertirii Sf. Apostol Pavel, «cheia teologiei creștine», se explică prin învierea Domnului. Iar învierea Domnului stă la începutul credinței noastre și la temelia Bisericii. Zice Părintele profesor: «Învierea Domnului a biruit spaima morții, a dejucat pe diavolul, ne-a deschis fîntînile mîntuirii». Și mai precizează iubitul nostru profesor: «Noi credem, fără retorică, în realitatea învierii Lui din mormînt și în înălțarea Lui la ceruri». Este Testamentul teologic al iubitului nostru adormit, care a plecat spre cămările Tatălui cu nădejdea nezdruincată a învierii.

Strîns legată de învierea Domnului este Sf. Euharistie. «Cine se numește pe sine creștin, fără să creadă în înfricoșata taină a sfîntului potir și în învierea cea de obște, zice Părintele profesor, acela este mincinos și adevărul nu este în el». «Noi mai credem în inefabilul adevăr al Singelui și al Trupului Lui, reale și vii, sub sfintele văluri euharistice». E aci convingerea Sf. Apostol Pavel, a Sf. Ignatie Teoforul și a Sf. Ioan Gură de Aur, luminoși stîlpi ai credinței și Bisericii ortodoxe.

Sfînta Taină a Mărturisirii este mijlocul suveran al purificării și luminării vieții creștine.

Puțini preoți profesori de teologie au trăit așa de frumos preoția și au scris așa de frumos despre ea. Zice blîndul nostru dascăl adormit:

«O înfricoșată poruncă a lui Iisus Hristos m-a smuls din lunga mea expectativă literară și m-a împins la preoție și la sacrificiu. Între mine și jertfelnicul Domnului meu nu sînt venituri, nici politică, nici menajamente oficiale». Cît privește zbuciumul vieții preotului, cine nu cunoaște cazul părintelui Tonea din vestita nuvelă «De la noi la Cladova»?

Iubiul nostru dascăl și frate a fost fără întrerupere un apărător al tradiției ortodoxe, fie în cazul apariției unor erezii interne, fie pe linie interconfesională. El zice undeva: «Biserica Ortodoxă și toată arhaica și subjugătoarea ei podoabă mi-este scumpă, nu pentru că am vreo bogăție de la ea, — căci n-am nici una — ci pentru că am învățat s-o iubesc în ani lungi de meditare și de literatură» (Piatra din capul unghiului, p. 109).

Aceasta nu l-a împiedicat să depună eforturi pentru apropierea Bisericilor, în elementele lor cele mai apropiate, îndeosebi pe teren practic. Dînsul avea numeroși prieteni în celelalte Biserici creștine și comunități cultice.

Profesorul și colegul nostru a iubit cu o dragoste mistuitoare pe om. Pe omul slab, obidit, exploatat și călcat în picioare. Nuvelele și romanele sale tratează uneori frământările și suferințele omului de rînd cu care autorul simpatizează pînă la a i se substitui. El a iubit nespus de mult oamenii muncii, pe revoluționari și pe socialiști, a căror dreptate o vedea și a căror izbîndă în viitor o profețea. El a avut o atitudine de solidaritate cu luptele poporului nostru pentru libertate și dreptate socială.

Iubirea profesorului Gala Galaction pentru ucenicii săi îi era răsplătită cu dărnicie de aceștia. Puțini au fost profesorii iubiți de ucenicii lor, așa cum a fost dînsul iubit de ai săi. Ucenicii săi ca și colegii săi îl putem califica așa cum apreciau Sf. Grigore Taumaturgul și colegii lui pe Origen și anume drept «raiul desfătărilor duhovnicești». Rai în cugetare, rai în vorbire, rai în opera literară.

Institutul Teologic din București rămîne veșnic recunoscător iubiului său profesor Gala Galaction pentru bogata moștenire teologică, pentru strălucita traducere a Sfintei Scripturi și pentru neasemuit de frumoasa zestre literară pe care i le-a lăsat. Îi asigură sufletul lui blînd că nu va fi uitat niciodată în rugăciunile profesorilor și studenților care-l vor iubi cu inima întreagă și curată ca pe părintele și învățătorul lor. Institutul Teologic prezintă familiei îndurerate adîncă sa părere de rău pentru marea pierdere ce o îndură și făgăduiește că se va ruga totdeauna pentru sufletul așa de frumos al Părintelui profesor Gala Galaction.

Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul cultului mozaic din Republica Populară Romîna, a adus omagiul credincioșilor săi pentru nețărnută dragoste de oameni pe care, în numele credinței sale, a manifestat-o părintele Gala Galaction în toată viața sa:

Fie-mi îngăduit să dau glas sentimentelor de pios omagiu și de adîncă venerațiune ale clerului și credincioșilor cultului mozaic pentru

acel care a fost părintele sufletească al nostru, al tuturor, Gala Galaction, binecuvîntată fie-i amintirea.

Unde am putea găsi mai bine acest cuvînt de omagiu decît în acea «Carte a Cărților» pe care el a tîlmăcit-o cu atîta măiestrie în graiul românesc, în care el a turnat cîntec din cîntecul lui, suflet din sufletul lui, în Biblia care e comună nouă tuturor celor ce credem în Atotputernicul Dumnezeu, în opera care de aceea a supraviețuit veacurilor și milenilor pentru că oglindește mereu zbuciumul și frămîntarea bietului suflet omenească, pentru că exprimă rezonanța întregii game a sentimentelor omului?

Iar în această carte, care pagină ar fi oare mai grăitoare decît aceea care ne zugrăvește figura luminoasă a primului preot ce apare pe scena biblică, preotul neevreu litro din Midian, al cărui nume, drept recunoștință pentru nobila-i personalitate, este așezat de noi drept titlu al celui mai sfînt dintre capitoarele învățăturii sfînte, capitolului care conține decalogul sinaitic?

...Un om fuge spre a-și salva viața amenințată de sabia prigonitorului faraonic. Omul acesta e Moșe. El se refugiază în Midian iar cînd fiicele preotului litro aduc tatălui lor vestea sosirii acestui prigonit, el le adresează cuvintele, pe care vă rog să-mi permiteți să le rostesc în limba care i-a fost atît de dragă părintelui Gala Galaction, în limba biblică: «למה זה עזבתך את האיש», «Pentru ce ați părăsit omul?»

Cred, cucernică și întristată adunare, că dacă pe mormîntul părintelui Gala Galaction am dori să așezăm un epitaf care să sintetizeze lupta încordată și plină de sacrificii a celei mai mari părți a vieții sale, n-am putea găsi unul mai nimerit decît acel cuprins în versetul amintit.

«Pentru ce ați părăsit omul»? Iată strigătul pe care părintele Gala Galaction l-a adresat, plin de clocot de revoltă, tuturor acelor care, decenii de-a rîndul, au prigonit și chinuit oamenii dîndu-i pradă suferințelor, din cauza bisericii în care se închinau sau a neamului căruia îi aparțineau.

Pentru ce ați profanat sfînta noțiune de om, pentru ce ați abandonat sfînta datorie ce incumbă fiecăruia, de a sta în slujba omului, de a-l ajuta, de a-l sprijini, de a-l înălța sufletește? Iată cum a știut să traducă iscusitul traducător al Bibliei, acest verset rostit de cel dintîi al său precursor, să-l traducă nu numai în vorbe ci și în faptă.

Precum Moșe, prigonitul de odinioară, a găsit adăpost în casa ospitalieră a preotului litro, noi evreii din România anilor de cumplită urgie și împilare, am găsit o binefăcătoare mîngîiere, un balsam alinător al rănilor sufletelor noastre chinuite, un izvor dătător de neseceate puteri de rezistență împotriva răului, în cuvîntul scris și vorbit al preotului Gala Galaction. În timpul în care uraganul urii bîntuia cu furie secerînd rîndurile noastre, uriașul acesta al gîndirii și simțirii omenești s-a ridicat cu o măreață vigoare spirituală îmbinată cu o minunată dragoste de om împotriva prigonitorilor, cărora le-a strigat un minios avertisment profetic, în apărarea prigonitilor cărora le-a șoptit un duios cuvînt de speranță.

Marele propovăduitor al cuvîntului dumnezeiesc al Bibliei nu s-a limitat, astfel, la studii abstracte ale operei ci a fost un iubitor, prin vorbă și prin faptă, al acelor care se trag din autorii acestei nemuritoare creații etice, al acelor din mijlocul cărora, acum mii de ani, a pornit învățătura cea nobile a dragostei de oameni. Putea fi primejdia oricît de mare, puteau să se reverse asupra lui amenințări oricît de violente, titanul acesta al celei mai elementare etici a oricărei religii, etica dragostei de om, a stat ca o stîncă neclintită în slujba marelui adevăr pe care îl rostește Ecclesiastul atunci cînd dă suprema caracterizare a Dumnezeuului unic: «Dumnezeu apără pe cel prigonit!» (Eccl. 3, 15).

...Slujitorul de altar, litro midianitul, nu s-a mărginit însă la enunțarea protestului său împotriva nedreptății, conținut în prima parte a versetului pe care l-am amintit, ci el a continuat în îndemnul pozitiv: *וַיֹּאכַל כָּל־אָדָם מִן־הַלֶּחֶם קְדָמוֹ לוֹ*, «Chemați-l pe om, și să mănince pîine» (Exod, 2, 21).

Spre a putea lecui răul, spre a dezrădăcina otrăvita buruiiană a urii între popoare și religii care a dus la abandonarea și pîngărire sublimă a noțiunii de om, este necesar să tratăm cauzele nenorocirilor abătute asupra omenirii. Chemați omul și așezați-l la ospățul cel binecuvîntat al vieții! Încetați de a mai împărți oamenii în două: în cei care huzuresc și cei cărora nici firimiturile ce cad de la această masă nu le sînt îngăduite! Dați înapoi omului elementarul său drept la viață, puneți-i iar în mînă sfîntul codru de pîine!

Iată chemarea la o mai dreaptă orînduire a societății ce răsună din gura lui litro; iată idealul pe care n-a încetat să-l răspîndească în blînd îndemn duhovnicesc, în înaripat vers de poezie, în admirabile pagini de proză, în viguros articol de pamfletar, acela care a fost preotul, poetul, nuvelistul, și romancierul, ziaristul și tribunul Gala Galaction.

וַיִּשְׁמַע יְהוָה, «litro a auzit» (Exod 18 1). Litro, tîlmăcesc înțelepții noștri, a avut ureche fină. El nu a rămas surd la evenimentele ce se întîmplau în lume. El nu s-a izolat în biserică în care slujea și n-a ignorat prefacerile istorice pe care le trăia: ieșirea din Mitraim și trecerea Mării Roșii.

Părintele Gala Galaction nu s-a izolat nici în turnul de fildeș al scriitorului, nici în amvonul slujitorului bisericesc. El a aplecat urechea și a ascultat marile transformări ce le străbate omenirea de mai bine de patru decenii încoace. O lume veche se prăbușea în juru-i și una nouă se înălța, victorioasă. Pîrîiau din încheieturi așezările sociale în care oamenii flămînzeau, se clădea o nouă orînduire în care omul era chemat la firească-i menire. Părintele Galaction s-a așezat de la început alături de ziditorii noului, s-a amestecat între cei mulți și oropsiți și astfel și-a împlinit și în acest chip marea misiune de purtător al cuvîntului dumnezeiesc.

Îl zărim, de această dată, pe preotul litro din Midian, întîlnindu-se cu Moșe, eliberatorul poporului său. Grăiesc unul către celălalt, acești doi slujitori ai Divinității. Chiar dacă limba în care slujesc e diferită, chiar dacă altarele la care se închină nu arată la fel, chiar dacă semîn-

țiile din care se trag nu sînt aceleași, ei servesc același ideal: al înno-
bilării omului și al îmbunătățirii traiului său. Citim astfel în acest capitol
biblic care precede decalogul, o splendidă pagină de conviețuire pașnică
între două religii. Moșe și litro învață unul de la celălalt, convinși fiind
că întotdeauna ai ceva de învățat de la semenul tău și că numai în focul
schimbului de idei se călește adevărul pur, se cristalizează sfințenia
idealului spre care năzuiești.

Gala Galaction a întruchipat prin spiritul său larg și atotînțelegător,
prin setea sa nemărginită de învățătură, și prin doru-i nestăvilat de adevăr,
acest splendid principiu al conviețuirii pașnice. Cît de mult am învățat
noi de la dînsul în discuțiile teologice și filozofice ce le purtam și cît de
dornic era dînsul de a se adăpa neconținut din fîntîna cea veșnică a
multimilenarei învățături iudaice.

... litro își ia rămas bun de la Moșe. Ultimele-i cuvinte cu care el
dispare de pe scena biblică, sună: *מִן יְבוּא בְּשָׁלוֹם וְגַם כָּל הָעָם הָיָה עַל מָקוֹ*,
«Și întreg acest popor să-și reia locul său în pace».

Dacă versetul cu care litro apare în narațiunea sfintei învățături sin-
tetizează lupta răsăritului și zenitului vieții lui Gala Galaction, acesta din
urmă reprezintă idealul căruia el i-a consacrat ultimii ani, apusul soarelui
vieții sale.

În acești ani, în care el a depășit vîrsta psalmistului, Gala Galaction
a trăit cu bucurie epoca în care «întreg acest popor» și-a reluat locul său
firesc, a căpătat posibilitatea de a-și clădi o nouă viață, de a-și alcătui
o orînduire a dreptății. «Cei ce au semănat în lacrimi», luptătorii și pri-
goniții de ieri, umiliții și obidiții vremurilor de altă dată, au împlinit cu-
vîntul psalmistului și «seceră în veselie», gustă din plin rodul muncii lor,
așezați la locurile ce li se cuvin. Ei luptă pentru împlinirea acestui cel din
urmă cuvînt al lui litro «beșalom», al păcii între oameni și noroade — iar
părintele Galaction a pus cele din urmă puteri ale spiritului și sufletului
său în slujba acestui cel mai măreț ideal uman.

O viață împlinită, iată ce a fost viața aceluia pe care îl conducem
acum la locașul de veci. Este, cred, suprema consolare ce o putem oferi
îndureratei familii pe care o rugăm să creadă în sentimentele noastre
de adîncă compasiune.

La rugile ce s-au rostit aci, fie-ne îngăduit să alăturăm și umila
noastră rugă pentru odihna cea binecuvîntată a aceluia care a fost Gala
Galaction.

Amintirea celui drept fie binecuvîntată.

În numele obștei monahale de la Mînăstirea Cernica, Prea Cuviosul
stareț Stanciu Roman a rostit următoarele cuvinte:

Dumnezeu, cel singur mare și atotputernic, care pune hotar vieții
omului pe pămînt, a ridicat la sine, după o lungă și grea suferință, sufletul
vrednicului său slujitor, preotul Gala Galaction, ilustru profesor și distins
scriitor.

Ne doare despărțirea, dar ne mângîie nădejdea revederii.

Noi, cei ce viețuim în acest lăcaș, încercăm astăzi o mare întristare, pentru că am pierdut un sincer prieten și un fierbinte sprijinitor.

Deși de lungă vreme n-a mai fost printre noi, însă vie ne-a fost amintirea lui. Căci, cum am putea să uităm pe cel care, în timpul celor mai grele încercări prin care a trecut neamul nostru în ultimul război, a viețuit cu noi, mângîindu-ne în scîrbe și întărindu-ne în primejdii? Pe cel care în timp de pace și liniște ne-a învățat legea lui Dumnezeu, prin frumoasele tîlmăciri ale cuvîntului Scripturii și ne-a aprins în noi focul dragostei lui Dumnezeu prin înflăcăratele predici rostite de pe amvonul bisericii mînăstirii noastre? Iar prin lecturile din propriile sale scrieri ne-a dăruit adeseori clipe de desfătare sufletească și de plăcută petrecere?

Dar, dorința ca rămășițele sale pămîntești să zacă aici alături de noi este semnul deosebitei dragoste ce ne-a păstrat, dorind prin aceasta ca și după moarte duhul său să se unească cu duhurile noastre și ale înaintașilor noștri și împreună să preamărim pe prea înaltul Dumnezeu.

Unei atît de mari dragoste ce ne-a arătat, pururea îi vom păstra recunoștință și veșnică îi va fi pomenirea.

Dl. Emil Botta, de la Teatrul Național «I. L. Caragiale», a citit ultima «reverie-poemă» a marelui preot și scriitor, care cuprinde și testamentul duhovnicesc al părintelui Gala Galaction. (Textul a fost publicat, sub titlul «La mînăstirea Cernica», în revista «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXVII (1959), nr. 3-4, pp. 282-284).

În acordurile mișcătoare ale cîntărilor bisericești, sicriul cu corpul neînsuflețit al părintelui Gala Galaction a fost purtat pe umeri de preoți și ucenici pînă la mormînt. Înaintea locașului veșnic, d-l Gh. Alexe, în numele ultimilor studenți ai iubitului magistru de teologie, a rostit următorul cuvînt de închinare:

Nemîngîiați sufletește am însoțit în ultimul său drum, la mînăstirea Cernîcă, pe neprețuitul nostru magistru, Părintele Gala Galaction.

Ceasul despărțirii noastre trupești s-a apropiat și clipele zăbovesc nevolnice în preajma sicriului scump al celui adormit întru domnul.

Fac parte din ultima serie de studenți teologi ai părintelui Gala și am venit aici în numele colegilor mei și al generațiilor mai tinere de teologi să întorc iubitului nostru dascăl o parte din marea sa dragoste pe care ne-a împărtășit-o în timpul orelor de duiosă ucenicie, în aprofundarea cuvintelor Sfintei Scripturi.

Am venit aici să înnoim așezămîntul nostru de credință, că vom păstra cu scumpătate predaniile Sfintei noastre Biserici, așa cum le-am învățat și de la Părintele Gala. Am venit aici să mărturisim părintelui nostru duhovnicesc, iară și iară, că vom urma cu sfințenie pilda vieții sale de jertfelnicie Domnului nostru Iisus Hristos și poporului din sinul căruia am purces la lumina și viață.

Acolo unde nu este nici durere, nici suspin, acolo unde toți vom merge, —în împărăția cea veșnică—Părintele Gala Galaction, despovărat de această

existență efermă, se împărtășește din viața cea veșnică, la un loc cu cetele sfinților și dreptilor, așteptând învierea cea de obște și dreptul județ.

Primăvara îmbălsămează natura cu miresme și arome noi.

Priveliștea firii înconjurătoare, care se deșteaptă la viață și care va primi în sânul ei, pe iubitul nostru magistrul, nu mai trezește în simțirea lui nici un dor... Împăcat cu sine, Părintele Gala ne privește din pragul altei lumi, dincolo de vremelnicia vieții noastre pămîntești.

Atunci cînd ne va prididi dorul, ne vom aduce aminte de el și de toți cei dragi ai noștri, plecați dintre noi și vom șopti înfiorați la mormintele lor: «Pomeniște Doamne pe toți cei ce au adormit întru nădejdea învierii și a vieții de veci, părinții și frații noștri și pe toți, care în cucernicie și bună credință s-au săvîrșit».

Pomeniște, Doamne, întru împărăția ta pe iubitul nostru profesor Părintele Gala Galaction, și-i fă lui veșnică pomenire.

*

...Este rugăciunea pe care nu vor înceta să o rostească slujitorii și închinătorii altarelor Sfintei Biserici Ortodoxe Române, pentru odihna celui ce a fost și va rămîne pururea în sufletele celor ce l-au cunoscut, părintele Gala Galaction!

REDAȚIA

GÎNDURI LA MORMINTUL PĂRINTELUI GALA GALACTION

Părintele Grigore Pișculescu, Gala Galaction al literaturii, s-a mutat, cu trupul său ostenit, în veșnicele lăcașuri. Acolo, cu strădania întregii sale vieți de om, preot și scriitor, el și-a clădit temeinic dreptul de cetățenie în «cetatea cea stătătoare», către care sufletul său a năzuit cu ardore.

Recitind, cu alți ochi, multe din paginile scrisului său, acum, cu pilejul acestei vremelnice despărțiri, ne-a rămas temeinica certitudine că în personalitatea complexă a acestui mare scriitor și gînditor creștin a primat preotul, părintele Grigore. Aceasta a muiat pana scriitorului Gala Galaction în sensibilitatea creștină, i-a ascuțit-o și a făcut-o să atingă note necunoscute lumii profane.

Te reține, îndeosebi, din acest registru al tematicii sale scriitoricești, concepția înaltă, pură și duios creștină, ca la marele său patron Grigore din Nazianz, pe care părintele Grigore Pișculescu o avea despre misterul vieții și al marei treceri către dumbrăvile de dincolo. Părintele Grigore «a adormit în pace» — cum spune psalmistul —, păstrînd în sufletul său, luminița tainică a veșnicei revederi. El a închis ochii trupului peste această luminoasă viziune interioară: «sîntem călători»!

Acum un sfert de veac, el scria, în deplină reculegere a minții și a sufletului: «Astăzi, ca și odinioară, adîncimea și noblețea sufletească se măsoară cu această victorioasă certitudine a continuității ființei noastre, dincolo de hotarele vieții pămîntești».

Parcă dorești o grabnică revedere cu părintele Grigore cînd citești paginile lui, la trecerea din viață a patriarhului ecumenic Fotie II, la 5 ianuarie 1936, a arhiereului Evghenie Humulescu, un an mai tîrziu, a teologului german Adolf Deissmann, a mitropolitului Simion al Varnei, a stareței Epraxia Demi, sau a unor oameni simpli, din răzorul săracilor cimitirului.

Părintele Grigore a închis ochii cu această mare nădejde: așteptarea învierii din morți și a vieții veacului ce va să vie.

Această credință are la el fecunde rădăcini atavice:

«Credința într-un singur Dumnezeu, Zamolxe și convingerea că după ce ieșim din această tristă viață pămîntească intrăm într-alta, neasemănat mai bună, au fost determinantele sufletești care au împins, de grabă și cu entuziasm, pe strămoșii noștri traci, în pronaosul Bisericii Creștine».

«Strămoșii noștri traci credeau cu patimă, credeau cu eroism, că moartea nu este stingerea noastră, ci poarta fericită spre grădina unor supreme și fericite destăinuiri. Aceasta este, precum bine știm și marea noastră nădejde creștină și semnul de recunoaștere al nobleței evanghelice și mărturisirea milenară a Bisericii: Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie! Amin».

«Așadar, strămoșii noștri traci, păgîni fiind, dar păgîni monoteiști și convinși de nemurirea sufletului, au îmbrăcat, grabnic și fericite, fondul lor religios în armura cerească și definitivă a crezului creștin...».

Gîndurile sale despre viață, părintele Grigore le încheie cu o concepție fermă:

«Sîntem o clipă de conștiință și de îndurerată aspirație între două eternități, aceea din care purcedem și aceea către care zburăm (în fond aceeași maiestate a Eternității). Abisuri de frumusețe, de contemplație și de devinațiune fulgeră în jurul clipei noastre...».

Pentru predica bisericească, pentru amvon, Gala Galaction, a fost un Gură de Aur român, pentru literatura noastră teologică el este o pană de aur, cu care «Caligraful Terțiu» a însemnat pe fila albă a sensibilității ortodoxe omenia și adevărurile eterne ce izvorăsc din cugetul dreptei credințe. Ca traducător al Bibliei, numele lui se înscrie în cartea marilor ctitori ai creștinismului românesc, alături de cele ale lui Coresi, Varlaam, Dositei, Antim Ivireanul, Radu și Șerban Grecianu, Veniamin Kostaki, Udriște Năsturel, patriarhul Nicodim, preotul Vasile Radu. Biblia dată pe grai românesc, cu neîntrecută măiestrie, este izvorul nesecat, fecund, din care pornește gîndirea socială și creștină care alimentează scrisul lui Gala Galaction. În prefața vol. I din Opere, el mărturisește deschis: «Aș fi plecat din lumea aceasta cu inima grea dacă Stăpînul din ceruri nu mi-ar fi dăruit puteri și miraculoase împletiri de împrejurări ca să tîlmăcesc și să tipăresc Sfînta Scriptură. Literatura mea ar fi rămas ca un

soclu fără statuie deasupra. Strădaniile mele de trei decenii, studiile mele teologice, limba mea românească, așa cum o știu și cum am scris-o, dorul meu nestins după o jertfă regească adusă la Curțile Templului... toate treceau și se iroseau ca materialul adunat pentru clădirea unei case pe care stăpînul n-a avut binecuvîntare s-o vadă ridicată».

Gala Galaction este un scriitor realist, întrucît tematica lui este realistă, prin aspectul epic al luptei omului ce se străduiește să se elibereze. El înlătură categoric formulele de viață care țineau pe om îngenunchiat într-o nedreaptă orînduire socială ce schimbese esențial orînduirea cea poruncită de Dumnezeu, care îi dăruise libertatea și posibilitățile să muncească pentru fericirea lui pămîntească, pregătind-o pe cea cerească și veșnică.

Gala Galaction, fără să demonstreze cu orice preț adaptarea realității la principii, marchează totuși o fuziune între aceste două căi ale inspirației, care comunică între ele, întregind și împlinind ființa umană. El a trăit așa cum a scris, — a scris așa cum a trăit și gîndit. Într-o epocă în care unii condeieri erau absenți față de suferințele și năzuințele celor mulți, Gala era același ca și cel de mai tîrziu, scriitorul decent, sincer cu sine însuși, respectîndu-și misiunea lui de pontif al literelor, era gînditorul creștin devotat omului, adevărului, societății, lui Dumnezeu. El nu s-a sfiit să scrie pagini zguduitoare, fără teamă că-și riscă bucățica de pîine, într-o epocă de atotputernicie a claselor avute.

Așa se conturează viziunea socială și artistică a lui Gala Galaction, pe care sîntem datori să-l împărțim și cu alții, atît este de divers și totuși atît de armonios unitar, cum s-a spus la sărbătorirea din 16 aprilie 1954, la Institutul Teologic din București: «Ca literat și ca om sînteți al întregului popor, ca teolog și ca preot-sînteți îndeosebi al nostru»... Și tot cu acest prilej: «Ați privit natura și viața, pe om și lumea, cu ochii și cu inima celui care avea să slujească sau slujea Domnului. Ați privit pe urma pașilor și mîinilor lui Dumnezeu. Ați revelat frumuseți, aspirații și bunuri sufletești și ați întors cu ele pe om spre interior și spre Dumnezeu. Ați adus în literatură preoți și monahi, slujitori ai altarului și ucenici ai Sfîntului Antonie...».

Iată deci cele trei ipostase ale personalității lui Gala Galaction: preotul, teologul erudit și literatul, care încheagă opera sa din plămădeala frămîntată de cele două calfe ale sufletului omenesc, material variat și bogat pe care îl descoperă direct, la izvoarele pure ale vieții, în sufletul creștin, în conștiința unei trăiri creștine.

Pentru cei ce l-au întîlnit în ultimele decenii pe Gala Galaction, cunoscuți sau necunoscuți de el, în tren, în tramvai, în sălile de cursuri, în redacții, la amvon, sau săvîrșind Sfînta Liturghie în altar, marele scriitor era o parte din via realitate românească.

Mereu activ, ca argintul viu, căci era prezent pretutindeni, răscolitor, punînd și dezbătînd problemele, în căutarea celor mai bune soluții și remedii pentru zbuciumul omului contemporan. Din bisericuța de cartier și pînă la marea catedrală, de la catehizarea credincioșilor pînă la analizele filologice și exegetice din sălile de curs, de la scurta convorbire la

colț de stradă sau la microfon, pînă la comunicările de la Academie și cuvîntările la tribuna Marii Adunări Naționale, «Gala vorbea», «Gala convingea», «Gala încălzea». Cu chipul lui tolstoian, plin de modestie rustică și de măreție apostolească, el a fost o permanentă și vibrantă prezență, o sinteză de simțire, de cultură și de vremelnicie neaoșă, care se impune ca un stei de culme cercetătorului ultimei jumătăți de veac.

Este oare Gala Galaction un ctitor al culturii romînești din această tragică și măreață perioadă a istoriei noastre? Fără îndoială că da! Simplii animatori dispar o dată cu efectul unei cuvîntări, articol, sau carte. Ctitorul unei culturi însă construiește zi cu zi, gînd cu gînd, închegînd din idee fapta și dăruindu-se pe sine. El s-a dăruit întreg și trăiește în acest umanism romînesc, care face parte din ființa noastră a tuturor celor ce trăim din el și pentru el.

A scrie despre Gala Galaction este a te lăsa dus de un miraj spre care cu cît înaintezi mai mult, cu atît îți dai seama că este tot mai vast, mai inepuizabil, mai variat. Au scris aprecieri asupra acestei opere, criticii și chiar scriitorul însuși. Părerea autorizată a teologilor noștri a fost de asemenea expusă în mai multe ocazii. La Institutul Teologic, în 16 aprilie 1954, s-au făcut judicioase aprecieri și tălmăciri ale diverselor aspecte ale operei scriitorului, de Prea Fericitul Patriarh Justinian, P. S. Episcop Teoctist Arăpaș, Diac. prof. N. I. Nicolaescu. În acele minunate azime duhovnicești, pe care Gala Galaction le-a dăruit cititorilor săi, ani de-a rîndul, în fiecare duminică, sub titlul «Ziua Domnului», găsim încă ceva nou. În aceste articole, din care unele sînt adevărate perle ale gîndirii și stilisticii lui Gala Galaction și admirabile poeme în proză, dădora de cugetare creștină, de înțelepciune omenească și romînească, cititorul tuturor timpurilor va găsi cristalizată ființa societății noastre din cel de al patrulea deceniu, al acestui veac, a omului de totdeauna în luptă cu tarele ce-l chinuiesc, cu destinul ce-l împinge spre azur, sau spre tragice chemări abisale. Gala Galaction supune unei severe analize tumorile vieții noastre sociale din acea epocă, în care, după caz, înfige fără milă și ezitare, bisturiul, sau propune remedii salvătoare. Nu sînt paginile unui literat. Nici ale unui apologet al Bisericii, ci sînt în primul rînd rîndurile și gîndurile unui duhovnic, apoi ale unui om care a trăit și a suferit, identificînd la fiecare pas amara experiență a celui ce umblă pe căi piezișe, cu aceea a celui ce se abate de la cărarea luminoasă și lină a lui Hristos. Aceste confruntări duminicale sînt tot atîtea perle din adîncurile celui de al patrulea deceniu al secolului nostru, pe care Gala Galaction ni le păstrează în arhiva scrisului său, ca o mărturie prețioasă pentru judecata contemporanilor. Sînt pagini de epistolă paulină. Intelectualul își limpezește multe gînduri și frămîntări proprii; preotul găsește minunate teme de predică și meditație, atît personale, cît și cu păstorii lui. Forma directă a convorbirii cu cititorul îl ajută pe acesta să urmărească mai ușor șirul ideilor și firul gîndirii, pînă la sufletul scriitorului, din care pornește un fluid puternic ce-l simți că vine de departe, de la Acela care l-a zidit și i-a dat darul Său cel bogat. Cu ușurința și măiestria cu care sînt înzestrați

numai cărturarii autentici, Gala Galaction pune în discuția marelui public probleme și opere, autori și controverse care au preocupat și reținut atenția filozofiei și teologiei contemporane, făcându-le accesibile tuturor. Fie că este Chateaubriand, cu *Geniul Creștinismului*, Victor Monod, cu *Dumnezeu în univers*, Léonce de Grandmaison, cu al său *Iisus Hristos*, *Fericitul Augustin*, cu ale sale *Confesiuni*, Adolf Deissmann cu al său *Paulus*, D. Drăghicescu, D. Merejkovski, Ernest Messenger, Toma de Kempis, sau alte nume mai puțin cunoscute. Realizări remarcabile ale unor oameni modești sînt relatate de Gala Galaction cu același entuziasm, arătînd cu încîntare cititorului său cum Dumnezeu își rostește graiurile Sale prin gura cutărui călugăr sau preot sfios, neiubitor de reclamă și laudă deșartă.

În aceste cronici, scriitorul răspîndește numai esență și mireasmă de adîncă cugetare teologică și multiplică aspecte din economia mîntuirii omului. Despre vestirea făcută Mariei de înger, despre «mesajul suprenatural adus Mariei într-un braț de crini și într-o adîncă metanie de aripi albe», pe cînd «lumea dormea somnul opac al păcatelor ei, fără să bănuiască, fără să viseze de sublimul, de angelicul mesaj», el constată: «tristă realitate istorică și uimitoare învățătură pentru cei ce primesc, în genunchi, alături de Maria, pogorîrea între noi a Dumnezeului Mîntuitor, e o mîngîiere negrăită! Ne întoarcem spre leatul de acum două mii de ani! Ce știu oamenii acestui leat de fulgerul care uni Dumnezeirea cu omenirea! Și ce poate să împiedice fericirea noastră, că sîntem între pușinii care știm taina Mariei!»

Față de îndoielile în credință, el sfătuiește pe predicator să caute calea, adevărul și viața lîngă sfîntul Prestol, unde va afla toată lumina și toată deslușirea, primind pe Iisus Hristos Euharistic. Pe credința în Întrupare se reazimă scara lui Iacob care «făcea cale largă îngerilor Domnului», — din ea — «au pornit de două mii de ani splendidele fîntîni care regenerează omenirea, anulează timpul, restrîng spațiul și adună sub semnul lui Iisus Hristos cugetele noastre».

Înțeleptul tălmăcitor al Bibliei și al sufletului omenesc, prins pentru o clipă în tiparele vremii, are străfulgerări de viziune profetică, atunci cînd exclamă: «Se pare că isprăvim tocmai o astfel de epocă de stearpă quietudine. Ne-am odihnit, am picotat, am veghiat destulă vreme. Nu ne-am mers bine! Sîntem nemulțumiți, ne simțim greoi și anchilozați. Vie sfînta frămîntare! Sufle vîntul împotrivirilor și al tăgăduirii steagului nostru! Rostogolească-se furtuna în lanurile lui Hristos și în pădurile Sfintei Cruci!»... «Întîmpinarea Domnului cheamă gîndurile și amintirea noastră, spre culmile inițiale cele de-a pururi albe de omătul tainei și al profeției. Așa a proorocit iluminatul Simeon. Trec generațiile. Se scurg zilele ca apele munților. Rămîn de veghe stîncile și bătrînele catedrale. Marea clarificare urmează la infint în conștiințe și în popoare. Profeția lui Simeon călătorește ca o făclie, din mînă în mînă, din suflet în suflet, pînă cînd va prinde-o și va ridica-o Sf. Arhanghel, în ultima zi a pămîntului».

Alte cronici se axează pe dovezile de iubire date omului în seara Cinei celei de Taină, prin instituirea Sfintei Euharistii și a Sfintei Preoții, prima fiind «supremul dar făcut nouă de Dumnezeu», iar cea de a doua implicând așezămîntul sacerdoțiului creștin, cînd a spus : «aceasta să faceți, spre pomenirea 'Mea». «Din seara aceea fără de pereche și din jertfa sîngeroasă de a doua zi de pe Golgota, au purces în lume jertfa cea nesîngeroasă a Sfîntului Altar și preoția sacrificială cea adevărată».

Înțelegi sfînta dogmă a transsubstanțierii din paginile acestui capitol, puternic sprijinite pe texte și convingător expuse, ca pe un adevăr elementar care te satisface și îți umple sufletul de desfătare duhovnicească. Purces din sinagoga de la Capernaum, «Cel ce mănîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu, are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi»..., pînă la înfiorarea Cinei din urmă, înțelegi de ce predica euharistică este esențială în activitatea pastorală și de ce Biserica de Apus și de Răsărit stă neclintită pe pilonii ei dogmatici, împotriva valurilor neputincioase, pornite în veacul XVI și într-o măsură chiar, pe vremea Mîntuitorului (Ioan VI, 60).

Sfînta Euharistie a fost cea mai arzătoare temă din predica lui Gala Galaction și din activitatea lui dăscălească și a fost un vis al vieții sale și al setei lui pentru Hristos să scrie o operă despre Iisus Euharistic, bazată pe aceste idei fundamentale : «Credința noastră ortodoxă însemnează devotamentul absolut către Iisus Hristos din Sfînta Împărtășanie. Simți acest adevăr, mai înainte de orice sistematizări dogmatice din Sfînta Scriptură și din toată Sfînta Liturghie. Idealul preoției ortodoxe este slujirea cu credință a Împăratului Euharistic. Pentru preotul convins pînă la moarte că la Sfîntul altar el este împreună cu Mîntuitorul, întocmai așa cum Sfinții Apostoli fuseseră împreună cu El la Sfînta Cină din foisorul Sionului, pentru un asemenea preot viața pămîntească este un serviciu comandat. Evanghelia este dreptar intern, iar cea mai înaltă fericire în lumea aceasta este să te întâlnești cutremurat și transfigurat cu Dumnezeuul tău și una să fii cu El, în sublima taină a Sfîntului Jertfelnic» !

Gala Galaction a scris ca nici un alt preot despre doctrina mariologică, despre Ortodoxia «credincioasă a celei ce a născut mai presus de fire și de minte pe Mîntuitorul lumii», care este «blazonul Ortodoxiei noastre», zestrea și semnul nostru de noblețe, care totuși a fost contestat uneori, «ca un semn de tăgadă și ca să se dea pe față gîndurile multor inimi» (Luca II, 34-35). Sfînta Adormită din zilele lui Claudiu, căreia imnologii creștini îi cîntă : «Întru naștere fecioria ai păzit, întru adormire lumea nu ai părăsit...» și al cărei cult Gala Galaction l-a apărut încă din epoca tristă a tulburărilor răzvrătitoare, pe care predica sa inspirată le-a stigmatizat în cartea «Piatra din capul unghiului», este invocată în cuvinte dulci, întraripate, cu mireasmă de acatist, «Sfînta Fecioară divin avertizată, se găsea acum în Ierusalim, în așteptarea celor din urmă seri, și celor din urmă aurore pămîntești»... Ea ne-a precedat și ne-a deschis calea pentru «ziua Lui cea mare și pentru corturile cele veșnice!»... Exegetul și apologetul conchide cu o logică rece : «Această satanică răzvrătire

împotriva Mariei este o detronare de-abia deghizată a lui Dumnezeu Fiul. Dacă Iisus Hristos este Logosul întrupat, atunci întruparea Lui este minune eternă și Maria: fecioară în veci de veci»...

În articolele sale duminicale, de predică concentrată, este o densitate de gânduri și îndemnuri. Pornind de la trista reflexie a Fiului Risipitor din Evanghelie: «câți argați ai tatălui meu au prisos de pîine, iar eu aici pier de foame»!, scriitorul face răscolitoarea constatare: «câți slujitori smeriți ai numelui și ai Crucii lui Iisus Hristos au cu prisos pîinea cea spre ființă, iar tu, inteligent cărturar, reputat și răsfățat de cei ca și tine, te simți intim nenorocit, netrebnic și mistuit de o foame pe care nu poate să o aline nici o merindă pămîntească! Pe punctul acesta stă vremea noastră, și imensa majoritate a contemporanilor noștri. Curaj, fraților!... Îndrăzniți și alergați! Tatăl vă așteaptă cu dor. Ospățul cel cereșc este pregătit în eternitate. Lăsați porcii diavolului și ai păcatului, pentru inelul reconcilierii și mantia totalei primeniri!»

Viața socială și familiară a anilor, din cel de al doilea și al treilea deceniu al secolului nostru, l-au scandalizat pe Gala Galaction și i-au smuls dureroase și aspre aprecieri. Cine i le poate contesta? «Plînge Biserica Mîntuitorului și plîng și strămoșii în morminte, degradarea ceasului de față. Austeritatea cea de altă dată a ajuns excepțională». Adresîndu-se unor tineri cărora le slujise Taina Cununiei, preotul Gala Galaction le spunea cu puțin înaintea celui de al doilea război mondial: «Disoluția și impudoria au ajuns doctorese, au catedre și sînt pe cale să elaboreze dogme noi și o revoluție universală în concepțiile matrimoniale. Nebunia și dezechilibrul nu puteau să cruțe căsătoria. Dar să nu dogmatizăm erezia și să nu cinstim slăbiciunea! Nădejdele și mîndria noastră națională, încrederea în noi înșine și în viitorul neamului nostru au ca intimă temelie sănătatea și cinstea căsătoriei».

Și cît optimism insuflă el credinciosului cu oblîncii plini de merinde duhovnicească: «Sus inima, iubite frate!... Viața aceasta, cu toate dășartele ei dureri, este ca o zi de negură. Dincolo de neguri: soare prea fericit, este El, pe care Îl așteptăm!».

AL. A. BOTEZ

**INCETAREA DIN VIAȚĂ
A MITROPOLITULUI SOFRONIE AL TIRNOVEI
(R. P. BULGARIA)**

În ziua de 30 aprilie 1961 a încetat din viață Mitropolitul Sofronie al Tîrnovei, din Republica Populară Bulgaria. Cu prilejul acestei grele pierderi suferite de Biserica soră din Bulgaria, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Părinte Chiril, Patriarhul Bulgariei, următoarea telegramă de condoleanțe :

București, 3 mai 1961
Nr. 501

*Prea Fericitului CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Aflînd trista veste a decedării bunului și cărturarului Mitropolit Sofronie, cu simțăminte de adîncă părere de rău exprimăm Prea Fericirii Voastre și Sfîntului Sinod frățești condoleanțe pentru greaua pierdere suferită de întreaga Biserică soră a Bulgariei și în special de slujitorii și credincioșii istoricei Mitropolii a Tîrnovei, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să așeze sufletul său în rîndurile celor aleși ai Săi.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Cu frățească cordialitate mulțumesc Prea Fericirii Voastre pentru calda expresie a condoleanțelor Voastre și pentru înalta apreciere a personalității fericitului întru adormire Mitropolit Sofronie al Marii Tîrnove, care era un ierarh ales al Bisericii Ortodoxe Bulgare și își îndeplinea datoria sa arhipăstorească cu mare sîrguință.

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

**INCETAREA DIN VIAȚĂ
A MITROPOLITULUI MIHAIL AL DUROSTORULUI
ȘI CERVENIEI (R. P. BULGARIA)**

La numai o săptămână după moartea mitropolitului Sofronie al Tîrnovei, Biserica Ortodoxă Bulgară a fost din nou greu încercată prin încetarea din viață, în noaptea de 7 spre 8 mai 1961, a Mitropolitului Mihail al Durostorului și Cerveniei. Profund impresionat de această tristă veste, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, din partea Sfîntului Sinod al Bisericii noastre și a Prea Fericirii Sale personal, următoarea telegramă de condoleanțe :

București, 9 mai 1961
Nr. 538

*Prea Fericitului CHIRIL,
Patriarhul Bulgariei*

SOFIA

Impresionați cu adevărat de neașteptata plecare dintre noi a fratelui nostru Mitropolitul Mihail al Durostorului și Cerveniei, survenită la scurt timp după mutarea la Domnul a Mitropolitului Sofronie al Tîrnovei, împărtășim durerea care copleșește Sfîntul Vostru Sinod și pe Prea Fericirea Voastră personal, și din inimă Vă aducem mîngîieri frățești, din partea Sfîntului Sinod și a Noastră personal, pentru aceste grele și ireparabile pierderi, rugînd pe Milostivul Dumnezeu să așeze sufletul evlaviosului ierarh Mihail în rîndurile celor bineplăcuți Lui și să nu lase Sfînta Biserică soră prea multă vreme învăluită de zăbranicul de doliu, ci să-i ajute să ridice cît mai curînd doi vrednici Vlădici în Scaunele mitropolitane de la Tîrnova și Rusciuk, ca să fie astfel neștirbită plinirea Sa.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei a mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru condoleanțele trimise, prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă pentru frățeștile condoleanțe ale Prea Fericirii Voastre, cu ocazia fericitei adormiri a sîrguitorului și mult merituosului ierarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Mitropolitul Mihail al Durostorului și Cerveniei, și pentru rugăciunile Voastre în amintirea lui.

† *CHIRIL*
Patriarhul Bulgariei

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

RASPUNSUL COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR CATRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI. — Răspunzînd scrisorii pe care i-a adresat-o Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și întregii Rusii, Alexei, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate, Comitetul Central al Mișcării Ecumenice a exprimat calde mulțumiri atît pentru salutul trimis, cît și pentru ospitalitatea cu care a fost întîmpinată delegația Consiliului Mondial al Bisericilor în frunte cu secretarul general, în vizita pe care a făcut-o Patriarhiei din Moscova. «Noi împărtășim întru totul, se spune în acest răspuns, nădejdea Voastră că creșterea dragostei între creștini și unirea în cugete (I Corinteni I, 10) poate în adevăr să micșoreze neînțelegerile acute din lumea contemporană și să contribuie la coexistența pașnică a oamenilor».

HOTARIRILE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în ședința de la 15 septembrie 1960 a hotărît: 1. Să elibereze pe Arhiepiscopul Tașkentului și Asiei de Mijloc, Ermogen, de la conducerea Tașkentului, acordîndu-i concediu; 2. Să numească Arhiepiscop al Tașkentului și Asiei de Mijloc pe Arhiepiscopul Gavriil al Astrahanului; 3. Să numească Arhiepiscop de Alma-Ata și Kazahstan pe Arhiepiscopul Petropavlovskului, Iosif; 4. Să numească Episcop de Astrahan pe Episcopul Pavel al Permului; 5. Să încredințeze conducerea provizorie a eparhiei Permului, Episcopului de Sverdlovsk, Flavian, pînă la numirea la Perm a unui episcop titular; 6. Să confirme în funcția de Episcop al Lvovului și Ternopolului pe Episcopul Grigorie al Cernăuțului, încredințîndu-i provizoriu conducerea eparhiei Cernăuțului, pînă la numirea unui episcop titular la Cernăuți.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în ședința de la 15 septembrie 1960 a hotărît: a) Să elibereze pe Mitropolitul de Krutița și Kolomna, Nicolae, conform cererii sale din 15 septembrie 1960, din funcția de Mitropolit de Krutița

și Kolomna ; b) Să numească Mitropolit de Krutița și Kolomna pe Mitropolitul Pitirim al Leningradului ; c) Să numească Mitropolit de Leningrad și Ladoga pe Mitropolitul Minskului, Gurie, membru permanent al Sfîntului Sinod ; d) Să încredințeze conducerea provizorie a eparhiei Minskului Episcopului Leontie de Bobruisk.

NUMIREA COMITETULUI DE REDACȚIE AL «REVISTEI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA». — Prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și întregii Rusii, Alexei, de la 19 septembrie 1960, s-a alcătuit Comitetul de redacție al «Revistei Patriarhiei din Moscova», în următoarea compunere : redactor responsabil, A. F. Șişkin ; secretar de redacție, A. V. Vedernikov ; membri ai comitetului de redacție : prot. V. Borovoi, prot. V. D. Șpiller, N. P. Ivanov, E. A. Karmanov, P. V. Urjumțev, A. S. Buevski. Conducerea generală a Secției editoriale a Patriarhiei din Moscova a fost încredințată Prea Sfințitului Nicodim, Episcop de Podolsk.

VIZITA MITROPOLITULUI ELIE KARAM AL MUNȚILOR LIBAN LA MOSCOVA. — În cursul lunilor iulie-august 1960, I.P.S. Mitropolit Elie Karam al Munților Liban a vizitat Moscova, Leningradul, Novgorodul, Kievul și Odesa, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Ruse. Convorbirile pe care le-a avut cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu Prea Sfințitul Nicodim și cu alți înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, au constituit o nouă manifestare a raporturilor frățești dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica din Antiohia, precum și dintre cele două popoare, după cum a arătat în cuvîntările sale I.P.S. Mitropolit Elie Karam.

PLECAREA LA IERUSALIM A NOULUI LOCTIITOR AL CONDUCATORULUI MISIUNII DUHOVNICEȘTI RUSE DIN IERUSALIM. — La 26 iulie 1960 a plecat din Moscova noul locțiitor al conducătorului Misiunii duhovnicești ruse de la Ierusalim, egumenul Bartolomeu (Gondorovski), și noua stareță a mînăstirii de maici Tavifa (Dmitruk), însoțită de alte patru maici.

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI ȘCOLILOR DUHOVNICEȘTI DIN LENINGRAD. — După tradiția stabilită, la 9 octombrie (26 septembrie) 1960, la Leningrad s-a sărbătorit hramul școlilor duhovnicești, de ziua marelui predicator și slăvit Apostol și Evanghelist Ioan Teologul. Liturghia a fost săvîrșită de noul Mitropolit al Leningradului, Gurie, înconjurat de Prea Sfințitul Antonie (Blum), sosit la Leningrad ca oaspete al Sanctității Sale Patriarhului Alexei, de Pr. rector M. Speranski și de alți preoți din corpul profesoral al Academiei și Seminarului. În raportul făcut de prof. A. I. Ivanov, s-a arătat că Academia duhovnicească din Leningrad a fost vizitată în decursul anului trecut de 24 de grupuri de oaspeți străini, care s-au interesat de viața și activitatea acestei instituții duhovnicești. Academia duhovnicească din Leningrad a întreținut legături cu creștinii din Occident și prin delegațiile de profesori care au plecat în Germania Occidentală, la Praga, la Varșovia, în Grecia, din care au făcut parte profesorii N. D. Uspenski, L. N. Pariiski, V. Borovoi și alții. Sarcina

fundamentală a legăturilor Academiei duhovnicești din Leningrad cu creștinii de alte confesiuni din Occident a fost aceea de a apropia pe toți creștinii de ideea unității religioase și a slujirii cauzei păcii între popoare. Prin activitatea lor, Academia duhovnicească și Seminarul din Leningrad au năzuit ca adevărurile Ortodoxiei să se transforme în principii de viață și să contribuie la dezvoltarea calităților morale ale unor cetățeni pătrunși de duhul patriotismului, cetățeni credincioși și cinstiți ai marii lor Patrii. Prof. N. D. Uspenski a dezvoltat apoi conferința cu subiectul: «Rugăciunile euharistice ale lui Vasile cel Mare și Ioan Zlatoust. Astfel, Academia duhovnicească și Seminarul duhovnicesc din Leningrad au intrat în al 15-lea an de activitate, de la redeschiderea lor.

INCETAREA DIN VIAȚA A MITROPOLITULUI ȘTEFAN AL HARKOVULUI. — La 6 octombrie 1960 a încetat din viață Mitropolitul Ștefan de Harkov și Bogoduhov. Mitropolitul Ștefan (ca mirean Ștefan Maximovici Proțenko) s-a născut la 2/14 august 1889 în satul Paleevca din ținutul Sumsk. După ce a urmat cursurile Academiei duhovnicești din Kiev, Ștefan Maximovici a intrat, în anul 1918, la Institutul de Istorie și Filozofie din Nejin, pe care l-a absolvit în anul 1922, avînd ca specialitate Istoria. Tot în anul 1922 a fost hirotonit preot de către arhiepiscopul Cernigovului, Pahomie, și numit paroh al bisericii «Sfînta Troiță» din satul Nosovka, ținutul Cernigov; curînd a fost tuns călugăr, iar la 24 noiembrie a fost ridicat în rang de arhimandrit. La 26 august 1926, arhimandritul Ștefan a fost hirotonit ca episcop de către Locțiitorul Patriarhal, Mitropolitul Nijegorodului, Serghie. În anul 1934 a fost numit episcop al Cernigovului, iar în 1942 arhiepiscop de Ufa și apoi arhiepiscop de Poltava și Kremenciug. La 5 iunie 1945 i s-a încredințat conducerea eparhiei Harkovului, iar la 12 februarie 1959 este ridicat la rangul de mitropolit al Harkovului.

Pentru activitatea sa patriotică în timpul celui de al doilea război mondial pentru apărarea patriei, a fost decorat. El a luat parte activă la lupta pentru pace. În anul 1950, arhiepiscopul Ștefan a luat cuvîntul la tribuna Conferinței Apărătorilor Păcii din întreaga Uniune Sovietică. El a fost prețuit nu numai de către credincioșii din eparhia Harkovului. Cu prilejul încetării sale din viață, s-au primit telegrame de condoleanțe din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și a multor altor arhi-păstori și păstori ai Bisericii Ortodoxe Ruse.

INCETAREA DIN VIAȚA A EPISCOPULUI ISAIA DE UGLICI, CONDUCĂTORUL EPARHIEI IAROSLAVULUI. — La 21 octombrie 1960 a încetat din viață Prea Sfințitul Episcop Isaia de Uglici, conducătorul eparhiei Iaroslavului. Prea Sfințitul Isaia s-a născut în anul 1882 în orașul Uglici, fostul guvernămînt al Iaroslavului. Avînd la bază o cultură laică, el a intrat în anul 1946 în slujba Bisericii, ca diacon, și, călugărindu-se, a ajuns la treapta de arhimandrit. La 28 noiembrie 1954 a fost hirotonit arhiereu, în urma numirii sale ca episcop de Uglici.

VIZITA SANCTITAȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI ÎN GRUZIA ȘI ARMENIA. — La 21 octombrie 1960, la invitația Înalt Prea Sfințitului și Prea Fericitului Patriarh Catolicos al întregii Gruzii, Efrem II, precum și a Patriarhului Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, s-a îndreptat spre sud ca oaspete al Bisericii Gruzine și Armeană. În aceeași zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, înțovărașit de Mitropolitul Kersonului și Odesei, Boris, și de secretarul N. A. Ostapov, a sosit în orașul Tbilisi, cu un avion. T.U. 104. Pe aerodromul din Tbilisi a fost întâmpinat de Înalt Prea Sfințitul și Prea Fericitul Patriarh Catolicos al întregii Gruzii, Efrem II, de Episcopul Zinovie, de protopresbiterul Alexandru Gabunea, de reprezentantul Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste Sovietice Gruzine, T. D. Gordeladze și de împuternicitul Consiliului de Miniștri al R.S.S. Gruzine pentru treburile Bisericii Ortodoxe Gruzine, M. V. Mekvahișvili.

Duminică 23 octombrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei s-a închinat în vechea catedrală «Adormirea». După Sfânta Liturghie, Patriarhul Catolicos s-a adresat către credincioși, exprimând bucuria de a avea ca oaspete pe Sanctitatea Sa Patriarhul Moscovei, Alexei, îndemnându-i să adâncească rugăciunile lor pentru înaltul oaspete. Apoi Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, îmbrăcînd mantia sa, s-a adresat către credincioși, spunînd: «Sîntem bucuroși că ne aflăm în mijlocul poporului credincios din Gruzia și că vă putem saluta în această veche catedrală pe dumneavoastră precum și pe confratele nostru Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii, Întîistătătorul Marii Biserici Gruzine, și a ne închina la mormintele patriarhilor răposați întru Domnul, Kalistrat și Melchisedec».

În timpul șederii sale în Gruzia, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a vizitat împrejurimile capitalei gruzine și Muntele Sfîntului David, de unde se deschide o splendidă panoramă asupra orașului Tbilisi. Luni 24 octombrie a fost organizată o recepție în cinstea înaltului oaspete. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Patriarhul Catolicos Efrem II al Gruziei au fost invitați de Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, să viziteze Ecimiadzinul, unde au sosit la 27 octombrie.

În cuvîntarea de salut la primirea înalților oaspeți, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor a arătat că prietenia frățească dintre Bisericele Rusă, Gruzină și Armeană exprimă totodată și prietenia dintre popoarele rus, gruzin și armean. «În fața altarului din Sfîntul Ecimiadzin noi ne rugăm pentru întărirea acestei prietenii, în lupta comună pentru pace în întreaga lume». Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a răspuns, binecuvîntînd pe cei de față și arătînd că Biserica Ortodoxă Rusă participă de asemenea la nobila luptă pentru pace, căci fără iubire și pace nu poate să existe nici un stat. A luat cuvîntul de asemenea și Patriarhul Catolicos al întregii Gruzii, Efrem II. Din Ecimiadzin, căpeteniile celor trei Biserici creștine au trimis o telegramă de recunoștință către Președintele Consiliului de Miniștri, al U.R.S.S., N. S. Hrușciiov pentru lupta sa neobosită în apărarea păcii. «Noi salutăm cu căldură, se spune în această telegramă, lucrările pentru apărarea păcii desfășurate de către delegația Uniunii Sovietice la Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, și vă trimitem dum-

neavoastră, mult stimate Nikita Sergheevici, încercat și neobosit luptător în lupta pentru pace și pentru fericirea popoarelor din întreaga lume, cordialul nostru salut».

NUMIREA UNUI NOU SLUJITOR LA METOHUL PATRIARHIEI RUSE DIN PARIS. — La 1 noiembrie 1960, după săvârșirea Sfintei Liturghii în biserica «Trisfetitele» din metohul Patriarhiei Ruse din Paris, a avut loc hirotonirea arhimandritului Alexei (Van der Mensbrügge), ca Episcop de Medon. Slujba hirotonirii a fost săvârșită de Exarhul Patriarhal din Europa Occidentală, Mitropolitul Kersonului, Nicolae, Arhiepiscopul de Bruxelles, Vasilie, Episcopul de Sergheev, Antonie, și Episcopul Nicodim al Podoliei.

Prea Sfințitul Alexei (ca mirean Albert Emilievici Van der Mensbrügge, belgian după naștere), s-a născut la 22 iunie 1899 în orașul Sfințul Nicolae din Flandra (Belgia). El a primit o instrucțiune clasică la colegiul Gand (Belgia), o instrucțiune filozofică la Seminarul Sfântul Nicolae și apoi în colegiul de filozofie «Sf. Benedict» din Mănăstirea Sf. Andrei din Brügge (Belgia); învățătura teologică în Colegiul teologic Sf. Benedict (filiala Universității din Louvain), unde și-a luat licența, și apoi o instrucțiune specială la Institutul Papal Oriental din Roma, în specialitatea Patristică și Liturghia veche.

Între anii 1929 și 1944, Alexei Van der Mensbrügge s-a ocupat cu cercetări științifice în Muzeul Britanic din Londra și în Muzeul din Kensington-ul de Sud, în domeniul teologiei patristice, al Liturghiei vechi și artei bizantine, tipărind o serie de lucrări. În noiembrie 1919 el a intrat în mănăstirea benedictină Sf. Andrei din Brügge, în anul 1924 a fost sfințit diacon, iar în anul 1925 preot al Bisericii Catolice. În anul 1929 a fost primit în sânul Bisericii Ortodoxe, de către Exarhul Patriarhului Moscovei, Mitropolitul Evloghie. Slujirea mai departe a preotului Albert (Alexei) din anul 1929 până în anul 1939 a avut loc în Scoția și în Anglia. Din anul 1939 până în anul 1946 a fost capelanul ortodox al Societății Ortodoxe Anglicane «Sf. Alban și Sf. Serghie», apoi în martie 1946 a fost numit de către Mitropolitul Evloghie la noua parohie ortodoxă din Amsterdam, iar în octombrie 1946 a fost chemat la Institutul de Teologie din Paris, în calitate de profesor de Patrologie și Liturghia veche. În noiembrie 1946 a fost ridicat la rangul de arhimandrit de către Exarhul Patriarhal din Europa Occidentală, mitropolitul Serafim. În iulie 1950, arhimandritul Alexei a înaintat Exarhului patriarhal, Arhiepiscopului de Vilna, Fotie, cererea de a i se elibera gramata de plecare din jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse, iar în martie 1959, Exarhul patriarhal Nicolae a satisfăcut cererea arhimandritului Alexei de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe Ruse. Până la sfințirea sa ca episcop, arhimandritul Alexei a slujit în metohul «Trisfetitele» al Patriarhiei Moscovei din Paris.

SOSIREA UNOR OASPEȚI AI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA. — Între 20 august și 5 noiembrie 1960 a sosit în Uniunea Sovietică o delegație bisericească a parohiilor din Exarhatul Patriarhal rus din America, alcătuită

din: prot. Iosif Gavruleac, parohul bisericii cu hramul «Sf. Apostoli Petru și Pavel», din orașul Passcik, prot. Teodor Kovalciuc, parohul bisericii cu hramul «Nașterea lui Hristos», din orașul Iangstown, redactor al revistei «Biserica unită», prot. Vasile Krecec, parohul bisericii «Sf. Nicolae» din orașul Bayonne, prot. Ioan Lampart, parohul bisericii din orașul Detroit, și V. E. Pogorelski, episcopul catedralei «Sf. Nicolae» din orașul New-York. Între 20 august și 5 septembrie 1960 a sosit în Uniunea Sovietică o delegație din parohia rusă din orașul Edmond (Canada), în frunte cu parohul prot. Ioan Margitici. Din delegație făceau parte secretarul consiliului parohial, A. Boris, și membri ai consiliului, d-na A. F. Golden și dl. Lupușinski. Între 9 și 23 septembrie 1960 au sosit în U.R.S.S. un grup de vizitatori din Exarhatul din Europa Occidentală, format din 11 persoane din Anglia, Franța, Elveția și Olanda. Între 6 și 22 octombrie 1960, la invitația Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a sosit în U.R.S.S. vicarul exarhului din Europa Occidentală, Prea Sfințitul Anton, Episcop de Sergheev.

CALATORIA EPISCOPULUI NICODIM, PREȘEDINTELE SECȚIUNII RAPORTURILOR BISERICESTI EXTERNE A PATRIARHIEI DIN MOSCOVA, ÎN FRANȚA ȘI ELVEȚIA. — Între 30 octombrie și 5 noiembrie 1960, președintele Secțiunii Raporturilor Bisericești Externe a Patriarhiei din Moscova, Episcopul Nicodim al Podoliei, a vizitat centrul Exarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse din Europa Occidentală, orașul Paris și reședința Consiliului Mondial al Bisericilor din Geneva. Episcopul Nicodim a fost întovărășit în această călătorie de secretarul Secțiunii Raporturilor Bisericești Externe, A. S. Buevski.

La Paris, Episcopul Nicodim a luat parte la hirotonirea arhimandritului Alexei (Van der Mensbrügge), ca Episcop de Medon, care a avut loc la 30 octombrie 1960 în biserica metohului Trisfetitele. Episcopul Nicodim a vizitat o serie de biserici din Exarhat, din Paris și împrejurimi, a avut întâlniri cu Exarhul patriarhal din Europa Occidentală, Mitropolitul Nicolae de Kerson, precum și cu alți fruntași din Exarhat. În timpul șederii sale la Paris, Episcopul Nicodim a vizitat pe Episcopul de Riga, Meletie (Patriarhatul Ecumenic), și pe președintele Federației Bisericilor Protestante franceze, pastorul Mark Begner. La Geneva, Episcopul Nicodim și A. S. Buevski au fost oaspeții Consiliului Mondial al Bisericilor. Episcopul Nicodim a avut la Geneva întâlniri cu secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, dr. V. A. Visser't Hooft, și cu alți conducători ai Consiliului Mondial al Bisericilor, și a vizitat reședința Consiliului și Institutul Ecumenic din Bosse, de lângă Geneva. Episcopul Nicodim a vizitat pe reprezentantul Patriarhului ecumenic de pe lângă Consiliul Mondial al Bisericilor, Episcopul Emilian. În ziua cinstirii icoanei Maicii Domnului de la Kazan, Episcopul Nicodim a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica comunității locale a Bisericii Ortodoxe Ruse.

PARTICIPAREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII, ȘI A ALTOR ÎNALȚI IERARHI LA RECEPȚIA ORGANIZATĂ DE GUVERNUL SOVIETIC ÎN KREMLIN, LA 7 NOIEMBRIE 1960. — La 7 noiembrie 1960, guvernul sovietic a organizat la Kremlin o mare recepție cu prilejul aniversării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

La această recepție au participat printre invitați, ca reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, Mitropolitul Pitirim de Krutița și Kolomna și Episcopul Pimen al Dimitrovului, conducătorul treburilor Patriarhiei din Moscova.

HOTĂRIRILE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE LUATE ÎN ȘEDINȚA DIN 23 NOIEMBRIE 1960. — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărât, în ședința de la 23 noiembrie 1960, următoarele: 1. Să numească pe Arhiepiscopul Inokentie, aflat în retragere, ca Arhiepiscop de Kalinin și Kașin. 2. Să confirme pe Episcopul Mihail, care conducea în mod provizoriu eparhia Kazanului, ca Episcop de Kazan; 3. Să confirme pe Episcopul Nicodim, de Podolsk, președintele Secțiunii Bisericești Externe, care conducea provizoriu eparhia Iaroslavului, ca Episcop al Iaroslavului și Rostovului. 4. Să elibereze pe Arhiepiscopul Andrei al Cernigovului, care conducea provizoriu eparhia Harkovului, încredințând această conducere Episcopului Alipie de Poltava. Totodată, Episcopul Pimen al Dimitrovului a fost ridicat în rang de arhiepiscop.

VIZITA ÎN U.R.S.S. A UNOR PARTICIPANȚI LA CONFERINȚA DE LA PRAGA PENTRU APARAREA PĂCII A TINERETULUI CREȘTIN. — La invitația Patriarhiei din Moscova, unii participanți la Conferința de la Praga pentru apărarea păcii, a tineretului creștin, au vizitat Uniunea Sovietică, între 21 decembrie 1960 și 3 ianuarie 1961. Delegația a fost alcătuită din: Milan Opocenschi (Cehoslovacia), — asistentul profesorului I. Hromadka (conducătorul delegației); Keutaro Siozuki (Japonia), — secretarul Federației Mondiale Studențești Creștine; Barbara Holl (America), — secretara Biroului Mișcării studențești creștine din Brazilia; Reinhardt Tiz (R.F.G.), — asistent la Facultatea Teologică din Bonn, elev al decedatului profesor Ivandt; Brigitta Gustavsohn, secretara Organizației Tineretului Creștin din Suedia.

Oaspeții au vizitat Moscova, Leningradul și Tallinul. În orașul Tallin au luat parte, în ziua de 25 decembrie, la slujba Nașterii Domnului, ca oaspeți ai Arhiepiscopului Bisericii Evanghelice-Luterane, în Leningrad au vizitat bisericile, Academia duhovnicească și Seminarul duhovnicesc. La întoarcerea din Leningrad, au vizitat Lavra Troița Sergheeva, Academia duhovnicească și Seminarul duhovnicesc din Moscova, și au avut întrevederi cu studenții. La Moscova și Leningrad au vizitat, de asemenea, monumente istorice și bisericești, teatre, cinematografe, muzee. Pretutindeni oaspeții au fost întâmpinați călduros.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A PROTOPRESBITERULUI NICOLAE FEODOROVICI KOLCIȚKI, ȘEFUL CATEDRALEI PATRIARHALE DIN MOSCOVA. — La 11 ianuarie 1961 a încetat din viață, în vîrstă de 71 de ani, șeful catedralei patriarhale «Arătarea Domnului» din Moscova, fost conducător al treburilor Patriarhiei din Moscova și președinte al Comitetului școlar de pe lîngă Sfîntul Sinod, protopresbiterul Nicolae Feodorovici Kolcițki, unul dintre cei mai de seamă truditori bisericești din ultimele decenii. Activitatea sa pastorală și administrativ-bisericească s-a desfășurat într-o epocă de mare răspundere pentru viața Bisericii Ortodoxe Ruse și răposatul și-a îndeplinit cu vrednicie misiunea sa pînă la sfîrșitul vieții.

Nicolae Feodorovici Kolcițki s-a născut la 17 aprilie 1890 în familia unui preot de sat din eparhia Cernigovului. El și-a primit învățătura mai întîi în Seminarul duhovnicesc din Cernigov, iar după terminarea acestuia a fost trimis la Academia duhovnicească din Moscova, pentru desăvîrșirea învățaturii teologice. Ca student în ultimul an, N. F. Kolcițki a intrat în cler, preoțindu-se. În anul 1915 a absolvit Academia duhovnicească din Moscova, cu titlul de candidat în teologie, și a fost trimis să slujească la Harkov. Acolo el a schimbat activitatea pastorală cu aceea pedagogică, funcționînd ca profesor de religie în instituțiile de învățămînt mediu. În anul 1918 a fost ales preot al catedralei «Buna Vestire» din Harkov, iar în anul 1923 s-a transferat la Moscova, unde a fost încadrat preot la biserica «Arătarea Domnului», devenită apoi catedrală patriarhală, unde a slujit pînă la sfîrșitul vieții sale.

A fost un cucernic slujitor bisericesc, un predicator de seamă și un ales părinte spiritual pentru credincioșii săi.

În anii grei ai războiului dezlănțuit de Germania fascistă, el și-a îndeplinit cu vrednicie îndatoririle sale de păstor creștin și de cetățean patriot, chemînd pe credincioși să ia parte activă la lupta pentru apărarea patriei.

Cînd Mitropolitul Serghie, a devenit, din locțiitor, Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii, Pr. Nicolae Kolcițki a fost cel mai apropiat colaborator al patriarhului Serghie și apoi al Sanctității Sale Patriarhului Alexei. Un rol important l-a avut Pr. Nicolae Kolcițki în reorganizarea școlilor duhovnicești ruse.

În anul 1945 a întovărășit pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în pelerinajul făcut la Locurile Sfinte și la Patriarhiile Alexandriei și Antiohiei. El a fost trimis, de asemenea, în misiuni de serviciu în Anglia, Germania, Bulgaria și în alte țări. În anul 1946 a fost pentru a doua oară în Palestina și în țările din Orient. A participat activ la pregătirea festivităților jubiliare prilejuite de împlinirea a 500 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Ruse, precum și la pregătirea Consfătuirii căpeteniilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe din anul 1948. A participat activ la lucrările Conferinței tuturor Bisericilor și Asociațiilor religioase din U.R.S.S., care au avut loc în anul 1952 în Lavra Troița Sergheeva. A luat parte, de asemenea, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse, la adunările obștești și la congresele pentru apărarea păcii, precum și la recepțiile organizate de autoritățile supreme ale statului. Pentru toată

îndelungata slujire a Bisericii Ortodoxe Ruse, Pr. Nicolae Kolcițki a primit numeroase distincții.

La slujba înmormântării sale, — săvârșită în catedrala patriarhală din Moscova —, a participat însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, în fruntea unui sobor format din Mitropolitul Pitirim de Krutița și Kolomna, Episcopul Vasilie al Serghiopolului, reprezentantul Patriarhatului Antiohiei, Arhiepiscopii Antonie și Pimen, Episcopii Arsenie și Nicodim, și numeroși arhimandriți, protoierei și preoți. Au impresionat în mod deosebit cântările celor două coruri ale catedralei, precum și cuvântarea rectorului Academiei duhovnicești din Moscova, P.C. Pr. C. I. Rujitki. Rămășițele pămîntești ale Pr. Nicolae au fost înhumate la Peredelkino (lîngă Moscova), la metohul Lavrei Troița Sergheeva.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ SUSȚINE CU AVÎNT LUPȚA PENTRU PACE ȘI PRIETENIE ÎNTRE POPOARE. — Ultimul număr al «Revistei Patriarhiei din Moscova» din anul 1960 publică Declarațiile I.P.S. Mitropolit Pitirim de Krutița și Kolomna, conducătorul eparhiei Moscovei și ale altor reprezentanți de seamă ai Bisericii Ortodoxe Ruse, în care se exprimă devotamentul și avîntul în lupta pentru pace trainică și prietenie între popoare.

În toate aceste Declarații sînt susținute călduros eforturile guvernului sovietic și ale Președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciiov, pentru coexistența pașnică, interzicerea armelor nucleare, dezarmarea generală și totală, și lichidarea rămășițelor colonialismului, expuse cu o adîncă grijă pentru viața omenirii, la cea de a 15-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.

BISERICA ORTODOXĂ DIN BULGARIA

UN NOU MITROPOLIT AL BISERICII ORTODOXE BULGARE. — După încheierea din viață a Înalt Prea Sfințitului Filaret (28 iunie 1960), Scaunul mitropolitan din Loveci a rămas vacant aproape 5 luni. Ca rezultat al alegerilor eparhiale care au avut loc la 30 octombrie în orașul Loveci, și al confirmării ulterioare a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, Episcopul Maxim Branițki a fost ridicat la rangul de Mitropolit de Loveci; Episcopul Maxim ocupa postul de secretar principal al Sfîntului Sinod. Noul Mitropolit este strîns legat de eparhia sa. Mitropolitul Maxim (ca mirean Marin Naidenov Mincov) s-a născut la 29 octombrie 1914 în satul Oreșak din ținutul Loveci, în familia modestă a unui meseriaș. Casa sa natală se găsește la 3 kilometri de istorica mînăstire Troiansk, în a cărei umbră a petrecut noul arhipăstor anii copilăriei și tinereții sale. După absolvirea școlii primare din satul său natal, a intrat în Seminarul duhovnicesc din Sofia, pe care l-a absolvit cu succes în anul 1935. Din cauza lipsei de mijloace, el n-a putut continua învățătura și a intrat în serviciu ca citeț la biserica «Adormirea Maicii Domnului» din orașul Ruse.

**ȘEDINȚA PLENARĂ
A
COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ**

În ziua de 13 martie a. c. a avut loc ședința plenară a Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Română, la care a participat și *Prea Fericitul Patriarh Justinian*.

După ce acad. *Horia Hulubei* a rostit cuvântul de deschidere, în calitate sa de vicepreședinte, acad. *Mihail Ralea*, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii, a prezentat darea de seamă cu privire la principalele acțiuni întreprinse în anul 1960 de Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P. Română și programul acțiunilor care vor fi organizate în perioada următoare.

«Cea mai importantă problemă a timpului nostru — a subliniat acad. *Mihail Ralea* la începutul expunerii sale — este problema preîntâmpinării unui război mondial. Nu există sarcină mai urgentă, datorie mai nobilă decât lupta împotriva uneltirilor la război, lupta pentru înfăptuirea dezarmării, calea cea mai radicală de preîntâmpinare a războiului. Acum, mai mult decât oricând în întreaga istorie a omenirii, se manifestă cu vigoare hotărîrea popoarelor de a apăra pacea. Pe arena mondială precumpănesc din ce în ce mai mult forțele socialismului și păcii».

În continuare, vorbitorul a subliniat, de asemenea, că «pentru prima dată în istorie, împotriva războiului luptă forțe uriașe și organizate: lagărul țărilor socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică, statele iubitoare de pace din Asia, Africa și America Latină, al căror număr se află în creștere, clasa muncitoare internațională și organizațiile ei și, în primul rînd, partidele comuniste, mișcarea de eliberare națională a popoarelor din colonii și din țările dependente, mișcarea mondială a luptătorilor pentru pace, țările neutre care nu sînt de acord cu orientarea imperialistă spre dezlănțuirea unui război și care se manifestă pentru coexistența pașnică».

Numai în anul 1938, datorită sprijinului Mînăstirii Troiansk, el a intrat în Facultatea Teologică a Universității din Sofia, pe care a terminat-o cu distincție în anul 1942. Încă pe cînd era student în anul IV, la 13 decembrie 1941, a fost tuns călugăr de către mitropolitul de Loveci, Filaret, primind numele de Maxim, și după cîteva zile a fost hirotonit ierodiacon de către mitropolitul de Vrața, Paisie. După o scurtă slujire ca diacon mitropolitan de Loveci, ierodiaconul Maxim a primit numirea de profesor la Seminarul duhovnicesc din Sofia. În anul 1944 a fost hirotonit ieromonah de către mitropolitul Paisie. Activitatea pedagogică a ieromonahului Maxim a atras atenția Mitropolitului Mihail de Durostor-Cervenski, care îl cunoștea încă de pe cînd sluja în orașul Ruse, și astfel, la 12 iunie 1947 a fost ridicat la rangul de arhimandrit și apoi curînd a fost numit protosinghel al Mitropoliei Durostor-Cervenski. În anul 1950, prin hotărîrea Sfîntului Sinod, arhimandritul Maxim a fost numit paroh al metohului bulgar de la Moscova. A funcționat în această demnitate aproape 6 luni, cîștigînd dragostea și stima atît a clerului ortodox rus, cît și a credincioșilor săi bulgari. Sanctitatea Sa a prețuit în chip deosebit activitatea sa, în scrisorile sale către Patriarhul Bulgariei, Chiril. La întoarcerea sa din Moscova, arhimandritul Maxim a fost numit în postul de secretar principal a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. La 30 decembrie 1956, arhimandritul Maxim a fost hirotonit arhiereu în catedrala patriarhală «Alexandru Nevski» din orașul Sofia. Acum, Prea Sfințitul Maxim a fost chemat în fruntea Mitropoliei din eparhia Loveci, cu care în decursul întregii sale vieți el nu a încetat să întrețină o strînsă legătură. Confirmarea sa în acest rang a avut loc la 30 noiembrie 1960, în biserica sinodală cu numele «Sf. Boris».

I. N.

Amintind că în vremurile noastre s-au creat condiții pentru ca omenirea să poată da viață năzuinței ei de pace și că politica de pe poziții de forță se află în impas, vorbitorul a atras, totuși, atenția că «cercurile agresive continuă să primejduiască pacea lumii, încercînd să înăbușe lupta popoarelor pentru pace, să împingă omenirea în vîltoarea unui nou război. Puterile imperialiste intensifică cursa înarmărilor, plănuiesc extinderea armamentului termonuclear și a bazelor militare, caută să zădărnicească mișcarea de eliberare națională a popoarelor înrobite».

După ce a subliniat că printre factorii generatori de vărsări de sînge este și colonialismul, pe care popoarele înțeleg să-l lichideze complet și definitiv, acad. M. Ralea a accentuat că «luptătorii pentru pace din lumea întreagă revendică: încetarea cursei înarmărilor pe baza înfăptuirii dezarmării generale și totale; lichidarea rușinosului sistem colonial și a acțiunilor colonialiste de represiune militară, care pot degenera într-un război mondial; lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial prin încheierea tratatului de pace cu cele două state germane și transformarea Berlinului occidental într-un oraș liber, demilitarizat; lichidarea blocurilor militare; curmarea «războiului rece» și dezvoltarea colaborării între popoare».

În continuarea expunerii sale, acad. M. Ralea a arătat că «o contribuție activă la menținerea și întărirea păcii o aduce Republica noastră populară care, alături de celelalte țări socialiste, luptă perseverent pentru micșorarea încordării internaționale, pentru dezarmarea și zădărnicirea oricăror uneltiri ale cercurilor imperialiste agresive împotriva păcii, pentru unirea forțelor mondiale ale păcii și promovarea coexistenței pașnice».

Condusă de Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, delegația romînă la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite a acționat perseverent pentru rezolvarea marilor probleme la ordinea zilei, pentru îmbunătățirea relațiilor internaționale, susținînd toate propunerile îndreptate spre acest țel și prezentînd propuneri proprii, care au găsit ecou favorabil în cadrul O.N.U. și în opinia publică mondială.

Mișcarea pentru apărarea păcii din țara noastră — a spus vorbitorul — își afirmă atașamentul său deplin și entuziast față de politica fermă de pace a guvernului nostru. În colaborare cu celelalte organizații obștești, Comitetul național pentru apărarea păcii a organizat numeroase și variate acțiuni: adunări publice, conferințe, simpozioane, sfaturi ale păcii. În cadrul acestor manifestări au fost dezbătute problemele importante ale actualității — problema dezarmării generale și totale, a lichidării colonialismului, a luptei împotriva provocărilor imperialiste, problema colaborării pe plan balcanic, problema germană etc. Numeroase manifestări au fost consacrate evenimentelor din Congo, Laos, Algeria, Cuba. O deosebită amploare au avut acțiunile întreprinse în perioada sesiunii Organizației Națiunilor Unite. În mii de adunări publice au luat cuvîntul oameni ai muncii și eminente personalități ale vieții culturale și științifice, care s-au făcut interpreți ai voinței de pace a întregului popor. Comitetul național pentru apărarea păcii a acordat o atenție deosebită popularizării

hotărîrilor și acțiunilor mișcării mondiale pentru pace. După sesiunea lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii (Stockholm—iulie 1960), care a hotărît inițierea unei vaste campanii mondiale pentru dezarmare și întărirea păcii, au fost organizate numeroase manifestări și adunări publice, consacrate acestei probleme. Au fost tipărite și difuzate în tiraje de masă documentele sesiunii. Manifestările de comemorarea bombardamentului atomic de la Hiroșima au fost marcate în țara noastră printr-o adunare publică. Împlinirea a 5 ani de la conferința de la Bandung a țărilor afro-asiatice a prilejuit o adunare festivă la București. Spre sfârșitul anului trecut a fost organizată o mare adunare de solidaritate cu lupta popoarelor din Asia și Africa împotriva colonialismului, iar în luna februarie a acestui an, o adunare de protest împotriva asasinării primului ministru al guvernului legal al Republicii Congo, Patrice Lumumba. Au fost trimise moțiuni de protest Consiliului de Securitate al O.N.U. împotriva fărădelegilor comise de colonialiști în Congo.

În activitatea ei, mișcarea noastră pentru pace a folosit forme de muncă a căror eficacitate a fost dovedită în practică. Au fost organizate în întreaga țară manifestări publice periodice (adunări, conferințe etc.) pe teme actuale ale situației internaționale, precum și în legătură cu politica de pace a țării noastre. Au fost organizate de asemenea numeroase simpozioane și discuții «în fața hărții» pe teme actuale. În Capitală s-au organizat expuneri în școli, cartiere, la casele de cultură ale tinerețului etc.

O formă utilă de activitate s-a dovedit a fi organizarea întâlnirilor pe profesii. În regiunile Oltenia, Crișana, Maramureș, de pildă, au avut loc întâlniri ale cadrelor didactice, medici, juriști etc.

Comitetele regionale de luptă pentru pace au dovedit o preocupare pentru îmbogățirea formelor de cuprindere mai largă a maselor în lămurirea problemelor de politică internațională și pentru a populariza politica de pace a guvernului nostru. Sînt de menționat, de pildă, concursurile «Cine știe cîștigă» organizate în regiunile Oltenia, Cluj, Ploiești, Bacău etc.

Pentru sprijinirea acestor acțiuni au fost elaborate materiale de agitație vizuală: expoziții și panouri cu fotografii cu teme diverse, ca: «Lupta poporului român pentru pace», «Aspecte din lupta popoarelor lumii pentru pace», «Marile aniversări culturale» etc. În Capitală au fost confecționate hărți cu tema «Africa rupe lanțurile colonialismului».

În întreprinderi activează brigăzi ale păcii, remarcîndu-se prin depășirile constante de plan, prin economii, îmbunătățirea calității produselor etc.

Îmbunătățindu-și simțitor conținutul, revista «Pentru apărarea păcii» este urmărită și citită cu interes de tot mai numeroși cititori. Sub egida Comitetului național pentru apărarea păcii continuă să apară lunar ediția în limba română a revistei internaționale «Orizonturi» într-un tiraj de 40.000 exemplare.

«Fondul păcii» a fost alimentat cu venituri realizate prin numeroase acțiuni desfășurate în acest scop.

În cadrul comemorărilor unor mari oameni de cultură și știință ale căror opere au contribuit în mod larg la dezvoltarea înțelegerii și prieteniei între popoare — comemorări recomandate de Consiliul Mondial al Păcii —, în 1960 în țara noastră au fost comemorate, în colaborare cu unele organizații obștești și instituții de cultură, următoarele personalități: Lev Nicolaevici Tolstoi, Mark Twain, Frederic Chopin, Björnsterne Björnson, Diego Rodriguez de Silva y Velasquez, Alfred de Musset, Robert Schumann, Janos Bolyai, Anton Pavlovici Cehov, Robert Koch, Daniel Defoe, Katsushika Hokusai și Andrei Rubliov.

Remarcînd lărgirea relațiilor externe ale Comitetului național pentru apărarea păcii, acad. R. Ralea a arătat că în cursul anului trecut, la invitația comitetului, țara noastră a fost vizitată de oaspeți reprezentînd mișcarea pentru pace din 19 țări din Europa, Asia, Africa, America și Australia. «Prin declarațiile făcute presei și posturilor noastre de radio și televiziune, ca și prin articolele publicate și conferințele expuse după întoarcerea în țările lor, mulți dintre acești oaspeți aduc o contribuție de preț la popularizarea realizărilor și a voinței de pace a poporului român».

La rîndul ei, mișcarea pentru pace din țara noastră a fost prezentă la principalele acțiuni internaționale ale partizanilor păcii; la cea de a treia Conferință a partizanilor păcii din Irak, la Congresul mișcării pentru pace din Franța, la sesiunea lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii din iulie anul trecut. O delegație a comitetului român pentru apărarea păcii a vizitat Iugoslavia și a avut convorbiri cu delegația Ligii iugoslave pentru pace, independență și egalitate în drepturi a popoarelor.

Au fost trimise, de asemenea, numeroase mesagii de solidaritate diferitelor conferințe și congrese ale partizanilor păcii.

Țara noastră a găzduit anul trecut sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, la care au participat fruntași ai mișcării mondiale pentru pace, în frunte cu John Bernal, președintele executiv al Consiliului.

«În fața mișcării pentru pace din țara noastră — a spus în încheierea expunerii sale acad. Mihail Ralea — stau sarcini importante. Aducînd întregă noastră contribuție la mobilizarea în lupta pentru pace a maselor largi de oameni ai muncii, noi trebuie să păstrăm trează vigilența față de uneltirile cercurilor agresive din Occident... Mișcarea noastră pentru pace este hotărîtă să-și aducă contribuția sa la lupta întregului popor pentru triumful păcii, pentru dezarmare generală și totală, pentru lichidarea definitivă a colonialismului, pentru statornicirea în viața internațională a principiilor coexistenței pașnice».

După acad. Mihail Ralea, a luat cuvîntul *Ion Pas*, președintele Comitetului radiodifuziunii și televiziunii romîne, care a făcut o expunere asupra lucrărilor celei de a IV-a «Conferințe internaționale pentru destindere Est-Vest», ce a avut loc la Varșovia, între 3 și 5 februarie a. c.

În încheierea documentatei sale relatări despre lucrările întîlnirii de la Varșovia, vorbitorul a subliniat că ea «a avut un caracter pozitiv.

Pozitive rămân, în orice caz, contactele de acest fel, ele ducînd, prin confruntarea opiniilor, la crearea unor posibilități de mai bună cunoaștere a pozițiilor reciproce și la găsirea unei platforme comune de acțiune. Reprezentantii opiniei publice din Est-Vest întruniți în capitala Poloniei s-au deosebit prin opinii politice, prin convingeri religioase și de altă natură. Ei s-au simțit totuși uniți prin identitatea aceluiasi scop: lupta pentru apărarea păcii — bunul cel mai prețios al oamenilor, garanția vieții, dezvoltării și prosperității lor».

Au urmat apoi discuții în legătură cu cele două dări de seamă făcute de acad. Mihail Ralea și Ion Pas. La aceste discuții au participat: acad. *Mihail Beniuc*, prim-secretar al Uniunii Scriitorilor din R. P. R., prof. *Traian Ionașcu*, directorul de cercetări juridice al Academiei R. P. R., P. S. Episcop *Valerian Zaharia* al Oradiei, acad. *Ștefan Milcu*, prim secretar al Academiei R. P. R., prof. *Ion Nistor*, membru al prezidiului C. C. S., Eminența sa *Müller Friedrich*, episcopul Bisericii evanghelice luterane din R. P. R., minerul fruntaș *Petre Boiceanu II*, scriitoarea *Lucia Demetrius*, vicepreședintă a Consiliului Național al Femeilor, *Dr. Rosen Mozes*, șeful cultului mozaic din R. P. R., prof. univ. *Mihail Ghelmegeanu*, vicepreședinte al Societății pentru răspîndirea științei și culturii, dr. *Horvath Endre*, președintele comitetului regional pentru pace Mureș-Autonomă Maghiară, juristul *Dumitru Tănase*, președintele comitetului regional de luptă pentru pace Bacău, prot. *Tomici Ștefan*, vicar al Bisericii sîrbe-Banat, și dr. *Aubert Henry*, președintele comitetului regional de luptă pentru pace Banat.

La sfîrșitul ședinței, acad. *Horia Hulubei*, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii, a dat citire unei moțiuni care a fost adoptată în unanimitate și al cărei text îl reproducem mai jos.

MOȚIUNE

Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P. Romîna, întrunit în ședință plenară la București în ziua de 13 martie 1961, salută eforturile nobile ale tuturor forțelor iubitoare de pace din lumea întreagă și în primul rînd ale țărilor socialiste, de a apăra și consolida pacea mondială, de a îndepărta pericolul de război.

Milioanele de partizani ai păcii din Republica Populară Romîna sînt însuflețiți în lupta lor de profunda convingere că, în condițiile noului raport de forțe pe arena internațională, există mai multe șanse decît ori-cînd în istoria omenirii pentru ca năzuințele seculare ale popoarelor — a trăi în pace și libertate — să devină fapt împlinit. Factorul hotărîtor îl constituie puterea materială și morală a sistemului mondial socialist și a forței sale principale, Uniunea Sovietică, țară care construiește comunismul, țară care a cucerit întîietatea mondială în domeniile hotărîtoare ale științei și tehnicii.

Comitetul național pentru apărarea păcii salută cu căldură Apelul către popoarele din lumea întreagă adoptat de Consfătuirea partidelor

comuniste și muncitorești, document istoric ce cheamă la unirea tuturor forțelor din ce în ce mai numeroase, care participă la lupta pentru apărarea păcii.

Comitetului național pentru apărarea păcii își afirmă atașamentul de nezdruccinat față de politică guvernului nostru. Această politică este expresia năzuințelor întregului nostru popor așa cum a arătat votul unanim dat candidaților Frontului Democrației Populare la alegerile din 5 martie și corespunde intereselor vitale ale cauzei păcii.

Examinînd problemele actuale ale situației internaționale, Comitetul național pentru apărarea păcii constată că cercurile imperialiste agresive comit neîncetate atentate împotriva păcii.

Evenimetele tragice din Congo care au culminat cu asasinarea primului ministru legal al țării, Patrice Lumumba, constituie o gravă amenințare la adresa păcii și libertății întregii Africi. Partizanii păcii din R. P. Romîna cer ca asasinii lui Lumumba și toți complicii lor la săvîrșirea acestei odioase crime să-și primească pedeapsa meritată, să fie retrași din Congo intervenționiștii belgieni și toate trupele străine, să i se asigure poporului congolez libertatea de a-și hotărî singur soarta.

Nu este cu puțință rămînerea în funcția de secretar general al O.N.U. a lui Hammarskjöld, care s-a demască pînă la capăt ca instrument al imperialiștilor și colonialiștilor și a acționat ca pârtaș la crimele comise împotriva poporului congolez.

Partizanii păcii din R. P. Romîna urmăresc cu vigilență desfășurarea evenimentelor, condamnă uneltirile imperialiste și își afirmă deplina solidaritate cu lupta eroică a poporului cuban, a popoarelor din Algeria, din Laos și din alte țări pentru libertate și independență, pentru dreptul la o viață civilizată și demnă.

În prezent mai mult decît oricînd forțele păcii trebuie să se unească în lupta pentru destinderea încordării internaționale, împotriva «războiului rece», împotriva cursei înarmărilor. Lupta pentru înlăptuirea dezarmării generale și totale este sarcina cea mai urgentă în zilele noastre pentru fiecare om iubitor de pace. Așteptăm ca reluarea lucrărilor Adunării Generale a O.N.U. să marcheze progrese în direcția dezarmării generale, totale și controlate.

Partizanii păcii din țara noastră își exprimă profunda convingere că ideile coexistenței pașnice vor triumfa în lumea întreagă, că popoarele vor înfrîna pe amatorii de agresiuni războinice și vor elimina din viața societății primejdia războiului.

Forțele păcii sînt superioare forțelor războiului!

Pacea va înfrînge războiul!

13 martie 1961

PENTRU ASIGURAREA VICTORIEI DEPLINE A FORTELOR PĂCII

SESIUNEA DE LA DELHI A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

În capitala Indiei, Delhi, oraș care se bucură de un climat plăcut, situat pe râul sfânt Yamuna, la câteva sute de kilometri de Himalaia, a avut loc, în zilele de 24-28 martie a. c., sesiunea Consiliului Mondial al Păcii.

Într-un articol publicat cu prilejul acestei sesiuni, savantul John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, scria, printre altele: «Pericolul războiului nu a dispărut, dar azi răsună mai puternic ca oricând chemarea precisă și clară spre pace. Cursa înarmărilor continuă să crească dar, în același timp, lupta pentru dezarmare devine mai puternică. Trebuie să luptăm pentru a asigura victoria deplină a forțelor păcii».

Și tot în același articol, John Bernal arăta motivele care au determinat ținerea Sesiunii Consiliului Mondial al Păcii la Delhi: «Alegerea capitalei Indiei, Delhi, ca loc al Sesiunii Consiliului Mondial al Păcii este cât se poate de fericită. Problemele care se vor discuta interesează întreaga lume și nu se limitează la țările Europei occidentale, așa cum se întâmpla uneori în trecut. Alegerea este foarte bună și pentru că India, ea însăși colonie într-un trecut nu prea îndepărtat, a devenit în ultimul timp unul din principalele state neutre și, sub conducerea primului ministru Nehru, joacă un rol important în menținerea păcii și în lupta pentru independența națională».

Lucrările sesiunii s-au desfășurat în Palatul Științelor din Delhi. În dimineața zilei de 24 martie, în fața acestui Palat s-au adunat aproximativ 300 de cunoscuți luptători pentru pace, reprezentând peste 60 state. Pentru a cinsti memoria lui Patrice Lumumba, asasinat mișelește de colonialiști, ei au presărat, potrivit unui obicei popular indian, frunze de arbori și petale de trandafiri pe monumentul comemorativ — un bloc de granit.

Din delegația Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Română au făcut parte acad. *Geo Bogza*, membru al Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii, și *Sanda Rangheț*, secretară a Comitetului Național pentru apărarea păcii.

La deschiderea festivă a sesiunii au participat membri ai Consiliului păcii pe întreaga Indie, reprezentanți ai opiniei publice indiene, ai presei, radioului și cinematografilei.

Cuvîntul de salut a fost rostit la sesiune de către *Pandit Sunderlal*, președintele Comitetului prezidențial al Consiliului păcii pe întreaga Indie, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare».

«Ne-am întrunit aci — a spus Sunderlal — pentru a căuta căile de instaurare a păcii generale. Zeci de milioane de oameni din diferite țări urmăresc cu atenție lucrările noastre și așteaptă soluții importante de la actuala sesiune a Consiliului Mondial al Păcii.

Trebuie să sprijinim problema ridicată de N. S. Hrușciiov în fața celei de a XV-a sesiune a O.N.U., problema dezarmării generale și totale — a declarat în aplauzele întregii săli, Pandit Sunderlal. — Trebuie să preîntîmpinăm primejdia unui nou război.

Poporul indian — a continuat Sunderlal — este întru totul solidar cu frații săi din Africa și sprijină năzuința lor spre independență. Ne pronunțăm împotriva dependenței coloniale. Condamnăm asasinarea primului ministru al guvernului legal al Republicii Congo, Patrice Lumumba, care a devenit simbolul Africii luptătoare. Ne exprimăm simpatia față de toate popoarele asuprite din Asia și Africa. Trebuie să se pună capăt războiului crunt și inuman din Algeria, — a spus Sunderlal. Trebuie să luptăm pentru restabilirea drepturilor legale ale R. P. Chineze în O.N.U. Fără participarea R. P. Chineze la O.N.U., nu este cu putință rezolvarea importantelor probleme internaționale. India nu recunoaște pe așa-zisul reprezentant al Taivanului».

Sunderlal a propus să se ceară retragerea imediată a trupelor americane de pe teritoriile altor țări și lichidarea tuturor bazelor militare ale S. U. A. A cerut, de asemenea, încetarea amestecului S. U. A. în treburile interne ale țărilor Americii Latine.

În încheiere, Pandit Sunderlal s-a pronunțat pentru aplicarea principiilor coexistenței pașnice în relațiile internaționale, pentru dezarmarea totală și realizarea păcii generale.

Delegații au fost salutați apoi de *Divan Chaman Lal*, deputat în parlamentul indian, care a arătat apoi că soarta tuturor popoarelor de pe globul pămîntesc depinde de rezolvarea problemei dezarmării; cheia pentru rezolvarea acestei probleme — a spus el — o constituie propunerile Uniunii Sovietice cu privire la dezarmarea generală și totală prezentate la O.N.U. Poporul indian sprijină întru totul aceste propuneri ale Uniunii Sovietice. A subliniat totodată că actuala structură a O.N.U. nu corespunde stării de lucruri din prezent.

A luat apoi cuvîntul prof. *John Bernal*, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care a prezentat raportul cu privire la mișcarea mondială a partizanilor păcii.

«Una dintre cele mai importante probleme pe care va trebui să le examinăm — a spus raportul — este problema dezarmării și sprijinirii

luptei popoarelor asuprite pentru eliberarea lor. Trebuie să analizăm și să elaborăm măsuri concrete pentru a sprijini în modul cel mai potrivit realizarea dezarmării adevărate, totale și generale».

Referindu-se la lupta popoarelor din țările colonialiste, prof. J. Bernal a subliniat că «este necesar să fie elaborate măsuri concrete pentru a ajuta aceste popoare să-și cucerească nu numai independența politică, ci și pe cea economică».

Raportorul a criticat cu asprime conducerea O.N.U și îndeosebi pe Hammarskjöld, care s-a folosit de poziția sa în această organizație pentru a întări puterea colonialiștilor, așa cum s-a întâmplat în Congo. Una din sarcinile principale ale participanților la mișcarea partizanilor păcii — a declarat J. Bernal — constă în a demasca pînă la capăt rolul colonialiștilor și al marionetelor lor.

John Bernal a atras de asemenea atenția asupra necesității reorganizării O.N.U. în scopul asigurării unei reprezentări echitabile în această organizație a popoarelor țărilor socialiste și neutre.

Trecîndu-se la discuții pe marginea raportului prezentat de J. Bernal, a luat cuvîntul șeful delegației sovietice, scriitorul *Nikolai Semionovici Tihonov*, președintele Comitetului sovietic pentru apărarea păcii, care a arătat că lupta popoarelor asuprite pentru eliberarea lor este o parte a luptei pentru pace în lumea întreagă. N. S. Tihonov a vorbit despre necesitatea transformării O.N.U. într-un instrument eficient al păcii, despre faptul că a sosit timpul să fie lichidate blocurile militare și bazele militare pe teritoriile străine și să fie îndreptate toate forțele spre încetarea cursei înarmărilor.

Reprezentantul Mexicului s-a referit la recenta conferință latino-americană pentru suveranitate națională, eliberare economică și pace.

Liu-Nin-î, reprezentantul R. P. Chineze, a declarat în cuvîntarea sa că guvernul și poporul chinez sprijină activ propunerile guvernului sovietic cu privire la dezarmarea generală și totală, cu privire la lichidarea bazelor militare străine și retragerea trupelor de pe teritorii străine.

Despre problema luptei împotriva blocurilor militare agresive și lichidării bazelor militare străine a vorbit și reprezentantul Japoniei, profesorul *Hirano*.

Aplaudat furtunos, reprezentantul eroicului popor congolez, *Vege Chité*, a cerut să se acorde sprijin guvernului Republicii Congo condus de Antoine Gizenga, singurul guvern legal al țării. «Întărirea solidarității cu poporul congolez — a declarat V. Chité — constituie o contribuție la mișcarea mondială pentru pace».

Despre situația din Africa a vorbit și delegatul Ghanei.

După ce au vorbit reprezentanții partizanilor păcii din Italia, Bulgaria și din alte țări, a luat cuvîntul reprezentantul Uniunii Sud-Africane, *Hilda Bernstein*, criticînd aspru politica guvernului Uniunii Sud-Africane, care urmărește înăbușirea mișcării de eliberare națională a popoarelor din această țară.

De o deosebită atenție s-a bucurat din partea delegaților la sesiune *Feng Fongsavang*, șeful delegației partizanilor păcii din Laos. Delegatul laoțian a exprimat recunoștința caldă a poporului din Laos față de mișcarea mondială a partizanilor păcii pentru sprijinul acordat de această mișcare luptei pentru libertatea și independența Laosului.

Reprezentantul partizanilor păcii din Indonezia, *Setiadi Kepsoprodjo*, a cerut ca sesiunea Consiliului Mondial al Păcii să adopte o rezoluție cu privire la lichidarea dominației coloniale a Olandei în Irianul de vest — vechi teritoriu indonezian.

La rîndul său, *Antoine Tubet*, președintele Comitetului partizanilor păcii din Liban, a arătat necesitatea de a se lichida bazele militare din Africa ale puterilor occidentale.

Delegații la sesiune au fost salutați, în numele Federației Sindicale Mondiale, de *S. A. Dange*, vicepreședinte al F. S. M.

În numele luptătorilor pentru pace din R. D. Germană, *Heinz Willmann* a criticat aspru politica cursei înarmărilor, inclusiv a înarmărilor nucleare, promovată de guvernul R. F. Germane, și a arătat că constituirea unei confederații a celor două state germane este singura cale realistă pentru unificarea țării.

Delegatul Frontului de Eliberare națională din Algeria, *Sefir Guelal*, a arătat, la rîndul său, că problema algeriană nu poate fi rezolvată în detrimentul intereselor poporului algerian, care trebuie să-și dobîndească libertatea deplină.

Han Ser Ia, președintele Comitetului coreean pentru apărarea păcii, a informat pe participanții la sesiune despre lupta poporului sud-coreean împotriva ocupației americane, iar *Gordon Schaffer*, reprezentantul partizanilor păcii din Anglia, s-a ocupat în cuvîntarea sa, printre altele, de lupta poporului englez împotriva amplasării de submarine americane în apele teritoriale engleze.

În cuvîntarea rostită din partea delegației noastre, acad. *Geo Bogza*, membru al Consiliului Mondial al Păcii, vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romîna, a exprimat voința fermă a poporului romîn de a aduce și în viitor contribuția sa activă la lupta pentru apărarea și consolidarea păcii. A arătat că Republica Populară Romîna militează consecvent pentru destinderea internațională, pentru rezolvarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor litigioase, acționează cu vigilență pentru zădărnicierea uneltirilor cercurilor imperialiste agresive împotriva păcii; a arătat totodată că politica externă de pace a Republicii Populare Romîne se bucură de aprobarea și sprijinul deplin al întregului popor.

Au mai luat cuvîntul reprezentanți ai partizanilor păcii din Ceylon, R. D. Vietnam, Cehoslovacia și din alte țări, și, după terminarea ședinței din după amiaza zilei de 26 martie, a avut loc în piața Ramlila din Delhi un miting de masă în apărarea păcii, la care au participat peste 20.000 de locuitori ai capitalei Indiei. Participanții la miting au primit cu căldură apariția la tribuna pentru oaspeții de onoare a eminenților luptă-

tori pentru pace prof. John Bernal, Pandit Sunderlal, Nikolai Tihonov, și a membrilor Biroului Consiliului Mondial al Păcii. Cu acest prilej, Federația națională a femeilor din India a organizat o mare demonstrație pentru apărarea păcii. Mitingul, la care au luat cuvîntul, printre alții, John Bernal și Nikolai Tihonov, s-a desfășurat într-o atmosferă de mare în-suflețire, luînd sfîrșit seara tîrziu.

În seara zilei de 27 martie, Consiliul Mondial al Păcii a ținut o ședință plenară extraordinară, în cadrul căreia au continuat dezbaterile pe marginea raportului președintelui executiv al Consiliului Mondial al Păcii, prof. John Bernal. În centrul atenției forului suprem al luptătorilor pentru pace au fost problemele cruciale ale contemporaneității: lichidarea colonialismului și realizarea dezarmării generale și totale.

«Scopurile principale ale mișcării mondiale pentru pace sînt lichidarea colonialismului și înlăptuirea dezarmării generale și totale» — a declarat secretarul general al Consiliului național al păcii din Irak, *Asiz Șerif*.

Președintele ședinței a anunțat apoi că pe adresa sesiunii a sosit o telegramă din Laos, din partea prințului Sufanuvong, care, informînd despre situația din țara sa, a propus sesiunii Consiliului Mondial al păcii să ceară convocarea unei conferințe a reprezentanților a 14 state — singura cale posibilă de soluționare pașnică a problemei laoțiene.

Reluîndu-se discuțiile pe marginea raportului, *Fayez*, delegatul partizanilor păcii din Siria, a declarat: «Știm din propria experiență că pacea și coexistența pașnică vor crea condiții favorabile pentru consolidarea independenței naționale și dezvoltarea economiei țărilor eliberate, pentru intensificarea mișcării de eliberare națională, de lichidare a colonialismului. Credem în victoria forțelor păcii».

La această ședință au mai luat cuvîntul delegații R. P. Mongole, Somaliei, Kenyei, statului Peru, Republicii Mali, Japoniei, Albaniei etc.

Ședința de închidere a sesiunii Consiliului Mondial al Păcii a avut loc în seara zilei de 28 martie. Delegații au adoptat în unanimitate o serie de rezoluții în problemele arzătoare ale situației internaționale, și anume: o Rezoluție cu privire la independența națională și lichidarea colonialismului, Rezoluția cu privire la dezarmare, Rezoluția cu privire la Congo, Rezoluția cu privire la Laos, Rezoluția cu privire la Cuba, Rezoluția cu privire la problema algeriană, Rezoluția cu privire la Goa, Rezoluția cu privire la Uniunea Sud-Africană, Rezoluția cu privire la Vietnam, Coreea și Indonezia, precum și o rezoluție în legătură cu represiunile împotriva luptătorilor pentru pace.

După ce se subliniază că unul din cele mai importante fenomene ale epocii noastre îl constituie destrămarea sistemului colonial sub loviturile mișcării de eliberare națională, și după ce se arată că imperialismul subminează prin diferite mijloace suveranitatea popoarelor, în *Rezoluția cu privire la independența națională și lichidarea colonialismului* se spune, printre altele: «Toate popoarele au dreptul inalienabil la independență totală, la exercitarea suveranității și la alegerea liberă a sistemului eco-

conomic și politic care le convine. ...Pacea nu poate fi trainică și prietenia între popoare nu poate fi asigurată fără lichidarea totală, necondiționată și grabnică a colonialismului sub toate formele și manifestările sale».

«Fără o dezarmare generală și totală — se subliniază în *Rezoluția cu privire la dezarmare* — nu poate exista o adevărată garanție a păcii». De aceea, «Consiliul Mondial al Păcii adresează un apel solemn bărbaților și femeilor din lumea întreagă și le cere să acționeze pentru satisfacerea revendicărilor vitale ale popoarelor, pentru a se exclude războiul din viața omenirii, pentru a înlocui cursa înarmărilor prin dezarmare, războiul rece prin colaborare internațională și coexistență pașnică, într-o lume fără războaie».

În *Rezoluția cu privire la Congo*, Consiliul Mondial al Păcii cere să fie recunoscut și sprijinit singurul guvern legal în frunte cu Antoine Gizenga, să fie dezarmate bandele armate ale lui Mobutu, Chombe și Kalonji, să fie retrase imediat toate trupele belgiene și celelalte trupe străine, să fie retrase toate trupele O.N.U. în cazul în care nu vor fi în stare să ducă fără întârziere la îndeplinire cererile susmenționate, să nu intervină în treburile interne ale poporului congolez.

În *Rezoluția cu privire la Laos*, Consiliul Mondial al Păcii declară că este necesar să se pună capăt amestecului imperialiștilor americani în treburile Laosului. Este de asemenea necesar ca în viitorul cel mai apropiat să fie convocată din nou o conferință de genul conferinței de la Geneva din 1954, sau o conferință mai largă, în spiritul acordurilor de la Geneva, pentru a asigura restabilirea cât mai grabnică a păcii în Laos, ceea ce va corespunde năzuințelor legitime ale poporului laoțian, spre asigurarea unei păci adevărate, a neutralității, independenței și înțelegerii naționale.

Amestecul permanent al imperialismului S.U.A. în treburile interne ale Cubei și pregătirea unor noi încercări de a invada această insulă reprezintă o serioasă primejdie pentru cauza păcii, — se spune în *Rezoluția cu privire la Cuba*. Solidaritatea internațională poate preîntîmpina agresiunea împotriva Cubei și împreună cu acțiunile poporului cuban poate să asigure menținerea independenței țării. De aceea, Consiliul Mondial al Păcii cheamă pe luptătorii pentru pace din toate țările să desfășoare acțiuni de solidaritate cu poporul cuban în săptămîna dintre 19 și 26 iulie 1961, cînd se va aniversa revoluția din Cuba.

În *Rezoluția cu privire la problema algeriană*, Consiliul Mondial al Păcii subliniază că intensificarea neconținută a acțiunilor pe care le întreprind toate forțele iubitoare de pace din Franța și din întreaga lume și exercitarea de către aceste forțe a unei influențe energice asupra cercurilor conducătoare franceze sînt mai necesare ca oricînd pentru a asigura ducerea cu succes a tratativelor între guvernul francez și guvernul provizoriu al republicii Algeria.

Consiliul Mondial al Păcii — se spune în *Rezoluția cu privire la Goa* — recunoaște drepturile popoarelor din Goa, Damao și Diu la eliberarea de sub dominația colonialistă a Portugaliei și la reunificarea deplină cu India, subliniind că menținerea sub ocupație a acestor regiuni constituie o primejdie pentru pacea generală.

Condamnând politica de apartheid, care reprezintă o jignire a demnității umane, în *Rezoluția cu privire la Uniunea Sud-Africană*, Consiliul Mondial al Păcii cheamă pe partizanii păcii din toate țările să depună toate eforturile în numele prieteniei între popoare, pentru a sprijini lupta poporului din Uniunea Sud-Africană în favoarea drepturilor sale legitime.

În *Rezoluția cu privire la Vietnam, Coreea și Indonezia*, subliniindu-se că imperialismul american a transformat părțile de sud ale Vietnamului și Coreei într-un nou tip de colonii și că Indonezia este dezmembrată prin smulgerea Irianului de Vest de către imperialismul olandez, participanții la sesiune cer încetarea imediată a amestecului imperialist în treburile interne ale acestor țări și reunificarea lor, în conformitate cu acordurile internaționale și cu voința popoarelor lor. Consiliul Mondial al Păcii recomandă să se facă în ziua de 20 iulie 1961, o zi de solidaritate cu lupta poporului vietnamez pentru reunificarea sa națională.

În *Rezoluția în legătură cu represiunile împotriva luptătorilor pentru pace*, participanții la sesiunea Consiliului Mondial al Păcii și-au exprimat mînia și indignarea în legătură cu persecuțiile la care sînt supuși mii de participanți activi la lupta pentru pace, eliberare și independență națională din Congo, Grecia, Iordania, Spania, R.A.U., Germania Occidentală și din multe alte țări. Popoarele iubitoare de pace sînt chemate să desfășoare o largă campanie pentru încetarea imediată a acestor persecuții, precum și pentru eliberarea celor care zac în închisori — Jomo Kenyatta, F. Helou, Manolis Glezos și alții. Participanții la sesiune au cerut, de asemenea, să se pună capăt acțiunilor bandelor ciankaișiste de pe teritoriul Birmaniei și folosirii bazelor militare din Africa pe care le dețin S.U.A., Franța, Belgia, Anglia și Portugalia pentru a exercita presiuni asupra Republicilor Mali și Guineea.

În aceeași rezoluție se relevă succesul conferinței latino-americane pentru suveranitate națională, eliberare economică și pace, care a avut loc în Mexic în martie 1961 și se salută sesiunea Consiliului de solidaritate a țărilor Asiei și Africii, de la Bandung, din aprilie 1961.

«Deși componența națională și socială a delegaților la sesiune nu a fost omogenă — subliniază N. S. Tihonov într-un interviu acordat unui corespondent al revistei «Timpuri noi» — toate rezoluțiile au fost adoptate în unanimitate», fapt din care «se poate trage concluzia că mișcarea mondială a partizanilor păcii nu numai că a luat o și mai mare amploare, dar s-a întărit și în interior».

După adoptarea rezoluțiilor, a luat cuvîntul președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, prof. *John Bernal*, care, în aplauzele furtunoase ale delegaților, a tras concluziile ce se desprind din lucrările sesiunii de la Delhi, subliniind sarcinile care revin mișcării mondiale a partizanilor păcii în actuala situație internațională.

«Temele principale ale sesiunii — a spus profesorul J. Bernal — au fost dezarmarea și lupta împotriva colonialismului. Trebuie să luptăm în primul rînd pentru înlăptuirea dezarmării totale, generale și controlate. Aceasta este sarcina noastră principală și vom merge pe acest drum pînă la capăt. Trebuie să cerem dizolvarea blocurilor militare N.A.T.O., S.E.A.T.O., C.E.N.T.O., care au generat politica de intimidare cu care nu putem fi de acord.

Tot mai mulți oameni, inclusiv din țara mea, Anglia, încep să înțeleagă din ce în ce mai bine că ideea păcii este ideea principală a contemporaneității».

«O altă sarcină a noastră — a spus J. Bernal — este lupta pentru lichidarea colonialismului. Colonialismul este muribund, dar încă mai reprezintă un pericol. El implică pericolul unui nou război». Focarele colonialismului, care pot genera flacăra unui război, trebuie să fie lichidate.

Organizația Națiunilor Unite — a declarat în continuare președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii — trebuie să fie reorganizată. Această Organizație trebuie să reprezinte efectiv toate popoarele globului pămîntesc. Ea trebuie să aibă o structură cu adevărat internațională. Faptul că puterea executivă se află în mîinile unei grupări de puteri constituie o mare nedreptate, întrucît din această cauză O.N.U. nu este capabilă să reprezinte toate problemele. Faptul că reprezentantul R. P. Chineze nu-și ocupă locul legitim în O.N.U. constituie de asemenea o nedreptate flagrantă. R. P. Chineză trebuie să fie reprezentată în O.N.U.».

În încheiere, prof. John Bernal și-a exprimat speranța că într-un viitor apropiat va fi convocat un congres mondial pentru dezarmare și independență națională.

Sesiunea de la Delhi a Consiliului Mondial al Păcii din 24-28 martie a. c., a adus o mare contribuție la lupta popoarelor pentru pace, pentru dezarmare și independență națională, demonstrînd totodată solidaritatea crescîndă a partizanilor păcii din toate părțile lumii și creșterea nestăvilă a acestei puternice mișcări mondiale.

Încheind darea de seamă asupra lucrărilor sesiunii de la Delhi a Consiliului Mondial al Păcii, ne simțim datorii să amintim că asupra celor două mari probleme ale contemporaneității care au fost dezbătute în această sesiune — dezarmarea generală și totală și lichidarea colonialismului — s-a pronunțat, în mod limpede și hotărît, și Biserica Ortodoxă Romînă, prin cunoscuta telegramă trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian în toamna anului trecut celei de a XV-a sesiuni a Adunării Gene-

rale a Organizației Națiunilor Unite, care va rămîne în istorie prin propunerile făcute de N. S. Hrușciov, șeful guvernului U.R.S.S., pentru rezolvarea definitivă a acestor probleme, care frămîntă omenirea în vremea noastră și amenință pacea.

DOCUMENTE ADOPTATE DE SESIUNEA DE LA DELHI A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

REZOLUȚIA CU PRIVIRE LA INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ ȘI LICHIDAREA COLONIALISMULUI

Consiliul Mondial al Păcii s-a întrunit în sesiune, într-un moment în care omenirea se află în fața necesității de a-și orienta într-un nou fel acțiunile sale coordonate. Multe țări s-au eliberat de sub jugul colonial și imperialist, în timp ce altele duc pentru atingerea acestui scop o luptă îndelungată și grea, în cursul căreia sînt sacrificate multe vieți omenești. Această destrămare a sistemului colonial sub loviturile mișcării de eliberare națională este cel mai important fenomen al epocii noastre.

Jaful și dominația imperialistă se realizează sub forme noi și rafinate, sub masca unei false mărinimii. Imperialiștii încearcă prin toate mijloacele să mențină pozițiile lor strategice și să continue exploatarea economică, care le aduce mari profituri. Subordonînd țările blocurilor militare, creînd baze militare și încurajînd dictaturile contrarevoluționare, acordînd «ajutor» militar — care permite amestecul permanent în treburile interne ale țărilor cărora li se acordă acest «ajutor», oferind «ajutor» economic care limitează dezvoltarea liberă a industriei și comerțului, imperialismul american subminează în primul rînd prin diferite mijloace suveranitatea popoarelor, își subordonează din punct de vedere politic aceste țări, lichidează independența lor și le primejduiește securitatea.

Toate popoarele au dreptul inalienabil la independență totală, la exercitarea suveranității și la alegerea liberă a sistemului economic și politic care le convine. Refuzul imperialiștilor de a recunoaște acest drept, precum și eforturile lor de a-l submina au constituit de acum cauze de război și pot duce la noi conflicte care s-ar putea transforma într-un război mondial. Pacea nu poate fi trainică și prietenia între popoare nu poate fi asigurată fără lichidarea totală, necondiționată și grabnică a colonialismului sub toate formele și manifestările sale.

Dar în prezent, apariția în lume a unor noi țări și refuzul acestora de a participa la blocurile puterilor imperialiste, cucerirea unei suveranități naționale reale de către țările care în trecut au fost dependente,

intensificarea acțiunilor de solidaritate cu lupta pentru pace creează un obstacol tot mai puternic în calea războiului.

Lupta pentru suveranitate și independență națională este o sarcină nu numai a popoarelor coloniale, ci și a tuturor popoarelor lumii care năzuiesc spre asigurarea unei păci trainice, spre înfăptuirea dezarmării și a colaborării prietenești reciproc avantajoase între popoare. Noi adresăm tuturor partizanilor păcii chemarea de a fi conștienți de urgența acestei sarcini și de a întreprinde cele mai largi acțiuni pentru asigurarea îndeplinirii ei cu succes.

REZOLUȚIA CU PRIVIRE LA DEZARMARE

În ciuda cererii tot mai puternice a popoarelor de a se asigura o coexistență pașnică rodnică și o pace trainică, în ciuda schimbărilor care s-au produs în situația internațională, cursa înarmărilor continuă. Ea creează pentru omenire primejdia groaznică a războiului nuclear.

Acei care sînt interesați în pregătirile de război nu-și slăbesc eforturile. Bugetele militare înghit fonduri uriașe. S.U.A. conduc această primejdioasă cursă a înarmărilor care ia forme din ce în ce mai periculoase. Bazele militare străine crează focare de primejdie și subminează suveranitatea statelor. Aceste baze sînt impuse popoarelor care și-au dobîndit nu de mult independența. Nave militare, înzestrate cu arma nucleară, brăzdează mările. Avioanele, submarinele, înzestrate cu bombe și rachete, patrulează fără încetare. O simplă eroare, o acțiune răuvoitoare pot duce în cîteva minute la nimicirea a sute de milioane de oameni.

Fără o dezarmare generală și totală nu poate exista o adevărată garanție a păcii.

Este necesar ca în viitorul cel mai apropiat să înceapă noi tratative în problema dezarmării. Pentru ca tratativele să fie eficiente nici o țară nu trebuie să fie exclusă de la ele. Pentru a asigura succesul tratativelor este absolut necesar ca la ele să participe fiecare țară care tinde cu adevărat spre o dezarmare reală și declară în mod deschis acest lucru. Fiecare etapă a dezarmării trebuie să fie însoțită de stabilirea unui control corespunzător, dar nu poate exista control fără o dezarmare adevărată. Politica «controlului asupra înarmărilor» nu poate înlocui politica de dezarmare. Noi respingem în mod categoric politica așa zisă de stabilire și de menținere a echilibrului prin teroare.

Opinia publică mondială cere să fie luate primele măsuri de dezarmare. Țările care poartă răspunderea pentru tergiversarea tratativelor să nu profite de această tergiversare pentru sporirea armamentului lor. Nu mai poate fi amînată problema dezarmării, deoarece ea este o problemă de viață sau de moarte...

Pentru menținerea păcii este de o importanță excepțională zădărnicirea planurilor de transmitere a armei nucleare unui comandament militar cum ar fi comandamentul N.A.T.O., și punerea acestei arme la dispoziția unor țări cum sînt Germania Occidentală și Japonia, unde au venit din nou la putere forțele revanșarde și militariste care poartă răspunderea pentru dezlănțuirea celui de al doilea război mondial. Dimpotrivă, este necesar să se mișcoreze primejdia pe calea creării de zone libere de arma nucleară și de zone de dezangajare în centrul Europei și în toate regiunile în care pericolul există. Trupele străine trebuie să fie retrase din țările pe teritoriul cărora se află, bazele militare și pactele militare să fie desființate.

Producția de arme nu rezolvă nici una dintre problemele economice. Ea accentuează mizeria. Fondurile uriașe cheltuite pentru producția de arme de distrugere trebuie să fie folosite pentru îmbunătățirea vieții oamenilor.

Dezarmarea constituie speranța și revendicarea popoarelor ; acestea au puterea s-o impună prin acțiuni numeroase și imediate.

Consiliul Mondial al Păcii adresează un apel solemn bărbaților și femeilor din lumea întreagă și le cere să acționeze pentru satisfacerea revendicărilor vitale ale popoarelor, pentru a exclude războiul din viața omenirii, pentru a înlocui cursa înarmărilor prin dezarmare, războiul rece prin colaborare internațională și coexistență pașnică, într-o lume fără războaie.

SESIUNEA DE LA GREIFSWALD A COMITETULUI MIȘCĂRII CREȘTINE PENTRU PACE DIN PRAGA

Cunoscuta Facultate de teologie protestantă de la Greifswald, din Republica Democrată Germană, a găzduit, între zilele de 11-13 aprilie 1961, sesiunea Comitetului plenar al Mișcării Creștine pentru pace (alcătuit din 25 membri permanenți), în vederea organizării și punerii la punct a tuturor amănuntelor legate de buna desfășurare a mării adunări pancreștine de la Praga, ce va avea loc între 12-18 iunie 1961.

Toate lucrările și toate discuțiile s-au purtat sub deviza creștină : «Și pe pământ pace...».

S-au întâlnit la Greifswald vechi cunoscuți care de mai bine de trei ani se ostenesec împreună în cadrul acestei mișcări. Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de P. S. Episcop Nicodim, prof. L. Pariiski și P. C. Arhim. Juvenalie, din partea Patriarhiei Ruse, P. C. Pr. prof. Milan Šesan, din partea Patriarhiei Române și P. C. Pr. J. Novak din partea Mitropoliei Cehoslovace. Biserica luterană a fost reprezentată de arhiepiscopul I. Kiivit din Tallin — U.R.S.S., episcopul A. Wantula și prof. W. Niemczyk din Varșovia ; de prof. H. Vogel din Berlin ; consilierul H. Kloppenburg din Dortmund (R. F. G.) ; de prof. Emil Fuchs din Lipsca, pastorul M. Schröter de la Heidelberg, profesorul W. Schmauch de la Greifswald, prof. W. Schweitzer de la Bethel, G. Bassarak de la Berlin, M. Hager de la Lipsca, C. Ordnung de la Berlin, iar Biserica reformată, de episcopul T. Bartha de la Debrețin-Ungaria, pastorul E. Toth din Budapesta și prof. A. Rasker din Olanda. Bisericile evanghelice cehoslovace aveau ca reprezentanți pe secretarul general al Mișcării creștine pentru pace, prof. J. Hromadka, J. Smolik, A. Ziak și Št. Turnsky, iar bapțiștii ruși erau reprezentați prin președintele lor J. Jidkov.

La 11 aprilie seara s-a întrunit Biroul Mișcării spre a pregăti lucrările, așteptându-se între timp sosirea delegațiilor, pe calea aerului și a trenului. Greifswald oferea un prilej potrivit pentru aceasta, fiind un oraș universitar cu vechime semimilenară și avînd profesori renumiți ca W. Schmauch, președintele centrului german al prietenilor Mișcării creștine pentru pace. Lucrările Comitetului au început cu o festivitate academică în Aula Universității, în ziua de miercuri 12 aprilie 1961, orele 12, la care au luat cuvîntul, în fața unui public numeros, prof. Schmauch, rec-

torul I. Wehrli, decanul D. Jepsen, președintele Statului Boesicke și prof. Hromadka.

Ședința plenară a fost deschisă la orele 15,30 în sala de conferințe a universității, de episcopul protestant Tibor Bartha, care a trasat în linii principale sarcinile comisiilor de lucru. Apoi s-a trecut la lucrul pe comisii. Comisia teologică, condusă de profesorii Hromadka și Schmauch, a dezbătut problema sintetizării multor proiecte legate de referatul principal pentru întrunirea pancreștină, precum și cele 5 coreferate și cele 10 teme propuse pentru lucrările celor 10 comisii, armonizându-se unde a fost cazul principiile protestante cu cele susținute de delegații ortodocși. În comisia organizatorică s-a discutat mai întâi problema invitațiilor, constatându-se că dintre sutele de invitații, s-au primit răspunsuri aprobatorii în 400 de cazuri, celelalte, până la cifra de 600 urmînd să fie completate în timpul următor. În acest scop va pleca o delegație specială de 4 membri în statele noi africane, spre a le invita în mod oficial la întrunirea pancreștină. Cu privire la reprezentanții Bisericii romano-catolice, avînd în vedere opreliștea anunțată de papa Ioan XXIII, vor fi invitați ca observatori 10 laici, de predilecție ziariști spre a face apoi în presă prezentarea către credincioși a discuțiilor și rezoluțiilor pentru pace din cadrul întrunirii pancreștine. În fine comisia financiară a prezentat bugetul întrunirii. Cît de însuflețită va fi participarea la această întrunire se constată și din faptul că față de 3 delegați prevăzuți din Orientul Apropiat, și-au anunțat sosirea chiar 24 și anume 12 ai Patriarhiei din Alexandria, 7 din Antiohia și 5 din Abisinia. Din Germania Federală, la 34 locuri s-au anunțat 64 de participanți. Această afluență dovedește tocmai faptul că Mișcarea devine tot mai populară și garant al asigurării țelului indicat: pacea lumii.

Seara la orele 19,30 a avut loc în catedrala arhiplină a Sf. Nicolae o slujbă, la care au luat cuvîntul superintendentul local Zarneckow, episcopul local Krummacher, prof. Hromadka despre Mișcarea creștină pentru pace, P. S. Nicodim din Moscova despre teologia Învierii ca teologie a păcii, iar episcopul Wantula despre colaborarea creștină. Prof. Rasker a ținut predica zilei subliniind că cuvîntul Domnului: «Pace vouă» trebuie să fie ca pîinea zilnică obiectul oricărei conștiințe umane și creștine. După slujbă a urmat o recepție oferită de episcopul Krummacher, care a subliniat în cuvîntul său de salut că problema păcii se încadrează perfect în concepția creștină și cea umanitară despre lume și viață.

În ziua de joi, 13 aprilie, lucrările au continuat în comisii și comisia operativă a stabilit cîte trei membri pentru fiecare din cele 10 comisii de lucru; ortodocșii vor participa în conducerea a cinci comisii și subsemnatul am fost repartizat în comisia pentru: pace și dreptate, restul fiind încredințat reprezentanților germani, olandezi, polonezi, americani, francezi, chinezi, japonezi, unguri, englezi, cehoslovaci, finlandezi, adică la cît mai mulți reprezentanți de popoare participante la opera păcii mondiale.

A urmat apoi ședința comisiei informative, care a subliniat faptul că, pentru informarea opiniei publice s-au și publicat două numere din Buletinul Mișcării și altele sînt în curs de apariție.

La conferința de presă, care a avut loc, au răspuns la întrebările ziariștilor prof. Schmauch, Hromadka, Kloppenburg, Ondra, P. S. Nicodim și alții cu privire la: scopul întrunirii pancreștine, tematica generală și de amănunt a ei, cum este văzută problema germană de Mișcare, cum va fi tratată problema păcii în legătură cu noile state africane, cum este rezolvată diferența confesională în cadrul Mișcării. Frățietatea întru Hristos și pentru pace a determinat o atmosferă caldă în tot timpul ședințelor Comitetului.

Seara a fost dedicată ședinței plenare a tuturor comisiilor, la care s-au ascultat referatele comisiilor teologică, operativă, financiară, informativă, a tineretului, a războiului rece și a redactării apelului final. În cadrul devizei conducătoare: «Și pe pămînt pace...» se va sublinia: că orice creștin este răspunzător pentru lumea actuală, că Dumnezeu cheamă pe credincioși la această pace în lume, că această activitate pentru pace are temeiuri în Sfînta Evanghelie și că vestitorul păcii, către care trebuie să tindă activiștii creștini pentru pace este Însuși Mîntuitorul Hristos, Domnul Păcii. Pentru ca acțiunea păcii susținută de teologi să aibe continuitate, este necesar să fie încadrați în activitatea Mișcării și tineri și în acest sens printre cei 600 delegați vor fi și 100 de tineri care să poată apoi activa pe linia Mișcării creștine pentru pacea lumii. Punîndu-se întrebarea: ce va urma după întrunirea pancreștină din iunie 1961, P. S. Episcop Nicodim propune să se continue cu conferințe generale anuale și o dată la 4 ani să se țină și cîte o întrunire pancreștină, în continuarea celei dintîi din iunie 1961. Propunerea a fost aprobată cu aplauze unanime.

Vineri, 14 aprilie, Biroul și-a continuat lucrările, spre a face bilanțul ședințelor. Ceilalți delegați au vizitat portul Rostock, (la 100 km. depărtare) spre a-și da seama de puterea de muncă a poporului german din R. D. G., care vrea să rezolve așa numita «problemă german» prin reconstrucție și buna vecinătate cu toți. Dintr-un port oarecare la Baltica, Rostockul devine un imens port transoceanic și ceea ce s-a înfăptuit acolo întrece orice închipuire; s-a depus o muncă ce face fală și poporului și regimului democrat actual. Ceea ce altă dată s-ar fi realizat într-un interval de timp de jumătate de veac, s-a înfăptuit aici numai în trei ani de însuflețită conlucrare, la care au contribuit din plin și regiunile sudice ale țării. Această operă măreață vrea totodată să fie și o chemare către germanii vestici, ca și ei să adere la această operă a păcii, înlăturînd urmările războiului rece care, susținut de revanșarzi și militariști, otrăvește relațiile dintre frați. După vizita în marele port cu un vaporas special, toți delegații au fost transportați la Warnemünde, la 17 km. depărtare, la țărmul Balticii, unde a avut loc seara o recepție festivă oferită de Secretarul de stat pentru culte H. Seigewasser, de Președintele Sfatului regional H. Tisch și de președintele partidului creștin democrat

unit din Rostock, Otto Sadler, originar din Bistrița-Năsăud. Atmosfera a fost plină de caldă însuflețire și reală prietenie.

Cu aceasta s-a terminat programul oficial al ședinței Comitetului Mișcării. Unii membri au fost rugați să mai participe și la întruniri locale cu pastorii luterani. Între cei prevăzuți pentru această «croazieră a păcii prin Germania», ca arhiep. Kiivit, P. S. Episcop Nicodim, episc. Bartha și episc. Novak, prof. Ziak, prof. Hromadka a fost și P. C. Pr. prof. Milan Šesan.

Episcopul protestant Bartha și P. C. prof. M. Šesan au predicat duminică, 16 aprilie, la Rostock, în catedrala Sfânta Maria. După cuvîntul introductiv al pastorului catedral Dittmer, a urmat predica d-lui episcop T. Bartha despre prietenie și colaborare creștină, P. C. Pr. prof. Šesan a subliniat necesitatea creștină de a vesti dragostea și pacea între oameni și în lume.

Luni, 17 aprilie, episcopul ceh Novak și P. C. Pr. prof. M. Šesan au participat la Berlin, la ședința clerului berlinez pentru pace. A prezidat prof. Schmauch, fiind de față arhiepiscopul Kiivit, episcopii Bartha și Novak, prof. Fuchs și baptistul Jidkov. Fiecare au rostit câte un cuvînt de bună urare și despre roadele păcii din țările reprezentate de cei prezenți. Totodată s-a lămurit și lucrarea Comitetului la Greifswald, precum și însemnătatea întrunirii pancreștine din iunie, indicîndu-se din amănuntele pregătirilor. A fost un prilej de reușită cunoaștere reciprocă și de luare de contact direct între delegați și pastori.

De asemenea, marți 18 aprilie, Episcopul M. Novak și P. C. Pr. M. Šesan, au luat parte la o conferință similară cu pastorii din Meissen în orașul Altenburg și apoi la Lipsca, în după amiaza zilei, cu cei din raionul Thuringiei. Și aici au fost rostite cuvîntări de îndemn la pace și bună înțelegere și la întrebările puse au fost date răspunsuri lămuritoare asupra problemelor vieții bisericești de acasă. Contactul a fost foarte roditor. S-a putut costata, că Mișcarea creștină oferă prilejul să se inaugureze o eră nouă de înțelegere reciprocă, așa precum o vor oamenii muncii de pretutindeni. A vorbi despre pace nu este o propagandă, ci dimpotrivă o necesitate vitală pentru oricine și pentru toți. Căința generală pentru Hiroșima, din 6 august 1959, a fost un semnal de alarmă pentru toți bunii creștini, ca să-și strîngă cu solidaritate rîndurile și să înfierceze hotărît amenințările cu arme nucleare din partea militaristilor revanșarzi apuseni.

Sesiunea de la Greifswald a Comitetului Mișcării creștine pentru pace și-a atins din plin scopul: acela de a pregăti din vreme marea adunare pan-creștină de la 12-18 iunie 1961, care va avea loc la Praga sub deviza atotcuprinzătoare: «Și pe pămînt pace...».

Pr. prof. MILAN ŠESAN

POVĂȚUIRI ȘI INDEMNURI PĂRINTEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMINE

După cum se știe, potrivit unei vechi tradiții creștine, cu prilejul marilor sărbători ale Nașterii și Învierii Domnului, Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe adresează clerului și credincioșilor din eparhiile pe care le păstoresc scrisori pastorale cu salutul creștin îndătinat și cu cuvinte de învățătură creștină, îndemnuri duhovnicești și îndrumări pentru o viață curată, pașnică și fericită, exprimând, o dată cu acestea, și bucuria obștei creștine trezită în suflete de evenimentele sărbătorite.

Socotind că învățăturile și povățuirile din fiecare din aceste pastorale pot fi de mult folos pentru clerul și credincioșii din toate eparhiile, și totodată și pentru cititorii revistei noastre, publicăm în paginile care urmează — ca și în trecut — un mănunchi de spicuri din pastoralele pe care Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române le-au adresat păstoriților din eparhiile respective, cu prilejul luminatului praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos din anul acesta, anul mântuirii 1961.

*

1. În Pastorală adresată de Paști clerului și credincioșilor — tipărită în întregime în numărul trecut al revistei noastre — *Prea Fericitul Patriarh Justinian* subliniază în primul rând bucuria sfântă a Învierii Domnului, chează la învierii noastre și a moștenirii vieții veșnice.

Dar, spune mai departe Prea Fericitul Patriarh, «potrivit învățăturilor evanghelice, creștinii știu că moștenirea vieții veșnice este legată de împlinirea mai multor îndatoriri în această viață», dintre care cea dintâi «este cunoașterea lui Dumnezeu și credința în El». După aceasta vine «împlinirea poruncilor», și, apoi, săvârșirea faptelor bune. «Iar cea mai mare dintre îndatoriri, care deschide porțile veșniciei pentru orice creștin la trecerea sa din această viață, este împărtășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos».

După ce amintește și de alte fapte și învățăminte evanghelice legate de învierea Mântuitorului nostru Iisus Hristos (întîlnirile Sale după înviere cu sfințele femei și cu ucenicii Săi iubiți și instituirea preoției creștine), Întîistătătorul Bisericii noastre ortodoxe subliniază faptul că Învierea este prăznuită «o dată cu trezirea întregii firi la o viață nouă. În jurul nostru, toată firea își schimbă acum veșmîntul. Înverzesc cîmpiile, iar florile — mîngîiate de lumina și căldura soarelui — țin covoare pe pajiști; din mugurii pomilor ies frumoasele flori, care anunță rod bogat; brazdele ogoarelor sînt acoperite de bogata verdeață a semănăturilor, care înveslesc inima semănătorilor; ramurile copacilor înverzesc și peste tot se aude ciripitul păsărilor; sub streșinile caselor se primenesc cuiburi de rîndunele; pămînturile bune de muncă sînt scormonite de brațe harnice; în fabrici și în uzine, în laboratoare și în biblioteci, peste tot primăvara se muncește cu mai mult avînt, cu mai multă bucurie și însuflețire».

În aceste zile — spune mai departe Prea Fericitul Patriarh Justinian —, «adevăratul creștin dorește să se bucure de sănătate și rîvnește să poată munci în pace, încredințat că fericirea lui, a familiei, a neamului său și a lumii întregi, nu-și poate afla împlinire fără sănătate și muncă, fără pace și bună înțelegere între toți laolaltă».

Stăruind îndeosebi asupra păcii, problema principală pentru a cărei dezlegare se frămîntă astăzi omenirea, Prea Fericitul nostru Patriarh spune, în continuare: «Cînd în lume ar domni pacea, țarinile ar fi lucrate în tihnă și cu voie bună, iar roada lor ar fi neîndoielnic mai bogată. Cînd în nici un loc al pămîntului nu va mai fi nici un neam înrobît și nu se va mai auzi «de silnicie, de prăpăd și de pustiire» (Isaia, LX, 18); cînd nici un neam «nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie», iar «din săbiile lor își vor face pluguri și din lăncile lor seceri» (Isaia, II, 4), cum zice proorocul Isaia, atunci din oțelul scos cu atîta trudă de brațele muncitorului, nu se vor mai fabrica arme, și marile descoperiri științifice vor fi puse în slujba omului, fără putința de a se mai întoarce vreodată împotriva lui. Atunci omul va fi sigur de propria sa fericire și de fericirea lumii întregi».

De aceea, «Biserica îndeamnă pe credincioșii ei să se roage «pentru pacea a toată lumea», și prin glasul proorocului Iezechiel îndeamnă pe conducătorii popoarelor la dezarmare, spunîndu-le: «Ardeți armele, scuturile și pavezele, arcurile, săgețile și sulitele» (XXXIX, 9), pentru ca, după cuvîntul psalmistului, «mila și adevărul să se întîmpine, dreptatea și pacea să se îmbrățișeze» (Ps. LXXXIV, 11).

«Sîntem încredințați — spune, în încheierea Pastoralei, Înaltul Arhi-păstor — că Mântuitorul nostru Iisus Hristos — Cel înviat din morți — va asculta rugăciunile noastre și va împlini dorința de pace a întregii lumi».

2. În partea de început a Pastoralei adresate clerului, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini cu prilejul Învierii Domnului, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* expune pe scurt și cu toată claritatea mărturiile învierii lui Hristos.

Apoi, în continuare, stăruie asupra negrăitei bucurii de care au fost cuprinși Apostolii, ucenicii și credincioșii după slăvita înviere din morți a lui Hristos, bucurie care, în urmă, «a pătruns în inimile tuturor credincioșilor și slujitorilor Sfintei noastre Biserici, vădindu-se mai ales în cântările de preamărire a Mîntuitorului la slujbele religioase».

«Cînd preamărim însă slăvita Înviere — spune mai departe Înaltul Ierarh al Moldovei —, sufletele noastre se cuprind de bucurie nu numai de biruința Mîntuitorului asupra morții, veselindu-ne îngerește, fiindcă El a înviat «cu cuviință dumnezeiască», dar și de biruința noastră asupra morții, fiindcă Învierea Domnului este izvorul învierii noastre... Purtînd stricăciunea noastră care a izvorît din păcat, El s-a făcut asemenea cu noi, iar pe cruce, izbăvindu-ne de păcat, El a nimicit stricăciunea noastră, făcîndu-ne pe noi asemenea cu El, întru înviere».

Intemeindu-se pe numeroase citate noutestamentare, I. P. S. Mitropolit Iustin stăruie asupra păcii aduse și lăsate de Iisus Hristos, arătînd în concluzie că «pacea, în graiul Mîntuitorului, se referă atît la mîntuirea noastră a tuturor de către El, cît și la mîntuirea fiecăruia dintre noi».

Biserica învață pe fiii ei cuvîntul păcii, îi călăuzește pe calea păcii și-i întărește să viețuiască în pace unii cu alții, însă «pacea deplină nu se poate dobîndi în lume decît dacă și noi ne dovedim făcători de pace, după cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos». De aceea, Arhipăstorul Moldovei îndeamnă pe credincioși să păzească neîncetat cuvîntul lui Dumnezeu, să împlinească poruncile Lui, să fie sîrguitori în rugăciuni, să sporească în sufletele lor rîvna spre adevăr și spre fapta bună și să meargă fără șovăială «pe calea pe care ne îndreaptă pașii noștri glasul lui Dumnezeu».

După încă o seamă de îndemnuri duhovnicești, Înaltul Ierarh continuă: «Pentru propășirea scumpei noastre patrii, sub îndrumarea cîrmuitorilor înțelepți ai poporului, noi să muncim cu dragoste și hărnicie, fără preget; în schimb, belșugul și lumina vor spori în casele noastre. Fiecare dintre noi să simtă marea bucurie de a fi pârtaș la zidirea vieții celei noi în frumoasa și bogata noastră țară».

În partea finală a Pastoralei, I. P. S. Mitropolit Iustin adresează credincioșilor îndemnuri stăruitoare privitoare la pacea lumii, spunînd: «Laolaltă să ne străduim deopotrivă pentru înscăunarea păcii trainice pe pămînt. O dată cu celelalte păcate ale lumii vechi, războaiele și neînțelegerile dintre popoare să se piardă în negura trecutului. Sprijinind cu tărie, pe de o parte, dezarmarea generală și totală și oprirea făuririi oricăror

alte arme de nimicire a oamenilor și de pustiire a pământului, iar pe de altă parte, așezarea de către toate popoarele la temelia legăturilor dintre ele, a cinstirii unuia de către altul, a neamestecului unuia în treburile altuia și a viețuirii tuturor în bună înțelegere, ne dovedim părtași la statornicirea păcii veșnice pe pământ».

3. «Două bucurii mari ne hărăzește Dumnezeu primăvara: Înnoirea firii și prăznuirea Învierii», — spune la începutul pastoralei sale de Paști, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului*. Pentru a arăta în toată semnificația și strălucirea ei bucuria pe care o aduce în sufletele creștinilor Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, I. P. S. Sa amintește de pregătirea sufletească dinaintea acestei «sărbători a sărbătorilor», pregătire făcută prin post, mărturisirea păcatelor și împărtășirea cu Sfintele Taine.

Tîlcuind pentru credincioși dumnezeiasca învățătură pe care o cuprinde în sine Învierea Domnului, I. P. S. Mitropolit Nicolae spune: «Prin ascultarea Sa de Dumnezeu, Hristos a șters vina neascultării lui Adam și a urmașilor lui. Prin moartea Sa pe cruce, El a omorît păcatul strămoșesc, a împăcat pe om cu Dumnezeu și a adus făptura în starea în care a ieșit întru început din mîinile Făcătorului a toate. Prin jertfa Sa preacurată, Fiul lui Dumnezeu ne-a scos din osînda veșnică și ne-a făcut părtași împărăției Sale fără de sfîrșit. Iar prin Învierea Sa cea de a treia zi, Hristos a așezat cel mai trainic și mai adînc temel creștinești».

După ce spune că «pentru credinciosul creștin, praznicul Învierii este o chemare la primenirea întregii sale făpturi lăuntrice», *Înaltul Arhi-păstor al Bisericii din Ardeal* continuă: «Credincioșii creștini nu pot să nu se bucure văzînd că în zilele noastre obștea cea mare a tuturor popoarelor ajunge la încredințarea că viața ne este dată ca să ne bucurăm înțelepțește de ea, dar nu singuri, ci în înfrățescă împreună-viețuire. Iar pentru aceasta este de trebuință să se statornicească pacea trainică între popoare și țări; să se cheltuiască toată agoniseala cetățenilor harnici, de pretutindeni, pe bunuri folositoare vieții lor și nu pe arme ucigătoare de orice fel ar fi ele; să se poarte cu dreptate, cei tari cu cei slabi, cinstind libertatea și propășirea tuturor deopotrivă».

Credincioșii creștini contribuie cu osîrdie creștinească și cu însuflețire patriotică la propășirea patriei noastre prin munca lor cinstită și sprijină din tot sufletul ocîrmuirea ei destoinică și înțeleaptă.

Indreptîndu-și gîndurile spre popoarele care au avut de suferit sau mai suferă încă de pe urma colonialismului, I. P. S. Mitropolit Nicolae spune, mai departe, în Pastorală sa: «Ca fii ai aceluiași Părinte ceresc, ...avem datoria să-i iubim pe toți oamenii și să-i ajutăm să-și păstreze libertatea și dreptatea pe care și le-au cîștigat după multe lupte. Iar dacă încă nu și le-au cîștigat, să-i ajutăm să și le dobîndească de acum în-

colo... Hristos a surpat peretele din mijloc al despărțirii, vrajba dintre un popor și altul, astfel încât oamenii să poată să se înțeleagă întreolaltă și dacă vorbesc osebite limbi». Ca atare, «un popor care asuprește alt popor nu are dreptul să se numească creștin».

În partea de sfârșit a Pastoralei, vorbind despre credința în Hristos și dragostea de patrie, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului spune păstoriților săi, după ce amintește că unele legături dintre oameni ar putea slăbi de la o vreme: «Sînt, însă, două legături trainice care ne țin laolaltă, în toată vremea: alipirea de Hristos și de Biserica Sa și dragostea nefățărîtă față de Patria noastră. Pe cea dintîi o vădăm cînstind cu creștinească cuviință și tragere de inimă predaniile «legii» noastre strămoșești, dreapta credință ortodoxă răsăriteană. Pe cealaltă, o arătăm nevoindu-ne să fim pildă pentru semenii noștri în pătășia însuflețită la săvîrșirea a tot lucrul bun și poporului nostru de folos, să fim oameni ai păcii și ai buneivoiri».

4. *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei* reamintește în prima parte a Pastoralei Sale de Paști momentele zguduitoare din Săptămîna Patimilor lui Iisus, săptămîină pe care I. P. S. Sa o numește «pronaos al Paștilor», din care «se întrezăresc zorile Învierii».

«Dacă pătrundem în naosul și-n altarul Paștilor — spune mai departe Înaltul Ierarh al Olteniei — ochii noștri, iubiți credincioși, rămîn uimiți de lumina și de slava Învierii. Cîntările bisericesti se Țes cu povestirile evanghelice și cu sfătuirile apostolice, ca într-un pom desfătat în care curge sucui dăinuirii noastre în veșnicie. În centrul lor stă arvuna învierii noastre, chiar învierea noastră și biruința noastră asupra morții».

Zdrobirea stăpînirii morții, căderea și scularea lui Adam, adumbrirea nemuririi și domnia vieții întinsă peste întreaga fire, toate plinirile tainei rînduiei lui Dumnezeu, sînt mărturisite în cîntările bisericesti pascale, pe care le citează în Pastorală I. P. S. Mitropolit Firmilian. «Plinitu-s-a și s-a săvîrșit după a noastră putere, Hristoase Dumnezeule, taina rînduiei tale: că avem pomenirea morții Tale, văzut-am chipul Învierii Tale, ne-am umplut de-a Ta nesfîrșită viață și ne-am săturat cu hrana Ta cea neîmpuținată», — se spune în dumnezeiasca rugăciune din Liturgia Marelui Vasile.

«Ziua Învierii! Să ne luminăm cu prăznuirea, și unul pe altul să ne îmbrățișăm», — ne îndeamnă una din stihirile praznicului împărătesc al Paștilor. «Este îndemnul dragostei și al frăției, din care izvorăște pacea și buna înțelegere între oameni, duhul împăcării și al buneii voințe».

«Îngăduința unuia față de altul, a dragostei dintre noi și a păcii cu semenii noștri — le spune păstoriților săi I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei — este temei de mare preț al Sfintei noastre Biserici, care se roagă pururea pentru «adîncă și stătătoare pace», pentru «viață lină

și fără de gîlceavă», pentru «liniștirea și întemeierea lumii». Pe oamenii păcii, ea îi numește «fii ai luminii și fii ai zilei», iar bunăvoirea o socotește «armă a dreptății» și «scut al adevărului»; pentru că «pentru dragostea oamenilor, Fiul lui Dumnezeu s-a smerit pînă la moarte», zice Sfîntul Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu».

Și I. P. S. Mitroplit Firmilian continuă, îndemnînd pe credincioși: «Sîrguindu-ne să fim împăcați cu noi și cu Dumnezeu, să purcedem la zidirea păcii în casa noastră și în casa aproapelui, după porunca Celui înviat: «Ori în ce casă veți intra, mai întîi să ziceți: Pace casei acesteia» (Luca, X, 5).

Indreptîndu-și îndemnurile sale spre sporirea străduințelor pentru instaurarea unei păci desăvîrșite în lume, I. P. S. Sa spune, mai departe, credincioșilor creștini din Eparhia Sa: «Să sprijinim cu convingere, în toate felurile cele bune și pe toate căile cu putință dorul din totdeauna al omului de a se apropia unul de altul, și năzuința popoarelor către înțelegere și prietenie, fiind încredințați că lucrăm pentru binele întregii omeniri.

Să unim glasul nostru cu aceia care cer dezrobirea popoarelor și stingerea durerilor din lumea negrilor, căci numai așa «Pacea va fi lucrul dreptății, roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci» (Isaia, XXXII, 17).

Să întelegem strigătul nostru pentru nimicirea totală a uneltelor de război, ca să se plinească vremea în care nu vor mai fi nici arme și nici armate».

Înaltul Ierarh al Bisericii oltene își încheie îndemnurile către păstoriți cu îndemnul pe care Apostolul Pavel îl trimetea cîndva locuitorilor din Filipi: «Acestea să le faceți, și Dumnezeu păcii va fi cu voi» (IV, 9).

5. Stăruind asupra învățaturii despre învierea din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului* arată în Pastorală adresată de Paști credincioșilor din eparhia sa că această învățătură «este piatra de temelie a propovăduirii creștine, încă din timpul apostolic. Fără credința în învierea Celui răstignit, nici un apostol n-ar fi îndrăznit să predice pe Hristos... Învierea din morți a lui Hristos Domnul nostru arată puterea și desăvîrșirea Sa ca Fiul al lui Dumnezeu», iar «prin învierea Sa din morți, Mîntuitorul Iisus a întărit în chip desăvîrșit și adevărul învățaturii Sale... Prin lucrarea Sa mîntuitoare, cu deosebire prin jertfa Sa de pe cruce, Iisus ne-a «răscumpărat pe noi din blestemul morții», ne-a adus pe noi iarăși la starea de fii ai lui Dumnezeu, din aceea de robi ai păcatului și ai morții, în care eram ținuți».

Credința noastră creștină și nădejdea de mîntuire trebuie să fie însoțite și de săvîrșirea faptelor bune, și de aceea trebuie să dăm ascultare îndemnurilor desprinse din învățătura creștină și din sfintele slujbe «pentru o viață curată, cît mai cinstită, în cît mai deplină conglăsuire cu rosturile și chemările noastre de buni creștini și fii ai Bisericii, ca și de cetățeni adevărați ai Patriei noastre».

«Prăznuirea cu vrednicie a Învierii Domnului — spune I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului în cea de a doua parte a Pastoralei sale de Paști — ne cere să fim iubitori de pace, să fim sămănătorii gândului bun de pace și înțelegere între oameni și popoare... Cu rugăciunile noastre și cu toată silința noastră», ne găsim «alături de toți aceia care, în fruntea popoarelor, luptă pentru sălășluirea păcii în lume. Punem și noi umărul, ca oștirea cea bună pentru biruința păcii să aibă roade bune și îmbelșugate pentru toți cei ce râvnesc să aibă parte de binefacerile vieții celei noi, călăuzită de pace și frățească trăire a oamenilor și popoarelor, unele alături de altele.»

Luptând pentru statornicirea păcii și înțelegerii între popoarele, sprijinim și năzuințele popoarelor eliberate de sub jugul colonialismului de a ajunge «la liman de viață mai omenească, mai fericită», precum și năzuințele de eliberare ale tuturor popoarelor aflate încă sub jugul colonialismului.

«Așa cum poporul nostru muncitor, scăpat de sub jugul exploatării din trecut, a fost în stare ca, în scurt timp, să înfăptuiască prin munca sa, cu mintea și cu brațele, în fabrici, în uzine, în birouri și pe ogoare lucruri mari, care împodobesc, înăvuițesc și înalță viața noastră a tuturor și sporesc mândria și cinstea scumpei noastre Patrii în fața tuturor celorlalte țări și a popoarelor lor, o pace trainică îmbie prilejul și altor popoare, abia scăpate de sub stăpânirea străină, să ajungă și ele la o viață cât mai bună».

În încheiere, îndemnînd pe credincioși ca, prin cucernică reculegere, să adîncească înțelegerea însemnătății luminatului Praznic al Învierii Domnului, le spune: «Să scoatem, pe calea acestei cucernice înțelegeri, temeiurile luminoase pentru credința noastră și îndemnuri statornice și hotărîtoare pentru viața noastră de creștini, dînd acestor îndemnuri prilej să rodească fapte de mîntuire în viața noastră».

6. Pastorală *Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Sfintei Eparhii a Rîmnicului și Argeșului*, adresată fiilor săi duhovnicești, cu prilejul marelui praznic al creștinătății Învierea Domnului, asociază bucuria pascală a marei sărbători cu bucuria primăverii și a vieții noi care pulsează cu tărie în patria noastră.

Deși veche de aproape douăzeci de veacuri, Sărbătoarea Învierii Domnului este totuși, în fiecare an, nouă, asemenea răsăritului soarelui, care revarsă în fiecare dimineață simțiri noi în sufletele noastre.

Scopul Pastoralei de Sfintele Paști este acela de a povățui, sfătui și îndemna «ca cinstirea acestei sărbători să o facem nu numai prin vorbe sau prin ospete și petreceri, ci mai ales prin trăirea vieții noastre pămîntești, sporind mereu în lucrul cel bun al lui Dumnezeu și al obștii în care trăim».

Arătînd pregătirea și primenirea trupească și sufletească a creștinilor ortodocși, pentru a primi cu vrednicie marele praznic al Sfintelor Paști, Prea Sfințitul Iosif amintește fiilor săi duhovnicești că la bucuria creștină

a sărbătorii Învierii Domnului se adaugă și alte temeuri de bucurie. «Avem marea bucurie și marea plăcere, — zice Prea Sfinția Sa, — să trăim în niște timpuri în care în țara noastră, viața să fie cu totul înnoită și îmbunătățită cu multele, nenumăratele, evidentele și valoroasele progrese realizate prin munca și lupta statornică și pricepută depusă de oamenii muncii, încât putem zice cu Sfânta Scriptură că: «Cele vechi s-au dus, acum toate sînt noi» (II Cor. V, 1).

Popoarele luptă pentru pace în lumea întreagă. «Aven bucuria, — spune P. S. Iosif — de a ne ști ca țară și ca popor, în buna tovărășie a țărilor și a popoarelor socialiste, libere, iubitoare de pace și dîrz luptătoare de pace, pentru dreptate și pentru adevăr în lumea întreagă».

Enumerînd temeurile de bucurie care fac să sporească trăirea și simțirea duhovnicească a creștinilor de Sfintele Paști, P. S. Iosif nu trece cu vederea faptul că la cîrma țării avem «conducători luminați și cu dragoste de popor» și că noii deputați aleși și trimiși în Sfatul țării, de întregul popor, «ne vor reprezenta acolo cu cinste, și că vor munci cu dragoste și totală dăruire pentru progresul Patriei». De asemenea, se spune în Pastorală, «avem bucuria ca datorită legii de temelie — Constituția R. P. R., — în țara noastră este cea mai deplină și mai largă libertate religioasă, datorită căreia fiecare om poate să-și exercite în toată libertatea, credința sa religioasă și să-și cultive — nestingherit de nimeni, — sentimentele sale de sfîntă evlavie care îl pun în legătură cu Dumnezeuul său».

7. *Prea Sfințitul Antim, Episcopul Sfintei Eparhii a Buzăului*, arată drept credincioșilor săi creștini, în Pastorală sa de Sfintele Paști, că «Acum Biserica se împodobește, schimbă cîntările de întristare și durere din săptămîna Sfintelor Patimi, în cîntări de veselie, și ne cheamă să luăm parte la slăvita Înviere a Domnului Iisus Hristos».

Recapitulînd momentele care au precedat Învierea Domnului, Prea Sfințitul Episcop Antim înfățișează credincioșilor săi mîntuitoarele Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos, Prohodul Domnului și Învierea Sa din morți. Arătînd contrastul între Patimă și Înviere, îndeamnă pe credincioși la meditație duhovnicească. «Crucea și mormîntul au primit Trupul Domnului Iisus. Crucea L-a primit viu și L-a dat mort; în vreme ce mormîntul L-a primit mort, iar azi ni-L dă viu».

Prea Sfințitul Episcop Antim lămurește pe binecredincioșii creștini asupra unor adevăruri dogmatice legate de marele fapt al Învierii Domnului, subliniind că «Sfîntul Apostol Pavel face din Învierea Domnului temelia credinței noastre și cheazăia învierii noastre proprii». În continuare, îndeamnă pe păstoriții săi, spunînd: «Să rostim «Crezul», să mărturisim Sfintele învățături, însă nu ca pe o simplă credință istorică, care nu ne îndatorează la nimic, ci ca pe una care ne îndatorează să fim buni și adevărați fii ai Bisericii și cetățeni ai patriei iubite».

În încheiere, Prea Sfințitul Antim arată că cel dintîi rod al morții Domnului nostru Iisus Hristos, pe care-l vestește după înviere, este pacea.

«De trei ori după înviere, — se spune în Pastorală —, El dă pacea Sa, și anume: pacea cu Tatăl, pacea cu aproapele și pacea cu noi înșine». Omenirea dorește pacea, iar nu războiul. «Să nu uităm, — spune P. S. Antim — că mai sînt popoare, în colonii, care zac în umbra și întunericul robiei. Ceasul izbăvirii lor a sunat, căci toți sîntem fii ai aceluiași Tată din ceruri».

Îndemnînd pe credincioși să se poarte «ca fii ai Învierii», spre a se putea împărtăși de bucuria Paștilor, — zi de viață și de înviere, — Prea Sfințitul Episcop Antim povățuiește pe toți să-și împlinească datoriile către patrie, cu toată hotărîrea și voioșia, pentru binele și fericirea obștească.

8. În Pastorală adresată credincioșilor creștini de Paști, *Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos* scoate în evidență roadele duhovnicești pe care Învierea Domnului le revarsă asupra creștinilor. «În fața slăvitei Învieri noi ne închinăm cu cea mai adîncă evlavie, căci în ea simțim toată puterea mîntuitoare a credinței noastre, tot reazimul sufletească pentru dobîndirea fericirii cerești». De aici, din Învierea Domnului, creștinii dobîndesc harul sfințitor și puterea de a se smulge din legăturile vechi ale păcatului și de a deveni oameni noi, prin sfințenie. Toate faptele mari din viața credincioșilor, năzuințele cele mai înalte spre bine, înnoirile spirituale, rîvna spre sfințenie, toate își găsesc rădăcina în jertfa și învierea Mîntuitorului.

În continuare, Prea Sfințitul Chesarie dă o serie de povățuiri și îndemnuri părintești, menite să îmbunătățească viața creștinilor. Astfel, credincioșii sînt sfătuiți să păzească «duhul Evangheliei păcii». «Trăirea vieții după rînduiala creștină, — se spune în Pastorală, — nu înseamnă nicidecum renunțare sau dezertare de la lupta care se desfășoară pe arena largă a vieții, pentru progres și pentru fericirea oamenilor».

De asemenea atrage luarea aminte a credincioșilor săi că la 5 martie, anul curent, au avut loc, în țara noastră, alegerile de deputați în Marea Adunare Națională și pentru Sfaturile Populare. Noii aleși sînt oameni cu pricepere și buni gospodari. «De aceea, — îndeamnă Prea Sfințitul Episcop Chesarie — se cuvine să-i sprijinim cu toată căldura. Să-i ascultăm și să-i cinstim, căci de ei depinde, în mare măsură, pacea și mulțumirea noastră a tuturor. Să răspundem la acțiunile pe care ei le vor iniția pentru interesele obștești, dovedind prin fapte și prin exemplul personal, că sîntem buni fii ai Bisericii și buni cetățeni ai Patriei».

9. Episcopul Aradului Ienopolei și Hălmagiului, *Prea Sfințitul Nicolae*, în primul său cuvînt adresat, cu prilejul Sfintelor Paști, iubiților săi fii duhovnicești, își mărturisește bucuria că primele sale vestiri pastorale sînt legate de faptul supraliresc al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Întemeindu-se pe Sfînta Scriptură, tînărul ierarh ardelean arată că «învățătura despre învierea Domnului a făcut din creștinismul nostru o religie a vieții și a bucuriei de a trăi». Noi, creștinii ortodocși, «sîntem ai vieții și ai învierii», și, de aceea, părășia noastră la credința învierii

Domnului din morți o dovedim prin slujirea vieții, prin dragostea de semenii și buna înțelegere întreolaltă. «În acest chip, — spune P. S. Episcop Nicolae — cel care mărturisește pe Hristos cel Înviat are îndatorirea sfântă de a osteni pentru pașnica conviețuire dintre oameni, necău-tînd la ceea ce i-ar putea învrăjbi, ci rîvnind să găsească și să întărească pe cele ce îi apropie. Cel ce nu face așa este mincinos și fățarnic, cu gura slujind lui Hristos, iar cu fapta celui rău».

În continuare, Prea Sfințitul Nicolae al Aradului, dezvoltînd tema «slujitorii vieții» ca o concluzie firească a credinței noastre în Învierea Domnului, arată că «vremea pe care o trăim cunoaște una din cele mai mari străduințe de a face viața mai frumoasă, mai însoțită, mai lungă. Și, în țara noastră, este limpede pentru oricine că se muncește cu dîrzenie pentru ca viața tuturor să fie mai ușoară, mai plăcută, mai plină de bucurii».

Lăudînd străduința pusă în slujba vieții de credincioșii Sfintei noastre Biserici din de Dumnezeu păzita Eparhie a Aradului, Ienopolei, și Hălma-giului, Prea Sfințitul Nicolae asigură pe toți fiii săi duhovnicești de bine-cuvîntările și rugăciunile sale arhieresti pentru «sănătate și mulțumire, ani îndelungați și fericire, pace și întru toate bună sporire».

«E de datoria celor ce se închină «Hristosului celui viu» (Apoca-lipsa, IV, 9), — subliniază în Pastorală sa P. S. Episcop Nicolae — să fie alături de aceia care ostenesc tocmai pentru ca viața să iasă peste tot izbăvitoare. Sînt sigur — spune P. S. Sa credincioșilor — că voi așa și faceți. Vești sosite la noi, din întreaga eparhie, vorbesc despre stră-duința voastră pusă în slujba vieții. Luminatul Praznic de acum să încu-nuneză cu răsplata sfintei bucurii și cu îmbelșugare nesfîrșită munca voastră fără preget».

10. Credincioșii din *Eparhia Romanului și Hușilor*, al cărui jilț arhie-resc este vacant, nu au rămas fără cuvînt de învățătură, de sfătuire du-hovnicească și de îndemn arhieresc, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale În-vierii Domnului. *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei*, care are în grija sa duhovnicească și interesele mari ale Eparhiei Romanului și Hușilor, a împărtășit și pe credincioșii din această Eparhie de cuvîntul său cald, de sfaturile sale părintești și de îndemnurile sale arhipăstorești pe care le-a adresat fiilor săi duhovnicești — clerici și credincioși — din de Dumnezeu păzita Arhiepiscopie a Iașilor.

11. În Pastorală adresată clerului și dreptmăritorilor creștini din Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului, *Prea Sfințitul Episcop Teofil*, subliniind că Învierea Domnului este pentru Biserica noastră «Praznicul cel mai sfînt, cel mai sfințit și mai sfințitor», reproduce numeroase citate din cîntările care împodobesc această mare sărbătoare și în care se arată că prin Învierea Sa, Domnul nostru Iisus Hristos este în primul rînd izvorul și modelul sfințeniei depline.

În continuarea Pastoralei sale, Prea Sfințitul Teofil insistă asupra noțiunii de sfințenie, raportînd-o la viața primilor creștini și la viața noastră, arătînd, cu numeroase texte din Sfînta Scriptură, că noi creștinii sîntem chemați la o viață de sfințenie. În acest sens, credincioșii sînt sfătuiți să asculte îndemnurile părintești ale Sfîntului Apostol Pavel, care spune: «Căutați pacea cu toți oamenii și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei, XII, 14). «Căutarea păcii cu toți oamenii — spune P. S. Episcop Teofil — este și porunca vremii pe care o trăim, este chemarea puternică a mișcării de propășire și înnoire ce cuprinde lumea întreagă».

Prea Sfințitul Episcop Teofil stăruie în chip deosebit asupra consolidării «omului celui nou» cerut de Sfintele Scripturi și de glasul vremurilor noastre. «Orice aluat vechi de răutate și vicleșug trebuie înlăturat pentru totdeauna din sînul «norodului rîvnitor de fapte bune» (Tit. II, 14).

«Oricine dintre noi știe, — conchide în Pastorală sa Prea Sfințitul Episcop Teofil — că munca cinstită pentru bunăstarea familiei și propășirea binelui obștesc, strădaniile depuse în slujba Bisericii și a Patriei, năzuințele nobile pentru biruința păcii în jurul nostru și în lumea întreagă, toate acestea stau alături de rugăciune și ajută la dobîndirea sfințeniei creștine».

12. În cuvîntul său îndreptat către credincioșii ortodocși din Eparhia Oradiei cu prilejul Sfintelor Paști 1961, *Prea Sfințitul Episcop Valerian*, lămurește lucrarea iubirii și dreptății lui Dumnezeu, în raport cu noi oamenii. «Iubirea și dreptatea lui Dumnezeu sînt nedespărțite și lucrează numai spre binele și mîntuirea sufletească... Dreptatea ne spune să nu facem rău nimănui, ci să dăm fiecăruia ce este al său, ferindu-îne a vătăma pe cineva. Iubirea merge mai departe. Ea ne cere nu numai să nu facem rău, ci să ajutăm pe aproapele nostru, făcîndu-i bine pînă la jertfirea de noi înșine. Iar aproapele este tot omul, indiferent de culoare, de rasă, de limbă, sau de credință... Dreptatea este premergătoare iubirii și iubirea este desăvîrșirea dreptății».

În continuare, Prea Sfințitul Episcop Valerian subliniază că dreptatea nu este totdeauna înțeleasă, de toți oamenii și toate popoarele, în același fel.

Pentru credincioșii Sfintei noastre Biserici este clar că din virtutea dreptății răsare «ideea de dreptate socială, care e temelia bunei rînduieli și călăuzește legăturile dintre oameni. Dreptatea aceasta cere să nu ne supărăm, să nu înșelăm și să nu asuprim pe nimeni. Dreptatea cere să respectăm dreptul la viață și libertate al fiecărui om și al fiecărui popor. Dreptatea cere să nu fie asuprite și înrobite popoarele de altă culoare a pielii, sau de altă rasă, ci fiecare să-și primească libertatea și independența națională, alături de celelalte popoare mai avansate. Dreptatea cere să nu se verse sînge omenesc și să se oprească războaiele, să se nimicească armele de distrugere, iar oamenii să ajungă la înțelegere».

Referindu-se la felul cum este înțeleasă virtutea dreptății de unele popoare creștine din Apus, Prea Sfințitul Valerian se întreabă: «Este oare just ca unele popoare să se zbată și azi în robia colonialistă, fiind vlăguite și tratate mai rău ca animalele, iar bogățiile pământurilor și țărilor lor să fie vărsate în vistieriile altor țări?».

Pastorala se încheie cu o frumoasă rugăciune pentru pace.

*

Sfaturile și îndemnurile părintești adresate de Ierarhii Biserici noastre credincioșilor creștini cu prilejul luminatei sărbători a Învierii Domnului din anul acesta sînt dovada vie despre grija conducătorilor Sfintei noastre Biserici pentru mîntuirea lor sufletească, printr-o viațuire curat creștinească și bineplăcută lui Dumnezeu, dar ele mai sînt în același timp dovada înțelegerii sensului vremurilor pe care le trăim, clerul și credincioșii fiind solicitați să nu-și precupețească eforturile ori de cîte ori este vorba de acțiuni menite să ducă la îmbunătățirea condițiilor de viață, la dragostea și armonia dintre oameni și dintre popoare, la triumful solidarității oamenilor cinstiți de pe întregul glob pămîntesc și la bunul cel mai de seamă al omenirii, pacea, care asigură climatul prielnic construirii unei vieți mai bune și mai fericite pentru toți.

BISERICA ORTODOXA ROMANA

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMANE

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

COMITETUL DE REDACTIE

P R E Ș E D I N T E :

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

M E M B R I :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Pr. CONSTANTIN NONEA, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Arhim. Dr. LAURENȚIU BUSUIOC, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

R E D A C T O R R E S P O N S A B I L :

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

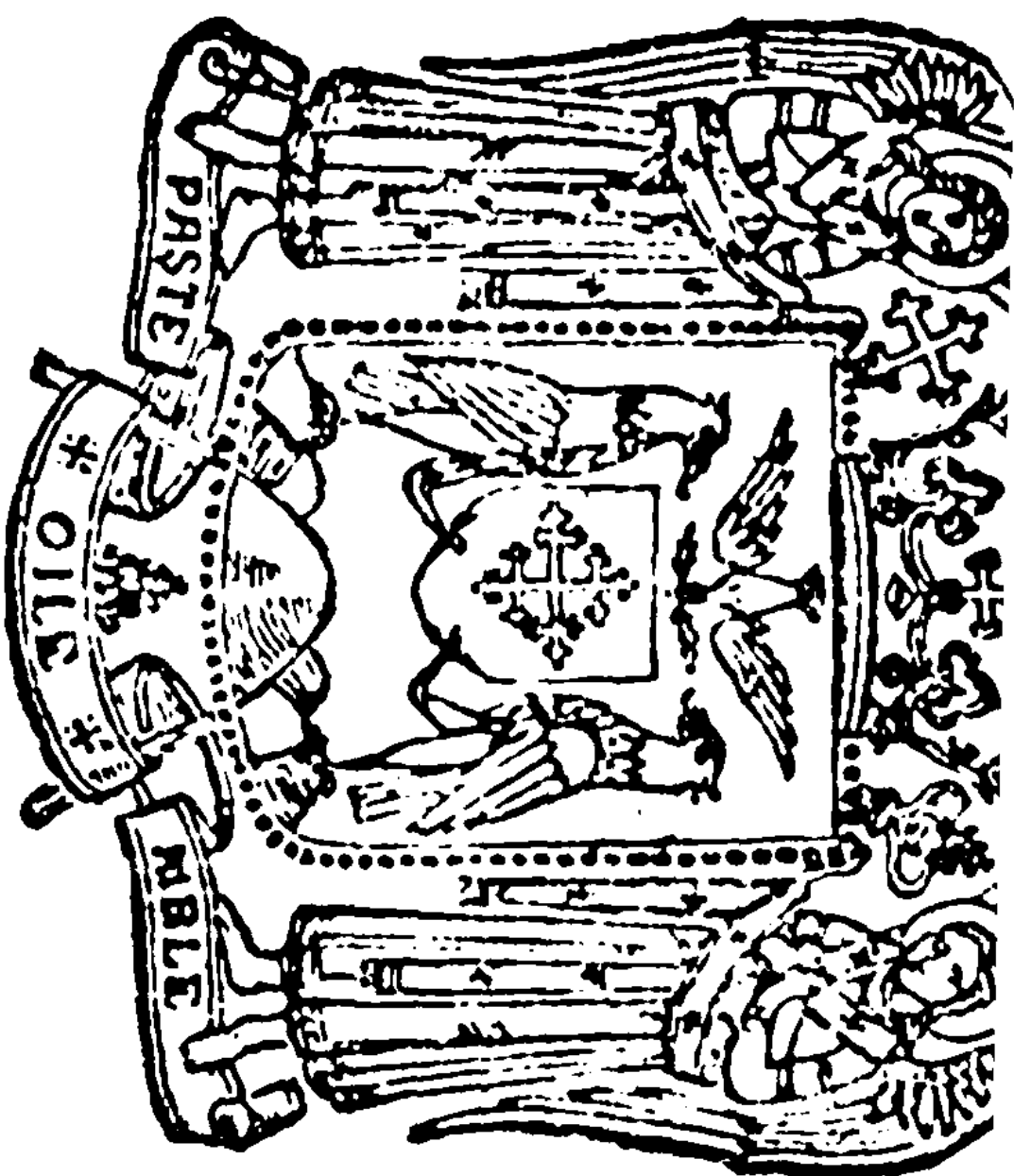
Inalt Prea Sfințiții Mitropoliți, Prea Sfințiții Episcopi;
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și școlilor
de cîntăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru
și doctor în teologie, etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. CO-
LABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-SI PASTREZE COPIE
DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI
REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

Mitropolia Moldovei și Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iași

M00256

ANUL LXXIX
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

juil. 256

БИБЛИОТЕКА МИНСТЕРСТВА НАРОДНОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

P. I-4

BISERICA
ORTODOXA
ROMINA

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMINE

C U P R I N S U L

A N I V E R S Ă R I

<i>23 August, — sărbătoarea națională a poporului român . . .</i>	589—592
<i>Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	593
<i>Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	594
<i>Telegrama de răspuns trimisă de Domnul Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	595
<i>Telegrama trimisă Domnului prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	596
<i>Scrisoarea de răspuns trimisă Prea Fericitului Patriarh Justinian de Domnul Prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor</i>	597

Î N A P Ă R A R E A P Ă C I I

<i>Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea creștină pentru pace de la Praga. — Privire asupra începuturilor și activității acestei Mișcări, pînă la Adunarea pancreștină din anul 1961, de Episcop ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal . .</i>	598—605
<i>Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga — 13—18 iunie 1961 —, de A. C. RĂDULESCU</i>	606—710

VIAȚA BISERICESCĂ

- Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Patriarh Justinian.*
— *Telegrame primite de Întâistătătorul Bisericii noastre* . 711—713
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și*
Prea Fericitul Theoclitos, Arhiepiscopul Atenei 714
- Încheierea anului școlar 1960-1961 la instituțiile de învățămînt*
teologic ale Bisericii Ortodoxe Romîne 715—732

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

- Anafora sau ritualul Sfintei Jertfe Euharistice*, de Pr. prof.
PETRE VINTILESCU 733—754

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Zaonicul Sfîntului Ierarh Sava Brancovici*, de Pr. magistrand
MIHAIL COLOTELO 755—774
- Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, de VICTOR BRĂ-
TULESCU 775—786

23. AUGUST, — SĂRBĂTOAREA NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMIN

Intregul nostru popor a sărbătorit cu entuziasm, la 23 august 1961, cea de a XVII-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist. Cu fiecare an care trece, cu fiecare nouă biruință dobândită de poporul român pe calea făuririi unei vieți noi, de bunăstare și fericire, apare tot mai vie, mai puternică, însemnătatea marelui eveniment de la 23 August 1944, care a contribuit la schimbarea destinelor poporului nostru, la însăși schimbarea întregului curs al istoriei țării noastre. Intr-adevăr, cu 17 ani în urmă, România și-a cucerit pentru prima oară, în mod real și deplin libertatea și independența ei națională. În condițiile favorabile create de istoricele victorii ale armatei sovietice, prin lupta și jertfa celor mai buni și mai luminați fii ai poporului nostru, — la chemarea și sub conducerea Partidului Comunist din România —, au fost sfărâmate cătușele robiei fasciste, dictatura antonesciană a fost înlăturată, iar armata română, întorcând armele împotriva celui mai înverșunat dușman al libertății popoarelor, a continuat lupta, alături de eroicele armate sovietice, pînă la zdrobirea Germaniei hitleriste. Prin acest măreț eveniment istoric, la 23 August 1944 „începeau zorile unei vieți noi, se ridica soarele dreptății și libertății pentru poporul român“, — așa cum a declarat Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, la adunarea festivă care a avut loc la București, cu prilejul celei de a XVII-a aniversări a eliberării patriei noastre. Bucuria și însuflețirea cu care marea majoritate a poporului nostru a întîmpinat această zi dovedește cît de mult răspundea ea năzuințelor poporului și explică pe deplin faptul că de-a lungul celor 17 ani, care s-au scurs de atunci, ziua de 23 August a devenit cea mai scumpă și cea mai mare sărbătoare națională a poporului român.

Neuitata zi de 23 August 1944 a deschis poporului român calea spre făurirea unei Romîni noi, a unui stat nou, în care — pentru prima oară în istoria lui — poporul nostru a devenit stăpîn pe soarta

sa, pe bogățiile pământului său și pe roadele muncii sale. De-a lungul celor șaptesprezece ani care s-au scurs de la eliberarea patriei, poporul român a dobândit victorii care au schimbat radical înfățișarea țării noastre și viața celor ce muncesc: orice urmă de asuprire națională, orice exploatare a omului de către om au fost înlăturate; a fost creată o puternică industrie națională, care asigură cele necesare nevoilor poporului, realizând totodată din ce în ce mai multe disponibilități pentru export; marea masă a țărănimii a pășit cu hotărîre pe drumul aducător de belșug al colectivizării agriculturii; orașe noi apar pe harta țării, iar vechile așezări orășenești din toate regiunile Republicii Populare Romîne întineresc pe zi ce trece, schimbîndu-și înfățișarea prin nenumăratele construcții, care se înalță cu repeziciune pretutindeni; spitale, școli, așezăminte de cultură sporesc an de an, iar nivelul de trai al întregului popor a crescut și crește neîncetat. Imaginea Romîniei de azi se deosebește de cea a Romîniei de ieri, cum se deosebește cerul de pământ; în locul sărăciei, analfabetismului, bolilor, care măcinau în trecut viața mării majorități a populației țării noastre, înflorește azi pe tot întinsul patriei bunăstarea, cultura cea mai înaintată, ocrotirea sănătății pentru întregul popor.

Toate aceste realități — căroră le sîntem martori și care își răsfîrîng roadele asupra noastră, a tuturor — sporesc în sufletele noastre recunoștința caldă și sinceră pentru cei ce au făurit actul istoric de la 23 August 1944 și ne întăresc hotărîrea de a munci cu și mai mult avînt pentru continua înflorire a țării noastre dragi. Așa cum a declarat Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne, — „la a XVII-a aniversare a eliberării patriei de sub jugul fascist, avem imaginea unei țări în care poporul își consacră talentul, energia sa creatoare îndeplinirii cu succes a mărețului program trasat de Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, pentru înflorirea patriei noastre socialiste, pentru binele și fericirea celor ce muncesc.

Mergînd cu fermitate pe acest drum luminos, poporul nostru nu uită importanța hotărîtoare pe care a avut-o pentru toate marile realizări din țara noastră, sprijinul multilateral, generos și frățesc pe care ni l-a acordat și ni-l acordă Uniunea Sovietică. Poporul român manifestă o vie recunoștință față de marea noastră vecină și prietenă și păstrează sentimente de sinceră și trainică prietenie față de popoarele sovietice. Recenta vizită făcută în U.R.S.S., de conducători ai statului nostru — în frunte cu Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R. — a constituit o nouă și puternică demonstrație a relațiilor frățești romîno-sovietice, — iar marea sărbătoare de la 23 August a dat un nou prilej întregului popor să-și manifeste dragostea față de marea Uniune Sovietică.

Un motiv de legitimă mîndrie la cea de a XVII-a aniversare a eliberării țării l-a constituit pentru poporul român constatarea prestigiului de care se bucură Republica Populară Romînă în viața internațională, pentru consecvența cu care slujește marea cauză a păcii,

înțelegerii și colaborării între popoare. Această situație a fost subliniată de Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a spus: „In cei 17 ani care au trecut de la eliberare, situația internațională a țării noastre s-a schimbat radical. In vremurile când puterea se afla în mâinile claselor exploatatoare, România era privită ca o anexă agrară și sursă de materii prime a țărilor capitaliste dezvoltate, politica ei externă era dictată de puterile imperialiste, care disprețuiau voința și interesele naționale ale poporului nostru. Astăzi România este un stat independent și suveran, membru cu drepturi egale al comunității țărilor socialiste, o țară a cărei politică externă, corespunzătoare aspirațiilor și intereselor fundamentale ale poporului, se bucură de un prestigiu crescând pe arena internațională. Țara noastră aduce o contribuție activă la lupta pentru apărarea păcii și securității popoarelor, pentru preîntâmpinarea unui nou război mondial, pentru promovarea principiilor coexistenței pașnice între statele cu orînduiri sociale diferite. Politica externă a statului nostru se bazează pe convingerea că nu există probleme litigioase ce nu pot fi rezolvate pe cale pașnică, prin tratative și bună înțelegere între părți și tocmai în acest spirit trebuie abordate problemele cheie ale vieții internaționale“.

Activitatea desfășurată în acest sens, pe arena vieții internaționale de conducerea statului nostru exprimă întru totul cele mai sincere aspirații ale poporului nostru, care vrea să trăiască în pace și înțelegere cu toate popoarele de pe pământ, aducându-și contribuția lui neșovăitoare la zidirea unei lumi a păcii. Pentru toate acestea, poporul român a folosit prilejul oferit de sărbătorirea celei de a 17-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist, pentru a-și afirma încă o dată deplina sa solidaritate cu politica dusă de conducătorii Republicii Populare Romîne și dragostea sa neșărmurită pentru viața nouă pe care și-o făurește într-o țară liberă.

*

Nutrind aceleași sentimente și năzuind spre același țel al păcii și binelui obștesc, ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne au întâmpinat marea sărbătoare de la 23 August, alături de întregul nostru popor, cu însuflețire și bucurie. Roadele pe care le culege acum poporul român se răsfrîng deopotrivă și asupra slujitorilor și închinătorilor altarelor ortodoxe din țara noastră: bunăstarea întregului popor aduce și bunăstarea credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne; slujirea păcii în lume de către poporul român și de către guvernul statului nostru reprezintă o contribuție de seamă la realizarea unui nobil deziderat al umanității întregi, care constituie în același timp misiunea primordială a Bisericii lui Hristos.

Implinind poruncile Evangheliei creștine, Biserica Ortodoxă Romînă merge cu hotărîre pe același drum cu credincioșii în mijlocul cărora își desfășoară activitatea ei sfîntă. Ea se bucură de biruințele poporului și înțelege să-i aducă tot sprijinul ei în munca lui entuziastă pentru împlinirea acelor idealuri etice de dreptate, libertate, pace și progres, care trebuie să încălzească orice inimă omenească.

Cu aceste simțăminte, ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au ținut să cinstească marea sărbătoare națională a poporului român — ziua de 23 August — și să aducă realizatorilor acestui act istoric prinosul recunoștinței lor, prin hotărîrea de a sluji cu și mai mult elan toate acțiunile întreprinse în viitor de poporul român, în drumul lui spre lumină, spre pace, spre înflorirea continuă a scumpei noastre Republici Populare.

REDACTIA

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R.,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul zilei de 23 August, — sărbătoarea națională a poporului român, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

*Domnului Președinte al Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române,
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ*

BUCUREȘTI

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August —, când poporul român, plin de însuflețire, serbează cea de a 17-a aniversare a eliberării României de sub fasciști, cu mare bucurie exprimăm Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări, din partea membrilor Sfântului Sinod și a Noastră personal, încredințându-Vă că toți slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor sprijini din toate puterile și vor îndeplini cu patriotism măsurile luate de conducătorii statului nostru pentru apărarea independenței și libertății Patriei noastre, pentru fericirea și propășirea poporului și pentru triumful cauzei păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R.,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul celei de a 17-a aniversări a eliberării țării noastre de sub jugul fascist, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

*Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române,
ION GHEORGHE MAURER*

BUCUREȘTI

Cu prilejul sărbătoririi celei de a 17-a aniversări a eliberării României de sub fasciști, în ziua de 23 August, din toată inima adresăm Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal, cele mai calde felicitări din partea membrilor Sfintului Sinod și a Noastră personal, și Vă rugăm să primiți încredințarea că slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române nu vor înceta niciodată să lupte alături de întregul popor român, pentru apărarea independenței și libertății Patriei noastre, pentru punerea în valoare, prin muncă stăruitoare, a tuturor bogățiilor plaiurilor țării, în folosul obștesc și pentru contribuirea prețioasă la izbînda păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

TELEGRAMA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ DE DOMNUL ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R.,
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

Domnul Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru sentimentele exprimate cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August, prin următoarea telegramă :

I. P. S. S. JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne

BUCUREȘTI

*Vă mulțumesc atât Dumneavoastră cât și întregului Sinod, pentru cal-
dele felicitări adresate cu ocazia zilei de 23 August 1961, și Vă urez
succese în sprijinirea luptei poporului nostru pentru construirea socialis-
mului, pentru pace în lumea întreagă.*

ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Romîne

19 septembrie 1961.

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI PROFESOR D. DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CULTELOR,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă :

*Domnului Profesor D. DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor
de pe lângă Consiliul de Miniștri*

BUCUREȘTI

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August —, Vă rugăm să primiți cele mai bune felicitări din partea membrilor Sfântului Sinod și a Noastră personal, o dată cu cele mai calde urări pentru înflorirea Patriei noastre, Republica Populară Română, pentru fericirea și înfrățirea tuturor fiilor ei și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**SCRISOAREA DE RĂSPUNS
TRIMISĂ PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
DE DOMNUL PROFESOR D. DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CUTELOR**

Domnul Profesor D. Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru felicitările exprimate cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August, prin următoarea scrisoare :

R. P. R.
DEPARTAMENTUL CULTELOR
DE PE LINGĂ CONSILIUL DE MINIȘTRI

*Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Vă rog ca atât Dumneavoastră personal cât și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, să primiți mulțumirile mele deosebite pentru felicitările adresate cu ocazia zilei de 23 August.

*Secretar General,
D. DOGARU*

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI MIȘCAREA CREȘTINĂ PENTRU PACE DE LA PRAGA

PRIVIRE ASUPRA INCEPUTURILOR ȘI ACTIVITĂȚII ACESTEI MIȘCĂRI, PINĂ LA CONGRESUL PANCREȘTIN DIN ANUL 1961

1. Mișcarea creștină pentru pace a luat ființă cu prilejul conferinței de la Praga din 1-4 iunie 1958. La aceasta au participat pe lângă bisericile creștine din Cehoslovacia, reprezentanți de Biserici și personalități creștine din Bulgaria, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germană, Polonia, România, Uniunea Sud-Africană, Ungaria și Uniunea Sovietică. Dintre Bisericile Ortodoxe au luat parte Patriarhia Moscovei, reprezentată de I.P.S. Mitropolit Pitirim al Minskului (în prezent al Crutiei și Colomnei) și prof. L. Pariiski de la Academia Teologică din Leningrad, precum și Patriarhia Bulgară, reprezentată prin protopresviterul prof. Ștefan Țancov. Din țara noastră a participat vicarul Bisericii Luterane din Sibiu A. Hermann.

La această conferință s-au precizat trăsăturile specifice ale Mișcării creștine pentru pace, în raport cu mișcarea mondială a partizanilor păcii și cu mișcările ecumeniste ale Bisericilor din apus. Scopul noii mișcări pentru pace este acela de a înfrunța lumii creștine problemele ce decurg din pericolul unui război atomic, precum și de a căuta căile cele mai potrivite pentru realizarea păcii și înțelegerii între popoare. Pentru înfruntarea acestui țel se preconizează o acțiune comună a tuturor creștinilor, indiferent de confesiune și naționalitate. Sediul central al mișcării a fost stabilit la Praga, unde s-a instituit un secretariat ca organ permanent executiv și de coordonare. De asemenea în această conferință s-a hotărât ca în comitetul ei de conducere să se rezerve un loc de membru permanent și unui reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române.

Conferința s-a încheiat cu o chemare adresată creștinilor de pretutindeni, îndemnându-i să activeze pentru slăbirea încordării internaționale.

Președintele noii mișcări, dr. V. Hajek, trimițându-ne chemarea amintită, a informat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian despre rezultatele conferinței și l-a rugat să desemneze un delegat al Bisericii Ortodoxe Române în comitetul de conducere.

Activitatea Mișcării creștine pentru pace se desfășoară de aci înainte prin sesiuni plenare convocate anual, și prin ședințe de lucru ale comitetului permanent, care se întrunesc după necesitate, în diferite localități.

2. După scurtă vreme, convocându-se, la Debrețin (Republica Populară Ungară) pentru data de 30 octombrie 1958, ședința comitetului pentru continuarea conferinței pentru pace, s-a găsit prilej potrivit pentru trimiterea delegatului nostru cerut.

Avându-se în vedere că Biserica Ortodoxă Română participa pentru întâia oară la această mișcare, s-a hotărât să se delege la Debrețin Pr. dr. Milan Šesan, profesor la Institutul Teologic din Sibiu, cu titlul de observator.

Din raportul prezentat de Pr. prof. Milan Šesan, reiese că la Debrețin a avut loc între 30 octombrie și 2 noiembrie 1958, o ședință lărgită, la care au participat un număr de 22 delegați de diferite confesiuni și naționalități.

Patriarhia Moscovei a fost reprezentată de prof. L. Pariiski. Din partea cultelor din R. P. R. a fost prezent ca observator Pr. Dr. Milan Šesan, delegat din Patriarhia Română, și Vicarul A. Hermann în numele cultelor protestante din țara noastră. Biserica Ortodoxă Bulgară a delegat pe prof. Șt. Tankov.

Tema generală a conferinței s-a conturat în jurul problemei susținerii păcii în lume. S-au luat importante hotărâri pentru combaterea războiului atomic, și inițierea unui apel adresat creștinilor de pretutindeni în vederea ținerii unei zile de rugăciune, numită «Ziua Hiroshimei», în care creștinii să se reculeagă și să se căiască pentru odiosul act săvârșit împotriva umanității, la 6 august 1945.

De asemenea, s-a examinat documentat pericolul războiului rece, hotărându-se să fie combătut cu toată energia. Propaganda mincinoasă destinată învrăjbirii omenirii, trebuie demascată și combătută de forțele iubitoare de pace.

Totodată, s-a hotărât lărgirea comitetului de conducere cu noi membri și s-au luat măsuri pentru pregătirea conferinței anuale de la Praga, din 1959. Cu această ocazie s-a subliniat necesitatea unei acțiuni internaționale care să ducă la formarea solidarității pancreștine, în vederea combaterii armelor atomice.

Raportul prof. M. Šesan fiind supus examinării Sf. Sinod în ședința sa din 15 decembrie 1958, înaltul for a luat act de constatările și observațiile făcute despre această mișcare și a hotărât desemnarea Pr. prof. Milan Šesan ca delegat permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în comitetul de conducere al Mișcării creștine pentru pace de la Praga.

3. A doua sesiune anuală a Conferinței creștine pentru pace s-a ținut la Praga între 16-29 aprilie 1959. Pe ordinea de zi au figurat printre

altele, organizarea unei zile de căință legată de amintirea dureroasă a lansării primei bombe atomice, și războiul rece, ca problemă de teologie și de viață bisericească.

Printre hotărârile acestei sesiuni, cea mai importantă a fost aceea ca la 6 august 1959, în memoria lansării la Hiroshima a primei bombe atomice, care a nimicit sute de mii de oameni și a arătat întregii omeniri primejdia acestei arme ucigătoare în masă, să se organizeze de toate Bisericile creștine participante la această mișcare, o zi de căință și de rugăciune, cu o slujbă specială împotriva folosirii armelor atomice și împotriva repetării odiosului atentat la viața omenirii.

În ședința din 3 iulie 1959, Sfântul Sinod al Bisericii noastre și-a însușit în unanimitate această inițiativă și a hotărât ca în ziua de 6 august 1959, în toate locașurile de cult ale Bisericii Ortodoxe Române, după slujba Sf. Liturghii să se săvârșească un serviciu divin special, în cadrul căruia să se rostească o rugăciune pentru pace. Pentru întocmirea acestei slujbe s-a alcătuit o comisie formată din I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. S. Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicari patriarhali.

Această hotărîre a Sf. Sinod fiind îndeplinită în toate locașurile de cult ale Bisericii noastre, a fost apoi adusă la cunoștința președintelui Mișcării creștine pentru pace de la Praga.

În afară de serviciul divin amintit, menționăm și contribuția prof. M. Șesan, care în ziua de 22 iunie 1959 a rostit o conferință la Institutul Teologic din Sibiu, în fața studenților și profesorilor, despre Hiroshima și primejdia armelor de nimicire în masă.

Trebuie să arătăm că vestea despre participarea clerului și credincioșilor din întreaga Biserică Ortodoxă Română la această mare manifestare de solidaritate a Bisericii noastre, de «Ziua Hiroshimei» din 6 august 1959, a fost împărtășită cu bucurie de conducerea Mișcării, apreciindu-se în chip deosebit străduințele Bisericii Ortodoxe Române pentru susținerea nobilei cauze a păcii în lume.

4. După această conferință anuală, lucrările Mișcării au fost duse la îndeplinire de comitetul ei de continuare, care s-a întrunit la Varșovia în zilele de 2-4 noiembrie 1959. Din partea Patriarhiei Române a fost din nou delegat Pr. prof. Dr. Milan Șesan.

La ședința comitetului a fost dezbătută problema războiului rece și problema convocării și organizării unei conferințe pancreștine la Praga în anul 1961. Delegatul român a arătat, în cadrul dezbaterilor, punctul de vedere al Bisericii noastre, subliniind lupta pe care ea o duce pentru instaurarea păcii în lume.

Cu acest prilej Biserica noastră, alături de Biserica Ortodoxă Rusă și celelalte culte participante, a hotărât să susțină și material acțiunea acestei mișcări, înscriindu-se cu suma de 30.000 koroane cehe, pentru acoperirea cheltuielilor de organizare a conferinței de la Praga din anul 1960.

Sinodul Permanent al Bisericii noastre, în ședința din 21 decembrie 1959, a luat act cu bucurie de lucrările comitetului ținut la Varșovia.

5. Cea de a 3-a conferință anuală a Mișcării creștine s-a ținut la Praga între 6-9 septembrie 1960. A fost o întrunire mai largă și mai reprezentativă consacrată temelor de actualitate: coexistența pașnică a popoarelor, dezarmarea, războiul rece și pregătirea tematică a adunării pancreștine pentru pace din anul 1961 de la Praga.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost delegați la această sesiune plenară I. P. S. dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei împreună cu Pr. prof. Milan Šesan, care au prezentat președintelui adunării o scrisoare din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian. În aceasta se arăta printre altele:

«Ne bucurăm din toată inima că pe ordinea de zi a acestei Conferințe de interes general creștin, figurează probleme de cea mai arzătoare actualitate, a căror rezolvare este menită să deschidă omenirii o epocă de pace și prosperitate.

Biserica Ortodoxă Română se roagă pururea pentru pacea a toată lumea și sprijină cu căldură eforturile care se depun de oamenii de bună credință din lumea întreagă, pentru înfăptuirea păcii și pentru preîntâmpinarea primejdiei unui nou război. De aceea, după cum vă este cunoscut, la propunerea conferinței a doua plenare de la Praga, Biserica Ortodoxă Română, la 6 august 1959 — ziua Hiroshimei — a organizat în toate locașurile ei de cult, un serviciu special, în cadrul căruia, pe lângă rugăciunea pentru pace, s-a subliniat hotărârea de a susține neconținut eforturile ce se depun pentru condamnarea armelor nucleare.

De data aceasta legăm nădejdi sporite de succesul conferinței pentru pace de la Praga, care vine în sprijinul eforturilor generale pentru asigurarea păcii între popoare. Lucrările acestei conferințe se desfășoară în pragul deschiderii celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, care — răspunzând năzuințelor înalte ale tuturor popoarelor — va lua în discuție, spre soluționare, principala problemă a epocii noastre: dezarmarea generală și totală, pentru asigurarea păcii în lume.

Cu prilejul acestei a treia sesiuni a Conferinței pentru Pace, vă împărtășim urările noastre, pentru o cât mai rodnică lucrare, în dezbaterile problemelor de pe ordinea de zi, spre o sporită cunoaștere, înțelegere și colaborare, pentru ca toată omenirea să se bucure deopotrivă de bunătățile dăruite omului de Dumnezeu. Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să binecuvinteze aceste gânduri și strădanii comune».

Lucrările au fost prezidate de Dr. V. Hajek, seniorul Bisericii Cehe, în prezidiul conferinței fiind ales, între alții, și Prea Fericitul Patriarh Efrem al Georgiei.

Sesiunea actuală a urmărit să arate opiniei publice mondiale, sincera dorință de pace a credincioșilor creștini și totodată să pregătească conferința pancreștină din 1961.

Pe lângă Biserica Ortodoxă Română au mai participat: Biserica Ortodoxă Rusă, prin I. P. S. Mitropolit Pitirim din Leningrad, P. S. Episcop Nicodim al Podoliei și prof. L. Pariiski din Leningrad; Biserica Ortodoxă din Georgia prin Prea Fericitul Patriarh Catholicos Efrem; Biserica Ortodoxă Cehoslovacă prin I. P. S. Mitropolit Ioan de Praga și prof. Mihalov; Biserica Ortodoxă Bulgară prin I. P. S. Mitropolit Nicodim din Sliven, P. S. Episcop Maxim, secretarul Sf. Sinod al Patriarhiei Bulgare, prof. Șt. Țancov, și prof. D. Dulgherov; Biserica Ortodoxă Polonă prin P. S. Episcop Vasile din Varșovia și prof. A. Semeniuc; Pr. F. Berki, administratorul protopopiatului ortodox maghiar din Budapesta; Biserica Ortodoxă Sîrbă prin protoiereul prof. Cisar Branke, din Belgrad.

În sesiunea aceasta au participat 202 delegați din 26 țări din toate continentele, majoritatea fiind din Europa. În comisiunile de lucru Bisericile Ortodoxe au fost reprezentate de: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei la comisiunea «*Pace și dreptate*»; P. S. Episcop Nicodim din Moscova, la comisiunea «*Despre viitoarea întrunire pancreștină*»; Pr. prof. M. Șesan la comisiunea «*Pe calea spre o epocă de pace a omenirii*».

Referatul principal cu subiectul: «Pe calea spre o epocă de pace a omenirii», a fost susținut de prof. H. Gollwitzer (Berlinul apusean), care a stăruit asupra imperativului moral ca fiecare creștin să aibă o atitudine clară și hotărâtă în problema păcii. Episcopul Müller (R. P. R.) în legătură cu referatul menționat, a condamnat uneltirile Vaticanului împotriva păcii.

La acest subiect a luat cuvîntul și I. P. S. Mitropolit Iustin spunînd între altele că din 1948, de la conferința interortodoxă de la Moscova, Biserica Ortodoxă Română participă la congrese mondiale interconfesionale și naționale pentru pace și militează statornic pentru îndrumarea și antrenarea slujitorilor și credincioșilor săi în lupta pentru pace.

În prezent prin pastoralele și cuvîntările lor, ierarhii Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, sprijină în mod ferm acțiunea dusă de forțele păcii de pretutindeni, pentru înlăturarea dezarmării generale și totale. 6645 preoți ortodocși din Republica Populară Romînă iau parte activă la lupta pentru pace, ca membri în consiliul național, în comitetele regionale, raionale și locale. Propovăduind credința creștină în spiritul dragostei de oameni și al păcii, Biserica Ortodoxă Romînă desfășoară o largă acțiune pentru cauza sfîntă a păcii, convinsă că prin aceasta ea se găsește pe calea misiunii sale mîntuitoare.

Prof. J. Hromadka a prezentat referatul «Pacea și dreptatea» spunînd că omenirea dorește o pace adînc ancorată în dreptate. Războiul cu uciderile lui este păcat greu și el nu poate rămîne nesancționat de dreptatea divină. Datoria tuturor creștinilor este să lupte împotriva războiului și pentru pace.

I. P. S. Mitropolit Pitirim din Leningrad a prezentat referatul: «Biserica Ortodoxă și Pacea». Reținem din el că Biserica Ortodoxă Rusă consideră de a sa datorie să sprijinească din plin poporul său și toate celelalte popoare în năzuința lor de a înlătura războiul și a întrona pacea.

între ele. Ea se străduiește ca unirea tuturor creștinilor în lupta pentru pace să devină realitate. I. P. S. Sa face un apel general pentru condamnarea cursei înarmărilor, pentru realizarea dezarmării generale și totale și pentru înfăptuirea unei păci veșnice pe pământ. Cere ca Mișcarea creștină pentru pace să-și sporească forțele prin chemarea și a altor luptători pentru pace.

Profesorul G. Burckhardt din Hanovra a prezentat referatul : «Războiul și pacea în epoca atomică», în care arată, cu autoritatea specialistului în materie, inimaginabila putere de distrugere a armelor atomice. Pentru continuarea vieții în epoca atomică e necesară renunțarea definitivă la război.

Prof. E. Fuchs (Germania Răsăriteană) în referatul : «Ce să facem în situația de azi?», răspunde : «Să urmărim îndemnurile Sfintei Scripturi la buna înțelegere, iubire și pace între oameni».

De asemenea s-a dezbătut pe larg și s-au luat hotărâri corespunzătoare cu privire la ținerea Adunării pancreștine de la Praga din anul 1961.

În legătură cu referatele menționate, s-au dezvoltat discuții la care au participat aproape toți cei prezenți. Astfel P. S. Episcop al Podoliei Nicodim (U.R.S.S.) condamnă acțiunile ațîțătoare la război ale cardinalilor Spellman și Ottaviani. I. P. S. Mitropolit Nicodim al Slivenului (Bulgaria) arată lucrarea pentru pace desfășurată în Biserica Ortodoxă Bulgară, orientată după experiența Patriarhiei Ortodoxe Române. Prof. dr. B. Cizar menționează că Patriarhia Ortodoxă Sîrbă își dă contribuțiunea la lichidarea războiului rece, la dezarmare și la realizarea păcii în lume. Prof. H. Vogel (Germania Occidentală) condamnă de asemenea acțiunile ațîțătoare la război ale Vaticanului. Însușindu-și în totul poziția delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, I. P. S. Mitropolit Iustin propune ca într-una din rezoluțiile finale ale Conferinței să se insereze cuvîntul de «condamnare» a acțiunilor de provocare și a atitudinilor războinice ale cercurilor Vaticanului și ale tuturor dușmanilor păcii.

Dintre delegații ortodocși au mai participat din plin la discuții, luînd cuvîntul la diferitele probleme P. F. Patriarh Efrem al Georgiei, I. P. S. Mitropolit Pitirim din Leningrad, I. P. S. Mitropolit Ioan de la Praga, P. S. Episcop Vasile—Polonia și prof. L. Pariiski—Leningrad.

În sensul celor discutate, Conferința a adresat apeluri : Primului Ministru al U.R.S.S., N. S. Hrușciov ; Președintelui S.U.A., Eisenhower ; Secretarului O.N.U. ; Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și un Apel către Creștinătatea întreagă, intitulat : «Totuși Pace pentru Lume».

Cu prilejul vizitei pe care delegația Bisericii Ortodoxe Române a făcut-o la sediul Mitropoliei Ortodoxe din Cehoslovacia, I. P. S. Mitropolit Ioan de Praga a decorat pe I. P. S. Mitropolit Iustin cu ordinul bisericesc cehoslovac al Sf. Chiril și Metodiu cl. II-a, cu stea, și pe prof. M. Șesan cu medalia cl. IV «pentru merite deosebite în lupta pentru pace și prietenie între popoare».

Sfîntul Sinod român, în ședința sa din 16 decembrie 1960, examinînd darea de seamă asupra lucrărilor celei de a treia sesiuni plenare a Mișcării

creștine pentru pace de la Praga, a luat act de participarea activă a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la această sesiune plenară și a exprimat mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și P. C. prof. Milan Šesan, pentru contribuția substanțială adusă în numele Bisericii Ortodoxe Române.

6. În zilele de 25-27 ianuarie 1961, s-a ținut la Praga o întrunire a comitetului permanent din cadrul Mișcării creștine pentru pace.

La ședințele de lucru ale comitetului au participat 30 delegați din diferite țări.

Din partea Bisericilor Ortodoxe au luat parte: P. S. Episcop Nicodim, prof. L. Pariiski și arhim. Iuvenalie de la Moscova; Preot prof. Milan Šesan, în numele Patriarhiei Române; I. P. S. Mitropolit Ioan al Cehoslovaciei și vicarul său preot J. Novak din Praga.

Această întâlnire a avut de scop pregătirea amănunțită a lucrărilor pentru conferința pancreștină, hotărâtă a se ține între 13 și 18 iunie 1961, la Praga.

O dată cu raportul asupra acestei întruniri, prof. M. Šesan a prezentat Sfântului Sinod și referatul prof. J. Hromadka, asupra temei principale a conferinței pancreștine.

Între hotărârile luate, s-a prevăzut ca la viitoarea conferință plenară de la Praga să aibă loc o largă participare de invitați din întreaga lume creștină, de circa 600 persoane, între care și un însemnat număr de tineri.

Pentru participanții din R.P.R. s-a rezervat un număr de 19 locuri.

7. Apropiindu-se data adunării pancreștine de la Praga, s-a convocat o ședință de lucru a comitetului Mișcării, la Greifswald (Germania răsăriteană) în zilele de 11-13 aprilie 1961, cu scopul de a face ultimile lucrări pregătitoare pentru buna reușită a marii întruniri.

La această conferință, printre cei 25 membri permanenți ai Comitetului, dintre ortodocși au participat: P. S. Episcop Nicodim, prof. L. Pariiski și arhim. Iuvenalie, din partea Patriarhiei Ruse; Pr. prof. Milan Šesan, delegat al Patriarhiei Române, și Pr. J. Novak, în numele Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia.

Dezbaterile s-au purtat asupra raportului principal al prof. dr. J. Hromadka și în jurul celor cinci coreferate în legătură cu problema păcii, obiectul principal al conferinței pancreștine. De asemenea s-au stabilit temele celor 10 comisii, în cadrul cărora toți participanții vor lucra împărțiți în grupe, și s-au definitivat listele invitaților.

Ședința s-a desfășurat într-o atmosferă de largă înțelegere și prietenie între reprezentanții diferitelor Biserici. De asemenea s-a semnalat aportul din ce în ce mai însemnat al Bisericilor Ortodoxe, a căror participare lărgeste și întărește baza ecumenică a Mișcării creștine pentru pace de la Praga.

*

Incheind această expunere retrospectivă asupra activității Mișcării creștine de la Praga, din primii săi ani de existență, se pot trage câteva

concluzii. Mișcarea creștină pentru pace de la Praga, prin activitatea ei din acești ani și prin extinderea ei plină de vitalitate pe plan mondial, dovedește că răspunde celor mai arzătoare năzuințe ale umanității contemporane și celor mai adânci sentimente ale conștiinței creștine, de pace.

Ea a reușit să mobilizeze în acest timp scurt aproape toate Bisericele creștine din lume cu numeroasele lor mase de credincioși, cărora le-a înfățișat lupta pentru pace, ca idealul suprem al epocii noastre, antrenându-le și dinamizându-le în acțiunea nobilă a luptei pentru pace.

În concertul acestei mari mișcări, — astăzi de proporții mondiale, între celelalte Biserici participante, un loc de cinste și-au câștigat Bisericele Ortodoxe prin aportul lor deosebit, chiar de la începutul Mișcării.

Biserica Ortodoxă Română, împreună cu clerul și credincioșii ei, a îmbrățișat și a sprijinit cu căldură manifestările pentru pace ale Mișcării creștine de la Praga. În acest sens, Biserica noastră a luat parte activă prin reprezentanții ei, la sesiunile anuale de lucru și la ședințele comitetului permanent al Mișcării, a organizat în toate parohiile până în cele mai mici cătune, rugăciuni în masă ale credincioșilor ei pentru îndepărtarea primejdiei unui nou război și statornicirea păcii între popoarele lumii, a răspândit prin revistele sale și prin conferințele preoțești ideile și țelurile acestei Mișcări și a contribuit la susținerea activității Mișcării creștine pentru pace de la Praga cu mijloace materiale.

Activitatea Mișcării creștine pentru pace din acest răstimp, dusă cu perseverență și râvnă prin efortul unit al majorității creștinilor de pretutindeni, a pregătit condițiile pentru ținerea mării adunări pancreștine de la Praga din 13-18 iunie 1961, spre care astăzi milioane și milioane de credincioși creștini din lumea întreagă își îndreaptă privirile.

Episcop ANTIM TIRGOVIȘTEANUL
Vicar Patriarhal

ADUNAREA MONDIALĂ CREȘTINĂ PENTRU PACE DE LA PRAGA 13—18 Iunie 1961

«Conferința creștină pentru pace de la Praga», — care desfășoară din 1957 o intensă activitate menită să afirme în lumea contemporană mesajul evanghelic de slujire a păcii și dragostei între oameni —, a hotărât, la cea de a treia sesiune a sa, ținută între 6 și 9 septembrie 1960, să convoace în iunie 1961 o adunarea mondială creștină pentru pace. Această nobilă inițiativă a fost aprobată cu entuziasm de peste 200 de delegați, observatori și invitați, reprezentând Biserici Ortodoxe și protestante din 26 de țări, care au participat la lucrările sesiunii din septembrie 1960. Cu același entuziasm a fost primită această inițiativă în cele mai felurite cercuri creștine din lumea întreagă: zeci de Biserici și culte creștine de toate confesiunile, precum și numeroase personalități ale creștinătății de pretutindeni au răspuns chemării primite de la Praga, salutând ideea realizării unei adunări pancreștine consacrate misiunii sfinte de slujire a păcii pe pământ și a bunei înțelegeri între oameni și popoare.

Sub asemenea auspicii s-a întrunit în capitala Republicii Socialiste Cehoslovace cea dintâi Adunare mondială creștină pentru pace, ale cărei lucrări s-au desfășurat între 13 și 18 iunie 1961. Interesul viu pe care l-a stîrnit în întreaga lume creștină această manifestare a solidarității creștinilor și a profundului lor atașament față de cauza apărării păcii, s-a vădit în numărul participanților, în diversitatea confesiunilor reprezentate și, mai ales, în unitatea de năzuințe ce s-a afirmat cu tărie în cursul lucrărilor acestei mărețe adunări pancreștine. Aproape 700 de delegați din peste 45 de țări, reprezentând cele mai felurite confesiuni din cele cinci continente, și-au unit glasurile pentru a mărturisi în fața lumii întregi credința lor nezdruccinată în biruința păcii asupra războiului, în biruința dragostei asupra urii, în biruința vieții asupra morții. Ei au afirmat încă o dată hotărîrea creștinătății de pretutindeni de a respecta Testamentul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și de a aduce contribuția lor la îndeplinirea celei mai nobile dorințe a umanității contemporane: înlăturarea războaielor din viața popoarelor și făurirea unei lumi a păcii.

Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte creștine din țara noastră au trimis la această Adunare mondială creștină pentru pace de la Praga o delegație comună, sub conducerea Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Delegația a fost alcătuită din următoarele persoane :

Reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române : P.S. Episcop Nicolae al Aradului, P.C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, P.C. Pr. prof. dr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, P.C. Pr. Ioan Gagi, Directorul Administrației Patriarhale, P.F. Pr. prof. dr. Milan Șesan, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, dl. prof. dr. N. Chițescu, de la Institutul Teologic Universitar din București, dl. Al. Cerna-Rădulescu, inspector general al Patriarhiei Române, P.C. Pr. T. Bodnariu, inspector eparhial la Arhiepiscopia Iașilor, P.C. Pr. Stan Dimancea, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P.C. Pr. Lucian Florea, profesor la Seminarul Teologic din București, dl. Ștefan Alexe-Gămălie, profesor la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamțu, și dl. Ion Bria, profesor la Seminarul Teologic din Buzău.

Reprezentanți ai Bisericii Evanghelice C. A. : Eminența Sa dl. Episcop Fr. Müller și dl. prof. Herman Binder, profesor la Institutul Teologic protestant — secțiunea din Sibiu.

Reprezentanți ai Bisericii Reformată : dl. Alexandru Buti, vicarul Episcopiei reformate din Oradea și dl. prof. dr. Ștefan Iuhasz, rectorul Institutului Teologic protestant din Cluj.

Reprezentanți ai Bisericii Unitariene : dl. Kovacs Lajos, profesor la Institutul Teologic protestant din Cluj.

Delegații Bisericilor și cultelor creștine din țara noastră au sosit la Praga în zilele de 11 și 12 iunie 1961, fiind întâmpinați cu multă prietenie de reprezentanți ai comitetului de conducere al Mișcării creștine pentru pace și ai Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia. Întreaga delegație a fost găzduită la marele hotel «Internațional», unde au locuit majoritatea participanților la Adunarea pancreștină, — fapt care a dat posibilitate unor rodnice convorbiri frățești între delegați și în afara lucrărilor din ședințele plene sau din comisiunile de lucru.

13 iunie

DESCHIDEREA ADUNĂRII MONDIALE CREȘTINE PENTRU PACE.

Lucrările Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga au început în seara zilei de 13 iunie 1961. Ședința inaugurală s-a ținut în sala festivă a primăriei noi a orașului Praga și a fost prezidată de dl. dr. Victor Hajek, conducătorul Bisericii Evanghelice a Fraților Cehi.

Participantii au intonat o cântare religioasă protestantă, iar dl. *prof. dr. H. Vogel* din Berlinul Occidental a rostit o predică ocazională, în care a spus printre altele :

«*Și pe pământ pace*» (Luca II, 14).

Iubiți frați și surori,

Prima Adunare Generală de creștini ! Dacă în fața acestei mărețe adunări de delegați și oaspeți, de reprezentanți și observatori veniți din țări creștine și din partea unor comunități din întreaga lume — din China pînă în America, de la Polul Nord pînă în Africa — aș folosi un limbaj patetic, aș putea, fără îndoială, să afirm că această primă încercare de angajare a tuturor creștinilor pentru cauza păcii pe pământ are o importanță istorică în viața Bisericii, fiind un eveniment unic în dezvoltarea ei. Dar, bineînțeles, de îndată ce au fost rostite aceste cuvinte, ne dăm seama de caracterul lor problematic, sau chiar îndrăzneț, mai ales dacă în acest moment am uita că evenimentele istoriei Bisericii nu sînt înregistrate în mod valabil aici jos, ci dimpotrivă, acolo sus. Noi, cei ce alcătuim această măreață adunare, nu sîntem decît o mînă de oameni și avem toate motivele să nu ne încredem prea mult în noi, ci să ridicăm privirea noastră către Acela de care depinde exclusiv dacă această acțiune pe care o încercăm, îl cinstește și slujește pe fratele nostru.

Această mînă de oameni, care acum trei ani a pornit la acțiune, este tot mai mult presată de întrebarea : să îndrăznim noi, oare, să facem aceasta ? Putea-vom s-o ducem la bun sfîrșit ? Nu este un lucru prea îndrăzneț ca noi, chiar noi, să avem curajul de a face apel către întreaga creștinătate pentru o cauză pe care alții, au luat-o în mîinile lor înaintea noastră ?...

Totul depinde de faptul că Dumnezeu însuși ne conduce pe culme, pe drumul Său și spre scopul Său. Causa noastră dăinuiește sau cade, în funcție de soarele bunei Sale voinți care luminează peste noi, nu pentru că El n-ar avea bunăvoință față de noi, ci din cauza superiorității, a harului, a măreției Păcii pe care El singur a creat-o și o dă. Cît este de adevărat, iubiți frați și surori, mesajul de Crăciun : *Soarele Păcii din Dumnezeu strălucește, să dăm lumina sa oamenilor lui Dumnezeu ! El ne-a îngăduit să cinstim măreția lui Dumnezeu, făcînd pace pe pământ.*

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu» ! Iată primul lucru, lucru hotărîtor. Nu este însă numai cel dintîi lucru, ci totodată și cel de pe urmă, care va decide, la mijlocul drumului, asupra pasului apropiat pe care de acum îl vom face împreună. Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu ! Încă din zilele copilăriei, aceste cuvinte răsună în urechile noastre. Ele sînt săpate în inimile noastre cu strălucirile nu știm cîtor sărbători de Crăciun, manifestîndu-se în cele mai diferite forme cultice ale Bisericilor noastre.

Le-am înțeles noi oare cu adevărat, așa cum trebuie să fie înțelese, ca venite de sus și aducînd lumină în adîncul ființei noastre? ... Imnele de laudă ale fapturilor nevăzute, la al căror grai s-au deschis urechile săracilor și ale nenorociților care stau de veghe noaptea în cîmp, răsună de ceea ce s-a întîmplat *în adînc*. Pe cît este de adevărat că nu s-a gîndit nici un om că Dumnezeu și-ar face patul dintr-un leagăn de scînduri, într-un loc neadăpostit al acestei lumi care este a Lui, că Fiul Său ar îndrăgi iadul din viața noastră și lemnul blestemat pentru dragostea față de noi, pe atît de adevărat este că mesajul va să fie auzit de sus, de la Dumnezeu însuși: Iată Mîntuitorul! Iată Dumnezeu! Iată mîntuirea păcii! Dar în clipa în care sîntem izbiți de *lumina cea de sus*, de care ne-am spăimîntat împreună cu păstorii, sîntem chemați să privim *în jos*, spre iesle, spre un copil mic, slab și sărac, întru care Cel Atotputernic, Dumnezeul cel necuprins întru slava Sa, sa milostivit spre noi.

Iată, deci, iubiți frați și surori, lucrul esențial al slavei lui Dumnezeu: este faptul că *El a ales acest drum pentru a veni spre noi. Iată minunea*: El nu-și arată slava Sa prin focul nimicitor al mîniei Sale, distrugînd totul, ci printr-un *legămint de pace*, pe care, desigur, credința religioasă a oamenilor n-ar fi putut și n-ar fi îndrăznit niciodată să-l creadă posibil... «*Slava întru cei de sus lui Dumnezeu*» și «*pacea pe pămînt*» sînt indisolubil legate. Da, în fond nu este vorba de pacea din cer, de care nu trebuie, într-adevăr, să ne îngrijim noi, ci de pacea pe care Dumnezeu cel veșnic a făcut-o cu noi, *pentru întreaga veșnicie*, ca să fie trăită și practică aici, pe pămînt, între noi. Pe cît este de adevărat că pacea lui Dumnezeu covîrșește nu numai orice înțelegere, dar chiar și timpul și toate puterile sale, moartea, păcatul și iadul, tot pe atît este de adevărat că Dumnezeu vrea pace pe pămînt. Vai, cît de mult ne-am prefăcut că nu înțelegem aceste cuvinte! Cît de mult a durat pînă să fim cuprinși de teamă nu numai pentru istoria Bisericii, dar chiar și pentru noi înșine, pînă să fim zguduiți de întrebarea, dacă avem cu adevărat dreptul să ne mulțumim numai cu asigurarea păcii veșnice, lăsînd pacea vremelnică puterilor lumii și celor care luptă pentru ea! Da, de cîte ori n-a binecuvîntat Biserica armele în toate țările și n-a abuzat în modul cel mai înfiorător de cuvintele: «Dumnezeu cu noi».

Desigur, Bisericile au avut de asemenea și oameni care au atras atenția că între predica de pe munte și războaie, între mesajul de Crăciun și distrugerea maselor, nu poate fi nici o împăcare. Printre aceștia se găseau însă și exaltați și entuziaști, care-și închipuiau că am putea înfăptui împărăția lui Dumnezeu pe pămînt. Dar, cine știe dacă unii din acești «exaltați», care și-au sacrificat viața pentru faptul că au refuzat să se pună în slujba războiului, nu vor fi așezați de-a dreapta lui Dumnezeu, spre deosebire de cei destul de numeroși care au fost de acord cu războiul și cu strigătele de război, cu toate cruzimile distrugerii, ca și cînd așa trebuia să fie și ca și cînd aceasta era voința lui Dumnezeu!

Ce urmărim noi aici? Pentru ce ne-am întâlnit? Ce ne-a determinat să trecem la acțiune? Răspunsul este simplu de tot: porunca lui Dumnezeu de a sluji pacea...

Dacă ne-am fi adunat aci numai de formă, fără să ne urcăm pe baricade pentru pacea popoarelor noastre, atunci am striga astăzi: «Pace, Pace!» pentru a trage, totuși, poate, mâine unii împotriva altora. Iată de ce, iubiți frați și surori, dacă soarele lui Dumnezeu luminează cu adevărat asupra omului pe care Dumnezeu l-a iubit atât de mult, atunci să facem ca razele sale să lumineze și peste unii și peste alții, să avem curajul să acționăm pentru dragostea față de om care aparține lui Dumnezeu, pentru pacea între oameni. Da, să-L cinstim pe Dumnezeu, susținând pacea prin fapte! «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema»! *.

Intr-o scurtă cuvîntare de deschidere, dl. dr. Victor Hajek a expus scopul urmărit de această primă Adunare mondială a creștinilor de pretutindeni, consacrată apărării păcii, și și-a exprimat speranța că lucrările ei vor fi încununate de succes, spre a constitui o mărturie a viabilității și actualității mesajului Evangheliei creștine în lumea contemporană.

Au fost alese apoi forurile de conducere ale Adunării — un prezidiu de onoare și un prezidiu activ —, din care au făcut parte și reprezentanții Bisericii noastre: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P.C. Pr. prof. Milan Šesan, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

Ședința inaugurală a fost consacrată cuvîntărilor de salut rostite de unii reprezentanți ai diferitelor confesiuni creștine și de personalități ale vieții publice din Praga.

Astfel, dl. *Adolf Svoboda*, primarul orașului Praga, a salutat pe participanți la Adunarea mondială creștină pentru pace, urîndu-le bun venit în capitala Republicii Socialiste Cehoslovace și asigurîndu-i de tot sprijinul autorităților municipale și al populației pragheze pentru îndeplinirea nobilei lor misiuni.

În numele Comitetului național pentru apărarea păcii din Cehoslovacia a vorbit dl. prof. *Jan Mukarovsky*, membru al Academiei de științe a R.S. Cehoslovace, care a exprimat convingerea partizanilor păcii din Cehoslovacia că lucrările Adunării mondiale creștine de la Praga vor aduce o contribuție de seamă la mobilizarea opiniei publice creștine din lumea întreagă la acțiunea nobilă de apărare și consolidare a păcii.

Eminența Sa dl. Tibor Bartha, episcopul Bisericii Reformate din Republica Populară Ungară, a adus salutul Bisericilor creștine ungare.

În numele Bisericii Ortodoxe Ruse a rostit un vibrant cuvînt de salut Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim, care a dat citire următorului

*. Traducere de Pr. I. Găgiu.

mesaj adresat Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga de către Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Exprimînd gîndurile și simțămintele episcopatului nostru, ale clerului și credincioșilor, Noi, Alexei, Patriarhul Moscovei și întregii Rusii, salutăm cu deosebită bucurie în persoana voastră, frați creștini, pe participanții la cea dintîi Adunare mondială creștină pentru pace și implorăm binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra bunelor sale țeluri și asupra lucrărilor sale.

În zilele noastre, cînd neîncrederea reciprocă și zvonuri de război sădesc în inimile oamenilor un sentiment de îngrijorare față de viitorul lumii — este plăcut să constatăm cum creștinii din întreaga lume nu uită chemarea lor „de a urma cele ce slujesc pacea și întărirea dintre noi“ (Rom. 14,19) și se adună laolaltă spre a fi uniți în împotrivirea lor față de răul unui nou război atotdistrugător.

Sîntem încredințați că sfințenia năzuințelor și simțirilor care unesc pe creștinii de diferite confesiuni în această măreață adunare, îi va da acestei adunări puterea de a strînge pe toți creștinii în acțiunea de apărare a păcii, și ne rugăm ca hotărîrile ei să îndepărteze de noi orice învinuire și orice defăimare pentru abaterea noastră de la păzirea Adevărului dumnezeiesc în treburile omenești.

Acest adevăr dumnezeiesc, vădit lumii prin jertfa de Răscumpărare a Domnului și Mîntuitorului nostru, constă, în primul rînd, în îndatorirea creștinilor ca în raporturile lor cu lumea înconjurătoare, să acționeze numai cu ajutorul unei singure arme, anume cu puterea dragostei, care a îndepărtat pentru totdeauna puterea sabiei pentru ei. Și orice altă atitudine a creștinilor față de aproapele lor — intoleranța, înșelăciunea, silnicia — nu mai poate fi rod al religiei noastre, ci o denaturare și o profanare a ei.

O astfel de profanare a dragostei atotiertătoare a Fiului lui Dumnezeu, Cel ce a fost răstignit pentru lume, o constituie în timpul de față năzuința unor creștini din Occident de a se sprijini în lupta lor împotriva Răsăritului pe forța armei nucleare. Dar, oricît de mare ar fi această forță, ea nu este nimic în comparație cu duhul dragostei creștine, care nu îngăduie ca omenirea, înzestrată cu rațiune, morală și libertate, răscumpărată și sfințită prin Hristos Omul-Dumnezeu, să aștepte rezolvarea destinului ei prin focul fără sens și prin sabia unui nou război mondial.

De aceea, îndreptîndu-ne glasul către participanții la Adunarea mondială creștină pentru pace, Noi le adresăm următoarea chemare : Frați creștini ! Uniți-vă în duhul dragostei și păcii, spre a atrage la lucrarea voastră și pe acei creștini care, asemeni lui Iacov și Ioan, se lasă ademeniți de dorința de a pogorî focul din cer asupra unor orașe și țări, pentru că locuitorii lor refuză să primească pe Domnul. Amintiți-le acestor creștini opreliștea pusă de Mîntuitorul Hristos, care a venit pe pămînt nu pentru a pierde sufletele oamenilor, ci pentru a le mîntui (Lc. 9,55-56) și spuneți-le că împotriva necredinței

trebuie să luptăm, nu prin violență, ci numai prin exemplul vieții creștine.

Avem temei să credem că înclinarea unor creștini din Occident spre arma nucleară, care ar apăra — chipurile — cultura creștină, de distrugere, va fi puternic zdruncinată, dacă Adunarea de la Praga le va aminti cuvintele înțelepte ale Domnului, spuse către apostolul Petru, atunci când acesta ridicase sabia în apărarea Lui, în grădina Ghetsimani: „Pune sabia ta în teacă, căci toți cei ce ridică sabia, de sabie vor muri; sau oare socoți că Eu nu aş putea să rog acum pe Tatăl meu ca să-mi pună la îndemână mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?” (Mt. 26,52-53).

Nădăjduim că prin mărturisirea acestor adevăruri, Adunarea mondială creștină pentru pace va întări pe mulți creștini în hotărîrea de a renunța nu numai la pregătirea unor cruciade împotriva țărilor din Răsărit, ci și la continuarea politicii de forță, întrucît și una și alta sînt deopotrivă de potrivnice duhului Evangheliei. Și atunci se va vădi în mod limpede însemnătatea acestei Adunări, ca expresie a conștiinței creștine care va sili pe oamenii investiți cu puterea să rezolve toate litigiile internaționale fără folosirea forței.

Această posibilitate a fost neîncetat arătată de Biserica Ortodoxă Rusă, care chiar de la început a venit în ajutorul tuturor oamenilor de bună credință, chemîndu-i să rezolve problemele contemporane ale păcii între popoare în duhul Evangheliei. Și noi sîntem încredințați că duhul evanghelic al dragostei va îndruma toate hotărîrile și acțiunile Adunării mondiale creștine!

Să ne unim, frați creștini, năzuințele, nădejile și forțele, spre a apăra omenirea de amenințarea atomică pentru ca cei ce au puterea, să vadă lucrul Domnului Care — oprind războiul pe întreg pămîntul —, „sfărămă arcul și distruge armele, și arde în foc scuturile” (Psal. 45,10).

† ALEXEI

PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI AL ÎNTREGII RUSII

Moscova 12 iunie 1961 *).

Au mai rostit cuvinte de salut: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nifon al Libanului, în numele delegației Patriarhiei Apostolice a Antiohiei; Reverendul Ichiro Shikama din Hiroshima, care a înmînat președintelui Adunării un dar simbolic din partea creștinilor japonezi; H. J. Mends Cole din Liberia; Pastorul T. A. Osei, secretarul general al Consiliului ecumenist din Ghana; C. Narry Sawyerr din Sierra Leone; I.P.S. Arhiepiscop Ben Abuna Petros, conducătorul delegației Bisericii din Etiopia (Abisinia); Prea Fericitul Patriarh Catolicos Văsken I al armenilor și Prea Fericitul Patriarh Catolicos Eșrem al Gruziei.

*) Traducere de I. Negrescu.

În numele Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte Biserici creștine din țara noastră, Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a rostit următorul cuvânt de salut:

Onorat Prezidiu,
Iubiți frați creștini din toate colțurile lumii,

Purtînd în inimi căldura dragostei lui Hristos, — care a venit în lume ca să-i mîntuiască pe oameni — noi ne-am adunat aici ca să mărturisim credința noastră sinceră în Biserica Lui și să găsim împreună un răspuns cinstit la toate marile probleme care frămîntă astăzi omenirea și care angajează deopotrivă responsabilitatea conștiinței și viabilitatea mesajului evanghelic în lumina contemporană.

Noi venim în acest impunător sobor al creștinătății de pretutindenii ca reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române și ai celorlalte Biserici creștine din Republica Populară Romînă, cu dorința sinceră de a ne uni eforturile cu ale tuturor creștinilor de pe pămînt, care slujesc înfăptuirea acelor idealuri sfinte ale Evangheliei lui Hristos, — care se identifică în prezent cu marile năzuințe ale umanității. Gîndurile credincioșilor și fraților noștri din țară ne însoțesc și noi exprimăm aici convingerile și aspirațiile lor.

Omenirea de azi trăiește o eră de întrebări cruciale, care angajează însăși viața și viitorul ei. Toate popoarele de pe pămînt doresc pace, doresc libertate, doresc dreptate, doresc egală îndreptățire la bunurile pe care le făuresc oamenii și la bogățiile pe care Dumnezeu le-a semănat pe pămînt, doresc să trăiască fericiți. Acestea sînt năzuințe pe care noi creștinii știm că însuși Dumnezeu le-a sădit în inimile oamenilor și le-a statornicit ca obiective ale slujirii Bisericii Sale.

Bisericile pe care delegația noastră le reprezintă își desfășoară misiunea lor în mijlocul unui popor care de-a lungul istoriei sale a cunoscut înrobirea, a cunoscut nedreptatea, a cunoscut dureroasa jefuire a roadelor muncii sale și a bogățiilor pămîntului său, a cunoscut lacrimile, durerea și nefericirea. În anii de după cel de al doilea război mondial, poporul nostru liber a pornit pe drumul unei vieți noi, din care a dispărut tot ce i-a întunecat milenara lui istorie. Credincioșii noștri trăiesc aceste legitime năzuințe. Urmînd porunca evanghelică a dragostei și a slujirii binelui obștesc, Bisericile noastre au găsit în tezaurul lor de credință, de învățătură și de tradiție, îndemn sfînt de a sprijini toate aceste strădanii.

Noi aducem în această adunare frățească a creștinătății întregi, expresia convingerilor Bisericilor noastre, care sînt încredințate că prin tot ce am întreprins și întreprind pe acest plan, ele își împlinesc adevărata lor misiune evanghelică și dovedesc umanismul profund al Bisericii, întemeiate pe jertfa Domnului nostru Iisus Hristos.

Suntem bucuroși să constatăm că omenirea se ridică în zilele noastre să-și apere viața pe care vrea să o trăiască în pace, întemeiată pe libertate și dreptate.

O dovadă strălucită ne oferă în această privință însăși Mișcarea creștină pentru pace al cărei fruct este marea adunare de acum.

Ea reprezintă, fără îndoială, pentru creștini, forma cea nouă și cea mai potrivită de împlinire a mesajului divin vestit omenirii la întruparea Fiului lui Dumnezeu : „... pe pământ pace“ (Luca II,14).

Etapele străbătute pînă acum de conștiința creștină în lupta pentru statornicirea unei păcii drepte în lume, sînt înscrise în numeroase manifestări de solidaritate ale creștinilor de pretutindeni, cu partea cea mai sănătoasă a omenirii, angajată în această luptă sfîntă.

Bucuriile și nădejile pe care ni le dau victoriile luptătorilor pentru pace, ne-au format convingerea că omenirea a intrat într-o fază cu totul nouă, a istoriei sale, în care a devenit deplin posibilă înlăturarea definitivă a războiului.

Aceasta nu înseamnă însă, că pacea lumii se statornicește de la sine, indiferent de atitudinea oamenilor și numai sub acțiunea unor stări de lucruri, care s-ar fi maturizat în așa măsură, încît să ofere omenirii un trai fericit, fără de nici o osteneală.

Nu. O astfel de stare nu se va realiza niciodată, fără contribuția omului, fără truda și lupta lui. Iar convingerea noastră este că această luptă este și va fi mereu binecuvîntată de Dumnezeuul Păcii, în care se reazemă cu temei nedesmințit, pînă și nădejdea celor fără de nădejde.

Și iarăși, nu socotim pe de altă parte, că dificultățile și primejdiile care stau în calea unei păci drepte și trainice, n-ar putea fi înlăturate, din pricina slăbiciunii și a vicierii firii omenești stăpînite de păcat. Din contra, sîntem convinși că precum nici un obstacol nu este de netrecut și nici o primejdie de nebiruit, pentru cel ce vrea să-și dobîndească mîntuirea, tot la fel, nici pentru cei ce vor cu adevărat să trăiască în pace și să înlătore războiul, nici o piedică nu este de neînlăturat.

Ne îndurerează însă faptul că între cei ce se împotrivesc păcii, între cei ce se împotrivesc dreptății și libertății, între cei ce se împotrivesc fericirii oamenilor, se află cercuri creștine, din jurul Vaticanului, și unele personalități creștine, care ocolesc adevărurile sfinte ale credinței în Hristos, punîndu-se în slujba celor ce amenință însăși viața pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu. Impotriva răstălmăcirilor primejdioase ale învățăturii evanghelice, va trebui să ne unim glasurile, pentru a face să strălucească în lume adevărul sfînt că Biserica lui Hristos este Biserica Păcii, nu a războiului; este Biserica dreptății, nu a silniciei; este Biserica libertății, nu a robiei; este Biserica vieții și nu a morții.

Noi avem încredere deplină și ne punem toată nădejdea în destoinicia oamenilor cinstiți și înțelepți din zilele noastre, că așa precum au fost în stare să întindă punți pînă și peste uriașele distanțe cerești care despart planetele, vor fi în stare să întindă fără zăbavă și punțile incomparabil mai ușor de întins, peste micile deosebiri și distanțe care îi mai despart pe locuitorii planetei noastre.

Impărtășim această convingere tuturor fraților întru Hristos adunați aici și, aducându-le binecuvântarea P. F. Patriarh Justinian și salutul cald al Bisericii noastre, — năzuim și facem din conlucrarea noastră o punte de înțelegere și pace cu toată omenirea „pentru pacea a toată lumea și pentru slava lui Dumnezeu și a sfintelor lui Biserici“.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi cu toți, — în veci. Amin.

Cuvîntul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin a fost în repetate rînduri subliniat cu aplauzele entuziaste ale tuturor participanților.

Ședința inaugurală — care s-a desfășurat într-o atmosferă de însuflețire, de prietenie și dragoste creștină — a luat sfîrșit la orele 23.

ÎN ȘEDINȚELE PLENARE, — O EXPUNERE CLARĂ A ATITUDINII CREȘTINE FAȚĂ DE PRINCIPALELE PROBLEME ALE ZILELOR NOASTRE.

14 iunie

Lucrările Adunării mondiale creștine pentru pace au continuat miercuri 14 iunie a.c., în cadrul a două ședințe plenare, care s-au ținut tot în localul primăriei noi și au fost prezidate de dl. dr. Victor Hajek.

Ședința de dimineață a început printr-o scurtă slujbă religioasă oficiată de ortodocși, răspunsurile fiind date de corul delegaților Bisericii Ortodoxe Ruse. Rectorul Academiei Teologice ortodoxe din Leningrad, profesorul Speranski, a rostit o meditație în legătură cu porunca evanghelică a iubirii creștine și a slujirii păcii și buneii înțelegeri între oameni.

Primit cu însuflețite aplauze, a urcat la tribuna Adunării dl. prof. dr. J. L. Hromadka, decanul Facultății de Teologie «Jan Komenski» din Praga, care a prezentat următorul referat, intitulat: «Pe pămînt pace!».

Țin să subliniez de la început că două sînt motivele care ne-au determinat să organizăm Conferința creștină pentru pace (C.C.P.) și să pregătim Adunarea pancreștină pentru pace (A.P.P.). În primul rînd este răspunderea pe care o avem față de cuvîntul și mesajul Evangheliei. Ne adunăm ca mărturisitori ai mesajului profeților și Apostolilor, ca unii cărora Iisus din Nazaret le vorbește și astăzi stăruitor, puternic și hotărîtor. Noi credem și mărturisim că în El, Cuvîntul s-a făcut trup și că Crucea și Învierea Lui înseamnă biruința asupra neputinței omenești și asupra păcatului, asupra morții și a răului. Auzim neîncetat chemarea Sa de a-L urma și de a avea ochii deschiși pentru cei slabi și bolnavi, pentru nevoile și suferința oamenilor, de a interveni și de a acționa pretutindeni unde omul este amenințat de primejdie și unde trebuie create noi relații între oameni. Evanghelia, așa cum o înțelegem noi și în măsura în care pătrunde în adîncul existenței omenești, nu este pentru noi nici o rămășiță din tradiția veche religioasă, nici o autoamăgire sau capriciu. Hristos cel viu, răstignit

și înviat, El este lumina care arată limpede situația noastră actuală sub aspectul ei concret și real. El este judecătorul ușurătăților și abaterilor noastre de la credință, al falsității și al aparenței înșelătoare ale pietății noastre. Evanghelia dezvăluie fără îndurare și cu severitate situația noastră reală, unde am ajuns, ce am făcut și ce nu am făcut, în ce privință nu ne-am îndeplinit datoriile și misiunea noastră. Evanghelia ne arată însă și legătura dintre ceea ce au făcut părinții noștri, dintre sarcina pe care ne-au transmis-o ei și dintre ceea ce ne așteaptă și ce datorii ne revin în momentul de față. Evanghelia lui Iisus ne atrage atenția asupra auto-îndreptăririi și îngîmfării. Mergînd pe urmele lui Iisus ne dăm seama cît de strîns sîntem legați de întreaga mizerie și de grijile timpului nostru și cît de mult sîntem antrenați în frămîntările și problemele mari, și chiar și în cele neînsemnate, ale omului de astăzi. Cel care crede în Evanghelie trăiește implicit și solidar toate frămîntările oamenilor în luptele lor personale, ca și în relațiile lor sociale și economice, naționale și internaționale. Pe măsură ce înțelegem și mai bine mesajul prezenței lui Dumnezeu cel sfînt și milostiv în Iisus din Nazaret, care pătrunde în adîncurile vieții umane, ale inimii și conștiinței oamenilor, precum și în frămîntările publice, ne dăm din ce în ce mai mult seama — cîte o dată cu durere, adesea într-un elan creator — de propria noastră interdependență cu cei care ne înconjură, fie că sînt în Biserică sau în afara ei, în vest sau în est, fie că împărtășesc credința noastră, fie că n-au nici o credință. Evanghelia este mai profundă decît cele mai mari adîncuri ale inimii omenești, căci Iisus Hristos a trecut prîn toate slăbiciunile omenești, prin mormînt și osîndă. El a luat asupra Lui grijile și speranța lumii. Dar Evanghelia este mai largă, mai cuprinzătoare decît vor să admită aceia care L-au identificat pe Iisus Hristos cu o anumită instituție religioasă, bisericească. Biserica, în sensul Evangheliei, poartă grija, păcatul, slăbiciunea și străduințele omenirii. Cu cît pătrundem mai adînc la rădăcinile mesajului evanghelic, cu cît ne apropiem de Iisus din Nazaret, Fiul lui Dumnezeu cel viu și Fiul Omului, cu atît mai mult crește sensibilitatea noastră, participarea noastră solidară la viața intimă a altora, responsabilitatea față de aceia care, fiind în afara Bisericii, luptă în această lume pentru a înlătura boala și mizeria, neștiința și foamea, ura și răutatea, toate primejdiile dușmăniei, distrugerea, războiul și nimicirea. Cel care a fost pătruns de cuvîntul, de dragostea față de jertfa de mîntuire și de biruința lui Hristos, nu este străin de nici un fel de durere, și de nici o problemă a lumii acesteia. Este necesar ca noi să înțelegem și să mărturisim în mod clar, chiar și în această adunare, profunzimea și lărgimea Evangheliei, și ca fiecare dintre noi să se străduiască să întâlnească aci, în această comuniune, pe semenul său. Adunarea noastră ar fi zadarnică și lipsită de roade, dacă noi nu am înțelege, nu am trăi și nu am mărturisi cu toții, că în tot timpul lucrărilor noastre vrem să rămînem uniți în prezența Aceluia care a luat chip de rob (Epistola către Filimon, II, 7), și care vrea să lupte împreună cu noi și să sfarme toate obstacolele neîncrederii sau suspiciunii, ale rezervei reci și ale părerilor neîntemeiate ale unora față de alții. Adu-

narea noastră trebuie să devină arena unei străduințe serioase, adevărate, pline de abnegație, de a ne apropia unii de alții, renunțând pentru totdeauna la prejudecăți și imaginații stînjenitoare. Să ne apropiem din propria noastră pornire, cu înțelegere și deplină nădejde.

Ne-am întrunit aici în calitate de membri ai Bisericii lui Hristos. Mulți dintre noi sîntem reprezentanți oficiali ai unor anumite organizații bisericești. Subliniem în mod deosebit, cu recunoștință și bucurie, participarea Bisericilor Ortodoxe Autocefale, reprezentate prin delegați oficiali, fapt pentru care considerăm Adunarea noastră de astăzi ca unicul for în care Bisericile Ortodoxe în număr atît de mare, își dau mîna cu reprezentanții altor Biserici și comunități religioase din est și vest, din nord și sud. Cu Bisericile Ortodoxe intră în Adunarea noastră bogata moștenire a vechii creștinătăți răsăritene, care a dus, timp de secole, ba chiar mai mult de un mileniu, lupta spirituală și fizică pentru Evanghelie și Biserică, la hotarul dintre lumea creștină și cea necreștină. Privind această Adunare, sîntem stăpîniți de un sentiment de entuziasm înălțător. Este un prilej cu totul deosebit pentru reprezentanții, teologii și mărturisitorii celorlalte Biserici, nu numai de a cunoaște personal și direct aspirațiile spirituale și țelurile creștinătății ortodoxe, ci și de a stabili totodată legături de comuniune frățească și de încredere sinceră, fără de care creștinismul nu poate realiza nimic măreț. Este un aspect demn de admirat cînd un membru al Bisericii Ortodoxe ia contact cu cele mai diferite grupuri protestante, care sînt fundamental deosebite de Ortodoxie, sub raport dogmatic, liturgic, organizatoric și istoric. Ce ne leagă pe noi, ca reprezentanți sau ca membri ai Bisericilor? Despre aceasta am vorbit în prima parte a acestei expuneri. Ne adunăm nu numai ca persoane, ci și ca reprezentanți și membri ai Bisericilor, în jurul Celui care ne-a propovăduit Evanghelia. El este și rămîne temelul unității și comuniunii noastre în credință, dragoste și speranță. El luptă împreună cu noi împotriva exclusivității, lîncezirii și a imobilității noastre tradiționale. El face invizibile hotarele dintre Biserici și creează premisele pentru ca noi nu numai să vorbim împreună și să ne înțelegem reciproc, ci să trăim ceva și din minunea Pogorîrii Duhului Sfînt, despre care citim în capitolul I din Faptele Apostolilor. Pentru a înlătura orice neînțelegere, adaug: prin aceste cuvinte nu voim cîtuși de puțin să ignorăm diversitatea și, într-un anumit sens, importanța deosebirilor dintre noi pe plan dogmatic, teologic, organizatoric și tradițional. Adunarea noastră nu urmărește să înlăture diversitatea și bogăția zestrei și moștenirii cu care vin aici diferitele Biserici și membrii lor. Dimpotrivă, tocmai aici, între noi, varietatea noastră dobîndește un sens profund. Fiecare dintre noi caută să-l înțeleagă pe fratele său care vine cu alte tradiții bisericești într-un mod mai indicat, mai adînc și mai pozitiv. Fiecare dintre noi se străduiește să exprime cît mai exact concepția propriei sale Biserici.

Fraternitatea și conștiința unității creștinilor nu duc la uniformitate. Ne găsim aici în mijlocul comunității în care vine însuși Iisus din Nazaret, în toată plenitudinea Sa, cu bogăția Evangheliei Sale, și, prin aceasta,

adopta o concepție sau alta despre lume și viață, de a se pronunța pentru o formă sau altă formă bisericească. Sistemul Bisericii de stat și concepția teocratică despre societate au pierdut funcțiunea, importanța și autoritatea lor. Teologii și cei mai înalți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice au adus, pe bună dreptate, obiecțiuni critice împotriva societății liberale contemporane. Ei au arătat, în mod just, că individualismul nelimitat al omului modern și libertatea necontrolată a activității sale economice duc la descompunerea societății și o păgubesc de capacitatea creatoare prin care ar putea stăpîni problemele lumii moderne. Din aceste obiecțiuni se poate deduce că omul catolic înțelege totuși aspirațiile muncitorilor (adică ale clasei muncitoare) de a fi apărați față de puterea economică și financiară a antreprenorilor.

Acum însă sîntem martori ai faptului că Biserica Romano-Catolică încearcă în permanență să se identifice cu strădaniile pentru dominația unei societăți care a pierdut pacea și a fost părtașă la catastrofa celui de al doilea război mondial. Noi considerăm că este o mare greșeală dacă în această Biserică se aud astăzi glasuri, chiar pătimașe, care cer ca Biserica Romano-Catolică să devină un sprijin al frontului organizat împotriva lumii răsăritene și să dea hrană spirituală, patos religios și ajutor politic curentului pe care noi îl numim — în general — anticomunism. Noi nu vorbim acum ca cetățeni ai unor state socialiste, sau care se află sub conducere comunistă, ci vorbim ca membri ai Bisericii lui Hristos, care din motive de credință și din înțelegerea mesajului Evangheliei, consideră încercarea de a uni Biserica și civilizația cu lupta împotriva lumii socialiste sau împotriva comunismului, drept o greșeală și o nenorocire, care slăbesc înseși temeliile credinței creștine și ale marii misiuni a comunității bisericești. Am fost neliniștiți de anumite voci de la Congresul euharistic din anul trecut de la München, și de calomniile unor înalți demnitari bisericești, fie că veneau din Italia sau Germania, din America sau din altă parte a pămîntului.

Și, ca să fim dreپți, nu trebuie să uităm că nu numai în sînul Bisericii Romano-Catolice se aud glasuri seducătoare care cheamă la formarea unui front creștin împotriva țărilor socialiste, împotriva comunismului și a puternicii sale acțiuni, bine gîndite, prin care se urmărește transformarea structurii societății și eliberarea oamenilor din sărăcie și neștiință, din înjosirea rasială și de foame permanentă. Asemenea glasuri se aud și în Bisericile istorice Protestante și chiar și în alte Biserici care nu pot fi încadrate nici în grupul catolic și nici în cel protestant. Ele se aud, de asemenea, și din partea așa numitei «Reînarmări morale», care în încordarea mondială de astăzi reprezintă mai degrabă o dezarmare morală. Programul nostru, încă de la începutul Conferinței creștine de pace, este îndreptat împotriva încercărilor ascunse și fățișe, de a înrola Bisericile creștine, așa zisa civilizație creștină cu tradiția ei morală, culturală și politică, într-un anumit front de dominație a lumii de azi, indiferent sub ce formă. Sîntem convinși că în această privință ducem o luptă mare pentru libertatea Bisericii pe tărîmul Evangheliei. Noi ne cunoaștem

lipsurile, sîntem datori să ne controlăm neconținut pe noi înșine și să luptăm împotriva confuziilor din capete și din inimi, împotriva lășității și miopiei. Totuși, în legătură cu aceasta, vrem să subliniem și să exprimăm cît mai precis rostul muncii noastre. Sîntem devotați Bisericii noastre. Toți cei adunați aici ne simțim strîns legați de comunitățile noastre bisericești. Năzuim ca activitatea noastră, ca și această adunare, să ducă la adîncirea comuniunii noastre spirituale, pentru ca ea să ajungă cît mai desăvîrșită, la o rîvnă mai arzătoare și să ajute la eliberarea forțelor creatoare ale fiecărei Biserici creștine în parte și a Bisericii lui Hristos în totalitatea ei. Trebuie să ne punem neîncetat întrebarea dacă nu cumva creștinătatea a pierdut mult din forța sa vitală și chiar dacă nu cumva a renunțat la acea funcție creatoare pe care a exercitat-o în epocile clasice ale civilizației creștine, adică în epoca apostolică, în timpul Părinților bisericești, prin mijlocirea mișcărilor de reînnoire din evul mediu, în epoca Reformei, și poate și la începutul mișcării ecumenice.

În ultima jumătate de secol am fost martorii unor transformări fundamentale în lume și trăim încă sub impresia catastrofei care a zdruncinat lumea acum douăzeci de ani. Auzim neîncetat plînsul și gemetele milioaneilor de oameni care au căzut pe cîmpiile de luptă, care au pierit în ruinele caselor bombardate, în lagărele de concentrare și în camerele de gazare. Sîntem martori ai faptului că așa zisele state creștine au încetat de a mai fi diriguitoare pentru omenirea de azi, nu numai în politică, ci chiar și în morală și spiritualitate. Transformările sociale de la 1917 încoace au mutat centrul de gravitate al reconstruirii societății nu numai din pături feudale, ci și din cercurile capitaliste și burgheze, spre cercurile oamenilor muncii și ale popoarelor, care pînă de curînd se găseau sub administrația puterilor coloniale. Ne aflăm în fața faptului că un miliard de oameni de la Elba pînă la Oceanul Pacific participă la transformarea structurilor sociale pe baze noi, și că prin aceste transformări se urmărește să se asigure libertatea și demnitatea oamenilor printr-o structură socială mai potrivită decît aceea pe care o oferea vechea societate, fie feudală, fie capitalistă. Orice revoluție este dură și cîteodată necruțătoare. Dar astăzi nu mai este vorba de o experiență revoluționară, ci de un program bine gîndit, planificat și înlăptuit, de strînse legături cu mediul orășenesc și rural, în țări tradițional creștine, ca și în țări necreștine, în țări dezvoltate din punct de vedere cultural, ca și în cele nedezvoltate. Se fac eforturi mari pentru a li se asigura oamenilor o viață liniștită, o egalitate socială reală, și de a li se garanta nu numai o libertate politică, ci și socială și economică.

Această luptă pentru o societate nouă se desfășoară cu o mare neîncredere față de Biserică, cu dezgust față de vechile așa zise concepții religioase despre lume și despre viață, cu alte cuvinte față de religie, socotită ca rămășiță a superstițiilor, a gîndirii lipsite de obiectivitate, a atitudinii reacționare și ca o piedică în calea spre forme sociale superioare. Noi nu ne vom ocupa acum de problema credinței și a necredinței, a Evangheliei și a ateismului, și nici chiar de problema despre ceea ce aparține

sau nu credinței adevărate în Iisus din Nazaret. Vrem numai să reflectăm asupra problemei în ce măsură sînt responsabile Bisericiile creștine și credincioșii lor, de defectele și frământările vechii societăți, de profundele contradicții dintre săraci și bogați, dintre puternici și oprimați, și mai ales în ce măsură au fost părtași la dezastrele din ultimele decenii. Noi nu putem face nici un pas înainte, dacă nu ne depășim ca fii credincioși ai Bisericilor noastre, prin această autocritică, dacă nu privim cu curaj și în mod realist transformările de ieri și de astăzi, evoluția generală a evenimentelor, gîndindu-ne cum va evolua societatea noastră, după toate aparențele, mîine și poimîine. De asemenea, trebuie să ne dăm seama că noi nu ajutăm pe oamenii de azi în strădaniile lor, dacă nu luăm în considerație năzuința lor pozitivă de a construi o societate mai bună, cu o structură socială mai potrivită, și cu o bază acceptabilă a libertății, demnității, a dreptului și dreptății. Iată motivele serioase care ne determină să apărăm Biserica împotriva tuturor încercărilor de a face din ea purtătoarea de cuvînt și susținătoare a planurilor anticomuniste, a unei cruciade împotriva Răsăritului; mai ales noi, creștinii din Est, dorim ca frații noștri din celelalte regiuni ale lumii să înțeleagă că nu este vorba de oportunism și de colaborare, și mai ales de lașitate și de conciliere. Numai Evanghelia, despre care am vorbit la început, este aceea care ne ajută ca, mergînd pe urmele lui Iisus din Nazaret, Cel răstignit și înviat, să vestim mesajul clar al dragostei și iertării, al împăcării și fraternității. Sîntem datorii ca, în lumina Evangheliei, să înțelegem pe omul de astăzi, slăbit de atmosfera otrăvită a vremurilor trecute și care a așteptat zadarnic ajutor pentru cei săraci și dezmoșteniți, pentru cei înfometați și disprețuiți. Trebuie să-i înțelegem în primul rînd dorința pozitivă după o nouă societate. Pe acesta trebuie să-l înțelegem înainte de toate în aspirațiile sale pozitive către o nouă societate; să înțelegem chiar neîncrederea și lupta sa împotriva Bisericilor și împotriva religiei. Numai după ce vom fi înțeles planurile, speranțele și lupta sa pentru o nouă societate, în care să nu fie deosebire de clase și rase, vom înțelege și greșelile și lipsurile din opera sa. Atunci vom înțelege mai bine că neîncrederea poate fi înlăturată nu prin fronturi antiatiste, ci printr-o credință curată în Evanghelie, prin dorința de a ne apropia de om, de a lua asupra noastră slăbiciunile sale, precum și neîncrederea sa, și de a-l ajuta, așa cum însuși Iisus din Nazaret a ajutat pe om. Frontul antiatist poate fi manifestarea fanatismului orb, a unei denaturări religioase, manifestarea unei religii decăzute și totodată și a unui egoism material, a unei frici meschine și, ca atare, a neînțelegerii față de omul de astăzi.

Într-un anumit sens, putem spune că mișcarea noastră din cadrul Conferinței creștine pentru pace, precum și Conferința pancreștină pentru pace, sînt manifestări ale năzuinței noastre către o Biserică purificată, pentru care ne străduim neîncetat. Noi știm și mărturisim că singur Iisus Hristos este în stare să ducă această acțiune, și că El o duce cu rezultate pozitive. Această mărturisire nu este însă un pretext fals și pios pentru a ascunde orbirea spirituală, lenea și un tradiționalism înspăimîntat. Vrem

să avem mai multă credință decît pînă acum, vrem să fim severi cu noi înșine, dar vrem să și iubim cu mai multă căldură, fiind convinși că dragostea adevărată alungă teama și că acela care se apropie de om (chiar și de acela care nu-l înțelege și care nu-i împărtășește credința) în lumina Evangheliei și cu iubire, se eliberează de orice teamă și dobîndește o bucurie plină de speranță. Noi știm că felul de a fi al creștinului de astăzi este caracterizat printr-o mediocritate sfielnică, și că nu este pregătit să înțeleagă epoca revoluționară de astăzi, și cu atît mai puțin să o ia în serios și să muncească fără teamă pe ruinele trecutului. Creștinul mediocru (și fiecare din noi are ceva din această mediocritate) n-a văzut multă vreme schimbările adînci ale timpului de azi. Multă vreme el nu s-a preocupat decît de sine, de obiceiurile și tradițiile sale, de interese personale, locale sau de cele ale comunității sale. Din aceste motive, el a fost deseori dezorientat, privind schimbările numai ca ceva trecător. De asemenea, el nu s-a preocupat în credința sa de realitate și de evenimente, și de aceea nu și-a dat seama că trebuia să coboare în adîncurile Evangheliei lui Iisus, ale Patimilor, ale Crucii, mormîntului și morții Lui. Și tot din aceste motive el n-a înțeles semnificația biruinței pascale a lui Iisus Hristos și ce lumină aruncă această biruință asupra frămîntărilor și umbrelor, asupra grijilor apăsătoare și durerilor, temerilor și datoriilor omului de astăzi, care se îndreaptă către o nouă societate. De aceea, atîtea Biserici, comunități religioase și creștini, voiau să se apere față de lumea nouă, trăgînd o cortină de fier, de bambus sau chiar de aur, care să-i separe de lumea nouă care se naște. Și ei mai încearcă să justifice existența acestor cortine cu argumente pseudo-creștine. Putem să arătăm însă că în spatele acestor cortine trăiesc aceia care au dovedit din nou, astăzi și întotdeauna, că cei care-și închipuie că trăiesc în fața cortinei în libertate, tocmai ei sînt cei care trăiesc în spatele ei. Această luptă privind Biserica lui Hristos, în vederea purificării ei prin focul Evangheliei, a purității credinței ei, a dragostei și speranței ei, trebuie să se întindă în întreaga creștinătate. În toată lumea, în toate continentele, există frați și surori care înțeleg această mare sarcină. Dar, pe de altă parte, trebuie să recunoaștem că în Bisericile noastre din Europa Centrală și Orientală există credincioși și grupe de creștini care trăiesc într-o emigrare interioară, creînd o atmosferă de autoînrobire. De aceea, Adunarea pancreștină pentru pace trebuie să fie forul unde se duce această luptă pentru Biserică. Năzuim să fim eliberați de orice orgoliu sau autoîndreptățire, și de a ne găsi aici, în acest moment, ca o comunitate a celor ce sînt conștienți de responsabilitatea și vinovăția lor, dar care găsesc în mod sigur în Evanghelie flacăra curățitoare, apa răcoritoare și lumina care luminează pe cei de aproape și pe cei de departe.

Cu acestea ajungem la analizarea esenței însăși a misiunii noastre. Pornind de la Evanghelie, ne-am gîndit la situația din Biserici. Ne-am exprimat bucuria față de participarea atîtor reprezentanți ai principalelor Biserici și grupări creștine. Am arătat problemele și dificultățile colaborării cu Biserica Romano-Catolică. Dar toate aceste probleme noi le-am

extins chiar dincolo de limitele Bisericii Romano-Catolice, recunoscînd cu regret că suferim cu toții de lipsă de curaj și teamă, de zbucium sufletesc. De aceea am subliniat, ca făcînd parte din misiunea noastră, lupta pentru înviorarea Bisericii lui Hristos. Prin această expunere am urmărit să arăt că străduința noastră pentru pace depășește nivelul problemelor politice internaționale sau sociale. Am vrut în același timp să lămurim că credința noastră în Evanghelie și într-o unică Biserică, a lui Hristos, ne duce în centrul grijilor, al suferințelor, al bolilor și păcatelor, dar și în al năzuințelor și speranței omului de astăzi. Iisus a venit în lumea aceasta pentru a sluji oamenilor. El a coborît între ei, în păcatele și răutatea lor, în moartea și mormîntul lor, pentru a-l elibera pe om de tot ce-l încătușează, de tot ce-l face sclav, și-l paralizează în adîncurile existenței sale omenești și în ceea ce are fundamental comunitatea umană. Repetăm ceea ce am mai spus : Biserica nu are scop în sine ; prin supunerea sa, ea vrea să cinstească și să laude pe Domnul, dar în dragostea sa nemărginită. vrea să servească omul, indiferent unde se găsește el, în Biserică sau în afară de Biserică, în viața particulară sau în cea politică, socială și internațională. Este foarte adevărat că sub îndrumarea credinței noastre în Hristos, noi avem datoria să fim alături de omul de azi, care are nevoie de ajutor și mîngîiere. Lozinca sub care noi ne-am adunat aci este : «Pace pe pămînt». Noi înțelegem pacea așa cum au înțeles-o profeții și Apostolii și așa cum ea e înțeleasă de Evanghelia lui Iisus. În înțelesul Vechiului Testament, «șalom» înseamnă mult mai mult decît pacea simplă, exterioară, decît o situație fără război, fără luptă ; înseamnă deplinătatea darurilor lui Dumnezeu, a dragostei și harului Său, a iertării și identificării Lui cu noi. Pacea pe care o cunoaștem din mesajul de Crăciun este desăvîrșirea păcii pe care profeții au intuit-o în parte, dar care, în deplinătatea ei, va pătrunde prin Iisus din Nazaret pînă în cutele cele mai ascunse ale ființei omenești și ale raporturilor dintre oameni. Aceasta este totodată contribuția pe care vrem să o aducem în lupta de astăzi pentru pace. Noi căutăm oamenii acolo unde ei luptă pentru această pace. Evanghelia lui Iisus este dată pentru toți. Ea nu pune nici o limită și merge chiar și acolo unde este neliniște și tulburare, tumult și frămîntări ale vieții politice. Deplinătatea păcii evanghelice pe pămînt nu este înțeleasă de acela care, îngrijorat peste măsură sau din dorința după perfecțiune, socotindu-se îndreptățit, se ferește de praf și de murdărie, de tumult și de frămîntările vieții publice pămîntești. Pe străzile și bulevardele noastre trebuie să acționăm întocmai ca și în ascunzișul inimilor noastre sau în liniștea Adunărilor și a Bisericilor noastre. Cel care crede în Evanghelie, nu-și va pune întrebarea dacă poate colabora cu acela care este întinat de murdăria din viața lumii. Cine dintre noi nu este întinat ? Cine va putea spune că lumea, cu praful și cu murdăria ei, nu pătrunde și în casele de rugăciune și în bisericile noastre ? Și că ea nu ne pătează și inimile și sufletele noastre ? Și cine va putea spune că Iisus se depărtează de om, oricît ar fi el de întinat de păcate ? Iisus a mers la leprosul de care toată lumea era într-atît de scîrbită, încît îl alunga nu

numai din templu, ci și din societate. El a mers la vameși și a stat la masă cu ei. El a murit pe Cruce ca un osîndit, ca unul de care se lepădaseră chiar reprezentanții vieții evlavioase bisericești. Noi voim să stăm în mijlocul acestei lumi; nu ne închidem în Adunări și în cercuri de evlavioși și aleși izolate. Noi urmărim grijile și pulsul omului de astăzi acolo unde se găsește el și ne asociem dorinței și străduințelor lui pentru pace. Acolo unde neîncrederea apriorică față de oameni și separarea de ei, datorită îngîmfării, mărește mizeria și pune piedici în calea către pace, vestea cea bună, evanghelică, a «păcii pe pămînt» deschide oamenilor ușa și aduce purificarea de care se simte atîta nevoie în raporturile dintre ei.

Dar această pace înseamnă pentru noi încă o chemare hotărîtoare pentru a răspunde în mod serios nevoilor concrete ale luptei de astăzi împotriva primejdiei războiului, împotriva tuturor forțelor care duc la crearea unei atmosfere periculoase, de încordare, neîncredere și dușmănie în lume.

Prin activitatea noastră urmărim să ajutăm la crearea condițiilor pentru succesul luptei pentru pace și totodată să examinăm prin prisma criticii serioase și sincere marile și micile fenomene ale vieții de astăzi și să căutăm căi pentru a ajuta oamenii de stat și militanții pentru pace să înlăture de pe drumul păcii toate pietrele și să astupe toate fisurile care împiedică succesul strădaniilor lor. Iată pentru ce încercăm să arătăm în cadrul Conferinței creștine pentru pace, și chiar în această Adunare, cum am ajuns în situația de azi, după sfîrșitul ultimului război, ba chiar de la începutul Revoluției mondiale din anii 1914-1917. Iată pentru ce ne întrebăm cum am ajuns la războiul rece, care este rostul lui și unde trebuie să căutăm cauzele lui și personalitățile responsabile care au participat la acest fenomen nefast al vieții de după război. De aceea, noi încercăm să insistăm cît mai mult asupra principalelor probleme internaționale actuale și asupra sursei principale a încordării. Cercetînd problemele privitoare la Germania, catastrofa ei dintre anii 1933-1945, ne întrebăm dacă au fost înlăturate în mod real și pînă în rădăcini, cauzele acestei catastrofe, sau dacă în pămîntul care a fost îmbibat cu atîta sînge și care a suferit în anii 1944-1945 mari distrugerii, cresc rădăcini noi. Ne întrebăm care sînt premisele pentru pace cu Germania, cu cele două state ale sale, pentru unificarea Germaniei și integrarea ei în comunitatea națiunilor. Ne stau la inimă trecutul, prezentul, dar totodată și viitorul poporului german, fără a cărui sinceră colaborare nu se poate gîndi cineva la pace, nici în Europa, nici în lume. Noi ne bucurăm de prezența în mijlocul nostru a atîtor membri ai Bisericii germane din ambele state germane, îndeosebi de colaborarea acelor care în ultimii 15 ani s-au situat pe primul plan al puternicei și nobilei lupte a poporului german pentru pace și înțelegere, pentru colaborare și stabilirea unei noi orînduiri sociale în lume. Noi am studiat și dorim să studiem tot mai profund problema Orientului Îndepărtat, în primul rînd motivele pentru care China Populară, cu cele 660 milioane de locuitori, este permanent exclusă nu numai din Organizația Națiunilor Unite, ci în general din instituțiile cele mai importante, și care sînt responsabile pentru relațiile internaționale. Nu vrem

să judecăm pe nimeni; totuși, ca membri ai Bisericii, sîntem obligați să punem Bisericii noastre și în fața marelui public din lumea întreagă unele întrebări presante, foarte serioase și hotărîtoare. Neliniștea care a cuprins în anii din urmă lumea întreagă, îndeosebi popoarele Asiei și Africii, și care se extinde din ce în ce mai mult și în America Latină, este în strînsă legătură cu toate acestea. Din anul 1914 încoace trăim într-o continuă neliniște; vedem în toate părțile prăbușiri, ca pe un teren vulcanic. Ne găsim astăzi în situația de a constata că după războiul mondial din 1939-1945 nu numai că n-au fost rezolvate toate problemele esențiale internaționale ci, dimpotrivă, în mod just, prin acest război au fost puse în mișcare evolutivă toate continentele. Un ajutor real îl poate aduce numai o observare serioasă și plină de răspundere a evenimentelor internaționale și o examinare cu răspundere a ceea ce avem de făcut noi înșine.

Nu putem să nu ne ocupăm și de un aspect al relațiilor internaționale de astăzi. Omenirea este împărțită în cel puțin trei grupuri: grupul statelor burghezo-capitaliste, grupul statelor socialiste și noile state create prin elanul revoluționar al fostelor popoare coloniale, și popoare care pînă în prezent trăiesc încă sub statutul colonial. Încă multă vreme după cel de al doilea război mondial, oamenii de stat, politicienii sau chiar marea masă din vest a așa ziselor națiuni creștine și democrate credeau că națiunile conducătoare din Europa Apuseană și din America de Nord vor fi și vor rămîne forța decisivă și determinantă. Aceasta era o iluzie, care constituie cauza unui haos atît de mare în viața publică, precum și în Bisericiile creștine. Căci chiar și Bisericiile, cum vom arăta îndată, considerau și consideră rolul conducător al democrațiilor occidentale drept garanție a existenței și dezvoltării lor. Dar iată că ne găsim în fața faptului că lumea socialistă din Europa răsăriteană și din Asia va participa tot mai mult la orînduirea societății și la desfășurarea evenimentelor. Nu este ușor pentru omul occidental să se împace cu această situație, nu numai din punct de vedere intelectual, ci chiar și principal. De asemenea nu este ușor nici pentru o mare parte a creștinismului tradițional să privească cu curaj și speranță noua situație și să considere apariția statelor socialiste și mișcarea de eliberare a popoarelor coloniale, ca o ocazie unică pentru reînnoirea Bisericii. Pentru noi este clar că totala transformare a situației internaționale în timpul ultimilor 20 de ani și apariția unor grupări dominante, culturale și social-politice, a schimbat cu totul mersul de pînă acum al istoriei omenirii, și că apariția unui nou echilibru și a unei stabilități în relațiile dintre națiuni reprezintă un îndelung proces istoric. Noi vrem să înțelegem această situație și, pentru aceasta, să ne străduim, cu răbdare, în credința și în planurile noastre. Nimeni nu poate căuta, în mod creator, înțelept și realist, calea adevărată spre coexistență pașnică, dacă nu-și dă osteneala să cerceteze cu toată sinceritatea, în mod autocritic și cu răbdare, sensul vremii de azi în această ordine de idei, să cerceteze ceea ce poate ajuta în mod real străduințele pentru pace, dar totodată și ceea ce poate fi un obstacol primejdios. Există

oameni de bună credință care se lasă conduși de imaginațiile lor nobile, uneori amăgitoare, dar totodată și de dorințe sincere, care totuși ajung în impas, în deznădejde, sau chiar în cinism, din cauză că n-au luat în serios situația reală, n-au înțeles contextul istoric, pe care nu l-au examinat cu exactitate și spirit critic. De aceea ei n-au sesizat ceea ce cere de la noi un anumit moment și o anumită situație.

Toate problemele despre care am vorbit trebuie să constituie subiect al discuțiilor noastre (sau, cum spunem uneori, al dialogului nostru), și aceasta trebuie s-o facem cu mult mai multă profunzime decât pînă acum. Noi avem păreri proprii despre situația internațională de astăzi, despre problema Chinei Populare, despre unificarea Germaniei, despre războiul rece și despre dezarmare. Sîntem convinși că părerile pe care le exprimăm acum își au originea în concepția noastră despre Evanghelie și despre misiunea Bisericii lui Hristos, recunoscînd totuși că sînt influențate de atmosfera în care trăim, de ideile oamenilor de stat din țările noastre, de situația noastră istorică etc. Și nici nu se poate să fie altfel. Atitudinile noastre față de problemele publice, sociale și politice n-au fost niciodată determinate sută la sută numai de Evanghelie. Și nici nu pot fi. Faptul că trăim în mijlocul unei anumite lumi, și al unei anumite orînduiri sociale, se oglindește inevitabil în concepțiile noastre despre problemele publice și în țelurile noastre culturale și politice. Este necesar însă ca aceste opinii despre care vorbim să fie luate în considerare cu sinceritate de aceia care au crescut și care muncesc într-o orînduire socială și politică cu totul diferită; este necesar ca frații și surorile noastre să ia în serios sugestiile și propunerile noastre și să nu le respingă cu ușurință, cu reproșul că ele ar fi unilaterale din punct de vedere politic, și că ele ar purta pecetea cercurilor noastre politice sau de stat. Dacă susținem cu toată seriozitatea că nu se poate concepe soluționarea nici unei probleme mondiale fără participarea Chinei Populare la discuțiile internaționale din O.N.U., punctul nostru de vedere nu trebuie respins ca unilateral. Care este criteriul unilateralității și al obiectivității? Cine este arbitrul care să judece ce este unilateral și ce are caracter de obiectivitate și de imparțialitate? Obiecțiunea făcută punctului nostru de vedere și unilateralității noastre aparente, nu este oare determinată de o atmosferă care poartă o pecete unilaterală, de care criticii noștri nu-și dau seama? Cine poate să exprime păreri cu pretenție de obiectivitate și imparțialitate? Consiliul Mondial al Bisericilor nu a acționat cu înclinare spre lumea apuseană în momentele hotărîtoare din ultimul deceniu? Sau poate punctul de vedere curent al opiniei publice oficiale din Vest este, în sine, imparțial și obiectiv? Părerea pe care și-au făcut-o creștinii din Apus despre orînduirea socialistă sau comunistă a societății nu este oare unilaterală în cel mai înalt grad? Cine este arbitrul suprem în marea luptă spirituală, culturală, socială și politică a epocii noastre? Punctul de vedere al creștinilor occidentali poate fi oare criteriul și arbitrul în această luptă? Vă rog să aveți bunăvoința de a mă înțelege. Nu vreau cîtuși de puțin să judec pe frații noștri din Bisericile apusene. Dimpotrivă,

vreau să-i înțeleg, să pricep punctul lor de vedere, cu atât mai mult cu cât noi toți avem o tradiție și o stare de spirit care nu sînt prea îndepărtate de punctul lor de vedere, de felul lor de a interpreta. Noi nu negăm că părerile noastre asupra problemelor sociale și politice, juridice și culturale se deosebesc de concepția unei mari părți a creștinătății de astăzi. Nici nu contestăm că, dînd dovadă de multă înțelegere, ne-am familiarizat și ne familiarizăm neîncetat, atât cu reconstruirea societății noastre, cât și cu programul și țelul acelor care muncesc pentru reconstruirea ei. Noi ne dăm seama în ce măsură influențează locul și epoca în care ne găsim asupra modului nostru de a gîndi și de a ne hotărî. Totuși noi refuzăm să credem că supremul arbitru al unilateralității sau obiectivității noastre ar putea fi structura spirituală și socială a unei societăți creștine care se află în raporturi strînse cu așa numita lume apuseană. În istoria Bisericii s-a întîmplat adesea, ca o legătură tradițională a organizațiilor bisericești cu o anumită societate culturală sau politică să fie considerată ca ceva normal și de sine înțeles, iar obiecțiunile împotriva acestei legături și căutarea de noi drumuri să fie criticate sau respinse ca politică murdară sau chiar ca o eroare inadmisibilă. În convorbirile noastre ecumenice noi nu am ajuns încă să ne luăm reciproc în serios și să ne supunem împreună criteriului suprem al Evangheliei, acestui arbitru care are dreptul de a hotărî ca autoritate supremă. Unul din rosturile Conferinței creștine pentru pace și sensul Adunării noastre pancreștine pentru pace este să valorificăm asemenea părerii și o asemenea perspectivă, care nu sînt obișnuite în creștinătatea tradițională de astăzi. Noi acționăm astfel năzuind către o înțelegere reciprocă, către un drum comun, și sîntem gata să ascultăm obiecțiuni. Totuși noi venim, în baza credinței, și cu umila pretenție de a fi ascultați.

În acest sens, noi sîntem convinși de importanța mișcării și muncii noastre. Într-un anumit sens ea aduce o contribuție indispensabilă la străduința de astăzi pentru unitatea creștinătății și pentru o adevărată înțelegere ecumenică. Am spus de mai multe ori și repetăm: nu vrem să facem concurență nici unei instituții ecumenice, europene sau americane. N-avem nici o pretenție de a fi o organizație oficială a Bisericilor europene sau a celor din lumea întreagă. Salutăm cu bucurie colaborarea diferitelor Biserici, păstrînd întru totul elasticitatea și mobilitatea mișcării noastre. Salutăm de asemenea și pe credincioșii care vin din orice organizație bisericească, precum și grupurile de frați și surori care caută, în cadrul țărilor sau Bisericilor lor, noi drumuri în lupta pentru pace, libertate, dreptate, înțelegere între popoare, și pentru o nouă orînduire internațională.

Conferința creștină pentru pace și-a propus încă dintru început să lupte sistematic împotriva armelor nucleare, împotriva cursei înarmărilor, împotriva isteriei războiului, care uneori produce panică, împotriva pericolului atomic, împotriva tuturor mijloacelor și metodelor războiului rece. Această luptă împotriva mijloacelor de nimicire, împotriva pericolului unei groaznice sinucideri în masă a omenirii rămîne datorită principală a stră-

daniei noastre și, de asemenea, a acestei Adunări. Toate preocupările noastre se îndreaptă spre împlinirea acestei datorii. Dorim înlăturarea armelor de nimicire, prin urmare a tuturor armelor. Nu pretindem să avem monopolul în acțiunea pentru pace. La fiecare conferință noi ne reamintim cu recunoștință de tot ce au făcut Consiliul Mondial al Bisericilor și diferite grupări iubitoare de pace în Europa și în America, precum și în celelalte continente, pentru scopul pe care-l urmărim noi. Nu e cazul să dau amănunte; atrag doar atenția asupra conferințelor și rezoluțiilor sesiunilor noastre anterioare. Reamintesc, de asemenea, și uriașa muncă pe care au depus-o în această privință creștinii germani, francezi, englezi și americani, creștini de toate nuanțele, pentru dezarmare, pentru încetarea experiențelor cu bomba atomică. În ceea ce ne privește, noi încercăm să coordonăm toate aceste străduințe, și, prin programul nostru de pace, prin chemările noastre pentru dezarmare atomică, să trezim acele cercuri bisericești care nu au auzit pînă acum, și să sprijinim pe oamenii de stat, savanții, tehnicienii, pedagogii care și-au dedicat viața cauzei păcii și înțelegerii dintre popoare. Din tot ce am făcut și am vorbit pînă acum și din ceea ce dorim să facem în cadrul Adunării pancreștine pentru pace, este clar că nu ne facem deloc iluzia că soluționarea celor mai grele probleme internaționale și dezarmarea atomică și generală ar însemna sfîrșitul tuturor dificultăților, dezacordurilor, al încordărilor și al tuturor împotrivirilor din omenirea de azi. Noi ne dăm seama de profunzimea crizei mondiale de azi, de transformările din lume și de ceea ce numim revoluție mondială.

De 40 de ani omenirea se găsește într-un lanț de catastrofe istorice și schimbări pentru care nu există analogie în istoria mondială. Vechea orînduire internațională menținută pînă la cel de al doilea război mondial de așa zisele popoare creștine din Vest, este astăzi în agonie. Ne găsim la începutul unei noi orînduiri, a cărei construire mai poate dura cîteva decenii. Idealurile și normele democrației occidentale au fost supuse, de la 1917 încolo, la grele încercări, și astăzi nu mai pot fi norme creatoare ale unei noi orînduiri sociale. Întregul edificiu al așa zisei civilizații creștine este zdruncinat, fiind atacat nu numai din interior, adică de îndoieli, de neîncredere, de o aprigă luptă de concepții a omului de azi, ci și de organizații religioase care se trezesc din nou la viață, îndeosebi în Asia și în Africa, precum și din partea noii societăți socialiste, care se construiește, în mod conștient, pe baze nereligioase. Ceea ce noi numim numai formal «Revoluție culturală», este o realitate zguduitoare în lumea întreagă. Progresul științific și tehnic a ajuns astăzi la un ritm atît de mare, încît noi trebuie să ne așteptăm mereu la asalturi împotriva vieții spirituale tradiționale a omului de azi, nu numai în orașe, ci și în paturile cele mai înapoiate ale societății noastre. Această transformare politică, socială, economică, culturală și morală cuprinde astăzi și popoare care pînă de curînd au trăit nu numai sub dominație colonială, ci și în condiții spirituale și fizice primitive. Aceasta o vedem clar. Și noi nu ne îndoim că această creștere și această transformare vor fi legate de probleme grele,

chiar de certuri dureroase, de greutate spirituale și morale în viața particulară și publică. În Orient, ca și în Occident, noi încă nu ne-am obișnuit cu această situație revoluționară generală. Dar, vorbind omenește, pentru ca aceste probleme să poată fi soluționate în mod acceptabil, avem nevoie de o coexistență pașnică, de o încredere cîtuși de mică a omului în om, de a cunoaște îndatoririle unuia față de altul și de a dovedi, prin întrecere, avantajele sau lipsurile uneia sau ale celeilalte orînduiri sociale. Coexistența pașnică este grea: ea reclamă un mult mai mare efort creator și o căutare cu răspundere a unor căi și condiții de viață din ce în ce mai bune. Într-un anumit sens, pacea este mai grea decît războiul. Dar este vorba de o greutate care dă demnitate vieții omenești. Sînt dureri care purifică latura morală a omului, precum și relațiile dintre oameni.

Această greutate și aceste dureri pot face din Adunarea noastră o adevărată comunitate de credință și fraternitate. Știm că venim din diferite regiuni îmbibate de opinii politice și sociale bine precizate. Toți sîntem educați în atmosfera noastră istorică și purtăm în mod solidar cu poporul și Bisericele noastre nostalgiile și speranțele lor. Adunarea noastră vrea să fie totuși o unitate cu o bogată diversitate. Nu vrem să ascundem deosebiri existente între noi, deosebiri de mentalitate, deosebiri în aprecierea evenimentelor și, parțial, deosebiri de program în ceea ce privește soluționarea problemelor mondiale. Repet ceea ce am spus mai înainte: expunerea mea poartă amprenta specială a țării mele, a statului meu, poate chiar a întregii zone a Estului european, dar totodată și amprenta Bisericii mele și a tradiției noastre spirituale, cu toate avantajele și lipsurile ei. Aceste păreri le expun în mod deschis, fără a încerca să trec sub tăcere sau să acopăr sensul și conținutul lor. Consider că acesta este singurul mijloc posibil pentru a ne înțelege. Aștept ca, la rîndul lor, să vorbească cu aceeași sinceritate cu care-mi exprim eu părerile, și ceilalți frați și surori, ca ei să analizeze în mod critic conținutul declarațiilor mele și să vină cu alte păreri sau să se pronunțe pentru cele expuse, să facă alte propuneri sau să susțină pe cele făcute, să ducem unul cu altul o luptă spirituală și să căutăm împreună calea unei hotărîri și acțiuni comune. Așa cum am spus, ne aflăm aici sub aceeași povară a răspunderii. Sîntem mînați de aceleași dureri pricinuite de rănile omenirii de astăzi, de contradicțiile și de prăpastiile dintre popoare și dintre orînduirile sociale. Ne-am reîntîlnit recunoscînd că noi înșine purtăm vina și răspunderea pentru omul de astăzi, pentru încordarea, neîncrederea, bănuiala și, de asemenea, pentru răutatea și dușmănia dintre popoare. Conștienți de toate acestea, vrem să ne ascultăm unul pe altul, să examinăm în ce constau dezacordurile și deosebirile dintre părerile și propunerile noastre. Noi nu ne-am reîntîlnit ca niște oameni pe care nu-i deosebește nimic. Nu vrem să ascundem în mod artificial deosebirile și dezacordul printr-un sentimentalism frățesc și printr-o evlavie creștină oficială, prin care am adînci și mai mult dezacordurile dintre omenire și creștinătatea de azi. Oamenii nu se pot înțelege atît timp cît nu vorbesc deschis, clar și hotărît. O adevărată și profundă credință a creștinului crește în fața

durerilor și a cercetării sale lăuntrice, sau a neînțelegerilor dintre oameni. Ei nu-i este pe plac o înțelegere cu orice preț, un egalitarism superficial. Dar adevărata credință, unită pururea cu o sinceră dorință de a ajuta cu toată dragostea omul și omenirea, luptă cu deosebire de concepții și cu neînțelegerile, supunându-se autorității superioare a mesajului proorocilor și Apostolilor, și merge înainte cu speranța că ceea ce nu se poate rezolva astăzi poate fi rezolvat mâine sau poimâine, cu răbdare și cu încredere în Evanghelie. Să nu uităm că nu sîntem noi stăpînii vieții și ai timpului nostru, și că Cel care ne-a adus în acest loc ne va conduce prin Harul și luminile Sale pe drumul pe care trebuie să mergem. El este stăpînul vieții și morții noastre, și El se înalță ca Hristos Răstignit și Biruitor la sfîrșitul veacurilor.

Adunarea noastră este un for în care noi vrem să ne punem de acord asupra sarcinilor și datoriilor noastre în vederea înlăptuirii unei coexistențe pașnice reale între popoare, nu numai formală. Ne-am adunat pentru ca fiecare dintre noi să aducă, în străduințele comune, ceea ce este mai bun și mai creator din moștenirea respectivă, ceea ce este necesar pentru crearea unei noi atmosfere și a unei noi orînduiri între popoarele conduse, pe de o parte de conștiința răspunderii, care decurge din Evanghelie, iar pe de altă parte, de dorința fierbinte după o conviețuire frățească între oameni, nu numai între Biserică și creștini, ci și între creștini și necreștini, între credincioși și necredincioși, indiferent de orînduirea socială și politică. Străduința noastră este de neînchipuit fără o convingere arzătoare, fără o credință fierbinte și fără un angajament al întregii noastre ființe pentru un nivel mai înalt al conviețuirii omenești. Adunarea noastră trebuie să acționeze cu ardoare pentru țelul măreț și marea misiune ale vieții și societății umane. Noi nu ne-am întrunit aci ca observatori indiferenți și ca spectatori, ca simpli comentatori obiectivi ai controverselor de astăzi și ai luptelor dintre popoare. Obiectivitatea rigidă nu a creat niciodată ceva măreț. Și mintea omenească acționează într-un mod mult mai pătrunzător și mai creator dacă este stimulată de o convingere adîncă și de o credință adevărată. Noi mărturisim, cu Martin Luther, că Duhul Sfînt nu este un sceptic, adăugînd însă că Duhul Sfînt nu este nici un indiferent rigid, nici un moralist încrezut. Sîntem convinși că într-adevăr o inimă înflăcărată și o credință arzătoare pot să creeze o comunitate de încredere și înțelegere reciprocă, cu toate deosebirile și contradicțiile care există între noi. Noi nu ne vom sili să susținem anumite păreri și convingeri privitoare la pacea viitoare și la calea care poate să ne ducă la înlăptuirea ei. Vom face apel și la oamenii noștri de stat, la planurile și programele lor. Ne vom gîndi la propunerile oamenilor de știință și ale gînditorilor, și ne vom strădui să înțelegem și glasul omului simplu, oriunde ar trăi el. Ne întrunim cu convingerea că în întreaga lume străbate o adevărată dorință de pace pe pămînt și de pace creatoare, dorință care a pus stăpînire pe oamenii din toate formațiile sau orînduirile sociale și politice despre care am vorbit. Rațiunea umană, unită cu conștiința răspunderii personale, recunoaște că numai într-o stare de conviețuire pașnică se

pot rezolva în mod sigur — mai curînd sau mai tîrziu — chiar cele mai grele probleme ale vieții internaționale. Noi credem că problema Orientului îndepărtat ca și cea a Germaniei sau chiar problema unei noi reglementări a relațiilor internaționale în afară de Europa și America de Nord ar putea fi soluționate, cu toate neînțelegerile de astăzi; este necesar numai ca oamenii cu un cald și adevărat sentiment umanitar să se preocupe de nevoile unei vieți simple, dar la un înalt nivel cultural. Noi sîntem convinși că lumea nu este supusă unui destin necruțător și că cunoașterea dezvoltării istorice și a legilor ei, unită cu trăirea activă a credinței în Crucea și în biruința lui Iisus din Nazaret, va înlătura ceea ce pare a fi de neînlăturat, intervenind pozitiv în evoluția istorică.

Adunarea noastră poate avea un caracter de mărturisire a unei credințe. Dar ea trebuie să fie și o adunare de lucru. Declarațiile, hotărîrile și mesajul nostru (despre toate acestea se va vorbi în cursul convorbirilor noastre) trebuie să aibă ca bază o muncă concretă. Am dori ca partea esențială a întrunirii noastre să se desfășoare în grupe de studii. În aceste grupe trebuie să fie dezbătute și discutate cît mai amănunțit și cu cît mai multă răspundere toate problemele concrete. Dorim ca fiecare din aceste grupe să constituie o adevărată comunitate de lucru, în care membrii ei să vorbească în mod deschis în cunoștință de cauză, cu toată convingerea, dar totodată cu toată înțelegerea față de părerile celorlalți. Dacă participanții la această Adunare au impresia că în referatul meu s-ar găsi urme ale vreunui punct de vedere unilateral, pot să-l supun unei analize și unei critici hotărîte și categorice. Este necesar însă ca fiecare să vină cu păreri bine gîndite și cu propuneri justificate. Adunarea de lucru este singurul procedeu prin care noi putem aduce un ajutor pozitiv popoarelor noastre, oamenilor noștri de stat, educatorilor și Bisericilor noastre.

Sînt de discutat numeroase probleme concrete. De aceea, împărțim participanții la această Adunare în zece grupe, în care se va putea face o analiză detaliată și profundă a problemelor. În cadrul grupelor se vor face propuneri pentru a fi prezentate în ședința plenară, care va putea să le respingă, să le corecteze sau să le accepte în unanimitate. Ne-am gîndit la următoarele grupe:

1. *Pace și dreptate*. Va trebui să fie discutată în fond problema unei păci drepte și nu a unei păci care se bazează pe forță. Ce înțelegem prin «dreptate» și prin «aranjare justă» a relațiilor internaționale? În lume se spune de mult timp că o adevărată coexistență pașnică între popoare este de neînchipuit fără temeiul dreptății. Este o problemă grea, însă deosebit de importantă.

2. *Pace și libertate*. Ce înțelegem prin «libertate»? Ea este oare garantată de instituțiile politice care din timpul Revoluției franceze erau considerate ca premisă a libertăților cetățenești, sau este necesar să se caute noi garanții și instituții? Noi împărțăm punctul de vedere potrivit căruia coexistența pașnică dintre popoare trebuie să ducă la autodeterminarea unui număr maxim de popoare și cetățeni. Totuși aci nu trebuie să ne

preocupăm de cuvîntări frumoase, ci de o sarcină care cere autocritică și înțelegere profundă a omului și a nevoilor omenești.

3. *Războiul rece*. În ce constă, care sînt formele lui și care sînt scopurile lui? Care sînt urmările lui veninoase? Cum se manifestă el în Biserică? Și ce trebuie să facem pentru a-l potoli și a-l înlătura definitiv?

4. *Statele noi (colonialismul)*. De la începutul Conferinței creștine pentru pace, în Asia și îndeosebi în Africa au avut loc schimbări foarte mari. Urmărim cu deosebită simpatie noile state la începutul existenței lor, și înțelegem să ne ocupăm de greutățile, de durerile și de speranțele lor. Ne întrebăm în ce măsură sîntem responsabili noi înșine ca membri ai societății creștine, față de greutățile lor, și cu ce sîntem obligați ca să-i ajutăm? Sîntem cu totul conștienți că aproape toate statele noi suferă din cauză înapoierii economice, din cauza subalimentației sau a foamei. Nu putem fi liniștiți atît timp cît mai puțin de jumătate din omenire trăiește mai mult sau mai puțin în lux, iar cea mai mare parte suferă de sărăcie, de lipsă de asistență medicală și de analfabetism.

5. *Problema germană*. La ultimele ședințe ale Conferinței creștine pentru pace am constatat că această problemă stă în centrul atenției majorității participanților. Pacea în Europa și în întreaga lume este irealizabilă fără rezolvarea pe cale pașnică a problemei celor două state germane. Nu este vorba numai de frații și surorile noastre din statele germane, ci de noi toți. În ce constă problema cea mai grea a situației Germaniei de astăzi? Care sînt propunerile pentru soluționarea acestei probleme? În ce constă ajutorul Bisericilor germane și al nostru pentru rezolvarea definitivă a problemelor germane?

6. *Pacea și creștinismul de astăzi*. În ce măsură sîntem noi responsabili, în calitate de creștini, pentru ultimele dezastre și pentru greutățile existente în lume în perioada postbelică? În ce măsură Bisericile creștine, mari și mici, sînt în pericol de a deveni un instrument al războiului rece, și în ce măsură mentalitatea creștinului de rînd de astăzi constituie un obstacol, pentru înțelegerea și colaborarea între popoare? Dar în ce măsură, totuși, creștinătatea de astăzi, cel puțin în unele organizații ale sale, contribuie efectiv la lupta împotriva pericolului războiului și pentru crearea unei atmosfere sănătoase în lume?

7. *Dezarmarea*. Pentru această grupă avem nevoie de delegați care sînt bine informați asupra propunerilor de dezarmare făcute pînă acum și asupra dezacordurilor fundamentale care survin în acțiunea internațională pentru dezarmare. Această grupă nu se va ocupa de problemele generale ale păcii, ci va studia propunerile care au fost prezentate în diferite ocazii opiniei publice mondiale, va examina părțile pozitive și lipsurile acestor propuneri, pentru ca, la sfîrșit, să indice, din punct de vedere al credincioșilor, calea relativ cea mai potrivită pentru desfășurarea strădaniilor în vederea dezarmării.

8. *Tineretul în slujba păcii.* În toate Bisericele și în toate țările, tineretul, îndeosebi, este cel mai înclinat să pornească pe noile căi ce trebuie urmate în relațiile internaționale, între sistemele de structură socială și politică, vechile state din Vest și statele nou formate sau care se formează în afara Europei. Noi am constatat că în ultimii ani, tineretul creștin, nu numai cel studentesc, s-a arătat neliniștit față de încetineala și imobilitatea Bisericilor tradiționale pe calea înțelegerii, împăcării și colaborării. De aceea așteptăm ca Adunarea noastră să aibă o mare grupă de participanți tineri, hotărâți să meargă pe căile noi, plini de entuziasm și cu multe sugestii.

9. *Pacea și ecumenismul.* Toate principiile noastre dovedesc nu numai că nu vrem să creăm o mișcare ecumenică de concurență, ci dimpotrivă, dorim să ajutăm mișcarea ecumenică de astăzi și îndeosebi Consiliul Mondial al Bisericilor. Această grupă trebuie să studieze toate documentele importante privitoare la strădaniile de pînă acum pentru pace ale Consiliului Ecumenic, spre a le folosi pentru propria noastră acțiune. Vrem de asemenea să ne ocupăm și de felul cum am putea contribui la succesul celei de a III-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic, care se va ține la New Delhi în noiembrie-decembrie 1961.

10. *Mijloacele de nimicire nucleară.* Pentru această grupă căutăm experți specializați în tot ceea ce s-a întîmplat de la bombardarea atomică a Hiroshimei și pînă astăzi, și care să cunoască situația actuală a problemei privind încetarea experiențelor cu armele nucleare. Ce propuneri au fost făcute cu privire la dezarmarea nucleară, și prin ce mijloace trebuie să acționăm și noi asupra opiniei publice mondiale pentru înlăturarea pericolului morții atomice? Specialiști în aceste probleme se vor întîlni cu teologi consacrați și cu duhovnici adevărați pentru a putea spune un cuvînt util de ajutor și de speranță.

Activitatea acestor grupe va fi coordonată; un număr de participanți aleși în mod special de noi pentru această sarcină, vor încerca să pună de acord toate rezultatele obținute în grupele de studiu, care vor fi luate apoi în considerare într-o ședință plenară a Adunării.

Pentru atingerea acestui țel este în adevăr necesară o cunoaștere temeinică a realităților esențiale și a problemelor lumii de astăzi. Firește, noi nu ne-am adunat aici ca specialiști în probleme economice sau sociale. Noi nu pricepem nici chiar ceea ce se numește «secretul energiei nucleare». Despre toate acestea, cunoștințele noastre sînt incomplete și fragmentare. Important este însă ca noi să înțelegem ce este omul, în ce constă esența omeniei lui și care este misiunea Bisericii lui Hristos în această lume. Important este, de asemenea, ca în lumina acestei cunoașteri să știm să interpretăm fenomenele mari și mici din lumea de astăzi; să știm cum să ne hotărîm la răspîntiile vieții și ce cere de la noi Domnul nostru în anumite momente ale vieții. Acest mod de a privi credința, și o adevărată convingere ne vor feri atît de dilentantism, cît și de exprimarea unei evlavii banale. Oameni de stat și politicieni, oameni de știință și scriitori, pedagogi și tehnicieni, care lucrează în fabrici și pe

ogoaie, toți au nevoie de lumină și îndeosebi de focul interior al oamenilor călăuziți de Evanghelie, care coboară în adâncurile mizeriei și fricii omenești, ale păcatului și ale suferinței. Ei au nevoie ca, în situațiile cele mai grele și aparent deznădăjduite, când se pare că s-a ajuns într-un impas fără perspectivă de ieșire sau de vreun ajutor, cineva să le arate lumina de deasupra orizontului. Pe acest pământ este destulă amărăciune și durere, supărare și neliniște; printre noi există destul cinism și indiferență impietrită, nepăsare și lipsă de răspundere. Noi vedem clar toate acestea și nu ne lăsăm înșelați de false iluzii. Dar, tocmai datorită credinței noastre în Evanghelie, noi mergem prin această lume fără teamă și simțim din nou înflăcărati de o îmbucurătoare nădejde și de dornică așteptare, căci Acela care a biruit mormîntul, păcatul și moartea, va fi biruitor și astăzi, ca și în vecii vecilor. Desigur, vom auzi expriamte critici, neîncredere și neînțelegere; vom lua însă în considerare toate rectificările și propunerile, din orice parte ar veni ele. Le vom aprecia în lumina mesajului profetic și evanghelic, în dorința de a putea exprima într-un mod cât mai potrivit și mai convingător programul și misiunea noastră. Dacă lumea nu ne înțelege încă, este fără îndoială și din vina noastră. Dar recunoașterea păcatelor noastre și a greșelilor noastre proprii, nu trebuie să ne tulbure în calea noastră, nu trebuie să ne slăbească mâinile, să ne moleșească inima. Numai în acest fel slujim cu adevărat Bisericii lui Hristos, indiferent sub ce formă confesională sau culturală își exercită ea misiunea. Prin aceasta noi îi ajutăm și pe aceia care poartă pe umerii lor răspunderea pentru relațiile politice și internaționale, ajutăm pe aceia care prezintă omului de astăzi propuneri bine gândite pentru dezarmare și soluționarea pașnică a problemelor mondiale. Și, într-o anumită măsură, vom determina alți oameni de stat sau politicieni, oameni de știință sau pedagogi, să formuleze în mod clar propunerile lor pentru o coexistență pașnică. Vrem, în ceea ce ne privește, să contribuim și noi la determinarea reprezentanților responsabili ai tuturor statelor și popoarelor (nu numai ai celor patru mari puteri) de a se întâlni pentru discuții rodnice, pentru a-și confrunta propunerile și pentru a căuta un program comun pentru viitor. Noi credem că influența opiniei publice mondiale va fi suficient de puternică pentru a nu permite oamenilor de stat să se despartă înainte de a fi ajuns la o propunere reală, înțeleaptă și pozitivă pentru pace pe pământ.

Noi știm bine că discuțiile între oameni de stat și politicieni trebuie pregătite luni de zile, câteodată chiar în mai mulți ani. Fructele strădaniilor pentru pace și ale strădaniilor de care dă dovadă Adunarea noastră se coc încet, mai ales după dezastrul provocat de cel de al doilea război mondial. Simțim recunoscători pentru fiecare pas înainte, pentru fiecare încercare de a se relua tratativele. Am luat cunoștință cu o deosebită bucurie de întâlnirea oamenilor de stat ai celor două mari puteri, cele mai importante și cele mai responsabile — Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii —, primul ministru N. Hrușciiov și președintele J. Kennedy.

Am urmărit cu viu interes știrile privitoare la discuțiile lor. Noi nu ne așteptăm ca o scurtă întâlnire să ducă la rezolvarea problemelor complicate ale vremii noastre. Totuși sîntem siguri că o asemenea discuție poate constitui începutul unor hotărîri importante în viitorul cel mai apropiat. Este datoria noastră de a continua, prin activitatea noastră, să răspîndim și să întărim atmosfera de bunăvoință, de încredere și de așteptare plină de speranță. Nu ne este îngăduit să fim sceptici și neîncrezători. Discuțiile de la Viena ne-au convins despre importanța unei acțiuni pacifice liniștite, dusă cu răbdare, nestingherită de nici un fel de enervare și nerăbdare. Ele constituie de asemenea un motiv de a întări și de a lărgi strădaniile noastre. Aceasta va pretinde încă un mare efort teologic, spiritual și organizatoric. Într-adevăr, se pare că mai avem încă mari îndatoriri. Cine va putea să cerceteze în adîncime criza omenirii de azi? Cine dintre noi are certitudinea îndeplinirii datoriei sale, folosind propășirea sa în credință, dragoste și speranță? Ne găsim oare la sfîrșitul unei epoci de mai multe ori seculară, sau milenară, a civilizației, sau chiar la începutul unei ere noi, despre care noi nu știm nimic exact? N-avem nimic de speculat, și nici motive să fim neliniștiți. «Cel care crede, nu se va grăbi» (Isaia XXVIII, 16). Pot spune deci că Adunarea noastră este prima Adunare mondială creștină pentru pace, care include misiunea noastră.

Va trebui să continuăm a ne ține treji pentru a înțelege din ce în ce mai bine momentul istoric actual și ceea ce trebuie să facem astăzi și în viitor. Va trebui ca împreună să ascultăm din nou Cuvîntul care vine de Sus. «Astăzi, de veți auzi glasul Lui, să nu vă învîrtoșați inimile voastre» (Ps. XCV, 8; Evrei III, 7-8). Va trebui să continuăm a ridica glasul nostru pentru a trezi membrii Bisericilor noastre spre a se angaja să îndeplinească ceea ce le cere Domnul vieții și al morții, Cel răstignit și înviat. Pentru a reda atmosfera cea mai curată după ce ea a fost otrăvită de un război rece prelungit, se cere o autocritică riguroasă și o muncă intensă de la om la om, de la parohie la parohie, de la Biserică la Biserică, de la popor la popor. Atîta timp cît nu vom suprima germenii neîncrederii și ai bănuielii, ai autoîndreptățirii și ai mîndriei, nu vom face nici un pas înainte. În această ordine de idei, activitatea noastră este o luptă pentru a cîștiga Biserica și, prin intermediul acestei lupte, să cîștigăm sufletul omului de azi. Cu o stăruință crescîndă, noi vrem să cerem nimicirea imediată a armelor de distrugere și, fără întîrziere, începerea dezarmării generale cu măsuri de control, fixate de reprezentanții diplomatici ai statelor. Relațiile internaționale trebuie stabilite pe o nouă bază. Colaborarea internațională trebuie să aibă în vedere de acum înainte un scop precis: să facă generația noastră actuală martora zilei în care popoarele și naționalitățile, pînă acum subjugate și lipsite de libertate, sărace și înfometate, își vor dobîndi, în deplină egalitate, locul ce li se cuvine în marea familie a umanității de azi. În numeroase regiuni ale lumii, structura societății se va schimba fundamental și noi vom avea datoria de mare răspundere de a ajuta, în mod pozitiv, această mișcare de transformare. Vrem să întindem mîna tuturor, oricărui om și oricărei organizații care

sînt gafă să ne-o primească. Numai în această perspectivă am vedea noi cît ar fi de nefast și ce greșeli de neiertat am săvîrși, dacă am urmări prin activitatea noastră să slăbim vreo lucrare înfăptuită de cineva pe calea pe care o urmăm. Consiliul Ecumenic al Bisericii, ca să nu vorbim decît de cea mai importantă organizație, va găsi totdeauna în noi colaboratori activi și sinceri. Repet : noi nu vrem să formăm o mișcare ecumenică nouă. Dimpotrivă, sîntem convinși că activitatea noastră va îmbogăți mult familia ecumenică. Îndatoririle foarte mari și perspectivele ceasului de față ne obligă să considerăm, o dată mai mult, Adunarea noastră prezentă ca punct de plecare pentru o muncă ce se desfășoară în favoarea păcii pe pămînt, a înțelegerii între popoare, a adevărului, libertății și dreptății.

Am ajuns la sfîrșitul referatului meu. Am încercat să expun părerile mele proprii despre activitatea noastră și să arăt totodată sarcinile și scopurile Adunării Mondiale creștine pentru Pace. Aș vrea să subliniez faptul că această expunere este rezultatul unor îndelungate dezbateri și convorbiri nu numai în comitetul de lucru al Conferinței creștine pentru pace, ci și cu diferite personalități și grupări din țara mea sau în timpul călătoriilor mele în diferite țări și ca oaspete al diferitelor Biserici în afara granițelor Cehoslovaciei. Îmi asum răspunderea personală pentru cele ce au fost spuse aici. Țin totuși să amintesc cu profundă recunoștință că o mare parte a ideilor din expunerea mea se bazează pe prețioase sugestii, sfaturi și observații critice și pozitive făcute de numeroși colaboratori. S-ar putea spune, deci, că această expunere este o operă colectivă, cu toate că întreaga răspundere mi-o asum eu personal. Să nu uităm însă că activitatea noastră s-a sprijinit — de la început — nu numai pe idei teologice și politice personale, ci și pe ascultarea în comun a Cuvîntului lui Dumnezeu, pe căințe frățești, încurajări și rugăciuni personale și în comun. Am arătat la început că activitatea noastră s-a bazat și se bazează neîncetat pe mesajul proorocilor și Apostolilor. Am studiat cu viu interes problemele vieții internaționale actuale, problemele politice și sociale, morale și culturale, dar ne-am străduit neîncetat să purificăm studiul nostru prin focul Evangheliei, să transformăm comunitatea noastră de studii și de lucru într-o comunitate de credință, de dragoste și de speranță. Stăm alături unul de altul ; dacă unul cade, cade și celălalt. Prin credință, dragoste și speranță stăm alături de frații și surorile noastre din propriile noastre parohii și din ale celorlalte Biserici și popoare. Năzuim spre îmbucurătoarea certitudine de a merge pe calea cea bună. Avem o mare încredere în bunăvoința oamenilor. Însă nu ne lăsăm pradă iluziilor. Cunoaștem toate slăbiciunile noastre, ale Bisericilor noastre și ale popoarelor noastre. Vedem în fața noastră obstacolele grele pe care le constituie vinovăția omenească, păcatele oamenilor, egoismul și înfumurarea oamenilor. Totuși noi știm, ca mărturisitori ai Evangheliei, că rezultatele muncii nu depind numai de noi. Repet ceea ce am mai spus : viața și viitorul nostru se află în mâinile Aceluia care a luat asupra Sa sărăcia noastră precum și speranța noastră, care a trecut prin mormîntul deznădejdiei pentru a fi biruitor în locurile cele mai întunecate și cele mai deznădăjduitoare. Spre El ne

îndreptăm privirile și în acest moment. El este speranța și bucuria noastră. În mâinile Lui sînt cheile iadului și ale morții. El este calea, adevărul și viața. Cu credință în El, pornim la drum și la o acțiune care, grație luminii care provine de la El, are slăvitele Sale asigurări.

Dumnezeu să fie milostiv cu noi toți! *

Referatul domnului prof. J. L. Hromádka a fost deseori întrerupt de aplauzele entuziaste ale celor aproape 700 de participanți la Adunarea pancreștină de la Praga, care își manifestau astfel adeziunea lor la tezele expuse de marele teolog ceh.

La propunerea d-lui prof. H. Vogel (Berlinul Occidental), Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga a adoptat textul următorului mesaj de salut, adresat Președintelui Republicii Socialiste Cehoslovace :

*Domnului ANTONIN NOVOTNY,
Președintele Republicii Socialiste Cehoslovace*

PRAGA

Mult stimată Domnule Președinte,

Îngăduți-ne să Vă salutăm din toată inima, în momentul în care ne întrunim în cea dintâi Adunare mondială creștină pentru pace. Ne-am adunat aici peste 600 de credincioși creștini din toate continentele, aparținând unor rase și culori ale pielii diferite și unor confesiuni și păreri diferite, dar călăuziți de o singură năzuință, — aceea de a face ce stă în puterile noastre, pentru a contribui la înțelegerea și apropierea între oameni și popoare, și la micșorarea încordării periculoase dintre aceștia. În ședințele noastre, noi nu vom vorbi numai despre război și despre pace : vom discuta probleme concrete, cum sînt, de exemplu : cauzele războiului rece, despre dezarmare, mijloacele de distrugere în masă, problema germană, despre dreptate, libertate și despre tot ce este în legătură cu tema noastră principală : «Pe pămînt pace» ! Noi toți pornim de la conștiința marii răspunderi pe care o avem față de viitorul omenirii, și de aceea credem că discuțiile noastre ne vor duce la cunoașterea mai clară a problemelor ce ni se pîn în calitate de creștini, în țările noastre.

Dumneavoastră, Domnule Președinte, Vă este ușor să înțelegeți tot ce este în legătură cu menținerea păcii și prevenirea unui conflict între popoare. Noi Vă mulțumim sincer, Dumneavoastră și guvernului Dumneavoastră, pentru că ne-ați dat posibilitatea ca această întrunire mareață a creștinilor din lumea întreagă să aibă loc în Praga, care încă din timpul magistrului Jan Hus are o tradiție în privința luptei pentru realizarea celor mai nobile idealuri ale umanității și pentru zidirea păcii în lume.

Primiți, Vă rugăm, stima noastră cea mai sinceră.

* Traducere de Teodor N. Manolache.

In numele Adunării mondiale creștine pentru pace, Vă urăm să aveți mult succes în munca Dumneavoastră pentru pace.

De asemenea, la propunerea Eminenței Sale d-lui Episcop luteran Jan Kiivit din Estonia, Adunarea mondială creștină pentru pace a adoptat textul a două mesaje, adresate Domnului N. S. Hrușciiov, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., și Domnului John Kennedy, Președintele Statelor Unite ale Americii. Iată textul mesajului adresat Președintelui Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice :

***Domnului N. S. HRUȘCIOV,
Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.***

MOSCOVA—KREMLIN

*Mult stimată Domnule Președinte al Consiliului
de Miniștri,*

In clipa în care, la Praga, în inima Europei, deschidem cea dintâi Adunare mondială creștină pentru pace, ne permitem să Vă exprimăm sincera noastră stimă.

Noi, creștinii din toate continentele, ne-am întrunit la cea dintâi Adunare mondială creștină pentru pace, la Praga, pentru a discuta cauzele actualelor frământări și temeri ale umanității și să căutăm căi de înțelegere. Cu bucurie am salutat întâlnirea Dumneavoastră de la Viena cu Președintele Statelor Unite ale Americii, John Kennedy, — întâlnire care, după știrile primite, a creat condiții favorabile pentru alte tratative.

Noi dorim cu înflăcărare o lume din care să dispară neîncrederea reciprocă și voim să facem totul ca să vină vremea în care oamenii și popoarele vor trăi frățește, unele lângă altele. Ne cuprinde neliniștea în fața a ceea ce s-ar întâmpla, dacă s-ar ajunge astăzi la un conflict armat. De aceea, noi sintem recunoscători pentru orice acțiune îndreptată spre apropiere și ajutor reciproc. Vă rugăm să lucrați neobosit și plin de răbdare pentru pace, în asigurarea căreia țara Dumneavoastră are o însemnătate hotărâtoare. Toți oamenii iubitori de pace Vă vor binecuvînta pentru aceasta.

Vă dorim cele bune pentru munca Dumneavoastră în slujba păcii și pentru Dumneavoastră personal, în numele Adunării mondiale creștine pentru pace.

In numele Comitetului pentru pace al preoților catolici din Cehoslovacia, canonul Beneš a adresat un frățesc salut și urări de succes participanților la Adunarea mondială creștină pentru pace.

In continuarea ședinței de dimineață s-a început prezentarea coreferatelor. Cel dintâi a luat cuvîntul *Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim*, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, care a prezentat următorul documentat coreferat, intitulat «*Prin pace, urmăm pe Hristos*» :

Iubiți frați în Hristos,

În numele Bisericii Ortodoxe Ruse, care ne-a trimis aici cu rugăciunea pentru reușita lucrărilor și îndeplinirea scopului lor nobil, îngăduiți-mi să vă salut pe toți cei ce ați venit la această mare Adunare creștină pentru pace și dragoste.

Biserica Ortodoxă Rusă a primit cu cea mai mare mulțumire știrea convocării acestei Adunări. Credincioșii ortodocși ruși mulțumesc lui Dumnezeu pentru că a inspirat reprezentanții diferitelor confesiuni creștine să se întrunească pentru a afirma unitatea idealului creștin și pentru a uni străduințele lor întru apărarea păcii.

O astfel de unire a creștinilor, — fără să se țin seama de diferențele confesionale creștine, — este mai mult decât necesară în zilele noastre, pentru a întări adevărul înaintea omenirii și pentru a descoperi minciuna celor ce voiesc să răspîndească ura între oameni, prezentîndu-se, în același timp, ca falși apărători ai credinței creștine.

Toți oamenii cinstiți știu foarte bine că în lumea actuală există diferențe adînci între strădaniile cinstite pentru menținerea păcii pe pămînt și încercările necinstite de a pune la cale un nou război mondial. Forțele agresive ale militarismului n-au adormit. Ele au scos iarăși capul și creștinii n-au dreptul să privească liniștiți și cu brațele încrucișate.

Ei au datoriat să dovedească credincioșia lor față de poruncile lui Hristos nu numai în teorie, dar și în practică: să ajute omenirea să biruiască puterile întunecate ale răului care atacă.

Creștinii nu trebuie să rămînă observatori pasivi ai luptei care se desfășoară în lume între bine și rău; ei n-au dreptul să facă aceasta, ci sînt datori să stea alături de forțele luminii, în fruntea apărătorilor păcii și dreptății, pentru a ajuta din toate puterile lor statornicirea unei păci trainice și puternice pe pămînt, cu încredințarea că Dumnezeuul păcii este cu totuși (Rom. XV, 33) și că vom avea posibilitatea de a culege «roadele păcii și ale dreptății» (Evrei XII, 11).

Veneratul nostru profesor Iosif Hromadka ne-a vorbit despre acest rol al creștinului în situația aceasta care ne întristează, cînd se ridică frați mincinoși, apologeți ai unui nou război.

Am ascultat cu mare interes expunerea sa atît de substanțială și sîntem pe deplin și întru totul gata să susținem tezele sale principale. Expunerea sa scoate în relief gîndurile nobile ale Adunării pentru Pace de la Praga, sfințenia și frumusețea impresionantă a scopurilor ei, precum și demnitatea voinței creștine de a menține pacea, ca și argumentarea convingătoare privitoare la serviciul pe care creștinul trebuie să-l aducă bunei stări a omenirii și principiile evanghelice sublime după care să ne călăuzim în munca noastră.

Toate acestea nu pot să nu trezească în sufletul nostru aceeași dorință de a deveni, după puterile noastre, soli și luptători pentru pacea generală. Părerile noastre pot fi diferite, întrucît mediul în care noi trăim pe pămînt nu este același pretutindeni; dar noi sîntem totuși creștini, și

cuvîntul «Pace» conține pentru noi o putere și o speranță hotărîtoare. Pacea, pentru creștini, înseamnă a urma pe Hristos.

Iată-ne adunați aci ca mărturisitori ai Evangheliei, adică ai buneivoini anunțate de îngeri, cînd ei cîntau laudele unei ere noi în istoria omenirii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca, II, 14).

Iată-ne adunați aci ca școlari ai divinului Învățător care poruncește oamenilor: «Fiți în pace unii cu alții» (Marcu IX, 50), iar ucenicilor Săi le spune: «Pacea mea las vouă, pacea mea dau vouă» (Ioan XIV, 27).

Iată-ne adunați aci ca ucenici ai Aceluia care, după cuvintele Apostolului adresate oamenilor timpului său, împărțiți între ei prin religie și neam, rămîne «pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi — una, adică a surpat păretele cel din mijloc al despărțiturii, vrăjmășia, desființînd în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca, întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea: și să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un singur trup, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmășia. Și a venit și pace a binevestit, vouă, celor de departe și celor de aproape» (Ef. II, 14-17).

Iată-ne, în sfîrșit, adunați ca niște copii ai Aceluia care ne-a lăsat ca ideal de desăvîrșire aceste cuvinte: «Fericiti făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9).

Evident, cauza păcii este în mod esențial o problemă a noastră proprie, o cauză creștină, consecință directă a urmării noastre lui Hristos, care presupune că-L urmăm, și ne cere să-L urmăm.

Nu este nimic, deci, de mirare că noi ne-am adunat aci în calitate de creștini pentru a discuta împreună și cu toată seriozitatea răspunderea pe care ne-o luăm noi creștinii în legătură cu cauza păcii și pentru a fixa în amănunțime formele și metodele participării noastre la căutarea, împreună cu întreaga lume, a unui drum sigur, care să ducă la întărirea unei păci trainice pe pămînt, — forme și metode care să corespundă vederii și credinței noastre creștine.

Pentru a răspunde după cuviință întrebării: care este răspunderea noastră de creștini față de cauza păcii, și care sînt formele și metodele potrivite pentru participarea noastră la soluționarea acestei probleme, cea mai actuală în vremea noastră, avem nevoie, urmînd pe Hristos, să ne adresăm învățăturii revelației divine. Ea ne va lămuri «care este voia lui Dumnezeu, ce este bun, plăcut, desăvîrșit» (Rom. XII, 2), ce ne-a poruncit Hristos și cum poate creștinătatea, sub conducerea Lui, să ajute pe cei care sînt «osteniți și împăvărați».

În cîteva cuvinte, esența poruncii creștine poate să fie exprimată așa: o veste bună pentru lumea întreagă privitoare la venirea împărăției lui Dumnezeu pentru orice om,—și aceasta, în Hristos și pentru Hristos—și o chemare, de o stăruință cît se poate de frățească, la pocăință, adică îndemnul de a lepăda, osîndind, tot ce a fost urît, întinat de păcat, în viața dusă înainte, fie că este vorba de viața personală sau de cea de familie, fie că este vorba de viața publică sau cea politică internațională.

Un îndemn, deci, de a rupe orice legătură cu tot ce este rău, cu păcatul, cu orice lipsuri, și de a pătrunde în împărăția lui Dumnezeu, intrînd în Biserica creștină printr-o participare activă, practică, la viața comunităților care sînt chemate, după cuvintele Domnului, să devină aluatul împărăției cerurilor (Matei XIII, 33), iar, după Apostol, să dospească toată frămîntătura (I Cor. V, 6), adică să călăuzească viața comunităților pe drumul cel drept.

Este de ajuns să ne amintim că Domnul și-a început misiunea în lume, predicînd Evanghelia Împărăției și spunînd: «S-a împlinit vremea și s-a apropiat Împărăția lui Dumnezeu» (Marcu I, 14-15). Cînd o mulțime de oameni voiau să-L țină, ca să nu plece de la ei, El le-a zis: «Se cade să binevestesc împărăția lui Dumnezeu și altor cetăți, fiindcă pentru aceasta sînt trimis» (Luca IV, 42-43). «După aceasta, Iisus călătorea din oraș în oraș, și din sat în sat, predicînd vestea cea bună a împărăției lui Dumnezeu și cei 12 Apostoli erau cu El» (Luca VIII, 1). Domnul vorbea despre această împărăție, nu numai în termenii unei izbăviri și ai unei vieți veșnice în lumea de dincolo, într-un viitor îndepărtat al planului eshatologic al împărăției cerurilor, ci și ca de o realitate concretă și săvîrșită, aici jos, în viața omenească: «Iar dacă Eu cu Duhul lui Dumnezeu scot pe demoni, atunci a ajuns la voi împărăția lui Dumnezeu» (Matei, XII, 28; Luca, XI, 20). Trimițînd pe ucenicii și apostolii Săi să predice Evanghelia, adică să vestească împărăția lui Dumnezeu (Luca IX, 1), Domnul le-a poruncit: «În orice casă veți intra, mai întîi spuneți: pace casei acesteia... Și spuneți-le: s-a apropiat de voi împărăția lui Dumnezeu. Iar cînd ați intra într-un oraș și nu v-ar primi, atunci să ieșiți în ulitele lui și să ziceți: și pulberea care s-a lînit, din orasul vostru, de picioarele noastre, o scuturăm împotriva voastră. Să știți, totuși, că s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu» (Luca, X, 5; 9-11). Pentru toate vremurile, Domnul a poruncit ucenicilor Săi: «Căutați împărăția lui Dumnezeu și toate acestea se vor adăuga vouă» (Luca XII, 31). Credincioși poruncii lui Dumnezeu, Sfintii Apostoli și primele generații de creștini au conceput predica și viața lor întregă ca o laudă a împărăției lui Dumnezeu, săvîrșită prin cuvînt și prin fapte. Este de ajuns să citim Faptele Apostolilor, pentru a ne convinge (1, 3; 8, 12; 20, 25; 19, 8; 28, 23). Apostolul Pavel a exprimat esența mesajului împărăției lui Dumnezeu, predicată de Iisus și de ucenicii Săi, prin aceste cuvinte: «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie întru Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

Cuprinsul esențial al învățăturii celei mîntuitoare, al lucrării de mîntuire, predicatoriale și didactice a lui Hristos și a Ucenicilor și Apostolilor Săi, transmisă prin ei pentru timpurile viitoare și pentru toate generațiile ulterioare de creștini, era vestirea către toți oamenii a venirii Împărăției lui Dumnezeu, cunoașterea acestei împărății și a realității ei în toată lumea și pentru toate popoarele. Elementul principal, semnul specific, pregătirea neapărat trebuincioasă pentru realizarea și stabilirea acestei împărății, după Domnul și după Apostoli, este «dreptatea, pacea și bucuria întru Duhul Sfînt» (Romani, XIV, 17).

Aceasta înseamnă că pacea, propovăduirea, întărirea și apărarea ei împotriva oricăror primejdii care ar putea să o amenințe, reprezintă cea mai nobilă și sfântă obligație a tuturor creștinilor, printre toate popoarele, axa întregului mesaj creștin și temelia vieții și a oricărei activități creștine. Toate acestea sînt expresie a însăși esenței Evangheliei creștine; ele decurg din însuși faptul că noi urmăm pe Hristos și reprezintă obligația chemării noastre creștine (Ef. IV, 1).

Cu toate acestea, nu este de ajuns să spui că pacea și propovăduirea ei, întărirea și apărarea ei alcătuiesc părți integrante din creștinism și că învățătura creștină, ca și viața creștinilor, o cer și o presupun. Este necesar să ne lămurim încă și asupra conținutului însuși al cuvîntului «pace», să răspundem la întrebarea asupra semnificației acestui cuvînt în contextul mesajului creștin și ce consecințe trage conștiința creștină din el.

Sfînta Scriptură arată cuvîntul «pace», prin vorba din ebraica veche «shalom» și prin cuvîntul grec «εἰρήνη» («eirene», după citirea erasmică).

Deși scriitorii Sfintei Scripturi au luat aceste cuvinte din folosința comună a epocii lor, totuși, în Scriptură, au primit o însemnare mai adîncă, mai înaltă și generală. Cuvîntul evreesc «shalom» avea la origine înțelesul de bunăstare a vieții zilnice. Dar, în întreg Vechiul Testament, noțiunea de pace depășește mult concepția păgînă. Cu greu s-ar putea găsi în Vechiul Testament un alt cuvînt sau un alt concept de care să se fi putut servi într-o măsură egal de largă pentru a se descrie viața și care în același timp să fi putut avea un conținut atît de profund și universal, cum l-a avut cuvîntul și noțiunea de «Pace». În sensul cel mai larg, acest cuvînt exprima, în lumea Vechiului Testament, bunăstarea, prosperitatea, fericirea. Această rezonanță a cuvîntului era pusă în valoare cu ocazia salutării, sau cînd cineva își lua rămas bun, cînd se felicitau, sau în formulele de amabilitate. Se credea cu totul firesc ca oamenii «păcii» să fie și lăuntric plini de bunăvoință prietenească, față de cei ce căutau certuri, dușmăanii și neînțelegeri.

Trebuie să reținem apoi și faptul că o astfel de dispoziție interioară nu era socotită ca o dispoziție sentimentală a individului, ci mai degrabă ca o dispoziție privitoare la relațiile exterioare, ca o stare a colectivității, ca rezultatul unei societăți organizate, ca o problemă a întregii societăți, ca temelie necesară a oricărei forme de viață umană și socială. Vechiul Testament se servește chiar de expresii sinonime, ca: adevăr, dreptate, ordine, prosperitate, încredere, siguranță și viață. Pacea conține în ea însăși nu numai aceste notiuni și manifestări de viață, ci ceva mai mult. Într-adevăr, noi citim: «Mai bună este o bucată de pîine uscată în pace, decît o casă plină cu carne de jertfă, dar cu vrajbă» (Prov. XVII, 1). În ierarhia valorilor umane, pacea ocupă primul loc, fără a exclude, totuși, celelalte valori; dimpotrivă, ea le presupune, ca o asociere necesară a ei: «Cei sărmani paste-vor pe păsunile mele, iar cei săraci vor fi fără de grijă», adică vor trăi în pace. (Isaia XIV, 30). Roadele pămîntului și bolșugul bunurilor de tot felul nu sînt numai urmări ale păcii, ci ele alcă-

tuiască conținutul ei: ... «voi dăruia pacea; viața își va da rodul ei și pământul își va da rodurile lui; cerul va lăsa să pice rouă, iar Eu voi da în stăpânirea rămășiței poporului toate bunătățile acestea» (Zaharia VIII, 12).

O astfel de pace este, după concepția omului vechitestamentar, un dar al lui Dumnezeu pentru poporul său. Acest aspect al învățăturii Vechiului Testament sînt de acord că tocmai cuvîntul «Pace» este acela care și nu pune nici un fel de probleme de interpretare. Toți specialiștii Vechiului Testament sînt de acord că tocmai cuvîntul «Pace» este acela care exprimă, de totdeauna, binele pe care Cel Veșnic îl face omului.

Adevărata pace, făgăduită din partea lui Dumnezeu prin mijlocirea cuvîntului profeților, va deveni parte integrantă a oricărei speranțe mesianice și esența însăși a venirii lui Mesia, Mîntuitorul. El va statornici pacea oamenilor cu Dumnezeu, precum și pacea oamenilor între ei, năzuind către o pace armonioasă a întregii naturi.

După speranțele mesianice, această pace desăvîrșită se manifestă înainte de orice în pacea făgăduită între popoare: «Preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri; Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai deprinde războiul» (Isaia II, 4). O astfel de pace se va face o dată cu venirea lui Mesia: «El va vesti pacea popoarelor» (Zaharia IX, 10) «căci încălțămîntea cea zgomotoasă de om războinic și haina cea stropită de sînge, vor fi aruncate în foc și mistuite în flăcări» (Isaia, IX, 4)... «voi sfărîma arcul și sabia și voi face să nu mai fie război în țară, iar pe cei ce o locuiesc îi voi pune la adăpost» (Ozeia II, 20). «Vor avea o locuință asigurată... El va aduce pacea» (Miheia V, 4-5). Însăși natura va simți influența acestei păci desăvîrșite și plină de armonie a cărei icoană ideală ne-o prezintă Isaia, în cap. XI, care, pe de o parte, pentru minunata sa exprimare în maxime și, în aparență, din pricina imposibilității sale utopice de a fi atinsă, înseamnă; ca să spunem astfel, culmea tuturor speranțelor Vechiului Testament într-o pace veșnică, iar, pe de altă parte, reprezintă o datorie în întregime realistă și concretă pentru toată omenirea, căci îndeplinirea ei nu este gîndită pe planul eshatologic al judecății de apoi, ci pe planul pur istoric al întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu și al apariției creștinismului.

Cu venirea pe pămînt a Mîntuitorului Mesia, Domnul nostru Iisus Hristos, va începe epoca împlinirii speranțelor mesianice ale Vechiului Testament, timpurile împlinirii făgăduințelor profetice de pace, și de aceea noțiunea de «Pace» în Noul Testament dezvoltă și adîncește nu numai doctrina Vechiului Testament sub acest raport, ci ea înseamnă și cea mai înaltă treaptă care a putut fi atinsă vreodată de oameni pe acest pămînt.

După doctrina neotestamentară, pacea înseamnă, în sensul cel mai larg al cuvîntului, o stare normală a lucrurilor, o ordine normală a întregii existențe și mai cu seamă a vieții omului: «Căci Dumnezeu nu este un Dumnezeu al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. XIV, 33). Pace (εἰρήνη)

ca potrivnică «dezordinii» (AKATASTASIA) este starea normală a lucrurilor, temelia oricărei existențe și formează esența însăși a oricărei noțiuni etice, a oricărui fenomen, relație și activitate. Dacă Dumnezeu este începutul, temelia, sensul și scopul final a tot ceea ce există și Dumnezeu este un Dumnezeu al păcii, atunci pacea înseamnă începutul și temelia, sensul și scopul final a tot ce există. Orice vătămare adusă păcii, orice stare de dezacord și de desordine (AKATASTASIA) înseamnă negarea lui Dumnezeu pentru că se opune voinței și ființei sale. Orice luptă împotriva păcii, este, în felul ei, o luptă împotriva lui Dumnezeu, adică o îndoială față de existența sa. Că expresia «Dumnezeul Păcii» se referă nu numai la viața sufletului, la starea lăuntrică a sufletului, dar că ea consideră pacea ca un tot, adică socotește conținutul său ca stare a sufletului ideal și ca stare fizică a păcii între oameni pe acest pământ, ne-o demonstrează nu numai textul citat al Apostolului Pavel, ci și legătura continuă observată de Noul Testament între «partea dinlăuntru» și «partea din afară». Starea de «împăcare» normală fiind conformă cu voința lui Dumnezeu, nu se mărginește numai la suflet și nu cuprinde numai unele persoane alese. Ea unește în sine starea din lăuntru cu cea din afară, stările sufletului individual cu cerințele omenești ale tuturor oamenilor socotiți ca un tot unitar, ca o societate unită, fără a ține seama de diversitatea manifestărilor și a legăturilor lor.

Ca stare normală a oricărei ființe și a oricărui lucru în general, pacea se realizează înainte de orice prin pacea oamenilor între ei.

Această pace a oamenilor între ei este axa și temelia «împărăției lui Dumnezeu», vestită de Domnul nostru Iisus Hristos și propovăduită tuturor oamenilor de Apostoli, după poruncile Sale; această împărăție, care o dată cu venirea lui Hristos «este aproape», datorită actului său de răscumpărare, «s-a descoperit» pe pământ în Biserica Sa, ca un aluat pentru toți oamenii: «Căci împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare, nici băutură, ci dreptate, pace și bucurie, întru Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17).

Această gândire este întemeiată pe versetele 18 și 19 în care Pavel spune fără înconjur: «Cel ce slujește în felul acesta pe Hristos plăcut este lui Dumnezeu și încuviințat este de oameni». Deci, cel ce aduce omului pace, dreptate și bucurie, slujește în felul acesta lui Hristos (ἐν τούτῳ) și în acest fel pacea lui Dumnezeu (ἐν τούτῳ) și prin aceasta este încuviințat de oameni. A fi în slujba păcii înseamnă a fi în slujba lui Hristos, pentru Hristos, munca în slujba păcii avînd aceeași valoare ca ascultarea de poruncile lui Dumnezeu, iar apărarea păcii între oameni reprezentînd elogiul cel mai înalt și activitatea cea mai nobilă în slujba omului (încuviințată de oameni). Fiecare creștin, întreaga creștinătate, toți oamenii trebuie să susțină tot ce slujește păcii, fără să se preocupe de unde vin aceste străduințe (de pace). Telul trebuie să fie acesta: «drept aceea, să urmărim faptele păcii și ale zidirii între noi» (Rom. XIV, 19). Și pentru că se face aici paralela între «pace» (εἰρήνη) și οἰκδομή adică zidire, ordine, îmbunătățire, reiese clar că nu se vorbește aici de

pacea între doi oameni luați fiecare în parte, ci de pacea ca temelie și scop al vieții tuturor oamenilor, al lumii întregi.

După învățătura Noului Testament, în numele salvării păcii și al bunelor relații între oameni, pacea între oameni este un scop așa de înalt și nobil, o poruncă a lui Dumnezeu așa de sublimă și importantă, că trebuie să lăsăm la o parte unele convingeri personale, unele rîndueli și obișnuințe religioase care ne-ar împiedeca să ne înțelegem cu oamenii de convingeri diferite, și de păreri contrare. Chiar dacă, într-un oarecare sens acest lucru ne pare paradoxal, exagerat și necorespunzător adevărului, totuși cuvîntul lui Dumnezeu ne spune clar că Sfinții Apostoli au recomandat credincioșilor să păstreze pacea cu păgînii în acest fel.

Porunca Apostolului Pavel dată creștinilor din Corint, în problema căsătoriilor mixte între creștini și păgîni, poate să slujească drept exemplu clasic. «Celor ce sînt căsătoriți, poruncescu-le, nu eu, ci Domnul — femeia de bărbat să nu se despartă... Dacă însă cel păgîn se desparte, să se despartă; în astfel de împrejurare, fratele sau sora nu sînt legați căci Dumnezeu ne-a chemat spre pace» (I Cor. VII, 10, 15).

Apostolul Pavel trimite aici pe Corinteni, în mod categoric și clar, pe de o parte, la porunca lui Dumnezeu care oprește divorțul, dar, pe de altă parte, cere, nu mai puțin clar și categoric, ca, în această problemă, creștinii să cedeze păgînilor, pentru salvarea păcii: «fratele și sora nu sînt legați, în acest caz», ceea ce înseamnă că ei nu sînt legați prin interzicerea de către Dumnezeu a divorțului. Nu sînt sclavi ai acestei porunci, ci, dimpotrivă, ei trebuie să pună pe al doilea plan convingerile lor proprii, căci «Dumnezeu ne-a chemat... spre pace». Deci porunca lui Dumnezeu, în acest caz, nu trebuie să devină prilej de dușmănie față de necredincioși, pacea generală cu toată lumea la care ne-a chemat Dumnezeu, fiind superioară unei norme parțiale.

Astfel pacea trebuie să fie apărută și întărită cu toți, nu numai cu oamenii legați între ei prin aceeași credință sau prin același fel de a vedea, dar și cu cei de o ideologie potrivnică, și cu cei ce nu cred sau sînt de o credință diferită.

«Feriți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei, V, 9); în afară de acest loc, cuvîntul «făcător de pace» (εἰρηνοποιός) nu se găsește în nici o parte în Biblie. Cuvintele «făcînd pace prin El» (εἰρηνοποιήσας), în epistola Sfîntului Apostol Pavel către Coloseni I, 20), caracterizează lucrarea de mîntuire a lui Dumnezeu-Tatăl, care, prin suferințele crucii și prin sîngele Domnului Iisus Hristos vărsat pe cruce, a restabilit armonia în lumea întinată de păcatul omului, a restabilit pacea. Această singură indicație arată îndeajuns energia, ca și caracterul soteriologic al acestei noțiuni — Domnul a suferit pentru săvîrșirea apărării păcii. Caracterul său energic și activ este pe de-a întregul confirmat dacă facem o analiză a pasajelor respective din Sfintele Scripturi. Expresia «a face pace» înseamnă, desigur, că un «făcător de pace» (εἰρηνοποιός) nu este acela care este numai pașnic sau de spirit pașnic, cum este caracterizată aceasta prin atributul εἰρηνικός, pașnic

(Iacob III, 17), ci acel care lucrează activ și cu energie pentru restabilirea, întinderea, păstrarea, consolidarea sau apărarea păcii. Cu aceasta mișcarea puterii de voință și a anergiei, a activității în afară în raporturile cu alții iese aici mai bine în evidență decât în expresiile de același fel «a căuta» pacea (ζητεῖν I Petru III, 11) sau chiar «a căuta ceea ce ajută pacea și zidirea reciprocă» (διώκειν ειρήνην — Evrei XII, 14; Romani XIV, 19). Instaurarea, consolidarea, răspîndirea și apărarea păcii și a înțelegerii între oameni trebuie să fie obiectul și conținutul activității pacifice.

Făcătorii de pace, cei ce aduc pacea, vor fi numiți fiii lui Dumnezeu, pentru că ei săvîrșesc lucrarea Lui și au luat asupra lor sarcina Sa.

Dumnezeu S-a descoperit omului ca iubire nesfîrșită în Hristos, «căci Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8). Dar iubirea lui Dumnezeu față de oameni a fost dovedită în modul cel mai strălucit și în chipul cel mai minunat prin aceea că Hristos a murit pentru oameni cînd ei erau încă păcătoși, vrăjmași ai lui Dumnezeu, pentru a-i împăca cu Dumnezeu (Romani, V, 8-10). Pentru aceasta, Dumnezeu este numit «Dumnezeul dragostei și al păcii» (II Cor. XIII, 11) și, uneori, direct «Dumnezeul păcii» (Romani, XVI, 20). «Făcătorii de pace» se bucură de dragostea deosebită a Tatălui ceresc, pentru că ei săvîrșesc lucrarea Lui pe pămînt și îndeplinesc sarcina Lui. Îndeplinind lucrarea Lui pe acest pămînt, printre oameni, în mod firesc ei au cel mai mult dreptul să fie numiți «fii ai lui Dumnezeu» și ei sînt, într-adevăr, «fiii lui Dumnezeu» pe pămînt.

Dragostea față de pace este întotdeauna o problemă de curaj. Drumul pacificării este de obicei un drum de durere pentru făcătorul de pace. Se înțelege de la sine că creștinii sînt datori, de asemenea, să consolideze pacea între ei înșiși și cu frații lor care le împărtășesc ideile. «Siliți-vă să păstrați unitatea duhului prin legătura păcii» (Ef. IV, 3). «Roada dreptății este semănată în pace celor ce lucrează pacea» (Iacob III, 18). Aici adevărul (adică dreptatea) este pus în raport direct cu menținerea păcii, și roadele dreptății nu pot să fie cîștigate decât de cei care mențin pacea. Numai ei pot să semene dreptatea cu speranța că vor culege roadele ei.

Și Sfîntul Apostol Petru atrage atenția (I Petru III, 11) asupra faptului că desăvîrșirea religioasă și morală este legată și condiționată de menținerea păcii, căutarea ei și năzuința după ea. În acest sens psalmul XXXV, 14 zice: «Întoarce-te de la rău și fă binele, caută pacea și urmeaz-o».

Menținerea păcii între oameni, căutarea drumurilor care duc la pace și străduința care năzuește la întărirea ei, după cuvîntul lui Dumnezeu, pentru creștini (și în general pentru toți oamenii), trebuie să coincidă și să fie însoțită de pacea propriului lor suflet, trebuie să corespundă propriei lor stări sufletești pacificate. «Dumnezeul nădejdei să vă umple pe voi de toată bucuria și pacea în credință, ca să prisosească nădejdea voastră, prin puterea Duhului Sfînt». (Romani XV, 13). Avem aici un paralelism perfect al noțiunii. Precum pacea trebuie să fie starea normală

și raportul normal al tuturor oamenilor între ei, tot astfel starea lăuntrică a sufletului omului, conținutul «eului» său, trebuie să fie plin de pace, de bucurie și speranță în credință.

Iată starea normală dată de Dumnezeu oamenilor. Deci, pacea sufletului nu poate să fie separată de bucurie și de nădejde, căci o astfel de pace nu poate să ne amintească de pacea stoică (γαλήνη însemnează în fond liniște), de un om în întregime pasiv, retras în el însuși, îndrăgostit de sine, ci este vorba de o stare cât se poate de activă, cu care să influențeze asupra mediului înconjurător, pentru a ne bucura, împreună cu toți oamenii, de pace și nădejde în credință. Pacea ca stare normală a lucrurilor și pacea ca legătură normală a oamenilor între ei, împreună cu pacea lăuntrică în suflet, are în chip firesc drept consecință pacea oamenilor cu Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel a formulat aceasta prin următoarele cuvinte: «Așadar fiind îndreptați prin credință, avem pace cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos» (Rom. V, 1). Pacea cu Dumnezeu nu este cu puțință decât atunci când există și condițiile de pace cu oamenii și între oameni. Același Apostol, în epistola către Efeseni, ne arată lămurit că pacea cu Dumnezeu nu este o stare neobișnuită lăuntrică, o stare religioasă care se reduce la legăturile mistice ale omului izolat cu Creatorul și Răscumpărătorul său, neținând seama de legăturile lui cu ceilalți oameni și mai ales de legăturile sociale între toți oamenii. El arată acest lucru când vorbește despre înstrăinarea și dușmănia care exista între popoare, mai ales între păgâni și iudei, înainte de venirea lui Hristos între oameni, punând în legătură directă, în mod cu totul categoric, pacea între oameni și Dumnezeu, înfăptuită de Domnul nostru Iisus Hristos, cu pacea nesupusă anumitor condiții, atât între oameni, cât și între popoare, și între cele două tabere ale omenirii, care, pînă aici, se găseau în plină dușmănie etnică, culturală și ideologică. Venirea Domnului a îndepărtat aceste diferențe, această înstrăinare și dușmănie între două părți ale neamului omenesc, care păreau că se exclud una pe alta. El a îndepărtat concepțiile de viață și cele două mentalități diametral opuse: «Căci El este pacea noastră, El care a făcut una din cele două lumi — una, adică a surpat peretele din mijloc al despărțirii, vrăjmășia, desființînd în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea și să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un singur trup, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmășia. Și a venit și pace a binevestit vouă celor de departe și celor de aproape» (Ef. II, 14-17). În acest citat se spune clar că Hristos este pacea noastră, nu numai pacea oamenilor cu Dumnezeu, ci pacea oamenilor între ei. «Dușmănie» și «Pace» sînt opuse una alteia. Hristos, care a nimicit dușmănia prin cruce, prin El însuși a sfărîmat bariera dintre oameni, popoare și cele două tabere ale omenirii care se luptau între ele și, în aceeași măsură, El a vestit pacea celor care erau aproape (adică celor care nu credeau în El).

Pacea cu Dumnezeu nu este posibilă decât atunci când este pace cu cei de aproape și cu cei de departe, trebuînd să fie îndepărtate orice

pedici artificiale care ar putea exista între ei. Hristos a suferit pe cruce pentru a îndepărta orice dușmănie între cei care-I erau «apropiați» și cei care-I erau «îndepărtați», ca pacea și unirea să stăpînească între ei și să-și înnoiască viața.

Hristos a suferit pentru toți oamenii, pentru întreg neamul omenesc. Prin sîngele Său sfințit, a scăpat pe toți oamenii de păcat, de blestem și de moarte. Toți oamenii sînt chemați să se bucure de roadele răscumpărării, toți sînt chemați în Împărăția lui Dumnezeu, brațele Domnului sînt deschise tuturor, ca și viața veșnică și Împărăția cerurilor, Hristos este într-adevăr «pacea noastră», pacea noastră cu Dumnezeu, pacea cu noi înșine și pacea între noi. În totalitatea ei, această pace pe care a adus-o pe pămînt Hristos este cel mai mare bine eshatologic al omenirii întregi, este mîntuirea și viața ei veșnică.

Aceasta este învățătura Cuvîntului lui Dumnezeu despre pace în însemnarea și după explicarea sensului ce i s-a dat în Vechiul și Noul Testament. Din ea reiese și teza principală a acestui referat: pacea ca testament al lui Hristos și rolul creștinilor, chemați de Dumnezeu să fie făcători de pace.

Dacă medităm asupra poruncilor Domnului și Mîntuitorului nostru care ne cheamă la pace și asupra datoriei creștinului de a pune în practică această poruncă și dacă, în sfîrșit, vorbim despre datoriile precise care ne stau în față să le împlinim în calitatea noastră de creștini, atunci trebuie să ne spunem nouă, cît și fraților noștri: pacea adusă pe pămînt de Hristos, presupune că noi nu ne împăcăm cu relele și păcatele care există pe acest pămînt, ci, dimpotrivă, că biruim relele și îndepărtăm păcatul prin lupta neîncetată în sfera liberului arbitru al omului, în legăturile oamenilor între ei și în legăturile dintre popoare.

Sîntem profund convinși că înțelegerea răspunderii permanente, personale, pe care o avem pentru starea care stăpînește astăzi popoarele și sistemele politice, sociale și economice, ne cheamă pe fiecare dintre noi la luptă hotărîtă împotriva răului și la îndeplinirea reală a misiunii creștinului de a fi făcător de pace.

Știm că această răspundere este ancorată, pe de o parte, în apartenența fiecărui creștin la un anumit popor și stat, iar pe de altă parte, în înrudirea de sînge cu primul părinte Adam al tuturor popoarelor omenirii și al fiilor lui Dumnezeu, Creatorul lumii. Vedem apoi lămurit că nu se poate justifica, în nici un fel, indiferența și nelucrarea unui creștin pentru răspîndirea păcii pe pămînt sau chiar pentru o atitudine necreștină față de această problemă.

În această ordine de idei, ținem să afirmăm că nici un creștin nu poate să evite răspunderea pentru criza relațiilor internaționale care a luat naștere în anii de după război, în perioada așa numitului război rece.

Poate conștiința creștină să rămîină liniștită într-o lume care, în atmosfera de război rece, reprezintă un arsenal de arme nucleare în continuă creștere? Într-o lume care, în fața politicii de proastă faimă

«pe marginea războiului», ascunde pericolul potențial al unui război cald, care ar putea izbucni ca un fulger de repede și care poate să înceapă din orice motiv?

Noi, creștinii, știm că Domnul a poruncit tuturor oamenilor și tuturor popoarelor să trăiască în pace și înțelegere. Avem oare dreptul să tăcem și să socotim că stare normală faptul că state mari și puternice, care adesea se numesc state creștine, în loc să ajute țările slab dezvoltate, țările mici, folosesc împotriva lor o constrângere politică și economică, pentru a sili aceste țări să le urmeze politica lor în relațiile internaționale, neșovăind să folosească chiar forța împotriva acestor țări, atunci când ele nu mai vor să se supună lor? Ne întrebăm și întrebăm pe frații noștri: o astfel de situație poate oare să contribuie la stabilirea unei păci trainice și drepte pe pământ?

Noi, creștinii, știm că Dumnezeu «a voit ca toți oamenii făcuți dintr-un sînge să locuiască peste toată fața pământului» (Fapte XVII, 26). Prin urmare, toți oamenii sînt socotiți egali de Creatorul lor, și apartenența rasială sau națională nu trebuie să dea nici unui om, în raport cu altul, vreun avantaj sau dezavantaj. Toți oamenii au datoria să se poarte față de semenii lor ca față de creaturi ale lui Dumnezeu, ca față de frații lor. În fața deșteptării conștiinței naționale a popoarelor din țările coloniale și dependente, care năzuiesc la independența de stat, putem noi oare să stăm deoparte, ba chiar să socotim ca just faptul că unele puteri, ca să păstreze avantajele lor politice și economice, fac, într-adevăr, o politică de menținere a colonialismului, deși, uneori, sub o formă în aparență inofensivă?

Pronunțăm acest cuvînt «colonialism», atît de nesuferit de frații noștri negri, nu pentru că am voi să intrăm în domeniul pasiunilor politice. Conștiința noastră proprie ne cere să ne spunem părerea asupra colonialismului, asupra războiului rece, asupra pericolului atomic și încă asupra multor altor lucruri. Căci, după părerea noastră, Creatorul ne-a hărăzit să trăim într-o epocă în care orice pasivitate, orice abatere de la calea cea dreaptă în atitudinea noastră față de problema menținerii și consolidării păcii pe pământ este o crimă împotriva lui Dumnezeu și a oamenilor.

Ne adresăm conștiinței noastre și conștiinței tuturor celor care ne ascultă, cu întrebarea: poate oare să dureze și să mai fie suportată o astfel de situație, care permite unor state puternice să nu dea pînă în prezent nici un sprijin fraților noștri din Africa, din Asia și din America Latină pentru întărirea independenței lor naționale, suveranității de stat și a autonomiei lor economice, ci dimpotrivă să le pună piedicile cele mai felurite pe drumul pe care și l-au ales, făcîndu-i obiectul arsenalului lor de propagandă și, adesea, transformînd aceste țări în arena unui război fratricid nefiresc dezlănțuit?

Nu ne îndoim că frații noștri din Vest și Est sînt de acord cu caracterizarea pe care am făcut-o despre atmosfera îngrijorătoare a încordărilor în raporturile internaționale. Ea menține omenirea într-o stare de teamă

permanentă în fața eventualității declanșării unui nou război mondial. Nu ne îndoim că ei împărtășesc convingerea noastră, că problema capitală a epocii noastre, de a cărei dreaptă rezolvare depinde viitorul neamului omenesc, este problema menținerii și consolidării păcii generale și drepte.

Impunătoarea noastră adunare este o dovadă a acestei solidarități a creștinilor.

Fiind convinși că sîntem în asentimentul fraților noștri, adăugăm că sarcina principală a forțelor pacifice constă în strădania de a întări orice încercare făcută pentru a împiedica transformarea războiului rece în război cald și pentru a lichida cît mai curînd cu putință, și definitiv, acest război rece.

Sau pacea va fi asigurată și, prin aceasta, toate celelalte probleme care separă încă omenirea vor fi rezolvate cu ajutorul lui Dumnezeu, sau va izbucni un război atomic, care va provoca mari distrugeri.

Noi, creștinii, știm foarte bine că aceasta este în contradicție cu voința lui Dumnezeu, care este bună, plăcută și desăvîrșită (Rom. XII, 2). Iată, pentru ce noi, care urmăm pe Hristos, purtăm răspunderea deosebită pentru menținerea și întărirea unei păci generale și drepte.

În conformitate cu această năzuință a noastră, voim să încurajăm orice manifestare a adevărului, a păcii, a iubirii, și a dreptății, și aceasta independent de faptul unde, cu ce forță și sub ce formă ea își face loc.

Noi afirmăm că, pentru rezolvarea acestor probleme, creștinii sînt gata să colaboreze cu toți oamenii de bună voință, chiar dacă ei nu sînt creștini sau sînt necredincioși.

Știind aceasta, ne bucurăm că mulți creștini, Biserici și comunități religioase recunosc datoria lor față de oameni și răspunderea lor înaintea lui Dumnezeu, făcînd tot ce le stă în putință pentru îmbunătățirea situației internaționale și contribuind cît de puțin la stabilirea unei păci trainice între popoare.

Participanții la această adunare a noastră reprezintă astfel o armată de creștini care — fără să se uite la greutățile luptei și rămînînd credincioși poruncilor lui Hristos — militează neobosiți pentru pace pe pămînt și bună voire între oameni (Luca, II, 14).

Creștinii care veghiază asupra păcii înfățișează un factor pe care nu pot să-l ignore forțele care, din nefericire, mai există încă, și care, în interesul lor egoist, se silesc să mențină în lume încordarea pe marginea războiului.

Pacifica noastră armată creștină este însuflețită de exemplul luptătorilor încercați în favoarea înțelegerii reciproce între popoare și națiuni: profesorul dr. Josif Hromadka, președintele Bisericii, Martin Niemöller, canonicul James Collins, doctorul Hewlet Johnson, pastorul Dr. Ragnar Forbech, pastorul dr. James Endicott și canonicul Kir.

Este firesc ca însuflețirea și activitatea creștinilor din diferite Biserici și țări, care urmăresc salvarea păcii, să dea naștere acestei unități orga-

nice pe care o avem acum sub ochii noștri, aici la Praga, sub forma Conferinței creștine pentru pace.

Mulțumim fraților noștri întru Hristos, reprezentanților Bisericilor din Cehoslovacia, care, inspirați de Domnul, au luat cu câțiva ani în urmă această inițiativă vrednică de laudă de a face apel la creștini pentru a se uni în străduințele lor pacifice. Le mulțumim din toată inima cu recunoștință.

Apostolul Pavel scrie Corintenilor: «Îndemnu-vă fraților pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca toți să trăiți la fel și să nu fie dezbinări în sînul vostru, ci să fiți cu totul potriviți în același cuget și în aceeași judecată» (I Cor. I, 10). Această unitate a idealurilor noastre, izvonită din porunca Mîntuitorului Hristos, și în deplin acord cu Cuvîntul lui Dumnezeu în privința păcii, cu sensul și însemnarea sa adîncă, formează temelia mișcării creștine pentru pace, mișcarea noastră de la Praga. Mișcarea noastră este însuflețită de nobilele idei de libertate, de pace și iubire între oameni și popoare. Aceste sentimente sînt insuflate turmei Sale de Hristos. Cei ce participă la mișcarea noastră știu că lupta pentru pace, pentru dreptatea rasială, națională și socială, pentru frățietate între toate națiunile și pentru ca aceste idei să prindă rădăcini pe acest pămînt, reprezintă o sarcină de căpetenie pentru orice creștin, pentru orice societate religioasă.

Ne dăm seama că o atitudine unită a întregii creștinătăți față de problemele cele mai importante ale zilelor noastre, un răspuns fără echivoc al întregii creștinătăți la întrebările și revendicările omenirii actuale, o acțiune creștină unită în fața lumii întregi, presupune o unitate și un acord comun interior al creștinătății în totalitatea ei. Dorim din tot sufletul să ajungem la această unitate și acest acord al întregii creștinătăți. Ea este atît de necesară pentru mîntuire, încît ne îndeamnă să nu cruțăm forțele noastre pentru a o promova.

Ca și Biserica primară, noi credem: «se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere» (I Cor. XV, 43), căci «puterea mea se desăvîrșește întru slăbiciune».

Încă de la început, Conferința creștină pentru pace de la Praga a trezit un mare interes și a atras atenția a numeroși reprezentanți ai Bisericilor și societăților religioase. Un număr considerabil de societăți religioase susțin cu tărie inițiativa nobilă a fraților noștri cehoslovaci. Bisericile Ortodoxe, ca și Biserica Ortodoxă Rusă, n-au rămas străine de această nobilă acțiune pusă în slujba păcii. Se știe, de altfel, că Biserica Ortodoxă Rusă, reprezentată prin conducătorul ei, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și prin alți venerabili ierarhi, prin preoți simpli și prin credincioși, a folosit orice ocazie pentru a ajuta la înlăptuirea ideii creștine de pace, acționînd în acest scop cu toată hotărîrea și energia.

Ascultînd de porunca Mîntuitorului nostru Hristos, privitoare la pacea pe pămînt și năzuind la unitatea creștinilor în problema apărării păcii, Biserica Ortodoxă Rusă a participat, în iunie 1958, la conferința internațională de la Praga, a reprezentanților Bisericilor creștine — o conferință

modestă, dar care a dat impuls unei intense acțiuni. De atunci Biserica Ortodoxă Rusă a luat cuvîntul la toate congresele și la toate conferințele care s-au desfășurat după conferința de la Praga, neîncetînd să cheme pe toți creștinii, toate asociațiile creștine pentru menținerea și consolidarea păcii mondiale, fără ca să desnădăjduiască atunci cînd s-au ivit neînțelegeri, și nici să se lase orbită de vreun succes sau să uite vreodată că prima și cea mai înaltă datorie a creștinului este să facă pe pămînt pace. Aceasta este, într-adevăr, calea pe care trebuie să meargă creștinul, urmînd pe Iisus Hristos.

Sîntem ferm încredințați că deosebirile de educație, de tradiții culturale, de mediu social, de concepții politice sau de apartenență la vreun sistem de organizare socială, nu prezintă o piedică serioasă pentru unificarea creștinilor din Est și Vest, în vederea acestei opere sublime de împăcare a oamenilor. Punînd pe ultimul plan interesele lor personale și înclinările lor subiective, creștinii împlinesc într-adevăr lucrarea lui Dumnezeu.

Dacă în acest moment nu susțin încă toate Bisericile și toate comunitățile religioase Conferința creștină pentru pace și nu participă la activitatea ei, credem totuși că mîna înțeleaptă a lui Dumnezeu va îndrepta și de acum înainte atenția lor asupra lucrării noastre de pace creștină și cerem ajutorul lui Dumnezeu ca unirea noastră să se realizeze cît mai curînd cu putință.

Facem apel la toate Bisericile creștine din lumea întreagă, la toate comunitățile și organizațiile religioase, care la fel cu participanții la mișcarea de la Praga, sînt însuflețite de gîndul nobil al unei păci trainice și drepte între popoare, să-și consacre toate forțele lor mișcării noastre, care, astăzi, exprimă în modul cel mai caracteristic și cel mai puternic voința creștină de pace. Atunci stima față de credincioșii uniți în jurul Celui ce ne-a însărcinat cu mesajul păcii, prin cuvintele profetului Său: «Cît de frumoase sînt pe munți picioarele celui ce aduce vestea bună, ale trimisului care vestește pacea» (Isaia LII, 7) va crește imens în ochii întregii omeniri necreștine.

Cînd vorbim despre această unire atît de mult dorită, nu trebuie să credem că ea ar fi la o depărtare pe care n-o putem ajunge. Noi știm că multe Biserici și comunități care se găsesc încă în afara Mișcării noastre întreprind unele acțiuni pentru a încuraja pacea. Salutăm acțiunea pacifică a Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite, a Bisericii Unite din Canada, a Federației protestante din Franța, a Mișcării internaționale de împăcare, a Societății Amicilor, a Alianței Bisericilor pentru pace din Statele Unite și ale altor Biserici și comunități religioase. Firește, sîntem de acord cu tot ce întreprinde Consiliul Ecumenic al Bisericilor pentru a impune dezarmarea completă, interzicerea experiențelor atomice, oprirea oricărui război în lumea întreagă și abolirea segregăției rasiale.

Tineretul este viitorul, nădejdea omenirii, De aceea ne bucurăm de atitudinea pe care a luat-o Direcția Federației Universale a Asociațiilor

Creștine a Studenților față de problemele războiului și ale păcii. Cu ocazia sesiunii de la Salonic din anul trecut, Comitetul său Central a condamnat în mod sever înarmarea cu arme atomice, războiul rece și războaiele locale și limitate, ca, de pildă, colonialismul; el a făcut apel la membrii acestei mișcări de a se ruga mai intens pentru pace, de a organiza întruniri cu creștinii din diferite țări, contribuind astfel la propășirea înțelegerii reciproce între popoare; în afară de acestea acest Comitet Central a scos în relief importanța Conferinței de la Praga pentru lămurirea datoriilor tuturor creștinilor în lupta pentru pace între popoarele lumii.

Cum se face că unele Biserici și comunități religioase rămân departe de mișcarea de la Praga? Unele dintre ele nu sînt cu noi din pricină că nu cunosc bine sensul și scopul mișcării noastre. Altele, din pricină că și-au făcut o idee greșită despre noi, de care sînt răspunzători fie conducătorii lor proprii, care uneori sînt departe de adevăratul creștinism, fie izvorul tulbure al propagandei dușmanilor păcii. Socotim ca o datorie comună a noastră, să explicăm creștinilor tuturor Bisericilor și ai tuturor comunităților religioase adevăratul înțeles al mișcării noastre. Este pentru noi o datorie comună să înlăturăm părerile greșite asupra tendințelor politice ale mișcării noastre.

Trebuie să ajungem în situația ca nimeni să nu poată împiedica pe vreun creștin de a înțelege adevărul asupra mișcării creștine pentru pace numită de la Praga, și de a se convinge că drumul nostru, — drumul către zărilor luminoase ale unei păci pe care nimic n-o poate tulbura pe pămînt — nu este deloc un drum pe care s-ar dezlănțui pasiunile politice, și că noi am apucat pe acest drum urmînd pe Hristos și mergînd împreună cu El.

Socotim de datoria noastră să declarăm înaintea reprezentanților diferitelor Biserici, confesiuni, organizații creștine internaționale, inter-confesionale și confesionale: Bisericile și creștinii care alcătuiesc Mișcarea creștină de la Praga și împărtășesc ideile lor nu sînt stăpîniți de pasiuni politice. După cum am spus și mai înainte, aceste Biserici și acești creștini urmează în modul acesta pe Hristos, mergînd împreună cu El. Dimpotrivă, sînt supuse pasiunilor politice Bisericile și creștinii care, pentru interese politice și legături egoiste, disprețuiesc porunca Mîntuitorului Hristos, privitoare la iubirea față de aproapele.

În vremea noastră răspunderea conducătorilor creștini este mai mare ca oricînd, mai cu seamă în legătură cu menținerea și întărirea păcii. Ei sînt cei care determină adesea punctul de vedere al turmei lor față de lupta cea mare a timpului nostru. De ei depinde, într-o oarecare măsură, participarea activă sau pasivă a păstoriților lor la lucrarea de pacificare a omenirii. Un mare păcat apasă asupra celor care nu duc oile lor pe calea mesajului păcii (Ef. II, 17), pe calea chemării la pace (I Cor. VII 15), căci ei «păcătuiesc înaintea tuturor», cum ne învață Apostolul Pavel (I Tim. V, 20).

Printre Bisericile care lipsesc din rîndul nostru este și Biserica romano-catolică. Sîntem mîhnîți de faptul că nu auzim și vocea acestei.

Biserici în corul nostru, împreună cu noi care cîntăm pacea, care ne rugăm lui Dumnezeu să binevoiască a ne ajuta în această slujbă de pacificare, și care îndemnăm omenirea la dragostea față de aproapele și la colaborare reciprocă. Ne dăm seama că există mulți frați printre credincioșii Bisericii romano-catolice care înțeleg ca și noi, datorită creștinilor de a activa pentru pace din toate puterile lor și de a se supune astfel poruncii sublime a Părintelui nostru ceresc. Regretăm că ei nu pot să lucreze îndeajuns în acest domeniu și ne rugăm să se apropie ziua în care ei să-și îndrepte pașii către aceeași cale pacifică, pe care o luminează însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos.

Să ne fie îngăduit să punem întrebarea: Pentru ce conducătorii Bisericii romano-catolice iau o atitudine de ură față de intențiile nobile ale partizanilor creștini ai păcii care nu sînt supuși Sfîntului Scaun de la Roma? Hristos, Conducătorul Bisericii, nu este unul și același pentru toți creștinii? Ce rațiune are, deci, acest fapt? Profesorul Hromadka a dat răspunsul în referatul său. Într-adevăr, noi vedem astăzi că Biserica Romei cedează mereu ispitei de a susține planurile laconice după putere ale unei lumi care refuză să apere pacea și care este vinovată de al doilea război mondial. Socotim ca o mare greșală faptul că în zilele noastre se fac, în sînul acestei Biserici, apeluri pătimașe pentru a o transforma într-o întăritură a frontului de atac îndreptat împotriva părții de răsărit a lumii. De la ea s-ar cere să dea o hrană duhovnicească, o căldură religioasă și un ajutor politic la ceea ce noi numim în mod simplu anticomunism.

Cum au luat naștere aceste năzuințe ale papilor lacomi de putere? Unde și au ele rădăcina? Origina lor se găsește în învățătura oficială catolică, în dogma care exprimă misiunea salvatoare a Bisericii și esența ei însăși, oglindită de învățătura privitoare la autoritatea și puterea papilor, piatră de temelie a întregului edificiu al teologiei romano-catolice, dogmă caracteristică și hotărîtoare care separă Biserica romană, în mod absolut net de restul creștinătății, cu mărturisiri de credință diferite. După Apostolul Pavel, înțelegerea adevărului este, pentru frații în credință, «înrădăcinată și întemeiată în iubire», și aceasta «împreună cu toți sfinții» (Ef. III, 17-18). După dogma Vaticanului, papa posedă el însuși înțelegerea adevărului, independent de Biserică. Monarhismul pămîntesc, juridic, al Romei a respins învățătura despre Biserică, ca trup binecuvîntat al lui Hristos, supus unui singur conducător nevăzut, adică Hristos însuși. Catolicismul roman nu este la înălțimea libertății lui Hristos, a participării Sale la viața intimă a Bisericii. El a lăsat răspunderea numai asupra Papei, care a luat locul întregului trup bisericesc, cînd este vorba de ultima cunoaștere a adevărului. Prin aceasta, Sfîntul Duh, care sălășluiește în toată Biserica, încetează de a fi norma adevărului, luîndu-i locul episcopul care tronează pe sfîntul scaun de la Roma.

În dezvoltarea sistemului papal se pot deosebi două tendințe: aceea a stăpînirii papei asupra Bisericii și asupra lumii, și aceea a infailibilității papei în materie de credință. Învățătura papală este expresia cea mai

însămnată și cea mai deplină a acestui spirit de un legalism exterior care a ocupat un loc larg în învățătura și în viața Bisericii romane, ca și în ruperea legăturilor cu ortodocșii. Cu aceasta ajungem la momentul tragic al Bisericii catolice, pe care cercurile conducătoare ale Vaticanului nu vor să-l recunoască. O poftă pătimășă de putere pămîntească antrenează neîncetat Biserica romano-catolică în politica mondială.

Această patimă a silit Roma papală să devină un suport moral al diferitelor asociații agresive și politice, care activează — cum a spus profesorul Hromadka — în paguba creștinismului, și care tulbură credința creștină și marea misiune a Bisericii în lumea de astăzi. Noi recunoaștem că acesta este adevărul și nu altul, după numeroasele măsuri politice ale Vaticanului. Acestea dovedesc că arhiepiscopii Bisericii Romei, ca, de exemplu, cardinalul Spellman, se ocupă mai mult de politică, decît de îndrumarea turmei lor în sensul moralei creștine.

Hipnotizată de perspectiva deplinătății puterii papale, curia romană este puternic înrădăcinată în vechiul sistem de viață. Interesele sale pămîntești și legăturile pe care le are o angajează în mod necesar în slujba scopurilor urmărite de imperialism. Ea rămîne continuu surdă la revendicările morale și sociale ale maselor care luptă pentru libertate, egalitate și fraternitate, păstrînd față de ele o atitudine mai totdeauna dușmănoasă.

Congresul euharistic din anul trecut, care a avut loc la Munchen, cu cuvîntările sale ațîțătoare, participarea unor oameni ai Bisericii catolice la evenimentele din Congo alături de agresiunea imperialistă, conferințele anticomuniste ale episcopilor catolici în legătură cu eșuata intervenție imperialistă în Cuba, nădejdea pe care cardinalul Mindzenty o pune în «inevitabilitatea» unui nou război mondial, cuvîntările radiodifuzate ale arhiepiscopului de Rio de Janeiro, cardinalul Jaime Barros Camara, împotriva reluării legăturilor diplomatice de către Brazilia cu Uniunea Sovietică și țările de democrație populară — toate acestea reprezintă multe verigi ale unui lanț neîntrerupt de fapte în contradicție izbitoare cu mesajul de dragoste și pace, datorie de absolută actualitate a tuturor slujitorilor Bisericii lui Hristos.

Nu este deloc întîmplător faptul că prăpastia dintre Vatican și omenirea progresistă devine din zi în zi mai adîncă. După părerea noastră, un conflict între masele de credincioși catolici, pe de o parte, și conducătorii Vaticanului pe de altă parte, este inevitabil. Prin dizolvarea uniăților de mare importanță pentru Vatican, ca de exemplu, uniția de la Brest — punte spre est —, acest conflict a și început.

Vaticanul încearcă o ieșire din această situație. Una din măsurile luate este convocarea celui de al doilea sinod al Vaticanului. Mai mult de 700 de oameni ai Bisericii din toate țările pregătesc în prezent sinodul în comisiile și secretariatele formate de papa Ioan XXIII. Încep să aibe loc convorbiri cu alte Biserici. Dar este destul de ușor de înțeles că sinodul nu urmărește să unească pe creștinii ci mai degrabă să-i împarte

după concepțiile politice, care au avut întotdeauna importanța lor pentru Vatican.

Vaticanul va trebui să recunoască în cele din urmă că nu mai este conducătorul spiritual al omenirii de astăzi. După 1917, cum spunea foarte bine profesorul Hromadka, revoluțiile sociale au deplasat centrul de gravitate al activității de răspundere din punct de vedere social către clasa muncitoare și către popoare întregi, care pînă acum, fuseseră supuse autorităților colonialismului. Alături de societatea capitalistă, s-a format o societate socialistă, numărînd peste un miliard de oameni. Este cu neputință să se uite acest fapt. Creștinii sînt datori să înțeleagă pe omul cel nou în toată năzuința lui pozitivă după o nouă orînduire a societății și să nu făurească planuri de noi cruciade, care n-ar putea să aducă nici un avantaj Bisericii creștine.

Biserica lui Hristos nu trebuie să dea înapoi în fața nevoilor actuale ale omenirii. Ba dimpotrivă, ea are datoria să slujească omenirea prin experiență sa de viață și prin mesajul mîntuirii.

Această slujire trebuie să aibă drept țel ca Biserica să învețe pe creștini de a uni în viața lor închinarea înaintea lui Dumnezeu cu recunoașterea forțelor lor umane. Activitatea lor pe pămînt este variată, dar ceea ce are într-adevăr valoare este principiul creștin de a lupta împotriva răului sub toate formele. În aceasta constă dragostea Bisericii care este spre toate de folos. (I Tim. IV, 8) și îndeosebi atunci cînd sînt în primejdie de a fi jefuiți omul, familia, societatea, neamul omenesc.

Acest lucru ar trebui să-l înțeleagă Vaticanul și toți acei creștini care continuă să ațîțe, pe ascuns, ura și dușmănia între oameni.

Asemenea creștini se găsesc chiar și în alte Biserici și comunități religioase. Ei aparțin taberei celor care predică o concepție anticreștină pusă în slujba intereselor politice, ascunzîndu-și intențiile rele sub suspinurile prefăcutei sfințenii. În privința lor, Domnul a spus: «Nu oricine îmi zice: «Doamne, Doamne, va intra într-o împărăție cerurilor, ci numai acela care face voia Tatălui Meu celui din ceruri» (Matei, VII, 21).

Voia lui Dumnezeu se poate cunoaște prin «înnoirea minții», și ea constă în ceea ce este bun, plăcut, și desăvîrșit (Rom. XII, 2).

Nu se poate spune însă că fac voia cea bună, plăcută și desăvîrșită lui Dumnezeu, cei care apără despărțirea și neînțelegerea, care se silesc să învrăjbească pe creștinii din vest, să se folosească de Biserici și comunitățile religioase pentru a sprijini alianțele militare al căror scop este să impună unui miliard de oameni sistemul politic și social pe care ei l-au înlăturat.

Lupta mișcării creștine de la Praga împotriva a tot ce se opune păcii și prieteniei între popoare este o luptă pentru adevărata libertate a Bisericii lui Hristos, pentru puritatea învățăturii evanghelice. Nu ne îndoim că adversarii mișcării noastre, în măsura în care ei urmează pe Mîntuitorul Hristos, mai curînd sau mai tîrziu vor recunoaște greșala lor și vor intra cu noi pe același drum. Cei care nu poartă decît pe dinafară

numele de creștin, se vor izola ei înșiși din ce în ce mai mult, adevărații părtași ai învățăturii lui Hristos îndepărtându-se de ei.

Știm, de asemenea, că adversarii coexistenței pașnice a sistemelor de organizare socială și a popoarelor acuză Biserica Ortodoxă Rusă că s-a pus în slujba intereselor politice și s-a îndepărtat de calea lui Hristos. Cel care a intrat într-o legătură cât de neînsemnată cu țara și cu Biserica noastră recunoaște ușor absurditatea unor astfel de presupuneri.

În țara noastră, viața socială este întemeiată efectiv pe principii înalte de omenie și dreptate. Noi am desființat exploatarea omului de către om. Grijă pentru propășirea poporului, pentru sănătatea, educația și apărarea lui a fost legiferată, și o are Statul. Biserica Ortodoxă Rusă sprijină și binecuvintează aceste nobile străduințe ale guvernului țării noastre și, întemeindu-se pe considerațiuni pur religioase, învață pe credincioși să se poarte față de mediul lor social, după principiile creștine.

Toată lumea știe, de pildă, că șeful delegației sovietice la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. a făcut propuneri de cea mai mare importanță pentru un tratat de dezarmare generală și totală. Se opune oare revendicărilor conștiinței umane acest fel de a se lucra al conducătorilor guvernului țării noastre? Nicidecum! Profetul și poetul David afirmă în Psalmii săi că Domnul urăște pe toți cei ce lucrează fărădelegea (Ps. XI, 5), și profetul Isaia vestește viitorul ca un timp al păcii, când toți oamenii «vor preface săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri» (Isaia II, 4). Nu este oare datoria de căpetenie a conștiinței creștine de a face de acum înainte tot ce-i stă în putință pentru a ne apropia de acest scop? Sau, să luăm chiar problema coexistenței pașnice a popoarelor, care este atât de aproape de inima popoarelor Uniunii Sovietice. Însemnătatea ei din punct de vedere creștin este cu atât mai mare, cu cât realizarea sau eșecul păcii pe pământ depinde de ea. În Uniunea Sovietică trăiesc aproape 100 de naționalități diferite. Ele trăiesc toate în pace și se bucură de dreptul de autodeterminare națională. Faptul acesta nu face oare plăcere și unei inimi creștine? Același lucru se poate spune și în privința egalității de drepturi a bărbaților și femeilor în fața legii, a dreptului tuturor la muncă, la odihnă, la învățătură, la asigurare în timpul bătrâneții și în caz de invaliditate. În Uniunea Sovietică toate acestea sînt o realitate și Biserica Ortodoxă Rusă binecuvintează aceste strădanii, nu din oportunism, ci pentru că ele corespund întru totul celor mai înalte revendicări ale moralei creștine.

De aceea clerul Bisericii Ortodoxe Ruse n-a făcut niciodată vreun apel care ar trezi ura unei nații împotriva alteia, a unui sistem social împotriva altuia. Niciodată clerul Bisericii Ortodoxe Ruse n-a îndemnat un stat sau altul să se înarmeze, să mărească încordarea războiului rece, și să nimicească eforturile popoarelor din colonii și ale statelor dependente privitoare la independența lor națională.

Biserica Ortodoxă Rusă urmează neclintit pe Hristos și, ascultându-l poruncile Sale, ea face apel la membrii săi, la credincioșii altor Biserici și comunități religioase și la orice om de bună voință, pentru stabilirea

și întărirea unei înțelegeri între popoare. Ea cheamă la o întrecere pașnică a sistemelor cu organizare socială și economică diferită, cheamă locuitorii pământului să lupte laolaltă împotriva foamei, bolilor și condițiilor culturale și economice înapoiate, împotriva nedreptății sociale, de pe urma căreia au de suferit încă numeroși locuitori ai planetei noastre.

Biserica Ortodoxă Rusă nu se simte îndreptățită să stea deoparte, în ceea ce privește conflictul dintre Est și Vest. Ea lămurește cu răbdare pe oameni despre necesitatea de a găsi mijloacele unei înțelegeri între popoarele și statele celor două sisteme despre care este vorba. Întemeindu-se pe învățătura Mântuitorului Hristos, după care toate popoarele sînt chemate să trăiască în pace (I Cor. VII, 15 și urm.), Biserica Ortodoxă Rusă se străduiește ca omenirea să înțeleagă că orice acțiune care agravează acest conflict este un păcat și o greșală înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. Biserica Ortodoxă Rusă încurajează, de aceea, toate strădanțiile pentru a întări și mai mult legăturile pașnice între popoare și state.

Ne-am întrunit în acest congres datorită faptului că în inima mai multor milioane de credincioși s-a deșteptat sentimentul că avem o răspundere pentru situația atît de critică în care se găsește astăzi omenirea. Noi, creștinii, sîntem datori să recunoaștem că, dacă în decursul istoriei creștinătatea ar fi pus în practică poruncile Mântuitorului Hristos, atît războaiele din trecut cît și cele din prezent n-ar fi putut avea loc și nu s-ar fi produs nici pagubele înspăimîntătoare care le însoțesc, cerînd nenumărate jertfe omenești. Într-adevăr, războaiele sînt în contradicție absolută cu principiile și învățătura creștină.

Trebuie să pronunțăm un verdict tot atît de sever și asupra colonialismului, acest sistem cu ajutorul căruia un popor stăpînește pe altul în propria lui țară, îl face să muncească pentru el și-i fură bogățiile naturale. Aceeași condamnare se impune și pentru manifestările rasismului, pentru segregatia rasială, șovinismul naționalist, exterminarea popoarelor, nedreptatea socială etc.

Sentimentul răspunderii noastre, a tuturor, ne cheamă pe toți creștinii să ne angajăm într-o înțelegere comună pentru a îmbunătăți cît mai mult situația internațională pe care o trăim. Socotim ca o datorie a acestei Adunări să precizeze, după o matură gîndire, punctul de vedere creștin în legătură cu unele probleme care frămîntă omenirea întreagă.

Avem datoria să condamnăm violența și amenințarea cu războiul ca mijloace de rezolvare a neînțelegerilor internaționale. Pentru aceeași rațiune sîntem datori să cerem încetarea imediată a războiului rece. Căci toate acestea nu se potrivesc cu învățătura creștină privitoare la legăturile dintre oameni și popoare.

Trebuie să facem apel la toți creștinii, la toate popoarele lumii să determine guvernele și Organizația Națiunilor Unite să procedeze cît se poate de curînd la dezarmare completă, supusă controlului internațional. Făcînd toate acestea, înseamnă că activăm în sens creștin.

Pînă la dezarmarea generală și completă, sîntem datori să cerem încetarea și interzicerea absolută și imediată a experiențelor atomice, căci ele sînt aducătoare de nenorociri și vătămătoare sănătății și vieții oamenilor, și prin aceasta ele se opun adevăratului plan fixat de Dumnezeu creației Sale.

Sîntem datori să protestăm împotriva împilărilor de tot felul: statale, naționale, sociale și personale, care rezultă din rasism, șovinism național, colonialism, din nedreptatea socială și din deosebirile de convingeri religioase și de concepții asupra lumii, căci ele neagă prin însăși natura lor porunca sublimă a iubirii omului față de Dumnezeu și față de aproapele său.

Sîntem datori să declarăm că este necesar să se recunoască oricărui popor dreptul de autodeterminare, să se recunoască, deci, fără întârziere, tuturor coloniilor, semi-coloniilor, popoarelor asuprite și minorităților, libertatea absolută din punct de vedere politic, economic și social, independența și suveranitatea, căci toate acestea decurg din învățătura Mîntuitorului Hristos asupra egalității tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu.

Susținem aceste datorii ale noastre în fața lumii întregi.

N-avem nimic de ascuns, căci «oricine făptuiește cele rele, urăște Lumina și nu vine la Lumină, pentru ca faptele lui să nu fie dovedite (ca rele). Cine însă lucrează adevărul vine la Lumină, ca să se arate faptele lui, că sînt săvîrșite în Dumnezeu» (Ioan XIII, 20-21).

Urmăm pe Hristos pe drumul păcii, pe care El a voit să ni-l arate.

Facă, deci, Domnul ca vocea liberă a Bisericilor, a comunităților religioase și a creștinilor singurateci, prezenți aici în această Adunare, să pătrundă ca sunetele unui clopot de alarmă în ținuturile cele mai îndepărtate ale pămîntului, să înduioșeze orice inimă de creștin și astfel sfînta flacără a zelului pentru pace binecuvîntată între popoarele lumii întregi să poată să ardă în inimile noastre!

Sîntem pe deplin încredințați că Adunarea Generală creștină pentru pace de la Praga se bucură de cea mai mare considerație din partea creștinilor și a Bisericilor creștine. Planurile ei sînt clare, iar scopul pe care-l urmărește este sfînt. Sfîntenia lui constă în adevărul evanghelic al păcii și al bunei voiri, al marilor acțiuni de credință și dragoste la care Adunarea cheamă creștinătatea.

Porunca păcii și a dragostei pe care Mîntuitorul Hristos a dat-o creștinilor trebuie să călăuzească pe toți creștinii. Ne place să credem că fiecare ucenic al Domnului nostru Iisus Hristos va lucra fără oboseală pentru pace, în legătură cu semenii săi și cu lumea întreagă.

Adunarea Generală Creștină pentru pace deschide, aici la Praga, un capitol nou în viața popoarelor creștine. Ea este chemată să pună problema păcii între popoare. Cu greu se va găsi vreun creștin care, fără să renege numele de cinste pe care-l poartă, să rămîna surd la chemarea Congresului nostru. Credem că acest lucru nu va fi cu puțință. Credem, dimpotrivă, că activitatea Adunării va aduce, cu ajutorul lui Dumnezeu, roade bogate.

Prin mine, Biserica Ortodoxă Rusă cere binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra nobilei activități a acestei Adunări.

Har vouă și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos (Fil. I, 2). *.

Ascultat cu multă atenție, coreferatul prezentat de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim a impresionat prin analiza profundă pe care a făcut-o problemelor vieții contemporane, care angajează conștiința creștină.

În ședința plenară de după amiază au fost citite alte patru coreferate. Astfel, dl. prof. *Yoshio Inoue* (Japonia) a citit următorul coreferat, intitulat «*Pacea, — pîine pentru toți*» :

Iubiți frați și surori,

Am venit aici din îndepărtata Japonie pentru a participa la Conferința pentru pace. Cînd am fost invitat la această Conferință, am reflectat asupra sensului participării mele la ea. Ce serviciu i-aș putea aduce? Are vreo importanță călătoria mea, în care străbat jumătate din globul pămîntesc? Nu știu cîte cunoștințe aveți D-voastră despre Japonia și despre Biserica Japoneză. Japonia are o populație de peste 90 de milioane, dar protestanții sînt numai în număr de 370.000, deci nici un procent din totalul populației. Iar eu nu sînt nici preot, nici teolog, ci numai membru al unei grupări aparținînd Mișcării creștine pentru pace. Un astfel de bărbat, aparținînd unei Biserici atît de slabe, poate el contribui cu ceva la Conferință? Aș fi trebuit să ezit și să reflectez mult.

Dar iată, am venit aici și sînt în fața Domniilor Voastre. De ce am venit? Ce m-a adus aici? Numai un singur fapt m-a îndemnat, m-a entuziasmat și m-a adus aici : *faptul că noi, japonezii, sîntem unicul popor din lume care a trăit grozăvia armei nucleare.*

Reamintindu-mi acest fapt, am crezut că pot accepta invitația de a participa la Conferință și că pot, chiar trebuie, să-mi exprim în fața fraților și surorilor, propria dorință după pace.

Dar aceasta nu-i oare ceva de prisos? Problema armei nucleare nu-i un fapt cunoscut de toți? Nu cunoaște lumea întreagă grozăvia armei nucleare? Întrebarea aceasta ar putea-o pune cineva. Desigur, lumea are tot felul de cunoștințe despre armele nucleare. Ea știe că cu un număr mic de arme nucleare poate fi nimicită lumea întreagă. Și faptul acesta îl probează ea cu cifre. Dar noi trebuie să întrebăm dacă lumea știe ce înseamnă în realitate aceste cifre. De pildă, eu am văzut o fotografie, care reprezenta un exercițiu de apărare aeriană în America. Fotografia arată cum se ascund elevii sub mese. Noi, japonezii, cînd privim o astfel de fotografie nu se poate să nu rîdem, căci ea este ridicolă în raport cu eficiența armei nucleare, și de aceea trebuie să spunem că lumea pare a nu-și da încă deplin seama, ce înseamnă arma nucleară.

* Traducere de Pr. I. Găgiu.

Dar nu sîntem de părere că trebuie condamnată această lipsă de cunoştinţă despre grozăvia armei nucleare, căci ceea ce am trăit noi în urmă cu 17 ani a fost doar ceva extraordinar, ceva ce nu poate fi relatat de cifre şi documente. Sau poate nu-i ceva neobişnuit ca două mari oraşe să fie rase de pe faţa pămîntului de două bombe, ca 200.000 de compatrioţi ai mei să rătăcească pe un cîmp pîrjolit de foc şi transformat în iad, şi ca unul după altul să moară, şi că noi avem încă şi azi în Japonia mulţi compatrioţi care suferă de boala atomică ?

De la terminarea războiului şi pînă azi, noi japonezii trăim acest eveniment sau, mai bine zis, acest eveniment trăieşte în noi, şi noi nu-l vom uita niciodată. Guvernul japonez îşi dă silinţa să şteargă din conştiinţa poporului japonez amintirea acestui eveniment, fiind ceva neapărat necesar ca pregătire pentru întărirea forţei militare. Dar oroarea faţă de război, care a cuprins sufletul poporului japonez, nu poate fi ştearsă atît de uşor. Faptul îl pot ilustra cu cîteva exemple.

În martie 1954 guvernul american a făcut, în sudul Oceanului Pacific, o experienţă cu arma cu hidrogen. În urma acestui fapt, «cenuşa morţii» a căzut pe nişte pescari japonezi, care se aflau în apropiere, şi l-a ucis pe unul dintre ei. Îndemnate de acest fapt, cîteva gospodine din Tokio au pornit mişcarea împotriva armelor nucleare. Au început să adune semnături de ale adversarilor acestora, fără să fie oprite sau îndrumate de cineva. Mişcarea s-a extins repede, şi la sfîrşitul anului erau adunate cam 20 de milioane de semnături. Cred că faptul acesta ilustrează foarte bine marea aversiune împotriva războiului ce a cuprins sufletul japonezului.

Un alt exemplu : exact cu un an în urmă, clădirea Parlamentului din Tokio era împresurată zilnic cam de 300.000 de manifestanţi. Era vorba de manifestarea pentru împiedecarea ratificării tratatului de securitate, pe care guvernul japonez îl încheiase din nou cu guvernul american. Nu ştiu exact felul în care acest fapt a fost cunoscut şi apreciat aici în Europa. Ştiu însă că în America, manifestarea aceasta a fost interpretată ca o mişcare condusă de comunişti. Desigur, la manifestare au luat parte şi comuniştii, dar în Japonia ei constituie o minoritate. Marea majoritate a participanţilor la manifestare au fost muncitori necomunişti, studenţi, gospodine, profesori, comercianţi, artişti, preoţi, teologi ş.a. ; deci oameni de toate stările, profesiunile şi vîrstele. Şi ei nu doreau decît ca Japonia să nu mai meargă pe drumul războiului, ci să-şi ducă viaţa ca un stat paşnic. Mişcarea aceasta însă, din păcate, n-a dat nici un rezultat. Noul tratat a fost ratificat. Cred însă că dorinţa fierbinte după pace arătată de japonezi în această mişcare n-a rămas fără importanţă.

Fireşte, n-ar corespunde adevărului, dacă aş spune că toţi japonezii ar nutri această dorinţă după pace. Aceasta arată faptul că în parlamentul japonez, partidul conservator are încă o majoritate absolută. E totuşi adevărat că mereu sporeşte numărul celor ce năzuiesc după pace.

Dar care-i atitudinea Bisericii Protestante Japoneze în situaţia aceasta ? Am menţionat mai înainte că în Japonia protestanţii nu formează nici

măcar un procent din populație. Apoi Biserica Japoneză nu-i numai mică, ci și foarte tânără. Evanghelia a fost propovăduită în țara noastră, pentru prima dată, în anul 1859. Deci Biserica Japoneză are o istorie de numai un veac, și putem spune că pînă la înfrîngerea Japoniei, în cel de al doilea război mondial, istoria Bisericii a fost istoria de sub domnia Jenno (domnia împăraților).

Nu știu ce concepție aveți d-voastră despre domnia Jenno; dar ea nu-i numai un sistem politic, ci și un sistem religios. Jenno nu era numai capul statului, ci și obiect de adorare, asemenea, spre exemplu, împăratului roman. E de la sine înțeles că creștinii au fost aceia care au suferit cel mai mult sub această domnie Jenno. Conflicte de natura aceasta s-au ivit în diferite forme la sfîrșitul veacului trecut. În urma acestora, domnia Jenno s-a întărit tot mai mult și divinizarea ei devine tot mai provocatoare și treptat, treptat, au încetat toate protestele.

În situația aceasta, creștinii japonezi și-au avut un *prielnic loc de refugiu*. E vorba de dualismul dintre Biserică și lume, sau, se poate spune: de separarea dintre credință și ascultare, dintre dogmatică și etică. Creștinii japonezi s-au retras în evlavie pe care și-au ales-o ei înșiși, au pierdut treptat interesul și simțul datoriei față de lume, au făcut din Iisus Hristos un stăpînitor al domeniului religios, lipsit de însemnătate, și din creștinism, o religie. Prin faptul că s-au retras în acest domeniu, ei au putut trăi în timpul războiului, «ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic».

Lumea întreagă știe cît de crud s-a comportat armata japoneză, în cel de al doilea război mondial, în teritoriile ocupate. Creștinii japonezi nu erau total neștiutori despre comportarea armatei japoneze. Dar, datorită dualismului lor, creștinii au putut înlătura muștrările de conștiință. Situația de atunci o priveau ei ca nefăcînd parte din datoriile lor. Un renumit conducător al creștinătății japoneze explica, după război, comportarea sa din timpul războiului, spunînd: «Am fost totdeauna pregătit să mor pentru Evanghelie, dar n-am fost pregătit să mor pentru pace». E un cuvînt foarte sincer și care ilustrează foarte clar starea sufletească a creștinilor japonezi în timpul războiului.

Aceasta a fost situația Bisericii Japoneze pînă la înfrîngerea armatei japoneze. Cu sfîrșitul războiului s-a schimbat însă total starea societății japoneze. Jenno însuși și-a negat «divinizarea proprie».

Poporul japonez a primit o Constituție nouă, numită de obicei «Constituția păcii». Articolul al 9-lea al acesteia spune: «Poporul japonez n-are voie să dispună de putere militară (armată, marină, aviație etc.)». Dar fiindcă această schimbare, care ar putea fi numită o revoluție, n-a venit din inițiativa japonezilor, ci din cea a aliaților, — faptul acesta constituie o mare slăbiciune pentru democratizarea Japoniei. Și îndărătul acestei înnoiri de suprafață de după război, stă societatea care cultivă tot starea de odinioară. Sentimentul deosebit al japonezilor față de Jenno își are rădăcini adînci în sufletul poporului japonez, și clasa stăpînitoare n-a întîrziat să profite de acest sentiment. În pofida articolului 9 al Constituției, guvernul a început să refacă armata, numind-o poliție. Și această stranie

armată a devenit acum o a doua mare armată în Răsărit. Dar, după cum am spus mai înainte, poporul japonez n-a trăit în zadar ultimul război. Sporește mereu cifra noilor bărbați și femei, care năzuiesc după pace. Ei lucrează ca Japonia să nu devină din nou un stat militarist, și lucrează pentru a o păstra ca un stat iubitor de pace. Acesta-i cazul și în sînul creștinătății japoneze. Vechea putere e încă destul de tare. Creștinismul, considerat ca o simplă religie, Biserica drept o instituție ce urmărește un scop aparte, aceeași indiferență față de lume, același neschimbat dualism dintre Biserică și lume — aceasta este încă o concepție dominantă în Biserica Japoneză. Dar nici Biserica Japoneză n-a trăit în zadar ultimul război. Vlăstare noi răsar mereu din vechiul teren și în Biserică apare o nouă atitudine a creștinilor față de lume. Forța ei motrice o constituie pocăința și examinarea comportării Bisericii în timpul războiului.

Adevărat, în timpul războiului n-a fost interzisă în Japonia propovăduirea Evangheliei. În Biserică s-a săvîrșit serviciul divin. Dar, oare, în fața lumii Îl mărturiseau creștinii japonezi pe Iisus Hristos, Domnul lumii? Îi este îngăduit Bisericii Domnului să tacă, atunci cînd în jurul ei se desfășoară evenimente îngrozitoare, care tăgăduiesc că Iisus Hristos este singurul Domn al lumii?! O astfel de Biserică mai poate ea fi numită Biserica Domnului? Da, edificiul Bisericii există. Dar, n-a fost oare Biserica numai cu exteriorul ei? N-a fost Biserica o instituție fără viață? Conducătorii Bisericii din timpul războiului declarau că a fost necesară comportarea de atunci a Bisericii pentru a apăra Biserica de distrugere. Dar o Biserică apărută în felul acesta este ea, într-adevăr, Biserică? Ce înseamnă a apăra Biserica? Să nu asculte Biserica, tocmai în situația aceasta, de cuvintele Domnului: «Cine va căuta să-și mîntuiască sufletul său îl va pierde, iar cine îl va pierde, îl va păstra viu?».

Spun lucrurile acestea nu ca dojană sau critică la adresa conducătorilor de atunci ai Bisericii. Nu sînt în situația care să-mi îngăduie aceasta. Dar trebuie să spun lucrurile acestea, drept pocăință din partea Bisericii Japoneze. Eu reflectez asupra comportării Bisericii Japoneze în timpul războiului ca asupra unei probleme ce intră în cercul datoriei comune. Eu trebuie să recunosc că noi creștinii japonezi, L-am micșorat pe Domnul nostru Iisus Hristos.

După război, noi am putut afla despre chipul demn în care, în aceeași situație, au luptat frații și surorile noastre din Europa și despre felul în care s-a desfășurat lupta bisericească în Germania. Am dat laudă lui Dumnezeu că atunci, cînd e necesar, El a îngăduit să apară martorii Săi. Ne-am bucurat că la frații și surorile noastre din Europa, lumina a fost pusă în candelabre. Dar, totodată, a trebuit să ne rușinăm că atunci cînd ni s-a cerut, nu L-am putut mărturisi pe Iisus, ca pe Domnul nostru.

Dar ce putem și ce ar trebui să facem noi acum? Cred, nimic altceva decît să aducem «roade cuvenite de pocăință»; în noua situație de după război, să mărturisim deschis în fața lumii că Iisus Hristos este singurul stăpînitor al lumii; să nu ne refugiem în domeniul religios îngust, să nu recădem în acel dualism dintre Biserică și lume, ci să pășim în

lumea în care e stăpîn Iisus Hristos, să purtăm în ea, împreună cu semenii noştri, povara şi jugul — şi, aşa cum a făcut însuşi Iisus Hristos —, să fim solidari cu ei în obligaţii.

La începutul cuvîntării mele, vorbeam despre aversiunea japonezilor faţă de război, menţionînd că 20.000.000 de oameni şi-au pus semnătura împotriva armelor atomice. Aceşti oameni, în majoritatea lor, nu sînt creştini. Motivul împotrivirii lor faţă de armele nucleare este apărarea instinctivă a vieţii sau umanismul sau marxismul.

Dar acest motiv nu poate fi numit al nostru. Pentru noi, viaţa trupească n-are caracter absolut. Apărarea vieţii trupesti nu poate fi ţinta noastră ultimă. Dar noi ştim că şi viaţa noastră trupească ne este dată de Dumnezeu ca dar. Pe temeiul morţii şi Învierii lui Hristos, noi ştim că oamenii se împărtăşesc de îndurarea lui Dumnezeu. De aceea noi mai ştim că existenţa noastră umană, implicit viaţa trupească, *trebuie preţuită* cel mai mult din rîndul existenţelor. *Nu-i creştineşte şi nici nu-i de crezut* că ea poate fi imaginată ca obiect al armelor nucleare.

Armele nucleare nu se împacă cu Evanghelia. Porunca divină ne cere să apărăm viaţa umană şi s-o preţuim mai mult decît alte lucruri. Ea interzice jertfirea vieţii umane, chiar şi atunci cînd e vorba de păstrarea unei bune orînduiri sociale existente sau pentru realizarea unei bune orînduiri sociale viitoare, indiferent dacă-i vorba de continuarea vechii concepţii despre lume sau de introducerea unei noi concepţii despre lume. Şi noi sau *tocmai* noi creştinii trebuie să strigăm: «ocroteşte viaţa!». Noi putem şi trebuie să lucrăm şi să luptăm împreună cu oameni necreştini. Noi trebuie să interpretăm rezistenţa lor faţă de armele nucleare drept un semn că Dumnezeu voieşte să ne păstreze pe noi oamenii pînă la ziua de apoi. Pentru acest lucru trebuie să-I mulţumim lui Dumnezeu şi să ne bucurăm.

Iată motivul pentru care noi, creştinii japonezi, participăm la mişcarea de rezistenţă împotriva armelor nucleare, chiar cînd această mişcare e susţinută de necreştini.

Desigur, problema armei nucleare nu-i singura care ne preocupă pe noi, creştinii japonezi. Una dintre cele mai urgente probleme ale noastre este cea a *Republicii Populare Chineze*, ţară vecină cu noi. Evident, e o problemă politică interesînd toate naţiunile lumii.

Dar, pentru noi, creştinii japonezi, nu-i numai o problemă politică, ci în primul rînd *una etică*. Lumea întreagă ştie ceea ce a făcut în timpul războiului armata japoneză în oraşele şi satele chinezeşti. Şi pînă astăzi stăpînirea japoneză nu numai că n-a oferit despăgubire, ci uneori a manifestat chiar o atitudine neprietenosă faţă de China. Chiar şi în tratatul de securitate menţionat, pe care l-a încheiat stăpînirea japoneză cu cea americană, China este privită ca duşmanul ipotetic. Nu-i acesta un fapt straniu şi dezonorant? Pentru noi, creştinii japonezi, e o problemă de conştiinţă restabilirea unei comuniuni corecte între poporul chinez şi noi. Evident, aceasta încă nu-i totul. Ne mai preocupă problema bazelor militare, care mai sînt încă în Japonia; apoi problema dezarmării totale şi cea a

celor suferinzi în Hiroshima și Nagasaki de boala atomică ș.a. Noi știm, desigur, că astfel de probleme nu privesc pacea cerească, ci pacea pămîntească. Noi știm de asemenea că pacea cerească a fost realizată pe Cruce și în Învierea lui Iisus Hristos, și că noi, azi, pe pămînt, trăim în această pace, și că această pace nu poate fi distrusă nici chiar cu bombe atomice. Dar în cazul acesta, putem noi spune că sîntem indiferenți față de pacea pămîntească? Nu. Tocmai fiindcă azi trăim în pacea veșnică și tocmai fiindcă noi credem că Domnul păcii stăpînește peste lumea noastră — tocmai pentru faptul acesta noi nu putem să nu ne înspăimîntăm de această situație nepașnică a lumii și să nu luptăm împotriva ei. Faptul că luptăm împotriva războiului și pentru pace ne servește nouă de mărturie că Iisus Hristos este Domnul acestei lumi. Iar fiindcă noi credem în pacea dată nouă și așteptăm ziua în care ea ni se va descoperi, — drept mărturie pentru aceasta, noi trebuie să luptăm pentru pacea pămîntească.

Pacea este pîinea tuturor. Această pîine, desigur, încă nu-i pîinea cea veșnică pe care o vom minca în ziua cea de apoi. Ea nu-i decît hrana sărăcăcioasă care ne susține viața în ziua aceasta. Dar Dumnezeu, care s-a întrupat, nu va desconsidera dorința și lucrarea noastră pentru această pîine. Cel ce ne poruncește să ne rugăm: «Și ne dă azi pîinea noastră cea de toate zilele», *va aproba* dorința și lucrarea noastră pentru pîine. El ne va *porunci* să lucrăm pentru pace, care-i pîinea tuturor, — *în așteptarea unei din împărăția cerească* *.

Dl. R. Ullmann (Anglia) a prezentat un documentat referat, intitulat: «*De la războiul rece, la o pace adevărată*».

Superintendentul Bisericii Reformate din Ghana, dl. Jacob Stephens, a citit un coreferat intitulat: «*Pacea și statele noi*», în care au fost expuse și problemele ce se ridică în fața creștinilor din noile state, dar și răspunderea ce revine creștinătății întregi de a ajuta popoarele acestor state să-și consolideze independența abia dobîndită. În acest coreferat se spune, printre altele:

«Pentru mine este un mare privilegiu de a putea participa la această a patra Conferință creștină pentru pace, prima Adunare Mondială Creștină pentru Pace, de la Praga. Inima mea este plină de recunoștință față de Dumnezeu, pentru harul care mi-a deschis drumul, mie, nedemn serv al Său. Sînt de asemenea recunoscător comitetului care m-a invitat să iau cuvîntul în această venerabilă Adunare, deși sînt cel mai neînsemnat dintre toți frații. Nu sînt un delegat oficial al Bisericii Metodiste din Ghana, și n-am primit însărcinarea de a vorbi în numele Bisericii din Africa. Nu sînt decît propovăduitor al lui Iisus Hristos, un umil slujitor din via Domnului, un păcătos mîntuit prin har, și numai datorită unui privilegiu special mi s-a îngăduit să iau parte la această comuniune alături de voi, care urmăriți același scop și care mărturisiți un singur Domn, o singură

* Traducere de Diac. prof. O. Bucevschi.

credință, un singur Botez. Țin totuși să-mi fac datoria așa cum se cuvine, transmițându-vă salutul creștin al fraților și surorilor din Africa, prin cuvintele Sfântului Apostol Pavel : «Toți sfinții vă salută». Amintindu-mi de acest moment solemn, voi mulțumi neîncetat lui Dumnezeu. Vă pot asigura că un mare număr de credincioși se roagă pentru această conferință cu țeluri atît de nobile, a cărei temă principală ne îndeamnă neîncetat să ne gîndim la «Pace pe pămînt».

În raportul său introductiv, profesorul Hromadka a încercat să dea definiția păcii. Îmi dau seama că este destul de greu să definești o noțiune așa de înaltă. Nu putem da o mai bună explicație a păcii decît aceea în care se vorbește despre «desăvîrșirea darurilor lui Dumnezeu, dragostea și hațul Său, iertarea Sa, și identificarea cu oamenii. Pacea este țelul strădaniei care are în vedere nevoile cele mai concrete ale luptei actuale împotriva pericolelor de război, împotriva forțelor care creează o atmosferă periculoasă de încordare, de neîncredere și de dușmănie în lume». Această definiție arată clar că o asemenea pace nu este unilaterală. Pe de o parte, ea este în legătură cu Dumnezeu, iar pe de altă parte, în legătură cu aprecierile omenești. Relativ la Dumnezeu, pacea înseamnă mîntuire, bucurie, desăvîrșire a vieții ; relativ la acțiunea omenească, ea înseamnă refuzul războiului. Firește, acesta este scopul politicii, al mișcărilor pentru pace, al conferințelor pentru dezarmare, al tratatelor și al eforturilor asemănătoare, dar dacă lipsește binecuvîntarea divină, totul va fi zadarnic. Evenimentele din trecut ne confirmă întru totul această stare de lucruri.

Vă invit, pe toți cîți sînteți aci, să ne adresăm lui Dumnezeu și să-I spunem fiecare : «Cercetează inima mea, Doamne, înțelege-o și umple-o de pace». Dacă am avea pacea în inimile noastre unii față de alții și chiar față de cei care ne sînt dușmani, Sfîntul Duh ne va conduce lîngă ape liniștite de care secolul al XX-lea are atîta nevoie. Oamenii au învățat să zboare ca păsările, au învățat să meargă pe ape ca peștii, dar n-au învățat să trăiască în pace între ei. Generația noastră nu mai măsoară distanțele cu leghe sau kilometri, ci cu ore și cu minute. Lumea a devenit mică, fiecare țară este vecina altor țări, și totuși oamenii nu se înțeleg între ei. De îndată ce omul va fi repus în rînduială, întreaga lume va fi în rînduială ; dacă omul are pacea în inima lui, pacea va fi în întreaga lume.

Una dintre realitățile care m-au interesat mai mult în timpul călătoriilor mele prin lume, dar care în același timp m-au și întristat mult, este cuvîntul «pace». Israelienii din statul Israel, fie că sînt mozaici, fie că sînt creștini, se salută reciproc cu numele păcii : «Șalom ! Șalom !». Prin această salutare ei manifestă sentimentul de pace. Totuși, intrigile omenești au creat o barieră între ei și arabii de dincolo de Iordan. Tineretul din Republica Democrată Germană spune : «Frieden und Freundschaft», și totuși el se izbește de un zid artificial care separă Berlinul lui de un alt Berlin, care dezbină prieteni și familii, care mutilează noțiunea de pace, exprimată prin salut.

Pe de o parte, popoarele se străduiesc să realizeze pacea, iar pe de altă parte ele fac investiții de arme. Noi strigăm după pace, cerem pacea,

și totuși nu e pace, din cauza dezumanizării omului, din cauza lăcomiei sale, a zgîrceniei sale, a neîncrederii și a urii sale și din cauza invențiilor diabolice care devin legiune (aluzie la Marcu V, 9, și Luca VIII, 30. N. tr.), și servesc ca instrument pentru a atinge scopurile noastre egoiste. Toate acestea ne fac sclavi. Din această cauză nu este pace în inimile noastre și, cu atît mai mult, nici pe pămînt.

Cînd Domnul nostru Iisus Hristos vorbește despre pace, îi acordă toată atenția. De la peșteră pînă la Golgota și Înviere, noi auzim vorbindu-se de pace. «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace», cîntau îngerii. Și n-auzim noi oare ecoul cuvintelor Sale rostite pe lacul Tiberiada, atunci cînd a spus, în mijlocul furtunii și al valurilor, «Taci! Incetează»? Mîntuitorul nostru, înainte de a scoate ultimul Său suspin, salutîndu-ne ne-a lăsat ca moștenire pacea Sa: «Vă dau pacea mea». Și după Învierea Sa, a spus ucenicilor Săi, frămîntați sufletește și copleșiți de spaimă și îngrijorare: «Pacea să fie cu voi!». Iată pacea pe care ne-o dăruiește Hristos, pacea lui Dumnezeu, care este mai presus de orice înțelegere. Dacă aceasta devine fundamentul păcii de care vorbim noi, și pe care popoarele vor s-o înfăptuiască, atunci va fi creată o atmosferă în care oamenii de stat, intelectualii și pedagogii vor putea activa în armonie. Hristos este pacea noastră, și prin bogăția aspectelor Sale, El se impune atenției lumii. El răspunde nevoilor tuturor claselor și oamenilor de orice credință, căci în El singur este pacea. Pentru artist, El reprezintă frumusețea, pentru arhitect El este piatra unghiulară, pentru astronom El este soarele dreptății, pentru brutar, pîinea vieții, pentru biolog, viața, pentru constructori, temelia solidă, pentru dulgher, ușa, pentru medic, marele vindecător, pentru pedagog, marele învățător, pentru țăran, semănătorul, pentru geolog, roca secolelor, pentru filantrop, darul cel neprețuit, pentru slugă, stăpînul cel bun. Ce este El pentru noi? Ce este El pentru puterile coloniale, pentru oamenii de stat? Pentru noi, Hristos este pacea noastră.

Cum putem noi aștepta această pace pe pămînt, în lume și în Europa, dacă puterile coloniale pun noile state ale Africii în imposibilitate de a se bucura de ea? Este imposibil pentru noile state ale Africii și Asiei de a participa real și în mod creator la eforturile internaționale în vederea unei împăcări, a unei înțelegeri reciproce și a restabilirii demnității omenești, dacă ele nu se bucură cîtuși de puțin de pace. Cum poate trăi lumea în pace, în prezent, dacă în această lume a lui Dumnezeu se refuză africanilor în mod hotărît drepturile fundamentale ale fiilor lui Dumnezeu? Încăznesc să spun, cu toată frica lui Dumnezeu: fără colaborarea noilor state ale Africii, pacea este de neconceput, și în Europa, și în întreaga lume. Doctorul Kwame Nkrumah, președintele Republicii Ghana și reprezentant de frunte al mișcării pentru pace, a spus acum cîtva timp: «Africa nu este o prelungire a Europei; dacă trebuie deci să se mențină pacea, e necesar ca europenii să lase pe africani să acționeze ei înșiși pentru salvarea lor, să-și întărească felul lor de viață și să trăiască în pace. Nu se poate crea nici o legătură organică cu popoarele africane, atîta timp cît nu va fi recunoscută dreptatea cauzei pentru care militează

ei, atîta timp cît nu va fi lichidat imperialismul. Trebuie luată în considerație lipsa de popularitate a imperialismului în toate cele cinci continente».

Astăzi Africa figurează pe primele pagini ale tuturor ziarelor. Nu mai este jungla și nici continentul negru de care vorbeau o dată albi, descriind-o în manualele oficiale de geografie și de istorie. Vechiul sistem cedează aci pasul unei noi orînduiri. Dar care sînt cauzele dificultăților pe care le întîmpină încă africanul, în această lume a lui Dumnezeu, chiar și fără să fie constrîns? Această problemă pune problema păcii și a noilor state. În principiu, țările africane se pot grupa în trei categorii:

- a) țări care și-au dobîndit independența,
- b) țări care au devenit independente, însă în cadrul sistemului colonial, și
- c) țări care se găsesc în luptă pentru obținerea dreptului de autodeterminare.

Vorbind despre problemele în fața cărora se găsesc aceste trei grupuri africane, noi nu putem să ne reamintim decît cu rușine și jenă istoria seculară a colonialismului și nesfîrșitele suferințe, disprețuri, persecuții, torturi, execuții și multe alte cruzimi, la care a fost supus fratele african de fratele său alb, în această lume care este a lui Dumnezeu. N-am intenția să repet toate acestea. Nenumărate știri din ziare vă țin la curent despre acest scandal dezlănțuit pentru a stăpîni Africa, despre crearea de bariere artificiale în Africa și despre consecințele politicii coloniale, fără a mai vorbi despre traficul sclavagist pe care Africa l-a plătit cu peste 60 de milioane de vieți, plus ceea ce însoțește un asemenea procedeu.

Dacă ne aruncăm privirile spre prima grupă, categoria celor care au putut să se elibereze de sub supremația colonială și să-și dobîndească independența națională, constatăm că rămășițele imperialismului iau măsuri noi de exploatare economică. Unele din aceste țări sînt încă piețe ale puterilor coloniale și sursa lor de materii prime, de forțe de muncă și de alimentare. Această activitate economică, din punct de vedere pozitiv, a efectuat unele schimbări în viața economică a popoarelor, dar atîta timp cît întreaga viață economică se găsește încă în mîinile autorităților coloniale, continuă să se mențină și exploatarea și aservirea economică. Natural, la aceasta se poate răspunde printr-o revoluție economică, care poate cauza, de asemenea, războaie în aceste state.

Cît privește cea de a doua categorie, este evident că o independență în cadrul sistemului colonial nu dă poporului ocazia să ajungă la propria sa personalitate. Sistemul de guvernămînt are în permanență un caracter de import, țările respective fiind guvernate de puteri străine și de însărcinați de afaceri luați din populația autohtonă, considerată ca fiind pe al doilea plan. În această situație se creează complexe care denaturează efortul în vederea unei evoluții ulterioare. Pozițiile cheie în economie, mai ales în comerțul exterior, sînt ocupate de elemente străine. Dacă, în aceste condiții dureroase, se încearcă să se îndrepte această situație, imperialiștii recurg la politica lui «divide et impera», creînd o prăpastie de

netrecut, care să le permită să-și urmărească scopul lor egoist în paguba oamenilor țării.

Caracteristica acestei lupte constă în faptul că popoarele coloniale nu mai cer să obțină libertate în cadrul sistemului colonial, ci o autonomie integrală.

Cea de a treia grupă constituie cauza principală a furtunii care vâiește astăzi pe deasupra Africii. În unele regiuni este vorba chiar de viață sau de moarte. Oamenii se adună pentru a constitui mișcări de eliberare în vederea luptei împotriva tuturor formelor de colonialism. Întreaga Africă se găsește în fața problemei lichidării complete a imperialismului și a colonialismului. Este îmbucurător că la cea de a cincisprezecea sesiune a Organizației Națiunilor Unite, toți oamenii de stat conducători din Africa, sprijiniți de popoarele lor, au scos în relief această problemă arzătoare. Toți șefii africani au ambiția a uni continentul întreg într-o comunitate a statelor africane. Africa n-are decît două alternative: coexistență sau distrugere simultană, ruină comună. Iată motivul pentru care statele africane examinează căile care trebuie să ducă la unirea politică. Sindicatele se apropie unul de altul pentru a constitui o federație sindicală a întregii Africi. Această federație era pe punctul de a fi înfăptuită acum cîteva săptămîni. Pe același drum se găsesc organizațiile de femei și mișcarea tineretului. Africa merge spre unitate. Acest progres meritoriu care va servi Africa și africanii, acest panafricanism care încurajează anticolonialismul este o așchie în corpul puterilor europene care fac tot posibilul pentru a distruge această uniune. Pentru ce fac ele aceasta? Pentru că, presupunînd că acest program ar reuși, că întregul continent se eliberează din ghiarele imperialismului, va trebui să fie înlocuite relațiile create în timpul colonialismului prin relații care iau ca bază independența, egalitatea și respectul reciproc. Asta înseamnă că popoarele colonialiste își plătesc datoriile făcute succesiv prin expolatarea materiilor prime și a produselor alimentare. Nu sînt decît foarte puțini albi care știu să prezinte o Africă unde ei nu vor face nimic pentru progresul oamenilor de culoare. O societate în care toți, indiferent de culoare sau de rasă, ar avea drepturi comune, li se pare o utopie. În Africa de Sud, după cum se știe, chiar și numai gîndul la o egalitate a raselor este considerat ca înaltă trădare. Ideea că europenii și cei care nu sînt europeni ar putea trăi laolaltă, pare o iluzie. Mijlocul de care se servesc este apărarea regimului vechilor triburi, întrucît societatea divizată în triburi amenință unitatea națională a africanilor. Europeanii profită prin aceasta pentru a răspîndi printre elementele cele mai înapoiate ale poporului ideea separatismului și pentru a slăbi forțele care activează în sensul unei integrări naționale. Divizarea actuală din Congo este un exemplu instructiv.

Anul 1961 a fost supranumit «an african», pentru că în acest an și-au dobîndit independența numeroase state. Astăzi, cu Sierra Leone, devenită independentă, există în Africa 28 de state noi. Atragem atenția asupra cîtorva probleme de ordin politic și economic, care privesc aceste state, și pentru care pacea pare aproape imposibilă. În primul rînd se pune între-

barea : unde găsim soluția acestor probleme ? Ce răspundem la întrebările îngrijorătoare care se pun cu privire la obstacolele de pe drumul păcii în Africa ? Răspunzînd la această întrebare, un mare predicator spunea : numai creștinismul ar putea rezolva aceste probleme. Să exprimăm importanța unui astfel de răspuns în lumina concepției creștine despre problemele sociale, politice și economice ale Africii actuale. Nu trebuie să pierdem din vedere că în Africa, orice creștin este într-adevăr creștin. Orice ar face, el aruncă fie lumină, fie umbră, pe întreaga moștenire creștină, indiferent de confesiunea căreia-i aparține. Dacă un creștin participă la o acțiune care pune în discuție caracterul său moral, necredinciosul va spune foarte simplu : este un creștin, și nu : este un romano-catolic, un metodist sau un presbiterian. Sînt bucuros să-mi exprim aci tot respectul față de primii misionari în Africa, pentru zelul și entuziasmul lor. Ei și-au unit efortul misionar cu munca de educatori, aducînd africanilor o rază de lumină prin devotamentul și spiritul lor de sacrificiu. Totuși, încă de atunci și mai ales în ultima vreme, unele evenimente ne-au dat impresia unei identificări a creștinismului organizat cu exploatarea politică și economică a popoarelor africane de către puterile străine. Faptul acesta ne-a dat de furcă ! Războiul religios din Uganda, după explorarea acestui ținut de către Livingstone și Stanley, este un exemplu remarcabil. În 1877, Stanley spunea, adresîndu-se guvernului britanic : «În întreaga lume păgînă nu se află un cîmp misionar mai promițător ca în Africa. Locuitorii de pe malurile lacului Nyanza ne-au rugat să ne ducem la ei». Răspunzînd acestei chemări, au venit în această țară misionari englezi sub conducerea reverendului Alexandre Mackey. După un an ei au fost urmați de romano-catolici, conduși de cardinalul Lavigeri, care se gîdea la constituirea unui imperiu creștin în centrul Africii Ecuatoriale. După sosirea lor au început episoade din cele mai scandaloase în istoria creștinismului de dincolo de granițele Europei. O persecuție religioasă asemănătoare celei a închiiziției din Spania, războaie civile și revoluții atîțate împotriva regelui african, de către misionari. Protestanții au încercat să cîștige pe rege pentru a pregăti drumul pentru englezi, au strîns pe neoconvertiții lor într-un partid denumit «Bar-Ingleză» ; la rîndul lor, catolicii, foarte hotărîți să cîștige țara pentru Franța, au organizat pe convertiții lor într-un partid «Bar-Fransa». S-a dezlănțuit între ei un adevărat război. Se spunea că acest război este dus pentru sufletul regelui Mutesa, însă de fapt era un război între Anglia și Franța. În timpul războiului, regele Mutesa a murit. Fiul său, refuzînd să se alăture vreuneia din părțile beligerante, a adunat o armată de rezistență. În fața acestei situații, protestanții și catolicii s-au unit pentru a învinge armatele regelui, care a fost nevoit să fugă. Creștinii au pus pe tron pe fratele său și au împărțit țara în două zone de influență religioasă respectivă. Curînd misionarii au început să se certe pe pradă. Protestanții se simțeau ofensați văzînd că regele devine catolic, catolicii nu puteau suferi controlul exercitat de protestanți în țară. A urmat un nou război religios. Și cum protestanții erau cetățeni britanici, iar catolicii cetățeni francezi, lupta s-a transformat într-un război între

francezi și englezi. Au sosit fără întârziere armatele britanice, comandate de căpitanul Lugard. El a încheiat cu regele un contract de protectorat, și apoi a atacat pe catolici, exterminând bărbați, femei, copii, incendiind sate și biserici. Uganda a fost proclamată protectorat britanic. Dacă Biserica a trădat în modul acesta moștenirea sfântă, cum ar putea creștinismul să aducă o soluție în problemele africane?

Predicatorul care afirmase că numai creștinismul este capabil să rezolve problemele Africii, uitase că în nordul Africii, Franța creștină luptă împotriva patrioților care își cer drepturile lor ca fii ai lui Dumnezeu. El a uitat că în Angola, Portugalia, țară căreia-i place să-și zică în mod deosebit creștină, a ucis zilele acestea peste 30.000 de africani, printre care și cinci misionari metodiști, pentru că au cerut stăpînitorilor coloniali ca demnitatea lor de fii ai lui Dumnezeu să fie însoțită de drepturile lor omenești. Bărbați, femei, copii, bătrîni, toți au fost masacrați cu cruzime. În Uniunea Sud-Africană se urmărește garantarea duratei supremației albe asupra mai multor milioane de africani, și se justifică acest mod de acțiune, prin Biblie, spunînd că «apartheid»-ul afirmă coexistența cu aproapele. Nu va trebui să uităm că întreaga Africă a protestat împotriva exploziilor atomice succesive pe care le provoacă Franța în Sahara. Franța creștină a asigurat pe africani că ele nu vor constitui nici un pericol pentru popoarele Africii. Dar africanii răspund: Pentru ce nu faceți experiențele cu bombe atomice, chiar în Franța? Franța n-a ținut seamă de observațiile oamenilor de știință eminenți, care au demonstrat că bomba cu hidrogen este o armă de 750 de ori mai vătămătoare și mai distructivă decît erau bombele aruncate la Hiroshima și Nagasaki în 1945. Norii de pulbere radioactivă care circulă în jurul globului sînt o realitate necunoscută pînă acum experienței umane. După experiențele cu bomba cu hidrogen s-a găsit în oasele omului un nou element numit strontium 90. Profesorul Linus Pauling, eminent chimist din California, a emis acuzația următoare: «Sînt convins că națiunile lumii care fac experiențe cu arme nucleare sacrifică viața a sute de milioane de oameni care trăiesc astăzi, și a sute de milioane de copii care încă nu s-au născut». Cu toate acestea, Franța ne spune că n-a fost cauzat nici un pericol. Ea a efectuat pe pămîntul Africii patru experiențe.

În momentul proclamării independenței congoleze, în Congo erau cinci milioane de creștini dintr-un total de treisprezece milioane de locuitori. Biserica poseda întreprinderi industriale, ziare, spitale, avea monopolul instrucției publice și era fondatoarea unei universități, în care Facultatea de Teologie ocupa primul loc. Nu exista însă nici un medic sau inginer congolez. Este evident că creștinismul fusese comercializat în profitul puterilor străine.

După cinci ani de război în Algeria, în 1959, arhiepiscopul Algerului pronunța o predică în favoarea păcii. Totuși el nu socotea necesar să ia în considerare acordarea independenței Algeriei ca o condiție a păcii.

În cursul unei lupte în centrul Africii, niște țărani africani au spus preotului lor: «Odinioară noi posedam pămîntul și voi posedați Biblia. În

zilele noastre, voi sînteți cei care posedăți pămîntul, și noi, cei care posedăm Biblia». Fără îndoială, în gîndirea contemporană, în Asia și în Africa mesajul evanghelic a fost identificat cu colonialismul, cu exploatarea economică și cu teoriile care susțin superioritatea rasei albe. Creștinismul este considerat ca religie a albilor. Dacă evenimentele ar pune pe africani în situația de a izgoni pe stăpînitorii lor europeni, există pericolul ca africanii să respingă simultan chiar moștenirea religioasă pe care au primit-o. Noi trăim într-o epocă în care se urmărește un scop imediat. Tot ceea ce tinde la cucerirea simpatiei oamenilor, trebuie să se justifice prin rezultatele sale. Acest adevăr este valabil pentru religie, ca și pentru oricare alt lucru. Dacă oamenii nu se lasă convinși că religia este folositoare vieții lor, ei nu vor ține seama de ea. Această situație este în cel mai înalt grad responsabilă de indiferența actuală față de creștinism în Africa, în Europa și pretutindeni în lume. Oamenii n-au dușmănie față de creștinism, dar ei nu recunosc importanța lui pentru viața modernă. Deci, ei nu simt nici necesitatea de a primi ajutorul lui, nici pe aceea de a răspunde chemării lui. Întinderea nemărginită a libertăților sociale și politice nu face decît să-i întărească și mai mult în această atitudine. În Africa sînt 26 milioane de creștini. Creștinismul constituie deci o minoritate, care, la rîndul ei, este divizată nu numai în romano-catolici și protestanți, ci și într-o puzderie de 800 de secte.

S-ar putea ca, într-adevăr, creștinismul să fie răspunsul la problemele Africii. Este întristător însă a ști pînă în ce măsură națiunile creștine au împiedicat pe africani să vadă acest adevăr.

Putem noi spune, cu toată sinceritatea, că, colonialiștii veniți din țări pretinse creștine, au corespuns întru totul, din punct de vedere al serviciului lor de propagatori ai civilizației, culturii și religiei? Au fost ei oare protectori responsabili de fratele lor din Africa? Asuprirea săracilor este o ofensă adusă lui Dumnezeu. Orice ființă umană pretinde unele circumstanțe economice și sociale care îi permit să crească și să evolueze. Orice obstacol pus în calea dezvoltării personalității este un păcat împotriva lui Dumnezeu, căci împiedică planul Lui. A refuza cuiva egalitatea din cauza rasei sale, înseamnă a nega temelia credinței noastre.

Nedreptatea socială paralizează creșterea omului. Faptul acesta cauzează un sentiment de decepție, de amărăciune și de suferință. Iisus n-a fost nepăsător față de nevoile materiale ale oamenilor. Parabolele Lui și întreaga Sa activitate sînt expresia unui profund interes pentru micșorarea suferinței. Iată pentru ce El pune accentul pe iubirea lui Dumnezeu față de săraci și de cei care, din punct de vedere social depind de alții. Fiecare, pentru el, este o personalitate importantă. Împărăția lui Dumnezeu va avea cu siguranță ca bază presupunerea că, creștinii nu trebuie să vorbească despre faptul că ei poartă poverile unii altora, ci să facă din această realitate fundamentul teoriei lor economice. Creștinismul este o frățietate exprimată în termeni sociali. Examinînd evenimentele de astăzi, inclusiv cele din Africa, noi constatăm contradicția adîncă între atitudinea națiunilor creștine și învățătura Mîntuitorului nostru. Această situație cere

căință. Se va vedea atunci că forța necesară pentru pace în Africa poate fi găsită, cu condiția ca noi să mergem cu curaj înainte, recunoscând aspirațiile naționale ale africanilor la libertate, la egalitate, la drepturi umane, dându-le o reală speranță de progres.

E trist să vezi popoarele concentrându-se asupra securității lor naționale și servindu-se de toate resursele lor în vederea apărării împotriva amenințării de război. Toate acestea se petrec în detrimentul unei îmbunătățiri a condițiilor sociale. Există și o problemă a locuințelor — oamenii n-au unde să-și pună capul, sînt lăsați pradă frigului și căldurii. Copiii mor de foame din lipsă de hrană. După statistici, 70 la sută din oameni trăiesc în mizerie, bolnavi și săraci. În timpul vizitei sale la Roma, acum cîteva săptămîni, ducele de Edinburg spunea: «Pîinea costă scump, însă carnea și sîngele sînt ieftine».

Posibilitatea de a se ajunge la pace va trebui să se bazeze pe recunoașterea unității neamului omenesc. Prin aceasta vrem să spunem că accentul pus pe Hristos, pe valoarea individului, formează unica bază care duce la înlăturarea definitivă a discriminării de rasă în Africa. Intrucît noi privim africanii mai degrabă din punct de vedere al posibilităților lor, decît din punctul de vedere al situației grele în care se găsesc ei acum, este mai ușor să le dorim egalitate de rasă și să garantăm astfel pacea.

Evenimentele din Africa sînt o sfidare a creștinătății. Biserica trebuie să meargă înainte cu un mesaj puternic și să revoluționeze lumea. Iubirea trebuie să ia locul urii. Pentru aceasta este nevoie de rugăciuni, de o unire în vederea combaterii răului. Noi, creștinii, n-avem decît un singur dușman: păcatul. Nu-l putem învinge decît grație puterii lui Iisus Hristos. Această putere poate să prefacă pe dușman în prieten, o grădină neroditoare într-o grădină cu roade, această putere poate să apropie oamenii, să-i ducă la o înțelegere reciprocă, la punerea în valoare a unuia de către altul. Așa poate fi restabilită pacea.

Prin această putere s-a putut înfăptui convertirea lui Pavel; acest persecutor al Bisericii lui Hristos a devenit unealta planului lui Dumnezeu, după cum a mărturisit el însuși, în Epistola către Filipeni: «Ca să cunosc pe Hristos și puterea Învierii Lui, și împărtășirea Patimilor Lui». Aceasta este puterea în stare să restabilească pacea în Africa, și nu puterea metropolelor, și nici puterea energiei nucleare. Numai puterea Învierii poate să revoluționeze oamenii și să creeze fapte noi.

Să mulțumim lui Dumnezeu că sînt în Africa oameni care au folosit această putere în propria lor viață, și au dat dovadă despre aceasta în viața socială, economică și politică a popoarelor lor.

Sîntem convinși că numai Sîngele lui Hristos poate vindeca rănila deschise în Africa de puterile coloniale. Năzuim către ziua în care Întemeietorul păcii ne va spune, cu glasul Lui blînd, în această lume posomorîtă și păcătoasă: «Pacea să fie cu voi».

Să ne dea pacea Lui, în Africa și în întreaga lume.

Vă mulțumesc pentru atenția pe care mi-ați acordat-o» *.

* Traducere de T. N. Manolache.

Prea Fericitul Patriarh Catolicos Vasken I al armenilor a prezentat următorul coreferat, intitulat «*Pacea și dreptatea creștină*» :

Iubiți frați în Hristos,

Ne-am adunat aici împreună ca să cugetăm și să lucrăm cu scopul de a căuta, a verifica și a întări acele căi care vor duce către coexistența pașnică și cooperarea popoarelor din lume.

Este în afară de orice îndoială că menținerea păcii este cea mai vitală problemă a timpurilor noastre și cea mai caldă dorință a oamenilor și popoarelor.

Astfel stînd lucrurile, onoratul nostru congres de față devine mai însemnat și cu mari nădejdi.

În această situație, Biserica lui Hristos cu siguranță trebuie să-și asume o poziție clară și hotărîtă, trebuie să-și spună cuvîntul ei hotărît și trebuie să vină cu tot idealul ei și puterea ei morală și cu toate posibilitățile ei de acțiune ca să ajute în căutarea mijloacelor pașnice și de întărire a cauzei păcii.

Biserica, cu Fiul lui Dumnezeu, Hristos însuși, ca singurul și adevăratul ei cap, în cursul istoriei ei de două mii de ani, atît în Răsărit cît și în Apus, a dezvăluit de nenumărate ori și a pus în acțiune forțele vii moral-spirituale, prin a căror influență a jucat un rol bun, salutar și decisiv în istoria popoarelor. Fiecare dintre noi poate să citeze din istoria Bisericii lui evenimente și episoade admirabile care arată că oamenii curajoși, conduși de lumina Sîntei Evanghelii, au influențat în mod binefăcător și constructiv cursul vieții, în special în timpul momentelor istorice critice.

În prezent noi stăm în fața unei astfel de noi și mari etape istorice.

Problema războiului și a păcii se pune în fața omenirii și a Bisericii. Natural, nu este pentru prima oară în istorie că se pune o astfel de problemă. Totuși, noi trebuie să admitem că este pentru prima oară că o astfel de problemă se pune sub împrejurări noi, fără precedent.

Și acum, avînd în vedere o chestiune așa de fatală care tulbură atît de vital întreaga omenire, ce poziție trebuie să ia Biserica creștină și ce avem noi, conducătorii spirituali, să spunem credincioșilor noștri și lumii întregi ?

Presupunem că d-voastră toți sînteți de acord cu noi, că astăzi cuvîntul nostru trebuie să fie imperativul-mesaj al marelui proiet : «Și va fi dreptate și pace» (Isaia XXXIX, 8).

Nu numai profetul Isaia, ci întreg Testamentul Vechi și Nou sînt anunțări ale păcii iluminate de simțul dreptății.

De veacuri, credincioșii și mulțimile pline de nădejde, inspirate din Biblia Sfîntă, au privit în viitorul îndepărtat și au visat că o dată va veni ziua cînd «dreptatea și pacea se vor săruta» (Psalm LXXXIII, 5, 10).

După cum era de așteptat și într-adevăr nu se putea să fi fost altfel, condiția pașnică a vieții este în mod organic și necesar legată de reali-

zarea dorințelor bune și drepturilor oamenilor și popoarelor, de existența raporturilor armonioase și echitabile dintre oameni și popoare.

Fără îndoială, fără dreptatea pentru indivizi și colectivități, este imposibil să așteptăm și să rezolvăm în viață o existență pașnică. Pacea este existența armonică sub lumina legii morale a dreptății forțelor constructive și sănătoase ale vieții, care se reînnoiesc și se dezvoltă treptat în cursul timpului.

Raționînd astfel, socotim că am elaborat o formulă precisă pentru realizarea dorinței idealului de pace creștin, și cu privire la ducerea la bun sfîrșit a ideilor despre dreptate.

În consecință, o condiție necesară, sau, dacă doriți, una din condițiile necesare pentru apărarea și întărirea păcii, este aceea de a lumina inimile oamenilor cu lumina sensului moral al dreptății, și de a crea, în oricare perioadă istorică, înlăuntrul vieții individuale și colective, echilibrul și armonia dintre forțele sociale existente, și în dezvoltare pe de o parte și aspirațiuni pe de alta. Și astfel va fi posibil că creăm raporturi echitabile și condițiuni drepte pentru viața omenească. Potrivit cu concepția noastră, acea lumină ne va veni de la Biblia Sfîntă și în special de la Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru.

Cele mai mari realizări științifice ale timpurilor noastre, cînd geniul mintal al omului a îndeplinit un zbor ca să cerceteze și să cucerească întreg universul material, pînă la soare — izvorul luminii —, cît de minunat ar fi să vedem și să afirmăm victoria geniului moral al aceluiași om, cucerirea luminii păcii și dreptății, lumina care s-a ivit de atîtea veacuri din înălțimile credinței și nădejdi, aducînd lumii mesajul divin: «Pe pămînt pace, între oameni bună învoire».

Numai prin pace va veni victoria geniului moral al omului, și pacea este sămînța care dă ca rod dreptatea (Iacob III, 18).

Pacea și dreptatea, ambele ca existență spirituală subiectivă a senzației mintale omenești și ca existență obiectivă a vieții umane colective, se condiționează una pe alta, se completează una pe alta și se răsplătesc una pe alta, în veci.

Într-adevăr, în ceea ce privește pacea și dreptatea, nu este oare concepția de bază identică în Vechiul și Noul Testament? «Roda dreptului este pom al vieții» (Isaia XI, 30), «căci împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și butură, ci dreptate și pace, și bucurie în Duhul Sfînt» (Romani XIV, 17), sînt mesaje ale marelui înțelept din Vechiul Testament și ale marelui Apostol al Noului Testament.

În acest spirit, zicînd dreptate și existență echitabilă pentru indivizi și colectivitate, noi înțelegem o posibilitate neconstrînsă pentru dezvoltarea forțelor naturale, vii și creatoare ale vieții, și menținerea acestei posibilități în mod egal pentru fiecare om, garantată, organizată prin mijloacele și legile colective, prin care poate să fie posibil să se creeze echilibrul și armonia și cooperarea în viața popoarelor, între forțele sociale ale popoarelor pe de o parte și aspirațiile lor pe de alta.

Principiul dreptății trebuie respectat și garantat pentru fiecare om, care el însuși nu este pricină de nedreptate față de semenii săi în ceea ce privește viața, credința, munca, educația și libera lor dezvoltare. Credem că și acest principiu trebuie garantat în mod real în sînul oricărei societăți omenești, indiferent de structura social-economică a ei.

Întocmai ca în universul material și în viața organică, tot așa și în viața socială omenească, este momentul suprem ca să fie adusă o stare și o lege a echilibrului și armoniei, și ele să fie menținute cu sfințenie, așa ca dreptatea să nu fie niciodată împiedicată de despotism, așa ca pacea să rămînă ca o stare durabilă.

În sens național și internațional, zicînd echilibru și armonie în viața umană, noi nu înțelegem o stare turnată și pietrificată, ceea ce ar fi o gravă ignorare a realității și a cursului de dezvoltare istorică a vieții.

Este clar pentru noi toți că, cursurile vieții sociale umane și instituțiile în legătură cu ea, legăturile forțelor vieții sociale și legile și concepțiile ideale care se nasc din ea și sînt condiționate de ea, sînt supuse unei evoluți și schimbări continue.

Această distincție este adevărată, în special pentru timpurile noastre, cînd este clar că noi am ajuns o nouă și mare treaptă. Tabloul vieții, orizontul mintal al oamenilor și popoarelor și structura vieții sociale sînt supuse unor schimbări extraordinare cu o rapiditate fără precedent, ca o consecință a splendidelor realizări ale puternicului progres și creștere a vieții economice, a rapidității de necrezut în mijloacele de comunicație, ca o consecință de asemenea a impulselor și dorințelor umane inerente, care ținesc să facă viața mai fericită pentru toți, printr-o justă și egală distribuție a bunurilor materiale și culturale.

Știința și mîinile creatoare ale oamenilor lucrează minuni și deschid noi orizonturi pentru viitor.

Geniul mintal omenesc a început deja să cucerească universul și oamenii au învățat să făurească astfel de puteri materiale care posedă puterea de a distruge, chiar de a anihila, întreaga lume.

Ca o consecință a tuturor acestor fenomene, este natural că vor apărea schimbări de asemenea și în sfera mintală emoțională a oamenilor, în concepțiile lor morale, și în modul lor de viață și în modul cum ei o înțeleg.

Noi nu putem trece cu vederea toate aceste lucruri.

Biserica nu trebuie să treacă cu vederea toate aceste lucruri. Noi credem că Biserica, ca instituție, nu trebuie să intervină manifestînd vreo preferință, în procesul acestei răsturnări. Totuși, dreptatea nu trebuie să însemne pentru Biserică un anumit fel de dreptate raportat la viața unei anumite epoci sau la o anumită ideologie sau la o anumită clasă.

În acest sens, Bibila Sfîntă nu ne spune despre o formă particulară de dreptate, ci despre o dreptate care este în stare să lumineze toate epocile și toate orizonturile, fără să dea atenție formelor tranzitorii ale vieții.

Un cugetător apusean a spus: «Fiecare epocă își are Evanghelia ei». Noi înțelegem această idee în sensul că fiecare epocă poate accepta Evanghelia ca a ei proprie, potrivit cu spiritul timpului, potrivit cu condițiile obiective ale perioadei.

Spiritul dreptății evanghelice cere:

a) Condiții drepte și pașnice de viață pentru toți oamenii, pe bază egală, fără discriminări rasiale, naționale, religioase sau de alt fel.

b) Condiții drepte și pașnice de viață pentru indivizi și popoare, fără exploatare, fără intervenția celor mai puternici. Dreptate este acolo unde nu există opresiune și violență.

c) Dreptul de autodeterminare liberă a națiunilor, care trebuie cu adevărat să fie respectat cu sfințenie și trebuie să devină regula supremă în raporturile internaționale.

Credem că fiecare din noi este încredințat că orice politică de discriminări și persecuții rasiale, naționale sau de altă natură, cu scopuri colonialiste, trebuie considerate ca manifestări de nedreptate, cu totul potrivnice învățăturii creștine.

Prin urmare, orice strădanie și orice activitate în slujba libertății și egalității naționale trebuie considerate juste și necesare pe drumul suprimării nedreptăților.

În linia raționamentului nostru prezent, dorim să adăugăm și să vă atragem atenția asupra unei alte circumstanțe legate de realizarea dreptății. Această circumstanță trebuie să fie optimismul nostru că în realizarea dreptății, timpul adesea îndeplinește un rol salvator.

Noi toți știm foarte bine că încă există într-adevăr, în multe și multe locuri din lume, stări și condiții de viață care sînt nedrepte, care așteaptă soluționarea lor justă. Aceste nedreptăți sînt față de indivizi sau față de clasele sociale sau în special față de naționalități.

În multe locuri din lume, mai mult sau mai puțin, viața este plină de imperfecțiuni, contradicții și conflicte. Numeroase probleme ne întîmpină la fiecare pas. Și în timp ce problemele vechi își așteaptă soluționarea lor, se nasc altele noi. Probleme teoretico-ideologice, probleme cu privire la natura indivizilor umani și la viața colectivităților, probleme economice, sociale, religioase și culturale, și, în sfîrșit, dar nu cele mai mici, problemele vechi și noi naționale și internaționale, complicații, trebuințe și cereri nesatisfăcute, coliziuni de interese, tulburări și conflicte, și așa mai departe, care se arată în diferite forme cu mai multă sau mai puțină intensitate.

Cu siguranță, dorința noastră este ca conducătorii statelor și organizațiile înalte internaționale să găsească o soluție mai devreme și potrivită la aceste probleme, așa ca să triumfe dreptatea pentru fiecare și să dispară situațiile care amenință pacea. Acest optimism trebuie considerat ca o condiție necesară pe drumul întăririi păcii. Noi nu credem că problemele de azi s-ar putea rezolva prin războaie. Noi credem că, cu străduințe unite, aceste probleme pot să-și găsească rezolvarea prin mijloace pașnice și înțelegere reciprocă.

În consecință, în numele umanitarismului evanghelic și al spiritului de dreptate, noi repetăm aici dorința noastră, pe care am arătat-o acestei Adunări în adresa noastră inaugurală de salut la deschiderea sesiunii: «Conducătorii popoarelor și statelor să se străduiască să se înțeleagă unii cu alții prin concesii reciproce, cu ajutorul armelor adevărului și dreptății, să nu mai permită răspîndirea urii între oameni și popoare; ci să se cunoască unii pe alții, să se aprecieze și să se ajute unii pe alții în această lume, care, cu belșugul și abundența ei, aparține în mod egal tuturor, sub soarele care luminează și încălzește în mod egal pe fiecare, sub aceleași binecuvîntări ale lui Dumnezeu date în mod egal fiecăruia».

Astfel pacea și dreptatea se vor întîlni și îmbrățișa una pe alta în împlinirea Legii și profețiilor.

Și acum, o, Dumnezeule, Domnul nostru, nădejdea credincioșilor, «Tu păzește-ne în pace, pentru că în Tine ne încredem» (Isaia XXVI, 3) *.

Discuțiile asupra problemelor și atitudinilor enunțate în referatul de bază și în cele cinci coreferate în cadrul ședințelor plenare s-au purtat în comisiile de lucru. Pentru aceasta s-au format zece comisii, iar participanții au fost repartizați la aceste comisii, potrivit propriilor lor preferințe; în felul acesta, fiecare grupă de lucru a cuprins între 50 și 80 de persoane, ceea ce a dat posibilitatea unei masive participări a delegaților la discuții:

15—16 iunie

LUCRĂRILE ÎN COMISIUNI. — UN SCHIMB RODNIC DE PĂRERI ȘI O PUTERNICĂ MANIFESTARE A CONȘTIINȚEI CREȘTINE.

În zilele de 15 și 16 iunie a.c., lucrările s-au desfășurat în cadrul celor zece comisii, unde discuțiile s-au purtat liber și s-au caracterizat prin dorința majorității participanților de a face un schimb de păreri sincer și de a ajunge la înțelegerea mai clară a punctelor de vedere exprimate, spre a se realiza o unitate de gândire și de acțiune creștină, în slujba marilor deziderate morale ale lumii contemporane.

Fiecare comisie și-a consacrat atenția asupra unei probleme speciale, pe care a analizat-o cu seriozitate și spirit de răspundere.

1. Comisia I-a: „Pace și dreptate“.

Lucrările acestei comisii au fost conduse de un birou prezidat de Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Dintre membrii delegației române a fost repartizat la această comisie P.C. Pr. prof. Milan Șesan.

* Traducere de Diac. prof. Vintilă Popescu.

«de bogățiile unui stat african să beneficieze toate statele africane» și datoria creștinilor de a sprijini această preocupare, întru totul conformă cu adevărata concepție creștină despre bunurile materiale.

Numeroși reprezentanți ai Bisericilor creștine din Europa au salutat cu căldură și cu dragoste frățască pe reprezentanții creștinilor din noile state din Africa și Asia. Ei au arătat că Bisericile creștine nu pot avea nimic comun cu înrobirea colonială și cu discriminarea rasială, care reprezintă atitudini inumane și necreștine.

Dl. prof. dr. Ștefan Iuhasz, rectorul Institutului Teologic protestant din Cluj, a făcut o scurtă dar documentată expunere asupra poziției pe care Bisericile creștine sînt obligate de înseși poruncile Evangheliei lui Hristos să o adopte împotriva colonialismului, indiferent care ar fi formele lui de manifestare. Insistînd asupra datoriei creștinilor de a nu se mărgini numai la condamnarea pasivă a colonialismului, ci de a lupta activ la definitiva abolire a oricărei înrobiri coloniale, — dl. prof. dr. Ștefan Iuhasz a citat un pasaj din telegrama trimisă în toamna anului trecut de Prea Fericitul Patriarh Justinian către Organizația Națiunilor Unite, în care este subliniată obligația sfîntă a Bisericilor creștine de a acționa pentru eliberarea popoarelor înrobite din teritoriile coloniale.

Primejdia ce amenință însăși soarta Bisericilor creștine din coloniile statelor europene, în cazul în care creștinătatea de pretutindeni se va dovedi inactivă în lupta legitimă și sfîntă a popoarelor înrobite pentru scuturarea jugului colonialist a fost subliniată de dl. Al. Cerna-Rădulescu.

Textul concluziilor dezbaterilor din această comisie a fost definitivat în după-amiaza zilei de 16 iunie a.c., cu larga participare a delegaților, și a cuprins un angajament solemn al celor prezenți, și o chemare caldă și frățască adresată tuturor creștinilor din lume, de a participa activ la lupta pentru abolirea definitivă a colonialismului, pentru înlăturarea oricărei discriminări rasiale și pentru ajutorarea statelor noi.

5. Comisia a V-a : „Pacea și problema Germaniei”.

La lucrările acestei comisii — care s-au desfășurat sub președinția d-lui dr. A. J. Rasker (Olanda) — au participat și delegații romîni : prof. dr. Herman Binder, de la Institutul Teologic protestant, secția germană, din Sibiu, și P.C. Pr. Teodor Bodnariu, inspector eparhial de la Arhiepiscopia Iașilor.

Marea majoritate a participanților au subliniat primejdia pe care o reprezintă pentru pacea Europei și a lumii întregi reînvierea militarismului în Republica Federală Germană și perpetuarea situației anormale ce s-a creat prin transformarea Berlinului Occidental într-un focar de provocări și agitații războinice. Numeroși creștini din Republica Federală Germană au condamnat acțiunile acelor cercuri și personalități creștine din Apus, care răstălmăcesc învățătura Evangheliei lui Hristos, devenind susținători și propovăduitori ai vrajbei și ai măcelului între oameni.

Dl. prof. dr. Herman Binder, de la Institutul Teologic protestant din Cluj, — secția Sibiu —, a expus atitudinea creștinilor din țara noastră

față de această problemă, subliniind necesitatea realizării unei unități de acțiune a creștinilor, în lupta pentru grabnica înlăturare a primejdiei care sporește neîncetat în mijlocul Europei, prin înarmarea atomică a armatei revanșarde vestgermane.

Concluziile dezbaterilor din această comisie au fost consemnate într-un referat în care s-a arătat că participanții la dezbateri socotesc ca fiind datoriei creștinilor în general și a creștinilor germani în special, să se împotrivescă tuturor formelor de manifestare a războiului rece și să lupte pentru încheierea cât mai grabnică a tratatului de pace cu cele două state germane.

6. Comisia a VI-a: „Abuzul ca creștinismul”.

Lucrările acestei comisii au fost conduse de dl. dr. Laslo Martin Pákozdy (R.P. Ungară), — vicepreședintele biroului comisiei. Dintre delegații români au participat la dezbaterile asupra problemei «abuzului cu creștinismul» P.C. Pr. prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

Punctul de plecare al discuțiilor l-au constituit acele părți din referatul de bază al d-lui prof. dr. J. Hromadka, și din coreferatul Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Nicodim, care condamnau abuzul făcut cu numele lui Hristos, și cu învățătura creștină de către unele cercuri conducătoare din jurul Vaticanului. Cu deosebit interes a fost ascultată expunerea clară a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Varlaam Borisevici (Biserica Ortodoxă Rusă), care a precizat că Bisericele Ortodoxe nutresc sentimente de frățească dragoste creștină față de Biserica Romano-Catolică, față de clerul și credincioșii ei; dar ele condamnă cu hotărîre — ca fiind incompatibilă cu porunca evanghelică de slujire a păcii și cu însăși misiunea sfântă a Bisericii lui Hristos — activitatea politică pe care cercurile conducătoare din jurul Vaticanului o desfășoară sub masca preocupărilor religioase, în sprijinul războiului rece, în sprijinul continuării cursei înarmărilor și pregătirii unui al treilea război mondial, în sprijinul propagării urii și neînțelegerii dintre oameni și dintre state.

P.C. Pr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, a adus câteva exemple, care dovedesc atitudinea cu totul străină de duhul creștinismului, a unor cardinali romano-catolici și teologi protestanți transformați în propagandiști ai războiului rece. Delegatul român a subliniat faptul că toți creștinii care se pun în slujba urii, în slujba instigatorilor la război, săvârșesc un abuz neîngăduit de învățătura creștină; folosind numele lui Hristos, Domnul păcii, în scopuri osîndite de Evanghelie și de Biserică.

Concluziile dezbaterilor acestei comisii au consemnat un deplin acord asupra poziției pe care trebuie să o aibă Bisericele creștine și creștinii în general față de problemele vieții contemporane și față de cei care — abuzînd de învățătura creștină și poziția lor în sînul unei comunități creștine — săvârșesc fapte incompatibile cu poruncile evanghelice de dragoste și pace.

7. Comisia a VII-a : „Pacea și dezarmarea“.

Problema «Pacea și dezarmarea» a fost amplu dezbătută în cadrul comisiei a VII-a, ale cărei lucrări au fost conduse de un birou format din : dl. M. Mayer (S.U.A.), președinte ; Prea Sfințitul Episcop ortodox Ioan al Berlinului (R.D. Germană), vicepreședinte, și dl. prof. A. H. Burgelin (Franța), secretar. Din Delegația română au participat la discuțiile din cadrul acestei comisii : Eminența Sa dl. Episcop Fr. Müller, șeful Bisericii Evanghelice Luterane C.A. din R.P.R., și P.C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale.

În discuții libere, caracterizate prin sinceritatea opiniilor exprimate, marea majoritate a delegaților au subliniat primejdia ce o reprezintă pentru pacea lumii, continuarea cursei înarmărilor. Ei au arătat că temeliile unei păci trainice pe pământ nu pot fi puse decît prin dezarmarea treptată a marilor puteri și a tuturor statelor. Numeroase au fost intervențiile delegaților care au scos în evidență incompatibilitatea ce există între conștiința creștină și sprijinirea de către unii creștini a cursei înarmărilor. Cu deosebit interes au fost ascultate expunerile făcute pe această temă, de participanți ca : H. J. Mends Cole (Liberia), dl. Episcop Fr. Müller (R. P. Română), P.S. Episcop Ioan al Berlinului (R.D. Germană), dl. Pastor luteran Paul Redey (R.P. Ungară), A. Graham Helier (Anglia), Ivan Varlamov (U.R.S.S.), Franklin Anthony (Sierra Leone), d-na Irene Kohl (Berlinul Occidental), I.P.S. Mitropolit Maxim (R.P. Bulgaria), dr. Edvard Krygel (R. S. Cehoslovacă) etc. P. C. Pr. Ioan Gagi a făcut, de asemenea, o expunere asupra poziției Bisericii Ortodoxe Române în această problemă și a criticat acțiunile Vaticanului și ale unor teologi apuseni, care încearcă să justifice, din punct de vedere creștin, cursa înarmărilor.

În referatul care a fost redactat la sfîrșitul dezbaterilor au fost înscrise concluziile ce s-au desprins din cuvîntările participanților și — în numele conștiinței și moralei creștine — s-a cerut tuturor creștinilor din lume să sprijine orice acțiune menită să ducă la încheierea unui acord între marile puteri pentru dezarmare generală și totală cu controlul corespunzător, limitarea armelor convenționale numai la nevoile impuse de menținerea ordinii în stat, distrugerea armelor și materialelor militare, demobilizarea armatelor și desființarea blocurilor și alianțelor militare.

3 Comisia a VIII-a : „Tineretul în slujba păcii“.

O atenție deosebită a fost acordată problemelor legate de contribuția pe care poate și trebuie să o aducă tineretul creștin la triumful păcii în lume. De aceea, comisia a VIII-a, care a dezbătut cu toată seriozitatea aceste probleme, a fost cea mai numeroasă din cele zece comisii constituite în cadrul Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga. Comisia a fost prezidată de delegatul japonez Satake și a avut ca secretar pe dl. dr. Milan Opocensky, asistent la Facultatea de Teologie din Praga. La lucrările acestei comisii, dintre delegații români au participat d-nii : Ștefan Alexe, profesor la Seminarul Teologic de la Mînaștirea Neamțu, și Ion Bria, profesor la Seminarul Teologic din Buzău.

Discuțiile în comisie au fost precedate de prezentarea unui referat de către dl. Friederich Wilhelm Marquardt (Republica Federală Germană), și a două coreferate: unul pregătit pe Pastorul luteran Giorgio Girardet (Italia), și altul pregătit de ieromonahul ortodox Juvenalie Pojarkov (U.R.S.S.). Iată cuprinsul acestui coreferat:

Iubiți prieteni și frați în Hristos,

În numele delegației tineretului din Biserica Ortodoxă Rusă și al tinerilor ortodocși din Uniunea Sovietică, pe care îi reprezentăm aici, îngăduiți-mi să vă adresez salutul: «Har vouă și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul Iisus Hristos!» (I Cor. I, 3).

Am venit la această conferință mînați de sentimentul unei adînci neliniști cu privire la căile pe care se îndreaptă omenirea în lumea actuală, și de sentimentul răspunderii ce o simțim pentru generațiile viitoare.

Dorim să împărtășim împreună îngrijorările și nădejdlile noastre. Vrem să vă vorbim despre munca noastră pentru pace, cît și despre mîhnirea pe care o provoacă în noi aceia care vorbesc despre pace apropiindu-se lor, dar cu răutate în inimă (Ps. XXVII, 3; LIV, 21; Ieremia IX, 8), punînd la cale înșelătorii împotriva oamenilor liniștiți din țară (Ps. XXV, 20).

Trăim într-o epocă neobișnuită. Spiritul uman este pe cale să-și deschidă aripile sale de vultur spre a se înălța mai presus de nori, în spațiile cosmice.

Pentru un creștin, dragostea față de toți oamenii și pacea, nu se pot despărți. Apostolul ne învață: «Fiii mei, să nu iubim cu cuvîntul nici cu limba, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan III, 18). «Să-i aveți pe dînșii de prisosit întru dragoste» (I Tes. III, 18). «Pacea să urmați cu toții și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei XII, 14). Dacă creștinul, văzînd sabia aducătoare de moarte că amenință viața fratelui său, trece mai departe fără să-i ia apărarea, este ca și cum el însuși ar comite o astfel de crimă, căci a călcat porunca lui Dumnezeu care ne zice: «Să nu ucizi!» (Exod XX, 13). În momentul de față, omenirea este amenințată de sabia războiului atomic. Ar însemna să săvîrșim o crimă față de creștinătate și umanitate, dacă am sta nepăsători în această situație, fără să încercăm a folosi toate mijloacele spirituale și morale care ne sînt la dispoziție ca să ajutăm cauza păcii, să scăpăm omenirea de amenințarea morții și să apropiem astfel clipa împlinirii atît de dorite de toți oamenii, pe care profetul Isaia o prevăzuse în Vechiul Testament: «Și vor face săbiile sale fiare de pluguri și sulitele, seceri; nu va ridica neam împotriva altui neam sabie, și nu se vor mai învăța a se bate» (Isaia II, 4).

Biserica Ortodoxă Rusă condamnă cu desăvîrșire războiul, ca mijloc de rezolvare a conflictelor politice, ideologice și economice. În această privință avem multe declarații făcute de episcopii, preoții, teologii și credincioșii Bisericii noastre. De asemenea, tineretul nostru creștin ortodox folosește toate mijloacele posibile ca să-și exprime voința sa, efortul său pentru pace, prietenie și înfrățire între toate popoarele.

Tineretul nostru studios din Academii Teologice ortodoxe și din Seminarii, a înălțat glasul său pentru apărarea păcii, de două ori pînă acum. În 1950, studenții Academiei de Teologie din Moscova și din Seminarul său, au sprijinit în unanimitate apelul Comitetului permanent al Mișcării mondiale a luptătorilor pentru pace, cu sediul la Stockholm, care cerea interzicerea armelor nucleare; în 1955, studenții Academiei Teologice și ai Seminarului din Leningrad au adresat o scrisoare oficială studenților în teologie de la facultățile din întreaga lume, cerîndu-le să sprijine mișcarea pentru pace.

Institutele noastre teologice sînt vizitate adesea de delegați străini. Din convorbirile pe care le au cu viitorii păstori ai Bisericii Ruse, acești oaspeți rămîn cu o impresie bună pe care o duc cu ei, și noi considerăm aceste legături ca o contribuție modestă la marea cauză a înțelegerii reciproce, a prieteniei și păcii internaționale.

În cursul celui de al VI-lea Festival Mondial al Tineretului și Studenților, din 1957, am fost martori la discuțiile cordiale și îmbrățișările prietenești ce au avut loc între tinerii creștini, cu ocazia întîlnirii lor la Zagorsk, în Mînăstirea Troïțka-Seegheeva. Dacă în timpul acestor întîlniri, gheața prejudecăților s-a topit în inima fraților noștri de departe, aceasta constituie de asemenea o contribuție importantă pentru cauza păcii.

Noi participăm cu bucurie la mișcarea pentru pace de la Praga. În septembrie anul trecut, chiar aici la Praga, în timpul primei conferințe a tinerilor, am luat legătură cu frații noștri în Hristos, prieteni și apărători ai păcii. Puțin mai tîrziu, tineretul nostru creștin adresa un călduros bun venit în Uniunea Sovietică, delegaților acestei conferințe. Noi vrem să continuăm a întări legăturile noastre cu tinerii militanți dornici să înfăptuiască cele mai frumoase idealuri creștine care găsesc o însuflețire însemnată în mișcarea de la Praga.

Printre membrii prezenți ai delegației noastre se află studenți care termină studiile la Academia de Teologie. Pregătindu-ne pentru marea noastră slujire pastorală, noi am meditat îndelung la munca ce ne așteaptă, și noi am ajuns la convingerea că din însăși misiunea noastră face parte în mod firesc datoria de a predica pacea, pacea între cei care sînt aproape și cei care sînt departe, pacea pentru toată lumea.

Noi știm cît de frumoși sînt pe munți pașii celui care ne aduce știri bune și ne binevestește pacea (Isaia LII, 7). Noi am îmbărbătat picioarele noastre «cu rîvna Evangheliei păcii» (Efeseni VI, 15). Cu toate acestea, ne dăm seama că pacea nu este un lucru ușor de împlinit, chiar dacă condițiile păcii vor fi o dată asigurate, omenirea se va găsi încă în fața unor grave probleme pe care va trebui să le rezolve.

Noi trebuie să insistăm pentru nimicirea tuturor armelor atomice, în toate statele. Atît timp cît există această armă îngrozitoare, capabilă să distrugă totul și gata totdeauna să fie lansată, ea va reprezenta o ispită primejdioasă pentru cel ce o va folosi. În sfîrșit, este mai de folos să se creeze între state o atmosferă de încredere care să aducă dezarmarea posibilă. Tineretul are datoria de a continua într-un mod eficace să întă-

rească încrederea și să consolideze simțul respectului reciproc între națiuni. Viitorul nostru, viitorul planetei noastre depinde de efortul nostru comun.

Iubiți frați și surori, în vremea pe care o trăim, evenimentele evoluează și se transformă, cu o iuțeală uimitoare. Acest fapt ne obligă să reacționăm cu aceeași promptitudine. Noi analizăm problemele lumii de azi, îngrijorați, și privim omenirea întreagă în progres, în lumina conștiinței noastre religioase, din punct de vedere al conștiinței noastre creștine. Toți sîntem copii egali ai lui Dumnezeu, sîntem frați, cu toate diferențele de culoare, de limbă, de obiceiuri și de cultură. Sîngele scump al Mîntuitorului nostru a curs pentru noi toți. Iată pentru ce salutăm mișcarea de eliberare ce a cuprins popoarele Africii, căci sistemul colonial, stabilit de către națiunile europene pe continentul african, nu constituie de loc o cinste pentru națiunile creștine și lumea civilizată în general. A sosit momentul și pentru Africa, să se împlinească cuvintele Apostolului Pavel: «Dacă poți să ajungi slobod, folosește-te» (I Cor. VII, 21).

Eu cred, iubiți frați și surori, că fiecare din noi are multe gânduri în inimă, cînd scrutează viitorul omenirii. În ceea ce ne privește, dorim pacea, și noi vedem multe căi care duc la aceasta. Însă datoria cea mai importantă este ca, urmînd pe Hristos, să slujim cu efortul nostru neamul omenesc; să ne consacram pentru slujirea omenirii suferinde.

Este de datoria noastră să întindem ajutorul nostru moral tuturor semenilor. Semenii noștri, apropiații noștri, după învățătura Celui veșnic, sînt toți oamenii de pe pămînt. Întăriți de convingerea noastră creștină, trebuie să folosim toată influența noastră morală asupra societății, pentru a fi propovăduitorii păcii. Ca să devenim o autoritate morală pentru lumea întreagă, puterea noastră constă în a păstra în noi, tot timpul vieții, acea iubire de care vorbește mesajul creștin al Dumnezeului iubirii. Căci harul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru, ne face puternici și curajoși în lupta pentru pacea lui Dumnezeu pe pămînt. Avem nădejdea că frații și surorile noastre în Hristos, tinerii creștini din toate Bisericele vor face tot ce le stă în putință, pentru a ajuta să îndepărteze, o dată pentru totdeauna, pericolul războiului atomic și pentru a instaura în lume relații cu adevărat umane între toți și prietenia între națiunile din orice stat.

Fraților, «să urmăm, așadar, cele ce sînt ale păcii!» (Romani XIV, 19) *.

Discuțiile ce s-au purtat au fost sincere, prietenești. Participanții au subliniat necesitatea stabilirii unor mai strîns legături între tineretul creștin din țări cu sisteme politico-sociale diferite și a unei solidarități creștine în lupta pentru înlăturarea războaielor din viața omenirii, pentru zidirea unei lumi a păcii.

Dl. prof. Ștefan Alexe a făcut o scurtă expunere asupra hotărîrii cu care tineretul creștin din țara noastră s-a alăturat întregului nostru popor, care sprijină cu toate forțele sale orice acțiune consacrată nobilei cauze a apărării păcii.

* Traducere de prof. I. Bria.

Concluziile dezbaterilor în referatul comisiei, au oglindit voința hotărâtă a reprezentanților tineretului creștin din toate continentele de a fi purtătorii mesajului evanghelic al păcii, dragostei și frăției creștine și de a aduce contribuții tot mai numeroase la biruința păcii pe pământ.

9. Comisia a IX-a: „Ecumenismul“.

Lucrările comisiei au fost conduse de un birou, avînd ca președinte pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, vicepreședinte pe John Lawrence (Anglia) și secretar pe dr. Jan Michalko, decanul Facultății Teologice luterane din Bratislava. Dintre delegații romîni, au participat la lucrările acestei comisii: P.C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București și dl. Alexandru Buthi, vicarul Episcopiei Reformate din Oradea.

Discuțiile — la care au luat parte aproape toți delegații repartizați la această comisie — au scos în evidență dorința sinceră a majorității confesiunilor creștine din lume de a realiza legături frățesti cît mai strînse între ele și de a ajunge la o reață colaborare în spirit ecumenist, spre a afirma cu prestigiu mesajul evanghelic în contemporaneitate. Numeroși participanți au criticat exclusivismul cercurilor conducătoare din jurul Vaticanului, care constituie o piedică în calea stabilirii unei conlucrări ecumeniste a Bisericilor și cultelor creștine.

De asemenea a fost analizată cu competență și seriozitate activitatea desfășurată în scopul strîngerii legăturilor dintre Bisericile creștine de către Consiliul Mondial al Bisericilor precum și posibilitățile de colaborare mai strînsă a diferitelor Biserici cu acest organism creștin internațional și interbisericesc.

P.C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, a expus poziția Bisericii Ortodoxe Romîne față de problema ecumenistă, exprimînd speranța că, în viitor, Consiliul Mondial al Bisericilor va desfășura o activitate mai intensă pe tărîmul împlinirii poruncilor evanghelice de pace și bună înțelegere între oameni, și va aduce contribuții substanțiale în lupta nobilă a omînirii contemporane pentru înlăturarea primejdiei unui nou război mondial, pentru făurirea unei lumi a păcii.

Referatul care a consemnat concluziile dezbaterilor a cuprins aceste opinii și deziderate exprimate de marea majoritate a participanților la discuții.

10. Comisia a X-a: „Pacea și armele de distrugere în masă“.

La lucrările acestei comisii — care au fost conduse de un birou format din: dl. prof. I. Inoue (Japonia), președinte; dl. Alexandr Karev (U.R.S.S.), vicepreședinte; dl. Pavel van Buren (S.U.A.), secretar — au luat parte dintre delegații romîni: Prea Sfințitul Episcop dr. Nicolae Corneanu al Aradului și P.C. Pr. Stan Dimancea, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Discuțiile ce s-au purtat timp de două zile în cadrul acestei comisii au evidențiat hotărîrea fermă a reprezentanților celor mai felurite confesiuni creștine de a sprijini — potrivit Evangheliei lui Hristos — lupta dusă în prezent de opinia publică mondială pentru interzicerea armelor de exterminare în masă.

În intervențiile lor, delegații romîni au înfierat acele cercuri creștine care trădează învățătura Bisericii creștine și încearcă să justifice pregătirea și dezlănțuirea unui război nuclear. Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Aradului a amintit participanților la discuții că cea dintîi bombă atomică a fost lansată asupra orașului Hiroshima, din ordinul unui creștin, președintele Statelor Unite ale Americii, H. Truman, care nu pierdea nici un prilej pentru a mărturisi atașamentul lui față de morala creștină și consecvența lecturilor zilnice din Biblie. Arătînd apoi că și în prezent există creștini care propovăduiesc nimicirea altor oameni cu ajutorul armelor de distrugere în masă, Prea Sfințitul Episcop Nicolae a citat cazurile unor cardinali catolici, ca Spellman, și episcopi protestanți, ca Otto Dibelius, a căror activitate propagandistică în slujba instigatorilor la război nu are nimic comun cu doctrina creștină. Prea Sfințitul Episcop al Aradului și-a încheiat cuvîntul său subliniind datoria sfîntă ce revine tuturor creștinilor de a lupta cu hotărîre împotriva celor ce amenință lumea cu dezastrele unui război atomic.

17 iunie:

**ÎN ȘEDINȚE PLENARE. — UN LEGĂMÎNT
ȘI O CHEMARE : CREȘTINII TREBUIE SĂ
SLUJEASCĂ PACEA !**

Sîmbătă 17 iunie, participanții la Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga s-au întrunit din nou în ședințe plenare, în sala primăriei noi a orașului.

Ședința de dimineață a început printr-o rugăciune și o scurtă meditație rostită de un pastor protestant din Ghana. Dl. dr. V. Hajek, care a prezidat ședința, a dat cuvîntul d-lui prof. dr. J. L. Hromadka, decanul Facultății de Teologie Jan Komenski din Praga, care a dat citire telegramelor de răspuns primite de Adunarea mondială creștină pentru pace din partea Dominului N. S. Hrușciiov, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. :

Către :

ADUNAREA MONDIALĂ CREȘTINĂ PENTRU PACE

PRAGA

Am primit cu mare bucurie telegrama Dumneavoastră în care este expusă grija pentru destinul umanității și totodată e exprimată clar și hotărîrea de a apăra pacea.

Salutăm atitudinea Dumneavoastră împotriva războiului și pentru înțelegere reciprocă și prietenie între popoare. Lupta pentru statornicirea unei păci sigure și durabile pe pământ este o datorie a tuturor oamenilor cinstiți, indiferent de convingerea lor politică și credința lor religioasă. Noi simțim convingeri că Adunarea Dumneavoastră reprezintă o contribuție importantă a creștinilor la năzuința comună a popoarelor pentru menținerea păcii.

În ceea ce privește Guvernul Sovietic, vă pot asigura că va urmări și în viitor o politică de pace și prietenie între popoare, — politică fundamentată pe principiile coexistenței pașnice a statelor cu sisteme politice-sociale deosebite —, și că se va strădui neobosit pentru micșorarea încordării internaționale și pentru realizarea unui acord asupra dezarmării generale și totale.

Doresc Adunării mondiale creștine pentru pace succes în lucrarea ei nobile.

N. S. HRUȘCIOV

Telegrama Domnului N. S. Hrușcirov a fost ascultată cu deosebită atenție de toți cei prezenți și a fost subliniată cu calde și entuziaste aplauze.

Dl. dr. Victor Hajek a dat citire următoarei scrisori primite din partea Domnului Antonin Novotny, Președintele Republicii Socialiste Cehoslovace:

*Președintele Republicii Socialiste Cehoslovace
către :*

Adunarea Mondială Creștină Pentru Pace

PRAGA

Stimați Domni,

Imi permit să vă exprim mulțumirea mea pentru scrisoarea Dumneavoastră, pentru salutările Dumneavoastră și pentru informațiile cu privire la menirea întrunirii Dumneavoastră.

Apreciez faptul că Dumneavoastră căutați cu adâncă seriozitate căile pe care să contribuiți la asigurarea păcii lumii și la întărirea înțelegerii și a prieteniei între popoare. Republica Socialistă Cehoslovacă a activat și va activa neîncetat, mereu, din toate puterile, pentru menținerea unei păci permanente. Ea va sprijini orice acțiune care țintește spre realizarea acestui scop nobil. Simțim nespuse de bucuroși că ați ales pentru Adunarea Dumneavoastră pentru pace tocmai Praga, care din timpuri străvechi a fost centrul luptelor pentru idealurile cele mai nobile. Vă pot asigura că veți găsi în țara noastră totdeauna cea mai deplină înțelegere pentru activitatea Dumneavoastră în slujba păcii.

Sînt convins că lucrarea Dumneavoastră de slujire a păcii va avea un loc însemnat în năzuințele contemporane spre pace, — pentru care eu vă doresc cel mai deplin succes.

Cu un salut sincer,

ANTONIN NOVOTNY

Dl. prof. dr. J. L. Hromadka a prezentat apoi proiectul mesajului adresat de Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga către creștinii din întreaga lume. Citirea proiectului de mesaj a fost în repetate rînduri întreruptă de însuflețite aplauze. Pus la vot, proiectul a fost adoptat cu o mare majoritate, înregistrîndu-se numai 8 voturi contra.

Iată cuprinsul acestui mesaj care dă glas conștiinței creștine și constituie totodată o înflăcărată chemare la acțiune în slujba poruncii evanghelice a păcii pe pămînt, în slujba celor mai nobile năzuințe ale omenirii.

I.

Cu credința în Iisus Hristos, căruia I s-a dat toată puterea în cer și pe pămînt, s-au întrunit la Praga, la o primă Adunare Mondială Creștină pentru Pace, mai mult de 600 de creștini, ca reprezentanți și membri ai diferitelor Biserici, confesiuni și culte din toate părțile lumii.

La începutul epocii atomice, cînd amenință o eventuală autodistrugere a omenirii și cînd lumea strigă după pace, să înțelegem cu toții făgăduințele lui Dumnezeu: «Pace pe pămînt» și «Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». Cu convingerea credinței noastre, facem un apel de obște la întreaga creștinătate și la toți oamenii să aibă încredere în aceste făgăduințe ale Milostivului Dumnezeu și cu puterea Lui să meargă pe drumul păcii.

II.

1. Dumnezeu a făcut pace între El și toți oamenii prin Fiul Său, Iisus Hristos. Cu aceasta, El a întemeiat în același timp legătura păcii și a dragostei între oameni.

Nu putem să ascultăm sau să transmitem acest mesaj îmbucurător, fără să ne angajăm cu toată puterea pentru restabilirea, păstrarea și întărirea păcii pe pămînt între oameni și popoare.

2. Dumnezeu a împăcat lumea cu Sine Insuși prin Fiul Său Iisus Hristos și a chemat pe ai Săi la slujirea împăcării.

Nu putem să ascultăm sau să transmitem acest mesaj îmbucurător, fără a arăta tuturor oamenilor și popoarelor care sînt astăzi în dușmănie, căile practice și posibilitățile de înțelegere. Vrem să accentuăm că cei ce sînt astăzi învrăjbiți, învață să trăiască împreună în pace și să rezolve încordările și crizele, fără război și fără folosirea forței.

3. Prin Fiul Său Iisus Hristos, Dumnezeu a vrut ca dreptatea Sa îndurătoare să cuprindă pe toți oamenii.

Nu putem să ascultăm sau să transmitem acest mesaj îmbucurător, fără să contribuim ca, în interesul tuturor oamenilor și grupelor umane, în interesul tuturor popoarelor și raselor și în interesul legăturilor internaționale, să se întocmească noi și bune orînduiri de drept, care să slujească pacea.

4. Cu multă îndelungă răbdare și îngăduință Dumnezeu ne-a răbdat pe toți pînă astăzi prin Fiul Său Iisus Hristos; sub această răbdare a lui Dumnezeu trăiește lumea pînă la sfîrșitul ei, în ziua cea de apoi.

Nu putem să ascultăm sau să transmitem acest mesaj îmbucurător, fără să ajutăm în multe chipuri ca toți oamenii care trăiesc pe acest pămînt să aibă răbdare unii cu alții, ca popoarele să năzuiască stăruitor la înțelegerea între ele și să fie gata de jertfe reciproce.

III.

Mărturisim că întreaga creștinătate și noi toți am zăbovit mult pînă să ne deschidem sufletele pentru pacea lui Dumnezeu și să ascultăm de porunca divină a dragostei, astfel încît să ajutăm la crearea condițiilor pentru o pace pămîntească, omenească. Toți ne-am lăsat adînc prinși în lațul stării generale de neliniște.

Cu mare durere și adîncă îngrijorare vedem că părți întinse ale creștinătății neagă misiunea Domnului nostru, Care ne cheamă pe calea păcii, a împăcării și a dreptății; că aceste părți ale creștinătății îndreptățesc în mod mincinos, din punct de vedere creștin, mijloacele de distrugere în masă, consideră anumite orînduiri sociale drept ne-schimbate și ațîță războiul rece contra popoarelor care-și construiesc o nouă orînduire socială.

Totodată nu putem trece sub tăcere faptul că nenumărați frați creștini romano-catolici care, ca și noi, doresc pacea și se ostenească împreună cu noi pentru evitarea catastrofei războiului rece și a războiului cald, sînt puși în grave conflicte de conștiință, prin comportarea pe care o au de fapt mulți dintre conducătorii lor bisericești. Căpetenii bisericești, chiar cercuri din Vatican, contribuie, din nenorocire, ca spiritul războiului rece să fie dus mai departe.

În timp ce declarăm acestea, nu încetăm să ne rugăm lui Dumnezeu să ne țină uniți în dragostea Sa pe noi și pe frații noștri romano-catolici și să ne călăuzească la cunoașterea voii Sale și la ascultare față de porunca divină a dragostei și a păcii.

Intrucît Dumnezeu n-a îndepărtat de la noi făgăduința păcii, a milostivirii și a dragostei Sale de oameni, îndrăznim iarăși, în numele lui Iisus Hristos, Domnul nostru cel răstignit și înviat, să pășim în fața creștinătății, în fața popoarelor noastre și a guvernelor lor, aducînd mîngîiere, rugăciune, chemare și îndemn pentru vestirea păcii pe pămînt.

IV.

1. In lumina păcii lui Dumnezeu, noi am înțeles că :

In epoca atomică, războiul nu mai reprezintă nici o posibilitate care să garanteze rezolvarea problemelor internaționale. Cine se gîndește la distrugerea în masă, cine amenință cu armele atomice pentru intimidare, cine pregătește asemenea mijloace lipsite de omenie, cine crește tineretul pentru o eventuală folosire a acestor mijloace, — acela lucrează nu numai împotriva tuturor judecăților rațiunii umane, ci păcătuiește și împotriva lui Dumnezeu.

Intrucît cursa înarmărilor atomice continuă, rugăm toate parlamentele și toate guvernele să facă totul și să încerce orice pentru lichidarea războiului.

Ca primi pași de făcut în această privință sînt : încetarea experiențelor cu arme nucleare și înțelegerea asupra măsurilor de control internațional.

Renunțarea statelor neînarmate încă cu arme atomice de a poseda mijloacele de distrugere în masă slujește același scop ; de asemenea, tot ce ajută eforturilor pentru o dezarmare generală-totală și pentru o pace mondială organizată.

In fine, tot aci se încadrează o interdicție generală a tuturor armelor atomice și distrugerea stocurilor actuale, pentru ca, la sfîrșit, energia atomică să slujească numai scopurilor pașnice.

Acelorași măsuri aparțin și toate încercările și propunerile pentru crearea de zone fără arme atomice și pentru încheierea de tratate de neutralitate internațional garantate.

Problema nerezolvată a Germaniei este o rană primejdioasă pe trupul Europei. De aceea ne îndreptăm către Bisericile și creștinii, către guvernele și către popoarele din ambele state germane, cu rugămintea de a contribui activ la pacea Europei și a lumii, condamnînd diferitele încercări vest-germane care se fac în orice formă de înarmare și cu deosebire în înarmarea atomică și renunțînd la toate acestea.

2. In lumina împăcării lui Dumnezeu, am înțeles că :

Războiul rece înseamnă pregătirea catastrofei atomice. Știm că toate popoarele doresc cu tărie pacea. Războiul rece domneste totuși pretutindeni acolo unde popoare și state își caută fericirea și buna lor stare în paguba altor popoare și state.

E vorba astăzi, înainte de orice, să privim, cu toate urmările, coexistența și cooperarea constructivă a acelor popoare și grupe de popoare, care trăiesc în diferite sisteme și tradiții economice, politice și culturale. Locul condamnării reciproce trebuie să-l ia întrecerea prietenească.

3. In lumina dreptății lui Dumnezeu, am înțeles că :

Toți oamenii, toate popoarele și toate guvernele stau astăzi în fața grelei probleme nu numai de a elimina războiul, dar și de a da lumii o nouă ordine în care să poată prospera și popoarele și statele așa de mult păgubite pînă acum, cu osebire cele din Asia, Africa și

America Latină. Intervenția și întregul nostru atașament privesc pe toți acești apăsați, disprețuiți și desmoșteniți, pe toți care sînt pe drumul libertății și al independenței. Pe lângă aceasta, ne gîndim, însă, și la acei oameni și state de rasă albă, cărora trebuie să li se ceară astăzi renunțarea la influența și la pretensele drepturi asupra bogăției și izvoarelor de materii prime, mai ales în acele părți ale lumii menționate mai sus.

Vechile puteri coloniale trebuie să înțeleagă că e timpul ca ele să renunțe la pozițiile lor de forță. Popoarele care trăiesc mai bine sub raport material, trebuie să înțeleagă că ele trebuie să fie gata la sacrificii pentru a ajuta la ridicarea standardului de viață a popoarelor lipsite de cele trebuitoare.

Rezolvarea grelelor probleme în așa numitele țări slab dezvoltate, o vedem numai pe calea unei cooperări prietenești, între toate statele, între națiunile vechi și cele tinere. Discriminarea rasială, orice formă a unui nou colonialism, dar și orice tăgădnare în eliminarea nenorocirilor grele care apasă asupra a milioane de oameni, vor semăna ură și vor periclita coexistența pașnică a popoarelor.

Amintim acelor state care folosesc sume neînchipuit de mari pentru înarmare, că orice restrîngere a cheltuielilor lor de înarmare liberează mijloace economice, prin care foamea și marea mizerie umană din lume vor putea fi înlăturate și va putea fi dat popoarelor dreptul la toate bunurile pămîntului.

Este necesară acțiunea rapidă.

4. În lumina răbdării lui Dumnezeu, am înțeles că :

Noi, oamenii, avem azi în mînă posibilități nebănuite. Le putem folosi pentru blestem și distrugere, sau pentru binecuvîntare și pentru binele pămîntului și al oamenilor lui.

Cu credința în îndelungă-răbdarea și milostivirea lui Dumnezeu, sîntem pe deplin încredințați că El vrea să păzească viața omenirii și să mențină pacea între popoare, pe pămînt. Dar Dumnezeu vrea ca noi să folosim strădaniile noastre omenești pentru pace între popoare, în vederea împăcării între oameni și a întronării dreptății pe pămînt.

V.

În această operă pentru pace pot să se unească toți oamenii, căci Domnul Dumnezeu ține toate în mîna Sa. El conduce pe toți oamenii după sfatul dragostei Sale și păstrează ultimul cuvînt în Domnul Iisus Hristos, care va să vină. Bunătatea Sa e aceea care ne dă misiunea să chemăm la lucrare comună pe toți oamenii de bună voință.

Pacea lui Dumnezeu, care e mai presus decît toată mintea, să păzească inima și înțelegerea noastră în Hristos Iisus, Domnul nostru *).

În continuarea ședinței de dimineață, Episcopul reformat K. H. Thing din Republica Populară Chineză a prezentat următorul coreferat, intitulat : *«Apărarea păcii ca problemă creștină»* :

Noi, creștinii din multe țări, sîntem adînc recunoscători lui Dumnezeu pentru prilejul de a ne găsi aici împreună ca să discutăm problema păcii lumii. Noi avem cunoștință nu numai despre marile nădejdi cu care toți oamenii din întreaga lume urmăresc osîrdii'le noastre, ci ne știm sprijiniți în aceste osîrdii și de rugăciunea creștinilor din toate țările. Aceasta ne îndeamnă, într-un chip mișcător, ca să ne gîndim la imensa răspundere pe care noi o avem în această Adunare. Conducătorii Bisericii Chineze sînt preocupați în cel mai înalt grad de rolul pe care îl au creștinii în ceea ce privește asigurarea păcii, și ei m-au rugat să vă transmit, în numele poporului și al creștinilor chinezi, cele mai cordiale salutări și nădejdi pentru pace. Dorim să mai amintim în mod deosebit aici, faptul că guvernul și poporul cehoslovac au dat un ajutor masiv pentru ca această Adunare să poată avea loc. Și frații noștri din Cehoslovacia și din alte țări au contribuit la pregătirea acestei Adunări și au ajutat în acest scop nespus de mult. Din această pricină doresc să exprim guvernului, poporului și Bisericii Cehoslovaciei mulțumirea noastră din inimă pentru această contribuție la lucrul păcii.

Apărarea păcii este o problemă mare ce interesează, în chipul cel mai adînc, întreaga lume contemporană. Războiul și agresiunea au costat generația noastră viața a milioane de oameni. Și iată că sîntem amenințați de un nou război. Ca păstori sîntem foarte neliniștiți de faptul că atmosfera de război otrăvește viața morală și spirituală a multor oameni. Prietenii din Apus ne-au comunicat că tensiunea internațională a dus pe unii intelectuali din țările lor ca să considere viața ca fiind lipsită de orice înțeles, din pricină că în fiecare clipă poate izbucni războiul. Și, fiindcă nu există nici o securitate a existenței personale, zic aceștia : «Să mîncăm, să bem și să ne veselim, fiindcă mîine murim!». Orice planificare pe un termen mai lung a vieții fiecăruia, cît și toate considerațiile morale, par a fi devenit pentru aceștia superflue. Atmosfera de război a corupt spiritul acestora, ducîndu-i la egoismul cel mai cras. Deprimați și decepționați și fără de nici un ideal altruist, acestora le lipsește orice conștiință pentru o viață bună.

Moralistii tuturor timpurilor s-au ocupat în timpul întregii istorii a umanității despre ce este «summum bonum», cel mai înalt bun ? Toți oamenii vor să știe și să facă ceea ce este bine. În timp ce, în toate țările, astăzi masele populare se trudesesc să realizeze scopurile lor înalte, în acele țări, în care economia este mărită prin cheltuielile militare, mulți oameni sînt împinși, prin atmosfera de război, înspre nihilismul moral. Aceștia nu se mai sinchisesc din această cauză de ceea ce este bine. În loc de aceasta, ei întreabă : «În genere, de ce trebuie să fie cineva bun ?». Pentru aceștia, viața reprezintă un mare gol. Făcînd abstracție de năzuința de a trăi mai mult și mai bine viața nu mai are pentru aceștia alt

sens. Absurditatea este singurul sens al vieții. Toate problemele imperativului categoric, — ce este bine și ce este rău —, au fost lăsate la o parte din pricină că mâine se poate termina totul.

Ceea ce este scandalos, este faptul că chiar unii teologi, nu numai că nu combat această concepție decadentă despre lume și viață ci, dinopotrivă, aceștia o și înfrumusețază. Există un teolog în New York, care vorbește despre imposibilitatea omului de a putea să realizeze sensul adevărat al vieții sale, și «definește păcatul în primul rînd, deducîndu-l din încercările neizbutite de a realiza acest sens». Altfel spus, acesta afirmă că toată nostalgia și toate osîrdiile omenești pentru pace și o viață mai bună nu sînt numai zadarnice, ci devin vinovate. Cît de bine venită trebuie să fie o asemenea predică puterilor păcătoase ale acestei lumi!

Iubiții mei frați, misiunea Bisericii în această lume este: de a sluji lui Dumnezeu de dragul oamenilor și de a oferi astfel oamenilor, prin aceasta, o mărturie. Dar dacă sufletul uman este prizonierul acestei viziuni cinice despre lume și viață, omul nu poate lua altă atitudine față de tot ceea ce este bine, de tot ceea ce este cinstit, de tot idealismul, decît aceea a disprețului. Și tocmai aceasta este marea piedică pe care Biserica o întîlnește în osîrdia ei de a ajuta omului, ca acesta să se ridice la înțelegerea însemnătății slujirii lui Dumnezeu și a mărturiei.

Dacă întîlnim astăzi un asemenea cinic, trebuie să-l condamnăm? Sau chiar să-l blestemăm? Nicidecum, fiindcă acesta este o jertfă și-i este necesară simpatia și înțelegerea noastră. Evanghelia ne mîină ca să pătrundem în sufletul omului, să-i pipăim pulsul inimii și să înțelegem pe oameni în durerile și nădejdlile lor. Trebuie să înțelegem ce întîmplări internaționale distrug astăzi idealurile înalte și favorizează în unele țări sentimentul absurdității. Ce fel de hrană spirituală îi este oferită zilnic în ziare și radio? Dacă ne mărginim numai la timpul din urmă, vedem următoarele:

Președintele Kennedy, care numește popoarele sudamericane «republici surori», a permis ca Cuba să fie bombardată de către forțele aeriene americane, și a pus în mișcare o invazie masivă în urma căreia poporul cuban a avut de suferit pierderi mari în bunuri și vieți omenești. Guvernul american poate să întreprindă, cu armata sa de mercenari, operații «libere», dar el nu permite poporului cuban să se bucure de libertate și de independență. Scrisoarea lăsată de premierul Lumumba a demască ceea ce este guvernul lui Kennedy. Acest guvern a afirmat că el dorește o soluționare pașnică a problemei congoleze, dar în același timp el întrebunțează trupele O.N.U. pentru a sprijini pe colonialiștii belgieni și pe complicii acestora, pentru ca aceștia să ucidă pe acest erou național congolez și să arunce poporul congolez în suferințe și chinuri noi. Frații noștri din Congo au suferit secole de-a rîndul destinul tragic al unei stăpîniri coloniale, numai fiindcă Dumnezeu le-a dăruit mari comori naturale, pe care colonialiștii nesătui le poftesc. În Algeria, Kennedy a spus cuvinte de simpatie pentru libertatea poporului algerian, dar guvernul american livrează arme pentru armata franceză, cu care e masacrat poporul alge-

rian. Ce fel de simpatie este aceasta? În Asia, guvernul Kennedy afirmă că respectă suveranitatea și independența diferitelor popoare de aici, dar în același timp împiedică conferința de la Geneva și intervine în Laos, în chip deschis. Acest guvern încurajează pe rebelii laoțieni să dezlănțuie un război civil cu scopul de a sabota un Laos pașnic, neutru, independent și unit. Și astăzi guvernul american ocupă cu armata a 7-a Taiwanul, și încearcă să creeze «două Chine», și astfel să prelungească pe o durată nedeterminată ocupația americană a acestei părți a țării. Sute de milioane de oameni, care aparțin popoarelor din Asia, Africa și America Latină cer independență, libertate, recunoașterea demnității omenești și egalitatea în drepturi cu ceilalți, și o viață nouă și fericită, pe care ei doresc să o clădească prin munca lor proprie. Are guvernul american vreun temei ca să suprimе aceste năzuințe prin intervenția sa? În același timp prietenii noștri europeni și japonezi ne amintesc că guvernul american își intensifică ostenele pentru a face să se renască militarismul în Germania și Japonia. Guvernul american a organizat blocuri militare ca N.A.T.O., S.E.A.T.O., C.E.N.T.O. etc., cît și mai mult de 250 de puncte de sprijin militare, în întreaga lume. Bombardiere americane avînd la bord bombe cu hidrogen zboară în spațiul aerian al altor țări. Nenumărate forțe militare sînt staționate în alte țări. Și s-a răspîndit vestea că aceste trupe se comportă ca și cînd ar fi stăpîinii acestor țări aliate. Guvernul american pune sarcini din ce în ce mai mari, cu cheltuielile lui uriașe în scopuri militare, pe umerii poporului american, și face în același timp o larmă mare vorbind despre războiul nuclear, cît și despre războaiele locale. Nu sînt tocmai acestea faptele care înfricoșează pe oamenii din întreaga lume? Însă în propaganda unor țări se vorbește despre apărarea libertății, ca despre o agresiune; despre prădarea bogățiilor naturale și exploatarea forței de muncă ieftină a popoarelor coloniale, ca despre ajutorarea acestora. Propaganda aceasta defăimează mișcările de eliberare națională în Asia, Africa și America Latină, ca fiind o «agresiune» comunistă. În acest mod, o grupă mică de neocoloniști calcă în picioare rațiunea și conștiința omului. Și trebuie să subliniem faptul că nu numai cuvintele de pace de pe buzele lor sînt o batjocură, ci chiar și idealurile înalte ale milioaneilor de oameni sînt obiectul exploatării acestora.

Fraților și surorilor, noi considerăm Evanghelia ca fiind o comoară neprețuită, însă elementele războinice de dincolo de Ocean încearcă să întrebuinteze și să exploateze, în lavoarea politicii lor războinice și agresive, pînă și religia creștină. Există chiar preoți care au devenit propagandiști ai războiului. Așa, de exemplu, există un preot american care pretinde că soarele și toate stelele din «Calea laptelui» nu sînt altceva decît bombe naturale cu hidrogen, ce se află într-un proces de transmutație, și în acest mod el apără războiul nuclear. Acest pastor spune că Dumnezeu a creat mai mult bombe H decît altceva. De asemenea există și un teolog care face apologia războiului, prin aceea că el consideră războiul ca un rău mai mic, iar acțiunea creștină de pace o defăimează ca fiind «perfectionistă». Cu această ocazie trebuie să amintim Vaticanul. Politica aces-

tuia nu este decît o urmare a politicii americane, ce slujeşte interesele colonialismului şi ale imperialismului, şi care a luat faţă de mişcările de eliberare naţională şi de China o atitudine extrem de duşmănoasă. Linia politică a Vaticanului este aceeaşi ca şi a guvernului american. Unele organizaţii internaţionale creştine ce nu sînt catolice duc aceeaşi activitate. Aşa se face că forţa de luminare a Evangheliei a fost întunecată, iar Bisericii i-a fost răpită forţa ei, Hristos, de a măturisi pe Domnul. Acestea şi alte fapte asemănătoare lor ne neliniştesc pe noi creştinii, nespuse de mult. Timpul nostru este foarte serios. Sîngele a milioane de oameni a fost transformat în aur, ce umple buzunarele fabricanţilor de arme. Setea oamenilor după adevăr şi frumuseţe, după demnitate şi valori umane sînt exploatare de către aţîţătorii la război. Aceste fapte trebuie să conducă pe oamenii conştienţi ai generaţiei noastre la un sentiment de răspundere mai adînc pentru menţinerea păcii în lume şi a apărării adevărului.

Mănunchiul mic de aţîţători la război nu sînt nicidecum realii stăpînitori ai istoriei. Miliardele de oameni nu sînt condamnaţi de destin a deveni carne pentru tunuri. Şi dacă noi considerăm lumea de azi dintr-o perspectivă mai adîncă, vedem că a trecut timpul în care un mănunchi de aţîţători la război ar mai putea, lipsiţi de conştiinţă, să exploateze pe oameni.

Iubiţi fraţi şi surori, profesorul Hromadka a spus corect în referatul său: «Omenirea trece printr-un proces de transformare ce este fără precedent în istorie». Caracteristica epocii noastre este trezirea popoarelor din întreaga lume. De la Elba şi pînă la Pacific, o treime din omenire este interesată la clădirea unei noi ordini sociale după idealurile socialismului. Un miliard şi jumătate de oameni în Asia, Africa şi America Latină şi-au cîştigat, după al doilea război mondial, independenţa lor naţională. În Coreea de Sud, Vietnamul de Sud, Turcia şi alte teritorii, oamenii au reluat lupta împotriva neocolonialismului guvernului american, pentru ca să ajungă la o viaţă independentă, la libertate şi armonie cu ceilalţi oameni. De la Marea Caraibelor şi pînă în Islanda, de la Tokio pînă în Irak, lupta dreaptă împotriva neocolonialismului continuă. Din ce în ce mai mulţi oameni în Europa Apuseană şi America de Nord, ba chiar şi aceia din S.U.A., sînt împotriva armelor nucleare, împotriva înarmării şi a pregătirilor de război.

Noi, oamenii din diferite ţări iubim pacea mai presus de orice, şi aceasta cu toate deosebirile dintre noi. Noi toţi sprijinim ideea coexistenţei paşnice între popoarele ce au diferite orînduiri sociale, sprijinim relaţiile prieteneşti dintre popoare cît şi schimburile culturale şi economice dintre acestea. Pe aceste baze largi, oamenii din diferite ţări se pot apropia din ce în ce mai mult. Faptele acestea sînt un argument că mişcările pentru independenţa naţională a popoarelor, pentru libertate şi pace, reprezintă curentul principal al evoluţiei istorice. Există astăzi mulţi conducători şi membri ai Bisericii în toate continentele, care au întins mîinile lor marii majorităţi a poporului şi şi-au dovedit răspunderea lor în chip activ în aceste mişcări. Desigur, noi creştinii avem credinţa noastră, dar

Hristos nu ne cere să ne izolăm de lumea aceasta. El a înviat și șade de-a dreapta Tatălui și nu este numai Domnul Bisericii, ci și al lumii. Mișcările din lumea contemporană au o mare însemnătate. Ceea ce realizează omul în istorie, nu trebuie la sfârșit negat sau distrus, ci trebuie să fie transformat și interpretat ca un cer și pământ nou în Hristos. În această privință Hristos ne-a dat un exemplu. Pentru a împăca pe om cu Dumnezeu, El s-a întrupat și a venit în lume luînd chip de serv. El s-a identificat cu umanitatea și a devenit în toate privințele asemenea cu frații săi, oamenii. Hristos, ca preot al Noului Legământ, după rînduiala lui Melchisedec, este deosebit de ceilalți creștini tocmai prin temeinicia cu care El s-a identificat cu oamenii. De aceea, dacă Biserica vrea să rămînă credincioasă Domnului și vrea să împlinească funcțiunea ei preoțească, ea trebuie să învețe pe oameni să iubească și să-i ajute.

În acești ani Dumnezeu a învățat pe creștinii chinezi să privească marile schimbări care au avut loc în țara noastră în acest sens. Un întreg secol, China a fost într-o stare de semicolonialism. Au fost timpuri în care flota americană de război amenința Yang-tse. Produsele americane au inundat China și au strangulat industria și economia noastră proprie. Sub stăpînirea reacționară a lui Cian-Kai-și, o unealtă a americanilor, poporul chinez a fost aruncat în prăpastia unor suferințe de necrezut. Peste tot în China, sub această stăpînire, se putea vedea cerșetori, hoți, tîlhari, prostituate, bolnavi, murdărie și crimă. Creștinii au trăit în acest timp multe chinuri de conștiință, căci Biserica lui Hristos a fost lovită și ea, de rău și crimă. Dar poporul nostru a reușit, după ce s-a unit strîns și după lupte lungi și grele și cu ajutorul popoarelor întregii lumi, să măture pe imperialiștii americani și pe unealta lor, Cian-Kai-și și să ajungă la victorie în 1949. Așa se face că pentru prima dată în istorie poporul nostru a devenit stăpîn pe destinul lui și pe țara sa. Acum are un guvern propriu și bun. Înțelepciunea și forțele poporului cît și bogatele comori naturale ale țării noastre nu mai sînt obiectul exploatării imperialiste, ci slujesc bunăstării și vieții fericite a poporului nostru. Un ideal înalt a unit strîns 650 de milioane de oameni. Entuziasmul și munca creatoare a poporului transformă treptat înapoiata Chină într-o țară a unei dezvoltate industrii, economii, științe și culturi moderne. Viața și ocupația poporului este acum asigurată. Viața poporului chinez a devenit plină de sens. O nouă morală dirijează viața poporului nostru, și anume «unul pentru toți și toți pentru unul». Este o normă ce are valabilitate pentru întreaga noastră societate. Cerșetoria, tîlhăria, prostituția, cazinourile și alte vicii au fost înlăturate pentru totdeauna. Libertatea credinței religioase este asigurată prin lege. Biserica și credincioșii exercită cultul, credința lor, cu bucurie. Pentru toate acestea, creștinii chinezi sînt foarte recunoscători, fiindcă Dumnezeu ne-a auzit rugăciunile noastre în acești ani. Noi preamărim și mulțumim lui Dumnezeu și primim ajutor de Sus ca să purificăm Biserica noastră și să realizăm auto-administrația, conservarea proprie și propagarea proprie. În acest mod noi vom trăi spre gloria lui Dumnezeu și vom putea, împreună cu ceilalți

chinezi, să construim o Chină mai bună. Pentru aceasta noi avem nevoie de pace. Și din această pricină noi unim osîrdiile noastre cu ale celorlalte popoare întru apărarea păcii și înlăturarea agresiunii. Creștinii chinezi și poporul chinez privesc cu bucurie faptul că în politica externă a țării noastre, voința poporului iese complet la iveală. În ultimii 12 ani China a urmărit o politică de pace. Ea este pentru coexistența pașnică a țărilor cu sisteme sociale diferite. China a susținut diferitele propuneri de pace ale Uniunii Sovietice și ale altor țări iubitoare de pace. Guvernul nostru a făcut și face mereu propunerea ca țările din regiunea Pacificului, inclusiv Statele Unite, să încheie un pact de neagresiune, și în această regiune să nu existe arme nucleare. Ultimul an prezintă câteva exemple însemnate. Problema granițelor între China și Burma, China și Nepal a fost soluționată prin tratative prietenești. Am încheiat pacte de neagresiune și pacte de prietenie cu multe țări. Guvernul nostru duce chiar și cu guvernul american, cu toată agresiunea acestuia împotriva Chinei și a ocupării teritoriului chinez în Taiwan, tratative, și aceasta cu multă răbdare, și pentru a ajunge la o soluționare pașnică a problemelor litigioase dintre China și S.U.A. În urma experiențelor proprii, poporul chinez a fost determinat să urmărească cu simpatie mișcările de eliberare națională din Asia, Africa și America Latină. Din aceste continente, în repetatele lupte ale acestor popoare și din cuvîntările fraților din aceste continente, frați care participă cu noi la această Adunare, auzim cuvîntul pe care Dumnezeu i l-a spus lui Moise, pe Horeb: «Am văzut suferințele poporului Meu în Egipt și am auzit strigătul lui împotriva robiei. Eu cunosc suferințele lui și am venit să-l mîntuiesc». Iubirea și milostivirea lui Dumnezeu pentru strigătele oamenilor acestor continente ne silesc pe noi nu numai să le acordăm tot ajutorul, ci ne duc la convingerea nezdruincată că dreapta acuză a acestora împotriva colonialismului internațional va recolta victorii tot mai mari. Pacea nu poate fi separată de dreptate. O victorie împotriva colonialismului este totodată o victorie pentru pace.

Iubiți frați și surori! Epoca noastră este caracterizată prin trezirea popoarelor și lupta acestora pentru independență, libertate și coexistență pașnică. Numai un pumn de ațîțători la război, dincolo de Atlantic, sînt împotriva păcii, și aceștia sînt din ce în ce mai izolați. Forțele păcii sînt mai puternice decît forțele războiului. Cu toate acestea, pacea nu vine de la sine. Pacea trebuie să fie cîștigată. Problema noastră este: cum poate fi pacea cîștigată?

Noi toți și mai ales prietenii noștri europeni ne reamintim că în anul 1930, politica pacifică a lui Neville Chamberlain n-a putut să facă imposibilă lui Hitler atacarea prin surprindere a întregii Europe, ci dimpotrivă a ușurat începutul celui de al doilea război mondial prin Hitler. Popoarele Chinei și ale altor țări asiatice își amintesc de asemenea că în 1930, Ciang-Kai-și a adus față de militarismul japonez politica de «non-rezistență», și Japonia a atacat prin surprindere întreaga Chină și mai târziu întreaga Asie de Sud-Est. În anul 1960 există un exemplu identic: poporul cuban a reușit, grație unității sale și ajutorului pe care i l-au

dat popoarelor tuturor țărilor, să respingă masiva invazie a trupelor americane de mercenari. Aceste învățăminte istorice și contemporane ne dovedesc că pacea nu poate fi păstrată prin pacificarea agresorilor. Paceă poate fi păstrată numai prin osîrdiile unite ale tuturor popoarelor din întreaga lume.

Iubiți frați și surori! În mișcarea popoarelor pentru pace și pentru independența națională noi trebuie să recunoaștem mîna iubitoare a lui Dumnezeu. Noi putem fi siguri că această mișcare va învinge, și că noi vom participa la această victorie și vom putea găsi în ea drumul ascultării noastre comune. Și ceea ce ne mîină spre aceasta nu este frica de moarte, ci iubirea față de oameni, îndatorirea de a împlini slujba noastră față de Dumnezeu și de a putea slăvi pe Hristos, de dragul sfințirii Bisericii și a întăririi mărturiei ei.

Să supunem inimile noastre din nou lui Dumnezeu, în cuvintele teologiei germanice: aș dori să fiu pentru Dumnezeul cel veșnic, ceea ce pentru un om este mîna sa proprie.

Dl. Curtis Naylor (Statele Unite ale Americii) a luat cuvîntul pentru a-și exprima bucuria față de unitatea de gîndire și de acțiune realizată de sutele de participanți la Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga, în slujirea celor mai sfînte idealuri ale umanității.

Cunoscutul luptător pentru pace din Republica Federală Germană, Pastorul dr. Martin Niemöller, a prezentat un documentat referat asupra temei: *«Pacea în secolul tehnicii»*. Subliniind faptul că în secolul nostru dezvoltarea tehnicii a dus la crearea unor arme cumplite, cum n-a cunoscut niciodată omenirea în decursul istoriei sale, Pastorul Niemöller a arătat că pacea este singura salvare a lumii de la distrugeri fără precedent și că toți oamenii cinstiți din lume au datoria să asigure biruința păcii, pentru a determina orientarea tuturor realizărilor tehnice ale veacului nostru spre scopuri pașnice, spre binele omului, spre bunăstarea și propășirea popoarelor.

După coreferatul Pastorului dr. Martin Niemöller, a început citirea referatelor cuprinzînd concluziile discuțiilor purtate în cele zece comisii de lucru. Citirea acestor referate a continuat și în ședința de după amiază.

În aplauzele participanților, dl. dr. Victor Hajek a citit cîteva din sutele de scrisori, telegrame și mesaje de salut primite de Adunarea mondială creștină pentru pace din partea unor instituții și personalități creștine din întreaga lume. Dl. prof. dr. Ștefan Turnski a prezentat o scurtă dare de seamă asupra problemelor financiare ale Mișcării creștine pentru pace de la Praga, amintind că Biserica Ortodoxă Romîna a contribuit la susținerea cheltuielilor legate de organizarea marii Adunări mondiale creștine pentru pace cu suma de 70.000 de coroane.

A fost de asemenea aprobat proiectul următoarei scrisori către Consiliul Mondial al Bisericilor, în care se exprimă hotărîrea Mișcării creștine pentru pace de la Praga de a sprijini Mișcarea Ecumenistă și speranța că

În viitor, acțiunile Consiliului Mondial al Bisericilor în slujba păcii și înțelegerii dintre toate popoarele lumii, vor fi mai susținute :

Iubiți frați !

Vă salutăm în numele primei Adunări mondiale creștine pentru pace, cu salutarea apostolică : Harul și pacea lui Dumnezeu-Tatăl și a Domnului Iisus Hristos cu voi !

Noi prețuim mult faptul că ați trimis la Adunarea noastră un observator special. El va raporta despre lucrările noastre și noi vom fi bucuroși să vă trimitem documentele Adunării noastre.

Pentru noi este plăcut să constatăm interesul crescând pentru cauza noastră, exprimat prin mulțimea și varietatea Bisericilor reprezentate aci, ceea ce dă un caracter deosebit Adunării din acest an. Vechile Biserici din Asia Mică și Biserica Etiopiei iau aceeași parte activă ca și tinerele Biserici din Africa și Asia prin persoana energicilor lor reprezentanți, precum și Biserica din China. Patriarhul Alexei, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, unul dintre cei mai convinși partizani ai activității Mișcării noastre, și-a dat consimțământul de a face parte din Comitetul Permanent al Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga. Năzuința noastră, în calitate de mișcare creștină pentru apărarea păcii, de a colabora la cauza Consiliului Mondial al Bisericilor, se întărește prin numărul sporit al acelor Biserici — membre ale Consiliului Mondial, care sînt reprezentate la Adunarea noastră prin delegați și observatori. Ne bucurăm, de asemenea, de creșterea colaborării tinerilor creștini din întreaga lume.

Bisericile, congregațiile și creștinii aparte, care participă la Adunarea mondială creștină pentru pace, pun mari nădejdi în Adunarea Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor de la New-Delhi. Noi socotim intrarea anunțată a Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Mondial al Bisericilor, ca unul din cele mai hotărîtoare evenimente din istoria bisericească. Ne unim în rugăciunea ca Domnul să dăruiască Adunării de la New-Delhi, a cărei temă principală va fi „Iisus Hristos — Lumina lumii“, o rodnică îmbogățire a vieții duhovnicești din toate Bisericile.

Sîntem încredințați că documentele Adunării noastre, pe care le vom prezenta Consiliului Mondial al Bisericilor, vor aduce un important serviciu dezbaterilor ce vor avea loc la New-Delhi, în special în discutarea problemei legate de îndatorirea creștinilor de a fi ziditori de pace pe pămînt, precum și în discuțiile despre dezvoltarea raporturilor frățești dintre popoarele Orientului și Occidentului și popoarele din Africa și Asia, care au obținut independența.

Încă în scrisoarea noastră de anul trecut am exprimat interesul față de activitatea Comisiei Bisericilor pentru treburile internaționale și a departamentului „Biserica și Societatea“, ale Consiliului Mondial al Bisericilor. Tocmai din aceste secții ale Consiliului Ecumenic por-

nesc unele propuneri îndrăznețe cu privire la îmbunătățirea raporturilor dintre popoare. Nu vrem să ascundem faptul că în cercurile noastre s-au exprimat și unele observații critice, dar sîntem convinși că New-Delhi va întări mai mult această lucrare, chemînd pe creștinii de toate naționalitățile la o participare mai activă în eforturile comune de apărare a păcii. Campania împotriva înarmării nucleare, cererea de dezarmare generală și totală, desființarea oricărui fel de colonialism, pacificarea centrelor periculoase din punct de vedere politic din toate părțile lumii și încetarea războiului rece, — toate acestea sînt probleme a căror rezolvare constituie o sarcină a tuturor Bisericilor și a tuturor creștinilor. Ne-am hotărît să subliniem urgența acestei sarcini și să sporim propriile noastre eforturi pentru a ajuta la îndeplinirea ei. Nădăjduim că Adunarea de la New-Delhi va răspunde la chemarea noastră și va arăta limpede sarcina și obligația creștinilor de a fi ziditori de pace și de a da laudă Atotputernicului Dumnezeu printr-o acțiune hotărîtă și curajoasă.

Noi știm că Adunarea de la New-Delhi are misiunea de a se ocupa de marile și complicatele probleme ale structurii comuniunii ecumenice, dar știm, de asemenea, unitatea noastră de gîndire cu acei fruntași ai Mișcării Ecumenice din trecut și din prezent, care mărturisesc că unitatea Bisericii nu poate fi realizată fără unirea noastră, fără credință tare și fără ascultare.

Ingăduiți să sfîrșesc această scrisoare cu cuvinte de salut și de mulțumire pentru toți participanții la pregătirea Adunării de la New-Delhi, cu urarea ca această întîlnire să constituie o mare contribuție la cauza rezolvării sarcinii urgente a luptei pentru pace, și cu exprimarea rugăciunii noastre fierbinți pentru ca marea și binecuvîntata adunare să se desfășoare sub oblăduirea Sfîntului Duh.

Prof. Dr. J. L. Hromadka *)

După cîteva scurte intervenții ale unor delegați, care au prezentat Adunării dorințele lor și ale conaționalilor lor de a se intensifica participarea creștinilor la lupta pentru apărarea păcii, a luat cuvîntul dl. Ziak, care a vorbit despre necesitatea continuării activității Mișcării creștine pentru pace de la Praga. În aplauzele unanime ale celor prezenți, dl. Ziak a propus să se constituie un comitet pentru continuarea activității și un comitet permanent de lucru. Cu unanimitate de voturi au fost alese cele două comitete. Președinte al comitetului de lucru și al Mișcării creștine pentru pace de la Praga a fost ales dl. prof. dr. J. L. Hromadka, iar secretar general, Pastorul J. N. Ondra. Participanții la Adunare au făcut o caldă manifestare de simpatie și prețuire profesorului Hromadka, ovaționîndu-l îndelung, iar Pastorul Jacques Marchand (Franța) a adus mulțumiri organizatorilor Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga, pentru munca și abnegația de care au dat dovadă spre a prilejui această impună-

*) Traducere de Prof. I. Negrescu.

toare afirmare a solidarității creștine în slujba păcii și a înțelegerii dintre oameni și popoare. Dl. prof. dr. J. L. Hromadka a mulțumit Adunării pentru încrederea acordată prin alegerea sa ca președinte al Mișcării creștine pentru pace de la Praga, și a declarat că își va consacra toate puterile sale de muncă triumfului adevăratei atitudini creștine față de problemele vieții contemporane și, mai ales, față de problema păcii.

Dl. dr. V. Hajek, care a prezidat ședințele plenare ale Adunării, a rostit un scurt cuvânt de închidere, exprimându-și convingerea că lucrările acestei impresionante întâlniri pancreștine vor aduce o contribuție de seamă la cauza sfântă a apărării păcii pe pământ.

Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga a luat sfârșit într-o atmosferă de dragoste și solidaritate, prin intonarea unui psalm de laudă și mulțumire adusă lui Dumnezeu, cu a Căruia binecuvântare s-a putut realiza această întâlnire frățească a celor ce cred și mărturisesc numele Fiului Său, Iisus Hristos — Mântuitorul nostru.

18—19 iunie:

**SERVICII RELIGIOASE, REUNIUNI. —
MĂRTURIA DRAGOSTEI ȘI A SOLIDARITĂȚII CREȘTINILOR DE PRETUTIN-
DENI.**

În dimineața zilei de duminică 18 iunie a.c., participanții la Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga au avut prilejul de a se întâlni în fața sfintelor altare sau în capele și case de rugăciuni, pentru a înălța laolaltă rugăciuni către Cel Atotputernic, pentru pacea a toată lumea și pentru slava Sfintelor Lui Biserici.

La catedrala Mitropoliei Ortodoxe «Sfinții Chiril și Metodiu» s-a săvârșit Sfânta Liturghie de către un impunător sobor de arhierei, în frunte cu Prea Fericitul Efrem, Patriarhul Catolicos al Gruziei. Au slujit: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Ioan de Praga, Nifon al Libanului, Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicodim al Slivenului, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Prea Sfințitul Episcopi Ștefan din Polonia și Dorotei din Praga, înconjurați de 12 preoți și 3 diaconi. Numeroși delegați protestanți din Occident și din țările Africii și Asiei au ținut să asiste la această slujbă și au rămas adânc impresionați de frumusețea și bogăția duhovnicească a cultului ortodox.

La capela Betleem, — unde a predicat cu veacuri înainte magistrul Jan Hus — a avut loc o slujbă ecumenistă, la care au participat reprezentanții celor mai felurite confesiuni. Serviciul religios a fost condus de Pastorul dr. V. Hajek, cinci deservenți ai diferitelor culte creștine au citit și comentat texte scripturistice, iar Episcopul chinez K. H. Thing a rostit următoarea predică:

«Iar dacă au prinzit, a zis Iisus lui Simon Petru: Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu mai mult decât aceștia? Petru îi răspunse: Da, Doam-

ne, Tu știi că Te iubesc. Zis-a lui : Paște mieluseii Mei. Și iar l-a întrebat, a doua oară : Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu pe Mine ? El i-a zis : Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc. Zis-a lui : Paște oile Mele. Și l-a întrebat a treia oară : Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu pe Mine ? Și Petru s-a întristat că i-a zis a treia oară : Mă iubești tu pe Mine ?, și l-a răspuns : Doamne, Tu știi toate. Tu știi că Te iubesc. Iisus i-a zis : Paște oile Mele» (Ioan XXI, 12-17).

Intr-un sanctuar istoric, cum este acesta, în care veacuri de-a rândul sfinții au contemplat slava lui Dumnezeu și au sorbit putere pentru mărturia și lupta lor în lume, și unde și noi ne alăturăm lor, pentru a-i aduce Lui adorarea cuvenită, cât de adânc simțim noi aici prezența și apropierea lui Dumnezeu !

Jan Hus, și ceea ce a reprezentat el, de mult a devenit moștenirea comună a omenirii. Și dacă gândurile noastre în mod firesc se întorc spre timpurile cînd Dumnezeu în multe rînduri și în multe chipuri a vorbit părinților noștri prin prooroci, atunci cu smerenie și mulțumire trebuie să ne dăm seama, și noi, ca urmași pe aceeași linie, de responsabilitatea ce o avem în fața istoriei.

Versetele din Evanghelia lui Ioan descoperă ceva din așteptarea și teama lui Hristos cu privire la Biserică. Hristos a prezentat Bisericii icoana păstorului—a ocrotitorului, încurajatorului și prietenului. Dar totodată Hristos era adânc îngrijorat ca nu cumva Biserica să-și părăsească poate prima ei iubire, să nu-și îndeplinească cum se cuvine serviciul ei de păstor, să nu ofere lupului prilejul să sfîșie oile. Ștînd între marea Sa așteptare și între incertitudinea Sa, Hristos l-a întrebat repetat pe Petru : Mă iubești tu ?

Dar cum să-L iubească Biserica pe Hristos ? Oarecare lumină în privința aceasta ne oferă iubirea lui Hristos pentru Biserică.

«Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească prin cuvînt, după ce a curățit-o prin baia Botezului și ca s-o înfățișeze Sineși, Biserică măreață, neavînd întinăciune sau zbîrcitură, sau altceva de acest fel, ci ca să fie sfîntă și fără prihană» (Efes. V, 25-27). De aici înțelegem că iubirea lui Hristos pentru Biserică se cuprinde în fapte de curățire și sfințire.

Însușirea principală a Bisericii nu poate să fie răspîndirea ei largă, oricît de măreață ar apare aceasta ochiului omenesc. Însușirea principală a Bisericii este în chip necesar sfințenia ei. «Căutați... sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei XII, 14). Cuvîntul «sfințenie» înseamnă izolare de păcatele lumii și păstrarea Bisericii pentru slujirea cu dragoste a oamenilor. Unitatea creștină, cînd vine de la însuși Duhul Sfînt, favorizează adevărata catolicitate a Bisericii și, firește, o ceva ce trebuie căutat și pentru care trebuie să ne rugăm. Dar o unitate care întunecă sau ignorează deosebirea dintre drept și nedrept, care nu se ocupă de problemele binelui și ale răului, pregătește adeseori drumul pe care se furișează în viața Bisericii tot felul de rătăcirii, murdării, dureri și

aberații. E ușor de înțeles că uneori izolarea poate fi un principiu creștin, tot așa cum e alteori unirea.

Astfel, citim în Apocalipsa lui Ioan, că cele șapte cetăți sînt mereu dojenite pentru păcatele și relațiile lor nesfinte, și nici o singură dată nu sînt încurajate să se asocieze.

Dacă ne-am adunat zilele acestea aici în Praga, pentru a căuta drumul spre pace, atunci, desigur, ni se cere să facem deosebire între ceea ce este drept și ce este nedrept. «Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia» (Evrei XII, 14). Iar căutarea sfințeniei pretinde, de o parte, renunțare la relativismul moral și, de altă parte, pretinde a face deosebirea între drept și nedrept, între bine și rău.

Arhiepiscopul Nicodim spunea în cuvîntarea sa, că «pacea adusă de Hristos pe pămînt presupune că noi nu ne împăcăm cu răul și cu păcatele de azi de pe pămînt, și că, dimpotrivă, noi biruim răul și îndepărtăm păcatul, prin combatere neînteruptă, prin luptă stăruitoare și îndîrjită». Într-adevăr, n-ar fi corect dacă păstorul ar pune oile pe aceeași treaptă cu lupul. Cînd atacă lupul oile, datoria păstorului este să intervină pentru oi și să le apere. Cum am putea noi îndrăzni să rostim o judecată de compromis, neprecizată, asupra victimei și oprimatorului ei?

Iubiți frați și surori, noi am ținut această Adunare pancreștină pentru pace în patria marelui Jan Hus. Preotul Stephens ne-a vorbit despre suferințele de ieri și de azi ale fraților și surorilor noastre din Africa, — suferințe datorite colonialismului. Preotul F. Cabalos ne-a vorbit despre invazia pe care a suferit-o nu de mult Cuba.

Am auzit chemări la lupta pentru pace rostite de oameni din toate țările. Faptul acesta ne îndeamnă ca, așa cum a făcut la timpul său Jan Hus, să ajutăm și noi azi mulțimile în lupta lor, împotriva puterilor păcatului și ale agresiunii. La lucrul acesta ne cheamă Dumnezeu și a urma acestei chemări ne-o impune responsabilitatea noastră în fața istoriei.

Ne rugăm azi, în această capelă Betleem, în care s-a rugat odinioară Jan Hus, și-L lăudăm pe Dumnezeu aci, unde L-a lăudat odinioară Jan Hus. Este imposibil să nu ne amintim de curajul cu care a desfășurat Hus steagul sfințeniei Bisericii atunci, cînd cu mîhnire a văzut că Biserica decade în urma influenței unei puteri politice străine și în urma controlului exercitat de autocrații reacționari autohtoni. N-a fost o sfințenie goală, pasivă, care nu intervine pentru nici una din realitățile lumii, ci a fost o sfințenie plină de conținut, plină de grijă pentru suferințele și aspirațiile poporului, a fost grija pentru buna lui stare și lupta hotărîtă împotriva păcatului și a răului. Pînă azi glasul lui Iisus și-a păstrat puterea sa dinamică, și ne mișcă în adîncul sufletului nostru. Iubitul nostru prof. Hromadka îmi spunea că pe peretele Muzeului național cehoslovac de literatură stau scrise următoarele cuvinte ale lui Jan Hus: «Vai mie dacă voi tăcea. Ar fi mai bine să mor decît să nu mă opun răutății, — fiindcă m-ar face slujitor al păcatului și al iadului».

Dar poate separația aceasta dintre ceea ce e drept și nedrept, e în contradicție cu credința noastră creștină? Nicidecum. Credința noastră

tocmai lucrul acesta ni-l cere. Dar poate este ea un semn al lipsei de dragoste? Nicidecum. Adevărata iubire de om o pretinde. Ea este poate mândrie? Desigur, nu. Este tocmai lucrul pentru care se ruga lui Dumnezeu Apostolul Pavel, când spunea: «Și pentru aceasta mă rog, ca iubirea voastră să prisosească tot mai mult și mai mult, în cunoștință și în orice pricepere, ca să puteți să prețuiți cele ce sînt mai de folos și ca să fiți lămuriți și fără prihană în ziua lui Hristos» (Filip. I, 9-10).

«Iar Dumnezeuul păcii, care L-a ridicat din morți pe marele Păstor al oilor prin sîngele legămîntului veșnic, pe Domnul nostru Iisus Hristos, Acela să vină să vă întărească spre tot lucrul bun, spre împlinirea voii Lui, și să vă dea ceea ce-L este Lui bineplăcut prin Iisus Hristos, a Cărui slava să fie în vecii vecilor. Amin!» *.

Cele două impresionante servicii religioase au prilejuit o manifestare a dragostei frățești și a solidarității creștinilor de pretutindeni, care — în graiuri și după datini deosebite — slujesc aceluiași Hristos-Dumnezeu.

La amiază, în restaurantul hotelului «Internațional» a avut loc o masă comună a delegațiilor romînă și maghiară. În timpul mesei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației romîne, și Eminența Sa dl. dr. Tibor Barta, Episcopul Bisericii Reformate din R.P. Ungară, au rostit cuvîntări, în care au exprimat dorința sinceră a unei mai strînse colaborări între Bisericele creștine din cele două țări vechi și prietene.

În seara aceleiași zile, la orele 20, dl. Kahuda, ministrul Învățămîntului și Culturii, a oferit o recepție în cinstea participanților la Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga. Recepția a avut loc în saloanele restaurantului «Yalta», și s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, prietenească.

În același timp, într-unul din saloanele restaurantului hotelului «Internațional» a avut loc recepția oferită de Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia delegaților Bisericilor Ortodoxe surori.

*

Luni 19 iunie 1961, la orele 9 dimineața, s-a deschis cea dintîi ședință a noului comitet de lucru ales de Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga. În cadrul ședinței, — care a fost prezidată de dl. prof. dr. J. L. Hromadka —, au fost rezolvate o serie de probleme de organizare, în scopul asigurării unor condiții optime pentru viitoarea activitate a comitetului. Astfel, au fost aleși cei patru vicepreședinți ai Mișcării creștine pentru pace de la Praga: Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim, dl. prof. H. Vogel, dl. Episcop dr. Tibor Bartha și dl. prof. dr. H. Kloppenburg. De asemenea, dl. dr. V. Hajek a fost ales președinte al Comitetului de continuare, cu dreptul de a prezida și lucrările comitetului de lucru.

La orele 14, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a oferit o masă festivă în cîinstea șefilor delegațiilor ortodoxe și a membrilor comitetului de lucru.

* Traducere de Diac. prof. O. Bucevski.

În timpul mesei, care a decurs într-o atmosferă de caldă prietenie, au toastat pentru continua întărire a legăturilor frățești dintre Bisericele creștine de pretutindeni, în scopul afirmării mesajului evanghelic de slujire a păcii, în lumea contemporană: Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim, pastorul dr. J. N. Ondra, secretarul general al Mișcării creștine pentru pace de la Praga, quakerul R. Ullmann, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Slivenului, Pastorul dr. V. Hajek, Prea Fericitul Patriarh Efrem al Gruziei, profesorul Ziak și Prea Sfințitul Episcop Varlaam de Munkacevo-Ucraina.

*

Delegația română s-a înapoiat în București cu avionul, în cursul zilelor de 20 și 21 iunie a.c., fiind întâmpinată la aeroportul Băneasa de funcționari superiori ai Patriarhiei Române și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

După înapoierea în țară, în numele membrilor delegației române, P.C. Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, a făcut unui redactor al posturilor de radio românești următoarea declarație :

«Săptămîna trecută, în zilele de la 13 la 18 iunie, s-au desfășurat la Praga lucrările Adunării mondiale creștine pentru pace. Aproape 700 de delegați din peste 40 de țări, reprezentînd cele mai felurite Biserici și confesiuni creștine din cele cinci continente ale globului pămîntesc, au dezbătut, timp de șase zile, marile probleme ale vieții contemporane și îndeosebi problema fundamentală a zilelor noastre : apărarea păcii.

Referatul principal — pe baza căruia s-au organizat discuțiile în comisiuni — a fost prezentat de profesorul Hromadka, decanul Facultății Evanghelice de Teologie «J. A. Komenski», laureat al Premiului internațional Lenin — «Pentru întărirea păcii între popoare». Întemeiat pe mesajul Evangheliei creștine, care propovăduiește : «Pe pămînt pace» —, referatul distinsului teolog ceh a subliniat identitatea ce există astăzi între marile aspirații de pace, libertate și dreptate ale întregii umanități și principiile sacre ale moralei creștine. El a făcut o documentată analiză a situației internaționale actuale, în lumina doctrinei creștine, arătînd că unicul principiu rațional în relațiile dintre state este coexistența pașnică și colaborarea dintre diversele sisteme sociale și a chemat pe toți creștinii să se unească, pentru a realiza o unitate de acțiune a conștiinței creștine în slujirea cauzei sfinte a păcii pe pămînt.

Coreferatele prezentate de Arhiepiscopul Nicodim (Biserica Ortodoxă Rusă), profesorul Inoue (Japonia), Iacob Stephens, superintendentul Bisericii Reformate din Ghana, quakerul R. Ullmann (Anglia), Patriarhul Catolicos al armenilor, Vasken I, și Pastorul dr. Martin Niemöller (Republica Federală Germană) au scos în evidență necesitatea susținerii active de către toți creștinii din lume a acțiunilor întreprinse pentru întărirea prieteniei și înțelegerii între popoare, pentru înfăptuirea dezarmării mondiale, pentru interzicerea armelor de exterminare în masă, pentru soluționarea problemei germane în interesul păcii și securității popoarelor, pen-

tru abolirea definitivă a colonialismului și pentru soluționarea tuturor problemelor litigioase pe calea tratativelor. De asemenea a fost condamnată atitudinea unor cercuri creștine din jurul Vaticanului, care — răstălmăcind profundul umanism al creștinismului — s-au pus în slujba ațîțătorilor la război și a semănătorilor de ură și discordie dintre oameni și state.

Ideile principale cuprinse în referatul de bază și în coreferate au fost supuse unei ample discuții, în cadrul celor zece comisii de lucru, la care au participat toți delegații. Discuțiile s-au purtat deschis, cu sinceritate, realizîndu-se o mai bună cunoaștere a opiniilor creștinilor din felurite țări și ajungîndu-se la concluzii unanim acceptate de participanți.

Din țara noastră a luat parte o delegație formată din 18 membri, reprezentînd Biserica Ortodoxă Romînă, Biserica Evanghelică Luterană, Biserica Reformată și Biserica Unitariană. În cuvîntul pe care conducătorul delegației noastre, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei l-a rostit în ședința inaugurală, a înfățișat celor 700 de reprezentanți ai creștinătății de pretutindeni, hotărîrea cu care ierarhii, clericii, păstorii și credincioșii creștini din Republica Populară Romînă s-au alăturat poporului romîn în acțiunea lui nobilă de slujire a păcii, — cauza sfîntă a lumii întregi. Membrii delegației noastre au luat parte activă la lucrările tuturor comisiunilor, contribuind prin discuțiile și intervențiile lor la realizarea unui front creștin de acțiune pentru pace și înțelegere între popoare, pentru făurirea unei lumi fără armate, pentru înlăturarea definitivă a războaielor din viața omenirii.

Participanții la Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga au adoptat un mesaj adresat creștinilor din lumea întreagă, prin care îi cheamă să se unească pe temeiul credinței lor comune și să-și aducă contribuția lor hotărîtă la îndeplinirea mesajului Evangheliei lui Hristos de zidire a păcii pe pămînt.

Schimburile de păreri și opinii care au avut loc cu acest prilej, contactele personale, prietenii ce s-au încheiat peste deosebirile de rasă și confesiune între creștinii din întreaga lume și, mai ales, puternica afirmare a existenței unei conștiințe creștine autentice, dornică să slujească nobilele idealuri ale umanității contemporane, — iată numai cîteva din multele rezultate ale acestei adunări mondiale creștine, care vor fi salutate cu bucurie de orice creștin și de orice om de bună credință. Sîntem convinși că ceea ce s-a realizat acum la Praga reprezintă începutul unui drum, pe care creștinii de pretutindeni îl vor parcurge pînă la capăt, pînă la biruința deplină a păcii în lume».

*

În ziua de 29 iunie 1961, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Romîne, ascultînd o scurtă expunere făcută de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, asupra lucrărilor Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga, și-a însușit mesajul adoptat de participanți la această adunarea pancreștină și a hotărît ca el să fie citit credincioșilor

în toate bisericile din cuprinsul Patriarhiei Române în ziua de 6 august a.c., — ziua în care se împlinesc 16 ani de la primul bombardament atomic asupra oraşului japonez Hiroşima.

Adunarea mondială creştină pentru pace de la Praga a constituit o puternică manifestare a unităţii creştine în slujba cauzei sfinte a apărării păcii pe pământ, iar pentru ierarhii, clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române ea reprezintă un binevenit prilej pentru a-şi spori acţiunile lor pentru înlăturarea primejdiei unui nou război, pentru interzicerea armelor nucleare de distrugere în masă şi pentru înlăturarea dezarmării complete, care reprezintă năzuinţa întregii omeniri.

A. C. RADULESCU

VIATA BISERICEASCA

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

TELEGRAME PRIMATE DE ÎNȚĂLĂȘĂTORUL BISERICII NOASTRE

La 2 august, — ziua în care Biserica noastră prăznuiește pe binecredinciosul împărat Justinian —, colaboratorii Prea Fericitului Patriarh Justinian de la centrele patriarhal și mitropolitan din București au prezentat Înțălășătorului Bisericii Ortodoxe Române, la reședința patriarhală, respectuoase și calde felicitări pentru ziua onomastică.

Cu acest prilej, în paraclisul patriarhal s-a săvârșit un Te-Deum, înălțându-se către Cel Atotputernic mulțumiri și rugăciuni, ca să dăruiască Prea Fericitului Patriarh Justinian viață lungă, sănătate și puteri de muncă pentru a cîrmui și de acum înainte Biserica Ortodoxă Română pe calea slujirii lui Hristos și a poporului în mijlocul căruia își desfășoară misiunea ei sfîntă.

A urmat o recepție, în cadrul căreia cei prezenți au mărturisit Prea Fericitului Patriarh Justinian sentimentele lor de nețărmurită dragoste și profund devotament.

De asemenea, Înțălășători ai Bisericilor Ortodoxe surori, precum și reprezentanți de seamă ai vieții religioase din țară și de peste hotare au trimis Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh scrisori și telegrame de calde felicitări și sincere urări. Publicăm mai jos cîteva din aceste mărturii ale dragostei cu care este înconjurat Înțălășătorul Bisericii noastre în întreaga Ortodoxie.

Telegrama Sanctității Sale *ATHENAGORAS*, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului ;

Prea Fericii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Salutînd frățeste pe Prea Fericirea Voastră de aniversarea zilei onomastice, Vă urăm sănătate și toate darurile cerești, spre fericirea Sfintei Biserici.

† *Patriarhul ATHENAGORAS*
al Constantinopolului

Telegrama Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

*Prea Fericitului Părinte JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

Cu dragoste frățească Vă felicităm de ziua onomastică a Prea Fericirii Voastre cu urarea ca Dumnezeu să Vă țină încă mulți ani în fruntea Bisericii Romîne surori.

† G H E R M A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

Telegrama Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

BUCUREȘTI

În numele meu și în numele Sfîntului Sinod, felicit din toată inima pe Prea Fericirea Voastră de ziua îngerului Vostru ceresc.

Vă doresc în rugăciune fierbinte să fie mila Domnului asupra Voastră spre împlinirea sfîntei Voastre sîrguințe în slujirea Voastră de Intîistător cu permanenta înălțare a Bisericii Voastre.

† C H I R I L
Patriarhul Bulgariei

Telegrama Prea Fericitului THEOCLITOS, Arhiepiscopul Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cu prilejul zilei onomastice a veneratei Voastre Prea Fericiri, Vă rugăm să primiți îmbrățișarea Noastră frățească și cordială.

† T H E O C L I T O S
Arhiepiscopul Atenei

Telegrama Înalt Prea Sfințitului MACARIOS, Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUGUREȘTI

Felicitînd frățește pe Prea Fericirea Voastră iubită, cu prilejul zilei onomastice, rugăm pe Domnul să Vă dăruiască Bisericii Sale în deplină sănătate și îndelungare de zile.

† MACARIOS al Ciprului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Arhiepiscop al Americii :

ARHIEPISCOPIA GREACA ORTODOXĂ
A AMERICII DE NORD ȘI DE SUD

20 iulie 1961

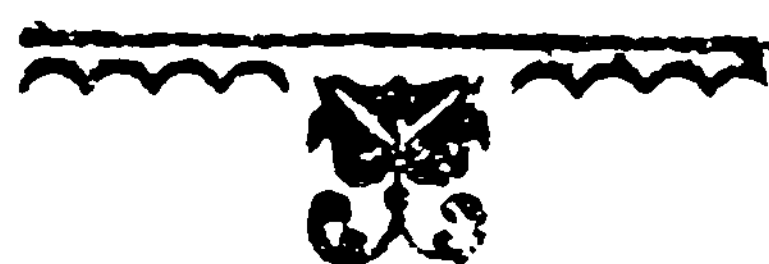
Prea Fericite,

Apropiata sărbătorire anuală a numelui Prea Fericirii Voastre mult iubite, îmi dă bunul prilej ca să Vă adresez cele mai sincere și mai cordiale urări, rugînd ca Domnul să Vă dea sănătate și putere vreme de mulți ani, spre continuarea fericită a Patriarhatului Prea Fericirii Voastre, spre binele credinciosului popor român și spre slava Sfintei Biserici Ortodoxe a lui Hristos.

Cu acestea îmbrățișez pe Prea Fericirea Voastră cu sărutare sfîntă și rămîn iubitor frate întru Hristos și cu totul devotat,

† IACOB

Arhiepiscopul Americii

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI PREA FERICITUL THEOCLITOS,
ARHIEPISCOPUL ATENEI**

La 5 august a.c., cu prilejul aniversării înscăunării Prea Fericitului Arhiepiscop al Atenei, *Theoclitos*, Primat al Greciei, Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a trimis Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe din Grecia următoarea telegramă de felicitare :

*Prea Fericitului THEOCLITOS,
Arhiepiscopul Atenei*

GRECIA

Cu dragoste frățească felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia aniversării intronizării Voastre și din toată inima Vă dorim sănătate, viață îndelungată și fericită arhipăstorire.

† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

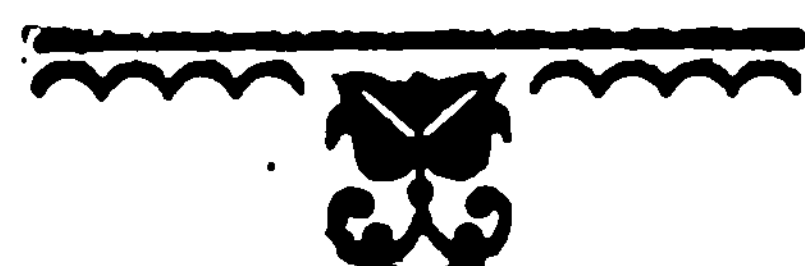
Prea Fericitul Arhiepiscop Theoclitos a mulțumit prin următoarea telegramă:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Mulțumiri călduroase, îmbrățișare frățească.

† THEOCLITOS
Arhiepiscop al Atenei

INCHEIEREA CURSURILOR ANULUI ȘCOLAR 1960-1961 LA INSTITUTELE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

Dezvoltîndu-se în condițiile prielnice ale libertății religioase din țara noastră, sub ocrotirea directă și îndrumarea înțeleaptă a Bisericii noastre strămoșești, învățămîntul teologic de toate gradele din Patriarhia Romîna progresează de la an la an. Această constatare îmbucurătoare se adeverește cu rezultatele școlare obținute la sfîrșitul fiecărui an de studii și mai ales cu fiecare promoție de licențiați ai Institutelor teologice universitare, sau de absolvenții ai Seminariilor teologice și Școlilor de cîntăreți bisericești. Păstrînd cu sumpătate bunele tradiții cărturărești ale Bisericii noastre, școlile teologice dau tinerilor studenți și elevi seminariști, o frumoasă cultură de specialitate întemeiată pe Sfînta Scriptură și pe Sfintele Predanii ale Sfinților Părinți bisericești, precum și o cultură generală și îndrumare pentru înțelegerea dreaptă a societății noi care se construiește în țara noastră, formînd astfel slujitori conștienți și devotați ai stranelor și altarelor noastre ortodoxe străbune și cetățeni luminați și loiali ai scumpei noastre Patrii.

Mergînd pe această cale, sub oblăduirea permanentă a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, avem cheazăsia sigură că strădaniile cărturărești și duhovnicești ale școlilor noastre teologice vor fi totdeauna încununare de succes.

În cele ce urmează publicăm, la fel ca și în anii trecuți, cîteva scurte dări de seamă asupra activității desfășurate de Institutele teologice de grad universitar și de Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice, în anul școlar 1960-1961, precum și asupra festivităților respective de închiderea cursurilor.

LA INSTITUTELE TEOLOGICE DE GRAD UNIVERSITAR

DIN BUCUREȘTI

A. Activitatea didactică. — Cursurile Institutului Teologic de grad universitar din București s-au deschis în ziua de 1 octombrie 1960, prin sfeștania îndătinată, după care profesorii și studenții s-au reîntîlnit, după odihna vacanței de vară, în sălile de curs și seminarii.

Deschiderea festivă a cursurilor a avut loc însă în ziua de 10 octombrie 1960, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegaților

niștri și a unei numeroase asistențe. După săvârșirea serviciului religios în biserica Sf. Ecaterina, Paraclisul Institutului și după desfășurarea programului festiv, constînd din raportul de activitate pentru anul școlar 1959-1960 al P. C. Pr. prof. I. G. Coman, rectorul Institutului, coruri, lecturi și recitări, Prea Fericitul Patriarh a înmînat premii și mențiuni tuturor studenților ce s-au distins la studii și conduită și a rostit un cald și părintesc cuvînt de îndemn către profesori și studenți.

Examenul de admitere în anul I la licență a avut loc în zilele de 5-10 septembrie 1960, fiind admiși 80 studenți din 88 candidați. Cei 80 de studenți declarați admiși în anul I provin din următoarele eparhii: Arhiepiscopia Bucureștilor, 29; Arhiepiscopia Iașilor, 12; Arhiepiscopia Craiovei, 9; Episcopia Rîmnicului și Argeșului, 3; Episcopia Buzăului, 14; Episcopia Romanului și Hușilor, 9; Episcopia Dunării de Jos, 3; și Episcopia Clujului, Vadului și Feleacului, 1.

În ceilalți ani de studii ai cursurilor pentru licență situația înscrierilor a fost aceasta: anul II=75 studenți; anul III=67 studenți; anul IV=57 studenți; în total la licență 279 studenți înscriși, în numărul acestora intrînd și preoții ce și-au coplețat studiile teologice superioare, în cursul acestui an școlar.

Examenul de admitere în anul I, la cursurile pentru obținerea titlului de magistru în teologie a avut loc în zilele de 26-28 septembrie 1960, fiind declarați admiși un număr de 10 candidați din 12 înscriși. În ceilalți ani de la magisteriu au fost înscriși 8 studenți în anul II și 8 studenți în anul III, deci în total 26 magistranzi.

Trebuie să menționăm aici, că și în cursul acestui an, un student al Institutului, ierodiaconul Epifanie Norocel, a urmat cursurile anului IV la Academia Teologică din Sofia, ca bursier al Patriarhiei Bulgare, fiind declarat licențiat în sesiunea iunie 1961, cu media 5,06 (notația fiind pînă la 6), calificativ «Foarte Bine». Despre acesta, atît Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, cît și Prea Sfințitul Episcop Nicolae Macario-polschi, Rectorul Academiei din Sofia, au dat referințe foarte elogioase, în scrisorile ce au adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian, atît cu privire la studii, cît și la comportare.

Dintre studenții străini, menționăm pe dl. Vasil Iordanov Hristov, care în urma trecerii examenului aprofundat de admisibilitate la magisteriu, a fost admis de Prea Fericitul Patriarh Justinian, la cererea Prea Fericitului Patriarh Chiril, a-și lucra teza de magistru pe lîngă Institutul nostru, ca bursier.

Cursurile, atît de la licență, cît și cele de la magisteriu s-au desfășurat între 1 octombrie 1960 și 31 mai 1961, în mod normal, în cadrul îndatoririlor regulamentare, potrivit planurilor calendaristice individuale întocmite de profesori, împreună cu Direcția de Studii și Rectoratul Institutului, aprobate de Serviciul de învățămînt al Patriarhiei Romîne, și în conformitate cu normele generale legale ale Învățămîntului superior din țara noastră, aplicabile și Institutului nostru, în ceea ce ele au general

(norme, examene, colocvii etc.) cu respectarea profilului specific instituției noastre.

Frecvența studenților, de la ambele cicluri (licență-magisteriu), a fost cât se poate de regulată, cu excepția cazurilor de boală și a concediilor aprobate de Arhiepiscopia Bucureștilor, pentru motive speciale și bine întemeiate. Evidența frecvenței studenților s-a ținut pe registre speciale, ca și în învățământul de stat, de către responsabilii de grupe, dintre studenți, sub controlul permanent al secretariatului și al conducerii Institutului.

Colocviile au avut loc atât la licență, cât și la magisteriu, în cursul lunii februarie 1961, fără suspendarea cursurilor și în afara programului obișnuit, cei respinși și cei neprezențați urmînd să le susțină în sesiunea de examene din iunie 1961.

Examenele de fine de an au fost eșalonate între 1 și 30 iunie 1961. Au promovat toate examenele anilor respectivi numai un număr de 94 studenți, restul studenților urmînd a-și trece examenele restante în sesiunea de toamnă (septembrie 1961).

Examenul de licență s-a ținut în zilele de 27 și 28 iunie 1961. Au fost proclamați licențiați în teologie, în sesiunea iunie 1961, un număr de 51 absolvenți, din care 39 laici și 12 preoți.

Pe eparhii, situația licențiaților din iunie 1961, este următoarea: Arhiepiscopia Bucureștilor: 10; Arhiepiscopia Iașilor=8; Arhiepiscopia Craiovei=4; Episcopia Rîmnicului și Argeșului=7; Episcopia Buzăului=12; Episcopia Romanului și Hușilor=5; Episcopia Dunării de Jos=3; Episcopia Aradului=1; și Episcopia Oradiei=1.

De la înființarea sa (1948) și pînă în momentul de față, inclusiv promoția iunie 1961, Institutul a dat un număr de 682 de licențiați.

Examenele de sfîrșit de an, în cadrul cursurilor de la magisteriu au avut loc în zilele de 30 iunie și 1 iulie 1961.

Membrii corpului didactic de toate gradele, profesori, conferențieri, lectori și asistenți, pe lîngă activitatea didactică propriu zisă, au desfășurat și o activitate științifică publicînd studii, articole, recenzii, cronici, predici, meditații, note bibliografice, etc., atât în revistele editate de Patriarhia Romîna, cât și în cele ce apar la centrele mitropolitane din țara noastră. De asemeni, unii membri ai corpului didactic, au întocmit referate speciale cerute de Sfîntul Sinod în diferite probleme bisericesti; au efectuat traduceri din numeroase reviste și publicații străine de specialitate, fie pentru publicare, fie pentru nevoile Cabinetului Patriarhal; au prezidat conferințe de orientare raionale ale clerului, în capitală sau provincie, examene de diplomă de la ciclurile I și II de la Școlile de cîntăreți bisericesti și Seminariile teologice, de pe raza de acțiune a Institutului, în sesiunile septembrie 1960 și iunie 1961; au slujit, după o anumită programare, în biserica Sf. Ecaterina, Paraclisul Institutului, au ținut conferințe, predici și meditații, în ocazii speciale sau curente, în cadrul Institutului sau la catedrala patriarhală, atunci cînd au fost orînduiți să facă aceasta.

B. *Biblioteca Institutului* și-a îndeplinit la nivel corespunzător rostul său de auxiliar al procesului de învățământ teologic, prin bogatul fond de lucrări din toate domeniile științelor religioase și prin numărul însemnat de lucrări din alte domenii, necesare informării complete a cititorilor săi, profesori și studenți.

Fondul total de cărți și broșuri al bibliotecii Institutului se ridică în prezent la cifra de 55.781, iar fondul de periodice se compune din 748 titluri-reviste în limba română și 318 titluri în limbi străine, cu un total de circa 25.000 volume în colecții anuale și broșuri în numere dispartate.

Colecțiile bibliotecii, în anul școlar expirat, au fost consultate de membrii corpului didactic într-o măsură mult mai mare și în mod susținut, ele oferind un ajutor prețios în munca de elaborare a numeroaselor studii și referate, ce s-au întocmit în vederea reprezentării Bisericii noastre în diferitele manifestări cu caracter bisericesc, sau de luptă pentru pace, în țară și peste hotare. Astfel totalul cărților și revistelor consultate prin împrumut sau în sala de lectură de către profesori a fost de peste 2500.

Numărul cărților consultate de studenți în sala de lectură a fost de 11.598 din care reținem cifra de 1.795 pentru reviste și 1.380 pentru cărțile de literatură beletristică clasică și contemporană, în afară de revistele și ziarele actuale care stau permanent la îndemîna cititorilor, într-un stand special așezat în sala de lectură. Pentru magistranzi și studenții anului IV, care au avut de întocmit lucrări de seminar la nivel înalt și teze de licență s-a acordat dreptul de a împrumuta pe termen scurt cărțile necesare pentru a le putea studia în sălile de cursuri. În felul acesta au fost consultate încă 3.453 cărți și reviste.

Numărul total al cititorilor serviți zilnic de către bibliotecari a fost în medie de 60-65 persoane, numărul total anual de cititori fiind de 6.423, în afară de membrii corpului didactic al Institutului și Seminarului Teologic, care funcționează în același local.

Între lucrările mai de seamă, în materie de administrație și organizare bibliotecară, este de reținut activitatea de recensămînt general și introducerea formularisticii noi în materie de evidență a bibliotecilor, efectuată de cei doi bibliotecari cu sprijinul competent și susținut al tuturor membrilor corpului didactic, care au prestat cîte 250 ore de lucru la bibliotecă, în cadrul muncii metodice din normă.

C. *Activitatea educativ-duhovnicească*. Potrivit directivelor Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, îndrumărilor directe ale Prea Fericitului Patriarh Justinian date profesorilor și studenților, cu ocazia vizitelor făcute la Institut și în conformitate cu dispozițiile celor două regulamente ce diriguiesc viața școlii, s-a desfășurat în Institut și o intensă strădanie educativ-duhovnicească, revenind atît corpului didactic, cît și personalului special însărcinat cu aceasta.

Ca și în anii precedenți, s-au alcătuit planurile semestriale de activitate educativ-duhovnicească și patriotică, planuri care după ce au fost supuse spre dezbateri și însușire Consiliului profesoral, au fost înaintate

spre aprobare Prea Fericitului Patriarh și tuturor Înălților Chiriarhi, din eparhiile cărora am avut studenți la Institutul nostru. Aceste planuri de activitate au fost aplicate practic cu toată grija.

Pregătirea studenților, în ceea ce privește omiletica, liturgica, cântările bisericești și tipicul, în afară de orele speciale din program, s-a desfășurat în Paraclisul «Sf. Ecaterina», sub conducerea profesoriilor respectivi, aplicându-se aici cunoștințele teoretice de la curs. O atenție deosebită, s-a acordat Liturghiei celor mai înainte sfințite, la care au luat parte toți studenții în fiecare miercuri și vineri din Postul Mare, sub îndrumarea personalului de specialitate. Studenții s-au spovedit și împărtășit la soroacele îndătinate și tradiționale.

Un însemnat factor de educație religios-morală, social-patriotică și culturală l-a constituit «ora duhovnicească», ținută în fiecare miercuri între orele 18-19,30, cu întreaga obște a studenților. În cele două semestre ale anului s-au ținut un număr de 30 de astfel de conferințe de îndrumare. Subiectele au fost tratate exclusiv de profesorii Institutului și au fost cât se poate de variate și adecvate nevoilor sufletești ale studenților și preocupărilor lor actuale.

Un rol vrednic de re'evat în educarea și stimularea studenților la învățătură și bună comportare în toate direcțiile l-au avut dirigintii de ani: Diac. prof. Nicolae Balca, anul I; Pr. Vladimir Prelipceanu, anul II; Pr. prof. Petru Rezuș, anul III; și Pr. prof. Ene Braniște, anul IV.

D. Activitatea patriotică și cetățenească. — Ca și în anii precedenți, personalul de conducere, educativ și didactic a acordat o atenție deosebită educației cetățenești a studenților.

În fiecare luni seara (orele 20-22) s-a rulat, în sala de festivități a Institutului, special utilată în acest scop, câte un film (total 28 filme), repartizate la cerere, de către Direcția Generală a Cinematografiei, prin Sectorul Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Toate filmele au fost vizionate în mod gratuit de către studenți.

O activitate susținută a desfășurat Comitetul studentesc de «Cruce Roșie». Pe această linie s-a mărit numărul membrilor cu 55 ajungându-se la numărul total de 152 studenți și profesori 15. Au donat sânge 36 studenți, din care 13 pentru prima dată în acest an. S-au făcut un număr de 6 abonamente la revista: «Sănătatea», s-au ținut 4 ședințe de comitet și o adunare generală și s-au rulat două filme în legătură cu educația sanitară.

Prin bibliotecari, spiritual și dirigintii de ani, studenții au fost ținuti la curent cu cele mai de seamă publicații apărute în editura de stat. Sub conducerea dirigintilor și spiritualului ei au vizitat numeroase muzee și expoziții.

Pentru absolvenții Institutului, promoția 1961, s-a organizat o excursie în zilele de 29, 30 iunie și 1 iulie, pe traseul: București — Tîrgoviște — Sinaia — Brașov — Făgăraș, — Sibiu — Cozia — Călimănești — Rîmnicul-Vîlcea — Pitești — București. Excursia s-a desfășurat cu bune rezultate pentru instrucția și educația celor în cauză, sub condu-

cerea profesorilor Ene Braniște, dirigintele anului IV, N. Balcan, C. Pavel și C. Drăgușin, care au dat și lămuririle la fața locului. Conducerea administrativ-gospodărească a excursiei a revenit diaconului Anatolie Lefter de la secretariatul Institutului.

Studentii celor patru ani de studii, sub conducerea prof. N. Lungu și asistent C. Drăgușin au pregătit numeroase imne patriotice și de luptă pentru pace, pe lângă cele religioase, pe care apoi le-au executat în diferite ocazii (festivități, aniversări, etc.), stîrnind admirația ascultătorilor pentru conștiinciozitatea pregătirii și expresivitatea execuției.

Credem că toată această activitate patriotică și cetățenească a influențat, într-o foarte însemnată măsură, atașamentul studenților noștri, față de Patria noastră, Conducerea de Stat, și mărețul ideal al lumii contemporane, lupta pentru pace.

E. Activitatea administrativ-gospodărească. — Susținerea materială a Institutului s-a datorat și în anul acesta Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, precum și celor șapte eparhii deservite, sub raportul pregătirii viitorilor clerici de către Institutul Teologic din București.

S-a făcut diferite reparații și amenajări localului, socotite necesare de către Comisia administrativ gospodărească a Institutului și aprobate de Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor (bucătărie, spălătorie, lavoarele studenților, locuința spiritualului, imobilul unde se țin cursuri cu magistranzii, sala de festivități, etc.).

La Paraclisul Sfînta Ecaterina s-au vopsit ferestrele exterioare, s-a reparat portalul de la fațadă și s-au achiziționat 2 rînduri de veșminte preoțești, 10 covoare de iută, și diferite cărți de ritual necesare cultului. Tot la Paraclis s-a procedat la o atentă revizuire și reinventariere a întregului patrimoniu provenit de la vechiul paraclis al Internatului teologic Radu Vodă și fostul Seminar Central.

O deosebită grijă s-a acordat de către Serviciul medical al Institutului, condus de Dr. V. Nazarie secondat de oficianul sanitar V. Radu, sănătății studenților și personalului. S-au dat un număr de 2.270 consultații s-au făcut 185 internări de studenți la infirmerie și s-au cheltuit circa 4.000 lei cu medicamentele acordate gratuit.

F. Evenimente speciale. — În cursul acestui an școlar au decedat doi din profesorii onorari ai Institutului și anume: Preotul *Grigore Pișculescu*, fost profesor de Teologie biblică, cunoscutul apreciatul și fecundul scriitor Gala Galaction, trecut la cele veșnice la 8 martie 1961 și înmormîntat la Mînăstirea Cernica, potrivit dorinței sale și Preotul *Grigore Cristescu* fost profesor de Omiletică, decedat la 28 martie 1961 și înmormîntat la cimitirul «Reînvierea». Ambii au fost dascăli apreciați ai multor generații de preoți. Institutul a oferit frumoase coroane de flori și a participat la aceste două înmormîntări, prin toți profesorii și studenții săi, care au oficiat slujba pogribaniei, au ținut cuvîntările adecvate momentului și i-au înconjurat cu toată atenția și dragostea cuvenită acestor clipe de ultim rămas bun.

Institutul a fost vizitat și cercetat de aproape de unele personalități religioase de peste hotare astfel: la 18 octombrie 1960, de către episcopul anglican de Gibraltar, *Stanley*; la 31 martie 1961, de către preotul anglican *Francisc House*, Secretar General-adjunct al Mișcării Ecumenice de la Geneva; între 22 aprilie și 6 mai 1961, de către preotul luteran din Danemarca *Alf Johansen*. Acesta a venit pentru a patra oară în R. P. R., posedă foarte bine limba română și în cele două săptămâni, cât a cercetat zi de zi Institutul, a participat la foarte multe ore de curs și seminar, la orele duhovnicești și practica liturgică de la Paraclis, interesându-se în deaproape de manualele didactice, ca și de întregul proces de învățămînt și de educație.

Tuturor acestora li s-a făcut primiri atente și li s-au dat cuvenitele informații, pe care le-au solicitat.

Acestea sînt formele de activitate și evenimentele cele mai de seamă din viața Institutului Teologic din București, în cursul anului universitar 1960-1961. (*Pr. Conf. Al. I. Ciurea*).

DIN SIBIU

La Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu, potrivit dispozițiilor regulamentare în vigoare, cursurile și lucrările de seminar au luat sfîrșit în ultima zi a lunii mai 1961.

Toată luna iunie a constituit o perioadă de intensă muncă de examene, majoritatea covîrșitoare a studenților dovedind că au folosit timpul în chip util, însușindu-și cunoștințe teologice și orientări de actualitate satisfăcătoare.

După examene, la Institut s-au desfășurat examenele de diplomă de Licență în Teologie ale sesiunii iunie 1961. Pentru candidații din eparhiile respective, examenele de diplomă au fost prezidate de Prea Sfințiile Lor Episcopii: Dr. Nicolae Corneanu al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, Teofil Herineanu al Vadului, Feleacului și Clujului și Valerian Zaharia al Oradiei. Examenle de diplomă au început în 27 iunie și au luat sfîrșit în 30 iunie a. c. Cei aproape treizeci de candidați s-au prezentat bine și au obținut calificative frumoase.

Înălții Ierarhi din Mitropoliile Ardealului și Banatului, prezenți la Sibiu cu acel prilej, au ținut o consfătuire (sinod intermitropolitan) în după-amiaza zilei de 27 iunie a. c., sub președinția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, în cursul căreia — potrivit prevederilor Regulamentului de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt ale Bisericii noastre — au luat o seamă de dispoziții pentru asigurarea desfășurării și pe viitor, în aceleași bune condiții de pînă acum, a procesului de educație și învățămînt în cadrele Institutului.

Festivitatea încheierii anului școlar 1960-1961 a avut loc la praznicul de pomenire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, joi 29 iunie a. c.

Dimineața, la sorocul obișnuit, s-a săvîrșit în catedrala mitropolitană slujba Utreniei. În continuare, s-a săvîrșit Sfînta Liturghie arhierescă de către Prea Sfinția Sa Episcopul *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului, înconjurat de un sobor de slujitori alcătuit din profesori ai Institu-

tului Teologic, din preoții Catedralei și din 4 diaconi. Prea Sfinția Sa a hirotonit întru presviter pe C. Diacon Ioan Hampu. La priceastă a predicat P. C. Prot. stavr. Ioan T. Munteanu, protopopul raionului Sibiu. P. C. Sa a prezentat pe cei doi corifei ai Apostolilor Domnului ca modele de alipire statornică față de Hristos și de trăire bucuroasă după pilda dată nouă tuturor de Fiul lui Dumnezeu întrupat. În partea de sfîrșit, a adresat un părintesc cuvînt de bune urări studenților Institutului Teologic, din care unii se pregătesc să intre în slujba Sfîntului Altar, iar alții pornesc spre portile vacanței de vară. Deosebit de miscătoare a fost sublinierea momentului festiv al împlinirii unui veac și jumătate de cînd asezămîntul bisericesc de la Sibiu preoțește fără întrerupere preoți devotați Domnului și poporului credincios. Atîția dintre ei, în cursul vremii, au fost călăuze destoinice ale credincioșilor — potrivit necesităților obștești de-atunci — nu numai din punct de vedere religios-bisericesc, ci și național-cultural. Luînd aminte la silintele lor devotate, slujitorii bisericești care se pregătesc acum în instituțiile de învățămînt teologic, au datoria sfîntă de a fi mereu alături de poporul nostru harnic și pașnic, care-și făurește azi o viață îmbelsugată și luminoasă.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, din usile împărătești ale altarului Catedralei, s-a dat citire de către P. C. prof. Dr. Spiridon Cîndea îndătinătei rugăciuni de mulțumită către Părintele ceresc, pentru binefacerile revărsate în cursul anului școlar asupra ostenitorilor și studenților Institutului Teologic.

A fost de față Prea Sfîntul Arhiepiscop Teodor Răsinăreanu. Răspunsurile liturgice au fost date de corul studenților teologi (cu soliști), dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Soima.

După aceea a urmat festivitatea propriu zisă a încheierii anului școlar, care s-a desfășurat în aula gătită de sărbătoare a Institutului.

La intrarea în aula, Prea Sfîntul Episcop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului a fost întâmpinat cu Imnul arhieresc, executat de corul studenților teologi.

P. S. Sa a luat loc la masa prezidială, pe care se găsea Sf. Evanghelie și Sf. Cruce, între buchete de flori.

În sală se aflau: reprezentanți ai Departamentului Cultelor, precum și Dl. prof. Univ. Dr. Herman Binder, decanul Secției Evanghelice C. A. a Institutului Teologic Universitar Protestant din Cluj-Sibiu, P. C. Consilieri arhiepiscopiești, P. C. Protopop al raionului Sibiu, Ioan Munteanu, slujitori bisericești și credincioși, precum și profesorii și studenții Institutului.

Programul a început cu Imnul de Stat al Republicii Populare Romîne.

A luat cuvîntul rectorul Institutului Teologic Universitar, P. C. prof. Dr. *Sofron Vlad*, făcînd o dare de seamă asupra activității desfășurate în Institut în cursul anului școlar.

În continuare, corul studenților teologi a executat «Rugămu-ne -ndurării», după versurile lui M. Eminescu, compoziția de Gh. Soima.

În numele studenților — și, mai ales, al absolvenților Institutului — a luat cuvîntul proaspătul licențiat în teologie *Pătrașcu Octavian*. În cuvinte vibrante, vorbitorul a dat expresie simțămîntelor de care sînt pătrunși studenții teologi față de Biserică și Patrie, recunoștinței lor față de autoritățile bisericești și de Stat care le-au stat într-ajutor materialicește și duhovnicește ca să-și poată face pregătirea cuvenită, precum și profesorilor și celorlalți ostenitori ai Institutului.

Făcîndu-se interpretul celor ce au absolvit Institutul și dînd expresie bucuriei lor de a se ști făcînd parte din *promoția a 150-a*, a spus: «În momentul despărțirii sîntem covîrșiți de *conștiința îndatoririlor* ce apasă pe umerii noștri. Plecînd de aici, ținem să vă încredințăm pe toți că ne vom despărți numai cu trupul de acest așezămînt, iar cu sufletul vom rămîne mereu aici. Facem sfînt angajament că învățăturile și îndemnurile pe care le-am primit cît timp am petrecut pe băncile Institutului le vom aplica în viață, străduindu-ne să facem ca ele să aducă o roadă cît mai îmbelsugată. Aceasta socotim a fi cea mai frumoasă recunoștință pe care o putem aduce tuturor celor ce s-au ostenit pentru noi. Cu dăruire și avînt tineresc vom căuta din toate puterile să fim, deopotrivă, buni slujitori ai altarelor Sfintei noastre Biserici și buni cetățeni ai scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă.

Corul a executat apoi compoziția «Dragă-mi este țara mea» de Gh. Șoima, în primă audiere.

De încheiere, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului.

Adresîndu-se asistentei, Prea Sfinția Sa a arătat că aduce ostenitorilor și studenților Institutului Teologic cuvîntul de binecuvîntare al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, care regretă că de astă dată nu poate fi prezent și cu trupul în mijlocul lor și al nostru al tuturor. După aceea, Prea Sfinția Sa a spus în esență următoarele:

«Prin sfintele rugăciuni pe care le-am înălțat în catedrală, am dat mulțumită Părintelui ceresc pentru toate binefacerile pe care le-a revărsat asupra ostenitorilor și studenților Institutului nostru teologic în cursul anului școlar care se încheie sărbătorește acum.

Intruniți aici, în această sală, se cuvine să mulțumim și oamenilor care au sprijinit Institutul, pentru ca să poată duce la bun sfîrșit și în acest an — al 150-lea de existență neînteruptă — munca pe care o avea de săvîrșit».

În al doilea rînd, în numele Sfîntului Sinod, al Înalt Prea Sfințitului Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, a înalților ierarhi din Mitropoliile Ardealului și Banatului — care ocrotesc Institutul — și al său personal, Prea Sfințitul Episcopu *Teofil* a exprimat calde mulțumiri Corpului profesoral al Institutului pentru ostenelile ce le-a depus în scopul formării viitorilor păstori ai Bisericii noastre de dincoace de Carpați. Prin munca lor intensă, statornică, temeinică și destoinică, profesorii Institutului Teologic Universitar din Sibiu cinstesc tradițiile valoroase ale acestui așezămînt bisericesc și aduc o contribuție de preț la încadrarea slujitorilor

bisericești în șuvoiul de viață nouă al fericitelor prefaceri sociale care se petrec astăzi în Patria noastră. «Cu multă bucurie — a spus Prea Sfinția Sa — recunoaștem și prețuim aici, public, devotamentul și abnegația ce le vădesc profesorii Institutului, în frunte cu Părintele rector, în strădaniile ce le depun pentru a hărăzi Bisericii noastre păstori de suflete cât mai corespunzători și ca știință de carte, și ca cucernicie. Atît profesorii Institutului Teologic din Sibiu, cît și ai celui din București sînt cunoscuți și prețuiți de toate Bisericile ortodoxe». De lucrul acesta — a spus Prea Sfinția Sa — s-a încredințat direct, cu prilejul vizitelor pe care le-a făcut ca membru al unor delegații bisericești ortodoxe romîne Bisericilor Ortodoxe surori din Uniunea Sovietică, din R.P. Bulgaria și R.F. Iugoslavia și din îndepărtata Patriarhie Apostolică a Antiohiei.

Adresîndu-se studenților teologi, Prea Sfinția Sa le-a arătat că vacanța înseamnă răgaz și popas numai în munca de pregătire cărturărească, nu și în cea de pregătire duhovnicească. Aceasta din urmă — înțeleasă ca luptă împotriva păcatului și strădaniei de perfecționare religioasă-morală — trebuie desfășurată fără contenire și fără slăbire, bineștiind că nici păcatul nu cunoaște concediu și răgaz. «Viața noastră, după cum ne învață Sfîntul Apostol Pavel, se aseamănă cu aceea a sportivilor, cu întrecerile care se desfășoară pe stadioane (vezi I Cor. cap. 9). Cine vrea să cîștige cununa, se antrenează metodic și statornic și de la multe se abține. Dacă Sfîntul Apostol Pavel a avut trebuință să lupte pentru propria sa perfecțiune religioasă-morală, cu atît mai mult avem nevoie să facem noi acest lucru, cei ce nu ne putem măsura cu el în tăria virtuții. Ceea ce ați cîștigat în Institut, să nu lăsați să se imputineze. Rugați-vă și acasă și împărtășiți-vă regulat cu pîinea celor curați, a celor tari, cu Sfînta Cuminecătură. Cinstiți pe părinții voștri și munca lor, ajutîndu-i în tot chipul și mai ales nu uitați că consătenii voștri așteaptă de la studenții teologi o conduită exemplară, așteaptă să *calce a popă*, cum spune înțeleapta vorbă din popor».

Adresîndu-se apoi absolvenților Institutului, Prea Sfințitul Episcop Teofil le-a făcut urarea și le-a dat îndemnul părintesc de-a intra în cler, devenind slujitori ai altarului și păstori duhovnicești ai obstei dreptcredincioase. Vorbînd despre vocația preotească și despre vrednicia slujirii la altar, Prea Sfinția Sa a arătat că «noi, preoții, sîntem — după cuvîntul inspirat al Sfîntului Apostol Pavel — împreună-lucrători cu Dumnezeu, ajutoarele Sale în munca mîntuitoare de suflete, colaboratori ai Părintelui ceresc. La rîndul său, Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan (în cap. 15 al Evangheliei sale) spune că Dumnezeu ne-a ales pe noi, și nu noi pe El. Preoții sînt aleșii lui Dumnezeu — și atunci, de ce să rîvnim să fim nealeși ai Lui? Să fim recunoscători lui Dumnezeu pentru această alegere și să o răsplătim cu purtare aleasă, demnă, căci aceasta place Părintelui ceresc și zidește pe aproapele nostru».

În Institut, studenții teologi au primit o luminată și dreaptă educație patriotică-cetățenească. E datoria lor — și mai ales a celor ce, absolvînd Institutul, intră în cler — să valorifice și să adîncească această educație,

dovedind în orice împrejurare atitudine de cetățean devotat Patriei noastre iubite, Republica Populară Română și arătându-se săritori la săvârșirea a tot lucrul de folos obștesc, cu rîvna exemplară și cu orientarea clară a patriotismului luminat ce-i însuflețește. E datoria lor să ajute pe cei ce întîrzie încă pe pozițiile nedumeririlor cu privire la înnoirile salutare ale zilelor noastre, să-și schimbe și părerile și atitudinile, făcîndu-i să înțeleagă că lumea merge înainte, că ceea ce este nou și bun trebuie să ia locul a ceea ce este învechit și uzat. Greutățile pe care, eventual, le vor întîmpina în această direcție, să nu-i surprindă și să nu-i descurajeze, bineștiind că vechiul nu cedează cu una cu două locul său noului. Cu factorii de conducere din localitățile în care merg să țină legătură permanentă, deschisă, sinceră, arătînd astfel că ceea ce au învățat în Institut sub raport patriotic, au învățat din convingere și din dorința de-a aplica totul în viață. Peste tot și studenții și absolvenții să-și dea silința să fie creștini fruntași și cetățeni fruntași totodată.

Exprimînd încă o dată calde mulțumiri Corpului profesoral și celorlalți ostenitori ai Institutului pentru munca lor devotată și dătătoare de rod bogat și împărtășind tuturor arhieriești binecuvîntări, Prea Sfințitul Episcop Teofil a încheiat cu urarea de a ne ajuta Dumnezeu să ne revedem cu toții la toamnă, în jurul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, la bucuria prăznuirii unui veac și jumătate de la înființarea așezămîntului bisericesc care este astăzi harnicul Institut Teologic Universitar din Sibiu.

Cuvîntarea Prea Sfinției Sale a fost viu aplaudată. Peste sală s-au revărsat apoi acordurile fremătătoare ale Imnului Federației Mondiale a Tineretului Democrat, executat cu măiestrie și însuflețire de corul studenților teologi.

După ce s-a întreținut cu oaspeții și cu membrii Corpului didactic, în acordurile solemne ale Imnului arhieresc, Prea Sfințitul Episcop Teofil a părăsit aula, fiind condus la Reședința mitropolitană.

Serbarea de sfîrșit de an la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu s-a desfășurat la nivelul cerut de aniversarea împlinirii a 150 de ani de cînd ființează acest așezămînt bisericesc de pregătire a clerului:

Pr. prof. Gr. Marcu

LA ȘCOLILE DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARILE TEOLOGICE

DIN BUCUREȘTI În ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel (joi 29 iunie a. c.), a avut loc după amiază, într-un cadru festiv, serbarea încheierii anului școlar 1960-1961, la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din București, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teoctist Botoșăneanul, Vicar Patriarhal, care a reprezentat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul

Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a P. C. Pr. Stan Dimancea, Consilier Administrativ al Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, precum și a Domnului I. Onțanu, director în Departamentul Cultelor. Au luat parte de asemenea P. C. Părinți și Domnii profesori, personalul administrativ, elevii școlii și părinți ai elevilor.

Programul serbării s-a deschis cu «Imnul de Stat al Republicii Populare Române», executat de corul elevilor. P. C. Pr. Director N. C. Buzescu a rostit o cuvântare ocazională în care a subliniat scopurile instructiv-educative urmărite de corpul didactic al școlii și eforturile unite, ale tuturor, pentru a da Bisericii strămoșești, slujitori destoinici și Patriei iubite cetățeni loiali, și de nădejde. «Prin procesul educativ, a spus P.C. Sa, am urmărit să împletim într-un tot unitar conținutul religios și cetățenesc. Întreșesînd ideile și concepțiile creștine cu cele sociale, am respectat tradiția autentic apostolică, deoarece sfinții Apostoli Petru și Pavel, pe care îi serbăm astăzi, au situat izvoarele experienței dumnezeiești și omenești pe același plan de valoare pentru orientarea noastră în lume».

În continuare P. C. Pr. Director a prezentat situația școlară pe anul 1960-1961, scoțînd în evidență realizările obținute de profesori și de elevi, în cadrul activității didactice și educative. În încheiere P. C. Pr. Director a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Guvernului Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor, precum și Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, pentru înțelegerea deosebită și sprijinul acordat bunului mers al școlii.

La sfîrșitul serbării, care a constat din coruri și recitări executate de elevii seminariști, Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanul luînd cuvîntul a împărtășit celor de față patriarhicești binecuvîntări în numele Prea Fericitului Părinte Justinian, felicitînd conducerea școlii, corpul didactic și pe elevi, pentru frumoasele rezultate obținute în formarea viitorilor slujitori ai altarelor noastre străbune «ca oameni ai credinței în Hristos, ca luptători pentru cauza nobilă a păcii și în fine ca cetățeni devotați ai scumpei noastre Patrii».

Festivitatea prilejuită de închiderea anului școlar 1960-1961 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București, s-a terminat cu împărțirea premiilor și cu o agapă oferită de școală tinerilor absolvenți din promoția anului 1961.

DE LA BUZĂU

În «sala cea mare» a vechii clădiri a Seminarului, ctitoria neuitatului episcop Kesarie, a avut loc în ziua de 29 iunie a. c., desfășurarea programului serbării încheierii anului școlar 1960-1961, la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău. În prezența Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Angelescu al Buzăului, precum și a unei numeroase asistențe, elevii au susținut un bogat program cultural-artistic alcătuit cu grijă din coruri religioase, clasice, populare și patriotice, ale compozitorilor Giuseppe Verdi, Bortnean-

schy, Alexandru Podoleanu, Sabin V. Drăgoi, Nicolae Lungu, Ion D. Chirescu și alții din frumoase recitări.

În atmosfera de sărbătoare școlară creată de serbarea sfârșitului de an, P. C. Pr. Gh. Mihai, directorul școlii, a rostit o cuvântare ocazională în care a prezentat activitatea didactică și educativă depusă de profesori și de elevi în anul școlar încheiat. Adresându-se tinerilor absolvenți, P. C. Pr. Director, îi îndeamnă să păstreze nestinsă în inimi «flacăra iubirii de patrie și de popor, credința în triumful binelui și dreptății, statornicia în căutarea și slujirea lui Dumnezeu și a păcii pe pământ». În încheierea cuvântării sale P. C. Director dă sfaturi elevilor de felul cum trebuie să se poarte în timpul vacanței și mulțumește cu adâncă smerenie Sfântului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Sfințiților Episcopi Antim Angelescu al Buzăului și Chesarie Păunescu al Dunării de Jos, sub oblăduirea cărora funcționează școala teologică de la Buzău. De asemenea mulțumește cu vie recunoștință Guvernului Republicii Populare Române și Departamentului Cultelor, pentru înțelegerea și sprijinul acordat învățământului nostru bisericesc.

După împărțirea premiilor elevilor siliți la învățătură și bună purtare, a luat cuvântul Prea Sfințitul Episcop Antim Angelescu, dând frumoase povețe duhovnicești și făcând prețioase constatări pe marginea învățământului teologic de la Școala de cântăreți și Seminarul din Buzău. Salutînd Adunarea creștină pentru pace de la Praga, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului afirmă că «trebuie să recunoaștem, odată mai mult, că acțiunea Bisericii pentru pace, pentru binele public, pentru binele moral, social și fericirea obștească pe acest pământ, răspunde postulatului credinței, moralei și spiritului ortodox». Împărtășind binecuvântările sale arhieresti și ale Prea Sfințitului Episcop Chesarie Păunescu al Dunării de Jos, conducerii școlii, profesorilor și elevilor, Prea Sfințitul Episcop Antim își îndreaptă gândurile cu recunoștință către Onoratul Guvern al Republicii Populare Române și Departamentul Cultelor și către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru sprijinul neprecupețit pe care-l acordă școlilor teologice.

DE LA MINASTIREA NEAMȚU

La 29 iunie a. c., a avut loc festivitatea închiderii cursurilor Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic din Mănăstirea Neamțu. După săvîrșirea Sfintei Liturghii în biserica Sf. Ioan Bogoslovul, s-a desfășurat serbarea de sfârșit de an în sala de festivități a școlii. Au fost de față P. C. Diac. prof. Orest Bucevschi, președintele comisiei pentru examenele de diplomă, P. C. Preot Scarlat Porcescu, consilier mitropolitan, părinți ai elevilor, profesorii și elevii școlii.

Festivitatea s-a deschis cu *Imnul de Stat al Republicii Populare Române*, executat de corul elevilor. A luat apoi cuvântul P. C. Diac. Ioan Ivan, directorul școlii, care a scos în relief munca didactică, educativă și patriotică, depusă în cursul anului școlar 1960-1961, spunînd printre altele: «În Biserica Domnului nostru Iisus Hristos trebuie să fie realizată

atmosfera de viață după chipul blîndeței, bunătății, milei și iubirii Dumnezeiescului Stăpîn. Cei care sînt chemați la realizarea unor astfel de condiții au datoria, ca în duhul unirii și al păcii, ca toți factorii de răspundere, să pregătească slujitori care să contribuie la zidirea lumii noi, a lumii în care să domnească dreptatea, egalitatea, libertatea și pacea.

În încheierea cuvîntului său, P. C. Sa aduce calde mulțumiri Departamentului Cultelor pentru concursul dat în rezolvarea problemelor legate de viața școlii noastre. Organelor de conducere regionale, raionale și comunale, li s-a mulțumit cu aceeași căldură pentru larga înțelegere arătată tuturor problemelor noastre asigurîndu-ne posibilitățile pentru o bună organizare și funcționare.

Cuvînt de fiiască recunoștință s-a adus și Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Iustin pentru grija cu adevărat părintească arătată față de școală.

Au luat apoi cuvîntul Stănuleț Constantin, în numele absolvenților Școlii de cîntăreți bisericești, Manolache Ovidiu și Caraza Ioan, în numele absolvenților Seminarului teologic, care au adus călduroase mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, precum și corpului profesoral, pentru grija părintească ce le-au arătat-o în timpul studiilor, mărturisindu-și hotărîrea neclintită ca și în viitoarea lor activitate să slujească cu același zel și devotament Bisericii lui Hristos și Patriei.

În continuare, corul elevilor, dirijat de prof. Ștefan Alexe, a executat bucățile: *Măreț pămînt al Patriei iubite, Republică măreață vatră, Hațegana și Corul vîndătorilor*, iar elevul Iohim Dumitru a recitat poezia originală *Despărțire*.

În numele Centrelor eparhiale Iași și Roman, P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier mitropolitan, a adus corpului didactic, personalului administrativ și de îngrijire ca și elevilor binecuvîntările arhieresti ale I. P. S. Mitropolit Iustin. «Frumoasele rezultate obținute de elevi la sfîrșitul anului», a spus P. C. Sa, «vădesc silința tuturor de a înmulți talanții primiți, de a munci cu stăruință pentru pregătirea lor cărturărească și pentru desăvîrșirea lor morală. Atît în școală, cît și în afară elevii să fie luminați de cele mai nobile idei și sentimente, să fie lumina lumii, să muncească neconținut pentru înflorirea Patriei și pentru instaurarea păcii între oameni și popoare. Să fie cei dintîi la tot lucrul bun din satele lor, sprijinind toate acțiunile care izvorăsc din ideea de bine și urmăresc pentru toți numai binele».

În încheiere, P. C. Sa mulțumește pe rînd Departamentului Cultelor și autorităților locale, pentru sprijinul acordat școlilor, P. C. Diac. prof. Orest Bucevschi de la Institutul Teologic din București, pentru că și-a luat osteneala de a prezida comisiunile examenului de diplomă, P. C. Director Ioan Ivan și profesorilor care au stăruit zi de zi prin muncă pentru pregătirea în bune condiții a elevilor.

În continuare, P. C. Pr. Director a prezentat o amănunțită dare de seamă asupra activității care s-a desfășurat în școala noastră în anul școlar 1960-1961. S-au prezentat date în legătură cu activitatea didactică,

pregătirea religios-morală a elevilor, disciplina, educația patriotică și cetățenească.

La urmă s-au acordat premii în cărți elevilor fruntași la învățătură și purtare, din partea Centrelor eparhiale Iași și Roman.

Serbarea s-a încheiat cu *Imnul partizanilor păcii* executat de corul elevilor. (Prof. Mircea Păcurariu).

DIN CLUJ Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din Cluj și-au încheiat cursurile în ziua de 24 iunie 1961. Serbarea s-a desfășurat în prezența Prea Sfințitului Episcop Teofil Herineanu al Clujului, a membrilor Consiliului Eparhial, a delegației Institutului Teologic Protestant din Cluj, a P. C. Pr. prof. Corneliu Sîrbu de la Institutul Teologic Ortodox Universitar din Sibiu, președintele comisiei de diplomă, a profesorilor școlii, a elevilor și a părinților elevilor. Programul cultural-artistic susținut de corul și elevii școli s-a deschis cu rugăciunea Tatăl nostru, după care a urmat cuvîntul P. C. Pr. Director Ioan Zăgrean. Menționînd că școala își încheie al nouălea an de existență, P. C. Pr. Director subliniază strădaniile profesorilor de a pregăti pe viitorii slujitori ai altarelor străbune sub dublu aspect: acela al pregătirii profesionale și acela al orientării lor temeinice în problemele sociale și cetățenești. Elevii și-au însușit în cadrul orelor de curs cunoștințele teologice și morale creștine, iar în cadrul orelor de dirigiență și cultură generală, au primit o aleasă educație cetățenească și patriotică. De aceea rezultatele obținute de elevi, pe plan didactic și educativ, sînt mulțumitoare. Făcînd bilanțul acestui an școlar, P. C. Pr. Director mulțumește Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, Prea Sfințitului Episcop Valerian al Oradiei și Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului și veneratului Consiliu eparhial, pentru tot sprijinul moral și material acordat. De asemenea mulțumește Departamentului Cultelor și organelor sale locale pentru înțelegerea și ajutorul dat bunului mers al școlii.

După executarea corului «Măreț pămînt al patriei iubite», de Ion D. Chirescu, a luat cuvîntul absolventul de seminar Bob Valeriu, aducînd mulțumiri în numele colegilor săi, corpului didactic pentru pregătirea primită în timpul anilor de studii. Un moment deosebit l-a constituit împărțirea premiilor. În numele părinților elevilor a vorbit P. C. Pr. Enache Tocilă-Sibianul, aducînd vii mulțumiri pentru grija părintească și dragostea față de elevi arătată de conducerea școlii, corpul didactic și mai ales de Prea Sfințitul Episcop Teofil Herineanu.

La sfîrșitul serbării a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, dînd frumoase îndemnuri arhieresti asupra comportării elevilor

în vacanță. «Viața religioasă-morală, a spus Prea Sfințitul Teofil, nu are vacanță, deoarece adevăratul creștin în nici o împrejurare a vieții nu poate uita sau nesocoti principiile de viață creștină, fără a nu păcătui». Elevii sînt datori să ajute pe părinții lor în muncile agricole și să participe în satele lor la muncile patriotice. În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Teofil binecuvîntează strădaniile profesorilor și elevilor.

Programul s-a încheiat cu imnul «Republică mareață vatră», de Ion D. Chirescu, executat de corul elevilor sub conducerea P. C. Pr. prof. I. Brie.

DE LA MOFLENI-CRAIOVA

Pentru centrul școlar bisericesc de la Mofleni-Craiova, bucuria duhovnicească a praznicului Sfinților Apostoli Petru și Pavel a fost sporită cu bucuria serbării încheierii anului școlar 1960-1961. După săvîrșirea Sfintei Liturghii și a îndătinatului Te-Deum, oficiat în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, a colaboratorilor I. P. S. Sale de la Centrul mitropolitan Craiova și a reprezentantului Departamentului Cultelor, — a avut loc în sala de festivități a Școlii de Cîntăreți bisericești și a Seminarului Teologic din localitate, tradiționala serbare a sfîrșitului de an. Elevii au prezentat un bogat program cultural-artistic, alcătuit din coruri și recitări. Un frumos succes l-a obținut echipa de fluerăși a școlii care a executat cu măiestrie o suită folclorică de cîntece oltenesti.

Luînd cuvîntul P. C. Pr. Director I. Ionescu, a făcut o amplă dare de seamă asupra activității didactice, educative, patriotice și gospodărești, a profesorilor, elevilor și conducerii școlii în anul școlar exprimat. «Dacă ne-am putut desfășura în bune condiții munca noastră școlară, a spus P. C. Pr. Director, datorăm dintru început recunoștință Conducerii Statului nostru de democrație populară, care asigurîndu-ne libertatea cultică, ne-a asigurat și condițiunile unei vieți optime». Cuvîntarea rostită de P. C. Pr. Director I. Ionescu, s-a încheiat cu mulțumiri de vie recunoștință adresate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Domnului profesor D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian a Olteniei și membrilor Sfîntului Sinod «călăuzitori și veghetori ai cîrmei Sfintei noastre Biserici și ai școlilor ei».

Absolventul Popa N. Dumitru a adus în numele colegilor săi mulțumiri Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian și Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, precum și corpului didactic în frunte cu P. C. Pr. Director, pentru «părinteasca îngrijire și pentru zestrea sufletească și intelectuală ce au dobîndit-o», mărturisind în același timp legămîntul de a sluji cu credință Bisericii strămoșești și Patriei pe drumul luminos al apărării păcii în lume.

Subliniind însemnătatea acestui popas duhovnicesc oferit de serbarea sfîrșitului de an, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Oltenia, Înalt

Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian a remarcat că anul școlar încheiat este «încununat cu multe și frumoase realizări demne de apreciat». «Îmi stă în față, a spus I. P. S. Sa, un nou grup de absolvenți care se revarsă în largul țării și Bisericii, ca un seceriș bogat, care vor deveni mai de vreme sau mai târziu, slujitori de bază ai altarelor și strănilor, cât și ai scumpei noastre patrii». În continuare, Înaltul Ierarh oltean a dat frumoase povețe duhovnicești absolvenților și elevilor, îndemnându-i îndeosebi să poarte în inimi făclia păcii în lume. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian își încheie cuvântul său arhieresc felicitând pe P. C. Pr. Director pentru reușita serbării și pe toți ostenitorii școlii, — profesori, elevi, personal administrativ și de serviciu, — pentru rezultatele obținute și pentru aportul tuturor la bunul mers al școlii. De asemenea I. P. S. Sa a adus călduroase mulțumiri Departamentului Cultelor, Conducerii Statului, și reprezentanților puterii locale de Stat.

Elevii silitori la învățătură și la bună purtare au primit de la Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian premii în cărți bisericești și literare.

DE LA CARANSEBEȘ

Joi 29 iunie a. c., de praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, a avut loc închiderea cursurilor și serbarea de sfârșit de an, la Școala de Cîntăreți și Seminarul teologic din Caransebeș. După săvîrșirea Sfintei Liturghii, în prezența corpului didactic, a reprezentanților Departamentului Cultelor, a personalului administrativ și a părinților elevilor, s-a desfășurat programul festivității încheierii anului școlar 1960-1961. După «Imnul de Stat al Republicii Poulare Romîne», P. C. Pr. Dr. Zeno Munteanu, directorul școlii, a rostit o cuvîntare ocazională în care a făcut o largă dare de seamă asupra rezultatelor obținute de profesori și de elevi în procesul de învățămînt și de educație patriotică și cetățenească. Elevii sînguincioși la învățătură și la purtare sînt evidențiați și dați ca exemplu. P. C. Pr. Director amintește că viitorul preot trebuie să aibă permanent în minte și în inimă că «acela care voiește să fie învățător trebuie să fie el însuși învățat și învățătura se face prin muncă». Elevii seminarului sînt îndemnați să aibă, în satele unde merg, o purtare exemplară, ajutînd pe părinți la munca agricolă, participînd la Sfintele slujbe și contribuind la activitatea patriotică și culturală din localitate inițiată de Sfaturile populare sau Căminele culturale. P. C. Pr. Director a accentuat apoi activitatea extrașcolară a elevilor promovată prin organizația A.R.L.U.S., Comitetul de luptă pentru pace și prin Cercul literar constituit în ziua de 20 octombrie 1960 sub conducerea P. C. Diac. prof. C. Olariu. În cadrul acestui cerc literar s-au dezbătut probleme didactice, literare și culturale, însoțite de cîntece, coruri, lecturi și recitări din operele marilor scriitori.

În încheierea cuvîntării sale, P. C. Pr. Director aduce mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Vasile Lă-

zărescu al Banatului, Prea Sfințitului Episcop Nicolae Corneanu al Aradului, Consiliului arhiepiscopesc din Timișoara și Departamentului Cultelor, pentru dragostea și ajutorul neprecupețit acordat, ori de câte ori a fost nevoie, bunului mers al școlii.

După cuvîntarea P. C. Pr. Director Dr. Zeno Munteanu a urmat un program cultural-artistic susținut de elevi. La sfîrșitul acestui program s-au împărțit tradiționalele premii fruntașilor la învățătură și la conduită.

Elevul Dan Ioan, șeful promoției anului V, luînd cuvîntul în numele colegilor săi, mulțumește corpului profesoral în frunte cu P. C. Pr. Director, înaltelor autorități bisericești și Departamentului Cultelor, pentru dragostea arătată și sprijinul moral și material acordat în timpul anilor de studii.

După terminarea programului, P. C. Pr. Director Dr. Zeno Munteanu a declarat încheiat anul școlar 1960-1961.

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

*Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul
și textul ei.*

ANAFORA SAU RITUALUL SFINTEI JERTFE EUHARISTICE

1

DIALOGUL DINAINTEA ANAFOREI EUHARISTICE

a) *Anunțarea Sfintei Jertfe*. Prima parte a Liturghiei credincioșilor se poate considera încheiată prin recitarea simbolului credinței. A doua parte a acestei Liturghii o formează ritualul pentru aducerea Sfintei Jertfe euharistice, sau anaforă (ἀναφορά = ridicare, înălțare, ofrandă, jertfă)¹. Ea reprezintă punctul culminant al Liturghiei creștine, deoarece în cursul acestui ritual se atinge obiectul (τὸ ἔργον), către care tinde întreaga slujbă, și anunțe «prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și Sînge»², realizîndu-se în același timp și scopul (τὸ τέλος, ὁ σκοπός) Liturghiei, care este «slăvirea lui Dumnezeu» și «sfințirea credincioșilor»³.

1. De la verbul ἀναφέρω, ἀναφέρειν = ridic, înalț, aduc jertfă. În legătură cu savîrșirea Sfintei Euharistii, acest verb se întrebuițează pentru a desemna acțiunea liturghisitorului, care îndeplinește oficiul rugăciunii anaforei: «Dacă vine un episcop..., să-i zici să săvîrșească și Euharistia (καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι) și, dacă din respect către tine, ca un înțelept păstrîndu-ți cinstea aceasta, nu va voi să săvîrșească anaforă (μὴ θάλλῃ ἀνεύχαι), silește-l ca cel puțin binecuvîntarea poporului să o facă el». *Const. Apost.*, cartea II, cap. 58 (textul în Brightman, *Liturgies eastern and western*, Oxford, 1896, pp. 29, 7-8. «Se numește ἀναφορά, pentru că se înalță jertfă lui Dumnezeu» (Anastase Sinaitul, Δόγος περὶ τῆς ἁγίας συνάξεως. P.G., t. LXXXIX, col. 833 C). În traducere latină, îi corespunde aproape exact termenul *oblatio* (cf. Ad. Fortesque, *La messe*, trad. din l. engleză de A. Boudinhon, Paris, 1920, pp. 426, n. 2), sau *illatio* (S. Salaville, *Liturgies orientales, la messe*, vol. II, partea 2, Paris, 1942, p. 9).

2. Nicolae Cabasila, *Explicarea dumnezeieștii Liturghii*, cap. I, P.G., t. CL, col. 308 A.

3. Idem, *ibidem*; cf. și cap. XXIII, P.G., t. CL, col. 417 D, cap. XLVI, col. 468 A.

Sosirea momentului pentru aducerea Sfintei Jertfe este semnalat de diacon sau de preot, când liturghisește singur, imediat după simbolul credinței, printr-o frază rostită solemn și cu sublinieri impresionante: «Să stăm bine, să stăm cu frică; să luăm aminte: Sfânta Jertfă în pace o aduce!». În vechime (înainte de secolul al IX-lea), la auzirea acestei strigări era obiceiul ca preotul să marcheze începutul ritului Sf. Jertfe, prin ridicarea «aerului» de pe disc și potir⁴.

Prevenirea credincioșilor de către diacon despre sosirea momentului pentru aducerea Sfintei Jertfe pare a fi făcut parte din rînduiala chiar a Liturghiei primare, deși textul formulei nu se desprinde destul de clar din documente. În redactarea actuală însă, această strigare nu poate fi decît o altă stilizare a textului următor din *Constituțiile Sfinților Apostoli*: «Drepti către Domnul. Cu frică și cu cutremur să stăm, ca să aducem Sfânta Jertfă!»⁵. În această colecție, textul în cauză se găsește așezat înaintea proscomidiei, ceea ce nu este de mirare, dată fiind în Liturghia veche scurtimea intervalului dintre acest moment și începutul rugăciunii pentru însăși jertfa propriu zisă. În simplitatea de atunci a ritualului proscomidiei, aceasta se reducea la depunerea pe Sf. Masă, adică la oferirea printr-o rugăciune, a darurilor aduse episcopului sau preotului de către diaconi. Înainte de epoca introducerii simbolului credinței în Liturghie, proscomidia apărea astfel integrată în ritul Sfintei Jertfe, ca un articol preliminar al ei, așa încît rostirea strigării menționate mai sus, înainte de prezentarea darurilor de către diacon la altar, se referea la ritul integral al jertfei, întrucît momentele ei se succedau în continuare.

În tot cazul, forma actuală a acestei fraze liturgice s-a cristalizat destul de timpuriu, de vreme ce Sf. Ioan Gură de Aur o cunoștea. Referindu-se la ea incidental, în cursul unei omilii, el menționează expres numai partea de la începutul textului formulei. Sub o formă parafrazată, apare însă și partea a doua, în explicarea pe care o dă în cursul cuvîntării, și anume că a sta bine, așa cum ne îndeamnă diaconul, înseamnă a sta «cu frică și cu cutremur»⁶.

Codicele Barberini 336 o înscris de asemenea tot sub forma abreviată: «Să stăm bine» (Στῶμεν καλῶς), pentru că se mărginea probabil la simpla indicație a unui text din rolul diaconului, pentru care în chip obișnuit existau codici aparte. În disertația sa asupra Sfintei Liturghii, Anastasie Sinaitul (activ 640-700) o întrebuițase deja în redactarea pe care o avea în Liturghia de atunci: «Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte la sfînta jertfă» (Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναφορᾷ⁷), așa precum o aflăm și în Comentarul liturgic al

4. Cf. versiunea latină a lui Leon Thuscus. Vezi Dom Pl. de Meester, *Genèse, sources...*, p. 95.

5. Ὅρθοι πρὸς Κύριον μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἑστῶτες ὧμεν προσφέρειν. *Const. Apost.*, cartea VIII-a, cap. 12. J. Quasten, *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, pars IV (Florilegium patristicum, fasciculus VII), pp. 212-234.

6. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia IV, 5 contra anomeilor. Despre necuprinsa natură a lui Dumnezeu*, P.G., t. XLVIII, col. 734.

7. Anastasie Sinaitul, *op. cit.*, P.G., t. LXXXIX, col. 836 D-837 A.

lui Teodor de Andida (sec. al XII-XIII-lea) ⁸. Un codice din veacul al XII-lea ne-o înfățișează completată și cu partea de la urmă: «...în pace aducînd-o» (...ἐν εἰρήνῃ προσφέροντες ⁹).

Prin această formulă, stilizată în termeni vibraanți, se recomandă întregii asistențe la Sf. Liturghie să se concentreze cu toată ființa asupra momentului celui mai sublim, reprezentat de aducerea Jertfei euharistice. «Momentul este grav și solemn», zicea Sf. Ioan Gură de Aur. «Iată deci pentru ce ni se cere să stăm bine», adică frumos sau plini de cuviință, «precum se cuvine oamenilor să stea înaintea lui Dumnezeu, cu teamă și cu cutremur», adică stăpîniți de o emoție sfîntă; «cu minte trează și cu luare aminte», iar nu cu gîndurile risipite la cele ale vieții de aici, ori angajați în conversații. O jertfă adevărată este numai aceea care este adusă de un suflet pe deplin pacificat prin reducerea la tăcere a vieții inferioare și pămîntești a simțurilor, căci numai astfel «putem înfățișa lui Dumnezeu suflete pure și drepte», precum sublinia acest Sfînt Părinte. «Acesta este», zice el, «sensul adevărat al acestei strigări în slujba bisericească. Nu este vorba de corp, ci de suflet: acesta trebuie să se înalțe» ¹⁰.

Varianta «...să luăm aminte la Sf. Jertfă» pare a sugera lui Teodor de Andida un comentariu prin analogie cu epopteia ¹¹, care reprezenta gradul cel mai înalt pentru inițiații misterele eleusine Ἀναφορά este pentru el ἔποψις, adică «luarea aminte (vederea sau privirea cu mintea) la prototipurile simboalelor, prin care se săvîrșește slujba Sfintei Jertfe» ¹². Sau, mai lămurit, anaforă este o ridicare cu gîndul la înseși evenimentele istorice din epoca mîntuirii (prinderea, Patimile, răstignirea, înmormîntarea Mîntuitorului etc.), pe care le reprezentăm și le actualizăm în timpul anaforei, cu ajutorul simboalelor.

Prin cuvintele «Să luăm aminte la Sf. Anaforă (Jertfă)», diaconul cere, așadar, adunării credincioșilor, să aducă și să înfățișeze o subiectivitate religioasă pregătită prin reprezentarea și contemplarea în minte a Jertfei de pe Cruce. «Cutremurați și vărsînd lacrimi, *ca și cum am vedea pe Dumnezeu-Omul pătimind*, așa să stăm cu atențiune și cu liniște desăvîrșită», zicea același Teodor al Andidei, «pentru ca, în pace și fără nici o tulburare cu gînduri pămîntești, aceste (stări sufletești) aducîndu-le sau înălțîndu-le ca jertfă (ταῦτα προσφέροντες ἢ ἀναφέροντες), să ne învrednicim a vedea dumnezeiasca Lui Înviere și printr-însa de bucurie să ne umplem; dar mai vîrtos cei care, găsindu-se în stare de vrednicie în acest dumnezeiesc moment, se împărtășesc cu Trupul (Domnului); căci aceștia și pătimesc împreună cu El și împreună cu El fiind îngropați, înviază împreună cu El» ¹³. Asupra aceluiași gen de jertfă în acest mo-

8. Teodor de Andida, Προθεωρία κεφαλαιώδης..., cap. 19, P.G., t. CXI, col. 114 C-D.

9. Codex E. M. 6. Karlsruhe. La R. Engdahl, Beiträge zur Kenntnis der byzantinischen Liturgie. Texte und Studien, Berlin, 1908, pp. 23 și 63.

10. Sf. Ioan Gură de Aur, loc. cit., în nota nr. 6.

11. Epoptea, luarea aminte la mistere sau privirea lor cu ochii.

12. Τίς δὲ ἡ ἀναφορά; Ἡ πρὸς τὰ πρωτότυπα τῶν θειωμένων συμβόλων ἱποψίς δηλονότι. Teodor de Andida, op. și loc. cit.

13. Teodor de Andida, op. și loc. cit.

ment, sînt de acord cei mai autorizați dintre comentatorii Sfintei Liturghii. Astfel, Anastasie Sinaitul subliniază în acest loc: «Stați cu frică în înfricoșătorul ceas al Anaforei (Jertfei), căci cu acea dispoziție și cu acel cuget, cu care se înfățișează fiecare din voi în acel ceas, cu același și jertfește Stăpînului»¹⁴.

Răspunsul poporului: «*Mila păcii, jertfa laudei*» este de asemenea o practică liturgică din epoca patristică. Uneori însă, termenii expresiei apar la nominativ, avînd caracterul unei indicații asupra unei simple enumerări. Astfel, în unele manuscrise, ca de exemplu în codicele Barberini 336, formula este redată abreviat, și anume simplificată la partea întîia a răspunsului: «*Ἐλεος εἰρήνη*» (milă, pace)¹⁵, iar în altele, ca în inscripția mai tîrzie de pe dipticul lui Clementinus (sec. VI), ea apare complet: «*Ἐλεος εἰρήνη θυσία αἰνέσεως*» (milă, pace, jertfă de laudă)¹⁶. Întregită, această frază eliptică reprezenta, așadar, următorul răspuns din partea credincioșilor: (Jertfa noastră este :) *Milă, pace, jertfă de laudă*.

În consonanță însă cu logica contextului liturgic, cazul acuzativ apare singurul propriu pentru forma acestor substantive cu funcție de complement direct, ea fiind cerută de verbul «a aduce» din strigarea de îndemn a diaconului. Într-adevăr, cel mai vechi manuscris grec al Liturghiei Sf. Iacob (sec. VIII-IX)¹⁷ și cel mai vechi manuscris siriace al aceleiași Liturghii¹⁸ au «*Ἐλεος — acuzativ neutru — εἰρήνην, θυσίαν αἰνέσεως*, spre deosebire de alte manuscrise grecești, unde se întîlnește forma «*ἔλεον εἰρήνης*», poate sub influența Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur¹⁹. De asemenea, într-un manuscris liturgic din veacul al XII-lea²⁰ citim următoarea indicație după strigarea diaconului:

Ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός.

Ἐλεον, εἰρήνην, θυσίαν αἰνέσεως.

Întregind acum forma eliptică a frazei, răspunsul credincioșilor se înfățișează astfel:

«(Aducem) milă, pace, jertfă de laudă»²¹.

14. Anastasie Sinaitul, *op. și loc. cit.*

15. Brightman, *op. cit.*, p. 321.

16. Vezi reproducerea în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie», t. IV, partea I, col. 1090, la artic. *Diptyque*, de F. Cabrol. Sub aceeași formă apare răspunsul credincioșilor și în traducerea latină a Liturghiei coptice, atribuită Sfîntului Vasile. Vezi Eus. Renaudot, *Liturgiarum orientalium collectio*, ed. sec. Fr. a. M., 1847, p. 13: «Populus: *Misericordia; pax et sacrificium laudis*.

17. *Vaticanus graecus* 2282.

18. Br. Mus., 256. Add. 14. 523.

19. Cf. Dom B.-Ch. Mercier, *La liturgie de Saint Jacques, éd. critique du texte grec avec traduction latine*, Paris, 1946, p. 20/134, iar textul grec al m-sului la pp. 82/196. În R. Graffin, *Patrologia orientalis*, t. XXVI, fasc. 2.

20. *Codex E. M. 6* din biblioteca de la Karlsruhe a curții Marelui Ducat de Baden. Vezi Richard Engdahl, *Beiträge zur Kenntnis der byzantinischen Liturgie. Texte und Studien* (Berlin, 1908), pp. 23 și 63.

21. Aceeași situație ne-o prezintă și traducerea latină a Liturghiei siriace a Sf. Vasile: «Populus: *Misericordiam et pacem, ac sacrificium et gratiarum actionem*». Vezi Eus. Renaudot, *op. cit.*, t. II, p. 545.

Înțelesul acestui răspuns al poporului, clar prin el însuși sub această formă, se găsește subliniat în chip expres în comentarul liturgic al lui Teodor, episcopul Andidei (sec. al XII-lea). «Arhiereul», zicea el, «îi slătuiește (pe credincioși) să aibă sus inimile și tot cugetul. Iar *credincioșii*, după ce zic acestea, *făgăduiesc* să aducă mai întâi *milă*, apoi *pace*, ca (sic) *jertfă de laudă*»²². Cu această interpretare se găsește de acord și comentarul liturgic al lui Nicolae Cabasila (sec. XIV) : «Credincioșii răspund : *aducem... pacea însăși* ca dar... ; ...*milă* aducem... Dar (aducem, continuă poporul), și *jertfă de laudă*»²³.

Interpretarea exactă a acestei formule este condiționată, deci, de restabilirea textului corect. Lipsa de precizie din forma ei abreviată în unele manuscrise a contribuit, desigur, la apariția în corpul textului a variantei flexionare «(mila) *păcii*», atunci când răspunsul credincioșilor a început să fie înscris întreg în codici. Mai mult, în unii codici mai noi (sec. XIII, XIV) și chiar în unele colecții liturgice, în unele traduceri și ediții științifice ale Liturghiei și în unele comentarii mai vechi și mai noi apare chiar transcrierea ἔλαιος εἰρήνης (*oleum pacis*, Das Öl des Friedens, *untdelemnul păcii*), în loc de lecțiunea corectă ἔλεος εἰρήνης (*mila păcii*)²⁴. Acestei situații îi este de atribuit, prin urmare, atât obscuritatea de sens a acestui răspuns, în forma lui curentă din textul actual al Liturghiei, cât și exegeza forțată din unele comentarii liturgice. Este clar însă că, după comuniunea în draogste demonstrată prin sărutarea păcii și după unirea «într-un gând» prin mărturisirea aceluiași formule de credință, răspunsul credincioșilor : «(Aducem) *milă*, *pace*, *jertfă de laudă*» este singurul firesc. Prin înșși termenii acestui răspuns, credincioșii își determină competența lor liturgică în legătură cu anaforă, corespunzător locului sau treptei lor în Biserica lui Hristos. Ei mărturisesc astfel că ceea ce este în cădere lor să aducă în acest moment pentru Sfânta Jertfă este *mila* de aproapele și *pacea* cu el sau, cu un cuvânt, «îmblinzirea inimilor»²⁵, care sînt toate roade ale iubirii, și se poate chiar zice forme ale ei. Ele sînt jertfe în sens figurat și anume jertfe spirituale, căci se nasc în inimi prin nimicirea patimilor (ura, invidia etc.), deci prin mortificarea naturii decăzute, spre a lăsa să se dezvolte în noi viața cerească, prin lucrarea harului divin.

Caracterul de jertfă subiectivă este confirmat în chip expres mai ales de a doua parte a răspunsului din partea credincioșilor : «(aducem) *jertfă de laudă*», sub forma imnelor pe care le vor intona spre slava lui Dumnezeu, în timp ce preotul va înălța rugăciunea Sfintei Jertfe. Imnele și rugăciunile, ca omagii ale unei pietăți adînci și sincere, deci revărsată

22. Teodor de Andida, *op. cit.*, P.G., t. CXL, col. 44 A : «...Οἱ πιστοὶ δὲ, τοῦτων λεγόμενων, ἐπαγγέλονται προσφέρειν πρῶτον μὲν ἔλεον, εἴτα εἰρήνην ὡς θυσίαν αἰνέσεως».

23. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, P.G., t. CL, col. 421 A-D.

24. Mai pe larg, vezi lucrarea noastră *Mila păcii, jertfa laudă*, București, 1940, extras din rev. «Studii Teologice», an. VIII (1940), vol. I.

25. Ianovski Gogoi, *La divine liturgie méditée* (Prieuré d'Amay sur Meuse, 1934), pagina 42.

din inimi sub forma de «roadă a buzelor care proslăvesc numele lui» Hristos (Evrei XIII, 15), sînt sacrificii spirituale, întrucît ele îşi au temeiul în înfrîngerea de sine şi în recunoaşterea nimicniciei noastre, în comparaţie cu perfecţiunea absolută a lui Dumnezeu şi cu dependenţa noastră de El.

b) *Dialogul introductiv*. În vorbirea liturgică curentă, sub numele de ἀναφορά se înţelege, deci, rugăciunea care însoţeşte aducerea Jertfei euharistice. Ca «roadă a buzelor, care proslăvesc numele lui» Hristos, al lui Dumnezeu-Tatăl şi al Duhului Sfînt, această rugăciune constituie «jertfa de laudă», cu care Biserica îşi însoţeşte darurile, ce le aduce, şi care, prin prefacere, vor fi primite în jertfa Mîntuitorului.

Rugăciunea anaferei nu începe direct, ci este precedată de un dialog introductiv, întreţinut într-o formă strînsă cu credincioşii, nu de diacon, ci de însuşi preotul. Liturghia a condus cugetele de la jertfa materială la jertfele spirituale. Impresionat, parcă, de nivelul ajuns la o atît de înaltă spiritualitate prin ultimul răspuns — («Aducem) milă, pace, jertfă de laudă» — dat de către credincioşi diaconului, preotul se simte obligat în chip firesc să-i întîmpine din sfintele uşi cu salutarea Sfîntului Apostol Pavel: «*Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu-Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi!*» (II Corint. XIII, 13), binecuvîntîndu-i în acelaşi timp cu Sfînta Cruce²⁶. Se simte vibrînd în această salutare ieratică, o notă de aprobare şi confirmare amestecată cu un sentiment de satisfacţie din partea liturghisitorului, constatînd la credincioşi o dispoziţie religioasă atît de corespunzătoare momentului. Această binecuvîntare este însă în acelaşi timp şi o rugăciune. Este ca şi cum preotul ar vrea să spună: pentru mărturisirea pe care o faceţi că veniţi cu jertfe spirituale, mă rog ca să fie neîntrerupt cu voi «harul Domnului nostru Iisus Hristos», care s-a jertfit în dar sau gratuit pentru mîntuirea noastră; mă rog să vă bucuraţi întotdeauna de «dragostea lui Dumnezeu-Tatăl», Cel ce din nespusa Lui iubire de oameni s-a împăcat cu noi, primindu-ne iarăşi în dragostea Lui, pentru pătimirile Fiului Său; mă rog în sfîrşit să vi se dăruiască «împărtăşirea Sfîntului Duh», prin care se săvîrşeşte sau ne împărtăşim de binefacerile ce ni s-au adus prin Jertfa de pe Golgota²⁷.

Credincioşii, răspunzînd «*Şi cu Duhul Tău*», se roagă astfel şi ei la rîndul lor pentru preot, ca să fie făcut părtaş şi el împreună cu ei la aceleaşi daruri ale Sfintei Treimi. Precum sublinia Sf. Ioan Gură de Aur²⁸, aceste cuvinte nu pot avea alt înţeles.

— «*Sus să avem inimile!*», reia preotul, tot cu faţa spre credincioşi, arătînd în sus cu Sf. Cruce²⁹. Preotul ne îndeamnă astfel ca «în acest

26. Ediţiile liturghierului grec din Constantinopol, Ierusalim şi Atena, precum şi liturghierul bulgar prescriu binecuvîntarea credincioşilor de către preot, cu «aerub».

27. Cf. Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XXXVI, P.G., t. CL, col. 424 B-C.

28. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVIII, 3 la 2 Corinteni*, P.G., t. LXI, col. 257.

29. Ediţiile de Constantinopol, de Atena şi de Ierusalim, ale liturghierului, ediţia bulgară de Sofia (1928) şi cea greco-catolică de Blaj (1931) recomandă preotului să stea

ceas înfricoșetor», precum se exprima Sf. Chiril al Ierusalimului, să fim cu gândurile concentrate spre Dumnezeu, iar nu îndreptate spre lucrurile pămîntești³⁰. Am ajuns în clipa în care se amintește și se va reproduce în Liturghie marea Taină a mîntuirii noastre; ne vom găsi astfel mai mult ca oricînd în fața lui Dumnezeu. Pentru cîteva clipe, deci, se impune să ne smulgem din toate preocupările vremelnice și, părăsind pămîntul, să ne îndreptăm gândurile și simțirile spre cer, unde stă de-a dreapta lui Dumnezeu Fiul Său, marele nostru Arhiereu, Care s-a jertfit pentru noi și prin Care se aduc și se fac bine primite jertfele noastre.

— «(Le) avem către Domnul», asigură la rîndul lor credincioșii, adică inimile noastre se află înălțate către El. Ne-am transportat, cu alte cuvinte, cu gândul și cu inima, la tot ceea ce Dumnezeu a făcut pentru mîntuirea noastră, și sîntem covîrșiți de tot ceea ce a suferit Fiul Său, pînă și de chinurile Răstignirii. «Nimeni», deci, precum zice Sf. Chiril al Ierusalimului, «să nu stea în biserică în așa chip încît gura să spună «Le avem către Domnul», iar cu mintea să se gîndească la grijile cele lumești. Totdeauna trebuie să ne gîndim la Dumnezeu. Dacă lucrul acesta nu este cu putință să-l facem în tot timpul, din pricina slăbiciunii noastre omenești, cel puțin în ceasul acela să ne dăm silința să-l împlinim»³¹. Puteți — dacă voți — să vă înălțați la cele de sus, zicea Sf. Ioan Gură de Aur; căci, prin firea lor, sufletul și gândul nostru sînt mai ușoare și mai iuți decît pasărea cerului. Cînd, pe deasupra, sînt întraripate și de harul Duhului dumnezeiesc, cît de repede ajung ele în stare să se înalțe peste tot ce este pămîntesc! Să ne procurăm, deci, conchide el, aceste aripi minunate, prin care vom putea să depășim oceanul tulburat al acestei lumi!³². Cu acest scop s-a rugat preotul pentru credincioși prin binecuvîntarea cu care i-a întîmpinat la începutul dialogului.

Întorcîndu-se cu fața spre răsărit și înclinîndu-se ușor spre icoana Mîntuitorului, preotul îndeamnă: «Să mulțumim Domnului!». Ca mijlocitor prin Iisus Hristos, al credincioșilor față de Dumnezeu, preotul îi cheamă astfel să-și unească cu dînsul mulțumirile lor către Dumnezeu Cel adorat în Treime. «Sîntem, într-adevăr, datori să-I mulțumim, pentru că ne-a chemat la un har atît de mare, deși eram nevrednici, pentru că s-a împăcat cu noi, deși eram vrăjmași» (Rom. V, 10), «pentru că am fost învredniciți de înfierea Duhului» (Rom. VIII, 15)³³. Credincioșii răspund cîntînd: «Cu vrednicie și cu dreptate»³⁴ este a ne închina Tatălui și Fiului și

întors spre credincioși, cu ambele mîini ridicate și cu privirea îndreptată spre cer, cînd înseamnă «sus să avem inimile».

30. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V*, 4 *Mistag*. Cf. Sf. Ciprian, episcopul Cartaginei, *Liber de oratione dominica*, 31, P.L., t. IV, col. 357 B; Pseudo-Gherman I al Constantinopolului, *Th. mistică...*, P.G., t. XCVIII, col. 429 A; Nic. Cabasila, *op. cit.*, cap. XXVI, P.G., t. CL, col. 424 D.

31. Sf. Chiril al Ierusalimului, *ibidem*.

32. Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXII*, 3 *3la Epist. către evrei*.

33. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V*, 5 *Mistag*.

34. La această simplă expresie se reducea răspunsul credincioșilor în Liturghia Bisericii vechi, precum se poate vedea în *Constit. Ap.*, cartea VIII, cap. 12, și în *Liturghia Sf. Iacob*.

Sfântului Duh : Treimii Celei de o ființă și nedespărțite». Credincioșii mărturisesc și aprobă, astfel că este un lucru just și se cuvine să mulțumim, de vreme ce, precum zicea Sf. Chiril al Ierusalimului, «Dumnezeu n-a făcut numai ceea ce era drept, ci ceva mai presus de dreptate, când ne-a făcut atîta bine și ne-a învrednicit de atîtea bunătăți»³⁵.

Precum se vede, preotul urmărește prin acest dialog să angajeze pe credincioși într-o unitate sufletească cu sine, cît mai desăvîrșită, la înălțarea rugăciunii Sfintei Jertfe. După ce i-a dispus mai întîi prin binecuvîntarea de la început, i-a îndemnat apoi la transportarea cugetelor în sferele cerești, pentru ca, în sfîrșit, să-și exprime împreună recunoștința pentru binefacerile mîntuirii. Rugăciunea Sfintei Jertfe nu este, deci, numai a preotului, ci și a credincioșilor. Ei iau parte la serviciul anaforei, precum s-a putut înțelege deja din dialogul în care se țin cu liturghisitorii. Aceștia intervin sistematic cu îndemnuri către adunare, ca să se țină atentă și alături de ei în tot timpul anaforei euharistice, cînd liturghisitorii înșiși aduc rugăciuni de laudă și mulțumire la persoana întîia plural, făcînd sub această formă și adunarea părtașe la aducerea jertfei. În acest cadru înfățișează și Sf. Ioan Gură de Aur participarea credincioșilor la serviciul Sfintei Euharistii : «...În timpul prea înfricoșetoarelor Taine, preotul se roagă pentru credincioși și credincioșii pentru preot ; căci acel răspuns, «Și cu Duhul Tău» nu înseamnă altceva decît aceasta. Tot așa cele ale rugăciunii Euharistiei sînt comune ; căci nu numai preotul mulțumește, ci și toți credincioșii. Pentru că numai după ce a primit mai întîi răspunsul lor și după ce s-au învoit că este vrednic și drept lucru să facă aceasta, atunci începe preotul rugăciunea de mulțumire»³⁶. În aceeași înlănțuire strînsă și condiționată între elementele ei alternează mai departe, precum vom vedea, întregul dialog dintre cele două părți, care colaborează în tot cursul anaforei liturgice.

Despre vechimea acestui dialog, în aceeași formă și în același loc, mărturisesc documente din cele dintîi veacuri creștine³⁷, precum și întrebuințarea lui în Liturghiile tuturor riturilor. O simplă variantă verbală o prezintă Constituțiile Sfinților Apostoli (cartea a VIII-a, 12), care întrebuințează termenul τὸν νοῦν («Sus să avem *mintea*»), în loc de cuvîntul τὰς καρδίας (inimile), pe care ni-l aduce manuscrisul Barberini 336 în consonanță cu celelalte izvoare liturgice.

O dată cu intonarea imnului «Cu vrednicie și cu dreptate...» de către credincioși, preotul însuși începe rostirea în taină a rugăciunii anaforei. Textul ei diferă în cele două Liturghii bizantine, atît din punct de vedere verbal, cît și ca extindere. «Cu vrednicie și cu dreptate este (se cuvine și este drept) a-Ți cînta Ție, pe Tine a Te binecuvînta, pe Tine a Te lăuda, Ție a-Ți mulțumi, Ție a ne închina în tot locul stăpînirii Tale ; că Tu ești

35. Sf. Chiril al Ierusalimului, *ibidem*.

36. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVIII, 3 la 2 Corint.*, P.G., t. LXI, col. 527.

37. Ca, de ex. : Sf. Ciprian, *De dominica oratione*, 31, P.L., t. IV, col. 557 B ; *Rînduiala Bisericii egiptene* (versiunile greacă și etiopiană) ; *Testamentum Domini*. J. Quasten, *op. cit.*, p. 250, *Constit. Ap.*, cartea VIII, cap. 12.

Dumnezeu negrăit și necuprins cu gândul...» începe textul anaforei din formularul Sf. Ioan Gură de Aur. Nu se remarcă aproape nici o deosebire față de următoarele propozițiuni, cu care se deschide anafora Sf. Vasile cel Mare: «Cela ce *ești* (exiști), Stăpîne, Doamne Dumnezeule, Părinte atotțiitorule, Cel închinat, vrednic cu adevărat și drept și cuvenit lucru este măreției sfinteniei Tale, pe Tine a Te lăuda, Ție a-Ți cînta, pe Tine a Te binecuvînta, Ție a ne închina, Ție a-Ți mulțumi, pe Tine a Te slăvi, Cela ce singur ești Dumnezeu cu adevărat...».

Liturghia darurilor mai înainte sfînite fiind de fapt un serviciu solemn pentru administrarea Sfintei Împărtășiri, iar nu pentru aducerea Sfintei Jertfe, care a fost săvîrșită la Liturghia dintr-o sărbătoare precedentă, nu are rugăciunea anaforei.

2

CITEVA CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA RUGĂCIUNII
ANAFOREI EUHARISTICE

Anafora are la baza ei o adîncă meditație asupra ființei lui Dumnezeu, asupra atotputerniciei și bunătății Sale. Admirația și lauda, recunoștința și mulțumirea Bisericii au căpătat în textul ei factura unei cuvîntări, narațiuni sau vestiri solemne, a unei expuneri sau istorisiri publice despre slava lui Dumnezeu și despre opera Lui. De la originea ei chiar, anafora a fost, deci, concepută și rostită ca o rugăciune în formă de cuvîntare sau expunere ieratică, așa precum, de altfel, pare a rezulta din expresia λόγος εὐχῆς, întrebuintată de Sfîntul Justin Martirul și Filozoful ³⁸.

În vechea literatură bisericească, ea apare uneori sub numele de «sacramentul obișnuitei proclamațiuni», proslăviri sau laude publice (sacramentum solitae praedicationis) ³⁹ și «povestire» sau «istorisirea din oficiul liturghisitorilor» (ministeriorum relatio) ⁴⁰. De altfel, acest caracter îi este confirmat anaforei de însuși textul ei din Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare: «Și cine, oare, este în stare să grăiască puterile Tale, auzite, să facă toate laudele Tale sau să povestească toate minunile Tale în toată vremea, Stăpîne al tuturor, Doamne al cerului și al pămîntului?».

Nu este greu să se înțeleagă din toate acestea că, în Biserica primelor veacuri, anafora euharistică era o rugăciune publică, rostită de liturghisitor, fără întrerupere, în auzul credincioșilor, care se asociau prin răspunsul «amin». Aceasta era practica cel puțin în vremea Sfîntului

38. *Apologia I*, cap. LXVI, 2.

39. Traducerea latină a epistolei adresate în an. 256 de Firmilian, episcopul Cezareei Capadociei, Sfîntului Ciprian al Cartaginei, P.L., t. III, col. 1213 A.

40. *De Trinitate et de Spiritu Sancto*, 16, atribuită Sfîntului Atanasie cel Mare: «Ecclesia Christi omnes ab oriente ad occidentem convenienter Patrem a Seraphim laudari profitentur in ministeriorum relatione» = Toate Bisericile lui Hristos de la Răsărit pînă la Apus mărturisesc de acord în istorisirea din oficiul liturghisitorilor, că Tatăl este lăudat de serafimi. P.G., t. XXVI, col. 1208 C.

Justin Martirul și Filozoful ⁴¹, și chiar în veacul al treilea, când se găsește menționată incidental, dar destul de lămurit, în epistola atribuită lui Dionisie al Alexandriei († c. 265) către episcopul Sixt al Romei. Spre a tempera scrupulele, pe care le încerca un oarecare credincios Heracle pentru faptul că primise Botezul de la eretici, Dionisie argumentase acestuia că-i era suficient faptul că de vreme îndelungată se găsea în comuniune cu Biserica, «ascultînd euharistiile și răspunzînd «amin» laolaltă cu ceilalți» ⁴². Situația pare că nu era alta nici pe vremea Sfinților Ierarhi Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. Când acesta din urmă sublinia că, în timpul rugăciunii anaforei, «poporul φθέγγετε (grăiește, laudă) împreună cu preotul, atunci când acesta înalță acele imne (ὕμνους)» — adică laudele și doxologiile euharistice — «laolaltă chiar cu heruvimii înșiși și cu Puterile de Sus» ⁴³, el se referea la atențiunea cu care credincioșii urmăreau și se asociau în tăcere la rugăciunea rostită de preot ⁴⁴ în auz. Pentru ca astfel, continua el, să nu aruncați toată grija asupra preoților, ci voi înșivă să arătați grijă de toată Biserica, întocmai ca de trupul vostru comun. Sistematizarea textului Liturghiei, însă, întreprinsă de cei doi autori ai principalelor formule bizantine, prin prescurtarea Liturghiei Sfîntului Iacob și continuată după aceea prin mici adaptări tehnice, pentru a face loc imnelor, duse nu prea tîrziu la un serviciu dublu și în ceea ce privește anaforă. Preotul a început, adică, să citească în taină rugăciunea, în timp ce credincioșii își cîntau imnele de curînd introduse.

Din povestirile miraculoase înregistrate de călugărul Ioan Moschos († 619) ⁴⁵, pare a reieși că obiceiul recitării anaforei în taină s-ar datora

41. *Apologia I*, cap. LXVII, 5.

42. Eusebiu, *Ist. Bis.*, cartea VII, cap. 9, P.G., t. XX, col. 656 A.

43. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XVIII, 3, la 2 Corint.*, P.G., t. LXI, col. 527.

44. «...Tot poporul stînd în picioare și rugîndu-se în sine (ἑσυχῶς, tacite), în acest timp». *Constit. Ap.*, cartea a II-a, cap. LVII, 21).

45. Aceste povestiri se referă la întîmplări anterioare epocii lui Moschos. Una din ele i-a fost istorisită de prefectul Grigore al provinciei Africa, ca petrecută în Apamia Siriei, unde se afla un loc numit Gonagon, departe de oraș ca la 40 de mile. Aci fuseră trimiși de părinții lor niște copii să pască turmele. La amiază, când au voit să mănînce, le-a venit ideea de a se juca de-a Liturghia și, în consecință, au așezat pe o piatră netedă de stîncă pîinea și vinul, pe care le aveau pentru hrană, unul a îndeplinit rolul preotului, iar ceilalți pe al diaconilor. Au făcut adică ceea ce văzuseră că fac în biserică liturghisitorii, cu ocazia rugăciunii anaforei, pe care o auziseră de la aceștia și o învățaseră pe de rost, cu prilejul micilor servicii de ajutor îndeplinite de ei în altar. *În unele părți*, — adaugă Moschos — *preoții obișnuiau să spună cu voce tare rugăciunea sfintei anafore.*

După rugăciunea de sfințire, însă, a venit deodată foc din cer, care a mistuit atît materiile cît și piatra stîncii, ce le servea de sf. masă, nerămînînd din ele decît cenușă. Copiii au căzut la pămînt pe jumătate morți. Găsiți în această stare de părinții lor, care, alarmați de neînapoierea copiilor, veniseră să-i caute, ei n-au putut să dea lămuriri decît a doua zi, după ce și-au venit în fire. Episcopul din localitate, fiind înștiințat, a luat măsuri pentru ridicarea unei mînăstiri pe acel loc, în care copiii au ajuns călugări. *Actuon*, cap. 196, P.G., t. LXXXVII, partea 3-a, col. 3080-3084.

Cea de a doua povestire are ca subiect un fapt ce s-ar fi petrecut în chinovia Huziva de sub ascultarea Avvei Grigorie. Pentru aducerea materiilor necesare Sfintei

numai considerațiilor pentru respectarea misterului în care trebuie îmbrăcată jertfa liturgică. Negreșit, un astfel de element n-a putut fi pierdut din vedere în legătură cu această parte a Liturghiei. Mai sigur este însă că, în realitate, această practică s-a impus din necesitatea de a câștiga timp printr-o recitare mai grăbită a anaforei, și anume de atunci de când ea a devenit mai lungă, prin acordarea unui rol credincioșilor, sub forma intonării de imne⁴⁶. Încercarea făcută de împăratul Justinian prin Novella 137, cap. VI, din 25 martie 565, de a restabili vechiul uz al rostirii anaforei cu voce tare⁴⁷, a rămas fără efect. Deși nu s-ar putea spune că rostirea rugăciunii Sfintei Jertfe în taină ar fi avut în acest timp autoritatea unei reguli oficiale, intervenția împăratului lasă să se vadă totuși că devenise generală *tendința* în acest sens. În tot cazul, se poate afirma că obiceiul recitării ei în taină a început să-și facă loc între epoca celor doi autori ai principalelor Liturghii bizantine și vremea lui Justinian, adică în cursul veacului al cincilea—al șaselea, de când s-a inaugurat probabil și cântarea imnelor din timpul anaforelor.

Privită în originea și în structura ei, rugăciunea anaforei este, prin urmare, o singură rugăciune de la început până la sfârșit. Așa zisele ecfonise («Cântarea de biruință...», «Luați, mâncați...», «Ale Tale dintru ale Tale...», «Mai ales pentru Prea Sfînta, Curata...» ș.a.) nu sînt de fapt decît pasaje din cuprinsul ei, rostite tare, pentru a orienta cântarea ce se execută paralel de către credincioși. Deci numai o privire superficială în Liturghie ar putea lăsa impresia că anafora este compusă din mai multe rugăciuni deosebite, așa cum se obișnuiește a se vorbi și în știința liturgică, pentru considerații de metodă.

În ceea ce privește pe preot, rugăciunea anaforei nu este întreruptă nici astăzi, ci numai rostirea ei alternează cînd în auz, cînd în taină. Eco-

Jertfe, fu trimis o dată afară din mînăstire un frate, care, cu gîndul la destinația acestora, începu să rostească, pe cînd se întorcea, rugăciunea anaforei. Cu materiile aduse, sluji apoi Liturghia preotul Ioan, care a ajuns mai apoi episcop al Cezareei din Palestina. La epiclesă, însă, acesta nu se mai putu bucura de favoarea de pînă aci, de a vedea cu ochii coborîrea Sfîntului Duh peste daruri. Abătut din această cauză și bănuind că pricina ar fi vreun păcat din neștiință cu gîndul, intrînd în diaconicon căzu cu fața la pămînt, plîngînd. Fu liniștit însă de un înger, care, arătîndu-i-se, îl lămuri că darurile fuseseră deja sfințite prin rugăciunea spusă pe cale de fratele, care le aducea. Aceasta dădu ocazie Avvei de a lua măsura ca rugăciunea sfintei anafore să nu mai fie recitată de aci înainte decît în taină, pentru a se înlătura astfel puțința de a fi învățată și repetată de cine nu trebuia. *Ibidem*, cap. XXV, col. 2869-2872.

Nu e greu de observat caracterul fabulos și deficiența acestor povestiri, în care se atribuie efect unui act împlinit în condițiuni de profanare de către persoane lipsite de darul și de puterea preoției. Noi le-am citat numai pentru faptul că ele se referă la epoca în care rugăciunea anaforei era spusă cu voce tare.

46. Cf. și Ioannes Michael Hansens, *Institutiones liturgicae de ritibus orientalibus*, t. III, pars altera, p. 484.

47. «Pe lingă acestea, poruncim ca toți episcopii și preoții, nu în taină ci cu voce tare, în auzul prea credinciosului popor, să facă... dumnezeiasca proaducere (τὴν θεῖαν προσκομιδὴν)». *Corpus juris civilis*, ed. Eduard Osenbrügen, partea III-a, Lipsca, 1875, pagina 628.

nisele nu o divizează, deci, ci numai delimitează momentele ei principale, care sînt :

- a) Rugăciunile de laudă și de mulțumire de la început, sau, cu un termen mai general, rugăciunea euharistică ;
- b) Anamnesa (ἡ ἀνάμνησις) ;
- c) Epiclesa (ἡ ἐπίκλησις) ; și
- d) Rugăciunile de mijlocire (dipticele) și de mulțumire de la sfîrșitul ei.

Anaforă se încheie cu ectonisul : «Și ne dă nouă cu o gură și cu o inimă a slăvi și a cînta prea cîstit și de mare cuvîință numele Tău : al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor».

3

MAREA RUGĂCIUNE EUHARISTICĂ

1. *Rugăciunea teologică*. După conținutul ei, rugăciunea anaforei se înfățișează ca expresie a laudei și a mulțumirii, pe care preotul le aduce lui Dumnezeu în numele Bisericii. Mai propriu, ea este o rugăciune de laudă, «a cărei notă dominantă este mulțumirea»⁴⁸. (εὐχαριστία). Acest caracter îi este imprimat chiar de la început, prin recomandăția preotului : «Să mulțumim Domnului», să oferim, adică, sau să aducem ca dar mulțumirile ce se cuvin Domnului din partea noastră. Răspunsul credincioșilor, care se limita în primele veacuri, ca în codicele Barberini și în liturghierele grecești de astăzi, la formula «Cu vrednicie și cu dreptate», nu venea decît să se asocieze că «se cuvine și este drept să mulțumim». De aceea, întreaga rugăciune este cunoscută sub numele de euharistie, adică rugăciune euharistică sau de mulțumire. Ea este o rugăciune, în care se angajează toate puterile noastre sufletești⁴⁹.

În raportul dintre momentele psihologice ale actului de adorație, pe primul plan stă însă lauda (αἰνεσις, εὐλογία) și slăvirea (δοξολογία), care au ca obiect atotputernicia lui Dumnezeu și perfecțiunile Sale. Din acestea derivă bunătatea Lui, căreia se adresează de obicei mulțumirile și cererile noastre⁵⁰. Această ordine este observată strict în compoziția rugă-

48. Ad. Fortescue, *op. cit.*, p. 416.

49. Această *Eucharistia* trebuie înțeleasă în sensul foarte cuprinzător, pe care i-l da antichitatea creștină. «Este aci una din acele expresii impresionante, care abundă la Sf. Apostol Pavel... Sentimentul de simplă recunoștință este depășit în această strigare («Să mulțumim Domnului»). Este (în Euharistie) admirația, contemplarea, actul de laudă și multe alte sentimente inexprimabile, care vin să dilate recunoștința și mărturisirea, să le încălzească, să le ridice la cea mai înaltă expresie lirică, la forma cea mai totală a omagiului religios» (P. Cagin, *Origines de la messe*, Paris, 1921, p. 35, în notă). Această explicare ni se pare că definește destul de exact ceea ce face unitatea intimă a tuturor formulelor anaforei, dar mai ales a anaforei orientale. S. Salaville, *Liturgies orientales, la messe*, vol. II, partea 2-a, Paris, 1942, p. 11.

50. Cf. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. XII, P.G., t. CL, col. 392 A-D și cap. XXIII, *ibidem*, col. 417 D.

ciunii anaforei, care, de la început, subliniază că se cuvine mai întâi să cântăm, să laudăm și să binecuvântăm pe Dumnezeu, și apoi să-I mulțumim. De aceea, prima rugăciune sau, mai bine zis, primul fragment al rugăciunii euharistice este consacrat laudei și slăvirii lui Dumnezeu, acte în care se exprimă ofranda minții și a voinței noastre. În același sens de adorație a fost completată și transformată în imn și formula «Cu vrednicie și cu dreptate», probabil în epoca disputelor hristologice.

În Liturghia Sf. Vasile cel Mare, prima rugăciune a anaforei este consacrată exclusiv elementului eulogic și doxologic. Această grăire a măririlor lui Dumnezeu ia însă ca punct de plecare, în ambele anafore, expunerea atributelor puterii și perfecțiunii Lui: «Cel ce ești fără de început, nevăzut, neajuns, necuprins, neschimbat...» (Sf. Vasile cel Mare, rugăciunea I; a se vedea rugăciunea I și la Sf. Ioan Gură de Aur). Prin aceste eulogii, vine la expresie, într-o formă sublimă și desăvârșită, teocentricitatea sau caracterul prin excelență teocentric al anaforei din cele două Liturghii principale ale Bisericii Ortodoxe. Lauda și adorația sînt adresate, în principiu, lui Dumnezeu, «unica și prima realitate..., existența veșnică și creatorul transcendent al cosmosului»⁵¹. Această poziție, axată pe linia gândirii Sfinților Părinți ai creștinismului primar, apare deosebit de accentuată în anafora Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare: «Cela ce ești (*exiști*), Stăpîne, Doamne Dumnezeu!..., Cela ce singur ești Dumnezeu cu adevărat..., Stăpîne al tuturor, Doamne al cerului și al pămîntului și a toată făptura văzută și nevăzută, Cel ce șezi pe scaunul slavei și privești adîncurile..., Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, al marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru...» (rugăciunea I-a, Sf. Vasile cel Mare). Dumnezeu este proslăvit și pentru că Duhul Lui este immanent în creație, acționînd în toate: «Că nu Te-ai întors cu totul de la zidirea Ta, pe care ai făcut-o, bunule, nici n-ai uitat opera mîinilor Tale, ci în multe chipuri ne-ai cercetat pentru îndurările milei Tale; prooroci ai trimis, minuni ai făcut prin sfinții Tăi, care Ți-au bineplăcut Ție, din fiecare neam; grăitu-ne-ai nouă prin gura proorocilor Tăi, slujitorii Tăi, mai înainte vestindu-ne mîntuirea ce avea să fie» (rugăciunea a II-a, Sf. Vasile cel Mare).

Toate acestea se săvîrșesc însă prin Logosul întrupat, Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, în care vedem pe Tatăl și este unicul mijlocitor între El și om⁵²: «Iar cînd a venit plinirea vremii, ne-ai grăit nouă prin însuși Fiul Tău, prin Care și veacurile le-ai făcut. Care fiind strălucirea slavei Tale și chipul ipostasului Tău» (rugăciunea II, Sf. Vasile cel Mare), «pecete asemenea chipului, care întru Sine Te arată pe Tine, Tată, Cuvînt viu, Dumnezeu adevărat..., lumina cea adevărată prin care s-a arătat Sfîntul Duh, Duhul Adevărului, darul înfierii..., puterea cea făcătoare de viață, izvorul sfințeniei...» (rugăciunea I, Sf. Vasile cel Mare). «Și viețuînd El în lumea aceasta, dîndu-ne porunci mîntuitoare..., ne-a adus la cunoașterea Ta, a adevăratului Dumnezeu și Tată..., și curățindu-ne prin apă și sfințindu-ne cu Duhul Sfînt, s-a dat pe sine schimb morții, întru care eram

51 și 52. Cf. Odo Casel, *Neue Zeugnisse für das Kultmysterium*, în «Jahrbuch für Liturgiewissenschaft», vol. III, Münster, 1936.

ținuți fiind vânduți sub păcat. Și pogorîndu-se prin Cruce în iad..., a nimicuit durerile morții. Și înviind a treia zi și ca le făcînd oricărui trup la învierea cea din morți..., s-a făcut începătură celor adormiți, întii născut din morți, ca să fie Insuși începătorul tuturor întru toate. Și suindu-se la ceruri, a șezut de-a dreapta slavei Tale, întru înălțime. Care iarăși va să vină, ca să răsplătească fiecăruia după faptele sale» (rugăciunea II, Sf. Vasile cel Mare). Anaforă este, deci, în același timp deopotrivă și hristocentrică, în deplin acord cu teologia Bisericii primare.

În rugăciunea corespunzătoare din Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, deși se observă aceeași ordine, totuși expunerea însușirilor divine se face în cuprinsul unei simple propozițiuni: «Că Tu ești Dumnezeu negrăit și necuprins cu gîndul, nevăzut, neajuns, pururea fiind și același fiind, Tu și Duhul Tău cel Sfînt». În schimb, euharistia sau mulțumirea capătă expresie în formule directe, chiar în cursul primei rugăciuni a acestui Sfînt Părinte. Luînd motiv de la actele bunătății divine, expuse sub următoarea formă generală: «Tu din neîmîntă întru înmîntă ne-ai adus și, căzînd noi, iarăși ne-ai ridicat și nu Te-ai depărtat, toate făcîndu-le pînă ce ne-ai suit la cer și ne-ai dăruit împărăția Ta, care va să fie». Sfîntul Ioan Gură de Aur își exprimă mulțumirea într-o formulă sintetică și concisă: «Pentru toate acestea, mulțumim Ție și Unuia Născut Fiului Tău și Duhului Tău celui Sfînt, pentru toate pe care le știm și pe care nu le știm, pentru binefacerile Tale cele arătate și cele nearătate ce s-au făcut nouă».

Precum rezultă din formele acestor doxologii, ele sînt adresate lui Dumnezeu, expunînd însă atributele privitoare la toate persoanele dumnezeiești. În fond, în ambele Liturghii avem o euharistie trinitară.

În anaforă din ambele Liturghii, euloghia ocupă primul loc, dezvoltîndu-se, precum am văzut, sub forma unei grăiri despre atributele Ființei dumnezeiești, ale unei adevărate *θεολογία*, cum zice Sf. Chiril al Ierusalimului. De aceea, primul fragment al rugăciunii euharistice se desemnează și sub numele de «*rugăciune teologică*»⁵³, titlu pe care prima rugăciune din anaforă Sfîntului Vasile cel Mare îi justifică în chip precumpănitor.

2. *Trisaghionul serafimic*. Primul fragment din rugăciunea euharistică, adică cel care constituie rugăciunea teologică, își atinge punctul culminant în momentul imnului serafimic. În anaforă Sfîntului Ioan Gură de Aur, această cîntare se desfășoară ca final al formulei, prin care se mulțumește lui Dumnezeu pentru că, binevoind a primi din mîini omenești Liturghia, a creat în acest chip, oamenilor, o împrejurare de a-și uni strigarea lor de bucurie cu aceea a cetelor îngerești, «care se înalță zburînd, cîntarea de biruință cîntînd, strigînd, glas înalțînd și grăind: Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot; plin este cerul și pămîntul de slava Ta. Osana întru cei de sus! Binecuvîntat este Cel ce vine întru numele Domnului. Osana Celui dintru înălțime!». În Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, amintindu-se în general că toate puterile îngerești slujesc lui Dumnezeu, înalțînd pururea cîntări de slăvire, se descrie mai amănunțit ținuta sera-

53. Cf. J. Hanssens, *op. cit.*, t. III, p. 347.

fiilor «cei cu cîte şase aripi, care cu două îşi acoperă feţele, cu două picioarele, iar cu două zbruiind, strigă unul către altul, cu neîncetate graiuri, cu laude fără tăcere, cîntarea de biruinţă cîntînd» etc. Formula «Cîntarea de biruinţă cîntînd, strigînd, glas înălţînd şi grăind», prin care preotul introduce cîntarea trisaghionului serafimic, avînd acelaşi text în ambele Liturghii şi fiind singura ce se rosteşte în auz în prima parte a anaforei, face ca oficiul ambelor Liturghii să nu apară diferit în faţa comunităţii. Acest ecfonis dă ocazie credincioşilor să cînte imnul triumfal sau serafimic ⁵⁴:

Prin forma articulată a termenului «cîntarea», τὸν (ἐπὶνίκιον) ὕμνον din acest ecfonis, se subliniază că el se referă la un imn îngeresc anumit, adică la acela pe care l-a auzit prorocul Isaia (VI, 3) în viziunea sa, cîntîndu-se de serafimi: «Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot! Pămînt este tot pămîntul de mărirea Lui». O cîntare îndreptată, deci, către «Domnul Dumnezeu Atoţitorul, Cel ce era şi Cel ce este şi Cel ce va să vină» (Apoc. IV, 8; I, 8). La început, adică în Vechiul Testament, acest imn nu a fost cîntat decît în cer, zicea Sf. Ioan Gură de Aur. Acum el este atît al nostru cît şi al serafimilor, deoarece Hristos a înlăturat zidul care despărţea cele două lumi ⁵⁵. Rostind deci această teologie (laudă) sfîntă, ne facem părtaşi la cîntarea imnelor, cu oştile cereşti, precum zicea Sf. Chiril al Ierusalimului ⁵⁶, începînd astfel să facem de aici ceea ce nădăjduim să facem veşnic în ceruri ⁵⁷. Unirea credincioşilor în chip spiritual cu sfinţii îngeri, în armoniile aceluiasi imn întreit sfînt, este deci un fapt actual în Liturghie, iar nu numai «la veacul ce va să fie», cum se exprima Simion, arhiepiscopul Tesalonicului ⁵⁸. Această unire este confirmată de mărturisirea preotului în însăşi rugăciunea anaforei, odată cu întonarea imnului de către credincioşi: «*Cu aceste fericite Puteri şi noi, iubitorule de oameni, Stăpînie, strigăm şi grăim: Sfînt eşti şi prea Sfînt, Tu şi Unul Născut Fiul Tău şi Duhul Tău cel Sfînt*».

Totodată, prezenţa serafimilor este simbolizată în acest moment liturgic prin acţiunile ce se îndeplinesc în legătură cu cîntarea trisaghionului. Astfel, în timp ce preotul rosteşte ecfonisul «Cîntarea de biruinţă cîntînd, strigînd...», diaconul ori, în lipsa lui, chiar preotul, luînd steluţa de pe sf. disc, face cu ea semnul Crucii deasupra acestuia, lovind uşor cu ea în cele patru părţi ale sfîntului disc (răsărit, apus, miază-noapte şi miază-

54. Într-o vreme, şi anume prin sec. XI-XII, ipodiaconii atrăgeau atenţia credincioşilor asupra acestui moment solemn, prin formula rostită tare: «Cîţi sînteţi credincioşi, rugaţi-vă!» (versiunea latină a lui Leon Thuscus). Cf. Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 96. Vezi şi A. Dmitrievski, *Tipică*, I, p. 171.

55. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia VI, 3 în Ozea*.

56. *Cateheza V, 6 mistagogică*. P.G., t. XXXIII, col. 1113.

57. Cf. Tertulian, *De oratione*, c. 3, P.L., t. I, col. 1156. Sf. Ioan Gură de Aur, arătînd că sfinţii martiri se bucură acum în slava cerească, intonînd împreună cu cetele îngeresti imnul lor tainic, adaugă că «chiar de pe cînd erau în trup muritor, ei făceau deja parte din aceste coruri, ori de cîte ori cîntau trisaghionul (Is. VI, 3) la săvîrşirea Sfîntelor Taine». *Omilia la toţi sfinţii martiri*, P.G., t. XLIX (II¹), col. 705-712.

58. *Explicare despre Biserică*, în *Tratat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe*, traducere romînă, Bucureşti, 1865, p. 263, col. 1.

zi), pentru că să simbolizeze prin sunetul respectiv cântarea «Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu Atotîitorul», cu care Îl preamăresc cele patru ființe, de care ne vorbește Sf. Ioan Evanghelistul în Apocalipsă (IV, 6; 8)⁵⁹. Pe de altă parte, în timp ce credincioșii sau corul cântă trisaghionul serafimic, diaconul agită ușor ripida deasupra vaselor cu sfintele daruri, în primul rînd cu un scop practic, desigur, și anume de a împiedica să cadă ceva în ele, eventualitate posibilă mai ales în țările calde. Actul a căpătat, însă, totodată și o semnificație simbolică, mai ales că ripida poartă pe dînsa imaginea serafimilor, închipuind astfel prezența mulțimilor îngerești, dar mai ales participarea reală a serafimilor, preînchipuită deja în Vechiul Testament prin serafimii care umbreau cu aripile lor chivotul Legii din Sfînta Sfintelor⁶⁰.

În Liturghia Bisericii primare, forma trisaghionului serafimic se mărginea, pe cît se pare, la textul din Vechiul Testament (Isaia VI, 3), precum se găsește în Liturghia din cartea VIII, 12 a Constituțiilor Apostolice. În adaptarea lui liturgică de mai tîrziu, el fu amplificat însă cu partea a doua, care constă din textul ușor modificat al aclamației, cu care a fost întîmpinat Mîntuitorul, la primirea Sa triumfală, înainte de Patimă: «Osana întru cei de sus! Binecuvîntat este Cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus!»⁶¹. În întrebuintarea sa liturgică, trisaghionul serafimic ajunsese, deci, un imn de slavă nu numai în cinstea unicului Dumnezeu în trei ipostasuri, așa cum se înfățișează în textele biblice și în interpretările Sfinților Părinți⁶², ci și în cinstea Fiului, care a venit pe pămînt în numele Domnului, adică al Tatălui. El continuă să vină însă în chip mistic, pentru a continua în Liturghie, prin Trupul și Sângele Său euharistic, misiunea de mijlocitor, pe care o îndeplinește în ceruri, între Dumnezeu și oameni, deoarece ei ajung cu anevoie a fi «morți păcatului» (Rom. V, 11).

În forma sa liturgică, trisaghionul serafimic este expresia unei sublime emoții, în care palpită bucuria și entuziasmul izvorît din credința și presentimentul momentului apropiat al prezenței reale a Domnului.

59. Acțiunea cu steluța este considerată că simbolizează încă și vestirea în cele patru părți ale lumii, despre biruința Domnului asupra morții și, totodată, servește, prin sunetul atingerii ei de sf. disc, să atragă atenția credincioșilor asupra momentelor următoare ale Sfintei Euharistii. Cf. dr. V. Mitrofanovici și dr. V. Tarnavski, *Liturgica*, 1909, p. 512. Instrucțiunile tipicoñale din manuscrise iau act de această acțiune tîrziu, mai întîi sub forma unei ridicări a steluței, de pe disc, și anume prin veac. XII-XIII (vezi Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 96, după Krasnoseltzev, *Material*, pp. 26, 64, 110), iar prin veacul al XV-lea, sub forma ceremoniei în uz pînă astăzi (ms. nr. 986, Bibl. M-rii Sinai, publicat de A. Dmitrievski, *op. cit.*, p. 611).

60. Cf. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre sfintele hirotonii*, cap. 174, P.G., t. CLV, col. 384, în traducerea romînă citată, p. 136, col. 2; Pseudo-Gherman I al Constantinopolei, *Theoria mistică*, P.G., t. XCVIII, col. 432 D.

61. Matei XXI, 9; cf. și Marcu XI, 9; Luca XIX, 38 și Ioan XII, 13.

62. Sf. Ioan Damaschin: «Căci Sfinții serafimi ne indică în chip precis, prin repetarea de trei ori a cuvîntului *Sfînt*, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supraființiale. Prin o singură Domnie, ei indică o singură ființă și împărăție, a Treimii teahrice». *Dogmatica*, traducere de Pr. D. Fecioru, în colecția *Izvoarele Ortodoxiei*, București, 1938, p. 170 P. G., t. XCV (*Despre imnul trisaghion, Epistolă către Ioan*), col. 21-62

Aşa precum este numit în ecfonisul rostit de preot, acest imn este o «cântare de biruință», adică un imn triumfal, pentru că, pe de o parte este înălțat spre slava Domnului Savaot, «Dumnezeul Puterilor»⁶³, adică al oștilor cerești, iar pe de altă parte, pentru că prin el se întâmpină totodată venirea Mântuitorului în Liturghie, biruitorul morții și al păcatului, însoțit de cetele cerești. De altfel, nota triumfală se găsește subliniată în acest imn și prin strigarea «Osana», care revine ca un refren la finele atît al primei cînt și al celei de a doua părți a textului lui. Evanghelia, ca și Liturghia, au păstrat netradusă această formulă.

În limbajul liturgic, exclamația «Osana» și-a pierdut înțelesul său primitiv din psalmi (Ps. CXVII, 24) : «O, Doamne, *mîntuiește*» (ajută), ca o invocare de ajutor, cum a fost întrebuințată și în aclamațiile mulțimii din Ierusalim, la primirea Mântuitorului în acest oraș, pentru ultima oară. În trisaghionul serafimic, termenul «Osana» reprezintă un accent de bucurie, de triumf și de salutare, echivalent aclamațiilor moderne : «Ura», «trăiască», «slavă». El se referă, deci, (și îndeosebi ca refren final al imnului) la Mântuitorul, în legătură cu prezența Sa pe Sf. Masă, în Jertfa euharistică⁶⁴.

Trisaghionul serafimic este cel mai vechi imn în Liturghia creștină și, poate, chiar primitiv în cuprinsul ei⁶⁵. De el se face mențiune încă din veacul întâi, deși nu sub o formă destul de clară, la Clement Romanul⁶⁶ și în Didahia celor 12 Apostoli⁶⁷. La finele veacului al doilea, de asemenea, îl amintește Tertulian⁶⁸, iar în veacul al patrulea, Chiril al Ierusalimului îl menționează lămurit în explicarea Liturghiei Sfîntului Iacob⁶⁹. Înclinăm să credem că, la început, imnul serafimic se integra în însuși textul rugăciunii rostite de preot⁷⁰, și numai mai târziu s-a transformat într-un imn pentru credincioși, prin amplificarea textului lui Isaia (VI, 3) cu cel din psalmul CXVII, 24-25 și din Evanghelii⁷¹.

Sînt lipsite de orice temei încercările lui H. Lietzmann de a demonstra că o bună parte a primei rugăciuni euharistice ca și imnul triumfal ar reprezenta împrumuturi din cultul sinagogii⁷². Nu e greu de constatat că stilul acestei prime rugăciuni este conceput într-un spirit de elevație spirituală și de avînt mistic, căroră nu le găsim echivalență în nici o rugăciune iudaică. El ne dă senzația misterului. Într-un cuvînt, acest stil se resimte de duhul profetic al marilor personalități creștine din

63. Pseudo-Gherman, *ibidem*.

64. Unele din edițiile românești ale liturghierului se sîlesc să precizeze această interpretare prin redarea ultimului refren sub forma : «Osana Celui din înălțime».

65. Cf. Gustav Bickel, *Messe und Pascha*, pp. 105-122.

66. *Epistola I către Corinteni*, cap. XXXIV.

67. Cap. X, 6.

68. *De Oratione*, 3, P.L., t. I, col. 1156.

69. *Cateheza XXIII*, 6 (a V-a mistagogică), P.G., t. XXXIII, col. 1113 B.

70. Într-adevăr, Sf. Chiril al Ierusalimului zice că «această θεολογία, primită de noi de la serafimi, o spunem pentru ca să ne facem părtași cu îngerii la cîntarea imnurilor».

71. Vezi nota 61.

72. H. Lietzmann, *Messe und Herrenmahl*, p. 125. Cf. J. Hanssens, *op. cit.*, t. III, p. 390.

primele veacuri ale Bisericii. Originalitatea și paternitatea celor două Liturghii bizantine se află caracterizate tocmai prin această transportare și inspirație personală a autorilor lor în anaforele respective. În fond, ele rezumă aceeași rugăciune a Jertfei, din Liturghia Sf. Iacob, observând exact aceeași ordine în succesiunea motivelor eulogice și euharistice.

3. *Rugăciunea hristologică*. În anafora Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare, pentru manifestarea euharistiei este rezervată rugăciunea a doua în întregime, însă într-o formă indirectă. Fără a întrebuința vreo formulă expresă de mulțumire, el lasă să rezulte această atitudine a pietății creștine, dintr-o recapitulare destul de amănunțită a binefacerilor Providenței, enumerate în ordine istorică. Începând de la actul creației și căderii omului, făgăduirea unui Mântuitor și trimiterea profeților, ajunge la vremea întrupării Fiului lui Dumnezeu, amintind de activitatea și de moartea Lui pentru noi, precum și de învierea și de înălțarea Sa la cer, ca garanție a mântuirii noastre. Sfântul Ioan Gură de Aur, care a făcut mențiune deja în prima rugăciune de coperire, prin care Dumnezeu a pregătit în Vechiul Testament, mântuirea lumii, se referă în cea de a doua numai la opera săvârșită în N. Testament prin Fiul Său («Carele venind și toată orânduia' a cea pentru noi plinind...»). De altfel, în ambele Liturghii, obiectul principal al mulțumirii din rugăciunea a doua euharistică este mântuirea lumii prin Domnul nostru Iisus Hristos. De aceea, ea este cunoscută și sub numele de «*rugăciune hristologică*»⁷³, care corespunde mai deplin celei din Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

Dacă, deci, anafora liturgică poartă în sine caracterul unei mișcătoare rugăciuni de adorație, în care lăudăm și mulțumim Tatălui pentru tot ce a făcut în scopul mântuirii noastre, necruțând nici chiar pe unicul Său Fiul, fragmentul hristologic al marii rugăciuni euharistice face loc și sentimentului vinovăției noastre. Așa încât, aducerea Jertfei euharistice implică totodată și cererea de iertare și de implorarea ajutorului divin.

Narațiunea binefacerilor divine își ajunge punctul cu' minant la sfârșitul rugăciunii în recitarea cu voce tare a cuvintelor de instituirea jertfei: «Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu, care se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor», și «Beți dintru acesta toți, acesta este Sângele Meu al Legii celei Noi, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor», pe care le-a rostit Mântuitorul însuși la ultima cină luată cu ucenicii Săi. În practica bisericească, s-a adoptat obiceiul ca, o dată cu pronunțarea acestor formule, diaconul și preotul să arate cu mâna dreaptă spre sfintele vase respective, determinând astfel anume asupra căruia din cele două daruri de pe sfânta masă au fost pronunțate de Mântuitorul formulele de instituire⁷⁴. Odinioară, atenția credincioșilor era învio-

73. J. Hanssens, *op. cit.*, p. 405.

74. Cf. dr. V. Mitrofanovici și dr. V. Tarnavschi, *Liturgica...*, ediția cit., pp. 513-514. Recomandabil este însă ca gestul să însoțească numai începutul formulelor («Luați, mâncați», și respectiv «Beți dintru acesta toți»), mâna fiind retrasă în timp ce se recită restul textelor. Se evită astfel confuzia cu teza Bisericii Romano-Catolice, care, împotriva caracterului evident de simplă narațiune al anaforei, atribuie formulelor de instituire o funcțiune de epiclesă. În acest moment, darurile sînt încă pîine și vin, iar nu

rată în acest moment prin expresia ὅσοι πιστοί (cîți sînteți credincioși), rostită de ipodiaconi, care se aflau risipiți printre credincioși⁷⁵. Răspunsul «amin» însă, pe care îl dă corul după fiecare din aceste două ecfonise, revenea la origine în sarcina diaconului⁷⁶. În seama credincioșilor a trecut numai mai tîrziu, probabil după ce li s-a recunoscut dreptul de a intona cîntări în timpul rostirii rugăciunii anaforei. Deci, cîtă vreme a durat obiceiul de a se citi fără întrerupere rugăciunea anaforei, adică în primele patru-cinci secole, a lipsit și ocazia de a se da un răspuns din partea credincioșilor după rostirea cuvintelor de instituire. Un răspuns a devenit însă necesar și în acest loc, de îndată ce s-a socotit că participarea mai activă a credincioșilor la serviciul liturgic poate să fie asigurată prin intonarea de imne în legătură cu pasajele mai caracteristice din rugăciunea Sfintei Jertfe. După cuvintele de instituire, răspunsul «amin» rezolva destul de convenabil situația, în primul rînd prin scurtimea lui, deoarece o cîntare mai lungă nu era îngăduită de urmarea imediată a anamnesei. Pe de altă parte, această vocabulă se încadra potrivit și cu sensul pasajelor respective din anaforă, acest «amin» venind din partea credincioșilor «în semn de confirmare a celor ce se istorisesc despre instituirea Tainei și ca mărturie a credinței lor»⁷⁷. Înăuntrul anaforei, răspunsul «amin» după cuvintele de instituire are același caracter ca și celelalte imne de laudă și de doxologie. Sensul său nu trebuie confundat, prin urmare, cu acel al «amin»-ului de la sfîrșitul anaforei, care este «un semn de exuberanță, corespunzînd unei trebuințe de demonstrație exterioară»⁷⁸.

În timp ce corul intonează «amin» după prima formulă de instituire, preotul continuă să reciteze în taină textul din 1 Corinteni XI, 25: «Asemenea și paharul, după cină, zicînd», întreținînd astfel pentru sine cursul neîntrerupt al istorisirii. În Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare se întrebuițează aci o formulă mai dezvoltată: «Asemenea și paharul din roada viței luînd, dregînd, mulțumind, binecuvîntînd, sfînțind». Pe de altă parte, ia el, textul celor două ecfonise cu formulele de instituire este amplificat cu introducerea explicativă din însuși cursul narațiunii: «A dat Sfinților Săi ucenici și apostoli, zicînd».

4

ANAMNESA

Ca o concluzie firească a relatării despre instituirea Jertfei euharistice, urmează imediat mărturisirea că, nedînd uitării porunca Mîntuitorului, Biserica aduce Jertfa euharistică pentru pomenirea sau amintirea a tot

Sf. Trup și Sînge al Mîntuitorului. Prin urmare, nu se poate spune acum despre pline că «...acesta este (chiar) Trupul Meu», și nici despre vin că «...acesta este (cu adevărat) Sîngele Meu».

75. Versiunea latină a lui Leon Thuscus. Cf. Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 97.

76. Krasnoseltzev, *Svedenia*. După Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 9.

77. P. Lebedev, *Liturgica...*, traducere romînă de Icon. Nicolae Filip, București, 1899, p. 268.

78. F. Cabrol, *Amen*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. I, partea 1, col. 1559.

ceea ce El a făcut pentru mîntuirea lumii. De aceea, s-a luat obiceiul de a se numi acest scurt fragment al anaforei, *anamnesă* (ἀνάμνησις = amintire, pomenire). Ea chiar începe în Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, cu cuvintele: «Aducîndu-ne aminte (μνησθέντες), deci, de această poruncă mîntuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi etc.», motivîndu-se în acest chip aducerea Jertfei liturgice de către Biserică. În anaforă Sfîntu'ui Vasilie cel Mare, textul anamnesei începe chiar cu porunca Mîntuitoru'ui: «Aceasta să faceți întru pomenirea Mea», concordînd în celelalte puncte ale ei cu formula din Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur⁷⁹.

Pentru a treia și ultima oară în cursul Liturghiei, darurile sînt produse acum prin cuvintele spuse de preot cu voce tare, ca încheiere a anamnesei din ambele anafore: «*Ale Tale dintru ale Tale, Ție Îți aducem de toate și pentru toate*». Așezîndu-și deci miinile cruciș, dreapta peste stînga, diaconul ori, în lipsa lui, preotul ia vasele cu sfintele daruri și, cînd rostește pasajul «...Ție Îți aducem de toate și pentru toate», din acest ecfonis, le înalță și întinzîndu-le puțin înainte, face cu ele semnul crucii deasupra sfîntului antimis. Prin acest gest, care reprezintă un act de aducere sau de oferire a sfintelor daruri, ele sînt înfățișate lui Dumnezeu, după exemplul Mîntuitoru'ui, Care, la cina cea de taină — așa cum se subliniază în textul rugăciunii hristologice din anaforă Liturghiei Sf. Vasilie cel Mare — «luînd pîine în sfintele și prea curatele Sale miini, arătînd-o⁸⁰ Ție, lui Dumnezeu-Tatăl...», a înălțat-o, adică a produs-o mai întîi și apoi a mulțumit, a binecuvîntat, și, sfințind-o, a frînt-o.

Prin acest ecfonis, preotul mărturisește că noi nu avem nimic al nostru, propriu a constitui din partea noastră un dar vrednic de Dumnezeu, ci Îi oferim din cele ce sînt de fapt ale Lui, (προσφέρουμεν δὲ αὐτῷ τὰ ἴδια)⁸¹ și anume pîine și vin, pe care Mîntuitorul a poruncit Apostolilor Săi să le aducă lui Dumnezeu ca pîrgă din cele pe care El le-a creat pentru oameni⁸². Sau, precum zicea pseudo-Gherman al Constantinopolului, «Îți aducem pentru mîntuirea noastră, ceea ce este chipul Trupu'ui și Sîngelui Ce'ui Care a zis: «Aceasta să o faceți spre pomenirea Mea, adică acelea pe care ni le-ai lăsat prin Sfinții Tăi Apostoli»⁸³.

79. Formula anamnesei din Liturghia primitivă nu ne este cunoscută, dar după termenii în care se referă la ea Sfîntul Justin Martirul și Filozoful, se pare că redactarea ei n-a cunoscut deosebiri pronunțate de-a lungul veacurilor. Astfel, el scrie în *prima sa Apologie*, cap. LXVII, 1: «După acestea, în sfîrșit, facem totdeauna pomenire (ἀναμνησκόμεν) de aceste lucruri. De asemenea, în *Dialogul cu iudeul Trifon*, cap. XLI, Sfîntul Justin consideră ofranda de făină, pe care o aduceau în Vechiul Testament cei curățiți de lepră, ca «o preînchipuire a pîinii euharistice, pe care Iisus Hristos, Domnul nostru, ne-a lăsat s-o facem spre pomenirea patimei, pe care a suferit-a El pentru oamenii, ale căror suflete sînt curățite acum de toată răutatea».

80. Practică obișnuită la jertfele Vechiului Testament. Cf. *Levitic*, III, 7, și VII, 14.

81. Sf. Irineu, *Adversus haereses*, cartea IV-a, cap. XVIII, 5.

82. Idem, *ibidem*, cartea a IV-a, cap. XVII, 5.

83. Pseudo-Gherman, *op. cit.*, P.G., t. XCVIII, col. 437 B.

Mai lămurit, în anamnesă vrea să se spună anume că, aducându-ne aminte «de toate cele ce s-au făcut pentru noi», dar mai ales de cele pătimate de Fiul lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, pînă la învierea și întoarcerea Lui în slava pe care a avut-o la Tatăl mai înainte de a fi lumea (Ioan XVII, 5), darurile noastre în vederea jertfei liturgice sînt oferite «*de toate*» (κατὰ πάντα) *acestea* ce au fost aci pomenite, adică în legătură cu *toate aceste momente* care au constituit jertfa Mîntuitorului.

Dacă lucrarea lui Dumnezeu pentru mîntuirea omului a culminat și s-a desăvîrșit prin Jertfa Fiului Său, ea a fost totuși neînterupt activă și mai înainte în cursul istoriei, începînd îndată după ce omul a decăzut din starea paradisiacă, așa precum am văzut că se mărturisește în rugăciunea teologică din anafora Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur, fapt mărturisit și în rugăciunea hristologică din formularul anaforei Sf. Vasile cel Mare: «Nu te-ai întors cu totul, Bunule, de la zidirea Ta, pe care ai făcut-o, nici n-ai uitat opera mîinilor Tale, ci în multe chipuri ai cercetat-o pentru îndurările mîiei Tale». Actele și momentele mai însemnate, în care purtarea de grijă și lucrarea lui Dumnezeu pentru mîntuirea oamenilor a intervenit în forme «arătate» sau concrete în Vechiul Testament, am văzut că au fost amintite printr-o formă generală în rugăciunea teologică din formularul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur, dar au fost enumerate mai amănunțit în rugăciunea hristologică din Liturghia Sf. Vasile cel Mare. De aceea, acum, în finalul anamnesei se subliniază că darurile noastre sînt aduse sau oferite și *pentru toate aceste binefaceri*, ce au îmbrăcat forme pozitive și pe care, ca atare, le știm, precum și *pentru toate «cele nearătate» nouă și, deci, pe care «nu le știm»*.

Aceste două expresii din finalul anamnesei sînt, așadar, formule rezumative și complimentare între ele, prin care liturghisitorul se referă la motivele euharistice din cele două fragmente precedente ale anaforei.

S-a emis părerea că originea ecfonisului «ale Tale dintru ale Tale...» în anamnesa anaforei bizantine s-ar datora următorului text, pe care împăratul Justinian a pus să-l graveze în jurul plăcii de sus a sfintei mese din biserica Sf. Sofia: «Ale Tale dintre dintru ale Tale Îți aducem, Hristoase, noi robii Tăi, Justinian și Teodora»⁸⁴. Noi credem, dimpotrivă, că împăratul s-a inspirat din Liturghia Bisericii, utilizînd în introducerea dedicației sale, o parte din textul unei formule liturgice uzuale și, deci, anterioară timpului său⁸⁵.

84. J. Neale, *Tetralogia liturgica: sive s. Chrysostomi, s. Jacobi, s. Marci divinae Missae*, pp. 489-490. Citat după Dom Pl. de Meester, *op. cit.*, p. 98.

85. La o astfel de convingere ne conduce fără greutate însuși textul complet al inscripției, pe care ni-l relatează George Cedren (Σύντομος ἱστορίων, P.G., t. CXXI, col. 737 C-740 A): «Ale Tale dintre ale Tale, Ție Îți aducem, Hristoase, noi robii Tăi, Justinian și Teodora, pe care cu bunăvoință primește-le, Fiule și Cuvîntule al lui Dumnezeu, Cel ce pentru noi Te-ai întrupat și pentru noi Te-ai răstignit, iar pe noi line ne în credința Ta cea dreaptă și împărăția, pe care ne-ai încredințat-o, sporește-o și păzește-o, spre propria Ta slavă, cu rugăciunile Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria».

În loc de indicaivul «aducem» (προσφέρουμεν) din acest ecfonis, unele manuscrise, între care și codicele Barberini, dau scrierea προσφέροντες (aducînd). După unele păreri, această formă de participiu ar trebui preferată, întrucît ar asigura imnului «Pe Tine Te lăudăm», legătura logică din punct de vedere gramatical cu textul anamnesei. «Aducîndu-ne aminte de această poruncă a Mîntuitorului..., aducîndu-Ți de toate și pentru toate», prin aceasta, adică, «Pe Tine Te lăudăm», «Pe Tine Te binecuvîntăm...». Imnul «Pe Tine Te lăudăm» ar fi astfel integrat în anamnesă. Trebuie să observăm însă că, în general, cursul rugăciunii anaforei se desfășoară independent de imnele introduse mai tîrziu pentru credincioși, paralel cu textul ei, dar nu întotdeauna în strictă legătură gramaticală cu el. Ca și în cazul răspunsului «Cu vrednicie și cu dreptate», deci, recitarea imnului «Pe Tine Te lăudăm» nu privește rolul preotului, care, urmînd cursivitatea normală a anaforei, trece cu necesitate la epiclesă. Începutul acestei din urmă rugăciuni în Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur: «Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare» reprezentată în chip evident continuarea firească, logică și culminantă a finalului din ecfonisul anamnesei: «...Ție aducem de toate și pentru toate». Același lucru îl demonstrează și forma de justificare, în care începe epiclesa în Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare: «Pentru aceasta» — adică pentru pomenirea pe care o facem în Jertfa anunțată prin cuvintele «a'le Tale... Ție Îți aducem de toate și pentru toate» — «...îndrăznind, ne apropiem de sfîntul Tău jertfelnic...».

Cu alte cuvinte, în desfășurarea textului anaforei, acțiunea liturgică tinde să se finalizeze — cum e și firesc — nu în imnul «Pe Tine Te lăudăm...», care apare ca un simplu incident, ci în oferirea și sfințirea darurilor, adică în jertfă. Acesta este, de fapt, scopul immanent al Liturghiei. Ca atare, scrierea originală și corectă a verbului προσφέρω (aduc), în ecfonisul anamnesei, n-a putut să fie decît indicativul prezent προσφέρουμεν (aducem), iar nu participiul προσφέροντες (aducînd).

Ritul anaforei liturgice își atinge desăvîrșirea în cele două momente următoare, epiclesa și rugăciunea dipticelor, cînd se realizează jertfa și se aplică efectele ei mîntuitoare.

Pr. prof. PETRE VINTILESCU

86. Pan. N. Trembela, *op. cit.*, p. 110. În Erminia sa, Nicolae Cabasila, deși cunoștea și scrierea προσφέροντες, preferă totuși forma προσφέρουμεν. *Op. și loc. cit.*, cap. XLIX, col. 481.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

ZACONICUL SFINTULUI IERARH SAVA BRANCOVICI *

Personalitatea sfântului Sava Brancovici (1656-1680)¹ a atras interesul și atenția multor cercetători. Aceasta se explică pe de o parte prin faptul că păstorirea lui a fost foarte zbuciumată, iar pe de alta că figura sa a fost plină de energie, de tenacitate și de luptă pentru biruința ortodoxiei și pentru ușurarea vieții clerului ardelean. Autorul unei monografii asupra sfântului Sava îl numește «o figură măreață... care împodobește paginile istoriei Bisericii române din secolul XVII... pe care înaintașii noștri ne-au deprins să-l venerăm ca pe un martir al credinței ortodoxe

*) Această lucrare de seminar, pentru obținerea titlului de magistru în Teologie, a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. prof Liviu Stan care a și dat avizul să fie publicată.

1. Sf. Sava, numit din botez Simion, s-a născut în Enopolea (Ineu de astăzi), lângă Arad, dintr-o familie veche sârbească romînizată. A fost hirotonit preot în Tîrgoviște de către Mitropolitul Ștefan și a funcționat un timp ca protopop în Enopolea. Devenind vacant scaunul Mitropoliei Ardealului, Sf. Sava a fost ales Mitropolit în Soborul mare de la 1656 și hirotonit în același an la Tîrgoviște, de către Mitropolitul Ungrovlahiei, Ștefan. Ca ierarh, a fost de o energie rară și mare luptător pentru ușurarea vieții preoțimii ortodoxe. Prin neobositele sale străduințe, el dobîndi de la Principele Ardealului, Barcsai, în 1659 o diplomă prin care preoții romîni se scuteau de toată darea dijmelor. (V. Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, Arad, 1906, p. 63). Aceleași scutiri obține și de la următorul principe M. Apaffi. La 1668 călătorește în Rusia, unde e primit cu mare cinste de țarul Alexei Mihailovici și încărcat cu multe și scumpe daruri pentru Biserica ardeleană. După întoarcerea sa, ține două soboare mari în 1675, la care se elaborează numeroase dispoziții cu privire la conduita preoțimii și a credincioșilor. Intrînd în conflict cu principele Ardealului, Apaffi, pentru că nu voia să se supună episcopului calvin și se împotriva acțiunii calvinești asupra Bisericii, Sf. Sava a fost dat în judecată în 1680, depus din scaun, apoi arestat și întemnițat la Vințul de Jos, lângă Alba Iulia. În temniță a fost crunt bătut și chinuit, dar n-a acceptat supunerea cerută de Principe. În urma intervenției lui Șerban Cantacuzino și a unor diplomați, la Constantinopole, Apaffi eliberează pe Sf. Sava, care moare curînd după aceea, bătrîn și bolnav, în urma chinurilor, îndurate. Moartea sa se întîmplă înainte de 1 mai 1683. Curînd după moartea sa, împăratul

răsăritene»², iar alt istoric îl numește «un sfânt al neamului nostru»³.

Multe înfăptuiri se leagă de numele sfântului Sava. Între altele, de la el ne-a rămas și o «carte de legi» numită *Zaonicul*, în care se oglindește organizarea Bisericii ardelenice din acea vreme, precum și o anumită activitate canonic-juridică a acestui mitropolit de Alba Iulia. *Zaonicul* este considerat ca unul dintre cele mai importante izvoare ale dreptului bisericesc român din secolul XVII. Toți care s-au ocupat de viața sfântului Sava, amintesc și această scriere.

În cele ce urmează, ne vom ocupa și noi de *Zaonicul* sfântului Sava, cercetînd cuprinsul său și făcînd unele considerații în legătură cu organizația bisericească din Ardeal.

Cei ce au scris despre personalitatea sfântului Sava, atît romîni cît și străini, se pot împărți în două categorii. Unii au căutat să cerceteze, pe cît posibil, cu imparțialitate, documentele istorice și orice alte caracteristici ale epocii și ale împrejurărilor în care a trăit și păstorit Sf. Sava, prezentîndu-ne date «sine ira et studio». În genere, acești autori urmăresc să prezinte viața și activitatea mitropolitului ardelen, așa cum reies din documente, iar dacă acestea se contrazic, în unele puncte, ei încearcă să stabilească cauzele acestor contraziceri sau neclarități, fără a trage concluzii pripite sau forțate. În această categorie vom pune pe Gheorghe Brancovici, Samuil Micu Klein, Gheorghe Bogdan Duică, Raici, Petru Maior, T. Cipariu, Nicolae Iorga, Vasile Mangra, Ștefan Meteș, Ion Lupaș, Ion Matei, Pr. prof. Liviu Stan, Marina I. Lupaș ș. a.⁴

Din a doua categorie fac parte acei autori, care, în numele unui confesionalism strîmt, încearcă să prezinte viața și activitatea sfîntului Sava, plină de părți negative, ajungînd adeseori pînă la afirmațiuni tendențioase și nefondate pe documentele autentice ale vremii. Din această categorie fac parte unii teologi ai fostei Biserici greco-catolice din Ardeal, ca dr. Augustin Bunea și dr. Alexandru Grama⁵.

Austriei, Leopold I îl reabilitează, conferindu-i rangul de baron, căci se aflase că Mitropolitul a fost condamnat pe nedrept. În popor, a rămas convingerea neștrămutată că sfîntul Sava a suferit pentru credința ortodoxă. Biserica noastră l-a canonizat în 10 octombrie 1955 printre sfinții și se face pomenirea sa la 24 aprilie.

2. Vasile Mangra, *op. cit.*, Arad, 1906 pag. 2.

3. I. Lupaș, *Cronicari și istorici romîni din Transilvania*, vol. II pag. 295, citat la Marina I. Lupaș, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Cluj 1939 pag. 22.

4. Samuil Micu Clain: *Istoria Romînilor* ms. IV partea 8-a; G. Gogdan Duică: Sava Brancovici, în «Liga Romînă» nr. 3, anul 1897; Raici, *Biografia lui Sava Brancovici*, «Speranța» nr. 17-18, Arad, 1868-69; Petru Maior, *Istoria Bisericii Romînilor*, Buda, 1813; T. Cipariu, *Acte și fragmente latine-romînești*, Blaj, 1855; Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Romînești și a vieții religioase a Romînilor* vol. I, Vălenii de Munte, 1908 pag. 344-371; Același, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902; Același, *Istoria Romînilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, pag. 460; Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a Romînilor din Transilvania și Ungaria*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1935; I. Matei, *Contribuțiuni la Istoria Dreptului Bisericesc*, vol. I, București, 1922; Pr. Dr. Liviu Stan: *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939; Marina I. Lupaș: *op. cit.*

5. Dr. Augustin Bunea, *Vechile episcopii romînești a Vadului, Geoagului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902; Dr. Alexandru Grama, *Instituțiunile calvinești în Biserica Romînească din Ardeal*, Blaj 1895. Dr. Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj 1906.

Față de scrierea *Zaonicul*, vom găsi aceleași două feluri de atitudini din partea cercetătorilor, ca și față de sf. Sava. Cei dintâi consideră *Zaonicul* ca un «statut» al Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal din secolul XVII, ceilalți, ca o scriere cu tendințe de calvinizare a acestei Biserici.

*

Zaonicul își trage numele din cuvântul slav «zacon», care înseamnă lege, ceea ce arată de altfel și primele cuvinte din predoslovie a scrierii: «Zaonic ce se zice cartea legilor»⁶. Textul lui nu ni s-a păstrat în original, ci numai în copie manuscrisă, din care lipsesc două părți (partea a doua și a treia). Acest text a fost descoperit de Petru Maior, într-un manuscris care era protocol de mână al episcopului Atanasie I și s-a tipărit de către Timotei Cipariu la Blaj, în anul 1855, în culegerea sa de «Acte și fragmente latine-românești». *Zaonicul* se compunea dintr-o prefață și 11 capitole. De la nouă capitole ne-au rămas numai titlurile. În cuprinsul scrierii se observă o anumită ordine. Astfel, în primele capitole se vorbește despre mitropolit, în cele următoare despre titori și averea Bisericii, apoi despre canoanele clerului; despre soboare și în sfârșit despre alegerea preoților.

Pentru o mai ușoară orientare a cititorului, redăm, mai jos textul *Zaonicului*, așa cum ni s-a păstrat :

ZACONIC

Ce se zice cartea legilor, care legi se judecă în scaunul sfânt al Besea-ricii în mitropolia Belgradului în săborul vlădicesc, cu toți protopopii țării. Si alte legi care se fac fără de săborul mare, vlădica cu titorii și cu jurații.

Începutam a scrie, când au fost anii Domnului 1680 Iunie, când săborul mare a toți protopopii, cu voia și porunca prealuminatului și milostivului domnului nostru a Craiului Apaffi Mihail den mila lui Dumnezeu Craiul Ardealului Domnul părții țării ungurești spanului săcuilor iproci, pre părintele Iosif Budai pre vlădicia Ardealului Metropolit Belgradului l-au ales. Fiind notaraș săborului mare, protopop Ioan din Vinți, și titor mănăstirii Belgradului împreună cu protopop George din Daia și protopop Văsiu den Belgrad și protopop Oprea den Armeni, Havașali Suciu Pal den Belgrad: titorii Besea-ricii și jurații Scaunului și Metropolitului Belgradului.

Avut-au această Metropolie totdeauna grijitori și titori cu ajutoriu, iar titorii adevărați și jurații i-au rînduit în vlădicia mitropolitului Sava Brancovici, când am scris de la nașterea lui Hristos 16... luna...

Titorii cari s-au rînduit atuncia întâi, aceștia sînt: protopop Ion de Vinți, protopop Toma de Belgrad, Dumitru Logofătul, Groza Miclăuș den Belgrad. Atuncia s-au rînduit în săborul mare cu voia și cu slatul atoci.

6. Vezi T. Cipariu, *Acte și fragmente*, pag. 257.

protopopii, după aceea întăriți și cu cartea prealuminatului și mil. Domnului nostru a Craiului, în care carte a Măriei Sale să veade, ce-i deregătoria titorilor și pre ce sînt rînduiți; iaste scris în căptălănia Belgradului.

Iar pentru să nu se uite dreptatea Besearicii noastre și obiceiul cel bun, cu carele au trăit pînă acum și dreptățile Craiilor spășiți, cu care ni-au miluit, și a măriei, sa'e preaulm. Domnului nostru Craiul de acum, ce milă au arătat cătră acest săbor și Besearica' săracă a noastră în neamurile creștinătății să se pomenească, scris-am într-acest pomeinic al Metropoliei noastre a Belgradului:

1. Intîi Canonul au obiceiul cînd alegem au punem vlădică; list a.
2. Vlădica cu ce rînduială trebuie să trăiască, list.
3. Ce-i deregătoria titorilor.
4. Ce are Besearica bun au avere.
5. Ce este venitul Besearicii.
6. Canonul protopopilor.
7. Canonul popilor.
8. De popii cari vin dentr'alte țări.
9. De săborul mare; obiceiul, s'obozie, tărie,
10. De săboarele mici ale eparfiilor.
11. Despre alegerea diacilor prepopie.

INTAIA PARTE DESPRE ALEGEREA VLĂDICIEI

Alegerea Vlădicăi nostru rumînesc aicea în Ardeal este den mila și din voia Craiului, care lucru ne este nouă îngăduit de la Craii cei mai dedemuț răposați. Cînd va lipsă să se strîngă toți protopopii și încă și dintre ceilalți preoți și den voia a tot săborul, unindu-se toți la un cuvînt, așa să-l aleagă. Care de se va părea și Craiului că este harnic, așa-l va întări în vlădicie precum se vede în Probata Constitutionis titlul al optulea articuluși intîi.

A DOUA PARTE VLADICA CU CE RINDUIALĂ TREBUIE SĂ TRĂIASCĂ

A PATRA PARTE.

Despre avuția besearicii se știe argintul, odăjdiile, cărțile.

Măria sa prea lum. și mil. Domnul nostru Craiul Mihai Apaffi den mila lui Dumnezeu iprocî. poruncitu-ne-au nouă titorilor, cum să luăm sama de la părintele Mitropolitul Sava Brancovici de tot bunul besearicii și venitul școalei ș-a tipografiei. Pre porunca Măriei Sale strîngîndu-se toți protopopii în Belgral la mănăstire Rojd. Boj. 1679 luna iunie 6 și

părintele mitr. Sava Bancovici, acesta ne-au dat la mînă în sama besecii» (Urmează înșirarea obiectelor predate) ⁷.

În partea a patra cea mai mare extensiune o are un inventar al bunurilor sacre aparținînd Mitropoliei Bălgradului, pe care Mitropolitul Sava Brancovici le-a predat titorilor după dispoziția Principelui Ardealului Mihail Apaffi. Între obiectele inventarului figurează și multe cărți, unele slavone, altele românești. Interesant de subliniat este faptul că în inventar se găsesc toate cărțile românești apărute pînă la anul 1680, afară de cele tipărite de diaconul Coresi. Acest lucru ne arată că sf. Sava, deși introducea tipăriturile românești în Biserică, evita totuși pe cele cu conținut calvinizant. Precum vom arăta mai departe, sf. Sava se ferea deosebit de mult de orice influențe calvine în Biserica ortodoxă.

Autorul Zaonicului este, după toate probabilitățile, însuși sf. Sava, deși în textul scrierii nu se arată clar acest lucru. Faptul că acest document a fost scris pe timpul păstoririi sf. Sava și avînd în vedere personalitatea și cultura mitropolitului, putem considera cu destulă certitudine că această «carte de legi» a fost alcătuită de către însuși ierarhul bălgrădean sau cel puțin sub stricta sa îndrumare. De altfel chestiunea autorului nu a fost niciodată controversată, Zaonicul fiind atribuit, de către toți cercetătorii, sf. Sava Brancovici. Această unitate de păreri se explică și prin faptul că Mitropolitul Sava a desfășurat o activitate neobosită pe tărîm organizatoric și canonic, ținînd, în anul 1675 două «soboare mari» în Bălgrad, de la care ne-au rămas numeroase hotărîri de ordin religios, moral și disciplinar ⁸.

Ca urmare a acestei activități, Sf. Sava a dorit să lase o carte de legi, după care să se conducă Mitropolia Bălgradului și astfel s-a născut Zaonicul.

În ce privește data scrierii Zaonicului, în prefață se indică anul 1680, iar în partea a patra, se arată data de 6 iulie 1679, cînd Mitropolitul dădea în primire inventarul Mitropoliei. Dacă ținem seama că în anul 1680, așa cum arată de altfel și prefața Zaonicului, principele Ardealului Mihail Apaffi, a destituit pe sf. Sava și a dispus să fie ales ca mitropolit Iosif Budai, rezultă că sf. Sava n-a mai putut alcătui în acel an Zaonicul, ci trebuia să-l fi întocmit înainte de a pleca din scaunul mitropolitan, deci înainte de 6 iulie 1679, dar în tot cazul, după ținerea soboarelor din 1675, căci nici înainte, nici în timpul acestor soboare nu se face nici o amintire despre Zaonic. Deoarece originalul scrierii s-a pierdut, putem presupune că copia Zaonicului poartă data cînd a fost copiată de pe original. Totuși legile expuse acolo sînt de origine mai veche, căci în ultimul aliniat se spune: «obiceaiul cel bun, cu carele au trăit pînă acum și dreptăților Craior spășiți (adică răpaușați)».

7. *Ibidem*, pag. 257, 269.

8. Aceste hotărîri numite Așezăminte ale Soborului mare din 1675, cu semnăturile Sfîntului Sava și ale celorlalți participanți, se găsesc în *Istoria Bisericii Romînilor* a lui Petru Maior, ed. cit. și în T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 145-150.

Scrierea ne informează de la început, că legile, după care se conduce Biserica din Ardeal, sînt alcătuite în scaunul, adică de către conducerea Mitropoliei Belgradului și se aplică în cuprinsul ei. Dintre aceste legi, unele sînt făcute în «soborul vlădicesc» cu toți protopopii țării, iar altele se fac «fără de soborul mare» de către «Vlădica cu titorii și cu jurații». Așadar, avem de a face cu două organe legislative.

Zaonicul a avut un capitol care trata despre soborul mare, dar el nu ni s-a păstrat. De aceea va trebui să apelăm și la alte date și documente ale vremii, spre a putea caracteriza acel sobor. Totodată observăm că Zaonicul menționează despre unele persoane cu numele de titori și jurați, iar în capitolul X, despre soboare mici «ale eparfiilor». Vom încerca să aducem lămuriri despre aceste instituții bisericești.

1. *Soborul mare*, după indicațiile Zaonicului, se compunea din: mitropolit, protopopii din cuprinsul Mitropoliei, din unii preoți, fără a li se fixa numărul și din persoane numite titori și jurați. În primele propozițiuni ale Zaonicului s-ar părea că acest sobor se compunea numai din toți protopopii Mitropoliei. Dar în partea întâia, intitulată «Despre alegerea Vlădicăi», se spune că la acest sobor «să se strîngă toți protopopii și încă și dintre ceilalți preoți». De aici unii autori au tras concluzia că componența soborului mare era de două feluri. Cînd soborul făcea alegerea mitropolitului, erau admiși și un număr oarecare de preoți, iar cînd soborul discuta și rezolva alte chestiuni, atunci nu se cerea prezența acestor preoți⁹. În adevăr, din textul Zaonicului și din alte documente, care amintesc soborul mare, se constată că preoții sînt citați numai cu ocazia alegerii Mitropolitului, pe cînd protopopii, titorii și jurații, apar totdeauna. Așa de pildă un sobor din 1643, care a judecat pe mitropolitul Ilie Iorest și a ales ca mitropolit pe Simion Ștefan, este numit de Gheorghe Șincai «Sobor mare de toți protopopii și preoții», iar în diploma de confirmare a principelui Gheorghe Racotzi, despre același sobor citim: «Conventus generalis universorum seniorum (protopopi) et pastorum (preoți)»¹⁰.

În actele soborului mare din 1732, cînd a fost ales episcopul Clain se spune că erau prezenți, pe lîngă ceilalți, și «aliis parohis et popis»¹¹. În actele unor alte soboare anuale ce nu s-au ocupat de alegeri, nu sînt menționați în chip expres preoții. Cu toate acestea, în unele izvoare oficiale calvine, care relatează despre soborul mare anual, fără atribuții electorale, este amintită și prezența preoților¹². Și P. Maior susține că preoții participau la toate soboarele mari. Așadar, chestiunea rămîne încă neclarificată pînă în prezent, din lipsa unor documente clare.

Se mai poate pune întrebarea cîți preoți luau parte la asemenea soboare și după ce criteriu se alegeau ei. Zaonicul nu ne spune nimic în această privință. Totuși din practica veacului următor, care probabil era aceeași ca și în timpul cînd s-a alcătuit Zaonicul, se știe că la

9. Vezi Dr. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 17.

10. *Ibidem*, pag. 18.

11. *Ibidem*, pag. 19.

12. I. Matei, *op. cit.*, pag. 46.

alegerea Mitropolitului, veneau din fiecare protopopiat cîte doi delegați clerici, aleși în soborul mic sau protopopesesc¹³. Este foarte probabil ca să alegeau preoții mai în vîrstă și cu o cultură mai serioasă, spre a putea aduce contribuții la lucrările soborului.

Tot Zaonicul arată, cu prilejul alegerii mitropolitului Iosif Budai, numele unor persoane de clerici (protopopii Ioan din Vinți, George din Daia, Văsiu din Bălgrad și Oprea din Armeanii) și laici (Havașali Suciu Paul, iar în aliniatul următor, Dumitru Logofătul și Groza Miclăuș din Bălgrad) dintre care primul e numit notarul soborului mare, iar ceilalți sînt «titorii Bisericii și jurații scaunului și Mitropoliei Bălgradului». Rezultă așadar că și titorii și jurații luau parte la soborul mare. Această concluzie o confirmă actul unui sobor mare din 1675, unde se spune textual: «Părintele Mitropolit Sava cu jurații scaunului, cu protopopii în sobor, în Bălgrad»¹⁴.

Titorii și jurații despre care amintește Zaonicul au fost — după datele diferitelor documente — două funcțiuni deosebite. Chiar și propozițiunea din introducerea Zaonicului «Vlădica cu titorii și cu jurații», vrea să arate că aceștia erau instituții diferite, căci conjuncția «și» și prepozițiunea «cu» puse de două ori, arată lămurit că este vorba de două funcțiuni deosebite. De asemenea, la soborul mare din anul 1679, ne spune Zaonicul, Mitropolitul Sf. Sava a predat inventarul Mitropoliei titorilor, iar de jurați nu amintește nimic, ceea ce însemnează că aceștia nu aveau aceeași atribuție ca titorii. Mai știm din canonul 1 al soborului mare din anul 1700, că Mitropolitul cu titorii fixau data ținerii soborului, iar de jurați nu se vorbește nimic, căci se vede că chestiunea aceasta nu era de competența lor¹⁵. Din Zaonic se mai poate vedea că uneori aceeași persoană putea îndeplini amîndouă funcțiunile, fiind «titorii Bisericii și jurații scaunului și Mitropoliei Bălgradului», dar funcțiunile și atribuțiunile lor nu se confundau. Această situație o lămurește și atributul gramatical «Bisericii», pe lîngă substantivul «titori» și atributul «scaunului» pe lîngă substantivul «jurații»¹⁶.

Amintind în termeni generali despre titori și jurați, Zaonicul prin faptul că citează numele acestora, ne indică că în rîndul lor, erau clerici și mireni. Astfel vedem că două persoane erau clerici (protopopi) și două erau mireni. Despre jurați nu avem date precise, dar prin analogie cu titorii, s-ar putea presupune că și între ei puteau să fie de asemenea atît mireni cît și clerici¹⁷.

În studiul său, despre instituțiile bisericesti din Ardeal, canonicul Alesandru Grama, susține că jurații sau jurații scaunului erau asesori, sau un fel de consistoriu al scaunului mitropolitan și al soborului mare, care în prezența soborului se puteau constitui într-un for de judecată

13. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 93.

14. Timotei Cipariu, *op. cit.*, pag. 145.

15. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 127.

16. *Ibidem*.

17. Pr. Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, pag. 173.

superior mitropolitului, căci uneori ei judecau chiar pe însuși mitropolitul, cum s-a întâmplat în anul 1643, cu mitropolitul Ilie Iorest, iar în anul 1680, cu Sava Brancovici. Într-un decret al principelui Mihail Apaffi din 1680, în care se dă confirmare actului de alegere a mitropolitului Iosif Budai, se menționează că Sf. Sava «fu aflat vinovat de către Consistoriul soborului mare», care nu poate fi altceva decât corporațiunea juraților scaunului¹⁸. Canonul Grama este de părere, fără însă a aduce vreo dovadă, că jurații erau numai clerici și anume «protopopii mai distinși și mai aproape de reședința episcopescă», cu care mitropolitul se sfătuia «în cauze bisericesti mai grave»¹⁹. Ei însoțeau pe mitropolit în vizitațiuni canonice și rezolvau «controverse ce se iveau în țară»²⁰. Tot consistoriul avea sarcina de a alege pe protopopi «cu vot și sufragiu unanim» însă și «cu învoirea preoților din dieceză, district sau comitat»²¹. Titorii și jurații erau aleși de soborul mare, după relatarea Zaconicului.

Dacă între jurați erau și mireni, e greu de precizat. Zaconicul nu explică nimic. Totuși o altă instituție bisericească cu atribuții legislative, despre care amintește Zaconicul, poate aduce oarecare lămurire în această chestiune. Este vorba despre legi care se fac «fără-de soborul mare, Vlădica cu titorii și cu jurații». Deci acest for mic, cu competența de a legisla, se poate socoti ca un organ executiv al soborului mare. Întrucât soborul mare se convoca de obicei o dată pe an, el se ocupa de probleme mari și cu caracter general și probabil lăsa în seama Mitropolitului, titorilor și juraților rezolvarea chestiunilor mai urgente și mai puțin importante ale căror hotărâri le ratifica apoi. Dar întrucât după informațiile Zaconicului și a altor documente se știe că la soborul mare, participau în mod sigur și mireni²², era normal ca și organul său executiv — titorii și jurații — să aibă o componență mixtă. În rîndul titorilor știm precis, din Zaconic după cum am mai arătat, că erau doi mireni. Același lucru putem presupune, în mod logic, și despre jurați. Căci de vreme ce titorii și jurații erau două corporații bisericești deosebite, era necesar ca fiecare dintre ele să cuprindă în mod proporțional atât clerici cît și laici.

Rămîne să facem cîteva precizări despre titori. Denumirea aceasta nu trebuie confundată cu cuvîntul «ctitor» care vine din limba greacă și însemnează ziditorul sau cel ce suportă cheltuiala edificării unei clădiri²³. Titorilor li se dădeau uneori mai multe denumiri. Astfel ei erau numiți

18. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 133.

19. *Ibidem*, pag. 132.

20. *Ibidem*, pag. 134; Despre această atribuție ne informează și un ordin al lui M. Apaffi din 24 mai 1667, adresat titorilor Ioan Zoba, Toma Topaie (ambii protopopi), logofătul Dumitru și Gheorghe Chira, (laici) — Vezi Matei, *op. cit.*, pag. 51.

21. I. Matei, *op. cit.*, pag. 47.

22. Despre participarea mirenilor la sinodul electoral pomeneste și actul de hirotonie din 23 august 1680 al lui Iosif Budai, semnat de Mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei, în care se scrie textual: «Și alegînd de acolo Craiul co tot sfatul Țării și cu voia protopopilor și creștinilor pravoslavnici cari sînt acolo locuitori pe Chir Iosif...» (Cf. T. Cipariu *op. cit.*, pag. 234) și I. Matei *op. cit.*, pag. 51.

23. Al. Grama, *op. cit.*, 141.

«titorii Bisericii»; «titorii cu ajutorul», «titorii adevărați» și «grijitori» (Vezi textul Zaconicului), iar în latinește li se spunea: «curatores ecclesiae»; «curatores clerici» și «curatores valahorum»²⁴. Zaconicul ne informează că ei erau aleși de soborul mare și formau împreună cu jurații un organ executiv al acestuia. Tot de acolo aflăm, după cum am mai arătat și mai sus, că împreună cu Mitropolitul și cu jurații, ei puteau lua hotărâri cu putere de lege, în chestiuni mai mici. Se pare însă că misiunea principală a titorilor era să ajute pe Mitropolit în administrarea averii bisericești. Zaconicul spune că principele Mihail Apaffi a dispus ca sfântul Sava să predea averea Mitropoliei pe seama titorilor. Însemnează că principalul conducător și responsabil al inventarului Bisericii era Mitropolitul însuși, căci de la el au preluat titorii «tot bunul Bisericii și venitul școalei și al tipografiei» (Vezi textul Zaconicului partea a IV-a). Titorii îngrijeau averea și ajutau pe Mitropolit în chivernisirea ei de urde și denumirea lor «titori cu ajutor», sau «grijitori». Că așa au stat lucrurile, putem vedea și din ordinea capitolelor Zaconicului, în care capitolul despre averea bisericească este pus imediat după acela al titorilor. De asemenea se știe dintr-un document din anul 1700 de o plîngere a clerului în contra Mitropolitului Atanasie cum că acesta nu s-a sfătuit cu titorii în privința administrării averii bisericești²⁵. Este foarte posibil că atribuția titorilor să fi fost de a îngriji și de Biserică și de a-i susține interesele în diferite împrejurări. De altfel se știe că în Ardeal și în timpurile mai noi, titorii erau persoanele care purtau grijă de Biserică și de averea ei. Ei pot fi asemănați cu termenul de epitrop din legislația bisericească de astăzi.

Fără îndoială, că titorii și jurații erau persoane de seamă în viața bisericească. Ei formau sfatul Mitropolitului, însă cu drepturi deosebit de «extinse și neobișnuite»²⁶. Un document din anul 1700 informează că ei rînduiau «cu Vlădica zi de sobor»²⁷, iar uneori ei puteau singuri convoca soborul mare, cînd scaunul mitropolitan era vacant sau cînd li se impunea judecarea vreunui Mitropolit. Despre acest din urmă caz scrie autorul Zaconicului în introducerea sa, cu privire la soborul din 6 iulie 1679, care a fost convocat, de bună seamă, de titori la ordinul principelui M. Apaffi.

Cu toată autoritatea lor în materie de legislație și de administrație bisericească, hotărârile lor nu puteau avea valabilitate decît atunci cînd erau aprobate de soborul mare²⁸. Acesta rămînea așa dar forul cel mai înalt în viața Bisericii din Ardeal.

Ținînd seama de importanța acestui sobor, arătată în documentele vremii, să cercetăm care este originea și atribuțiunile sale²⁹.

24. *Ibidem*, pag. 125.

25. *Ibidem*, pag. 138.

26. I. Matei, *op. cit.*, pag. 50.

27. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 138.

28. Dovadă în acest sens poate fi și faptul că Mitropolitul Sf. Sava a predat titorilor inventarul Mitropoliei în fața soborului mare. Deci autoritatea și răspunderea supremă o purta acest sobor.

29. Cuvîntul sobor este de origine slavă și însemnează «adunare» ca și grecescul

Originea soborului mare trebuie căutată în timpuri foarte îndepărtate. Fără exagerare, putem afirma că ea se găsește în primele începuturi de organizare a Bisericii ardelenne. Chiar dacă urmele istorice documentare, care au ajuns până la noi sînt de dată mai tîrzie, aceasta nu însemnează că astfel de soboare nu s-ar fi ținut pînă atunci. Precum am văzut, una din principalele atribuțiuni ale soborului mare a fost alegerea Mitropolitului, iar acest lucru presupune desigur o vechime remarcabilă a originii sale. De altfel acest sobor nu este o instituție specific ardelennească. El este o formă de sinodalitate, care a existat totdeauna și pretutindeni în viața Bisericii, sub diferite înfățișări. Biserica are o sinodalitate pură, care în limbajul canonic bisericesc, se numește sinod și însemnează adunare de episcopi și o sinodalitate mixtă, care este o adunare de clerici și mireni, sub conducerea episcopului. Aceste două forme de sinodalitate s-au manifestat paralel în viața Bisericii, începînd chiar din timpul sfinților Apostoli. Aceștia se adunau în sobor comun cu clericii și cu credincioșii, ori de cîte ori trebuiau să discute chestiuni importante și să ia hotărîri în interesul întregii comunități (Fapte I, 15-26; VI, 1-6; XV, 22-25). Această tradiție a sinodalității mixte a continuat și în veacurile post-apostolice și în perioada marilor dispute dogmatice și mai tîrziu, atît în Răsărit cît și în Apus³⁰.

Se înțelege că în spiritul aceleiași practici și în Principatele Romîne au avut loc adeseori soboare, spre a rezolva diferite trebuințe ale Bisericii³¹. După tradiția acestor soboare din Principate și Biserica ardelenă a procedat la fel. Astfel, încă în anul 1391, patriarhul Constantinopolului Antonie IV, dă o dispoziție să se țină un sinod mixt în care să fie ales un egumen al mănăstirii stavropighii din Perii Maramureșului și confirmă lucrările acestui sobor³².

Din veacurile următoare nu avem documente referitoare la ținerea soboarelor, dar din izvoare indirecte putem afla că astfel de soboare trebuia să fi avut loc³³.

«*σύννοδος*». Popoarele slave folosesc acest cuvînt pentru a desemna atît sinodul de arhieriei, cît și cel mixt.

30. Numeroase date se găsesc în studiul Pr. Dr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, pag. 112-162.

31. Cf. Pr. Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, pag. 163-165; I. Matei, *op. cit.*, p. 54-58.

32. Pr. Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, pag. 167.

33. O lege votată de dieta din Turda la 21 octombrie 1579, prevede în articolul 3: «Popii romînești să-și aleagă episcop românesc pe cine vor voi, după ce episcopul lor de pînă aci a murit. Și Domnitorul să întărească pe cel ce vor fi ales ei dintre sine». Legea a intrat în *Approbatæ Constitutiones* (Colecții de legi publicate de Dieta transilvăneană în anul 1653, care cuprind legi, începînd din anul 1540 pînă la 1653). Unii autori au afirmat că această lege nu se referea la alegerea episcopului ortodox, ci la celui calvinizat, deoarece în acest timp existau și romîni trecuți la calvinism. Această părere nu poate fi acceptată, deoarece chestiunea alegerii unui «superintendent» al romînilor calvinizați s-a legiferat prin altă lege și anume articolul 7 din legea dată de o dietă din 21 aprilie 1577. Textul legii face deosebire între episcopul român ortodox și «superintendentul» «Romînilor cari au părăsit religiunea grecească». Conf. I. Matei, *op. cit.*, pag. 37.

O mărturie istorică documentară despre ținerea unui sobor mare în Ardeal datează din anul 1627, când Mitropolitul Dosoftei (1625-29) ține un astfel de sobor în Bălgrad, la care se discută și se statornicește numarul și denumirea sărbătorilor cu ținere în Biserica ortodoxă³⁴. Petru Maior presupune că acest lucru era necesar spre a întări credința și cultul ortodox românesc în fața propagandei calvine³⁵. Alte amănunte despre acest sobor lipsesc. Se știe însă că Mitropolitul Bălgradului Dosoftei, a fost nevoit să plece din scaun, s-a retras în Maramureș, unde o adunare asemănătoare soborului mare, formată din clerici și mireni, îl realege ca episcop al Maramureșului³⁶.

O altă mărturie despre soborul mare datează din anul 1643, când Mitropolitul Ilie Iorest a fost depus și în locul său a fost ales, la același sobor, Mitropolitul Simion Ștefan.

La 1656, un sobor mare îl alege pe Sf. Sava Brancovici, Mitropolit al Bălgradului. În 1662, se ține din nou un sobor mare în același oraș³⁷. În condițiile impuse Mitropolitului Sf. Sava de către Principele Mihai Apaffi, la 1669, ca și predecesorilor săi, se rînduia ca soborul mare să fie ținut cel puțin o dată pe an și ori de câte ori va fi de trebuință.

Documentele vremii relatează ținerea a două soboare mari în anul 1675, despre care am mai amintit. Actul primului sobor începe cu cuvintele: «Rînduiala soborului mare, care s-a făcut în Belgrad, Vlădica Sava cu toți protopopii țării»³⁸. Observăm că secretarul soborului a omis, probabil din greșală, să numească pe titori și pe jurați. Această omisiune nu se mai repetă în actul care relatează despre lucrările celui de al doilea sobor, căci acolo citim: «Părintele Mitropolit Sava cu jurații Scaunului, cu protopopii în Sobor, în Belgrad, la mănăstire»³⁹.

Nu este exclus ca autorul Zaconicului să fi făcut aluzie la alte trei soboare mari și anume, unul care ar fi avut loc cu puțin timp înainte de depunerea Sf. Sava, când «titorii adevărați și jurații s-au rînduit în vlădicia Mitropolitului Sava Brancovici», adică probabil că soborul, printre alte lucrări, a ales pe titori, și pe jurați; al doilea, amintit mai clar, în partea a patra din Zaconic, ținut la 6 iulie 1679, când Sfîntul Sava a predat soborului inventarul Mitropoliei și în sfîrșit, al treilea sobor mare, ținut în iunie 1680, care l-a judecat pe Sf. Sava și a ales pe noul Mitropolit al Bălgradului, Iosif Budai, după cum citim în introducerea Zaconicului.

Voievodul Șerban Cantacuzino și Mitropolitul Ungro-Vlahiei Teodosie, nemulțumiți de judecarea și condamnarea Sf. Sava Brancovici, cer ca pe viitor, Mitropoliții de Alba Iulia să fie aleși de un sinod episcopal al Ungro-Vlahiei și întăriți de Domnitorul Ardealului. Cererea voievodului

34. Documentul sau «tocmeala Soborului» a fost publicată de T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 153.

35. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 11, 12.

36. Pr. Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, pag. 531. Ștefan Meleş, *op. cit.*, pag. 173-174.

37. *Ibidem*, pag. 278.

38. Timotei Cipariu, *op. cit.*, pag. 148.

39. *Ibidem*, pag. 145.

și mitropolitului muntean nu contesta soborului mare canonicitatea și competența electorală, ci îl acuza că admite «abuzuri grave», firește sub presiunea principelui Ardealului ⁴⁰.

Deși viitorii mitropoliți vor fi aleși în Țara Românească de un sinod episcopesc (ca de exemplu Ioasaf, urmașul lui Iosif Budai), cu toate acestea nici soborul mare nu vrea să renunțe la drepturile sale, ci continuă să alească pe mitropolitul Bălgradului, înainte ca acela să plece în Muntenia, pentru alegere și hirotonie. Un astfel de caz s-a întâmplat la anul 1683, când a fost ales de soborul mare, Vlădica Sava din Veștem ⁴¹.

Am făcut această expunere în legătură cu soborul mare, spre a arăta că el nu este o instituție creată sub influența unei confesiuni neortodoxe, cum au încercat să dovedească unii teologi ai fostei Biserici greco-catolice. Îndeosebi, canonicul Alesandru Grama, în scrierea amintită și Dr. A. Bunea în monografia «Sava Brancovici» susțin că atât soborul mare, cât și cel mic, sînt niște instituții calvinești, trecute, sub presiunea politicii maghiare, în Biserica Ortodoxă din Ardeal, cu scopul calvinizării ei. Desigur că această afirmație exagerînd influența calvină slujea la susținerea tezei, cum că Biserica ardeleană s-ar fi calvinizat complet, dacă nu intervenea «unirea» cu Roma din 1700, care a salvat-o de la calvinizare ⁴².

Am arătat însă că rădăciunile soborului mare sînt mult mai adînci și mai vechi decît apariția calvinismului în Ardeal. Avînd în vedere că Biserica ardeleană avea un singur ierarh, aici nu era cu puțință ținerea unui sinod alcătuit numai din arhieriei, ci s-a recurs la practica sinodaliității mixte ⁴³. Această practică nu era ceva nou și nici introdusă sub influențe străine, ci un procedeu obișnuit în toate epocile și la toate Bisericile Ortodoxe, atât la cea greacă și la cele de limba slavă, cât și în mitropoliile ortodoxe din Muntenia și Moldova. Că așa stau lucrurile ne arată numeroase date istorice despre ținerea unor astfel de sinoade mixte ⁴⁴. Astfel, fostul patriarh al Constantinopolului, Nifon, care venind la noi, a fost însărcinat de Radu cel Mare cu organizarea Bisericii muntene, convoacă la 1502-3, un sobor la care au luat parte «toți egumenii de la toate mînaștirile Ungrovlahiei și tot clirosul Bisericii, cu Domnul și cu toți boierii, cu preoții și cu mireni» ⁴⁵. Despre alte soboare mari cu caracter mixt din Principate, ne amintește de mai multe ori istoria bisericească ⁴⁶. Desigur că ele nu puteau avea loc sub influența calvinismului care nu exista încă pe vremea aceea în Principate.

40. I. Matei, *op. cit.*, pag. 53.

41. *Ibidem*, pag. 53.

42. Marina I. Lupaș, *op. cit.*, pag. 24; Dr. Aug. Bunea, *Ierarhia Romînilor*, p. 267-8. apud V. Mangra, *op. cit.*, p. 92.

43. Petru Maior, «*Protopapadichia*», § 42 și *Istoria Bisericii Romînilor*, ed. cit., pag. 324.

44. Vezi nota 31 din acest articol.

45. Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, vol. I, Vălenii de Munte 1908, pag. 118.

46. *Ibidem*, pag. 281; I. Matei, *op. cit.*, pag. 58.

Dar soborul mare este întemeiat pe prevederile canonice ale Pravilei. Astfel glava 75 din Pravila de la Govora, glăsuiește: «Mitropolitul să nu facă episcop de nu-și va strînge toți episcopii lui și popii și alți oameni ai Bisericii, și mărturie mare și întrebare multă, ca să sfințească oarece episcop, dintr-o cetate; iar de va fi vrerea lui să-l sfințească fără sobor, un episcop ca acela să nu fie primit întru episcopie...» și în alt aliniat din același articol se spune «iar de se vor aduna în biserica cea mare episcopii cu Mitropolitul și cu ș-alți popi și cu oameni, să scoată pre oarecare episcop dintru preoție...»⁴⁷. Din aceste citate rezultă că și în țările românești alegerea sau depunerea episcopilor și alte chestiuni bisericești mai importante se făceau în cadrul unui sobor mare la care participau arhieriei, preoții «ș-alți oameni», adică mirenii.

În ce privește argumentele pentru canonicitatea soborului mare din Ardeal, prezintă o mare importanță hotărârile unui sinod arhieresc, ținut în București la 22 ianuarie 1698, cu prilejul sfințirii Mitropolitului Atanasie Anghel. Pe lîngă alte povățuiri de ordin dogmatic, noului Mitropolit ardelean i se poruncește: «să strîngi într-un an de două ori sobor de aleși și înțelepți și cinstiți preoți sau măcar într-un an odată»⁴⁸, în vederea rezolvării diferitelor probleme importante ce priveau viața bisericească locală. Iar Dositei, Patriarhul Ierusalimului, care s-a întîmplat a fi de față la actul hirotoniei, în cuvîntarea sa îi spune Mitropolitului Atanasie următoarele: «cu tot adinsul trebuie arhieria ta după canoanele sfinților apostoli și ale sfinților a toată lumea soboare să strîngi într-un an de două ori sobor de aleși și înțelepți și cinstiți preoți sau măcar în un an odată...»⁴⁹. Tot Patriarhul Dositei îi atrage atenția că dacă nu va putea rezolva anumite chestiuni la soborul eparhiei, înțelegînd prin acest termen soborul Mitropoliei Ardealului, atunci să se adreseze Mitropolitului Ungrovlahiei, «iar de nu se va face dezlegare nici la exarhul oblăduitor, să aibă a se dezlega îndoirile mai pe urmă la Patriarhul Țarigradului»⁵⁰. Așadar, sinodul arhieresc, împreună cu Patriarhul Ierusalimului, recunoște Mitropoliei de Alba Iulia, dreptul de a ține sobor de preoți, sub denumirea de sinod eparhial și a hotărî în chestiuni bisericești ce se vor ivi. Trebuie să subliniem că această hotărîre emană de la un sinod arhieresc al Mitropoliei Țării Românești, deci de la un organ competent, canonic și ortodox. Desigur că sinodul cunoștea situația de atunci a Bisericii din Ardeal, care nu avea episcopi sufragani, ci numai pe Mitropolitul Bălgradului. Totuși sinodul a dat aprobarea ținerii soboarelor mixte, bazîndu-se atît pe principiul «necesitatea frînge legea» cît și pe puterea obiceiului, adică a tradiției locale, care în pravilă e ridicată la putere de lege⁵¹.

47. Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile Romîniei*, vol. III, Buc., 1886, pag. 109.

48. I. Matei, *op. cit.*, pag. 54.

49. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 16, citat din T. Cipariu, *Acte și fragmente*, pag. 248.

50. I. Matei, *op. cit.*, pag. 55.

51. Petru Maior, *Protopapadichia* § 11.

Prin urmare, sinodul arhieresc amintit a investit cu autoritate soborul mare, în materie de organizare și conducere bisericească. În legătură cu această chestiune, Petru Maior este de părere că sinodul din București a considerat că protopopii se pot socoti ca următorii horepiscopilor din Biserica veche. Se știe că aceștia participau la sinoadele arhieresti, așa că și protopopii pot avea același drept, iar soborul mare poate fi socotit deci cu totul canonic ⁵².

Din aceste considerațiuni, putem trage concluzia neîndoielnică că soborul mare are origine ortodoxă și canonică și orice încercări de a-l considera străin de ortodoxie, sînt neconforme cu adevărul. Am arătat că soborul mare are o vechime mai mare decît calvinismul în Ardeal și nu se poate face o paralelă între sinodul generalis calvinesc și această instituție ortodoxă a romînilor. Autorii care susțin contrariul fac această asemănare în mod forțat și artificial. Dar la întrebarea de unde au luat calvinii instituția sinodului lor, acești autori recunosc că sinodul generalis nu este o instituție proprie calvinească, ci e luat din Biserica romano-catolică, după modelul sinodului diecezan. Calvinii, la începutul organizării lor bisericești, au continuat să păstreze mai multe instituțiuni catolice și între acelea și sinodul diecezan, denumindu-l *sinodus generalis* ⁵³. Recunoscînd acest lucru, autorii citați nu fac decît să recunoască că și Biserica calvină a reușit să mai păstreze ceva din practica sinodalității mixte, din Biserica primară, iar instituția soboarelor mixte nu este anticanică, și nici nu contrazice spiritului și tradiției bisericești. Adversarii sinodalității mixte recunosc că în vechime episcopii se alegeau cu participarea poporului și că practica aceasta nu poate fi acuzată de necanonicitate ⁵⁴. În acest caz, conchidem noi, nici *Zaonicul* nu mai poate fi considerat un document de calvinizare a Bisericii, ci o scriere care cuprinde un statut de organizare a vieții bisericești din Ardeal, în sec. XVI-XVII.

Din fragmentul *Zaonicului*, care ni s-a păstrat, se pot deduce numai o parte din atribuțiile soborului mare, celelalte le aflăm în alte documente. Din cercetarea *Zaonicului* și a unor alte izvoare rezultă că soborul mare avea următoarele atribuții:

1. Alegerea Mitropolitului.
2. Judecarea și depunerea Mitropolitului. Referitor la acest drept Petru Maior susține că soborul mare fiind «sobor de țară, după sfintele canoane cele vechi, episcopii, ba și mitropoliții se judecă în soboarele cele de țară» ^{54 bis}.
3. Decretarea legilor privitoare la viața bisericească, (cum se vede din actele soboarelor, din 1627, 1675 și 1679).
4. Alegerea titorilor și juraților scaunului mitropolitan, precum și a notarului soborului.

⁵². *Ibidem*, § 42 și *Istoria Bisericii Romînilor*, Buda 1813, p. 324 ș. u.: Grama, *op. cit.*, pag. 104.

⁵³. Grama, *op. cit.*, pag. 67.

⁵⁴. *Ibidem*, pag. 340.

^{54 bis}. Petru Maior, *Istoria Bisericii*, pag. 324-25.

5. Judecarea unor cauze de disciplină bisericească.

6. Alegerea, iar uneori confirmarea protopopilor aleși de soborul mic ⁵⁵.

7. Purtarea de grijă pentru averea bisericească, mai ales în timpul vacanței scaunului mitropolitan, funcțiune care se exercita prin organul său executiv al titorilor.

8. Soborul mare alegea pe doi protopopi care îl însoțeau în Țara Românească pe mitropolitul nou ales și asistau la hirotonia lui ⁵⁶.

9. Soborul mare asista la unele acte liturgice mai însemnate, săvârșite de mitropolit ⁵⁷.

10. Soborul mare avea dreptul să aplice sancțiunile cele mai mari pentru diferite abateri. În privința puterii judecătorești a soborului, Petru Maior ne spune că privilegiul «de a judeca cu episcopul și a svătui pentru lucrurile clerului în sinodul mare, este întărit și de sfintele canoane: can. 37 apost. ; 5, I ecum. ; can. 8-sin. VI. ecum. ; can. 6-sin. VII ecum.» ⁵⁸.

Zaonicul ne informează că alegerea mitropolitului se făcea «cu voia a tot soborul, unindu-se toți la un cuvânt». Ceea ce se poate înțelege că în unanimitate și prin aclamații, dar alegerea trebuia neapărat aprobată de Principe, după cum prevede același aliniat al Zaonicului.

În partea întâia, Zaonicul amintește o lege din Approbatae Constitutiones și anume titlul al 8-lea, art. 1. Cităm textual această lege dintr-un alt izvor, spre a arăta modalitatea alegerii Mitropolitului: «Să se ceară de la Principe Episcop, însă o astfel de persoană pe care preoții români, cu învoire deopotrivă (deci unanimitate de voturi n.n.) o găsesc corespunzătoare, pe care dacă și principii o consideră potrivită, să o confirme» ⁵⁹. Din aceste rînduri observăm că deși soborul mare apare ca organul suprem de conducere al Bisericii ardeleni, totuși drepturile sale mai ales cele electorale erau știrbite de dictatura principelui, care avea posibilitatea nelimitată să se amestece în lucrările soborului. De multe ori principele abuza serios de acest drept, așa cum s-a întâmplat și cu prilejul depunerii Sf. Sava Brancovici. Și atunci chiar dacă soborul avea caracter ortodox, el săvârșea adeseori abuzuri «din voia și porunca prea luminatului și milostivului Domn». Împotriva unor asemenea abuzuri, au

55. Acest drept al soborului rezultă din actul Mitropolitului Teofil din 9 aprilie 1697, în care zice că la soborul mare «se va așeza protopopia cum va fi mai bine». Cf. T. Cipariu: *Acte...* pag. 254.

56. T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 234

57. După cum reiese din actul de hirotonie al episcopului Partenie din Muncaci, la 1651, în care Mitropolitul Simion Ștefan scrie că, după ce a examinat actele lui Partenie, a chemat clerul la sinod și l-a hirotonit episcop.

58. Se știe dintr-un act al Mitropolitului Teofil despre pedepsirea unui administrator protopopesco din Hunedoara, iar actul spune că «Oare cine se va afla neîngăduitor poruncii noastre, care preot, oare mirean cu pedeapsa soborului mare se va blutui» (Cf. T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 255).

59. I. Matei, *op. cit.*, pag. 37. Citează din ediția Varadina, 1653, Approbatae Constitutiones.

luptat atît domnitorii Țării Romînești, ca Șerban Cantacuzino, cît și mitropoliții și poporul ardelean.

O ultimă chestiune ce trebuie lămurită în legătură cu soborul mare, este atribuția notarului soborului. Zaconicul ne informează că notarul era un protopop (Ioan din Vinți), ales la acel sobor. Atribuția lui era redactarea tuturor actelor și deciziilor soborului. Se pare că tot el conducea cancelaria Mitropoliei, fiind secretarul ei și semna diferite acte, ce ieșeau de acolo. Astfel, semnătura sa apare pe diferite cereri sau rapoarte adresate curții imperiale din Viena. El făcea parte desigur din sfatul mitropolitului și intra în corporațiunea titorilor mînăstirii Bălgradului, căci așa îl numește Zaconicul. De bună seamă că în aceste atribuții, el se bucura de mare prestigiu, fiind prima persoană după mitropolit. Numele său figurează cel dintîi între persoanele bisericești. Într-un act de dată mai tîrzie și anume din anul 1725, se vede că notarul soborului, numit uneori și logofăt, primea oarecare remunerație, întrucît el îndeplinea o funcțiune permanentă și nu temporară⁶⁰. Uneori el era și vicar al mitropolitului, atunci cînd acesta absenta din scaunul său⁶¹.

Trecem la analizarea unei alte instituții menționate în Zaconic și anume *soborul mic*. Despre această instituție ni s-au păstrat mult mai puține știri ca despre soborul mare. Lucrul este ușor de explicat, fiindcă soborul mic nu avea importanța și nu juca un rol atît de însemnat ca celălalt. Soborul mic era o adunare compusă din protopop și preoțimea din cuprinsul unui protopopiat. Nu avem informații precise dacă la el participau și mirenii. Totuși prin analogie cu soborul mare, se poate presupune că și la soborul mic participau mirenii, mai ales din rîndul orășenilor și al fruntașilor satelor, eventual boierii și alții^{61 bis}. Cea mai veche știre istorică despre el ne dă Zaconicul, care avea un capitol special ce trata despre «soboarele mici ale eparfiilor», dar care nu ni s-a păstrat. Din cuvintele Zaconicului «ca să nu se uită dereptatea besearicii noastre și obiceiul cel bun, cu carele au trăit pînă acum», putem deduce că toate cele amintite în această «carte de legi», deci și soborul mic, erau obiceiuri vechi ce se practicau în Biserica ardeleană. Din alte izvoare aflăm că «eparfiile» erau protopopiatele. Căci iată ce prevede un protocol al unui sobor mare din 1742, ținut sub episcopul Clain: «Fiecare protopop să strîngă sobor de eparhie și să scrie cu dreptate preoții, cîți are în eparhie, de la cine-s hirotoniți, cari n-au paucenie și cîți în est an s-au preoțit într-alte țeri și cîți sînt cu a doua căsătorie»⁶². Într-un alt document, rămas de la un sobor mare din 1700 se spune «care protopopi vor face sobor de eparhie și care popă nu va veni la sobor,... protopopul cu cei doi popi bătrîni și cu soborul să-i birșiguiască șase florinți»...⁶³. Vedem așa dar că eparhiile

60. Petru Maior, *op. cit.*, pag. 93-97.

61. Grama, *op. cit.*, pag. 377-379.

61 bis. Matei, *op. cit.*, pag. 74.

62. Citat din I. M. Moldovanu, *Acte Sinodali*, tom. II, pag. 108, apud Al. Grama, *op. cit.*, pag. 91.

63. Petru Maior, *Istoria Bisericii*, pag. 358.

erau protopopiatele, iar protopopii erau datori să convoace preoțimea la aceste soboare mici. În *Zaonic*, nu ni se arată atribuțiunile acestor soboare, din cauza lipsei capitolului X. Din alte izvoare, aflăm însă că aceste atribuții erau următoarele :

1. Alegerea protopopului din protopopiatul respectiv, atunci când era cazul. Această practică o descrie Petru Maior în felul următor : «Totdeauna a fost obiceiul întru această țară, că protopopul nu numai cu voia soborului mare, ci și cu voia preoților celor din acel tract unde se făcea protopop să se aleagă»⁶⁴. Am văzut că protopopul ales trebuia să fie confirmat de soborul mare. Petru Maior justifică acest procedeu zicînd : «Iară că protopopii, fără împreună voința soborului mare nu se pot face, cauza este că protopopii sînt în locul episcopilor și eparhilor, după canoanele cele vechi, nu se pot face fără de sinodul țării»⁶⁵.

2. Alegerea deputaților pentru soborul mare. După cum am arătat, se alegeau doi preoți de fiecare protopopiat.

3. Soborul mic era un for de judecată, pentru cauze mai mici, avînd în rîndul preoțimii și al enoriașilor, din cuprinsul protopopiatului și putea aplica sancțiuni de amenzi celor găsiți vinovați, inclusiv chiar și protopopului. Așadar, jurisdicția lui se întindea și asupra protopopului, după cum scrie Petru Maior⁶⁶, deși pentru învinuiri mai grave, protopopul trebuia să răspundă în fața soborului mare, sau cel puțin în fața organului executiv al acestuia (mitropolitul cu jurații).

Petru Maior ne dă chiar amănunte în privința competenței soborului mic în materie procesuală. El aplică sancțiuni mai mici decît pedeptele soborul mare»⁶⁷.

4. Soborul mic difuza și explica deciziile soborului mare în rîndul preoțimii ; ținea evidența hirotoniilor și a altor date personale ale preoților, ca : pregătirea, moralitatea, căsătoria etc. și se pare că examina pregătirea candidaților la hirotonie, cărora dacă erau aflați vrednici, le da carte de recomandare către mitropolit⁶⁸.

5. Soborul mic, după analogia cu soborul mare, alegea, după cum ne relatează Dalteria mitropolitului Ghenadie din 1627, pe jurații soborului protopopesc, care împreună cu protopopul erau însărcinați cu cercetarea și punerea sub acuzare sau chiar judecarea diferitelor cauze⁶⁹. Din pricina atribuțiunilor sale, soborul mic trebuia să se întrunească cel

64. Petru Maior, *Protopapadichia*, în gazeta «Sionul românesc» Viena, 1865, nr. 10, pag. 115. Despre alegerea protopopului în soborul mic se amintește și într-un act al episcopului calvin Ștefan Vespriemi, relativ la instituirea preotului Ioan din Hunedoara (Cf. T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 255).

65. Petru Maior, *Istoria Bisericii*, ed. cit., pag. 278.

66. Petru Maior, *Protopapadichia*, loc. cit., § 20.

67. I. M. Moldovanu, *op. cit.*, tom. II, pag. 150, apud Grama, *op. cit.*, pag. 92.

68. Petru Maior, *Protopapadichia* § 34. I. M. Moldovanu, *op. cit.*, tom. II, p. 103 și 108 și vol. II, pag. 122 ; vezi și citatul cu nota 62 din acest articol.

69. Se pare că în acest sens s-a pronunțat un sobor din 1742 «cu o inimă și cu un vox se așează pe acesta, cum în Soborul mic, de va escedalui vreun preot în ceva,

puțin o dată pe an, dar o practică mai târzie din secolul XVIII ne arată că de obicei el se întrunea de două ori pe an: primăvara și toamna. Este posibil, ca aceeași situație să fi fost și pe timpul când s-a alcătuit Zăconicul. Fără îndoială însă, că soborul mic avea și adunări extraordinare, mai ales în cazul ținerii unor soboare mari electorale, pentru care se cerea alegerea delegaților de preoți.

Despre locul unde se întrunea soborul mic, nu avem nici un fel de informații. Prin analogie cu soborul mare, care se întrunea la Bălgrad, în orașul de reședință a mitropolitului, putem presupune că soborul mic se întrunea în localitatea unde domicilia protopopul sau în vreo altă localitate, unde puteau veni mai ușor toți preoții.

Petru Maior scrie în Protopapadihia sa (§ 50), că soborul mic este foarte vechi și a existat în Ardeal totdeauna. Părerea sa apare cu totul logică, căci soborul mic fiind în legătură cu cel mare, prin lucrările și atribuțiile sale, va fi fost practicat de la începuturile organizării bisericești în Ardeal, în virtutea acelui principiu de sinodalitate mixtă, despre care am vorbit. Totuși, părerea lui Petru Maior nu a fost acceptată de unii canonici greco-catolici și s-a emis despre soborul mic ipoteza că el a fost introdus forțat în Biserica ardeleană de către calvini, ca și soborul mare, drept instrument de calvinizare. Pe această linie s-a mers cu identificarea soborului mic cu *synodus partialis* al calvinilor⁷⁰. Dar același autor constată mai departe, că originea sinodului parțial calvin se trage dintr-un for al Bisericii romano-catolice din evul mediu, numit *synodus archidiaconalis*, care datează încă din timpul imperiului bizantin și care a dispărut în Biserica răsăriteană, dar s-a menținut mai mult timp în cea apuseană⁷¹. Făcând această constatare, autorul scrie, în concluzie, că soboarele mici atunci când rezolvă și «pertractează lucrurile, cari nu sînt rezervate exclusiv ierarhiei... nu are nimic anticanonic în sine»⁷². Așadar, chiar adversarii practicii sinodalității, sub forma soboarelor mici, nu contestă canonicitatea soborului, ci încearcă numai să-l califice ca un instrument prin care dictatura calvină putea pătrunde mai ușor în Biserica românească. Noi ținem să atragem atenția că soboarele practicate în viața Bisericii ardelenice nu puteau fi introduse de confesiunea calvină, în scopuri prozelitiste, din mai multe motive. Întîi, fiindcă credincioșii romîni erau extrem de tradiționaliști și se fereau de orice inovație, așa că ar fi fost aproape imposibil să se introducă ceva nou și străin în Biserică. În al doilea rînd Biserica din Ardeal era canoniceste dependentă de Mitropolia Ungrovlahiei, căci acolo se hirotonia mitropolitul Ardealului. Dacă ierarhia din țările românești ar fi considerat că soboarele mari sau mici sînt anticanonice, atunci ar fi încercat să le oprească. Ori asemenea mă-

cinstitul protopop să rînduiască om care să pîrască, au însuși protopopul de va vrea, să-l pîrască (Cf. I. M. Moldovanu, *op. cit.*, vol. I. pag. 147), apud Grama, *op. cit.*, pag. 91.

70. Grama, *op. cit.*, pag. 97-101.

71. Hefele, «*Archidiacon und Archidiaconat*», în Wetzer und Weltes «*Kirchenlexicon*», Freiburg 1882, fasc. 7, col. 1253 și urm.; Al Grama, *op. cit.*, pag. 111.

72. Al. Grama, *op. cit.*, pag. 115.

suri nu s-au luat niciodată, căci și în Principate după cum am aratat, exista practica soboarelor mixte. În ce privește soborul mic, el era bine cunoscut, fie în forma în care l-am văzut, fie sub forma unui sobor sătesc, care judeca pricini mai mărunte între enoriași și rezolva unele probleme bisericești⁷³. Asemenea soboare sătești s-au practicat și în Ardeal⁷⁴.

Cercetînd aceste date, conchidem că nu de la calvini s-au introdus soboarele în Biserica ardeleană, ci mai curînd din Principate și în general din practica Bisericii ortodoxe vechi.

În afară de problemele expuse pînă acum, Zaconicul mai avea un capitol (6) de la care ne-a rămas numai titlul și anume «Canonul protopopilor. Este de presupus că în acest capitol se înșirau drepturile, atribuțiile și întreaga activitate a protopopilor, în uzul acelor timpuri. Petru Maior le-a studiat și ni le enumeră, căutînd să le dovedească cu argumente din instituțiile vechi ale Bisericii răsăritene și ale Bisericii din Ardeal⁷⁵. După acest capitol, Zaconicul avea două capitole (8 și 9) care se refereau la preoți: Canonul popilor și de popii care vin dintr-alte țări. În ele, probabil că era vorba despre normele de transferare și despre alte obligații și drepturi ale preoților, după cum vedem dintr-un canon al soborului din 1675. «Tot protopopul să nu primească nici un preot în popor, pînă nu va aduce carte de la protopop, unde a fost înainte, cum s-a purtat»⁷⁶.

În sfîrșit, ultimul capitol al Zaconicului, al cărui titlu ni s-a păstrat, este «despre alegerea diacilor pre popie». Aici era vorba, fără îndoială, despre procedura alegerii preoților. Cum avea loc această alegere, putem afla din alte izvoare, tot din timpul Sf. Sava Brancovici și anume, din canonul 10 al soborului de la 1675, care prevede că «nici un popă în popor, fără știrea protopopului, să nu se tocmească»⁷⁷. Petru Maior, scriind mai tîrziu, despre această chestiune, spune că «nici fătul (primul epitrop), nici cîntărețul, nici preotul, nu se face fără de alegerea poporului aceuia, unde va să poarte aceea funcțiune... Toate adică funcțiunile bisericești în Ardealul nostru... prin alegere se dau»⁷⁸.

Ajungînd la sfîrșitul acestei expuneri, vom schița cîteva concluzii.

73. Pr. C. Stănică, *Documente din trecutul Olteniei*, în «Mitropolia Olteniei» 1957, nr. 5-6, pag. 381. Relatează despre un asemenea sobor: «Viind înaintea soborului slintei Biserici Orade(llu) lui Ștefan i cu fratele său Ion avînd multă pricire între dinșii pîntru un loc și mergînd noi tot soboru(l) în fața locului, am cercetat cu anîmunte drept în frica lui Dumnezeu a fi cu cale să stăpînească numitu Ștefan locul». (Documentul nr. 1 este iscălit de popa Giurca și cu tot soborul bisericii).

74. Of. I. Matei, *op. cit.*, pag. 74. Ștefan Meleş, *Din istoria dreptului românesc din Transilvania*, București 1935, pag. 3-32.

75. Petru Maior, găsește 31 de atribuții și privilegii ale protopopilor, dintre care cele mai însemnate sînt: cercetarea Bisericilor, judecarea cauzelor de căsătorie, a fi apărători ai fețelor bisericești înaintea oricărui for, a da celor ce vor să se hirolonească carte de recomandare, a pedepsi pe preoți după canoane, ș. a. Cf. *Istoria Bisericii*, pag. 277-344.

76. T. Cipariu, *op. cit.*, pag. 150; V. Mangra, *op. cit.*, pag. 82.

77. *Ibidem*.

78. Petru Maior, *Istoria* ed. cit., pag. 278.

1. Zaconicul este un statut, după care se conducea Biserica din Ardeal, în secolul XVII, dar care cuprinde legiuri mult mai vechi.

2. Din cercetarea atentă a fragmentului Zaconicului care ni s-a păstrat și din alte izvoare istorice ale timpului, constatăm că Biserica ardeleană era condusă de un sobor alcătuit din mitropolit, protopopi, preoți și un număr de mireni. Mitropolitul era ales de soborul mare și hirotonit în Țara Românească. El depindea deci din punct de vedere canonic de Mitropolia Ungrovlahiei, dar trebuia confirmat și de autoritatea statală din Ardeal. El chivernisea averea bisericească cu ajutorul titorilor și răspundea de actele sale în fața soborului. Mitropolia avea un sfat, sau consiliu, al cărui secretar era notarul soborului mare, care se alegea de către sobor, dintre protopopii cei mai destoinici. Sfatul mitropolitului era format din titori și jurați aleși și ei de sobor, care împreună cu mitropolitul și cu notarul, adică secretarul Mitropoliei, formau un organ executiv al soborului mare și aveau autoritate legislativă și judecătorească în cauze bisericești. Hotărârile lor trebuiau ratificate de Soborul mare. Convocarea soborului și fixarea datei ținerii lui se făcea de către mitropolit cu Sfatul său.

3. Soborul mare se întrunea o dată sau de două ori pe an în Alba Iulia, sub președinția Mitropolitului, dar se putea întruni și în sesiune extraordinară, când împrejurările cereau acest lucru. El putea alege sau depune pe Mitropolit și legifera sau aducea canoane în toate chestiunile generale privitoare la Biserică, religioase, disciplinare, economice și de organizare. Soborul mare avea și atribuții judecătorești, în cauzele mai grele și rezolva apelurile celor nemulțumiți de hotărârile instanțelor inferioare.

4. Soborul mic sau protopopesc se compunea din protopop, preoțimea din cuprinsul protopopiatului și anumiți mireni.

El alegea pe protopop, pe titorii și jurații scaunului protopopesc și judeca diferite neînțelegeri și abateri disciplinare mai mici ale clerului și mirenilor. Tot el alegea pe doi delegați din fiecare protopopiat care participau la lucrările soborului mare.

5. Preoții se alegeau de credincioșii parohiilor respective, cu știința și aprobarea protopopului.

6. Zaconicul cuprinde legiuri cu caracter canonic și ortodox. Ele sînt conforme cu prevederile Pravilei și se aseamănă cu practica Bisericii române din Principate.

7. Orice încercări de a considera Zaconicul ca un statut necanonic, de origine neortodoxă și cu tendințe de calvinizare a Bisericii ardeleni, sînt lipsite de adevăr și n-au nici un temei documentar.

Pr. Magistrand COIOTELU MIHAI

ICOANELE DE FAMILIE ALE LUI NEAGOE BASARAB

Au rămas de la Neagoe Basarab și de la soția sa Despina-Milița trei icoane, socotite icoane de familie, care pot fi datate cu oarecare aproximație, și care s-au găsit la schitul din Ostrovul Călimăneștilor,¹ ctitorie a lui Neagoe Basarab.

Dimensiunile lor diferă: două, și anume icoana Sfântului Simion și Sava, și Coborîrea de pe cruce sînt mai mici decît aceea care înfățișează pe Sf. Nicolae.

Cele două dintîi se găsesc astăzi în Muzeul R.P.R., iar cea de a treia în colecțiile Patriarhiei din București, avînd dimensiunile unei icoane din registrul prim al tîmplelor, cuprinzînd «icoanele împărătești»: 0,90×64×0,03 cm.

1. Virgiliu N. Drăghiceanu, *Catalogul Colecțiunilor Comisiunii Monumentelor Istorice*, București 1913, p. XVI. Victor Brătulescu, *Călimăneștii și monumentele istorice din împrejurimi*, București, 1941, ed. III, p. 13. Grigore G. Tocilescu, *Raporturi supra cîtoroa minăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1886, pp. 166-167.

Vorbind de aceste icoane, Tocilescu se plînge ministrului din 1886 că, după ce a atras atenția asupra valorii lor deosebite, icoanele au fost ridicate de la Schitul Ostrov și duse la Curtea de Argeș. Acolo le-a aflat: două în casa episcopului Ghenadie, iar a treia (Sf. Nicolae) la Lecomte de Nouy. El mai arată că a cerut, prin Minister, încă din 1876, aceste trei icoane, pentru a figura în Muzeul Statului. Astăzi icoanele se află în colecțiile publice. Primele două: «Sf. Simion și Sava» și «Coborîrea de pe Cruce», sînt în Muzeul de artă feudală al R.P.R., iar Sf. Nicolae în colecțiile Patriarhiei.

Acest rău obicei s-a păstrat și mai tîrziu la unii episcopi, care au pastorit în scaunul de la Curtea de Argeș. O icoană care înfățișează pe Iisus cu cei doisprezece Apostoli, în spiritul textului evanghelic: «*Eu sînt vița, voi mlădițele*» a ieșit din colecția Episcopiei de Argeș și a ajuns într-o casă particulară și de acolo în alta, și astfel s-a pierdut urma.

Pentru identificarea acestei icoane, fotografiată prin 1940, la Episcopia de Argeș și în vederea readucerii ei în colecția din care a fost luată, dau anexata ilustrație (fig. 3).

Iisus este zugrăvit bust în centrul icoanei, binecuvîntînd cu ambele mâini în laturi și avînd în față Evanghelia deschisă, pe care se citește, în grecește, următorul text:

„Εγώ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι. Πάν κλημα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν“

Sub icoană, un trunchi de viță din care se desfac două tulpini groase, simbolizînd cele două firi ale lui Iisus Hristos. Din aceste două tulpini se desfac, de o parte și de alta, cîte șase ramuri care evoluiază spre marginile icoanei, se încovoale în forma de meda-lioane și închid într-însele chipul unui Apostol, cîte cinci pe fiecare latură, iar în mijloc două, lîngă figura lui Iisus. Pe ramuri stau prinse frunze și pe alocuri și struguri.

Este posibil ca icoanele care înfățișează Coborîrea de pe cruce a lui Iisus și pe Sf. Simion și Sava, date fiind dimensiunile lor mai reduse, să fi servit ca poale de icoane la tîmpla bisericii lui Neagoe din Curtea de Argeș, sau poate chiar la biserica Schitul Ostrov, unde și-a găsit loc de reculegere Doamna Despina, după moartea lui Neagoe și a copiilor săi: Teodosie, Ioan și Anghelina. În acest caz, icoana Sf. Nicolae va fi servit ca icoană împărătească, deci în registrul de deasupra celorlalte două. Nu este exclus ca icoana Sf. Simion și Sava să fi servit ca poală de icoană, pentru icoana Sf. Nicolae, după cum Coborîrea de pe cruce va fi servit ca poală de icoană pentru icoana împărătească a lui Iisus Hristos, așa cum am întîlnit la tîmpla bisericii din Josenii Bîrgăului, din 1806.²

Sf. Nicolae pare a fi fost ales și ca patron al lui Neagoe, lucru foarte răspîndit pînă în zilele noastre, ca cineva să-și aleagă un sfînt protector, căruia să-i încredințeze toate cererile de ajutor și rugile de mîntuire.³

Icoana aceasta a ajuns în colecțiile Patriarhiiei, după ce a făcut un popas mai întîi, tot la București, la Mitropolie, apoi la Mînăstirea Căldărușani, fiind adusă de la Curtea de Argeș, de mitropolitul Ghenadie Petrescu, fost episcop de Argeș, apoi mitropolit primat, silit să se retragă din fruntea Bisericii Romîne, la Mînăstirea Căldărușani,⁴ în mai 1896. Icoana a fost zugrăvită pe fond de aur, Sf. Nicolae fiind reprezentat bust, în veșminte arhieresti: omofoar alb, marcat cu cruce, care au căpătat o culoare neagră din albastru închis, cum va fi fost la origine, stîhar de culoare roșie. De-a dreapta, în colțul de sus, este zugrăvit, tot bust, Iisus Hristos binecuvîntîndu-l, iar de-a stînga Maica Domnului purtînd pe brațe un vîl alb vîrgat cu dungi, desigur omofoarul arhieresc cu care Maica Domnului îl dăruiește, pentru lupta lui în apărarea dreptei credințe.

Sfîntul Nicolae binecuvîntează cu dreapta, iar în stînga ține o carte deschisă pe care se văd inițialele A și Ω adică alfa și omega, începutul și sfîrșitul, simbolizînd pe Iisus Hristos.

Pentru simetrie, în colțul din dreapta de jos, înțelegînd cum este orientată icoana, apare Neagoe îngenunchiat, împreună cu cei trei fii, iar în stînga Despina, îngenunchiată, împreună cu cele două fiice mai mari, în loc de trei fete, cîte a avut, în forma aceasta:

Io Neagoe Voevod

ije gospojda Milița

2. Victor Brăjulescu, *Biserica din Josenii Bîrgăului*, în rev. «Mitropolia Ardealului», an. IV (nr. 3-4/1959), p. 292.

3. *Ibidem*, p. 167.

4. Toate aceste icoane s-au publicat în culori în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*;

«Sfinții Simion și Sava» și «Coborîrea de pe cruce», în studiul meu *Elemente profane în pictura religioasă*, an. XXVII (1934), pp. 60 și 66, ca planșe hors text, după ce mai întîi apăruseră în lucrarea prof. N. Iorga, *Les Arts mineurs en Roumanie*, București, 1934, pl. I și II.

Icoana Sf. Nicolae a apărut ca planșă hors text, tot în «Buletinul» amintit, în fasc. 106, anul 1940. Ea face parte dintr-un studiu mai întins al subsemnatului asupra icoanelor românești, nepublicat încă.

*Teodosie Voevod
Petru Voevod
Ioan Voevod*

*gospoia Stana
gospoia Roxanda*

Pe rama în relief, din aceeași placă, în partea stîngă, data de la Hristos 1517 (ϠϠϠϠ), precedată de cîteva litere ale unei inscripții azi dispărute.

Data aceasta este foarte prețioasă, pentru două considerații:

a) De aici se poate deduce că în 1517 Anghelina, cea de a treia fiică a lui Neagoe și a Despinei, nu era născută, și

b) Cei trei copii mai mici ai lui Neagoe și ai Despinei: Petru, Ioan și Anghelina au murit de copii, la puțin timp unul după altul, din cauza vreunei molime, în orice caz după 1517, data zugrăvirii icoanei, însă înainte de 1521, anul morții lui Neagoe.

Așa se explică așezarea unei lespezi comune pentru toți acești trei copii. Se mai poate susține și o altă ipoteză și anume că data de 1517, scrisă cu alb și cu alt duct decît cel obișnuit în restul inscripțiilor de pe icoana respectivă, să fie scrisă mai tîrziu, în amintirea sfințirii Mînăstirii Curtea de Argeș, întîmplată în anul 1517.

Fig. 1. Sfîntul Nicolae
Icoană din 1517 a lui Neagoe Basarab. Tempera pe lemn.

ICOANA SF. NICOLAE.

Icoana este zugrăvită în tempera pe lemn de tei, din două bucăți așezate vertical și armate în spate cu două cătușe care au rolul de a ține icoana cît mai mult timp pe un plan drept, nescovîrdată prin uscarea lemnului. Nu pare a fi «*puternic deteriorată de vreme și insecte*», cum se

afirmă, ci dimpotrivă, «nici trecerea de vreme, nici carii sau alte insecte n-au izbutit să-l ruineze», cum spune ceva mai sus autorul⁵ (fig. 1).

Se pare că icoana aceasta reprezenta și pe patronul familiei lui Neagoe, și că Sf. Nicolae ar fi fost patronul dinastiei Basarabilor, de vreme ce hramul bisericii Domnești din Curtea de Argeș poartă acest hram, iar fiul lui Basarab cel Mare se numea și Nicolae, pe lângă Alexandru.

Ipoteza capătă un început de confirmare, dacă ne gândim că și Matei Basarab ridică la Tîrgoviște o biserică cu acest hram, în timp ce Doamna Elena poartă grijă de o biserică mai veche din Tîrgoviște.

SFINȚII SIMION ȘI SAVA.

Icoana care înfățișează pe Sfinții Simion și Sava, patronii sîrbilor, deci și ai Despinei, o arată pe aceasta îndoliată și ingenunchiată în fața Sf. Simion, îmbrăcat în haina aspră călugărească, de culoare închisă.

La picioarele Sf. Sava, îmbrăcat în veșminte scumpe arhieresti, stau ingenunchiate cele două fete ale Despinei, purtînd cununi domnești pe cap și îmbrăcate cu ii și fote bogat împodobite, după moda celor din părțile Argeșului și ale Muscelului de odinioară.

Echilibrul compozițional este bine păstrat, iar armonia dintre culoarea veșmintelor sfinților și ale rugătoarelor de la picioarele lor, perfectă (fig. 2).

Asupra legendei Sf. Sava a apărut un studiu prețios în «Buletinul Academiei sîrbești din Belgrad»⁶, însoțit de ilustrații în text. Asupra reprezentării chipurilor celor doi sfinți, Simion și Sava, au apărut mai multe studii însoțite de ilustrații⁷, semnate de învățați jugoslavi.

COBORÎREA DE PE CRUCE.

Subiectul acesta face parte din ciclul «Patimilor lui Iisus» și în desfășurarea iconografică din picturile murale apare în registrele superioare de pe zidul de nord al naosului sau de pe cel dintre naos și pronaos, după aceea a răstignirii și înaintea punerii în mormînt, și a învierii.

Izvorul de inspirație al icoanei de care este vorba cred că îl putem afla în cartea de învățătură a lui Neagoe, către fiul său Teodosie, cu prilejul reînhumării osemintelor mamei sale Neaga și ale copiilor lui Neagoe: Petru, Ion și Anghelina, în capitolul intitulat «*Cartea lui Neagoe Basarab către vlădica Macarie și către alți egumeni și ieromonahi și preoți și către*

5. I. D. Ștefănescu, *Colecția de artă a Patriarhiei noastre*, în «Glasul Bisericii», nr. 1-2 (ianuarie-februarie), 1958, p. 101.

6. Vlad R. Petcovici, *La legende de Saint Sava de Serbie dans l'ancienne peinture serbe*, în «Bulletin de l'Academie des Lettres», nr. 1, Belgrad, 1935.

7. Vlad Petcovici, *St. Sava dans l'ancien art serbe en Bratstvo* (1938), pp. 68-75, cu șase reproduceri. Dj. Böskovic, *St. Sava et l'art medieval serbe*, în S. K. «Glasnik», 1 feb. 1935, pp. 212-216. Rad. Grujić, *Les gravures de St. Sava et de Siméon sur une panagie au monastère de Pakra*. «Bull. de la Soc. scient. de Scoplje», IV (1936). p. 361, cu o reproducere. S. Radcic, *Die Tonsur des hl. Sabbas*, în «Annuaire du Musée de la Serbie du S. de Scoplje», I, 1937, pp. 149-159, cu 5 reproduceri. Dj. Boskovic, *Archéologie et Histoire de l'Art*, Extrait de «Byzantion», XIV (1939), fasc. 2, Bruxelles, 1939, pp. 451 și următoarele.

tot clirosul, cînd a îngropat a doua oară în mînăstire în Ardeal, pe mamei sale Doamnei Neagăi și ale coconilor lui, Petru Voevod și Ioan Voevod și a Doamnei Anghelinei».

«Drept aceea și eu, nevrednicul robul tău, carele sînt mai păcătos decît toți oamenii, dimpreună cu roaba Ta și mumă-mea Neaga și cu zidirea Ta și feciorii miei ne închinăm răstignirii Tale și ranelor împărăției Tale, care le-ai răbdat pe cruce pentru noi oamenii, și slăvim învierea Ta, Dumnezeu nostru, pentru că printr-însa fu iadul robilor și spart și fața Satanei cea scîrnăvă și spurcată fu rușinată, iar dreptii luară viață de veci.

Vezi fătu! meu Teodosie, cît este de bun Dumnezeu!

Pentru aceea cu nevointă și cu umilință, te scoală și te închină lui Iisus Hristos, că nu se cade să stea împărăteștile și nevinovatele rane necerțate de noi; ci iea surguciul robului lui Dumnezeu, fiului meu și al fratelui tău, al lui Petru, și acoperă cu dînsul cînstitele rane ale Domnului nostru Iisus Hristos și să te închini, fătu! meu, și să săruți rana cea cînstită a Domnului Hristos, pentru mumă-mea și moașă-ta Neaga, încă și pentru mine și pentru frățiorii tăi, pentru Petru și pentru Stana și Anghelina deci și pentru tine fătu! meu⁸.

Fig. 2. Sf. Simion și Sava cca. 1521) a Doamnei Despina, soția lui Neagoe Basarab. Tempera pe lemn.

8. Piatra de mormînt comună, așezată de Neagoe Basarab pe mormîntul celor trei copii ai săi: Petru, Ioan și Anghelina, prezintă, pentru fiecare din acești copii, cite o incipție care arată numai luna și ziua morții lor, fără an.

Și te roagă lui Dumnezeu să te miluiască și să-i fie milă de tine și în acest veac și în cel ce va să fie. Că Dumnezeu este mult milostiv și El însuși zice: «*Oricine va veni către mine nu-l voi scoate afară*». Pentru aceea și noi, către nimeni să nu ne întoarcem fețele ci numai către îndurările și milele lui Hristos, ca doar s-ar milostivi spre noi și ni-ar dar traiul și viața sa, care nu va trece niciodată, ci va trăi în ani netre-cuți și nesfârșiți. Amin». ⁹

Desigur că Despina-Milița, soția lui Neagoe, care va fi asistat la pogribania Neagăi, soacra sa, și aceea a copiilor săi, va fi fost impresionată de cuvintele lui Neagoe, și a comandat această icoană la moartea lui Teodosie, întâmplată la Constantinopol, pe de o parte ca o închinare postumă pentru Cel răstignit, Iisus Hristos, iar pe de alta ca o mamă îndurerată care se roagă de altă mamă îndurerată, Maica Domnului, să ducă sufletul acestuia, al lui Teodosie, fiului său Iisus Hristos Mîntuitorul lumii, cum arată și inscripția scrisă pe icoană (fig. 4).

Și iată încă un monument de artă, inspirat dintr-un document al vremii, își face apariția. Am arătat cu alt prilej că incripția viteazului Albu Golescu, mort în lupta de la Jiliște, în aprilie 1574, dintre Petru Șchiopul și Ioan Vodă cel Cumplit, și înmormîntat la Vieroș, este inspirată direct din hrisovul lui Alexandru Vodă, domnul muntean dintre anii 1568-1577, fratele lui Petru Șchiopul, cu data de 30 noiembrie, fără arătarea anului, tot așa incripția de pe piatra de mormînt a altui viteaz, Stroe Buzescu, mort la trei săptămîni după luptă din 14 sept. 1601, de la Teișani, mai sus de Vălenii de Munte, și îngropat la Stănești-Vîlcii, și are izvorul de inspirație într-un document al lui Radu Șerban, în care acest vrednic urmaș al lui Mihai Viteazul, amintind eroismul boierilor săi, spune, ca și piatra pusă de Sima stolniceasa pe mormîntul lui Stroe: «*și nu fu pe voia cîinilor de tătari*». ¹⁰

Din datele ce ni s-au păstrat, putem deduce, cu oarecare aproximație, că Anghelina, născută după 1517, cum am văzut mai sus, a murit, ca și Ion, înainte de 1519; Petru a murit însă după 1519, dar, în orice caz, înainte de 1521, anul morții lui Neagoe, care i-a pus piatra lui și celorlalți copii, Ioan și Anghelina.

Între copiii lui Neagoe și ai Despinei, rămași în viață —, Petru este pomenit alături de fratele său Teodosie și de cele două fete mari, Stana și Ruxanda, în incripțiile cusute pe două feloane aflate la două mînăstiri din vechea Serbie: Kruședol și Deciani, în cuprinsul următor:

„СН ФЕЛОНЪ СЪТВОРН Г(ОСПО)ЖЕ ДЕСПИНА ВЪ ДНН ГОСПОДННА СВОЕГО ІУ НѢГОЕ ВОЕВОДА И ЧАДЪ НХЪ ТЕОДОСИЕ, ПЕТРЪ И СТАНА, РОХАНДА ВЪТО 43КЗ М(ВСЕ)ЦА НОНѢ ДНЕ ЕІА,
«Acest felon l-a făcut doamna Despina în zilele Domnului său Io Neagoe Voevod și a copiilor lor Teodosie, Petru și Stana, Roxanda în anul 7027 (= 1519), luna iunie, 15 zile».

Alături de fratele său Teodosie, Petru mai este pomenit într-o scrisoare a lui Neagoe către Papa Leon al X-lea, în care era vorba de o cruciadă a creștinilor contra turcilor, la care apusenii trebuiau să conteze și pe ajutorul romînilor din Muntenia și Moldova (Gr. Tocilescu, *Biserica Curtea de Argeș*, fără an, pp. 31, 41, 42, 43).

9. N. Iorga, *Cuvîntări de înmormîntare și pomenire (din veacul al XVI-lea pînă în 1850)*, Vălenii de Munte, 1909, pp. 12-16.

10. Victor Brătulescu, *Piatra de mormînt a lui Stroe Buzescu de la biserica Stănești-Văleni*, în «*Studii Teologice*», nr. 9-10/1952, p. 61.

Subiectul icoanei este, precum am văzut, Coborîrea de pe cruce a lui Iisus Hristos, al Căru corp îl privea îndurerată Mama Domnului, muma lui Iisus.

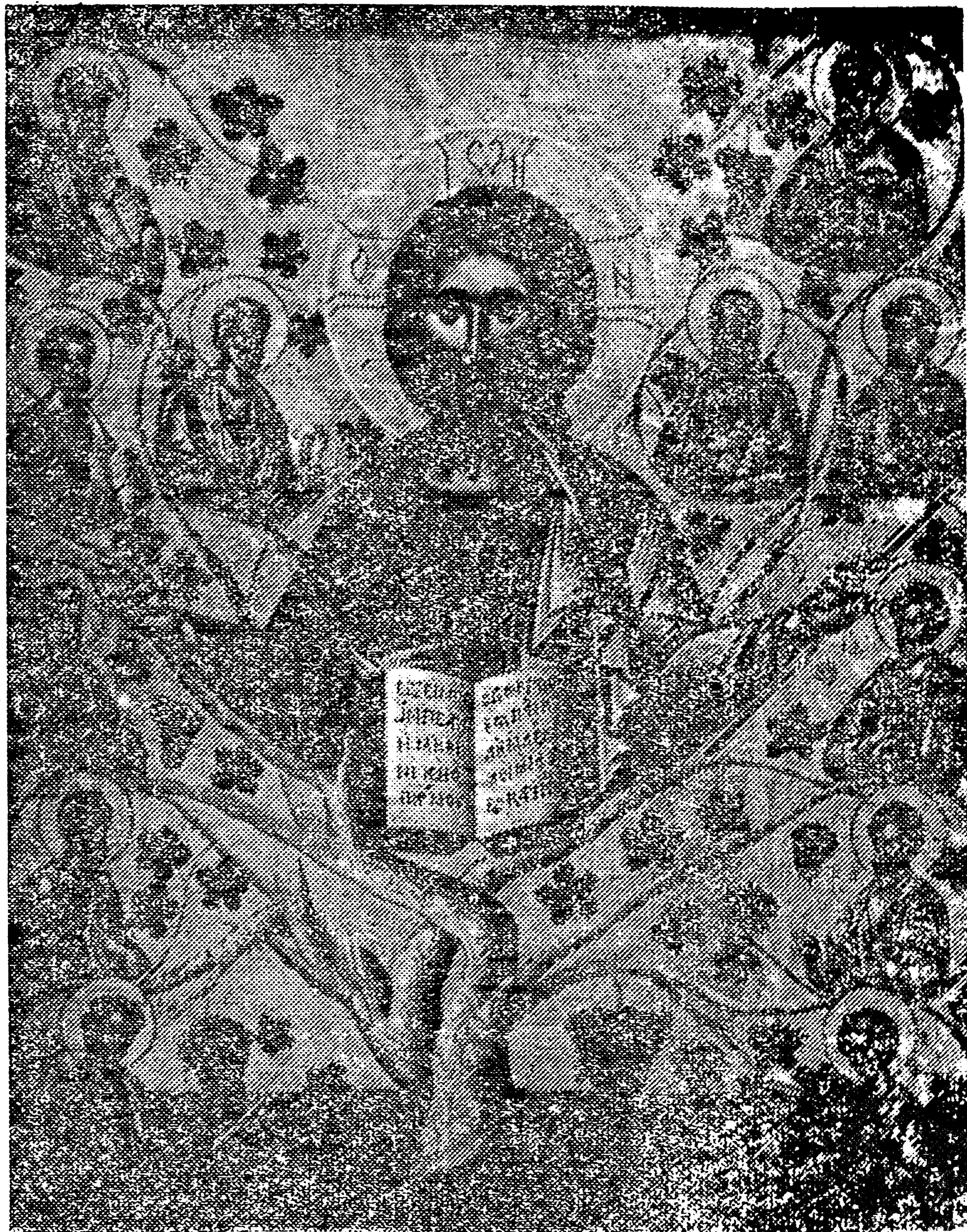

Fig. 3. Iisus și cei 12 Apostoli. «Eu sînt vița...». Tempera pe lemn, sec. XVIII.

În partea opusă, o altă mamă îndurerată, Despina, doamna lui Neagoe, îndoliată, purtînd în brațe pe fiul său Teodosie, mort, îmbrăcat în

costum domnesc, avînd și coroană pe cap, roagă pe Maica Domnului să primească sufletul lui Teodosie, mort înainte de vreme, și să-l ducă Fiului său Iisus, precum arată cuprinsul inscripției :

„ВЛАДЫЧНЦЕ ПРИМН ДШОУ РАБА ТВОЖЕ ІВН ТЕОДОСІЕ ВОЕВОДА І ПРИНЕСЕ СІ СНЬ ТВОЕМОУ“
adică : «*Stăpînă, primește sufletul robului tău Io Theodosie Voevod și du-l prinos Fiului Tău*».

Icoana a fost ușor reparată («meremetisită»),¹¹ cum spune inscripția din colțul din stînga de jos, de episcopul Iosif al Argeșului, în anul 1801 : «*Această sfîntă icoană fiind foarte veche și stricată s-au meremetisit prin osîrdia Prea sfînțitului meu stăpîn chir Iosif episcopul Argeșului, la leat 1801...*».

Subiectul a fost tratat, potrivit tradiției iconografice și în arta italiană și în cea siro-armeană, cu personajele cunoscute că au luat parte la această coborîre de pe cruce, înaintea punerii în mormînt a lui Iisus.

Dar acest element profan, prezența unei mame îndurerate pentru moartea fiului ei, adăugat într-o icoană în care Maica Domnului primește în brațe pe dumnezeiescul ei Fiu, Iisus, are la bază «o idee nouă, interesantă» și, adăugăm noi, îndrăzneată, «care nu a mai fost culeasă de nimeni și care se întâlnește numai o dată în toată dezvoltarea iconografiei universale».¹²

În felul său deci, icoana aceasta nu-și găsește perche, fiind unică în arta creștină, în acest gen.

Este posibil ca icoanele descrise mai sus să fi fost folosite și pentru familia lui Neagoe, după moartea acestuia și a lui Teodosie, și în locuința proprie, nu numai decît în biserică, cum am arătat mai sus.

În orice caz, prin subiectele lor originale, prin elementele profane și prin valoarea lor artistică, aceste icoane rămîn unice în arta iconografiei creștine.

Icoanele reprezentînd pe Sfinții Simion și Sava și «Coborîrea de pe cruce» au fost reproduse în *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.* (I, *Arta romînească în epoca feudală*).¹³

Autoarea arată acolo că «în icoana Sf. Simion și Sava» (fig. 84) și *aceea a Sf. Nicolae*, în partea de jos a icoanei «sînt reprezentați donatorii, îngenunchiați».

Icoana Sf. Nicolae nu este reprodusă în publicația amintită și nu ni se spune nici unde a fost publicată și dacă a fost publicată. E posibil ca autoarea să fi rătăcit însemnarea bibliografică, din care pricină ne facem plăcuta datorie de a indica izvorul.¹⁴

11. Greșit tradusă la Gr. Tocilescu, *Biserica Curtea de Argeș*, București, fără an, p. 26.

12. N. Iorga, *Vechea artă religioasă la Romîni*, Vălenii de Munte, 1934, pp. 15-16. Idem, *Icoana romînească*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», an. XXVI (1933), pp. 9-10.

13. București, 1957, pp. 109 și 110, fig. 84 și 85.

14. Victor Brătulescu, *Icoane romînești, planșă hors texte*, în «Buletinul Com. Monumentelor Istorice», an. XXXIII (1940), fasc. 106, oct.-dec., p. 5.

În ce privește icoana care înfățișează «Coborîrea de pe cruce» a lui Iisus, în care apare doamna Despina-Milița cu fiul ei Teodosie, mort, această icoană *nu a pierdut* «foarte mult din însușirile remarcabile pe care le-a avut inițial»¹⁵, fiindcă retușările și repictările de care se face vorbă, din fericire n-au atins prea mult fondul inițial. Asupra acestei icoane, N. Iorga a publicat câteva note într-o mare revistă apuseană.¹⁶

Fig. 4. Coborîrea de pe Cruce.
Icoană de familie a Doamnei Despina. Tempera pe lemn.

15. *Scurtă istorie a artelor plastice*, p. 111.

16. N. Iorga, *Une pietà roumaine et les types de la Vierge en Roumanie*. Extrait de la «Gazette des Beaux Arts», Avril, 1936, pp. 230 și următoarele.

Asupra subiectului «Coborîrea de pe cruce», a se vedea studiul complet, însoțit de o bibliografie bogată și de cronologizare a reprezentărilor acestui subiect, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», 1952, vol. II.¹⁷

Broderia se află în «Orujeinaia Palata» din Kremlin-Moscova. În colțul din stînga, jos, apar, în atitudini rugătoare, stînd în picioare, Despina Doamna și cele trei fiice ale sale, Stana, Roxanda și Anghelina.

Prof. VICTOR BRATULESCU

17. Maria Ana Muzicescu, *O broderie necunoscută din vremea lui Neagoe Basarab*, l. c., pp. 35-49.

MANUSCRISELE, CARŢILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ŞI ORICE FEL DE CORESPONDENŢĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXA, STR. ANTIM, Nr. 29, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREŞTI, CU MENŢIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE.

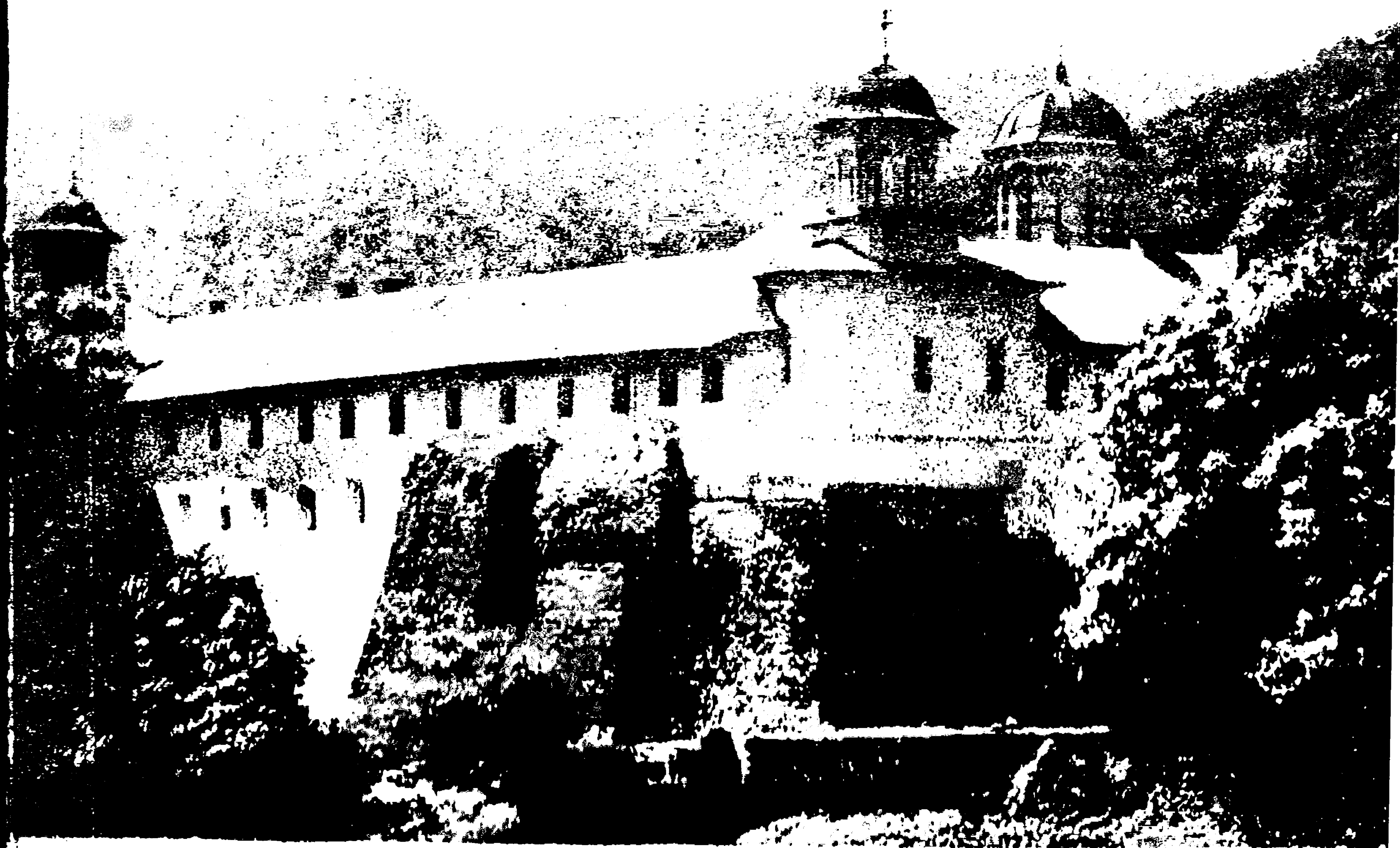
*IN DORINŢA DE A ÎMBUNĂŢĂŢI NEÎNCETAT EXECUŢIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOŢI ŞI PE TOŢI CEILALŢI ABONAŢI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RES-
TITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC, BUCUREŞTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CARŢI ŞI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.*

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEŞTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE ÎMPRIMATE (ANUNŢURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARŢI DE VIZITĂ, INVITAŢII ETC.) ŞI STA LA DISPOZIŢIA PAROHILOR ŞI PP. CC. PREOŢI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFELE ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

Pînă la comp

ANUL LXXIX Nr. 9-10 SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 1961
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC SI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

P R E Ș E D I N T E :

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

M E M B R I :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Pr. CONSTANTIN NONEA, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prof. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Arhim. Dr. LAURENȚIU BUSUIOC, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

R E D A C T O R R E S P O N S A B I L :

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți, Prea Sfințitii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și școlilor
de cântăreți bisericești;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparchiali
[protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru
și doctor în teologie, etc.]

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. CO-
LABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE
DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI
REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX
Nr. 9-10
SEPT.-OCT.
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

- Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* 789
- Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române* 790

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

- Arhiepiscopul Gavril Callimachi și Rusia, de SCARLAT CALLIMACHI și VLAD GEORGESCU* 791—813
- Unele aspecte ale prieteniei romîno-ruse oglindite în folclor, de GHEORGHE ALEXE* 814—818

VIAȚA BISERICESCĂ

- Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ședințele din 30 și 31 august 1961* 819—823
- Visite la Patriarhia Romînă, de Pr. N. CAZACU* 824—827
- Deschiderea noului an școlar 1961-1962, la institutele de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române* 828—838
- Un an al Bisericilor Ortodoxe de peste hotare, de I. NEGRESCU* 839—843

CONFERINȚA PANORTODOXĂ
DE LA RHODOS

- De la Vatoped la Rhodos*, de Pr. dr. GH. SOARE 844—853
Note și impresii de la Conferința Panortodoxă de la Rhodos, de
prof. N. CHIȚESCU 854—889

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Sesiunea de la Varșovia a Prezidiului Consiliului Mondial al
Păcii* 890—894

ANIVERSĂRI

- 21 octombrie 1948*, de Prot. IULIU MAN 895—899

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

- Pedepse aplicate clericilor de către Biserică*, de magistrand
MUNTEANU ALEX. ARMAND 900—920

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Contribuții la «Bibliografia românească veche»*, de D. BĂRBU-
LESCU 921—939

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R., DE SFINTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Cu prilejul deschiderii sesiunii sale anuale din 1961, la 30 august a.c., Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

*Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române*

BUCUREȘTI

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune de lucru, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal simțămintele sale de devotament și înaltă prețuire și vă încredințează că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române urmăresc cu viu interes și sprijină din toate puterile lor activitatea desfășurată de Conducerea statului nostru, menită să asigure propășirea și fericirea întregului popor român și să contribuie cu deplin succes la biruința păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI AL R.P.R.,
DE SFINTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Cu prilejul deschiderii sesiunii sale obișnuite de lucru, la 30 august 1961, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române

BUCUREȘTI

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune de lucru, cu simțăminte de statornic devotament și înaltă prețuire față de Domnia Voastră personal, Vă încredințează că ierarhii Bisericii Ortodoxe Române nu vor înceta să îndrumeze și să îndemne clerul și credincioșii să continue a munci cu rîvnă și patriotîsm pentru înflorirea patriei noastre, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor român și pentru biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

PREȘEDINTELE SFINTULUI SINOD
AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

† **JUSTINIAN**

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

LUNA PRIETENIEI ROMINO-SOVIETICE

MITROPOLITUL GAVRIL CALLIMACHI ȘI RUSIA

Vechea familie românească Călmașul, devenită Callimachi, spre mijlocul veacului al XVIII-lea¹ a dat, în epoca numită fanariotă, câteva figuri de seamă în istoria atât de frământată a Moldovei; dintre ele, cea mai însemnată ni se pare a fi mitropolitul Moldovei și Sucevei, Gavril Callimachi.

Mitropolitul Gavril se impune atenției cercetătorului, în primul rând prin lungimea neobișnuită — 26 de ani — a păstoriei sale; se mai impune apoi prin partea pe care a luat-o la faptele petrecute în timpul războiului terminat la Kuciuk-Kainardji în 1774, și prin apropierea plină cu speranță de Rusia; se impune în sfârșit prin imboldul dat culturii moldovene, în care personalitatea câtorva ruși a jucat un rol de frunte.

Gavril era fiul lui Toader Călmașul și fratele cel mai mare al lui Ioan Toader Callimachi²; acesta din urmă, după o îndelungată sedere la Constantinopol, care-l grecizase pe el și numele, deveni mare drăgoșman al Porții în 1741³, păstrînd această demnitate pînă în 1758⁴; în acel an, după un obicei statornicit mai dinainte, marele terziman urcă în scaunul Moldovei, spre supărarea, violent manifestată, a unor boieri din țară⁵.

1. Pentru istoria acestei familii, vezi între altele: Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, București, 1897; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, București 1902; Scarlat Callimachi, *Locul de baștină al neamului Callimachi*, Botoșani, 1934.

2. Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistischen historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermanstadt, 1805, II, p. 163; după Ion Canta, Gavril era frate mai mic, Kogălniceanu, *Letopisețele*, III, p. 184. Preferăm a da crezare lui A. Wolf, care, ca medic al mitropolitului, trebuia să fi cunoscut mai bine decît cronicarul, faptele.

3. Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänien*, V, p. 108.

4. Cu o întrerupere între 1751 și 1752, cînd intrigile lui Grigore Vodă Ghica l-au adus la un pas de moarte.

5. Care nu voiau ca domn «un om slăbănog și fără viță». Nemulțumirea și-au

Fratele său, viitorul mitropolit Gavril, trebuie să se fi născut cu câțiva ani mai devreme de 1690⁶; înainte de a se călugări, numele mirean pare a fi fost Gheorghe⁷.

Rolul însemnat pe care-l juca la Poartă fratele său Ioan Toader a ușurat fără îndoială numirea lui Gavril ca mitropolit al Salonicului în aprilie 1745⁸; aici el a rămas până în 1760, când împrejurări speciale îl aduc în Moldova. Avînd nevoie de bani, domnitorul Ion Toader Callimachi a hotărît să reintroducă văcăritul, legat cu blesteme de Constantin Racoviță în a doua domnie și pentru aceasta avea nevoie de dezlegarea mitropolitului Iacov Putneanul. Iacov refuza însă cu îndârjire să-și ia «...focul jurămîntului în cap și în suflet»⁹, ceea ce făcu pe domn și pe boieri să hotărască «...ca să-l facă paretis eparhiei și să facă pe fratele domnului (mitropolit), și el atunci va deslega văcăritul»¹⁰. Ion Toader a scris îndată lui Gavril «... ca să facă paretis eparhiei și să vie la Moldova ca să-l facă mitropolit Moldovei»¹¹, intervenind în același timp la patriarh pentru a-l face să accepte demisia¹².

Mitropolitul Iacov fu convins să demisioneze — cu foarte multă greutate — de Vasile Ganea, care «...apucîndu-l... pe mitropolitul Iacov

manifestat-o printr-o «scrisoare de hulă» trimisă sultanului și prin fuga lor spre Cîmpulung și Ciuc, după nebăgarea în seamă a protestului. N. Iorga, *La istoria Callimachilor*, în «Revista Istorică», 1932, pp. 215-216.

6. Wolf scrie lui Sulzer, în 1781, că avea aproape 90 de ani. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Dakien*, III, p. 502.

7. Sion, *Arhondologia Moldovei*, p. 138. N. Iorga îl confundă pe Gavril cu Andreiaș, fiul mai mic al lui Toader Călmașul, necunoscut lui Xenopol. Andreiaș apare într-un act de vânzare al unei moșii a tatălui său, din 1716 (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, p. 433); după aceasta, spune Iorga, el «...n-a mai trăit sub acest nume» (*ibidem*, p. XXXV). Identificarea lui Gavril cu Andreiaș este greșită: acesta din urmă nu era altul decît mitropolitul Anania Sevastie, lucru dovedit de Pr. Ioan Popovici, în lucrarea *Mitropolitul Anania Sevastie*, Burdujeni, 1941 (ms.); o notiță dintr-un Tetraevanghel, care a aparținut Mînăstirii Teodoreni din Burdujeni, cuprinde următoarea informație: «să se știe de cînd a venit în țară chirio chir mitropolit Anania Sevastis, rudenia lui chirio chir Gavril Callimach la velet 7249 (1741) — iar la mînăstire la velet 7252 (1744), Ghenar 23. Și s-au scris de mine Gheorghii, preot ot Săliștea, arsă amu» (l. c., p. 35). Scutirile căpătate de Anania în timpul lui Grigore Callimachi (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, II, p. 100), legăturile sale cu această familie și în special cu mitropolitul Gavril, ne îndreptătesc să vedem în Anania pe Andreiaș; se mai adaugă ca dovadă, potrivirea primei litere a numelui mirean cu cel călugăresc, atît la el cît și la Gheorghe-Gavril.

8. Numirea a fost făcută de patriarhul Paisie; actele cu numirea în N. Iorga, *Documente cu privire la familia Callimachi*, I, pp. 398 și urm.

9. Enache Kogălniceanu, *Letopisețele*, III, p. 251.

10. *Ibidem*, p. 250. Știri privitoare la aducerea în Moldova a mitropolitului, și în N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, pp. CXIII și urm.

11. Enache Kogălniceanu, *Letopisețele*, III, p. 247.

12. «...la așăzare mitropolitului Gavril ce-au murit, fiindcă se afla mitropolit Tesalonicului, au fost trebuință de a scrie fratele său, domnul de atunci, cum și el însuși la patriarhul...», se spune în arzul către împărăție din 25.III.1786, care protesta contra pretenției patriarhului de a i se cere aprobarea la noua numire de mitropolit. Se arăta că Gavril a cerut-o «pentru că era mitropolit Tesalonicului și el era dator să o facă...» (C. Erbiceanu, *Istoria mitropoliei Moldovei*, Iași, 1888, p. 40).

de zi, de noapte, nelăsându-l în pace, îndemnându-l ca să facă paretis... nu-i da răsuflare...»¹³. După retragerea sa, Iacov a primit drept răsplătă 30 pungi de bani, din mîna succesorului său¹⁴.

Cartea de mutare a mitropolitului Gavril, semnată de patriarh, poartă data de 15 aprilie 1760¹⁵; în acest fel a devenit Gavril Callimachi, cap al Bisericii, «...în Moldova, țara lui»¹⁶. Faptul era cu totul neobișnuit: pentru prima dată în Moldova, puterea temporală și spirituală s-au aflat concentrate în mîna aceleiași familii, reprezentată de doi frați la început, de unchi și nepot mai apoi. Colaborarea dintre ei ar fi putut da roade însemnate, spre folosul țării pe care o conduceau; nu trebuie să uităm că domnul Moldovei își făcuse fratele mitropolit nu pentru a găsi un sprijin în Biserică, la o gospodărire mai chibzuită, ci dimpotrivă, pentru a putea întări apăsarea fiscală și așa îndeajuns de grea.

Enache Kogălniceanu spune că «...văzînd boierii greci că mitropolitul este al lor, iară s-au apucat» să ceară scoaterea văcăritului¹⁷. Reacția lui Gavril a fost dintre cele mai neașteptate; cu toată intervenția fratelui său, domnitorul, el a refuzat să dezlege blestemul asupra văcăritului.

Mitropolitul ne apare acum, încă de la prima manifestare politică pe pămînt moldovenesc, într-o lumină din cele mai favorabile: refuzul de a participa la o acțiune în care poporul era chemat să facă noi sacrificii, dovedește o hotărîre și o tărie de caracter, care între anii 1769 și 1774 vor face din el principalul conducător al Moldovei.

Pentru moment, refuzul de a îndeplini dorința domnească, îi atrase dizgrația fratelui său, care nu-l mai primea la Curte și-l «...căuta cu față posomorită»¹⁸.

Conflictul însă nu pare să fi durat prea mult; opoziția mitropolitului și a cîtorva boieri l-au obligat pe Ioan Toader să renunțe la repunerea văcăritului. A fost introdusă, în schimb, o altă dare, «cu nume de ajutorință, dar mai ușoară»¹⁹. Curînd după aceste evenimente, în 1761, primul domnitor din familia Callimachi a fost înlocuit la domnia Moldovei, cu fiul său Grigore; nu era vorba de o dizgrație, ci doar de înlocuirea unui domn, «...trecut cu vîrsta bătrînețelor...»²⁰ cu un altul mai tînăr.

13. Enache Kogălniceanu, *Letopiseșele*, III, p. 250.

14. Care la rîndu-i vînduse Scaunul de la Salonic pe aceeași sumă, *ibidem*, p. 247. În același an — 1760 —, Ioan Teodor hotărăște ca Iacov să fie scutit de goștină, de-
scutind etc. (Mss. rom., Bibl. Acad. R.P.R., III — 255); ceea ce nu va împiedica, ca
relațiile noului mitropolit cu călugării de la Putna să fie destul de dușmănoase
(N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, Vălenii de Munte, 1909, II, p. 166).

15. La 9 septembrie, o altă carte de întărire, *Arhiva românească*, ed. II, 1860, pp. 204-206.

16. Cuvinte dintr-o însemnare pe actul de numire al lui Gavril, ca mitropolit de Salonic, în N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, pp. 407-488.

17. *Letopiseșele*, III, p. 251.

18. Enache Kogălniceanu, *Letopiseșele*, III, pp. 247-248.

19. I. Canta, *ibidem*, p. 187, și Enache Kogălniceanu, *ibidem*, p. 252.

20. Enache Kogălniceanu, *ibidem*, p. 253.

Se cunoaște prea puțin partea mitropolitului la conducerea țării în vremea primei domnii a nepotului său de frate și a urmașului acestuia, Grigore Alexandru Ghica.

În 1767 Grigore Callimachi revine în scaun, într-o vreme când legăturile turcilor cu Rusia mergeau pe drumul izbucnirii unui nou război; emisarii Ecaterinei cutreierau ținuturile creștine ale imperiului otoman, căutând sprijin la popoarele subjugate și comunicându-le hotărîrea Rusiei de a lupta pentru eliberarea lor; în Muntenia, la Mînăstirea Argeș, un călător rus, în fapt maior, numit Nazarie Carazin, dezvăluie arhimandritului Damaschin că Rusia «va să deschidă oaste cu turcii pentru izbăvirea neamului creștinesc de supt jugul turcesc...»²¹.

În Moldova, unde domnitorul nu era înțeles cu rușii, ca în principatul vecin, activitatea emisarilor era mai dificilă; în 1768, este prins la Iași Alexei Iancorov²² și condamnat la moarte; cu toate protestele ambasadurului rus din Constantinopol²³, sentința a fost executată²⁴.

Nu peste multă vreme e arestat un trimis rus, care locuise în Moldova, înainte de a trece în Rusia; se numea Cernacapses și transporta scrisori pentru partizanii Rusiei; Obresov, ambasadorul de la Constantinopol, intervine în favoarea sa, de astădată cu mai mult succes decît în cazul lui Iancorov²⁵.

La începutul toamnei lui 1768, turcii declară război Rusiei: în cele două Principate Romîne și peste Dunăre, manifestele Ecaterinei chemau toate «noroadele slavonești de lege pravoslavnică ce se află supt stăpînire turcească..., în Moldova Kara-Vlahia (sic), Țara Muntenească, în Bulgaria, în Bosnia, Herțegovina, Machedonia, în Albania și prin alte ținuturi turcești...» să se ridice la luptă pentru înlăturarea stăpînirii otomane²⁶.

În Moldova, rușii au avut de la început alături de ei, cea mai mare parte a țării, și aceasta contribui fără îndoială la compromiterea domnitorului Grigore Callimachi, care, acuzat de trădare, pierdu mai întîi scaunul, iar apoi capul²⁷.

21. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 154. Pentru activitatea lui Carazin în Țara Romînească după izbucnirea războiului, *ibidem*, pp. 155 și urm.

22. Raportul lui Von Zegelein către regele Prusiei, din 2 mai 1768, în N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 399, și al lui Vergenes către Choiseul din 30 mai 1768, Hurmuzaki, *Supliment*, I, p. 757; vezi și N. Iorga, *La istoria Callimachilor*, p. 216.

23. Notă de protest din 14 mai 1768 în Hurmuzaki, VII, p. 56-57.

24. Iancorov a fost spînzurat, N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, p. CLIII. Canta vorbește despre tăierea, în prima domnie a lui Grigore Callimachi, a unui «boier moscal, ce umbla tiptil ca să găsească oameni de oaste», *Letopisețele*, III, p. 186. Fapta nu e confirmată de alte izvoare; se poate ca cronicarul să fi confundat tăierea boierului cu spînzurarea lui Iancorov.

25. Vezi N. Iorga, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, I, p. CLIII; N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 399, și Hurmuzaki, *Fragmente*, V, p. 255.

26. Manifest din 17.I.1769, *Geneal. Cantacuzinilor*, p. 161; același, în febr., Hurmuzaki, VII, p. 63.

27. La 28 august 1769, Canta, *Letopisețele*, III, p. 188, și Enache Kogălniceanu, *ibidem*, p. 278.

Ideile de apărare a Ortodoxiei și alungarea păgînilor, cu care Rusia învelea războiul contra turcilor, era firesc să atragă clerul moldovean și în primul rînd pe unchiul domnitorului decapitat, mitropolitul Gavril; încă înainte de trecerea armatei ruse în Moldova, îl aflăm în legături tainice cu comandantul lor suprem, Alexandru Golițin. La 13 iulie 1769, în tabăra de la Hotin au sosit cîțiva deputați moldoveni, clerici și laici, cu scrisori din partea mitropolitului, cuprinzînd urări de succes pentru armata rusă²⁸.

Dintr-o scrisoare a lui Golițin către Gavril din 21 iulie, se vede însă că legăturile dintre ei erau mai vechi; se aduc mulțumiri pentru «...hiritirea ce mi-ați trimis cu a meu arh. dragoman Cruta» și pentru ajutorul ce a fost dat acestuia ca să poată ajunge în tabăra rusă. Împreună cu Cruta, venea la Hotin și un emisar personal al mitropolitului, care a transmis «...în scris toate veștile ce ați avut de i-ați poruncit». Golițin îi cere «...ca și de acum înainte să ne dați toate cele trebuincioase înștiințări, cu mijloc încredințat...», și-l asigură că va depune «...silinți pentru liniștea tuturor creștinilor». Roagă apoi să nu fie uitat în rugăciuni²⁹. Din aceste rînduri, purtarea mitropolitului reiese a fi hotărîtă și activă: el nu numai că ajută agenții ruși din Moldova să-și îndeplinească misiunea și să se reîntoarcă în tabără, dar participă la informarea lor asupra situației din Moldova: apropierea sa de ruși și legătura cu Golițin trebuie să fi fost foarte puternice, de vreme ce acesta crede că poate fi pomenit în rugăciuni, într-o țară ocupată încă de turci!

La 9 august, Golițin scrie din nou lui Gavril, trimițîndu-i scrisoarea prin emisarul acestuia, venit în tabără de lîngă satul cneghinei. Prin emisar, comandantul armatei a primit noi informații pentru care se aduc mulțumiri și asigurări că «...vor putea spori într-armările mele asupra vrăjmașilor rusești...»; se pare că mitropolitul se plînsese de «asuprelele ce pătinesc lăcuitorii Moldovei...», și ceruse intrarea imediată a trupelor în Moldova; Golițin se arată întristat de starea țării, dar declară că «...stările lucrurilor de acum nu mă volnicesc... a face vreo lucrare spre folosul acestei țări, care să fie întocmai cu dorirea Prea Sfinției Voastre». Îndeamnă în schimb la 'speranță și încredere în «mila» Ecaterinei³⁰.

După înlocuirea lui Golițin cu Rumianțev, Gavril continuă să întrețină legături cu noul comandant suprem. În urma ofensivei victorioase,

28. N. Iorga, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, I, p. CLXI; știrea e luată din *Histoire de la guerre entre la Russie et la Turquie et particulièrement de la campagne de MDCCCLXIX*, Petersburg, 1773.

29. *Arhiva romînească*, ed. II, 1860, pp. 129-130. Kogălniceanu a publicat aici, parte din corespondența mitropolitului Gavril cu Rusia între 1769 și 1774; alte scrisori au fost tipărite în *Uricarul*, VI, pp. 355, 433. Un manuscris cuprinzînd cea mai mare parte a corespondenței se află la Biblioteca Academiei R.P.R.; se poate bănui că ideea alcătuirii unei condici cu scrisorile primite și trimise între 1769 și 1774, să fi aparținut chiar mitropolitului. Pe manuscrisul Bibl. Acad., după înșirarea cererilor deputaților munten și moldoveni, copistul a adăugat: «Ce ispravă au luat aceste cereri, atît moldovenilor cît și muntenilor, vremea au arătat (ms. rom. nr. 1667, fila 59); de aici concluzia alcătuirii condicii s-a făcut după 1774.

30. *Arhiva romînească*, pp. 130-131.

rușii pătrund în Moldova și cuprind la începutul toamnei regiunea Botoșanilor. Teama de turci și tătari îl face pe mitropolit să ceară înaintarea asupra Iașului³¹, care este ocupat la 26 septembrie, fără nici o rezistență³²; au intrat în oraș o roată de pedestrime comandată de generalul Elmpt, și una de călăreți sub Prozorovski, cu două tunuri de calibru mic³³.

În întâmpinarea lor spre Copou ieșiseră, cale de un ceas, mitropolitul și boierii, «de s-au închinat generalului»³⁴; pe o tipsie, rușilor li s-a oferit, alături de pâine și sare³⁵, cheia curții domnești; apoi, «...au venit în târg cu frumos alai și cu oșteni în rînduială regulată...»³⁶. Această rînduială, cu care locuitorii Iașului nu fuseseră obișnuiți pe vremea turcilor, a făcut ca ei să se întoarcă în oraș de prin locurile în care fugiseră³⁷.

Imediat după intrarea armatei în Iași, la Mitropolie, de față fiind mitropolitul, boierii și ofițerii ruși, s-a citit jurământul de credință față de împărăteasă, semnat apoi de cei prezenți³⁸; textul jurământului fusese, cu siguranță pregătit din vreme de ruși, în înțelegere cu mitropolitul și boierii Moldovei, care mergeau hotărît pe drumul alăturării țării lor de Rusia și a înlăturării, pe această cale, a nemilosului jug otoman.

Depunerea jurământului a căpătat un caracter general, fiind cerut de la întreaga țară: după dispoziții date mai întâi de generalul Elmpt iar apoi de Prozorovski, mitropolitul a trimis cărți de jurământ în toate eparhiile și porunci cu instrucțiuni, episcopilor și întregului cleros bisericesc. Jurământul trebuia citit în biserica fiecărui sat și iscălit de preoți, diaconi și toți jurații, după care era trimis înapoi la Gavril care la rîndul său îl expedia lui Prozorovski³⁹.

La sfîrșitul lunii octombrie, Sabatier, ministrul Franței la Petersburg, știa că întreaga parte din Moldova, eliberată de turci, depusese jurământul de credință față de Rusia⁴⁰.

Drept răspuns, turcii au declarat trădători pe moldovenii hainiți către Rusia, gest în care ambasadorul Franței la Constantinopol a văzut în

31. N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iassy, 1917, pp. 158-159. Copistul care a scris condica cu corespondența mitropolitului, spune că rușii au fost chemați de «frica cea mare ce era în Iași, de turci, de tătari...», *Arhiv. Rom.*, p. 132.

32. Klokmann I. P., *Feldmareșal Rumianțev v. period rusko-turețkoi voini 1768-1774*, Moskva, 1951, p. 74.

33. *Arhiv. Rom.*, p. 132.

34. Enache Kogălniceanu, *Letopisețele*, III, p. 275.

35. Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 34.

36. *Arhiva Românească*, p. 132.

37. Drăghici, *op. cit.*, pp. 34-35.

38. Moldoveanul jura să fie credincios Ecaterinei și țareviciului Pavel Petrovici, să se supună tuturor ordinelor și legilor introduse în țară, să slujească în oastea împărătească, care apără credința cea adevărată, și să socotească pe vrăjmașii Rusiei vrăjmașii lui. *Arhiva Românească*, pp. 131-133.

39. *Ibidem*, pp. 133-135.

40. Sabatier către ducele de Choiseul, Hurmuzaki, XVI, p. 473.

primul rînd un prilej de motivare, a cruzimilor comise de ei în principat⁴¹.

Între timp, la Iași se organiza noua administrație a Moldovei; generalul Elmpt întocmise o listă cu întrebări precise, asupra vieții economice, sociale și politice a țării, la care mitropolitul și boierii se silesc a răspunde cît mai pe larg⁴²: pentru viitoarea organizare a Moldovei și pentru exprimarea doleanțelor țării, el cerea alcătuirea unei deputații, care să plece la Petersburg.

Încă de la început, mitropolitul Gavril este principalul colaborator al rușilor, în opera de reorganizare a Moldovei; atunci cînd Prozorovski părăsește Iașul, retrăgîndu-se la Botoșani, el încredințează administrația țării lui Gavril, ajutat de vornicul Ioan Sturza și de paharnicul Alexandru Neculce, fiul cronicarului; mitropolitul urma să-l anunțe de tot ce se petrecea mai însemnat, iar pentru chestiunile curente trebuia să se adreseze colonelului Rejevski, rămas în Iași, cu o mică garnizoană. Împreună cu acesta, Gavril era dator să cunoască numele și ocupația fiecărui străin care venea la Iași, pentru a împiedica, pe această cale, strecurarea spionilor turci⁴³.

Ar fi greșit însă să credem că mitropolitul era un simplu pion, în mecanismul complicat al administrației ruse; partizan hotărît al apropierii de Rusia, el apăra cu consecvență drepturile poporului său, și nu o dată îl vedem intervenind pe lîngă generalii ruși, pentru lămurirea unor situații nedrepte. Generalului Stoffeln, care «...au sprijinit orașul peste iarnă și pînă în primăvară, cînd au murit de ciumă»⁴⁴, i-a adresat o anafora în care cerea ca, în conformitate cu poruncile împărătești, negustorii să nu fie supărați cu nici un fel de dare, afară de cele stabilite, care se vor plăti fără împotrivire..., fiind neapărate»⁴⁵; cerea, încă, desființarea unor dări «...ce au fost venituri ale boierilor greci...; și pentru că au lipsit asupra silnică a păgînilor, este bine să lipsească și aceste dări asupra toare»⁴⁶; mai propune apoi reglementarea dărilor care rămîn și a celor ce se cuvin armatei, pentru care țara e datoare să procure proviant, dar «...după putință»; ca «să nu se pricinuiască păgubirea lăcuitorilor», cere lui Stoffeln să fixeze valoarea monetelor care circulă în principat la «prețul ce au umblat pînă acum»⁴⁷.

Cu Rumianțev și cu Rusia, Gavril întreține o permanentă corespondență chiar de la începutul sosirii, «...în pămîntul nostru a veacului celui înăurit»⁴⁸. Victoriile armatei ruse comandate de Rumianțev, îl umplu de

41. Saint Priest către ducele de Choiseul la 4 decembrie 1769. Hurmuzaki, *Supliment*, I, p. 785.

42. Erau 14 «ponturi»; numărul ținuturilor și tîrgurilor, negoțul pe care-l fac, bogății ale solului și subsolului, raporturile dintre boieri și țărani, drepturile domnului și veniturile domniei, obligațiile țării față de turci etc. *Arhiva Romînească*, pp. 133-135.

43. *Ibidem*, p. 133.

44. *Ibidem*, p. 133.

45. *Ibidem*, p. 148.

46. *Ibidem*, p. 149.

47. *Ibidem*, p. 150.

48. *Ibidem*, p. 172.

o bucurie, care îl face să le asemene cu cele câştigate de Scipio, Hanibal sau Belizarie ⁴⁹.

În decembrie 1769, după ce tătarii din Bugeac loviseră Moldova «cu păgînească vrăjmăşie şi cu cumplită sălbăticire», el cere comandantului suprem să ia măsuri pentru ca asemenea nenorociri să nu se mai repete; propune în primul rînd atacarea şi dărîmarea cetăţii Benderului şi Brăilei, ca principale baze de atac ale duşmanului; pentru nevoile armatei, care ar îndeplini această misiune, el asigură ajutor cu «...cele ce sînt în putinţa noastră, însă cu ştiinţă şi oarecare cuviincioasă rînduială» ⁵⁰. Tot lui Rumianţev i se adresează capul Bisericii moldovene şi atunci cînd cere sprijin pentru înlăturarea unor abuzuri de care se făceau vinovate unele unităţi din armată şi mai ales cetele de «volintiri» ⁵¹. El cere ca tot ce se ia pentru armată să fie «...după putinţa ţării, să se dea cu orînduială şi prin ştirea rînduiţilor dregători» ⁵².

După depunerea jurămîntului, moldovenii încep să aibă legături directe cu Ecaterina; în 18 noiembrie 1769 o seamă de jupînese văduve se adresează împărătesei numite «duioasa maică», şi după exprimarea bucuriei de a se afla sub «răcoroasa şi odihnitoare umbră» a puterii ei, îi cer un hrisov cu scutiri de încartiruire, proviant, şi cu întărirea unor privilegii ale clasei lor ⁵³:

Prima scrisoare adresată Ecaterinei de cei care îngrijeau de soarta Moldovei a fost scrisă probabil cam în aceeaşi vreme: «Smeritul mitropolit al Moldovei, împreună cu toţi cei din păstoria mea, obraze bisericesti şi politiceşti» mulţumesc pentru «facerile de bine» săvîrşite de armatele împărăteşti, asigurînd că moldovenii vor fi faţă de Rusia «...îndatoraţi şi supuşi pînă la cei mai îndepărtaţi urmaşi ai noştri...», şi îşi exprimă speranţa că niciodată nu vor fi părăsiţi sau lăsaţi în voia soartei ⁵⁴.

Această frică de a fi părăsiţi revine aproape în fiecare scrisoare a mitropolitului către persoane oficiale ruse; ea dovedeşte înţelegerea pericolului pe care-l reprezenta pentru ţară şi pentru persoanele suspectate prin legăturile cu ruşii, o revenire a turcilor: o dată pornit pe drumul apropierii de Rusia, Gavril şi partida sa nu se mai puteau întoarce decît cu preţul celor mai mari riscuri.

În răspunsul adresat mitropolitului, Ecaterina se arată bucuroasă de a fi putut elibera Moldova de otomanii acuzaţi de începerea războiului. Armata rusă e arătată ca o strajă a pravoslavniciei Biserici a Răsăritului, împilată de păgîni, iar moldovenii sînt chemaţi să se roage pentru victoriile ei. Ecaterina cere mitropolitului să îndemne credincioşii la ţinerea jurămîntului faţă de Rusia, pentru ca nu cumva «...vreo rătăcire a iubirii de argint...» să aducă faloase «obşteşcului vrăjmaş al Creştinătăţii»; pro-

49. *Ibidem*, p. 170. Scrisoarea lui Gavril către Rumianţev este din decembrie 1769.

50. *Ibidem*, pp. 166-167.

51. Pentru purtarea acestora, care în majoritate erau romîni, vezi şi cartea lui Rumianţev către locuitori, din 20 iulie 1773, în *Uricarul*, VI, p. 381.

52. *Arhiva Romînească*, p. 168.

53. *Ibidem*, pp. 176-179.

54. C. Erbiceanu, *op. cit.*, pp. 306-307.

mite în schimb apărare «...după măsura credinței voastre și a rîvnei ce veți arăta pentru slujba noastră»⁵⁵. Îndată după primirea scrisorii, mitropolitul adresează țării o pastorală în care face cunoscut cuprinsul ei; după ce asigură pe moldoveni că nu vor fi niciodată «...părăsiți de stăpînirea cea dreaptă și creștinească...», îi îndeamnă să lupte «...pentru lege și pentru patrie», fără a cruța averea sau viața; ca recunoștință pentru «marile faceri de bine», locuitorii trebuie să facă slujbă împărătească și să dea proviant. Gavril mai cere sprijin de la populație pentru ca iscoadele turcești și vînzătorii credinței să fie dezvăluiți și împiedicați de a mai face rău⁵⁶.

Scrisoarea Ecaterinei și pastorală lui Gavril au fost tipărite la Iași și trimise în satele și orașele moldovene, pentru a se citi în biserici.

Autoritățile rusești n-au considerat niciodată Moldova și Țara Românească ca țări dușmane și de aceea le fereau de excesele inevitabile pe timp de război; rușii au căutat în permanență să atragă simpatiile și așa mărturisite ale celor mai mulți moldoveni. De aceea evitau să mărească apăsarea fiscală, limitîndu-se strict la nevoile oștirii. Din Lepicev, Rumianțev scria Divanului, în ianuarie 1770, că veniturile vistieriei trebuie să crească «...fără îngreunarea norodului», și să fie strînse numai pentru «...trebuința țării și pentru plata oștilor»⁵⁷.

Aprovizionarea acestora a fost pentru mitropolit o preocupare permanentă, am văzut mai sus acțiunea sa atunci cînd i se părea că formele legale nu se respectau sau erau depășite⁵⁸. El a susținut în schimb, necondiționat, ca rușii să se aprovizioneze cu zahareaua ce fusese strînsă pentru trebuința armatei otomane. La cererea generalului Cernoievici, Gavril poruncește cu blestem celor ce o tănuiesc, să o predea armatei care le apără țara de turci⁵⁹.

Pentru viitoarea organizare a celor două provincii eliberate, Petersburgul ceruse încă din toamna lui 1769 trimiterea unor deputați cu plîngerile, cererile și sugestiile locuitorilor; generalul Elmpt stabilise la trei numărul delegaților fiecărei țări, un membru al clerului și doi boieri⁶⁰.

55. *Arhiva Romînească*, pp. 187-189. Scrisoarea a fost scrisă în 16 decembrie, și se afla în Leticev, în 26. De aici, împreună cu o scrisoare a lui Rumianțev, tot către mitropolit, pleacă spre Iași. În afară de Ecaterina, Gavril se afla în corespondență și cu Sf. Sinod al Bisericii Ruse, solicitat alături de împărăteasă să aprobe revenirea în țară a moaștelor Sf. Ioan cel Nou, a odoarelor Mitropoliei și a actelor ei de moșii, duse de Dosoftei în Polonia, *ibidem*, pp. 159-162.

56. *Ibidem*, p. 192. *Pastorală* lui Gavril este din 5 iunie 1769.

57. Rumianțev amintește Divanului că el are misiunea să vegheze «asupra buneî stări a norodului» pentru care el, Rumianțev, are «multă purtare de grijă». Cere ca scrisoarea lui să fie adusă la cunoștința țării, astfel ca toți să afle aceasta și să aibă pentru «armia împărăteștii măriri... mare bucurie». În aceeași scrisoare cere moldovenilor să ajute «cu un ceas mai devreme la trebuințele zaharelei oștilor, care vă păzesc». *Ibidem*, pp. 194-196.

58. Vezi p. 979.

59. *Arhiva romînească*, pp. 228-229. Aceștia erau lăsați de comandanți să facă orice voiam, spune Saint Priest într-un memoriu din ianuarie 1740. Hurmuzaki, *Supliment*, I, p. 840.

60. Vezi mai sus, nota 57.

În răspunsul dat generalului se arăta că Moldova urma să fie reprezentată la Petersburg de următorii deputați: Inochentie, episcopul de Huși, Vartolomeu Măzăreanu, egumenul M-rii Solca, Benedict, egumenul M-rii Moldovița (din partea clerului), și Ioan Paladi biv vel logofăt, Ianache Milo, biv vel spătar și logofătul Lupu Balș, care nu va mai pleca din pricina bătrâneții ⁶¹.

Xenopol, în istoria pe care o face familiei Callimachi, socotește, întemeiat pe date greșite, că șeful ambasadei moldovene în Rusia ar fi fost chiar mitropolitul ⁶²; corespondența sa și alte izvoare, interne și externe, se opun categoric acestei afirmații socotite și de Iorga, în cele din urmă, greșită ⁶³.

Gavril însuși, în cartea trimisă la 10 decembrie Ecaterinei, prin delegați, vorbește de numirea lui Inochentie ca șef al deputăției ⁶⁴.

Această scrisoare din 10 decembrie este semnată, în afară de mitropolit, de principalii capi ai Bisericii moldovene, printre care episcopul Paisie, Leon, episcopul Romanului, și Dositei, episcop de Răduți; dintre boieri, iscăleau Lupu Balș logofăt, Ioan Sturza și Constantin Rosetti, vornici, spătarul Iordache Canta și alții, în total peste 20 mari boieri ⁶⁵.

După ce compară luptele Ecaterinei contra turcilor cu victoriile lui Constantin cel Mare, asupra lui Maxentius, autorii scrisorii — în care vedem pe mitropolit și partida sa —, mulțumesc pentru că au fost scăpați sărmâne «oi» de «înjunghierea» păgînilor; revine apoi tema mai veche a primirii Moldovei sub scut rusesc și a apărării de răzbumarea otomană; în sfârșit, Ecaterina e înștiințată de plecarea unei deputății la Petersburg, care va aduce «supunerea» Moldovei ⁶⁶.

Tot la 10 decembrie era trimisă o carte Sfîntului Sinod al Bisericii Ruse, semnată de capii Bisericii Moldovene; după obișnuitele asigurări de bucurie și devotament, pe care le aflăm în orice scrisoare spre Rusia, se formulează cerea ca «...cu de-a dinsul să fim supt stăpîneasca apărare a prea sfințiilor Voastre, fără de clătire, fiind purure ocroțiți și umbriți spre răpaos» ⁶⁷.

Aceste două scrisori au plecat spre Petersburg, împreună cu deputății, probabil la sfîrșitul lunii decembrie; în ianuarie erau la Leticev,

61. *Arhiva Romînească*, p. 135.

62. Xenopol, *op. cit.*, p. 142.

63. N. Iorga, *Istoria Romînilor*, VII, p. 235. La început bazîndu-se pe un text confuz al lui Von Solms, Iorga face aceeași greșeală ca și Xenopol. Vezi mai jos, n. 7.

64. *Arhiva Romînească*, p. 156. Cu puțin înainte de 20 noiembrie, mitropolitul așează epitrop peste eparhia Hușilor, în lipsa lui Inochentie, plecat la Petersburg, pe episcopul Leon de Roman, *ibidem*, p. 151.

65. *Ibidem*, pp. 158-159.

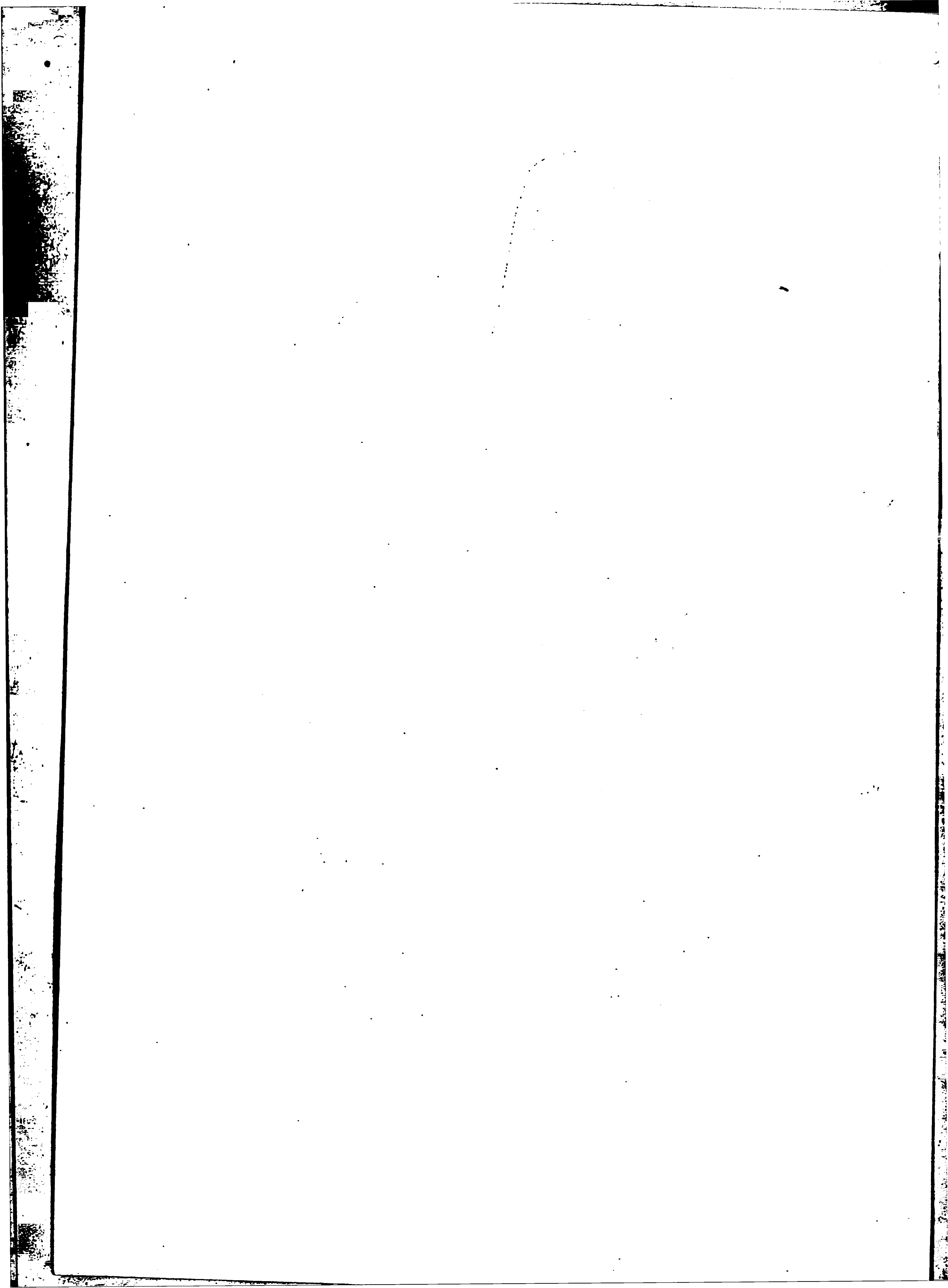
66. Sînt date numele deputaților. *Ibidem*, pp. 152-159.

67. *Ibidem*, p. 165.

Гаврилъ Митрополитъ
Каллимахи

Mitropolitul Gavril Callimaehi

la cartierul general al lui Rumianțev⁶⁸, căruia încă din decembrie i se solicitase protecție și recomandatii pentru delegați⁶⁹.

Imediat după sosirea lor la Leticev, Rumianțev înștiințează Divanul asupra acestui fapt și-l asigură că va avea grijă de reprezentanții Moldovei și că vor fi bine primiți de împărăteasă, mai ales că duc «...scrisoarea cea pentru mărturisirea supunerii a tot norodului»⁷⁰.

După zece zile de ședere la Leticev, moldovenii pornesc mai departe, pentru a ajunge la Petersburg abia în 9 martie 1770⁷¹; sosirea lor era așteptată încă de la începutul lunii, când Sabatier o anunța ducelui de Choiseul⁷².

Prezentarea la Curte a fost fixată pentru ziua de 28 martie, într-o duminică și zi de Florii: împărăteasa poruncise să li se trimită «...două carute cu câte 6 cai și la fieștecare să fie câte un comișel călare, să-i aducă drept la biserica cea din curte să asculte liturghia». După aceea trebuiau duși în camera numită «cavaler-Evredscaia» și prezentați Ecaterinei, «de maestrul ceremoniei»; urma citirea «orației», mai întâi de moldoveni, apoi de munteni, și răspunsul făcut în numele împărătesei de vicecancelar. «Lângă deputați pentru toată întâmplarea s-au rînduit să fie Cruta, nadvodnoi sovetnic»⁷³.

Primul care a luat cuvîntul în fața Ecaterinei a fost reprezentantul Moldovei, episcopul Inochentie, deși în fruntea muntenilor se afla un mitropolit⁷⁴. După ce compară înțelepciunea Ecaterinei cu a lui Solomon, Inochentie mulțumește pentru eliberare și pentru primirea «...subt acoperămîntul schiptrului tău, celui împărătesc...»; moldovenii sînt bucuroși că «...ne-ai lăsat întru toate orînduielile și obiceiurile cele vechi ale noastre», dar o roagă prin el ca «...să fim mîntuiți pînă la sfîrșit ca și noi și toată obștea țării noastre să ne numărăm în rîndul altor robi și supuși ai împărăției tale»⁷⁵. A urmat apoi cuvîntul mitropolitului Grigore al Țării Românești, cu un conținut asemănător.

În răspuns, vicecancelarul asigură pe deputați de «buna voire către noroadale moldovenesti și muntenesti» a împărătesei Ecaterina, și-i anunță că «...primește supunerea și jurămîntul lor întru credință». Locuitorii vor fi lăsați «...întru toate să fie după a lor judecăți și rînduiele»; drept recu-

68. Sosesc la 11 ianuarie și rămîn acolo 10 zile. Li se face o primire «cu mare cinste», spune Benedict, egumenul Mînăstirii Moldovița, în jurnalul său intitulat «Mergerea drumului nostru din Moldova la Petersburg», *ibidem*, p. 251.

69. *Ibidem*, pp. 170-171.

70. *Ibidem*, pp. 193-196.

71. Spune egumenul Benedict, *ibidem*, p. 253.

72. Raport din 2 martie 1770: «Les députés de Moldavie seront incessamment...» spune Sabatier, Hurmuzaki, XVI, p. 475; «...On dit que ce sont les personnages les plus distingués de ces deux provinces. Ils seront sans doute présentés à l'impératrice de Russie le premier jour de cour», scrie el câteva zile mai tîrziu, *ibidem*, p. 478.

73. Cunoscut prin legăturile cu Gavril încă din vara lui 1769. Vezi mai sus p. 6. Amănuntele primirii în audiență sînt consemnate de autorul condicii, *Arhiva Romînească*, pp. 196-197, și de egumenul Benedict, *ibidem*, p. 253.

74. Mai puțin prețuit poate de ruși decît Gavril al Moldovei.

75. *Arhiva Romînească*, pp. 197-198.

noștință, împărăteasa speră că ei nu-și vor călca niciodată jurământul depus...», «sporind după puterile lor și după cea mai mărginită a lor putință, la armile ei împotriva celor ce au stricat pacea și este vrăjmaș împărăției ei și tuturor creștinilor»⁷⁶.

Ceremonia din 28 martie 1770 este descrisă în toate rapoartele ambasadurilor de la Petersburg: Von Solms scrie regelui Prusiei că delegații Principatelor «...ont eu avant hier une audience solennelle auprès de Sa majesté impériale, où ils ont reconnu formellement la soumission de leurs provinces au sceptre de Russie. Ce sont l'archevêque de Moldavie et les principaux évêques et archimandrites de ces pays»⁷⁷.

Momentul festivității trecut, a urmat partea practică a activității delegațiilor Principatelor, aflate acum pentru prima dată alături, într-o acțiune politică comună.

Moldovenii au prezentat o listă de 17 «ponturi», privind organizarea țării lor: se făceau propuneri amănunțite, privind dregătoriile și sistemul administrativ, dar se cerea ca la conducere să fie «aristocrația». Dregătorii jurau la intrarea în funcție «atît împărăției cît și patriei»; slujba trebuia să țină maximum trei ani, după care se va da socoteală, cei nedrepti fiind opriți a mai ocupa vreo dregătorie. Pentru curmarea abuzurilor, se propunea alcătuirea unei pravile scrise.

Relațiile cu rușii sînt amănunțit fixate în cartea deputaților moldoveni: pentru apărarea țării, ei cereu un general la Iași și trupe pe graniță. Principala misiune a generalului era conducerea oștilor și trimiterea dajdiilor la Petersburg; dar în același timp el îmbrăca cu caftan pe «...boierii ce vor fi la ocîrmuire»⁷⁸.

Nu încapă îndoială că mitropolitul a fost unul din inițiatorii acestui proiect; găsim în el atît egoismul de clasă al mării boierimi moldovene din care făcea parte, dar și aplecarea către Rusia atît de pronunțată la el. Aceasta din urmă și numai ea, l-a putut face să inspire o organizare în care puterea îi era limitată de atribuțiile însemnate ale generalului rus din Iași.

La Petersburg, deputații au fost întrebați care e starea țării și «ce ajutoru poate să dee...» rușilor, care au luptat să o elibereze. Moldovenii răspund că nu pot da un răspuns precis, fiindcă «...se află țara noastră împrăștiată și risipită». Asigură numai că «...toți deobște și mari și mici sînt gata a sluji întru toate poruncile împărătești..., numai cu de-a

76. Răspunsul vicecancelarului în *Arhiva Romînească*, p. 201.

77. Von Solms către rege, la 10 aprilie 1770 (st. n.), acesta e textul pe care s-a bazat Iorga cînd l-a socotit pe Gavril șef al deputăției moldovene (N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 27). E de fapt o greșeală a ambasadurii prusace, care l-a crezut pe Grigore mitropolit al Moldovei, în loc de al Țării Romînești. Din delegația acesteia mai făceau parte un Brîncoveanu și un Cantacuzino, primul mare loșofăt, al doilea, vistiernic. Audiența e descrisă și de Sabatier, Hurmuzaki, XVI, p. 479; vezi și Hurmuzaki, XVII, pp. 81 și urm.

78. Însemnare de ponturi ce s-au dat de deputații Moldovei pentru cereri ce s-au socotit ca să facă, din partea obștei la imperatriță. Pentru ocîrmuire. *Arhiva Romînească*, pp 202-205.

dinsul ne rugăm... ca nu cumva pentru păcatele noastre să rămînem iarăși în stăpînirea cea veche». Promit ca după aşezarea ţării şi întregirea ei să ridice o oaste de 12.000 ostaşi, cu toată cheltuiala, şi să hrănească 8000 de soldaţi împărăteşti ⁷⁹.

Din Petersburg, delegaţii moldoveni informau permanent pe mitropolit despre mersul lucrurilor: îi reproşează chiar la un moment dat că deşi i-au fost trimise 13 scrisori, a răspuns numai la două. Se plîng apoi că din pricina lipsei instrucţiunilor, «...noi nu ştim ce răspuns să le dăm...» miniştrilor ruşi, care pun întrebări, privind Moldova ⁸⁰.

Gavril se scuză, arătînd că din 13 scrisori nu i-au venit încă decît două, le mulţumeşte pentru ştirile trimise, şi se arată bucuros că împărăteasa a acceptat cererea lor ca «...de-a pururea cu nestrămutare ne vom socoti ca nişte robi credincioşi şi supuşi împărăţiei Rosiei»; le scrie că în ţară se află aceeaşi rînduială pe care au lăsat-o la plecare, dar că tătarii au lovit nordul Moldovei pînă spre Iaşi, fiind opriţi în cele din urmă de trupele lui Stoffeln. Năvala lor a provocat panica mai ales printre săteni, speriaţi acum şi de retragerea ruşilor din Bucureşti, spre Focşani; moldovenii se tem să nu fie lăsaţi din nou pe seama turcilor şi Gavril roagă pe delegaţii ţării să spună toate acestea la Petersburg, pentru ca «să se mai întărească poruncile» ⁸¹, privind securitatea celor ce vor să fie mereu «...statornici supuşi ai Rosiei» ⁸².

În timp ce la Petersburg se aflau reprezentanţi din toate Țările Romîne ⁸³, puterile occidentale erau asigurate că Rusia nu intenţionează să alipească Moldova şi Țara Romînească; Von Solms scria regelui Prusiei, la 19 iunie 1770, că «je crois pouvoir assurer que l'impératrice n'est nullement intentionnée de faire de la Moldavie ou de la Valachie des provinces russiennes» ⁸⁴. În acest timp Ministerul de Externe francez trimitea instrucţiuni lui Saint-Priest, în care se spunea că: «...la Russie a pris l'engagement de ne garder ni la Valachie, ni la Moldavie» ⁸⁵. Se sfîrşea aşadar cu visul devenit drag al romînilor din cele două Principate, de a scăpa de turci prin supunere la Rusia ⁸⁶. Dar toate aceste situaţii erau necunoscute moldovenilor, care se socoteau mai departe supuşi Ecaterinei, şi se bucurau de fiecare victorie a armatelor ei.

79. *Ibidem*, pp. 209-210. O altă «arătare» pentru «starea ţării» cerea luarea de măsuri contra oştenilor împărăteşti, mai ales voluntari, care comiteau abuzuri. Voluntarii de cele mai multe ori erau romîni, înrolaţi pentru a căpăta scutire de proviant şi alte privilegii.

80. *Ibidem*, p. 221.

81. *Ibidem*, pp. 221-222.

82. *Ibidem*, p. 244.

83. Din regiunile aflate sub stăpînirea habsburgică se afla preotul bănăţean Ioan Popovici, N. Iorga, *Istoria Romînilor*, VII, p. 265; vezi şi N. Iorga, *Călătoriile în Rusia ale preotului bănăţean Ioan Popovici, 1770-1771*, Arad, 1901.

84. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 29.

85. Hurmuzaki, *Supliment*, I, p. 811.

86. Ecaterina plănuia în schimb să le transforme în «une espèce de puissances intermédiaire» sub un prinţ «médiocre», N. Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 30.

La 10 iulie 1770, generalul Simion Cernoievici anunța lui Gavril, care se refugiase în satul Gănești din pricina ciumei, noua victorie a lui Rumianțev. Conform ordinelor acestuia, izbînda trebuia sărbătorită în toată țara, prin «rugăciuni de mulțumire, cu slobozirea din tunuri și din puști». Pentru ceremonia din Iași, Cernoievici roagă pe mitropolit să vină în Capitală cu boierii Divanului⁸⁷; atunci cînd Rumianțev e înaintat feldmareșal și decorat cu ordinul «Sf. Gheorghe», Gavril e printre primii care îl felicită, arătîndu-se bucuros «preste măsură»⁸⁸.

În februarie 1770, la Iași, Rumianțev tipărește o proclamație către moldoveni, răspîdită mai apoi în întreaga țară. Se vede din ea că mulți locuitori îi adresau plîngerii împotriva dregătorilor care îi asupreau; Rumianțev se arată indignat de faptul că «cei puși în paza rînduîelilor și folosul norodului strîng veniturile sub numele haznalei împărăteștii mării, dac asupreală, prădăciuni, ticălosului norod». El asigură țara că se va sili să pună capăt abuzurilor și să pedepsească pe «stricătorii odihnei țării»⁸⁹.

Se pare că în toamna aceluiași an 1771, agenții Turciei și-au intensificat activitatea în Moldova, încercînd să atragă pe locuitori de partea vechilor stăpîni: Rumianțev îi scrie despre aceasta mitropolitului, cerînd sprijin pentru dezvăluirea celor care fac propaganda otomană între oameni, «... ca să-i tragă la pierzarea cea veșnică»; Gavril e rugat ca prin «...mîntuitoare învățături, să aduci pe norodul la calea cea adevărată și să-l arăți cu ce strîmbătate este unită amăgirea credinței către prea puternica împărătească mărire»⁹⁰.

Îndată după primirea scrisorii, mitropolitul Gavril adresează o pastorală țării, arătîndu-se mirat că după «...atîtea faceri de bine», vreun creștin mai poate lucra în solda păgînului; în încheiere, moldovenii sînt asigurați din nou că Rusia nu-i va părăsi niciodată, și că turcul «...nu va mai afla loc sau intrare a mai lăți cît de puțin păgîneasca lui stăpînire în pămîntul acesta»⁹¹. Aceleași făgăduieli sînt date și în anii următori, într-un răspuns al lui Rumianțev, la o scrisoare a «capilor bisericesti și politicești». Aceștia declaraseră că «dorim fierbinte întărirea patriei noastre» și se rugaseră să fie apărați «...pentru paza cea statornică a pămîntului Moldovei»⁹²; feldmareșalul îi asigură că n-au de ce să se teamă, și le cere să îndepărteze «toată frica și tulburarea»⁹³.

Se pare că în 1773, abuzurile dregătorilor și clasei stăpînitoare din Moldova au luat proporții însemnate: la 30 ianuarie egumenii mînăstirilor

87. *Arhiva Romînească*, pp. 225-226.

88. *Ibidem*, pp. 229-230.

89. V. A. Urechia, *Documente între 1769-1800*, București, 1889, pp. 5-7; vezi și *Bibliografia romînească veche*, IV, p. 255.

90. *Uricarul*, VI, p. 263.

91. *Ibidem*, pp. 364 și urm.

92. *Ibidem*, p. 371.

93. *Ibidem*, p. 376. În aceeași vreme locuitorii unui sat își exprimă față de mitropolitul Gavril speranța de a fi «păziți fără continuare de acum înainte» (*ibidem*, p. 372). Aceeași idee deci, care revine permanent în corespondența oficială între 1769 și 1774, și care oglindește teama moldovenilor de a reveni sub turci și dorința lor a rămîne cu rușii.

scriau mitropolitului, arătînd că satele mînăstireşti sînt asuprite, locuitorii fug, şi că de aceea mînăstirile îşi pierd veniturile. Ei îl roagă să intervină pe lîngă boieri ca «...să-i îndemne de-a dinsul a popri toate jafurile». Arată că ei s-au plîns de mai multe ori dar boierii din Divan «...acoperă jafurile, apără nedreptăţile, vrăjmăşesc pe cei ce vor să le vădească»⁹⁴. Rumianţev, care a căutat mereu să oprească apăsarea excesivă a norodului a fost obligat să ia măsuri contra celor care încălcau legile; între martie şi mai, el pedepseşte pe unii boieri cu «pedeapsa izgonirii». Restul boierilor îi adresează cu acest prilej o scrisoare, în care cer iertarea vinovaţilor şi promet pentru întreaga lor clasă să nu mai încalce poruncile⁹⁵.

Nerespectarea promisiunilor a făcut ca în iulie 1773, Rumianţev să se adreseze mitropolitului, cerîndu-i ca să fie «...cu luare aminte spre starea norodului», şi să atragă atenţia dregătorilor că «...boieriile şi locurile ce li s-au datu, să aibe a le socoti nu pentru... ca să îngreuneze pe supuşi spre interese de a se îmbogăţi». Îi cere să fie anunţat de orice călcare a legalităţii pentru ca «să poci despre partea mea a face lăcuitorilor căzută apărare», iar pe «dregătorii cei abătuţi din calea dreptăţii să-i pedepsească după iuţimea pravilelor»⁹⁶. În acelaşi timp Rumianţev se adresează locuitorilor «Moldovei, Valahiei... şi Banatului Craiovei»; după ce recunoaşte că norodul e asuprit cu «...feluri de asupriri, la o vreme cînd după oste-neştele trebi ce sîntu şi făr de aceasta, lăcuitorii fireşte simţesc oarecarî îngreuieri»⁹⁷, interzice rechiziţionările făcute în numele armatei de diferite persoane şi dă dispoziţii ca în viitor să se elibereze chitanţe pentru orice se va lua de la locuitori. El condamnă în acelaşi timp abuzurile «volintirilor» şi ale unor ofiţeri imperiali, pe care promite să-i pedepsească⁹⁸. La rîndul său, mitropolitul adresează ţării o pastorală în care comentează hotărîrile lui Rumianţev şi îndeamnă pe locuitori să vină la el pentru orice nedreptate care li se va face, în numele armatei⁹⁹.

Tot pentru a uşura situaţia poporului apăsător de dregători şi boierime, Rumianţev răspunde negativ la cererea capilor clerului şi boierimii de a li se scuti averile de deseatină, goştină, vădrărit¹⁰⁰. Deşi mitropolitul nu apare în această acţiune a clasei stăpînitoare moldovene, nu-l putem socoti străin de ea. De altfel, pentru întărirea privilegiilor Bisericii, el intervenise în mai multe rînduri la Rumianţev, obţinînd, în martie 1773, ca toate pricinile între clerici şi laici să se judece în faţa unui «Duhovnicesc Divan», la Mitropolie¹⁰¹.

94. *Uricarul*, VI, pp. 397 şi urm.

95. *Uricarul*, VI, pp. 406-407.

96. *Ibidem*, p. 389.

97. *Ibidem*, p. 378. Cartea lui Rumianţev este din 20 iulie.

98. *Ibidem*, pp. 379-381.

99. *Ibidem*, pp. 384-385.

100. *Ibidem*, pp. 413-414.

101. Scrisoarea de aprobare a lui Rumianţev către Gorceakov e din 14 martie, *ibidem*, p. 402. Boierii protestaseră contra acestui privilegiu şi Gavril se simte dator să-l motiveze, printr-o amănunţită scrisoare adresată lui Gorceakov, *ibidem*, pp. 404-406.

În vara aceluiași an se tipărește la Iași, în românește, «Învățătura Ecaterinei a II-a»¹⁰², culegere de legi, după care urma să se conducă și Moldova. Prefața semnată de mitropolit și adresată lui Rumianțev, cuprindea în afară de cuvinte de laudă la adresa armatei ruse, și mărturisirea repetată a dorinței moldovenilor de a trăi sub «aceste folositoare prave, întru starea cea neclintită a pronomiilor vechi»: se cuprind apoi în prefață atacuri fățișe la adresa «Obștescului vrăjmaș», turcul¹⁰³.

Victoriile rusești și eliberarea unui teritoriu din Moldova de sub ocupația otomană l-au îndemnat pe Gavril să ceară revenirea eparhiei Proilavei sub arhipăstoria sa. Încă din 1771 el s-a adresat lui Rumianțev, împreună cu mitropolitul muntean Grigore, cerînd reintegrarea părții de nord a acestei eparhii la Moldova, iar a celei de sud, la Muntenia¹⁰⁴. Fără a aștepta răspunsul — venit abia în 1774 —, cei doi mitropoliți au înfăptuit imediat reintegrarea. În urma ei, partea ce se cuvenea Moldovei din fosta eparhie a Proilavei a revenit eparhiei Hușului¹⁰⁵.

După o scurtă aprindere a războiului în Dobrogea, care făcuse pe munteni să propună trimiterea unei noi deputații la Petersburg¹⁰⁶, cele două puteri au încheiat, după aproape 7 ani de război, pacea de la Kuciuk-Kainardji; clauzele care se refereau la Principatele Române erau cuprinse în art. 16 și prevedeau în primul rînd întoarcerea lor sub stăpînire turcească¹⁰⁷, oprind astfel speranțele partizanilor unei alipiri la Rusia ortodoxă, printre care și mitropolitul Gavril Callimachi.

Rumianțev însuși i-a anunțat la 28 iulie din Brăila, știrea semnării păcii, caracterizată drept «fericită și folositoare»¹⁰⁸; după ce enumeră punctele, pofteste pe mitropolit să aducă la cunoștința poporului «această aducătoare de bucurie așezare»¹⁰⁹. Peste puțină vreme Rumianțev primește o «mulțumită din partea părții bisericești și politicești» a Moldovei: se arată că au fost primite punctele «fericitei păci» și se exprimă recunoștința pentru buna lui purtare de grijă față de moldoveni¹¹⁰. Amărăciunea care răzbate printre rînduri, în ciuda unei expresii ca cele de mai sus, mărturisește dezamăgirea resimțită în cercurile conducătoare ale Moldovei și în întregul popor, la aflarea vestii că trebuie să se renunțe la idealul făurit, în mai mult de 6 ani.

102. Tradusă din rusește, în *Bibliografia românească veche*, IV, p. 255.

103. V. A. Urechia, *Documente între 1769-1800*, pp. 7-9, și *Bibliografia românească veche*, II, pp. 201-202.

104. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 312.

105. *Ibidem*, pp. 313-314, și *Uricarul*, VI, pp. 395-397.

106. N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 521-522. Cererea fusese făcută în mai și adresată lui Rumianțev, care fără să respingă ideea, se mulțumește cu vagi făgăduințe.

107. Hurmuzaki, *Supliment*, I, p. 898.

108. Scrisoarea feldmareșalului în *Arhiva Românească*, pp. 238 și urm. *Uricarul*, I, pp. 81 și urm., la V. A. Urechia, *Documente între 1789-1800*, pp. 9-11. Gavril îi adresase la 1 iulie o scrisoare al cărei cuprins nu se cunoaște, plină de îngrijorare, bănuim, din pricina semnării iminente a păcii.

109. *Arhiva Românească*, p. 243; *Uricarul*, I, p. 83.

110. *Uricarul*, VI, pp. 415-416.

În ultimele momente ale administrației ruse, rolul mitropolitului Gavril Callimachi a fost dintre cele mai de seamă ; în august 1774 el părăsește Iași îndreptându-se spre Focșani, pentru a se înțelege cu Rumianțev asupra împrejurărilor în care urmînd să aibă loc revenirea Moldovei sub turci. Mitropolitul și boierii care-l întovărășeau, aduceau arzuri întocmite din Iași și care trebuiau trimise la Poartă după obținerea aprobării lui Rumianțev¹¹¹ ; figura între ele și unul cerînd domn, pe Grigore Ghica¹¹².

Pe drum, mai jos de Bîrlad, reprezentanții Moldovei au fost întîmpinați de un curier al lui Rumianțev, care i-a oprit, arătîndu-le că nu se știe cît timp va mai rămîne feldmareșalul la Focșani.

În urma acestei situații, mitropolitul scrie la 9 august din Nicorești, lui Rumianțev : «După ce își exprimă întristarea de a nu-l fi văzut de mult, îl anunță că va trimite totuși la Focșani pe episcopul Romanului, prin care-l roagă «să mi se dea voie să viu și eu»¹¹³. Șederea în Nicorești a fost de scurtă durată, din moment ce la 15 august, boierii rămași la Iași adresau mitropolitului la Focșani o lungă scrisoare dojenindu-l de încălcarea hotărîrilor stabilite în comun, înainte de plecare ; îi atrage atenția că fusese vorba de o singură cerere, aceea de a se numi domn Grigore Ghica și nu de trimiterea a doi boieri la Poartă cu un arz, așa cum intenționa Gavril ; îi cer ca în probleme atît de importante să nu acționeze singur, ci în acord cu «întreaga obște» ; se mai aduc învinuiri de împărțirea țării în «tarafuri», adică partide¹¹⁴.

În fața acestei rezistențe, Rumianțev a hotărît ca arzurile modificate să fie trimise înapoi la Iași și numai după aceea, cu semnăturile tuturor boierilor, să ia drumul Constantinopolului : Mitropolitul, care între timp p'ecase la Focșani, este anunțat despre aceasta printr-o scrisoare din 29 august a vistiernicului Ioan Canta. El cere să le trimeată repede înapoi, «...ca nu cumva să se tulbure M.S. Grafulu, din zăbava noastră»¹¹⁵.

Bătrînul mitropolit Gavril, atît de strîns legat de Rusia, a suportat cu greu părăsirea Moldovei de către armatele ei : se adăuga cu siguranță și teama de a suferi persecuții din partea turcilor îndîrjiți asupra celor care preferaseră protecția puterii creștine de la Răsărit.

În ianuarie 1775, Gavril trimite lui Rumianțev o scrisoare din care reies aceste sentimente : mărturisește că despărțirea de el l-a durut și a «lăcrămat», mai ales că sub a lui «apărare, nădăjduit-amu să pitrecimu rămășița vieții noastre» ; deplînge împilarea «nenorocitei patrii» și arată că «nu este a nădjudi cineva liniște în părțile acestea» ; îl roagă de aceea

111. V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei*, p. 131. Veneau cu Gavril următorii boieri : hatmanul V. Razu, vistiernicul Ioan Canta, un spătar Conachi, paharnicul Constantin Paladi, stolnicul C. Balș, la care se adăuga Inochentie de Huși, *Uricarul*, VI, p. 418.

112. Semnau mitropolitul, Inochentie de Huși, logofătul Lupu Balș, vornicul Ion Sturdza, Vasile Razu și alții, *ibidem*, VI, pp. 416-417.

113. *Ibidem*, VI, p. 418.

114. *Ibidem*, VI, pp. 424-426.

115. *Ibidem*, VI, pp. 426-428.

pe Rumianțev să-i dea o «luminată carte» pentru cazul când «voi fi silitu a mă înstrăina de la scaunu și patriea mea»; în acest caz ar trece în Rusia, «unde va fi cea mai întărită scăpare a năzuirii mele, la o vreme ca aceea»¹¹⁶.

Nu știm că turcii să fi supărat cu ceva pe șeful partidei ruse din Moldova, și de aceea mitropolitul nu a fost obligat să-și părăsească scaunul și să se expatrieze; dezamăgirea pricinuită de căderea idealului pentru care militase atîția ani, la care se adăuga vîrsta înaintată, au făcut însă ca după 1774, rolul său politic să fie mai puțin însemnat¹¹⁷.

Din izolarea în care se retrăsese, Gavril urmărea însă cu atenție mersul evenimentelor: în 1785, un an înainte de moarte, vechea înclinare spre Rusia îi este redeșteptată de apropierea trupelor ruse de granița Moldovei. Nutrind probabil aceleași planuri, ca și în 1769, mitropolitul nonagenar a trimis o delegație de mari boieri la consulul general Severin, fără știrea domnitorului, cu rugămintea ca în cazul izbucnirii unui război, rușii să ocupe de îndată Principatul și să-l ocrotească de turci¹¹⁸.

Răspunsul nu-l cunoaștem; în orice caz, Gavril Callimachi n-a mai apucat noul război. La 20 februarie 1786 el a încetat din viață, după o arhipăstorire lungă de 26 de ani¹¹⁹. Notînd evenimentul, un izvor contemporan scria: «A trecut întru Domnul, arhiereul cel canonic și prea adevărat Gavril, cel vrednic de pomenire, tatăl cel prea blînd și prea iubitor al tuturor, cîrja celor săraci, mîngîierea celor întru necazuri, lăsîndu-ne fără mîngîiere pre noi, orfani și întru necazuri». Acesta a fost Gavril Callimachi, care a fost strămutat din Salonic în Moldova, țara lui»¹²⁰.

*

În mișcarea culturală a Moldovei din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, păstoria mitropolitului Gavril Callimachi reprezintă un moment de avînt: om cult, fără a fi el însuși un mare cărturar, îl găsim în fruntea tuturor acțiunilor care urmau să ducă la dezvoltare cultura mol-

116. *Ibidem*, VI, pp. 432-433.

117. În 1775 îl găsim mergînd la Curte în fruntea «unor mahalagii și țărani cu ciomege», pentru a cere alungarea unui favorit domnesc, N. Iorga, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, I, p. CLXVI, și A. Wolf, *op. cit.*, I, p. 144; 6 ani mai tîrziu, în 1781, dă, la cererea domnitorului Constantin Moruzi, o carte de blestem contra celor care fac lux, A. Wolf, *op. cit.*, p. 199; *Bibliografia romînească veche*, IV, pp. 94-95; vezi și Furnică, *Din istoria comerțului la romîni*, București, 1908, pp. 45-47, și D. Russo, *Din corespondența doamnei Ana Racoviță*, București, 1911, p. 7.

118. Raport al lui König din 18 februarie 1785, Hurmuzaki, X, p. 13. a

119. Ziua de 20 februarie e dată în mai multe izvoare, și în primul rînd de inscripția de pe piatra de mormînt, N. Iorga, *Inscripții din bisericele Romîniei*, II, p. 175; apoi de o notiță de pe un *Minei*, Erbiceanu, *op. cit.*, p. XLIX, și în sfîrșit de o însemnare de pe un manuscris din sec. XVIII, cuprinzînd *Letopisețul Țării Moldovenesti a lui Miron și Nicolae Costin*, Bianu, *Catalogul manuscriselor romînești*, II, p. 233. Un singur izvor dă ca zi a morții data de 15 februarie, și anume însemnarea de pe actul de numire al lui Gavril ca mitropolit al Salonicului, N. Iorga, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, I, pp. 407-408.

120. N. Iorga, *Doc. priv. la fam. Callimachi*, I, pp. 407-408.

dovenească. Încă din 1762, mitropolitul Gavril ia parte activă la organizarea învățământului; după cum reiese dintr-un act scris la Iași, în 2 iunie 1762, el era dator «...a avea purure de grijă și neconținută cercetare asupra dascălilor, ca să puie nevoița asupra ucenicilor să învețe și să-i procopsească cum se cade...», iar pe cei săraci trebuia «...a-i ocroti, a-i chivernisi, de ce le va trebui: pre unii cu leafă, pre alții cu încălțăminte și pre alții cu hrană, ca nu cumva pentru lipsa lor să lasă învățătura»¹²¹. Mai târziu îl aflăm cumpărînd de la nepoata «popii Ursului», un loc de casă în Iași, «...care loc fiindu trebuitoru școlilor ce s-au făcut acum»¹²².

În 1766, atunci cînd domnitorul Grigore Alexandru Ghica a reorganizat Academia din Iași, zidind «...din temelii această Academie, lîngă mitropolie, pre a noastră cheltuială...»¹²³, mitropolitul Gavril a fost pus în fruntea epitropilor¹²⁴.

După începerea războiului ruso-turc și venirea armatei otomane în Principat, învățămîntul a început să decadă; banii pentru școli nu s-au mai putut strînge, clădirile în care se adăpostiseră școlile au căpătat alte întrebuințări, iar elevii și dascălii s-au împrăștiat.

Supunerea față de Rusia, în urma alungării otomanilor din Moldova, a adus o perioadă de relativă liniște; încurajat de aceasta și bucurîndu-se de sprijinul autorităților ruse în frunte cu Rumianțev, mitropolitul Gavril a pornit la reorganizarea învățămîntului moldovenesc. În aprilie 1771 el scria lui Rumianțev, arătîndu-i că «...fiind mai contenite nenorocirile..., cu toată rîvna și osîrdia voim ca iarăși să se puie școalele la cea mai bună stare de dreptate...»; adaugă apoi că «...cerem voie de la Măria Ta și ajutorul Măriei Tale, spre mai bună întemeiere»; în aceeași scrisoare mitropolitul cere aprobare ca să scadă leafa dascălilor greci și să li «...să dea după cum lua și alți dascăli»¹²⁵.

Tot în luna aprilie, Rumianțev scrie lui Gavril rugîndu-l să-i explice sistemul de organizare al școlilor în Moldova. Mitropolitul răspunde că «de vreme ce voiești de la noi a te încredința în ce chip au fost starea și așezarea școalelor, iată arătăm pe larg Măriei Tale», și înșiră toate măsurile luate, începînd cu cele din vremea lui Grigore Ghica¹²⁶; arată apoi că din 1770 școlile n-au mai funcționat, neputîndu-se acoperi cheltuielile, mai ales din pricina ciumei¹²⁷.

Îndată după începerea războiului, în fostul local al Academiei din Iași a fost mutat Divanul «pentru adunarea domniilor sale boierilor și a

121. N. Iorga, *Studii și Documente*, V, p. 110.

122. Mai vindeau și «alți megieși locurile ce au fost prin pregiurul nostru». Prețul fusese stabilit pentru locul nepoatei popii Ursului la 550 de lei, «iar lemnul casei, ce avem pe acest loc să ni-l luăm». *Ibidem*, V, p. 110. Același document la Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 33.

123. *Uricarul*, XIV, p. 188.

124. *Ibidem*, p. 190. Urmau hatmanul Ioniță Cantacuzino, vistiernicul Iordache Costache, paharnicul Manolache Bogdan și alții.

125. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci, care au scris despre romîni în epoca fanariotă*, București, 1890, p. XXI.

126. *Ibidem*, pp. XX-XXI. Același răspuns în *Arhiva Romînească*, pp. 231-233.

127. *Arhiva Romînească*, p. 233.

altor dregători ai țării». Mitropolitul se adresează în 1771 lui Rumianțev, rugându-l să poruncească «ca să se deșerte casa Academiei», și să se găsească pentru Divan o altă clădire, fiind «case boierești deșerte în destul»¹²⁸.

Gavril a mai cerut comandamentului suprem rus să aprobe scăderea lefilor dascălilor greci ca «...să ajungă și la alte cheltuieli ale școlii»¹²⁹; în același timp se ceruse prin episcopul Leon de Roman limitarea predării limbii grecești.

Rumianțev, în tot timpul administrației ruse în Principate, a căutat să se amestece cât mai puțin în chestiunile privind învățământul. El scria la 22 aprilie 1771 mitropolitului Gavril, că «eu toate le las întru buna socotință și orînduială a Prea Sfinției Voastre și a celorlalți ce sînt parte bisericească și împreună și a boierilor ce sînt judecători în Divanul cnejei Moldovei»¹³⁰. În privința limbii eline însă, el crede că este trebuincioasă această limbă», și recomandă ca dascălii greci «să... nu fie trecuți cu vederea», căci aceasta va sluji «spre îndemnarea și altor oameni învățați», ceea ce va aduce folos Moldovei¹³¹.

Libertatea de care s-a bucurat mitropolitul Gavril în îngrijirea intereselor școlilor după 1769, a jucat un rol important în dezvoltarea învățământului în Moldova și în ridicarea ei din declinul cauzat de război¹³².

*

Și în privința tiparului, păstoria mitropolitului Gavril a însemnat pentru Moldova o vreme de avînt, începînd din anul 1762, cînd apare la Iași o Evanghelie¹³³. După intrarea rușilor în țară s-a tipărit la Iași cea de a doua gramatică romînească, prima fiind a lui Dimitrie Eustatie Brașoveanu¹³⁴. Gramatica a fost tipărită de Părintele Macarie cu blagoslovenia mitropolitului și pe cheltuiala marelui vistiernic Ioan Cantacuzino Deleanu¹³⁵; tot la Iași s-au tipărit, în 1770 și 1771, proclamațiile lui

128. *Ibidem*, pp. 235-236; vezi și C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. XXII.

129. *Arhiva Romînească*, pp. 232-233.

130. C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, p. XXII.

131. *Arhiva Romînească*, pp. 234-235.

132. După 1774, Gavril nu mai are un rol de frunte în acest domeniu: el nu mai apare nici măcar ca episcop al Academiei, pe hrisovul dat în privința școlilor de Grigore Ghica, *Uricarul*, p. 75.

133. Urmează în 1763 un *Ceaslov*, iar în 1764 un *Molitvelnic*, ambele cu «toată cheltuiala» mitropolitului, *Bibliografia romînească veche*, III, pp. 159-162; s-au mai tipărit *Indreptarea păcătosului* (Iași 1765), *Psaltirea* (Iași 1766) și din nou *Indreptarea păcătosului* (Iași 1768), ultimele două tot pe cheltuiala lui Gavril. *Ibidem*, pp. 164-179.

134. Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, p. 139, și Xenopol-Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, pp. 251-252.

135. Xenopol, *Istoria și genealogia...*, p. 139. I. Bianu, *Catalogul Manuscriselor romîne*, I, p. 230. Gramatica s-a tipărit «în zilele prea luminatei și de Dumnezeu încoronatei noastre Ecaterina Alexeevna a toată Rosia și a neslednicului ei, a marelui cneaz Țesarevici Paul Petrovici, acumu cu mila Domnului Dumnezeu și a toată Moldovei împărăitoare fiind, și s-a tipărit în sfînta și dumnezeiasca Mitropolie Iașilor». *Ibidem*, p. 231. Lucrarea aflată în Biblioteca Academiei R.P.R. nu este trecută în *Bibliografia romînească veche*.

Rumianțev adresate «Cnejei Valahiei» și «Nordului Cnejei Moldovei»¹³⁶.

Un rol de seamă a jucat mitropolitul Gavril Callimachi la tipărirea în 1773 a «Învățăturii Ecaterinei a II-ă», care apăruse încă din 1770 la Petersburg în patru limbi¹³⁷ și a fost tradusă în românește de Toma, al doilea logofăt, la porunca lui Rumianțev și sub îngrijirea lui Gavril, după cum reiese din prefața adresată de mitropolit feldmareșalului; se spune în ea că «eu încă cu smerenie amu săvîrșitu lucrulu ce mi s-au încredințatu de către Slăvirea Ta cu tălmăcitulu și tipăritulu cărții»¹³⁸.

După părăsirea Moldovei de către ruși, activitatea tipografică a cunoscut un scurt moment de încetarea ritmului, cheltuielile făcute cu noua construcție a Mitropoliei micșorînd fondurile destinate tipăririi de cărți¹³⁹; în această perioadă care merge pînă spre sfîrșitul veacului, mai departe de moartea lui Gavril «tiparul românesc e în mîna unui rus»¹⁴⁰; e vorba de Mihail Strelbițchi.

Strelbițchi se trăgea dintr-o veche familie poloneză de gravori, dar care era rusificată la venirea sa în țară¹⁴¹.

În primii ani, activitatea sa se manifestă mai ales în domeniul gravurii și al legătoriei de cărți¹⁴²; la 1757 i se întărește de către Matei Ghica un loc de casă cu ogradă la Iași, cumpărat pe 40 de lei de la Ioniță Stolnicul¹⁴³. Prima carte tipărită de el este un Ceaslov din 1772¹⁴⁴; după 1774, în calitate de protopop și exarh din Mitropolia Iașilor¹⁴⁵, rolul său devine tot mai activ și important. În 1777 tipărește la Iași un Catehisis, cu gravuri semnate tot de el¹⁴⁶; un an mai tîrziu îngrijește de tipărirea unui Catavasier¹⁴⁷; iar în 1782 execută gravurile la o Psaltire¹⁴⁸. «Pră-

136. *Bibliografia romînească veche*, II, pp. 194-197.

137. Rusă, franceză, latină și germană. Titlul francez era: «*Instructions de S.M.I. Catherine II pour la Comission chargée de dresser le projet d'un nouveau Code de loi*», V. A. Urechea, *Memoriu asupra perioadei din istoria romînilor de la 1774-1786*, București, 1893, p. 778.

138. *Bibliografia romînească veche*, II, pp. 201-202.

139. *Istoria Bisericii Romîne*, București, 1957, II, p. 265.

140. N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, p. 191.

141. Emile Picot, *Notice bibliographique sur le protopope Mihail Strelbițchi, graveur et imprimeur à Iassy, à Moghilev de Podolie et à Dubossar*, Paris, 1905, pp. 3-4.

142. Prima gravură e de la 1756 pe o tipăritură din Iași, *Bibliografia romînească veche*, II, p. 137. Ca legător apare în același an cu *Pomeknicul Mînăstirii Putna*, Dan Dimitrie, *Protopopul Mihail Strelbițchi*, schiță biografică și bibliografică, 1912, p. 7.

143. *Uricarul*, vol. X, pp. 60-61, republicat și de Dan Dimitrie, *op. cit.*, pp. 15-16.

144. Xenopol-Erbiceanu, *op. cit.*, p. 333, și Dan Dimitrie, *op. cit.*, p. 7. Tipărirea nu este trecută în *Bibliografia romînească veche*. Pînă în acest an mai apare o dată ca gravor pe o Evanghelie din 1762; semnează «Ierei Mihailu și monah Theofanu», cu data 1761, dedesubt, iar în altă parte iscălește «Mihailu St(re)lbițchi. *Bibliografia romînească veche*, II, p. 160.

145. Exarh din și nu al, ceea ce ar fi însemnat locțiitor de mitropolit, N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne*, II, p. 191, și Dan Dimitrie, *op. cit.*, p. 3.

147. «...amu fostu ostenitoriu și chivernisitoriu, la tipăritulu acestui Catavasieriu, proto-ierei Mihailu Strelbițchi și exarhu din Mitropolia Iașului, 1778 august 25». Pe verso titlului se află monograma mitropolitului cu diferite ornamente, gravate de «Iere(i) Mih(a)il Strelbițchi». *Ibidem*, II, pp. 224-225.

148. *Ibidem*, II, p. 227.

vilioara» din 1784 a fost tipărită și gravată tot de el, la Iași; o gravură îl înfățișează pe mitropolitul Gavril în odăjdii, slujind¹⁴⁹. Ultima tipăritură scoasă de Mihail Strelbițchi în tipografia din Iași, în vremea mitropolitului Gavril, a fost un Molitvenic¹⁵⁰, iar ultima carte gravată, un Calendar (1785)¹⁵¹.

Mitropolitul Gavril a avut mai mulți tipografi¹⁵², dar de nici unul nu a fost atât de apropiat ca de rusul Mihail Strelbițchi; deși rolul acestuia și importanța lui vor deveni mai însemnate după moartea lui Gavril, el reprezintă pentru ultima parte a păstoriei acestuia, personalitatea centrală în domeniul tiparului.

*

Nu se știa pînă acum că în târgul Burdujeni de lîngă Suceava, la Mînăstirea Teodorenii, se afla fratele mitropolitului Gavril, mitropolitul Anania. La începutul războiului, mînăstirea a fost distrusă de turci, iar Anania s-a văzut silit să se refugieze la Iași în chiliile Trei Ierarhilor. Trei ani după terminarea războiului în 1777, mitropolitul Anania a început lucrările de restaurare a mînăstirii și a palatului Movileștilor; în 1778 lipsind fondurile, Anania a hotărît să se adreseze Ecaterinei a II-a și să-i ceară milostenie; el a trimis în acest scop la Petersburg pe ieromonahii Dionisie și Hristofor cu o scrisoare, în care se descrie pîngărirea de către turcii lui Ali Pașa, a ctitoriei «părinților trupești» ai mitropolitului Kievului, Petre Movilă¹⁵³.

Venind din partea fratelui mitropolitului Gavril, emisarii lui Anania au găsit la Petersburg o înțelegere deplină: cînd au pornit înapoi spre Moldova, aduceau pe lîngă o sumă de bani, și unele obiecte de cult; Ecaterina mai trimitea și cîțiva meșteri lemnari, care să lucreze un parchet, după modelul indicat chiar de împărăteasă¹⁵⁴.

Parchetul de stejar încrustat cu lemn alb și negru, a rezistat prost vremii; placa reprezentînd acvila bicefală imperială se păstrează însă, fiind cea mai doveditoare mărturie a activității meșterilor ruși la mînăstirea din Burdujeni¹⁵⁵; și nu credem că este greșit a socoti acest moment de relații culturale ale lui Anania cu rușii, ca o parte întregitoare a legăturii mai întinse și mai generale dintre fratele său vîrstnic Gavril și Rusia.

*

149. *Ibidem*, II, pp. 292-293.

150. *Ibidem*, II, p. 307.

151. *Ibidem*, II, p. 301.

152. Un «Grigore tipograf» iscălește în 1762, un «Grigore Stanovici», poate același, tipărește în 1763-1764, 1766-1774; un «Diaconu Damaschin» apare în 1768, iar «Gherasim monahu zățariu și Ierei Costandinu zățariu și Antoniu, monahu zățariu», în 1782. Sînt singurii care apar după 1774 în afară de Mihail Strelbițchi.

153. Pr. Ioan Popovici, *op. cit.*, pp. 17-18.

154. *Ibidem*, pp. 18-19. Din obiecte se găsesc cîteva și azi la M-reă Teodorenii.

155. În aprilie 1961 era depusă în clopotnița mînăstirii.

Ideile politice ale mitropolitului Gavril Callimachi și activitatea pusă în slujba lor, reprezintă punctul de vedere a boierimii moldovene din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, adică a clasei din care făcea parte, prin origini și poziție socială; dominantă între ele este ideea apropierii de Rusia.

Orientarea spre marea putere de la Răsărit a fost generală în Moldova, după 1769; în afară de ideea de eliberare, care anima întregul popor, ea se explică pentru clasa stăpînitoare și prin dorința de a-și asigura pozițiile de clasă cu sprijinul regimului autocrat al Ecaterinei a II-a; autorităților țariste li se adresează boierii cerînd privilegii și favoruri, și tot de la ele capătă mitropolitul importante drepturi pentru cler.

Legăturile mitropolitului Gavril cu rușii au fost întinse și temeinice. Ideile de eliberare a Moldovei de sub jugul otoman și le manifestă încă înainte de retragerea turcilor din țară; prin informațiile trimise comandanților ruși și prin atitudinea binevoitoare față de agenții acestora el a ușurat victoria rapidă a trupelor lui Rumianțev în 1769, ceea ce a dus la alungarea turcilor din Moldova.

În vremea administrației ruse, Gavril este principalul conducător al țării și principalul colaborator al rușilor. După pozițiile clasei sale, el a plănuit să realizeze un nou tip de administrație, fără domn, în care «aristocrația» urma să joace rolul de frunte.

Partizan activ al orientării spre Rusia, mitropolitul a pledat ori de cîte ori s-a ivit prilejul, pentru drepturile «patriei» sale, cuvînt pe care îl folosește neobișnuit de des.

Împrejurări de politică europeană au făcut ca ideile pentru care a militat mitropolitul Gavril să nu se poată realiza; el și-a păstrat însă neatins idealul și, la vîrsta de aproape 100 de ani, cînd s-a ivit o nouă speranță, a încercat să îndrepte din nou Moldova pe vechiul drum. Această consecvență a liniei politice a mitropolitului Gavril impresionează și merită semnalată. Ea mărturisește un program politic bine definit și dovedește că între 1769 și 1774, orientarea spre Rusia nu a fost o întîmplare, născută din conjunctura politică favorabilă; prin aceasta el se încadrează în rîndul marilor personalități romîne, care în veacurile ce le-au precedat și în cele de după el, au văzut în Rusia singurul stat care poate ajuta și asigura Principatelor Romîne, o existență potrivită intereselor lor.

SCARLAT CALLIMACHI și VLAD GEORGESCU

UNELE ASPECTE ALE PRIETENIEI ROMINO-RUSE OGLINDITE IN FOLCLOR

Intrată în tradiția istorică și culturală a celor două popoare vecine, prietenia romîno-sovietică a devenit o realitate vie a zilelor noastre. Temeiurile acestei prietenii sînt numeroase, ele vădînd legăturile noastre istorice, culturale și spirituale cu marele popor vecin din răsărit. În cele ce urmează vom sublinia unele aspecte ale prieteniei romîno-ruse oglindite în folclorul nostru național, lăsînd poporul însuși să dea mărturie despre această prietenie de veacuri.

Înainte de a intra în dezvoltarea temei propuse, trebuie să arătăm că Biserica Ortodoxă Romîină, ai cărei fii credincioși ne considerăm, este strîns legată prin comunitatea aceleiași mărturisiri de credință, de Biserica Ortodoxă Rusă. Legăturile de prietenie între cele două Biserici Ortodoxe surori sînt multiseculare și ele se dezvoltă, în prezent, sub cele mai fericite auspicii, datorită dragostei frățești și înțelegerii depline, în promovarea marilor idealuri ale Ortodoxiei a Sanctității Sale Alexei, Patriarhul întregii Rusii, și a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne.

Vorbind în principiu, relațiile de prietenie între state pot îmbrăca, desigur, nuanțe diferite. Pentru a stabili însă adevărata atitudine a unui popor față de altul, trebuie să pătrundem, în adîncime, tainele sufletului popular, singurul în stare să ne descopere adevărata realitate.

După cum se știe, documentele folclorice, ca și documentele istorice propriu zise, au aceeași forță de argumentare, întrucît ele sînt expresia unor convingeri însușite de întreaga colectivitate. Între arhiva istoriei și arhiva vie a poporului, folclorul, sînt însă diferențe de conținut și de valoare. Supusă unor legi științifice, rigide, arhiva istoriei înregistrează materialul brut, fără alegere, lăsînd cercetătorului libertatea de selectare și de sistematizare, pentru a contura, să zicem, profilul istoric al unei epoci oarecare, dintr-un punct de vedere sau altul. Operînd după canoanele sale proprii, arhiva vie a poporului, folclorul, reține în memoria colectivă doar acele fapte care au impresionat într-un fel sau altul sensibilitatea populară la un moment dat.

Înzestrată cu spirit creator, imaginația poporului înregistrează faptele istorice, considerațiile și aprecierile sale asupra oamenilor și lucrurilor,

într-un fel propriu, îmbrăcându-le într-un vâl străveziu de legendă sau de basm, sau transfigurându-le într-o viziune originală și interesantă.

Spațiul nu ne permite să cercetăm toate genurile folclorice de creație populară și ne constrânge să ne mărginim doar la proverbele și cîntecele populare propriu zise, parte din ele culese și tipărite într-un mod cu totul științific, de Institutul de Folclor din București.

Așa dar vom lăsa textele populare citate să mărturisească singure despre prietenia romîno-rusă, așa cum s-a cristalizat ea în fluviul pururea nesecat al folclorului nostru național. Vom începe cu proverbele, aceste paremii pline de înțelepciune și de istețime populară, care au dezvoltat, la maximum, prin întrebuințare zilnică, simțul de observație, realist, al poporului.

Vom arăta de la bun început că în popor circulă și astăzi expresia «*Îi pdace a cînta ca rusului*»¹, subliniind prin aceasta dragostea pentru muzică și cîntare a vecinilor noștri de la răsărit, rămași proverbiali, tocmai prin această pasiune a lor. Cine iubește muzica, iubește armonia, iubește pacea și deci iubește prietenia. Oamenii răi sînt închiși la suflet și nu pot să cînte bucuriile vieții sau frumusețile naturii. La fel ca și poporul rus, poporul romîn iubește muzica, această trăsătură de unire între popoare, care nu cunoaște granițe și care promovează numai și numai armonia și prietenia.

Calitățile umane și morale ale poporului rus se văd și din următoarele zicale «*a fi cazac*»², adică a fi om viteaz, voinic, bine făcut la trup, luptător neînfricat, dar drept, pe cîtă vreme «*a fi cazaică*»³ înseamnă a fi femeie vrednică, harnică, cinstită și ascultătoare.

Cîntecele populare romînești, ostășești sau de război, în care surprindem evenimente istorice apropiate de noi, unele chiar trăite, ne descoperă atitudinea poporului romîn de prietenie, de admirație și de recunoștință față de poporul rus. Cîntecele la care ne referim cuprind, în special, faptele vitejești, săvîrșite de ostașii romîni alături de ostașii ruși, în războiul de neatințare de la 1877, împotriva stăpînirii otomane; în primul război mondial dar mai ales în ultimul, cînd armatele sovietice victorioase ne-au dat posibilitatea să ne cucerim adevărata noastră independență națională.

Cîntecele despre războiul pentru independență din 1877 circulă și astăzi. Preotul folclorist Gheorghe N. Dumitrescu-Bistrița a publicat anul trecut, într-o broșură tipărită la Craiova, două cîntece de acest fel, culese din Oltenia. Primul «*Aman, bre Osman*»⁴ ne înfățișează orașul Plevna cuprins de flăcări, iar pe Osman Pașa strigînd: «*Săriți turci, săriți agale Că ne-au conjurat muscalii...*», iar cel de al doilea cîntec, folosind aceleași imagini, ne redă jelania unui turc: «*— Vai, săraca Plevna noastră, / Cine-a fost s-o cucerească, / Rușii din țara rusească /*

1. Vezi Iuliu A. Zanne, *Proverbele Romînilor*, vol. IV, pag. 290.

2. Idem, *Proverbele Romînilor*, București, 1901, vol. VI, p. 51.

3. Idem, *ibidem*, pag. 52.

4. Vezi Gh. N. Dumitrescu-Bistrița, *Cîntece din folclor*, culegere întocmită de..., Craiova, 1960, pag. 14.

Și oștirea românească»⁵. În altă variantă a acestui cântec popular, culeasă de marele nostru poet Mihail Eminescu, ni se dau câteva amănunte despre ostașii ruși. Osman Pașa strigă în gura mare: «*Săriți turci, săriți tătari, / Că ne-o pus rușii la cale. / Șed armați și îmbrăcați / Cu mușamale, / Cu armele la spinare*»⁶. În alt loc Osman Pașa se plînge că: «*Muscalii / ne-npresoară / Și cazacii / Vin pe vale / Și rominii / ne omoară*»⁷.

Același motiv, cu alte adaose despre războiul de la Plevna, îl întâlnim și în cântecul «*Dunăre, apă vioară*» cules din regiunea Brașov, unde se vede clar lupta comună a ostașilor ruși și romini, în cucerirea lămoasei redute. Cu toate comenzile și strigătele lui Osman Pașa «*Că ne-nconjură muscalii / Și ne omoară rominii*», soarta Plevnei este pecetluită. Cântecele citat arată cum «*Romînii din Romînie / O-au luat cu vitejie*»⁸! Imaginea singelui vărsat pe cîmpul de luptă, cu acest prilej, a impresionat în chip deosebit imaginația populară. Preotul folclorist Teodor Bălășel, din Oltenia, a cules o variantă despre Plevna, în care, ni se descrie cum «*Singele romînului / era pînă-n glejna calului / Singele muscalului / Pînă-n burta calului / Singele păgînului / Pînă-n coama calului...*»⁹.

Iată dar cum faptul istoric al eliberării noastre de sub jugul otoman, dobîndit cu ajutorul armatelor ruse, este pomenit pînă în vremea noastră, cu admirație, de cîntecele populare românești.

Primul război mondial face să se întâlnească tot pe cîmpul de luptă armatele românești și rusești, luptînd cot la cot, împotriva cîmpionilor germani. Amintirea acelor vremuri grele pentru țara noastră este viu păstrată în folclor. În versurile, uneori naive, dar totdeauna sincere, culese de Teodor Bălășel, găsim acest dialog deosebit de semnificativ: «*Frunzuliță viorea / Dară neamtu ce făcea? / La Romînia venea / Și frumos mi-o întrebă: / — Scumpă Romînie, fa, / Nu vrei să fii sora mea, / Să batem pe Rusia? / Romînia refuza / cu Rusia s-alia / Și-n acțiune intra*»¹⁰. Versurile populare citate exprimă cît se poate de limpede sentimentele populare românești față de vecinii noștri de la răsărit. Exemplele se pot înmulți. Într-un cântec cules din raionul Buzău este pomenită vitejia artiștilor ruși. «*Cînd eram la Nămolosa, — zice cântecul — Erau prafurile cît casa / De obuze și granate / Rușii trăgeau pîn-la moarte*»¹¹.

5. *Ibidem*, pag. 30.

6. M. Eminescu, *Literatură populară, culegeri și prelucrări*. Ediție îngrijită și prefață de I. D. Bălan, București, Editura Tineretului, Colecția Miorița, 1956, pag. 119.

7. Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, București, 1900, vol. I, 2, pag. 828.

8. Vezi: *200 cîntece și doine*, culegere alcătuită sub îngrijirea Institutului de Folclor, de Gheorghe Ciobanu și Vasile Nicolescu, Prefață de Alexandru Amzaulescu, București, E. S. P. L. A., 1955, pag. 164.

9. Vezi: Preotul Teodor Bălășel, *Versuri populare române, manuscris*, pag. 2074.

10. *Idem*, *Cîntece populare oltenesti*, ediție postumă îngrijită de Gheorghe Alexe și Vasile D. Nicolescu, cu o prefață de Mihai Popa, București, cântecul nr. 160 (lucrată sub îngrijirea Institutului de folclor din București și predată la Editura pentru Literatură).

11. N. Georgescu Tîstu, *Folclor din județul Buzău*, București, 1928, pag. 46-47.

Mult mai numeroase și mai valoroase sînt cîntecele populare romînești inspirate din realitățile celui de al doilea război mondial. Aceste cîntece le putem împărți în două categorii deoarece ele vădesc, pe de o parte, opoziția maselor față de războiul de agresiune purtat, fără voia noastră, împotriva Uniunii Sovietice, iar pe de altă parte, bucuria eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, precum și admirația și recunoștința noastră față de armatele sovietice și romînești biruitoare.

Antologia de 200 de cîntece și doine, apărută în Editura de Stat pentru Literatură și Artă (București, 1955), ne oferă, printre altele, două cîntece din care desprindem, clar, atitudinea ostașilor romîni obligați să meargă la război împotriva voinții lor. Departe de țară, în munții Caucaz, așa cum aflăm din cîntecul *«Vino, maică să mă vezi»*, ostașii noștri îndură setea, foamea, bătaia superiorilor și moartea, considerîndu-se nevinovați. Ei nu au parte nici cel puțin de o lumînare aprinsă în ceasul de pe urmă. *«Nu-i aprinde lumînare, zice căpitanul hain, C-așa i-a fost lui să moară / Fără lumină de ceară / Fără lumină din țară / Fără lumină de său / Fără neam din satu său»*¹².

Dar împotrivirea ostașilor noștri față de războiul de agresiune împotriva Uniunii Sovietice și mai ales ura lor împotriva nemților fasciști, se dezlănțuie cu o mînie fără seamăn în cîntecul plin de tristețe și revoltă *«Vin oamenii ce au mai rămas / De pe front...»*. După ce arată că în Crimeia și Caucaz sînt îngropați mulți ostași romîni, cîntecul nu mai poate stăvili mînia și se întrerupe deodată cu această apostrofă neiertătoare: *«Neamțule, cîine turbat / Mulți feciori ai îngropat...»*¹³.

Tuturor ne sînt prezente în minte evenimentele ultimului război mondial, cînd armatele sovietice au obținut victoria deplină împotriva dușmanului cîmpitor și nouă ne-au adus eliberarea țării de fasciști.

Cîntecele populare romînești manifestă în accente pline de bucurie, admirație și recunoștință față de ostașii sovietici. Aceste cîntece dau, cu amănunte emoționante, adevărate crîmpeie de epopeie, din lupta grea încununată cu laurii victoriei. Într-un cîntec din Dobrogea, veștile despre victoriile armatelor sovietice și apropierea lor de țara noastră, sînt salutate cu optimism și încredere. *«Frunză verde ca pănușa / Bate rusu cu catiușa / Să ne scape de fasciști / De fasciști și hitleriști / Ne vin prieteni din Cuban / Să ne scape de dușman: / Și ne vin din Caucaz / Să ne scape de necaz...»* /¹⁴

Unele cîntece despre 23 August 1944, *«Cînd fugea neamțu turbatu / Alungat și fugărit / De voinic din Răsărit...»* ne redau chiar și nume de eroi sovietici, ca *Ivan, Vania și Serghei*, morți pentru eliberarea patriei noastre, *«Jos pe Olt, în sat la noi»* și îngropați în pămînt romînesc. Dar, spune cîntecul, *«Voinicii n-au murit / Lîngă Olt ei s-au oprit / Dorm în liniște și-n pace / Oltul murmură și tace / Tace, murmură, șoptește, / De*

12. Vezi: 200 cîntece și doine... pag. 119.

13. Ibidem.

14. E. Cernea și V. D. Nicolescu, *Pe marginea primei culegeri de cîntece noi din Dobrogea*, în *«Revista de Folclor»*, București, an. IV, (1959), nr. 3-4, pag. 59.

*voinici el povestește / Cum căzură voinicește / Spune, Oltule, de ei / Că la August douăstreți / Ivan, Vania și Serghie / Au căzut ca niște lei»*¹⁵.

Alt cîntec reliefînd prietenia romîno-sovietică afirmă că «Sovieticul popor / Ne-a dat mare d-ajutor / De fasciști el ne-a scăpat / De la noi i-au alungat» /¹⁶.

Ca și odinioară la 1877 cînd sub zidurile Plevnei, armata romînă și rusă, lupta pentru neatîrnarea țării noastre și înfrîngerea stăpînirii otomane, tot așa și acum ostașii romîni alături de ostașii sovietici, au luptat, împreună, pentru victoria finală.

De astă dată, plini de încredere, ostașii pornesc să lupte în Tatra — după cum ne spune și cîntecul : «*Lăsai satul, lăsai vatra / Și mă duc să lupt la Tatra ; / Tatra mică, Tatra mare / Multe vîrfuri -nalte are. / Badea ici, badea colea / Pe dușman mi-l fugărea...*»¹⁷.

Desigur, multe cîntece din folclorul romînesc ne dau referințe prețioase despre vecinii noștri din răsărit, evidențiind calitățile lor umane și morale. Aceste mărturii folclorice dovedesc odată mai mult relațiile tradiționale de prietenie dintre cele două popoare vecine.

Am arătat aici, pe scurt, firește, unele aspecte ale prieteniei romîno-ruse, oglindite în special în unele proverbe și cîntece populare ostășești și de război. Cercetarea, în acest sens, se poate extinde și la alte genuri folclorice, înmulțindu-se astfel temeiurile populare ale prieteniei romîno-ruse și romîno-sovietice.

Și pentru că manifestările culturale și artistice închinatе lunii prieteniei romîno-sovietice mi-au prilejuit expunerea de față, îmi îngădui să termin, înfățișînd cîteva versuri dintr-un cîntec popular care preamărește tocmai luna octombrie, adică luna prieteniei romîno-sovietice. Iată textul : «*Frunzuță floare crețească / Octombrie să trăiască / Să trăiască -n veci de veci, / C-a schimbat a lumii legi. / Dacă ieri n-aveam cuvînt, / Nici dreptate pe pămînt, / Astăzi noi, care muncim / Viață bună ne-implinim...*»¹⁸.

G. A.

15. Vezi : *Flori alese din poezia populară*, București, 1960, pag. 406-407.

16. Idem, *ibidem*, pag. 408-409.

17. Vezi : *200 de cîntece și doine...*, pag. 157.

18. *Flori alese din poezia populară*, pag. 410.

VIATA BISERICEASCA

LUCRĂRILE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMINE

ȘEDINȚELE DIN 30 ȘI 31 AUGUST 1961

În zilele de 30 și 31 august s-au desfășurat, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, lucrările sesiunii ordinare din anul 1961 a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. La 30 august, după ce s-a oficiat Doxologia, în Paraclisul Sfintei Patriarhii, membrii Sfântului Sinod au trecut în sala sinodală din Palatul Patriarhiei Române.

Potrivit prevederilor Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Sfântului Sinod a fost prezent și domnul prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R. P. R.

Au fost prezenți: Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei și Vasile al Banatului, Prea Sfințitii Episcopi Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teofil al Clujului, Valerian al Oradiei, Nicolae al Aradului, Andrei al românilor ortodocși din cele două Americi, Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului nu a participat la lucrările acestei sesiuni a Sfântului Sinod, fiind bolnav.

La învitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, d-l I. Onțanu, director în Departamentul Cultelor, a dat citire Deciziei Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, pentru deschiderea sesiunii ordinare din anul 1961, a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a declarat ședința deschisă și a expus în câteva cuvinte problemele înscrise pe ordinea de zi a acestei sesiuni. Întâistătorul Bisericii noastre a salutat prezența în ședință a Prea Sfințitului Episcop Andrei al românilor ortodocși din cele două Americi, — care participă la lucrările Sfântului Sinod, cu vot deliberativ

în problemele ce privesc Episcopia ortodoxă romînă de peste Ocean, — și a Prea Sfințitului Nicolae, noul Episcop al Aradului, care participă pentru prima oară la ședințele Sfîntului Sinod.

La propunerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sfîntul Sinod a hotărît în unanimitate să trimită Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romîne și Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al R. P. R., telegrame prin care să se exprime profundul atașament al ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne față de conducerea Statului nostru și hotărîrea lor nezdruclată de a sprijini orice acțiuni menite să asigure înflorirea Republicii Populare Romîne, propășirea poporului romîn și triumful păcii în lumea întreagă. (Textul acestor telegrame este publicat în primele pagini ale revistei).

A cerut apoi cuvîntul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a rostit următoarea cuvîntare :

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Domnule Secretar General al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Membri ai Sfîntului Sinod,*

Ne este tuturor știut că, la 22 februarie 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a împlinit vîrsta de 60 de ani. Acest popas sărbătorec în viața Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Romîne a constituit pentru ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși din țara noastră un fericit prilej de a-și mărturisi încă odată sentimentele lor de dragoste și de prețuire față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru rîvna neobosită pe care o depune în munca de mare răspundere, la cîrma Sfintei noastre Biserici, călăuzind-o împreună cu membrii Sfîntului Sinod spre împlinirea misiunii sale, de slujire a lui Dumnezeu și a poporului în mijlocul căruia își desfășoară lucrarea ei mîntuitoare.

Prin scrisori și telegrame, ierarhii, clericii și numeroși credincioși au adus atunci Prea Fericitului Patriarh Justinian prinosul inimii lor, manifestîndu-și bucuria pentru împlinirile cu care Cel Atotputernic a binecuvîntat slujirea preotească și arhierească a Întîistătătorului nostru. Bucuria prilejuită de această fericită aniversare a fost sporită de prețuirea pe care conducerea Republicii Populare Romîne a acordat-o activității depuse de Prea Fericirea Sa în slujba dreptelor năzuințe de libertate, dreptate și pace ale poporului romîn, prin următoarea telegramă trimisă de Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne.

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne*

Cu prilejul împliniri a 60 de ani de la nașterea Dumneavoastră, Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii

Populare Romine, vă felicită călduros și vă urează multă sănătate și viață îndelungată.

Încă preot fiind, v-ați alăturat forțelor progresiste ale poporului român în lupta împotriva fascismului și a odioasei dictaturi militaro-fasciste. După eliberarea țării noastre, v-ați dedicat împreună cu ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Romine, acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare, acțiune căreia conducerea țării i-a acordat și îi acordă întreaga sa prețuire».

PREZIDIUL MARII ADUNARI NAȚIONALE
A REPUBLICII POPULARE ROMINE

CONSILIUL DE MINIȘTRI AL
REPUBLICII POPULARE ROMINE

Cuvintele calde cuprinse în înaltele aprecieri aduse de forurile conducătoare ale statului nostru democrat popular exprimă o realitate vie, căreia noi toți îi suntem martori și părtași. Într-adevăr firul conducător al activității desfășurate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de-a lungul a patru zeci de ani de slujire a lui Hristos, acesta a fost: alături de dragostea sa fierbinte față de Biserica și credința străbună, — o dragoste tot atît de caldă față de patrie și o muncă neobosită pentru împlinirea poruncii evanghelice de zidire a păcii pe pămînt și a bunei înțelegeri între oameni și popoare.

În repetate rînduri s-a arătat că adeziunea sinceră a ierarhilor și a clericilor Bisericii Ortodoxe Romine la lupta nobilă a poporului român și a celorlalte popoare de pe pămînt pentru făurirea unei lumi a păcii se întemeiază pe învățătura Sfintei Scripturi și a întregii Tradiții ortodoxe. Acesta este un adevăr de necontestat, dar noi trebuie să subliniem și faptul că aportul adus de slujitorii Bisericii Ortodoxe Romine în această acțiune sfîntă, precum și roadele care au încununat-o pînă acum se datoresc în cea mai mare măsură strădaniilor pilduitoare ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, care nicidecum n-a pregetat să cheme, să sfătuiască și să îndemne cu dragoste frățească pe toți ierarhii Bisericii noastre, ca să-și dăruiască toate puterile lor de muncă, toate energiile lor, cauzei sfînte a zidirii păcii și a întăririi prieteniei dintre toate popoarele. Pururea stăpînit de gîndul înalt al unității de năzuințe și de acțiune dintre Prea Fericirea Sa și ierarhii și clerul ortodox, Întîistătătorul Bisericii noastre — chiar în clipele acelea sărbătorești de îndreptățită bucurie duhovnicească — a ținut să răsfrîngă înaltele aprecieri ce i s-au adus de conducerea Republicii Populare Romine, asupra întregului cler ortodox. Căci iată ce a cuprins răspunsul pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian l-a trimis cîrmuitorilor statului, la 22 februarie 1961:

Prezidiului Marii Adunări Naționale și
Consiliului de Miniștri al Republicii
Populare Romîne.

Adînc mișcat de felicitările și urările adresate cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață, Vă rog să primiți expresiunea profunde mele grațitudini pentru înaltele aprecieri pe care forurile de conducere ale Republicii Populare Romîne le aduc public modestei mele activități depuse în slujba poporului român, prin altăurarea mea la lupta contra fascismului și dictaturii militaro-fasciste, cum și prin sprijinul acordat după eliberarea țării noastre, acțiunii pentru pace și înțelegere între popoare.

Gratitudinea mea este cu atît mai deplină, cu cît înaltele aprecieri ale Conducerii noastre de Stat cuprind și strădaniile unite ale ierarhilor și clerului Bisericii Ortodoxe Romîne în slujba Păcii.

Asigur Prezidiul Marii Adunări Naționale și Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne, în numele tuturor ierarhilor, întregului cler ortodox, și al meu personal, că — însuflețiți de cea mai caldă dragoste față de poporul și patria noastră — vom depune toate eforturile spre a susține și în viitor acțiunile Conducătorilor Republicii Populare Romîne pentru continua înflorire a patriei, pentru fericirea vrednicului nostru popor și pentru biruința definitivă a păcii în lume.

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Mărturia cuprinsă în răspunsul acesia subliniază dragostea și solidaritatea Prea Fericitului Patriarh Justinian cu întreaga ierarhie și cu întregul cler ortodox, iar angajamentele pe care Întîistătătorul nostru le-a asumat sînt socotite de noi și de preoțimea noastră ca propriile noastre angajamente. Noi îl încredințăm pe Prea Fericitul Părinte Patriarh că vom răspunde cinstirii ce ni s-a dat tuturor în cinstirea Întîistătătorului nostru, cu sporirea strădaniilor noastre de a cultiva în sufletele tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Romîne, cel mai cald patriotism și cea mai sinceră loialitate față de Republica Populară Romînă, de a susține cu însuflețire toate acțiunile menite să asigure continua propășire a poporului nostru și de a nu înceta să aducem noi contribuții la înfăptuirea păcii, — care reprezintă deopotrivă și cel mai înalt ideal creștin, dar și cea mai nobilă aspirație a omenirii de azi.

Această înaltă datorie de credință se cere împlinită în prezent cu o deplină conștiință a răspunderii ce ne revine tuturor, în calitate de slujitori ai Bisericii lui Hristos, — pentru că astăzi se învolutează iarăși norii amenințători stîrniți de cei ce uneltesc dezlănțuirea unui nou război, împotriva popoarelor dornice de pace, iar focarul unei asemenea primejdii este întreținut, chiar în inima continentului nostru. Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, urmînd pilda activității neobosite desfășurate pe acest tărîm de Prea Fericitul Patriarh Justinian, nu va cruța nici un efort

pentru a aduce în viitor noi și efective contribuții la îndlturarea acestei primejdii, ajutînd pe măsura puterilor sale la înseninarea orizontului lumii, la răsăritul unei epoci de pace și de colaborare frățească între toate popoarele lumii. Însăși sesiunea noastră de acum oferă o imagine a hotărîrii cu care Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne merge înainte pe acest drum binecuvîntat de Dumnezeu. Marea majoritate a problemelor asupra cărora vom delibera și hotări în aceste zile de conlucrare sobornicească o constituie cele legate de afirmarea tot mai intensă și mai prestigioasă a Bisericii noastre pe tărîmul acțiunilor panortodoxe și pancreștine, prin care se slujește mesajul evanghelic al dragostei și al păcii.

Prea Ferîcirea Voastră,

Cu aceste gînduri curate și cu aceste năzuințe nobile, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne — întrunit în plenul său mărturisește că se solidarizează întru totul cu prinosul de dragoste statornică și de aleasă prețuire pe care ierarhii, clerul și credincioșii ortodocși vi l-au adus, fiecare în parte, la 22 februarie 1961, cu prilejul împlinirii a 60 de ani. Exprimîndu-vă omagiul său de devotament și recunoștință, Sfîntul Sinod roagă pe Atotputernicul și Milostivul Dumnezeu să reverse asupra Prea Ferîcirii Voastre darurile Sale bogate, luminîndu-vă calea vieții spre noi înfăptuiri menite să slujească Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, țara și poporul nostru, precum și pacea lumii întregi.

Intru mulți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și tuturor Înalt Prea Sfințitilor și Prea Sfințitilor membri ai Sfîntului Sinod pentru felicitările și urările exprimate. Subliniind încă o dată faptul că bunele rezultate obținute în activitatea de îndrumare și conducere a Bisericii Ortodoxe Romîne sînt roadele conlucrării frățești cu toți membrii Sfîntului Sinod, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a rugat pe Înalții Ierarhi ca și în viitor să depună aceeași grijă și aceeași activitate nepregetătoare în slujba sfîntei noastre Biserici.

*

In continuare, Sfîntul Sinod a rezolvat problemele înscrise pe ordinea de zi a sesiunii.

VIZITE LA PATRIARHIA ROMINĂ

Vineri, 16 iunie 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit la Palatul Patriarhal pe Dl. Sukrisno noul ambasador al Republicii Indonezia la București.

La întrevvedere au fost de față: Prea Sfințiți Episcopi Antim Tîrgovișteanu și Teoctist Botoșeneanu, Vicari patriarhali, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, și P. C. Pr. Ioan Gagi, Directorul Administrației Patriarhale.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a ținut să sublinieze simpatia și afecțiunea de care se bucură Președintele Sukarno, nu numai în cercurile conducătorilor patriei noastre, dar și în masele largi ale poporului, datorită faptului că Domnia Sa este un adevărat misionar al păcii și prieteniei între popoare. «Am urmărit cu mult interes cuvîntările rostite de Domnia Sa la O.N.U., cuvîntări de o înaltă valoare filozofică și morală», a adăugat Prea Fericirea Sa și apoi a continuat: «Poporul român, care muncește ca să pună în valoare toate bogățiile Patriei sale, în scopul asigurării unei vieți mai îndestulate și fericite tuturor fiilor săi, își deschide inima față de toți prietenii veniți, așa cu a venit și Președintele Sukarno, cu gânduri curate de pace și cu scop de a dezvolta legăturile de prietenie și colaborare constructivă între popoare. Cu poporul indonezian, condus de Președintele Sukarno, ne considerăm uniți în același front al apărării păcii și împiedicării izbucnirii unui nou război mondial».

Domnul Ambasador Sukrisno a mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru sentimentele de prietenie exprimate față de Președintele Sukarno și față de poporul indonezian. În continuarea convorbirii, Dl. Ambasador Sukrisno a dat numeroase amănunte despre țara sa, subliniind că marea majoritate a populației Indoneziei este de religie musulmană, dar că există aproximativ 8 milioane de creștini de diferite confesiuni.

Convorbirea dintre Prea Fericitul Patriarh Justinian și înaltul oaspete s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

•

Joi, 19 octombrie 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita noului Vicar General al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, Monseniorul Canonic *Augustin Francisc*.

Noul Vicar General a ținut să se prezinte Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh, la începutul activității sale în fruntea administrației ecleslastice romano-catolice din țara noastră, spre a mărturisi dorința și hotărîrea de a continua legăturile frățești cu conducerea Bisericii Ortodoxe Romîne, așa cum a făcut și predecesorul său. De asemenea, Monseniorul *Augustin Francisc* a exprimat Prea Fericirii Sale recunoștința clerului și credincioșilor romano-catolici din țara noastră, pentru participarea Bisericii Ortodoxe Romîne, printr-o delegație de clerici din Administrația bisericească, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanu, vicar patriarhal, la ceremonia înmormîntării fostului vicar General, Canoniceul Traian Jovanelli, care a avut lor, duminică, 10 septembrie 1961.

Monseniorul *Augustin Francisc* este originar din Gura Humorului-Bucovina. Studiile de teologie le-a făcut la Genova-Italia, după care a venit în țară și a funcționat ca preot la biserica romano-catolică din Tîrgoviște, timp de 24 de ani. În acest timp, a întreținut legături strînse frățești cu preoții ortodocși din localitate. Din anul 1958, pînă anul acesta, a funcționat ca paroh al credincioșilor pavlicieni catolici din Cioplea, din jurul Capitalei, în care timp a ajutat pe fostul Vicar General în lucrările sale, pînă la încetarea din viață a acestuia.

Monseniorul *Augustin Francisc* a încredințat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian că și în noua sa înaltă demnitate eclesiastică de Vicar General al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, dorește să cultive cele mai strînse legături de dragoste frățească în Hristos, între clerul și credincioșii romano-catolici și cei ortodocși.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a exprimat Monseniorului Augustin Francisc prețuirea pe care o are pentru clerul și credincioșii romano-catolici, exprimîndu-și nădejdea că și în viitor colaborarea frățească între Biserica Ortodoxă Romîna și cea Romano-Catolică va da roade bune pentru realizarea unei sporite contribuții la lucrarea de înțelegere între popoare și la marea operă de zidire a păcii în lume. De asemenea, Prea Fericirea Sa a subliniat necesitatea întreținerii unor legături frățești între toate Bisericile și Cultele religioase din țara noastră, despre a căror armonioasă colaborare au luat cunoștință cu bucurie și admirație toți vizitatorii străini veniți în ultimii ani în țara noastră.

La plecarea distinsului oaspete, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a dăruit cărți și reviste apărute în Editura Patriarhiei.

*

Miercuri, 25 octombrie 1961, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit vizita Protoiereului Anglican Francis Bai'ey, însoțit de noul Ministru al Marelui Britanii la București, Dl. Dalton Murray.

La această întrevvedere, au fost de față Prea Sfințiii Episcopi-Vicari Antim Nica-Tîrgovișteanu și Teoctist Botoșăneanu, Părintele Vicar Alexandru Ionescu, Părintele Director Ioan Gagiș și Părintele profesor Vintilă Popescu, ca translator.

Fiind în ajun de sărbătorile hramului Catedralei Sfintei Patriarhii — Sfântul Dumitru —, la ora la care au sosit oaspeții, șiruri de credincioși se perindau prin fața raclei cu moaștele Sfântului Dumitru cel Nou. Prezența numărului mare de credincioși i-a impresionat în chip deosebit pe cei doi vizitatori.

Domnul Ministru al Marelui Britanii și-a exprimat deosebita bucurie că a putut să facă această vizită chiar la începutul misiunii sale în țara noastră, cu prilejul trecerii prin România a prietenului său, Protoiereul de Malta, care a doua zi urma să plece la Sofia și apoi la Belgrad și a arătat marea mulțumire că a avut prilejul acesta să poată fi primit de Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a exprimat părerea de rău că oaspețele nu poate rămâne mai multă vreme în țara noastră, ca să poată asista la slujbele religioase pentru sărbătorirea hramului Catedralei, din zilele de 26 și 27 octombrie a. c. A dat oaspeților mai multe lămuriri cu privire la evlavie pe care o au credincioșii ortodocși pentru cultul sfinților, ceea ce explică prezența multor relicve de sfinți în mănăstirile și catedralele din cuprinsul țării noastre.

Protoiereul Anglican Francis Bailey de Malta a transmis Prea Fericirii Sale salutul frățesc al Arhiepiscopului de Canterbury și al Episcopului de Gibraltar.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a amintit că Episcopul de Gibraltar a fost în vizită în țara noastră și cu acel prilej a mers la Institutul Teologic și seminarul din București și a vorbit studenților și elevilor, cercetînd apoi și cîteva mănăstiri. Prea Fericirea Sa a amintit de asemenea, și de vizita Reverendului Francis House, Secretar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, în martie-aprilie a. c., cînd la fel a vizitat Institutul Teologic și mai multe mănăstiri din jurul Bucureștiului.

Protoiereul de Malta a asigurat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian că Biserica Anglicană se bucură mult de revenirea Bisericii Ortodoxe Române în sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Domnul Ministru al Marelui Britanii și-a exprimat dorința de a vizita și Domnia Sa unele mănăstiri din țara noastră. Prea Fericirea Sa l-a încredințat că ori unde va dori să meargă, va fi primit cu deosebită plăcere.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns la toate întrebările puse de oaspeți cu privire la Catedrala Patriarhiei, vechimea ei și lucrările de restaurare, la sărbătorirea împlinirii a 600 de ani de la înființarea Mitropoliei Ungrovlahiei, care și-a avut Scaunul rînd pe rînd la Curtea de Argeș — unde este cea mai frumoasă mănăstire a țării noastre —, la Tîrgoviște și, în sfîrșit, la București.

La întrebarea Domnului Ministru al Marelui Britanii dacă Prea Fericirea Sa a fost mulțumit de rezultatul Conferinței de la Rhodos și de prezența delegației anglicane, Prea Fericirea Sa și-a exprimat mulțumirea cu privire la nivelul înalt în care s-au purtat discuțiile de la Rhodos, și de contribuția adusă de delegațiile prezente în diferitele comisiuni, delegația

romină fiind apreciată pentru munca ce a depus și contribuția adusă. Prea Fericirea Sa și-a exprimat, de asemenea, speranța că și la New-Delhi discuțiile vor avea un succes deplin în scopul apropierii și colaborării dintre toate Bisericele. În ce privește Biserica anglicană, Prea Fericirea Sa a subliniat legăturile existente de multă vreme între Biserica Română și Biserica Anglicană și și-a mărturisit speranță că ele se vor dezvolta tot mai mult în viitor.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a rugat pe Protoiereul de Malta să transmită călduroase mulțumiri Arhiepiscopului de Canterbury și Episcopului de Gibraltar pentru salutările frățești trimise, precum și bucuria cu care a fost primită de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române expunerea făcută de delegatul nostru, Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Iustin Moisescu al Moldovei și Sucevei, asupra solemnităților întronizării Eminenței Sale Artur Michael Ramsay, noul Primat al Angliei, și scrisoarea cu care Eminența Sa a ținut să mulțumească pentru participarea delegatului Bisericii Române la intronizare.

Înainte de despărțire, Protoiereul de Malta a vizitat Paraclisul și Palatul Patriarhal.

Prea Fericirea Sa le-a dăruit mai multe albume cu imagini din țara noastră și cu mănăstirile Voroneț, Sucevița, Moldovița și Neamțu.

Pr. N. CAZACU

DESCHIDEREA NOULUI AN ȘCOLAR 1961-1962, LA INSTITUTELE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMINE

Intrate pe un făgaș nou de viață duhovnicească și cărturărească, sub directa îndrumare și purtare de grijă a Sfântului Sinod al Bisericii noastre strămoșești, așezămintele de cultură bisericească ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române își desfășoară, an de an, cu tot mai bune roade, activitatea lor didactică potrivită cu menirea lor, aceea de a forma slujitori vrednici ai altarelor străbune și cetățeni loiali ai scumpei noastre patrii.

Elevii seminaristi și studenții teologi au asigurate toate condițiile pentru învățatură. Ei trebuie să dovedească, prin studiu și bună purtare, încrederea ce le-a fost acordată de conducerea superioară a Bisericii noastre.

Ca în fiecare an, publicăm și acum scurte dări de seamă asupra serbărilor prilejuite de deschiderea noului an școlar la toate instituțiile noastre de învățămînt teologic.

*LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR ȘI LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISE-
RICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BU-
CUREȘTI.*

În ziua de 2 octombrie 1961 s-au deschis cursurile Institutului Teologic de grad universitar și ale Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului Teologic din București, în prezența corpu'ui didactic al celor două instituții, a studenților teologi și a seminaristilor. După săvîrșirea Te-Deumului și a sfeștaniei îndătinată, P. C. Pr. prof. Ioan G. Coman, rectorul Institutului Teologic, a rostit o cuvîntare ocazională.

Deschiderea festivă a noului an școlar la cele două așezăminte teologice, adăpostite sub același acoperămînt, a avut loc însă în ziua de 16 octombrie 1961, fiind de față P.S. Episcop dr. Antim Tîrgovișteanu, P.S. Episcop Teoctist Botoșăneanu, vicari patriarhali, P.C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. A'lexandru Ionescu, vicarul Sîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, Prea Cucernicii Părinți consilieri pa-

triarhali și mitropolitani, corpul didactic al Institutului Teologic, corpul didactic al Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului Teologic, reprezentantul Departamentului Cultelor, numeroși preoți, elevi seminarști, studenți teologi, magistranzi și părinți ai elevilor și studenților.

Serbarea s-a deschis cu «Imnul Patriarhal» de Gh. Cucu, și «Rugăciune», de Const. Drăgușin, executate de corul Institutului, unit cu cel al Seminarului, sub conducerea d-lui prof. Nicolae Lungu. A luat cuvântul apoi P.C. prorector Diac. prof. N. I. Nicolaescu, subliniind rezultatele la învățătură și bună purtare, obținute anul trecut, și îndemnând pe elevi, studenți și magistranzi să progreseze pe calea desăvârșirii cunoștințelor teologice și a însușirii virtuților moralei creștine. Amintind că festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar la așezămintele de cultură teologică bucureștene are loc în atmosfera sărbătorească a lunii consacrate prieteniei romîno-sovietice, P.C. Diac. prof. N. I. Nicolaescu a subliniat că «e de datoria noastră a tuturor ca, unind chemarea rațiunii, porunca Evangheliei și îndemnul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, să sprijinim politica de pace promovată cu consecvență și fermitate de țara noastră și de toate țările socialiste în frunte cu marea noastră prietenă și vecină Uniunea Sovietică. De asemenea, a continuat P.C. Sa, «e de datoria noastră să ne străduim cu rîvnă mereu sporită a da Bisericii Ortodoxe Romîne promoții cît mai bune de candidați la hirotonie, adică preoți capabili să călăuzească pe credincioși nu numai spre fericirea cerească, ci și spre fericirea pămîntească, fericire posibilă numai într-o lume împăcată cu ea însăși și înfrățită în munca spre mai bine». În încheiere, P.C. Sa a mulțumit călduros Inalt Prea Sfinților și Prea Sfinților membri ai Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru toată dragostea și sprijinul acordat instituțiilor teologice din București și din toată țara.

În același spirit a vorbit și P.C. Pr. prof. Nicolae Buzescu, directorul Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului Teologic din București, care și-a încheiat cuvîntarea astfel: «Asigurăm pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că rațiunea noastră va fi străbătută de un singur gînd: fericirea omului; inima noastră va bate numai în ritmul dragostei de Dumnezeu și de om; iar voința noastră va fi dirijată spre apărarea și construirea păcii în lume».

După ce corul a executat frumoasa cîntare psaltică a «Anixandarelor» (glas VIII), armonizată de dl. prof. Nicolae Lungu, au rostit scurte cuvîntări ocazionale, în numele colegilor, elevul Vîlcu Nicolae, din clasa V-a a Seminarului, studentul Aioanei-Bobric Ioan, din anul IV, și magistrandul Dumitru Popescu.

Programul serbării deschiderii noului an școlar a continuat cu executarea imnului «Măreț pămînt al patriei iubite», de I. D. Chirescu, și cu împărțirea premiilor, constînd din cărți literare și teologice, celor merituosi la învățătură și la bună purtare în anul școlar 1960-1961.

P.S. Episcop dr. Antim Tîrgovişteanu, vicar patriarhal, reprezentantul Prea Fericitului Patriarh Justinian, a ținut o cuvîntare, în care a spus printre altele :

«Cu deosebită bucurie ne întîlnim din nou, în chip sărbătoresc, astăzi, la deschiderea anuală și oficială a cursurilor Institutului Teologic de grad universitar și Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului Teologic din București.

Această bucurie a noastră este însoțită de sentimentul încrederii și nădejdi în calea pe care școlile noastre teologice urmează să o străbată, în noul an școlar ce ne să în față, în vederea unor cît mai rodnice rezultate, pe care le așteaptă de la acestea, Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Romînă.

Lucrarea ce se desfășoară în aceste școli interesează nu numai cadrul lor restrîns, ci formează o preocupare a întregii noastre Biserici, izvorîtă din grija de a da credincioșilor ei păstori cît mai bine pregătiți, care să primească și să ducă mai departe, cu toată vrednicia, solia Sfîntei Evanghelii, călăuzind turma cuvîntătoare pe drumul mîntuitoarei și drepte credințe, pe calea celei mai înalte porunci a Mîntuitorului — dragostea de aproapele, dragostea de oameni.

Pentru îndeplinirea misiunii sale în lume, preotul trebuie să fie un *vas ales*, purtător al harului dumnezeiesc, pentru care cu vrednicie și cu temere sfîntă se cade să se pregătească din timp.

De aceea, este necesar ca cei care pășesc pragul acestor școli, pentru a intra în slujba preoției, mai întîi și neconținut să-și cerceteze bine vocația sacerdotală, căci preoția adevărată nu poate fi concepută și nici realizată fără prezența certă a vocației.

Vocația, o dată stabilită, este nevoie ca aceasta să fie cultivată și bine îndrumată pe calea pregătirii în știința teologiei, printr-o conștientă concepere a misiunii care-l așteaptă pe viitorul preot, prin trezirea unei rîvne cît mai mari pentru această misiune și prin însușirea unei înalte evlavii corespunzătoare.

În promovarea vocației, înțeleasă astfel, și în realizarea chipului de adevărat preot, cerut de nevoile Bisericii, un mare rol de răspundere revine instituțiilor noastre de învățămînt teologic, profesorilor de teologie și tuturor îndrumătorilor acestor școli, spre care este neîncetat îndreptată atenția și grija Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Preoții trebuie — după cum spune Prea Fericitul Patriarh Justinian — «să devină apostoli ai Domnului și ai tuturor poruncilor Sale; apostoli ai dragostei și ai păcii între oameni... Să sprijine cu toate puterile lor pe toți cei ce se ostenesc întru înfăptuirea acestor năzuințe milenare, ale creștinilor și ale tuturor oamenilor» (*Apostolat Social*, 1952, p. 138).

De asemenea, tinerii care se pregătesc pentru slujirea altarului trebuie să se pătrundă de dragostea de patrie, de rîvnă în susținerea eforturilor ce se depun pentru ridicarea stării morale și materiale a poporului nostru și pentru făurirea vieții celei noi din țara noastră.

Înarmați de asemenea năzuințe și idealuri, ei trebuie să privească cu încredere viitorul activității lor preoțești, pregătindu-se cu toată sîrguința pentru misiunea care îi așteaptă.

Pășind în noul an de muncă, cu nădejdea unor îmbelșugate roade, atît în latura pregătirii științifice cît și în cea a formării duhovnicești, vă împărtășim, cu acest prilej solemn, binecuvîntările părintești ale Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Totodată aducem conducerii, profesorilor și ostenitorilor acestor școli, caldele noastre urări de reușită deplină, în truda lor migăloasă și grea.

Iar dragilor noștri studenți și elevi le dorim să-și deschidă larg ogorul minții și al inimii lor, ca să rodească cu belșug sămînța cea bună. Și-i îndemnăm călduros, ca față de cei ce îi îndrumează și le poartă de grijă, să fie cu dragoste și recunoștință, urmînd cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, care zice: *«Să aveți luare aminte pentru cei ce se ostenesc între voi, pentru cei ce vă cîrmuiesc întru Domnul și bine vă sfătuiesc. Și pentru munca lor să-i socotiți pe ei vrednici de prisoselnică dragoste»* (1 Tesal. V, 12, 13).

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Duhului Sfînt să fie cu voi, cu toți. Amin! ».

Serbarea s-a încheiat cu acordurile înălțătoare ale «Cîntecului Păcii», de Sostacovici, executat de corul elevilor seminariști și studenților teologi, dirijat de dl. prof. Nicolae Lungu.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN SIBIU.

Cursurile noului an școlar 1961-1962 au început în dimineața zilei de luni, 2 octombrie a.c., cu o rugăciune de invocare a ajutorului ceresc pentru munca ce începea.

Festivitatea inaugurării noului an școlar 1961-1962 a fost programată pe data de duminică 8 octombrie a.c.

Dimineața, în catedrala mitropolitană, un sobor de preoți, preoți-profesori și diaconi, în frunte cu P.C. Prot. Stavrofor Traian Belășcu, vicar arhiepiscopesc, a săvîrșit Sfînta Liturghie. Erau de față: P.S. Arhiepiscopul Teodor, rectorul, profesorii, salariații și studenții Institutului.

La priceastă a predicat P.C. prof. dr. Milan Șesan. Vorbind despre capacitatea înnoitoare de suflet și simțiri a Evangheliei Domnului, în partea finală a cuvîntului său de învățătură și povățuire creștinească s-a adresat studenților teologi, arătîndu-le că menirea lor e aceea de a deveni tot atîția luminători și călăuzitori ai obștii dreptcredinicoase pe căile propășirii sufletești și trupesti.

Corul mixt al catedralei mitropolitane, care a dat și răspunsurile liturgice, sub conducerea P.C. conf. univ. Gheorghe Șoima, a executat cu măiestrie și evlavie o priceastă.

La sfârșitul Sfintei Liturghii, din ușile împărătești ale altarului, P.C. vicar Traian Belășcu a dat citire rugăciunii îndătinată pentru începerea noului an școlar.

După Sfânta Liturghie, în aula Institutului s-a desfășurat programul festivității de început de an școlar.

La masa prezidială au luat loc: reprezentantul Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, P.C. vicar arhiepiscopesc Traian Belășcu, reprezentantul Departamentului Cultelor, și P.C. Pr. prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului. În sală se aflau: P.C. consilieri arhiepiscopesci, P.C. profesori, salariați și studenți ai Institutului. Mai erau de față, ca oaspeți: dl. decan dr. Hermann Binder de la Institutul Teologic Evanghelic C.A., părinți ai studenților și credincioși.

Programul festiv a început cu «Imnul de Stat ale Republicii Populare Române», executat de corul bărbătesc al studenților teologi, sub conducerea P.C. conf. univ. Gh. Șoima.

A luat apoi cuvântul P.C. rector dr. Sofron Vlad. Adresându-se studenților teologi, P.C. Sa a spus printre altele:

«...Ați venit aci nu numai ca să vă îmbogățiți mintea cu cunoștințe noi, ci să vă întăriți și osatura morală, și astfel formați să vă întoarceți să vă îndepliniți misiunea în mijlocul credincioșilor de lângă care ați plecat. Dascăli bine pregătiți și cu tragere de inimă, pentru munca pe care sînt puși să o facă, — îndrăznesc să o spun și eu fiindcă au afirmat-o în repetate rînduri autoritățile superioare care poartă grija acestui așezămînt —, nu lipsesc nici azi Institutului, precum n-au lipsit nici în trecut. Condițiile de muncă au fost îmbunătățite în mod simțitor față de trecut, mai ales prin ajutoarele materiale ce le-a făcut conducerea noastră bisericească în ultimele 7 decenii. Pot afirma chiar față de timpul cînd eu și alți colegi ai mei ne făceam studiile ca și voi, în acest Institut. S-a schimbat enorm fața satelor unde dvs. trebuie să lucrați, unde preotul vechi trebuia să dezvolte o activitate intensă în toate sectoarele. Analfabetismul care în trecut a fost o problemă chinuitoare pentru orice intelectual cu dragoste de popor, a fost lichidat. Locul școlilor modeste care, uneori, în loc de geamuri aveau cîte o bucată de hîrtie, unde trudea cîte un învățător amărît ca și copiii pe care-i învăța și care era susținut din contribuția credincioșilor, l-a luat azi edificii școlare frumoase cu mai multe puteri didactice special pregătite și plătite de stat. Alături de școală se ridică cămine culturale unde se face opera de culturalizare a maselor... S-au înmulțit considerabil bibliotecile satești și cartea a devenit prietenul drag al țăranului, mai ales în lungile seri de iarnă. Preoții și învățătorii n-au mai rămas singurii intelectuali ai satelor ca odinioară, căci alături de ei lucrează medicul, care a pus capăt ignoranței babelor satelor și a descîntătoarelor. El lucrează cu sîrg și cu dragoste pentru sănătatea trupească a maselor populare de la sate. Alături de medicul uman, lucrează cel veterinar, dînd îndrumări prețioase sătenilor noștri, iar sectorul economic este dirijat în mod înțelept punîndu-se la îndemîna țăranilor unelte

moderne pentru lucrarea pământului în vederea sporirii continue a producției.

Pentru munca d-voastră specifică trebuie să vă pregătiți aici cu toată seriozitatea, îmbogățindu-vă mintea cu cunoștințe cât mai temeinice și mai variate, ca să puteți deveni propovăduitori nu numai cu cuvântul, ci mai ales cu fapta și cu toată ținuta d-voastră. D-voastră, iubiți studenți, aveți la îndemână o bibliotecă bogată și bine organizată cu care ne putem mândri, cu cărți alese în care este depozitată gândirea și simțirea atîtor minți și inimi alese. Ele vă îmbie ca să le cercetați pentru ca să vă îmbogățiți cunoștințele și să vă înnobilați simțurile. Capela vă este deschisă tot timpul. Acolo vă puteți retrage ca să stați în convorbire cu Dumnezeu, cu sufletul, cu conștiința d-voastră, ca să vă examinați, să vă înnoiți și să vă fortificați moralicește și duhovnicește. Cu credința tare în Dumnezeu, pe Care vă pregătiți să-L slujiți, cu dragostea pentru Biserica pe care vă pregătiți să o slujiți, și pentru Patria pentru care și voi sînteți chemați să lucrați, trebuie să plecați din acest Institut.

Voi trebuie să plecați de aici cu o dragoste fierbinte de Patrie, care este mama noastră a fiecăruia.

Voi sînteți chemați să fiți muncitori conștiincioși, propovăduitori cu cuvântul și mai ales cu fapta, a bunei înțelegeri între oameni, care toți sînt fiii lui Dumnezeu, propovăduitori ai duhului de unire și înfrățire care potențează puterea de muncă și a duhului păcii între noi și în lume...

De încheiere mulțumesc Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și în special înalților ierarhi din Ardeal și Banat, în frunte cu Inalt Prea Sfînțitul Mitropolit Nicolae și Vasile, pentru toată purtarea de grijă ce au pentru această instituție de formare a clerului. Cu aceasta declar noul an academic deschis, dorind spor în muncă tuturor ostenitorilor din cadrul acestei instituții».

În continuare, corul studenților teologi a executat compoziția: «Dragă-mi este țara mea», de Gh. Șoima, sub conducerea autorului.

La sfîrșit a luat cuvîntul delegatul Inalt Prea Sfînțitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, P.C. vicar al Arhiepiscopiei, Traian Belascu. Adresîndu-se celor prezenți, P.C. Sa a spus în esență următoarele:

«Iubiți studenți, vă place mult și ne place și nouă cuvîntul de «student». Dar să nu uitați că voi, dragii mei, pe lîngă această calitate de studenți, mai aveți și calitatea de teologi. Calitatea aceasta vă cere evlavie, smerenie, dragoste de ceea ce este cinstit, frumos, drept și bun; într-un cuvînt, purtare corespunzătoare stării de creștin și menirii voastre de viitori păstori de suflete. La toate manifestările voastre, lumea privește cu multă atenție, oriunde s-ar produce ele. Iar lumea, oamenii vă judecă după felul cum vă purtați și după această purtare vă prețuiește vrednicia personală.

Aveți datoria sfîntă, iubiți studenți teologi, să vă dezvoltați și să creșteți în viața cea nouă din patria noastră iubită, și să vă bucurați de ea. Încă de pe băncile școlii medii v-a intrat în suflet și în minte lumina culturii vieții celei noi. Să sporiiți această zestre prețioasă și aici, să

nu neglijați însușirea culturii generale. Ajutați de biblioteca bogat înzestrată pe care o aveți aici, să adânciți comorile de înțelepciune dumnezeiască ale teologiei și din împletirea cunoștințelor despre viața cea nouă a poporului nostru cu învățăturile sfinte ale Evangheliei Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, să vă rotunjiți pregătirea trebuincioasă pentru slujirea preoțească, pentru care vă crește Biserica noastră în așezămintele ei de formare a slujitorilor bisericești...

Sfîntul Apostol Pavel are, iubiți studenți teologi, un cuvînt de învățătură pentru voi, care e deosebit de potrivit mai ales acum, la început de an: «Răscumparați vremea...»! (Efeseni V, 16). Folosiți timpul cît mai bine și nu-l prăpădiți cu lucruri de nimic. Nu pierdeți ziua de azi, căci ea e a voastră și prin ea vă pregătiți pentru ziua de mîine. Munciți ordonat, cu tragere de inimă, disciplinat! — aceasta înseamnă să răscumparați vremea, s-o transformați în valori intelectuale și morale».

Membrilor corpului profesoral și studenților teologi le-a făcut calde urări de spor bun în noul an de muncă și le-a transmis binecuvîntările arhieresti ale I.P.S. Mitropolit Nicolae. Studenților teologi, în mod special, le-a reamintit că munca, rugăciunea și disciplina sînt cheile succesului lor, și că fără ele nu se poate concepe nici viața de student teolog, nici pregătire și nici capacitate de a corespunde misiunii sfinte pentru care îi crește Biserica noastră în acest Institut. (*Pr. Gr. Marcu*).

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȘI BISERICESTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DE LA BUZĂU.

Serbarea deschiderii noului an școlar 1961-1962 a avut loc luni 2 octombrie 1961, în sala de festivități a vechii clădiri a Seminarului, în prezența P.S. Episcop dr. Antim Angelescu al Buzăului, a PP. CC. Consilieri Pr. Ioan Zamfir și Pr. Dumitru Arghir, a P.C. Pr. Marin Negulescu, inspector bisericesc, a corpului profesoral, a personalului administrativ al școlii, a elevilor seminariști, precum și a unor preoți din orașul Buzău și părinți de-ai elevilor.

După slujba sfințirii apei și a îndătinatului Te-Deum, a urmat cuvîntarea P.C. Pr. prof. Gh. Mihai, directorul Seminarului Teologic de la Buzău, care a schițat în linii mari planul de activitate didactică și educativă ce trebuie urmat de profesori și de elevi în noul an școlar, mulțumind în același timp Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Prea Sfințiților Episcopi Antim al Buzăului și Chesarie al Dunării de Jos, guvernului țării și Departamentului Cultelor pentru purtarea de grijă și atenția acordată instituțiilor de învățămînt bisericesc.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului a împărtășit celor de față frumoase sfaturi duhovnicești în legătură cu «desfășurarea programului de studii și de educație spre înmugurire cu nădejdi de rod îmbelșugat». Arătînd că munca este o înaltă funcție socială, iar pacea supremul bun al vieții, Prea Sfințitul Episcop Antim Angelescu îndeamnă

pe toți, profesori și elevi, la lucru, aducînd mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, guvernului Republicii Populare Romîne și Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat școlilor bisericești ortodoxe.

Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului își încheie cuvîntarea cu îndemnuri părintești de spor la învățătură și la bună purtare.

*LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI
SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MÎNĂSTIREA
NEAMȚU.*

Deschiderea cursurilor noului an școlar 1961-1962 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic de la Mînăstirea Neamțu a avut loc, într-un cadru festiv deosebit, luni 2 octombrie a.c. După săvîrșirea Te-Deumului și în prezența P.C. Consilier Scarlat Porcescu, din partea I.P.S. Mitropolit Iustin, a P.C. Arhim. Dionisie Velea, stareț al Mînăstirii Neamțu și exarh, precum și a corpului profesoral, elevilor și părinților elevilor, s-a desfășurat un reușit program artistic format din coruri și recitări.

Corul Seminarului, condus de elevul Baciș N. din clasa a V-a, a deschis serbarea cu intonarea «Imnului de Stat al Republicii Populare Romîne» și cel al Uniunii Sovietice, după care dl. prof. Ștefan Alexe a rostit cuvîntarea de deschidere a cursurilor noului an școlar.

Subliniind expunerea Domnului Gh. Gheorghiu-Dej, Președinte'e Consiliului de Stat al R.P.R., «Pentru dezvoltarea economică și social-culturală a regiunii Iași», vorbitorul a remarcat avîntul muncii creatoare de bunuri materiale și spirituale din țara noastră. «Dacă poporul muncitor în frunte cu conducătorii de stat, — a spus d-sa —, au în permanentă preocupare propășirea Patriei și făurirea unui trai mai bun, desigur că Biserica noastră Ortodoxă, ai cărei credincioși sînt fii ai Patriei, nu poate rămîne străină de năzuințele vitale ale fiilor ei». În continuare a arătat care trebuie să fie atitudinea slujitorilor altarelor noastre străbune față de marile probleme de existență ce frămîntă astăzi omenirea. În încheierea cuvîntării sale, dl. prof. Ștefan Alexe îndeamnă pe elevi la învățătură și la bună purtare, la respectarea, din convingere proprie, a disciplinei și programului vieții de internat, exprimînd totodată mulțumiri Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, precum și Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, pentru dragostea și sprijinul material acordat învățămîntului nostru bisericesc.

În continuarea programului artistic, elevii au executat cîteva coruri și recitări.

A luat apoi cuvîntul P.C. Consilier Scarlat Porcescu, aducînd profesorilor și elevilor binecuvîntarea I.P.S. Mitropolit Iustin.

Programul serbării s-a încheiat cu «Imnul Partizanilor Păcii», interpretat de corul Seminarului.

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI
SEMINARUL TEOLOGIC DIN CLUJ.

Festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar la Școala de cîntăreți și Seminarul Teologic din Cluj a avut loc luni 2 octombrie 1961, după săvîrșirea Sfintei Liturghii, în catedrala episcopală, unde s-a făcut și sfințirea apei și citirea rugăciunii îndătinate la începutul anului școlar bisericesc.

În sala de festivități s-a prezentat un program artistic executat de elevi, în prezența P.S. Episcop Teofil al Clujului, Vadului și Feleacului, a membrilor Consiliului Eparhial, a prorectorului Institutului Teologic Protestant din Cluj, a corpului profesoral și a unor părinți de-ai elevilor.

După rugăciunea «Tatăl nostru», interpretată de corul Seminarului, dirijat de P.C. Pr. prof. I. Brie, și după intonarea «Imnului de Stat al Republicii Populare Romîne», P.C. Pr. Vasile Băltan, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului Teologic din Cluj, a rostit cuvîntul de deschidere a cursurilor insistînd în chip deosebit asupra chemării preotului și subliniind participarea activă a Bisericii noastre la înfăptuirea cît mai grabnică a păcii pe întregul pămînt. P.C. director a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P.S. Episcop Valerian al Oradiei, și P.S. Episcop Teofil al Clujului pentru dragostea, sprijinul material și promptitudinea în rezolvarea diferitelor probleme legate de bunul mers al școlii.

În numele elevilor seminariști a vorbit elevul Cosmuța Ioan, după care P.S. Episcop Teofil a rostit o cuvîntare plină de învățăminte duhovnicești despre misiunea preoților ortodocși, de a forma și călăuzi pe credincioși pe calea dreptei credințe.

Serbarea s-a încheiat cu imnul «Cuvine-se cu adevărat».

LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI
SEMINARUL TEOLOGIC DE LA MOFLENI-CRAIOVA.

Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic de la Mofleni-Craiova și-au deschis cursurile noului an școlar în ziua de 1 octombrie 1961. Deschiderea oficială a avut loc însă la sfîrșitul primei săptămîni de cursuri, în prezența I.P.S. Mitropolit Firmilian, înconjurat de colaboratorii săi de la Centrul mitropolitan, și de P.C. secretar eparhial Victor Ionescu, reprezentantul P.S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului.

După săvîrșirea Te-Deumului, a urmat apoi un reușit program artistic alcătuit din coruri și recitări, sub conducerea P.C. Pr. Ioan Pușoiu. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P.C. director, Pr. prof. Ioan Ionescu.

La sfîrșitul serbării, I.P.S. Mitropolit Firmilian a dat elevilor seminariști frumoase îndemnuri și povețe părintești, spunînd printre altele:

«Am văzut în programul vostru o poezie intitulată *Ariciul*, de Otilia Cazimir. În legătură cu acesta, marele mitropolit Antim Ivireanul a dat o pildă vie într-una din predicile *Didahiilor* sale. El aseamănă sîrguința

cu lucrul unui arici care, mînat de grija puilor lui, se duce în vie, și, cu botîșorul lui mic, prinde coarnele de viță, scutură strugurii și se ghemuiește apoi și se dă de-a dura peste bobîțele scuturate și se duce cu țepile încărcate de ele la puîșorii lui. O asemenea pildă de iscusință grijulie se poate aplica și acestui început de an școlar pentru voi, fiii noștri iubiți. Voi sînteți veniți aici din cuprinsul celor două regiuni, Oltenia și Argeș, pentru a vă forma în această școală în vederea misiunii preoțești și a trebuințelor pe care vi le poate cere Biserica și Patria. Școala aceasta este o vie cu struguri mulți, bogați în învățături dulci și în înțelepciune, hrănitori pentru viața voastră sufletească și pentru formarea minții voastre. Cei ce au sădit și au îngrijit această vie sînt dascălii voștri, pe care Părintele director i-a zugrăvit viu în munca și strădaniile lor. Pe lîngă cele ce ați deprins, pe lîngă învățăturile de pînă acum, veți găsi aici adînciri noi și obiecte de studiu pe care nu le-ați întîlnit încă. Toate aceste boabe de înțelepciune, de lumină, de căldură spirituală, le veți înșira pe deprinderile voastre, le veți aduna în mintea voastră și în cămara sufletelor voastre timp de cinci ani de zile, pentru ca apoi să porniți în largul vieții omenești, cu merindea cea de trebuință pentru misiunea voastră.

Indemnul nostru de părinte duhovnicesc este să faceți și voi ca acea vietate mică, să adunați cu grijă boabele înțelepciunii de la dascălii voștri și din cărți, să vă îmbogățiți mintea.

După cum știți din satele de unde veniți, omenirea se îndreaptă azi spre o viață mai bună, mai îmbelșugată. Fruntea omului, după cum ați văzut din versurile poetului Mihai Beniuc, se ridică azi spre soarele cald și luminos al demnității umane, al îndrăzelii lui, îndrăzneală care caută să spargă cercul strîns al pămîntului și să răzbată în spațiul cosmic. De aceea și viața școlară este o viață nobilă, curată, este o treaptă nouă, o năzuință aleasă, care ridică pe om din neștiință, din cătușele ignoranței, din lipsa de demnitate la ceea ce se poate numi adevărata viață.

Căutați deci să folosiți clipă de clipă, moment de moment, anii școlari, să agonisiți cît mai mult în căușul vostru mintal... Este necesară această disciplină școlară, care se compune din disciplina muncii, din disciplina sufletului, din disciplina tuturor facultăților cu care este înzestrat omul, ca să fie un cetățean cinstit al Patriei.

În acest dor al nostru ca părinte al vostru și ca cel ce am pus inima pentru această școală, pentru înzestrarea ei, pentru construcțiile care vor urma, eu doresc corpului didactic, în frunte cu P.C. director, și vouă, dragi elevi, succes la carte în noul an școlar, și vă binecuvîntez munca pe care o începeți».

Festivitățile deschiderii cursurilor noului an școlar 1961-1962 s-au încheiat cu participarea I.P.S. Mitropolit Firmilian și a celorlalți oaspeți la o agapă oferită de școală cu acest prilej.

*LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICESTI ȘI
SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES.*

Solemnitatea deschiderii noului an școlar 1961-1962 a avut loc în ziua de 1 octombrie 1961. După săvîrșirea Sfintei Liturghii, — cînd s-a citit și rugăciunea din Molitfelnic indicată pentru acest prilej —, a avut loc într-o sală de clasă sfințirea apei și festivitatea propriu zisă a deschiderii cursurilor.

P.C. director Pr. prof. dr. Zeno Munteanu a rostit o cuvîntare ocazională în care s-au subliniat calitățile pe care trebuie să le întruchipeze tînărul seminarist. Elevul seminarist trebuie să aibă «frică de Dumnezeu» (Deut. VI, 13), să-și însușească disciplina liber consimțită atît în școală și, mai ales, să practice rugăciunea și să muncească sistematic, zi de zi, pentru a dobîndi cunoștințele trebuincioase slujirii lui viitoare.

Amintind elevilor obligația de a participa la manifestările culturale și artistice din școală și din oraș, P.C. director își încheie cuvîntul său, exprimînd mulțumiri și recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinan, I.P.S. Mitropolit Vasile al Banatului, P.S. Episcop Nicolae al Aradului, precum și Departamentului Cultelor, pentru sprijinul moral și material acordat Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului Teologic din Caransebeș.

Festivitatea deschiderii cursurilor noului an școlar s-a încheiat cu troparul «Bine ești cuvîntat», interpretat de corul elevilor seminariști.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

BISERICA ORTODOXA RUSĂ

HOTARIRILE SFINTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei, a hotărât în ședința sa de la 16 martie 1961 următoarele: 1. Să confirme ca episcop al Voronejului pe Episcopul Serghie de Bielgorod, care conducea vremelnice eparhia de Voronej. 2. Să numească ca episcop al Harkovului pe vicarul eparhiei Kievului, Episcopul Nestor al Pereiaslavului. 3. Să numească pe Arhiepiscopul de Tula, Antonie, în scaunul Minskului și Bielorusiei, cu ridicarea sa în rang de mitropolit. 4. Să numească pe Arhiepiscopul Pimen al Dimitrovului ca Arhiepiscop de Tula și Belev. 5. Să numească pe Arhiepiscopul de Celiabinsk ca Arhiepiscop al Kostromului. 6. Să transfere pe Arhiepiscopul Inochentie de Rostov și Novocercask în scaunul de Arhanghelsk și Holmogor. 7. Să transfere pe Arhiepiscopul de Arhanghelsk și Holmogor, Nicandru, în scaunul de Rostov și Novocercask. 8. Să numească în scaunul de Cernoviț și Bucovina pe protoiereul Dimitrie Marciuk din eparhia Cernovițului, după ce va fi tuns în monahism, și ridicat în rang de arhimandrit. 9. Să fie numit ca Episcop de Uglici și vicar al eparhiei Iaroslavului, arhimandritul Casian (Iaroslavski).

Tot în această ședință, Sfântul Sinod a aprobat propunerea Sanctității Sale Patriarhului Alexei ca persoanele care îndeplinesc funcțiunile de Conducător al treburilor Patriarhiei din Moscova și de președinte al Direcției raporturilor bisericești externe ale Patriarhiei din Moscova să aibă rang de episcop și să facă parte dintre membrii permanenți ai Sfântului Sinod. În această categorie intră Arhiepiscopul Pimen de Tula și Episcopul Nicodim al Iaroslavului.

De asemenea, în ședința de la 3 aprilie 1961 a hotărât: 1. Să fie numit ca arhiepiscop al Permului Episcopul Serghie de Omsk, o dată cu înălțarea sa în rang de arhiepiscop. 2. Să se încredințeze conducerea vremelnică a eparhiei de Omsk, Episcopului Benedict (Poliakov).

Iar în ședința de la 5 mai 1961 a hotărât :

1. Să fie eliberat Arhiepiscopul Kostromului, Ioan, potrivit cererii sale, de la conducerea eparhiei. 2. Să fie numit în scaunul de episcop al Kostromului și Galiției Episcopul Donat de Novosibirsk. 3. Să fie numit în scaunul de episcop de Novosibirsk Episcopul Leontie de Bobruisk.

CONVORBIRILE DINTRE DELEGAȚIA BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI SECRETARUL GENERAL AL CONSILIULUI MONDIAL AL BISERICILOR. — Între 8 și 11 Martie 1961 au avut loc la Geneva convorbiri între delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Episcopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, președinte al Direcției raporturilor bisericești externe ale Patriarhiei din Moscova, și secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, dr. Visser't Hooft. Cu acest prilej s-au luat în considerare și s-au studiat problemele raporturilor reciproce dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Consiliul Mondial al Bisericilor, asupra cărora au început discuții încă din anul 1958, la Utrecht. În urma discuțiilor actuale s-a realizat un însemnat progres în apropierea dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Consiliul Mondial al Bisericilor. Delegația Bisericii Ruse a oferit în dar Bibliotecii Consiliului Mondial al Bisericilor prețioase lucrări de literatură teologică. Episcopul Nicodim a făcut o expunere asupra călătoriei Sanctității Sale Patriarhului Alexei prin țările din Orientul Apropiat și la Locurile Sfinte.

DIN VIAȚA MISIUNII DUHOVNICEȘTI RUSE LA IERUSALIM. — La 15 ianuarie 1961, Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ierusalimului, Benedict I, a vizitat misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim. Cu acest prilej Prea Fericitul Patriarh Benedict a înmînat arhimandritului Augustin, conducătorul Misiunii duhovnicești ruse din Ierusalim, Ordinul «Sfîntul Mormînt al Domnului», ca semn al raporturilor frățești dintre Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ierusalimului. S-a exprimat, totodată, urarea ca aceste raporturi să se adîncească și mai mult, în numele ideii de pace în întreaga lume.

SOLEMNITATEA BISERICIASCA DIN METOHUL BISERICII RUSE DIN BEYRUT. — La 4 februarie 1961, cu prilejul împlinirii a 16 ani de la intronizarea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, în biserică metohului din Beyrut (Liban), al Bisericii Ortodoxe Ruse s-a săvîrșit Sfînta Liturghie, fiind de față : Înalt Prea Sfînțitul Mitropolit Ilie Saliba al Beyrutului, Elie Karam (Munții Liban), Pavel al Tiro-Sidonului, Episcopul Vasile Samaha ș.a. La sfîrșitul sfîntei slujbe, Mitropolitul Ilie Saliba a ținut o cuvîntare în care a caracterizat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei ca un deosebit conducător al Bisericii, ca un mare rîvnitor al Ortodoxiei, ca un adevărat patriot, luptător pentru pacea și prietenia între popoare.

HIROTONIREA NOULUI EPISCOPI AL CERNOVITULUI ȘI BUCOVINEI. — La 2 aprilie 1961 a avut loc în catedrala Vladimir din Kiev hirotonirea

arhimandritului Damian (Marciuk) ca episcop al Cernovițului și Bucovinei. Slujba hirotonirii a fost săvârșită de către un sobor compus din exarhul Ucrainei, Mitropolitul Ioan al Kievului și Galiției, împreună cu Arhiepiscopul Simon de Vinnița și Brațlav, Episcopul Nestor al Harkovului, și Episcopul Dniepropetrovskului, Ioasaf. Episcopul Damian (ca mirean Dimitrie Gheorghievici Marciuk), s-a născut la 15 noiembrie 1899 în satul Korostianina, guvernământul Volîniei, în familia unui cîntăreț bisericesc. A învățat în școala parohială din sat, apoi în Seminarul duhovnicesc din Volînsk, pe care l-a absolvit în anul 1919. După moartea tatălui său, a ocupat locul de cîntăreț bisericesc în satul natal; în anul 1921 a fost hirotonit diacon, apoi presbiter. În timpul războiului pentru apărarea patriei a fost deportat de către nemți pe teritoriul polonez, unde a rămas pînă în anul 1945. După sosirea armatelor sovietice, s-a reîntors în patrie, unde a funcționat ca paroh în eparhia Kamenet-Podolsk, iar apoi în eparhia Cernovițului, în orașul Zastavna, de unde a fost chemat la înalta slujire ca episcop.

INCETAREA DIN VIAȚA A DUHOVNICULUI PATRIARHIEI DIN MOSCOVA, ARHIMANDRIT ZOSIMA. — La 13 aprilie 1961 a încetat din viață, în vîrstă de 97 de ani, duhovnicul Patriarhiei din Moscova, arhimandritul Zosima. Arhimandritul Zosima (ca mirean Teodor Dimitrievici Idjilov) s-a născut la 24 decembrie 1864, într-o familie de țărani, în satul Iserlia din fostul guvernământ al Basarabiei. În anul 1899 a intrat în obștea din Mînăstirea Ciudovo, unde a fost sub ascultare timp de 18 ani. În anul 1906 a fost tuns călugăr cu numele de Zosima. În 1907 a fost sfințit ierodiacon, iar în 1913, ieromonah. În anul 1930, Părintele Zosima a fost ridicat la rangul de egumen, iar în 1944 Sanctitatea Sa Patriarhul Serghie l-a ridicat la rangul de arhimandrit. Slujba înmormîntării a fost săvârșită de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, împreună cu Episcopul Arsenie și un grup de preoți. În cuvîntarea funebră, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a subliniat bogatele daruri duhovnicești cu care era înzestrat de Dumnezeu arhimandritul Zosima. Arhimandritul Zosima a slujit mai mult de 60 de ani în sinul Bisericii lui Hristos.

RIDICAREA EPISCOPULUI NICODIM DE IAROSLAV LA RANGUL DE ARHIEPISCOP. — Luînd în considerare activitatea desfășurată la Direcția raporturilor bisericești externe ale Patriarhiei din Moscova, în calitate de președinte al Direcției, Episcopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a fost ridicat la rangul de arhiepiscop.

RIDICAREA ARHIEPISCOPULUI VICTOR DE KRASNODAR LA RANGUL DE MITROPOLIT. — Cu prilejul împlinirii a patruzeci de ani de înaltă slujire a Bisericii, Arhiepiscopul Victor al Krasnodarului și Kubanului a fost înălțat în rang de mitropolit.

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

Biserica Ortodoxă Autocefală din Polonia a suferit o mare pierdere, prin încetarea din viață a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Macarie, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Polone.

Prea Fericitul Mitropolit Macarie (ca mirean Mihail Feodorovici Ok-siuc) s-a născut la 17 (29) septembrie 1884 în Podlasiu (actualul voievodat Liublin). A absolvit Seminarul duhovnicesc din Hołm în anul 1907, apoi Academia duhovnicească din Kiev, în anul 1911. În anul 1914 și-a susținut dizertația de magistrul în teologie cu tema: «Eshatologia Sfîntului Grigore de Nisa», studiu istorico-dogmatic. În anul 1917 a fost numit profesor la Academia duhovnicească din Kiev, unde a predat istoria Bizanțului. În 1942, după pierderea tragică a soției sale, s-a hotărît să intre în cler, fiind hirotonit diacon, apoi preot. În 1945 a fost numit în scaunul de episcop al Liovului și Ternopolului, fiind tuns călugăr cu numele de Macarie. În această perioadă a desfășurat o trudnică muncă pentru reîntoarcerea credincioșilor smulși din sînul Bisericii mame, prin uniația de la Brest din anul 1596. Ca recunoaștere a meritelor în munca de revenire a greco-catolicilor la sînul Bisericii mame, la 6 aprilie a fost ridicat la rangul de arhiepiscop. În anul 1948, o delegație a Bisericii Ortodoxe din Polonia a sosit la Moscova și s-a adresat către Biserica mamă — Biserica Ortodoxă Rusă —, cu rugămintea de a acorda autocefalia canonică Bisericii Ortodoxe din Polonia. Autocefalia a fost acordată prin hotărîrea Sanctității Sale Patriarhului Alexei și a Sfîntului Sinod, din 22 iunie 1948. Mitropolitul Macarie a desfășurat o intensă activitate pentru organizarea vieții bisericești și administrative a Bisericii Ortodoxe din Polonia, în calitate de Întîistătător al acestei Biserici. Sub conducerea sa, Biserica Ortodoxă Polonă a devenit partașă activă la lupta pentru pace în întreaga lume. Mitropolitul Macarie și-a închinat întreaga sa activitate spre binele Bisericii Ortodoxe din Polonia. În anul 1960, Patriarhul Antiohiei i-a conferit Ordinul «Sfinții Apostoli Petru și Pavel». Dar spre sfîrșitul anului 1960, starea sănătății sale s-a înrăutățit, și la 2 martie 1961, Prea Fericitul Mitropolit Macarie a încetat din viață.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

ÎNCETAREA DIN VIAȚA A ARHIEPISCOPULUI GHERMAN. — La 14 ianuarie 1961 a încetat din viață, în orașul Kuopio din Finlanda, I.P.S. Gherman (Aav), fost arhiepiscop al Careliei și al întregii Finlande, Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din Finlanda, aflat în retragere.

Arhiepiscopul Gherman s-a născut în Estonia, în orășelul Hellamaa din ținutul Muhunsaar, la 2 septembrie 1878. Tatăl său era cîntăreț bisericesc. Terminînd școala duhovnicească din Riga și Seminarul, a fost

numit cîntăreț bisericesc în eparhia Estoniei. Intrînd apoi în clerul de mir, a slujit ca preot în parohiile ortodoxe din Telle, Viandra și Mustaial. În anul 1922 devenind văduv, protoiereul Gherman Aav a fost numit vicar al Bisericii Ortodoxe din Estonia și Finlanda. În 1923 a fost hirotonit de patriarhul Constantinopolului, Meletie IV, ca episcop de Sortava'av și vicar al Arhiepiscopiei Finlandei. În anul 1925 a fost ales de către Sinodul Bisericii Finlandeze arhiepiscop al Care'iei și al întregii Finlande, și a rămas în acest rang pînă la 1 iulie 1960, cînd, din cauza unei grele boli, a trecut în retragere.

În timpul cînd arhiepiscopul Gherman a condus Biserica Ortodoxă din Finlanda, s-a restabilit comuniunea între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă din Finlanda. Pentru activitatea sa rodnică a fost decorat cu diferite ordine finlandeze și străine.

Arhiepiscopul Gherman a lăsat o amintire frumoasă, știind să întîmpine cu cuvinte calde și mîngîietoare pe credincioșii care îi solicitau sprijinul. A scris multe articole și predici în buletinul Bisericii din Finlanda, revista «Aamun Koitto». În afară de acestea a tipărit trei lucrări: «Cu răbdare în nenorociri», în care mîngîie și încurajează pe credincioșii care au suferit în decursul celui de al II-lea război mondial, «Tinereți nepierdute», îndemnuri către tineretul Bisericii Finlandeze, și «Așa să lumineze lumina voastră», o colecție de cuvîntări ținute la instalarea noilor preoți. În amintirea sa s-a creat un fond de burse cu numele său, pentru ajutorarea elevilor ortodocși lipsiți de mijloace.

I. N.

CONFERINȚA PANORTODOXA DE LA RHODOS

DE LA VATOPED LA RHODOS

Necesitatea convocării unui sinod panortodox și a întăririi legăturilor dintre Bisericele Ortodoxe a preocupat Ortodoxia de multă vreme și s-a concretizat mai ales după primul război mondial, în Conferințele interortodoxe care s-au ținut în anul 1923 la Constantinopol și în anul 1930, la mînăstirea Vătoped în Sfîntul Munte Athos.

Deoarece încă înainte de primul război mondial, dar mai ales după terminarea lui, au apărut, sub presiunea cerințelor noi de viață bisericească, multe probleme bisericești care nu puteau fi discutate și soluționate decît într-un Sinod al întregii Ortodoxii, Biserica Ortodoxă Romîină a exprimat — încă din anul 1920 — prin scrisoarea irenică a Întîistătătorului ei către Patriarhia Ecumenică, acest gînd, astfel: *«Găsim necesar ca — în interesul bunei rezolvări a unor chestiuni bisericești, care bat la poarta tuturor țărilor cu credincioși ortodocși și în interesul întăririi unității atît de folositoare pentru toți a marelui Biserici Ortodoxe răsăritene de pretutindeni — să reluăm firul atît de mult întrerupt al consfătuirilor în sohoare comune ale tuturor Bisericilor care mărturisesc apostolica credință Ortodoxă răsăriteană»*¹.

Acest gînd a fost salutat cu mare bucurie de toate Bisericele Ortodoxe Autocefale și curînd a avut loc Conferința preliminară de la Constantinopol, în anul 1923.

Patriarhul Vasile al Constantinopolului, în scrisoarea din 1 mai 1926, privitoare la sinodul ecumenic al Bisericii Ortodoxe și adresată Bisericilor Autocefale surori, comunica gîndul și părerea sa despre scopul și folosul pe care l-ar avea convocarea unor congrese sau conferințe pregătitoare, precum și a unui prosinod alcătuit din reprezentanți ai tuturor

1. Vezi: *Chestiunea unui nou sinod ecumenic al Bisericilor Ortodoxe răsăritene*, București, 1920, în Dosarul Sfîntului Sinod nr. 222/1926/27, fila 9.

Bisericilor ortodoxe autocefale, care să fie premergător și pregătitor al viitorului sinod ecumenic.

În acest scop, Patriarhul Ecumenic făcea rugămintea ca Bisericile Ortodoxe Autocefale surori să facă cunoscute părerile lor asupra datei și locului ținerii acestui prosinod, asupra numărului de reprezentanți, cu care fiecare Biserică trebuie să participe, precum și asupra chestiunilor care urmează să fie examinate și în genere a jurisdicției acestui prosinod².

În legătură cu cele preconizate în scrisoarea de mai sus a Patriarhiei Ecumenice, din partea Bisericii Ortodoxe Române s-a exprimat punctul de vedere prin scrisorile nr. 161 din 30 martie și nr. 324 din 8 iulie 1926, punct de vedere care este — apoi rezumat în scrisoarea nr. 10 din 15 ianuarie 1927 astfel: 1. Înainte de convocarea unui mare sinod ecumenic, Biserica Ortodoxă de pretutindeni, prin reprezentanții ei, să se adune într-o Conferință pregătitoare, sau premergătoare, unde să se stabilească punctele de dezbătut la un viitor sinod ecumenic; 2. această conferință să se întrunească în cursul anului 1927; 3. locul de întrunire să fie sau sfânta cetate a Ierusalimului sau Sf. Munte Athos; 4. Biserica Ortodoxă Română va participa la această conferință cu un număr de cel puțin zece reprezentanți, în frunte cu Patriarhul; 5. Chestiunile care eventual ar putea să fie discutate la prosinod, sînt cele comunicate Patriarhiei Ecumenice cu scrisorile anterioare și anume:

1. Statornicirea mijloacelor pentru combaterea sectelor care s-au ivit în sânul popoarelor ortodoxe.

2. Îndreptarea calendarului iulian, după principiile științifice, în conformitate cu deciziile sinodului I ecumenic.

3. Reducerea sărbătorilor.

4. Revizuirea unor momente rituale, ținîndu-se seama de formația și de dispozițiile sufletești, morale și artistice ale creștinilor din vremurile noastre și adaptarea unor slujbe pentru trebuințele bisericilor din parohii și nu din mînăstiri.

5. Examinarea din nou a posturilor în legătură cu clima, cu igiena organismului omenesc și cu influența lor morală asupra sufletului.

6. Organizarea în comun, de către toate Bisericile Ortodoxe, a unor instituții de propagandă creștină ortodoxă, fără nici o primejduire însă pentru ordinea publică și pentru siguranța națională și politică a statelor respective.

7. Recăsătorirea preoților văduvi în legătură cu vîrsta și cu greutatea lor familială și de trai.

8. Examinarea din nou a gradelor de rudenie în vederea căsătoriei și alte momente.

9. Găsirea mijloacelor pentru ridicarea monahismului oriental la vechea-i strălucire și îndrumarea lui spre ocupațiuni culturale, umanitare, etc.³.

2. Vezi: *Scrisoarea nr. 3220/25 noiembrie 1926, a Patriarhiei Ecumenice*, Arhiva Sf. Sinod, Dos. nr. 244/1927, fila 46.

3. Vezi: *Scrisoarea nr. 10 din 15 ianuarie 1927 a Patriarhiei Române, către Patriar-*

După primirea răspunsurilor din partea Bisericilor Ortodoxe surori, cu privire la convocarea prosinodului, ca organ pregătitor al Sinodului panortodox, răspunsuri care au exprimat acordul unanim asupra întrunirii proiectate, Patriarhul Ecumenic Fotios al Constantinopolului, prin scrisoarea nr. 823 din 5 mai 1930, a făcut convocarea Conferinței interortodoxe pentru ziua de 8 iunie 1930, în sfânta mănăstire patriarhală a Vatopedului din Sf. Munte Athos, la care să fie reprezentate Bisericiile Ortodoxe surori, prin câte doi delegați arhieriei. Scopul acestei Conferințe — se spunea în scrisoare — era *«pe lângă comunicarea suflutească îndeaproape a fraților întru Hristos, care reprezintă Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, — fixarea definitivă a unei comune examinări și deciziuni — pe de o parte — a catalogului temelor care se vor discuta în Prosinodul care va fi convocat în viitor, printre care teme se vor cuprinde, cum este și firesc, acele chestiuni care se prezintă sub o formă urgentă... schimbându-se în prealabil, părerile relativ la aceste teme, precum și necesitatea unei colaborări a Sfintelor Biserici Ortodoxe... iar pe de altă parte, fixarea numărului reprezentanților Sfintelor Biserici Ortodoxe Autocefale surori în Prosinod»* 4.

Astfel, s-a întrunit, între 8 și 23 iunie 1930, la mănăstirea patriarhală a Vatopedului din Sf. Munte Athos Conferința pregătitoare interortodoxă la care au participat delegați din partea Patriarhiei Ecumenice, ai Patriarhiilor Alexandriei, Antichiei, Ierusalimului, Serbiei și României; precum și delegați ai Bisericilor autocefale a Greciei și Poloniei.

La această Conferință au avut loc 15 ședințe, ale căror dezbateri și deziderate au fost tipărite în anul 1930, de Patriarhia Ecumenică, într-o broșură specială 5.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la această Conferință Episcopul Lucian Triteanu al Romanului și Episcopul Tit Simedrea, vicarul Sfintei Patriarhii și Secretarul Sfântului Sinod.

Prima ședință a conferinței de la Vatoped a fost consacrată cuvântărilor de deschidere, salutărilor și prezentării scrisorilor de împuternicire a delegaților din partea Bisericilor respective.

În ședința a doua, s-au formulat problemele care urmau să fie aduse în deliberarea Prosinodului ortodox proiectat.

În cadrul ședinței a treia, a fost determinat caracterul acestei Conferințe, stabilindu-se că ea este numai pregătitoare și că nici Conferința de la Vatoped, nici prosinodul proiectat a se ține, nu poate lua hotărâri obligatorii pentru întreaga Biserică Ortodoxă.

Ședințele a patra, a cincea, a șasea și a șaptea au fost consacrate problemei convocării Bisericii Ortodoxe Ruse, ajungându-se la concluzia

lia Ecumenică. Arhiva. Sf. Sinod, Dos. nr. 244/1927, fila 57; comp. și Dr. Valerian Șesan, Convocarea sinodului ecumenic, 1927, p. 15.

4. Vezi: *Scrisoarea nr. 823 din 5 mai 1930 a Patriarhiei Ecumenice, către Patriarhia Română. Arhiva. Sf. Sinod Dos. 296/1930, fila 193 sq. Constantinopol 1930.*

5. Πολιτικὰ τῆς Προκαταρτυτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀγίων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν τῆς συνελθούσης ἐν τῇ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἱερᾷ μεγίστῃ Σύνοδῳ τοῦ Βατοπεδίου, Constantinopol 1930.

că Patriarhul Ecumenic trebuie să facă toate posibilitățile ca aceasta să participe neapărat la viitorul prosinod ortodox.

Ședința a opta a fost consacrată luării de rămas bun a delegației poloneze care era nevoită a se întoarce la Varșovia pentru a participa la primul Sinod al Bisericii Ortodoxe Poloneze.

În ședința a noua s-a stabilit ca, la viitorul prosinod fiecare Biserică Ortodoxă să participe cu câte o delegație compusă din doi arhieri și însoțită de maximum doi consilieri tehnici.

În celelalte ședințe care au urmat, s-a deliberat asupra chestiunilor propuse și s-a ajuns la formularea problemelor care să fie trecute în catalogul temelor ce vor fi discutate de viitorul prosinod ortodox.

Rezultatul participării delegației Patriarhiei Române la Conferința de la Vatoped a fost supus Sfântului Sinod, cu referatul delegației înregistrat sub nr. 401 din 14 martie 1931⁶.

După cum se arată chiar în scrisoarea de convocare a Conferinței de la Vatoped, scopul acestei conferințe era precizat astfel: a) fixarea definitivă, în urma unei comune examinări și decizii, pe de o parte a *catalogului temelor* care se vor discuta în prosinodul care va fi convocat în viitor, printre care teme se vor cuprinde chestiunile acelea care se prezintă sub formă urgentă; b) *fixarea numărului reprezentanților* Bisericilor Autocefale surori, în prosinod. Astfel în cuvîntarea sa, Președintele de atunci Mitropolitul Filaret al Heracleei spunea:

«Marea Biserică Patriarhală a Constantinopolului, împlinind o dorință și o necesitate care a fost subliniată din multe părți, anume ca *reprezentanții Bisericilor Ortodoxe autocefale să se adune laolaltă, cu scopul de a face ca legăturile și relațiunile Bisericilor Ortodoxe autocefale să fie mult mai strînse*, a invitat Bisericile Ortodoxe Autocefale să trimită (delegați) în mînăstirea patriarhală și stavropighială a Vatopedului, ca într-un mediu liniștit să poată avea tihna necesară ca să studieze în calitate de comisiune pregătitoare, marile chestiuni care turbură azi Biserica Ortodoxă și să întocmească un program de lucru, pentru un Prosinod al Bisericii Ortodoxe, care va fi convocat în curînd»⁷.

Această conferință avea — deci — sarcina de a pregăti un program pentru prosinod, care — apoi — să fie văzut de toate Bisericile particulare, urmînd a veni în fața prosinodului chiar cu reduceri sau adăugiri.

După cum rezultă din dezbaterile ce au avut loc, nici conferința interortodoxă, nici prosinodul, nu pot aduce hotărîri obligatorii pentru toată Biserica Ortodoxă, ci atît Conferința, cît și prosinodul, au sarcina de a pregăti viitorul Sinod Ecumenic, singurul care are putere de a lua hotărîri obligatorii pentru toată Biserica Ortodoxă.

Conferința stabilește programul — deci ordinea de zi a prosinodului, care este un organ nou, pregătitor al Sinodului Ecumenic.

6. Vezi: *Referatul delegației Bisericii Ortodoxe Române*, în Arhiva Sf. Sinod. Dos. nr. 318/1930, fila 1-8.

7. Vezi: *Sumarele ședințelor Conferinței de la Vatoped*, Arhiva Sf. Sinod, dos. nr. 318/1930, fila 10.

Cînd se va convoca prosinodul, atunci delegații la prosinod vor primi instrucțiunile de la Bisericele respective despre ceea ce au să susțină la prosinod.

În concluzie, s-a stabilit — la Conferința de la Vatoped, că: *prosino-
nodul nu poate să ia hotărîri obligatorii pentru toată Biserica Ortodoxă,
ci numai Sinodul Ecumenic*, pentru care prosinodul este pregătitor al
lucrărilor.

Înainte de prosinod, Catalogul temelor trebuie întocmit, fie că — după
aceea — va fi acceptat de toate Bisericele particulare, fie că nu va fi
acceptat; fiecare delegație urmînd a-l supune Bisericii sale, care are lati-
tudinea să hotărască ce va crede înainte de a veni la prosinod.

În privința participării Bisericilor Ortodoxe la prosinod, la întrebarea
«prin cîți delegați trebuie să fie reprezentată fiecare Biserică în prosinod»
unii au propus doi delegații cu drept de vot, alții trei.

Ținîndu-se seamă de faptul că nu toate Bisericele pot trimite mai mult
de doi delegați-arhierei, se hotărăște că: *«Fiecare Biserică Ortodoxă auto-
cefală va participa la viitorul prosinod prin cîte o delegație alcătuită din
2 arhierei*. Comisiunea pregătitoare interortodoxă își mai exprimă dorința
ca fiecare Biserică să trimită la prosinod și *un număr de Consilieri con-
sultanți experți*, însă nu mai mult decît doi de fiecare Biserică»⁸.

Ultima temă propusă la Conferința interortodoxă de la Vatoped este
cea în legătură cu «Definirea criteriilor după care se proclamă și se
recunoaște autocefalia unei Biserici Ortodoxe, precum și definirea numă-
rului Bisericilor Autocefale Ortodoxe, azi recunoscute, în vederea interco-
muniunii reciproce între ele și canonice, și a participării lor la conferințele
și sinoadele interortodoxe, fără împiedecare».

Motivarea înserării acestei teme în catalog este — după cum arată
delegația sîrbă care o propune — *necesitatea de a cunoaște cine are
dreptul să participe la asemenea conferințe interortodoxe*⁹.

În privința votării la Prosinodul Ortodox, cu toate că, după cum re-
zultă din sumarul ședinței a noua, unii au fost de părere ca votarea să
nu fie prin număr, ci prin Biserică, totuși din dezbaterile în legătură cu
această problemă și din hotărîre rezultă că prin delegație de 2 arhierei
se înțelege că aceștia sînt *cu drept de vot*, iar consilierii experți propuși
să fie numai consultanți ai fiecărei delegații.

Temele formulate la Conferința interortodoxă de la Vatoped au fost
date în studiu la cinci comisiuni, instituite pe mitropolii, prezidate de cîte
un mitropolit și alcătuite din ierarhi, profesori de teologie și preoți specia-
liști, iar Sfîntul Sinod în ședințele din 17 și 18 mai 1932 a luat cunoștință
de fiecare referat și — în urma discuțiunilor purtate — și-a fixat conclu-

8. Vezi: *Sumarele Conferinței interortodoxe de la Vatoped*, Arhiva Sf. Sinod, dos.
nr. 318/1930, fila 42 verso.

9. Vezi: *Sumarele Conferinței interortodoxe de la Vatoped*, Arhiva Sf. Sinod,
dös. nr. 318, fila 72 și 73.

ziile pentru fiecare temă în parte¹⁰, în vederea prosinodului care și fusese convocat de Patriarhia Ecumenică cu scrisoarea nr. 2026/1931 pentru data de 19 iunie 1932 — Duminica Pogorîrii Sf. Duh — tot la mînăstirea Vatoped din Sf. Munte¹¹. Ulterior, însă, prosinodul nu s-a întrunit și lucrările au rămas în stadiul arătat.

Prin scrisoarea nr. 108 din 11 februarie 1951, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului a supus din nou aprecierii Întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe Autocefale surori chestiunea întruniri unui prosinod, care să examineze o serie de probleme de interes general pentru întreaga Ortodoxie, solicitînd părerea fiecărei Biserici¹².

La această scrisoare a Patriarhiei Ecumenice, Bisericile Ortodoxe au răspuns subliniind — în răspunsurile date — pe de o parte, necesitatea convocării Prosinodului, iar pe de alta, necesitatea unor lucrări pregătitoare cu privire la temele asupra cărora prosinodul va avea să discute și să se pronunțe.

Patriarhia Romînă a răspuns și ea cu scrisoarea Prea Fericitului Patriarh Justinian nr. 646 din 14 aprilie 1951, prin care spunea textual: *«Nu o singură dată, gîndul Nostru s-a îndreptat spre marile și importante probleme care s-au pus vieții noastre bisericești, în decursul vremii, și mai vîrtos în veacul nostru.*

*Nu mai puțin, am chibzuit asupra posibilității rezolvării lor în modul cel mai just. De aceea, toate inițiativele bune pentru a se ajunge la o pronunțare panortodoxă asupra acestor probleme, le salutăm cu dragoste și le întîmpinăm cu încredere. La fel salutăm și inițiativa Sanctității Voastre și vă vestim, că problema unui viitor Sinod ecumenic sau panortodox am dat-o în studiu, cărturarilor noștri, ierarhi și profesori și îndată ce vom fi în situația de a putea lua o hotărîre, — pe baza studiilor ce se pregătesc, — vă vom comunica răspunsul nostru precis la scrisoarea Sanctității Voastre nr. 108 din 12 februarie 1951, — care ne-a făcut atîta bucurie și ne-a trezit atîtea nădejdi în viitorul Ortodoxiei noastre ecumenice»*¹³.

Cu adresa nr. 1342 din 25 septembrie 1952, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras al Constantinopolei a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian catalogul temelor alcătuite de Comisiunea interortodoxă care s-a întrunit în anul 1930 la Vatoped, pentru a fi discutate, în eventualitatea convocării unui prosinod. Scrisori similare s-au trimis de către Patriarhia Ecumenică și celorlalte Biserici Ortodoxe.

10. Vezi: *Sumarele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne din 17 și 18 mai 1932*. Arhiva Sf. Sinod, dos. nr. 332/1932, fila 1-42.

11. Vezi: *Scrisoarea nr. 2026/1931 a Patriarhiei Ecumenice*, Arhiva Sf. Sinod, dos. nr. 318/1930, fila 83-85.

12. Vezi: *Scrisoarea nr. 108 din 12 februarie 1951 a Patriarhiei Ecumenice*, Arhiva Sf. Sinod, dos. Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

13. Vezi: *Scrisoarea nr. 646 din 14 aprilie 1951 a Prea Fericitului Patriarh Justinian, către Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolei*, Arhiva Sf. Sinod, dos. Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

În această scrisoare, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras ruga pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să se comunice Patriarhiei Ecumenice: *«Care sînt înlăturările, modificările și adăsurile care trebuie să se facă în Catalogul temelor, alcătuit în anul 1930, la Sfîntul Munte... pentru ca stabilindu-se din vreme și cu exactitate chestiunile prosinodului, să fie studiate și cercetate de către o Comisie specială din clerici și teologi din sînul Bisericii surori...»*¹⁴.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, în ședința din 8 iunie 1953, a examinat scrisoarea Patriarhiei Ecumenice și catalogul temelor propuse, hotărînd ca răspunsul Bisericii Ortodoxe Romîne să fie dat după ce membrii Sfîntului Sinod vor cerceta temele respective care urmează a fi dezbătute la proiectatul prosinod, — iar propunerile definitive ale Bisericii Ortodoxe Romîne să fie luate într-o ședință specială.

În acest scop, cu adresa circulară nr. 4956 din 6 iulie 1953, s-a trimis în copie tuturor II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Athenagoras și temele propuse de Patriarhia Ecumenică, cu rugămintea de a se comunica răspunsurile la Cancelaria Sfîntului Sinod, pentru a fi studiate din vreme¹⁵.

După primirea răspunsurilor de la toți Chiriarii Bisericii Ortodoxe Romîne asupra temelor din catalogul de la Vatoped, trimis spre examinare de Patriarhia Ecumenică, acestea au fost discutate în ședința Sfîntului Sinod din 7 iunie 1954, care la avizul Comisiei pentru afacerile externe a hotărît a se aduce la cunoștința Patriarhiei Ecumenice că materialul documentar privind temele pentru viitorul Prosinod se află pregătit la Cancelaria Sfîntului Sinod, așteptîndu-se convocarea respectivă. În acest sens, s-a dat răspuns Patriarhiei Ecumenice, cu scrisoarea nr. 1588 din 15 februarie 1958¹⁶.

În toamna anului 1959, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolei, exprimîndu-și bucuria în legătură cu lucrările sesiunii Consiliului Mondial al Bisericii, care s-a ținut la Rhodos între 19-28 august 1959, subliniază necesitatea unor contacte între Bisericile ortodoxe autocefale, în vederea studierii problemelor care preocupă Ortodoxia și în special problema pregătirii viitorului prosinod, a cărui întrunire trebuie să se realizeze într-un viitor nu prea îndepărtat. Pentru aceea, Sanctitatea Sa arată hotărîrea luată de comun acord cu Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice, de a se convoca o conferință comună a reprezentanților Bisericii Ortodoxe în insula Rhodos¹⁷.

14. Vezi: *Scrisoarea nr. 1342 din 25 septembrie 1952 a Patriarhiei Ecumenice*, Arhiva Sf. Sinod, dos. Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

15. Vezi: *Circulara Sf. Sinod nr. 4956/1953*, Arhiva Sf. Sinod, dosarul Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

16. Vezi: *Scrisoarea nr. 1588 din 15 februarie 1958 a Patriarhiei Romîne*, Arhiva Sf. Sinod, Dosarul Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

17. Vezi: *Scrisoarea nr. 632 din 19 oct. 1960 a Patriarhiei Ecumenice*, Arhiva Sf. Sinod, dosarul Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

Iar prin scrisoarea nr. 342 din 8 iunie 1960, Patriarhia Ecumenică anunță convocarea Conferinței panortodoxe de la Rhodos între 25 septembrie—2 octombrie 1960¹⁸. Conferința proiectată însă este amînată provizoriu pentru toamna anului 1961¹⁹.

În urma acestei amînări, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns, subliniind necesitatea de a se ține Conferința, întrucît oferă posibilitatea, pe de o parte pentru strîngerea cît mai mult a legăturilor frățești între toate Bisericile din lume, iar pe de altă parte, pentru aducerea unei contribuții mai mari în rezolvarea problemelor care frămîntă omenirea în zilele noastre, între care, în primul rînd problema menținerii și consolidării păcii între toate popoarele de pe pămînt. Totodată Prea Fericirea Sa roagă Patriarhia Ecumenică să comunice tabelul Bisericilor Ortodoxe Autocefale care vor lua parte la Conferința panortodoxă, iar în cazul neconvocării vreunei Biserici Ortodoxe Autocefale, să se comunice motivul pentru care nu a fost găsită oportunitatea participării acelei Biserici²⁰.

Cu scrisoarea nr. 310 din 4 mai 1961, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolei face cunoscut că întrunirea panortodoxă care trebuia să aibă loc în Rhodos, în toamna anului trecut, urmează să fie convocată în cursul acestui an, în a doua decadă a lunii septembrie.

Totodată, Sanctitatea Sa menționează că punctele de bază, referitoare la organizarea Conferinței, înfățișate în scrisoarea din 3 iunie 1960, privind scopul, temele, reprezentarea Bisericilor surori, ca și celelalte puncte organizatorice, rămîn valabile.

Scrisoarea este însoțită de catalogul temelor viitorului prosinod, refăcut, lărgit și redactat din nou, pe criterii și date actuale, ținîndu-se seama — pe de o parte — de noile secțiuni de interes și de perspectivă panortodoxă și intercreștină, care s-au deschis Bisericii Ortodoxe, iar pe de altă, de sugestiile și propunerile primite de la Întîistătătorii unor Biserici Ortodoxe surori.

Acest catalog, în noua formă, întocmit de Comisia sinodală specială de pe lîngă Patriarhia Ecumenică și aprobat de Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice în ședința din 4 mai 1961, — este trimis cu scrisoarea menționată pentru a fi examinat de sinoadele Bisericilor Ortodoxe locale, deci și de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și a se da răspuns, cu arătarea părerii și punctului de vedere al Bisericii noastre cu privire la temele care urmează a fi dezbătute de viitorul prosinod.

Comparînd catalogul care însoțește scrisoarea nr. 310/1961 a Patriarhiei Ecumenice cu cel întocmit în anul 1930 la Vatoped, trimis Patriarhiei Romîne cu scrisoarea nr. 1342/1952, se constată următoarele:

18. Vezi: *Scrisoarea nr. 342 din 8 iunie 1960 a Patriarhiei Ecumenice*, dos. Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

19. Vezi: *Scrisoarea nr. 560 din 1 septembrie 1960 a Patriarhiei Ecumenice*, dos. Conferinței de la Rhodos.

20. Vezi: *Scrisoarea nr. 724/1960 — Cabinet a Prea Fericitului Patriarh Justinian către Prea Fericitul Patriarh Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului* — dosarul Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

a) Temele stabilite de Comisia de la Vatoped în anul 1930 sînt în număr de 17, fiind grupate după natura problemelor respective.

Catalogul trimis în 1961 este întocmit mai larg și pe secții, temele fiind distribuite pe 8 mari capitole, și anume: I. *Credința și dogma*, II. *Cultul divin*, III. *Administrația și ordinea bisericească*, IV, *Raporturile Bisericilor Ortodoxe între ele*, V. *Raporturile Bisericii Ortodoxe cu celelalte culte creștine*, VI. *Ortodoxia în lume*, VII. *Teme teologice generale*, și VIII. *Probleme sociale*.

b) Cele 17 teme din lista întocmită inițial de Comisia de la Vatoped în 1930 sînt cuprinse în catalogul din 1961, însă redactate mai dezvoltat, cu indicarea subdiviziunilor.

c) Pe lângă temele cuprinse în lista întocmită de Comisia de la Vatoped, din 1930, în noul Catalog sînt înscrise unele teme noi, între care patru teme sugerate de Eparhiile din Patriarhia Romînă.

Cu scrisoarea nr. 422 din 13 iunie 1961, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras aduce la cunoștință fixarea Conferinței panortodoxe de la Rhodos între 24 septembrie—1 octombrie 1961, avînd ca scop formularea și definitivarea catalogului temelor cu care va urma să se ocupe viitorul prosinod ortodox.

Scirsoarea este însoțită de o însemnare cu privire la detaliile de program ale Conferinței.

Potrivit dispozițiilor Prea Fericitului Patriarh Justinian, pe lângă Cancelaria Sfîntului Sinod s-a constituit, sub președinția Prea Sfințitului Epscoap Antim Tîrgoviștenu, Vicar Patriarhal, o comisie specială, care să examineze referatele întocmite de profesorii de la Institutele teologice de la București și Sibiu, în legătură cu temele viitorului prosinod ortodox și să facă propuneri Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne cu privire la Catalogul de teme trimis de Patriarhia Ecumenică, care urmează a fi luat în discuție la Conferința panortodoxă de la Rhodos.

Au luat parte la lucrările acestei comisii: P. C. Pr. Director I. Gagiu, P. C. Pr. Rector I. Coman, P. C. Diac. Prorector N. Nicolaescu, P. C. Pr. prof. Gr. Marcu, P. C. Pr. prof. Ene Braniște și Dl. prof. N. Chițescu, toți membri în comitelele de redacție ale revistelor patriarhale, precum și P. C. Pr. Gh. Soare, Consilier pe lângă Cancelaria Sfîntului Sinod.

Membrii Comisiei instituite au cercetat referatele dezvoltate asupra temelor, întocmite de profesorii Institutelor teologice la Cancelaria Sfîntului Sinod, folosind și materialul documentar în legătură cu Conferința interortodoxă de la Vatoped din 1930, precum și sumarele ședințelor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne din 1932.

În propunerile făcute, pe lângă considerațiunile scoase din referatele întocmite de profesori, pe baza cărora se va face motivarea înscrierii sau neînscrierii fiecărei teme în Catalogul prosinodului ortodox, s-a arătat geneza și evoluția temei, precum și importanța actuală a ei, ținînd seama

de următoarele criterii : dacă tema prezintă un interes general sau limitat și, dacă rezolvarea ei comportă urgență sau mai poate fi amînată.

De asemenea, s-a arătat care este forul îndreptățit să rezolve fiecare temă : sinod ecumenic, conferință interortodoxă, sinod local, congres al teologilor, presă bisericească, etc. Unde a fost cazul, s-a făcut propuneri pentru o nouă formulare a temei, arătîndu-se considerentele respective. Pentru fiecare temă s-au făcut propuneri precise, motivate, pentru înscierea sau neînscrierea temei în catalogul prosinodului ortodox.

Lucrările comisiunii instituite au fost apoi supuse examinării și aprobării Sfîntului Sinod, care în ședința din 30 august 1961, ținînd seamă de lucrările comisiunilor respective, a aprobat lista temelor ce urmau să fie înscrise pe ordinea de zi a viitorului prosinod, stabilind și delegația Bisericii Ortodoxe Romîne la lucrările Conferinței panortodoxe de la Rhodos, condusă de Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

Încheind lucrările pregătitoare pentru Conferința panortodoxă de la Rhodos, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și-a exprimat dorința ca atît debaterile cît și hotărîrile ce se vor lua la această Conferință să fie menite a sluji unitatea și integritatea Ortodoxiei universale și interesele Bisericii Ortodoxe Romîne, ca Biserică autocefală națională.

Pr. Dr. GH. SOARE

NOTE ȘI IMPRESII DE LA CONFERINȚA PANORTODOXĂ DE LA RHODOS

Biserica Ortodoxă, continuatoarea Bisericii ecumenice a celor dintii unsprezece veacuri și identică cu aceasta, este întemeiată de Cuvîntul cel întrupat, întărită și răspîdită în lume de Sfinții Apostoli și luminată și organizată de Sfinții Părinți, în cele șapte sinoade ecumenice și cele locale recunoscute de acestea, pe temeiul descoperirii dumnezeiești. Ea este infailibilă, ca Trup Tainic al Domnului și ca societate văzută, voită și instituită de El.

Unitatea ei de învățătură, cult și organizare s-a menținut pe două căi: Mai întii prin sinoadele ecumenice; iar după epoca celor șapte sinoade ecumenice, prin «consensus Ecclesiae dispersae». Într-adevăr, însăși definirea dogmelor s-a făcut numai în parte în Sinoadele ecumenice; însă în majoritatea lor, ele au fost primite de întreaga Biserică Ortodoxă, după marea schismă a Bisericii apusene, de la 1054, prin acel «consens» al ei. Este evident că definirea ca dogme în sinoadele ecumenice a învățăturilor descoperite le dă aureola «sobornicității» Bisericii. Însă vremurile vitregi pe care le-a străbătut Biserica Ortodoxă, după căderea sub puterea Islamismului a creștinilor din cele patru Patriarhate primare, răsăritene, a împiedicat-o să mai țină asemenea Sinoade ecumenice. În ele s-au definit aproape numai dogmele privitoare la Sfînta Treime, la Hristologie, Haghiologie și la închinarea sfîntelor icoane, — alături de principalele canoane, care îmbrățișează organizarea Bisericii în general. Restul învățăturilor și rînduelilor ei cultice și organizatorice le-a stabilit fără Sinoadele ecumenice, glasul Bisericii infailibile și organul autorității ei supreme.

Teologii ortodocși explică menținerea unității de învățătură, cult și organizare prin credința comună și conștiința sobornicească a pliiomei Bisericii, adică prin unitatea ei de conștiință, — lucrare a Sfîntului Duh, care o apără de toată întinăciunea greșelilor omenești. Expresia acestei conștiințe a Bisericii este «consensus Ecclesiae dispersae», adică «sensus communis Ecclesiae»; iar mijloacele pe care le-a folosit ea, sau vehiculele ei, au fost pe lîngă hotărîrile sinoadelor locale, și altele scrise (ca Mărturisirile de credință, cărțile de slujbă bisericească, Catehismele, etc.) și orale (ca predica, pastoralele, etc.), realizîndu-se astfel o credință comună, o Tradiție comună, un cult comun și o evlavie comună, o viață

comună, deci. Astfel deslășurarea vieții Bisericii sub toate aspectele ei a impus unele completări ale slujbelor bisericești, unele măsuri de ordin disciplinar-administrativ, unele formulări dogmatico-simbolice, de pildă, primite de toate Bisericile. Pe calea acestui «consensus Ecclesiae dispersae» s-a înțeles în acest chip, la fel, toată comoara de învățături dogmatice; nimeni nu face deosebire, ca însemnătate, între învățăturile dogmatice definite de Sinoadele ecumenice și cele formulate pe calea consensului Bisericii de pretutindeni, între dogma hristologică și cea euharistică, (care n-a fost definită la vreun sinod ecumenic), de pildă. (Pe cele dintii le-am numit dogme «de drept», pe cele de-al doilea, dogme «de fapt», deoarece sînt recunoscute ca atare de Biserica Ortodoxă. Acestea din urmă îndeplinesc condiția trebuitoare pentru a putea fi proclamate ca dogme: Au temei în Descoperirea dumnezeiască și au primit formula unică, pe calea consensului, de la Biserică).

Pe această cale a dat Biserica Ortodoxă răspuns întrebărilor pe care le-au pus vremurile, străbătute de ea în decurs de peste douăsprezece veacuri.

Cei mai mulți dintre teologi și conducători cu răspundere ai Bisericilor Ortodoxe și-au amintit, totuși, cu nostalgie, totdeauna, de vremurile în care Biserica Ortodoxă și-a rînduit treburile ei de tot felul pe calea hotărîrilor Sinoadelor ecumenice, privind învățătura, cultul și administrația, mai ales cînd a devenit evident faptul că în unele probleme secundare, (ca acee a calendarului de pildă), nu s-a putut obține o unitate deplină. (Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că alții acomodîndu-se înțelepțește cu realitatea, nu le-au socotit totdeauna absolut necesare; astfel actualul decan al Facultății de Teologie din Atena, profesorul Ioan Karmiris, scria acum aproape un sfert de veac că «promulgarea dogmelor în Sinoadele ecumenice nu constituie caracterul lor esențial și semnul lor distinctiv principal și riguros, (ci), ea este un element extrinsec, istoric, și ocazional, datorit unor cauze diverse»¹. Trebuie să recunoaștem însă că glasurile celor care tînjeau după un Sinod ecumenic au fost totdeauna mai puternice și mai numeroase. Astfel, profesorul Petru Svetlov, de la Petrograd, scria, la începutul veacului nostru, (făcînd, ce e drept, total abstracție de ceea ce realizează Biserica prin acel consens al ei în acea credință comună și datorită acelei «conștiințe sobornicești») că, în lipsa Sinodului ecumenic, Biserica nu mai poate da răspuns problemelor pe care i le pun dezvoltarea conștiinței religioase ca și împrejurările prin care trece pe pămînt: «Acum, zice el, cînd Biserica, lipsită de organul respectiv pentru exprimarea cugetării sale din cauza imposibilității ținerii unui Sinod ecumenic, tace și s-a oprit în dezvoltarea sa la ceea ce a spus acum douăsprezece veacuri, conștiința religioasă a credincioșilor, după

1. Ioan Karmiris, *Θρησκευτική και Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, t. II, 1937, p. 1364; apud Pan. I. Bratolotis, profesor la Facultatea de Teologie din Atena, *La signification du Dogme dans la Théologie Orthodoxe*, extras din vol. «1054-1954; L'Eglise et Les Eglises», p. 204; cf. I. Karmiris, *Σύνοψις τῆς Δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὀρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, (Atena, 1957), p. 8.

cum am văzut, n-a rămas fără schimbare ; la Iel și Biserica, ca Trupul lui Hristos viu, spiritual și harismatic : activitatea fiecărui membru pe măsura posibilității a tot crescut, dezvoltându-se în credință și în cunoașterea învățăturii creștine (Efes., IV, 16 ; Col., II, 19).

«În vremea noastră, continuă profesorul Svetlov, conștiința religioasă în Biserică s-a ridicat la înălțimea cerințelor și a întrebărilor rațiunii și a conștiinței creștine, necunoscute timpurilor de mai înainte : cugetarea creștină de acum nu mai încapă în formele și în limitele vechi, de mult trăite și cere forme și căi noi. S-au ivit probleme noi, mai multe întrebări, create nu numai de dezvoltarea internă a conștiinței religioase creștine, ci și de experiența exterioară, de evenimente și de fenomenele din viața culturală și socială, care cer o luminare sau o explicare autoritară creștinească. Cu o mulțime de întrebări, ce turbură întreaga omenire contemporană, creștinii, care trăiesc pe pământ... se adresează tot la Biserică, așteptând cu întristare răspunsuri. Însă zadarnice sînt așteptările ; Biserica păstrează tăcerea ; încă și mai rău, pentru anumite răspunsuri la întrebările rațiunii și ale conștiinței timpurilor noastre, ea ne trimite la epoca îndepărtată a celor șapte Sinoade, epocă turburată de alte probleme.

Viața cu mișcarea și crearea ei s-au oprit în Biserică ; totul a amorțit în starea trăită de mult. Nu există mișcare, nu sînt depuneri și agonisiri noi în tezaurul vieții spirituale creștine. Noi trăim acum pe oscoteala fondurilor sau a capitalului fundamental, lăsat de viața și munca veacurilor îndepărtate de noi, fără nici o sporire și totodată nici acest capital nu este suficient.

Dezvoltarea Bisericii nu s-a terminat, învățătura ei încă nu-i adusă la sfîrșit...

Este necesar un nou Sinod ecumenic, al optulea. Este nevoie de unirea Bisericilor !»².

Aceasta este părerea — cu excepția exagerărilor evidente, personale, ale autorului —, a unei mari părți a teologilor ortodocși.

Teologii romano-catolici din cercurile «unioniste», au urmărit cu cea mai mare atenție problema ținerii unui nou Sinod ecumenic în Biserica Ortodoxă pentru a arăta impasul fără ieșire în care se găsește ea. Ei au căutat să demonstreze de mult, pe de o parte că un Sinod ecumenic este absolut necesar pentru Biserica noastră, iar pe de alta că este cu neputință să se țină ; și cu cît e mai mare nevoia și mai depărtată putința de a o satisface, cu atît situația este mai gravă. De aceea ei au arătat că însemnătatea unui Sinod ecumenic este cu mult mai mare pentru Biserica Ortodoxă decît pentru cea Romano-catolică, din pricină că el este înlocuit de drept și de fapt de «puterea de jurisdicție deplină și nemijlocită și de prerogativa înfașibilității personale a Episcopului Romei, urmaș al Sfîntului Petru». După ei, Sinodul ecumenic este, pentru Bisericile Ortodoxe, unica autoritate comună, care poate să dea decrete obligatorii pentru întreaga Biserică și pentru fiecare Biserică particulară, singurul

2. Prof. P. Svetlov, *Învățătura creștină în expunere apologetică*, vol. I, trad. rom., 1935, pp. 287-288.

organ infailibil al magisterului bisericesc, în stare să împiedice controversele doctrinale în sânul lor.

În același timp, precum am amintit, acești teologi eterodocși au vrut să demonstreze și că Biserica Ortodoxă este în totală neputință de a ține un astfel de sinod ecumenic, pentru ca apoi să tragă concluzia că singura ieșire din impasul în care se găsește Biserica Ortodoxă este «revenirea în staulul Sfântului Părinte de la Roma...»³.

Argumentele, pe care le-au adus în *sprijinul* acestor afirmații, se bazau cîte odată pe unele citate rupte de context și frunzărite din scrierile unor teologi ortodocși, ale căror păreri în general consunau totuși cu convingerea nestrămutată a tuturor teologilor ortodocși că Biserica Ortodoxă este «una, sfântă, sobornicească și apostolească» continuatoarea vechii Biserici ecumenice și deci identică cu ea și avînd prerogativele ei.

Și astfel, teologii eterodocși amintiți au tras pe nedrept concluzia că teologii ortodocși nu s-ar înțelege asupra condițiilor și prerogativelor viitorului Sinod ecumenic, din faptul că se vorbește prea puțin sau deloc despre el în manualele ortodoxe. Iar pentru a ilustra această afirmație se aduce, de pildă, un citat din scrierea unui canonist rus, care e departe de sensul ce i se atribuie: «În literatura bisericească ortodoxă învățătura despre ținerea unor noi Sinoade ortodoxe pentru definirea adevărurilor descoperite n-a fost fixată»⁴.

Continuînd pe același ton de polemică împotriva atitudinii Bisericii Ortodoxe față de viitorul Sinod ecumenic, acești teologi romano-catolici afirmă că teologii ortodocși n-ar fi de acord asupra condițiilor și prerogativelor lui și acest fapt e explicabil prin aceea că nu le-a precizat nici un Sinod de acest fel. Iar dacă viitorul Sinod ecumenic ar fi identic cu celelalte Sinoade ecumenice din epoca patristică, atunci prezența Papii, sau a reprezentanților lui, ar forma «conditio sine qua non»... a ecumenicității lui. (Prezentînd astfel problema, teologii apuseni par a uita că pun în discuție mai mult așa zisele lor «concilii universale» decît Sinodul ecumenic, care va continua pe cele șapte din cele dintîi opt veacuri creștine).

Și aceste păreri romano-catolice se bazează tot pe interpretarea greșită pe care ei o dau unor texte din scrieri ortodoxe. Astfel dintr-o scriere de polemică ortodoxă, ca aceea în care vestitul Mitropolit al Moscovei Filaret Drozdov, tăgăduiește Bisericii romano-catolice dreptul de a-și intitula Sinoadele «ecumenice», unii controversiști eterodocși insinuiază ideea, inexistentă acolo, că Filaret ar tăgădui, dimpotrivă, posibilitatea ținerii unui Sinod ecumenic în Ortodoxie. Unicul citat adus din scrierea vizată,

3. Așa a procedat mai de mult A. Palmieri; vom da preferință, însă, operelor lui Martin Jugie, ca de pildă vol. IV din a sa *Theologia Dogmatica...* și mai ales volumului mai recent, *Le schisme byzantin*, (Paris, 1941) în care rezumă atitudinea sa față de problema Sinodului ecumenic la teologii ortodocși în cap. IV din partea a II-a, § III, intitulat «Biserica greco-rusă este în neputință radicală de a aduna din nou un nou Sinod ecumenic» (pp. 384-398).

4. Prof. N. Suvorov, *Kourz ŭerkovnago prava* (Curs de drept bisericesc), Iaroslav, 1910, t. II, p. 113; apud Martin Jugie, *op. cit.*, p. 386.

ortodoxă⁵, însă, nu are legătură cu ideea aceasta: «Potrivit cu legile bisericești, las Biserica particulară a Apusului la judecata Bisericii universale. Cît despre sufletele creștine, le dau judecății sau, mai curînd, (le las) îndurării lui Dumnezeu».

Ideea existentă în scrierile unor teologi ortodocși răzleți⁶ este că Biserica Romano-catolică nu poate pretinde la titlul de Biserică universală, ea fiind o parte care s-a rupt de Biserica ecumenică, în veacul al XI-lea, din pricina înnoirilor sale pe toate tărîmurile. Din aceste premise s-au tras unele concluzii, care n-au fost primite de Biserica eterodoxă. La teologii mai «generoși», adică la cei care cred că, prin cedări reciproce, se poate realiza o apropiere mai mare între Bisericile creștine, în vederea unirii, n-au lipsit unele idei mai largi, care însă n-au fost niciodată consfințite de Biserica Ortodoxă; într-adevăr, învățătura de totdeauna a Bisericii Ortodoxe, așa cum recunosc și teologii eterodocși, este că ea este unica Biserică, întemeiată de Iisus Hristos, căreia i se cuvin însușirile de «una, sfîntă, sobornicească și apostolească». Biserica Romano-catolică este schismatică, iar participarea Papii nu este nicidecum necesară pentru ca un Sinod al tuturor părților ei constitutive să fie ecumenic⁷.

Constatînd apoi că problema era, totuși, rezolvată pozitiv, acești teologi eterodocși agită alte chestiuni asupra cărora teologii ortodocși n-ar fi de acord cu privire la un nou Sinod ecumenic: Asupra convocării lui, asupra prezidării lui, asupra calității și numărului membrilor, asupra purtării Părinților participanți în decursul sesiunilor, asupra materiei deliberărilor și decretelor, asupra condiției de validare a acestora și, în sfîrșit, chiar și asupra condițiilor de infailibilitate a Sinodului. Cadrul articolului de față nu îngăduie analiza mai departe a acestor afirmații cu temeuri negarantate de Biserica Ortodoxă, ale teologilor eterodocși; vom mai aminti, numai în treacăt, însă, «prezicerile» neputinței ținerii unui Sinod ecumenic pe motivul că... cu siguranță că în acest sens trebuie interpretate un text-două (din scrierile unor teologi ortodocși și care rămîn simple «opinii teologice», deși aceste opinii teologice n-au fost interzise pînă la pronunțarea Bisericii, în Ortodoxie).

Pe astfel de temeuri afirmă ei că cele spuse pînă aici sînt de ajuns pentru a demonstra neputința radicală în care se găsește Biserica Ortodoxă de a aduna un adevărat Sinod ecumenic! Dar chiar dacă teologii acestei Biserici s-ar putea pune de acord și ar dispărea astfel «imposibilitatea de drept», zic ei, ar mai rămîne, totuși, «imposibilitatea de fapt», adică greutățile practice la convocarea și ținerea unui Sinod ecumenic: Se imaginează și se vorbește despre unele «schisme lăuntrice» care ar desființa unitatea de comuniune între Bisericile autocefale (!).

5. Filaret Drozdov, Mitropolitul Moscovei, *Dialoguri între un cercetător și un convins asupra Ortodoxiei Bisericii Răsăritene greco-ruse, cu extrase din Enciclica lui Fotie, Patriarhul Constantinopolei, către scaunele patriarhale din Răsărit* (Petersburg 1815), citată după trad. greacă a lui Teodor Vallianos, (Atena, 1853, pp. 47, 85-87), apud Martin Jugie, *op. cit.*, supra, pp. 386-387.

6. Idem, *ibidem*, p. 388-389.

7. Idem, *ibidem*, p. 389.

Se mai pretinde, de asemenea, că este greu de presupus «că toate statele unde există o Biserică autocefală vor da deplină libertate acestor Biserici să participe la adunare» (!). În sfârșit, se mai afirmă că, pentru ca Sinodul plin să aibă o oarecare șansă de a ajunge la oarecare rezultate și să nu fie «pur și simplu demonstrația strălucită a anarhiei doctrinale, care domnește acum în tot ce n-a fost definit de vechile Sinoade» în Ortodoxie (!!), ar fi de trebuință o înțelegere prealabilă între principalii reprezentanți ai fiecărei Biserici autocefale, asupra chestiunilor de tratat și asupra soluțiilor de adoptat într-un prosinod. «Trebuia să se adune în Muntele Athos, în 1932; dar a trebuit să fie amânat *«sine die»* (!). Concluzia este următoarea: «Astfel, pe orice parte ai întoarce problema, ea apare de nedezlegat și trista realitate sare în ochi. Biserica greco-rusă este într-o neputință radicală de a aduna un nou Sinod ecumenic. Ea este, de fapt, lipsită de orice magisteriu infailibil. Aceasta este, fără îndoială, cea mai gravă dintre toate urmările schismei bizantine din punct de vedere eclesiologic; și cu toate acestea este cea care a fost cea mai puțin luată în seamă pînă acum de teologii apuseni», sfîrșește acest capitol plin de inexactități, de insinuări și mai ales de neînțelegeri, unul dintre cei mai aprigi «prezicători» unioniști romano-catolici⁸.

8. Idem, *ibidem*, pp. 389-398. Ca să exemplificăm lipsa de înțelegere a realităților vieții Bisericii Ortodoxe, redăm o pagină din aceeași carte, în care se schematizează explicația «consensului Bisericii» sau a «conștiinței sobornicești» în felul următor: «Ca să fiu complet, scrie același autor (pp. 396-398), trebuie să mai spun un cuvînt despre ceea ce se poate numi «succedaneele» (înlocuitoarele) sale, închipuite de unii teologi. Intrucît Biserica greco-rusă nu numai că n-a avut niciodată Sinod ecumenic, dar este și neînstare să adune unul, unii teologi s-au întrebat dacă n-ar fi pentru Biserică alte mijloace de a face să se audă glasul ei infailibil.

Mai întîi ei au pus înainte ceea ce Teologia catolică numește *magisteriul ordinar*, adică consimțămîntul unanim al Episcopilor răspîndiți în eparhiile lor asupra unui punct precis de dogmă sau de morală, asupra unei practici intim legate de un adevăr dogmatic. După învățătura catolică acest fel de magisteriu are o autoritate egală cu Sinodul ecumenic: ceea ce învață el este adevărat în mod infailibil. Partea grea este adesea de a se constata în mod practic consimțămîntul de care e vorba. Numai un mic număr de teologi greco-ruși îl amintesc anume. Unii îi recunosc infailibilitatea, alții i-o refuză. Printre cei dinții cităm pe Macarie Bulgakov (în text: Boulgakov), pe canonistul Nicodim Milaș, pe profesorul grec Zicos Rosis; și printre cei de al doilea pe grecii C. Diovuniotis, S. Balanos, Hr. Andrușos. Acesta din urmă scria anume în 1920 în broșura «Biserica și Statul», (Atena, p. 108, în notă): «Singurul glas canonic al Bisericii este Sinodul ecumenic». Ni s-a părut că / Andrușos / a învățat infailibilitatea magisteriului ordinar în «Dogmatica...» să apărută în 1907 (pp. 287-288). În general țin la această infailibilitate cei care recunosc Mărturisirilor de credință din veacul al XVII-lea o autoritate egală cu aceea a sinoadelor ecumenice; sînt de părere opusă cei care nu dau acestor documente decît o valoare relativă. Numărul acestora din urmă crește de la o zi la alta, după cum s-a putut constata la Congresul recent al teologilor ortodocși ținut la Atena în 1936. De fapt e foarte greu să poți să constăți acordul unanim al întregului Episcopat al Bisericilor autocefale asupra unui punct oarecare de dogmă nedefinită de vechile Sinoade. Această constatare, de altfel, n-ar avea mare greutate pentru cei care privesc pe poporul credincios drept adevăratul subiect al infailibilității.

Alții învață o *consultare generală a Bisericilor autocefale prin schimbul de epistole sinodale*. Cazul s-ar înfățișa astfel: O autocefalie, sau mai multe, sau inițiativa de a propune Bisericilor surori discuția uneia, sau mai multor chestiuni controversate. Si-

Conferința panortodoxă de la Rhodos avea să dea o dezmințire zdrobitoare tuturor acestor «cobe», care au urmărit lucrările ei cu iluzia bucuriei diavolești de răul altuia — ce nu s-a realizat!

Conferința panortodoxă de la Rhodos a arătat pe de o parte că greutățile presupuse că ar sta în fața unui prosinod, sau sinod plin, ecumenic, erau artificiale, creații ale unei imaginații stricate de combinații politico-confesionale-eterodoxe, iar pe de altă parte că toate prezicerile, care s-au inventat pe temeuri mai mult, sau mai puțin teologice, s-au năruit ca un simplu castel de carton în fața marei realități de care toți Ortodocșii am fost totdeauna siguri: Unitatea de granit a Ortodoxiei în toate problemele ei capitale, în frunte cu cea mai vitală dintre toate pentru omenirea de azi: *Pacea!*

PREGĂTIREA CONFERINȚEI PANORTODOXE DE LA RHODOS ⁹.

Ideea unei Conferințe panortodoxe, fie ca etapă de pregătire a unui nou Sinod ecumenic, fie independentă, a stăruit de-a lungul veacurilor în mințile cele mai clarvăzătoare ale conducătorilor și teologilor Bisericii Ortodoxe. Ea s-a manifestat în Apelul adresat Bisericilor creștine de omul

noadele diverselor Biserici se întrunesc și fiecare dă soluția lui. Dacă toate răspunsurile concordă, avem, prin chiar acest fapt, verdictul întregii Biserici, și acest verdict nu poate să fie decât infailibil. Acest sistem era recomandat în sec. al XVII-lea de Patriarhul Ierusalimului, Nectarie († 1676). Teologii ruși Macarie Bulgakov și N. Malinovski sînt partizanii lui, ca și canoniștii A. Pavlov și N. Mîlaș. Îl înlătură nu numai cei care refuză Bisericii greco-ruse titlul de Biserică universală, ci și alți teologi, care socotesc această consultare a Bisericilor în același timp nefolositoare, insuficientă și primejdioasă: *nefolositoare*, pentru că se va putea întâmpla ca unele Biserici să nu răspundă; *insuficientă*, pentru că Sinodul Autocefaliei nu reprezintă tot Episcopatul acestei Biserici și de asemenea pentru că, în acest, caz, lipsește o condiție esențială a sinodului ecumenic, adică deliberarea și căutarea adevărului în comun; *primejdioasă*, pentru că, în caz de neînțelegerea între Biserici, consultarea va avea ca urmare darea în vileag a dezacordului și sublinierea nevoii unui adevărat Sinod ecumenic. (Aici autorul citează «*Ἐκκλησία καὶ πολιτεία*», de Andrușos, Atena, 1920, p. 107-108, notă).

Alții socotesc că *acceptarea explicită sau implicită de către toate Bisericile a unei decizii date de Sinodul unei Biserici particulare* poate ține loc de decret dat de Sinodul ecumenic. În acest caz, spun ei, avem manifestarea suficientă a consimțămîntului Bisericii întregi. Canonistul Mîlaș vede aplicarea acestui sistem în faptul primirii de către toate Bisericile a celor două Mărturisiri de credință a lui Movilă și a lui Dositei. Din nenorocire, aplicația semnalată este falsă, după cum rezultă îndeajuns din ce știm (în text: avem) despre aceste două Mărturisiri. Și mijlocul arătat întâlnește aceiași adversari ca și cel precedent.

În sfîrșit, alții au dat la iveală ideea unui sinod ecumenic în mic, în miniatură. *Un mic număr de delegați din fiecare Biserică autocefală, întăriți cu depline puteri ca să discute și să voteze, s-ar uni ca să definească și să legifereze.* Am avea echivalentul unui sinod ecumenic, deoarece fiecare Biserică ar vorbi prin glasul delegaților săi. Rușii A. Pavlov și N. Malinovski au sugerat această soluție. Dar argumentele aduse împotriva celor două sisteme precedente au valoare și împotriva acestuia...».

9. Pentru partea aceasta ne-am servit de *Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod, cu temeiul nr. 8.315/1961*, semnat de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanu și de P. C. Păr. Consilier Gh. Soare, din dosarul Conf. de la Rhodos. Cf. diferite mențiuni prin revistele Patriarhiei Romîne din anii 1930 și de la 1951 pînă astăzi.

cu vederi largi și de inițiative mari, care a fost locțiitorul Patriarhului ecumenic, Mitropolitul Dorotei al Brusei, încă din 1920, zicînd: «Găsim necesar ca, în interesul bunei rezolvări a unor chestiuni bisericești, care bat la poarta tuturor țărilor cu popoare ortodoxe și în interesul întăririi unității atît de folositoare pentru toți a marii Biserici Ortodoxe a Răsăritului, de pretutindeni — să reluăm firul atît de mult întrerupt al consfătuirilor în Soboare comune ale tuturor țărilor și popoarelor, care mărturisesc apostolica credință ortodoxă, răsăriteană».

Realizarea parțială și progresivă a acestui deziderat scump inimilor ortodoxe mai întîii la conferința de la Constantinopol, în 1923 și apoi la cea din mînăstirea Vatoped, din Sfîntul Munte Athos, în 1930, — unde s-au fixat atît temele viitorului prosinod, în număr de 17, cît și data lui (în 1932, pentru ca apoi să fie amînată), — a îndreptățit iöate nădejile puse într-o nouă inițiativă a Patriarhiei ecumenice de a convoca o Conferință panortodoxă.

Prin scrisoarea sa, cu nr. 108 din 11 februarie 1951, Patriarhul ecumenic a propus din nou ținerea unei conferințe pentru pregătirea Prosinodului ecumenic.

Ca și propunerile precedente, și aceasta a avut un puternic ecou în conștiința conducătorilor Bisericii Ortodoxe în general și a celei romînești în special. De aceea Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns că această propunere vine în întîmpinarea unor preocupări asemănătoare, mai vechi, ale Prea Fericirii Sale și a declarat că nu numai că primește propunerea, dar a și dat-o în studiu cărturarilor Bisericii noastre: «Nu o singură dată, scrie Prea Fericirea Sa, gîndul nostru s-a îndreptat spre marile și importante probleme, care s-au pus vieții noastre bisericești, în decursul vremii și mai vîrtos în veacul nostru.

Nu mai puțin am chibzuit asupra posibilității rezolvării lor în modul cel mai just. De aceea toate inițiativele bune pentru a ajunge la o pronunțare panortodoxă asupra acestor probleme le salutăm cu dragoste și le întîmpinăm cu încredere. La fel salutăm și inițiativa Sanctității Voastre și Vă vestim că problema unui viitor Sinod ecumenic, sau panortodox, am dat-o în studiu cărturarilor noștri, ierarhi și profesori și, de îndată ce vom fi în situația de a lua o hotărîre, — pe baza studiilor ce se pregătesc —, Vă vom comunica răspunsul nostru precis la scrisoarea Sanctității Voastre nr. 108 din 11 februarie 1951, care ne-a făcut atîta bucurie și ne-a trezit atîtea nădejdi în viitorul Ortodoxiei noastre ecumenice»¹⁰.

În 1952 Patriarhul Ecumenic a trimis Bisericii noastre și Catalogul cu temele primite la Conferința de la Vatoped, în vederea unei eventuale convocări a Prosinodului și care au fost date în studiu pentru a fi pregătite.

Un rezumat succint dar foarte precis al acestei părți se găsește și în Referatul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, șeful delegației Bisericii Ortodoxe Romîne la Conferința panortodoxă de la Rhodos adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian, Președintele Sfîntului Sinod.

10. *Referatul Cancelariei Sfîntului Sinod*, cit. supra, fila 2-a.

În sfârșit, în anul 1959 Patriarhul Ecumenic a luat inițiativa convocării la Rhodos a unei Conferințe panortodoxe. În scrisoarea nr. 632/1959 Sanctitatea Sa, Patriarhul Ecumenic Athenagoras al Constantinopolului, a arătat necesitatea unui contact mai strâns între Bisericele Ortodoxe în vederea unei cercetări a problemelor, ca și în vederea pregătirii viitorului Prosinod, conchizînd la necesitatea convocării unei Conferințe comune a reprezentanților Bisericii Ortodoxe la Rhodos; iar în iunie, 1960, prin adresa nr. 342, a înștiințat pe Căpetenia Bisericii noastre că a convocat Bisericele Ortodoxe locale la Conferința panortodoxă de la Rhodos între 25 septembrie și 2 octombrie 1960, și a invitat și Biserica Ortodoxă Română să ia parte la ea. Scopul urmărit era, pe de o parte, cunoașterea reciprocă și întărirea comuniunii frățești dintre Biserici, prin reprezentanții lor, și stabilirea temelor pe care urmează să le rezolve Prosinodul Ortodox completîndu-se Catalogul format la Vatoped.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns cu scrisoarea nr. 11369/1960: «Așa cum am arătat în scrisoarea noastră cu privire la Conferința ținută la Rhodos în august 1959, Noi acordăm o mare importanță prilejurilor în care reprezentanții Bisericii Ortodoxe se pot aduna fie numai între dînșii singuri, fie laolaltă și cu reprezentanții altor Biserici eterodoxe, pentru a se cunoaște mai bine și a-și împărtăși unii altora gânduri și rezultate relative la lucrarea săvîrșită de fiecare Biserică în parte și pentru a căuta și a găsi împreună mijloace noi și eficace pe de o parte pentru strîngerea și mai mult a legăturilor frățești între toate Bisericele din lume, și pe de altă parte, pentru aducerea unei contribuții mai mari în rezolvarea problemelor, care frămîntă omenirea în zilele noastre, între care, în primul rînd, socotim că este problema menținerii și consolidării păcii între toate popoarele de pe pămînt...». De la ea nu trebuie să lipsească nici una dintre Bisericele Ortodoxe surori; de aceea roagă pe Prea Fericitul Patriarh Ecumenic să dispună să i se trimită Catalogul Bisericii autocefale invitate să ia parte la Conferința panortodoxă proiectată și să i se arate pentru ce nu au fost convocate unele — într-o astfel de eventualitate.

Conferința s-a amînat printr-o telegramă și prin scrisoarea din 1 noiembrie 1960 a Prea Fericitului Patriarh Ecumenic Athenagoras.

Cu scrisoarea nr. 310 din 4 mai 1961 Prea Fericitul Patriarh Ecumenic Athenagoras a convocat Conferința Panortodoxă de la Rhodos pentru a doua parte a lunii septembrie, menționînd că se mențin cele stabilite în scrisoarea din 3 iunie 1960. Se adaugă Catalogul, aprobat de Sfîntul Sinod al Marelui Patriarh al Constantinopolului. În sfârșit, prin scrisoarea nr. 422 din 13 iunie 1961, se precizează că Conferința se va ține la Rhodos, între 24 septembrie și 1 octombrie 1961, în scopul de a se formula și definitivă Catalogul temelor viitorului Prosinod ecumenic.

Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române a fost pregătită în mod foarte amănunțit. Încă din august 1960, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trasat profesorilor celor două Institute Teologice Ortodoxe sarcina de a prezenta referate asupra temelor, care urmau să fie discutate

la Rhodos. Apoi o comisie prezidată de Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și cu participarea Prea Sfințitului Antim Țirgovișteanu, Episcop-Vicar Patriarhal —, ca membri ai Sfântului Sinod — formată din profesori, le-a cercetat și refăcut. Amînîndu-se Conferința de la Rhodos cu un an, lucrările au fost reluate la 25 iulie 1961, cînd profesorii au fost convocați pentru definitivarea referatelor. După depunerea referatelor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dispus să se constituie o comisie specială care le-a examinat între 3-5 august și formată din P. S. Episcop Antim Țirgovișteanu, ca președinte, P. C. Director al Administrației Patriarhale Pr. I. Gagiu și PP. CC. Părinți și D-nii profesori: I. Coman, N. Nicolaescu, Grigore Marcu, Ene Branîște și N. Chițescu, avînd secretar pe Părintele Consilier Gh. Soare.

Profesorii și comisia au folosit și materialul de la Conferința inter-ortodoxă de la Vatoped și sugestiile și propunerile primite de la eparhiile din Patriarhia Romînă, în urma scrisorii Patriarhiei Ecumenice nr. 1342 din 1952 și circularei Cancelariei Sfântului Sinod nr. 4596 din 1953.

La Vatoped se stabiliseră 17 teme pentru viitorul Prosinod; pentru Conferința de la Rhodos s-au fixat la început 39 teme împărțite în opt secții.

În referatul înaintat de comisie către Sfîntul Sinod al Bisericii noastre, temele au fost împărțite în trei categorii: unele, ca bune de menținut, altele pentru o nouă formulare și altele pentru excludere. S-a propus și regruparea lor în trei secții.

Sfîntul Sinod, întrunindu-se în ședințele de la 30-31 august 1961, după o aprofundată cercetare a temelor, a luat o decizie în privința fiecărei teme; a hotărît ca Biserica Ortodoxă Romînă să participe la lucrările Conferinței panortodoxe de la Rhodos printr-o delegație condusă de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, a cărei componență a lăsat-o în sarcina Prea Fericitului Patriarh Justinian.

În sfîrșit a dat o ultimă recomandare delegației conferinței să vegheze la menținerea unității și integrității Ortodoxiei.

Delegația Bisericii Ortodoxe Romîne a fost formată din: 1. Înalt Prea Sfințitul Dr. Iustin Moiescu, Arhiepiscopul Iașilor și Mitropolitul Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației; 2. Prea Sfințitul Nicolae Corneanu, Episcopul Aradului; 3. Prea Sfințitul Andrei Moldovanu, Episcopul romînilor ortodocși din cele două Americi, și 4. subsemnatul, — ca membri ai delegației; 5. Prea Cucernicul Preot Dr. Liviu Stan, profesor la Institutul Teologic Universitar din București, și 6. Prea Cucernicul Preot Dr. Grigore Cernăianu, consilieri teologici și P. Cuv. Ieromonah Lucian Florea, ca însoțitor al I. P. S. Mitropolit Iustin Moiescu.

În după amiaza zilei de luni, 18 septembrie, delegația, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moiescu, a fost primită în audiență de plecare de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în prezența Domnului profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor. Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat membrilor delegației ultimele îndrumări, urîndu-le spor și succes în munca la care plecau. (Desfășu-

rarea lucrărilor a dovedit, ulterior, că delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost bine pregătită pentru Conferința de la Rhodos, făcând cinste Bisericii și Întâistătătorului ei, care s-a nevoit cu atîta osîrdie pentru o cît mai desăvîrșită prezentare a ei la Conferință).

ETAPELE CĂLĂTORIEI SPRE RHODOS : ATENA, TINOS ȘI PATMOS.

În dimineața zilei de 19 septembrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române a plecat cu avionul la Atena, unde s-au adunat delegațiile participante la Conferința panortodoxă. La plecare, pe aeroportul Băneasa se găseau: Domnul profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, însoțit de D-nii Director Mircea Neicov și Inspector General Nenciu, de la acest Departament. Din partea Bisericii au fost de față: P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Prea Sfințiii Episcopi Vicari Patriarhali Antim Tîrgovișteanu și Teoctist Botoșăneanu, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Pr. Ioan Gagi, Directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Traian Ghica, P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul patriarhal, Prea Cucericii Preoți Consilieri: Gh. Soare, Z. Bîlbîie, N. Preda, Leonida Mateescu, Stan Dimancea și profesorii O. Bucevschi și V. Prelipceanu, de la Institutul Teologic Universitar, precum și funcționari al Patriarhiei.

Avionul a făcut o escală de o oră la aeroportul din Sofia, unde delegația noastră a fost întîmpinată de o delegație din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și a Președintelui ei, P. F. Patriarh Chiril, compusă din Mitropoliții Iosif al Varnei și Clement al Starazagorei, Episcopii Nicolae de Macariopol, rectorul Academiei Teologice din Sofia și Partenie, Vicarul Mitropoliei Sofiei, Arhim. Gorast, șeful protocolului Sf. Sinod, dl. prof. Mihailov, V. Hristov, absolvent-magistrand al Institutului Teologic din București, V. Hin, student român al Academiei Teologice și Prot. I. Cristea, parohul Bisericii Ortodoxe Române din Sofia.

I. P. S. Mitropolit Iosif al Varnei a salutat călduros pe I. P. S. Mitropolit Iustin și delegația Bisericii Ortodoxe Române din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Bulgare și a Președintelui său, Prea Fericitul Patriarh Chiril. A răspuns I. P. S. Mitropolit Iustin, mulțumind pentru primirea călduroasă și exprimînd convingerea că Conferința, către care se îndreaptă acum delegațiile Bisericilor Ortodoxe de pretutindeni, va lucra cu folos spre binele Ortodoxiei.

La aeroportul Atenei, membrii delegației române au fost călduros primiți de o delegație în frunte cu Președintele Comitetului de organizare a Conferinței panortodoxe de la Rhodos, I. P. S. Spiridon, Mitropolitul Rhodosului și formată din Mitropolitul Partenie al Karpatului, vicepreședintele Comitetului de organizare, Episcopul Pantelimon, Vicarul Sfintei Mitropolii a Greciei etc... Erau de față de asemenea, funcționari ai Ambasadei Republicii Populare Române în Grecia.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost găzduită la hotelul «Pentelikon» din localitatea climaterică Kifisia, la 15 km. de centrul Atenei.

În după amiaza aceleiași zile, delegația a făcut o vizită la Ambasada Republicii Populare Romîne, unde a fost primită de Dl. I. Jianu, însărcinatul cu afaceri al Republicii Populare Romîne și de alți înalți funcționari ai ambasadei.

În dimineața zilei de miercuri, 20 septembrie, delegațiile antiohiană, romînă, poloneză și cehoslovacă, au făcut împreună o vizită Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Theoklitos al Atenei și întregii Grecii, căruia I.P.S. Mitropolit Iustin i-a oferit daruri alese din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian: Un sfînt potir, discul, steluța și copia, aurite. Deși bolnav, totuși Înalt Prea Sfințitul Theoklitos a fost prezent la vizita delegațiilor Bisericii surori, căroră le-a urat bun sosit, interesîndu-se de aproape de viața lor bisericească.

În numele delegației Bisericii Ortodoxe Romîne a vorbit I. P. S. Mitropolit Iustin care, într-o frumoasă limbă grecească, a amintit mai întîi legăturile străvechi dintre Biserica Romînă și cea Greacă, din vremurile de restriște pentru poporul grec, mai ales, cînd romînii au primit frățeste pe cei ce se refugiau la ei; a pomenit și de legăturile culturale ca și de faptul că unii tineri romîni, (printre care și I. P. S. Sa), și-au făcut studiile la Facultatea de Teologie din Atena.

I. P. S. Mitropolit și-a exprimat convingerea că și în viitor relațiile între Biserici și popoarele noastre vor fi însuflețite de aceleași sentimente calde de prietenie ca și în trecut și că această prietenie va lega mai strîns toate popoarele din Balcani.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Theoklitos a luat din nou cuvîntul mulțumind pentru darurile trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian și arătînd că Conferința panortodoxă de la Rhodos, pentru adunarea căreia s-a ostenit mult Patriarhul Ecumenic, va întări mult Ortodoxa. (Fotografia luată cu acest prilej a apărut în ziare a doua zi).

În după amiaza aceleiași zile s-au vizitat muzeele bizantin și Benaki: În muzeul bizantin se găsesc obiecte datînd din veacurile IV-V; iar muzeul Benaki cuprinde mai ales obiecte de artă națională, grecească, veche și contemporană.

Seara, după cină, delegația romînă, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Iustin, a întîmpinat delegația rusă, condusă de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavlului și Rostovului, din care făceau parte I. P. S. Arhiepiscopul Vasile Crivoșein de Bruxelles, Episcopul Alexei de Talin, Prot. V. M. Borovoi, docent la Academia Teologică din Leningrad, Dl. Alexei V. Buevski, secretarul relațiilor externe ale Bisericii rusești, Dl. I. Varlamov și Dl. V. S. Alexeev, translator. O dată cu delegația rusă, care a rămas o zi la Sofia, neavînd legătură aeriană cu Atena, a sosit și delegația bulgară compusă din: I. P. S. Mitropolit Climent de Stara-Zagora, I. P. S. Mitropolit Maxim de Loveț, P. S. Episcop Partenie al Levhiei, Protopresbiter Academician prof. Ștefan Tankov, prof. Dimitrie Dulgherov și prof. Apostol Mihailov.

Conducătorii delegațiilor rusă și romînă s-au întreținut în legătură cu lucrările Conferinței.

Joi, 21 septembrie, în cursul dimineții, I. P. S. Arhiepiscop Theoklitos al Atenei și întregii Grecii a întors vizita tuturor delegațiilor, la hotel Pentelikon. Șefii delegațiilor au mers apoi și au depus semnăturile de prezentare în registrele Palatului regal.

În după amiaza zilei delegațiile s-au imbarcat la Pireu pe un vapor special; pe drum un grup de clerici greci au săvârșit vecernia, membrii delegațiilor greacă, rusă și română, dînd răspunsurile în limbile respective.

Programul a prevăzut, pentru crearea atmosferei religioase a Conferinței, două popasuri duhovnicești în drum spre Rhodos: Unul la insula Tinos¹¹, altul la Patmos. La ora 22 vaporul a ancorat în fața insulei Tinos; am coborît toți călătorii, fiind întâmpinați de autoritățile locale. S-a săvârșit o doxologie scurtă de un sobor de clerici greci, iar membrii delegațiilor greacă, rusă, română, sîrbă și bulgară au cîntat pe rînd cîte o cîntare bisericească, în cinstea Sfintei Fecioare.

A cuvîntat starețul mînăstirii (închinată Maicii Domnului, cu hramul «Buna Vestire») și a răspuns, pe larg, I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Filipilor, Neapolului și Thasului, cu reședința la Cavala (pentru care-l vom pomeni în cele ce urmează cu această din urmă titulatură), în calitate de Președinte al Conferinței, arătînd scopul ei, (octogenar, dar neobosit, cu o înfățișare venerabilă, I. P. S. Sa a impresionat prin vioiciune și prin frumusețea cuvîntărilor și a cîntărilor bisericești, pe care le executa, uneori chiar, singur. Ne-a vizitat țara, cu prilejul canonizării Sfinților romîni, în toamna anului 1955).

Portul era pavoazat, iar mînăstirea, de marmură, era feeric luminată pe vîrfurile dealului. În sala de recepție a mînăstirii, prefectul și primarul localității au ținut cuvîntări de bun sosît, la care a răspuns pe larg I. P. S. Mitropolit Hrisostom din Cavala, Președintele Conferinței.

La miezul nopții ne-am reîmbarcat pe vapor, cu destinația spre insula Patmos.

Vineri, 22 septembrie, în zorii zilei, am sosit în insula Patmos, cunoscută în istoria creștinismului primar prin exilul Sfîntului Ioan Evanghelistul, de care se amintește în Apocalipsă (I, 9). Ea oferă un măreț peisaj de stînci în formă de potcoavă, bătut de vînturi, a cărei sălbăticie este îndulcită ici-colea de eucalipti și măslini. Pe vîrfurile stîncilor, dominînd împrejurimile, a fost durată mînăstirea Sfîntul Ioan Evanghelistul, avînd și moaștele Sfîntului Hristodul. Acolo s-a săvârșit Sfînta Liturghie de un ieromonah și un ierodiacon al mînăstirii, răspunsurile fiind date, la cele două străni, de trei cîntăreți, în muzica psaltică, cu acompaniamentul a doi clopoței la Evanghelie, (cel de al treilea cîntăreț acompaniînd pe fiecare dintre ceilalți doi printr-un recitativ de două ori mai repede decît melodia cîntată). După Evanghelie a cuvîntat egumenul Pavel, urînd

11. Insula Tinos face parte din Ciclade; are vreo 200 km²., cu vreo 10.000 locuitori, cu centrul la Tinos, dominat de catedrala «Panaghia Evanghelistria», «Maica Domnului a Bunei Vestiri», la care duce o stradă largă din port. A fost stăpînită de venețieni în sec. XIII și de turci, din sec. al XVIII-lea. Din veacul trecut a devenit loc de pelerinaj.

bun sosit delegaților și i-a răspuns Mitropolitul de Cavala, I. P. S. Hrisostom, Președintele Conferinței. Am vizitat biblioteca, cu manuscrise străvechi (avînd palimpseste din veacul al V-lea, iar documentele despre mînăstire datînd de la 1088, din epoca Comnenilor).

Am vizitat, de asemenea, peștera Sfîntului Ioan Evanghelistul avînd pe front un citat din Apocalipsă (I, 9). Aco'o se află două paraclise cu altarul în stîncă, și cu o coroană de aur, jos, pe piatra tocită, unde-și pleca neîncetat capul Sfîntul Ioan în rugăciune, după tradiție.

În apropiere este Seminarul teologic, avînd peste 150 de seminariști, cu 7 clase în două cicluri, — absolvenții lui putînd să urmeze Facultatea de Teologie de la Ha'ki.

După masa de seară au continuat pînă noaptea tîrziu convorbirile dintre conducătorii delegațiilor.

SOSIREA LA RHODOS, PRIMIREA, DESCHIDEREA, SOLEMNITATEA ȘI LUCRĂRILE CONFERINȚEI PANORTODOXE ÎN ȘEDINȚELE PLENARE, PUBLICE ȘI SECRETE ȘI ÎN COMISII.

În zorii zilei de sîmbătă, 23 septembrie, vaporul a ancorat în fața insulei Rhodos. «Roza Dodecanezului», cu o climă mediteraneană, dulce, apărută de vînturi și de asprimile anotimpului friguros. După zeci de insule de un colorit cenușiu de stînci prăfuite, arse de soare și lipsite de vegetație și, în majoritate nelocuite, a apărut deodată o priveliște unică în toată călătoria: O insulă ca din vis, cu castele medievale și biserici marmoree, cu turnuri, ziduri și întărituri de cetate, a căror albeață de marmură și cenușiu de piatră contrastau cu albastrul viu al talazurilor mării, cu seninul cerului și mai ales cu cărămiziul zidurilor și cu roșul și verdele florilor și frunzișului bogatei vegetații, care încadrează ca niște bolte feerice întreaga panoramă. Mulți străini vin aici să preungească vara.

Insula Rhodos are un trecut istoric foarte interesant, din cele mai vechi timpuri¹². Alegerea ei ca loc al Conferinței se datorește fără în-

12. Iată cum o descrie un ghid-reclamă local: «Arhipelaagul Dodecanezului se întinde în Sud-Estul mării Egee, între Asia Mică și Creta. Fiecare dintre cele 12 insule ale sale are frumusețea ei particulară și istoria ei veche, sau dintr-o epocă mai apropiată, Cos, patrie a lui Ipocrate e vestită pentru Asklepeionul (școală medicală) ei, Patmosul, pentru peștera în care Sfîntul Ioan a avut viziunea din Apocalips și pentru mînăstirea ei milenară, Kalimnos, pentru pescuitorii ei de bureți. Totuși faima Rhodosului a fost fără seamăn.

Legendă și istorie: Se povestește că atunci cînd Zeus a împărțit pămîntul între cei 12 zei, a uitat partea lui Apollo, zeul luminii. De aceea cînd a izvodit din valuri o insulă nouă Apollo a cerut-o pentru sine lui Zeus. El a acoperit-o de raze de soare și cu atracțiile cele mai bogate și a numit-o Rhodos.

La aceste bogății naturale s-au adăugat cele pe care i le-au oferit oamenii: temple, monumente, clădiri mărețe. Chiar din veacul al X-lea înainte de Iisus Hristos, insula era plină de cetăți bogate și corăbiile ei străbăteau toate mările cunoscute pe atunci. Ea a întemeiat, de asemenea colonii pe tot litoralul mediteranean.

În veacul al IV-lea înainte de Iisus Hristos mai mult de trei mii de statui împodobeau Rhodos, capitala. Rhodezii au durat și statuia colosală a soarelui, ca ofrandă

doială, frumuseții ei excepționale, climei ei plăcute și posibilității, pe care a oferit-o pentru lucrul în liniște.

La ora 8,30 dimineața, delegații au debarcat, fiind întâmpinate de Mitropolitul Rhodosului, Înalt Prea Sfințitul Spiridon, înconjurat de înaltul cler și de autoritățile civile și militare ale insulei în frunte cu prefectul Dodecanezului, Dl. A. Ioanu, și cu primarul orașului, Dl. Dr. M. Petridis. Un detașament cu fanfară militară a dat onorul. Străzile erau pavoazate și o mare mulțime de credincioși au participat la primirea lungului convoi de clerici și mireni, — membri ai Conferinței și invitați.

Cortegiul s-a îndreptat spre primăria orașului Rhodos, cu interiorul împodobit cu pictură stil «Renașterea», unde prefectul a adresat un călduros cuvânt de bun venit membrilor Conferinței; i-a răspuns Președintele ei, Mitropolitul Hrisostom din Cavala (al Filipilor, Neapolei și Thasului), arătând marea însemnătate a acestei Conferințe panortodoxe și mulțumind pentru primirea entuziastă pe care au făcut-o delegațiilor la Conferință autoritățile și credincioșii ortodocși ai insulei.

Apoi delegații s-au îndreptat spre birourile Mitropoliei, care se află în continuarea marelui biserici «Buna Vestire», fostă catedrală romano-catolică, zidită în marmură albă, cu trei altare, și refăcută la interior, cu o pictură bizantină în frescă, dar menținând unele podoabe vechi, ca policandrele.

În Biserică, fiecare delegație și-a avut locurile fixate dinainte, după ierarhia de cinste a Bisericilor, în cadrul marelui familii ortodoxe.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Spiridon al Rhodosului a slujit un «Te-Deum» împreună cu un sobor de clerici greci. Apoi a vorbit, exprimând bucuria Ortodoxiei de a se vedea adunată pentru mai binele ei și mulțumirea deosebită a insularilor locului de a avea cinstea să găzduiască o asemenea Conferință, precum și bucuria tuturor de a se întâlni în acest loc, simbol al înțelepciunii grecești și locaș al uneia dintre cele șapte minuni ale antichității. A răspuns Președintele Conferinței, I. P. S. Mitropolit Hrisostom din Cavala, care a mulțumit din nou tuturor pentru primirea făcută. A arătat apoi însemnătatea istorică pentru Biserica Ortodoxă a Conferinței și încrederea în realizarea a ceea ce întreaga Biserică așteaptă de la ea. (Un cor bărbătesc a dat răspunsurile la slujbă în muzică psaltică, veche).

La sfârșitul slujbei, delegația Bisericii Ortodoxe Române a oferit I.P.S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului darurile trimise de Prea Fericitul

pentru zeul lor protector. Înaltă de 32 de m., «Colosul din Rhodos», este socotit printre cele 7 minuni ale lumii. El a fost distrus de un cutremur de pământ în anul 227 înainte de Iisus Hristos.

Rhodos a devenit după aceea una dintre principalele provincii maritime ale Imperiului bizantin; în 1309 a fost cucerită de Cavalerii Sfântului Ioan, care au ocupat-o timp de mai mult de 200 de ani. Ei au clădit aici întărituri enorme, lucrare de fortificații dintre cele mai remarcabile și multe alte clădiri foarte elegante. Turcii au luat locul Cavalerilor Sfântului Ioan, în 1522. De la 1912 până la 1945 insula a cunoscut ocupația italiană; în martie 1947, ea fost din nou unită cu Grecia, ca și celelalte insule ale Dodecanezului...».

Patriarh Justinian : vestminte sfinte, un potir, un disc, o stelută, o copie și o linguriță aurite. I. P. S. Sa a rugat pe I. P. S. Mitropolit Iustin să transmită Prea Fericitului nostru Patriarh călduroase și respectoase mulțumiri pentru prețioasele daruri primite. Prima cameră, cea de la intrarea în sediul Mitropoliei, a fost rezervată delegației Bisericii noastre. Cu acest prilej, I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului a cerut un tablou al Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu care să împodobească această cameră ; I. P. S. Mitropolit Iustin a dat imediat dispoziție ca să se reproducă o fotografie după o revistă teologică, să se înrămeze și să așeze la loc de cinste tabloul Prea Fericitului Patriarh al Bisericii noastre.

Delegațiile au fost apoi conduse cu un serviciu de automobile (pus la dispoziția membrilor Conferinței pe toată durata ei), la luxosul hotel-restaurant «Iviscos» de pe malul mării.

La ora 17, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, conducătorul delegației ruse, a săvârșit Vecernia, în fruntea unui sobor de clerici ruși, greci, români, polonezi și cehoslovaci. S-au rostit ectenii în limbile rusă, greacă, română și arabă. După slujbă, Mitropolitul Rhodosului a oferit un ceai conducătorilor delegațiilor. Iar după masa de seară au continuat convorbirile mai ales între conducătorii delegațiilor.

Duminică, 24 septembrie s-a săvârșit Sfânta Liturghie de către Președinții delegațiilor Conferinței, însoțiți de câte un preot din fiecare delegație, în Biserica Bunei Vestiri. S-a citit Evanghelia în limbile oficiale (greacă, arabă, rusă) și a predicat I. P. S. Hrisostom, tînărul și activul Mitropolit al Mirelor, care a fost Secretarul Conferinței, încheind cuvîntul său astfel : «Dacă ar trebui să caracterizez Conferința panortodoxă cu un cuvînt... n-aș ezita să spun că ea este Conferința care înalță Ortodoxia pe un plan panortodox, pancreștin, universal. Motivele sînt evidente. Lucrare imensă, răspundere sfîntă, contribuție a noastră a tuturor, este contribuția dragostei, a bunei înțelegeri, a respectului frățesc al unora față de ceilalți... Biserica noastră Ortodoxă trebuie să strălucească, proslăvită, curată și neîntinată, neavînd pată sau întinăciune, ori altceva de acest fel (Efes. V, 27). Biserica noastră Ortodoxă, după concepția revelatoare și clar văzătoare a autorului Păstorului lui Herma, trebuie să ajungă «un trup de purificați ; astfel va fi Biserica lui Dumnezeu un trup, o înțelepciune, o minte, o credință, o iubire. Și atunci Fiul lui Dumnezeu se va bucura și se va veseli de ea, văzînd pe norodul Lui curat» (Viziunea IX-a, 18).

După masă au urmat consfătuirile membrilor delegațiilor. •

La orele 16 s-a făcut deschiderea solemnă a Conferinței în biserica «Buna Vestire». Au rostit cuvinte de salut conducătorii delegațiilor, personal, sau prin intermediari, în ordinea tradițională, de cinste, a Bisericilor pe care le reprezentau.

Au urmat cuvîntările reprezentanților Bisericilor Armeană, Coptă, Etiopiană, Siro-iacobită, Malabară, Anglicană și a reprezentantului Consiliului Ecumenic (Hous), din partea D-lui Visser't Hooft, a reprezentantului Comitetului de organizare și, în sfîrșit, a primarului orașului Rhodos.

După întoarcerea la hotelul Iviscos, conducătorii delegațiilor au ținut o ședință, în care s-a hotărât constituirea comisiei conducătorilor de delegațiilor, care avea să analizeze în fiecare seară lucrările zilei respective, să stabilească ordinea de zi a zilei următoare, să verifice textul comunicatelor de presă și să întocmească mesajul Conferinței.

Seara, la orele 21,45, delegațiile au participat la reprezentarea, la teatrul antic din Rhodos, a tragediei «Hipolit» de Euripide, dată de gruparea pentru tragedia antică «Costis Livada» și organizată de primăria și de organizația artistică a Rhodosului.

A urmat, la hotelul «Rozeilor», banchetul oferit de Dl. Stratos, Ministrul Învățămîntului și Cultelor, care a și vorbit; i-a răspuns Mitropolitul Hrisostom din Cavala, Președintele Conferinței.

Luni, 25 septembrie, în zori, delegația Patriarhiei din Alexandria a săvîrșit Liturghia în grecește. La ora 9,30 a avut loc prima ședință plenară, cu participarea numai a delegațiilor ortodoxe. După o scurtă rugăciune și după cîntarea troparului «Pogorîrii Duhului Sfînt», în cele trei limbi oficiale, Mitropolitul Hrisostom al Mirelor, din delegația Patriarhiei de la Constantinopol, a citit mesajele primite din partea Patriarhului ecumenic, Prea Fericitul Athenagora, a Patriarhului Hristofor al Alexandriei, a Patriarhului Benedict al Ierusalimului, a Patriarhului Alexei al Moscovei, a Mitropolitului Macarie al Ciprului: Ele urează succes Conferinței. O impresie deosebită a făcut Mesajul Patriarhului Alexei al Moscovei.

Din lipsă de timp s-a amînat citirea altor mesaje.

Mitropolitul Vasile Crivoșein propune să se trimită telegrame tuturor căpeteniilor Bisericii, cerîndu-le binecuvîntări și rugăciuni pentru bunul mers al lucrărilor.

Apoi încep discuțiile asupra organizării în amănunte a lucrărilor Conferinței.

Mitropolitul Hrisostom din Cavala amintește că, în virtutea dreptului canonic și al Tradiției, Patriarhului ecumenic i-a revenit cîntea de a convoca această Conferință pentru pregătirea lucrărilor viitorului Prosinod ecumenic. Mitropolitul Maxim al Sardelor, dezvoltă această temă, amintind, la rîndul său ce a făcut Patriarhul Ecumenic pînă acum pentru pregătirea viitorului Prosinod, în virtutea aceluiași drept, al întîietății de cînte în 1923, 1930 și de la 1952 pînă azi.

S-a discutat apoi asupra publicității lucrărilor Conferinței și s-a căzut de acord să se păstreze secretul asupra discuțiilor, atît din ședințele plenare, cît și din ședințele comisiilor; s-a hotărît, de asemenea, să se dea un comunicat pentru presă, în fiecare seară. La discuții au participat Mitropoliții: Ignatie al Epifaniei (Patriarhia Antiohiei), Partenie al Peusionului (Patriarhia Alexandriei), Iustin al Moldovei și Sucevei (Patriarhia Romîna), Timotei (Biserica Polonă), Damaskin (Biserica Jugoslaviei) și Nicodim (Biserica Rusă).

Redactarea a rămas pe seama secretariatului, care, de fiecare dată, a luat consimțămîntul conducătorilor delegațiilor.

S-a stabilit ca telegramele să fie publicate în volumul cu lucrările Conferinței, care va apărea.

În ședința de după amiază, după rugăciunea obișnuită, s-a început discutarea regulamentului, întocmit de o comisie specială a Patriarhiei ecumenice și publicat în limba greacă, în 6 capitole și 30 de articole, care s-a citit și s-a tradus în celelalte limbi oficiale în ședință.

La discuții au luat parte, odată sau de mai multe ori, mai ales Arhiepiscopul Nicodim, (Biserica Rusă), Mitropolitul Iustin (Biserica Română), profesorii V. Vellas, Trembela, Mitropolitul Partenie (Alexandria), Maxim (Constantinopol), Alexandru al Emesei (Antiohia), Iacob al Mitilenei, Epifanie al Filadelfiei, Aristobul al Chiriaco'ei (Ierusalim), prof. V. Ioanidis (Grecia), Ghenadie al Pafului (Cipru), Partenie al Pelusionului, prof. Vitalie Borovoi (Biserica Rusă), Mitropolitul Hrisostom al Mirelor.

Iată, pe scurt, cuprinsul acestui Regulament :

CAP. I (art. 1-6) : Convocarea și participarea Bisericilor la Conferința panortodoxă.

CAP. II (art. 7-15) : Ședințele plenare și în comisii ; hotărârile se iau în unanimitate absolută.

CAP. III (art. 16-17) : Președintele este Președintele delegației Patriarhiei ecumenice și, în lipsa lui, cel ce urmează la rând în această delegație. El e asistat de Președinții celor 6 comisii și de secretar, — cu care, împreună, formează Prezidiul Conferinței.

CAP. IV. (art. 18-21) : Atribuțiile Secretariatului.

CAP. V. (art. 22-28) : Rînduiește cele 6 comisii :

Comisia I-a : Despre credință, dogmă și cultul dumnezeiesc ;

Comisia II-a : Despre administrația și disciplina bisericească și despre Ortodoxia în lume ;

Comisia III-a : Despre raporturile Bisericilor Ortodoxe între ele ;

Comisia IV-a : Despre temele teologice și problemele sociale ;

Comisia V-a : Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericele răsăritene ;

Comisia VI-a : Raporturile Bisericii Ortodoxe cu Bisericele apusene.

Aceste comisii au avut președinți pe conducătorii delegațiilor celor dintâi șase Biserici, în ordinea tradițională de cinstire și vicepreședinți pe conducătorii celorlalte delegații, în aceeași ordine de cinstire.

În continuare, în cap. VI (art. 29-30 și 30 bis), se rînduiesc cele privitoare la comunicatul zilnic, la publicarea unui volum special despre Conferință, la Comisia de organizare a Conferinței sub supravegherea Președintelui și Secretarului, celelalte rînduindu-se de Prezidiu împreună cu Comisia de Organizare. Mesajul, redactat de Comisia conducătorilor delegațiilor, trebuie votat de Conferință, în adunarea generală.

Regulamentul, cu unele modificări și precizări, a fost votat în unanimitate de Conferință și, o dată cu aceasta I. P. S. Hrisostom, Mitropolitul Filipilor, Neapolului și Thasului, cu reședința la Cavala a fost confirmat Președinte al Conferinței, iar I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Mirelor, Secretarul ei.

Martți, 26 septembrie, delegația antiohiană a săvârșit Liturghia în limba arabă, după care s-au reluat lucrările în ședință plenară numai cu ortodocșii.

S-au citit alte mesaje primite de Conferință și s-au trimis telegrame Patriarhului ecumenic și tuturor Întâistătătorilor Bisericilor Ortodoxe, în care se exprimă convingerea că lucrările se vor sfârși «în duhul sobornicității». Delegații au depus scrisorile de împuternicire de către Bisericile respective. I. P. S. Arhiepiscop Nicodim a citit împuternicirea din partea Patriarhului Efrem al Georgiei de a reprezenta și această Biserică la Conferința panortodoxă de la Rhodos.

S-au fixat apoi membrii celor șase Comisiuni; membrii delegației române au fost repartizați precum urmează: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, Președintele Comisiei a VI-a; Prea Sfințitul Episcop Andrei Moldovanu la Comisia a V-a; Prea Sfințitul Episcop Nicolae Corneanu la Comisia a IV-a; Pr. prof. Dr. Liviu Stan, la Comisia a III-a; Preot Dr. Gr. Cernăianu, la Comisia a II-a și prof. N. Chitescu la Comisia I-a.

Apoi s-a format prezidiul, compus din II. PP. SS. Lor Mitropolii: Hrisostom al Filipilor, Neapolei și Thasului, Președinte; Hrisostom al Mirilor, Secretar; Partenie al Pelusionului (Patriarhia Alexandriei), Ignatie al Epifaniei (Patriarhia Antiohiei), Episcopul Epifanie al Filadelfiei (Patriarhia Ierusalimului), Arhiepiscopul Nicodim al Jaroslavului și Rostovului (Patriarhia Rusiei), Mitropolitul Damaschin al Zagrebului (Biserica Jugoslaviei) și Mitropolitul Iustin al Moldovei și Sucevei.

S-a trecut apoi la problemele, pe care le vor discuta comisiile: S-a citit vechiul catalog, în cele trei limbi oficiale.

Președintele Conferinței a precizat că el are caracter de proiect, căruia Conferința îi va da o formă definitivă, comisiile putând propune reduceri, adausuri, sau modificări de teme.

A început citirea referatelor generale cu acela al Arhiepiscopului Nicodim, din partea Bisericii Ruse, pe care l-a sfârșit a doua zi.

În după amiaza aceleiași zile s-a făcut *excursia la Lindos și în portul Sfântului Apostol Pavel*.

Acest orașel străvechi e situat la 56 km. de orașul Rhodos, spre apus, de-a lungul insulei. Aici se află o Acropolă, care era în stare de mare înflorire, cu 70 de ani înaintea Atenei, și cenotaful (mormântul gol) al lui Cleobul din Lindos, unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei vechi. Pe șosea, convoiul de mașini cu delegațiile a fost întâmpinat cu flori de locuitorii satelor străbătute, în sunetele clopotelor bisericilor. De-a lungul șoselei se văd grădini de măslini, lămii, smochini, portocali, eucalipti și palmieri. La Lindos, membrii Conferinței au fost întâmpinați de primarul orașului Lindos, de parohul bisericii străvechi, bizantine și de mulțimea de credincioși. S-a săvârșit Vecernia în limba română de Pr. Gr. Cernăianu, cu un diacon grec, iar Mitropolitul Damaschin al Zagrebului a rostit un cuvânt ocazional, arătând însemnătatea conferinței pentru toate Bisericile Ortodoxe.

Membrii Conferinței s-au imbarcat apoi pentru vizitarea «portului Sfântului Pavel», care se află în apropierea Acropolei Lindosului. Cu

prilejul comemorării a 1900 de ani (din 1951), s-a zidit acolo o bisericuță în stil de templu antic, de marmură, închinată marelui Apostol, avînd pe fronton citatul din Fapte'e Sfinților Apostoli, XXI, 1, care atestă prezența acolo a Sfîntului Apostol Pavel :... ἤλθομεν... εἰς τὴν Ῥόδον... (în a treia călătorie misionară a sa). I. P. S. Episcop al Filadelfiei a slujit o scurtă doxologie și s-au cîntat tropare în cinstea Apostolului.

Masa de seară, oferită de primăria orașului Rhodos s-a luat în grădina-restaurant «Rhodini». A vorbit primarul orașului, Dl. Mihail Petridis, căruia i-a răspuns Președintele Conferinței, Mitropolitul Hrisostom din Cavala.

Miercuri, 27 septembrie, în zori, delegația Bisericii ruse, în frunte cu I. P. S. Arhiepiscop Nicodim, a săvîrșit Liturghia, la care au participat toți membrii Conferinței, așa încît vechea catedrală devenea neîncăpătoare.

I. P. S. Sa a continuat citirea referatului delegației ruse, la ședința din biserică «Buna Vestire».

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, făcînd o amplă expunere, documentată, a punctului de vedere al Bisericii Ortodoxe Romîne. După ce a amintit însemnătatea, pe care o are această Conferință, pregătitoare a unui Prosinod ecumenic, înaltul ierarh a propus o sistematizare mai bună a Catalogului problemelor, precum și unele modificări : adausuri, reduceri, îmbunătățiri de formulare. Judicioasele propuneri ale I. P. S. Sa'le, ca și acelea ale I. P. S. Arhiepiscop Nicodim, au aflat aprobarea unanimă a membrilor celorlalte delegații.

Reprezentanții celorlalte Biserici au prezentat, de asemenea, scurte referate cu privire la Catalogul temelor viitorului Prosinod ecumenic, potrivit principiului amintit mai sus.

Profesorii Alivizatos și Trembelas au cerut ca membrii delegațiilor mai mici să poată participa la mai multe comisii.

Apoi Președintele Conferinței anunță că după amiază începe lucrul în Comisii.

Înainte de ridicarea ședinței s-au citit telegramele catholikosului Everghedis al Malabarului, Episcopului vechi-catolicilor, Urs Küry de la Berna, Arhiepiscopului Ramsey de Canterbury, Consiliului Mondial al Bisericii'or, Mitropolitului Iacob al grecilor din America, Directorului Marii Enciclopedii grecești, Președintelui Asociației de Muzică Bizantină, Comunității franceze protestante, etc...

Miercuri, 27 septembrie, la ora 16 a început lucrul în cele șase comisii, care a durat pînă vineri, 29 septembrie, cînd au fost depuse procesele-verbale la Secretariatul Conferinței.

Miercuri seara a avut loc la teatrul antic al Rhodosului recitatu' dat de eminentul pianist (orb), Themelis și organizat de Municipalitate și de organizația artistică a Rhodosului.

Joi, 28 septembrie, dimineața, delegația Patriarhiei Ierusalimu'ui a săvîrșit Sfînta Liturghie ; apoi s-au continuat lucrările în comisii. La ora 12, membrii Comisiei a V-a au avut o consfătuire cu membrii delegațiilor armeană, coptă, etiopiană, iacobită și malabară, iar membrii Co-

misiei a VI-a, cu delegațiile vechi-catolică, anglicană și episcopaliană, apoi cu cea ecumenică.

Joi seara a avut loc banchetul dat de prefectul Dodecanezului, Dl. A. Ioanou la hotel-restaurantul Rhodini. A vorbit prefectul, Dl. Andrei S. Ioanou, arătând că Conferința de la Rhodos este un pas înainte pentru apropierea tuturor Bisericilor și a tuturor popoarelor; i-a răspuns Președintele Conferinței, Mitropolitul Hrisostom din Cavala, mulțumindu-i în numele participanților.

Vineri, 29 septembrie, Liturghia a fost săvârșită de delegația Bisericii sârbești. La ora 9,30 Comisiile s-au întrunit în ședință plenară în biserica «Buna Vestire», pentru a se examina procesele-verbale, încheiate la sfârșitul lucrării în comisii. Mitropolitul Hrisostom al Mirelor, Secretarul Conferinței, a citit procesele verbale ale celor șase Comisii, care apoi, au fost votate în unanimitate de membrii Conferinței.

Președinții delegațiilor au declarat că nu mai au de făcut nici o propunere în legătură cu lucrările Comisiilor.

Ședința s-a suspendat apoi la ora 11, pentru ca Secretariatul să pregătească lista definitivă a temelor Prosinodului ecumenic viitor. După o oră s-a deschis ședința publică în care Secretarul Conferinței, I. P. S. Mitropolit Hrisostom Constantinides a dat citire listei definitive a temelor.

Iată lista completă a temelor viitorului Prosinod ecumenic:

I. CREDINȚA ȘI DOGMA.

A. Definirea noțiunii de dogmă din punct de vedere ortodox.

B. Izvoarele Revelației divine:

a) Sfânta Scriptură:

1. Inspirația Sfintei Scripturi.

2. Autoritatea Cărilor Anaginoscomene ale Vechiului Testament în Biserica Ortodoxă.

3. Editarea științifică a textului bizantin al Noului Testament.

b) Sfânta Tradiție (Definirea noțiunii și întinderii cuprinsului ei).

C. Texte simbolice în Biserica Ortodoxă:

a) Texte autentice în Biserica Ortodoxă;

b) Texte cu autoritate relativă;

c) Texte cu caracter ajutător;

d) Alcătuirea și editarea unei «mărturisiri» unice a credinței ortodoxe.

D. Noțiunea autoritatea Bisericii.

a) Noțiunea de Biserică;

b) Autoritatea Bisericii (definirea noțiunii ei);

c) Conștiința comună a Bisericii;

d) Infailibilitatea în Biserica exprimată prin ierarhia ei în Sinodul Ecumenic.

II. CULTUL DIVIN.

A. Ortodoxia și Biblia:

a) Folosirea mai largă a Vechiului Testament, în cult.

b) Redistribuirea pericopelor liturgice în general.

B. Uniformizarea Tipicului și Textelor liturgice în cult și în săvârșirea Tainelor. Revizuirea și editarea științifică a lor.

C. Participarea mai largă a elementului mirean, la viața cultică și la cealaltă viață a Bisericii.

D. Studiarea mijloacelor pentru sprijinirea și întărirea vieții liturgice în Biserica Ortodoxă și a artei bizantine și în genere a artei ortodoxe tradiționale, în felurile lor manifestări (muzica bisericească, pictura, arhitectura, sfintele vestimente și vase, etc.).

III. ADMINISTRAȚIA ȘI ORDINEA BISERICEASCĂ.

A. Codificarea Sfintelor Canoane și a Dispozițiilor Canonice, pentru ca să poată dobîndi la vreme aprobarea Sinodului Ecumenic.

B. Justiția bisericească și Procedura Penală bisericească :

a) Organizarea Consistoriilor Spirituale, dacă se poate, în mod uniform în întreaga Biserică Ortodoxă ;

b) A'cătuirea, dacă se poate, a unei Proceduri Penale bisericești identice ;

c) Apelul (Recursul).

C. Chestiuni în legătură cu treapta episcopală :

a) Studiarea modalității alegerii arhierilor, cît mai conforme, dacă se poate, cu Sfintele Canoane ;

b) Distincții administrative și de alt fel, în treapta episcopală ;

1. Patriarhii ;

2. Președinții Bisericii'or Autocefale (Întîistătătorii) ;

3. Mitropoliții ;

4. Arhiepiscopii ;

5. Mitropoliții titulari ;

6. Episcopii eparhioți ;

7. Episcopii titulari și ajutători ;

8. Horepiscopii.

D. Viața monahală. Căutarea mijloace'or pentru readucerea vieții monahale ortodoxe la frumusețea și strălucirea ei veche, prin stăruirea în tradițiile și pravilele monahale și prin reînnoirea vechii activități a ei.

E. Readaptarea dispozițiilor cu privire la posturile bisericești, la necesitățile epocii contemporane.

F. Formarea clerului (Pregătirea cleru'ui) :

a) Forma, scopul și conținutul pregătirii clerului ortodox ;

b) Aducerea pregătirii clerului sub imediata supravheghere bisericească ;

c) Seminariile bisericești pentru pregătirea teologică și de altă natură a clerului ortodox ;

d) Asociații culturale preoțești.

G. Impedimente la căsătorie. Studiarea practicei actuale cu privire la ele, în diferitele Biserici locale, și a procedurii bisericești care are loc,

cum și asigurarea, dacă este cu putință, a unei practice uniforme în toată Biserica Ortodoxă.

H. Ținuta sfântului cler. Înfațișarea și costumul lui.

I. Chestiunea calendaristică. Studiarea chestiunii în raport cu hotărîrea celui dintîi Sinod Ecumenic privitoare la Pascale și căutarea modalității pentru restabilirea conlucrării între Biserici în chestiunea aceasta.

IV. RAPORTURILE BISERICILOR ORTODOXE ÎNTRE ELE.

A. Raporturi interortodoxe :

a) Raporturile Bisericilor Ortodoxe autocefale locale între ele și față de Patriarhia Ecumenică, după canoane și istorie ;

1. Scrisori irenice ;
2. Pomelnice (Diptice) ;
3. Sfîntul Mir ;
4. Ținerea îndatoririlor care decurg din Tomosurile de înființare ;
5. Întîlniri reciproce ale căpeteniilor Bisericilor autocefale.

b) Întărirea raporturilor existente prin :

1. Schimbul de scrisori frățești ;
2. Intrunirea congreselor teologice,
3. Delegații de clerici și profesori ;
4. Contacte între Facultățile de Teologie ;
5. Schimb de profesori și studenți ;
6. Burse ;
7. Schimb de reviste, scrieri și de alte elemente informative, privitoare la viața și activitatea Bisericilor ;
8. Sărbătorirea evenimentelor bisericești de însemnătate interortodoxă.

B. Autocefalia și Autonomia în Biserica Ortodoxă :

a) Proclamarea Autocefaliei :

1. Cine este cel ce o proclamă ?
2. Premize și condiții ;
3. Modalitatea proclamării Autocefaliei ;
4. Care sînt Bisericile Autocefa'e recunoscute astăzi ?

b) Definirea condițiilor pentru recunoașterea unei Biserici ca Autonomă.

C. Ortodoxia și Diaspora. Situația actuală și poziția canonică a Diasporei ortodoxe.

V. RAPORTURILE BISERICII ORTODOXE CU CEALALTĂ LUME CREȘTINĂ.

A. Studiarea modalităților de apropiere și de unire a Bisericilor, în perspectiva ortodoxă (panortodoxă).

B. Ortodoxia și Vechile Biserici Răsăritene mai mici :

a) Cultivarea raporturilor prietenești pentru restabilirea unirii cu ele, prin ;

1. Schimb de vizite ;
2. Schimb de profesori și studenți ;
3. Contacte teologice.

b) Studierea istoriei, credinței, cultului și cîrmuirii Bisericilor acestora ;

c) Conlucrarea cu ele :

1. La congresele ecumenice ;
2. În chestiuni de natură practică.

C. Ortodoxia și Biserica romano-catolică :

a) Studierea punctelor pozitive și negative dintre cele două Biserici :

1. Cu privire la credință ;
2. Cu privire la cîrmuire ;
3. Cu privire la acțiunea bisericească (în special, propaganda, prozelismul, uniația).

b) Cultivarea de raporturi în spiritul dragostei întru Hristos, avîndu-se în vedere, în special, punctele prevăzute în Enciclica Patriarhală (a Patriarhiei Ecumenice), din 1920.

D. Ortodoxia și Bisericile și Confesiunile provenite din Reformă :

a) Confesiuni care se găsesc mai departe de Ortodoxie :

1. Luteranismul ;
2. Calvinismul ;
3. Metodistii ;
4. Celelalte confesiuni protestante.

b) Confesiuni care se găsesc mai aproape de Ortodoxie :

1. Episcopalienii în genere ;
2. Biserica Anglicană.

Studierea posibilităților de cultivare a relațiilor și a apropierii acestora în continuare, și în special a Episcopalienilor, și Anglicanilor, față de Biserica Ortodoxă, în lumina premizelor pozitive existente.

E. Ortodoxia și vechi-catolicismul.

Continuarea legăturilor cu vechii catolici, în spiritul discuțiilor teologice care au avut loc pînă acum și al declarațiilor și tendințelor lor, spre unirea cu Biserica Ortodoxă.

F. Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică :

a) Prezența și participarea Bisericii Ortodoxe la Mișcarea Ecumenică, în spiritul Enciclicii Patriarhale din 1920 ;

b) Studierea temelor teologice și de altă natură care au legătură cu premisele participării Bisericii Ortodoxe la Mișcarea Ecumenică ;

c) Insemnătatea și contribuția participării în ansamblu a Ortodoxiei pentru îndrumarea gîndirii și acțiunii ecumenice.

VI. ORTODOXIA ÎN LUME.

A. Studiarea și găsirea mijloacelor practice, prin care va trebui să se întărească printre popoarele ortodoxe civilizația ortodoxă, sub toate manifestările ei.

B. Răspîndirea învățaturii Evangheliei în lume, potrivit tradiției ortodoxe.

C. Contribuța Bisericilor Ortodoxe locale, la instaurarea idea'urilor creștine, a păcii, a libertății, a înfrățirii și a dragostei între popoare.

D. Dezvoltarea obiceiului pelerinajelor ortodoxe la locurile sfinte de închinare de pretutindeni.

VII. TEME TEOLOGICE.

A. «Iconomia» în Biserica Ortodoxă:

a) Noțiunea și exprimarea (aplicarea) termenilor: «exactitate» (acriție, strictețe) și «iconomie» în Biserica Ortodoxă;

b) «Iconomia»:

1. În Tainele care se săvîrșesc atît în Biserică, precum și în afară;

2. În primirea în Biserica Ortodoxă a ereticiilor, a schismaticilor și a celor căzuți (care prin botez, care prin ungerea cu Sf. Mir, care prin libel, care prin rugăciune?);

3. În cult.

B. Recunoașterea Sfinților și precizarea (stabilirea) unei practici bisericești ortodoxe comune în chestiunea aceasta.

C. Ortodoxia și celelalte religii.

D. Modalitățile tradiționale de mărturisire (afirmare) a Ortodoxiei în lume.

E. Euthanasia și Teologia ortodoxă.

F. Incinerarea morților și Teologia ortodoxă.

VIII. PROBLEME SOCIALE.

A. Biserica Ortodoxă și tineretul.

B. Căsătoria și Familia:

a) Problemele în legătură cu căsătoria;

b) Nașterea de copii;

c) Creșterea copiilor;

d) Controlul nașterilor de copii și suprapopulația;

e) Divorțurile;

f) Fecundarea artificială;

C. Așezăminte sociale, azile, etc. și asistența bisericească ortodoxă.

D. Ortodoxia și discriminările etnico-rasiale.

E. Ortodoxia și problemele creștinilor în regiunile cu transformări sociale rapide.

I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a arătat necesitatea instituirii unei Comisii formată din delegații tuturor Bisericilor pentru pregătirea unei părți a lucrărilor Prosinodului. Conferința a hotărât să ceară Patriarhului ecumenic ca, în înțelegere cu Întâistătătorii celorlalte Biserici, să instituie această comisie.

Vineri, după amiază s-au întrunit Președinții comisiilor pentru redactarea Mesajului Conferinței.

Vineri seara la ora 20,30, a avut loc concertul de muzică bisericească bizantină, dat la Teatrul național din Rhodos, de corurile asociațiilor de cântăreți bisericești «Roman Melodul» și «Ioan Damaschin», sub conducerea D-lui Anton Belusi.

Simbătă, 30 septembrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei a săvârșit Sfânta Liturghie în catedrala mitropolitană, între 7-8,30.

La ora 10 s-a deschis ședința plenară, la care au participat numai delegații Bisericii Ortodoxe. S-a dat citire telegramelor primite din partea Patriarhului Gherman al Bisericii Ortodoxe Jugoslave, din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române; din partea Patriarhului Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare, din partea Arhiepiscopului Theoklitos al Greciei, din partea Mitropolitului Ioan al Pragăi, a Arhiepiscopului Pavel al Finlandei, a Patriarhului Efrem al Gruziei, etc...

Se citesc procesele-verbale din fiecare zi și se aprobă.

Apoi se declară ședință publică.

I. P. S. Mitropolit al Mirelor, Secretarul Conferinței, a dat citire Mesajului Conferinței panortodoxe adresat tuturor Bisericilor creștine.

I. P. S. Mitropolit Hrisostom din Cavala, Președintele Conferinței, a rostit, emoționat, cuvântul de închidere a Conferinței.

Conducătorul delegației Bisericii din Alexandria mulțumește Patriarhului ecumenic și reprezentantului său, I. P. S. Mitropolit Hrisostom din Cavala, precum și I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului, Președintele Comitetului de organizare a Conferinței.

I. P. S. Arhiepiscop Nicodim exprimă satisfacția pentru succesul Conferinței, care a lucrat în duhul sobornicității și nădejdea că și lucrările viitorului Prosinod vor fi săvârșite în același duh. În numele Bisericii Ruse mulțumește tuturor, mai ales Președintelui Conferinței, Secretarului ei și Mitropolitului Spiridon al Rodosului, președintele Comitetului de organizare.

În numele Comitetului de organizare a Conferinței, prof. Ioanidis își exprimă satisfacția pentru succesul deplin al acestei conferințe.

A urmat slujba de doxologie, pentru sfârșitul Conferinței, săvârșită de Președinte cu un sobor de mitropoliți și Preoți.

Într-o atmosferă impresionantă, slujba se sfârșește cu Simbolul creștinătății ecumenice, de la Niceea și Constantinopol. Toți cei de față îl rostesc în limbile proprii.

Conferința s-a încheiat în mod solemn și în entuziasm general.

Simbătă, între orele 18-20, a avut loc reprezentarea operelor folklorice «Ptheri» și «Glendi sto horio», la Teatrul Național, organizate de Municipalitate și Organizația Artistică a Rhodosului.

Seara a urmat recepția dată de delegația Patriarhiei Ecumenice, la hotelul «Iviscos». A vorbit Președintele delegației Patriarhiei Ecumenice, Mitropolitul Hrisostom din Cavala și i s-a răspuns, în numele delegațiilor de Președintele delegației alexandrine, Mitropolitul Partenie al Pelusionului.

Duminică, 1 octombrie conducătorii delegațiilor au săvârșit Sfânta Liturghie. În sfârșit s-a citit Mesajul Conferinței panortodoxe în grecește de Președintele Conferinței și în rusește de Arhiepiscopul Nicodim.

Imediat după masă, delegațiile au plecat cu mașinile în excursie la *mînăstirea Filerimo*, unde au fost întâmpinate de autoritățile locale, în frunte cu prefectul Dodecanezului. Acesta a și dat explicații vizitatorilor după vecernia săvârșită de un sobor.

La această mînăstire s-au împărțit membrilor Conferinței crucea și medalia comemorativă a Conferinței panortodoxe din partea Patriarhului ecumenic și medalionul orașului Rhodos, din partea Municipalității.

La întoarcerea în Rhodos, seara, membrii Conferinței au asistat la spectacolul «Sunet și lumină» în grădina municipală, organizat de Oficiul Național de Turism și de primăria orașului. În el se descrie apărarea eroică a acestei cetăți împotriva turcilor, în veacul al XVI-lea.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a împărțit apoi prețioase daruri bisericești, trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru unele personalități din delegațiile ortodoxe.

INTOARCEREA LA ATENA : VIZITE ȘI EXCURSII.

Luni, 2 octombrie delegațiile s-au imbarcat pe două avioane mari de pe aeroportul insulei, care le-au transportat la Atena. La orele 11 au fost salutate de autoritățile civile și militare ale insulei, în frunte cu primarul Rhodosului și cu prefectul Dodecanezului.

O delegație de tineri, îmbrăcați în costume naționale grecești, acompaniată de o orchestră națională, a executat dansuri naționale. O fanfară militară a executat marșuri și a dat «onorul» la urcarea în avioane.

Pe aeroportul «Ellinikon» de la periferia Atenei am fost întâmpinați de reprezentanții I. P. S. Arhiepiscop Theoklitos al Greciei. Delegația noastră a fost întâmpinată și de D-nii M. Andrei, consilier cultural, M. Ionescu secretarul și atașatul de presă și C. Căruntu, al doilea secretar, de la Ambasada Republicii Populare Române din Grecia.

Ne-am oprit la Catedrala mitropolitană a Atenei, unde I. P. S. Procopiu, Mitropolitul Corintului, înconjurat de înaltul cler a întâmpinat pe membrii Conferinței, (în locul I. P. S. Arhiepiscop Theoklitos, care era bolnav). I. P. S. Sa a săvârșit o scurtă doxologie și apoi a vorbit, felicitând delegațiile pentru munca depusă și pentru rezultatele obținute; i-a răspuns

I. P. S. Mitropolit Hrisostom din Cavala, Președintele Conferinței. Conducătorii delegațiilor au făcut după aceea o scurtă vizită la Arhiepiscopie unde s-au întreținut cu membrii Sfântului Sinod.

Delegația noastră a fost cazată tot la hotel «Pentelicon».

După masă s-a săvârșit Vecernia de I. P. S. Arhiepiscop Procopiu al Corintului, vice-președintele Sfântului Sinod al Bisericii grecești, însoțit de un sobor de preoți și diaconi greci. Membrii delegațiilor ruse, bulgare și sîrbe, au participat la slujbă cu cîteva cîntări comune Bisericii lor.

Seara a avut loc cina oferită de ministrul Cultelor și Instrucțiunii la hotelul «Pentelicon» din Kifisia. Pe lîngă membrii Conferinței, au participat și alte personalități din afară, printre care Vice-președintele guvernului, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii, Ministrul Industriei. A vorbit Dl. Paraskevopoulos, Vice-președintele Consiliului de Miniștri, arătînd interesul deosebit al opiniei publice pentru Conferința panortodoxă. I s-a răspuns de Președintele Conferinței, Mitropolitul Hrisostom din Cavala, mulțumind pentru toată sollicitudinea sa pentru Conferință.

A luat apoi cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin, care, într-o frumoasă limbă grecească, a arătat sensul adînc al reușitei acestei Conferințe.

Mărti, 3 octombrie, între 8-11,30 s-a săvârșit Sfînta Liturghie în monumentală biserică Sfîntul Dionisie Areopagitul de Conducătorii delegațiilor, în frunte cu I. P. S. Arhiepiscop Procopiu al Corintului. La sfîrșit s-a dat citire în cele trei limbi oficiale ale Conferinței, Mesajului Conferinței panortodoxe.

După slujbă s-a vizitat mînaștirea Penteli, întemeiată în veacul al XVI-lea, renovată, cu un portal și o clopotniță de marmură, la intrare, cu arcade și galerie la etaj, cu curtea împodobită de un măreț buchet de lauri.

Masa s-a servit la marele seminar «Rizarios», fiind oferită de I. P. S. Theoklitos, Arhiepiscopul Greciei. În fața seminarului s-a zidit o biserică din marmură, în stil bizantin, altarul fiind despărțit de naos printr-un simplu placaj înalt de o jumătate de metru, (în loc de catapeteasmă).

Îndată după masă delegațiile au plecat cu mașinile la capul *Sunion*, la 65 km. de Atena, pe o șosea, care șerpuiește spre sud pe malul mării. Localitatea mult cercetată de turiști și vilegiaturiști, este o veche Acropole, avînd urme de fortificații începute în veacul al V-lea, înaintea erii noastre, de pe vremea lui Ptolemeu; se văd, de asemenea, urmele templelor lui Poseidon și Atenei «Sounias».

Seara, Facultatea de Teologie din Atena a oferit un banchet membrilor Conferinței, la care au luat parte Dl. Stratos, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii, profesori, academicieni și alte personalități. A vorbit decanul Facultății, Dl. Ioan Karmiris și i-a răspuns, mulțumindu-i, Președintele Conferinței, Mitropolitul Hrisostom din Cavala. Discursul decanului Karmiris este un studiu aprofundat al rostului Conferinței de la Rhodos, în viața și istoria Ortodoxiei, din punct de vedere dogmatic: Ea este o desmințire a acelor eterodocși, care n-au înțeles nimic din specificul

Bisericii Ortodoxe și au descris-o ca statică și împietrită, sortită morții. Dar, zice Dl. Decan Karmiris, Biserica Ortodoxă trăiește pe temeiul harului dumnezeiesc, crește întru mărirea dumnezeiască (Col. II, 19) și acționează, în timp ce-și împlinește misiunea ei printre ai săi și este ieri și azi aceeași ca și în primele opt veacuri; așa a fost în veacul al XIV-lea, al Isihasmului, cu Sinoadele ținute atunci și în al XVII-lea, cu Sinoadele împotriva reformatoarelor, ca și în mișcarea ecumenică a veacului al XX-lea și în adunarea panortodoxă de la Constantinopol din 1923 și în cea de la Rhodos, care pregătește Prosinodul Ecuumenic, viitor.

Miercuri, 4 octombrie, membrii Conferinței panortodoxe au făcut o *excursie la Corint*, oprindu-se în drum la sediul organizației religioase «Slujirea apostolică», la mănăstirea Dafni, și în localitatea balneară Lutraki.

Această excursie de peste 200 km. dus-întors, a început la ora 9 dimineața pe așa numita «cale sfântă» dintre Akropole și Eleusis, trecînd pe lîngă «măslinul lui Socrate».

După primul popas făcut la «Slujirea apostolică», unde ni s-au dat explicații ample asupra acestei asociații, al doilea s-a făcut la *mănăstirea Dafni*, nume care-i vine de la dafinii (laurii), care înconjurau locul, pe care altă dată era zidit un templu al lui Apollo, distrus către 395, în era noastră. Cea dintîi mănăstire creștină, aici, a fost întemeiată prin veacul al V-lea sau al VI-lea și a fost restaurată la sfîrșitul veacului al XI-lea. După un veac a fost jefuită de cruciați și apoi, în 1211, a fost dată cistercienilor. Părăsită de aceștia în 1458, este reocupată de ortodocși în veacul al XVI-lea. Restaurată în 1893 și consolidată în 1920, deși cu adausuri de arcade gotice, rămîne un exemplu rar de străveche arhitectură bizantină, decorată cu mozaicuri extraordinare pe fond de aur, de la sfîrșitul veacului al XI-lea. Dintre acestea, vrednice de amintit sînt Iisus Pantocratorul, cu o figură extrem de severă, apoi trădarea lui Iuda, Satan întemnițat, (după Apocalipsă XX), etc.

Eleusis, este vechea așezare grecească, vestită pentru sanctuarul misterelor care se săvîrșeau aici, de două ori pe an, la «micile eleusine» (februarie-martie), și la «marile eleusine» (septembrie-octombrie). La acestea din urmă, atenienii și grecii din toate părțile veneau să participe la săvîrșirea misterelor și să se inițieze în cultul marilor zeițe Demetra și Kore. Sanctuarul primitiv, din epoca micesă, era închinat cultelor htonice — deci înainte din veacul al VII-lea. Construit din nou în secolul al VI-lea sub Pisistrate, este incendiat de perși, prin 480-479, restaurat de Kimon și apoi de Pericle și mărit și înfrumusețat de Licurg. Adrian și Antonin cel Pios l-au reparat din nou. Începînd din 1815 au fost descoperite ruinele, dărîmîndu-se casele făcute peste ele. S-au vizitat resturile templului Artemizei, intrînd prin cele două arcuri de triumf închinat zeitelor și împăratului Adrian, puțul lui Kalliforos, în jurul căruia cîntau și dansau femeile din Eleusis, marile propilee construite din marmură sub Antonin (al cărui medalion enorm împodobește frontonul) și micile propilee, înce-

pute de proconsulul Pulcher, sanctuarul lui Pluton (Plutonion), Sanctuarul misterelor (Telestirion), templul Demetrei, muzeul și Acropole.

Continuînd călătoria delegațiile au trecut *Istmul Corint* întrînd în stațiunea balneară *Lutraki*; aci s-a luat masa oferită de Oficiul Național de turism la Palace Hotel.

După o odihnă scurtă, vizitatorii au plecat la *vechiul Corint*, deasupra căruia se profilează o veche cetate de 2 km. în perimetru, la care au contribuit vechii eleni, bizantinii, francii, venețienii și turcii, și care supraveghea cele două golfuri și domina intrarea Peloponezului, de pe creasta muntelui. S-au vizitat muzeul și rămășițele antichităților acestui oraș, atît de bogat și de însemnat în vechime. S-au vizitat templul Apollon, fîntînile Pirena inferioară, propileele, agoraua, porticul roman, fîntîna lui Glaukis, Odeonul, teatrul, etc... Vizitatorii au căutat mai ales locul pe unde va fi predicat marele Apostol al neamurilor, al cărui duh le stăpînea inimile (Fapte, VIII, etc.). S-a cîntat un tropar în cinstea lui. I. P. S. Mitropolit Spiridon al Rhodosului, a făcut o scurtă rugăciune, completată de Mitropolitul Nicodim și de cîntări comune.

În frumoasa catedrală a Corintului închinată Sfîntului Apostol Pavel Arhiepiscopul Procopiu, înconjurat de un sobor de preoți, a săvîrșit un Te-Deum, după care a rostit un cuvînt simțit, salutînd pe oaspeții, a căror lucrare a elogiat-o. A răspuns Președintele Conferinței, I. P. S. Hrisostom, după care delegații s-au întors la Kifisia.

Joi, 5 octombrie, în cursul dimineții, II. PP. SS. Mitropoliți, conducătorii delegațiilor, au făcut vizite de rămas bun la I. P. S. Arhiepiscop Theoklitos al Atenei și Greciei unde au fost primiți de I. P. S. Mitropolit Procopiu al Corintului și de alți membri ai Sfîntului Sinod grec, cu care s-au întreținut; la Facultatea de Teologie, unde au fost primiți de Dl. decan Ioan Karmiris, înconjurat de întreg corpul profesoral; la Universitate, unde i-a întîmpinat Dl. Rector și alți profesori; la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, unde i-a primit Dl. Ministru Stratos; la Președinția Consiliului de Miniștri, unde i-a primit Dl. Prim-Mintru Dovas, în prezența D-lui Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Paraschevopoulos.

Între timp, ceilalți membri ai delegației romîne au depus la Facultatea de Teologie darul de manuale și reviste teologice pentru biblioteca ei, din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Joi seara, la orele 20,30 a avut loc recepția delegației Bisericii Ruse, la care au luat parte toate delegațiile, precum și Ambasadorul sovietic la Atena, însărcinatul cu afaceri al Ambasadei R. P. R., la Atena, Academicieni, Profesori etc.

A luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, care a arătat însemnătatea istorică a Conferinței panortodoxe pentru creștinism, din pricina armoniei depline, în care s-au luat hotărîrile și a exprimat nădejdea că și în viitor Bisericele Ortodoxe se vor înțelege la fel. A mulțumit apoi, pe rînd, tuturor celor care s-au ostenit pentru reușita Conferinței, din toate punctele de vedere. Pe viitor, a terminat I. P. S. Sa interesantul cuvînt, Biserica Rusă, în frunte cu Prea Fericitul

Patriarh Alexei, va contribui mai departe la întărirea mesajului evanghelic și a păcii în lume. A urmat împărțirea darurilor din partea Bisericii Ruse. În timpul recepției s-au împărțit și albume pentru participanții la Conferința panortodoxă de la Rhodos, din partea Prea Fericitului Patriarh Ecumenic Athenagora; cu acest prilej s-a oferit pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian crucea Conferinței și medalionul precum și două albume foarte frumoase.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit din Cavala, Președintele Conferinței, a mulțumit călduros delegației ruse în general și conducătorului ei, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim, în special, pentru aportul pozitiv la reușita deplină a Conferinței, exprimând aceeași dragoste frățească și aceleași nădejdi de viitor.

A fost cea din urmă întâlnire cu membrii Conferinței, în colectiv, deoarece în ziua următoare s-au împrăștiat cei mai mulți, doritori de a se întoarce cât mai repede în patrie. (Delegația Bisericii noastre a trebuit să aștepte încă o zi avionul românesc, cu care se întorcea).

Vineri, 6 octombrie, delegația română a vizitat Acropole, fiind condusă de Înalt Prea Sfințitul Iustin, care cunoștea bine monumentele Atenei, din timpul studiilor sale universitare.

Delegația a vizitat Parthenonul, care e socotit tipul cel mai desăvârșit al artei antice. E construit sub Pericle, (între 447-438 înainte de era noastră) și la execuția lui au luat parte Fidias, Callicrate și Ictinos, ajutați de numeroși sculptori și pictori. În fundul navei se ridica, în vechime, celebra statuie a Atenei, de aur și ivoriu, înaltă de 14 m., executată de Fidias.

Prefăcut în biserică creștină sub Justinian și în moscheie sub turci, el fu distrus în parte de praful de pușcă depus acolo de aceștia, care a explodat, fiind incendiat de venețienii asediatori. În 1801 lordul Elgin a răpit un mare număr de sculpturi, care figurează în comorile de la British Museum.

S-a mai vizitat și Erechteionul, care se află pe locul vechiului templu închinat Atenei «Polias», protectoare a cetății. Se arăta locul sfânt unde Atena a luptat biruitoare împotriva lui Poseidon pentru posesiunea cetății. Măslinul pe care Zeița l-a făcut să zămislească și urma lăsată de tridentul lui Poseidon, care a făcut să țîșnească izvorul de apă, puteau fi văzute altă dată de elini, într-un loc acoperit de sfărîmături de marmură azi... Templul primitiv fiind ars de perși, în 480 înainte de era creștină, pe fundațiile lui a fost zidit actualul Erechteion, către 420. El este construit în marmură de Pentelic, cu temelii de piatră poroasă — unic din acest punct de vedere. Una dintre cariatidele lui se găsește la British Museum. S-a vizitat muzeul Acropolei, Areopagul în care a vorbit Apostolul Neamurilor (Fapte XVII, 15-34) și s-a privit de departe închisoarea lui Socrate etc...

Delegația a făcut, de asemenea, o vizită de plecare la Ambasada română din Atena, unde a fost primită de Dl. I. Jianu, însărcinat cu afaceri ad-interim, fiind de față și D-nii M. Andrei și C. Căruntu, funcționari ai Ambasadei.

INTOARCEREA ÎN ȚARĂ. INSEMNAȚATEA CONFERINȚEI PANORTODOXE DE LA RHODOS, PENTRU BISERICA ORTODOXĂ ȘI PENTRU NAZUINȚELE DE AZI ALE OMENIRII: MESAJUL EI.

Sîmbătă, 7 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Romîne la Conferința de la Rhodos s-a întors cu avionul în țară. La plecare au fost de față la aeroportul Atenei D-nii Jianu, însărcinatul cu afacerile ad-interim al Ambasadei Romîne la Atena, și D-nii M. Andrei și C. Căruntu.

La ora 18,15, avionul a făcut o escală la Sofia, unde membrii delegației au fost întâmpinați de delegația Bisericii Bulgare, formată din Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Paisie al Vraței, Nicodim al Slivenului și Prea Sfințitii Episcopi Nicolae de Macariopole, rectorul Academiei Teologice, Iosif Snepolski, vicarul Mitropoliei de Sofia, Arhim. V. Gorast, șeful Protocolului Sfîntului Sinod. De asemenea, a fost de față dl. Kiuciukov Directorul Cultelor.

Delegația Bulgară a salutat delegația romînească și pe conducătorul ei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, din partea Sfîntului Sinod și a Președintelui său, Prea Fericitul Patriarh Chiril, invitînd-o stăruitor să rămînă cîteva zile la Sofia, ca oaspeți ai Bisericii Bulgare. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a mulțumit călduros și a declarat că îndatoririle pe care le are fiecare în țară, de unde au lipsit trei săptămîni, nu le îngăduie această bucurie deosebită. După ce s-au întreținut cordial, membrii delegațiilor s-au despărțit, cea romînă continuîndu-și drumul spre țară.

La orele 20,20 avionul cu delegația romînă a aterizat pe aerodromul Băneasa. Erau de față: Prea Sfințitii Episcopi Antim și Teoctist, Vicari Patriarhali, Prea Cucernicul Părinte Vicar Alexandru Ionescu, deputat în Marea Adunare Națională a R. P. R., P. C. Părinte Director patriarhal I. Gagi, P. C. Părinte Vicar Traian Ghica, P. C. Părinte secretar patriarhal N. Cazacu, P. C. Pr. I. Coman, Rectorul Institutului Teologic, P. C. Diacon N. Nicolaescu, Prorectorul Institutului Teologic, profesorii Gheorghe Moises, superiorul Bisericii Romîne din Viena, O Bucevschi și Vl. Prelipceanu etc.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de față Dl. Director I. Onțanu.

Luni, 9 octombrie, ora 10, delegația Bisericii Ortodoxe Romîne la Conferința panortodoxă de la Rhodos a fost primită de Prea Fericitul Patriarh Justinian, fiind de față Prea Sfințitii Episcopi Antim și Teoctist, P. C. Pr. Director patriarhal I. Gagi și Dl. inspector general Al. Cerna-Rădulescu.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Conducătorul delegației, a făcut o dare de seamă a lucrărilor Conferinței, arătând însemnătatea ei precum și rezultatul ei îmbucurător; a arătat, de asemenea, că membrii Delegației s-au achitat conștiincios de îndatoririle ce li s-au trasat, avînd un aport pozitiv deosebit.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat satisfacția pentru reușita deplină a Conferinței panortodoxe de la Rhodos. A relevat cu bucurie faptul că Bisericele Ortodoxe surori au primit toate temele introduse de Biserica Ortodoxă Romînă pe catalogul problemelor viitorului Prosinod ecumenic și îndeosebi aceea a păcii și că Apelul adresat de Conferință tuturor Bisericilor accentuează năzuința spre pace a Bisericii Ortodoxe de pretutindeni. A constatat, de asemenea, cu mare satisfacție, unitatea de nezdruccinat a Bisericilor cu privire la învățătură, cult și organizare. În sfîrșit, a mulțumit membrilor delegației și îndeosebi Înalt Prea Sfințitului Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Conducătorul delegației, pentru aportul adus la reușita acestei Conferințe, despre care avusese, de altfel, vești din presă. A mulțumit, de asemenea pentru darurile aduse din partea Prea Fericitului Patriarh Ecumenic Athenagora și a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Spiridon al Rhodosului, Președintele Comitetului de organizare a Conferinței panortodoxe de la Rhodos.

Înalt Prea Sfințitul Iustin a declarat că va prezenta Sfîntului Sinod un raport scris amănunțit asupra Conferinței de la Rhodos.

O recapitulare a principalelor momente ale Conferinței panortodoxe de la Rhodos arată cît de îndreptățită este apocierea ei pozitivă și optimistă, a Întîistătătorului Bisericii noastre Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Prin această Conferință s-a realizat primul pas — pasul decisiv — spre Sinodul ecumenic, deoarece a rezolvat toate problemele, începînd cu cele de procedură, și îndreptățește toate nădejtile de viitor în acest sens: Acordul unanim realizat asupra tuturor problemelor, care interesează Bisericele Ortodoxe de pretutindeni arată că ele sînt cu adevărat stăpînite de duhul sobornicității, al unității în adevăr și în iubire. Pe această dimensiune — a sobornicității ei —, Biserica Ortodoxă a arătat odată mai mult că «armonia simfonică» a Ortodoxiei e cea mai puternică, mai durabilă și mai sigură manifestare a unității creștine.

Această manifestare e' cu atît mai semnificativă cu cît ea vine la un interval de timp așa de mare după alte manifestări de același fel și cu cît vine într-o formă perfectă, din punct de vedere dogmatic și canonic, așa cum s-au exprimat, pe drept cuvînt și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin și profesorul Ioan Karmiris, decanul Facultății de Teologie și Academicianul profesor P. Brațiotis, ca de altfel și alți oratori, la Rhodos și Atena: Într-adevăr la această Conferință s-au întîlnit reprezentanții Bisericilor Ortodoxe de pretutindeni și, prin aceasta, ea capătă măreție de Sobor panortodox.

Realizarea unanimității în toate problemele discutate arată, de asemenea, că atunci când o Biserică stă pe temelia tare a adevărului și în ea domnește duhul iubirii, nimic nu poate rupe legătura ei, care e mai puternică decât orice altă legătură fiindcă este dumnezeiască. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a spus un mare adevăr, atunci când a afirmat că înțelegerea realizată la această Conferință, la care au participat oameni din țări depărtate în spațiu și din medii deosebite, poate fi luată ca model pentru orice fel de Conferință care vrea să realizeze pacea și buna înțelegere între oameni!

La această Conferință s-a discutat trecerea pe Catalogul viitorului Prosinod ecumenic a o mulțime de probleme, care se referă nu numai la toate ramurile Teologiei — inegal, firește —, ci și la tot felul de manifestări ale Bisericii, la viața ei, am zice; dar spunând aceasta, tot n-am exprimat toată realitatea. Într-adevăr, la această Conferință s-a realizat un progres față de catalogul-proiect, care dezvăluie lumii întregi cât de mult s-a identificat Ortodoxia cu durerile și năzuințele spre mai bine ale omenirii, cât de mult trăiește ea în actualitate! Faptul că Bisericile Ortodoxe de pretutindeni și-au propus să rezolve la viitorul Prosinod alături de unele dintre problemele de căpetenie, care preocupă Teologia și Biserica, alte probleme, vitale, care frământă omenirea de azi, — și, printre ele, cea mai de frunte, pacea — e adînc grăitor, fiindcă arată că Biserica Ortodoxă împărtășește și azi, ca totdeauna, durerile fiilor ei credincioși și este alături de cei ce luptă pentru binele și progresul omenirii.

Atmosfera de gavă seriozitate în care au lucrat cei adunați la această Conferință dovedește conștiința greutății ce apăsă pe umerii lor în aceste momente cruciale pentru omenire, căreia parcă Sfinxul îi pune azi întrebarea enigmatică de care atîrnă, destinul ei! Această gravitate reiese nu numai din felul meticulos în care toate cele șase comisii au analizat Catalogul-proiect și l-au amendat prin modificări de expresie și redactare, ci mai ales prin problemele care au fost scoase din el și, mai presus de toate, prin cele adăugate: Printre acestea din urmă avem nu numai probleme teologice de maximă însemnătate ca Eclesiologia, editarea științifică a textului bizantin a Noului Testament și redistribuirea pericopelor biblice, liturgice, ca și chestiuni privitoare la costum, etc.; nu numai problema strîngerii legăturilor cu unele Biserici apropiate (Vechi-catolică, Anglicană și Episcopaliană), ci sînt și probleme vitale pentru Biserica Ortodoxă și pentru omenirea întreagă. În această categorie intră (cap. VI): Răspîndirea Evangheliei în lume potrivit cu Tradiția Ortodoxă; Contribuția Bisericilor Ortodoxe locale la instaurarea idealurilor creștine ale păcii, libertății, înfrățirii și dragostei între popoare; (la cap. VIII): Ortodoxia și discriminările etnico-rasiale; Ortodoxia, și problemele creștinilor în regiunile cu transformări sociale rapide...

Mesajul Conferinței adresat tuturor Bisericilor din lume este expresia nădejdi unui viitor luminos al Bisericii Ortodoxe, întărită prin unirea tuturor în aceeași credință, în aceeași închinare, și în aceeași Tradiție, în

aceeași conștiință și în același duh, în duhul păcii, în iubire și adevăr și convingătoare că el va birui în întreaga omenire; de aceea cu acest Mesaj măreț se cade să sfîrșim expunerea noastră:

«Slavă Sfintei și Celei de o ființă și de viață Făcătoarei și Nedespărțitei Treimi!

Frați și iubiți fii în Domnul, harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți!

Acum, cînd Hristos, singurul Arhipăstor a binevoit să ne adunăm laolaltă, în această de Dumnezeu păzită insulă Rhodos și ca reprezentanți ai Sfintelor noastre Biserici locale, să vestim în lume, după măsura puterilor noastre, buna mărturisire a Sfintei noastre Biserici, una și nedespărțită, să arătăm unitatea noastră și să corespundem sarcinii deosebite și scopului prezentei Conferințe, întru smerenia duhului și cu dragoste îndreptăm către toți cuvîntul acestei alese adunări, care a fost binecuvîntată din belșug de Dumnezeu.

Avînd conștiința mării noastre răspunderi înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor, facem cunoscut că în duh de înțelegere frățească și în limitele mandatului încredințat nouă aici, am cercetat temele ce ni s-au dat și ne-am declarat de comun acord cu Catalogul temelor viitorului Prosinod. Deși temele acestea preocupă de multă vreme Bisericile noastre Ortodoxe și lumea creștină în genere, ele s-au pus astăzi în chip mai hotărît și au găsit expresia lor în catalogul acesta, urmînd să fie studiate și supuse cercetării cuvenite la viitorul nostru Prosinod, pentru a primi apoi, cu voia cea bună a lui Dumnezeu, rezolvări și hotărîri juste și definitive, la Sinodul Ecumenic ce va avea să se întrunească.

Mare lucru a fost adunarea noastră de aici. Ne-a stăpînit mereu ideea și încredințarea că privirile fiilor de pretutindeni ai Bisericii noastre și chiar atenția întregii lumi creștine, au fost îndreptate asupra noastră și asupra lucrării noastre. Pentru prima dată, după un timp destul de îndelungat, Ortodoxia s-a adunat într-o Conferință atît de reprezentativă. În toate aceste zile, ne-a stăpînit nespus de mult pe toți reprezentanții Bisericilor, conștiința însemnătății faptului acestuia și răspunderea față de așteptarea întregii lumi.

Plecăm de la Conferința aceasta întăriți în credință, în nădejdea și în dragostea noastră, siguri de puterea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Am urmărit ca în vremurile actuale Bisericile noastre să aibă conștiința răspunderii lor, să evidențiem problemele care frămîntă viața credincioșilor noștri și omenirii în general și încredințăm pe toți că Ortodoxia are conștiința deplină a răspunderilor și îndatoririlor ei față de acestea.

Credem că Bisericile Ortodoxe surori, păstrînd credința cea mîntuitoare a Părinților noștri, trăiesc în acea unitate al cărei chip este unitatea tainică și suprafirească în Dumnezeuire a Prea Sfintei Treimi, Celei de o singură stăpînire și de un singur scaun. Tocmai această unitate

lăuntrică și neturburată a scos în evidență Biserica noastră Ortodoxă și în împrejurarea istorică de acum.

Chip al existenței Bisericii pe pământ este unitatea în dragoste, adică plinirea «poruncii celei noi» (Ioan XIII, 14), pe care a dat-o Domnul și prin puterea dumnezeiască a Căruia «ni s-au dăruit nouă cele ce sînt spre viață și bună cucernicie» (II Petru, I, 3).

«Biserica noastră nu este numai ziduri și acoperișuri, ci și credința și viață». În Biserică și prin Biserică, Sfîntul Duh dă viață oricărui suflet omenesc și Biserica binevestește pe pământ «pacea lui Hristos» și împlinește o «slujbă de împăcare», după cum spune Pavel, dumnezeiescul Apostol al Neamurilor (II Corint., V, 18).

Fiind chemați astăzi, mai mult decît oricînd, să împlinim Legea lui Hristos să purtăm unii altora sarcinile și să ne purtăm după cuviință «în Casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului celui viu» (I Tim. III, 15), credem că drumul nostru va fi și astăzi și în viitor acela care a fost de-a lungul marilor veacuri din trecut ale istoriei Bisericii noastre, drum de zidire și sprijinire a Trupului unic al lui Hristos, «spre răscumpărarea celor dobîndiți de Dumnezeu și spre lauda slavei Sale» (Efes. I, 14).

Conștienți, deci, de marea noastră răspundere înaintea lui Dumnezeu pentru sufletele oamenilor, ale tuturor oamenilor care trăiesc pe fața pământului și sînt făcuți dintr-un singur sînge, trăind sub acoperămîntul Bisericii cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», întru împlinirea poruncii dragostei celei dată de Domnul și în numele Lui, vă rugăm pe toți frații noștri de departe și de aproape «să aveți pace între voi» (Marcu, IX, 50), pacea lui Hristos, pacea Dumnezeului nostru care covîrșește toată mintea.

Întăriți de cererile către Domnul și rugăciunile Bisericilor noastre, ale vîenerabililor lor Arhipăstori și ale credincioșilor de pretutindeni, ai căror purtători de cuvînt și interpreți ai credinței lor sîntem noi, salutăm cu dragoste atît pe toți frații noștri din bătrînul Răsărit, cu care avem de veacuri multe și statornice legături de unitate de suflet și de gîndire, cît și pe cei din Apus, cu care n-am încetat niciodată să fim în colaborare, urmărind prin împlinirea poruncii Domnului, «ca toți să fie una», pentru care se roagă neîncetat Sfînta noastră Biserică.

Pe lîngă toate acestea, privind la Iisus Hristos, plinitorul credinței noastre, ne exprimăm nădejdea că El ne va păstra pe noi și pe toată lumea în dragostea și harul Lui și ne rugăm ca Hristos, Domnul Păcii, să păstreze neturburată «pacea pe pământ» și bunăvoința între oameni.

Dragostea să înlăture teama. Domnul Dumnezeu să izbăvească Biserica Lui.

Har, milă, pace fie cu voi, de la Dumnezeu Tatăl și de la Iisus Hristos, Fiul Tatălui, în adevăr și dragoste» (II Ioan, I, 3), Amin.

Prof. N. CHIȚESCU

SESIUNEA DE LA VARȘOVIA A PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Incordarea situației internaționale din ultima vreme a determinat Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii să țină o sesiune la Varșovia, în zilele de 20-22 septembrie a. c.

La această sesiune a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii au participat fruntași de seamă ai mișcării mondiale pentru pace — cunoscuți oameni politici și activiști pe tărîm obștesc, oameni de știință, scriitori, printre care pastorul Dickie (Australia), Velasco (Brazilia), E. D'Astier, Eugénie Cotton (Franța), R. Ciandra (India), Ioshitaro Hirano (Japonia), James Endicott (Canada), A. Norden (Republica Democrată Germană), V. Spano (Italia), A. Korneiciuk și I. Ehrenburg (U.R.S.S.), O. Dluski și L. Infeld (Polonia).

«Ne întîlnim la Varșovia pentru a discuta cum pot diferitele organizații și grupări care sprijină Consiliul Mondial al Păcii să contribuie cu succes la preîntîmpinarea pericolului de război, la realizarea dezarmării și întărirea păcii în întreaga lume», a declarat ziariștilor polonezi prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii.

O particularitate caracteristică a sesiunii — spune unul dintre participanți (I. Hirano) — a fost aceea că profundele și încîlcitele cauze care au dat naștere actualei primejdii de izbucnire a războiului, și mai cu seamă problema germană, au fost analizate cu cea mai mare minuțiozitate de toți delegații.

În cadrul sesiunii au luat cuvîntul nu numai reprezentanți ai celor două state germane, ci și delegați ai Uniunii Sovietice, Poloniei, Cehoslovaciei, Angliei, Franței, Italiei, Statelor Unite, Canadei și Japoniei.

Intrucît participarea la lupta pentru pace a popoarelor din țările Asiei și Africii capătă o deosebită importanță, sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii a apreciat în mod deosebit și a sprijinit hotărîrile adoptate de Conferința de la Belgrad a țărilor neangajate.

Cei care au luat cuvîntul la sesiune au arătat necesitatea, determinată de seriozitatea situației internaționale, de a demasca planurile războinice ale N.A.T.O. și primejdia pe care o comportă înzestrarea Bundeswehrului cu armament nuclear.

După cum au arătat la sesiune delegații germani, în Berlinul occidental, care a devenit un adevărat focar al războiului rece, există peste 80 de organizații de spionaj și teroriste, care desfășoară o activitate subversivă împotriva Republicii Democrate Germane. Cu toate că Berlinul occidental se află pe teritoriul Republicii Democrate Germane, autoritățile Bonu-ului și-au instalat acolo peste 50 de instituții.

Participanți la sesiune au subliniat necesitatea de a se începe neîntârziat tratative în vederea rezolvării problemelor litigioase. Delegatul Indiei a citat unele păreri exprimate în această privință de Jawaharlal Nehru.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a hotărît să convoace în a doua jumătate a lunii noiembrie 1961 la Stockholm o sesiune a Consiliului Mondial al Păcii, pentru a examina problema dezarmării și problemele legate de noile sarcini ale mișcării mondiale a apărătorilor păcii.

Prezidiul a adoptat, de asemenea, o Declarație în care se arată că sesiunea, întrunită la Varșovia tocmai în perioada cînd a fost dată publicității declarația comună sovieto-americană cu privire la principiile stabilite de comun acord în vederea tratativelor de dezarmare, felicită cele două guverne pentru acest prim pas în direcția păcii. O condiție importantă pentru instaurarea păcii a și fost realizată. Acum trebuie să asigurăm îndeplinirea unei dezarmări efective și rezolvarea în spiritul acordului sovieto-american a problemelor care stau în calea stabilirii păcii. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii cheamă popoarele tuturor țărilor să se alăture mișcării de masă a apărătorilor păcii și să sprijine cererea privitoare la îndeplinirea cît mai grabnică a dezarmării generale.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii cheamă toate popoarele și guvernele să nu-și precupească eforturile în vederea soluționării tuturor problemelor ce stau în calea instaurării păcii. În primul rînd trebuie rezolvată, prin încheierea tratatului de pace, problema germană, care constituie principalul izvor al încordării. Acest tratat trebuie: 1. să recunoască existența celor două state germane; 2. să recunoască drept definitive actualele frontiere ale Germaniei; 3. să stabilească transformarea Berlinului occidental în oraș liber și neutru cu un statut garantat de cele patru puteri și de prezența în acest oraș a organelor O.N.U., asigurîndu-i-se legătura cu toate statele.

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adresat o telegramă președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. S. Hrușciov, și președintelui S.U.A., J. Kennedy, în care se exprimă satisfacția profundă în legătură cu acordul realizat între guvernele U.R.S.S. și S.U.A., formulat în declarația comună cu privire la principiile tratativelor pentru dezarmare.

De asemenea, a fost adresată o telegramă președintelui Adunării Generale a O.N.U., Mongi Slim, în care este salutat acordul dintre guvernele

U.R.S.S. și S.U.A. în problema principiilor tratativelor pentru dezarmare și se exprimă speranța că O.N.U. va face tot ce-i va sta în putere pentru înlăptuirea acestor principii.

Întrucât dezarmarea generală și totală va constitui un eveniment de importanță istorică mondială și va crea toate premisele necesare pentru progresul omenirii, toate popoarele trebuie să depună eforturi pentru realizarea ei.

Fruntașii mișcării mondiale pentru apărarea păcii înfruntă, de peste un deceniu, tot felul de greutăți și obstacole ridicate în calea menținerii păcii. Ei înțeleg că traducerea în viață a declarației comune sovieto-americeane ar putea întâmpina multe piedici. Își dau seama însă că acest pas înainte a putut fi făcut numai datorită presiunii opiniei publice și acțiunilor maselor populare. Iată de ce conducătorii mișcării pentru apărarea păcii sînt ferm hotărîți să facă tot ce le stă în putință spre a înlătura toate greutățile și piedicile ce stau în calea spre o pace trainică și veșnică.

Războiul nu poate fi inevitabil, iar pacea nu este un fapt imposibil. Masele populare din toate țările lumii luptă pentru pace, se pronunță împotriva războiului, pentru coexistență pașnică și colaborare internațională. Și ele vor birui.

În marea acțiune pentru pacea și fericirea lumii sînt înrolați și slujitorii și credincioșii Bisericii noastre ortodoxe, fiind convinși că numai astfel își îndeplinesc cu adevărat datoriile ce decurg din doctrina creștină.

DOCUMENTE

ALE ȘEDINȚEI PREZIDIULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII, VARȘOVIA, 20-21 SEPTEMBRIE 1961

DECLARAȚIE

Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii întrunit la Varșovia în momentul cînd se vestește lumii acordul de principiu între Uniunea Sovietică și Statele Unite asupra dezarmării generale și totale, felicită cele două guverne pentru acest prim rezultat. Toți partizanii păcii se vor bucura de a vedea astfel apropiindu-se realizarea acestei mari aspirații a popoarelor, pe care mișcarea mondială pentru pace se străduiește de doisprezece ani s-o traducă în viață.

Astfel a fost realizată o condiție importantă a păcii; trebuie acum să se ajungă la dezarmarea efectivă și să se rezolve, în spiritul principiilor enunțate de comunicatul sovieto-american, toate celelalte probleme care stau în calea stabilirii păcii.

Consiliul Mondial adresează un apel popoarelor să desfășoare în toate țările o puternică acțiune populară pentru ca dezarmarea generală și totală să se realizeze cît mai repede.

Consiliul Mondial adresează un apel popoarelor să desfășoare în toate țările o puternică acțiune populară pentru ca dezarmarea generală și totală să se realizeze cît mai repede.

Consiliul Mondial face apel la toate popoarele și la toate guvernele pentru a se face toate eforturile în vederea asigurării fără întârziere a reglementării definitive a tuturor problemelor care mai sînt în suspensie. În primul rînd e necesară rezolvarea, printr-un tratat de pace, a problemei germane, care este și rămîne în centrul preocupărilor tuturor, recunoscîndu-se faptul existenței celor două state germane, precum și caracterul definitiv al frontierelor lor. Berlinul occidental trebuie să fie transformat într-un oraș liber și neutru, bucurîndu-se de libertatea de comunicație cu toate țările și de un statut garantat de cele patru puteri și prin prezența Organizației Națiunilor Unite.

Noua speranță care se aprinde astăzi în inima tuturor oamenilor nu va trebui și nu va putea fi stinsă de acum înainte.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Varșovia, 21 septembrie 1961.

TEXTUL TELEGRAMEI TRIMISE PRIMULUI MINISTRU
N. S. HRUȘCIOV ȘI PREȘEDINTELUI KENNEDY

Mișcarea Mondială pentru pace salută cu o imensă satisfacție acordul pe care guvernul Dvs. l-a încheiat cu guvernul Statelor Unite (Uniunii Sovietice) prin declarația Dvs. comună asupra dezarmării generale și totale. De la înființarea sa, mișcarea mondială pentru pace a declarat că războiul trebuie să înceteze de a fi unul dintre mijloacele de soluționare a conflictelor.

Ea a proclamat că marii oameni de stat pot și trebuie să răspundă celei mai vii dorințe a popoarelor, aceea a unei lumi fără război.

Inițiativa guvernelor Statelor Unite și Uniunii Sovietice deschide calea spre dezarmarea generală și totală, spre colaborarea pașnică și spre o lume fără război.

Mișcarea mondială pentru pace exprimă urarea ca obstacolele și dificultățile grave care mai subzistă pe acest drum să fie învinse de însuși spiritul în care a fost redactat textul.

Pentru ca această operă măreață și dificilă să fie dusă mai departe și principiile ei să fie traduse în viață, este necesar concursul tuturor popoarelor și consimțămîntul tuturor guvernelor, care trebuie să contribuie, fiecare după mijloacele și puterile sale, la soluționarea pașnică a problemelor și a conflictelor.

În ceea ce o privește, mișcarea mondială pentru pace va continua să participe la realizarea acestei sarcini din toate puterile sale și în spiritul cel mai generos.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Varșovia, 21 septembrie 1961.

TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI MONGI SLIM, PREȘEDINTELE
ADUNĂRII GENERALE A O.N.U.

Mișcarea mondială pentru pace salută cu o imensă satisfacție acordul istoric încheiat între guvernul Statelor Unite și guvernul Uniunii Sovietice în declarația lor comună asupra dezarmării generale și totale.

De la înființarea sa, mișcarea mondială pentru pace a declarat că războiul trebuie să înceteze de a mai fi unul dintre mijloacele de soluționare a conflictelor.

Ea a proclamat că marii oameni de stat pot și trebuie să răspundă celei mai vii dorințe a popoarelor și anume «o lume fără război».

Inițiativa guvernelor Statelor Unite și Uniunii Sovietice deschide calea către dezarmarea generală și totală, către colaborarea pașnică și către «o lume fără război».

Mișcarea mondială pentru pace exprimă urarea ca piedicile și dificultățile grave, care mai subzistă pe acest drum, să fie învinse în însuși spiritul în care a fost redactat textul.

Pentru ca această operă măreață și dificilă să fie dusă mai departe și principiile ei să fie traduse în viață, este necesar concursul tuturor popoarelor și consimțământul tuturor guvernelor care trebuie să contribuie, fiecare după mijloacele și puterile sale, la soluționarea pașnică a problemelor și a conflictelor.

Mișcarea mondială pentru pace își exprimă speranța că Organizația Națiunilor Unite va face tot ce depinde de ea pentru a înlesni realizarea concretă a principiilor enunțate în acest document, răspunzând astfel aspirațiilor celor mai profunde ale tuturor popoarelor.

În ceea ce o privește, mișcarea mondială pentru pace va continua să participe la realizarea acestei sarcini, din toate puterile sale și în cel mai generos spirit.

PREZIDIUL CONSILIULUI MONDIAL AL PACII

Varșovia, 21 septembrie 1961.

21 OCTOMBRIE 1948

An de an, data de 21 octombrie 1948 se imprimă tot mai adânc și tot mai limpede în sufletele preoților și ale credincioșilor care, pînă atunci, au trăit timp de două veacuri și jumătate despărțiți de Biserica Mamă Ortodoxă Romînă.

Evenimentul istoric de la Alba Iulia al unificării bisericești a fost și este considerat de preoții și credincioșii reveniți la sînul Bisericii strămoșești ca un lucru firesc, care le umple sufletele de încredere și seninătate, de bucurie și de pace, sentimente pe care le împărtășesc deopotrivă și preoții și credincioșii vechi ortodocși. Din îmbrățișarea caldă și frățească a preoților și credincioșilor din cele două străni regăsiți la 21 octombrie 1948, din gîndul lor curat, din inima lor bună și plină de sinceră și sfîntă bucurie, se ridică un singur glas de rugă, de laudă și recunoștință către Atotputernicul Părinte ceresc, mulțumindu-I pentru părintescul Lui dar, al unității de credință și al păcii întru Hristos Iisus Domnul nostru.

Cei 13 ani cîți au trecut de la actul unificării Bisericii Ortodoxe Romîne confirmă pe deplin faptul că actul de la 21 octombrie 1948 este un act viabil, deosebit de puternic, și că legătura sufletească între fiii credincioși ai Bisericii s-a consolidat și s-a sudat în timp, prin munca și lupta tuturor acelor care l-au prilejuit în 1948 și a acelor care i-au închinat de atunci încoace toată grija gîndului și faptei lor.

Actul reîntregirii bisericești din Ardeal este ca un far luminos și ca un steag de chemare la unitatea în credință, pentru cei, puțini la număr, care au rămas încă în afara «legii orînduirilor din porunci», deși au auzit glasul Sfintei Biserici strămoșești chemîndu-i să se întoarcă la sînul său de mamă iubitoare. Brațele Sfintei noastre Biserici rămîn însă și pe mai departe larg deschise și gata să primească și să îmbrățișeze cu bucurie, dînd sărutarea păcii și celor ce vor veni în ceasul al 12-lea. Răsplata acestora nu va fi mai mică decît a acelor care au venit dintru început acasă și au lucrat la întărirea unificării bisericești, eăci

tezaurul spiritual al Sfintei noastre Biserici, este nesecat și inepuizabil pentru a revărsa darurile sale peste toți fiii săi.

În decursul celor 13 ani trecuți, nu puțini au fost preoții greco-catolici care și-au examinat cu toată grija conștiința și și-au revizuit atitudinea față de actul reîntregirii bisericești și luînd o hotărîre pe cît de cuminte pe ațît de fermă, s-au întors la sînul Bisericii Ortodoxe Romîne. Toți aceștia și-au recîștigat pacea și mulțumirea sufletească și și-au exprimat bucuria pentru reluarea muncii pastorale de mîntuire a sufletelor pentru care au fost aleși și chemați de Dumnezeu și de care au stat atîta timp departe, spre paguba lor sufletească, în primul rînd, a credincioșilor care i-au solicitat tot timpul, și a Sfintei Biserici, care i-a așteptat cu neclintită nădejde.

Preoții reveniți de curînd se simt întăriți sufletește, mîngîiați și încrezători, în puterile sufletești privind munca pastorală, se simt în slujba lui Dumnezeu și a credincioșilor, pe care erau chemați să-i conducă pe calea adevărului, a dreptății și a păcii, pe calea înfrățirii și a iubirii, pe calea vieții și a mîntuirii. Nici nu se poate imagina o dorință mai curată și mai sfîntă pentru un preot aflat în afara Bisericii strămoșești, decît să redevină slujitor și următor al lucrării de răscumpărare a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și să se socotească pe sine — și pe drept cuvînt — factor activ de ridicare religioasă și morală, materială și culturală a credincioșilor pentru care trebuie să fie lumină și sarea pămîntului. Dacă lumina se pune sub obroc și sarea se va strica, cine va lumina duhovnicește credincioșii și cine va sara pentru ei bucatele învățaturii celei sfinte a Mîntuitorului Hristos? Credincioșii așteaptă cuvînt de învățătură luminoasă și cale de viață nouă, ducătoare deopotrivă la fericire pămîntească și cerească. Altfel, în loc ca pregătirea și calitățile preotului să fie puse în slujba credincioșilor, el este cauză de sminteală și pieire, după cum spune Sfîntul Apostol Pavel: «Astfel, prin știința ta, se prăpădește cel slab, fratele tău, pentru care a murit Hristos» (I Cor. VIII, 11). Au doară nu se va răspunde la înfricoșata judecată a Domnului, pentru această abatere de la îndatoririle preoțești? Și apoi, în aceste timpuri, cînd pacea Bisericii lui Hristos și pacea lumii întregi este amenințată de războiul ucigător cu bombe atomice și cu hidrogen, nu se cuvine oare ca preotul să fie la altarul Domnului, ca să se roage pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor, într-o singură voință de luptă pentru pacea tuturor popoarelor, care să le asigure progresul și bunăstarea materială și culturală? Mai poate fi vorba, în acest caz, de convingeri subiective, de ambiții și interese personale, care nu-și au locul cînd e vorba să conducem la lumină, la pace și la mîntuire, turma cea aleasă, peste care ne-a pus Domnul păstori?

După 13 ani de la înfăptuirea mărețului act al unificării bisericești, nu-și mai are rațiunea să ridici probleme de ordin teologic și dogmatic, numai de dragul ca să te afli în treabă, pentru că aceste probleme au fost puse de multe ori de persoane de înaltă competență, arhieriei și

profesori de teologie, precum și de preoți și simpli mireni, încît greutățile ce păreau că se pun de-a curmezișul unificării și consolidării bisericești au fost lămurite pe deplin și înlăturate pentru totdeauna. S-a demonstrat de toți și în chip convingător, că în mijlocul credincioșilor cu aceeași credință, cu aceeași tradiție bisericească, cu aceeași limbă și ritual liturgic, nu-și au rostul și nici justificarea două Biserici. De asemenea s-a demonstrat că deosebiri teologico-dogmatice nu sînt nici pe departe atît de însemnate, ca să justifice perpetuarea unei rupturi religioase ca cea de la 1700, cînd, peste voia preoților și a poporului ortodox din Ardeal, au fost trecuți la unire cu Roma o parte dintre preoții și credincioșii ortodocși, formînd astfel, Biserica greco-catolică sau unită. Dimpotrivă! Totul pleda pentru refacerea unității spirituale a celor de un neam, de o credință și de un singe, pe care interese străine la 1700, și tot așa după aceea, au căutat să-i mențină în dezbinare, slăbind astfel puterea de rezistență a poporului nostru față de asupritori și impilatori, față de exploatarea trudnicului, harnicului și chibzuitului popor român. Ierarhi, profesori, preoți și credincioși au arătat că trebuie să cultivăm și să promovăm ceea ce ne unește și ne apropie sufletește, ceea ce ne leagă de trecutul glorios al Bisericii străbune și ceea ce ne înfrățește în năzuința comună spre mai bine, nu ceea ce ne desparte și ne înstrăinează unul de altul. Și totul ne unește, nimic nu ne desparte! Sufletul unic al drept-credincioșilor nu poate fi împărțit și nu poate fi risipit.

Credincioșii au înțeles de la început că unificarea bisericească este spre binele lor și — contrar unor povestiri defetiste — ei își duc viața lor bisericească și religioasă nestingherit, fără să se lase influențați de idei și curente negativiste, propovăduite de cei aflați în afara Bisericii strămoșești și nu s-au lăsat tulburați în așezarea lor în viața bisericească a ortodoxiei, nici în munca lor pașnică pentru un viitor mai bun și o viață mai fericită. Astfel, credincioșii au constituit primul factor constructiv cu influență directă și hotărîtoare în consolidarea actului reîntregirii de la 21 octombrie 1948, lucru care se poate constata peste tot. Dovada cea mai sigură a atitudinii credincioșilor față de actul unificării bisericești este faptul ce se poate constata de oricine, că în cei 13 ani de la unificare, actul acesta s-a consolidat și sudat fără eforturi evidente, mai mult decît s-a consolidat și sudat actul unirii cu Roma de la 1700, în cei 250 de ani cîți au trecut pînă la 21 octombrie 1948, cînd s-a renunțat la el. Or, aceasta dovedește consimțămîntul sufletesc unanim al credincioșilor greco-catolici din Ardeal și aderarea lor la actul de la Alba Iulia, și mai dovedește totodată credința neșovăitoare în puterea harnică a Bisericii Ortodoxe Romîne, care poate să le asigure toate harurile necesare mîntuirii sufletului.

Desigur, după 13 ani de la unificarea bisericească, nu e ușor lucru să mai pui problema revenirii în sînul Bisericii Ortodoxe Romîne a acelor puțini preoți care n-au făcut acest pas pînă acum și care — pe drept cuvînt — se întreabă dacă îl mai pot face. Mai are înțeles revenirea lor? Cum vor fi primiți acum, după ce viața bisericească unificată a intrat

în făgașul normal? Îngrijorarea și nedumerirea multora, veleitățile altora, vor ridica probleme care pot fi totuși rezolvate. De rezolvarea mulțumitoare a problemelor ce se ivesc și se vor ivi în legătură cu revenirea preoților greco-catolici în sânul Bisericii Ortodoxe Române se ocupă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a împuternicit pe Prea Fericitul Patriarh Justinian nu numai să desfășoare steagul unificării bisericești la Alba Iulia, la 21 octombrie 1948, ci să-l poarte în continuare pînă la revenirea tuturor preoților și credincioșilor greco-catolici la Biserica străbună. Noi știm apoi, că Prea Fericirea Sa, nu a precupețit, în cei 13 ani trecuți, nici un efort pentru ca actul unificării să devină cu adevărat realitatea vie a unității Bisericii Ortodoxe Române.

Sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericirii Sale, pentru consolidarea acestui act se străduiesc cu zel și perseverență și Înălții Ierarhi ai Bisericii din Ardeal. Deopotrivă de interesați în consolidarea actului reîntregirii și în găsirea celor mai bune mijloace de întărire a păcii și înfrățirii dintre preoții și credincioșii Sfintei noastre Biserici, Înălții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din Ardeal, cunoscători ai realităților și sufletului preoților și al credincioșilor ardeleni, aduc, zi de zi, o contribuție deosebit de importantă în cimentarea și apropierea sufletească dintre fiii aceleiași Biserici.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, adînc cunoscător al vieții noastre religioase, apreciind inițiativele și realizările, cheamă și primește în sânul Bisericii Mame pe cei care doresc să reia firul vieții preoțești în cadrele Bisericii noastre ortodoxe. Ei sînt primiți bucuroși și așezați la masa plină cu bunătăți duhovnicești, la masa bucuriei și a păcii fraților regăsiți în credința în același Domn Iisus Hristos.

În decursul istoriei de 250 de ani a fostei Biserici a Blajului, preoții ei au fost factori de lumină și progres cultural și religios moral pentru credincioșii acestei Biserici. Preoții fostei Biserici a Blajului s-au identificat deseori cu necazurile și năzuințele poporului pe care îl păstoreau.

Din istoria frămîntatelor vremi trecute, neuitată a rămas figura marelui episcop martir Inocențiu Clain, luată ca pildă de viață de atîția dintre preoții fostei Biserici a Blajului, pildă fierbinte de curat patriotism și pildă de dragoste pînă la jertfirea de sine pentru poporul pe care l-a slujit și iubit pînă în sfîrșit.

Nu se poate ca preoții de azi, care au aparținut pînă ieri Bisericii greco-catolice de la Blaj să mai stea departe de credincioșii pe care i-au păstorit pînă ieri. Nu se poate ca ei să rămînă în afara efortului comun al luptei și muncii pașnice pentru asigurarea unei vieți mai bune și mai fericite pentru toți fiii patriei.

Avem credința că acei puțini care au mai rămas încă în afara actului reîntregirii Bisericii din Ardeal, se vor încadra în munca apostolică pentru care au fost pregătiți, devenind propovăduitorii unirii și ai înfrățirii tuturor fiilor poporului nostru, ai înțelegerii și ai păcii dintre oameni.

Preoții timpurilor noi, conștienți de misiunea lor în vremuri de adânci prefaceri ca acelea pe care le trăim noi astăzi, pășesc liniștiți pe drumul nou de viață, alături de credincioși, neabătându-se de la învățăturile evanghelice, din care decurge datoria dragostei dintre oameni, a înfrățirii și a pașnicei conviețuiri, a luptei efective și constante împotriva războiului.

Prin actul de la 21 octombrie 1948 de la Alba Iulia s-a realizat un lucru nou și de mare însemnătate: Unificarea Bisericilor Ortodoxe Române, care cuprinde astăzi aproape unanimitatea preoților și credincioșilor fostei Biserici greco-catolice a Blajului. Că acest act este de o importanță capitală în viața Bisericii Ortodoxe, nu încapă îndoială. Dar tot așa nu trebuie să încapă îndoială că acest act nou, făcut de preoți și credincioși cu gândire nouă și în spiritul Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, nu se va menține și nu se va consolida decît prin preoți și credincioși cu gândire nouă, capabili să aprecieze această măreață înfăptuire evanghelică, pentru care s-a rugat Mântuitorul și pentru care se roagă Biserica neîncetat: ca toți să fie una. Datori sîntem să menținem această unitate și să o călim prin focul dragostei omului nou, să-i asigurăm viabilitatea, și astfel să ne asigurăm și nouă puterea sufletească, pacea și fericirea.

Uniți într-un gând și într-o credință în Iisus Hristos Domnul, sîntem convinși că unificarea de la 21 octombrie 1948 va deveni tot mai luminoasă și mai prețuită, un act de o însemnătate tot mai mare, care a redat Bisericii Ortodoxe Române unitatea de credință, iar poporului credincios pacea sufletească, risipind neînțelegerea și vrajba, pentru care lucru datori sîntem să mulțumim lui Dumnezeu, care, prin Fiul Său și Mântuitorul nostru, ne-a dat nouă această mare bucurie a regăsirii fraților și prilejul marei prăznuiri, după cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: «Hristos este pacea noastră, cel care a făcut din amîndouă una și a dărîmat peretele cel din mijloc al despărțirii, vrajba, stricînd în trupul Său legea orînduirilor din porunci, pentru ca întru sine să-i zidească pe amîndoi într-un om nou, și să-i împace pe amîndoi cu Dumnezeu» (Efes. II, 14-16).

Prot. IULIU MAN

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

PEDEPSE APLICATE CLERICILOR DE CĂTRE BISERICĂ

Orice societate omenească — fie laică, fie religioasă — presupune o stare de ordine înfăptuită, iar aceasta, la rîndul său, o comportare disciplinată a membrilor societății.

În mod obișnuit, atît starea de ordine, cît și disciplina prin care se menține ea, au un suport social-material în interesele de viață ale membrilor societății, precum și un suport moral și juridic în normele de conduită statornicite în societatea respectivă. Cu puține excepții, la acestea se mai poate adăuga și suportul religios, concretizat în credință și în norme religioase de conduită.

Fără observarea normelor de conduită cu caracter moral, sau juridic, nu se poate asigura starea de ordine necesară vieții oricărei societăți. De aceea, pentru încălcarea acestor norme s-au prevăzut de către conducerea oricărei societăți, felurite sancțiuni, menite să le impună respectului obștesc și să apere astfel starea de ordine.

De la această regulă nu face excepție nici Biserica creștină, a cărei conducere a stabilit felurite și variate rîndueli pentru îndreptarea celor ce greșesc și pentru aducerea lor la calea unei viețuiri corecte, conforme cu normele bisericești. Dintre rînduелile de acest fel, unele prevăd pedepse sau măsuri coercitive care pot fi calificate ca sancțiuni juridice.

Ca urmare, este evident că și în Biserică avem de a face cu măsuri juridice, a căror aplicare este reglementată prin pedepse corespunzătoare.

Să le vedem mai de aproape.

*

Deosebită fiind starea harică a clericilor în Biserică de cea a credincioșilor laici, și măsurile de îndreptare sau pedepsele prevăzute de Biserică pentru cazurile lor de abatere sînt deosebite; iar modul de aplicare a pedepselor va fi și el deosebit de cazul, cînd ar privi pe credincioșii laici și aceasta pe motiv că starea lor de sfințiți slujitori pretinde

să fie modele de viață moral-socială și nu exemple rele, dăunătoare Bisericii și societății.

*

În afară de cele două pedepse cu caracter duhovnicesc *admonestarea* sau *sfatul și dojana duhovnicească*, de care sînt pasibili și clericii, pentru cazuri de abateri mai usoare (can. 19 IV)¹ sau pentru delikte mai grele săvîrșite însă fără intenție, (can. 15 apost.; 16 I ecum.; 23 IV ecum.), din neștiință sau lipsă de atenție², sau socotite ca prime abateri (can. 31 apost.; can. 11 Antiohia)³ ș. a. m. d.⁴, — legiuirile bisericești conțin și pedepse cu caracter pur juridic, care prin natura lor pot constrînge sau determina pe vinovat la îndreptare, la revenirea lui în starea inițială de bun creștin și slujitor al Sfîntului Altar și de cetățean vrednic al societății în care trăiește.

Aceste pedepse sînt: *afurisirea*⁵ în înțeles de oprire de la săvîrșirea sfîntelor slujbe⁶ și *caterisirea*⁷, ambele aplicîndu-se numai clericilor care

1. Vezi și *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale Bisericii Ortodoxe Romîne*, București, 1927, art. 46; — *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Romîne*, București, 1950, art. 32, 42 (în Colecția: «Legiuirile Bisericii Ortodoxe Romîne sub Înalt Prea Sfîntul Patriarh Justinian», 1948-1953, București, 1953).

2. Vezi, art. 16 *Regulamentul proc...* (1927); art. 14 *Reg. Procedură...* (1950).

3. Vezi și *Regulamentul pentru disciplina bisericească, din 1872* art. 56 (la Costescu C., *Colecția de legiuiri bisericești...* Buc., 1916-1931); — *Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii asupra clerului mirean*, art. 239 (la Costescu C., *op. cit.*), art. 37 R. P. (1927); art. 33 R. P., (1950).

4. Vezi și art. 62 R.D.B... (1872); art. 245, 246 R.L.C.; art. 18, 20, 21, 27, 33, 51, R.P... (1927); art. 16, 18, 19, 24, 25, 30, 33, 36, 45 R.P... (1950); can. 42, 54 apost.

5. În genere, afurisirea sau excomunicarea este de trei feluri: a) *excomunicare mică*, care constă în oprirea de la primirea sf. Împărtășaniei (can. 80 VI, 11 Sardica); b) *excomunicarea mare*, care constă în oprirea de a mai participa la orice slujbă și scoaterea (fizică) din biserică, — ambele sînt excomunicări obișnuite și privesc numai pe credincioșii laici. Cel de al treilea fel se raportează în mod special clericilor și numai lor și constă în: «oprirea de la săvîrșirea sfîntelor slujbe» (Vezi N. Mițaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. de Uroș Kovincici și Dr. Nic. Popovici, Arad, 1930, vol. I, p. I, p. 243; Arad 1931, vol. I p. II, p. 70; — Dron C., *Canoanele*, text și interpretare, Buc., 1932, vol. I, p. 70).

6. După ultimele clasificări ale pedepselor bisericești privind pe clerici, excomunicarea în înțelesul de oprire de la săvîrșirea sf. slujbe prezintă următoarea categorie: a) *pedepse vremelnice*, ca: 1. pierderea oficiului de paroh pe timp limitat sau definitiv; 2. interzicerea gradației pe un timp determinat; 3. oprirea de a săvîrși anumite lucrări sfînte; 4. oprirea totală de a săvîrși lucrările sfînte pe un timp anumit; 5. canonicarea la Sf. Mînăstire sau la catedrala episcopală, pînă la o lună de fiecare dată, cu obligația de a lua parte activă la toate actele religioase; 6. transferarea disciplinară; b) *pedepse definitive* ca: 1. degradarea definitivă a vinovatului din rangurile bisericești și onorifice ce posedă; 2. pierderea pentru totdeauna a dreptului de a fi înaintat la un grad ierarhic superior sau administrativ; 3. depunerea sau pierderea dreptului pentru totdeauna de a săvîrși vreo lucrare sfîntă, fără pierderea calității de preot, cu putința de a fi întrebuintat în administrația bisericească. *Caterisirea*, care este o pedeapsă aparte de excomunicare și cea mai gravă, este socotită și ea între pedepsele definitive (Vezi art. 52 R. D. B... (1872); — art. 232 R.L.C...; — art. 4 R. P... (1927 și 1950); — Re-

se află legal în exercitiul funcţiunii preoţeşti ; rămânând ca după caterisire, în caz că vor persista în săvârşirea aceluiaşi delict, pentru care li s-a ridicat dreptul de liturghisitori ai Sfântului Altar, sau pentru alte delict de factură gravă, să fie pedepsiţi asemănător cu credincioşii laici, adică cu *excomunicarea* (mică şi mare) şi cu *anatema* , ca cel mai aspru fel de excomunicare.

*

Pentru o mai bună înţelegere a aplicării normelor juridice în Biserică, vom urmări delictele speciale pentru clerici după următoarea clasificare practică : în prima parte vom arăta delictele contra discip'inei bisericeşti, apoi vom continua cu delictele sau abaterile de la regulile fundamentale privitoare la săvârşirea lucrărilor sfinte, sfârşind cu delictele generale în viaţa socială.

I. ABATERI DE LA DISCIPLINA BISERICII.

1. Pregătirea necesară, în ceea ce priveşte studiile şi starea de vrednicie morală şi celelalte condiţii canonice se observă în Biserică şi se cer candidaţilor la preoţie, de la început.

Pentru arhieriei care ar încerca vreo eschivare de la normele Bisericii, privitoare la hirotonie, cum ar fi, de exemplu, cazul menţionat în canonul 76 apostolic, că episcopii urmăreau «să pună moştenitor la Episcopie, sau să supună Biserica lui Dumnezeu moştenitorilor» — se prevede pedeapsa afurisirii, în înţeles de oprire de la săvârşirea sfintelor slujbe pe un timp limitat, iar hirotonia săvârşită este declarată nulă⁹.

Candidaţii la preoţie, dacă corespund cerinţelor canonice, sînt hirotoniţi în una din cele trei trepte ierarhice şi numai pentru o singură parohie sau eparhie (can. 15 apost. ; 16 I ; 6, 10 IV ; 15 VII). Din acel moment ei sînt obligaţi să-şi ducă la bun sfîrşit misiunea care li s-a încredinţat. Orice încercare de încălcare a acestei obligaţii, atrage după sine pedeapsa cu «excluderea din serviciu pe un anumit timp», — pînă atunci cînd va primi misiunea încredinţată şi pentru locul stabi'tit (can. 36 apost. ; 20. IV ; 17 Ant.)¹⁰. Cu aceeaşi pedeapsă va fi pedepsit şi

gulament pentru procedura judecătorească în cauzele disciplinare în Mitropolia gr. or. romînă din Ungaria şi Transilvania, Sibiu, 1906, pp. 5-7).

7. Cea mai aspră pedeapsă care se poate da clericului este caterisirea. Urmarea firească a ei este pierderea dreptului de a săvîrşi lucrările sfinte pentru totdeauna, toate «onorurile externe de care l-au făcut părtaş Sfintele Canoane şi preoţia lui Dumnezeu» (can. 1 Antiohia), ca şi toate drepturile la beneficiul material. (Pr. Spiridon Cîndea, *Pedeapsa depunerii din cler*, Sibiu, 1934, pp. 4-6).

8. Sensul cuvîntului ἀνάθεμα, folosit în Noul Testament este de condamnare, excluderea din societate, piere veşnică. Cel lovit de anatema se exclude definitiv din Biserică (Nic. Milaş, *op. cit.*, Arad, 1931, vol. I, p. II, p. 88).

9. Cf. şi can. 4 I Ecumenic ; 19 Antiohia ; 49 Cartagina.

10. Cf. şi can. 18, VI ; art. 13, alin. 6 şi art. 28 R.L.C.

episcopul care va primi în Eparhia sa pe clericii vinovați de un asemenea delict (can. 20. IV). Iar dacă clericul vinovat de trecere în altă eparhie este deja afurisit, canonul 13 apostolic dispune «să i se prelungească afurisirea». Se acordă clemență numai episcopului care nu este primit de viitorii săi eparhioți, întrucât, în cazul acesta, vina se consideră a clericilor subordonați lui (preoți și diaconi), care nu și-au îndeplinit datoria de a învăța și iniția pe credincioși în cele ale alegerii și hirotonirii noului episcop, «lăsînd astfel să pătrundă în sufletele credincioșilor bănueli care ating prestigiul Bisericii și produc turburări»¹¹. Pedeapsa menționată va fi dată în această situație clericilor și nu episcopului (can. 36 apost.; 17 Ant.), acestuia din urmă dîndu-i-se voie să meargă în altă eparhie, dar cu condiția de a nu se amesteca în treburile acesteia fără învoirea episcopului acelei eparhii (can. 18 Ant.); în caz contrariu va fi pedepsit și el cu aceeași pedeapsă, sau chiar cu pedeapsa *depunerii* cînd «s-ar ridica cu turburare împotriva episcopului» său vechi (can. 18 Ancira).

2. Părăsirea parohiei sau a eparhiei (de către slujitorii Sfîntului Altar) din motive egoiste (can. 10 IV; 11 Sardica), sau chiar din motive binecuvîntate, însă fără aprobarea autorității competente (patriarh, mitropolit sau episcop)¹², este calificată ca «neascultare de autorități», — unul din cele două aspecte ale *schismei*¹³. Pedepsirea schismei, de către Biserică, se face în general în raport cu «gravitatea faptului» și a circumstanțelor (atenuante și agravante) care îl însoțesc, încît pedeapsa variază de la dojană pînă la pedeapsa caterisirii¹⁴. Astfel — clericii dovediți vinovați de delictul părăsirii locului de muncă, după ce mai întîi au fost admonestați sau dojeniți, se pedepsesc, împreună cu aceia care îi primesc, cu pedeapsa «destituirii pentru totdeauna din locul de serviciu»¹⁵ (can. 12, 15, 16 apost.; 15 16 I; 5, 20 IV; 16 I-II; 3 Ant.)¹⁶,

11. Dron C., *op. cit.*, vol. I, p. 104.

12. Vezi can. 17 VI ecum.; cf. și can. 33 Apost.; Nic. Milaș, *Canoanele...*, vol. I, p. II, pp. 209, 220, 224. *Indreptarea legii...* (*Pravila Mare*), Tîrgoviște, 1652, glava 85; Dron C., *op. cit.*, vol. I, p. 63; vol. II p. 188; — *Pidalion...*, M-reă Neamț, 1844, p. 13, nota 1.; art. 21-23 R. P... (1927); art. 19-20 R.P... (1950).

13. «Schisma este despărțirea de Biserică», pentru înțelegeri deosebite a unor norme de disciplină, morală și cult ale învățăturii Bisericii sau a unor anumite chestiuni ușor de împăcat... *schismă confesională*; «tot schismă se consideră și nesupunerea și refuzul de a asculta autoritatea bisericească legală, după ce i s-a atras atenția și a fost chemat la ordine, cu formă scrisă, prin aducerea la cunoștință sub luarea de dovadă»=*schizma bisericească* (art. 14-15 R.P... (1927); art. 12-13 R.P..., (1950); Cf. și Nic. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 401; Canonul 1 Vasile cel Mare.

14. Art. 18 R.P., (1927); art. 16 R.P..., (1950).

15. Din confruntarea regulei canonice după care fiecare candidat este hirotonit pentru un loc anumit de serviciu și a pedepsi cu «destituirea pentru totdeauna din locul de serviciu», — pe de o parte, și a acestora cu pedeapsa: «oprirea pentru totdeauna de la funcțiunile preoțești însă fără pierderea calității de preot, cu putința de a fi întrebuințat în administrația bisericească» — pe de altă parte, reiese că ambele pedepse au aceeași nuanță penală, chiar dacă cea din urmă este prevăzută pentru delikte mai mari, ca erezia, apostaziere etc., iar cea dintîi pentru delikte mai mici, dar săvîrșite în recidivă. Acest lucru se poate observa și din procedeul nou al legiuirilor în care nu

sau chiar cu cea mai aspră pedeapsă, cu pedeapsa caterisirii (can. 17 VI; 13 IV; 10 VII; 3 Ant.)¹⁷ — atunci când delictul îl săvârșește în recidivă.

Cu același maximum de pedeapsă, vor fi pedepsiți și episcopii ca și clericii care au primit hirotonia de la aceștia într-o eparhie străină, fără consimțământul episcopului locului (can. 35 apost., 15 I; 2 II; 8 III; 5 IV; 13 Ancira, 13, 22 Ant.; 3 Sardica; 48 Cartag.)¹⁸, întrucât acest drept îl au arhieriei numai în cuprinsul eparhiei lor (can. 34 apost.); iar în afara eparhiei numai când împrejurările o cer și autoritățile competente de'ea în acest scop (can. 35 apost.; 10, 13 Ant.).

Grija ca și interesul deosebit pe care îl arată Biserica față de locul de muncă, se mai vede și din dispoziția canonică, potrivit căreia, — chiar și atunci când unui cleric i se aprobă de superiorul său să meargă în altă parohie — acesta nu are voie să stea mai mult timp decât i s-a fixat (can. 80 VI; 11, 16 Sardica; 16, I-II)¹⁹

«Introducerea de schimbări și inovații în cultul și ritua'lul bisericesc»²⁰, «săvârșirea serviciului divin într-un paraclis particular, fără știrea și consimțământul episcopului»²¹, «primirea vreunei însărcinări bisericești de orice natură fără știrea și consimțământul autorității bisericești competente»²², «serbarea Sf. Paști, în afară de timpul fixat de sinodul I ecumenic, spre zăpăcirea credincioșilor și spre turburarea bisericilor» (can. 1 Ant.) și «defăimarea și disprețul la adresa superiorului său, precum și faptul de «a ține deosebi adunare și a ridica alt altar, neștiind nici o vină asupra lui în privința dreptei credințe» (can. 31, 55, 56 apost., 5 Ant.; 13, 14, 15 I-II; 6 Gangra; 10, 11 Cartag.)²³ — sînt exemple de despărțire de autoritatea bisericească, prin urmare de schismă, în cazul că-rora se procedează, precum am arătat mai sus. În privința delictului din urmă, Sf. Canoane dispun în plus că, în caz de recidivă, clericii dovediți vinovați vor fi pedepsiți, după caterisire și cu pedepsirea excomunicării, ba chiar și cu anatematizarea lor când circumstanțele delictului o cer (can. 11 Cartag.; 6, 7, 8 Gangra). Un act care poate duce la schismă este și «cutezanța despotică» a unui cleric față de cei de-o treaptă ierarhică comună sau superioară lui și se pedepsește cu degradarea acestuia

mai figurează prima pedeapsă, ci numai cea de a doua (vezi art. 4 R.P..., (1927 și 1950); — Cf. și Nic. Milaș, *Canoanele...*, vol. I, p. I, p. 195; Același, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 412.

16. Vezi și art. 20, 21, R.P..., (1927); art. 18, 19 R.P..., (1950).

17. Vezi și art. 21 R.P... (1927); art. 19 R.P... (1950); — Cf. și can. 1. 2 Sardica.

18. Vezi și glava 13 Pravila Mare.

19. Vezi și glava 14 Pravila Mare; — art. 29 R.P..., (1927); — art. 26 R.P..., (1950).

20. Vezi art. 16 alin. I, II, III, R.P..., (1927); art. 14 alin. I, II, III, R.P..., (1950); — cf. și can. 18, 59 Laodiceea; 103 Cartag.; col. 130 Pravila mică.

21. Vezi art. 27 R.P..., (1927); art. 24 R.P..., (1950); can. 31, 59 VI; 10 VII; 12 I-II; 1, 17 Vasile cel Mare; glava 157 Pravila Mare.

22. Vezi art. 28 R.P... (1927); — art. 25 R.P... (1950).

23. Cf. și glav. 7, 32, 69 Pravila Mare; col. 14, 70, 114-115 Pravila Mică.

din rangul ocupat la cel din urmă loc între cei care ocupă același rang» (can. 7 VI).

3. Cea dintâi și mai de seamă îndatorire pe care o au sfințiții slujitori și îndeosebi episcopii și presbiterii, este de a învăța pe credincioșii lor dreapta credință, întrucît credincioșii «cunoscînd cele bune și de dorit și cele nefolositoare și de lepădat, își vor îndrepta viața spre mai bine și nu vor fi prinși de patima ignoranței» (can. 19 VI).

Neglijarea acestei îndatoriri atrage după sine pedeapsa *afurisirii* (can. 58 apost.)²⁴ sau chiar *caterisirea*, cînd delictul este săvîrșit în recidivă (can. 58 apost.)²⁵. Pedepsele bisericești privesc și cazurile de neglijare a funcțiunii preoțești sfințitoare. Astfel pentru cazul cînd «clericii împreună liturghisitori» săvîrșind Sfînta Liturghie nu s-ar împărtăși, se pedepsesc cu «oprirea de la lucrarea celor sfinte pe timp de 1-3 luni și cu canonisire la Sf. Mînăstire», ca unii care au călcat ceea ce s-a rînduit și se ține de Biserica Ortodoxă de pretutindenii și de totdeauna. Concesii se admit într-un singur caz: — cînd există motive binecuvîntate și mărturisite de împricinat fără ocol. (can. 58 apostolic)²⁶.

Oficierea tainei Sf. Botez sau a Cununii, fără observarea dacă cei ce o cer au îndeplinit «prescripțiile legii civile și bisericești», face pasibili de pedeapsă pe preoții care o săvîrșesc în deplină cunoștință de cauză și nu «din neștiință sau neglijență»²⁷. Pedeapsa bisericească aplicată în cazul de față este suspendarea din serviciu «pe timp determinat»²⁸. La pedeapsa cu canonisirea la Sf. Mînăstire sau a transferării la o altă parohie²⁹ sînt expuși clericii care neglijează ritualul prescris, în săvîrșirea celor sfinte³⁰, precum și aceia care neglijează norma canonică, potrivit căreia nu se oficiază Taina Sf. Cununii decît, între ortodocși asistați de nași ortodocși, afară de cazurile cînd se obține dezlegare de la Chiriarii sau cei de alt cult îndeplinesc înaintea căsătoriei formalitățile de trecere la ortodoxie³¹.

Asemenea se pedepsesc și preoții care omit a cere celor divorțați la oficierea celei de a doua cununii, dovada că au obținut desfacerea primei căsătorii religioase din partea Autorității bisericești și nu numai de la

24. Vezi și art. 30 R.P... (1927); art. 27 R. P... (1950); — cf. și can. 19 VI.

25. Cf. și Pravila bisericească, numită cea mică, tipărită mai întîi la 1640 în Mînăstirea Govora, Buc., 1884, col. 164.

26. Vezi și art. 41 al. 3 R.P... (1950); — col. 70, 145 Pravila mică.

27. Vezi art. 57. R.D.B... (1872); art. 241 R.L.C.; art. 49 R.P... (1927); art. 44 R.P... (1950); — cf. și glava 157, 167, 318 Pravila Mare; col. 130 Pravila Mică.

28. Vezi art. 51, R.P... (1927); art. 45 R.P... (1950).

29. «În toate cazurile de pedepsire cu transferare, să se aibă în vedere că transferarea fiind dată ca pedeapsă, parohia care i se va da celui pedepsit, va fi de categorie inferioară celei de la care a fost transferat» (art. 13 alin. 14 din Legea Clerului mirean (la Costescu, *op. cit.*, p. 221); art. 54 R.P... (1927); art. 48 R.P... (1950).

30. Vezi art. 30 R.P... (1927); art. 27 R.P... (1950).

31. Vezi art. 30 R.P... (1927), art. 27, 47 R.P... (1950).

Autoritatea de stat; iar căsătoria bisericească, oficiată în lipsă de astfel de dovezi se va declara nulă³².

Apoi, în cazul când preoții ar oficia o nouă căsătorie unei persoane despre care știe că este deja căsătorită, ei își atrag din partea Bisericii, pedeapsa caterisirii³³.

Ca neglijență în îndeplinirea misiunii sacerdotale, se socotește și sfințirea de biserici fără de sfinte moaște. Episcopului care se face vinovat de acest lucru, i se aplică pedeapsa caterisirii, potrivit canonului 7 al sinodului VII ecumenic. Aceeași pedeapsă se prevede și pentru situațiile: când clericul «ar săvârși Sf. Liturghie, fără să facă Proskomidia» sau «ar săvârși Proskomidia și Sf. Liturghie, lăsînd intenționat sau din neglijență Sf. Taine nepotrivite»³⁴.

4. Indeletnicirea cu afaceri lumești, complet străine de misiunea sacerdotală, este de asemenea, cu totul prohibită de Biserică. Slujitorii Sf. Altar, care ar comite o astfel de acțiune se fac vinovați de «călcarea jurămîntului făcut înaintea lui Dumnezeu, părăsirea conștiinței, desconsiderarea sfintei slube a lui Dumnezeu», — cum frumos se exprimă Arhimandritul Ioan în comentarul său la canonul 7 IV³⁵ și își atrag o pedeapsă, variînd între dojana duhovnicească și maximum de pedeapsă, pedeapsa caterisirii³⁶, în funcție de circumstanțele care însoțesc delictul comis de ei. Canonul al 7-lea al sinodului IV ecumenic, merge și mai departe cerînd anatematizarea lor, măsură, căreia Zonara îi dă următoarea explicație în comentarul său la acest canon: «nu mai era necesar să fie pedepsiți cu caterisirea, deoarece au lepădat de la sine demnitatea clericală și din cauza aceasta canonul le dă o altă pedeapsă cu mult mai aspră»³⁷.

Cînd împrejurările cer, ca un cleric să fie totuși în funcție civilă, autoritatea bisericească admite excepții, dar și atunci clericul în cauză «va anunța Chiriarhul pentru aranjarea situației sale canonice»³⁸.

5. Vina de apostazie, un alt delict bisericesc grav, face pasibil pe clericul care o îmbrățișează voit, de pedeapsa maximă, pedeapsa caterisirii. Dacă se constată însă că delictul s-a produs din teamă sau «sub silă fizică» și sfințitul slujitor arată pocăință adîncă, și tratamentul va

32. Vezi art. 52, 53 R.P... (1927); art. 46 R.P... (1950); — Cf. și art. 90, lit. i din Statutul de organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române din 1948.

33. Nic. Milaș, *Canoanele...* vol. II, p. II, p. 465; cf. și can. 87, 93, VI; 46, 47, 80, Vasile cel Mare; Timotei Alex., răsp. 11, etc.: care interzic și pedepsesc asemenea fapte; iar can. 98 VI; 22 Ioan Pustnicul extinzînd măsurile și în cazul similar al logodnei; cf. și glav. 95 Prav. Mare.

34. Vezi art. 44 R.P... (1927); art. 41 R.P... (1950).

35. «Opit cursa țercovnagov zakonovedeni, II, 273 (la Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 203).

36. Can. 6, 20, 81, 83 Apost.; 12. I; 9. III; 3, 7, IV; 10. VII; 11 I-II; 16 Cartag.; 3 Ciril al Alexandriei; art. 62 R.D.B... (1872); art. 246 R.L.C.; art. 33 R.P... (1927); art. 30 R.P... (1927); cf. și glav. 9, 71 Pravila Mare; col. 14, 69 Pravila Mică.

37. Sint. At. II, 232-233 (la Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 204).

38. Vezi art. 30 R.P... (1950).

fi mai blînd, el fiind expus numai la pedeapsirea cu «oprirea pentru totdeauna de la săvîrşirea lucrărilor sfînte fără pierderea calităţii de preot cu putinţa de a fi întrebuinţat în administraţia bisericească»³⁹.

6. *Erezia* este de asemenea, un delict bisericesc grav, care atrage o pedeapsă corespunzătoare în gravitatea sa. Cu toate acestea, clericul care îşi recunoaşte greşala, şi se căieşte, arătînd totodată că a căzut în erezie fără ştiinţă şi fără intenţie, va fi numai admonestat de Chiriarh şi supus la «un canon de pocăinţă după chibzuinţa sa»⁴⁰. Însă cel care nu-şi va recunoaşte greşala şi va continua să opineze pentru ea, va fi «oprit de la săvîrşirea celor sfînte de la 1-3 luni, cu trimiterea lui spre pocăinţă la catedrala episcopiei sau la mînăstire»⁴¹. Pocăinţa şi îndreptarea lui după această pedeapsă îl va repune în drepturi, cu singura deosebire că va fi mutat «direct de Chiriarh într-o altă parohie, departe de locul unde a funcţionat»⁴². În caz contrariu, şi de se va arăta şi recidivist, va fi caterisit⁴³; apoi excomunicat ca şi laicii şi dat anatemei (can. 1, II ec.).

Tot în vederea stăvilirii acestui delict, Biserica interzice categoric comuniunea la rugăciune a celorlalţi slujitori cu ereticii, dispunînd pedeapsirea acelor care calcă această dispoziţie, cu pedeapsa afurisirii (can. 45, 64 apost.) şi caterisirea celor care «le va da voie a lucra ca clerici» (can. 45 apost.)⁴⁴.

7. *Simonia*, acel «trafic cu darul spiritual»⁴⁵ este privită de Biserică ca un delict nu mai puţin grav decît apostazia şi erezia. Ea consideră de simoniac nu numai pe cel ce consimte să împărtăşească bunurile spirituale ale Bisericii în schimbul bunurilor materiale sau pentru alte favoruri şi scopuri străine de misiunea Bisericii, ci şi pe cel ce consimte să primească pe această cale asemenea daruri, precum şi pe cel ce îndrăzneşte să intervină pentru săvîrşirea acestui trafic, cu alte cuvinte complicităţi (can. 2 IV); şi în toate aceste cazuri, sancţionează pe clericii vinovaţi de acest delict, pentru prima dată, cu pedeapsa canonisirii la mînăstire sau la episcopie, pînă la o lună de zile⁴⁶ sau cu pedeapsa transferării într-o altă parohie⁴⁷, urmînd ca în caz de persistenţă în săvîrşirea aceluiaşi delict să fie de-a dreptul caterisit (can. 2 IV, 22, 23 VI; Enciclica patriarhului Ghenadie)⁴⁸. Unele canoane prevăd şi afurisirea în acelaşi timp cu caterisirea clericului pentru simonie (can. 29, 30 apost.).

39. Vezi can. 62 apost.; 10 I; 1, 2, 3 Ancira; - 10 Petru Alex., art. 5. 6 R.P... (1927 şi 1950); — cf. şi glav. 58, 104 Pravila Mare.

40. Vezi art. 11, 12 R. P... (1927); art. 11 alin. I-II R.P... (1950).

41. Vezi art. 13 R.P... (1927); art. 11 alin. III R.P... (1950).

42. Vezi art. 13 alin. II R.P... (1927); art. 11 alin. IV R.P... (1950).

43. Vezi art. 13 alin. II R.P... (1927); art. 11, alin. V, R.P... (1950).

44. Vezi şi can. 70 apost. 11, VI; glava 83 Pravila Mare; Cf. şi Nic. Milaş, *op. cit.*, vol. I, p. I, p.283; Dron C., *op. cit.*, vol. I, pag. 206.

45. Nic. Milaş, *Dreptul Bisericesc oriental*, pag. 401.

46. Vezi art. 26, 50, R.P... (1927); art. 23 R.P... (1950).

47. Vezi art. 58, R.D.B... (1872); art. 242 R.L.C.

48. Cf. şi can. 4, 5, 19 VII; glava 9, 22, 35 Pravila Mare; col. 15, Pravila Mica.

8. Omul, fiind supus greșelii, întrucît și după Botez el nu este liber de urmările păcatului, adeseori păcătuiește (can. 102 VI).

O atitudine echivocă va avea sfințitul slujitor, atunci cînd dintr-un rigorism deșăntat va refuza mărturisirea celui «ce se întoarce de la păcat». El arată prin aceasta lipsa conștiinței apostolice și nevrednicia sa preoțească, disprețuind cuvintele Mîntuitorului: «pe cel ce vine către Mine, nu-l voi scoate afară» (Ioan VI 37; can. 53 Cartag.) și «bucurie se face în cer pentru un păcătos, care se pocăiește» (Lc. XV, 7). Unul ca acesta, potrivit dispoziției canonului 52 apostolic, va fi caterisit direct.

De condamnat este și duhovnicul care nu va păstra secretul mărturisirii, căci va deveni piatră de scandal pentru toți credincioșii, — urmînd să i se aplice pedeapsa depunerii din treapta clericală⁴⁹.

9. Biserica întotdeauna a prețuit înfrînarea membrilor săi, dar numai atunci cînd aceștia au fost și sînt îndemnați la aceasta din motive de evlavie. Înfrînarea de orice natură fără motive întemeiate, este respinsă și osîndită de Biserică. Astfel, ea caterisește pe toți acei clerici, care «se abțin în genere» (can. 51, 66 apost.) sau «în zilele de sărbătoare» (can. 53, 66 apost.: 55 VI), «de la cărnuri și de la vin» (can. 51, 53, 66 apost.) sau dacă «nici legumele ce sînt puse lîngă cărnuri, nu vor să le mănînce» (can. 14 Ancira), «nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, uitînd că toate sînt foarte bune», fiind făcute de Dumnezeu, (can. 51, 53 apost.).

10. Călcarea jurămîntului depus în numele lui Dumnezeu, sau în alt chip, este în general aspru condamnată. Gravitatea acestui act se stabilește în raport cu felul în care se depune (mult sau mai puțin sărbătorește), cu importanța chestiunii pentru care a fost depus jurămîntul (can. 82 Vasile cel Mare) și cu menirea de slujitori ai Dumnezeului dreptății — în cazul sfințiților slujitorii; de aceea, pentru unii ca aceștia s-a prescris maximum de pedeapsă, caterisirea lor (can. 25 apost.)⁵⁰, «deoarece dacă acestor fel de preoți, găsiți în strîmbătate, li s-ar permite să slujească Dumnezeului dreptății, afară de orice altceva, s-ar produce repulsie în fața credincioșilor»⁵¹.

II. ABATERILE DE LA REGULELE FUNDAMENTALE LA SĂVIRȘIREA LUCRĂRILOR SFINTE

1. Miezul Sf. Liturghii îl constituie *Jertfa cea fără de sînge*, adică Sf. Euharistie, cea instituită ca taină de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, la Cina cea de Taină (Mt. XXVI, 26-28; Lc. XXII, 17-20), numai cu

49. Vezi art. 31 R.P... (1927); art. 28 R.P.... (1950); Cf. și Nic. Milaș, *Canioanele...*, vol. II, p. I, pag. 287; can. 132 Cartag.; 34 Vasile cel Mare; can. 28, Nichifor Mărturisitorul; glava 319 Pravila Mare.

50. Vezi și art. 36, R.P... (1927) și art. 34, R.P... (1950); Cf. și glava 10, 58 Pravila Mare.

51. Nicodim Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. I, p. 224.

pîine și cu vin, acesta din urmă amestecat cu puțină apă. Sfinte'e Canoane interzic sub pedeapsa caterisirii, tuturor clericilor, *orice încercare de denaturare liturgică a pregătirii și săvîrșirii Sf. Euharistii*, fie prin a aduce altceva la altar decît cele rînduite de Domnul (can. 3, 4 apost. ; 28, 57, 99 VI), fie prin a aduce «numai vin pe Sf. Masă, fără a-l amesteca cu apă» (can. 32 VI ; 37 Cartag.) — socotindu-se aceasta un sacrilegiu, o nesocotire a rînduelilor stabilite de Fiul lui Dumnezeu, pe cînd se afla pe pămînt.

2. Botezul, este poarta prin care intrăm în Biserică, cel curățit de păcatul strămoșesc și de păcatele personale — de este în stare de mărturisit : Pentru aceasta, însă, trebuie ca Botezul să fie valid, și numai atunci este valid Botezul cînd se săvîrșește în numele Sf. Treimi, potrivit poruncii Mîntuitorului (Mt. XXVIII, 19 ; can. 49 apost. ; 1 V. c. M.) și cu trei afundări în apă concomitente cu rostirea formulei sacramentale (can. 50 apost.) ; Turnarea sau stropirea în locul cufundării, se acceptă numai în cazuri de forță majoră, ca boală și altele⁵², în rest, orice abatere a clericilor de la aceste prescripții, se pedepsește direct cu pedeapsa caterisirii, iar Botezul se declară nul. (can. 49, 50 apost.)⁵³.

Cînd Botezul este recunoscut ca valid, *se interzice cu desăvîrșire a se repeta* (can. 47 apost. ; 48 Cartag.), el fiind «unul» (can. 1 Cartag. (256), ca și moartea și Învierea Domnului pe care o închipuie. Slujitorii Altarului, care ar călca această rînduială își atrage pedeapsa caterisirii (can. 47 apost.). Aceeași măsură de rigoare se ia și împotriva clericilor care ar recunoaște botezul ereticilor, ca valid și astfel nu i-ar boteza pe aceștia cu botezul «de după adevăr» (can. 46, 47, 68 apost. ; 7 II ; 95 VI ; 8 Laod. ; 1, 47 Vasile cel Mare) ; cu excepția însă, a unora dintre ei, căroro li se administrează numai Taina ungerii cu Sf. Mir (can. 7. II ; 9 VI ; 7 Laod. ; 47, 57 Cartag. ; 1 Vasile cel Mare).

3. Principiul canonic, al nerespectării unei Taine, despre care se știe că e validă, are aplicabilitate și în cazul hirotoniei (can. 68 apost. ; 48 Cartag.). Hirotonia este validă numai atunci cînd e săvîrșită de persoane care au hirotona întru episcop cu succesiune apostolică (can. 18 Sardica) și ea se administrează o singură dată pentru unul și același grad ierarhic. Canonul 68 apost. care este expresia juridică a principiului pomenit, amenință cu pedeapsa caterisirii pe toți arhieriei care indiferent de motivul invocat ar administra pentru a doua oară și în aceeași treaptă, taina aceasta, ca și pe cei care o primesc. Se exceptează cazurile cînd prima hirotonie a fost săvîrșită de un episcop eretic (can. 68 apost. ; 8 I ; 57 Cartag.), sau de un episcop caterisit pentru erezie (Teodor Studitul, răspuns la întrebarea 13) ; în ambele cazuri hirotonia fiind socotită nulă, ca și cum nu s-ar fi săvîrșit.

52. Cf. Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. I, p. 265.

53. Cf. și glava 142, Pravila Mare.

III. DELICTE GENERALE ÎN VIAȚA SOCIALĂ

1. *Datorii față de lucrările sfinte*: Biserica, ca locaș de închinăciune al comunității creștine, nu poate fi destinată sau folosită la alte lucrări străine de menirea ei, căci altfel și-ar confunda sau pierde calitatea ei sfînșitoare. Ce este străin de menirea ei și se săvîrșește totuși în Biserică învinuiește pe sfînșitul slujitor, care a convenit la aceasta, din ignoranță sau neglijență, de lipsă de respect față de casa lui Dumnezeu, și «se pedepsește pentru prima dată cu dojană severă» sau cu «oprirea de la săvîșirea lucrărilor sfinte pe timp limitat și canon de pocăință după natura greșelii», ca să-i «amintească acestuia frica lui Dumnezeu, și sfînșenia locului și importanța chemării sale». Măsura va fi aceeași, pentru început și pentru clericul care adresează cuvinte necuviincioase la adresa locașului sfînșit sau își însușește obiecte sfînșite spre folosință casnică, în ambele cazuri fiind vorba de o «lipsă de respect față de casa lui Dumnezeu sau de obiectele sfinte»⁵⁴.

Insistența, însă, în săvîșirea acestor delictе atrage după sine pedeapsa «suspendării pe termen de 1-3 luni și canon de pocăință la episcopie sau mînăstire» sau cu pedeapsa depunerii, sau chiar cu caterisirea lor, după cum același delict s-a săvîșit a doua sau a treia oară⁵⁵.

2. *Datorii față de Autoritatea de Stat*: Biserica și-a fixat o normă: Tot sufletul să se supună înăltelor stăpîniri, căci nu este stăpînire fără numai de la Dumnezeu, iar cele ce sînt de Dumnezeu sînt voite; cine se împotrivește stăpînirii se împotrivește voii lui Dumnezeu (Rom. XIII, 1-2) — pe care o păstrează cu sfînșenie îndeosebi, Biserica Ortodoxă pretutindeni și întotdeauna. Cînd se ivește vreun caz de abatere de la această rînduială și dacă respectivul este și cleric autoritatea bisericească nu pregetă să dea unuia ca acesta, maximum de pedeapsă, adică să-l caterisească, chiar și numai pentru o insultă la adresa autorității de Stat (can. 84 apost.) fără a mai pomeni de conspirații și celelalte (can. 18 IV; 34 VI)⁵⁶.

3. *Datorii față de semenul nostru*: Nu este îngăduit clericului, cu osebie episcopului și preotului, a nu se îngriji de întreținerea subalternilor lor, ce slujesc Bisericii, lăsîndu-i să piară din cauza mizeriei, din moment ce aceasta le revine ca o datorie cetățenească, ca să nu mai pomenim și creștină: Ocrotirea celor neglijăți în astfel de situații, le-o dă canonul 59 apostolic care dispune afurisirea, adică privarea de poziția oficială și oprirea de la liturghisire pentru un timp anumit a tuturor episcopilor și presbiterilor, care nesocotesc această datorie, urmînd ca în caz de persistență în această atitudine să fie caterisiți⁵⁷.

54. Vezi art. 37 alin. I, R.P... (1927); art. 33 alin. I, R.P... (1950).

55. Vezi art. 37, al. II, R.P... (1927); art. 33, al. II, R.P... (1950), can. 73, apost.; 97. VI; 10. I, II; Cf. și art. 239 R.L.C., art. 56 R.D.B... (1872); glava 102, Pravila Mare.

56. Vezi și Nic. Milaș, *Comentariul său la can. 18 IV, op. cit.*, vol. I, p. II, p. 238; cf. și art. 56 R.D.B... (1872); art. 240, R.L.C.

57. Cf. și col. 111, Pravila Mică.

Batjocorirea celor suferinzi de defecte corporale «se considera ca transgresiune față de cinul preoțesc» și potrivit dispoziției can. 57 apost., cei dovediți vinovați de acest delict se pedepsesc tot cu pedeapsa afurisirii în înțelesul menționat mai sus.

Bunurile Bisericii sînt bunuri obștești, bunuri ale întregului popor, fiind create prin munca credincioșilor. Însușirea ascunsă a acestora (fur-tul) sau în genere a oricărui bun obștesc sub orice formă, de diverse per-soane printre care și de clerici, prejudiciază atît viața Bisericii, ca comu-nitate cît și a societății. De aceea infractorii vor fi pedepsiți de Biserică, cu pedeapsa afurisirii sau direct cu pedeapsa caterisirii lor, cînd circum-stanțele delictului o cer ⁵⁸.

Pofta după camătă este un alt gen de furt, de cîștig urît care nu face decît să dăuneze vieții aproapelui, care a fost împrumutat. Sf. Canoane și legiuirile bisericești mai noi, ca expresie juridică a normelor Sf. Scripturi ⁵⁹, amenință cu pedeapsa maximă, pe toți clericii care vor «lua dobîndă după împrumut sau altfel va practica aceste lucruri sau va cere înapoi odată și jumătate sau în genere născocind altceva pentru cîștigul urît» (can. 44 apost.; 17 I; 10 VI) ⁶⁰.

În virtutea puterii de a lega și de a dezlega «preotul lui Dumnezeu trebuie să povățuiască pe cel ce nu se supune legilor, prin învățături și sfaturi, cîte odată însă și cu certări bisericești, dar niciodată și sub nici un motiv să nu bată (can. 9 I-II) «pe credincioșii ce păcătuiesc, ori pe necredincioșii cei ce au făcut nedreptate», cu intenția de a-i înfricoșa (can. 27 apost.). El este, așa cum spune Sf. Ioan Gură de Aur în comen-tarul său la Epistola Sf. Apostol Pavel către Tit — «doctorul sufletului și doctorul nu bate, ci botează și însănătoșează pe cel bolnav și pe cel rănit» ⁶¹. Dacă totuși, slujitorul Sf. Altar, recurge la această cale, și bate pe cineva, fie direct, fie prin intermediul altor persoane și cu atît mai rău «în biserică în timpul slujbei», el se arată călcător al acestei reguli care nu este decît dispoziția Sf. Scripturi în formă juridică ⁶² și potrivit dispo-zițiilor (juridice) bisericești, se pedepsește începînd cu pedeapsa dojaniei, în cel mai fericit caz și pînă la pedeapsa cu caterisirea, depinde de circum-stanțele care însoțesc delictul săvîrșit. (can. 27 apost.; 9 I-II) ⁶³.

Delictul acesta poate duce uneori, chiar și involuntar la ridicarea vieții celui atacat și în astfel de situație vina este capitală. Sf. Canoane dispun expres pedepsirea clericilor vinovați de omucidere — fie că s-a

58. Vezi can. 25, 72, 73 apost.; 13, VII; 10. I-II; art. 38, R.P... (1927); art. 35, R.P... (1950); Cf. și canonul 6, 8, Grigore de Nyssa; glava 10, 58, Pravila Mare; col. 69, Pravila Mică.

59. II, Moisi XXII, 25; III, Moisi XXV, 36; V. Moisi XXIII, 19; Iezec. XVIII, 8; XXII, 12; Ps. XIV, 5; Mt. V, 42; Lc. VI, 30, 34, 35.

60. Vezi și Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 72, art. 38 R.P... (1927); art. 35, R.P... (1950); cf. și can. 16 Cartag.; glava 86, Pravila Mare; col. 14, Pravila Mică.

61. Nic. Milaș, *op. cit.*, Arad, 1934, vol. II, p. I, p. 216.

62. Mt. V, 39; I Tim. III, 3; Tit. I, 7.

63. Vezi și art. 54, R.D.B... (1782); art. 237 R.L.C.; art. 39, R.P... (1927); art. 35, 36, R. P... (1950); cf. și glava 336 Pravila Mare; col. 121, Pravila Mică.

făcut cu premeditare (can. 22 Ancira ; 8 Vasile cel Mare ; 5 Grigore de Nyssa), aproape de premeditare (can. 8 Vasile cel Mare ; 5 Grigore de Nyssa) sau involuntar (can. 23 Ancira ; 8, 11, 54, 57 Vasile cel Mare ; 5 Grigore de Nyssa) — cu maximul de pedeapsă, cu pedeapsa caterisirii (can. 65 apost. ; 55 Vasile cel Mare). Motivul acestei exigențe penale, îl arată Nic. Milaș în comentarul său la canonul 65 apostolic, când spune : «aici circumstanța decisivă pentru persoanele sfințite este vărsarea de sânge omenesc fără a se lua în considerare împrejurarea și motivul, care a provocat vărsarea de sânge și anume din cauză că vărsarea de sânge omenesc este în coliziune cu slujba îndeplinită de preot și care slujbă are ca punct cardinal jertfa cea fără de sânge în Sf. Taină a Euharistiei» ⁶⁴.

Dispozițiile juridico-bisericești mai noi sînt mai conciliante, în cazul cînd clericii au săvîrșit acest delict din greșală sau în legitimă apărare, pedeapsa prevăzută de ele constînd în «oprirea pentru totdeauna de la slujirea Sf. Liturghii, rămînînd numai cu drepturile și cinstea demnității de cleric și putînd îndeplini celelalte ierurgii, afară de Sf. Taine» ; în restul cazurilor de omucidere, ca și Sf. Canoane, prevăd caterisirea clericului vinovat ⁶⁵.

4. *Datorii față de familie* : În baza rînduielilor cuprinse în Sf. Scriptură și în baza tradiției timpurilor primare ⁶⁶, Biserica Ortodoxă permite viitorilor slujitori ai Sf. Altar să încheie o singură căsătorie legitimă (can. 17 apost. ; 3, 26 VI ; 12, 27 Vasile cel Mare) și numai înainte de a se hirotoni (can. 26 apost. ; 6, 12, 13 VI ; 1 Neocezarea) ; — pînă în secolul VII era îngăduit să aibă soții și episcopilor (can. 5, 51 apost. ; 12 VI). Mai mult, potrivit dispozițiilor canonice, Biserica Ortodoxă amenință cu pedeapsa caterisirii pe toți clericii care ar evita să trăiască cu soțiile lor «nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, uitînd că bărbat și femeie a făcut Dumnezeu pe om» (can. 51 apost.) ; sau atunci cînd ar divorța «din motiv de evlavie» sau din alte motive, afară de cel de adulter, să li se aplice pentru prima dată pedeapsa afurisirii, adică «oprirea de la săvîrșirea tuturor serviciilor religioase pe timp limitat» — «pînă cînd își refac căminul» (can. 5 apost. ; 13 VI) ⁶⁷ ; — iar cînd vor persista pentru a doua și a treia oară în săvîrșirea acestui delict, să fie depuși din treaptă sau caterisiți (can. 5 Apostolic ; 13 VI) ⁶⁸, ca unii ce cauzează dezordine în viața socială, iar în rîndul credincioșilor provoacă sminteală. Canonul 13 al sin. trulan menționează că, cu aceeași pedeapsă vor fi pedepsiți și clericii superiori care impun subalternilor să se lipsească de legătura și împreunarea lor cu soția legitimă.

64. *Op. cit.*, vol. I, p. I, p. 284.

65. Vezi art. 53 R.D.B., (1872) ; art. 237, R.L.C. ; art. 38 R.P... (1927), art. 35, R.P... (1950) ; cf. și art. 29, R.P... (1950), art. 32 R.P... (1927) ; glava 58, 336, Pravila Mare ; col. 14, 164 Pravila Mică.

66. III, Moisi XXI, 7, 13 ; Mt. XIX, 5-6 ; Mc. X, 5-9 ; Fapt. Apost. XXI, 9 ; II Cor. XI, 2 ; Efes. V, 32 ; I Tim. III, 2-13 ; Tit. I, 5-6 ; Vezi și *Constit. Apost.* VI, 17 ; Eusebiu, *Hist. eccl.* III, 31 etc.

67. Vezi și art. 35, R.P... (1950) ; glava 100 Pravila Mare ;

68. *Idem, ibidem.*

Tragedia mare va fi atunci cînd clericul din inițiativă proprie va călca castitatea sau sfințenia căsătoriei, căzînd în desfrîu sau în adulter, acesta din urmă fiind mult mai grav, potrivit observației Sf. Grigore de Nyssa la canonul 4 unde spune: «s-a deosebit prin împărțirea generală, ca desfrinarea să se numească împlinirea poftei ceea ce se comite de cineva fără nedreptățirea altuia; iar adulter vătămarea și nedreptățirea celui străin»⁶⁹ — deși și într-un caz și într-altul, după canoane, pedeapsa care li se va aplica clericilor delicvenți, este caterisirea (can. 25 apost.; 2, 9 I; 4 VI; I, 9 Neoces.; 3, 6, 32 Vasile cel Mare)⁷⁰. După dispozițiile mai noi însă, s-a găsit mai nimerit să se reducă pedeapsa la depunerea clericilor delicvenți din treapta ierarhică⁷¹.

Cele două păcate tulburătoare ale vieții de familie, sînt tratate ca impedimente la hirotonia candidaților, iar atunci cînd nu s-au constatat la timp, și s-au descoperit după săvîrșirea hirotonirii, autoritatea bisericească are dreptul să folosească aceeași măsură de constrîngere, aplicată pentru cazurile amintite mai sus (can. 61 apost.; 2, 9 I; 1, 9 Neoc.).

În aceeași categorie de stricare a vieții morale, intră și actul răpirii, un act violent, ce pune în primejdie fecioria sau cinstea unei femei. Clericul care se va dovedi vinovat de un astfel de act samavolnic, împreună cu co-autorii (răpitorii=cei ce păstrează cu forța fizică în timpul răpirii) și complicitii săi, dacă sînt clerici, se pedepsesc expres cu pedeapsa caterisirii (can. 27 IV; 92 VI); căci zice Zonara în comentarul său la can. 27 al sinodului IV ecumenic: «cel ce-și răpește femeie este cuprins de amor, care îl conduce la o astfel de faptă necinstită; dar cine colaborează sau promovează fapta, cu mult mai puțin poate fi dezvinovățit, deoarece nu există nimic ceea ce l-ar îndemna la o astfel de faptă necinstită, afară de răutatea lui, în urma căreia stă în ajutorul celui ce comite actul răpirii»⁷².

5. *Datorii față de sine însuși*: Conștient de valoarea și cerințele misiunii sale, sfințitul slujitor va trebui să evite întotdeauna ceea ce este străin de viața și lucrarea sa mîntuitoare: Altfel, se va pierde în neantul plăcerilor sau dorințelor fără de margini. Dorința după cîștig urît îl va determina la practicarea jocurilor de noroc pe bani, sau la alte practici, ca vrăjitoria, descîntecele, deschiderea pravilei, etc... complet incompatibile cu misiunea sa. Și de aici urmările la care trebuie să se supună, căci autoritatea bisericească, după ce mai întîi la admonestat îl va pedepsi, începînd cu «degradarea din rang de va avea vreun rang» sau cu «pierderea oficiului de paroh»⁷³, fie în lipsa acestora cu «interzicerea gradației pe timp determinat»⁷⁴ sau cu «oprirea de a săvîrși anumite lu-

69. Vezi și can. 18, Vasile cel Mare.

70. Vezi și art. 59, R.D.B... (1872); art. 243 R.L.C.; giava 10, 58 Pravila Mare; col. 14, 15, 17, 107, 121, 122, Pravila Mică.

71. Vezi art. 40, R.P... (1927); art. 37 R.P... (1950).

72. Sint. At. II, 279 (la Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. II, p. 256).

73. Vezi art. 46, R.P... (1927); art. 42, R.P... (1950).

74. Vezi art. 46 R.P... (1927).

crări sfinte»⁷⁵ ș.a.m.d.⁷⁶ — și sfârșind cu maximum de pedeapsă, când se dovedește recidivist în săvârșirea aceluiași delict⁷⁷.

«Beția, la clerici nu este numai păcat, ci și păcătuire împotriva sfinteniei, deoarece prin aceasta se înjosește însuși serviciul preoțesc, care la preotul beat și la cel ce înclină spre beție încetează de a fi un serviciu condus de rațiune»⁷⁸. De aceea, clericul aflat în stare de ebrietate în timpul săvârșirii Sf. Liturghii, se pedepsește expres cu pedeapsa caterisirii (can. 42 apostolic) ca și atunci când ar mânca, bea sau fuma înaintea săvârșirii acestei sf. slujbe⁷⁹. În rest, pentru delictul beției, clericii se pedepsesc începînd cu «oprirea de a săvârși cele sfinte» pe timp limitat («pînă la pocăința sinceră și curățirea conștiinței în fața duhovnicului») ⁸⁰ și sfârșind cu caterisirea lor, când delictul îl săvârșesc în recidivă (pentru a doua și a treia oară) ⁸¹.

În dorința de a apăra fețele bisericești de acest viciu oribil, Biserica le interzice acestora chiar și folosința localurilor publice de consum, atunci când nu există necesitate neapărată, amenințîndu-i cu pedeapsa afurisirii (can. 54 apost. ; 9 VI) ⁸².

Infrînarea liberă a corpului de la împreunarea naturală, în scopul dobîndirii împărăției cerurilor, a fost privită de Biserică totdeauna ca o faptă de laudă la slujitorii săi ; automutilarea sau castrarea însă «care nu omoară voluptatea din rădăcină, ci numai instrumentul voluptății trupesti» ⁸³ a fost și este condamnată de Biserică. Dispoziția canonică de a se caterisi expres sfințiții slujitori care se vor automutila, este îndreptățită din moment ce s-au făcut ucigași cu propriul lor trup (can. 23 apost. ; 1, I).

Orice pedeapsă are ca prim scop îndreptarea delicventului, reîntoarcerea lui la starea inițială, corectă și demnă. Dacă nu înțelege să se supună ei, ci o desconsideră, lucrînd mai departe ceea ce legal a fost oprit, i se va considera lui «ca nesupunere la canoane și legi și se va pedepsi ca atare». «În nici un caz pedeapsa ce se va da nu va fi mai mică decît pedeapsa anterioară» ⁸⁴. Astfel, se va pedepsi cu transferare pînă la caterisire ⁸⁵, atunci când anterior s-a mers pînă la pedeapsa caterisirii exclusiv, — și cu excomunicarea, când clericii au fost deja caterisiți (can. 28 apost. ; 4, 12 Ant.).

75. Vezi art. 42, R.P... (1950).

76. Vezi și can. 36, Laod. ; 24 Ancira ; cf. glav. 58, 65, 71. Pravila Mare ; col. 69, 122. Pravila Mică.

77. Vezi can. 42, apost. ; 50 VI ; art. 46. R.P... (1927) ; art. 42 R.P... (1950) ; cf. și glava 104, Pravila Mare.

78. Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. I, p. 253 ; Vezi și Rom. CXII.

79. Vezi și art. 44, R.P... (1927) ; art. 41, R.P... (1950).

80. Vezi art. 55, R.D.B... (1872) ; art. 238, R.L.C. ; art. 43, R.P... (1927) ; art. 40, R.P... (1950).

81. Vezi art. 55, 60, R.D.B... (1872) ; art. 42, R.P... (1927) ; art. 39. R.P... (1950).

82. Vezi can. 40, Laod. ; 40 Cartag. ; art. 47, 48 R.P... (1927) ; art. 43 R.P... (1950) ; cf. glava și Prav. Mare ; col. 121 Pravila Mică.

83. Nic. Milaș, *op. cit.*, vol. I, p. I, p. 221.

84. Vezi art. 19, R.P... (1927).

85. Vezi art. 17, R.P... (1950).

În același sens, adică de a-i împiedica pe clericii caterisiți de la nouă punere față de pedeapsa dată lor, Biserica interzice categoric celorlalți slujitori de a liturghisi împreună cu aceștia, amenințându-i cu pedeapsa maximă, caterisirea (can. 11 apost. ; 4 Ant.)⁸⁶.

Pentru cazurile de indisciplină, și dacă clericul pedepsit se căiește de păcatul comis și se leapădă cu totul de el, pedeapsa caterisirii se poate ridica, clericul rămânând pedepsit numai cu «pierderea dreptului pentru totdeauna de a săvârși vreo lucrare sacră, fără pierderea calității de preot, cu putința de a fi întrebuințat în administrația bisericească»⁸⁷.

«Cum prin legile de cuprins juridic propriu zis, tradiția canonică a Bisericii ancorează mereu în temporal și mai precis, în viața profană sau laică a statelor, osmoza dintre legiurile juridice ale Bisericii și acelea ale societății civile, apare ca un proces firesc. Pe această cale Biserica și-a însușit o parte din legile și principiile de drept ale statelor, cuprinzându-le și articulându-le în propria legislație»⁸⁸. Faptul acesta, este recunoscut și în sec. XII de renumitul canonist, din vremea aceea, Balsamon. În comentariile sale la Nomocanonul în XIV titluri, el spune că : «în chestiunile pentru care canoanele nu hotărăsc nimic, trebuie să urmăm legile (civile)»⁸⁹. Apoi și practic putem dovedi acest proces, nu numai teoretic. Cîteva exemple sînt suficiente a ne forma o imagine clară.

Între problemele de seamă, ce au preocupat pe Sf. Părinți, întruniți la sinodul IV ecumenic a fost și situația de dezordine și turburare produsă în Biserică de anumite fețe bisericești care conspirau împreună cu alte persoane împotriva căpeteniilor bisericești. Neavînd nici o dispoziție privitoare la o astfel de infracțiune, mai sus pomeniții Părinți au elaborat de comun acord canonul 18 ca o copie fidelă a dispozițiilor legilor civile, potrivit cărora «infracțiunea conspirației sau complicității era cu totul prohibită, iar infractorii pedepsiți aspru. Clericii infractori în acest sens, fie că sînt ei conspiratori, coautori sau complici se pedepsesc după canonul amintit cu maximum de pedeapsă, cu pedeapsa caterisirii, dispoziție care avea să se reînnoiască de către sinodul trulan în canonul 34.

O altă dovadă, că unde nu au existat prevederi canonice Biserica s-a ghidat după cele penale ale Statului este și principiul juridic al prescripției. Sf. Canoane nu conțineau nici o normă privind prescripția ; ele nu cunoșteau nici prescripția abaterilor, nici prescripția pedepselor bisericești⁹⁰. Și totuși era nevoie, ca Biserica să-și instituie o prescripție pro-

86. Vezi și glava 27, 41, Pravila Mare.

87. Cf. can. 21 VI ; col. 109-110, Pravila Mică.

88. Pr. prof. Liviu Stan, *Tradiția pravilnică a Bisericii*, în rev. «Studii Teologice», București, 1960, nr. 5-6, p. 340 ; cf. și N. T. Buzea, *Studii de drept și procedură bisericească*, part. I, pp. 17, 40, 41, 44, 69-71 ; Berdnikov, (I. S.), *Curs de drept bisericesc*, trad. de Silvestru Bălănescu, București, 1892, pp. 39, 312.

89. La Gh. Cronț, *Prescripția în dreptul bisericesc ortodox*, p. 6. Cf. și Nic. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, p. 45.

90. Această lipsă se datorește concepției general-creștină de veacuri după care «orice abatere de la rînduiala Bisericii constituie și un păcat și întrucît nici un păcat nu se șterge numai prin curgerea vremii, urmează că în principiu abaterile supuse pedepselor

prie, lucru pe care l-a și făcut sub înrîurirea legislației romano-bizantine. De la Nomocanonul în XIV titluri, care ne dă prima dovadă în acest sens, și pînă la legiunile recente ale Bisericii noastre, sînt tot atîtea exemple de influență juridică a statului asupra dreptului bisericesc ⁹¹.

Dispoziția art. 29 din Regulamentul de procedură, actual, că «dacă cel în cauză a fost condamnat la amendă sau închisoare corecțională pe un anumit termen, i se va aplica oprirea de la cele sfinte, pe un termen echivalent cu cel al sancțiunii civile sau penale» — arată o dată în plus că Biserica se ghidează și după dispozițiile penale ale Statului.

Prin aplicarea pedepselor amintite, autoritatea bisericească urmărește pe lîngă faptul de a da satisfacția părții vătămate (individ sau colectiv) și a împiedica pericolul social pe care îl prezintă infracțiunea și infactorul, — urmărește zic, îndeosebi și mai întîi îndreptarea sau readucerea delicventului pe calea dreptății și a disciplinei liber consmțite; numai acolo unde lipsește complet conștiința morală de creștin și cetățean, intervine în virtutea legii, elementul negativ al represiunii, înlăturînd și tăind fărădelegea din rădăcină.

Acest scop se realizează numai în măsura în care autoritatea competentă va ști să dea boalei «tratamentul potrivit» (can. 102 VI), sau delicventului pedeapsa cuvenită. Pentru aceasta, însă, va trebui să cunoască și să aplice principiile procedurii penale existente.

Mai întîi imparțialitatea ei în procesul de judecată, dictonul Mîntuitorului avînd valabilitate veșnică: «să nu judecați după față, ci să faceți judecată dreaptă» (Ioan VII, 24). Apoi, să observe natura și gravitatea infracțiunii și numai în raport cu acestea să fixeze, ca nu cumva să se producă o improporționalitate în represiune; delictelor ușoare să nu fie pedepsite cu pedepse grele, iar delictelor grave cu pedepse ușoare (can. 102 VI) ⁹². Aici intră și problema responsabilității egale a autorului prin-

bisericești n-ar trebui să se prescrie prin trecerea timpului, așa cum nu se pot prescrie nici păcatele. Prescripția abaterilor însă, înseamnă prescripția urmărilor legale ale acestor abateri și nu prescripția urmărilor morale respective. Nu cunoaștem nici o motivare formulată de vreun canonist ortodox pentru îndreptățirea prescripției abaterilor bisericești. Socotim că în această privință motivarea cea mai îndreptățită nu se poate întemeia decît tocmai pe deosebirea ce se poate face între urmările legale și urmările morale ale aceluiași abateri. Urmările legale ale unei abateri sînt de competența forului extern al Bisericii și ca atare, Biserica poate admite înlăturarea acestor urmări și prin prescripție, întrucît canoanele nu se împotrivesc. În ce privește însă urmările morale ale aceluiași abateri, acestea sînt de competența forului intern și firește nu se pot înlătura decît prin pocăință și ispășire. Prescripția abaterilor în dreptul bisericesc ortodox trebuie înțeleasă așa dar ca mijloc de stingere a acțiunilor penale, ca mijloc de înlăturare a urmărilor legale, nu și ca mijloc de absolvire a păcatelor respective în fața forului intern. Prescripția poate acoperi pe vinovați numai din punct de vedere al forului extern în fața societății creștine, dar nu și din punct de vedere al forului intern, în fața conștiinței lor proprii și în fața lui Dumnezeu» (Gh. Cronț, *op. cit.*, pp. 22-23; Vezi și V. Șesan, *Curs de drept bisericesc universal*, p. 442).

91. Vezi Gh. Cronț, *op. cit.*, pp. 22-27; § 2, 3, 13, *Regulamentul de procedură al Bisericii gr. ort. din Transilvania din 1906*; art. 2, 3, 309, 310, R.P... (1927); art. 2, 3, 243-246 R.P... (1950).

92. Vezi și Ilie Teodorescu, *op. cit.*, p. 105: — «O pedeapsă prea mare în raport

cipal cu coautorii și complicii săi la săvârșirea infracțiunii. Ei merita să sufere aceeași pedeapsă (can. 29, 30 apost. ; 2, 27 IV ; 22, 23 27 VI, Enciclica Patriarhului Ghenadie).

Autoritatea bisericească va trebui să țină seama și de împrejurările sau cauzele circumstanțiale care însoțesc săvârșirea delictului, și să procedeze ca atare. Acolo, unde apar împrejurări cu efecte atenuante, va ști că acestea slăbesc improbabilitatea și prin urmare și pedeapsa la care va expune pe vinovat va fi mai mică⁹³. Procesul va fi însă invers de sporire a responsabilității penale, (atunci) când săvârșirea delictului este însoțită de cauze cu efecte agravante iar pedeapsa va fi și ea mai aspră.

Să vedem obișnuitele *circumstanțe atenuante*: Mărturisirea de bună voie a delicventului (can. 8 Grigore de Nazians ; 61 Vasile cel Mare ; 29, 30 Nichifor Mărturisitorul⁹⁴ și străduința lui de a repara paguba produsă (can. 1, 2 Ancira ; 38 Vasile cel Mare ; 4 Grigore de Nyssa) ca și viața exemplară a delicventului pînă la săvârșirea delictului, care poate a fost prilejuit de împrejurări neprevăzute. (can. 5 Ancira)⁹⁵ sînt exemple de circumstanțe atenuante, care atunci cînd se observă, se pedepsește de regulă mai indulgent.

Sînt de asemenea cauze psihologice care fie că acționează asupra factorului rațional, adică asupra capacității omului de a înțelege sau de a pricepe, fie asupra factorilorvoluționali⁹⁶ produc anumite anormalități psihologice, în timpul cărora se pot produce infracțiuni nevoite. Între cele care influențează direct și special factorul rațional se află și neștiința sau ignoranța de fapt, care-l pune pe individ în situația de a săvârși fapte contrarii legii penale și totuși să fie încredințat că ceea ce a săvârșit este un fapt normal⁹⁷.

Efectul penal al acestei scuze legale, cum se numește în drept, este de scădere a culpabilității infractorilor⁹⁸ și el este observat întocmai și de autoritatea bisericească, care îi sancționează pe delicvenții săi, în speță pe clerici, cu mai multă indulgență, pedepsele aplicate fiind mai blînde decît atunci cînd același delict s-ar săvârși în cunoștință perfectă de cauză (can. 13 Teofil Alex.)⁹⁹.

Constrîngerea fizică¹⁰⁰, îndreptată fie împotriva sănătății, integrității corporale sau vieții, prin loviri, răniri, etc. (can. 6 Ancira ; 81, 82

cu infracțiunea, face pe delicvent să vadă în lege o tirană a lui și îndreptarea morală pentru dînsul nu poate avea loc». C. Protopopescu, *Natura și caracterele pedepsei*, Teză, București, 1890, pp. 25 ; vezi și Alex. Oprescu, *Despre complicitate*, Teză, București, 1888, p. 76 ; art. 50 R.D.B... (1872) ; art. 18 R.P... (1927) ; art. 16, R.P... (1950).

93. Vezi Buzea, *Principii de drept penal*, p. 431 ; cf. și I. G. Bureția, *Despre cauzele care apără de pedeapsă sau micșorează pedeapsa*, Teză, București, 1901, p. 18.

94. Cf. și art. 11 alin. II, R.P... (1950).

95. Cf. și art. 50, R.D.B... (1872) ; art. 18, R.P... (1927), și art. 16, R.P... (1950).

96. Vezi Buzea, *op. cit.*, p. 368.

97. Idem, *ibidem*.

98. Idem, p. 453.

99. Vezi și art. 245, alin. II, R.L.C., art. 12 și 51 R.P... (1927) ; art. 11, alin. II, 45, R.PP (1950).

100. «Cînd forța fizică, care constrînge nu vine de la o persoană, ci de la elementele

Vasile cel Mare), fie împotriva averii (can. 6 Ancira) — este și ea o *scuză atenuantă* pentru persoana care a comis un delict sub influența ei (asupra factorului voluțional), din moment ce starea emotivă l-a împins la săvârșirea lui. Încît, în astfel de situații, se dispune pe drept de Biserică atenuarea legală a imputabilității și o îndulcire a pedepselor (can. 10, I ; 3, 4, 6 Ancira ; 81, 82 Sf. Vasile ; 2, 10, 14 Petru Alex.) ¹⁰¹.

Constrîngerii morale însă nu i s-a recunoscut de Biserică (can. 6. 7 Petru Alex.) caracterul de circumstanță atenuantă ¹⁰².

Cu totul altfel se prezintă situația în cazul circumstanțelor cu efecte agravante. Acestea sporesc responsabilitatea penală. Autoritatea bisericească, avînd în vedere că, clericul delicvent a săvîrșit delictul intenționat (can. 6 Ancira ; 81, 82 Vasile cel Mare) ¹⁰³, că este lipsit de căință pentru săvîrșirea lui ¹⁰⁴ ; că delictul este numai o urmare a concepției sale morale în genere ¹⁰⁵, că prin fapta și urmările ei a produs vătămare vieții generale bisericești precum și primejdia concepției morale a altor membrii ai Bisericii ¹⁰⁶ ; și dacă clericul delicvent este și o persoană care, conform situației sale în Biserică trebuia să servească tuturor celorlalți ca model de virtute și ca icoană a exactei observări a legilor ¹⁰⁷ — va proceda în toate aceste cazuri, la pedepsirea mai aspră a vinovatului.

Cumulul de infracțiuni este și el o circumstanță agravantă. Actul răpirii unei femei, despre care face pomenire can. 27 IV și 92 VI, este un exemplu de cumul de infracțiuni, pentru că așa cum explică Nicodim Milaș în comentarul său la canonul 27 al sinod. IV ecumenic : «în răpire se împreună mai multe infracțiuni, dintre care fiecare se supune separat legii penale, deoarece aici, afară de răpirea însăși, găsim o persoană, a cărei libertate se răpește, găsim violarea dreptului matrimonial, găsim legătură ilegală de desfrîu între două persoane, în fine găsim delict comis împotriva ordinii sociale ¹⁰⁸.

Asemenea, adulterul ¹⁰⁹ și hirotonirea candidaților la preoție într-o eparhie străină în care se și află fără consimțămîntul episcopului respec-

naturii, sau din întîmplările neprevăzute ale lucrărilor, se zice că infracțiunea se datorește unui *caz fortuit* sau unei *forțe majore*, adică intervenirii unor forțe fizice, externe, pe care infractorul nu le-a prevăzut și cărora n-a putut rezista» (N. T. Buzea, *op. cit.*, p. 377).

101. Vezi art. 6, R.P... (1927 și 1950).

102. Vezi art. 38 R.P... (1927) ; art. 35 R.P... (1950).

103. Vezi art. 5, 14, 17, 18, 19 al. IV ; 23, R.P... (1950) ; art. 445, 16, 19, 26, 50, 51 R.P... (1927) ; art. 242 R.L.C. ; art. R.D.B. (1872).

104. Vezi can. 12 I ; 102 VI ; 3 Neocezarea ; 3, 74, Vasile cel Mare ; și art. 13 R.P... (1927) ; art. 11, al. III, R. P... (1950).

105. Vezi can. 5 Ancira ; Vezi și art. 50 R.D.B... (872) ; art. 18 R.P... (1927) ; art. 16 R. P... (1950).

106. Vezi can. 45, 55, 56 apostolic.

107. Vezi can. 42, 43, 44 Apostolic ; 10, IV ; 9, VI ; cf. și Nic. Milaș, *Dreptul bisericesc oriental*, pp. 415-416.

108. *Canoanele*.. vol. I, p. II. p. 256.

109. Vezi can. 25 apost. : 2, 9 I ; 4, VI ; 1, 9 Neocezarea ; 3, 3, 32 Vasile cel Mare ; vezi și art. 59 R.D.B... (1872) ; art. 243 R.L.C. ; glava 10, 58 Pravila Mare ; col. 14, 15, 17, 107, 121, 122 Pravila Mică.

tiv, (can. 35 apost. ; 15 I ; 2 II ; 8 III ; 5 IV ; 13 Ancira ; 22 Ant. ; 3 Sardica ; 48 Cartag.) — în care situație Biserica¹¹⁰ aplică pedepse foarte aspre.

Măsura de represiune va fi și mai aspră când clericul delictiv se va dovedi recidivist¹¹¹.

De procedura juridico-bisericească ține și problema controversată : este îndreptățită autoritatea bisericască să pronunțe două pedepse pentru aceeași abatere ?

În Sf. Canoane găsim dispoziții și pro și contra : Bunăoară canonul 25 apost. interzice categoric să se aplice pedeapsa caterisirii și afurisirii deodată pentru desfrâu, sperjur și furt, socotind că este suficientă pedeapsa caterisirii pentru clericii vinovați de asemenea abateri¹¹². Prin această dispoziție, însă, canonul «nu statornicește o regulă generală»¹¹³ deoarece se referă numai la delictele menționate, iar nu și la abateri mai grele¹¹⁴. Sint și dispoziții canonice din care reiese clar că autoritatea juridico-bisericească este îndreptățită să pronunțe două pedepse pentru aceeași abatere, lucru pe care l-am putut vedea când am vorbit, despre simonie (can. 29, 30 apost. ; Enciclica patr. Ghenadie) etc. Același lucru îl putem vedea și în legile Bisericii rezultate din colaborarea ei cu Statul. Pedeapsa închiderii sau trimiterii clericilor la mînăstire, a clericilor pedepsiți cu caterisirea sau cu alte pedepse bisericesti mai mici, se datorește strînsei colaborări cu statul bizantin. Împăratul Justinian, spre exemplu, dispunea să fie închiși în mînăstiri toți clericii caterisiți «spre a nu putea influența lumea din afară și spre a se pocăi»¹¹⁵ ; iar împăratul Leon Filozoful, cerea «chiar închiderea pe viață în mînăstire a tuturor celor anatematizați pentru fapte grave»¹¹⁶.

Bisericile Ortodoxe naționale au aplicat și ele această pedeapsă, numai în forma ei inițială de închidere cu adevărat, alte ori în formă simplă de canonisire la mînăstire. Această din urmă formă constituie în Regulamentele de procedură din 1927 și cel actual, dublura pedepsii bisericesti cu «oprirea de la săvîrșirea sfintelor slujbe pe timp limitat» ;

110. Vezi can. 35 apost. : 15, I ; 2, II ; 8, III ; 5, 27 IV ; 92, VI ; etc.

111. Vezi can. 12, I ; 102, VI ; 3 Neccezareea ; 3, 74 Vasile cel Mare ; Vezi și art. 55, 56, 60, 62 R.D.B... (1827) ; art. 238-240 ; 244, 247 R.L.C. ; art. 13 al. II ; 37 alin. II ; 46 alin. III ; 48 alin. II, R.P... (1927) ; art. 11 alin. III, V ; 14 al. II, și III ; 31 alin. III ; 39, 42 alin. V, R.P... (1950).

112. Vezi și art. 32, Vasile cel Mare.

113. Gh. Cronț, Este îndreptățită autoritatea bisericască să pronunțe două pedepse pentru aceeași abatere ? București, 1937, p. 5.

114. «Așa au înțeles dispoziția can. 25 apost. și comentatorii clasici : Balsamon, în *Sintagma* II, 32-33 : «Το, οὐκ ἐκδεχόμενος δις ἐπὶ τὸ αὐτὲ, μὴ εἴπῃς ἐκλαμβάνεσθαι εἰς πάντα ὅπως δὴποτε καθαιρούμενον... ἀλλ' εἰπὲ τοῦτο ἐκλαμβάνεσθαι εἰς μόνους τοὰς καὶ θαιρούμενους διὰ ἁμαρτήματα περισχόμενα τῇ παρόντι κανόνι καὶ διὰ ἕτερα ὁμοία» (la Can. 25 Apost., în *Sintagma*, II, 32 : «Οἱ τοῖς ῥηθεῖσιν ὑποπεσόντες ἐγκλήματα καθαιροῦνται οὐ μὲν τοῖς καὶ ἀφορίζονται... Εἰσὶ δ' ἕτερα, ἐγκλήματα, εἰς ἄλλόντες καὶ καθαιροῦνται καὶ ἀφορίζονται» — la Gh. Cronț, *op. cit.*, p. 5.

115. *Novela* 123, cap. II și 20. — *Novellae Justiniani*, ed. Scholl. — Kroll, Berlin 1895 (la Gh. Cronț, *op. cit.*, p. 9).

116. Nov. 7 și 8 — *Sint. At.*, II, 233 (la Gh. Cronț, *op. cit.*, p. 9).

și am văzut că se aplică: clericilor vinovați de erezie¹¹⁷, clericilor vinovați de schismă¹¹⁸, clericilor vinovați de batjocorirea Casei lui Dumnezeu și a obiectelor sfinte¹¹⁹ sau de neglijarea întru îndeplinirea datoriilor sacerdotale¹²⁰.

Este clar deci, că autoritatea bisericească poate aplica, în unele cazuri, două pedepse pentru una și aceeași abatere.

CONCLUZII

Din felul în care s-a încheiat ca societate religioasă, se știe, îndeobște, că Biserica a simțit nevoia unei bune rîndueli și a unei discipline sprijinite nu numai pe norme religioase și morale, ci și pe norme juridice.

Atunci cînd utilizează norme juridice sau pedepse împotriva membrilor săi, în speță împotriva clericilor delicvenți, Biserica creștină face aceasta cu scopul de a-i îndrepta pe aceștia, de a-i readuce la starea inițială de ordine și disciplină, comună obștei creștine. Aceasta cu atît mai mult, cu cît se știe că, misiunea pe care au îmbrățișat-o sfințiții slujitori se poate realiza numai în condiții optime, de bună rînduială și disciplină liber consimțită.

Studiul de față a urmărit să reîmprospăteze în memoria și în conștiința clerului nostru bunele rîndueli și disciplina liber consimțită, care de veacuri și mereu se legiferează pentru o bună și legală dezvoltare a vieții Bisericii și societății.

De asemenea în studiul de față s-a urmărit a se arăta că Bisericii i-a sîrvit ca drept model pentru elaborarea normelor juridice proprii și normele juridice profane.

Cele cîteva exemple pe care le-am relevat, sînt grăitoare în acest sens.

Această veche orientare, dovedită tradițională, ne arată pe de o parte că, autoritatea bisericească s-a influențat după legile de la Stat, în cadrul legal în care-și putea exercita funcțiunile, iar pe de altă parte, ne arată că ea a dat în toată vremea îndrumări corespunzătoare clerului, pentru cunoașterea și respectarea întocmai a acelor legi.

Magistrand MUNTEANU ALEX. ARMAND

117. Vezi art. 13 R.P... (1927); art. 11, alin. III, R.P... (1950).

118. Vezi art. 16 R.P... (1927); art. 14 R.P... (1950).

119. Vezi art. 16 R.P... (1927); art. 33, alin. II, R.P... (1950).

120. Vezi art. 49 R.P... (1927); și art. 41, 44, R.P... (1950).

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

CONTRIBUȚII LA BIBLIOGRAFIA ROMINEASCĂ VECHIE

1. **Catavasier.** Ed. IV. Rîmnic, 1760.

În 8° (15 cm×9,5 cm), 2+215 foi numerotate.

Tipărit cu negru și roșu, cu 23 rînduri pe pagină.

Din exemplarul văzut de noi lipsesc: foile liminare, f. 1 numerotată, 211 și 214.

Numerotare greșită: f. 9 numerotată greșit 5; 10=6; 11=7; 12=8; 13=9; 14=10; 15=11; 16=12.

f. 28 v, 56 v, 150: Maica Domnului cu Iisus în brațe stă pe o laviță, în spate doi îngeri, în picioare (5 cm×4 cm).

f. 28, 184 v: vigneta cu flori și frunze stilizate.

Inițiale ornate cu frunze și flori stilizate.

X (2 cm×1,3 cm) f. 1, r. 4, f. 29, r. 4.

Φ (1,3 cm×1 cm) f. 61, r. 14.

⋈ (2,2 cm×1,4 cm) f. 154, r. 6.

3 (2,3 cm×1,3 cm) f. 78, r. 9.

K (1,8 cm×1,3 cm) f. 85 r. 5; f. 90 v r. 16; f. 98 r. 9; f. 100 v r. 8; f. 106 v r. 6; f. 150 r. 8.

M (1,8 cm×1,3 cm) f. 92, r. 14.

Ω (2,2 cm×1,6 cm) f. 93, r. 13.

Υ (1,8 cm×1,4 cm) f. 94 v, r. 15.

Б (1,8 cm×1,1 cm) f. 103, r. 3.

Б (1,7 cm×1,1 cm) f. 112, r. 2.

И (1,6 cm×1,3 cm) f. 105, r. 6.

Е (1,8 cm×1,6 cm) f. 107, r. 6.

Е (1,8 cm×1,6 cm) f. 110, r. 15; f. 142, r. 7.

Λ (1,8 cm×1,6 cm) f. 128 v, r. 5.

CUPRINS :

Catavasiile în grecește :

Catavasii la nașterea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, f. 2-4; Catavasii la botezul D[o]mnului H[risto]s, f. 4-6; Stihirile ce se cântă la sf[i]nțirea apei, f. 6v-7; Catavasii la Stretenia D[o]mnului H[risto]s, f. 7-8; în sfînta luminata zi a Paștilor, f. 8-12; Catavasii la înălțarea D[o]mnului Hr[is]tosu, f. 12-13; Catavasii la adormirea Precistii, f. 13-14; Catavasiile Născătoarei de D[u]mnezeu, f. 14-15; Tropariul la zioa crucii, f. 15; Catavasii la zioa crucii, f. 15v-16v; Troparele învierii, f. 16v-18v; Slavoslovie, f. 18v-19v; Rînduiala sfîntei Liturghii, f. 19v-22v; Rînduiala liturghii a marelui Vasilie, f. 22v-23v; Rînduiala sf[i]ntei liturghii a preides[fe]șteniei, f. 23v-24v; Imnoasele ce se cântă la masă, f. 24v-28.

Catavasiile în limba slavonă :

Tropariul nașterii, f. 28v; Catavasii la nașterea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, f. 29-31v; Catavasii la botezul D[o]mnului H[risto]s, f. 31v-34; Stihiri care să cântă la sf[i]nțirea apei, f. 34r-v; Februarie 2. Tropar, f. 34v; Catavasii la stretenia D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, f. 34v-36; Stihiri ce să cântă în postul celu mare după ev[a]ng[he]lie, f. 36r-v; La Dumineca Floriilor, Tropar, f. 36v-37; Canon în Dumineca Floriilor, f. 37-40; Catavasiile în sf[i]nta și luminata zi a Paștilor, f. 40-45v; Miercuri la prepolovlenie..., Tropar, f. 45v; La joia înălțării Domnului nostru I[isu]s H[risto]s, Tropar, f. 46; Catavasii la înălțarea D[o]mnului Hr[is]tos, f. 46-47; În dumineca sf[i]ntei Troițe, Tropar, f. 48; Catavasii la înălțarea cinstitei cruci, f. 48-49; Catavasii ale Născătoarei de D[u]mnezeu, f. 49-50; Podobiile a 8 glasuri, f. 50-53; Troparele și b[o]gorodicinile văscresenelor, f. 53v-56v.

Catavasiile în românește :

Catavasii la nașterea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s¹, f. 57-61; Catavasii la botezul Domnului nostru I[isu]s H[risto]s², f. 61-65v; Catavasii la stretenia D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s³, f. 66-67v; Catavasii la blagoveștenii și la alte praznice⁴, f. 67v-70; Tropariul Acatistului prea sf[i]ntei Născătoarei de D[u]mnezeu⁵, f. 70; Catavasii la Dumineca Floriilor⁶, f. 70v-76; Întru sf[i]nta și marea luni și marți și miercuri. Tropar⁷, f. 76v; La sf[i]nta și marea joi și vineri. Tropariu⁸, f. 76v-77; La sf[i]nta și marea vineri seara⁹, f. 77r-v; [Catavasiile] la prea luminata înviare a D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s¹⁰, f. 78-83; Aprilie 23. La sf[i]ntul m[u]c[e]nic Gheorghie¹¹, f. 83-84; Mai 21. la sf[i]nții împărați Constantin și Elena¹², f. 84r-v; Catavasii la înălțarea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s și la sf[i]nta Troiță¹³, f. 85-87v. La Dumineca a șaptea după Paști a Sf[i]nților Părinți¹⁴, f. 87v-88; La Sf[i]nta

1. f. 57, r. 17-18 : „Fiului celui născutu fără stricare dinu / Tatălu mai nainte de veci...”.

2. f. 61, r. 14-15 : „Fundulu adincului l-au descoperitu și pre uscatu pre ai săi i-au trecut...”.

3. f. 66, r. 4-5 : „Pămintulu celu roditoru de adincime, u / scat l-au umblatu oare cîndu soarele...”.

4. f. 67v, r. 9-11 : „Deșchide-voiu gura mea și să va umplea de / D[u]hulu și cuvintu răspunde-voiu împără / tesii Maicii...”.

5. f. 70, r. 10-12 : „Porunca cu taină în cunoștință luindu cel fără de trupu de grabă au stătutu în casa / lui Iosifu...”.

6. f. 70v, r. 4-5 : „Arătatu-s-au ale adincului izvoară, umeju / nii neinpărtășite...”.

7. f. 76v, r. 3-5 : „Iată mirele vine la miezul nopții și fe / ricită e sluga pre carele va afla prive / ghindu...”.

8. f. 76v, r. 14-15 : „Cîndu slăviții ucenici la spălarea cinii / s-au luminatu, atunceea Iuda...”.

9. f. 77, r. 6-7 : „Pe tine celu ce te inbraci în lumina ca / cu unu veșmîntu...”.

10. f. 78, r. 9-10 : „Zioa învierii noroadelor să ne lu / minămu...”.

11. f. 83, r. 21-22 : „După vrednicia numelui ai viețuit m[u]cini / ce Gheorghie...”.

12. f. 84, r. 19-20 : „Cele mai mari daruri, cele bogate, luundu / dela D[u]mnezeu...”.

13. f. 85, r. 5-6 : „Cu Dumnezeesculu noru acoperit fiind / Gîngavulu au spusu legea cea scrisă...”.

14. f. 87v, r. 16-18 : „Astăzi pre trimbițele D[u]hului cele de tai / nă pre purtătorii de D[u]mnezeu părinți / săi laudămu...”.

troiță la vecernie¹⁵, f. 88-89 v; Iunie 23. La nașterea sf[i]ntului Ioann¹⁶, f. 89 v-90 v; La sf[i]nții apostoli Petru și Pavel¹⁷, f. 90 v-92; August 6. La preobrajenia D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s¹⁸, f. 92-93; August 15. La adormirea prea sf[i]nței Născătoarei de D[u]mnezeu¹⁹, f. 93-94 v; Catavasii la adormirea Preacestii²⁰, f. 94 v-97; Septembrie 8. La nașterea prea sf[i]nței de D[u]mnezeu Născătoare²¹, f. 97-98; Catavasii la cinstita cruce²², f. 98-100; Octombrie 14. La preapodobna Paraschiva²³, f. 100 v-101 v; Octombrie 26. La sf[i]ntul marele mucenic Dimitrie²⁴, f. 101 v-102 v; Noembrie 8. La savorul îngerilor²⁵, f. 103-104; Noiembrie 21. La văvedenia prea sf[i]nței Născătoarei de D[u]mnezeu²⁶, f. 104-105; Decembrie 6. La sf[i]ntul Nicolae²⁷, f. 105-106 v; Rînduiala utreniei duminică dimineața după canon²⁸, f. 106 v-111; Rînduiala utreniei praznicilor sf[i]nților după sădelne²⁹, f. 111 r-v; Rînduiala sf[i]nței și D[u]mnezești Liturghii³⁰, f. 112-118; Pricestnele preste toată săptămîna³¹, f. 118 r-v; Pricestnele praznicilor³², f. 118 v-120; Stihurile vecerniei cei mari³³, f. 120-121 v; Irmoase³⁴, f. 121 v-124 v; Podobiile glasurilor³⁵, f. 124 v-128; Polieleu care să cîntă la praznicile înpărătești și ale sf[i]nților³⁶, f. 128 v-130; Pentru Polieleu, ce să cîntă la praznicile înpărătești și ale Născătoarei de D[u]mnezeu³⁷, f. 130-130 v; Pripele la praznice înpărătești și la toți sf[i]nții care au Polieleu, facerea lui Filothei monahul³⁸, f. 130 v-142 v. Psalmi aleși. Cîntarea lui Moisi³⁹, f. 142 v-148; Prevelicul⁴⁰, f. 148-149 v. Rînduiala celui de obște paraclis⁴¹, f. 150-157 v; Adunarea a celor 12 luni de preste anu, f. 158-172.

15. f. 88, r. 5-6: „Veniți noroadelor să ne închinăm D[u]mne / zeirii cei în trei ipostasuri...”

16. f. 89 v, r. 18-19: „Astăzi sfeșniculu luminii face cale în / nainte venirii cuvîntului lui D[u]mnezeu...”

17. f. 99 v, r. 16-18: „Că cîcununi de laude vomu încununa / pre Petru și pre Pavelu, pre cei / despărțiți cu trupurile...”

18. f. 92, r. 18-19: „Mai nainte inchipuindu învierea ta H[risto]ase / D[u]mnezeule...”

19. f. 93, r. 13-15: „O prea slăvită minune, Izvorulu vie / ții în mormintu să pune și scară / cătră ceriu mormîntulu să face...”

20. f. 94 v, r. 15-17: „Cea inpodobită cu D[u]mnezeiasca slavă sf[i]nta și lăudata Fecioară pomeni / rea ta...”

21. f. 97, r. 19-20: „Astăzi D[u]mnezeu celu ce să odihnește pre / scaunele cele înțeleghătoare...”

22. f. 98, r. 9-11: „Crucea însemnindu Moisi, în drept / cu toiagulu Marea Roșie au despăr / țitu...”

23. f. 100 v, r. 8-10: „Cu vărsarea lacrimiloru stingind / aprinderea patimiloru trupesți / și foculu dragostei cei D[u]mnezeesți...”

24. f. 101 v, r. 7-9: „Astăzi împreună ne cheamă pre noi, a răbdă / toriului de patimi cea de toată lumea / prăznuire...”

25. f. 103, r. 3-4: „Bucurați-vă împreună cu noi toate ince / pătoriile cetelor îngerești...”

26. f. 104, r. 13-15: „După ce te-ai născut, d[u]mnezeiască mireasă, / venit-ai în Biserica D[o]mnului ca să crești...”

27. f. 105, r. 6-8: „Pre podcaba / Arhiereiloru și slava părințiloru pre izvorulu minuni / lor...”

28. f. 106 v, r. 6-7: „Cuvine-să cu adevăratu să te slăvimu pre tine D[u]mnezeu cuvîntulu...”

29. f. 111, r. 18-20: „Dinu tinerețele mele multe patimi să / luptă cu mine, ci însuți mi-ajută min / titoriulu meu...”

30. f. 112, r. 2-3: „Bine cuvîntează suflete alu meu pre / D[o]mnulu...”

31. f. 118, r. 10: „Lăudați pre D[o]mnulu dinu ceriuri...”

32. f. 118 v, r. 5: „Izbăvire au trimisu D[o]mnulu norodului său...”

33. f. 120, r. 12: „D[oa]mne strigat-amu cătră tine auzi-mă...”

34. f. 121 v, r. 21-22: „Mulți ani facu D[o]mnulu D[u]mnezeu prea sf[i]nțitului de D[u]mnezeu...”

35. f. 124 v, r. 11-13: „Ceia ce esti bucuria cetelor cerești și pre / pămînt oameniloru tare folositoare / prea curată Fecioară...”

36. f. 128 v, r. 5-6: „Lăudați numele D[o]mnului, lăudați / slugi pre D[o]mnulu...”

37. f. 130, r. 16-17: „Mărturisiți-vă D[o]mnului că iaste (bună) că în / veacu e mila lui...”

38. f. 130 v, r. 14-15: „Adu-ți aminte D[oa]mne de D[a]v[i]du și de toa / te blîndețele lui...”

39. f. 142 v, r. 7-9: „Să cîntăm D[o]mnului că cu mărire / s-au proslăvit și pre călăre / ți i-au aruncatu în mare...”

40. f. 148, r. 21-22: „Întru rugăciunea și lauda cîstitului slă / vitului pror[o]cu înainte mergătoriulu...”

41. f. 150, r. 8-10: „Cătră Născătoarea de D[u]mnezeu acum cu nevoință să alergăm noi păcă / toșii și smeriți...”

Luna lui septembrie, f. 158-159 v.
 Luna lui octombrie, f. 161-163.
 Luna lui decembrie, f. 163 r-163 v.
 Luna lui ianuarie, f. 164-165 v.
 Luna lui februarie, f. 166.
 Luna lui martie, f. 166 v-167 v.
 Luna lui aprilie, f. 167 v-168.
 Luna lui mai, f. 168 v-169.
 Luna lui iunie, f. 169-170.
 Luna lui iulie, f. 170-171.
 Luna lui august, f. 171-172.

Pashalia... care să începe de la anul facerii lumii 7268 iară de la nașterea lui H[risto]s 1760 și merge pînă la anul 7448, 1940, f. 172 v-198 v.

Alergarea (Crugul) lunilor, f. 199-210.

Părimiile zilelor ⁴², f. 210 v-212.

Steauă colind ⁴², f. 212 v-213 v.

42. f. 210 v, r. 3-4 : „Iată acum binecuvîntați pre D[o]mnulu- toate slugile D[o]m-
 nului...”

43. f. 212 v-213 v.

„Aicea la sfîrșitul cărții puse-mu și / stihurile ce le cîntă copii cîndu umblă
 cu / steaoa în seara nașterii lui H[risto]s : și cetitoriule / ce vei citi și cu poetica vei so-
 coti și de nu / voru veni la număr bîne să ști că noi pre / cumu le-amu găsit așa le-am
 tipăritu / dupre cumu s-au obicinuitu a să cînta iară / n-amu mai umblatu a le număra :

Steaoa de susu răsare
 Cu o taină mare
 Steaoa strălucește
 Pre H[risto]s vestește
 Steaoa își dă rază
 Pre magi îi luminează
 Și magii grăescu
 Grai filosofescu.
 Tu ești cea prorocită,
 De Valaam vestită
 Că de cînd pămîntulu
 N-au născutu cuvîntulu
 Și fără de aceasta
 N-au născutu Precista
 Născu pre Hr[i]stosu
 Lumii spre folosu
 O stea prea luminoasă
 Dinu toate aleasă
 Cu a ta ivire
 Ne înveți întocmire
 Și noao ne scrie
 În astronomie
 Că s-au năcutu josu
 Împăratulu Hristosu
 În cetatea lui Davidu
 Pildă arătîndu
 Și dacă au văzutu
 Au călătoritu
 Trei crai despre răsăritu
 În Vithleemu au venitu
 Și îndată au aflatu
 Pre celu ce au căutatu
 Și s-au închinatu
 Ca unui împăratu.
 Daruri în mîini ținîndu
 Și lui Hr[i]stosu nicstîndu
 Cocoane împărate
 Și prea luminate
 Te știmu cine ești măritu
 Și în troiță slăvitu
 În ce chipu ai venitu
 Și dinu Fecioară te-ai născutu.
 Din Fecioară curată
 Și prea nevinovată

Scuze pentru greșelile de tipar, f. 215.

La sfârșitul cărții se află obișnuitele cereri de iertare pentru greșelile de tipar:
f. 215: «Tipăritu-s-au acestu catavasiariu prinu tocmirea și diorthosirea lui Lavrentie ieromonahul Dimitrievici.

Puținu ajutoriu va putea lua unu bogat de la un sărac și puțină laudă va auzi unu cinstitu de unu neînvățatu.

Drept aceia dară și eu știindu-mi sărăcia bunătăților și slăbiciunea învățaturii, tuturor, cu umilință mă rogu, ori ce greșală veți afla îndreptați și ertați pre mine ticălosulu mai susu numitulu, ca și voi să aflați ertare de la lesne ertătoriulu D[u]mnezeu».

Deoarece exemplarul nu are foaia de titlu, datarea (1760) am făcut-o după Pas-calia cuprinsă în această carte, care începe cu anul 1760, ar pentru fixarea locului de apariție, ne-am orientat după însemnarea lui Lavrentie Dimitrievici, despre care știm că a lucrat numai la tipografia de la Rîmnicea.

Exemplarul are o singură însemnare scrisă cu cerneală pe forțașul din spate: «Acestu Catavasieriu este a lui Iosif Popescu, învățător».

Catavasierul descris de noi se află în Biblioteca Institutului Teologic din Sibiu

2. Ceaslov. [București, 1750-1775].

În -8° (14,5 cm×9,5 cm), ?+f. 3-234.

Tipărit cu negru, cu 18 rînduri pe pagină.

În exemplarul văzut de noi lipsesc următoarele file: pînă la fila 3, f. 19-22, 24, 25, 44, 45, 81, 88, 94, 98, 113, 114, 122, 123, 128-130, 146, 155, 161, 162, 187, jumătate din f. 214, 225, 230, 231.

Numerotare greșită:

f. 200 numerotată greșit 199.

Fixarea aproximativă a datei de apariție (1750-1775) o susținem pe baza prezenței gravurii «Simbolului Împărtășaniei» de la fila 217 v, semnată de Iordache (Stoicovici), care a tipărit și gravat cărți la București, în această perioadă.

GRAVURI:

f. 202 v: Maica Domnului cu Iisus în brațe, stă pe o laviță, în spate, doi îngeri în picioare (5 cm×4 cm).

Dedesubt, inscripția: «O, prea cîntată maică, ceia ce ai născut pre cuvîntulu celu ce iaste mai sf[i]ntu de cîtu toți sf[i]nții, primindu acestu daru de acuma, izbăvește-ne din toată ispita și scoate dinu munca ceia ce va să fie pre cei ce-ți cîntă ție. Alliluia».

f. 217 v: Simbolul împărtășaniei. Iisus Hristos ieșind dintr-un potir, binecuvîntează cu ambele mîini: cu legenda circulară «H[risto]s pînea cea de viață purtătoare în darulu pre toți credincioșii pururea hrănește»; în colțuri cîte un serafim (10 cm×6,5 cm) de «Iordache tipograf».

f. 203: Frontispiciu cu flori și frunze stilizate.

f. 218: Frontispiciu cu flori stilizate (ca în Biblia de la București).

Vignetă din linii împletite, f. 54 v, 62, 112, 134 v, 148, 185.

Vignetă din linii împletite, f. 47, 202, 217.

Capul unui serafim, f. 63 v.

Pentru aceia ne rugăm ca și la noi să primești

Daruri lumești.

Orație

Dumneavoastră, cinstiți boiari aceasta ias[te] staoa de care au prorocitu mai na-
inte ver / hovnicul Valaam (zicîndu) că va răsări / o stea din Iacovu și să va ridica unu
înpă / ratu dinu Israilteani și va sfărîma pre / toți D[o]mnii Moavițeniloru care stea /
fost-au povățuiți acei trei crai și de / lumină purtători filosofi și după raza ei / mergîndu
pînă la Vithleemu găsit-au pe H[risto]s / pruncu micu înfășatu și cu bucurie au zisu / ve-
niți să ne închinăm împăratului nostru D[u]mnezeu...". Lipsește foaia 114.

Prezentul cîntec de sta cît și Orația se găsesc de asemenea și în *Catavasierul* tipărit la Rîmnicea (1747), reprodus în *Bibliografia romînească veche*, vol. II, pp. 97-98, cît și în *Catavasierul* tipărit tot la Rîmnicea (1769).

Inițiale ornate cu frunze :

A (2 cm×1,2 cm), f. 5, r. 8 ; f. 14 v, r. 8 ; f. 53 v ; f. 72, r. 11 ; f. 73 v, r. 8 ; f. 90, r. 16 ; f. 127 v, r. 6 ; f. 145, r. 3 ; f. 222, r. 16 ; f. 227, r. 7.

A (2,3 cm×1,7 cm), f. 7, r. 1 ; f. 47 v, r. 5.

A (2,3 cm×1,8 cm), f. 17, r. 7 ; f. 35, r. 4 ; f. 87, r. 13 ; f. 101 v, r. 1 ; f. 138, r. 4.

K (2,3 cm×1,8 cm), f. 6, r. 5 ; f. 43, r. 4 ; f. 55, r. 6 ; f. 65 v, r. 3 ; f. 75, r. 5 ; f. 104, r. 9 ; f. 203 v, r. 1.

K (2,3 cm×1,7 cm), f. 72 v, r. 16.

A (2,3 cm×1,8 cm), f. 13 v, r. 12 ; f. 41 v, r. 7.

A (2,3 cm×1,5 cm), f. 48, r. 7.

A (2,3 cm×1,5 cm), f. 28 v, r. 15.

A (2,3 cm×1,8 cm), f. 30 v, r. 6 ; f. 62 v, r. 7.

Inițiale ornate cu flori și frunze stilizate.

A (2,3 cm×1,8 cm), f. 26, r. 5 ; f. 70, r. 4 ; f. 228, r. 13.

A (2,3 cm×1,5 cm), f. 210 v, r. 8.

M (2,6 cm×1,8 cm), f. 26 v, r. 6 ; f. 102 v, r. 6 ; f. 118 v, r. 12 ; f. 142, r. 1.

M (2,3 cm×1,7 cm), f. 99, r. 15.

I (2,6 cm×1,8 cm), f. 33 v, r. 13.

Q (2,6 cm×1,8 cm), f. 39, r. 15 ; f. 50, r. 9 ; f. 79, r. 7 ; f. 106 v, r. 14.

B (2 cm×1,8 cm), f. 56, r. 10 ; f. 68, r. 16.

H (1,8 cm×1,3 cm), f. 57, r. 9 ; f. 67 v, r. 16 ; f. 74 v, r. 1 ; f. 185 v, r. 6.

G (2 cm×1,4 cm), f. 60 v, r. 13 ; f. 93, r. 15 ; f. 219 v, r. 5 ; f. 232 v, r. 8.

G (2,6 cm×1,8 cm), f. 136 v, r. 1 ; f. 138 v, r. 8 ; f. 224 v, r. 6.

H (2,6 cm×1,8 cm), f. 107 v, r. 14.

III (2,8 cm×1,5 cm), f. 109 v, r. 9.

T (2,8 cm×1,5 cm), f. 233, r. 14.

Inițială ornată cu un cap de înger în mijloc.

Q (2,7 cm×2,3 cm), f. 135, r. 8.

CUPRINS :

Rînduiala vecerniei¹, f. [1]-13 v ; Rînduiala utreniei², f. 13 v-33 v ; Inceputul lui pervii ceas [= ceasul întâi]³, f. 33 v-41 ; Inceputul lui tretii ceas [= ceasul al treilea]⁴, f. 41 v-47 ; Inceputul lui șestii ceas [= ceasul al șaselea]⁵, f. 47 v-54 v ; Inceputul lui deviatii ceas⁶ [= ceasul al zecelea], f. 55-62 ; Rînduiala obedniții⁷, f. 62 v-71 v ; Blajeniile⁸, f. 64-65 ; Rînduiala pavecerniții cei mari⁹, f. 72-[98] ; Rînduiala pavec-

1. f. 5, r. 8-11 : „D[oa]mne strigat-am cătră tine / auzi-mă, ia aminte glasulu / rugii mele cînd strigu / cătră tine...”.

2. f. 13 v, r. 13-16 : „Auză-te D[o]mnul în zioa ne / cazului, scutească-te numele D[u]mnezeului lui / Iacov...”.

3. f. 33 v, r. 13-15 : „Graiurile mele ascultă-le / D[oa]mne înțelege striga / rea mea...”.

4. f. 41, r. 7-10 : „Auzi, D[oa]mne, dreptatea mea, / ia aminte cererea mea / nu intru buze viclene...”.

5. f. 47 v, r. 5-8 : „D[u]mnezeule intru numele / tău mintuiaște-mă și în / tru puterea ta mă jude / că...”.

6. f. 55, r. 6-10 : „Cîtu sint de iubite lăca / șurile tale D[oa]mne al pu / teriloru, dorește și sfîrșaste sufletulu / mieu spre curțile D[o]mnului...”.

7. f. 62 v, r. 7-9 : „Laudă suflete alu mieu / pre D[o]mnulu, lăuda-voi / pre D[o]mnulu în viața mea...”.

8. f. 64, r. 2-3 : „Intru înpărătia ta pomeneste-ne / pre noi D[oa]mne...”.

9. f. 72 v, r. 16-18 ; f. 73, r. 1 : „Cîndu amu strigat eu au / zitu-m-ai D[u]mnezeulu drep / tății mele, intru necazu / desfătatu...”.

niții cei mici¹⁰, f. 99-112; Polunoșnița în toate zilele¹¹, f. 112 v-134 v; Polunoșnița simbeti¹², f. 135-[146]; Polunoșnița duminicii¹³, f. 147-148; Sinaxaru a celor 12 luni... f. 148 v-185.

Luna lui septembrie, f. 148 v-151.

Luna lui octombrie, f. 151-153.

Luna lui noiembrie, f. 153 v-157.

Luna lui decembrie, f. 157-160.

Luna lui ianuarie, f. 160 v-167 v.

Luna lui februarie, f. 168-170.

Luna lui martie, f. 170-172.

Luna lui aprilie, f. 172 v-174 v.

Luna lui mai, f. 174 v-177.

Luna lui iunie, f. 177-180.

Luna lui iulie, f. 180-182.

Luna lui august, f. 182 v-185.

Troparele învierii¹⁴, f. 185 v-194; Troparele învierii ce să cîntă după fericiți cei fără prihană în cale, în toate duminicile preste totu anului¹⁵, f. 194-195 v; Troparele cu b[o]gorodicinile și condacele preste toată săptămîna¹⁶, f. 195 v-200; Insemnare cumu să citești Evangheliile vasc[r]esenelor de la duminica tuturor sf[i]nților, pînă la a cincea duminică din postul cel mare, preste toți anii, f. 200-202; Gravură: Maica Domnului cu Iisus în brațe, f. 202 v; Cîntatul paraclisului cel mare către prea sf[i]nta Născătoare de D[u]mnezeu¹⁷, f. 203-217; Canonul alu prea Sf[i]nte Născătoare de D[u]mnezeu¹⁸, f. 204-217; Gravură: Simbolul împărtășaniei, f. 217 v; Slujba sf[i]ntei priceștanii¹⁹, f. 218-233; Rugăciunea a Marelui Vasilie²⁰, f. 219 v-222; Rugăciunea a Sf[i]ntului părintelui nostru Ioan Zlatoust²¹, f. 222-224 v; Rugăciunea Sf[i]ntului Ioannu Damaschinu²², f. 224 v-226; Rugăciunea a Sf[i]ntului Ioannu Zlateoustu²³, f. 226-227; Rugăciunea totu aceluiași²⁴, f. 227-228; Rugăciunea Sf[i]ntului Ioannu Damaschinu²⁵, f. 228-229; Rugăciunea a Sf[i]ntului Ioannu Zlatoustu²⁶, f. 229-232 v; Rugăciunea iarăși a aceluiași²⁷, f. 232 v-233; Rugăciunea Sf[i]ntului Chirilu de la Alexandria²⁸, f. 233 r-v.

10. f. 101 v, r. 1-4: „D[oa]mne auzi rugăciunea mea / ia în urechi cererea mea întru adevărul tău, auzi-mă / întru dreptatea ta...”.

11. f. 118 v, r. 12-15: „Mîinile tale m-au făcut / și m-au zidit înțelep- / țeste-mă și mă voi învăța / poruncile tale...”.

12. f. 135, r. 8-11: „Ție să cuvine cîntare D[u]m / nezeule în Sionu și ție / să vă da rugăciune în Ierusa / limu...”.

13. f. 147 v, r. 2-3: „H[ristoa]se dătătoriule de viață, cu / frică te mărim...”.

14. f. 189, r. 8-11: „Taina cea dinu veacu ascunsă și / de ingeri neștiută prinu tine / Născătoare de D[u]mnezeu celor de / pre pămîntu s-au arătat...”.

15. f. 194, r. 12-14: „Soborul ingerescu s-au miratu / văzîndu-te pre tine între cer mor / ți socotitu...”.

16. f. 195 v, r. 11-12: „Mai marilor voievozi ai oști / lor cerești rugăm-vă pre voi...”.

17. f. 203, r. 1-4: „Cătră Născătoarea de D[u]m / nezeu acumu cu osîrdie să aler-găm păcătoșii și smeriții...”.

18. f. 204 v, r. 16-f. 204 v, r. 1-2: „Valurile ispitelor sme / ritului meu su-fletu și norii / primejdiilor acopere inima mea...”.

19. f. 218 v, r. 16-18: „Pentru multă mulțimea păcate / loru mele alergu la tine prea cu / rată Născătoare de D[u]mnezeu...”.

20. f. 219 v, r. 5-8: „Stăpîne D[oa]mne I[isu]se H[ristoa]se D[u]m / nezeulu nostru, cea ce ești / izvorul vieții și nemuririi...”.

21. f. 222, r. 17-18—f. 222 v, r. 1-4: „Știu că nici sintu vrednicu nici cuviosu ca să intri suptu acoperămîntulu casii su / fletului meu, pentru că iaste pustie și s-au spartu...”.

22. f. 224 v, r. 7-8: „...cela ce însuți ai puterea a erta / păcatele...”.

23. f. 226, r. 17-18—f. 226 v, r. 1-2: „Nu sintu îndestulat stă / pîne D[oa]mne ca să intri / suptu acoperămîntulu sufle / tului meu...”.

24. f. 227, r. 7-9: „D[oa]mne, I[isu]se H[ristoa]se D[u]mnezeul meu / slăbește, lasă și te mi / lostivește...”.

25. f. 228, r. 13-16: „Înainte ușilor casii / tale stîndu nu mă de / părtezu de cum-plilete / gînduri...”.

26. f. 229, r. 7-8: „Crez D[oa]mne și mărturisescu / că tu ești H[risto]s”.

27. f. 232 v, r. 8-10: „Stăpîne H[ristoa]se D[u]mnezeule în / păratulu vecilor și fă / cătoriulu tuturor...”.

28. f. 233 v, r. 14-17: „Trupulu tău celu sf[i]ntu / D[oa]mne I[isu]se H[ristoa]se D[u]mnezeulu nostru să-mi fie mie spre / viața de veci...”.

Pe filele 39, 40, 41, 43, 46, 47, 48, 49, 50 (numai pe recto): «Ceaslovu a lui / Savu Crizboi / și / cine s-ar / ... / să fie anatem]at[/ de trei sute / și trei [sic] / de I[isu]s H[risto]s / Maica Precesta».

La sfârșitul cărții sînt legate 11 file albe care cuprind diferite însemnări, desene stîngace de animale și oameni, socoteli etc. Printre ele sînt:

f. 2: «Această carte iaste a lui Nicolae Preda».

f. 10: «Acest Ceaslov a lui Antonie Preda. Acest Ceaslov a lui Antonie Preda din Avrig. Învață bine».

f. 11: «Nicolae Preda din Avrig, 183[0]».

«Nicolae».

Numeroasele însemnări arată intensitatea circulației acestei cărți, care a făcut parte din biblioteca lui Gheorghe Lazăr.

Exemplarul descris de noi se află în biblioteca profesorului universitar Onisifor Ghiu din Sibiu.

3. Ceaslov. Rîmnice, 1792.

În -8° (14,7×10 cm), 6 foi nenumerate+420 foi numerotate.

Tipărit cu negru, cu 17 rînduri pe pagină.

Foaia de titlu lipsește.

Datele cu privire la locul tipăririi s-au luat din prefața cărții, pe care o reproducem mai jos, iar anul, din Pascalia care începe cu 1792.

GRAVURI:

f. 6v nenumerotată și f. 338v numerotată: Maica Domnului cu Iisus în brațe, stă pe o laviță, în spate doi îngeri în picioare (5 cm×4 cm). Dedesubt versurile:

*«Bucură-te cea ce ții
Pre cea ce ține toate».*

f. 335v: Simbolul împărtășaniei. În mijloc Iisus Hristos ieșind dintr-un potir, binecuvîntează cu ambele mîini, în colțuri patru medalioane cu Sf. Iacob, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Zlatoust, Sf. Grigorie Dialogul. Lateral inscripția: «Cel ce mănîncă trupul meu și bea sîngele meu»; sus: și eu voi învia pre el în zioa cea de apoi» (9,2 cm×5,2 cm) de «G/heorghe sin] p[opa] C[onstantin] t[ipograf]».

Inițiale ornate:

† (2,3 cm×1,8 cm), f. 347, r. 11.

CUPRINS:

Predoslovie către pravoslavnicii cititori de ieromonahul Grigorie Singhelul Rîmniceanul, f. 2-5 nenumerotată: Scară de cele ce află întru acest Ceaslov, f. 5v nenumerotată — 6r nenumerotată; Gravură: Maica Domnului cu Iisus în brațe, f. 6v nenumerotată; Ceaslovul cu Dumnezeu cel sfînt, carele cuprinde toată slujba după rînduiala sfîntelor și cinstitelor mănăstiri ale Ierusalimului, f. 1-420.

Polunoșnița de toate zilele¹, f. 1-32v.

Inceputul cu Dumnezeu al Polunoșniței ceii de sîmbătă², f. 32v-47;

Altă polunoșniță a Duminecii³, f. 47-50;

Rînduiala utrenii⁴, f. 50-76v;

1. f. 1, r. 9-10: „Pentru rugăciunile sfîntilor / părinților noștri...”.

2. f. 34, r. 4-7: „Rîul lui D[um]nezeu s-au umplut de ape, gă / tită-i hrana lor, că așa e gă / tirea...”.

3. f. 48, r. 6-9: „Domnească începătorie preste / heruvimi și D[um]nezeiască stăpînie fără de asemănare pre / ste serafimi...”.

4. f. 51, r. 13-15: „D[um]ne întru puterea ta să va / veseli împăratul și de min / tuirea ta să va bucura foarte...”.

- Pervii ceas [= ceasul întâi] ⁵, f. 77-85 v ;
 Treții ceas [= ceasul al treilea] ⁶, f. 86-92 v.
 Șăstii ceas [= ceasul al șaselea] ⁷, f. 92 v-101 ;
 Rînduiala obeadniții ⁸, f. 101 v-117 ;
 Deveatii ceas [= ceasul al zecelea] ⁹, f. 117 v-126 ;
 Rînduiala vecerniei ¹⁰, f. 126-138 ;
 Rugăciunea measii ¹¹, f. 138-139 ;
 Inceputul cu D[u]mnezeu al pavecerniții ceii mici ¹², f. 139 v-150 ;
 Inceputul pavecerniții ceii mari ¹³, f. 150 v-180 v ;
 Molitvele celor ce merg spre somn, f. 181-194 v ;
 Molitva 1 a sf[i]ntului Macarie celui mare ¹⁴ către D[u]mnezeu Tatăl, f. 181 v-182 ;
 Molitva 2 către D[o]mnul nostru Ii[su]s H[risto]s a Sf[i]ntului Antioh ¹⁵, f. 182-183 ;
 Molitva a treia către prea Sf[i]ntul Duh ¹⁶, f. 183-185 ;
 Molitva a patra ¹⁷, f. 185-185 v ;
 Molitva a cincea ¹⁸, f. 185 v-186.
 Molitva a șasea ¹⁹, f. 186-186 v ;
 Molitva a șaptea către Sf[i]ntul îngerul cel păzitorii ²⁰, f. 186 v-187 ;
 Condacul de D[u]mnezeu Născătoarei ²¹, f. 187-188 ;
 Molitva Sf[i]ntului Ioanichie ²², f. 188 ;
 Molitva Sf[i]ntului Ioann Damaschin ²³, f. 188 v-194 v ;
 Rugăciunile dimineții ²⁴, f. 194 v-205 v ;
 Molitva 1 a sf[i]ntului Macarie cel Mare ²⁵, f. 197 ;
 Molitva 2 iarăși a aceluiași Sf[i]nt ²⁶, f. 197 v ;
 Molitva a treia, iarăși a aceluiași Sf[i]nt ²⁷, f. 197 v-198 ;

5. f. 77, r. 6-7 : „Graiurile mele ascultă-le D[oa]mne / înțelege strigarea mea...”
 6. f. 86, r. 12-14 : „Auzi D[oa]mne dreptatea mea, ia a / minte cererea mea, / ascultă rugăciunea mea...”
 7. 92 v, r. 10-12 : „D[u]mnezeule întru numele tău min / tuiaste-mă și întru puterea ta / mă judecă...”
 8. f. 102, r. 1-3 : „Pre cel ce umple de bunătăți / pofta ta înnoisă-vor ca ale vul / turului tinerețele tale...”
 9. f. 117 v, r. 10-13 : „Cîtu-s de iubite lăcașurile ta / le D[oa]mne al puterilor dore / ste și să sfîrșească sufletul / meu spre curțile D[o]mnului...”
 10. f. 129 v, r. 3-5 : „Soarele și-au cunoscut apusul / său, pus-ai întunerec și s-au / făcut noapte...”
 11. f. 138, r. 13-14 : „Mîncă-vor săracii și să / vor sătura...”
 12. f. 142 v, r. 5-6 : „D[oa]mne scăpare te-ai făcut noao / în neam și în neam”
 13. f. 152, r. 2-4 : „D[oa]mne nu cu mînia ta să mă / mustri pre mine, nici cu iu- / țimea / ta să mă cerți...”
 14. f. 181 v, r. 3-6 : „D[u]mnezeule cel vecinic și / împărate a toată făptura / la ce m-ai învrednicit pî / nă într-acest ceas a ajunge...”
 15. f. 182, r. 15-17 : „A toate știitorule cuvinte al Tatălui...”, însuți fiind desă / virșit I[i]su]se H[risto]ase...”
 16. f. 182, r. 15-16 : „A toate țitiitorule cuvinte al / Tatălui...”
 17. f. 185, r. 10-13 : „D[oa]mne D[u]mnezeul nostru, ce am / greșit într-o această zi, cu cuvîntui, cu lucrul, și cu gîndul...”
 18. f. 185 v, r. 9-10 : „D[oa]mne D[u]mnezeul nostru, întru / carele am crezut...”
 19. f. 186, r. 12-15 : „Maica cea bună a bunului împă / rat varsă mila Fiului tău / și D[u]mnezeului nostru spre pî / timășul sufletul meu...”
 20. f. 186 v, r. 9-12 : „Îngerul lui H[risto]s păzitorul / meu cel sf[înt] și acoperi- / to / riul sufletului și trupului / meu...”
 21. f. 187, r. 10-12 : „Apărătoarei D[oa]mnei, laude pen / tru biruință cu multă- / mită iz / băvindu-ne din nevoi...”
 22. f. 188, r. 4 : „Nărejdea mea iaste Tatăl...”
 23. f. 188 v, r. 4-6 : „Stăpine iubitoriule de oameni / au doară nu-mi va fi acest pat / mie groapă...”
 24. f. 196, r. 1-3 : „Fără veste judecătoria va / veni și ale fiește căruia fap / te să vor descoperi...”
 25. f. 197, r. 11-12 : „Că fără osîndă să deschiz / gura mea cea nevrednică...”
 26. f. 197 v, r. 3-5 : „Mîntuitoriule și înainte-ți / căzînd strig, nu mă da să / adorm în moartea păcatelor...”
 27. f. 198, r. 4-6 : „Rogu-mă aju / tă-mi cu milostivirea ta în toa / tă vremea...”

- Molitva a patra, iarăși a aceluiași sf[î]nt Macarie²⁸, f. 198 v ;
 Molitva a cincea²⁹, f. 198 v-199 ;
 Molitva a șasea³⁰, f. 199-200 ;
 Molitva a șaptea³¹, f. 200 v-201 v ;
 Molitva aceasta a sf[î]ntului Ioann Zlatoust³², f. 201 v-203 v ;
 Molitva a 9-a către îngerul păzitorul tău³³, f. 203 v-204 v ;
 Molitva dimineții cea de apoi, către prea sf[î]nta Născătoare de D[u]mnezeu³⁴,
 f. 204 v-205 v.
 Minologhion, adecă Sinaxariu, f. 206-288.
 Luna lui septembrie, f. 206-214.
 Luna lui octombrie, f. 214 v-220.
 Luna lui noiembrie, f. 220-229 v.
 Luna lui decembrie, f. 229 v-240.
 Luna lui ianuarie, f. 240 v-252.
 Luna lui februarie, f. 252 v-257.
 Luna lui martie, f. 258-262.
 Luna lui aprilie, f. 262 v-266.
 Luna lui mai, f. 266-270 v.
 Luna lui iunie, f. 270 v-275 v.
 Luna lui iulie, f. 275 v-281 v.
 Luna lui august, f. 281 v-288.
 Troparele și condacele Triodului și ale penticostarului ce să încep de la duminica
 vameșului și a fariseului, pînă la duminica tuturor Sf[î]nților³⁵, f. 288 v-301 v.
 Ceasurile paștilor și preste toată săptămîna cea luminată și pentru pavecerniță³⁶,
 f. 301 v-304.
 Troparele penticostarului³⁷, f. 304 v-309.
 Troparele învierii³⁸, f. 309-318 v.
 Troparele învierii ce să cîntă după fericiți cei fără prihană în cale în toate dumi-
 necile preste tot anul³⁹, f. 319-320 v.
 Troparele cu b[o]gorodicele și condacele preste toată săptămîna⁴⁰, f. 320 v-325 v
 (Troparele zilelor).
 Troparele și condacele sf[î]nților de obște, după rînduiala Sinaxariului⁴¹, f.
 326-338.
 f. 338 v : Gravură : Maica Domnului cu Iisus în brațe.
 Cinstitul paraclis către prea sf[î]nta Născătoare de D[u]mnezeu⁴², f. 339-355.

28. f. 198 v, r. 3-5 : „D[oa]mne carele cu multă bunăta / tea ta și cu îndurările tale / cele mari...”.

29. f. 198 v, r. 16-17 : „D[oa]mne D[u]mnezeule a totții / toriule, cela ce primești...”.

30. f. 199 v, r. 2-5 : „Lumină fără de început și / pururea fiitoare, în care nu / iaste mutare sau umbrire de / schimbare...”.

31. f. 201, r. 14-17 : „Luminează ochii gîndului nostru și ri / dică mintea noastră din som / nul cel greu al lenii...”.

32. f. 201 v, r. 16-17 : „D[oa]mne nu mă lipsi pre mine de bi / nele tău cel ceresc...”.

33. f. 203 v, r. 4-5 : „Ingerul lui H[risto]s cel sf[î]nt că / tră tine ca și mă rog...”.

34. f. 205, r. 7-11 : „...Și toate gîndu / rile cele spurcate, rele și / hulitoare de la ticăloasa i / nima mea și de la întune / cata mintea mea...”.

35. f. 289 v, r. 11-14 : „Pre tine zid și liman te a / vem și rugătoare bine prii / mită către D[u]mnezeu cel ce / s-au născut din tine Născă / toare...”.

36. f. 301 v, r. 8-9 : „Inviarea lui H[risto]s văzînd / să ne închinăm...”.

37. f. 304 v, r. 1-3 : „Pecetluit fiind mormîntul / viață din mormînt ai răsă / rit H[risto]ase.”.

38. f. 309 v, r. 4-5 : „Invliat-ai a creia zi Mîntuito / riule, dăruind lumii viață...”.

39. f. 319, r. 7-8 : „Bine ești cuvîntat D[oa]mne / învață-ne pre noi îndreptările tale...”.

40. f. 321, r. 1-3 : „Mai marilor voevozi ai o / știlor cerești, rugămu-vă pre voi / noi nevrednicii...”.

41. f. 326, r. 12-14 : „Luminîndu-se cu D[u]hul curatu / inima ta, vas de prorocie prea / luminat s-au făcut...”.

42. f. 339 v, r. 3-5 : „Cătră Născătorea de D[u]mne / zeu acum cu osîrdie să a / ler- găm păcătoșii...”.

f. 355 v, gravură: Simbolul împărtășaniei.

Slujba sf[i]ntei cuminecături⁴³ (Slujba pricestanii), f. 356-397 v.

Pashalia care să începe din anii de la Adam 7300, iară de la H[risto]s 1792 și merge pînă la anul 7332 și 1824 întru care să cuprind anii 32, f. 398-420.

Insemnarea tipografului, f. 420 v.

Reproducem mai jos prefața și însemnările tipografilor: f. 2-5 nenumerotată:

«Predoslovie către pravoslavnicii cetitori?»

Măcar că această carte, Ce să numește Ceaslov sau Orologhion îndemînată la deprinderea cetirii copiilor, folositoriu la îndeletnicirea rugăciunii, într-afitea rînduri s-au tipărit, și fără predoslovie și au trecut. Însă acum fiind că la vremea înorii sale au cunoscut țara noastră o mare prefacere din ticăloasa stare în care neștiutele judecăți ale lui D[u]mnezeu o urginseră și pentru că din cea adîncă întunericime a cetelor și a valurilor trecutei de curînd răzmeriță care au fost între prea înalta și slăvita Poartă a otomanilor și între curtea Rusiei și a Austriei s-au deșteptat de o dată întru luminarea păcii ce cu Dumnezeesc semn au strălucit printr-aceste trei mari curți. Am început a simți întru sine o deosebită căldură a odihnei care s-au răvărsat îndestul din noianul împărăteștii milostiviri. Pentru acestea s-au și convenit a avea acum Predoslovie însemnătoare de aceste mari schimbări, căci luminatul scaun al domniei țării au primit iarăși cu multă fericire pre Domnul nostru Mihail Constandin Șuțul voevod, cu a doao domnie. Acei de mare neam și slăviți boeri ai Țării, carii ca niște planete să rătăcia în locuri streine, acum să află la locurile sale întru credincioasa slujire a Domnului său supt umbritoare aripile înălțimei lui mîngîindu-se besericile au rămas slobode de către neamurile cele bîntuitoare. Privelegiurile țării înoindu-se s-au mai întărit aşazăminturile și bunele orîndueli curg spre sporire. Însăși orthografia tipariului nostru rumînesc au luat deosebita înființare cu Grammatică, căria s-au făcut începătoriu și părinte cel prea iubitoriu de ostenele cele de folosul Patriei dumnealui Ianache Văcărescul vel vistieriu al Prințipatului Țării noastre și dicheofilax al marei Beserici a răsăritului. Cea ce cu pricina îndreptariului de Grammatică ce au hărăzit limbii rumînești, au făcut să rămie nemurire numelui său, căci acea mică la vedere Po nima dumisale, are să crească din vreme în vreme și să se mărească și toată fericirea celor ce o vor adăoga va să dea asupra celui înțiu izvoditoriu al Grammaticii, ale cării canoane iarăși acum întru înnoirea stării Țării noastre au început din tipografia Rîmnicului a-și mișca strunele lor către înălțarea armoniei cu bunăvoința și blagoslovenia prea sf[i]nțitului și plinului de învățătură și de har, părintele nostru Kir Filaret, episcopul acestui prea încuviințat și totdeauna cinstit scaun, carele cu cît au fost cinstit din numirea scaunului său cu alt atîta încă și îndoit, au cinstit pre scaunul său.

Deci pentru aceste prefaceri de mirare ale tinerii Valahiei din ticăloșie în fericire, din întunericime la luminare mă îndemnează a zice că s-au înnoit ca ale vulturului tinerețele ei.

De unde am și luat pricină a pune la Ceaslovul acesta, această puțină predoslovie, adăogînd încă și la sfîrșitul Pashaliei un nesfîrșit îndreptariu de Pashalie carele are a se sfîrși o dată cu stihiiile acestui veac.

*Al dreptei credinței voastre,
următoriu și gata slugă,
Smeritul între ieromonahi,
Grigorie Scrighellul Rîmniceanul».*

La foaia 420 v se află însemnarea tipografului:

«Tipăritu-s-au acest Ceaslov prin osteneala diorthosirii smeritului între ieromonahi, Grigorie Si[n]gchellul Rîmniceanul. Sfîrșit și lui D[u]mn[ezeu] mărire».

În cuprinsul cărții, din loc în loc înțîlnim numele lui Gheorghe Zețarul, însemnat în frontispiciile de compoziție tipografică.

f. 32 v: «Ghe[orgh]e».

43. f. 356, r. 13-14: „Inimă curată zidește întru mi / ne D[u]mnezeule...”.

f. 2 nenumerotată, f. 92 v: «Ghe[orgh]e».

f. 319: «Gheor[gh]e».

f. 356: «Gheo[rghe] jă[țar]».

Ceaslovul se află în Biblioteca Institutului Teologic din Sibiu.

145. IV. Catavasier. Rîmnîc, 1769.

În *Bibliografia romînească veche*, vol. IV, p. 87-88, descrierea este făcută după un exemplar de peste 328 p., exemplarul complet are de fapt 335 foi numerotate.

Cuprinsul filelor nementionate:

f. 229-330 v se continuă pashalia.

f. 331-332: Alergarea lunii totdeauna.

f. 332 v-333 v: Prochimenele zileloru¹.

f. 334-335: Rugăciunea la blagoslovenia colivei.

Insemnarea zețarului:

f. 332 v: «Io».

f. 334: «Ionnu».

Prezentăm cuprinsul Catavasierului, apărut la Rîmnîc în 1769, descris sumar în *Bibliografia romînească veche*, pentru a reliefa deosebirile dintre el și cel apărut la Blaj în același an.

CUPRINS:

Catavasiile în grecește, f. 2-45 v.

Catavasii la nașterea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, f. 2-5; Troparul botezului, f. 5 v; Catavasii la botezul D[o]mnului Hr[i]stos, f. 5 v-8; Catavasii la stretenia D[o]mnului H[risto]s, f. 8-11 v; Catavasiile în sfînta și luminata zi a Paștilor, f. 11 v-18; Catavasii la înălțarea D[o]mnului Hr[is]tosu, f. 18 v-20; Catavasii la adormirea Precistii, f. 20-22; Catavasiile Născătoare de D[u]mnezeu, f. 22-23 v; Tropariul la zioa crucii, f. 23 v-24; Catavasii la zioa crucii, f. 24-26; Troparele învierii, r. 26-28; Stihurile de la f. 28 v-29; Slavoslovie, p. 29 v-31; Rînduiala sf[i]ntei liturghii, f. 31-45 v; Irmoase; Catavasii în slavonește, f. 46-94.

Catavasii romînești, f. 94 v-263 v.

Catavasii la nașterea D[o]mnului nostru I[i]sus H[rito]s¹, f. 94 v-101; Catavasii la botezul D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s, f. 101 v-109²; Catavasii la stretenia D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s³, f. 109-111 v; Catavasii la blagovește⁴, f. 111 v-116; Catavasii la Dumineca floriilor⁵, f. 116-128 v; La prea luminata înviare a D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s⁶, f. 128 v-140 v; Catavasii la înălțarea D[o]mnului nostru I[isu]s H[risto]s⁷, f. 140 v; [Catavasiile sfinților] Catavasii la adormirea Precistii⁸, f. 154 v-163; Catavasii la cinstita cruce⁹, f. 163-167 v; Catavasiile sfinților, f.

1. f. 332 v, r. 4-5: Iată acum binecuvîntați pre D[o]mnhu toate slugile D[o]mnului“.

1. f. 94 v, r. 4-6: „H[risto]s să naște, slăviți-l, H[risto]s / ceruri întîmpinați-l / H[risto]s pre pămînt, înălța / ți-vă...”.

2. f. 101 v, r. 4-6: „Fundul adincului l-au desco / peritu și pre uscatu pre / ai săi i-au trecutu...”.

3. f. 109, r. 10-14: „Pămîntulu celu roditoriu de a / dîncime uscatu l-au umblatu / oare cîndu soarele, căci ca unu / zidu s-au închiegat apa de amîndoa / părțile...”.

4. f. 111 v, r. 14-15: „Deschide-voiu gura mea și să va u / mplea de dūhulu și cuvîntu...”.

5. f. 116, r. 14-f. 116 v, r. 1-3: „Arătatu-s-au ale adincului izvo / ară umejunii neîn-părtaşite / și s-au descoperitu mării ceii în / văluite temeliile...”.

6. f. 129 v, r. 1-2: „Zioa învierii noroadelor / să ne luminămu...”.

7. f. 141, r. 1-3: „Cu D[u]mnezeescu noru aco / peritu fiindu gîngavulu / au spusu legea cea scrisă...”.

8. f. 155, r. 1-3: „O, prea slăvită mînune / izvorulu victii în mo / rmîntu să pune...”.

9. f. 164, r. 1-3: „Krucea însemnîndu Moisi / în drept cu toiagul Marea Roșie / au despărțit...”.

167 v-177 v; Rînduiala utrenii¹⁰, f. 177 v-186 v; Rînduiala sf[i]nteii și D[u]mnezești Li-
turghii¹¹, f. 186 v-200 v; Rînduiala vecerniei ceii mari¹², f. 200 v-203; Irmoase¹³, f.
203 v-208; Podobiile glasurilor, f. 208-214 v; Polieleu care să cîntă la praznice înpără-
tești, f. 214 v-246 v; (Psalmi aleși) Prevelicul, f. 246 v-249; Rînduiala celui de obște pa-
raclis¹⁴, f. 250-263 v; Adunarea a celor 12 luni de preste an, f. 263 v-285.

Luna lui septembrie, f. 263-266.

Luna lui octombrie, f. 266-268 v.

Luna lui noiembrie, f. 268 v-271 v.

Luna lui decembrie, f. 271 v-272.

Luna lui ianuarie, f. 273-276.

Luna lui februarie, f. 276-277.

Luna lui martie, f. 277-278.

Luna lui aprilie, f. 278 v-279 v.

Luna lui mai, f. 279 v-280 v.

Luna lui iunie, f. 280 v-282.

Luna lui iulie, f. 282-283 v.

Luna lui august, f. 283-285.

Pashalie, cu ajutorul lui D[u]mnezeu care să începe de la anulu facerii lumii
7277, iară de la nașterea lui H[risto]s 1769 și merge pînă la anulu 7448, 1940, ff. 285.

Insemnări pe carte:

f. 335 v: «Să se știe de cînd s-au cutremurat pămîntul vineri la 3 ceasuri din
zi 1777 iulie 14.

Și eu am scris eu Petco vătaful de copii de la școala Domnească și cine va ceti
să zică D[u]mnezeu să-l pomenească». Alt scris: «Dară cine s-ar ispiti să o fure să
fie afurisit de trei sute și optsprezece de părinți sf[i]nți».

Coperta 1 v: «Acest Catavasiari iaste al meu, adecă Toma Roman și cine
l-ar fura să fie afurisit de trei sute optsprezece de sfinți părinți. Amin. anul 1817 no-
embrie 13. Toma Roman».

Exemplarul descris a aparținut și lui Gheorghe Lazăr, iar astăzi se află în bi-
blioteca profesorului universitar Onisifor Ghibu, din Sibiu.

686. Mineiul Mare, Buda, 1804.

Ioan Bianu și Nervă Hodoș, *Bibliografia romînească veche, 1808-1830*, vol. II,
pp. 449-450, menționează Mineiul respectiv după o comunicare făcută de Al. Crăciu-
nescu. Prezentăm descrierea completă a Mineiului pe luna mai, care se află în Biblio-
teca de Stat.

In folio, 4 foi nenumerate+127 foi numerotate.

Textul este tipărit pe două coloane, cu negru și roșu, cu 48 rînduri pe coloană.

Numerotare greșită: nr. 17 sărit, 22 numerotat greșit 21, 32=34, 25 de două ori.

Titlul încadrat într-o gravură cu compartimente.

Sus: Maica Domnului, Sf. Troiță (cina de la Mamvri), Sf. Ioan.

Jos: Sf. Ioan Zlatoust, Iisus Hristos, Sf. Nicolae, Maica Domnului, Sf. Grigorie
Bogoslovul.

10. f. 177 v, r. 5-7: „Cuvine-se cu adevăratu să / te slăvimu pre tine D[u]mne / zeu
cuvîntulu...”.

11. f. 186 v, r. 7-9: „Bine cuvîntează suflete alu / mieu pre D[o]mnul, bine ești / cu-
vîntatu D[oa]mne...”.

12. f. 200 v, r. 13-14: „D[oa]mne strigat-amu / cătră tine auzi-mă, auzi-mă
D[oa]mne...”.

13. f. 203 v, r. 5-13: „Mulți ani facu D[o]mnulu D[u]m / nezeu preasf[i]nțitului de
D[u]mn / ezeu trimisului Mitropolitu / alu sf[i]nteii Mitropolii a Ungrovlă / hiei prea
sf[i]nțitului și exar / hului a toată Ungrovlăhia Kiriū / Kir (cutare) D[o]mnulu păzească-lu
pre elu întru mulți ani”.

14. f. 250 v, r. 3-6: „Cătră Născătoarea de D[u]mnēzeu / acumu cu nevoință / să
alergăm noi păcătoșii / și smeriții...”.

Dreapta : Sf. Cosma, Sf. Iosif monah, Sf. Mitrofan.

Stînga : Sf. Ioan Damaschin, Sf. Teofan monah, Sf. Teodor Studitul.

f. 4 : gravură reprezentînd pe Sfinții Constantin și Elena (9,6 cm×8 cm).

Aceeași gravură și la f. 78.

f. 4 v : Gravură : «Răstignirea D[o]mnului nostru I[i]sus H]risto[s (12,2 cm×16 cm).

Frontispicii :

f. 2 nenumărată. Frontispiciu cu un medalion cu o cruce, ancoră, deasupra o carte și o inimă.

f. 1 numerotată : Frontispiciu cu Sf. Treime într-un medalion, înconjurat de frunze stilizate.

Frontispiciu mic cu frunze stilizate și o cruce mică deasupra, f. 6, 11 v, 14 v, 16 v, 21, 23 v, 27 v, 37, 42, 45, 48 v, 54, 57, 59 v, 62 v, 65, 67, 70, 74, 76 v, 90, 93, 96 v, 100 v, 107, 109 v, 114, 119, 122, 124 v.

Frontispiciu mic cu ochiul lui Dumnezeu : f. 1 v, 12, 18, 21 v, 24 v, 29 v, 38, 42 v, 45, 49, 54 v, 57 v, 60, 63, 65 v, 68, 71, 74 v, 80 v, 90 v, 93 v, 97, 102 v, 107 v, 110, 115, 119 v, 122 v, 125.

Frontispiciu mic cu tablele de Lege, o cruce și potirul : f. 11 v, 27, 35, 45, 89 v, 106 v.

Vignetă cu ramuri de copac și cărți, f. 127 v. .

Inițiale ornate cu frunze și flori stilizate :

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 1 nenum., 23 v, 57, 78.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 1, 14 v, 21, 70 v, 124 v.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 6, 62 v.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 11 v, 54.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 18, 65, 74, 109 v, 114, 122.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 96 v.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 27 v.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 37.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 42, 119.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 45, 59 v, 90.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 67 v.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 77.

Ⲁ (2,5 cm×2 cm), f. 100 v, 107.

Ⲁ (1,5 cm×1,2 cm), f. 78 v, 79.

Ⲁ (1,5 cm×1,2 cm), f. 79.

Ⲁ (1,5 cm×1,2 cm), f. 101, 101 v.

Ⲁ (1,5 cm×1,2 cm), f. 101 v.

1232. **Antologhion.** Neamțu, 1825.

I. Bianu, N. Hodoș și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, pp. 447-453, descriu un *Antologhion* care de fapt este numai volumul I, cuprinzînd lunile septembrie-decembrie. Autorii n-au cunoscut vol. II, însă, datorită faptului că volumul bibliografiat conținea numai primele patru luni (septembrie-decembrie), iar în prefața ieromonahului Gherontie, reprodusă în *Bibliografia românească veche*, se arată că lucrarea a fost despărțită «în doao trupuri», puteau să facă o mențiune despre această realitate.

Prezentăm descrierea volumului II al aceleiași lucrări, după exemplarul ce se află în Biblioteca Centrală de Stat.

АНТОΛΩΓΙΩΝ / че сѣ зиче / Флѡарѣ кѣвинтелѡр / каре кѣпринде ѡнтрѡ
 сине тоатѣ / сѡжба Дѣмнезѣѣщилѡр Празниче. / ши але тѣтѣрор сѣнѣнлѡр
 де пре/сте тот анѣл. / Якъм а треѣ ѡарѣ ѡи Молдова / тѣсѡзрит, ѡ зѣ-
 леле прѣ лѣминатѣ / лѣи ши прѣ Благочестѣвѣлѣ Дѡм/нѣлѣ нострѣ, /
 Іѡанн Сандѣл Стѣрза вѡд / Кѣ Благословѣнѣ ши тѡбѣтѣ кѣл/тѣмла Прѣ
 ѡсѣнѣнтѣлѣи Архѣепі/скоп ши Митрополит ал Молдавѣи / Кѣріѣ Кѣр Ве-
 ниамин / ѡ Тѣп : сѣнѣ монаст Нѣмѣлѣ / Пе времѣ кѣвѣишѣи сѣле / Кѣр
 Дѡметіан архѣимандрит / ши старец с. мон. Нѣм. ши Сѣклѣ / ѡанѣл дѣла
 Хѣс ѡѡке іѣлѣ д.

[Antologhion (ce să zice)

Floarea cuvintelor, | care cuprinde întru
 sine toată | slujba D[u]mnezeștilor praznice |
 și ale tuturor sf[i]nților de pre | ste tot anul.
 Acum a treia oară în Moldova | tipărit
 în zilele prea luminatu | lui și prea blagocestivului
 Domnului nostru, | Ioann Sandul Sturza
 v[oel]vod. | Cu blagoslovenia și toată
 chel | tuiala prea sf[i]nțitului arhiepі | scop
 și Mitropolit al Moldaviei | Kiriū Kir
 Veniamin.

In tip | ograția sf[i]n | tei Monast[iri] Neamțul | pe vremea cuvioșiei
 sale, | Kir Dometian Arhimandrit | și stareț sf[întei] Mon[astiri] Neam-
 [țul] și Secul. In anul de la H[risto]s 1825 iul. 9].

Pe verso foi de titlu se află stema Moldovei cu versurile din vol. I, reproduse
 în *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 449.

In folio, 576 p.+84 p.

Tipărit cu negru pe două coloane, pe pagina încadrată în chenar de linii, cu
 caractere de două mărimi.

Numerotare greșită: 65=57, 113=103, 417=423, 424=418, 473=463.

La p. 478 întâlnim numele unui lucrător tipograf, și anume «Nicolae».

CUPRINS :

Luna lui ianuarie, p. 1-207.

Luna lui februarie, p. 208-247.

Luna lui martie, p. 248-280.

Luna lui aprilie, p. 280-322.

Luna lui mai, p. 323-356.

Luna lui iunie, p. 357-415.

Luna lui iulie, p. 416-478.

Luna lui august, p. 479-576.

Slujbele de obște care se cântă la unul sau la mulți sf[i]nți, p. 1-84.

Slujba de obște la un apostol, p. 1-4.

Slujba la doi și la mai mulți apostoli, p. 4-8.

Slujba la un prooroc, p. 8-12.

Slujba la un mucenic, p. 12-16.

Slujba la doi și la mulți mucenici, p. 16-20.

Slujba la un arhiereu, p. 20-23.
 Slujba la doi și la mulți arhieriei, p. 23-27.
 Slujba la un sfânt mucenic, p. 27-30.
 Slujba la doi și la mulți sf[i]nți mucenici, p. 30-34.
 Slujba la un cuvios, p. 34-37.
 Slujba la doi și la mulți cuvioși, p. 37-40.
 Slujba la un cuvios mucenic, p. 40-44.
 Slujba la doi și la mulți cuvioși mucenici, p. 44-47.
 Slujba la o fămee muceniță, p. 47-50.
 Slujba la doao și la multe fămei mucenițe, p. 50-54.
 Slujba la o cuvioasă fămee, p. 54-58.
 Slujba la doao și la multe cuvioase fămei, p. 58-61.
 Dogmatele Născătoarii de D[u]mnezeu ale Invierii, p. 61-64.
 Bogorodicinele troparelor Invierii, p. 64-65.
 Bogorodicinele troparelor sfinților ce se cîntă preste tot anul, p. 65-72.
 Bogorodicinele pe opt galsuri după slavele sfinților din Mineiu, p. 72-84.

GRAVURI :

Tăierea împrejur (7,6×6 cm), p. 2.
 Sf. Vasile cel Mare (5,7×5 cm), p. 3, 193.
 Botezul lui Iisus Hristos (7,6×6 cm), p. 83, 91.
 Sf. Teodosie (7,5×5,4 cm), de «*The[o]d[o]s[i]e 1825*», p. 103.
 Sf. Antonie (5,8×5 cm), p. 162.
 Maica Domnului cu Iisus în brațe (6×5 cm), p. 126, 167, 416.
 Sf. Atanasie și Kiril (7,2×5,4 cm), p. 134.
 Sf. Eftimie cel mare (7,3×5 cm), p. 146.
 Sf. Grigore Bogoslovul (5,8×5,2 cm), p. 162, 193.
 Sf. Ioan Zlatoust (5,7×5 cm), «*The[odosie]*», p. 193.
 Sf. Mucenic Trifon (5,8×5,2 cm), p. 208.
 Întîmpinarea lui Iisus Hristos (7,2×5,7 cm), p. 215.
 Aflarea capului Sf. Ioan Botezătorul (7,6×6 cm), p. 237.
 Sf. cuvioasă Evdochia (5,7×5,2 cm), p. 248+flori stilizate.
 Sf. 40 de mucenici (7,6×5,6 cm), p. 251.
 Buna Vestire (8,5×5,7 cm), p. 271.
 Sf. cuvioasă Maria Eghipteanca (5,8×5,3 cm), p. 280+flori stilizate.
 Sf. marele mucenic Gheorghe (8×6 cm), p. 295.
 Sf. evanghelist Marcu (10×5,8 cm), p. 309.
 Sf. apostol Iacob (5,6×9,6 cm), de «*Gheru[asie] mo[nahul]*», p. 316.
 Sf. prooroc Ieremia (5,8×5 cm), p. 323+flori stilizate.
 Pomenirea semnului cinstitei cruci (7,6×5,7 cm), p. 325.
 Sf. Simeon (4,7×3 cm), p. 330.
 Sf. Constantin și Elena (7,7×5,6 cm), p. 341.
 Sf. mucenic Iustin filosoful (5,8×5,2 cm), p. 357+flori stilizate.
 Sf. apostol Vartolomei (4,8×3 cm), p. 360.
 Sf. apostol Varnava (4,7×2,5 cm), p. 361.
 Sf. apostol Iuda (10×6 cm), p. 373, de «*Ghervasi[e] mon[ah]*».
 Nașterea Sf. Ioan Botezătorul (7,7×5,8 cm), p. 382.
 Sf. apostol Petru (9,8×5,8 cm), p. 398.
 Sf. apostol Pavel (9,8×5,8 cm), de «*Ghervasie monah*», p. 398.
 Soborul celor 12 apostoli (7,7×6 cm), p. 410, de «*The[o]d[o]s[i]e*».
 Punerea cinstitului veșmînt al Născătoarei (5,8×5,7 cm), p. 416+flori stilizate.
 Sf. arhanghel Gavriil (7,7×6 cm), de («*Aelxlore 1825*»), p. 436.

Sf. prooroc Ilie (5,8×5 cm), p. 445.

Sf. mucenic Pantelimon (5,8×5 cm), de «*The[odosie]*», p. 468.

Schimbarea la față a Domnului (7,3×5,7 cm), de «*Ghe[rvasie]*», + flori stilizate, p. 501 (513).

Adormirea Maicii Domnului (7,8×6,2 cm), p. 258, de «*The[odosie]*», + fl.

Iisus Hristos (5,8×5 cm), p. 540.

Tăierea capului Sf. Ioan (7,8×6,2 cm), p. 554.

Sf. marele mucenic Ioan cel nou de la Suceava (5,8×5 cm), p. 567 + flori stilizate.

Frontispicii mari :

Frontispiciu cu Iisus Hristos înconjurat cu flori și frunze stilizate (6 cm×15,6 cm), p. 1.

Frontispiciu cu Botezul Mântuitorului (3,8 cm×9,5 cm), p. 46.

Frontispiciu cu Botezul Mântuitorului (9 cm×15,6 cm), p. 66.

Frontispiciu cu o cruce, în părți inițialele Is Hs Ni Ka (6,0 cm×14 cm), p. 479.

Toate aceste scene sînt înconjurate cu flori și frunze stilizate.

Frontispicii mici :

Un medalion cu o cruce mare în primul plan, pe planul al 2-lea biserici, înconjurat cu frunze și flori stilizate.

p. 191, col. 2 ; p. 324, col. 2 ; p. 424, col. 2 ; p. 468, col. 1.

Medalion cu litera *Maria*, înconjurat de frunze.

p. 213, col. 2 ; p. 270, col. 1 ; p. 257, col. 2.

Iisus Hristos într-un medalion înconjurat cu frunze, p. 292, col. 2 ; p. 339, col. 1.

Medalion cu Sf. Duh, în părți frunze stilizate : p. 380, col. 1 ; p. 396, col. 2 ; p. 553, col. 2 ; p. 500, col. 1 ; p. 443, col. 2.

Flori și frunze stilizate :

p. 50, col. 2 ; p. 116, col. 1 ; p. 145, col. 2 ; p. 178, col. 2 ; p. 237, col. 1 ; p. 250, col. 2 ; p. 294, col. 2 ; p. 316, col. 1 ; p. 330, col. 1 ; p. 360, col. 2 ; p. 373, col. 1 ; p. 410, col. 1 ; p. 461, col. 1 ; p. 493, col. 1 ; p. 515, col. 1.

Flori și frunze stilizate : p. 159, col. 2.

La mijloc un glob înconjurat cu frunze : p. 398, 528, 567.

Vignete.

Un potir cu flori, p. 478.

Serafim, p. 576.

Doi serafimi care țin un ghiveci cu flori, p. 576.

Semnul tipografic al lui M. Strilbițchi, p. 576.

Inițiale ornate :

Π în mijloc un sfînt (3,5×2,7 cm), p. 1, col. 1 ; p. 59, col. 1 ; p. 72, col. 1 ; p. 161, col. 1.

Π în fund o cetate (3,0×3,0 cm), p. 2, col. 2 ; p. 66, col. 1 ; p. 92, col. 2 ; p. 145, col. 2 ; p. 309, col. 1.

Π cu Sf. Onofrei, pomi și verdeață (4,4×3,8 cm), p. 54, col. 1 ; p. 162, col. 1.

Π ornat cu flori și frunze stilizate (2,5×2,1 cm), p. 213, col. 2 ; p. 292, col. 2.

¶ Pe o cetate (3,5×3,0 cm), p. 4, col. 1 ; p. 49, col. 1 ; p. 75, col. 1 ; p. 238, col. 1 ; p. 272, col. 2 ; p. 295, col. 2 ; p. 341, col. 1.

- Π** Pe o cetate (3,8×3,4 cm), p. 51, col. 1.
- Λ** împletit (4,0×3,0 cm), p. 4, col. 2; p. 47, col. 2; p. 163, col. 2.
- Λ** Iisus mergînd cu crucea în mînă, în fund biserici (4,3×3,7 cm), p. 47, col. 2; p. 58, col. 1; p. 78, col. 1.
- Λ** cu flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 57, col. 2; p. 104, col. 1; p. 224, col. 2; p. 282, col. 2; p. 381, col. 2; p. 416, col. 1.
- Λ** cu flori stilizate (3,0×2,5 cm), p. 104, col. 2; p. 239, col. 1; p. 246, col. 2; p. 380, col. 1; p. 397, col. 1.
- Γ** cu flori și frunze stilizate (4,3×3,7 cm), p. 4, col. 2; p. 47, col. 1; p. 104, col. 1; p. 215, col. 1.
- Γ** cu flori și frunze stilizate (2,5×2 cm), p. 134, col. 1.
- Ε** cu frunze și flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 70, col. 2; p. 493, col. 1; p. 553, col. 2.
- Μ** Un sfînt cu crucea în mînă, înconjurat de flori și frunze stilizate (4,4×3,8 cm), p. 51, col. 2; p. 461, col. 1.
- Μ** (2,5×2,0 cm), p. 501, col. 1; p. 515, col. 2.
- Β** 4 sfinți citind din Evanghelie, flori și frunze (4,4×3,8 cm), p. 62, col. 1.
- Β** cu frunze și flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 65, col. 1.
- Β** cu frunze (2,5×2,0 cm), p. 237, col. 1.
- Κ** cu flori și frunze stilizate (2,5×2,0 cm), p. 16, col. 1; p. 316, col. 2; p. 398, col. 1; p. 443, col. 2.
- Κ** un sfînt îngenunchiat care se roagă către Dumnezeu, frunze și flori stilizate (4,4×3,8 cm), p. 55, col. 1; p. 71, col. 2; p. 479, col. 1; p. 567, col. 1.
- Κ** cu flori și frunze stilizate (3,5×3,0 cm), p. 103, col. 1; p. 294, col. 2; p. 424, col. 2; p. 527, col. 2.
- Κ** cu Pavel Tivelul și Ion Colivașul (3,5×3,0 cm), p. 121, col. 1; p. 410, col. 2; p. 539, col. 2.
- Κ** cu chenar de compoziție tipografică (2,5×2,0 cm), p. 160, col. 1.
- ↑** cu frunze și flori stilizate (4,5×3,6 cm), p. 49, col. 2.
- ↑** Cu frunze și flori stilizate (4,4×3,8 cm), p. 53, col. 2.
- ↑** cu flori stilizate (4,4×3,8 cm), p. 51, col. 1.
- ↑** O cetate cu biserică (3,0×3,0 cm), p. 58, col. 2; p. 116, col. 2; p. 273, col. 1; p. 383, col. 2; p. 502, col. 2; p. 522, col. 2.
- ↑** cu frunze (2,5×2,0 cm), p. 63, col. 2.
- ↑** cu Sf. Evanghelist Ioan cu corbul (6,2×4,8 cm), p. 67, col. 1.
- ↑** cu frunze (2,5×2,0 cm), p. 76, col. 1; p. 503, col. 2.
- ↑** un chenar cu frunze ca la **α** și **κ** (3,4×3,0 cm), p. 282, col. 1.
- 3** un evanghelist care scrie (3×3 cm), p. 68, col. 1; p. 199, col. 1; p. 383, col. 1.
- 3** Sf. Evanghelist Ioan (4,5×3,5 cm), p. 69, col. 2; p. 502, col. 1.
- 3** cu flori (3,0×2,5 cm), p. 70, col. 1.
- 3** cu frunze și flori stilizate (4,4×3,8 cm), p. 72, col. 2.
- 3** cu frunze (2,5×2,0 cm), p. 73, col. 2; p. 194, col. 2.
- 3** Proorocul David citind din psalmi, la picioare harfa (4,4×3,8 cm), p. 73, col. 1.
- Ρ** cu frunze (2,5×2,0 cm), p. 68, col. 2; p. 251, col. 1.
- Φ** Iisus pe cruce în dreapta, în stînga un sfînt în genunchi, frunze stilizate (4,4×3,8 cm), p. 57, col. 1; p. 216, col. 1; p. 446, col. 1.

- Φ** cu mai mulți sfinți (4,4×3,8 cm), p. 61, col. 1 ; p. 447, col. 1.
Φ cu flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 76, col. 12 ; p. 399, col. 1 ; p. 449, col. 2.
Λ din frunze stilizate (3,7×3 cm), p. 63, col. 1 ; p. 180, col. 1 ; p. 342, col. 2.
Λ cu frunze stilizate (2,5×2,0 cm), p. 191, col. 22.
Ю cu frunze stilizate (3,4×3,0 cm), p. 399, col. 2.
Ю ac. chenar cu frunze stilizate (3,4×3,0 cm), p. 216, col. 2.
М cu frunze stilizate (2,5×2,0 cm), p. 399, col. 1.
Т cu frunze și flori (2,5×2,0 cm), p. 178, col. 2 ; p. 266, col. 2.
Н cu frunze și flori (2,5×2,0 cm), p. 270, col. 1.
Є cu o cetate (4,0×3,5 cm), p. 272, col. 1.
І clădiri (3,6×3,0 cm), p. 373, col. 1.
Ч cu frunze stilizate (2,5×2,0 cm), p. 50, col. 1.
Ч o biserică (3,5×3,0 cm), p. 55, col. 2 ; p. 122, col. 1 ; p. 208, col. 1 ; p. 445, col. 1 ; p. 468, col. 1 ; p. 500, col. 1.
Є cu flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 54, col. 1 ; p. 195, col. 1.
Є o biserică și case (3,0×3,0 cm), p. 61, col. 2 ; p. 104, col. 1 ; p. 214, col. 2 ; p. 271, col. 1 ; p. 296, col. 1 ; p. 330, col. 1 ; p. 342, col. 1 ; p. 554, col. 2.
Є cu un sfânt în genunchi, în fund biserici (4,4×3,8 cm), p. 341, col. 2.
Ѓ cu flori stilizate (2,5×2,0 cm), p. 193, col. 1 ; p. 339, col. 1 ; p. 525, col. 1.
Ѓ încadrat cu frunze stilizate (2,5×2,0 cm), p. 57, col. 1 ; p. 76, col. 1 ; p. 325, col. 1 ; p. 384, col. 1.
Ѓ încadrat cu flori și frunze stilizate (2,7×2,5 cm), p. 60, col. 2 ; p. 73, col. 2.
Ѓ cu flori stilizate (3,0×2,5 cm), p. 53, col. 1 ; p. 71, col. 2 ; p. 75, col. 2 ; p. 238, col. 2.

DANIELA BARBULESCU

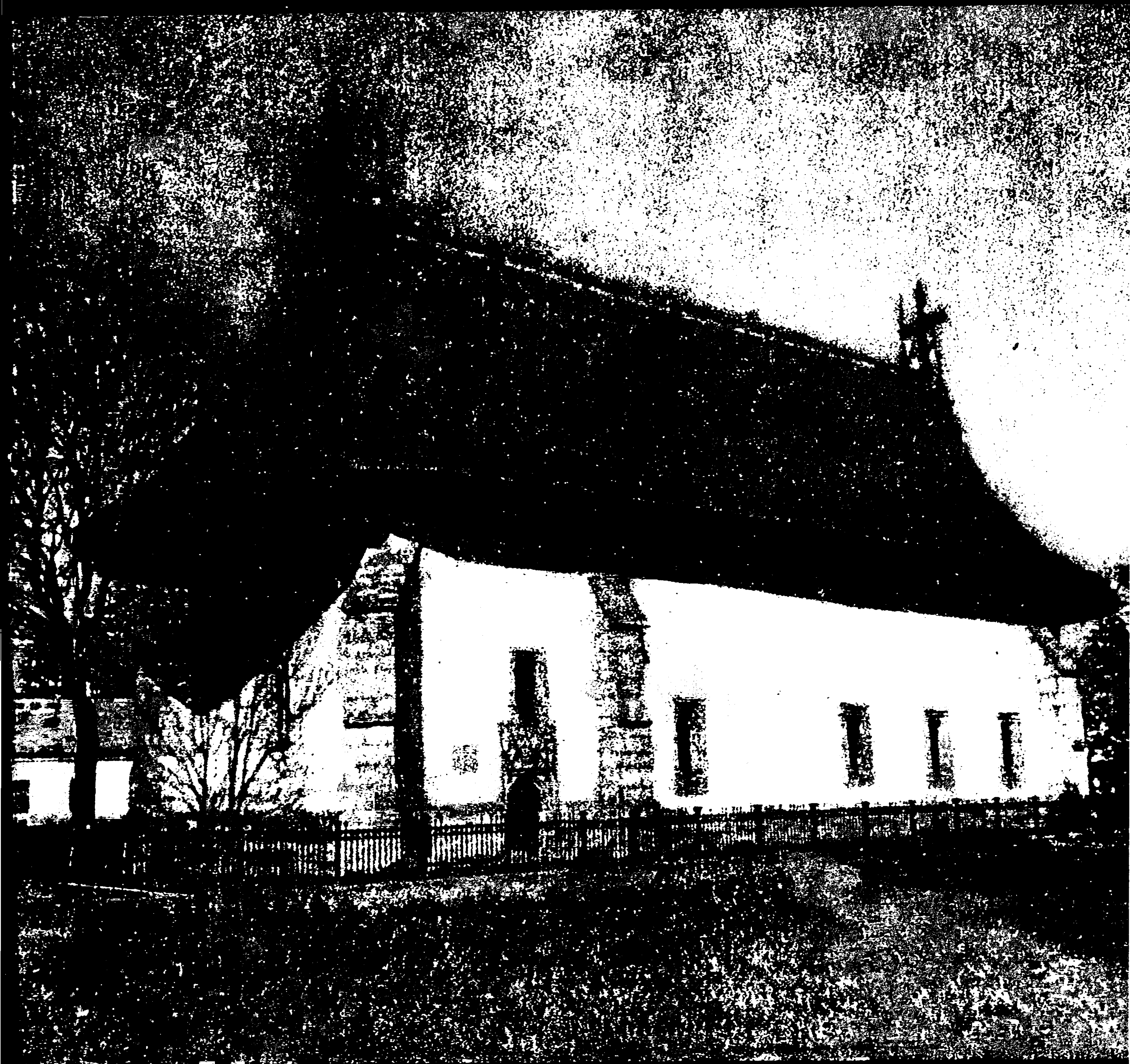
MANUSCRISELE, CARTILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIO ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, STR. ANTIM, Nr. 29, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE.

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESOU, TOATE EXEMPLARELE DE CARTI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CARTI DE VIZITA, INVITAȚII ETC.) ȘI STA LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZA, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX Nr 11-12 NOIEMBRIE-DECEMBRIE 1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

[BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÎNE]

COMITETUL DE REDACȚIE

P R E Ș E D I N T E :

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

M E M B R I :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor.

P. C. Pr. CONSTANTIN NONEA, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor.

P. C. Prof. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului.

P. C. Arhim. Dr. LAURENȚIU BUSUIOC, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei.

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

R E D A C T O R R E S P O N S A B I L :

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.

COLABORATORI

Înalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice și școlilor
de cântăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru
și doctor în teologie, etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. CO-
LABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE
DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI
REVISTEI «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ».

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÎNE

ANUL LXXIX
Nr. 11-12
NOEMB. - DECEMB.
1961

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

<i>Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	945
<i>14 ani de la proclamarea Republicii Populare Române</i>	946— 947
<i>Telegrame trimise de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul aniversării a 14 ani de la proclamarea Republicii Populare Române</i>	948— 949

SCRISORI IRENICE PASTORALE MESAJE

<i>Pastorala de Crăciun trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	950— 953
<i>Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului, 1961</i>	954— 955
<i>Telegrama trimisă Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Adunarea Națională Bisericească</i>	956
<i>Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Adunarea Națională Bisericească</i>	957
<i>Telegrama trimisă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R., de Adunarea Națională Bisericească</i>	958

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian al Bisericii Ortodoxe Române și Alexei al Moscovei</i>	959— 960
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericiții Patriarhi Justinian al Bisericii Ortodoxe Române și Theodosie al Antiohiei</i>	961

<i>Reînălțarea osemintelor mitropolitelor Grigorie Dascălul și Ghenadie Petrescu ai Ungrovlahiei</i>	962— 971
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare</i>	972— 975

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Mișcarea mondială pentru pace și actualele probleme interna- ționale. — Sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mon- dial al Păcii (16—19 decembrie 1961)</i>	976— 986
<i>Aspecte din lupta pentru apărarea păcii în anul 1961, de MIR- CEA PĂCURARIU</i>	987—1000

E V O C Ă R I

<i>La moartea lui Mihail Sadoveanu, de Pr. prof. ENE BRA- NIȘTE</i>	1001—1017
---	-----------

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Fost-au două sfinte lăcașuri la Cozia?, de † TIT SIMEDREA</i>	1018—1032
<i>Date în legătură cu biserica vechii Curți domnești din Cîmpu- lung-Mușcel, de PAVEL CHIHAIA</i>	1033—1049
<i>Eclisiarhul — păstrătorul arhivelor mănăstirești, de EMIL VIRTOSU</i>	1050—1054

D O C U M E N T A R E

<i>Lapidariul bisericii Stavropoleos din București, de GEORGE D. FLORESCU, PETRE Ș. NĂSTUREL, PAUL CERNO- VODEANU</i>	1055—1094
<i>Mărturiile arhiereului Narcis Crețulescu, despre începuturile bibliotecilor românești, de N. GEORGESCU-TISTU</i>	1095—1102
<i>Cupa de argint a logofătului Coresi, de NADEJDA ROMALO :</i>	1103—1110
<i>Unul dintre cele mai vechi texte slave scrise de 'un român (sec. XI-XII), de N. N. SMOCHINĂ și N. SMOCHINĂ</i>	1111—1141

R E C E N Z I I

<i>Marele poet al picturii românești : N. Grigorescu, de Pr. VIR- GIL GODEANU</i>	1142—1146
---	-----------

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R.,
DE PEA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

La 8 noiembrie 1961, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la nașterea Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducătorului iubit al poporului român, următoarea telegramă omagială :

*Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române*

LOCO

Cea de a 60-a aniversare a nașterii Domniei Voastre constituie un popas important pentru înprospătarea și retrăirea epocalelor acte înfăptuite de poporul român, ajutat și îndrumat de fiii săi cei mai luminați și mai încercați, între care cel dintâi sînteți Domnia Voastră și totodată, un fericit prilej de a Vă exprima, din partea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal, sentimentele de dragoste și înaltă prețuire ce Vă purtăm și urările cele mai călduroase de sănătate deplină și ani mulți, ca să puteți duce mai departe, cu desăvîrșit succes, munca închinată sporirii prestigiului și înfloririi Patriei noastre scumpe, Republica Populară Română, fericirii poporului român și biruinței definitive a păcii în lumea întreagă».

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

8 noiembrie 1961.

LA 14 ANI DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII POPULARE ROMINE

La 30 decembrie 1961 se împlinesc 14 ani de la alungarea monarhiei din țara noastră și proclamarea Republicii Populare Romine. Întregul nostru popor sărbătorește cu entuziasm și îndreptățită mândrie patriotică această aniversare, bucurându-se din toată inima de mărețele realizări care i-au încununat munca în cei 14 ani de când a devenit cu adevărat liber și stăpîn în țara sa.

Fără îndoială că în viața unui popor, 14 ani reprezintă o perioadă foarte scurtă; dar în cei 14 ani ai Republicii noastre, poporul român a cunoscut transformări innoitoare atât de adînci, cum n-a consemnat niciodată în trecut istoria lui plină de lupte și de suferințe. Înfrățirea țării s-a schimbat din temelii, într-un răstimp atât de scurt, dovedind lumii întregi cît de uriașe sînt posibilitățile creatoare ale unui popor, descătusat din lanțurile robiei economice și sociale, care știe că muncește pentru binele lui, pentru propășirea patriei lui, pentru clădirea unui viitor fericit și luminos. Astăzi, după 14 ani de la proclamarea Republicii Populare Romine, nu există om de bună credință, care să nu recunoască deschis că «România de altădată, vegetînd în înapoiere și mizerie, a devenit o țară în plin avînt al forțelor ei creatoare. Pretutindeni se înalță noi uzine, fabrici, centrale electrice, întreprinderile existente sînt reutilate pe baza tehnicii moderne. Rodul tot mai îmbelșugat al gospodăriilor colective, care au ajuns să cuprindă mai bine de două treimi din suprafața arabilă colectivizabilă, ilustrează superioritatea agriculturii socialiste. Nu este oraș unde silueta familiară a schelelor să nu vestească apariția unor noi cartiere». Într-adevăr, aceasta este în cîteva cuvinte oglinda țării de azi, oglinda Republicii Populare Romine la 14 ani de la proclamarea ei.

Dezvoltarea continuă a economiei naționale, sporirea neîncetată a producției industriale și agricole constituie temelia trainică a vieții tot mai îmbelșugate, a vieții fericite pe care o trăiește acum poporul nostru. În viața fiecărei familii, a fiecărui om, se răsfrîng roadele bogate ale uriașului progres economic, social și cultural pe care-l cunoaște țara noastră în ultimii ani. Fiecare cetățean al Republicii Populare Romine se bucură de toate aceste realizări, care influențează direct nivelul lui de trai. Îmbunătățirea continuă a sistemului de salarizare și a pensiilor,

acordarea ajutorului familial de stat, bursele de studii ce se acordă aproape tuturor celor ce se străduiesc să-și însușească marile cuceriri ale științei și culturii contemporane, cărțile școlare acordate gratuit de către stat elevilor claselor I—VII, concediile de odihnă acordate tuturor celor ce muncesc, și posibilitățile ce există de a-l petrece în minunatele noastre stațiuni balneo-climatice, belșugul de bunuri și produse aflate la îndemîna tuturor, — iată numai cîteva din formele în care propășirea țării contribuie la propășirea fiecărei familii, a întregului popor.

Și mai mărețe sînt însă perspectivele ce s-au deschis — prin aceste epocale înfăptuiri — în fața poporului nostru, pentru anii ce vin. Planurile gospodărești, pe care conducătorii înțelepți ai Republicii Populare Romîne le-au întocmit din timp, dau fiecăruia dintre noi certitudinea că în anul 1962, producția industrială va crește cu 13,5 la sută față de anul 1961, venitul național va spori cu 13 la sută, iar fondurile alocate pentru dezvoltarea învățămîntului, culturii, ocrotirii sănătății etc. vor crește cu 10 la sută. În noul an, patria noastră scumpă va continua să înflorească, iar bunăstarea noastră, a tuturor, va spori. Munca plină de avînt a harnicului nostru popor, înțelepciunea cîrmuitorilor care nu urmăresc nici un alt țel decît fericirea poporului, — iată factorii hotărîtori care asigură Republicii Populare Romîne o dezvoltare mereu ascendentă, un viitor cu adevărat fericit.

Aceste realități de necontestat umplu de mîndrie inima fiecărui cetățean al țării noastre. După cum, cu nețărmurită bucurie constată întregul popor român că Republica Populară Romînă a devenit pe arena vieții internaționale, un factor activ de apărare a păcii și colaborării dintre state, un susținător hotărît al ideilor mărețe de dezarmare generală și totală, care însușesc astăzi toate popoarele lumii. Algerea Republicii Populare Romîne ca membru nepermanent al Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, este o dovadă a creșterii prestigiului ei internațional și o recunoaștere a contribuției pe care țara noastră a adus-o și o aduce neconținut la marea operă de zidire a unei lumi a păcii.

Poporul român pășește în cel de al 15-lea an al Republicii sale, hotărît să muncească cu și mai mult avînt pentru continua înflorire a patriei.

Insuflețiți de același cald patriotism, credincioșii și clericii Bisericii Ortodoxe Romîne vor aduce și ei partea lor de contribuție la înfăptuirea acestei mărețe năzuințe, împlinindu-și cu rîvnă și devotament îndatoririle lor cetățenești și luptînd pentru triumful cauzei sfînte a păcii în lumea întreagă.

Acesta este prinosul de dragoste pe care ei înțeleg să-l aducă la cea de a 14-a aniversare a Republicii Populare Romîne, — patria noastră scumpă.

REDACȚIA

**TELEGRAME TRIMISE
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A 14 ANI
DE LA PROCLAMAREA
REPUBLICII POPULARE ROMINE**

Cu prilejul împlinirii a 14 ani de la proclamarea Republicii Populare Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis conducătorilor statului nostru următoarele telegrame de felicitare și urări pentru propășirea continuă a patriei noastre dragi :

*Domnului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române*

LOCO

Cu prilejul celei de a 14-a aniversări a Republicii Populare Române, exprimăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal, și cu sentimente de profund devotament urăm Republicii noastre ca, prin munca unită și rodnică a poporului ei și sub îndrumarea înțeleaptă și demnă a conducătorilor ei, să sporească neîncetat în prestigiu, să înflorească tot mai mult și să dea o contribuție valoroasă la cauza păcii și înfrățirii între toate țările din lume.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 30 decembrie 1961.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române*

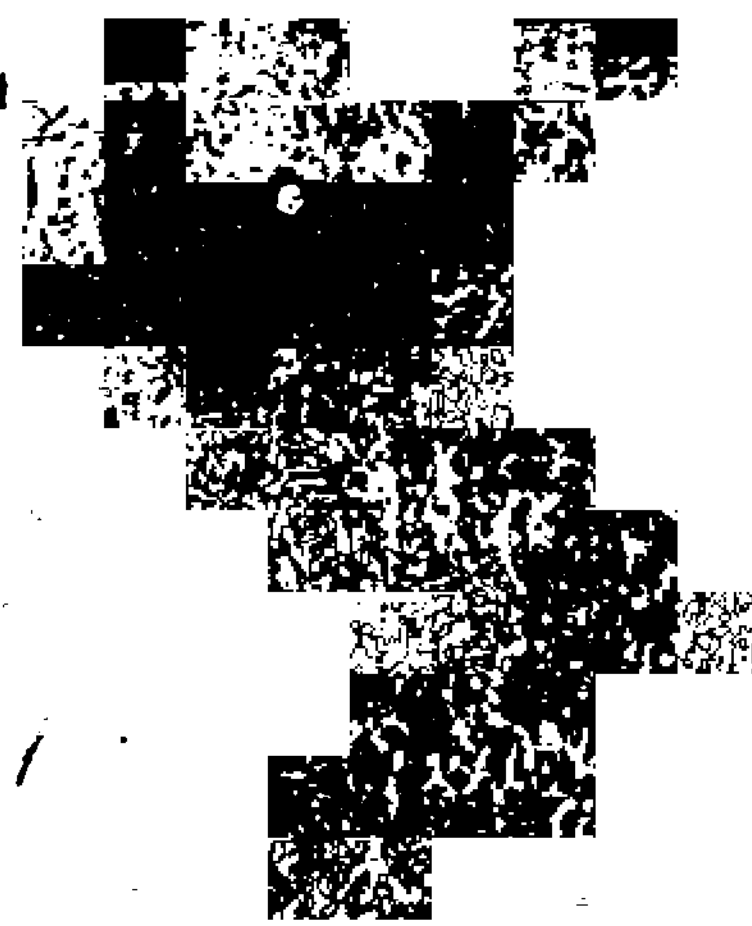
LOCO

La împlinirea a 14 ani de la întemeierea Republicii Populare Române, exprimăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal cele

mai calde felicitări, din partea Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal, și cu sentimente de admirație pentru realizările de până acum, Vă urăm reușită deplină în strădaniile ce depuneți de a îndruma și sprijini munca poporului român pentru înflorirea tot mai mult a Republicii noastre, pentru continua sporire a prestigiului ei și pentru contribuirea în mai largă măsură la așezarea păcii între toate popoarele lumii.

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 30 decembrie 1961.

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

PASTORALA DE CRĂCIUN TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis clerului și credincioșilor următorul cuvânt de învățătură și povățuire duhovnicească :

«Fecioara, astăzi, pe Cel mai presus de ființă naște.

«Și pământul, peșteră, Celui neapropiat aduce.

«Îngerii cu păstorii slavoslovesc.

«Și magii cu steaua călătoresc.

«Căci pentru noi s-a născut Prunc tânăr,

«Dumnezeu Cel mai înainte de veci».

(Condacul Nașterii Domnului).

Iubiții mei fii sufletești,

A sosit iarăși vremea să prăznuim Nașterea cea după trup a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Drept aceea, chemările credinței au adunat astăzi pe creștini în sfintele biserici de pretutindeni, pentru a preamări pe Pruncul Iisus născut în staulul de la Betleem, Cel despre care Tatăl ceresc a spus : «Acesta este Fiul Meu cel iubit, în Care bine am voit ; pe Acesta să-L ascultați» (Matei XVII, 5).

Sărbătoarea Nașterii Domnului este izvor de bucurie curată pentru orice inimă credincioasă. În această zi, Dumnezeu împlinește prezicerile profeților de demult despre coborîrea pe pământ a lui Mesia-Izbăvitorul, Care luînd trup omenesc «S-a sălășluit între noi — și noi am văzut mărirea Lui, mărirea ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14). Coborînd pe pământ, Fiul lui Dumnezeu descoperă

oamenilor «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută» a izbăvirii lor din robia păcatului, izbăvire pe care le-a adus-o El, Lumina cunoștinței și Soare al dreptății.

Vrînd să dea grai bucuriei prilejuite de această sărbătoare, scriitorii vechilor noastre cărți de slujbă l-au închinat laude ca acestea: «Auzi cerule, și ascultă pămîntule; auziți munți și dealuri; copaci ai dumbrăvilor, riuri și mări și toată suflarea, cu veselie săltați: Hristos se naște! Cel ce este de-a pururea se face ceva ce nu a fost și Ziditorul a toată zidirea cu străin chip se zidește. Mărire Celui ce s-a făcut om pentru noi, din sinurile Tatălui nedespărțindu-se și pe mîini feciorești fiind ținut» (Mineiul pe decembrie, Înainte serbarea Nașterii).

Iar eu, Părintele vostru sufletesc, încerc să filcuiesc astăzi pentru voi cîteva din înțelesurile acestei mari sărbători.

Iubiții mei fii sufletești,

Orice credință religioasă se întemeiază pe convingerea că dincolo de hotarele acestei lumi se află lăcașul de lumină al lui Dumnezeu, Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute; și pe încredințarea prezenței în lume a lui Dumnezeu.

Pentru credinciosul creștin, sentimentul acestei prezențe în lume a lui Dumnezeu nu este numai un fapt de ordin sufletesc. Creștinii au cunoscut pe Dumnezeu față către față. L-au văzut născîndu-se în ieslea de la Betleem, l-au ascultat învățăturile sfînte și s-au minunat de faptele neobișnuite săvîrșite de El; l-au cunoscut suferințele îndurate pe Cruce și au trăit alături de El bucuria Învierii Sale din morți.

Cei care n-au văzut fața lui Dumnezeu, dar au simțit prezența Sa în lume, s-au apropiat de El cu cuvintele Psalmistului: «Din adîncuri am strigat către Tine Doamne, Doamne, auzi glasul meu!» (Din psalmii Vecherniei). Creștinii însă, care au cunoscut pe Dumnezeu prin Întruparea Fiului Său, Îl preamăresc neîncetat în sfîntele slujbe, prin cîntarea de toți știută: «Dumnezeu este Domnul și s-a arătat nouă; bine este cuvîntat Cel ce vine în numele Domnului».

Dumnezeu s-a făcut om și s-a arătat oamenilor în chipul Fiului Său, pentru a-i izbăvi din robia păcatului. De aceea, apropiindu-ne și noi de El, Îl numim Mintuitorul și Învățătorul nostru, venit pe pămînt din iubire pentru făptura omenească, precum singur a mărturisit-o, cînd a zis: «Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul Născut, pentru ca oricine crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

De bună seamă, ochii credinciosului trebuie să privească totdeauna spre cer, spre lăcașul de lumină unde sălăsluiește Dumnezeu și unde nădăjduiește să ajungă pentru a intra în viața cea veșnică, după încheierea acestei vieți pămîntești. Dar a privi spre cer, nu poate să însemne pentru noi să dăm uitării viața cea legată de trup, cu nevoile și trebuințele ei,

de oreme ce însuși Mîntuitorul Hristos a spus: «Eu am venit în lume, ca aceasta să aibă viață și din belșug să aibă» (Ioan X, 10), iar Sfîntul Apostol Pavel ne arată că «nimeni nu și-a urît vreodată trupul său, ci-l hrănește și-l încălzește, precum Hristos Biserica» (Efeseni V, 29).

Potrivit sfîntelor învățături creștine, minunat este faptul cum se împletește dobîndirea împărăției cerurilor cu împlinirea unor porunci care privesc viața pămîntească a oamenilor. Stă scris în Sfintele Scripturi: «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei XXII, 39); «Întru aceasta am cunoscut iubirea, că El Și-a pus sufletul Său pentru noi, astfel că datori sîntem și noi să ne punem sufletele pentru frați» (I Ioan III, 16); «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prieteni» (Ioan XV, 13); «Cel care iubește pe aproapele a împlinit legea» (Romani XIII, 8); «Să nu iubim cu vorba, numai din gură, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan III, 18); «Nici furii, nici nesățioșii de avere, nici bețivii, nici cei răi de gură, nici hrăpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Corinteni VI, 10), pentru că «împărăția lui Dumnezeu este dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Romani XIV, 17).

A înțelege și a împlini aceste sfînte porunci, înseamnă a împlini voia lui Dumnezeu, care dorește ca toți oamenii să trăiască în pace și să se bucure laolaltă de bunăstare și fericire. Și dimpotrivă, nimic nu poate umbri și desfigura mai mult această viață, nimic nu poate mîhni mai mult pe Tatăl nostru Cel din ceruri, decît cînd fiii Săi de pe pămînt trăiesc în certuri și zavistii, stăpîniți de ură, cu mîinile pătate de sîngele uciderilor, ca niște adevărați fii ai celui viclean, care «de la început a fost omorîtor de oameni și părintele minciunii» (Ioan VIII, 44).

Mîntuitorul Iisus Hristos a iubit pe oameni. Iubirea de oameni este trăsătura cea mai de seamă a ființei și a învățăturilor Sale. Cel care iubește pe oameni, se uită pe sine și se dăruiește lucrării de îmbunătățire a vieții semenilor săi. Cît s-a aflat pe pămînt, Fiul lui Dumnezeu n-a căutat nimic pentru Sine, dar n-a lăsat să moară în rătăcire fiul risipitor (Luca XV, 11-32); a dăruit vedere orbilor și picioare ologilor; a săturat mulțimile înfometate în pustie (Matei XIV, 13-21); a chemat la viață pe cei cuprinși de moarte (Matei IX, 18-25; Luca VII, 11-16; Ioan XI, 1-45), încununîndu-și viața proprie cu sacrificiul cel de bună voie de pe Golgota, pentru a mîntui pe cei ce cred în El.

Regula de aur a unei vieți trăite în duh creștinesc, este să te dăruiești pentru binele semenilor, urmînd pilda Mîntuitorului Iisus Hristos. În această lumină trebuie privită învățătura lui Iisus despre datoria iubirii semenilor noștri, tălmăcită de El însuși prin cunoscutele cuvinte: «Poruncă nouă dau vouă, ca unul pe altul să vă iubiți. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. În aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii către alții» (Ioan XIII, 34-35).

Iubiții mei fii sufletești,

În ziua acestei mari sărbători a creștinătății, cu ochiul minții privesc spre rugăciunea voastră din sfintele biserici, și cu inima mă simt aproape de fiecare dintre voi, înțelegându-vă dorințele, cunoscându-vă vre-rile. Știu neliniștea care vă stăpânește din pricina zăngănitului de arme ce se aude în unele țări din Apusul Europei sau de dincolo de Ocean. Nu mi-e străină temerea voastră că lumea întreagă ar putea cunoaște noi valuri de suferințe și distrugeri prin uriașa putere a armelor atomice. Cred, însă, că Dumnezeuul nostru este iubire — și, ca Tată al acestei lumi, El va ajuta ca între toate statele de pe pământ să se întindă punțile prieteniei și ale bune înțelegeri. Izbăvirea lumii de orice amenințare cu războiul poate deveni un fapt numai printr-o dezarmare generală, obligatorie pentru toate popoarele pământului.

În numele și după făgăduința «Domnului Păcii», Iisus Hristos, a Cărui sfântă Naștere o prăznuim astăzi, creștinii de pretutindeni sînt îndreptățiți să creadă și să se străduiască pentru întocmirea unei lumi fără arme și fără războaie, în care, așa cum spune și profeetul Isaia, «săbiile vor fi prefăcute în brăzdare de pluguri și lăncile în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie» (Isaia II, 4).

Cu gîndul la apropierea acestei fericite zile, mă rog Bunului Dumnezeu să vă dăruiască sănătate și fericire, — și să binecuvînteze Noul An 1962, care se apropie, cu îmbelșugare de roade și cu pace. «Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împăr-tășirea Sfintului Duh să fie cu voi cu toți, (II Corinteni XIII, 13). Amin!

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

SCRISOAREA IRENICĂ
TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI, 1961

Potrivit tradiției de veacuri păstrată în Sfânta Biserică Ortodoxă, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis — cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din acest an —, tuturor Patriarhilor din lume, următoarea scrisoare irenică :

Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite frate în Hristos Cel Intrupat,

Prăznuirea Nașterii după trup a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, care aduce prisos de bucurie în inimile credincioșilor și trezește bogăție de simțiri și sfinte aduceri aminte în sufletele tuturor creștinilor, ne îndeamnă și pe noi să adresăm Prea Fericirii Voastre caldă salutare frățească și cu dragoste Vă împărtășim bucuria și simțirile prilejuite de această prăznuire.

În această zi, Dumnezeu a împlinit prezicerile profeților despre venirea în lume a lui Mesia — Îzbăvitorul, Care, luând trup omenesc, «S-a sălăsluit între noi și am văzut mărirea Lui, mărirea ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14).

Dumnezeu-Tatăl — «pentru multa dragoste cu care ne-a iubit» (Efeseni II, 4) — a trimis pe Fiul Său în lume ca să izbăvească pe oameni din robia păcatului și ca să le dea putința să dobândească viața veșnică. «Dumnezeu așa a iubit lumea, încât a dat pe Fiul Său Unul Născut, pentru ca oricine crede într-Insul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Dar bucuria venirii Fiului lui Dumnezeu pe pământ nu poate fi trăită în toată plinătatea ei. Omenirea prăznuiește și anul acesta Nașterea Mintuitorului Hristos sub un cer pe care se mai află încă norii negri ai dezbinării între popoare și ai amenințării unui nou război. În fața acestei amenințări, creștinii de pretutindeni, în frunte cu păstorii lor duhovnicești, au datoria să se străduiască din toate puterile pentru risipirea acestor nori negri ai dezbinării și pentru întocmirea unei lumi fără arme și

fără război, în care, așa cum spune și profetul Isaia, «Săbiile vor fi prefăcute în brăzdare de pluguri și lăncile în seceri. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie» (Isaia II, 4).

Cu nădejdea că Dumnezeuul nostru, Care este Părinte iubitor al întregii omeniri, va cruța lumea de suferințe și distrugeri și va lumina cugetele conducătorilor de popoare, ajutându-i să întindă între ele punțile prieteniei și ale bune înțelegeri, Noi rugăm cu căldură pe Mîntuitorul Cei Întrupat să se sălășluie în mijlocul ierarhilor, slujitorilor și credincioșilor Sfintei Biserici pe care o păstoriți și ai celorlalte Biserici creștine de pretutindeni, învrednicindu-i să vadă mărirea Lui, «mărire ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr», să le arate dragostea Sa dumnezeiască, să-i întărească în credință și să le sporească iubirea față de toți oamenii de pe pămînt.

Din toată inima dorim Prea Fericirii Voastre sănătate deplină, viață îndelungată, bucurie duhovnicească și fericite împliniri în lucrarea apostolică pe care o îndepliniți, iar Noul An 1962 să aducă pacea și bunăvoința între toate popoarele lumii.

Îmbrățișindu-Vă cu dragoste frățească, rămînem al Prea Fericirii Voastre de tot binele rugător către Mîntuitorul Hristos, «Domnul Păcii».

† J U S T I N I A N

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R.,
DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICESCĂ**

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, în sesiunea sa din 17 decembrie 1961, a adoptat în unanimitate textul următoarei telegramme adresate Domnului Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române :

*Domnului Președinte al Consiliului de Stat
al Republicii Populare Române,
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ*

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Patriarhiei Române, întrunită în sesiunea de lucru a anului 1961, sub președinția Noastră, reînnoiește Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal simțămintele sale de înaltă prețuire și profund devotament și Vă asigură că se va strădui permanent să stimuleze și să îndrumeze pe slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române să muncească cu zel tot mai sporit pentru înflorirea Patriei noastre, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor român și pentru biruința definitivă a păcii în lumea întreagă.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI AL R.P.R.,
DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICESCĂ

Cu ocazia sesiunii sale anuale din 1961, Adunarea Națională Bisericească a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri
al Republicii Populare Române,
ION GHEORGHE MAURER

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Patriarhiei Române, întrunită în sesiunea de lucru a anului 1961, sub președinția Noastră, exprimă Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal, profunđa sa grațitudine pentru binevoitoarea înțelegere și sprijinul lărg ce acordă Bisericii Ortodoxe Române și Vă asigură că membrii săi ierarhi, clerici și mireni nu vor înceta să îndemne pe slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române să muncească cu rîvnă sporită pentru propășirea Patriei noastre, pentru fericirea poporului român și pentru promovarea păcii și înfrățirii între popoarele lumii.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

**TELEGRAMA TRIMISĂ
COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMINĂ,
DE ADUNAREA NAȚIONALĂ BISERICEASCĂ**

Adunarea Națională Bisericească, întrunită în sesiunea sa anuală, a trimis Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română, următoarea telegramă :

Către :

*COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMINĂ*

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Patriarhiei Române folosește prilejul sesiunii sale de lucru pe anul 1961 pentru a vă încredința din nou că ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române nu vor înceta să contribuie cu toată însuflețirea lor la nobila acțiune pentru promovarea și statornicirea unei păci trăinice și unei înțelegeri depline între toate popoarele lumii.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

VIATA BISERICEASCA

SCHIMB DE TELEGRAME INTRE PREA FERICITII PATRIARHI JUSTINIAN AL BISERICII ORTODOXE ROMINE SI ALEXEI AL MOSCOVEI

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare și calde urări :

*Sanctității Sale Părintelui ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu multă dragoste salutăm pășirea Sanctității Voastre într-un nou an de viață și din inimă rugăm pe Milostivul Dumnezeu să Vi-l dăruiască cu sănătate deplină, bucurie și pace, și bogat în realizări de folos pentru sporul duhovnicesc al Bisericii pravoslavnice surori a Rusiei și pentru continua dezvoltare a legăturilor frățești între toate Bisericile Ortodoxe și Eterodoxe din lumea întreagă.

Imbrățișându-Vă cu căldură în Domnul, Vă urăm mulți și fericiți ani.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

București, 8 noiembrie 1961.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate, prin următoarea telegramă :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumesc din inimă Prea Fericirii Voastre pentru atențiune și pentru bunele Voastre urări.

Salutări frățești din parte-mi Părinților membri ai Sfântului Sinod.

Patriarhul ALEXEI

Moscova, 14 noiembrie 1961.

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITII PATRIARHI
JUSTINIAN AL BISERICII ORTODOXE ROMINE
SI THEODOSIE AL ANTIOHIEI**

Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Theodosie al Antiohiei și întregului Orient, următoarea telegramă de felicitare :

Prea Fericitului Patriarh THEODOSIE al Antiohiei

DAMASC — SIRIA

Cu prilejul celei de a treia aniversări a înscăunării Prea Fericirii Voastre ca Patriarh Apostolic al Antiohiei și întregului Orient, Vă felicităm cu dragoste frățească în Iisus Hristos și Vă urăm sănătate deplină, viață lungă și fericită păstorire patriarhicească.

† J U S T I N I A N
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMINE

Prea Fericitul Patriarh Theodosie al Antiohiei a răspuns Prea Fericitului Patriarh Justinian, mulțumind pentru felicitările și urările exprimate, prin următoarea telegramă :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Mulțumim din inimă pentru sincerele felicitări și rugăm cu căldură pe Bunul Dumnezeu pentru fericirea Prea Fericirii Voastre și continua prosperitate a Bisericii surori din România.

Patriarhul THEODOSIE

Damasc, 15 noiembrie 1961.

REINHUMAREA OSEMINTELOR MITROPOLIȚILOR GRIGORIE DASCĂLUL ȘI GHENADIE PETRESCU AI UNGROVLAHIEI

Duminică, 29 octombrie 1961, a avut loc la Mănăstirea Căldărușani reînhumarea osemintelor mitropoliților Grigorie Dascălul și Ghenadie Petrescu, amîndoi șezători pe scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei în secolul trecut.

Se știe că pentru mulți din vlădicii Țării Românești nu se cunoaște încă locul de îngropare. Se știe, iarăși, că începînd cu secolul al XVIII-lea, cea mai mare parte dintre ei s-a înmormîntat înlăuntrul sau în jurul catedralei mitropolitane din București, unde exista chiar o «grobniță a arhierilor Mitropoliei». Dar nici locurile de îngropare ale acestora nu se cunosc, cu excepția mitropoliților Teodosie († 1708) și Ștefan († 1738), ale căror nume sînt amintite de inscripțiile obeliscului de piatră de lîngă fereastra proscomidiei catedralei, unde poate au și fost îngropați. Tot ceea ce se va fi aflat la mormintele lor, inclusiv pietrele funerare aproape în totalitatea lor, au dispărut fără urmă.

Pe de altă parte, locurile de veșnică odihnă ale unora dintre mitropoliți, care ne sînt cunoscute, se găsesc departe de Centrul arhiepiscopal al Ungrovlahiei; în unele cazuri însă, starea unora din acestea lasă foarte mult de dorit, în ceea ce privește felul cum se înfățișează: simple și de multe ori și neîngrijite.

Încă de la venirea sa la cîrma Patriarhiei Romîne, deci și a Mitropoliei Ungrovlahiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a preocupat și de cinstirea și îngrijirea locurilor de veșnică odihnă ale unora din înaintașii săi, șezători în scaunul mitropolitan și patriarhal de la București. Încă dintru început, prin stăruința Prea Fericirii Sale, au fost puse frumoase lespezi de marmură cu desene și inscripții sculptate pe mormintele primilor doi patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Romîne, îngropați în partea dreaptă a interiorului Catedralei patriarhale.

În stare necorespunzătoare se afla pe atunci și mormîntul mitropolitului Konoń Arănescu Donici, a cărui cruce rămăsese singuratecă lîngă ruinele bisericii «Sf. Nicolae» de la Cernica, năruită de cutremurul din

anul 1940. Din aceeași înaltă inițiativă, osemintele sale au fost deshumate de acolo și mutate la un loc de cinste într-un mormânt îngrijit, la rând cu ale altor ierarhi în cimitirul acelei mînăstiri.

În anul 1959, cu prilejul sărbătoririi a 600 de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, Prea Fericirea Sa, în cuvîntarea rostită în catedrala patriarhală din București, mergînd pe aceeași linie a cinstirii înaintașilor, punea, între altele, ca sarcină pentru Centrul arhiepiscopal de aici și grija față de locurile de veșnică odihnă ale vlădicilor stătători pe scaunul mitropolitan al Țării Romînești. Preconiza chiar facerea unei cripte în jurul bisericii patriarhale, unde să fie adunate osemintele tuturor mitropoliților ungrovlahi, cîte se mai găsesc.

Pînă la realizarea acestui plan, Prea Fericirea Sa a dispus, însă, ca șirul lor să fie săpat pe o placă de marmură și aceasta să fie apoi așezată în catedrala Sfintei Patriarhii, pentru ca, pe de o parte, ei toți să fie pomeniți la sfintele slujbe, iar, pe de alta, pentru ca numele lor să poată fi cunoscute de închinătorii și vizitatorii sfîntului lăcaș. Lucrarea aceasta este acum aproape în întregime terminată.

Întru îndeplinirea aceluiași patriarhicesc îndemn, în cursul celor doi ani din urmă. Centrul arhiepiscopal de la București a preînnoit cavoul primului Primat al Romîniei, mitropolitul Nifon, de la Mînăsirea Cerna. Iar în ziua de 29 octombrie 1961, alți doi ierarhi ai Ungrovlahiei: mitropoliții Grigorie Dascălul și Ghenadie Petrescu și-au căpătat locuri de odihnă potrivite vredniciilor avute de ei în Biserica noastră.

Primul dintre ei s-a mutat către Domnul în ziua de 22 iunie 1834 și dintru început a fost îngropat «în Sfînta Mitropolie, în coasta bisericii» de partea stîngă, «afară la picătura streșinii», într-un «mormînt voltit». Mărturiile vremii, care dau destule amănunte privitoare la înmormîntarea sa, nu arată și dacă pe mormîntul său s-a așezat sau nu vreo piatră funerară. Ceea ce se poate ști cu siguranță, este că pînă acum nici restaurările ce s-au făcut catedralei patriarhale, nici sondajele arheologice din jurul ei n-au scos la iveală o astfel de piatră. S-ar putea ca o asemenea piatră să nu se fi pus.

În anul 1841 împlinindu-se șapte ani de la înhumare, osemintele mitropolitului Grigorie au fost dezgropate, potrivit rînduiei călugărești, și duse la Mînăstirea Căldărușani, de unde, cu aproape două decenii în urmă el, ca ierodiaconul Grigorie, plecase pe jos spre scaunul Mitropoliei. Aici ele au fost așezate în gropnița mînăstirii, la un loc cu ale celorlalți călugări decedați. Cu acest prilej, pe craniul său s-au însemnat cu vopsea, cîteva date din timpul păstoriei, amintindu-se și că «au răposat într-un Domn cu pace, la leatu 1834».

Și, în simplitate desăvîrșită, osemintele părintelui mitropolit Grigorie au stat alături de rămășițele pămîntești ale celorlalți călugări, mutați către Domnul, pînă în anul 1934. Atunci, împlinindu-se o sută de ani de la moartea sa, o seamă de admiratori din București au mers la

Căldărușani, unde s-a slujit slujbă de pomenire pentru cel ce a fost mitropolitul Grigorie Dascălul. Și tot atunci, osemintele lui, câte mai rămăseseră, au fost puse într-o lăcriță nouă, care s-a așezat apoi în bolnița minăstirii. Lăcrița, destul de mică, se păstrează și acum. Ea este făcută din lemn de stejar, și are capac boltit. Pe fața capacului este sculptată, în relief, următoarea inscripție: «*Grigorie Mitropolitul Ungrovlahiei. Mort 1834*». Dedesubtul acestei inscripții se află o cruce simplă, avînd în partea de sus literele: I.N.R.I., iar în laturi, de o parte și de alta, două ramuri de măslin, unite sub postamentul ei.

De un mormînt potrivit rangului ce a ocupat în Biserica Ortodoxă Romînă, nu s-a învrednicit atunci. Un asemenea mormînt avea să dobîndească mitropolitul Grigorie, abia în zilele păstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Și alături de el se va bucura în ceruri și vlădica Ghenadie Petrescu; căci și el, începînd din această zi, va avea un mormînt vrednic de un mitropolit primat, părăsind, astfel, pentru totdeauna, modestul loc de veci din bisericuța Cocloc de pe malul lacului Căldărușani.

După cum se știe, mitropolitul Ghenadie Petrescu a închis ochii pe veci în vara anului 1918, dîndu-și obștescul sfîrșit la azilul său din București, în ziua de 31 august. Slujba înmormîntării i s-a făcut aici de însuși mitropolitul primat Konon Arămescu Donici, care atunci încă mai era în scaun. Din București a fost transportat la Mînăstirea Căldărușani, unde din nou i s-a săvîrșit prohodirea de arhiereul Valerian Ștefănescu Rîmniceanul. După aceasta a fost îngropat în bisericuța Cocloc de pe aria Mînăstirii Căldărușani.

Mormîntul său de aici a fost simplu și așa a rămas pînă în ultimul timp.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, încă din anul 1960 a hotărît ca osemintele mitropolitului Ghenadie Petrescu să fie strămutate în Mînăstirea Căldărușani. O dată hotărît acest lucru, Prea Fericirea Sa s-a gîndit să gătească un loc de veșnică odihnă, în cuprinsul aceluiași sfînt lăcaș și pentru mitropolitul Grigorie Dascălul. S-a ales pentru aceasta tînda bisericii celei mari din Mînăstirea Căldărușanilor, cu hramul Sf. Dumitru, ctitorită în anul 1638 de voievodul Matei Basarab.

În primăvara acestui an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a pus de s-au pregătit două morminte în laturile de nord și de sud ale tindei. Întrucît, însă, de la mitropolitul Grigorie Dascălul nu s-a găsit nici o piatră funerară, Prea Fericirea Sa s-a îngrijit și de aceasta. Sub atenta purtare de grijă a Prea Fericirii Sale s-a lucrat pentru mormîntul acestui mare ierarh o frumoasă lespede de marmură. Ca model de inspirație pentru chenarul de pe marginea feții ei, au servit, în mare parte, podobaile de pe piatra funerară a mitropolitului Grigorie de la Colțea († 1787), aflată acum la Sfînta Patriarhie. Stema, prinsă în decorația lespezii funerare, s-a desenat după stema vlădicăi Grigorie Dascălul, imprimată în tuș pe unul din actele rămase de la el, păstrat azi la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Republicii Populare Romîne.

Cînd toate acestea erau aproape de sfîrșit, au fost deshumate și osemintele mitropolitului Ghenadie Petrescu, puse într-un sicriș de stejar, și apoi duse în bolnița Mînăstirii Căldărușani. Aici, alături de ale vlădicăi Grigorie, au stat pînă în ajûnul zilei de 29 octombrie 1961, cînd au fost mutate în biserica mare, pentru ca a doua zi să fie reînhumate.

În vederea celor ce urmau să se săvîrșească în ziua de duminică 29 octombrie 1961, cu o zi înainte, sîmbătă, au sosit la mînăstire, Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanul, vicar patriarhal, și P.C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier administrativ la Arhiepiscopia Bucureștilor. În seara zilei de 28 octombrie, Prea Sfinția Sa, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit Privegherea mare, după tipicul mînăstiresc.

A doua zi, spre orele 10, voievodala ctitorie, a cărei cetate, proaspăt văruiată, părea un gigant de zăpadă în mijlocul unui codru inundat de culoarea roșcat-aurie a frunzelor lovite de brumă, și-a deschis porțile, primind pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a ținut ca, cu prezența Prea Fericii Sale, să cinstească amintirea celor doi înaintezători în scaunul vlădicesc de la București.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii, de către Prea Sfințitul Episcop Teoctist Botoșăneanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, s-a slujit un parastas pentru cei doi mitropoliți, ale căror sicrie cu osemintele, în tot timpul sfintelor slujbe, au stat pe o masă, în mijlocul bisericii.

Înainte de rugăciunile de dezlegare, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare, prin care a evocat figurile celor doi ierarhi de seamă ai Bisericii noastre :

*Cuvioși Părinți,
Iubiți credincioși,*

După cum ați luat cunoștință de la sfînta slujbă, sîntem astăzi aici ca să facem pomenire pentru doi arhipăstori ai Țării Romînești, a căror viață este strîns legată de Mînăstirea Căldărușani : mitropoliții Grigorie Dascălul și Ghenadie Petrescu. De multă vreme osemintele lor se odihneau împrejurul acestui sfînt lăcaș, însă în locuri diferite. Acum am găsit de bine ca ele să fie așezate, spre veșnică odihnă, în tinda bisericii de aici, pentru ca în viitor să fie alături unul cu altul, așa cum și prin viața lor pămîntescă alături pot fi socotiți, căci și unul și altul s-a născut în București, și unul și altul, în timpul păstoriei, a îndurat necazuri de la stăpînirea abuzivă de atunci a țării.

Mitropolitul Grigorie Dascălul era de fel din București, trăgîndu-se din părinți pămînteni și chemîndu-se, ca mirean, Gheorghe. În tinerețe a urmat cursurile colegiului de la Sfîntul Sava, unde a învățat temeinic latinește și grecește. Tot la Sfîntul Sava s-a împrietenit cu îmbunătățitul călugăr nemțean Gherontie, trimis aici de vestitul stareț Paisie, ca să-și

desăvârșească cunoașterea limbii grecești, în vederea tălmăcirii în românește a operelor Sfinților Părinți. Și prietenia lor a avut urmări binecuvîntate, căci din clipa cunoașterii, ei nu s-au mai despărțit pînă la moarte, lucrînd laolaltă întru propășirea culturii noastre religioase.

Isprăvind cursurile colegiului, tînărul Gheorghe, împreună cu prietenul său Gherontie, pleacă la Mănăstirea Neamțu. Aici este dat «spre ucenicie» chiar ȋericitului stareț Paisie, din ale cărui mîini «au primit și chipul ȋngereșc», schimbîndu-i-se, cu acest prilej, numele în Grigorie și sorocindu-se a avea, în continuare, ca ȋndrumător duhovnicesc pe ȋnsuși ieromonahul Gherontie. La scurtă vreme după tunderea ȋntru călugărie, monahul Grigorie este hirotonit ierodiacon și împreună cu duhovnicescul său părinte, Gherontie, ȋncepe a tălmăci din grecește, aici la Neamțu, ȋelurite cărți ziditoare de suflet.

Multă vreme ȋnsă, ei nu rămîn în acest ȋocar de reȋnviată cultură, căci, prin anul 1794, mitropolitul Dositei Filitti al Ungrovlahiei, cerînd de la Neamțu «doi părinți procopsiți la tȋlcuirea sfințelor cărți după elinie», spre a-l ajuta în activitatea ce urma să se desfășoare la tipografia Mitropoliei din București, conducerea mănăstirii, ȋntru ȋmplinirea vlădiceștii dorințe, rȋnduiește în această cărturărească ascultare tot pe cei doi monahi și prieteni nedespărțiți: Gherontie și Grigorie. În anul 1796 ei erau în București și aveau cu ei gata traduse «Tȋlcuirile» lui Teofilact la Evanghelii. După un drum ȋăcut la Neamțu, pentru a aduce cărți, se ȋntorc iarăși la București, și în anul 1799 tipăresc aici «Cartea ȋolositoare de suflet», apoi în 1801 «Kiriadromion»-ul. Acesta din urmă, menit «să răcorească cu darurile ceale duhovnicești» setea cea sufletească a credincioșilor, era o carte, a cărei lipsă era mult simțită în Biserica noastră. Tălmăcit ȋntr-o ȋrumoasă limbă romȋnească, după 1801, el a ȋost de mai multe ori retipărit în diferite locuri din țară. Această traducere a mitropolitului Grigorie am ȋolosit-o și Noi, cȋnd am alcătuit Cazania, din care aȋi auzit citȋndu-se azi, aci în biserică, la Sfȋnta Liturghie. Am scurtat doar textul unora din cazanii, căci era prea lung și, unde nevoia a cerut, am ȋnlocuit unele cuvinte, ce nu-și mai găsesc ȋolosire în limba vorbită de noi acum.

Curȋnd după anul 1801, cei doi monahi s-au ȋntors la Mănăstirea Neamțu, unde se regăsesc chiar în anul 1802, și unde au continuat traducerile din grecește. La ȋndemnul mitropolitului Veniamin Costachi al Moldovei, prelucrează manuale pentru seminar și dau la lumină mai multe cărți, ȋntre care și «Tȋlcuirea la Evanghelii» a lui Teofilact, tipărită la Iași în anul 1805. Aceasta poartă în cuprinsul său stemele Munteniei și Moldovei, ceea ce arată că era hărăzită credincioșilor din cele două țări romȋnești.

Spre sfȋrșitul anului 1812, ierodiaconul Grigorie, ȋmpreună cu prietenul său Gherontie, pleacă la Muntele Athos, spre ȋnchinăciunea «sfințelor mănăstiri celor de acolo». La ȋntoarcere, ȋnsă, în preajma orașului Filipopoli din Bulgaria, sȋnt atacați de tȋlhari, ȋefuiți și bȋtuți atȋt de crunt, ȋncȋt Gherontie moare. Grigorie ȋl ȋngroapă acolo, apoi vine în țară

și se așează pentru un timp iarăși la Neamțu, chinovia sa. Prin anul 1817 își părăsește metania și vine la București. Zăbovește o vreme la Mănăstirea Antim, apoi se așează la Mănăstirea Căldărușani, trăind aici în rugăciune, talmăcind cărți și nerîvnind la nici o dregătorie bisericească.

Dar într-o bună zi se pomenește aci cu o solie de la Curtea domnească, care-l vestea că este chemat de domnitorul Grigorie Ghica, cel ce urmasa în scaunul țării după Mișcarea națională a lui Tudor Vladimirescu. Totodată aceasta îi arăta că el se află trecut între cele trei «obraz» pe care Divanul țării le-a găsit vrednice «pentru treapta mitropoliei», și-l încunoștiința că domnul țării se gîndește la alegerea lui în fruntea Bisericii valahe. Era la începutul lunii ianuarie din anul 1823.

Dînd urmare domneștii poștiri, părintele ierodiacon Grigorie pleacă pe jos la București, unde Vodă Grigorie Ghica cu greu îl înduplecă să primească vrednicia de mitropolit. E hirotonit apoi preot și arhieru și în ziua de 11 ianuarie 1823 înscăunat pe scaunul mitropolitan al Ungro-olahiei.

Una din primele sale griji a fost să dea Bisericii, ce păstora, ierarhi destoinici din neamul său. Rînd pe rînd la cîrma Episcopiiilor din Argeș, Rîmnice și Buzău ajung romîni cu dragoste față de țară și Biserică și cu dor de muncă întru a lor propășire. Grijă deosebită a arătat el și slujitorilor bisericești, pentru a căror pregătire a purces la înființarea celor dintîi seminarii pe la eparhii; școlilor al căror efor era; luminării credincioșilor prin carte, talmăcind și imprimînd multe cărți în tipografia ce organizase la Mitropolie și mînăstirilor cărora a încercat să le dea o nouă rînduială, numindu-le stareți romîni și întocmindu-le catagrafii.

Dar părintele mitropolit Grigorie n-are parte de păstorie liniștită decît vreme de cinci ani, căci în anul 1828, izbucnind un nou război între ruși și turci, domnitorul Grigore Ghica fuge din țară și-l lasă pe el caimacam. Noua sa situație de locuitor de domn însă, stîrnește împotriva-i invidia boierilor, rîvnitori de domnie, și de aceea este silit să-și părăsească eparhia, plecînd în surghiun. Aici rîmne mai bine de trei ani, pînă ce generalul Kiseleff încuviințează întoarcerea sa. În drum spre Capitală, petrece oarecare timp la Buzău — unde reînființează tipografia —, și apoi în această mînăstire, de unde, în august 1833, la poștirea aceluiași general Kiseleff, revine în București, la păstoriții săi.

După atîția ani de zbucium trupesc și sușletesc însă, ajunsese în stare de avansată slăbiciune fizică, și de aceea, după întoarcere, n-a mai trăit nici un an împlinit, căci la 22 iunie 1834 și-a dat ușor sușletul în mîinile lui Dumnezeu. De-abia apucase să înceapă înnoirea bisericii Mitropoliei din București și tipărirea «Vieții Sfinților», în tipografia ce înființase aici, la Mănăstirea Căldărușani.

Așa s-a sfîrșit viața pămîntească a părintelui mitropolit Grigorie, cel ce a fost întemeietorul Seminariilor teologice în Țara Romînească, un cald susținător al învățămîntului național, un neobosit truditor în ogorul culturii noastre bisericești și un dezinteresat ajutor al tinerilor

— elevi și studenți — aflați la învățătură în țară și peste hotare. Pentru toate acestea, pe drept cuvânt cei din vremea lui l-au numit Grigorie Dascălul, căci, cu adevărat, dascăl, adică învățător al tuturor a fost.

A fost însă, vlădica Grigorie, și un dirz apărător al păstoriților săi, pe care i-a iubit și, când a fost cazul, pe unii cu dărnicie i-a și miluit, nesfiindu-se să înfrunte pe boieri, când aceștia veneau cu măsuri menite să-i asuprească și ridicându-se cu hotărîre împotriva așezării, pe seama lor, a noi și noi biruri.

La moarte, rămășițele sale pămîntești au fost depuse într-un «mormînt voltit» din partea stîngă a catedralei mitropolitane din București, de unde, după trecerea a șapte ani, au fost dezgropate și aduse aici la Căldărușani, așezîndu-se în gropnița mînăstirii, la rînd cu celelalte oseminte călugărești. Și acum, când s-au scurs 120 de ani de la strămutarea lor aici, se reînhumează în mormînt nou, făcut în tinda bisericii acestui sfînt lăcaș, cel atît de legat de activitatea părintelui mitropolit Grigorie. Este o răsplată binemeritată, pe care Biserica strămoșească o hărăzește acestui osîrduitor ierarh al ei.

Celălalt ierarh, ale cărui oseminte le reînhumăm azi, este mitropolitul Ungrovlahiei, Ghenadie Petrescu, Primat al Romîniei. Și el s-a născut tot în București, scoborîndu-se din părinți romîni. Viețuiește un timp la Mînăstirea Căldărușani, de unde mitropolitul Nifon îl ia în slujba Mitropoliei, călugărindu-l și sorocindu-i, însă, ca metanie, Mînăstirea Cernica. Ajunge apoi arhieru cu titlul de Piteșteanul, iar în 1876 este ales episcop al Argeșului. S-a dovedit a fi bun păstor și în același timp o fire hotărîtă. Una din primele sale griji a fost restaurarea catedralei episcopale de la Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab. O dată cu restaurarea ei, el a început și ridicarea unei reședințe episcopale. Dar cînd o aripă din palatul episcopal a fost gata, regele Carol I instalează în ea pe arhitectul restaurator — cu gîndul ca mai apoi să-i revină lui —, deși episcopul și cancelaria eparhială, în acel timp, sălășluiau la bolnița mînăstirii. Episcopul nu cedează și, o dată, în lipsa arhitectului, își așează cancelaria în încăperile ocupate de acesta. Noua situație a supărat pe rege, care a și început să se gîndească la strămutarea neînduplecatului ierarh. Și cînd, în anul 1893, scaunul de Primat al Romîniei a rămas liber prin retragerea mitropolitului Iosif Gheorghian, la sugestia regelui, desigur, episcopul Ghenadie Petrescu a fost trecut la București — ca mitropolit —, lăsînd eparhia fără conducător. Așa familia regală a putut să se facă stăpînă pe palatul episcopal din Curtea de Argeș. Astăzi însă sufletul vlădicăi Ghenadie trebuie să se bucure acolo în ceruri, căci palatul pentru care a trudit este acum în mîna Bisericii. Scopul pentru care a luptat s-a îndeplinit.

Și ca mitropolit, vlădica Ghenadie s-a arătat om de luptă. Cu gîndul la slujitorii Bisericii împovărați de multe nevoi, a sprijinit cu căldură Legea clerului mirean și Seminariilor, prin care se crea preoțimii o situație materială mai omenească și se dădea Seminariilor o formă de orga-

nizare, după care s-au condus pînă în anul 1948, cînd au trecut exclusiv în seama Bisericii.

După aprobarea legii, părintele mitropolit Ghenadie ajunge într-un și mai mare conflict cu regele Carol. La aceasta au contribuit din plin cercurile conducătoare romano-catolice din țară, susținute de rege, el însuși un papistaș convins. Conflictul începe cu prilejul Botezului prințului Carol, fiul lui Ferdinand, moștenitorul tronului. După Constituție, acesta trebuia botezat în religia ortodoxă, dar regele și cei din jurul său voiau să-l boteze în cea romano-catolică. Mitropolitul stăruie să se respecte prevederile Constituției și în acest scop și comandă o cristelniță specială. Cei interesați însă, fac ca execuția ei să întârzie. Regele hotărăște ca Botezul să se facă la Sinaia, fiind de față Primatul Romîniei, Ghenadie și arhiepiscopul romano-catolic din București, și asistînd ca nași el, și — spre a înșela vigilența mitropolitului —, o prințesă ortodoxă rîsă. Dar vlădica Ghenadie înțelege regeasca intenție, ia cristelnița bisericii Domnița Bălașa din București, o trimite la Sinaia și apoi, în ziua sorocită pentru Botez, — în fața tuturor invitaților —, începe slujba după ritul ortodox. După același rit botează și pruncul, pe care la scoaterea din apă îl dă în brațele prințesei. Regele, surprins, invită pe arhiepiscopul romano-catolic să săvîrșească Sfînta Taină, însă acesta refuză, spunînd că Botezul a fost făcut. În mîhnirea sa, el retrace dîrzului vlădică invitația ce-i făcuse de a rămîne la dejun.

Această întîmplare însă era menită să adîncească și mai mult conflictul, început, cum s-a arătat, de la Argeș. Guvernul conservator, sub care se alesese mitropolitul Ghenadie, cedează locul unuia liberal și, acesta, la sugestia regelui, desigur, caută pe orice cale să-l înlătore. În mrejele acestei porniri contra mitropolitului sînt prinși și unii dintre sinodali, din rîndul cărora au făcut parte și episcopii Partenie al Dunării de Jos și Gherasim al Argeșului.

Neplecatul vlădică — în luna lui mai din anul 1896 — este judecat de Sfîntul Sinod, depus din treapta de mitropolit și lipsit de darul arhieriei. Apoi, ca «simplu monah Ghenadie», este trimis în surghiun la această mînăstire, unde Locotenența mitropolitană, prin episcopul Partenie, da dispoziții să fie pus la orice ascultare, ca oricare alt călugăr.

În dimineața zilei în care a fost scos din palatul mitropolitan, vlădica Ghenadie a slujit Sfînta Liturghie în paraclisul său. La sfîrșitul slujbei, — cu tot protestul credincioșilor care-și iubeau ierarhul —, trimișii guvernului îl iau cu forța din palat și-l aduc aici la Căldărușani.

Reabilitat în același an, 1896, mitropolitul Ghenadie, căruia, înainte de reabilitare — se spune — i se luase demisia în alb, se retrage după demisie, iarăși în acest sfînt lăcaș, unde viețuiește pînă în anul 1918, cînd moare...

Iubiți credincioși,

Astfel a știut să lupte mitropolitul Ghenadie Petrescu. El a fost strajă neadormită împotriva uneltirilor romano-catolice de la noi, susținute de regele Carol I, cel ce fusese crescut de iezuiți cu gîndul de a

deveni călugăr papistaș. Incurajate de el, cercurile conducătoare romano-catolice din țară — în rândul cărora intraseră prințul Vladimir Ghika și alte câteva persoane din București —, au căutat să submineze Biserica noastră strămoșească, ponegrind-o și căutând să-i discrediteze ierarhii. Sub domnia lui Carol I, prin tot felul de intrigi, ele au reușit să însceneze scandaloase procese la doi din primații români, unul din ei fiind însuși vlădica Ghenadie Petrescu, cel pomenit astăzi.

Iubiți credincioși,

Din decembrie 1896, când s-a retras din scaun, mitropolitul Ghenadie Petrescu a viețuit în această mănăstire, fiind numit stareț al ei pe viață. Fiindcă sfântul lăcaș lăsa de dorit, în ceea ce privește buna lui stare, el a început a-i face o totală restaurare, mîntuind lucrul în anul 1915. După aceasta a mai trăit trei ani, dîndu-și obștescul sfîrșit în ziua de 31 august 1918. Așa cum, probabil, ceruse, rămășițele pămîntești i-au fost așezate într-un simplu mormînt din bisericuța numită Cocioc, de pe malul lacului Căldărușani, și ea preînnoită de el.

Vreme de peste patru decenii ele au stat acolo, uitate aproape de toți. Deși numele vlădicăi Ghenadie, vestit prin dărnicia sa, trăia în amintirea bucureștenilor, mai ales prin institutele de binefacere ce a înființat în Capitală, totuși nimeni n-a arătat o cît de puțină grijă față de locul în care se odihneau rămășițele sale pămîntești. Bisericuța a început să se năruiască, ajungînd în stare de vădită dărăpănare. Spre a cinsti după cuviință memoria acestui mare ierarh al Bisericii noastre, în primăvara trecută am pus, pe de o parte, de i s-au dezgropat osemintele, iar pe de alta, de i s-a pregătit — pentru reînhumare — mormînt nou în tinda acestei biserici, rectitorită de el, iar acum, în urma cutremurelor de pămînt și incendiilor, restaurată precum se vede, împreună cu cetatea dimprejur, cu largul concurs al conducerii statului nostru.

Aici vlădica Ghenadie se va odihni alături de mitropolitul Grigorie Dascălul, cu care, — precum s-a arătat —, se aseamănă în mare parte, în ceea ce privește necazurile îndurate în timpul păstoriei de fiecare din ei. Prin grija Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, al cărei scaun l-au cinstit prin aleasa lor activitate, rămășițele pămîntești ale unuia și altuia vor petrece de acum înainte în mormînte demne de vredniciile avute de ei în viață. Odihnind din acest moment în tinda bisericii de aci, cei doi mari ierarhi vor fi iarăși părtași la dumnezeieștile slujbe, iar sfințiții viețuitori, trecînd pe lîngă mormintele lor, vor ruga fierbinte pe Milostivul Dumnezeu să-i aibă în sfînta Sa pază și să le hărăzească liniștea și pacea de care, deseori, au fost lipsiți în viața aceasta pămîntească.

Să le fie pomenirea veșnică. Amin!

După aceasta, în sunetele clopotelor și în psalmodierea cîntării «Sfinte Dumnezeule», cele două sicrie cu osemintele lor au fost purtate în procesiune

spre locurile de veșnică odihnă din tinda bisericii. Aici, după citirea molitvelor de dezlegare și încheierea slujbei parastasului, ele au fost așezate în mormintele nou făcute.

În partea dreaptă a tindei au fost reînhumate osemintele mitropolitului Grigorie Dascălul, închise fiind în sicrișul lucrat în anul 1934. Peste mormînt s-a așezat lespeda de marmură, de care s-a vorbit mai sus. Fața ei este decorată pe margine cu chenar alcătuit din motive florale: frunze, acante, flori de crin și de floarea soarelui. Înăuntrul chenarului, sub stema mitropolitului, în compoziția căreia, în afară de coroana princiară aflată în partea superioară, se întîlnesc crucea, cîrja, șarpele, precum și inițialele și anul de înscăunare al mitropolitului: **ΓΡ.ΓΡ.ΜΤ.ΣΤ.** 1823, se află următoarea inscripție: *«Sub această piatră a fost reînhumat în anul 1961, în pridvorul Mănăstirii Căldărușani, adormitul întru fericire Mitropolitul Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei, carele în viața sa evlavioasă s-a îndeletnicit cu meșteșugul slovelor și cu înțelepciune a păstorit turma dreptcredincioasă. n. 1765 — † 1834».*

În partea stîngă a tindei au fost reînhumate osemintele mitropolitului Ghenadie Petrescu. Ele erau așezate în sicrișul de stejar amintit și înălșurate în unele resturi din veșmintele arhieresti cu care vlădica Ghenadie lusesese îngropat în anul 1918, și care fuseseră găsite, la deshumare, în vechiul mormînt din bisericuța Cocioac.

Deasupra noului mormînt s-a pus lespeda funerară adusă și ea de la aceeași bisericuță. Ea este tot de marmură, avînd fața destul de simplu decorată. Pe margine un chenar din frunze de stejar, iar înăuntrul său: sus, un vultur cu cruce în cioc, înconjurat de o coroană formată din cîte o creangă de stejar și măsline, și, jos, un simbol al morții. Pe cîmpul dintre aceste două podoabe este săpată următoarea inscripție: *«Aici odihnește robul lui Dumnezeu Ghenadie Petrescu, fost mitropolit Primat și stareț al sfintei mănăstiri Căldărușani, născut în anul 1836, aprilie 23; decedat la anul 1918, august 31».*

După reînhumare, în trapeza mănăstirii a avut loc îndătinata masă de pomenire pentru cei doi ierarhi.

În același timp, la stăreție, pentru cei din afara mănăstirii, s-a servit o agapă, în timpul căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a înfățișat celor prezenți cîteva momente din lupta pe care mitropolitul Ghenadie Petrescu a dus-o cu intrigile cercurilor conducătoare ale catolicismului din țara noastră.

Agapa a decurs într-o pioasă atmosferă, vrednică de amintirea celor doi mari ierarhi ai Bisericii noastre.

Pr. N. Ș.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

TRECEREA INTRU CELE VEȘNICE A DOI IERARHI AI BISERICII DIN POLONIA. — Biserica Ortodoxă Polonă a pierdut în ultima vreme doi ierarhi vrednici, doi întîistătători care au ținut cîrma în momente de mare cumpănă pentru patria lor și de grele încercări pentru credincioșii păstoriți de ei. Este vorba de mitropolitul Dionisie Valedinski și de succesorul său în scaun, mitropolitul Macarie Oksiuc.

Mitropolitul Dionisie a trecut către Domnul la 15 martie 1960, în localitatea Sasnovți, unde înființase o mică chinovie. S-a retras din scaun în 1948, din cauza sănătății sale mult prea delicate. S-a născut la 4 mai 1876, în localitatea Murom, din gubernia Vladimir. Numai în vîrstă de 12 ani, rămîne orfan de tată și cunoscînd astfel de timpuriu lipsurile și greutățile de tot felul, tot restul vieții a fost milos cu cei lipsiți, văduvele și orfanii îndeosebi găsind la el sprijin și mîngîiere. Copil pribeag, ajunge la Kazan, unde este primit la Seminarul de acolo, pe care absolvindu-l cu distincție, episcopul Dionisie de Ufa îl ia sub ocrotirea lui și îl întreține la Academia duhovnicească, unde face studii strălucite, obținînd titlul de magistru în teologie în anul 1901. Multă înrîurire bine-lăcătoare asupra tînărului teolog, care intrase în monahism chiar din primul an de Facultate, a avut și rectorul Academiei duhovnicești, episcopul Antonie Hrapovițki, ajuns mai tîrziu mitropolit al Kievului.

După terminarea studiilor universitare s-a propus tînărului monah Dionisie să rămînă în cadrele didactice ale Academiei duhovnicești din Kazan, propunere pe care el a fost silit s-o decline din cauza sănătății sale șubrede, acceptînd un post mai modest de profesor la Seminarul din Simleropol, unde climatul era mai dulce.

Datorită climei fericite a Crimeei, sănătatea lui Dionisie se reface repede și nu după multă vreme i se oferă și acceptă postul de rector al Seminarului din Holm, cînd este ridicat și la treapta de arhimandrit. Des- toinic administrator, smerit monah și erudit profesor, Dionisie este apre- ciat și iubit de toți cei ce-l cunoșteau. În 1911 arhimandritul Dionisie

este numit superior al bisericii ruse din Roma, și acest nou post îi dă prilej să se specializeze și să lucreze într-o disciplină nouă, arheologia. Nimic nu-i rămîne străin de cetatea eternă, din ceea ce interesează istoria Bisericii din primele secole ale creștinismului. Catacombele, mormintele, bisericile Romei și alte vestigii arheologice, toate au fost cercetate de arhimandritul Dionisie în scurta dar rodnică sa ședere în cetatea eternă. N-a neglijat în acest timp prețios nici relațiile cu oamenii de specialitate, localnici sau numai în trecere prin Roma.

Unul din rezultatele pozitive ale studiilor tînărului teolog și arheolog rus a fost publicarea «Ghidului pentru credinciosul ortodox la Roma», și «Sfințenia Bargradului», a orașului Bari din sudul Peninsulei Italice, unde se află moaștele Sfîntului Ierarh Nicolae din Mira Lichiei.

Noi sarcini și răspunderi îl așteptau însă pe arhimandritul Dionisie. În aprilie 1913 este rechemat în patrie, unde este ridicat la treapta arhieriei, ca episcop de Kremenetș, vicar al eparhiei Volîniei. Hirotonia întru arhierie este săvîrșită de patriarhul Antiohiei, Grigore al IV-lea, în vizită în Rusia, la lavra din Poceaev. De atunci episcopul Dionisie a rămas pentru totdeauna legat de viața duhovnicească a Volîniei, unde în anul 1922 a ajuns arhiepiscop.

În februarie 1923 trece către Domnul fostul mitropolit Gheorghie al Varșoviei și arhiepiscopul Dionisie este ales mitropolit al Bisericii Ortodoxe din Polonia, confirmat în această calitate de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Intronizarea noului mitropolit s-a făcut la Kremenetș, eparhie pe care a mai girat-o încă zece ani. În tot timpul activității sale mitropolitul Dionisie a cîrmuit Biserica sa cu mult tact și dibăcie.

Biserica Rusă mamă, care îl ridicase în scaun arhieresc, a fost însă mereu lîngă inima mitropolitului Dionisie. Una din marile bucurii ale vieții sale a fost cînd, în sept. 1960, către asfințitul zilelor sale, l-a cercetat o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, care vizita Biserica Poloneză.

Îmbătrînit și obosit, mitropolitul Dionisie se retrage din scaun în iulie 1948. În 1958 se stabilește la Varșovia, unde a și trecut la cele veșnice în 1960, fiind înmormîntat la cimitirul «Vole», alături de unchiul său arhiepiscopul Ieronim, și de mitropolitul Gheorghie, primul mitropolit al Varșoviei.

Teologii romîni care au trecut prin capitala țării vecine și prietene în ultimele decenii, știu că regretatul mitropolit polon a activat pe toate tărurile în Biserica sa, fiind unanim iubit și apreciat.

Mitropolitul Dionisie a fost un mare ierarh și un erudit teolog, activînd în această dublă calitate timp de 25 de ani. S-a îngrijit întodeauna ca să aibă un cler luminat, și pentru aceasta a înființat seminarii și școli de cîntăreți. El este unul dintre fondatorii Facultății de Teologie de pe lângă Universitatea din Varșovia. La această Facultate regretatul mitropolit a fost nu numai profesor, dar și rector. Prelegerile lui erau ascultate cu mult interes de studenți. Un loc de seamă în activitatea sa a fost lăsa mîndială publicistica. Revistele «Elpis» și «Voscresnoe Citenie» au fost inițiate și conduse de el multă vreme.

La mai puțin de un an de la trecerea la cele veșnice a mitropolitului Dionisie, Biserica Poloneză înregistrează o nouă mare pierdere în persoana întîistătătorului său, a mitropolitului Macarie (Oksiuc), urmașul în scaun al lui Dionisie.

Mihail Feodorovici Oksiuc s-a născut în septembrie 1884 în voievodatul Liublin de astăzi. Studiază la Seminarul din Varșovia și în 1907 obține cu succes diploma de absolvent al Seminarului Teologic din Holm. În același an se înscrie la Academia Teologică din Kiev, pe care o termină cu distincție în 1911, și este reținut pentru studii de specialitate. În 1912 chiar, consiliul profesoral îl alege ca docent la catedra de literatură creștină antică, patrologie și bizantinologie.

Abia în anul 1914 tînărul teolog își trece examenul de magisteriu cu o teză aprofundată despre «Eshatologia Sfîntului Grigorie de Nisa». În 1917 este numit la aceeași catedră ca profesor titular, iar între 1918 și 1922 deține și la Universitatea din Kiev catedra de Istoria Bizanțului. Afară de activitatea didactică, profesorul Oksiuc mai ocupă pînă în 1933 și postul de colaborator științific principal pe lângă Biblioteca Academiei de Științe din Ucraina.

Rămas văduv în 1942, intră în clerul de mir și servește în această calitate pe lângă mai multe biserici kievienne, pînă în 1945, cînd Sfîntul Sinod îl alege episcop al Lembergului, investit în această demnitate de Patriarhia întregii Rusii, fiind hirotonit arhiereu de însuși Patriarhul Alexei. Prima sa slujbă arhierească o slujește noul episcop în catedrala sa din Lemberg, la 29 aprilie 1945, în Duminica Floriilor. Cu această dată începe lucrarea duhovnicească a episcopului Macarie. La 6 martie 1946 se ține sinodul istoric, care hotărăște revenirea la Biserica mamă a uniților ucraineni și polonezi. La 9 martie 1946 au și fost definitive toate formele acestui act istoric, sub conducerea nemijlocită a episcopului Macarie. Apreciind osîrdia episcopului Lembergului, Patriarhul Alexei îl ridică la treapta de arhiepiscop, încredințîndu-i-se, în 1948, și conduce reia eparhiei Munkacevo-Ujgorod. Nu tîrziu și în această eparhie arhiepiscopul Macarie lichidează uniația, prin revenirea liber consimțită a credincioșilor în sînul Bisericii Ortodoxe. Aceste strălucite merite misionar sînt apreciate cum se cuvine de Patriarhul Alexei, care îi conferă dreptul de a purta crucea pe camilafcă albă, iar Academia Teologică din Moscova îl proclamă membru de onoare.

În urma demersurilor Bisericii Polone, Sinodul Bisericii Ruse aprobă trecerea sub jurisdicția Bisericii Autocefale din Polonia a Episcopii Lembergului și Tarnopolului. Autocefalia Bisericii Polone fusese acordată de Sinodul rus la 22.VI.1948, în urma cererii soborului episcopilor poloni.

După retragerea din scaun a mitropolitului Dionisie, arhiepiscop Macarie este ales și proclamat ca întîistătător, cu titlul de mitropolit Varșoviei și întregii Polonii.

Noul mitropolit vine în fruntea Bisericii Ortodoxe Polone într-o vreme cînd îl așteptau sarcini multiple și grele, legate de autocefalia recent obținută. Sarcina care apăsă pe umerii noului ierarh este puterea

subliniată de exarhul Patriarhiei din Moscova pentru Ucraina, la introducerea mitropolitului Macarie, prin cuvintele: «Același blînd și dulce soare să încălzească inimile credincioșilor din Polonia, tot așa cum a încălzit inimile ortodocșilor din Ucraina Apuseană și Transcarpatia».

Mitropolitul Macarie și-a închinat restul vieții sale binelui și organizării Bisericii Ortodoxe Polone. Din inițiativa sa, Sinodul Bisericii Polone a împărțit teritoriul în patru eparhii, alcătuindu-i statutele și regulamentele de funcționare rodnică. Din inițiativa și prin osîrdia mitropolitului s-au reparat și redeschis multe biserici din Polonia Apuseană. Vizitele canonice au absorbit îndeosebi pe acest neobosit mitropolit, liturghisind și predicînd pretutindeni. Un sprijin deosebit l-a acordat mitropolitul Macarie celor două citadele ale Ortodoxiei polone, mînaștirilor Sfîntul Onofrei, de călugări, de la Iablocinsk și a Sfintelor Marta și Maria, de călugărițe, din munții Grabarca.

Mult s-a străduit mitropolitul Macarie să refacă din ruine și cenușă lăcașurile de rugăciune ortodoxe din Varșovia pustiită de bombardamentele ultimului război. A redeschis îndată după intronizare Seminarul Teologic din Varșovia, reformînd programul de studii, iar în 1957 a redeschis și Institutul Teologic de pe lîngă Centrul mitropolitan, trimițînd studenți la specializare la Moscova și Leningrad.

Nici presa bisericească n-a fost neglijată sub mitropolitul Macarie, care în 1954 scoate «Terkovni Vestnik» («Vestitorul Bisericesc»), revistă editată în limbile polonă și rusă. În acest periodic și-a publicat defunctul ierarh majoritatea studiilor sale teologice și un număr considerabil de predici, ținute de-a lungul și latul țării pe unde îl purtau peregrinările sale apostolești. Activitatea mitropolitului Macarie a îmbrățișat și aspecte noi, care caracterizează pe marii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din timpurile noastre. Vizitele frățești între Biserici și o luptă viguroasă pentru pace, fierbinte, nu «călduță», cum spunea Sf. Apostol Pavel, l-a însuflețit pe întîistătătorul polonez.

Pentru aceste merite, mitropolitul Macarie este plîns de întreaga Polonie ortodoxă și eterodoxă, cînd la 15 martie 1960 repauzează întru Domnul în lavra «Adormirea Maicii Domnului» din Odesa, unde se dusesese pentru căutarea sănătății.

Teologii de pretutindeni, care între 1911 și 1942 l-au audiat la Kiev și mai tîrziu la Varșovia, își vor aduce aminte cît vor trăi de prelegerile profesorului Mihail Feodorovici Oksiuc, mitropolitul Macarie al Varșoviei.

Presa bisericească rusă și polonă au cinstit cum se cuvine memoria acestor doi ierarhi polonezi (vezi «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», 4/1961, și «Terkovni Vestnic», 3-4/1960 și 5-6/1960), iar rîndurile de mai sus au de scop să sublinieze și în atenția cititorilor noștri aceste două vrednice figuri, din viața Ortodoxiei poloneze.

Pr. PAVEL GROSU

MIȘCAREA MONDIALĂ PENTRU PACE ȘI ACTUALELE PROBLEME INTERNAȚIONALE

SESIUNEA DE LA STOCKHOLM A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII (16—19 DECEMBRIE 1961)

Urmărind cu toată seriozitatea actuala situație internațională, Consiliul Mondial al Păcii s-a întrunit în decembrie a.c. la Stockholm, într-o sesiune în care au fost examinate cele mai arzătoare probleme care frământă astăzi omenirea, luându-se importante hotărâri menite să înlăture pericolul războiului și să asigure libertatea și pacea în întreaga lume.

La lucrările sesiunii, deschisă la 16 decembrie în marea sală a clădirii Medborgarhuset (Casa Cetățeanului) din Stockholm, au participat circa 300 de delegați din 70 de țări, fiind una din cele mai reprezentative sesiuni ale Consiliului Mondial al Păcii. Din partea Mișcării pentru pace din Republica Populară Română a participat o delegație formată din acad. Horia Hulubei, membru al Consiliului Mondial al Păcii și vicepreședinte al Consiliului Național pentru Apărarea Păcii, și Al Gheorghiu, ziarist.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de cunoscutul scriitor suedez *Artur Lundkvist*, membru al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», care a subliniat, printre altele, că lupta pentru pace trebuie să continue cu aceeași energie în condițiile în care crește primejdia de război. Ca reprezentant al țării-gazde, el a urat succes participanților la lucrările sesiunii. La propunerea sa, toți cei de față au păstrat un minut de reculegere în memoria unor eminente militanți ai Mișcării pentru pace, decedați: scriitorul român Mihail Sadoveanu, mitropolitul Nicolae de Kruțița și Kolomna și militantul australian James Heiley.

S-a aprobat apoi ordinea de desfășurare a lucrărilor, constituindu-se patru comisii: comisia pentru dezarmare, avînd de discutat dezarmarea generală, interzicerea experiențelor nucleare, lichidarea bazelor militare

străine de pe teritoriile altor țări, și crearea de zone denuclearizate; comisia pentru problema germană, inclusiv problema Berlinului Occidental; comisia pentru problemele privind independența națională și apărarea păcii, și a patra comisie, pentru pregătirea propunerilor cu privire la sarcinile Mișcării mondiale a partizanilor păcii, activizarea și întărirea ei continuă.

Trecîndu-se la desfășurarea lucrărilor, *John Bernal*, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a prezentat un amplu raport intitulat «*Actuala situație internațională și sarcinile Mișcării mondiale pentru pace*». Subliniind intensificarea pericolului care planează deasupra lumii, J. Bernal a vorbit despre continuarea în ritm accelerat a cursei înarmărilor. Acest pericol crește datorită experiențelor cu arme nucleare care se efectuează în prezent. Pe de altă parte, nevrînd să-și cedeze pozițiile, colonialismul se angajează pe o cale tot mai aventuristă. Se accentuează, de asemenea, starea de spirit militaristă, îndeosebi în Germania Occidentală și în S.U.A.

În continuare, John Bernal a arătat că trebuie dusă o luptă și mai hotărîtă împotriva cursei înarmărilor și a propagandei de război, trebuie organizate forțele pentru a lupta împotriva primejdiei izbucnirii unui război.

El a expus apoi problemele concrete ale situației internaționale și, în legătură cu aceasta, problemele Mișcării partizanilor păcii.

«Sarcina Mișcării partizanilor păcii în problema germană, — a spus Bernal —, este de a lupta pentru măsuri concrete în favoarea organizării tratativelor. Totodată trebuie arătat în mod clar că poziția lui Adenauer nu poate fi considerată constructivă».

Relevînd importanța dezarmării generale și totale, prof. Bernal a arătat că soluționarea acestei probleme ar netezi calea spre reglementarea multor altor probleme internaționale. Subliniind apoi continua acumulare și perfecționare a armei nucleare, el a arătat că marile puteri trebuie să ajungă la o înțelegere cu privire la încetarea experiențelor nucleare, întrucît nu este vorba de greutăți tehnice, ci de cele politice. Relevînd caracterul constructiv al recentei propuneri a Uniunii Sovietice, John Bernal a declarat că «sarcina Mișcării partizanilor păcii este să stăruie pe lângă guverne ca să înceapă tratative».

Vorbînd de Mișcarea de eliberare națională din țările Asiei, Africii și Americii Latine, despre uriașa amploare și putere a acestei Mișcări, Bernal a subliniat că «lupta de eliberare națională a popoarelor se împletește și se îmbină cît se poate de strîns cu sarcinile Mișcării partizanilor păcii».

«Mișcarea partizanilor păcii cuprinde toate continentele lumii, — a spus în continuare J. Bernal. Ea găsește mereu noi forme în activitatea sa. Cercurile care alimentează cursa înarmărilor vor continua și de acum înainte să intensifice încordarea. Aceasta impune partizanilor păcii unitate și activitate și mai intensă».

John Bernal s-a pronunțat — în raportul său — pentru convocarea la mijlocul anului 1962 a unui congres mondial al partizanilor păcii, în scopul întăririi și extinderii continue a Mișcării partizanilor păcii.

«Scopul nostru final, — a arătat el —, este să obținem dezarmarea generală și totală. Dacă această problemă va fi rezolvată, popoarele vor fi salvate de primejdia unui război, și de distrugere, și în cele din urmă succesul Mișcării de eliberare națională va fi asigurat».

După prezentarea raportului au luat cuvîntul prof. *Kaoru Iasui* (Japonia) și prof. *Stanislaw Turski* (Polonia).

Martha Frayde (Cuba) a dat citire textului mesajului de salut al președintelui Cubei, Osvaldo Dorticos.

Apoi prof. John Bernal a dat citire unei telegramme adresate președintelui S.U.A., Kennedy, care vizita atunci Venezuela și Columbia, telegramă în care partizanii păcii declară că este inadmisibil amestecul în treburile interne ale Cubei, și condamnă orice încercare de agresiune împotriva acestei țări.

Olga Poblete (Chile) a vorbit despre situația din țările Americii Latine și despre lupta acestor țări pentru independența lor națională.

Scriitorul sovietic *A. Korneiciuk* a arătat că delegația sovietică sprijină o serie de teze formulate în raportul profesorului John Bernal, chemarea lui ca toate forțele partizanilor păcii să intensifice lupta pentru dezarmarea generală și controlată, — problema cea mai importantă a contemporaneității. «Pentru prima dată în istorie — a subliniat A. Korneiciuk — forțele păcii dispun de o puternică bază materială, capabilă să preîntîmpine un război mondial». El a vorbit apoi pe larg despre cele mai importante probleme internaționale, de rezolvarea cărora depind destinele păcii. Printre altele, el s-a referit la problema dezarmării generale, totale și controlate, la problema încheierii tratatului de pace cu cele două state germane și la rezolvarea problemei Berlinului Occidental, precum și la problema încetării experiențelor nucleare. A arătat totodată că trebuie sprijinite și celelalte propuneri care se bucură de tot mai multă aprobare în cercurile largi ale opiniei publice mondiale: crearea de zone denuclearizate, a unei dezangajări între forțele armate ale N.A.T.O. și ale țărilor Tratatului de la Varșovia, încheierea unui tratat de neagresiune între aceste două grupări de state. Traducerea în viață a acestor probleme ar ușura îndeplinirea dezarmării generale. În încheiere A. Korneiciuk a arătat că delegația sovietică salută propunerea cu privire la convocarea unui congres mondial al partizanilor păcii, în 1962.

Ideea convocării unui congres mondial al partizanilor păcii, care să fie consacrat luptei pentru dezarmarea totală, a fost sprijinită și de alți numeroși participanți la sesiunea Consiliului Mondial al Păcii care au luat cuvîntul după delegatul sovietic.

Reprezentantul partizanilor păcii din Italia, *Velio Spano*, a subliniat necesitatea lărgirii alianței tuturor forțelor iubitoare de pace, iar *Leao Cen-ciji*, reprezentantul partizanilor păcii din China, a pus accentul, în cuvîntarea sa, pe necesitatea luptei împotriva colonialismului,

În numele partizanilor păcii din S.U.A. a luat cuvîntul *Allan Isaacson*, arătînd că în Statele Unite există un mare număr de diferite grupuri pacifiste care nu trebuie desconsiderate, ci trebuie atrase în lupta pentru pace.

Au mai luat cuvîntul alți numeroși delegați, printre care și *D'Astier de la Vigerie*, delegat al luptătorilor pentru pace din Franța.

La 17 decembrie au început ședințele comisiilor, pentru discutarea și elaborarea proiectelor de rezoluții pe principalele probleme care au stat în centrul atenției sesiunii, și anume: problema dezarmării generale și totale, problema germană, problema independenței naționale și problema acțiunilor viitoare în legătură cu intensificarea luptei pentru pace.

Luînd cuvîntul în cadrul Comisiei pentru dezarmare, pe marginea raportului prezentat de prof. John Bernal, acad. *Horia Hulubei*, membru al Consiliului Mondial al Păcii și vicepreședinte al Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Romîna, a transmis salutul călduros al milioanei de partizani ai păcii din Republica Populară Romîna, al întregului popor romîn iubitor de pace. După ce a arătat că intervențiile delegaților la sesiune și discuțiile purtate au fost deosebit de utile în clarificarea sarcinilor și formelor de acțiune ale Mișcării mondiale pentru pace, acad. *Horia Hulubei* a declarat: «Poporul romîn urmărește cu atenție desfășurarea evenimentelor internaționale și își aduce contribuția sa la lupta comună pentru apărarea păcii, împotriva pericolului unui război distrugător. Nu există cerință mai imperioasă decît aceea a unirii și concentrării eforturilor tuturor forțelor păcii pentru a lichida pentru totdeauna pericolul de război termo-nuclear. Considerăm — a continuat delegatul romîn — că în vremea noastră, pericolul de război poate fi înlăturat în mod radical doar într-un singur fel: prin lichidarea tuturor mijloacelor de ducere a războiului, prin dezarmarea generală și totală. Iată de ce viața internațională cere în mod imperios rezolvarea problemei dezarmării generale și totale. Ea poate fi rezolvată chiar în zilele noastre în pofida atmosferei de neîncredere și suspiciune. Poporul nostru sprijină poziția Uniunii Sovietice care s-a declarat a fi gata să semneze un acord de dezarmare generală și totală, acceptînd propunerile puterilor occidentale cu privire la control, dacă și acestea acceptă programul dezarmării generale și totale propus de U.R.S.S. Faptului că ideea dezarmării generale și totale a fost pe ordinea de zi a actualei sesiuni a Organizației Națiunilor Unite cîștigă tot mai mult teren, precum și acordurile încheiate între U.R.S.S. și S.U.A. cu privire la reluarea tratativelor, ne dau speranța că acestea vor ajunge la rezultate pozitive. Mișcarea pentru pace trebuie să-și concentreze mai mult ca oricînd atenția asupra acestei probleme esențiale și vitale pentru omenire. Să facem totul pentru a evita ca norii războiului să mai întunece planeta noastră. Să realizăm prin eforturile noastre comune țelul omenirii — pacea». După ce și-a exprimat satisfacția că tot mai mulți oameni de știință din lumea întreagă, printre care și savanți americani, se pronunță împotriva războiului, pentru utilizarea pașnică a uriașei forțe a atomului, acad. *Horia Hulubei* a re-

levat că în actuala conjunctură internațională se vedește tot mai mult însemnătatea creării în lume a unor zone denuclearizate. «Considerăm deosebit de semnificativă — a spus delegatul român — rezoluția adoptată recent la O.N.U., cu privire la transformarea Africii într-o zonă denuclearizată. Apreciem acest fapt ca o nouă confirmare a actualității și justetei propunerilor formulate de guvernul R.P. Romîne, privind dezvoltarea relațiilor de bună înțelegere în zona balcanică și crearea unei zone denuclearizate în această parte a lumii». Exprimînd adeziunea delegației romîne la propunerea privitoare la organizarea în anul viitor a unui Congres al luptătorilor pentru pace, avînd ca principală temă dezarmarea generală și totală, acad. Horia Hulubei a declarat în încheierea cuvîntării sale: «În numele Mișcării noastre pentru pace, îmi exprim convingerea că hotărîrile sesiunii noastre vor găsi un puternic răsunet în lumea întreagă, că milioane și milioane de oameni de pe toate continentele se vor ridica cu și mai multă hotărîre în lupta pentru dezarmarea generală și totală, pentru rezolvarea problemelor internaționale litigioase, pentru triumful coexistenței pașnice».

În cadrul Comisiei pentru problema germană, *Alexandru Gheorghiu*, membru al delegației romîne, a subliniat necesitatea rezolvării cît mai grabnice a problemei germane pe calea încheierii tratatului de pace. «Partizanii păcii din țara noastră, poporul nostru — a spus Alexandru Gheorghiu —, cer hotărît să se pună capăt reînvierii militarismului vest-german, să se încheie tratatul de pace cu Germania și să se transforme Berlinul Occidental într-un oraș liber demilitarizat».

În seara zilei de 18 decembrie, delegația romînă a oferit, în sala în care s-au desfășurat lucrările sesiunii, o gală de filme prezentînd filmul «S-a furat o bombă», de Ion Popescu-Gopo. Au asistat membri ai Consiliului Mondial al Păcii din diferite țări, filmul bucurîndu-se de un deosebit succes.

Lucrările sesiunii de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii s-au încheiat la 19 decembrie, seara tîrziu, după patru zile de vii debateri, în ședințe plenare și comisii, adoptîndu-se o serie de documente de mare însemnătate cu privire la cele mai importante probleme care preocupă în prezent omenirea.

Au fost adoptate în unanimitate o rezoluție generală cu privire la independență națională și pace, precum și o serie de rezoluții separate cu privire la situația din Algeria, Angola, Congo, Coreea de Sud, Laos, cu privire la S.E.A.T.O. (Organizația tratatului Asiei de Sud-Est), Vietnamul de Sud, o rezoluție în legătură cu persecutarea partizanilor păcii, o rezoluție cu privire la pregătirile de agresiune împotriva Cubei, o rezoluție referitoare la discriminările rasiale din Africa de Sud, o altă rezoluție cu privire la respectarea drepturilor populației de culoare din S.U.A., precum și o rezoluție cu privire la lupta de eliberare din Rhodesia, Nyasaland, Kenya, Ecuador, Peru, Republica Dominicană, Porto-Rico, Irianul de Vest. Consiliul Mondial al Păcii a acordat o deosebită atenție problemei dezarmării, adoptînd în unanimitate o rezoluție în care, luînd

du-se ca punct de plecare faptul că în anul 1961 a crescut încordarea internațională, s-a intensificat cursa înarmărilor și a apărut primejdia reală a unui război nuclear, se propune ca, în vederea asigurării reale a păcii, să se încheie cât mai grabnic acorduri internaționale, cuprinzând următoarele șapte puncte: 1. să se pună capăt tuturor experiențelor nucleare în atmosferă, în cosmos, sub pământ și sub apă; 2. să se interzică fabricarea, stocarea, transmiterea și folosirea armei nucleare; 3. să se pună capăt tuturor provocărilor militare și desfășurării de forțe armate; 4. să se reducă substanțial armamentele clasice; 5. să se lichideze bazele militare de toate tipurile și să fie evacuate trupele străine din toate țările în care sînt dislocate; 6. să se dizolve toate alianțele militare, și 7. să se creeze cât mai repede zone denuclearizate și demilitarizate în Europa Centrală și de Nord, în regiunea Balcani—Marea Adriatică, în Orientul Mijlociu, în regiunea Asia—Oceanul Pacific, în întreaga Africă și în America Latină. În rezoluție a fost introdusă, după cum se vede, și propunerea Republicii Populare Romîne de a se crea o zonă denuclearizată și în regiunea balcano-adriatică. Strîns legată de problema dezarmării este și rezoluția despre necesitatea înfrînării militarismului vest-german, de la care emană în prezent primejdia imediată ce amenință pacea. Sesiunea consideră, pe bună dreptate, că «nu există nici un aspect al problemei germane sau al problemei Berlinului Occidental, care să nu poată fi reglementat pe calea tratativelor» și, în consecință, cheamă pe toți partizanii păcii să lupte pentru încheierea tratatului de pace cu cele două state germane.

Participanții la sesiune au trăit clipe impresionante cînd reprezentantul partizanilor păcii din India, *Chandra*, s-a urcat la tribună și a anunțat că «drapelul imperialismului portughez nu mai filfîie de azi înainte în Goa». În aplauzele furtunoase ale întregii asistențe, el a adus mulțumirile cele mai călduroase, în numele delegației indiene, Uniunii Sovietice, pentru solidaritatea manifestată și sprijinul acordat luptei poporului indian în legătură cu eliberarea teritoriilor indiene ocupate de colonialiștii portughezi.

Consiliul Mondial al Păcii a mai adoptat, de asemenea în unanimitate, recomandările Comisiei de activitate pentru pace, care cuprind propuneri referitoare la forma și metodele necesare pentru intensificarea luptei pentru pace în întreaga lume. Printre propunerile menționate în recomandările Comisiei și aprobate de participanții la sesiune au fost citate și propunerile făcute de delegația romînă în cadrul Comisiei pentru problema germană și în Comisia de activitate pentru pace, privind o serie de acțiuni care trebuie să fie întreprinse de Secretariatul Consiliului Mondial al Păcii în legătură cu activitatea și propaganda viitoare, ca: editarea unei broșuri cu privire la problema germană și a alteia cu privire la problema dezarmării generale și totale sub auspiciile Consiliului Mondial, publicarea unor afișe și a altor materiale de propagandă în vederea Congresului mondial pentru dezarmare și pace al popoarelor, care urmează să aibă loc în 1962, precum și alte acțiuni.

Prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, a prezentat apoi recomandările Prezidiului cu privire la sprijinul pe care trebuie să-l acorde Consiliul Mondial convocării unei conferințe a partizanilor păcii din Asia, Africa și America Latină, în vederea intensificării luptei pentru pace și a discutării problemelor în legătură cu lupta împotriva colonialismului, precum și referitor la continuarea discuțiilor în acest sens între Comitetul de solidaritate afro-asiatică și o comisie a țărilor latino-americane pentru a se găsi soluția cea mai indicată de colaborare. Urmează să aibă loc consultări în această problemă între reprezentanții Consiliului Mondial al Păcii și comitetele respective. Propunerea a fost adoptată cu aplauze.

În dorința de a-și aduce contribuția la o nouă intensificare și lărgire a luptei popoarelor pentru înlăturarea primejdiei războiului, Consiliul Mondial al Păcii a hotărât ca în 1962 să se convoace un *Congres Mondial al partizanilor păcii pentru dezarmare generală, totală și pentru pace*. La acest congres, oameni de bună credință vor discuta despre căile și mijloacele pentru realizarea dezarmării generale și totale și a unei păci trainice. Pentru deplina lui reușită se vor desfășura pregătiri pe scară largă în toate țările lumii.

Cuvîntul de închidere a sesiunii a fost rostit de prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care a subliniat marea importanță a rezoluțiilor adoptate și a ideii convocării Congresului Mondial pentru dezarmare și pace. El a arătat că vor trebui depuse eforturi mari pentru a se obține dezarmarea generală și totală.

Hotărârile recentei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii constituie — după cum s-a exprimat însuși președintele executiv John Bernal — un plan strategic al luptei pentru pace, plan care are ca idee fundamentală necesitatea unor eforturi organizate, unite, pentru a ridica popoarele tuturor continentelor la acțiuni hotărâte în apărarea păcii și pentru înlăturarea măsurilor practice necesare acestui țel. Prima dintre aceste măsuri nu poate fi alta decît dezarmarea.

În legătură cu desfășurarea lucrărilor sesiunii de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii și despre importanța ei, profesorul John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a făcut corespondențului Agenției romîne de presă «Agerpres» următoarea declarație:

«Sesiunea de la Stockholm a Consiliului Mondial al Păcii, care și-a încheiat lucrările — a spus J. Bernal —, a constituit una din cele mai importante sesiuni din istoria Mișcării pentru pace.

Am luat parte la aproape toate întîlnirile Mișcării mondiale pentru pace, dar la nici una dintre ele discuțiile nu au fost atît de serioase și de realiste ca acum. Aceasta pentru că oamenii își dau seama că situația în momentul de față trebuie urmărită cu toată seriozitatea. Această sesiune constituie expresia reactivării forțelor păcii din lumea întreagă. Acest lucru s-a putut constata în toate țările dar mai ales, și aceasta este un factor important, în Anglia, Franța și Statele Unite. Acțiunea des-

făsurată recent de Mișcarea femeilor din Statele Unite, de exemplu, este un lucru foarte încurajator în prezent.

Hotărîrea Consiliului Mondial al Păcii de a sprijini ținerea Conferinței Partizanilor Păcii din cele trei continente, America Latină, Asia și Africa—a continuat J. Bernal — și al cărei scop este pacea și independența națională, arată de asemenea că popoarele coloniale și foste coloniale care au obținut independența sînt hotărîte acum să o apere».

În legătură cu cea de a doua hotărîre a Consiliului Mondial al Păcii de a se convoca un Congres mondial pentru dezarmare și pace, profesorul Bernal a spus: «Vreau să subliniez că aceasta reprezintă un nou pas spre realizarea păcii prin acțiuni hotărîte ale popoarelor. Acum, cînd Apelul de la Stockholm a primit sprijinul O.N.U., noi trebuie să veghem ca el să fie tradus în viață și ca dezarmarea generală și totală să fie îndeplinită astfel ca primejdia nucleară care amenință lumea să fie pentru totdeauna îndepărtată».

Întregul nostru popor este pe deplin conștient de necesitatea de a milita cu toată hotărîrea și tăria în apărarea păcii, împotriva primejdiei de război, și de aceea, ca și pînă acum, el va urma întru totul calea trasată de forul suprem al Mișcării mondiale a partizanilor păcii, avînd profunda convingere că în zilele noastre pacea popoarelor poate fi asigurată pe baza principiilor coexistenței pașnice.

Pe aceeași cale merg, cu aceeași hotărîre și cu aceleași convingeri, și slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne, pentru care pacea și buna înțelegere dintre oameni este și o poruncă divină.

DOCUMENTE ALE SESIUNII DE LA STOCKHOLM A CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

REZOLUȚIA ÎN PROBLEMA DEZARMĂRII

Încordarea internațională s-a accentuat anul acesta extrem de mult. Cursa înarmărilor s-a intensificat și există pericolul real al izbucnirii unui război nuclear.

Statele Unite și aliații lor, îndeosebi Germania Occidentală și Japonia, au intensificat pregătirile lor de război în întreaga lume. Forțele războiului din aceste țări se opun cu îndrăzneală dezarmării.

Aceste fapte și cauzele fundamentale care generează un astfel de pericol trebuie să fie aduse la cunoștința poporului. Prin acțiunile sale, poporul poate să spulbere toate încercările forțelor războiului și să determine guvernele respective să accepte dezarmarea. Mișcarea noastră este o mișcare populară. Noi nu sîntem diplomați și nu exprimăm poziția vreunui guvern. Sarcina noastră este de a exprima voința poporului și de a-i da putere.

În prezent milioane și milioane de bărbați și femei din toate țările, indiferent de sistemele lor sociale diferite, consideră că îndeplinirea dezarmării

mării generale, totale și controlate este sarcina lor comună. De aceea ei cer încheierea cât mai grabnică a unui acord, pentru ca :

1. Să se pună capăt tuturor experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în cosmos, sub pământ și sub apă ;

2. Să se interzică producția, stocarea de rezerve, răspîndirea și folosirea armei nucleare ;

3. Să se pună capăt tuturor provocărilor militare și desfășurării de forțe armate ;

4. Să fie reduse simțitor armamentele clasice ;

5. Să fie lichidate bazele militare de orice fel și să fie retrase trupele străine din toate țările unde se află ;

6. Să fie desființate toate alianțele militare ;

7. Să se creeze cât mai curînd posibil zone denuclearizate și demilitarizate în Europa Centrală și de Nord, în regiunea Balcanilor și a Mării Adriatice, în Orientul Mijlociu, în regiunea asiatică a Oceanului Pacific, precum și în întreaga Africă și Americă Latină.

În actualul stadiu al realizărilor științifice și tehnice în domeniul armelor de exterminare în masă și în condițiile relațiilor internaționale încordate, dezarmarea a devenit o necesitate absolută. Sub presiunea opiniei publice au fost reluate tratativele cu privire la dezarmare în Organizația Națiunilor Unite și tratativele de la Geneva privind încetarea experiențelor nucleare. Ele trebuie să fie încheiate cât mai repede cu putință, conform voinței poporului.

Calea spre dezarmare este acum deschisă. Dar pentru a înșăptui dezarmarea, popoarele trebuie să depună neobosit eforturi. Această cale poate și trebuie să fi netezită prin lupta hotărîtă împotriva forțelor războiului.

Împreună cu toți oamenii și organizațiile care luptă pentru pace, Mișcarea noastră va acționa pentru a obține dezarmarea și va merge înainte spre crearea unei lumi în care omenirea să poată trăi fără teama primejdiei unui război nuclear.

REZOLUȚIA ÎN PROBLEMA GERMANĂ

Consiliul Mondial al Păcii avertizează cu seriozitate toate popoarele că pericolul generat de evoluția situației din Germania se agravează zi de zi și amenință omenirea cu un război nuclear. Nu există însă nici o latură a problemei germane sau a problemei Berlinului Occidental, care să nu poată fi reglementată prin tratative. Situația s-a agravat din cauză că puterile N.A.T.O. n-au folosit, pentru a începe tratative, timpul care le-a fost oferit în urma amînării de către guvernul sovietic a încheierii tratatului de pace cu Germania. Sub conducerea S.U.A., aceste puteri ajută Republicii Federale Germane să creeze forțe armate sub comanda generalilor hitleriști, îngăduind astfel guvernului vest-german să exercite o influență hotărîtoare în N.A.T.O. În felul acesta, ele au oferit Ger-

maniei Occidentale baze militare pe propriul lor teritoriu și i-au pus la dispoziție arma nucleară.

Situația este cu atât mai periculoasă cu cât în Republica Federală Germană puterea se află în fond în mâinile forțelor sociale, economice și militare care poartă răspunderea pentru războiul trecut și pentru crimele comise în timpul acestuia. Aceste forțe intenționează să reînceapă campania de expansiune a Germaniei în întreaga lume, deși la sfârșitul războiului ele au fost condamnate de către toți aliații.

În momentul de față monopolurile germane sînt mai puternice ca niciodată și transformă Germania Occidentală în cea mai mare putere neo-colonialistă din Europa. În felul acesta, primejdia revanșismului vest-german crește în întreaga lume.

Pentru a se pune capăt acestei politici sînt absolut necesare acțiuni din partea popoarelor. În legătură cu această problemă serioasă, trebuie mobilizate și antrenate la acțiuni cercuri tot mai largi ale opiniei publice mondiale și, în primul rînd, forțele iubitoare de pace ale poporului german. Tratatativele cu privire la tratatul de pace și la măsurile imediate care trebuie să fie adoptate în Berlinul Occidental, trebuie să se bazeze pe situația existentă în mod real în momentul de față. Tratatul trebuie să recunoască existența celor două state germane și a frontierelor germane cu țările vecine. Ambele state germane trebuie să fie admise în O.N.U. Tratatul trebuie să pună capăt oricărei reînarmări și, ca prim pas, să interzică orice armă nucleară în ambele state.

În ce privește Berlinul Occidental, dreptul populației sale de a trăi așa cum dorește și de a avea regimul pe care și-l va alege singură, trebuie să fie garantat, respectîndu-se în mod absolut drepturile suverane ale Republicii Democrate Germane. Aceasta presupune că libertatea deplină a comunicațiilor în scopuri pașnice va fi asigurată de către Republica Democrată Germană și va fi garantată de către cele patru puteri, că propaganda dușmănoasă și activitatea subversivă împotriva R. D. Germane și a oricărui alt stat va fi interzisă și că Republica Federală Germană va renunța la pretențiile sale ilegale asupra Berlinului Occidental.

Hotărârile de acest fel sînt în general acceptabile... Ele vor contribui la slăbirea încordării în Europa, vor ușura dezarmarea generală și vor slăbi pericolul de război.

De zi de zi tratatativele devin tot mai dificile și acest pericol crește. Numai o mișcare de masă va putea preîntîmpina o astfel de primejdie. Popoarele să exercite presiuni asupra guvernelor lor, și să ceară tratative.

REZOLUȚIA ÎN PROBLEMELE INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI PĂCII

În rezoluția adoptată de sesiunea Consiliului Mondial al Păcii, care a avut loc în martie 1961 la Delhi, în problemele independenței naționale s-a arătat că «lupta pentru suveranitatea națională și independență

constituie o sarcină nu numai a popoarelor coloniale, ci și a tuturor popoarelor lumii care luptă pentru instaurarea unei păci trainice, pentru traducerea în viață a dezarmării și desfășurarea unei colaborări prietenești reciproc avantajoase între țări». Dezvoltarea luptei pentru independența națională dă ajutor luptei pentru dezarmare și o întărește; aceste două acțiuni sînt indisolubil legate...

Agresiunea împotriva Cubei, pregătită și declanșată de imperialismul S.U.A., precum și amestecul S.U.A. în Laos, au adus întreaga lume în ambele cazuri în pragul războiului.

Mobilizarea activă a popoarelor și intenția lor fermă de a menține pacea și independența națională, presiunile exercitate de popoarele care cer să li se acorde independența, și sprijinul acordat de forțele păcii din alte țări au silit Adunarea Națională a O.N.U. să adopte în unanimitate o rezoluție care cheamă la lichidarea colonialismului. Dar puterile imperialiste nu vor îndeplini niciodată din propria lor voință o asemenea rezoluție. Dimpotrivă, ele și-au intensificat metodele îndreptate spre menținerea fie a administrației lor directe, fie a privilegiilor lor și a exploataării, au făcut ca aceste metode să fie și mai variate. În Algeria, guvernul francez, deși afirmă mereu că este dispus să ducă tratative, continuă reprimarea sîngeroasă a drepturilor naționale, căreia poporul îi rezistă eroic cu arma în mînă, de șapte ani. În Vietnamul de Sud s-au găsit pretexte pentru aducerea în țară a unor forțe armate mai numeroase ale S.U.A., în scopul sprijinirii dictaturii lui Ngo Dinh Diem, iar în Coreea de Sud trupele americane sprijină clica tiranică a lui Pak Cijan Hi, care a înlocuit pe predecesorii ei răsturnați de către mase. Cu ajutorul unor manevre diplomatice, guvernul S.U.A. încearcă să pregătească noi măsuri violente îndreptate împotriva Cubei. În Angola, dictatura portugheză, care este ea însăși o marionetă a N.A.T.O., încearcă în zadar să consolideze regimul colonial sortit pieirii, cu ajutorul provocărilor și asasinatelor în masă.

Deși se declară apărători ai politicii de autodeterminare și neamestec, imperialiștii găsesc mereu noi mijloace pentru a înlesni loviturile de stat militare și intervenția. În unele țări ei transferă puterea oficială unor lideri-marionetă indigeni pentru a imobiliza și a dezbină în cît mai mare măsură poporul în lupta lui pentru libertate. În Congo, camuflîndu-se în spatele steagului O.N.U., imperialiștii sîfșie țara în bucăți, întrecîndu-se între ei și străduindu-se să acapareze fiecare pentru sine teritoriul și bogățiile minerale ale poporului congolez. Experiența a arătat o dată mai mult că numai cu ajutorul eforturilor tuturor forțelor iubitoare de pace numai prin lupta îndrăzneată și de zi cu zi, popoarele vor putea obține o reală independență față de imperialiști și vor putea instaura pacea.

Acolo unde devine greu să se mențină subjugarea directă a popoarelor din cauza nivelului lor de conștiință crescînd și din cauza voinței lor de împotrivire, imperialiștii și, în special, imperialiștii din Statele Unite găsesc mereu forme noi și mai subtile de relații neocolonialiste. Dominanței economice i se adaugă acum agresiunea în domeniile social și cu

tural. Cu ajutorul unor așa numite programe de «ajutor economic» și de «ajutor în domeniul învățămîntului» se fac încercări de a se impune ideile și modul de viață al altor țări, care sînt diametral opuse culturii de bază a țării respective. În încercarea lor de a-și asigura posibilitatea exploatării pe viitor a resurselor materiale, imperialiștii își instaurează dominația prin otrăvirea minților. Acest scop se află, printre altele, la baza unor numeroase proiecte de investiții de capital și de «ajutor» tehnic în America Latină și în noile state independente din Asia și Africa.

În lupta lor principală — lupta pentru eliberarea națională —, popoarele coloniale, precum și popoarele dependente și independente care se străduiesc să dobîndească o independență reală, își propun ca unul din țeluri lichidarea bazelor militare, evacuarea armatelor de ocupație și anularea pactelor militare și a planurilor de pustiire nucleară.

Tot așa, menținerea păcii și înlăturarea primejdiei unui nou război nuclear — sînt probleme care prezintă o însemnătate vitală nu numai pentru țările coloniale și pentru cele care și-au dobîndit recent independența, nu numai pentru popoarele care duc încă lupta de eliberare pentru celelalte popoare care încep să-și făurească viitorul, ci și pentru toate celelalte țări și popoare. Un sprijin eficient în lupta pentru independență națională și pace poate fi găsit nu numai în rîndurile celor care iau parte nemijlocită la lupta pentru suveranitatea lor națională și libertate; nu numai în rîndurile țărilor iubitoare de pace, ci și în rîndurile elementelor iubitoare de pace din fiecare țară, inclusiv din înseși țările imperialiste. Coordonarea activității tuturor acestor forțe constituie o sarcină necesară și permanentă pentru toți cei care urmăresc să obțină triumful luptei pentru dreptul popoarelor la independența națională și pentru o pace trainică.

ASPECTE DIN LUPTA PENTRU APĂRAREA PĂCII, IN CURSUL ANULUI 1961

Pe zi ce trece, în toate continentele și în toate țările se ridică cu o și mai mare însuflețire voința a sute de milioane de oameni cinstiți și harnici, care doresc să trăiască în pace și să se bucure în liniște de roadele muncii lor. Tot mai puternic răsună glasul oamenilor de bine de pe tot cuprinsul globului, care cer conducătorilor de state să-și îndrepte activitatea lor spre marea operă de zidire a păcii pe pământ și de tăurire a unei epoci de muncă pașnică și de bună înțelegere între toate popoarele. Trecând peste deosebiri de rasă, de naționalitate, de orânduri sociale și politice sau de credințe religioase, întreaga omenire se află astăzi unită în jurul acestei nobile și sfinte năzuințe: pacea universală și veșnică. În ultimii ani această unitate de năzuință a devenit o uriașă forță morală care nu mai poate fi nesocotită și a cărei biruință finală este din ce în ce mai apropiată. Lupta pentru apărarea păcii angajează deci toate popoarele, pe toți oamenii cinstiți din lumea întreagă.

Desigur, nu este un lucru ușor să înfățișezi în câteva pagini avântul nestăvilit al popoarelor pentru pace, în curgerea acestui an. De aceea, în expunerea noastră, vom arăta numai acțiunile de mare amploare, al căror ecou s-a făcut auzit în lumea întreagă. Vom stăruia mai mult asupra mărețelor acțiuni întreprinse pentru apărarea păcii de Uniunea Sovietică și mai ales de Domnul Nikita Sergheevici Hrușciov, șeful guvernului sovietic.

Cum era și firesc, acțiunea de apărare a păcii în cursul anului 1961 s-a desfășurat în funcție de anumite împrejurări. Ele au fost determinate mai ales de uneltirile din umbră îndreptate împotriva păcii de către unele cercuri conducătoare din Apus, care au adoptat o politică de intensificare a încordării internaționale, de înăsprire a războiului rece, de accentuare a ritmului înarmărilor și de reînviere a militarismului vest-german. În aceste împrejurări, asigurarea și întărirea păcii a constituit problema cea mai arzătoare a tuturor popoarelor, dornice să trăiască în pace, căci acumularea de arme nucleare pune omenirea într-o situație care o poate duce la distrugerea a milioane de ființe omenești, precum și a bunurilor culturii și civilizației umane.

Principalele obiective urmărite în cursul acestui an, de către toți luptătorii pentru pace, au fost: 1. Dezarmarea generală și totală, sub un strict control internațional, care, în mod firesc ar duce și la încetarea experiențelor cu armele atomice; 2. Încheierea tratatului de pace cu Germania și declararea Berlinului Occidental ca oraș liber și demilitarizat; 3. Abolirea definitivă a colonialismului, potrivit hotărârii adoptate la cea de a XV-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite din toamna anului 1960; 4. Înlăturarea focarelor de război întreținute de puterile occidentale în Algeria, Congo și Laos.

UNIUNEA SOVIETICĂ FACTOR ACTIV ÎN LUPTA PENTRU PACE

Ca și în anii precedenți, oamenii cinstiți și iubitori de pace de pe tot pământul și-au îndreptat privirile cu dragoste și încredere spre Uniunea Sovietică, bastionul păcii și libertății popoarelor. În plin avânt de cucerire a spațiului cosmic, prin zborurile lui

Giagarin și Titov, în pragul trecerii spre societatea comunistă, Uniunea Sovietică depune eforturi uriașe pentru întărirea păcii în lume, pentru aplicarea principiului coexistenței pașnice. Încă din anul 1917, când a apărut primul stat socialist din lume, omenirea a dobândit un rezim de nădejde în lupta ei împotriva războaielor de cîmpire. Decretul asupra păcii, adoptat de Congresul al II-lea al Sovietelor din Rusia, e o mărturie în acest sens. Traducînd în viață principiul luminat al coexistenței pașnice, Uniunea Sovietică stă de strajă păcii și constituie un obstacol puternic în calea agresiunii imperialiste. În diferite ocazii, U.R.S.S. a arătat omenirii că numai crearea unui climat de pace și bună înțelegere o poate duce pe calea fericirii și a progresului.

Lupta pentru pace dusă în cursul anului 1961 de către Uniunea Sovietică s-a desfășurat sub semnul a două fapte deosebit de grăitoare petrecute în ultimele luni ale anului 1960. Este vorba de istorica propunere a lui Nikita Sergheevici Hrușciov, făcută în cadrul celei de a XV-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite în septembrie 1960, pentru dezarmarea generală și totală.

Un fapt deosebit de important petrecut pe plan internațional a fost întâlnirea dintre Dl. Nikita Hrușciov și Dl. John Kennedy, președintele Statelor Unite ale Americii, care a avut loc la Viena în zilele de 3 și 4 iunie 1961. La această întâlnire s-a procedat la un schimb de păreri în problemele relațiilor internaționale dintre U.R.S.S. și S.U.A., precum și în alte probleme care prezintă interes pentru cele două țări. Cei doi șefi de state au căzut de acord să mențină un contact în toate problemele care prezintă interes pentru cele două țări și pentru întreaga lume. Sînt vrednice de relevat cuvintele rostite de Dl. N. S. Hrușciov la plecarea sa din Viena, care arată încă o dată dorința fermă a Uniunii Sovietice de a instaura pacea pe pămînt: «Uniunea Sovietică — declara N. S. Hrușciov — a urmărit întotdeauna și continuă să urmărească asigurarea unei păci trainice pentru popoare, soluționarea pozitivă cît mai grabnică a problemei dezarmării, reglementarea pașnică pe calea tratativelor a problemelor internaționale litigioase, stabilirea și menținerea unor relații bune cu toate țările». În memorandumurile înmîinate de N. S. Hrușciov lui J. Kennedy, cu prilejul întâlnirii lor, se arăta de asemenea dorința Uniunii Sovietice de a pune capăt experiențelor cu arma nucleară și de a se institui un riguros control internațional asupra încetării acestor experiențe. Se mai arăta că datoria celor două state — U.R.S.S. și S.U.A. — este de a încheia tratatul de pace german și de a se crea astfel garanția sigură că pe pămîntul german nu se vor mai ridica niciodată forțe care ar putea împinge lumea într-un nou război și mai distrugător. De mare însemnătate a fost și declarația făcută la posturile de radio și televiziune ale Uniunii Sovietice de către N. S. Hrușciov în legătură cu întâlnirea sa cu J. Kennedy la Viena. Declarația exprima poziția guvernului sovietic în problemele internaționale actuale, fiind străbătută de la primul pînă la ultimul rînd de dorința de a asigura pacea și securitatea internațională. Propunerile premierului sovietic au fost sprijinite cu hotărîre de țările lagărului socialist, de alte state interesate în promovarea coexistenței pașnice, precum și de cercuri largi ale opiniei publice mondiale iubitoare de pace.

O problemă care frămîntă de multă vreme întreaga omenire iubitoare de pace este problema încheierii tratatului de pace cu Germania. Deși au trecut 16 ani de cînd steagul victoriei a fost înălțat deasupra Reichstagului, datorită obstrucției puterilor occidentale, n-a putut fi încheiat capitolul celui de al doilea război mondial, prin semnarea tratatului de pace cu Germania. Astăzi pacea Europei și a întregii lumi este amenințată din nou de forțele militariste germane, reînviata în Germania Occidentală, de aceea lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial a devenit o necesitate imperioasă. Se știe că Uniunea Sovietică a făcut numeroase încercări în vederea soluționării acestei probleme, dar s-a lovit de împotrivirea cercurilor agresive din Apus. În a doua jumătate a anului curent, discuțiile asupra acestei probleme s-au reluat cu mai multă intensitate.

În cuvîntarea rostită la 7 august la posturile de radio și televiziune sovietice, N. S. Hrușciov arăta că amînarea încheierii tratatului de pace ar însemna «încurajarea forțelor agresive, ar însemna să cedăm în fața presiunilor lor. Această situație ar încuraja și mai mult N.A.T.O. și guvernul de la Bonn în crearea în Germania Occidentală de noi și noi divizii, înzestrarea lor cu arma atomică și termoneucleară, în transformarea Germaniei Occidentale în principala forță de dezlănțuire a unui nou război mondial».

La 3 august, guvernul sovietic a adresat o notă guvernelor S.U.A., Franței și Marii Britanii, cu privire la tratatul de pace cu Germania și la normalizarea pe această cale a situației din Berlinul Occidental. La 18 august, guvernul sovietic a adresat o altă notă guvernului S.U.A., în care arăta că sprijină acțiunile guvernului Republicii Democratice Germane, care a stabilit, începând cu luna august, un control efectiv la frontiera cu Berlinul Occidental pentru a bara calea activității subversive care se desfășoară în Berlinul Occidental împotriva R.D.G. și a altor țări socialiste. Alături de Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste, s-au pronunțat pentru încheierea neîntârziată a tratatului de pace cu Germania și alte state precum și numeroși reprezentanți ai vieții publice din lumea întreagă. Popoarele iubitoare de pace nu mai pot tolera situația existentă. Dacă eforturile diplomatice ale Uniunii Sovietice și ale celorlalte state socialiste nu vor putea duce la rezultate pozitive în direcția încheierii tratatului cu ambele state germane, atunci se impune încheierea unui tratat de pace cu Republica Democrată Germană, în vederea lichidării situației anormale din centrul Europei. «Încheierea tratatului de pace cu Republica Democrată Germană va da o lovitură calculelor și planurilor militaristilor vest-germani. Tratatul va consfinți din punct de vedere juridic frontierele germane de după război. Va fi recunoscut pe plan internațional faptul că în unul din statele germane — în R.D. Germană — s-a pus capăt pentru totdeauna trecutului trist, când militarismul german declanșa războaie agresive. Tratatul de pace cu R.D. Germană va indica întregului popor german calea spre o viață pașnică în condițiile suveranității și independenței depline, calea spre rezolvarea problemelor sale naționale generale. Toate acestea vor contribui la crearea stabilității în centrul Europei și la întărirea păcii în întreaga lume». (Eugen Phoebus, *De ce este necesară încheierea tratatului de pace cu Germania*, București, 1961, p. 53).

Dorința de pace a U.R.S.S. se vede și din cuvântarea rostită de Nikita Hrușciov de neobositul luptător pentru pace, Dl. Nikita Sergheevici Hrușciov. În noianul multor probleme cărora Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. trebuie să le consacre capacitatea și puterea sa de muncă, N. S. Hrușciov a știut să pună pe primul plan problema care preocupă în prezent întreaga omenire, adică problema păcii. E de ajuns să amintim numai de călătoriile sale în diferite țări ale lumii și convorbirile prietenești avute cu numeroși conducători de state în problema destinderii și colaborării internaționale, de numeroasele sale cuvântări ținute în țară și peste hotare, pentru a ne da seama de strădaniile neobosite pe care le-a depus Președintele Hrușciov pentru a sluji nobile aspirație spre pace a omenirii întregi. De pildă, în cuvântarea rostită cu prilejul Adunării de la Moscova în cinstea primului cosmonaut al lumii, N. S. Hrușciov spunea: «Ne adresăm încă o dată guvernelor întregii lumi: știința și tehnica au progresat atât de mult și sînt capabile ca, utilizate în scopuri răuvoitoare, să provoace distrugerii atât de mari, încît este necesar să se ia toate măsurile în vederea dezarmării. Dezarmarea generală și totală sub cel mai sever control internațional — iată calea spre instaurarea unei păci trainice între popoare».

La Adunarea din Moscova, consacrată împlinirii a 20 de ani de la începerea Marelui Război pentru Apărarea Patriei, N. S. Hrușciov spunea: «Pentru a asigura o pace trainică pe pămînt, este necesar ca popoarele de pe întreaga noastră planetă să depună maximum de eforturi pentru întărirea păcii... Popoarele trebuie să înțeleagă că numai ele pot și trebuie să-și silească guvernele să renunțe la orientarea periculoasă spre ațîțarea pasiunilor războinice și a cursei înarmărilor, că ele pot și trebuie să-i facă inofensivi pe cei ce duc o politică de pregătire a războiului».

Dorința de pace a U.R.S.S. se vede și din cuvântarea rostită de Nikita Hrușciov la posturile de radio și televiziune la 7 august, în care, printre altele, spunea: «Să știți toți că vom munci și de acum înainte cu perseverență în numele păcii, că întregul popor sovietic își va ridica glasul, își va consacra forțele pentru a preîntîmpina izbucnirea unui nou război, pentru a menține pacea. Ne adresăm încă o dată guvernelor Statelor Unite ale Americii, Angliei și Franței: să luăm loc în mod cinstit la masa tratativelor, să nu creăm psihoza războiului, să purificăm atmosfera, să ne sprijinim pe rațiune și nu pe forța armelor termo-nucleare».

Nikita Hrușciov a arătat și în alte cîteva declarații și scrisori că Uniunea Sovietică este gata să încheie oricînd un tratat cu privire la dezarmarea generală și totală în condițiile celui mai strict control internațional. În acest sens sînt: declarația remisă

ambasadorilor S.U.A. și Angliei la Moscova, la 9 septembrie, ca răspuns la declarația comună a președintelui Kennedy, și a premierului Mac Millan, scrisoare adresată lui Kwame Nkrumah, președintele Republicii Ghana, la sfârșitul lunii octombrie, declarațiile făcute ziaristului american D. Pearson și numeroase altele.

Între rezultatele concrete dobândite de Uniunea Sovietică în ce privește destinderea relațiilor internaționale, trebuie să amintim schimbul de păreri dintre U.R.S.S. și S.U.A., în problema dezarmării, care au avut loc la Washington, Moscova și New-York, în lunile iunie, iulie și septembrie a.c. La încheierea acestor discuții s-a dat publicității o declarație comună sovieto-americană cu privire la principiile stabilite de comun acord pentru tratative referitoare la dezarmare. În declarație se arată că tratativele trebuie să aibă ca obiectiv realizarea unui acord referitor la un program care să asigure o dezarmare generală și totală și eliminarea războiului ca mijloc de soluționare a problemelor internaționale. Se prevede ca toate măsurile de dezarmare să fie realizate sub un strict control internațional. Se mai prevede de asemenea ca să se ia măsuri pentru întărirea instituțiilor destinate menținerii păcii și reglementării litigiilor internaționale prin mijloace pașnice.

Un însemnat pas înainte în privința destinderii situației internaționale s-a făcut și în cadrul celei de a XVI-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, tot datorită eforturilor depuse de Uniunea Sovietică. Încă de la deschiderea sesiunii, guvernul sovietic a adresat lui Mongi Slim, președintele celei de a XVI-a sesiuni, o comunicare asupra tratativelor bilaterale sovieto-americane în problema dezarmării. Comunicarea arată clar poziția guvernului sovietic în această problemă, afirmând: «Calea cea mai sigură de a izbăvi pentru totdeauna omenirea de pericolul care planează asupra ei este calea dezarmării generale și totale». În încheiere se cerea ca «Adunarea Generală a O.N.U. să depună maximum de eforturi pentru a obține succes în rezolvarea acestei probleme, cea mai importantă problemă care a stat vreodată în fața omenirii. În ceea ce îl privește, guvernul sovietic va depune și pe viitor toate eforturile pentru rezolvarea practică cât mai grabnică a problemei dezarmării generale și totale, în interesul păcii, în întreaga lume».

Guvernul sovietic a mai prezentat celei de a XVI-a sesiuni și un memorandum cu privire la măsurile îndreptate spre slăbirea încordării internaționale, întărirea încrederii între state și în interesul dezarmării generale și totale. De asemenea a adresat un memorandum referitor la modul în care să se înlăptuiască declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale.

La 24 noiembrie, Adunarea Generală O.N.U. a adoptat două dintre cele mai importante documente ale actualei sesiuni. Primul document este rezoluția care prevede transformarea continentului african într-o zonă denuclearizată. Rezoluția conține și un apel adresat tuturor statelor din lume de a se abține de la folosirea continentului african pentru experiențe nucleare, pentru păstrarea și transportarea armei nucleare. Rezoluția a fost adoptată cu 55 de voturi, fiind 44 abțineri. Nimeni n-a votat împotriva. Al doilea document este declarația cu privire la interzicerea armei nucleare și termonucleare. Declarația menționează că folosirea acestei arme reprezintă un război împotriva întregii omeniri. În ciuda împotrivirii vădite a țărilor membre ale N.A.T.O., în frunte cu S.U.A., declarația a fost adoptată cu 55 de voturi, 20 de delegații au votat împotriva, iar 26 s-au abținut de la vot.

În ședința din 21 noiembrie a Comitetului Politic, la propunerea delegatului Indiei, s-a adoptat în unanimitate o rezoluție prin care guvernele U.R.S.S. și S.U.A. sînt invitate să cadă de acord asupra componenței organului pentru tratativele cu privire la dezarmare. În rezoluție se exprimă speranța că asemenea tratative vor începe fără alte amînări și că în urma lor vor fi prezentate recomandări Adunării Generale. Înainte de vot, reprezentanții U.R.S.S. și S.U.A. au declarat că nu ridică obiecțiuni împotriva acestei rezoluții.

În a doua jumătate a lunii noiembrie și în prima jumătate a lunii decembrie au avut loc tratative sovieto-americane, cu privire la componența Comitetului pentru dezarmare, potrivit rezoluției din 21 noiembrie. Tratativele au fost încheiate cu succes, elaborîndu-se un proiect comun de rezoluție al U.R.S.S. și S.U.A., care a fost prezentat apoi Comitetului Politic al Adunării Generale a O.N.U. În acest proiect comun de rezoluție

sovieto-american, elaborat în cursul tratativelor, este oglindită propunerea delegației sovietice de a se aproba declarația comună sovieto-americană cu privire la principiile stabilite de comun acord pentru tratativele privitoare la dezarmare. Proiectul comun de rezoluție propune instituirea unui comitet pentru dezarmare în componența căruia să intre 5 țări socialiste: U.R.S.S., Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia și România, 5 țări ale blocului occidental: S.U.A., Anglia, Franța, Canada, Italia și alte 8 țări: Birmania, India, Republica Arabă Unită, Etiopia, Nigeria, Brazilia, Mexic și Suedia. Proiectul de rezoluție propune ca Adunarea Generală a O.N.U. să examineze imediat raportul Comitetului pentru dezarmare, de îndată ce se va fi ajuns la un acord cu privire la dezarmarea generală și totală sub un control internațional eficient.

În ședința din seara zilei de 13 decembrie a Comitetului Politic al Adunării Generale a O.N.U., la propunerea delegatului Mexicului, proiectul comun de rezoluție al U.R.S.S. și S.U.A. în problema dezarmării a fost aprobat în unanimitate, fără ca să se mai pună la vot. Toți delegații care au luat cuvântul în ședința Comitetului Politic și-au exprimat satisfacția profundă pentru faptul că U.R.S.S. și S.U.A. au ajuns la un acord care a permis elaborarea proiectului comun de rezoluție al acestor țări.

Iată deci că, datorită strădaniilor neobosite ale Uniunii Sovietice, s-a făcut un însemnat pas înainte în problema tratativelor pentru dezarmarea generală și totală.

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ ȘI POPORUL ROMÂN, FACTORI ACTIVI ÎN LUPTA PENTRU PACE

Lupta pentru pace dusă de țara și poporul nostru în ultima vreme s-a desfășurat sub semnul frumoaselor inițiative ale delegației R.P.R. la cea de a XV-a sesiune a Marii Adunări Generale a Organizației Națiunilor Unite din septembrie 1960. Cele două propuneri ale guvernului român — făcute de Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru înfăptuirea unei înțelegeri multilaterale balcanice și pentru promovarea ideilor pașnice în rândurile tineretului au avut un larg răsunet în opinia publică mondială. Ultima propunere a fost chiar adoptată de Adunarea Generală a O.N.U., ceea ce constituie nu numai un succes moral al țării noastre, dar și un pas înainte pe drumul luminos al păcii.

Succesele însemnate obținute în anii din urmă în dezvoltarea economică și culturală a țării noastre, faptul că face parte din marele și puternicul lagăr socialist, rolul activ pe care-l joacă Republica Populară Română alături de celelalte țări socialiste în lupta pentru menținerea și consolidarea păcii, au făcut să crească prestigiul ei peste hotare. În strânsă unire cu celelalte țări ale lagărului socialist, împreună cu toate statele iubitoare de pace, țara noastră va continua să promoveze cu consecvență politica de coexistență pașnică și lupta pentru destindere internațională și colaborare între popoare, pentru zădărnicierea uneltirilor cercurilor imperialiste agresive, pentru dezarmarea generală și totală, pentru asigurarea unei păci trainice în lume. Forțele care se ridică în apărarea păcii, în frunte cu lagărul țărilor socialiste, sînt uriașe și de neînvins.

În cuvîntarea rostită la Adunarea festivă consacrată zilei de 23 August, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a ocupat pe larg de situația internațională, arătînd că «aspirațiile de pace ale popoarelor își găsesc întruchiparea cea mai desăvîrșită în programul de dezarmare generală și totală propus de Uniunea Sovietică, a cărui înfăptuire ar deschide perspectiva unei lumi fără arme și fără războaie, ar elibera omenirea de coșmarul pericolului racheto-nuclear, de povara cheltuielilor uriașe pentru înarmări, ar orienta folosirea resurselor uriașe irosite pentru goana înarmărilor, spre dezvoltarea economiei și culturii, spre ridicarea nivelului de trai al popoarelor». Ocupîndu-se de politica agresivă a blocului N.A.T.O. și de politica aventuristă a militarștilor vest-germani, D-sa arăta că «singura soluție realistă pentru îndepărtarea pericolului de război din Europa și însănătoșirea situației internaționale este cea, propusă de Uniunea Sovietică și de țările lagărului socialist: lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial, încheierea tratatului de pace cu cele două state germane și transformarea pe această bază a Berlinului Occidental într-un oraș liber demilitarizat».

Politica de pace a poporului român a fost afirmată și în cadrul Organizației Națiunilor Unite. Astfel, în ședința din 4 octombrie a Adunării Generale a luat cuvîntul

și dl. Corneliu Mănescu, ministrul de externe al Republicii Populare Române. D-sa a arătat că «singura cale pentru a pune capăt o dată pentru totdeauna cursei înarmărilor și pericolului unui război nuclear pustiitor este dezarmarea generală și totală». Ocupându-se de principiul coexistenței pașnice, arăta că «Republica Populară Română va continua să promoveze ideea unor înțelegeri interstatale de pace și bună vecinătate pe plan regional, în care vedem o contribuție efectivă în direcția însănătoșirii atmosferei internaționale».

În ședința din 22 noiembrie a Comitetului Politic al Adunării Generale a luat cuvântul și reprezentantul R.P.R., dl. Eduard Mezincescu. În cuvântarea sa, delegatul român și-a exprimat satisfacția în legătură cu acordul intervenit între U.R.S.S. și S.U.A. cu privire la unele probleme care trebuia să ghideze negocierile relative la dezarmarea generală și totală. În continuare, arăta că adoptarea unui program de dezarmare generală și totală ar avea un efect binefăcător asupra situației internaționale, ar reduce considerabil sau ar elimina încordarea în relațiile dintre state și în cele din urmă ar înlătura complet pericolul de război. Ocupându-se de poziția guvernului român, dl. Eduard Mezincescu arăta că «împrejurările sînt de așa natură încît sînt necesare eforturi sporite din partea comunității internaționale iubitoare de pace pentru a bara calea războiului, pentru a încerca, la masa tratativelor, să se obțină clarificări și progrese în direcția pregătirii unui tratat de dezarmare generală și totală adecvat poporului și acceptabil pentru toate statele... Guvernul român este gata oricînd să participe la reluarea negocierilor pentru elaborarea și adoptarea unui tratat de dezarmare generală și totală într-un cadru adecvat scopului, în care să fie reprezentate principalele interese și tendințe politice existente astăzi în lume».

În Comitetul nr. 3 al Adunării Generale O.N.U. s-au reluat, la sfîrșitul lunii noiembrie, dezbaterile în legătură cu raportul Consiliului Economic și Social, în cadrul căruia delegația R.P.R. a prezentat un document intitulat «Propuneri asupra conținutului unei declarații internaționale proclamînd principiile fundamentale privind promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare». Propunerile delegației române au fost sprijinite și de reprezentanții Arabiei Saudite, Iugoslaviei, Indiei, Marocului, Birmaniei și ai altor țări.

Poporul nostru și-a exprimat dorința de pace în cursul acestui an și în alte împrejurări. Astfel, acad. Mihail Ralea, șeful delegației R.P.R. la cea de a 50-a conferință a Uniunii interparlamentare a declarat că poporul român e convins că există posibilități concrete pentru ca dezarmarea generală și totală să fie realizată într-un timp scurt sub un riguros control internațional. A mai arătat apoi că dorința R.P.R. este aceea de a stabili legături de prietenie cu toate țările, mai ales cu țările balcanice.

Iată, deci, că guvernul român a militat cu hotărîre pentru pace și în cursul anului 1961, fiind convins că numai o pace trainică poate să aducă fericirea și progresul întregii omeniri.

ACȚIUNILE CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Reamintim în primul rînd, că la 23-24 noiembrie 1960 a avut loc la București o sesiune a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care a adoptat o chemare către toate Mișcările și organizațiile care luptă pentru pace, subliniind necesitatea ca acestea să se întâlnească și să caute împreună cele mai potrivite mijloace pentru a lupta, în comun în favoarea dezarmării generale și totale. Tot atunci s-a hotărît convocarea unei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii pentru luna martie din anul 1961.

Potrivit acestei hotărîri, la 24 martie a.c. s-a întrunit la Delhi sesiunea Consiliului Mondial al Păcii, la care au participat aproximativ 300 de cunoscuți luptători pentru pace, reprezentînd peste 60 de state, printre care și Republica Populară Română. Cuvîntul de salut a fost rostit de Pandit Sunderlal, președintele Comitetului Prezidențial al Consiliului Păcii din India, care a spus printre altele: «Trebuie să sprijinim problema ridicată de Hrușciov în fața celei de a 15-a sesiuni a O.N.U., problema dezarmării generale și totale. Trebuie să preîntîmpinăm primejdia unui nou război». Raportul cu privire la Mișcarea mondială a partizanilor păcii a fost prezentat de profesorul John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii. El a arătat că

principalele obiective ale luptei pentru pace rămân aceleași: dezarmarea generală și totală, lichidarea colonialismului, asigurarea independenței naționale, organizarea relațiilor internaționale pe baza coexistenței pașnice. «Pericolul războiului — spunea profesorul Bernal — nu a dispărut, dar azi răsună mai puternic ca oricând chemarea precisă și clară pentru pace. Cursa înarmărilor continuă să crească, dar în același timp lupta pentru dezarmare devine tot mai puternică. Trebuie să luptăm pentru a asigura victoria deplină a forțelor păcii».

La sesiune s-au adoptat mai multe rezoluții: cu privire la dezarmare, cu privire la independența națională și lichidarea colonialismului, cu privire la Congo, Laos, Cuba, Algeria, Uniunea Sud-Africană și Indonezia, cerându-se încetarea amestecului străin în treburile acestor state.

Sesiunea de la Delhi a Consiliului Mondial al Păcii a adus o însemnată contribuție la lupta popoarelor pentru pace, pentru dezarmare și independență națională. Ea a demonstrat încă o dată solidaritatea crescândă a partizanilor păcii din lumea întreagă.

La 20-21 septembrie 1961 a avut loc la Varșovia ședința lărgită a Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, prezidată de profesorul John Bernal. S-a discutat cum diferitele organizații și grupări care sprijină Consiliul Mondial al Păcii pot contribui cu succes la preîntâmpinarea pericolului de război, la realizarea dezarmării și la întărirea păcii în lume. Prezidiul Consiliului Mondial al Păcii a adoptat cu acest prilej o declarație prin care cheamă popoarele și guvernele să depună noi eforturi pentru soluționarea tuturor problemelor ce stau în calea menținerii păcii, cerând și încheierea neîntârziată a tratatului de pace cu Germania. S-a hotărât tot acum ca în ultima parte a anului să se convoace la Stockholm o sesiune a Consiliului Mondial al Păcii.

Potrivit acestei hotărâri, la 16 decembrie s-a deschis la Stockholm sesiunea Consiliului Mondial al Păcii, la care au participat 300 de delegați din 70 de țări. Cuvântarea de deschidere a fost rostită de scriitorul suedez A. Lundkvist, care a arătat că lupta pentru pace trebuie să continue cu aceeași intensitate în condițiile în care crește primejdia de război. La propunerea sa, participanții la sesiune au păstrat un moment de reculegere în memoria eminentilor luptători pentru pace, decedați în ultimul timp: scriitorul Mihail Sadoveanu, mitropolitul Nicolae al Krutișelor și Kolomnei și militantul australian James Heiley.

Raportul a fost prezentat de profesorul John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, fiind intitulat «Actuala situație internațională și sarcinile Mișcării mondiale pentru pace». El a arătat că «trebuie dusă o luptă și mai hotărâtă împotriva cursei înarmărilor și a propagandei de război, trebuie organizate forțele pentru a lupta împotriva primejdiei izbucnirii unui război». A subliniat apoi faptul că partizanii păcii trebuie să lupte pentru a se ajunge la măsuri concrete în favoarea organizării tratativelor în problema germană. De asemenea, a relevat importanța dezarmării generale și totale, arătând că soluționarea acestei probleme ar netezi calea spre rezolvarea altor probleme internaționale. A vorbit apoi despre Mișcarea de eliberare națională din țările Asiei, Africii și Americii Latine și despre uriașa amploare și putere a acestei Mișcări. Pe marginea raportului său au luat cuvântul numeroși delegați din diferite țări.

S-au ținut apoi ședințe ale comisiilor pentru dezarmare, pentru problema germană, pentru problemele independenței naționale, apărării păcii și pentru măsuri în vederea intensificării Mișcării partizanilor păcii. Menționăm și faptul că în cadrul Comisiei pentru dezarmare, în ziua de 17 decembrie a luat cuvântul și acad. Horia Hulubei, membru în Consiliul Mondial al Păcii și vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. Delegatul țării noastre a declarat printre altele: «Poporul român urmărește cu atenție desfășurarea evenimentelor internaționale și își aduce contribuția sa la lupta comună pentru apărarea păcii, împotriva pericolului unui război distrugător. Considerăm că în vremea noastră pericolul de război poate fi înlăturat în mod radical doar într-un singur fel: prin lichidarea tuturor mijloacelor de ducere a războiului, prin dezarmarea generală și totală... Să facem totul — spunea acad. Horia Hulubei — pentru a evita ca norii războiului să mai întunece planeta noastră. Să realizăm prin eforturile noastre comune țelul omenirii — pacea». La 17 decembrie, în cadrul Comisiei pentru problema Germaniei, a luat cuvântul și Alexandru Gheorghiu, membru al delegației române, care a

subliniat necesitatea rezolvării cât mai grabnice a problemei germane, prin încheierea tratatului de pace.

Lucrările sesiunii s-au încheiat la 18 decembrie. S-a adoptat o rezoluție cu privire la dezarmare, arătându-se că în prezent aceasta este principala sarcină a tuturor forțelor iubitoare de pace, o rezoluție cu privire la problema germană, pronunțându-se pentru încheierea grabnică a tratatului de pace cu cele două state germane, și o rezoluție cu privire la lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite, exprimându-și solidaritatea cu această luptă.

Profesorul Bernal a prezentat participanților recomandările Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii cu privire la sprijinul care trebuie acordat în vederea convocării unei conferințe a partizanilor păcii din Asia, Africa și America Latină, cu scopul de a intensifica lupta pentru pace și împotriva colonialismului, precum și referitor la continuarea discuțiilor în acest sens între Comitetul de solidaritate afro-asiatică și o comisie a țărilor latino-americane, pentru a se găsi cea mai potrivită soluție de colaborare. Urmează să aibă loc consultări în această problemă între reprezentanții Consiliului Mondial al Păcii și comitetele respective. La propunerea profesorului Bernal, participanții la sesiune au hotărât convocarea la mijlocul anului 1962 a unui Congres mondial al Partizanilor păcii în scopul întăririi și extinderii continue a Mișcării de apărare a păcii.

Trebuie amintite, de asemenea, acțiunile întreprinse în cursul acestui an de *Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Populară Română*. Un fapt deosebit de îmbucurător pentru partizanii păcii din țara noastră a fost decernarea Premiului internațional Lenin «Pentru întărirea păcii între popoare», marelui nostru scriitor Mihail Sadoveanu, președintele Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. Înalta distincție i-a fost acordată în ziua de 12 mai de către academicianul Scobeltin, președintele Comitetului pentru decernarea Premiului Lenin. Cu acest prilej marele nostru dispărut spunea: «Decernarea acestui Premiu cinstește prin mine poporul nostru iubitor de pace, dându-i îndemn de a lupta mai departe cu și mai multă ardoare pentru stăvirea tenebrei războiului».

În cursul acestui an, Comitetul Național pentru Apărarea Păcii a ținut două ședințe plenare, care au dezbătut cele mai însemnate probleme ale situației internaționale. Prima a avut loc în ziua de 13 martie a.c. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de acad. Ilorîa Hulubei, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii și membru al Consiliului Mondial al Păcii. Acad. Mihail Ralea a prezentat apoi o dare de seamă cu privire la principalele acțiuni întreprinse de Comitetul Național pentru Apărarea Păcii în cursul anului 1960. În continuare a luat cuvîntul dl. Ion Pas, președintele Comitetului de radiodifuziune și televiziune română, care a prezentat un raport asupra conferinței internaționale pentru destindere și coöperare Est-Vest, ținută la Varșovia în zilele de 3-5 februarie a.c. Pe marginea materialelor prezentate au avut loc discuții la care au luat parte numeroși participanți. Între aceștia se numără și Prea Sfințitul Valerian, episcopul Oradiei, Friederich Müller, episcopul Bisericii Evanghelice Luterane din R.P.R., Mozes Rosen, șeful cultului mozaic din R.P.R., Ștefan Tomici, vicarul Bisericii Sîrbe din Timișoara. Menționăm și faptul că la lucrările plenarei au asistat și Prea Fericitul Patriarh Justinian și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin.

Plenara a adoptat o moțiune în care își afirmă atașamentul de nezdruccinat față de politica externă a guvernului țării noastre, condamnînd uneltirile imperialiste și afirmîndu-și solidaritatea cu lupta eroică a popoarelor din Cuba și Algeria.

La 7 septembrie 1961, a avut loc o nouă plenară a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R., consacrată examinării principalelor probleme ale situației internaționale actuale. Lucrările plenarei au fost deschise de acad. Geo Bogza, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii și membru al Consiliului Mondial al Păcii. A luat apoi cuvîntul acad. Mihail Ralea, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. și membru al Consiliului Mondial al Păcii. D-sa a arătat că problema care preocupă în mod deosebit întreaga opinie publică mondială este lichidarea rămășițelor celui de al doilea război mondial. A arătat apoi necesitatea încheierii Tratatului de pace cu Germania și a reglementării situației din Berlinul Occidental. În continuare, a luat cuvîntul acad. Ilorîa Hulubei, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii și membru în Consiliul Mondial al Păcii, care s-a ocupat

de declarația guvernului sovietic în legătură cu hotărîrea Uniunii Sovietice de a efectua experiențe cu arma nucleară, hotărîre pătrunsă de grija față de pacea și securitatea popoarelor.

La discuții au luat cuvîntul numeroși participanți, între care amintim și pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, episcopul evanghelic luteran Friedrich Müller, șef-rabinul Mozes Rosen, Traian Iovanelli, vicarul Arhiepiscopiei romano-catolice din București, și Ștefan Tomici, vicarul sîrb din Timișoara.

Cu prilejul acestei plenare, Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. a dat publicității o declarație în care înfățișa principalele probleme actuale ale situației internaționale.

ALTE ACȚIUNI ÎN SPIRITUL PĂCII LA DIFERITE CONGRESE ȘI CONFERINȚE

Sînt vrednice de amintit cîteva congrese și întîlniri internaționale în cursul acestui an, care în dezbaterile lor s-au ocupat și de problema păcii. Astfel, în zilele de 3-5 februarie 1961 a avut loc la Varșovia a patra întîlnire a mesei rotunde Est-Vest, în problemele dezarmării, securității în Europa și coexistenței pașnice. Participanții au adoptat un document prin care arătau necesitatea încheierii unui acord cu privire la dezarmarea generală și totală. S-a arătat de asemenea că toate țările trebuie să recunoască frontierele existente, inclusiv frontiera dintre Polonia și Germania. În mod deosebit s-a subliniat faptul că trebuie recunoscute în toate țările principiile coexistenței pașnice. Ele includ nu numai renunțarea la război, respectarea inviolabilității teritoriale și independenței fiecărui stat, egalitatea tuturor statelor și realizarea principiului neamestecului, dar și o colaborare internațională activă în toate domeniile.

În cursul lunii februarie s-au desfășurat la Delhi lucrările celei de a XIV-a Adunări generale a Organizației Mondiale a Sănătății, care a adoptat o rezoluție în sprijinul încetării experiențelor atomice. De menționat că împotriva acestei rezoluții a obiectat numai delegația americană.

La începutul lunii martie a avut loc la Londra conferința anuală a «Mișcării pentru dezarmarea nucleară», sub conducerea canonicului John Collins. Conferința a adoptat o rezoluție care condamnă participarea Angliei la blocul N.A.T.O. și prezența bazelor militare americane în Anglia.

La 3 mai s-a deschis la Oslo Conferința internațională pentru preîntîmpinarea răspîndirii armei nucleare. La conferință au participat peste 60 de oameni de știință din 15 țări, în frunte cu inițiatorul ei, fizicianul american Linus Pauling. În apelul adresat O.N.U. și tuturor popoarelor lumii, participanții la conferință cereau ca toate țările să depună mai multe eforturi pentru realizarea dezarmării generale și totale.

Între 23 și 27 mai a avut loc la Praga o conferință științifică internațională cu tema: «Securitatea Europei și pericolul pe care îl implică militarismul german». La încheierea lucrărilor s-a dat publicității un comunicat în care se arăta că năzuința de asigurare a păcii în Europa constituie una din principalele manifestări ale politicii consecvente de pace a țărilor socialiste.

La 9 iunie s-a deschis la Oslo conferința europeană consacrată dezarmării și păcii, colaborării internaționale pe tărîm economic și cultural. Conferința a întrunit peste 70 de delegați din 20 de țări europene. Reprezentantul român, profesorul Traian Ionașcu, a amintit în cuvîntarea sa și de propunerile repetate ale guvernului român privind dezvoltarea colaborării interbalcanice și crearea unei zone denuclearizate și fără armă-rachetă în Balcani.

Între 25 iulie și 3 august au avut loc la Moscova lucrările «Forum-ului mondial al tineretului». Au participat 679 de delegați, reprezentînd peste 300 de organizații de tineret și studenți din 91 de țări. Ei au discutat aceleași probleme arzătoare ale contemporaneității: coexistența și înțelegerea reciprocă, lupta împotriva colonialismului, lupta pentru independența națională, lupta pentru dezarmare, drepturile și obligațiile tineretului în societate. S-au primit mesaje din partea D-lui Nikita Hrușciiov și a D-lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, precum și din partea altor personalități.

Conducătorul delegației tineretului român, dl. Virgil Trofin, a prezentat referatul intitulat: «Educația tineretului în spiritul păcii, prieteniei și respectului față de alte po-

poare». La încheierea lucrărilor s-a dat publicității un mesaj în care se arăta că tineretul recunoaște nu numai necesitatea luptei pentru pace, ci își dă seama că popoarele și tânăra generație au toate posibilitățile și forțele ca să înlăture războiul din viața societății. Mesajul condamnă cu hotărîre colonialismul, amestecul agresiv al imperialiștilor în treburile interne ale altor țări și crearea de baze militare pe teritorii străine. Tineretul lumii cere dezarmarea generală și totală sub un sever control internațional.

La sfîrșitul lunii septembrie și începutul lui octombrie a avut loc la Berlin întrînirea reprezentanților organizațiilor de tineret din Europa, care a adresat tineretului lumii un apel, chemîndu-l să desfășoare o luptă energică pentru încheierea tratatului de pace cu Germania și transformarea Berlinului Occidental în oraș liber, demilitarizat.

La 22 septembrie s-a deschis la Berlin conferința sindicală internațională în sprijinul încheierii Tratatului de pace cu Germania, pentru rezolvarea pașnică a problemei Berlinului Occidental și împotriva provocărilor de război. Au participat delegați și observatori din peste 40 de țări. Ei au votat un memorandum pentru încheierea Tratatului de pace cu Germania și pentru rezolvarea pașnică a problemei Berlinului Occidental.

O altă conferință în problema Germaniei și a Berlinului Occidental a avut loc în cursul lunii noiembrie la Calcutta. În rezoluția adoptată se arată că în prezent sarcina cea mai importantă și mai urgentă este semnarea Tratatului de pace cu cele două state germane. Tratatul trebuie să fie elaborat și semnat pe baza a trei principii fundamentale: recunoașterea existenței celor două state germane, recunoașterea frontierelor stabilite prin acordurile de la Yalta și Potsdam și transformarea Berlinului Occidental într-un oraș liber cu un statut garantat de cele patru Mari Puteri și de O.N.U.

Între 4 și 13 decembrie, la Moscova s-au desfășurat lucrările celui de al V-lea Congres Mondial al Sindicatelor, la care au participat 1.200 de delegați din 120 de țări. În raportul prezentat de Louis Saillant, secretar general al F.S.M., se arăta că problema de importanță vitală a contemporaneității este aceea a menținerii și consolidării păcii și preîntîmpinării unui nou război mondial. El a mai arătat că primejdia unui nou război este rezultatul politicii de forță și de provocări pe care o duce imperialismul american în Europa, Asia și America Latină, este rezultatul sporirii fără precedent a bugetelor militare din țările capitaliste, este rezultatul refuzului sistematic al puterilor occidentale de a accepta propunerile sovietice privitoare la dezarmarea generală și totală și al refuzului de a semna Tratatul de pace cu Germania.

Problema păcii a mai fost dezbătută și cu prilejul altor conferințe și întruniri. De pildă, în Conferința latino-americană pentru suveranitate națională, eliberare economică și pace, care a avut loc în Mexic, în martie, a treia Conferință a popoarelor Africii, care a avut loc la Cairo în martie, sesiunea Consiliului de solidaritate a țărilor Asiei și Africii de la Bandung din aprilie, Conferința șefilor de state și de guverne ai țărilor neangajate, care s-a ținut la Belgrad în septembrie, Congresul Asociației geologice carpato-balcanice ținut la București la 5 septembrie, întrunirea internațională a ziariștilor care a avut loc la Varșovia în 2 și 3 octombrie, Congresul Comitetului englez pentru apărarea păcii și numeroase altele.

Un capitol deosebit de însemnat al realizărilor pentru pace din cursul anului 1961 îl constituie rolul tot mai activ și mai hotărîtor al opiniei publice mondiale, presiunea exercitată de către popoarele lumii asupra dușmanilor păcii. Despre acest lucru ne stau mărturie diversele acțiuni de masă împotriva cursei înarmărilor, demonstrațiile maselor populare pentru dezarmare și împotriva oricăror acțiuni potrivnice păcii. E de ajuns să amintim numai de așa numitele «marșuri ale păcii» care s-au răspîndit în lumea întreagă. De pildă, la 25 martie a început la Wrightstown un marș al păcii, împotriva amplasării de arme nucleare, ai cărui participanți s-au îndreptat spre New York. La 31 martie a început un marș din localitatea Aldermaston, încheiat la 3 aprilie la Londra printr-un miting la care au participat aproximativ 150.000 de persoane. Mitingul a fost deschis de canonicul John Collins, după care a luat cuvîntul filozoful Bertrand Russel, care printre altele a spus: «Datoria noastră este să obținem lichidarea armei nucleare. Viitorul lumii depinde de eforturile tuturor luptătorilor pentru înlăptuirea acestei idei». La 18 mai s-a organizat un marș al păcii de la Londra la Holy Loch în Scoția, în semn de protest împotriva creării aici a unei baze pentru submarinele atomice, înzestrate cu racheta «Polaris». Între 12 și 15 august a avut loc un marș al păcii din diferite orașe ale

Japoniei, înspre Tokio. Asemenea marșuri ale păcii au avut loc și în alte părți ale lumii: Germania Occidentală, Italia, Danemarca, Anglia și în alte țări. Au avut loc numeroase mitinguri și demonstrații. Ne mulțumim să amintim numai demonstrația de masă care a avut loc la Londra, la 17 septembrie, împotriva bazelor pentru submarinele atomice americane. Poliția a arestat cu acest prilej 1667 de persoane, între care și pe canonicul John Collins și filozoful Bertrand Russel.

Tot mai mulți oameni de știință și cultură se pronunță pentru interzicerea armelor nucleare și pentru dezarmarea generală și totală. Astfel, cunoscutul om de știință american Linus Pauling, laureat al Premiului Nobel, a adresat O.N.U. o petiție semnată de circa 720 de oameni de știință din 28 de țări, prin care se îndeamnă toate țările să împiedice răspândirea armelor nucleare și să-și înzecească eforturile în vederea realizării dezarmării generale și totale. Amintim și faptul că grupul de pace din New York, care cuprinde 25 de Mișcări pentru pace, a organizat o serie de conferințe pentru pace, ținute de soții Pauling. Tot în cadrul grupului pentru pace s-a organizat la Chicago și Brooklyn o tribună de dezbatere publică a problemelor păcii, la care au participat peste 30 de organizații. Alte întruniri, mitinguri și demonstrații pentru pace au avut loc în diferite alte orașe și țări din lumea întreagă. Credem că nu e lipsit de interes să amintim aici și de o anchetă făcută recent de Institutul Gallup. Ancheta a arătat că 73% din populația britanică consideră că în actuala situație internațională, Occidentul ar trebui să-și concentreze eforturile pentru a duce tratative cu Uniunea Sovietică, iar 81% sînt de părere că Anglia să încerce inițierea unei conferințe la înalt nivel Est-Vest pentru examinarea problemelor Berlinului Occidental, încetării experiențelor nucleare și dezarmării. În același timp, majoritatea cetățenilor anchetați s-au pronunțat pentru recunoașterea Republicii Democrate Germane. Mai mult de jumătate dintre persoanele întrebate au arătat că Republica Populară Chineză trebuie să-și ocupe locul ce i se cuvine în O. N. U.

După cum vedem, omenirea devine tot mai conștientă de pericolul pe care-l reprezintă armele de exterminare în masă și forțele păcii pun piedici tot mai mari adepților războiului.

CONTRIBUȚIA BISERICII CREȘTINE LA LUPTA PENTRU APĂRAREA PĂCII

În aleasa și uriașa lucrare de statornicire a unei păci trainice pe pământ, Biserica creștină a dovedit o hotărîtă și satornică rîvnă pentru apărarea acestui prețios bun al omenirii. Între Bisericile creștine s-a impus în mod deosebit și Biserica Ortodoxă, arătîndu-se în felul acesta consecventă cu învățătura ei de credință. Încă din cele expuse pînă aici, am văzut că și unii clerici și-au adus aportul la lupta pentru dezarmare și pentru interzicerea armelor nucleare, cum este canonicul John Collins de la catedrala Sf. Paul din Londra. La sesiunea Consiliului Mondial al Păcii de la Stockholm din luna decembrie, s-a cinstit și memoria neobositului luptător pentru pace care a fost mitropolitul Nicolae Krutički.

În momentul de față, acțiunile creștine pentru apărarea păcii sînt coordonate de Mișcarea creștină pentru pace, cu sediul în Praga, care a luat ființă încă din anul 1957. În cei cinci ani de existență au avut loc mai multe sesiuni și ședințe de lucru ale Biroului acestei Mișcări, care ne sînt cunoscute din expunerile făcute în revistele noastre bisericești. În acest an a avut loc o sesiune a Biroului Mișcării pentru pace de la Praga, la care a participat din partea Bisericii Ortodoxe Romîne Pr. prof. M. Șesan. Sesiunea a pregătit lucrările Adunării Pancreștine pentru pace, care a avut loc la Praga între 13 și 18 iunie 1961.

Adunarea Pancreștină pentru pace de la Praga a avut ca scop principal discutarea de pe poziții creștine a tuturor problemelor păcii și de a găsi mijloacele cele mai potrivite pentru mobilizarea tuturor creștinilor în vederea apărării și consolidării păcii în lume. La Adunare au participat peste 600 de delegați din toate continentele, reprezentînd aproape toate confesiunile creștine. Din țara noastră a participat o delegație formată din 18 persoane, dintre care 14 ortodocși, condusă de Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. Din delegație au mai făcut parte Prea Sfințitul Episcop

Nicolae al Aradului, Eminența Sa Friederich Müller, episcopul evanghelic-luteran din Sibiu, rectorii celor două Institute Teologice ortodoxe și al Institutului Teologic protestant, profesori de teologie și preoți. Dintre participanții ortodocși și de alte confesiuni, mai amintim pe Prea Fericitul Patriarh Efrem al Georgiei, Înalt Prea Sfințitul Nicodim al Rostovului și Iaroslavului, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, Înalt Prea Sfințitul Nicodim al Slivenului din Bulgaria, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Ioan de Praga, Patriarhul-Catolicos Vasken al armenilor, Arhiepiscopul Petros din Etiopia, precum și numeroși alți episcopi, preoți, pastori și profesori de teologie din toate țările.

Lucrările Adunării au fost deschise de dr. Victor Hajek, președintele Mișcării creștine pentru pace. Au urmat apoi diferite cuvântări de salut ale delegațiilor din diferite țări. Din partea delegației române a luat cuvântul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin.

Referatul principal intitulat «Pace pe pământ» a fost susținut de profesorul ceh dr. J. L. Hromadka, membru în Consiliul Mondial al Păcii și în Consiliul ecumenic al Bisericilor, laureat al Premiului internațional Lenin «Pentru pace între popoare». Profesorul Hromadka a expus marile probleme care frământă azi omenirea, obstacolele care stau în calea înfăptuirii păcii și sarcinile de viitor care stau în fața partizanilor creștini ai păcii. Au fost prezentate apoi mai multe coreferate și anume: «Prin lucrarea păcii noi urmăm pe Hristos», susținut de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim al Rostovului și Iaroslavului, «Pace și pîine pentru toți», susținut de profesorul japonez Yoshio Inoue, «De la războiul rece la pacea reală», susținut de quakerul englez R. K. Ullman, «Pacea și statele noi», susținut de reverendul Jacob S. A. Stephens din Ghana, și «Pacea și dezvoltarea tehnică», susținut de cunoscutul luptător pentru pace dr. Martin Niemöller din Republica Federală Germană. În mod deosebit a fost apreciat coreferatul prezentat de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicodim, care a făcut o largă expunere asupra însemnătății pe care o prezintă pacea pentru un creștin, în special, și pentru orice om, în general.

Delegații au discutat apoi în 10 comisii, fiecare din ele avînd o anumită temă: Pacea și dreptatea, Pacea și libertatea, Războiul rece, Pacea și statele noi, Pacea și Germania, Pacea și întrebuintarea abuzivă a creștinismului, Pacea și dezarmarea, Tineretului în slujba păcii, Pacea și Consiliul Mondial al Bisericilor, Pacea și armele de nimicire în masă. Cele 10 comisii au redactat apoi rapoarte care au fost citite în ședința plenară și acceptate de participanții la Adunare. În discuțiile care s-au purtat în cadrul Adunării pentru pace de la Praga s-a scos în relief identitatea care există astăzi între năzuințele spre pace, libertate și dreptate ale întregii omeniri și principiile învățaturii și moralei creștine. Toți vorbitorii au arătat că fiecare creștin are datoria să susțină acțiunile întreprinse pentru întărirea prieteniei și înțelegerii între popoare, pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale, pentru interzicerea armelor de exterminare în masă, pentru soluționarea problemei germane, pentru înlăturarea colonialismului și pentru rezolvarea tuturor neînțelegerilor dintre state pe calea tratativelor.

E vrednic de menționat faptul că Adunarea a primit mesaje de salut din partea D-lui Nikita Sergheevici Hrușciiov, Președintele Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, și a D-lui Antonin Novotny, președintele Republicii Socialiste Cehoslovace. La sfîrșitul lucrărilor, Adunarea a adresat un Apel către creștinii din lumea întreagă, în care-i îndeamnă să-și unească forțele în opera de zidire a păcii pe pământ.

Menționăm și faptul că delegația romînă, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, a adus un frumos aport la lucrările Adunării, fiind apreciată în chip deosebit de celelalte delegații. Lucrul acesta reiese din faptul că patru membri ai delegației noastre au fost aleși în Consiliul permanent al Mișcării creștine pentru pace: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, episcopul Friederich Müller, Pr. prof. Milan Šesan, și dl. Ștefan Iuhász, rectorul Institutului Teologic protestant din Cluj.

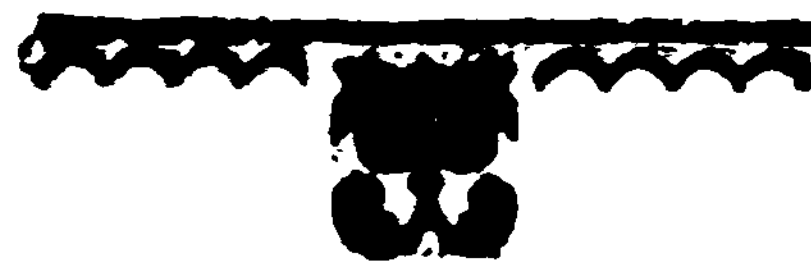
La 13 și 14 noiembrie a avut loc la Görllitz o conferință pentru pace a Bisericilor Evanghelice, care s-au pronunțat de asemenea pentru dezarmarea generală și totală și pentru încheierea tratatului de pace cu Germania. Din partea Bisericii noastre a participat Pr. Sofron Vlad, rectorul Institutului Teologic din Sibiu.

Se cuvine să arătăm aci și care a fost aportul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Romîne în cursul acestui an la lupta pentru apărarea păcii. Am văzut în cele expuse mai sus contribuția adusă de Biserica noastră la buna desfășurare a lucrărilor Adunării pan-

creștine pentru pace de la Praga. Am amintit și de participarea unor reprezentanți ai Bisericii noastre la cele două plenare ale Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din R.P.R. Pe lângă acestea, scrisorile pastorale ale Înalt Prea Sfințiților și Prea Sfințiților membri ai Sfântului Sinod, revistele bisericești, conferințele preoțești de orientare, predicile slujitorilor sfintelor altare și munca de lămurire dusă de la om la om de către preoți, participarea lor la toate acțiunile de folos obștesc din parohiile lor, au arătat limpede adevărul și participarea noastră activă la lupta pentru apărarea și consolidarea păcii pe pământ. Iată de pildă ce îndrumări dădea fiilor săi sufletești Prea Fericitul Patriarh Justinian prin pastorala de Paști: «Când în lume ar domni pacea, țărinile ar fi lucrate în tihnă și cu voie bună, iar roada lor ar fi neîndoielnic mai bogată. Când în nici un loc al pământului nu va mai fi nici un neam înrobît și nu se va mai auzi «de silnicie, de prăpăd și de pustiire» (Isaia LX, 18); când «nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu-și vor mai face războaie», iar «din săbiile lor își vor face pluguri și din lăncile lor, seceri» (Isaia II, 4), cum zice proorocul Isaia, atunci din oțelul scos cu atîta trudă de brațele muncitorului, nu se vor mai fabrica arme și marile descoperiri științifice vor fi puse în slujba omului, fără putința de a se mai întoarce vreodată împotriva lui. Atunci omul va fi sigur de propria sa fericire și de fericirea lumii întregi». Iar Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin spunea tot în pastorala de Paști: «Laolaltă să ne străduim deopotrivă pentru înscăunarea păcii trainice pe pământ. O dată cu celelalte păcate ale lumii vechi, războaiele și neînțelegerile dintre popoare să se piardă în negura trecutului! Sprijinind cu trăie, pe de o parte dezarmarea generală și totală, încetarea experiențelor cu arme atomice și oprirea făuririi oricăror alte arme de nimicire a oamenilor și de pustiire a pământului, iar pe de altă parte, așezarea de către toate popoarele la temelia legăturilor dintre ele, a cinstirii unuia de către altul, a neamestecului unuia în treburile altuia și a viețuirii tuturor în bună înțelegere, ne dovedim părtași la statornicirea păcii veșnice în lume».

Alături de întregul nostru popor, alături de forțele iubitoare de pace din lume, clerul și credincioșii Bisericii noastre sînt ferm hotărîți să sprijine cu tărie și pe viitor toate propunerile înțelepte ale Uniunii Sovietice făcute pentru menținerea și întărirea păcii. Făcînd așa, vom împlini voia lui Dumnezeu și ne vom aduce contribuția noastră sinceră la propășirea scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă, și la statornicirea păcii pe pământ.

MIRCEA PĂCURARIU

LA MOARTEA LUI MIHAIL SADOVEANU

Poporul român a pierdut anul acesta pe trei dintre marii noștri scriitori. După Părintele Gala Galaction, decedat la 8 martie 1961 și urmat foarte curînd de Cezar Petrescu, ne-a părăsit acum maestrul Mihail Sadoveanu. Decedat în ziua de joi 19 octombrie 1961, în vîrstă de aproape 81 de ani, marele scriitor a fost depus în cripta funerară de lîngă teiul lui Eminescu de la cimitîrul Belu; acolo, aproape de Eminescu, Coșbuc și Caragiale, — cel mai mare prozator al nostru va dormi somnul de veci alături de cei mai mari poeți romîni și de cel mai mare dramaturg al nostru de pînă acum. Durerea care a cuprins întreaga țară la moartea sa ne-a făcut să ne plecăm frunțile cernite și a trezit în noi atîtea amintiri scumpe, legate de viața și opera marelui dispărut. Ca un modest omagiu pe care i-l aducem, vom încerca să amintim aici ce a însemnat Mihail Sadoveanu pentru atîția din noi și ce loc ocupă el în literatura romînească și în viața culturală a țării din prima jumătate a veacului nostru.

E mult de cînd am pătruns pentru prima oară, cu sfială și încîntare, în imensul paradis al literaturii sadoveniene. Încă de prin clasele primare, acum aproape 40 de ani, aflasem în biblioteca tatălui meu, modest învățător de țară, niște cărți de citire mai vechi, tipărite între 1911 și 1913, pe coperta cărora figura ca autor, în colaborare, și numele scriitorului M. Sadoveanu și care mă atrăgeau îndeosebi prin unele povestiri de ale lui, frumos ilustrate. Mai tîrziu, după 1925-1926, pe cînd eram elev la Seminarul din Curtea de Argeș, între cărțile «bune de citit», din biblioteca școlii, care mi-au căzut în mînă, erau și cîteva din cele scrise pînă atunci de Mihail Sadoveanu: 'Mormîntul unui copil, Frunze 'n furtună, Cîntecul amintirii, Povestiri, Vremuri de bejenie, și altele. M-au cucerit și m-au fermecat, de la primele rînduri. Sadoveanu a devenit repede autorul meu favorit, ca și al tuturor colegilor de școală. Cărțile lui exercitau asupra noastră o adevărată fascinație; regăseam în ele, descrisă și povestită cu atîta farmec, lumea și viața simplă și modestă a oamenilor de la țară.

Cînd am citit, de pildă, înduioșătoarea evocare a lui Domnu Trandafir, învățătorul din copilărie al scriitorului, zugrăvit sumar în volumul La noi în Viișoara (1907), am recunoscut în el numaidecît pe cei trei smeriți dascăli sătești, care îmi puseseră cei dintîi cartea în mînă, îndrumîndu-mă pe cărările luminii. Moș Leontie Zoderul din Hanul Ancuței (1928), ca atîtea alte figuri de povestitori care apar în scrierile lui Mihail Sadoveanu, semăna tare cu Moș Ion Olteanu, un bătrîn hîtru și bun de glume, venit într-o zi din lumea largă și prîpășit pînă la sfîrșitul vieții lui pe lîngă curtea bunicilor mei după mamă, — care ne adormea, în serile copilăriei, cu interminabile și fermecătoare povești... Dar oricare din eroii povestirilor lui Sadoveanu, pe care le sorbeam pe atunci cu nesaț, îmi amintea de oameni văzuți aievea în satul natal, iar Dumbrava minunată, din volumul Neagra Șarului (1922), în care se pierde Lizuca cea cu năsuc obraznic, nu se deosebea prea mult de «Crîngul lui Marcu», din pădurea de la marginea satului, pe lîngă care pășteam oile vara.

Am continuat deci să citesc aproape toate cărțile scrise de Sadoveanu înainte sau după aceea. Așteptam cu nerăbdare ceasurile de răgaz și tihnă, pentru a mă cufunda din nou în lectura lor atrăgătoare, care îmi procura atîtea delicii. Cît eram copil, mă înduioșa pînă la lacrimi destinul trist al nefericiților din Dureri înăbușite (1904), sfîrșitul timpuriu al sărmanului copil din Mormîntul unui copil (1906), sau moartea tragică a suavei Duduia Margareta (1908), care își curmă firul vieții tinere în fundul unui lac, din pricina unei iubiri nefericite. Plîngeam cu amărății robi din Bordeienii și alte povestiri (1912), care trudeau din greu pe întinsul moșiilor boierești de odinioară. Mă înșioram la auzul cruzimilor și al vișorelor ce se abăteau peste «săraca țară a Moldovei» în trecutele vremi, evocate cu atîta măiestrie în Vremuri de bejenie (1907), în Șoimii (1904), în Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă (1929), sau în Nunta domniței Ruxanda (1932). Admiram eroismul simplu, dar măreț și atît de adînc uman, al curcanilor și dorobanților din războiul pentru independență, zugrăviți în Povestirile din Război (1905), și mă cutremuram de grozăviile marelui război din 1914-1918, evocat atît de sumbru în volumele Frunze 'n furtună (1920), Cocosîrcul albastru (1921) sau Strada Lăpușneanu (1921).

Mai tîrziu, am urmărit, cu palpitatie și cu îndreptățită febrilitate mărețele fapte de vitejie ale lui Ștefan cel Mare, aventurile tinerești ale năvalnicului său fecior Alixăndrel cel cu sînge iute, sau isprăvile minunate ale bătaiosului Ionuț, cel mai mic, mai viteaz și mai lipicios dintre Frații Jderi (1935-1942), oameni de nădejde ai Măriei Sale Ștefan Vodă, în vremuri de cumpănă pentru țară. În același timp urmăream, cu încîntare, pe maestru, pas cu pas, pe toate drumurile și coclaurile țării, prin munții, dealurile și văile, apele, șesurile și luncile străbătute de el, pe care eu nu le puteam vedea cu ochii, dar pe care el mi le așternea în față, zugrăvite atît de viu și de sugestiv, în Oameni și locuri (1908), în Priveliști dobrogene (1914), în Depărtări (1930), în Valea Frumoasei (1938) sau în atîtea alte cărți ale lui.

Și așa, an cu an, ființa mea sufletească a crescut, ca a mai tuturor tinerilor din generația mea, sub farmecul și îndrumarea scriitoricescului condei al maestrului Sadoveanu, din cărțile cărui am agonisit multe din cite cunosc astăzi despre oamenii, natura și trecutul patriei. Și odată cu aceasta au crescut și sentimentele de iubire și de admirație, pe care i le-am acordat, fără rezerve, încă de la primul contact cu opera lui. Mai târziu am avut prilejul să-l văd de multe ori și i-am ascultat cu încântare glasul acela cu unice și inefabile mlădieri și rezonanțe muzicale, care știa să povestească atât de frumos istorii vechi din vremuri de demult. Imaginea scriitorului care stătea atât de sus în inima și în închipuirea mea s-a completat în anii din urmă cu aceea a omului de omenie și a luptătorului de frunte pentru zidirea vieții celei noi și fericite, pe care o dorise atât amar de vreme pentru obijduiții eroi ai cărților sale.

Iar acum, când și peste ochii săi albaștri și buni s-a lăsat asfințitul cel fără de sfârșit, personalitatea și opera sa uriașă se conturează și mai vie în sufletele celor care l-am cunoscut.

1. Mihail Sadoveanu rămâne și mai departe viu în amintirea și prețuirea noastră și a urmașilor, mai întâi ca un mare scriitor. Este, fără îndoială, cel mai mare «artist al prozei românești» de pînă acum, așa cum a și fost caracterizat. Opera sa literară, vastă și variată, depășește în întindere pe a oricăruia dintre scriitorii noștri. Lăsînd la o parte încercările de început, din tinerețe, risipite prin revistele vremii de după 1897, — din 1904, cînd apare dintr-o dată cu patru volume (Povestiri, Dureri înăbușite, Șoimii și Crîșma lui Moș Precu), și pînă la 1954, cînd scrie ultima sa carte tipărită (Evocări), Sadoveanu a îmbogățit tezaurul literaturii românești cu peste 100 de volume. Ediția ultimă și definitivă a acestor opere, supravegheată de autor însuși și tipărită între 1954 și 1959 cu Note de Profira Sadoveanu, alcătuiește o bibliotecă întreagă, de 18 volume masive (fiecare avînd între 500 și 1000 de pagini), la care se adaugă un volum de Mărturisiri, publicat ulterior (1960) și cuprinzînd parte din activitatea publicistică, risipită prin gazetele și revistele dintre 1897 și 1955. Opera literară a lui Sadoveanu constituie cea mai vastă, mai complexă și mai cuprinzătoare frescă și epopee în proză a patriei, a pămîntului și a sufletului românesc, în tot ce are el mai specific, mai autentic și mai permanent. În primul rînd, Mihail Sadoveanu este scriitorul care a ridicat pe cele mai înalte culmi ale creației poetice genul descriptiv și pe cel narativ în literatura romînă. Nici unul dintre scriitorii noștri n-a cunoscut și n-a descris natura patriei mai complet, mai artistic și mai plastic ca el; am putea spune că opera lui reprezintă o adevărată geografie poetică a țării. În fermecătoarele sale descrieri și povestiri, el zugrăvește peisajul românesc integral, adică atât natura neînsuflețită cît și pe omul legat indisolubil de ea. E cu neputință să desparți în opera sadoveană pe om de firea înconjurătoare în care este încadrat, ca făcînd parte integrantă din ea și care îi imprimă trăsăturile esențiale și caracteristice ale firii sale și ale felului său de viață. Titlul unuia din volumele sale: Oameni și locuri (1908), este semnificativ pentru corelația aceasta strînsă

dintre om și natură în scrisul lui Sadoveanu; cele mai multe din operele sale alcătuiesc adică o prezentare artistică a oamenilor și a locurilor de pe întinsul pământului românesc pe care el l-a cutreierat de-a lungul și de-a latul și l-a cunoscut, ca nici un alt scriitor, în lunga sa viață. A îndrăgit și a descris îndeosebi munții, dealurile și plaiurile Moldovei și ale Ardealului, cu ciobanii, pădurarii și vânătorii lor, cu plutașii de pe Bistrița (vezi, de exemplu, volumele: Neagra Șarului, 1921; Valea Frumoașei, 1938; Poveștile de la Bradu Strîmb, 1943, ș.a.), și satele de munteni, cu firea, îndeletnicirile, traiul și trăsăturile lor de caracter, cu obiceiurile și deprinderile lor milenare, cu folclorul și civilizația lor străveche, ș.a.m.d. (vezi, de exemplu, romanele: Paștile Blajinilor, 1935; Baltagul, 1930, caracterizat ca romanul folclorului românesc, ș.a.). Nu mai puțin a cutreierat și a zugrăvit șesurile, văile râurilor și bălțile, mai ales pe cele din Dobrogea și din delta Dunării, cu flora și fauna lor luxuriantă și înfinit de variată și cu oamenii de prin partea locului, cu firea lor aspră și iubitoare de singurătate (vezi, de exemplu, volumele: Priveliști dobrogene, 1914; Depărțări, 1930; Ostrovul lupilor, 1941, și Aventură în lunca Dunării, 1945). A cercetat orașele, ținuturile și satele care i-au ieșit în cale, cu poezia lor particulară și cu tipurile lor umane caracteristice, monumentele vechi ale Patriei (vezi de exemplu Cetatea Neamțului, în vol. Oameni și locuri, Histria, în vol. Vechime, 1940, ș.a.), bîlciurile și iarmaroacele din ținuturi și hramurile de la mînaștiri și biserici de sate, hanurile de la marginea drumurilor, unde intra în vorbă cu drumeții și cărăușii poposiți acolo, ascultînd de la ei mai cu osebire istorisiri ciudate despre oameni și întîmplări de demult, ca cele povestite de Comisul Ioniță la Hanul Ancuței (1928), sau de Moș Gheorghe Leonte din Iarmaroacele Sfîntului Ilie (în vol. Oameni și locuri).

În descrierile și povestirile sale, Sadoveanu îmbrățișează și descrie, cu aceeași dragoste și înțelegere, nu numai pe oameni, ci și pe necuvîntătoarele care trăiesc în preajma acestora (vezi, de exemplu, povestirile: Căluțul din vol. Ți-aduci aminte, 1923; Prietinel nostru Cezar, din vol. Poveștile de la Bradu Strîmb; Intrarea în viață a lui Nelu, din vol. Depărțări, ș.a.), ba chiar și pe sălbăticiunile care trăiesc în mijlocul naturii, pe care el le pune uneori să vorbească întocmai ca oamenii, în scrieri în care, într-un cadru natural real și specific românesc, se țin întîmplări de basm și feerie, ca de exemplu Dumbrava minunată sau volumul Noptile de Sînzienne (1934).

Oamenii care populează cea mai mare parte a operei lui Sadoveanu aparțin în primul rînd lumii de la țară, pe care artistul, ca unul care descindea dintr-însa, a cunoscut-o, a iubit-o și a cîntat-o cel mai mult. «Eroii cărților mele, — spune el însuși —, făceau parte dintr-o lume puțin cunoscută, oameni simpli de la țară cei mai mulți, cu care petrecusem în peisagiile încîntătoare ale Moldovei de miazănoapte. Ceteam cu ușurință în sufletul lor; îmi erau dragi; sufeream și mă bucuram cu dinșii. Natura o vedeam prin ei. Pămîntul și soarele, codrii și apele le asociam

cel mai adînc trecut, purtînd povara persecuţiilor şi a exploatării. Limba cu viaţa acestor fraţi, pe care îi simţeam venînd spre timpurile noi din în care scriam povestirile o învăţasem de la ei». (Prefaţă la vol. I din Opere, ed. def., 1954, pp. 5-6).

Omul din popor, din diferitele regiuni ale ţării, fie că e muncitor de pămînt, fie că e cioban, vînător, grădinar, pădurar sau pescar, ş.a.m.d., este eroul principal al cărţilor lui Sadoveanu, înfăţişat sub toate manifestările vieţii lui grele din trecut. Marele prozator descrie viaţa de robie, de mizerie şi de cruntă exploatare pe care o duceau cei ce munceau altădată pe moşiile boiereşti, neomenia, cruzimea şi lăcomia marilor proprietari de pămînt, ca şi a arendaşilor, a vătaşilor şi a vechililor de pe moşiile lor întinse (vezi, de exemplu, vol. Dureri înăbuşite, Bordeienii şi alte povestiri), putreziciunea morală a exploataţilor şi familiilor lor (Păcat boieresc, din vol. Mormîntul unui copil; Prisaca de altădată, din vol. Cîntecul amintirii ş.a.), corupţia şi ticăloşia funcţionărimii rurale şi a oame-nilor stăpînirii de odinioară (vol. Un instigator, 1912; O mică cercetare din vol. Cîntecul amintirii, ş.a.), haosul, arbitrarul şi birocratismul care domneau pretutindeni în instituţiile publice (Ghişul, din vol. O întîmplare ciudată, 1929, ş.a.), ş.a.m.d.

O mare parte din opera lui Sadoveanu este consacrată şi lumii din oraşele de provincie şi din târgurile de odinioară. În romane cu caracter social, ca Floare ofilită (1905), Însemnările lui Neculai Manea (1908), Apa morţilor (1911) şi Locul unde nu s-a întîmplat nimic sau tîrg moldovenesc din 1890 (1933), marele prozator descrie cu fidelitate, cu duioşie şi compasiune, marasmul vieţii mici-burgheze de la oraşe, a funcţionărimii mărunte şi a tîrgoveţilor, drama vieţilor irosite şi dezolarea vieţii de provincie din oraşele şi târgurile de odinioară, în care orice elanuri de evadare spre nou şi mai bine se ofilesce şi mor înăbuşite, într-o atmosferă lîncedă şi apăsătoare, de nepăsare, de tristeţe şi de meschinărie.

Una dintre preocupările de predilecţie ale lui Sadoveanu a fost să fixeze pe înaintaşii şi contemporanii săi în memorii folositoare posterităţii (vezi vol. Mărturisiri, 1960, p. 6). Din această preocupare a ieşit o bogată literatură de amintiri şi evocări de oameni şi de chipuri din trecutul apropiat: părinţii scriitorului, unchii şi bunicii de la Verşeni (vezi vol. La noi în Vişoara, Scrisori către un prieten, 1907, şi Nada florilor — Amintirile unui pescar cu undiţa, 1950), prieteni şi tovarăşi de joacă şi de drumuri din copilărie şi de mai tîrziu (vezi, de exemplu, vol. Cele mai vechi amintiri, 1955), colegi şi profesori din anii de şcoală (ca de exemplu Domnu Trandafir, din vol. La noi în Vişoara; Profesori la Iaşi acum 50 de ani, din vol. Anii de ucenicie, 1944, ş.a.), tipuri umane caracteristice din Paşcanii, Fălticeni şi Iaşii de odinioară (vezi, de exemplu, vol. Foi de toamnă, 1916; Umbre, 1920, ş.a.). În amintirile, descrierile, evocările şi povestirile acestea cu caracter memorialistic, pana vrăjită a scriitorului reînviază, cu o duioasă melancolie, o lume care nu mai este de demult şi care ar fi pierit fără nici o urmă, dacă nu s-ar fi întîmplat s-o privească acum aproape o jumătate de veac în urmă ochii unui copil mirat, cum spune el însuşi, în prefaţa la volumul Focuri în ceaţă (1942).

Amințirile și evocările acestea, pe lângă valoarea lor literară, au și una documentară, deoarece unele din ele schițează sau întregesc portretele multor personalități de seamă din viața politică sau culturală a țării — și îndeosebi a Moldovei —, din a doua jumătate a secolului trecut și din primii ani ai secolului nostru: figura, devenită populară, a lui Cuza Vodă (vezi, de exemplu, Cuza Vodă, în vol. Povestiri de sară, 1910, și Legenda lui Cuza Vodă, în vol. Foi de toamnă, 1916), scriitori (M. Eminescu, I. Creangă, I. L. Caragiale, Șt. O. Iosif, D. Anghel, V. Micle, T. Demetrescu ș.a., evocați mai ales în vol. Mărturisiri), profesori, cărturari și artiști (M. Millo, G. Ghibănescu, G. Enescu, B. P. Hasdeu ș.a.). Uneori amintirile îmbracă forma de scrisori (ca de exemplu Luna mănăstirilor, în vol. Foi de toamnă).

Un grup distinct între scrierile de acest fel îl alcătuiesc volumele de amintiri și evocări în legătură cu războiul pentru independență (Povestiri din război, 1906), cu campania din 1913 și cu primul război mondial, la care scriitorul a luat parte ca ofițer (Frunze 'n furtună, 1920, și Cocosțircul albastru, 1921). Martor ocular al războiului și luptător activ pe front, el înfățișează patetic nu numai lipsurile, bolile și mizeria cu tot cortegiul de suferințe indescritibile îndurate de ostașii noștri pe cîmpurile de luptă ci și dramele sufletești provocate de război, atmosfera de sumbră mizerie a satelor și dezmățul moral de la orașe, în care trăiesc «învoîrțiții» dinapoia frontului (vezi, de exemplu, romanul Strada Lăpușneanu, 1921, sau schițe și povestiri ca Învierea din vol. Ți-aduci aminte, Teofile?, și Trenul fantomă, 1932). La acestea se adaugă savurosul volum intitulat Amintirile căprarului Gheorghiță (1906), ieșit din amintirile scriitorului în legătură cu vremea cînd și-a făcut stagiul militar în armata de pe vremuri, descrisă cu mizeriile, ciudățeniile și tipurile ei caracteristice, zugrăvite cînd cu umor și ironie, cînd cu revoltă și amărăciune.

Mai puține ca număr, dar tot atît de valoroase, atît din punct de vedere artistic cît și documentar, sînt paginile strict autobiografice din scrisul lui Sadoveanu. În general el a scris foarte puțin despre sine. A prins însă, în pagini nemuritoare, clipe trecătoare și amintiri fugare din propria-i viață, mai ales din tinerețe, uneori sub forma de scrisori, ca în Ți-aduci aminte, Teofile?, sau în Ceas al tinereții (în același volum), în care evocă dulceața suavă a dragostei dintîi, alteori sub formă de schițe, istorisiri și mărturisiri, ca în volumele Anii de ucenicie și Nada florilor.

Dar Mihail Sadoveanu a fost atras mai ales spre trecutul istoric al patriei — îndeosebi al Moldovei —, pe care l-a studiat, l-a cunoscut și l-a evocat ca nimeni altul, ducînd la desăvîrșire genul narațiunii istorice, atît sub forma lui redusă și concentrată, de nuvelă, cît și sub cea mai complexă, de roman. E semnificativ din acest punct de vedere că una dintre cele patru cărți cu care el apare pentru prima oară, în chip explosiv, pe scena literaturii românești, în 1904, este romanul istoric Șoimii, în care personajele centrale sînt domnitorul martir Ioan Vodă Armeanul al Moldovei și frații săi Nicoară și Alexandru. Urmează apoi povestiri și romane istorice, ca: Neamul Șoimăreștilor (1915), Zodia Cancerului sau vremea

Ducăi Vodă (1929), și Nunta domniței Ruxanda (1932), istoria frumoasei fiice a lui Vasile Vodă Lupu, măritată cu cazacul Timuș Hmelnițki.

Dar dintre toate figurile mărețe din istoria patriei, aceea care l-a obsedat cel mai mult pe Mihail Sadoveanu, a fost cea a marelui Ștefan, a cărui amintire plutește și astăzi peste întreaga Moldovă. Pe urmele acestuia a umblat Sadoveanu ani de-a rîndul, plecîndu-se pe hrisoave, citind documente, zapise și cronici, descifrînd inscripții de pe lespezi de morminte, din ruine și de pe peceti, pentru a contura mai precis și mai exact uriașa personalitate și cadrul istoric în care a trăit marele domn al Moldovei. De aci a ieșit întîi Viața lui Ștefan cel Mare (1934) și apoi Frații Ilderî, în trei volume (1935-1942), cel mai vast dintre romanele sale istorice, în care figura slăvitului voievod apare mai estompată și în chip fugar, lăsînd pe primul plan poporul, din care răsar figurile dominante și isprăvile acelor neuitați Oameni ai Măriei Sale — dregători și sjetnici, răzeși, țărani și oșteni — care au stat alături de domnul lor în zile de grea cumpănă pentru țara Moldovei. Narațiunea istorică culminează cu ultima realizare sadoveniană de acest gen: Nicoară Potcoavă (1952), c reluare și amplificare a temei vechi din Șoimii, care prezintă într-o formă nouă, șlefuită ca un diamant din punct de vedere stilistic, figura centrală a viteazului Nicoară, domn pentru puțină vreme pe Scaunul Moldovei și reprezentant al poporului, care răzbună, prin el, pe asupritorii și trădătorii de țară.

Cine dintre cei ce l-au citit pe Sadoveanu n-a rămas fermecat de neîntrecutul său talent de povestitor și de marea sa putere de evocare a trecutului? A fost poate cel mai mare povestitor al poporului român. În el s-a dezvoltat și s-a manifestat la maximum, potențat prin studiu, observație personală și lectură, talentul înnăscut, de a povesti, al omului din popor. Era un adevărat mag al cuvîntului, un vrăjitor care învia, cu bagheta lui fermecată, umbrele trecutului și le dădea glas, jăcîndu-le să se miște în fața noastră ca pe un ecran, și să ne vorbească în graiul lor de altădată. Îi plăcea să afle cît mai multe și să vorbească mai ales despre vremurile de demult, cînd «țara era plină de alți oameni și umblau prin lume povești și istorii care astăzi nu mai sînt și care au pierit odată cu oamenii aceia» (Cîntecul amintirii, 1909). Din te miri ce, închea o povestire. Fantomele trecutului nu prea îndepărtat sînt trezite la viață datorită amintirilor povestite la un pahar de vin de către bătrînii sfătoși adunați de pildă, la Crîșma lui Taica Pascali, din vechiul București (vol. Bordeienii...), sau aiurea. Acolo, spune scriitorul, cîteodată se întîmpla să fim de față cînd bătrînii, chemați de amintirile tinerețelor, deschideau parcă niște geamuri spre trecut și priveau fapte și întîmplări vechi; primeau în suflet adierile primăverilor și florilor uscate de aproape un veac. Vedeam și noi o clipă prin fereastra aceea Bucureștii de altădată în lumea lui... Și ascultam; mi se umplea sufletul de tristeță. Aveam simțirea unui om rătăcitor la vreme de noapte, care aude suspinările vîntului ce se strecoară printre ruini. Poveștile trecutului de cele mai multe ori sînt melancolice» (Crîșma lui Taica Pascali, în Opere, ed. def., vol. V, p. 456).

Amintirea mamei nefericite, moartă de tină, îi inspiră pagini duiosase, ca Printre gene, în vol. Cîntecul amintirii. Stă de vorbă cu un moș sfătos despre «domnitorul norodului» și despre urmele lăsate de el în amintirea țării și scrie bucata Cuza Vodă (în același volum). Dintr-o frîntură de spovedanie auzită de la un cioban într-o noapte din copilărie, întregește povestea adevărată și tristă a unui mormînt uitat și părăsit, de pe malul apei Moldovei, în care zace închisă drama unei iubiri tragice (Cîntecul amintirii, în volumul cu același titlu). Trage cu urechea la veterani, care-și deapănă amintirile de pe cîmpul de luptă de la Grivița și Plevna, și scrie un volum întreg de Povestiri din război. Ascultă istorii bătrîne, povestite de către drumeții și cărăușii poposiți la un han vestit de la drumul cel mare al Moldovei (pe care ți-l arată și azi orice om din partea locului, pe drumul dintre Pașcani și Roman), și scrie minunatele povestiri din Hanul Ancuței, care sînt, poate, cele mai desăvîrșite realizări ale genului, nu numai în scrisul lui Sadoveanu, ci în toată literatura romînă.

Totdeauna evocarea trecutului este învăluită la Sadoveanu într-o undă de caldă duiosie, de blîndă melancolie; citindu-l, te pătrunde, fără să vrei, un abur de tristeță și de nostalgie, «acea ceață ușoară, dulce poezie a trecutului și a lucrurilor fugare ale vieții...», cum zicea el însuși, vorbind despre marele scriitor rus Turgheniev (Mărturisiri, p. 414).

2. Dar Mihail Sadoveanu n-a fost numai un mare artist al prozei literare, ci și un bun critic de artă, un fin observator și judecător al vieții, un luptător social și un îndrumător cultural, al poporului. Paralel cu activitatea literară propriu zisă (beletistică), concretizată în nenumăratele volume de schițe, nuvele, povestiri și romane cu caracter istoric și social, descrieri, amintiri și evocări, — el a desfășurat o bogată activitate publicistică, de militant pe tărîm social, politic, artistic și cultural. În gazetele și revistele vremii a publicat, începînd încă din 1897-1898 și pînă în ultimii ani ai vieții, numeroase eseuri filozofice, despre artă în general, despre conceptul de artă și menirea ei socială, însemnări despre oameni și scriitori, recenzii și critici literare, note și cronici sau comentarii, despre fapte și figuri din viața istorică, culturală și politică a țării, precum și articole cu caracter social-politic, în care își expune vederile democratice, atitudinea personală în diverse împrejurări și momente și mai ales marea sa dragoste pînă la poporul obijduit și permanenta lui preocupare pentru ridicarea culturală și materială a acestuia. O bună parte din articolele acestea au fost strînse și reeditate în volumul Mărturisiri, apărut în 1960. Precum spune Sadoveanu însuși, ele ne ajută să înțelegem mai bine pe omul asociat scriitorului, în diversele lui laturi de manifestare (Mărturisiri, p. 6). Ele conțin interesante și înțelepte reflexii despre mesajul social al artei și mai ales al literaturii, temeinice considerații de critică literară în legătură cu scriitori, cărți, reviste sau curente literare (ca cele despre marii noștri scriitori, despre clasicii ruși și mai ales despre literatura populară), precum și savuroase polemici împotriva adversarilor de opinii sau de atitudini literare, filozofice și politice.

3. În afară de marea ei valoare artistică, opera literară și cea scriitoricească în general a lui Mihail Sadoveanu are și un profund caracter social, ea fiind în fond o expresie artistică a convingerilor și sentimentelor democratice ale autorului ei. Sadoveanu n-a scris doar de dragul artei pentru artă, pentru a face literatură «pură» sau numai pentru a-și etala talentul de scriitor. El a scris pentru că a iubit profund și sincer poporul cu care a fost înfrățit și a găsit în scrisul său singurul mijloc îngăduit pe atunci de a-l ajuta, de a denunța starea de mizerie materială și de înapoiere culturală în care îl țineau stăpînitorii, și de a lupta pentru ridicarea lui pe trepte mai înalte de cultură și de trai. Legat prin toate fibrele ființei sale de poporul în mijlocul căruia a trăit, pe care l-a iubit și l-a cîntat cu atîta măiestrie în scrisul său, Mihail Sadoveanu a fost înainte de 23 August 1944, unul dintre scriitorii noștri care s-au menținut permanent și consecvent pe linia convingerilor și sentimentelor democratice. Militînd, încă de la începutul activității lui literare și social-politice, mai ales pentru rezolvarea problemei țărănești, care a rămas totdeauna în centrul preocupărilor sale de scriitor și cetățean, el continuă tradiția inaugurată de scriitorii noștri progresiști, desfășurînd o impresionantă activitate publicistică, în acest sens, despre care am pomenit ceva mai înainte. Mărturii prețioase ale atitudinii sale democratice și ale curajului său civic sînt mai ales articolele din perioada de pătrundere a fascismului la noi, în care el demască pe cei ce atentau la ultimele drepturi și libertăți cetățenești (vezi vol. Mărturisiri).

Așa se face că, atunci cînd a venit 23 August 1944, artistul-cetățean n-a fost surprins și nici n-a rămas dezorientat. Ca o coloană de granit, care rămîne în picioare în mijlocul dărîmăturilor din jur, el a înțeles printre cei dintîi suflul vremurilor noi; a văzut netezindu-se înaintea lui tocmai terenul prielnic pentru împlinirea generoaselor sale idealuri de pînă aci.

Activitatea sa literară după 1944 reflectează tocmai aceste convingeri. «Arta noastră de acum trebuie să fie expresia nobleții muncii, biruința omului împotriva naturii ostile, ridicarea și îmbunătățirea sufletului colectiv într-o lume nouă de frăție și pace cu toate popoarele pămîntului», scria el într-o Scrisoare către un bătrîn camarad (în vol. Mărturisiri, pagina 500).

Volumele de nuvele și articole intitulate Caleidoscop și Fantasil răsăritene, ambele apărute în 1946, oglindesc procesul de căutare și dibuirile firești ale marelui bard pe drumul cel nou care avea să-l ducă treptat la clarificările aduse în conștiința sa de noile evenimente și stări de lucruri. Cu Mitrea Cocor (1949), Nada florilor (1950), Clonț-de-fier (1951) și Aventură în lunca Dunării (1954), în care reia problema lumii de la sate, privită însă prin noua perspectivă a luptei pentru făurirea unei vieți noi, M. Sadoveanu se situează printre reprezentanții cei mai de seamă ai realismului socialist în noua literatură romînească (Comp. M. Gafița, în Introducere la vol. XVII din Opere, p. 8). Romanul Mitrea Cocor a fost distins cu Premiul de Stat și cu Medalia de Aur a Păcii, acordată de Consiliul Mondial al Păcii, a fost ecranizat și a fost tradus pînă acum în mai

bine de 20 limbi străine; a fost reprezentat și pe scena Teatrului Național, într-o dramatizare de Sonia Filip.

Privind înapoi, prin perspectiva nouă a vremurilor de azi, din înălțimea anilor mulți la care ajunsese, după o activitate scriitoricească atît de intensă, de bogată și de rodnică, bătrînul scriitor putea spune în 1954, mulțumit și împăcat: «Cit m-am întors în trecut, am fost impresurat de umbrele prietene ale personagiilor mele. Le-am ascultat din nou durerile fără alinare, nădejtile fără izbăvire, mâniile înăbușite.

— Pace vouă, le-am zis; pace vouă, jertfe nemîngîiate. Deasupra morimintelor voastre a răsărit soarele lumii noi; suferința și durerea voastră au răscumpărare în bucuria luminată a nepoților și strănepoților voștri. Suferința și durerea voastră au rodit floarea roșie a dreptății și a iubirii de oameni» (Prefață la vol. I din Opere complete, p. 6).

Cu marele lui talent și prestigiu, fără ezitare și fără atitudini de expectativă, bătrînul scriitor s-a pus în slujba făuririi vieții celei noi și fericite a poporului, pentru care el luptase cu condeiul aproape o jumătate de veac. Prin conferințe (ca: Lumina vine de la Răsărit), prin articole și cuvîntări (ca de exemplu Note de drum în U.R.S.S., tipărite în cea mai mare parte în volumele Caleidoscop și Mărturisiri), prin noua serie de opere inspirate din viața nouă care se clădea în țară (înșirate mai înainte), prin activitatea socială și cetățenească desfășurată în cadrul funcțiunilor ce i s-au încredințat (președinte al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., președinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, vicepreședinte al Republicii Populare Romîne îndată după înființarea ei ș.a.), el și-a dovedit atașamentul sincer și integral la orînduirea cea nouă și a contribuit la așezarea țării pe noile ei temelii. An de an va fi prezent de aci înainte în marea acțiune pentru construirea unei noi orînduiri în țara noastră, nu numai prin proza sa, ci și prin atitudinea sa, ca și prin cuvîntul său. A sprijinit toate înfăptuirile de seamă ale regimului de democrație populară. Rămînînd și mai departe un mare prieten și rapsod al țărănimii noastre muncitoare, pe care mai înainte o prezentase în scrisul său, iar acum o vedea înaintînd cu pași repezi către o viață nouă, maestrul Sadoveanu îmbrățișează de aci înainte, în preocupările sale literare, și marea mulțime a muncitorimii care muncește pe șantierelor, în uzinele, fabricile și atelierele de pe tot întinsul patriei (vezi îndeosebi capitolele în legătură cu Alecu tinichigiul de la Pașcani, din Nada Florilor, și vol. Clonț-de-fier, ambele retipărite în vol. XVII din Opere, ed. def.). A fost unul dintre prietenii și popularizatorii marilor înfăptuiri socialiste din U.R.S.S. și unul dintre luptătorii cu cuvîntul și cu condeiul, în lupta pentru apărarea păcii.

4. Privită în totalitatea ei, opera literară a lui Mihail Sadoveanu dinainte și după 23 August 1944, constituie cea mai vie, mai largă și mai multilaterală icoană a peisajului și a sufletului românesc, în toate aspectele și variantele lui. Ea înregistrează și fixează nu numai ceea ce e permanent în viața poporului nostru (înainte de 23 August 1944), ci și ceea ce e nouitate, prefacere, progres (Comp. M. Gafița, Introducere la vol. XVII din Opere, pp. 5-6).

Precum se adresa Sadoveanu însuși, într-o scrisoare, unor huligani, care în 1937 se apucaseră să facă autodafe din opera lui, care pînă atunci număra circa 70 de volume, — «în acele 70 de volume se găsește inima părinților și bunicilor voștri, se cîntă cu dragoste ce e bun, frumos și original în alcătuirea noastră etnică, se slăvește frumusețea naturii și a fiecărui colț al acestui pămînt... În ele aflăm mîngîiere în necazurile de azi și nădejde în ziua de mîine...» (Mic bilanț, în vol. Mărturisiri, p. 253).

Opera lui Sadoveanu, variată și vastă cît țara întreagă de la munte pînă la mare, este totodată și cea mai reprezentativ romînească; ea îmbrățișează adică, în chipul cel mai complet și oglindește în chipul cel mai fidel, mai veridic și mai artistic, tot ceea ce ne este propriu și deosebitor între celelalte popoare ale lumii: pămînt, cer și apă, oameni, faună și floră, folclor, trecut și prezent... Dacă un străin care nu cunoaște nimic despre țara și poporul nostru ne-ar cere un autor român din care să se documenteze asupra a ceea ce am fost și sîntem pe acest colț de pămînt, nu i-am putea pune în mînă altceva mai potrivit decît cărțile lui Sadoveanu. Tocmai de aceea, el este și autorul român din opera căruia s-a tradus cel mai mult pînă acum în multe limbi străine, nu numai după 1944, ci și mai înainte. Așa se explică și marele prestigiu pe care l-a cîștigat acest «Ceahlău al literelor romînești», cum a fost numit, în rîndurile scriitorilor contemporani, și puternica înrîurire pe care a exercitat-o asupra multora dintre ei, mai tineri ca el, care l-au luat ca model, sau pe care el i-a îndrumat în începuturile lor literare.

Fecunditatea fără pereche, valoarea și puterea de viabilitate a operei lui Sadoveanu stă în rădăcinile adînci din care ea își trage seva de viață, în poporul din mijlocul căruia a ieșit autorul ei. Acesta s-a socotit totdeauna un reprezentant al poporului, un glas al lui în fața lumii: «Mă simt al poporului meu pînă în cel mai aprofund trecut de suferințe; mă simt al prezentului prin cuvîntul de progres și pace al generației mele; mă simt al viitorului, prin luptătorii tineri ce mă vor continua...» (din discursul rostit la Marea Adunare Națională, cu prilejul votării Constituției, 1952).

De asemenea, în răspunsul la ședința festivă a Academiei R.P.R. din noiembrie 1950, pentru sărbătorirea lui la 70 de ani de viață, Sadoveanu spunea: «...Dacă tot ce s-a spus așa de frumos și de atîngător despre opera mea este expresia unor adevăruri, dacă am izbutit să dau ceva neamului meu, apoi toate laudele pe care le primesc cu recunoștință, vreau să le întorc umiliților și ofensaților vieții, aceloră ce s-au petrecut ca frunzele și ca florile anotimpurilor și care totuși mi-au transmis depozitul sufletului lor, ca să-l pun în fața lumii nouă, mărturie pentru nedreptatea imensă pe care au suferit-o și pentru crima săvîrșită asupra lor de către asupritori. Din umilință, durere, foame, boli sociale și mizerie fiziologică, acest popor abia acum s-a eliberat. Încredințarea mea că acestui popor i se cuvin toate laudele dumneavoastră este desăvîrșită și absolută. Eu nu sînt decît instrumentul durerii lui. Dacă am astăzi o bucurie, n-o am pentru laudele ce aduceți foilor pe care le-am înnegrit. Am bucuria că, exprimînd

sufletul acestui popor, am putut ajunge la ceasul izbăvirii lui» (în *Mărturisiri*, p. 496).

5. Izvoarele de inspirație și de informație ale scriitorului sînt în primul rînd literatura cultă și cea populară.

Precum arată singur, în însemnările autobiografice din Anii de ucenicie, Mihail Sadoveanu a citit enorm de mult, încă de pe cînd era pe băncile școlii. Din literatura romînească a studiat mai cu sete pe vechii scriitori, începînd cu cronicarii, dintre care pe Neculce îl socotea maestrul său literar; *Letopisețul* acestuia îi era carte de căpătîi, care îi umplea sufletul de plăceri rare, ori de cîte ori îl deschidea (*Mărturisiri*, p. 98). Dintre scriitorii mai noi pentru el, lăsînd la o parte pe marele Eminescu, pentru care a avut un cult deosebit, prețuia mai ales pe Creangă, pe care îl socotea marele său învățător de literatură și care «nu e un biet scriitor popular, cum au spus unii, ci cea mai măiastră și mai artistică manifestare a poporului în literatura cultă» (*Mărturisiri*, p. 102).

Sadoveanu a citit apoi pe toți clasicii literaturii universale. Pe cei francezi (Balzac, Stendhal, Zola, Maupassant, Al. Dumas, A. Daudet, ș.a.) îi citea în original, iar din unii a și tradus în romînește (ca de exemplu *Povestiri alese* din G. Maupassant, 1907; H. Taine, *Despre producerea operei de artă*, 1910, ș.a.); pe ceilalți, în traduceri. Avea însă predilecție pentru marii scriitori ruși, pe care i-a citit în întregime și dintre care a prețuit mai ales pe I. Turgheniev (din care a și tradus *Povestirile unui vînător*, 1954, în col. «Clasicii Ruși», Ed. Cartea Rusă), pe Tolstoi, Gogol și Pușkin (vezi studiile și articolele închinete acestora, în vol. *Mărturisiri*).

O mare admirație a nutrit însă Sadoveanu pentru literatura populară, care a exercitat asupra sa o fascinantă înrîurire, ca tot ce era al poporului. «Poporul este părintele meu literar», mărturisea el însuși (*Mărturisiri*, p. 197). Iar în discursul de recepție la Academia Romîna, în 1923, spunea: «Artiștii, cu fața în lumină nouă de auroră, trebuie să-și plece urechea spre trecut și spre popor. Și mai ales la noi, spre popor... Oameni rari și ciudați ies din cînd în cînd de pe drumurile obștești și se răsleşesc cîntînd, cu ochii spre cer. Ca și ei odinioară, cîte un păstor necărturar se înalță pe aripi de gînduri și de visuri, cîntînd sfios frumusețea veșnic schimbătoarelor lucruri și jalea scurtei și trecătoarei vieți. Aici e panteonul meu literar, simplu și rustic, fără podoabe, ca natura, însă măreț ca și dînsa. Simțindu-mă al acestui popor și al trecutului și ucenic al acestor mari înaintași, le închin lor clipa solemnă de acum, în care o adunare așa de aleasă pe ei îi cinstește în umila mea operă» (în *Mărturisiri*, p. 96, 102-103).

Dragostea pentru povești din vechime și pasiunea cu care citea în tinerețe cărțile populare (*Esopia*, *Alexandria*, *Arghir* și *Elena*, *Genoveva de Brabant*, ș.a.) l-a făcut să tipărească pe unele din ele în prezentări stilistice personale (ca de exemplu *Alexandria* și *Esopia*, E.S.P.L.A., în «Biblioteca țăranului muncitor»), și să prelucreze pe altele în forme noi, dîndu-le un aer autohton, ca de exemplu *Măria Sa Puiul Pădurii* (1931), c

adaptare românească a legendei apusene a Genovevei de Brabant, sau Divanul persian (1940), o repovestire personală a cunoscutei povești orientale Istoria lui Sindipa Filozoful.

În peregrinările lui dese prin toată țara, îi plăcea să asculte și să noteze, ca mai înainte V. Alexandri, cîntece vechi și bătrînești din popor, mai ales doine și balade auzite de la ciobani, de la lăutari, sau de la bătrîni și bătrîne din satele de munte. Multe din ele sînt absolut inedite și au rămas închise în mapele de note ale maestrului. Dar dintre toate, aceea care l-a încîntat cel mai mult, a fost Miorița, pe care el o socotea, pe bună dreptate, cea mai veche și mai strălucită expresie a geniului poetic anonim, al poporului; acțiunea romanului Baltagul este inspirată dintr-însa. O versiune inedită a acestei celebre balade, mult deosebită de cea clasică, publicată prima oară de V. Alecsandri, a auzit-o și a cules-o el însuși de pe la muntenii de la Bradu Strimb din Valea Frumoasei (în munții Sebeșului) și a publicat-o într-unul din numerele revistei «Carpați» din 1944, retipărind-o apoi în vol. Mărturisiri (pp. 319-320. Vezi tot aci, articolul Ochiul care rîde, p. 243, și Note de Profira Sadoveanu, la vol. XVIII din Opere).

Cu aceeași dragoste s-a apropiat Sadoveanu de înțelepciunea poporului, depozitată în proverbele și zicalele populare, care intervin atît de des în vorbirea eroilor din cărțile sale, sau pe care el le notează, uneori, cumulativ, în cîteva din articolele și polemicile din activitatea lui publicistică (vezi, de exemplu, pe cele despre proști, din bucata Păcat, în vol. Mărturisiri, p. 276).

6. Tot poporului datorește Sadoveanu, în cea mai mare parte, și frumusețile de stil și limbă, ale operei sale literare.

Limba cărților lui Sadoveanu este limba poporului: o limbă curată românească, dar stilată și șlefuită prin influența limbii arhaice a cronicarilor și a vechilor tipărituri bisericești. Eroii să moldoveni (cei mai numeroși) vorbesc, desigur, o limbă românească viu colorată de accentul și vocabularul dialectal al graiului moldovenesc, cu rezonanța lui molatecă și plăcută. Cei din celelalte regiuni ale țării vorbesc însă graiul specific al locului de baștină, ca de exemplu în Mitrea Cocor, unde se redă graiul muntean, conform cadrului geografic în care este plasată acțiunea romanului. Este remarcabilă îndeosebi marea atențiune pe care Sadoveanu îi acordă vocabularului select al eroilor săi. Cuvintele neromânești, de origine străină sau cultă, barbarisme și expresiile de jargon sau de mahala, ca și vorbirea savantă, pretențioasă, nu intervin decît rareori în proza lui Sadoveanu, puse în gura unor personaje distanțate de masa poporului. Alfel, în general, scriitor și eroi își aleg cu grijă cuvintele și expresiile, folosind o vorbire colorată, plină de aleasă demnitate și decență, care exprimă bunăcuviința și omenia innăscută a omului din popor. Limba aceasta, prin întorsăturile ei arhaice și prin comparațiile biblice care o colorează, are totdeauna rezonanțe muzicale și poartă amprenta lecturilor mult făcute de autor din vechile cronici și Cazanii, ca și din cărțile

literaturii populare. Finețea manifestării verbale, umorul ei subtil, moderată plină de cuviință și de discreție, fac din eroii cărților lui Sadoveanu exemple de o înaltă ținută morală și de adevărată omenie (vezi T. Vianu, *Înțelepciune și politețe*, în vol. *Literatură universală și literatură națională*, 1956, pp. 239 și urm.).

7. La moartea lui M. Sadoveanu, Biserica Ortodoxă Română participă la durerea generală care a cuprins țara, și pentru motivul special că, în opera sa literară, marele scriitor a oglindit și unele aspecte din viața religioasă a poporului român. Așa, de pildă, Mihail Sadoveanu a cunoscut și a descris, în însemnările sale despre călătoriile făcute prin țară, vechile mănăstiri ale Moldovei, pe care le-a prețuit îndeosebi ca monumente istorice și de artă și ca vetre de cultură, din trecutul zbuciumat al patriei. Le-a vizitat pe toate, bătătorind cărările lor, încă de pe la sfârșitul secolului trecut, când era în liceu; dar le-a cercetat, an de an, singur sau însoțit de familie și de prieteni, mai ales după 1906, când s-a stabilit la Fălticeni. Dintre toate, cea mai dragă i-a fost Mănăstirea Neamțu, — «Te-baidă a altor veacuri» — cum o numește el, unde și-a petrecut o mare parte din timpul liber, în tinerețe cu prietenii scriitori (C. Stere, G. Ibrăileanu, D. D. Pătrășcanu, Gala Galaction ș.a.), iar mai târziu, și singur. În liniștea acestor locuri a scris multe din capodoperile sale literare, ca de exemplu *Demonul tinereții* (1928), în care cadrul geografic al acțiunii este tocmai mănăstirea cu împrejurimile și cu populația ei de altădată; călugări, ciobani, musafiri laici veniți la odihnă, pelerini și închinători ș. a.

Cele mai multe din bucățile care alcătuiesc minunatul volum *Oameni și locuri* (1908) sînt însemnări de călătorie din plimbările făcute pe la diverse alte mănăstiri din Moldova (Rîșca, Secu, Agapia, Probata, Slatina ș.a.), al căror trecut l-a studiat, și apoi îl evocă în splendide pagini. Despre zilele petrecute la mănăstiri își amintește totdeauna cu duioșie și nostalgie: «Cu doi-trei tovarăși aduceam laudă Domnului mirosind un fir de floare de departe, privind un cer strălucit de pe un vîrf de măgură și ascultînd de acolo cîntarea clopotelor în văi» (*Luna mănăstirilor*, în vol. *Foi de toamnă*, ed. *Opere*, vol. VI, p. 342). Ca un fin intelectual și om de cultură, el prețuiește bătrînele locașuri de rugă mai ales pentru că în ele doarme trecutul. În ele «frumusețile sînt sporite de amintiri. Aici totul e stăpînit de ceea ce a fost și nu mai este. Mai mult: aici poți găsi și trecutul însuși, dacă ești în stare să-l citești» (ibidem). Iar Sadoveanu a fost unul dintre cei care au știut să «citească». Povestirile lui din volumul *Vremuri de bejenie*, scrise în 1907, au luat ființă din lectura cărții în manuscris despre Istoria sfintei mănăstiri Rîșca, de starețul de atunci al Mănăstirii Neamțu, — Narcis Crețulescu, smeritul cărturar vlădică, pe care Sadoveanu l-a cunoscut și l-a evocat mai târziu în amintirile sale (vezi *Note de Profira Sadoveanu*, la vol. III din *Opere*, p. 585, și bucata *Un monah de odinioară*, în vol. *Foi de toamnă*).

Dar arhiereul Narcis Crețulescu nu este singura figură de monah în scrisul lui Sadoveanu. Alături de acesta încă alți mulți călugări, pe care

i-a cunoscut personal sau din auzite, apar zugrăviți cu păcatele sau cu virtuțile lor, în notele de drum, evocările sau amintirile scrise de el, fie sub numele lor adevărat, fie sub alte nume, date de autor: părintele Antonie de la Schitul Bourului (în vol. La noi în Viișoara), starețul Veniamin de la Rîșca, fost cioban (Mănăstirea Rîșca, în vol. Oameni și locuri), starețul Costandie de la Schitul Brătești (La schitul Brătești, în același volum), starețul Naftanail de la Neamțu din romanul Demonul tinereții ș.a. Nu lipsesc din paginile lui Sadoveanu nici figurile — reale sau închipuite — ale unor vlădici și preoți de mir, dintre care unii plini de virtuți și de cinstea cu care îi înconjură poporul (ca, de exemplu, vlădica Amfilohie mitropolitul din Frații Jderi; părintele Grigorie Lovinescu din Rădășeni, care apare în bucata Rădășenii și sărbătorirea sfântului Mercurie, din vol. Oameni și locuri; părintele Isidor, prieten bun al scriitorului, reputat ca îmblinzitor al sălbăticiunilor, care apare în bucata Modoraș din vol. Vechime), alții ca toată lumea, dar prezentați într-o lumină simpatcă (ca popa Costică din Mitești, cel care l-a botezat pe scriitor și apare în Rătăcirea cuconului Toderăș, din vol. Un instigator, sau popa Nicoară din Zodia Cancerului, mare iubitor de vin mult și de petreceri sardana-palice), iar alții de-a dreptul odioși prin ticăloșia lor (ca popa Tănase din Ion Ursu, în vol. Dureri înăbușite, ș.a.). Cu o superioară artă și într-o lumină favorabilă este prezentată însă mai ales figura idealizată a bătrinei presviterie din romanul Nicoară Potcoavă, în capul căreia e condensată o întreagă comoară de înțelepciune, de cunoștințe empirice și de leacuri băbești, vechi credințe, obiceiuri și eresuri ale lumii rurale de altădată.

Osebit de rolul important pe care l-a avut Biserica Ortodoxă și credința religioasă în trecutul poporului român, Mihail Sadoveanu relevă influența pozitivă pe care o poate avea și astăzi această instituție asupra credincioșilor ei, prin propovăduirea nobilelor sentimente de omenie, de bunătate și de iubire, prin care oamenii pot să îmblânzească și să-și apropie nu numai pe semenii lor, ci și pe sălbăticiunile pădurilor; semnificativă este în această privință bucata 'Modoraș, din vol. Vechime, retipărită în vol. XV, ed. def. a Operelor. Încă dinainte de 1944, vorbind despre contribuția pe care creștinismul o poate da în lupta pentru apărarea păcii, marele patriot denunța și osindea cu tărie și curaj pe preoții inconștienți care binecuvîntau războaiele, în loc să militeze pentru înlăturarea lor, așa cum s-ar fi cuvenit.

*

Omul care a întruchipat, în gradul cel mai înalt, însușirile bune ale poporului din care a făcut parte, dezvoltate prin muncă și cultură, scriitorul de geniu și neîntrecutul artist făurar de frumuseți, care a îmbogățit tezaurul cultural al țării cu opera literară cea mai voluminoasă din câte s-au scris pînă azi, patriotul luminat și progresist, — nu mai este acum printre noi. Cît a trăit, înconjurat de admirația, prețuirea și cinstirea una-

nimă a contemporanilor, a privit viața drept în față cu o liniște imperturbabilă și cu o demnitate ireproșabilă, totdeauna consecvent cu sine însuși, fără compromisuri morale, fără tranzacții de conștiință și fără lașități; nu s-a temut nici în 1907, când poliția guvernului de atunci îi răscolea casa din Fălticeni, percheziționându-l ca pe un «instigator» al răscoalelor țărănești, nici peste treizeci de ani, când huliganii cu pistoale la brâu îi ardeau cărțile prin piețele publice. Un asemenea om nu putea să se teamă nici de moarte. S-a gândit de multe ori la sfârșitul inevitabil, pe care l-a întâmpinat fără frică, senin și calm, cu conștiința împăcată a omului care n-a trăit degeaba sub soare, ci și-a făcut pe deplin datoria... Căci el intrase în nemurire încă dinainte de «otpustul vieții», prin opera care îi va înveșnici amintirea. «Desigur, și eu mă voi culca odată la fel cu cei de demult, într-un somn al neliniștii eterne. Și vor pluti peste pulberea mea aceiași cocori...», scria el încă din 1940 (Histria, în vol. Vechime). Dar «tristeții despărțirilor și mormintelor vechi și proaspete se suprapune o dulce mângiere a înțelepților din veacuri, cu care ne simțim solidari: Non omnis moriar (Nu voi muri de tot)... Fericiți cei care au putut adăuga o picătură de bine și de frumos la totalitatea vieții» (Mărturisiri, p. 212). Iar printre acești fericiți, care vor trăi veșnic în inimile generațiilor ce vor veni, el poate fi așezat la loc de frunte. Ca scriitor, lasă posterității o operă literară de o întindere și de o valoare artistică și socială fără egal, iar ca om amintirea pilduitoare a unui cetățean și patriot luminat, care și-a iubit cu adevărat țara și poporul, luptând toată viața cu condeiul și cu fața, pentru luminarea și ridicarea lui la o viață mai bună și mai fericită. Peste tristețea amurgului care se apropia, el vedea, încă din viață, proiectându-se, mângietoare, lumina bucuriei pentru împlinirea visului de aur pe care îl urmărise o viață întreagă: «Puțină vreme încă și glasul-mi se va stinge...», a suspinat adânc melancolicul nostru poet Grigore Alexandrescu. În ce mă privește, astăzi, nu mai mă înfioară perspectiva trecerii mele. Mă simt trăind și în generația ce mă va urma; glasul meu se va amesteca cu al celor care vor trăi îmbunătățiți și liberi, participând la progresul unei umanități purificate și alinate. Cei pe care i-am cunoscut robi triști se vor veseli, copiii veacului viitor vor zîmbi vieții», scria el încă din 1950 (Mărturisiri, p. 482).

Bătrîne rapsod fără de seamă al poporului și al frumuseților patriei, în clipa când trupul tău coboară în pământul pe care l-ai iubit și l-ai cîntat așa de frumos, îți închinăm aceste cuvinte ca un pios omagiu și prinos de admirație și de recunoștință pentru toată comoara de frumuseți, pe care ai semănat-o în noi, prin slova nepieritoare a cărților tale. Prin ele ne-ai învățat să ne cunoaștem și să ne iubim Patria și Poporul, ca pe atîția alții dintre milioanele de români și de străini, care ieri te-au citit, te-au admirat și te-au îndrăgit, care azi te regretă și te plîng și care mâine te vor citi mai departe cu nesaț, pomenindu-ți numele cu respectul datorat de cei vii marilor dispăruți. Primește deci mulțămită de la ei, acum când pleci, așa cum cîndva vom pleca și noi, în lumea umbrelor. Ca și în

odele lui Horațiu, ai fi putut spune și tu înainte de moarte : Exegi monumentum aere perennius. Iar pe mormîntul tău s-ar cuveni săpat, ca epitaful, versul marelui poet rus Pușkin :

«Mă va iubi poporul în veac, ani după ani,
Căci nobile simțiri cu lira mea i-am dăruit,
Căci libertatea într-un secol crîncen am slăvit
Și milă am cerut pentru sărmani» (Mărturisiri, p. 428).

Adăugînd această mică floare la imensa jerbă cernită, pe care țara întreagă o așterne la catafalcul și pe mormîntul tău, ne întrebăm cu tristețe : Cînd se va mai ridica, dintre fiii acestui popor, un altul ca tine ?
— Dormi în pace !

Pr. prof. ENE BRANIȘTE

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

FOST-AU DOUĂ SFINTE LĂCAȘURI LA COZIA ?

De la Călimănești în sus, pe dreapta Oltului, valea largă și netedă începe să se îngusteze, codrii coborînd de pe înălțime pînă în matca apelor îmbracă coastele în veșmînt de verdeață, soseaua își croește drum pe alocurea prin stîncă și, cum treci de izvoarele tămăduitoare de la Căciulata, vederea-ți cade pe mînăstirea Cozia răsărită din Olt drept în despicătura munților. Și de mai silești pasul încă vreun kilometru doi pe lîngă mîndrețea de bisericuță ce-i zice *Bolnița mînăstirii Cozia*, dai de niște dărîmături cărora tradiția le spune *Cozia Veche*; dărîmături care se cîred a fi ruinele mînăstirii «la locul numit Călimănești pe Olt»¹, pomenită într-un hrisov de la Mircea cel Bătrîn (1386 septembrie 26-1418 ianuarie 31), din anul 1388 (6896) mai 20². De la mînăstirea, pomenită în sus zisul hrisov «la locul numit Călimănești pe Olt»³, n-au rămas de cît ruinele ce se văd și trei hrisoave, dar este ea oare altă mînăstire decît cea pomenită într-un alt hrisov, tot de la Mircea cel Bătrîn și tot din anul 1388 (6896) mai 20, «la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia»...⁴ ?

Întrebarea e cășunată de isprava lui Mircea Vodă Bătrînul, care, în același an, lună și zi (1388 mai 20), dă două hrisoave, cîte unul pe numele fiecăreia din mînăstirile pomenite mai sus. În hrisovul dat primei mînăstiri el îi întărește danii căpătate mai demult de la alte persoane,

1. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*. București, 1943, p. 156, și nota 1, și Pr. Dominic Ionescu, *Schituri și biserici de sat*, București 1931, p. 35.

2. Acad. R. P. Romîne. *Documente privind istoria Romîniei*. «Veacul XIII-XV, B. Țara Romînească (1247-1500)». 1953, p. 41-42. Mai departe cităm: *Documente B*, secolul sau volumul și p.; P. P. Panaitescu. *Documentele Țării Romînești*. București 1938, p. 47-51. Mai departe cităm: P. P. Panaitescu. *Documente*, p.

3. P. P. Panaitescu, *Idem*, p. 48-49: НА МѢСТѢ РЕВКОЕ КАЛМЪНЕЩИН НА ОЛТЕ.

4. *Ibidem*, p. 46; НА МѢСТѢ РЕКОМОЕ НЪЧЕТ НА ОЛТЕ, РЕКШЕ КОЗИА.

privilegiul de *autodespotie-samoulastie*, adaogă și el un sat, o moară și lucruri de îmbrăcăminte și de mâncare, și chiar îi supune supt ascultare mînăstirea Coimeana cu tot ce se ține de ea. Și prin hrisovul dat celeilalte mînăstiri, Mircea îi dăruiește cinci sate cu scutire de dajdii și de prestații domnești și... nimic mai mult. Pînă aci nu e nimic nefiresc sau cășunător de nedumerire sau împerecheter de păreri. Nedumerirea și împoncișarea e în altă parte: Acolo unde hrisoavele spun că *Mircea cel Bătrîn a ridicat din temelie pe fiecare din aceste mînăstiri*, deși se poate zice că ele fiind zidite la o mică depărtare una de alta, pe dreapta Oltului la scăparea lui din strunga munților, nu e de priceput două mînăstiri de bărbați, ridicate deodată de același întemeietor, pe același loc și atît de aproape una de alta, mai ales că pravila Sfîntului Vasilie cel Mare oprește, pentru ȋerirea de certuri și neînțelegeri, așezarea a două mînăstiri în aceeași localitate⁵. Deosebit de aceasta nedumerirea sporește și pentru că amîndouă mînăstirile au *același hram*: *Sfînta Treime* și pentru că toponimicile *Călimănești* și *Hinătești* apar în ambele hrisoave: În al mînăstirii Călimănești pe Olt, ca bunuri căpătate de la alți binefăcători; iar într-al mînăstirii Cozia, ca bunuri dăruite ei de însuși Mircea. Deci cunoscînd aceste contradicțiiuni, înțelegem nedumeririle și îndoielile istoricilor în privința numărului mînăstirilor zidite pe ocina satului Călimănești, precum și cele în privința ctitorilor acestor sfînte lăcașuri, mai vîrtos că nici unul din cele două hrisoave care le identifică nu sînt documente de întemeiere și nici originale.

Adevărat, documentele pomenesesc două nume de mînăstiri: Călimănești pe Olt și Nucet pe Olt, adică Cozia, ridicate pe ocina aceluiași sat la o mică depărtare una de alta. Dar sînt ele cu adevărat două mînăstiri deosebite sau numai una cu două nume? Iar dacă sînt două, sînt ele oare ctitoriile aceluiași întemeietor sau a doi ctitori deosebiți? La aceste întrebări s-a răspuns: B. P. Hasdeu că «Înainte de a se funda Cozia de către marele Mircea între 1385-1387, exista tot pe acolo la satul Călimănești o biserică (*sic!*), pe care o clădise între anii 1372-1380 tatăl acestui principe: vodă Radu Negru»⁶; N. Iorga primește părerea ființării a două mînăstiri, Călimănești și Cozia, dar le socotește ridicate, amîndouă, de Mircea și unite laolaltă în 1388⁷; prof. Const. C. Giurescu cunoaște numai o singură mînăstire, Cozia, ridicată de Radu Basarab și desăvîrșită de Mircea⁸; dar prof. P. P. Panaitescu spune că «a existat mai înainte de Mircea, probabil pe vremea lui Radu, o mînăstire supt muntele Cozia; această primă mînăstire a fost părăsită și pe un loc dăruit de Nan Udobă

5. Saint Basile le Grand. *Les Ascétiques ou Traités Spirituels*. Trad. par. Godfroy Hermani, ed. nouă. Avignon (f. a.), p. 158.

6. B. P. Hasdeu. *Istoria critică a romînilor*. București 1875, v I, p. 130.

7. N. Iorga. *Istoria Bisericii romînești*. București 1928, v. I, p. 57.

8. Const. C. Giurescu, *Istoria romînilor*. București 1938. I. p. 476. De aceeași părere și: Ion Donat. *Fundațiile religioase ale Olteniei*. Craiova, 1937, p. 37: «...biserica de la Călimănești și mînăstirea Cozia sînt unul și același lăcaș, fundat de Radu I și terminat cu fii lui, Dan și Mircea».

a ridicat din temelie Mircea ctitoria sa [Cozia]⁹...» ; în sfârșit *Indicele numelor de locuri* la *Documentele B*, s. XIII-XVI nu se înregistrează mînăstirea Călimănești pe Olt. Prin urmare cercetarea din nou a ființării mînăstirii Călimănești pe Olt nu este osteneală de prisos. Și nu este de prisos nu numai pentru că păreri despre acest sfînt lăcaș sînt împărțite, ci și pentru că e vorba de o problemă din veacul începuturilor de organizare ale Bisericii noastre, începuturi încă nu prea bine cunoscute și din această pricină nici înțelese cum trebuie.

*

Viața mînăstirii Călimănești pe Olt începe cam pe la sfîrșitul decadei a opta a secolului al XIV-lea. Martor al acestei zise este chiar Mircea cel Bătrîn, care, cu hrisovul său din 1388 mai 20, întărește acestui sfînt lăcaș printre alte bunuri și o vie la Rîmnic, dăruită mînăstirii de jupan Budu «cu voia părintelui domniei mele Radu voevod» (1377-1383), zice hrisovul, precum și «o moară la Rîmnic pe care a dăruit-o Dan voevod» (1383-1386)¹⁰. Pe temeiul acestei mărturii se poate spune fără sfială, că mînăstirea *Călimănești pe Olt număra cel puțin unsprezece ani de viață în anul 1388, că Mircea vodă Bătrînul nu este primul ei ctitor și că zisa din hrisov, cum că el a ridicat-o din temelie are alt tîlc*. Adică, o mînăstire e un așezămînt slab și fără apărare împotriva dregătorilor domnești, care căutau cu tot dinadinsul prilej de a se amesteca în treburile ei. Cunoaștem că după moartea sfîntului Nicodim (1406) «cnejii» și «boerii» domniei s-au și repezit să pue mîna pe satele mînăstirii Tismana, cu toate că era mînăstire *samovlastie* ; ori poate tocmai pentru că era samovlastie ! A trebuit aspra *poruncă* din [1407] a lui Mircea vodă Bătrînul, pentru împiedecarea unei asemenea încălcări de drepturi¹¹. Și spusa hrisovului că «a binevoit domnia mea [Mircea voevod] să ridice din temelie o mînăstire ... la locul numit Călimănești pe Olt»¹² însemnează că domnul dă acestui sfînt lăcaș calitatea și de *mînăstire domnească* ; *adică îi dă cheazășie împotriva celor ce ar cerca să-i calce drepturile și privilegiile*. Tot așa trebuie de înțeles și locul din hrisov, unde se spune că Nan Udobă a închinat acestei mînăstiri satul său Călimănești «cu voia domniei mele [Mircea voevod]»¹³. Neamurile celor ce făceau danii mînăstirilor nu vedeau cu ochi buni asemenea isprăvi și căutau să le împiedece pe toate căile sau, după moartea dăruitorului, să le smulgă de la mînăstire. Cuprinsul *poruncii* marelui voevod Mircea din [1409-1418] întărește pe deplin această tîlcuire¹⁴.

9. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 156. De aceeași părere : Preoții profesori Gheorghe Moisescu, Ștefan Lupșa și Alexandru Filipescu. *Istoria Bisericii române*. București 1957, v. I, p. 207.

10. *Documente B*, XIII-XV, p. 42.

11. *Ibidem*, p. 52.

12. *Ibidem*, p. 42.

13. *Ibidem*, p. 42.

14. *Ibidem*, p. 58-59 : «...nimeni din neamul lui Anghel sau din rudele lui sau din frații lui sau... dintre dregătorii domniei mele sau județ sau orice dregători, să nu

La anul 1388 mai 20 mînăstirea Călimănești pe Olt era deci în ființă, tocmită potrivit unui statut juridic limpede formulat în hrisovul dat ei, la această dată, de Mircea, unde zice: «*Viețuirea acestui sfînt lăcaș să fie după orînduirea popii Gavriil și cîte va orîndui el și va așeza, nimeni să nu cuteze să schimbe altfel cît de puțin. Încă și după moartea popii Gavriil, nimeni să nu aibă putere să așeze pe egumen, nici eu Mircea voevod, nici alt domn, care va binevoi Dumnezeu să fie după mine, nici mitropolitul, nici nimeni altul, numai acel pe care frații îl vor voi din mijlocul lor, după așezămîntul lăsat de popa Gavriil*»¹⁵ (sbl. noastră). Această tocmeală arată că mînăstirea Călimănești pe Olt era mînăstire *autodespotă*, o *samovlastie*, — privilegiu căpătat probabil, ca și Tismana, de la Radu I Basarab, și confirmat acum, ca al Tismanii de Dan I Basarab, de Mircea cel Bătrîn. Această mînăstire mai avea și un așezămînt: «așezămîntul lăsat de popa Gavriil»; adică un *tipicon ctitoricesc*¹⁷. Acest însemnat privilegiu este semn vădit și covîrșitor de mare, care deosebește cu totul mînăstirea Călimănești pe Olt de mînăstirea Nucet pe Olt, adică Cozia: Mînăstirea Cozia nu apare nici odată, în nici un document, mînăstire samovlastie; în tot cursul vieții sale nu și-a apărat nici odată drepturile încălcate sprijinindu-se pe un asemenea privilegiu. *Deci numai atît și este destulă mărturie, că mînăstirea Călimănești pe Olt nu este tot una cu mînăstirea Cozia.*

Așa este, hrisovul dat mînăstirii Călimănești pe Olt în 1388 mai 20 nu este document de întemeiere, dar după ținuta și cuprinsul lui stă cu fală alături de hrisovul dat mînăstirii Tismana în anul 1385 octomvrie 3 de Dan I¹⁸. Drept este, mînăstirea Călimănești pe Olt, judecînd după ruinele ce poartă azi numele «Cozia Veche», nu era un sfînt lăcaș mare ca Tismana¹⁹, dar avea la 1388 tot atîți călugări²⁰ cîți avea și Tismana

cuteze să spue nici un cuvînt [pentru orice a dat Anghel de la Ocnă mînăstirii.. casa lui și locuri sau vii] ci oricine care-și va lăsa sufletul [și cu averea lui] la mînăstirea Cozia, așa va rămîne neclintit...». Asemenea și *poruica* dată mînăstirii Cozia de Mihail voevod, în 1418 (6926) iunie 22. (*Ibidem*, p. 70).

15. *Documente B.*, XIII-XV, p. 41-42.

17. «Așezămîntul lăsat de popa Gavriil» nu s-a păstrat, după cum nu s-a păstrat nici orînduiala și datina lui Nicodim» (*Documente B* XIII-XV, p. 53 et pass. Mihail Cehan Racoviță vodă în 1775 iulie 13 (hrisov) îi zice «Așezămînturile sfîntului Nicodim»: Arhiv. Stat. Buc. *Mînăstirea Tismana*, pachet IX/83, netrebnece). Aceste «așezămînturi» erau *tipicoane ctitoricești*: (σταβς ποπα Γαβριηλα). Tipiconul ctitoricesc (τὸ τυπικὸν κτητορικόν — *charta foundationis* sau *constitutiones* monasterii) era în dreptul bizantin un instrument foarte întrebuițat, în deosebi în vremea împăraților Comneni (1081-1185), ca un mijloc prin care citorul unei mînăstiri punea, mînăstirii întemeiată de el, lege pentru disciplina ei cum și pentru cheazăuirea ființei și a bunurilor așezămîntului respectiv. (Cf. P. Placidus de Meester. *De monachico statu iuxta disciplinam byzantinam*. Typis polyglottis Vaticanis 1942, p. 145, 21⁵ și André Ferradou. *Des biens de monastères à Byzance*, Bordeaux, 1896, p. 80 et pas.). A fost întrebuițat și de sîrbi pînă la *Zaconiconul* lui Ștefan Dușan (cf. Tit Simedrea, *Mînăstirea Vodîța*. Extras din «Bis. Ort. Rom.», LXV-1947, p. 63 nota 2).

18. *Documente B.* XIII-XV, p. 32.

19. *Schituri și biserici de sat*, p. 35 și urm.; și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 156.

20. *Documente B.* XIII-XV, p. 42.

la 1385²¹, precum și același statut juridic: *samovlastie*. Dar cum soarta mînăstirii Călimănești pe Olt a fost strîns legată de mînăstirea Cozia, cunoașterea cît de puțin a începuturilor sfîntului lăcaș Cozia este de neapărată trebuință, pentru înțelegerea soartei celeilalte mînăstiri.

Mînăstirea Cozia n-a avut triste pînă în prezent de o monografie; n-are nici un document din care să aflăm limpede cum și cînd s-a clădit; în arhiva ei nu apare pînă în anul [1406] nici un act original; inscripția, ce va fi fost pusă la tîrnosirea bisericii sale, nu s-a păstrat; iar titulatura ei nestatornică, (nestatornicie ce a ținut pînă în anul 1421), încurcă mult limpezirea începuturilor acestui sfînt lăcaș.

Pînă la 1421 numele care apare mai des în hrisoavele acestei mînăstiri este, adevărat, Cozia, dar mai apare și supt alt nume. De pildă, în hrisovul (copie) de la Mircea cel Bătrîn, din 1388 mai 20, numele ei este *Nucet pe Olt, adică Cozia*²²; hrisovul (*original*) din anul 1406, de la același domn, îi zice *Nucet*²³; mînăstirea *Nucet* e numită și în hrisovul (*original*) de la același voevod din anul [1409-1418]²⁴; iar într-un hrisov (*original*) de la Radu al II Basarab, din 1421 iunie 1, apare tot supt numele «mînăstirea la locul numit *Nucet*», «mormîntul părintelui meu»²⁵. Alt nume, supt care mai apare acest sfînt lăcaș, este cel din hrisovul (*original*) din [1409-1418], dat de Mircea cel Bătrîn, unde e numită mînăstirea *Sfintei Treimi*²⁶; tot așa îi zice și hrisovul (*original*) din 1419 martie 18 dat de Mihail voevod²⁷, fiul lui Mircea. Vrea să zică, sfîntul lăcaș ridicat de Mircea cel Bătrîn pe apa Oltului la ieșirea din strînsura munților, apare în documente pînă către sfîrșitul anului 1421 supt aceste patru numiri: 1. *Nucet pe Olt, adică Cozia*; 2. *Nucet*; 3. *Sfînta Treime* și 4. *Cozia*; și dac-ar fi să luăm data înființării lui anul 1388, atunci acea «oarecare nestatornicie la început în titulatura mînăstirii [Cozia]²⁸, a ținut vreo treizeci și trei de ani. Iar dacă lucrurile stau așa, atunci e lesne de priceput nedumeririle istoricilor în privința *datei neîndoelnice* a ridicării acestui sfînt lăcaș.

În adevăr într-o *poruncă* de la Alexandru vodă Coconul, din 1625 (7123) ianuarie 10, se spune că Mircea cel Bătrîn a închinat Coziei Mînăstirea Codmeana «cînd era curgerea anilor 6896» (1388)²⁹; *Istoria*

21. *Ibidem*, p. 32. Noi credem, după cum am spus și în altă parte, că numărul de lucruri dăruite de hrană, îmbrăcăminte și luminat e pe numărul călugărilor trăitori în mînăstire.

22. *Ibidem*, p. 43.

23. *Ibidem*, p. 50.

24. *Ibidem*, p. 60.

25. *Ibidem*, p. 75.

26. *Ibidem*, p. 58.

27. *Ibidem*, p. 72.

28. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 156.

29. *Documente*, B., sec. XVII, v. IV, p. 471. După această arătare ar însemna că Mînăstirea Cozia era întemeiată înainte de 1388, mai 20. Spusa însă nu e vrednică de crezare, pentru că se întemeiază pe hrisovul cu această dată al Mînăstirii Călimănești pe Olt, după cum se poate pricepe limpede din *porunca* mitropolitului Luca. *Ibidem*, p. 474.

Țării Românești știe că Mircea vodă Bătrînul a făcut și sfînta mînăstire Cozia... cînd era anul 6891 (1383)³⁰; pisană pusă d-asupra ușii de la intrarea bisericii, cu prilejul marelui reparații din anul 1707, însemnează leatul zidirii 6809 (1301) și alta scrisă de un zugrav în anul 7213 (1705), pune leatul 6894 (1386)³¹. Tot 1386 apare și într-o însemnare de zugrav, grafiată pe perete deasupra chipului ctitorului³². B. P. Hasdeu dă anul zidirii 1385-1387 (*supra*, p. 1019), iar prof. Virgil Vătășanu, obîrșind arhitectura bisericii Cozia din biserica Vodița II, dă data aproximativă 1380-1386³³. Însă arhitecții N. Ghica-Budești și prof. Gr. Ionescu propun data zidirii bisericii mari anul 1393³⁴. Din nepotrivirea de păreri de mai sus se desprinde deocamdată o încheiere: Nimeni nu se oprește la data celui mai vechi hrisov din arhiva acestui sfînt lăcaș. Și cu dreptate, zicem noi: Biserica mare a Coziei, strălucit monument românesc de arhitectură bisericească de obîrșie sîrbă, nu putea fi gata de tîrnosit și de slujit într-însa Stîntele Liturghii la 1388 dacă ea este, și este fără îndoială, ridicată din temelie de Mircea cel Bătrîn³⁵.

În adevăr, meșterul pus de voevodul ctitor să-i zidească această biserică, gropniță domnească, nu s-a mărginit a copia un izvod sîrbesc oarecare, ci cunoscător iscusit al deosebitelor chipuri de lucrare folosite de maistorii sîrbi, el le întrebuintează liber dînd întîietate într-o anumită măsură acelor care îmbină simțul de măsură cu logica, — semn de bună tradiție bizantină³⁶. Oare într-o țară, în care arhitectura locală nu putea înfăptui o lucrare măiastră ca la Cozia, cît timp s-a căutat pînă ce s-a dat de un meșter atît de iscusit, ca cel care a zidit biserica acestei mînăstiri?... Că ce mare depărtare este între lucrul de la Cozia de cel săvîrșit cu meșteri locali la Brădet pe Vîlsan!³⁷. Pereții pe din afară ai bisericii de la Cozia, zidiți în rînduri-rînduri de piatră tăiată și de cărămidă, sînt gătiți de sus și pînă jos cu podoabe scobite în piatră. Dar gîteala fațadelor, împărțite prin două brîe de piatră în trei cîmpuri, seamănă atît de mult cu a fațadelor bisericii sîrbești din Krusevaț, ter-

30. *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, București, 1847, t. IV, p. 233.

31. Victor Brătulescu, *Călimănești*, ed. III, București, 1941, pp. 22 și 23; N. Iorga, *Inscripții din bisericile din România*, I, nr. 360, p. 1766, și N. Iorga et G. Bals, *L'Art Roumain*, Paris, 1922, p. 35.

32. Gr. G. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mînăstiri, schituri și biserici din țară*, în «Anal. Acad. Rom.», VIII, 1887, p. 35.

33. Virgil Vătășanu, *Istoria artei feudale în Țările Romîne*, I, București, 1959, p. 194.

34. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în România*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XX, 1927, p. 131, dar în *Resturarea bisericii mari a mînăstirii Cozia*, în «B.C.M.I.», XXXI, 1938, p. 30, dă anul 1386-1393; arhitect Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, pp. 65-66.

35. B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 130: «Mircea cel Mare a fost puțin bisericos (*sic!*), dar numai cît despre Cozia, paternitatea acestei mînăstiri nu i se poate contesta».

36. G. Millet, *Cozia et les Églises serbes de la Morava*, în *Melange Nicolas Iorga*, Paris, 1938, p. 894.

37. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, în «B.C.M.I.», XXII, 1931, p. 11; cf. și Virgil Drăghiceanu, *Schitul Brădet-Argeș*, în «B.C.M.I.», XVII, 1924, p. 70.

minată de zidit în anul 1389³⁸, încît părerea arhitecților N. Ghica-Budești și prof. Grigore Ionescu, cum că *mînăstirea Cozia s-a terminat de zidit în anul 1393*, e cu totul îndreptățită. Firește, copia vine după izvod!

Tot la acest sfîrșit ajungem dacă privim lucrurile și din altă parte: Pravila bisericească cere celui ce vrea să zidească o mînăstire, să facă întîi biserică și lăcuință, și să o înzestreze cu cele de trebuința traiului a cel puțin trei călugări³⁹. Firește pentru început se putea înjgheba la repezeală un parâclis și două-trei odăi pentru pravila și lăcuința cîtorva călugări (așa a început Tismana), dar o mînăstire cu biserică de piatră, atît de mîndră ca cea de la Cozia, nu este de crezut că putea fi gata de tîrnosit în anul 1388 mai 20, adică numai în nouăsprezece luni⁴⁰ (din care se scad lunile a două ierni); adică numai în răstimpul de cînd Mircea era domn singur a toată Țara Romînească. Așa că din cele spuse pînă aci despre începuturile mînăstirii Cozia, reținem: a) hrisovul pe numele ei din 1388 mai 20 nu e document de întărire și nici original; b) mînăstirea Cozia nu este ridicată înainte de anul 1393 și c) pînă către sfîrșitul anului 1421 ea apare în documente supt patru numiri deosebite. Ca atare întorcîndu-ne iarăși la hrisovul ei cu cea mai veche datare (1388 mai 20), credem că putem spune despre el că soarta-i atîrnă, ca și limpezirea problemei, de interpretarea ce se va da titulaturii supt care apare mînăstirea Cozia în acest document.

Ctitoria de pe Olt a marelui voevod Mircea cel Bătrîn apare în hrisovul din 1388 mai 20 supt titulatura «... o mînăstire în numele Sfintei... Treimi... la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia»⁴¹. *O asemenea titulatură, nu mai apare în nici un alt document*; și este de mirare că o întîlnim tocmai în actul cu cea mai veche datare. Mirare, pentru că așa cum este formulată, nu este propriu zis o titulatură, ci o lămurire de titulatură. Negreșit, o mînăstire ca aecasta cu trei nume: Nucet, Cozia și Sfînta Treime, trebuie să fi întîmpinat neplăceri cășunate de nestatornicia titulaturii. Pe semne că s-a simțit cîndva nevoia de a-și lămuri numele așa, încît să nu mai fie îndoială, încurcătură de nume și poate chiar gîlceavă. Hei bine, hrisovul datat 1388 mai 20 năzuește să facă cu tot dinadînsul chiar această limpezire, unind într-o singură titulatură cîte trele numirile: *Minăstirea Sfintei Treimi la Locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia*. Intenția de limpezire este dată pe față, fără doar și poate, de adverbul explicativ, *adică* (*рекше*): Adverbul cată să lămurească pe

38. G. Balș, *O vizită la cîteva biserici din Serbia*, București, 1911, pp. 28-29 și fig. 40-42.

39. G. A. Ralli și M. Potli, *Συντάγμα τῶν ἐσθῶν κανόνων*. Atena, 1852, t. II, pp. 625-627: *Comentariul* lui Balsamon la Canonul 17 al Sinodului VII Ecumenic; sau dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. de dr. Nicoale Popovici, Arad, 1934, v. II, 1, pp. 522-523; și mai ales P. Placidus de Meester, *op. cit.*, p. 11, art. 21, 4, și p. 143 est pass.

40. 23 septembrie 1386—20 mai 1388. Dacă se scad lunile a două ierni, în timpul cărora nu se putea lucra la zidărie, rămîn numai 13 luni bune de lucru.

41. *ΜΟΝΑΣΤΗΡ ΕΝ ΤΗΜΑ ΕΒΕΤΥΙΑ... ΤΡΟΝΙΣ... ΕΝ ΜΕΣΤΕ ΡΕΚΟΜΟΕ ΗΝΥΕΤ ΕΝ ΤΩΛΕ ΡΕΚΣΗ ΚΟΖΙΑ* P. P. Panăitescu, *Documente...*, p. 46; și *Documente*, B, XIII-XV, p. 43.

cetitorul nedumerit de titulatura Nucet pe Olt, îmbiindu-l să înțeleagă așa cum vrea el : *adică Cozia!*

Nevoia de limpezit titulatura nu se putea simți nici decum la data hrisovului (1388 mai 20), ci mai târziu. Cît de târziu, nu-i prea lesne de ales o dată, dar nici decum nu mă gîndesc la ferirea de confuziune de nume cu mînăstirea Nucet din părțile Tîrgoviștei, a pîrcălabului Gherghina⁴²; și încă și mai puțin la atît de depărtata dată, 1616 dechemvrie 23, cînd ctitoria de pe Olt a lui Mircea cel Bătrîn apare cu numele de *mînăstirea Nucet supt muntele Cozia*⁴³. Însă nu se poate trece peste hrisovul cu data 6870 [1362] [1407], indictionul 15, luna ianuarie 8, în care se spune că Mircea cel Bătrîn întărește mînăstirii «la locul numit Călimănești pe Olt» obrocul (sporit) de lucruri de mîncare și de îmbrăcăminte, dăruindu-i încă și șase sate, precum și alte daruri mai mici. «S-ar putea», zice un harnic și priceput cercetător, «ca acest hrisov să nu fie autentic»⁴⁴. Pentru neautenticitatea lui mărturisește, adăogăm noi, în primul rînd apariția printre martori a celor doi mitropoliți Antim și Atanasie al Severinului. La data hrisovului [1407], propusă și primită⁴⁵, mitropolitul Antim era trecut de cel puțin cinci ani la cele veșnice (cc. † 1403)⁴⁶, iar Atanasie, căruia poate nici odată nu-i călcase piciorul în Țara Romînească, îi dispăruse numele din documentele externe, singurele în care apare, îndată după 1403⁴⁷.

Anahronismul celor doi mitropoliți martori arată că plăsmuitorul hrisovului era dintr-o generație mai târzie, pentru că nu numai că nu-și aduc aminte de sfîrșitul celor doi chiriarhi, ci uită și obîrșia mînăstirii din tradiția sfîntului Nicodim de la Tismana : Călimănești pe Olt. În acest hrisov nu mai apare vechiul privilegiu de autodespotie, căpătat de la întemeiere și întărit de Mircea cel Bătrîn. Pe semne plăsmuitorul nu avea pătrundere la documente și scria din minte, ce i se părea lui că ar avea mai multă însemnătate în pricina pentru care săvîrșise plăsmuirea. Așa se face că în acest act nu mai apare nici satul Călimănești, nici numele lui Nan Udobă și nici numele mînăstirii supusă, Codmeana, cu tot ce se ține de ea. Însă lipsa pomenirii acestei mînăstiri înlesnește deschiderea porții vremii, cam pe cînd s-a săvîrșit plăsmuirea hrisovului.

Cred neclintit că plăsmuirea actului este legată de nevoia mînăstirii Cozia, de a-și limpezi titulatura; fapt ce trebuie să se fi petrecut pe vremea lui Radu II voevod, cînd acest sfînt lăcaș a izbutit să dobîndească de la acest domn o stăpînire fără echivoc peste bunurile dobîndite în cursul timpului, precum și peste cele căpătate cîndva de mînăstirea

42. *Ibidem*, s. XVI, p. 7 : Hrisov din 1501, dechemvrie 15, de la Vlad Vodă Călugărul.

43. *Ibidem*, s. XVII, v. III, pp. 71-72.

44. Pr. dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», LXX [VII] (1959), p. 739, nota 51.

45. *Documente*, B, XIII-XV, p. 53. Pentru celelalte păreri, în privința datării acestui document, cf. Pr. dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, loc. cit.

46. Pr. dr. Nicolae Șerbănescu, *op. cit.*, pp. 736-748.

47. *Ibidem*, p. 738, nota 78, și V. Laurent, *Contribution à l'histoire des relations de l'Église byzantine avec l'Église roumaine au début du XV-e siècle*. Extrait. «Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique», t. XXI, Bucarest, 1945, p. 18; (tradu-

Călimănești pe Olt, pe care le cutrupise după moartea lui Nan Udobă și a popii Gavriil.

În adevăr hrisovul din [1421] iunie 19, dat de Radu II voevod, întărește pe *numele mănăstirilor Cozia și Codmena* între alte multe bunuri și de tot soiul și satele Călimănești și Jiblea⁴⁸, foste ale mănăstirii Călimănești pe Olt⁴⁹; și în același timp vădește și o împăcare cu mănăstirea supusă, Codmeana, — împăcare începută în vremea pe când Mihail voevod însoțea pe tatăl său Mircea cel Bătrîn la domnie [1409-1418]⁵⁰; care împăcare nu va ține prea mult⁵¹.

Mănăstirea Călimănești pe Olt n-a avut o triste asemănătoare; nefiind ctitorie domnească, fiii lui Mircea, urmași la domnie, Mihail, Radu, Dan, Aldea, nu s-au simțit dator să-i ocrotească neatîrnarea și patrimoniul. Așa că i s-a întâmplat și ei, ca și Voditei după Radu cel Frumos⁵², că tot patrimoniul să-i fie cotropit după moartea lui Nan Udobă și a popii Gavriil, încetul-pe-încetul, de mănăstirea Cozia, și numele ei să nu mai apară în documente. O mănăstire mică, chiar autodespotă, nu putea ține piept samavolniciilor din partea unei mănăstiri domnești; și două mănăstiri de bărbați, ridicate în aceeași localitate, nu puteau scăpa, după cum spune sfântul Vasile cel Mare, de neînțelegeri și priciri. Deci când a fost vremea lui Radu II voevod și mănăstirea Cozia a vrut să-și întărească stăpînirea netăgăduită peste toate bunurile pretinse ale ei, atunci mănăstirea Călimănești pe Olt se va fi împotrivit la domnie făgăduind pretențiile unei mănăstiri cu trei numiri și sprijinindu-și drepturile pe hrisovul plăsmuit datat [1407] ianuarie 8, în lipsa celui autentic din 1388 pe care, fie că-l pierduse fie că nu mai avea acces la el. La rîndul ei nici mănăstirea Cozia n-aveau, judecînd după actele de azi din

cem) «...dosarul ce-l frunzărim adevărate aflarea în viață a lui Atanasie al Severinului începînd din noiembrie 1387 și pînă în cele din urmă luni ale anului 1403...». Poate fi pus la bănuială (dacă nu cumva o fi fost un «egumen» sîrb oploșit prin Țara Romînească) și «egumenul Gradislav», — nume necunoscut în Sinaxar și neîntrebuințat în onomastica monahală romînească.

48. *Documente, B.*, XIII-XV, p. 76.

49. Credem că *Mănăstirea Sfintei Treimi*, din hrisovul datat 1389, septembrie 4, de la Mircea cel Bătrîn, este Mănăstirea Călimănești pe Olt, pentru că satul Orlești pe Olt, schimbat cu Jiblea, era al Mănăstirii Codmeana, cea supusă cu tot ce se ține de ea Mănăstirii Călimănești pe Olt, prin hrisovul datat 1388, mai 20, de la Mircea cel Bătrîn. Deci schimbul cu Jiblea s-a făcut în folosul acestui sfînt lăcaș, nu într-al Coziei (*ibidem*, p. 44). De asemenea «casa (Δεσφ-δóμος «metochu în locul...» traduce B. P. Hasdeu (*op. cit.*, p. 131), pe locul Hinăteștilor pe care a dăruit-o Tatul...» *ibidem*, p. 42) nu este același bun cu «satul (сѣлъ) Hinăteștilor», întărit Mănăstirii Cozia de Radu II Voievod, prin hrisovul din [1421], iunie 19. Deci «casa» pe locul Hinăteștilor o dăruise Tatul Mănăstirii Călimănești, pentru călugării trimiși cu ascultare la moara și viile pe care le avea la Rîmnic.

50. *Ibidem*, p. 55.

51. *Ibidem*, p. 106: hrisov de la Vlad Dracul, numai pe numele Mănăstirii Codmeana, din 1439-1440. De la această dată și pînă la Alexandru Coconul, Codmeana face față de sfînt lăcaș neatîrnat, cu egumen și cu patrimoniu propriu. Cf. hrisovul de întărire din 1511, iulie 1, de la Vlad cel Tînăr, dat Mănăstirii Codmeana cu «părintele ei egumen, kyr David» (*idem*, s. XVI, v. I, 7. 71 et pass.).

52. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 69.

arhiva ei, documente pentru toate bunurile a căror întărire o cerea ; iar multe ei titulaturi îi făcea greutate în pricirea cu mînăstirea surată. Această pricire a silit-o să plăsnuiască și ea un hrisov de la Mircea cel Bătrîn, măcar tot atît de vechi și cu aceiași putere ca cel al mînăstirii Călimănești pe Olt : 1388 mai 20, intitulîndu-se mînăstire «în numele Sfintei... Treimi... la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia». Deci nu sîntem departe de adevăr spunînd, că *hrisovul pe numele acestui sfînt lăcaș, datat 1388 mai 20, este plăsmuit în vremea lui Radu al II-lea, cășunat de datoria de a lămuri pe cei în drept, pe vodă și divanul domnesc, că mînăstirea Nucet, Cozia și Sfînta Treime este una singură : ADICĂ (РЕКИЕ) COZIA* !

Lucrurile s-au petrecut foarte probabil așa ; atunci firește încurcături și nedumeriri cășunate de cele două hrisoave purtînd aceiași dată, 1388 mai 20, și de la același voevod, se lămuresc și pier dovădindu-se, că hrisovul pe numele mînăstirii «la locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia», datat 1388 mai 20, de la Mircea cel Bătrîn, este un document plăsmuit tîrziu. De altcum «falsurile» în documentele cele mai vechi ale mînăstirii Cozia se întîlnesc deș⁵⁴. Ca atare se poate spune, că pe lunca din dreapta Oltului, la ieșirea lui din stunga munților, erau în ființă la sfîrșitul secolului al XIV-lea două mînăstiri : o mînăstire *auto-despotă* «la locul numit Călimănești pe Olt», ridicată de «popa Gavriil» cu ucenicii săi în vremea lui Radu vodă I Basarab, pe un loc din ocina satului Călimănești al boerului Nan Udobă ; și o mînăstire *domnească* numită Cozia, ridicată de Mircea cel Bătrîn în prejma anului 1393 pe ocina aceluiași sat, mai la vale de cealaltă mînăstire.

Scopul osteneții de față a fost să dovedească numărul mînăstirilor allate la sfîrșitul secolului al XIV-lea supt muntele Cozia, pe țărmul drept al Oltului, numirea lor și ctitorii lor. Și pe cît documentele și alte izvoare au îngăduit cred că acest scop a fost atins măcar în parte. Zic în parte, pentru că mai sînt și alte laturi de limpezit, precum soarta mînăstirii Călimănești pe Olt după zidirea și împuternicirea mînăstirii Cozia, identitatea de hram, ș. a.

Așa dar în anul 1388 mai 20, se afla o singură așezare călugărească pe lunca din dreapta Oltului supt muntele Cozia, pe locul unde i se mai văd și azi ruinele : mînăstirea autodespotă numită Călimănești pe Olt. Ea era ocîrmuită de «popa Gavriil»⁵⁵, ucenic dintre ai celui «om sfînt al muncii și al organizării binefacerilor culturale», care era sfîntul Nicodim de la Tismana⁵⁶. Acest «popa Gavriil» plecase de la Tismana, ori poate de la Vodița, venise aci în vremea lui Radu I Basarab, poate mai devreme, și cu îngăduința, poate și cu ajutorul, boerului Nan Udobă, al căruia era satul Călimănești, zidise pe un loc dăruit de acest boer din

54. Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-romînă în secolele XIV și XV*, București, 1938, pp. 6-10.

55. *Documente*, B., XIII-XV, p. 42.

56. N. Iorga, *op. cit.*, p. 50. Privilegiul de *samovlastie* al Mînăstirii Călimănești

ocina satului său mînăstirea «la locul numit Călimănești pe Olt». Dar cine este acest Nan Udobă?

Știri puține avem despre Nan Udobă, dar destule pentru cunoașterea lui mai deaproape și pentru rostul lui în viața mînăstirii *autodespote* înființate de «popa Gavriil» în hotarul satului său. În hrisovul dat acestei mînăstiri în 1388 mai 20, Mircea vodă Bătrînul numește pe Nan Udobă «boerul domniei mele», care, «cu dragoste și cu multă osîrdie, după voia domniei mele, a închinat satul Călimănești mai sus zisei mînăstiri»⁵⁷. Atît spun documentele despre Nan Udobă; noroc că săpăturile făcute în biserica domnească, Sfîntul Nicolae, din Curtea de Argeș, dau și alte știri despre el. În naosul bisericii, în rîndul de cînte al mormintelor domnești, săpătorii au descoperit, în stînga mormîntului lui Vladislav I Basarab (1364-1377) (privind dinspre altar), și mormîntul lui Nan Udobă⁵⁸. Că acest mormînt este al lui a dovedit-o un inel aflat înlăuntru avînd următoarea inscripție slavonă: **Нана ѡдѡбѣ прѣстѣнѣ** (=inelul lui Nan Udobă), neiscusit săpată pe ferecătura de aur din jurul frumoasei pietre prețioase: o camee veche⁵⁹. Aflarea mormîntului acestui boer în biserica domnească în rîndul voevozilor Basarabi, îndreptățește negreșit părerea că Nan Udobă se trăgea din neamul domnesc al Basarabilor; rudă poate foarte deaproape. Și pentru că s-a mai găsit în mormîntul lui și alt inel, frumos lucrat, cu inscripție germană, deci două inele ca tinerii, se poate crede că a murit tînăr și fără urmași, pentru că nu se dovedește nici un bărbat sau femeie care să pretindă că se trage din el.

«Locul» (**Μεστὴ-τόπος — χωρίον-νάπη**) unde zidise popa Gavriil mînăstirea nu știm de va fi fost mai mare decît o obișnuită vatră de mînăstire, dar după daniile întărite de Mircea prin hrisovul din 1388 mai 20, — bunuri mici, risipite pe o arie prea întinsă pentru a fi bine gospodărite și aducătoare de venit, — se dovedește că lăcașul Călimănești pe Olt era sărac. Dar dacă era sărac de cele materiale, nu se poate zice că ar fi fost sărac și în cele duhovnicești; doar se trăgea din obîrșia duhovnicească a sfîntului Nicodim! Poate fața aceasta a văzut-o Mircea cel Bătrîn atunci, cînd prin numitul hrisov îi cheazășuește stăpînirea neturburată a bunurilor căpătate mai nainte de el, precum și a satului Călimănești închinat ei de Nan Udobă o dată cu întărirea; și mai ales îi supune sub ascultare mînăstirea domnească Codmeana cu tot ce se ține de ea⁶⁰.

La vremea cînd Mircea vodă Bătrînul își revăsa milostivirea peste mînăstirea «popii Gavriil», se împlineau nouăsprezece luni de cînd domnea singur peste toată Țara Romînească, și poate-i sosise vremea să gîndească, om chibzuit în toate cum era, și la un lăcaș de înmormîntare. Era la Bizanț obicei, nu știu de era cunoscut și de voivozii Basarabi,

pe Olt e mărturie neclintită că «popa Gavriil» era din ucenicii Sfîntului Nicodim, și că el, nu este altul, este ctitorul acestei mînăstiri. Cf. și Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 67, nota 2.

57. *Documente, B.*, XIII-XV, p. 42.

58. *Curtea Domnească din Argeș*, în «B.C.M.I.», X-XVI, 1917-1925; Virgil Drăghiceanu, *Săpăturile din...*, p. 41, fig. 52-53 și 65-67.

59. *Ibidem*, pp. 53-54, fig. 48, și p. 66, fig. 68, a.b.c.

60. *Documente, B.*, XIII-XV, p. 42.

ca în chiar ziua cînd un nou împărat se suia pe tron și toți cîrteni erau adunați în sala tronului pentru hiritisiri și paneghirismos, să se înfățișeze înaintea-i și doi pietrari întrebîndu-l, în loc de hiritisiri, din ce soi de piatră vrea să-i facă mormîntul. De asemenea era la sîrbi datină, care a trecut și la noi, ca fiecare *kralj* (suveran) să-și clădească lăcaș propriu de înmormîntare⁶¹. Frumoasa luncă de pe dreapta Oltului la ieșire din strunga munților, căreia Gavriil Protul i-a zis «pămîntul cel făgăduit», și mînăstirea popii Gavriil, la depărtare numai de vreo cincizeci de km de Curtea de Argeș, cale cam de o jumătate de zi cu un cal bun, poate va fi înbiat pe marele domn Mircea să și-l aleagă sălaș de odihnă veșnică⁶². Așa se țîlcuește dărnicia lui pentru acest sfînt lăcaș și în deosebi punerea mînăstirii domnești Codmeana, cu tot ce se țîne de ea, supt ascultarea mînăstirii Călimănești pe Olt. Mînăstire mică, săraca, umilă, Călimănești pe Olt ajunge dintr-o dată, cum am spus mai sus, un sfînt așezămînt supt ocrotire domnească, apărat de hrăpareții dregători domnești și de revindecările rudelor celor ce-și dăruiseră aci sufletul și averea. Daniile și privilegiile date de Mircea cel Bătrîn acestei mînăstiri, zidită pe ocina satului rudei sale apropiate, Nan Udobă, sat pe care acesta-l dăruiește mînăstirii chiar odată cu hrisovul, «cu multă dragoste și osîrdie, după voia domniei mele Mircea voevod», fac pe marele domn «stăpîn și ctitor» al acestei mînăstiri, întocmai cum se făcuse și bunicul său Vladislav I Basarab οἰκονομὸς καὶ κτήτορ al mînăstirii athonite Cutlumus⁶⁴.

Mircea cel Bătrîn, după ce a dat aceste daruri și privilegii lăcașului călugăresc aflat pe ocina satului Călimănești, și-a dat fără îndoială seama de la prima vedere că bisericuța lui, mai mică decît a mînăstirii domnești Codmeana⁶⁵, nu rspundea unui lăcaș, gropnița domnească. Adevărat, locul pe care era zidită : o costișă la picior de munte mărginită de apa Oltului și de un pîrîu ce azi îi zice Poșta, era cel mai cald și mai adăpostit din ținut. Dar, cec folos? vatra-i era prea mică pentru o așezare desfătă. Așa că atunci, cînd a vrut să zidească biserică din nou, a văzut că locul e prea îngust pentru trebuitele urmărite de marele domn ; și așa s-a ales alt loc mai la vale, puțin mai ridicat, chiar pe țărmul Oltului, numit Nucet, unde s-a zidit din temelie falnica mînăstire domnească Cozia căreia, însă, i s-a dat hram Sfînta Treime, ca și la mînăstirea popii Gavriil. Cu se scop s-a dat Coziei același hram, e greu de priceput cu mintea de azi, pornită să bănuiască gînd ascuns. Că de... «oamenii», zice un proverb arab, «seamănă mai mult cu vremea lor, decît cu părinții lor»⁶⁶.

61. C. Jirecek, *La civilisation serbe au Moyen Âge*, Paris, 1920, p. 6.

62. «Tradițiunea poporană de acolo», spune Hasdeu, «povestește pînă astăzi cum nemuritorul erou [Mircea], învins o dată de către unguri, adormise obosit sub un arbore, și iată apărîndu-i în vis icoana Sfintei Trinități și poruncindu-i a da inamicilor țării o nouă năvală ; se scoală, bate pe unguri, și acolo unde era binecuvîntatul arbore, înaltă din recunoștință altarul mînăstirii»². *Op. cit.*, p. 130.

64. Paul Lemerle, *Actes de Kutlumus*, Paris, 1945, nr. 29, rînd. 65-66.

65. Măsurătorile făcute în *Schituri și biserici de sat*, p. 29, arată 11 m lungime în interior și 3,50 m lățime.

66. Apud Marc Bloch, *La société féodale*, Paris, 1939, p. 229.

Înainte de a purcede mai departe să ne amintim că întăririle, daniile și privilegiile căpătate de mînăstirea Călimănești pe Olt de la Mircea cel Bătrîn sînt din anul 1388 mai 20. Popa Gavriil era atunci igumen-ctitor al acestui sfînt lăcaș; trăia încă și Nan Udobă, care avea de bună seamă un rost în viața acestei mînăstiri, ca unul ce-i închinase întregul sat. Călimănești și se număra înscris în diptice la rînd cu ctitorii și pomenit în sfintele slujbe și cinstit ca atare. Pe de altă parte, fiind el rudă deaproape cu voevodul țării, ocrotirea și purtarea lui de grijă pentru mînăstire, prindea foarte bine. Și iarăși la acea dată planul pentru o nouă mînăstire la Nucet încă nu era luat în vedere. Pentru că în anul următor, la 1389 (6898) septembrie 4, Mircea dăruiește mînăstirii «Sfînta Treime», care este, după cum am zis mai sus, mînăstirea Călimănești pe Olt, «locul ce ține de satul Jiblea...»⁶⁷; și pentru că în acel an (1389) se termina la Krusevaț, în Serbia, biserica după care s-a izvodit biserica cea mare a mînăstirii Cozia⁶⁸. Și dacă punem începerea ziditului acestei mînăstiri cel mai de vreme la începutul anului 1390, se poate spune cu multă apropiere de adevăr, că biserica cea mare se tîrnosea, pentru a se sluji într-însa Sfintele Liturghii, probabil în toamna anului 1393. La această dată se aflau deci în hotarul ocinei lui Nan Udobă, la Călimănești, două mînăstiri.

E greu de spus cînd au început neînțelegerile dintre cele două mînăstiri așezate atît de aproape una de alta, ca acestea. Credem că atît timp cît au fost în viață popa Gavriil și Nan Udobă, mînăstirea lor n-a avut de suferit prea mult de la falnicul lăcaș vecin: Știm, după inscripția de pe clopotul unde apare numele lui Gavriil⁶⁹, că el era în viață în anul 1395 și, firește, igumen al mînăstirii pentru care se turnase acel clopot. Și dacă lăsăm la o parte părerea lui N. Iorga că Mircea a zidit în anul 1388 două mînăstiri, Călimănești și Cozia, totuși nu trebuie de lepădat vorba aruncată de el, că Mircea a pus pe Gavriil stareț la acest două mînăstiri unite⁷⁰. Așa credem și noi că s-a întîmplat, dar după anul 1393, adică după zidirea mînăstirii Cozia. Pînă la această dată poate că Gavriil a dat ajutor la clădirea ei, pentru că după obîrșia lui din ucenicia sfîntului Nicodim, trebuie să fi fost om încercat și în treburile materiale mînăstirești. Luase doar parte la zidirea Voditei, făcută cu cheltuiala lui Vladislav I voevod și «cu munca lui kyr Nicodim și a fraților lui»⁷¹, la clădirea din lemn de tisă a primei biserici de la Tismana, și clădise din pajiște mînăstirea Călimănești pe Olt. Aceste isprăvi ne îndeamnă să credem, că popa Gavriil a dat mînă de ajutor la

67. *Documente, B.*, XIII-XV, p. 44.

68. Arhitect Grigore Ionescu, *op. și loc. cit.*; G. Baș, *op. cit.*, p. 42, spune că arhitectul bisericii mari a Coziei «poate a fost Rade Borovici, pe care îl vedem însemnat pe pragul bisericii din Liuboslina», clădită pe la 1400 de către Milița, văduva cneazului Lazăr», p. 29.

69. B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 132, și St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice*, București (f. d.), p. 6; apud P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 154.

70. N. Iorga, *op. cit.*, p. 57.

71. *Documente, B.*, XIII-XV, p. 27.

clădirea mînăstirii Cozia. Poate că Mircea l-a pus chiar *ispravnic* lucrării și frații săi, ostenitori la aceeași nevointă. Așa mi s'înlămurează eu înecarea pe nesimțite a mînăstirii Călimănești pe Olt în valul de viață călugărească adus de zidirea Coziei.

Cred că în timpul lucrării de zidire și înfrumusețare cit și după terminarea lor, atît cît a mai trăit și igumenit Gavriil cele două mînăstiri, deosebirea între ceea ce era al uneia și cea ce era al alteia nu se simțea de loc. Comunitatea de bunuri și cele două obștii chinoviale se topiau pe nesimțite într-una singură. Și cum era și firesc noua mînăstire, Cozia, a covîrșit încet-încet cu întietatea. Desfătată, frumoasă, puternică prin ocrotirea, dragostea, fala și dărnicia neprecupețită a ctitorului ei, Cozia se ridica în văzul și cinstea tuturor, pe cînd cealaltă mînăstire scădea și se împutina pe fiecare zi ce trecea, făcînd în cele din urmă față de rudă săracă. După moartea în «desherență» a lui Nan Udobă, drepturile lui ctitoricești de la mînăstirea Călimănești pe Olt au trecut în patrimoniul familiei voivodale a Basarabeștilor; adică asupra lui Mircea cel Bătrîn⁷². Prin asta Mircea nu devenea ctitorul principal, — că popa Gavriil era acela, — dar supunerea mînăstirii domnești Codmeana supt ascultarea celei de la Călimănești pe Olt a fost, precum am spus, mijlocul legal prin care Mircea a ajuns «stăpîn și ctitor» al mînăstirii Călimănești pe Olt. Și firesc lucru Mircea urmărea împuternicirea și mărirea ctitoriei sale, a mînăstirii Cozia.

După moartea popii Gavriil și venirea în fruntea chinovii a altui egumen, care poate nu se trăgea din predania sfîntului Nicodim, acela a luat *starea de fapt*, lăsată la moartea sa de Gavriil, drept *stare de drept*. Adică mînăstirea Cozia, mînăstirea epitroapă peste mînăstirea Călimănești pe Olt și peste mînăstirea Codmeana, supusă acesteia în anul 1388 de Mircea, și el egumen singur la cîte trele mînăstirile. Egumenul pus de ctitor, de Mircea vodă, sau în tot cazul întărit de el și supt nemijlocita lui ascultare, (*mînăstirea Cozia* era doară *domnească*⁷³ și proprietate personală a domnului), căta să meargă în voia ctitorului voevod și, după cum arată documentele de la egumenul Sofronie (1406-1418) încoace, să se îngrijească în chip deosebit de mînăstirea Cozia. Ca atare noul egumen va fi socotit mînăstirile Călimănești pe Olt și Codmeana ca pe niște metoace oropsite, cu patrimoniul înglobat într-al mînăstirii epitroape Cozia și folosind numai acesteia.

Cu mînăstirea Codmeana lucrurile n-au mers tocmai așa; era doară și ea mînăstire domnească. Străduința ei, de a nu se lăsa înghițită de Cozia, se face simțită chiar din timpul lui Mircea cel Bătrîn⁷⁴, și merge

72. Cf. *Viața feudală în Țara Romînească și în Moldova*; V. Costăchel, «Domeniul feudal», București, 1957, p. 277.

73. La sîrbi *monastir kraljevski*: C. Jirecek, *op. cit.*, p. 17. În Dreptul bizantin *mînăstirile imperiale*: τὰ μοναστήρια βασιλικά αυτοκρατορικά, erau mînăstirile ocrotite de împărat pe temeiul titlului de întemeietor sau patron (P. Placidus de Meester, *op. cit.*, pp. 9, 186 și p. 104, 6, și André Ferradou, *op. cit.*, pp. 99-101).

74. *Documente*, B., XIII-XV, p. 57.

crescînd pînă ce ajunge mînăstire cu egumen și patrimoniu propriu⁷⁵; și chiar să împartă cu Cozia veniturile unor bunuri, ca cele de la vama Cîineni (Genune)⁷⁶, care fusese dăruită numai Coziei⁷⁷.

Pare-se că și mînăstirea Călimănești pe Olt să fi cercat ieșirea din starea de fapt, lăsată de Gavriil la moartea sa. Hrisovul plăsmuit datat 6870 [1362] [1407] ianuarie 8 (cf. *supra*, p. 1025) sprijinește acest punct de vedere și îmbie a crede, că viața mînăstirii Călimănești pe Olt nu s-a curmat îndată ce mînăstirea Cozia a fost gata de lăcuit și de săvîrșit Sfintele Liturghii în biserica ei. De bună seamă măcar o parte din călugării mînăstirii Călimănești pe Olt au stăruit să rămînă în acest sfînt lăcaș, care n-a fost părăsit și nici n-a căzut în ruină, de cît într-o vreme mult mai tîrzie de cum se crede. Părți din bolțile bisericii ei încă se puteau vedea acum vreo 30-35 de ani în urmă⁷⁸. Cele două hrisoave plăsmuite în vremea lui Radu II voevod, despre care am grăit mai sus fac dovada că mînăstirea întemeiată la Călimănești de popa Gavriil a continuat să trăiască și după întemeierea Coziei și după pogorîrea ei în rîndul metoacelor. Cît timp, hrisoavele nu spun; dar tăcerea lor nu însemnează că ea n-a mai trăit. Pentru că locul cald și adăpostit, unde era zidită, se potrivea de minune pentru o bolniță de adăpostit călugării bătrîni și bolnavi; și nu se poate zice că ea n-ar fi fost folosită pentru această nevoie, măcar pînă cînd s-a zidit, în anul 1542, «Bolnița mînăstirii Cozia»⁷⁹. Chiar și după ce Petru vodă Paisie a făcut această bolniță, ctitoria lui popa Gavriil a continuat să trăiască ca o sihăstrie sau, mai bine, ca un schituleț, cum sînt atîtea în jurul mînăstirilor Tismana, Hurez, etc. Oare nu într-un sfînt lăcaș ca acesta și-a petrecut viața călugărească monahia Teofana, mama lui Mihai Viteazul? Că doar nu se poate nici gîndi, să fi lăcuit în mînăstirea Cozia laolaltă cu mulțimea de călugării. Oare nu este acesta schitul unde «călugărașul Gavriil Lotreanu» scria, la 1602 noemvrie 8, duioasa scrisoare, pagină de antologie, în care-și povestesc durerile călugărița Teofana, doamna Stanca și domnița Florica: mama, soția și fiica lui Mihai Viteazul...⁸⁰?

† TIT SIMEDREA

75. Cf. *ibidem*, s. VI, v. I, p. 57.

76. *Ibidem*, p. 42.

77. *Ibidem*, XIII-XV, p. 69.

78. *Schituri și biserici de sat*, pp. 35 și urm.

79. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, II*, în «B.C.M.I.», XXXIII, 1931, p. 24.

80. *Documente, B.*, sec. XVIII, v. I, p. 78.

DATE IN LEGĂTURĂ CU BISERICA VECHII CURȚI DOMNEȘTI DIN CÎMPULUNG-MUȘCEL

Explicarea și datarea vestigiilor rămase la vechea reședință din Cîmpulung-Mușcel este un obiectiv atrăgător, dar dificil, avînd în vedere numărul restrîns de știri anterioare secolului al XVII-lea privind această curte, raritatea monumentelor din epoca feudalismului timpuriu, și nu mai puțin pînza legendelor și a «tradițiilor» care au influențat unele cercetări din trecut.

Stabilirea cetății de scaun la Cîmpulung, atestată în mod neîndoios atît de mormîntul lui Nicolae Alexandru din biserica «Negru Vodă», cît și de grafitul din biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș — care consemnează că Basarab a murit în Cîmpulung —, corespunde etapei de încheiere a statului, cînd posibilitățile economice și dominarea formațiilor politice mai mărunte, de către o organizare feudală centrală, consolidează statul nou creat.

Este sigur că nu la sfîrșitul secolului al XIII-lea, de cînd datează pe aria Țării Romînești micile monumente religioase de felul celor de la Turnu Severin, și Coșuștea Crivelnic, s-a ridicat biserica de piatră din Cîmpulung, ci la o dată mai apropiată de mijlocul secolului al XIV-lea după năvala oștilor hanului Uzbeg din 1335, cînd s-au creat condițiile favorabile consolidării instituțiilor feudale în Țara Romînească¹. Pînă în prezent însă, nu există știri sigure despre monumentele din incinta Curții domnești din Cîmpulung anterioare sec. al XVII-lea. O dovadă a existenței bisericii de Curte, un transumpt din 1352, anul urcării pe tron a voievodului Nicolae Alexandru, corepunzînd grafitului de la Argeș, a fost socotit pînă în anii din urmă provenind de la un act fals². Piatra de mormînt a voievodului Nicolae Alexandru nu seamănă în nici un fel cu cele trei monumente asemănătoare din aceeași epocă, găsite în săpăturile din biserica Sf. Nicolae Domnesc, din Curtea de Argeș.

În sfîrșit, releveul vechilor fundații ale bisericii Curții din Cîmpulung reconstruită de două ori, publicat de N. Ghika-Budești³, dezvăluind o biserică de plan romanico, deosebită de cele anterioare din Garvăn-Dinogetia și Turnu-Severin⁴, și de cea

1. *Istoria Romîniei*, vol. II, București, 1961, p. 154.

2. V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș*, în „B.C.M.I.”, anul 1917-1923, pp. 22-23. În realitate, deoarece data de 1351-1352 corespunde cu domnia lui Nicolae Alexandru și filiația din Basarab este corectă, actul din care este reprodus acest transumpt în documentul din 1618, era autentic. (*D. I. R.*, veacurile XIII, XIV și XV (1247-1500), B., p. 12)

3. *Evoluția arhitecturii în Muntenia*, Partea întâia..., în „B.C.M.I.”, anul 1927, fasc. 63-64; text p. 6, plan. I, fig. I. Planul a fost ridicat de către V. Drăghiceanu în urma săpăturilor întreprinse în 1925. Un rezumat al unei comunicări a lui V. Drăghiceanu despre aceste săpături în *II-e congrès international des études byzantines*, Belgrad, 11-16 april, 1927, p. 12.

Se pare că săpături nesistematice a întreprins prin 1876 și D. Butculescu. La 18 septembrie 1876, D. Butculescu trimite o petiție Ministerului Instrucțiunii, relatînd că „în locul monastirii se află un subteran care, după spusa unora, ar conține multe lucruri prețioase și de unde aş dori să le extrag; de aceea vă rog... de a ordona superiorului spre a mă lăsa să efectuez săpăturile mele în acest local” (*Arh. Stat., Fondul Min. Instr.*, 1370/1870, f. 269). Ministerul trimite adrese către superiorul mînăstirii și către petiționar, aprobînd săpăturile (*op. cit.*, f. 270). Cu același prilej se propune înființarea unui muzeu în mînăstire.

4. Vezi Corina Nicolescu, *Inceputurile artei feudale din țara noastră, în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în „S.C.I.A.”, nr. 1, anul 1959, pp. 47-61.

mai târzie cu câțiva ani, biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, ridică de asemenea întrebări.

Aspectele arhitectonice pe care le-a avut biserica în diferitele ei reconstrucții, reflex al posibilităților materiale și viziunii stilistice ale grupelor sociale respective, caracteristicile pietrei de mormânt care au stîrnit polemici și numeroase discuții, precum și problema autenticității anumitor trăsături din portretele votive, sînt importante atît pentru istoria artei cît și pentru istorie în general.

Nu este lipsit de importanță dacă biserica de Curte a primilor Basarabi a fost de plan romanic (N. Ghika-Budești), dacă a aparținut la început comunității catolice, fiind transformată în monument pentru cultul ortodox o dată cu cucerirea Cîmpulungului de către Basarab, păstrîndu-se, însă, în linii mari, planul romanic anterior (presupunerea lui V. Vătășianu⁵, care se îndoiește însă de autenticitatea releveului lui V. Drăghiceanu), dacă a prezentat încă de la început un plan de «cruce greacă înscrisă» (N. Iorga)⁶, sau dacă a avut o altă evoluție.

Este importantă desigur și datarea pietrei de mormânt care se leagă de o anumită viziune stilistică, precum și stabilirea autenticității portretelor votive, nestudiate încă.

Avînd în vedere complexitatea problemelor legate de biserica Curții, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», zisă și biserica «Negru Vodă», de piatra de mormânt și de portretele votive din această biserică, vom încerca, pe de o parte, să stabilim pentru biserică și portretele votive înnoirile ce pot fi deduse din știrile existente, stabilind unele forme de tranziție și data apariției lor, iar pe de altă parte, pentru piatra de mormânt, problema originalității ei. Toate aceste monumente vor fi analizate regresiv, pornindu-se de la aspectul lor cel mai apropiat și mai deslușit către cel mai îndepărtat.

A. BISERICA

Considerațiile făcute pînă în prezent despre biserica «Negru Vodă» și releveul publicat de N. Ghika-Budești, nu indică faptul că biserica a fost reconstruită de două ori, și sar peste monumentul care durează între anii 1635 și 1826, apreciind numai pe cel prezent și pe cel din sec. al XIV-lea⁷. Aceasta a favorizat interpretările greșite în legătură cu aspectul primei biserici.

RECONSTRUCȚIA 1826-1832

Actualul aspect al bisericii «Negru Vodă» se datorește arhitectului Frantz Wale⁸, care ridică monumentul sub domnia lui Grigore Ghika între anii 1826 și 1832⁹. De o formă arhitectonică improvizată, biserica prezintă o turlă mare pe naos, sprijinită pe patru picioare de zid adosate zidurilor nord și sud și două turle, oarbe, pe absida altarului și pe pronaos.

Reducerea lățimii bisericii (9,50 m) prin picioarele de zid pe care se sprijină cupola, disgrațios de mare și disproporționat de scundă raportată la diametru, arată

5. *Istoria artei feudale în Țările Române*, vol. I, București, 1959, pp. 130-131, fig. 111.

6. „Domnul evlavios și harnic care a fost acest Nicolae Alexandru, făcu biserica de zid într-o formă care va fi semănat cu a bisericii Domnești de la Curtea de Argeș”, în *Istoria Bisericii românești*, ediția I, vol. I, București, 1929, p. 41. Această opinie nu a mai fost formulată în ediția a II-a aceleiași cărți.

7. Este puțin probabilă o reconstrucție în sec. al XV-lea, cînd s-a zidit, în general, destul de puțin, în Țara Românească, iar una din sec. al XVI-lea ar fi fost consemnată în inscripții sau s-ar vîdi prin elemente arhitectonice din această epocă.

8. Ion Răuțescu, *Cîmpulung-Mușcel, monografie istorică*, Cîmpulung, 1941, p. 72.

9. Pisaniea lui Grigore Ghika la N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, fasc. I, ediția 1905, p. 127. Cf. *Sfințirea mînăstirii din Cîmpulung*, în „Curierul românesc”, nr. 91, anul IV, 29 dec. 1832. Cf. Pomelnicul din anul 1831 al lui Filaret Beldiman, la Ion Răuțescu, *Un egumen moldovean la mănăstirea Cîmpulung*, în „Raze de lumină”, anul II, nr. 5, p. 350; [Grigore Ghika] „au zis să facă” [biserica] din fața pămîntului însă tot cu aceeași piatră pe dinafară care s-a zidit de Radu Vv... Așadar, la 1826, 4 mai, după ce mai înainte o risipisem pînă la pămînt, m-am apucat de am zidit-o precum se vede...”

În realitate, planul altarului este modificat și pronaosului i se adaugă în vest încă o travee. „Vechea temelie” înseamnă deci — în cazul de față — cele două fundații longitudinale. Cf. Arhiv. Stat., *Condica Mitropoliilor*, mss. 142, fila 116 sq.

că această soluție, neuzită în arhitectura tradițională, a fost artificială și că monumentul anterior a avut un alt aspect.

Reconstrucția din 1826-1832 urmează demolării totale a bisericii înălțate de Matei Basarab, șubrezită în cutremurul din 14 octombrie 1802¹⁰, și năruită în urma cutremurului din anul 1819¹¹.

RECONSTRUCȚIA 1635-1636

Pentru stabilirea aspectului bisericii înălțate din temelie în 1635-1636¹², trebuie să ne punem întrebarea dacă între această dată și cea a demolării ei (1826) nu a suferit restaurări sau chiar o nouă reconstrucție. Exista la începutul sec. al XIX-lea, când îl descriu catagrafiile, un monument de la Matei Basarab sau altul mai nou?

Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să reținem pe de o parte anumite descrieri din catagrafii, iar pe de alta, să degajăm monumentul de adausurile — și acestea cunoscute — din sec. al XVIII-lea.

În cele trei catagrafii dinainte de 1826¹³, cunoscute în prezent, se menționează că atît în altar, cît și în naos și pronaos, zugrăveala era veche, ștearsă, iar pe alocuri căzută pe jos¹⁴. De altfel, prezența lui Matei Basarab și a doamnei Elina în portretele votive îi indică drept ultimii ctitori ai zugrăvelii. O zugrăveală din timpul lui Constantin Brîncoveanu, de pildă, ar fi fost însoțită de chipul voievodului.

Deși în catagrafiile din 1809 și 1810, se relatează că acoperișul bisericii era de șindrilă, totuși o mențiune din aceeași catagrafie din 1810, precizează că «biserica cea mare [este] învelită cu plumb peste tot»¹⁵.

Din relația lui P. D. Baksic din 1648¹⁶ în care se descrie incendiul mînăstirii din 1647, știm că biserica lui Matei Basarab era învelită cu plumb. De la sfîrșitul sec. al XVII-lea, bisericile sînt învelite cu materiale mai puțin costisitoare.

Este sigur deci — avînd în vedere și faptul că nici un document sau mențiune nu relatează despre o reconstrucție a monumentului în această etapă —, că biserica dărîmată în 1826 era cea ridicată, acoperită și zugrăvită de Matei Basarab.

Ea a suferit totuși, cum este și firesc, anumite modificări. Pentru a ne reprezenta monumentul ridicat de Matei Basarab, este necesar să-l cunoaștem așa cum arăta la începutul sec. al XIX-lea, apoi să desprindem din el diferitele adausuri, pe care va trebui de asemenea să le precizăm. Acest lucru este posibil.

Intr-adevăr, din minuțioasele descrieri ale catagrafiilor din 1809, 1810 și 1823, aflăm că biserica avea un altar, un naos, un pronaos, un exonartex și un pridvor. Am fi înclinați să credem, deoarece se vorbește în catagrafii de «tinda dintii» și «tinda din mijloc»¹⁷, că exonartexul făcea parte din trupul bisericii, înălțîndu-se pe ultima travee ves-

10. Mențiunea în pisania lui Grigore Ghika (vezi nota precedentă).

11. Mențiune pe „o mușama cu imaginea bisericii”, la N. Iorga, *Inscriptii...*, fasc. I, pagina 134).

12. „S-au început a se zidi această... besearecă de în fața temeliei în luna iunie 22 zile... 7143 (1635) și se-au săvîrșit în luna lui august 20 de zile... 7144 (1636)”. (Pisania din nordul ușii de intrare, la N. Iorga, *Inscriptii...*, fasc. I, p. 128). „Negru Vodă au zidit biserică de mir, frumoasă... pînă cînd vechimea și cutremurul pămîntului cuprinzînd-o din toate părțile, cu crăpătură surpatu-s-au și s-au risipit pînă la pămînt... și acea grămadă de pietre ce zăcea de-asupra temeliei dînd-o în lături pînă la fața pămîntului, și bine curățînd locul bisericii, așa tocma din fața pămîntului, pre același temei, cu aceleași pietre a o zidi început-am...” (hrisovul lui Matei Basarab de înființare a mînăstirii, din 10 aprilie 1647, în Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 3683, fila 15), „...de atîta număr de ani, surpatu-s-au pînă la temeiul de au stat piatră grămadă 7 ani... ne-am apucat și am făcut mănăstire și lăcuință călugărească...” (hrisovul lui Matei Basarab dat mănăstirii Cîmpulung, din 28 iulie 1650, la D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului...*, București, 1908, p. 17).

13. Catagrafiile din 1809, 1810 și 1823, în Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 720.

14. „Atît sf. altar cît și înăuntru bisericii peste tot zugrăveala ștearsă, încă pe alocurea și tencuiala căzută jos...” (*Cat.* 1809, fila 229). „Atît sf. altar, cît și înlăuntru bisericii peste tot zugrăvită dar prea veche zugrăveala încă pe alocurea căzută tencuiala...” (*Cat.* 1810, fila 260).

15. *Cat.* 1810, fila 290.

16. „Visita di Valacchia”, în G. Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*, în *Diplomatarum Italicum*, II, Roma, 1930, p. 373.

17. „O perdea de cit alb cu vergeaua ei în tinda din mijloc..., o perdea de postav roș în tinda dintii” (*Cat.* 1809, fila 228); „o perdea de postav... în tinda din mijloc... o perdea de postav... cu fierul ei în tinda dintii...” (*Cat.* 1810, fila 302 rv).

tică din releveul publicat de N. Ghika-Budești. Două mențiuni însă, una relatînd despre «tinda dintîi» și «tinda cea mare», cealaltă despre «tinda cea din afară» [de biserică]¹⁸ elucidează această problemă, indicîndu-se că «tinda de afară» era un adaos tîrziu, probabil din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd ele apar frecvent (vezi și biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, înainte de restaurare)¹⁹, și nu avea nici o legătură cu biserica. Este motivul pentru care, în aceleași catagrafii apar cînd două tinde, cînd una singură.

Biserica prezenta patru turlă, «însă 2 pe sf. altar, una în mijlocul bisericii, desfundat, și a 4-a pe tinda cea de afară care este înfundată»²⁰. Din această mențiune deducem că turlăle înfundate au fost ridicate probabil tot în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, o dată cu exonartexul. Ele erau poate de lemn, «acoperite cu șindrila de brad cum și bîrnele lor» [baze tot de lemn]²¹.

Biserica de la Matei Basarab a avut deci o singură turlă. Este firesc ca această turlă, care încorona un naos cu o lățime de 9,50 m, să se fi sprijinit pe stîlpi de zid. Într-adevăr, acest lucru este menționat de Paul de Alep încă din 1653²², de catagrafiile din 1809 și 1810²³ și de relatările în legătură cu reconstrucția bisericii din 1826-1832²⁴.

Stîlpul de zid «din Strana cea mică, plesnit de cutremur»-ul din 14 octombrie 1802, fusese consolidat cu stîlpi de lemn²⁵.

De jur-împrejur, un brîu de piatră încinge biserica și sub acest brîu, 13 ferestre mari cu chenare de piatră corespundeau, poate, cu «12 ferestre mici ce sînt sub streșina bisericii fără cercevele, desfundate»²⁶.

Biserica prezenta la începutul sec. al XIX-lea o tîmplă de zid «zugrăvită în fețe, iar în dos și netencuită»²⁷. Această tîmplă este ridicată după «răzmerița» din 1737, înaintea ei existînd o alta de lemn, incendiată cu acest prilej²⁸.

18. „4 icoane vechi în tinda bisericii... 2 icoane vechi în tinda cea mare” (*Cat. 1810*, fila 284 rv). „4 turlă... însă 2 pe sf. altar, una în mijlocul bisericii desfundat și a 4-a pe tinda cea de afară care este înfundată...” (*Cat. 1809*, fila 229). Vezi și nota 91: „...fiu-meu Mantei, care i zac oasele în sf. minăstire [Cîmpulung] în tinda bisericii...” (hrisov din 16 iulie 1666, Arhiv. Stat., Mss. 204 (fila 436)).

19. Fotografii în *Curtea Domnească din Argeș*, în „B.C.M.I.”, anii 1917-1923, fig. 92, p. 84, și fig. 96, p. 89.

20. *Cat. 1809*, fila 229, și *Cat. 1810*, fila 260.

21. *Ibidem*.

22. „Biserica este elegant ridicată pe patru frumoși piloni” (The church is handsomely erected on four beautiful pillars”), în *The Travels of Macarius, patriarch of Antioch*, ed. P. C. Belfour, London, 1836, vol. II, p. 329. Aceeași remarcă și pentru biserica Sf. Dumitru din Craiova. *Ibidem*, p. 364.

23. „...turlă pă dinlăuntru crăpată de jur împrejur și proptită cu 4 stîlpi de lemn pe lîngă stîlpul de zid din strana mică. Are însă înăuntru în fața altarului 4 stîlpi mari groși de zid...” (*Cat. 1809*, fila 229), „...turlă pe de dinlăuntru crăpată de jur împrejur și proptită cu stîlpul de lemn, stîlpul de zid din strana cea mică, care stîlp ține temeiul turlălor, fiindcă acest stîlp au plesnit de cutremur fiindcă temeiul turlălor este pe patru stîlpi de zid iar ceilalți stîlpi sînt zdraveni 3” (*Cat. 1810*, fila 260).

24. „Am aflat la leat 1813, 29 iunie..., biserica cea mare cu totul crăpată de atîtea cutremure încît un stîlp din acei patru mari ce era în biserică, fiind sdruncinat cu totul, l-au fost căptușit acei de mai nainte stăpînitori cu stîlpi de stejar, ca să nu cadă bolta cea mare, care era răzemată preste acești patru stîlpi...” (Pomelnicul din anul 1831 al lui Filaret Beldiman, la Ion Răuțescu, *Un egumen moldovean...*, p. 350). „...așadar au stătut această zidire pînă la leat 1819, cînd atunci... au căzut o bucată mare de boltă, fiind biserica foarte slabă de multe cutremure și acoperămîntul de multe ploi...” (mențiune pe „o mușama cu imaginea bisericii”, la N. Iorga, *Inscripții...*, fasc. I, p. 134).

25. Vezi notele precedente.

26. *Cat. 1809*, fila 229. Aceste 12 ferestre mici nu sînt menționate în celelalte catagrafii anterioare anului 1826. (Cf. *Cat. 1810*, fila 260; *Cat. 1826*, fila 303). Deoarece se descrie exteriorul bisericii de piatră și se menționează „tencuiala stricată”, poate fi vorba de turlă în contextul următor: „La fieșcare turlă cruci de hier legate cu lanțușari de hier. Zugrăveala cu tencuiala stricată peste tot cu alte 12 ferestre mici ce sînt sub streșina bisericii fără cercevele desfundate, care biserică este acoperită de la leat 1800 etc.”. Este posibil ca redactorul catagrafiei să fi scris „streșina bisericii” în loc de „streșina turlă”. Ferestre mici între brîu și cornișe, luînd locul rozetelor de ventilație din sec. XIV-XVI, găsim frecvent în Tara Romînească în sec. XVIII. În timpul lui Matei Basarab, registrul superior al fațadelor nu are, de obicei, deschideri.

27. *Cat. 1809*, fila 229, și *Cat. 1810*, fila 260.

28. Pavel Chihaia, *Etapă de construcții în incinta mănăstirii Negru Vodă din Cîmpulung-Mușcel*, în „S. C. I. A.”, nr. 1, 1961. Cf. Pomelnicul mănăstirii (Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 3722, fila 28): [Egumenul Nicodim Beleteanu] „au făcut biserica... pre dinăuntru împodobită cu tîmplă, cu arginturi și policandru...”. Zidirea tîmplei și zugrăvirea ei este men-

Pardoseala era din aceleași lespezi de piatră, existente și în prezent²⁹.

Ușa «veche» a bisericii avea «lăturile» (canatele) de nuc «cu săpături»³⁰. Un «catihumen» de lemn (cafas) lipit de peretele vestic al naosului, ridicat la sfârșitul sec. XVIII, și un «amvon» tot de lemn, completau interiorul³¹.

Cele două pisanii existente astăzi la nordul și sudul ușii vestice erau încastrate deasupra ușii vestice a bisericii lui Matei Basarab, cealaltă în pronaos, cum se obișnuia frecvent³².

Actualele chenare de piatră ale ușilor situate la intrarea vestică și la absida altarului, nu sînt cele hărăzite de Matei Basarab bisericii din 1634, deoarece stilul sculpturii ornamentale, în care se înserează profilul acestor chenare, asemănător celor de la Mănăstirea Gherghița³³ se lucrează frecvent în Țara Românească de-abia după înălțarea bisericii Stelea din Tîrgoviște (1645)³⁴.

Se pare însă că aceste chenare au fost încastrate la biserica «Negru Vodă» în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea³⁵.

Din cele expuse pînă aici, putem conchide — în privința adausurilor arhitectonice de la biserica ridicată de către Matei Basarab —, că aceste adausuri au fost următoarele:

1. Exonartex-ul de zid.
2. Pridvorul pe patru coloane de piatră.
3. Cele trei turle (două pe altar, una pe exonartex).
4. Tîmpla de zid.
5. Chenarele de piatră ale ușilor, existente în prezent.

Degajînd biserica de aceste adausuri, obținem monumentul inițial, care prezenta un altar, un naos încoronat de o turle susținută pe patru stîlpi de zid, și un pronaos.

Un brîu de piatră încingea biserica, deasupra celor 13 ferestre mari.

Aflînd aceste trăsături ale monumentului înălțat între anii 1634 și 1635, am rezolvat numai pe jumătate problema, deoarece planul lui ne rămîne necunoscut. O serie de observații ne vor permite însă să emitem și asupra acestei chestiuni o presupunere realistă.

Intr-adevăr, în releveul publicat în N. Ghika-Budești, constatăm că naosul formează un pătrat perfect — laturile nord și sud ale sale fiind egale cu latura vestică. Pe de altă parte, dacă deplasăm corect pilonii mediani (din acest releveu) pentru ca ei să formeze cu cei vestici un pătrat, în care să se poată înscrie cercul tamburului turlei — corespunzînd astfel descrierii din documente —, vom obține un pătrat înscris în alt

ționată în același pomelnic în dreptul numelui lui Pashal Șatrar". „Acesta au dat ajutor de s-au zugrăvit tîmpla sf. bisericii" (fila 26 rv), și Saftiei Jupînița care a dat de asemenea „la zugrăvit tîmplei" (*ibidem*), precum și în diata ieromonahului Vasile pentru moșia Neagomirești etc., din 22 august 1745 (Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 1448, fila 176 rv.). „...la tîmpla cea de piatră taleri 30, acestia am dat bani de ai mei".

29. *Cat.* 1809, fila 829, și *Cat.* 1810, fila 260.

30. *Ibidem*.

31. „1 catihumen de lemn zugrăvit cu zăbrele sus de arh. Dositei și podul cu scînduri" (*Cat.* 1809, fila 228). Catihumenul este făcut deci în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. În legătură cu introducerea catihumenilor (cafasurilor) la noi, cf. C. Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București*, București, 1927, p. 35.

După „răzmerița" din 1737, s-a pus o „altă masă de prestol la altar", dăruită de Teokitis Ieromonah. (Pomelnicul mănăstirii, Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 3722, fila 20 rv) și „un cuvuciu pe patru stîlpi deasupra sf. prestol... făcut de arh. Dositei..." (*Cat.* 1809, fila 228).

32. Vezi *Pomelnicul mănăstirii*, în Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 3722, filele 48-49; *Metropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I* (traducerea lui Ghenadie Enăceanu a mss. scris în grecește de mitropolitul Neofit), în „Biserica Ortodoxă Română", anul III, nr. 5, 1876, p. 177.

33. Fotografii în N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, Partea a treia, în „B.C.M.I.", anul 1933, fasc. 71-74, pl. XXIII, fig. 28.

34. *Ibidem*, p. 20.

35. Dacă ușciorii acestor chenare de piatră provin de la o biserică ridicată probabil în timpul lui Matei Basarab (cu pronaos închis), pragurile lor superioare originare pe care erau sculptate de obicei pisanii, au fost înlocuite cu altele, sculptate cu un profil asemănător, dar cu un alt decor ornamental decît cel pe care îl constatăm la cele două perechi de ușciori, cu un motiv imitat după cel al pisaniei lui Matei Basarab, așezată în nordul ușii vestice. Aspectul acestor praguri superioare ne îndeamnă să credem că ele au fost lucrate în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. De asemenea, faptul că la actuala biserică nu apare decît unul dintre aceste praguri superioare la ușa sudică a altarului — celălalt de la ușa de intrare a fațadei vestice fiind așezat ca prag inferior (ascuns aproape în întregime de dalele pavajului) și înlocuit cu pragul pe care este săpată pisania lui Grigore Ghika din 1826, ne îndeamnă să presupunem că aceste ancadrame au fost încastrate în biserică în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

pătrat, condiție planimetrică a unei biserici de plan «cruce greacă înscrisă», așa cum foarte probabil, era cel al bisericii ridicate de Matei Basarab.

În privința pronaosului, raportul între lungime și lățime, sensibil mai mic decât cel de la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș și de la Mitropolia din Tirgoviște, se apropie de cel al bisericii Sf. Ion Aliturghitos din Messembria, de același plan³⁶.

Rămâne mai dificilă de rezolvat, problema altarului, deoarece se pare că aci săpăturile din 1925 nu au investigat suficient solul. A avut altarul proscomidie și diaconicon ca în bisericile citate mai sus, a fost de tipul Hîrtiești³⁷ — tot de plan «cruce greacă înscrisă», cu cupola susținută de doi piloni și de zidurile longitudinale ale altarului —, sau prezenta forma actuală, fără ziduri longitudinale (și în acest caz presupunerea planului «cruce greacă înscrisă», cade)?

A doua ipoteză este exclusă, deoarece documentele relatează despre o cupolă susținută de patru stâlpi.

Ultima ipoteză nu se poate, de asemenea, susține, din mai multe motive. Primul, cel teoretic, este că bolta semicilindrică pe ax (cerută de baza turlei «brînul», care știm după catagrafii că exista, presupunând pandantivi și bolți în cruce), nu se putea opri brusc deasupra catapetesmei, nesprijinită de nimic. Cei doi piloni estici din releveul V. Drăghiceanu — de altfel nemenționați în catagrafiile în care se precizează că în biserică sînt patru stâlpi³⁸ — trebuie să fi fost continuarea celor două ziduri longitudinale, care des-părțeau încăperea altarului de proscomidie și de diaconicon. Dar, admitînd totuși, prin absurd, că ei ar fi existat în realitate, este greu să ne închipuim că acești piloni ar fi putut susține întreaga travee a altarului și cele trei travee vestice.

Dacă analizăm soluțiile arhitectului F. Walet din anii 1826-1832, constatăm că în afară de cele două coloane — corespondente stîlpilor estici —, el a prevăzut pentru această parte a bisericii și două picioare de zid, lungi de 1,80 m, late de 0,75 m, care se leagă de zidurile nord și sud ale naosului, astfel încît împingerile vestice ale bolții altarului sînt, în parte, preluate de aceste picioare de zid.

Avem și dovezi documentare despre existența proscomidiei și diaconiconului. Catagrafiile menționează două turle deasupra altarului³⁹. Ele aveau o bază și erau învelite cu șindrilă. Este greu să ne închipuim că aceste turle — chiar de lemn fiind — se sprijineau numai pe o singură latură (respectiv cea sudică și nordică), iar, în rest, pe grin-zile longitudinale ale podului. Greutatea șindrilei ude sau înzăpezite ar fi depășit puterea de rezistență a acestor grinzi. De altfel ne putem imagina cu greu, arhitectonic vorbind, două turle pe un altar monotraveic, poligonal.

În sfîrșit, actuala biserică a bolniței mînăstirii, ridicată în 1718⁴⁰, pe plan treflat, prezintă, în mod neașteptat, o absidă — diaconicon (care îi strică conturul), inutilă la un paraclis de bolniță, unde nu se țin veșminte și odoare importante. Interpretăm această caracteristică planimetrică drept o influență a bisericii mari.

În lumina acestor considerații, presupunem că altarul a fost compartimentat, prin două ziduri longitudinale, străpunse de cîte o ușă. Săpăturile insuficient de profunde, au-găsit probabil deschiderile, interpretînd două ziduri și doi piloni, unde, în realitate, mai adînc, s-ar fi descoperit două ziduri continue.

Conchidem deci că biserica mînăstirii ridicate de Matei Basarab, peste temeliile bisericii de mir anterioare, era foarte probabil de plan «cruce greacă înscrisă», cu pros-comidie și diaconicon la altar, o turlă pe naos și cu pronaos.

CONSTRUCȚIA DIN SECOLUL AL XIV-LEA

Dacă știrile din sec. al XIX-lea ne permit să ne reprezentăm în linii mari biserica înălțată de Matei Basarab, pentru monumentul anterior nu avem decât puține date, în-serate, în hrisovul lui Gavril Movilă, din 13 noiembrie 1618⁴¹, în cele două pisanii din

36. Planul la G. Balș și N. Ghika-Budești, *Ruinele bizantine din Mesembria*, în „B.C.M.I.”, anul V, 1912, fig. 15, p. 10.

37. Planul la N. Ghika-Budești, *L'Ancienne Architecture religieuse de la Valachie*, în „B.C.M.I.”, XXXV, 1942, fasc. 1-2, pl. X, fig. 102.

38. Vezi nota 23.

39. Vezi nota 18.

40. Pisania în lapidariul Muzeului Regional din Cîmpulung.

41. *D.I.R.*, veac. XVII, B, vol. III, p. 264.

1635⁴², precum și în hrisovul de întemeiere al mănăstirii din aprilie 1647⁴³. Din aceste scrieri aflăm că biserica este zidită de «Radu Negru» Vodă⁴⁴.

Faptul că «Radu Negru» este indicat drept ctitor, se datorează în cazul de față numai faimei sale legendare, ca și portretului lui Radu I din biserică, care — cu un aspect diferit de cel din sec. XVII — există până astăzi. Alături de Radu I era zugrăvită și al doilea ctitor, Nicolae Alexandru, dar el nu este menționat ca atare, deoarece, la începutul sec. al XVII-lea se închegase legenda — consemnată de cronicile scrise în sec. al XVII-lea — lui «Radu Negru». Genealogia este inversată și în loc ca Radu I să apară drept fiul lui Nicolae Alexandru, el este trecut drept bunicul acestuia, tatăl fiind Basarab, după cum se putea citi și pe piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru aflată în biserică.

O dată acreditată părerea în sec. al XVII-lea că biserica fusese înălțată de «Negru Vodă», problema era a datării ei.

Desigur că monumentul ridicat în sec. al XIV-lea nu a avut, ca și biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș sau biserica mare din Mănăstirea Cozia, pisanie de piatră, ci foarte probabil una zugrăvită, sau numai o simplă mențiune lângă portretele ctitorilor.

Deoarece biserica din Cîmpulung a stat dărîmată șapte ani, după care zidarii au reconstruit-o din temelie, este de asemenea probabil — admitînd că exista zugrăvită o pisanie —, ca ea să fi dispărut.

De unde a luat, așadar, cel care a scris pisanile din 1635, și documentul de întemeiere al mănăstirii din 10 aprilie 1647, data 6723 (1215)? Că este o dată eronată o confirmă, în afară de nepotrivirea cu celelalte evenimente istorice, documentul privilegiilor orășenilor din 12 aprilie 1636⁴⁵, unde Matei Basarab menționează că a văzut hrisovul de întemeiere al orașului al lui «Radu Negru», din anul 6800 (1291 sau 1292).

Acest hrisov de întemeiere a orașului din anul 1291 sau 1292, nu a existat desigur în arhiva orașului, deoarece el nu este citat nici în documentele pentru orășeni ale lui Radu Mihnea din 7 mai 1615⁴⁶, și al lui Leon Vodă din 26 august 1630⁴⁷, anterioare lui Matei Basarab, nici de cele ulterioare, al lui Grigore Ghica, din 1672, și al lui Gh. Duca din 1682⁴⁸. Este posibil ca acest document să fi existat însă în mănăstire și el să fi fost emis în primul an de domnie al lui Radu I, așa cum documentul de la Nicolae Alexandru din 1351 sau 1352 este emis în primul an de domnie a acestuia⁴⁹. Este firesc, de asemenea, ca acest document, poate existent în mănăstire, între 1635 și 1640 (la

42. N. Iorga, *Inscripții...*, fasc. I, pp. 128, 129.

43. Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 3683, fila 15.

44. „Sf. biserică... care iaste întemeiată și zidită de răposatul Negru Radul Voevod... ca să-i fie satul Bădești... dat și miluit de Io Neculai Alexandru Voevod, feciorul bătrînului, răposatului Io Basarab Voevod, nepotul răposatului Negru Radu Voevod, care este pristăvit și îngropat trupul lui în această sf. biserică...” (hrisovul lui Gavril Movilă dat bisericii din Cîmpulung din 13 noiembrie 1618, în *D.I.R., veac. XVII, B.*, vol. III, p. 264). „...din temelie zidită a fost de prea luminatul Negru... întru cursul anilor de la începutul lumii 6723 (1215)”. (Pisanile de piatră, la N. Iorga, *Inscripții...*, fasc. I, p. 127).

45. La Ion Răuțescu, *Cîmpulung...*, p. 365.

46. *Ibidem*, p. 364.

47. *Ibidem*, p. 362.

48. *Ibidem*, p. 366.

49. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor din Dacia Traiană* (vol. III, ediția a treia, p. 29), compară data de 6799 (1291) cu 6723 (1215), în transcriere chirilică, ajungînd la concluzia că redactorul pisanilor a citit 6723 în loc de 6799. Data de pe hrisovul pentru orășeni este însă 6800 și nu 6799. D. Onciul („Radu Negru” din *Opere complete*, București, 1946, pp. 126 sq.), consideră că data 6723 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1215) este transcrierea greșită a datei 6893 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1385), iar data pomelnicului 6730 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1222), transcrierea greșită a datei 6890 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1382).

Observăm că prima dată este cea a morții lui Radu I, iar cea de a doua nu provine dintr-un pomelnic original — cum credea D. Onciul —, ci dintr-unul improvizat în sec. al XVIII-lea (vezi nota 51). N. Iorga (*Inscripții*, fasc. I, p. 131) opinează că „se citi 6800, acolo unde va fi fost 6890 și ceva și 6900, unde va fi fost 6920 și ceva”, și „6725 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1215) acolo unde era 6873 (ⲒⲚⲓⲕⲓⲁ) (1364)”. Prima aserțiune poate fi acceptată. A doua presupunere, care substituie data 1364 legată de numele lui Nicolae Alexandru, de pe piatra de mormînt, pe cea de 1215, legată de numele lui „Radu Negru”, ni se pare mai puțin verosimilă.

data aceea se afla încă și documentul anterior din 1351 sau 1352 al celui alt ctitor) să fi ars în incendiul din 1639, în care au pierit și alte hrisoave ale bisericii⁵⁰.

Spre deosebire de documentul de la Nicolae Alexandru, în care Gavril Movilă a putut desluși anul 6860 (1351 sau 1352), documentul de la Radu I, să presupunem din anul 1375, probabil cel al urcării sale pe tron, era poate degradat, dând naștere la două versiuni diferite, una greșind semnul sutelor și zecilor, cealaltă ignorând zecile și unitățile⁴⁹.

Transcrise slavonește, aceste date ne apar astfel:

✚ SWNR 6883	1375
✚ SŮKR 6723	1215
✚ SW 6800	1291 sau 1292

Dovadă că în documentul dat orășenilor în 12 aprilie 1636 se ignoră ultimele două cifre care vor fi existat, este că și din hrisovul de la Mihail, pe care îl văd toți cei cinci domni care relatează despre el în hrisoavele pentru orășeni, se eludează ultimele două cifre, data reală fiind nu 6900 (1391 sau 1392), cum apare în aceste documente, ci, probabil, — avînd în vedere anul urcării pe tron (pentru scurtă vreme) a lui Mihail — 6925 (1418). Sau în loc de ✚ SŮKS numai ✚ SŮ.

În afară de aceste date, care se leagă de zidirea bisericii în sec. al XIV-lea, scrierile din sec. al XVIII-lea ne aduc la cunoștință încă o dată, 6730 (1222), în care «Radu Negru» ar fi miluit biserica. Data provine de la un pomelnic de lemn, zugrăvit în 1668, pe timpul lui Radu Leon, unde în dreptul numelui lui «Negru Vodă» era consemnată data 6730 (1222). Este învederat că data 6723 (1215) de pe pisanii a devenit 6730 (1222) în acest pomelnic de la Radu Leon, adăugîndu-se probabil, fără nici o logică, cei șapte ani (1627-1634), amintiți de asemenea în pisanii, în care biserica a stat dărîmată.

Acest pomelnic a fost prezentat de către istoriografii din sec. al XVIII-lea drept o «icoană a milelor», copiată după cea originală a lui Nicolae Alexandru de către Leon Radu, un pomelnic original scris de «întemeietorul țării Radu Negru» — ceea ce e absurd, primul domn neputînd scrie un pomelnic, presupunînd un șir de domni — sau chiar «icoana milelor» scrisă de Nicolae Alexandru⁵¹.

În realitate, pomelnicul din timpul lui Radu Leon, compila o bună parte din șirul domnilor aflat în pomelnicul Mitropoliei din Tîrgoviște, cu domni aflați în pomelni-

50. În cartea de danie a jupînesei Elina, a lui Pară Paharnicul, pentru moșii și scule, din 1 septembrie 1641, se menționează: „...și încă am făcut și alt zapis la sf. mănăstire... iar de vreme ce au ars sf. mănăstire, ars-au și zapisul meu... și l-am înnoit...” (la D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului...*, p. 14). În legătură cu această danie, cf. hrisovul lui Matei Basarab pentru moșia Crețulești din 22 iunie 1647, în Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* 1448, fila 228 rv.

Documentul de la Nicolae Alexandru nu mai este arătat la procesele următoare pentru satul Bădești, pentru că dispăruse, probabil în acest incendiu (cf. hrisoavele arătate la nota 66).

51. În hrisovul de la Gavril Movilă din 1618 (vezi nota 44), se menționează „o icoană de lemn pe care erau toate milele sf. biserici, scrise de răposatul Nicolae Alexandru și pe care era și satul Bădești cu toate hotarele”, adusă de preoți împreună cu documentul din 1351-1352, în care se afla inserat de asemenea satul Bădești.

Este probabil că atât icoana, cît și documentul să fi pierit în incendiul din 1639 (vezi sfîrșitul notei precedente).

În timpul domniei lui Radu Leon, în 1668, se zugrăvește un pomelnic al minăstirii (compilîndu-se pomelnicul Mitropoliei din Tîrgoviște și cel al bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș), scriere dispărută în prezent, dar copiată în pomelnicul minăstirii din timpul lui Constantin Brîncoveanu și egumenului Iosif (1706-1712), copiat la rîndul lui în cele două pomelnice existente astăzi, unul în Biblioteca Academiei R.P.R. (*Mss.* 3722), celălalt din 1831, în proprietate particulară. În cea de a doua predoslovie a pomelnicului minăstirii din 1831 se arată că „partea de la început a acestui pomelnic este izvodită... după un pomelnic de lemn din timpul lui Radu Leon (1668)” (I. Răuțescu, *Cîmpulung...*, p. 129).

Acest pomelnic al lui Radu Leon din 1668, care pune în fruntea ctitorilor pe „Radu Negru” și genealogia sa, precum și anul de danie al acestui ctitor 1222, a fost confundat de către istoriografii din sec. XVIII, cu „icoana milelor”, scrisă de Nicolae Alexandru și dispărută în prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Astfel, în *Cronologia tabelară*, scrisă între 1668 și 1714, se menționează în dreptul anului 6730 (1222): „Radu Negru întru care arată într-un pomelnic de lemn, care este făcut

cul de la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș⁵², pentru a dovedi zidirea mănăstirii sub «Radu Negru».

Din cele expuse mai sus, conchidem că este probabil ca pe lângă documentul din 1351 sau 1352 de la Nicolae Alexandru, să fi existat un hrisov de danii de la Radu I, din 1375, după care se copiază greșit data în pisaniile de piatră ale bisericii și în documentul dat orășenilor în 12 aprilie 1636. Cele două cărți de danii ale ctitorilor zugrăviți în biserică, au dispărut probabil în incendiul care a încercat mănăstirea în 1639, ca și «icoana milelor» de la Nicolae Alexandru.

Biserica ar fi deci ridicată înainte de 1351 sau 1352, anul în care Nicolae Alexandru îi face danii, și cel al morții lui Basarab, dar, așa cum am arătat la începutul acestei lucrări, după năvala hanului Uzbek din 1335.

În pisaniile de piatră și hrisovul din 10 aprilie 1647 se menționează că biserica înălțată de «Negru Vodă» a fost dărîmată de cutremur pe timpul lui Alexandru Iliș (noiembrie 1627—octombrie 1629), că a stat dărîmată șapte ani, după care meșterii lui Matei Basarab «acea grămadă de pietre ce zăcea de-asupra temeliei dînd în lături pînă la fața pămîntului și bine curățind locul bisericii așa tocmai din fața pămîntului, pe aceeași temelie, cu aceleași pietre a o zidi» au început⁵³.

iar de Radu Vv. Negru la sf. Mănăstire Cîmpulung pe cînd era biserică de mir și se află acolo — care îl avem și acesta mărturie" (N. Iorga, *Operele lui Const. Cantacuzino*, București, 1901).

În două versiuni ale *Cronologiei critice*, scrise pe la 1774, astăzi pierdută, găsim alte stiri fanteziste despre pomelnicul de la Leon Vodă. Astfel, în ediția fraților Tunusli (ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΑΑΧΙΑΣ, Viena, p. 20), se menționează că acest pomelnic de lemn „adeverează vechea închinare la această mănăstire a moșilor împreună cu satul Bădești. Iar anul pomelnicului este 1122. Acest pomelnic este transcris de Leon Vodă”.

În versiunea *Cronologiei critice* a lui Dionisie Fotino (*Istoria generală a Daciei*, tr. Venera Tulliu, în pregătire), aflăm că „vechiul pomelnic din 1122 s-a pierdut la dărîmarea mănăstirii în zilele lui Matei Vodă și a fost copiat mai târziu de Leon Vodă”.

Data de 1122 în loc de 6731 (1222) cit avea în realitate pomelnicul de la Leon, Radu este probabil o greșală de lectură a autorului *Cronologiei Critice*.

În hrisovul dat mănăstirii în 20 aprilie 1714, de către Ștefan Cantacuzino, și în care se menționează mormîntul lui Basarab, se face confuzie între „icoana milelor” de la Nicolae Alexandru și pomelnicul de la Leon Vodă, citîndu-se „cartea” de la Nicolae Alexandru și „o sf. icoană, care, iaste și acum în sf. mănăstire” (D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului*..., p. 36).

52. Începutul celor două pomelnice ale domnilor, al mănăstirii Cîmpulung (Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 8722), scris în timpul lui Constantin Brîncoveanu și al egumenului Iosif (1706-1712), și Mitropoliei Țîrgoviște (Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 2101), scris în anul 1697, este următorul:

Pomelnicul Cîmpulung

Aici să pomenesc domnii țării
și doamnele și coconii lor
Io Radul Vv Negru
Acesta au făcut Tismana
I gjda ego Ana
Io Dan Vv
I gjda ego Maria
Io Mircea Vv bătrînul
Acesta au făcut Cozia

Io Vlad Vv
Io Radu Vv
I gjda ego Ecaterina
Io Neagoe Vv
Acesta au făcut Argeșul
și au mutat și Mitropolia
în Țîrgoviște
I gjda ego Despina
Io Teodosie Vv

Pomelnicul Țîrgoviște

Aici să pomenesc domnii țării
și doamnele și coconii lor
Io Radul Vv Negru
Acesta au făcut Tismana

Io Dan Vv

Io Mircea Vv
Acesta au făcut Cozia
Io Mihail Vv
Io Vladul Vv
Io Radul Vv

Io Neagoe Vv i
gospodja ego Despina i sin
Teodosie
Acesta au făcut Argeșul și au mutat
Mitropolia în Țîrgoviște

Primii doi Basarabi nu există în pomelnicul Mitropoliei din Țîrgoviște, dar apar în cel al bisericii Domnești din Curtea de Argeș (la N. Iorga, *Pomelnicul de la Curtea de Argeș*, în „Revista Istorică”, VI, 1920, p. 179), unde „Radu Negru” este alături de Ana (după modificarea numelui lui Vladislav din portretul votiv, vezi nota 96).

53. Vezi nota 12.

Intr-adevăr, între anii 1628 și 1634, data începerii lucrărilor, este un interval de șapte ani, în care au domnit de asemenea Leon Vodă (1629-1632) și Radu, fiul lui Alexandru Iliș (iulie-noiembrie 1632), Matei Basarab suindu-se pe tron la 30 septembrie 1632.

După ce am analizat datele sărace ale pisanilor și documentelor, să încercăm a pune câteva jaloane ipotetice în legătură cu aspectul arhitectonic pe care l-a avut biserica Negru Vodă în sec. al XIV-lea. Dacă biserica ridicată de Matei Basarab a fost de plan «cruce greacă înscrisă», care a fost planul bisericii anterioare, cea ridicată în sec. al XIV-lea?

Considerăm un bun câștigat dovedirea inexactității releveului publicat de N. Ghika-Budești, care revela o biserică de plan romanic occidental.

Evident că înaintea efectuării unor săpături sistematice, care să distingă etapele de reconstrucție, nu se poate preciza nimic. Există însă argumente care pledează pentru o biserică cu un plan asemănător celei din sec. al XVII-lea:

1. Mențiunea din pisanii: «pe aceeași temelie, cu aceleași pietre, a o zidi început-am...»⁵⁴.

2. Avantajele ridicării monumentelor succesive pe aceleași temelii pentru evitarea tasărilor inegale, care pot provoca fisuri și chiar prăbușiri.

3. Faptul că mormîntul ctitorului principal — probabil Basarab — se afla în biserică ridicată de către Matei Basarab, imediat în fața stîlpului sud-vestic (așa cum vom vedea mai departe), este un indiciu că acel stîlp se afla acolo și în biserica anterioară. Este greu de presupus că dacă biserica din sec. al XIV-lea ar fi fost de plan bazilical, unul dintre stîlpii care despărteau nava centrală de cea sudică, s-ar fi ridicat exact pe același loc unde a existat stîlpul sud-vestic de susținere a cupolei bisericii de plan central al lui Matei Basarab.

4. Ascendența basarabească a lui Matei Basarab și înrudirea cu boierii Craiovești îl îndeamnă să restaureze biserica Craioveștilor, cu hramul Sf. Dumitru, din Craiova, ridicată în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în epoca de apogeu a acestei familii⁵⁵ și biserica Domnească din Tîrgoviște, înălțată la sfîrșitul aceluiași secol⁵⁶, ambele de plan «cruce greacă înscrisă». La aceste biserici, modificările structurale se limitează doar la adăugarea pridvorului, domnul respectînd monumentele anterioare.

5. Dacă admitem că biserica Sînicoară din Curtea de Argeș a fost ridicată înaintea domniei lui Nicolae Alexandru, și că are un plan și o structură arhitectonică familiare lumii bizantine, ne întrebăm care să fi fost motivul că în aceeași epocă să se fi zidit alta, la Cîmpulung, de plan romanic. Legăturile strînse ale lui Basarab și Nicolae Alexandru cu lumea balcanică dau ascendență presupunerii că biserica a fost de stil bizantin.

Releveul ridicat de către V. Drăghiceanu prezintă în colțul de nord-vest planul unei caje de scară, care a fost interpretat drept un element arhitectonic aparținînd unui monument de plan romanic.

Această scară nu putea fi prevăzută pentru galeriile laterale ale naosului, pentru că, în acest caz, ar fi fost situată lîngă zidul despărțitor dintre naos și pronaos, și nu în colțul nord-vestic. Analogiile cu biserica Sf. Nicolae din Rădăuți ne par forțate.

Nu este exclus ca scara să fi fost a unei tribune, cum opinează V. Vătășianu⁵⁷, dar mai probabil, credem că ea să fi dus la o turlă-clopotniță.

Intr-adevăr, dacă la 1809, data primei descrieri catagrafice a mînăstirii, biserica nu mai avea o turlă-clopotniță, nu este exclus ca inițial să i se fi prevăzut o clopotniță pe două arce longitudinale (lățimea monumentului nepermițînd un pronaos pătrat, așa cum au celelalte biserici cu turlă clopotniță peste pronaos, care se întîlnesc frecvent în sec. al XVII-lea)⁵⁸. Pe de o parte mărimea neverosimilă pentru sec. al XIV-lea a plă-

54. N. Iorga, *Inscripții...*, fasc. I, p. 128.

55. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 505.

56. Cercetătorul N. Constantinescu de la Institutul de Arheologie, responsabilul campaniei de săpături de la Curtea Domnească din Tîrgoviște, efectuate în 1961, a avut amabilitatea de a ne comunica, în legătură cu vechimea acestei biserici, că fundațiile nu sînt anterioare suprastructurii monumentului actual ridicat de Petru Cercel.

57. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 130.

58. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, partea a treia, passim.

uului acestei caje⁵⁹, apropiată dimensional de cea existentă a turnului clopotniței⁶⁰, pe de altă parte faptul că de-abia în anul 1647 (deci 11 ani după ridicarea bisericii trecute prin două incendii)⁶¹ se ridică pe aria minăstirii turnul-clopotniță⁶², ne îndeamnă să presupunem că ea ține de această din urmă biserică.

Cajă interioară, de aceeași mărime, situată tot în colțul de nord-vest al pronaosului, se află la biserică din satul apropiat Rebegești-Muşcel, ridicată în 1666, de banul Mareş Băjescu⁶³.

Nu este exclus, de asemenea, ca bisericii zidite în sec. al XIV-lea, să i se fi adăugat mai târziu, în sec. al XV-lea de pildă, o turlă-clopotniță, cum s-a întâmplat la biserică Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, unde ascunzătoarea a fost străpunsă şi scărilor de piatră ascunse în zidul nordic li s-au adăugat o scară de lemn, pentru a se ajunge deasupra pronaosului, unde s-a construit o turlă-clopotniță de lemn, incendiată şi înlocuită în 1851 cu două turle învelite cu tinichea, desființate şi acestea cu prilejul ultimei restaurări din 1941⁶⁴.

B. PIATRA DE MORMINT A VOIEVODULUI NICOLAE ALEXANDRU

Piatra de mormint a voievodului Nicolae Alexandru este un paralelipiped de piatră de Albeşti, cu dimensiunile 1,05×0,94×0,14 m, care are pe fața superioară, cea netedă, o inscripție încadrată de un chenar ornamental. Data de 6872 (1364) din această inscripție⁶⁵, care consemnează moartea lui Nicolae Alexandru, a fost menționată în documente încă de la începutul sec. al XVII-lea în legătură cu procesul Bădeştilor şi Groşanilor⁶⁶,

59. Compară cu monumentele din Transilvania (V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale...*, passim).

60. Căja pronaosului bisericii are un diametru de 2,75 m, cea a turnului-clopotniță de 3,00 m.

61. Vezi nota 50. Un alt incendiu, dedus din documentele lui A. Cotenescu din 1648, privitoare la moşia Voineşti (la I. Răuţescu, *Cîmpulung...*, p. 83), şi menţionat de către P. D. Baksic (vezi nota 16), are loc în 1647.

62. Pavel Chihaia, *Etape de construcții în incinta minăstirii „Negru Vodă”...*

63. Teodora Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, în „S.C.I.A.”, nr. 1-2, 1957; text, p. 89, planul fig. 1, p. 76. Căje de scări în pronaos prezintă şi biserică Minăstirii Sucevița, ridicată în 1582-1584 (G. Balş, *Bisericele moldovenesti din veacul al XVI-lea*, în „B.C.I.M.”, anul 1928, fasc. 55-58, fig. 180, p. 161).

64. Vezi Gr. Cerchez, *Restaurarea bisericii Domneşti (Jurnalul lucrărilor)*, în *Curtea Domnească din Argeş*, p. 94. Cf. G. Mandrea, *Biserica Domnească*, Bucureşti, 1905, p. 15.

65. „În luna noiembrie 16 zile a răposat marele şi singur stăpînitorul domn Io Nicolae Alexandru Voevod, fiul marelui Basarab, în anul 6873 (1364) indictionul 3. Veşnica lui pomenire” (N. Iorga, *Inscripții...*, fasc. I, p. 132). Pentru diferitele lecturi ale inscripției, E. Lăzărescu, *Despre relațiile lui Nicolae-Alexandru Voievod cu ungurii*, în „Revista Istorică”, vol. XXXII, n-rele 1-12, 1946, p. 115, nota 2, şi p. 117, nota 8.

66. La 13 noiembrie 1618, în Tîrgovişte, voievodul Gavril Movilă confirmă bisericii dania moşiei Bădeşti, făcută de „răposatul Io Nicolae Voevod, feciorul bătrînului răposatului Io Basarab voievod, nepotul răposatului Negru Radu voievod, care este pristăvit şi îngropat trupul lui în această sfîntă biserică” (*D.I.R., veacul XVII, B*, vol. III (1616-1620), p. 264).

La 15 ianuarie 1644, Matei Basarab dă un hrisov Minăstirii Cîmpulung pentru moşia Bădeşti şi muntele Preotesele, „pentru că este încă dinainte vreme din zilele răposatului Nicolae Alexandru Voevod carele este îngropat în sf. mănăstire şi a fost dat domnia lui acest sat Bădeşti...” (Bibi. Acad. R.P.R., *Mss. 1448*, fila 107 rv).

În 1652, Paul de Alep menţionează că patriarhul Macarie „ieşi după liturghie în vestmintul său preotesc să se roage peste mormintele ctitorilor mănăstirii...” (*The travels of Macarius...*, vol. II, p. 329).

La 15 septembrie 1654, în Cîmpulung, 24 de boieri jurători (Şteful Postelnicul Tămăşescul, Tudoran Postelnicul etc.) dau carte de judecată Minăstirii Cîmpulung, pentru ca satul Groşani să fie al minăstirii, „pentru că a fost dat de pomană, ca şi Bădeştii, de răposatul Necula Alexandru Voevod, unde-i zac oasele în sf. mănăstire, vă leat 6873 (1364).” (D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului...*, p. 21).

La 30 octombrie 1654, în Bucureşti, Constantin Şerban Voievod întăreşte stăpînirea minăstirii peste satul Groşani, „pentru că acest sat Groşani cu rumînii l-a fost dat sf. mănăstiri Cîmpulung şi l-a miluit bătrînul răposat Necula Alexandru, ctitorul sf. mănăstiri, unde-i zac oasele în vechea biserică, de la mersul anilor pînă la anul 6873 (1364)...”, pentru că acest sat Groşanii cu rumînii au fost de moşie, de strămoşie, den descălicat, al sf. biserici, dat de pomană ca şi Bădeştii de răposatul Alexandru Vodă, und-i zac oasele în sf. mănăstire vă leat 6873 (1364)” (*ibidem*, p. 18).

La 27 martie 1665, în Bucureşti, Radu Leon hotărăşte să-i fie minăstirii 2 sate anume Bădeştii şi Groşanii, „pentru că au fost date şi miluite.. de Necula Alexandru Voevod,

iar monumentul propriu zis, piatra de mormînt a voievodului Nicolae Alexandru, de la începutul secolului următor⁶⁷.

În legătură cu datarea acestui vestigiu, Damian P. Bogdan a arătat că, considerațiile de titulatură ridicate de I. Minea, care așeza monumentul după domnia lui Vlad

cărui îi zac fericitele oase și acum într-acest sfînt loc, încă de mai înainte vreme de cînd au fost cursul anilor 6873 (1364). (*Ibidem*, p. 30).

La 18 noiembrie 1670, Antonie Voievod dă un hrisov mînăstirii pentru moșia Bădești cu Domnești, pentru că „a fost bătrînă și dreaptă ocină... din zilele răposatului Necula Alexandru Voevod, carele este îngropat în sf. mănăstire” (Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 1448, fila 116).

În hrisovul din 20 aprilie 1714, din București, al lui Ștefan Cantacuzino, se hotărîște stăpînirea mînăstirii peste satul Bădești, pentru că acest sat „a fost închinat de răposatul Neculae Alexandru, feciorul răposatului Basarab Voevod, nepotul Negrului Radului Vodă, ce le sînt trupurile lor îngropate la această sf. mănăstire” (D. Băjan, *op. cit.*, p. 36. Originalul la *Arhiv. Stat., cl. VII/3*).

Această mențiune publicată trunchiat, a putut părea unor istorici dovada că la începutul sec. al XVIII-lea se mai găsea în biserică piatra de mormînt a lui Basarab. Imposibilitatea acestei presupuneri se pot ridica următoarele obiecțiuni:

1. O comparație cu pasajul corespunzător din documentul lui Gavril Movilă din 1618, ne îndreptățește să credem că genealogia este copiată din acest document. O comparație a celor două documente arată de asemenea că pisarul Anghelache, fiul lui Mihai Logofăt, din Tîrgoviște, cel care a scris actul, a transpus pasaje întregi din documentul din 1618.

2. Înțelesul propoziției este că și legendarul „Negru Vodă” se găsește îngropat în biserică. Aceeași confuzie ca și la mențiunea despre o „carte bătrînă și o sf. icoană ce iaste și acum în sf. mănăstire în Cîmpulung”. „Icoana” era un pomelnic din sec. al XVII-lea.

3. Argumentul „ex silentio” poate fi luat în considerare, avînd în vedere relațiile numeroase despre mormîntul lui Nicolae Alexandru.

4. La o examinare a manuscrisului, constatăm că cele două propoziții care compun fraza citată mai sus, sînt despărțite prin semne de cezură. Înainte de începutul celei de a doua propoziții „ce le sînt trupurile lor etc.”, remarcăm o ștersătură a pergamentului (din piele de vițel), care a deteriorat litera din rîndul superior, în vreme ce două litere din rîndul inferior au fost scrise peste această ștersătură. Aceasta înseamnă că modificarea a fost făcută înainte de a se termina rîndul.

Ea constă din contragerea unui cuvînt compus din trei-patru litere, într-unul singur. „Ce”, care păstrează aceeași finală „e” (în restul documentului distanța dintre majusculă și litera următoare este cam de două litere. În cazul de față majuscula „C” și litera „e” sînt alăturate. Se distinge de altfel un virf de bară de la majusculă, scrisă cu cerneală roșie (ca și cea adăugată), și ștersă ulterior).

Este foarte probabil că, inițial, pisarul a scris „care” pentru singular, apoi a revenit, scriind „ce” pentru plural. Această ezitare indică de asemenea puțină temeinicie a celor scrise. Pisarul a dedus, poate, mormîntul lui Basarab, după inscripția de pe piatra de mormînt a lui Nicolae Alexandru, citită superficial, așa cum au citit călătorii din a doua jumătate a sec. al XIX-lea („Nicolae al lui Alexandru”. Vezi nota următoare).

La 4 martie 1803, epistatul mînăstirii scrie o poruncă domnească pentru moșia Grosani, care „este dată danie sf. mănăstiri de ctitorii cei dintii de la leat 6873, ce sînt ani 434...” (Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 1448, fila 305).

La 30 august 1803, în hotărînicia cu anafora și întărire domnească, aceeași mențiune (*ibidem*, fila 307).

67. *Cronologia tabelară* (scrisă între 1688 și 1714) (la N. Iorga, *Operele lui Const. Cantacuzino*, București, 1901), are menționat în dreptul datei 6860 (1351-1352) că „Nicolae Voevod Basarab cel dintii, sin Alexandru Voevod Basarab, feciorul Negrului Voevod Basarab, carele adeverează hrisovul lui Nicolae Voevod — ca să fie sf. mănăstiri Cîmpulungului moșia Bădeștii și mai adeverează și pisană de la piatra mormîntului m. sale din mănăstirea Cîmpulung, ce este dinaintea jăfului igumenescu, scrisă slovenește”.

În 1746, mitropolitul Neofit, relatînd despre biserica „Negru Vodă”, arată că „tot acolo este îngropat și Nicolae Alexandru Voevodu care s-au prîstăvit la letu...” (*Metropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I...*, p. 177).

Cronologia critică, scrisă puțină vreme după 1774, reia știrea *Cronologiei tabelare*, deoarece o găsim în diversele lucrări care au folosit-o. Astfel, în *Istoria Țării Românești* (editată de frații Tunusli..., p. 128), se menționează că „Nicolae Vodă, fiul lui Alexandru Vodă, după moarte s-a înmormîntat la mănăstirea Cîmpulungului, unde piatra de mormînt are inscripția cu anul 1366”.

În *Istoria generală a Daciei* a lui Dionisie Fotino (traducerea citată), se menționează că „Nicolae Vodă, domnind zece ani, a murit și s-a înmormîntat la mănăstirea Cîmpulung, unde și astăzi se vede piatra mormîntală cu inscripția: „Aici zace Niculai Vodă, fiul lui Alexandru Vodă, anul 1366”. Despre aceasta vorbește și un hrisov al Cîmpulungului dat de Matei Voevod”.

Johann Christian Engel (*Geschichte des Ungarischen Reiches*, Halle, 1804, p. 97), relatează că „Nicolaus Vojvoda filius Alexandri Vojvodae... mortus autem et sepultus est in monasterio Campi Longi. Lapis sepulcri inscriptionem habet anni 1366”.

G. Șincai (*Chronica romînilor*, vol. I, 1886, p. 522), citează din Anonimul romînesc (unul din traducătorii *Cronologiei critice*): „Al optulea Nicolae Vodă sin Alexandru Vodă... let 1360-1366... murind, s-au îngropat la mănăstirea Cîmpulungului, scrisă iaste piatra...”

Călugărul (1482-1499)⁶⁸ sînt neintemeiate. E. Vîrtosu opinează de asemenea că titulatura este cea din timpul lui Nicolae Alexandru⁶⁹.

Inscripția nu a fost însă transcrisă pe o piatră de mormînt mai tîrzie? Pentru aceasta ar pleda micimea pietrei, care ar indica o reînhumare⁷⁰, lexicul puțin obișnuit al inscripției, care începe cu luna și sfîrșește cu anul, numele dublu Nicolae Alexandru, care nu se mai întîlnește în alte scrieri contemporane (unde voievodul este denumit Alexandru), și nici la un alt domn, pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea⁷¹, în sfîrșit faptul că în timpul lui Neagoe Basarab, Cîmpulungul este un înfloritor centru economic și cultural⁷².

Să analizăm pe rînd aceste presupuneri.

Forma pătrată și dimensiunile reduse ale pietrei în raport cu mărimea unui mormînt nu indică o reînhumare. Este adevărat că piatra de mormînt pe care o pun boierii Craiovești peste rămășițele lui Vladislav în biserica Mînăstirii Dealu, cîteva decenii după moartea acestuia, este mică, dar dimensiuni apropiate are și piatra originală de mormînt a lui Vlăduț, predecesorul lui Neagoe Basarab, din aceeași biserică⁷³.

În realitate, această formă pătrată era obișnuită în Serbia la jumătatea sec. al XIV-lea și ea se menține și în secolul următor⁷⁴. Pe o asemenea piatră de mormînt constatăm un ornament asemănător cu cel de pe piatra lui Nicolae Alexandru, adică un vrej sinuos cu flori în trei petale între două sepale. Un alt ornament, cu aceeași schemă,

mormîntului: leat 6873 Nicolae Vodă sin Alexandru Vodă. Acești doi domni au domnit ani 21¹¹.

Catagrafia Mînăstirii Cîmpulung din 1810 (Acad. R.P.R., Mss. 720, f. 284), menționează „un covor vechiu de-asupra mormîntului lui Sidi” Relatările asupra mormintelor din biserică (vezi nota 104) nu amintesc de acest nume.

Intr-un raport din 28-29 august 1889, Gr. Tocilescu (*Raportul d-lui Gr. G. Tocilescu*, în ziarul „Romînia”, anul al șaselea, nr. 185), arată că „...această piatră se păstrează în interiorul bisericii (nartex), la dreapta intrării..., fiind așezată pe un postament... Chipul cum e păstrată în interiorul bisericii și acoperită cu un covor, nu necesită depunerea ei într-un viitor muzeu...”. Era vorba, deci, în catagrafia din 1810, de mormîntul lui Nicolae Alexandru.

„Mormîntul lui Nicolae I, fiul lui Basarab” (filiația corectă deci), este văzut pe la 1840 și de I. A. Vaillant (*La Roumanie*, vol. III, Paris, 1844, p. 371).

De asemenea de către neobositul D. Papazoglu (*Revista arheologică* (în manuscris), Arhiv. Stat., Mss. 730, fila 9), în 1859, cu o lectură apropiată de cea corectă.

Afirmația repetată a lui Gr. Tocilescu că a găsit piatra de mormînt a lui Nicolae Alexandru la Mînăstirea Vierosi (Mușcel) (*Raporturi asupra cîtorva mînăstiri, schituri și biserică din țară*, București, 1887, p. 156; *Manual de istoria rominilor*, București, 1900, p. 139) și cea a lui C. Alessandrescu (*Dicționar geografic al județului Mușcel*, București, 1893, sub voce Cîmpulung), că „pisanla nu se mai găsește... fiind poate astupată sau strămutată din loc”, sînt infirmate de articolul lui Gr. Tocilescu din ziarul „Romînia” din 1889, citat mai sus, de mențiunea cu care însoțește traducerea inscripției lapidare (Acad. R.P.R., Mss. 5142, fila 454), „descoperită de noi în 1889” precum și de precizarea din *Marele dicționar geografic al Romîniei*, sub voce Cîmpulungul-Mușcel, că „mormîntul lui Nicolae Alexandru a fost descoperit în anul 1889 de dl. Grigore Tocilescu în interiorul bisericii cîmpulungene”.

68. Bibliografia acestei polemici la E. Vîrtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie*, București, 1960, p. 115, nota 4.

69. *Ibidem*, p. 114.

70. Stoica Nicolaescu, *Istoricul orașului București*, în „Revista muzeului Municipiului București”, 1937, nr. 1-2, p. 15. „Piatra este mică, ceea ce arată că voievodul a murit într-altă parte și oasele i-au fost aduse aci”.

71. A. Sacerdoțeanu, *Comunicare*, citată de I. Minea în articolul *Cînd a murit Nicolae Alexandru Voievod* din „Revista Arhivelor”, vol. I (1924-1926), remarcă că găsim numai numele „Alexandru” atît în corespondența în legătură cu înființarea Mitropoliei Ungrovlahiei, în „canccionale”-le găsit în fosta mînăstire din Cîrța-Trei Scaune la portretul votiv din biserica episcopală din Curtea de Argeș, și pe piatra de mormînt a lui Voislav din biserica Sf Nicolae Domnesc din aceeași localitate.

72. „...să vîndă în scaunul domniei mele în Tîrgoviște și la Tîrgsor și la Dlăgopole...” (dintr-o scrisoare adresată brașovenilor în care li se acordă privilegiul de comerț în Tara Romînească, la Gr. Tocilescu, 534 *Documente istorice slavo-romîne*, București, 1931, p. 258). Cf. G. M. Petrescu-Sava (Gh. Zagoritz), *Tîrguri și orașe între Buzău, Tîrgoviște și București în dezvoltarea istorico-geografică...*, ed. III completată, București (1937).

73. Desene după pietrele de mormînt la N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, Partea întâia, pl. LXIV, fig. nr. 4, și nr. 6.

74. Vezi S. Beslagic, *Les „Stécah” de Duvanjsko Polje*, în *СТАРОНАР, ОРГАН АРХЕОЛОШКОГ НАСТАВЉА* Beograd, 1958, nr. VII-VIII, 1956-1957, pp. 375-396, și îndeosebi pentru forma pietrei, fig. 2 (piatră de mormînt ornamentată în necropola Karsula la Duvno);

dar cu flori compuse numai din trei petale, — de asemenea anguloase — fără sepale — găsim la ancadramentul de piatră al porții meridionale la biserica din Lesnovo (1341)⁷⁵, lucrat în tehnica méplat, fără modelaj sau cizelură⁷⁶, tehnică în care a fost realizată și piatra lui Nicolae Alexandru.

Dispoziția inscripției pe întregul câmp încadrat de chenar și forma ei lexicală cu mențiunea lunii la început și a anului la sfârșit, nu indică copierea unei inscripții marginale, deoarece o asemenea dispoziție a inscripției și aceeași formă lexicală le găsim la piatra de mormânt a lui Pîrvu Craiovescu, din 1530, de la Mînăstirea Bistrița⁷⁷, scrise însă cu caractere în relief.

În ceea ce privește numele Nicolae Alexandru, el se întâlnește în Schitul Cetățeni, lângă portretul copiat probabil după cel din biserica «Negru Vodă»⁷⁸, dar și în pomelnicul de la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș⁷⁹, biserică care primește numele creștin al voievodului ctitor.

Intr-adevăr, Const. Jirecek arată că în Serbia evului mediu (sec. al XIV-lea) găsim alături de nume tradiționale creștine, cognomene populare slave — de pildă Vasile zis Dragoș, George zis Radoslav etc.⁸⁰.

De asemenea, în Bulgaria, tot în sec. al XIV-lea, fiul lui Șişman poartă primul nume creștin și al doilea popular: Fruzin-Vladislav⁸¹.

Exista deci obiceiul ca la numele creștin, de Botez, să se adaugă un cognomen, care în exemplele de mai sus sînt de rezonanță laică.

Aceeași semnificație au și cele două nume ale lui Nicolae Alexandru, unde primul este creștin⁸², iar celălalt un nume de prestigiu laic. N. Iorga a arătat că acest Alexandru nu vine de la Sf. Alexandru, ci de la împăratul Alexandru Makedon, de la care el a luat și țarul Alexandru, noul țar de Țîrnovo și ruda Basarabilor⁸³.

Faptul că la începutul sec. al XIV-lea Cîmpulungul cunoaște un mare avînt economic și cultural⁸⁴, nu poate încuraja presupunerea că o piatră veche anterioară, ar fi fost înlocuită cu alta. Pînă în sec. al XVIII-lea nu se cunosc astfel de cazuri și pietrele de mormînt ale domnilor din sec. XV, care vor fi existat desigur, s-au pierdut datorită tocmai lipsei de interes care se manifesta pentru astfel de vestigii⁸⁵.

Aspectul stilistic al pietrei de mormînt a lui Nicolae Alexandru, care se leagă de lumea sîrbească, ca și pictura bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (ale cărei benzi ornamentale pictate se aseamănă cu cele din biserica de la Lesnovo, așa cum chenarul sculptat al pietrei de mormînt din Cîmpulung este apropiat de cel al ancadramentului de piatră de la aceeași biserică), și ca și piatra de mormînt a succesorului său Vladislav⁸⁶, ne indică încă înainte de venirea lui Nicodim în Țara Românească, puternice legături cu lumea sîrbească și, în primul rînd, cu meșterii sîrbi, renumiți în întreaga lume ortodoxă.

— pentru motivul ornamental, identic cu cel de pe piatra mormîntului lui Nicolae Alexandru, fig. 24 (latura sudică a monumentului nr. 2 la Sarajlje).

75. Gabriel Millet, *L'ancien art serbe, Les églises*, Paris, 1919, p. 146, fig. 165.

76. *Ibidem*.

77. A. I. Odobescu, *Antichități eclesiastice*, în „Buletinul Instrucțiunii Publice“, anul I, august 1865—august 1866, p. 138. Vezi și Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri...*, p. 45; N. Iorga, *Inscripții...* fasc. I, p. 196.

78. Vezi nota 102.

79. La N. Iorga, *Pomelnicul de la Curtea de Argeș*, în „Revista Istorică“, VI, 1920, p. 179.

80. Const. Jirecek, *Staat und Gesellschaft im Mittelalterlichen Serbien*, Dritter Teil, Wien, 1914, p. 29.

81. Vezi P. Nikov, *Die türkische Eroberung Bulgariens und das Schicksal der letzten Sismaniden*, în *Mitteilungen der Historischen Gesellschaft zu Sofia*, nr. 7-8 (1928), p. 90.

82. Paul de Alep (*The Travels of Macarius...*, vol. II, p. 245), relatează că la mijlocul sec. al XVII-lea numai în Curtea de Argeș erau șapte biserici cu hramul Sf. Nicolae, ceea ce arată frecvența acestui nume.

83. N. Iorga, *Istoria romînilor*, vol. 3, București, 1937, p. 213; același, *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV-XV*, în *Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.*, s. 2, t. XXXV (1912-1913), p. 388.

84. G. Oprescu, *Ceva din viața culturală a Cîmpulungului din Mușcel în secolul al XVI-lea*, în „S.C.I.A.“, nr. 3-4, 1955, p. 323.

85. Ideea tov. Emil Lăzărescu.

86. Vezi Pavel Chihaia, *Contribuții la problema identificării portretelor și mormintelor domnești din sec. XIV din Curtea de Argeș* (în curs de apariție).

Unde a fost așezată această piatră de mormînt a lui Nicolae Alexandru în biserica lui Matei Basarab și — foarte probabil — în cea ridicată în secolul al XIV-lea?

Putem răspunde acestei probleme, datorită unei mențiuni din Cronologia tabelară (scrisă între 1688 și 1714), în dreptul anului 6860 (1351 sau 1352):

«Nicolae Voevod Basarab cel dintîi, sin Alexandru Voevod, feciorul Negrului Voevod Basarab, carele adeverează hrisovul... ca să fie sf. mănăstiri moșia Bădești și... pisană de la piatra mormîntului Mării Sale din mănăstirea Cîmpulung, ce este dinaintea jăfului igumenescu scrisă slovenește»⁸⁷.

Acest jeț egumenesc se afla în dreapta celui arhieresc, ca și astăzi; ambele provenind din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea⁸⁸, probabil de la refacerea ce a avut loc după «răzmerița» din 1737.

Jețul arhieresc fiind așezat în biserica lui Matei Basarab, de plan «cruce greacă înscrisă», ca și în biserica cu același plan din Curtea de Argeș, în fața pilonului sud-vestic⁸⁹ — astăzi ea se află în stînga piciorului de zid de la mijlocul zidului nordic — jețul egumenesc se găsea imediat în dreapta acestui pilon, iar piatra de mormînt a lui Nicolae Alexandru, imediat în dreapta mormîntului ctitoricesc, al lui Basarab, dintre cei doi piloni sudici care susțineau cupola⁹⁰.

Situarea mormîntului ctitoricesc este importantă⁹¹, pentru că ea poate contribui și la dezlegarea unor probleme în legătură cu mormintele domnești din Curtea de Argeș. Constatăm că încă din sec. al XIV-lea, mormîntul ctitorului se afla lîngă zidul sudic al bisericii, în bisericile de plan «cruce greacă înscrisă» între cei doi piloni sudici⁹². Acest loc de înhumare al ctitorului se va menține în Țara Romînească pînă în sec. al XVIII-lea⁹³.

Este probabil deci — avînd în vedere că biserica este mai veche de anul 1351 sau 1352, cînd Nicolae Alexandru îi face danii — ca Basarab, primul domn al Țării Romînești, și fiul său, Nicolae Alexandru, să fie îngropați în această Biserică.

87. Vezi și nota 67.

88. Cf. N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii...*, *Partea a patra, Noul Stil...*, pl. CCLXXII.

89. Din mențiunea catagrafiei din 1810, fila 284 rv.: „1 icoană precista deasupra jilțului arhieresc“ deducem că pentru a putea avea o icoană agățată deasupra, acest jeț se afla în dreptul pilonului. Jețul egumenesc era deci în dreapta pilonului. La Argeș jețul arhieresc se afla în același loc „Cînd aveam 15 ani“ [deci prin 1855] „se pomenea în ziua de Sf. Nicolae, hramul bisericii, pe Negru Vodă și Ana Doamna în dreapta bisericii, unde erau scaunele arhieresti“ (Declarația lui Sima Popescu, cîntăreț la biserica Domnească din Argeș, în *Curtea Domnească din Argeș*, în „B.C.M.I.“, X-XVI (1917-1923), p. 149).

90. Din *Catalogul Muzeului Toma Stelian*, din 1927, nr. de inventar 343 (p. 27) aflăm despre „inelul unui fiu al marelui Basarab Vv găsit în mormîntul din biserica Negru Vodă din Cîmpulung“, ceea ce ne îndeamnă să deducem că V. Drăghiceanu a găsit în săpături două morminte alăturate, în realitate al lui Basarab și al lui Nicolae Alexandru.

91. În biserică au fost înmormîntați de asemenea:

1. Pară Postelnicul („Dă pomană m-rii Moșia Crețulești... pentru că au fost dată și miluită de Pară, Postelnicul... pentru pomenirea lui... încă cînd s-au îngropat întru acea sf. m-re“ (hrisovul lui Matei Basarab pentru moșia Crețulești, din 22 iunie 1647, Acad. R.P.R., *Mss.* 1448, fila 228 rv. Cf. cartea jupînesei Iliana din 1 sept. 1641, la D. Băjan, *Documentele de la Arhivele Statului...*, p. 14).

2. Manta, fiul vistierului Iane din Hărtăști („Adică eu Despa Vistiereasa... dă mănăstirii trei locuri de pămînt... ca să-mi fie de pomană mie și fiu-meu Mantei, care i zac oasele în sf. mănăstire ce scrie mai sus [Cîmpulung] în tînda bisericii...“ (hrisov din 16 iulie 1666, Arhiv. Stat., *Mss.* 204, fila 436).

Iane și Manta sînt menționați în Pomelnicul mînăstirii (Acad. R.P.R., *Mss.* 3722, fila 23), cu o „sfoară de moșie în Grădiștea de sus“.

3. Iorgu biv vel șatrar „voind ca să să îngroape în sf. m-re... a închinat la sf. m-re, a patra parte din moșia Stoenesti... după cum scrie și în piatra ce este pe mormîntul dumnealui“ (carte de danie a Saftei Șetrăresei din 18 martie 1756. Acad. R.P.R., *Mss.* 1448, fila 503 rv). Safta Jupînița și Iorgu Pashal Șatrar dau ajutor la zidirea noii tîmple, după „răzmerița“ din 1737 (vezi nota 28).

4. Maria Golescu („O candelă de argint la mormîntul Mariei Golescu, ce au răposat în 1800“, *Catagrafia mînăstirii din 1810*, Acad. R.P.R., *Mss.* 720, fila 287).

În 1810 existau în biserică cel puțin cinci pietre de mormînt. Deducem acest lucru după mențiunea „5 piatră de candelă la mormînturi“ din *Catagrafia* din acest an (*ibidem*, fila 284).

92. În același loc se află și în biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș.

93. Mormîntul voievodului Constantin Brîncoveanu în biserica Sf. Gheorghe-Nou din București.

C. PORTELE VOTIVE

Deși biserica «Negru Vodă» a fost ridicată de Basarab, portretele votive nu reprezintă în prezent decât pe Nicolae Alexandru și pe fiul său Radu I, precum și pe Matei Basarab și doamna sa Elina, ctitorii din sec. al XVII-lea⁹⁴.

Actualele portrete votive se datoresc pictorului Antim Ghermano⁹⁵ și sînt executate în 1834, după ultima reconstrucție a bisericii. Este evident că «Radu Negru» este reprodus după portretul «Radu Negru» existent atunci la biserica episcopală din Curtea de Argeș și la biserica Dămnească din același oraș⁹⁶. Unica deosebire a acestor portrete este că la Cîmpulung, voievodul poartă la centură, în dreapta, o dagă, foarte stîngaci zugrăvită.

În privința portretului lui Nicolae Alexandru, acesta este de inspirație tîrzie, brîncovenească, și nu are nici o legătură cu un ctitor din sec. al XIV-lea. Caftanul lung, cu brandenburguri, mînecețele, bordura și gulerul de blană, totul indică sec. al XVIII-lea.

Portretele votive zugrăvite de Antim Ghermano au fost copiate de asemenea și la Schitul Cetățeni (Mușcel), în 1859⁹⁷. Pictorul Gh. Tattărăscu reproduce în 1860 panoul votiv de la biserica «Negru Vodă» cît și pe cel de la Cetățeni⁹⁸. Desigur că aceste fabulații plastice tîrzii nu au nici o valoare.

Despre portretele domnilor din sec. al XVII-lea din biserica lui Matei Basarab, păstrate desigur pînă la reconstrucția din 1826, ne putem face o părere generală, după descrierea lui Dionisie Fotino⁹⁹ reluată de M. Kogălniceanu¹⁰⁰ și M. A. Ubicini¹⁰¹.

Din această descriere aflăm că «Negru Vodă» avea «un vestmînt cusut cu fir pînă la picioare, cu nasturi la piept, cu brîu aurit, un vestmînt blănit pe dinăuntru și pe de margini împrejur cu blană neagră...»¹⁰².

Este evident că zugravii lui Matei Basarab nu au putut copia portretele din biserica anterioară care vor fi existat, dar au fost distruse¹⁰³, ci au improvisat înfățișări și costume din sec. al XVII-lea, unor ctitori presupuși.

94. Mitropolitul Neofit (*Metropolitul Ungro-Vlahiei Neofit I...*, p. 22) menționează în 1747 că „aci în biserică este zugrăvit Negru Voevod și fiul lui Dan Voevod și Nicolae a lui Alexandru Voevodu și Matei Voevodu și doamna lui Elena...”.

Stirea este confirmată de frații Tunusli (*op. cit.*, p. 127), de Dionisie Fotino (*op. cit.*), și de anonimul românesc (cit. în Gh. Șincai, *Chronica Romînilor...*, p. 436, nota 1), compilate desigur după *Cronologia critică*.

95. I. Răuțescu, *Cîmpulung...*, p. 70 (Chir Antim Ghermano scrie în 1840 o *Rînduială tîrnosirii celei mici* (Acad. R.P.R., Mss. 4016).

96. A. Sacerdoteanu, *Mormîntul de la Argeș și zidirea bisericii domnești*, în „B.C.M.I.”, anul XVIII (1935), fasc. 84, p. 55, nota 1.

97. Vezi V. Drăghiceanu, *Cetatea și schitul Negru Vodă*, în „B.C.M.I.”, anul V (1912), pp. 89-94, și fig. 5, p. 93. Același, *Curtea Domnească din Argeș*, în „B.C.M.I.”, anii X, XVI (1917-1923), p. 17 și fig. 10. Ioan Răuțescu și Zaharia Petrescu, *Schitul Cetățeni*, — *Negru Vodă*, în „Glasul Bisericii”, 1956, pp. 153-154. I. D. Ștefănescu, *La peintures religieuses en Transylvanie et en Valachie*, p. 67.

98. Teodora Voinescu, *Gheorghe Tattarescu*, București, 1940, p. 174. Asupra acestor tablouri atrage atenția E. Vîrtosu, *Asocierea la domnie...*, p. 19, nota 1.

99. *Istoria generală a Daciei* (traducerea citată).

100. *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens*, Berlin, 1837, p. 47.

101. *Province d'origine roumaine*, Paris, 1856, p. 201.

102. *Op. cit.* Este posibil ca portretul de la Cetățeni al lui „Radu Negru” din 1859, pe care îl pictează Gh. Tattarescu, să fi păstrat de la cel anterior, zugrăvit, după grafia inscripției, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea (Ion Răuțescu și Zaharia Petrescu, *op. cit.*, p. 154), sau chiar de la primul strat de pictură, bordura și gulerul negru de blană. În acest din urmă caz, schitul ar fi zugrăvit pentru prima oară în sec. al XVII-lea, copiindu-se portretele din biserica „Negru Vodă” din Cîmpulung, din acea epocă. Această ipoteză este întărită și de inscripțiile care însoțesc portretele de la Cetățeni, asemănătoare atît celor de la biserica „Negru Vodă” din Cîmpulung, cît și celor din Nămăești, copiate de asemenea după portretele din biserica Negru Vodă, în sec. al XVIII-lea (deci cînd exista pictura de la Matei Basarab) (cf. E. Vîrtosu, *Asocierea la domnie...*, p. 19, nota 1):

Cîmpulung
Marele Radul Negru Vv
Io Nicolae Alexandru Vv

Nămăești
Ioan Radul Negrul Vv
Ioan Nicolae Alexandru Vv

Cetățeni
Ioan Radu Negru Vv
Ioan Nicolae Alexandru Vv

103. „Din temelie a fost zidită de prea luminatul Negru... cu pietre cioplite pe dinafară, iar pe dinăuntru cu zugrăvire foarte frumoasă...” (hrisovul lui Matei Basarab de înființare a minăstirii, din 10 aprilie 1647, în Bibl. Acad. R.P.R., Mss. 3683, fila 15).

În 1834, Antim Ghermano a reprodus în linii mari imaginea anterioară a lui Nicolae Alexandru, însă pentru «Radu Negru» a transpus portretul de la biserica Domnească sau de la cea episcopală din Curtea de Argeș, care era în realitate, așa cum a presupus-o A. Sacerdoțeanu¹⁰⁴, cel al lui Vladislav I, predecesorul lui Radu I.

CONCLUZII

Ceea ce a mai rămas din vechea Curte domnească din Cîmpulung nu s-a bucurat pînă în prezent de cercetări deosebite¹⁰⁵. Releveul substructiilor bisericii ridicat de V. Drăghiceanu nu a făcut decît să genereze o serie de interpretări care nu corespund adevărului. Monumentul anterior celui actual și foarte probabil cel din secolul XIV, nu este de plan romanic, așa cum relevă planul V. Drăghiceanu, ci, așa cum reiese limpede din documente, de plan «cruce greacă înscrisă», ca și cel al bisericii Domnești din Curtea de Argeș. Acest lucru arată că legăturile culturale cu Occidentul au fost mai slabe în secolul al XIV-lea în Țara Românească decît în Moldova, ele manifestîndu-se mai cu seamă în artele de imitație, costum, heraldică, numismatică și nu în cele importante, cum ar fi arhitectura și pictura.

Atît Basarab, cît și Nicolae Alexandru, fiul său, au fost înmormîntați în această biserică. Piatra lui Nicolae Alexandru, care se păstrează încă și care este cea originală, vădește legături cu lumea sîrbă încă înainte de venirea lui Nicodim în Țara Românească.

Portretele votive din biserică nu mai păstrează nimic din cele originare.

PAVEL CHIHAIA

104. Vezi nota 96.

105. A existat în sec. XIV, lângă biserică, o curte domnească? În afară de tradiția consemnată de Istoriile Țării Românești, documentele menționează încă din sec. al XVII-lea o curte a prăvăliilor mînăstirii, în partea de nord-est a incintei mînăstirii (Pavel Chihaia, *Etape de construcții în incinta mînăstirii Negru Vodă...*), cu construcții civile. La 20 iulie 1737, locotenentul austriac Barkoki raportează despre un han sau casă de comerț („Haan oder Kaufhaus”) pe același loc, han distrus cu prilejul luptelor din incinta mînăstirii (*ibidem*). La 13 august 1746, mitropolitul Neofit îl evocă astfel: „Aci era și un han, unde se făcea tîrgul de Sf. Ilie. Înconjurat cu ziduri de piatră, înăuntrul căruia erau prăvălii foarte multe. Aceste prăvălii, cu zid cu tot, s-au ruinat din ordinul imperialilor...” (*Mitropolitul Ungro-Vlahiei Neofit*, p. 180). Este posibil ca acest han să fi ocupat, după arhitectura epocii etajul clădirii al cărui parter era format de prăvăliile așezate de jur împrejurul curții.

În 1712, egumenul Mihail ridică, în locul fostei palisade din timpul lui Matei Basarab, un zid de incintă, construind de asemenea o poartă-turn, în locul vechii porți a hanului. (Pavel Chihaia, *op. cit.*).

Despre această poartă C. D. Aricescu scrie, la mijlocul secolului trecut, că era vechea intrare a cetății lui Negru Vodă (*Istoria Cîmpulungului*, București, 1855, p. 96), deși ar fi fost mai firesc să considere poarta principală a cetății, turnul-clopotniță vestic. Tradiția locului redată de C. D. Aricescu este verosimilă, deoarece o serie de mijloace de producție feudale erau legate de riul Tîrgului, și, în general, este firesc ca viața așezării din secolul al XIV-lea, să fi fost legată de apă.

Cam în aceeași vreme, în 6 iunie 1857, găsim în hîrțile lui „Slater arhitectul mînăstirilor” (Schlater) următoarea mențiune: „În privința terenului sus numitu alu fostei vechi cetăți, care acum se întrebuintează parțial pentru bilci... ar fi bine d-a se împrejmui...” (Arhiv. Stat., *Fond. Min. Instr.*, 1818/1852, f. 89). Este vorba tocmai de terenul fostului han.

Încă din 1839, Florian Aaron în al său manual de *Istoria principatului Romîniei*, menționa la Cîmpulung „o cetățuie ale cărei ruine și astăzi poartă numele de cetatea lui Negru Vodă”, pe lângă care există și o biserică.

Catagrafiile de la începutul sec. al XIX-lea numesc „case domnești” construcția din nordul turnului-clopotniță, ridicat în proporții apropiate de cele actuale în 1712 — pe timpul lui Matei Basarab pe acest loc se aflau chilii —, dărîmată în „răzmerița” din 1737 și reconstruită de egumenul Nicodim prin 1750. Acestea sînt „casele domnești” din sec. al XVIII-lea, așa cum avem și la Curtea de Argeș, Mogosoaia, Hurezi etc., majoritatea ridicate în timpul lui Constantin Brîncoveanu (Pavel Chihaia, *op. cit.*). Aceste „case domnești”, de pe incinta Mînăstirii Negru Vodă, erau întregi în 1774, cînd, în Istoria Țării Românești, se menționa că „aci [în Cîmpulung] a fost cel dintîi scaun al lui Radu Vodă Negru, cu curte și casă domnească, care acum s-au ruinat” (ed. frații Tunusli, trad. G. Slon, București, 1863, p. 5). Referirea este desigur la vechea incintă a hanului, ruinat după „răzmerița” din 1737.

Faptul că la recente săpături de salvare din vestul acestei foste incinte a hanului, s-au scos mari pietre tăiate — păstrate în prezent în Muzeul Regional Cîmpulung —, de neconceput în secolul XVII, dă ascendență presupunerii că în această incintă s-a aflat vechea curte domnească din sec. al XIV-lea.

ECLISIARHUL — PĂSTRĂTORUL ARHIVELOR MINĂSTIREȘTI

Timp îndelungat, cancelaria domnească și celelalte cancelarii mai importante din Țara Românească și Moldova au emis acte la cererea și în interesul celor ce aveau nevoie de ele, dar fără să păstreze nici un fel de copie după actele eliberate. Această practică a păstrării unilaterale, denumită de cercetători drept arhiva la destinatar, a dus la distrugerea voluntară a multor acte, întrucît destinatarul sau beneficiarul a căutat să-și conserve actele numai în măsura în care ele răspundeau unei cerințe practice, unei nevoi legate — de cele mai multe ori — de existența și dovedirea unui drept de proprietate funciară. Așa se face că acte interesînd și istoria țării au fost lăsate să se distrugă, altele au fost nimicite în mod deliberat, de cei cărora le aparțineau, deoarece nu mai aveau o valoare curentă, nu mai răspundeau unui scop imediat, nu mai erau «trebnice», ci, dimpotrivă, ajunseseră «netrebnice».

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea constatăm unele abateri de la această practică a arhivei la destinatar, în domnia lui Constantin Brîncoveanu, de cînd se păstrează o condică a vistieriei, una de hrisoave și un «anatefter». Desigur au mai fost și altele, dar acelea n-au ajuns pînă la noi.

La mijlocul secolului al XVIII-lea întîlnim din nou tendința cancelariei domnești de a păstra copii după unele acte emise de ea. Tot de atunci se păstrează și o serie, incompletă, de condici cuprinzînd copiile a diferite acte aparținînd sau interesînd unele mînăstiri mai importante din Țara Românească. Transcrierea acestor acte în condici avea drept scop asigurarea păstrării originalelor. Dar cum s-a ajuns la această organizare? Aparținea, inițiativa, cancelariei domnești? Aparținea mînăstirilor beneficiare? Nu știm.

De-abia la 1775, în domnia lui Alexandru Ipsilant, cancelaria domnească se reorganizează, în sensul că ia asupra-și obligația de a păstra o copie după cele mai importante acte pe care le emitea. Aceeași obligație revine și ispravnicatelor, iar cu timpul se generalizează.

Rolul de arhivă principală a țării, unde aveau să se păstreze actele deosebit de importante, interne și externe, îl îndeplinește divanul domnesc. Mai tîrziu, probabil după zidirea Mitropoliei pe dealul care îi poartă

numele și după ce divanul domnesc își stabilește sediul în câteva odăi din incinta mitropoliei, rolul de păstrător al actelor mai importante ale țării revine mitropoliei însăși, pornindu-se la această schimbare de la constatarea că biserica țării era o instituție cu continuitate în tradiție și în existență, mai ales în raport cu vicisitudinile domniei. Această schimbare are loc chiar în secolul al XVII-lea, deoarece constatăm că de la începutul secolului al XVIII-lea unele acte importante poartă mențiunea că se vor păstra la mitropolie. Evident că mitropolia păstra în același timp și actele care o priveau direct, în legătură cu administrația eclesiastică propriu zisă actele interesând propriul ei patrimoniu, ca și cele care priveau proprietățile și averile schiturilor și metoacelor dependente direct de mitropolie.

Nu trebuie, însă, să pierdem din vedere că, încă din secolul al XIV-lea, lăcașurile religioase contemporane, în primul rând mănăstirile, își înjghebează câte o mică arhivă, cuprinzând actele de fundație, actele donative, actele de schimburi, cumpărări, confirmări etc., la care se adăugau actele schiturilor și ale lăcașurilor religioase dependente, păstrate în general de către mănăstirea-mată. În acest fel, vechile mănăstiri ajung să posede un fond de acte importante destul de bogat, în primul rând acte patrimoniale, a căror păstrare trebuia asigurată cu orice preț, potrivit dictonului: ai carte, ai parte. Păstrarea lor în bune condiții împiedica încălcările și rășluirile proprietăților de către vecini hrăpăreți, cum împiedica și înstreinarea lor, fie de conducerea vremelnice ale mănăstirilor, fie de către conducerea statului. La fondul inițial s-au adăugat cu timpul și alte acte, mărindu-se astfel arhiva.

Pentru păstrarea acestor acte în vremuri de răstriașe se căutau ascunzători, tainițe în afara mănăstirilor, în peșteri sau alte locuri ferite, greu accesibile și bine adăpostite. Dar, uneori, însăși construcția mănăstirii, a bisericii era astfel făcută încât să permită existența în mod obișnuit a unor ascunzători, așa cum găsim la biserica mănăstirii Tismana — mai ales pentru odoarele de preț ale mănăstirii, sau la mănăstirea Cozia, unde vechea clopotniță, de la intrare, avea în zid o ascunzătoare pentru actele de preț, dăruită la 1848, odată cu clopotnița¹.

Cine avea sarcina să asigure păstrarea acestui fond documentar, fond care, în marea majoritate a cazurilor, a ajuns în condiții destul de bune pînă în zilele noastre?

Pentru mitropolie întîlnim, în domnia lui Alexandru D. Ghica voievod, informația că ecleziarhul mitropoliei avea, pe lîngă îndatorirea de a menține buna rînduială în biserică, pe aceea de a păstra odoarele ei prețioase, precum și îndatorirea de a păstra arhiva mitropoliei. Acest ecleziarh figurează în statul de plată cu leafa de 300 lei pe lună².

1. Emil Vîrtosu, *O tainiță pentru acte la mănăstirea Cozia*, în *Mitropolia Olteniei*, XI (1959), nr. 9-12, p. 571-575.

2. Acad. R.P.R., DCCCXI, f. 41.

Era normal ca și la mănăstiri arhiva să fie dată în grija deosebită a unui călugăr, om de mare încredere și bun gospodar. La început, însă, grija și răspunderea reveneau, în primul rând, egumenului respectiv.

Un hrisov dat de către Alexandru Ioan Ipsilant, domnul Țării Românești, se ocupă pe larg de reorganizarea administrativă a mănăstirilor, la sfârșitul lui mai 1776.

Pornind de la constatarea că dispozițiile ctitorilor, așa cum sînt exprimate în actele de întemeiere și de danie, sînt nesocotite și deci neîmplinite, Alexandru Ipsilant consideră ca o deosebită datorie «ca să le aducem toate iarăși la întocmirea lor cea mai dinainte»³. De aceea, sfătuindu-se cu mitropolitul Grigorie și cu episcopii, ajunge la formularea unor reguli de viață obștească și de chivernisire a bunurilor mănăstirești, reguli inspirate de tradiție, iar nu «izvodiri ale minții noastre»⁴.

Nu vom analiza aceste reguli, cunoscute în general și din alte izvoare, mai vechi și mai noi⁵. Vom observa numai că, spre deosebire de actele mai vechi privitoare la organizarea vieții mănăstirești în Țara Românească, actul lui Alexandru Ipsilant se ocupă nu numai de păstrarea în bună regulă a odoarelor sacre, ci și de păstrarea actelor și a cărților vechi. Odoarele sacre, cărțile și actele vechi sînt încredințate grijii schevofilaxului⁶, care îndeplinește rolul eclisiarhului și care, cum vom vedea mai departe, păstrează mai tîrziu acest din urmă nume de eclisiarh, îndeplinind funcțiunea de «schevofilax, adecă păzitor de vase». Reproducem punctul al doilea al acestui hrisov⁷.

«Fieștecare din mănăstiri trebuie ca să aibă schevofilaxu, adecă păzitoriu de vase, carele să fie chiar dintru adevăratul postrigul mănăstiri, bătrînă cu vîrsta și cărunt cu mintea și prin multă cercare credincios cunoscut și ales fiind de toți. Căruia să i să încredințeze, prin catastih curat, iscălit (nu de toți părinți/i/, pentru ca să fie lucrul cu taină, ci de cei mai vrednici de credință), odoarele mănăstirești, de aur și de argint și toate celelalte; așijderea odăjdiile și *cărțile, hrisoavele, scrisorile*⁸ și cealaltă avere toată a mănăstirii, încă și banii carii să adună de pretutindenea, pentru care de toate i să cuvine să se grijască, ca de un lucru sfînt, nedeosebind nimica dintru cele de obște, nici spre trebuința sa, nici a altora, fără de blagoslovenie».

Rezultă deci că biserica și arhiva mănăstirilor sînt asimilate în această organizare a lui Alexandru Ipsilant, din 1776, cu cele mai de preț odoare ale mănăstirii; că pentru păstrarea lor se pune o grijă deosebită și că

3. *Ibidem*, f. 36.

4. *Ibidem*, f. 44.

5. Vezi, de pildă, *Ocolnica* în care se cuprinde «Așăzămîntul sfintelor mănăstiri care au fost făcutu prin hrisoave vechi, de mulți răposați și creștini domni fiindu întărite...», tipăritură făcută în domnia lui Constantin Nicolae Mavrocordat.

6. Grecescul *σχεβοφύλαξ*.

7. După o copie scrisă pe la 1833 (Acad. R. P.R., DCCCXI, f. 35-44); originalul a fost redactat în limba greacă și se păstrează o copie la Arhiv. Stat., Buc., ms. 2 (condica domnească), f. 109-111; *ibidem*, f. 112-114, traducerea în limba română.

8. Sublinierea ne aparține.

răspunderea acestei păstrări rămîne pe seama schevofilaxului, care poate primi dezlegare de la egumenul mînăstirii.

Hrisovul însă nu se mulțumește să pretindă de la schevofilax numai păstrarea numerică a «cărților, hrisoavelor și scrisorilor» ce i-au fost încredințate, ci prescrie și prețioase indicații privind pe unii din dușmanii arhivelor: moliile și șoarecii; indicații pentru apărarea arhivei de acești dușmani și de alții, precum și indicații generale pentru păstrarea *in bune condiții* a arhivei. Aceste indicații făceau, desigur, parte din «manualul» nescris al arhivistului din acele timpuri, arhivist întruchipat în persoana eclisiarhului. Iată acele instrucțiuni:

«Și să aibă purtare de grijă ca cărțile, scrisorile și hrisoavele să se cerceteze des, ca nu cumva, din trecere cu vederea, să se strice de moli sau de șoareci, că de toate va să dea seama, osîndindu-să pentru cea mai mică nebăgare de seamă».

Și mai departe:

«Ci de aceasta i să cuvine acestuia, odată în săptămînă, a le cerceta toate. Și i să cade ca să aibă ajutătoru credincios pre vreunul dintru postrigul mănăstirii, carele să fiie așăzat la minte, întregu la fire și statornic, pentru ca, oricînd s-ar întîmpla să cază schevofilaca în vreo boală, sau să va răpi de moarte năprasnică, să știe acela toate pînă la cele mai mici lucruri, ca să nu să strice nimic dintru acestea, nici să să răpue»⁹.

Și pentru că este vorba de arhive, se precizează în încheierea hrisovului că acesta să se păstreze la mitropolie.

Avem și unele mărturii privind păstrarea arhivelor mînăstirești în vremuri grele, după punerea în practică a acestui regulament din 1776. Vom reproduce aici unele știri privind arhiva și biblioteca mînăstirii Hurez. Mihail eclisiarhul este unul dintre cei cărora li se datorează păstrarea prețioasei biblioteci și arhive de la Hurez: «Odoarele prețioase, hrisoavele, scrisorile și chiar biblioteca erau date în păstrarea unui călugăr învățat, care purta titulatura de eclisiarh. El ținea tezaurul mînăstirii ascuns în peșterile de pe valea abruptă a Bistriței»¹⁰.

Pahomie, fost egumen al Hurezului între anii 1791-1804, dă, la 1814, unele amănunte interesante asupra modului de păstrare a arhivei și odoarelor, din care rezultă strictețea cu care și egumenul și eclisiarhul colaborau la păstrarea în bună ordine a arhivei vechi a mînăstirii și la lăcrîrea ei de distrugere și de către oameni: «Și eu, cînd aveam trebuință la vreo judecată de moșie, mi să da, după cererea mea, cu foae iscălită de mine, orice scrisori. Și după săvîrșirea judecății[i] asemenea i le dam după

9. Acad. R. P. R., DCCCXI, f. 37 v; ispravnic al actului este Alexandru, marele gramatic, iar scriitorul este Filaret arhimandritul; o altă traducere la V. Urechia, *Istoria romînilor*, I, București, 1891, p. 51 n-52 n.; reprodus și la D. Băjan, *Crucea jurămîntului. Studiu analitic și istoric cu două gravuri pe zinc și o anexă*, Cîmpulung, 1929, p. 28 (Monumentele Cîmpulungului).

10. I. Ionașcu, *Contribuții la istoricul mînăstirii Hurez...* Extras. Craiova, 1935, p. 170, 44.

loae și le puneau la locu lor. Și după ce le-au primit frăția sa, iar la ecliseriu le-au dat și cliseriu le-au pus la locul lor cel tănuit, unde s-au păstrat de la zidirea sf. mănăstiri pînă la moartea eclisierului.

«Și au stătut în păstrare, care în 20 de luni cît au șezut mulțime de turci în mănăstire, 1800 tot acolo, 's-au păstrat tot acolo. Ci le-au păzit mila lui Dumnezeu și sf. împărați / Constantin și Elena, hramul mînăstirii Hurez/.

«Ear după moartea eclisierului au spart acolo și le-au luat și le-au tot mutat din loc în loc, umblînd prin multe mîini... că și locurile cele tănuite le-au făcut știute și țiganilor; și, după ce le-au adus din peșteri și din Bistriță, le-au așăzat în biserica cea mare și cheile le ține la frăția sa / egumenul Ghermano / și trimite pe fieștecine din călugări de eau din odăjdiile cele bune, care le, place...

Și, în sfîrșit:

«Că acuma, la aducerea scrisorii... de Dima trimisu, îmi arată că unde era vivliotica, unde se păstra cărțile, acum e talpăzărie / ! trapeza / pentru masa lor și unde era visteria de păstrarea sfintelor odoară acum au făcut-o cămară»... ¹¹.

*

Datorită, deci, grijii puse de eclisierul arhivist, vechile mînăstiri, așa zise pămîntene, au păstrat, în general, în bune condiții — pînă la un moment dat — actele vechi ale acestor fundații, acte care interesează îndeaproape nu numai istoria acelor lăcașuri ci și însăși istoria țării. Astfel că atunci cînd, prin secularizare, au ieșit din patrimoniul mînăstirilor și au trecut în patrimoniu obștesc, ele au intrat, definitiv și total, în circuitul istoriografic, spre a servi la scrierea istoriei economice, sociale și instituționale a țării noastre ¹².

EMIL VIRTOSU

11. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 170.

12. Menționăm că o parte, și anume actele mînăstirilor așa zise pămîntene, neînchinat, au ieșit încă înainte de secularizare, din localul mînăstirilor respective și au fost transcrise în condici speciale, la București, de către Comisia documentală, între anii 1841-1863 (vezi Emil Vîrtosu, *Un diplomat maruscrit al Țării Românești (1841)*, în *Revista Arhivelor*, Seria nouă, nr. 1-2, București, 1958).

DOCUMENTARE

LAPIDARIUL BISERICII STAVROPOLEOS DIN BUCUREȘTI

Cu gîndul de a cerceta unele monumente istorice mai însemnate de pe întinsul Capitalei și a împrejurimilor ei, începem prin a studia lapidariul de lîngă biserica Stavropoleos.

Dintr-o primă cercetare am aflat acolo pietre mormîntale, ornamente, capitele, cîteva cruci și pisanii, răspîndite fără nici o rînduială, lipsind ori și ce indicație, pe cele aproape 40 de piese ce alcătuiesc colecția, asupra provenienței lor, sau măcar conținutul vreuneia din ele.

În cele ce urmează, cu pietate față de atîtea vestigii ale trecutului Capitalei noastre — căci majoritatea pietrelor provin de la lăcașurile bucureștene dispărute, din preajma bisericii Stavropoleos —, am căutat să cercetăm fiecare lespede în parte și acolo unde cunoștințele noastre ne-au ajutat, să identificăm atît personajele cît mai ales proveniența pietrelor mormîntale.

Din capul locului am ridicat cu ajutorul arh. C. Marinescu, un plan la scară a lapidariului cu însemnarea tuturor lespezilor funerare, cruci sau pisanii, cu diferitele lor texte romînești (în caractere chirilice și latine), grecești sau chiar sîrbești.

Lapidariul Stavropoleos fiind clădit în formă pătrată, cu un coridor mai îngust pe laturi și mai larg la fund, are intrarea îndată ce se trece de scara pridvorului bisericii, încît numerotarea lespezilor mormîntale aflate în picioare, una lîngă alta, s-a făcut de aici, făcînd înconjurul coridorului, urmînd și pentru lespezile ce se află în spatele altarului bisericii conform planului alăturat. Toate pietrele cu inscripții au fost măsurate, fiind însemnate cu un număr de ordine, iar cele disparate fiind notate cu litere majuscule.

Procedăm acum la analiza fiecărei lespezi în parte, dînd textul original, traducerea, cînd se prezintă cazul, descrierea generală, proveniența

(dacă este cunoscută sau bănuită), bibliografia (ce cuprinde numai izvoarele sau lucrările de bază), și unele lămuriri istorice la inscripțiile mai de seamă.

Ținem a preciza că inscripțiile grecești sînt redată cu sau fără accente, după cum au fost săpate, păstrîndu-se întocmai și ortografia. Cît privește metoda de editare a lor, s-au urmat regulile pentru textele diplomatice și epigrafice bizantine. Din motive tehnice nu se arată literele mutilate.

Nr. 1

TEXT.

- 1.— † ἐνθάδε κεῖται ὁ δ
- 2.— οὐλος τοῦ Θεοῦ
- 3—9. στερσε
- 10.— ἡ μνημη
- 11'—16.
- 17.— ...ȘI S-AU ÎNGROPAT LA
- 18.— MĂNĂSTIRE STAVROPO-
- 19.— LIOS AFARĂ LA STRANĂ
- 20.— DE DREPTA ȘI DOMNUL DUM-
- 21.— NEZĂU SĂ ODI[H]NEASCĂ SUFLE-
- 22.— TUL LUI DENPREUN CU CEI DR
- 23.— EPTI ȘI S-AU SĂVIRȘIT LA
- 24.— MARTIE 25 1760

DESCRIERE.

Dimensiuni 0,79×1,90 m; chenar marginal de 15 cm lățime cu ornamentație florală; frontispiciu cu un heruvim. Inscripția cu litere săpate de 4 cm înălțime, pe 24 rînduri, dintre care doar ultimele opt sînt lizibile, într-un chenar de 0,42×1,47 m. Începutul textului este în limba greacă, dar așa de șters, încît de-abia se mai pot desluși întîile două rînduri și un cuvînt de la sfîrșitul rîndului 10. Înțelesul lor este: † Aicea zace robul lui Dumnezeu (rîndurile 1-2); pomenirea (rîndul 10).

PROVENIENȚA: Biserica *Stavropoleos*, în dreapta pridvorului.

BIBLIOGRAFIE: Publicată de Gh. Nedioglu, *Stavropoleos*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», an. XX (1927), fasc. 51 (ianuarie-martie), p. 9, nr. 1. Nu am putut descoperi identitatea celor îngropați aici.

Nr. 2

TEXT.

- 5.— † Ἐνθάδε
κειμᾶται ὁ δοῦ[λος]
τοῦ Θεοῦ Κων[στα-]
ντῖνος ο (?) υ δουσ
- ΕΡΙΗΞ τῆς [Κ]α-
στωρίας ἐκ χ[ώρ-]

- α[ς] σας καὶ
TAPAM (?)
10.— ἐν Μολδοβία (?)
πληρωσ[ας]
M
13.— [.]
αψμγ
15.— Ἐνθάδε κεῖται ἡ δου
λη τοῦ Θεοῦ Φωτινη

TRADUCERE.

† Aicea zace robul lui Dumnezeu Constantin ... din patria H... a Castoriei... și...
în Moldova (?) plinind... 1743.

Aicea zace roaba lui Dumnezeu Fotini.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 1,64×0,72 m. Chenar floral. Literele săpate în relief sînt foarte șterse, iar rîndurile 15-16 adăugate la urmă sînt așa de grosolan săpate, încît par a fi mai degrabă zgîriate pe lespede.

PROVENIENȚA: Biserica Stavropoleos, în dreapta tindei.

BIBLIOGRAFIE: Gh. Nedioglu, *Stavropoleos*, 1927, p. 19, n. 2 b.

OBSERVAȚII: Inscripția fiind rău stricată, s-ar părea totuși că acest Constantin era un grec epirot, din părțile Castoriei, așezat oîndva în Moldova și mort la 1743, la București.

Nu știm cine a fost Fotini, îngropată mai tîrziu în mormîntul acestui Constantin.

Nr. 3

TEXT (versuri: trimetri iambici).

- 1.— † Ενταυθα κειμαι τ[ή-]
νδε τήν πέτραν ὑπο
ανηρ Παρουσης υἱός
Ἀθανασίου
5.— χώρας Βλάσης μεν
Ἀγραφον δ'επαρχίας
Γεωργίου συναιμος
τοῦ ἐπιτρόπου
Ἰωαννου τε κλεινου
10.— αμφοιν σα[. . . .]ιν
του Νικολτου[.]
ζήσας δ'αριστος [ἐβδομήκοντα]
χρόνοις
ὀρθοφρόνος τεθνηκα
15.— βληθες []
εν ἔτει [17]27
φευρούαρι(ου) 17.
Ενθαδε κειται ἡ δουλη του
Θεου []τε του κα

20.— πετανου Θεοφ
δεκεμβρίου 4.

TRADUCERE.

† Aicea zac sub această piatră, eu bărbatul Parusei (?), fiul lui Atanasie din satul Vlasi și din eparhia Agrafon (?), fratele de sînge al lui Gheorghe epitropul și al vestitului Ioan, amîndoi ... ai lui Nicolae ... Trăind foarte cum se cade șapte zeci de ani, în dreapta credință am murit ... în anul [17]27, februarie 17.

Aicea zace roaba lui Dumnezeu ... și a căpitanului Teofil. 1732, decembrie 4.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,73×1,61 m. Chenar înconjurător floral de 15 cm lățime interioară. Cadrul inscripției măsoară 0,38×1,29 m și cuprinde 14 rînduri cu litere de 4,5 cm înălțime în relief. Cele patru rînduri de la urmă (r. 18-21) săpate ulterior cu litere mici.

PROVENIENȚA: Biserica Stavropoleos, în dreapta tindei.

BIBLIOGRAFIE: Gh. Nedioglu, *Stavropoleos*, 1927, p. 19, n. 2 c.

Nr. 4

TEXT.

ΙΩ ΚΣ
ΣΤΡ ΠΑ

- † ἐνθάδε κεῖται ὁ πα-
νιερώτατος μητροπολίτης
5.— Σταυροπόλεος Ἰωαννί-
κιος ἐξ ἐπαρχίας Πωγω-
νιάννης καὶ χώρας Οσ-
τανίτζας ὁ κτήτωρ ἐκ
βάθρων τοῦ παρόντος
10.— σεβασμίου ναοῦ τῶν Ἀρ-
χαγγέλων καὶ παν-
τος τῶν πέριξ οἰκίων
πανδοχείου τε καὶ παρα-
κληοῦ ζήσας ἔτη ἐξήκ-
15.— οντα ἓνα κ(αὶ) ἡμέρας τεσσαράκον-
τα τρεῖς 1742 φεβρουαρίου 7.

TRADUCERE.

Io(ani)K(io)s (Ioanichie
St(av)r(o)p(o)l(eos) (al Stavropolei)

† Aicea zace preasfințitul mitropolit al Stavropolei Ioanichie din eparhia (ținutul) Pogoniani și din satul Ostanița, ctitorul din temelie al celei de față cinstite biserici a Arhanghelilor și a toate, al caselor de primprejur, al hanului și al paraclisului, după ce a trăit șaizeci-și-unu de ani și patruzeci și trei de zile. Anul 1742, februarie 7.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,75×1,42 m. Inscripție într-un chenar de 0,44×1,10 m, cu litere în relief de 5 cm înălțime, pe 14 rînduri. Deasupra inscripției este săpată o mitră de arhiereu cu crucea și cîrja și numele prescurtat al răposatului, totul într-un chenar floral de 13 cm.

PROVENIENȚA: Biserica Stavropoleos, în naos.

BIBLIOGRAFIE: Gh. Nedioglu, *Stavropoleos* (Istoric), în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVIII, 1924, fasc. 42, p. 155 (fotografie *ibidem*, p. 163, fig. 16).

OBSERVAȚII¹. — Acest Ioanichie, ctitorul bisericii Stavropoleos, era un grec din Epir. O dovedesc atât piatra lui de mormânt cât și pisania sfântului lăcaș. Tatăl lui se numea Evstatie Pogonis². Nu știm cine i-a fost mama. Ioanichie trebuie să se fi născut la 27 decembrie 1680, deoarece însemnarea săpată pe lespede care a acoperit cândva rămășițele lui pămîntești arată că a murit la 7 februarie 1742, după o viață de 61 de ani și 43 de zile, văzînd lumina zilei în satul Ostanița din eparhia Arhiepiscopiei Pogoniani. Atras de tînăr către viața călugărească, el se tunse în monahism la Mînăstirea Sfinților Mihai și Gavriil, zisă și Gura, aflată în apropierea Ostaniței. Impins de pilda altor alți clerici din vremea sa și de mai înainte, Ioanichie fu nevoit a umbla

Fig. 4. — Stema de pe mormîntul mitropolitului Ioanichie, ctitorul bisericii Stavropoleos (1742).

în lung și în lat după ajutoare de la creștini. Și astfel, după lungi călătorii, precum citim în viața lui, el se așază în București, pe semne chiar la biserica Grecilor (zisă și a lui Ghiorma banul), care era metohul Arhiepiscopiei din Pogoniani. La 6 aprilie 1722, Ioanichie era arhimandrit și egumen al acestui așezămînt bucureștean, care ființa pe locul unde este astăzi Conservatorul de muzică, peste drum de biserica Stavropoleos.

Monahul epirot însă luase asupra-și să ajute după puteri metania sa, Mînăstirea Gura. De aceea înflorirea bisericii și hanului Grecilor dîndu-i de gîndit, se hotărî a înălța și el încă un han chiar în apropiere.

El cumpără așadar, la 6 aprilie 1722, un loc de casă din mahalaua bisericii Ghiormeii banului, alături de casele logofătului Radu Greceanu, vînzătorii fiind jupîneasa

1. Datele le luăm din cartea generalului P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos din București...*, București, 1906, *passim*, și ne mulțumim a arăta în note știrile necunoscute acestui cercetător.

2. Vezi mai jos, nota 8 (precum și pomelnicul în piatră de la proscomidie).

Despa, văduva lui Cîrstea, fiul Cîrstei, vistierul Popescu și cu copiii ei. Și clădi numai-decît un han. Fiind însă pe locul Popeștilor un paraclis boieresc, Ioanichie îl mări între 1 iunie și 30 octombrie 1724, după ce dobîndi de la Grigorie Greceanu biv vel serdar un stîngen de loc «ca să încapă altarul bisericii». Nu din întîmplare amintește hramul sfințului lăcaș pe acela al Mînăstirii Gura de unde venise chiar Ioanichie: Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil; bisericuța primi ca al doilea hram pe acela al Sf. Atanasie³.

Noul așezămînt se dezvoltă repede. La 9 iulie 1725 Maria, fiica logofătului Radu Greceanu, închirie un petec de loc din curtea caselor sale spre a se înzestra bisericuța hanului cu o clopotniță și o pivniță, «fiind locul despre casele mele», scrie dînsa, «foarte strîmt, de nu ajunge ca să facă pe deplin cele de trebuință». Murind la sfîrșitul anului următor, jupineasa Maria s-a îngropat în ctitoria vecinului ei⁴.

Drept răsplătire a rîvnei sale, chir Ioanichie arhimandritul ajunsese la înalta treaptă a arhieriei. Ales mitropolit al Stavropolei⁵ la 14 octombrie 1725⁶, el fu hirotonit la 4 mai 1726 de însuși Ieremia al III-lea, patriarhul Constantinopolului. Desfășurînd multă sîrguință în ale duhovniciei⁷ și chibzuindu-le pe toate spre mai buna întărire și înflorire a ctitoriei și hanului său, monahul grec își închină mînăstirea la metania sa din Epir, la 2 noiembrie 1733⁸. Cîțiva ani mai tîrziu, la 12 aprilie 1737, Constantin Vodă Mavrocordat întărește această afierosire. Hrisovul vorbește de «toată zidirea de pre lîngă biserică și toate moșiile, viile și alte lucruri mutătoare și nemutătoare», și se are în vedere

3. Pe semne hramul paraclisului Popeștilor, înainte de a fi preluat de Ioanichie.

4. Nu cunoaștem piatra ei de mormînt. Să fie chipul ei cel zugrăvit în glaful intrării bisericii? (vezi fotografia la Gh. Nedioglu, *op. cit.*, p. 116, fig. 9).

5. De aci numele de Stavropoleos dat ctitoriei lui. Insemnăm în treacăt că, pe cînd pe piatra de mormînt a lui Ioanichie îi spune mitropolit Σταυροπλεος (recte Σταυροπόλεως) noul arhieru folosește forma Stavropoleos: cf. iscălitura lui pe zăpăsul din 20 iunie 1731, dat de Daniil, egumenul Cotrocenilor, la mîna marelui logofăt Manolache Lambrino: „ἡ οὐ σταυροπόλεως Ἰωαννίσιος μάρτυς“ (original fost al Așezămîntelor Brîncovenesti, azi la Muzeul de Istorie a orașului București, nr. inventar 25.465; publicat și de E. și I. Virtosu, *Așezămîntele Brîncovenesti. O sută de ani de la înființare, 1838-1938*, București, 1938, pp. 30-31, nr. 40).

6. Pentru mai multe amănunte vezi actul de alegere descoperit de T. Moshonas și republicat de P. Ș. Năsturel, *Catalogul bibliotecii Patriarhiei din Alexandria*, în „Ortodoxia“, VII, 1955, nr. 1, p. 118 și nota 18.

7. Il întîlnim de pildă ca duhovnic al maicii Timotea, în mirenii Hagi Dina, ctitora Schitului Maicilor din București; cf. diata ei din 1 noiembrie 1730, la Arhiv. Stat. București, manuscrisul 131, f. 265 r (mai pe larg la P. Ș. Năsturel, *Schitul Hagi Dina*, lucrare în manuscris).

8. Data o cunoaștem după actul original păstrat la Arhivele Statului București, *Stavropoleos*, p. XXXIV, doc. 4 (cf. și actul grecesc din 20 noiembrie 1733 din Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XIV-2, 1917, pp. 1080-1085, întărit de o gramată a patriarhului Constantinopolului, *ibidem*, pp. 1085-1087). Totuși nu trebuie pierdută din vedere cutare poezie greacă, publicată de Lampridis, *Ἡπειρωτικά*, VI, p. 33, iar după el de Nicolae Iorga, *Fundațiunile domnilor romîni în Epir*, în „Analele Academiei Romîne“, Mem. Sect. Ist., seria II-a, 1914, pp. 907-908, unde este redată, din greșeală, ca fiind piatra de mormînt a lui Ioanichie și care poartă data de 3 octombrie 1728. Iată de altfel cuprinsul acestui text de 17 versuri politice în tîlmăcirea noastră: „Cînd domnea cu strălucire a tot înțeleptul Nicolae, fiul înțeleptului Alexandru Exaporitul, și cînd păstora chir Daniil cel prea bătrîn(?), această locuință a ridicat-o cu înțelepciune din temelii, a împodobit-o în chip felurit cu de toate, precum se vede, și a clădit cu multă sîrguință hanul din apropiere cu prăvăliile și biserica unde se slăvesc cîstit Voevozii cetelor dumnezeiești precum și Marele Atanasie, păstorul Alexandriei, și pe care a și împodobit-o și înzestrat-o bogat cu toată cheltuiala sa și cu o mînă foarte mărinimoasă vestitul Ioanichie, cîstitul arhieru al străvechii Stavropole, fiu al lui Evstatie Pogonis, din Pogoniani, din satul Ostanîța, și pe toate acestea el le-a închinat cu gînd evlavios smeritei [mînăstirii] a Voevozielor cetelor [îngerești], numite Gura, care este la Pogonian, în chiar patria sa. 1728, octombrie 3“.

Depatre de a fi o inscripție de mormînt, aceste versuri nu sînt altceva decît o poezie menită a proslăvi pe Ioanichie, închinătorul ctitoriei sale bucureștene la Mînăstirea Gura, de unde plecase.

Se cuvine să luăm de bună știrea că în 1728, ctitoria din București a lui Ioanichie era închinată de fapt Mînăstirii Gura (deci cinci ani mai devreme decît data documentelor amintite, care nu pot fi decît întărirea unei stări de lucruri dăinuind mai dinainte), căci voievodul Nicolae Mavrocordat, amintit în poezie, a încetat din viață la 3 septembrie 1730.

Totodată mai trebuie luat în seamă că aceste stihuri sînt singurul izvor din care aflăm numele tatălui lui Ioanichie, Evstatie, ca și numele lor de familie, Pogonis. Putem bănuși că la Botez, viitorul arhieru primise numele Ion (vezi icoana amintită).

ca frații ctitorului, Panaiotis și Nicolae, să fie, după moartea acestuia, epitropi alături de noul egumen, iar după încetarea lor din viață, arhiepiscopul Pogoniane și starostele neguțătorilor bucureșteni vor purta de grijă așezământului ca epitropi, egumenul alegându-se de la Gura, «încă de ar fi prin putință să fie din neamul lui chir Ioanichie». Despre paraclisul pomenit de piatra de mormânt a lui Ioanichie nu știm nimic, ne mai fiind amintit de nicăieri.

Pe lângă cele dobândite de arhiereul epirot în Țara Românească pentru ctitoria sa, amintim între altele niște case, locuri și grădini în București, în mahalaua Fîntîna Boului și Popa Dârvaș.

La 7 februarie 1742, Înalt Prea Sfințitul Ioanichie și-a dat obștescul sfîrșit, fiind îngropat în biserica sa, de unde arhitectul I. Mincu a ridicat cîndva și lespeda care acoperea «micul lăcaș al oaselor» lui. Amintirea lui trăiește însă mai departe datorită ctitoriei sale, unde se poate vedea chipul lui zugrăvit în micuțul pronaos, alături de acelea ale fraților lui, ale Mavrocordaților și altor fețe de seamă ale vremii. Numele lui, păstrat de chiar biserița lui, mai stăruie pe jilțul lui arhieresc, iar cutare icoană a Sfinților Ioan Botezătorul și Ioanichie, îngrijit lucrată, este fără doar și poate unul din doarele afierosite ctitoriei sale de călugărul grec care, ca alții alții, ajunsese cineva în bogatul București.

Nr. 5

TEXT.

- 1.— † SUPTU ACIASTĂ PIATRĂ O-
DIHNESCU OASELE ALE RO
BULUI LUI D[U]M[NE]ZEU RADUL BIV
VEL STOLNIC IZVORANUL
- 5.— CARE DUPĂ ORĂNDUIALA CIA
DUMNEZEIASCĂ DATU-S-AU
DIN DATORIA CE A DESĂVĂRȘI-
TU INU ZILELE PRÉ LUMIN
[ATULUI DOM]NU ΙΩ CO-
- 10.— [STANDIN] BASARAB BRÂN-
COVENUL VOEVODU INTĂ-
MPLANDU-SE...

13 — 16.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,74×1,75 m; chenar floral înconjurător de 14,5 cm; cadrul inscripției 0,41×1,42 m; litere săpate în relief de 5 cm înălțime. Sfîrșitul inscripției șters și ilizibil.

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare din București.

BIBLIOGRAFIE: Menționată în mss. rom. A. 545 de la Academia R.P.R., f. 43, provenind din biblioteca episcopului de Rîmnic, Ghenadie Enăceanu, unde inscripția este întregită astfel, începînd de la mijlocul rîndului 12: «la cursul anilor 7211 (= 1703) la luna aprilie 11 semnîndu-se ca să fie întru pomenirea lui».

OBSERVAȚII: Marele stolnic Radul Izvoranul, însemnat dregător din vremea lui Constantin Vodă Brîncoveanu, a fost fiul șetrarului Tudor din Greci (Olt), fiind menționat într-o serie de documente din anii 1681-1703. Astfel, îl întîlnim pentru prima oară la 20 martie 1681 (7189), iscăind ca martor, în calitate de logofăt într-un zapis prin care tatăl său vindea niște țigani lui Șerban Vodă Cantacuzino¹; în 29 decembrie 1684

1. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 248, nr. XVI, și Ion Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, București, 1934, p. 235.

(7193), el este tot logofăt², iar la 20 aprilie 1689 (7197), apare ca martor, fără dregătorie³. În schimb, la 2 aprilie 1691 (7199) este pomenit ca pitar⁴, dregătorie pe care o mai are în 1692⁵. În anul 1695 a fost trimis căpitan de oaste de către Constantin Brîncoveanu împreună cu Radu clucerul, fiul Hrizei, vistierul din Popești, spre a păzi trecătorile de invazia oștirilor imperiale⁶. Din 1695 el este numit mare stolnic, dregătorie în care rămîne pînă la moarte⁷. A fost căsătorit cu Maria, fiica spătarului Drăghici Cantacuzino și a Păunii Buicescu, avînd ca urmași pe Pîrvul, Șerban și Sanda, măritată după Ștefan Obedeianu⁸.

Nr. 6

Piatră cu dimensiunile 0,92×1,74 m, avînd într-un chenar floral o inscripție cu litere în relief complet roase și absolut necitețe, încît textul este dispărut pe vecie. Ea provine din biserica Stavropoleos, aflîndu-se odinioară în stînga naosului¹.

Nr. 7

Piatră cu dimensiunile 0,57×1,21 m, fără nici un text, avînd în cadrul central doar un chenar înconjurător dreptunghiular de 9 cm, cu motive florale în relief. Se afla înainte în biserica Stavropoleos, în stînga tindei¹.

Nr. 8

TEXT (versuri politice).

- 1.— ‘Ο πρὸ μικροῦ ἐν κόσμῳ μὲ ζῶντας συνικῶν
ἐν ἡλικίᾳ μόλις πεντάκης τρεῖς ἐτῶν,
νῦν κέκλεισται ἐν τάφῳ ζοφῶ δεισκοτινῶ,
καταλιπὼν εἰς πένθος καὶ λύπην ζωηράν,
- 5.— γονεῖς καὶ λοιποὺς ἅμα φιλάτους συγγενεῖς.
Διὸ ὅστις τὸν λίθον αὐτὸν ποτὲ ἰδῇ,
Ἀλέξανδρον τὸν Μάκαν ἔξ ὅλης του ψυχῆς,
ἄς εὐχηθῇ τὴν γαίαν νὰ ἔχῃ ἐλαφρόν,
ἐν ἔτει 1852, Δεκεμβρίου 20.

2. Dragoș V. Petroșanu, *Hurezi sau Romani*, în „Hrisovul“, I (1941), p. 202, nr. 3.

3. N. Iorga, *Documente prahovene și dimbovitene*, în „Buletinul Comisiunii Istorice a României“, vol. XI (1932), p. 65, doc. 17.

4. N. Iorga, *Privilegiul lui Constantin Vodă Brîncoveanu pentru bulgarii coloniști*, în „Revista Istorică“, an. XI (1925), nr. 10-12 (oct.-dec.), p. 308, și *Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu* (ed. C. Giurescu și N. Dobrescu), București, 1907, p. 54, nr. 75; la 11 iunie 1691 este din nou pomenit ca pitar (Petroșanu, *op. cit.*, p. 203, nr. 4).

5. Dragoș D. Petroșanu, *Cîteva schituri oltene necunoscute*, în „Arhivele Olteniei“, vol. XX (1941), nr. 113-118 (ian.-dec.), p. 137, nr. 8, doc. din 12 ianuarie 1692 (7200); N. Iorga, *Doc. Cantacuzino*, p. 154, nr. LXV.

6. *Magazin istoric pentru Dacia*, V, p. 139; Radu vel logofăt Grecianu, *Viața lui Constantin Brîncoveanu* (ed. Ștefan D. Grecianu), București, 1906, pp. 64-65; I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 235.

7. Apare cu această dregătorie în documentele din 3 iulie 1696 (7204) (cf. T. G. Bulat, *Două acte domnești...*, în „Revista Istorică“, an. IX (1923), nr. 1-3 (ian.-martie), p. 51), 10 februarie 1699 (7207) (cf. N. M. Vlădescu, *Din trecutul boierimii românești...*, în „Revista Arhivelor“, vol. I (1924-1926), nr. 1-3, p. 247), 31 mai 1699, cînd este trimis împreună cu Constantin și Ștefan, fiii lui Brîncoveanu, și cu mitropolitul Teodosie, la punerea temeliei bisericii din Brîncoveni (cf. Emil Virtosu, *Foietul Novel. Calendarul lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1942, p. 188), 10 decembrie 1699 (cf. Șt. Greceanu, *Genealogii documentate...*, vol. I, București, 1912, p. 139), 10 martie 1701 (ibidem, p. 140), 20 martie 1702 (ibidem, pp. 142-143), și 20 ianuarie 1703 (ibidem, p. 145).

8. Banul Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor* (ed. N. Iorga, București, 1902, p. 108).

1. Nedioglu, *Stavropoleos*, 1927, p. 20, n. 2, p. 19, n. 2.

TRADUCERE :

Cel care nu de mult trăia în lume cu cei vii, în vîrstă de abia cincisprezece ani, acum este închis într-un mormînt, în întunericul apăsător, lăsînd pradă jalei și durerii vii pe părinți și pe celelalte rude prea iubite. De aceea, cine va vedea vreodată această lespede, să se roage din tot sufletul ca pămîntul să-l țină ușor pe Alexandru Maca. În anul 1852, decembrie 20.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,64×1,40 m. Chenar floral de 3 cm lățime. La partea superioară a lespedei un motiv alcătuit din trei coloane întruchipînd pe semne Sfînta Treime, avînd la capete (dreapta și stînga) 2 aripi, iar deasupra două cununi ovale, cea din stînga fiind din stejar, iar cea din dreapta cu fruct de mac. Acest motiv se află într-un chenar de 30×4 cm. Chenarul inscripției măsoară 57×104 cm. Inscripția pe 9 rînduri cu litere cursive săpate, de 2 cm înălțime.

Inscripția este în versuri politice.

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare (în curte); cf. Acad. R.P.R., ms. rom. A 545, f. 43 v.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

Nr. 9

TEXT.

- 1.— INTR-ACEST MORMĂNTU
ZACE ROBI LUI DUMNEZEU
...CAN... AI : ZAMFIR
: M...CHE : FLOR :
- 5.— OAG. APO...
...FIR : ERMONAH : MARI
CA : NICOLA : MIHAIL
RADU : TARSIA
APOSTOL : STANCIU
- 10.— CU TOT NEAMUL LOR
1831 SEPT. 28

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,75×1,67 m, partea superioară avînd 0,80 m lățime, iar cea inferioară 0,67 m. Aspect de lespede veche, poate întrebuințată pînă în 1831 și completată la acea epocă. Literele în relief, de 5 cm înălțime, foarte alterate, într-un chenar de 0,46×1,36 cm, cu ornamente florale înconjurătoare; sculptură grosolană. Deasupra inscripției o cruce greacă într-un cadru de 0,32 m. Inscripție cu 11 rînduri în parte șterse și necitețe.

PROVENIENȚA: Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

Nr. 10

TEXT.

- 1.— SUPT ACIASTĂ [PIATRA ODI-]
HNEȘTE RĂPOSA[TUL VO-]
RNICUL PAVEL MA...

5.— NĂSCUT LA ANUL...
16 : CAR
SĂ SLUJESC DE...
S-AU SĂVARȘIT...
[IU]LIE ÎN...

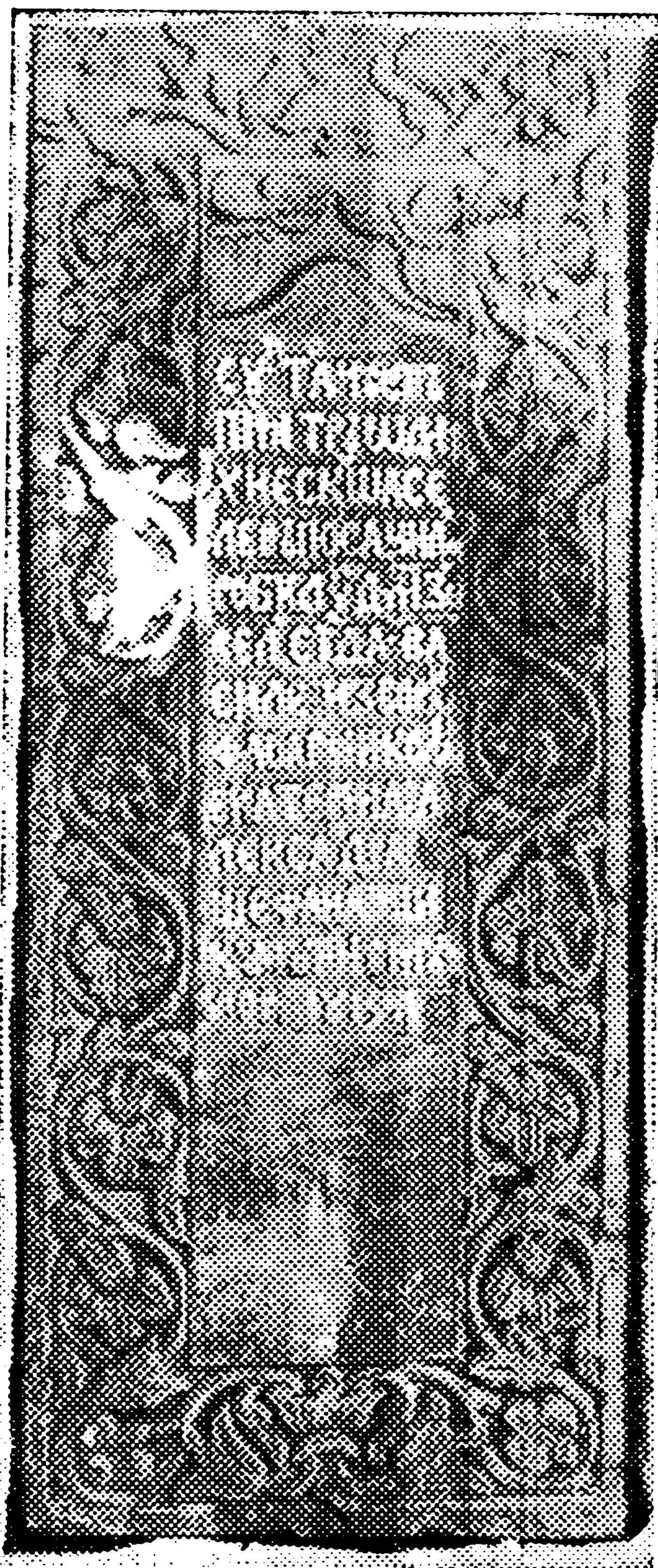

Fig. 11. — Piatra de mormânt a serdarului Vasile Izvoranu (1815).

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,87×1,56 m; chenar de 9 cm grosime, cu două șanțuri. În cele două colțuri superioare câte un heruvim, avînd între ei o cruce greacă de 0,28 m înălțime. Inscripție cu litere în relief de 6 cm înălțime, numărînd 8 rînduri într-un chenar de 0,68×0,70 m; sub inscripție, un craniu cu două oase. Partea dreaptă a inscripției este foarte ștearsă, făcînd imposibilă descifrarea.

PROVENIENȚA : Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

Nr. 11

TEXT.

- 1.— SUPTU ACIASTĂ
PIATRĂ ODI-
HNESCU OASE-
LE RĂPOSAȚILOR
5.— ROBI LUI DUMN[E]ZEU
VEL SĂRDAR : VA-
SILIE : IZVORAN
FLOARÉ : NICOLAE
ECATERINA : A-
10.— LECSANDRA
ȘTEFANA : ȘI
CU TOT NEMUL
LOR : 1815.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,71×1,81 m; chenar rectangular cu dimensiunile 0,31×0,81 m, avînd marginea împodobită cu ornamente florale deasupra textului; de o parte

și de alta două capete de heruvimi. Inscripția cu litere în relief de 5 cm înălțime.

PROVENIENȚA : Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Vasile Izvoranu este un mic dregător pe care l-am întîlnit în câteva acte de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul celui de al XIX-lea. Astfel, la 27 ianuarie 1797 îl aflăm ca fost vâtaf de păhărniceii, întîrîndu-i-se de către Alexandru Ipsilanti Voievod dreptul de a avea o pivniță scutită în București¹. La 1812 ridică o biserică în cătunul Canela (comuna Căciulați, Raionul Snagov), împreună cu soția sa Ecaterina².

1. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. VII, București, 1894, p. 88.

2. V. Brătulescu etc., *Mînaștiri și biserici din județul Ilfov*, București, 1935, p. 39.

La 1 iunie 1813, acest boier dă o carte pentru scutelnici³. A răposat probabil în 1815, după cum reiese din inscripția funerară, fiind îngropat cu rudele sale.

Nr. 12

TEXT.

- 1.— SUPT ACIASTĂ PIIATRĂ ODIH-
NEAȘTE ROBUL LUI D[UMNE]ZEU
COSTANDIN. POSTELNICUL :
BĂJĂSCUL SNĂ¹ FIERII :
5.— LOG[OF]ĂT : CARE S-AU PRISTĂ-
6.— VIT : NOEMVRIE : ΔΗ(Η) 4. L[EA]T 7237 [= 1728];

DESCRIERE.

Dimensiuni : 0,80×1,78 m. Inscripție cu litere în relief de 7 cm înălțime, într-un chenar cu dimensiunile 0,45×0,54 cm ; marginea chenarului înpodobită cu ornamente florale.

PROVENIENȚA : Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE : Menționată în mss. rom. A. 545 de la Academia R.P.R., fol. 43, și publicată de Șt. Greceanu, *Genealogii documentate...*, I, p. 85. Fotografie la Nedioglu, *Stavropoleos*, 1924, p. 164, fig. 17.

OBSERVAȚII : Am întîlnit pe Constantin postelnicul Băjescu, amintit ca fiu al lui Fierea logofăt într-un document din 1720, cu privire la moșia Băneasa-Ilfov, împărțită între rudele sale². El a avut ca frate pe Ștefan, căsătorit cu Stanca, fiica lui Bîrcă Cojescu, fost mare logofăt³.

Nr. 13

TEXT.

- ἐνθάδε κεί-
[ται] ὁ δοῦλος τοῦ Θε-
οῦ Ἀ[θα]νασιος : μανα
φ κοβ
5.— 5 εσθ δ
ἐκοιμηθῇ : ἐτός
1838 : Μαΐου : 14.

TRADUCERE :

Aicea zace robul lui Dumnezeu Atanasie ... A răposat la anul 1838, mai 14.

DESCRIERE.

Dimensiuni : 0,84×1,90 m. Chenar floral înconjurător de 10 cm lățime, format din trei porțiuni : un cadru superior de 0,44 m lățime ; dintr-un cerc coboară Sfântul Duh în chip de porumbel pe o cruce greacă de 20 cm. Dintr-acest cerc se coboară 2 fascicule de raze. Inscripția într-un oval mare vertical cu un chenar floral. Inscripția pe 7 rînduri cu litere în relief de 5 cm. La cele 4 colțuri cîte un heruvim.

3. I. Bianu și R. Caracas, *Catalogul manuscriptelor românești*, vol. II, București, 1913, p. 535.

1. Snă (fiu) pe slavonește.

2. Greceanu, *Genealogii documentate*, I, p. 85.

3. Idem.

Chenarul superior are 46×65 cm; cel cu inscripția (cu nori la dreapta și la stînga) 83×65 cm, iar cel inferior 30×65 cm, pe care se află sculptat un vas la mijloc și două ramuri laterale, fiecare cu alte frunze.

PROVENIENȚA : Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

Nr. 14

TEXT.

ZONΔANA

Zήση. Χαιδο. Μαργαρίτα
Χριστοδουλο. Σουζανα. Λεονδάρη. Κατε
ρίνη. Νικολάου. Έλένη. Νικολάου. Ιωάννου.
5.— Διμιτράνα. Μαρία : καὶ τὸν τεκνον :

TOAMENA

Ανασταση. Βασιλική. Άναστάση. Άιώ
νου. Βασηλική. Άργήρα. Μηχαήλ. Σταματο
Διμιτρη. Άναστάση. Γεώργη. Βασιλη. Μηχα
10.— ήλ. Άναστάση. Άιάννου. Στηφανου. Χρισάντη
Διμώ. Έλενη : καὶ τὸν γονεον. 1829. μαιου (?) α.

TRADUCERE :

Vii

Zisu, Haido, Zamfira, Margareta, Hristodul, Suzana, Leondari, Caterina, Nicolae, Elena, Nicolae, Ioan, Dimitrana, Maria și copiii (lor).

Morți

Anastasia, Vasilică, Anastasia, Ioan, Vasilică, Arghira, Mihai, Stamatie, Dimitrie, Anastasie, Gheorghe, Vasile, Mihail, Anastasie, Ioan, Ștefan, Hrisant, Dima, Elena și părinții [lor]. 1829 mai (?) 1.

DESCRIERE.

Piatră neagră de 51×42 cm. Cu minium s-a scris cîndva pe ea 38 (în două locuri).

PROVENIENȚA : Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Ortografia acestui pomelnic este grosolană și stîngace. Cuvintele ZONΔANA și mai ales TOAMENA sînt barbarisme, iar la rîndul II s-a săpat de fapt fapt Διμώ pentru Διμώ.

Nr. 15

TEXT.

1.— INFIINTAT
2.— DE TATIL
3.— MIEU MATACE
4.— NEGOESCO

TEXT.

Lespede dreptunghiulară, cu dimensiunile $0,36 \times 0,84$ m, fiind sculptată în formă de sarcofag; are un chenar cu ghirlande în relief. Textul este săpat cu litere în caractere latine, de 3 cm înălțime. Pe față, deasupra inscripției se află o coroană circulară în relief cu un diametru de 0,13 m.

PROVENIENȚA: Biserica Stavropoleos, în stînga tindei.

BIBLIOGRAFIE: Publicată de Nedioglu, *Stavropoleos*, 1927, p. 19, nr. 2 b.

Nr. 16

TEXT.

- 1.— † SUPPTU ACIASTĂ PIIATRĂ O-
DIHNESCU-SE OASELE [RĂPOSA-]
ȚILOR ROBIOR LUI DUM
NEZEU DANIIL MO[NAH]
5.— CE AU FOST CIAUȘU AGESC... [ȘI ALE ?]
SOȚIEI LUI STANCA [ȘI ALE ?]
FICII LOR MARIA... [ȘI ALE ?]
NEPOȚILOR SĂI DIMI-
TRIE, ION, STA[N]CA
-

DESCRIERE.

Lespede funerară ruptă în două fragmente, dintre care nu s-a mai păstrat decît primul, cu o lățime de 0,75 m și o lungime de 0,63 m la mijloc, 0,57 m, latura stîngă, și 0,52 m latura dreaptă. Inscriptia, destul de ștearsă, are literele în relief de 3 cm înălțime; textul este mărginit de un chenar floral cu lățimea de 0,16 m și o bordură de 3 cm.

PROVENIENȚA: Biserica Stavropoleos, în dreapta tindei.

BIBLIOGRAFIE: Publicată de Nedioglu, în *Stavropoleos*, 1927, p. 19, nr. 2 a.

OBSERVAȚII: Așupra ceaușului agesc Drăgoi, călugărit apoi sub numele de Daniil, posedăm cîteva informații în legătură cu averea sa și daniile făcute Mînăstirii Stavropoleos.

Astfel, la 15 martie 1740 (7248) Drăgoi, pe atunci logofăt, își împarte cu frații săi Șerban și Grigore avutul răposatului lor frate Ghiorma căpitanul, revenindu-i viile din Filipești cu casele și doi boi, prețuind 362 taleri; lui Șerban i s-au dat viile din Filipești cu casele, iar lui Grigore o pivniță în București cu locul ei și felurite lucruri de ale casei¹. Pentru viile din dealul Filipeștilor, ridică pretenții, la 20 ianuarie 1741 (7249), Bălașa, fiica lui Șerban din Filipești, și cu unchiul ei, popa Dumitru, pretextînd că pentru aceste vii vîndute cu 10 ani înainte căpitanului Ghiorma și fratelui său Drăgoi, li s-ar mai datora din prețul vînzării de 18 taleri, încă 4 taleri, și cer astfel răscumpărarea viilor; pretențiile lor fiind dovedite neîntemeiate, stăpînirea viilor este întărită lui Drăgoi².

La 1 sept. 1751, Drăgoi, ajuns acum «vel ceauș agesc», cumpără un țigan, anume Ion, pe 30 taleri, de la vătaful Constantin Moldoveanu și soția sa Despa³.

Dintr-o carte de judecată a veliților boieri din 27 sept. 1753 (7262), aflăm că Stanca țiganka, care a fost roabă în casa lui Drăgoi ceaușul agesc, socrul lui Anastasie, fost al doilea pitar, căsătorindu-se cu Mihai țiganul din București, trebuie să treacă în stăpînirea bisericii Crețulescu, dovedindu-se că bărbatul ei a fost cumpărat cu banii bisericii de către răposatul egumen chir Cozma⁴.

1. Arhiv. Stat. București, *Mînăstirea Stavropoleos*, XIX/13.

2. Idem, XIX/14.

3. Idem, XXI/24.

4. Academia R.P.R., DXCIV/74.

La 11 noiembrie 1753 (7262), Drăgoi ceașul își sporește averea de la Filipești, mai cumpărând un răzor de vie paragină de la Calotă vătaful și fiul său Vlad, pe 45 bani⁵.

Un document foarte interesant îl constituie scrisoarea ceașului Drăgoi și a soției sale Stanca, din 12 decembrie 1756, către egumenul Matei al Mănăstirii Stavropoleos, prin care îl roagă ca fiica lor Măriuța, răposată în vremea molimei de ciumă, nu din pricina bolii, ci din facere, și îngropată în curtea lăcașului, să fie reînhumată în biserică, închinând în schimb pentru pomană 4 pogoane de vie ce le posedau ei la Filipeștii de Pădure, împreună cu iazurile, pometul și casele cu pivnița mare; iar dacă egumenul nu va permite acest lucru, să-i lase să-și dezgroape fiica și să o înmormânteze alături de părinții lui Drăgoi la biserica Sf. Dimitrie⁶. Cererea a fost desigur primită, deoarece îl vedem pe Drăgoi și pe soția sa Stanca, închinând Mănăstirii, la 16 ianuarie 1757, după obiceiul strămoșesc, viile și toate acareturile lor de la Filipeștii de Pădure⁷. De altfel, acesta este ultimul document cunoscut nouă în care mai întâlnim pe Drăgoi ceașul în viață, întrucât la 18 mai 1761 el era răposat, iar văduva sa Stanca dăruiește pentru pomană, tot Mănăstirii Stavropoleos, pe robul țigan Ioan, ce-l cumpăraseră soțul ei cu zece ani înainte de la vătaful Constantin Moldoveanu⁸.

După cum ne arată inscripția funerară mai sus înfățișată, Drăgoi, trecut la călugărie la sfârșitul vieții, a fost îngropat la Mănăstirea Stavropoleos alături de soția sa Stanca, de fiica lor Maria, soția lui Anastasie pitarul și de nepoții lor, Dimitrie, Ion și Stanca.

Nr. 17

TEXT.

† ὁ παρὼν οὗτος νάρθηξ ἀνακαινίσθη ἐκ βάρθρων ἐξ ἰδι-
ων ἀναλωμάτων παρὰ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου
Σοφίας κυρίου Αὐξεντίου, ὑπαρχόντος ἐκ πολιτείας Τουρ-
νάβου ἐπαρχίας Λαρίσσης δευτέρας Θεσσαλίας καὶ πάσης
5.— Ἑλλάδος. ὡσαύτως τε καὶ ἡ ἔνδον τοῦ ναοῦ λιθόστρωσις
καὶ ἡ τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων στύλων κοσμίωσις, στασιδίων
τε καὶ ἀναλογίων ἀνακαίνησις. ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἕ-
νεκα † ἡ ἀψευδὴ μαρτυρία. ἰνδικτιῶνος : ιγ.

TRADUCERE :

† Acest pridvor¹ s-a înnoit din temelii cu chiar cheltuielile preasfințitului mitropolit al Sofiei chir Avxentie, de fel din orașul Tîrnovo din eparhia Larisa, a doua Tesalia și toată Elada, precum și pardoseala de piatră din lăuntrul altarului și împodobirea icoanelor împărătești [și] a stîlpilor și înnoirea stranelor și a analoghioanelor pentru sufleteasca-i mîntuire. † 1705, mai. Indictionul 13.

DESCRIERE.

Piatră de 80×50 cm. Inscripția este mărginită de un chenar simplu de 2,8 cm și are 8 rînduri, fiind scrise cu litere în relief de 4,5 cm.

PROVENIENȚA: Poate biserica Sf. Sava.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

OBSERVAȚII: Credem că această mică pisanie privește refacerea pridvorului unei biserici. Cuvîntul νάρθηξ înseamnă în greaca modernă «vestibule d'une église» (cf.

5. Mănăstirea Stavropoleos, XIX/15.

6. Idem, XIX/16.

7. Idem, XIX/17.

8. Idem, XXI/29; P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos, București*, 1906, p. 71.

1. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, I (ed. 2-a), București, 1928, p. 418.

E. Legrand, «Nouveau dictionnaire grec moderne-français», s.v.). Nu ştim de unde a fost adusă această piatră la Muzeul bisericii Stavropoleos. Totuşi unele ştiri ce le avem despre mitropolitul Axentie par a ne ajuta să bănuim despre care biserică din trecut este vorba.

Grec din Tîrnovo (care nu trebuie confundat cu Tîrnova bulgărească), Axentie ajuns mitropolit la Sofia, a trăit o bună parte din viaţa lui la Bucureşti, unde a şi murit. Il întâlnim la Curtea lui Şerban Cantacuzino², dar mai ales sub Constantin Brîncoveanu. Astfel, în al treilea an de domnie a acestuia din urmă, fiind ţara cumplit bîntuită de lăcuste, vodă aduse de la Muntele Athos capul Sfîntului Mihail, care a fost trimis la Bucureşti şi prin ţară. «...Părintele Acsentie Vlădica Sofianul, carele au fost mai nainte vlă-

Fig. 17. — Pisania bisericii Sf. Sava (?) (1705).

dică la Sofia, aflîndu-se aicea în ţară şi cu mulţi arhierei şi preoţi, de umbla făcînd rugăciuni şi osfeştanii prin toate locurile unde erau lăcuste», pomeneşte între altele Radu Grecianu cronicarul³. La 1697, arhiereul nostru luă parte la sinodul prin care Teodosie, mitropolitul Ungrovlahiei, şi cu alţii îi încredinţară lui Atanasie Anghel păstoria Bisericii ardelenesti. Cîţiva ani mai tîrziu, Axentie, care era om de carte, scoase la Bucureşti, în 1703, pentru a o împărţi în dar arhiereilor, o tîlcuire şi o slujbă a sfinţirii bisericilor (*Εμπνεσία και ακολουθία εις τὰ ἑγκαίνια ναοῦ)⁴. În 1705 ştim din pisania de mai sus că el făcu cu banii săi un pridvor la o biserică din Bucureşti, înzestrînd-o totodată cu felurite alte lucruri. Anul 1707 îi dădu prilejul de a lua parte la sfinţirea deosebit de măreaţă a ctitoriei lui Constantin Vodă Brîncoveanu, biserica Sf. Gheorghe Nou din Scaunul ţării⁵. În sfîrşit, o scrisoare din 18 aprilie 1714 a noului voievod Ştefan Cantacuzino către patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara, aminteşte de răposatul Axentie al Sofiei, care şi

2. N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 18. Il întâlnim de asemenea între 1693-1705 în sinodul care-l dezvinovăti pe Ilarion, al Rimnicului de pîra împotriva lui a unei călugăriţe stricate ; cf. N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, XIV-1, 1914, p. 295 (nr. 367).

3. Radu vel logofăt Grecianu, *Viaţa lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, p. 47.

4. N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti*, II, Bucureşti, 1930, p. 11, şi V. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, I, Bucureşti, 1939, pp. 310-311.

5. Radu Grecianu, *op. cit.*, p. 175.

lăcuse diata întărită cu pecetile arhierilor, și în care «se va găsi însemnat dacă a lăsat cărțile lui bibliotecii Sf. Sava ori ba». Toate lucrurile răposatului se mai aflau în siguranță în chilia lui de la Mînăstirea Sf. Sava din București⁶. Tocmai această știre arată că Axentie avea strînse legături cu acest așezămînt bucureștean care adăpostea școala domnească, pe al cărei conducător, Marcu Porfiropol, îl amintește mitropolitul Sofiei în precuvîntarea tilcuiirii tipărite de el în 1703. Aceasta ne dă de gîndit că pisană cu pricina din anul 1705 ar privi chiar biserica Sf. Sava. Poate alte documente încă necunoscute vor dovedi cîndva adevărul a ceea ce este deocamdată doar o bănuială a noastră.

Nr. 18

TEXT.

- Ἐνθάδε κεῖται ὁ δοῦ-
 λος τοῦ Θεοῦ, Τιμόθεος
 ἱερομόναχος ἡγούμε-
 νος τῆς ἁγίας μον(ῆς)
 5.— ταύτης καὶ Νεκτάριος ἱ-
 ερομόναχος ὁ πρὸ αὐτοῦ
 ἡγούμενος. τῆς αὐτῆς
 μονῆς. 1732, Σεπ. 13
 ἔτι ἐτέση καὶ ὁ πανι-
 10.— εροτατος μητροπο-
 λίτης Γοτθίας καὶ Καφᾶ
 κὸρ Παρθένιος. 1734
 Ἰανουαρίου 2.
 ἔτι ἐτέθησαν Ἀθανάσι-
 15.— ος ἱερομόναχος καὶ ἡγού-
 μενος τῆς ἁγίας μονῆς
 ταύτης καὶ Ἰωασαφ μόνα-
 χος. 1740 † σεπ. 6
 Ζήσας δεκάδας ἕξ καὶ πέντε μονάδας.
 20.— ἐτῶν δὲ δύο πρὸς τοῖς δυοῖς δεκάδας
 ἡγουμένευσας ἐν τῷ βαπτιστοῦ οἴκῳ
 λιπὼν ἅπαντα τῷδ' ὑπόκειμαι λίθῳ
 σὸ δ' ἐπ' ἐμοὶ καθίζων μνήσθητι μου
 προηγουμένου Δανιὴλ τοῦ Ζητζεου : 1769
 25.— μαρτίου. 12.

TRADUCERE :

«Aicea zace robul lui Dumnezeu Timotei ieromonah, igumenul sfintei mînăstiri acesteia, și Nectarie ieromonah, igumenul dinaintea lui al aceleiași mînăstiri. 1732 septembrie 13.

S-a mai pus preasfințitul mitropolit al Gotiei și Cafei chir Partenie 1734, ianuarie 2.

S-au mai pus Atanasie ieromonah și igumen al Sfintei mînăstiri acesteia și Ioasaf monah. 1740 † septembrie 6.

După ce am trăit șase decade și cinci unități și am igumenit două decade de ani pe lîngă [încă] doi [ani] în casa Botezătorului, toate lăsîndu-le zac sub această piatră iar tu care șezi după mine pomenește-mă pe mine proigumenul Daniil de Zița : 1769, martie 12.

6. N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, vol. cit., p. 594.

DESCRIERE.

Dimensiuni: $0,79 \times 1,75$ m; chenar $0,58 \times 1,55$ m, avînd un cadru simplu de 11 cm lăţime, cu 2 şanţuri. Inscriptia greacă numără 25 rînduri cu litere în relief, variînd între 5-6 cm înălţime, ultimele 7 rînduri avînd literele în relief de 4 cm.

PROVENIENŢA: Mînăstirea Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

OBSERVAŢII: Această mare lespede a acoperit mai mulţi clerici de seamă, mai ales nişte năstavnici ai Mînăstirii Sf. Ioan cel Mare. Astfel, piatra s-a pus pentru egumenul Timotei¹, mort la 13 septembrie 1732 şi îngropat împreună cu înaintaşul său, egumenul Nectarie.

Pe mitropolitul 'Partenie al Gotiei şi Cafei îl mai întîlnim în august 1718, cînd îşi puse iscălitura pe o gramată a patriarhului Ieremia III al Constantinopolului privind Mînăstirea Zlătari din Bucureşti, ce era închinată patriarhului Alexandriei². Piatra de mormînt face dovada că acest arhieru a trăit şi el la Bucureşti, unde a şi încetat din viaţă la 2 ianuarie 1734.

La 6 septembrie 1740, un alt egumen al mînăstirii bucureştene, Atanasie, fu coborît în acelaşi mormînt. Nu ştim cine a fost călugărul Ioasaf, îngropat alături de el, poate în aceeaşi zi.

Versurile iambice răsuflăte şi bombastice, săpate pentru pomenirea proegumenului Daniil, ne arată că era de fel din Ziţa (Epir) şi că murise la 12 martie 1769, în vîrstă de 65 de ani, după ce cîrmuise mînăstirea amintită de-a lungul a 22 de ani: i se încredinţase deci sfîntul lăcaş în 1747.

Nr. 19

TEXT.

- 1—9.
10.— ...ŞI MUTÂNDU[-SE EI] DI[N]
LUME MAI NAINTE [S-AU ASTRUCAT ?]
TOT INTA-ACEST MORM[INT]
[DIN]PREUNĂ CU MAICA [LOR ??]
[RĂPO]SÂND ÎN ZILELE PRÉ LUMINA-
15.— TULUI ŞI ÎNĂLŢATULUI DOMN
IO NICOLAE ALECSANDRU [VOIEVOD]
LA LUNA LUI MART[IE] 11 ^{AN} LÉT
723(6 ?) [= 172(8)]¹.

DESCRIERE.

Dimensiuni: $0,74 \times 1,66$ m, cu un chenar de $0,46 \times 1,31$ m încadrat de motive florale. Inscriptia, cu primele 9 rînduri complet şterse, iar celelalte foarte neciteţe şi greu de descifrat, este scrisă cu litere în relief de 5 cm înălţime.

1. Iată bunăoară două documente unde apare egumenul Timotei. La 4 februarie 1728, Marica stolniceasa Izvoranu da prin zapis Mînăstirii Sf. Ioan şi lui chir Timotei, un copil de ȧigan pentru odihna sufletului fiului ei Rađu, în călugărie Calinic, îngropat la acea mînăstire (Arhivele Statului Bucureşti, *Sf. Ioan cel Mare*, XVIII/10; după fişele răposatului general P. V. Năsturel). La 1 august 1729, Matei Cantacuzino vel armaş dăruieşte acelelaşi mînăstiri şi egumenului Timotei un sălaş de ȧigani, întrucît răposata sa soţie Păuna şi „alţi răpocaţi morţi” ai lui se află înmormîntaţi acolo (*ibidem*, XVIII/12, Academia R.P.R., ms. 2593, p. 156 bis; după fişele amintite).

2. Cf. N. Iorga, *Documentele Hurmuzaki*, 2, p. 840.

1. Piatra fiind foarte ştearsă, data este nesigură; în schimb în mss. A 545 este evident greşit copiată, deoarece este transcrisă ca fiind 7217 (7217), ceea ce ar corespunde anului 1709, epocă în care domnea Constantin Brîncoveanu, pe cînd în inscripţie se spe-

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE: Menționată în mss. rom. A 545 de la Academia R.P.R., fol. 43, unde începutul ei este astfel întregit: «Sub această piatră odihnește oasele fratelui d[um-nea]lui Alecu Stamate biv vel polcovnicul (sic!) care are și trei iubiți coconași anume Ioniță, Barbu și Mariuța...», urmînd apoi textul descifrat.

OBSERVAȚII: Textul inscripției fiind pe jumătate șters, ne este foarte greu să-i reconstituim conținutul. În orice caz, nu putem fi de acord cu descifrarea din copia episcopului Ghenadie Enăceanu, mai sus menționată, ce cuprinde serioase greșeli de lectură. Astfel dregătoria răposatului, este îndoielnic a fi fost aceea de «biv vel (fost mare) polcovnic», ci mult mai probabil «biv vel postelnic». Dar nici astfel enigma nu se lămu-rește, deoarece în vremea lui Nicolae Vodă Mavrocordat nu cunoaștem nici un postelnic cu numele de Alecu Stamate, ci numai un Ianache Stama apare în această dregătorie între 11 decembrie 1719² și 1 august 1724³, fiind ctitorul reînnoitor al Mănăstirii Banul (Buzău), împreună cu soția sa Andreiana Fălcoianu, văduva marelui vornic Șerban Cantacuzino⁴. Așadar, rămîne să presupunem că în sus amintita copie s-a strecurat o lec-tură greșită atît pentru nume, Alecu Stamate, în loc de Ianache Stama, cît și pentru dregătorie, «biv vel polcovnic» în loc de «biv vel postelnic».

Nr. 20

TEXT.

МИЛАНЪ

М : О

РОДЕНЪ 26 : ЮНІЯ 1857

А СКОНЧАОСЯ 13 : АПРИЛІЯ
1859

TRADUCERE :

Milan

M : O

Născut 26 iunie 1857

și răposat 13 aprilie
1859

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,76×1,26 m; chenar de 0,50×1,03 m, alcătuit dintr-o porțiune de 0,38 m, reprezentînd doi îngeri văzuți din față, ținînd la mijloc o cunună de lauri din care se răsfrîng în jos fascicule de raze; îngerul din stînga ține în mîna sa dreaptă o faclă aprinsă aplecată în jos.

Inscripția în limba sîrbă se află deasupra acestui motiv cu litere săpate de 2,5 cm înălțime, într-o porțiune în dimensiuni de 0,40×0,50 m. Sub inscripție se află o a treia porțiune reprezentînd un craniu cu două oase în formă de cruce, și două ramuri laterale de lauri, în dimensiunile 0,25×0,50 m. Chenarul marginal este împodobit cu ciorchini de struguri alternînd cu frunze de viță.

PROVENIENȚA: Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

Nu știm în chip precis cine este copilul de neam sîrbesc, înmormîntat sub o piatră

cifică precis numele voievodului în timpul căruia au fost îngropați răposatii, și anume Nicolae Alexandru Mavrocordat.

2. E. și I. Vîrtosu, *Așezămintele Brîncovenesti*, p. 20, nr. 19.

3. I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 61, nr. 201, și Ștefan Grecianu, *Genealogii documentate*, vol. II, p. 158.

4. Filitti, *op. cit.*, p. XXV, și N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. II, pp. 362-363, nr. 926.

funerară atît de pretențioasă, căci desigur că aci avem a face cu un copil născut dintr-o familie de vază.

S-ar putea ca această lespede mormîntală să acopere rămășițele unicului fiu al lui Mihail Miloșevici Obrenovici (unul din fiii lui Miloș I Teodorovici zis Obrenovici, fostul cneaz sîrb, născut la 7 martie 1780, ce a domnit din aprilie 1815—13 iulie 1839, mort la 26 septembrie 1860), anume Milan, inscripția funerară putîndu-se completa precum urmează: MILAN M[IHAIL] O[BRENOVICI]. Acest Mihail Obrenovici se căsătorise, la 1 august 1853, cu Iulia, fiica lui Francisc, conte Huniady de Ketely, și putea fi tatăl lui Milan de sub lespede aceasta.

Este știut că Miloș I Obrenovici a locuit în București pe fostul Pod al Mogoșoarei, în fața străzii Doamnei, acolo unde a ființat pînă acum cîteva decenii sediul legației imperiale ruse, cneazul Miloș I dăruind chiar stăpînirii rusești locuința aceasta a sa din București, pe timpul administrației militare ruse din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Acest fiu, necunoscut pînă azi genealogiei familiei sale nici chiar de către Alexandru Ivici (vezi «Rodoslovie Tablițe», ed 1928, tabelele 16-17), născut pe semne în București, patru ani după căsătoria părinților săi, va fi murit în fosta casă a bunicului său, pe atunci sediul legației imperiale ruse, și acesta îl va fi înmormîntat în biserica Stavropoleos, ce nu era departe de ea, dacă nu cumva locul de veșnică odihnă a copilului nu va fi fost: fie biserica Zlătarilor, sau a Sărindarului, biserici din ale căror lespezi funerare unele au fost transportate la Stavropoleos.

Nr. 21

TEXT.

- 1.— SUPTU ACIASTĂ PIATRĂ
ODIHNESC OASELE
RĂPOSATULUI ROBULUI
LUI D[U]MN[E]ZĂU D[U]MN[EA]LUI
- 5.— PO[L]COVNICULUI CHESAR
EMANOIL D[U]MN[E]ZĂU SĂ-I
ODIHNESCĂ : DIN PRE-
UNĂ CU CEILALȚI RĂPO-
SAȚI PĂRINȚI FII
- 10.— AMIN : S-AU SĂVÎRȘIT
IN ANUL 1802. IULIE 16

DESCRIERE.

Dimensiuni : 0,78×1,70 m. Inscripție destul de ștearsă, cu litere săpate în relief, de 4,5 cm înălțime, într-un chenar central de 0,50×1,43 m. Deasupra inscripției, însă tot în chenar, se află o cruce între două capete de heruvimi.

PROVENIENȚA : Biserica Măgureanu, în stînga tindei.

BIBLIOGRAFIE : Menționată în mss. A 545 de la Academia R.P.R., fol. 15, într-o formă rezumativă.

Nr. 22

TEXT (versuri iambice).

† ἐνταῦθ' Ἰωάννην κλυ-
τὸν Γεωργίου.
αἶα καλύπτει Ἑλλάδος
πεφυκότα.

- 5.— ἐν δὲ Βλαχίᾳ σωφρό-
νως βιωκότα
ἐτῶν ὅς ἐπτά πρὸς δὲ
πεντηκοντάδα.
ζήσας ἀρίστως καὶ ἀξιώ-
μασι πρέπων
10.— δμηθείς τε νούσῳ, θά =
νεν εὐσεβοφρόνως.
ἄχος δὲ λιπὼν συμβίῳ
καὶ τοῖς τέκνοις
15.— ἐνταῦθα κεῖται τήνδε
τὴν πέτραν ὑπο.
σὺν βορνίκῳ Στρόγιᾳ τε
καὶ Χέρᾳ μπάνῳ : —
1739 : Ιανουαρίου 3.

TRADUCERE :

† Aici pământul ascunde pe vestitul Ioan al lui Gheorghe născut în Elada. După ce a viețuit în Vlahia, în chip înțelept, trăind foarte bine 57 de ani și însemnându-se cu vrednicie, căzînd pradă bolii a murit cu gînd evlavios, lăsînd jale soției și copiilor. Aici zace sub această piatră, cu vornicul Stroe și cu Hera banul. 1739 ianuarie 3.

DESCRIERE.

Dimensiuni : 0,94×1,85 m ; inscripție cu litere în relief de 3,5 cm înălțime, într-un chenar de 0,41×1,01 m ; marginea chenarului împodobită cu ornamentație în relief, destul de încărcată, de 3 cm adîncime și 0,22 lățime. Deasupra cadrului cu inscripție se află sculptată în «ronde bosse» o cunună de lauri în oval vertical (a cărui porțiune superioară este mutilată), avînd o lățime de 0,14 m și o înălțime de 0,20 m ; cununa este susținută de doi îngeri sculptați în relief cu mîinile tot în «ronde bosse». În centrul cununei se află de asemenea sculptată în relief, pe fundul lespedei, o cruce de 0,11 m înălțime și 0,13 lățime. În colțurile superioare ale cadrului se află două capete de heruvimi sculptate, cu o rozetă între ei, deasupra cununei de lauri. La baza inscripției se află așezat în cruce un craniu pe două oase, avînd la dreapta un tambur de 9 cm reprezentînd soarele, iar la stînga un tambur similar înfățișînd semiluna.

PROVENIENȚA : Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE : Menționată în mss. 2593, fol. 116, de la Academia R.P.R. (cf. fișierul răposatului general P. V. Năsturel și mss. Gr. Tocilescu, nr. 5142, fol. 301, *ibidem*).

OBSERVAȚII : Aici avem lespedea de mormînt a lui Iane (= Ene), fost mare medelnicer, născut, după mențiunea din textul inscripției, la 1682, în Grecia. Statornicit în Țara Romînească a fost cămăraș la Ocnele Mari în 1722 și este întîlnit din 1732 cu dregătoria de mare medelnicer ; mai tîrziu a fost caimacam al Craiovei la 1737. Era șezător la Slatina (Olt), de unde și-a luat și numele de Slătineanu, adoptat de scoborîtorii săi pentru neamul lor. S-a stins din viață la 3 ianuarie 1739 și a fost îngropat la Mînăstirea Sf. Ioan cel Mare, după cum arată un zapis din 14 martie 1739 de la soția sa Stanca, prin care îi întărește dania făcută acestui lăcaș al moșiei Dulceasca de pe apa Urluiului, cumpărată de la Drăghici din Balaci¹. Din inscripția de mai sus reiese un fapt necunoscut pînă astăzi și anume numele părintelui său, Gheorghe.

Ce este însă și mai însemnat în inscripție, este mențiunea finală din textul grecesc, care amintește că sub piatra de mormînt a lui Iane Slătineanu se afla îngropat și Stroe vornicul, fiul lui Fiera banul.

¹ Ioan C. Filitti, *Regeste de documente. I. Familia Slătineanu (1712-1862)*, București, 1938, p. 3, nr. 18.

Acest Stroe este un personaj bine cunoscut veacului al XVII-lea, fiind vestitul Stroe Leurdeanu din timpul domniei lui Matei Basarab, al cărui mare vistier a fost de la 1641 înainte, apoi mare logofăt și în urmă mare vornic la 1660, acuzat de Cantacuzini după uciderea bătrînului mare postelnic Constantin ca autor moral al acestei nelegiuiri, datorită intrigilor sale pe lângă Grigore I Ghica Vodă, care devenise domn al țării în urma insistențelor la Poartă ale marelui postelnic Cantacuzino.

Că ultima mențiune din inscripția lespedei funerare este a acestui Stroe Leurdeanu, mare vornic, este justificată și prin altele; Stanca medelnicereasa lui Iane avea ca părinte pe State Leurdeanu fost mare căpitan și mare spătar la 1701, și în urmă mare paharnic la 1714, fiul marelui vistier Stroe Leurdeanu, răposat la 1703, și nepot al vornicului Stroe, amintit mai sus.

Se știe că acest Stroe vornicul a fost osîndit să fie călugărit la Mînăstirea Snagov, sub numele de Silivestru, spre a-și ispăși păcatul de a fi uneltit pentru uciderea părintelui Cantacuzinilor din a doua jumătate a veacului al XVII-lea².

Cunoaștem totodată că marele vornic Stroe a fost fiul lui Fiera, cel dintîi stăpînitor al moșiei Leurdenilor din Mușcel, fost mare vistier între 1620 și 1623, mare logofăt în 1626, iar în această calitate și ispravnic al Scaunului Craiovei³, dregătorie care a fost socotită de scoborîtori ca fiind aceeași cu a mării bănii, de unde și mențiunea de Fiera ban pentru tatăl lui Stroe vornicul în inscripția lespedei funerare.

În încheiere, precizăm că locuința lui Stroe Leurdeanu vornicul se afla odinioară lângă Mînăstirea Sf. Ioan cel Mare din București, în partea de miază-noapte a acestui lăcaș bisericesc⁴.

Nr. 23

TEXT.

- 1.— † ἐνθάδε κεῖται ὁ δοῦλος
τοῦ Θεοῦ Ἰωαννης Δά-
μαρης μέγας βόρνικος

ὅστις ἀνεπαύθη τοῦ 1798
- 3.— Σεπτεμβ(ρίου) 4 κ(α') ὁ ἄρχων μέγας λογο-
θέτης Μμανολάκης Ὑψιλάντης με-
τὰ τῆς συζύγου του Μαριώρας οἵτινες
ἀνεπαύθησαν ἡ μὲν τοῦ 1788 μαρ-
τίου : 8 : ὁ δὲ τοῦ 1789 ὁκτωβ : 2 :

TRADUCERE :

Aicea zace robul lui Dumnezeu Ioan Damaris mare vornic care a răposat la 1798 septembrie 4 și boierul mare logofăt Manolache Ipsilanti cu soția sa Marioara, care au răposat, ea la 1788 martie 8, iar el la 1789 octombrie 2.

DESCRIERE.

Dimensiuni: 1,10×2,20 m; inscripție de 9 rînduri cu litere săpate de 4 cm înălțime, într-un chenar cu dimensiunile 0,73×0,92 m; deasupra inscripției, două ramuri formînd un cadru elipsoidal vertical cu o lățime de 0,50 m și înălțime de 0,64 m, avînd la centru, într-un mare cartuș rotund cu diametrul de 0,13 m, o stea cu opt raze (în care

2. Pentru toate acestea vezi N. Bălcescu, *Postelnicul Constantin Cantacuzino*, în „*Magazin Istoric pentru Dacia*”, vol. I, București, 1845, pp. 380-393; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, pp. 65-83, nr. XXVIII-XXXIII; I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, pp. XXVII-XXVIII, XXX-XXXII, 1-2, 25-32, 43, 51-58, 60, 65, 81, 101, 112, 141, 145, 212-220, 223-224, 257.

3. Vezi I. C. Filitti, *op. cit.*, pp. 24-25, 141, 168, 209-210.

4. Documente din 2 iulie și 27 noiembrie 1677 (= 7186), cf. Arhivele Statului București, *Mînăstirea Sf. Ioan cel Mare*, XII/10 și XII/91.

se încadrează altă stea cu opt raze, mai mică), susținută de doi lei față în față, cu cozile petrecute printre picioare. Cartușul este timbrat de o acvilă bicefală mare, purtând între capetele ei o coroană hieratică cu cinci flori. Această stemă figura și în pecelea,

Fig. 23. — Stema de pe piatra de mormânt a marelui vornic Ioan Damari (1798).

azi pierdută, a marelui logofăt Ioan Slătineanu (1795-1867), probabil din pricina înrudirii lui Damari cu familia Slătinenilor (cf Ioan C. Filitti, *Familia Slătineanu*, p. 4).

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE: Menționată în mss. A. 545 de la Academia R.P.R., fol. 43. Publicată cu textul original și traducerea românească de V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. III, București, 1897, p. 36, avînd greșeli de transcriere și anume: 1) $\nu\epsilon\lambda\tau\alpha\iota$, în loc de $\kappa\epsilon\lambda\tau\alpha\iota$. 2) $\text{I}\omega\acute{\alpha}\nu\eta\varsigma$ cu un singur ν , 5) $\acute{\alpha}\rho\chi\omicron\nu$ cu o în loc de ω , 6) $\text{M}\alpha\nu\omega\lambda\acute{\alpha}\kappa\eta\varsigma$ pentru $\text{M}\mu\alpha\nu\omega\lambda\acute{\alpha}\kappa\eta\varsigma$ și 9) $\text{O}\kappa\tau\omicron\mu\beta\text{r}\iota\omicron\upsilon$ 9 în loc de $\text{O}\kappa\tau\omega\mu\beta\text{r}\iota\omicron\upsilon$ 2.

OBSERVAȚII: Ioan Damari sau Damaris este fiul marelui paharnic Nicolae Cernovodeanu din Țara Românească¹, răposat la 1774². Il întâlnim printre dregătorii munteni de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, ocupînd funcția de căminar în 1780³, mare logofăt în 1788⁴, mare vistier la 5 iulie 1793⁵, fost mare vistier la 19 octombrie 1792⁶, 25 septembrie 1793⁷, 28 noiembrie 1794⁸, 2 decembrie 1794⁹ și 27 februarie 1795¹⁰, și în cele din urmă mare vornic (al Țării de Jos)

1. I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 260; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, pp. 317-318.

2. Ilie Corfus, *În legătură cu opera lui Mihai Cantacuzino*, în „Revista Istorică Română”, vol. XVI (1946), p. 138.

3. Arhiva George D. Florescu.

4. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 260.

5. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. V, București, 1893, p. 462.

6. Academia R.P.R., LXX/44.

7. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, București, 1947, pp. 39-40.

8. Ștefan Grecianu, *Genealogii documentate*, vol. I, p. 84.

9. V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 223-229.

10. *Ibidem*, vol. VI, București, 1893, p. 484.

la 15 octombrie 1795¹¹, 29 martie 1796¹², 1 iulie 1796¹³, 21 mai¹⁴ și 12¹⁵ și 20 iulie 1797¹⁶; la 2 aprilie 1798 a fost înlocuit în această slujbă de Constantin Filipescu¹⁷.

Ca averi, marele vornic Ioan Damari stăpînea o parte din moșia Băneasa (Ilfov) pentru care a avut judecată la 2 decembrie 1794 cu marele spătar Ianache Văcărescu¹⁸; el mai poseda încă șase proprietăți în jud. Teleorman, anume Cătuneanca, Gropeanca, Petroșanii, Iudeca, Fîntînele și Zimnicelele, cumpărate la 27 februarie 1795 de la Maria Cantacuzino, văduva fratelui său Zamfirache paharnicul, plecată în Rusia¹⁹; aceste posesiuni le-a revîndut chiar în același an, vameșului Dimitrie Lambru, pe suma de 21.822 taleri²⁰.

În București, Damari a moștenit de la tatăl său Nicolae mai multe case în mahalaua Zlătarilor, un loc cu prăvălii pe Podul Calicilor și 11 familii de țigani de vatră²¹; casele au fost vîndute în 1796 paharnicului Ioan Hagi Moscu pe 16.000 taleri²², împreună cu altele, învecinate, răscumpărate de la defunctul său frate Zamfirache.

Marele vornic Ioan Damari a avut de soție pe Elena Ipsilanti, nepoata lui Alexandru Vodă Ipsilanti²³ și fiica lui Manolache, mare comis în Moldova, la 10 octombrie 1754 (7263)²⁴ și mare logofăt în Țara Romînească²⁵ și a Mariei (Marioarii)²⁶ (îngropați sub aceeași piatră cu ginerele lor).

Damari n-a avut alți urmași în afara unei fiice adoptate, cu numele de Sultana, soția marelui logofăt Nicolae Racoviță din Țara Romînească²⁷.

Asupra morții sale, ni s-a păstrat o relatare în însemnările contemporane ale boierilor Andronești: «1798, sept. 3, vineri noaptea către sîmbătă au răposat Ioniță vorneucul Damaras (sic) și s-au îngropat sîmbătă după toacă la Zlătari, nespoveduit, nepricestuit...»²⁸. Cu toate precizările date, autorii însemnărilor s-au înșelat afirmînd că Damari

11. I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, pp. 99-100, nr. 307.

12. Ștefan Grecianu, *Genealogii...*, vol. I, pp. 392-395 [400-403].

13. V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 467.

14. Athanasie Mironescu, *Istoria Mînăstirii Cernica*, București, 1930, p. XXXIV.

15. N. Iorga, *Donățiile romînești pentru Megaspoleon și Vlah Sarai*, în „Analele Academiei Romîne”, seria III, tom. XIII (1932-1933), Mem. Sect. Ist., p. 4 (162) (se specifică că Damari era mare vornic al Țării de Jos).

16. N. Iorga, *Un ordin domnesc din 1797 de a scrie istoria și geografia țării*, în „Revista Istorică”, anul XXIV, nr. 10-12 (oct.-dec. 1938), p. 292.

17. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. VII, p. 161.

18. *Ibidem*, V, pp. 223-229.

19. *Ibidem*, VI, p. 484.

20. Cf. întăririi domnești din 4 februarie 1805 către Lambru, publicată de V. A. Urechia, *op. cit.*, VIII, pp. 586-587.

21. *Ibidem*, V, pp. 205-207, și hrisov din 5 sept. 1793 de la Alexandru Vodă Moruzi (Arhiva Nicolae Boicescu-București, provenind de la generalul P. V. Năsturel). Aceste case se aflau menționate în planul Bucureștilor, alcătuit de ofițerii topografi ruși pe la 1770, sub litera H (copie fotografică la Muzeul de Istorie a orașului București, nr. inv. 53.449); în planul orașului ridicat de ofițerul austriac Franz Purcell în 1789, casele erau trecute în legendă cu nr. 15, sub numele de Helenca (= Elenca, Elena Damari, soția lui Ioan), fiind învecinate acelor cumpărate de la Zamfirache, notate la Purcell sub nr. 14 (= Grăffin Kantakuzeny = Zoita, văduva lui Matei Cantacuzino, soacra lui Zamfirache) (cf. George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, pp. 117-118), care au devenit mai târziu han, iar prin 1850 „Hotel de France” (cf. George Potra, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, p. 16). Ele se aflau cam pe locul ocupat astăzi de actualul magazin universal „Victoria”, la întretăierea străzii Lipscani cu Calea Victoriei și în jos pe str. Lipscani.

22. V. A. Urechia, *op. cit.*, V, pp. 205-207; Florescu, *ibidem*, pp. 117-118. La rîndul său, Hagi Moscu vinde o parte din case, notate la Purcell cu nr. 16 (= Rakowitz) (cf. Florescu, *idem*), la 24 iunie 1796, fostului mare ban Dumitrașco Racoviță (V. A. Urechia, *idem*), case ce au constituit ulterior vechea reședință a agiei, transformată apoi în Prefectura Poliției Capitalei (cf. Vasile V. Dașkevici, *Istoricul reședințelor poliției Capitalei — fosta agie*, București, 1934, p. 27); în 1855, proprietarul lor era Costache, fiul lui Nicolae Racoviță și al Sultanei Damari (Florescu, *op. cit.*, p. 117).

23. George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării lui Alexandru N. Șuțu Voievod la 20 ianuarie 1821*, în „Urbanismul”, vol. IX, nr. 11-12 (noiembrie 1932), p. 37.

24. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, București, 1904, p. 280.

25. I. C. Filitti, *Arhiva... Cantacuzino*, p. 300.

26. Originea ei nu ne este cunoscută.

27. Născut în 1772, ca fiul cel mai mare al beizadelei Mihai Racoviță și al Mariei Șuțu, ajunge mai târziu mare logofăt și mare vornic (cf. general M. Racoviță-Cehan, *Familia Racoviță-Cehan. Genealogie și istoric*, București, 1942, p. 35), fiind întemeietorul unei ramuri ale familiei intitulată Racoviță-Damari (*ibidem*, pp. 38, 44); a murit după 1823, lăsînd un singur fiu, Constantin (*ibidem*, p. 135).

28. Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, p. 41.

A fost îngropat în biserica Zlătari; de fapt el a fost înmormântat la biserica Sf. Ioan cel Mare, peste drum de casele sale și față în față cu Zlătarii, lucru dovedit în chip neîndoielnic de istoricul V. A. Urechia, care a văzut mormântul său înăuntrul acestei biserici, pe partea dreaptă, puțină vreme înainte de dărîmarea ei, în 1892²⁹. Acest lucru este întărit și de Ioan C. Filitti în *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, care precizează la rîndul său că: «...Manolache Ipsilanti, ...vel log. în Muntenia † 1789 se îngroapă la Sf. Ioan cel Mare din București, în mormîntul în care se odihnea și marele vornic Ioan Damari» (p. 300).

Nr. 24

TEXT.

- 1.— MORMINT, LACAȘ DE VECIE
AICI MIE S-A GĂTIT
PĂMÎNTUL Ș'A MĂ ȚĂRINA
AICI ZAC ȘI S-AU TOPIT
- 5.— SCARLAT RUSET AL MEU NUME
DIN NEM ȘI SINGE DOMNESC
FOST-AM DIN RANG HATMAN MARE
Ș'ACUM AICI ODIHNESC
DATORII SOȚIALE
- 10.— CA UN OM CÎT AM TRAIT
CA CREȘȚIN BUN CU CREDINȚĂ
DUPĂ LEGI AM IMPLINIT
DAR CA OM IARĂȘI MULTE
POATE CA SĂ FIU UITAT
- 15.— CÎȚI CÎȚIȚI ACESTE SCRISE
VĂ ROG FIU DE VOI ERTAT
AN: 1821: SEPTEMBRIE: 29

DESCRIERE.

Dimensiuni: 0,74×1,53 m; inscripție în versuri cu litere în relief (majuscule la fiecare două rînduri de 5 cm înălțime, iar minusculele de 3 cm) într-un chenar înconjurător de 0,56×0,96 m. Deasupra chenarului, dreptunghi de 0,56×40 m, în care figurează acvila Țării Românești între două ramuri (una de stejar și cealaltă de măslin); acvila timbrată cu o coroană princiară.

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE: Publicată cu unele inexactități, de generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti*, II — *Celelalte ramuri*, București, 1940, p. 67, nr. 9, după Radu Cruțescu, *Amintirile colonelului Lăcusteanu*, p. 16, nota, și anume: (10) omisiunea cuvîntului *cit*, (12) în întregirea lui *fiu* prin *să*, adică *să fiu*, stricîndu-se astfel rima.

OBSERVAȚII: Scarlat Ruset face parte din ramura munteană a familiei, ascendența sa fiind necunoscută. A ocupat mai multe slujbe în Țara Românească între 1788 și 1820, fiind printre altele stolnic în 1792, paharnic în 1808, mare logofăt al obiceiurilor în 1811, fost mare hatman în 1820.

Din căsătoria lui cu Zoe Băleanu¹ a avut un fiu, Dumitru, și două fiice, Căținea și Luxandra².

29. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. III, București, 1892, p. 592; *ibidem*, VII, p. 161, nr. 1; *ibidem*, VIII, p. 36.

1. Flica lui Grigore Băleanu (1723-1788), mare logofăt, și a Anitei (cf. Ștefan Grecianu, *Genealogii documentate...*, I, p. 333 [325], și arborele genealogic, pp. 352-353 [344-345]). Ea dăruise bisericii Sf. Ioan cel Mare, în 1837, un potir de argint, poleit cu aur și în-erustat cu pietre scumpe (cf. Academia R.P.R., mss. rom. A 545, fol. 44).

2. Pentru mai multe amănunte vezi general R. Rosetti, *Familia Rosetti*, II, pp. 66-67.

Nr. 25

TEXT.

ενθα κειται
 ο φιλοστοργος θειος μου
 δημητριος σαρρος γεν =
 νηθεις εν βειτζη του Ζαγοριου
 της Ηπειρου και τελευτησας
 εις βουκουρεστιον εις ηλικιαν
 75 ετων την 3 ιανουαριου 1858.

TRADUCERE :

Aici zace scumpul meu unchi Dimitrie Sarros, născut la Vița Zagoriei din Epir și săvârșit din viață la București la vârsta de 75 de ani la 3 ianuarie 1858.

DESCRIERE.

Lespede de 1,02×2,00m; chenar de 66×163 cm, intern, alcătuit dintr-o porțiune de 45×63 cm lățime interioară, reprezentând doi îngeri ieșind din nori și ținând cu mâinile lor drepte în centru o cunună de lauri circulară de care atârna o fundă; din cunună se răsfîrîng fascicule de raze în chip de evantai. Îngerul din stînga ține în mîna stîngă întoarsă în jos o faclă aprinsă. Chenarul marginal de 11 cm. lățime interioară, împodobit cu ciorchini de struguri alternînd cu frunze de viță de vie. Cadrul inscripției are 66×10 cm, literele — majuscule, fără accente nici spirite — sînt săpate și măsoară 4 cm înălțime. Sub inscripție se află un craniu avînd dedesubt două oase în cruce, însoțite în amîndouă părțile de cîte o ramură stilizată.

PROVENIENȚA: Biserica Sărindar.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

OBSERVAȚII: În starea de azi a pietrei am putea avea îndoială cit privește data încetării din viață a acestui aromîn (1858, 1853 sau 1859). Din fericire fiul lui, român din Epir, așezat la Atena, profesorul Dimitrie Saru, a împărtășit lui M. Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox*, București, 1935, p. 137, n. 1, știrea că părintele său murise la București în 1858 și fusese îngropat în biserica Sărindar. Încă din veacul al XVI-lea, cel puțin, satul Vița era aromînesc; se mai vede la mînăstire chipul voievodului Mihail, un celnic din 1412 (?); cf. M. Beza, *op. cit.*, pp. 133-134.

Nr. 26

TEXT.

† ACEASTĂ DUMNEZEIASCA BISERICĂ CARIIA HRAMULU I IASTE TĂIAREA CAPULUI SFĂNTULUI IOAN PRÊDI / TECIA DENTĂI FĂCUTĂ AU FOST DE UN ANDREI VISTIAR CU FRATELE LUI DUMITRU, ÎNSĂ FOARTE INTUNECOASĂ E / RA ȘI AȘA MULTĂ VRÊME FIINDU PINĂ CÂND DOMNINDU LUMINATUL ȘI INNĂLȚATUL IOAN COSTANDINU BASARAB / VOEVOD; CARELE DE DUMNEZEIASCĂ RĂVNĂ ȘI DEN CIUDELE CE ÎNTR-ACEST LĂCAȘ SA FĂCE: IZBĂVIND PRÊ / MULȚI DEN GRELE BOALE MIȘCANDU-SE ȘI INDEMNANDU-SE AU VRUT SĂ-I FACĂ TURNU NEAVÂND ÎNTĂI ȘI SĂ O MAI DEȘCHI / ZĂ ȘI SĂ O LUMINEZE CE SLAB ȘI VECHIU ZIDUL FIINDU-I S-AU SURPAT BOLTA, AȘA DECI MĂ-

RIIA SA ȘI ALALT CE MAI R[Ă]MĂ / SĚSE ZID AU PUS DE L-AU
SURPAT : ȘI DEN TEMELIE O AU FĂCUT ȘI O AU INFRUMUȘETAT :
PRECUM ASTĂZI TUTUROR, ISCUSITĂ SĂ VEDE FIIND ÎNSĂ CTI-
TOR MAI DENAINTE ȘI JUPAN RADUL GOLESCUL : BIV VEL :
COMIS, AU DAT ȘI DUMNEALUI / PARTE DE CHELTUIALĂ CĂTĂ
AU PUTUT : CA SĂ NU I SĂ STINGĂ ACEA POMENIRE : ȘI S-AU
SFĂRȘIT LA ANUL DELA ZIDIREA LUMII / 7211 : мѣца : IUN[IE] :

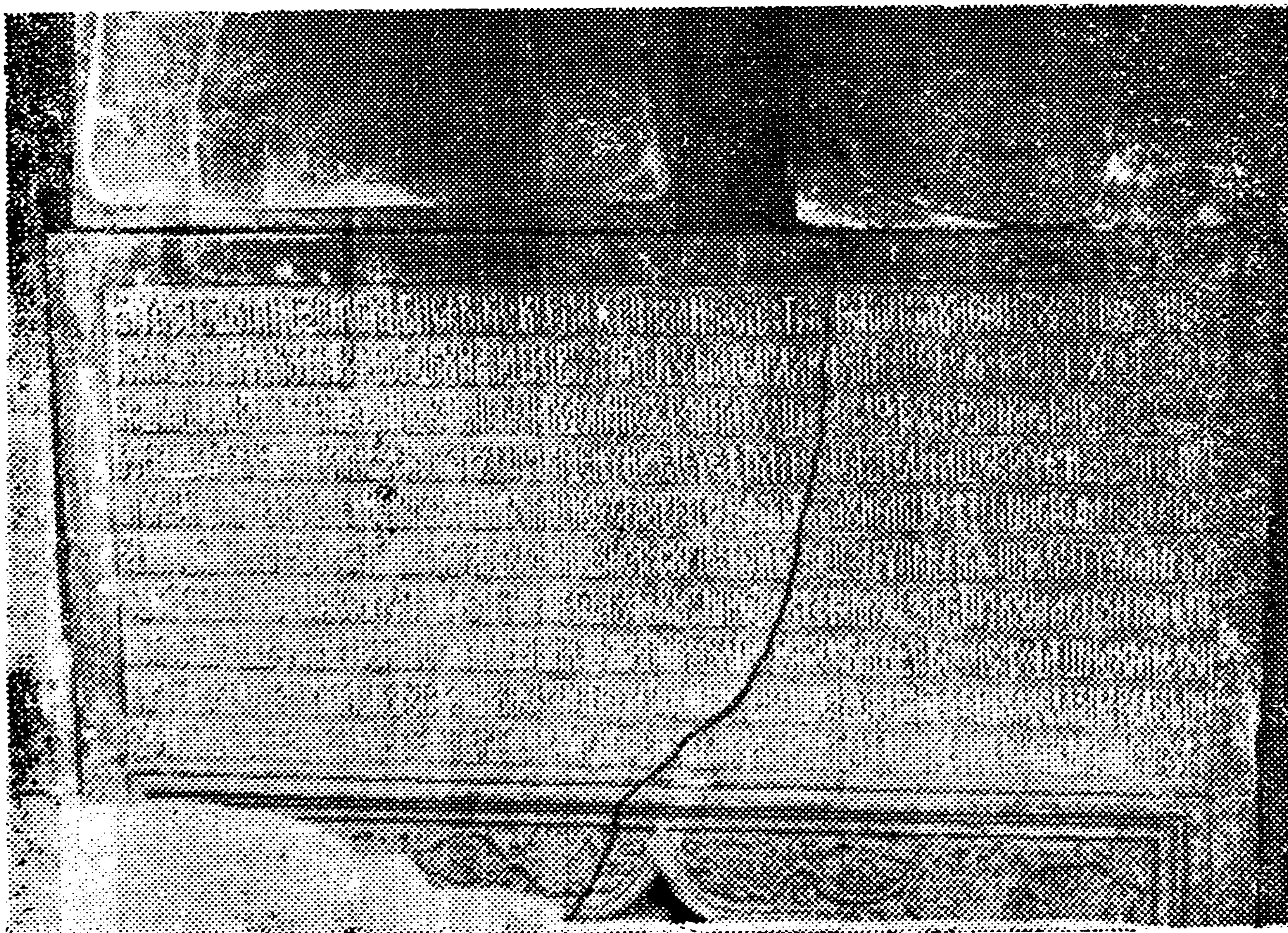

Fig. 26. — Pisania bisericii Sf. Ioan cel Mare (1703).

10 : ZILE : LA AL : 15 AN DEN DOMNIA MĂRII SALE ISPRAVNIC
FIIND GHEORGHE VEL CĂP[I]T[AN] : DE DĂRĂBANȚI члѣк МАРЕШ
BANUL.

DESCRIERE.

Pisania aceasta, săpată în 1703 (leatul 7211), măsoară 1,89 m lungime×0,90 m înălțime. Are la bază cadru polilobat. Inscripția, pe 10 rînduri, este în relief, slovele ei foarte frumoase, au 6 cm înălțime. Piatra este frîntă în două, cam prin mijloc.

PROVENIENȚA : Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE : Menționată în mss. rom. A 545 de la Academia R.P.R., fol. 42. Publicată de V. N. Drăghiceanu, *O ctitorie brîncovenască dispărută : biserica Sf. Ion grecesc din București*, în *Închinare lui N. Iorga, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani*, București, 1931.

OBSERVAȚII¹: Pe locul din Calea Victoriei de astăzi, unde se află fosta Casă de Depuneri și Consemnațiuni — astăzi C.E.C. — (în fața Poștei Centrale), se găsea în vechime, încă înainte de 1591, o mănăstire cu hramul Sf. Ioan Înaintemergătorul (Sf. Ioan Predetici). Fusese ridicată de Andrei Vistierul, socrul vestitului mare ban Preda Buzescu, și de fratele lui, Dimitrie. Înainte de venirea la domnie a lui Gheorghe Duca (1674), ctitoria fusese închinată Mănăstirii Sf. Ilie din Zița (Epir). Afierosirea o întări în 1685 acest voievod. Bucureștenii din veacul al XVII-lea o cunoșteau și sub numele de Sf. Ioan Crăstitel (Botezătorul). Năruindu-se însă, biserica a fost înnoită sub Brîncoveanu, din rîvna domnească și totodată cu cheltuiala unor Golești. În legătură cu aceasta amintim zapisul lui Radu Golescu, fost mare comis, din 15 februarie 1703, care amintește de strămoșii săi Andrei vistierul și Dumitru spătarul, și arată cum voievodul Constantin Brîncoveanu l-a făcut părtaș la cheltuiala zidirii din nou a mănăstirii, căreia îi închină acum 20 de pogoane de vie la Vispești². Dintr-un hrisov din 21 martie 1712, prin care același domn dă acestei mănăstiri și egumenului Anastasie un mertic de cîte 100 de bolovani de sare, de la Ocna Telega, pe an, spicuim următoarele date care vin să întărească, aproape cuvînt cu cuvînt, știrile din pisanie de mai sus: «...Pentru că această sfîntă mănăstire era făcută mai nainte de un Andrei vistiarul cu frate-său Dumitru, foarte mică și întunecoasă și așa au fost multă vreme până în zilele Domniei Mele. Deci văzînd-o Domnia Mea așa mică... făr de turn..., am pus de i-am făcut turn ca s-o mai deschiză și să o lumineze. Ci fiind zidul slab și vechiu s-au surpat bolta cu totul. Deci zidul ce mai rămăsese am pus Domnia Mea de l-au spart de tot și de iznoavă din temelii o am zidit etc., etc.»³.

Despre meremetul bisericii Sf. Ioan cel Mare în 1829, aduce știri o altă piatră a cărei pisanie o dăm la lumină mai jos (vezi nr. 37).

Pictorului Preziosi îi datorăm o acvarelă înfățișînd această biserică așa cum arăta în 1868⁴.

Nr. 27

TEXT (versuri iambice).

- † ἐνταῦθ' ἀκέστωρ ἔξοχος Παντολέων
ὁ Καλλίαρχος τοῦπ(ί)κλην κοῖται ἄπνους
Χίου ποθεινῆς πατρίδος πορρω πᾶν
ὅπου τέθαιπται καὶ δέμας ζακαλλέος
5.— ζωῆς ἑαυτοῦ συζύγου τῆς φιλότατης
δίας γυναικῶν τῷ γένει Βυζαντίδος
πολλῶν θανούσης πρὸ χρόνων τοῦ δ'εὐνέτου
ἄμφω λιπόντες φιλότατοις ἄλγος τέκνοις
οὓς ὀλβίσωμεν πάντες ἄξιοχρέως
10.— τὸν τῶν ἀπάντων ἄξιοῦντες δεσπότην
τὰ πνεύματ' αὐτῶν ἐν χλ<ό>ης τάξαι τόπω.
• ♪ α. ψ. κ. ε • Ἰαν(ουαρίου) • κ •

TRADUCERE :

† Aicea tămăduitorul ales Pantoleon, Caliarhos cu numele, zace neînsuflețit, tare departe de Hios, dorita-i patrie, unde este îngropat și trupul prea frumoasei Zoe, soția lui prea iubită, dumnezeiască între femei, de neam din Bizanț, moartă de mulți ani înaintea acestui soț, amîndoi lăsînd jale prea iubiților copii, pe care noi toți să-i fericim cum

1. Date asupra lăcașului la N. Stoicescu, *Bibliografie privind monumentele istorice din R.P.R.*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, IV (1957), nr. 1-2, p. 190, nr. 207.

2. Cf. G. D. Florescu, *Din vechiul București*, p. 31, nr. 119.

3. Arhivele Statului București, *Mănăstirea Sf. Ioan*, XIX/1 (după fișele răposatului general P. V. Năsturel).

4. O reproducere la V. Brătulescu, *Vechi vederi bucureștene*, București, 1935, fig. 9.

se cuvine, rugindu-ne de stăpînul a toate ca să le așeze sufletele într-un loc de vecie. 1725, ianuarie 20.

DESCRIERE.

Lespede de 1,70×0,78 m. Inscripția, în limba greacă, cuprinde 12 versuri săpate în relief, slovele fiind de 5 cm înălțime; ea este înscrisă într-un chenar de 0,72×0,63 m. Data morții răposatului se află într-un cartuș dreptunghiular separat, de 0,07×0,63 m. Partea de jos a pietrei a rămas goală, nefiind împodobită nici într-un fel.

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare (?).

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

OBSERVAȚII: Pantoleone Caliarhis¹ este unul din acei greci luminați care trăiau la Curtea lui Constantin Vodă Brîncoveanu. «Tămăduitor — ἀκέστωρ — » cum i se spune poetic pe piatra de mormînt păstrată în lapidariul bisericii Stavropoleos, acest doctor — ἀρχιατρός — este «doftorul Pandele» al lui Brîncoveanu, întîlnit adesea în condica vistieriei începînd din 1694 pînă la 1703². Il întîlnim chiar o dată ca Pantoleon, doftorul cel mare»³. Era de fel din insula Hios⁴ și bănuim că se trăgea dintr-un neam de acolo care dăduse clerici și cărturari. Cunoaștem astfel pe un Antonio Caliarhis trăind pe la 1590 care, după mărturia lui Crusius, era πνευματικός και πρωτεύδικος Χίου⁵. Nu știm însă dacă este unul și același cu preotul (ἱερεὺς) Antonios Caliarhis, care se întîlnește în 1639 la Smirna⁶. Un alt Caliarhi — al cărui nume de botez ne scapă — este și el amintit ca preot prin 1684⁷. Scoborîtor fără îndoială din acest neam, Pantoleone s-a putut naște pe la mijlocul veacului al XVII-lea. Curînd după suirea în scaun a lui Brîncoveanu, «doftorul cel mare» Pantoleon îngrijește pentru o simbrie de 1000 taleri pe an de sănătatea domnului, și pe semne a altor fețe înalte. Medic, filozof și teolog, acest om de carte avea o bibliotecă. Cunoaștem într-adevăr ex-libris-ul cărților lui de pe un exemplar din Enhiridionul lui Ioan Cariofil, tipărit la Snagov în 1697. Acest ex-libris⁸ cuprinde o stemă simbolică înfățișînd un leu încoronat și ținînd în laba dreaptă o pasăre. În cele patru colțuri se citesc inițialele stăpînului cărții: ΠΤ ΔΩ ΚΑ ΔΧ. În partea de sus, cîteva cuvinte precizează: Ἐκ τῶν τοῦ Πανταλέονος Καλλιάρχου τοῦ // Χίου, και Ἀρχιατροῦ τῆς Γαληνοτάτης // Αὔθεντίας Οὐγγροβλαχίας // ἀρχιβ'. Ἰουλίῳ ιβ' ; adică «Dintr-ale lui Pantoleon Caliarhis Hiotul, doftorul mare al prea seninei domnii a Ungrovlahiei. 1692, iulie 12». Jos se poate vedea și tălmăcirea lor pe latinește: «Ex [libris] Pantoleonis Calliarhis philosophiae ac medic[inae] doctoris Celssimi principis Valach[iae] Arhiatri». Noi bănuim că data ex-librisului nu e atît data cînd medicul domnesc și l-a alcătuit, cît mai curînd aceea cînd Brîncoveanu l-a făcut medic al său. Bănuim că el poate să fie acel «hoier medic» pe care Constantin Brîncoveanu îl trimitea la 4 august 1692 mare-lui logofăt al Patriarhiei Constantinopolului, Ioan Cariofil, cînd acesta sosi bolnav în țară și la București, unde a și murit la 22 septembrie, fiind îngropat la Mînăstirea Radu Vodă⁹.

Pe «Pantoleon doftorul» îl aflăm în 1694 la Tarigrad, unde fusese trimis împreună cu A[l]ixandrache vătaful de aprozi pentru a aduce «corturile și alte trebi ale curții», cheltuielile lor ridicîndu-se la 500 de taleri¹⁰. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1702, cu-

1. Întîlnim și forma Caliarhos.

2. C. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei...*, în „Revista istorică a Arhivelor Romîniei”, București, 1873, pp. 9, 38, 516, 539, 578, 621, 655, 660, 715 și 729.

3. Idem, *op. cit.*, p. 9. Este de fapt traducerea romînească a cuvîntului ἀρχιατρός.

4. Cf. piatra lui de mormînt.

5. M. Crusius, *Turco-graecia*, Basel, 1585, p. 285; N. Katramis, *Φιλολογικά Ἀνάλεκτα Ζακύνθου*, 1880, pp. 190-193.

6. A. Papadopoulos-Kerameus, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, IV, Petersburg, 1899, p. 284, nr. 305.

7. *Ibidem*.

8. C. Amantos, *Οἱ Καλλιάρχαι τῆς Χίου*, în *Ἑλληνικά*, VIII-1, 1925, p. 73.

9. P. S. Năsturel, *Contribuții la viața lui Ioan Cariofil în legătură cu Biserica romînească*, în „Mitropolia Olteniei”, X (1958), nr. 7-8, p. 523; (în 1687 întîlnim la București pe medicul Iacob Pilarinos, idem, p. 520).

10. C. Aricescu, *op. cit.*, p. 38; N. Iorga, *Cronica*, în „Revista Istorică”, XIII (1927), nr. 1-3, p. 92.

prins la rîndu-i de rîvna cărturărească care domnea la Curtea voievodului muntean, ocrotitor al culturii, Caliarhi tipărește pe chelluiala sa o *Acolutie* în grecește, scriind cu acest prilej compatrioților săi din Hios¹¹.

După aceea nu-l mai întâlnim pe Pantoleone în Țara Românească. Dar din unele scrisori privindu-l pe el, reiese că a locuit atît în Hiosul lui de baștină cît și la Țarigrad, păstrînd însă strînse legături cu lumea românească.

Astfel, domnul mazilit al Moldovei, Constantin Duca, scrie la 10 martie 1710 patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului, că medicul lui Brîncoveanu, Pantoleon (Παντολέων) îi trimite știri de la București despre fiul său Șerban beizadea¹². La 12 octombrie 1712, același patriarh primește rugămintea de la Hios a lui Pantoleone să binevoiască a stărui pe lîngă ocrotitorul său Constantin Vodă ca să-i cunune pe fiică-sa Măriuța cu «messer Leonis», un tînăr ales din Hios; totodată Pantoleone îi trimite cuvinte de plecăciune de la bătrînul său tată și îl înștiințează de moartea surorii sale, secerată de cîmă împreună cu copilul ei la Constantinopol, pe cînd numai fratele său, popa Petre și cu fiica lui s-au însănătoșit¹³. Cele din urmă știri despre Pantoleone ni s-au păstrat în scrisoarea lui din 29 septembrie 1715 către Neofit Mavromatis, mitropolitul Artei¹⁴.

Nu se știe deocamdată cum acest doctor și-a petrecut sfîrșitul vieții, necum cînd s-a înturnat în Țara Românească. Piatra-i de mormînt aduce doar dovada că el a încetat din viață la 25 ianuarie 1725 în București, fiind îngropat departe de Hiosul său, unde mai de mult murise soția lui, Zoe.

Nu cunoaștem rudenia dintre Pantoleon Caliarhi și Antonache Caliarhi, ce și-a luat numele de Florescu, prin căsătoria sa cu Ancuța, fiica ultimului scoboritor al Floreștilor, Istrate¹⁵. Faptul că Floreștii și-au avut mormintele la Sf. Ioan cel Mare și că Antonache trebuie să fi fost oricum rudă cu Pantoleone, ne îmbie a crede că și doctorul lui Brîncoveanu a fost îngropat la această mînaștire.

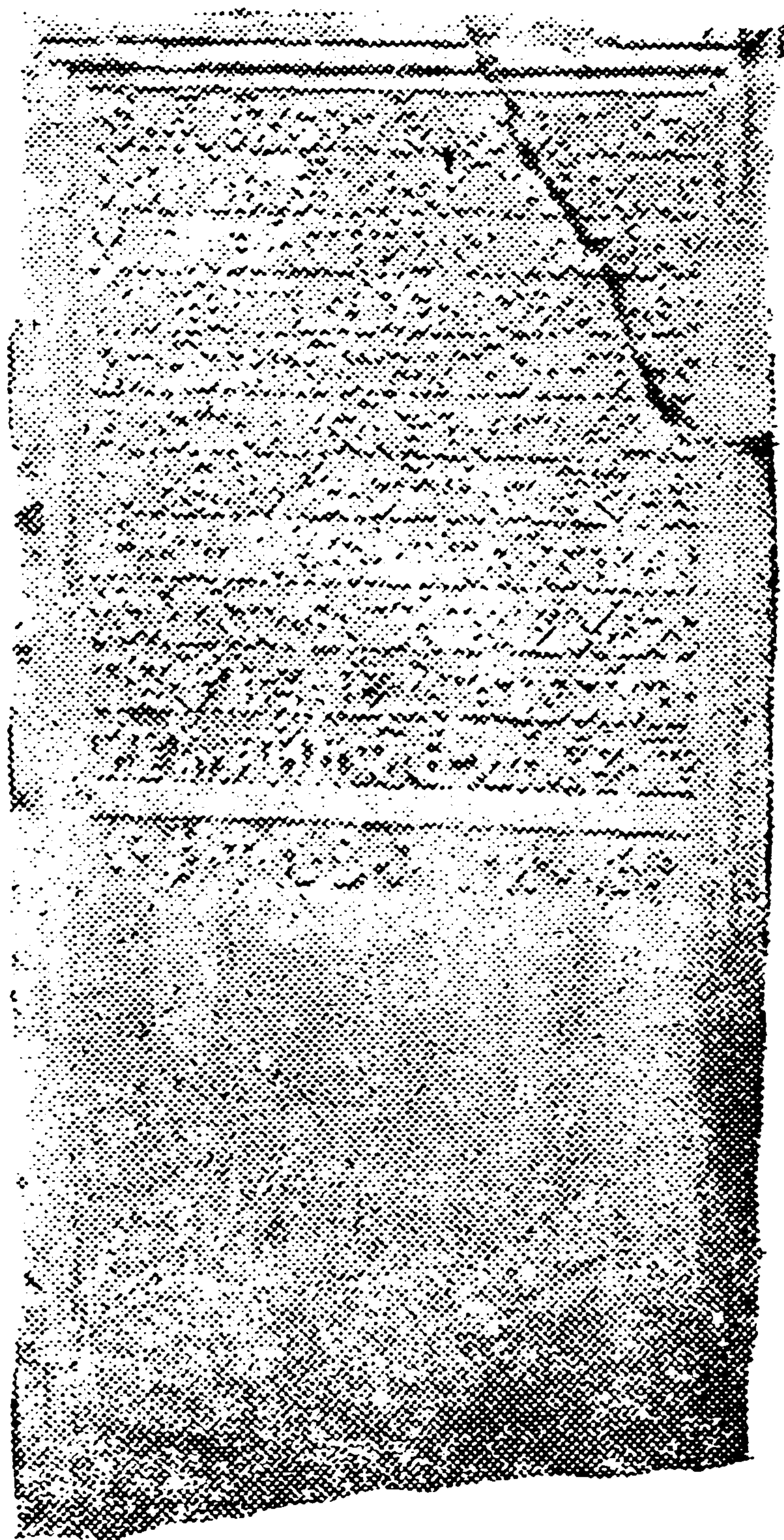

Fig. 27. — Piatra de mormînt a doctorului Pantoleone Caliarhi (1725).

Nr. 28

TEXT¹.

Εἰς αἰδίου μνημην
τωι εὐσεβῶς μέχρι τε-

11. C. Amantos, *op. cit.*, p. 74; L. Petit, *Bibliographie des acolouthies grecques*, Bruxelles, 1926, p. 186. Biblioteca Academiei R.P.R. are un exemplar din această rară cărtuție. Insemnăm că în cuvîntul înainte al acesteia, Pantoleone își spune și aici *ἀκέραιος*, tîmăduitor, cuvînt care se mai întâlnește pe piatra lui de mormînt.

12. N. Iorga, *Documentele Hurmuzaki*, XIV-1, București, 1915, p. 429, nr. 449.

13. Idem, *op. cit.*, pp. 472-475, nr. 459.

14. C. Amantos, *op. cit.*, pp. 75-77.

15. Arhivele Statului București, *Mînaștirea Radu Vodă*, XII/17.

1. Mulțumim călduros cercetătorului H. Chircă, care a binevoinț să ne ajute a înălătura unele greutăți de care ne-am izbit la transcrierea acestei inscripții.

λους βιωσαντη θεαρεσ-
τως δε οια δη καλος πο-
5.— ιμην το υπο του Χ(ριστ)ου εμ-
πιστευθεν αυτφι διιθ-

Fig. 28. — Piatra de mormint a mitropolitului Ungrovlahiei Grigore I (1637).

măcinat de umezeala care treptat roade mai departe această lespede. Din lipsă de loc, meșterul care a săpat această inscripție pretențioasă din punct de vedere literar² a fost nevoit să scrie mărunț cel din urmă rând al textului. Data lipsă nu era neapărat cea a morții înaltului ierarh, ci poate aceea când s-a așezat piatra pe mormântul lui. «Voidromion» poate fi luna septembrie sau răstimpul care cuprinde a doua jumătate a lunii octombrie.

PROVENIENȚA: Necunoscută. Poate fi biserica Stelea.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

OBSERVAȚII: Partea de jos a pietrei fiind înfiptă în pământ — datorită greutateii lespedei,—rândurile de la urmă au fost în bună parte măcinate de umezeală. Astfel a pierit data morții mitropolitului Grigore al Ungro-Vlahiei. Este vorba de Grigore I,

υναντι ποιμνιον
καὶ ψυχην μεν εἰς
ουρανους εἵπταμεν-
10.— ην σκηνος δ' ἐνθα-
δ<ε> κρυπτόμενον
εχοντι. Γρηγοριω
μ(ητ)ροπολιτη πάσης
Οὐγκροβλαχίας
15.— σημα τοδ' ευνοϊκ-
ως ετεκτηναντο
κατα τὰ αχ[
αισταμενου [Βοηδρο-]
μιωνος. ἔτος σ(ωτή)ριον [. . . .].

TRADUCERE:

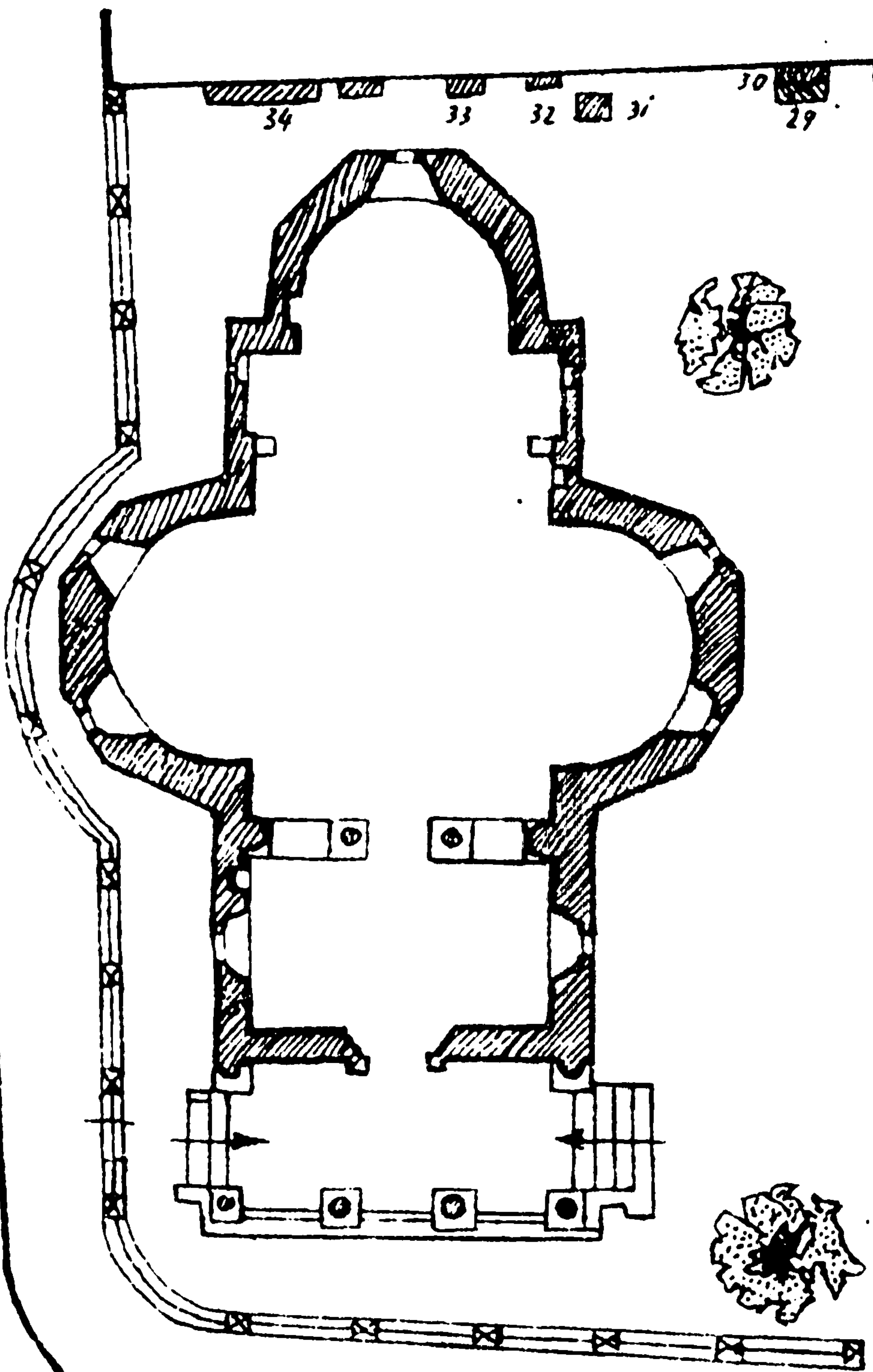
Întru veșnică pomenire, aceluia care cu cucernicie a trăit pînă la sfîrșit și în chip plăcut lui Dumnezeu, ca un bun păstor, a îndreptat turma încredințată lui de Hristos, lui Grigore mitropolitul a toată Ungrovlahia, al cărui suflet la ceruri a zburat și al cărui leș aici este ascuns i s-a făcut cu bună vreeare acest mormînt la..., în întîia zi (?) a începutului lunii voidromion (= septembrie), anul mîntuirii...

DESCRIERE.

Lespede de piatră, îngropată puțin în pământ, cu o lungime aproximativă de 1,61 m, iar lățimea de 0,81 m. Textul cuprinde 19 rînduri de litere în relief de 6,5 cm, mărginit de un chenar floral de 9 cm. La rîndul 17 se mai citea αχ în august 1952; iar la 30 septembrie 1955 nu mai rămînea după α decît prima jumătate din χ. Sfîrșitul rîndurilor 18 și 19 a pierit, fiind

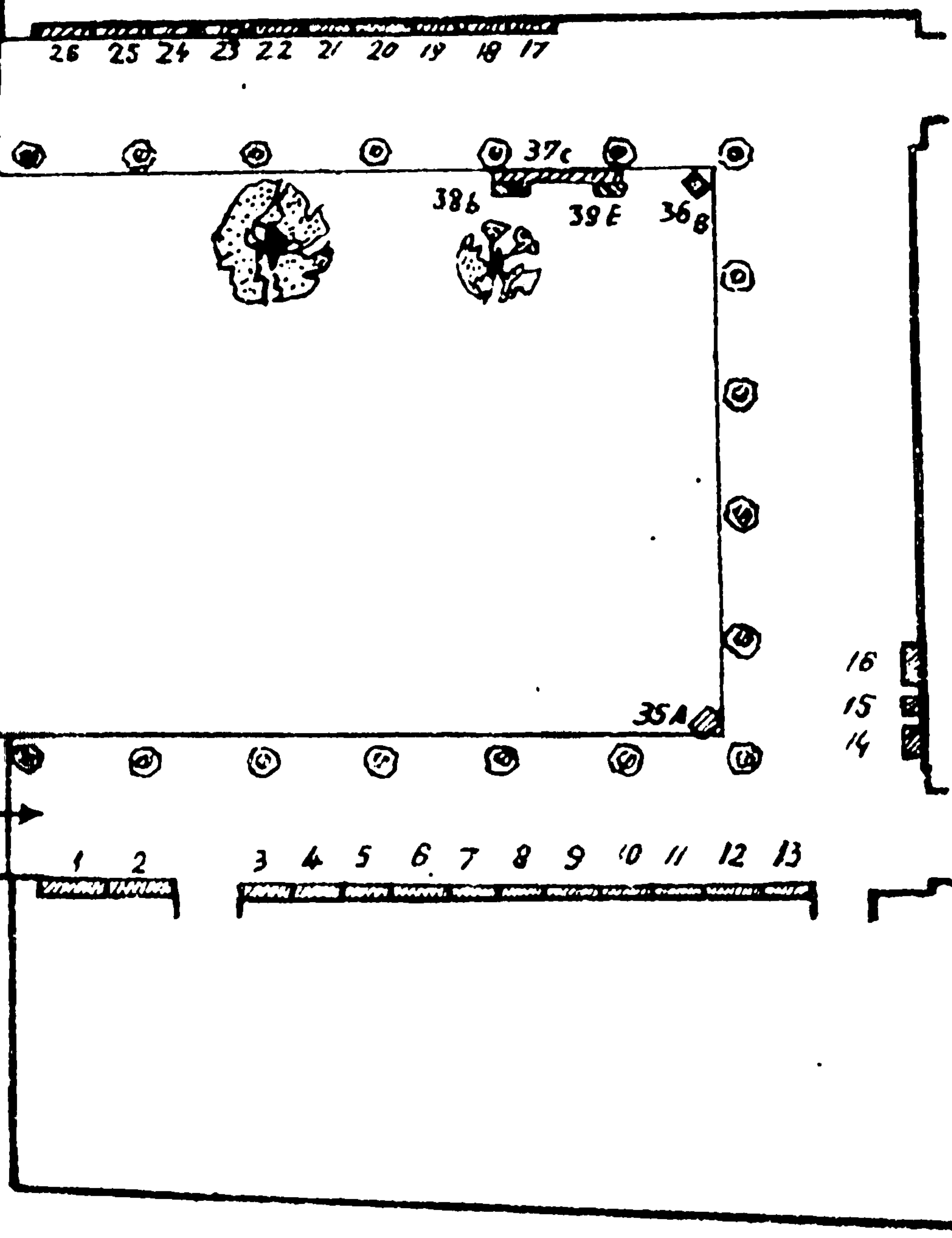
2. Credem de aceea că greselile de ortografie și accentuare se datoresc meșterului care a lucrat piatra.

Strada Poștei

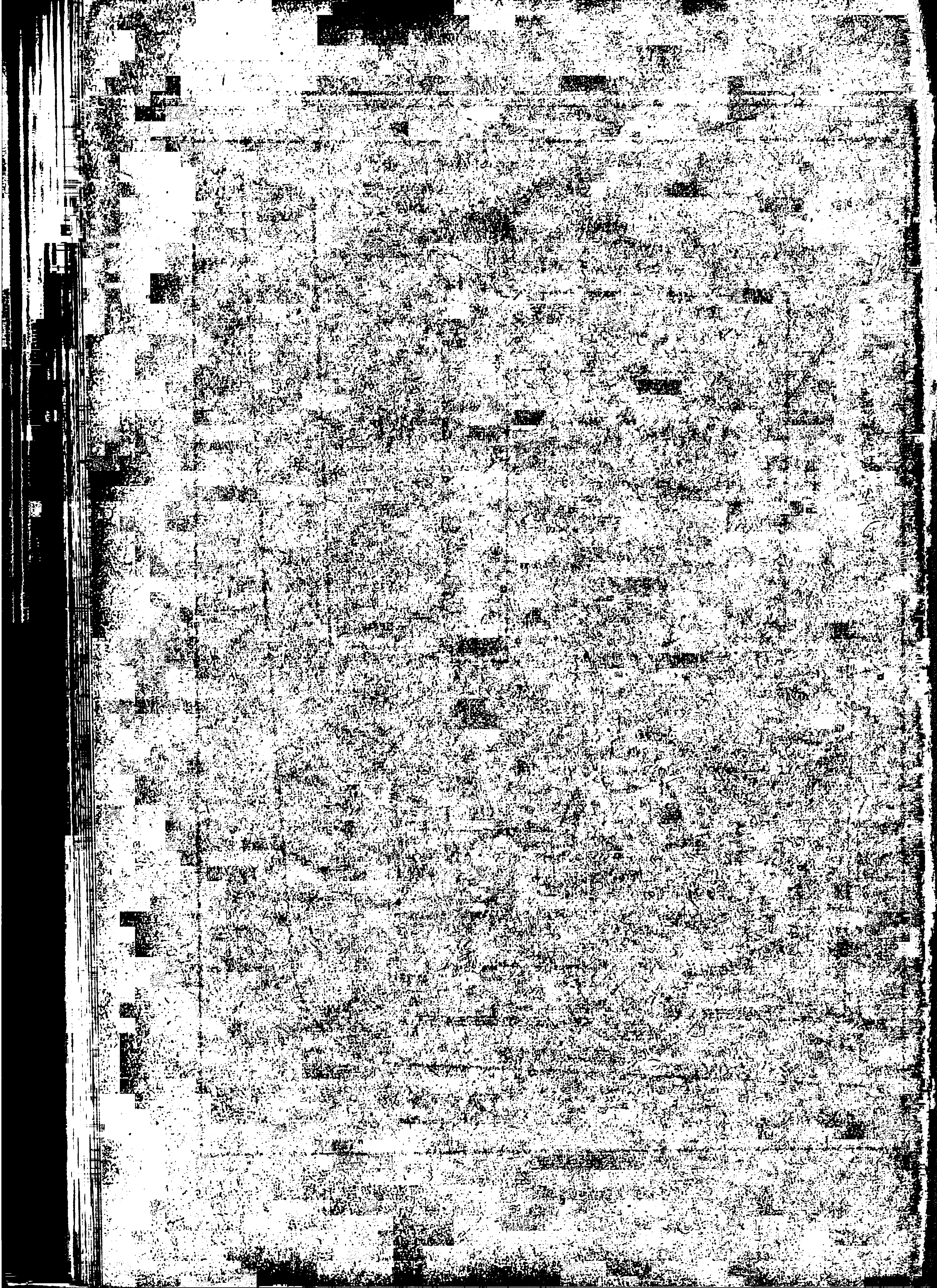
Strada

LAPIDARIUL Bisericii STAVROPOLEOS

STAVROPOLEOS

C. Petrucci

iar nu de Grigore al II-lea (1760-1787), căci piatra de mormânt a acestuia din urmă se află în Muzeul Patriarhiei Ortodoxe Române. Grigore I, fost egumen al Mănăstirii Radu Vodă, către 1614 și până la 1628³, a fost mitropolit în anii 1629-1637⁴, fiind urmașul lui Luca din Cipru și înaintașul lui Teofil. El a aruncat afurisenia asupra grecilor lui Leon Vodă⁵. Dintr-o carte din 1632 a lui Grigore aflăm că el a refăcut Mănăstirea Stelea, pe care, sub Mihai Viteazul, turcii lui Sinan Pașa o stricaseră: «Și dacă m-am vlădicit eu Vlădica Grigore cu milostenie după la creștini și cu epitrahilul meu am făcut mănăstirea Stelea precum a fost și întâi, făcând case, pivniți și grădini cu vie, și iar am dat-o metoh la mănăstirea Ivir» de la Sfântul Munte Athos⁶. Nu știm unde a fost îngropat Grigore I. Pe vremea aceea, Mitropolia țării își mai avea scaunul la Tîrgoviște, iar la București mitropoliții ședeau la vreo mănăstire, mai obișnuit la biserica Sf. Gheorghe Vechi. Mitropolitul Grigore fiind ctitorul de al doilea al Mănăstirii Stelea și mutînd acolo Mitropolia pentru o vreme, poate a și fost înmormîntat în acest lăcaș, ce a fost distrus cu desăvîrșire în marele foc din 1847.

Nr. 29

Lespede funerară ruptă în două fragmente, cu inscripția complet ștearsă, măsurînd 1,76 m lungime și 0,76 m lățime, cu un chenar floral de 13 cm. Pe fragmentul cel mai mare se mai pot vedea urmele a 12 rînduri de text, cu litere în relief, de 6,5 cm.

Nr. 30

Lespede de piatră, puțin îngropată în pămînt, cu o lungime de aproximativ 1,40 m, lățimea de 0,77 m și un chenar floral de 14 cm. Partea hărăzită textului pare a nu avea nici o urmă de literă, încît s-ar putea să nu fi acoperit niciodată un mormînt.

Nr. 31

TEXT.

ACEASTĂ SANTĂ CRUCE S'A AȘEZATU
ÎN LOCULU SÂNTEI MESE DIN BISERICA NUMIT[A]
HANULU GRECILORU CU SERBAREA NASCEREA
DOMNULUI NOSTRU ISUS CHRISTOS CE A
FOST ZIDITĂ DE CĂTRE MARELE BANU

3. C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă*, București, 1920, p. 25; St. Nicolaescu, *Documente cu privire la istoricul Mănăstirii Radu Vodă din București*, în revista „București”, an. III (1937), nr. 1-2, p. 213; Gh. I. Moisesescu, St. Lupșa și Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, II, București, 1957, p. 12. Vezi și Academia R.P.R., doc. DCCCV/2.

4. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, II (ed. II), București, 1928, p. 320.

5. N. Iorga, *op. cit.*, I, pp. 280-281.

6. N. Iorga, *Studii și documente*, XI, București, 1908, pp. 100-101 (nr. 13). Vezi și G. D. Florescu, *Din vechiul București*, pp. 76-77. Pentru mitropolitul Grigore mai semnă-lăm următoarele documente: la 14 iunie 1629 (7137), Alexandru Vodă Iliș îi întărește un vad de moară la București pe apa Dîmbovitei, în ocina Lupeștilor (Academia R.P.R., XIV/1; G. M. Ionescu, *Istoria Cotrocenilor...*, București, 1902, pp. 512-513); la 28 noiembrie 1629 (7138) Chiril Lucaris, patriarhul Alexandriei, rînduiește printr-o carte patriahicească pe Grigore și mai mulți boieri să cerceteze pricina dintre logofătul Seman și rudele Elisaftei pentru satul Grozăvești de lângă București (Arhiv. Stat. București, *Mănăstirea Sf. Ioan cel Mare*, II/20; la 3 aprilie 1632 (7140), mitropolitul Grigore cumpără un loc de casă în București, din gardul viei domnești pînă în ulița cea mare, de la Ioan, fiul Neniului, logofăt din Muți (Arhiv. Stat. București, *Mitropolia București*, CCCLIII/1; Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, p. 107); pe urmă, la 10 iulie 1634 (7142), mitropolitul Grigore dă o carte prin care arată că a înnoit biserica lui Stelea din București și a înzestrat-o cu: chilii, icoane, pivniță, vie și un sălaș de țigan (Arhiv. Stat. București, *Mănăstirea Radu Vodă*, XXXIX/13); în sfîrșit, la 10 decembrie 1634 (7143), Matei Vodă Basarab îi poruncește lui Grigore să cerceteze pricina Mănăstirii Stelea pentru satul Prisiceni (Vlașca) (G. Cioran, *Mănăstirea Stelea din București*, în „Revista Istorică Română”, XVI (1946), p. 165).

GHIONMA (!) DE POGONIANI ȘI ZUGRĂVITĂ
LA ANULU 7224 ÎN DILELE DOMNITO-
RULUI IOANU CONSTANTIN BASSARAB[U]
VOEVOD CU CHELTUEALA ARCHIEPISCO-
PULUI POGONIANI A D-LUI EFTIMIE DIN
DIPOLIȚA.

DESCRIERE.

Soclu de ciment, înalt de 1,87 m, a cărui cruce (amintită în inscripție) nu se mai află deasupra. Inscripția încadrată într-un chenar măsurînd un metru înălțime (lățimea bazei mari de jos 0,66 m, iar a bazei mici de 0,56 m), este săpată în litere latine majuscule de 3 cm.

PROVENIENȚA : Altarul fostei biserici a Grecilor (zisă și a lui Ghiorma banul).

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Această inscripție, care avea ca scop să veșnicească amintirea locului unde se găsisse biserica Hanul Greci (pe locul Conservatorului de Muzică, peste drum de biserica Stavropoleos), este de fapt un rezumat după cuprinsul pisaniei dispărutului lăcaș. Fiind și ea necunoscută, o redăm aici :

† οὗτος ὁ πάνσεπτος κ(αί) θεῖος ναὺς τῆς κατὰ σάρκει γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκτίσθη ἀπὸ βάρων ἐν ἔτει 4 ζοδ : τοῖς ἀναλώμασι τοῦ ἐνδοξοτάτου ἀρχοντος μέγαμπάνου Γγιόνμα τοῦ ἐκ Πωγωνιανῆς : ἱστορήθη δὲ ἐν ἔτει 4 ζσκδ (ἡγεμονεύοντος τοῦ εὐσεβεστάτου αὐθέντου Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασαράβα. Β(οεβόδα :) διὰ δαπάνης τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς κυρίου Εὐθυμίου τοῦ ἐκ Διπαλίτζας. τὸ δὲ αἶωρημα τοῦ ὑπερθυρίου : ἐν ἔτει : 1719. 'Ο Κ Τ : α' —

TRADUCERE :

† Această de tot cinstită și dumnezeiască biserică a Nașterii după trup a Domnului nostru Iisus Hristos s-a clădit din temelii la anul 7074, cu cheltuiala preaslăvitului boier mare ban Ghiorma din Pogoniani și a fost zugrăvită în anul 7224 (domnind preavla-viosul Domn Domnul Ioan Constantin Basarab voievod), cu cheltuiala înaltpreasfințitului arhiepiscop de Pogoniani chir Eftimie din Dipolița. Iar așezarea lintoului s-a făcut în anul 1719, octombrie 1.

Această inscripție greacă este săpată într-o piatră calcaroasă. Lungimea ei atinge 1,55 m, iar înălțimea 0,815 m. Un chenar floral o împodobește. Se află astăzi în lapidariul Muzeului de Artă R.P.R. (secția feudală). Purta în 1952 (cînd se găsea în curtea fostului Muzeu de Artă Națională de pe Șoseaua Kisseleff) numărul inventar 4396.

Această pisanie, pusă în 1719, a înlocuit pe aceea a vechii clitorii a lui Ghiorma postelnicul, din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, întemeiată pe la 1565-1566¹.

Data 7224, adică 1715-1716, este greșită, Brîncoveanu fiind tăiat de turci la 1714. Credem însă că de fapt zugrăvitul a fost început cînd el mai trăia, și că data amintită este aceea cînd s-a isprăvit această lucrare.

Chir Eftimie de Pogoniani (de fel din Dipolița din Epir, nu Dipolița cum spune inscripția românească de pe locul fostului altar), se întâlnește la această biserică la 14 februarie 1703².

1. Despre acest vechi lăcaș bucureștean, cf. bibliografia adunată de N. Stoicescu, op. cit., p. 178, nr. 115.

2. P. V. Năsturel, *Biserica Stavropoleos*, București, 1906, pp. 7-8. Alte documente din 1708 și 1715 la N. Iorga, *Fundațiunile domnilor români în Epir*, în „Analele Academiei Române”, Mem. Sect. Ist., seria II-a, 1914, tom. XXXVI, p. 888.

Adăugăm că biserica lui Ghiorma postelnicul a fost închinată Arhiepiscopiei Pogoniane la 23 aprilie 1631, de către nepoata de fiu a ctitorului, vistierea Despa, fiica lui Manta, care îi spune bunicului ei ban, iar nu postelnic, tot așa ca și în pisania de mai sus³. Încă înainte, prin hrisovul său din 18 ianuarie același an, Leon Vodă o închinase tot acolo «cu vreaarea Despei»⁴.

Scurta poezie de 5 versuri, publicată cândva de N. Iorga (după Lampridis, 'Ἠπειρωτικά, VI, p. 29), nu este așadar pisania acestei ctitorii, ci doar un exercițiu literar⁵.

Nr. 32

TEXT.

Из средние дѣтѣмъ Круга
Неста Србу Младой' друга;
Лазаревѣ Цвѣтка гасма!
Не[к]под овс илюѣ дрема
у вечност!
..... освеман Андреа 1859

TRADUCERE¹:

Din mijlocul grupului falnic dispăru pentru Sîrbi tînărul tovarăș: Lazarevici Tvetco nu mai trăiește! Las-să doarmă veșnic sub pietre! ...osveman Andrei 1859.

DESCRIERE.

Piatra, frîntă în două, măsoară 0,83×1,72 m. Chenarul cu inscripția are 0,50×1,21 m; este alcătuit dintr-o parte avînd 0,50×0,55 m, împodobită cu doi îngeri ținînd o cunună de lauri la mijloc, din care se răsfrînge o fișie de raze așezate în evantai. Dedesubt se citește inscripția săpată cu slove sîrbești cursive de 3,5 cm înălțime, cuprinsă într-un alt chenar de 0,50×0,66 m. Chenarul marginal este împodobit cu flori.

PROVENIENȚA: Necunoscută.

BIBLIOGRAFIA: Inedită.

Fig. 32. — Piatra de mormînt a lui Tvetco Lazarevici (1859).

3. Arhivele Statului, București, *Mănăstirile Bradul, Hanul Greci, Codreni*, XXXIX/11.

4. P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 5.

5. N. Iorga, *op. cit.*, p. 907. Iată pe romînește cuprinsul acestor cinci versuri: „Văzîndu-mă pe mine copil chipeș, cine m-a ridicat din nou?, vei ști că odinioară am fost așezat de mina fostului ban Ghiorma”. Poetul ne rămîne necunoscut. Socotim că aceste versuri nu sînt decît un început, căci ridicarea din nou nu poate privi decît pe Brîncoveanu sau alți innoitori.

4. Mulțumim aici cercetătorului Sava Iancovici de la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., care a binevoit a ne citi și tălmăci această inscripție.

Nr. 34

TEXT.

- † τέθαιπαι ἐν-
ταῦθα ὁ δοῦλος,
τοῦ Θεοῦ, Ἀρίσταρχος
Χρυσόσκουλος, ὁ
- 5.— Κωνσταντινοπο-
λίτης, ὁ κ(αὶ) ἀνὴρ τῆς
Κυρίας Ἑλένης
τῆς Καντακουζην-
νῆς. 1693 (?). Νο-
- 10.— εμβρίου 3.
† Τέθαιπαι · προσσέτι.
ἐν<α>ῦθα. καὶ ὁ δοῦλος · τοῦ
Θεοῦ Μίχαήλ. Χρυσοσκ-
[ουλαί]ος παχαρνηκος ·
[υἱὸς τ]οῦ ἄνωθεν μακα-
[ρίτου] Ἀριστάρχου. εἰς τους
αψνα ἐν μ<η>νι σεπτεμβριω κζ
ἡμέρα . παρασκευῆ ∞

TRADUCERE :

† S-a îngropat aci robul lui Dumnezeu Aristarhos Hrisosculos, Constantinopolitanul și bărbatul doamnei Elena Cantacuzinoiaia. 1693 (?) noiembrie 3.

† S-a îngropat încă aicea și robul lui Dumnezeu Mihail Hrisosculeos paharnicul, fiul celui de mai sus răposatului Aristarhos la 1751 în luna septembrie 27 (?) în ziua de vineri †.

DESCRIERE.

Piatra, ruptă în trei, are 1,67 m lungime și 0.64 m lățime. Chenarul cu textul de mai sus măsoară 1,30×0,63 m. Literele în relief au 6 cm înălțime.

PROVENIENȚA : Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Aristarhos Hrisoscoleu, înalt dregător al Patriarhiei Constantinopolului¹, se vede din această inscripție că a ținut în căsătorie o Cantacuzino. Nu știm cine era această Elena. Credem că denumirea de Κυρία, Doamnă, care i se dă, ar însemna că era soție de domn ; într-adevăr, voievodul Iliș III Alexandru al Moldovei (1666-1668) a ținut în căsătorie o Cantacuzină². Dacă ea este însă tot una cu Elena Cantacuzino, soția lui Aristarh Hrisoscoleu, ne este cu neputință să răspundem.

1. Despre el vezi I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, pp. 267-268.

2. O scrisoare de la ea din 28 februarie 1668, în A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, XI, București, 1939, pp. 83-84 (nr. 62).

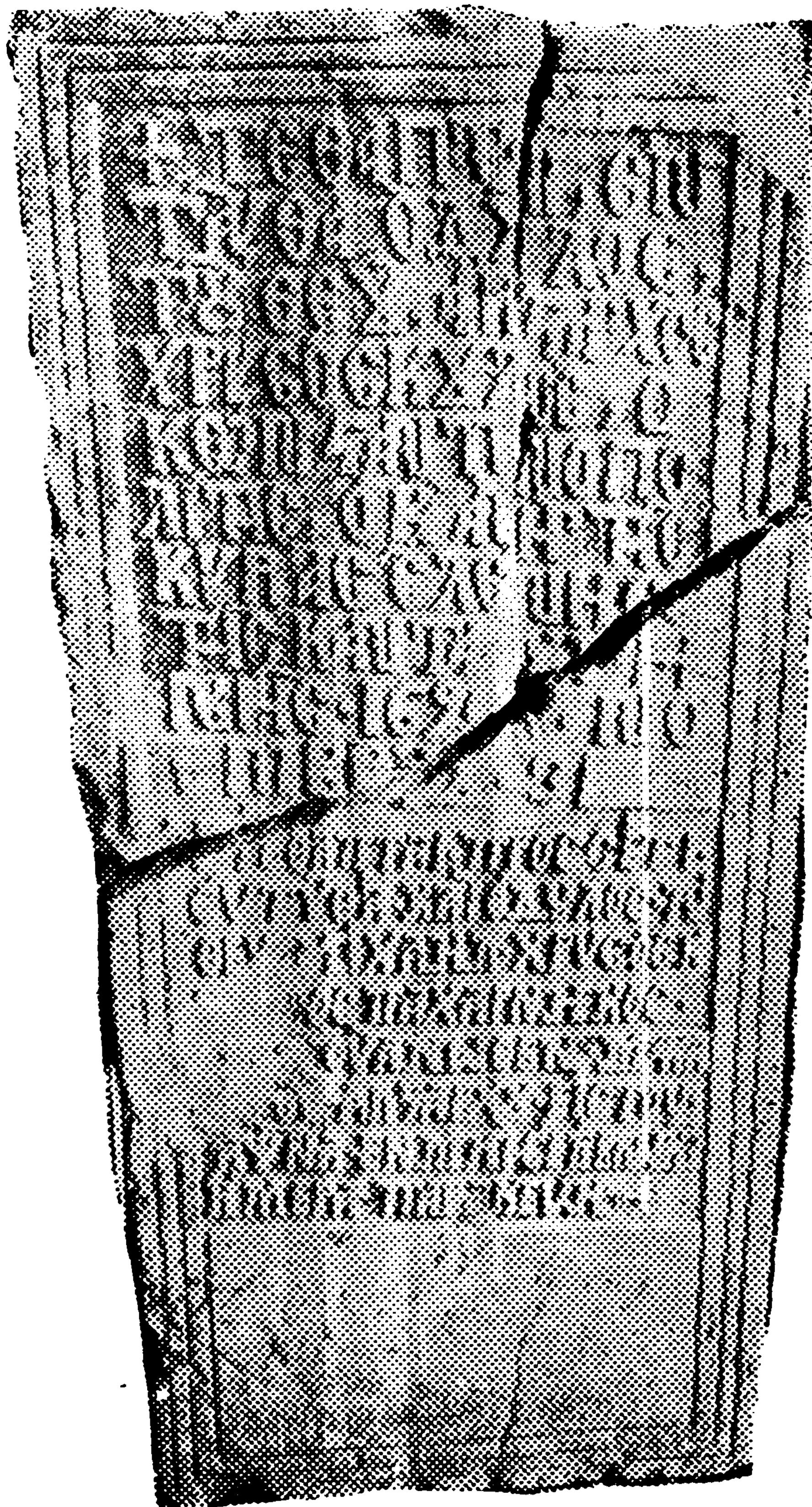

Fig. 34. — Piatra de mormânt a lui Aristarh și Mihail Hrisoscoleu (1693 și 1751).

Mihail, fiul lui Aristarh, este cunoscut ca dregător în Moldova³. Faptul că piatra lui de mormânt spune că este feciorul celui de mai sus (iar nu al celor de mai sus), ne face să ne îndoim că Elena Cantacuzino a putut să fie chiar mama lui, și credem mai curînd că dînsa a fost a doua soție a tatălui său.

Nr. 35

TEXT.

$\overline{\Pi\text{H}}$ $\overline{\text{I}\epsilon}$ $\overline{\text{K}\alpha}$
 $\overline{\text{X}\epsilon}$

- 5.— μνησ(θη)τι
 κύριε του
 δουλου σου
 Θεμελη
 ζαφυρη
 εξ Ἰωα-
 νινων
 10.— 1743 νοε
 μβρίου . .

TRADUCERE :

Iisus Hristos nica (= biruiește). Pomenește Doamne pe robul tău Temeli Zafirii din Ianina. 1743, noembrie ...

DESCRIERE.

Fragment din cruce de piatră de rău aflătoare în colțul din dreapta al lapidariului, avînd înălțimea de 0,45 m și lățimea brațelor de 1,18 m; cu 9 rînduri de litere în relief, de 4 cm.

PROVENIENȚA : Biserica Stavropoleos.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Acest grec din Ianina nu ne este cunoscut.

Nr. 36

TEXT.

$\overline{\Pi\text{H}}$ $\overline{\text{I}\epsilon}$ $\overline{\text{K}\alpha}$
 $\overline{\text{X}\epsilon}$

- † ενθαδε
 5.—
 κε ανδ ?
 ρς
 παρτενιε (?)

TRADUCERE :

Iisus Hristos nica (biruiește). Aicea a(l?) bărbatului Partenie.

3. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 289.

DESCRIERE.

Cruce de piatră de râu, așezată în colțul stîng al lapidariului. Înălțimea de 1,14 m, lățimea brațelor de 0,38 m. Inscripția scrisă pe cinci rînduri, cu litere în relief de 5 cm.

PROVENIENȚA : Biserica Stavropoleos.

BIBLIOGRAFIE : Inedită.

OBSERVAȚII : Textul de pe cruce este aproape de tot măcinat. Socolim că această cruce este una din cele care se văd în acvarela lui Preziosi, din albumul amintit.

Fig. 37. — Pisania bisericii Măgureanu (1761).

Nr. 37

TEXT (în versuri).

† DIN TEMELIE ACUMA S-AU ÎNALȚAT INTRU SLAVA CELUI ÎN
[TROIȚA ÎNCHINAT
ACIASTĂ BESEARECĂ DUMNEZEIASCĂ CA ÎN VECI AIC[I] HRAM
[SĂ SĂ PRAZNUIASCĂ
A LUI H[RISTO]S D[O]MN[U] LA FAȚĂ SCHIMBARE ȘI A MAICII
[SALE LA CERIURI MUTARE
FIIND DE ȘARBAN VODĂ DE LEMN FĂCUTĂ ȘI IAR DINTR-A[L]
[LUI NEAM IASTE PREFĂCUTĂ
DE PĂRVUL CANTACOZIN VEL DVOR[NIC] NĂLȚATA DIN TEME-
[LIA DE ZID INFRUMUSEȚATĂ

[FII]ND SCARLAT VODĂ GHICA STĂPĂNITOR ȘI UNGROVLAHIEI
[GRIGORIE PĂSTOR.

AVGUST 5 1761

DESCRIERE.

Pisania are 65 cm înălțime pe 1,68 m lungime. Slovele ei chirilice sînt săpate în relief, avînd 5 cm înălțime. Textul este cuprins într-un chenar de 0,46×1,26 m. Partea de sus este sculptată în relief în chip de streășină, iar laturile pisaniei sînt împodobite cu ornamente florale.

PROVENIENȚA: Biserica Măgureanu.

BIBLIOGRAFIE: Menționată în mss. rom. A. 545 de la Academia R.P.R., fol. 15.

OBSERVAȚII: Această pisanie versificată este aceea a fostei biserici Măgureanu (alta decît Schitul Măgureanu). Dărîmată în 1895, ea se afla la coborîrea fostului pod al Mogoșoaiei (Calea Victoriei) spre albia Dîmboviței, adică cam pe locul fostului refugiu dintre str. Filitti și str. Rîureanu, pe partea Căii Victoriei.

Biserica de lemn a lui Șerban Cantacuzino fusese clădită în 1686. Scoborîtorul iui, Pîrvu marele vornic, a făcut-o din nou de zid, însă la 1761¹.

Nr. 38

TEXT.

† DREPT ACEST LOC ODIH-
NESCU-SA [OASELE] ROBIL
OR LUI D[UMNEZEU] . . .

DESCRIERE.

Piatra, ștearsă, măsoară 0,42×0,42 m. Nu are chenar înconjurător. Literele în relief, de 3 cm înălțime.

PROVENIENȚA: Necunoscută.

BIBLIOGRAFIE: Inedită.

Nr. 39

TEXT.

[Ὁ σεπτὸς οὗτος νῆος ἐρρύη χρόνῳ
[Ζῆσος δ' ὁ Καραπάνος ἔμπορος πέλων
[ὁ ἐκ Κονίτης Ἡπερώτης τὴν πάτραν
[στάγην ὑπερ]θεν αὐτῷ ἐντεῖνα[ς νέαν]

1. Nu în 1763, cum scrie în G. D. Florescu, *Din vechiul București*, 1935, p. 33. Asupra ei, bibliografie la N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 291, nr. 44.

5.— [ἐκόσμησε πάν]τη χρημάτων μὴ [φροντίσας,
 χρυσοῦ τε ἁ]δρῶ δαιδάλῳ τε μαρμάρῳ,
 [κειμηλίοις] τε καὶ γραφαῖς ἐκλαμπρόνας,
 [ἀνθ' ὧ]ν ἔλαφραν κατθανὼν γαῖαν ἔχῃ.

[Ζῆ] γὰρ] ἐκεῖνος, καὶ δοκῶν τεθνηκένοι,
 10.— [εἰς ἀγ]νὰ ἀποπτὰς κάμβροτα σκηνώματα.

1829, Αὐγούστῳ. Β.

TRADUCERE :

Această cinstită biserică s-a năruit de scurgerea vremii. Dar Zisu Carapanos, fiind neguțător din Conița, după patrie epirot, așternînd peste dînsa un acoperiș nou, a împodobit-o în tot felul, fără a se gîndi la bani, făcînd-o să strălucească cu aur din belșug, cu marmură frumos meșteșugită, cu odoare și cu scrieri, în schimbul cărora să-i fie după moarte țărîna ușoară! Căci el trăiește, chiar dacă pare a fi mort, privind către curatele și nemuritoarele lăcașuri, 1829, august 2.

DESCRIERE.

Două fragmente, din care unul cu lățimea de 0,40 m la un capăt și 0,30 m la celălalt, iar lățimea de 0,41 m. Inscripția are 11 rînduri de litere în relief, de 4 cm, mărginită de un chenar simplu de 3,5 cm.

PROVENIENȚA: Biserica Sf. Ioan cel Mare.

BIBLIOGRAFIE: Lamprides, Ἡπειρωτικά, VI, p. 35; reprodus de N. Iorga, *Fundațiunile domnilor români în Epir*, în «Analele Academiei Romîne», Mem. Sect. Ist., seria II-a, 1914, t. XXXVI, p. 908.

OBSERVAȚII: Textul reprodus de N. Iorga are mici deosebiri: ναός (r. 1); Ἡπειρώτης (r. 3); αὐτ' ἐκτείνας (r. 4); χρημάτων (r. 5); ἔχοι (r. 8); 4 (r. 11). De acolo știm că piatra a fost adusă de la azi dărîmata biserică Sf. Ioan, și totodată

avem întregirea textului ei în bună parte nimicit. Iorga vede în aceste versuri «inscripția bisericii» amintite. Cît ne privește, credem mai degrabă că poate fi chiar cea de pe piatra de mormînt a bogatului negustor care meremetisise sfîntul lăcaș.

Pisania bisericii Sf. Ioan cel Mare am dat-o mai sus (nr. 26).

*

Cu această din urmă inscripție încheiem studiul nostru, nutrînd speranța că lucrarea de față își va găsi rostul printre acelea menite să scoată

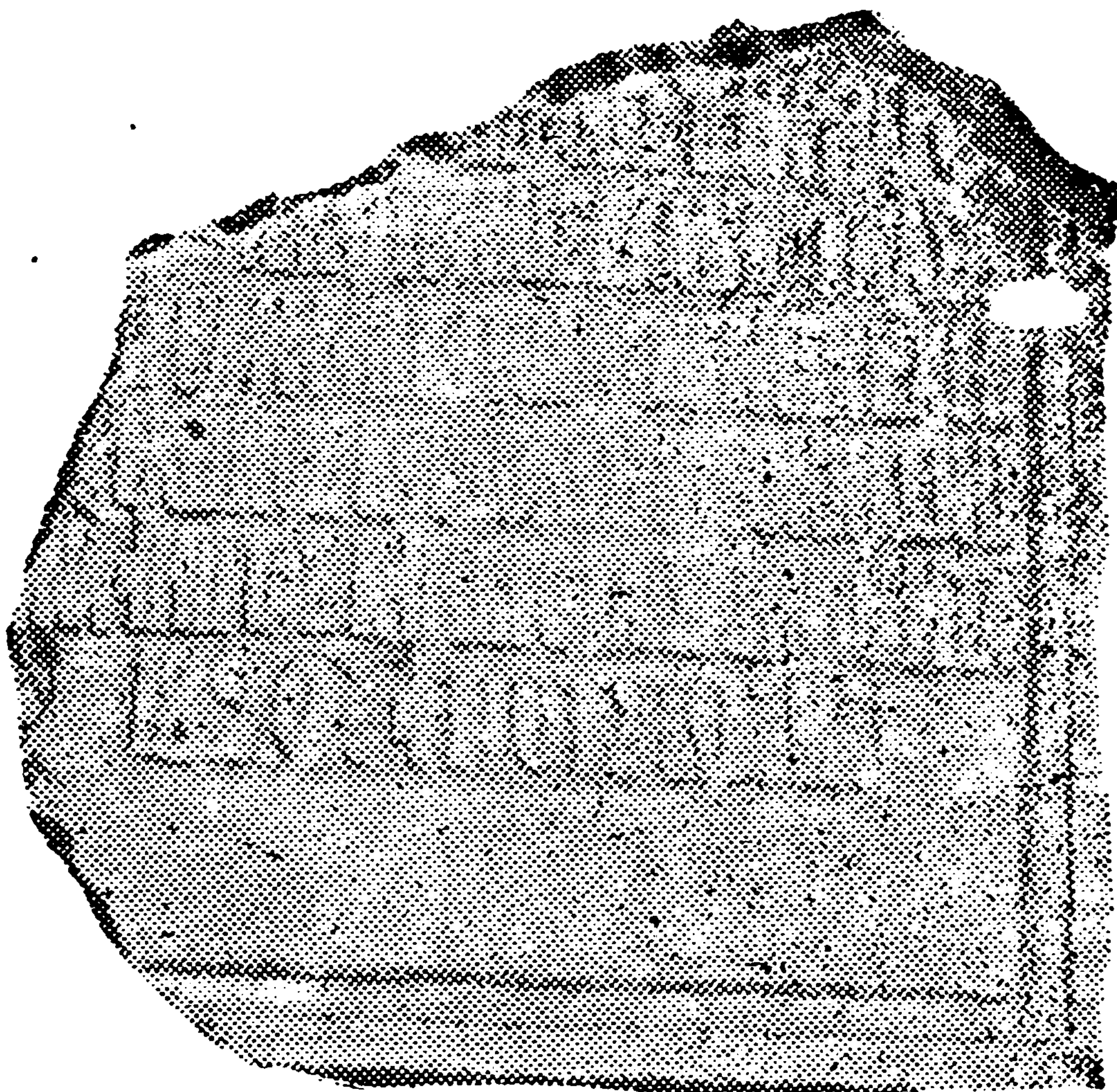

Fig. 39. — Fragmentul de jos al pietrei de mormînt a neguțătorului epirot Zisu Carapanos (1829).

la iveală cîte ceva din trecutul vechilor lăcaşuri bucureştene¹. Nădăjduim că alţi cercetători vor şti să facă mai multă lumină decît noi în privinţa nedumeririlor pe care nouă, ani de trudă şi răbdare nu le-au putut înlătura cu totul.

Ars longa, vita brevis...

GEORGE D. FLORESCU
PETRE Ş. NĂSTUREL
PAUL I. CERNOVODEANU

1. În fundul lapidariului se află cîteva pietre şi capitele cu sculpturi florale, toate fiind de la timpla mînăstirii Antîm. Întrucît pe nici una din aceste pietre nu se află vreo inscripţie, descrierea lor nu intră în specificul lucrării noastre.

Totodată ţinem a mai preciza că lucrarea noastră fiind sub tipar, nu am mai putut folosi următoarele studii: Pr. Nicolae Şerbănescu, *Precizări privind cronologia mitropolişilor Ungrovlahiei*, în „Biserica Ortodoxă Romînă”, an. LXXIX (1961), nr. 3-4, pp. 376-377, şi Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1961.

MĂRTURIILE ARHIEREULUI NARCIS CREȚULESCU DESPRE INCEPUTURILE BIBLIOTECILOR ROMINEȘTI

I. CRIMPEIE DE VIAȚĂ. La vechea tradiție cărturărească a Mînăstirii Neamțu contribuții însemnate a adus și monahul Narcis Crețulescu. Născut la 3 decembrie 1835 ca fiu de preot în satul Costești al ținutului Botoșani, tinărul Nicolae din familia Crețu¹ a dovedit aptitudini și înclinare spre învățătură: a urmat cu distincție Seminarul de la Mînăstirea Neamțu înființat de Grigore Ghica Vodă, apoi pe cel de la Socola al lui Veniamin Costachi și în sfîrșit un an a frecventat cursurile Facultății de științe (cea de teologie se închisese un timp) a Universității ieșene. A avut ca profesori pe Ghenadie Petrescu, Neofit și Filaret Scriban, C. Erbiceanu. E coleg și prieten cu Conon Arămescu, viitorul mitropolit.

Călugărit în 1859 la Mînăstirea Neamțu cu numele de Narcis (după un călugăr de acolo), sfințit preot la Iași, urcă treptat gradele eclesiastice pînă la arhiereu (cu titlul Botoșăneanu) al Mitropoliei din Iași, deci membru al Sfîntului Sinod. O vreme este egumen al Mînăstirii Sf. Sava din Iași, cunoscută și prin biblioteca ei. Mulți ani e confesor al armatei și profesor de religie și romînă în diferite orașe, suplinitor de antropologie și medicină populară la Seminarul din Socola, rector al Seminarului din Huși, unde a predat morala și pastora. A gospodărit bine și a administrat aci fără părtinire: se pare că astfel a intrat în dizgrația politicianului dur și neînțelegător de pe vremuri, D. A. Sturdza, căruia nu i s-a opus nici Mitropolitul Iosif Naniescu la darea în judecată a lui Narcis Crețulescu. Deși achitat, acesta a demisionat din înaltele-i funcțiuni și a reintrat cu toată cinstea în Mînăstirea Neamțu (1886), unde a fost ales și a rămas mulți ani egumen.

În această situație îl cunoaște maestrul Mihail Sadoveanu, care a publicat apoi un admirativ articol² despre Narcis Crețulescu, schimnic modest, nestăpînind imensa mînăstire, împînzită de neînțelegerile dintre

1. Amănunțite informații bibliografice a dat preotul C. Barliba în *Cuvînt junebru rostit la înmormîntarea P. S. S. Arhiereul Narcis Crețulescu din monastirea Neamțu*, Tg. Neamț, Tipografia Ruckenstein & Schwartz, /1913/, 15 p.

2. *Un monah de odinioară*, în *Universul*, Buc., an. XXX, nr. 70 (13 martie 1913), p. 1.

călugări și de poftele de petrecere ale vizitatorilor, preocupări cu totul departe de acest egumen pasionat de trecutul românesc și izolat între hrisoavele lui dragi. Cităm partea cea mai caracteristică a portretului sadovenian: «În înfățișarea lui simplă de bătrîn de demult, era ceva nespus de simpatic. Ca om singuratic, țărçuit în muțenia chiliei lui, vorbea mult și cu înflăcărare. Și era plin de veselie, era un cărturar de la 1500... Inscriptiile și uricele păreau numai un sprijin pentru vedeniile lui,... naiv monah, cărturar necunoscut, închinat unui vis».

Visul lui era să scrie pentru urmași istoria mînaștirilor romînești, peste 1000, cu toate documentele fiecăreia. Condițiile grele în care a lucrat: neajutat de contemporani, sărac fiindcă dăruia tot ce avea, bolnav trupest, aproape orb, izbutind totuși să scrie în 6 ani la bătrînețe 14 tomuri mari cu prezentarea a 120 de mînaștiri, reies mai ales din amintirile păstrate de doi prieteni mai tineri și discipoli cărturari: V. Costăchescu³ și C. Iordăchescu⁴.

Ca egumen la Neamțu, a primit în iulie 1905 o delegație a clerului rus din Poltava și a făcut împreună cu aceasta pomenirea marelui stareț Paisie Velicicovschi⁵.

Se retrăsese în urmă la Tîrgu Neamț. Acolo a și murit la 1 martie 1913. Prețioasa lui bibliotecă a lăsat-o Mînaștirii Neamțu, unde a și fost înmormîntat.

Două din cugetările lui Narcis, consemnate de Costăchescu⁶, caracterizează cum nu se putea mai bine pe însuși autorul lor: «Munca este cheia cu care se descuie comoara învățaturii» și «Caută-ți mulțumirea vieții în faptele tale».

II. MANUSCRISE RĂMASE. Se știe că, la moartea lui Narcis Crețulescu, toate manuscrisele găsite la el au fost ridicate de nepotul său, maiorul, apoi colonelul Badenschi din Roman⁷. Unele lucrări i se pierduseră poate înainte.

Din mulțimea de documente ce i-au stat la îndemînă în bogata arhivă și bibliotecă de la Mînaștirea Neamțu și alte mînaștiri cercetate de el și unde ajunsese a fi chemat anume pentru lectura hrisoavelor și a inscripțiilor, din cărțile ce-și adunase ca pasionat și priceput bibliofil, dar mai ales din numeroasele fapte trăite de el însuși ori auzite, arhiereul cu adevărat învățat, dar izolat din ce în ce mai mult de viață, reținut de documentele rămase din vremurile apuse, își făurise un țel suprem din a descifra și reînvia trecutul monahismului românesc.

3. *Arhiereul Narcis Crețulescu*, în *Viitorul*, revistă bisericească și didactică, Buc.-Iași, nr. 1-8, sept.-dec., 1913, p. 32-34.

4. *Un istoric botoșănean*, în *Revista Moldovei*, Botoșani, an. VI (1927), nr. 6-7, p. 9-14.

5. *Arhiva*, Iași, an. XX (1909), p. 520-521.

6. În necrologul citat mai sus, nota 1, p. 34.

7. C. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 14.

Planul și câteva fragmente din opera vast concepută au apărut în revista *Arhiva*⁸. O prezentare competentă și limpede a tuturor scrierilor lui Narcis Crețulescu a făcut-o ierom. magistr. Nestor Vornicescu⁹. Informația de-acî, pe cît posibil de precisă și de completă la acea dată, e la îndemîna tuturor. Nu e cazul s-o repetăm. Vom folosi însă din ea unele date și vom adăuga altele cu referire la latura de bibliofil a călugărului Narcis, la experiența și priceperea lui în a mînuî cărțile, uneori primind chiar sarcina de bibliotecar al unor instituții. Vom termina prin a reproduce în anexă pagini întregi scrise de el din istoria greutăților de început ale multor biblioteci romînești, unele din cele mai mari și mai însemnate ce am avut pe atunci.

Valoarea documentară a operei lui Narcis Crețulescu e cuprinsă nu atît în micile monografii și articole publicate, cît și în impunătoarele 9 mari volume manuscrise, înglobînd un total de circa 2.200 de pagini cu slova măruntă, păstrate în Biblioteca Academiei R. P. R.¹⁰. Toate se referă la *Istoria Sfintelor Mînăstiri Neamțu și Secu*. În multe locuri¹¹ e vorba aici de cărțile și bibliotecile mînăstirilor, cu bogate și precise constatări făcute personal de monahul Narcis și care ar trebui culese și ordonate la locul lor cuvenit într-o viitoare istorie a bibliotecilor romînești.

Materialul n-a fost prelucrat, ci redat de Crețulescu așa cum a fost găsit. Pe ici, pe colo sînt strecurate unele considerații personale care înviorază textul și-i dau garanția autenticității. Cultura teologică bogată a lui Narcis, caracterul lui integru, modestia îi țin în frîu imaginația gata s-o ia repede înainte spre glorificarea trecutului neamului său, de care se înflăcăra cu o ardoare poate puțin naivă umbrind spiritul critic, dar nedesmințind sinceritatea și ocolind interesele meschine — așa ni se înfățișează acest cald și neobosit cronicar bisericesc

III. PREOCUPAREA PENTRU CĂRȚI ȘI BIBLIOTECI formează o trăsătură caracteristică a lui Narcis Crețulescu. Din amintirile celor mai aproape de el, din biografiile ce i s-au făcut reiese de timpuriu dragostea sa pentru carte. Fiind elev al Seminarului Veniamin Costache din Iași, funcționează ca bibliotecar al acestei școli¹². Ca rector și profesor la Seminarul din Huși, organizează și completează biblioteca școlii¹³ prin dania unei însemnate cantități din cărțile lui personale. Acestea, după cum ne indică însuși¹⁴, se ridicau la un total de peste 3000 de cărți, între care figurau cărți prețioase și rare. Organizatorii

8. Organul Societății științifice și literare din Iași. Planul a fost tipărit în anul al VI-lea, nr. 7 și 8 (iulie și august 1895), p. 437-442.

9. *Arhiereul Narcis Crețulescu-Botoșăneanu (1835-1913)*. În *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, an. XXXV, nr. 5-6 (mai-iunie 1959), p. 332-343.

10. M-ssele rom. 5691-5699.

11. De exemplu, în vol. I, p. 327; III, p. 269; V, p. 74 și VI, p. 228 și 470.

12. Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 334.

13. *Ibidem*, p. 336.

14. Vezi mai jos, p. 1102.

Expoziției didactice din Iași la 1885 declară că au împrumutat din biblioteca lui Narcis Crețulescu un număr de 15 cărți de o valoare deosebită și care nu se găseau în altă parte¹⁵.

În scrierile sale despre mănăstiri și biserici, Narcis nu uită bibliotecile lor. Le descrie totdeauna amănunțit și precis dînd liste întregi de cărți. Remarcabil ca extrem de rar pentru vremea aceea e că Arhiepiscopul Narcis Crețulescu, făcînd istoricul unei biblioteci, specifică la care stadiu din evoluția acesteia se referă informațiile aduse de el. Cînd biblioteca e împrăștiată, el nu uită să indice locul în care se află cărțile și cum are obiceiul să-și dateze însemnările, știm unde se găseau cutare cărți în cutare timp. Scrie despre distrugerea prin foc, la 1862, a bibliotecii vechi adăpostite în «pirgul»¹⁶ cel mare al Mănăstirii Neamțu, din care el însuși salvase puținul ce s-a putut. Cînd amintește altă dată de cărțile constatate de el în biblioteca mănăstirii, în altar, pe la călugări, ține să precizeze că nu e vorba de cărțile bibliotecii vechi, arse, ci de altele, aduse ulterior.

Încă un merit al Arhiepiscopului Narcis e că nu se mulțumește să cerceteze cărțile numai în bibliotecă, simple elemente statice din depozitul ei, ci se oprește și asupra producerii lor. Vorbește, de exemplu, despre *Cum se scrie la Mănăstirea Neamțu*¹⁷ sau *Din istoricul tipografiei de la Mănăstirea Neamțu*¹⁸. Aceasta din urmă e o întinsă lucrare, prin care autorul răspunde unei scrisori din 8 ianuarie 1899 a lui G. Ionescu pentru a-i servi acestuia la alcătuirea lucrării sale despre tipografiile românești¹⁹.

În alt loc, Narcis pomenește de *Literele slavone folosite de romîni în locul celor latine*²⁰ și pune cu drept cuvînt acest fapt în legătură cu refugiul la noi al călugărilor slavi și greci din cauza invaziei turcești în Peninsula Balcanică.

În prezent se publică din cînd în cînd material din arhive și bibliotecii necesar unei viitoare istorii a cărților și bibliotecilor românești. Mărturiile (căci e vorba de lucruri văzute și trăite de el însuși) adunate cu dragoste și răbdare de Arhiepiscopul Narcis Crețulescu în voluminoasele-i manuscrise păstrate la Biblioteca Academiei R. P. R. se referă și la bibliotecile vechi românești, despre care știm prea puțin pînă acum. E folositor ca acest prețios material să fie strîns cu grijă, cernut și publicat pentru a cunoaște mai precis colecțiile și circulația cărților în trecut la noi în țară.

Narcis, însă, ca un bibliofil în adevăratul înțeles al cuvîntului, se preocupa și de lucrări generale de bibliotecă, de cataloage și bibliografii,

15. A. Xenopol, și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași din 1885*, Iași, p. 262.

16. Turnul (grecism folosit pe aunci).

17. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 5691, filele 195 r.-196 r.

18. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 5700, fil. 58 r-71 v.

19. Sub titlul general de *Spicuri din trecutul tipografiei...* fragmentul despre tipografia Mănăstirii Neamțu a apărut în *Noua Revistă Romînă*, București, vol. III (1901), p. 109-122.

20. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. rom. nr. 5691, filele 167 v-168 r.

chiar de istoria bibliotecilor. El a fost de altfel în legătură cu personalități recunoscute ca mari bibliofili: episcopul Melchisedek, mitropolitul Iosif Naniescu, profesorul C. Erbiceanu, generalul Adrian. Astfel nu ne surprinde că Narcis a încercat să schițeze un tablou al bibliotecilor românești din vremea lui²¹. El a copiat cu interes referințele lui I. C. Gîrleanu de la fosta Bibliotecă centrală din București despre bibliotecile străine, lucrare apărută la începutul catalogului bibliotecii sale și reprodusă de M. Gorjan în Almanahul lui din 1867, de unde a luat-o Narcis. Sînt pagini fără interes în ele însele, întrucît cuprind doar note—și acestea nu totdeauna esențiale și nu într-o legătură stringentă unele cu altele — despre unele biblioteci mai de seamă din țări străine, răsăritene și apusene. Izvorul e o enciclopedie franceză a timpului²².

Ne-am mulțumit acum să reproducem, ca fiind de mai mare valoare, prezentarea de către Arhiereul Narcis Crețulescu a bibliotecilor românești de frunte spre sfîrșitul veacului trecut. E de reținut că autorul dă unele informații precise, de exemplu (cînd poate) asupra totalului de volume în diferite biblioteci și indică sursele folosite (cataloage, ca cel al lui I. C. Gîrleanu, bibliografii, ca a lui D. Iarcu, periodice ca *Voix de la Roumanie*), mai ales cînd nu a cercetat însuși biblioteca respectivă, cum e cazul uneori.

Adesea, el exprimă într-o formă atrăgătoare de bătrîn cronicar considerații personale asupra cutărui fapt sau aspect din viața bibliotecii, atent la soarta cărților. Astfel, de exemplu, relevă și regretă evaziile cărților din bibliotecile noastre, mai ales din cele mînaștirești, peste granițele țării. Parcurgerea anexei ce urmează va fi concludentă asupra mărturiilor valoroase ale Ariereului Narcis Crețulescu în legătură cu începuturile anevoioase ale bibliotecilor publice românești.

N. GEORGESCU-TASTU

DESPRE BIBLIOTECĂ

M. 5699
F. 314 v.

Mînaștirea Neamțu au avut o bibliotecă veche care au ars la 1862, Noem. 24/5²³, biblioteca veche în care se rezuma clasicitatea orientului asiatic. Deși biblioteca nu era așa de mare ca să se poată / compara /²⁴ cu bibliotecile publice din țările civilizate, dar — așa cum era ie²⁵ — era o bibliotecă foarte mare comparînd-o cu celelalte biblioteci publice și particulare din țara noastră — Moldova.

Las a zice că Moldova noastră nu ave pe atunci bibliotecă pe care să-ți poți pune ochii și să ai pe ce pune, dar așa puține și sărace, tot era cîte ceva, cel puțin pe la tîrgurile mari, p. e.²⁶ Iași, Botoșani, Galați, Bîrlad și altele — și pe la unile mînaștiri și pe la unii dintre boierii frunțași, iubitori de cetire, rămase și lor de la unii la alții și mai adăogite de dîșii. Nu era bibliotecă în puterea cuvîntului, ci o adunătura de cîteva sute de cărți se titluia²⁷ de dîșii tot bibliotecă.

21. Reprodus aci în anexă.

22. Pentru identificarea modelului acestei lucrări, vezi mai jos, p. 1101, nota 34.

23. În noaptea de 24 spre 25 noiembrie.

24. Cuvînt sărit în textul original.

25. Am păstrat pronunția provincială a autorului.

26. Pentru exemplu.

27. Se intitula.

Așa fel și pe acel timp, față cu sărăcia și bejanările țării, la Mănăstirea Neamțu-Secul²⁸ se adunase cu vremea (prin dăruiri și cumpărături, prin scrieri și copieri) mai multe cărți decât oriunde în lumea Moldovei și decât ori la care dintre mănăstirile Țării Moldovei, așa fel că și patrioții și călugării-dascăli se fudule cu biblioteca M-rii Neamțu ca cu ce mai mare avere ce avea pe atunci Moldova și în special M-rea Neamțu. Era pentru toți de mare fudulie, când se vorbe de biblioteca M-rii.

Renumerele au tot crescut, pînă au ajuns la urechile străinilor mai bogați, mai învățați și mai interesați decât noi în dascălia cărților de bibliotecă și norodul lor era condus cu mare iscusință din an în an, pînă cînd multe din cărțile M-rii Neamțu (din biblioteca clasică și din celelalte) s-au trezit strămutate la străini, unde au populat în mare parte bibliotecile lor cele mari și laudate...

F. 315 r Numai de pe la anul 1860 încoace, după ce s-au înființat școalele mari în Moldova și în România, încep și la noi a se mai căuta cărțile, a se prețui și a se centraliza pe la noile bibliotecă mai mari sau mai mici, după cum era[u] bărbații de învățați și de interesați. Dar oricum, bibliotecile noastre, deși mici și neînsemnate dar tot avem ceva. Între bibliotecile noastre din /Moldova, cele mai însemnate la noi sînt:

1. Biblioteca Universității din Iași, începută după 1862;
2. Biblioteca Seminarului de la Socola începută după 1802;
3. Biblioteca Academiei din Iași (Liceu) începută după 1835;
4. Biblioteca Justiției din Palatul administrativ;
5. Biblioteca Mitropoliei;
6. Biblioteca Școalei centrale de fete;
7. Biblioteca Sfîntului Sava (mănăstire), fostă exarhie grecească.
8. Biblioteci mici pe la unele mănăstiri, dar care s-au centralizat la cîte dintîi.

Între toate acestea, cea mai mare au fost a M-rii Neamțu care au ars la 1862 — și astăzi tot M-rea Neamțu are încă o bunicică bibliotecă.

Dar și în România de dincolo tot așa au mers treaba ca la noi, Moldovenii. Tot de la 1860 încoace începe a se centraliza cărțile, formînd biblioteci mai mari sau mai mici. Tot după șirul arătat mai sus, este și acolo așa:

1. Biblioteca centrală — la Universitate — înființată mai înainte de 1862, adică la 1817, cu Biblioteca Școalei de la Sf. Sava și la 1832, cu Regulamentul organic care-i prevede și 5000 lei vechi pe an pentru cărți.
2. Biblioteca Seminarului central, după 1836.
3. Biblioteca Liceului [Gheorghe Lazăr?]
4. Biblioteca Justiției;
5. Biblioteca Mitropoliei;
6. Biblioteca Școalei centrale de fete;
7. Biblioteca Sf. Sava, trecută la cîte dintîi, la 1862;
8. Biblioteca de pe la unele mănăstiri, centralizate tot la cîte dintîi.
9. Biblioteca chiar de pe la unele mănăstiri din Moldova, în loc să se adune cărțile la Biblioteca din Iași, ele s-au adunat la Biblioteca din București.
10. De cîteva ani încoace, se înmulțesc bibliotecile particulare, a căror rezultat final sînt anticarii și înstrăinarea.
11. Biblioteca Seminarului Nifon Mitropolitul, la 1872.
12. Biblioteca de la fiecare școală aparte.

F. 315 v Numai Biblioteca centrală din București este cea mai bogată, iară celelalte sînt relativ sărace. Bibliotecile noastre în genere au cîte 5, 6 sute de cărți și, mai rar, cîte 5, 6 mii, iar Biblioteca centrală are cîteva zeci de mii. Dacă s-ar aduna toate cărțile din toată România grămadă la un loc, abi că s-ar forma o bibliotecă bogată, ca una dintre bibliotecile cele mari din țările civilizate. O bibliotecă se prețuiește pe mulțimea operilor/, iar nu după mulțimea bucăților²⁹.

De cînd s-au înmulțit la noi în România școalele de tot gradul și au crescut numărul învățaților de tot felul, de atunci s-au înmulțit jurnalistică și bibliotecile

28. De fapt, două mănăstiri, dar apropiate și administrate împreună.

29. În sensul de exemplare.

Când am scris - despre bibliotecile 1812, 1812, 1812, la tom. I, II, și III, am avut drept - ca 1812 1812 au avut o bibliotecă - veche care au fost la 1862. 1812, 1812, 1812 în care se găsea colecția oricărui 1812. - După biblioteca nu era oia de mare și se putea compara - cu bibliotecile publice din țările civilizate. Dar oia cum era - ie, - era o bibliotecă foarte mare - comparând-o cu celelalte biblioteci - publice și particulare din țara noastră - Moldova. Dar a zice că Moldova noastră - nu are pe atunci bibliotecă pe care să poți pune - știu - și te ai pe ce pune, dar are puțin, și deosebit, tot era - este - ceva - cel puțin - pe la țările mari, și e. țări, țări, țări, țări, țări, țări, și pe la unele 1812 și pe la unele dintre boierii - fruntași - iubitori de carte - romani - și boierii - la alții și mai mici.

1812. Acest exemplar - este scrisul original. Are - nouă - de o carte - peste tot - de corectura erorilor stricurate din reprezentarea scrisului, și a intercala - în el - unele citări - care sunt scurte din vedere a de aminti - când sunt - scrisă - se vede - că orice capitol nou este înțeles pe citirea sa aditativă. -

Narcis Crețulescu

publice și particulare, să sperăm că pe viitor se vor îmbogăți și bibliotecile noastre, dacă nu în clasicitatea veche, orientală, cel puțin în scriptura modernă.

Nu este locul a scrie aici despre biblioteci, dar căzându-mi în mână niște note despre bibliotecile lumii, ca să nu le pierd și să le știe și alții, am socotit că nu voi face rău, dacă le voi nota și aici, pentru știința comună. Notele ce mi-au căzut în mână sînt, pe cît știu, din începutul catalogului din Biblioteca centrală din București, făcute de dl. Ioan C. Gîrleanu³⁰ și publicate în *Calendarul român pe anul 1867* de profesorul I. G. Gorjan³¹, pag. 77 pînă la pag. 101.

Eu aici le notez că se știe și alții cum ce fel de biblioteci are lumea mare și să slujească și stimulează³² și nouă, romînilor, care sîntem înapoiți departe în această privință, ca pe viitor să putem și noi, romîni, dacă nu ajunge, cel puțin să avem și biblioteci după puterea sărăcii noastre³³.

Iată notele mele, după cum le-am căpătat și pe care le scriu mai jos: *Istoricul bibliotecilor din toate țările...*³⁴.

CONCLUZIA.

F. 326 r

Așa-dară, față de bibliotecile cunoscute și scrise mai sus, din toate țările mai civilizate care s-au silit a-și cultiva științele și a-și însuma cărțile trebuitoare naționalității lor și posterității, noi, romîni, sîntem rămași departe în urmă, așa că bibliotecile noastre nici nu merită a se compara cu acelea, dar oricum, tot avem și noi cîte ceva, puțin — dar tot mai mult decît nimic. Să ne silim dar a ne cultiva și noi și a ne interesa de cărțile și de bibliotecile noastre mai mult de pînă acum...³⁵.

La noi, în Romînia, cea mai bogată bibliotecă este *Biblioteca centrală* din București. După ziarul *La voix de la Roumaine*³⁶, nr. 39 din 1865, totalul cărților imprimate în Biblioteca centrală este de: 26.618, a manuscriptelor: 273 și a stampelor: 411.

Are trei cataloage în trei volume: I, II III/, publicate în 1868 și 1869...

F. 326 v

Iată ce zice D. Iarcu în catalogul său pe an. 1873, la sfîrșit³⁷, despre celelalte biblioteci din Romînia și anume:

1. După Biblioteca centrală urmează neapărat: 2. Cea de la Iași, 3. Cea de la Craiova. De la 1860 încoace, fiecare instituție și-are biblioteca sa, astfel:

F. 327 r

București. Biblioteca Seminarului Central cu 5.400 volume, cele mai multe bisericești romîne;

Biblioteca Senatului, cu peste 1000 volume, din care 100 romîne;

Biblioteca Camerii, tot cam asemenea.

Biblioteca Societății academice, cu 950 vol., din care 500 romîne.

Biblioteca Mînăstirii Cernica, cu 600 vol., mai toate bisericești.

30. *Catalogul alfabetic de cărțile aflate în Biblioteca Centrală*, reeditat de Ioan C. Gîrleanu, bibliotecar central și membru onorific al Comitetului bibliotecilor publice. Sub auspiciile Ministerului de Justiție, culte și Instrucțiune publică. București, Imprimeria Statului, 1865, XIII+266 p. Cu introduțiune. *Istoricul bibliotecilor*, p. V-XIII.

31. Al 36-lea an al publicării..., București, Tipografia Națională, 1866.

32. Stimulent.

33. După acest pasaj, Narcis precizează într-o notă: «Dictare, București, 1869».

34. După indicarea etimologiei cuvîntului *bibliotecă* urmează note scurte, în ordine cronologică, asupra bibliotecilor din diferite țări. Textul simplificat, e luat din *Encyclopédie des gens du monde, répertoire universel des sciences, des lettres et des arts*, Paris, vol. III (1854), p. 475-500 (circa). (Identificarea am făcut-o împreună cu tov. M. Zamatiu de la Biblioteca Academiei R.P.R.).

35. Mai mult decît ne-am interesat pînă acum.

36. (*Vocea Romîniei*), Buletin politic, științific, literar și comercial, București, 26 ianuarie / 7 februarie 1861—6/18 octombrie 1866. Redactor șef: Ulysse de Marsillac.

37. Titlul lucrării e: *Bibliografia chronologicală romînă sau catalogu generalu de cărțile romîne...*, București, 1873. Narcis reproduce, cu ușoare modificări de limbă, textul lui Iarcu de la pag. 163 jos.

Mai toate episcopiile, mănăstirile, Curtea de casație și fiecare Curte de apel, precum și tribunalele au fiecare bibliotecile lor. Asemenea și fiecare municipalitate, tipografiile, liceile, gimnaziile, seminariile și mai fiecare școală de orice nume și grad, chiar și școalele primare au bibliotecile lor.

Dintre școalele primare din Valahia, cea mai învâțită era pe la 1860 școala de la Cîmpulung cu 1710 volume române și străine. După ea vine cea de la Tîrgu-Jiului cu 390 vol., cea din Brăila cu 355, cea din Pitești cu 262, cea din Rîmnicu-Vîlcii cu 250, cea din Călărași cu 219, cea din Tîrgoviște cu 218, cea din Focșani cu 191, cea din Ploști cu 190, cea din Rîmnicu-Sărat cu 188, cea din Roșii de Vede cu 185, cea din Turnu-Măgurele cu 119, cea din Giurgiu cu 92, cea din Curtea de Argeș, cu 68, cea din Severin cu 62, cea din Slatina cu 57, cea din Oțenița cu 56, cea din Buzău cu 29, etc.

Tot așa merge treaba și la școalele din Moldova, Ministerele încă au bibliotecile lor, după specialitățile de care au trebuință.

Seminarul de la Huși în Moldova, pe timpul meu, cînd eram profesor și director acolo, avea o bibliotecă frumoasă, la care și eu am dăruit între anii 1880 la 1887 peste 800 volume... Acum, eu am în casa mea peste 3000 de tomuri, unul cu altul.

F. 327 v Școale militare încă au bibliotecile lor. Școala primară din Mănăstirea Neamțu au avut o bibliotecă frumoasă, dar cu desființarea școalei / s-au desființat și biblioteca ei, iar cărțile ei s-au strămutat cu școala, altele s-au dăruit la particulari.

De la înființarea școalelor și pînă acum, adică de la 1860 pînă la 1894, toate bibliotecile noastre au crescut, ba încă și bibliotecile particulare au crescut, mai cu seamă la specialiști. Multe biblioteci s-au stins în bogăția celor ce s-au înființat, dar și multe cărți se duc peste frontieră de vizitează bibliotecile străine, de unde nu se mai întorc înapoi.

Atîta fie zis despre bibliotecile lumii și ale noastre. Timpul le-a crește și le-a scrie, pe toate, iar pentru mine destul și atîta acum.

Arhiepiscopul NARCIS CREȚULESCU

CUPA DE ARGINT A LOGOFĂTULUI CORESI

Între obiectele de argint, păstrate în tezaure, din secolele XVI și XVII figurau la loc de frunte cupele de argint — ca să folosim termenul din inventarele timpului¹. Ele erau foarte mult întrebuițate, atât în Principate, cât și în Transilvania, și constituiau nu numai cele mai căutate obiecte de dar pentru domnii² și boierii³ noștri — este cunoscut obiceiul vechiului drept românesc de darea calului însoțită uneori de darea cupei, pe care trebuiau să-l îndeplinească boierii pentru a primi confirmarea domnească a unei donații, cumpărări sau întăriri de moșie⁴ —, ci mai ser-

1. Obiectele acestea poartă în inscripțiile lor, când numele de *cupa* (кѹпа) când *ceașa* (чаша sau чѣше). «În socotelile Brașovului și Sibiuului, numele ce li se dă în general este cel de *cupa* (sau *cuppa*) în latinește, *Köpp* sau *Kopp* în săsește. Cele mici poartă numele de *cupa parva* sau *cuppula*» (C. Bănanu, *Vechile cupe de argint*, în *Cronica numismatică și arheologică*, VIII (1928), numerele 83-88, p. 39). Cf. Hurmuzaki, XI, Apendice, II, pp. 788 și urm.; Gr. G. Tocilescu, *Catalogul Muzeului de Antichități din București*. Ediție prescurtată. București, 1906, pp. 130 și urm.; Ștefan Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea*, Sighișoara, 1921, p. 136.

2. «...Găsim foarte adeseori în cursul veacului al XVI-lea cupe de argint, mai mari sau mai mici, trimise de Brașoveni sau Sibieni în dar Domnilor din Muntenia și Moldova, cu ocazia urcării lor pe tron, la împrejurări solemne sau cu prilejul încheierii de tratate comerciale» (Constantin Moisil, *Cupa de argint a marelui postelnic Drăgan*, în *Cronica numismatică și arheologică*, anul II (1921), nr. 1-2-3, p. 11). Cf. C. Bănanu, *art. cit.*, pp. 35, 36, 37 (un tablou al cupelor de argint dăruite domnilor Țării Românești și Moldovei între anii 1509 și 1550); Hurmuzaki, XI Apendice, II, cuprinzând extrase privitoare la români din socotelile orașelor Brașov și Sibiu: pp. 788, 792, 794, 802, 865, 866, 868, 869, 871, 874 («Sibiu — Septem Sedes — 1561 «Misso circumspecto Michaelae Herman in Valachiam ad Petrum Wayvodam caussa Alpium et captandam bonam vicinitatem... Missa est ipsi Wayvode dono una deaurata cuppa...»).

3. Idem, *ibidem*, p. 840: 1589 «den 4 grossen Boieren 4 Becher» (Celor 4 mari boieri, 4 cupe); «Sibiu — Septem Sedes — 1556 Eodem tempore donata est similiter una argentea cuppa opsi Zukul Vornyk, ponderans marcas 2, p. 20... Similiter donata est ipsi Lugofoth una argentea cuppa, ponderans marcas 2, p. 21...».

4. Dinu C. Arion, *Încercare asupra dominiului eminent*, în *Inchinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931; P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, hrisov al boierilor de la Beala pe Motru, la 1415, de către Mircea: «...și a dat Domniei-Mele un cal și o cupă pentru care să le fie lor ocină și ohabă»; idem, *Mircea cel Bătrîn*, p. 76; Stoica Nicolaescu, *Diaconul Coresi și familia sa*, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, vol. X (1909), p. 283: «La 2 august 1453, Vladislav Vodă, fiul lui Dan II, întărește stăpânirea slugelor și boierilor d-sale lui Stan, fratelui său Vladimir și fiilor săi Utmeș și Radul, ca să le fie satul Zătreni, anume partea lui Vlad, Stan și Dan;

veau adeseori ca obiecte de amanet⁵, cât și ca obiecte de schimb, obiecte monedă. Le găsim des menționate în foile de zestre, în «catastișele de averi» și chiar și în registrele primăriilor din Brașov și Sibiu unde, fiind primite pentru plata dărilor și prețuite după greutatea ce reprezentau, «se păstrau ca obiecte de valoare alături de bani»⁶.

Tocmai fiindcă erau lucrate în metal prețios și mult apreciate, prea puține din aceste cupe au ajuns pînă la noi. Rare și interesante, ele constituie fără îndoială o categorie aparte de monumente istorice, mai ales acelea donate unor biserici sau mînăstiri și avînd gravate inscripții cu indicarea numelui și calității donatorului.

Cupa de argint dăruită de logofătul Coresi Mînăstirii Mislea, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, se numără printre acestea din urmă. Ea a fost publicată de mine în revista *Cronica numismatică și arheologică*,⁷ și a figurat printre obiectele expuse la expoziția de numismatică, medalistică și arheologie, deschisă în sălile Fundației Dalles în octombrie 1933⁸.

Fig. 1. Cupa de argint a logofătului Coresi.

«Pentru că le-au cumpărat încă din zilele lui Basarab voevod și au dat lui Basarab voevod un cal și o cupă».

5. «Lăzișoara cu amaneturi menționată uneori în documente. Cf. general P. V. Năsturel, *Neamul boierilor Pîrscoveni*: la 27 ianuarie 7175 (1667) aflăm zapisul lui «Gheorghe Keladă ot Cernavoda» dat «la mîna dumnealui stolnicului Iordache Trufandă», cum să se știe că i-a dat Iordache niște argintărie, pahare, săbii și alte lucruri lăsate și pecetluite, să stea zălog pentru niște bani ce i-am dat...».

6. Constantin Moisil, *Cupe de argint românești*, în ziarul «Universul», nr. 230 din 26 august 1941.

7. Anul VIII (1928), n-rele 77-82, p. 1.

8. Ziarul «Universul» din 18 octombrie 1933.

Azi, importanța acestei cupe a crescut datorită faptului că am descoperit un act datat din 24 martie 1577, în care este amintită, precizându-se totodată, felul în care a ajuns în patrimoniul mănăstirii.

Deoarece sînt extrem de puține cazurile cînd proveniența și data unui obiect vechi pot fi confirmate printr-un document contemporan, cred util să revin asupra acestei cupe de argint și să comunic informațiile ce le-am mai putut aduna cu privire la ea.

I

Cupa (înălțime: 145 mm) are forma cilindrică, obișnuită în Transilvania în secolul al XVI-lea («Kluftbecher») (fig. 1). Pe buza, ușor răsfrîntă și suflată cu aur, e gravat un chenar cu ornamentație vegetală. Un cerc subțire de argint desparte piciorul, care de asemenea este suflat cu aur. Ea este aproape identică cu cupa de argint a marelui postelnic Drăgan, publicată de Constantin Moisil⁹.

Se poate spune cu siguranță, că și cupa noastră, ca cele mai multe obiecte, de utilitate și de po-doabă, întrebuințate în țările noastre în secolele trecute, se datorește unui meșter argintar din Transilvania. Monograma DR (fig. 2), bătută pe fundul ei, ar putea fi a meșterului argintar *David Rosenauer*, ce figurează ca staroste al breslei argintarilor din Brașov, în 1575-1577, 1580-1581 și în 1582¹⁰, și este trecut în Analele orașului Brașov ca angajînd doi ucenici în anul 1568.

La mijlocul cupei, de jur-împrejurul ei, se găsește o inscripție în limba slavă, care a fost incontestabil gravată ulterior, după un desen dat de cumpărătorul cupei, ceea ce explică greșelile făcute în scrierea literelor. Inscripția este următoarea: † С І Ю ЧѢШЕ СЪПВОРН КОРЕСЕ ЛОГОДЕТ Н ТРНАЖН † ВЪ МО-НАСТНР МНСАѢ¹¹. († *Această cupă a făcut-o logofătul Coresi și a adus-o*¹² *la mănăstirea Mislea*).

9. *Cupa de argint a marelui postelnic Drăgan*, în *Cronica numismatică și arheologică*, anul II (1921), n-rele 1-2-3, p. 9.

10. Gyárfás Tihamér, *A Brassói ötvösség története*, Brasso, 1912, p. 154.

11. Gravorul a săpat greșit litera Т în cuvîntul СЪТВОРН punîndu-i numai două picioare în loc de trei, cît și în cuvîntul ТРНАЖН litera П făcînd un т. De asemenea a sărit în același cuvînt litera о Tot așa, în cuvîntul ВЪ a omis bucla superioară a literei в

12. Constantin Moisil era de părere că acest cuvînt ТРНАЖН însemna: a fost adus sau l-a adus, de la sîrbescul ТРАЖИТИ = a aduce. Alți autori — Gr. G. Toci-

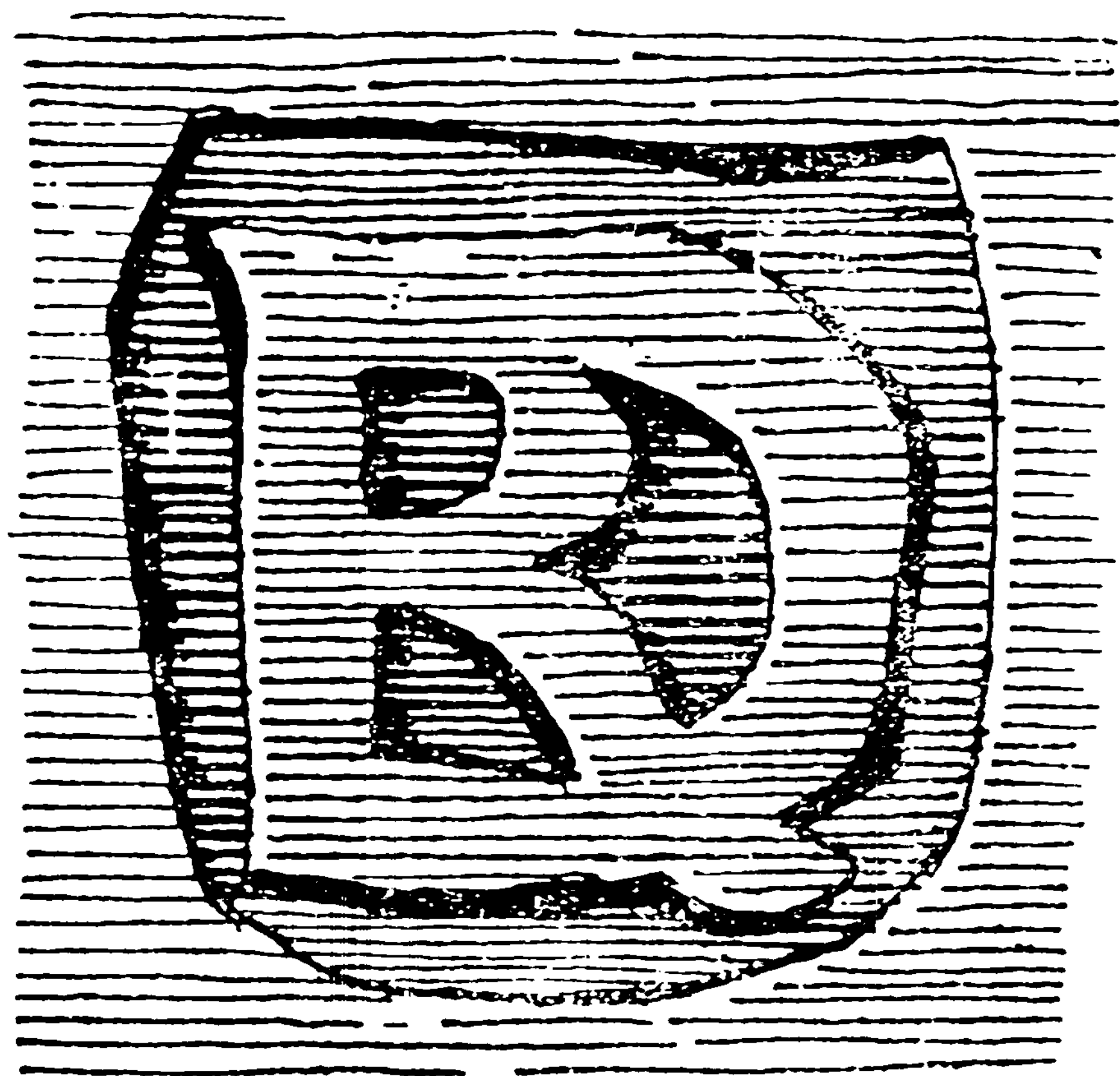

Fig. 2. Monogramă bătută pe fundul cupei.

Logofătul Coresi este amintit în mai multe documente din anii 1567-1577, ca proprietar al unor moșii din apropierea Ploeștilor de azi, la Bărcănești, Vlădulești, Mirosălăvești¹³.

Între Coresi logofătul și diaconul Coresi pare a nu fi existat nici un fel de legătură de rudenie¹⁴.

Cît privește Mănăstirea Mislea, aflăm în documentul din 1620, aprilie 5¹⁵, că lui Radu Vodă Paisie (1535-1545) i s-a zis și Misleanu, după numele mănăstirii ce rezidește, «...că au fost această mănăstire făcută de părinții Radului Vodă Paisie»¹⁶. Biserica ei cu hramul Sf. Treime a ars în anul 1883 pînă în temelii, cu care prilej i s-a pierdut și pisania¹⁷.

II

În *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, de Ștefan D. Grecianu, vol. 2, p. 193, am găsit un document care în mod neîndoielnic se referă la cupa care face obiectul acestor rînduri. Ștefan D. Grecianu dă documentul numai în rezumat, dar la Academia R.P.R. am reușit să găsim însuși originalul, scris în slavonește, printre documentele familiei Bărcănescu¹⁸ (fig. 3).

Documentul poartă data de 24 martie 1577 și are următorul text :

† ВЪ НМЕ ВТЬЦА Н СЫНА Н СВАТАГО ДЪХА АМНН. СЕ АЗЪВЪО ЕГЪМЕН ДѢВФНА ВТ СВАТА
МОНАСТЫР ГЛАГОЛЕМН МНСАЪ НСЪ ВЪСЪМЪ БРАТІАМ СЪТВОРНХМЪ СІЮ НАШЪ КННГЪ ЖЪПАНЪ
КОРЕСН ЛОГОФЕТ, ІАКОЖЕ ДА МЪ ЕСТ ВЧНЪ ДЕАО ЖЪПАННЦЪ МАРІЕВН ДЪЩЕРЪ ЖЕЛѢЗОВЪ КА-
ЧАР¹⁹ ВТ МНРОСЛОВЕЩН ВЪСА ВАРЕ ЕЛНКА СЕ ХТЕТ НЗБРАТН ВТ ВОДІ Н ВТ ШЪМЪ Н ВТ
ПОЛЮ Н ВТ ПОСВЪДН. ПОНЕЖЕ ЕСТ ПОКЪПНА ЖЪПАН КОРЕСН ЛОГОФЕТ ВТ СВАТА МОНАСТЫРН
ЕГЪМЕН ДѢВФІА Н ВТ ВЪСЕХ БРАТІЕ, ТЕРЕ ЕСТ ДАА Н ПРНЛОЖНА ОУ СВАТА МОНАСТЫР ЕДННА
ЧА<Ш>Е ВТ СРЕБРО ПОЗААЩЕН ЗА ПЕТ С<ТОТН>НЪ АСПРН Н ЕДНА ЦНГАНКА НА НМЕ
СРЪМА Н ЕДНН ЦНГАН НА НМЕ ДРОНЦЪА, ВТ НЕГОВЪ ДѢДННЪ Н ВТ НЕГОВЪ СТЕЖАНІЕ. СЕГО

lescu (*Raport asupra câtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în «Anal. Acad. Rom.», vol. VIII, 2 (1888), pp. 151-238), Marcel Romanescu (*Argintăria la Bănățeni și România Balcanică în veacurile XVI-XVIII*, București, 1943, pp. 102, 103, 104), traduc acest cuvînt cu : depus, dat, sau dăruit

13. Stoica Nicolaescu, *art. cit.*, pp. 270 și urm. Idem, *Documente Slavo-Române*, București, 1905, pp. 65, 239, 261, 264, 303; Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. I, p. 176; N. Cartoian, *Istoria literaturii vechi românești*, vol. I, p. 56; Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, p. 19; Al. Odo-bescu, *Psaltirea lui Coresi*, în biblioteca «Căminul», nr. 161-162, București, 1924, p. 18; Nerva Hodoș, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi*, București, 1903, p. VI; Ion Radu Mircea, *Catalogul Documentelor Țării Românești, 1369-1600*, București, 1946, fasc. I, pp. 54, 57, 58, 63, 71, 76, 106, 107, 108; Barbu Teodorescu, *Personalitatea diaconului Coresi și rolul lui în cultura românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXVII, nr. 3-4, martie-aprilie 1959, p. 294; George D. Florescu, *Vintilă I din Cornățeni*, București, 1944, p. 204; etc., etc.

14. Problema care a constituit obiectul a numeroase polemici, nu a fost rezolvată convingător de nici unul din studiile și articolele care au abordat-o.

15. Arhivele Statului, *M-rea Mislea*.

16. Ștefan D. Grecianu, *ibidem*, p. 399.

17. *Marele Dicționar Geografic al României*, cuvîntul Mislea.

18. Secția msse, pach. CXCVI, nr. 174.

19. Sic!, în loc de КЛЮЧАР

РАДІ ННЪ ННКТЖЕ ДА НЕ НМАТ МЕТЕХ СЪС ТАИ УЧНЪ УТ МНРОСЛОВЕЩИ РАЗВѢ КОРЕСН ЛО-
ГОФЕТ Н СЫНОВИ ЕГО, ПОНЕЖЕ СЪМ ПРОДАА АЗ ДЕУФНА ЕГДМЕН Н УТ ВЪСЕХ БРАТІЕ УТ НА-
ШИМ ДОБРОМ ВОЛѢ. СІЮ СЪМ ТОКМНА АЗ МАНОЛЕ ЛОГОФЕТ Н КОРЕСН ЛОГОФЕТ Н СЪС УТЪЧЪ
ЕГДМЕН ДЕУФНА КАКО НАШЕ ВСТРОЕНІЕ ВЪ ВѢКН ВѢКА АМНН. АЩЕ КТО РАЗОРНТ СІЮ ДА ЕСТ
АНАДѢМА. ПНСА НА МѢСАЦА МАРТІЕ КД ДЪНН ВЪ ЛѢТО + 3ПЕ.

Traducere: † În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh Amin. Iată așa dar eu egumenul Teofil de la sfânta mănăstire numită Mislea și cu toți frații, am făcut această carte a noastră Jupanolui Coresi logofăt, ca să-i fie lui ocină partea Jupaniței Maria fiica clucerului Jelez din Miroslovești, toată oricâtă se va alege din apă și din pădure și din cîmp și de pretutindenii. Pentru că a cumpărat-o jupan Coresi logofăt de la sfânta mănăstire și de la egumenul Teofil și de la toți frații, căci a dat și a dăruit în sfânta mănăstire o cupă din argint aurit pentru cinci sute de aspri și o țigancă anume Sirma²⁰ și un țigan anume Dronțul din a lui agonisită. De aceea nimeni să nu aibă amestec cu acea ocină din Miroslovești afară de Coresi logofătul și feciorii lui, pentru că am vîndut — eu Teofil egumenul și toți frații de a noastră bună voie. Aceasta am tocmii eu Manole logofătul și Coresi logofătul și cu părintele egumen Teofil ca nimeni alt om să nu aibă voie a strica această așezare a noastră în vecii veacului amin. Iar cine o va strica să fie anathema. Scrisă în luna martie 24 zile, în anul 7085 [1577].

Documentul e scris pe hîrtie, cu pecete aplicată, în ceară galbenă. Deși pecetea este în parte ruptă, se poate ușor distinge tipul ei, care este Sfînta Treime, hramul Mînăstirii Mislea.

Foaia manuscrisului poartă filigranul fabricii de hîrtie din Brașov²¹. «Acest semn de fabrică este cel mai obișnuit în actele muntene de la finele secolului al XVI-lea²², ceea ce probează că hîrtia transilvană era pe atunci la noi cea mai răspîndită»²³. Astfel îl găsim și pe hîrtia tipăriturilor

20. I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, p. 185: «Am 2. September 1582 kaufte der Diak Jeremia eine Zigeunerin um den Preis von 500 Asper». (În 2 septembrie 1582, diacul Ieremia a cumpărat o țigancă cu prețul de 500 aspri).

21. Prima fabrică de hîrtie («Papiermühle») a fost înființată în Brașov în 1546, scrie Hieronymus Ostermayer, în *Cronica sa*.

22. Reprodus în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, 1896, vol. 3, tab. 1, nr. 3; Graf Joseph Kemény, *Die ältesten Papiermühlen des Auslandes, Ungarns und Siebenbürgens und die Papierzeichen der beiden letzteren aus gleichzeitigen Urkunden erwiesen und insbesondere der Stadt Kronstadt gewidmet*, în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, herausgegeben von Anton Kurz. Kronstadt, 1844, I. Band, pp. 134-162; B. Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den Bătrîni*, București, 1878, vol. I, pp. 84, 107, 179; I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește*, București, 1916, pp. XCVII, XCIX, CI, CIII; Mihai Popescu, *Fabrici de hîrtie în Transilvania*, în *Artă și tehnică grafică*, caietul 13, sept.-dec. 1940, p. 51, fig. 4; I. A. Candrea-Gh. Adamescu, *Dicționarul Enciclopedic*, cuv. «filigran», fig. 2102.

23. B. Petriceicu Hasdeu, *op. cit.*, vol. I, p. 84.

coresiene²⁴, fără însă ca aceasta să poată constitui o dovadă a vreunei legături între cei doi Coresi (fig. 4).

Țiganca Sîrma, menționată în document, o găsim și în documentul din 30 iunie 1572 al lui Alexandru Vodă, domnul Țării Românești, reprodus de Stoica Nicolaescu în lucrarea sa *Diaconul Coresi și familia sa*, la p. 285: «Și iar să-i fie țigăncile anume: Sîrma și Marina, fetele țigăncii

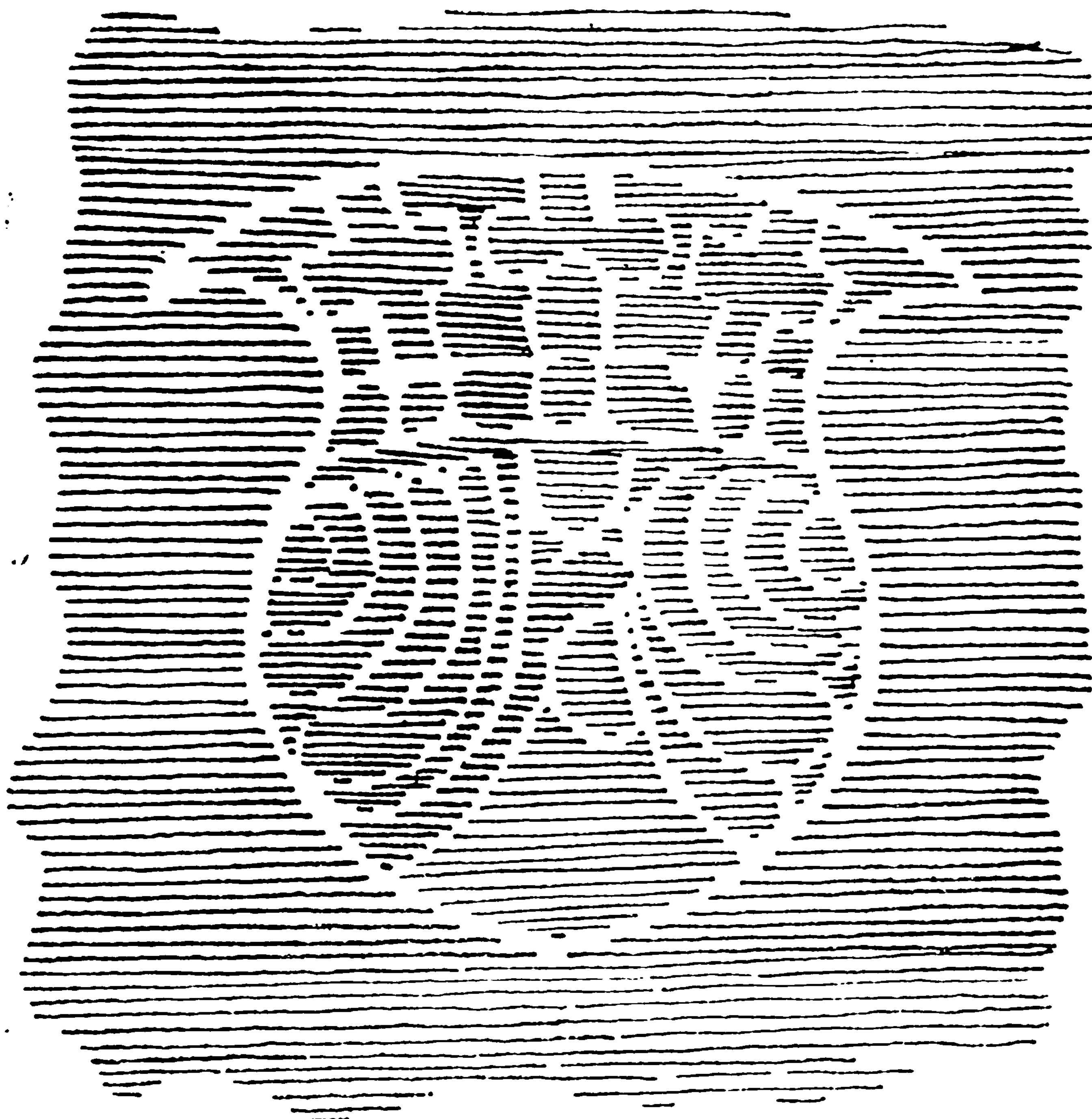

Fig. 4. Semnul de fabrică al hîrtiei documentului.

Sora. Pentru că a dat Sahat din Greci pe Sora țiganca, mama Sîrmei și a Marinei, tatălui lui Coresi logofătul pentru că i-a făcut și i-a transcris niște cărți de ocine ohabnice și încă de mai nainte vreme».

Cu privire la documentul menționat în prezentul articol, trebuie să observăm că locul unde este scris cuvîntul *чаша* este puțin rupt, din care cauză Ștefan D. Grecianu a citit «vas», iar acolo unde se vorbește des-

24. I. A. Candrea, *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, București, 1916, p. CI: «Cu începere însă din anul 1563, cînd se tipărește *Apostolul* lui Coresi, apare pe hîrtie un filigran cu totul nou, stema cu coroană... Acest filigran continuă să figureze pe hîrtia fabricată la Brașov pînă la anul 1580; 1568 pe hîrtia *Sbornicului slavon* tipărit de Coresi; 1570 pe hîrtia *Psaltirii* lui Coresi; 1575 pe hîrtia *Octoihului* tipărit de Coresi; 1577 pe hîrtia *Psaltirii slavoromîne* tipărite de Coresi; 1578 pe hîrtia *Triodului slavon* tipărit de Coresi; 1579 pe hîrtia *Evangeliei* slavon tipărit de Coresi».

pre numărul asprilor dați, este cu totul rupt, și nu s-a păstrat decât începutul cuvîntului *пет...* și la sfîrșit terminația *...н8 (аспн)*. Constantin Moisiu era de părere că Ștefan Grecianu a citit greșit această terminație, considerînd-o ca cifra 51. În realitate nu este cifră, deoarece ultima literă este *8* care în scrierea slavonă nu are decât valoarea de cifră și că terminația *н8* nu poate fi decât sfîrșitul cuvîntului *стоѣнн8*. Astfel, lectura cea mai probabilă, chiar aproape sigură, ar fi *пет стоѣнн8 аспн* (cinci sute aspri), sumă care ar corespunde cu valoarea materialului din care este făcută cupa. Aceasta cîntărește 220 gr. Un aspru din timpul acela conținea circa 0,50-0,60 gr argint. Adăugînd și aurul cu care este suflată, și manopera, valoarea se apropie foarte mult de 500 de aspri.

Din toate cele de mai sus, cît și din faptul că termenii din document relativi la cupă corespund întocmai cu cei întrebuițați în inscripția cupei, rezultă că documentul acesta se referă în mod cert la cupa logofătului Coresi, și-l putem deci considera cu drept cuvînt actul ei de identitate. Această cupă, fără nici o îndoială, a fost depusă la Mînăstirea Miroslăvești în anul 1577, cînd s-a făcut vînzarea unei bucăți din moșia Miroslăvești către logofătul Coresi, care de mai înainte era proprietar și al altor trupuri din această moșie²⁵.

NADEJDA ROMALO

25. Stoica Nicolaescu, *Diaconul Coresi și familia sa*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. X (1909), p. 271: Hrisov de la Alexandru Voievod, domnul Țării Romînești, din 30 iunie 1572, prin care întărește stăpînirea jupînului Coresi logofăt, peste averile stătătoare în moșii și țigani: parte rămase de moștenire, parte pro-făt, peste averile și daruri, iar parte cumpărate și dobîndite prin alcătuire și scriere de venite din zestre și daruri, iar parte cumpărate și dobîndite prin alcătuire și scriere de acte pe la unii și alții din puternicii și bogații boeri... «...Și iar să-i fie jupînului Coresi logofăt în Miroslăvești 9 rozoare, pentru că le-a cumpărat de la Staia, fiul Stoicăi Muslogofăt, pentru 450 aspri. Și să-i fie jupînului Coresi logofătul partea Staei toată din apa tață, pentru 450 aspri. Și să-i fie jupînului Coresi logofătul partea Staei toată din apa Prahovei și din apa Neajlovului, care curge prin mijlocul satului Miroslăvești, pentru că i-a dat-o și l-a înfrățit Staia de a lui bunăvoe. Întru aceea Coresi logofătul pentru frăție, el a dăruit pe Staia cu o manta bună și încă cu multă cheltuială și milă. Și iar să-i fie jupînului Coresi logofăt în Miroslăvești din partea unchiului său Stoicăi, fiul lui Jelează, jumătate din sat și din cîmp și din pădure și din apă și de pretutindeni, pentru că a înfrățit Stoica pe soru-sa jupîneasa Diica, mama lui Coresi logofătul, peste mai sus zisa ocină încă din zilele răposatului Radului voevod Călugărul, și de a ei bunăvoe. Și iar să-i fie în Miroslăvești din partea lui Jelează, fiul Stanciului, a treia parte din sat și din cîmp și din pădure și din apă și de preste tot. Și la Ruși din partea lui Jelează a patra parte, pentru că a cumpărat-o jupîn Coresi logofătul, tatăl logofătului Coresi, de la Jelează pentru 1650 aspri, și încă din zilele răposatului Radului Voievod Călugărul. Și să-i fie în Miroslăvești un vad de moară la Rupta, căci jumătate din acest vad este al lui de moștenire, iar cealaltă jumătate a fost cumpărat-o tatăl lui Coresi logofătul încă din zilele răposatului Radului Voievod Călugărul de la Stoica al Staei și de la fratele lui Mircea și de la Badea și Ghinciul și de la Jelează și de la cumnatul lui Stoica, pentru 150 aspri, și încă de mai înainte vreme... Și eu Văsiu logofătul, carele am scris în minunata cetate numită București, în luna iunie 30 zile, și de la Adam cursul anilor pînă la această scriere 7080.

† Io, Alexandru Voievod, din mila lui Dumnezeu domn».

(Originalul documentului se păstrează în Biblioteca Academiei R.P.R., secția manuscriselor, printre actele familiei Bărcăneștilor).

UNUL DINTRE CELE MAI VECHI TEXTE SLAVE SCRISE DE UN ROMIN (SEC. XI—XII)

Cu ocazia creștinării Slavilor de sud s-au tradus pentru ei cărți de cult, de învățătură religioasă, cu conținut laic. Românii, fiind vecini cu slavii, au adoptat ritualul slav religios. Cu Bulgarii ei au avut din vechime legături economice, culturale și politice. Românii de pe teritoriul Bulgariei iau cunoștință de scrisul slav încă pe timpul țarului Simeon (888-927)¹. Curînd, după cum afirmă profesorul Em. Kalužniackji, scrisul slav s-a răspîndit la românii aflați în afara „comunității politice cu Bulgaria”², iar apoi, la sfîrșitul sec. al X-lea, și la slavii de răsărit.

Această influență se situează în sec. al X-lea; ea are loc însă înainte de pătrunderea Ungurilor în Transilvania³. Astfel se explică apariția comunității „liturgiei slavone” la românii de dincoace și de dincolo de Carpați⁴.

Această limbă slavă scrisă a suferit diferite influențe locale⁵. De la începutul sec. al XI-lea deosebirile dialectale ale limbii slave devin atît de mari, încît ele dau naștere limbii vechi slovene, limbii vechi ruse etc., care reprezintă limba vorbită⁶. Textele religioase se copiază într-o redactare nouă, suferind influența limbii populației pentru care erau destinate. Aceste limbi locale bisericești se deosebesc una de alta prin trăsături fonetice, lexicale și norme gramaticale⁷. Se poate afirma că nu există un text asemănător cu altul din aceeași epocă, chiar dacă cuprinde aceleași bucăți⁸.

1. Е. Калужняцкій, Кирилловское письмо у Румынь, в Энциклопедія славянскої філології. Изданіе отдѣленія Академіи Наукъ, подъ редакціею-орд. акад. И. В. Ягича, выпускъ 4, „ Petrograd, 1914, p. 2, urmare la nota 2.

2. *Ibidem*.

3. P. P. Panaitescu, «*Perioada slavonă*» la romîni și ruperea de cultura Apusului, București, 1944, p. 138.

4. Idem, *ibidem*. P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine (XV-e—XVII-e siècles) et son importance pour l'histoire de littératures slaves*, Praga, 1931, p. 2.

5. André Vaillant, *Manuel du vieux slaves*, Paris, 1948, p. 13.

6. *Ibidem*.

7. Idem, p. 14.

8. Face excepție *Pravila cea Mare*, adică Sintagma lui Matei Vlastare. Toate manuscrisele posterioare reproduc cu fidelitate prima traducere din jumătatea a doua a secolului al XIV-lea, afară de manuscrisul nr. 285 (sec. XVI) din Muntenia, în care s-au strecurat greșeli însemnate de limbă slavă, din care unele sînt semnalate chiar de Udriște Năsturel.

În această evoluție a limbii slave vechi de la sfârșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XII-lea se remarcă limba croată bisericească și limba sârbă⁹.

Tot în acest timp se manifestă și în limba slavă de pe teritoriul țării noastre particularități specifice locale. Textele slave scrise în țara noastră, în general, vădesc anumite trăsături și influențe românești. Ele sînt scrise — mai ales în epoca de mai târziu — după expresia lui Em. Kalužniackji, „într-un dialect obișnuit slavo-romîn”¹⁰. Aceasta se explică prin faptul că la traduceri lor au luat parte romîni, care au rămas anonimi. În majoritatea cazurilor nu ni se arată nici locul și nici data traducerii. Numai o analiză amănunțită a limbii textului slav, care pe alocurea trădează influențe românești, poate duce la stabilirea naționalității traducătorului.

Reluînd cercetările asupra manuscriselor aflate în Biblioteca Academiei R. P. R. am identificat cel mai vechi manuscris slav scris pe teritoriul romînesc. El este un fragment și face parte din colecția manuscriselor slave Nr. 682. Manuscrisul a fost văzut în două rînduri de A. Iațimirschii¹¹, care însă n-a putut citi decît fila 1 verso și fila 2 recto. Celelalte două pagini — fila 1 recto și fila 2 verso erau lipite de scoarța de lemn din față și din dos a unui manuscris al Cărții Proorocilor de la mănăstirea Neamțu¹².

A. Iațimirschii n-a studiat textul; chiar cele două pagini el le-a reproduces cu unele omisiuni neînsemnate, pe care le arătăm în anexă. A. Iațimirschii îl datează „de la începutul sec. al XIII-lea”¹³; arată că filele „sînt interesante atît în ce privește procedeele grafice cu totul neobișnuite (literele deasupra rîndurilor) și prescurtările cuvintelor, precum și ca ortografie, care e vădit sîrbească, cu urme de pronunțare tot sîrbească, încît se poate chiar presupune, că în fața copistului nu se afla originalul, că el a scris sub dictare în mod foarte îndrăzneț și independent. Noi sîntem înclinați — spune A. Iațimirschii în continuare — de a vedea în fragmentele de la Neamțu, un manuscris copiat

9. A. Vaillant, *op. cit.*, p. 14.

10. Em. Калужняцкій, Обзоръ славяно-русскихъ памятниковъ языка и письма, находящихся въ библіотекахъ и архивахъ Львовскихъ, în Труды третьяго Археологическаго сьезда въ Россіи, Kiev, 1878, vol. II, p. 260. Aceasta nu se referă la cele două monumente anterioare de limbă slavă: *Savvina kniga* și *Codex Suprasliensis*, scrise, după unii învățați, pe teritoriul Romîniei.

11. А. И. Яцимирскій, Мелкіе тексты и заметки по старинной славянской и русской литературе, I-XX, Sanct-Petersburg, 1899, XVI, p. 50, nota 1.

12. Acest manuscris se păstrează la Biblioteca Academiei R.P.R., avînd cota nr. 84 (din manuscrisele slave), copiat în sec. XV. El cuprinde *Cartea proorocilor* și este copia unui alt manuscris slav, din anii 1350-1370 (Н. П. Лихачевъ, Палеографическое значение бумажныхъ водяныхъ знаковъ т. I, pag. CXII. Astăzi el se păstrează în Biblioteca Publică din Leningrad (fosta Biblică Publică), avînd cota F. 1, nr. 461, S.-Petersburg. În el se cuprinde o poruncă a lui Petre Șchiopul (1578-1579) către Eremia Movilă, marele vornic al Țării de Jos, și o altă însemnare a lui Iancu Sasul (1579-1582) către Dumitru vâtaf. Manuscrisul este important, întrucît copistul a strecurat în el cuvinte românești, ce vor fi analizate cu alt prilej. А. И. Яцимирскій, Славянскія и русскія рукописи румынскихъ библіотекъ. I. Монастырь Агапія. II. Румынская Академія. III. Национальный Музей Древностей въ Букурешть 1905, pp. 615-620.

13. А. И. Яцимирскій, Мелкіе тексты и заметки по старинной славянской и русской литературе, I-XX, Sanct-Petersburg, 1899, XVI, p. 50.

undeva pe un teritoriu cu populație valahă (въ земляхъ съ валашскимъ населеніємъ). Gramăticului român i-au putut fi scuzabile greșelile într-o limbă străină pentru dînsul, la fel ca moldoveanului — în limba bulgară¹⁴. A. Iațimirschii arată în continuare că fragmentul face parte dintr-un „manuscris religios sîrbesc”¹⁵.

CUPRINSUL TEXTULUI

Fragmentul de față face parte dintr-o carte de cult, în care se cuprind condace, tropare, prochimene, peasne, apostoli și evanghelii. El nu este nici Tipic și nici Mineiu. [Un singur Mineiu, din cele cercetate de noi, din sec. XV (Acad. R. P.

R. ms. sl. 488, fragment) scris pe hîrtie, are următorul cuprins: *Мѣца геноуарь. Ѧ по пльти обрѣзаніѣ га н ба н спѣа нашего іу хѣ. Ѣ памѣт нжѣ въ стѣхъ ѡца нашего василна велікаго. архієпкпа кесаріѣ кападокинскіѣ. Про. гла. д. оуста моа възглю прѣмудро. с. велишнѣ сѣа въсѣ зницѣ. апль къ коласѡ. Апоі — după text — аллѣѣ. гла н. Пасѣ краѣ вън' ми. с. възвигни сѣлѡ. сѣлѣ ѡ лоѣкі, urmează textul; zilele de 26—31 decembrie nu sînt trecute].*

Ms. sl. 682 este scris pe pergament. S-au păstrat numai două foi (4 pagini), avînd dimensiunea filelor (nu a rîndurilor) de $29\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ cm. Titlul lunii ianuarie și literele inițiale de la condace, tropare, prochimene, peasne, evanghelii, apostoli, sînt scrise cu roșu.

Textul are următorul cuprins:

Fila 1 recto (pag. 1) începe cu sfîrșitul evangheliei de la Matei, cap. 2, 18-23, care se citește la 26 decembrie. Simbătă după Nașterea lui Hristos, Apostolul, peasna de la 11 septembrie. Pentru evanghelia de la Luca se face trimiterea la 24 martie. Duminecă după nașterea Domnului. Pomenirea lui David, Iosif, Iacov și a sfinților prunci. Se dă troparul acestora, glas 2 și condacul glas 3. Apoi urmează prochimenul și se indică apostolul. Iar pentru evanghelia se face trimiterea la Dumineca înainte de Nașterea lui Hristos.

27 decembrie. Sfîntul întîiul mucenic Ștefan. Se dă troparul 2 al sfîntului și condacul glas 3, după care urmează prochimenul și din Faptele Apostolilor: „In zilele acelea Ștefan plin de credință și putere”. Peasna, luni a 3-a duminică, evanghelia de la Matei, se face trimiterea la a 13-a duminică.

28 decembrie. Sfîntul arhiepiscop Teodor. Prochimenul. Apoi urmează epistola lui Pavel către Evrei. Pentru evanghelia de la Ioan se face trimiterea la 2 septembrie.

29 decembrie. Sfinții prunci. Peasnă. Se dă condacul glas 2, prochimenul. Pentru Apostol se face trimiterea la 4 septembrie. Evanghelia de la Matei în dimineața zilei Nașterii Domnului.

Zilele de 30 și 31 decembrie nu sînt trecute în text.

Urmează apoi, în continuare, luna ianuarie. Se arată că ianuarie are 30 de zile, că ziua are 11 ceasuri, și că noaptea are tot 11 ceasuri. Tăierea îm-

14. Idem, p. 51.

15. Idem, p. 50. Tot Iațimirski presupune că textul a fost scris cu o pensulă neascuțită. Idem, p. 51.

prejur a Domnului nostru Isus Hristos. Pomenirea sfântului Vasilie. Se dă troparul sfântului, glas 1, după care urmează condacul glas 4. Apoi prochimenu și Apostolul: Epistola apostolului Pavel către Evrei, după care urmează evanghelia de la Luca, cap. 2, 21-42.

Cu aceasta se întrerupe fragmentul.

Descifrarea textului a fost foarte dificilă, cu excepția primelor două pagini, 2 și 3 (adică fila 1 verso și fila 2 recto). Pentru descifrarea paginilor 1 și 4 (fila 1 recto și fila 2 verso) am recurs la citirea prin oglindă, a textului imprimat pe scoarță în mod invers, în urma deslipirii celor două foi de pe scoarțe. Totuși, deteriorarea scoarțelor și numeroasele găuri lăsate de cari au îngreuiat lectura textului.

Pe părțile lipite s-au imprimat urmele scoarțelor.

Cuvintele sînt despărțite prin cîte două puncte. Alte semne de punctuație textul nu are. Scrierea este semiuncială.

ANALIZA TEXTULUI

Rominismele le analizăm în altă parte. Aci vom arunca o privire asupra unor „abateri” de transcriere, cărora copistul le-a dat o altă interpretare, fie că nu a înțeles textul, fie că a găsit mai potrivite modificările făcute. Aceste „abateri” se datoresc redacției manuscrisului de pe care s-a făcut copierea, precum și părerii subiective a copistului. El a preferat un cuvînt în locul altuia, o formă și o frază în locul celei din original¹⁶, etc. Datorită acestui fapt manuscrisele nu sînt identice. Astfel în evanghelia de la Matei¹⁷ copistul înlocuiește cuvîntul *Архилаи* „Arhilai”, care figurează în toate textele slave, cu acela de *Рахилъ* „Rahil”¹⁸, iar în loc de *назарени* „Nazareu” pune *старен* „bătrîn” (probabil în sens de învățat). În loc de a se face trimiterea la evanghelia de la Matei pentru 24 martie, se dă trimiterea la evanghelia de la Luca.

La troparul glas 2 al sfântului Iosif de la 26 decembrie, în loc de *Благоуѣстоуи нѣсиѣ двѣи чоудеса бжѣи шѣа* „Binevestește Iosife lui David minunile dumnezeiescului părinte”, el pune dativul în loc de genitiv și scrie gresit: *Благоуѣстоуи нѣсиѣ двѣи чоудеса бжѣи шѣоу*. Verbul de timpul trecut la perfectul compus din fraza *девоу видѣхъ еси рождѣноу* — „Pe Fecioară ai văzut-o născînd” el îl pune la gerunziu: *девоу видѣхъ еси рождѣноу*¹⁹ „Pe Fecioară văzînd-o născînd”. Fraza *съ пастыри славословиа еси* „cu păstorii ai slăvit-o” o redă prin cuvintele *съ пастыри послиахъ еси*. Sare cu-

16. I. Перевольфъ, Словенскій языкъ и его судьбы у народовъ славянскихъ, în Мефодіевскій юбилейный сборникъ изданный Императорскимъ Варшавскимъ университетомъ къ 6 Апреля 1885 года, Varşovia, 1885, p. 23.

17. Anexa nr. 1.

18. Numai în *Evangeliarium Putnanum* se dă *рахлаа*. Anexa nr. 2.

19. În ins. slav de la Acad. R.P.R. nr. 207, f. 153., în loc de *рождѣноу* are *донкшоу*.

vintele съ кльхвы поклонилъ „cu magii te-ai închinat”²⁰ și încheie troparul cu fraza: мѣи хъ а ба спа’ти дшѣ „Roagă pe Hristos Dumnezeu de a mîntui sufletele”, în loc de: мѣи хъ а ба спа’тисѣ дшамъ нашимъ „Roagă pe Hristos Dumnezeu să mîntuiască sufletele noastre”. Verbul reflexiv спасѣсѣ „să mîntuiască” este lipsit de această formă proprie slavă, fiind pus la infinitiv. În plus omite și cuvîntul нашимъ „noastre”²¹.

Aceeași intervertire de fraze și cuvinte se cuprinde și în condacul glas 3, care urmează îndată. În loc de вѣнць ко сьрѣстvomъ хвѣымъ приѣмши „luînd cunună pentru înrudirea cu Hristos”, copistul preconizează fraza complet greșită: вѣнць ко житию и китию възъмши „luînd cunună pentru viață și ființă”; mai departe urmează în continuare: радѣетъ се с нею неизрѣномъ матери: роженомоу кьниюще сп’и щедре славешихъ те „se bucură din plin Maica de cel ce s-a născut negrăit, strigînd: Mîntuește îndurate pre cei ce te slăvesc”, în loc de „ce te cinstesc” чтоишихъ те²².

Condacul glas 3 a sfîntului Ștefan, în partea finală, în loc de плктию родисѣ „cu trup s-a născut”, cum se află în toate textele slave²³, are плктию ѣвнсе — „cu trup s-a arătat”, la fel ca la început.

Epistola apostolului Pavel către Evrei, cap. 5, 4-10, conține alte schimbări de cuvinte, decît cele cuprinse în celelalte texte similare. De exemplu, în loc de благоговѣнствѣ „buna sa cuviință” (pietas) întrebuițează cuvîntul ѿ говѣникъ „de împărtășanie”. Copistul sărînd prima parte a cuvîntului благо a scris un alt cuvînt говѣникъ care are cu totul un alt înțeles. El formulează apoi fraza ико снъ гѣ синавнче: ѿ ноуду же прѣдетъ: послоушаннїе: въ мире въ „căci fiul acesta tot de acolo îi vine ascultarea: în lume Dumnezeu”; cuvintele въ мире въ „în lume Dumnezeu” nu au nici un rost, sînt aruncate fără nici un sens și nu se află nici într-un text similar²⁴.

În troparul glas 1 al sfîntului Vasile copistul sare la început prepoziția ѿ in, cu care se începe fraza; înlocuește termenii слово твоѣ²⁵, „cuvîntul tău” prin слѣо вжнѣ „cuvîntul lui Dumnezeu”; din цр’коѣ свѣщенїе „împără-

20. Aceeași omisiune o are și manuscrisul nr. 207, f. 153 r.

21. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 207, f. 153 r; nr. 24, f. 153 r; nr. 220, f. 105 r.

22. Ibidem.

23. Idem, ms. sl. nr. 24, f. 112 r; nr. 220, f. 121 r; nr. 81, f. 106 v; nr. 214, f. 48 v; nr. 121, f. 252 r; nr. 208, f. 86 v. Acest din urmă manuscris la început are cuvîntul родисѣ — «s-a născut», iar la urmă ѣвнсе «s-a arătat».

24. Idem, ms. sl. nr. 351, f. 197 v; nr. 624, f. 349 v. Apostolul românesc tradus de Coresi, pp. 532-533.

25. Idem, ms. sl. nr. 207, f. 155 v; nr. 220, f. 123 r; nr. 538, f. 4 r; nr. 24, f. 114 r; nr. 81, f. 108 v; nr. 213, f. 102 v; nr. 214, f. 51 v; nr. 208, f. 88 r; nr. 25, f. 114. Manuscrisele nr. 220, 538, 24, 81, 212, 208 și 25 au cuvintele нзыде вѣщанїе твоѣ «a iesit vestirea ta», iar manuscrisele nr. 207 și 214 și textul de față au глас твоѣ «glasul tău».

teasca preoție" face црквѣноіе свѣщеніе „bisericeasca preoție". Această confuzie, ușor de făcut în limba slavă, a fost posibilă fie din potrivirea de cuvinte, fie mai degrabă, din necunoașterea limbii slave. Și aici ca și mai sus, același verb спасти „să mîntuiască" se dă tot la infinitiv, în loc de reflexiv.

Dăm în traducere acest tropar :

Textul slav

Дѣсоуземлоу изъ нде глѣ твои: рѣкоже
пріемѣше слѣ о бжнїе: нмѣже вголепѣ
но наоуниль юси: разѣмь вса чьскимь:
и поведѣю члвкомь: ѡбнчан оукра-
силъ юсѣ црквѣноіе свѣщеніе: ѡчѣ
пріобнѣ хвѣ васнлѣіе: мли хѣ ба:
спѣи дшѣ ншѣ:

Traducerea românească

Tot pămîntul a ieșit glasul tău, pentru că a primit cuvîntul lui Dumnezeu. Prin carele cu cuviință ai învățat înțelepciunea la toate mărturisind obiceiurile oamenilor ai împodobit bisericasca preoție. Prea cuvioase părinte al lui Hristos Vasilie, roagă pe Hristos Dumnezeu de a mîntui sufletele noastre.

În continuare se arată condacul glas 4. De fapt însă este condacul glas 3. Termenii рѣко влѣгъ „ca un bun" îl înlocuiește prin рѣко бѣ „ca un Dumnezeu", etc.

Epistola apostolului Pavel către Coloseni, cap. 2, 8-12 se dă greșit ca fiind către Evrei²⁶. Copistul înlocuiește termenul крадоводѣ „vă fură" prin acela de гра: воіе, adică „oraș" plus trei litere aruncate fără rost. Termenul крадоводѣ îl găsim în limba slavă în sec. X-XI²⁷. Autorul textului înlocuiește prima literă K prin I' și scrie cuvîntul slav град „oraș", pe care-l separă de celelalte litere prin două puncte; apoi mai trece literele воіе, care nu au nici o însemnătate. Se poate afirma că autorul n-a cunoscut acest cuvînt în limba slavă și nici echivalentul său în limba greacă. La urmă, fraza възвѣдѣнаго изъ мрътвыхъ „sculat din morți" o înlocuiește prin оушмоу изъ мрътвыхъ „celor din morți".

Nici ultima bucată, evanghelia de la Luca, cap 2, 40-52 nu corespunde cu celelalte texte slave. La sfîrșit unele cuvinte sînt sărite sau înlocuite cu altele. De pildă în fraza иже рече нма „ce le-a spus lor", copistul înlocuiește cuvîntul иже „ce" prin conjuncția и „și", dînd frazei și aici un alt înțeles: и рече нма „și le-a spus lor". Din fraza următoare, care continuă и съидѣ с нма „și a plecat cu ei" omite rîndurile ce urmează mai departe: и прїдѣ въ назарѣдѣ и въ повинѣіе нма „și a venit în Nazaret și le era supus".

În fine copistul arată că luna ianuarie are 30 de zile, în loc de 31, că ziua și noaptea au un număr egal de ore, cîte 11, făcînd astfel un total de

26. Апеха nr. 1.

27. Sf. Chiril de Ierusalim interpretînd această epistolă în *Inoățătura a IV-a*, spune: ...нмѣ же мѣнози сѣтъ крадоводѣи философнѣи и тѣщѣи лѣстнѣи. Петръ Перевлесскій, Памятники старославянскаго языка, S. Petersburg, 1854, pag. 213. В. И. Григоровичъ, Известія второго Отделения Академіи Наукъ, 1852.

22 de ore, în loc de 24. Prin această copiere el face o greșală, deoarece trebuia să știe că luna ianuarie, ca început de an, are 31 de zile, și că ziua este mai mică decât noaptea. Apoi, toate Tipicurile, Mineiurile, Calendarele bisericești, etc. arată că luna ianuarie are 31 de zile, că ziua are 10 ore, iar noaptea are 14 ore. De altfel această greșală este semnalată prin cuvântul **савъ** „greșit”, încercuit, scris pe marginea pergamentului în dreptul rîndurilor în cauză.

Din această analiză sumară se constată că abaterile și greșelile autorului textului nu se datoresc numai lipsei de atenție. Greșelile și abaterile atât de frecvente din text denotă că autorul nu cunoștea limba slavă îndeajuns. Adeseori el sare cuvinte și fraze, în locul lor trece alte cuvinte sau fraze dîndu-le un alt înțeles; scrie fraze, care nu sînt nici slave nici românești. Numai după aceste greșeli, fără a mai face vreo analiză, se vede că autorul textului de față nu era slav. Se poate spune că textul este scris într-o epocă, cînd românii erau la începutul scrisului slav. Felul cum este redat acest text ne face să credem că autorul l-a scris sub dictare, cum presupune A. Iațimirschii²⁸ și că, nici persoana care i-a dictat nu cunoștea bine limba slavă, sau — ceea ce este mai greu de crezut — a scris din memorie.

VECHIMEA TEXTULUI PE BAZA PALEOGRAFIEI

Prezentăm particularitățile grafice cu totul deosebite ale următoarelor litere chirilice, care nu se găsesc în alte texte slave.

Litera Л (R) majusculă nu se întîlnește în nici un manuscris slav așa cum o redă textul de față. Ea are forma asemănătoare cu L latin majuscul, iar litera л minuscul aduce puțin cu litera minuscul scris pe scoarță de lemn în sec. XI²⁹ (Novgorod).

Litera Ѵ se deosebește de toate prin faptul că este tăiată cu o linie scurtă în partea de jos, care se reduce uneori la un punct, în loc de a fi tăiată în partea de mijloc, cum apare în sec. XI-XII. Fără această linie ea se aseamănă cu litera Ѵ din Codex Suprasliensis, Viața lui Condrat, Evanghelia Ostromirov, toate din sec. XI, precum și cu cea din Dobrilovo evanghelie din anul 1164, care în schimb este tăiată în partea de mijloc. În „Boiansko evanghelie” din sec. XII-XIII litera Ѵ este tăiată în partea de jos, ca în textul nostru; linia însă este lungă și întoarsă în sus, iar felul literei nu se aseamănă cu cea din textul nostru Ѵ³⁰.

Literele И și Н. Linia de unire între aceste două litere este trasă sus de tot în așa fel, încît cu greu se distinge una de alta sau de litera П.

Litera † nu se întîlnește în text, afară de o singură dată în cuvîntul **тѣ**; încolo figurează numai ca cifră. Ea este tăiată în partea de sus cu o

28. А. И. Яцимирскій, *op. cit.*, la nota 11, p. 51.

29. Л. П. Жуковская, Палеографическій и лингвистический анализ новгородских берестяных грамот, pag. 14—19; 73—78, cfr. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 162.

30. Е. Ѡ. Карскій, Очеркъ славянскѣй кирилловскѣй палеографіи, Varşovia, 1901, p. 195; П. А. Лавровъ, Палеографическое обозрѣніе кирилловскаго письма, вѣн Энциклопедія славянскѣй филологіи, подъ редакціею орд. акад. И. В. Ягича, Petrograd, 1914, p. 68, clișeu 53.

mică linie orizontală, care uneori se reduce la un punct. Deasupra ei n-are punctul obișnuit, fapt care se întâlnește în unele manuscrise din sec. XI.

Litera **Ů** este tăiată jos, avînd două puncte deasupra lui **Ů**; fără această tăietură și fără puncte deasupra ei ea se aseamănă cu **ou** din Evanghelia Ostromirov. Litera **Ů** tăiată identic subțire, o găsim și în stihirarul din sec. XI-XII; forma lui **Ѹ** însă se deosebește fiind mai ascuțită: *страсти доушъи дароѸють*³¹. Ea se mai găsește și în „Dobrilovo evanghelie” din anul 1164, unde această literă o mai au și literele **p** și **x**³².

Litera **Ѯ** din textul de față, cu partea de jos rotunjită la mijloc, este cea mai veche formă în scrierea slavă; o găsim în sec. XI³³. În manuscrisele de pe teritoriul Patriei noastre ea se scrie în felul acesta pînă tîrziu. Împreună cu literele **д**, **о**, **с** și **т** ea este identică cu cele din Codex Suprasliensis și din alte manuscrise din sec. XI.

Literele **а**, **в**, **г**, **д** se aseamănă cu cele din Evanghelia Ostromirov și Savvina kniga, iar litera **с** este identică cu cea din Evanghelia Ostromirov; litera **ч** este la fel cu cea din Evanghelia de la Arhanghelsc din anul 1092.

Litera **Ѡ** este în întregime scrisă în rînd, sau puțin ieșită afară în părți egale, sus și jos. În Evanghelia „Miroslav” (sec. XII) se scrie tot în rînd, iar părțile laterale sînt mici, ca și în textul nostru³⁴.

Literele **ѡ**, **ѣ**, **ѥ** și **ѧ** au cîte două puncte deasupra în felul următor: **ѡ**, **ѣ**, **ѥ**, **ѧ**, iar semnul **і** din litera **ѡ** este tăiat puțin, la fel ca litera **ѧ** în partea de sus³⁵. Linia orizontală ce unește pe **і** cu **ѡ** este trasă la mijloc; ea este o linie directă continuă de unire, așa cum apare în cele mai vechi monumente: Evanghelia Ostromirov, Codex Suprasliensis (ambele din sec. XI), Evanghelia „Miroslav” (sec. XII).

Începînd cu sec. XIII această linie de unire directă se deosebește: ea nu este o linie dreaptă și nu are o continuare directă; este trasă ceva mai sus³⁶. Comparată cu tabelul 2 al paleografiei monumentelor scrisului slav de L. V. Cerepnin^{36 a} din sec. XI-XII ea este scrisă la fel.

31. *Op. cit.*, p. 397, clișeu.

32. *Idem*, p. 195.

32 a. *Idem*, p. 199; E. Ф. Карский, Славянская кирилловская палеография, Leningrad, 1928, p. 195.

33. *Op. cit.*, ed. 1901, p. 206; ed. 1928, p. 200; Евангелие великославного князя Мирослава, Belgrad-Viena, 1897.

34. În Evanghelia sîrbească, scrisă la sfîrșitul secolului al XII-lea de diacul Simeon pentru prințul Vălcan, fiul lui Neman, litera **ѡ** se scrie cu două puncte deasupra lui **і** tăiat în partea de sus: *сльѡшасте яко рено бѡѡ* (П. А. Лавровъ, Палеографическое обозрение кирилловскаго письма, în Энциклопедія славянской филологіи. Изданіе отделения русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ, подъ редакціею орд. акад. И. В. Ягича, Petrograd, 1914, p. 183, clișeu nr 174).

Litera **ѣ** are deasupra două puncte ca în textul nostru **іѣ**; iar litera **ѥ** are un accent deasupra lui **і** și două accente deasupra lui **ѥ** în felul următor **іѥѥ** în fraza: *прііѥ товоѥ* (*idem*, p. 183, clișeu 175). Această Evanghelie însă este posterioară textului de față, după cum o dovedește și caracterul literelor.

35. *Idem*, p. 190.

35 a. Л. В. Черепнин, Русская палеография, Moscova, 1956, pp. 154-155.

vechi monumente sîrbești din secolul al XII-lea (Evanghelia „Miroslav“, Evanghelia „Vălcan“). *În secolul al XIII-lea această ortografie devine stabilă.*

În cuvintele de origine greacă cu consoanele φ și α litera φ se transcrie prin Φ , care în limba populară se pronunță cînd Φ cînd Π ⁴⁰. Avem ca exemplu pronunțarea $\Phi\eta\lambda\sigma\sigma\phi\iota\kappa\eta$ în loc de „filosofie“. În aceleași cuvinte litera α în fazele inițiale se transcrie prin τ : $\tau\eta\mu\eta\eta\alpha$ ⁴¹ în loc de $\alpha\mu\eta\eta\alpha$; $\tau\epsilon\omega\delta\omicron\rho\alpha$ (gen.) în loc de $\Phi\epsilon\omicron\delta\omicron\rho\alpha$, $\alpha\mu\omicron\delta\omicron\rho\alpha$ ⁴².

Același τ din pronunțarea romînească îl avem în termenul $\alpha\eta\alpha\tau\epsilon\mu\alpha$ din *Pravila cea mică* (tradusă în limba slavă în sec. XIV, fila 127 recto). În limba slavă se scrie și se pronunță $\alpha\eta\alpha\delta\epsilon\mu\alpha$. Ba chiar și în unele texte romînești de mai tîrziu se resimte această scriere cu α în loc de τ ⁴³. Transcrierea prin litera grecească are loc mai tîrziu⁴⁴. Nu mai puțin interesant este și faptul

că în textul de față luna martie se scrie cu α : $\kappa\alpha$ — $\mu\alpha\rho$: (p. 1).

În fine, textul prezintă și o metateză жнѣнтѣль (p. 2) în loc de ѣжнтѣль . În sec. XIII-XIV acest termen se scrie deja corect în manuscrisele de pe teritoriul țării noastre: внѣнтѣль $\rho\omicron\delta\iota$ ⁴⁵. Pentru romîni pronunțarea жнѣнтѣль este mai ușoară decît ѣжнтѣль .

Textul de față folosește numai două puncte (:). Tot două puncte se dau și în hrisovul banului Kulin din anul 1189: $\dagger$ ѡ нмѣ ѡца н сна : н стаго дѣла ѣ банѣ : восьмьскѣ кѣлѣнѣ :... вѣти камѣ ѡѣ селѣ : н до вѣка : н правѣ гон дрѣжати : съ вами : н правѣ : вѣрѣ , etc.⁴⁶. Și evanghelia „Vălcanovo“ din sec. XII întrebuintează tot două puncte, ca în textul de față, dar nu atît de des; apoi mai are, pe ici pe colo, și cîte un singur punct⁴⁷. Evanghelia Assemani, scrisă cu litere glagolitice, în sec. X-XI, pe locurile goale ale pergamentului, cuprinde însemnări posterioare cu litere cirilice, ale căror cuvinte se despart tot prin două puncte; de asemeni și cifra $\dagger$ este identică cu cea

În vechea limbă slavă, $\rho\alpha$ și $\alpha\alpha$ erau variante grafice ale lui $\rho\alpha$ și $\alpha\alpha$ (A. Vaillant, *op. cit.*, pp. 32-33): скръбѣще , прѣвѣмнѣ , etc. Grupul $\alpha\alpha$ avînd o întrebuintare mai frecventă, se găsește în cuvintele ca: нспѣнѣ , пѣти , вѣпѣ , pe care textul îl are scris greșit la cazul instrumental, prin întrebuintarea lui н în loc de α : съ внпѣмѣ .

Cînd vocala α urmează după пѣ sau înaintea ei se află litera с ea devine $\omicron$: пѣтнѣ — пѣтнѣ ; сътворѣ — сотворѣ . Cînd însă с este înaintea lui $\alpha\alpha$ atunci α devine ϵ : съзѣамн — сазѣамн .

În altă parte se semnalează vocala α în loc de ѣ de exemplu: родѣтѣла нго , по вѣса , Крѣпѣшѣсѣ , cuvinte pe care le găsim în *Savvina kniga* și Evanghelia «Miroslav», iar Evanghelia Ostromirov transmite prin вѣса .

40. A. Vaillant, *op. cit.*, p. 75.

41. Academia R.P.R., *ms. sl.* nr. 613, f. 2r (p. 3).

42. *Евангеліе великославаго князя Мѣрослава*, Belgrad-Viena, 1897, p. 181.

43. *Molitvenic*, Chișinău, 1820, f. 535.

44. A. Vaillant, *op. cit.*, p. 75.

45. Academia R.P.R., *ms. sl.* nr. 450, f. 47r.

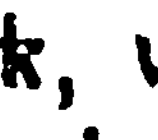
46. E. О. Карскій, *op. cit.*, p. 358. (ed. 1901). Известія 2 го Отделенія Императорской Академіи Наукъ, vol. I, 344.

47. E. О. Карскій *op. cit.*, p. 360.

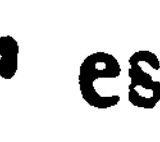
din textul de față. De exemplu, pentru luna ianuarie are următoarea însemnare : просинѣцъ : нма : днѣ : лѣ : нма : годѣ : : а нѣ : : дѣ : золѣ : : нма : к : 2 : ⁴⁸. Titla însă diferă.

Invățăturile sf. Ciril de Ierusalim, monument slav din sec. X-XI, întrebuințează numai litera н. Litera ї apare numai în їсѣ (Isus) și їорданѣ ⁴⁹. La fel și textul de față întrebuințează numai litera н cu excepția lui în numele .

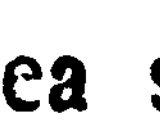
În Codex Suprasliensis (sec. XI), după cum am arătat mai sus, întocmai ca în textul de față, litera înlocuiește pe и : чиститѣлѣ, въскко ⁵⁰, etc. Acest manuscris mai are și alte asemănări cu textul analizat ; pergamentul este „subțire, fin lucrat (neted) și îngălbenit din cauza vechimii. Cerneala este decolorată” ⁵¹. Cerneala din textul nostru este atât de decolorată, încât unele litere scrise cu negru, se deosebesc greu de cele scrise cu roșu.

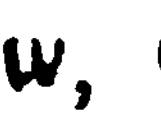
Literele , w și (psi) pe lângă cele arătate mai sus, în sec. XI-XII aveau următoarele particularități : ⁵²

Pentru secolul XI sînt rare cazurile, cînd verticala buclei literei depășea partea de sus a rîndului. În Codex Suprasliensis această verticală uneori depășește cu mult rîndul, iar alteori este în rînd, la fel ca în textul de față ⁵³.

În sec. XII verticala buclei depășește adesea partea de sus a rîndului, iar liniuța care o întretaie este trecută la nivelul celorlalte litere din rînd.

Litera w în sec. XI, în majoritatea cazurilor, avea mijlocul înalt. În secolul al XII-lea apare o nouă formă de omega cu mijlocul scurt și părțile laterale mai largite ⁵⁴.

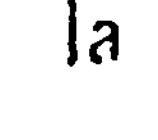
Ori, textul de față reprezintă amîndouă aceste particularități, anume : litera pe alocurea se cuprinde în întregime în rînd. În majoritatea cazurilor însă iese puțin din rînd, iar semnul ce întretaie linia verticală, cade în rînd, fapt ce caracterizează sec. XII.

Litera w, este și în secolul al XI-lea și în secolul al XII-lea.

Litera ю din cuvîntul июдѣн apare în cele mai vechi texte slave ⁵⁵.

48. *Evangeliarium Assemani. Codex 3 slavicus glagoliticus*. J. Vais și Iosel Kurx, Praga, 1955, vol. I, fotocopie, f. 136 recto.

49. Петръ Перевлесскій, Памятники старославянскаго языка, S. Petersburg, 1854, p. 211. Monumentul a fost publicat de В. И. Григоровичъ, în Известія второго Отделения Императорской Академіи наукъ, S. Petersburg, 1852.

50. Idem, p. 224. Are însă și la fel ca Foile «Undolski» și «Hilandar». E. Θ. Карскій, *op. cit.*, p. 213 (ed. 1901).

51. Петръ Перевлесскій, *op. cit.*, p. 226.

52. В. И. Щепкин, Учебник русской палеографии, Moscova, 1918, pp. 100-101 ; cfr. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 158.

53. Петръ Перевлесскій, *op. cit.*, p. 331.

54. В. И. Щепкин, *op. cit.*, vezi nota 6.

55. Ф. Θ. Фортунатовъ, Составъ Остромирова евангелія, în Сборникъ статей посвященныхъ почитателями академику и заслуженному профессору В. И. Ламанскому во случаю пятидесятилетия его ученой деятельности, часть вторая, S. Petersburg, 1908, p. 1443.

Făcînd o comparație cu tabelul 2 al paleografiei monumentelor scrisului slav de I. V. Cerepnin⁵⁶ din secolele XI-XII-lea, constatăm identitatea pentru următoarele litere : а, б, г, д, е, п, с, т, ц, ч, ш, љ, ю, ѡ, ѱ, ѿ, ѣ.

În vechea scriere slavă, la fel ca în textul de față, *accentul lipsește*⁵⁷. El apare abia în secolul al XII-lea în manuscrisele slave bisericești de sud, ca o imitație a manuscriselor grecești⁵⁸. Textul de față n-are nici o urmă de accente.

Textul analizat cuprinde — în plus față de Tipic și Mineiu — fragmente din Apostol și Evanghelie, care se citesc la zilele respective. În felul acesta el concentrează serviciul religios de atunci și pentru strănă și pentru preot. Era o carte la „purător”. În acea epocă nu erau încă traduceri suficiente; apoi, din cauza vremurilor tulburi, deplasarea cărților de rugăciune, întrucît acestea erau la purător, se făcea cu mai mare ușurință.

Literele din text nu sînt înghesuite; ele sînt întocmai ca cele din sec. XI-XII⁵⁹; forma lor se apropie de patrat, iar cuvintele merg în șir; înălțimea și lungimea se apropie ca dimensiune, așa după cum se află în celelalte monumente slave din sec. XI-XII⁶⁰.

O altă particularitate caracteristică sec. XI-XII se referă la prescurtarea cuvintelor. Prescurtările erau rare și se făceau după principiul contracției prin eliminarea vocalelor, punerea literelor suprapuse deasupra cuvintelor și a titlului⁶¹. La fel ca aceste manuscrise, textul de față are puține prescurtări; acestea

se referă mai mult la „cuvintele sfînte”, cum ar fi ДАВЫДЪ, ДѢДЪ⁶², care face parte din cele mai vechi împrumuturi din limba greacă. De asemeni termenii

къ who... face parte din cele mai vechi prescurtări de cuvinte în limba slavă⁶³.

În sfîrșit, vechimea textului de față se atestă și din confruntarea lui cu Evanghelia de la Luca, cap. 2, 20-42 din Savvina kniga⁶⁴. Astfel, § 41-42 se aseamănă mai mult cu Savvina kniga, față de celelalte texte similare, cu deosebirea doară că este redat în redacție sîrbă, după cum se vede:

56. Л. В. Черепнин, Русская палеография, Москва, 1956, pp. 154-155.

57. Idem.

58. A. Vaillant, *op. cit.*, pp. 56-57.

59. Н. М. Каринский, Образцы письма древнейшего периода истории русской книги, Ленинград, 1925, p. 6; cf. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 152.

60. В. И. Щепкин, *op. cit.*, pp. 92-94, 97-98, cf. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 152.

61. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 152.

62. A. Vaillant, *op. cit.*, p. 25.

63. Л. В. Черепнин, *op. cit.*, p. 152. Е. Э. Гранстрем, Сокращения древнейших славяно-русских рукописей, в Труды Отдела древнерусской литературы, X, Москва-Ленинград, 1954, pp. 427-431.

64. И. И. Срезневский, Древние славянские памятники юсого письма, S. Petersburg, 1868, pp. 140-141; И. В. Ягичъ, Образцы языка церковно-славянского по древнейшимъ памятникамъ глаголической и кирилловской письменности. S. Petersburg, 1882, p. 44. Aducem mulțumirile noastre d-nei Evfrosinia Mihailovna Dvoicenco, cercetătoare specialistă în relațiile culturale ruso-romîne, colaboratoare la Institutul de literatură universală «Gorki» din Moscova, pentru amabilitatea cu care ne-a servit, punîndu-ne la dispoziție chîșeele din Evanghelia lui Matei, cap. 11, și Luca, cap. 11, din opera de mai sus a lui I. I. Sreznevski, și textele similare din Quattuor Evangeliorum Codex

Textul

Savina kniga

и Хѡжаѣта рѡтелиа его :

по вса лѣта въ юр'амь : въ

празникъ п'цѣ : юга к'ы :

вѣ : лето : въходящи

има въ юр'амь : по ѡбн-
чаю праздника :

и Хождаѣта родителѣ его .

по вса лѣта въ юрсамъ въ

празникъ пасцѣ. и гда вѣстѣ.

вѣ. лѣтѣю. въходящимъ

имъ въ юрсамъ по обн-
чаю праздника.

Apoi, atît în Savvina kniga, cît și în textul de față, lipsesc zilele de 30 și 31 decembrie⁶⁵. În ambele texte, după 29 decembrie, ziua sfinților prunci, urmează luna ianuarie. De asemenea și anii din amîndouă textele sînt redați prin cifre, (Ѡ) nu prin litere ca în celelalte texte⁶⁶.

Toate acestea demonstrează că textul de față a fost scris în sec. XI-XII.

CUVINTE GRECEȘTI

În epistola apostolului Pavel către Coloseni, cap. 2, 8-12 și nu către Evrei, așa cum se arată greșit în text, la cazul instrumental avem termenul *φιλοσοφίᾳ* „cu filosofia”. Ori, în vechile texte slave de la noi întîlnim cu-

vîntul similar slav *любомъріемъ*⁶⁷. Iar în locul expresiei următoare : по стѡи-
хнѣмъ мира „după stihiiile lumii”, aceleași texte slave dau traducerea cores-
punzătoare prin expresia : по съставленіи́хъ мира⁶⁸. Este de presupus că din
necunoașterea termenilor în limba slavă, copistul a lăsat cuvintele din origi-
nal, dîndu-le declinația slavă⁶⁹.

glagoliticus... Zographensis. Berolini, 1879, editat de V. Jagić, necesare pentru com-
pletarea bibliografiei, care la Academia R.P.R. lipsesc.

65. И. И. Срезневскій, *op. cit.*, p. 140.

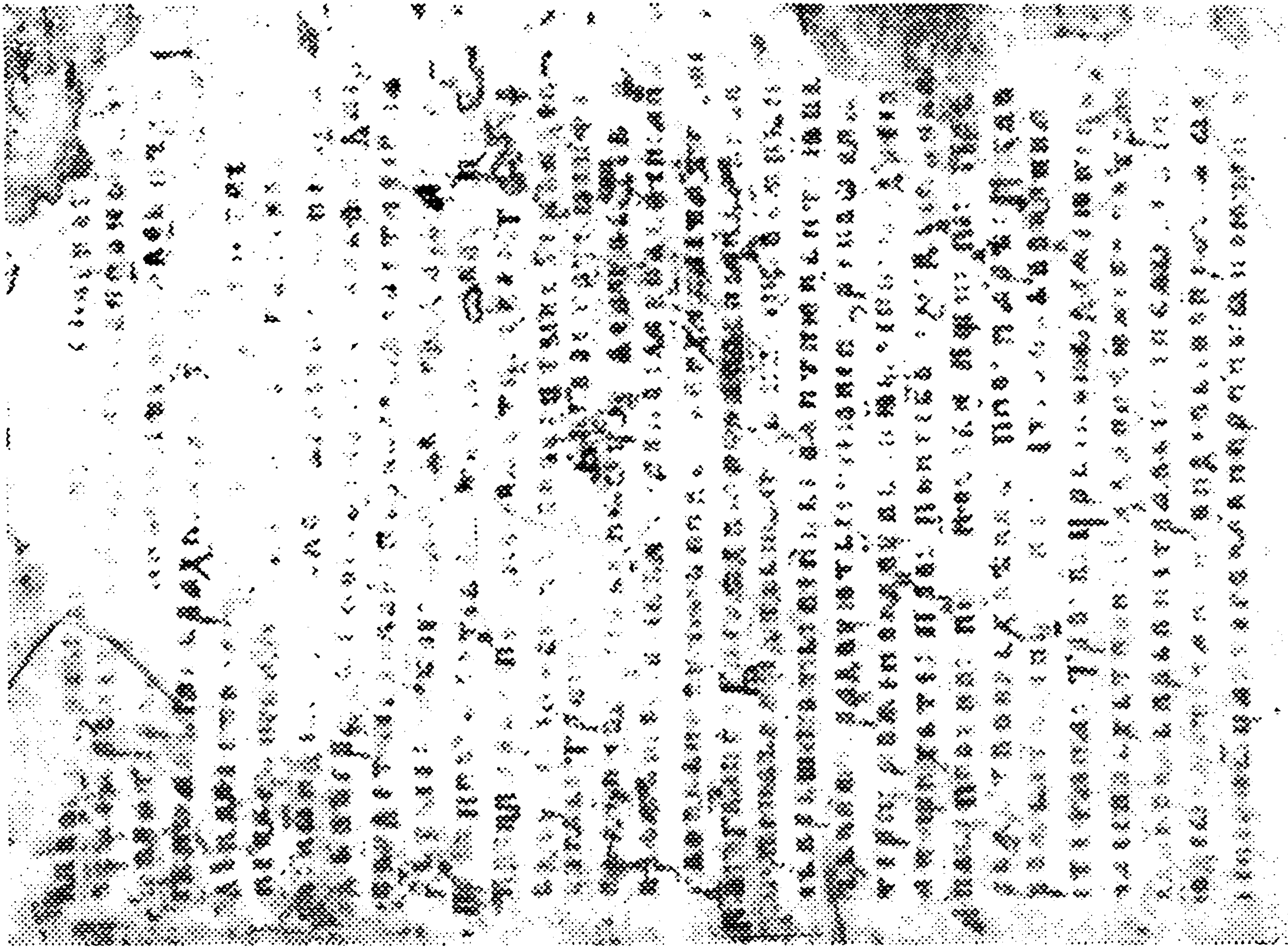
66. Idem, pp. 140-141. И. В. Ягичъ, *op. cit.*, p. 44.

67. Academia R.P.R., *ms. sl. nr. 444*, f. 135 v ; nr. 616, f. 135 v ; nr. 351, f. 170 v ;
nr. 624, f. 293 v.

68. Idem. Coreși, în *Apostolul său*, tipărit la anul 1563 (p. 148, *ѡа снѡ*)
traduce prin «*filosofie*», iar termenii по стѡихнѣмъ мира îi traduce prin «*după făcutele
lumii*». În Sfînta Scriptură din 1936 se dă «*din predania...*» (p. 1434).

69. De altfel și traducătorii de mai târziu procedau la fel acolo unde nu cunoș-
teau termenii slavi. Bunăoară, în *Pravila cea Mică*, tradusă în Moldova în sec. XIV
(1360-1380), printre alte cuvinte găsim termenul *ѡфѡресѡетсе* (f. 133 v, col. II),
adică se *afurisește*, sau în altă parte (fila 145 verso, col. II) se spune : *ѡшѡли съ
калоу҃гернѡу съвѡдѡнтѡ* «*de va curvi cu călugăriță*». Dacă acest termen s-ar fi
pus la cazul instrumental slav, așa cum trebuie, atunci ar fi trebuit să se scrie...
...съ калѡу҃гернѡѡж(ю) fără a i se da terminația ѡ, care nu este nici slavă și nici ro-
mînă. În traducerea romînească numită *Pravilă de la Govora*, primul termen, cuprins
în art. 75, este tradus prin : «*să se va și afureși*», iar fraza din urmă se cuprinde în
art. 141, al. 3 : «*iară de va curvi cu călugăriță...*». Manuscrisul slav de pe care a făcut
Moxalîe această traducere omite cifra 141 (a articolului de față) și arată că ar fi art. 142.
Textul romînesc tradus de Moxalîe (*ms. rom. nr. 2471*, f. 142 v), repetă aceeași greșeală.

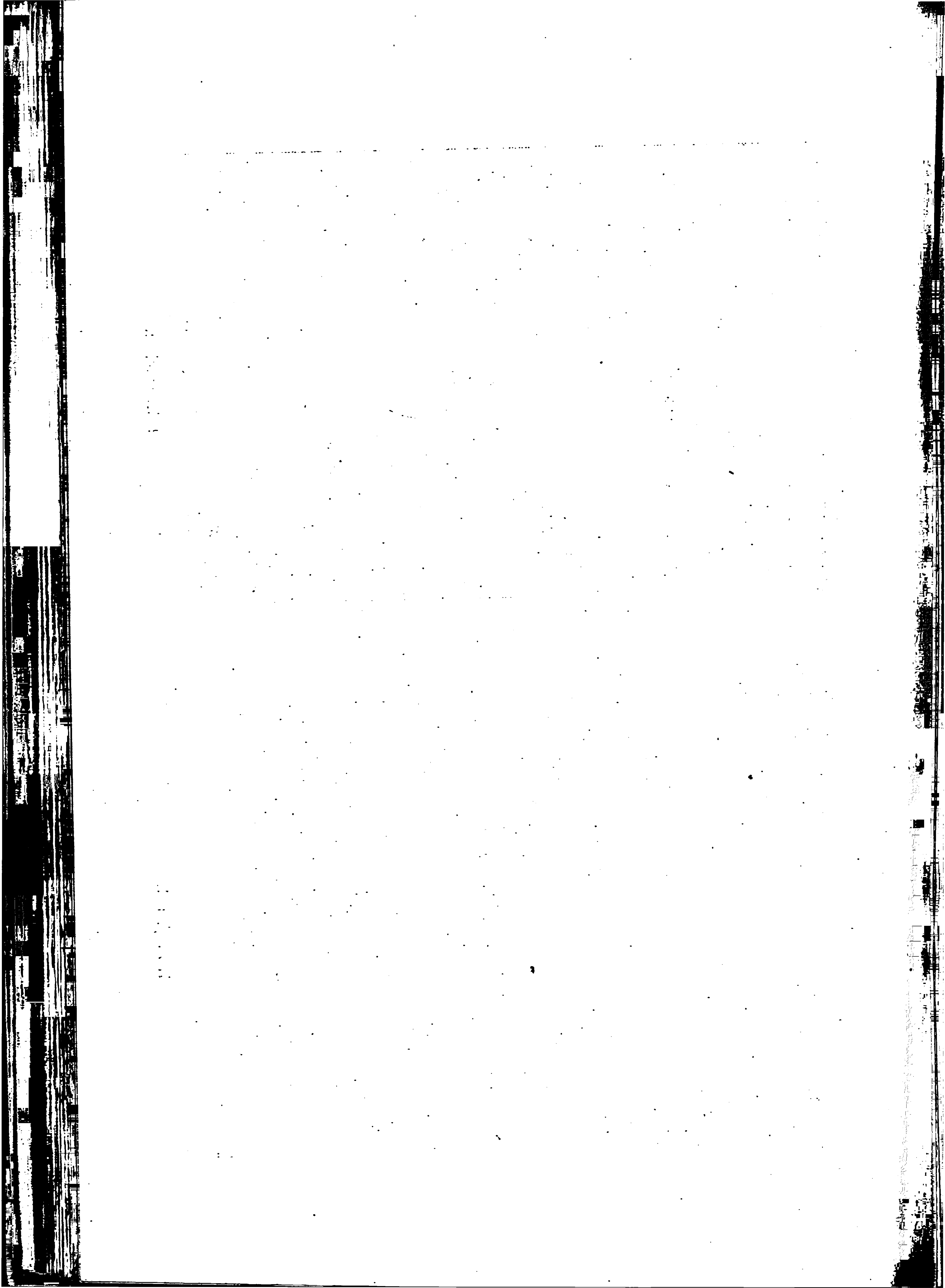
76. Idem, vol. II, p. 7, col. I.

1. Pagina 1.

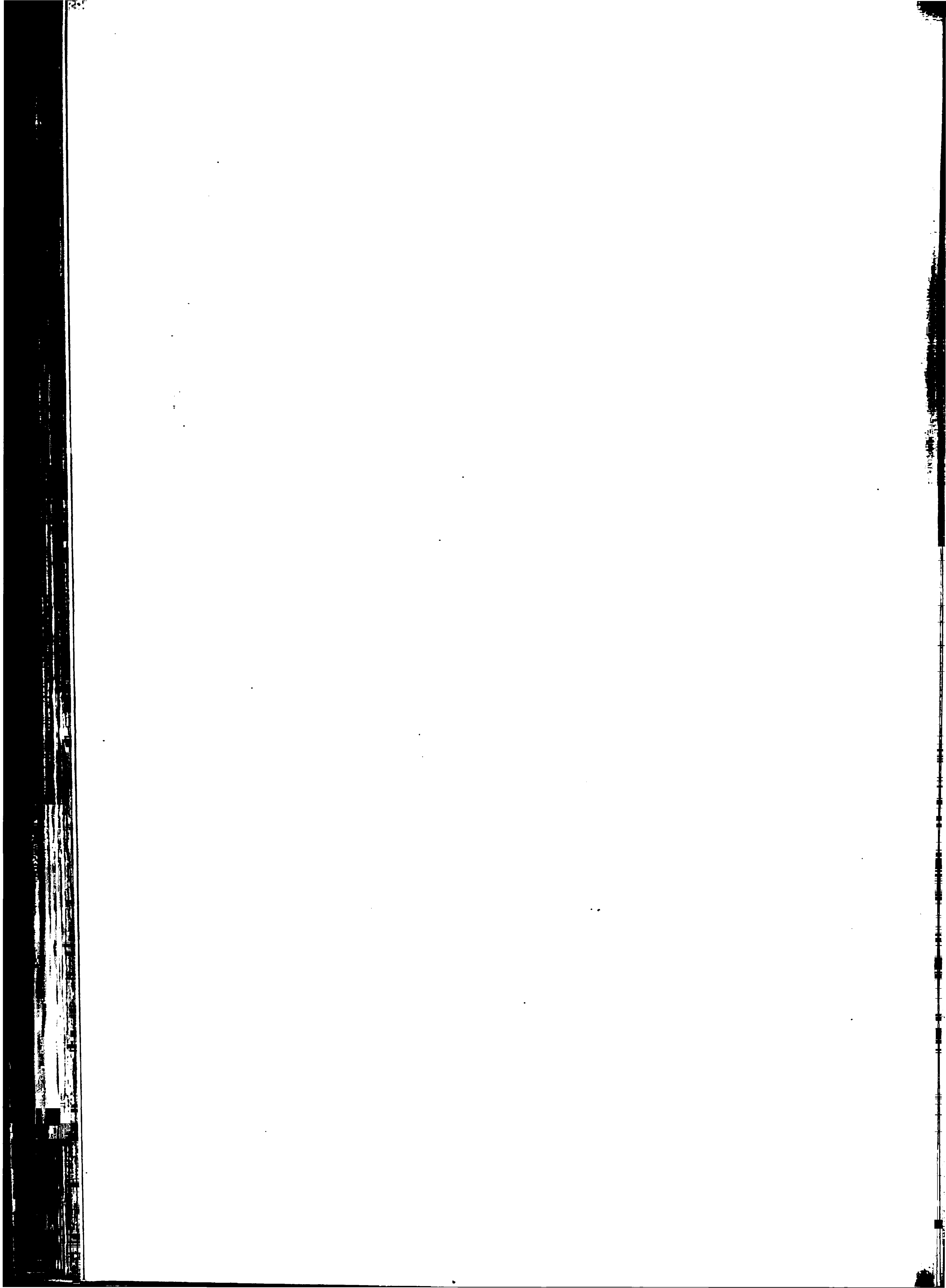

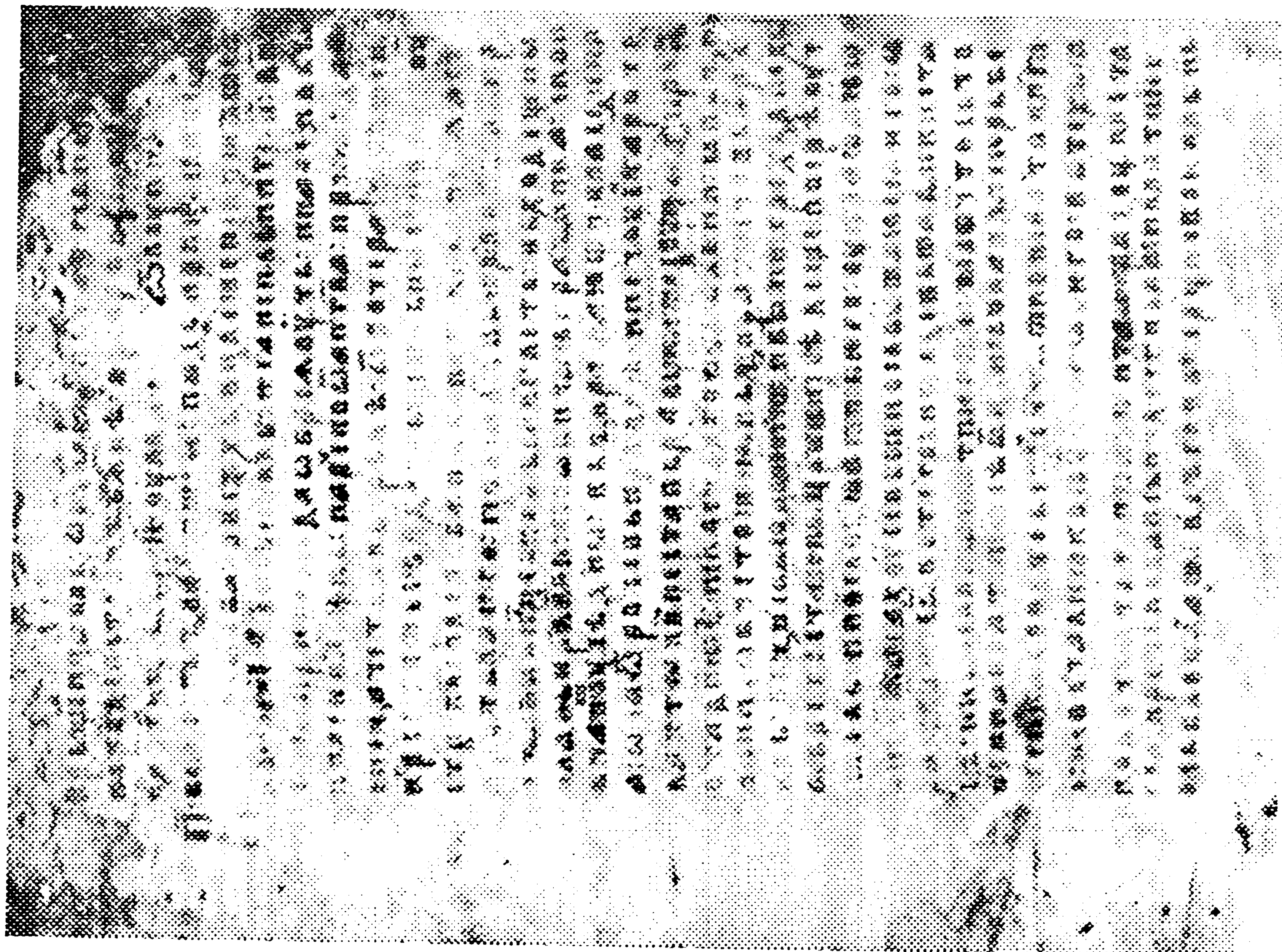
2. Inversul ei.

[The page contains dense handwritten text in a cursive script, likely from a historical manuscript. The handwriting is dark and somewhat faded, typical of older documents. The text is arranged in several horizontal lines across the page.]

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Senate, dated January 1, 1877. The letter is signed by Rutherford B. Hayes and is addressed to the Senate. The letter is a copy of the original letter and is not a reproduction. The letter is a copy of the original letter and is not a reproduction.

5. Pagina 4.

6. Inversul ei.

Întrebuințarea dativului нзрлоу (нзранлоу) se explică prin calc după limba românească. Intenția copistului a fost aceea de a întrebuința genitivul substantivului нзранлѣ ; el a întrebuințat însă forma de dativ: нзрлоу (нзранлоу), pe care, ca și în alte cazuri (vezi mai jos), a folosit-o în funcție de genitiv. Cum vom vedea, confuzia dativului cu genitivul se explică prin limba română. Dar aici influența românească nu se reduce la atât; întrebuințarea substantivului ca atribut în locul adjectivului нзранлѣоу , este un calc lingvistic după română, care nu posedă asemenea adjective.

La pag. 1 (fila 1 recto) avem fraza: намет (în loc de наметѣ) давлоу : нвснфѣу : н крѣкоу : н стѣмѣ младацѣмѣ .

Atributul substantival în genitiv este redat prin dativ. Avem un calc lingvistic după limba română. Copistul a fost influențat de situația din română, unde genitivul este egal, din punct de vedere formal, cu dativul. Corect în limba slavă se scrie: $\text{намет давидѣ, нвснфа н крѣка н стѣмѣ младацѣмѣ}$. „Pomenirea lui David și a lui Iosif și a lui Iacov și a sfinților prunci”⁸⁵.

La aceeași pagină avem atributul substantival în genitiv exprimat prin dativ нѣмоу (нѣмоу вѣжнѣ нѣмоу); corect este astfel: нѣмоу вѣжнѣ нѣмоу „minunile Dumnezeu Tatălui”.

La pag. 2 (fila 1 verso) se dă tot la dativ atributul substantival în genitiv вѣжнѣ — вѣжнѣ . Ori genitivul slav este вѣ — вѣжѣ , iar genitivul românesc este „Dumnezeului”. Autorul textului transcriind atributul substantival în discuție, l-a transpus la dativ вѣжнѣ în loc de genitivul вѣ .

La fel și la pag. 3 (fila 2 recto) avem expresia: вѣжнѣ гѣмѣ (гѣмѣ — гѣмѣ) н хѣмѣ „tăierea împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos”⁸⁶, în forma de dativ. Ori, la cazul genitiv, așa cum trebuie construită fraza, și cum o întâlnim în toate textele, ea sună astfel: $\text{вѣжнѣ осмодѣкнѣе гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ ⁸⁷; $\text{вѣжнѣ гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ ⁸⁸; $\text{вѣжнѣ гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ ⁸⁹; $\text{вѣжнѣ гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ ⁹⁰; $\text{вѣжнѣ гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ ⁹¹.

La fel și în unele evanghelii slave, de mai târziu, scrise de români, pe teritoriul țării noastre, fraza menționată este redată corect, cu genitivul slav, ceea ce presupune o mai bună cunoaștere a limbii slave de către acești copişti români. Aşa avem: $\text{вѣжнѣ гѣ нѣмѣ нѣ хѣ}$ и гѣмѣ нѣ хѣ каснѣмѣ”⁹², etc.

Confuzia genitivului cu dativul este frecventă în manuscrisele slave scrise pe teritoriul Patriei noastre de către români. Ba chiar când aceştia scriu în

85. Idem, p. 234. Aici prima parte se dă tot la dativ, iar partea a doua se dă la genitiv: $\text{намет давидѣ н вснфѣ н крѣкоу, свѣтѣхъ младацѣмѣ}$...

86. în alte cărți de rugăciune se spune: «Cea după trup tăierea împrejur a Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Is. Hs.». *Molitvenic*, Chişinău, 1820, fila 535.

87. *Evangelium Assemani*, vol. II, p. 272.

88. Остромирово евангеліе, f. 256.

89. Евангеліе Мирослава, ... p. 322.

90. *Evangelium Putnamum*, de Aem. Kaluzniacki, Vindobonae et Tschene, 1888, p. 236; Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 6, f. 234 v.

91. Evanghelia de la Arhanghelsk. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 681, f. 147 v, fotocopie

92. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 6, f. 234 v.

altă parte, greșelile se repetă, imprimînd astfel textului un caracter românesc. De exemplu, în manuscrisul slav Nr. 83 la Canonul de la fila 22 verso găsim fraza : ѿко мѣрѣ бгѣ (în loc de бгѣ) величѣмъ „Precum pe Maica Domnului o mărim“. În alt manuscris (Nr. 161, f. 188) găsim fraza : погѣбѣмъ души и тѣлоу, — în loc de тѣла, „pierzania sufletului și a trupului“. Și în alte cazuri avem aceeași „abatere“ : ѿ лица ѡгню în loc de ѡгни⁹³ sau огнѣ, cum se întrebuițează în general — „din fața focului“ (ms. slav Nr. 223, f. 104 verso), sau „ѿко тѣтъ вѣскъ ѿ лица ѡгню în loc de ѡгниа „precum se topește ceara în fața focului“.

În Psaltirea de la Mucacz din sec. XV, copia de un român „de pe un original slav foarte vechi“ în care s-au „păstrat numeroase trăsături de veche limbă slavă“⁹⁴ se întrebuițează peste tot dativul în loc de genitiv⁹⁵. Iată câteva exemple : црь славѣ, 23 „împărat slavei“, зацѣнтитель животу моему, 26 „apărător vieții mele“, бж славѣ, 28 „Dumnezeu slavei“, источникъ животу, 25 „izvor vieții“, ѿ лица огню, 67 „din fața focului“, прѣ лицемъ ветроу, 17, 82, „în fața vîntului“, срѣце чѣлоу 103, „inima omului“, противъ лицоу 147⁹⁶, etc.

Confuzia genitivului românesc cu dativul în documentele slave de la noi este aproape regulă generală. De exemplu, în documentele : din 18 ianuarie 1480 Basarab cel Tânăr se intitulează ...амлаш и фарааш (în loc de амлаша и фараша) херце⁹⁷ жителнице емс⁹⁸ în loc de жителница его, де емс⁹⁹, în loc de его, жупаница емс¹⁰⁰, în loc de его, кра емс¹⁰¹, în loc de его, грѣ емс¹⁰², în loc de гѣа его, прѣ покойномс¹⁰³, în loc de де прѣ покойнаго, ѿ дрѣгоу странс.¹⁰⁴, în loc de ѿ дрѣгон страны.

93. *Codex Suprasliensis*, editat de С. Северьяновъ S. Petersburg, 1904, p. 313.

94. Иванъ Соколовъ, Мукачевская псалтырь XV века, în Сборникъ статей по славяноведению. Составленный и изданный учениками В. И. Ламанскаго по случаю 25-ти летія его ученой и профессорской деятельности, S. Petersburg, 1883, p. 454.

95. Idem, p. 166.

96. *Ibidem*.

97. Arhivele Statului București, Secția Istorică, doc. nr. 61 din 18 iunie 1480; Acad. R.P.R., doc. nr. 2/DCCXC din 7 noiembrie 1480.

98. Acad. R.P.R., doc. nr. 8/CCXC din 5 septembrie 1533.

99. Arhivele Statului București, Secția Istorică, doc. nr. 509a din 16 iunie 1545.

100. Idem.

101. Idem, Condica M-rii Vieroși nr. 479, ff. 82 v-83 r, doc. din 24 februarie 1610. Același document este reprodus și în Condica aceleiași mînăstiri nr. 710, f. 725 r și v.

102. Acad. R.P.R., doc. nr. 21/CCCXCVII din 8 mai 1579.

103. Idem.

104. Acad. R.P.R., doc. nr. 13/CCXCIX din 28 iunie 1619. În *Documente privitoare la Istoria Românilor*, A. Țara Românească, vol. III, doc. nr. 347, p. 386, este omis un rînd întreg ce urmează după cuvîntul : на ста și anume : монахи ѿ бгѣ лаѣ е хрѣ ста... și mai departe urmează екатерина... etc.

Ba uneori grămaticii întrebuițau și dativul și genitivul, alături, ceea ce constituie o dovadă în plus de necunoașterea limbii slave: и бра мѧ его жѧпанѧ фрѧчѧ ¹⁰⁵ în loc de и бра его жѧпан фрѧчѧ.

Textul are o frază întreagă în care unele cuvinte sînt redată în topica romînească. Ea se cuprinde în Evanghelia de la Matei, cap. 2: ꙗко рахиль црѣствоѣтъ: въ юден место прода ѡца своѣго — „că Rahil domnește în Iudeia (omisă prepoziția slavă в — în) locul lui Irod, tatăl său“. Textul corect în limba slavă sună astfel: ꙗко архилан црѣствоѣтъ въ юден въ прода мѣсто оца своѣго ¹⁰⁶.

Toate evangheliile vechi slave cercetate de noi, redau textul corect, chiar și unele de mai tîrziu, scrise pe teritoriul nostru.

De asemeni, în Evanghelia de la Luca toate textele slave arată cum păstorii laudau și preamăreau despre toate cele auzite și văzute, cu privire la Nașterea lui Hristos: ꙗже слышашѧ и видѧшѧ ¹⁰⁷. Numai textul de față reproduce, ca topică, expresia populară romînească „cele văzute și auzite“: во всѣхъ видѣше и слышашѧ „despre toate (cele) văzute și auzite“, omițînd termenul ꙗже. Aceeași expresie populară romînească transpusă în limba slavă, apare și în fraza cuprinsă în evanghelia de la Luca: тогда придѡше да ѡбрежѡтъ „atunci au venit ca să-i taie împrejur“. Cuvîntul придѡше este redarea verbului romînesc „au venit“, care nu se găsește în celelalte texte slave.

b) Celelalte două texte de evanghelii — de la Matei și Luca — pe lîngă alte romînisme, mai cuprind și următoarele calcuri lingvistice după graiul viu de atunci al poporului român ¹⁰⁸: a) din evanghelia de la Matei în frazele ѡнѧ же вѣставѧ и поѡ ѡроче и матерѧ ѡго „el însă sculîndu-se și luă copilul și pe mama lui“; и ѡнде въ странѡѣ галиленскоѣ — „și a plecat în țara Galileei“; b) din evanghelia de la Luca: и нарѡно бѣтѧ нмѧ ѡмоѡтъ ѡсь „și i s-a pus numele lui Iisus“; и предѡ та днѧ: ѡ: „și au venit cinci zile“ ¹⁰⁹. (Copistul înlocuește pe и cu ѡ).

Conjuncția и nu figurează nici într-un text slav similar. Corespondentul ei romînesc, și, se întrebuițează numai în vorbirea populară romînească, pe care copistul a imitat-o cînd a transcris textul slav.

Tot aici amintim de forma cuvîntului праздѣникѧ de origină slavă. În limba romînă s-a omis sunetul d: praznic — празникѧ ¹¹⁰. Învățatul rus По-

105. Muzeul de Arheologie și istorie a Bucureștilor, doc. nr. 27.211 din 10 februarie 1494.

106. *Evangeliarium Assemani*. Anexa nr. 2.

107. Am reprodus după *Savvina kniga*.

108. Al. Philippide, *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, pp. 131-132, arată că, în limba romînească veche, participiul prezent avea cîteodată valoarea de imperfect indicativ. (Aducem mulțumirile noastre d-lui Gh. Ivănescu pentru unele lămuriri de ordin lingvistic ce ni le-a dat cu toată bunăvoința).

109. Conjuncția и-și o are numai Evanghelia de la Arhanghelsk; ea însă este cerută de felul cum este construită fraza.

110. La fel avem și termenul ѡчнѧ prin omisiunea lui т.

lihron Sîrcu, cercetînd evanghelia bilingvă, scrisă în limbile slavă și greacă, în anul 1429 de cărturarul de la mănăstirea Neamțu, Gavriil, fiul uricarului Paisie, afirmă că verbul *празнуѣмъ* — „prăznuim“ chiar cu întrebuintarea sunetului *d* — *д* este un rominism¹¹¹, la fel ca termenul *празникъ*. Cuvîntul *празникъ* la plural, și verbul *празновати* le găsim în toate manuscrisele slave scrise la noi în țară, începînd cu cele mai vechi. Astfel, în *Pravila cea mică*.

(*Малая Правила* din sec. XIV), găsim (la genitiv): *празника благоуспѣніа* (f. 147, col. II). Același fonetism îl prezintă și *Pravila cea mare* (*Бѣлкая Правила*), care este Sintagma lui Matei Vlastare, tradusă tot în Moldova și tot în sec. XIV. În textul intitulat *ѿ ѿвѣтъ Іωάνна ѿщенническаго ѿкпа кітроскаго, къ сщенишесмоу ѿкпоу драчьскому каваснаѣ* (Еκ τῶν ὑποχρίσεων Ἰωάννου τοῦ ἱεροῦ. εἰσὸς. Κίτρος πρὸς τὸν ἱερόν. ἑλ. Δυρραχίου Κυρασίλου.), la cifra *я* are substantivul *празникъ*, verbul *празновати* „a prăznui“, substantivul (îa instrumental) *празнованіемъ*, pe care le reproduc și copiile de mai târziu, ale lui Dragomir din anul 1451 din Muntenia, cea din 1474 din Moldova a lui Ghervasie, făcută pentru mănăstirea Neamțu¹¹², copia din Muntenia din sec. XVI¹¹³, traducerea din 1560 făcută de episcopul Macarie al Romanului¹¹⁴, pentru țarul Rusiei Ivan cel Groaznic, precum și toate

111. Полихронъ Сырку, Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV-XVII векахъ. Житіе св. Николая новаго Софійскаго по единственной рукописи XVI в., в Сборникъ Отделения русскаго языка и словесности Императорской Академии наукъ, vol. I, LXXI, п. 2 (1901), pp. LII, LIII, LVI, LIX, LXII, LXIII. Vezi și I. Bogdan, *Caracterul limbii textelor...*, p. 7, nota 1.

112. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 131, f. 185 r, 186 r.

113. Idem, ms. sl. nr. 285, f. 386 r, 388 r.

114. Е. І. Калужняцкій, Обзоръ славяно-русскихъ памятниковъ языка и письма, находящихся въ библіотекахъ и архивахъ Львовскихъ, в Труды третьяго Археологическаго сѣзда въ Россіи, бывшаго въ Кіеве въ Августѣ 1874 года, томъ второй, Кіев, 1878, pp. 213-231. Titlul slav al acestei traduceri este următorul: *Съчиненіе по със-*

тавъ обзатѣи въсѣ вни сщении и бжтвени правна, потрѣждено же въкупѣ и съложено нже въ сщенионноу послѣднѣмъ матѣиумъ. Adăugăm faptul foarte important că numai la romîni, amîndouă aceste pravile se numesc în limba slavă *Малая правила* și *Бѣлкая правила*, iar în limba romînă *Pravila cea Mică* și *Pravila cea Mare*. Amîndouă au fost traduse în *același timp* în limba slavă în Moldova, în sec. XIV (1360-1380). Toată de aici le vine și denumirea lor. Macarie, episcopul Romanului, traducînd, la 1560, *Sintagma lui Matei Vlastare*, o numește: *сѣа книгъ рекомаа правила бѣлкая* (dată după topica romînească), în loc de *Бѣлкая правила*, (cum cere construcția slavă). Alexandru cel Bun le-a întrebuintat pe amîndouă.

În studiul nostru (în curs de apariție) se va lămuri și problema Basilicalelor, sau Pravilei lui Alexandru cel Bun, contestată de majoritatea cercetătorilor de Istoria Dreptului romînesc, susținută însă pe bună dreptate și cu argumente logice de Pr. prof. Liviu Stan, în valorosul său studiu, apărut recent în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei», martie-aprilie 1960, pp. 170-214. Fapt cert este că pe timpul lui Vasile Lupu Basilicalele s-au aplicat în Moldova. Astfel, într-un proces dintre Mănăstirea Tazlău și Mănăstirea de la Racica, pentru satul Podoleni de pe apa Bistriței, din ținutul Neamțului, la 28 februarie 1649, Vasile Lupu împreună cu Divanul judecă în materie de prescripție după «*Sînta pravila a bisericii și cu Pravila împărăților și după obiceiul țării*». Documentul

manuscrisele posterioare. Dimpotrivă, textul sîrbesc al acestei Sintagme, tot din sec. al XIV-lea, cuprins în manuscrisul Pčinsk, socotit pînă acum a fi cea mai veche traducere slavă, are termenul *празновати, празноуаннѣмъ*¹¹⁵. Tot termenul *празникъ, празникъ (dat.), празновати, о празникѣхъ* ne întîm-
pînă și în Pandectele lui Nikon Cernogorodeț¹¹⁶. Alte copii după aceste Pan-
decte, precum și patru manuscrise din Nomocanonul numit *Кѣрмчаа книга*
bazate pe Nomocanonul în XIV titluri, completate de Aristin, copiate în țară
„într-un dialect obișnuit slavo-romîn“¹¹⁷, aflate în arhivele din Lvov, reproduc
de asemenea termenul *празникъ*.

Termenul de *празникъ, празники (plur.)* și verbul *празновати* (a prăz-
nui) se găsesc și în Pravila cea mică din sec. XV, scrisă în Muntenia¹¹⁸,
precum și în cea tipărită la Tîrgoviște, în limba slavă — cu mici prescurtări —

în anul 1545: *празныкъ, стаго бѣгоуваніа празникъ*¹¹⁹, ca și în celelalte
manuscrise¹²⁰. Iată cîteva din acestea: *празникъ, празникѣ*¹²¹, *празникъ*¹²²,

*кидать празникъ*¹²³, *и ѿ даани празникѣ*¹²⁴, *о празницѣ бци*¹²⁵, *ѿ ѿданіи*
*праникѣ*¹²⁶, *о ѿданіи клчныхъ празникъ*¹²⁷, *спразникъ, празникъ*¹²⁸, *праз-*
*никъ*¹²⁹, *спразникшиса, спразнистиса*¹³⁰, *ѿпразниша*¹³¹, *празника*¹³², etc.

Remarcăm cu această ocazie că evangheliile slave: Codex Marianus gla-
goliticus, Evangeliarium Assemani, Codex glagoliticus Zographensis, Evanghelia
„Ostromirov“, Evanghelia de la Arhanghelsc, Evanghelia „Miroslav“, Evang-
helia „Vraceansc“ din sec. XIII, Evanghelia „Vălcănov“ din sec. XII, între-
buințează termenul *праздникъ, sau прадъникъ*. Iar Savvina kniga și Codex
Suprasliensis, scrise după unii învățați, pe teritoriul Patriei noastre¹³³, au peste
tot numai termenul *празникъ*.

arată că «și Pravila împărătească scrie, pentru moșiile Bisericii, de nu se vor cerca
pînă în patruzeci de ai (ani), deciu să nu mai aibă treabă la acea moșie în veci». Din
document reiese că Pravila împărătească se aplica încă pe timpul lui Alexandru Lăpuș-
neanu, în anul 1559, în prima sa domnie.

115. Manuscrisul se păstrează la Biblioteca Patriarhiei Sîrbe din Belgrad, avînd
cota nr. 70, f. 286 r, 288 r. Cf. Сегрује В. Троицки, Допунски глани Властареѡе Син-
тагме, Belgrad, 1956, pp. 81, 83.

116. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 130, ff. 273 v, 276 v, 279 r, 282 r etc.

117. Е. І. Калужняцкій, *op. cit.*, pp. 260, 299, nota 99.

118. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 330, f. 18 r; ms. rom. nr. 5032, f. 71 r.

119. Fila 268 r.

120. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 24, f. 50 r, 99 r, 114 r etc.; nr. 207, f. 153 r etc.

121. Idem, ms. sl. nr. 24, f. 50 r etc.

122. Idem, ms. sl. nr. 56, f. 284 r.

123. Acad. R.P.R., ms. sl. nr. 121, f. 255 v.

124. Idem, f. 283 v.

125. Idem, f. 23 v.

126. Idem, f. 34 v.

127. Idem, f. 26 r.

128. Idem, ms. sl. nr. 277, f. 4 v, 115 v.

129. Idem, ms. sl. nr. 537, f. 181 v.

130. Idem, ms. sl. nr. 444, f. 123 r, 181 v.

131. Idem, ms. sl. nr. 450, f. 111 r.

132. Idem, ms. sl. nr. 6, f. 24 r.

133. Ihe Bărbulescu, *Curatele literare la Romîni în perioada slavonismului cultu-*

Textul de față are înrudire cu Savvina kniga, în ceea ce privește întrebuințarea acestui cuvânt: въ праздниѣ п'це; по шенчаю праздника: Mai adăugăm apoi — și faptul prezintă o deosebită importanță — că mai prezintă și o altă înrudire cu Savvina kniga și cu Evanghelia „Assemani”; din ele lipsesc zilele de 30 și 31 decembrie, întocmai ca în textul de față.

Din textele scrise pe teritoriul bulgar numai două manuscrise întrebuințează termenul праздниѣ prin omisiunea literei д la fel ca în textul nostru: Шафариковиятъ триодъ din sec. XII: праздниѣ законѣ прѣположающе (церковно-славянски праздниѣ законномъ прѣполагающъ см.¹³⁴, și Добрейшовото евангеліе din sec. XIII: праздниѣ шпрѣснѣчнѣ (Luca XII, 1)¹³⁵.

LOCUL UNDE A PUTUT FI SCRIS TEXTUL

Este știut că scrisul slav din Muntenia este mai vechi decât cel din Moldova¹³⁶. Textul de față este unul din cele mai vechi manuscrise slave cunoscute pînă în prezent, scris de un român pe un „teritoriu cu populație valahă”, adică pe teritoriul Țării Românești, inclusiv Oltenia.

CONCLUZIE

Din cele arătate mai sus se deduc următoarele:

1. — Textul de față este scris în sec. XI-XII. Față de Tipicurile și Mineiurile slave vechi el cuprinde în plus pasagii din Apostoli și Evanghelii, care se citeau la zilele respective. Textul reprezintă o carte de rugăciuni pentru oficierea slujbei de preot și de strană. Copistul a scris acest text din lipsa de cărți religioase în acele timpuri și din cauza vremurilor tulburi.

2. — Construcția morfologică și sintactică a expresiilor și frazelor din text, abaterile de redactare și utilizarea cuvintelor cu alt sens, precum și greșelile ce se întîlnesc aproape în fiecare frază, sînt probe evidente că acel care a copiat textul nu era slav, ci — de origine romînă.

3. — Secolul al XII-lea prezintă o importanță deosebită pentru cultura poporului român, datorită scrisului slav religios. Manuscrisele din Ardeal și Moldova din acel secol au aceleași greșeli, datorite originii copiștilor.

4. — Limba slavă a textelor religioase diferă de aceea a documentelor. În timp ce în documente, începînd cu cele din sec. XIV găsim urme ale limbii și graiului viu al grămăticilor, care gîndeau romînește și apoi „scriau și vor-

ral, București, 1928, p. 9; Ст. Кульбакинъ, Древне-церковно-славянскій языкъ, Харьков, 1913, p. 195; V. Jagić, Archiv für slavische Philologie, X, pag. 180; XVII, p. 77; XXII, p. 37; P. I. Šafarik, Geschichte der sudslawischen Literatur; W. Wondrák, Altslawische Studien, Viena, 1890; Altkirchen-slovenische Grammatik, ed. I, Berlin, 1912, pp. 32-35; idem, în Archiv für Slavische Philologie, vol. XXII, pp. 249, 543 etc. Bibliografia completă asupra scrierii Evangheliei Savvina kniga pe teritoriul Țării Românești se dă în lucrarea de mai sus a prof. Ilie Bărbulescu și în lucrarea lui Damian P. Bogdan, Din paleografia slavo-romînă, apărută în Documente privind Istoria Romîniei. Introducere, vol. I, 1956, București, p. 108.

134. Проф. Кирил Мирчев, Историческа граматика на българския език, Sofia, 1958, p. 260.

135. Idem, p. 253.

136. А. И. Яцимирскій, Григорій Цамблакъ. Очеркъ его жизни, административной деятельности, S. Petersburg, 1904, p. 339.

beau în limba cărții sîrbo-bulgare, străină pentru dinșii, adăogînd o sumedenie de cuvinte romînești în formă slavă și cu terminații slave¹³⁷, în textele religioase constatăm o preocupare mult mai atentă a copistilor. Aceasta deoarece textele religioase erau considerate „sfinte”, se traduceau și se copiau cu mare grijă. Totuși se strecurau greșeli inerente originii copistului, cum este cazul de față, care nu putea să fie slav, ci — romîn. Altfel nu comitea atîtea greșeli.

NICOLAE N. SMOCHINA și N. SMOCHINA

ANEXA 1

1 f. 1 r. (pag. 1)

...млоу нзрлоу. нзмреше ко нолу коунише д/олше. ѿрочетн: ѿнь же вьставь н пое
ѿроче / н матерь ѿго: н вьнде въ землоу: нзрлоу / санишавь гако рахнль црьствоуе: /
въ ню / ден место нрода ѿца своѿго: н оубоуе н / не мѣше тамо нтн: ве'ть же
прнѣмь въ'н / е: н ѿнде въ страноу галлен/скоу: н прншедь въ градъ: нарнца-
емн назарьдъ: да съ / боудетьсе рѣноѿ: прркомь гако старен на / рѣтьсе:
своу: по рождѣствѣ хве: апль: прѣ: п'нь: аі: сетевр: коулаке ѿ лѣу: ншн/кд: марь: нѣ:
по рождѣ'тве х'ве: памед/вдоу: н шнфоу: н ѣковѣ: н тымь младен/цемь: тро
га'а: в: бггве: тоу шнфе/двдн чоудеса бжнѣ ѿцоу: девоу выдєвъ н'н рождѣноу:
съ па'тнрн пославнль нсн: ан / гломь надрѣнь бнєвъ: ман х'а ба спа'тн дше: / ко га'а:
г: багавнсе: аврамь н ѿкь ѣковѣ / н нспльннсе двдъ н шнфѣ: н вьсѣ ро: ко: бжню
нѣ / сврьшають: вѣнць бо жнтнѣ н бнтнѣ вь / зъм'ше: / радѣхѣтьсе с нею нндрѣноу ма/
терн: рождѣноу вьпнѣ сп'н: щедре славешнхъ те: прѣ: понте боу: хѣ: вьсѣ... / апль
п'но: кѣ: нѣ: коулаке: ншн: нѣ: прѣ / рождѣ'твомь хвѣмь: / п'но: на 'рѣ: н'хво рождѣс-
тво нце: кз: стго прьвоунка / стефана: тро: в: црьскоѣ вдежеу вѣнч'чє врьхъ твои:
страданнѣю же бо по'тра: / ѿнкомь прьвнстрѣвѣче: тн бо вблнчнѣ / юдеумь шетаннѣ:
вндевъ своѿго сна: вд / есноу ѿца: того ман прн'но: в поюшнхъ те

f. 1 v. (pag. 2)

ко: га'а: г: дѣла вьчера: намь пльтнѣ вѣн / сѣ: н рабъ дн'ь н'хожаше: вьчера црь
пльтн / ю вѣнсе: дн'ь рабъ каменѣемь повнєнь / внєакъ: гзънъ бо оушнраѣть:
прьвоу / кь архндѣнь хвѣ'тѣфѣ: прѣ: стнмн же сѣ / хс: прѣзрєхъ га: апль: дѣвнмь

137. А. Яцимирскій, Мелкіе тексты и заметки по старинной славянской и русской литературе, XXI-XL. S. Petersburg, 1902, p. 142.

[illegible]

f. 2r (pag. 3)

... ЧИНЫ ВЪ ВСЕЛЕНЬИ ПОЛАГАЮТСЯ: СП'ЯТЬ КЕРНО / ¹²
... ОУГОЩЕННЫХЪ ЕГО: ПРО: ХВАЛАНТЕ УРОЦЬ ГД /
... КОУЛАНЬМЕ ГНЕ БАГО: АПЛЬ: НЦН: Д: / СЕКЕВР ¹³ КЕМОУ: СП'ЯНИЕ ПРАВЕДНЫ: КОУЛАН ¹⁴ / ¹⁵ МД:
И'НО: НА ЮТРИЕ РОЖЬСТКА ХВА: ¹⁶

М'ць : ренварь : роком просѣнѣць :

* **Г**лѣ
 нѣа; днн: а а днѣ: нѣа: ч'а; ат: а нощь: ат: а / **В**брѣзанѣе гоѣ нѣмоу н' хоу:
 пѣе трѣ ѡца / нѣноу вѣсѣнѣ: трѣ: гл'а: а: **В**соузем / лоу нѣнде гл'а твон: **Г**акож.к
 приемише сѣ / кжнѣ: нѣмъ же вѣдѣно нѣоуина ѣсн: рѣзѣ / мѣ всѣчѣскнѣмъ
 н' поведѣе чѣккомъ ѡвнч / а нѣоукрѣснѣ ѣсѣ цркѣвноу свѣщенѣе: ѡчѣ / препѣбнѣ хѣѣ
 кѣснѣнѣ. **М**ан хѣ бѣ: сп'н днѣ / нѣе: кѣ: гл'а: а: **В**сѣхъ гѣ **В**брѣзанѣе п /
 рѣнѣмѣе: н чѣвчѣ грѣхъ **Г**ако вѣ прѣрѣзѣ / ѣеѣ: н дѣеѣ сп'ѣнѣе мнроу: рѣдѣѣѣѣ /

1. La Iațmirschi. op. cit. în nota 11, p. 51 este trecut ПНѢ. 2. *Idem*, въ ПНѢ :
3. *Idem*, are punct și virgulă în loc de două puncte. 4. *Ibidem*. 5. *Idem*, p. 52.
6. *Idem* ко ѿаіс : 7. *Idem*, в : сѣтѣрь. 8. *Idem*, н вѣю : 9. *Idem*, телесною. 10. *Idem*, пр.,
11. *Idem*, p. 52, omis. 12. *Idem*, punct și virgulă în loc de două puncte. 13. *Idem*,
сѣро. 14. *Idem*, ко ѿа : 15. *Idem*, lipsă două puncte.
16. *Idem*, есаческыиъ. 17. *Idem*, н ѿаіснѣ :.

Ѣ ВЪ ВНШЬНЫХЪ НА НБ'ѢХЪ: ОУТВОРЦА СТНТЛ / А ПРѢСВѢТАН: БЖНХЪ ТАНЫ ХКЪ ВА-
СНАНІЕ: / ПРО: ОУСТА МОѢ ВЪЗВЕ'ТЕТЬ: ХС: ОУСАНИИ / ТЕ ВСИ ІЕЗУИЦЫ: АПЛЬ: КЪ ІСКРЕННЫ
ПО': / БРАѢ: БЛОУАНТЕ ІЕГА КТО ІЕ'ТЬ ГРА: ВОІЕ ФН / ЛОСОПІЕ: Н ТЫШЕЙАСТНІО: ПО
ПРЕДАНІ / Ю ЧАВЧЬ'КОМОУ: ПО СТАУХНІЕМЪ МНРА СВГ / О: Н НЕ ПО Х'Е НСА: ГАКО ВЪ ТОМЪ
ЖИВЕТЬ: КСА / ЧЬСКО Н'ПАЛНЕНІЕ 17: БЖЬСТВА ТЕЛЕСНО БОУ ДЕТЕ НСПАЛНЕНН: НЖЕ ІЕ'ТЬ
ГЛАВА ВЪАКОН ВА / АСТН КАЧТЕНЪ: ІУ НЕМЪ ЖЕ ІУБРЕЗАНН ВН / СТЕ: ІУБРЕЗАННІЕМЪ НЕ
РОУКОТКОРЕНЪ / МЪ: ВЪ СЪКЛЕЧНІЕ ТЕЛА ГРЕХОМЪ: ПАЛТН / ВЪ ІУБРЕЗАНІ ХВЪ: ПОГРЕКЫШЕСЬ СЪ ННМЪ

f. 2 v (pag. 4)

крѣпленіемъ : ѿ немъ же въ ' та ' та сьнѣмъ / вероденствѣнѣ бжнѣ : въ мнрѣ ' оццоуцнзъ
 мртвѣхъ : іеоцаліе : ѿ лоуцн : / **В**ь ѿно : **В**ъзвратншесѣ : пастирнѣ : слаवेशѣ / н хвалешѣ
 ба : ѿ всѣхъ видешѣ н саниашиѣ ѣ / ко глаго б ' ѣ къ ннмъ : іѣга испавншесѣ : н :
 анн / тога придоніе да въбрежоуѣтъ : н нарѣно б ' ѣ / нмѣ іемоуѣісѣ : нарѣно ѿ англа :
 прѣже даж / е неізачетьсѣ въ чрѣвѣ . ѿроче растѣвшѣ н / креплашесѣ дхѡмъ : н ' павнѣе
 прѣмоуѣ / стн : благодетъ бжнѣ всѣ на немъ : н хожаѣтъ / а рѡтела іѣго : по вса лѣ въ
 іѣр ' амѣ : въ пр / азникъ п ' цѣ : іѣга б ' ѣ : кт : лето : въходешн бѣ / ма въ іѣр ' амѣ :
 по ѡбнчаю пражника : скон / ѡчаѡуѣтъ днѣ : възрацающнмасѣ нмъ / а : ѡ ' та ѿроче въ
 іѣр ' амѣ : н не чоуѣста рѡте / ла іѣго : мнѣста къ дроуѣжннѣ соуѣна : н пред / о ' та анн :
 е : нскаста іѣго въ роженн : ѣ възн / анн не ѡкрѣтоніе іѣ : възвратнста въ іѣр ' а /
 мѣ : възискающа іѣго : н б ' ѣ по трѣхъ днѣхъ / ѡбрѣтѣста іѣ въ црквн : сѣдѣше посрѣ
 оуѣч / нтель : н послоуѣнають іѣго : оуѣстрашающн / а ноуѣжасахоуѣе всѣн послоуѣнающа
 іѣго : ѿ / разоуѣе ѡвѣгѣго : н въѣдѣвнша днѣнста / св : н къ немоуѣматн іѣго рѣ :
 чѣдо чѣто сътѣ / орн нама тако : съ ѡиць тѡон азъ : скръѣе / шѣ н ' кахоѣе тѣе : рѣ
 чѣто глаго нска ' та мен / е : не рѣ ' та ан глаго соуѣ ѡица моіѣго : въ тѣхъ гла / ко до ' тонть
 мн вѣтн : н та не разоуѣе ' та / гла : н рѣчѣ нма н сьннѣе с ннма : н матн іѣг /
 о съблѡуѣдашѣ къ сѣ гла н въ срѣцн своіѣмъ : ісѣ ...

ANEXA 2.

MANUSCRISUL SLAV DIN

... МАЛОЦНЗЛОЦ: НЗЪМРЕШЕ БО НОЦЬ СКОЦНІЕШЕ ДОЦШЕ ѠРОЧЕТИ: ѠНЬ ЖЕ ВЪСТАВЪ Н ПОІЕ
ѠРОЧЕ / Н МАТЕРЬ ІЕГО: Н ВЪННДЕ ВЪ ЗЕМЛОЦ: НЗЛОЦ / СЛЫШАВЪ ІАКО РА-
ХНАВЪ ЦРЬСТВОЦ ІЕТЬ: ВЪ НЮ / ДЕН МЕСТО НРОДА ѠЦА СВОІЕГО: Н ОЦЬ БОУСЕ Н / НЕ

EVANGELIARIUM ASSE-
MANI, t. II, pag. 271
Matei cap. II, 20-23

EVANGHELIA
OSTROMIROV
Matei cap. 2, 20-23

Евангелие... Мировска
sec. XII, col. II pg. 320 (f. 180)
Matei cap. 2, 20-23

...ВЪ ЗЕМІЖ НЗЛЕВЖ: НЗМРЕША/
БО НСКЖЩНН ДІША ОТРОЧАТЕ. /
ОНЪ ЖЕ ВЪСТАВЪ ПОІАТЪ /
ОТРОЧА Н МТРЪ ЕГО. Н /
ВЪННДЕ ВЪ ЗЕМІЖ НЗЛЕВЖ. /
СЛЫШАВЪ ЖЕ. ЪКО АРХНААН /
ЦРСТВОУЕТЪ ВЪ НЮДЕН. /
ВЪ НРОДА МЪСТО ОЦА СВОЕГО. /
ОУБОУСА ТАМО НТИ. ВЪСТЬ ЖЕ /
ПРІЕМЪ ВЪ СЪНЪ ОТИДЕ ВЪСТРА /
НЖ ГАЛНАЕНСКЖ. Н ПРИШЕДЪ /
ВЪСЕЛНСА ВЪ ГРАДЪ НАРН /
ЦАЕМЪН НАЗАРЕТЪ. ДА /
СЪВЪДЕТЪ СЯ РЕЧЕНОЕ /
ПРРКМЪ. ЪКО НАЗАРЕН
НАРЕЧЕТЪ СЯ . . . —

...ВЪ ЗЕМЛІЖ НЗЛЕВЖ НЗМРЕША
БО НШЖЩЕН ДОУША ОТРОЧАТЕ /
ОНЪ ЖЕ ВЪСТАВЪ. ПОІАТЪ /
ОТРОЧА. Н МАТЕРЬ ІЕГО. Н /
ВЪННДЕ ВЪ ЗЕМЮ /
НЗЛЕВЖ СЛЫШАВЪ ЖЕ ІАКО /
АРХЕЛАН ЦРСТВОУЕТЪ ВЪ НОУДЕН. /
ВЪ НРОДА МЪСТО ОЦА СВОЕГО /
ОУБОУСА ТАМО НТИ ВЪСТЬ ЖЕ /
ПРННМЪ ВЪ СНЪ. ОТИДЕ ВЪ /
СТРАНЖ ГАЛНАЕНСКЖ Н ПРНШЪДЪ
ВЪСЕЛНСА ВЪ ГРАДЪ. НАРН /
ЦАЕМЪЕМЪ. НАЗАРЕДЪ. ДА /
СЪВЪДЕТЪСЯ РЕЧЕНОЕ /
ПРКЪІ. ІАКО НАЗАРЕН
НАРЕЧЕТЪСЯ . . .

... ВЪ ЗЕМЛЮ НЗЛЕВЮ. НЗМРЕШЕ
БО НСКЮЩЕІ ДІШЕ. ОТРОЧЕТЕ. /
ОНЖЕ ВЪСТАВЪ ПОЕТЪ /
ОТРОЧЕ. Н ВЪННДЕ ВЪ /
ЗЕМЛЮ НЗЛЕВЮ. /
СЛЫШАВЖЕ ЪКО АРХЕЛА /
ЦРСТВОУЕТЪ ВЪ НЮДЕН. /
ВЪ НРОДА МЪСТО ѠЦА СВОЕГО /
ВЪ БОУСЕ ТАМО НТИ. ВЪСТЬ /
ЖЕ ПРНЕМЪ ВЪ СНЪ. /
ОТИДЕ ВЪ СТРАНѠ ГАЛНАЕН /
СКЮЮ. Н ПРНШЪДЪ. /
ВЪСЕЛНСЕ ВЪ ГРАДЪ. /
НАРНЦАЕМЪЕМЪ НАЗАРЕТЪ.
ДА СЪВЪДЕТЪСЯ РЕЧЕНОЕ ПРРКН.
ЪКО НАЗАРЕН НАРЕТЪСЯ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R. nr. 682

сміѣше тамо нтн: вѣтъ же прїемъ въ сн / е: н ѿнде въ странѣ галїлеѣ /
 н прїшѣ едь въ градъ: нарицаемъ назарѣтъ: да съ / боудеться рече: /
 прркомъ ꙗко старен на / рѣтъся:

САВВИНА КНИГА

Matei cap. 2, 20—23

...въ землѣ нзавѣж нзмрѣша
 бо нщж / щеи дшѣ отрочѣте.
 онъ же вѣставъ но / атъ
 отрочѣ н мтерь его. н вѣнде /

въ землѣ нзавѣж. слышавъ
 же ꙗко ꙗ архн /
 ааі црствоуетъ въ нуден.
 въ нрода / мѣсто оца своего.
 боѣаса тамо н / тн. вѣсть
 же прїмъ въ снѣ. о / тнде въ
 странѣ галїле... жж. н прн-
 шѣдъ вселнса въ градъ нари-
 цаемъ назарѣтъ. да
 събѣдѣтъся

реченое прркомъ ꙗко

назарѣтъ. ꙗко
 наречѣтъся: ꙗко

EVANGHELIA
DE LA ARHANGELSC

Matei 2, 20—23

... въ землю нзавѣж. /
 нзмроша бо нскоушен /
 аша отрочатѣ. онъ же вѣставъ
 поа отроча н мтръ его. н /

вѣнде въ землю нзавѣ /
 ж. слышавъ же ꙗко /
 архела црствоуетъ въ нуден.
 въ нрода мѣсто оца своего.
 н боѣаса тамо нтн. вѣсть /
 же прїмъ въ снѣ. ѿнде /
 въ страну галїлеенскую. н /
 прншѣдъ вселнса: въ градъ
 нарицаемъ назарѣтъ: /
 да събѣдѣтъся реченое /
 прркомъ ꙗко назарѣтъ /
 наречѣтъся . . .

EVANGELIARIUM
PUTNANUM pag. 234

Matei cap. 2, 20—23

... въ землю нзавѣж, /
 нзмроша бо нщюще(н) доуша
 отрочатѣ. онъ же, оуставъ, поа
 отроча н матерь его н вѣнде
 въ землю нзавѣж. /
 слышавъ же, ꙗко Рахнла /
 црствоуетъ во нрода /

мѣсто ѿца своего, /
 боѣаса тамо нтѣ, вѣсть /
 же прїемъ во снѣ, /
 ѿнде въ страну галїлеѣ /
 скую. н прншѣдъ, оуселнса /
 въ градъ, нарицаемъ /
 назарѣтъ, да събоудеться са /
 реченое пророкомъ: ꙗко /
 назарѣтъ наречеться са.

MANUSCRISUL SLAV DIN

исполне: ѿ лоуки: / въ ѿно: кызвратнише: пастирне: славише / и хвалише ба: ѿ
 всѣхъ видѣше и слышаше в / ко глаго бѣхъ къ нимъ: егда исполнише: и: днн /
 тогда придоше да оберѣжъ тѣ: и нарѣно бѣхъ / нмѣ емоу: нарѣно ѿ англа: прѣже
 даж / е не зачѣтѣсе въ чревь: ѿроче растѣше и / креплашеся дхомъ: и пльнѣсе

EVANGELIARIUM
ASSEMANI

ЕВА ѿ ЛУКЪ ГЛА В:

Въ онѣ 20. възвратиша сѧ па/
 стыри. славаши и / хвалише
 ба. о всѣхъ / ѣже слышаша.
 и видѣ / ша. екоже глаго
 бѣхъ къ / нимъ. 21. и егда
 исполниша / осмь дннн
 да и оберѣжѣтѣ. / наречено бѣхъ
 нма емоу нсѣ. / наречено ѿ
 англа прѣже да / же не
 зачатъ сѧ въ чревь. 40. ѿ /
 троча же растѣше. и крѣп-
 лѣа / нсѣ сѧ дхмъ. исполниша
 сѧ прѣ / младости. и благо-
 вѣтъ бжѣ / въ на немъ. 41. и
 хождашете роди / телѣ его.
 по ксѣ лѣта въ ѣ / рмъ. въ
 праздникъ пастѣ. / 42. и
 егда бѣхъ дѣю на десѣте /
 лѣтъ. възходящѣмъ нсѣ къ /
 нсѣмъ. по обычаю праздни /
 ка. 43. и кончашемъ дѣни.
 кѣ / зрацаиштемъ сѧ нмъ.
 оста / отрокъ въ нсѣмъ. и не
 чюста / родителѣ. 44. мнѣвѣ
 ша же и въ / дрѣвнѣ сжишѣ.
 прѣдѣсте / дѣни пжѣ. и

EVANGELIORUM
CODEX ZOGRAPHENSIS

Lucas 2, 20-50

20. и възвратиша сѧ пастыри /
 хвалиша и славаши ба /
 о всѣхъ ѣже слышаша. / и
 видѣша. екоже глаго бѣхъ /
 стѣ къ нимъ. 21. и егда исплѣ /
 ни сѧ осмь дѣни. да и оберѣ /
 жѣтѣ. нарѣша їма їмѣ нсѣ. /
 наречено аѣломъ. прѣже /
 даже не зачатъ сѧ въ чрѣ /
 вѣ. . . . 40. ѿтроча же ра /
 стѣше. и крѣпѣше сѧ /
 дхомъ. исплѣниша сѧ прѣ /
 младости. и благодѣ / тѣ
 бжѣ въ на немъ. 41. и хо /
 ждашете родителѣ его. / по
 ксѣ лѣта въ їмъ. въ пра /
 здникъ пасѣ. 42. и егда
 бѣхъ / въ лѣтѣ. възходящѣ-
 темъ / їмъ въ нма по обы-
 чаю / праздника. 43. и конь-
 чашемъ / мѣ дѣни. възра-
 щѣмъ / штемъ сѧ їмъ. оста
 отро / кѣ нсѣ. въ їамъ. и не
 чюста родителѣ его. 44. мнѣ-
 вѣша / же и въ дрѣвнѣ
 сжишѣ. / прѣдѣте пжѣ . .

САВВИНА КНИГА

Мѣ снѣвара ѧ оберѣзанне гѧ
 наго їс. хѧ и расхлѣна еѧ
 ѿ лоуки гла. дѧ.

Въ онѣ възвратиша сѧ пас-
 тыри славаши / ба и хва-
 лѣше отъ всѣхъ ѣже слы-
 шаша и ви / дѣша. іако
 же глаго бѣхъ къ ни / мъ.
 и егда исполниша сѧ . и.
 днѣ / да оберѣжѣтѣ и. нарѣ-
 ша чено бѣхъ нма / емоу їсѣ.
 наречено аѣломъ. / прѣже
 даже не зачатъ сѧ въ ч /
 ревь отрокѣ же растѣше и
 крѣ / пѣшесѧ дхомъ. и
 исполнишасѧ прѣ / младости.
 и благодѣ бжѣ въ / на
 немъ. и хождаша родителѣ
 его. / по ксѣ лѣта въ ерсамъ.
 кѣ празни / кѣ пасѣ. и
 сѧ бѣхъ въ лѣтѣ. /
 възходящѣмъ нмъ въ ерсамъ
 по / обычаю праздни. и
 кончашѣ / шемъ дѣни.
 възрацаишѣ / мѣ нмъ.
 оста отрокѣ їсѣ кѣ ерсамъ /
 и не чюста родителѣ его
 мнѣвѣша [Иосиф и мѣ / ат]

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R. nr. 682

прѣмоу / стн: благодарѣть бжнѣ бѣ на немь: и хожает / а родѣла іего: по вса лѣта въ
 іер'амь: въ пр / аѣннкъ п'це: егда б'ѣ: в: лѣто: въходящн ѣ / ма ки. іер'амь:
 по ѡбнчаю празннка: скон / ьчаѡуѣ днѣ: възрашающнмсе нм / а: ѡта ѡгрозѣ
 іер'амѣ: и не чюста родѣ / ла іего: мнѣста въ дружнне соѡша: и пред / о'та днѣ:

EVANGHELIA
OSTROMIROV

ЕВѦ ОТЪ ЛУКЪ

въ время оное / възвратнша /
 еа пастѡщн / славащѣ и /
 хвалащѣ / ба. о всѣхъ ѡже /
 слышаша и видѣ / ша. ѡ.
 коже глаголю / въистъ къ нмъ /
 и егда наплъни / са осмь
 дннн. да / и обрѣжѣт. на /
 речено въистъ. и / ма іемоу
 нс. на / реченое отъ анге /
 ла прѣжде даже / не зачатъ
 са въ чревѣ отроча / же
 раствоаніе и / крѣпаишеса /
 дхѡмъ наплъ / ннѣаса прѣ-
 мѣ / адростн и блгода / тѣ
 бжнѣ бѣ на / нѣмъ и хож-
 даа / ста роднтелѣа і / го
 по вса лѣта / къ нерсамъ
 въ праздннкъ па / сѣхъ и
 егда бѣ / стѣ дѣкоѡ на /
 десатѣ лѣтоу. / въходя-
 щемъ / нмъ въ ерсамъ / по
 обнчаю пра / здннка. и ко /
 нѣчавъшемъ / днн. възра /
 шаѡшемъ же / са нмъ.
 оста отро / къ въ нерсамъ /
 и не чюу носнфъ. / и матн
 іего мѣ / нѣвъша же и / въ
 дружннѣ / сѡшѣ. и доста

EVANGHELIA
DE LA ARHANGHELSC
(1092)

ЕВАНГЕЛІЕ. ѡ ЛУКЪ

Въ оно время. възвратнша / са
 пастыри хвалащѣ и сла- /
 ващѣ ба. о всѣхъ ѡже
 слышаша / и видѣша. ѡко
 же глаголютъ къ нмъ. и
 егда испълнншася. н. дннн.
 да и обрѣжѣтъ. и наре- /
 коша нма іемоу нс. нареченое /
 ангамъ прѣже даже не зачатъ
 са въ чревѣ. отроча же ра- /
 стѡше. и крѣпаишеса дхѡмъ и /
 испълнншася блгостн и блг-
 дѣ божн / ѡ на немъ. и хо-
 жаста роднтелѣа / іего. по вса
 лѣта / въ нерсамъ въ праз-
 дннкъ пасѣхъ. и егда бѣ. /
 вѣ. лѣтѣ. въходящемъ нмъ
 въ ерсамъ. по обнчаю праз-
 дннка. и конѣчавъшемъ
 днн. възрашающемъ / са
 нмъ. оста отрокъ нс въ нерсамъ.
 и не чюста / роднтелѣа іего
 мнѣста же въ дружннѣ іего
 соѡша. прндоша днѣ поутѣ.

EVANGHELIA
MIROSLAV

ЕВѦ. ѡ ЛЮ. ГЛА. Г.

Въ ѡ възвратнш / есе пас-
 тѣрнѣ. / славеише и хва / леише
 ба. о всѣхъ ѡже / слышаше
 и видѣшн / е. ѣко же глаго-
 лютъ / къ нмъ. и егда испълъ /
 ннсе осмь днѣн да и / обрѣ-
 жѣтъ. нарѣнѣ / бѣ нмѣ амъ
 нсѣ. нарѣно ѡ англа. прѣж /
 де даже не зачетъ / се въ
 чревѣ. отроче ж / е растѡше
 и крѣпѣ / шесе дхѡмъ. и
 силъ / нѣасе прѣмюдрості. /
 и блгѣ бжнѣ бѣ вне / мѣ.
 и хождаста родн / телѣ іего
 по вса лѣта / къ ерсамъ. въ
 праздѣннкъ пасѣхъ. и егда /
 бѣ двою надесатѣ л / ѣтоу.
 въходящемъ / нмъ въ ермъ.
 по ѡбнчѣ / чаю праздннкоу. и
 ко / нѣчавъшемъ днн. къ /
 зврашающемъ се и / мѣ. оста
 отрокъ въ е / рсамъ. и не чюста
 ро / днтелѣа іего. мнѣ въ /
 шаже и въ дружнн / ѣ сѡшѣ.
 прндетѣ / днѣн пѣть. ис-

MANUSCRISUL SLAV DIN

ѣ: нскаста ꙗго въ роженн: ѿ въ рѣхъ / ани не ѿверетоше ꙗ: възвратиста въ ꙗер'л /
мь: възнесающа ꙗго: н бѣ по трѣхъ днѣхъ / ѿверетеста ꙗ въ цркви: сѣдѣше посрѣ
дѣхъ / нтель: н посадишають ꙗго: оустрашають / а н оужасаху ꙗго въсн посадишають
ꙗго: ѿ раз'умѣ ѿветѣго: н вѣдѣхуша. днѣхъ, / сѣ: н къ немощи ꙗго рече: чѣдо

EVANGELIARIUM
ASSENANI

нскаашете же его. / въ ро-
женни н въ знани. 45. н не /
обрѣтѣша его. възвратѣте /
са въ ꙗер'мъ. възнесающа
его. / 46. н бѣ по трѣхъ
днѣхъ. обрѣте / те н въ
цркви сѣдашъ. по срдѣхъ / ѿ-
читель. н посадишають нхъ. /
н въпрашають ꙗ. 47. оужа-
саху / же са всн. посадиша-
ють его / о раз'умѣ о ѿвѣ-
тѣхъ его. / 48. н вѣдѣ-
вша н. днѣхъ са. н / къ
немощи ꙗго рече. чѣдо. /
чѣто сътвори нама тако. се /
оцъ твои н зъ скръбѣща нс-
каа / ховѣ тебе. 49. н рече къ
нима. чѣто / ꙗко нскаашета
мене. не вѣдѣа / ста ани. ꙗко
въ тѣхъ ѣже сѣтъ / оца моего
достойтъ ми бѣи: / 50. н та
не раз'умѣсте гла. / же рече /
че нма. 51. н сѣннде съ нима.
н при / де въ назарѣтъ. н бѣ
повннѣ / ꙗ са нма. н мѣти
его съблюда / аше вса глази
сѣ въ срдци сво / емъ. 52. н сѣ
[же спѣаше прѣмъждо / сти
и теломъ. н вѣдѣхъ ꙗго
ба н чкъ

EVANGELIORUM
CODEX ZOGRAPHENSIS

днѣхъ н / скаашете его въ /
роженни. / н въ знани. 45. /
не обрѣтѣша / ꙗго: възврат-
исте са / въ ꙗер'мъ. възнес-
кающа / его. 46. бѣ по
трѣхъ днѣхъ. / обрѣтѣсте /
въ цркви сѣ / дашъ. по
срдѣхъ ѿчитель / н посади-
шають ꙗ. 47. оужасяху /
же са всн. посадишають /
его о раз'умѣ. о ѿвѣ /
тѣхъ его. 48. н вѣдѣвша /
днѣхъ са. н рече къ не / мѣ-
мощи ꙗго. чѣдо чѣто / твори
нама тако. съ оцѣ твои. / н
азъ скръбѣща. искахо / въ
тебе. 49. н рече къ нима. / чѣто
ꙗко искашета мене. / не вѣста
ани ꙗко ѣже сѣтъ / оца моего.
въ тѣхъ достой / тъ ми бѣити.
50. та не раз'умѣ / мѣсте гла
иже рече ꙗма. 51. / сѣннде съ
нима н приде / въ назарѣтъ.
н бѣ повннѣ / ꙗ са ꙗма. н
мѣти его съблю / дааше вса
глаголю ꙗма. / въ срдци
своемъ. 52. н сѣ же / спѣаше
прѣмъждостнижъ / теломъ. н
лагодѣтижъ / ѿ ꙗко н чкъ.

СЛОВАНИ КНИГА

же н въ дружинѣ сѣща. при-
дѣста / днѣхъ. н нскаста
ꙗго въ роженни н въ знани.
н не обрѣтѣша его възврат-
истасъ въ ꙗер'мъ. възнеса /
юща его. н бѣ по трѣхъ
днѣхъ / хъ обрѣтѣста н въ цркви
сѣда / ша по срдѣхъ ѿчн-
тель. н пос / адишають н
въпрашають / ꙗ. оужаху ꙗго
всн посадишають / н ꙗго о
раз'умѣ н ѿ ѿвѣтѣхъ ꙗго /
н вѣдѣвша н днѣхъ са.
н рече / къ немощи ꙗго.
чѣдо чѣто стѣ / ри нама
тако. се оцѣ твои н азъ ск /
ръбѣща нскаховѣ тебе. н
рече къ ни / ма. чѣто ꙗко
нскаста мене. не вѣ / ста ани.
ꙗко ѣже сѣтъ ѿ ꙗко моего.
въ тѣхъ достойтъ ми бѣити.
н та не / раз'умѣста гла.
иже рече нма. н сѣнн / де
съ нима. н приде въ назарѣтъ.
н бѣ / повннѣ ꙗма. н
мѣти его. вса сѣ / блюдаше
глази сѣа въ срдци своѣ / мъ.
н сѣ же спѣаше прѣмъждос-
тнижъ. / н теломъ. н вѣдѣ-
тнижъ. ѿ ꙗко н чкъ.

BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R. nr. 682

ЧТО СЫТѢ / ОРИ НАМА ТАКО: СѢЩЬ ТВОИ АЗЪ: СКОРЬБЕ / ШЕ Н'КАХОВЕ ТЕБЕ: РЕ ЧТО ТАКО
НСКА 'ТА МЕН / Е: НЕ ВЕ 'ТА АН ТАКО СОУЩА МОЕГО: ВЪ ТЕХЪ / ДО / КО ДО 'ТОНТЬ МН БИТИ:
Н ТА НЕ РАЗУМѢ 'ТА / ГЛА: Н РЕЧЕ НМА Н СЫНДЕ Е ННМА: Н МАТИ КЪ / О СЪБЛЮДАШЕ
К СЕ ГЛН ВЪ СРЦН СВОЕМЪ: ИС...

EVANGHELIA
OSTROMIROV

ДЪ / НЕ ПЖТЬ Н НСКА / АСТА
ЕГО ВЪ РОЖДЕ / ННН. Н ВЪЗНА /
ННН Н НЕ ОБРЕ / ТЫША ЕГО.

ВЪ / ЗВРАТНСТА СѢ / ВЪ ЕРСАМЪ
ВЪЗН / СКАЮЩА ЕГО Н /
БЫСТЬ ПО ТРЪХЪ / ДНЬХЪ.

ОБРЕ / ТОСТА Н ВЪ ЦРКВЪ / ВН
СѢДАШЬ ПО / СРѢДѢ ОУЧНТЕ /
А. Н ПОСЛОУША / ЮЩА НХЪ.
Н ВЪ / ПРАШАЮЩА Н / ХЪ
ОУЖАСАХЪ / ЖЕ СѢ ВСН ПО /
СЛОУШАЮЩН КЕ / ГО. О РА-
ЗУМЪ. / Н ОТВѢСТЕХЪ / ЕГО
Н ВНАДѢВЪ / ША Н ДНВНСТА /
СѢ. Н КЪ ННМОУ / МАТИ ЕГО

РЕЧЕ / ЧАДО. ЧТО СЫТѢС / РИ
НАМА ТАКО / СЕ ОЦЪ ТВОИ Н
АЗЪ / СКОРЬБАША Н СКА / ХОВЕ
ТЕБЕ Н РЕЧЕ КЪ ННМА ЧТО /
ТАКО НСКАСТА МЕН / НЕ НЕ
ВѢСТА АН / ТАКО ТАЖЕ СЖТЬ
ОЦА / МОЕГО ВЪ ТЕХЪ / ДОС-
ТОНТЬ МН БЫ / ТИ. Н ТА НЕ

РАЗУМѢСТА ГЛА НЖЕ РЕЧЕ Н
МА Н СЫНН / ДЕ СЪ ННМА. Н
ПРИ / ДЕ ВЪ НАЗАРЕДЪ. / Н БѢ
ПОВННОУ / СѢ ННМА МАТИ ЖЕ /

ЕГО СЪБЛЮДАШЕ / ВСѢ ГЛЫ
СНН. СЪ АГАЖШН ВЪ СРЪ

ДЫЦН СВОЕМЪ НС / ЖЕ СПѢАШЕ.
ПРЕМЖАРОСТНЖ Н / ТѢЛЪМЪ.

Н БЛГО / ДАТНЖ ОТЪ БА /
Н ЧЛВКЪ .

EVANGHELIA
DE LA ARHANGHELSC

Н НСКАСТА ЕГО ВЪ РОЖЕНН / Н
Н ЗНАННН. Н НЕ ОБРЕТЪШН
ЕГО. / ВЪЗВРАТНСТА СѢ ВЪ
ЕРСАМЪ. ВЪЗН / СКАЮЩА ЕГО. Н
БЫ ПО ТРЪХЪ ДНЬХЪ. / ОБРЕ.

ТОСТА Н ВЪ ЦРКВН СѢДАШЬ. /
ПО СРЕДѢ ОУЧНТЕЛЪ. Н ПОСЛОУ-
ШАЮЩА НХЪ. Н ВЪПРАШАЮ-
ЩА. ОУ / ЖАСАХОУ ЖЕ СѢ ВСН /
ПОСЛОУШАЮЩНН ЕГО. О РАЗУМЪ

Н О ВѢСТЕХЪ ЕГО. Н ВНАДѢ-
ВЪША Н ДНВНСТА / СѢ КЕМОУ. Н
РЕЧЕ КЪ ННМОУ МТИ ЕГО ЧАДО.

ЧТО СЫТВОРИ НАМЪ ТАКО. СЕ
ОЦЪ ТВОИ Н АЗЪ СКОРЬБА / ША
НСКАХОВЕ ТЕБЕ. Н / РЕЧЕ КЪ НН-
МА. ЧТО ТАКО НСКАСТА МЕНЕ. НЕ
ВѢСТА АН ТАКО ТАЖЕ СОУТЬ
ОЦА МОЕГО. ВЪ ТЕХЪ ДОС-
ТОНТЬ / МН БЫТИ. Н ТА НЕ

РАЗУМѢСТА ГЛН / НЖЕ РЕЧЕ
ННМА Н СЫНДЕ СЪ ННМА. Н
ПРИДЕ ВЪ НАЗАРЕФЪ. Н БѢ

ПОВННОУ СѢ ННМА. Н МТИ ЕГО
СЪБЛЮ / ДАШЕ ВСѢ ГЛЫ СНА.

ВЪ СРДЦН СВОЕМЪ. ИС ЖЕ РАСТА-
ШЕ. / ПРЕМОУДРОСТН / . Ю .

Н ТѢЛЪМЪ. Н БЛГТЮ ОУ БА
Н ЧЛВКЪ .

EVANGHELIA
MIROSLAV

КАКЕ / ТА ЕГО ВЪ РОЖЕНН. /
Н ВЪ ЗНАНН. Н НЕ ОБ / РЕТЪША
ЕГО ВЪЗВРА / ТНСТА СЕ ВЪ ЕРМЪ. /

ВЪЗНСКАЮЩА ЕГО. Н / БЫ ПО
ТРЕХЪ ДНХЪ. / ОБРЕТѢТА Н ВЪ
ЦРКВЕ. / СѢДЕШЬ ПОСРЕДѢ ОУ /
ЧНТЕЛЪ. Н ПОСЛОУША / ЮЩЕ
НХЪ. Н ВЪПРАША / ЮЩЕ. ОУ-
ЖАСАХОУ ЖЕ / СЕ. ВСН ПОСЛОУ-
ШАЮЩЕ / АГО. Н О РАЗУМЪ Н

О ОУ / ВѢСТЕ ЕГО. Н ВНАДѢВЪ. /
ША Н ДНВНСТА СЕ. Н / К ННМО
МТИ ЕГО РЕ. / ЧЕДО ЧТО СЕ СЫТВО-
РИ / НАМА ТАКО. СЕ ОЦЪ Т /

ВОИ Н АЗЪ. СКОРЬБЕШ / А НСКА-
ХОВЕ ТЕБЕ. Н РЕ К ННМА ЧТО
ТАКО НСКАШЕТА МЕНЕ. Н / Е
ВѢДѢСТА АН ТАКО / ВЪ ТЕХЪ

ТАЖЕ СЮТЬ О / ЦА МОЕГО. ДОС-
ТОНТЬ / МН БЫТИ. Н ТА НЕРА /

ЗУМѢСТА ГЛА НЖЕ / РЕ ННМА.
Н СЫНДЕ СЪ / ННМА. Н ПРИДЕ

ВЪ Н / АЗАРЬТЬ. Н БѢ ПОВ /
НОУ СЕ ННМА. Н МТИ / Е СЪБЛЮ-

ДАШЕ ВСЕ ГЛЫ / ЕГО. ВЪ СРЦН
СВОЕМЪ. ИС ЖЕ СПѢАШЕ ПРѢ /

МУДРОСТНЮ ТѢЛО / МЪ. Н
БЛАГОДѢТНЮ ОУ БА Н ЧЛВКЪ.

MARELE POET AL PICTURII ROMINEȘTI : N. GRIGORESCU *

În editura «Meridiane» a apărut în anul 1961 primul volum închinat marelui pictor român N. Grigorescu, pe hîrtie velină cretată, tipărit la Întreprinderea Poligrafică nr. 4 din București, sub îngrijirea academicianului G. Oprescu.

Volumul are 273 pagini și cuprinde o prefață, pp. 5-7 ; și următoarele capitole : I. Satul natal și familia, pp. 9-19 ; II. Grigorescu zugrav de icoane și biserici, pp. 10-50 ; III. Agapia, pp. 51-69 ; IV. Parisul. Printre curenți contradictorii, Grigorescu își caută drum spre realism, pp. 69-114 ; V. Fontainebleau, pp. 115-158 ; VI. Grigorescu în viața culturală a Bucureștilor, pp. 159-188 ; VII. Oameni, scene și vederi de la noi, pp. 189-226 ; VIII. Călătorii, pp. 227-256, nota și lista ilustrațiilor : 191 ilustrații în negru, plus 9 ilustrații în culori.

Din prefață aflăm că, spre deosebire de publicațiile apărute pînă acum de la moartea pictorului, și care surprind prin uniformitatea lor, atît în ce privește informația, cît și interpretarea, volumul prezentat acum ne înfățișează cele mai cuprinzătoare informații și cele mai complete interpretări, atît asupra vieții cît și asupra operei și creației pictorului.

Contribuțiile din trecut, datorate lui Vlahuță, doctorului Istrati, Virgil Ciolfec și N. Petrașcu, au constituit pînă de curînd izvoarele de informații aproape exclusive, însă și acestea fără nici un examen critic și fără o cercetare sistematică. De aceea, perioade întinse din viața marelui Grigorescu au rămas obscure, nesigure.

Nici contribuțiile sporadice, apărute după 1930, n-au adus înnunim depline în legătură cu opera, viața și epoca artistului. De-abia după 23 August 1944 au putut fi date la iveală fapte care au prilejuit interpretări noi și care au definit o imagine unitară și viabilă a ilustrului pictor, datorită cercetărilor sistematice.

Cercetările începute după 1955 din însărcinarea Academiei R.P.R., documentele aflate și un număr de opere inedite, analizate minuțios au putut să ducă la reconstituirea, an de an, a desfășurării creației lui Grigorescu, la mișcarea artistică a țării noastre, la explicarea operelor sale.

Academicianul G. Oprescu s-a silit să fixeze cu cît mai multă claritate datele esențiale, să folosească scrisorile pictorului, precum și mărturiile contemporanilor, tin-

* Acad. Gh. Oprescu, *N. Grigorescu*. București, Editura «Meridiane», 1961, vol. I, 273 pp - 191 ilustrații în negru și 9 ilustrații în culori

zind nu la o biografie exterioară, ci la una interioară, la o realizare a «portretului moral al artiștului».

Cu ajutorul desenelor și al schițelor s-a urmărit geneza însăși a operelor.

Ceea ce face ca volumul prezent să capete o valoare artistică deosebită este și ilustrația lui.

El constituie în adevăr «cea mai întinsă iconografie grigoresciană» adunată pînă astăzi într-o singură lucrare. În felul acesta și cu ajutorul ilustrației, analizele din text se lămuresc, se conturează și se luminează minunat.

Așa fiind, cartea nu e un catalog, căci din vasta producție a lui Grigorescu se cunosc pînă acum peste 4000 de opere, — ci o «monografie critică», ce oferă o imagine cît mai completă și mai limpede a creației marelui artist.

Volumul prezent, care va fi urmat de un al doilea, se adaugă la toate celelalte acțiuni de reconsiderare și de prețuire a patrimoniului artistic național.

Pictorul Grigorescu a fost comemorat în 1957. Cu acel prilej, Muzeul de Artă al R.P.R. a organizat o mare retrospectivă a operei sale. La Cîmpina s-a creat un muzeu memorial «N. Grigorescu». Institutul de arte plastice din București îi poartă acum numele. Toate aceste acțiuni, încoronate cu lucrarea ce o prezentăm, dovedesc locul pe care-l ocupă pictorul Grigorescu în cultura noastră.

Privitor la lucrarea însăși, subliniem că ea a fost concepută și executată de pe pozițiile istoriografiei științifice, așa încît ne aflăm în fața unui volum de o calitate excepțională. Informațiile și interpretările au fost minuțios supuse examenului critic și întregite cu cercetări sistematice, lăsîndu-se la o parte generalitățile și anecdotele lipsite de bază și nesigure.

Fecior de țaran, origine cu care N. Grigorescu s-a mîndrit, marele nostru pictor s-a născut la 15 mai 1837, în comuna Pitaru, Raionul Răcari, de lîngă Potlogi. Ion Grigorescu, tatăl pictorului, mărunt slujbaş, a murit de tînar, în 1843, lăsînd în grija Ruxandei pe cei 7 fii. Aceasta s-a mutat la București, crescînd cu acul său de croitoareasă odraslele sale, silindu-se să învețe singură a citi și a scrie, pentru ca tot singură să-i învețe carte.

Cu două clase primare, Nicolae a intrat la meșterul zugrav Anton Chladek, învățînd meșteșugul iconarilor de la vîrsta de 10 ani, cu care meserie a putut susține pe toți cei de acasă. Același meșteșug l-a învățat și fratele său mai mare, Gheorghe Grigorescu, tot de la pictorul Chladek, și cu acest frate va picta Nicolae Grigorescu bisericile de la mînăstirile Zamfira și Agapia. Pe calea aceasta el va întrece pe dascăl, ajungînd la perfecțiunea capodoperelor care sînt icoanele împărătești de la Mînăstirea Agapia.

În perioada în care Grigorescu lucrează icoane și pictează biserici, au lucrat și pictat G. Tattarescu, Lecca, Anton Serafim, toți mîntînîndu-se în stilul și doctrina neoclasică.

«Un lucru însă este cert: de la început pictura lui Grigorescu are o prospețime, un accent personal care-i lipsesc cu totul lui Tattarescu...

La Grigorescu, în afară de *calitatea execuției*, evident superioară, ceea ce face valoarea operelor sale, încă de la începutul carierei, pînă în momentul în care pictarea icoanelor începe să-l intereseze din ce în ce mai puțin, este *orientarea realistă* pe care el o imprimă fiecărui personaj, fiecărei scene, individualizîndu-le și în același timp integrîndu-le în *viziunea sa*, care, în operele ce-i aparțin într-adevăr, *nu poate fi confundată cu a nimănui*» (p. 26).

În 1853, Grigorescu pictează biserica din Băicoi, ctitorie a Cleopatrei Trubețkoi, fiica lui Dumitrache Ghica și nepoata domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica. Și-a luat asupra sa și a dus la bun sfîrșit o lucrare atît de serioasă, «caz de excepțională precocitate — era la vîrsta de 14-15 ani — nu numai la noi, dar în întreaga istorie a picturii» (p. 26).

Învăluită în ritmul luminilor, fiecare figură a sfinților pictați de Grigorescu pare a se mișca vie în fața noastră — a se vedea chipul Sf. Gheorghe, Evanghelistul Matei, Maica Domnului, Iisus ca Împărat, Sf. Constantin și Elena, Ioan Botezătorul. Se remarcă în pictura de la Băicoi instinctul lui sigur pentru îmbinarea armonioasă a culorilor, stăpînirea surprinzătoare a penelului, procedeul care-i va rămîne propriu de-a lungul întregii

sale activități de pictor bisericesc; se ghicește dintr-un început marele colorist, strălucitul desenator, promițătorul creației viitoare de adevărat maestru.

Artistul-copil are o imaginație inteligentă și sensibilă.

În decursul anilor 1854-1855, *Grigorescu a lucrat în două rinduri pentru Minăstirea Căldărușani*. Din pictura pe lemn a icoanelor de la catapeteasmă s-a păstrat compoziția de mari proporții «*Izvorul Tămăduirii*», azi păstrate la Galeria Națională. Minăstirea mai posedă în muzeul său vreo zece icoane, *Sf. Gheorghe și Dimitrie* (1854), și *Incoronarea Fecioarei* (1855) semnate de el; *Iisus ca împărat* fiind de o factură net superioară, apoi *Iisus și samarineanca*, *Izvorul Tămăduirii*, *Sfinții Stelian, Ștefan și Pantelimon* și încă două icoane prăznicare. În 1856 a pictat o mare icoană, «*Duminica tuturor sfinților*», comandată de breasla băcanilor bucureșteni, aflată în biserica Bradu Staicu din București, operă de mari dimensiuni, care ocupă un loc însemnat în producția lui și în evoluția artei de iconar. Desenul este mai îngrijit și mai precis, culorile mai fericit armonizate. Ceea ce este și mai de reținut din această compoziție este individualizarea atitudinii aproape a fiecărui personaj. Pictorul a ținut cu grijă să facă din fiecare o ființă vie.

Autorul atribuie tot lui Grigorescu *icoana Sf. Spiridon, păstrată în biserica Sf. Alexe din București*, care, deși nu este iscălită de el, se deduce din asemănarea cu ansamblurile de la Băicoi și Căldărușani, având însă un colorit mai evoluat, mai sigur tratat și mai cald, mai luminos, cu detalii fermecătoare în broderia multicoloră care acoperă veșmintele sfântului, în desenul complicat și precis din cele zece medalioane, care reprezintă, fiecare, cîte un moment însemnat din viața sfântului sau o minune săvîrșită de acesta.

În aceste mici tablouri de proporții reduse, Grigorescu a reușit să realizeze o tehnică deosebită cu efecte picturale rare și unice în arta românească a vremii, cu excepția lui Aman.

Gradarea și distribuirea luminii sînt în funcție de locul obiectelor și al persoanelor, de raporturile de valori și de planuri. Efectul coloristic este atît de plăcut și de surprinzător, încît unele scene, prin armonia tonurilor și prin lumina justă ce învăluie totul, ne transportă cu gîndul în cine știe ce oraș oriental, unde pătrunsese civilizația romană, în primele timpuri ale creștinismului... (p. 36).

Cu *pictura bisericii Minăstirii Zamfira*, Grigorescu trece de la genul de pictură de icoane la pictura murală. Dl. Gh. Oprescu ne atrage atenția că pictura executată de Grigorescu la Zamfira este și în ulei dar și «*à la fresque*», tehnică pe care nu o exercitase pînă atunci, procedeu ce presupune o experiență îndelungată, în care durabilitatea, aspectul general, intensitatea și luminozitatea tonurilor sînt mai greu de prevăzut în momentul execuției, decît în pictura de ulei, în care artistul excela.

Amestec de tehnici, fundamental deosebite! Urmarea: tot ce a fost executat în frescă s-a degradat, rămînînd numai conturul compoziției primitive, pe cîtă vreme capetele și mîinile, pictate în ulei, au păstrat pînă astăzi strălucirea și prospețimea de ton pe care au avut-o la început (p. 39).

Pictura lui Grigorescu de la Zamfira a fost restaurată în mod barbar de pictorul Vintilescu, în 1906, și apoi cu mai multă pricepere, conștiinciozitate și cu pietate pentru înaintași, de pictorul Gh. Vinătoru, în 1951. Dat fiind că această pictură nu mai poate fi considerată în întregime ca fiind a lui Grigorescu, nu e surprinzătoare afirmația academicianului Gh. Oprescu, anume că «*ansamblul picturii murale de la Zamfira ne decepționează*» (p. 39).

Intențiile pictorului au fost depășite de dificultățile trecerii de la pictură în ulei la cea de frescă, și de la pictura de icoane, la cea monumentală.

Compoziția este prea mică față de suprafața pe care o ocupă, iar coloritul, acel dar fermecător cu care era atît de larg înzestrat Grigorescu, este aici șters, banal, fumuriu. Se regăsesc însă prețioasele sale însușiri de mare colorist în cîteva piese, păstrate azi în Galeria Națională aparținînd epocii de la Zamfira, și anume *zece fragmente*, tăiate din praporul de mătase și montate de pictorul Alexandru Satmary, pe un suport de carton, precum și *Epitaful de la Zamfira*, compoziție de dimensiuni destul de mari, pictată pe mătase albastră, lipită azi pe carton, ca și fragmentele praporului.

Compoziția Epitafului este împrumutată de pe vechile epitafe ortodoxe, însă coloritul admirabil, cald, nuanțat, bine echilibrat, acordat în jurul unei armonii în roșu, apar-

ține în întregime lui Grigorescu. În această piesă el a realizat o savantă instrumentație cromatică. Se simte, se vede plăcerea de creație a artistului și mulțumirea celui ce e stăpîn pe tehnică și poate să-și exprime sentimentele.

Plăcute și interesante ca documentar sînt înfîlnirile și prietenia strînsă dintre N. Grigorescu și călugărul Isaiia Piersiceanu și viitorul mitropolit Iosif Gheorghian, datorită cărora el va ajunge să picteze *biserica mînăstirii moldovene Agapia, lucrare executată de el în anii 1858-1860*.

Pictura de pe icoanele catapetesmei și cea murală este lucrată de mîna lui, minutios, conștiincios, și dovedește stăpînirea meșteșugului de pictor. Majoritatea scenelor biblice sînt inspirate după Tițian («Punerea în mormînt»), după Rafael, Rembrandt, Murillo, Leonardo da Vinci («Cina cea de taină»), realizînd cîteva capodopere ale genului în stilul neoclasic.

Spre deosebire de pictura hibridă în frescă și ulei de la Zamfira, la Agapia Grigorescu pictează numai în ulei și pictează tablouri de categoria și de importanța marilor maeștri apuseni ai Renașterii, pe care, ori îi copiază aproape literal ori îi adaptează, ori le adaugă mici detalii, punînd însă personal coloritul său.

Redăm, ad literam, un pasaj de o rară frumusețe, care definește complet ceea ce a realizat Grigorescu în pictura bisericească:

«...Înainte de a părăsi Agapia și de a-l urmări în călătoria sa peste hotare, să ne oprim doar o clipă în mijlocul impunătoarei biserici și să ne rotim privirea în jurul nostru. Ce minunată impresie de plenitudine, de bogăție de forme și de cuclori, de inventivitate și de just echilibru în contopirea reminiscențelor clasice cu viziunea proprie! În pictura noastră din secolul al XIX-lea, nimeni înainte de el nu fusese în stare să dea o atît de strălucită probă de maturitate, și aceasta la o vîrstă cînd cei mai mulți artiști se găsesc încă la primele lor începuturi.

Terminînd zugrăvirea Agapiei, «meșterul Nicu» se ridicase astfel mai sus decît oricare dintre contemporanii săi și devenise conștient de această superioritate» (p. 63).

Este interesant de notat și faptul că documentele publicate recent au pus în lumină episodul școlii de pictură înființată de Grigorescu la Agapia, pentru călugărițele cu aptitudini artistice, care a și funcționat cîtva timp acolo, în 1860.

Ultima operă de pictură bisericească a lui Grigorescu este aceea de la *biserica din comuna Puchenii Mari de lângă Ploești*, care însă e de calitate mediocră, căci se pare că aci n-a lucrat singur nici efectiv, ci, probabil, a dat mai degrabă indicații altor ajutoare. Pictura murală de la această biserică, rămasă decenii întregi în pragul ruinării totale, sub acțiunea ploilor și a zăpezilor, a fost degradată apoi în întregime de restaurarea unor nepricepuți, încît păstrează prea puțin din aspectul inițial, din factura lui Grigorescu.

*

Mihail Kogîlniceanu, ministrul lui Cuza, vizitase Agapia în vremea cînd Grigorescu lucra la pictura bisericii. Priceput în ale artei, a admirat opera tînărului artist și i-a făgăduit o bursă după terminarea zugrăvirii bisericii, pe care a și primit-o. În toamna lui 1861, acum o sută de ani, Grigorescu a luat drumul Parisului, trecînd prin Viena. Încheiase o etapă importantă din viața lui, plină de greutate, dar în cursul căreia atinsese prin pictura Agapiei cea mai înaltă treaptă de realizare pe care a cunoscut-o gustul neoclasic în arta romînească (p. 68). A urmat regulat cursurile Școlii de arte frumoase, sub îndrumările meșterilor francezi, desăvîrșindu-se mai ales la școala de la Barbizon, satul celebru de pe atunci prin arta înnoitoare a pictorilor Th. Rousseau, J. F. Millet, Corot, Courbet, Géricault, Delacroix.

Colecția Patriarhiei Romîne păstrează o copie de pe compoziția lui Prud'hon, «*Justiția și pedeapsa divină urmărind crima*», executată de Grigorescu în 1863, lucrare de mari proporții, care dovedește cît de mult progresase Grigorescu în aproape doi ani în mediul artistic din Paris.

În 1864 se întoarce în țară, trecînd prin Galiția. Revede și Căldărușanii, unde lucrează un tablou reprezentînd arhondaricul mînăstirii, dar se reîntoarce, prin octombrie, la Paris.

Este perioada în care Grigorescu se îndreaptă intens către realismul grupului de la Barbizon și Fontainebleau, către peisagism, arta în care natura își are rolul principal. Aci, și în acest timp, el și-a perfecționat viziunea și mijloacele de expresie, aci și-a liberat personalitatea de influențe, făcând pași siguri spre originalitate. În peisajele lui, ființele sînt parcă îmbrățișate de puterile naturii, constituie un tot cu ea. Din ele transpiră bucuria de a trăi, liniștea și pacea din natură se transmit și cuprind pe cel ce privește tablourile lui Grigorescu.

Dispoziția sufletească a artistului se transmite privitorului. Contactul cu lumea Parisului, cu muzeele, Barbizonul și Fontainebleau, l-au ajutat să se cunoască și să se dezvolte. Autorul cărții ne face să credem că Grigorescu nu s-a lăsat influențat nici de Corot, nici de Courbet, nici măcar de Géricault; mai degrabă are cu aceștia «afinități», atât și nimic mai mult.

La 12 iunie 1869 Grigorescu revine în țară, după succesele obținute la salonul oficial din Paris și la Expoziția de la 1867.

Încetul cu încetul, el devine figura principală în arta țării noastre, cu toată opoziția și neînțelegerea «academicienilor» și a «oficialității».

Expoziția din 1873 din București, cu cele 146 de pînze, îl consacră definitiv; un public din ce în ce mai mărit îl urmărește cu atenție și cu admirație; o conștiință artistică, rămasă pînă atunci amorțită, se deșteaptă.

Frământările sociale ale anilor dintre detronarea lui Cuza și Războiul Independenței nu l-au lăsat indiferent. Dimpotrivă, tematica țărănească își va afla în Grigorescu un loc tot mai cuprinzător, el însuși fiind de obîrșie țărănească, devenind «rapsodul vieții rurale românești», cîntată pe pînze.

Dl. G. Oprescu infirmă, în privința aceasta, opinia nejustă de pe vremuri, care vedea în tablourile vieții satelor românești pictate de Grigorescu o viziune idilică, un optimism superficial. «Grigorescu zugrăvește o lume de asupriți, din ale căror suflete gingășia și farmecul n-au dispărut, dar în care apăsarea de veacuri a lăsat urme adînci» (p. 212).

Artistul a știut să definească în pînzele sale mediul social, viața trudită și aspră a țărănimii noastre de atunci, istovită de muncă, lipsită de roadele muncii și roasă de boli și de mizerie. Avea o conștiință a socialului (p. 225). Autorul stăruie cu multe sublinieri și asupra locului deosebit pe care-l ocupă peisajul grigorescian în opera sa picturală. Grigorescu este acela care a educat gustul publicului românesc pentru peisaj, dar și adevăratul creator al «genului» în arta românească.

Volumul prim consacrat de dl. G. Oprescu pictorului Grigorescu se termină găsindu-l pe acesta în 1876-1877 din nou la Paris, unde expusese cîteva pînze la Salonul Oficial.

La chemarea guvernului român, pictorul își părăsește prietenii din tinerețe, spre a pleca pe front, în calitate de reporter artistic.

Analiza critică a fiecărui tablou, făcută cu toată competența, ne dă viziunea adevărată a creației artistice a marelui geniu al țării. Autorul a izbutit să înfățișeze astfel o imagine cît mai conștientă a creației artistice a lui Grigorescu.

Așteptăm cu îndreptățită nerăbdare și dorință pe cel de al doilea volum închinat marelui nostru pictor.

Preot VIRGIL GODEANU

MANUSCRISELE, CARTILE, COMUNICARILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTA, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIO ȘI DE MISIUNE ORTODOXA, STR. ANTIM, Nr. 29, RAIONUL N. BALCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMINE.

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ÎBONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC, BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BALCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT, PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE ÎMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PINZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.)
